

પુસ્તક ૧૨, રૂ.
૨૫/- ૧૧ ભા.

જાન્યુઆરી
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

835

વચનાઃ

નાનાભાઈ ભાંડારેખર દીવાનજી
ભાજીલાલ નંદલાલ ઝોડસી

લવાજમ :

દર્મી વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦

નિદેશર્થી „ રૂ. ૫-૦-૦

દરેક નકલ : રૂ. ૮-૧-૦

અવસ્થાપક :

ભાઈલાલભાઈ પુરાણભાઈ
પટેલ.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુરા.....વડોદરા.

૪૩-૬૫

અનુક્રમણિકા

આરમ્બ વર્ષ	‘ તંત્રી સ્થાનેથી ’	૧
નવા વર્ષના પ્રભાતે	વૃજલાલ દ. મહેતા	૩
સુસ્વાગતમ્ : સ્વાગત ગીત (કાવ્ય)	‘ અલીન્દ્ર ’	૫
શ્રીમંત તથે પ્રતાપે (કાવ્ય)... ..	મણીશંકર ઉમીયાશંકર જોષી	૫
૧૦ પ્રાં ૪થી પુઠ પરિપદના સ્વાગત પ્રબુન્ બાપણુ	જગનલાલ ના. પુરાણી	૬
દ્વાદશ જન્મ દિવસે	‘ નીલકંઠ ’... ..	૮
૧૦ પ્રાં ૪થી પુઠ પરિપદના પ્રમુખનું બાપણુ	રા. બ. ગો. હા. દેસાઈ	૯
કેરળવાત પ્રાથમિક શિક્ષણુ અને પુઠ પ્રવૃત્તિ	ગોકર્ણદાસ મ. શાહ	૧૭
૧૦ પ્રાં ૪થી પુઠ પરિપદમાં પસાર થયેલા કરાવો	... ..	૨૫
” ” ના પ્રતિનિધિઓની યાદી	... ..	૨૮
” ” ના સ્વાગત સમ્બોની યાદી	... ..	૩૦
” ” નો ઉત્પન્ન અર્થનો દિસાળ	... ..	૩૧
મહાલ પુઠ પરિપદો : પેટલાદ મહાલ ૩૩	છોટાભાઈ ખુ. પટેલ	૩૨
મહે પ્રાં ૩૩ પુઠ પરિપદના સ્વાગત પ્રમુખનું બાપણુ	મહંતશ્રી સીતાચરણુ	૩૬
” ” પ્રમુખનું બાપણુ	શ્રી શંકરરાવ ક. નામપ્રહી	૪૦
” ” માં પસાર થયેલા કરાવો	... ..	૪૫
ખાતાવહી	કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી... ..	૪૭
પ્રાન્તિક પરિપદો : ૧૦ પ્રાં ૪થી પરિપદનો વૃત્તાંત	ના. નં. ચોકસી	૫૦
વાધોડિઆનો શિક્ષણુ વર્ગ : થોડાંક સંસ્મરણો	મધ્વરભાઈ ના. પટેલ	૬૪
બહુચરાણ પુઠ પરિપદ ઉપર દષ્ટિપાત	દેવશંકર દિં, જોષી	૬૫
શિષ્ટવાચનની ૧૨મી પરીક્ષા માટે પુસ્તકો મેળવવાની યોજના	... ..	૬૭
મહિલા પુસ્તકાલયો	મોતીભાઈ ન. અમીન	૬૮
૩૦ પુઠ મંડળના બંધારણનો કાચો ખરકો... ..	... ..	૭૨
નવીન દ્વાલ : સ્વીકાર	... ..	૭૬
પુસ્તક પરિચય	... ..	૭૭
પુસ્તકાલય નોંધ	... ..	૮૯
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	... ..	૯૨
૧૧ મી પરીક્ષાનું પરિણામ સહિત નિવેદન	... ..	૯૪
સાં પુઠ ની પુસ્તકપસંદગીના કામમાં સદાય આપનાની યોજના... ..	... ..	૧૦૮
અમરેલી પ્રાંત રજુ પુ. પરિપદ : પત્રિકા	... ..	૧૦૯
માસિકો મળ્યા તારીખ	... ..	૧૧૦
શું વાંચશો ?... ..	... ..	૧૧૧
પુઠ સં ૨૦ મંડળમાં વેચાવા આવેલાં નવાં પુસ્તકોની યાદી	... ..	૧૧૨
સં ૦ સાં ખાતાની સચનાઓ : વાધોડિયા પરિપદ વિષે ખુલાસો... ..	... ..	૧

પુસ્તક ૧૨ મું

જાન્યુઆરી

અંક ૧ લો

પ્રારંભ વર્ષ

પ્રસ્તુત અંક સાથે 'પુસ્તકાલય' પોતાના જીવનના પ્રારંભ વર્ષમાં પ્રવેશે છે. એ પ્રસંગે ગત વર્ષનું મરવૈયુ કાઢવાના એના હમેશના શિરસ્તા મુજબ તપાસતા જણાય છે કે પૂરા થયેલા વર્ષમાં એણે 'પુસ્તકપરિચય' 'પુસ્તકાલય નોંધ' 'ચોડું' 'જાણવા જેવું' 'નવીન કાલ' 'વાચનતરંગ' 'પુસ્તકાલયોની તપાસણી' 'શું વાચશો?' 'માસિકો મહિયા તારીખ' 'વર્ગીકૃત નામાવલિની પૂરવણીઓ' 'વિચાર ચંક્રમણ' એ વગેરે એના વિશિષ્ટ અંગોનાં લખાણો ઉપરાંત ૨૭૧ જેટની વિવિધ વાચનસામગ્રી ૮૫૬ પૃષ્ઠોમાં રજુ કરી છે. રજુ કરાયેલી એ મામત્રી સંખ્યા તેમજ શુણ્ણ દૃષ્ટિએ આગલા કોઈ પણ વર્ષ કરતાં વધારે છે. આ વધારો ગત વર્ષની શરૂઆતમાં ઉજવાયેલા શ્રીમંત રાજપિતાના હીરકમહેશ્વર નિમિત્ત કાઢેલા ખાસ અંકને આભારી, અલમત, ગણી શકાય.

પૂરા થયેલા વર્ષમાં લેખકોની સંખ્યા પણ આગલા કોઈ પણ વર્ષ કરતાં વધારે છે. લેખકવૃન્દમાં વડોદરા રાજ્યના તેમજ પરદેશના હિન્દુ, મુસ્લીમ, પારસી પુરૂષ, સ્ત્રી અને બાલ લેખકોનાં નામ જણાય છે: એ બીના 'પુસ્તકાલય' ના મંચાલકો માટે તેમજ મહાશુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનારાઓ માટે ખરેખર સંતોષજનક ને આશાસ્પદ લેખારો.

વાચનસામગ્રીમાં કાબોનું પ્રમાણ વધારે પડતું જણાય છે, તેનું કારણ એટલું જ કે અમારા તરફ આવતા લખાણોમાં એનું પ્રમાણ એટલું તો મોટું હોય છે કે એ બધાંને ઇન્સાફ આપવાનું તો શક્ય જ નથી. છતાં એના લખનારાઓને છેક નિરાશા ન અનુભવતી પડે તે પરિણામે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંબંધી વાંચતા કે વિચારતા તેઓ સપૂચા બંધ ન પડી જાય એટલા ખાતર તેમણી થોડોકને, ઘણેભાગે અધૂરા રહેતા પૃષ્ઠોમાં, સ્થાન આપવાની રીત અખત્યાર કરી છે. આવા લેખકબધુઓને ગદ્ય લખાણોની દિશામાં પણ પોતાની

કલમ અજમાવવાની બક્ષામણ્ય કરીએ છીએ. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક વાર્તાઓ ને સંવાદો જ્યારે જ્યારે રજુ થયા છે ત્યારે ત્યારે રસથી વંચાયા છે. એ જોતાં લેખકબંધુઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ઉપકારકતા, પુસ્તકાલય વહિવટના સિદ્ધાંતો, શિષ્ટ-અશિષ્ટ વાચનના ભેદ ને પરિણામો, છત્યાદિ બાબતોને વાર્તા વા સંવાદમાં ઘટાવવાને પોતાની શક્તિશાળી કલમને પ્રેરણે તો તે વધારે હઝવાયોગ્ય ને આદરપાત્ર થઈ પડશે.

પૂરા થયેલા વર્ષમાં પુસ્તકાલયે નાનાં મોટાં ૨૬૪ પુસ્તકોનો પરિચય આપ્યો છે. 'નવીનકાલ' નો વિભાગ પણ એકધારે ચાલુ રહ્યો છે ને એ ખાતે ૧૬૯ પુસ્તકો નોંધાયા છે. છતાં એ કામે અમને ગુજરાતના તમામ લેખક પ્રકાશકોનો સંપૂર્ણ સહકાર હજી મળી શક્યો નથી એમ સંજેદ નોંધ લેવી પડે છે. આશા રાખીએ છીએ કે અમારા એ વિભાગની ઉપ-યોગિતા ને આવશ્યકતા પિછાની ગુજરાત મહાગુજરાતના લેખક-પ્રકાશકો એ ખાતે અમને સંપૂર્ણ સહકાર આપવાનું સમુચિત સમજશે.

ગત વર્ષ દરમ્યાન, વિવિધ લેખસામગ્રી મોકલી આપીને તથા પુસ્તકપરિચયોદિ વિશિષ્ટ અંગોને નિભાવવાના કાર્યમાં જે જે સંજ્ઞાઓએ અમને સહકાર આપ્યો છે તે બધાંનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ : અને તેમાંથી શ્રીયુત બાપુ છોટલાલ માનસિંગ કામદાર, શ્રીયુત બાપુ નાનાલાલ કે. પટેલ, શ્રીયુત બાપુ ગુલાબભાઈ પરાગજી દેસાઈ, શ્રીયુત રસુલભાઈ વહોરા, શ્રીયુત બાપુ વજ્રલાલ દ. મહેતા, શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ ત્રિવેદી, શ્રીયુત બાપુ 'રસેન્દુ'એ લગભગ એકધારે જે સહકાર આપ્યો છે તેની તો ખાસ નોંધ લઈએ છીએ. આશા છે કે ગત વર્ષના બધાજ લેખકો પોતાનો ભાવભર્યો સહકાર આ નવીન વર્ષમાં પણ એવો ને એવો જ ચાલુ રાખશે ને 'પુસ્તકાલય' નાં વિવિધ અંગોને નિભાવવામાં ને વિકસાવવામાં અને એ રીતે પુસ્તકાલયની પ્રતિષ્ઠા ઉત્તરોત્તર વધારતા રહેવામાં સહાયબૂત થશે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક ને પોષક લેખો, નિબંધો, કાવ્યો, સંવાદો, વાર્તાઓ, નાટિકાઓ, અને અહેવાલો ઉપરાંત દેશ વિદેશના મથકો અથવાલો અને સાહિત્ય સર્જકોના જીવનની આછી રૂપરેખાઓ પુસ્તકાલયનાં પૃષ્ઠો માટે સદાય આવકારપાત્ર ગણાશે.

શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન પુસ્તકાલય ખાતાની નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થતાં પુસ્તકાલય-નો એક અગત્યનો વિભાગ 'પ્રશ્નોત્તરી' ગત વર્ષ દરમ્યાન, સાવ સ્તેનો પડ્યો છે. પુસ્તકાલય ખાતાના નવા અધિકારી સાહેબો, ધારે તો, પુસ્તકાલયોના વહીવટી પ્રશ્નો પર થયેલ અજવાળું નાખતારી એ હારમાળાને હજી પણ લંબાવી શકે. એની ઉપયોગિતા ને આવશ્યકતા હજી જેમ ને તેમ ઉભી છે, કિંમતુના વધી છે. અને શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન સરકારી હોદ્દા પરથી નિવૃત્ત થયા છે એટલે ખાતાના વહિવટી પ્રશ્નોને હવે જો કે ન છેડી શકે એ વાત-સાચી, તથાપિ પુ. સં. સં. મંડળ તેમજ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની કારોબારી સમિતિના પ્રમુખ ને મંત્રીના નાતાથી એ એ મંડળોની કાર્યવાહી સાથે સંબંધ ધરાવતા વિવિધ પ્રશ્નોની છણાવટ પ્રશ્નોત્તરી રૂપે કરે તો ખોટું નહિ, એમ માનીએ છીએ.

નવા વર્ષના પ્રભાતે

[લેખક:—વૃજલાલ દેવ મહેતા, લલગામ]

પુરાણ રાજ્યની અને રાજ્ય બહારની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની એકધારી સેવા કરનાર માસિકપત્ર ‘પુસ્તકાલય’ આ જ અંકથી બારમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનાર કોઈને પણ પુસ્તકાલય માસિક બળવેલી સેવાનો ખ્યાલ જરૂર હોય જ.

પુસ્તકાલય માસિક શરુઆતમાં ત્રિમાસિક હતું. તેમાંથી માસિક બન્યું અને તે પછીની આજ સુધીની તેની નિયમિતતાએ તેની ઉપયોગિતા અને જરૂરિયાતનો પુરાવો આપી દીધો છે. માસિક દર વર્ષે પ્રગતિ કરતું રહ્યું છે, એજ બતાવી આવે છે કે માસિકની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં કેટલી ઉપયોગિતા છે ? ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને અને ખાસ કરીને પુસ્તકાલયોના અંધપાલોને તો પુસ્તકાલય માસિક આશીર્વાદ સમાન છે.

માસિકનાં પાનાં ખોલો કે તમને તેમાંના વિવિધ વિભાગો દર્શન દેશે. પુસ્તકપરિચય, નવીન કાલ, સ્વીકાર, પ્રવૃત્તિના વિવિધ હેવાલો, શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાના હેવાલ અને જુદી જુદી યોજનાઓ, માસિકો મળ્યા તારીખ, શું વાંચશો ? ભલામણનાં પુસ્તકોની યાદી, ખાતાની સૂચનાઓ, વટહુકમો વગેરે વિભાગો તો માસિકનાં મહામૂલાં અંગો છે. ઉપરાંત પ્રવૃત્તિને અંગેનાં કાવ્યો વાર્તાઓ લેખો વગેરે સાહિત્ય તો જુદું.

આટલું વિવિધ વાચન, એકજ વિશિષ્ટ વિષયનું, નિયમિત દર માસે રજુ કરતું માસિક ગુજરાતી ભાષામાં બીજું એકેય નથી.

રાજ્યના પ્રત્યેક પુસ્તકાલયમાં આ માસિક જાય છે, ને રાજ્ય બહાર પણ તેનો સારો પ્રચાર છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને તથા પુસ્તકાલયના અંધપાલોને માસિક કેટલું ઉપયોગનું છે તેની સમજણ છે; છતાં કોઈ કોઈ વખતે તેના વાચનમાં આજસ રાજ્યમાં આવે છે, તે બરાબર ન કહેવાય. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતો કોઈ પણ ભાષ આવી આજસ કેળવે તેના કરતાં પ્રવૃત્તિમાં જ રસ ન લે તે વધારે સારું છે. અગિયાર અગિયાર વર્ષથી માસિકની ઉપયોગિતા વિશે જાણ્યા પછી પણ માસિકનું પાનું ઉઘાડવામાં આપણને આજસ આવે એ આપણા જીવનની કેટલી અનિયમિતતા સૂચવે છે ?

શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની અરજી, શિક્ષણ વર્ગમાં હાજર રહેવાની અરજી અને કેટલીક વખત ખાતા તરફથી કે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ અગર પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તરફથી કંઈ માહિતી માગવામાં આવેલી હોય ને કોઈ પુસ્તકાલયના મંત્રીભાઈ મળે ને તે સંબંધે કંઈ પૂછવામાં આવે ત્યારે ધણું ખૂં જોવો જ જવાબ મળે કે ‘ખબર નથી: ક્યારે માગણી આવી હતી ? અગર ક્યારે અરજી કરવાની છે ?’ જવાબમાં કહેવામાં આવે કે ‘અમુક માસના પુસ્તકાલયના અંકમાં તમે વાંચ્યું નથી ?’ ત્યારે આશ્ચર્ય સાથે

ના પાડે અને કહે કે ' એ અંક વાંચોજ નથી હવે જોઇ લઇશુ અને સૂચના પ્રમાણે અમલ કરીશુ ' આ વસ્તુસ્થિતિ આપણી આજસ બતાવે છે એવી આજસને વહેલામા વહેલી તકે છોડાય એજ પુસ્તકાલયોના કાર્યકરો માટે હિતાવહ ગણાય.

જો આપણે સાચા દિલથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમા વિકાસ માધવા માગતા હોઇએ સમાજને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અચૂક લાભ આપનારી છે એમ આપણે માનતા હોઇએ તો કોઈ પણ ઉપાયે આજંસ, પ્રમાદને છોડીને પછી જ પ્રવૃત્તિમાં અંપલાવવુ રહ્યું.

પુસ્તકાલયજગતની કંઈ ને કંઈ નવીન વસ્તુ દર મહિને જે માસિક આપે કે, દુનિયાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ આપણને પ્રતિમાએ જે માસિક આપે છે તે માસિકના વાંચનના લાભ આપણે એક નજીવી આજસને લઈ કેમ જ ગૂમાવીએ ?

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતા પ્રત્યેક ભાઈ-બહેનને પુસ્તકાલયના આ નવા વર્ષે-પ્રથિના કરવામા આવે છે કે માસિકના નવા વર્ષથી તેના વાંચનમાં નિયમિત બનજો તેનો લાભ લેશો તો તમારામા પ્રવૃત્તિને અગેનુ નવું જોમ આવશે

અને પ્રણે પ્રાર્થના છે કે—“ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સમી પવિત્ર પ્રવૃત્તિના વોલંતરૂપ ‘પુસ્તકાલય’ માસિક ઉપર આપના આશીર્વાદ હોજો કે તે વધુ ને વધુ સેવા બજાવે, ફાલે ફુલે ને ચિરંજીવી રહે ! ” આમીન !

૮૮

[અનુસંધાન પાન ૨]

જનરૂચિ, શિષ્ટ ને હિતકર વાંચન પ્રતિ વાળવી એ ‘પુસ્તકાલય’ નો એક ઉદ્દેશ છે. એની પૂર્તિ અર્થે પુસ્તકાલયના પૃષ્ઠોમાં શરૂ થયેલા ‘વાંચનતરંગ’ ના વિભાગ ઉપરાત ચાલુ વર્ષથી ‘વાંચન નવનીત’ નામનો એક નૂતન વિભાગ ઉમેરવાનુ ધાયુ છે. એમા વાંચન દરમ્યાન વાંચકોને ખાસ ગમેલા ને પ્રચારપાત્ર લાગેનાં વાંકયો, વચનો અને ફકરાનાં શબ્દશ અવતરણોને સ્થાન અપાશે આ યોજનામા લેખનકલા જેને સિદ્ધ નથી અગર સખવાનો જેને ખાસ અભ્યાસ નથી એવો હરકોઈ સહદયી વાંચક પણ સુખે ભાગ લઈ શકશે ચરત માત્ર એ રહેશે કે અમારા તરફ આવતાં અવતરણોમાથી અમને જેટલા યોગ્ય લાગશે તેટલા જ યથાવકાશે છપાશે અવતરણ મોકલનારાઓએ અવતરણ કયા પુસ્તકના કયા પૃષ્ઠનું છે તથા એ પુસ્તકનો લેખક કોણુ છે તે અવશ્ય જણાવવુ જોઈશે આશા રાખીએ છીએ કે અમારી આ નૂતન યોજના શિષ્ટવાંચનના પ્રચારમા મહદગાર ને ઉપકારક નીવડશે

। અતે, અમારા ચાલુ લેખકમંડળ ઉપરાત ગુજરાત મહાગુજરાતના અન્ય વિચારકો ને વિદ્વાનોને પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને હજી વધારે લોકપ્રિય ને કાર્યકર બનાવવાના અમારા પ્રયત્નમા સાથ આપવા માટે આગ્રહભરી વિનંતિ ગુજાગે છીએ.

૮૯

સુ-સ્વાગતમ્ ।

: સ્વાગત ગીત :

મહેમાન ભલે પધારે,
સન્માનને સ્વીકારે રે, મહેમાન ભલે પધારે.
તત્ત્વ સત્ત્વને ગ્રહણ કરીને, ઉર આનંદે ભરશું,
ગાન ગુણનાં મૂકી દઇને, ગુણ ગ્રાહી અમે બનશું.....મહેમાન
પુણ્ય પરિમલ મહેકે-મહેકે, કે વાડીના માળી,
શારદની વાડી વિકસાવે, કે શું છે વનમાળી?.....મહેમાન
હસતા મહેરા હાસ્ય વહાવે, હૃદય-નેણ હરખાતાં,
કમળે કમળો ભેઇ વિકસતાં, સુરજ શું શરમાતા?.....મહેમાન
સોનું, રૂપું, મણિ, રત્નોની, વિસાત શું તે કહેજો,
હૃદય-કમળ આ પુષ્પ પાંખડી, સ્વાગત અદકાં લેજો.....મહેમાન

શ્રીમંત તળે પ્રતાપે

આનંદ સ્વતંત્ર વિલસે
સહકારના પ્રતાપે;
સહકાર સ્વતંત્ર વિલસે
વિશ્વાસના પ્રતાપે.
નીતિ સ્વતંત્ર વિલસે
જ્ઞાનના પ્રતાપે;
જ્ઞાન સ્વતંત્ર વિલસે
યુસ્તકે પ્રતાપે.

વિશ્વાસ સ્વતંત્ર વિલસે
એ સત તણે પ્રતાપે;
સત સ્વતંત્ર વિલસે
એ નીતિને પ્રતાપે.
યુસ્તક સ્વતંત્ર વિલસે
યુસ્તક નિધિ પ્રતાપે;
વાચન સ્વતંત્ર વિલસે
શ્રીમંત તણે પ્રતાપે.

મુ. તેગવા
તા. દરજી

મણીશંકર ઉમીયાશંકર બેશી.

વડોદરા પ્રાંત ચોથી પુસ્તકાલય પરિષદ-વાઘોડીઆ.

સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ

પ્રતિનિધિ ભાષણો !

આજના આ પ્રસંગે વાઘોડીઆમાં આપ સૌને આવકાર આપતાં મને આનંદ થાય છે. વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વિકસાવવાના ખરેખરી પ્રયત્ન સને ૧૯૨૫ની સાલમાં ગણુદેવી મુકામે પહેલી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મળી ત્યારથી શરૂ થયા છે. ખરેખર ! ગણુદેવી પરિષદમાં વાઘોડીઆ મહાલના પ્રતિનિધિ તરીકે જ્યારે હું આવેલો ત્યારે મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે વાઘોડીઆ જેવા મહાલમાં આવી પુસ્તકાલય પરિષદ ભરાશે. આજે તો એ ભરવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થઈ આપ સૌનું સ્વાગત કરવાનું માન પણ વાઘોડીઆ મહાલના નાગરિકોએ મને આપ્યું છે તે માટે હું મારી જાતને ધન્ય માનું છું; અને તેમનો આભાર માનું છું.

વડોદરા રાજ્યની પૂર્વ સ્થિતિ તપાસીએ છીએ ત્યારે વાઘોડીઆ કંઈ સ્થિતિમાં હતું અને છેલ્લાં ૫૦ વર્ષમાં કંઈ સ્થિતિએ આવ્યું છે, તે જાણી શકાશે. સંવત ૧૯૨૪ સુધી સાવલી મહાલ વડોદરાના નવાખના તાંબામાં હતો. તે વખતે આ ગામ પણ સાવલી મહાલના તાંબાનું જ હતું. સંવત ૧૯૩૧-૩૨ માં રાજા સર. ડી. માધવરાવે સાવલી મહાલનાં ૩૬ ગામો જુદાં પાડી નવો જરોદ મહાલ બનાવ્યો. આ વાઘોડીઆ મહાલનું વાઘોડીઆ તે જરોદ મહાલના તાંબાનું જ ગામ ગણાતું હતું. તે પછી સંવત ૧૯૪૬ની સાલમાં જરોદ મહાલના એ વિભાગ પાડી સાવલી અને વાઘોડીઆ એમ બે મહાલ બનાવ્યા. આ બે મહાલમાં પૂરતાં ગામો કરવા માટે વડોદરા મહાલનાં આમોદર, બાકરોલ, પીપળીઆ, રોપા, સીપોરડીંગી, સીકંદરપુરા, મસ્તુપુરા એ ગામો વાઘોડીઆ મહાલમાં અને કાજલપુર, નંદેસરી, પોષ્યા, રણોલી, આસોજ, પદમલા, સાંકરદા, આળેડ, મજુસર, સોખડા અને વાસણા એ ગામો સાવલી મહાલમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં. આ પ્રમાણે જુના જરોદ મહાલને તોડી એ મહાલ કરવામાં આવ્યા. તે પૈકી વાઘોડીઆ મહાલમાં જુના જરોદ મહાલવાળાં ૫૦ ગામ, વડોદરા મહાલનાં ૭ ગામ અને ૯ નવાં વસેલાં ગામો મળી કુલ ૬૬ ગામો વ્યાપ્ત હતાં. તે પછી તો આજે લગભગ ૪૭ વર્ષ પછી નાનાં મોટાં ગામો મળી કુલ ૧૨૯ ગામો છે. જુના વખતનું વાઘોડીઆ અને આજનું વાઘોડીઆ એમાં ઘણો મોટો તફાવત પડી ગયો છે.

આ કસ્યામાં પ્રથમ પુસ્તકાલયની શરૂઆત સને ૧૮૯૩ની સાલમાં તે વખતના વહીવટદાર શ્રીમાન માધવરાવ નારાયણ ગડખેલે સાહેબે કરેલી. ગામના દસ-પંદર કેળવાયલા ગૃહસ્થો અને સરકારી નોકરોની મદદ વડે પુસ્તકાલય ઉભું કરી ચલાવતા હતા. તે પછી પેટલાદશી શરૂ થયેલ મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયની યોજનાનો લાભ લઈ પુસ્તકાલય નીભાવી રાખવામાં આવેલું; અને છેલ્લે સને ૧૯૧૩ ની સાલમાં શ્રી હીરાજીરાવ નોરાયણરાવ માને

વહીવટદાર સાહેબના વખતમાં કર્યાના અને આખાય મહાલના ઉત્સાહી આગેવાનોએ સારું લેડોળ એકઠું કરી વાઘોડીઆ કર્યાનું સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાવ્યું. જણાવતાં અતિ આનંદ થાય છે કે મહાલનાં ગામેની પ્રજાએ આ મકાન બાંધવામાં મદદ કર્યા પછી આ મહાલનાં ગામેની પ્રજા પણ પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરી જ્ઞાનવાળી થાય તેવા સધળા પ્રપાસ આ પુસ્તકાલય દ્વારા થઈ રહ્યા છે. સને ૧૯૧૩ ની સાલમાં વાઘોડીઆ અને જરોદ આમ બેજ પુસ્તકાલય હતાં. તેને ઠેકાણે આજે ૨૩ ગામેએ પુસ્તકાલયો સ્થાપી શકાયાં છે. આજે વાઘોડીઆમાં સમાજસેવા મંડળ, વ્યાયામમંદિર, કન્યાવ્યાયામમંદિર, વિદ્યાદાનની યોજના, વિદ્યોત્તેજક પુસ્તકાલય, અંગ્રેજી નિશાળ, બારીઆ-વસાવા વસતિગૃહ, ગ્રામસુધારણા સહકારી મંડળ આ બધી સંસ્થાઓની હયાતિ છે તે આ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને જ આભારી છે.

ખરેખર વડોદરા રાજ્યની ગાદી ઉપર વિદ્યમાન શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ આવી ત્યારથી રાજ્યની પ્રજાને કેળવવા માટેના જે પ્રયાસો રાજ્યમાં ચાલુ રહ્યા છે તે વર્ણવી શકાય તેમ નથી જ. શ્રીમંત રાજપિતાની પુસ્તકાલય અને કેળવણીની પ્રવૃત્તિઓ આખાય દેશમાં અગ્રેજ છે. અને એ રાજપિતાની અભિલાષા પાર પાડવા માટે જ રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતા દ્વારા આમજનતામાં જ્ઞાન ફેલાવવાના પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે.

આજે આપણે સૌ પ્રાંત પરિષદ રૂપમાં એકઠા મળ્યા છીએ તે એટલા જ માટે કે આપણા પ્રાંતના જનસમાજમાં જ્ઞાનનો ફેલાવો સહેલાઈથી અને જરૂરીથી શી રીતે થઈ શકે તેવા પ્રયત્નો વિચારીએ.

આજે તો રાજ્યમાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ ઉપરાંત રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, ચાર પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળો, બાવન મહાલ પુ. મંડળો અને ૧૭૫ જીથમંડળો ઉભાં કરી તે દ્વારા જ્ઞાન મેળવવા રસ્તા મોકળા બનાવાયા છે. પરંતુ હજી આ મંડળો દ્વારા વધારે વેગથી જ્ઞાનનો ફેલાવો થાય તેવા પ્રયત્ન કરવા જોઈશે.

આજે તો કેટલાંય હજી એવાં ગામે છે કે જ્યાં શાળાઓ હોવા છતાં પણ સ્થાનિક પુસ્તકાલયો બનાવી શકાયાં નથી. હજી એવાંય પુસ્તકાલયો છે કે જ્યાં નિયમિત અંદાજપત્ર બનાવી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવામાં આવતી નથી. હજી એવાંય કેટલાંક પુસ્તકાલયો છે કે જેમનાં પુસ્તકો અવ્યવસ્થિત પડેલાં હશે. એટલું જ નહિ પણ કેટલાંય એવાં પુસ્તકાલયો હશે કે જેનાં પુસ્તકોનો નહિ જેવોજ ઉપયોગ થતો હશે; આપણે તો એ બધાંને માટે એવા રસ્તા યોજવા જોઈશે કે જે ઉદ્દેશ શ્રીમંત રાજપિતાએ આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી તેને વિકસાવી છે તે ઉદ્દેશ જરૂરી ફલિભૂત કરીએ.

ગૃહસ્થો ! આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને કેવળ પ્રચારની જ જરૂર છે, એમ નથી; પરંતુ આર્થિક મદદની પણ તેટલી જ જરૂર રહે છે. સુધરેલા દેશોમાં ત્યાંની સુધરાઈઓ જ પુસ્તકાલયો નિભાવે છે; એટલુંજ નહિ પણ સુધરાઈઓની પુસ્તકાલયો નિભાવવાની ફરજ

મનાઈ છે. થોડે ઘણે અંશે આપણે ત્યાં પણ એ તત્ત્વનો સ્વીકાર થવા લાગ્યો છે, ને ગ્રામ પંચાયતો પણ પોતપોતાની હદમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોને મદદ આપવા લાગી છે. પરંતુ ન્યાં સુધી સંપૂર્ણ રીતે એ તત્ત્વનો સ્વીકાર ન થાય, ત્યાં સુધી એ દિશામાં પ્રયત્ન ચાલુ રહેવાની જરૂર છે. ધનિકોએ પણ હવે ભૂલી જવાનું નથી કે આ ચાલુ જમાનામાં - કેળવણી યુગમાં, દાનની દિશા બદલવી જોઈએ. સર્વેપામેવદાનાનાં જ્ઞાનદાનં વિશિષ્યતે ॥ એટલે કે શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ, સમાજની દૃષ્ટિએ અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ પણ પુસ્તકાલયને દાન આપવું એ જ શ્રેષ્ઠ અને જરૂરી કૃતિ છે.

એ બધાય કરતાં કેળવણીમાં જોઈએ ભૂલી જવાનું નથી કે પુસ્તકાલયો ઉભાં કરવાં અને નિભાવવાં એ તેમની પહેલામાં પહેલી ફરજ છે. કારણકે જે વિદ્યાનાં જ્ઞાનનું દાન ગૃહણ કરીને તમે જ્ઞાનવાન અને અધિકારમંપન્ન બન્યા છો, તે વિદ્યા અને જ્ઞાન બીજાંઓને આપી જ્ઞાનવાન બનાવવાં એ તમારી પહેલામાં પહેલી અને મહત્ત્વની ફરજ છે.

પુસ્તકાલય - પ્રવૃત્તિ આપણે કેવી રીતે આગળ ધપાવી શકીએ અને એનો લાભ વધુમાં વધુ કેવી રીતે મેળવી શકીએ અને ભણેલાં તથા અભણ સૌ લાભ ખેંચીને એ પ્રવૃત્તિને સારામાં સારો લાભ કેવી રીતે અપાવી શકીએ તેને માટે આપણે વિચાર કરવો જોઈશે. એ દિશામાં શું અને કેમ કામ કરવું એનો નિણય આપણે સૌએ શાન્તિપૂર્વક વિચાર કરી કરવો જોઈશે. અને એ માટે આ બે દિવસના કાર્યથી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને આપણે વધુ વેગવાન અને પ્રગતિમાન બનાવી પરિવહની આ બેઠકને સફળતા પ્રાપ્ત થાય એવી શુભેચ્છા સાથે આપ સૌને વાઘોડીઆ મહાલ તરફથી આવકાર આપું છું.

આપ સૌનું જોઈએ તેટલી સારી રીતે અમો સ્વાગત કરી શક્યાં નથી. તેથી આપના સુખ સગવડમાં અમારા તરફથી અનેક ખામીઓ-ત્રુટિઓ રહી હશે, અમારી વ્યવસ્થામાં તથા સાધનોમાં અનેક ન્યૂનતાઓ જણાશે, પરંતુ એ સહનું આપ સર્જનો સહાનુભૂતિથી નિભાવી લેશો અને આ પરિષદનું કાર્ય નિર્વિઘ્ને પાર ઉતારી આભારી બનાવશો.

છેવટે, આજની બેઠક માટે પ્રમુખશ્રીની વરણી કરવા કૃપા કરશો-એવી આશા સાથે આ મહાલ વતી ફરી ફરી આપ સૌને આવકાર આપું છું.

વાઘોડીઆ,
તા. ૨૦-૧૨-૩૬.

}

છગનલાલ નારણજી પુરાણી.

૨૨

ત્રહારા જન્મ દિવસે

(મન્દાકાન્તા)

જેવી રીતે જનકગૃહથી ઉતરેલી સરિતા,

ધીમે ધીમે નીજ વહનમાં સોતબાહુલ્ય સાથે;

તેવી રીતે તુજ જીવનનું બહેણ પામે વડાઈ;

ધૃત્યું ત્રહારા નૂતન વરસે. ઇત્યલમ્ & અધુના..

તા. ૫-૧-૩૭

૮૮૭

—નીલકંઠ—

વડોદરા પ્રાંત ચોથી પુઠ પરિપદ-વાઘોડિયા

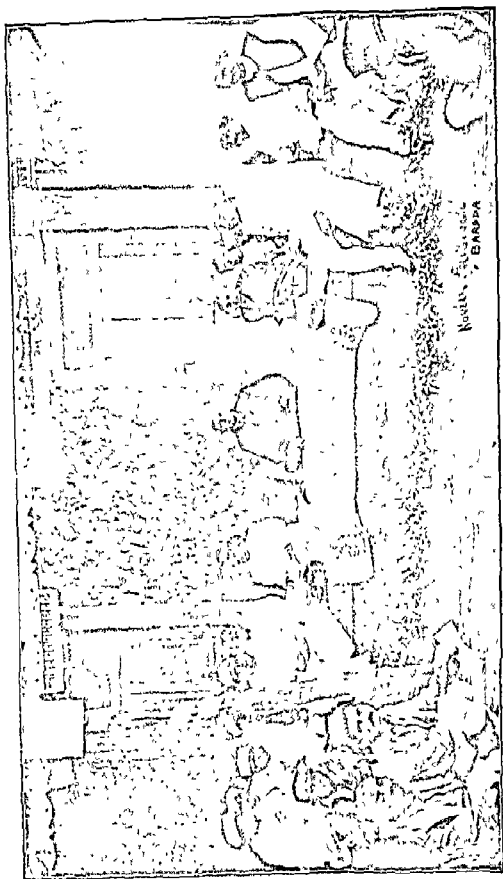

પ્રમુખશ્રી

રા. બ. ગોવિંદભાઈ હા. દેસાઈ

ગોદરમાંથી ઉતરતા.

(॥ अथ श्रीगणेशाय नमः ॥)

વડોદરા પ્રાન્ત ચોથી પુસ્તકાલય પરિષદ, વાઘોડીઆ

પ્રમુખનું ભાષણ

સન્નારીઓ ને સદ્ગૃહસ્થો !

વડોદરા પ્રાન્તની ૪થી પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રમુખપદે આપ સૌએ ભારી પસંદગી કરી છે તે બદલ હું આપ સૌ પુસ્તકાલયપ્રેમીઓનો આભાર આભાર માનું છું. પરંતુ હું ધારું છું કે એ સ્થાન પર આપણા પ્રાંત પૈકી જ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પ્રગતિમાં અગ્રેસર રસ લેતા કોઈ વધારે થોડા ધસમને મુઠ્યા હોત તો વધારે સારું કહેવાત. મારો આ અભિપ્રાય મેં, મને આમંત્રણ આપવા આવેલા ગૃહસ્થો આગળ, તેજ વખતે જાહેર કર્યો હતો. પરંતુ એ ગૃહસ્થોનો તેમજ તમારા પ્રાંત મંડળના મંત્રીઓનો મારે માટે જ આગ્રહ હોવાથી મારે આ પદ ન છૂટકે સ્વીકારવું પડ્યું છે. આપે મૂકેલા વિશ્વાસ બદલ ને આપેલા માન બદલ હું આપનો ફરી ઉપકાર માનું છું.

૨. “પુસ્તકાલયનો લાભ થોડા અંગ્રેજી ભણેલાં જ લેઈ શકે એવી હદ ન રહેવી જોઈએ; એનો લાભ વધારેમાં વધારે માણસો કેવી શીતે લઈ શકે એજ હેતુ સતત લક્ષમાં રાખવો જોઈએ, અને તેટલા સારૂ માતૃભાષાવાળા વિભાગ તરફ વધારે લક્ષ અપાવું જોઈએ. એ હેતુથી ગ્રેરાઈ મેં રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી છે અને તેના પ્રચાર માટે જે યોજના ઘડાવી અમલમાં મૂકાવી છે, તેનો સંપૂર્ણ લાભ મારી સહકર્મી પ્રજાને મળે એટલા માટે શિક્ષિત ને સમજી પ્રજાવર્ગે પણ પોતાની શક્તિ અનુસાર પોતાનો હિસ્સો આપવાની જરૂર છે.”

૩. પ્રજાવત્સલ શ્રીમંત રાજપિતાએ ત્રણે અગાઉ જાહેર કરેલા આ વિચારને મૂર્તિમંત કરી દેખાડવાની શુભ નિશાથી પુસ્તકાલય ખાતાના રા. પુ. મંડળની સ્થાપના ઉપરી મહુમ મીઠું ન્યુટન મોહન દત્ત તથા તેમના મદદનીશ શ્રીયુત મોતીલાલ ન. અમીન એમની પ્રેરણા અને પૂરા સહકારથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં સક્રિય રસ લેતા રાજ્યના કેટલાક કાર્યકર્તાઓએ સન ૧૯૨૪-૨૫ માં ૧૦ રાં. પુસ્તકાલય મંડળ રચ્યું અને પાટણમાં મજેલી પાંચમી રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ તેનું બંધારણ ઘડી કાઢ્યું. તેને અનુસરીને રાજ્ય પુઠું મંડળનું કામ સારી ને સંતોષકારક રીતે ચાલે છે.

૪. રાજ્યના ચારે પ્રાંતમાં વિખરાયેલાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની પ્રગતિ સાધવી ને તેમને સુવ્યવસ્થિત બનાવવાં, પુસ્તકાલય વિનાનાં રા. પુ. મંડળના ઉદ્દેશ ગામેએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં ખાતાને સહકાર આપવો, પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓ વચ્ચે તથા સરકાર અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ સાથે સહકાર સાધી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પ્રગતિ કરવી, પ્રજામાં

વાચનનો શોખ કેળવવો ને દેશાવલો, પુસ્તકાલય વિષયક સાહિત્ય પ્રગટ કરવું, શિષ્ટ સાહિત્યના વાચનનો પ્રચાર વધારવો, પુસ્તકાલયનું વહિવટી કામ સીખવવા તાલીમવર્ગો ભરવા યા સરકાર તરફે ભરાય તેમાં મદદ કરવી, ખાતાના સવકાર ને સલાહ મુજબ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રચાર કરવો ને તપાસણીનું કામ કરવું કરાવવું: આજ ઉદ્દેશ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મુખ્યત્વે છે. તેને યોગ્ય રીતે પાર પાડવા માટે મંડળે પ્રાંત, મહાલ અને જૂથ મંડળો રચ્યાં છે, ને તેમને પોતપોતાના વિસ્તાર પૂરતી જવાબદારી સોંપી છે. રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના ઉદ્દેશો પાર પાડવાનો આધાર આ પેટામંડળોની કાર્યદક્ષતા ને ક્રિયારીલતા ઉપર જ મુખ્યત્વે રહે છે. એટલે આપણા વડોદરા પ્રાંતે એ દિશામાં શું કયું છે ને શું કરવાનું છે તેની સમીક્ષા અને અરથાને નદિ જ ગણાય.

૫. વડોદરા પ્રાંતમાં કુલ ૮૫૪ ગામો છે; જેમાંનાં ૫૩૧ શાળાવાળાં છે. 'શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય' ની શ્રીમંત સરકારે જાહેર કરેલી નીતિની વડોદરા પ્રાંતની પરિ- દૃષ્ટિએ જોઈએ તો શાળાવાળાં ૫૩૧ ગામોમાંથી ૪૩૫ ગામોએ સ્થિતિ આજની રીતિએ પુસ્તકાલયો સ્થપાઈ ચૂક્યાં છે. અને ૯૧૯-૬ ગામો શાળાવાળાં છતાં પુસ્તકાલય વિનાનાં છે. અલગત, આ ગામોએ પુસ્તકાલયપેટી સાથેનાં વાચનાલયો દ્વારા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો મંદેશો પહોંચાડવાની દક્ષતા તો શ્રી મોતીભાઈએ પોતાના દેહા પર્યંત નિરૂત્ત યતાં યતાં દેખાડેલી છે. પણ વાચના-લયોની સિધરતાં દમોદરા સકમંદ જ ગણાય. તેથી જ્યાં માત્ર વાચનાલયો જ અત્યારે છે તેવાં ગામોને પણ પુસ્તકાલયોને લાભ મેળવી આપવાની દરજ્જા પ્રાંતના કાર્યકરોએ કાળજીપૂર્વક અન્ન-વવાની છે. શ્રીમંત સરકારની દરસાલ ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો ઉપાડવાની નીતિ ચાલુ સાલે પણ અમલમાં મૂકાવાની છે એવી સૂચના ખાતા તરફથી ચાલુ માસમાં જ પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. એટલે ખાતું પણ એ દિશામાં પૂર્વવત્ જગૃત ને ઉત્સુક છે, એ વાત નિર્વિવાદ છે. તો પછી વહેતા પ્રસંગે લાભ લેવા-લેવડાવવામાં યતો પ્રમાદ કે નિષ્કાળજી, બ્લેથ્થ ચૂકાઈ જતાં પાછા-જાયો પસ્તાવાના કારણરૂપ ન અને તે જોવાનું છે. આશા છે કે આ બાબતમાં પ્રાંત મંડળ મહાલ મંડળોને, અને મહાલ મંડળો જૂથ મંડળોને હતાવરો અને તે તે ગામોમાં ઘટતું પ્રચારકાર્ય કરી ગામના આગેવાનોને સમજી ને શિશિન લેઝેમિ દાય પર લઈ, જરૂર પડે તો બીજા ખાતા-ઓના અધિકારીઓનો સદકાર સાધીને પણ, વહેલામાં વહેલી તકે પુસ્તકાલય રૂપી પરબો બેસાડવા સક્ય તે બધાજ પ્રયત્નો તેઓ કરી છૂટશે, એવી મને યદા છે.

૬. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની આવસ્થા ને તેનાથી યતા કાયદા વિશે તો બધા પ્રકારની પરિવેશમાં પછું પછું કહેવાઈ ગયું છે ને દૃષ્ટ્ય કહેવાશે.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો હેતુ સ- પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની અમલ તો હવે શ્રી કોઈ સમજવા લાગ્યું છે. વાંચે પાર પડેલો કથારે એટલે ને સંજંખમાં દું આજે આસ કંઈ નદિ બોલું. પણ એક વાત આસ ભારે દમને કહેવાની મને જરૂર જણાય છે, ને તે એ કે ઠેક ઠેક બે પુસ્તકાલયો ઉપાડવામાં આવે, ને તેમાંજ પુસ્તકો, પરો વગેરે સાધનો પૂરતા પ્રમાણમાં હોય, તથાપિ જ્યાંકોઈ તે વિસ્તારમાં અમલજાનુ

અસ્તિત્વ હોય, ત્યાસુધી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ પૂરેપૂરો બર આવ્યો લેખાય નહિ. માત્ર ભણેલાંઓને માટે જ પુસ્તકાલયની સંસ્થા છે એમ સમજવું નહિ. જેઓ ભણ્યાં નથી તે કેળવણીના સંસ્કાર પામ્યાં નથી તેવાંઓને પણ તેનો લાભ મળતો થાય, અને તેવી અભણ પ્રજા પણ તે લાભ લેવાને ઉત્સુક અને એવી યોજના ને તળવીજ થાય ત્યારેજ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ સર્વાંશે પાર પડ્યો ગણાય.

૭. આપણા કૃપાળુ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રાયમિક કેળવણી ત્રીસ વર્ષ ઉપરાંતની મુદતથી રાજ્યભરમાં ફરજિયાત ને મફત બનાવી છે. એ

અભણતા - નિવારણ લાંબી મુદત દરમ્યાન શ્રીમંત સરકારની શુભ ઇચ્છાને પાર પાડવાને પ્રજા તેમજ પંચાયતોએ ઊમંગ ને ઉત્સાહભર્યો રસ લીધો હોત, તો અત્યારે રાજ્યમાં પાંચ ને બહુ તો સાત વર્ષની અંદરનો વર્ગ અભણ રહ્યો જ ન હોત. પરંતુ અફસોસની વાત છે કે રાજ્યની લગભગ પચીસ લાખની વસ્તીમાંથી શુમારે ૪૩૪૭૩૪ મનુષ્યો જ ભણેલાં હોવાનું સન ૧૯૩૧નો છેલ્લો સેન્સસ રિપોર્ટ કહે છે. એટલે કે એકંદર વસ્તીનો ૬ ભાગ જ ભણેલો છે ને ૬ ભાગ એટલે સેંકડે ૮૨ જણ અભણ છે. તેમાં વળી સ્ત્રી-પુરુષોની સંખ્યા જુદી જુદી વિચારાય તો તો સેંકડે પાંચ જ ટકા સ્ત્રીઓ ભણેલી જણાશે ને સેંકડે ૯૫ ટકા સ્ત્રીઓ હજી કેવળ નિરક્ષર છે. આ તો હજી શહેર તેમજ ગ્રામ વિભાગનો એકત્ર વિચાર થયો; ગ્રામ વિસ્તારની સંખ્યા જુદી વિચારીએ તો તો એથીય વધુ પ્રમાણમાં અભણતા વ્યાપી રહેલી જણાશે. ત્રીસ ત્રીસ વર્ષના સતત પ્રયાસ છતાં ઉભી રહેલી આ સ્થિતિ ખરેખર દુઃખજનક છે. આના નિવારણ માટે શાળા તેમજ પુસ્તકાલય એ ઉભય ખાતાંઓએ હજી વધારે જોસદાર પ્રયત્ન કરવા જોઈશે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ખરો ઉદ્દેશ જ એ છે, ભણેલો વર્ગ મ્હાવરાને અભાવે પાછો અભણતાનો ભોગ ન અને એટલા ખાતર જ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મંડાણ છે. અને આપણે ઉપર જે આંકડા અભણતાના જોયા તેમાં ભણીને ભૂલી ગયેલાંનો સમાવેશ પણ, અલબત્ત, મોટે ભાગે થતો હશે. માટે પુસ્તકાલય ઉઘાડવાનો ઉદ્દેશ યથાવત્ પાર પાડવો હોય તો ભણીને ઉઠી ગયેલ જનતાના સંસ્કાર સુચાયન દ્વારા તાજા રાખવા ને પોષવા એ પુસ્તકાલય માત્રનું પરમ કર્તવ્ય છે. અક્ષરજ્ઞાન આપવાની જવાબદારી શાળાખાતાનો છે ને તેને ટકાવી રાખવાની ફરજ પુસ્તકાલય સંસ્થાની છે. વસ્તીના સોએ સો ટકા જ્યાં સુધી અક્ષરજ્ઞાનયુક્ત ન અને ત્યાં સુધી આજની દુઃખદ સ્થિતિનું નિવારણ દોલ્લું છે.

૮. સંસ્કારવાંછુ પરદેશી રાજ્યો આ બાબતમાં શું ને કેમ કરી રહ્યાં છે તે આ સ્થળે વિચારવું યોગ્ય ગણાશે. જાપાનનો દાખલો લઈએ. સદી

જાપાનનો દાખલો.

પહેલાં જાપાનની સ્થિતિ આપણા કરતાં બહુ સારી નહોતી જ.

પણ છેલ્લાં ૬૦-૭૦ વર્ષમાં જાપાને જે પ્રગતિ સાધી છે તે

જોઈ જણી આપણે તાબુજ થઈએ છીએ. પોતાની ઉન્નતિ સાધવાને જાપાને જે સાધનો વાપર્યાં છે, તે વાપરવાથી આપણે પણ તેવી ઉન્નતિ કરી શકીએ. અને આને માટે આપણી સરકારે તો સવડ પણ કરી દીધી છે. માત્ર તેનો અમલ સાચા દીક્ષથી ને સેવાભાવથી થવાની જરૂર છે. અમલદાર વર્ગે તેમજ પ્રજાના આગેવાનોએ જાપાનની પેઠે બંધત બની જવાની

જરૂર છે. એને માટે નિશ્ચય જોઈએ, એવા નિશ્ચયથી કામ લેવાનું જોઈએ કે આપણા રાજ્યમાં એક પણ અભણ આદમી ન રહેવું જોઈએ. જાપાની પ્રજા ભારે રાષ્ટ્રાભિમાની છે—આમવર્ગ તેમજ અમલદારવર્ગ. આપણે ત્યાં પણ એ જ પ્રકારનું રાષ્ટ્રાભિમાન બંધે રાજ્યાભિમાન કેળવાવું જોઈએ. અભણતાના હાઉને પડકારી તેના નિવારણ માટે પાંચ કે દશ વર્ષની યોજના ઘડાઈ મહત્તમ રીતે અમલમાં મૂકાવી જોઈએ. એમ થશે ત્યારે જ જાપાનમાં જેમ પાંચ વર્ષની અંદર સિવાયની ધોષ પણ વ્યક્તિ અભણ મળી આવવી દુર્લભ છે, તેમ આપણે ત્યાં પણ પાંચ સાત વર્ષની અંદરના અને ફરજિયાત વયની હેઠળના વર્ગ સિવાય સો એ સો ટકા સ્ત્રી પુરૂષો ભણેલાં મેળવવાનું સહભાગ્ય માંડશે. જાપાનના લોકોએ દેશબાપી ભણતરના પ્રતાપે જ પોતાના હાનિકારક જીના રિતરિવાજોની અટપટી જાળમાંથી મુક્ત થઈ દેશને સંગઠિત બનાવ્યો છે. તેમણે રાજ્યના આશ્રયને ઉત્તેજનથી દેશભરમાં આર્થિક તેમજ નૈતિક સુધારણા દાખલ કરેલી છે; સામાજિક તેમ ધાર્મિક સુધારા દાખલ કર્યા છે. દેશના જીના રિવાજોમાં જેટલા સારા ને સંસ્કારી હતા તે જાની રાખ્યા છે ને જેટલા હાનિકારક હતા તે તમામને તિલાંજલિ દઈ દીધી છે. એટલું જ નહિ પણ સેંકડોં યુવાન-યુવતીઓને યુરોપાદિદેશ દેશાંતરમાં અભ્યાસાર્થે મોકલી તથા દેશદેશાંતરના નિષ્ણાતોને પોતાને ત્યાં સલાહ ને મદદ માટે નોતરી બંધે ભારે પગારથી રોકી પાશ્વિમાત્મ સંસ્કૃતિને શાસ્ત્રોમાંથી જે કંઈ ઉપયોગી ને આવશ્યક હતું તે બધું અપનાવી લીધું છે ને હજીય તેમ કંઈ જાણ છે. જાપાનીઓએ પરદેશીઓનું અનુકરણ કર્યું છે, પણ તે આંધળું ને અવિચારી નથી કર્યું. જાપાનની આર્થિક સ્થિતિ પ્રથમ આપણા જેવી જ, બંધે આપણાથીય ઉતરતી હતી, છતાં પણ નૈતિક દ્વિમત રાખી સુધારાનું કામ તેમણે આદર્યું અને દેશદાન, અન્યોન્ય સહકાર, સંપ ને રાજ્યાશ્રયથી પોતાની ઉન્નતિ માટે અલ્પ અવધિમાં અજબ જેવું કામ કરી દેખાડ્યું. તેને પરિણામે જ આપણા જેવો તેમનો ખેતીપ્રધાન દેશ આજે જગતના આગળ પડતા ઉદ્યોગપ્રધાન દેશોની હરોળમાં ઉભી તેમને પડકારી રહ્યો છે. કૂદકે ને ભૂરૂકે વધતા જતા જાપાની ઉદ્યોગવિકાસથી જગત આજે ચકિત બની ગયું છે—રે! ખૂદી રહ્યું છે.

૬. મારા મિત્ર શ્રીયુત મણિલાલ બાલાલાલ નાણાવરી કે જેઓ થોડા વખત પરજ જાપાનના પ્રવાસેથી પાછા ફરેલા છે, ને જેમણે ત્યાં સ્વપ્રાયમિક શિક્ષણના જ ચક્રુએ જોયેલી પ્રગતિ વિષે વ્યાખ્યાનોની હારમાળા બંધી પ્રતાપે છે, તેમાં એ વાત પર ખાસ ભાર મૂક્યો છે કે જાપાનીઓને પ્રાયમિક શાળામાં જે શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તે શિક્ષણના પ્રતાપે જ એ પ્રજાની આટલી ઉન્નતિ શક્ય બની છે. એ પદ્ધતિ એટલી બધી સારી છે કે તેનાથી જ જાપાની પ્રજાના ઉમદા ચારિત્ર્યને પાયો નંખાય છે. ત્યાં જે સુણે પ્રાયમિક શાળામાં ધડાય છે તે જીવનભર તેમને મદદગાર થઈ પડી તેમના જીવનનો વિકાસ સાધે છે. શિક્ષણનું ધ્યેય શું છે એ નહીં કરી ઉઠરતી પ્રજાનું ધ્યાન તે તરફ ખાસ રીતે ખેંચાય અને તેનાં તત્ત્વો બાળકોના કુમળાં મગજ પર હમેશને માટે ઠંસી રહે એટલા માટે એક શાહી ઢંદો બહાર પાડવામાં આવ્યો છે, ને તે દેશભરની દરેક શાળામાં દરરોજ નિયમિત સમયે વંચાય છે, કે જેથી કરી રાષ્ટ્રીય આશય બાળકોના દીર્ઘમાં તાલને ને તાલને જ રહે.

૧૦. ઢંઢેરો મજદુર નીચે પ્રમાણે છે :—

“ ભાવિ પ્રજાજનો ! તમારાં માળાપ તરફ ભક્તિભાવ રાખજો : તેમના પ્રત્યે માયાળુ થજો : પતિપત્ની તરીકે એક દીલથી સંપીને રહેજો : મિત્રો પ્રત્યે એકનિષ્ઠા રાખજો : વિનયી ને વિવેકી થજો : સર્વ સાથે ભલાઈ રાખજો : જ્ઞાનનો સંચય કરજો : અને એ રીતે તમારામાં બુદ્ધિશક્તિ તથા સદાચારનું બળ કેળવજો. તમારા દેશબંધુઓનું હિત હેઠે ધરી તેમના કલ્યાણ માટે યથાશક્તિ તજવીજ કરતાં રહેજો : તમારા રાજ્યના કાયદા તથા રાજ્યબંધારણનું વફાદારીથી પાલન કરજો : તમારા રાજધિતાની વફાદાર ને ભક્તો પ્રજા બનજો ; અને વિપત્તિ વેળાએ રાજ્યને માટે પ્રાણ આપવા તૈયાર રહેજો ! ”

જે દેશમાં, ઉપર પ્રમાણે બાળકોનાં મગજ પર નીતિવચનો રોજના રોજ અચૂકપણે હસાવવામાં આવે તે દેશની—તે રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ થયા વગર કેમ જ રહે ?

આશા છે કે આપણા રાજ્યમાં પણ એવા પ્રકારની શિસ્ત દાખલ કરવા આપણું શાળાખાતું જરૂરી ધોરણે વિચારી કાઢશે.

૧૧. આ સિવાય આ પ્રસંગે મારે કંઈ વિશેષ નવીન કહેવાનું નથી. પરંતુ સન ૧૯૩૪માં રાજ્યની જૂઠી પુસ્તકાલય પરિપદ વડોદરા શહેરમાં નાણુદ કરો હાનિકારક મળી હતી, તે વખતે તેના સ્વાગતાખ્ધ તરીકે મેં જે કેટલાંક રીત રિવાજો ઉદ્દગાર કાઢ્યા હતા તેનું આ સ્થળે પુનરાવર્તન કરવાનું ઉચિત ગણું છું; કારણ કે મારી એવી માન્યતા છે કે જ્યાંસુધી આપણાં દેશમાંથી હાનિકારક ખોટા રિવાજો ને વહેંચી વિચારો નાણુદ નહિ થાય, ત્યાંસુધી પ્રજાને કેળવણી આપવાને સંખ્યાબંધ નિશાળો ઉઘાડવાનો અને મળેલી કેળવણીના સંસ્કાર હુપ્તપ્રાય ન બની જાય તે માટે કામ કામ પુસ્તકાલયોના ચોકી પહેરા બેસાડવાનો શ્રીમંત સરકારનો સ્વત્વ હેતુ બર નહિ આવે, નહિ આવે.

૧૨. આપણે અહિં કેળવણી કે પુસ્તકાલય જેવી લોકોપકારક પ્રવૃત્તિને માટે પૈસાની જરૂર પડે છે સારે ગરીબાઈનું બહાનું આગળ ધરવામાં આવે ગરીબાઈનું બહાનું છે. આપણો દેશ ગરીબ છે અને આપણી જાણીદીક સરેરાશ ઉપજ ઇંગ્લેન્ડ, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ વગેરે જેવા દેશોના મુકાબલે ઘણી થોડી છે એ વાત ખરી છે; પણ એ ગરીબાઈ દૂર કરવાને બદલે તેમાં વધારો થાય એવાં મુખાંબરેલાં કામ આપણે અહિં થાય છે. જેનાં સારાં ફળ નીપજે એવા વિદ્યાદાનમાં પૈસા આપવાને આપણા લોકોને ગરીબાઈ નડે છે, પણ જેથી આજમ, દુરાચાર અને લુચ્ચાઈ વધે એવાં ખોટાં દાન બિખારીઓ, વેશધારી સાધુઓ અને પરલોકમાં લાખ ઘણું પામવાની ખોટી આશા આપનારા ધુતારાઓને આપવામાં ગરીબાઈ નડતી નથી. વેદાલોં માળાપ કે બીજાં સર્ગા સાગતાં બિમારી વખતે તેમની ચોગ્ય સારવાર કરવામાં ગરીબાઈ નડે છે પણ તેમનાં

મુઆ પછી મોટાં કારખે કરવામાં નડતી નથી. ગરીબ ગણતો કોઇ દેશ પોતાની પાસેના જીવન દ્રવ્યનો ખોટો ઉપયોગ કરવામાં રહ્યો નહીં ભોગવતો હોય અને પોતાની ઉન્નતિ થાય એવાં કામોમાં ખર્ચવાને હેલ્યો નહીં ભોગવતો હોય, તો તે આપણો દેશ છે.

૧૩. પ્રભુએ સર્જેલાં સર્વ પ્રાણીના નિર્વાહ માટે તજવીજ કરેલી છે અને મહેનત કરતાં સર્વને તે મળી રહે છે. એમ છતાં કીડી, કબૂતર, કુતરાં વગેરેને માટે તેણે કંઈ તજવીજ કરી ન હોય તેમ આપણા લોકોએ તેમના નિલાવ માટે ગામે ગામ ધર્મોદા જમીનો રાખેલી હોય છે અને તેનું ઉત્પન્ન તેમને દાણા નાખવામાં અથવા રોટલા અને શીરો કરી ખવડાવવામાં વપરાય છે. સાધુઓને વેશે ફરતા ઢોંગીઓને માટે સદાવ્રતો ચલાવવામાં લખખો રૂપિયાની રકમો રોકાયેલી છે. આ પૈકી કેટલાંક નાણાં તો ઉચાપત થઇ જાય છે; તેનો કંઈ દિસાબ રખાતો નથી અને કોઇ માગતું પણ નથી. ખ્રિસ્તી ધર્મના અનુયાયીઓ ધર્મોદા તરફે જે રકમો આપે છે, તેમાંથી માત્ર નિલાવ જોટલી રકમ ધર્મશૂરોને અપાઇ બાકીની તો ઉપયોગ કેળવણી ખાતાં, દવાખાનાં અને એવી જ બીજી સમાજને ઉપયોગી સંસ્થાઓ ચલાવવામાં થાય છે; ત્યારે આપણે ત્યાં સતત વગરના ધનાઢ્ય લોકો પોતાની હયાતીમાં જ અગર વસીયતનામું કરી પોતાની સ્થાવર જંગમ મિલકત હાકમાકથો રહેનાર અને મોજમજાહ ઉઝાવનાર પોતાના ધર્મશૂરને અર્પણ કરી દે છે, અગર પોતાની પાછળ ન્યાતો કરવામાં, લદાણી કરવામાં, અગર તેવાં બીજાં-બિનજરૂરી કામોમાં ખર્ચાવી નાખે છે; તેને બદલે આજના સમયમાં જન-સમાજનું ખર્ચ કલ્યાણ કરનારી, પુસ્તકાલય, શાળા કે દવાખાનાની સંસ્થા ઉઘાડવા કે ચાલુ હોય તેને મદદ કરવાને આપતા હોય તો તેમના ધનનો સદુપયોગ થાય એટલું જ નહિ પણ તેમનું નામ પણ અમર રહે ને પરિણામે કોઇ ગામ ભાગ્યેજ એતું રહે કે જ્યાં સાઈ અને સગવડવાળા મકાન સાથેનું દૈનિકો, માસિકો અને ઉપયોગી પુસ્તકોથી ભરપૂર પુસ્તકાલય થયું ન હોય.

૧૪. રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મંડળ, મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ અને એવાં જ બીજાં સેવા કરતાં મંડળોને આ પ્રસંગે એક અગત્યની વાત મારે કહે- ધર્મોદા ફંડોનો હુર- વાની છે; અને તે એ કે, આપણા રાજ્યમાં તેમ શુજરાત અને ઉપયોગ થતો અટકાવો છતર કેમણે હજારો અને લાખો રૂપિયાનાં ધર્મોદા ટ્રસ્ટફંડો છે; પણ પાશ્ચાત્ય દેશોની પેઠે આપણા દેશમાં એવી ધર્મોદા મિલકતની બંધારણપૂર્વક સંગઠિત વ્યવસ્થા ન હોવાથી તેવાં ધર્મોદા ટ્રસ્ટફંડોનો સદુપયોગ થતો નથી; એટલું જ નહિ પણ એવાં ફંડો ક્યાં પડેલાં છે, તેનો કાણ અને કેવી રીતે ઉપયોગ કરે છે અગર તે ક્યાં શુભ થઇ ગયાં છે તે અંબધી માહિતી મળી શકતી નથી. ધર્મોદા ફંડો અને સ્વખાવતોનો મોટો ભાગ છૂટો જવાયો, અવ્યવસ્થિત દાલતમાં ગમે તે રથજો અને ગમે તેના દાયમાં પડેલો હોવાથી તેનો બરાબર ઉપયોગ થાય છે કે નહિ તે જાણવા પ્રગ્ને કે સરકારને કંઈ સાધન નથી. આ ફંડો પૈકી કેટલાંક એવાં પણ દશે કે જોનો ઉપયોગ મૂળ ઉદ્દેશ પ્રમાણે કરવાની દાલતના સમયમાં જરૂર રહી ન હોય અને કાયદા પ્રમાણે

મંજુરી મેળવી તેનો ઉપયોગ શાળાઓ, પુસ્તકાલયો, અને દવાખાનાં કાઢવામાં થઈ શકે. કેટલાંક એવાં પણ હશે કે તેનો ઉપયોગ નિર્માણ કરેલા ઉદ્દેશમાં થવો જોઈએ, છતાં જેમને તેની સુવ્રત કરેલી હશે તેઓ પોતાના કામમાં જ તેમનો ઉપયોગ કરતા હશે. આ બાબત માહિતી મેળવી હાલના પ્રગતિના સમયને ઉચિત વ્યવસ્થા કરાવવાની જરૂર છે અને તેથી જે સેવાભાવી મંડળો શોધખોળ કરી ગામ કે મહાલવાર હકીકત એકઠી કરે તો તેમનો ઉપયોગ સરકાર મદદથી યોગ્ય રીતે કરાવી શકાય અગર જ્યાં મૂળ ઉદ્દેશ બીજાજરૂરી થયો હોય ત્યાં તેમનો ઉપયોગ પુસ્તકાલયો, શાળાઓ, દવાખાનાં વગેરે આધુનિક સમયની ઉપયોગી જરૂરીઆતો પૂરી પાડવામાં થઈ શકે.

૧૫. બીજી પધ્ધતિ એક અગત્યની બાબત તરફ આપનું ધ્યાન ખેંચવાની હું રજા લઉં

છું. આપણા રાજ્યમાં શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રજાની

પ્રચારકામ,

આર્થિક, નૈતિક અને સાંસારિક ઉન્નતિ માટે કેટલાક મહત્વના

કાયદા કરવાની પહેલ કરી છે. ઉદાહરણ તરીકે ખેતીની જમીન

એક જથ્થે કરવાને, ખેતીની જમીનના વિભાગ પડી જતા અટકાવવા અર્થે અને પડી ગયા

હોય તે જોડવા અર્થે; માત્ર અગડમ જગડમ બોલી જનાર પુરોહિતોને બદલે શાસ્ત્ર જાણનાર

અને તેનો ચાલુ હાપામાં અર્થ સમજાવી શકે તેવા પુરોહિતોને જ હાથે લગ્ન વગેરે વિધિઓ

કરાવવાને માટે; હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્રનાં કેટલાંક જૂનાં પુરાણાં અને આધુનિક સમયને બંધ ન

એસતાં ધોરણો ફેરવી સ્ત્રીઓને વારસાધર્મમાં મળનારી મિલકત ઉપર અમર્યાદિત સ્વામીત્વ

આપવાનો, હિન્દુ સાથે હિન્દુ લગ્ન કરે તો કાયદેસર ગણવાનો, બાળલગ્નની પેઠે બાળદીક્ષા

અટકાવવાનો અને શાતિત્રાસ નિવારણ કરવાનો વગેરે વગેરે કાયદા ઘડેલા છે; પણ તે

સંબંધે હજી પ્રજામાં જોઈએ તેવી માહિતી થવાને માટે પ્રચારકામની ધણી જરૂર છે.

જે એ કામ પુસ્તકાલયોના ચાલકો અને વ્યવસ્થાપકો તરફથી ઉપાડી લેવામાં આવે તો

થોડાજ વખતમાં તે સંબંધે લોકોને ગામે ગામ માહિતી થઈ જાય અને જે સ્તુત્ય હેતુથી

પ્રજ્ઞેન્નતિના કાયદા સરકારે ધડયા છે તેનો ઉદ્દેશ પાર પડે; પરંતુ આ ધારણા ફલિભૂત

થવાની આશા તો ત્યારેજ રાખી શકાય કે પુસ્તકાલય ખાતે રોકાતા વ્યવસ્થાકો ને અંધપાલો

સેવાભાવી, સંસ્કારી અને સુશિક્ષિત હોવા ઉપરાંત પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા અને કામગીરીની

યથાયોગ્ય તાલીમ પામેલા હોય.

૧૬. પુસ્તકાલયના વહિવટી કામની તાલીમ આપવા માટે આપણા રાજ્ય પુસ્તકાલય

મંડળે દર વર્ષે પ્રાંતવાર તાલીમ વર્ગો ભરવાની જે યોજના

તાલીમ વર્ગો

રાખેલી છે તે પ્રશંસનીય છે : ખાતા તરફ પણ લાંબી અવધના

એવા વર્ગો કર્યાપુસ્તકાલયોના અંધપાલો માટે ગાળે ગાળે

યોજના રહેવાની આવશ્યકતા પણ હજી ઓછી થઈ નથી જ. પરંતુ આ તાલીમ વર્ગોમાં

ઉપર નિર્દિષ્ટ સુધારણાની તજવીજ સંબંધી પણ માહિતી આપવામાં આવે તો પ્રચારકામનો

હેતુ સારી રીતે બર આવે, માટે તેમ કરવાની મારી ભલામણ છે.

૧૭. હવે વધુ વખત ન લેતાં એક અગત્યની બાબત તરફ લક્ષ્ય જેમની માફ વક્તવ્ય પુરું કરીશ. પુસ્તકાલયોની સંખ્યાવૃદ્ધિની સાથે સારા શિષ્ટ વાચનનો પ્રચાર ને હિતકારી વાચનનો જેમ અને તેમ બહોળો પ્રચાર થાય તે જોતા રહેવાની ફરજ ન વિસરાવી જોઈએ. આધુનિક શિષ્ટ લેખકોનાં હરેક વિષયનાં પુસ્તકો આમવર્ગ આગળ છૂટથી મૂકાય એ તો સારી જ વાત છે; પણ તેમાં એકલા વાર્તાસાહિત્ય પર જ વધુ પડતો ઊંચ મૂકાતો હોય તો તે બરાબર નથી. આમવર્ગની ઉન્નતિ સાધવામાં ને તેના ચરિત્રવૃદ્ધતર માટે તો આરોગ્યશાસ્ત્રનાં, સમાજશાસ્ત્રનાં, ગ્રામપુનર્ઘટના વિષયનાં પુસ્તકોના, તથા હુબર વિજ્ઞાન ને દેશી વિદેશી મહાજનોનાં જીવન ચરિત્રોના વાચનનો શોખ જોવાવો જોઈએ. આ દિશામાં રાજ્ય પુ. મંડળની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના ઠીક ફાળો આપી રહી છે એ આનંદની વાત છે. પણ એ સંબંધમાં મારે એક સૂચના કરવાની છે ને તે એ કે આધુનિક સાહિત્ય સાથે પ્રેમાનંદ, નર્મદાદિ પુરાણાગ્રી સાહિત્યકારોના સાહિત્યને પણ યોગ્ય સ્થાન અપાવું જોઈએ. આજે તો એ પ્રાચીન સાહિત્યની પુનઃકાલ્યોમાં બહુધા ઉપેક્ષા થતી જ દીકામાં આવે છે. એવું પ્રાચીન સાહિત્ય જ્યાંપણ બન્યું હોય તો તેની સંસ્કારેલી આવૃત્તિઓ કાઢવાને સાહસિક લેખક પ્રકાશકોને ઉત્તેજને પણ એ સાહિત્ય પુસ્તકાલયોની અભરાષ ઉપર મૂકવાય એ ખાસ પ્રયત્નવા યોગ્ય છે, એમ હું માનું છું.

૧૮. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ઉદાર કારકીર્દીમાં વાઘોડીઆએ છેલ્લાં થોડાં વર્ષોમાં જે પ્રગતિ કરી છે, ગામડાંમાંથી નીકળી જઈ કર્યાનું ધન્યવાદ સ્વરૂપ ધાન્ય કયું છે, તથા બીજા મહાસેને અદેખાષ ઉપજાવે તેવી ગ્રામસુધારણાદિ લોકહિતસાધક પ્રવૃત્તિઓ મહાલનાં જુદાં જુદાં કેન્દ્રોમાં દાખલ કરેલી છે ને જોના એકત્ર અહેવાલ દરસાવે મને ‘અહેવાલ સંગ્રહ’ ની પુસ્તિકાએ મળતો રહે છે, ને જે વાંચી હું રાજ થાઉં છું, તે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કુનેહથી દાખલ કરવા બદલ વાઘોડીઆ મહાલના કાર્યકર્તાઓને હું ધન્યવાદ આપું છું, ને તે સાથે આશા રાખું છું કે મેં ઉપર સૂચવેલી દિશામાં પણ સારો ને સંગીન ફાળો વાઘોડીઆ આપશે.

૧૯. અંતે આપે સૌએ મને જે માન આપ્યું છે ને જે શાંતિથી મને સાંભળ્યો છે તે માટે આપ સહુનો પુનરપિ આભાર માની માફ વક્તવ્ય પુરું કરું છું.

અંતિમ આભાર

વાઘોડીઆ,
તા. ૨૦-૧૨-૩૬.

}

ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ.

ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

ત્રીજી પેટલાદ મહાન પુસ્તકાલય પરિષદના

પ્રમુખનું ભાષણ

ભાઈઓ!

તમને મળવાનો આ પ્રસંગ મોતીભાઈ સાહેબે ઉપસ્થિત કર્યો છે તે માટે હું તેમનો ઉપકાર માનું છું. તમારામાંના કેટલાક તો મને સારી રીતે ઓળખતા હશે; કારણ કે મેં આ વિભાગમાં લગભગ ૭ વર્ષ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે કામ કરી મારા કામમાં તમારો સહકાર શોધ્યો છે. દીવાળીની રમઝો પડતાં પહેલાં મોતીભાઈ સાહેબ મને ઓચિંતી મળ્યા ને આજની સભાના પ્રમુખનું કામ કરવા મારી વૃત્તિ છે કે નહીં તે બાબત તેમણે મને પૂછ્યું. બીજા કોઈ માણસ પૂછવા આવ્યો હોત તો તેને હું ઘસીને ના સંભળાવત; પરંતુ મારા ઘણા જૂના મિત્ર, સહાધ્યાયી ને લોકકલ્યાણમાં જ સદા તત્પર રહેનાર સર્જનને ના કહેતાં મને કહેવું થયું, મેં હા કહી ત્યારે મને ખચ નહીં કે મારે અહીં ભાષણ આપવાનું છે, મેં માનેહું કે વાતો કરવાની હશે, વિષયો ચર્ચવાના હશે, ટીકાઓ કરવાની હશે : એટલે અડચણ નહીં આવે. તેથી મેં તરત હા કહી દીધી. પણ પછી ૧લી તારીખના અરસામાં મોતીભાઈ સાહેબનું પત્ર આવ્યું કે ભાષણ કરવાનું છે ને તે પ્રથમથી લખાઈ આવે તો તે હાપી તેની નકલો વહેંચી શકાય. તે પત્ર વાંચતાં જ જરા ગભરામણ થઈ; છતાં આખરે હિંમત રાખી જે સંજયું તે મેં લખી નાખ્યું. મને ક્ષોભ ન થયો તેનું કારણ એ કે હું જાણતો હતો કે મારા શ્રોતાઓ મોટે ભાગે શિક્ષકો જ હશે ને શિક્ષકોના ધંધા લગભગ આખી જીંદગી કરનારને શિક્ષકો પાસે બોલતાં ગભરામણ શા માટે થવો જોઈએ? છતાં હું તમને વિનંતિ કરું છું કે મારી ૬૦ વર્ષની ઉંમર થયેલી હોવાથી મારી વાણીમાં કોઈ ત્રુટિઓ જણાય તો તમે મને ક્ષમા આપશો. હું હવે શાળાખાતાનો અમલદાર નથી રહ્યો એટલે તમે એ અધિકાર વાપરવાને અસમર્થ નહીં નીવડો.

ભાષણ માટે વિષય નિયત કરવામાં આવ્યો નથી. પણ પુસ્તકાલય પરિષદ આગળ આડંબરવાળી વાણીથી કોઈ ગૂઢ વિષયનો ઉપક્રમઉપસંહાર સાથે વિવાદ કરવાનો હોય નહીં. તેથી મેં શિક્ષણ-શિક્ષક-પુસ્તકાલય એ વિષયો ઉપર કાર્ષિક બોલવાનું ધાર્યું છે.

રાજ્યના બે પ્રતિ હું ફરી વળ્યો છું. મેં ઓછામાં ઓછાં ૧૫૦૦ ગામડાં તથા તેટલી જ શાળાઓ જોઈ છે ને ૪૦૦૦ શિક્ષકોનાં કામ જોયાં છે. સારે નસીબે મુલકી ખાતાના થોડા અંતુલવને લીધે શિક્ષકોની ગામડાંમાં કેવી કફોડી સ્થિતિ થાય છે તે મારા જાણવામાં છે. તેવી જ રીતે ખાતાના અમલદારો ને શિક્ષકો વચ્ચે કેવો સંબંધ છે તેનો પણ મને સંપૂર્ણ ખ્યાલ છે. પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના આખા સમૂહને હું વંદું છું, અભિવંદું છું ને અભિનંદું છું પણ ખરા. તેમનાં અપલક્ષણો હું જાણું છું ને તેથી તેમના તરફ મારી નીતિ ઉપરથી કડક રહેતી છતાં જો કોઈ માણસ-પછી તે રસ્તે જનાર હોય કે અમલદાર હોય તો પંચ-શિક્ષકની નિંદા કરે અથવા તેને સતાવે તો મારું માથું ફરી જતું અને હું ખાતાની ને

શિક્ષકની પ્રતિષ્ઠાની ખાતર વ્યાજબી કારણે હાલમાં વખતે નુકશાન થયું હશે તો તે વેરીને પણ પાછો નથી દહ્યો, એ વાત તમારામાંનાં કોષ્ઠકોષ્ઠના અનુભવમાં આવી હશે.

સમાજમાં શિક્ષકની સ્થિતિ અદેખાઈ કરવા જેવી નથી; વખતે દયા ખાવા જેવી હશે પણ ખરી. છતાં સમાજ એવી આશા રાખે છે કે શિક્ષકો આદર્શ માનવી હોવા જોઈએ. ખરેખર ! એ આશા જે ખરી પડે તો હિંદુનું ભાવી ઉજ્જવળ થતાં વાર ન લાગે. પણ માણસ આખરે માણસ જ છે ને શિક્ષકને પણ પોતાની આસપાસના વિષયો દ્વિપિત વાતાવરણમાં કામ કરવાનું હોય છે: તે એક સંસારી પ્રાણી છે ને તેની હાજતો પણ પૂરાય એવી મારી ઇચ્છા છે. તેથી શિક્ષકમાં જે ખામીઓ સ્વાર્થી અંધ જગતને દેખાય છે તેથી હું નારાજ થતો નથી. પણ હું તે એથી ઉલટું એવું જોઉં છું કે લગભગ સોએ સો ટકા માણસો જે શિક્ષકોને વગર છે, શિક્ષા કરે છે ને કરાવે છે, તેમના કરતાં સામાન્ય રીતે શિક્ષકો નીતિના દૃષ્ટિબિંદુથી લેશ માત્ર ઉતરતા નથી—વખતે જરા ચઢીઆતા હોય. હું તમારાં અયોગ્ય વખાણ કરવા માગતો નથી પણ માફ માનસ તમારા તરફ કેવું વલણ ધરાવે છે તે બતાવવા માગું છું; કારણ કે મારે વખતે આજના વ્યાખ્યાનમાં કાંઈ કટુતા વાપરવી પડે તો તમે વગર સમજે મારા ઉપર વૃદ્ધી ન પડે. મારે જે કાંઈ કહેવાનું છે તે કેવળ સહભાવથી પ્રેરાઈ કહેવાનું છે ને તેનો આશય ઉચ્ચ છે; તે નિર્માલ્ય, તુચ્છ, સંકુચિત નથી.

હવે હું બીજી વાત તરફ વળું છું. સંસ્કૃતમાં એક સૂત્ર છે કે ‘સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે.’ અર્થાત્ જે વિદ્યા મુક્તિને માટે હોય તે જ ખરી વિદ્યા છે. મુક્તિ શબ્દનો અર્થ જેવો કરીએ તેવો આ સૂત્રનો અર્થ થાય. મુક્તિ એટલે જન્મમરણનો ફેરા ટાળવાની સ્થિતિ, સંસાર રૂપી સાગરમાંથી તરી જવાની સ્થિતિ, ભવાટવીમાંથી ભટકી બહાર કોષ્ટ સુખદાયી વિશ્રામસ્થળની પ્રાપ્તિ: એવો ઉંચો, આધ્યાત્મિક, લગભગ અશક્ય અર્થ કરવામાં આવે તો તમે જે વિદ્યા બાળકોને આપો છો તે વિદ્યા કહેવાય નહીં. પણ આપણે તો બાળકોને સંસારમાં રાખી સમૃદ્ધ કરવાં છે, આત્માશ્રયી કરવાં છે, નિરોગીને શુદ્ધિશાળી કરવાં છે, નીતિ-માન અને આરિત્યવાળાં કરવાં છે જેથી તેઓ જગતમાં આવી રહેલા ને વ્યાપી રહેલા કુટિલ વાતાવરણમાં તણાઈ ન જાય, ઉતરાઈ ન જાય, કોષ્ટના ભોગ ન બને તેમ કોષ્ટને પોતાના ભોગ ન બનાવે, દેશદાન રાખતાં શીખે, સમાજભાવના ને રાષ્ટ્રભાવના કેળવે ને ઇશ્વરથી ડરી પોતાનો સંસાર ને જીવન નિર્માણ રાખે. આમ થાય તોજ આખો સમાજ કલેશમય વાતાવરણમાંથી મુક્ત થાય. આવી સાદી મુક્તિને હું મુક્તિ કહું છું ને તે સાધવા આપણે બધા તરફ યત્ન છીએ. એટલે આપણે પણ વિદ્યાદાન કરી રહ્યા છીએ એમ એક રીતે કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી. તમારો હિસ્સો બહુ જ અદ્ય છે; છતાં તે પાપારૂપ હોવાથી તે અતિશય દિમ્ભતી છે. અંગ્રેજ શાળા, કોલેજો, વગેરેના અધ્યાપકો ને વિદ્યાર્થીઓ તમને બસે પંતુલ કરી સંબોધે, છતાં તમારું ગૌરવ, માહાત્મ્ય કોષ્ટ રીતે એણું થતું નથી; કારણ કે તમારા વિના તેમને તો શું પણ જગતમાં કોષ્ટને આલવાનું જ નથી.

તમારો સંબંધ માત્ર પ્રાથમિક શિક્ષણ સાથે છે. પશુમાંથી માણસ બનાવવાનું કામ તમારું છે; પછી વિશેષ સંસ્કાર નાખનારા ધણા છે, પણ આરંભ તમારા હાથમાં છે. એક વખત એવો હતો કે જેમને ગરજ હતી તે જ બચતા; એટલે કે અમજીવી લોકો બચતા

નહીં ને પારકાના પૈસા ઉપર તાગડધિન્ના કરનારા લણુના. તેઓ લણુતા એટલું જ નહીં પણ શ્રમજીવીઓ જરાક લણે તો તેમને તે પાલવતું નહીં. આથી સમાજમાં સુખની વહેંચણી અન્યાયી થતી. તેથી અગ્ન્ય ધૈર્ય દાખવી આપણા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રાથમિક શિક્ષણ દરજ્યાત કયું. પહેલાં તો ત્રણ ધોરણ દરજ્યાત હતાં, પછી ૪ થયાં, પછી ૫ થયેલાં; વળી પાછાં ૪ થયાં ને હવે તો ઉમ્મર પણ ઘટી છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે જ્યારે આ આરંભ કરેલો, તે વખતે આખા હિંદમાં કોલાહલ થયેલો ને વિરોધી લખાણો સંખ્યાબંધ થયાં હતાં. પણ તમે જાણો છો કે આપણા માલીકની દૃઢતા ખીજા કોઈ માણસમાં જોવામાં આવે એવી નથી. એમણે તો એમનું ધ્યેય અખંડ રાખ્યું છે ને તે ફળીભૂત થાય તે માટે લાખો રૂપીઆ ખર્ચતાં તે સંકેાય પામતા નથી, ને પામે એવા નથી. ૧૮૭૩ માં એક નિશાળ એવી હતી કે જોમાં રૂ. ૧-૮-૦ નો હેડમાસ્ટર ને રૂ. ૦-૧૨-૦ નો પહેલો આસીસ્ટન્ટ હતો; ને તેમને ત્રણચાર માસે ૦-૪-૦ બઢતી આપવામાં આવતી. આજની સ્થિતિ માટે મારે તમને કાંઈ કહેવાનું નથી. હું તો મે. કલાર્ક સાહેબના શબ્દો યાદ કરું છું. તે કહેતા કે પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકનો પગાર ઓછામાં ઓછો રૂ. ૫૦) નો જોઈએ. આ વાત એટલા માટે કહું છું કે હજી એવા ભાવ્યશાળી લોકો છે કે જેઓ પોતે મોટા પગારથી સંતોષ પામતા નથી, છતાં એમ કહેતાં શરમાતા નથી કે મહેતાજીઓને સારા પગાર મળે છે ! અસ્તુ !

તમે જુઓ છો ને જાણો છો કે સરકાર પોતાનાથી બનતું કરે છે; છતાં જે નાણું ખરચાય છે તેના પ્રમાણમાં પ્રજાને બદલો મળતો નથી, તે પણ તમારા જાણવા બહાર નહીં હોય. હું એમ નથી કહેવા માગતો કે પ્રાથમિક શિક્ષણ પાછળ ખરચાતાં તમામ નાણાંનો સોએ સો ટકા બદલો મળવો જોઈએ. પણ એવી કોઈ આશા રાખે ને પોતાની સમક્ષ રશિયા કે ટર્કીનું દૃષ્ટાંત રાખે તો તેને તરત સમજાય કે એવી આશા રાખવી એમાં કાંઈ ગેરબ્યાજબી નથી. અને એ આશા સફળ થવી અશક્ય છે એમ કહેવું ભૂલભરેલું છે. આપણે ત્રીશ વર્ષથી આ અખતરો આદર્યો છતાં નિરક્ષરતામાં કાંઈ જોવા જોવા ઘટાડો થયો નથી. પાંચ કે દશ વર્ષમાં રશિયા ને ટર્કીએ જે કરી બતાવ્યું તે આપણે ત્રીશ વર્ષમાં બતાવી શક્યા નથી અને તેનાં કારણો આપણે તપાસવાં જોઈએ; રોગનાં મૂળ શોધવાં જોઈએ ને, જ્યાં સુધી રોગ માટે જેમ ટાકરો શસ્ત્રપ્રયોગ કરે છે તેમ આપણે પણ જીવરથી ભારે ઇલાજ લેવા જોઈએ. વાંક કોનો છે - પ્રજાનો, શિક્ષકોનો કે શિષ્યોનો ? આપણે સરકાર, ખીજાં ખાતાં કે ખાતાના અધિકારીનો દોષ કાઢવાનો નથી; કારણ કે તેમનો સંબંધ અપ્રત્યક્ષ છે. હવે આપણે આ પરિસ્થિતિનાં કારણો તપાસીશું :

૧. પહેલું તો એ છે કે હજી ઘણાં લોકો એમ માને છે કે દરજ્યાત શિક્ષણ જરૂરનું નથી ને ફાયદાકારક નથી. આ સરકારે કરેલો પ્રયોગ સફળ થયો હોત તો આ બમણા ભાગી ગઈ હોત. પણ દરજ્યાત શિક્ષણ થવાથી જે લોકો ખીજાને છેતરી શકવામાં અટકી પડ્યા છે તે લોકોએ આ પ્રયોગની સિદ્ધિમાં બને તેટલી અગવડો નાંખી છે. આપણી ન્યાતોની રચના એવી છે કે દરેક ઉપલી ન્યાત નીચલી ન્યાતની ઉન્નતિ સંદર્ભ કરી શકતી નથી, કારણ કે નીચલી ન્યાત ઉન્નત થતાં ઉપલી ન્યાતના લાભમાં ભાગ પડાવે છે; મારું કહેવું એવું છે કે દરજ્યાત શિક્ષણ જટિલે અંશે સફળ થવું

જોઈએ તેટલે અંશે કૃષ્ણભૂત નહીં થવાનાં કાંઈમાં ઉપલી ન્યાતના લોકો જેટલે અંશે જવાબદાર છે એટલે અંશે નીચલી ન્યાતના લોકો નથી; અને એ ઉપલી ન્યાતમાં જ્ઞાત્રુ, વાણીયા, પાટીદાર, રજપૂત વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. એ ન્યાતના શિક્ષકો તેમ જ અમલદારો ને સરકારી નોકરો પણ એટલા જ જવાબદાર છે, કારણ કે તેમના મનમાં પોતાનાં બાળકોને ભણાવવાની જેટલી ધગશ ને તમન્ના છે તેટલી નીચલી ન્યાતોનાં બાળકોને ભણાવવાની નથી; અને તેને જ પરિણામે દાસ શાળાઓની સંખ્યા ઓછી થઈ છે. મને યાદ છે કે ૧-૫-૧૭ પહેલાં રાજ્યમાં ૩૦૦૦ પ્રાથમિક શાળાઓ હતી ને શાળા વિનાનાં ગામો બહુ ત્યારે ૫૦૦ હશે. આજે લગભગ ૨૦ વર્ષે માત્ર ૧૮૦૦ શાળાઓ છે ને શાળા વિનાનાં ગામોની સંખ્યા ૧૨૦૦ ઉપરાંત છે; છતાં બીજી બાજુએ રાજ્યની વસ્તી ૨૦ લાખથી વધી ૨૪ લાખની થઈ છે. શિક્ષકોને ગામડાંમાં ન કાંચે એટલે શાળા બંધાવવા થાય ને બંધાવવા થયેલી શાળા દૂરદેશી વગરના અમલદારો બંધ કરે ને શાળા બંધ કરાવનાર શિક્ષકોને વતનમાં બદલે. મુશ્કેલી તેમ જ પોલીસ ખાતાના નાના લોકોને પણ કોઈવાર શાળાઓ ખુલ્લી પણ હોય! અરે! ગામના સાક્ષાત્ પટેલને પોતાનો છોકરો ભણી રહે એટલે શાળા ઉઠાડી મુકવાનાં પગલાં ભરતાં સંકેત થતો નથી. આપણા શિક્ષકોમાં એવા શિક્ષકો કેટલા ટકા નીકળે કે જેમણે બંધાવવા શાળાઓ આજ્ઞા કરી હોય ને પછાત કામના ઉદ્ધાર કર્યો હોય? જુજ. જો પ્રથમ સારી રીતે સંકળ થયો હોત તો પ્રજા-મંડળના નાયક ડૉ. સુમન્ત જેવાને કારકિર્દીની વસ્તીવાળા ટપ્પા માટે ફરીયાદ કરવાનું કારણ શા માટે મળે? પણ આ નીતિનું પરિણામ એ આવ્યું કે ભણનારાં બધાં જ ને તે પણ વગર શીએ; ને ન ભણનારાં ન જ બધાં ને તેમણે દંડ ભર્યો તે વધારામાં. આ સ્થિતિનો સમૂળગો ઉચ્છેદ થયો જોઈએ. તમે જે ગામમાં નોકર હો તે ગામનું એકે એક બાળક-જાંગીથી માંડી બાલબુ સુધીનું-શાળાના રજીસ્ટરમાં આવવું જ જોઈએ. તેમ ન થાય ને તમે ઉચી વર્ણનાં છોકરાં ભણાવી સારા ટકા મેળવી વિશેષ પુરસ્કાર મેળવો, તો પણ દુનંતો એમ જ કહ્યું કે તમે તદ્દન કર્તવ્યશૂન્ય છો.

૨. બીલું કારણ એ છે કે ગણતરી ખાટી થાય છે. લાગવગવાળા લોકો છોકરાં ને-ખાસ કરીને છોકરીઓને સંતાડે છે, જેમાં બાળકો દેખાડે છે, પોતાનાં વસવામાં જે ચોરામાં કામ કરતાં હોય તેનાં બાળકોનાં નામ દખાવી દે છે ને શિક્ષકો પણ લોકપ્રિય થતા અથવા લાલચથી ખોટાં પત્રો બનાવતા જમ્યાં છે. તેને પરિણામે પણ જેને ભણાવવા ફરજિયાત ધોરણ દાખલ થયું છે તે જ લોકો ભણવામાંથી વંચિત રહે છે.

૩. દાખરી પણ ખરી પૂરાતી નથી. ૮૦૦ દિવસની દાખરીવાળું બાળક વગર ધોરણમાં પડી રહે, તે પછાત માટે તેનું નામ કમી કરી કરી તેને દાખલ કરવામાં આવે ને શિક્ષકોને હોય છુપાવવા. એમાં પણ પેલા મરીમને જ નુકસાન છે.

૪. ભણાવવામાં પણ સિધ્ધિતા હોય છે. તન દર્ષ બધે ભણાવાનું નથી. ઇન્સ્પેક્ટર તરફ દાખાની બેટ લેતાં પછીએ તો શિક્ષક કહે કે 'સાહેબ, આ તો પછાત વર્ગનાં

છોકરાં છે, એટલે તેમને નથી આવડતું.' ત્યારે મારે કહેવું પડતું કે 'ભાષા ! તમારો ને મારો પગાર આ લોકોના શિક્ષણ મટે જ ખરચાય છે.'

૫. શિક્ષણના સાધન આપવામાં પણ વિશ્વંય ને દીરંગામ્ન થાય છે. પગારપત્રક કરવામાં જેટલી ઉતાવળ થાય છે, તેટલી ત્વરાથી આ સાધનો અપાતાં નથી, ને વખતે આપેલાં સાધનો પાછાં લઈ લેવાઈ વેચી આવ્યામાં આવે છે.

૬. શાળામાં વિષયો શીખવવાનાં સાધનો વિપુલ બનાવવા પ્રયત્નો ઓછા થાય છે, અને નકશા વગેરે પૂરતાં પ્રમાણમાં હોતા નથી ને હોય છે ત્યાં તેનો ઉપયોગ પણ પૂરો થતો નથી.

૭. 'જાઓ અને ચાલો' એ પાઠમાં આવેલું રહસ્ય અમલમાં મૂકાતું નથી. આટલું લેસન જાઓ કરી લાવજો એમ કહેવામાં આવે છે પણ 'ચાલો આપણે કરીએ' એમ કહેવામાં આવતું નથી.

૮. નીતિની ઉત્તમ છાપ દૃષ્ટાન્તથી બેસાડવાને બેધએ તેવા ને તેટલા પ્રયત્ન થતા નથી. નિયમિતતા, સમયપાલન, શીસ્ત, સ્વચ્છતા, વિનય, વગેરે ગુણોનો અભાવ જોવામાં આવે છે. વખત યોગ્ય એટલે બેસ ખંખેરી ઘેર જવાને સૌની વૃત્તિ હોય છે.

૯. નહીં દાખલ થનાર ને ગેરહાજર રહેનારનો દંડ કરાવવામાં પુરુષાર્થ મનાય છે, એ કેવી ગંભીર ભૂલ છે !

૧૦. પરીક્ષા વખતે એ-જનમાં જેમ સંપૂર્ણ વરાળ ભરવામાં આવે તેમ કામ લેવામાં આવે છે ને પરીક્ષાને દિવસે જલદીથી વમન કરી નાંખવા સાથે બળાત્કારે કાંસેલું શિક્ષણ શાળા છોડ્યા બાદ વરાળ રૂપે હવામાં ઉડી જાય છે. બાળક પાછું નિરક્ષરતા પ્રાપ્ત કરે છે ને તે છ'દગીનાં ૪-૫ વર્ષ ધરના ધંધામાંથી ગુમાવે છે ને મેળવતો કાંઈ જ નથી.

આ ચિત્ર અતિશયોક્તિવાળું નથી. તમે બધા એવા છો એમ મારું કહેવું નથી. તમને ગરીબ ને મૂર્ખ, ધર્મોંધ માથાપો તરફથી થતો ત્રાસ, બીજાં ખાતાંઓના માણસો તરફથી થતી દરમ્યાનગીરી કે અતાવાતી ઉદાસીનતા નહીં હશે, તમારો પોતાનો અંસાર પણ આડે આવતો હશે અને એવી ઘણી દલીલો તમે બચાવમાં રલુ કરી શકો એમ છો, એ વાત મારો બળબહાર નથી; પણ જે ધંધો ઉત્તમ ગણાયો છે તે ધંધો હાલીચાલીને સ્વીકાર્યા પછી નિમિત્તો શોધવાં બ્યાજખી નથી. આત્મભોગને લીધે જ આ ધંધાની મહત્તા છે. બ્યાપાર કરવા આવેલા પરદેશી, દેશના માલીક થાય, એક ત્રાલુડી લખને આવેલો વાણીયો, ભાટીયો, લુહારો, મારવાડી કે વહોરો મોટી હવેલી બાંધી ગામનો શેઠ થાય, ત્યારે સરકારનો પગાર શાંતિથી લેનારો શિક્ષક પછાત કોમને માટે કાંઈ જ કરી ન શકે ને પોતાની નિર્જનતા પ્રગટ કરતાં અચકાય નહીં એનાથી વધારે કરુણ દ્રશ્ય શું હોઈ શકે ? ખ્રીસ્તી ધર્મ ફેલાવનારા મીસનરીઓ-યુવાનો ને યુવતીઓ-દયહીન માણસો આવી બહુ જ જૂજ પગારમાં આ દેશનાં કુઆમોમાં રહી પછાત કોમનો જ ઉદ્ધાર કરે છે. તો પછી આપણને આપણા દેશર્મધુઓ માટે શું લેશ પણ લાગણી હોવી ન થતે ? યાદ રાખજો કે આખો સમાજ જાગ્રત નહીં થાય અને એકાદ બે અંગ હુશીયાર થશે તો તેથી દેશને લાભને બદલે હાનિ થવાની છે. જે મોટી સંખ્યા પછાત વર્ગની

નિરક્ષરતામાં કુબેલી છે તે સમૂહ એવડો છે કે તે તમને આગળ ધપવા નહીં દે ને મોડો વહેલો એ સમૂહનો જ ભાર તમને વ્યત્યય રૂપ નીવડશે. તમને યાદ હશે કે હમણાં આપણા ખાતામાં વેકેશન પાડવાની પદ્ધતિ દાખલ કરવામાં આવી છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે બાળકોને ખેતીની મોસમમાં રજા હોય તો પછી તેઓની હાજરી ખીજી મોસમમાં બરાબર રહેશે. હું તમને પૂછું છું કે તમારામાંના કોઈએ કદાપિ તપાસ કરી છે કે તમારી શાળાનાં કેટલાં બાળકો-છોકરાઓ ને છોકરીઓ-વેકેશનના સમયમાં ખરેખર ખેતીમાં રોકાયેલાં હતાં ? તમે જોયું હોત કે જૂજ જ બાળકો ખેતીમાં કે ઘર કામમાં રોકાયેલાં છે તો તમે કહી શકત કે વેકેશનનો કરો અર્થ નથી. એટલું કહેવાની પણ તમે હિંમત ન રાખતા હોત તો વેકેશનમાં ખુશીથી લણવા આવનારને લણવાવા તમે તૈયારી દેખાડી હોત તો પણ પરિણામ સાફ આવત. અમે થોડાં વર્ષ ઉપર પંજાબની શાળાઓ જોવા ગયા હતા. ત્યાં જ્યાંદર ગામની ટ્રેનિંગ શાળાને અંગે ચાલતી શિક્ષણ-પદ્ધતિ-પાઠશાળાના માર્ગતરો પૈકી ૬ માર્ગતરો પંદર પંદર દિવસ પાસેનાં ૬ ગામડાંમાં શાળા ચલાવવા જતા. પંદર દિવસ પછી ખીજા ૬ જાય. પોતાની શાળા ઉપરાંતનું આ કામ હતું. આમ શાળાઓ ૬ ગામમાં ચાલતી. લોકો ઘર આવતા. આવજો-ત્યાં એવો દાખલો બતાવી શકાય એમ છે કે એકાદ શિક્ષક પોતાની પાસેના ગામમાં જ્યાં શાળા નહીં હોય ત્યાં જઈ લોકોને ઉપદેશી શિક્ષણ મફત આપતો હોય ? ધણે ભાગે એનો જવાબ 'ના' માં જ આવશે. તમે કહેશો કે વગર મહેનતાણે અમે શા માટે એમ કરીએ ? જવાબ તદ્દન ખરો ને વ્યવહારકુશળતાસૂચક છે. પણ ૬ થી ચોપડીમાં 'માણસનું' ત્રણ પ્રકારનું 'કર્તવ્ય' નામનો પાઠ છે તેમાં પોતાની સાથે કામ કરનારા મજૂરનો જીવ બચાવેલી પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપનારા ખીજા મજૂરનું દૃષ્ટાન્ત જો છે તેનો શા ઉપયોગ કરવાનો છે ? નિષ્કામ જનસેવાનો એ પાઠ આપણા હાથમાં કોડીનો બને છે. આંકડેરકનો જુગાર રમી ઘણા ન્યાલ થાય છે ને ઘણા પાયમાલ થાય છે : આખું જગત કુટિલ વાતાવરણમાં રમે છે; પણ તેટલા જ કારણથી તમારે અલગ, નિર્મળ, આદર્શ ન રહેવું એવો અર્થ નથી. બધા જ એવા વિચાર કરે તો જગતમાં જે સંત પુરુષો થઈ ગયા છે તેમને આપણે એવકુર્ષેનો સરદારોના નામથી જ ઓળખવા રહ્યા.

મારી તમને બે હાથ જોડી વિનંતિ છે કે તમે તમારું કામ સંપૂર્ણ બાવ; ઉચ્ચ ભાવના ને કર્તવ્યપરાયણતાથી કરો, જ્યાં શાળા ન હોય ત્યાં તે કઢાવો, જ્યાં હોય ત્યાં મોટી ઉમ્મરનાં ને બહેન બૂલેલને માટે રાત્રિ-શાળા કે રવિવારની શાળાઓ કાઢો, પછાત કોમોને જ બણાવો, કન્યાઓને ખાસ કરીને બણાવો, એવું બણાવો કે તે બહેન બૂલે નહીં ને તમારા ગામમાં પાંચ વર્ષમાં એક પણ અબણુ ધસમ ન રહે એવી પ્રતિજ્ઞા લો, તમને સાધન સામગ્રી મળશે, અનુકૂળતાઓ પણ મળશે, તમારો વિરોધ પણ થશે પણ એમાં પાછાં પંગલાં કરવાનાં નથી. આખું જગત મા ને મહેતાજીના હાથમાં છે, મોટા રાજપુરુષો, દીવાનો, પ્રધાનો, સોલ્જરો-તમામ શિક્ષકો અને તેમની માતાઓની તાલીમનાં પરિણામ છે એ વાત બૂલશે નહીં, તમારાં નામ તમારા ગામના દરેક માણસના હૃદયમાં કાતરાપુ એવું કરો ! એવું કરશે ત્યારે તમને પણ પ્રહાનંદ જેવો અથવા ધન્યતાના સાક્ષાત્કાર જેવો આનંદ થશે.

ઇંગ્લાંડની પાર્લમેન્ટના પ્રધાનમંડળનો એક વખતનો શિક્ષણ ખાતાનો મંત્રી મી. શીશર એમ કહેતો કે ‘ઇંગ્લાંડની સમૃદ્ધિ એક એક ઇંગ્લાંડના લોયરામાં ભરેલી સોનાની લંગૂડીઓથી આંકવાની નથી પણ દેશનાં બાળકોની શારીરિક તે માનસિક સમૃદ્ધિથી આંકવાની છે.’ આપણા આદર્શ પણ આવો જ હોવો જોઈએ. આજે તો યુરોપમાં-જર્મની-ઇટલિ-રશિયા-સ્પેનમાં-ગદવાસ્થળોની તૈયારીઓ ચાલી રહી છે. જાપાન પણ કમર કરી રહ્યું છે. લશ્કર, નૌકા, હવાઇ જહાઝો પાછળ કરોડો ને અબજો પાઉન્ડ વેડફાય છે; પણ તે છતાં તે તમામ દેશોમાં કોઇ પણ બાળક અભણ રહેવા પામતું નથી એ વાત વીસરશો નહીં.

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે બાણી જોધને જ સંખ્યાબંધ પુસ્તકાલયો કાઢ્યાં છે. તેઓશ્રી જાણે છે કે શાળામાં અપાયેલું અધિક્યરૂં ભણતર ભૂલાઇ જશે ને દેશની આબાદાનીના બીજા પ્રયત્નો પણ નિરક્ષરતા આગળ નકામા જશે. તેથી ફરજિયાત શિક્ષણની જ સાથે પુસ્તકાલયોની યોજના થઇ છે. એ યોજનાનો હુકમ આવ્યો ત્યારે હું નાયબવિદ્યાધિકારી હતો ને હું છાતી ઠોકતો એમ કહી શકું એમ છે કે મોતીલાલ સાહેબની મિત્રમંડળ લાયબ્રેરીની યોજનારૂપી ઔરંગ ઉપર જ આખા લાયબ્રેરી ખાતાએ પછીથી ઇમારત ચણી છે. જેમ, જ્યાં એસ્ટ્રોનોમીસ થાય કે થોડે વર્ષે ત્યાં તારાઓની સંખ્યા પડે; તેમ જ્યાં શાળા નીકળી કે એ પાંચ વર્ષે ત્યાં લાયબ્રેરી ક્યાં વિના છુટકો જ નહીં. આપણે ત્યાં પણ તેમ જ થયું છે. એ લાયબ્રેરીઓ કાઢવામાં મોતીલાલ સાહેબને શો શ્રમ પડ્યો છે તે બીના બહુ અલૌકીક અને રોમાંચક છે, પણ તેમાં અત્યારે ઉતરવાનો મોકો નથી.

આજે તો પુસ્તકાલય સંબંધી વાત કરવાની છે. ધણાં ખર્ચા પુસ્તકાલયનો હવાલો તમારી પાસે જ છે. લોકોને કેવું સાહિત્ય આવતું, તેનો ફેલાવો કેમ કરવો, રસ કેમ જાગૃત કરવો, ધંધાને ઉપયોગી સાહિત્ય કેમ ફેલાવવું, લોકો પૈકી છોકરાં કેમ વધારે વાંચે, ચોપડીઓ કેમ ઓછી બગડે, નિકટ સાહિત્યનો નિષેધ કેમ થાય, નીતિ, ધર્મ, ઇતિહાસ, કાવ્ય, કારીગરી, ખેતી હુન્નરના સાહિત્ય માટે લોકોની અભિરુચિ કેમ વધે એ બધું જોવાનું તમે માથે રાખ્યું છે. મકાન આલીશાન હોય, દુકાનોનું ભાડું સાડું આવતું હોય, નવરા યૌદ્ધશીઆ હુક્કા લઇ ઓટલે ગપાટા મારતા હોય, આંકફરકના આંકડા જોવા સાડ જ છાપાંની શોધ ચતી હોય, તો તો અને તો એમ જ થાય કે એના કરતાં એ પુસ્તકાલય ન હોય તો સાડું. ‘કારીએ તો પુસ્તકાલય કેળવણીનું અને કાયમનું સંગ્રહસ્થાન બની શકે. એને જ્ઞાનની પરબની ઉપમા આપવામાં આવી છે તે તદ્દન સાર્યક છે. પરબ ઉપર પાણી પાનાર જોઈએ તેમ લાયબ્રેરીમાં ગ્રંથપાલ જોઈએ. પરબવાળો તરસ્યા માણસને પાણી આપવાની વખતે ઘેર જતો રહે કે પાણી ભરવા બપો ને નિરાતે આવે તો તે જેમ નકામું છે, તેમ ગ્રંથપાલ પણ રખડે ને કર્ત-વ્યક્ષે થાય તો લાયબ્રેરી નકામી બની જાય. મને તો એવી ઇચ્છા થાય કે દરેક ગ્રંથપાલ ઓછામાં ઓછો સીનીયર કે મેટ્રીક હોવો જોઈએ ને પ્રાંત પુસ્તકાલય જેવામાં તો ઉત્તમ ટ્રેન્યુએટ હોય તો ખોટું નહીં. એ જ લોકોનો ખર્ચો ભોમીઓ ને માર્ગદર્શક હોવો જોઈએ. સ્વભાવે શાંત પ્રકૃતિનો, અખૂટ ધીરજવાળો, ઉદ્યમી, વ્યવસ્થાવાળો, સ્વચ્છતાને ચાહનારો એવો, તથા લાયબ્રેરીમાં રખાતાં તમામ પુસ્તકોની ખારીક માહિતીવાળો ગ્રંથપાલ હોય તો તે જેટલી પ્રાસ્તવિક સેવા ગામની કરી શકશે તેટલી સેવા કોઇથી ભાગ્યે જ થવાની છે.

ધણા એમ કહે છે કે ગામડાંનાં પુસ્તકાલયમાં ઘણી નકામી ચોપડીઓ છે; પણ તે વાત ખરી નથી. એકાદ ઉત્તમ પુસ્તકને એકાદ વાંચનારો મળી આવે અને તેની ચોટ જો તેને લાગે તો આખી લાયબ્રેરીની સાર્થકતા ઠરી શકે. જેમ લાયબ્રેરીનો વધારો થશે તે તેમનો ઉપયોગ વધશે તેમ આપણું દરજ્જાત શિક્ષણ વધારે સફળ થશે. એટલે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ આપણા ખાતાને ઉપકારક છે. સુધરેલા દેશોમાં તો લોકોને ઘેર-ખેડુતોને ઘેર, વ્યાપારીઓને ત્યાં પોતપોતાને ઉપયોગી થાય એવાં પુસ્તકોની લાયબ્રેરીઓ હોય છે ને. સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં તો લાખો ગ્રંથો હોય છે. આપણા તવંગર લોકો પણ પોતાને ઘેર મોટર રાખે પણ લાયબ્રેરી રાખતા નથી. એવા સંજોગોમાં આપણે સરકારે સ્થાપેલી લાયબ્રેરીઓથી જ કામ ચલાવવાનું છે. તમારી ને અમારી યોગ્યતા ક્યારે સિદ્ધ થઈ ગણાય કે પ્રાથમિક શાળાઓ અને પુસ્તકાલયોને આપણી સ્થાનિક સંસ્થાઓ માત્ર સરકારનાં નાણાંની યોગ્ય મદદથી સ્વતંત્ર રીતે ચલાવી શકે, આપણી શાળાઓ માટે માત્ર માર્ગદર્શન કરાવવાના કામ સિવાય પોલીસની માફક આપણને પકડવા સારૂ ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટરની જરૂર ન પડે, પરીક્ષાનું કામ આપણને સોંપી દેવામાં આવે એવા પ્રામાણિક આપણે ઠરીએ, શાળામાં જવાને યોગ્ય ગણાતાં તમામ બાળકો શાળામાં આવે, ગમત ને રમત સાથે લણે, તેમનાં શરીર ને મન કસાય, લણતર જોઈ તે લાગે નહીં, થોડા વખતમાં સંગીન લણે ને તે જૂલો નહીં, તેની જ્ઞાનની પિપાસા આપોઆપ જાગે, ઘેર તેને લણતરની માયાક્રુત ન કરવી પડે, કોઈ બાળકનો દંડ ન થાય, વાલીઓ તમને આવી મળે, તમે અમલદાર મટી ગામડાંની પછાત વસ્તીના સેવક બનો, ગામમાં બહારથી આવનારને શાળા ને પુસ્તકાલય જોવાનું મન થાય: આવું આવું થાય, આવું કરવાનો આદર્શ રખાય, આવું કરવા પ્રયત્ન થાય તો સંપૂર્ણ નહીં તો, ચાર આની આઠ આની બાર આની કામ તો થાય જ. પાંચ વર્ષ પછી વળી વસ્તી ગણતરી થશે. તે વખતે નિરક્ષરતાના ટકા હાલ છે એટલા જ રહે તો આપણા કામ માટે આપણે જ નીચું ધાલવાનું થશે; ખાતાના તમામ શિક્ષકો જવાદાર ગણાશે. હજી વખત છે: આજથી જ પ્રતિજ્ઞા લેશો કે મારે પછાત કેમને નિરક્ષરતામાંથી બચાવવી છે, તો હું ધારૂં છું કે આપણે પાંચ વર્ષે સારો હિસાબ આપી શકીશું. તમે વેકેશનોમાં કામ કરો શકો છો. જે ગામે શાળા ન હોય ત્યાં લણતર માટે ઉપદેશ આપી રસ ઉત્પન્ન કરી શકો એમ છે. 'મારૂં શું' ને 'મારે શું' એમ બોલવાથી તમારી પામરતા ને નિર્બળતા સિદ્ધ થાય છે. માટે મારા કહેલા શબ્દો બની શકે એટલા ધ્યાનમાં રાખશો.

ભાઈઓ!

મને ધારતી છે કે મેં બહુ કહ્યું છે, અગર જો હું તો માનું છું કે મારે કહેવાનું છે તેનો દર્શાવ પણ મેં કહ્યો નથી. છતાં તમે જાણો છો કે વૃદ્ધ માણસો લવારો વધારે કરે ને યુવાનો લેને છાંછીઆં કરે; તેમ તમને મારી વાત કદાચ પસંદ ન હોય તો પણ મને તો સંતોષ છે કે આજનો દિવસ મેં સારા કામમાં ગાળ્યો છે. મને ઉપદેશ આપવાની ટેવ નથી, પણ આજે મોતીલાલ સાહેબના પત્રમાં પ્રગટ થતા આશાવાદથી પ્રેરાઈ આટલું વક્તવ્ય મેં પ્રકટ કર્યું છે. તમે મારી વાત સાંભળી તેટલા માટે હું તમારો આભાર માનું છું ને હવે મારે વધારે કહેવું નથી એમ જણાવી મારૂં લાપણું બંધ કરું છું.

માગરી,
તા. ૧૩-૧૨-૩૬ }

ગોકળદાસ મ. શાહ.

વડોદરા પ્રાંત ઇથી પુસ્તકાલય પરિપદમાં

પસાર થયેલા ઠરાવો

(૧) કેળવણીના પૂરક અંગ તરીકે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને શરૂ કરી તેને ઉદારતાથી પોષવા બદલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો આ પરિષદ અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે અને તેઓઘીનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી.

(૨) પહેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રમુખ અને નાનાં ગામોને વાચનનું સાધન પુરું પાડવા માટે હદાર મદદ આપનાર સદ્ગત શેઠ શ્રી. ચીમનલાલ ગીરધરલાલ (હવે લક્ષ્મીચંદલાળા), રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ તરીકે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવામાં સક્રિય મદદકર્તા સ્વ. શ્રી. દેવીદાસ હરગોવિંદદાસ શાહ, તથા પુસ્તકાલય ખાતાના નિવૃત્ત કચુરેટર સ્વ. શ્રી. ન્યુટન મોહન દત્ત સાહેબનાં અવસાન બદલ આ પરિષદ પોતાનો શોક પ્રદર્શિત કરે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી.

(૩) જાલ ખાતામાંથી થયેલી સૂચના નંબર ૩૭૮ થી પત્રો માસિકો અને પુસ્તકો ખરીદતાં કે ભેટ મેળવતાં પહેલાં ખાતાની મંજૂરી લેવાની આવશ્યકતા રખાઈ છે. પરંતુ તેમ કરવાનું ઠરાવ્યાથી લખાપડી વધે છે અને ખરીદવામાં વિલંબ થાય છે. માટે જે વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને પુસ્તકો લેવાનો સરકારે ખાસ પ્રતિબંધ નહોતો કરેલો ન હોય એવાં વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને પુસ્તકો ખરીદવાની તથા ભેટ સ્વીકારવાની છુટ રહે તેવી સૂચનામાં ફેરફારી કરવાની આ પરિષદ ખાતાને ભલામણ કરે છે.

દ. મુ. :—રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ, વસો. અ. આ. :—ચિમનલાલ હરિભાઈ અમીન, વરણામા.

વિ. અ. આ. :—વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રદહાદજી પંડ્યા, પાદર.

(૪) વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની સાચી પ્રગતિને આધાર પ્રાંત મહાલ અને જીયમંડળો અને તેમાં ખાસ કરીને જીયમંડળોના વ્યવસ્થિત કામ ઉપર અવલોકે છે. માટે દરેક મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યવાહકોને વિજ્ઞપિત કરવામાં આવે છે કે જે તે જીયમંડળને જાગૃત કરી રચનાત્મક કાર્યક્રમ આપું વર્ષ થયા કરે તેવી યોજના રાખે. જ્યાં જીયમંડળના કાર્યવાહકો નિરસાદી હોય ત્યાં ઘટિત ફેરફાર કરી એક માસની અંદર પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ તરફ જે તે મહાલ મંડળે નિવેદન મોકલવું.

મહાલ મંડળે કરવાનાં કામ નીચે પ્રમાણે છે, જે ખાસ લક્ષમાં રાખવું :—

૧. મહાલનું એક પણ શાળાવાળું ગામ પુસ્તકાલય વા વાચનાલય વિનાનું રહેવું ન જોઈએ.
૨. એક પણ પુસ્તકાલય મદદ લીધા વિનાનું રહેવું ન જોઈએ.
૩. ખાલોપયોગી માસિકો અને પુસ્તકો બાળકોને છટથી વાંચવા મળે તેવી યોજના કરવી.
૪. ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ દ્વારા સિટીઓસ્કોપ, રમવાની રમતો અને તેવાં જ અન્ય સાધનો વડે નિરક્ષર લોકોમાં પણ જ્ઞાનપ્રચાર થાય તેવા પ્રયત્ન કરવા.
૫. મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફ, જીયમંડળ દ્વારા, દરેક પુસ્તકાલયનાં ત્રિમાસિક નિવેદન નિયમિત રીતે મોકલાય તેવી ગોઠવણ કરવી.
૬. દરેક પુસ્તકાલયનું વર્ગીકરણ થાય તેમજ દરેક પુસ્તકાલયની નિદાન વર્ષમાં એક વખત તુષારણી થાય એવી યોજના કરવી.

૭. કાયમ ફંડ સુરક્ષિત રચણે મૂકાયેલું હોવું જોઈએ.
૮. પુસ્તકોની મેળવણી વર્ષે આખરે કરીને રજીસ્ટરે રોડે થઈ જાય તેમ કરવું.
૯. એક માસ ઉપરાંતનાં પુસ્તકો વાચકો પાસેથી પાછાં મંગાવી લેવાની વ્યવસ્થા રાખવી.
૧૦. વાંચી ગયેલાં પુસ્તકો બંધાવવા કે ફાટી ગયેલાં પુસ્તકો કમી કરાવવા તજવીજ થવી જોઈએ.
૧૧. મહાલ પરિષદોમાં કરેલા ઠરાવોનો અમલ જલદી થાય એવા પ્રયત્ન કરવા.
- દ. મૂ. :—ઉમેદવાદ મોતીભાઈ પટેલ, હોમો.   અ. આ. :—રસિકલાલ હ. પંડ્યા, પાદરાં.
 વિ. અ. આ. :—મૂળશંકર કેશવજી, શંકરપુરા.

(૫) પુસ્તકાલયના વહીવટને લગતી પુસ્તકાલય ખાતામાંથી જરૂરી સવલતો મેળવવા અગર પુસ્તકાલયોના હિતના પ્રશ્નોના ઉકેલ કરાવવા જે કંઈ તજવીજ કરવાની જરૂર પડે તે ખાતાના અધિકારીઓને મળી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ કરી લે એમ આ પરિષદ ઠરાવે છે.

દ. મૂ. :—છાટાભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ, નાર.   અ. આ. :—ખુશાલભાઈ વઘીલ, સાવલી.

(૬) શ્રીમંત સરકાર, દર વર્ષે, કેટલાંક ઉપયોગી પુસ્તકો ગ્રામ પંચાયતો પાસે ખરીદાવે છે; તે પુસ્તકો સુરક્ષિત રહે અને તેનો લાભ હરકોઈ વાચકને સહેલાઈથી મળી શકે એટલા માટે એવાં પુસ્તકો ગામના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને સોંપી દેવાનું ધોરણ ઠરાવી આપવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—પુરુષોત્તમ કુબેરજી પંડ્યા, રવાલ.   અ. આ. :—ભાઈલાલભાઈ ભવાનભાઈ પટેલ, છાણભાઈ.

(૭) બાલોપયોગી પુસ્તકોની યાદી પ્રસિદ્ધ કરવાનું રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે ઠરાવેલું છે; તે કામ હજી સુધી થયું નથી, તે જાહેર અને તેમ જલદી પૂર્ણ કરવા આ પરિષદ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળને બલામણુ કરે છે.

—અમુખસ્થાનેથી.

(૮) રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોનું કાયમ ફંડ એ પુસ્તકાલયની સફરતાને માટે ખાસ આવશ્યક છે. કાયમ ફંડનું સહીસલામતપણું તેના ચોક્કસ હિસાબ અને રકમ ક્યાં અને કેવી રીતે જમા છે તેના ઉપર આધાર રાખે છે. આવા હિસાબો પ્રગટ થવાથી બરાબર ચોક્કસાઈ રહી શકે છે. માટે દર પાંચ વર્ષે દરેક પુસ્તકાલયના ચોક્કસ હિસાબો મંગાવી રકમ કેટલી ક્યાં કેટલા બ્યાલે અને ક્યાં તારીખે મૂકી છે તે હકીકત સાથે ખાતા તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે એ ખાસ જરૂરનું છે, એમ આ પરિષદ માને છે અને તે સરકાર અર્થે પ્રસિદ્ધ કરવાની આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. :—નંદવરલાલ ગી. શાહ, ડિનેર.   અ. આ. :—ઉત્તમલાલ અમૃતલાલ પરીખ, વાઘોડીઆ.

(૯) ગુજરાતી બાપાનાં શિષ્ટ લેખકોનાં અમુક પુસ્તકો સારાં પુસ્તકાલયોમાં અવશ્ય હોવાં જોઈએ. માટે તેવાં પુસ્તકોની એક યાદી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, જરૂર પડે ત્યારે બહારના વિદ્વાનોની સલાહ લઈ, તૈયાર કરે અને પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મોકલાવી આપે; અને પુસ્તકાલય ખાતા યોગ્ય ફેરફાર સાથે તે પ્રમાણેનાં પુસ્તકો કર્યાપુસ્તકાલયો અને ઉચ્ચ કોટિનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોને ખરીદવાં બલામણુ કરે તે માટે આ પરિષદ પુનઃ ખાતાને વિજ્ઞપિત કરે છે.

દા. મૂ. :—મોતીભાઈ ન. અમીન, વસો.   અ. આ. :—શંકરભાઈ ગિરધરભાઈ, કંડારી.
 વિ. અ. આ. :—રાવજીભાઈ નાથાભાઈ અમીન, છાણી.

(૧૦) છાણી ગ્રામ પુસ્તકાલયને કર્યાપુસ્તકાલયની કોટીમાં મુકવા માટે વડોદરા મહાલ પરિષદે જે ઠરાવ કર્યો છે તેને આ પરિષદ ટેકો આપે છે.

—અમુખસ્થાનેથી.

(૧૧) પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ સંપૂર્ણ રીતે પાર પાડવા માટે સ્ત્રીઓ તેમજ બાળકોમાં વાચનપ્રચાર બહોળા પ્રમાણમાં થવાની જરૂર છે એમ આ પરિષદ માને છે, અને તેને સારૂ સ્વતંત્ર મહિલા તેમજ બાલપુસ્તકાલયો જેમ બને તેમ વધારે પ્રમાણમાં સ્થાપવાની વ્યવસ્થા કરવા પુસ્તકાલય ખાતાને આ પરિષદ ભલામણ કરે છે.

દ. મૂ. :—શ્રીમતી શાંતાબહેન ભાસ્કર પટેલ, સોજત્રા. અ. અા. :—શ્રી. ચંચળબહેન પરીખ, સોજત્રા.

(૧૨) આ પ્રાંતના મહાલમાં નિમાયેલા માનદ પુસ્તકાલય પ્રચારકોનો નિસ્વાર્થ ભાવે તેમજે કરેલી સેવા બદલ આ પરિષદ આભાર માને છે, અને જે મહાલોમાં માનદ પ્રચારકો ન નિમાયા હોય તે મહાલના શિક્ષક મિત્રોને વિજ્ઞપ્તિ કરવામાં આવે છે કે મહાલનો એ હેતુ પૂરી પાડવા પોતાની સેવા સમર્પવાની ઉત્સુકતા તેઓ દેખાડે.

દ. મૂ. :—કુબેરભાઈ માનસિંહ ચૌહાણ, રસુલાબાદ. અ. અા. :—મણીલાલ હરગોવિંદ પાઠક, રાસાવાડી

(૧૩) આમ પુસ્તકાલયો, વાચનાલયો અને કરબાપુસ્તકાલયોનાં અંદાજપત્રો અકટોબર આખર સુધીમાં મંજૂર કરી જે તે પુસ્તકાલયોને પાછાં મળી જાય તો લોકમદદ, પાવતીઓ વગેરે મોકલી આપી સરકાર પંચાયત મદદ મેળવી વર્તમાનપત્રો વગેરેનાં લવાજમ ભરવાનું ડિસેમ્બરની ૧૫ મી સુધીમાં શક્ય બને તે માટે જે તે વર્ષનાં અંદાજપત્રો ચાલતા ધોરણે અકટોબર આખર સુધીમાં રવાના કરવાના વહિવટને વળગી રહેવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને વિજ્ઞપ્તિ કરે છે.

દ. મૂ. :—નારાયણ દામોદર ત્રિવેદી, ઇંદ્રાડ. અ. અા. :—હીરાલાલ ફેગટલાલ જનની, સાઢલી.

(૧૪) મુધરાઈઓ તથા આમપંચાયતોની મદદ વધારે ઉદારતાથી પુસ્તકાલયોને મળે એ માટે જે તે સ્થાનિક સંસ્થાઓ પોતપોતાનાં અંદાજપત્રોમાં સવડ રાખે અને તે જે તે વર્ષની શરૂઆતમાં જ જે તે પુસ્તકાલયને મળી જાય તેવો પ્રબંધ કરાવી આપવા પુસ્તકાલય ખાતાને આ પરિષદ ભલામણ કરે છે.

દ. મૂ. :—હીરાલાલ ચુનીલાલ શાહ, સંખેડા. અ. અા. :—સોમચંદ ત્રિભોવનદાસ, છાણી.

(૧૫) પુખ્ત વયનાં સ્ત્રી પુરૂષો તેમજ વિદ્યાર્થીઓ માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની જે યોજના રાંજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે કરી છે તેને આ પરિષદ આવકારે છે, અને તેનો લાભ મેઠા પ્રમાણમાં લઈ શકાય તે માટે પરીક્ષાનાં કરેલાં પુસ્તકો પુસ્તકાલય ખરીદી શકે તેવી સગવડ બજેટમાં કરી આપવા પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરે છે. તથા પરીક્ષાનો લાભ ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં લેવાય તેવી યોજના કરવા જે તે પુસ્તકાલયના સંચાલકોને ભલામણ કરવામાં આવે છે; તેમજ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળે આ પુસ્તકો ઉમેદવારોને પૂરાં પાડવાની યોજના કરે એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે.

દ. મૂ. :—મોતીલાલ ન. અમીન, વસો. અ. અા. :—રતિલાલ માણેકલાલ ઘોડા, વરજામા,
વિ. અ. અા. :—રમણલાલ ચુનીલાલ, નમોસરા.

(૧૬) આજની પરિષદનું સુકાન હાથમાં લઈ તેની કાર્યવાહીને ક્ષેત્રમંદ રીતે પાર પાડવા માટે લીધેલી તરફી બદલ પ્રમુખશ્રી રા. બા. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ સાહેબનો આભાર માનવામાં આવે છે.

દ. મૂ. :—મંગળદાસ ગોરેધનભાઈ પોલા, વાવોડીઆ. અ. અા. :—મણીભાઈ મોતીભાઈ, પાદરા.

વડોદરા પ્રાંત ચૌથી પુસ્તકાલય પરિષદ (વાઘોડીયા) માં હાજર રહેનાર

પ્રતિનિધિઓની યાદી (કુલ ૧૬૦)

પેટલાદ મહાલ ઉપ:—ગોકળભાઈ ખુશાલભાઈ પડોલ; રામભાઈ કાશીભાઈ વસો; ચંદુલાઈ મણિભાઈ વસો; જોડાભાઈ બકોરભાઈ વસો; જમનાદાસ ભાઈલાલ વસો; ગોવિંદભાઈ ગીરધરભાઈ વસો; અંબાલાલ લુલાભાઈ વસો; અંબાલાલ દ્વારદાંદાસ મોગરી; નાથાભાઈ ખુશાલભાઈ મહેળાવ; રાવજીભાઈ ભાઈલાલભાઈ પીઝ; ડાહ્યાભાઈ વેરીભાઈ દંતાલી; છોટાભાઈ ખુશાલભાઈ નાર; અંબાલાલ લલ્લુભાઈ થલેંડી; નરસિંહભાઈ પ્રભુદાસ નાર; કાન્તિલાલ ભોગીલાલ મુંદરા; પુરુષોત્તમ વદ્ધવભાઈ ગાડ; પુલાભાઈ હાથીભાઈ બાંધણી; શંકરભાઈ બાબરભાઈ બાંધણી; મંગળભાઈ રૂઢનાથજી ગાડ; મુળજીભાઈ મોતીભાઈ સોજત્રા; ઇશ્વરભાઈ આશાભાઈ સોજત્રા; અંબાલાલ ઝવેરભાઈ સોજત્રા; શાન્તાબહેન ભારકરરાવ સોજત્રા મહિલા પુ; ચંચળબહેન છોટાભાઈ સોજત્રા મહિલા પુ; છોટાભાઈ ભાઈલાલભાઈ ધર્મજી; શનાભાઈ સોમાભાઈ રામપુર; ઇશ્વરભાઈ પુંજભાઈ રામોલ; હાથીભાઈ મકનદાસ રામોલ; સોમાભાઈ પુલાભાઈ નવાગામ; બાબરભાઈ લલ્લુભાઈ નવાગામ; સોમાભાઈ કુબેરભાઈ કાસર; અંબાલાલ કુબેરભાઈ લડકદ; પરશોત્તમ વીરાભાઈ ખેરીઆ; નરોત્તમ કાલીદાસ સીસવા; આશાભાઈ મનોરભાઈ ડેમોલ;

સાવલી મહાલ ૧૬:—મોરારભાઈ લખાભાઈ ડેસર; રઘુરાવ વસનજી તુંડાવ; પંડ્યા રમણલાલ સુનીલાલ નગીસરા; નારણભાઈ દામોદર ઇંદ્રાડ; ગજનન કેશવરામ મજુસર; કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ સાવલી; પાઠક મણિલાલ હરગોવિંદદાસ રાસાવાડી; ચંદુલાલ છોટાલાલ ગરધીઆ; તોળાશંકર નાથાભાઈ ગોઠડા; ગંગાશંકર લલ્લુરામ તુલસીગામ; રમણલાલ મોતીરામ સમલાયા; પ્રભુદાસ રાવજીભાઈ મજુસર; અંબાલાલ છોટાલાલ બહુયા; શંભુપ્રસાદ અંબાલાલ પીડોલ; સોમાભાઈ ગરબડભાઈ વેજપૂર; પુરુષોત્તમ ભોગીલાલ બાબરીઆ.

પાદરા મહાલ ૨૪:—મોતીભાઈ ગોવિંદભાઈ ગવાસદ; મોતીભાઈ મીઠાભાઈ ગવાસદ; ખુશાલચંદ ઝવેરચંદ સોખાડ રાધુ; સુનીલાલ દેવચંદભાઈ પાદરા; ખુશાલભાઈ કાળિદાસ મોલા; નગીનદાસ દામોદરદાસ ક્ષત્રી તાજપુરા; હીરાભાઈ ઝવેરભાઈ મુવાલ; પા. આશાભાઈ મીઠાભાઈ ભોજ; પા. ઇશ્વરભાઈ મોતીભાઈ પિંડાપા; પા. મોતીભાઈ ઝવેરભાઈ મોલા; પા. ડાહ્યાભાઈ તળખભાઈ વડુ; પા. ડાહ્યાભાઈ રણછોડભાઈ સાણપુર; પા. હીરાભાઈ દેસાઈભાઈ મુવાલ; પા. જગનભાઈ હીરાભાઈ ચિત્રાલ; પા. મહીજીભાઈ હીરાભાઈ ભાણપુર; જાની રામનારાયણ મણિશંકર રણ; ત્રિવેદી જગનલાલ મથુરભાઈ ચાણુમદ; ગણુપતરામ છોટારામ ધાવજ; રણછોડભાઈ રઘુનાથજી પાદરા; મણિભાઈ મોતીભાઈ પાદરા; વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રદહાદજી પાદરા; ચતુરભાઈ મથુરભાઈ સાધી; દેસાઈભાઈ હીરાભાઈ સાધી; રસિકલાલ હ. પંડ્યા પાદરા.

કરજીભાઈ મહાલ ૧૬:—ગાંધી બંગલોનલાસ અમથાભાઈ લીલોડ; ધનુભાઈ નાગજીભાઈ આસનેરા; નાથાભાઈ કેસરભાઈ રણાપુર; છોટાલાલ નરભેરામ પંડ્યા દેરોલી; રસુલભાઈ ગપુરભાઈ છંજવા; ઉમરભાઈ મહમદભાઈ મેથી; શા. રતોલાલ મુગજીભાઈ મેથી; જવાભાઈ મથુરભાઈ વેમાર; ગોરધનભાઈ વાઘજીભાઈ કંઠારીઆ; કાશીભાઈ બાવાભાઈ રતેપુર; ગપુરભાઈ સુલેમાન તેગવા; મંગળભાઈ જેસંગભાઈ કરજી; મૂળશંકર નરસિંહરામ માંગલેજ; ભાઈલાલભાઈ બાવાજી બામણગામ; શંકરભાઈ ગિરધરભાઈ કંઠારી; રવિશંકર મહાશંકર કંઠારી; જયસિંહ હિમતસિંહ સામરા.

સંખેડા મહાલ ૬:—મકરાણી વલીમહમદ દિનમહમદ નંદપુર; જગનલાલ કેવળભાઈ પટેલ માંકણી; તલાટી ચિમનલાલ છોટાલાલ ચીખોદરા; એચજીલાલ માણેકલાલ બહાદરપુર; હીરાલાલ સુનીલાલ સંખેડા; નવનીતલાલ મોતીલાલ સંખેડા.

ડભોઈ મહાલ ૧૩:—દેસાઈ કૃષ્ણલાલ અમૃતલાલ ધમેલી; દુર્ગાશંકર રેવાશંકર થુવલી; મણિશંકર પ્રાણશંકર ત્રીવેદી વદવાણા; અંબાલાલ ગણપતરામ કરાલી; જગનભાઈ ઝવેરભાઈ ગામડી; ખુશાલભાઈ નારણભાઈ વડજ; મણિલાલ દલપતભાઈ વડજ; સુનીલાલ નથુરામ વણાદરા; ઉમેદભાઈ મોતીભાઈ ડભોઈ; રતિલાલ કજણાશંકર ભીલાપુર; નારણભાઈ અંબાદાસ બ્યારા; રણુછોડભાઈ કાળિદાસ બ્યારા; વિક્રમભાઈ જવાભાઈ અમરેશ્વર.

તિલકવાડા મહાલ ૨:—લક્ષ્મણજી જદવજી કરનાળી; મણિલાલ નરભેશંકર તિલકવાડા.

ભાદરજી મહાલ ૮:—પટેલ મનુભાઈ નારણભાઈ ઝારોળા; લુગસીભાઈ કાલીદાસ ઝારોળા; ભાઈલાલભાઈ કિશોરભાઈ રણોલી; કાશીભાઈ નરસિંહભાઈ રણોલી; મોતીભાઈ ધૂળાભાઈ રહેલ; ડાહ્યાભાઈ લાલભાઈ રહેલ; મોતીભાઈ જેસંગભાઈ જલસણ, શિવાભાઈ ભાઈલાલભાઈ ભાદરજી; પુરશોતમ મોતીભાઈ ભાદરજી.

શિનોર મહાલ ૧૦:—પા. ચતુરભાઈ ગોવિંદભાઈ દીવેર; ખત્રી શંભુલાલ પુરશોતમ માલસર; ભાઈલાલભાઈ ભવાનભાઈ જાણભોઈ; ગોવિંદભાઈ નાયાભાઈ જાણભોઈ; હીરાલાલ ફેગટલાલ સાદલી; રામભાઈ જેસંગભાઈ ઉત્તારજ; દોસતભાઈ નરોત્તમભાઈ પુત્રીયાદ; હરજીભાઈ મીઠાભાઈ શીરોડા; લલ્લુભાઈ હરગોવિંદ શીરોડા; પીરખાદા બાવા સાહેબ નગરઅલી બેખડ.

વડોદરા મહાલ ૧૫:—પા. અંબાલાલ રણુછોડભાઈ વરણુમા; પા. રેવનભાઈ અંબાલાલ રણોલી; પંડ્યા પ્રભાશંકર મથુરભાઈ ગોત્રી; પંડ્યા તોળાશંકર હરિશંકર ભાવલી; ભટ્ટ નરહરિલાલ મગનલાલ છટોલા; પા. મંગળભાઈ માધવભાઈ કાશીપુરા; પા. જગનલાલ મથુરભાઈ દુમાડ; જદવ દહીસિંગ સરદારસિંગ વાસણકોતરીયા; પુલાભાઈ નારણભાઈ બીલ; દવે પરશોતમ અમૃતરામ ચાપડ; ઘોડા રતિલાલ માણેકલાલ વરણુમા; પાંકે ડાહ્યારામ દાજરામ વરણુમા; સવજીભાઈ નાયાભાઈ જાણી; સોમચંદ ત્રીભોવનદાસ જાણી, ચિમનભાઈ દ. અમીન વરણુમા.

વાઘોડીઆ મહાલ ૧૩:—ભટ શંકરલાલ વિશ્વનાથ ગણેશપુરા; મૂળશંકર કૃષ્ણવજ્ર શંકરપુરા; સોમભાઈ હરીભાઈ માડોધર; સોલંકી માણેકલાલ જગજીવન માડોધર; શિવાભાઈ જગનલાલ રસુલાબાદ; સાધુ જગનલાલ ત્રીભોવનદાસ ગુતાલ; રતિલાલ પિતાંબરદાસ પીપળીઆ; જગનભાઈ હાથીભાઈ કોટાબી; અંબાલાલ હીરાલાલ કરમાલીઆપુરા; લાલભાઈ મોતીભાઈ ગણેશપુરા; મયુરભાઈ પુરુષોત્તમ ગણેશપુરા; સોમાભાઈ દરભાઈ સાંગોડોલ; નરભોરામ અંબાલાલ કુમેટા.

વડોદરા પ્રાંત ચોથી પુસ્તકાલય પરિષદ—વાઘોડીઆ

સ્વાગત સભ્યોની યાદી.

વાઘોડીઆ કરખાના:—એમગીલાલ ગોરધનદાસ દેસાઈ વહીવટદાર સાહેબ; રાજરામ લખાજી જેઠી ફોજદાર સાહેબ; નાથાલાલ જીવણલાલ ઠક્કર રટેશન માસ્તર; રણછોડલાલ હરગોવિંદદાસ; હાજી લતીફ અબ્દુરહેમાન; ચંદુલાલ મોહનલાલ; મગનલાલ હરગોવિંદ; ઉમેદભાઈ મંગળભાઈ; મોતીલાલ દેવકલી; એક ગૃહસ્થ; ગીરધરલાલ પુલચંદ; મગનલાલ ભુલાભાઈ; ગાંધી ચનિલાલ રણછોડદાસ; પુરુષોત્તમ મગનલાલ કાશીવાળા; જેઠાલાલ હરજીવન પંચાળ; ગોરધનદાસ નાથજી મોદી; ચંદુલાલ મયુરદાસ; એમજીવલાલ અમૃતલાલ પરિષદ; દલસુખભાઈ કરતુરચંદ; વિઠ્ઠલદાસ ભુલાભાઈ; કાન્તિલાલ મગનલાલ; મોહનલાલ મયુરદાસ; ચિમનલાલ મુળજીભાઈ; બાજુરાવ મયુરદાસ; ગોરધનદાસ પુરુષોત્તમદાસ; અંબાલાલ માણેકલાલ; નરસિંહભાઈ ખેયરભાઈ; જીવનલાલ ગોરધનદાસ; ચંદુલાલ ગોરધનદાસ; નાથાલાલ ગોરધનદાસ; ત્રીભોવનદાસ છોટાલાલ; મોગીલાલ નાથજી; મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા; ગિરધરલાલ કેશવલાલ તલાટી; મોહનલાલ ત્રીભોવનદાસ કાપડીઆ; કકુજી ગનુજીની કું; મંગળદાસ ગોરધનદાસ પોલા; તુળસીભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ; જીવનલાલ ત્રીભોવનદાસ દવે; પુલચંદ મનસુખભાઈ; હેડમાસ્તર વૈષ્ણવ સાહેબ; મયુરભાઈ જીભાઈ; ચુંતીલાલ હરિવલ્લભ; ગોવિંદલાલ માણેકલાલ; જગનલાલ શોમેશ્વરરામ; કૃષ્ણ હરિ આપટ પશુરોગ ચિકિત્સક; જગનલાલ નારણજી પુરાણી; શંકરલાલ ત્રીભોવનદાસ દવે માસ્તર; લેખા શંકરલાલ મોહનલાલ; છોટાલાલ શાહ; ત્રીભોવનદાસ મુળજીભાઈ; મુળજીભાઈ નાથજીભાઈ શાહ; મગનલાલ હરિવલ્લભદાસ; દલસુખભાઈ દેવજીભાઈ પંચાલ; શિવલાલ હરિલાલ શાહ.

ગામડાંમાંથી ૭૩:—૧ અરમાલભાઈ મુસેભાઈ ભાવનગરપુરા; ૧૦ પીપળીઆ ગામ તરફથી; ૧૦ દાંડીઆપુરા ગામ તરફથી; ૧૦ ખેરવાડી ગામ તરફથી; ૧૦ કરમાલીઆપુરા ગામ તરફથી; ૧૦ માડોધર ગામ તરફથી; ૧૦ રવાલ ગામ તરફથી; ૧૦ રસુલાબાદ ગામ તરફથી; ૨ કામરોજ ગામ તરફથી.

કુલ—૧૨૮.

ઉત્પન્ન-ખર્ચનો હિસાબ

જ	ઉ
૧૩૦-૮-૦ શ્રી પરિષદ ભોજન શી ખાતે	૨૪૫-૧૦-૬ શ્રી પરિષદ ખર્ચ ખાતે
૪૦-૦-૦ શ્રી પ્રતિનિધિ શી ખાતે	૧૦૫-૦-૦ રસોડાના ભોજનના ભાગના
૧૨૯-૦-૦ શ્રી સ્વાગત મુખ્યોની વર્ગણી ખાતે	૧૬-૧-૬ રસોઈઆઓને આપ્યા તેના કાળાના
૨૯૯-૮-૦	૧૬-૧૫-૩ મંડપ, બત્તી વગેરેના ભાગના
	૧૫-૬-૯ ટપાલ ખર્ચ ખાતે
	૧૨-૧૨-૦ પરચુરણ ખાતે
	૨૨-૦-૦ છપામણીના
	૧૩-૦-૦ લક્ષ્મી પ્રિન્ટીંગ
૫-૦-૦ ખોવાયેલી વસ્તુના	૫-૦-૦ અશોક પ્રિન્ટીંગ
૧૨-૦-૦ મંડળ માટેનું ટાટીન	૪-૦-૦ આર્થ સુ. પ્રેસ
	૪-૦-૦ મોટરવાળાને
૨૪૫-૧૦-૬	૧૦-૦-૦ માલ સામાન ગામઝેથી મંગાવેલો તેના જતા આવતાના ભાડાના
૧૦-૦-૦ શ્રી વડોદરા પ્રાંત પુ. મંડળને પ્રતિનિધિ કાળાના ફે પ્રમાણે	૨૩-૦-૦ ફોટોગ્રાફરને ફે હિસ્સાના તથા બે બ્લૉકના
૨૫૫-૧૦-૬	૩-૩-૦ કંસારાને: ધનામના ફે હિસ્સાના
૪૩-૧૩-૬ બાકી સિલક	
૨૯૯-૮-૦	

ટીપ્પણી:—શ્રી સયાજી સહકાર સેવક મંચ તરફથી સહકારી પરિષદ અને પ્રાંતનો સહકારી શિક્ષણવર્ગ આજ દિવસોમાં અગ્રાવવામાં આવવાથી એકંદર ખર્ચ ઓછો થયો છે. હજુ કાંઈ ખર્ચમાં આકસ્મિક રકમો રહી ગઈ હશે તો તે અદા થઈ તથા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદના હેવાલની ૧૦૦ નકલો છપામણીનું બિલ જતાં બે રકમ સિલક રહેશે તેનો વિનિયોગ કેવી રીતે કરવો તે સ્વાગત સમિતિના સભ્યો નક્કી કરી લેશે.

મંગળદાસ ગા. પોલા. ઓમચંદલાલ અ. પરીખ. કુબેરલાલ મા. ચૌહાણ. માનદ મંત્રીઓ,

ચોથી વડોદરા પ્રાંત પુ. પરિષદ-વાઘોડીઆ.

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદો

સને ૧૯૩૬-૩૭

(ડિસેમ્બર '૩૬ અંકના પૃ: ૮૨૭ થી આદ્ય)

(૪) પેટલાદ મહાલ ત્રીજી પરિષદ:—તા. ૧૩ : ૧૨ : ૩૬ને રવિવારે પેટલાદ

મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ મોગરી મુકામે મળવાનું અગાઉથી જાહેર થયું હતું તે પ્રમાણે વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાના કર્તવ્યનિષ્ઠ, સુદ્ધિશીળી અને ઉમંગી અમલદાર તરીકે યાત્રિ પામેલા અને હાલમાં સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થએલા શ્રીયુત ગોકુળદાસ મથુર-લાસ શાહના પ્રમુખપણા નીચે પરિષદ મળી હતી. આ પરિષદમાં ભાગ લેવા માટે પુસ્તકાલય ખાતાના નિવૃત્ત મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન, પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રીયુત હરિવલ્લભદાસ શાહ, મહાલ કેળવણી મંડળના મંત્રી શ્રીયુત છોટાભાઈ પુ. પટેલ, વસો એ. વી. સ્કૂલના હેડમાસ્તર શ્રી. ગોવર્ધનભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ, લંડનની યુનીવર્સિટીમાં શિક્ષણશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી તુરતમાં પાછા ફરેલા શ્રીયુત રામચંદ્ર પંડ્યા, મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના અધ્યાપકો શ્રીયુત શામળભાઈ તથા શ્રીયુત કિશોરભાઈ, પેટલાદ મહાલનાં શાળાધિકારી શ્રીયુત મજમુદાર, શિક્ષણના પવિત્ર કાર્યને જીવનના મુખ્ય ખ્યેય તરીકે સ્વી-કારનાર ગુજરાતના જાણીતા શિક્ષક શ્રીયુત ફરણાશંકર માસ્તર, પેટલાદ સરકારી ગુજરાતી શાળાના નિવૃત્ત હેડમાસ્તર શ્રીયુત ભાઈલાલભાઈ શામળભાઈ અમીન, વગેરે કેળવણીમાં રસ લેનાર ભાઈઓ હાજર હતા. આજીવંત યરોતર એન્જ્યુકેશન સોસાયટીના મંત્રી શ્રીયુત આશાભાઈ પટેલ, સોસાયટીના સ્વયંસેવક શ્રીયુત સુનીલાલ ભટ્ટ, આજીવંતના નાગરિક શ્રીયુત ચીમનલાલ કીરપાશંકર દવે, વકીલ કેશવલાલ પટેલ, વગેરે ભાઈઓ પણ ખાસ પધાર્યા હતા. પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ અને શાળાઓના શિક્ષકો સારી સંખ્યામાં પ્રમુખ સાહેબના મોનનો અને અનુભવનો લાભ લેવા ઉમંગથી હાજર થયા હતા.

પરિષદને અંગે સવારમાં નવ વાગે શિક્ષક સંમેલન ભરવામાં આવ્યું હતું. તે પ્રસંગે તેમાં શિક્ષકોના હિતની યોજનાઓ (૧) માસિક રૂ. ૪૦ ના પગારદાર શિક્ષકો માટે રૂપિયા ૨૦૦ લોન લઈ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સભાસદ થવાની યોજના, (૨) રૂપિયા ૧૦ એક વખતના આપી નિવૃત્તિવેતન મળવા પહેલાં અવસાન થાય તો રૂ. ૫૦ મેળવવાની યોજના, અને (૩) શિક્ષક સહાયક સહકારી મંડળીની યોજના વિષે ચર્ચા થઈ હતી; અને જેમને આ યોજનામાં જોડાવું હોય તેમનાં નામ નોંધવામાં આવ્યાં હતાં. શિક્ષક સહાયક રૂંડ તે દિવસથી શરૂ થયેલું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું; અને જેમણે નામ નોંધાવ્યું હોય તેમને પેટલાદ મહાલ કેળવણીમંડળના મંત્રી ભાઈ છોટાભાઈ તરફ રૂ. ૧૦ મોકલી આપવા મૂચના કરવામાં આવી હતી. તે પછી ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણી પેટલાદ મહાલમાં સફળ નીવડે તે માટે શી તજવીજ કરવી જોઈએ તે સંબંધી જુદી જુદી દૃષ્ટિએ વિચારવામાં આવ્યું હતું. શિક્ષકોની મુશ્કેલીઓ સંબંધી ચર્ચા થઈ હતી અને શ્રી. ગોકુળ-દાસ ભાઈએ પોતાના વિશાળ જ્ઞાન અને અનુભવનો લાભ આપ્યો હતો. અંતમાં આ પ્રશ્ન

મહાલના સર્વ શિક્ષકો ઉત્સાહથી ઉપાડી લે. અને મહાલમાંથી નિરક્ષરતા ટાળવા બનતું બધું કરે તે માટે વિચક્ષિ કરવામાં આવી હતી. શિક્ષણના કામમાં સાધનોની સુરક્ષાઓ દર કરવાનું અને અનુકૂળતાઓ મેળવી આપવાનું શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીને સ્વીકાર્યું હતું. પુસ્તકાલય પરિષદનું કામ બપોરે ૩-૩૦ વાગે મોગરી કન્યાશાળાની બાળાઓએ તૈયાર કરેલા ગરબાથી શરૂ થયું હતું. પછી પ્રમુખ સાહેબની રીતસર ચુંટણી થયા બાદ મોગરી સરકારી ગુજરાતી શાળાના મુખ્ય શિક્ષક ભાઈ અંબાલાલ દ્વારકાંદાસ પટેલે પુસ્તકાલય તરફથી તેમજ ગામ લોકો તરફથી સર્વભાષાઓને આવકાર આપ્યો હતો. તે પછી મહાલ પુસ્તકાલય મંડળનું નિવેદન રજૂ થયું હતું. તે પૂરે થતાં પ્રમુખ સાહેબે પોતાનું છાપેલું ભાષણ કેળવણી ખાતાના વિવિધ અનુભવોથી ભરપૂર ટીકાઓ અને રમુજ વિવેચન સાથે વાંચી સંભળાવ્યું હતું. એ ભાષણ આ અંકમાં અન્યત્ર છાપાયેલું છે. ભાષણ પૂરે થતાં વિષયવિચારણી સમિતિએ મંજૂર કરેલા કરાવો પરિષદ સમક્ષ એક પછી એક રજૂ થયા હતા.

સૌથી પહેલો કરાવ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો આભાર માનવાનો તેમજ તેઓશ્રીનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છવા સંબંધીનો હતો. ખીજો કરાવ પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપકની જગ્યાએ શ્રીયુત રાંગેશ્વર સાહેબ કાયમ થયા તે બદલ તેમને અભિનંદન આપવાનો અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું કામ પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓ સાથે સહકાર સાધી પાર પાડવા વિચક્ષિ કરવાનો હતો. તે પછીના ૩ થી ૧૦ કરાવો નીચે પ્રમાણે પસાર થયા હતા તેમાં શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા સંબંધીનો કરાવ ૪થો, આખા મહાલમાં વિદ્યાદાનના દિવસ માટેની યોજના કરવા સંબંધી કરાવ ૫ મો, અંધપાલ સહાયક ૬૩ સંબંધી કરાવ ૬ઠો, કમિક વાચનની યોજના સંબંધી કરાવ ૭મો, અને ભાગ્યેદ્ય પોલીસી વિરુદ્ધ પ્રચારકામ કરવા સંબંધી કરાવ ૮મો, એકલા ઉપર શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીને લંબાણથી વિવેચન કર્યું હતું. અંતમાં પ્રમુખ સાહેબનો અને બહારથી આવેલા મહેમાનોનો ઉપકાર માની પરિષદ વિસર્જન થઈ હતી.

કરાવ :

કરાવ નં. ૩:—પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની સફળતાનો આધાર ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણીની સફળતા ઉપર રહેલો છે. ફરજિયાત કેળવણીની સફળતાનું માપ પછાત કોમોનાં બાળકો કેટલાં પ્રમાણમાં અને કેટલું બધું છે અને પછાત કોમોનાં બાળકોને બાળાવવા માટે શિક્ષકો અને ગામ આંગણવાડી કેવાં અને કેટલાં પ્રયત્ન કરે છે તેનાથી જ નીકળી રાકે છે. ગામમાં ઉજળિયાત કોમનાં ભાઈઓ અને બેનો ન્યારે યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓ પસાર કરે છે ત્યારે આનંદ અને સંતોષ દર્શાવવાની જે પ્રયાં છે, તેમને ઉત્તેજન આપવા જે યોજનાઓ યાચ છે તે કરતાં પણ મોટા પ્રમાણમાં પછાત કોમનાં ભાઈઓ અને બેનો ગુજરાતી છઠ્ઠા ધોરણની પરીક્ષા પસાર કરે ત્યારે આનંદ દર્શાવવાની પ્રયા સંસ્કારી ગામોએ દાખલ કરવી જોઈએ. વળી પછાત કોમોને ઉત્તેજન આપવા ખાસ વિશેષ પ્રકારની જેવી કે, કપડાં, પુસ્તકો અને જરૂર પડે તો ખોરાકની પણ મદદ આપવાની યોજનાઓ ચોક્કસ જોઈએ. માટે આ પરિષદ મહાલમાં સર્વ સુરક્ષિત ભાઈઓ અને બેનોને આમદપૂરક સલામણુ કરે છે કે પછાત કોમોનાં બાળકો શાળાઓમાં નિયમિત રીતે આવે, બરોબર અભ્યાસ કરે અને શાળા છોડ્યા પછી પુસ્તકાલય દ્વારા જ્ઞાન મેળવવાની છાસા ધરાવતાં યાચ તેવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે તે માટે બનતા બધા જ પ્રયત્નો કરે અને પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળને આ પરિષદ વિચક્ષિ કરે છે કે આ દિશામાં કેટલી પ્રવૃત્તિ

યદ્ય છે તે બહુી સકાય તે માટે બાળકોનો દંડ ન થતો હોય તેવી શાળાઓનાં અને દંડ ન થાય અને વિદ્યાર્થીઓ બહુ તેવા સાચા પ્રયત્નો કરનાર શિક્ષકોનાં નામની યાદી તૈયાર કરી દર વર્ષે પ્રગટ કરવાની પ્રથા રાખે.

દ. મૂ. :—ભીખાભાઈ નૃસિંહભાઈ પટેલ, પક્ષોલ. અ. આ. :—ડાહ્યાભાઈ વહેરીભાઈ પટેલ, દંતાલી.

ઠરાવ નં. ૪:—પુસ્તકાલયોનાં મકાનો, અને પુસ્તકોની સંખ્યા તેમજ પુસ્તકાલયોનાં કાયમ ફંડો ખૂબ વધે એ ઇચ્છવા ભેગ છે જ, પણ તેથી પણ વિશેષ જરૂર તો એ છે કે પુસ્તકાલયોનાં સાધનો : પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો, અને માસિકોનો ખૂબ ઉપયોગ થાય અને વિવેકથી ઉપયોગ થાય તે માટે પ્રયત્ન કરવા આ પરિષદ મહાલના સર્વ કાર્યકર્તાઓને, વિદ્યાર્થીઓ માટે તેમજ પુખ્ત ઉમરનાં સ્ત્રીપુરુષો માટે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ શિષ્ટ વાચનની જે પરીક્ષાઓ રાખે છે તેનો બહુ જ મોટા પ્રમાણમાં સર્વ કોઈ લાભ લે, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ સાથે સહકાર કરી આ પરીક્ષાઓ માટેનાં પુસ્તકો પૂરતી સંખ્યામાં વખતસર પૂરાં પાડવા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તજવીજ કરે, અને પ્રાંત તથા મહાલ શાળાધિકારી સાહેબો પણ આ યોજના સફળ ઉતારવામાં મદદ કરે તે માટે તેમને આ પરિષદ વિજ્ઞપ્તિ કરે છે.

દ. મૂ. :—અંબાલાલ લલ્લુરામ, મોગરી. અ. આ. :—પુરુષોત્તમ ચતુરભાઈ પંખ્યા, સોજીત્રા.

ઠરાવ નં. ૫:—પુસ્તકાલયોને ગ્રામ પંચાયતો કરેલા ધોરણે મદદ આપે તે માટે સવક કરી આપવા મહાલ વહીવટદાર સાહેબને, લક્ષ મરણ વા ઇતર શુભાશુભ પ્રસંગે પુસ્તકાલયોને મદદ આપવા-અપાવવા ગામ આગેવાનોને અને વિદ્યાદાતા માટે આખા મહાલની એક દિવસની યોજના કરવા મહાલ પુ. મંડળ તથા મહાલ કેળવણી મંડળને આ પરિષદ વિજ્ઞપ્તિ કરે છે.

દ. મૂ. :—મંગળભાઈ રૂપનાથજી, ગાડા. અ. આ. :—મુસાલભાઈ કાળીદાસ, બાકેરાલ.

ઠરાવ નં. ૬:—વાર્ષિક રૂ. ૩) દરેક પુસ્તકાલયના અંદાજપત્રમાં દાખલ કરી ૧૫ વર્ષને અંતે અંપાલને રૂ. ૫૦) મળવા “અંપાળ સહાયક ફંડ”ની જે યોજના પ્રસિદ્ધ થઈ છે તે યોજના રાજ્ય વા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ ઉપાડી લે તો આ મહાલના અંપાલોએ તેમાં ભેડાવું; નહિ તો મહાલ પૂરતી તેવી શરૂઆત કરવા પેટલાદ મહાલ પુ. મંડળને આ પરિષદ વિજ્ઞપ્તિ કરે છે.

દ. મૂ. :—પુરુષોત્તમ વીરાભાઈ, બોરીઆવી. અ. આ. :—ઈશ્વરભાઈ લલ્લુભાઈ, બુરાકોઈ.

ઠરાવ નં. ૭:—મોટી ઉંમરે વાચન તરફ રૂચિ કાયમ રહી શકે તે માટે શાળામાં ત્રિલાઘ્યાસ કરતા તથા પાંચ વર્ષમાં શાળા છોડી ઉઠી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓને સ્થાનિક પુસ્તકાલયોમાંથી પુસ્તકો પુરાં પાડી વા પુસ્તકાલય ખાતામાંથી ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ મંગાવી કમિક વાચનની પદ્ધતિસર યોજના કરવા તથા ગામના સુશિક્ષિત યુવકો સાથે સહકાર કરી અમુક પસંદ કરેલાં પુસ્તકો લોકોમાં ખૂબ વ્યાપ તે માટે પ્રયત્ન કરવા આ પરિષદ સર્વ શાળાઓના મુખ્ય શિક્ષકોને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—ભાઈશંકર અંબાલાલ મહેતા, કાણીસા. અ. આ. :—ઈશ્વરભાઈ મથુરભાઈ, સોજીત્રા.

ઠરાવ નં. ૮:—શિક્ષકોને પુસ્તકાલયોનું કામ સેવાભાવે કે ફરજને અંગે કરવાનું હોય, મેટ્રિક સિનિયર અને ગુજરાતી સિનિયર શિક્ષકોની સંખ્યા મહાલમાં બહુ મોટા પ્રમાણમાં હોય, પ્રાંત શાળાધિકારીનું મુખ્ય મથક પેટલાદ હોય અને તેમના કામમાં મદદ કરવા બે મહાલ શાળાધિકારીઓ પણ હોય, મહાલ માટે સ્વતંત્ર મહાલ પુસ્તકાલય પ્રચારક હોય અને વડોદરા રાજ્યની તથા સમગ્ર ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું જન્મસ્થળ પેટલાદ હોય : આ બધા અનુકૂળ સંયોગો લક્ષમાં લઈ મહાલની સાચી પ્રગતિ ઇચ્છનાર સર્વને વિજ્ઞપ્તિ કરવામાં આવે છે કે મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ નીચે જણાવેલી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે તે માટે બનતા બધા પ્રયત્ન કરાય;—

૧. મહાલના એકેએક ગામે પુસ્તકાલય સ્થપાયું હોય;
૨. પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ થયું હોય;
૩. મહાલનો એકેએક મુખ્ય શિક્ષક પુસ્તકાલય સંબંધી સાત્તીય રીતે જ્ઞાન ધરાવતો હોય;
૪. પુસ્તકાલયનું દફતર સુવ્યવસ્થિત હોય;
૫. પુસ્તકોની મેળવણી દર વર્ષે થતી હોય;
૬. ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ દ્વારા સ્ટીરિયોસ્કોપ, રમતો અને ચિત્રપોથીઓનો લોકોને જુઠ્ઠી લાભ અપાતો હોય.
૭. એકેય ગામ વખતસર અંદાજપત્ર મોકલી મદદ લીધા વિનાનું ન હોય;
૮. પુસ્તકો અને પત્રોની યોગ્ય પસંદગી તેમજ પુસ્તકો બંધાવવાની યોજના સહકારના ધોરણે થતી હોય;
૯. શાળામાં ભણતા તેમજ તાજેતરમાં ઉઠી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકો ધેર વાંચવા અપાતાં હોય, અને થોડું ભણેલાંઓને અઠવાડિયામાં એકાદ મુકરર દિવસે કંઈ વાંચી સંભળાવવાની વ્યવસ્થા થતી હોય;
૧૦. કાયમફંડ ખાનગી લોકોને ત્યાં નહિ પણ સફર નહેર સ્થળે રોકાયલાં હોય;
૧૧. મહાલ તેમજ જુદા મંડળની સભાઓ અનુક્રમે દર ત્રણ અને એક માસે નિયમિત મળતી હોય.

દ. મૂ. :—કુલાભાઈ લલ્લુભાઈ પટેલ, બાકરાલ. અ. આ. :—કાળીદાસ નાથાભાઈ, બાકરાલ.

ઠરાવ નં. ૯:—સામાન્ય લોકો અજ્ઞાન, વહેમ અને લોભના કારણે બુદ્ધિશાળી લોકોની યુક્તિપ્રયુક્તિના ભોગ બની ઠગાઈ જઈ દુઃખી થાય નહિ એ શાળાઓ અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાનો મુખ્ય હેતુ છે. હાલમાં ઇન્ડિયા પોલીસી કે ભાગ્યેદય પોલીસી કે તેવા બીજા નામથી ચાલતી જે લલચાવનારી યોજના પેટલાદ મહાલનાં કેટલાંક ગામોમાં ચાલે છે તે કેવળ ઠગાઈ અને હુઆઈની જ ચોક્કસ બાજ છે. માટે આ પરિષદ પેટલાદ મહાલનાં સુશિક્ષિત અને કર્તવ્યશીલ સ્ત્રીપુરુષોને વિજ્ઞાપિત કરે છે કે, પોતે રૂ. ૧-૨-૦ આપી બીજા પાસે તેવી જ રીતે અપાવવાને કોઈને લલચાવે નહિ, એટલું જ નહિ પણ બીજા અજ્ઞાન અને લોભી સ્ત્રીપુરુષો એ જગમાં ફસાય નહિ તે માટે લાગતાવળગતા સર્વને જરૂરી ઉપદેશ આપે.

દ. મૂ. :—શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન, વસો. અ. આ. :—શ્રી. છાતાભાઈ ખુ. પટેલ, નાર.

ઠરાવ નં. ૧૦:—મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા અને સહકારના ધોરણે કામ કરી એક બીજાને મળતા લાભો મેળવવા, મહાલ પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોનાં રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે જે જુદામંડળો ગોઠવેલાં છે તે જુદામંડળોના મંત્રીઓને પોતાના જુદામંડળના કામ નિયમિત અને વ્યવસ્થિત રીતે કરવા અને તેના હેવાલ મહાલમંડળ તરફ મોકલી આપવા આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—અંબાલાલ દારકાંદાસ પટેલ, મોગરી. અ. આ. :—મંગળભાઈ રૂપનાયક, ગાડા.

ઉપર પ્રમાણે ઠરાવોનું કામ પાર પાડી પરિષદ, લાચુ પડતી ટ્રેનોના ટાઇમ અચવાય તેવી રીતે, સંવેળા વિસ્મર્જન થઈ હતી.

છાતાભાઈ ખુશાંતભાઈ પટેલ,
પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી

મહેસાણા પ્રાંત ગ્રીષ્મ પુસ્તકાલય પરિષદના

સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ

પ્રતિનિધિ બંધુઓ, સન્નારીઓ અને સજ્જનો!

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદનું આ ગ્રીષ્મ અધિવેશન આંધ્રુરમા મહાલે બહુચરાણ જેવા યાત્રાના અને ઐતિહાસિક સ્થળે મળે એ આંધ્રુરમા મહાલની પ્રજાનું અહોભાગ્ય છે કે તેમને આવા જ્ઞાનયત્નમાં ભાગ લેવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલ છે. આ મહાલમાં લગભગ ૩૦૦ જેટલા સ્વાગતસભ્યો જે નિધિયેલ છે તે જનતાનો આ પ્રવૃત્તિ પ્રત્યેના સહભાવ અને સહકાર દર્શાવે છે. સ્વાગત મંડળ તરફથી આપ સૌ ભાઈઓનો સત્કાર કરતાં મને આનંદ થાય છે.

હું કોઈ વિદ્વાન સાક્ષર કે વક્તા નથી. સાદી સીધી રીતે જે કંઈ સેવાનાં કામ હોય તેમાં ભાગ લેવાનો મને હિમંગ છે. ધીણોજ કર્યા પુસ્તકાલય સાથે મારું નામ જોડાયેલ હોવાથી અને તેના પ્રમુખ તરીકે ધીણોજ કર્યા પુસ્તકાલયના વિકાસ માટેની મારી પ્રવૃત્તિને લઈ મને આ માન આપવામાં આવ્યું હોય એમ લાગે છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને પ્રિય એવા જ્ઞાનયત્નમાં આપ સૌ સરસ્વતીદેવીના ઉપાસકોની સેવા કરવાનું જે માન મને અત્રેના સ્વાગત મંડળે આપ્યું છે તે બદલ સૌનો આભાર માનું છું.

મહેસાણા પ્રાંત કેળવણીમાં બહુ પછાત છે અને બીજા પ્રાંતોના મુકાબલે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ઓછો રસ ધરાવે છે; અને તેમાં ય આંધ્રુરમા મહાલ કેળવણી અને બીજી રીતે પાછળ ગણાય છે. છતાં મહેસાણા અને ઉંઝા પછી પ્રાંત પરિષદ ભરવાનું માન આંધ્રુરમા મહાલને મળે છે તેનો યશ આ પ્રવૃત્તિના પ્રધાન પ્રેરક અને મારા મિત્ર શ્રીયુત દુર્ગાશંકર દવે સાહેબને ફાળે જાય છે.

હિન્દુસ્તાનમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આદ્ય પ્રવર્તક શ્રીમંતે સરકાર સંચાલિત મહારાજ સાહેબની હકુમતમાં આવેલ આંધ્રુરમા તાલુકાના બહુચરાણ ગામે પરિષદ મળતી હોવાથી બહુચરાણ સંબંધી કેટલીક પ્રાચીન ઐતિહાસિક હકીકત સંક્ષિપ્તમાં રજૂ કરું તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય એવી આશા છે. જે તે સ્થાનની ઐતિહાસિક હકીકતનું દિગ્દર્શન કરવાનું કામ સામાન્યતઃ સ્વાગત પ્રમુખનું મનાતું આવેલ છે.

બહુચરાણ માતાનું ધામ ગુજરાત કાઠીઆવાડમાં મરાઠર છે; અને અંબાજી ગુજરાતની સરહદ પર હોવાથી તથા ગુજરાત માટે તો જેમ ડોકર સમસ્ત ગુજરાતનું વૈષ્ણવ તીર્થ મનાય છે તેમ બહુચરાણનું સ્થાન ગુજરાતનું દેવીતીર્થ ગણાય છે. પરંતુ આવા મહત્વની સ્થાન માટે જેમણે તેની વિશ્વસનીય ઐતિહાસિક હકીકત ઉપલબ્ધ નથી. બહુચરાણ-મહાલ જેના પૌરાણિક મંથ, કે દર્શિ વક્ત્રમલદ અને દર્શિ દયાશંકરના ગરબા અને તે મંથર્થી

કેટલાક છુટા જવાયા પુરાતત્ત્વવેત્તાઓના લેખોમાંથી જે હકીકત પ્રાપ્ત થાય છે તેનાથી સંતોષ માનવાનો રહે છે.

પુરાતત્ત્વવેત્તાઓ અને વિદ્વાનોને મારી વિનંતિ છે કે ગુજરાતના આ ગૌરવભર્યાં સ્થાન માટે વિશ્વસનીય ઐતિહાસિક હકીકત એકત્ર કરી જનતા સમક્ષ રજુ કરે કે જેથી કાલ્પનિક અને અધઃસત્ય હકીકત ઇતિહાસનું સ્વરૂપ લેતી બંધ પડે.

દંડાસુર આદિ દૈત્યોથી વસેલી આ ભૂમિમાં અસુરોના ઉપદ્રવોનો નાશ કરી, વિદ્યાવ્યાસંગી ઋષિમુનિઓના રક્ષણાર્થે દેવી ભગવતી બહુચરામા આ સ્થાનમાં પધાર્યાં એમ કહેવાય છે. બહેચર ગામ અને બહુચરાજી સ્થાન ક્યારે વસ્યું તે સંબંધી બારમા સૈકાથી અઢારમા સૈકા સુધી કેવળ અનુમાનો કરવામાં આવે છે. પવિત્ર ઋષિવૃક્ષ (વરખડા) જે માતાજીનું ઉત્પત્તિ સ્થાન મનાય છે તે અને ત્યાર પછી બંધાએલ નાનું મંદિર તથા હાલનું મંદિર મોજુદ છે. હાલના મંદિરનો સભા-મંડપ સંવત ૧૮૩૬ માં વડોદરા રાજ્ય તરફથી બંધાયાનું શિલાલેખમાંથી જણાય છે. એકંદરે સ્થાનનું સ્થિતિ કામ જોતાં તે વિશેષ પ્રાચીન હોવાનું નથી જણાતું.

આ સ્થાન સાથે આવડા અને સોલંકી રાજાઓની કથાઓ જોડાયેલી છે. નારસિંહ અને તેજમાલ એમ લિન્ન લિન્ન નામો ગરબાઓમાં ગવાય છે; પરંતુ તેને ઐતિહાસિક પુરાવાનું સમર્થન મળતું નથી. સ્ત્રીમાંથી પુરૂષ થયાની દંતકથા માનવામાં ન આવે તો પણ હાલના જમાનામાં જનતા કેટલાક બનાવોથી તે હકીકત અશક્ય તો નથી જ લાગતી. ગમે તેમ પણ માતાજીના અદ્ભુત ચમત્કારે પ્રજાના હૃદયમાં ઉડા ભક્તિભાવનું સ્થાન લીધું છે, અને તે જુદા જુદા નામે પૂજાય છે. વૈદિકાએ બદિર્ચારા, શાસ્ત્રીઓએ બાલા અને વલ્લભાદિ કવિઓએ બહુચરા અને કેટલાક પુરાતત્ત્વવેત્તાઓએ બહુચરા દેવી એવાં નામો આપેલ છે. એકંદરે ગુજરાતની પ્રજામાં આ સ્થાનનો મહિમા અવર્ણનીય છે. ઘણાં સ્થળેથી વાર્ષિક મંદિરો અહિં આવે છે. આવા આ પવિત્ર સ્થાનમાં સરસ્વતીના ઉપાસકો ભગવતી દેવીના પ્રતાપથી જ્ઞાનયજ્ઞમાં સિદ્ધિ પામશે એવી મારી પ્રતીતિ છે.

વિદ્યાવિહારી રાજપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ઉદાર રાજનીતિથી રાજ્યના દરેક પ્રાંતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિકાસ અને વિસ્તાર થયેલ છે. પ્રાંતમાંનાં પુસ્તકાલયો સહકારથી અને સંગઠનથી કામ કરે એ માટે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ, મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ અને જુથ મંડળો સ્થાપવામાં આવેલ છે. આ બધાં મંડળોનો મુખ્ય હેતુ ગ્રામ પુસ્તકાલયોને સંગીન પાયા પર કામ કરતાં કરવાનો છે. કે જેથી ગામડાંની જનતા બચેલું બૂલી ફરી નિરક્ષર દશાને પ્રાપ્ત થાય નહિ અને પુસ્તકાલયની પ્રેરણાથી કેળવણી પ્રત્યે પ્રેમ જેળવી સંસ્કારી થાય અને ગ્રામોદ્ધારનું કાર્ય સરળ બને.

મહાપુરૂષોનાં વચનામૃતો પુસ્તકોમાં સંગ્રહાયેલાં છે. વાર્તાના વાચનને બદલે મહા પુરૂષોનાં જીવન ચરિત્રોથી મનુષ્ય જીવન ઉચ્ચતર બને છે. આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ અર્થે જ્ઞાન પ્રધાનું સેવન કરવું જોઈએ. આપણા રાજપિતાએ વિશ્વધર્મ પરિવહના પ્રમુખ તરીકે

ધર્મના સત્ય રહસ્યનું દિગ્દર્શન કરાવેલ છે; અને તેથી ધર્મ અને નીતિનો બોધ થાય તેનાં પુસ્તકોને પુસ્તકાલયોમાં સ્થાન હોવું જોઈએ. જે પ્રેરણા સાંપ્રદાયિક મંદિરોમાંથી મળતી તે આજે સરસ્વતી મંદિરોમાંથી મળે છે. પ્રભુએ જેને પૈસો આપેલ છે, તે પોતાની સંપત્તિનો વ્યય આવા કેળવણીના શુભ માર્ગે કરે તે મહત્ત્વનું છે.

॥ सर्वपामेव दानानां ज्ञानदानम् विशिष्यते ॥

આપ સહુ પ્રતિનિધિ ભાઈઓ પ્રત્યક્ષ રીતે પુસ્તકાલયના કાર્યથી સુપરિચિત છો. પુસ્તકોની મહત્તા, પસંદગી, પુસ્તકાલયક્ષત્રી ચોખ્ખતા, પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ અને વ્યવસ્થાપક મંડળની ફરજો વગેરે બાબતો સંબંધમાં ચોખ્ખ વિચારણા થશે અને એકંદરે જે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન સાહેબ જેવા ઉત્સાહી અધિકારીની કુનેહથી આટલું વ્યાપક સ્વરૂપ પકડ્યું છે તેમાં તેટલીજ સંગીનતા આણવા આપ સૌ આતુર છો. એટલે આ પ્રવૃત્તિના નિષ્ણાતોની દોરવણીથી ચોખ્ખ નિર્ણયો અને ઠરાવો થશે જ. સભાએ આપણને પ્રમુખ તરીકે કારોબારી ખાતાના કાર્યદક્ષ અધિકારી સાહેબ મે. રા. રા. શંકરરાવ કૃષ્ણરાવ નાયપંહી સાહેબ મળેલ છે; એટલે આપણી પ્રવૃત્તિને પ્રેરણા અને વેગ મળશે જ. અમારે સાધુ-મહાતોને મન તો જનકસ્વામીની સાધનામાં જ સુખ અને શ્રેય સમાએલું છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પુસ્તકાલયને એક સામુદાયિક સુખ માટે ઉત્તમ સાધન તરીકે ગણાવેલ છે, અને અમે પણ તેમ માનીને આ પ્રવૃત્તિમાં જોડાએલ છીએ.

જેવી રીતે ફળ એ ઝાડનું અંતિમ પરિણામ છે, તેવી રીતે જનસમાજની યાન મેળવવાની ધ્વજા તથા સરકાર જે મદદ તરફે કાર્યો કરે છે તેનો, તથા આવી પુસ્તકાલય જેવી સંસ્થાઓનો આખરનો ઉદ્દેશ તથા ઉવટનું ફળ તો સફળ જનસમૂહનું સુખ પ્રાપ્ત કરવું એજ છે. એટલે જેવી રીતે ઝાડનું સાક્ષ્ય ફળમાં છે તેવીજ રીતે સરકારની તેમજ લોકોની તમામ પ્રવૃત્તિઓનું સાક્ષ્ય અખિલ સમુદાયના સુખમાં રહેલું છે.

શાળાનું શિક્ષણ-ફરજિયાત શિક્ષણનું ધ્યેય કાયમનું અક્ષર જ્ઞાન આપવાનું છે. પરંતુ પુસ્તકાલયવિહોણા ગામમાં વાચનના સાધનના અભાવે પ્રજા ફરી નિરક્ષર દશામાં આવી જાય છે, અને શિક્ષણ પાછળ ચએલો ખર્ચ વ્યર્થ જાય છે. એટલે શાળા અને પુસ્તકાલય એકબીજાનાં અનુપંગી છે. તેથી જ રાજ્યે ન્યાં ન્યાં શાળા ત્યાં ત્યાં પુસ્તકાલય સ્થાપવાની ઉદાર નીતિ અખત્યાર કરી છે. તે પાછળ આશરે ૧૫ (દોઢ) લાખ રૂપીઆ જેટલો ખર્ચ થાય છે.

ચાણુરમા મહાલમાં ૫૩ શાળાવાળાં ગામે પેટ્ટી ૨ કરજા પુસ્તકાલયો, ૪૨ ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને ૯ વાચનાલયો છે ન્યાં રૂ. ૨૪) ની પેટ્ટી દરેક ગામે આપવામાં આવેલ છે. અને આખા પ્રાંતમાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોની ગંખ્યાની બાબતમાં ચાણુરમા મહાલ ખીજે નંબરે આવે છે. વિજયપુર મહાલમાં શાળાઓની ગંખ્યા જોતાં ખરો રીતે ચાણુરમા મહાલ પ્રથમ પંક્તિએ આવે છે. મહાલની પ્રવૃત્તિ અને વિકાસનું ખર્ચ માન પરિપક્વતા મુખ્ય મંત્રી શ્રી દુર્ગાશંકર દેવે સાહેબને અને મહાલના વહીવટદાર ડાહ્યાભાઈ સાહેબને તથા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓ, શ્રી જગ્ગનનરાવ શુભે અને નાનજીભાઈ જેઠીદાસને ધટે છે.

આ રીતે આ મહાસની હકીકત પ્રાંતના પ્રતિનિધિ ભાષણો પાસે સંક્ષિપ્તમાં રહે
કરી, સ્વાગતના કાર્યમાં જે મીઠો સહકાર સ્વાગત ઉપ-પ્રમુખો અને સ્વાગત સભ્યોના મળ્યો
છે, તે બદલ સંતોષ બહાર કર્ણ છું. આ પછીત મહાસમાં અને યાત્રાના સ્થળમાં, પ્રાંતના બીજા
વેપારનાં કેન્દ્રોનાં સ્થળો જેવી સગવડ ન સચવાય તે સ્વાભાવિક છે. તેથી જે કંઈ પ્રતિકૂળતા
વેકવી પડે તેની પ્રથમથી નમ્ર ભાવે મારી આહુ છું, અને પરિષદનું કાર્ય ચલાવવા કાર્યદક્ષ
નેતાની વરણી કરવા વિનંતિ કરી વિરમું છું.

બહુચરાણ,

તા. ૨ : ૧ : ૩૭

}

મહંતશ્રી સીતાશરણુ રામશરણુ.*

સ્વાગત પ્રમુખ :

૪ થી મહેસાણા પ્રાંત પુ પરિષદ

* આ લખાણ યંત્ર પર મોકલતાં બપોર મળે છે કે મહંત શ્રી બહુચરાણ
પરિષદમાંથી ધીણોજ સીધાવ્યા બાદ દમના સખત હુમલાથી પરકાષ પડી તા.
૬-૧-૩૭ ના રોજ સવારના ૭ વાગે વૈકુણ્ઠવાસ કરી ગયા છે. સ્વર્ગસ્થ
મહંતશ્રીનું નામ ધીણોજ કર્યા પુસ્તકાલય સાથે બોડાયું હોય તેઓ સંસ્થાના
પ્રમુખ અને ધીણોજની વ વર્ગની સુધરાઈના ઉપપ્રમુખ હતા. ગામની ઘણીખરી
બહાર પ્રવૃત્તિઓને તેમના તરફથી તનમન ધનનો સક્રિય ફાળો મળતો હતો.
બહુચરાણ-જ્ઞાનસત્રના સ્વાગતાધ્યક્ષની ફરજ એ એમનું મોટામાં મોટું છેલ્લું
સત્કાર્ય હતું. પ્રભુ એમના અમર આત્માને ચિર શાંતિ આપો!

મહેસાણા પ્રાંત ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રમુખ

સુખા શ્રી શંકરરાવ કૃ. નાયમ્પહી સાહેબનું

ભાષણ

વિધારસિક સભાગીચો અને સદ્ગૃહસ્થો !

હિંદુસ્તાનની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આઘ પ્રવંતક શ્રીમંત સયાશ્રવ મહારાજ સાહેબને પ્રિય એવી આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેવાના અને પ્રાંતના ત્રીજા અધિવેશનનું પ્રમુખપદ સ્વીકારવાના ભાવભીના આમંત્રણ માટે આપ સૌનો આભાર માનું છું. મોટા સાક્ષર કે લેખક હોવાનો મારો દાવો નથી. પરંતુ જ્ઞાનપ્રચારના સુંદર અને ઉમદા કાર્યમાં મને રસ અને સહાનુભૂતિ છે, અને તેને પ્રોત્સાહન આપવું એને મારું પવિત્ર કર્તવ્ય સમજું છું. પ્રાંતની સ્થિતિનો હજી જોષએ તેવો મને પરિચય નથી, તેથી આપે ધારેલી સેવા બજાવી ન શકું તો ક્ષમા કરશો. પરંતુ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંબંધી જે સાહિત્ય મારી પાસે રહ્યું થયેલ છે, તેનું અવલોકન કરી પરિષદના પ્રશ્નો સમજવા પ્રામાણિક પ્રયત્ન મેં કર્યો છે કે જેથી પરિપક્વની કાર્યવાહીમાં મારાથી શક્ય તે સેવા બજાવી શકાય.

હાલમાં લોકોનો વિષમ આર્થિક સ્થિતિ હોવા છતાં પરિષદમાં પૈસાનો વ્યય કરવાના બ્યાજખીપણા વિશે શંકા રાખવા જેવું નથી. શોપનહોર લખે છે કે “શાળાઓ, પુસ્તકાલયો, સંશ્લેષસ્થાનો માટે ખર્ચેલાં નાણાં ખર્ચે જોતાં ખર્ચમાં ગણાય નહિ, પણ વ્યાપાર માટે રોકેલી સુડી જેવાં ગણાય.” નિશાળો અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની આપણે હિમાયત કરીએ છીએ, તે દેશી બાંધવોની જાંદગી સુખી અને આનંદી કરવામાં ઘણી જ મદદ થાય એ ખાતર છે. પરિષદો અને પ્રદર્શનોનો હેતુ પણ જનકલ્યાણ સાધવાનો હોવાથી, તે ખર્ચનું વળતર બ્યાજ સાથે મળી રહે છે.

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલયનું પહેલું અધિવેશન મહેસાણા અને બીજા બેઝનું હતું. આજે ત્રીજું અધિવેશન આણંદમાં મહાલગ્ન ઐતિહાસિક સ્થાન અને જનતાના ધર્મ બદ્ધરાજામાં ભરાય છે તે ખુશી થવા જેવું છે. રાજપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રજાકલ્યાણની જે અનેક અદ્વિતીય યોજનાઓ કરી છે તેમાં તેઓશ્રીની કાર્તિના સુવર્ણ કળશ જેવી કેળવણીની પ્રવૃત્તિઓ, ફરજિયાત કેળવણી અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની યોજના છે.

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની ઉદાત્ત મનોભાવના એ છે કે વડોદરા રાજ્યની પ્રજામાંથી નિરક્ષરતાનો નાશ થવો જોઈએ. પરંતુ રાજ્યની ઘણી શુભ સુધારણાઓ અને યોજનાઓ પ્રજાએ જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં અપનાવી લીધી નથી. પરિણામે ફરજિયાત કેળવણીનું જે સુંદર અને મહત્વ ફળ જેટલા પ્રમાણમાં જણાવું જોઈએ તેટલું જણાયું નથી. તેનું એક કારણ શાળામાં લીધેલું શિક્ષણ ગામડાંની પ્રજાને પુસ્તકાલયનો લાભ ન મળે તો બૂલી જાય એ છે. તેથી શાળાના શિક્ષણની પૂર્તિ રૂપે પુસ્તકાલયોની અગત્ય સ્વીકારાઈ છે.

વડોદરા રાજ્યમાં કેળવણી પાછળ રાજ્યની ઉત્પન્નના. ૧૨ કે ૧૪ ટકા જેટલું ખર્ચ થાય છે, અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ લગભગ દોઢ લાખ રૂપિયાનું ખર્ચ થાય છે. છેલ્લાં પાંચ વર્ષના આંકડા જોવાથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના વિકાસની પ્રતીતિ થશે. . . .

સ્વતંત્ર

આમ વાચ- મકાન- વંચાચેલાં	વંચાચેલાં
૫૫ પુસ્ત- નાલ- વાળાં પુસ્તકો વાચકો પુસ્તકો કુલ ખર્ચ	
કાલયમાં યમાં પુસ્તકા- લયોમાં	

૧૯૩૦-૩૧	૭૭૩	૨૧૬	૧૧૦	૫૭૩૧૭૦	૭૫૫૩૫	૪૦૨૨૮૬	૧૩૩૩૨૭-૦-૦
૧૯૩૧-૩૨	૮૭૫	૧૮૦	૧૧૯	૬૧૨૪૦૬	૭૬૪૦૬	૪૨૫૮૧૧	૧૪૬૦૭૮-૦-૦
૧૯૩૨-૩૩	૯૭૭	૧૫૮	૧૨૫	૬૬૫૫૪૪	૧૦૦૬૫૨	૫૪૭૪૯૭	૧૫૦૬૬૬-૦-૦
૧૯૩૩-૩૪	૧૩૨૭	૧૫૦	૧૩૮	૭૨૮૫૩૦	૧૩૩૮૮૯	૬૪૧૬૭૨	૧૫૩૫૬૯-૦-૦
૧૯૩૪-૩૫	૧૦૧૭	૨૧૬	૧૪૩	૭૬૮૫૦૫	૧૩૪૫૫૬	૬૩૧૧૧૪	૧૪૯૨૩૯-૦-૦

વડોદરા રાજ્યના મશહુર મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ઉપરાંત ૪ પ્રાંત પુસ્તકાલયો અને ૪૨ કર્મ પુસ્તકાલયો છે અને પ્રાંત વાર નીચે પ્રમાણે આમ પુસ્તકાલયો અને તેની સ્થિતિ પ્રગતિ દર્શક આંકડાઓ છે.

પ્રાંત આમ પુસ્તકાલ- રજીસ્ટરે પુસ્તકોની વંચાચેલાં પુસ્ત- વાચકોની	યોની સંખ્યા	સંખ્યા	કોની સંખ્યા	સંખ્યા
વડોદરા	૪૩૩	૨૪૨૬૪૮	૧૪૧૬૯૨	૪૭૧૫૧
મહેસાણા	૩૬૦	૧૪૫૧૯૦	૯૧૮૮૫	૩૮૧૭૪
નવસારી	૧૭૩	૭૬૨૩૩	૬૩૪૦૧	૧૮૭૨૨
અમરેલી	૧૦૨	૪૪૫૨૪	૪૧૨૩૩	૧૨૮૧૬
કુલ...	૧૦૬૮	૫૦૮૫૬૫	૩૩૮૨૧૧	૧૧૬૮૬૩

છેલ્લાં ૨૫ વર્ષમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ કેટલી બધી પ્રગતિ કરી છે તેનું પ્રશ્ન પ્રમાણ ઉપરની હકીકત છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ ૧૯૦૬માં અમેરિકાથી પાછા ફર્યા ત્યારથી રાજ્યમાં શિક્ષણ અને પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિઓ જોરથી ચાલુ થઈ. સને ૧૯૧૩ થી પુસ્તકાલયોનો અહોજો પ્રચાર શરૂ થયો. શરૂઆતથી તે આજદિન સુધી એક પછી એક નિષ્ણાત અધિકારીઓને એ કાર્ય સુપ્રત કરવામાં આવ્યું છે, અને પ્રવૃત્તિને પ્રાસાદન મળતું રહ્યું છે. આ રથને મારે દીલગીરી સાથે જાહેર કરવું પડે છે કે પ્રથમના બે અધિકારીઓ પૈકી મારા મિત્ર મી. ન્યુટન દત્ત જોમણે આ રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રગતિ માટે અચાગ પ્રયાસ ઉઠાવી મોટી સેવા બજાવી હતી, તેઓ થોડી મુદત ઉપર ગુજરી જવાથી તેમની જોડ જણાઈ આવે છે. તે સાથે રાજ્યના મોતીભાઈ અમીન પણ નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થવાથી ખાતાને તેમની પથ મોટી જોડ પડી છે. તેમણે પરિષદ અને મંડળો મારફત આ પ્રવૃત્તિને ધજોજ વેગ આપેલ છે. આને પરિણામે વાંચનાલયો અને ફરતી પેટીઓ બાદ કરતાં દર ચાર માસે

અને ફરજિયાત કારવાની પહેલ આપણા રાજ્યમાં થઈ છે. પરંતુ છેલ્લી વસતી ગણતરીના શિક્ષિત અને અશિક્ષિતના આંકડા અને ફરજિયાત દંડના આંકડા આપણે કેટલાં ઉદાસીન અને નિઃકાળજીવાળા છીએ તે દર્શાવી આપે છે. તેજ પ્રમાણે ખેતીસુધારણા અર્થે કરેલા કાયદા અને સહકારી મંડળીઓ દ્વારા પ્રગતિ ઉન્નતિ માટે થતા પ્રયાસોના પણ પ્રગતિ લાભ ઉઠાવ્યો નથી. જમીનના નાના નાના ટુકડા જુદે જુદે સ્થળે હોવાથી ખેતી ખરાબર થઈ શકતી નથી, એ દૃષ્ટિએ તેવા ભાગલા એકત્ર કરવા કાયદાની સવલતો કરી આપી છે. તેનો નહિ જેવો લાભ પ્રગતિએ લીધો છે. ખેતીનું મુધરેલ જ્ઞાન ખેડુતોના ઠેકરાઓને આપવા સારૂ જે ત્રણ સ્થળે યોજના કરી છે તેનો પણ મંપૂર્ણ લાભ લેવામાં આવ્યો નથી. ખેડુત ખાતેદારો કર્જામાંથી મુક્ત થાય એ માટે સહકારી પ્રવૃત્તિનો, સ્વાર્થને વગગી રહી દુરુપયોગ કરી સ્વાર્થસાધુઓએ ઘણા પ્રયાસે ઉઘાડેલી મંડળીઓ પાયમાલ-સ્થિતિમાં આણી છે. સામાજિક અર્થે એકો કરવા મુકેલા નિર્મધનું પાલન નહિ કરતાં તેમાંથી કેવી રીતે છુટી જવાય એ દિશાએ પ્રયાસો થયા દરે છે. ગામપંચાયતો સ્થાપન કરી સ્થાનિક સ્વરાજ્યનાં બીજાંરોપણને ઘણાં વર્ષો થયા છતાં તે દિશાએ પણ જોઈએ તેવી પ્રગતિ થતી નથી. કુટુંબ પંચી આવી કેટલીક પંચાયતોમાં સારૂ કામ થવા પામે નહિ એ ઉઘાડું છે. કરકસર કરવા તરફ દુર્લક્ષ કરી કુલ્લક બાબતોમાં ઝઘડો ઉઠાવી કોર્ટના પગલે ચઢી પૈસાનો ખોટો વ્યય થાય છે. આવી રીતે શ્રીમંત સરકારના ઉચ્ચ ઉદ્દેશ અને આદર્શ પ્રયાસો દીપી નહીં આવે એ ઉઘડ છે, અને તેમ થવામાં પ્રગતિ સાધતો અભાવ એજ મુખ્ય કારણ છે. માટે આપ બધાં બેને અને લાઇઓને મારી ખાસ વિનંતિ એવી છે કે શ્રીમંત સરકારે બહેલી અનેક સવલતોનું મનન કરી તેનો લાભ લેા, આપની સ્થિતિ સુધારી લેા, ભણો, વાચનાલયોનો પૂર્ણ ઉપયોગ કરી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરો; એટલે આપણે પાશ્ચાત્ય દેશો જેવા મોટા પ્રગતિશીલ થઈ શકીશું.

આ બાબત સમાપ્ત કરતાં પહેલાં ધીણોજના મહંતશ્રી સીતાશરણજી રામશરણજીએ જે ઉદાર વૃત્તિ અને પ્રેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે દર્શાવેલ છે તે બાબત તેમને અને પ્રાંત પરિષદને ચાલુરમા મહાલે નિમંત્રણ આપવા બદલ કાર્યવાહકોને ધન્યવાદ આપતાં મને આનંદ થાય છે.

ભોજ પ્રબંધમાંના એક વચન ઉપરથી ભોજ રાજ વિદ્યાને કેટલું માન આપતા તે જણાય છે :

વિપ્રોડપિ યો મયેન્મૂલે : । સ પુરાદ્ વહસ્ત્તુ મે ॥

કુન્મકારોડપિ યો વિદ્વાન્ સ વૈ તિષ્ઠતુ મે પુરે ॥

‘આલણ હોય’ અને વિદ્યા ગરબો હોય તે મારા શહેરમાં ન રહે; અને કુંભાર વિદ્વાન હોય’ પણ તે મારા શહેરમાં જરૂર રહે. તો આપણા શ્રીમંત કૃપાળુ રાજપિતાની ઇચ્છા પણ ભોજ રાજ જેવી છે. આપ તે ઇચ્છાને કાર્યમાં પરિણત કરવા ઉદ્વૃક્ત રહેશો એવી આશા છે.

શ્રીમંત મહારાજ શાહેજનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છી તેમને પ્રિય એવી આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં મને જે કંઈ સેવા કરવાનો લાભ આપ્યો છે તે બદલ આભાર માનું છું.

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ નં. ૧:—હિંદુસ્થાનની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આઠ પ્રવર્તક શ્રામ ત મહારાજ સાહેબે પ્રજાકલ્યાણની ઉન્નત ભાવનાથી પ્રેરાઈ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને જે પોષણ આપ્યું છે, તે બદલ આ પરિષદ રાજપિતાનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે, અને રાજ્ય કુટુંબનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છે છે. પ્રમુખસ્થાનેથી.

ઠરાવ નં. ૨:—આપણા રાજપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો હીરક મહોત્સવ દિન આ પરિષદની આજની બેઠકને દિવસે આવતો હોવાથી તેઓશ્રીને આનંદ પ્રદર્શિત કરવાનો અને દીર્ઘાયુ ઇચ્છવાનો તાર યોગ્ય શબ્દોમાં કરવાની આ પરિષદ પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપે છે.

દ. મૂ.:—હુર્ગાશંકર ક. દવે:

અ. આ.:—દયાશંકર, સંડેર તા. પાટણ.

ઠરાવ નં. ૩:—શ્રીમંત રાજપિતાએ પ્રજાકલ્યાણની ભાવનાથી દેશાંતરના નિષ્ણાતોની સલાહથી પોષેલી મક્કત સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની યોજનાને પાર પાડવા મહુમ કયુરેટર મી. ન્યુટન મોહન દત્ત અને નિવૃત્ત મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. મોતીલાલ અમીને જે જહેમત ઉઠાવી છે તેની આ પરિષદ સહર્ષ નોંધ લે છે. પ્રમુખસ્થાનેથી

ઠરાવ નં. ૪:—કેળવણી ખાતાના મુખ્ય અધિકારી મે. રા. રા. ભાસ્કરરાવ કા. ભાટે કે જેઓ પુસ્તકાલય ખાતાના પણ અધિકારી છે, તેઓશ્રીને રાજપિતા તરફથી “રાજ્ય રત્ન” નું બહુમાન મળવા માટે આ પરિષદ અભિનંદન આપે છે. પ્રમુખસ્થાનેથી.

ઠરાવ નં. ૫:—વડોદરા પ્રાંતની સરખામણીમાં મહેસાણા પ્રાંતમાં સ્વતંત્ર મકાનવાળાં મહિલા પુસ્તકાલયો ઘણાં ઓછાં છે તેથી દરેક કરઆ પુસ્તકાલયવાળા ગામે સ્વતંત્ર મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની નીતિ રાજ્ય ગૃહણ કરે એવી આ પરિષદ આગ્રહ-પૂર્વક વિનંતિ કરે છે, તથા જે જે સ્થળે મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલય માટે જે ગૃહસ્થોએ ઉદાર હાથે સખાવત કરી છે, તેમને ધન્યવાદ આપે છે.

દ. મૂ.:—સૌ. ધીરજીભેન ભટ્ટ, પાટણ. અ. આ.:—છોટુભાઈ પંડિત સિદ્ધપુર.

ઠરાવ નં. ૬:—હીરક મહોત્સવ નિધિના વ્યાજમાંથી આ પ્રાંતને મળનારી રકમ પૈકી રૂ. ૧૦૦૦૦ ની રકમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કે જે આમોદારનું અંગ છે તેને પોષણ આપવા, અને તે રકમને લોકમદદની અપેક્ષા સિવાય શાળાવાળાં જે ગામે પુસ્તકાલય ન હોય ત્યાં તે ઉધાડવા મહોત્સવનિધિના સંચાલકોને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ.:—માધવલાલ ડાહ્યાભાઈ શાહ. અ. આ.:—કાન્તિલાલ મહેતા સા, પાટણ.

ઠરાવ નં. ૭:—મહાલ પુસ્તકાલય મંડળને પોતાના મહાલોમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પૂર્ણ વેગ મળે તે માટે નીચે પ્રમાણેનાં કાર્યો કરવા આ પરિષદ ભલામણ કરે છે:—

(૧) ઉગતી પ્રજામાં શિષ્ટવાચનની અભિરૂચિ ઉત્પન્ન કરવા શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા વર્ષમાં નિર્ધારિત એક વખત યોજવી, અને તેમાં પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળે યોગ્ય આર્થિક મદદ આપવી. મહાલની શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા પ્રાંત કે રાજ્ય મંડળ તરફથી જે કંઈ શિષ્ટવાચનની યોજના થાય છે, તેને મદદ રૂપ થશે.

(૨) મહાલનાં જે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ શિક્ષણ વર્ગની તાલીમ લીધી ન હોય તેમને લેવા સમજ આપવી.

(૩) મહાલનાં પુસ્તકાલયોનું વર્ગીકરણ અને વ્યવસ્થા વર્ષમાં જે વાર જોઈ શકાય તે માટે ન્યાં માનદ પ્રચારકો ન હોય ત્યાં ઉભા કરવા, અને પુસ્તકાલયોની તપાસણી એક વખત પ્રાંતના પુસ્તકાલય પ્રચારક મારફત કરાવવી, અને જે જે ખામીઓ જણાય તેની પૂર્ણતા કરવા યોગ્ય પગલા લેવા, માનદ પ્રચારકો નીમવા ખાતાને વિનંતિ કરવી.

(૪) ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓનો મહાલનાં ગામડાંમાં વિશેષ ઉપયોગ થાય તેવા પ્રાર્થ કરવો.

(૫) પુસ્તકાલયનો પર્વણી દિન નિયમિત રીતે ઉજવવો અને તે પ્રસંગે પુસ્તકાલય પ્રદર્શન ભરવાનું કરાવવું.

૬. મૂ.:—શંકરલાલ જહુરામ વ્યાસ, ખેરાળુ. અ. આ.:—ઉમિયાશ કરદેવે વિસનગર. વિ. અ. આ.:—નાનુકલાલ ચોકસી, સહમંત્રી વ. રા. પુ. મંડળ

ઠરાવ નં. ૮:—પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ માટે રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મંડળને એક પ્રચારક નીમવાની વ્યવસ્થા થવા આ પરિષદ આગ્રહ કરે છે.

૬. મૂ.:—જેઠાલાલ લાલદાસ પ.; મહેસાણા. અ. આ.:—સનતકુમાર મા. ત્રિવેદી; મ.

ઠરાવ નં. ૯:—સૂચના નંબર ૩૭૮/૮-૧૨-૩૬ માં જણાવ્યા પ્રમાણે કોઈ પુસ્તક પત્રકે માસિક કોઈ ગૃહસ્થ તરફથી ભેટ આવે તો તે ન લેતાં ખાતાની પરવાનગી લેવાનું જે ધોરણે કરાવેલ છે તેથી લખાપટી વધે છે. માટે રાજ્ય તરફથી મંજુર ચએક્ષાં પુસ્તકો, પત્રો કે માસિકોના સંબંધમાં સદરજૂ સૂચનાનો આદેશ ન લેવા તથા બજેટમાં ફેરફાર નહિ થવા બાબતની સૂચના પુસ્તકાલયની કાર્યવાહીની આંતર વ્યવસ્થાને હાનિકર્તા છે તેથી તે સૂચના રદ કરવા પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારીને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

૬. મૂ.:—મહાસુબભાઈ, વિસનગર. આ. આ.:—છાટુભાઈ પંડિત, સિદ્ધપુર.

ઠરાવ નં. ૧૦:—ભાએદય પોલીસીઓ તેમજ નસીબ અજમાવનારી, લલયાવનારી બીજી યોજનાઓના ભોગ અચાની લોકો ન થઈ પડે તે માટે પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને આમ પ્રજાને યોગ્ય સમજુતી આપવા આ પરિષદ ભલામણ કરે છે.

૬. મૂ.:—મણીલાલ કાશીવાળા, મંત્રી રા. પુ. મં. અ. આ.:—છાટુભાઈ પંડિત, સિદ્ધપુર.

ખાતાવહી

[લેખક :- કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી, નાના માચીયાળા]

લગભગ ૨૫-૨૬ વર્ષોથી વડોદરા રાજ્યમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે. અત્યારે શાળાવાળા લગભગ દરેક ગામે પુસ્તકાલયો-વાચનાલયો મળીને ૧૪૦૦ ની સંખ્યા છે.

વડોદરા રાજ્ય સિવાય ગૂજરાત-કાઠીઆવાડમાં પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ થોડી ઘણી ચાલ્યા, કરે છે. હવે તો પુસ્તકાલય એટલે શું? પુસ્તકાલયો કેમ સ્થાપવાં? તેમાં કેવાંકેવાં પુસ્તકો—સાહિત્યો વસાવવાં? તે કેમ ચલાવવાં? લોકોને વાચનમાં રસ લેતા કેમ કરવા? વગેરેના માર્ગદર્શન માટે ‘પુસ્તકાલય’ માસિક આજ અગીઆર વર્ષોથી સતત સેવા કર્યે જ નામ છે. આ અગીઆર વર્ષોમાં પુસ્તકાલયે શી શી સેવાઓ કરી છે તેની યાદ દેવડાવવાની જરૂર હોય જ નહિ.

દિવાળી આવે એટલે જેપારીઓ પોતાના વ્યાપારનું-જમા ઉધારનું સાલબરનું સરવૈયું કાઢે છે. વેપારીનું સરવૈયું પોતાના પેટ પૂરતું-સ્વાર્થ પૂરતું જ હોય છે. પરંતુ આપણું પુસ્તકાલયનું સરવૈયું આધ્યાત્મિક હોય છે. વાસ્તવિકતાથી જરાયે પર નહિ એવું આધ્યાત્મિક સરવૈયું આપણે કાઢીએ તો? સાલ આખર હિસાબ-કિતાબનું સરવૈયું નીકળે જ છે ને? પરંતુ વર્ષ દરમિયાન ખર્ચ શાને માટે થાય છે તે તો આપણે જાણવું જોઈએ ને? કદાચ વગર પણ આ બાબત સમજાય તેમ છે.

ગઈ સાલ કરતાં આ સાલે આપણે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને સ્પર્ષતી દરેક બાબતમાં કેટલાં આગળ ધપ્યા છીએ, કેટલી ભરતી છે, કેટલો ઓટ છે, તે જરાય વિચારીએ તો આપણાં પુસ્તકાલયમાં વાચકો, વાચનપ્રચાર વધેલો હોવો જોઈએ. પુસ્તક ભંડોળ, કાયમ રૂંડ ઇતર સામાન દરેકમાં આગળ પ્રગતિ થઈ હોય, તોજ આજનું સરવૈયું સાર્થક બને. સંઘના દિવસો સંરંખા જતા નથી. કદાચ સ્થળ, સંયોગોને લઈને કાંઈ બાબતમાં જરાક પીછે હઠ થઈ હોય તો પણ આજના નવા વરસથી આવતી સાલ માટે આપણે આ દરેક બાબતમાં આગળ ધપવાની પ્રતિજ્ઞા લઈએ. પ્રતિજ્ઞા લઈએ કે—

૧. મહારા પુસ્તકાલયમાં વાચકો ખૂબ આવે, આકર્ષાય તેવા પ્રયત્ન હમેશાં કરતો રહીશ.
૨. દરેક વાચનને અનુકૂળ થાય એવાં પુસ્તકો મંગાવતો રહીશ.
૩. બાલ સાહિત્ય સારા પ્રમાણમાં રાખી તેનો બાલકોમાં ખૂબ છૂટથી ઉપયોગ કરાવીશ.
૪. પુસ્તકાલયની પ્રગતિ દરેક બાબતમાં કરીશ ને તેને આગળ ધપાવીશ.
૫. સામાન્ય જનસમાજમાં પણ જ્ઞાનનાં કિરણો પહોંચાડીશ.
૬. મહારાથી બને તેટલું ગામનું અજ્ઞાન દુઃખ દૂર કરીશ.

‘ઉપરનું સરવૈયું’ પુસ્તકાલયોનું છે. આપણા જીવનનું પણ એક દિવસ તો સરવૈયું નીકળવાનું જ છે ને?

જરા આપણી અધ્યાત્મ બાબુ નિહાળીએ.

આપણી આર્થ-હિન્દુ સંસ્કૃતિમાં ચાર પુરુષાર્થો છે.

ધર્મ	અર્થ	કામ	મોક્ષ
સત્ય, દયા, દાન પરોપકાર, પુણ્ય, શીલ, નીતિ વગેરે.	લાભ, સ્વાર્થ, મુખોપભોગ.	વાચનાલયો, પુસ્તકાલયો સ્થાપવા વિકસવવાને બનતી મદદ આપવી.	ભક્તિ : સકામ, (કાર્ય) નિષ્કામ. નિર્વાણ કે મોક્ષ.

માનવ માત્રનો—વ્યક્તિસમષ્ટિનો—પહેલો પુરુષાર્થ ધર્મ ફરજ એટલે કે મનુષ્ય તરફિનું કર્તવ્ય છે. સત્ય, દયા, દાન, પરોપકાર, પુણ્ય, ચારિત્ર્ય વગેરેનો આમાં સમાવેશ થાય છે. આ પુરુષાર્થ સાધવા માટે સારાં સારાં જીવનચરિત્રો વાંચી વિચારી તેમાંથી મળતો બોધ કર્તવ્યમાં મૂકવો ધરે.

મ. ગાંધીજી, ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર, મહાત્મા નેપોલિયન બોનાપાર્ટ, એડિસન, ટાલ્સ્ટોય, યુકર ટી. વૉશિંગ્ટન, અબ્રાહમ લિંકન વગેરેનાં જીવનચરિત્રો તથા ધર્મ અને નીતિનાં પુસ્તકો વાંચવાથી સત્ય, દયા, પરોપકાર, કર્તવ્યપાલન, માનવધર્મ વગેરે ગુણો ખીલવી શકાય.

અર્થ :—લાભ, સ્વાર્થ, મુખોપભોગ. સારાં સારાં નીતિનાં ને ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચી જ્ઞાન મેળવવું એ લાભ. એ મેળવેલા જ્ઞાનથી પોતાને લાભ થાય, આજીવિકા ચાલે એ સ્વાર્થ; અને એ જ્ઞાન જીવનમાં અનેક પરિવર્તન આણી છે, જીવનને ઉચ્ચ કક્ષાએ લઈ જાય, આત્મા જીર્ણગામી થાય, આત્માને ઉચ્ચ આનંદ બધાય સંકટો-દુઃખો, ત્રિતાપને શાંત કરે એ તેનો મુખોપભોગ. આ અર્થ વગર માનવજીવન નકામું જ લાગે છે.

કામ :—કામ, કામના, કે ઇચ્છા. અહીં તેને કાર્ય ગણીએ. કાર્યમાં સારાં સારાં વાચનાલયો પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં, તેમને વિકસાવવાં, સારાં સારાં બોધદાયક પુસ્તકો વસાવવાં, વાંચવા અને વંચાવવાં. વાચનાલયો વા પુસ્તકાલયોને આર્થિક મદદ આપવી. ને ક્ષણે ક્ષણે નવતામુપૃત્તિ, તર્કરૂપે ચમત્કારીયતાયમ્ । તે મુજબ આપણા વાચનાલયો કે પુસ્તકાલયો અને તેમનાં મદદનો પ્રતિપણ સર્વાંગ સુદર લાગે, ને દરેક પળે તેમાંથી પ્રેરણાનાં પીપ્પ મળ્યાં કરે ત્યારે જ તેની સાચીકતા સફળતા ગણાય.

મોક્ષ :—આર્થ દહેતાં હિન્દુ સંસ્કૃતિનું છેવટનું લક્ષ્યબિન્દુ તો મોક્ષ જ છે. તેમણે નિર્વાસનિક-મોક્ષ એ દુર્લભ વસ્તુ હોઈ મહાત્મા પ્રપન્ને જ મળે છે. સા વિદ્યાયા વિમુક્તયે । એ વાક્ય પણ આ પુરુષાર્થનું પ્રતિપાદન કરે છે. પુસ્તકાલયની દૃષ્ટિએ, સકામ ભક્તિ એટલે

પોતે વાંચુ, બીજાને વાંચતા કરવા; પોતે સુધરવું, આદર્શ બનવા પ્રયત્ન કરવો, ને બીજાને તેવા બનાવવા મહેનત કરવી. પુસ્તકાલયની નજરે, નિષ્કામ ભક્તિ એટલે ફક્ત સેવા ભાવે, કશાય બદલાની આશા કે ઇચ્છા વગર, માનવધર્મથી પ્રેરાઈ પુસ્તકાલયોની સેવા કરવી. આવી સેવા કરવાથી આત્માનંદ થાય છે ને આત્મા ઊર્વંગામી બને છે. સામાન્ય જનસમાજને જે લભ્ય નથી તેવો નિર્ગનંદ—અજ્ઞાનંદ, તેને નિષ્કામ ભક્તિથી, સેવા ભાવે કરેલી માનવ સેવાથી મળે છે. આત્મા અષ્ટૌ પ્રહર અજ્ઞાનંદ—નિર્ગનંદમાં મગ્ન રહેતો હોય એ સ્થિતિને જ મોક્ષ કે નિર્વાણ કહેતાં હશે ને ?

*

*

*

‘પુસ્તકાલય’ માસિક આ જાન્યુઆરીથી ૧૨ મા વર્ષમાં પ્રવેશે છે. આરમે વરસે આઠ કિશોર અવસ્થામાં પગ મારે છે. દુનિયામાં પોતે પણ કંઈક છે એવું જ્ઞાન તેને થવા મળે છે, અને જ્ઞાન મેળવવા-વિદ્યા ભણવા તે આગળ ધપે છે. ૧૧ વરસમાં પુસ્તકાલયે ધણું કરી બતાવ્યું છે. આજના રાષ્ટ્ર થતાં ૧૨ મા વર્ષમાં તે કમળ પુષ્પ જેવી મધુરતા પ્રસરાવે, સૂર્યકિરણો સમાન બૃહદ્ ગૂજરાતમાં જ્ઞાન ફેલાવે, અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર હઠાવી દેવાના હેતુથી સ્થપાયેલા વાચનાલયો-પુસ્તકાલયોને પ્રેરણાનાં પિપ્પા પાઈ તેમના દ્વારા માનવસમાજની અવિરત સેવા કરે ને દીર્ઘાયુ બોગવે, અને વડોદરા રાજ્યની બદ્ધે બૃહદ્ ગૂજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સત્યં શિવં સુંદરં બને એજ હોય ઇશ્વર પાસે નૂતન વર્ષના મંગલમય પ્રભાતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના હિમાયતી, ઉપાસક ને સેવક માત્રની અભ્યર્થના । ઐશાન્તિઃ । શાન્તિઃ । શાન્તિઃ ।

[અનુસંધાન પાન ૪૬]

ઠરાવ નં. ૧૧:—અ પુસ્તકાલયના પ્રતિનિધિઓ પૈકીના સરકારી શિક્ષકોની હાજરીના દિવસોની તેમની કામગીરીમાં ગણતરી કરવાનો હુકમ કરવા બદલ આ પરિષદ કેળવણી ખાતાનો ઉપકાર માને છે.

(બ) પુસ્તકાલયના પ્રતિનિધિઓને અર્ધા દરથી મુસાફરી કરવાની જે છુટ્તા ગાયકવાડ બરોડા સ્ટેટ રેલ્વે તરફથી મળેલી છે તે બદલ આ પરિષદ તેમનો આભાર માને છે.

દ. મૂ.:—મણીલાલ દોશી

અ. અ. :—આબ્દુલ્લેયુઝ વડનગર,

ઠરાવ નં. ૧૨:—આ પરિષદ આ બેઠકમાં પસાર કરેલા ઠરાવોનો અમલ કરવા જે તે સ્થળે પહોંચાડવા માટે પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપે છે.

દ. મૂ.:—ગજાનન ગુપ્તે, ચાણુરમા

અ. અ. :—અંબાલાલ વઢીલ ચાણુરમા.

ઠરાવ નં. ૧૩:—આ પરિષદ પ્રમુખશ્રીએ જે કુનેહ અને કાર્યક્ષમતાથી પરિષદનાં કાર્ય ફતેહમંદ રીતે પાર ઉતાર્યું છે તે બદલ આભાર માને છે.

દ. મૂ.:—વિદ્યાશંકર વઢીલ, પાટણ. અ. અ. :—મહાસુખભાઈ શેઠ, વિસનગર.

વિ. અ. :—(૧) છાટુભાઈ પંડિત (૨) શંકરલાલ વઢીલ,

પ્રાન્તિક પરિષદો

સને ૧૯૩૬-૩૭

(૧) વડોદરા પ્રાંત ૪થી પુસ્તકાલય પરિષદ:-

સુન ૧૯૩૨-૩૩ પછી દર પાંચ વર્ષે રાજ્ય પરિષદ, દર ત્રણ વર્ષે પ્રાંત પરિષદ અને બાકીના દર વર્ષે મહાલ પરિષદ ભરવાનું નવું ધોરણ સ્વીકારાયું છે. તે મુજબ આજુ સાલે પ્રાંત પરિષદોનો વારો આવતો હોય વડોદરા પ્રાંતની ૪થી પરિષદ ભરવાનું બીકું વાઘોડીઆના ઉત્સાહી કાર્યકર્તાઓએ ઉમંગે ઝડપી લઇ પરિષદને પોતાને આંગણે નોતરેલી. તદનુસાર સદર પરિષદ ગત ડિસેમ્બર માસની તા. ૨૦-૨૧ એ બે દિવસોએ નિવૃત્ત નાયબ દિવાન રા. ૦ ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે ફત્તેહમંદ રીતે ભરાઈ ગઈ.

આ પરિષદ ઉપરાંત વાઘોડીઆએ વાઘોડીઆ, સાવલી, સંખેડા, વડોદરા ને તિલકવડા : વડોદરા પ્રાંતના એ મહાલોની સહકારી પરિષદ તેમજ પ્રાંતનો પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ તથા ઉપરોક્ત મહાલોનો સહકારી શિક્ષણવર્ગ ભરવાનું પણ સાહસ ખેડ્યું હતું. સહકારી વર્ગ તો તા. ૧૩મી થી શરૂ થયો હતો. એટલે તા. ૧૩મી થી તા. ૨૧મી સુધીના આઠ દહાડા એ વાઘોડીઆ માટે તો જ્ઞાનસત્રના દિવસ હતા એમ કહીએ તો જરાય ખોટું નહિ. બે વર્ગોના મળી સો ઉપરાંત ઉમેદવારો તથા તેમના શિક્ષક મંડળની લાગટ અઠવાડિયાલાંબી સરભરા અને છેલ્લા બે દિવસોએ ઉભય પરિષદોના પ્રતિનિધિઓ, સ્વાગત સભ્યો તથા પ્રેક્ષક વર્ગની ૫૦૦ ઉપરાંતની સંખ્યાની ભોજન-ઉતારાની તથા ઓઢવાપાથરવાની સગવડ, સ્વયં-સેવકોની ફોજ ઉભી કર્યા સિવાય અને છતાં કાંઈને કશી અગવડ કે તકલીફ પણ વગર, વાઘોડીઆ સફળરીતે સાચવી શક્યું તે વાઘોડીઆના ઉત્સાહી કાર્યકર્તાઓ ભાઈશ્રી કાંશીવાળા, મંગળદાસ પોલા, વગેરેની કુનેહ અને એકદીલીને જ આભારી ગણાય. અને વગર તેમજ પરિષદ ઉભયની બાબતમાં સહકારપ્રવૃત્તિ તથા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ સાધો દેખાડેલો સહકાર એ તો વાઘોડીઆના આ જ્ઞાનસત્રની વિશેષતા જ ગણાય.

પરિષદો માટેનો સભામંડપ ગુજરાતી શાળાના પટાંગણમાં ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. મંડપ સાદો હતો છતાં ધન્ય તોરણો અને બોધક સૂત્રોની તક્તીઓથી સુશોભિત બનેલો હતો. સહકારી પરિષદનો સમય બપોરના બારથી ૩:૩૦ સુધીનો હતો, અને તે પછી ૪ વાગે તેજ સભામંડપમાં પુસ્તકાલય પરિષદ મળવાની ગોઠવણ હતી. એટલે ઉભય પરિષદોમાં પરસ્પરના પ્રતિનિધિઓને પ્રેક્ષક તરીકે લાભ લેવાની ઇચ્છનીય તક મળી હતી, ને હાજરીની દૃષ્ટિએ સલામતો પણ ભરવ્યક દીસતી હતી.

પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રતિનિધિઓ તથા સ્વાગત સભ્યોની યાદીઓ તો આજુ અંકમાં જ અન્યત્ર છપાઈ છે. તે ઉપરાંત વાઘોડીઆ તળ, આણુઆણુનાં બીજાં ગામો અને સહકારી પરિષદના પ્રેક્ષકવર્ગની હાજરી પણ સારા પ્રમાણમાં ઉભરાતી હતી. બહારના ગામથી આવેલા જાણીતા મહેમાનોમાં પુસ્તકાલય ખાતાના ક્યુરેટર મે. વાકનીસ સાહેબ,

સહકારી અધિકારી સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ, રા. રા. મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, શ્રીયુત સુનીલાલ પુ. શાહ, ડોહોઈ મહાલ વહીવટદાર રા. રા. છોટાલાલ શાહ, લાખજીરીખાતા-વાળા રા. રા. નાનાભાઈ ચં. દીવાનજી, ચરોતર કેળવણી મંડળના મંત્રી શ્રીયુત આશાભાઈ ન. પટેલ, ડોહોઈ, પાદરા ને સાવલીના મહાલ શાળાધિકારીઓ, સહકાર પ્રવૃત્તિના અમળીઓ વગેરેની હાજરી ખાસ ધ્યાન જેવતી હતી.

પરિષદની શરૂઆત, જાહેર થયા પ્રમાણે, બરાબર ૪ વાગે, અન્યથા છપાયલા સ્વાગત ગીતથી ઘર્ષ સ્વાગતાશ્વક્ષ તરીકે વરાયલા વાઘોડીયાના વયોવૃદ્ધ આગેવાન શ્રીમાન જગનલાલ નારણજી પુરાણીએ પોતાનું છાપેલું ભાષણ વાંચી સંભળાવી સૌનો ભાવબીનો સત્કાર કર્યો. ત્યારબાદ પરિષદ માટે વરાયલા પ્રમુખ રા. બા. ગોવિંદભાઈ સાહેબને રીતસર પ્રમુખાસન અંગીકારવાની દરખાસ્ત શ્રીયુત મણિભાઈ કાશીવાળાએ રજુ કરી, જેને વરણામાવાળા શ્રીયુત ચીમનભાઈ હ. અમીન અને વસોના પ્રતિનિધિ શ્રીયુત રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ તરફથી અનુમોદન મળતાં રાવળહાદુર ગોવિંદભાઈ સાહેબે આભાર સહિત પ્રમુખાસને ખીરંજી સભાની કાર્યવાહીનો પ્રારંભ કર્યો. પ્રથમ, ભાઈ કાશીવાળાએ પરિષદને દ્વેષે ધ્વજનારા નીચેના ગૃહસ્થોના સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યાં:- (૧) દિ. બ. અંબાશંકર ઉ. મલજી-ભરૂચ (૨) શ્રી ક. ન. જોષી, વિસનગર (૩) શ્રી કેશવ હ. શેઠ, અમદાવાદ; (૪) શ્રી કાવસજી એ. ગણુદેવ્યા, ગણુદેવી; (૫) તિલકવાડા પુસ્તકાલયના ઉપપ્રમુખ ડૉ. જગનલાલ પંડ્યા (૬) વડોદરા વિભાગના શાળાધિકારી સાહેબ રા. રા. છેલશંકર હાથી; (૭) પ્રૉ. માણિકરાવ વડોદરા (૮) રા. રા. ત્રિસિંહપ્રસાદ વકીલ, સાવલી.

પૈકી, રા. રા. કલ્યાણરાય ન. જોશી અને શ્રીયુત કેશવ શેઠના સંદેશા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કાર્યકરો ને સુઝાનીઓ માટે ખાસ પ્રેરણાવન્તા ને માર્ગસૂચક હોવાથી અને રાખ્દશઃ ઉતારી લેવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.

“ વાઘોડીયા આવવા માટે ખૂબ તમન્ના તો થાય છે; પરંતુ વ્યવસાય જે તે સ્થાને રોકી મૂકે છે. વડોદરા પ્રાન્ત પુસ્તકાલય પરિષદની બેઠક તમારે આંગણે બોલાવો છો તેથી પરિષદની બેઠકમાં રસ જામશે એટલું જ નહિ પરંતુ વરસ આખા માટે કંઈક નવું કામ તમે કરશો કે જેનું અનુકરણ બીજા પ્રાન્ત કરી શકશે. કેળવણી ખાતા તરફથી “ Modern Teaching ” નામના પુસ્તકના ૭ ભાગ બબ્બે હાઈસ્કૂલો વચ્ચે વહેંચી આપવામાં આવ્યા છે. દર માસે ત્રણ ત્રણ ભાગ જુદી જુદી સ્કૂલો અરસપરસ બદલાવે છે. એ ફરજિયાત વાચનથી ધણા શિક્ષકોને લાભ થયો છે. મારો અનુભવ એવો છે કે મોટા ગણાતા ગ્રેન્યુએટ શિક્ષકો પુસ્તકો વાંચતા નથી. એમાં એમનો દોષ નથી. એમના જમાનાના પ્રેક્ષકોને અને શિક્ષકોને દોષ છે કે તેમનામાં નવું વાંચવાનો શોખ જ તેમણે જગાઓ નહિ. હવે જો તમારી પરિષદમાં વસો, પેટલાદ, પાદરા, અને વડોદરાથી સારા ગ્રેન્યુએટ શિક્ષકો અને મહાલ શાળાધિકારી સાહેબો આવ્યા હોય તો તેમની સલાહ લઈ વડોદરા પ્રાન્ત માટે સારાં નક્કર ૨૦ પુસ્તકો (ગુજરાતી) નક્કી કરો અને તે પુસ્તકો કર્યા પુસ્તકાલયોમાં ફરજિયાત ખરોદાય ને તે પુસ્તકો જે તે કર્યાના શિક્ષકો-અંગ્રેજી શાળાના

વૈજ્ઞેયએટ શિક્ષકો ખાસ) એક વરસમાં વાંચી નાંખે તેવી ધગશ તે કર્યાના મંત્રી રાખે. અષ્ટ કર્યા પુસ્તકાલય ખરીદી ન શકે તો પરિષદ તરફથી પેટીઓ બનાવો. પણ કોષપણ રીતે હામરૂલના શિક્ષકો સંગીન પુસ્તકો વાંચે એમ કરવાની અતિ અગત્ય છે. હું તમાં આવ્યો હોત તો આ પ્રશ્ન ઉપાડી લેત. મારા પ્રાન્તમાં બહુચરાણ મુકામે એવું પગલું લેવા હું યત્ન કરીશ. પણ એ યોજના વડોદરા પ્રાન્તમાં સફળ થાય તેટલી આ પ્રાન્તમાં સફળ કદાચ ન થાય. સર્વ મિત્રોને વન્દન કહેશે. તમારી પરિષદ બહુ જ સફળ થયાના ખબર વાંચી હું રાજી થઈશ. —કદયાણુરાય ન. જોષી, વિસનગર.

“આપના રાજ્યની અનેકવિધ પ્રગ્નહિતકારક પ્રવૃત્તિઓ દૂર રહો રહો એટલે એક સ્થિતિ-દહના નમ્ર કામદાર રૂપે-જિડા સેતાય અને આનન્દથી જોઈ રહ્યો છું” ને ઉત્તરોત્તર થતાં એના વિકાસ ને સાકલ્યથી ખરેખર મગર બનું છું.

રાજ્યની કેટલીક સંસારસુધારક અને જ્ઞાનપ્રચારક પ્રવૃત્તિઓ પૈકી કેળવણી અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ, લોકપ્રિય, સર્વમાન્ય તેમજ જનકલ્યાણ વાસ્તે એટલી બધી આવશ્યક છે કે તેના સંમારંભો મૂળથી જ મને ઔથી વધારે વહાલા લાગતા રહ્યા છે.

આ પ્રવૃત્તિને પોષવા, ઉછેરવા અને એનું સંવર્ધન કરવામાં અત્યારસુધી જે કાર્યકરોએ પોતાનો શક્તિ અને સમય અર્પ્યા છે તે બેશક પ્રશસ્ય છે. તેમના પ્રત્યેનું સંપૂર્ણ માન જાગવીને મને જણાવવા દેશો કે ખાસ કરીને પુસ્તકાલયપ્રચાર જેવી સર્વાંગ સુંદર પ્રવૃત્તિના આદ્ય પ્રેરક આપણા પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબ હોઈ એ મૂળા છતાં લગભગ અજોડ ને સમર્થ સંસ્થાન વડોદરા રાજ્યને મળવા માટે રાજ્ય તેમજ પ્રગ્ન ગૌરવ ધરાવે એ બિલકુલ સ્વાભાવિક છે.

હવે તેઓ રાજ્યસેવામાંથી નિવૃત્ત થયા છે તે સંજોગમાં પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબ, પ્રગ્નકીય કામોમાં હમેશાં ગૂંથાયલા રહેતા કાર્યવાહકો સાથે અખંડ સહકાર ધરાવે અને પુસ્તકાલય-પ્રચારની સ્તુત્ય પ્રવૃત્તિને ઉત્તરોત્તર વધુ ને વધુ વેગવાન બનાવી એને જવંત તથા યશસ્વી રાખે એમ ઇચ્છું રહું. બીજા શબ્દોમાં લખું તો પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબની જાતહાજરીના અભાવ રાજ્ય તેમજ પ્રગ્નને જણાય નહીં અને એમનો આત્મા, પદોશ્વકે પ્રત્યક્ષ રીતે, અનેક હાથે અને પુ. ખાતાના મે. અધિકારી સાહેબનાં અમી અને ઔદાર્ય સાથે, પ્રસ્તુત પ્રવૃત્તિમાં જોડાયેલા રહે એ જોવા હમેશાં હું ઇતેજાર છું.

આપની પરિષદનો સમારંભ સર્વાંશે સફળ થાઓ એમ અંતઃકરણપૂર્વક ઇચ્છતો, કેશવ હ. શેઠ, અમદાવાદ.

સંદેશવાચન પછી વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રીયુત ચીમનભાઈ હ. અમીને પ્રાંત મંડળની પ્રવૃત્તિનું નિવેદન તથા હિસાબ વાંચી સંભળાવ્યાં. સદર નિવેદન તથા હિસાબ ગત એપ્રેલમાસ માસના અંકમાં છપાયાં છે તેને જ મળતાં બહુધા હોવાથી પ્રસ્તુત અંકમાં છાપવાની જરૂર નથી ગણી. મંત્રીના નિવેદન પછી પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું સુશ્રાવ્ય હાથેનું સાપ્ત વાંચી સંભળાવ્યું. સ્વાગત પ્રમુખ તેમજ પ્રમુખ બંનેનાં ભાષણો પ્રસ્તુત અંકની રાજ્યપ્રાંતમાં જે છપાયાં છે તે વાંચી લેવા સૌને વિનંતિ છે. ફરજિયાત પ્રાથમિક

કેળવણીના કાયદાનું ધાયુ પરિણામ નથી આવી શક્યું તેની યથાયોગ્ય મીમાંસા કરી પ્રમુખશ્રીએ અભણતાના નિવારણ માટે સુશિક્ષિત સમસ્ત વર્ગને જે હાકલ કરી છે, તે જાપાનની પ્રેરણામય કેળવણી પદ્ધતિનો ઉલ્લેખ કરી આપણે અહિંના કેળવણી ખાતાના મુકીનીઓને જે દેહાસ કરી છે તે ખાસ વાંચવા વિચારવા ને સહૃદયતાપૂર્વક અમલમાં મૂકવા યોગ્ય છે. સહૃદયતાનું પૂર્વક થતા પ્રયત્ન આગળ અશક્ય શું છે ?

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે પાંચને શુભારે પૂરું થતાં પરિષદની તે દિવસની ખુલ્લી બેઠકનું કામકાજ સમાપ્ત થયેલું જાહેર કરાયું, ને અંધારણ પ્રમાણે વિષય વિચારિણી સમિતિના સભ્યોની ચુંટણી નીચે પ્રમાણે જાહેર થઈ :-

સંખેડા મહાલ :- (૧) શ્રી ચીમનલાલ છોટાલાલ, ચીખોદા (૨) શાહ હીરાલાલ ચુનીલાલ, સંખેડા ડભોઈ મહાલ :- (૧) રા. ઉમેદલાલ મોતીલાલ પટેલ, ડભોઈ (૨) રા. રતિલાલ કણ્યાશંકર ત્રિવેદી, બીલાપુર; પાદરા મહાલ :- (૧) રા. રસિકલાલ હ. પંડ્યા, પાદરા (૨) રા. વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. પંડ્યા, પાદરા; કરજણ મહાલ :- (૧) રા. કરજાઈ ગિરધર, ભાઈ, કંડારી; (૨) ભાઈલાલભાઈ બાવાજી, બામણગામ; શિનોર મહાલ :- ભાઈલાલભાઈ ભવાનભાઈ, જાણભાઈ (૨) હીરાલાલ ફોગટલાલ જાની, સાહલી; ભાદરણ મહાલ :- ભાઈલાલભાઈ કિશોરભાઈ, રણોલી (૩) શિવાભાઈ ભાઈલાલભાઈ, ભાદરણ; પેટલાદ મહાલ :- શ્રી રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ, વસો, (૨) શ્રી છોટાલાલ ખુશાલભાઈ, નાર, સાવલી મહાલ :- (૨) વકીલ ખુશાલભાઈ મોતીભાઈ, સાવલી (૨) નારાયણ દામોદર દિદાડ; વડોદરા મહાલ :- રાવજીભાઈ નાયાભાઈ અમીન, જાણી (૨) પુલાભાઈ નારાયણભાઈ પટેલ, બીલ; વાઘોડીયા મહાલ :- (૧) રમણલાલ રણછોડદાસ શાહ, જરોદ (૨) રા. પરસોતમ માસ્તર, રવાલ; તિલકવાડા મહાલ :- મણિલાલ નરભેશંકર.

ઉપરાંત, સ્વાગત સભ્યો તરફથી :- (૧) જગનલાલ નારણજી પુરાણી, (૨) મંગળદાસ ગો. પોલા (૩) ઉત્તમલાલ અ. પરીખ (૪) ગિરધરલાલ કે. તલાટી (૫) કુબેર સિંહ માનસિંહ ચૌહાણ;

અને રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી હોદ્દાની રૂબરૂ :- (૧) મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા (૨) ચીમનભાઈ હ. અમીન (૩) નટવરલાલ ગિ. શાહ (૪) મોતીભાઈ ન. અમીન. તથા પરિષદના પ્રમુખ શ્રી રા. બ. ગોવિંદભાઈ સાહેબ.

વિષયવિચારિણી સમિતિનું કામકાજ

વિષયવિચારિણી સમિતિએ સભા મંડપમાં જ પોતાનું કામકાજ અડધાં કલાક પછી શરૂ કર્યું. તેમાં ચુંટાયેલા ઉપરોક્ત સભ્યો ઉપરાંત બીજાઓને પણ પ્રેક્ષક તરીકે જાનરે રહેવાની છૂટ રખાઈ હતી. વિષયવિચારિણી સમિતિમાં પ્રથમ તો પ્રાંતનાં જુદાં જુદાં સ્થળોના કાર્યકર્તાઓ તરફથી આવેલી સમાનઅર્થાં દરખાસ્તો પરથી તૈયાર કરેલાં સુસદ્ધ એક પછી એક રજુ થયા ને તેના પર છૂટથી ચર્ચા થઈ ઘટિત સુધારાવધારા સાથે દરેક રૂપે બીજા દિવસની બેઠકમાં મૂકવાને આજ્ઞા ગણાવા વા પડતા મુકાયા. તે પછી આવેલી

બીજી બધી દરખાસ્તો પણ એક પછી એક સમિતિ સમક્ષ વાંચી સંજ્ઞાવવામાં આવી ને જેમનો જાવાર્ય ગ્રાહ્ય રહેલા દરખાસ્તોમાં સમાઈ જતો હતો તેવી દરખાસ્તોને પડતી મુકાબ વા ખાતાના અધિકારી સાહેબ વા અન્ય અનુભવીઓ તરફથી ખુલાસો મળતાં પાછી ખેંચી લેવાઈ. આવેલી દરખાસ્તોમાં, ચાલુ માસે જ કર્યા પુસ્તકાલયોને બજેટ સાથે પત્રોની યાદી મોકલી આપવા સંબંધી પડાયલી ફરજ સંબંધી, પુસ્તકાલયોનાં મદદનાં પ્રકરણોનો નિકાલ સત્વરે કરવા સંબંધી, શાળા વિનાનાં ગામોને અપાયલાં પુ. પેટી સાથેનાં વાચનાલયોની નીતિ ચાલુ રાખવા સંબંધી, ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ અમુક દિવસોએજ વડોદરે પહોંચતી કરવામાં નડતી મુશ્કેલીઓ રજુ કરવા સંબંધી, મંજુર થયેલી પત્રોની યાદીઓ સંબંધી, તેમજ બજેટમાં કોષપણુ કારણે ફેરફાર કરવાની માગણી નહિ કરવા વગેરે બાબતની ખાતાની સૂચના નં. ૩૭૮ સંબંધી તેમજ જેમાં રાહત ને સવલત મળવાની ખાસ અંગત છે એમ મનાયલી ખાતાના વહીવટી કામને લગતી બીજી બાબતોનો સમાવેશ થતો હતો. પૈકી બજેટો મુદતસર મોકલ્યા છતાં મંજુર થઈ નહિ મળવા સંબંધમાં તથા પ્રખરે રચતાં અમુક અમુક પત્રોને કમી કરી તેને રચાને ન માગેલાં વધારાનાં ગુજરાતી તેમ મરાઠી પત્રો દાખલ કરી દેવાની ખાતાની નીતિ સંબંધમાં ગરમાગરમ ચર્ચા થઈ હતી. ખાતાના વડા અધિકારી તરીકે મે. વાકનીસ સાહેબે પોતાની માહિતી પ્રમાણે ખુલાસા કરી ખાતાની મુશ્કેલીઓ જણાવી બજેટ વગેરેને લગતી ફરિયાદો સંબંધી ચાંપતી તપાસ કરી તે દૂર કરવાને ઘટતો પ્રબંધ કરવાનું આદેશન આપ્યું હતું. પરિણામે પ્રમુખશ્રીની સલાહથી ખાતાના વહીવટી કામને લગતા પ્રશ્નો દરાવ રૂપે ન લાવતાં તેના ઉકેલ પરસ્પર વાટાઘાટથી કરી લેવાની સેતા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યકર્તાઓને આપવાનો દરાવ પરિપદ આગળ મુકવાનું સમિતિએ દરાવ્યું હતું. પત્રોની યાદીમાંથી 'યુવક'ને ઠાઠી નાખવા સંબંધમાં પણ તીવ્ર ઉદાપોહ મચ્યો હતો. તેના ખુલાસા રૂપે મે. વાકનીસ સાહેબે જણાવ્યું હતું કે 'યુવક' સામે કોષ જતનો ખાસ પ્રતિબંધ છે નહિ અને હોય તો તે ખેંચાઈ લેવાયલો સમજવાનો છે. વિષયવિચારણી સમિતિનું કામ શુભારે હા વાગે સમાપ્ત થયું હતું.

બીજા દિવસનું કામકાજ

બીજા દિવસની બેઠકનો કાર્યક્રમ બરાબર ૮૫ વાગે મધ્યપ્રાર્થના, પુસ્તકાલય-પ્રશસ્તિ, ગરબા-નાસ અને વ્યાયામના આકર્ષક પ્રયોગોથી શરૂ થયો. તે પછી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ધરખમ રસ ધરાવતા પાદરા મદાલના શાળાધિકારી રા. રસિકલાલ દ. પંડ્યાએ 'આમ પુસ્તકાલયો અને શિક્ષકો' એ વિષય પર પોતે લખી આજેલો નિબંધ છટાથી વાંચી સંજ્ઞાવ્યો. નિબંધ મજબૂરને, સ્થળ સંકેતને કારણે, ચાલુ અંકમાં રચાન આપી શકાયું નથી, પણ હવે પછી યથાવકાશે જરૂર અપારો.

નિબંધવાચનનું કાર્ય હા વાગે ખલાસ થતાં આગવી સાંજે વિષયવિચારણી સમિતિએ ગ્રાહ્ય ગણેલા ઠરાવો રીતસર પસાર કરવાનું કામ હાથ ધરાયું, ને એકંદરે ૧૬ ઠરાવો ચોક્કસ વિવેચનો પછી સર્વાનુમતે પસાર થયેલા જાહેર થયા. પસાર થયેલા ઠરાવો અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયા છે જ.

કરાવો પરનાં વિવેચનો

હિંદુભરતી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આઘ પ્રવર્તકની સુકીર્તિ ધરાવનાર પ્રગવતસંલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છનારો ૧ લો કરાવ, તથા માણ કચુરેટર સ્વ. ન્યુટન મોહન દત્ત વગેરે પુ. પ્રવૃત્તિ સાથે ગાઢો સંબંધ ધરાવનાર અન્ય વ્યક્તિઓના અવસાન બદલ શોક પ્રદર્શિત કરનાર ૨ જો કરાવ ખીનચર્ચાસ્પદ હોવાથી પ્રમુખસ્થાનેથી રજુ કરાયા ને સર્વાનુમતે બહાલ રહ્યા. આઠ ૩ જો કરાવ ખાતાની સૂચના નં. ૩૭૮ ૨૬ કરવા સંબંધીનો વસોવાળા શ્રીયુત રામભાઈ પટેલે રજુ કર્યો, ને તેના પર અસરરકારક વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે “ધણી પરિષદો ભરાઈ તે ને તેમાં ધણે ભાગે હું હાજર રહ્યો છું. પણ એકેમાં ખાતાની કાર્યપ્રણાલિકા વિરૂદ્ધ અસંતોષ પ્રદર્શિત કરવાનો વા તેની વિરૂદ્ધ કરાવ લાવવાનો સમય કે તેમ કરવાનો ખ્યાલ સુદ્ધાં આવ્યો નથી. એ સ્પૃહણીય સ્થિતિ સાચેજ અભિમાન લેવા જેવી હતી. ક્યાં એ ગૌરવભરી સ્થિતિ અને ક્યાં મારે માથે આવી પડેલો આ કરાવ રજુ કરવાનો દુઃખદ પ્રસંગ ! આ કરાવ રજુ કરવાના સંજોગો જ પ્રેદા ન થયા હોત તો તે વધારે ઇષ્ટ હતું. પરંતુ ખાતાના જન્મથી ભોગવવા મળેલી સ્વતંત્રતા પર કાપ મુકાયાથી અનિચ્છાએ મારે તેમ કરવું પડે છે. રાજ્યની પુ. પ્રવૃત્તિ ખૂબ ખીલી છે તે મૂળ ૩ વસ્તુઓને અભારી છે. એક તો આજ સુધી એના વાતાવરણમાં સહકારના સર ગુંજતા હતા. પુસ્તકાલય ખાતું સહકારના અનુપમ દષ્ટાંત રૂપ મનાતું હતું. એના સંચાલનમાં સહકાર એ જ મુદ્દાની વસ્તુ હતી. ખીજી વસ્તુ તે પુસ્તકાલય ખાતાના આઘ અમલદાર સ્વ. બોર્ડન સાહેબે દીર્ઘદષ્ટિપૂર્વક દાખલ કરેલી સ્વાશ્રય ને સ્વરાજ્યની ભાવના છે. પ્રવૃત્તિને નભાવવામાં ત્રિવિધ મદદને અવકાશ છતાં સંસ્થા-ઓનો વહિવટ રથાનિક કાર્યકર્તાઓનેજ હસ્તક મુકાયો હતો. આજ સુધી તેવી જ તાલીમ મળ્યા કરેલી છે. વહિવટની યોજનામાં પૂરે પૂરી સ્વતંત્રતા હતી. અંકુશ હતો તે માત્ર માર્ગદર્શક હતો. એ નામના અંકુશ નીચે પણ સ્વતંત્રતાનું ભાન હરદમ રહ્યા કરતું હતું. ત્રીજી વસ્તુ તે પ્રવૃત્તિના પ્રગ્નકીય કાર્યકર્તાઓમાં વિશ્વાસ રખાયો હતો. કાર્યકર્તાઓના પ્રયત્નો પ્રવૃત્તિના હિતની દૃષ્ટિએ સેવાભાવે ને શુદ્ધ દીલે જ થાય છે એવા ખાતાના સુકાનીઓનો વિશ્વાસ હતો. ને એટલેજ પ્રવૃત્તિ આટલી ધુલી ફાલી ને ફળી શકી છે. પ્રાંત ને કસ્ટા પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપક મંડળમાં નાના મોટા રથાનિક અમલદારો હોય, જવાબદારી સમજનાર સુશિક્ષિત ગૃહસ્થો હોય તેઓ પોતાની સંસ્થાના સંચાલન સંબંધમાં જે નિર્ણય કરે તે વાજખીજ હોય એવો વિશ્વાસ રખાતો હતો. આ ત્રણ વસ્તુઓ તો સફળ મનાતી વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કળશ રૂપ છે. એ કળશ બધા એકે એકે ઉતરવા માંડ્યા હોય એવો ભાસ થતો હોવાથી એ બીતિને અકારણ છે એવી હામી મેળવવા પૂરતા આ કરાવની અગત્ય છે. એનો અમલ સાધે-દીલે યશો તો તંત્ર પૂર્વવત્ સરળ બનશે ને પ્રવૃત્તિનું નાવકું સરળતાથી પોતાનો માર્ગ કાપી શકશે.”

કરાવ મજકુરને ટેકો આપતાં રા. ચીમનભાઈ હ. અમીને જણાવ્યું કે “મૂકાપલો અંકુશ પ્રગ્નકીય વ્યવસ્થાપકોના હક્ક ને સ્વાતંત્ર્ય પર કુકારાધાત સમાન છે. નામંજુર થયેલાં પત્રો સામે સરકાર તરફથી પ્રતિબંધ નથી મુકાયો ત્યાં સુધી તો આ મુકાપલા અંકુશથી

તે અન્ય રીતે પણ એર પ્રચાર પામવાનાં છે. ‘યુવક’ પરનો પ્રતિબંધ ઓછો તાલુખી ભયો નથી. એ ખીલકુલ ઇચ્છાઓ અન્ય નથી. ખાતાએ પોતાની સચના દ્વારા બહામણ કરેલું પણ બજેટની યાદીમાં મંજૂર નહિ થયેલું કોઈ પણ પત્ર વા પુસ્તક બેટ તરીકે ચ સ્વીકારવાને પરવાનગીની અપેક્ષા રહે એવો અંકુશ પ્રાંત-કસ્ટાના કાર્યકરો માટે તો ખૂબ જ મુશ્કેલી ઉભી કરે એ નિઃસંદેહ છે. વહેલામાં વહેલી તકે તે ઉઠાવી લેવાને વિનંતિ છે.”

પાદરા મહાલના પ્રતિનિધિ શ્રીયુત વિજયપ્રસાદ પંજા તરફથી પણ એવી મતભાવના વિશેષ ટેકા અપાયા બાદ ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર કરાયો.

બાદ, મહાલ તથા જૂથમંડળોએ કરવાના રચનાત્મક કાર્યક્રમોના અતિ અગત્યનો ટીપ્પણી ઠરાવ ડોહા મહાલ શાળાધિકારી રા. ઉમેદલાખ મોતીલાખ પટેલે રજુ કરતાં જણાવ્યું કે “મારો તાલુકો પછાત છે. એટલે આ ઠરાવમાં જાણે મારા તાલુકાની જ ખામીઓની નોંધ કરાઈ ન હોય એમ છે. એટલે મારે માટે તો મારા પોતાના જ દોષો રજુ કરવા સમાન કાર્ય છે. છતાં મને મારા શિક્ષક બંધુઓમાં વિશ્વાસ હોય આવતા વર્ષ સુધીમાં ખામીઓ દૂર કરી નાખવાની સૌને બહામણ કરું છું.” ઠરાવને ટેકા આપતાં પાદરા મહાલ શાળાધિકારી શ્રી રસિકલાલે કહ્યું કે “મને પણ જીવન શિક્ષકોમાં વિશ્વાસ છે એટલે આપણી ઉણપોના દિગ્દર્શન રૂપ આ ઠરાવ કાગળ પર જ ન રહેતાં તેનો શીમે અમલ થવા માંડશે એવી શ્રદ્ધા છે.” બાદ “ડીપોટી સાહેબોએ સમજાવેલા ઠરાવને શિક્ષક મંડળ તરફથી માફ અનુમોદન છે:” એ શબ્દોથી શંકરપુરાના શિક્ષક બાપ મૂળશંકર કશવજી તરફથી વિશેષ અનુમોદન મળ્યા બાદ એ ઠરાવ પસાર થયો હતો.

તે પછી, ખાતામાંથી જરૂરી સવલતો વા વહિવટી પ્રશ્નોના ઉકેલ મેળવવા માટે રાંભ્ય પુ. મંડળના કાર્યકરોને સત્તા આપનારો પંચ ઠરાવ નારવાળા શ્રીયુત છોટાભાઈ ખુશાલભાઈએ રજુ કર્યો અને તેના પરના વિવેચનમાં જણાવ્યું કે “અમલદાર અને પ્રેમ વર્ગના ગાદો સંબંધ રહ્યો હોય તો તે પુસ્તકાલય ખાતામાં જ રહ્યો છે. સવલતો મેળવવાના અને મુશ્કેલીનિવારણના પ્રશ્નો તો ઘણી વખત ઉભા થાય, ખાતાના વડા અધિકારી સાહેબે કાલે સંજો વિષયવિચારણી સમિતિમાં કેટલાક પ્રશ્નોનો ખુલાસા રૂપમાં કરી દીધા તેવી રીતે જ હમેશાં મેળવી શકાય તેવી સત્તા રાંભ્ય પુ. મંડળને આપવા માટે આ ઠરાવની અગત્ય છે.”

એ ઠરાવને સાવલીવાળા વકીલ શ્રી ખુશાલભાઈ તરફથી એવી જ મતભાવના અનુમોદન મળતાં ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર થયો. બાદ આમપંચાયતોના બજેટમાંથી ખરીદાતાં પુસ્તકો સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં મૂકવા સંબંધીતો ફઠ્ઠી ઠરાવ રવાલવાળા ભાઈ પુરૂષોત્તમ કુબેરજી પંજાએ રજુ કર્યો અને તેના સમર્થનમાં જણાવ્યું કે “આમપંચાયતો પોતાના બજેટમાંથી દર વર્ષ પ્રગ્નમાં છૂટથી પ્રચાર કરવા જેવા ઉત્તમ ઉત્તમ પુસ્તકો ખરીદે છે તે તે આમપંચાયતોના દફતરોમાં જ બંધાઈ રહે છે. જાહેર જનતાને તેના ઉપયોગ કરવાની તક મળતી નથી. તેથી વધુ સારો ઉપયોગ થઈ શકે અને પુસ્તકખરીદી

પાછળનો પંચાયતોનો ખર્ચ નિર્ધારક ન જાય એટલા માટે આ ઠરાવની જરૂર છે. ગ્રામપંચાયતોની તો એમ કરવામાં સહાનુભૂતિ સામાન્ય રીતે હોય છે, પણ મહાલ કચેરીની સંમતિની એમાં અપેક્ષા રહેતી હોવાથી તે મેળવી આપવા આપણા ખાતાએ તજવીજ કરવાની જરૂર છે.”

ઠરાવ મજકુરને જાણીબોધના રા. લાખલાલભાઈ ભવાનભાઈ તરફથી અનુમોદન મળતાં ઠરાવને પસાર થયેલો જાહેર કરી બાલોપયોગી પુસ્તકોની યાદી પ્રસિદ્ધ કરવાની રાજ્ય પુ. મંડળની જવાબદારીની યાદ આપતો ઉમેા ઠરાવ પ્રમુખસ્થાનેથી રજુ કરાયો. એના પર બોલતાં પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું કે “ ઠરાવ રાજ્ય પુ. મંડળને ચાખખા રૂપ છે. આશા છે કે ચાલુ વર્ષ દરમ્યાન એ કાપે પાર પડી જશે.”

બાદ, પુસ્તકાલયોના કાયમ ફંડના હિસાબ દર પાંચ વર્ષે પ્રગટ કરવાની જરૂરિયાત સંબંધી ૮ મો ઠરાવ શિનોરવાળા રા. નટવરલાલ ગિ. શાહે રજુ કરતાં જણાવ્યું કે “ ઠરાવ મહત્વનો છે ને તે ખાતાના વડા અધિકારી સાહેબે વિષયવિચારણી સમિતિમાં, ગઇ સાંજે, સ્વીકૃત્તિ ગણ્યો છે. એટલે એના પર લાંબા વિવેચનની જરૂર નથી. આ બાબતમાં ખાતાએ આજ લગી ઘણી ઘણી ચોકસાઈ રાખેલી છે ને તેથીજ આટલી રકમો પણ સચવાઈ રહેલી છે. એટલે ઠરાવમાં માગેલી આ વિશેષ કાળજીની અપેક્ષા પૂરી પડશે એમાં લવલેજ શંકા નથી.”

એને અનુમોદન આપતાં વાઘોડીઆવાળા શ્રીયુત ઓઅજવાલ પરીખે જણાવ્યું કે “ કાયમફંડની સુરક્ષિતતા માટે ખાતાએ વખતોવખત અગત્યની સચવાઓ કરેલી છે. તે મુજબ ખાનગી ઇસમોને ત્યાંથી કાઢી સદરતાવાળી જાહેર પેઢીઓમાં રોકાય ને તેના હિઆબ નિયમિત પ્રગટ થતા રહે તો રકમોની સુરક્ષિતતા વધારે સચવાય એ તો દેખીતુંજ છે.”

તે પછી શિષ્ટ લેખકોના અમુક અમુક પુસ્તકો સારાં પુસ્તકાલયોમાં હોવાની અગત્ય પ્રતિપાદન કરતા ૯ મો ઠરાવ ની રજુઆત કરવા શ્રી મોતીભાઈ સાહેબ ઉભા થયા ને દલીલમાં જણાવ્યું કે “ કેવળ સંગ્રહ માટે કોઇને ગૌરવ લેવાનું જ ન હોય. સંગ્રહ વિપુલ હોવા સાથે તેનો ઉપયોગ સારો થાય એ જોતા રહેવાની જરૂર છે. ખાતાનો વહિવટ મારી પાસે હતો ત્યારે મને કોઇ કામ જો વિકટમાં વિકટ જણાયું હોય તો તે પુસ્તકપસંદગીને લગતું હતું. એમાં લાગવગ કે પૂર્વગ્રહોને સ્થાન નજ હોતું જોઇએ. ગુજરાતી ભાષામાં કંઈ નહિ તો વીશેક દબાર પુસ્તકો હશે. એ બધાંની માહિતી કોઇ એકને તો નજ હોઇ શકે. પુસ્તકોની વસ્તુ શું છે, ક્યાં પ્રચારપાત્ર છે તે કોઇ એક જણથી તો નજ કહી શકાય. તેથી એ કામની જવાબદારી ભાગીદારીથી ન ઉપાડી લેવામાં આવે તો પુસ્તકાલયપર્યાપનાનો હેતુ, જે શિષ્ટ જ્ઞાન પ્રચાર છે, તે માર્યો જાય. એર એ જેમ પ્રચારપાત્ર નથી તેમ નકારે બહેકાવનાર સાહિત્ય પણ પ્રચારપાત્ર નથી જ. નકારાનો પ્રચાર અટકાવવા કરતાં પણ સારાનો પ્રચાર-બહોળો પ્રચાર કરવાની અગત્ય ભ્યાદે છે. હું આ કામમાં ઘણાની મદદ મેળવતો, ઘણાના અભિપ્રાય પૂછતો અને પ્રચારપાત્ર જણાતાં પુસ્તકોના લેખકો-પ્રકાશકો સાથે પત્રવ્યવહાર ચલાવી કિંમતમાં પણ રાહત મેળવતો, ને પછી એવા ખાસ પ્રચારપાત્ર પુસ્તકો વગર માએ મણુ ધક્કેલાવતો ને કોઇ વધી ઉઠાવે તો કહેતો કે ‘ પસંદ ન પડે તો મારા ખર્ચે પાછું

મોકલી આપજો. ” અત્રે વિવેચકે ‘અપંગની પ્રતિભા’, ‘લેડી વિદ્યાગૌરી મણિ મહોત્સવ’ અંક ‘કવેનું જીવન ચરિત્ર’ વગેરે કેટલાંક ખાસ પ્રચારપાત્ર પુસ્તકો સભા આગળ રજુ કરી તેની વસ્તુઓનું સંક્ષિપ્ત બ્યાન કર્યું હતું. છેવટે જણાવ્યું કે “પુસ્તકાલયોમાં કેવળ કચરાપટ્ટી જેવી વાર્તાઓનાં જ પુસ્તકોનો ઉમેરો થતો રહે તો પુસ્તકાલય સ્થાપનાનો ઉચ્ચ હેતુ માર્યો જાય. માસિકોમાં આવતાં અવલોકનો કે લલામણો માત્રથી હેતુ સિદ્ધ થાય તેમ નથી. સારા સાહિત્યના પ્રચાર માટે આ કાર્ય કોષ્ટકે ઉપાડી લેવાની જરૂર અનિવાર્ય છે, અને તે માટે ખાતાને તેમજ મંડળને હું વિરોધિત કરું છું. ” આ ઠરાવને “પૂજ્ય અમીન સાહેબે મૂકેલા ને સમજાવેલા ઠરાવને મારે ટેકો આપવાની જરૂર નજરે હોય ” એમ કહી કંઠારીવાળા શ્રીયુત શંકરભાઈએ ઔપચારિક અનુમોદન આપ્યું હતું. ને જાણીવાળા શ્રીયુત રાવજીભાઈ અમીને વિશેષ અનુમોદન આપ્યું હતું.

તે પછી, જાણી ગ્રામ પુસ્તકાલયને કર્યા પુસ્તકાલયનો દરજ્જો આપવા સંબંધીતો ૧૦મો ઠરાવ પ્રમુખસ્થાનેથી રજુ કરાયો. એના સમર્થનમાં પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું કે “વડોદરા તાલુકામાં એકે કર્યા પુસ્તકાલય નથી અને વસ્તી તેમ વ્યવસ્થાની દૃષ્ટિએ જાણીની સંસ્થા સારી છે તેથી તેની આ મહત્વાકાંક્ષા પૂરી પાડવાની તજવીજ થાય તો ખોટું નહિ. ”

આદ, મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયોની સંખ્યા વધારવાની હિમાયત કરતો ૧૧મો ઠરાવ સોજીત્રાવાળાં સૌ. શાન્તાબેન ભાસ્કર પટેલે રજુ કર્યો તેને સૌ. ચંચળબેન પરીબે ટેકો આપ્યો. ઠરાવની રજુઆત કરતાં શ્રી શાન્તાબેને દલીલ કરી કે “ચાલુ જમાનાની દૃષ્ટિએ આ ઠરાવનું મહત્વ સોથી વિશેષ છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આ તથા બાલ વર્ગની સેવા બજાવે ને તેઓ આગળ પડતો ભાગ લઈ શકે તો જ પ્રવૃત્તિનો ઉચ્ચ ઉદ્દેશ અર આવ્યો ગણાય. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં એવું છે તેથી જ તેઓ પ્રગતિમાન છે. ”

૧૨મો ઠરાવ માનદ પુસ્તકાલય પ્રચારકોની સેવાની સ્તુતિ કરી તેમને અભિનંદન આપનારો હોઈ તેની રજુઆત કરતાં રસુલાબાદના શ્રી કુબેરસિંહ માનસિંહ ચૌહાણે જણાવ્યું કે “અસહન વખતમાં શિક્ષકોને આચાર્ય કહેતા. પુ. પ્રવૃત્તિમાંથી શિક્ષકોનો સાથ બાદ કરવામાં આવે તો આખું જ ગાડું અટકી પડે. ” ઠરાવના ટેકામાં બોલતાં ગસાવાડીવાળા ભાઈ મણિલાલ દરગોવિંદ પાઠકે શિક્ષકોના નિઃસ્વાર્થ સેવાભાવ માટે ધન્યવાદ ઉચ્ચરી શિક્ષક વર્ગમાં શીખવાડાયેલા વર્ગીકરણના કાર્યનો સત્વરે અમલ કરી નાખવાની લલામણ કરી હતી.

ઠરાવને સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર કરતાં પ્રમુખશ્રીએ અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે “પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અંગેની શિક્ષકોની સેવા બદલ પદક વા અંદક અપાય તો તે પણ ઓછું છે. ”

આદ, પુસ્તકાલયોનાં બજેટો સંવેળા મંજૂર કરી જાહેરવારીમાં જે તે પત્રો શરૂ થઈ જ. જાય તેવી તજવીજ રાખવાની ખાતાને વિનંતિ કરનારા ૧૩મો ઠરાવની રજુઆત દરમિયાન મેટ્રિક સનિયર શિક્ષક ભાઈ નારાયણ દામોદર ત્રિવેદીએ કરી રમુજભરી વાણીમાં દલીલ કરી કે આગલો ઠરાવ ઠામ દલાવી લેવું હોય ત્યારે બસુને દુલાવવા ટુલાવવા જેવો છે. ઠામ લેતી વખતે શિક્ષકોના નિઃસ્વાર્થ સેવાનાં વખાણ થાય, અને ગરજ સર્થે ‘પંડુ’ ને

‘પંતુજી’ સંબોધનોથી અવગણના કરાય ને એમની મુશ્કેલીઓનો વિચાર ન કરાય એ શું વાળખી છે ? સાહેબો ગામડાંમાં રહ્યા હોય ત્યારે જ શિક્ષકોની મુશ્કેલીઓ ને તેમની કંફેડી હાલતનો ખ્યાલ આવે. જ્યાં કથાનું ઠેકાણું ન હોય ત્યાં પંતુજી ગણાતા શિક્ષકોએ નિઃસ્વાર્થ સેવાભાવે મથી મથીને ભાઈ બાપા કરી લોકોની દાઢીઓમાં હાથ ધાલીને બંનેટ પૂરતી રકમો એકઠી કરી હોય તે છતાં બંનેટો વખતસર મંજુર થઈ ન આવે, પત્રો સમર્થનસર શરૂ ન થાય, વા રજુ કરેલી માગણીઓ પર કાપ મુકાય, વા ન માંગેલા મુકાય ત્યારે એ બિચારા ‘પંતુજી’ઓની સ્થિતિ કેવી કંફેડી થઈ પડતી હશે, તેને કેવા કેવા ઠંપકાં સાંભળવા પડતા હશે, તેનો ખ્યાલ ખાસ રખાવો જોઈએ.

એ ઠરાવને સાદલીવાળા હીરાલાલ ફેગટલાલ જાનીનું અનુમોદન મળ્યા બાદ ક્યુરેટર એ. વાકતીસ સાહેબે ઠરાવમાં સૂચવાયેલી અગવડ સંબંધમાં દીલ્હીની દર્શાવી આશ્વાસન આપ્યું કે “ કાર્ય પદ્ધતિમાં દોષ હશે તો તે બાબત તપાસ કરી તેને સુધરાવવા જરૂર પ્રયાસ કરીશ.”

તે પછી સુધરાઈ અને ગ્રામપંચાયતોની મદદ ઉદારતાથી મંજુર કરવા ને જે તે સંસ્થાને તે જે તે વર્ષની શરૂઆતમાં જ અદા થઈ જાય તેવો પ્રયત્ન કરાવવા માટે ખાતાને વિનંતિ કરનારો ૧૪ મો ઠરાવ સંબેડાના ભાઈ હીરાલાલ સુનીલાલ શાહે રજુ કર્યો, ને તેના સમર્થનમાં યથોચિત દલીલો પછી સંબેડા સુધરાઈની મદદ મંજુર થઈ હતી છતાં તે વર્ષે વીતી જતાં સુધી હાથમાં નહિ આવવાને કારણે બંનેટમાં મંજુર થયેલું સાહિત્ય પણ મંગાવી શકાયું ન હોતું એ વાતની યાદ આપી હતી.

ઠરાવના અનુમોદનમાં બેલનાં જાણીવાળા ભાઈ સોમચંદ ત્રિભોવનદાસ ઠક્કરે “ વિના સહકાર નહિ ઉદ્ધાર ” એ સૂત્રની યાદ આપી પુસ્તકાલય જેવી લોકોપકારક સંસ્થા સ.થે સંપૂર્ણ સહકાર સાધવા લાગતાવળગતાઓને વિનંતિ કરી હતી.

એ પછી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓનો લાભ બહોળા પ્રમાણમાં લેવા લેવડાવવા સંબંધીનો ૧૫ મો ઠરાવ અસરકારક દલીલો સાથે રજુ કરી શ્રી મોતીભાઈ સાહેબે એ સંબંધમાં ‘પુસ્તકાલય’ પ્રાસિકમાં પ્રસિદ્ધ થતાં લખાણો વાંચવાની ને તેનો અમલ કરવાની આગ્રહભરી વિનંતિ ગુજારી હતી. અને જીવનચરિત્રોનાં વાચનની અગત્ય દર્શાવી સૌના આશ્ચર્ય વચ્ચે જાહેર કર્યું હતું કે “ હોદ્દા પરથી નિવૃત્ત થયા પછી તો હું પોતે પણ આ પરીક્ષાઓમાં બેસું છું; પણ તે ખીજા નામથી. મારી આટલી દલીલો પછી પણ તમે આ આદરપાત્ર યોજનાનો લાભ લેવા ન લલચાઓ તો મારી સાથેનો તમારો આટલા લાંબા વખતનો પરિચય ને સંબંધ વ્યર્થ ગયા ગણાય. પરીક્ષા માટે કરેલાં ને કરતાં પુસ્તકો વાંચ્યા પછી પશ્ચાત્તાપ થાય તો હું રૂ. ૫૦) દંડના આપીશ.”

ઠરાવ મંજુરને ટેકો આપતાં વરણામા એ. વી. રફલના હેડમાસ્ટર રા. રતિલાલ માણેકલાલ ઘોડાએ ખાત્રી આપી હતી કે “ આગામી પરીક્ષામાં હું પોતે બેસીશ એટલું જ નહિ પણ મારા આસિસ્ટન્ટોને પણ બેસવા ખસુસ પ્રેરીશ.” આ પ્રસંગે ઉપસ્થિત મહાલ શાળાધિકારી સાહેબોએ પણ તેમ કરવાની ખાત્રી આપી હતી.

આ ઠરાવને વિશેષ અનુમોદન આપતાં નમીસરાવાળા ભાષ રમણલાલ સુનીલાલે માણસ શું વાંચે છે તે કેવું વાંચે છે તેના પરથી તે કેવા થશે ને કેવા માર્ગે સંચરે છે તેનો ખ્યાલ કરી શકાય છે; એ વાતની યાદ આપી શિષ્ટ વાચનના પ્રચારની આ આદરપાત્ર યોજનાનો બહોળા પ્રમાણમાં લાભ લેના લેવકાવવાની હાજર રહેલાઓને આગ્રહભરી ભલામણ કરી હતી.

ઠરાવોનું કામ આ તબક્કે લગભગ પૂર્ણ થયું હતું. માત્ર આભારપ્રદર્શનનો છેલ્લો ઠરાવ હવે બાકી હતો. તે હાથ ધરતાં પહેલાં પ્રથા મુજબ પ્રમુખશ્રીને ઉપસંહારનું વક્તવ્ય કરવાનું હતું. પરંતુ તેમ કરતાં પહેલાં ક્યુરેટર શ્રી વાકનીસ સાહેબને પોતાના પાશ્વાત્ય અનુભવોનો થોડોશો ખ્યાલ આપવાની સભાજનો વતી વિનંતિ કરાઇ ને તે એઓશ્રીએ સહર્ષ માન્ય રાખી.

મે. વાકનીસ સાહેબનું પ્રવચન

પાશ્વાત્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંબંધમાં જાતબાહિતીનો જરૂરી ખ્યાલ રજૂ કરતાં પહેલાં પરિષદમાં પસાર થયેલા ઠરાવો પરનાં વિવેચનોમાં જુદા જુદા વક્તાઓ તરફથી જે ઉદ્દેશ નીકળ્યા હતા તે સંબંધમાં જે શબ્દ બોલવાની તક લઇ પુ. ખાતાના વડા અધિકારી મે. વાકનીસ સાહેબે જાહેર કયું કે 'ખાતાની નીતિમાં ફેરફાર થયો નથી; ને થવાનો પણ નથી. આપની એવી સમજ થઈ હોય તો તે દૂર કરી દેજે, મોતીભાઈ સાહેબની નિવૃત્તિ પછી નવીન નીતિ રચીકારાઇ છે ને એમનું કહેલું કાર્ય બગડવાનો વખત આવ્યો છે એવી ભીતિને નસાડી દેજે. ખાતું એ તો યંત્રસમાન છે. યંત્રની નીતિ સર્વશઃ વ્યક્તિના હાથમાં નથી જ. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની બાબતમાં તો શ્રીમંત સરકારે જે નીતિ ઠરાવી છે ને જે ઠરાવશે તેનો જ અમલ કરવાનો વ્યક્તિને રહેશે. ખાતાની નીતિ સંબંધમાં આથી વિશેષ આશ્વાસન આપવાની જરૂર ભાગ્યે રહેતી હોય. આપે પસાર કરેલા ખાતાના ચાલુ વહિવટ પ્રતિ અસંતોષ દર્શાવનારા ઠરાવથી મને ખેદ જરૂર થયો છે પણ માફ તો નથી જ લાગ્યું; કારણ કે હું ચોક્કસ માનું છું કે પ્રસંગ પડ્યે સખત પ્રહાર કરે તેજ સાચો મિત્ર કહેવાય. ખાતાના નવીન અધિકારી તરીકે અમે જે કંઈ કરીએ તેમાં ઉણપ જણાતી હોય, ભૂલો લાગતી હોય તે જો અમારી આગળ રજૂ કરવામાં ન આવે ને માત્ર પોલેપોલા આભાર માનનારા ઠરાવ કરવામાં આવે તો સાચો સહકાર થયો ન જ મનાય. હું તો નિદાન એમ નથી જ માનતો. એટલે આપે જે કયું છે તે સાચું જ કાર્ય કયું છે એમજ માનું છું. ખાતા તરફથી જે હકીકતો મંગાવવામાં આવી છે, પ્રાંત તથા કરબા પુ. નાં પત્રોની યાદીઓ મંગાવવામાં આવી છે, એ વહિવટી ફેરફાર તત્તરનો નથી પણ તપસીલનો છે ને તે સંજેઠા પુસ્તકાલય સંબંધમાં ઉપરિચિત થયેલા પ્રકરણને આભારી છે. એ પગલું સ્વતંત્રતા પરના ધા તરીકે સમજવાનું નથી. બાકી, ધીરુત મોતીભાઈ સાહેબે પણ જણાવ્યું છે કે એમણે સારાં પુસ્તકો ધકેલ્યાં છે ને નગળાને માગણી છતાં ઇન્કાર્યાં છે. મોતીભાઈ સાહેબનો અનુભવ પુખ્ત છે. તેમની સાથેના વર્ગોલાંબા પરિચયથી આપ સૌના મનની એકતા થઇ જાય એ સ્વાભાવિક છે. એવા ગાઢ સંબંધને લીધે એમના વિચાર તમને ઝટ રૂપી જાય એ પણ સ્વાભાવિક છે. અમારી સાથે આપનું દીલ હજી એકતાર જન્યું

નથી; તેથી ખાસ નીતિભેદ નસ્તાં અમારી નીતિ આપને કંઈક અંશે ખુલ્લતી લાગે છે. પણ આવા પ્રસંગોએ પરસ્પરની મુશ્કેલીઓ સમજવાની તક મળતાં પરસ્પરના મનનું સમાધાન શક્ય બનશે. અમારી પણ મુશ્કેલીઓ હોય છે તે જુલાવું ન જોઈએ.”

પછી, પાશ્ચાત્ય પુઠ પ્રવૃત્તિનો તુલનાત્મક ખ્યાલ આપતાં મે. વાકનીસ સાહેબે જણાવ્યું કે “આમ પુઠ પ્રવૃત્તિ એ આપણા વડોદરા રાજ્યની પુઠ પ્રવૃત્તિનું મુખ્ય અંગ છે. ગામડાં પોતાનાં સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો ધરાવે છે. ને નાનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોનો મોટો કસ્ટો પુસ્તકાલયો સાથે ને કસ્ટોઓનો પ્રાંત પુસ્તકાલયો સાથે જેવો ગાઢ સંબંધ હોવો જોઈએ તેવો નથી. ત્યારે વિલાયતમાં તેમ હોય છે. ત્યાં ગામડાં સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો કે વાચનાલયો નથી હોતાં. ત્યાં નર્મી વાચનાલયોનો તો બીલકુલ પ્રચાર નથી હોતો. લાયબ્રેરી અંગે પણ કુલ બજેટના ૫-૭ ટકા કરતાં વધુ ખર્ચ પત્રો પાછળ નથી કરાતો, ત્યારે આપણે ત્યાં ૫૦-૬૦ ટકા બજેટનો અને ક્યાંક તો તેથીય વધારે ખર્ચ થતો જણાય છે. વિલાયતની ખરી વિશિષ્ટતા હોય તો તે આજ બાબતમાં છે. આપણે ત્યાંનાં પુસ્તકાલયો ઘણાં નાનાં છે, ને તેમના બજેટમાં પુસ્તકખરીદીની ખાસ સગવડ નહિ રહેતી હોવાથી ઘણાં ખર્ચાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં તો સારાં પુસ્તકો જવડે જ મળી શકે છે. તે વસાવવાની શક્તિ ને સવડ જ હોતી નથી. એટલે પછી એ પુસ્તકાલયો બહુ ગામનો બહુસો વર્ગ ખાસ સહાનુભૂતિથી ન જુએ એ કેવળ દુકરતી છે. એવી આશા રાખવી જ અસ્વાભાવિક છે. આપણાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં ૧૦ વર્ષ પહેલાંનાં જ, વાસી થઈ ગયેલાં જ પ્રકાશનો મળે તેવી જ સ્થિતિ મોટે ભાગે પ્રવર્તે છે; તો પછી બીજી બાબતો સારા અંશેની તો આશા જ ક્યાંથી રખાય ? આમ છે તો પછી એ સંસ્થા તરફનું આકર્ષણ પણ ક્યાંથી ટકી રહે ? વિલાયતમાં એમ નથી. ત્યાં તો પરગણાનાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાંથી તેની સાથે સંકળાયેલી કોઈ પણ સંસ્થા પોતાને ત્યાં ન હોય તેવાં નવાં નવાં પ્રકાશનો મેળવી શકે છે. આપણે ત્યાં એવી સ્થિતિ હાલ તો શક્ય નથી જ, એ સ્થિતિના પલટો માટે ફરતા પુસ્તકાલય પદ્ધતિ (Circulating Library) નો છૂટથી પ્રસાર થવો જઈ છે. ગ્રામપુસ્તકાલયો એ એ યોજનાનાં કેન્દ્ર ગણાય. ખાતા અંગે ૬૦ પુ.ની યોજના છે. પણ તેનું બજેટ ૧૫૦૦ જેટલું જ હોઈ એટલાથી બધે પહોંચી શકાય. તેમ નથી. તેથી જો સંઘબળથી કોઈ યોજના અમલમાં મૂકાય તો તે ખાસ ધ્વજવાયોગ્ય થઈ પડે. નાનાં મોટાં પુસ્તકાલયોનો સહકાર સધાય ને અસ્પર્શ આપણે કરે તો તેથી બધાંને લાભ થશે. આવી યોજના કેવી રીતે કરવી એનો હું વિચાર કરી રહ્યો છું. એવી યોજના અમલમાં આવશે તો ગ્રામપુસ્તકાલયો પ્રગતિ કરી શકશે એવી મારી માન્યતા છે. આપણે ત્યાં લગભગ બધે પક્ષો વા તડાં હોય છે. પરિણામ એનું એ આવે છે કે જવાબદારી સમજનારા થોડા હોય છે તે એકઠા થઈ શકતા નથી, બળ વહેંચાઈ જાય છે, ને આંમેનનિતિમાં અંતરોય પડે છે. શ્રીયુત મોતીલાલ સાથે એક બાબતમાં મારે મતભેદ છે. તેઓ માને છે કે મુલ્કીખાતા સાથે સહકાર કરવો અશક્ય છે. હું માનું છું કે તેમના સહકારથી પ્રવૃત્તિને વધારે વ્યાપક ને પરિણામદર્શી બનાવી શકાય. ગ્રામ પ્રદેશમાં જેમની લોકસેવા કરવાની લાયકાત ને ધરજા હોય તેવા થોડા સુધરાઈઓમાં ને પંચાયતોમાં આવી જાય તો પુસ્તકાલયની સંસ્થાને સુધરાઈ

કે આ. પં. સાથે અણુજનાવના કે વાંધાના પ્રસંગ ઉપસ્થિત જ ન થાય. વિલાયતમાં તો પુસ્તકાલય સંસ્થાનો ભાર જ સ્થાનિક સંસ્થાઓને શિર છે. એની વ્યવસ્થા ને નિભાવ માટે સ્થાનિક સંસ્થાઓ જ સમિતિઓ નીમે છે, પુસ્તકાલય સુધરાઈતાબાના મકાનમાં જ રખાય છે અને એનો ઉપરી પણ સુધરાઈનો જ સભ્ય હોય છે. એવો સહકાર આપણે સાધીએ અને બે.સત્તાઓ એકબીજા થાય તો આપણે ત્યાં પણ એ ધષ્ટ સ્થિતિ સંભવનીય બને. ”

શ્રી મોતીલાલનો ખુલાસો

શ્રી વાંકનીસ સાહેબના વક્તવ્યમાં ઉલ્લેખાયેલા મતભેદ સંબંધમાં ખુલાસો કરવાની પ્રમુખ સાહેબની રજા મેળવી શ્રીયુત મોતીલાલ સાહેબે જણાવ્યું કે “ મારે ‘ મતભેદ છે ’ એ કથન જરા ગેરસમજ ઉભી કરે એવું છે. મારી માન્યતા એવી છે કે બહારની સત્તાઓ પર જ બધો આધાર ન રાખવો. ખાતાની સ્વતંત્રતા સાચવીને જરૂર પડે ત્યાં સહકાર જરૂર મેળવવો. આ બાબતમાં મને અનેક કડવા અનુભવો થયેલા છે ને તેણી જ મારો આ મત બંધાયો છે. આમ પંચાયતો એ શું છે, તેના મેંબરો કોણ કોણ ને કેવા કેવા હોય છે તે જાણ્યા ને સમજ્યા પછી જ કહું છું કે જે હાલના ધોરણે આઘતીએ સ્થાનિક સંસ્થાઓને હસ્તક પુસ્તકાલયોનો કારભાર મુકાશે તો તો આખી પ્રવૃત્તિની જ ધડી ભરાઈ ગઈ સમજાવો. એક સ્થાનિક સંસ્થાના મેંબરોને માંહલા પુસ્તકાલયની અગત્ય સમજાવવા ટાણે એક મેંબર બોલી ઉઠ્યો કે “ મહિલાઓનું ખર્ચ ત્યારે બહારનાંઓનું શું ? ! વસ્તુ સ્થિતિ આવી છે. સ્થાનિક સંસ્થાઓના સભ્યો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ઉપકારકતા સમજતા નથી તેનું જ દુઃખ છે ને ? તેથી જ કહું છું કે એમના પર આધાર રાખીને બેસી ન રહેવું. પુસ્તકાલય ખાતાના વહિવટમાં મુલ્કીખાતું વધુમાગી દરમ્યાનગીરી કરે તો તે હું તો સહન ન જ કરું. પુસ્તકાલય ખાતાના પ્રશ્નો વ્યક્તિ વા બીજા કોઈ ખાતાને સોંપાય તો પછી પુસ્તકાલય ખાતું કરશે શું ? એને કરવાનું રહેશે પણ શું ? કેળવણી ખાતાની વાત નિરાળી છે. એ તો આપણું ઉપરી ખાતું છે. એની સામે મારે કોઈ જાતનો વિરોધ નથી. તો પછી અસહકાર જેવું તો હોય જ શાનું ? એ ખાતાની તો સોએ સો ટકા મદદ લેવાની છે. માત્ર મુલ્કી ખાતાની વધુમાગી દરમ્યાનગીરી સહન ન કરાય એવો મારો મત છે. ” ડેમરના મકાન પ્રકરણનો ઉલ્લેખ કરતાં જણાવ્યું કે “ પુસ્તકાલય ખાતાએ મંજૂર કરેલી, સુખા સાહેબે ને સમિતિએ પણ બહાલ રાખેલી માગણી ઉપરી ખાતું નામંજૂર કરે ને કામ ટોફને ચઢે એ ક્યાનો ન્યાય ? મને એ ખૂબ ખૂંચ્યો છે. ખટપટનો જ એ પ્રત્યક્ષ દાખલો છે. આવી જાતની દરમ્યાનગીરી ન સાંખી લેવાય એટલો જ મારો મતભેદ છે. ”

પ્રમુખશ્રીનું ઉપસંહારનું વક્તવ્ય

શ્રી મોતીલાલ સાહેબના ખુલાસા પછી પ્રમુખશ્રી પોતાનું ઉપસંહારનું વક્તવ્ય કરવા ઉભા થયા ને જણાવ્યું કે “ આ પરિષદની મોટામાં મોટી વિશેષતા હોય તો તે ખાતાના વડા અધિકારી મી. વાંકનીસની હાજરી છે. કેટલાક દરવાજાની અગત્ય એમણે સાફ દોલે સ્વીકારી છે ને ચર્ચારપદ બાળતો સંબંધી તપાસ કરી નડતી અમરવડો દૂર કરવાનું

આશ્વાસન આપેલું છે. તેથી મારી તો ખાત્રી થઈ છે કે અડચણોનું નિવારણ થયા વગર રહેશે નહિ જ. રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ સાથે ખાતાનો વિરોધ હોઈ જ ન શકે. શ્રીમંત સરકારનો તેને આશ્રય છે. પડખે રહીને જ તે કામ કરે છે. એના માણસો ખાતાના મહેકમની પૂર્તિ રૂપ જ સમજવાના છે. એવી રીતે જ અત્યાર સુધી કામ ચાલ્યું આવ્યું છે. એટલે પૂર્વવત્ સ્થિતિ જો રથપાય તો તે ઇચ્છવાયોગ્ય જ ગણાય. પત્રો પુસ્તકોની પસંદગી બાબતમાં કહેવાનું કે ખાતું જે સાહિત્ય અનિષ્ટ ઠરાવે તેનું તો વફાદારીથી પાલન કરવાની સોની ફરજ છે, ને એવાં ન ઠરાવ્યાં હોય તે મેળવવાનો હકક છે. આ સંબંધમાં પણ ક્યુરેટર સાહેબે જે વિચાર દર્શાવ્યા છે તે સ્તુત્ય છે. ખાતાના અમલદારોની પણ નાણુક સ્થિતિ હોય છે તે તરફ પણ સૌ સહાનુભૂતિથી જોશો. એકંદરે મારી ખાત્રી થઈ છે કે ખાતાની સહાનુભૂતિ પૂર્વવત્ રહેશે : માણસો બદલાય પણ નીતિ કે નિયમ નથી બદલાતાં એ સત્ત્વ સદાય સ્મરણમાં રાખજો. ડેસરના મકાન પ્રકરણની હકીકત જાણી મને ખેદ થયો છે. મી. વાકનીસને પણ થતો હશે. એ પ્રકરણ ઠેક હજુર સુધી વિવાદે પહોંચ્યું તે એવો ઠરાવ કરનારને માટે લાગ્યેજ શોભાસ્પદ ગણાય. ‘પાંચ વર્ષ સુધી બાંધવું નહિ’ એ તે કેવો હાસ્યસ્પદ ઠરાવ ? હજી પણ એ કેમ ટકી રહ્યો છે તે નથી સમજી શકાતું. ‘અસ, હવે તો વખત બહુ થઈ ગયો છે ને તમિયત પણ સારી નહિ હોવાથી વધારે પિષ્ટપેષણ નથી કરતો : બાકી બોલવાનું તો ઘણું મન થાય છે. મારા જેવા યાકેલા માણસને પ્રમુખ તરીકે પકડી આણી તમે જે શાંતિથી પરિષદને પાર પાડવામાં મને સાથ આપ્યો છે તે બદલ સર્વ કોષનો આભાર માનું છું. આશા રાખું છું કે આ પરિષદ ખરેખર આદ્યાર નીવડશે.”

એ પછી પ્રમુખનો આભાર માનનારો અંતિમ ઠરાવ હર્ષનાદ સાથે પસાર થયો. પુષ્પહાર અર્પણના યોગ્ય વિધિ પછી રાજગીત અંતે પરિષદની કાર્યવાહી ૧૨મી ને સમારે ક્ષતોદ્ભવ રીતે પાર પડેલી જાહેર કરાઈ.

*

મહેસાણા પ્રાંત ૩ જી પરિષદનો આવો વિસ્તૃત વૃત્તાંત સ્થળ તેમજ સમયના સંકેતના કારણે આ અંકમાં નથી આપી શકાયો તે આવતા અંકે અપાશે. પ્રમુખોનાં ભાષણો ને પસાર થયેલા ઠરાવો ચાલુ અંકમાં લેવાયા છે જ.

ના. નં. ચોકસી.

વાધોડીઆનો શિક્ષણ વર્ગ : થોડાંક સંસ્મરણો

નવયુગને નવાજતી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓથી ભરપૂર એવા વાધોડીઆ ગામે આંખે પુસ્તકાલયોના કાર્યકરો માટેનો પુસ્તકાલયનો ચાલુ સાલનો શિક્ષણવર્ગ અનેાખી જાત પાડતો હતો. સહકારી ખાતાનો શિક્ષણવર્ગ પણ ચાલુ જ હતો. તેમાંય વળી પરિષદોના ભણકારા પણ પ્રથમથી જ વાગી રહ્યા હતા. પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગના ઉતારાનું રંગ રોંગનાં નદી નવીન ઝંખકું મકાન પણ શિક્ષણવર્ગમાંથી જાણના હૃદયપટ પર નવીન જ્યોતિ ઝગાવતું હતું. તેમાંય રા. ચોકસી સાહેબ, રા. કાશીવાળા ને રા. વલ્લભભાઈના પુસ્તકાલય સંમંથેની શિક્ષણ આપવાની છટા એર છાપ પાડતી હતી.

પહેલે દિવસે સવારના ભાગમાં રા. કાશીવાળાએ પુસ્તકાલયો નવીન સ્થાપનાની કેવી રીતે જાળવ્યા છે તે સમજાવ્યું. વળી ચોપડીઓ ક્યારે, કેને ને કેવી રીતે આપવી તેની સમજૂતી આપી ચોપડીઓ ગુમ થયે તેના પૈસા શિક્ષકોને રાખી જોડવા પડે છે તેની પણ ઠીક ઠીક માહિતી આપી હતી. રા. વલ્લભભાઈએ દરેક સંમંથેની હકીકત સમજાવતાં વર્ગના મન પર દસાવ્યું કે રજીસ્ટરો એ પુસ્તકાલયોનું કામગીરી ને ખાસ દરેક છે, તથા રોજમેજ, સભાની નોંધવહી, વાચકોનું રજીસ્ટર વગેરે પણ જરૂરનાં છે, પછીથી રા. ચોકસીસાહેબે તેમની હમેશની દબ મુજબ લેકચર પદ્ધતિથી પુસ્તકાલયોનું જીવનચરિત્ર સમજાવતાં આપણાં પુસ્તકાલયો અને અમેરિકાનાં પુસ્તકાલયોની સરખામણી કરી રિયલિટી બેદ સમજાવ્યો હતો. એમનો ખાસ વિષય અને તેમાંય વળી શિખવા જેવો હોય તો તે 'વર્ગીકરણ પદ્ધતિ' હતો. સાંજના વર્ગમાં એ વિષય હાથ ધરી શ્રોતાઓના મન પર દસાવ્યું કે વર્ગીકરણ એ પુસ્તકાલયને આવશ્યક છે, કારણ કે તેનાથી વાચક ને અંચપાલ, વિજિટર અને અધિકારીઓ સહેલાઈથી પુસ્તકોની માહિતી મેળવી શકે છે. વર્ગીકરણ પદ્ધતિની પત્રિકાઓ દરેકને સાંજના વર્ગની રાત્રાત કરતાં જ આપવામાં આવી હતી. રા. ચોકસી સાહેબની લેકચરપદ્ધતિ હજી સાંભળ્યાં કરે છે; એમનાં વચનો હજી કાનમાં ગુંજે છે. જિજ્ઞાસુ એકદમ ગ્રહણ કરી શકે એવી એમની વાણી હતી. પુસ્તકાલય આતું અને પુ. સ. સહકારી મંડળ એ બે નોખાં સંસ્થાઓ છે તે તરફ જ્ઞાન એવું હતું પછી રા. કાશીવાળાએ વડોદરા રાજ્ય પરિષદ મંડળની પત્રિકાઓ દરેકને આપી. તેમાંથી તેમણે કયાં પુસ્તકો વાંચવાલાયક છે ને કયાં લાયબ્રેરીમાં હોવાં જોઈએ તે સમજાવી શિક્ષકો વાચન વધારવાની જરૂર પર ભાર મૂક્યો હતો. એ વેળાએ મેં રા. રા. રાંછેજીર સાહેબ પદાર્થ, તેમને બે શબ્દ બોલવાની વિનંતિ થતાં તેમણે ધણાખરા શિક્ષકો 'પુસ્તકાલય' નથી વાંચતા અને વાંચે છે તો માત્ર સૂચના સરકમુલો જ વાંચે છે એમ અનુભવ પરથી ટોંકાર કરી અંદર આવતા લેખો પણ પુસ્તકાલયોનું કામ કરનારાને ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક હોવાથી તે પણ વાંચવાની ભલામણ કરી. ત્યારબાદ રા. વલ્લભભાઈએ પત્રોના નમુના જેવા માટે આપ્યા, તથા વાર્ષિક નિવેદન અને બજેટ કેવી રીતે ભરવાં તે પ્રત્યક્ષ સમજાવ્યું. એકીદરજોમાંથી સૂચનાઓ સમજાવીને સૂચનાઓ તથા સરકમુલો વાંચવાની અગત્ય જણાવી. બીજો દિવસે

બહુચરાંજી પુસ્તકાલય પરિષદ ઉપર દષ્ટિપાત

પરિષદ મળી અને વિખેરાઈ ગઈ. હજારો માનવીઓનો સમૂહાય એકત્ર થયો અને છૂટો પડ્યો. બહુચરાંજીના પવિત્ર સ્થાનમાં કેટલાક શ્રદ્ધાળુઓ દર્શનની આશાએ, કેટલાક મિત્રોના મેળાપ અર્થે, કેટલાક મુસાફરીના શોખથી, કેટલાક અધિકારીઓનો પરિચય સાધવા, અને કેટલાક પુસ્તકાલયપ્રેમીઓ આવ્યા અને ગયા. આમાં હું પણ એક હતો.

પરિષદમાં પ્રતિનિધિઓ કરતાં સ્વાગત સભ્યોની સંખ્યા વધારે હતી. ચાણુરમા તાલુકાના ખેડૂતો આમાં મુખ્ય હતા. પરિષદમાં આવેલ માનવ સમૂહાય જોઈ અનુભવીને ચૈત્ર માસની પૂર્ણિમાનો સહેજે ખ્યાલ આવતો હતો. પરિષદની દષ્ટિએ જોનારને રાજ્યપરિષદનો ખ્યાલ આવ્યા સિવાય રહે તેમ નહતું. સ્વાગત મંડળની કસોટીનો આ પ્રસંગ હતો. ન ધારેલો મનુષ્ય સમૂહાય એકત્ર થતાં વ્યવસ્થા સાચવવી મુશ્કેલ હતી. આમ છતાં પરિષદની વ્યવસ્થા થોડો કચવાટ અનુભવ્યા છતાં એકંદરે શાન્તિપૂર્વક પાર પડી છે.

પરિષદનાં વરાયેલા પ્રમુખ શ્રી નાયપટ્ટણી સાહેબ એક સત્તાશાળી અમલદાર હોવા છતાં, શાન્ત, ઉદાર અને કાબેલ જણાઈ આવતા હતા. તેમની દોરવણીથી પરિષદનું કાર્ય સંપૂર્ણ શાન્તિથી પાર પડ્યું છે.

પરિષદમાં જે બજોની અથડામણનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થવા સંભવ હતો. પ્રજાનું વલણ હાલમાં બહાર પડેલા પુસ્તકાલય ખાતાના સરકયુલરોથી ખિન્ન હતું. વિરોધના કરાવો પસાર થવાના હતા. આમાં જે બજોની અથડામણનો ભય હતો. પરિષદ આમ અણધાર્યાં માર્ગે જવાનો સંપૂર્ણ ભય હતો. પરંતુ પ્રમુખશ્રીની કાબેલિયતથી પરિષદ સફળ થઈ છે.

પરિષદને અંગે આકર્ષક કાર્યક્રમો યોજવામાં આવ્યા હતા. તેમાંનો એક બાલ-સાહિત્ય પ્રદર્શન ખુદલું મુકવાનો હતો. પ્રદર્શનમાં મુખ્યત્વે બાલમંદિરનાં બાળકોએ તૈયાર કરેલાં ચિત્ર હતાં. આવેલા શિક્ષક બંધુઓ ધારે તો સહેજે તેવાં ચિત્રો પોતાની શાળામાં તૈયાર કરાવી શકે, અને પુસ્તકાલયમાં પહેલી તકે બાલસાહિત્યનાં પુસ્તકો મંગાવી શકે. આમ થાય તો પ્રદર્શનનો હેતુ પાર પડ્યો ગણાય.

બીજો કાર્યક્રમ તે રા. રા. રમણલાલ વસંતરાય દેસાઈ સાહેબનું સહકાર સંબંધીનું બાપણ હતું. “વિના સહકાર નહિ ઉદ્ધાર” આ સત્રનું પ્રતિપાદન કરવું એ તેમના બાપણનો હેતુ હતો. “ગામ ત્યાં શાળા, અને શાળા હોય ત્યાં પુસ્તકાલય હોવું જ જોઈએ અને પુસ્તકાલય હોય ત્યાં સહકાર સંપ હોવો જોઈએ” આ તેમના બાપણનો ભાવ હતો. પ્રજા અને સરકાર અંતઃકરણપૂર્વક આ દિશામાં પ્રયત્ન કરે, તો ગામડાં આદર્શ બની જાય; અને જેનાં ગામડાં આદર્શ તેજ રાજ્ય આદર્શ કહેવાય.

ત્રીજો અને સૌથી આકર્ષક કાર્યક્રમ તે શ્રીયુત રાયચુરા અને મેરુલા ગઢવીનાં લોકગીત, લોકવાર્તા અને દુહાની રમઝટનો હતો. પરિષદના વિદ્વાન પ્રમુખથી માંડી તે ગામડાંમાંથી આવેલા અલણ ખેડૂતો સહિત સર્વેનું મનરંજન કરનાર તે કાર્યક્રમ હતો. તે કાર્યક્રમમાં શિક્ષણ અને વિનોદ બન્નેનો સમન્વય હતો. જેમને બાપણો અને ઠરાવાના કાર્યમાં રસ નહતો અને જેઓ તે પ્રસંગે ગરબડ કર્યા કરતા હતા, તેઓ પણ આ કાર્યક્રમમાં શાન્ત થઈ ગયા હતા. તાલજદ સંગીત નાગને પણ ક્યાં નથી ડોલાવતું ?

ચોથો કાર્યક્રમ તે રા. કીન્ની સાહેબના તરફથી આરોગ્ય વિષયક મેટ્રિક લેન્ટર્ન બતાવવાનો હતો. મેલેરીઆની ઉત્પત્તિ, તેનાં વિપરિત પરિણામ અને તે રાગવાના ઉપાયો વગેરે સુંદર રીતે બતાવવામાં આવ્યું હતું. એકત્ર થયેલો જનસમૂહ જો તેવા પ્રયત્નો એકત્રિત રીતે કરવા મંડી જાય તો રાજ્યમાંથી મેલેરીઆને થોડાજ વખતમાં વિદાય થવું પડે.

પરિષદની પૂર્ણાદિતિ પછી તેના કાર્યક્રમ અંગે ન ગણી શકાય છતાં પરિષદના જ પ્રતિનિધિઓ સમક્ષ વડનગરવાળા બાળકૃષ્ણ મહારાજનું ભાષણ 'આમિ-દ્વાર' અંગેનું થયું. સ્વદેશી, સ્વાશ્રય, અને ધર્મ એ તેમના ભાષણનો મુખ્ય સ્વર હતો. આ ભાષણ પ્રસંગે અમલદાર સાહેબોની ગેરહાજરી તેને પરિષદના કાર્યક્રમ બદલતું હોય તેમ દેખાડતું હતું.

એકંદરે આટલા બપો ભરપૂર કાર્યક્રમ અંતે જે પરિષદ સંપૂર્ણ થઈ તે અપૂર્વ પ્રાંત પરિષદ હતી. અમલદારો અને પ્રજાના સહકારથી પૂર્ણાદિતિ કરતી પરિષદ આવતાં ત્રણ વર્ગોમાં અપૂર્વ કાર્ય કરી બતાવશે એમ ધારણું અચાને તો નહિ જ ગણાય. અરજી !

માલેકપુર (મહાખાડ). }
તા. વિજાપુર.

દેવશંકર હિંમતરાભ જોષી.

[અનુસંધાન પાન ૬૪]

રા. ચોકસી સાહેબે પુસ્તકપસંદગી, પુસ્તકોના વિધિ, અને વર્ગીકરણ પદ્ધતિ મચોટ રોતે સમ-જાવી. સ્વતંત્ર રીતે વર્ગીકરણ કરતી વખતે પુસ્તકોની પ્રસ્તાવના અને જરૂર હોય તો આખું પુસ્તક વાંચ્યા બાદ જ વિષયની સંજ્ઞા નક્કી કરવાની સમજૂતી આપી. સંજ્ઞા નક્કી થયા પછી બીજાં રજીષ્ટરો કેમ તૈયાર કરવાં તે બતાવ્યું હતું. પુસ્તકો રજીષ્ટરે ચઢાવ્યા સિવાય કોષ્ટકને પણ વાંચવા આપવાં નહિ કે પોતે પણ લેવાં નહિ એ મુદ્દા પર તેમણે ખાસ ભાર મેલ્યો હતો. સાંજને સમયે પ્રત્યક્ષ રજીષ્ટરોના નમુનામાં પુસ્તકોની યાદી આપી અમારી પાસે વગી કરણ કરાવ્યું. તેમાંય બાલવિભાગ ને ઓ-બાગનાં પુસ્તકો માટે ખાસ ધ્યાન આપવાનું સૂચન થયું. અમે વર્ગીકરણનું કામ કરવામાં મુંઝાયા હતા તે સમયમાં તેઓ અમારાં રજીષ્ટરો વારા ફરતી તપાસતા હતા ને જેને તેને પાસે બોલાવી યોગ્ય તે સૂચનાઓ આપતા હતા. છેલ્લે દિવસે તેમણે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અંગતી વિનિધિ યોજનાઓ સમજાવ્યા બાદ જેણે તેણે પ્રશ્નો પૂછ્યા માંજા. તેનું સમાધાન કરતાં એક વાત પર ખાસ ધ્યાન યોગ્ય કે પુસ્તકાલયોના ગ્રંથાલનમાં ઉઝી થતી મુશ્કેલીઓ કે વેકેવો પડતો ત્રામ ધણે ભાગે ખાતાના દોષને નહિ પણ કામ કરનાર મંત્રી વા અધિકારી અણચાલત, ગેરસમજ કે ગદ્ગદનેજ આભારી હોય છે; માટે વર્ગમાં રાધેલા શિક્ષણને આચારમાં ઉતારવાનું ન બૂલશો. ત્યારબાદ દરેકનો પરિચય કરાવવામાં આવ્યો. એક દિવસ સાંજે નજીકના માડોધર ગામે રા. ચોકસી સાહેબ સાથે મહાદેવનું દેવળ જોવા ગયા ને રથજા જોઈ પરત થયા.

ત્યારબાદ પરિષદે ભરાર્થ ને પુસ્તકાલયની પૂર્ણાદિતિને દિવસે મી મોતીભાઈ માટેબે મનનીય વિવેચન શિક્ષણવર્ગ સમક્ષ થયું તથા ટિપ્પ વાચનનો પરીક્ષામાં બેસવાની અદ્દમ પ્રેરણા કરી.

આશનેરા, તા. ૬ જાન્યુ. ૨
તા. ૫-૧-૩૭

ઈશ્વરભાઈ નાગજીભાઈ પટેલ.
મંત્રી, આશનેરા સા. પુસ્તકાલય

શિષ્ટ વાચનની ૧૨ મી પરીક્ષા માટે પુસ્તકો મેળવવાની યોજના

તા. ૨૧-૨-૩૭ ને રવિવારે પરીક્ષા થવાની: એટલે પરીક્ષા આપનારને પુસ્તકો મહેલાઈથી જે તે સ્થળે મળી જાય તેવી વ્યવસ્થા જે તે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળોની સાથે સહકાર કરી જે તે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોએ કરી દેવી જોઈએ. ચાલુ વર્ષની પરીક્ષા માટે પુસ્તકોની પસંદગી બહુજ ઉમદા પ્રકારની છે. ૬૫ પુસ્તકોનો એક સેટ ૧૦-૧૧ વાચકોને એકી વખતે કામ લાગે. એકજ ગામે એટલા બધા વાચકો ન હોય તો નજીકનજીકનાં બે ત્રણ ગામ માટે એક સેટ જરૂર ચાલી શકે. દર પાંચ વાચકો માટે એક સેટથી વધારે આપવાની કોઈ પણ સંયોગોમાં જરૂર નથી. સા. પુ. માં આ પુસ્તકો હોવાનો સંભવ છે. 'ફેરમ'ના લાગો હોય, તો ફક્ત 'કિશોર ચરિત્રમાળા'નાં પુસ્તકો આપવા અને 'કિશોર ચરિત્રમાળા'નાં પુસ્તકો હોય તો ફક્ત 'ફેરમ'ના લાગો આપવા. એકે ન હોય ત્યાં બંને સેટ આપવા.

મહેસાણા પ્રાંત મંડળ પાસે આવાં ૪૫ સેટ તૈયાર છે. એટલે ત્યાંથી મળી શકે ત્યાં સુધી મહેસાણાથી અને ત્યાં થઈ રહે ત્યારે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ સિ. માંથી મંગાવી શકાય છે.

આ પુસ્તકો પ્રથમ જે પુસ્તકાલયમાં ન હોય ત્યાં ચાલુ કે આવતા વર્ષના બજેટમાં ખરીદાય એવી તજવીજ કરવી. ખાતાએ પણ આ બાબતમાં સૂચના નં. ૩૮૦ પ્રસિદ્ધ કરી સરળતા કરી આપી છે, તે આ અંક જોતાંજ સમજી શકે. એ સગવડ અમૂલ્ય હોઈ શકાય હોય ત્યાં જોનો લાભ અવશ્ય લેવાય દેવાય. મહાલ કે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળમાં પણ ખર્ચ પાડી શકાય. જ્યાં જોવો સવડ તેવો વ્યવહાર કરવો. શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાને માટે થતા ખર્ચ કરતાં બીજી કોઈ બાબત માટે મંડળનાં નાણાં વધારે સારી રીતે ખર્ચો રાકાય તેમ નથી. માટે જુથ, મહાલ, અને પ્રાંતપુસ્તકાલય મંડળોએ પોતપોતાના વિભાગમાં વધારેમાં વધારે સીપુરો પરીક્ષાનો લાભ આ વખતે લે એ માટે પૂરતું પ્રચારકામ કરવું જોઈએ. પરીક્ષાના ઉચ્ચ હેતુની, વિધ્યની અને પરીક્ષાની સરળતાની દ્રષ્ટિકોણે સહેલાઈથી પૂરી પાડવી જોઈએ. પુસ્તકોના ખર્ચને રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ દરેકોઈ રીતે પહોંચી વળવા તૈયાર છે. તો પછી પ્રમાદના કારણે, વ્યવસ્થાની ખામીને લીધે વા અજાણપણાના સમજાથી કોઈ પરીક્ષા આપ્યા વિના ન રહે તેની સર્વ કોઈ પૂરતી સંભાળ રાખે.

જનનુઆરી આખર પછી પુસ્તકો મોકલી આપવાનું બની શકશે નહિ માટે પોતપોતાના જુથમાંથી માહિતી એકત્ર કરી, પૂરતી સંખ્યામાં પુસ્તકો અગાઉથી લેવા સર્વકોષને વિશ્વસિ છે.

તા. ૭-૧-૩૭

}

મોતીલાલ ન. અમીન
મહિલાલ મં. કાશીવાળા
મંત્રીઓ,
વ. રા. પુ. મંડળ

મહિલા પુસ્તકાલયો*

શરીરના બધાજ અવયવો—હાથ, પગ, આંખ, કાન વગેરે હુબપુહ અને નિરોગી હોય ત્યારેજ શરીર સર્વોચ્ચ સુખી ગણાય. તેજ ધોરણે રાષ્ટ્રની બધી કોમો, ઉજળિયાત તેમજ પછાત, જ્ઞાનને માર્ગે પ્રયાણ કરતી હોય ત્યારેજ આપું રાષ્ટ્ર પ્રગતિને પંથે આગળ વધે છે એમ કહી શકાય. રાષ્ટ્રના પણ બે ભાગ પાડી શકાય: પુરુષો અને સ્ત્રીઓ. એકલા પુરુષો કેળવણી અને જ્ઞાનમાં આગળ ને આગળ દોડ્યા કરે અને સ્ત્રીઓ ન્યાં હોય ત્યાં ને ત્યાં જ સ્થિર રહે તો રાષ્ટ્રના એ બંને ભાગ વચ્ચેનું અંતર દિવસે દિવસે વધતું જાય. પરિણામે સંસારસાગર પાર ઉતરવાનો પ્રયત્ન કરતા રાષ્ટ્રના એક ભાગને રાષ્ટ્રનો ખીન્ને ભાગ ધંટીના પડ સમાન ડગલે ને પગલે વિદ્વંસન નિવડે જ, અને બેમાંથી એકેય ભાગ સંસાર તરી શકે નહિ. વડોદરા રાજ્યમાં હાઈસ્કૂલવાળાં સ્થળોમાં પણ તપાસ કરીશું તો સમગ્રશે કે કેટલેક સ્થળે હાઈસ્કૂલમાં તો કન્યાઓને લણવા ન જ મોકલે પણ ગુજરાતી કન્યાશાળામાં પણ હજી ધોરણ સુધીનીય કેળવણી કન્યાઓને લેવા દેતા નથી. એટલે એક બાબતે પુરુષ વર્ગ મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી વિદ્યાપીઠની ઉચ્ચ કેળવણી લે અને તેથી પણ વિશેષ અભ્યાસ માટે યુરોપ—અમેરિકા જાય, ત્યારે તેમની સ્ત્રીઓ અજ્ઞાનરૂપી ધોર અધિકારમાં સજા કરે છે. એટલે નવલરામે આજથી ૫૦ વર્ષ ઉપરની સામાજિક પરિસ્થિતિના વર્ણનરૂપે લખેલી ગરબીની કડી—

“લાઘ તો ભૂજોળમાં રમે છે, બાધનું ચિત્ત ચૂલામાં” એ આજે પણ આખે-હૂખ ખરી કરે છે. માટે આખા રાષ્ટ્રની ઉન્નતિનો વિચાર જોડો કરતા હોય અને સંસારનાં આ બંને ચક્રોને ચતિ આપવાનું પવિત્ર કાર્ય જેમના હાથમાં સોંપાયું હોય, તેમણે સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવાના અને તેમનામાં જ્ઞાન પ્રચાર કરવાના માર્ગે એકદમ હાથમાં લેવા જોઈએ. સરકાર તરફથી શાળાઓ માટે અપાતી મદદ મેળવવાને માટે સંસ્થામાં લાભ લેનારની અમુક સંખ્યા હોવીજ જોઈએ એવી શરત મૂકવામાં આવે છે; તેવીજ રીતે રાજ્ય તરફથી ન્યાં ન્યાં હાઈ-સ્કૂલો હોય ત્યાં ત્યાં કન્યાશાળાના ગુજરાતી પાંચમા છઠ્ઠા અને તે ઉપરના વર્ગોમાં અમુક સંખ્યા હોવીજ જોઈએ એવી શરત દાખલ કરવામાં આવે તો, લોકો છોકરાઓને લણવાની અનુકૂળતા મળે એટલા ખાતર કુટુંબની, જ્ઞાતિની કે ગામની કન્યાઓને, શિષ્યવૃત્તિ આપીને પણ કન્યાશાળાનાં ઉપલાં ગુજરાતી ધોરણોનો અભ્યાસ કરવાની અનુકૂળતા આપતા પ્રેરણો. પરિણામે પુરુષોની સાથે સ્ત્રીઓની કેળવણી પણ આપોઆપ વધશે. ગોંડળ રાજ્યે આ દિશામાં એક સુંદર દૃષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું છે. એ રાજ્યમાં કાયદાથી ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરવામાં આવી છે, પણ તે ફક્ત કન્યાઓને માટેજ. છોકરાઓને માટે તો કેળવણી મરજિયાતજ છે. આમ કરવામાં તેને ઉદ્દેશ એવો છે કે ઉપજીવિકાની અને ખીજી જરૂરિયાતને લઈને છોકરાઓને તો સર્વ કોઈ કેળવણી આપે છે અને આપશે જ; અને જો કંઈ શિચિલતા

* પુસ્તકાલય માસિકના સને ૧૯૩૦ના ઑક્ટોબરના અંકમાં લખાયેલો જરૂરી ફેરફાર સાથેનો લેખ.

હશે તો છોકરીઓના કરતાં પાછળ ન પડી જવાની ખાતર પણ છોકરાઓને કેળવણી આપવાની માખાપ તજવીજ કરશેજ. એટલે છોકરીઓ માટે ફરજિયાત ઠરાવતાં છોકરીઓ તેમજ છોકરાઓ બંનેમાં કેળવણીનું પ્રમાણ લગલગ સરખું આવી રહેશે.

આખા વડોદરા રાજ્યમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત દાખલ થયાને લગલગ ૩૦ વર્ષ થયાં છે; એટલે ઉચ્ચ ગણાતી કોમોમાં અને કસ્ટોમોમાં તો સ્ત્રીઓ સારી રીતે વાંચતાં લખતાં શીખી ગઈ છે. પુસ્તકાલય ખાતું શરૂ થયું ત્યારથીજ કસ્ટો પુસ્તકાલયોને અંગે સ્ત્રીઓમાં જ્ઞાનપ્રચાર થાય તે માટે એ દિશામાં વિવિધ પ્રયત્નો થયા છે; જેવા કે:—

- ૧ અઠવાડિયામાં લતાવાર એક વખત પુસ્તકાલયના નોકર મારફત સ્ત્રીઓને પુસ્તકો ઘેર પહોંચાડવા તેમજ પાછાં મંગાવી લેવાની યોજના દાખલ થઈ છે.
- ૨ અઠવાડિયામાં એક દિવસ-જરૂર પડે તો પુરુષોને માટે પુસ્તકાલય બંધ રાખીને પણ-સ્ત્રીઓને માટે જ તે ખુલ્લું રાખવાનું હતું છે.
- ૩ સ્ત્રીઓ માટેનો એક ખાસ સ્ત્રીઉપયોગી સંગ્રહ જુદો રાખવાનું હતું છે.

ન્યાં ન્યાં આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર ઉત્સાહી મંત્રીઓ અને કાર્યવાહકો મળી આવ્યા છે, ત્યાં ત્યાં આ યોજનાઓ સંતોષકારક રીતે કામ કરે છે અને તેનું સારું પરિણામ આવ્યું છે. કેટલીક જગાએ તો સ્ત્રીઓમાં વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા એટલી મોટી નીવડી છે કે સ્વાભાવિક રીતે જ એ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર સ્ત્રી પુરુષો તરફથી જ સ્વતંત્ર મહિલા પુસ્તકાલયની માગણીઓ થવા માંડી છે. પેટલાદ મુકામે મળેલી વડોદરા રાજ્ય ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદમાં તો સ્વતંત્ર મહિલા પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની આ માગણીનો ઠરાવ પણ થયો હતો, અને આ ઠરાવના ધોરણે સ્વતંત્ર મહિલા પુસ્તકાલય સ્થાપવાની અને મદદ આપવાની મંજૂરીઓ પણ શ્રીમંત સરકાર તરફથી અપાઈ છે.

અમરેલીમાં ઘણાં વર્ષોથી એક મહિલા પુસ્તકાલય ચાલતું. સ્ત્રીઓ જ એનો વહિવટ કરતી. સ્વતંત્ર ભાડાનું મકાન રાખવામાં આવતું. એક બાઈ વચ્ચે અને બાકીની સાંલજે એ રીતે કથા વાર્તા પણ થતી. વર્તમાનપત્રો વાંચવાનું અને પુસ્તકોની આપ લેતું કામ પણ થતું જ. અગાઉના નિયમ પ્રમાણે આ પુસ્તકાલયને વાચનાલયના ધોરણે રૂ. ૫૦ સરકાર મદદના અને રૂ. ૫૦ પ્રાંત પંચાયત મદદના મળતા. પુસ્તકોની ખોટ જણાતી ત્યારે વોકર લાયબ્રેરીના ખર્ચે પુસ્તકો ખરીદી મહિલા પુસ્તકાલયને પૂરાં પાડવામાં આવતાં. અમરેલીની આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનાર સેવાભાવી બહેનો અને ભાઈઓ મળી આવેલાં. સહાનુભૂતિવાળો અમલદારવર્ગ પણ મળી ગયો. પરિણામે સન ૧૯૨૧ માં મહિલા પુસ્તકાલયના મકાન માટે રૂપિયા ૭૦૦૦ એકઠા કરવાનું બીકું આગેવાનોએ ઝડપ્યું અને એ જાતની બાંહેધરી મહિલા પ્રવૃત્તિમાં ખૂબ રસ લેતા તે વખતના સુખા મેં ૨. રા. ભાટે સાહેબને આપી. તેમણે પ્રાંત પંચાયતના અધ્યક્ષ તરીકે આ પ્રશ્ન પંચાયતની સાધારણ સભા સમક્ષ રજુ કર્યો ને પંચાયતે મદદ તરીકે રૂ. ૭૦૦૦ આપવાનો ઠરાવ કર્યો; અને સરકાર મદદના રૂ. ૭૦૦૦

મળવા માટે પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મંગણી કરી. પુસ્તકાલય ખાતાએ પણ ઉદાર લોક-મદદ અને પ્રાંત પંચાયત-મદદ લક્ષમાં લઇ, અમરેલીમાં મહિલા પુસ્તકાલયના મકાનની જરૂરિયાત સ્વીકારી, સરકારમદદ રૂ. ૭૦૦૦ આપવાની માગણીને ટેકા આપ્યો. નામદાર મંત્રી મંડળ તરફથી આ માગણી સ્વીકારવામાં આવી, અને રાજ્યમાં એક સ્થળે એક જ પુસ્તકાલય બાંધવાનું જે ધોરણ હતું, તે મહિલા પુસ્તકાલય પૂરતું અમરેલીના દૃષ્ટાંતથી ફેરવાયું. એટલે અમરેલીમાં કુલ રૂ. ૨૧૦૦૦ ના ખર્ચે ખાસ મહિલા પુસ્તકાલયનું નવીન મકાન તો બંધાયુંજ, પણ તે એવું કે વડોદરા રાજ્યનાં સમગ્ર પુસ્તકાલયોમાં સૌથી મોટું, સૌથી મજબૂત, સૌથી વિશાળ અને કોઇ રાજ્યમહેલની બરોબરી કરે એવું સૌથી સુંદર મકાન થયું અને તેના નિર્માણકે માટે પણ રૂ. ૮૦૦૦ ની ઉદાર મદદ મહુવાનિવાસી શેઠ શ્રી રણુ-છોડલાસ હરજીવનદાસે પોતાનાં ધર્મપત્ની તાપીબાઇનું નામ આપવાની શરતે આપી.

સારાં કામોની સુવાસને એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે એવી રીતેની માફક પ્રસરતાં વાર નથી લાગતી. અમરેલી પુસ્તકાલયની યશસ્વી પ્રવૃત્તિથી રાજ્યમાં મહિલા પુસ્તકાલયોનો યુગ શરૂ થયો. અને જે અમરેલીમાં થયું તે જ પ્રમાણે પાટણમાં સરકારી અમલદારો અને લોકોના સાચા સહકારથી, ખાસ કરીને એક સુવક્ત્રી રૂ. ૮૦૦૦ ની મોટી સખાવતથી, રૂ. ૨૧૦૦૦ ના ખર્ચે મૃણાબાઇ કોઠારી મહિલા પુસ્તકાલય બંધાઈ ચૂક્યું. નવસારીમાં તો એક જ ધનાઢ્ય અને પરાંપકારી પારસી બાનુ કેપ્સલર 'નામજીની ઉદાર સખાવતથી સર્વ કામોની સ્ત્રીઓની સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિઓ માટે જ, રૂ. ૨૫ થી ૩૦ હજારની કિંમતનું એક મોટું આલિશાન મહિલા વિશ્રામ અમરેલીની પણ પહેલાં, બંધાઈ ચૂક્યું છે અને પુસ્તકાલય ખાતા દ્વારા વાર્ષિક મદદ મેળવી, તેનાં સેવાભાવી, વિદ્યુષી મંત્રી બાયમાય રસ્તમજી દાણુની કાળજીભરી સીધી દેખરેખ નીચે સુંદર પ્રગતિ કરી રહ્યાં છે.

પ્રાંતનાં મુખ્ય ત્રણ સ્થળો નવસારી, અમરેલી અને પાટણમાં મહિલા પુસ્તકાલયનાં મકાનો બંધાઈ ચૂક્યાં એટલે રાજ્યના કર્મચોરોએ આ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી લીધી. કર્મચોરોમાં સૌથી પહેલી શરૂઆત વસોએ કરી અને પછી પેટલાદ, ભાદરણ, ધર્મજ અને સોજીત્રામાં થઇ. પછી તો ઘણા કર્મચોરોમાંથી માગણીઓ આવવા માંડી; એટલે અમરેલી મહિલા પુસ્તકાલયના યુગની શરૂઆતથી આજ સુધીમાં નીચે પ્રમાણે મકાનો માટે નિયમ પ્રમાણે મદદ આપી મંજૂરીઓ અપાઈ ચૂકી છે:—

૪ વસો	મહિલા પુસ્તકાલય	રૂ. ૬૦૦૦
૫ પેટલાદ	,,	રૂ. ૮૦૦૦
૬ ભાદરણ	,,	રૂ. ૬૦૦૦
૭ ધર્મજ	,,	રૂ. ૬૦૦૦
૮ સોજીત્રા	,,	રૂ. ૩૦૦૦
૯ વ્યારા	,,	રૂ. ૩૦૦૦
૧૦ વડનગર	,,	રૂ. ૭૫૦૦

પૈકી, વડનગર માટે સરકાર મદદ રૂ. ૧૦૦૦ અને પ્રાંત પંચાયતના રૂ. ૧૫૦૦ છે.

ઊંઝા, વિજાપૂર, સોજીત્રા, વીસનગર, મહેસાણા, ગણદેવી, અને બેટ માટે લોકમદદનો રકમો તૈયાર જ છે. કલોલે તો સરકાર મદદની રાહ જોયા વિના જ મહિલા પુસ્તકાલયનું મંદાન બાંધી લીધું છે, અને ડામોધ પણ એ જ ધોરણે બાંધી લેશે. સિદ્ધપુર, કડી, શિતોર, બીલીમોરા, વગેરે સ્થળે સરકાર-પંચાયત મદદની ખાતરી મળે તો આજેજ લોકમદદ બીજી થઇ શકે તેમ છે. પુસ્તકાલય ખાતું મહિલા પુસ્તકાલયો માટે જ મંજૂર થતા રૂ. ૪૦૦૦ દર વર્ષે નિયમિત રીતે ખર્ચે અને ખાસ સ્ત્રીઓની પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે વિશેષ મીઠી નજર રાખે તો જેમ આખા રાજ્યમાં સ્વ. મે. રા. રા. બોર્ડન સાહેબના વખતમાં ફક્ત ચાર જ વર્ષમાં રાજ્યના એકેએક કસ્ટોમર, કસ્ટોમરપુસ્તકાલયોનાં નવીન મકાનો બંધાઈ ચૂક્યાં, તેવી રીતે આખા રાજ્યના બધાજ કસ્ટોમરોમાં, મહિલા પુસ્તકાલયો પણ ચાર જ વર્ષમાં બંધાઈ જાય એમાં કોઈએ કંઈ જ શંકા રાખવા જેવું નથી.

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદો હિંદના જુદા જુદા ભાગોમાં ભરાય અને સ્ત્રીઓના હક્કના અને ઉન્નતિના સારા ઠરાવો ભલે પસાર કરે, પણ સ્ત્રી-કેળવણીના અને સ્ત્રી ઉન્નતિના હિમાયતીઓ-પણી ભલે તે સ્ત્રી હો કે પુરુષ, હો, સરકારી નોકર હો કે પછી ખાનગી સહ-ગૃહસ્થ હો, કેળવણી ખાતાના નોકર હો વા મુલકી ખાતાના અમલદાર હો-તેઓ સર્વ સ્ત્રીઓનાં કાર્યોને અનુકૂળતા કરી આપવા જગૃત નહિ રહે અને સતત પ્રયત્ન અને અવિરત ખંત ચાલુ નહિ રાખે તો કાર્યસિદ્ધિ થશે નહિ. મહિલા પુસ્તકાલયના આ યુગમાં, શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સયાજીરાવના આ કેળવણી યુગમાં સ્ત્રી-ઉન્નતિનાં કાર્યો કરવાની અને સફળતા પ્રાપ્ત કરવાની હાલમાં અતિ સુંદર તક છે. આજે જે કંઈ થશે તે કાલે નહિ થઈ શકે. વિચાર કરવા જતાં વિદ્યો આવશે અને મનનું ધાયું મનમાંજ રહી જશે. જે તે કસ્ટોમર શિક્ષિત યુવકો હાલ લેવા તૈયાર થયા છે; રાજ્યની ઉદાર યોજનાઓ અને ખાતાના અંદાજ-પત્રમાં રકમની સવલતો નિયત થઈ ગઈ છે.

માટે જે ખાતાના અમલદારો જગૃત રહેશે, તકનો લાભ લેશે, ઠરેલા ધોરણ પ્રમાણે મદદ સત્વર ખીનસંકેતે આપશે અને કાર્યકર્તાઓ સાથે સાચો સહકાર સાધશે તો શ્રીમંત સરકારના કર્તિમંદિર રૂપ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને શિરે સફળ મહિલા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિરૂપ સોનેરી કળશ ચડશે. આ પ્રકારનો યશ વડોદરા રાજ્યને, પુસ્તકાલય ખાતાને અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના હિમાયતીઓને મળે એજ પ્રાર્થના !

વસો,

તા. ૭-૧-૩૭.

માતોલાઈ ન. અમીન.

ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના બંધારણને કાચો ખરડો.

ગુજરાતનો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતાં શ્રી પુરુષોત્તમ પટેલની પરિષદ તા. ૬-૫-૩૪ ને રોજ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના આશરા નીચે અમદાવાદમાં સર મનુભાઈ નંદશંકર મહેતાના પ્રમુખપદે મળી હતી. તે વખતે ૪૧ સભ્યોની જે કામચલાઉ કારોબારી સમિતિ નીમેલી તેણે ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળનું બંધારણ ઘડવાનું કામ શ્રી મોતીભાઈ ન. અમીન, શ્રી રામનારાયણ વિ. પાઠક, શ્રી મણિલાલ કાશીવાળા, શ્રી હીરાલાલ ત્રિ. પારેખ અને શ્રી આશાભાઈ ન. પટેલની સમિતિને સોંપેલું. આ સમિતિએ જે બંધારણ તૈયાર કર્યું છે તે સહુ કોઈની જાણ અને સૂચનાઓ માટે અને પ્રકટ કરવામાં આવે છે, જેથી આ બંધારણ અને તે ઉપર આવેલી સૂચનાઓ પરિષદ નીમેલી કામચલાઉ કારોબારી સમિતિમાં રજુ કરી તેમાં ઘટિત ફેરફાર કરી હોળીની રમઝોમાં આણંદમાં ભરાનાર ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદની બીજી બેઠકમાં છેવટની મંજૂરી માટે રજુ કરી શકાય. આ બંધારણ સંબંધી જેમને જે કંઈ સૂચનાઓ કરવાની હોય તેમણે અમદાવાદ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના શિરનામે શ્રી હીરાલાલને વા આણંદ ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટીને શિરનામે શ્રી આશાભાઈને ફેબ્રુઆરીની ૧૫ મી તા. સુધીમાં જણાવવી.

તા. ૨૦-૧૨-૩૬

હીરાલાલ ત્રિસુવનદાસ પારેખ.

આશાભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ

મંત્રીઓ,

ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ.

બંધારણ:

૧. આ મંડળને “ ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ ” કહેવામાં આવશે.
૨. મંડળના ઉદ્દેશ નીચે પ્રમાણે છે :—
  - ક. ગુજરાતનાં ગામોમાં વાચનાલયો, પુસ્તકાલયો અને ફરતાં પુસ્તકાલયો દ્વારા જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો;
  - ખ. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કાર્યકર્તાઓ, સરકાર, અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર વધે એવા પ્રયત્ન કરવા;
  - ગ. પુસ્તકાલયોને લગતાં રૂ. ૨૫૦ અને તે ઉપરાંતની રકમનાં ન્યાસ (ટ્રસ્ટ ફંડ) સ્વીકારવા અને તેનો વહીવટ કરવો; અને
  - ઘ. ગુજરાતની પ્રજાને સુચાયનમાં વધુ ને વધુ રસ લેતી કરવા અને ઉપરના હેતુ પાર પાડવા નીચેના જેવા કક્ષાને લેવા:—

- સ. બધા તાલુકાઓમાં તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળો અને બધા જિલ્લાઓમાં જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળો ઉભાં કરવાં યા કરાવવાં;
- ર. ગુજરાતનાં ગામોનાં પુસ્તકાલયો વ્યવસ્થિત બનાવી શકાય એ માટે પ્રચારકો નિમવા;
- ગ. શિષ્ટ વાચનના પ્રચાર માટે વાચકમંડળો, અભ્યાસમંડળો, અભ્યાસ-ક્રમો અને પરીક્ષાઓની જુદી જુદી યોજનાઓ હાથ ધરવી ને પ્રગટ કરવી; અને
- મ. પુસ્તકાલય શાસ્ત્રનું શિક્ષણ આપવા શિક્ષણ વર્ગો ઉઘાડવા.

૩. મંડળનું વર્ષ જાન્યુઆરીથી ડીસેમ્બર સુધીનું ગણાશે.

૪. મંડળના સભાસદોના વર્ગો નીચે પ્રમાણે રાખવામાં આવ્યા છે:—

વર્ગ	એકી વખતે આપવાની રકમ.	વાર્ષિક હમ્મતની રકમ વ્યક્તિ માટે	વાર્ષિક હમ્મતની રકમ સંસ્થા માટે
પહેલો	રૂ. ૧૦૦	રૂ. ૮	રૂ. ૧૦
બીજો	રૂ. ૫૦	રૂ. ૪	રૂ. ૫
ત્રીજો	રૂ. ૨૫	રૂ. ૨	રૂ. ૨
ચોથો	રૂ. ૧૧	રૂ. ૧	રૂ. ૧

૫. કોઈ પણ પુસ્તકાલય યા પુસ્તકાલયો સાથે સંબંધ ધરાવતું મંડળ તેમજ અદાર વર્ષની ઉપરની ઉમ્મરના કોઈપણ સ્ત્રી પુરૂષ આ ચોથી કલમમાં બતાવ્યા મુજબ લવાજમ ભર્યેથી મંડળના જે તે વર્ગના સભાસદ થઈ શકશે. પંદર વર્ષ સુધી નિયમિત લવાજમ ભરવાથી વાર્ષિક લવાજમ ભરનાર પણ આજીવન સભાસદ ગણાશે.

૬. મંડળના ભંડોળમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થશે:—

ક. સભાસદોના લવાજમ;

જ. મુરઝર, દોઢલખોડ કે અન્ય સંસ્થાઓ. પાસેથી એળેલો રકમ;

ગ. બક્ષિસ કે દાન તરીકે મળેલી રકમ; અને

ઘ. સ્વાગત સમિતિએ ૧૯ મી કલમ પ્રમાણે સેપિલું ભંડોળ.

૭. મંડળના ભંડોળની નીચેના ધોરણે વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે:—

ક. પગારદાર સહમંત્રી, પ્રચારકો, કારકુનો કે બીજા જરૂરી નોકરો શેઠવામાં;

જ. શિષ્ટ વાચનના પ્રચાર માટે જુદી જુદી યોજનાઓને અંગે ખર્ચ કરવામાં;

ગ. પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગો ઉઘાડવામાં;

ઘ. ભત્ર્યા ભાડા મુસાફરી અંગે ખર્ચ કરવામાં; અને

ઙ. મંડળના ઉદ્દેશોને લગતાં અન્ય કાર્યો કરવામાં,

૧૮. ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું કામ આગળ ધપાવવાં નીચે પ્રમાણેના સભાસદોનું એક વ્યવસ્થાપક મંડળ સભાસદો તરફથી ચુંટવામાં આવશે:—

૧ પ્રમુખ; ૧ યા વધારે ઉપપ્રમુખ; ૨ યા વધારે મંત્રીઓ; ૧૫ થી ૨૫ સુધીના સભાસદો.

૧૯. ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળનું કામકાજ આગળ ધપાવવા મંડળના સભાસદોને પોતપોતાના તાલુકાઓનાં તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળો રચવાનો અને તે ચલાવવા પેટા નિયમો ઘડવાનો હક્ક રહેશે.

૧૦. આઠમી કલમ પ્રમાણે રચાયેલાં તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળોને પોતપોતાના જિલ્લાનાં જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળો રચવાનો અને તે ચલાવવા પેટા નિયમો ઘડવાનો હક્ક રહેશે.

૧૧. દરેક તાલુકા પુસ્તકાલય મંડળનો એક મંત્રી જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળનો સભાસદ, અને દરેક જિલ્લા પુસ્તકાલય મંડળનો એક મંત્રી ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળનો સભાસદ પોતાના હોદ્દાની રૂએ ગણાશે.

૧૨. વ્યવસ્થાપક મંડળનું કાર્ય નીચે પ્રમાણે રહેશે:—

ક. પરિપદની બેઠક વેળાએ ખસાર થયેલા દરાવોને અમલમાં મૂકવા તજવીજ કરવી;

ઁ. કોઈ ગામ કે શહેર તરફથી પરિપદની બેઠક વખતે જો આગામી પરિપદ માટે આમંત્રણ થયું ન હોય અથવા ખાસ પરિપદ બોલાવવાની જરૂર જણાય તો તે બંરવાનું સ્થળ નક્કી કરવું તથા પ્રમુખ નીમવા ગોઠવણ કરવી;

ગ. બંધારણ પ્રમાણે સભાસદો, સરકાર, લોકલબોર્ડ કે ઇતર સંસ્થાઓ પાસેથી, મદદ મેળવી બંડોળ એકઠું કરવું તથા હિસાબ રાખવો;

ઘ. મંડળના ઉદ્દેશને પહોંચી વળવા બજેટ ગોઠવી મંજૂર કરવું અને કામકાજ તેમજ ખર્ચ કરવા મંત્રીઓને સત્તા આપવી;

ઙ. પોતે દરેલા કામકાજનું વૃત્તાન્ત તથા નાણાંનું કુલ હિસાબ તૈયાર કરી મંજૂર કરી જમાવી પ્રગટ કરવો;

ચ. વ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદ સિવાયના ગૃહસ્થોને હિસાબ તપાસનાર નિમી હિસાબ તપાસાવવો; અને

છ. ટુંકમાં, ઉદ્દેશોને પહોંચી વળાય તે માટે શક્ય તે પ્રયત્ન કરવા અને બંધારણ તેમજ બજેટની હદમાં રહી જરૂરી ખર્ચ કરવો.

૧૩. પરિપદનો આગલી બેઠક વખતે દરાવવામાં આવેલા સ્થળે અને વખતે સામાન્ય રીતે વર્ષમાં એક વખત પરિપદ મળશે. જો એમાં કોઈ પણ દરાવ આગળની બેઠકમાં કરવામાં આવેલો નહિ હોય તો મંડળનું વ્યવસ્થાપક મંડળ એ જાણત નહીં કરશે તેમજ વ્યવસ્થાપક મંડળને યોગ્ય લાગે ત્યારે વા ચાર જિલ્લા મંડળોની માગણી આવે ત્યારે ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ ખાસ પરિપદ બંરો શકશે.

૧૪. પરિષદમાં નીચે પ્રમાણે પ્રતિનિધિઓ આવી શકશે :—

ક. આજીવન સભ્યો તથા વ્યક્તિગત વાર્ષિક નિયમિત સભાસદો પ્રતિનિધિ તરીકે આવી શકશે :

ખ. પહેલા વર્ગમાં જોડાયેલી સંસ્થા ૪, બીજા વર્ગની ૩, ત્રીજા વર્ગની ૨ અને ચોથા વર્ગની સંસ્થા ૧ એ પ્રમાણે સંસ્થાઓ પોતાના પ્રતિનિધિ મોકલી શકશે. પણ જે જીલ્લામાં પરિષદ બરવાની હોય તે જીલ્લાની સંસ્થાઓ બમણા પ્રતિનિધિ મોકલી શકશે.

૧૫. દરેક પ્રતિનિધિ પાસેથી રૂ. ૦-૮-૦ (આઠ આના) પ્રતિનિધિ શી લેવામાં આવશે.

૧૬. વિષયનિર્ણાયક સમિતિનું બંધારણ નીચે પ્રમાણે રહેશે :—

ક. દરેક જીલ્લામાંથી ૧૦ અને જે જીલ્લામાં પરિષદ મળી હોય તે જીલ્લાના ૧૫ એમ સમિતિ માટે સભ્યોની ચૂંટણી થશે; અને

ખ. પરિષદની આગલી બેઠકના પ્રમુખો, મંડળના સામાન્ય મંત્રીઓ, પરિષદ ભરાઈ હોય તે સ્થળના સ્વાગત મંડળના પ્રમુખ હોદ્દાની રૂએ સમિતિના સભ્યો ગણાશે.

ટીપ્પણી :—આ સમિતિના પ્રમુખ તરીકે પરિષદના પ્રમુખ અને તેમની ગેરહાજરીમાં તે વખતે હાજર રહેલા સભાસદોમાંથી પ્રતિનિધિઓએ ચૂંટણી પ્રમુખ કામ કરશે.

૧૭. પરિષદમાં રજુ કરવાના કારણે તેમજ તે માટે વકતાઓની પસંદગી કરવાનું કામ, અને નવીન વર્ષ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદોનાં નામ નક્કી કરી પરિષદમાં મંજૂરી માટે રજુ કરવાનું કામ વિષયનિર્ણાયક સમિતિનું રહેશે.

૧૮. કાર્યક્રમના અનુક્રમમાં પ્રમુખ ફેરફાર કરી શકશે; તેમજ કાનુનને લગતા અને કોમકોમ અસાવવાની રૂઢિને લગતા બધા પ્રશ્નોનો જે નિર્ણય પ્રમુખ કરશે તે પરિષદને અંતિમકર્તા ગણાશે.

૧૯. જે સ્થળે પરિષદની બેઠક મળી હોય તે સ્થળની પ્રતિનિધિ શીની રકમના ૨૫ ટકા સ્વાગત સમિતિએ મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળને સોંપવા જોઈશે.

૨૦. વ્યવસ્થાપક મંડળની ભલામણથી આ બંધારણમાં ફેરફાર કરવાની વા ઘટાડો ઉમેરો કરવાની સત્તા મંડળને રહેશે.

વિજ્ઞપ્તિ

વાઘોડીઆમાં ભરાયલા શિક્ષણ વર્ગના મેડા પરથી એક ડબલ બેડીંગની ચેતરંજ કોઈના ખીસ્તરા લેગી ભૂલથી બંધાઈ ગઈ હોવાનું જણાય છે. તો એ મકાનમાં ઉતરેલા ભાઈઓને પોતાના બિસ્તરામાં તપાસ કરતાં જો મળી આવે તો તે વાઘોડીઆ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રીને શિરનામે પરત પહોંચતી કરવાની વિજ્ઞપ્તિ છે.

નવીન કાલ

અ.નં.	પુસ્તકનું નામ	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	વિશેષ લક્ષણ
૧	પ્રાયશ્ચિત	સોપાન	ધર્મચરણ મોહન-લાલ દવે, કરાંચી	૩૩. કા.પુ. ૪૩. પા.પુ.	અંગલિ અંચમાં
૨	કેકેથી-મંદોદરી	નાનાલાલ	દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર	૦-૪-૦	૨. રત્ન પુ. ૩૦૦ રામાયણના પાત્રો-૫
૩	દારઝન બા. ૧લો	ચંકર શાહ (અનુવાદક) ગિજુભાઈ	"	૦-૫-૦	દ.બા.સા.વા. પુ. ૧૫૫
૪	ટેકરીની વનરૂપિ	ગિજુભાઈ	"	૦-૫-૦	" પુ. ૧૫૫
૫	બાળકોનું રામાયણ ભાગ ૨	રમણલાલ નાનાલાલ શાહ	બાલજીવન કાર્યાલય બાળવાડા, વડોદરા	૧-૦-૦	માલજીવન પુસ્તકમાળા શ્રેણી બીજી પુ. ૪૫ મૂળ સંસ્કૃત સહિત
૬	સત્યનારાયણની કથા	બ્યાસજી, યુનીલાલ ગો. પં.જા	ધાર્મિકલાલ યુ. પં.જા વડોદરા	૦-૮-૦	
૭	ભારતી પ્રથમ ઉદ્ધવાસ (આદી ને સભાપત્ર)	દેસાઈ, વાલજી ગોવિંદજી	નવજીવન કાર્યાલય અમદાવાદ	૦-૪-૦	
૮	ગુજરાતી સાહિત્ય એનું મનન તથા વિવેચન	રામચંદ્ર દામોદર શુક્લ, દાહોદ	કર્તા	૨-૦-૦	
૯	પ્રાયમિક શાળાના શિક્ષકનો સાથી	યુનીલાલ બેચરલાલ ભટ્ટ	કર્તા	૧-૦-૦	શ્રી સમાજ સાહિત્યમાળા પુ. ૨૦૫
૧૦	માડી તારે ખોળે	ભાલચન્દ્ર ન. પં.જા વડોદરા	'નવું વાંચીએ' કાર્યાલય વડોદરા	૦-૩-૦	'નવું વાંચીએ' અંચમાળા
૧૧	વલ્લરી	ઈન્દુકુમાર શંકરલાલ શહેરાવાળા	સોમાલાલ શંકરલાલ શાહ, અમદાવાદ	૨-૦-૦	ગુજરાતી પંચની ૧૯૩૬ની બેટ
૧૨	કર્મ માગ	હરિલાલ આયુજીલાલ કાપડીઆ	કર્તા	૦-૫-૦	
૧૩	ધર્મ અને ધર્મનાયક	શાન્તિલાલ વનમાળી શેઠ	ગુજર અંચરત્ન કાર્યાલય અમદાવાદ	૦-૧૨-૦	

સ્વીકાર :

નીચેનાં પુસ્તકો, રિપોર્ટો મળ્યા છે : પરિચય દવે પછી :—

(૧) દંતકર્ણ (૨) ઓખાહરણ (૩) અમરેલીની પ્રજાની વિદ્યાપીઠ (૪) ગુ. યુવક મંડળ કોમીનનો હેસાલ દિસાખ.

પુસ્તક પારિચય

૧. જીવનનો આનંદ:—કર્તા, દત્તાત્રય આલકૃષ્ણ કાલેલકર; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૩૬; રોયલ આઈ પેજ કદ; પાન ૧૩+૪૩૧; પાકું પુકું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

‘જીવનનો વિકાસ’ પણ ‘જીવનના આનંદ’ રૂપે કાકા કાલેલકરના કળા અને કુદરત વિષયક લેખોનો આ સંગ્રહ ઘણો સુંદર છે. પુસ્તક ચાર ખંડમાં છે. પહેલામાં પ્રકૃતિનું હાસ્ય, ખીજામાં અનંતનો વિસ્તાર, ત્રીજામાં નિવૃત્તિમાં નરીક્ષણ, ચોથામાં રખડવાનો આનંદ, અને પાંચમામાં જીવનનો ઓપ એ સંગ્રાઓ નીચે એકંદરે ૧૧૧ લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે. કાકાશ્રીની અવલોકન શક્તિ કેટલી વિશાળ તથા ઝીણી છે તે આ લેખો ઉપરથી આજેકુળ જણાઈ આવે છે. એમણે જે જે જ્યાં જ્યાં જોયું તેના ઉપર વિચાર ને મનન કરી જનસમૂહ સમક્ષ પોતાના વિચારો તેમણે આ પુસ્તક દ્વારા ધરી દીધા છે. પહેલા ત્રણ ખંડમાં કુદરતને લગતા લેખો તથા છેલ્લા બેમાં કળાને લગતા લેખો છે. લેખો વાંચી મનન કરવા લાયક અને પ્રેરણાત્મક છે. જીવનનો આનંદ મેળવવામાં આ પુસ્તક જરૂર ઉપયોગી થઈ પડશે, એમ માનીએ છીએ. શાળા, પુસ્તકાલયો વગેરેમાં આવા પુસ્તકો અવરય હોવાં જોઈએ. એના વાચનથી વિદ્યાર્થીઓની અવલોકનશક્તિ, વિચારશક્તિ તથા શુદ્ધિ ખીલશે અને જીવન એટલે શું તેના કાંઈક ખ્યાલ પણ આવશે. આશા છે કે વધારેમાં વધારે પુસ્તકાલયો શિષ્ટ કોટિનું આ સોંધુ છતાં ઉત્તમ પુસ્તક અવશ્ય ખરીદશે. આવા પુસ્તકોથી પુસ્તકાલયોની શોભા તથા તેના ગૌરવમાં વધારો થાય છે. જો દરેક અધ્યાપક, યાત્રાળુ અને મુસાફર આવી રીતે પોતાના અનુભવો તથા અવલોકનોનો લાભ પુસ્તક દ્વારા પોતાના બંધુઓને આપે તો ગરીબમાં ગરીબ મનુષ્ય પણ કુદરતની ખૂબીઓ સમજી શકે અને કળા અને કુદરતની મોજ માણી શકે.

૨. મિરાતે અહમદી-વૉ. ૨ ખંડ ૪થો:—અનુવાદક, દિ. બ. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી; પ્રકાશક, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, ભદ્ર, અમદાવાદ; સંવત ૧૯૯૨; કદ રોયલ ૮ પેજ, પાન ૨૮+૨૧૬ (૫૮૯ થી ૮૦૪); બોર્ડનું પુકું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

સને ૧૯૩૫ના વર્ષનાં ગુ. ૫૦ સોસાયટીના સભાસદોને મેટ આપવાનાં પુસ્તકોમાં એમણે હાજી સુલેમાન શાહમહમદ લોધીયા અંચમાળાના હમા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં ‘મિરાતે અહમદી’ નું છેવટ પ્રસિદ્ધ થાય છે. મૂળ ફારસી ભાષાનો આ અંચ

દિ. બ. કૃષ્ણલાલભાઈ જેવા નિષ્ણાતને હાથે અનુવાદિત યદિ ગુજરાતી વાચકો સમક્ષ ગુજરાતની હકીકત રજુ થાય એના જેવું ઉત્તમ શું હોય ? પ્રસ્તાવના પણ આજ ભાગમાં વિદ્વાન લેખકને હાથે લખાઈ છે. એટલે એમાં વિશેષ કહેવા જેવું હોય જ નહિ. આ અંથ પૂરેપૂરો આ પહેલી જ વાર ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થયો છે. પુસ્તકની રસિકતા, તેના હૃદયદ્રાવક વર્ણનો, લેખકની વર્ણનશક્તિ વગેરે વગેરે બાબતો શ્રી. કૃષ્ણલાલભાઈએ બહુ વિસ્તારથી પ્રસ્તાવનામાં ચર્ચા છે. આ પુસ્તક તૈયાર કરતાં અનુવાદકને કેટલો શ્રમ પડ્યો તથા તેમનો કેટલો સમય ગયો તથા સંપૂર્ણ અંથ પૂરો પ્રસિદ્ધ થતાં કેટલો વખત લાગ્યો વગેરે બાબતો પણ પ્રસ્તાવનામાં જણાવી છે. આ છેવટના ભાગમાં મોટે ભાગે ગાયકવાડ અને અમદાવાદના સુનાના ઝઘડાને લગતા પ્રસંગો વર્ણવ્યા છે. તેમજ પેશ્વા સરકારે અમદાવાદ મુંસલમાન સુખા પાસેથી જીતી પોતાનો સુખો નીમી વ્યવસ્થા જાળવી રાખી વગેરે બાબતો પણ નજરે પડે છે. છેવટે આપેલી સ્થળસૂચિ અને નામસૂચિથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થયો છે. સૂચિ પણ બહુ ઝીણવટથી આપી છે.

પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદી લે. આવાં પુસ્તકો વારેવારે છપાતાં નથી અને સંગ્રહવા લાયક તો છે જ.

૩. અર્વાચીન ગુજરાતનું રેખાદર્શન-ઈ. સ. ૧૮૫૮ થી ૧૯૦૭ ખંડ રજો : ઉદ્ભવ અને વિકાસ;—લેખક, હીરાલાલ ત્રિલુવનદાસ પારેખ; પ્રકાશક, શુ. વ. સોસાયટી, અમદાવાદ; કદ, પુઠું ઉપર પ્રમાણે; પાન ૮+૨૭૫; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

શેઠ હરિવલ્લભદાસ બાળગોવિંદદાસ અંથમાળાનું આ ૫૩ મું પુસ્તક ગુજરાતનો વિકાસ ૧૮૫૭ થી ૧૯૦૭ સુધીમાં કેવી રીતે થયો તે વર્ણવે છે. છેવટે આપેલી સાલવારી તથા આ પુસ્તક તૈયાર કરવા માટે ઉપયોગમાં લીધેલાં પુસ્તકોની સૂચિ તથા નામોની સૂચિ પણ ધણી ઉપયોગી છે. અર્વાચીન ગુજરાતની પ્રેરણાત્મક વિભૂતિઓએ આપેલો ફાળો પણ ખાસ વાંચવા લાયક છે. આવા પુસ્તકની જરૂર હતી જ. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદી.

૪. અંથ અને અંથકાર પુઠું ૭મું:—કર્તા, પ્રકાશક, સ્થળ, વર્ષ, કદ, પુઠું વગેરે ઉપર પ્રમાણે; પાન ૨૨+૨૬૮; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

સને ૧૯૩૫ની અંથસામગ્રીનો પરિચય કરાવતું આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી છે એ વિષે તો બે મત હોઈ શકે જ નહિ. સદર વર્ષમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકોની કિંમત તથા લેખક પ્રકાશક સાથેની યાદી વિષયવાર આપવામાં આવી છે. માસિકોમાં ૧૯૩૫માં આવેલા મહત્ત્વના લેખોની સૂચિ પણ અભ્યાસકોને બહુ જરૂરની છે. વળી ગુજરાતી ભાષા સંબંધી કવિશ્રી નર્મદાશંકર, રેવ. ટેલર તથા ડૉ. ગ્રીઅરસનના ઉદ્ગારો તેમજ પહેલી તથા બીજી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખોનાં ભાષણો જે હાલ ઉપલબ્ધ નથી તે પણ આમાં નજરે પડે છે. એ ઉપરાંત અર્વાચીન સમયની ગુજરાતી ભાષાના લેખકોની તેમની કૃતિઓ સાથે ટૂંકો જીવન નોંધ પણ આપવામાં આવી છે. છેક છેવટે પુ. ૧ થી ૭ ની અનુક્રમણિકા પણ એક સામગ્રી આપી છે તેથી અભ્યાસકોને બહુ સરળતા થશે. એ સાતે પુસ્તકોમાં ક્યાં ક્યાં

લેખકોનો સમાવેશ થાય છે તે આ અનુક્રમણિકામાં જણાવ્યું છે. ૧૯૩૫ની કવિતાનાં અવતરણો તેમજ ૧૯૩૫ના સાહિત્યની સમાલોચનાનો પણ અત્રે સમાવેશ થાય છે. એટલે પુસ્તકની ઉપયોગિતા વિષે શંકા હોષ શકે જ નહિ: પુસ્તકાલયો એના વિના ન ચલાવી લાઈ શકે.

૫. શાઈરી લા. ૧-૨:—કર્તા, હાસિમ બિન યુસુફ ભરૂઆ “ઝર” રાંદેરી; પ્રકાશક, ‘વહશી’ સાહિત્ય કાર્યાલય, રાંદેર; ૧૯૩૬; કાચું પુકું; પાન ૯૫; કદ કાઉન ૧૬ પેશ; મૂલ્ય ૮ આના.

‘વહશી’ સાહિત્ય કાર્યાલયની હારમાળાના ૧૨ મા અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં પિંગળનો ગૂઢ વિષય કર્તાએ બહુ વિસ્તારથી ચર્ચ્યો છે. કર્તા જાતે અરબી પિંગળને ગુજરાતી ભાષામાં ઉતારી જનસમૂહ સમક્ષ ધરે છે. અરબી પિંગળના નિયમો પણ કર્તાએ ટૂંકામાં આ પુસ્તકમાં આપ્યા છે, અને દરેક અરબી છંદોની રચના અરબી શબ્દો અને તેનાં બરાબર ગુજરાતી શબ્દોમાં લઘુગુણનાં ચિહ્નો સાથે સમજાવી છે. અરબી ભાષાના ગણોનાં જુદા જુદા ૧૬ પ્રકારો સહેલી રીતે સમજાવ્યા છે. આ પ્રકાશન પાછળ કર્તાએ ઘણી મહેનત લીધી છે અને એમનો ગુજરાતી ભાષાનો પ્રેમ પ્રત્યક્ષ જણાઈ આવે છે. એમની ગુજરાતી ભાષા પણ શુદ્ધ અને સંસ્કારી છે. પોતે અરબી અને ઉર્દુ કાવ્યોના શાયર હોવા છતાં ગુજરાતીમાં પણ તાલીમ લાઈ આવું સુંદર ઉપયોગી પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે, એ બદલ એમને અભિનંદન ધટે છે. કોઈપણ ભાષાના નિષ્ણાતે અથવા અભ્યાસકે અન્ય ભાષાના તેજ વિષયને જાણવાથી તેને બહોળું ક્ષેત્ર મળે છે એટલું જ નહિ પરંતુ અન્ય ભાષાના સાહિત્ય વગેરેની ખૂબીઓ સમજવામાં સહેલું પડે છે. પુસ્તક સાહિત્યની દૃષ્ટિએ બહુ જ ઉપયોગી છે. કસ્ટા પુસ્તકાલયો અને કાવ્યના રસિકો તરફથી એને ખાસ ઉત્તેજન મળતું ધટે.

૬. જીવન્ત પ્રકાશ:—લેખક, ગોવિન્દ ઉર્દે પુરૂષોત્તમદાસ હ. પટેલ, ધર્મજ; પ્રકાશક, ગોરખનભાઈ કિશોરભાઈ પટેલ ‘નંદાનંદ’, અલકાપુરો, સયાજી નગર, વડોદરા; કદ કાઉન ૧૬ પેશ; પાન ૧૩૪; બોર્ડનું પુકું; ૧૯૩૬; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦; મળવાનું ઠેકાણું પુ. સ. સ. મંડળ લિ. રાવપુરા, વડોદરા.

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં બે કાવ્યો આપેલાં છે. લેખકે પોતે પ્રસિદ્ધ ન કરતાં એમના મિત્ર જોઓ વડોદરામાં વકીલાત કરે છે તેમણે પ્રસ્તુત કાવ્યો બહુ પસંદ પડવાથી પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. સાથે બે ચિત્રો પણ મુકવા ઉપરાંત કાવ્યોની અનુપૂર્તિમાં કાવ્યોની સમજૂતિ પણ આપી છે. સમજૂતિ જુદા જુદા માણસોની જુદી જુદી હોય એ સ્વાભાવિક છે અને સાહિત્ય અને કાવ્યરસિકોમાં આદરપાત્ર થાય કે નહિ એ શંકાથી લેખકનું નામ આ આદર-તિમાં નહિ આપતાં બીજી આદરતિમાં આપવા પ્રકાશકે નહીં કર્યું છે. ‘જીવન્ત જ્યોત’ માં અર્જુન અને ઉર્વશીનો પ્રસંગ કાવ્યમાં રસમય રીતે ઉતાર્યો છે; જ્યારે ‘અગ્નિશિખા’ માં ચંદાવત અને પ્રભાવતીનો પ્રસંગ સરળ છંદોમાં ઉતાર્યો છે. બન્ને પ્રસંગો ઔંગારના

છે. ભાવના તથા શબ્દરચના ઉત્તમ છે. વિરહાવસ્થા તથા પ્રેમનો પ્રસંગ કાવ્યો માટે બહુ ઉત્તમ છે.

કાવ્યો વાંચવાથી આનંદ મળે એમ છે. આશા છે કે શક્તિશાળી પુસ્તકાલયો અને ધનિક કાવ્યજ્ઞો યોગ્ય ઉત્તેજન આપશે.

૭. કૂલવેણી:—કર્તા—પ્રકાશક, મૂળજીભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ, રાવપુરા, વડોદરા; ૧૯૩૬; કાડ'બોર્ડ'નું પુકું; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૧૬+૮૨; મૂલ્ય ૧૦ આના.

આ રાસગીતોના પુસ્તકનો પ્રવેશક શ્રીમતી શારદાબેને લખી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો કર્યો છે. સૌ. શારદાબેને રાસોનું લાલિત્ય તથા તેની રસિકતા તેમજ તેની પૂરેપૂરી માહિતી પોતાના પ્રવેશકમાં આપી છે એટલે એ વિષે વધારે લખવું જરૂરનું નથી. કર્તાનું આ ત્રીજું રાસનું પુસ્તક છે. આ પુસ્તકનું મૂલ્યાંકન સૌ. શારદાબેને આરંભમાં કરી તેની ઉત્તમતા જણાવી છે. વિષયો પણ પસંદ પડે એવા અને રાસો સહેલા તૃથા પ્રેરણા આપે એવા છે. આવા સુંદર રાસો માટે ભાઈ મૂળજીભાઈને અભિનંદન ધટે છે. જપાઈ, કાગળ વગેરે બધું ઉત્તમ છે. કિંમત પણ માફકસર છે. રાસના આ જમાનામાં આ પુસ્તક કન્યાશાળા, પુસ્તકાલયો તથા સ્ત્રીઓમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. મહિલા પુસ્તકાલયો તો જરૂર ખરીદે.

૮. ભક્તિ ચિંતામણી ભા. ૧ લો:—સંપાદક તથા પ્રકાશક, મજમુદાર જેઠાભાઈ લાલાજી દેશાઈ, વડોદરા અને મહુધા; ૧૯૩૫; કદ કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૨૪+૮; બોર્ડ'નું પુકું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

કવિશ્રી ન્હાનાલાલે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં કવિશ્રી જેઠામનો ટૂંક પરિચય આપ્યો છે. સ્વ. કવીશ્વર દલપતરામના સ્નેહી હોવાનું માન તેઓ ધરાવે છે. વયોવૃદ્ધ અને મળતાવડા સ્વભાવના હોવાથી હજુ લોકો તેમને હેતથી બોલાવે છે અને તેમનાં કાવ્યોની કદર કરે છે. એઓ પોતે શીઘ્ર કવિ પણ છે. એમનાં કાવ્યોની મીઠાસ પણ અજબ છે. આમાં એમના સ્નેહી મિત્ર રા. હીરાલાલ મોજલાલ મહેતાનું ટૂંક જીવન ચરિત્ર કાવ્યમાં જ કર્તાએ આપ્યું છે, કારણ કે એમના જ ઉત્તેજનથી આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધિ પામ્યું છે. એ પ્રસંગ કર્તાએ પોતાના ઉદ્દગારોમાં સંપૂર્ણ રીતે વર્ણવ્યો છે. કાવ્યોમાં ભક્તિ નીતરે છે. ભજનો તરીકે આ કૃતિઓ ઘણી ઉપયોગી છે. આધ્યાત્મિક તેમજ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિવાળા અભ્યાસકર્તા તો આ કાવ્યો બહુજ પસંદ પડશે. રાગ રાગણીમાં જુદાં જુદાં પદો અનુકૂળતા તથા પ્રસંગ પ્રમાણે રચાયાં છે. કાવ્યો ભોધક, ઉપદેશક અને આદ્વાદક છે. કર્તાએ પુસ્તકમાં દરેક પાને નીચે ટીપ્પણી પણ આપી છે, જેથી ઉપયોગિતા બેશક વધી છે.

૯. છ મૂર્ખાઓ:—લેખક, મેઘબેન; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર ભાવનગર; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૯૯; કાનું પુકું; સચિત્ર; મૂલ્ય પાંચ આના.

દક્ષિણામૂર્તિ બાલ સાહિત્ય વાટિકાના ૧૬ મા પુસ્તક રૂપે પ્રગટ થતા આ પુસ્તકમાં ગ્રંથ અને પાંચ શિષ્યોમાં મૂર્ખાઈની સરસાઈ થતી જોવામાં આવે છે. દરેક જણ પોતાની

મૂખોઈનો નમૂનો પ્રસંગોપાત્ત પ્રત્યક્ષ જતાવે છે. આવી વાતો બાળકોને બહુ રસમય તથા આનંદ આપનારી લાગ્યા વગર રહેજ નહિ. બાળ પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. એકેદર ૧૮ વર્તીઓ એકએકને સંકળાયેલી આ પુસ્તકમાં છે.

૧૦. કરીમ મહમદનાં કાવ્યો અને લેખો:—લેખક, કરીમ મહમદ ભાસ્તર, જુનાગઢ; કાઉન ૧૬ પેથ પાન ૨૧૬; પાકું પુકું, આગ્રહાદન સહિત; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

સાક્ષર શ્રીયુત હિંમતલાલ ગણેશજી અંગરિયા જેઠે રહીને ‘કવિતા પ્રવેશ’ નામનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું ત્યારથી ભાસ્તર કરીમ મહમદ કાવ્યલેખક તરીકે જાણીતા છે. મુસલમાન છતાં એમનું ગુજરાતી ભાષાનું જ્ઞાન ઉત્તમ તથા શુદ્ધ છે. એમણે ગુજરાતી તેમજ અંગ્રેજીમાં પણ બીજાં પુસ્તકો લખ્યાં છે. પ્રસ્તાવના ઘણીજ ટૂંકી છે. આ લેખો તથા કાવ્યો વખતોવખત માસિકો તથા અન્ય પત્રોમાં પ્રગટ થઈ ચૂક્યાં છે. અહીં તો માત્ર તેમને એકત્રિત કરી આ સંગ્રહ રૂપે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. વિષયવારી અનુક્રમણિકા જેતાં વિષયોનું વૈવિધ્ય જણાય છે. આધ્યાત્મિક, ચારિત્રવિષયક, ભૌગોલિક, વર્ણનાત્મક, સાંસારિક, ધાર્મિક વગેરે જાતનાં કવ્યોનો આમાં સંગ્રહ જણાય છે. સ્થળવર્ણનો પણ રસમય છે. ૧૯ લેખો અને ૨૨ કાવ્યો આમાં આપેલાં છે. પોતે જુનાગઢમાં નોકરી કરતા હોવાથી દેશી રાજ્યની નોકરી વિષે પોતાના અનુભવો લેખ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. વિષયો પણ સુંદર છે અને બોધક છે. નવલકથાનો નમૂનો પણ આમાં છે. આવા સંસ્કારી લેખકનાં પુસ્તકો તો તમામ પુસ્તકાલયોમાં હોવાં જોઈએ.

૧૧. એક હુતો છાકરો:—લેખક, ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ; પ્રકાશક, ‘ચાલો વિચારીએ’ કાર્યાલય અમદાવાદ; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેથ, પાન ૪+૧૧૦; કાચું સચિત્ર પુકું; મૂલ્ય છ આના.

‘ચાલો વિચારીએ’ ગ્રંથમાળાના બીજા વર્ષના પહેલા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં ગરીબ લોકોની સ્થિતિ હાલમાં કેવી હોય છે, તેમને છી થી મુશીબતો પડે છે તેમજ તેઓ કોઈ ઇલાજ નહિ જડવાથી કેવે કમાર્ગે જઈ ચડે છે તે દેવુના દાખલા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. ધનિકોને આવા દાખલાઓથી મજુર અને કારીગર વર્ગની ખરી સ્થિતિ જણાવી તેમની આંખો ઉઘાડવાની ઘણી જરૂર છે. આવાં પુસ્તકો ખાસ ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

૧૨. આપણી લોક કથાઓ:—લેખક, સ્વ. કમળાબેન; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણા મૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર ભાવનગર; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેથ, પાન ૧૦૧; કાચું રંગીન સચિત્ર પુકું; મૂલ્ય પાંચ આના.

દક્ષિણામૂર્તિ ખાસ સાહિત્ય વારિકા પુ. ૧૩ મું.

દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર તરફથી શ્રીયુત ગિજુભાઈના સંપાદકત્વ નીચે બાળકો માટે શિક્ષણનાં તેમજ વાર્તાનાં ઘણાં પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે. ખાસ સાહિત્યની ખોટ પૂરવામાં એ મંદિરનો કાળો ઘણો મોટો અને મુખ્ય છે. આ પુસ્તકમાં ૬ લોકવાર્તાઓ છે. ચાર વિક્રમ રાજની બીજી પુતળીમાંની છે, અને બીજી બે અન્ય રમુજ અને બોધક છે.

વિક્રમ રાજની વાર્તાઓ બાળકોને સાંભળવી બહુ ગમે છે; કારણ કે એમાં એની વીરતા, સાહસિકતા, નીડરતા, પરાંપકાર વૃત્તિ વગેરેની કથાઓ ગુંથાયલી હોય છે. બાળકોના મન પર એથી સારી છાપ પડી એ ગુણોનો ધીરેધીરે તેમનામાં પ્રાદુર્ભાવ થઈ શકે છે. માત્ર સંજોગો અને આસપાસનું વાતાવરણ શુદ્ધ અને અનુકૂળ હોવાં જોઈએ. બાલ પુસ્તકાલયો તથા અન્ય પુસ્તકાલયો ખાસ ખરીદી એ દ્વારા બાળકોમાં વાચનનો શોખ ઉત્પન્ન કરે એ ઇચ્છ છે.

૧૩. ઇળિયોઃ—લેખક, રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મકાંઠ, મુંબાઈ; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૩૨; કાચું પુસ્તક; મૂલ્ય ૩ આના.

બાલ વિનોદમાલાનું આ ૨૨ મું પુસ્તક છે. દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર માધક બાઈ રમણલાલ અને બાઈ નાગરદાસનો બાલ સાહિત્યનો ફાળો પણ જેવો તેવો નથી. એમણે પણ પુષ્કળ સાહિત્ય બાળકો સમક્ષ ધર્યું છે. એમનાં પુસ્તકો બાળકો બહુ હોંસથી વાંચે છે એટલું જ નહિ, પરંતુ અક્ષર મોટા ને કાગળ સારા રહેતા હોવાથી તેઓ બહુ સરળતાથી વાંચી નવીન પુસ્તકની આતુરતાથી રાહ જુએ છે. બાળક માટે જરૂર દરેક જાણ્ય ખરીદે.

વાર્તા પણ સાહસિકતા અને રસથી ભરપૂર છે. મૂર્ખ માણસ પણ સંજોગવશાત્ મહાન કવિ બની શકે છે એ કાળીદાસની વાત ઉપરથી ખાસ સમજી શકાય છે. નસીબનો પ્રભાવ પણ ખરો.

૧૪. મનોમુકુર ગ્રંથ ૩ જોઃ—કર્તા, નરસિંહરાવ જોળાનાથ દીવેદીઆ; પ્રકાશક, ગુ. વ. સોસાયટી, અમદાવાદ; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૩૧૮; કાચું પુસ્તક; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

મુ. નરસિંહરાવભાઈનાં વખતોવખત પ્રસિદ્ધ થએલાં ગદ્ય લખાણોનો આ સંગ્રહ ખરેખર સાહિત્યમાં ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે એમાં નવાઈ નથી. એમની સાહિત્યસેવા ગુજરાતી આલમથી અગ્રણી નથી. પ્રસંગોપાત્ત તથા દૂરસદની વેળાએ એમની લેખની ઝડપબંધ કામ કરી જાય છે. આમાં ૧૩ લેખો છે. પુસ્તકોનું અવલોકન, સાહિત્યદષ્ટિ, મુસાફરીના અદ્ભુત દૃશ્યોથી ઉપજેલા ઉદ્વેગો વગેરે એમાં બોધક અને વિચારણીય શૈલીથી આલેખાયલા છે. પુસ્તકાલયો જરૂર સંગ્રહી રાખે અને જેમ બને તેમ વધારે વંચાવે.

૧૫. મનુષ્ય સ્વભાવ અને સામાજિક ક્રમઃ—લેખિકા, શ્રી. વિનોદિની નીલકંઠ; પ્રકાશક, કદ, સ્વળ, વર્ષ, ઉપર પ્રમાણે; કાચું પુસ્તક; પાન ૬૫૩૧૨; મૂલ્ય રૂ. ૧.

૨૨. બાઈ હમાબાઈ મેટી સ્મારક ગ્રંથમાળાના પ્રથમ પુસ્તક રૂપે બહાર પડતા આ પુસ્તકમાં શ્રીમતી વિનોદિની નીલકંઠે અમેરિકાના પ્રેડેસર ફૂલીના 'હુમન નેચર અને સોશિયલ ઓર્ડર' નામના પુસ્તકનું ભાષાંતર આપેલું છે. પોતાના અમેરિકાના શિક્ષણ પ્રસંગે એમને આ પ્રેરણા થયાનું તેઓ જણાવે છે. એમના જ હાથ નીચે શ્રી. વિનોદિનીએ શિક્ષણ પણ લીધું જણાય છે.

આવાં સામાજિક પુસ્તકોની આવશ્યકતા ધણી જ છે. વિજ્ઞાનનો વિષય પણ એમાં સમાયો છે. સમાજ એટલે શું? સમાજને ને વ્યક્તિને શો સંબંધ છે? મનુષ્યની ભાવનાઓ કેવી હોવી જોઈએ,? અહંતાનાં સ્વરૂપો, તેનું લક્ષણ, વેરભાવ, સ્પર્ધા, પ્રભુત્વ વગેરે બાબતો આમાં ચર્ચેલી છે. વ્યક્તિઓનું અધઃપતન કેવી રીતે થાય છે તે પણ અત્રે એક પ્રકરણમાં જણાવ્યું છે. કુલ ૧૩ પ્રકરણો છે. ખરી સ્વતંત્રતા કેને કહેવાય એ છેલ્લા પ્રકરણમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે. આવા નિષ્ણાત અધ્યાપકોની કૃતિઓ ગુજરાતી ભાષામાં રૂપાન્તર થઈ તે દ્વારા સમાજ સંબંધી પાશ્ચાત્ય વિચારો આપણા જાણવામાં આવી આપણામાં ક્યાં ભૂલ છે અને તે કેવી રીતે સુધારવી તે સહેલાઈથી સમજાઈ આપણને લાભદાયી થઈ પડે છે. આવાં પુસ્તકોનાં ભાષાંતરો જેમ વધારે થાય તેમ સારાં. યુ. વ. સોસાઈટીને તો આવાં સુંદર પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે અભિનંદન જ હોય.

૧૬. શાળાઓમાં સુતારી કળાનું શિક્ષણ :—લેખક, આઈ. ડબ્લ્યુ. મુસા; પ્રકાશક, કદ, વર્ષ, સ્થળ પુલ્કું વગેરે ઉપર પ્રમાણે; પાન ૭૬; મૂલ્ય આઠ આના.

ગોપાળ હરિ દેશમુખ ગ્રંથશાળાનું આ સાતમું પુસ્તક બહુ અનુકૂળ સમયે પ્રસિદ્ધ થયું છે. ઉદ્યોગના શિક્ષણની જરૂરીયાત હાલમાં સર્વત્ર જણાઈ ચૂકી છે. ધંધાના શિક્ષણ સિવાય એકારોનો નિકાલ થઈ શકે એમ નથી. એટલે સુતારી શિક્ષણ કેવું હોવું જોઈએ, લાકડાની લુદી લુદી વસ્તુઓ મૂળ લાકડામાંથી કેવી રીતે બનાવવી વગેરે બાબતો આ પુસ્તકનાં ૧૪ પ્રકરણોમાં વર્ણવી છે. આકૃતિઓથી સમજણ પડતાં વાર લાગે એમ નથી. લાકડાનું માપ વસ્તુના પ્રમાણસર આપેલું છે. તે પ્રમાણે શાળાઓમાં આ પુસ્તક દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને શીખવવામાં આવે તો લણી રહ્યા પછી ધણા યુવાનોના જીવનની મુશ્કેલીઓ મટી જાય. દરેક બાબત બહુ ઝીણવટથી અને સરળ ભાષામાં સમજાવવામાં આવી છે. ગૃહઉદ્યોગની દૃષ્ટિએ આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી છે. પાલિશ કેમ તૈયાર કરવું, તે કેવી રીતે વાપરવું, કયું હિતમ વગેરે બાબતો પણ એમાં સમજાવી છે. પુસ્તક બહુ જ ઉપયોગી છે. દરેક શાળા, પુસ્તકાલયો તથા અન્ય વ્યક્તિઓએ પણ આ પુસ્તક ખરીદી ઉત્તેજન આપવા લઘામણ છે.

ના. ચં. દીવાનજી.

દીપોત્સવી અંક : ૧૯૩૬.

૧. જય ભારત :—૧૯૨૨ : તંત્રી, ચંદ્રકાન્ત પાંકે, ૯, કાર્પસ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ; પાન ૧૯૪; મૂલ્ય આઠ આના; કદ ૨ પેજ ફોલીઓ; સચિત્ર.

‘જય ભારત’ના આ દીપોત્સવી અંકમાં ૭૫ ઉપરાંત લેખો, કાવ્યો વર્તાઓ વગેરે સાહિત્ય સામગ્રી છે. વિષયોની વિવિધતા ઉપરાંત લેખકો પણ સિદ્ધહરત, પ્રશસ્ત અને વિદ્વાન છે. ઓઓના લેખો પણ હવે ધણાખરા ખાસ અંકમાં હોય છે જ.’ દિવિ,

ન્હાનાલાલ, શ્રી મહાદેવ દેસાઈ, કનુ મુનશી, ધર્માનંદ કોસાંબી, ભુલાભાઈ દેસાઈ, કિશોરલાલ મયરવાળા, ઇંદુલાલ યાજ્ઞિક, બળવંતરાય કોકર, વિજય મરચંડ, શ્રીમતી લીલાવતી મુનશી, રંભાબેન ગાંધી, માધ વરેરકર, લક્ષ્મીભાઈ ભીમભાઈ દેસાઈ, ઉમાશંકર જોશી, નલિની તરખડ, બ્યોસ્ના શુક્લ, શાન્તા આપ્ટે, ભાનુશંકર વ્યાસ, કાકા કાલેલકર વગેરે જાણીતા અને પીઠ લેખક લેખિકાઓનાં મનનીય લેખો અને કાવ્યોદી આ અંક ભરપૂર છે. ચિત્રો પણ સુંદર છે. મુખપૃષ્ઠનું મુખ્ય ચિત્ર સોનેરી અને બહુ ભાવવાહી છે. છ સાત દેશ નાયકોના સંદેશ પણ પ્રેરણાત્મક અને સચક છે ભાઈ ચંદ્રાન્ત પાઠકને આવા સુંદર અંક માટે અમારાં અભિનંદન !

રા. હરિલાલ ભટ્ટાચાર્યે 'સાહિત્ય વિકાસ અને વિવેચન' માધ વરેરકરનો 'ધારાધારણ કામે બંડ' મણિભાઈ દ્વિવેદીનો 'તાપી-ખીણના ઇતિહાસ ઉપર ઉડતી નગર' હગનશાલ જોશીનો 'બ્રહ્મદેશ પર ધાડ' પંડિત જવાહરલાલ નહેરુનો 'મહાસલા-અને સમાજવાદ' ગેરે લેખો ખાસ મનનીય અને અભ્યાસપૂર્ણ છે. ચિત્રો પણ સુંદર, સ્પષ્ટ અને આદર્શ છે.

૨. હિંદુસ્તાન-પ્રજામિત્ર :—દીપોત્સવી અંક ૧૯૯૨; સંપાદક, બ્રહ્મદેશ, ૨૧, લાલ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ; કદ ૪ પેજ, પાન ૨૦૦; સચિત્ર; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

હિંદુસ્તાન-પ્રજામિત્રના સિદ્ધાંત મુજબ આ અંકમાં શ્રમજીવીને લગતી બાબતો ઉપર લેખો વિશેષ પ્રમાણમાં છે. સામાન્ય લેખકો ઉપરાંત નામાંકિત અભ્યાસકોના લેખો આમાં દ્વારા પ્રમાણમાં છે. શ્રમજીવનના કૂટ પ્રશ્નો પણ અત્રે ચર્ચેલા છે, ચિત્રો પણ સુંદર અને દ્વારા પ્રમાણમાં છે. બહુરંગી, ભેરંગી, અને એકરંગી તેમજ જુદી જુદી પદ્ધતિઓ જેવી : બંગાળી, હિંદુસ્તાની, વગેરે કળાના નમુના પણ આમાં મોજુદ છે.

તુલનાત્મક અને પ્રેરક લેખો પણ છે જ. મણિપ્રસાદ લેખકો રાષ્ટ્રીય ભાવનાના દેખાવતીઓ છે; સ્ત્રી અને પુરુષ લેખકો બંને પોતાનો ક્ષેત્ર સાહિત્યની રસધારા પીરમવામાં આવે છે. ચિત્રો સ્પષ્ટ, ભાવવાહી અને પ્રેરણાત્મક છે. તંત્રીશ્રીને અમારાં અભિનંદન ! ચિત્રોમાં વૈવિધ્ય પણ ઠીક છે. કાવ્ય ૨૩ અને ગદ્ય લેખો ૨૬ છે. રા. રતિલાલ મહેતાનો 'જે ક્રાન્તિકારી વીરો' વાળો, 'ચોપાટીની સુસાક્ષી' વાળો મોહનલાલ શેઠનો, ન્યથે રામજીનો 'સ્વદેશી સંઘ' વાળો લેખ, શ્રી. હંસા મહેતાનો 'સ્ત્રીઓ ક્યારે જાગશે ?' શ્રી. રણછોડ ભવાન લોટવાળાનો 'ન્યુઝીલેન્ડનો મારો પ્રવાસ,' 'આપણા ઘર ઘાટીઓ' વાળો શ્રીમતી ઉર્મિલા મહેતાનો લેખ વગેરે ખાસ વાંચવાલાયક છે. દરેક પુસ્તકાલયે આ અંક સંગ્રહી રાખવા જેવો છે.

૩. કૌમુદી :—દીપોત્સવી અંક ૧૯૯૨; તંત્રી, મૂળશંકર સોમનાથ ભટ્ટ, રાવપુરા વડોદરા; સુપર રોયલ ૮ પેજ કદ; પાન ૫૭૭; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

દર વખતના કરતાં આ વખતનો કૌમુદીનો દીવાળી અંક વિશેષ મોટો અને મનનીય છે. વિષયોની વિવિધતા ઉપરાંત લેખો પણ મનનીય અને અભ્યાસપૂર્ણ છે. સાહિત્ય

વિવેચન, કાવ્યો, નાટકો, જ્ઞાનસંશાસ્ત્ર, નવલકથા, કટાક્ષ, હવનચરિત્ર, ઇતિહાસ, વિજ્ઞાન વગેરે વિષયો ગહન અને અભ્યાસગમ્ય છે. તેમાં પણ નિષ્ણાતોના લેખો તો ગંભીર, રસમય અને વિચારણીય જ હોય. લેખકો તરફ દ્રષ્ટિ કરતાં સમર્થ અને વિદ્વાન લેખકોએ આ અંકની સમૃદ્ધિમાં પોતાનો ફાળો ઉદારતાથી આપ્યો છે. ભાઈ મૂળશંકરના તંત્રીપણા નીચે આવ્યા પછી આ પ્રથમ જ દીપોત્સવી અંક છે. એટલે આવા સુંદર દળદાર અંક માટે ભાઈ મૂળશંકરને અભિનંદન આપ્યા સિવાય રહેવાય જ નહિ.

આવા અંકો દરેક પુસ્તકાલયમાં હોવા જોઈએ એમ અમારું માનવું છે. ‘કૌમુદી’ને વિશેષ ખીલવવાના કોડ ભાઈ મૂળશંકર સેવે છે. પ્રભુ એમને મદદ કરે એજ પ્રાર્થના ! ઉચ્ચ કોટીનાં માસિકોમાં કૌમુદીનું સ્થાન મુકરર થઈ ચૂકેલું જ છે.

૪. પ્રણામી ધર્મ પત્રિકા :—ભક્તિ અંક; સંપાદક, પંડિત કૃષ્ણદત્ત શાસ્ત્રી, નવતનપુરી, જામનગર પ્રણામી ધર્મ સભા; ૧૯૯૨; પાન ૧૨૦; વ. જી. અં. ૧૨ તથા ૧લો; આશિન-કાર્તિક ૧૯૯૩.

આ વિચિત્ર બેવડા અંકમાં ૧૨મો અને ૧લો અંક બે ભેગા ભક્તિ અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે માસિક હિંદી તથા ગુજરાતી બંને ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. પ્રણામી ધર્મ-વાળાને તો આ માસિક ખાસ ઉપયોગનું છે જ. પરંતુ અન્ય ધર્મીઓને પણ એમાંથી ભણવાનું મળે એમ છે. માસિક સચિત્ર છે. ગરબાનું દ્રશ્ય ખરેખર સૂચક અને આત્મદાક છે. બધાં મળી કુલ ૧૧૮ લેખો, કાવ્યો વગેરે આમાં છે. લેખો અનુભવપૂર્ણ અને રસમય છે.

૩પરંગ, જપાઈ વગેરે પણ સરસ છે.

૫. પડકાર :—દીપોત્સવી અંક ૧૯૯૨; તંત્રી, મણિલાલ વા. શાહ, ડભોઈ; પાન ૧૨૦; ૬૬ સુપર રૉયલ ૮ પેજ; સચિત્ર; મૂલ્ય પાંચ આના.

ડભોઈથી પ્રસિદ્ધ થતા આ નવીન માસિકનો આ ચોથો અંક દીપોત્સવી અંક તરીકે પ્રથમ જ પ્રસિદ્ધ થાય છે. એ જોતાં આવા ચિત્રોથી ભરપૂર સુંદર અંક માટે શ્રીયુત મણિલાલ શાહને અભિનંદન આપ્યા સિવાય આલે એમ નથી.

નાના મોટા સાહિત્ય સેવકોએ આ અંકની રસસામગ્રી પૂરી પાડી છે. ઇતિહાસ, નાટિકા, સાહિત્ય, વચનામૃતો, કાવ્યો, ગ્રામ્ય નાટિકા, નિર્બંધ, ભૂગોળ વગેરે વિષયો આમાં જુદા જુદા લેખકોને હાથે ચર્ચાયા છે. ચિત્ર પણ ઘણાં અને મોટે ભાગે સ્પષ્ટ છે. માત્ર ભૂરા રંગ જોઈએ એવા ખીલી ઉઠતો નથી. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું કૌટુંબિક ચિત્ર જરા વધારે સ્પષ્ટ થતું જોઈતું હતું. બીજાં ચિત્રો ઘણાં સારાં અને સ્પષ્ટ છે જ. આ અંકમાં ખાસ કરીને વડોદરાના રાજકુટુંબની જખીઓ તથા વડોદરા શહેરનાં દ્રશ્યો આપવામાં આવ્યાં છે, તે યુક્ત જ છે. ઘણાં સિદ્ધ લેખકોએ પોતપોતાનો ફાળો આપ્યો છે. લેખો વિચારણીય અને પ્રેરક છે. જપાઈ, વગેરે સુંદર છે.

૧. માનસી :—ત્રિમાસિક વ. ૨૦૦ અં. ૧લો; તંત્રી વિજયરાય કલ્યાણરાય વૈદ, ભાવનગર શ્વાપરી રોડ; ૧૯૯૩; લવાજમ રૂ. ૫; છૂટક અંક રૂ. ૧-૮-૦.

હમેશ પ્રમાણે ભાષ વિજયરાયનું ત્રિમાસિક વિદ્વદ્ભોગ્ય જ હોય શકે. સામાન્ય વાંચકો માટે એ જરા અઘરું છે. ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરતું આ ત્રિમાસિક બહુ જલદી પોતાનું સ્થાન સિદ્ધ કરી શક્યું છે. મનનીય લેખો ઉપરાંત કેટલાક વિવેચનાત્મક છે અને તે વિચારણીય અને પ્રેરક છે. લેખકો પણ ખાસ યુદી કાઢેલા છે.

કરબા પુસ્તકાલયો જરૂર આ ત્રિમાસિકના ગ્રાહક બને. મોટા ગ્રામપુસ્તકાલયો પણ તેમ કરે. ત્રિમાસિક ઉત્તેજનને પાત્ર અવશ્ય છે.

૭. શારદા :—દીપોત્સવી અંક ૨ એ નવેમ્બર ૧૯૩૬; કિં. રૂ. ૧-૦-૦; તંત્રી શ્રીયુત ગોકળદાસ દારકાદાસ રાયચુરા, શારદા કાર્યાલય, વડોદરા; સચિત્ર; પાન ૧૧૫.

ચાલુ સાલે ભાષ રાયચુરાએ દીપોત્સવી પ્રસંગે વિશેષ લેખો ઉપલબ્ધ થવાથી એકને બદલે બે અંકો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. ચાલુ નવલિકાઓ, લોકગીતો, દાયરા વગેરે ઉપરાંત રા. કનૈયાલાલ મુનશીનો સાહિત્ય પરિષદમાં વંચાયલો લેખ, રા. મંજુલાલ મજમુદારનો શકુનમાળાવાળો લેખ, ચારણ ઝાતિ સંબંધી રા. ટી. એન. દવેનો લેખ ઇત્યાદિ ખાસ વાંચવાલાયક છે. ચિત્રો પણ સુંદર અને સ્પષ્ટ છે, તેમજ ભાવનાપૂર્ણ અને ચેતનવંતા છે.

૮. દાંડીયો :—નવલિકા અંક-દીપોત્સવી ૧૯૯૨; તંત્રી, નટવરલાલ વીમાવાળા; પાન ૮૦; કિંમત ૨ આના; સારા કાગળ ૩ આના, રોયલ આઈ પેશ.

હળવા સાહિત્યના સાપ્તાહિકોમાં દાંડીયો એક જુદી જ ભાત પૂરે છે. તેના લેખો રમુજ, ટૂંકા અને બોધદાયક હોય છે. આ નવલિકા અંકમાંનો રસથાળ પણ સારો છે. લેખકો પણ જાણીતા છે. બાળકોને ખાસ આનંદ આપે એવા આ અંક છે.

૯. આરામ :—દીપોત્સવી અંક ૧૯૯૨; સાપ્તાહિક; સરસ્વતી જીવન, સારંગપુર; અમદાવાદ; લવાજમ સ્થાનિક રૂ. ૩-૦-૦; હિંદુસ્તાનમાં રૂ. ૪-૪-૦; પાન ૧૨૫; સચિત્ર.

અમદાવાદથી નીકળતા હળવા સાહિત્યના આ સાપ્તાહિકના આ દીપોત્સવી અંકમાં થકેલા મગજને તોળું કરે એવા અને રમુજ તથા રસમય અને આનંદપ્રદ લેખો આપેલા છે. લેખકો જાણીતા અને સિદ્ધદસ્ત છે. અંક દળદાર છે. ઇષાધ વગેરે ઠીક છે; પરંતુ કાગળો જરાય સારા નથી. આ જમાનામાં કાગળો સોંધા તથા સફાઈવાળા ધણા મળે છે. ટકાઉ પણ નથી. બે ત્રણ કાઓ પણ છે. વિશેષ નવલકથા જણાય છે. નાટિકા પણ છે.

૧૦. ધન્ય આઉરહુક :—તંત્રી શ્રી. ગોવિંદલાલ ડી. શાહ, શાંતિનિકેતન મોસાઈટી, એલીસપૂલ, અમદાવાદ; ખાસ શ્રી અંક; મૂલ્ય ૪ આના; લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦.

ઉપરોક્ત માસિકનો આ ખાસ શ્રીઅંક અંગિલ હિંદ મહિલા પરિષદને પ્રસંગે પ્રસિદ્ધ થયો હતો. આમાં હિંદની અને પાશ્ચાત્ય દેશની હિંદનું હિત ચિંતવતી રમણીઓના

જુસ્સાદાર તથા વિચારણીય પ્રશ્નો ચર્ચતા લેખો બહુ અસરકારક ભાષામાં આપેલા છે. નારી જંગત સંબંધી હાલમાં ચર્ચાતા પ્રશ્નો જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુથી જણાયા છે. હિંદમાં સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ કેવો વેગ લઇ રહી છે તથા તેને માટે ભૂમિકા કેટલી તૈયાર છે તે આ લેખોદ્ધારા બરાબર સમજાય છે. વિદેશી લક્ષનાઓના લેખો મેળવવામાં પણ ભાષ ગોવિન્દલાલ બહુ હોશિયાર જણાય છે. આ સચિત્ર અંગ્રેજી માસિક જેવા જ આવા ગૂઢ પ્રશ્નો ચર્ચા તેને ઉકેલ કરનાર ગુજરાતી માસિકની ખાસ જરૂર છે. અહીં તો આવાં માસિકો આપણી માલુ-ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થાય તો તેની ધારેલી અસર હિંદનાં ગામડાંઓમાં રહેજ પશુ થાય. સંસ્કારી બેનો કરતાં પાછળ રહી ગયેલાં અલભ્ય અથવા ઓછું લખેલી બહેનોમાં આ સવાલો ચર્ચાવાની ખાસ અગત્ય છે. અમેરિકા, ઑસ્ટ્રેલિયા, ઈંગ્લાંડ વગેરે જેવા પરદેશોની સ્ત્રીઓના લેખો ખાસ વાંચવાલાયક છે. લેખો ઉંચી કોટીના તથા પ્રેરણાત્મક છે.

૧૧. જૈન-સત્ય-પ્રકાશક:—ક્રમાંક સોળ-સત્તર; વ. ૨ જી અંક ૪-૫; મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક; ૧૯૬૩; જેસિંગલાઇની વાડી, ઘી કાંટા, અમદાવાદ; તંત્રી ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ; પાન ૧૨૫ થી ૩૫૦; નવેબર-ડિસેમ્બર ૧૯૩૬.

સદર અંકમાં હિંદી, ગુજરાતી તથા અંગ્રેજીમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી સંબંધી અભ્યાસ-પૂર્ણ લેખો જાણીતા વિદ્વાનોની કલમે લખાયા છે. નિર્વાણ તિથિ પ્રસંગે લખાયેલા હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે માત્ર મહાવીર સ્વામી સંબંધી જ માહિતી આ અંકમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. પરંતુ લેખો વાંચવા ગમે એવા તથા બોધપ્રદ છે. જૈન લોકોને ખાસ વાંચવાલાયક આ અંક છે. ચિત્રો પણ ઠીક પ્રમાણમાં છે. અભ્યાસકોને પણ ઘણું જાણવાનું મળશે. જૈન-ધર્મનુયાયી પ્રજાની વસ્તીવાળાં પુસ્તકાલયોને ખાસ ખરીદવા લાભામણુ છે. કસ્યા પુસ્તકાલયો પણ ખરીદે.

૧૨. શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય:—એકવીસમો વાર્ષિક રિપોર્ટ ૧૯૩૫-૩૬; વિદ્યાલય ભુવન ગોવાળીઆ ટેંક રોડ, સુખાર્ષ નં. ૭ તરફથી પ્રકાશક, રા. મોતીચંદ ગિ. કાંપડીઆ તથા રા. ચંદુલાલ સા. મોદી, માનદ મંત્રીઓ.

મહાવીર જૈન વિદ્યાલયની ૧૯૩૫-૩૬ ની પ્રગતિનો આ સુંદર અહેવાલ ખરેખર વાંચવો ગમે એવો છે. પૈસાનો સદુપયોગ કેવી રીતે થઇ શકે તે આ રિપોર્ટ ઉપરથી બહુ સુંદર રીતે સમજાય છે. જુદાં જુદાં ફંડોની આવકો સમાજની કેળવણી માટે કેવી સુંદર રીતે ખર્ચાય છે તે આ નિવેદન ઉપરથી સ્હેલથી સમજાય એમ છે. કેટલાંયે બાળકો આ ઉદ્યોગ નીતિનો લાભ લઇ રહ્યાં છે. પરીક્ષાવાર તથા કક્ષાવાર મદદ, અભ્યાસ તથા પરિણામ જણાવાયાં છે. ખર્ચ દાન એ વિદ્યાદાન છે. એનાથી ભાવી પ્રજાનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ થઇ ભાવિ ઉન્નતિનો પાયો રચાય છે. રા. મોતીચંદ કાંપડીઆ તથા રા. ચંદુલાલ મોદી બન્નેને આવી ઉત્તમ વ્યવસ્થા અને તેમની કાર્યદક્ષતા માટે અભિનંદન ઘટે છે. અન્ય સંસ્થાઓએ અનુકરણ કરવાલાયક છે. શરૂઆતથી તે અત્યાર સુધી કોણે કેટલી મદદ આપી તે કોક્ષવાર જણાવવામાં આવ્યું છે. પ્રાથમિક શાળાથી માંડી છેક વિદ્યાલય અને વિશ્વવિદ્યાલય સુધીના વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થીનીઓ આનો પૂરેપૂરો લાભ લઇ રહ્યાં છે. વિદ્યાર્થીઓને અપાતી ઉછીની

રકમનો ઉલ્લેખ પણ આમાં છે. ચાલુ સાલે આવક રૂ. ૪૮૫૭૬ અને ખર્ચ રૂ. ૫૬૮૮૪ થવાથી ખોટ રૂ. ૮૩૦૮ ની ભોગવવી પડી છે. નિવેદન વાંચતાં આનંદ થાય એવું છે. માહિતી પણ બધી જાતની ખુલ્લેખુલ્લી આપવામાં આવી છે.

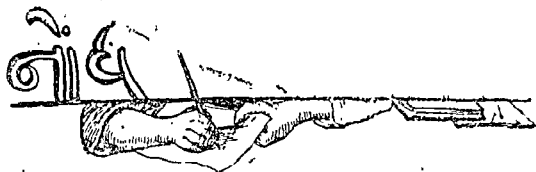
૧૩. શ્રી. પૂર્વ આફ્રિકા સત્સંગ મંડળ, નૈરોબી, કેન્યા કોલોનો, પૂર્વ માફ્રિકા તા. ૩ જી થી પાંચમી આગસ્ટ સુધી લરાયલા છઠ્ઠા વાર્ષિક સંમેલનને હેવાલ ૧૯૩૬.

સદરહુ મંડળ દ્વારા ધર્મનો પ્રચાર પૂર્વ આફ્રિકામાં કેવી રીતે થઈ રહ્યો છે તે જાણવાનું આ ઉત્તમ સાધન છે. હેવાલ બોધપ્રદ તથા આનંદદાયક છે. મુમુક્ષોઓએ ખાસ વાંચવાલાયક છે. શ્રી. સ્વામીનારાયણ સંમંદાયના અનુયાયીઓને ખાસ ઉપયોગી છે. ૨૦૮ પાનમાં શરૂઆતથી માંડી સંમેલનની પ્રજ્ઞાહુતિ સુધીનો તમામ હેવાલ અત્રે ઉપલબ્ધ છે. સંમેલનના આઠ ઠરાવો વ્યવહાર અને વ્યવસ્થાને લગતા છે. સંમેલનમાં વંચાવલા નિબંધો પણ બોધક અને રસિક હોષ મનનીય છે.

૧૪. 'ગુજરાતી'ના દીપોત્સવી અંક ૧૯૯૨:—ત્રી નટવરલાલ ધ્રુવજારામ દેસાઈ, સાસુન બિલ્ડિંગ એલિફન્ટન સરકલ, કોટ, મુંબાઈ; પાન ૧૩૬; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

'ગુજરાતી' સાપ્તાહિકનો આ દીપોત્સવી અંક ખાસ સંપ્રદવાલાયક છે કારણ કે એમાં 'ગુજરાતી' ના પચ્ચીસ દીપોત્સવી અંકોની અનુક્રમણિકા આપેલી છે. કર્તાવાર લેખોની યાદીઓ આપવાથી અભ્યાસકોને જોષ્ઠતી બાબત સહેલાઈથી મળી શકશે. લેખો વિદ્વાતપૂર્ણ અને અભ્યાસપૂર્ણ છે. નનામા તથા 'કાર્યાલય તરફથી લખાયેલા લેખો ઉપરાંત એકંદર ૪૩૮ લેખકોએ વખતોવખત પોતાનો ફાળો આપ્યો છે. ગુજરાતીના આ અંકો સાહિત્યના શોખીનોને તો આશીર્વાદરૂપ છે. ઐતિહાસિક બાબતો પણ આમાં બહુ ઉપયોગી છે. નવીન જાણવાનું પણ પ્રબળ છે. સાલાબાદ પ્રમાણે આ અંકમાં પણ ઐતિહાસિક લેખો, મનનીય લેખો, સાહિત્યને લગતા લેખો સિદ્ધ લેખકોના અને અનુભવીઓના હસ્તે લખાયા છે. 'પાઘડી, ટોપી અને ફેંટાનું પ્રદર્શન' વાળો સચિત્ર લેખ ખરેખર બહુ જ ઉત્તમ છે. આમાં ગુજરાત કાઠીઆવાડની તમામ જાતનાં શિરત્રાણની માહિતી ચિત્રદ્વારા આપી છે. ચિત્રો પણ કળાપૂર્ણ અને સુંદર છે. અત્યાર સુધીની સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખોનાં ચિત્રો વર્ષ સાથે જોતાં આપણને ગુજરાતી સાહિત્યના ન્યોતિધંરોની માહિતી મળે છે. 'ગુજરાતી'ના વિદ્વાન અધિપતિએ આ અંક દ્વારા ગુજરાતી સાહિત્યની સારી સેવા કરી છે.

ના. ચં. દીવાનજી.

વડોદરા રાજ્ય

ખાતાએ કરી આપેલી સવલત :—શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓ માટે કરતાં પુસ્તકોની માંગણી, બજેટની હદમાં રહીને, પુ. સં. સં. મંડળ તરત જ પરભારી પૂરી પાડી શકે તેવી સવલત આપનારી ખાતા તરફની સૂચના નં. ૩૮૦ ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થઈ છે, તે તરફ લાગતાવળગતાઓનું લક્ષ્ય એવી એ સવલતનો લાભ અવશ્ય લેવા ને આપવાની ખાસ બલામણુ કરીએ છીએ.

સદર સૂચના પ્રસિદ્ધ કરીને પુસ્તકાલય ખાતાએ વડોદરા પ્રાંતની વાઘોડીયા ખાતે મળેલી પરિષદના ઠરાવ નં. ૧૫માં કરાયેલી વિનંતિનો સ્વીકાર જ કરી દેખાડ્યો છે. આ સ્તુત્ય પગલું 'ખાતાની નીતિ બદલાઈ નથી : પૂર્વવત્ કાયમ છે : ' વાઘોડીયા પરિષદમાંના મે. કપુરેટર સાહેબના એ ઉદ્દેશની યથાર્થતાના પુરાવા રૂપ ગણાશે. આશા રાખીએ છીએ કે બીજી વિનંતિઓ પણ એવી જ સહાનુભૂતિથી વિચારાશે ને સ્વીકારાશે.

વિસનગર વહિવટદારનું અમલી કાર્ય :—ગત નવેમ્બર માસમાં વિસનગર મહાલ વહિવટદાર સાહેબના પ્રમુખપદે વાલમ મુકામે લરાયલી ત્રીજી મહાલ પુ. પરિષદમાં ગ્રામ પંચાયતની મદદની રકમો જે તે પુસ્તકાલયને ડીસેમ્બર આખર સુધીમાં મળી જવાની અગત્ય ઠરાવ નં. ૪માં દર્શાવવામાં આવી હતી. એના અમલી કાર્ય તરીકે રા. રા. મહાલ વહિવટદાર સાહેબે દફતરી હુકમ કાઢી મહાલના તમામ પટેલ તલાટીઓને એવી તજવીજ રાખવાનું ફરમાવ્યું છે. સ્તુત્ય તેમજ અનુકરણીય !

બીજા મહાલ વહિવટદાર સાહેબો પણ એવી સાનુકૂળતા કરી આપે એ અત્યંત ઇચ્છવાયોગ્ય !

ખાત મુદ્દત :—વસેા હરિયા મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયો માટે બંધાવવા ઠરેલા નવીન મકાનના ખાત મુદ્દતની માંગલિક ક્રિયા સૌ. યશોદાબેન બાટેના શુભ દરેતે તા. ૧૩-૧-૪૭ ને શુભવારે બપોરના ૩ વાગે થઈ ગઈ છે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ :—વેડા તા. કલોલ : વડુ તા. કડીનાં મુખ્ય શિક્ષક રા. કાન્તિપ્રસાદ લા. ત્રિવેદી તરફથી રૂ. ૧૨-૬-૦ ની કિંમતનાં પુસ્તકો નં. ૧૧ સ્વર્ગસ્થ પત્ની સુલોચનાદેવીના પુણ્યાર્થે, તથા રૂ. ૬-૩-૦ નાં પુસ્તકો નં. ૨ સ્વ. મામા ડાબાલાલ મહાસુખરામ મહેતાના સ્મરણાર્થે.

—વાલમ તા. વિસનગર :—રા. મદતલાલ રાયચંદ તરફથી સ્વર્ગસ્થ પિતા રવચંદ સુરચંદના સ્મરણાર્થે ધડિયાળ રૂ. ૯) નું, તથા રા. દુર્ગાશંકર બાઈચંદ તરફથી રૂ. ૬૬-૮-૦ નાં પુસ્તકો.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે:— [ડીસેમ્બર '૩૬ ના અંક ના પૃ : ૮૪૩ થી ચાલુ]
 (૩૨૧) કલ્યાણકૃષ્ણ તા. પાદરા (૩૨૨) બ્રાહ્મણવાડા તા. સિદ્ધપુર (૩૨૩) સમોડા તા. સિદ્ધપુર (૩૨૪) ઉમરાળ તા. પલસાણા (૩૨૫) બારસલી તા. પલસાણા (૩૨૬) ધામ-
 ડોદ એના તા. પલસાણા (૩૨૭) કરણ તા. પલસાણા (૩૨૮) સોવાણી તા. પલસાણા.
 સગળ પદ્ધતિનું 'વર્ગીકરણ થઈ ગયું' ક્યારે કહેવાય એ સંબંધમાં જુઓ
 ચોક્કસ અંકમાં 'પુસ્તકાલયોની તપાસણી' અંગેની પૃ: ૬૩ પરની ટીપ.

વ૦ ૨૧૦ પુસ્તકાલય મંડળ

૧૧મી પરીક્ષાનું પરિણામ:—શિષ્ટ વાચનની ૧૧ મી પરીક્ષા—જુદી. વૌશિંગ્ટન-નું પરિણામ ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયું છે. તે લક્ષમાં લઈ ધનાંમને પોત્ર ફરેલાં ભાષ્યોને પોતાને જોઈતાં ધનામ શીઘ્રે મંગાવી લેવાની ભલામણ.

શિક્ષણ વર્ગ:—મહેસાણા પ્રાંતનો શિક્ષણ વર્ગ આવતા ફેબ્રુઆરી માસની તા. ૨૫-૨૬-૨૭ ના રોજ પાટણ મુકામે ભરાવાનો છે. તેને માટે ઉમેદવારી નોંધાવવાની છેલ્લી મુદત તા. ૨૦-૨-૩૭ છે; તે વીતી જાય તે પહેલાં વર્ગનો લાભ સપૂરો નહિ લીધેલા ઇચ્છુક ઉમેદવારો પોતાની ઉમેદવારી જરૂર નોંધાવી દે એમ ખાસ ઇચ્છીએ છીએ.

શિષ્ટ વાચનની ૧૨ મી પરીક્ષા:—અ.ગામી પરીક્ષાનો લાભ બહોળા પ્રમાણમાં લેવા લેવાવવા બાબત વડોદરા તેમજ મહેસાણા પ્રાંતોની પરિષદોમાં ખાસ ફરવો થયા છે. તે તરફ, તથા પુસ્તકો મેળવવાની બાબતમાં ખાતાએ કરી આપેલી સવલત સંબંધી સૂચના નં. ૩૮૦ તેમજ ચાલુ અંકમાંના એ સંબંધમાં રાજ્ય મંડળના મંત્રીઓની સહીથી પ્રગટ થયેલા લેખ તરફ લક્ષ્ય પેંચી પરીક્ષા માટેની પોતાની ઉમેદવારી હવે તો ઝટપટ નોંધાવી દેવાને સરકારી ભાષ્યોને પડકારીએ છીએ.

પ્રાંતિક પરિષદો:—વડોદરા તથા મહેસાણા પ્રાંતોની પરિષદ ફરેલી તારીખોએ ભરાઈ ગઈ છે. તેનાં ભાષણ, ઠરાવ, હેવાલ વગેરે આ અંકમાં અન્યત્ર છપાયા છે, તે ધેર બેઠી સદર પરિષદોના કામકાજની વિગતો જાણવા ઇચ્છનારાંઓએ અવશ્ય વાંચવાયો.

—નવસારી પ્રાંતની પરિષદ ચાલુ માસની તા. ૨૩-૨૪ ના દિવસોએ ચોરણા મુકામે નિવૃત્ત વિદ્યાધિકારી મે. નંદનાથ કે. દીક્ષિત સાહેબના પ્રમુખપદે મળવાની છે. તેમાં પ્રાંતના બધા મહાલોના પ્રતિનિધિઓ ઉમંગે ભાગ લઈ પરિષદને ફત્તેહમાં ઉતારે એમ ઇચ્છીએ છીએ. પરિષદ અંગે રાત્રે કન્યાવ્યાયામ, રેડીઓ, સંગીત વગેરેનો આકર્ષક કાર્યક્રમ રખાયો છે. ઠંડી સખત હોવાથી, ખીસ્તરા અવશ્ય સાથે લેતા જવાની જેને તેને લલામણુ !

—અમરેલી પ્રાંતની પરિષદ મહા સુદ પાંચમે (વસન્ત પંચમી-પર્વણી દિને) ભરવાનું હતું છે. જુલો પત્રિકા ચાલુ અંકમાં.

પર્વણી દિન!:—તા. ૧૫-૨-૩૭ ને દિવસે વસન્ત પંચમીનું પુણ્ય-પ્રભાત ઉગે છે. વસન્ત પંચમી એટલે પુસ્તકાલયલક્ષ્મીનો પર્વણી દિન ! એ સુભગ દિન. સાલાનુબાદ ઠેરઠેર ઉજવાય, ને તે અંગે પ્રભાત ફેરી, સરઘસ, પ્રદર્શન, રમત ગમત, ધનામ સમારંભ, વ્યાખ્યાન, ગરબા સંવાદાદિના મેળાવડા, કથા કીર્તન, ભજન મંડળી વગેરે અનુકૂળ પડતા વિવિધ કાર્યક્રમો રખાય અને એ રીતે ગ્રામે.

ગામ તે ધન્ય દિને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું વાતાવરણ બ્યાપી રહે એવી તજવીજ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સંચાલકો, સેવકો અને પ્રશંસકો આજથી જ કરવા માંડે. શિષ્ટ વાચનની ૧૨ મી પરીક્ષાની તૈયારી માટેનો શિક્ષણ વર્ગ ચલાવવાનો કાર્યક્રમ પણ મુખે રાખી શકાય. આશા રાખીએ છીએ કે આ વખતનો પર્વણી ઉત્સવ રાજ્યમાં તેમજ રાજ્ય બહાર ઘણે સ્થળે ઉજવાશે ને તેના અહેવાલ પ્રસિદ્ધિ અથે આ તરફ અવશ્ય મોકલી અપાશે.

રાજ્ય બહાર

ગુજરાત પુ. પરિષદ:—આનું બીજુ અધિવેશન હોળીના તહેવારોમાં આણંદ મુકામે મળે તેની તૈયારીઓ ચાલી રહી છે. સ્વાગત પ્રમુખ તરીકે વડોદરા રાજ્યના નિવૃત્ત નાયબ દિવાન રા. બ. ગોવિંદભાઈ દા. દેસાઈ ચુંટાયા છે. પ્રમુખની વરણી પણ થોડાં દિવસમાં નક્કી થઈ જશે. ઇચ્છીયું કે ગુજરાતના જે તે જિલ્લાના આગેવાનો પ્રતિપંકજી આ પ્રવૃત્તિમાં દીક્ષાગ્રસ્ત થઈ સાથ આપવાની તત્પરતા દાખવે કે જેથી દેશના બીજા પ્રાંતોની માફક ગુજરાતમાં પણ આ પ્રવૃત્તિના પદ્ધતિસર મંડળ થઈ શકે. જિલ્લા લોકલ એડેસે આ પ્રશ્નને મહત્વનો સમજી વહેલામાં વહેલી તકે હાથ પર લેવાની જરૂર છે, એમ માનીએ છીએ.

શ્રી પાર્વતીબાઈ હિન્દુ લાઘણેરી (મુંબઈ) ની પ્રગતિ:—સદર સંસ્થા જન્યુઆરી ૧૯૩૬ થી ડીસેમ્બર ૧૯૩૬ સુધીના એક વર્ષમાં ૧૪૬૩૨ ગુજરાતી, ૬૮૫ અંગ્રેજી અને ૧૬૬ હિંદી મળી કુલ ૧૫૪૮૨ પુસ્તકો વંચાવવા તથા વર્ષની અંદર કુલ ૮૧૨ મેંબરો મેળવવા લાગ્યશાળી થઈ છે. એ બીના સંસ્થાનો દિન પ્રતિદિન થતી જતી પ્રગતિની સાબિતી રૂપ હોઈ એના સંચાલકો માટે ગૌરવાસ્પદ ગણ્ય. અમારા તેમને સહયોગ અર્પિત.

કલકત્તા વિદ્યાપીઠને મળેલી ભેટ:—કલકત્તાની લૅ. કોલેજના પ્રિન્સિપાલ ડૉ. એસ. સી. બાસ્કીએ પોતાનું વિશાળ પુસ્તકાલય કલકત્તાની યુનિવર્સિટીને ભેટ આપી દીધું છે. એનો પુસ્તકભંડોળ અનેક દુષપ્રાપ્ય પુસ્તકો ઉપરાંત ૫૦ હજારથી ઘણાં વજારે શિષ્ટ કાલિની પુસ્તકોનો છે. યુનિવર્સિટીએ આ ભેટનો સાભાર સ્વીકાર કર્યો છે.

અખિલ ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળનું અંધારણુ:—પ્રથમ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે આ કાર્ય માટે નામેલી સમિતિએ અંધારણુનો ખરડો ઘડી કાઢી તેની નકલો અભિપ્રાય માટે સભ્યોને પૂરો પાડી છે. એ ખરડો પ્રસ્તુત અંકમાં પણ અન્યત્ર છપાયો છે. તે તરફ લાગતાવળગતાઓનું તેમજ ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનારાં સર્વ કોઇનું ધ્યાન જેથી કરવાનેગ સૂચનાઓ સદર મંડળના મંત્રીઓ તરફ આણંદ, વા. અમદાવાદ મોકલી આપવાની લલામણુ કરીએ છીએ.

પરદેશ

નિરક્ષરતા ક્યાંથી રહે?:—ધરાનના કેળવણી ખાતાએ એવું જુદાં જુદાં જુદાં જુદાં પાડ્યું છે કે બધા ધરાનીઓએ હવેથી લખતાં વાંચનાં શીખી જવું જોઈશે. આ જુદાં જુદાં અમલ માટે આખા દેશમાં શિક્ષણ વર્ગો ખોલવામાં આવ્યા છે, જેમાં હરકોઈ ઇસમ શિક્ષણ મેળવી શકે છે. સ્થળે સ્થળે રાત્રીશાળાઓ પણ કાઢવામાં આવી છે. શૌકરો, માળીઓ અને બીજા નોકરોને અઠવાડિયામાં ઓછામાં ઓછા બે વાર વર્ગમાં મોકલવાની માલિકી પાસે મગણી કરતી નોકરો સ્થળે સ્થળે ચોટાડવામાં આવી છે. સીનેમાના પડદા પર પણ આ નોકરી બતાવવામાં આવે છે. આ નવી યોજનાના અમલ માટે સત્તાવાળાઓ એટલા બધા આતુર છે કે નોકર જેવા જણાતા માણસોને અટકાવને નજીકમાં આવેલા વર્ગોમાં બળજબરીથી દાખલ કરવાના પોલીસને હુકમો આપવામાં આવ્યા છે. યોજના મુજબ ધરાનની પ્રજાને બે વર્ષમાં લખતી વાંચતી બનાવી દેવાની ધારણું રાખવામાં આવી છે. રેતુલ આપણે ત્યાં આવે પ્રબંધ ક્યારે થશે?

પુસ્તકાલયોની તપાસણા

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી,

વ્યવસ્થા તથા વર્ગીકરણની કામગીરી બજાવી છે:—

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. મંગળભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ:—નવેમ્બર ડિસે-
મ્બરમાં:—(૧) બાણી (૨) રણોલી તા. વડોદરા (૩) દુમાડ (બજેટ તત્કાળ કરવાની જરૂર
વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી આપી, બીજાં રજીસ્ટરો તૈયાર કરવાની સમજૂતી આપી) (૪) દશરથ
(જનરલ રજીસ્ટર તૈયાર કરી આપ્યું; બીજાં તૈયાર કરવાની સમજૂતી આપી) (૫) હોડેરા
(જ. ર. બરાબર નથી તે સુધારી લેવાની જરૂર, તથા વર્ગીકરણ કરી નાખવું) (૬) બાણીવારા
(વર્ગીકરણ નથી થયું તે કરી નાખવાની જરૂર) (૭) ગણેશપુરા (વર્ગીકરણ બાકી) (૮) કાટબી
(૯) કામરોજ (ઉધાપનો ઉપાય તત્કાલ લેવાની અગત્ય) (૧૦) રસુલાબાદ (ખૂટતાં પુસ્તકોની
તપાસ થવાની જરૂર) (૧૧) રવાલ (નામવારી તૈયાર કરી દેવાની જરૂર) (૧૨) ગબદરા (વર્ગી-
કરણ નથી થયું) (૧૩) ખાંધા (વર્ગીકરણ નથી થયું) (૧૪) જરોદ (ખૂટતાં પુસ્તકોનો
નિકાલ તરત થવાની જરૂર: વર્ગીકરણ પણ તત્કાલ થવાની જરૂર) (૧૫) શંકરપુરા
(વર્ગીકરણ બાકી છે) (૧૬) આસોજ (વર્ગીકરણ બાકી) (૧૭) કાશીપુરા (વર્ગીકરણ થવાની
જરૂર) (૧૮) ચુતાલ (વર્ગીકરણ બાકી) (૧૯) વરણામા (વર્ગીકરણનું કામ કર્યું) (૨૦) વાધો-
ડીઆ (શિક્ષણ વર્ગ તથા પરિષદ અંગે).

૨. પાદરા મહાલ દ. વિ. પ્રચારક રા. ઈશ્વરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ:—
ડિસેમ્બર '૩૬: (૧) કલ્યાણ કુષ (રાત રોકાઈ વર્ગીકરણ કરી આપ્યું: સ્તુત્ય) (૨) જલાલપુર
(૩) અંબાડા (૪) રાણપુરા (૫) દણોલી (૬) વણછરા (લોક મદદની રકમ તરત મોકલી
આપવી) (૭) બાણપુર (૮) સાંપલા (લોક મદદની રકમ તરત ભરી દેવાની જરૂર).

૩. શિનોર મહાલ પ્રચારક રા. ફેગટલાલ જાની:—(૧) હિતરાજ (૨) દિવેર
(૩) મિદોળ (૪) માંજોલ (૫) તરવા (૬) ટીંગલોદ.

૪. મહેસાણા પ્રાંત પ્રચારક રા. જોડીદાસ હઠીસીંગ બારોટ:—ઓક્ટો-
બરથી ડિસેમ્બર:—સિદ્ધપુર મહાલનાં (૧) ડાબી (વિષયવારી નામવારી થઈ જવાની જરૂર)
(૩) સુણક (વર્ગીકરણ નથી થયું?) (૩) સીદી (નામવારી વિષયવારી પુરાં કરો નાખી
જણાવો: બજેટ હજી પણ બનાવી મોકલો) (૪) મકલપુર (તા. ૬-૮-૩૬ના રોજ
બ્યાજ ચઢાવવા મોકલેલી કા. ફં. ની પાસખૂક પાછી નથી કરી: લાગતાવળગતાઓએ તપાસ
કરવાની જરૂર: નામવારી વિષયવારીની ખાસ જરૂર.) (૫) કુંડાવ (થયેલું વર્ગીકરણ ખોટું
છે તે આપેલી સમજૂતી પ્રમાણે સુધારો) (૬) ચંડાળજ (નામવારી વિષયવારી વ. પત્રો
કરવાની જરૂર) (૭) વિસોલ (વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી આપી: નામવારી વિષયવારી બનાવી
લેવાં: ખૂટતાં પુસ્તકોની તપાસ તરત થવી ધટે) (૮) વડવાડા (વિષયવારી નામવારી જલદી
થવાં ધટે) (૯) બાલણવાડા (વર્ગીકરણ રૂબરૂ કરી આપ્યું) (૧૦) કામળી (તપાસણી થઈ
ચકી નથી) (૧૧) બીલીયા (નામવારી વિષયવારી જલદી પુરાં થઈ જવાં નિષ્પ્રત્યે) (૧૨)

સમોડા (નવા કબાટની જરૂર) (૧૩) કહોડા (૧૪) જગન્નાથપુરા (વિષયવારી નામવારીના પત્રકો સત્વરે થવાં થટે) (૧૫) હુણાવ (મંત્રી નહિ મળવાથી તપાસણી ન થઈ શકી) (૧૬) દાસજ (૧૭) મહેરવાડા (૧૮) ઉપેરા (નામવારી વિષયવારી કરી નાખે) (૧૯) કરલી (કા. કં. સંબંધમાં તપાસ થવાની જરૂર) (૨૦) હાણપુર (વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી આપી તે પ્રાં નામવારી વિષયવારી ઝટ કરી નાખવું) (૨૨) ઉનાવા (૨૩) ઐઠોર (ખૂટતાં પુસ્તકોની તપાસ થવાની જરૂર; નવા કબાટની જરૂર; નામવારી વિષયવારી પત્રકો ઝટ તૈયાર થવા જોઈએ). વિસનગર મહાલનાં (૨૪) શુભ (વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી આપી તે પ્રમાણે નામવારી વિષયવારી થવાની જરૂર) (૨૫) પાલકી (નામવારી વિષયવારીનાં પત્રકો પુરાં થઈ જવાં જોઈએ) (૨૬) કાંસા (જનરલ રજીસ્ટર બરાબર નથી તે સુધારવાની જરૂર; સંજ્ઞા લખી આપી છે તે પ્રમાણે વિષયવારી નામવારી તૈયાર થઈ જવાની અગત્ય) (૨૭) દેણુપ (નામવારી વિષયવારી તૈયાર કરી દઈ જણાવો) (૨૮) વિસનગર (૨૯) તરલ (નામવારી થઈ જવાની જરૂર) (૩૦) ખંડોરણ (વિષયવારી નામવારી તરત કરી દો) (૩૧) વાલમ (ખૂટતાં પુસ્તકોનો તપાસ ને નિકાલ સત્વરે થવો જોઈએ; નામવારી રજીસ્ટર વગર વર્ગીકરણનું કામ અધુરું જ ગણાય) (૩૨) વડુ (કામચંદ્ર સંબંધી તપાસની ખાસ જરૂર) (૩૩) જેતલસાંસણા (સંજ્ઞા લખી દીધી છે; અપાયલી સમજૂત પ્રમાણે વિષયવારી નામવારી ઝટપટ તૈયાર કરી નાખો) (૩૪) જાન્ડુ (રજીસ્ટરોની ચોખવટ થવાની જરૂર). ચાણુસ્મા મહાલનાં. (૩૫) વેણુપુરા (નામવારીની જરૂર) (૩૬) આદિવાડા (૩૭) ખાંમેલ (ખૂટતાં પુસ્તકો મેળવી લેવાની તથા રજીસ્ટરમાં નહિ ચઢવાયલાં ચઢાવી લેવાની જરૂર; નામવારી વિષયવારી શીઘ્રે થઈ જવાની અગત્ય) (૩૮) મણિયારી (નામવારી વિષયવારી તરત કરી નાખવાં) (૩૯) જમીજા (ખૂટતાં પુસ્તકોનો તપાસ કરા; નામવારી વિષયવારી રજીસ્ટરો તૈયાર કરી નાખો) (૪૦) બ્રાહ્મણવાડા (નં. ૩૯ પ્રમાણે)

૫. પલસાણા મહાલ પ્રચારક રા. ગોપાળજી ગોવિંદજી પટેલ :—સંપ્રેમ્યરથી ડીસેમ્બર :—(૧) એના (વર્ગીકરણ ઝટ થઈ જવાની જરૂર) (૨) ઉમરાખ (૩) બારસલી (૪) ધામડોદ એના (૫) કરણ (૬) સોયાણી (નં. ૩ થી ૬ નાં વર્ગીકરણ પુરાં કરી આપ્યાં : સુત્ય !).

૬. અમરેલી મહાલ પ્રચારક રા. કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી :—ડીસેમ્બરમાં :—(૧) દેવળીઆ (૨) ચાંદગઢ (૩) સોનારીયા (૪) વરસડા.

ટીપ :—પ્રચારક ભાષ્યોએ રૂબરૂમાં આપેલી સૂચનાઓનો અમલ જેમણે તેમણે શીઘ્રે કરી દેવો જોઈએ, ને બતાવેલી ત્રુટિઓ સુધારી લેવી જોઈએ. વિષયવારી ને નામવારી રજીસ્ટરો જેમનાં બાકી હોય તેમણે તે બનતી તાકીદે તૈયાર કરી નાખવા જોઈએ. જનરલ રજીસ્ટરના પહેલા ખાનામાં વિષય સંજ્ઞા માત્ર લખી દેવાથી વર્ગીકરણ થઈ ગયું ન ગણાય; વિષયવારી ને નામવારી રજીસ્ટરો પદ્ધતસર તૈયાર થઈ ગય ત્યારેજ સરળ પદ્ધતિનું વર્ગીકરણ થઈ ગયું કહેવાય. એ વાત લાગતાવળગતા સર્વ કોઈ હક્કમાં લઈ જેમનાં જનરલ રજીસ્ટર ઉપરાંત એ બંને રજીસ્ટરો પૂરેપૂરાં તૈયાર થઈ ગય તેમણે ‘વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે’ એવી ખબર તરતજ આ તરફ મોકલાવી આપવી.

પરિણામ સહિત નિવેદન

ઉપરોક્ત પરીક્ષા જાહેર થયા મુજબ તા. ૨૭-૯-૩૬ના રોજ જે તે સ્થળે લેવાઈ ગયેલી, અને માટે મુજરાત કાર્યાવાહનાં ૧૩૨ ગામોનાં ૮૪૪ ઉમેદવારોની અરજીઓ આવેલી. તેમાંથી ૬૧૩ ભાઈઓની ઉત્તરવહીઓ અમારા તરફ આવેલી હોવાથી કુલ ૬૧૩ જણાંએ આ પરીક્ષાનો લાભ લીધો હોવાનું જણાયું છે.

એટલા ઉમેદવારોનું ધંધાવારી પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે:- ૩ મહાલ શાળાધિકારીઓ; ૨૪ શિક્ષકો; ૩૧૮ વિદ્યાર્થી; ૧૨ વેપારી; ૩૨ ખેડૂત; ૨ કારીગર; ૧ મજૂર; ૬ અંધપાલ; ૧૯ ખીચ નોકરી; ૭ ધરકામ : પૈકી ૨૫ બહેનો છે.

છોડવા દેલા ૮ પ્રશ્નો પૈકી ફરજિયાત છોડવા દેલા ૧૭મા પ્રશ્નનો ૧૬ ગુણ અને બાકીનાં દરેકના ૧૨ ગુણ રાખી ઉત્તરપત્રો તપાસતાં એટલાં ઉમેદવારોમાંથી ૧૬ બેનો સહિત ૩૬૫ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થાય છે. એટલે પરીક્ષાનું પરિણામ આવખતે લગભગ ૬૪૪૮૬ આવેશું ગણાય. ઉત્તીર્ણ થનારાંમાં ૩ મહાલ શાળાધિકારી; ૧૭૬ શિક્ષકો, ૧૬૪ વિદ્યાર્થીઓ, ૭ વેપારી, ૨૦ ખેડૂત, ૨ કારીગર, ૬ અંધપાલ, ૧૦ ખીચ નોકરીવાળા, અને ૭ ધરકામવાળા બેનો છે.

જુન ૧૯૩૬ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી સદર પરીક્ષા માટેની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પરિણામપત્રકના પ્રથમ ૨૦ નંબરોને જાહેર કરેલી રકમનાં ધનામ અપાશે. તેમાં મચિહવાળા ટ્રેનીંગ કૉલેજનો લાભ સપૂરો નહિ પામેલા શિક્ષક, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થી, અને વેપારી ખેડૂત વા નોકર વર્ગના ઉમેદવારો પૈકી ઉત્તીર્ણ થનારા ૧૦ જણ તથા ઉત્તીર્ણ થતી ૧૭ બેનો : એ દરેક ઉત્તેજનાથે આપવાના રૂ. ૧)ના ધનામને પાત્ર દે છે. તદુપરાંત આ વખતે એટલાં ઉમેદવારોની સંખ્યા હમેશ કરતાં ઘણી મોટી હોવાથી બીજા રૂ. ૧૦) નાં વધુ ૨૦ ધનામો મચિહવાળા ભાઈઓને આપવાનું ઠરાવ્યું છે. એટલે કુલ ૬૭ રૂપિયાનાં ૬૭ ધનામો આ પરીક્ષા અંગે વહેંચાશે. ધનામની રકમ જેમના તેમના નામની સામે રોડના ખાનામાં દર્શાવી છે, અને તે જેની તેની ઇચ્છા મુજબ રોડક વા પુસ્તકરૂપે મોકલી અપાશે. એટલે ધનામ મેળવવા લાગ્યાશાળી બનેલાં ભાઈઓને ધનામ પેટે પોતાને શું નોંધ્યું છે— પુસ્તકો વા રોડક રકમ ?—તે જેમ બને તેમ જલ્દી જણાવી દેવા વિનંતિ છે. પુસ્તકો જ મંગાવવા હોય તો ૧૨મી પરીક્ષા માટે દરેકાં 'ફોરમ' અને 'ફિશર અરિતમાળા'નાં આખા સટ વા તેમના જરૂરી ભાગો મંગાવવાની સલાહ છે, કે જેથી આગામી પરીક્ષા માટે પુસ્તકો મેળવવાની ભાંજમડ જ મટી જાય. એ પુસ્તકો ઘણાં જ સારાં છે ને પોતે ઉપયોગ કર્યા બાદ બીજાં પાસે વંચાવી છૂટથી પ્રચાર કર્યાનું શ્રેય મેળવવા જેવાં છે. આનો અર્થ, અલગત, કોઈએ એવો દરગીજ નથી સમજવાનો કે આજ પુસ્તકો મંગાવવાં. આ મિત્રાવનાં નવલકથાનાં નહિ એવાં બીજાં દરેકાં પુસ્તકો વા ઇચ્છા હોય તો રોડક રકમ પણ ખુશીથી માગી શકાશે ને મોકલી પણ અપાશે. ધનામ ટપાલ રસ્તે પહોંચવું કરવાનું છે કે કોઈને રૂબરૂમાં આપ-

વાનું છે. તે સ્પષ્ટ જણાવવું, અને પુસ્તકો જોઈતાં હોય તો તેની યાદી સાંમેલ રાખવી. ટપાલ રસ્તે મંગાવતું ઇનામ, હમેશ મુજબ, જે તે ઉમેદવારને ખર્ચે જ મોકલી અપારો.

અગાઉની માફક આ વખત પણ જે તે સ્થળોના શિક્ષક, મંત્રી વા અન્ય સંસ્થાનાં નિરીક્ષક તંત્રીની સેવા અપી પરીક્ષાના કામમાં અમને જે મદદ કરી છે તે બદલ એ સંસ્થાને અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માનીએ છીએ.

અમોને મળેલી ઉત્તરવહીઓ પૈકી ૫૩ જણની ઉત્તરવહીઓ તપાસતાં તેમાંથી લખાણ પરસ્પરમાંથી નકલ કર્યાનું વા ચોપડીની મદદથી લખ્યું હોવાનું, પરીક્ષકને જણાયું છે. એવા કિસ્સાવાળા લખાણોને તો કાગળ લખી ખચર પણ અપાઈ છે. એટલે તે ઉમેદવારોનાં નામ, શિરસ્તા મુજબ, પરિણામપત્રકમાંથી ખાતલ કરવામાં આવ્યાં છે. સિવાય આ વખતે ઉમેદવારોની સંખ્યા ઝાઝી હોવાથી અનુત્તીર્ણુ યનારનાં નામ પણ પડતાં મૂકવાનું ઉચિત ગણ્યું છે. એકંદર ૧૬૫ ઉમેદવારો અનુત્તીર્ણુ થયાં છે. એટલે એટલાં ઉમેદવારો પૈકી કોપી કરેલાં કે કરાવેલા ૫૩ અને અનુત્તીર્ણુ થયેલાં ૧૬૫ મળી કુલ ૨૧૮ ઉમેદવારોને બાદ કરતાં ૩૯૫ જણાનું પરિણામ આ નીચે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. પરીક્ષા આપી હોય છતાં જેમનો નામ આ પરિણામપત્રકમાં ન હોય તેમના દિસ્સા આ બે પૈકી એક કોટિના છે એમ જણે તેણે સમજી લેવું.

અનુત્તીર્ણુ કે કોપીના કિસ્સામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા વધારે છે, અને પ્રનામ છતાં નારામાં ઓછી છે. એનું કારણ દેખીતું જ છે. ને તે એ કે આ પરીક્ષા વિદ્યાર્થીઓ માટે નહિ પણ મોટાંઓ માટે હોય છે, એટલે તેને માટે કરતાં પુસ્તકો મોટાં તેમજ કંઈક અધરાં પણ હોય છે. એટલે નાના વિદ્યાર્થીઓને તેનો અભ્યાસ અધરો પડે ને મોટાંઓના ધોરણે ચતી તપાસણીમાં તેઓ ઇનામનો હરિકાષમાં પણ કવચિત જ ફાવી શકે. હાલરૂલના ૫ મા ધોરણ નીચેના વિદ્યાર્થીઓ માટે આ પરીક્ષા નથી એની લાગતાવળગતાઓએ નોંધ લેવી ધટે. છતાં નાના વિદ્યાર્થીઓને બેસાડવા જ હોય તો તેમની પાસે રીતસર અભ્યાસ કરાવેલો જોઈએ. મોભારોડની વાકળ એ. વી. સ્કૂલ તથા કડીના પાટીદાર આશ્રમમાં તેવો પ્રયત્ન થયેલો સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. એ બંને સંસ્થાના અંગ્રેજી ૧-૨-૩ ધોરણ લખતા નાની ઉંમરના વિદ્યાર્થીઓએ પણ સારું લખ્યું છે. ને તેમાંના એકાદ બે તો ઉત્તેજનાર્થે પ્રનામે મેળવવા પણ ભાગ્યશાળી થયા છે. કડી પાટીદાર આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓનાં લખાણ તો હસ્તાક્ષર, વાંકચરચના, જોડણી, વિરામચિહ્નો વગેરેની દૃષ્ટિએ પણ વખાણવા જેવાં જણાયાં છે. સદર ઉભય સંસ્થાના સંચાલકોને તેમના આ દેખીતા પ્રયાસ બદલ શાઆશીરૂંદ છે.

આ ૧૧ મી પરીક્ષા માટેનાં ઉમેદવારોની તેમજ તેમાં બેઠેલાંની સંખ્યા આગલી જેમ પણ પરીક્ષાના કરતાં બહુ જ વધારે છે, તે એને માટે થયેલા પ્રચારકામ, પાઠ્ય પુસ્તકો, છૂટથી પૂરાં પાડવાની રાજ્યમંડળની યોજના, તેમજ મહાલમંડળો ને મહાલ શાળાધિકારીઓએ પરીક્ષાની યોજનામાં લેવા મોકલેલો રસ એને જ આભારી ગણાય. આ સંખ્યા હવેની પરીક્ષામાં લગભગ જમણી થવાની ઉમેદ રાખી છે ને તેને પહેંચી વળવા ખાતર પરીક્ષાને વડોદરા ને નવસારી, તથા મહેસાણા ને અમરેલી એમ બે વિભાગોમાં વહેંચી નોંખી જુદાં જુદાં પાઠ્ય

પુસ્તકો રાખેલાં છે, દરેલાં પુસ્તકો સરળતાથી મળી શકે તેવી યોજનાઓ બહાર કરાઇ છે, ને પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબે પણ તે માટે જરૂરી સવલત કરી આપી છે (જુઓ ચાલુ અંકમાંની સત્યના નં: ૩૮૦). એટલે રખાયેલી ઉમેદ બર આપ્યા વગર નહિ રહે એમ માનીએ છીએ. ૧૨મી-પરીક્ષાની તારીખ ૨૧-૨-૩૭ હોઇ તેને માટે ઉમેદવારી નોંધાવવાની છેલ્લી તારીખ ૧૦-૨-૩૭ છે, તે લક્ષમાં રાખી અને અરજી ન મોકલી હોય તો તરતજ મોકલી આપો. અરજીમાં અભ્યાસ, ધંધો, ઉમ્મર તથા પોસ્ટનું સ્થળ ને અંકવાડિયામાં કયે કયે દિવસે ગામમાં ટપાલ આવે છે તે અચૂક જણાવવું.

પરિણામ

અ. નં.	ઉમેદવારનું નામ	સ્થળ	ધંધો: અભ્યાસ	ગુણ ૧૦૦માંથી	શેરો: ધ. રૂ.
૧	હીરાલાલ ફેગટલાલ જાની	સાલવી	શિ. અન્ટ્રેપન્ડ	૭૭	૫૭
૨	ડાહ્યાભાઈ રામદાસ પટેલ	વિશ્રામપુરા	શિ. મેટ્રીક	૭૩	૪૭
૩	વિક્કલદાસ મ. મહેતા	વસો	શિ. સ્નાતક	૭૨	૩૭
૪	રામશંકર ગોપાળજી વ્યાસ	ગોખરવા	ખેતી ગુ. ધો. ૬	૭૧	૨૭
૫	કલ્યાણભાઈ ગોપાળભાઈ પટેલ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે.	૭૦	૧૭
૬	ધંધરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	પિન્ડાપા	શિ. સિનિયર	૭૦	૧૭
૭	કચરાલાલ શંભુભાઈ સોની	વેડા	શિ. મધ્યમપદ	૭૦	૧૭
૮	જયપ્રસાદ કાલીશંકર દવે	વાલમ	શિ. સિનિયર	૭૦	૧૭
૯	નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ	વડોદરા	શિ. સિનિયર	૬૯	૧૭
૧૦	ગણુપતરામ પુરષોત્તમ જોશી	પેટલાદ	શિ. સિનિયર	૬૯	૧૭
૧૧	વિષ્ણુપ્રસાદ મોહનલાલ મહેતા	વાલમ	વિ. મેટ્રીક	૬૮	૧૭
૧૨	ઉમેદભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	પાદરા	મ. શા. બી. એ.	૬૮	૧૭
૧૩	દરસનભાઈ રેભાઈ પટેલ	રણજ	શિ. મધ્યમપદ	૬૮	૧૭
૧૪	પુત્રમચંદ રેવાશંકર જોશી	ગુતાલ	શિ. સિનિયર	૬૭	૧૭
૧૫	પુરષોત્તમભાઈ કાશીભાઈ પટેલ	વડોદરા	શિ. "	૬૭	૧૭
૧૬	છોટાલાલ નરવદાસ કુઆવત	આબલીઆસણુ	શિ. "	૬૭	૧૭
૧૭	ભાઈલાલભાઈ બાવાજી પટેલ	બામણુગામ	શિ. મે. સિ.	૬૭	૧૭
૧૮	મળચંદ હરિવલ્લભદાસ શાહ	સિહોલ	શિ. મે. સિ.	૬૬	૧૭
૧૯	ચંદુભાઈ મણિભાઈ અમીન	વસો	કલાકર્ અં. ધો. ૬	૬૬	૧૭
૨૦	ચંકરલાલ રાજસંગદાસ પટેલ	ચાણુરમા	શિ. સિનિયર	૬૬	૧૭
૨૧	બળવંતરામ મણિચંકર	હુવારા	શિ. મે. સિ.	૬૫	૧૧
૨૨	રમણલાલ મ. પટેલ	હીંઆડા	શિ. મેટ્રીક	૬૫	૧૧
૨૩	જીજ્ઞાભાઈ ઠાળાભાઈ નાયક	ગંગોર	શિ. મે. સિ.	૬૫	૧૧
૨૪	કેશવજી વીરજી મહેતા	સરસીયા	શિ. સિનિયર	૬૫	૧૧

૨૫	તુળસીભાઈ કાળીદાસ પટેલ	જલસણુ	શિ. ,,	૬૫	ના
*૨૬	જયશંકર ઉમીયાશંકર પાઠક	ભાટવેડા	શિ. ,,	૬૫	ના
*૨૭	બીખાભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ	પત્રોલ	શિ. ,,	૬૪	ના
૨૮	લોલાવતીબેન નાથાલાલ ત્રિવેદી સિંહોલ		શિ. ,,	૬૪	ગુ. ઉ.
*૨૯	મગનભાઈ પુરુષોત્તમ ઝોઝા	વડોદરા	વિ. ઈ. આર્ટ્સ	૬૪	ના
*૩૦	મણીલાલ શંકરલાલ ઉપાધ્યાયે	શેખડી	શિ. મે. સિ.	૬૪	ના
*૩૧	મણિભાઈ ગોરધનભાઈ પટેલ	ધંડુ	એતી, અં. ધો. ૪	૬૪	ગુ. ઉ.
*૩૨	જદુરામ અંબારામ ભટ્ટ	ગણુદેવી	શિ. સિનિયર	૬૪	ના
*૩૩	ગણાભાઈ સોમાભાઈ પટેલ	છત્રોડા	શિ. મે. સિ.	૬૪	ના
*૩૪	રવિશંકર છોટાલાલ જોશી	ખુનવાડ	શિ. સિનિયર	૬૩	ના
*૩૫	તુળસીભાઈ હાથીભાઈ મટેલ	નરસીપુર	,,	૬૩	ના
*૩૬	તનમુખલાલ જગજીવનદાસ ધ્રુવ	કાવીદા	વેપાર અં. ધો. ૫	૬૩	ગુ. ઉ.
*૩૭	પ્રુથાલભાઈ કાળીદાસ પટેલ	મોભારોડ	શિ. મેટ્રીક	૬૨	ના
*૩૮	શંકરભાઈ નાથાભાઈ દેશાઈ	,,	,,	૬૨	ના
*૩૯	નર્મદાશંકર જયશંકર દવે	રૂપપુર	શિ. મે. સિ.	૬૨	ના
*૪૦	સોમાભાઈ દલમુખભાઈ શાહ	કરોલી	શિ. સિનિયર	૬૨	ના
*૪૧	જજલાલ દયારામ મહેતા	ભલગામ	શિ. પૂર્વપદ	૬૨	ના
*૪૨	ગુણવંતરામ ગજનન જોશી	વ્યારા	શિ. મે. સિ.	૬૨	ના
*૪૩	કાશીભાઈ રામજીભાઈ પટેલ	સરીપદ	શિ. સિનિયર	૬૨	ના
૪૪	સિંચાભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલ	લોદ્રા	,,	૬૧	
૪૫	નર્મદાશંકર સુખદેવ શુક્લ	ચાણુસોલ	,,	૬૧	
૪૬	દેવશંકર ગીરધરલાલ દવે	મોટી હીરવાણી	શિ. સિનિયર	૬૧	
૪૭	મણીલાલ ગણાભાઈ પટેલ	સીસ્વા	,,	૬૧	
૪૮	અંબાલાલ દારકાંદાસ પટેલ	મોગરી	,,	૬૧	
૪૯	હરિભાઈ નાગરજી પટેલ	નંદાવ	શિ. મધ્યમપદ	૬૧	
૫૦	કરણાશંકર મોહનલાલ વ્યાસ	મેરવાડા	શિ. મે. સિ.	૬૧	
*૫૧	છોટાલાલ નરોત્તમભાઈ ખારીયા	ખુનવાડ	શિ. ધો. ૬	૬૧	ગુ. ઉ.
૫૨	ગણાભાઈ પુરુષોત્તમભાઈ પાઠક	ગોકર્ણપુરા	શિ. પૂર્વપદ	૬૧	
૫૩	હેમેન્દ્રકુમાર છોટાલાલ પંડ્યા	સિદ્ધપુર	અભ્યાસ	૬૦	
*૫૪	કાન્તિલાલ ચુનીલાલ જોશી	મહેસાણા	વિ. અં. ધો. ૫	૬૦	ગુ. ઉ.
૫૫	વાલજીભાઈ નારણભાઈ અમીન	વડોદરા	નોકરી ખી. ટો.	૬૦	
૫૬	પુરુષોત્તમભાઈ વલ્લભદાસ ભાવસાર	,,	વિ. ઇ. આર્ટ્સ	૬૦	
૫૭	અમીયંદ જોષ્ઠતાભાઈ પટેલ	ખોરતવાડ	શિ. સિનિયર	૬૦	
૫૮	પ્રદેહાદભાઈ પ્રશ્નરદાસ પટેલ	હડી	વિ. અં. ધો. ૬	૬૦	
*૫૯	બેચરભાઈ મથુરભાઈ પટેલ	,,	વિ. અં. ધો. ૪	૬૦	ગુ. ઉ.

૬૦	અંબાલાલ ધર્મચરણાઈ પટેલ	ફતેપુર	શિ. મે. સિ.	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૧	મંગળભાઈ રંગનાથજી પટેલ	ગાંડ	શિ. સિનિયર	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૨	બાબુભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ	વસો	શિ. મેટ્રીક	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૩	વાડીલાલ બેઠચરદાસ નાયક	મગધવા	શિ. મધ્યમપદ	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૪	છેલશંકર બાપુલાલ રાવળ	સૈજ	ધો. ૬	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૫	ચવજીભાઈ હારકાંદાસ પટેલ	અધાર	શિ. મે. સિ.	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૬	મોહનસિંહ અમરસિંહ ઠાકોર	કુંવરદા	શિ. મધ્યમપદ	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૭	ભીમસિંહ મહીજીભાઈ સોલંકી	નરસીપુર	શિ. ગુ. ધો. ૬	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૮	જેઠાલાલ રણજોડભાઈ પુરોહીત	કોરમાલ	શિ. પૂર્વપદ	૧૯૫૬	૧૦૦
૬૯	જીવજીલાલ કૃપાશંકર પંડ્યા	આમણગામ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૦	રમણલાલ રતનચંદ શાહ	નાપાડ	વિ. અ. ધો. ૫	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૧	ચતુરભાઈ બાપુભાઈ પટેલ	સુંદરણા	શિક્ષક	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૨	છોટાભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ	નાર	ખેતી. બી. એ.	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૩	ચીમનભાઈ નારણભાઈ પટેલ	નડીયાદ	વિ. અ. ધો. ૬	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૪	મેનાબેન જગનલાલ પટેલ	ચાણુરમા	શિ. સિનિયર	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૫	વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પંડ્યા	પાદરા	શિ. પૂર્વપદ	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૬	હરીલાલ ચુનીલાલ ગોર	વસો	વિ. અ. ધો. ૭	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૭	અંબાલાલ રણજોડદાસ પટેલ	કડી	વિ. અ. ધો. ૬	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૮	નાથાભાઈ બી. વર્શી	ગણદેવી	વિ. અ. ધો. ૫	૧૯૫૬	૧૦૦
૭૯	નારણશંકર હરિશંકર પાંક	કામરેજ	શિ. સિનિયર	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૦	દેણાઈભાઈ હરજીભાઈ પટેલ	ખુનવાડ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૧	કુલાભાઈ બેકોરભાઈ પટેલ	રણોલી	વિ. પૂર્વપદ	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૨	આશાભાઈ શાનાભાઈ પટેલ	રણજ	શિક્ષક	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૩	મણીશંકર જેઠારામ જાની	વાલમ	શિ. સિનિયર	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૪	ઉમીયાશંકર લક્ષ્મીરામ વ્યાસ	મેરવાડા	શિ. પૂર્વપદ	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૫	રતીલાલ ગાંડાભાઈ	કોસાડી	શિ. મે. સિ.	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૬	છોટાભાઈ ત્રીકમભાઈ પટેલ	નાપાડ	વિ. અ. ધો. ૫	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૭	મનુભાઈ દુર્લભભાઈ નાયક	ગણદેવી	વિ. અ. ધો. ૫	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૮	ખોડાભાઈ શિવલાલ પટેલ	કડી	વિ. અ. ધો. ૫	૧૯૫૬	૧૦૦
૮૯	અંદુભાઈ લક્ષ્મણભાઈ ખારોટ	સાઠોદ	શિ. સિનિયર	૧૯૫૬	૧૦૦
૯૦	બેચરલાલ શંકરલાલ મીઝી	વડોદરા	શિ. મે. સિ.	૧૯૫૬	૧૦૦
૯૧	કીશનભાઈ કીકાભાઈ	, ,	મે. ટ્રે. કો.	૧૯૫૬	૧૦૦
૯૨	ગિનુભાઈ વાડીલાલ શાહ	પાદરા	વિ. અ. ધો. ૬	૧૯૫૬	૧૦૦
૯૩	લક્ષ્મણભાઈ રામદાસ પટેલ	રહેલ	શિ. પૂર્વપદ	૧૯૫૬	૧૦૦
૯૪	વલ્લભભાઈ મેલીભાઈ પટેલ	સંજય	શિ. સિનિયર	૧૯૫૬	૧૦૦

૯૫	હાકેરલાલ નરોતમદાસ પટેલ	કામરેજ	વિ. અ. ધો. ૪	૫૪	૦૦૦
૯૬	પરસોતમભાઈ લાઠીયા પટેલ	ખારડી	શિ. સિનિયર	૫૪	૬૬૩
૯૭	હર્ષદલાલ છોટાલાલ પંડ્યા	કાવીકા	શિ. ,	૫૪	૬૬૩
૯૮	હર્માનભાઈ દ્વિરકાદાસ શાહ	સુદરણા	શિ. મધ્યમપદ	૫૪	૬૬૩
૯૯	શ્રી મહાદેવ	ખેરાળુ	શિ. સિનિયર	૫૪	૬૬૩
૧૦૦	રસીકલાલ હરિલાલ પંડ્યા	પાદરાં	મ. શા. બી. એ	૫૪	૬૬૩
૧૦૧	હરિભાઈ નારણભાઈ પટેલ	ધારી	,,	૫૩	૬૬૩
૧૦૨	મણિભાઈ શનીભાઈ પટેલ	વસો	વિ. અ. ધો. ૬	૫૩	૬૬૩
૧૦૩	ચીમનભાઈ ચતુરભાઈ પટેલ	વસો	વિ. અ. ૭	૫૩	૬૬૩
૧૦૪	સુનીભાઈ દાણભાઈ પટેલ	રામપુર	શિ. મે. સિ.	૫૩	૬૬૩
૧૦૫	પ્રીતમદાસ વિષ્ણુરામ પાંકજી	કાસંબા	,,	૫૩	૬૬૩
૧૦૬	પ્રદેહદાસ ત્રિસાભાઈ પટેલ	કડી	વિ. અ. ધો. ૫	૫૩	૬૬૩
૧૦૭	ડાલાભાઈ મકનજી	ગણદેવી	શિ. સિનિયર	૫૩	૬૬૩
૧૦૮	આનંદલાલ જોટાશંકર દેસાઈ	કોસિન્દ્રા	ખેતી, ગુ. ધો. ૬	૫૩	૬૬૩
૧૦૯	કાશીભાઈ ભગવાનદાસ પટેલ	કાશીપુરા	શિ. સિનિયર	૫૨	૬૬૩
૧૧૦	મંગેજીભાઈ બહેચરભાઈ પટેલ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૫૨	૬૬૩
૧૧૧	વલીભાઈ ઉસ્માનભાઈ મેમણુ	બહાદરપુર	શિ.	૫૨	૬૬૩
૧૧૨	પદ્મકાન્ત રતીલાલ દેસાઈ	કડી	વિ. અ. ધો. ૬	૫૨	૬૬૩
૧૧૩	કેટલાંભાઈ દેસાઈભાઈ ગામેતી	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૫૨	૬૬૩
૧૧૪	એકનાથ માણેકલાલ પટેલ	,,	નોકરી મેટ્રીક	૫૨	૬૬૩
૧૧૫	ચંદ્રકાન્ત નરસિંહભાઈ પટેલ	મોલારોડ	વિ. અ. ધો. ૩	૫૨	૬૬૩
૧૧૬	વલ્લભભાઈ મીઠાભાઈ પટેલ	કાવીકા	શિ. મધ્યમપદ	૫૧	૬૬૩
૧૧૭	કાસમે સવજી રૂપાણી	અમરેલી	વિ. અ. ધો. ૭	૫૧	૬૬૩
૧૧૮	છોટાલાલ દેવચંદર શુક્લ	ચાણુરમા	શિ. સિનિયર	૫૧	૬૬૩
૧૧૯	મીઠાભાઈ નરોતમદાસ પટેલ	સાદકી	વિ. અ. ધો. ૭	૫૧	૬૬૩
૧૨૦	દેવકૃષ્ણ મયારામ પંડિત	ભલગામ	શિ. સિનિયર	૫૧	૬૬૩
૧૨૧	સોમાભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	મેધલપુર	શિ. મે. સિ.	૫૧	૬૬૩
૧૨૨	મોતીભાઈ રાવજીભાઈ ચોધરી	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૫૧	૬૬૩
૧૨૩	કાન્તીલાલ અંબાલાલ શાહ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૫૧	૬૬૩
૧૨૪	મેલોભાઈ ખુશાલભાઈ ગોહિલ	કોલીયાદ	ખેતી, ગુ. ધો. ૬	૫૧	૬૬૩
૧૨૫	ગુલામભાઈ લાલિભાઈ વશી	ગણદેવી	વિ. અ. ધો. ૫	૫૧	૬૬૩
૧૨૬	ચંદરભાઈ મોહનભાઈ પટેલ	લાલજીવાડા	શિ. સિનિયર	૫૦	૬૬૩
૧૨૭	વાડીલાલ કુંગરભાઈ નાયક	જામજા	શિ. પૂર્વપદ	૫૦	૬૬૩
૧૨૮	ખુર્જીભાઈ ખોડીદાસ પટેલ	સુરવ	શિ. મધ્યમપદ	૫૦	૬૬૩
૧૨૯	કાળીદાસ નીરદાસ પટેલ	કડી	વિ. અ. ધો. ૪	૫૦	૬૬૩

૧૩૦	હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી	નવાગામ	શિ. સિનિયર	૫૦
૧૩૧	હુદ્દિપ્રસાદ યુનીલાલ વ્યાસ	વિસનગર	વિ. અં. ધો. ૬	૫૦
૧૩૨	પ્રાણજીવનદાસ ગદ્વાલાભાઈ રાણા	ગણદેવી	વિ. અં. ધો. ૫	૫૦
૧૩૩	મિત્રલાલ જાદવદાસ મીસ્ત્રી	પેટલાદ	વિ. અં. ધો. ૫	૫૦
૧૩૪	સુરેશચંદ્ર જીવરાજભાઈ પટેલ	કડી	વિ. અં. ધો. ૬	૫૦
૧૩૫	પ્રદાબક્ષ અલીભાઈ શેખ	સિદ્ધપુર	શિ. મધ્યમપદ	૪૬
૧૩૬	ધન્વદત્ત પુરષોત્તમ વ્યાસ	વસો	વિ. અં. ધો. ૭	૪૬
૧૩૭	હદાભાઈ રણજીડભાઈ	મોટીહીરવાણી	શિ. પૂર્વપદ	૪૬
૧૩૮	પુરષોત્તમ વીરાભાઈ	બોરીઆ	શિ. સિનિયર	૪૬
૧૩૯	શંકરલાલ કામરાજદાસ	સરદવ	વેપાર ઇ. ધો. ૫	૪૬
૧૪૦	અંબાલાલ ચનાભાઈ પટેલ	નાપાડ	વિ. અં. ધો. ૫	૪૬
૧૪૧	સતીશચંદ્ર ગદ્વાલાભાઈ પટેલ	ભાદરજી	વિ. અં. ધો. ૬	૪૬
૧૪૨	સાંકળચંદ ગદ્વાલાભાઈ શાહ	કણીઆ	શિ. મે. સિ.	૪૮
૧૪૩	બોગીલાલ મોહનલાલ મહેતા	વાઘમ	શિ. પૂર્વપદ	૪૮
૧૪૪	નલિનકાન્ત તાપીશંકર પંડિત	છોટાછેદેપુર	વિ. અં. ધો. ૩	૪૮
૧૪૫	મહમદ હુસેનભાઈ મીસ્ત્રી	ગણદેવી	વિ. અં. ધો. ૬	૪૮
૧૪૬	નટવરલાલ વજલાલ શાહ	કલોલ	ગુ. ધો. ૬	૪૮
૧૪૭	ચતુરભાઈ શીવાભાઈ પટેલ	નાપાડ	વિ. અં. ધો. ૫	૪૮
૧૪૮	નટવરલાલ મૂળજીભાઈ સેલત	પેટલાદ	વિ. અં. ધો. ૫	૪૮
૧૪૯	બોગીલાલ દોલતરામ પુરોહીત	નારદીપુર	શિ. પૂર્વપદ	૪૭
૧૫૦	રાવજીભાઈ કાશીભાઈ પટેલ	આણંદ	વિ. અં. ધો. ૪	૪૭
૧૫૧	અંબાલાલ મગનભાઈ પટેલ	ભાદરજી	વિ. અં. ધો. ૫	૪૭
૧૫૨	મણીભાઈ કુંવરજી મીસ્ત્રી	ગણદેવી	વિ.	૪૭
૧૫૩	મણીશંકર ભીમજી ઠાકર	અમરેલી	શિ. સિનિયર	૪૭
૧૫૪	ચંદુલાલ જગનેશ્વર ત્રિવેદી	આણંદ	વિ. અં. ધો. ૪	૪૭
૧૫૫	આશાભાઈ બાવાજી પટેલ	વડોદરા	વિ. બી. એ.	૪૭
૧૫૬	મગનલાલ હુદરભાઈ કમાલીયા	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે કો.	૪૭
૧૫૭	રામલાલ જોષતારામ પટેલ	મહેસાણા	વિ. અં. ધો. ૬	૪૭
૧૫૮	મનુભાઈ જોષાભાઈ પટેલ	ભાદરજી	વિ. અં. ધો. ૬	૪૭
૧૫૯	મોહનલાલ શિવાભાઈ પટેલ	ચાણસ્મા	શિ. પ્રથમપદ	૪૬
૧૬૦	અમૃતલાલ કુબેરદાસ ત્રિવેદી	સિદ્ધપુર	વિ. અં. ધો. ૬	૪૬
૧૬૧	છોટાલાલ ભગવાનદાસ કાછીયા	વસો	વિ. અં. ધો. ૭	૪૬
૧૬૨	જગનલાલ પ્રાણજીવનદાસ મોદી	મહુવા	વિ. ધનંટર	૪૬
૧૬૩	હરગોવિંદભાઈ રણજીડભાઈ પટેલ	ગણેશપુરા	શિ. મધ્યમપદ	૪૬
૧૬૪	રામભાઈ અણિભાઈ	કંટવા	શિ. પૂર્વપદ	૪૬

૧૬૫	અંચળપુરી જોતપુરી ગોસ્વામી	વસાઇ	શિ. પ્રથમપદ	૪૬	૦૦
૧૬૬	લાલશંકર અમૃતલાલ ભટ્ટ	તિલકવાડા	શિ. મેટ્રીક	૪૬	૦૦
૧૬૭	જયંતીલાલ ગોવિંદલાલ દેસાઇ	કડી	વિ. અં. ધો. ૫	૪૬	૦૦
૧૬૮	ભાઇલાલભાઇ પુંગભાઇ પટેલ	કોસિન્દ્રા	ખેતી, અં. ધો. ૫	૪૬	૦૦
૧૬૯	સોમાભાઈ નરસિંહભાઇ રાવળ	કોલીયાદ	શિ. પૂર્વપદ	૪૬	૦૦
૧૭૦	રાવજીભાઈ ઝવેરભાઈ અમીન	મોભારોડ	વિ. અં. ધો. ૩	૪૬	૦૦
૧૭૧	મયારામ પુલ્કારામ રાવળ	વાલવોડ	શિ. પ્રથમપદ	૪૬	૦૦
૧૭૨	ધંધરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ	નાર	વિ. અં. ધો. ૫	૪૬	૦૦
૧૭૩	નરહરી નાથજીભાઈ દવે.	પાદરા	વિ. અં. ધો. ૬	૪૬	૦૦
૧૭૪	રામશંકર કાળીદાસ જોશી	કસોલ	વિ. અં. ધો. ૫	૪૬	૦૦
૧૭૫	ગણપતિશંકર અંબાશંકર ત્રિવેદી	હારીજ	શિ. મે. સિ	૪૬	૦૦
૧૭૬	ચાંતીલાલ મથુરભાઇ પટેલ	પેટલાદ	વિ. અં. ધો. ૫	૪૬	૦૦
૧૭૭	મોતીભાઈ શુભાવભાઈ પટેલ	બામણગામ	ખેતી, ગુ. ધો. ૬	૪૬	૦૦
૧૭૮	શાન્તાબેન નથુરામ રાવળ	પાદરા	શિ. મોન્ટેસેરી	૪૬	૧) ઉ.
૧૭૯	વૃજલાલ હરિલાલ દશાણી	ધારી	શિ. મેટ્રીક	૪૫	૦૦
૧૮૦	રમણભાઇ જેઠાભાઇ પટેલ	વસો	વિ. અં. ધો. ૬	૪૫	૦૦
૧૮૧	દયાશંકર હ. પંડ્યા	બખાના	શિ. મધ્યમપદ	૪૫	૦૦
૧૮૨	રમણલાલ મોહનલાલ જોશી	ભાદરણ	વિ. અં. ધો. ૬	૪૫	૦૦
૧૮૩	ધંધરલાલ હરજીવનદાસ પટેલ	કડી	વિ. અં. ધો. ૫	૪૫	૦૦
૧૮૪	ચનાલાલ નાયાલાલ ત્રિવેદી	ખેરાળુ	શિ. પૂર્વપદ	૪૫	૦૦
૧૮૫	હરગોવિંદ કાનજી યાસિક	ધારી	ભાઇખેરીયન	૪૫	૦૦
૧૮૬	જનાર્દન ગોરધનજી ત્રિવેદી	પેટલાદ	વિ. અં. ધો. ૬	૪૫	૦૦
૧૮૭	આત્મારામ વેણીરામ વ્યાસ	બ્રાહ્મણુનાડા	શિ. પ્રથમપદ	૪૪	૦૦
૧૮૮	મનુભાઈ જગનભાઈ દેસાઈ	ભાદરણ	વિ. અં. ધો. ૬	૪૪	૦૦
૧૮૯	રામભાઈ બીખાભાઈ પટેલ	ભાદરણ	વિ. અં. ધો. ૫	૪૪	૦૦
૧૯૦	સી. એમ. વશી	ગણદેવી	વિ. અં. ધો. ૪	૪૪	૦૦
૧૯૧	માધવલાલ મોતીલાલ રાવળ	સીડોસણા	શિ. મધ્યમપદ	૪૪	૦૦
૧૯૨	દામોદરદાસ ખુશાલદાસ મકવાણા	કડી	વિ. અં. ધો. ૪	૪૪	૦૦
૧૯૩	ધંધરભાઈ શીનાભાઈ	નાપાડ	વિ. અં. ધો. ૩	૪૪	૦૦
૧૯૪	સ્તીલાલ ભોગીલાલ શાહ	નવસારી	નોકરી	૪૪	૦૦
૧૯૫	નટવરલાલ ભાઇલાલ અમીન	પેટલાદ	વિ. અં. ધો. ૬	૪૪	૦૦
૧૯૬	જયંતીલાલ સોમનાથ ભટ્ટ	પાદરા	વિ. અં. ધો. ૬	૪૪	૦૦
૧૯૭	આશાભાઇ ખુશાનભાઈ પટેલ	ફેલ	શિ. સિનિયર	૪૩	૦૦
૧૯૮	મથુરભાઈ ભાઇજીભાઈ પટેલ	ડોલમાર	ખેતી, ગુ. ધો. ૬	૪૩	૦૦
૧૯૯	બાપુભાઈ જગાભાઈ પટેલ	વસો	વિ. અં. ધો. ૫	૪૩	૦૦

૨૦૦	વીઠલભાઈ તુલસીભાઈ પટેલ	"	વિ. અ. ધો. ૩	૪૩
૨૦૧	અંબાલાલ નાથાભાઈ પટેલ	બીલ	ખેતી, ગુ. ધો. ૬	૪૪
૨૦૨	ગળનંદ દલપતરામ જોખાકર	કામરેજ	ખેતી, ગુ. ધો. ૬	૪૩
૨૦૩	નરસિંહભાઈ મથુરભાઈ પટેલ	પાદરા	ખેતી, અ. ધો. ૪	૪૩
૨૦૪	રણછોડભાઈ ભાઈજીભાઈ કાંછીયા	પાદરા	વિ. અ. ધો. ૫	૪૩
૨૦૫	હંકારભાઈ નાથુભાઈ નાયક	નવસારી	વિ. અ. ધો. ૫	૪૨
૨૦૬	હીરાલાલ ભાઈશંકર ત્રિવેદી	ખેરાળુ	શિ. અન્ટ્રેપ્રાઇઝ	૪૨
૨૦૭	શાન્તીલાલ છોટાભાઈ પટેલ	વસો	વિ. અ. ધો. ૫	૪૨
૨૦૮	હીરાલાલ ધશ્વરલાલ વ્યાસ	ચાણુરમા	શિ. પૂર્વપદ	૪૨
૨૦૯	નરસિંહભાઈ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ	કરજળુ	શિ. મધ્યમપદ	૪૨
૨૧૦	હરીભાઈ પીતામ્બર પટેલ	વાલમ	વિ. અ. ધો. ૨	૪૨
૨૧૧	છીંખાભાઈ ભગાભાઈ કટારીયા	હયુરળુ	શિ. પૂર્વપદ	૪૨
૨૧૨	જગનલાલ ગંગાદાસ ધંધુકીયા	અમરેલી	અ. ગુ. ધો. ૬	૪૨
૨૧૩	કાનજીભાઈ વીઠાભાઈ ગોહિલ	ભાદરણ	વિ. અ. ધો. ૬	૪૨
૨૧૪	હરસદભાઈ ડાહ્યાભાઈ પટેલ	"	વિ. અ. ધો. ૬	૪૨
૨૧૫	રામભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ	મોભારોડ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૪૨
૨૧૬	નાથુભાઈ કાળાભાઈ નાયક	ખખવાડા	વિ. અ. ધો. ૫	૪૨
૨૧૭	જયંતીલાલ છોટાલાલ પંડ્યા	પાદરા	વિ.	૪૨
૨૧૮	શનાભાઈ મથુરભાઈ કાંછીયા	નાપાડ	વિ. અ. ધો. ૪	૪૨
૨૧૯	માણેકલાલ મૂળશંકર	સિદ્ધપુર	શિ. ગુ. ધો. ૬	૪૧
૨૨૦	લક્ષ્મીરામ ગીરધારી સાધુ	ખાંભણવાડા	શિ. ગુ. ધો. ૬	૪૧
૨૨૧	ધનિરાચાર્ય	સિદ્ધપુર	શિ. ગુ. ધો. ૬	૪૧
૨૨૨	નરભેરામ હરીભાઈ જોશી	ઝાંઝડ	શિ. મધ્યમપદ	૪૧
૨૨૩	મણીબેન સોમાભાઈ શાહ	કરોલી	કરકામ. ગુ. ધો. ૪	૪૧
૨૨૪	જમનાદાસ મગનલાલ પટેલ	તીલકવાડા	વેપાર ગુ. ધો. ૬	૪૧
૨૨૫	ગીરધર કેશવ પરમાર	વાલવોડ	શિક્ષક	૪૧
૨૨૬	દલપતરામ હરેશ્વર જોખાકર	કામરેજ	શિ. મધ્યમપદ	૪૧
૨૨૭	જેઠાલાલ મણીશંકર વ્યાસ	કોસિંદ્રા	શિ. મે. સિ.	૪૧
૨૨૮	મથુરભાઈ જોશીભાઈ પટેલ	મોભારોડ	વિ. અ. ધો. ૩	૪૧
૨૨૯	નર્મદાબેન મથુરભાઈ પટેલ	કાલીવાદ	કરકામ. ગુ. ધો. ૬	૪૧
૨૩૦	અલ્લારખા કાલુભાઈ મન્સુરી	કલોલ	વિ. અ. ધો. ૫	૪૧
૨૩૧	દર્પદલાલ હરીલાલ મોકસી	ભાદરણ	વિ. અ. ધો. ૫	૪૧
૨૩૨	ભાઈલાલભાઈ કીશોરભાઈ પટેલ	રણોલી	શિ. પ્રથમપદ	૪૦
૨૩૩	ગણપતપુરી મોહનપુરી ગોસાઈ	ખાંભણવાડા	શિ. અન્ટ્રેપ્રાઇઝ	૪૦
૨૩૪	ગોરધનભાઈ વનમળીદાસ પંચાળ	વસો	વિ. અ. ધો. ૬	૪૦

૨૩૫	અંબાલાલ વૈકુંઠરાય ઠાકર	સુંદીયા	શિ. મધ્યમપદ	૪૦	
૨૩૬	તાથાલાલ રેવાશંકર જોશી	ઝાંઝડ	શિ. સિનિયર	૪૦	
૨૩૭	ચંદુલાલ લાલજીભાઈ અમીન	વડોદરા	વિ. અ. ધો. ૫	૪૦	
૨૩૮	અંબાલાલ મયુરભાઈ વાળંદ	પાદરા	વિ. અ. ધો. ૪	૪૦	
૨૩૯	વિહારીલાલ મણીભાઈ પટેલ	ભાદરણ	વિ. અ. ધો. ૬	૪૦	
૨૪૦	હાહીગૌરી ભગુભાઈ	કામરેજ	શિ. સિનિયર	૪૦	૧) ઉ.
૨૪૧	ગોવિંદભાઈ પુનંભાઈ પટેલ	કોસિન્દ્રા	શિ. અન્ટ્રેપ્રનૅડ	૪૦	
૨૪૨	સતુરભાઈ ગીરધરભાઈ	વડોદરા	શિ. મે. ટ્રે. કો.	૪૦	
૨૪૩	પુરષોત્તમદાસ હીરાભાઈ	નવસારી	વિ. અ. ધો. ૬	૪૦	
૨૪૪	અંબાલાલ વહાલજીભાઈ વ્યાસ	ચુવા	શિ. પ્રથમપદ	૪૦	
૨૪૫	કરણીશંકર બાલાશંકર શુક્લ	અમરેલી	અ. મેટ્રીક	૪૦	
૨૪૬	રણછોડભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	રૂદેલ	શિ. મધ્યમપદ	૩૯	
૨૪૭	કાળીદાસ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ	વસો	એકા પ્રથમપદ	૩૯	
૨૪૮	માધવ હીરા મકવાણા	રૂદેલ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૯	
૨૪૯	ડાહ્યાલાલ હરિરામ પંડ્યા	ભલગામ	શિ. મધ્યમપદ	૩૯	
૨૫૦	નાગજીભાઈ કરસનભાઈ પટેલ	ચિનોર	વિ. અ. ધો. ૭	૩૯	
૨૫૧	બાલુભાઈ બાવાજીભાઈ પટેલ	નાર	વિ. અ. ધો. ૭	૩૯	
૨૫૨	ભગવાનજીભાઈ મહીજીભાઈ પટેલ	મોભારોડ	વિ. અ. ધો. ૩	૩૯	
૨૫૩	અંબાલાલ માધવલાલ ત્રિવેદી	ઉમતા	વિ. અ. ધો. ૫	૩૯	
૨૫૪	ધનાભાઈ હરગોવિંદદાસ પટેલ	કડી	વિ. અ. ધો. ૪	૩૯	
૨૫૫	સૌ. કુ વરખાઈ પટેલ	ધારી	ધરકામ ધો. ૫	૩૮	૧) ઉ.
૨૫૬	રમણલાલ મણિલાલ શુક્લ	વસો	ખેતી, ગુ. ધો. ૬	૩૮	
૨૫૭	છગનભાઈ કાળુભાઈ દેસાઈ	સુંદીયા	શિ. પૂર્વપદ	૩૮	
૨૫૮	ગુણસીભાઈ જોષાભાઈ પટેલ	પાટણ	વિ. અ. ધો. ૫	૩૮	
૨૫૯	મણીલાલ નરભેશંકર પંડ્યા	તિલકવાડા	અંચ ગુ. ધો. ૬	૩૮	
૨૬૦	જયસિંગ મણીલાલ શાહ	પાદરા	વિ. અ. ધો. ૬	૩૮	
૨૬૧	ઈન્દુભાઈ નારણભાઈ પટેલ	આણંદ	વિ. અ. ધો. ૪	૩૮	
૨૬૨	મણીલાલ લાલચંદ શાહ	જીતોડા	શિ. અન્ટ્રેપ્રનૅડ	૩૮	
૨૬૩	બીપ્રાભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	નાર	મેટ્રીક	૩૮	
૨૬૪	કાન્તીભાઈ ધુળાભાઈ પટેલ	ભાદરણ	વિ. અ. ધો. ૫	૩૮	
૨૬૫	નટવરલાલ વિનાયક જોશી	વલોટી	વિ. અ. ધો. ૬	૩૮	
૨૬૬	શાન્તીલાલ છોટાલાલ સોની	પાદરા	વિ. અ. ધો. ૪	૩૮	
૨૬૭	દીલાવરખાં દાઉદખાં ઔઠાણ	વિસનગર	વિ. અ. ધો. ૫	૩૭	
૨૬૮	સુનીભાઈ ઇશ્વરભાઈ	નાર	વિ. અ. ધો. ૫	૩૭	
૨૬૯	માધવજી દયારામ મહેતા	ભલગામ	વિ. ગુ. ધો. ૬	૩૭	

૨૭૦	ધન અરદેશર મહેતા	નવસારી	વ. શ.	૩૭	૧) ૭.
૨૭૧	રણુછોડણ અંબેલાલ દેસાઈ	,	વિ. અં. ધો. ૬	૩૭	
૨૭૨	મોતીભાઈ જોશલાલ કાછીઆ	પેટલાદ	કમ્પાઉન્ડર અં. ધો. ૪	૩૭	
૨૭૩	નટવરલાલ ઇશ્વરભાઈ	પાદરા	વિ. અં. ધો. ૪	૩૭	
૨૭૪	સુનીલાલ શંભુભાઈ પટેલ	તરવા	મંત્રી, સા. પુ. ગ્રુ-૬ પાસ	૩૭	
૨૭૫	જેસંગભાઈ લાલચંદ શાહ	જાખાના	શિ. મે. સિ.	૩૭	
૨૭૬	નવિનચંદ્ર કાન્તિલાલ મોદી	મહુવા	વિ. અં. ધો. ૪	૩૭	
૨૭૭	સદુજી ગોબરજી વાઘેલા	નારદીપુર	શિ. પ્ર. પ. પાસ	૩૭	
૨૭૮	ઇશ્વરભાઈ પુંગભાઈ પટેલ	રામોલ	શિ. સિ.	૩૭	
૨૭૯	હાર્ય. ભાઈ પુરુષોત્તમ પટેલ	વસો	શિ. પ્ર. પા.	૩૭	
૨૮૦	અમૃતલાલ ત્રિભોવન ત્રવાડી	મંડાલી	શિ. અન ટ્રે.	૩૭	
૨૮૧	પુરુષોત્તમ હરિદાસ પટેલ	ગાંધી	વિ. ગુ. ધો. ૬	૩૬	
૨૮૨	શંકરરાવ આંખાજીભાઈ	વીસતગર	વિ. અં. ધો. ૫	૩૬	
૨૮૩	ચીમનભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ	નાર	વિ. અં. ધો. ૫	૩૬	
૨૮૪	શંકરપ્રસાદ વી. પંડ્યા	શીનોર	વિ. અં. ધો. ૭	૩૬	
૨૮૫	મણીશંકર પ્રભાશંકર પંડ્યા	લલગામ	વિ. અં. ધો. ૪	૩૬	
૨૮૬	ચીમનલાલ કનૈયાલાલ નાયક	કલોલ	વિ. અં. ધો. ૬	૩૬	
૨૮૭	જેષ્ઠતાભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ	બલોલ	ગુ. ધો. ૬ પાસ નોકરી	૩૬	
૨૮૮	ભાઈલાલભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	અવાખલ	ખેતી ગુ. ધો. ૬ ,	૩૬	
૨૮૯	પનાચંદ છોટાલાલ શાહ	પીન્ડાપા	વેપાર , ,	૩૬	
૨૯૦	લક્ષ્મીપ્રસાદ ભાઈલાલ ભટ	વસો	વિ. અં. ધો. ૬	૩૬	
૨૯૧	શંકરભાઈ ફકીરભાઈ પટેલ	નાપાડ	, , ૩	૩૬	
૨૯૨	શાન્તિલાલ રાયચંદ મહેતા	અમરેલી	વિ.	૩૫	
૨૯૩	મલંગશા ઉમેદશા દીવાન	કોલીઆદ	ગુ. ધો. ૬ પાસ નોકરી	૩૫	
૨૯૪	સુનીલાલ મોતીલાલ પટેલ	ભાદરજી	વિ. અં. ધો. ૫	૩૫	
૨૯૫	નરમેરામ અંબારામ સુથાર	કુમેટા	શિ. મધ્યમપદ	૩૫	
૨૯૬	ચતુરભાઈ ત્રીકમભાઈ પટેલ	શીનોર	વિ. અં. ધો. ૬	૩૫	
૨૯૭	અંબાલાલ મંગળભાઈ પટેલ	વડોદરા	વિ. એસ. ટી. ટી.	૩૫	
૨૯૮	પુરુષોત્તમ જુહાલાલ મશરૂ	હારકા	વિ. અં. ધો. ૭	૩૫	
૨૯૯	ભાઈલાલભાઈ ત્રિભોવનદાસ પટેલ	સીમળી	શિ. મધ્યમપદ	૩૫	
૩૦૦	ધન બેજનજી તવડીયા	નવસારી	ધરકામ	૩૫	૧
૩૦૧	ધીરુભાઈ છોટાલાલ પટેલ	મોટા ફેફળાયા	શિ. પ્રથમપદ	૩૫	
૩૦૨	લખાભાઈ કરસનભાઈ મકવાણા	પાદરા	શિ. પૂ. પાસ	૩૫	
૩૦૩	અમૃતલાલ મોહનલાલ બારોટ	પાદરા	વિ. અં. ધો. ૪	૩૫	
૩૦૪	ગંગારામ ઇશ્વરદાસ પટેલ	ચાણુરમા	વિ. ગુ. ધો. ૬	૩૫	

૩૦૫	જયન્તિલાલ લક્ષ્મીભાઈ ત્રવાડી	પિન્ડાપા	શિ. અ. ટ્રે.	૩૫	
૩૦૬	અંશુપ્રસાદ જગન્નાથ વ્યાસ	વસો	વિ. અં. ધો. ૬	૩૫	
૩૦૭	અમથાલાલ કકુરામ ત્રિવેદી	કુમતા	ગુ. ૬ પા. અંયપાલ	૩૫	
૩૦૮	જગનલાલ દેવકૃષ્ણ શર્મા	ધારી	શિ. મધ્યમપદ	૩૫	
૩૦૯	જગજીલાલ છોટાલાલ દવે	કોસિન્દ્રા	ગુ. ૬ પાસ નોકરી	૩૪	
૩૧૦	નારાયણભાઈ હરગોવિંદદાસ	કડી	વિ. અં. ધો. ૫	૩૪	
૩૧૧	રતીલાલ મોદનલાલ શાહ	લીસનગર	વિ. અં. ધો. ૬	૩૪	
૩૧૨	મોતીભાઈ ખડેચરભાઈ પટેલ	મોભારોડ	વિ. અં. ધો. ૧	૩૪	
૩૧૩	કાશીબેન કાળીદાસ પટેલ	કાલીઆદ	ગુ. ધો. ૬ ધરકામ	૩૪	
૩૧૪	વલ્લભભાઈ ઇન્દ્રારામ કુંભાર	પલસાળા	વિ. અં. ૬	૩૪	
૩૧૫	કુલાભાઈ દાદાભાઈ પટેલ	ગુતાલ	ગુ. ૫ પાસ ખેતી	૩૩	
૩૧૬	જગનલાલ ત્રિભૂવનદાસ સાધુ	,	શિ.	૩૪	
૩૧૭	રમણલાલ*જેભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ	આણદ	વિ. અં. ૫	૩૪	
૩૧૮	મોહનલાલ પ્રભુદાસ પટેલ	કલોલ	વિ. અં. ૬	૩૪	
૩૧૯	જમનાદાસ બીમજી દાવડા	હારકા	વિ. અં. ૪	૩૪	
૩૨૦	કીકીબેન રૂવનાથજી નાયક	નવસારી	વિ. ગુ. ૬	૩૪	૫૦૫
૩૨૧	લીલાશંકર લાલશંકર પાઠક	પેટલાદ	શિ. મધ્યમપદ	૩૪	
૩૨૨	ખેરદીન કમુમીયાં કાજી	"	વિ. અં. ૪	૩૪	
૩૨૩	હીરામણી નારજીજી	પાદરા	શિ. પૂર્વપદ	૩૪	૫૦૬
૩૨૪	ભાઈશંકર ભોળાશંકર ભટ્ટ	"	વિ. અં. ૬	૩૪	૫૦૭
૩૨૫	સોમાભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	"	વિ. અં. ૪	૩૪	
૩૨૬	વિનાયક કૃષ્ણરાવ એકમોટે	વડોદરા	શિ. મે. સિ.	૩૪	
૩૨૭	જયન્તિલાલ કેશવલાલ પંડ્યા	પાદરા	વિ. અં. ૫	૩૪	
૩૨૮	હિમિયાશંકર લક્ષ્મીરામ દવે	વાલમ	શિ. મધ્યમપદ	૩૪	
૩૨૯	મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	વસો	શિ. મધ્યમપદ	૩૪	
૩૩૦	જગન્નાથ ખોડાભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ	વસો	વિ. અં. ૬	૩૪	
૩૩૧	શંકરલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસ	નવાદેવવાડા	શિ. ટ્રે.	૩૪	
૩૩૨	શંકરભાઈ રણજોડભાઈ પટેલ	પાદરા	વિ. ધો. ૬	૩૪	
૩૩૩	ધનુચરભાઈ બાલદાસ પટેલ	આણરમા	વિ. ગુ. ૬	૩૩	
૩૩૪	કાનજીભાઈ ડોસારામ મયવારા	આણરમા	ગુ. ૬ પાસ કડીઆ	૩૩	
૩૩૫	કેશવલાલ દેવશંકર	વસો	વિ. ધો. ૬	૩૩	
૩૩૬	રામકુંવર મુળજી પુરોહિત	ધારી	શિ. પ્રથમપદ	૩૩	૫૦૮
૩૩૭	દિવાળી ગૌરીશંકર	ધારી	શિ. ઉત્તમ	૩૩	૫૦૯
૩૩૮	અંબાલાલ શંકરલાલ લુહાર	આણરમા	ગુ. ૬ પાસ લુહાર	૩૩	
૩૩૯	હિંમતસિંહ સંજીવસિંહ સોલંકી	કરજણ	વિ. અં.	૩૩	૫૧૦

૩૪૦	ગમનલાલ કેશવલાલ ભાવસાર	મહુવા	વેપાર અ. ૪	૩૩	
૩૪૧	જગન્નાથ ગણપતરામ જાની	જાંઝડ	ગુ. ૬ પાસ નોકરી	૩૩	
૩૪૨	ધનજીભાઈ દલાભાઈ પટેલ	બલોલ	ગુ. ૬ વેપાર	૩૩	
૩૪૩	મજલાલ તળભાઈ પટેલ	પાદરા	વિ. અ. ૪	૩૩	
૩૪૪	ભગવાનદાસ પ્રભુદાસ પટેલ	"	વિ. અ. ૪	૩૩	
૩૪૫	કમળા મણીભાઈ પટેલ	"	ધરકામ ગુ. ૫	૩૩	૧૭ ઉ.
૩૪૬	જગનલાલ મૂળજીભાઈ શાહ	"	વિ. અ. ૫	૩૩	
૩૪૭	મણીભાઈ નાગજીભાઈ પટેલ	"	"	૩૩	
૩૪૮	અંબાલાલ મૂળજીભાઈ દવે	ફેફળીઆ	શિ. પૂર્વપદ	૩૩	
૩૪૯	દુર્ગાશંકર નરોત્તમ પાઠક	વડજ	શિ. મધ્યમ	૩૩	
૩૫૦	રૂપાંબેન ઝવેરભાઈ દેસાઈ	પાદરા	શિ. પૂર્વ	૩૩	૧૭ ઉ.
૩૫૧	ચંચળબેન રણછોડભાઈ પટેલ	"	શિ. ઉ.	૩૩	૧૭ ઉ.
૩૫૨	મણીલાલ દલપતભાઈ તડવી	વડજ	શિ. પૂર્વ	૩૩	
૩૫૩	જનાભાઈ ધીતાભાઈ ચુડાણ	બામણગામ	વિ. ધો. ૪	૩૩	
૩૫૪	ચતુરભાઈ ધોરીભાઈ પટેલ	પેટલાદ	વિ. અ. ૬	૩૩	
૩૫૫	દેસાઈ જ્યોતિર્મયંદ્ર ચુ.	"	"	૩૩	
૩૫૬	ચંદુલાલ દ્વિંમતલાલ દેસાઈ	વડોદરા	નોકરી	૩૩	
૩૫૭	ઉમરખાં કેસરખાં પંડ્યા	પેટલાદ	વિ. અ. ૬	૩૩	
૩૫૮	ચીમનલાલ માણેકલાલ મકાતી	પાદરા	"	૩૩	
૩૫૯	મણીકાન્ત મૂળજીભાઈ મકવાણા	"	વિ. સબેજી.	૩૩	
૩૬૦	મોતીભાઈ રણછોડભાઈ પટેલ	"	શિ. મધ્યમ	૩૩	
૩૬૧	બેચરભાઈ જયસિંગ	વડોદરા	વિ. મે. ટ્રે.	૩૩	
૩૬૨	મહમદભાઈ દાજીભાઈ મનસુરી	મઝાવા	શિ. પૂર્વ	૩૩	
૩૬૩	મનુપ્રસાદ વિનાયકરાવ જોશી	નવસારી	વિ. અ. ૬	૩૩	
૩૬૪	ગદાભાઈ કરસનજી દેસાઈ	"	વિ. અ. ૫	૩૩	
૩૬૫	મોતીભાઈ ચંકરભાઈ પટેલ	સીમળી	શિ. પ્રથમ	૩૩	
૩૬૬	ધીરજલાલ વણારસી સંઘવી	ધારી	વિ. અ. ૪	૩૩	
૩૬૭	શાન્તિલાલ મોતીભાઈ પટેલ	ભાદરજી	વિ. અ. ૫	૩૩	
૩૬૮	હમ્મરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ	નાપાડ	વિ. અ. ૩	૩૩	
૩૬૯	રતીલાલ સુનીલાલ બ્રહ્મભટ્ટ	કલોલ	વિ. અ. ૬	૩૩	
૩૭૦	ચીમનભાઈ ગોરધનભાઈ	કલોલ	વિ. અ. ૫	૩૩	
૩૭૧	મોહનલાલ મણીશંકર ભટ્ટ	શિનોર	શિક્ષક	૩૩	
૩૭૨	રણછોડભાઈ કાળીદાસ પટેલ	ફેફળીઆ	ખેતી ગુ. ૬	૩૩	
૩૭૩	જમનલાલ પરાગજી સુથાર	પલસાણા	વિ. અ. ૪	૩૩	
૩૭૪	નાથુરામ શાશી ૧મ ઉપાધ્યાય	કોસંબા	શિ. ગુ. ૬	૩૩	

૩૭૫	રહીમખીયાં કાલુખીયાં	વેસ્મા	શિ. પ્રથમ	૩૩
૩૭૬	બુલાભાઈ બીખાભાઈ રોકોડ	તોરણગામ	ગુ. ૬	૩૩
૩૭૭	ત્રિભૂવનભાઈ ગંગાશંકર પંડયા	સીપોર	શિ. ઉત્તમ	૩૨
૩૭૮	રતીલાલ મણીશંકર ઠાકર	અમરેલી	વિ. અં. ૫	૩૩
૩૭૯	અખાલાલ મૂળજીભાઈ માળી	પાદરા	વિ.	૩૩
૩૮૦	કચરાભાઈ રામદાસ પટેલ	વીસનગર	વિ. અં. ૫	૩૩
૩૮૧	ગોવિંદભાઈ છીતાભાઈ પટેલ	કોસિન્દ્રા	ખેતી અં. ૪	૩૩
૩૮૨	વસરામભાઈ શંકરલાલ	કડી	વિ. અં. ૪	૩૩
૩૮૩	પુરુષોત્તમ ડાહ્યાલાલ જોશી	કડી	" ૫	૩૩
૩૮૪	જીવણલાલ બાપુલાલ પુરોહિત	કોસિન્દ્રા	વતનદારી અં. ૨	૩૩
૩૮૫	બાળકૃષ્ણ નાયાલાલ પુરોહિત	"	" " ૭	૩૩
૩૮૬	નાગેશ્વર હરિભાઈ પુરોહિત	"	" ગુ. ૬	૩૩
૩૮૭	નરહરિભાઈ પુલાશંકર વ્યાસ	વસો	વિ. અં. ૬	૩૩
૩૮૮	અમૃતલાલ દલપતરામ જોષી	અવાખલ	શિ. ઉત્તમ	૨૩
૩૮૯	હરગોવિંદ માધવદાસ પટેલ	ચાણુરમા	શિ. "	૩૩
૩૯૦	મણીભાઈ રણછોડભાઈ પટેલ	વસો	વિ. અં. ૬	૩૩
૩૯૧	ચીમનભાઈ સોમેશ્વર	વસો	"	૩૩
૩૯૨	રેવનદાસ જીવાભાઈ	"	શિ. પ્રથમ	૩૩
૩૯૩	હર્ષદરાય સુરજરામ પંડયા	મહુવા	વિ. અં. ૪	૩૩
૩૯૪	ચીમનલાલ જોશીલાલ	દ્વારકા	વિ. અં.	૩૩
૩૯૫	રામાભાઈ શંભુદાસ પટેલ	ચાણુરમા	ગુ. વ. ૭	૩૩

મહિલાલ મંગળજી કાશીવાળ

ના. નં. ચોકસી

મંત્રીઓ,

૧૦ રૂ૦ પુ૦ મંડળ.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને પુસ્તકપસંદગીના કામમાં સહાય આપવાની એક યોજના.

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો એ સાચી શિક્ષણ મંથાઓ છે. માટે પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ કરનાર સામાન્ય મનુષ્યો કરતાં વધારે જ્ઞાની, સમજદાર અને કર્તવ્યપરાયણ થવો જોઈએ. પરંતુ આ હેતુ સધાય તે માટે ગ્રંથપાલ અનુભવી, સેવાભાવી અને વિદ્વાન હોવો જોઈએ અને પુસ્તકોની પસંદગી ખાસ એકસ ધોરણે થવી જોઈએ.

પુસ્તકપસંદગીના કામમાં પુસ્તકાલયોને મદદરૂપ થવાના હેતુથી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની સાથે સહકાર સાધી પુ. સ. સ. મંડળે સને ૧૯૩૭ની શરૂઆતથી નીચે પ્રમાણે એક યોજના અજમાયશ તરીકે અમલમાં મૂકવા નક્કી કર્યું છે: વિશેષ અનુભવ મળતાં તેમાં ઘટિત ફેરફાર થયા જશે.

યોજના

૧. વડોદરા રાજ્યનાં પ્રાંત કર્યા અને ગ્રામપુસ્તકાલયોના ૫ થી ૯ મંત્રીઓની પુસ્તકપસંદગી માટે એક સમિતિ નીમવી.
૨. આ સમિતિના સભ્યોને નવીન પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકોની એકેક નકલ જોમને-તેમને મોકલવી, અને પુસ્તક સંબંધે અભિપ્રાય મંગાવવા.
૩. મોકલેલાં પુસ્તકો પોતાનાં પુસ્તકાલયો માટે ખર્ચાં સુધી રાખી જ લેવાં.
૪. આવેલા અભિપ્રાય ઉપરથી એક યાદી તૈયાર કરી દરેક કર્યા પુસ્તકાલય અને ૩. રૂ. ઉપરાંત કિંમતનાં પુસ્તકો ખરીદવાની જોમને સવડ હોય તેવાં પુસ્તકાલયોને મોકલવી, અને પુસ્તકો જોયા પછી ખરીદી શકાય તે માટે તે યાદી પૈકીનાં તેમજ બીજાં પુસ્તકોની માગણી કરવા મંડળ તરફ જણાવવું.
૫. મંડળ આગણી પ્રમાણેનાં પુસ્તકો મોકલે એટલે તે પુસ્તકો મળ્યા પછી ત્રણ દિવસમાં જ તૈંપાસી, પસંદ થાય તેટલાં પુસ્તકો રાખી લઈ બાકીનાં પુસ્તકો વડોદરા પાછાં મોકલવાં.
૬. ૩. રૂ.નાં પુસ્તકો ખરીદનારને એક વખતનું, એટલે વધેલાં પુસ્તકો પાછાં મોકલવાનું, રેલ્વે ખર્ચ મંડળ આપે અને પુસ્તકાલય તરફ આવેલાં પુસ્તકનું રેલ્વે ખર્ચ જ તે પુસ્તકાલય આપે. ૩. રૂ. થી ઓછી કિંમતનાં પુસ્તકો ખરીદનારને બન્ને વખતનું રેલ્વે ખર્ચ આપવું પડશે.
૭. પુસ્તકો, પુસ્તકાલય ખાતું કોષ કારણે વાંધો ન લઈ શકે તેવાંજ દર્શો. શક્ય હશે તો મોકલેલાં પુસ્તકોની યાદી અગાઉથી મંજૂર કરાવી લેવાશે. ડુંકામાં દરકોષ રીતે સરના અંક ૩૭૮ થી મુરકેલી ઉભી ન થાય તે માટે ખતતી સાવચેતી લેવાશે.

૮-૧૨-૩૬

૮. આ છ વર્ષે પુસ્તકપસંદગી અને ખરીદીનો વખત આની લાગ્યો છે એટલે પુસ્તકોની પસંદગી વડોદરામાં, વાઘોડીયા અને બહુચરાણ મુકામે પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓને મળીને કરી છે.

લેહી વિદ્યાગૌરી મણિ મહોત્સવ ગ્રંથ, હિંદની શિક્ષણ સંસ્થાઓ, જગતના સિતારાઓ, અપંગની પ્રતિભા, વિદ્યાર્થી વાચનમાળા ભાગ પ મિત્ર, રિમિશંકર અંબલરીયાનાં કે કિંમતે મળતાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયે માટે ખાસ ઉપયોગી ગણી ફર્યા પુસ્તકાલયે માટે ૧૦ નકલો મંગાવી રાખી છે.

૯. વખતોવખત નવાં આવેલાં પુસ્તકોની આવી યદીઓ પુસ્તકાલયેને પૂરી પાડવામાં આવશે વા 'પુસ્તકાલય' માસિકમાં ત્રગટ કરવામાં આવશે.

૧૦. આ યોજના કેવળ કામચલાઉ છે. તેમાં સુધારાને ઘણો અવકાશ છે જ. માટે તેમાં ફેરફાર સૂચવવા સર્વ કોષ્ટને વિચારી કરવામાં આવે છે.

વસો,

તા. ૭-૧-૩૭

મોતીલાલ ન. અમીન.
અધ્યક્ષ, વ્યવસ્થાપક મંડળ
પુસ્તકાલય સ. સ. મં.

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ, દ્વિતીય અધિવેશન

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદનું દ્વિતીય અધિવેશન મહા મુદ પ ના રોજે ભરવાનો વિચાર ચાલે છે. તે પરિષદ ભરાય તે પહેલાં અમરેલી પ્રાંતના

- (૧) દરેક પુસ્તકાલયે વર્ગીકરણ કરાવી લેવું.
- (૨) દરેક પુસ્તકાલયે પુસ્તકોને પટ્ટી, નંબરો વગેરે કરી વ્યવસ્થિત કરી દેવું.
- (૩) ન્યાં શાળા હોય અને પુસ્તકાલય ન હોય તેવાં ગામેએ પુસ્તકાલય સ્થાપવાં કોશીશ કરવી.
- (૪) કાયમકંઠ ખાતાએ ઠરાવેલા ઠેકાણે ન હોય તો ફેરવી લેવાં.
- (૫) વાચનાલયો અને પુસ્તકપેટીઓવાળાં ગામેએ પુસ્તકાલયો સ્થાપવા પ્રયત્ન કરવો.
- (૬) વાચનપ્રચાર વધે તે માટે ખાસ પ્રયત્નો કરવા.

હુંકમાં પરિષદની સાચી તૈયારી, પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થા, અને તેના સાચા ઉપયોગમાં સમાયેલી છે.

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના જ્ઞાનપ્રચારના સ્તુત્ય ઉદ્દેશને મૂર્તિમંત કરવા સદ્ કોષ્ટ પ્રયાસ કરવા. પરિષદ સંબંધે સૂચનાઓ, ઠરાવો વગેરે મોકલવા વિનંતિ છે.

પરિષદની સાથે 'બુગોળપ્રદર્શન' પણ યોજનાવાનું છે. આકર્ષક ઉપયોગી નકશાઓ, શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓ વગેરેએ તૈયાર કરી આ પ્રદર્શનમાં મોકલવા વિનંતિ છે. બુગોળ સંબંધે સાહિત્ય મોકલવા પ્રત્યેક બહેન બંધુઓને વિનંતિ છે.

પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા.

હીમતલાલ રતિલાલ અમરેલી.

જગમોહનદાસ લ. ગોંધી.

મંત્રીઓ,

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ.

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૦	૧	કારતક	૬-૧-૩૭
ભર્મિ	૫	૧૨	આસો	૨૨-૧૨-૩૬
કિશોર	૨	૧૦	કાર્તિક	૧૨-૧-૩૭
કુમાર	૧૩	૧૧ (૧૫૫)	કારતક	૩૧-૧૨-૩૬
કૌમુદી	૧૫	૧	જાન્યુઆરી	૫-૧-૩૭
ખેડુત ખેતી અને સહકાર	૩	૬	ડિસેમ્બર	૧૪-૧૨-૩૬
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૫	૫	,,	૪-૧-૩૭
ગુજરાત	૩	૪-૫	ડિસેમ્બર-જાન્યુ.	૭-૧-૩૭
ગુણસુંદરી	૨૭	૫	જાન્યુઆરી	૧-૧-૩૭
ગ્રામજીવન	૭	૬	,,	૨-૧-૩૭
ચરિત્ર	૬	૧૨	ડિસેમ્બર	૨૮-૧૨-૩૬
ચિત્રમય જગત	૨૨	૧૦	,,	૨-૧-૩૭
છાત્રાલય	૧૦	૧૧-૧૨	નવેમ્બર-ડિસે.	૩૧-૧૨-૩૬
નવચેતન	૩૦	૪	જાન્યુઆરી	૮-૧-૩૭
નવચંચના	૩	૯	કારતક	૨૪-૧૨-૩૬
નવયુગ	૮	૮	નવેમ્બર	૨૧-૧૧-૩૬
પાટીઠાર	૧૪	૨	માગશર	૧૬-૧૨-૩૬
પ્રસ્થાન	૨૪	૧	કારતક	૩૧-૧૨-૩૬
બાલજીવન	૧૭	૩	જાન્યુઆરી	૮-૧-૩૭
બાલમિત્ર	૧૬	૫	ડિસેમ્બર	૮-૧૨-૩૬
બાળક	૧૫	૧	જાન્યુઆરી	૪-૧-૩૭
શુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૮૩	૪	ઓક્ટોબર-ડિસે.	૩૦-૧૨-૩૬
જ્ઞાનસી-ત્રિ.	૨	૧	,,	૨૦-૧૨-૩૬
યુવક	૭	૧	જાન્યુઆરી	૧-૧-૩૭
વસન્ત	૩૫	૭ થી ૯	શ્રાવણ-આશ્વિન	૧૯-૧૦-૩૬
વિદ્યાસ-ત્રિ.	૧૯	૨	ડિસેમ્બર	૮-૧-૩૭
વૈદ્યકરૂપતર	૪૧	૧૨	ડિસેમ્બર	૩૧-૧૨-૩૬
બ્યાબામ	૨૨	૩	ડિસેમ્બર	૧૭-૧૨-૩૬
ચારદા	૨૬	૩	,,	૧૬-૧૨-૩૬
શિક્ષણપત્રિકા	૧૧	૯-૧૦	કાર્તિક-માગશર	૨૩-૧૧-૩૬
સાહિત્યકાર-ત્રિ.	૩	૧	સપ્ટેમ્બર	૨-૧૦-૩૬
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિ.	૧૦	૨	સપ્ટે-નવેમ્બર	૧૮-૧૨-૩૬
સ્કાલ્ટ વીર	૨	૫	ડિસેમ્બર	૬-૧-૩૭
શ્રીખાદ	૮૧	૧	જાન્યુઆરી	૩૦-૧૨-૩૬

શું વાંચશો ?

લેખ	માસિક	પુસ્તક	માસ
સ્વજન અક્ષ કાર યુગના કવિઓ 'એના જ શબ્દોમાં'	ભિમિ	૫	આસો
વેરનો હક્ક પ્રણયી બડિ નેવી સૃષ્ટિ અર્ધ	કુમાર	૧૩ (અંક ૧૫૫)	કારતક
વિરાન દષ્ટિએ વિશ્વદર્શન જીવનની વણુઝાર કંડી ફૂરતા	કોમુદી	૧૫	જાન્યુઆરી
વીરંગનાની બદનામી પતીયાની મેરી માતા પ્રેમને ખાતર તાજનો ત્યાગ રશ્મિયાનો લગ્ન અને કુટુંબ વિષયક નવો કાયદો	મુશ્મુદરી	૨૭	જાન્યુઆરી
સેવાનું ક્ષેત્ર: સંકુચિત કે વિશાળ ? લિલ્લુ અખંડાનંદજી	ચરોતર	૬	ડીસેમ્બર
વિજય નગરના ઇતિહાસનાં કેટલાંક પાનાં ચંદ્રગુપ્ત અને ચાણક્ય વૈદિક કે જૈન ? માલિકા જિખા	મિત્રમયજગત	૨૨	ડીસેમ્બર
રપેનની રાજ્યકાન્તિ વિદ્યાર્થી તરફની આપણી દષ્ટિ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ વિચારવા જેવું	છાત્રાલય	૧૦	નવેમ્-ડીસેમ્બર
પ્રહલાદનું લગ્ન જીવન આનું નામ ધરમ કે ?	નવરચના	૩	કારતક
કંપનીનો કાયદો અંતરપટ સ્વપ્નાનો ઉકેલ	પ્રસ્થાન	૨૪	કારતક
મન: દિવેદીનો સમય પ્રાચીન ભારતીય વસાહતો સોય	માનસી	૨	ઓક્ટોબર-ડીસે
ઉપડતા પાને કોનો દોષ ? સમાજ દર્પણ	યુવક	૭	જાન્યુઆરી

ટીપ્પણી:—(૧) સ્ત્રી બોધ નો જાન્યુઆરી અંક 'મહિલા પરિષદ અંક' હોય તે અમદાવાદમાં હમાણા જ ભરાયલા અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદના ૧૧મા અધિવેશનનો ઘેરબેઠા ખ્યાલ મેળવવા વાંચવાલાયક છે. (૨) વૈદ્ય દેવપત્નિના ડીસેમ્બર અંકમાં 'શ્રી સમાજમાં આરોગ્યતા વિષે બેદરકારી' નામનો લેખ સર્વ કોષ્ટકો વાંચીને વિચારવા જેવો છે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી૦, વડોદરા
!! સિમ્બર ૧૯૩૬માં નવીન બહાર પડેલાં, મંડળમાં વેચાતાં, પુસ્તકોની યાદી

ક્રમ	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	શેર
૧	પ્રાચીન અને મુખ્ય નાયક	ધર્મ	શાંતિલાલ વનમાળીદાસ	ગુજ્જર ગ્રંથાલય	૦- ૬-૦	
૨	માટી તારે જે	"	ભાલચંદ્ર ન. પંડ્યા	નવું વાંચીએ કાર્યમંદિર	૦- ૩-૦	
૩	પ્રાચીન રમાયણ ભા. રત્નો.	વાર્તા	રમણલાલ ના. શાહ	બાલજીવન કાર્યાલય	૧- ૦-૦	
૪	છ મુરખાઓ	"	મોઘીખેન	દક્ષિણામૂર્તિ પ્ર. મંદિર	૦- ૫-૦	
૫	દારજન ભા. ૧ લો.	"	શંકર શાહ	"	૦- ૫-૬	
૬	ટેકરીની વનરપતીઓ	વિગાન	મિજુભાઈ	"	૦- ૫-૦	
૭	કેકેયી-મંદોદરી	વાર્તા	નાનાભાઈ	"	૦- ૫-૦	
૮	નાગકુમાર	"	નાગરદાસ ઇ. પટેલ	"	૦- ૩-૦	
૯	ચિત્તલ મહાપ્રજ્ઞ ભા. ૪-૫	જીવન ચરિત્ર	સસ્તું સાં વધુ કાર્યાલય	સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય	૧- ૮-૦	
૧૦	પ્રાચીન શાળાના શિક્ષકો સાથે	કેળવણી	ચુનીલાલ બે. ભટ્ટ	ચુ. બે. ભટ્ટ ચ. એ. સો. આયુર્ધ	૧- ૦-૦	
૧૧	મારો જીવનકથા જવાહરલાલ નહેરુ	જીવન ચરિત્ર	મહાદેવ દેસાઈ (અનુ.)	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર	૩- ૦-૦	
૧૨	જીવન અને સાહિત્ય	સાહિત્ય	રમણલાલ વ. દેસાઈ	મેસર્સ આર. આર. શેઠનીકું.	૨- ૮-૦	
૧૩	સુવર્ણરત્ન	"	"	"	૩- ૦-૦	
૧૪	ભારતી	વિગાન	દેસાઈ વાલજી ગોવિંદજી	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર	૦- ૪-૦	
૧૫	સસ્તરે" ૧ વિગાન	"	ઉ. મ. શંકર	ઉ. મ. શંકર	૪- ૦-૦	
			જિ. હ. જોષી	આયુર્ધ	૪- ૦-૦	

નોંધ :—વાનીગોદી ખરીદી કરનાર પુસ્તકાલયોએ મંડળના હરેલા ધોરણે મુજબ પૂરે કમીશન આપવામાં આવે છે.
વડોદરા,
તા. ૧-૧-૩૭.

ભાઈલાલભાઈ જી. પટેલ
મંત્રી.

વાઘોડિયા પરિષદ

વૃંદાવન પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદનું અધિવેશન તા. ૨૦-૨૧માહે ડિસેમ્બર ૧૯૩૬ નાં રોજ વાઘોડિયાં મુકામે ભરાયું તેમાં કેટલાંક અનિવાર્ય કારણોને લીધે અમે જાતે હાજર રહી શક્યા નહીં. ઉલ્લી ધડી સુધી અમારો આવવાનો વિચાર હતો પરંતુ આખરે નામલાજી અમારે રોકાવું પડ્યું.

પરિષદમાં હાજર રહેલા પ્રતિનિધિઓએ ખાતાના ચાલુ સાલના કામકાજની પદ્ધતિ બદલ ટીકાઓ કરી, તેનો મે. સ. રા. વ્યવસ્થાપક સાહેબે ઘટિત જવાબ આપ્યો. એઓ સાહેબ કેટલીક બાબતોથી અનુભવા હોવાથી પ્રતિનિધિઓનું પુરેપુરું સમાધાન થયું હશે નહિ એવું અમારું માનવું છે. તેથી વાઘોડિયામાં ચર્ચેથી બાબતોનો નીચે પ્રમાણે ખુલાસો લાગતાવળગતાઓની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે:—

તકરાર (૧):—કેટલાંક પુસ્તકાલયોનાં બજેટો ડિસેમ્બર મહિનો પુરો થવા આવ્યો છતાં મંજૂર થયાં નથી અને તેથી તે પુસ્તકાલયોને જાનેવારી માસથી પેપરો મળી શકશે નહીં.

ખુલાસો.

આ તકરાર પુસ્તકાલય માસિકના ડિસેમ્બર માસના અંકમાં છપાયેલી બે જાહેરાતો ઉપરથી ઉભી થઈ છે. એક જાહેરાત નાનાં ૧૬૯ પુસ્તકાલયોનાં જ બજેટો મંજૂર થયેલાં જણાવે છે, અને બીજી જાહેરાત ૧૦૮ પુસ્તકાલયોનાં બજેટો કેટલાંક કારણસર નહીં મંજૂર થતાં બદલવું જણાવે છે. 'પુસ્તકાલય'માં આવી જાહેરાતો ૧૧ વર્ષમાં પહેલી જ વાર છપાય છે. યાદી તા. ૧-૧૨-૩૬ સુધીની છે. ત્યારથી વાઘોડિયામાં પરિષદ ભરાતાં સુધી ખાતામાં આવેલાં તમામ બજેટો મંજૂર થઈ ગયાં હતાં. અગર તો કેટલીક માહિતીને માટે લખાપટ્ટીમાં પડેલાં હતાં. ગમે તેમ હોય તો પણ લગભગ ૪૫૦ ઉપરાંત પુસ્તકાલયોનાં પત્રો માસિકો જાનેવારી ૧૯૩૭ થી શરૂ થવાની તજવીજ થયેલી હતી. આ આંકડો કદાચ દર સાલના પ્રમાણમાં સો સંવાસોથી ઓછો હશે. ખાતાની મુરકેલીઓ પ્રતિનિધિઓ જાણતા નહિ હોય. ચાલુ વર્ષની શરૂઆતમાં જ સાવંજનિક પુસ્તકાલય શાખાનો એક કારકુન અને કારકુન જેવું કામ કરનાર એક સિપાઈ કમી થયા. ખાતા તરફથી બનતી ત્વરાએ બજેટ મંજૂરીનું કામ થયું છે. આ સિવાય કેટલાંક પુસ્તકાલયોનાં બજેટો જોકે ઓકટોબર કે નવેમ્બરમાં આવ્યાં હોય તો પણ તેમના તાલુકાનો વારો આરી ગએલો હોવાથી એમને પાછળ રહેવું પડ્યું. બીજાં કેટલાંક બજેટો અધૂરાં ભરી આવેલાં, કેટલાંક મંજૂર થયેલાં બજેટોની સરકાર પંચાયત મદદની પાવતીઓ જૂલભરેલી આવેલી તેમજ કેટલાંકની પાવતીઓ નહિ આવેલી.

(૨). કચ્છાનાં બંનેટો મોડા મંજુર થયાં.

ખુલાસો.

ચાલુ સાલે કચ્છાઓ તરફથી નવીન વર્ષ માટે લેવાનાં પેપરો, માસિકો અને પુસ્તકોની યાદીઓ-ખાતાની મંજુરી માટે વડોદરા મંગાવવામાં આવી; તે યાદીઓ એકત્ર થઈ નિકાલ કરવાનું કામ સ્વાભાવિક રીતે ગ્રામ-પુસ્તકાલયોનાં બંનેટો મંજુર કર્યા પછીથી જ હાય ઉપર લેવામાં આવ્યું. આ વિલંબથી કોષ પુસ્તકાલયને ખાસ કાંઈ નુકસાન થયું હોય એવું અમને લાગતું નથી.

(૩) પેપરો માસિકોની ભેટ સ્વીકારવા ઉપર પ્રતિબંધ મુકનારો સંરક્ષકચુલર.

ખુલાસો.

બંનેટો મંજુર થઈ ગયાં અને તે ઉપરથી ઠેઠાંક પેપરો ખાતાએ નામંજુર કર્યા છે તે વાત સૌ કોષ જાણે છે. જે હેતુથી સદરૂઢ પત્રો, માસિકો નામંજુર થયાં છે તે જ હેતુથી તે ગમે તે રીતે સરકાર મદદ મેળવતાં પુસ્તકાલયોની અંદર ન પેસે એવી તજવીજ ખાતાને કરવી જ પડે અને તે ધોરણથી સરકારી કાદવામાં આવ્યો છે.

(૪) રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મંડળના પગારદાર મંત્રી તથા પ્રચારક ને ખાતાની કચેરીમાં બેસવાની બંધી કરી તે બાબત.

ખુલાસો.

જ્યાં સુધી રા. મોતીલાલ અમીન નોકરીમાં હતા અને સાથે સાથે રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મંડળનું કામકાજ પોતે જ ચલાવતા હતા, ત્યાં સુધી એમણે મંડળના નોકરોને પોતાની કચેરીમાં બેસવા દીધાં એ વાત કદાચ બહુજાણ જણાતી હોય. મંડળનાં કાર્ય ઉપર અમારી સીધી દેખરેખ નહિ હોવાથી મંડળના નોકરો તે અમારા નોકરો ન જ ગણાય. એટલે અમારી કચેરીમાં એમના બેસવાથી અમારા કામને સગવડ કરતાં અગવડ વધારે લાગવા લાગી.

ઉપરની ચારે તકરારોના ખુલાસાથી લાગતાવળગતા સર્વેનું સમાધાન થશે, એવું અમે માનીએ છીએ. રા. મોતીલાલએ ૨૫ વર્ષ સુધી એક જ જગ્યાએ રહી એક જ પ્રકારનું કામ કર્યું છે. એ કામ ઉપર અમારી નિમણૂક થઈ તેને હાલજ એક વર્ષ પૂરું થાય છે. તે વર્ષની અંદર પણ નવ માસ જેટલી મુદત સુધી અમારા શીરે અનિશ્ચિતતાની તલવાર લટકતી હતી. એ વાત સૌ કોષ જાણે છે. એટલે ત્રણ માસની મુદતની અંદર ૨૫ વર્ષ સુધી સતત કામ કરેલા રા. મોતીલાલના કામ જોડે અમારા કામની કોષ સરખામણી કરવા જાય તો તે યોગ્ય નહિ જ ગણાય. અમારાથી કોષ પણ જાતની કોષ વખતે જૂઠા થાય જ નહિ એમ અમે માનતા નથી. કેમકે મનુષ્ય પ્રાણી જૂઠાને પાત્ર છે. પ્રજાને અમે આથી જાહેર રીતે કહીએ છીએ કે ખાતા પુરવું રાજ્યનું ધોરણ જે આજ સુધી ચાલતું આવ્યું છે તેજ આજગ ચાલુ રહેશે.

વડોદરા,
તા. ૮-૧-૩૭.

}

કે. મં. રાંગજીવર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના ૩૮૨ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય:-

કાયમ ફંડની રકમ બાબત.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે વ્યાજનો લાવ ચાલુ સાલથી ઘટાડો હોવાથી તેમાં મૂકેલી કાયમ ફંડની રકમો ઉપાડી લઈ વધારે વ્યાજ મળે એવી કોઈ અન્ય વ્યવસ્થા કરવા પરવાનગી આપવા માટે ધણી પુસ્તકાલયો તરફથી આ તરફ માગણી આવેલી છે. કાયમ ફંડની વ્યવસ્થા બદલ એકસહ ધોરણ કરાવવા સંબંધી અત્રેથી વિચાર ચાલતો હોઈ તેનો નિકાલ આવતાં પુસ્તકાલય માસિકમાં જાહેર કરવામાં આવશે.

પ્રકાશક,
તા. ૮-૧-૩૭

}

કે. મં. રાંગજીવંકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

આરોગ્ય

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટીની વડોદરા શાખા તરફથી

મસિદ્દ થનું ત્રિમાસિક

તંત્રી . રાજરત્ન ડૉ. ધનજીશા હો. મહેતા સી. આઇ. ઇ.

અંક ૪૦ મો.	}	વડોદરા.	}	જાન્યુઆરી
વર્ષ ૧૦				૧૯૩૭

મગજ ઉપર દબાણ

માથા ઉપર ચોટ વાગવાથી, ઉધે માથે પડી જવાથી, અથવા કોઈ જાતનો આઘાત માથા ઉપર થવાથી તે સ્થાન આગળનું હાડકું ખાગે છે અને તે અસ્થિભંગને લીધે તેની નીચેના મસ્તિષ્ક ઉપર દબાણ આવે છે. માથાના કોઈપણ ભાગમાં મારને લીધે રક્તસ્રાવ થયો હોય છે તો તેથી પણ મગજ ઉપર દબાણ આવે છે. લચકને લી ટીપે ટીપે થયેલા રક્તસ્રાવને પરિણામે મસ્તિષ્ક પ્રદાહ થાય છે અને તેને લીધે સિરમ્ પશ્ચુત થવાથી માથામાં દબાણ આવે છે.

વાર્ષિક લલાજ્ઞ,

ફ. ૧૧ (ટપાલ ઝર્જ સાથે)

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રૉસ સોસાયટીનો વડોદરા શાખા માટેના

નિયમોનો સાર

૧. જે સભ્ય રૂ. ૫૦૦૦ થી ઓછી નહિ એવી રકમ સોસાયટીના લ'ડોળમાં ભરે તે ચેટ્ટન કહેવાશે.
૨. જે સભ્ય રૂ. ૧૦૦૦ ની રકમ લ'ડોળમાં ભરે તે વાઇસ ચેટ્ટન કહેવાશે.
૩. જે સભ્ય વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૨૭ ભરે તેને ઍન્યુઅલ મેમ્બર અને એક સામટું લવાજમ રૂ. ૧૫૦ ભરે તેને લાઇફ મેમ્બર ગણવામાં આવશે.
૪. જે સભ્યો દર વર્ષે રૂ. ૧ થી માંડીને રૂ. ૫) સુધી ભરે તે ઍન્યુઅલ ઍશોશીએટ કહેવાશે અને જે એકી વખતે રૂ. ૫૦) આપે તે લાઇફ ઍશોશીએટ કહેવાશે.
૫. વ્યવસ્થાપક સમિતિ કોઇ પણ ગૃહસ્થને આ મોસાયટીને કોઇપણ નતની સેવા કર્યા બદલ માનનીય સભ્ય તરીકે ચૂંટી શકશે.
૬. લવાજમ, કાંતો હેડ ક્વાર્ટર્સની વ્યવસ્થાપક સમિતિ અગર શાખા સમિતિને મોકલી શકાય પરંતુ શાખા સમિતિએ મુખ્ય વ્યવસ્થાપક સમિતિને આમાન્ય ખર્ચ માટે સભ્યો પાસેથી મળેલા લવાજમ તથા એકસામટી રકમના ૧૦ ટકા જેટલી રકમ મોકલવી જોઇએ. વળી એવું ઠગવવામા આવ્યું છે કે કોઇપણ એકજ લવાજમ પૈકી મોકલવાની રકમ રૂ. ૧૦૦૦૭ કરતા વધવી ન જોઇએ.
૭. ઉપલો (છઠ્ઠો) નિયમ શાખા સમિતિને મળેલી ભેટો કે ઇતર રીતે મળેલી રકમોને લાગુ પડશે નહિ.

આર્થ મુદ્ધારક પ્રેસ-વડોદરામાં મણિલાઈ મથુરભાઈ શુપ્તે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

આ રો ઝ્ય

ધી ધનિયન રેડ ફોસ સોસાયટી વડોદરા શાખા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું
ત્રિમાસિક

અંક ૪૦ મો,		જાન્યુઆરી
વર્ષ ૧૦	વ ડો ૬ રી.	૧૯૩૬

પ્રાથમિક મદદના હિંદી વધારો

પહેલો વિભાગ

ધન્યો

૧. ફેરો:- (પાગડી, પઘરી, પટકો) એ એક સફેદ, ખાખી કે કાંઈ બીજા રંગનો મલમલનો લાંબો ટુકડો હોઈ, તડકાથી માથાનો બચાવ કરવા માટે માથાની આસપાસ લપેટવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે તે સાતથી આઠ વાર લાંબો અને ૩૬થી ૪૫ ઇંચ પહોળો હોય છે. બંગાળી, પારસી અને કેટલાક મદ્રાસીઓ સિવાય બાકીની બધી ન્યાતો તેનો ઉપયોગ કરે છે, અને પલટણના લોકો તથા બીજા મુઢકી સીપાઈઓ માટેના ખાસ પોષાક (યુનીફોર્મ)માં તેને તરેહવાર ઘાટ-ઘટમ આપવામાં આવે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-કામચલાઉ પાટા, ઝોળી અથવા ટુર્નીકેટ (લોહી બંધ કરવાની ખાસ યુક્તિ) તરીકે, ફેરોથી પીકાતા તથા ગાંઠા દર્દીઓને બાંધી રાખવાના સાધન તરીકે.

કોઈ ઈન્ત પામેલા અથવા બેશુદ્ધ થયેલા માણસને થોડેક દૂર બીજા માણસની પીઠ ઉપર ઉંચકી લઈ જવા માટેના સાધન તરીકે, ગડી વાળીને,

૨. કમરખંધ:-તરેહવાર કપડામાંથી જૂદા જૂદા નમુનાના રંગભેરંગી બનાવી કમરની આસપાસ લપેટવામાં આવે છે. જે રૂના બનાવેલા હોય તો, પાતળી મલમલથી માંડીને, ઘટ્ટ વણેલી પાટી સુધીના, જૂદી જૂદી જાતના હોય છે, અને ઉનના બનાવેલા હોય તો શાલ જેવા પાતળા અગર સર્જ જેવા મજબૂત હોય છે. કેટલીકવાર એકજ પડના બનાવેલા હોઈ કમર આસપાસ એકજ વાર વીટેલા હોય છે, અને કેટલીકવાર ચારથી છ ઇંચની પહોળાઈના પડ ઉપર પડ વાળી કમરની આસપાસ ચાર પાંચ વાર લપેટેલા હોય છે. પલટણના, મુલકી તેમજ પોલીસના સીપાઈઓના ખાસ પોષાકના એક ભાગ તરીકે તેનો હમેશાં ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, અને ઘરમાં રાખેલા ખાનગી નોકરો તેમજ સાર્વજનિક નોકરો પણ જ્યારે નોકરી ઉપર હોય ત્યારે તેનો ખાસ ઉપયોગ કરે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-ફેંટાના જેવો જ ઉપયોગ કરી શકાય છે. માત્ર બહુ કરી એની બનાવટ મજબૂત હોવાથી છાતી અથવા વસ્તિદેશની આસપાસ બાંધવાના કામચલાઉ પાટા તરીકે અથવા ગાદી તરીકે વધારે ઉપયોગી થઈ પડે છે.

પાટી જેવી બનાવટના હોય તો, કોઈ જખમાયલા માણસને થોડેક દૂર, હાથની ઝેઠકવાળી રીતથી ઉંચકી જવા માટે તેની ઝેઠક અગર ઝોળી બંનાવી શકાય છે.

૩. લાડી:-એ એક બહુ કરી નક્કર વાંસમાંથી બનાવેલી મજબૂત લાકડી હોઈ તેને ઉપલે તથા નીચલે છેડે ધાતુની ખોલી અને કડી જડેલી હોય છે. બધી જાતના ખેડુત લોકો તેમજ પોલીસના આદમીઓ લડવાના એક હથિયાર તરીકે અથવા ચાલવામાં એક ટેકા (લાકડી) તરીકે પણ વાપરે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-જાંતુ ઢાડકું તૂટ્યું હોય ત્યારે એક ખપાંટિયા તરીકે અથવા કામચલાઉ બગલધોડી તરીકે. જે લાડી હોય તો, દર્દીને ઉંચકી જવા માટે કામચલાઉ ઝોળી (સ્ટ્રેચર) બનાવવા માટે, વાપરી શકાય છે.

૪. પટ્ટી:-એ ત્રણથી ચાર વાર લાંબી અને આશરે ચાર ઇંચ પહોળી, મુંતર અથવા ઉનની વણેલી પાટીમાંથી બનાવેલી હોય છે. તે પગના નળા ઉપર વીંટાળી, છેવટે, ચાર ઇંચ લાંબાં નાડાં વડે મજબૂત બાંધી લેવામાં આવે છે. પલટણના અથવા પોલીસના સીપાઈઓ ઘોડા ઉપર સ્વાર હોય કે પાયદળ ચાલતા હોય, અને ઘરના નાના નોકરો, નોકરી ઉપર મુસાફરી કરતા હોય ત્યારે અડધા કે, આખા પગના છુટ સાથે અગર છુટ વગર, તેનો ગાર્ટર તરીકે બહુ ઉપયોગ કરે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ -હાથ પગ ઉપર બાંધવાના મજબૂત પીંડારોકા પાટા તરીકે અગર ખપાટિયાં લગાવેલાં હોય તેને પોતાને ઠેકાણે મજબૂત પકડી રાખવા માટે, વળી કામચલાઉ ટુર્નીકેટ * તરીકે પણ તે વાપરી શકાય.

૫. ચારપાઈ:-એ એક સાધારણ રીતે આ દેશમાં વપરાતી, ચાર પડાના આકારના આંશરે એકથી દોઢ ફુટ ઉંચા પાયાવાળી અને મધ્યે ઘન માથા સાથની ખાટલી હોય છે, અને તે માથાવાળા ભાગની અંદર બે બાજુએ કાણાં પાડેલાં હોઈ તેમાં ચારે બાજુની ધસો પરોવેલી હોય છે. ઇસ તથા પાયા એકમેકની સાથે મજબૂત બેસાડ્યા પછી ચારપાઈનું માથ આશરે પાંચથી છ ફુટ લાંબુ અને ચારથી પાંચ ફુટ પહોળું હોય છે. તેની બનાવટમાં સાદાં વગર છેલેલાં લાકડાં અગર સારી રીતે છેલીછાલી, ઘડી, સરખાં કરેલાં લાખ લગાવેલાં લાકડાંનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલો હોય છે. ચારપાઈનાં ચોકઠાંની આસપાસ દેશી ઘાસની ગુથેલી (કાથીની) દોરી અગર રૂમાંથી જણી બનાવેલી સફેદ પાટી, બળીના આકારમાં લપેટેલી હોય છે, તેથી ચારપાઈ સૂવા લાયક થાય છે. આવી ચારપાઈ એક માણસ સહેલાઈથી પોતાના માથા ઉપર ઉઠાવી લઈ જઈ શકે છે. એનો ઉપયોગ બધી જાતીના ગરીબ તેમજ તવંગર લોકો કરે છે, અને તે ઘરના રહેવાના ઓરડાઓમાં, રેલ્વે સ્ટેશનો ઉપર, મોલીસ ઑપ્રીસોમાં, ઑપ્રીસોના ઓટલા ઉપર, પલટણની બસાબ વિગેરે ઠેકાણે બેવામાં આવે છે. ટુંકામાં, જૂનાં દહેરાં અને જંગલ જેવી વેરાન જગ્યાઓમાં આવેલાં જૂંપડાંમાં જ્યાં જ્યાં માણસો વસ્તાં હોય ત્યાં પણ તે આપણી નજરે પડે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-

(૧) જૂદી જૂદી જાતની ઈજાઓમાં દર્દીને બેસાડવા અગર સૂવાડવા માટે એક કામચલાઉ સાધન તરીકે.

(૨) દર્દીઓને લાંબે પટ્ટે સુધી સાધારણ આરામથી ઉંચકી લઈ જવા માટે એક કામચલાઉ ડોળી તરીકે.

(૩) ધર્તીકંપ જેવા લયાનક આફતોના પ્રસંગે બહુ માણસો એકઠમ ઈજા પામ્યા હોય તેમને સૂવાડવા હોસ્પિટલના બિછાના તરીકે.

(૪) લૂ લાગે ત્યારે તેના તાત્કાલિક ઉપાય લેવા માટે મુકરર કરેલાં સ્થાનોમાં, તે ઉપર એક જળાભેદ (વૉટરપ્રુફ) ચાદર પાથરી બિછાના તરીકે.

૬. દરી-ગરીબ માણસો સૂવાને માટે વાપરે છે તે શેત્રંજી, સાદડી અથવા ચારસાને આ નામથી ઓળખવામાં આવે છે. તે સાધારણ રીતે જૂદા જૂદા રંગના પટાની હોઈ જાડી રૂની સુતળી વણી બનાવેલી હોય છે. ચારપાઈ ઉપર વાપરવા માટે નાની અને આખા ઓરડામાં પાથરવા માટે મોટી એ પ્રમાણે જૂદાં જૂદાં કદની હોય છે. તેની લંબાઈવાળી કોરો વણેલી અને ટુંકી કોરો આલરવાળી હોઈ તેના પડછીયા વાળેલા હોય છે. તે લાંબો વખત વપરાયાથી લંબાઈમાં ખેંચાઈ વધે છે છતાં કાટી અગર ઘસાઈ જતી નથી એવી મજબૂત હોય છે અને આ દેશનાં લંગલગ બંધાં ઘરોમાં બેવામાં આવે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-કોઈનાં કપડાં સળગી ઉઠે તો ભડકો હોલવવામાં તે વાપરી શકાય છે. કોઈ ઈજા પામેલા અથવા બેશુદ્ધ થયેલા આદર્શીને બેખમવાળા સ્થાનથી થોડેક દૂર ઉંચકી લઈ જવા એક કામચલાઉ ડોળી તરીકે અથવા હિંચકા જેવી ઝોળી તરીકે.

હવા

૭. હાથના પંખા:-(ક) સાદામાં સાદો પંખો તાડનાં પાતરાંમાંથી બનાવેલો હોઈ તેનો હાથો પછી તે પાતરાના ઢાંડામાંથીજ બનાવેલો હોય છે. (ખ) તાડપત્રીની ચીપો સાદીની માફક ગુંથી લઈ ફરશી (હવા માટે વપરાતા કુહાડા) ના આકારની બનાવી તેને એક ચક્રચક્રીત રંગવાળી લાખ ચઢાવેલી લાકડાની ઢાંડી હાથ તરીકે લગાવી દેવામાં આવેલી હોય છે. ગરમીની મોસમમાં બધા વર્ગના લોકોના હાથમાં હવા ખાવા માટે પકડેલી જેવામાં આવે છે. વળી ચુલામાં જલદી ભડકો કરવા (બળતું સળગાવવા) માટે પછી તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-મૂર્છા, અતિશય ગરમીને * લીધે લાગતી થાક વિગેરે હાલતમાં હવા ઘેરાયેલી હોઈ માણસનો જીવ બેતાબ મારી આવે છે, ત્યારે, તેમજ પરસેવો પુષ્કળ પડ્યો હોય તે સૂકવી શરીરને ઠંડું કરવા સાફ હવાનો લેહકી ઉત્પન્ન કરવા, તથા લૂ લાગેલી હોય તેનો ઈલાજ કરવા માટે સ્થાપેલાં સ્થાનોમાં, વિજળીના પંખાની ગેરહાજરીમાં વાપરવા સાફ.

પાણી

૮. લોટો:-પીવા અથવા મોંમાં ધોવા માટે થોડુંક પાણી સાથે રાખવા સાફ સામાન્ય રીતે વપરાતાં નાના ગોળાકારનાં વાસણને આ નામ આપેલું છે. વળી પાણી ગરમ કરવા અથવા ઉકાળવા માટે પછી તે વપરાય છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-જખમ ધોવા માટે થોડુંક પાણી ગરમ કરવા, કોઈ જંતુનારાક દવાના લોશન (પાણી સાથે મિશ્રણ) રાખવાના કામચલાઉ વાસણ તરીકે, અથવા નાનાં નાનાં હથિયારો પાણીમાં ઉકાળી તેમને જંતુરહિત કરવા માટે.

૯. ઘડો:-પીવાનું પાણી ઠંડું કરવા માટે વાપરવાના સહેલાઈથી ભાગી જાય એવાં જૂદા જૂદા આકાર અને ઘાટનાં મોટાં માટીનાં વાસણને આ નામ આપેલું છે, તે છીદ્રોવાળું હોવાથી તેમાંથી પાણી બહાર ઝરે છે. તે, હવા ઘણી સૂકી અને ગરમ હોય ત્યારે વરણરૂપે ઉડી જવાથી અંદરનું પાણી ઠંડું થઈ પીતાં તાજગી આવે છે. આ વાસણને જે હવાના કુદરતી ઝપાટામાં મૂકવામાં આવે અગર તે ઉપર પંખા વડે હવાની લેહકી ઉત્પન્ન કરવામાં આવે તો પાણી વધારે જલદીથી લેહજત આવે એટલું ઠંડું કરી શકાય છે. ગરીબ મનુષ્ય લોકોની સ્ત્રીઓ તેં પોતાના માથા ઉપર ઉપાડી લઈ જાય છે. આવા વાસણનો બેઠકનો ભાગ પહેળો હોઈ તેનો ગરમ સાંકડો બનાવી હોય છે ત્યારે તે સુરાહી (કુંજો) કહેવાય છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-અતિશય તરશ લાગે એવા બધા સંજોગોમાં ઠંડા પાણીની મોટાં પ્રમાણમાં જરૂર હોય ત્યારે, તથા લૂના ઉપાય માટે મૂકરર કરેલાં સ્થાનમાં એક સામગ્રી તરીકે.

૧૦. છાગુલ:-આ એક કંતાનની બનાવેલી ગડી વાળી શકાય એવી પાણી ભરવાની બાટલી હોઈ તેને એક કડાં રોકો હાથે પાણી રેડવા માટે, ને જે કંતાનની પટીઓ (સીકાંની માફક) ઓળવવા માટે હોય છે તથા તેની ગરદન વાંકદાર અને સાંકડી હોઈ તે ઉપર દોરી વિંટેલી હોય છે. જ્યારે લશ્કરી ઘોડેસ્વારની ટુકડીઓ કુચ કરે ત્યારે ઘોડાની ગરદન અગર પેટની આસપાસ ઉપર જણાવેલી પટીઓ વડે તેને લટકાવવામાં આવે છે. વળી તે મોટરગાડી, આગગાડી વિગેરેમાં પણ લટકાવી શકાય છે અને પવનની લેહકી ચાલતી હોય એવે ઠંડાણે ઝાડની ડાંખળી ઉપર લટકાવવાથી અગર ઘરમાં એક ભારવટ ઉપર લટકાવી આમ તેમ હલાવ્યા કરવાથી કંતાનમાંથી પાણી ઝરપી ઊડી જ્યાં કરવાથી, અંદરનું પાણી ઝડપથી ઠંડું કરી શકાય છે. માત્ર તે વપરાશમાં લેતા પહેલાં ૪૮ કલાક સુધી પાણીમાં આખી ઓળી રાખવી જોઈએ અને ચાલુ ભરેલી રાખવી જોઈએ. પાણી ઝડપથી ઠંડું કરવા માટે વિજળીનો પંખો ચાલવાથી પેદા થતી લેહકીમાં ટાંગવી ઠીક થશે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-ઘડાની માફક વાપરી શકાય એમ છે. માત્ર તે એક ઠંડાણેથી બીજે ઠંડાણે સહેલાઈથી લઈ જઈ શકાય એમ હોવાથી તે વાપરવાની મજબૂત લક્ષામણ કરવામાં આવે છે.

૧૧. મશક (મસક):-એ બરાબર કેળવી સાફ કરેલાં આખાં બકરાનાં કે ગાયનાં ચામડાંમાંથી બનાવેલી એક કોથળી હોય છે અને તે ભિસ્તીઓ પોતાની પીઠ ઉપર લટકાવી ઉંચકી નાચે છે. તેમાં ત્રણથી ચાર મણુ પાણી રહી શકે છે. એ કરતાં વધારે મોટી મશક હોય તો તે ગાય અગર ઉંટ ઉપર લાધી લઈ જવામાં આવે છે. તે કોથળીના સાંકડા (ગરદન જેવા) ભાગ ઉપર ભિસ્તી પોતાના હાથ વડે કાબુ રાખી વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં તથા વધતા ઓછા જોશથી પાણી, જરૂર પ્રમાણે પૂરું પાડે છે. પલટણુ, મુલ્કી અને રેલ્વે ખાતામાં ખાંધ ઉપર મશક ઉંચકી લઈ જનારા ભિસ્તીઓને રોકવામાં આવે છે. એટલુંજ નહીં પણ ખાનગી ઘરોમાં પણ તેઓ જ પાણી પૂરું પાડે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-ધર્તિકંપ, રેલ્વેના ભારે અકસ્માત, દારૂગોળાનું ફાટવું, વિગેરે ભયંકર પ્રસંગોએ મોટા પ્રમાણમાં દૂરથી પાણી તાકીદે લાવવાની જરૂર પડે ત્યારે, તેમજ લૂના ઉપચાર કરવાનાં ખાસ સ્થાનમાં, લશ્કરી છાવણીઓમાં તેમજ લગાઇ ચાલતી હોય તે દરમ્યાન.

નિદ્રાજનક ઝેરથી દર્દીને બેશુદ્ધિ આવી હોય ત્યારે તેના ચંહેરા તેમજ શરીર ઉપર મશક વડે ભેરથી પાણીની છાલક મારવાથી દર્દીને હુશિયારી આવે છે.

આગ

૧૨. ચૂલો:-એ ખાણું પકાવવા માટે કામચલાઉ યુક્તિ તરીકે ઘોડાની નાળના આકારનો, માટીનો બનાવવામાં આવે છે, અને તે ગરમ ત્યાં ગોઠવી શકાય છે. આ દેશનાં ઘણાખરાં ઘરોમાં, તે, માટીના ચોટલાની અંદર કાયમનો ચણી લીધેલો જોવામાં આવે છે, અને તેમાં લોકડાંના નાના ટુકડાઓ અગર છાણાં સળગાવી હાથના પંખા વડે પવન નાખવાથી બળતું (ભડકો) ઝટ કરી શકાય છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-હથિયારો, ટુવાલ, પાટાપૂટી વિગેરેના સામાન જતુરહિત કરવા માટે પાણી ઉકાળવાના સાધન તરીકે.

૧૩. શગડી:-એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે સંહેલાઈથી ઉપાડી લઈ જવાય એવા કોલસો બાળવાના લોઢાના વાસણને આ નામ આપેલું છે. એને હિંદુસ્તાની ભાષામાં “શીઘરી” કહે છે, અને તે મોટા કસબાઓમાં તથા સુધારામાં આગળ વધેલી જાતોમાં વપરાય છે. રાંધવા માટે તેમજ કપડાં સૂકવવા માટે પણ તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-ગરમ કરેલું અગર ઉકાળેલું પાણી મોટા પ્રમાણમાં પૂરું પાડવા માટે. બધિયાર જગ્યામાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં એક જોખમ એ ઉભું થાય છે કે બળતા કોલસામાંથી “કાર્બોનીક ગેસ” નામનો પ્રાણઘાતક વાયુ પેદા થાય છે તેથી માણસ શુંગળાઈ મરણ પામે છે.

૧૪. તપેલી:-એ એક પિત્તળ કે અલ્યુમિનમનું અગર કલાઈ લગાવેલું ત્રાંખાનું વાસણ હોય છે, અને તેના ઉપર રકાળીના આકારનું તેજ ધાતુનું ઢાંકણ હોય છે. એને હિંદુસ્તાનીમાં “દેગચી” કહે છે.

પ્રાથમિક મદદના કામમાં ઉપયોગ:-એકાદા ચૂલા અગર શગડી ઉપર મૂકી તેમાં જૂદા જૂદા પ્રસંગો માટે ગરમ પાણી મોટા પ્રમાણમાં તૈયાર કરી શકાય છે. વળી તેમાં હથિયારો અગર બીજી વસ્તુઓ મૂકી પાણી નાખી ઉકાળી જતુરહિત કરી શકાય છે.

તેલ

૧૫. ઘી:-માખણને તાવી ઉપરનો મેલ કાઢી નાખી બનાવી શકાય છે. એ ઠંડુ હોય ત્યારે ડુક્કરની ચરબી જેલું ઘટ્ટ અને ઘાડું દેખાય છે પરંતુ ગરમ કરતાં જ તવાઈ જઈ પરાળના જેવા ખુલતા પીળા રંગની પારદર્શક પ્રવાહી બની જાય છે. આખા દેશમાં ખાણું પકાવવાના એક સાધન તરીકે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અને ઘરેક ઠેકાણે માંગો ત્યારે મળી શકે છે. કેરોસીન તેલ (કાસલેટ)ના ડબ્બામાં ભરી તે બહારગામ મોટા જથ્થામાં મોકલી શકાય છે તેમજ વખારોમાં ભરી શકાય છે. ઘરગતુ ઉપયોગ માટે તે બહુ કરી માટીના વાસણ (ઘાડવા)માં રાખવામાં આવે છે અને તે વાસણને હિંદુસ્તાનીમાં “ચટ્ટી” કહે છે.

પ્રાથમિક મદદમાં ઉપયોગ:-ક્ષોભક (કોરોઝીવ) એરાની સારવારમાં સોલીટના તેલને બદલે આ દેશમાં સહેજ ગરમ કરેલું તાવેલું ઘી ઉપયોગી થઈ પડે છે.

બીજો વિભાગ

પ્રકરણ પહેલું

અતિશય ગરમીની અસર

લૂ લાગવી (સનસ્ટ્રોક), ગરમીથી પેદા થતી અતિશય થાક (હીટ એક્ઝોઝન) અને ગરમીની આળની અપટ (હીટ સ્ટ્રોક) એ ત્રણ ગાળતો બદલ હજી લોકોમાં પૂરતી સમજ આવો નથી તેથી તેમના મનમાં ગુન્નવાડો ઉત્પન્ન થયાં કરે છે.

સૂર્યના તડકામાં ખુલ્લા રહેવાથી તેનાં અજવાળાનાં તેમજ ગરમીનાં કિરણો શરીરને સીધાં અડવાથી લૂ લાગે છે, તેને સનસ્ટ્રોક થયો એમ કહે છે. તેનો, આસપાસના વાતાવરણની ભારે ગરમી હોય તોપણ તે સાથે કાંઈ સંબંધ હોતો નથી, ગરમીથી પેદા થતી અતિશય થાક અને ગરમીની આળની અપટ એ બંને, આસપાસના વાતાવરણની ભારે ગરમી લાગવાથી થાય છે, અને તેમનો, સૂર્યનાં કિરણો શરીરને અડવા સાથે કાંઈ પણ સીધો સંબંધ હોવાની જરૂર નથી.

(ક) લૂ (સનસ્ટ્રોક)

શરીરના ભાગો ઉપર સૂર્યના અજવાળાનાં તેમજ ગરમીનાં કિરણો સીધાં પડવાથી અગર તે ભાગો ઉપર કપડાંનું પૂરતું રક્ષણ ન હોય તેવે પ્રસંગે કિરણો પડવાથી, જે સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય તેને લૂ અથવા લૂપ લાગી એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે પરંતુ તે નામ સતોષકારક નથી. કેટલાક વિદ્વાનો વળી ક્રૂર અજવાળાનાં કિરણોથી થતી અસરને જ એ નામ આપે છે પણ ખરેખર તેવી અસરને એ નામ આપી શકાય એમ નથી.

જે કે આસપાસના વાતાવરણમાં ભારે ગરમી હોય છતાં તેના કાંઈ પણ સંબંધ વિના લૂ લાગી શકે છે તો પણ આટલું તો ચોક્કસ છે કે ઉષ્ણકટિબંધવાળાં પ્રદેશોમાં સૂર્યના અજવાળાનાં તેમજ ગરમીનાં કિરણો વધારે જોરમંદ હોવાથી, ત્યાં લૂ લાગવાના બનાવો વધારે સાધારણ હોય છે. વળી એ પ્રદેશોમાં લૂ લાગવાની સાથે સાથે આસપાસ વાતાવરણની ભારે ગરમીની અસર પણ ભેગી થયેલી હોય છે, તેથી એવી ભેગી અસરવાળા બનાવોને હીટ એક્ઝોઝન અગર હીટ સ્ટ્રોક તરીકે ગણી તેજ ધોરણે તેમની સારવાર કરવી એ વધારે યોગ્ય થશે.

વાતાવરણમાં ભારે ગરમી ન હોય ત્યારે સૂર્યનાં કિરણો લાગવાથી ચામડી ઉપર ઉપરથી ઢાઝી જઈ ફેફડાં ઉઠે છે, માથું વધતું ઓછું ડુબી આવે છે અને અતિશય તેજ ને લીધે કેટલીકવાર થોડા વખતનો અંધાપો પણ આવી જાય છે.

ઉષ્ણકટિબંધવાળા પ્રદેશોમાં ભારે લૂ લાગવાથી, ભેજમાં પુષ્કળ લોડીનો ભરાવો થવાનાં ચિન્હો-જેવાં કે માથાનો અસહ્ય ડુબાવો અને ઉલટી થાય છે. આ ચિન્હો કેટલીક વેળા, તડકામાં ખુલ્લા રહ્યા પછી કલાકો રહીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. માથાનો ડુબાવો કેટલીકવાર મહિનાઓ સુધી ચાલુ રહે છે.

લૂની સારવાર:—લૂ લાગતી અટકાવવી એજ સૌથી ઉત્તમ છે, માટે શરીરના ભાગ ભાગો કપડાથી ઢાંકવા જોઈએ. તડકામાં ખુલ્લા રહેવાની જરૂર પડે ત્યારે માથે મોટી ઇંગ્લિશ ટોપી પહેરવી તથા ગરડાની કરોડ ઉપર ખાસ ગાદીઓ ખાંધી રાખવી. અતિશય તેજથી આંખના તંતુઓને બચાવ કરવા રંગીન કાચના ચશ્મા પહેરવા.

તડકાની અસરથી ચામડી ઉપર ઉપરથી દાઝી હોય તો ઠંડક આપનારાં લોશન અગર કોલ્ડક્રીમ લગાવવાથી ફાયદો થશે. જો લૂ વધારે સખત રીતે લાંબી માથું ડુબી ઉલટી થાય તો દર્દીને છાંયાવાળી જગ્યાએ ખસેડી લઈ જઈ માથા ઉપર બરફની થેલી અથવા ઠંડા પાણીથી ભરેલી છાગુલ ખાંધવી.

લૂ લાગવાની સાથે સાથે હીટ એક્ઝોશન અગર હીટ સ્ટ્રોકની પણ અસર હોય તો તેના સંબંધમાં સૂચવેલા ઉપાયો લેવા.

(ખ) ગરમીથી પેદા થતો અતિશય થાક (હીટ એક્ઝોશન)

અતિશય ગરમીમાં રહ્યા શિવાય બીજી રીતે આ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થતી નથી. અતિશય ગરમ દિવસે ફક્ત મૂર્છા આવી આ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે અગર બહુ ગરમ થઈ ગયલી ખંધિયાર હવાવાળા ઓરડામાં અગર ખીચોખીચ ભરાયેલા આગ-ગાડીના ડબ્બામાં અણુઘટતો પોષાક પહેરી બેસવાથી પણ આ પ્રકાર બને છે. વળી ખંધિયાર હવાવાળી જગ્યામાં કામ કરતા મજુરોમાં અગર કુચ કરતા કે કવાચત કરતા લશ્કરી સિપાઈઓમાં પણ આવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

નિશાનીઓ:—પ્રથમ એકાએક ચક્કર આવી ચહેરા ફિક્કો પડી જઈ મૂર્છા આવી જાય છે. સૌથી નોંધ લેવા લાયક બિના એ છે કે બહુ ગરમ દિવસ હોય છતાં ચામડી ઠંડી અને પરસેવાથી તરબોળ થયેલી હોય છે. તેથી ઉલટી રીતે ગરમીની ઝાળ (હીટ સ્ટ્રોક)માં ચામડી તદ્દન સૂકી અને ગરમ હોય છે. શરીરની ગરમી પાસાની શીશી વડે માપી જોતાં, તે, તનદુરસ્તીમાં હોય તેટલી જ (૯૮.૪ ડીગ્રી) અગર તેથી ઓછી હોય છે, અને નાડ નબળી હોઈ ઝડપથી ચાલે છે.

અટકાવનારા ઉપાયો:—જો સૂર્યના તડકામાંજ અથવા આસપાસની વાતાવરણ ઘણી ગરમ હોય તેવે ઠેકાણે કામ કરવાનું હોય તો લૂ અટકાવવા માટે ફરમાવ્યા પ્રમાણેજ સંભાળ લેવા. ઢીલાં, અનુસરતાંજ કપડાં પહેરવાં અને વારંવાર ઠંડું પાણી પીવા કરવું. તાપ બહુ પડતો હોય તેટલા કલાકોમાં કુચ કરવાનું અથવા બીજું કામ બને તેટલું ઓછું કરવું.

પ્રાથમિક મદદના ઉપાયો:—દર્દીને બને તો ખુલ્લી તાજી હવા મળે એવે છાંયાવાળે ઠેકાણે ખસેડવો, અને તેને સૂવાડી, ગરદનની આસપાસનાં કપડાં ઢીલાં કરવાં. પછી માથા અને ગરદન ઉપર ઠંડા પાણીની છાલકો એટલીજ ભારવી કે તેના શરીરમાં તેજ (હુક) આવે અને લખલખું ન ભરાય. તેને બેસતી પંખો નાખ્યા કરવો શીત તથા મૂર્છાની માફક સારવાર કરવી. જો અતિશય થાક લાગ્યો

હોય (નિશાનીઓ જોરમાં હોય) તો શરીરના ધક્કાના જેવા ઉપાય લેવા, એટલે ગરમ પાણીની ઝાટલીઓ મૂકવી અને હુશિયારી લાવનારાં પીણાં આપવાં.

(ગ) ગરમીની ઝાળની ઝપટ (હીટસ્ટ્રોક)

ગરમીથી લાગતી અતિશય થાકથી શરીર ઉપર જે અસરો થાય તેથી તદ્દન જૂદાજ પ્રકારની અસર ગરમીની ઝાળની ઝપટથી નિપજે છે. એ હાલત વધારે ગુચ્છવણુ ભરેલી અને ગંભીર હોઈ ઘણીવાર પ્રાણઘાતક નિવડે છે.

એ હાલત બરાબર સમજી શકાય તે માટે તનદુરસ્તીમાં શરીરની ગરમી ઉપર કાબુ ધરાવનાર તરફીળ (યુક્તિ) વિષે થોડોક ખુલાસો કરવાની જરૂર છે.

આપણી આખી જીંદગીમાં શરીરની ગરમી ખોરાકથી અને કસરતથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને આપણા લેજના નિયંત્રણ ભાગમાં આવેલા એક તંતુબિંદુ (નર્વસેન્ટર) ની મદદથી શરીરમાંથી બહાર નીકળી જતી ગરમી ઉપર ચાલુ કાબુ રહેવાને લીધે શરીરની અંદરની ગરમી અમુક યોગ્ય હદે પોતાની મેળે જળવાઈ રહે છે. જ્યારે આપણી આસપાસની હવામાં બહુ ગરમી હોય અને તેથી તબિયત બગડવા સંભવ હોય ત્યારે આપણી ચામડીમાં આવેલાં છીદ્રો ખુલ્લાં થઈ જઈ પરસેવો બહાર પડે છે. તે પરસેવો વરાળરૂપે ઉડી જવાથી આપણી ચામડી ઠંડી થાય છે અને જો આસપાસની હવા અતિશય ગરમ ન હોય, સાધારણ પ્રમાણમાં સૂકી હોય અને તેમાં લેહકી ઉત્પન્ન થતી હોય તો, તથા શરીરમાંથી વરાળરૂપે ઉડી જતાં પાણીની ખોટ, ખીન્નું પાણી પીયા કરવાથી ચાલુ પૂરી પડાય તો, આપણી ચામડી ઠંડી જ રહે છે.

આટલી ઝાળત એકવાર સમજમાં ઉતરી તો પછી ગરમ, સ્થિર, ભિનાશથી ભરપૂર, સરદ હવામાં રહેવાથી ઉપર કહેલી તંતુબિંદુવાળી શરીર ઠંડું રાખવાની તરફીળ પોતાનું કાર્ય બજાવવામાં કેમ નિષ્ફળ થાય છે અને તેવે પ્રસંગે આપણે, પાણી ચાલુ પીયા કરવાની કેટલી અગત્ય છે તે સહેજ સમજી શકાયો.

શરીર ઠંડું રહેવાની આ યુક્તિ પ્રાકૃતિક નિયમો ઉપર રચાયેલી છે ખરી પરંતુ આ નાબુક તંતુબિંદુનું કાર્ય, શરીર તદ્દન તનદુરસ્ત હોય તો જ પોતાની મેળે ચાલુ રહી શકે છે.

ઉપર કહેલી વાતાવરણની ગરમીથી પેદા થતી બોજરૂપ હાલતમાં, ઉપર કહેલાં તંતુબિંદુને, દારૂ પીને ઉશ્કેરવામાં આવે અગર લોહીમાં ફરતાં શરીર અંદરનાં બીજાં એરોની અસરથી મંદ હાલતમાં મૂકવામાં આવે તો તેના કાર્યમાં સહેલાઈથી ખડેલ આવી જાય છે.

દારૂ પીવાથી ઉપર કહેલું તંતુબિંદુ વધારે ઉશ્કેરાઈ જાય છે એટલું જ નહિ પણ દારૂ પોતે એક જાતનો ખોરાક હોવાથી શરીરમાં ગરમી ઉત્પન્ન કરે છે.

વળી ટાઢીઆ તાવ જેવી ધીમી ચાલુ બિમારીથી તંતુબંદ પોતાનું કાર્ય કરવામાં મંદ થઈ જવાથી ગરમીની આળ સહેલાઈથી આપણા શરીર પર અસર કરે છે.

વધારામાં, સૌથી વધારે મદદરૂપ કારણ, બંધકોષ હોય છે કારણ કે તેથી શરીરમાં ઝેર ફેરતું રહે છે. માટે જો આપણે એમ કહીએ કે ગરમીની આળની અંતમાં પકડાયેલા દરેક માણસને આડાની કબજીયાત હોય છે જ તો તે કોઈ રીતે ખોટું ગણાશે નહીં.

હુંકામાં ફરી જણાવીશું કે શરીરની ગરમી ઉપર કાણુ ધરાવનારા તંતુબિંદુના કાર્યમાં ખલેલ કરનારાં અને હીટસ્ટ્રોક નિબળવનારાં કારણો નિચે સુજળ છે:—

વાતાવરણની અતિશય ગરમ સ્થિતિ, હવામાં અતિશય બિનાશ, બંધ (નહીં હાલતી) હવા, દારૂ અને આડાની કબજીયાત.

લશ્કરના વૈદક ખાતાના ઉપરીઓએ સાબિત કરી આપ્યું છે કે જીવાન સિપાઈઓને છેલ્લાં બે કારણોને લીધે ગરમીની આળની અપટ ઘણીવેળા વધારે સહેલાઈથી લાગે છે કારણ કે તેઓ, જીના અનુભવિ સિપાઈઓ જેઓ તનદુરસ્તી બળવવાની અગત્યતા શીખી ડહાપણવાળા બન્યા હોય છે તેઓના કરતાં પોતાની તનદુરસ્તી બદલ વધારે બેદરકાર હોય છે.

ઉપર જણાવેલાં કારણો ભેગાં મળવાથી પરિણામ એજ આવે છે કે શરીર કંદુ શખવા માટે કુદરતે રચેલી કરામત પોતાનું કાર્ય કરતી અટકી જાય છે તેથી શરીરની ગરમી શરીરમાંજ એકઠી થઈ જઈ તાવ અડપથી વધે છે અને તે ગરમી ઉપરનો કાણુ જતો રહેવાથી, શરીર પોતાની આસપાસની વાતાવરણની ગરમીનો ભોગ થઈ પડી છાંદગી નાશ પામે છે.

ત્યારે ગરમીની આળની અપટ એ ફક્ત શરીરની ગરમી શરીરમાં જ એકઠી થઈ રહેવાથી જ થાય છે એ આપણે સમજ્યા, અને તેમ થવાના કારણો શું છે તે પણ આપણે જાણી ચૂક્યા, માટે હવે તે અપટની નિશાનીઓ શું હોય છે અને તેનાં ઉપાય શું કરવા જોઈએ તે ઉપર આપણે આવીએ.

ગરમીની આળની અપટથી થતી અસરો:—પહેલી દેખીતી અસર ઘણું કરીને એ થાય છે કે મગજ ઉસ્કેરાઈ આવી, ચાલચલણમાં ફેરફાર પડે છે. એચેની, ખીબ માણસોની હાજરીનો કંટાળો (અસહનશીલતા) અને લવરી સાધારણ રીતે જોવામાં આવે છે. ઉપરાઉપરી ઉલટી ઘણું કરી હમેશાં જણાય છે. શરીર અંદરની પ્રવાહી ઓછી થઈ જવાને લીધે કેટલીકવાર સ્નાયુઓમાં આંકડી (આંકરો) આવે છે. ચામડીની હાલતમાં બહુકરી શરૂઆતમાં કાંઈ ખાસ ફેરફાર જણાતો નથી પરંતુ તાવ અડપથી ૧૦૪ ડીગ્રી સુધી ચઢી જવાથી તે ગરમ સૂકી અને કાંઈક ખરબચેડી લાગે છે. નાડ અડપી અને અનિયમિત તથા દમ ધુરકતો ચાલે છે. આવે પ્રસંગે, સખત પ્રકારના તાવના હુમલાને લીધે આમ થતું હોય તે

ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. તાવ ૧૦૬ ડીગ્રી સુધી ચઢતાં જ બેલાની આવે છે અને ચામડીમાં કાંણું લોહી ધાઈ આવવાથી તે આસ્માની રંગની દેખાય છે. આવે પ્રસંગે તાવ જોઈએ કરવાના ઉપાયો કારગત ન લાગે તો તે ૧૧૦ ડીગ્રી સુધી વધી જઈ શ્વાસાવરોધ થઈ મરણ નિપજે છે.

ગરમીની ઝાળની અપદ અટકાવનારા ઉપાયો:—ગરમીથી લાગતી અતિ-શય થાકેના ઉપાયો જેવા જ છે.

પ્રાથમિક મદદના ઉપાયો:—આ ઉપાયો ચાર હેતુથી લેવા જોઈએ. (૧) શરીરની ગરમી જોછી કરવા, (૨) શરીરમાં ફરતાં ઝેરો કાઢી નાખવા, (૩) શરીરની ગરમી ઉપર કાંણુ ધરાવતા તંતુબિંદુનું કાર્ય પાછું ચાલુ કરી તે કાયમ રાખવા, અને (૪) શરીરમાંથી બહાર પડેલી પ્રવાહી પાછી ભરપાઈ કરવા.

ઘટતરૂને તુર્ત બોલાવવા મોકલી, તાવ ૧૦૪ ડીગ્રી સુધી ચઢે તે પહેલાં બને તેટલી ઝડપથી સારવાર શરૂ કરી દેવી.

આ માટે યોગ્ય તૈયારી પ્રથમથી કરી રાખી તે પ્રમાણે વારંવાર મામુલી કામ કર્યાં કર્યું હોય તો ઘણી જલ્દી બચાવી શકાશે.

એ તૈયારી કાંઈ જ નહીં પણ બધી જોઈતી સામગ્રી સાથનું લૂની સારવાર માટે ચુકરર કરેલું સ્થાન (હીટસ્ટ્રોક સ્ટેશન) એ જ છે.

દર્દીનાં બધાં કપડાં કાઢી નાખી, તેને એક ચારપાઈ ઉપર વોટરપ્રુફ ચાદર અગર જાડો તુવાલ બિછાવી તે ઉપર સૂવાડવો. પછી તેના આખા શરીર ઉપર ઠંડું પાણી ફેડી જોરથી ચાલુ પંખો નાખ્યા કરવો. આવા દર્દીઓને સેંકડે નેવું ટકા ઝાડાની કળજાત હોય છે જ માટે ગુદા વાટે એક મોટા પ્રમાણમાં પાણીની પિચકારી (એનીમા) આપી, તેની બેઠક નીચે એક ઝાડાનું વાસણ (બેડ પેન) ગોઠવી દઈ તેને ઝાડો આવે તે દરમિયાન ઝડપથી તેના માથાના બાલ કાતરી કાઢવા. પછી તેના માથા ઉપર એક અને ગરદન ઉપર બીજી એમ બે બરફની કોથળીઓ અગર બરફના ટુકડા કે ઠંડા પાણીથી ભરેલી છાગુલ બાંધી દેવી.

સાફ ઝાડો થાય કે પછી તેના શરીરમાંથી પરસેવારૂપે ઉડી ગયલાં પાણીની પુર્તતા કરવા અને તેના સ્નાયુઓમાં આવતી આંકડી અટકાવવા, તેની ગુદા માર્ફત ધીમે ધીમે સાફ પાણી અથવા નરમ પ્રકારનું નિમકનું પાણી દાખલ કરવું.

તેના આખા શરીર ઉપર એક વાદળીના ટુકડા અગર તુવાલ વડે ઠંડું પાણી ઢાળાવી ખુબ ઘસવું કે તેથી તેને પરસેવો છૂટે. વારંવાર પારાની શીશીવડે તાવ માપી જોવો.

દર્દીની સ્થિતિ લયંકર હશે તો કેટલાક કલાકો સુધી સુધારાની કાંઈ નિશાની દેખાઈ આવશે નહીં.

૨. ઉશ્કેરણીના તબક્કો :—ઉપલી નિશાનીઓ શરૂ થયા પછી એક બે દહાડા-માંજ આ તબક્કો શરૂ થાય છે અને તે એક બે દહાડા જ ચાલુ રહે છે. એ તબક્કામાં બેચેની પુષ્કળ વધી જઈ મગજની હાલત અતિશય ઉશ્કેરાયદી રહે છે. સહેજપણુ અવાજ થવાથી અગર જરાકપણુ અજવાણું આંખ ઉપર પડતાંજ ગળા તથા છાતીના દમ ચાલવાની ક્રિયાને લગતા સ્નાયુઓમાં ત્રાસદાયક આંકડી આવે છે. કમનસીબે દર્દી તદ્દન શુદ્ધિમાં હોય છે.

૩. લકવાનો તબક્કો :—ઉપરાઉપરી આવતી ત્રાસદાયક આંકડીને લીધે દર્દી અતિશય યાત્રી જઈ એક બે દિવસમાં તેનું હૃદય ચાલતું એકદમ અટકી જાય છે. આ રોગ પૂર જોશમાં આવ્યો એટલે તેનો કાંઈ ઉપાયજ થઈ શકતો નથી.

મોત ઝડપથી નિપજે એવે પ્રસંગે આ ત્રણે તબક્કા બંધે એકબીજા સાથે લેળાઈ જાય છે તેથી જૂદા જૂદા ઓળખી પણ શકાતા નથી.

કુતરામાં દેખાતાં ચિન્હો :—માણસને બહુ કરી એ રોગ કુતરા માર્ફત લાગુ પડે છે માટે કુતરાને હડખું લાગે તેની નિશાનીઓ બંધુવાની ઘણીજ અગત્ય છે. કુતરાને હડખાનાં કાંઈપણુ ચિન્હો પ્રગટી નીકળે તે પહેલાં એક અઠવાડિયા સુધી તે આ રોગનો એપ ધરાવી શકે છે.

કુતરાને થતું હડખું બે પ્રકારનું હોય છે :—

૧. મુચું હડખું કે જેમાં મુખ્ય નિશાનીઓ લકવાની હોય છે, અને,

૨. તામસી હડખું કે જેમાં લેબમાં ચળવળાટ થવાને લીધે કુતરું પ્રથમ બહુ ઉશ્કેરાયલું દેખાય છે અને પાછળથી લકવો થઈ મોત નિપજે છે.

પાળેલાં કુતરાંની બાબતમાં મોટેભાગે પહેલી નિશાની એ દેખાય છે કે તેનું નાક આપણા હાથને ગરમ લાગે છે, અને તે પોતાને મૂકેલો ખોરાક ખાતું નથી. રોગના અટકાવની બાબતમાં આ બે વાતો યાદ રાખવાની ઘણીજ અગત્ય છે. પછી બેચેની ઝડપથી વધે છે અને કુતરું આંકડું ખૂંધાવડું થઈ આંખેથી તેમ દોડા-દોડ કરે છે. આ ચિન્હની સાથે સાથે કુતરાના દેખાવમાં અમુક એવો ફેરફાર માલમ પડે છે કે તેનાં ભવાં કરચળી વળેલાં હોઈ તેનો દેખાવ ભળી ખાધેલો જેવો જણાય છે. વળી તેના હૃદયના સ્વભાવમાં ફેરફાર પડેલો જણાય તો આપણે એતેલાં રહેવું જોઈએ, કારણ કે એ પ્રસંગે કુતરું ઘણીવાર વગર કારણે આપણને કરડવા ધાય છે.

થોડાજ વખતમાં કુતરું વધારે તામસી બની પોતાનું બિછાનું પીળી નાખે છે, પીવાના પાણીના ટીંગના વાસણને ચાવી નાખે છે, અને હવામાં ખાંચકાં ભરતું જણાય છે. તેના પાછલા પગમાં લકવાની અસર થવાથી થોડીજ મુદતમાં ચાલતાં ચાલતાં લથડીયાં ખાય છે. ત્યારપછી ગળાના સ્નાયુઓમાં આંકડી આવવાથી લસ-

વાંનાં અવાજમાં ફેરફાર પડે છે. છેવટે શરીરના બધા સ્નાયુઓમાં ઓંકડી આવી બહુ કરી પાંચ દહાડામાં અને નિદ્રાન દશ દિવસમાં તો જરૂર જ મોત નિપજે છે.

કુતરાના હડખાંની મુખ્ય ખાસિયત એ હોય છે કે રોગ એકાએક ઘર્ષ આવી ઉપર જણાવેલી કેટલીક નિશાનીઓ જણાઈ આવી એથી પાંચ દિવસમાં જ મોત નિપજે છે.

કુતરું કાંઈપણ નહીં જણાઈ આવે એવાં કારણથી બહુ ઝડપથી મરી જાય તેનું એક કારણ સર્પાંડશ પણ હોઈ શકે.

સારવાર :—હડખું હમેશાં પ્રાણઘાતક જ નિવડે છે માટે તેના અટકાવ માટે જ બની શકતી બધી તજવીજ કરવી જ જોઈએ.

પહેલું :—ખાચકું અટકાવવું. બધાં કરડતાં જનાવરોનો નાશ કરવાથી આપણે ખાચકું ભરાતું ખાત્રી પૂર્વક રીતે અટકાવી શકીએ ખરા, પરંતુ તેમ કરવું અશક્ય છે. ઘણે ભાગે આપણને ખાચકું ભરનાર પ્રાણી, એક કુતરો જ હોય છે, અને તે પણ પાળેલો જ કુતરો.

આ દેશમાં, નાનાં બાળકો રહેતાં હોય એવાં ઘરોમાં કુતરો પાળવો જ ન જોઈએ, કારણ કે બાળકોને કુદરતી રીતે પાળેલા કુતરાંને રમાડવાની અને પંપાળવાની પ્રેરણા હોય છેજ, અને તેમ કરી તેઓ જાણે કુતરાને, પોતાના ચહેરા ઉપર કરડવાને લલચાવે છે. આવાં (ચહેરા ઉપરનાં) ખાચકાં સૌથી વધારે જોખમ ભરેલાં હોય છે.

વળી જે જીંદાઓમાં હડખાયલાં કોડલાં બહુ હોય ત્યાં તો કુતરું પાળવું એ ખિલકુલ સલાહભરેલું નથીજ.

આ દેશમાં દરેક કુતરાના માલિકને હડખા બદલ માહિતી હોવીજ જોઈએ અને તેણે પોતાની જવાબદારી બરાબર સમજવીજ જોઈએ. કુતરાના હડખાંનાં પ્રાથમિક ચિન્હો તેણે સારી રીતે યાદ રાખવાંજ જોઈએ.

જો કુતરાનું નાક ગરમ જણાય, તે અણમન્યો જેવો માલમ પડે અને પોતાનો ખોરાક ખાતો નથી એમ જણાય કે તુર્ત તેને સાંકળે બાંધી દઈ તીચે પ્રમાણે સાવચેતી લેવી :—

કુતરાને દવા પાતી વખતે હાથ ઉપર જાડાં, ચામડાંનાં મોજાં પહેરવી કુતરાની ખોરાકની રકાબી અથવા પાણી પીવાનું વાસણ એકાદ લાકડી વડે હડસેલી તેના મ્હેં પાસે લઈ જઈ મૂકવું (હાથ વડે ઉચકી મૂકવું નહીં) અને કુતરાને બંને તેટલો ઓછો હાથ લગાડવો.

આ પ્રમાણે સાવચેતી રાખવાથી, કુતરાને પાછળથી હડખું લાગે તોપણ તે પોતાના માલિકને કે બીજા કોઈને કરડી શકશે નહીં.

જે કુતરાની ભૂખ પાછી ઉઘડે અને તે અસલ જેવી સ્થિતિમાં આવેલો જણાય તોજ તેને છુટ્ટો કરવો.

એથી ઉલટી રીતે જે કાંઈ શકમરેલી નિશાનીઓ માલમ પડે, તો તેને સાંકળથી બાંધેલો જ રહેવા દઈ કોઈ દાકતરને કે પશુવૈદને બોલાવી મંગાવવા.

જે તેમને કાંઈ પણ શક લાગશે, ખાસ કરી તે કોઈને કરડ્યું હશે તો તેઓ તેને દશ દિવસ સુધી બાંધેલોજ રાખી મૂકવા ફરમાવશે.

આમ ફક્ત સાચવેલીના કારણથીજ કરવાનું છે એમ નથી પરંતુ તે ઉપરથી કુતરાને ખરેખર હડખું લાગ્યું છે કે નહીં તેની સોચી મજબૂત સાબિતી મળે છે. કોઈ પણ કુતરું, હડખું શરૂ થયા પછી દશ દહાડા સુધી જીવી શકતું નથી. (ઘણાં ખરાં પાંચ દિવસમાં જ મરી જાય છે.) આ ઉપરથી સહેજ સમજાશે કે કોઈ કુતરાએ માણસને બાચકું ભડ્યું હોય તોપણ તે દશ દહાડા સાંકળે બાંધ્યા છતાં જીવતું અને તનદુસ્ત માલમ પડે તો તેને હડખું લાગ્યું જ નથી એમ જાહેર કરી બધાંના મનમાંથી ખટકો દૂર કરી શકાશે.

કુતરાને કરડતું અટકાવવા માટે આટલી ખીના પૂરતી છે. પરંતુ કમનસીબે ઘણીવાર એમ જ બને છે કે નુકશાન થઈ ચૂક્યા (કોઈને બાચકું ભરાયા) પછી જ દાકતરની સલાહ માંગવામાં આવે છે, અને એવે પ્રસંગે, કરડેલા માણસના શરીરમાં જેર પેસવા ન પામે તેવી સાવચેતી લેવાની જરૂર પડે છે. ટુંકામાં કરડેલાં માણસનો કેમ બચાવ કરવો તેજ કાળજી પહેલી-લેવી પડે છે.

પ્રાથમિક મદદનો ઉપાય:-આવે પ્રસંગે તુર્તાતુર્ત ઇલાજ લેવો બહુ અગત્યનો છે.

એકદમ દાકતરને બોલાવવા, અને જખમ ઉપર ઝડપથી ધ્યાન આપવું. જખમાયલો બધો ભાગ પછી તે કુતરાએ ફક્ત આટલો હોય કે તે ઉપર નખોરીયાં લાગ્યાં હોય અગર તે ચૂંથી પીખી નાખ્યો હોય તોપણ સાણુ અને પાણી વડે સારી રીતે ધોઈ કાઢવો.

જે નરી કાર્બોલીક એસીડ મળી આવે તો તેમાં એક દિવાસળી અગર નેતરની ચીપ બોળી તે વડે જખમના હોલાયલા ભાગો અને ક્રોચે ઉપર સંભાળથી એસીડ લગાવવી. જે જખમ ઉંડો હોય તો અંદરથી તેની બધી ખાંતુએ ખાંચાખુંચીમાં એસીડ લગાવવા ચૂકવું નહીં અને દરેક દાંતથી પડેલા ખાડામાં છેક નીચે સુધી તે દવા લગાવવી.

નરી કાર્બોલીક એસીડથી સપાટીનો ભાગ બાળી જઈ તે ઉપરના બધા જંતુઓ નાશ પામે છે, એટલું જ નહીં પણ અંદરના ભાગમાં થોડેક સુધી કાંઈ જંતુ પેસી ગયા હોય તેના પણ નાશ કરી શકાય છે. એ દવા લગાડતાં પ્રથમ ચરચરાટ લાગે છે ખરો પણ થોડો જ વારમાં તે ભાગ સુખ મારી જાય છે. આખની નજીકમાં જખમ પડ્યા હોય તો દવા બને એટલી થોડી જ લગાડવી. (અપૂર્ણ)

પુસ્તાક ૧૨ યુ.
અંક : ૨ બી

ફેબ્રુઆરી
૧૯૭૦

પુસ્તકાલય

No. ૩૭૭

વંચીએ:-

માનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી

તાલુકાવાલ નંદલાલ ચોકસી

વિવાજન:

રેશમાં વાષિક રૂ. ૩-૮-૦

પરદેશમાં રૂ. ૫-૦-૦

છુટકે નકલ: રૂ. ૩-૦-૦

બ્યવસ્થાપક:

ભાઈવાલભાઈ ખુશાલભાઈ
પટેલ.

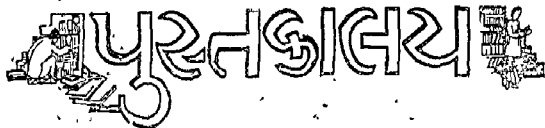
મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.

રાવપુરા.....વડોદરા.

અ નુ ક ં મ ળિ ડા

સાચો દેવ (કાવ્ય)	...	...	...	મોહનલાલ જી. પંડિત	... ૧૧૩
મહાજન મેળો	...	...	...	વિજય ત્રિવેદી...	... ૧૧૪
અમારું પુસ્તકાલય (કાવ્ય)	...	...	...	' રસેન્દુ '	... ૧૧૪
પ્રજાજીવનમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન	...	...	...	સુંદરજી જી. ખેટાઈ	... ૧૧૫
અમર વાંછના (કાવ્ય)	...	...	...	' નીલકંઠ '	... ૧૧૬
સાચો ઉત્સવ	...	...	...	વૃજલાલ દે. મહેતા	... ૧૧૭
ભાષાગાનનો હેતુ	...	...	...	મણિલાલ જી. દ્વિવેદી	... ૧૧૮
પોથીને (કાવ્ય)	...	...	...	ગંગાલાલ ક. પટેલ	... ૧૧૯
પુસ્તક સહચાર (કાવ્ય)	...	...	...	શિવરામજી-ડીગુચ્યા	... ૧૨૦
મારાં સ્વપ્નસ્થ હાકારો (વાર્તા)	...	...	...	રમુલભાઈ ન. વહોરા	... ૧૨૦
ગીતાગ્રંથ (કાવ્ય)	...	...	...	શિવપ્રસાદ પી. મહેતા	... ૧૨૨
વર્તમાનપત્રોની શક્તિ	...	...	...	છોટાલાલ મા. કામદાર	... ૧૨૩
ગ્રંથને (કાવ્ય)	...	...	...	જયંત પાઠક...	... ૧૨૪
ન. પ્રા. ગ્રીષ્મ પુ. પરિપક્વના સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ	...	...	...	દયારામ સી. શર્મા	... ૧૨૫
" " : પ્રમુખનું ભાષણ	...	...	...	નંદનાથ કે. દીક્ષિત	... ૧૨૬
" " માં પસાર થયેલા કરાવો	...	...	...	...	... ૧૩૭
પ્રશ્નો અને ઉત્તરો	...	...	...	મો. ન. અમીન	... ૧૪૦
બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહની યોજના	...	...	...	" "	... ૧૪૩
પ્રેરણાપાન (કાવ્ય)	...	...	...	લક્ષ્મીરામ પાઠક	... ૧૪૪
પ્રાત્નિક પરિપક્વ : મહેસાણા તથા નવસારી પ્રા. પરિપક્વના વૃત્તાંત	...	...	...	ના. નં. ચોકસી	... ૧૪૫
ન. પ્રા. ગ્રીષ્મ પુ. પરિપક્વના સ્વાગત સભ્યોની ગામવાર સંખ્યા	...	...	...	...	... ૧૭૨
" " પ્રતિનિધિઓની યાદી	...	...	...	...	... ૧૭૩
પુસ્તક પરિચય	...	...	...	ના. ચં. દીવાનજી	... ૧૭૫
સુખદ સમાધાન	...	...	...	મ. મં. ક. શીવાજી	... ૧૮૫
પુસ્તકાલય નોંધ	...	...	...	...	... ૧૮૬
માસિકો મહ્યા તારીખ	...	...	...	...	... ૧૮૮
શું વાંચશો ?	...	...	...	...	... ૧૮૯
' પુસ્તકાલય ' માસિક આજી રાખવાની યોજના	...	...	...	...	... ૧૯૩
ફેબ્રુઆરીથી જાન્યુઆરી પત્રો માસિકો શરૂ થયાં તેવા	...	...	...	...	... ૧૯૪
પુસ્તકાલયો	...	...	...	...	... ૨૦૦
નવીન આવેલાં મંડળમાં વેચાતાં પુસ્તકો	...	...	...	...	... ૨૦૧
અમરેલી પ્રા. પરિષદ : શુભોજીપ્રદર્શન પત્રિકા	...	...	...	...	...

પુસ્તક ૧૨ મું

રેણુઆરી

અંક ૨ નો

સાચો દેવ

(રંગ : ગુણવંતી ગુજરાત...)

અમારો પુસ્તક સાચો દેવ ! (૨)

અંધપાલ પુનરી બન્યો જ્યાં,

કરતો સાચી સેવ—અમારો

અજ્ઞાન તિમિર જડમૂળથી હઠાવે

“તું” છે સાચો દેવ—અમારો

બોધક, શોધક, તત્ત્વ તણો તું

ચારિત્રનો ગુરુદેવ—અમારો

“એકાકી”ને શાંતિ સમર્પે

છો ડાવે કુટેવ—અમારો

ભવન-પથને ઉજ્જવળ કરવા

તારી કરીએ સેવ—અમારો

જ્ઞાનપ્રસાદી અર્પે પરાર્થે

“તું” દેવાધિદેવ—અમારો

જે જન તારે “મંદિર” બતાં

પામે મુક્તિ તતખેવ—અમારો

વરસડા,
તા. અમરેલી. }

મોહનલાલ જે. પંડિત

મહાજન મેળો*

મા'જન મેળે ચાલો, રસિક સૌ, મા'જન મેળે ચાલો. — ટેક.
 દર્શન લાયક વિવિધ સંઘ જ્યાં, અદ્ભુત વૃત્તિવાળો. — રસિક૦
 ઘડી હસાવે ઘડી રડાવે, ઘડી મન શંકા ટાળો. — રસિક૦
 પ્રોત્સાહન દે કાંતા પેઠે, ફેરવી હાથ સુ'વાળો. — રસિક૦
 ગિરિ, ગન્ધર, જંગલમાં રખડે, કોઈ પથિક પગપાળો. — રસિક૦
 મેળવતો પાતાળ ગગન યા ચૌદે લોકનો તાળો. — રસિક૦
 ઘડી આશ્ચર્ય ઘડી લયકારક, કેર કરે કો કાળો. — રસિક૦
 દેશને કાળે રણબૂઝક શું, ઉઘડે સ્વાર્પણ ખાળો. — રસિક૦
 ધીર — વીરા નરનારી પથ કે', ખતલાવે મરમાળો. — રસિક૦
 શત્રુભિન્નને વર્ણુ સંકેતે, સરખો આપે ક્ષણો. — રસિક૦
 કિલકિલાટ જ્યાં કરતાં ફરતાં જિજ્ઞાસુ પ્રિય ખાળો. — રસિક૦
 બાહુ ઘડી, કલ્પતરુ કે પુસ્તક મંદિર લાળો. — રસિક૦
 શાંત બનો મનવાંછિત પામી અંતર જ્યોત ઉજાળો. — રસિક૦

વિજય ત્રિવેદી.

* ઓખામંડળ પુસ્તકાલય પરિષદ વખતે ગવાયેલું ગીત.

અમારું પુસ્તકાલય

મહા જ્ઞાનાખિ ઉજળતો અમારો પુસ્તકાલયમાં	કરે પથ-જીવન સુખદાયી અમારો વાચનાલય આ
જીવનનૈયા સહુ તરતો અમારો પુસ્તકાલયમાં	ભગી બાનુ તિમિર ટાળી
રસેન્દુ શી રસિક કવિતા	સહુ ઉર-હાર ઉજમાળી
ઝરતી જ્ઞાનની સરિતા	ખલાવે મુક્તિની ખારી અમારો વાચનાલય આ
ન થાકો વારિ એ પીતા અમારો પુસ્તકાલયમાં	શીળી ધ્રુવ તારણિ જેવી
સરસ ત્રથો અહીં મળતાં	વિરાજે માંડેલી દેવી
મહાનંદ જ્ઞાન નિતરતા	બનો સુખી સહુ સેવી અમારો પુસ્તકાલયમાં
જીવનમાં મોદ એ ભરતા અમારો પુસ્તકાલયમાં	મથર મીઠી કરે કેકા
ચરિત મહાજન તર્ણા ગાઈ	પ્રભુતા પંથના દ્વેકા
અમી અનુકરણનાં પાઈ	આવી ઉર કોતરો રેખા અમારો પુસ્તકાલયમાં.

‘રસેન્દુ’

પ્રજાજીવનમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન *

[લેખક :—સુદરજી ગા. એડાઈ—હારકા]

જમાને જમાને પ્રજા પ્રગતિ અને અધોગતિના અમુક ક્રમમાંથી પસાર થાય છે, અને પ્રજાની સંસ્કૃતિમાં ખુલ્લા અને ઘેરા રંગોની અમુક રચના થાય છે. જમાને જમાને પ્રજાનો સંસ્કાર મૂર્ત સ્વરૂપે પ્રગટ થવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને તહેમાં વતીઓછી સફળતા પણ પ્રાપ્ત કરે છે. વર્તમાન સમયમાં સંસ્કારના જે કેટલાંક પ્રતીકો ઉપસ્થિત થયાં છે તહેમાં વ્યાપકતાની દૃષ્ટિએ આગળ પડી આવે એવાં બે પ્રતીકો છે : (૧) શિક્ષણ સંસ્થાઓ અને (૨) પુસ્તકાલયો. વર્તમાન યુગની પ્રગતિની મજલમાં આ બે પ્રતીકોએ કેતું અસાધારણ કાર્ય કર્યું છે તહેની પ્રતીતિ મૂર્ત સ્વરૂપે જેને જોઈતી હોય તહેણે પ્રજાજીવનમાં આતપ્રેત થયેલા, પ્રજાજીવનના ઘડતર માટે મથામણ કરતા, લડતા ઝગડતા, સમાધાન કરતા, આગળ વધતા ને કદી કદી પીછેહઠ કરતા, અપૂર્વ યત્નશીલમાંથી પસાર થવા અસાધારણ જહેમત ઉઠાવતા આજના યુવકવર્ગનું દર્શન કરી લેવું. સાચી જાગૃતિના મંગળ પ્રલાતનાં કિરણોનો સંગ્રહ શિક્ષણ સંસ્થાઓ અને પુસ્તકાલય જેવાં સંસ્કારધામો વગર મુશ્કેલ બની જાય છે.

પચીસ વર્ષ પહેલાંના ગુજરાતી જીવનનો, અન્યોનો અને ગ્રંથાલયોનો ઇતિહાસ જોતાં આજે જીવન, ગ્રંથો અને ગ્રંથાલયોએ કેવી અસાધારણ પ્રગતિ કરી છે તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી જાય છે. આજે ગુજરાતમાં વાચનની ભૂખ જેટલી જાગી છે તેટલી પૂર્વે કદી નહતી. એ ભૂખને સંતોષવા માટે ગુજરાતના જીવનમાં આજે જેટલાં બજા પ્રવર્તે છે તેટલાં પૂર્વે કદી નહોતાં પવર્તતાં. ગુજરાતનો લેખકવર્ગ વર્તમાન સંસ્કારબલોને અનુલક્ષીને ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યસર્જન કરવા તત્પર બન્યો છે. ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યનાં પુસ્તકોની ખીજ આવૃત્તિ થતાં દશકા અને વીંશીઓ વીતી જતી એ કાળ ગુજરાતમાંથી હવે ગયો લાગે છે. પ્રજા જીવનનું સાહિત્યસર્જન મેળવવા અંધીરી થઈ રહી છે. વાચન માટે રુચિ ઊભી થઈ ગઈ છે. અને ઉપવાસી માણસ અજીરણ થાય એટલું ખાધ નાખે છે તેમ કેટલાક અપવાદોમાં વાચનની બાબતમાં પણ થાય તે અસ્વાભાવિક નથી. વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોની વ્યવસ્થામાં અદિતકર સાહિત્યનો ફેલાવો રોકવા માટે કેટલાંક નિયંત્રણો હશેજ એમ માનવાને કારણે છે; પરંતુ અન્ય રથોમાં, મુંબઈ જેવાં સંસ્કારી શહેરોમાં પણ, વાચનની રુચિને શિષ્ટતાની મર્યાદામાં રાખવાની વ્યવસ્થા ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે. પુસ્તકાલયોમાં ઘણીવાર કસા પણ વિવેક વગર પુસ્તકો ખરીદાય છે અને જન્મવાને અયોગ્ય અથવા જન્મતાં જ મરણ પામવાને યોગ્ય પુષ્કળ મલિન અને મલિનતા વધારતાં પુસ્તકો નવી વાચનગુચિવાળાં અશિક્ષિત માનસમાં કેવો ભયંકર કેર વર્તાવે છે તે જોવા અને તેનો પ્રતિકાર કરવા મ્યુનિસીપલ અમલદારો જેવા અમલદારો પુસ્તકાલયની પ્રયત્ન વ્યવસ્થામાં અનિવાર્ય હોય તે સમજી શકાય એવી બાબત છે. વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો મહારો અનુભવ અદ્ય છે; પરંતુ મુંબઈમાં એક ખાનગી અને સામાજિક

પુસ્તકસંગ્રહોનું અવલોકન કરતાં જે ભીતિ મ્હને લાગે છે ત્હેનો મહેં પ્રસંગવશાત્ અહીં નિર્દેશ કર્યો છે.

પ્રગજીવનમાં તાઝગી અને ઘનગનાટ, વિશાળતા અને જિંડાણ આણવા માટે પુસ્તકાલય કેવી અપૂર્વ સેવા કરી શકે છે ત્હેની પ્રતીતિ કરાવવા માટે અનેક વ્યક્તિઓનાં ઉદાહરણ મળે તેમ છે. પ્રજના જીવનમાં સુક્ષ્મ પરિવર્તન કરવાની શક્તિ પુસ્તકાલયોએ ખતાવી છે અને વિશેષ ખતાવશે એવો સંભવ છે.

આદર્શ પુસ્તકાલયની મ્હારી કલ્પનાને પુસ્તકાલય અને ગ્રંથપાળ જેવા શબ્દો અપૂર્ણ લાગે છે. પરંતુ શબ્દોમાં અર્થવિસ્તાર સાધવાનું સામર્થ્ય હોય છે એટલે શબ્દચર્ચા આવશ્યક નથી. પુસ્તકાલય એ પ્રજના જીવનને સંસ્કારવાની લોકસંસ્થા છે, અને પુસ્તકોની લેવડદેવડ ઉપરાંત બીજી અનેક પ્રવૃત્તિઓ ત્હેના ક્ષેત્રમાં આવી શકે છે. વાચનની કળા લોકોમાં વિકસે તે માટે શિષ્ટ સાહિત્યના વાચનવર્ગો નિયમિત કે પ્રાસંગિક દરેક પુસ્તકાલયના અનિવાર્ય અંગ તરીકે ચલાવવા જોઈએ. અક્ષરજ્ઞાન પછી વાચન સહજ છે; પરંતુ વાચનની કળા તો પ્રયત્નથી જ સિદ્ધ થાય છે. અને એવા પ્રયત્નો વ્યક્તિગત તેમજ સામાજિક બંને પ્રકારે થવાની જરૂર હવે જિભી ચર્ષે છે. પુસ્તકાલયોને જ્ઞાનવિસ્તારની ચમત્કૃતિ તરીકે પ્રતિષ્ઠિત કરવું હોય તો જ્ઞાનસત્રો પણ તેના આશ્રય તળે યોગ્યતાં જોઈએ. રસિક રીતે જીવન-દર્શન કરાવવા માટે વ્યાખ્યાનમાળાઓની યોજના જ્ઞાનસત્રોમાં થઈ શકે. પ્રગ હજી પ્રારંભની દયાની આશ્ચર્યમય સ્થિતિમાં છે અને અનેક પ્રકારનું માર્ગદર્શન એને આવશ્યક છે. આવું માર્ગદર્શન કરાવવાની જવાબદારી પુસ્તકાલય ઉપર છે. એ જવાબદારી પુસ્તકાલયો જેટલે અંશે ઉઠાવે તેટલે અંશે તે જીવનવ્યાપી બની ઉપકારક થઈ શકે. પુસ્તકાલયો આવી પ્રવૃત્તિ સહેલાઈથી આદરી શકે તે માટે શિક્ષણસંસ્થાઓ અને પુસ્તકાલયો વચ્ચે જીવન-સંબંધ બંધાવો જોઈએ. આ સંબંધથી શિક્ષણસંસ્થાઓ અને પુસ્તકાલયો પરસ્પર ઉપકારક અને ઉત્કર્ષક થઈ પડશે તે વિશે શંકા નથી. પ્રાચીન ભંડારો જેવાં પુસ્તકાલયો રહે તેથી આ યુગને સંતોષ નથી થવાનો. પ્રજનાં જ્ઞાનધનનાં સંરક્ષણ અને વિનિયોગના વકાદાર ટ્રસ્ટી તરીકે જ પુસ્તકાલય સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત રહી શકે. પુસ્તકાલયની ફેલાતી પ્રવૃત્તિ અનેક પ્રકારની શક્યતાની અપેક્ષા બંધાવે છે. શક્યતા અને સિદ્ધિનું સંયોજન કરનારું બળ પણ કેળવાતું બળ છે. ઓખામંડળ પણ એવું બળ કેળવશે અને પ્રગટ કરશે એવી મ્હને આશ્ચ છે.

શુદ્ધ વાચન

(શિખરિણી)

જવું ઉંચે ઉંચે, જીવનભરનો ભાર વહતાં,
ભલે કાયા ધૂજે, ગરિ-ભવ તણે શૃંગ ચઢડતાં;
નથી ઇચ્છા કાંઈ, અવર જનની રહાય મળવા,
હજો જ્ઞાનોર્ષિની, અવિરત મ્હને રહાય જગમાં.

સાચો ઉત્સવ

[લેખક :—વૃજલાલ દ. મહેતા, લલગામ]

આપણે ત્યાં ઘણા દિવસો ગેંવા હોય છે કે જે ઉત્સવદિન તરીકે પાળવામાં આવે છે. ઉત્સવોનું મહત્ત્વ શું ? ઉત્સવ પાળીને આપણે શી પ્રેરણા મેળવીએ છીએ ? એ બાજતોનો વિચાર કરીએ તો સ્પષ્ટ માલુમ પડે તેવું છે કે આજના પળાતા ઉત્સવદિનોમાં ઘણું ખરું “સાપ ગયા ને લીસોટા રહ્યા” એના જેવું બને છે. ઉત્સવ શા નિમિત્તે છે ? તેમાંથી આપણે શી પ્રેરણા મેળવવાની છે ? એ વગેરે ઉત્સવનું રહસ્ય, સમજ્યા બાદથી સિવાય એક ચીજ પ્રમાણે ઉત્સવ પાળવામાં આવે છે.

આપણા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રમાં પણ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે ‘પુસ્તકાલય પર્વણી દિન’ ઉત્સવ તરીકે દરવર્ષે ઉજવવા ઠરાવ્યું છે, અને તેને માટે વર્ષાંત પંચમીનો દિવસ મુકરર કરવામાં આવ્યો છે. સુશિક્ષિત પુસ્તકાલયપ્રેમીઓએ આ ઉત્સવ ઉજવીને સામાન્ય સમાજને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તરફ આકર્ષવાનું રહસ્ય આમાં રહેલું છે, એ જેટલું સ્પષ્ટ સમજાય એટલું આ ઉત્સવનું મહત્ત્વ વધે.

અક્ષરજ્ઞાનના અંધકારયુગમાં અજવાળાં લાવનાર નિશાળ અને પુસ્તકાલય સમી જ્ઞાનજ્વલનો પ્રકાશ ફેલાવ્યા સિવાય સમાજનો જ્ઞાનાંધકાર દૂર કેમ થાય ?

સમાજને એ પ્રસ્થાઓ ક્યારે પ્રિય થઈ પડે ? જ્યારે તેનાં મૂલ્ય અંકાય ને સમાજને તેનાં મહદ્દાયનો ખ્યાલ થાય ત્યારે જ. એ ખ્યાલ, એ સમજણ આપવાની સુંદર તક આ પર્વણીદિન પૂરી પાડે છે. તે દિવસે બાળકોનાં સરઘસ ફરે, લિક્ષા બોળીઓ ફરે, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એકંદ્રે મલાઓ બરાય, હેવાળે વંચાય, દીવાલપત્રો ચોઢીને પ્રવૃત્તિનો આછો ખ્યાલ અપાય.

અને હેવટે ગામડામાં રહેતા પ્રત્યેક શિક્ષિત ભાઈબહેનો આ પર્વણી દિન ઉજવવામાં પૂર્ણ સહકાર મળે, તો આ કાર્ય એટલું સુંદર થાય કે દૂંક મુદતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આ ઉત્સવદિનથી ઘણીજ વેગવન્તી બની રહે.

ત્યારે પર્વણી દિનનો સંદેશ શો ? પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ સમાજની એક કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિ છે. એમાં અપાર જનસેવા રહેલી છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ગ્રામપુનર્ઘટના, સહકાર, ઉપરાંત દરેક પ્રકારની ઉન્નતિનાં સાચાં અને નહર તત્ત્વો રહેલાં છે. એ તત્ત્વોને ખીલવવા, એ તત્ત્વોનાં અમૃતસિયનથી નવો સમાજ ધડત્ર આજનાં શિક્ષિત ભાઈબહેનોને પુસ્તકાલય પર્વણી દિનનો સંદેશ છે કે “અધે શિક્ષિત ભાઈબહેનો ! આ સેવાયજ્ઞના ઉત્સવ દિને સૌ એક છત્ર નીચે આવો, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અંગેના વિચાર કરો, પ્રવૃત્તિને ખીલવવાના માર્ગ બોજો, અને સમાજને પ્રવૃત્તિનો લાભ સમજાવી પુસ્તકાલય અને શાળા તરફ એચી, તેના લાભ લેવરાવી તમારા સમાજનું કલ્યાણ કરો. એજ આજના પર્વણી દિનનું મહત્ત્વ છે. સમાજ અને સમાજનાં શિક્ષિત ભાઈબહેનો સમજીને, સંપીને જે ઉત્સવ ઉજવે તેજ સાચો ઉત્સવ !”

ભાષાજ્ઞાનનો હેતુ

[લેખક :—મણિલાલ જગજીવન દ્વિવેદી, વડોદરા]

આજે આપણે પશ્ચિમની પદ્ધતે દેળવણી ઉપર ભાર મૂકીને ભાષાજ્ઞાનને સુંદર બનાવવાનો જે પ્રયત્ન કરીએ છીએ, તેમાં જીવનની એક બાજુ સુધારવા જતાં બીજી બાજુ બગડતી જાય છે : એટલે કે આત્મકેળવણીની અવગણના થતી જાય છે. માત્ર ભાષાની સુંદરતા છટા અને અલંકારમાં જ આજના સાહિત્યકારો રાચી રહ્યા છે. આનો ચોપ નવીન લેખકો અને પત્રકારોમાં પેસતો જાય છે. શોક પામવા જેવું એ છે કે જીવનચાલનો બોધ દર્શાવતું પુસ્તક કે લેખ જો સાદી ભાષામાં પ્રકટ થયેલ હશે તો તે વિકાસ ગણાતા લેખકો અને માનિકોના તંત્રીઓને પસંદ આવતાં નથી. તેવા પુસ્તકના અવલોકન વેળા તેઓને અણગમો થાય છે એટલે કે પુસ્તકની સગાલોચના પ્રકટ કરતી વેળા પોતાનો અભિપ્રાય માત્ર ભાષાદોષ ઉપર જ આગ કરીને જણાવતા હોય છે. પરંતુ પુસ્તકમાં લેખકે કયે સ્થળે અસરકારક રીતે લખ્યું છે અથવા કદ જગાએ વસ્તુસ્થિતિને તેના અસલ સ્વરૂપમાં બતાવવામાં ભૂલ ખાધી છે તે વિષે પોતાના આંતરવિચારો દર્શાવીને જનતાને જીવનકાર્યના પ્રદેશમાં શુભ ગતિ કરવાના પ્રસંગો આપવામાં નહિ જેવું જ કરતા હોય છે. બે ચાર દશકા અગાઉ આજની લેખનકળાની જેમ માત્ર ભાષાને જ શણગારવામાં આવતી હોત તો સ્વર્ગસ્થ નારાયણ હેમચંદ્ર તથા સ્વ. પદ્મીઆર જેવા સામાન્ય (ભાષાજ્ઞાનવાળા) લેખકો પોતાની સ્વતંત્ર વિચારશક્તિથી સાદી અને અસરકારક ભાષામાં પુસ્તકો લખીને જનતાને જીવનઉપયોગી સામગ્રી પુરી પાડી શક્યા ન હોત. આજે સ્વ. પદ્મીઆરના જેવું સાહિત્ય ઉપજાવવાની કોશિષ કરીએ નહિ, પણ તેથી ઉલટું એવાં પુસ્તકો બહાર પડતાં જોઈને તેમાં ભાષાદોષનું આરોપણ કરવા લાગી જઈએ, તેવા સાહિત્યને નીરસ અને હલકું ગણી તેના તરફ દુર્લક્ષ કરીએ, અને પછી પદ્મીઆરની જયંતિ ઉજવીએ તેનો અર્થ શો ? આશ્ચર્ય તો એ થાય છે કે સામાન્ય વાચકથી સહેલાણીથી સમજી શકાય નહિ તેવી સમ્પત્તિ અને આડંબરી ભાષામાં લખનારને સાક્ષરોની ઉચ્ચ પંક્તિમાં મૂકવામાં આવે છે; જ્યારે સાદી અને સરળ ભાષામાં જીવનઉપયોગી વ્યવહાર લેખન શૈલીથી લખનારની ગણના નહિ જેવીજ થાય છે. ભાષાના મર્મને વિચાર્યા વિના આમ કઠિણ ભાષાથી સાહિત્યને સુંદર બનાવવાથી શું લાભ ?

ભાષાશિક્ષણનો હેતુ માનવીને સન્માર્ગે દોરી જીવનકર્તવ્ય સમજાવે તેવો હોવો જોઈએ. ભાષાજ્ઞાન અંતરને કેળવવા માટેજ હોઈ શકે, નહિ કે તેને શણગારવા માટે. સરળ અને અસરકારક ભાષામાં પ્રકટ થતાં પુસ્તકો અને લેખોમાંથી વાચકને જીવનકાન્તિ કરવાની નેટલી સુગમતા અને તક મળે છે તેટલી અધરી ભાષાથી મળતી નથી. જીવનનો હેતુ જ્ઞાનને અંતરમાં પચાવી મનુષ્યજાતીની સાર્થકતા કરવાનો છે. તાત્પર્ય કે ભાષાજ્ઞાનને સાહિત્યની દૃષ્ટિએ સુંદર અને ઉપયોગી બનાવવા કરતાં જીવનની દૃષ્ટિએ ઉચ્ચ બનાવવાનો પુરુષાર્થ કરવો એજ સાચું સાહિત્ય છે, એજ સાચી કળા છે. આટલું આપણે સૌ અંતઃકરણથી કરવા યત્ન કરીએ તો આજની આપણી વિપરિત દશામાંથી મુક્ત થવાનો માર્ગ આપણે આટલે સરળ બને.

પોથી ન

(તોટક)

ઉજળા અતિ દિવ્ય પ્રદેશ ઘડી,
જડ મૃત્યુ ભૂમિ મહિં તું સરકી;
હરતી ફરતી જગ ચોક મહિં,
અંધાલયમાં તું આવી રહી-૧

તુજ અંગ બધે કુલગંધ વહે,
કંઈ રસયાંઓ રસગંધ ચહે;
તુજ પાંખડીએ જવાહીર ભર્યાં,
તે દૌલત પર અમ નેત્ર ઠર્યાં.-૨

તું અમ તારક જગ ઉદ્ધારક,
તું અમ હૃદય વિષાદ વિદારક;
તું અમ અંતર ઓજસ ભરતી,
તું અમ જીવન પાવન કરતી.-૩

કોઈ જ્ઞાન લઈ ભડવીર બન્યા,
કોઈ દેશસેવક પશુ તે જ ઘડ્યા;
કોઈએ નીજ જીવન મંત્ર લખ્યા,
કોઈને પછી હીરા હેમે મઢ્યા.-૪

કોઈ કવિનાં હૈયાં તુજમાં રમતાં,
કોઈ રસીયાં લોચન તુજ પર ભમતાં;
કોઈ સેવક થઈ તુજ પાસ રહ્યો,
કોઈ વિરલે આત્માનંદ લહ્યો.-૫

કરમાલીઆપુરા ।

અંબાલાલ કહાનદાસ પટેલ..

પુસ્તક સહચાર

(ધનાથી)

પુસ્તકનો સહચાર કરો, બહાલાં ! પુસ્તકનો સહચાર,
પુસ્તક સોભત ફાજલ જેવી, જ્ઞાન દે અપરંપાર.—કરો
જ્ઞાની પરાગો પુસ્તકે ફારે, બરાસથી એ અપાર—કરો
શિવાજી છત્રપ થયો છે એથી, ગ્રહો ગ્રંથે આધાર.—કરો
માતપિતાને ખાંધવ સેવા, શિખવે રામાયણ સાર.—કરો
સત્ય વાણી શૌર્ય ને નીતિ, અર્પે ભારત અપાર.—કરો
જ્ઞાની ગ્રંથો પ્રેમે પઢીને, કલણે કરોને સમાર.—કરો
ભક્તિ રસનાં રમ્ય જે સૂત્રો, પઢતાં મળે નિર્ધાર.—કરો
હૃદય દિલની હોયે અતિથે, સંગતે કરે સંહાર.—કરો
જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની અથાગ ગણાયે, ગ્રંથો જીવન હાર.—કરો

ધાનજી,
તા. કલોલ. }

શિવાત્મજ-ડીંગુચા,

મારા સ્વપ્નસ્થ ઠાકોરો

(વાર્તા)

[લેખક :—રસુલભાઈ ન. વહોરા]

“ વરસો બાપુ જ્ઞાનસુધાનાં નીર જો ! ”

નાનકડી સુધારાણીને આજે એકાદ મામ થયો હતો ત્યાં તો નવીનપુરમાં અવનવી નવાઇઓ થવા લાગી. આવી તેજ દિવસથી એણે ગામમાં કુવે પાણી જવા માંડ્યું. આજ સુધી નવીનપુરના દરબારથી નરેન્દ્રસિંહ ઠાકોરનાં સુધારાણી સિવાય કોઈ પાણી ભરવા માટે કુવે નહોતું ગયું. રાણી હોવા છતાં જતે કામ કરવાની ધગશ !

‘ પ્રભુએ હાથ પગ આપ્યા છે તેનો ઉપયોગ કેમ ન કરવો ? ’ એજ એના રાણી બોલ. નાનું કે મોટું, ગરીબ કે તવંગર, જૂઠું કે સુવાન સૌને માન દેખે બોલાવેઃ કોઈને ય તરછોડે નહિઃ વિવેક અને વિદ્યાની વિનયમૂર્તિ. પશ્ચિમ દિવસમાં તો સુધારાણીનું નામ પ્રત્યેકને મુખપાઠ થઈ ગયું હતું.

આજ સુધી લગભગ ૨૫ વર્ષથી ગામમાં નામની જ કન્યાશાળા ચાલતી હતી. પંદરસો ધરની વસ્તીમાં ૩૦ કન્યાઓનાં નામ શાળાને ચોપડે હતાં. તેમાં ફક્ત ૧૦-૧૨ જ દરરોજની હાજર રહેનારી. નિશાળનાં મહેતીજી હતાં તો બાળવિધવા, પણ ખૂબજ ફેશનમાં ફસાએલાં લાંબા ગુચ્છાદાર ચોટલો રાખે, અધું અંગ દેખાય તેવાં કપડાં સજે; ફક્ત સૌભાગ્યદર્શક કુંકુમ ટીલડી વગર અર્ધાં જ નખરાં કરે. એનાં ચેનચાળા જેઠ લોકો વાતો કરે કે “ આવાં મહેતીજી શા સંસ્કાર નાખે ? ” શાળા બંધ પડવાની અણી પર હતી.

સુધાએ સઘળું નિહાળ્યું. વિધવા મહેતીજી સુલભા સાથે પરિચય પાડ્યો. ગામમાં વાતો ચાલી. એક બે જણીઓએ સુધાને સુલભા સાથે મળતાં અટકાવી પણ ખરી. સુધા અન્યને સુધારવાનો સુગમ સન્માર્ગ જાણતી હતી. તેણે સુલભાને પોતાની પાસેનાં શ્રી-ઉપયોગી કેટલાંયે પુસ્તકો ભેટ આપ્યાં. જે બેન એક પુસ્તક વાંચે અને એ પુસ્તકનો સાર લખી લાવે તેને વાંચેલું પુસ્તક ભેટ આપવાની યોજના સુધાએ શરૂ કરી. જે કન્યાઓ બાલોપયોગી ચરિત્રનાં પુસ્તકોમાંથી ટૂંક સાર લખી લાવે તે દરેકને પુસ્તક ઉપરાંત પુસ્તકની કિંમત જેટલી રોકડ રકમ પણ આપવાનો ધારો કર્યો.

સુધાએ નવી નવી વાતોથી સૌને પોતાના તરફ આકર્ષ્યાં. મહેતીજી સુલભાને તો પોતાના મહેલમાં જ ખાવા પીવાની, રહેવાની સુવાની સૌ જાતની ગોઠવણ કરી આપી.

સુલભાને મીઠો આવકાર મળ્યો હોય તો જીદગીમાં અહાંજ સોથી પ્રથમ,

ધીમે ધીમે સુલભામાં સુધારો થઈ ગયો. પ્રથમની સુલભા અને આજની સુલભામાં આભ જમીનનો તફાવત પડ્યો હતો.

* * * *

વસંત પંચમી આવી. આવી જ એક વસંત પંચમીએ ઠાકોરશ્રી નરેન્દ્રસિંહનો જન્મ થયો હતો; આજે નરેન્દ્રે ૨૫ વસંતો વીતાવી હતી. એમના જીવનની ૨૬મી વસંતનો

આરંભ થયો હતો. વર્ષો વીતતાં ક્યાં વાર લાગે છે ? વસંતોત્સવ સાથે જન્મોત્સવ ભળ્યો. દરબારમાં દોડધામ થઈ રહી. નવીનપુરની પ્રજાએ પૂર્ણ રીતે ઉત્સવ ઉજવવાની તૈયારી કરી રાખી હતી.

પ્રત્યેક વર્ષે ઉત્સવ પ્રસંગે મદિરા, માંસ, નાચ, ગાન અને અન્ય વિલાસ વૈભવોમાં આખાએ ઉત્સવની પરિપૂર્ણતા મનાતી. આ વર્ષે એથી કંઈક ભુદ્ધ જ થતું હતું. માંસ, મદિરા ને દોડધામને આ વખતે તાળાં મારવાનો દરબારી દુકમ થયો હતો. પ્રજા વિચારમાં પડી ગઈ હતી. કોઈ કંઈ જ ન સમજી શકેલું. વસંતોત્સવ વખતે હજારોનો વકરો કરનાર મદિરાની દુકાનવાળો દુકાન ઉઘાડી રખાવવા ખૂબ જ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો; પણ આખરે હારે નિરાશા જ મળી.

“ જ્ઞાન દીપ પ્રગટાવો ” “ જીવનમાં તેજ આણો ” “ હુનિયા ઉંઘે છે કે ભગે છે ? તે જાણવું હોય તો વાંચો, ખૂબ જ વાંચો. ”

“ જે ગામમાં પુસ્તકમંદિર નથી તે ગામ પ્રાણ વગરના મુડદા જેવું છે. ”

“ જ્યાં સાહિત્ય રૂપી દેવો વસતા નથી ત્યાં મનુષ્યે રહેવું ઈષ્ટ નથી. ”

આવાં આવાં મુવાક્યો દિવાલે દિવાલે ચિત્રી દેવાયાં હતાં:

સવારમાં ‘ પુસ્તકમંદિરનો ’ પાયો નંખાયો. ખૂદ નરેંદ્રસિંહે પચીસ હજાર રૂપિયા બેટ આપ્યા. બપોરે “ જ્ઞાનપોષક સાધન ભિક્ષા ”ની ઝોળી ફેરવાઈ. સરખસને મોખરે નરેંદ્રસિંહ પોતે હતા. સરખસ ફરતું ફરતું નગરશેઠને આંગણે આવ્યું. ભિક્ષા ઝોળી સાથે ઠાકોરશ્રીને જોષને શેઠ ગળગળા થઈ ગયા “ આપુ ! મારે બારણે ? ”

શેઠ પૈ) હજારની થેલી ઝોળીમાં અર્પી દીધી. પ્રત્યેક પ્રજાજને પોતાને મળ્યું તે ફૂલ નહિ તો ફૂલ પાંખડી આપી ઝોળીને આવકારી.

આમ આપુએ જ્ઞાનમંદિરની મશાલ ઘેરે ઘેર પ્રગટાવવાની શરૂઆત કરી દીધી. મહિલા પુસ્તકાલય, બાલ પુસ્તકાલય, કીડંગણો, બાગબગીચાઓ: એમ સૌનો એક પછી એક આરંભ કરવામાં આવ્યો.

અસારે સુલભા આદર્શ દેવી થઈ ગઈ હતી. તેણી મહિલા પુસ્તકાલયના મંત્રીપદે વિરાજી મુંદર કામં કરી રહી હતી. જે શાળામાં પંદર વિદ્યાર્થીનીઓ પરાણે પરાણે આવતી તે શાળામાં આજે બેસવાની જગ્યાની પણ ટાંચ પડવા લાગી. કન્યાઓની સંખ્યા ૩૦૦-૪૦૦ ની થઈ ગઈ હતી. છેક માસરે જઈ પાછી આવેલી કન્યાઓ પણ પુનઃ નિશાળે આવે. ૧૫ શિક્ષિકાઓ થઈ ગઈ હતી. છતાંય શિક્ષિકાઓની ઓછપ જણાતી હતી. સુલભા સુવાચનના પ્રતાપે અને મહાવિચારોનું દોહન કરી જીવનમાં ઉતારવાના પ્રયત્ને આદર્શ શિક્ષિકા બનવા પામી હતી. એણે ભલભલાના જીવનમાં કાન્તિ કરો નાખી હતી.

આ બધો પ્રતાપ અપ્રત્યક્ષપણે મુદાનો હતો. મુદા પ્રખર કાર્યકર્તા હતી.

ખોટો દમામ, ખોટી વાહવાહની એ કદર દુરમન હતી. કામ કામ ને કામ: બસ કામ જ એને પ્રિય થઇ પડ્યું હતું. આજ તો જે કામ કરે તેજ નવીનપુરની વસ્તીમાં વસી શકે તેમ હતું. સાળાઓ, કીડાંગણો, વાચનાલયો સૌ રાત દિવસ ખૂલ્યાં રહેતાં.

શાળાની શિક્ષિકાઓ અને શિક્ષકો સાંજે નવ વાગે સાથે મળતાં. ખેડૂતો, વેપારીઓ, ધંધાદારીઓ, સૌ એમાં ભાગ લેતાં. સુધા અને નરેન્દ્રસિંહ મીઠા આવકારથી સૌને વધાવતાં. પછી વર્તમાનપત્રોની નવાજૂની વંચાતી, અનેક પ્રકારની ચર્ચાઓ થતી.

દિવસે સિપાઇઓ ખેતરે ખેતરે જમને પ્રત્યેક મોટા રસ્તા ઉપરના ઝાડને વીંટળેલી સાંકળે એક એક વર્તમાનપત્ર લટકાવતા. ખેડૂત બપોરના શિરામણ વખતે એ વાંચી લેતો. રાત્રે નવાજૂની સંભળાવવામાં આવતી. આ વખતે ગ્રામપ્રાર્થનામાં સૌ પ્રજાજન ભાગ લેતાં. વહેલી સવારે ચાર વાગ્યે રાજધંડ થતો. પોળે પોળે પ્રાર્થનાઓ થતી. તમામ રસ્તા સૌ પોતપોતાની મેળેજ વાળી ઝૂડીને સાફ કરતાં. અત્યારનો નવીનપુરનો રહેવાશી એટલે આદર્શ ગ્રામજન.

‘નવીનપુરને નિહાળો તો તમને સાચા ગામડાનો ખ્યાલ આવે. હતું તો ગામડુંજ, પણ સુધારાને શિખરે બિરાજતું.

દીવો લઇને ખોળો તોપણ, ન મળે નિરૂઘમી, ન મળે બેઠાખાઉ, ન મળે વિલાસી, ન મળે અલણ. સોએ સો ટકા ભણતર ભણેલાં માનવ ખોળો, તો તમને નવીનપુરમાં મળે.

એ નવીનપુર શ્રીમંત મહારાજ સયાજીરાવ જેવા કોઇ વિદ્યાવિલાસી રાજનના જ રાજ્યમાં હશે ને ? અને એ કોઠાર નરેન્દ્રસિંહ પણ હશે કોઇ એમના જમણા હાથ સમેા જ ને ? અને એ સુધારાણી ?

પ્રભો ! એ સ્વપ્ન સાચું પાડે !

ગીતા—અં થ

(લેખક:-શિવપ્રસાદ પી. મહેતા, ગીતા એફિસ અમદાવાદ)

(રાગ : ગઝલ)

જગતના સર્વ અંથોમાં, ગીતાને અંથ સારો છે,
હૃદયની હાસમાળામાં, ગીતાનો નાદ મીઠો છે.
તમારા સુખમાં સુખી એ, સુખોને આપનારો છે,
તમારા દુઃખમાં દુઃખી એ, દુઃખોને કાપનારો છે.
તમારા અંથપાલોએ, ગીતા ગાઇ બજાવી છે,
તમારા પુસ્તકાલયમાં, ગીતા પધરાવશે ક્યારે ?

વર્તમાનપત્રોની શક્તિ

[લેખક :- છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર, વાંકનેર]

લંડનની ન્યુસપેપર સોસાયટીના નવાણુંમા વાર્ષિક બોજનસમારંભ સમયે લૅખક જ્યોત્સે પ્રાંતિક પત્રોની ઉચ્ચ કદર કરી હતી.

ભાષણમાં તેમણે જણાવ્યું કે “ આ દેશનાં પત્રોની મને પહેલવહેલી જાણ થઈ ત્યારે મારે કહેવું જોઈએ કે પ્રાંતિક પત્રોના તંત્રી મંડળમાં વ્યક્તિત્વ તથા શુદ્ધિમાં સરસાર્થ ભોગવે તેવાં મનુષ્યો હતાં. આ દેશના મહાન પત્રકારો તે વખતે પ્રાંતિક પત્રોમાં હતા અને તેમનું વ્યક્તિત્વ મહાન હતું.

જે પ્રદેશમાં હું મોટેઁ થયો ત્યાં બહુ ઉચ્ચ પ્રતિષ્ઠાવાળાં પત્રો હોવા માટે હું અસાધારણ ભાગ્યશાળી હતો. ત્યાંના લોકોના મત બાંધવા તથા દોરવામાં તેઓની શક્તિ હું કદી બૂલી શકીશ નહિ. એક ઘેર વર્તમાનપત્ર સવારે મળે, બીજે બપોરે મળે અને ત્રીજે સાંજે મળે. લંડન બહુ દૂર હતું, અને લંડનનાં પત્રો મોડાં છપાતાં હોવાથી સાંજ સુધી મળી શકતાં નહિ; તે વખતે દરમ્યાન બીજાં પત્રો પરથી તેમના મત બાંધાઈ ચૂક્યા હોવાથી તે બદલવાનું ખૂબ મોડું થતું.

બધા મહાન આગેવાન—એડરટન, બીકન્સશીફ્ટ, બ્રાઇટ, અને પાછળથી ચેમ્બર્લેઈન, લૅડઁ સેલિસ્બરી, અને ડયુક ઑફ ડેવનશાયરનાં ભાષણોના અક્ષરશઃ રિપોર્ટો માત્ર વંચાતા એટલું જ નહિ પણ અગ્રલેખો પણ વંચાતા હતા. તે સમયે અમે પ્રતાપી જાતિના હતા. રાજકારણને અમે ગંભીર દષ્ટિથી જોતા હતા. બીજાના મત અમે સમજ્યા વિના ધારણ કરતા નહિ. ફક્ત વર્તમાનપત્રોનાં મોટાં મથાળાંથી અમે દોરવાઈ જતા નહિ.

અમને સારું બોજન મળતું. નબળા લોકો તે પચાવી શકતા નહિ. પરંતુ તંદુરસ્ત લોકો તો તેથી હજુપુષ્ટ બનતા, આથી તે વખતમાં સારા રાજનીતિચો પાકતા અને અમારા-માના કેટલાંક આજે પણ તેવા રહ્યા છે.

પ્રાંતિક પત્રોને લાગે વળગે છે ત્યાંસુધી તેઓ આજે પણ તે નીતિને વળગી રહ્યાં છે; અને તેથી જાહેરમતમાં ઘણો તફાવત પડે છે તે જણાવતાં મને ઘણી ખુશાલી થાય છે.

લંડનનાં કેટલાંક પત્રોએ તે પ્રજાસિનો નાશ કર્યો છે. અગ્રમત આમાં કેટલાક અપવાદ છે; પરંતુ પ્રાંતિક પત્રોએ મુખ્યત્વે તે સુંદર પ્રથા જાળવી રાખી છે. આ દેશના મતપ્રદર્શનના સંગીનપણ તથા એકબલ્લાવમાં તેથી તફાવત પડે છે. તે વખતમાં રાજકારણ એક માણસના સિદ્ધાંતોના વિષય હતો. અત્યારે તો તે હિંદીના લીધેલ વિચારો છે.

જૂતકાળના મહાન પ્રશ્નો વિષે બોલતાં તેમણે જણાવ્યું કે “ જુના રાજકીય રસ્તા-ઓનો વિનાશ થયો છે. હવે તે સમારી શકાય તેમ નથી. એ દિશામાંથી પાછા ફરવાની

લાગણી ઉપરિચિત થઇ છે અને હજારો લોકો નવા પંથે ચાલશે. દરેક મનુષ્ય પોતાની રીતે આશાભૂમિને શોધી કાઢશે. પણ તેમ થતાં વખત લાગશે. મંડળના વિભાગો પડશે. તે કેવી રીતે પડશે તે કોઇ કહી શકે નહિ. પરંતુ ન્યારે સમય આવશે ત્યારે આપણે આપણા માર્ગ પસંદ કરવા સ્વતંત્ર હોઇશું.

અમુક રસ્તે બળભેરીથી જવા માટે કંઈ ફરજ હોવી જોઈએ નહિ. આપણા નિર્ણય, સ્વેચ્છા અને સ્વતંત્રતાથી આપણે જવું જોઈએ. અશ્વિશુદ્ધ રીતે અભિપ્રાય બાંધવા માટે આપણે વર્તમાનપત્રો પર આધાર રાખવો જોઈએ.

ગમે તેમ થાય છતાં વર્તમાનપત્રોની, ભાષણોની, તથા પાર્લામેન્ટની સ્વતંત્રતા, આપણા દેશની મુક્તિ તરીકે રહેશે. તેનું કારણ એ છે કે ખરી હકીકત નિષ્પક્ષપાતે આપવાની જુની પ્રથાને પ્રાંતિક પત્રો વળગી રહ્યાં છે, તથા ન્યારે તમે તમારો સ્વતંત્ર મત બાંધવાનો વિચાર કરો ત્યારે વર્તમાનપત્રોની હકીકત ઉપયોગમાં આવે છે એટલે તેની અસર આ દેશમાં સાર્વાત્રિક રહેશે.

આખી સંસ્કૃતિના પ્રવાહને દૂર લઇ જવાની આજના વર્તમાનપત્રમાં સત્તા છે. જો પ્રાંતિક તથા શહેરનાં પત્રો પોતાના પ્રભાવનું લોકમત બાંધવા માટે સંગઠન કરે, શાંતિ મેળવવા માટે તે ચલ કરે, તો મારા મત પ્રમાણે આવતાં થોડાં વર્ષોમાં આપણે પૃથ્વી પર શાંતિ તથા મનુષ્યો વચ્ચે સહભાવ સ્થપાયેલ જોઈશું."

અન્ય ને

(લેખક:-જયંત પાઠક, કાલોલ)

અજ્ઞાન કેરી ઉંડી ગહરોથી
તું જ્ઞાન કેરા શિખરે લઇ જા,
મુષુખ્તિનાં ગાઢ પડો ફગાવી
તું અર્પજો ચેતન ચીનગારી. ૧

ઘેરી શુદ્ધ જ્ઞેમ કુસંપ કેરી
તારા પ્રતાપે સહુ દે વિદ્યારી
વિષાદનાં વાદળ ઘેર ચીરી
તું અર્પજો જ્યોત ઉલ્લાસ કેરી. ૨

હે, અન્ય બહાલા ! મુજને કૃપા કરી
દે ચીનગારી જાસ જ્ઞાન કેરા તું
જેના પ્રસાવે હજી ઓ વીસારી હું
રતનંત ઉલ્લાસ મહીં હુખ્યો રહું. ૩

નવસારી પ્રાંત ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદના

સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ

શ્રીયુત માન્યવર પ્રમુખ સાહેબ, અન્ય આમન્ત્રિત શુદ્ધસ્થો, પ્રતિનિધિ ભાષ્યો અને બહેનો !

આપણા પવિત્ર ભારતવર્ષમાં પ્રજાવત્સલ મનાતા અનેક રાજવીઓમાં વડોદરા નરેશ મહારાજ મયાજીરાવ ગાયકવાડનું નામ, તેમણે રાજ્યને અંગે આદરેલી વિવિધ પ્રબલિતસ્વી પ્રવૃત્તિઓથી, મોખરે રહેશે. ખરેખર ! પોતાની પ્રજા અક્ષરજ્ઞાન વિનાની ન રહે એટલા માટે તેઓશ્રીએ પ્રાથમિક કેળવણી કરાવવાત કરીને તથા શાળામાં મેળવેલું જ્ઞાન ભૂલી ન જવાય એ રત્ન હેતુથી સને ૧૯૧૧ થી આ બા રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શરૂ કરીને રાજ્યની પ્રજાને ઋણી કરી છે. અને ખરેખર, જે રાજવીએ પ્રજાપ્રિય ગણાવું હોય તેમણે એટલું તો ક્યેં જ છુટકો ! મને જણાવતાં હર્ષ થાય છે કે શ્રીમંત સરકારે આવી પ્રવૃત્તિથી દુનિયામાં પોતાનું નામ અમર કર્યું છે. આપ સૌએ, આપણા રાજવીની મહત્તા તે આપણી જ મહત્તા એવી ભાવના સેવનાર અમારા ગામને આંગણે પધારી અમારા ગામને પાવન કર્યું છે તે બદલ અમારી સમિતિ તરફથી આપ સર્વનો સત્કાર કરતાં મને અત્યંત હર્ષ થાય છે.

આ પરિષદ એકલા ઓરણાના ઇતિહાસમાં જ નહિ, પરંતુ સમસ્ત તાલુકાના ઇતિહાસમાં અદ્વિતીય લેખારો. તે એ દૃષ્ટિએ કે કામરેજ સ્થળ પ્રાચીન કાળમાં પૂર્ણ જહોજલાલીથી ભરપૂર નગર હોયું જેમણે એવી માન્યતા આજે ત્યાંથી મળી આવતા પ્રાચીન સમયનાં સિદ્ધાંતોથી ઉદ્ભવે છે. એવા એક સમયની પ્રાચીન જહોજલાલી ધરાવનાર તાલુકામાં આ પરિષદ ભરાય છે; અને તે પરિષદ ખીજી નહિ, પરંતુ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની હિન્નવળ કારકીર્દિને વધુ ઓપ ચઢાવનાર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જેવી પુનિત સંસ્થાની.

ઓરણા ગામને માટે પણ કામરેજ નજીક હોવાથી દંષ્ટિક ઐતહાસિક ખ્યાતિ હશે. પરંતુ એટલું તો નક્કી જ કે મુગલાર્ષ સમયમાં આ ગામ કાંઈક જહોજલાલી ધરાવતું હશે એવી માન્યતા 'મુગલાર્ષ કુવા' ના નામથી ઓળખાતા એક જર્જરિત કુવાને લીધે ઉદ્ભવે છે. મુગલાર્ષ તૂટી અને પેશ્વાઈ સ્થાપન થઈ તે અરસામાં, આ ભાગ ટીંબા મહાલને નામે ઓળખાતો, અને હજી પણ અહિંથી નજીક ટીંબા ગામ વસેલું છે. તે સમયે આ ગામ મહાલનું મુખ્ય સ્થળ હતું, અને અહિં વહીવટદારની કચેરી હતી. જે સ્થળે આજે અસ્માનરૂપી જેલમાંથી મુક્ત કરનાર અને જ્ઞાનરૂપી કિરણ ફેંકનાર એક પુનિત પુસ્તકાલયનું ભવ્ય મકાન ખડું છે ત્યાં પહેલાં પોલિસ ઝેડ હતી. હમારું ગામ લગભગ બારસો માણસોથી વસેલું છે. મુખ્ય વસ્તી કપીરપંથી ભક્ત પાટીનાર ખેડૂતોની છે. મારે ખુશ્કા દિવે કબૂલ કરવું જેમણે આ વિભાગ કેળવણી અને તેને અંગેની અન્ય પ્રવૃત્તિઓના તદ્દન ચેતન વિહોણા છે એમ

નથી: ચેતન છે પણ સુપ્ત છે, જ્યારે આ ગામ પોતાના મંડકારથી કંઈક અંશે પ્રકટ ચેતન બળવાળી રહ્યું છે. શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબની અમીદષ્ટિથી તેમજ હમારા આક્રિકા-વાસી બંધુઓના સહભાવથી અને ગામના સુસંસ્કારી આગેવાનોના સ્તુત્ય પ્રયાસથી અને ‘આપણને નહિ તો આપણા પાડોશીને પણ હજો’ એ સૂત્ર સમજનાર આ ભાગના ગામોની મદદથી તાલુકાને શોભે એવી ઠીક ઠીક સાર્વજનિક સંસ્થાઓ હમારે આંગણે ખડી છે, અને હજી ખડી થશે. એ વસ્તુસ્થિતિ સમગ્ર તાલુકાને માટે શોભારચક ગણાય એમ કહું તો ખોટું નહિ. આજે ચારતરમાં વસો અને ભાદરણ જેવાં ગામો પોતાની સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિઓને લીધે યાત્રાનાં ધામ જેવાં થઈ પડ્યાં છે, એ ત્યાંના આગળ પડતા મહંતો અગર કાયકર્તાઓને જ આભારી છે. તેવી જ રીતે આ ગામની મહત્તા પણ એવી ભાવનાવાળા મહંતોને જ આભારી છે, જેમાંના એક સ્વ. જીવણભાઈ મોરારજી પટેલ હતા, જેમનું ઋણ આ ગામે તેમના પ્રત્યે સહભાવ સેવનાર આક્રિકાવાસી મિત્રોની શુભ મદદથી, તેમના સ્મરણાર્થે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાવી અદા કર્યું છે. પરંતુ તેમનું ઋણ તો ત્યારે જ અદા કરેલું ગણાય જ્યારે આ સંસ્થા સાથે તેમનું નામ જોડાય. એ સિવાય, માણસનાં અને પશુનાં દવાખાનાં, સ. ગુ. શાળા, ઇંગ્લીશ ક્લાસ વગેરે સંસ્થાઓ હાલ આ ગામે મોજુદ છે. ગત વર્ષમાં શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના ઉજવાયેલા હીરક મહોત્સવ સપ્તાહમાં ‘શ્રી સંમેલન’ દિનનાં પ્રમુખ અ. સૌ. મંગળાગદરી ચોકસી (કઠોર) એ આ ગામની વ્યાખ્યા કરતાં કહ્યું હતું કે:—

૧ ઓરણા એટલે ઓરવું—જે કંઈ નવું થાય તે પ્રથમ આ ગામેથી શરૂ થાય.

૨ હિન્દી ભાષામાં ઓરનાના. ઓર=ખીજું; ના=નહિ: આ ગામ જેવું પ્રવૃત્તિમય તાલુકામાં ખીજું ગામ નહિ.

ઓરનાના=ઓ=પેલું; ર=એ; ના=નહિ. આ ગામે પેલું બે નહિ: એટલે કે પાર્ટી નહિ.

અને ખરેખર જ્યાં પાર્ટી ન હોય ત્યાં અનેક પ્રબળીય સંસ્થાઓ ઉભી કરાય છે. અલગત ભોગ તો આપવો જ રહ્યો. ભોગને અંતે જ સિદ્ધિ હોય છે. ભોગ આપ્યા સિવાય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા જનાર નિષ્ફળ થાય છે.

હવે તાલુકાનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોની એકંદર હકીકત જાહેર કરવાની રજા લઈ છું. આ તાલુકામાં કુલ ૭૨ ગામ છે તે પૈકી ૪૨ શાળાવાળાં ગામો છે, તે ૪૦ ગામે સા. પુસ્તકાલયની સંસ્થા ચાલુ છે. કઠોરનું કસબા પુસ્તકાલય છે, તાલુકામાં સ્વતંત્ર મકાનો કઠોર, વરીઆવ, અને ઓરણા ગામે છે. હાલમાં નજીકના દિગસ ગામના આગેવાનો પણ પોતાના ગામે પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન બંધાવવા સ્તુત્ય પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. એ સિવાય, આ તાલુકાના ધાતવા ગામના આગેવાનોએ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના હીરક મહોત્સવ સ્મારક નિમિત્તે પોતાને ગામે સાં ૫૦ નું મકાન બંધાવ્યું એ સ્તુત્ય હેતુથી ગામ મદદના રૂપી આ તાલુકામાં ભર્યા હતા. સને ૧૯૭૫-૭૬ ના વર્ષમાં તાલુકાને સરકાર મદદ રૂ. ૭૦૦ મળી હતી. લગભગ એટલી જ રકમ ત્રાંત પંચાયત તરફથી મળી હતી. કુલ પુસ્તકો ૧૮૭૬૭

હતાં, જે પૈકી ૧૬૨૯૭ પુસ્તકો વંચાયાં હતાં, અને ૪૫૫૨ વાચકો હતાં. કઠોર કર્યા સા. પુસ્તકાલયમાં ૪૪૫૭ કુલ પુસ્તકો હતાં. તે પૈકી વર્ષ દરમ્યાન ૩૦૬૦ પુસ્તકો વંચાયા હતાં, અને એકંદર વાચકો ૨૨૨ હતાં.

આ ગામે પણ સાં ૫૦ નો સારો લાભ લેવાય છે. વર્ગીકરણ પ્રમાણે ૫૯ તત્ત્વ-ગાન, ૮૪ નીતિ, ૬૮ ધાર્મિક, ૨૮ વિગાન, ૬૦ વૈદ્ય, ૧૧૮ શિક્ષણ, ૪૦ કળા, ૪૦૯ વાર્તા-નવલકથા, ૩૮ ઐતિહાસિક, ૧૯ ભૌગોલિક, ૧૩૧ જીવનચરિત્રો તથા અન્ય સાહિત્ય અને ઇતર વિષયો મળી કુલ ૧૩૫૯ પુસ્તકો આ સંસ્થાને અંગે છે. તે પૈકી વર્ષ દરમ્યાન ૪૨૪૭ પુસ્તકો વંચાયાં હતાં, અને ૧૨૬ પુરૂષ, ૭૮ સ્ત્રી, અને ૧૪૦ વિદ્યાર્થીઓ મળી ૩૪૦ વાચકો હતાં. કાયમ ફંડ રૂ. ૧૪૫૨ છે. એ સિવાય સ્થાવર જંગમ મળી કુલ રૂ. ૫૬૪૫ નો મિલકત સંસ્થા અંગે ગણાય છે. એ સિવાય, સંસ્થાને કાયમ મદદ તરીકે રૂ. ૫૦૦ નું ટ્રસ્ટફંડ રવ. રણછોડભાઈ જુલાભાઈના વારસો તરફથી તથા રૂ. ૧૦૦ નું ટ્રસ્ટ ફંડ રવ. લક્ષ્મીદાસ ગોવિંદભાઈના જામતા ધામજીના વતની રા. જગા-ભાઈ ગોવિંદભાઈ તરફથી મળી રૂ. ૬૦૦) નું ટ્રસ્ટ પુ. સ. સ. મંડળ લી. ને સોંપ્યું છે. એ રકમનું વ્યાજ પુસ્તકમદદ તરીકે મળવાનો પ્રયત્ન ચાલુ છે. એ સિવાય દર વરસે પુસ્તકાલય પર્વણી ઉજવાય છે. એ પર્વનિમિત્તે બાળકોને મિઠાઈ મળે એ હેતુથી અત્રેના વતની રા. સીતારામ રામભાઈ થરા તરફથી રૂ. ૧૦૦) નું વ્યાજ મળે છે. આ તકે આફ્રિકાવાસી સુભેગ્જોડા તરફથી મકાનફંડ મોકલનાર રા. ગોવિંદભાઈ માધવભાઈ તથા રવ. રણછોડભાઈ જુલાભાઈની સેવાની નોંધ લીધા વિના કેમ ચાલે ? સ્ત્રી વાચકોને હાલમાં તો ઘેરેઘેર પુસ્તકો આપી વાચન પ્રત્યે રસ ઉત્પન્ન કરવાના પ્રયત્ન થાય છે. જો કે અઠવાડિયામાં એક દિવસ સ્ત્રીઓને માટે રાખવામાં આવ્યો હતો; પરંતુ તેમાં નિષ્ફળતા સાંપડી હતી. એટલે એક ગામડા ગામમાં લગભગ ૭૫ જેટલી સ્ત્રીઓ પુસ્તકાલયનો લાભ લેતી હોય ત્યાં એક સ્વતંત્ર મહિલા વાચનાલય અગર પુસ્તકાલય સંસ્થાને ઉત્તેજન ખાતર શ્રીમંત સરકાર તરફથી કૃપારાહે મળે તો ખરેખર આવકારદાયક થઈ પડે. આ તકે ખરેખર મારે જણાવવું જોઈએ કે અત્રેના સાં ૫૦ ના ઉત્સાહી મંત્રી રા. મોરારજીભાઈ તેમજ અંથપાલ રા. વસનજીભાઈ બંને શિક્ષકો હોવા છતાં પોતાની શિક્ષકની ફરજ ઉપરાંત અત્રેની પ્રવૃત્તિમાં પોતાના સમય અને સ્વાર્થનો ભોગ આપી રહ્યા છે. એ બદલ એ ભાઈઓને ધન્યવાદ અર્પું છું. તેમની પ્રવૃત્તિમાં અત્રેની શાળાના શિક્ષકબંધુઓ તથા ગામ આગેવાનો સુંદર સાથ આપી રહ્યા છે એમ જણાવતાં પણ મને અત્યંત હર્ષ થાય છે. એમણા ગામે સા. પુસ્તકાલયના અંથપાલનું કામ સેવાભાવે અંગ્રેજ વર્ગના શિક્ષક મગનલાલ જીવજી કરે છે અને ગામના સાર્વજનિક કામોમા પણ તેટલી જ હોંશ અને ભાવનાથી પોતાનો ફાળો આપે છે તે બદલ અમે તેમના એ કામની આ વખતે નોંધ લેતાં આનંદ થાય છે.

જેટલી મકાન બાંધવાની અગત્ય જણાય છે, તેટલી જ બહેકે તેથી વધુ અગત્ય મકાન બંધાયા પછી, તેનો હેતુ ફલિભૂત થાય એને માટે પણ હોવી જોઈએ. ન્યાં સારા ફંડો હોય, ત્યાં તો સ્વતંત્ર પગારદાર નોકરો રાખી વ્યવસ્થા જાળવી શકાય છે; પરંતુ ન્યાં

પૂરતા ફંડનો અભાવ હોય ત્યાં બજેટની રકમમાં જ કામ કરનાર મંત્રીયા અંચપાલના પગારનો સમાવેશ કરવામાં આવે તો વાચનના પૂરતા સાહિત્યોથી વંચિત રહેવાય. એટલા માટે બજેટ સિવાય કોઈ બીજી રીતે એ પ્રશ્ન ઉકેલાય તો ઠીક. શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબની કૃપાપ્રસાદી રૂપ આ મંસ્થાઓને તેમના ખરા સ્વરૂપમાં સફળ થયેલી માનતા હોઈએ તો તે માન મારા શિક્ષક બંધુઓ, જેઓ અત્રે પ્રતિનિધિ તરીકે પધાર્યા છે તેમને જ ઘટે છે. કારણ કે તેમના શિક્ષણકાર્ય ઉપરાંત એ કામ તેઓને કરવાનું હોય છે; અને તે પણ વગર મહેનતાણે, અને હાલના પ્રચલિત શબ્દમાં કહ્યું તો સેવાભાવે. જે મંત્રીઓ સાચા દિલથી રસ લઈને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વધુ વેગવતી બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે તેમની આગળ મારું માયું નમે છે; પરંતુ સાથે સાથે એ પણ લક્ષ બહાર ન રહેવું જોઈએ કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં કંઈ શિથિલતા તો આવતી નથી? આવતી હોય તો તેનાં કારણો આપણે શોધવાં રહ્યાં.

લાઇઓ, અને બહેનો ! આજે પુસ્તકાલય મંદિરના આજીવન પૂજારીઓ, પ્રવૃત્તિ પોષનાર માળીઓ, નિષ્ણાતો અને અન્ય રસરા વિદ્વાનો એકત્ર થયા હોય એવા સંમેલનમાં મારા જેવા એક ગામડિયો ખેડૂત પુસ્તકાલય સંબંધી શું વિવેચન કરે? પરંતુ એટલું તો ખરું કે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે સ્થાપેલાં અને પ્રગ્નએ પોષેલા પુસ્તકાલય રૂપી તીર્થધામો આપણાં કોમી તીર્થધામોથી પર છે. ત્યાં કોમી હુલ્લડોની આગળ લટી નથી; એટલું જ નહિ પરંતુ કોઈ પણ જાતના ભેદ સિવાય સર્વેને માટે તે ખૂલ્લા છે. દરેક મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે ગણવા જ્ઞાન મેળવવાની જોટલી આવશ્યકતા છે તેટલી જ બદ્દે તેથી પણ વધુ આવશ્યકતા તે જ્ઞાન ટકાવી રાખવામાં રહેલી છે, અને તે માટે પુસ્તકાલય જ સર્વમાન્ય સંસ્થા છે. જેના જીવનને બીજાએ બાંધ્યું કે ઝાળખ્યું નથી તેનું જીવન જ નથી, તે કેવળ મનુષ્યના રૂપમાં પૃથ્વીને ભારરૂપ જ થઈ પડે છે. એ સંબંધમાં આપણા માનવંતા પ્રમુખ સાહેબ જેઓ એક સાચા કેળવણીકાર છે તેઓ તેમજ પ્રવૃત્તિના આજીવન પૂજારી રા. મોતીલાલ અમીન સાહેબ તથા ખાતાના નિષ્ણાતો અને વિદ્વાનો આપણને વધુ પ્રેરણા આપશે. તેથી મારા મંત્રો તેમજ અંચપાલ બંધુઓ પ્રત્યે મારી પ્રાર્થના છે કે આજના મંગળમય દિવસે આ પુનિત પ્રવૃત્તિને વધુ વેગવતી બનાવવાની પ્રેરણા આ પરિષદમાં પધારેલા સાચા પૂજારીઓ પાસેથી મેળવી, અને તેટલો અમલ કરી, પોતાનું જીવન ધન્ય બનાવવું. પ્રભુ આપણને સહયુક્તિ અર્પો, એમ ઇચ્છી તથા પોષમાસની આ કડકડતી ઠંડીમાં, માથામાં મારે તો લોહી નીકળે એવી કાળી જમીનના ઢેઠાંવાળી ધરતીના માર્ગે સુસાદરી કરી, આપ સર્વેએ પધારી હમારા ગામની મહત્તાને વધુ ઉજાગવળ બનાવી છે તે બદલ આપ સર્વેને આભાર માની બેસી જવાની રજા લઉં તે પહેલાં અમારું નાનું ગામ તેમજ વ્યવસ્થાનો બીનઅનુભવ લક્ષમાં લઈ અમારી ત્રુટિઓ બદલ ક્ષમા માયું છું.

ઓરણા

તા. ૨૩-૧-૩૭

ધ્યારામ સીતારામ શુરા.

પ્રમુખનું ભાષણ

સન્નારીઓ, સદ્ગૃહસ્થો અને વિદ્યાર્થી બંધુઓ !

મને નિવૃત્ત થયે ૭ વર્ષ પૂરાં થયાં છતાં તમે મને વિસરી ગયા નથી તેથી મને આનંદ થાય છે. પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રમુખ તરીકે મને નિયુક્ત કર્યો તે બદલ તમારો આભાર માનું છું.

મકરમંદાંતિ શબ્દને સૂર્યનારાયણે ઉત્તર તરફ પ્રયાણ કરવાનું શરૂ કર્યું છે એ શુભ ટાંકણે આપણે મુળાએ છીએ એટલે આપણે ઉન્નતિને માર્ગે ચઢ્યા છીએ એવી કદપના સંકારણ છે. આ તો પરિષદનું ત્રીજું અધિવેશન છે. એટલે આવાં સમ્મેલનની કાર્યપ્રણાલિકા લગભગ નક્કી થઈ ગયલી હોવી જોઈએ એ વિચારથી મારું કાર્ય કંઈક અંશે સરળ અને સહેલું બન્યું છે, એમ સમજી મેં પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું છે.

વડોદરાના કેળવણી ખાતાનાં અનેક અંગ તથા ઉપાગામાનું એક અગત્યનું અંગ તે લાયબ્રેરી ખાતું છે. એટલે તેમાં મને રસ પડે એ તો આપ સમજી શકો છો. પરંતુ એ ખાતાની પ્રવૃત્તિ સાથે શિક્ષકોનું જીવન લગભગ શાળા ખાતા જેટલું જ ઓતપ્રોત થયલું હોવાથી લોકશિક્ષણની આ સહાયક સંસ્થાનું કામ જોવાનું મને મન થાય એ સ્વાભાવિક છે. અખાપન મંદિરમાંથી ઉત્તોર્ણ થયેલા આપણા શિક્ષકબંધુઓ આ દિશામાં કેટલી ફત્તેહ મેળવી રહ્યા છે એ જોવાનો પ્રસંગ મળશે એમ સમજી હું અત્રે હાજર થયો છું.

પ્રત્યેક બાબતમાં આપણે ધારીએ તો આજે જાણે તેના કરતાં વધારે સારા થઈ શકીએ. નો આ સમ્મેલન દરમ્યાન આપણે બધા વિચાર-વિનિમયથી વિશેષ લાભ મેળવીએ તો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ આ રીતે બધાંને ભેગાં કરવામાં જે શ્રમ ઉઠાવે છે તે સાર્થક ગણાય.

આપણા રાજ્યની વસ્તી લગભગ પચ્ચીસ લાખ જેટલી હશે. એ સૂંખ્યામાં ભરતી-ઓટ તો આવ્યા જ કરે, કેમકે વડોદરાનું રાજ્ય ખીજાં રાજ્યોની સાથે પુલકાયણીની જેમ વિસ્તરેલું છે. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિથી લાભ તથા હાનિ બન્ને સંભવિત છે. અહિંની ભણેલી વસ્તી પાંડોશના રાજ્યમાં જન્મને ધણી વખત રહે છે. એ રીતે વસાહત થાય એટલે અક્ષરજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલાંની વસ્તી અહિં કમી થયેલી લાગે. તમારા જ ગામના એક આગેવાન જીવજીભાઈ, જે આજે નથી, તેમણે પોને મેળવેલી કેળવણીને પરિણામે રાજપીપગાની હદમાં ખેતી કરવાનું તથા આ રાજ્યની સુવ્યવસ્થાનું કાળ પાંડોશની પરહદમાં વસ્તા લોકોને ચખાડવાનું દુસ્સત ધાર્યું, એ ગુજરાત સમસ્તને લાભ થયો એમ હું માનું છું. એ વાત ખરા કે ભણેલાંની સૂંખ્યા અહિં કદાચ તેથી ઓછી થઈ એમ કહી શકાય. વળી પરરાજ્યમાંથી અભણ લોકો અહિં આવે તો આપણે ત્યાંની ફરજિયાત કેળવણીના દાયદાને લીધે તેમને થોડા

વખતમાં શિક્ષિત થયા વિના છૂટકો નહીં. એવાંઓનું રાજ્યમાં આવી વસવું એ આપણી અભણોની સંખ્યામાં ઉમેરો કરવા જેવું છે એ તો સ્પષ્ટ સમજાય તેવી વાત છે. કદાચ એ દૃષ્ટિએ આ હાનિ જેવું લાગે, પરંતુ ગુજરાતમાં તો ભણેલાની સંખ્યા એ રીતે પણ વધવાની જ. ગમે તેમ હો, પણ એટલું નિર્વિવાદ છે કે આજથી પચાસ વર્ષ ઉપર વડોદરા રાજ્ય અક્ષરજ્ઞાનને ધોરણે બહુ નીચે આવવું હતું તે આજે માત્ર ત્રાવણકોર અને કોચીનનાં રાજ્યોને બાદ કરતાં સમસ્ત ભારતવર્ષમાં અગ્રપદે વિરાજે છે. આપણી પ્રજાની આ પહેલે નંબરે જે ગણના થાય છે તેનો ખરો યથા શ્રીમંત મયાજીરાવ મહારાજ સાહેબને છે એની કોણ ના પાડી શકશે વાર ? જ્યારે અંગ્રેજી રાજ્યમાં પૂરા નવ ટકા જેટલી વસ્તી વાંચી લખી જાણતી નથી ત્યારે આપણે ત્યાં વસ્તીનો પાંચમો ભાગ એટલે સોમાંથી વીસ જેટલા માણસોએ ઠીક ઠીક અક્ષરજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. વધારે આનંદની વાત તો એ છે કે આ શિક્ષિત સમુદાયમાં બ્રાહ્મણથી માંડીને ભંગી સુધીની કોમનાં તેમજ હિંદુ અને ખતર તથા જો તંથા પુરૂષો બધાંનો સમાવેશ થાય છે. પોતાની રૂંધતને કંઈપણ બેદભાવ વગર આ રીતે વિદ્યાદાન આપનાનું મહાપુણ્ય શ્રીમંતે પ્રાપ્ત કર્યું છે એમ કહેવામાં કશી અતિશયોક્તિ નથી.

આટલી પ્રગતિથી મને સંતોષ નથી થતો. ત્રીસ વર્ષના પ્રયાસને અંતે આપણે ૪૦-૫૦ ટકા જેટલાને જો અક્ષરજ્ઞાન આપી શક્યા હોત તો ઘણું સારું ગણાત. એમ જતાં તેનો દોષ કેવળ અમુકને શિર મૂકી શકાય તેમ નથી. શિક્ષકો, માળાપો, આગકો એકદિલથી કામ કરે અને સરકાર તેમને તેમની અનુકૂળતા પ્રમાણે શિક્ષણનો પ્રાધિકાર કરી આપે તો અક્ષરજ્ઞાનનો પ્રસાર થયો છે તેથી વધારે જલદી થાય એવો સંભવ છે. એટલે શિક્ષણમાં થયેલી પ્રગતિ ધીમી છે એ સ્વીકારવું જોઈએ. જે જાતના વાતાવરણ અને પરિસ્થિતિમાં આ કાર્ય સાધી શકાયું છે તે જોતાં ધીમી પ્રગતિ પણ સારી ગણાય, એમ હું માનું છું.

દુનિયા જ્યારે સંજીવની વિદ્યાની શોધમાં છે, (અને મને કહેવા દો કે ‘ટાઇમ્સ’માં આજે જ ખબર છે કે મોરકોના ડોક્ટરોએ મુએલાને નિદાન થોડા વખત માટે સંજીવન કરવામાં સ્ફોટ મેળવી છે.), કલાકે બસો માઇલ જઈ શકાય એવાં યાંત્રિક વાહનો જ્યારે અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે, અને માનવજાત છે તેના કરતાં વધારે ઔષ્ણસ્પર્શ, સંયત અને સુશીલ કેવી રીતે યથા શક્તિ તેના વિચાર યથા રહ્યો છે, સારે જે દેશમાં, વિધવાવપનની જરૂર વિષે ઉદાપોહ ચાલતો હોય, કન્યાઓને કેળવણી આપવી ઇજ છે કે નહીં, બાપના બારમા ને નાતની જમણવારો કરવાની આવશ્યકતા છે કે કેમ, અબ્યાસ, તંદુરસ્તી કે ધનપ્રાપ્તિને અર્થે મૂંઝોપ અમેરિકા કે જાપાન જેવા દેશોમાં જવાની શાસ્ત્રમાં છૂટ છે કે નહીં, બ્રાહ્મણવર્ગ બ્રાહ્મણોત્તર વર્ગના હાથની રસોઇ જમે તો તે કેવા પ્રકારનું પાંચ ગણાય ને તેને માટે શા પ્રાયશ્ચિતની જરૂર છે, વર્ણાન્તર લગ્ન કરવા કે ન કરવાં એવા જ પ્રશ્નોની ચર્ચા બહુ ગંભીરતા ને પાણિતના આકંઠર સાથે વર્ગો થયાં ચાલ્યા કરતી હોય, તે દેશમાં ધીમી પ્રગતિ પણ આદરણીય છે. જમાનો કેટલો અને કેવી ત્વરાથી આગળ વધી રહ્યો છે તેનો ખ્યાલ ધણી થોડાં માણસોને આવે છે આવતો હોય તે સમયે સમાજમાંથી અંધકાર સદંતર દૂર કરવાનું કામ મુશ્કેલ છે. આવી મુશ્કેલીઓ જતાં દેશના એક ભાગમાં સોમાંથી વીસ ધરમાં

અંધકારનો નાશ થયો અને પ્રકાશનાં કિરણો પહોંચી શક્યાં એ કંઈ જેવી. તેવી વાત નથી. એટલે પ્રગતિ ધીમી હોવા છતાં પણ તેને સંતોષ આપનારી હું કહું છું. પ્રમુખવન સમર્થ, સુશ્લિષ્ટ અને સંસ્કારી એકદમ યથ શક્તિ નથી. એમ છતાં હિંદી સમવાયનું કાર્ય ઠીક સંધાયું છે એમ કાણુ નહીં સ્વીકારે ?

આ રાજ્યમાં કુલ ગામોની સંખ્યા લગભગ ત્રણ હજાર છે. એમાં ઘણું ઠેકાણું શાળાઓ નિકળી છે, તથાપિ હજી ચૌદસો ઉપરાંત ગામોમાં શાળા નથી કેમકે શાળા ખોલવા માટે જોઈતી કમીમાં કમી સંખ્યા બાળકોની ત્યાં યથ શક્તિ નથી; અગર યાવ છે તો તેટલી સંખ્યા હાજર રહી શકતી નથી. એક વખતે રાજ્યમાં લગભગ ત્રણ હજાર જેટલી નિશાળો હતી પણ તેમાંની કેટલીકને જોડી દેવામાં આવી, થોડી બંધ પાડવી પડી અને કેટલીકને સ્વતંત્ર શાળા ગણવાને બદલે કોઈ મોટી પ્રતિષ્ઠિત શાળાની શાખા ગણવામાં આવી. આથી જો કે શાળાની સંખ્યામાં ઘટાડો થયો છે ખરો, તથાપિ બાળનારો બાળકોની સંખ્યા બહુ કમી યથ નથી. આ ફરજિયાત શાળાઓમાંથી બાળીને ધંધે વળગનારાઓ મેળવેલું અક્ષર-જ્ઞાન ગુમાવે નહીં એ હેતુ ધ્યાનમાં રાખીને જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય જોડીને એમ ઠરાવ્યું. પરિણામે આજે રાજ્યમાં એક હજાર એસી ગામો એવાં છે કે જ્યાં શાળા ને પુસ્તકાલય બંને દ્વારા લોક સંસ્કારી બની રહ્યાં છે. સરકારનો પ્રયાસ છતાં જ ગામની વસ્તી ઓછી છે ને મંસ્કારથી વિમુખ રહેવા ઇચ્છા રાખે છે તેવાં ત્રણસો ગ્રામીણ ગામોમાં શાળાનું અસ્તિત્વ છતાં તે પુસ્તકાલય મેળવી શક્યાં નથી. આ નીચું જોવાડવાનારી બાબત છે ખરી, તથાપિ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ધન્યવાદ ધરે છે કે રાજ્યમાં જીનીસ ગામો એવાં છે કે જ્યાં શાળા આજે નથી પરંતુ પુસ્તકશાળા છે ખરી ! ધન્ય છે એ ગામોની વસ્તીને કે જગતમાં બનતા બનાવોની માહિતી ગામમાં થોડાં પણ માણસો મેળવી શકે એવો પ્રબંધ ત્યાં રચાયો છે ! પ્રમાણમાં નવસારી પ્રાંત, રાનીપરજની વધુ વસ્તી હોવાથી, ચરોતર જેવા પ્રદેશ કરતાં શિક્ષણમાં પછાત છે. આ પ્રાંતના લગભગ પોણી આઠસો ગામો પૈકી આસરે અઢીસોમાં શાળા છે ને તે પૈકી પોણી બસો ગામમાં પુસ્તકાલય પણ છે. આવી સાધારણ સ્થિતિ હોવા છતાં પણ એક બાબતમાં નવસારી પ્રાંત ખીજ પ્રાંતો કરતાં વિશેષ ઝળકે છે. અહિં તેર ગામો એવાં છે કે જ્યાં શાળા નથી છતાં પુસ્તકશાળા છે. નિદાન આ બાબતમાં રાજ્યના ખીજ વિભાગો કરતાં આ વિભાગ આગળ છે.

એક રીતે છેડે આવેલો છતાં આ પ્રાંત તેની પારસી, અનાવલા, પાટીદાર, બોહરા, કોળી, વગેરે કોમના ઉત્સાહ અને ઔદાર્યને લીધે કેટલુંક મુગું કામ સાધી શક્યો છે. અહિંની પ્રજા સાહસિક બની છે. દેશદેશાવર જઈ તે પોતાની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાનો ચત્ત કરે છે. ઉલ્લેખધંધામાં પણ આગળ પડવા મથે છે. શ્રીમંતે ચોનેલી અનેકવિધ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિને આ પ્રાંતે સુંદર રીતે ઝીલી છે. આપણે જોઈને ખરેખર પ્રસન્ન થઈશું કે પોતાના રાજપિતા પ્રત્યે સ્નેહ તથા આદર ભાવ સાથે પોતે વડોદરા રાજ્યની રૈયત છે એનું અભિમાન અહિંની દરેક વ્યક્તિમાં ઝળકી રહ્યું છે. ગુજરાતની એક કરોડ રૈયતમાંથી પચ્ચીસ લાખ શ્રીમંતની પ્રત્યક્ષ સત્તામાં સુરક્ષિત છે, તો ખીજ મોટી, ખંડણી આપતાં રાજ્યોની રૈયત,

પરોક્ષ રીતે, શ્રીમંતને ગુર્જરાધિપતિ તરીકે માન આપે છે. એટલે વડોદરાના કેળવણી-ખાતાનો લાલ, શાળા-પુસ્તકાલય કે સંગ્રહસ્થાન મારફત, આખું ગુજરાત લેતું આવ્યું છે ને લઈ શકે છે. સ્વરાજ્યમાં જ્યારે સુરાજ્યની ઝમક હોય ત્યારે તે કેવું દીપી રહે છે તેનું જવલંત દર્શાવત વડોદરા આપે છે. સારાથે હિંદની નજર આ કારણે વડોદરા ઉપર ફરી છે. આ વાત માત્ર શ્રીમંતનાં વખાણ રૂપે જ નથી કહેતો પણ ઇતિહાસ હિંદમાં જ નહિ પણ પાર્લામેન્ટમાં યે વડોદરાની સરસાઈ સ્વીકારાય છે.

આપણે દેશ ખેતીપ્રધાન છે. ખેતી એ ગામડાંઓનું ખાસ લક્ષણ અને જીવનનું સાધન છે. ખેડૂત જગતનો તાત ગણાયો છે તે માત્ર ખાલી ખુશામતના અર્થમાં નથી. ગામડાંઓ વડે જ આપણાં શહેરો જીવે છે તેથી અહિં ખેડૂતની આટલી મોટી કીંમત અંકાય છે. શહેરો તથા ગામડાં પરસ્પર એક બીજાને ઉપકારક તો છેજ; પરંતુ જેમ એ બંને વચ્ચેનો આર્થિક તથા સાંસારિક સંબંધ વધારે ગાઢ અને દૃઢ બનતો જશે તેમ ગ્રામજીવન વધુ ઉજ્જવળ બનતું જશે તથા શહેરી જીવન ઓછું તીતાલીયું બનશે. રેવીદ્વંદ્રલાંડ જેવા દેશમાં તો ગામડું એ નાનું સરખું, રમકડાં જેવું શહેર હોય એવું ત્યાં જનારને લાગે છે. આપણે ત્યાંનાં ગામડાં એવાં થાય તો કેવું સારું!

વડોદરા રાજ્યનાં આસરે ત્રણ હજાર ગામોમાં, બાધેભારે કહેતાં, પચાસ જેટલા કરબાઓ છે. એ કરબાઓમાં કંઈક અંશે શહેરની શોભા છે, તો ગામડાંનું નિર્મળ વાતાવરણ કંઈક વધુ ઓછા પ્રમાણમાં દેખાય છે. ખેતીની સાથે સાથે નિકટનો અર્થસંબંધ ધરાવતા ઉદ્યોગો જે ગામડાંઓમાં દાખલ થઈ રહે તો ગામડાં કરબા જેવાં વધારે ચતાં બન્યા, ઉદ્યોગ સંબંધનો વિશેષ વિકાસ થાય, તથા ગામડાંની આર્થિક સ્થિતિ પણ સુધરે. આ લલ મેળવવાને માટે જે લાયકાતની જરૂર છે તેનો ઠીકઠીક અંદાજ પુસ્તકાલયનો સારી રીતે ઉપયોગ કરેથી સાધી શકાય એમ હું માનું છું.

જમીની એકવાર, આપણા કરતાં તો ઓછે દરજ્જે પરંતુ મુખ્યત્વે કરીને, ખેતીપ્રધાન દેશ હતો. રફતે રફતે ખેતીની સાથે જમીનીમાં ઉદ્યોગસંબંધની ખીલવણી થઈ. એ ઉદ્યોગના વિકાસને પરિણામે ખેતીકારોની પણ સ્થિતિ સુધરી. આપણે ત્યાં જે કાચો માલ ઉત્પન્ન થાય છે તે પરદેશ ન જતાં અહિં જ જો પાકા માલ તરીકે તૈયાર થઈ શકે તો આજે જેઓને રોજ મળતી નથી તેમાંના ઘણા કામે વગગી શકે. ખેતારી દૂર કરવાના ઉપાયોમાંનો આ એક સાચો ઉપાય છે. આવી રીતે ખેતી અને ઉદ્યોગ એક બીજાની મદદે આવતાં પારકા દેશ ઉપર આધાર રાખવાનું ઓછું થાય અને આર્થિક સ્થિતિ સુધરતાં આજે જે મગવડો ગામડાંઓને મંળી શકતી નથી તેમાંની ઘણીખરી રહેજે મળી રહે.

ગામડાં સુધારી શકાય તો જ ભારતવર્ષ સુધરી શકે, એ વાતની પ્રતીતિ ચતાં ખેતીની સુધારણા માટે સક્રિય સ્થળમાં પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે. કેંચેસને તેમજ સરકારને પણ એ વાત મનમાં ફરી લાગે છે. એટલે મહાસભાની બેઠક દૈન્યુર જેવા ગામડાંમાં થઈ છે અને ત્યાં ત્યાં દોરોની ઓલાદ સુધારવા માટે ગોધાઓનાં દાન થઈ રહ્યાં છે. એ તો ઠીક; પણ આગાધાન કેમ દર્શ કરવામાં નથી આવતાં એ હું કહી શકતો નથી.

ઘણી વખત જગતમાં એવું જોવામાં આવે છે કે બહારની ટાપટીપ તથા તેનાં યશો-ગાન સંગીન કામને ઢાંકી નાખે છે. ઓરણા ગામનો જ દાખલો લાપણે. કામરજ તાલુકાનાં ત્રણ મોટાં ગામે જે કઠોર, વરીઆવ અને ખોલવડ છે, તેમાં ઓરણાની ગણતરી થતી નથી. ગામની વસ્તી પૂરી ખારસે માણસનીય નથી. આગગાડીની સવડ એ ગામને મળી નથી. ખાસ વેપાર કે ઉદ્યોગ ધંધા માટે એ પ્રસિદ્ધ નથી. ખેતી ઉપર જ ગામનો આધાર છે. તથાપિ અહિંની વસ્તીએ એટલું સ્પષ્ટ રીતે જોઈ લીધું છે કે ખેતી ભડે ઉદરનિર્વાહ માટે હોય પરંતુ ખેતીમાં જ કંઈ આપણું જીવન સમાપ્ત થઈ જતું નથી. ખેડૂતને પણ જીવનનાં રસસ્વાણુ લેવાનો હક્ક છે. જેમ અને તેમ વધુ માણસો સંસ્કારી થઈ શકે અને જીવનમાં રમ લાઈ શકે તેવી વ્યવસ્થા આ ગામે કરી છે. સંસ્કારી જીવન ગામનાં જેમ વધારે સ્ત્રીપુરુષો જીવી શકે તેમ સાઈં એમ મમજી ઓરણા પોતાની જવાબદારી સારી રીતે ઝીલી રહ્યું છે.

આ સાચી સમજને પરિણામે ઓરણામાં ચાલતી શાળાનો અહિંના વતનીઓ બહુ સુંદર રીતે લાલ લાઈ રહ્યા છે. શાળા માટે મકાનનો અહિં પ્રબંધ થયો છે. અક્ષરજ્ઞાન જે લોકોએ મેળવ્યું છે એવા થોડું ભણેલા અને ધંધે વળગેલા માણસો મેળવેલી વિદ્યા વિમરી ન જાય એ માટે અહિં પુસ્તકશાળા પણ છે. તંદુરસ્તી અને ધનપ્રાપ્તિ એ બે મોટાં પાર્થિવ સુખ મનાય છે. તેમાં પણ સ્વાસ્થ્ય દ્રવ્ય કરતાં વધારે કિંમતી છે. સશક્ત માણસ પૈસો પેદા કરી શકે છે પણ ધનથી સ્વાસ્થ્ય ખરીદી શકાતું નથી (નિદ્રાહીનતાથી પીડાતા કલકતાના મારવાડી લખપતિનો દાખલો). લોકો આ સત્ય જાણતા હોવાથી રોગોને દૂર રાખવા માટે તથા સુખાકારી સાચવી રાખવા સાર દવાખાનાની પણ આ ગામે સગવડ રાખી છે. ખેડૂતોનું જીવન જે ઢોરઢાંખર, એની તંદુરસ્તીને માટે પણ ઔષધાલય પણ કાઢ્યું છે. ધંધાર્થે દેશ પ્રવેશ જનારાઓને હરકત ન પડે એટલા વાસ્તે જરૂર પૂરતું અંગ્રેજી જ્ઞાન મેળવવાનો પણ પ્રબંધ અહિં બહુ વખત થયાં રચાયો છે. ઉપરાંત સૌથી અગત્યની આવડત જે આ ગામે ખરેખર સાધી છે તે જોઈને હું બહુ પ્રસન્ન થાઉં છું. ઓરણા સદકારની ખૂબી બહુ સારી રીતે સમજ્યું છે અને અહિં સહુએ હળીમળીને રહેવાની ટેવ કેળવી છે. ઓરણાવાસી એકપથી કામ કરી શકે છે. એકતા, શું ન કરી શકે ? પાનાંની રમતમાં, એકો બાદશાહને પણ જીતી જાય છે, એ જાત તો આ જમાનાનું ગામડામાં ઉછરેલું નાનું બાળક પણ સમજી શકે છે. પ્રજાના એકંમે પાદશાહોને નમાવ્યાનાં દરમ તો જગતના ઇતિહાસમાં મોજુદ છે. કદખતાનાં જેવી વિદ્યા પણ જે ન સાધી શકે તે એકતાથી સાધી શકાય છે. પરંતુ એકાનું મહત્તર વિદ્યા વડે જ સમજાય છે. એ કારણે વિદ્યાનો પ્રચાર કરવાના હેતુથી શાળા અને પુસ્તકાલયો જનસેવા બજાવી રહ્યાં છે.

.શિક્ષિતો પોતાનું જ્ઞાન વધારી શકે એ હેતુથી તળ વડોદરામાં અને રાજ્યનાં બીજાં શહેરોમાં પહેલાં તો પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં. નવસારીની મહેરજી રાણા લાપજેરી તો લોકોએ ઉભી કરી હતી. તે સમયે ભાગ્યે પાંચ સાત પુસ્તકાલયો આખા રાજ્યમાં હતાં. ગણદેવિની લાપજેરી એ જુની સંસ્થાઓમાંની એક છે. મારા મિત્ર મોતીભાઈ અમીને આદરેલી મિત્ર-મંડળ લાપજેરીની યોજનાને પરિણામે વાચનાલયોની સંખ્યા પચીસ સુતારીસ વર્ષમાં ઠીક વધી છે.

રાજ્યમાં આજે તો લગભગ અગીયારસો પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં છે અને તે પૈકી એકસો ત્રેસઠને માટે સ્વતંત્ર મકાનો પણ છે. તમારા પ્રાંતમાં પણ વીસ બાવીસ લાખ એરીઓ માટેનાં મકાનો યર્થ ગયાં છે અને બીજાં થોડાં નગરોના લવિષ્યમાં તૈયાર થશે એવી ઉમેદ નવસારી પ્રાંત સેવી રહ્યો છે, એ જાણી હું ખુશી થાઉં છું.

શ્રીમંત ગુર્જરેશની કીર્તિ મૂર્તિમંત યજ્ઞ ન હોય તેના જેવું આપણું રાજધાનીનું મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય તો જુના સરકારવાડામાં જ આવ્યું છે. વડોદરાની મુલાકાત લેનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિ એ પુસ્તકસંગ્રહ જોઈને અસ્તિ થાય છે. લૉડ ઇરવીન જેવાને પણ એ સુંદર સુવ્યવસ્થિત સંગ્રહ જોઈને આનંદ થયો હતો. અને તે પ્રદર્શિત કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે This is an Institution which is unique in India ! અર્થાત કે હિંદુસ્તાન ભરમાં આ એક અદ્વિતીય સંસ્થા છે. પાટનગરના એ અદ્વિતીય પુસ્તકાલય ઉપરાંત ત્રણ પ્રાંત પુસ્તકાલયો ને તેંતાળીસ કર્યા પુસ્તકાલયો છે. તે વડોદરાની પ્રગ્નના સંસ્કારપ્રેમની સાક્ષી પૂરે છે. મહિલા પુસ્તકાલયોનું અસ્તિત્વ આપણે સ્ત્રી વર્ગને સુશિક્ષિત બનાવવા મુશ્કેલીએ છીએ તેની ખાત્રી આપે છે. બાળકોનું વ્યક્તિત્વ પણ આપણે વિચાર્યું નથી. ઉગતાં બાળકોની બુદ્ધિનો વિકાસ સ્વતંત્ર રીતે યજ્ઞ શકે એટલા માટે પુસ્તકાલયોના આલવિભાગમાં કેવળ ચોપડીઓ જ નહિ પરંતુ રમતનાં સાધનો પણ રાખવામાં આવ્યાં છે. એટલે સમગ્ર રીતે વિચાર કરતાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પ્રશંસનીય છે એમ કહેવામાં કશો સંકાય નથી. એ વધુ યશસ્વી થાય એમ ઇચ્છું છું.

કોઈ સારી લાયબ્રેરીમાં પ્રવેશ કરતાં આપણા અંતરમાં એક પ્રકારનો આંદર-ઉદ્ભવ છે. જે અમર આત્માઓએ, સાધુસંતો અને લેખકોએ પોતાના જ્ઞાન અને અનુભવનાં મીઠાં ફળો આપણા ઉપયોગ અર્થે આપણને વારસામાં આપ્યાં છે તે બધાની બુદ્ધિપ્રભાનો કુમળો મધુરો પ્રકાશ આપણે એક પુસ્તકાલયમાં પ્રવેશતાં જ અનુભવી શકીએ છીએ.

જેમ સારા મિત્રોના વાર્તાલાપથી આનંદ મેળવી શકાય છે તેમ સારાં પુસ્તકોનાં વાચનથી જ્ઞાન અને આનંદ મળે છે. પુસ્તકોના સંગ્રહમાં વિવેકી વાંચનારને બારતેની પ્રાચીન ગૌરવનાં દર્શન થાય છે. માનવ જાતની ઉન્નતિ કયે માર્ગે યર્થ એ જાણવાનું મળે છે. વર્તમાનકાળ એ ભૂતકાળનું સંતાન છે અને તેથી આપણી વર્તમાન પ્રવૃત્તિઓ બધી ભૂતકાળના પાયા ઉપર રચાય તો જ આપણો શ્રમ સફળ થાય એ ઉપદેશ ત્યાં મળે છે. તેનો સાથે સાથે જે પ્રગ્નનો ભૂતકાળ લખ્યો છે તેનું લાવિ પણ ઉદ્ઘાટન છે અને તેથી ભારત-વાસીઓએ કોષપણ કારણે નિરાશ થવાનું નથી એવો બોધ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ત્યારે ઉંચા પ્રકારનું શિક્ષણ લેતાં માધારણ સ્થિતિના માણસને અર્થ બારે પડતો યર્થગયો છે, ત્યારે શકશક્તિ કે શારદાપીઠનું મ્હોં જેવાનો પ્રસંગ જેને આવી શકે એમ ન હોય તેને માટે તો સાક્ષી પુસ્તકાલય એજ સાચી શારદાપીઠ છે. ત્યાં કામથી પરવારી સરસ્વતીની આરાધના અનુકૂળતા પ્રમાણે યજ્ઞ શકે છે. લાયબ્રેરીની કિંમત પુસ્તકોની સંખ્યા ઉપરથી આંકી શકાતી નથી. કેટલાં વાચકોએ તેનો લાભ લીધો એ પણ એનું ખર્ચ મૂલ્યાંકન આપી શકતું નથી. તેનો ખર્ચ ઉપયોગ થવાને માટે એ જરૂરનું છે કે

જે ગ્રંથપાલની દેખરેખમાં પુસ્તકશાળા ચાલતી હોય, તેણે વાચકવર્ગને વાસ્તે હલકી પ્રતિનું નહિ પણ બુદ્ધિનો વિકાસ થાય, હૃદય કેળવાય અને ઉચ્ચ આશયો ઉપર પ્રીતિ વધે એવું વાચન પૂરું પાડવું જોઈએ. વાચકવર્ગમાં જે વંધારે વિદ્વાન ને અનુભવી હોય તેણે યોગ્ય માર્ગદર્શન વડે યુવાનોને સંગીન જ્ઞાન મેળવવાને દોરવા જોઈએ. મારી પુસ્તકાલયની અનેક ભેટો વખતે મારા જોવામાં આવેલું કે નિર્મોહ્ય, અર્થહીન અને કવચિત્ત અવજો માર્ગે ચઢાવે એવી વાર્તાઓ ઘણી ખરી વંચાય છે. એ વસ્તુસ્થિતિ બદલાઈને લોકોનું વલણ સારા વાચન તરફ થાય એ માટે જરૂરી સૂચનાઓ પણ આપવામાં આવતી; છતાં ઇતિહાસ, અર્થશાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર, રાજધર્મ કે તત્ત્વજ્ઞાન જેવા વિષયનાં પુસ્તકો ઘણે ખરે ઠેકાણે લગભગ અસ્પૃશ્ય રહેલાં જ નજરે પડે છે. આ શૌચનીય સ્થિતિ દૂર કરવાનું કામ મોટે અંશે શિક્ષકો અને ગ્રંથપાલોનું છે. સ્વતંત્ર ગ્રંથપાલો રાખી શકાય એવી ઘણી સંસ્થાઓની સ્થિતિ નથી. મોટે ભાગે શાળાના શિક્ષકોની સંભાળ નીચે જ પુસ્તકાલયો ચાલે છે. કાંઈ કાંઈ સ્થળે ગામના સંભાવિત મુદ્દરોની સહાય મળતી રહે છે એ ખુશ થવા જેવું છે. શિક્ષક, ગ્રંથપાલ અને ગામના અંગ્રેજો પોતાના અનુભવથી જે ઉછરતી પ્રજાને સારા સંસ્કાર મળે એવી વાચનસામગ્રી તૈયાર કરી આપે અને મહિનામાં એક બે વખત તરૂણ મંડળીની સાથે રામાયણ, મહાભારત કે ભગવદ્ગીતા જેવાં પુસ્તકોના જુદા જુદા પ્રસંગો વાંચે અને વિચારે તો પુસ્તકાલયોનો લાભ સારી રીતે મળી શકે. આ સૂચનાનો અર્થ એવો નથી કે નવીન પુસ્તકો ન વાંચવાં, ‘નર્મગદ્ય’ ‘નવલગ્રંથાવલિ’ ‘સુદર્શન ગદ્યાવલિ’ ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ તથા ‘આપણો ધર્મ’ જેવાં પુસ્તકોમાં પણ અનેક વિષયો પર જુદી જુદી દૃષ્ટિએ ઘણું લખેલું છે. તે લખાણમાંથી જે તે વિષયના જાણકાર પુખ્ત વયના માણસો પુસ્તકાલયમાં આવી ચર્ચા કરે તો જેઓ અલભ્ય છે તેમને પણ ઠીક માહિતી મળી રહે. આપણી પ્રજાનો એક ખાસ ખૂબી એ છે કે તેમાં જેઓ કેવળ નિરક્ષર છે તેઓ પણ છેક સંસ્કારથી વિમુખ નથી. આપણા પૂર્વજોની જોડી સંસ્કૃતિને પરિણામે અહિંનો અલભ્ય વર્ગ પણ સંસ્કારહીન નથી એટલું જ નહિ પણ ખીજા દેશોનાં લખી વાંચી જાણનાર માણસો કરતાં તે વધારે કેળવાયેલાં ઘણું ખરું નજરે પડે છે.

કેવળ અક્ષરજ્ઞાન એ સાચી સંસ્કારિતા નથી; હૃદય ને બુદ્ધિનો વિકાસ એજ સાચી સંસ્કારિતા છે, ખરી કેળવણી છે. સંસ્કારહીનતામાંથી અલભ્ય હિન્દવાસી ગયી ગયો છે તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે દેશભરમાં લોકોને દિવસનું કામ પતી રહ્યા પછી કથાવાર્તા સાંભળવાની પ્રથા જુના વખતથી ચાલુ છે. વિદ્વાન બ્રાહ્મણોએ વિદ્યાસંપાદન કરીને સંતોષ ન માનતાં સાધારણ જનતાના લાભાર્થે અનેક ધાર્મિક અને સાંસારિક પ્રસંગો લેલા કરી પરોક્ષ રીતે સારા સંસ્કારો પાડવા યત્ન કર્યો છે, એમ છતાં આપણા નિરક્ષર દેશખંડ, યુરોપ અમેરિકાનાં જેટલાંએક દેશોનાં રસ્તે ચાલતાં માણસો કરતાં ઉતરતી પંક્તિનો લાભ છે. સુધરેલા વિદેશી લોકોમાં જેટલી યોજકશક્તિ દીકામાં આવે છે તેટલી આપણા દેશમાં જણાતી નથી. ભારતવર્ષમાં બુદ્ધિશાળી કે પ્રભાવશાળી માણસોની કાંઈ ખોટ નથી. મહામના માલવીયાજી,

કવીન્દ્ર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, મહાત્મા ગાંધી, જગદીશ બોઝ, સાધુચરિત્ર અરવિન્દ ઘોષ, મહારાજ સયાશરાવ, રાધાકૃષ્ણ : એ એવા સત્ત્વવાળા પુરુષો છે કે જે જગતના મહાપુરુષોની હરોળમાં છાતી કાઢી ઉભા રહી શકે. એમ છતાં દેશનો સામાન્ય જનસમૂહ ઉતરતી પંક્તિનો હોવાના કારણે આપણે ત્યાં નથી સ્વાતંત્ર્ય, નથી શાંતિ કે નથી સુખ. આપણા દેશની ઘણી દીલ્લયાલો સફળ થતી નથી એનું કારણ એ છે કે રસ્તે જનાર હિન્દીની નજર ટુંકી છે, તેની સહાનુભૂતિ બહુ મર્યાદિત છે ને ભારતમાતાની સેવા કરવા માટેની તેની ધગશ મોળી છે.

આપણી આ ન્યૂનતા દૂર કરવામાં પુસ્તકો અને પુસ્તકાલય અનેક રીતે ઉપકારક થઈ શકે છે. દેશ સમસ્તની સામાન્ય લાખોનો અભ્યાસ કરી શકાય એવી સવડ ઘણાં પુસ્તકાલયોમાં છે. હિન્દી પુસ્તકોનો સંગ્રહ સારો લાખચેરીઓમાં નજરે પડે છે. એટલું જ નહિ પણ લગભગ અધે જ ટેકાણે કોઈ હિન્દી માસિક, અડવાયિક કે દૈનિકપત્ર આવડું હોય છે. અંધપાલો અને શિક્ષકો બહુધા હિન્દી જાણતા હોવાથી તેઓ ગામના લોકોને ચોપડી, ચોપાનીયાં મારફતે રાષ્ટ્રભાષાનું જ્ઞાન આપી હિન્દી પ્રભુને વધારે સંગઠિત અને સમર્થ બનાવી શકે છે. કદાચ આ રીતે સેવાભાવી કામ કરનાર વ્યક્તિનું નામ જાપામાં ન જણાય તો તેને દીલ્હીર થવાને કંઈ કારણ નથી. એવા સેવાભાવી ધસમોએ યાદ રાખવું જોઈએ કે—

“ઉગે પુષ્પ સોહામણું નજરે ના દેખાય
વન સંધુ” વાસિત કરે જીવન સફળ કરી જાય.”

એવાં અદીર્ઘાં પુલો મિથ્યા ખીલીને ખરી પડતાં નથી; તે તો કર્તવ્ય કરીને કરમાય છે. જેવટમાં, પ્રભને કેળવનાર દરેક વ્યક્તિને આપણા મહારાજ સાહેબે સચવેલી નીતિથી વાકેફ કરવાની આ તક જવા દેવી મને ઇષ્ટ લાગતી નથી. શ્રીમંતે એક પ્રમંભે કહ્યું હતું કે, “ભારતવર્ષમાં એક એવી પ્રગતીય પ્રવૃત્તિની જરૂર છે કે જેમાં દરેક વ્યક્તિ માત્ર પોતાના જ નહિ, પોતાના કુટુંબના જ નહિ, પોતાનો ન્યાત જાતના જ નહિ, પરંતુ સમસ્ત હિન્દી પ્રજાના કલ્યાણને અર્થે પ્રયાસ કરે.” આપણી આગળ રળુ થયેલો આ આદર્શ કેટલો ઉંચો છે અને તે સિદ્ધ કરવાની કેટલી જરૂર છે એનો વિચાર કરી અનુકૂળ વર્તન રાખવાનો સફળદિ તથા શક્તિ પ્રભુ આપણુ સફળે આપે એટલી જ પ્રાર્થના સાથે હું વિરમું છું.

ઓરણા,
તા. ૨૩-૧-૩૭.

{

નંદનાથ કેદારનાથ દીક્ષિત.

વાંચવા કે સાંભળવા છતાં જે પુરૂષ અંધના અર્થને જાણતો નથી તે વૃથા જ અંધનો ભાર વહે છે. જે પુરૂષ અંધમાં કહેલા અર્થના તત્ત્વને જાણનારો છે. તેનો જ અંધનો અભ્યાસ સફળ છે.

—શાન્ત પર્વ.

નવસારી પ્રાંત ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદમાં

પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ નં. ૧:—પ્રજનનું અજ્ઞાનતિમિર દૂર કરવા માટે પ્રખવત્સલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણીની હિદ્દમાં પહેલ કરી તેના પૂરક અંગ તરીકે તુરંત જ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શરૂ કરીને તેને આજ સુધી ઉદાર હાથે પોષી છે તે બદલ, આ પરિષદ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માની તેઓશ્રીનું સહકારુ ધીર્ધાયુ ઇચ્છે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી.

ઠરાવ નં. ૨:—વડોદરા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતાના માજી વ્યવસ્થાપક સ્વ. ન્યુટન મોહન દત્ત તથા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ સ્વ. દેવીદાસ હરગોવિંદદાસ શાહ તથા ગુજરાતના સાક્ષરરત્ન શ્રી. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેટીઆ એમના અવસાન બદલ નવસારી પ્રાંતની આ પુસ્તકાલય પરિષદ ખેદ બહાર કરે છે અને એ મહાન નરોના આત્માને પ્રભુ શાન્તિ બક્ષે એવી પ્રાર્થના કરે છે.

—પ્રમુખસ્થાનેથી.

ઠરાવ નં. ૩:—પુસ્તકાલય ખાતાએ તા. ૮-૧૨-૩૬ ની નં. ૩૭૮ ની સૂચના કાઢી જે પ્રતિબંધ મૂક્યો છે તે અવ્યવહાર અને અગવડભરેલો હોવાથી તે સદંતર દૂર કરવા આ પરિષદ ખાતાને ભલામણ કરે છે.

દ. મૂ. :—કનૈયાલાલ જ. મજમુદાર. અ. આ. :—મનહરલાલ જેઠાલાલ વકીલ, કઠાર.

ઠરાવ નં. ૪:—પ્રાંત તથા ઠરાવપુસ્તકાલયોને પત્રો માસિકે ખરીદવાની છૂટનું જે ધોરણ હતું તેના પર સૂચના નં. ૩૭૧ થી મૂકાયેલો અંકુશ પાછો ખેંચી લેવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—મગનલાલ ઝીણાભાઈ, નવસારી. અ. આ. :—કાવસજી એ. ગણદેવીઆ, ગણદેવી વિ. અ. આ. :—બાપુભાઈ મકનજી, કઠાર.

ઠરાવ નં. ૫:—ફરતા પુસ્તકાલયોનો લાલ વધારે પ્રમાણમાં લેવા લેવરાવવા સંબંધમાં ખાતાએ પ્રસિદ્ધ કરેલી સૂચના નં. ૩૫૬ ને આ પરિષદ આવકારદાયક લેખે છે; પણ તેની સાથે જ મંગાવેલી પેટીઓને અમુક દિવસે જ વડોદરા પહોંચતી કરવાનું જે ધોરણ ઠરાવુ છે તે અગવડભર્યું છે માટે તે રદ કરવા ખાતાને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—પ્રભુભાઈ ગોકળજી, નરોલી. અ. આ. :—મણીલાલ હરિભાઈ મોદી, વેળાજા.

ઠરાવ નં. ૬:—મહિલા પુસ્તકાલયને વધુમાં વધુ રૂ. ૧૦૦) સુધી મદદ આપવાનું ધોરણ છે, તે મહિલા પુસ્તકાલયોની પ્રગતિની દૃષ્ટિએ અસંતોષકારક હોવાથી તેમાં ફેરફાર

કરવા માટે શ્રીમંત સરકારની મંજૂરીની અપેક્ષા હોય તો તે મેળવીને પણ એવી સવડ કરી આપવા પુસ્તકાલય ખાતાને આ પરિપદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—કનૈયાલાલ મજમુદાર, નવસારી. અ. આ. :—કશનજી દયાળજી, નવસારી.

કરાવ નં ૭ :—સ્ત્રી પુરુષો તેમજ વિદ્યાર્થીઓ માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની જે યોજના રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે કરી છે, તેને આ પરિપદ આવકારે છે, અને તેનો લાભ મોટા પ્રમાણમાં લેવાવાની આ પરિપદ આગ્રહભરી ભલામણ કરે છે.

દ. મૂ. :—ગો. ન. અમીન. અ. આ. :—ફુલ્લભજી દાજીભાઈ ઠાકોર, હળધર.

કરાવ નં ૮ :—વ્યાયામનો વિષય શ્રીમંત રાજપિતાની આચાનુસાર કેળવણી ખાતા માટે દરજ્યાત કરવાનું ધોરણ થયું છે તે અનુસાર ચાલુ સાલના બજેટમાં ‘વ્યાયામ’ માસિક દરજ્યાત મંજૂર થયું જણાય છે. આ માસિકની જરૂરિયાત જોતાં એનો બહોળા પ્રમાણમાં પ્રચાર થવાની જરૂર છે; જેથી શ્રીમંત રાજપિતાની ઉદાર મંદદત્તી આ માસિક શાળા અને પુસ્તકાલયવાળા દરેક ગામે વગર લવાજમે મળવું રહે એ પ્રમાણે થવા આ પરિપદ શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—અમૃતગીર રામગીર. અ. આ. :—નરોત્તમ રામભાઈ, ભાદા.

કરાવ નં ૯ :—આચાપત્રિકાનો સામાન્યવિભાગ દરેક પુસ્તકાલયને મળે એવી ક્ષણ સ્થળોની પ્રાંત તથા મહાલ પુસ્તકાલય પરિપદોમાં વિનંતિ થઈ છે. આ પરિપદ પણ દરેક ગામે આ આચાપત્રિકાની જરૂરીયાત માને છે. એટલે શાળા ખાતે જેમ કેળવણી વિભાગ વગર લવાજમે મળે છે, તેમ દરેક પુસ્તકાલયમાં સામાન્ય વિભાગ વગર લવાજમે મળવા માટેની ગોઠવણ થવા આ પરિપદ ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—અમૃતગીર રામગીર. અ. આ. :—નરોત્તમ રામભાઈ, ભાદા.

કરાવ નં ૧૦ :—સાર્વજનિક પુસ્તકાલય એ ગ્રામજનતાની સંસ્થા છે, અને તેનો લાભ દરેકેક લાઇ શકે છે, એટલે પુસ્તકાલય એ ગ્રામોદ્ધારનું પગથીયું છે, અને ગ્રામ-પંચાયતનું અંગ જ છે. જેથી પંચાયતના ભંડોળમાંથી ખરીદવામાં આવતાં મરજ્યાત અને દરજ્યાત પુસ્તકો પૈકી નિર્બંધ નિયમ અને ગ્રામપંચાયતને ઉપયોગી હોય તે સિવાયનાં તમામ પુસ્તકો જે તે ગ્રામપંચાયતની હદના પુસ્તકાલયને ભેટ આપવા અને આ સંબંધે જરૂરી સરકારી કાદી સૂચના આપવા આ સહા ગ્રામપંચાયતને અને શ્રીમંત સરકારને આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :—મણિલાલ હ. મોદી, વેળાજા. અ. આ. :—ધેલાભાઈ ડાલાભાઈ, વેરમા.

કરાવ ૧૧ :—ગામડાના અચાનનો લાભ લેવા સુદ્ધિવાળા વર્ગ તરફથી સિદ્ધર એકાદ કે ભાગ્યેદય પોલીસી કે મફત વિમા કું. કે ચેપરોમાં આવતી એન્ટ્રીઓ જેવી લાલચ શરૂ થયેલી છે. તેવી બધી યોજનાઓ ગરીબ બિચારા લોકોના ખીરસા ઉપર કાતર ચલાવે છે;

જેથી જ્યાં જ્યાં આવો પ્રચાર થતો હોય ત્યાં ત્યાં તે અટકાવવા માટે અને પૈસાની ખરાબી કરાવનાર લોકમાં ન પડતાં વખતનો સદુપયોગ કરવાની સવડ કરાવવા આ પરિષદ ગ્રામ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :-ગોકળભાષ લખાભાષ ધામણ. અ. આ. :-મોરારજી કાળીદાસ દેસાઈ, ચોરણા.

ઠરાવ ૧૨ :-રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને ગ્રામ્ય પંચાયતો પણ મદદ આપી શકે એવું ધોરણ ના. મંત્રી મંડળે ઠરાવી આપેલું છે. તે પ્રમાણે ગ્રામ્ય પંચાયતો રકમ મંજુર કરે છે છતાં તે રકમો વર્ષ પુરૂં થતાં સુધી પણ મળતી નથી. માટે તે જે તે વર્ષના હિસાબ અનુસાર માસ સુધીમાં મળી જાય તેવો પ્રબંધ મુલકી ખાતા સાથે મળીને ઠરાવી આપવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :-ગોપાળજી ગોવિંદજી પટેલ વણેસા-પીસાદ. અ. આ. :-દુલભજી દાજીભાઈ, હળધર.

ઠરાવ ૧૩ :-શાળા ચિનાનાં ગામોની લણેલી વસ્તીને પણ વાચનનો લાભ મળી શકે એટલા માટે વાચનાલયો નિભાવવામાં સરકાર પંચાયત મદદ આપવાનું ધોરણ ચાલુ સાલથી બંધ કરવામાં આવ્યું છે તે બરાબર નથી, એમ આ પરિષદ માને છે અને તેનાં બજેટો હજી પણ મંજુર કરવા ખાતાને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :-ગોપાળજી ગોવિંદજી પટેલ, વણેસા પીસાદ. અ. આ. :-ગોકળભાષ લખાભાષ, ધામણ.

ઠરાવ ૧૪ :-શ્રી ત્રયાજી સાહિત્ય માળાનાં પ્રકાશનોની ૭૫ નકલો રાજ્યનાં અમુક પુસ્તકાલયોને કેળવણી ખાતા તરફથી ભેટ તરીકે અપાતી હતી. તેવીજ વ્યવસ્થા પુનઃ જારી રખાવવાની તજવીજ કરવા પુસ્તકાલય ખાતાને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. :-ગોકળભાષ લખાભાષ, ધામણ. અ. આ. :-દુલભજી દાજીભાઈ, હળધર.

ઠરાવ ૧૫ :-આજની પરિષદનું સુકાન હાથમાં લઈ તેની સમગ્ર કાર્યવાહીને ક્ષેત્રમંદ રીતે પાર પાડવા માટે લીધેલી તરફી બદલ આપણા રાજ્યના નિવૃત્ત વિદ્યાધિકારી મે. નંદનાથ કેદારનાથ દીક્ષિત સાહેબનો આ પરિષદ અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે.

દ. મૂ. :-મંગનલાલ ઝીણાભાઈ દેસાઈ, નવસારી. અ. આ. :-મોરારજી કાળીદાસ, ચોરણા.

ઠરાવ ૧૬ :-નવસારી પ્રાંતની ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદ ચોરણા ગામે નોંતરી ખાતરબરદાસ્ત કરવા બદલ કામરેજ મહાસના કાર્યકરો, સ્વાગત સમયે તથા સ્વયંસેવકોને આ પરિષદ આભાર માને છે.

દ. મૂ. :-કનૈયાલાલ મજમુદાર, નવસારી. અ. આ. :-મણીભાઈ દિવેદી.

પ્રશ્નો અને ઉત્તરો

[પુ. સ. સ. મં. લિમિટેડ સાર્વજનિક સંસ્થા છે અને સેવાભાવે જ કામ કરે છે. પ્રમાણિ-
કતા, ચોક્કસાઈ, સુવ્યવસ્થા, સરળતા અને સેવા એ ખાસ એનાં લક્ષણો છે. રાજ્યનાં ૧૫૦૦ પુસ્તકા-
લયો અને વાંચનાલયોનું મંડળને કામ કરવાનું હોવાથી અને પુસ્તકાલયનું કામ કરનારાઓ મંડળના
ધારાધારણો અને કામ કરવાની પદ્ધતિઓ સમજતા ન હોવાના કારણે મંડળ સંબંધે ખરી ખોટી
ફરિયાદો થાય છે. કોઈ કોઈ પ્રકારના પોતાના સ્વાર્થ નહિ સધાતો હોવાથી ખાનગી રીતે એ ફરિ-
યાદોમાં ઉમેરો કરે છે. પરંતુ મંડળનું કામ ઉચ્ચ ઉદ્દેશને વળગી રહીને જ થયે બધું, સત્તા નહિ
પણ સેવાનો આદર્શ મંડળના નોકરો લક્ષમાં રાખે અને જનતાને મંડળ સાથેના કામકાજમાં પૂરેપૂરી
સહાય અને સરળતા મળે, અને કંઈ મુશ્કેલીઓ પડે અને તે અમારા સમક્ષ રજુ થાય તો તે દૂર કરવા
સત્વર ઉપાય યોજાય અને તેના ખુલાસા “પુસ્તકાલય” માસિકમાં અપાય એ હેતુથી પ્રશ્નો અને
ઉત્તરો એવો ખાસ વિભાગ “પુસ્તકાલય” ના ચાલુ અંકથી અમે શરૂ કરીએ છીએ. આશા
રાખીએ છીએ કે મંડળના કામકાજ સંબંધી કોઈને જે કંઈ મુશ્કેલીઓ પડે તે વિના સંકોચે અમારી
સમક્ષ રજુ કરશે અને તેના ખુલાસા ખાનગી રીતે વા “પુસ્તકાલય” દ્વારા મેળવશે.]

પ્રશ્ન ૧:—“પુસ્તકાલય” માસિકનું લવાજમ રૂ. ૩-૮-૦૦ વધારે છે. માટે
પ્રાંત પુસ્તકાલયને રૂ. ૩-૦-૦ થી, કર્ણા પુસ્તકાલયને રૂ. ૨-૮-૦ થી અને ગ્રામ પુસ્તકા-
લયને રૂ. ૨-૦-૦ થી, અને વાંચનાલયને રૂ. ૧-૮-૦ થી માસિક કેમ ન અપાય ?

—મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ દ્વારા પૂછાયેલો.

ઉત્તર:—અહુચરાજી મુકામે મળેલી ત્રીજી મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદની વિષય
વિચારણી સમિતિ આગળ ઉપરના જેવો એક પ્રશ્ન રજુ થયો હતો, અને તેનો જે ઉત્તર મેં
મંડળની નિયામક સભાના પ્રમુખ તરીકે આપ્યો હતો, તે ઉપરથી એ દ્રષ્ટાંત પાછી ખેંચી
લેવામાં હતી. ઉત્તરમાં મેં જણાવ્યું હતું કે “પુસ્તકાલય” માસિક વડોદરા રાજ્યના અને
સમગ્ર ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયોની સેવા કરવા માટે જ પ્રગટ થાય છે. તેમાંથી મંડળ કમાણી
કરે છે એ માન્યતા ખોટી છે. માસિકમાંથી વર્ષ આખરે કંઈક બચત થાય તો મંડળના
નફામાં નહિ ગણ્યતાં એ ખાતાનું અલગ ફંડ રાખવામાં આવે છે. અને પુસ્તકાલય ખાતા
સાથેના સંબંધ કોઈક વખત પણ છૂટો થાય ત્યારે પણ “પુસ્તકાલય” માસિક એ ફંડની
મદદ વડે ચાલુ રાખવાનું છે. વડોદરા રાજ્યમાં અને ગુજરાતમાં સરકાર, મદદ ઓછી-વધતી
આપશે, હાલની યોજનાઓમાં નાના મોટા પ્રમાણમાં અનેક ફેરફારો કરશે, છતાં પુસ્તકાલયો
તો ચાલુ રહેવાનાં જ છે. અને “પુસ્તકાલય” માસિક દ્વારા પુસ્તકાલયોની સેવા પુસ્તકા-
લયના પૂજારીઓએ કરવાની છે. એટલે આ “પુસ્તકાલય” માસિકને જે કંઈ નફો રહે
છે તે તંત્રીની યોજના ઓછા પગારથી ચલાવી લેવામાં આવે છે તેને કારણે છે, અને તે પણ
બચત નામની જ હોય છે. “પુસ્તકાલય” માસિક પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી થવામાં અને
નાનાં પુસ્તકાલયોને મદદ આપવામાં પાછી પાની કરતું નથી. ૩૦ રૂપિયાથી ઓછા બચ્ચે

વાળાં વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને “ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ ” આઠ આના દરેકને મદદ આપી, તે ઉપર સરકાર પંચાયત મદદ મેળવી માસિક બે રૂપિયામાં મળે એવી યોજના વર્ણોથી થયેલી છે. ઉપરાંત ગયે વર્ષે ૨૬૦ વાચનાલયોને ફક્ત અરધી કિંમતે બે વર્ષો સુધી માસિક આપવાની યોજના થઇ છે. એટલે આવી દરખાસ્ત સ્વીકારવામાં આવે તો હું પોતે ધણો જ ખુશી થઇશ. પરંતુ દરખાસ્ત મુકનારે અને તેને અનુમોદન આપનારે વાર્ષિક હજાર-પંદરસો રૂપિયા જેટલી ખોટ આવે તેની જવાબદારી સ્વીકારી લેવી જોઈશે. મંડળ “ પુસ્તકાલય ” માસિકમાંથી નફો ન કરે એ સમજી શકાય; પણ તે ખોટ ન કરે એ જોવાની જવાબદારી મંડળના કાર્યવાહકોની છે. આ ખુલાસો થયા પછી ગેરસમજ જે કંઈ હતી તે દૂર થઇ અને પ્રશ્ન પાછો જેમ્ની લેવાયો.

પરિપદ થઇ ગયા પછી “ પુસ્તકાલય ” માસિકનો ૧૯૩૬ નો હિસાબ મંડળ તરફથી મારી પાસે આવી ગયો છે. માસિકનું વર્ષ દરમિયાન બધું મળીને ઉત્પન્ન રૂ. ૪૯૧૨-૫-૧૦ છે. ત્યારે ખર્ચ રૂ. ૫૦૦૪-૯-૬ છે. એટલે એ વર્ષે બાકી ખોટ રૂ. ૯૩-૩-૮ છે. ઉત્પન્ન ખર્ચનો હિસાબ નીચે પ્રમાણે છે.

જ	ઉ
રૂ. ૪૩૩૬-૫-૬ ૧૪૨૫ ગ્રાહકોનું લવાજમ	૩૭૨૫-૧૦-૬ છપામણી કાગળ વગેરે ૧૬૨૫
રૂ. ૫૩૭-૩-૪ જાહેર ખર્ચનું ઉત્પન્ન	નકલ
રૂ. ૩૭-૧૩-૦ બ્યાજ	૬૯૩-૨-૦ ટપાલ ખર્ચ
-----	૩૯૪-૮-૦ તંત્રીનો પગાર અને મુસાફરી ખર્ચ
૪૯૧૨-૫-૧૦ કુલ ઉત્પન્ન	૧૫૪-૧૦-૦ બેટ પુસ્તકનું ખર્ચ
૯૩-૩-૮ ખોટ	૩૬-૧૧-૦ અંગ્રેજી માસિકોનાં લવાજમો
-----	૫૦૦૪-૯-૬ કુલ ખર્ચ
૫૦૦૪-૯-૬	

પ્રશ્ન ૨:—પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ કાયમ ફંડની રકમ ઉપર ફક્ત દોઢ ટકા બ્યાજ આપે છે, એટલે પુસ્તકાલયોનું ઉત્પન્ન ધટી ગયું છે. મારે વધારે બ્યાજ ન આપે ?

—ખાલુચરાણી પ્રાંત પરિષદની વિષય વિચારણી સમિતિ સમક્ષ આવેલો પ્રશ્ન.

ઉત્તર:—મંડળ પુસ્તકાલયોનાં નાણાં જમે રાખીને સહાયક સહકારી કાયદાના ધોરણે ગવર્નમેંટ સીક્યુરીટીઝમાં અથવા સદ્દર બેંકોમાં જમે મૂકે છે. મંડળને જે બ્યાજ મળે તેમાંથી ખર્ચ પેટે અરધો કે એક ટકા રાખીને પુસ્તકાલયોને આપી શકે. દેશમાં સર્વત્ર બ્યાજના દર ઘટે ત્યારે મંડળ પણ તેજ ધોરણે દર ઘટાવે એ જવળ સ્વાભાવિક છે. ખોટ ખમીને તો મંડળ પુસ્તકાલયોને વધારે બ્યાજ આપી શકે નહિ જ. પ્રમુખ સાહેબ તરફથી આ ખુલાસાને અનુમોદન મળતાં એ પ્રશ્ન પણ પાછો જેમ્ની લેવાયો હતો.

પ્રશ્ન ૩:— પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડના વ્યવસ્થાપક મંડળમાં એક જે સભ્યો નવસારી પ્રાંત તરફથી પુસ્તકાલયોની સંખ્યાના વરાટે લેવાવા જોઈએ, પણ હજી સુધી તે કેમ લેવાતા નથી ?

—ઝોરણા મુકામે ૩ જી નવસારી પ્રાં. પરિષદની વિષય વિચારણી સમિતિ સમક્ષ આવેલો પ્રશ્ન.

ઉત્તર:—અગાઉ નવસારી પ્રાંતમાંથી એક સહયુક્તરૂપે મંડળે પસંદ કર્યા હતા. તેમને મંડળની માસિક સભાઓમાં હાજર રહેવા પૂરતો અવકાશ મળી શકેલો નહિ; અને ખાસ સભાના કામ માટે જ નવસારી અમરેલી કે મહેસાણાથી વડોદરા દોડી આવવું એ વ્યવસ્થાથી મુશ્કેલી ભાષ્યોને પાલવે પણ નહિ. માટે વડોદરા પ્રાંતનાં કર્યા પુસ્તકાલયો અને ગ્રામ પુસ્તકાલયોના જે મંત્રીઓ ઉત્સાહી હોય, સેવાભાવે મંડળનું કામ કરી શકે તેમ હોય અને સહયોગથી વડોદરા માસિક સભામાં હાજર રહી શકે તેમ હોય તેમને જ વાર્ષિક સાધારણ સભા વખતે વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્ય તરીકે પસંદ કરવામાં આવે છે. આજ ધોરણ વાર્ષિક અને વહેવાર છે એમ અનુભવથી સમજાયું છે. છતાં નવસારી પ્રાંતમાંથી કોઈ ઉત્સાહી સેવાભાવી ભાઈ વડોદરા આવીને મંડળના કામકાજમાં મદદ આપવા તૈયાર હોય તો મંડળ એક જે નહિ પણ ત્રણ ચાર કે અથવા જ સભ્યો નવસારી પ્રાંતમાંથી લેવાય એ માટે પૂરતી અનુકૂળતા આપશે. જરૂર હોય અને કામ કરનારા નીકળી આવે તો નવસારી પ્રાંત ખાતે મંડળની એક શાખા પણ રાખવામાં આવે. તેમ થવું શક્ય ન હોય તો પછી હાલનું ધોરણ ચાલે છે તે જરૂર છે અને નવસારી પ્રાંતનાં પુસ્તકાલયોને ખાસ કંઈ અગવડ, મુશ્કેલી કે અન્યાય થતો હોય તો તે જાહેર કરવા જોઈએ કે જેથી તે દૂર કરવા સત્વર ઉપાય યોજાય. ઉપર પ્રમાણે ખુલાસો થતાં એ દરખાસ્ત પાછી ખેંચી લેવાઈ હતી.

અગાસ,

તા. ૫-૨-૩૭.

મોતીભાઈ ન. અમીન.

ગ્રંથપાલ થનારાઓમાં વિદ્વત્તા અને વિદ્યાભ્યાસંગતાની જેટલી જરૂર છે તેટલી જ જરૂર તેમનું પોતાનું વાચન વિશાળ હોવાની અને પુસ્તકો સાથેના તેમનો પરિચય જાહેર હોવાની છે. તેઓ પુસ્તકોના અને તેમાંથી વિશિષ્ટ ઉપયોગ માટેનાં પુસ્તકોના શ્રેષ્ઠ પરીક્ષક હોવા જોઈએ. વાચકો માટે તેઓ શાળા માર્ગદર્શક હોવા જોઈએ; વાચકોને તેમણે યથોચિત સલાહ આપવી જોઈએ ને તેમનામાં અવનવી ગ્રેરણા ગ્રેરવી જોઈએ.

—ડૉ. યુ. એન. બ્રહ્મચારી.

બાલ-સાહિત્ય-સર્વસંગ્રહની યોજના

લેખકો-પ્રકાશકોને વિશ્વસિ

છેલ્લાં ૧૫-૨૦ વર્ષથી બાળશિક્ષણ તરફ યુજરોતે નજર કરી છે. ભવિષ્યની પ્રગતિના ચારિત્ર્ય ધડતરનો આધાર શિક્ષણ જ છે, એ વસ્તુ સ્વીકારાઈ અને તે માટે કેટલીક સંસ્થાઓ તરફથી પ્રયત્ન અને પ્રયત્નો થયા. પરિણામે બાળકોને વાચન પણ આપવું જોઈએ એ જરૂરિયાત ઉભી થઈ, અને એ અવાજ બધાંને કાને ઝીલાયો. દિન પ્રતિદિન એ અવાજ વધતો ગયો અને બાલ તેમજ કિશોરસાહિત્યનું પ્રકાશન થવા માંડ્યું. આજે તો એ ઉભય પ્રકારના સાહિત્યનું પ્રકાશન ઘણી જ પ્રગતિ સાધી ચૂક્યું છે. ઘણા પ્રકાશન ખાતાંઓએ ક્ષેત્રમાં કામ કરી રહ્યાં છે.

હવે તો જેમ જેમ વખત જાય છે, તેમ તેમ બાળસાહિત્યની જરૂરિયાત વધારે ને વધારે પીછાનાતી જાય છે. પરંતુ અમુક કક્ષાનાં બાળકોને કયાં પુસ્તકો વાંચવા આપવાં તેનો નિર્ણય કરવાનું કાર્ય શિક્ષકો, માતાપો અને ગ્રંથપાળો માટે ઘણું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. તેથી સર્વ કોષ્ટને માર્ગદર્શક થઈ પડે તે માટે પ્રગટ થતાં પુસ્તકો વાંચી-વંચાવીને વિભાગ વાર ચોક્કસ યાદીમાં પ્રગટ થાય એ ખાસ જરૂરનું છે. વડોદરા રાજ્ય અને પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદોમાં આ માટે ઠરાવ થઈ ખાસ સમિતિઓ નિમાઈ છે. પરિણામે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે આ પ્રશ્ન સેવાભાવે હાથમાં લીધો છે, અને “બાળસાહિત્ય સર્વ સંગ્રહ”ની યોજના હાથ ધરી છે. સન ૧૯૩૫ માં શ્રી. ગિણુભાઈની દેખરેખ નીચે એક સૂચી તૈયાર કરાવી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે પ્રગટ કરી હતી. તેવીજ રીતે ડરની સાલથી આજસુધીમાં પ્રગટ થયેલા બાલ-કિશોરસાહિત્યના પુસ્તકોની બીજી સૂચી પ્રગટ કરવાનું નક્કી થયું છે. પહેલાંના સંગ્રહનું ધોરણ તો તેમાં રહે જ, સાથે તે વધારે ઉપયોગી સિદ્ધ થાય તેવા પ્રયત્ન પણ થશે. કાર્ય ન્યવસ્થિત રૂપે ચાલે માટે યોગ્ય કાર્ય કરનારની પણ ગોઠવણ થઈ ગઈ છે. લગભગ બધાજ બાલ-કિશોરસાહિત્યના પ્રકાશકોને એ સંબંધીની સૂચનાના કાગળો મોકલી દીધા છે. છતાં કોષ્ટને પત્ર ન મળ્યો હોય તો આથી એ ઉભય સાહિત્યના પ્રકાશકો અને લેખકો પોતે પ્રગટ કરેલાં પુસ્તકોની યાદી અને પુસ્તકની એકેક નકલ “સર્વ સંગ્રહ કાર્યાલય” તરફ શરનામે વસો મોકલાવી આપે એવી માગણી કરીએ છીએ. આ રીતે આ શુભ કાર્યમાં દરેક લેખક-પ્રકાશક સાથે આપે એમ ઇચ્છીએ.

આ વિષયમાં રસ લેતાં બાઈ બહેનોને કે આ સર્વ સંગ્રહ વિશે યોગ્ય તે સૂચનો સંવેળા મોકલી આપવા પ્રાર્થના છે.

સર્વ કોષ્ટની માહિતી માટે તે પત્ર અને ફરોથી આપીએ છીએ.

શ્રીમાન

આપની જાણમાં હશે કે સન ૧૯૩૨ની સાલમાં વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મંડળે શ્રી. ગિણુભાઈની દેખરેખ નીચે “બાલ સાહિત્ય સર્વસંગ્રહ” તે સાલ

સુધીમાં પ્રગટ થયેલા બાલ સાહિત્યની યાદી સહ તૈયાર કરાવ્યો હતો. ઘટિત ફેરફાર સાથે એ જ ધોરણે, વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદે વાઘોડીઆ મુકામે કરેલા ઠરાવના આધારે સન ૧૯૩૨ થી '૩૬ના ડિસેમ્બર સુધી પ્રગટ થયેલા બાલ સાહિત્ય તેમજ દિશોરનાં પુસ્તકો અને પત્રોનો સર્વસંગ્રહ પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું છે, અને આ સેવાનું કામ મારી સીધી દેખરેખ નીચે કરવાની યોજના કરી છે.

આપને વિનંતિ છે કે આપે ૧૯૩૨ થી '૩૬ સુધીમાં પ્રગટ કરેલાં અને અગાઉની યાદીમાં રહી ગયેલાં પુસ્તકો કે પત્રોની એક યાદી “બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ કાર્યાલય”ને તેની એકેક નકલ સાથે મોકલી આપશો. પ્રગટ થયાની તારીખ સાથે નોંધશો.

ખીજી ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ હોળીના તહેવારોમાં માર્ચ આખરે આણંદ મુકામે મળનાર છે; અને તે પ્રસંગે બાલસાહિત્ય પ્રદર્શન ભરવાની પણ યોજના છે એટલે તે અગાઉ આ સંગ્રહ પ્રગટ કરવા અમે નિર્ણય કર્યો છે. તે પ્રદર્શનમાં આ પુસ્તકો મૂકવામાં આવશે અને કાયમને માટે એ સંગ્રહ સચવાઈ રહે તેવી પણ વ્યવસ્થા કરવા વિચાર રાખ્યો છે. માટે આપની માહિતી જેમ અને તેમ વેળાસર મોકલી આપશો.

લિ. આપનો,
મોતીભાઈ ન. અંબીન.

પ્રેરણાપાન

(૬ દ્રવજા)

[લેખક :—લક્ષ્મીરામ પાઠક, રાજગઢ]

જે ભાવ ભીના હૃદયે જઇને,
સાળટાંગ દંડે પ્રણમું પ્રણેને;
અંશકલયે ગ્રેજ ક્ષત્રી કુલ્લાવ,
ઉરે લહું ધ્યાન મુલેખ કાળ્યો.

તણું : નિહાળ્યાં અણુમોલ રત્નો,
“નાના” અને “નર્મદ” નેય વાંચ્યા;
માપ્યું કલાપી ઉરનું ઉંડાણ,
ને સુન્દરમ ની કવિતાય વાંચી.
વાંચી બધુંએ નિજમાં ઘટાવી,
ઉડ્યો હતા જ્યાં કવિના પ્રદેશો;
ને પ્રેરણાનું કરી પાન ત્યાંથી,
આ જેય કાળ્યો કવી હું ચકું છું.

પ્રાન્તિક પરિષદો

સને ૧૯૩૬-૩૭

(૨) મહેસાણા પ્રાંત ૩૭ પુસ્તકાલય પરિષદ

પ્રાકથન

જાહેર થયા પ્રમાણે આ પરિષદ જાતેવારી માસની તા. ૨૭ ૩૭એ જગદંબા બહુચરામાના પવિત્ર ધામમાં પ્રાંત સુખા મે. રા. રા. નાયમ્પદસ્ત્રી સાહેબના પ્રમુખપદે નિર્વિઘ્ને ભરાઈ ગઈ. એકત્ર થયેલી મેદની અને વ્યવસ્થાની દૃષ્ટિએ આ પરિષદ રેવાતટરથ માલસરમાં મળેલી વડોદરા પ્રાંતની ૩૭ પરિષદને પણ ટપી જતી હતી. માલસરની માફક અહિં પણ પ્રતિનિધિઓ કરતાં સ્વાગતસભ્યોની સંખ્યા વધારે હતી. પ્રતિનિધિઓ લગભગ ૨૫૦ હતા, ત્યારે તેમનું સ્વાગત કરનારા સભ્યો ૬૦૦ જેટલા હતા. આ ઉપરાંત ૩૦૦-૪૦૦ કે તેથી ય વધારે સંખ્યાનો પ્રેક્ષકવર્ગ તો જુદો જ. આવો જંગી માનવસમૂહાય બહુચરાજી ક્ષેત્રે આ પરિષદ અંગે ઉલ્લસો હોઈ તે જોનારાને ચૈત્રી પૂનેમના મેળાનો ખ્યાલ આવતો હતો. આવડી ભારે સંખ્યા આકર્ષાઈ તે પરિષદના સ્થળ તરીકે બહુચરાજી જેવા તીર્થધામની થયેલી પસંદગી, મહાત્મના ઉત્સાહી કાર્યકરોએ કરેલું તનતોડ પ્રચારકામ, તથા પરિષદ અંગે રખાયેલા બાલપ્રદર્શન, મેજીકલેન્ડર્ન, અને લોકસાહિત્યના રસીયા રાયચુરા ને ગઢવી મેરલાના કંઠની લોકસાહિત્યની વાનગી ઉપરાંત મોઢેરાના મોટરપ્રવાસના આકર્ષક કાર્યક્રમ : એ ત્રિવિધ કારણોને આભારી ગણાય. આવો મોટો સમૂહાય એકઠો થાય એ પ્રચારની દૃષ્ટિએ ભલે આવકારપાત્ર હોય, પણ એથી જો પરિષદ પ્રવૃત્તિનો મૂળભૂત હેતુ-પ્રવૃત્તિની કાર્યક્ષમતા ને પ્રગતિ સાથે સંબંધ ધરાવતા પ્રશ્નોની શાંત ગંભીર વિચારણા-એ જો માર્યો નય, પરિષદના સૂત્રધારોને અણધારેલ જનસંખ્યાના ઉતારા ભોજનની સગવડને પહોંચી વળવાની ખટપટમાં ગુંથાઈ જવાનું થતાં પરિષદના સૂત્રસંચાલનમાં શિથિલતા આવે કે પછી તેની કાર્યવાહીને ઉકેલતાં વ્યગ્રતા અનુભવની પડે કે ઉતાવળ કરવી પડે, અને જે પ્રવૃત્તિની પરિષદ હોય તેને જરૂરના વાતાવરણને બદલે વિવિધરંગી જલસાનું વાતાવરણ જામવા પામે, તો તે ભાગ્યે ઇચ્છાસ્પદ ગણાય. બહુચરાજી પરિષદના સંબંધમાં આવો પ્રકાર બન્યો હોવાની જાપ મારા મન પર પડી છે. બીજાએને પણ તેમ લાગ્યું હોય તો નવાઈ નહિ. બહુચરાજી જેવા અંતરિયાળ આવેલા સ્થાનમાં દૂર દૂરથી સંધારાયેલાં મર્યાદિત સાધનો, અણધારી મેદની અને વિવિધરંગી ભરચક કાર્યક્રમ છતાં પરિષદનું કાર્ય એકંદરે નિર્વિઘ્ને પાર પડી શક્યું તે પરિષદના મુખ્ય મંત્રી શ્રીયુત દુર્ગાશંકર દવેના દુર્દમ્ય ઉત્સાહ સાથે પ્રમુખશ્રીની કાબેલિયત, ધીર શાંત પ્રવૃત્તિ અને સૌજન્યશીલતાદિ ગુણોના મળેલા સુયોગને જ આભારી ગણાય.

સંભારસ્થાન

પરિષદની એક સરકારી ધર્મશાળાના બંધિયાર વિશાળ સ્થાનમાં ભરવાની ગોઠવણ હોઈ તેને ધ્વજતોરણો ને બોધક સૂત્રોથી શોભાવવામાં આવ્યું હતું. ધર્મશાળાના ચોકમાં

રાજપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની મનહર તસ્વીર ઉંચા આસને ગોઠવાઈ હતી અને દ્વાર પર કડી વિદ્યાલયના સ્કાઉટોની ટુકડી બેન્ડ સહિત પ્રમુખશ્રીને આવકારવા ઉભી હતી. મહાલનાં બીજાં સ્થળોની સ્કાઉટ ટુકડીઓએ પણ પોતાની યથાશક્ય સેવા સમર્પવા હાજરી આપી હતી.

પ્રથમ દિવસની બેઠક :

પરિષદના પહેલા દિવસના કામકાજની શરૂઆત બરાબર ૫-૪૫ વાગે બેન્ડના સુમધુર સરોદ વચ્ચે શ્રીમંતની તસ્વીરને લાવતેર પુષ્પદાર અર્પણથી થઈ. પરિષદમાં પધારેલા જાણીતા મેમાનોમાં પ્રમુખશ્રીનાં ધર્મપત્ની, પાટણુ વિભાગ નાયબસભા રા. રા. રાણે સાહેબ, બંને વિભાગ વિદ્યાધિકારી સાહેબો, સહકારી ખાતાના વડા અધિકારી સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ, પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રાંગણેકર સાહેબ, ચાણુરમા મહાલના વહિવટદાર સાહેબ, પાટણુ અને કલોલના મહાલ શાળાધિકારીઓ, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓ શ્રીમાન મોતીભાઈ અમીન અને મણિલાલ કાશીવાળા, પુરોગામી પ્રાંત પરિષદના નિવૃત્ત યતા પ્રમુખ રાજરત્ન મહાસુખભાઈ શેઠ, પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રી છોટુભાઈ પંડિત, પાટણુના વયોવૃદ્ધ નેતા રાજરત્ન શ્રી વિદ્યાશંકર વકીલ, આરોગ્ય-રક્ષણ ખાતાના અધિકારી મે. કિન્ની સાહેબ, પાટણુ અને ચાણુરમા મહાલોના મુન્સિફ સાહેબો, વકીલો, અને પ્રાંતના સહકારી ઓડિટરો ઉપરાંત લોકસાહિત્યના રસીયા 'શારદા'ના તંત્રી શ્રી રાયચુરા ને મેરૂભાની બેલડીની હાજરી ખાસ દીસી આવતી હતી. પ્રતિનિધિ તેમજ શ્રેષ્ઠક તરીકે સ્ત્રીઓની હાજરી પણ સારી હતી.

શ્રીમંતની તસ્વીરને પુષ્પદાર સમર્પણનો વિધિ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે પાર પાડી પ્રમુખશ્રી આસન પર પધારતાં ઇશ્વરસ્તુતિ, શ્રીમંત પ્રશસ્તિ તથા સ્વાગત ગીતનો કાર્યક્રમ વિદ્યાર્થીઓ તથા કન્યાઓએ પૂરો કર્યા બાદ સ્વાગતાબ્ધક્ષ મહંતશ્રી સીતા-શરણુજીની વૃદ્ધાવસ્થા તેમજ નાદુરસ્ત તબિયતને કારણે તેઓશ્રીનું ઊપેક્ષુ બાપણુ તેમના વતી રાજેશ્રી પુરાણિકે વચ્ચી સંભાળાવ્યું. સદરહુ બાપણુ સગિાપાંગ ગતાંકમાં ઊપાધું હોઈ જીજ્ઞાસુઓએ તે આ પરેહાં વાંચી પણ લીધું હશે જ. સ્વાગત બાપણુ વંચાઈ રહેતાં પ્રમુખચુંટણીનો ઔપચારિક વિધિ હાથ ધરાયો. એ માટેની દરખાસ્ત રજુ કરવાની ફરજ સાક્ષર શ્રી રમણલાલ દેસાઈને સોંપાઈ હતી, એ બીના શ્રી રમણલાલભાઈ પોતે હાલમાં મહેસાણા પ્રાંતના કેઈ અમલદારપદે નરતાં મહેસાણા પ્રાંતના કાર્યકરો એમના પ્રત્યે કેવી મમતા ધરાવે છે તેના જ પુરાવારૂપ લેખાશે. સોંપાયેલી એ ફરજ બજાવતાં "આ સુખદ ફરજ બજાવવાનું સદ્ભાગ્ય મારે હિસ્સે થાયો આવ્યું હશે એ હું પણ નથી સમજી શકતો. છતાં મહેસાણા પ્રાંત સાથેના નોકરીને અંગે મારા લાંબા સંબંધને કારણે મહેસાણા પ્રાંતવાસીઓનો મમતાભાવ મારા પ્રત્યે કેળવાયો હશે એમ માનું છું. હું મહેસાણા પ્રાંતમાં હાલ હોઉં કે ન હોઉં પણ રાજ્યના સહકારી અમલદાર તરીકે સર્વત્ર સહકાર કરવાની મારી ફરજ સમજીને હોવાથી મને સોંપાયેલી ફરજ હું આનંદ સાથે બજાવું છું." એમ કહી શ્રી રમણલાલભાઈએ મુજાસાહેબ શ્રી નાયબપત્ની સાહેબની કાર્યદક્ષતા, દીક્ષસેજ અને ઉચ્ચ

ચારિત્ર્યનાં યથાયોગ્ય વખાણને અંતે જણાવ્યું કે “ તેઓશ્રીની કારકીર્દીમાં પ્રાંતની પ્રગતિ યશે તો તે તેમને જ આભારી ગણાશે. સુખાનો મીઠી નગર બધી જ પ્રવૃત્તિઓની પ્રગતિ માટે જરૂરી તેમજ લાભદાયી છે. એટલે તેઓશ્રીની આગેવાનીથી અને સક્રિય સહાનુભૂતિથી પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની કાર્યસાધકતા અને પ્રગતિ ખસુસ વધશે એ નિઃસંદેહ. ”

સદરહુ દરખાસ્તને શ્રી વિદ્યાશંકરભાઈ તરફથી તેમની લાક્ષણિક શૈલીમાં અને શ્રી છાત્રભાઈ પંડિત અને ચાણુરમાના વકીલ શ્રીયુત કાનજીભાઈ તરફથી યથોચિત ટેકા મળતાં મે. નાયમપલ્લી સાહેબે તાળીઓના ગડગડાટ સાથે પ્રમુખાસન ગ્રહણ કરી પોતાનું છાપેલું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું. એ આખું જ ભાષણ ગતાંકમાં છપાયું હોઈ તેમાં રાજ્યના જુદા જુદા પ્રાંતો અને મહેસાણા પ્રાંતના જુદા જુદા મહાલોની પ્રગતિની કરેલી સમીક્ષા, પ્રાંતમાં મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયોની સંખ્યામાં વધારો થવાની જરૂરિયાત, તેમજ “ જેવી રીતે મંદિર અથવા મસ્જિદ વગરનું ગામ કલંકરૂપ ગણાય છે તેવી રીતે સરસ્વતી મંદિર વગરનું ગામ કલંકરૂપ ગણાવું જોઈએ ” ઇત્યાદિ વચનોથી પ્રજ્ઞે-પક્ષી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં ચાણું ગામે ગામ ખડા કરી દેવા માટેની તેમની હાકલ ખાસ લક્ષમાં લેવા મહેસાણા પ્રાંતના કાર્યકરોને તેમજ ઇતર પ્રાંતવાસીઓને પણ ભલામણ છે.

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ ૭-૫૦ વાગે સમાપ્ત થતાં પરિષદને ફત્તેહ મુઝનારા સંદેશા મંત્રીજીએ વાંચી સંભળાવ્યા; જેમાં (૧) મુખાધ્યક્ષી રા. સા. ખખખર (૨) રા. રા. ચંદ્રવિદ્યાનંદ પંડ્યા (૩) ભાવનગરથી શ્રીયુત ગિણુભાઈ (૪) વડોદરેથી કથુરેટર મે. વાકનીસ સાહેબ (૫) અમરેલીથી રા. રા. મોહનલાલ વીરજીભાઈ (૬) રા. સોમનાથ શાસ્ત્રી (૭) શ્રીમતી પાર્વતીબેન દવે (૮) રા. મગનલાલ જોશી, (૯) વડોદરા પ્રાંત પુ. મંડળના મંત્રી રા. ચીમનભાઈ હ. અમીન-વગેરેના મુખ્ય હતા.

સંદેશાવાચન પછી રા. રા. ગજનનરાવ ગુપ્તે વકીલે ચાણુરમા મહાલ પુઠ મંડળ, અને શ્રીમાન જેઠાભાઈ લાલભાઈ પટેલે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનાં છાપેલાં નિવેદનો વાંચી સંભળાવ્યાં. મહાલ મંડળના નિવેદનમાં મહાલની સ્થિતિ સંબંધેનાં યથાયોગ્ય વિચાર કરી મહાલ મંડળે સુધારેલાં જૂથ મંડળોની વિગત છે તે તરફ લાગતાવળગતાઓએ જરૂર લક્ષ આપવું પડે. મહાલ ખાતે યોજાયેલી બે શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓનો અનુક્રમે ૨૩૫ અને ૨૦૮ વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો હતો અને તેમાં સારી સંખ્યામાં છતામ આપવાનો પ્રબંધ થયો હતો એ ખરેખર ખુશી થવા જેવું છે. પ્રવૃત્તિપોષક શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાની યોજનાને તો હવે દરેક મહાલ મંડળ સ્વા પ્રમાણે અપનાવી લે એ ખાસ મુઝવાયોગ્ય છે. નિવેદન પરથી વળી જણાય છે કે મહાલમાં પઠ શાળાવાળાં ગામો છે, તે પૈકી ૨માં ઠરખા પુસ્તકાલયો, ૪૨ માં ગ્રામ પુસ્તકાલયો ને ૬ માં પુસ્તકપેટી સાથેનાં વાચનાલયો છે. અર્થાત્ કે એક પણ શાળાવાળું ગામ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો સંદેશો પહોંચ્યા વગરનું બાકી નથી રહેવા પામ્યું. એ વાત ખુશી થવા જેવી જરૂર છે, પણ ખાસ ગૌરવ લેતા જેવી તો ન જ ગણાય. ગૌરવ તો ત્યારે જ લઈ શકાય કે ત્યારે એક પણ શાળાવાળું ગામ પુસ્તકાલય વિનાનું ન રહે.

પ્રાંત મંડળના નિવેદનમાં પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની મહાલવાર સમીક્ષા કરનારો કોઠો અપાયો છે તે પરથી સમજાય છે કે પ્રાંતનાં ૧૦૫૩ ગામોમાં ૬૬૬ ગામોમાં શાળા છે, ને તેમાંથી ૧૫ માં કર્યાપુસ્તકાલયો, ૩૬૦ માં ગ્રામપુસ્તકાલયો ને ૧૨૭ માં વાચનાલયો છે. એટલે પુસ્તકાલય વિનાનાં ૬૭ ૨૯૧ ગામો બાકી છે, અને વાચનાલય વિનાનાં પણ ૧૫૦ બાકી છે. નિવેદનમાં મંત્રીશ્રીએ પ્રાંત માટે સ્વતંત્ર પગારદાર પ્રચારકની આવશ્યકતા પ્રતિપાદન કરી છે તે બરાબર છે; પણ તેમ કરતાં રાજ્યમંડળના બજેટનાં આંકડા આગળ ધરવામાં ગેરસમજ થયેલી છે અને તે એ કે રાજ્યમંડળ બજેટ એકલા વડોદરા શહેર કે વડોદરા પ્રાંત માટે જ કાર્ય કરવું ન હોય એવો ખ્યાલ નીકળે છે. પણ તે બરાબર નથી, કારણકે રાજ્યમંડળની પ્રવૃત્તિઓ તો રાજ્યના ચારે પ્રાંતો માટે એકસરખી હોય છે. આ ગેરસમજ તરફ, વિષયવિચારણી સમિતિમાં, એ બાબત આવેલા એક ઠરાવ પ્રસંગે સમિતિના સભ્યો તરફથી મંત્રીશ્રીનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું જ હતું, તેમજ રાજ્યમંડળના મંત્રી તરીકે શ્રી મોતીલાલ સાહેબે પણ એ આવશ્યકતા સ્વીકારી પ્રાંત મંડળની શીલકમાંથી એ ખાતે ખર્ચ કરતાં ખૂટતી રકમ પૂરતી સદાય રાજ્યમંડળ તરફથી અપાવવાનું આશ્વાસન આપ્યું હતું. સ્વતંત્ર પ્રચારકની આવશ્યકતા ને ઉપકારકતા વિશે કોઈને પણ બે મત હોય જ નહિ.

નિવેદનવાચનનું કાર્ય પૂરું થતાં તે દિવસની બેઠકનું કામ પણ વિષયવિચારણી સમિતિનાં નાગોની જાહેરાત અંતે સમાપ્ત થયેલું જાહેર કરાયું.

વિષયવિચારણી સમિતિ

વિષય વિચારણી સમિતિ રાત્રે ૯ વાગે મળવાનું જાહેર થયું હતું. પણ પરિપક્વ સૂત્રધાર મંત્રીશ્રીને આવેલા પેરાણાઓના બોજન ઉતારાના બંદોબસ્તના કામે રોકાવું પડ્યાથી ૧૦ વાગ્યા પહેલાં કામકાજ રહે થઈ રાક્યું નહોતું. વિષયવિચારણી સમિતિમાં વિચારવા માટે પ્રાંતના જુદા જુદા કાર્યકરોએ વિવિધ પ્રશ્નો મોકલી આપ્યા હતા. તે પરથી દોહન કરીને મંત્રી શ્રી. દુર્ગાશંકરભાઈએ કંગવેના મુનદા ધડી રાખ્યા હતા. તે એક પછી એક વંચાણમાં લેવાઈ મુનદાધડતરમાં થયેલી ગેરસમજને સુધારવા પૂરતી ચર્ચા પછી બહુ ઝડપભેર પસાર કરી દેવામાં આવ્યા હતા. ખાતા પાસે જોષતી સવલતોના તથા તેના વહિવટી તંત્રને લગતા પ્રશ્નો, સુચના નં. ૩૭૮ ને લગતા એક અપવાદ સિવાય, રાજ્યમંડળના કાર્યકરો ખાતાના અધિકારી સાહેબો સાથે ક્યારે ચર્ચા કરીને સમાધાન મેળવી લેશે એ સમજૂતી પર પડતા મૂકાયા હતા. ત્યારે ‘પુસ્તકાલય’ માસિકનું લવાજમ ઘટાડવા ગંભીરી તથા પુસ્તકાલય સં ૨૦ સં ૨૦ માં ઘટે ઘટાડેલા બ્યાજના દર સંબંધીના પ્રશ્નો શ્રી અમીન મોંડેળના ખુલાસાઓ પછી પડતા મૂકાયા હતા. એ પ્રશ્નો અને ખુલાસા સાથે અંકમાં પ્રશ્નો અને ઉત્તરો એ શીર્ષક નીચે અન્યત્ર છાપાયા છે, તે જગ્યાએ વાંચી લે. વિષયવિચારણી સમિતિએ કુલ ૧૩ મુમદા સ્વીકાર્યાં. તે પૈકી ૭ આભારપ્રદર્શન ને અભિનંદનના હતા. તેમાં ત્રીજા ઠરાવ તરીકે રજુ કરવા દેવા આભારપ્રદર્શનના ઠરાવમાંથી પોતાનું નામ પડ્યું મૂકવા શ્રીયુત મોતીલાલ સાહેબે આમદસરી નીવડાવી કરી,

છતાં સમિતિના આગળ પડના સભ્યોના આગ્રહ ને ખુદ પ્રમુખ સાહેબનો ટેકો મળવાથી આભારપ્રદર્શનનો એ મુસદ્દો જેમનો તેમ ગ્રાહ્ય ગણાયો. શ્રીયુત મોતીલાલ સાહેબે એજ પ્રસંગે જાહેર કરી દીધું કે આ ઠરાવથી પરિષદની ખુલ્લી બેઠક માટે તેમનું મોડું સીવાઈ ગયેલું સમજવાનું છે. અને ખરે તેમજ થયું: બીજા દિવસની જાહેર બેઠકમાં શ્રોતાજનોને શ્રી અમીન સાહેબ તરફથી એક પણ શુકન સાંભળવાનો મળ્યો નહિ. વિષય-વિચારણીનું કામ શુભારે ૧૨ વાગે ખતમ થતાં સભ્યો પોતપોતાને ઉતારે સીધાબધા. સરકારી રેસ્ટ હાઉસમાં મે. પ્રમુખ સાહેબને ઉતારે વિષયવિચારણીનું કામકાજ ચાલતું હતું તે વખતે પરિષદના સભાસ્થાનમાં આરોગ્ય ખાતાના અધિકારી મે. કીની માહેગના મેજીકલેન્ટર્ન સાથેના બોધક વ્યાખ્યાનનો તથા શ્રીયુત રાયચુરા ને ગઢવી મેરજાને કંઈ પીરસાતી લોકસાહિત્યની રસદહાણનો આનંદ હુંડાતો હતો.

બીજો દિવસ : સવારની બેઠક :

તા. ૩-૧-૩૭ ના રોજ બીજા દિવસના કામકાજની શરૂઆત ૮-૧૦ વાગે ગઢવી મેરજાની પ્રાર્થનાથી થઈ. તે પછી એક વિદ્યાર્થીએ ‘ ઘણું જીવો શ્રી સયાજી ’ નામક શ્રીમંત પ્રશસ્તિ ગાઈ સંભળાવી. બાદ ઠરાવોનું કામ હાથ ધરતાં પહેલાં સહકારી અધિકારી રા. રા. રમણલાલે દેસાઈ સાહેબ કે જેઓ અપોરની ગાડીએ વિદાય થઈ જનાર હતા તેમને પ્રસંગોચિત બે શબ્દો સુણાવવાની વિનંતિ કરાઈ.

શ્રી રમણલાલભાઈનું પ્રવચન

વિનંતિને માન આપીને શ્રી રમણલાલભાઈ મંચક પર ચઢ્યા ને બોલ્યા કે — “ આજે પણ મને આમ સૌથી પહેલો વ્યાખ્યાનમંચક પર ચઢાવી દેવામાં આવ્યો છે તે કેટલાંકને અપ્રસ્તુત લાગવાનો સંભવ છે. પણ મારે અપોરની ગાડીએ વિદાય થવાનું હોવાથી અને સહકાર વિષે મારે કંઈક કહેવું એવી પરિવંદના કાર્યકરોની ઇચ્છા હોવાથી મને અપાયેલી અગ્રતા બદલ આભાર માનું છું. મારે માટે આવા પ્રસંગ અપ્રસ્તુત નથી લાગતા તેથી જ હું તમારી આ પરિષદમાં દોડી આવું છું. નિરક્ષરતા અને નિર્ધનતા એ બે સંકેતોથી દિદુસ્તાન પીડાય છે. ૩૫ કરોડમાંથી ૨૮ કરોડ અલભ્ય હોય એ નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ જેવું તેવું ન કહેવાય. એના નિવારણ માટેના પ્રયત્ન તરીકે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે આપણા રાજ્યમાં પ્રાયમિક કેળવણી ફરજિયાત કરી છે. તે વાતને વળી વીત્યાં છતાં ધાયું પરિણામ નથી લાવી શકાયું તેમાં દોષ કોનો છે તે જોવા કરતાં એકબીજાના સહકારથી દોષનિવારણનો પ્રયત્ન આદરીએ તો જ માર્ગ ખુલ્લો થશે ને શ્રીમંતનો શુભ ઉદ્દેશ ખરેખર આવી શકશે. નિર્ધનતા વિષે પણ એટલું જ કહેવાનું કે બ્રિટિશ દિંદિમાં દેવતાના દેવા સંબંધમાં તપાસણી થઈ તેના આંકડા પરથી પૂરવાર થયું છે કે દિંદિઓને સિર ઓછામાં ઓછા ૯ અબજ નેટલે દેવાનો ભાર છે. દેવાના આ આંકડાને વસ્તીના આંકડાથી ભાગી જોતાં માથાદીક દેવાની રાશી નીકળશે. એ નિર્ધનતા સંબંધમાં ખાલી પોકારો કર્યા કરવાનો કંઈ જ અર્થ નથી. એના નિવારણ માટે નિખાલસ પ્રયત્નો જરૂર પૂરેલાં થવા જોઈએ. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે એને માટે પણ પોતાના રાજ્યપૂરતા જે

ની રકમ ખાસ મંજૂર થાય છે. તે પ્રમાણે ચાલુ સાલે પણ થઈ હશે જ. એનો વિનિયોગ સત્વર થઈ જવો જોઈએ. અત્યારે જે રીતે કામ ચાલતું જણાય છે તેથી તો ઉત્સાહ ઓમરી જવાની બીતિ છે. ઉંઝાની માગણી ઉંચકી દેવાવાને બદલે ‘આવતે વર્ષે વિચાર થશે’ એવા શેરાથી પાછી ધકેલાઈ છે. આમ જો થાય તો તો પછી દાન આપનારના મનમાં નિરાશા જ પ્રગટે ને ? માગણીઓ વધારે આવે ને બજેટમાં સવડ ન હોય તો ખાસ સવડો જોળી કાઢીને, જરૂર પડે તો ટીપ્પણી કરીને પણ જરૂરજોગી અનુકૂળતાએ! આ કામે મેળવી દેવાની આગ્રહપૂર્વક હું આતાને વિનંતિ ગુમારું છું.”

આ ઠરાવ પરત્વે બીજા કોષ્ટકને કંઈ કહેવું હોય તો તેમ કરવાની છૂટ અપાતાં ખંડોરણ પુઠું ના મંત્રી શ્રીયુત લાલજીભાઈ ચતુરભાઈએ જણાવ્યું કે “મહેસાણા પ્રાંતમાં મહિલા પુસ્તકાલયો આજે ત્રણ છે. એ સંખ્યામાં ૭૫ ટકા જેટલો વધારો થઈ જાય ત્યારે જ એ દિશાનો પ્રયત્ન સફળ થયો લેખાય. એ સંતોષપ્રદ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જવાબદારી પ્રાંતની નેતાગીરીને શિર છે. માટે કાર્યકર્તાઓએ પોતાના પ્રયત્ન તુર્ત જ શરૂ કરી દેવા જોઈએ. આપણા પ્રમુખ મે. રા. રા. સુખા સાહેબ મન પર લેશે તો ધણું ધણું થઈ શકશે.”

એ પછી હીરક મહોત્સવ નિધિના વ્યાજમાંથી પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ખાતે કાળો મળવા સંબંધીનો ૬ ઠો ઠરાવ રજુ કરતાં મહેસાણા પ્રાંત પંચાયતના મંત્રી રા. માધુભાઈ શાહે દલીલ કરી કે “પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો રસ લાગશે તો ગ્રામોદ્ધાર પ્રવૃત્તિની પ્રગતિ થયા વગર રહેશે જ નહિ. તેથી ન્યાં લોકસ્થિતિ નબળી હોય તેવાં ગામોમાં પુસ્તકાલય રૂપી જ્ઞાનપરખોનાં મંડાણ કરવાને હીરકનિધિમાંથી હિસ્સો આપવાની ખાસ અગત્ય છે. પુઠું પ્રવૃત્તિ એ ગ્રામોદ્ધારનું અગત્યનું અંગ હોઈ તેના વિકાસ માટે નિધિમાંથી અપાતો કાળો યોગ્ય જ લેખાશે. અને હવે રહેલાં ગામો નરમ સ્થિતિવાળાં જ હોવાથી તેમ કરવું વધુ વાજબી થઈ પડશે.”

ઠરાવને ટેકો આપતાં પાટણવિભાગ વિદ્યાધિકારી રા. રા. કાન્તિલાલ સાહેબે જણાવ્યું કે “હીરક મહોત્સવ ટાંકણે પુઠું પ્રવૃત્તિ માટે ધણું કરાયું છે. તેને પરિણામે શાળાવાળાં એવાં ગામો થોડાંજ રહ્યાં હશે કે ન્યાં વાચનની સપૂચી સગવડ ન હોય. છતાં પણ હજી ૧૫૪ ગામો એવાં રહી જવા પામ્યાં છે ને લગભગ ૩૦૦ ગામોમાં ધોરણસહની પુસ્તકાલય સંસ્થાઓ ઉભી કરવાની રહે છે, તે જોતાં ઠરાવમાં રજુ કરાયેલી વિનંતિને મારે હાર્દિક ટેકો આપવો જ જોઈએ.”

સવારની બેઠકમાં આ પ્રમાણે ૬ ઠરાવો પસાર કરવાનું કામ પતી રહેતાં કાર્યક્રમમાં જાહેર થયા પ્રમાણે બાલ પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટન વિધિ હાય ધરાયો. પ્રાંતિક પરિષદો અંગે પ્રદર્શનની યોજના રાખવા બાબતમાં મહેસાણા પ્રાંતની આ પરિષદે જ પહેલ કરી છે તે માટે તેના કાર્યકરોને સુઆરકબાદી ધટે છે,

બાલ પ્રદર્શનના ઉદ્ઘાટક તરીકે કડી-કલોલ વિભાગ વિદ્યાધિકારી રા. રાં. યુનીભાઈ દેસાઈ સાહેબની પસંદગી થઈ હતી. એ પ્રસંગ નિમિત્ત શ્રીમાન યુનીભાઈ સાહેબે પોતાનું જાપેક્ષ ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું. તેનો સાર ભાગ નીચે પ્રમાણે:—

બાલ-પ્રદર્શનના ઉદ્ઘાટક શ્રી યુનીભાઈ દેસાઈનું ભાષણ :

આપણે ત્યાંની જુની શિક્ષણ પ્રણાલિકાનો ખ્યાલ આપી પશ્ચિમના સંસર્ગને પરિણામે વખત જતાં તેમાંથી આધુનિક પ્રણાલિકા કેવી રીતે ઉદ્ભવી ને પરીક્ષાઓ પાસ કરી નોકરી મેળવવી એજ એનો ધ્યેય કેમ મનાયો તે યોગ્ય રીતે સમજાવ્યા બાદ, વાસ્તવિક કેળવણીનો ઉદ્દેશ અર્થતાં એમણે કહ્યું કે “ વાસ્તવિક રીતે કેળવણીનો ઉદ્દેશ પરીક્ષા પાસ કરવી, અને ધંધો રોજગાર સારી રીતે કરી શકાય તે માટે લાયક થવું, એટલો જ નથી; પરંતુ તે ઉપરાંત, કુદરતે બક્ષેલી તન અને મનની શક્તિઓનો વિકાસ સાધી તેનો ઉપયોગ કરી જીવનનો રસ લેવાનો યોગ્યતા આવી શકે એવું જ્ઞાન તથા તે જ્ઞાનને જીવનના વિવિધ પ્રસંગોમાં ઘટાવવાની શુદ્ધિ ખીલવવી, એ હોવો જોઈએ. આ બધું છતાં તેનામાં જે સદ્વર્તન અને સદાચારની ટેવો ન પડે, તો એ કેળવણી પાંગળી જ ગણાય. માટે ખરી કેળવણી એ છે કે જે મનુષ્યને સમગ્ર જીવન માટે તૈયાર કરે. હાલની કેળવણી આપણા દેશને બંધબેસતી નથી, અને તેમાં ફેરફાર થવો જોઈએ એવું પ્રજના ધણા વિદ્વાનો માને છે, અને પ્રતિષ્ઠિત જવાબદાર અમલદારો પણ તે વાતનું સમર્થન કરતા હોવાથી, થોડા દિવસમાં એ દિશામાં અગત્યના સુધારા થાય અને એકારી દુર થાય તે માટે કાંઈ ઉપાયો લેવાય તો તે બનવાજોગ છે. આ પ્રમાણે જ્યારે ઉપલા ધોરણોમાં અપાતી કેળવણી માટે પોકાર ઉઠી રહ્યો છે, ત્યારે બાળકોની કેળવણી કે જે પાયા રૂપ છે, તેમાં યોગ્ય સુધારા થવાની કેટલી અગત્ય છે તે સર્વ કોઈ સમજી શકે એમ છે, પશ્ચિમના દેશોમાં બાળ કેળવણી સંબંધી અનેક અખતરાઓ થયા છે, અને કિન્ડર ગાર્ટન, મોન્ટેસોરી વિગેરે અનેક પદ્ધતિઓ અસ્તિત્વમાં આવી છે. આપણા દેશમાં પણ છેલ્લાં વીસ પચીસ વર્ષમાં બાળકોની કેળવણી ઉપર વિશેષ ધ્યાન અપાવા માંડ્યું છે, અને તેમાં શ્રી દક્ષિણા-મૂર્તિ બાલ મંદિરે જે અખતરાઓ કરીને, તે દિશામાં પ્રગતિ કરી છે તેથી બાળ કેળવણી સંબંધી નવીન જ દૃષ્ટિબિન્દુ પ્રાપ્ત થયું છે. નવી દૃષ્ટિ પ્રમાણે કેળવણીનો ઉદ્દેશ જ્ઞાનનો સંગ્રહ નથી, પરંતુ મનુષ્યનો વિકાસ છે. વિકાસનો પાયો અનુભવ છે. અનુભવ સ્વતંત્ર ક્રિયામાં છે, અને સ્વતંત્ર ક્રિયા બહારથી દબાડગીરી નહિ કરવામાં છે. શિક્ષણ એ જીવન-બ્યાપી પ્રવૃત્તિ છે. વિકાસ એટલે જીવાત્માનો એવને માટે સતત પ્રયત્ન; અને આ પ્રયત્નમાં જે કંઈ સહાયક હોય તેજ સ્વીકારવું એ નવી દૃષ્ટિની કેળવણીનું મુખ્ય અંગ મનાવા લાગ્યું છે. આ દૃષ્ટિમાં શિખવવા કરતાં શીખવા દેવા ઉપર ભાર મુકવામાં આવે છે. જુના માનસ-શાસ્ત્રીઓની માન્યતા એવી હતી કે બાળકનું મન અચિર છે, બટકતું છે; પરંતુ ડૉક્ટર મોન્ટેસોરીને એવો અનુભવ થયો છે કે જે બાળકને અમુક સંયોગોમાં મુકવામાં આવે તો બાળકનું મન તો ધણું ચિર જોવામાં આવે છે. બાલ મંદિરોમાં જેઓ બાળકોને પોતાને રસ પડતા કામમાં તદ્દલીન જુએ છે, તેમની આ બાબતમાં ખાત્રી થતી જાય છે; એટલે આ સંબંધમાં વિશેષ વિવેચન કરવાની જરૂર જણાતી નથી.

આ નવીન દષ્ટિબિન્દુવાળી શાળા પ્રત્યે નજર કરતાં આપણને બહુ જ વાતાવરણ ઉત્સાસવાળું લાગે છે. ત્યાં તંદુરસ્ત બાળક હસતું ને હસતું જ જોવામાં આવે છે. લયનું નામનિશાન ન હોવાથી, તેનો કુદરતી વિકાસ સધાય છે. આ શાળાના શિક્ષકો બાળકની જરૂરિયાત સમજે છે, અને તેની હાજતો પ્રમાણે વાતાવરણ રચી બાળકને છુટથી ખીલવાની વ્યવસ્થા કરી આપે છે. ડૉ. મોન્ટેસોરીએ ઉપજાવેલાં સાધનો વડે બાળકોમાં સ્વાસ્થ્ય અને સ્વાધીનતાના ગુણો ખીલે છે.

‘શાળા એ બાલમાનસનો અભ્યાસ કરવાની પ્રયોગભૂમિ છે’ એ વાક્યમાં આખી મોન્ટેસોરી પદ્ધતિનો સમાવેશ થઈ જાય છે, એમ એક લેખકે કહ્યું છે તે યથાર્થ જ છે. મોન્ટેસોરીનાં સાધનો ખર્ચાળ છે, અને તેથી આપણા ગરીબ દેશને એ પરવડે એમ નથી, એમ કેટલાકે દલીલ કરે છે. પરંતુ તેથી આપણે નિરાશ થવાનું કારણ નથી. મોન્ટેસોરીની ભાવના આપણે ઝીલવાની છે, અને આપણા દેશને અનુકૂળ સાહિત્યો વે ભાવના લક્ષમાં રાખી ઉપજાવી કાઢવામાં આવે તો બની શકે એમ છે. એવાં સાધનો કેટલાક સ્થળેથી બનાવવામાં પણ આવ્યાં છે, અને તે દિશામાં પ્રયત્ન ચાલુ છે. એટલે લોકો તરફથી માગણી થતી રહેશે તો થોડે ખર્ચે એ સાધનો ઉત્પન્ન કરી શકાશે.

સુભાગ્યે થોડાં વર્ષોથી બાલ માનસનો અભ્યાસ કરનાર શ્રી ગિજુભાઈ જેવી વ્યક્તિઓ આપણને મળી શકી છે. તેમણે બાલ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં એટલો બધો ફાળો આપ્યો છે કે તેમના આપણે હમેશાં ઋણી રહીશું. તેમના તે દિશાના પ્રયત્નોને ખીળ વિદ્વાનોએ પણ વધાવી લીધા છે, અને બાળકોને માટે જ્યાં પ્રથમ કંઈ પણ સાહિત્ય નહોતું, ત્યાં હવે બાળકોને માટે માસિકો, ચિત્ર-પરિચયથી શિખવવાનાં સાધનો, બાલોપયોગી નાનાં ગ્રંથો સારા પ્રમાણમાં પ્રકટ થવા લાગ્યા છે. આપણા શ્રોમંત મહારાજ સાહેબે કૃપા કરી વડોદરાના મધ્યવતી પુસ્તકાલયને અંગે એક ખાસ બાલવિભાગની વ્યવસ્થા કરી છે, અને તેમાં બની શકે તેટલું બાલ સાહિત્ય ગોઠવી, બાળકોને આનંદ સાથે જ્ઞાન મેળવવાનું સુલભ કરી આપ્યું છે. ખીજી સંસ્થાઓ તરફથી પણ બાળકોના જ્ઞાનમાં આનંદ સાથે વધારો થાય, અને તેમનો વિકાસ સહેલાઈથી થાય તે માટે દરેક વિષયમાં અનેક સાધનો, બાલ માનસનો વિચાર કરી તૈયાર થયાં છે. એટલે બાલ શિક્ષણ માટે જે સાધનોની ખોટ હતી, તે હવે કેટલેક અંશે પુરાવા માંડી છે.

બાલ સાહિત્ય પ્રદર્શનનો ઉદ્દેશ પણ શિક્ષકો તેમજ તે વિષયમાં રસ લેનાર અન્ય સંસ્થાઓ, આ દિશામાં વિચાર કરતાં કરવાનો છે. બાળકોને માટે કયા સાહિત્યની જરૂર છે, તેનો પણ ખ્યાલ આવા પ્રદર્શનોથી આવી શકશે. તેમજ અભ્યાસનાં સાધનો ઉપરાંત હજી કેટલું વધારે સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે, તેનો પણ ખ્યાલ આવી આવી શકશે.

આપણું બાલ સાહિત્ય હવે સચિત્ર થવા લાગ્યું છે અને તે બાળકોને વિશેષ આકર્ષક થતું જાય છે. પ્રવાસના વર્ણન દ્વારા તેમજ ચિત્રો દ્વારા પણ બાળકોને આ દિશામાં અભિરૂચિ વધતી જાય છે. તેમ છતાં પશ્ચિમના દેશોમાં પ્રકટ થતાં બાલ સાહિત્યો સાથે

સરખાવતાં આપણે હજી ધણું જ કરવાનું બાકી છે, ખરી રીતે તો એ દિશાનો આપણો પ્રયત્ન તેમની સરખામણીમાં પાશેરામાં પહેલી પૂણી સમ છે. આપણા ધનવાન માણસો ખીજી દિશામાં પૈસા ખરચે છે, તેને બદલે આ દિશામાં પૈસા ખરચતા થાય અને તે રીતે આ બાલ પ્રભુઓની સેવા કરે, તો તેઓ વધારે પુણ્ય મેળવવા ઉપરાંત આપણા દેશની પ્રગતિ સાધવામાં મોટો ફાળો આપી શકશે એ નિઃસંશય છે. ”

શ્રી યુનીભાઈ સાહેબનું બ્યાખ્યાનવાચન પુરું થતાં શ્રીમંત્રુઆ સાહેબ સહિત સકળ મંડળી ગુજરાતી શાળાના ઓરડાઓમાં ગોઠવાયલા પ્રદર્શનને નિહાળવા સીધાવી ગઈને પરિષદનું સવારનું દામ પુરું થયું. પ્રદર્શનમાં બાલકોની હસ્તકલાની વિવિધ વાનગીઓ રજુ કરાઈ હતી. તેને આકર્ષક રીતે ગોઠવવામાં ગુજરાતના મશહૂર કલાકાર શ્રી રવિશંકર રાવળના બે વિદ્યાર્થીઓએ ભારે જહેમત ઉઠાવી હતી. પ્રદર્શનના એક ઓરડામાં બાલકોનું રંગોળી કામ, હસ્તચિત્રો ને રમતોનાં સાધનો કલામય રીતે ગોઠવાયાં હતાં. તેમાં આ મુદ્રણ કળાના જમાનામાં બૂલાયલી આપણી હસ્તલેખન કલાનો પ્રત્યક્ષ ખ્યાલ આપનાર હસ્તલિખિત બાલ માસિકના અંકનો નમૂનો તો જોનાર માત્રને જક કરી દેતો હતો. હાથનું લખાણ છતાં જાણે સુંદર મુદ્રણ કામજ જોઈ લે, એવો હતો એ બાલલેખકનો શબ્દમરોડ ! અને શી એની સરખે અંતરે લખવાની સફાઈ ! પ્રદર્શનના બીજા ખંડમાં બાલ ને કિશોર સાહિત્યનાં સાધનો રખાયાં હતાં. સિદ્ધપુર અને પાટણના વિદ્યાર્થીઓએ તૈયાર કરેલાં પત્રકો અને ચિત્રોને પણ સ્થાન આપાયું હતું. પ્રદર્શનની ગોઠવણ સાચે જ સારી હતી.

દિવસ ધીજે: સાંજની બેઠક.

મોટી સંખ્યાનો ભોજન વિધિ આટોપવાનો હોવાથી સાંજની બેઠક માટે જાહેર કરેલા સમય કરતાં સ્વાભાવિક રીતે જ મોડું થયું હતું. ૩-૩૫ વાગે કામતી શરૂઆત થતાં બાકી રહેલા ઠરાવો પાસ કરવાનું કાર્ય ચાલ્યું. તેમાં રાજ્યાત્મક કોટિના ૭ મા ઠરાવની રજુઆત કરનાર ભાઈ શંકરલાલ બ્યાસ સ્થાન પર હાજર ન જણાતાં, પ્રાંત પ્રચરકની વ્યવસ્થા માટે રાજ્યમંડળને વિનંતિ કરનારો ટમો ઠરાવ હાથમાં લેવાયો. તેની રજુઆત કરતાં પ્રાંત મંત્રી શ્રી જેઠાલાલભાઈએ જણાવ્યું કે “ રાજ્ય મંડળ તરફથી આખા રાજ્ય માટે એક જ પ્રચારક રોકવામાં આવે છે તે વ્યવસ્થા અપૂરતી હોવાથી પ્રાંત દીઠ સ્વતંત્ર પ્રચારક નીમવાની આવશ્યકતા છે, અને એને માટે અમારી દૃષ્ટિ રાજ્ય મંડળ પ્રત્યે જ ન્ય છે. ”

ઠરાવના ટેકા રૂપે બોલતાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના રસીયા સહકારી ઑડિટર શ્રી સતતકુમાર દેસાઈએ જણાવ્યું કે “ આ ઠરાવથી કોઈની પણ ગેરસમજૂતિ ન થવી જોઈએ, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની પ્રવૃત્તિઓ આખા રાજ્યને માટે હોઈ જરૂરની છે. તે જઈ કરી દઈને પણ પ્રાંત મંડળની આ માગણી સંતોષવી એવો આમ્રહ હોય જ નહિ. રાજ્ય મંડળની ઑફિસ સમેટી લેતાં પ્રાંત મંડળોથી દામ કરવું જ મુશ્કેલ બદલે અશક્ય બનશે. પ્રાંત વાર સ્વતંત્ર પ્રચારકની જરૂર બેશક છે. પણ તેને માટે પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબે રાત્રે વિવિધ રીતી સમિતિમાં ખુલાસો કર્યો છે તેમ પ્રાંત મંડળના હરતકની શિક્ષક ઉપરાંત મહાલ મંડળો

પાસેની શીલકનો પણ એ કામે ઉપયોગ પ્રથમ થઇ જવાની જરૂર છે. આપણે એવા ઉપયોગ પૂરેપૂરો કરી શક્યા નથી. તે ક્યાં પછી જરૂર હશે તો રાજ્યમંડળ તરફથી પણ જરૂરજોગ વધુ ટેકો આપના-અપાવાનું આશ્વાસન શ્રી મોતીલાલ સાહેબે આપ્યું છે, તે મુજબ રાજ્ય મંડળ તરફથી યોગ્ય તે વિચાર થશે જ એવી ખાત્રી છે. અને રાજ્ય મંડળ ક્યાં કામનું છે? એના કારોબારી મંડળમાં પણ આપણા જ માણસો હોય છે ને? આપણા પ્રાંતમાંથી પણ હોય જ છે. એટલે પછી સવાલ જ ક્યાં રહે છે?”

એ પછી રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કાર્યકરોના મનમાં શંકા કુશંકાને જન્મ આપનાર ને બીજી પ્રેરનાર ખાતાની સૂચના નં. ૨૭૮ ૨૬ કરવાની વિનંતિ કરનાર ઠરાવ નં. ૯ ની રજુઆત કરવાને રાજસ્થાન શ્રી મહાસુખલાલ શેઠ ઉભા થયા. તેમણે સૂચના મંજૂર વાંચી સંભળાવીને તે ૨૬ કરવાની આવશ્યકતા પૂરવાર કરતાં જણાવ્યું કે “સૂચના મંજૂરના અમલથી અમારા સ્વમાનનો ભંગ થાય છે. ગ્રામ પુસ્તકાલયોના વહીવટી તો હું એટલો બધો માહિતગાર નથી પણ કર્યાનો તો સંપૂર્ણ છું. પુસ્તકાલયના નિભાવખર્ચ માટે લોકમદદ ઉભી કરવાને અમારે લોકોની દાઢીઓમાં હાથ ધાલી ધાલીને મેંબરો ઉભા કરવા પડે છે, તેમને ઘેર બેઠાં પત્રો પૂરાં પાડવાની સવલતનાં વચન આપતાં પડે છે, ને તેના પાલન માટે એકજ છાપાની ત્રણ ચાર નકસો પણ મંગાવવી પડે છે. આ વસ્તુરિથિતિ નવા અધિકારી સાહેબની ધ્યાન બહાર હોવાથી ચાલુ સાલે જાન્યુઆરીમાં વધુ પ્રતો માટેની માગણી પર હેઠા મૂકાયા છે ને તે બાબતની પુનર્વિચારણા પર અંકુશ મૂકાયા છે. પણ મુદ્દાની વાત તો એ છે કે કર્યા ને પ્રાંત પુસ્તકાલયો પાસે વર્તમાનપત્રોની યાદી મંજૂરી માટે મંગાવવાનો વહિવટ જ આજ સુધી ન હતો. અમારી વર્ષોલાંખી એ સ્વનંતતા પર કાપ મૂકાયો છે ને તેના પર વળી આ સૂચનાથી પુનર્વિચારણા માટેનાં દ્વાર પણ બંધ કરી દેવાયાં છે. એથી અમારી સ્થિતિ અતિશય કફેડી થઇ પડી છે. સારા પુસ્તકોના લેખક-પ્રકાશકો, ચાલતા આવેલા શિરસ્તા મુજબ, અમારી પાસે આવતાં પણ અમારી સ્થિતિ કફેડી થઇ પડે છે. એવા પ્રસંગે આવનારનું તેમજ અમારું પોતાનું માન ખાંડિત થતું લાગે છે. આપણી પ્રવૃત્તિ તો હજી છોડ રૂપ છે. તેને હજી યોગ્ય સિંચન ને અમીદશિભરી સંભાળની ગરજ છે. એવે પ્રસંગે મૂકાયેલા આ જાતના અંકુશથી છોડ ચીમળાઇ જવાની દહેશત છે. સૂચના કાઢનાર ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રંગેશ્વર સાહેબ પોતે અત્રે ગિરાજમાન છે. તેઓ અમારા દીલના ઉભરા સાંભળી, અમારી કફેડી સ્થિતિનો ક્યાસ કરી સૂચનાનો અમલ રદ થયેલો જાહેર કરવાનું સ્વીકારશે એવી આશા છે. વધુ શું કહું? સૂચનાની રાખદરચના જ સ્વમાનભંગ કરનારી છે.”

ઠરાવ મંજૂરને દર્દીભર્યા દીસે ટેકો આપતાં શ્રી છાત્રલાલ પંડિતે કહ્યું કે “આપણા રાજ્યની યોજનાઓ ને પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રગ્ન રસભર્યો ભાગ લેતી યાય એ જોવાની શ્રીમંતની ઇચ્છા છે. અને આપણી આ પુઠ પ્રવૃત્તિ એવી નિર્દોષ છે કે જેનો કારભાર પ્રગ્નના હાથમાં મૂકતાં જરાયે આચંકો આવવો ન જોઇએ. આટઆટલા વર્ષના અનુભવ પછી પણ વડોદરા રાજ્યની પ્રગ્ન આવું નિર્દોષ તંત્ર ચલાવવાને પણ શું નાલાયક છે કે અમારા ભોગવાતા હકક પર પણ છીણી મૂકાઇ છે? કર્યા ને પ્રાંત પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક

ના પ્રમુખ તરીકે તો સરકારી અમલદારો હોય છે ને સભ્યો પણ સુશિક્ષિત પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો હોય છે. તેમના પર શું ખાતાને આટલે લાંબે વખતે અવિશ્વાસ આવ્યો કે આ અંકુશ મુકાયો છે ? વર્ષો લાંબી અમારી સેવાનું—અમારા અનુભવનું શું આ જ ઇનામ ? રાજ્ય બંધાર પણ આની શી અસર થશે ? સૂચનાથી આપણી હાંસિ થાય છે ને વહીવટ ટીકાપાત્ર ઠરે છે. માટે એ સ્થિતિમાંથી મુક્ત થવા યોગ્ય તે પગલું સત્વર ભરવા ખાતાના અધિકારી સાહેબને વિનંતિ કરી દુઃખી દીડે હું આ ઠરાવને ટેકા આપું છું. ”

આ ઠરાવ પર સભાનો મત પૂછતાં પહેલાં બે શબ્દ બોલવાની જરૂર ગણી પ્રમુખ-શ્રીએ જણાવ્યું કે “ સરકારી અમલદાર તરીકે હું ખુલાસો કરવા માગું છું યા તો ખાતાની નીતિની તરફેણ કરવા માગું છું એમ ન માનશે. રાજ્યના બજેટનું કામ મેં બે ત્રણ વર્ષ કર્યું છે. આવકની ટાંચપને કારણે અંકુશ મુકવો પડે છે કે બજેટમાં કાપકૂપ કરવાના પ્રસંગ ઊભા થાય છે. આપણા ગૃહતંત્રમાં પણ એમ જ હોય છે ને ? તેવા પ્રસંગે કાપકૂપ કરવી પડે ત્યારે નિર્થક લખાપડી ન થાય એટલો જ સૂચનાનો ઉદ્દેશ હોય એમ લાગે છે. એકંદર પરિસ્થિતિનો વિચાર કરીને જ સરકારી નીતિનો અમલ થાય છે. પુરતકપસંદગીના કામે પરવાનગી લેવાની અપેક્ષા સંબંધમાં જણાવવાનું કે આપ લોકોની એ માટે યોગ્યતા નથી એમ કહેવાનું નથી. પણ બધે જ ઠેકાણે મહાસુબબાઈ કે છોટુભાઈ જેવા નિષ્ણાતો ન જ હોઈ શકે. લગતાંજ પુરતક પસંદ થાય ને ખરીદાય એ ભાગ્યેજ ઇચ્છવાયોગ્ય ગણાય. આ પસંદગીના કાર્યમાં ખાતું વધારે નિષ્ણાતતા ધરાવે એમ માની લેવું રહ્યું. રાજકારણ કે બિલતસતાને કારણે પણ કેટલીકવાર અંકુશ મુકાય છે. વિજ્ઞાયતમાં પણ અમુક સાહિત્ય સામે પ્રતિબંધો મુકાય છે. તો પછી આપણે ત્યાં મુકાય તે ચલાવી લેવા જોઈએ. એવાં વાંધાભર્યાં સાહિત્ય સંબંધમાં ખાતાના નિષ્ણાતો વધારે જાણુકાર હોય. એટલે આ સૂચનાને સેન્સરીંગ રૂપ હું ગણું છું. ”

અત્રે મે. પ્રમુખ સાહેબનું વક્ષણ ઠરાવ મજકુરને પાછો ખેંચી લેવાવવા તરફ થતું જોઈ શ્રી મહાસુબબાઈએ વળતા ખુલાસા રૂપે બે શબ્દો બોલવાની રમ્મ માગી. તે મળતાં તેમણે જણાવ્યું કે “ સૂચના સંબંધમાં ખાતાનો ઉદ્દેશ સમજાવતાં મે. પ્રમુખ સાહેબે કરેલો ખુલાસો અસંતોષકારક છે. હું પુછું છું કે એવું અનિષ્ટ સાહિત્ય—ખાતાએ અનિષ્ટ જાહેર કરેલું સાહિત્ય કોઈએ વસાવ્યું છે ખરું ? વાંધાભર્યું સાહિત્ય અમુક અમુક છે એવું જાહેર વા ગુપ્ત સૂચનાથી જાહેર કરો ને પછી તે કોઈ વસાવે તો તેને ભડે દડો. પણ અમારી તકરારનો મુદ્દો બીજો પણ છે : અને તે એ કે અમોએ મહામહેનતે નેધિલા મેઝમરોના સંતોષાર્થે અમે મુંબાઈ સમાચારની ૪ નકલો માગી હોય ને તેને બદલે બે નકલો મંજુર થઈ આવે તો ય અમારાથી ફેરવિચારણા માટે લખાપડી ન થઈ શકે એવી સ્થિતિ આ સૂચનાથી ઉભી થાય છે. તેને દૂર કરાવવા પૂરતો જ આ દરખાસ્તનો આશય છે. આવી સૂચના કાદવા જેવા પ્રસંગ જે સંસ્થાના સંબંધમાં બન્યા હોય તે સંસ્થાને ભડે શિક્ષા ફરમાવાય, પણ બધાને એક જ અસ્ત્રે મુકરા જેવી નીતિ અખત્યાર ન કરાય એટલી જ અમારી વિનંતિ છે. ” શ્રી મહાસુબબાઈના આ વળતા ખુલાસા પછી સભાનો મત પૂછતાં ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો.

ત્યારબાદ ભાગ્યોદય પોલીસી જેવી સલાયતક યોજનાઓથી ગ્રામજનતાનું રક્ષણ કરવા બાબેનો ૧૦મે ઠરાવ શ્રી મોતીલાલ સાહેબને રજુ કરવાનો હતો. પણ આગલી રાત્રે વિષય વિચારણી સમિતિમાં જાહેર કર્યા પ્રમાણે તેમણે આજની સભામાં સર્વાંશે મૌન જ સેવ્યું હતું. એટલે તેમને બદલે ઠરાવની રજુઆત શ્રીયુત મણિલાલ કાશીવાગાએ કરી ગરીબ ખેડુત પ્રજાની અજાનતાનો લાભ લઇ ધુતારાઓ તેમને કેવા ધુતી જાય છે તેનો દર્દીઓ ચિતાર રજુ કર્યો હતો. એ ઠરાવના અનુમોદનમાં બોલતાં શ્રી છોટુલાલ પંડિતે આવા ઠરાવની પુસ્તકાલય પરિષદમાં શી અગત્ય તેનો ખુલાસો કરતાં જણાવ્યું કે “ શિક્ષકોનો સંસર્ગ પ્રજા સાથે ગાઢ હોય છે, અને આપણી આ પ્રવૃત્તિનાં સૂત્રો પણ શિક્ષકોના જ હાથમાં હોઇ તેમની જ હાજરી પરિષદમાં વિશેષ છે તેથી જ પ્રજાહિતકારી આ ઠરાવને આ પરિષદમાં આણવાનું ઉચિત ગણાયું છે. પાયમાલીને પંચ દોરનારી આવી સલાયતક યોજનાઓને જે સ્થળે અમલદારોનો પણ સાથ હોય છે ત્યાંની દુર્દશાની તો વાત જ ન પૂછવી ! અમલદારો પોતાની લાગવગતો દુરુપયોગ કરી નિર્ધનતાથી પીડાઈ રહેલી ગરીબ પ્રજાને ઓર નિર્ધનતામાં ઉતારે છે. આનંદી પ્રજાને એતાવવા માટે જ ઠરાવની આવશ્યકતા સ્વીકારી હું તેને હાર્દિક ટેકા આપું છું. ”

પ્રમુખશ્રીએ પણ ઠરાવનું મહત્ત્વ સ્વીકારી તે વધાવી લેવાશે એવી પોતાની ખાત્રી પ્રદર્શિત કરતાં ઠરાવ સર્વાનુમતે તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે સ્વીકારી લેવાયો.

આ પછી રાજ્યાત્તમાં પડતા મૂકાયલા રચનાત્મક કાર્યના ઉમા ઠરાવનો વારો આવ્યો. તેની રજુઆત કરતાં શ્રીયુત લાલ શંકરલાલ વ્યાસે જણાવ્યું કે “ સારાં પુસ્તકો વંચાય તો જ પુનઃ પ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ સફળ થયેલો ગણાય. એને માટે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાની યોજના ખાસ આવકારપાત્ર છે. મંડળ મજદુરની અનેક યોજનાઓમાં આ યોજના ઉત્તમમાં ઉત્તમ છે. ભાવિ નાગરિકોના હિતની ખાતર વિદ્યાર્થી-વર્ગ માટે પ્રત્યેક મહાલે પણ હવે આ કાર્યને ઉપાડી લેવું જોઈએ. પ્રાંત મંડળ એ કામમાં મહાલ મંડળોને મદદ આપે એ ખાસ ઇચ્છયોગ્ય છે. ” ઠરાવ મજદુરને વિસતગર મહાલ મંત્રી શ્રીયુત ઉમિયાશંકરનું અનુમોદન મળ્યા પછી વિશેષ અનુમોદન રૂપે મને બોલવાની તક અપાઇ. તેનો લાભ લઇ મંડળની વિવધ ઉપકારક યોજનાઓની રૂપરેખા સંક્ષેપમાં સમજાવી આગામી ૧૨મી પરીક્ષાનો બહોળા પ્રમાણમાં લાભ લેવા લેવડાવવાની આગ્રહભરી લલામણ કરવામાં આવી.

એ પછી હાજર રહેલા શિક્ષકોની કામગીરી ગણવા બાબતનો હુકમ આપવા બદલ એ. રાજ્યવિદ્યાધિકારી સાહેબનો તથા કન્સેશન દરથી મુસાફરી કરવાનો લાભ આપવા બદલ જી. બી. એસ. રેલ્વેનો આભાર માનનારો ૧૨ મે ઠરાવ યથોચિત વિવચનો પછી મંજૂર થયો. બાદ, પરિષદ અંગે નીમાયલી નિબંધ-સમિતિનું નિવેદન શ્રીયુત જગનલાલ વક્ત્રીને વાંચી સંભળાવતાં જાહેર કયું કે “ એક દર ૧૭ નિબંધો સમિતિને મળ્યા હતા તેમાં ૩ બેનો તરફતા હતા. તેમાં બેનો પૈકી શ્રીમતી મેનાબેનનો અને પુરુષ લેખકો પૈકી શ્રીયુત નરભોરામ ત્રિવેદીનો નિબંધ સમિતિએ ઇનામપાત્ર ગણી બંનેને પાંચ પાંચ રૂપિયાનું પારિતોષિક આપવાનું

કરાવ્યું છે. ‘શ્રેષ્ઠ પુસ્તકાલય કયું?’ તે નક્કી કરવાને મુદ્દામ તૈયાર કરેલી પ્રશ્નાવલી પરથી આવેલી હકીકતોને આધારે ચાણુરમા મહાલના આદિજાણવાડા ગામને ભાગ એનું ઇનામ જાય છે.”

આ પછી બાકી રહેલા આભારપ્રદર્શનના બે કાર્યો હાથ ધરતાં પહેલાં પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહારનું વક્તવ્ય કરવાનો કાર્યક્રમ હતો.

પ્રમુખશ્રીનું ઉપસંહારનું વક્તવ્ય

એ ફરજ અદા કરતાં “સમયના અભાવે બીજા વક્તાઓ પર મેં બે ત્રણ મિનિટમાં આરોપી લેવાનો અંકુશ મુક્યો હતો, તેવો અંકુશ મારી જાત પરત્વે પણ ચાલુ સમજવાનો છે” એ વચનો સાથે મેં. પ્રમુખ સાહેબે સમારંભ. અંગે વેઠવી પડેલી અગવડો ને હાડમારીઓનો ઉલ્લેખ કરી જણાવ્યું કે “આવા અણધાર્યા મોટા સમૂદાયની તજવીજમાં ખામીઓ હોય એ સ્વાભાવિક છે. એવી ખામીઓ ઉત્સાહી કાર્યકરોની અથાગ મહેનતનો વિચાર કરી ક્ષાંતવ્ય લેખાવી જોઈએ. આજે બપોરની તજવીજ એકંદરે સંતોષકારક હતી એવો રિપોર્ટ મને મળી ગયો છે, એટલે આશા રાખું છું કે વેઠવી પડેલી અગવડોનો ખંગ વળી ગયો હશે. પરિષદના કામકાજમાં આપ ઐએ પૂરતી શાંતિ જાળવી મને સાથ આપ્યો છે તે બદલ સૌનો આભાર માનું છું. મારે માટે બહુ જ વધારે પડતી પ્રશંસા થઈ છે. શ્રી વિદ્યાનંદકરભાઈ, શ્રીમુત રમણલાલભાઈ વગેરેએ કરેલી મારી પ્રશંસા અતિશયોક્તિયુક્ત છે એમ મારા અંતઃકરણને લાગે છે. એને હું પાત્ર નથી એમ માનું છું. આપની વચ્ચે રહીને હું કામ કરી દેખાડું ત્યારે જ કસાયેલી પ્રશંસા વાજખી ફરે. તેથી થયેલી પ્રશંસા હું અત્યારે કબૂલ રાખતો નથી. આપનો સહયોગ સાથ મને મળ્યા વગર મારાથી કંઈ જ થઈ શકશે નહિ. માટે તેવા સાથની હું આશા રાખું છું. ખેડૂતના બહા માટે સહકાર પ્રવૃત્તિને વધાવી લેવાની જરૂર છે. પણ તેમાં અન્યને ભોગે પોતીકા સ્વાર્થ સાધી લેવાની દાનત ન હોવી જોઈએ. મંડળીઓમાં તમારું તંત્ર છતાં, અમરદારોની કેવળ દેખરેખ છતાં, તેના સુકાનીઓએ પોતીકા સ્વાર્થ સાધી લેવામાં તેનો ઉપયોગ કર્યો છે, એ જોઈએ જોઈએ મને ખરેખર દુઃખ થાય છે. પરિણામે કેટલીક મંડળીઓ પાપમાલીને પંથે પરવરી છે તે હું જાણું છું. સહકારી મંડળીઓ માત્ર ધીરાણ માટે જ રચાયેલ એ જોટી દિશા છે. એકત્ર વેચાણ ને ખરીદીની બીનચારી મંડળીઓની યોજના જ ખરી લાભદાયી છે. પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓએ એને પ્રતાપે જ પ્રગતિ કરી છે. આપણે અહિં પણ એવી જ પ્રવૃત્તિ આવકારદાયક ગણાવી જોઈએ.”

ઉપરના ભાવાર્થનું ઉપસંહારનું વક્તવ્ય કરી પ્રમુખશ્રીએ પોતાની બેઠક લીધા પછી આભારપ્રદર્શનના છેલ્લા બે કાર્યોનો આનંદમય વિધિ અને દાર કલગીના ઉચિત વ્યવહાર અંતે રાજગીત ગવાઈ શુભારે ફા વાગે પરિષદની પૂણ્યહતિ થયેલી જાહેર કરાઈ.

રાત્રિના બીજા કાર્યક્રમે

સાડાસાત વાગે સભાસ્થાનના એક ભાગમાં વડનગરવાસી મહંતશ્રી બાલકૃષ્ણ-

ચકતા નથી અગર એના ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપતા નથી, એવી ફરિયાદો અમે ધણીવાર મોકળા છે અને જાતઅનુભવથી પણ જાણીએ છીએ. તેથી અધુરું અધુરું વાંચીને પણ બજેટમાં ફેરફાર કરવા માટે મંત્રીઓ ન પ્રેરાય એથી, એક શિક્ષાનું સ્વરૂપ સરકારનું હોવા લાગે જણાવવામાં આવ્યું છે. છતાં પણ ઘણાં પુસ્તકાલયો તરફથી બજેટમાં ફેરફાર કરવા માટે માગણીઓ આવે છે. પત્રો-માસિકો સિવાયની બાબતમાં તો માગેલો ફેરફાર જરૂર પ્રમાણે કરી આપવામાં આવે છે, તેનો દાખલો આ ઓરણા ગ્રામ પુસ્તકાલય જ છે. સરકારમાં જતાવેલી શિક્ષા કોષ્ટકપણ પુસ્તકાલયના મંત્રીને અમે અદાપિ કરેલી નથી, અને તેવો પ્રસંગ અમારા ઉપર ન આવે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. સરકારના કોષ્ટકપણ કાયદા લોકોએ અમુક ગુન્હો કોષ્ટકે કરવા નહિ અને જે કરે તેને અમુક શિક્ષા થાય એવું જાહેર કરે છે, તો શિક્ષા જાહેર કરવામાં સરકારે કોષ્ટકનું અપમાન કયું છે એવું ધારવામાં આવતું નથી. દા. તરીકે આગાહીની સાંકળ અકસ્માતના પ્રસંગે જ માત્ર જેવની: વિના કારણ જેવનારને ૫૦ રૂ. દંડ થશે.' એવી પદ્ધતિઓ ડબ્બાઓમાં ચોટેલી હોય છે. તે પાટીકે વાંચીને કોષ્ટકનું અપમાન થયું હોય એવું જાણવામાં નથી. પુસ્તકાલયોના કાર્યદર્તાઓ સાથે મદકાર કરીને જ, તેમજ તેમની મુરકેલીઓ જાણીને ખાતું દામ કરતું આવ્યું છે, અને તે જ પ્રમાણે ક્યેં જશે. અમુક પેપરો કે માસિકો બંધ કરવાથી અને તેને બદલે બીજાં મુકાબાથી કેટલેક દેશો કેટલીક મુરકેલીઓ ઉભી થશે એ ખાતાના ધ્યાન બહાર નથી. પરંતુ કેટલાક મંજૂરગોને લીધે, એ ફેરફાર કરવાની ખાતાને ફરજ પડી છે.

ઉપર પ્રમાણેના ખુલાસા સાથે સાથે આપના આગળ બીજા એક બે દરવો રજૂ થવાના છે, તે સંબંધમાં પણ અત્યારે ખુલાસો કરી દેવાની પરવાનગી હું માગું છું. કરના તથા પ્રાંત પુસ્તકાલયો આજમુખી સ્વતંત્રપણે પેપરો પુસ્તકો બારોબાર, પોતાની પસંદગીના મંગાવતા હતા. છતાં ચાલુ સાલે એવાં પત્રો માસિકો તથા પુસ્તકોની યાદીઓ ખાતા તરફથી મંજૂર કરાવી લેવાની એમને ફરજ પાડવામાં આવી છે તે કેટલાક સંજોગોને લઈને પાડવામાં આવી છતાં પણ જે યાદીઓ એમના તરફથી આવે તેમાં ખાસ કરીને પુસ્તકોની યાદીમાં બીલકૂલ ફેરફાર કરવામાં આવેલો નથી. માત્ર પેપરો, માસિકોની યાદીઓમાં

પરિષદની પ્રથમ બેઠકમાં જ ૫૦૦-૮૦૦ જેટલી હાજરી પરિષદ મંડપમાં હોવાની અટકળ બાંધી શકાતી હતી. કેટલાંક ભુલકાં તો પડખે આવેલાં ઝાડ પર પણ ચઢી બેઠાં હતાં ! સંખ્યાબંધ મેમાનો છતાં પરિષદનું સ્થાન ગામમાં જ હોવાથી, ગામ સંપીકું હોય કામની યથાયોગ્ય વહેંચણી થયેલી હોવાથી, તથા કેટલાક તો ગામમાંના પોતાના સગાંસંબંધીઓ કે ઓળખીતાંપાળખીતાંઓના જ મેમાન બન્યા હોવાથી અગવડ કે હેરાનગતિ કોઇને ખાસ ભોગવવી પડી નહોતી. પરિષદની કાર્યવાહી પણ પ્રમાણમાં શાંતિપૂર્વક ને શિરસ્તા મુજબ ચાલી હતી. તથાપિ રાત્રે રખાયેલા રેડિયો, વ્યાયામપ્રયોગ હસ્યાદિના આકર્ષક કાર્યક્રમ વખતે ૩૦૦૦-૪૦૦૦ કરતાં પણ વધારે જામેલી મેદનીના ધસારા સામે વ્યવસ્થા જળવવામાં તથા સ્વાગતસભ્યો ને આમંત્રિત મેમાનોની યથેચિત સરભરા કરવામાં નિષ્ફળતા અનુભવાઈ હતી. પરિષદના વાતાવરણ સંબંધમાં બહુચરાજી પરિષદના વૃત્તાંતના પ્રાક્કથનમાં કરાયેલી ટીકા અહિં પણ બહુધા લાગુ પડતી સમજવાની છે.

જણીતાં મેમાનોમાં પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રાંગણેકર સાહેબ, સહકારી ખાતાના વડા ને મદદનીશ અધિકારીઓ શ્રી રમણલાલ દેસાઈ ને શ્રી જશુભાઈ, નવસારીના કપાસ અધિકારી શ્રી ગુલાબભાઈ, કામરેજ મહાલના વહિવટદાર સાહેબ, કામરેજ, પલસાણા ને નવસારી મહાલના શાળાધિકારી સાહેબો, રાજ્ય મંડળના મંત્રીઓ શ્રી મોતીભાઈ અમીન ને કાશીવાળા, ગંગાધરા હાઇસ્કૂલના હેડમાસ્ટર, નવસારી કોઠારનું વકીલ મંડળ વગેરેનાં નામ ગણાવી શકાય. પ્રમુખાદિ સૌનો જ ઉતારો સ. ગુ. શાળાના ઓરડાઓમાં મિસલસર રખાયો હતો.

સભાસ્થાન તરફ શાળાના કમ્પાઉન્ડની બહાર પથરાયેલા વિશાળ ઓગાનમાં વાંસડાવળીઓ ને આથર જળજોનાં સાધનોથી સાદો છતાં ૧૦૦૦ માણસો માઇ ચકે તેવી સગવડવાળો મંડપ હોયો કરવામાં આવ્યો હતો. રંગબેરંગી તોરણો, શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ અને અન્ય દેશનેતાઓની આકર્ષક તસ્વીરો, અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ત્રિપથક બોધક સૂત્રોથી મંડપની શોભા ને ભવ્યતા વૃદ્ધિગત થતી હતી.

પહેલા દિવસની બેઠક

પરિષદની પ્રથમ બેઠકની શરૂઆત બરાબર ડા વાગે મંગળાચરણ, ઇશ્વર સ્તુતિ ને સ્વાગત ગીતથી થઈ. એ પ્રાથમિક વિધિ પૂરો થતાં સ્વાગતાધ્યક્ષ તરફ રા. રા. દયારામ શરાએ પોતાનું હાપેલું ભાષણ વાંચી સંભળાવી પરિષદમાં પધારેલા સૌ કોઇનો ભાવબીતો સત્કાર કર્યો. ઓરણા ગામની વ્યાખ્યા અને તવારીખ ઉપરાંત કામરેજ મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો આછો ખ્યાલ રજુ કરતું એ આખું ભાષણ અન્યત્ર હપાયું હોય જીજ્ઞાસુઓએ વાંચી લેવું ધટે છે. સત્કારભાષણનું વાચન સમાપ્ત થતાં પ્રમુખ વરણીનો ઔપચારિક રિધિ નવસારી પ્રાંત મંડળના પ્રમુખ અને ધારાસભાના સભ્ય રા. રા. કનૈયાલાલ મજમુદાર વકીલની દરખાસ્ત, અને ઓરણાના ડૉક્ટર મસ્તુલાલ તથા શ્રીયુત કોવસજી ગણદેવનાના અનુમોદનથી આટોપાયો. એ દરખાસ્ત રજુ કરતાં રાજ્ય શ્રી કનૈયાલાલભાઈએ પરિષદ પ્રવૃત્તિના ઇતિહાસ ને

કાયદા, જુદા જુદા કાર્યકરોની મુશ્કેલીઓ અને તેના નિવારણ માટે એ પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવાની અગત્યનું હૃદયગંભ વર્ણન કર્યું હતું. પ્રમુખપદના સ્વીકાર પછી ઓરણાની બાળાઓના ઢાંડીઆ રાસ તથા વડોદરા આર્થિક ગુરુકુળની કન્યાઓના સંગીત બાદ પ્રાંત મંડળના મંત્રી રા. કસનજીભાઈ વડીલે પોતાનું નિવેદન વાંચી સંભળાવ્યું. નિવેદન મજબૂર ૧૯૩૬ ના અંકમાં છપાયેલા નિવેદનને જ મળતું હોવાથી ફરી છાપવાનું કે તેનો સાર આપવાનું ઉચિત નથી ગણ્યું. પ્રાંત મંડળનું નિવેદન વંચાઈ રહેતાં પરિષદને ફતેહ ધમ્મનારા સંદેશ વાંચી સંભળાવવાનું કાર્ય રા. મણિભાઈ દ્વિવેદીએ કર્યું. આવેલા સંદેશોઓમાં (૧) રાજ્ય મંડળના પ્રમુખ રા. બ. ગોવિંદભાઈ દેસાઈ (૨) નવસારી પ્રાંતના જાણીતા આગેવાન શ્રી દ્વારકાનાથ શેઠજી (૩) ધારાસભાના માજી સભ્ય પદસાણાવાળા રા. નાથુભાઈ ગુલાબભાઈ દેસાઈ (૪) વડોદરા પ્રાંત મંડળના મંત્રી રા. ચીમનભાઈ હ. અમીન (૫) લોદ્રા તા. વિજયપુરના મુખ્ય શિક્ષક રા. શિવશંકર ઇશ્વરભાઈ (૬) અગાઉ કામરેજના ને હાલ સમૌ તા. સિદ્ધપુરના મુખ્ય શિક્ષક રા. ભોળાસિંહ મોતીસિંહ, તથા મૂળ કઠોરના પથુ ધંધાથે રંજનનિવાસી સુપ્રસિદ્ધ ગણિયારા શેઠના સંદેશ મુખ્ય હતા.

સંદેશાવાચન પછી પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું વિદ્વાતભર્યું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું. એ આખું ભાષણ ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર છપાયું હોય ફરજિયાત કાયદાની દેખીતી નિષ્ફળતા શેને આભારી છે, મામોદારની પ્રવૃત્તિમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ કેવું છે, બેકારીનિવારણ માટેના સાચો ઉપાય કયો છે, અંકપતો પ્રભાવ કેવો છે, પુસ્તકાલયનો ખર્ચ ઉપયોગ થવા માટે કેવી પેરવી રહેવી જોઈએ, સાચી સંસ્કારિતા કેને કહેવી, આપણા દેશની ઉન્નતિ કેમ નથી થતી: એ વગેરે બાબતમાં વિદ્વાન પ્રમુખશ્રીના વિચારો જાણવા માટે જણાસુઓએ જરૂર વાંચી લેવું.

૪-૩૦ વાગે વાંચના મહિલું પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ ૫ વાગે પુરું થયા બાદ સાક્ષર શ્રી રમણલાલ દેસાઈ તથા રાજેશ્રી મોતીભાઈ સાહેબને એ શબ્દ બોલવાની વિનંતિ કરાઈ ને તે સ્વીકારાઈ.

શ્રી રમણલાલ દેસાઈનું પ્રવચન

“ પ્રમુખશ્રીએ આપેલા આવા રસપૂર્ણ વ્યાખ્યાન પછી મારા જેવાને શા માટે ઉભો કરવામાં આવ્યો છે તે સમજી શકતો નથી. જે વાર્તાકારોને માટે પ્રમુખશ્રીએ પોતાના વ્યાખ્યાનમાં હાથે કર્યો છે અને જેમની કૃતિઓના વાચનથી અવજે માર્ગે ચઢી જવાની દહેશત છે તેવામાંના હું એક હપ્પા કે કેમ એવી શંકા મને ઉદ્ભવી છે. (‘ના, ના,’ ના ઉદ્ગારો) ખીજી વાત એ કે આવા સભાપ્રસંગોમાં મને બોલવાની તક નહિ અપાય તો મને ખોટું લાગશે એવી માન્યતાથી જો મને ત્યાં ને ત્યાં ઉભો કરવામાં આવતો હોય તો તેવી દહેશત ખાટી છે. આવી લેખપદારક સભાઓમાં મને સુખે ભાગ લેવા દેવો હોય તો તો મને એવે પ્રસંગે બોલવાની ફરજમાંથી મુક્તિ જ મળવી જોઈએ એમ મિત્રો પાસે માગી લઉં છું. કારણ કે હું ત્યાં ને ત્યાં બોલતો ફરે તો તેનો ઉપો જ અર્થ થવાની ભીતિ છે. ગામડાંની ઉન્નતિમાં જ દેશ સમગ્રની ઉન્નતિ છે એમ ચોક્કસ માનજો. ” પછી પ્રામોદાનિર્મા પુસ્તકાલય

પ્રવૃત્તિનું સ્થાન સમંજસથી વડોદરા રાજ્યની પુઠ પ્રવૃત્તિની સફળતાનો યશ શ્રી મોતીલાલ સાહેબને જ છે એમ કહી તેમની નિખાલસ સેવાવૃત્તિ ને નિરભિમાનપણાના વખાણ કરતાં જણાવ્યું કે “ આ સભાનો શ્રુપ ફોટો લેવાની તજવીજ થતી જોઈ શ્રી મોતીલાલ સાહેબ ગુપ્તગુપ્ત સભામાંથી સટકી ગયા ને ફોટો લેવાની વિધિ પત્યા પછી જ પોતાની બેઠકે પાછા ફર્યા છે. એમની નિરભિમાન વૃત્તિનું આ દર્શાવેલું તે આપણે પ્રત્યક્ષ નિહાળ્યું છે. ” અંતમાં આરણ્યની બેનોના ઉત્સાહને વખાણી એમનો એ ઉત્સાહ કેળવણીના સંસ્કાર અને પ્રચાર-કાર્યને જ આભારી છે એમ જણાવ્યા બાદ હીરક મહોત્સવ નિમિત્ત કામરેજ તાલુકાની સહકાર પ્રવૃત્તિના બે સેવકો (૧) ઉમેશવાસી શ્રીયુત બેચરલાલ, તથા (૨) ઉમરાખના શ્રીયુત નારણજીલાલને ચાંદ આપવાના બાકી હતા તે પરિપક્વના પ્રમુખશ્રીને હસ્તે અપાવ્યા હતા.

શ્રી મોતીલાલ સાહેબનું પ્રવચન

બાદ, શ્રી મોતીલાલ સાહેબે ઉભા થઈ જણાવ્યું કે “ પુઠ પ્રવૃત્તિ સંબંધમાં તો મારા વિચારો મેં વિવિધ પ્રસંગે પુસ્તકાલય માસિકમાં જણાવેલા છે. કાલની બેઠકમાં પણ એક બે વિષય પર તો માગી લખેને પણ બોલવાનો છું. મારી કારકીર્દીની શરૂઆત શિક્ષક પદથી થઈ છે. શિક્ષક પદ માટે હું અભિમાન ધરાવું છું. હજી પણ શિક્ષક જ છું. શિક્ષક તરીકે જ મેં પુઠ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી હતી, અમલદાર તરીકે તેને વિકસાવવાના નિખાલસ પ્રયત્ન આદરેલા; અને હવે નિવૃત્ત થયા પછી પણ ત્રણ વર્ષ હું મારી સેવા ચાલુ રાખવાનો છું. મારી બધી જ પ્રવૃત્તિઓમાં ગામડાંનો પ્રશ્ન દષ્ટિ સમીપ રહે છે. ગામડાંની સેવા કરવા માટે આમજનતાની કેળવણીનો પ્રશ્ન નિખાલસ દીસે હાથ ધરાવો જોઈએ. કરના ભારણ કરતાં અગાનનું ભારણ આપણે માથે વધારે છે. અગાન ટાળવા માટે એકલી શાળા પ્રવૃત્તિથી નહિ ચાલે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પણ જરૂર છે. ૪-૬ ચોપડીઓના લઘુતરથી ચાનાર્જનનો હેતુ સધાતો નથી. ૮૦ વર્ષના છુટ્ટોને પણ ચાનાર્જનનું કાર્ય ચાલુ રાખવાની જરૂર છે. એમ ન થાય તો આત્મોન્નતિના હેતુ બર ન જ આવે. એ ઉમદા ઉદ્દેશથી જ શરૂ કરાયેલી મિત્રમંડળ લાયબ્રેરીની મારી ચોજનાને ઉચકી લઈ રાજ્યે આટલે દરજ્જે ખીચતી છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કેળવણીની સંસ્થા હોવા ઉપરાંત સહકારની પણ સંસ્થા છે. સહકારનું જ જરૂરત દર્શાવેલું પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પુરું પાડે છે. એના સંચાલનમાં પ્રગ્ન, સરકાર, પંચાયત, શિક્ષક વર્ગ, અને સેવાભાવી પ્રજાકીય કાર્યકરોનો સાચો સહકાર રહ્યો છે. મુઠ્ઠી ખતું, કેળવણી ખાતું વગેરે એક એક ખાતાનો સહકાર પણ લેવાતો રહ્યો છે. સ્વરાજ્યની પ્રવૃત્તિ પણ એ ખરી જ. સરકારની દેખરેખ નીચે, પુઠ ખાતાના અમુક અંકુશ નીચે કોઈ પણ લોકાયત તંત્ર ચાલતું હોય તે પુસ્તકાલય ખાતાનું જ હતું. હાલમાં કેટલાક બીનજરૂરી અંકુશ મુકાયા છે તેથી જ ‘હતું’ એવો શબ્દ પ્રયોગ મુદામ કરું છું. પુસ્તકાલય ખાતું જ એવું હતું કે ન્યાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોનું વહિવટી તંત્ર લોકાયત હતું. ને તેથીજ હું આ પ્રવૃત્તિને સ્વરાજ્યપ્રવૃત્તિ તરીકે જાહેર કરતો. ” અંતે પુઠ સઠ મંડળ ને રાજ્ય પુઠ મંડળની ઉપયોગિતાનું વિવેચન કરી શ્રી મોતીલાલ સાહેબે “ વિના જ્ઞાનપ્રચાર નહિ ઉદ્ધાર ” એ નવોન મૂત્રના ઉચ્ચારણપૂર્વક પોતાનું વક્તવ્ય પૂરું કર્યું હતું.

હવે વિષયવિચારણી સમિતિ માટે સભ્યોની પર્મદગીનો વિધિ પાર પડતાં એ સમિતિએ શાળાના યોગાનમાં મળવાની સૂચના સાથે પરિષદની તે દિવસની બેઠક વિસર્જન થઈ. વિષયવિચારણી સમિતિમાં પર્મદ થયેલા સભ્યો ઉપરાંત અન્ય પ્રતિનિધિઓને પણ પ્રેક્ષક તરીકે હાજર રહેવું હોય તો તેમ કરવાની છૂટ રખાઈ હતી.

વિષયવિચારણી સમિતિનું કામકાજ

વિષયવિચારણી સમિતિનું કામ ૬૧ વાગે શરૂ થતાં પ્રાંતમાંથી આવેલી જુદી જુદી સમાનઅર્થી દરખાસ્તો પરથી તૈયાર કરેલા મુસદ્દાઓ એકે એકે વાચનમાં લેવાઈ તીખી મીડી ચર્ચા પછી ગ્રાહ્ય ગણાયા વા પડતા મૂકાયા. આવેલી દરખાસ્તોમાં ખાતા તરફથી મૂકાયેલા નવીન અંકુશો પાછા જેવી લેવા સંબંધી યાને સૂચના નં. ૩૭૧, ૩૭૬ ને ૩૮૮ નો અમલ બંધ પાડવા બાબતની, મદિલા પુસ્તકાલય માટે સરકાર મદદનું ધોરણ વધારવા માટેની, આસાપત્રિકાનો સામાન્ય વિભાગ તથા 'વ્યાયામ' માસિક સરકાર ઋણે પુસ્તકાલયોને મળવા બાબતની, ગ્રામપંચાયતોની મદદ ડીસેમ્બર આખર સુધીમાં મળી જાય તેવા અર્થ વધવા બાબતની, ગ્રામપંચાયતો તરફથી ખરીદાતાં પુસ્તકો ગામાત પુસ્તકાલયોને મળવા બાબતની, શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળાનાં પ્રકાશનોની ૭૫ નકલો ગ્રામ પુસ્તકાલયોને મફત મળવાનું ધોરણ બંધ પડ્યું છે તે પુનઃ ચાલુ કરાવવા બાબતની, શાળા વિનાનાં ગામોને પણ વાચનાલયોનો લાભ આપવાની બંધ પડેલી નીતિ ચાલુ કરવા બાબતની, તથા શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો લાભ બહુગા પ્રમાણમાં લેવડાવવા અને અત્ર પ્રજને લાગ્યોદય પોલીસી જેવી લક્ષ્યાવક યોજનાઓના ભોગ થતી બચાવવા માટે પ્રયત્ન કરવા સંબંધીની મુખ્ય હતી. તેમાં ખાતા તરફથી મૂકાયેલા અંકુશ ઉપરથી લેવા બાબતની દરખાસ્તો પર તીવ્ર ઉદ્ઘોષો આ સમિતિમાં પણ થયો હતો. લોકલાગણી અહિં એટલી તેજ હતી કે ખાતાના વહિવટી તંત્રને લગતા પ્રશ્નોનું નિર્ધારણ કરાવી લેવાની સત્તા રાજ્યમંડળને સોંપવાનું સૂચન અગ્રાહ્ય ગણાઈ ખુદશી બેઠકમાં ઠરાવ રૂપે જ લોકલાગણી પ્રદર્શિત કરવાનું બહુમતે ઉચિત ગણાયું હતું. આ સ્વીકારાયેલા મુસદ્દા ઉપરાંત પુનઃ સગ મંડળના અધ્યક્ષાવક મંડળમાં નવસારી ઓળંગા કોષ સભ્ય નહિ હોવા બદલ અસંતોષ મોંઘાવવારી દરખાસ્ત શ્રી મોતીલાલ સાહેબના " તમે કોષ આવવા તૈયાર હો તો એક બે નહિ પણ બધાય સભ્યો તમારા પ્રાંતમાંથી લેવાય તેવી અનુકૂળતા કરાવી દેવા મારી તૈયારી છે " એ કથન પછી, ગ્રામ પંચાયતની મદદની ટકાવારીનું ધોરણ રદ કરાવવા સંબંધી દરખાસ્ત રાજ્ય શ્રી દેવલાલ વકીલના ખુલાસા પછી, તથા મદિલા પુસ્તકાલયના વહિવટી નિયમોમાં છૂટછાટ મૂકાવવા સંબંધી દરખાસ્ત યોગ્ય ચર્ચા પછી પાછી જેવી લેવાઈ હતી.

આભાર અને શોક પ્રદર્શનના ઠરાવો સાથે કુલ ૧૬ ઠરાવો નક્કી કરી રાત્રે ૮૧૧ ને શુભરે વિષયવિચારણી સમિતિ વિખરાર્ષ, તે વખતે બહાર પરિવહનપદમાં ને મંડપ બહાર પ્રચંડ મેદની રેડિયો, વ્યાયામપ્રયોગ, તથા વ્યાખ્યાનશ્રવણનો રમ માણતો એકત્ર થઈ હતી.

બીજા દિવસનું કામકાજ

બીજા દિવસના કાર્યક્રમમાં સવારે ૮ થી ૮.૧૫ ના સમયમાં ગ્રામ કીર્તનને સ્થાન હોષ પરિપક્વનું કામ હતું તે પ મિનિટે નિર્બંધ વાચનથી શરૂ થયું. પરિપદ માટે કુલ ૪ નિર્બંધો લખાઈ આવ્યા હતા: (૧) શ્રીયુત મણિભાઈ દિવેદીનો ‘પુન પ્રવૃત્તિ વ્યાપક કેવી રીતે બનાવાય ?’ એ નામનો (૨) પદ્મસાધુના છોટુભાઈ ઝીણુભાઈનો “આપણું સાહિત્ય કેવું હોવું જોઈએ ?” એ વિષયનો (૩) મીસ ‘નોશાકરી પીલા’નો “મહિલાઓ અને પુસ્તકાલયો” એ નામનો, અને (૪) કલોલ વિભાગ શાળાધિકારી કચેરીના કારકુન ગોવિંદલાલ ભટ્ટનો “પુસ્તકાલયોમાં તેના નેતાઓનાં કર્તવ્યો” એ નામનો. પૈકી મણિભાઈનો નિર્બંધ પરિપદ આગળ વાંચી સંભળાવવાની રજા અપાઈ, અને એ તેમજ આવેલા બીજા નિર્બંધો પુસ્તકાલય માસિકમાં યથાવકાશે પ્રસિદ્ધ કરાશે, એવું જાહેર કરાયું. નિર્બંધવાચન પૂરું થતાં પરિપદની યાદગીરીમાં ઓરણા પુન ના મંત્રી અને શાળાશિક્ષક રા. મોરારજી કાળીદાસ, તથા નનસાડના રા. લક્ષ્મીભાઈ એ દરેક તરફથી રૂ. ૧૦૧) નાં ટ્રસ્ટ ફંડ ઓરણા પુસ્તકાલયને અપાવાની જાહેરાત થઈ તે રૂપિયા ૨૦૨) તેજ ધડીએ પુન સં સં મંડળની વ્યવસ્થાપક સમિતિના પ્રમુખ રા. મોતીભાઈ સાહેબને હવાલે કરી દેવાયા.

આ બધો પરચુરણ વિધિ પતી જતાં ૯-૩૫ વાગે ઠરાવો પસાર કરવાનું કામ હાથ ધરાયું તે આગલી રાત્રે વિષયવિચારણી સમિતિએ સ્વીકારેલા સોળે ઠરાવો યથાયોગ્ય વિવેચન પછી સર્વાનુમતે પસાર થયા.

ઠરાવો પરનાં વિવેચનો

પસાર થયેલા બધા જ ઠરાવો ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર છપાયા છે. પૈકી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો આભાર માની દીર્ઘાયુ ઇચ્છવાનો ૧ લો, તથા મી. ન્યુટન મોહન દત્ત, શ્રી દેવીદાસ હ. શાહ, તથા સાક્ષરરત્ન શ્રી નરસિંહરાવ દિવેદીઆના અવસાન બદલ ખેદ પ્રદર્શિત કરનારો ૨ જો ઠરાવ બીનચર્ચાસ્પદ હોઈ પ્રમુખસ્થાનેથી રજુ કરાયા તે સ્વીકારાયા. ઠરાવ નં. ૨ મંજુર રાખતી વખતે આખી સભાને ઉભી કરવામાં આવી હતી. બાદ પુસ્તકાલય ખાતાની સૂચના નં. ૩૭૮ ૨૬ કરવા સંબંધી ઠરાવ નં. ૩ ની રજુઆત કરતાં ખાતાના મહુર્મ અધિકારીઓ મી. બોર્ડન અને કુડાલકરની નીતિની યાદ આપી રા. રા. કેનેથલાલ મજમુદારે જણાવ્યું કે “મદદમંજુરીના ધોરણમાં કાયમ ફંડની કળે કળે ધુસાડપણી આંટ જેવા અંકુશ પ્રવૃત્તિના કિતના છે એમ માની ચકાવી લેવાયા માટે જ શું પ્રજાએ શું વાંચ્યું તે શું ન વાંચ્યું એ કહેવાનો હક્ક પણ સરકારસ્વાધીન કરી લેવા સાફ આ નવીન અંકુશ મૂકાયો છે ? વાંધાભર્યું સાહિત્ય હોય તો તેની સામે પ્રતિબંધ જાહેર કરવાની સત્તા સરકારને છે જ. એ પ્રમાણે જાહેર થયેલા સાહિત્યનો ફેલાવો બેશક અંકુશને પાત્ર છે. પણ ખાતાએ મંજુર રાખેલાં પત્રો પુસ્તકો મંગાવવાના કામે પણ આવી કડક નીતિ શાને અપભ્યાર કરાઈ છે તે નયો સમજી શકાવું. બીજા પ્રતિમાં પણ આ સૂચના સામે ઉદાપોહ મળ્યો છે, તે જોતાં મૂકાણે અંકુશ સદંતર રદ કરવા ખાતાના અધિકારી સાહેબને મારો આગ્રહભરી ભલામણ છે ”

સદર ઠરાવનું કઠોરના વકીલ રા. મનહરલાલે અસરકારક રીતે સમર્થન કરતાં જણાવ્યું કે “ ખાતાએ લલામણુ કરેલાં પત્રો કે પુસ્તકો ભેટ તરીકે સ્વીકારતાં પણ ખાતાની પરવાનગીની અપેક્ષા સૂચવનારો આ સૂચના નં. ૩૭૮ સામે દરેક ખૂણામાંથી ખૂબ સૂઝાર્થ છે. તે પરથી જ સમજી શકાશે કે એ સૂચના કેવી અવ્યવહાર ને અસંતોષજનક છે. વાંધાભરેલા સાહિત્યની યાદી સરકાર તરફથી પ્રગટ થતાં જ તેવું સાહિત્ય હોય તોયે ખસેડી લેવામાં આવે છે. તો પછી આ નવા અંકુશની જરૂર જ ક્યાં છે ? ખાતા પર કદાચ ઉપરી અમલદારોનું દબાણ હોય તો તેમની આગળ આપણી લાગણી રજુ કરવાના કામે પણ આ ઠરાવ સાધનરૂપ થાય તેમ છે. માટે તેને સ્વીકારી લેના વિનંતિ કરું છું. ”

ઠરાવમાંના લલામણુ શબ્દ તરફ ખાસ લક્ષ્ય ખેંચી શ્રીયુત મણિલાલ દિવેદીએ ઠરાવ મજકુરને વિશેષ અનુમોદન આપ્યા બાદ તે સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર થયો હતો.

બાદ ખાતાએ મંજુર રાખેલાં પત્રો માસિકોમાંથી મનગમતાં પત્રોની મનગમતી નકલો પરભારા ખરીદવા સંબંધી કર્યા પુસ્તકાલયોની છૂટ છીનવી લેનારી સૂચના નં. ૩૭૧ નો અમલ બંધ પાડવાની વિનંતિ કરતો ૪ થો ઠરાવ નવસારીના વકીલ રા. મનગલાલ ઝીણાલાલએ રજુ કર્યો ને તે પરના વિવેચનમાં જણાવ્યું કે “ આ બાબતમાં પ્રાંત ને કર્યા પુસ્તકાલયોને આજ સુધી છૂટ હતી. પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકો સારાસારનો વિચાર કરીને જ ક્યાં પત્રોની કેટલી નકલ મંગાવવી તે નક્કી કરતા હતા. ગુજરાતી ઉપરાંત અંગ્રેજી, મરાઠી, હિંદી સાહિત્ય, તેમજ બાલસાહિત્યને પણ તેમાં યોગ્ય સ્થાન અપાતું. ખાતું સ્થપાયું ત્યારથી તે આજ સુધી આ વહિવટ હતો. એનો ગેરઉપયોગ થવાના દાખલા મળ્યા હોય ને આવો અંકુશ મૂકાય તો તે વાજબી પણ ગણાય. પણ તેને અંભાવે આવા અંકુશની જરૂર નથી જ. લોકપસંદગીનું ધોરણ બંધ થવાથી નિભાવ માટે જરૂરી લોકમદદ ઉભી કરતાં અમારે જે મુશ્કેલીઓ અનુભવવી પડશે તેનો ખ્યાલ તો અમને જ હોય. એ બાબતમાં આ સૂચના આડખીલીરૂપ નીવડશે એવી લોકલાગણી છે તે હું ભારપૂર્વક દર્શાવું છું. ”

ઠરાવને અંતઃકરણપૂર્વક ટેકો આપતાં મી. ગણુદેવીઆએ જણાવ્યું કે “ ૨૫ વર્ષ જેટલી લાંબી મુદતથી ભોગવાતા હક્કને તો સરકાર પણ custom (રિટ) તરીકે ગણી માન્ય રાખે છે. તો પછી આ અંકુશ વાજબી કેમ જ લેખાય ? આશા છે કે ખાતાના અમલદાર રૂબરૂ ખુલાસો કરશે ને સૂચના પાછી ખેંચાયલી જાહેર કરી આભારી કરશે. ”

“ આજ સુધી કર્યાઓનું તંત્ર સરળ રીતે ચાલતું હતું પણ આ સૂચનાથી અંગવડો ઉભી થઈ છે ” એમ કહી કઠોરના રા. બાપુલાલ મકનજીએ વિશેષ અનુમોદન આપ્યા બાદ રા. કૃતિલાલલાલએ ટકોર કરી કે “ વાંધાભર્યા સાહિત્ય સામે પ્રતિબંધ ફરમાવવાની સરકારને સત્તા છે જ. એવી જાહેરાતને અંભાવે સરકારની પ્રતિષ્ઠા નેપમાય છે. ખાતાએ શા માટે એવી જવાબદારી હોરી લેવી ? એ દષ્ટિએ જ આપણે આપણો આ વિરોધી સર નોંધાવીએ છીએ. ”

થયેલાં વિવેચનો પર અભિપ્રાય ઉચ્ચારતાં પ્રમુખસાહેબે પણ લલામણુ શબ્દ પર ભાર મેલી જરૂર હોય તો ઉપરી ખાતાની પરવાનગી મેળવીને પણ મૂકાયલો અંકુશ દૂર કરવાજોગો છે એમ જણાવ્યું હતું.

અત્રે મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રાંગણેકર સાહેબે પોતા તરફનો ખુલાસો રજુ કરવાની તક લઈ નીચે પ્રમાણેનો લેખી ખુલાસો વાંચી સંભળાવ્યો :—

શ્રી રાંગણેકર સાહેબનો ખુલાસો (શબ્દશઃ)—

“ મે. પ્રમુખ સાહેબ, પ્રતિનિધિ બંધુઓ, સભ્ય ગૃહસ્થો અને સન્નારીઓ !

આપના આગળ રજુ થયેલા કરાવ વિરૂદ્ધ મારે કાંઈ બોલવું નથી; પરંતુ તે કરાવની બાબતમાં જે ચર્ચાઓ થઈ તે સંબંધમાં ખાતા તરફથી કેટલોક ખુલાસો થવાની જરૂર છે એમ જણાય છે. અને તે ફરજ હું ન બળવું તો મેં મારું કર્તવ્ય ન કર્યું એમ મને લાગતું હોવાથી હું આપના આગળ ખુલાસા રૂપે બે શબ્દો કહેવા ઉભો થયો છું. હું કાંઈ વક્તા નથી અને તેથી ખુલાસા રૂપ લાપણું કરી શકું તેમ નહિ હોવાથી મને યોગ્ય લાગે એ ખુલાસો આ લખાણરૂપે મેં લખી કાઢ્યો છે અને તે હું આપ સૌને વાંચી સંભળાવવા માટે રજૂ કરું છું.

ખાતાનો સરકયુલર નં. ૩૭૮ કે જેના ઉપર આપે ચર્ચા સાંભળી, તે સરકયુલર કાઢવાનો મુખ્ય હેતુ તો પુસ્તકાલયોએ બજેટમાં ફેરફાર કરવા સંબંધમાં ખાતા બોડે નાહક લખાપડી ન કરવી એજ છે. આવેલાં બજેટો મંજૂર કરતી વખતે તેમાં જે ફેરફારો કર્યા છે, તે મોટા ભાગે પત્રો-માસિકોની યાદીઓમાં જ છે. બીજા જે કેટલાક ફેરફારો કર્યા હોય તે રહેજ નજીવી બાબતોમાં કરેલા હશે. અને તેમાં કોઈ પુસ્તકાલયને તકરાર કરવા કે નાખુશ થવા કાંઈ ખાસ કારણ હશે એવું અમને લાગતું નથી. પત્રો, માસિકોમાં જે ફેરફાર કર્યા છે તે કાંઈક હેતુથી કર્યા છે, અને તે હેતુ સૌ કોઈને ગમે એવો ન લાગવાથી તે ફેરફારો સંબંધે લખાપડી ન થાય એ અમને ઇષ્ટ જણાયું. અમારી પાસે આવેલાં બધાં જ બજેટો દિવાળીની રજા પડતાં પહેલાં-તા. ૮મી નવેમ્બર પહેલાં જ મંજૂર કરી દીધેલાં હતાં. ત્યારથી તે સરકયુલર બહાર પાડતાં સુધી એટલે લગભગ તા. ૧૨મી ડીસેમ્બર સુધી અમે પેપરો-માસિકોમાં કરેલા ફેરફાર સંબંધમાં એટલાં બધાં લખાણો અમારા ઉપર આવવા માંડ્યાં કે તેથી અમારા કારકુનો તેનો આવકમવક કરતાં, તેના જવાબો આપતાં કે અમે પોતે સંઘીઓ કરવામાં પણ પહોંચી વળીએ તેમ નહતું. તેથી આવાં નાહક લખાણો અમારી પાસે આવે, તેના ઉપર અંકુશ મૂકવાની અમને ફરજ પડી. અને અમુક પેપરો પુસ્તકાલયોમાં ન જાય એ હેતુ ત્રાજ રાખ્યો કે એ પેપરો અન્ય રીતે પુસ્તકાલયોમાં ન મૂકાય અને ન પેસે એવી તજવીજ કરવાની પણ જરૂર જણાઈ. એટલે કોઈ પણ પેપર અગર સાથે સાથે પુસ્તક પણ બેટ તરીકે બારોબાર સ્વીકારના ઉપર અંકુશ મૂક્યો. પુસ્તકો ઉપર અંકુશ મૂકવાના કારણમાં દાખલા તરીકે એક જ વાત કહું તો બસ યશ એવી મારી માન્યતા છે. ધર્ણા-ખર્ચા મામ પુસ્તકાલયોએ ‘કાળરાત્રીનું’ ખુની ખંજર’ એ પુસ્તકની માત્રાથી કરી હતી તે માગણી અમે નામંજૂર રાખી, એટલે તે પુસ્તક પુસ્તકાલયમાં ન પેસે એવી તજવીજ કરવાની અમને જરૂર જણાઈ. મામડાંના શિક્ષકોમાંથી ધણા ‘પુસ્તકાલય’ માસિક પૂરતું વાંચતા નથી. જે વાંચે છે તે માત્ર સરકયુલરો વાંચે છે અને તે પણ વાંચેલા સરકયુલરો પેપરો પ્રમુખ

સદર ઠરાવનું ટકોરના વકીલ રા. મનહરલાલે અસરકારક રીતે સમર્થન કરતાં જણાવ્યું કે “ ખાતાએ ભલામણ કરેલાં પત્રો કે પુસ્તકો ભેટ તરીકે સ્વીકારતાં પણ ખાતાની પરવાનગીની અપેક્ષા સૂચવનારો આ સૂચના નં. ૩૭૮ સામે દરેક ખૂણામાંથી ખૂમ સૂઝાઈ છે. તે પરથી જ સમજી શકાશે કે એ સૂચના કેવી અવ્યવહાર ને અસંતોષજનક છે. વાંધાભરેલા સાહિત્યની યાદી સરકાર તરફથી પ્રગટ થતાં જ તેવું સાહિત્ય હોય તોયે ખસેડી લેવામાં આવે છે. તો પછી આ નવા અંકુશની જરૂર જ ક્યાં છે ? ખાતા પર કદાચ ઉપરી અમલદારોનું દબાણ હોય તો તેમની આગળ આપણી લાગણી રજુ કરવાના કામે પણ આ ઠરાવ સાધનરૂપ થાય તેમ છે. માટે તેને સ્વીકારી લેવા વિનંતિ કરું છું. ”

ઠરાવમાંના ભલામણ શબ્દ તરફ ખાસ લક્ષ્ય ખેંચી શ્રીયુત મણિભાઈ દિવેદીએ ઠરાવ મજકુરને વિશેષ અનુમોદન આપ્યા બાદ તે સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર થયો હતો.

બાદ ખાતાએ મંજુર રાખેલાં પત્રો માસિકોમાંથી મનગમતાં પત્રોની મનગમતી નકલો પરભારા ખરીદવા સંબંધી કર્યા પુસ્તકાલયોની છૂટ છીનવી લેનારી સૂચના નં. ૩૭૧ નો અમલ બંધ પાડવાની વિનંતિ કરતો ૪ થો ઠરાવ નવસારીના વકીલ રા. મનભાઈ ઝીણાભાઈએ રજુ કર્યો ને તે પરના વિવેચનમાં જણાવ્યું કે “ આ બાબતમાં પ્રાંત ને કર્યા પુસ્તકાલયોને આજ સુધી છૂટ હતી. પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકો સારાસારનો વિચાર કરીને જ ક્યાં પત્રોની ટેટલી નકલ મંગાવવી તે નક્કી કરતા હતા. ગુજરાતી ઉપરાંત અંગ્રેજી, મરાઠી, હિંદી સાહિત્ય, તેમજ બાલસાહિત્યને પણ તેમાં યોગ્ય સ્થાન અપાતું. ખાતું સ્થપાયું ત્યારથી તે આજ સુધી આ વહિવટ હતો. એનો ગેરઉપયોગ થવાના દાખલા મળ્યા હોય ને આવે. અંકુશ મૂકાય તો તે વાજબી પણ ગણાય. પણ તેને અર્ભાવે આવા અંકુશની જરૂર નથી જ. લોકપસંદગીનું ધોરણ બંધ થવાથી નિભાવ માટે જરૂરી લોકમદદ ઉભી કરતાં અમારે જે મુશ્કેલીઓ અનુભવવી પડશે તેનો ખ્યાલ તો અમને જ હોય. એ બાબતમાં આ સૂચના આડખીલીરૂપ નીવડશે એવો લોકલાગણી છે તે હું ભારપૂર્વક દર્શાવું છું. ”

ઠરાવને અંતઃકરણપૂર્વક ટોકો આપતાં મી. ગણુદેવીઆએ જણાવ્યું કે “ ૨૫ વર્ષ જેટલી લાંબી મુદતથી ભોગવાતા હક્કને તો સરકાર પણ custom (રિઠિ) તરીકે ગણી માન્ય રાખે છે. તો પછી આ અંકુશ વાજબી કેમ જ લેખાય ? આશા છે કે ખાતાનો અમલદાર રૂબરૂ ખુલાસો કરશે ને સૂચના પાછી ખેંચાયલી જાહેર કરી આભારી કરશે. ”

“ આજ સુધી કર્યાઓનું તંત્ર સરળ રીતે ચાલતું હતું પણ આ સૂચનાથી અગવડો ઉભી થઈ છે ” એમ કહી ટકોરના રા. બાપુભાઈ મકનજીએ વિશેષ અનુમોદન આપ્યા બાદ રા. કનૈયાલાલભાઈએ ટકોર કરી કે “ વાંધાભર્યા સાહિત્ય સામે પ્રતિબંધ દરમાવવાની સરકારને સત્તા છે જ. એવો જાહેરાતને અભાવે સરકારની પ્રતિષ્ઠા નોખમાય છે. ખાતાએ શા માટે એવો જવાબદારી હોારો લેવી ? એ દૃષ્ટિએ જ આપણે આપણો આ વિરોધી સૂર નોંધાવોએ છીએ. ”

થયેલાં વિવેચનો પર અભિપ્રાય ઉચ્ચારતાં પ્રમુખસાહેબે પણ ભલામણ શબ્દ પર બાર મેલી જરૂર હોય તો ઉપરી ખાતાની પરવાનગી મેળવીને પણ મૂકાયતો અંકુશ દૂર કરવાજોવા છે એમ જણાવ્યું હતું.

અત્રે મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી રાંગણેકર સાહેબે પોતા તરફનો ખુલાસો રજુ કરવાની તક લઈ નીચે પ્રમાણેનો લેખી ખુલાસો વાંચી સંભળાવ્યો :—

શ્રી રાંગણેકર સાહેબનો ખુલાસો (શબ્દશઃ) :—

“ મે. પ્રમુખ સાહેબ, પ્રતિનિધિ બંધુઓ, સભ્ય ગૃહસ્થો અને સન્નારીઓ !.

આપના આગળ રજુ થયેલા ઠરાવ વિરૂદ્ધ મારે કાંઈ બોલવું નથી; પરંતુ તે ઠરાવની બાબતમાં જે ચર્ચાઓ થઈ તે સંબંધમાં ખાતા તરફથી કેટલોક ખુલાસો થવાની જરૂર છે એમ જણાય છે. અને તે ફરજ હું ન બળવું તો મેં મારું કતોવ્ય ન કર્યું એમ મને લાગતું હોવાથી હું આપના આગળ ખુલાસા રૂપે બે શબ્દો કહેવા ઉભો થયો છું. હું કાંઈ વક્તા નથી અને તેથી ખુલાસા રૂપ લાપલ્સ કરી શકું તેમ નહિ હોવાથી મને યોગ્ય લાગે એ ખુલાસો આ લખાણરૂપે મેં લખી કાઢ્યો છે અને તે હું આપ સૌને વાંચી સંભળાવવા માટે રજૂ લઉં છું.

ખાતાનો સરકયુલર નં. ૩૭૮ કે જેના ઉપર આપે ચર્ચા સાંળળી, તે સરકયુલર કાઢવાનો મુખ્ય હેતુ તો પુસ્તકાલયોએ બજેટમાં ફેરફાર કરવા સંબંધમાં ખાતા બોર્ડે નાહક લખાણ પડી ન કરવી એજ છે. આવેલાં બજેટો મંજૂર કરતી વખતે તેમાં જે ફેરફારો કર્યા છે, તે મોટા ભાગે પત્રો-માસિકોની યાદીઓમાં જ છે. બીજા જે કેટલાક ફેરફારો કર્યા હોય તે રહેજ નજીવી બાબતોમાં કરેલા હશે. અને તેમાં કોઈ પુસ્તકાલયને તકરાર કરવા કે નાખુશ થવા કાંઈ ખાસ કારણ હશે એવું અમને લાગતું નથી. પત્રો, માસિકોમાં જે ફેરફાર કર્યા છે તે કાંઈક હેતુથી કર્યા છે, અને તે હેતુ સૌ કોઈને ગમે એવા ન લાગવાથી તે ફેરફારો સંબંધે લખાણ પડી ન થાય એ અમને ધ્રુષ્ટ જણાયું. અમારી પાસે આવેલાં બધાં જ બજેટો દિવાળીની રજા પડતાં પહેલાં-તા. ૮મી નવેમ્બર પહેલાં જ મંજૂર કરી દીધેલાં હતાં. ત્યારથી તે સરકયુલર બહાર પાડતાં સુધી એટલે લગભગ તા. ૧૨મી ડીસેમ્બર સુધી અમે પેપરો-માસિકોમાં કરેલા ફેરફાર સંબંધમાં એટલાં બધાં લખાણો અમારા ઉપર આવવા માંડ્યાં કે તેથી અમારા કારકુનો તેના આવકગ્નવક કરતાં, તેના જવાબો આપતાં કે અમે પોતે સંહીઓ કરવામાં પણ પહોંચી વળીએ તેમ નહતું. તેથી આવાં નાહક લખાણો અમારી પાસે આવે, તેના ઉપર અંકુશ મૂકવાની અમને ફરજ પડી. અને અમુક પેપરો પુસ્તકાલયોમાં ન જાય એ હેતુ ગ્રાહ્ય રાખ્યો કે એ પેપરો અન્ય રીતે પુસ્તકાલયોમાં ન મૂકાય અને ન પેસે એવી તજવીજ કરવાની પણ જરૂર જણાઈ. એટલે કોઈ પણ પેપર અગર સાથે સાથે પુસ્તક પણ બેટ તરીકે બારોબાર સ્વીકારવા ઉપર અંકુશ મૂક્યો. પુસ્તકો ઉપર અંકુશ મૂકવાના કારણમાં દાખલા તરીકે એક જ વાત કહું તો બસ થશે એવી મારી માન્યતા છે. ઘણાં-ખરો મામ પુસ્તકાલયોએ ‘કાળરાત્રીનું’ ખુની ખંજર’ એ પુસ્તકની મામણી કરી હતી તે માગણી અમે નામંજૂર રાખી, એટલે તે પુસ્તક પુસ્તકાલયમાં ન પેસે એવી તજવીજ કરવાની અમને જરૂર જણાઈ. ગામડાંના શિક્ષકોમાંથી ઘણા ‘પુર. હે. એ. માસિક પૂરતું વાંચતા નથી. જે વાંચે છે તે માત્ર સરકયુલરો વાંચે છે અને તે પણ માત્ર સરકયુલરો પરેપરા સમજી

ખુલાસો વંચાઈ રહેતાં મી. ગણદેવીઆએ ચાલુ સાલે મરાઠી પેપરો વગર માએ પણ કેમ ધુસાડાયા છે તે સંબંધમાં અપાયલા ખુલાસાને અનુલક્ષી જણાવ્યું કે “પ્રાંત અને કરખાનાં સ્થળોમાં તો મુસ્લીમ, ખ્રીસ્તી, શીખ વગેરેની પણ વસ્તી હોય. તે બધા તરફથી પણ આવો જ આગ્રહ કાઢ આગળ કરે તો તો ભારે મુશ્કેલી ઉભી થાય.”

એ પર મે. પ્રમુખશ્રીએ “પ્રશ્ન કેમનો નથી પણ લાધાનો છે” એમ જણાવી “મને પોતાને તો ખુલાસો એકંદર રીતે સમાધાનકારક લાગે છે, અને વળી આપણે ઠરાવ પણ પસાર કરીએ છીએ એટલે તેમાંની બલામણુનો વિચાર પણ ખાતા તરફથી થશે જ” એ શબ્દો સાથે ઠરાવ પસાર થયેલો જાહેર કર્યો.

આ તળકે શ્રી રાંગણેકર સાહેબ તરફથી “બલામણુનો વિચાર તો ખાતું જરૂર કરશે” એવું આશ્વાસન મળતાં તેને શ્રોતાજનોએ તાળીઓના ગડગડાટ સાથે વધાવી લીધું હતું.

ત્યારબાદ ફરતા પુ. ની પેટીઓ મોકલવામાં ઉભી થએલી અડચણ ટાળવાની વિનંતિ કરતો પમો ઠરાવ યથાયોગ્ય વિવેચન સાથે રજુ કરાયો ને તેને અનુમોદન મળતાં પસાર કરાયો. અનુમોદનના વક્તવ્યમાં વેળાછાના કાર્યકર શ્રી મણિલાલ મોદીએ જણાવ્યું કે “મૂકાયેલી આંટ ફરતા પુસ્તકાલયના પ્રચારમાં વિનંતી હોય પીછેહઠ કરવા સમ્માન છે. અમુક દિવસોએ જ પેટીઓ વડોદરે પહોંચતી કરવાની જવાબદારી લદાઈ છે. પણ તેમ કરવામાં મંત્રાઓની મુશ્કેલીઓનો ખ્યાલ નથી રખાયો. લાંબે પદે આવેલા સ્ટેશને પેટીઓ કાઢની સાથે પહોંચતી કરવાની હોય, સોમવારે મળી જવા માટે રવિવારે છુટીંગ થવું જ જોઈએ અને રવિવારને દિવસે છુટીંગ સ્વીકારવાને નિયમથી વાંધા આવે ત્યારે અગર તો અમરેલી પ્રાંત જેવા અધેનાં સ્ટેશનોએથી આવતાં વચમાં જકાતને કારણે રોકાણ થતાં પેટી પહોંચતાં વિલંબ થાય ત્યારે તે વાંકે મેવાલાવે કામ કરનારાને ડેમરેજનો ભાર સોસવાની શિક્ષા સહન કરવી પડે એ ફરમાન છેક જ નિસ્તાહજનક છે. માટે મૂકાયેલી આંટ દૂર થવા ખાસ વિનંતિ છે.”

બાદ મહિલા પુસ્તકાલયોની ગ્રાન્ટનું ધોરણ વધારી આપવા સંબંધી ફઠો ઠરાવ તે મોકલનાર નવસારી માંદલા પુ.ના ઉત્સાહી મંત્રી શ્રીમતી બાયમાય દાણુની ગરહાજરીમાં શ્રી કનૈયાલાલભાઈએ રજુ કરી માગણી આદા ગણુવાની અગત્ય પ્રતિપાદન કરી.

ઠરાવને શ્રીયુત કસનજી વડીસે અનુમોદન આપ્યું ને વિવેચનમાં જણાવ્યું કે “આ કામે મુશ્કેલ પત્રકારોએ ખાતાની મદદે આવવું જોઈએ. દલીલો કરીને, બજેટ વધરાવીને પણ આ માગણી સંતોષવા શ્રીમંત સરકાર પાસે મંજૂરી મેળવાય એ ખાસ પ્રયત્નોયોગ્ય છે. સ્ત્રીઓના લાભની આ લડત ઉપાડી લેવા હું શ્રી રાંગણેકર સાહેબને વિનંતિ કરું છું.”

એ પછી શિષ્ટવાચનની ખૂંટીકાનો લાભ લેવા લેવડાવવા વિષેનો ૭મો ઠરાવ શ્રીમાન મોતીલાલ સાહેબે રજુ કરી પરીક્ષાતી યોજનાનો ઉદ્દેશ, ૧૨મી પરીક્ષા માટે ફરિયા પુસ્તકોમાંના પ્રસંગોના રસમય દાખલા આપી સમગ્રવ્યો ને પ્રભાવક વાણીમાં જાહેર કર્યું કે “પ્રજનનું

જીવન ઉન્નત બનાવવું હોય તો શિષ્ટવાચન છૂટથી વંચાવવું જોઈએ. માત્ર છાપાં વાંચીને-મેચમાં કોણ જીત્યું, લડાઈ ક્યાં થઈ ને તે કેમ ચાલે છે, એટલું વાંચીને બેસી રહેવાથી પ્રગતિ થવાની નથી જ. ”

એ ઠરાવના ટેકામાં હળધરના રા. દુલ્લભજીએ અસરકારક વિવેચન કરી જાહેર કહ્યું કે “આવી આઠ પરીક્ષાઓમાં હું એટલો છું ને અનુભવથી કહું છું કે શિક્ષણશક્તિનો બડોળ વધારવા ખાતર પણ શિક્ષકોએ આ ઉપકારક યોજનાનો લાભ અવરય ઉઠાવવો જોઈએ. ”

બાદ “બ્યાયામ ” તેમ “આજ્ઞાપત્રિકા ” નો લાભ સરકારખર્ચે મળવા સંબંધી ટમે ને દમો ઠરાવ તથા પંચાયતોના બડોળમાંથી ખરીદાતાં સર્વોપયોગી પુસ્તકો સ્થાનિક પુસ્તકાલયોને ભાંપવા સંબંધીનો ૧૦મો ઠરાવ યથાયોગ્ય વિવેચનો સાથે રજુ થયા, અનુમોદાયા ને સ્વીકારાયાં પછી ગરીબ અસાન પ્રજાને પ્રલોભનકારી યોજનાઓમાં ફસાઈ પડી પાંચમાલ થતી બચાવવાની અગત્ય પૂરવાર કરનાર ૧૧મા ઠરાવનું મહત્ત્વ દાખલા દલીલો સાથે રજુઆત કરનાર તથા અનુમોદન આપનારાએ સમજાવ્યું. તે પર અભિપાય ઉચ્ચારતાં પ્રમુખશ્રીએ, લલલલા બાહોશ ને સમજી માણસો પણ એકદમ માલદાર બની જવાની લાલચમાં કેવા ફસાઈ પડે છે તેનાં દૃષ્ટાંત તરીકે ના. મનુભાઈ સાહેબના ભાઈ વિનોદ મહેતા જેવા કેળવણી માણસ પણ સ્વીઝર્લેન્ડના મોંટ્રી કાર્લો નામના જુગારખાનામાં એવા જ પ્રકારની એક કંગાળોના ભોગ કેવી રીતે થઈ પડ્યા હતા તે કિસ્સો સમજાવ્યો, ને Boys don't grow be in hurry યાને ‘બચ્ચાઓ તાલેવર થઈ જવાની ઉતાવળ કરશો મા ’ એ સૂત્રના ઉચ્ચારણ સાથે એવા ફંદામાં ન ફસાવાનો ને અન્યને ફસાતાં બચાવી લેવાનો બોધ આપ્યો હતો.

એ પછી ૧૨-૧૩ નંબરોના ઠરાવો પણ રીતસર સ્વીકારાયા બાદ પ્રમુખશ્રીને શુભ હરો સંવાદ ગરબામાં ઉતરેલાં બાલ બાલિકાઓને પીત્તળનાં વાસણની વ્હાણી વહેંચાવાનો વિધિ થયો, ને તે પછી કાર્યક્રમમાં ક્યાં પ્રભાણે પ્રમુખશ્રીએ નીચેની મતલબનું ઉપસંહારનું વકતવ્ય કહ્યું. :-

ઉપસંહારનું વકતવ્ય

પરિષદને સફળ રીતે પાર પાડી દેખાડવા બદલ ઓરણવાસીઓને ધન્યવાદ આપી પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું કે “ઓરણવાની આ મારી ઝણ મુલાકાત છે. એ ત્રણે પ્રસંગે નવી નવી પ્રગતિ થયેલી ઓરણમાં મેં દીડી છે. સહકારની કિંમત ઓરણવાસીઓ સારી રીતે સમજે છે એવી છાપ દરેક પ્રસંગે મારા પર પડી છે. ” પરિષદમાં થયેલાં વિવેચનો સંબંધમાં બોલતાં જણાવ્યું કે “ત્રાહિત સાંભળનારને સરકાર પ્રજા વચ્ચે અયગમણ ઉભી થઈ હોવાનો ભાસ થાય; પણ હું સારી પેઠે સમજું છું કે એવું નથીજ. વિવેચનોમાં ને દલીલોમાં જણાવણી ગરમી માત્ર લોકલાગણી અસરકારક રીતે પ્રદર્શિત કરવા પૂરતી જ છે. રાજ્ય ને પ્રજા જેવો બેદ યાને રાજ્યહિત ને પ્રજાહિતના જુદાપણા જેવું વડોદરા રાજ્યમાં છે જ નહિ. આદિ તો Rulers and Ruled see eye to eye યાને રાજા ને પ્રજાનાં દષ્ટિબિંદુ એક જ છે. એ

સુભાવના જાગૃત રહ્યા કરશે તો હજી પણ પ્રગતિ જરૂર સાધી શકાશે. શિષ્ટ વાચનનું મહત્ત્વ પીછાનીને તમે પોતે તેનું સેવન રાખજો ને વિદ્યાર્થીઓને સન્માર્ગે દોરજો. નકામું હલકું વાચન તો ઝેર સમાન છે. ધીરે ધીરે પણ તેની અસર તો ધીમા ઝેર સમાન જ નીવડે છે. માટે એવા હલકા સાહિત્યને તો તમારી અભરાધઓ પર સ્થાન જ ન મળવા દેશો. એમ કરાશે તો જ કાર્ય વધારે સફળ ને સુંદર રીતે પાર પાડી શકાશે. ”

એ પછી આભારપ્રદર્શનના છેલ્લા એ ઠરાવોનો આનંદમય વિધિ ઉદ્ઘાષ, પુલહારઅર્પણ ને રાજગીતના સુમધુર સરોદ અંતે પરિપક્વ કાર્ય સાંગોપાંગ પાર પડેલું જાહેર કરાયું.

અંતિમ ઉદ્ઘાર

મહેસાણા અને નવસારી પ્રાંતોની આ પરિષદોને પ્રતાપે, આણુસ્મા અને કામરેજ મહાસોની જનતામાં પ્રગટેલ જાગૃતિ અને ઉત્સાહનો લાલ લપ્, જે તે મહાલ તેમજ પ્રાંતના કાર્યકરો જે તે મહાસોનાં શાળાવાળાં જતાં પુસ્તકાલયો વિનાનાં ગામોએ ધોરણસરનાં પુસ્તકાલય ઉધાડી દેવડાવવાના પ્રયત્ન હાથ ધરશે, તો તેમાં સફળતા મળવાનો પૂરો સંભવ છે. જોષએ, એમાંથી કયો મહાલ આ કાર્યસિદ્ધિનું માન પ્રથમ આપી જાય છે ! ‘તાતે ઘાએ જ ધાર્યો ઘાટ ધડી શકાય’ એ સૂચ રખે વિસરાય !

ના. નં. ચોકસી.

નવસારી પ્રાંત ત્રીજી પુ. પરિષદ—ઝોરણા

સ્વાગત સભ્યોની ગામવાર સંખ્યા

(૧) ઝોરણા:-સત્તારીઓ ૭૧; સદ્ગૃહસ્થો ૪૦; (૨) ડુંગરા:-સન્નારીઓ ૨; સદ્ગૃહસ્થો ૧૧; (૩) સોમપુરા ૧૧; (૪) દેરોદ ૯; (૫) કોસમાડા ૩; (૬) વાવ ૯; (૭) દીધસ ૨૦; (૮) આસ્તા ૧૫; (૯) નગોડ ૬; (૧૦) રૂંઢવાડા ૨; (૧૧) વિહાણ ૧૦; (૧૨) જોખા ૧૦; (૧૩) કઠોર ૨૧; (૧૪) ખાનપોર ૧૦; (૧૫) મોવાછી ૨; (૧૬) સેગવા ૭; (૧૭) સેવણી ૪; (૧૮) વાંસડા રૂંઢી ૫; (૧૯) મીસંપોર ૧; (૨૦) વરીઆવ ૮; (૨૧) નેત્રંગ ૧૦; (૨૨) જોલવડ ૭; (૨૩) કામરેજ ૫; (૨૪) અપ્રામા ૩; (૨૫) ટીંળા ૧૫; (૨૬) કરજણ ૩; (૨૭) ધોરણ પારડી ૧૧; (૨૮) ધાતવા ૬; (૨૯) કોસમાડી ૪; (૩૦) વલણ ૫; (૩૧) રૂંઢ ૨; (૩૨) મોરથાણા ૨; (૩૩) નનસાડ ૧૦; (૩૪) દેલાડ ૫; (૩૫) ધળા ૧૨; (૩૬) ચીખલી ૫; (૩૭) હળધર ૮; (૩૮) પાડી ૧; (૩૯) કોળી ભારથાણા ૧; (૪૦) જાત ભારથાણા ૧; (૪૧) ઉલેલ ૧.

કુલ ૩૮૫

નવસારી પ્રાંત ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદમાં ભાગ લેનાર પ્રતિનિધિઓની યાદી (ફુલ ૧૭૧)

કામરેજ મહાલ ૧૦૮:—નરોત્તમભાઈ રામભાઈ ભાદા; ઇગનલાલ વલ્લભભાઈ આ-
સ્તા; આપુભાઈ મકનજી દેસાઈ કઠોર; મનહરલાલ જોડાલાલ વકીલ કઠોર; ચંદુલાલ મોતીલાલ
ભટ્ટ કઠોર; પરસોત્તમભાઈ લાઠીઆ ધોરણપારડી; અમૃતલાલ રવીશંકર અપ્પામા; રણછોડજી
પુશાલભાઈ અપ્પામા; પરાગજી વરજી નાયક કુંવેજીજી; ડાહ્યાભાઈ અમેલાલ નાયક વેળંજી; મણી-
લાલ વસનજી નાયક પરમ; ગુલાબભાઈ ડાહ્યાભાઈ પરમ; વલ્લભગીર રામગીર વલ્લભ; જીવણજી
મોતીરામ વલ્લભ; અમૃતગીર રામગીર ધાતવા; વસનજી મંગાભાઈ ધાતવા; શાંતીલાલ રવી-
શંકર જોખા; કેસુરભાઈ રામભાઈ દેલાડ; છોટુભાઈ કસનજી દેલાડ; ધીમતલાલ મણીશંકર
ટીંખા; કામેશ્વર હરેશ્વર વરીઆવ; જોડાભાઈ ઝવેરભાઈ ધાતવા; રતીલાલ કામેશ્વર કામરેજ;
મગનલાલ ડાહ્યાભાઈ શેખપુર; મોતીલાલ પુશાલભાઈ સામપુરા; લાલભાઈ માધવભાઈ સામ-
પુરા; મગનલાલ રણછોડજી નાયક સેવણી; ડાહ્યાભાઈ કરશનજી સેવણી; નારસિંહ જયસિંહ
સેવણી; ગોવિંદભાઈ પ્રભુભાઈ સેવણી; વનમાળીભાઈ રણછોડભાઈ સેવણી; કાનજીભાઈ
ત્રીકમભાઈ સેવણી; દયાલજી ગોપાલજી નનસાડ; જીવણભાઈ નારણજી ધાર્ડા; રતીતારામ
રધાભાઈ વાવ; મગનલાલ મણીભાઈ વાવ; મકનજી વલ્લભભાઈ વાવ; બહેચરભાઈ પરાગજી
લસકાણા; રામભાઈ ડાહ્યાભાઈ લસકાણા; છીતુરાવ ભીમાજીરાવ લસકાણા; લાલભાઈ
પ્રેમાભાઈ ઉંબેજી; લલ્લુભાઈ જુલાભાઈ લસકાણા; વનમાળી દયાજી ઉંબેજી; વીઠ્ઠલભાઈ
રામભાઈ જોખા; કરસનજી વલ્લભભાઈ જોખા; કેશવભાઈ નરોત્તમભાઈ ઉંબેજી; નારણજી
મગનભાઈ ઉંબેજી; રણછોડભાઈ કાલીદાસ ઉંબેજી; રણછોડજી રામભાઈ જોખા; વસનજી
લલ્લુભાઈ જોખા; ભગાભાઈ ભકિતભાઈ વાવ; માધવભાઈ પુનાભાઈ વાવ; નૃપતસિંહ
માધુસિંહ દેલાડ; અનુપસિંહ કલ્યાણસિંહ દેલાડ; ભગુભાઈ નાયાભાઈ પરમ; વનમાળી બહે-
ચરભાઈ પરમ; મગનલાલ નાયુભાઈ ઓગણા; માધવભાઈ પ્રભુભાઈ દેરોદ; હરીસુખરામ
હરીરામ કોલી—ભરયાણા; મગનભાઈ વલ્લભભાઈ દીધસ; કાલીદાસ મોરારજી દીધસ; હાંસજી
વનમાળી દીધસ; જયરામભાઈ ડાહ્યાભાઈ વિહાણ; નાયુભાઈ કાલીદાસ વિહાણ; નરોત્તમ-
ભાઈ જુદુરાયભાઈ વિહાણ; ગોવિંદભાઈ મોરારજી વાવ; નારણભાઈ રધાભાઈ દીધસ;
ભીખાભાઈ મોતીરામ દીધસ; ઇચ્છુભાઈ ગોવિંદજી કન્યાશી; કસનજી કલ્યાણજી ટીંખા;
લલ્લુભાઈ ભગાભાઈ વાવ; ઝીણાભાઈ જમનાદાસ જોખા; ઇગનલાલ ભીખાભાઈ કુંગરા;
મગનલાલ જીવણજી કુંગરા; હરીભાઈ દુર્લભભાઈ કુંગરા; ભકિતભાઈ નારણજી વાવ; અચ-
રતલાલ પ્રાણશંકર દેવે માંકડા; વસનજી પ્રાગજી કોસમાડી; દયાજી નાયુભાઈ વાંસગરૂંદી;
મગનલાલ લાલભાઈ વાંસગરૂંદી; મોરારજી રણછોડભાઈ દેરોદ; ડાહ્યાભાઈ ગુલાબભાઈ
કોસમાડી; દયાજી કાળાભાઈ કોસમાડી; નરોત્તમભાઈ જયસિંહ કોસમાડી; આણુભાઈ
લલ્લુભાઈ કોસમાડી; ધનસુખલાલ છોટાલાલ નગોડ; રામભાઈ કાલીદાસ કોસમાડી; શાંતિ-
લાલ ગોરધનદાસ કોસમાડી; ડાહ્યાભાઈ જુલાભાઈ કોસમાડી; જયકૃષ્ણ જયશંકર ધળા;
ડાહ્યાભાઈ ઝવેરભાઈ ધળા; વલ્લભાઈ શંકરભાઈ ધળા; શીવાભાઈ જીવાભાઈ નેવંગ;

પ્રૌઢ વિચારના છે. વિષયો આર્થિક, સામાજિક તેમજ રમુજી પણ છે. પરંતુ બધાજ મનનીય અને વાંચનારને જાણવાનું મળે એવા છે. ધણીખરા લેખો આંકડાની માહિતીવાળા છે. સામાજિક લેખો પણ પરીપકારવૃત્તિના દષ્ટાંત રૂપે જણાય છે. એકંદરે ૬૭ લેખોમાં મોટા ભાગે આર્થિક પ્રશ્નો દેખાય છે. રા. મોહનલાલ દવેના 'બે બોલ' વાંચતાં ભાષ્ય રતનલાલનો જીવન અને કામનો સારો પરિચય મળે છે. શ્રીમંત પિતાના પુત્ર હોવા છતાં જનસમાજ તરફ દયાઈ દષ્ટિએ જોતાં શિખવા માટે ભાષ્ય રતનલાલને અભિનંદન ઘટે છે. પુસ્તકાલયોએ આ પુસ્તક સગવડે પણ જરૂર ખરીદવા જેવું.

૩. મારી જીવનકથા:—અંગ્રેજીમાં મૂળ લેખક, પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂ; અનુવાદક, મહાદેવ હરિભાષ્ય દેસાઈ; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; કદ રોયલ ૮ પેજ; ૧૯૩૭; પાન ૩૩+૯૮૦; બોર્ડનું પૃ ૬; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦ સચિત્ર.

'મહાસભા'ના પ્રાણરૂપ, પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂનું આત્મજીવન જાણવા માટે દરેક મનુષ્યને આકાંક્ષા હોય એ સ્વાભાવિક છે. શ્રીમંતાઈમાં આજોત્તર પ્રતાપી પિતાનો આ પ્રતાપી પુત્ર લક્ષ્મીયા પ્રાપ્ત થતા વિશ્વાસ વૈભવોને અવગણી દેશના દુઃખી બાંધવોની જોડે કેવો સમભાવ ધરાવે છે અને તેમના દુઃખનિવારણ માટે ટાઢ ટાકડાની પરવા રાખ્યા વિના દેશભરમાં ધુમી જે ઝુંબેશ ચલાવી રહ્યો છે તેનાથી કયો હિંદી આજ અજાણ હશે વાર? હિંદનાં એ પનોતા પુત્રનું જીવન જાણવાનો જિજ્ઞાસા હિંદી માત્રને હોય જ. દેશ સેવા આગળ કોઈપણ બંધન એને નડતું નથી. એમના જીવનમાંથી ધણીને અમૂલ્ય બોધ મળશે. જ્યારથી અંગ્રેજી આશ્રિત બહાર પડી ત્યારથી ગુજરાતી ભાષામાં એની ઉત્સુક ડોળે વાટ જોવાતી હતી. અને તે આખરે નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે પ્રકટ કરેલા આ સર્વાંગ સુંદર સરળ અને સૌંધા અનુવાદથી પૂરી પડી છે તે માટે ગુજરાતી જનતાએ નવજીવન કાર્યાલયનો ખાસ ઉપકાર માનવો ઘટે છે. એમાંના પ્રસંગો જોતાં આવા નરવીરોની જીવન કથામાંથી લવિષ્યના યુવાનોને જોઈએ એટલી પ્રેરણા મળી શકે એમ લાગે છે. આધુનિક સમયમાં તો શ્રી જવાહરલાલ યુવાનોના પ્રેરક તથા નેતા મિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે. એમાંના પ્રસંગો પર વિવેચન કરવું એ સ્વચ્છ કાચને સાફ કરવા જેવું છે. એમનું આત્મકથન નીડર, સ્પષ્ટ અને સ્વચ્છ છે. પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતાં એમને કોઈની ચરમ કે શેઠ પડતી નથી તેઓ જેવું હોય તેવું સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નીડરતાથી કહી શકે છે. આવા મહાપુરુષોનાં જીવનચિત્રો યુવાનોનાં આરિચ્છગતનમાં બહુ અમૂલ્ય ભાગ ભજવે છે. થોડા સમયમાં જ પુસ્તકની આઠ દશ આશ્રિતો પ્રસિદ્ધ થાય એ પુસ્તકનું મૂલ્ય એટલાથી જ અંકાર્ષ જાય છે. ગુજરાતી ભાષાંતર શ્રી મહાદેવભાઈની કલમે થયેલ છે એટલે એમાં પણ કહેવાપણું હોય જ નહિ.

પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદી એનો વધારેમાં વધારે ઉપયોગ કરાવવા બની શકે એટલી નકલો ખરીદી તો પણ ખોટું નહિ. સ્ત્રીઓ પણ જરૂર વાંચે. એમને પણ ધણું જાણવાનું મળશે. આત્મજીવન ઉપરાંત આમાં મહામહાનો અને હિંદની રાજકીય સ્થિતિનો સારો ચિતાર પંડિતજીએ આપ્યો છે.

છપાઈ ટાગળ, બાંધણી વગેરે ઉત્તમ છે. મૂલ્ય પણ માફકસર છે. હિંદની દરેક વ્યક્તિએ આ પુસ્તક એકવાર તો જરૂર વાંચવું જોઈએ.

૪. શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ તૃતીય ખંડ ચરિત્ર:—અનુવાદક, જ્યંતિકલાલ માણેકલાલ શુક્લ; પ્રકાશક, લિલ્લુ અખંડાનંદ, સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, અમદાવાદ; સં. ૧૯૯૨. (૧૯૩૬); ૧૨ પેજ કદ પાન ૧૨+૩૮૪; પાકું પુકું, આચ્છાદન સહિત; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦; વિ. ગ્રંથમાળા વ-૨૫ ગ્રંથાંક ૨૮૧-૨૮૨.

સસ્તા સાહિત્ય તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા આ અદ્ભુત ચરિત્રગ્રંથથી સંસ્થાનું ગૌરવ અધિક વધે છે. શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના ગુજરાતી ચરિત્રની ખોટ હતી જ. દરેક છલાકાના સંત પુરોનાં જીવનમાંથી કાંઈ ને કાંઈ જાણવા આવરવાનું સાંપડે છે. એટલે ગીતાપ્રેસ-ગોરખપુર તરફથી હિંદીમાં પાંચ ભાગ પ્રસિદ્ધ થયેલા તેમાં શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના પાંચ ખંડો-માંથી ત્રીજા ખંડનો આ અનુવાદ બેશક આવકારપાત્ર છે. પ્રથમ બે ખંડ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે. તેમાં શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુની બાલ્યાવસ્થા, કિશોરાવસ્થા, ગૃહસ્થાશ્રમ તથા ગૃહત્યાગ તેમજ તે સમયના દેશકાળની સ્થિતિ વર્ણવવામાં આવી છે. આ ગ્રંથમાં તેમના સંન્યાસગ્રહણ પછીની વિવિધ લીલાઓ વર્ણવવામાં આવી છે. પુસ્તક દરેક વાંચવાલાયક અને મનન કરવાલાયક છે.

૫. શ્રી તપગચ્છ શ્રમણ વંશ-વૃક્ષ:—સંપાદક તથા પ્રકાશક, જ્યંતિકલાલ છોટાલાલ શાહ, સાતભાઈની હવેલી, ઝવેરીવાડ, અમદાવાદ; ૧૯૩૬; સુપર રોયલ ૮ પેજ, પાન ૮+૨૨+૬૫+૩+૨૪ ચિત્રો; ખોડનું કાચું પુકું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળાના ૨૪મા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં શ્રી સંપાદક પ્રાકૃત્યનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે શ્રમણસમૂદાયની ગુરૂપરંપરાનો પરિચય ટૂંકમાં આપવામાં આવ્યો છે. પુસ્તક કેવા સંજોગોમાં શા ઉપરથી તૈયાર થવા પામ્યું એ એમાં જણાવ્યું છે. આ પુસ્તકનો મુખ્ય ઉદ્દેશ શ્રમણસમૂદાયને ગુરૂપરંપરાનો કંઈક પરિચય કરાવવાનો છે. દરેક સાધુઓના સમૂદાયવાર નકશાઓ સાથે વર્તમાન સાધુઓનાં ચિત્રો તથા તેમનો ટૂંક પરિચય આપેલો હોવાથી અનુયાયીઓને તેમની આધુનિક પ્રવૃત્તિ તથા તેમની વિદ્વતાનો ખ્યાલ રહેજોમાં આવી જાય તેમ છે અને પરિણામે તેમની ગુરૂભક્તિને પણ વેગ મળે એવું છે. આ ઉપરથી જૈન શ્રમણ સંસ્કૃતિના ઇતિહાસનું સ્થાન ભારતીય ઇતિહાસમાં કેવું ઉચ્ચ છે તેનો ખ્યાલ વાચકને આવ્યા વિના રહેશે નહિ. દરેક સંપ્રદાયો બે આવાં વંશવૃક્ષો આવા ટૂંક પરિચય તથા ચિત્રો સાથે આપે તો સંપ્રદાયોના અનુયાયીઓને સારી માહિતી મળી પોતાના આચાર્યો તરફની પૂજ્ય ભાવનામાં વધારો થયા સિવાય રહે નહિ.

પુસ્તક ત્રણ વિભાગમાં છે. (૧) વંશ-વૃક્ષ વિભાગ (૨) ચિત્ર પરિચય વિભાગ અને (૩) વિવેચન વિભાગ. પ્રથમ વિભાગમાં દરેક સમૂદાયના સાધુઓની યાદીઓ આપેલી છે. બીજામાં પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલા આચાર્યો મુનિરાજોનાં ચિત્રોનો ટૂંક પરિચય છે. છેલ્લામાં ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ 'તપગચ્છના આચાર્યો અને તેમનું સાહિત્ય', 'જૈનોના ઇતિહાસ પર એક દૃષ્ટિપાત', 'તપગચ્છની ઉત્પત્તિ અને જૈનાચાર્યોનો ઔપદેશિક પ્રભાવ,'

એવા જુદા જુદા લેખકોના ચાર મહત્વનાં લેખો આપવામાં આવ્યા છે. જૈન ધર્મોનુ-
યાયીઓને તો આ પુસ્તક બહુ માર્ગદર્શક અને ઉપકારક થઈ પડશે. જૈન ધર્મના વાચકો-
વાળાં પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. આ ખીજી આવૃત્તિ છે. છપાઈ, કાગળ વગેરે ઉત્તમ છે.
લિપિ નાગરી છે, અને છેડે પરિશિષ્ટો છે.

૬. કથાવલિ ભાગ ૨જો :—અનુવાદક, વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટ; પ્રકાશક,
પ્રસ્થાન કાર્યાલય, અમદાવાદ; ૪૬, કાઉન્ટ ૧૬ પેજ, પાન ૧૨+૨૦૮; સં. ૧૯૯૧; પાકું
૫૬; મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

ટૉલ્સ્ટૉય અંયાવલિનું આ આઠમું પુસ્તક છે. વિદેશી સાહિત્યનાં પુસ્તકો ગુજરાતી
ભાષા દ્વારા ગુજરાતની પ્રજા સમક્ષ ધરવા માટે પ્રસ્થાન કાર્યાલય પ્રસિદ્ધ છે. આ પુસ્તકમાં
કાઉન્ટ લિયો ટૉલ્સ્ટૉયની ૧૨ નીતિકથાઓ આપેલી છે. આમાં કર્તાનો શ્રમજીવીઓ અને
ગરીબો તરફનો દયાભાવ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. અનુવાદ પણ સરળ અને સ્પષ્ટ ભાષામાં
છે. દરેક વાંચવાલાયક છે. ગરીબોને તેમજ દેશસેવકોને કેટકેટલાં કષ્ટો સહન કરવા
પડે છે તે આ વાતો દ્વારા બહુ સારી રીતે સમજાય છે. ગરીબોનાં દુઃખો જાણી, પ્રત્યક્ષ
અનુભવી તેનું નિરસન કરવા માટે પ્રજાના લાડીલા શ્રીમંતોએ બનતા બધા પ્રયત્નો કરવા
જોઈએ. અને તે પરાપકારવૃત્તિ અને પ્રાણીમાત્ર તરફ દયા અને અનુકંપા સિવાય બનવું
અશક્ય છે. આવાં પુસ્તકોનો પ્રચાર જોમ બને તેમ વિશેષ થાય એ અસુસ ઇચ્છવાયોગ્ય.

૭. લક્ષ્મી :—અનુવાદક, પ્રકાશક, ૪૬, પુકું, મૂલ્ય વગેરે ઉપર પ્રમાણે;
૧૯૯૨; પાન ૨૮+૧૮૦.

ટૉલ્સ્ટૉયના 'ઈમિલિ હૅપીનેસ' નામના પુસ્તકનો આ અનુવાદ અંયાવલિના ૯મા
પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થાય છે. અનુવાદકના વિદ્વતાભર્યા નિવેદનમાં આ મૂળ પુસ્તક તથા તેના
કર્તાઓએ પુસ્તક કયારે લખ્યું તેમજ તેની વિશિષ્ટતાઓ શી છે એ બધું સમજાવાયું છે.
આધુનિક સમયમાં જ્યારે પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિની અસરથી લક્ષ એ ધાર્મિક ક્રિયા મટી સામાજિક
કંટ્રાક્ટ ગણાયું છે ત્યારે આવા પ્રોઠ વિચારયુક્ત પુસ્તકની ખાસ જરૂર હતી જ. લક્ષ
એટલે શું, લક્ષમણ કેવી રીતે મેળવી શકાય, તેમાં કેવાં કેવાં વિધો આવે છે તથા તેનું
નિવારણ કેવી રીતે થઈ શકે, સંસારજીવનનું નાવ ખરાબે લાદી જવું શી રીતે બચાવી શકાય
એ બધું આ પુસ્તકમાં બહુ સારી રીતે સમજાવ્યું છે. આ પુસ્તકમાં કર્તાનું પોતાનું ચિત્ર
મોટે ભાગે ચિત્રાયું છે અને કે જેવટમાં કાંઈક ફેર છે. છતાં પણ અંતરની ઐક્યતા વિનાનું
લક્ષ સુખકર નીવડવું નથી એમ સ્પષ્ટ સમજાવ્યું છે. માચિરકા અને સર્જી મિશાપલોવિચનું
લક્ષજીવન મોટી ઉમરનું છતાં માત્ર બહારના દેખાવથી તથા બિનઅનુભવથી અને આડંબરોથી
કેવું વિષમય નીવડે છે! બન્ને નિરાળાં જીવન ગાળી, માચિરકા એક જણવા પ્રસંગ ઉપરથી
પતિ તરફ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ એ સમજી, સંતતિ દ્વારા પોતાના પતિ પાસે માફી માગી
પોતાની ભૂલ કબૂલ કરે છે અને બન્ને નવજીવન શરૂ કરે છે. પુસ્તક બહુ જ ધ્યાનપૂર્વક
વાંચવાજેવું છે. ઉત્તેજનને પાત્ર છે જ. આ અંયાવલિના જ આઠમું બની જવાની સલાહ છે.

૮. **વલ્લરી:**—કર્તા, ઇદુકુમાર શંકરલાલ શહેરાવાળા, જાનીશેરી, ધડીઆળા પોળ, વડોદરા; પ્રકાશક, સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ, અમદાવાદ; કદ કાઉન ૧૬. પેજ, પાન ૨+૧૬+૪૨૩; કાચું બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

‘ગુજરાતી પંચ’ની ૧૯૩૬ની બેટ તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકના કર્તા બાઈ ઇદુકુમાર એક ઉગતા તરુ લેખક છે. નવગુજરાત વગેરે પત્રો તથા સામાયિકામાં વખતોવખત એમના લેખો, વાર્તાઓ તેમ જ કાવ્યો પ્રસિદ્ધ થાય છે. આગળ જતાં ઉચ્ચ કોટીના નવલકથાકાર થવાનાં ચિહ્નો એમનામાં જણાય છે. વલ્લરીના પાત્રાલેખન માટે બાઈ ઇદુકુમારને ખરેખર અભિનંદન ઘટે છે. આધુનિક પુનર્વિવાહના જમાનામાં આતું વિધવાના ધર્મ પાળતું અને આધુનિક પ્રગતિને પોષતું પાત્રાલેખન ખરેખર આવશ્યકદાયક અને પ્રશંસાને પાત્ર જ ગણાય. જ્યારે લગ્નની સ્વચ્છંદતા પળે પળે નજરે પડે છે અને લગ્ન તરફ ધાર્મિક કરતાં વ્યવહાર દષ્ટિએ જોવાની પ્રથા પ્રચલિત થતી જાય છે, ત્યારે આવા વિશુદ્ધ આદર્શરૂપ પાત્રાલેખનથી વિધવાઓની ચોખ્ખતા તથા તેમના ધર્મ તરફ સમાજની દષ્ટિ દોરવાની ખાસ જરૂર અમને જણાય છે. ‘એક તરફ રામ અને એક તરફ ગામ’ એ સૂત્ર વલ્લરીના પાત્ર પૂરતું આબેહુલ ખરું છે. પોતાના જ પગ પર ઉભા રહી, ગમે તેટલાં સંકટો અને દુઃખો સામે ઝૂઝી અવળે માર્ગે જનાર અન્ય વ્યક્તિઓને સીધે રસ્તે દોરી લઈ જનાર પાત્રો બહુ વિરલ હોય છે. વલ્લરીને દુઃખ દેવામાં અને જપવા નહિ દેવામાં અગ્રેસર એવાં જ્ઞાતિજનો અને સ્વજનો જ આખરે તેનાં ખરાં વખાણુ તાર થાય છે અને છેવટે પોતાની ભૂલ કબૂલ કરે છે. નિરંજન તથા હેમલતા તેમજ હાથથી ગએલી ‘ઊર્મિજ્ઞાનુ’ પુનરજન્મન ખરેખર ઘણું જ સુંદર છે. યોગ્ય સલાહ આપનાર હોય, અનુપમ શુદ્ધ દષ્ટાંત નજર સમક્ષ હોય અને બરોબર યોગ્ય સમયે ઉપદેશ આપનાર સંજ્ઞન મળી આવે તો ગમે તેવું હીણું માણસ પણ આદર્શરૂપ બની જાય છે, એ આ વાર્તા ઉપરથી બહુ સ્પષ્ટ સમજાય છે. બાઈ ઇદુકુમારનું સૂક્ષ્મ અવલોકન તથા ઝીણી ઝીણી બાબતોની તેમની માહિતી ખરેખર પ્રશંસાપાત્ર છે. જનસમૂહ આ ઉગતા લેખકને ઉત્તેજન આપી પ્રોત્સાહન આપે, અને વખતોવખત આવી રસમય વાનીઓ એઓ પીરસતા રહે એજ અભિલાષા !

૯. **જીવન વેદ:**—મૂળ કર્તા, બ્રહ્મર્ષિ કેશવચંદ્ર સેન; ભાષાંતર કર્તા તથા પ્રકાશક, મણિલાલ છોટાક્ષા પારેખ, ભાગવત ધર્મપ્રચાર ગૃહ, સદર-રાજકોટ; ૧૯૩૫; કદ કાઉન ૧૬. પેજ, પાન ૧૬+૧૮૦; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૧૨ આના.

ભાગવત-ધર્મ પ્રચાર ગ્રંથમાળાના બીજા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં બંગાળાની મુપ્રસિદ્ધ બ્રહ્મોસમાજના ઉત્પાદક બ્રહ્મર્ષિ કેશવચંદ્ર સેનનું જીવનવૃત્તાંત તથા તેમના સિદ્ધાંતો સમજાવવામાં આવ્યાં છે. પુસ્તકના ૧૬ અધ્યાયમાં મુક્ષિપ્તમાં ૨૯૦ કરાવણું શ્રી. કેશવચંદ્ર સેનનું સંપૂર્ણ જીવનવૃત્તાંત વાંચતાં એમના સિદ્ધાંતો તથા તેમના સુધારક વિચારો માટે માન ઉપજ્યા વગર રહે તેમ નથી. ભાષાંતર હોવાથી શ્રી. કેશવચંદ્ર સેનના પોતાના જ મુખથી બધી બાબતો વર્ણવી છે. બાળપણથી જ અંધ થતા અને મૂર્તિપૂજા વિરુદ્ધ એમનું માનસ હતું. તેના કેટલાક અનિષ્ટ પ્રસંગોના પરિણામે એમણે બ્રહ્મોસમાજની

સ્થાપના કરી અને સત્ય અને શ્રદ્ધા તથા ધર્મચરણન અને પ્રાર્થના દ્વારા પારલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ કરવાનો ઉપદેશ કરવા માંજો. પોતાનું જીવન તો એજ માર્ગે વહું જવું હતું. દષ્ટાં રૂપે પરમાત્માની ભક્તિ કરી પરમ અશ્વર્ય અને મુક્તિ મેળવવા માટેના અમનો પ્રયત્નો સતત જારી હતા. સત્ય ઉપર પ્રીતિ, પરમાત્મા ની આત્મા તથા ભજન દ્વારા પ્રાપ્તિ એ એમનો મહા-મંત્ર હતો. પોતીકું જીવન તો સરળ અને સત્યમય જ હતું. એવા મહાત્માનાં વચનામૃતો સાંભળવા વાંચવા કેને ના ગમે? પુસ્તક ખાસ વાંચવાલાયક અને દરેકને ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે. ગુજરાતી ભાષામાં આ પુસ્તક આટલું વિસ્તારથી આ પહેલું જ હોય એમ અમને લાગે છે. ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

૧૦. કબીર સાહેબનું બીજક (શબ્દ વિભાગ) :—લેખક તથા પ્રકાશક પ્રાણલાલ પ્રભાશંકર બક્ષી હનુમાન પોળ, પાળવાડા, વડોદરા; કાઉન ૧૬ પેશ, પાન ૫૫-૫૨૫૨+૫૫૪; બોર્ડનું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૬-૦.

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળાના ૨૪૫મા પુષ્પ રૂપે આ પુસ્તક રા. પ્રાણલાલ બક્ષીએ લખી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. કબીર સાહેબનો બીજક ગ્રંથ બે વિભાગમાં છે. પહેલો રમૈની વિભાગ અને ૨જો શબ્દ વિભાગ. આ શબ્દ વિભાગમાં આત્મજ્ઞાનનો ભંડાર મુમુક્ષુઓ માટે ખુલ્લો મુકાયો છે. કબીરજીનાં પુસ્તકો હિંદી ભાષામાં તો ઘણાં છે; પરંતુ ગુજરાતી ભાષામાં તો ગણવા ગાંઠ્યાં જ છે, અને તેમાં પણ આટલા વિસ્તારપૂર્વક અને શબ્દાર્થ તથા ભાવાર્થ સાથે તો આ પહેલીજ વાર પ્રગટ થાય છે. શબ્દ એટલે શું તે ભાષ બક્ષીજીએ પ્રસ્તાવનામાં વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે. શબ્દ દ્વારાજ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. શબ્દ એજ બ્રહ્મ છે અને તેથી તેને શબ્દબ્રહ્મ પણ કહેવામાં આવે છે. આ વિભાગના શબ્દોનો સંખ્યા ૧૧૫ ની નક્કી થયેલી છે અને સાખી વિભાગમાં ૩૫૩ સાખીઓ છે. ત્રીજો વિભાગ હવે પછી પ્રસિદ્ધ થવાનો છે. આધુનિક સમયમાં તુલનાત્મક દષ્ટિએ જ્યારે ધર્મોત્તું નિરીક્ષણ થાય છે તેવે સમયે સરળ ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થતો આ ગ્રંથ વિદ્વાનો, સાક્ષરો અને કબીરપંથીઓને તો બહુ જ ઉપયોગી થઈ પડશે. પોતાના ધર્મ ઉપરાંત અન્ય ધર્મોપદેશકોનાં મંતવ્યો જાણવાથી ધણો લાભ થાય છે તેમજ તુલનાત્મક દષ્ટિ પણ ખીલે છે. દરેક ધર્મમાંથી સુંદર હોય તે લઈ, મનન કરી તેને આચારમાં ઉતારવું એજ ઇષ્ટ છે. સાહિત્યમાળા દ્વારા આવા ઉમદા ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરાવવા માટે વડોદરા રાજ્યના ભાષાંતર ખાતાને ખરેખર અભિનંદન ઘટે છે. મૂળ સાથે શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ આપવાથી રહસ્ય બહુ સારી રીતે સમજાય છે.

પુસ્તકની છપાઈ, કાગળ વગેરે ચોખ્ખા છે.

૧૧. સુણકોપનિષદ્ :—ગ્રંથકાર, સદાશિવ શાસ્ત્રી ભીડે, પૂના; અનુવાદક, મણિ-લાલ જાદરામ ભટ્ટ; પ્રકાશક, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, ભદ્ર, અમદાવાદ; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેશ; કાટું પૂઠું; પાન ૭+૧૩૯, મૂલ્ય ૮ આના.

સ્વામીશ્રી વિરકતાનંદ ગોવિંદજી ગ્રંથમાળાના પ્રથમ પુષ્પરૂપે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે. ભીડે શાસ્ત્રીએ કલા પ્રભાણે આ ઉપનિષદમાં પરા અને અપરા વિદ્યનું પ્રતિપાદન

કરવામાં આવ્યું છે. સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, તેના મૂળતત્ત્વો, તેનો વિસ્તાર, વેદ, ધર્મ, પ્રાણી વર્ગ, મનુષ્ય સમાજ, અને સમાજ ધર્મ ઇત્યાદિ ઐદિક વિષયોનું વિવેચન તે અપરાવિદ્યા; જ્યન જગત અને પરમાત્માનો સંબંધ તેની એકરૂપતા તથા બ્રહ્મનું નિત્ય શુદ્ધ સ્વરૂપ તે પરાવિદ્યા.

આ ઉપનિષદના ત્રણ મુકકમાં દરેકના બે ખંડો છે. જેવે ઉપમંદાર દ્વારા જીવાત્માનું ઐક્ય શી રીતે સધાય એ વિષે વિસ્તારથી વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. વેદ ધર્મના અનુયાયીઓને તો આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી છે અને બ્રહ્મ વિદ્યાના ઉપાસકો માટે તો આ પ્રકાશન ખાસ આવકારપાત્ર છે. સંસ્કૃત ભાષાથી અપરિચિત બ્રહ્મવિદ્યાના જિજ્ઞાસુઓ માટે તો ગુજરાતી ભાષાનું આ પ્રકાશન ખરેખર આશીર્વાદ રૂપ છે. સામાન્ય મનુષ્યોને સમજ ન પડે એ સ્વાભાવિક છે. ગુજરાત વર્નામ્યુલર સોસાયટી આવાં પુસ્તકો દ્વારા જનતા સમક્ષ તાનરૂપી પ્રકાશ લાવી શકે છે એ માટે તે ૧૧ સંચાલકોને અભિનંદન ધરે છે.

૧૨. ગીતા પદાર્થ કોષ:—પ્રયોજક, મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી; પ્રકાશક, નવજીવન મંદિર, અમદાવાદ; ૩૨ પેજ કદ; કાચું પૃહું; ૧૯૩૬, પાન ૧૬+૨૫૬; મૂલ્ય ચાર આના.

શ્રી ગાંધીજીએ ગીતાને પોતાનો જીવન ગ્રંથ માન્યો છે. તેઓશ્રી નિત્ય એનું પઠન કરે છે. જ્વલનિવાસ દરમ્યાન તેમણે ગીતાનાં પદોમાં અમુક શબ્દ ક્યાં ક્યાં અને ફેટલી ફેટલી વાર આવે છે તે, તેના અર્થ સાથે અને કક્ષાવારી પ્રમાણે, ગોઠવી આપ્યું છે. અર્થ એમણે પોતે ક્યાં છે તે જોને માન્ય ન હોય તે પોતાને રૂચતો અર્થ લેશે કરે, એમ એમણે ‘વાંચનારને વિનંતિ’માં કહ્યું છે જ. ‘બે શબ્દો’માં કાકા કાસેલકરે આ શબ્દકોષ શી રીતે લખાવ્યો, તે કેમ ખોવાઈ ગયો અને બે અનુયાયીઓએ ગાંધીજીની નોંધો ઉપરથી આ નવીન કોષ કેવી રીતે તૈયાર કર્યો છે તે સમજાવ્યું છે. ગીતાના અભ્યાસીઓ માટે આવા અર્થવાળા કોષની જરૂર હતી જ. ગાંધીજીના ‘અનાપકિત યોગ’ પછી તેના મદદરૂપ આ કોષ સામાન્ય જનતાને માટે બહુ જ ઉપયોગી છે. ગીતા જેવો ધાર્મિક ગ્રંથ દરેક મનુષ્યે વાંચવો જોઈએ એટલું જ નહિ, પરંતુ તેનો મુખપાઠ કરવો જોઈએ અને તેનું આચરણ પણ આચરવું જોઈએ, એમ ગાંધીજીનું મનાવ્યું છે. આ કોષ દરેક પુસ્તકાલયો ખરીદ કરે અને તેનો બહોળો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરે.

૧૩. ૫૦૦૦ વર્ષ પૂર્વેનું ગુજરાત:—લેખક તથા પ્રકાશક, મણિભાઈ દિવેદી, નવસારી; ૧૯૩૬; કાઢિન ૧૬ પેજ; કાચું પૃહું; પાન (૧૪)+૮૪; મૂલ્ય ૧૨ આના.

ગુજરાતના પુરાતન ઇતિહાસની સામગ્રી વીખરાયલી પડેલી છે. એકાદ બે ગ્રંથો એ સંબંધમાં લંબાયલા છે; પરંતુ આણું અભ્યાસપૂર્ણ પુસ્તક હજી લખાયું નથી. આપણા ગુજરાતના તવારીખનવેશો હજી એ તરફ આઝા વળ્યા નથી. તેવે સમયે શ્રી મણિભાઈનું આ પુસ્તક અભ્યાસકો, પુરાતત્ત્વવિદો અને ગુજરાતનું ગૌરવ ધરાવનાર વ્યક્તિને બહુજ ઉપયોગી થઈ પડશે. દેશસેવા અને સમાજસેવાના પોતાના કાર્ય ઉપરાંત ભાઈ મણિભાઈએ પ્રાચીન ઇતિહાસનો અભ્યાસ કરી, સાધનો એકઠાં કરી ગુજરાતના પુરાતન ઇતિહાસ ઉપર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સરમ અજવાળું પાડ્યું છે એ માટે ભાઈ મણિભાઈને જોટલું અભિનંદન આપીએ એટલું ઓછું. ગ્રંથ પરિચયમાં કર્તાએ જણાવ્યા પ્રમાણે આ પુસ્તકમાં પુરાતન

ગુજરાતને લાગતા જુદે જુદે સમયે પ્રસિદ્ધ થયેલા કર્તાના પોતાના પાંચ લેખો સંગ્રહાયા છે. પુરાતન ઇતિહાસના અભ્યાસક્રમે જાણવા માટે જુના સિક્કાઓના ફોટા થયું પુસ્તકમાં છે. કામરેજનાં ખેડેરામાંથી મળી આવેલી કેટલીક વસ્તુઓ સિંધના મોહન-જો-ડેરામાંથી મળી આવેલી વસ્તુઓ સાથે સરખામણી કરતાં જાનેનો સમય નજીક હોય એમ લાગે છે. શ્રી. રમણલાલ દેસાઈએ પ્રસ્તાવનામાં તથા કર્તાએ અંત્યપરિચયમાં પુસ્તક સંબંધી જે દ્રુક માહિતી આપેલી છે, તે ઘણી ઉપયોગી છે અને તે ઇતિહાસના સંશોધકોને માર્ગદર્શક થઈ પડે એવી છે. એકંદર ૧૦ તકતા અથવા ચિત્રો છે. સુરત જીલ્લાની પુરાતન કાળની માહિતી આમાંથી સારી મળે છે. ભાઈ મણિલાલે શ્રમ અને અભ્યાસપૂર્વક આ અભ્યાસ-પૂર્ણ લેખો લખી ગુજરાતી સાહિત્યમાં સારો ઉમેરો કર્યો છે. કામરેજ, નવસારી, મહીના પ્રદેશ, રેવાતટ પ્રદેશ વગેરે ભાગોને લગતી ઉપયોગી માહિતી અને એકત્ર આપી છે. ગુજરાતની પુરાતન સંસ્કૃતિનો વિસ્તૃત ઇતિહાસ તૈયાર કરવામાં આ પુસ્તક સારી મદદ કરશે એમાં શક નહિ. પુસ્તકાલયો જરૂર એને અપનાવે.

૧૪. કૈકેયી-મંદોદરી:—લેખક, નાનાભાઈ; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૮૦; કાચું પૂઠું; મુલ્ય ૪ આના.

રામાયણનાં પાત્રોનું આ પાંચમું પુસ્તક રામાયણનાં બે સ્ત્રી પાત્રોનો પરિચય કરાવે છે. પહેલાં ૪૨ પાનામાં કૈકેયીનું ચરિત્ર છે અને ૪૩થી ૮૦ માં મંદોદરીનું ચરિત્ર છે. બંને ખાસ વાંચનજોવાં છે. રામના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે કૈકેયીએ જો રામને વનવાસ ન મોકલ્યા હોત તો રામાયણ કાંઈક જુદું જ જાનતે. પરંતુ ભાવિના પ્રાણલ્યને લીધે રામને વનવાસ સેવવો પડ્યો અને રામ-રાવણના પ્રસિદ્ધ યુદ્ધનો પ્રસંગ ઉભો થયો. મંદોદરીએ સીતાજીને છાંડી દેવા રાવણને બહુ વાનગ્યો, પરંતુ રાવણે તે કાને ધ્યું નહિ અને આખા કુંડુંબનો નાશ કરાવ્યો. દરેક ગૃહસ્થે આ મહાભારત રામાયણનાં પાત્રોનાં પુસ્તકો ખરીદી બાળકોને વંચાવવાં જોઈએ. ચારિત્ર્યના ઘડતરમાં એ પુસ્તકો સુંદર આદર્શ રજુ કરે છે. પુસ્તકાલયો તો આનો ખૂબ જ ઉપયોગ કરાવે.

૧૫. પ્રાયશ્ચિત્ત ભાગ ૧ લો:—લેખક, સોપાન; પ્રકાશક, ઇશ્વરલાલ મોહનલાલ દવે, અંજલિ અંશમાળા, કેન્સો હોલ, કરાંચી; કાઉન ૧૬ પેજ; કાચું પૂઠું; પાન ૧૩+૨૬૪; મુલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦.

અંજલિ અંશમાળાના બીજા વર્ણનું આ ત્રીજું પુસ્તક છે. પુસ્તકમાં કશું ભાવ નીતરે છે. આધુનિક અસ્પૃશ્યતાનિવારણને ટેકો આપતું આ પુસ્તક દરેક વાંચવાલાયક છે. શ્રીમંતની છોકરી તરીકે ઉછરેલી સવિતા અચાનક પોતે હરિજનની છોકરી છે એમ જાણે છે. જોવાઈ ગયેલી છોકરી અચાનક જડતાં પિતા તેને મેળવવા ફાંફાં મારે છે. હરિદાસ શેઠ એકદમ સમજી જઈ તેને માનભરે તેના પિતાને સોંપે છે. પરંતુ સાથે ઉછરેલાં હોવાથી શેઠનો પુત્ર હરિદાસ શેઠની ના છતાં સવિતાને માટે મરી શીટે છે, અને તેનું અપમાન કરનાર દારોગાને ધૂળ ચાટતો કરે છે ને ગમે તે રીતે તેનો ઉદ્ધાર કરવા મથે છે. મધુસૂદન સવિતાને

સંમળની પોતાના અન્ય બંધુઓની સ્થિતિ સુધારવા સૂચવે છે. શેઠની મદદ સ્વીકારવા સવિતા ના પાડે છે. પરંતુ શ્રીકાંત તરફ તેનો બંધુપ્રેમ તો છે જ. શેઠાણીનું પાત્ર પણ બહુ જ ઉમદા આલેખાયું છે. આધુનિક હરિજન પ્રવૃત્તિનો આગ્રેહુષ્ય ચિતાર આ પુસ્તક-માંથી મળે છે.

પુસ્તક દરેકે દિલસોજીથી વાંચવાની જરૂર છે. માત્ર અધુરું રહે છે એ જ સાહે છે.

ના. ચં. દીવાનજી

સામાયિકો

૧. શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સભા ત્રૈમાસિક—જન્યુઆરીથી માર્ચ ૧૯૩૭ પુ. ૧ અં. ૪; સંપાદક અને પ્રકાશક, અંબાલાલ શુ. જાની, ૩૬૫, શ્રી ગુજરાત કાર્તિક સભા મંદિર, મુંબઈ નં. ૪; વા. લવાજમ રૂ. ૬-૦-૦ છૂટક અંક ૧૨ (ચાર) આના.

આગળના ત્રણ અંકો માફક આ અંક પણ પુરાતત્ત્વ સામગ્રીથી ભરપૂર છે. ઉપા-દરણ, હારમાળા, નરસિંહ યુગના કવિઓ વગેરે લેખો ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્ય મંમેજનનાં બે વ્યાખ્યાનો તથા ડૉ. ક. ન્તિલાલ પંડ્યાના ' આપણો ખોરાક ' નામના ચાલુ નિબંધને આમાં સ્થાન અપાયું છે. ઉપરાંત સને ૧૯૩૬-૩૭ ના પ્રથમ પુસ્તકની સમગ્ર વિષયાનુક્રમણિકા પણ તેમાં છે. પ્રો. હીરાલાલ કાપડીઆનો પહેલો લેખ ' ગુજરાત અને લિપિ કદમ્બક, લેખન સાહિત્ય અને અક્ષર શિક્ષણ ' ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવો છે.

૨. ગુરુકુલ સુદર્શન:—સંદેષા, જયેન્દ્રરાય દૂરકાળ; સંપાદક, પંડિત બળવંત શર્મા, કાર્તિક સં. ૧૯૯૩.

શ્રીમાન શેઠ વિઠ્ઠલદાસ દાકારદાસ ચોકસીના વિવ્ર પ્રમાણે રૂ. ૫ લાખની સખાવતથી આ હિન્દુ ગુરુકુલની સ્થાપના એમના બંગલામાં જ થઈ છે. સાક્ષર અને સનાતન ધર્મના સ્તંભ રૂપ શ્રી. જયેન્દ્રરાય ભ. દૂરકાળ એના પ્રિન્સિપાલ છે. તા. ૨૨-૬-૩૬ ના રોજ મોટા મંદિરના વિદ્વાન મહારાજશ્રી હિજરતલાલજીને હસ્તે શાસ્ત્રીય રીતે એની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા થઈ છે. ગુરુકુલમાં એક પ્રધાનાચાર્ય, ૪ અધ્યાપકો, ૬ શિક્ષકો અને પાંચ અન્ય નોકરો કામ કરે છે. પ્રથમા, મધ્યમા અને વિશારદ એ ત્રણ પરીક્ષાઓના અભ્યાસક્રમો ઉપરથી સંસ્થામાં શું શું શિખવાય છે એ જણાય છે. મધ્યમામાં અર્વાચીન અને પ્રાચીન સાહિત્યોનો પણ સમાવેશ કર્યો છે. વર્ષમાં બે વાર પરીક્ષાઓ લેવાશે. સાથે સાથે જાત્રાલયની અવસ્થા પણ સારી જણાય છે. છાયાચિત્રો વગેરેથી ગુરુકુળનું સુંદર શિક્ષણ જણાઈ આવે છે. - ગુજરાતમાં આવા હિન્દુ સનાતન ધર્મના ગુરુકુળની આવરણકતા હતી જ. ગુજરાતી તંબા અંગ્રેજી ત્રીજું ધોરણ, સંસ્કૃત પ્રથમા અને ત્યાર પછીને માટે શ્રી પણ જુદી જુદી છે. અનુક્રમે રૂ. ૬૬, ૮૪ અને ૧૦૧ ગુરુકુળનિવાસી માટે, અને બહાર રહી અભ્યાસ કરનારા માટે

૩. ૧૨, ૧૮ અને ૩. ૨૧ ની રી રખાઈ છે. દાખલ રી ગુરુકુળનિવાસી માટે ૩ ૧૧; તથા બહારના માટે ૩. ૨ અને ૩.

આ ગુરુકુળ અંકમાં એ સંસ્થાની સંપૂર્ણ હકીકત અપાઈ છે. સંસ્થા ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

૩. પુ. ૫-૫. ૧-અ. ૧ જન-યુઆરી ૧૯૩૭:—તંત્રીઓ, નરેન્દ્ર ગિલુભાઈ અધેશ અને શેખ નામલે, વિલેપાલે, મુંબાઈ. વા. લવાજમ ૩. ૧-૮-૦.

અખિલ ભારતીય બાલસંઘના મુખપત્રરૂપ આ માસિક વિલેપાલે બાલમંદિર તરફથી નવીન જ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. આ માસિકમાં બાળકોની આબતોની ચર્ચા કરવામાં આવે છે. બાલસામયિકોની સૃષ્ટિમાં આ નવીન ઉમેરો બેશક આવકારપાત્ર લેખારો.

૪-૫. ભારતીય સાહિત્ય પરિષદ વર્ધા (મધ્ય પ્રાન્ત) પત્રિકા ૧-૨:—પહેલી પત્રિકામાં પરિષદની નિયમાવલિ, સભાસદ સંસ્થાઓની યાદી, પ્રકાશનોની યાદી અપાઈ છે. બીજામાં જળગામની મહારાષ્ટ્રીય તથા અમલવાદની ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં ચસાર થએલા ભારતીય સાહિત્ય પરિષદને મળતા કરાવે સંબંધી વિવેચન છે. ગુજરાતી મરાઠી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા ભારતની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને મંધબળ આપવા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે તે ઇષ્ટ જ છે. પ્રાંતો વચ્ચે એથી એખલાસ વધશે. પત્રિકા હિન્દીમાં હોઈ સાહિત્યના શોખીનો માટે બહુ ઉપયોગી છે.

૬. ‘આઉટલૂક’ ન્યૂ ઇયર સ્પેશિયલ નંબર જાનેવારી ૧૯૩૭:—પુ. ૩ જાના આ પહેલા ખાસ અંકમાં દર અંક માફક દેશવિદેશના વિદ્વાનોના લેખો નજરે પડે છે. અભ્યાસપૂર્ણ અને મનનીય લેખો એ આ અંગ્રેજી માસિકની વિશિષ્ટતા છે. લેખકો પણ વિદ્વાનો અને નિષ્ણાતો છે. ઉત્તેજનને પાત્ર છે. ડૉ. મૂન્ડેનો ‘મિલિટરી એન્કુક્શન’ નો લેખ ખાસ વાંચવા જેવો છે. આધુનિક પ્રવૃત્તિને પોષતું આ માસિક જેમ વધારે વંચાય તેમ ફાયદો થાય એમ છે. જુદા જુદા વિષયો પરત્વે વિભાગો પાડી તે તે વિષયના નિષ્ણાતો પ્રાપ્તે લેખો લખાવવામાં આવે છે.

ના. ચં. દીવાનજી,

સ્વીકાર

નીચેનાં પુસ્તક વગેરે મળ્યાં છે : પરિચય હવે પછી અવકાશ :—

(૧) મુંબાઈ, (૨) જનપદ, (૩) વાનરપુરાણ, (૪) ઓતરાતી દિવાલો (૫) સંગીત ગીતા, (૬) વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત સાર અને વૈદિક ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં મૂળ તત્ત્વો, (૭) ઇન્દ્રિયલેખ ઉસ્માની અથવા તુર્કી ખિલાફતની ઉચ્છલપાયલ, (૮) ચન્દ્રિકા ખંડ ૧ લો, (૯) ડિરેક્ટરી ઓફ વિમેન્સ ઇન્સ્ટિટ્યુશન્સ, બોમ્બે પ્રેસિડન્સિ સોશિયલ સેક્શન, (૧૦) ઠોરનો વૈદ્ય, (૧૧) સમાજ શિક્ષક : પુસ્તકાલય પર્વણી અંક, (૧૨) કડી સાર્વ પુ. તુ. ૧૩૫-૩૬ તુ. નિવેદન.

સુખદ સમાધાન

વૃધાડિયામાં મળેલી વડોદરા પ્રાંતની ૪ થી પુસ્તકાલય પરિષદે, પસાર કરેલા પુ. મા. કુરાવ અન્ય પુસ્તકાલયોના હિતને લગતા કેટલાક પ્રશ્નોનો ઉકેલ રૂબરૂ વાટાઘાટ દ્વારા મેળવવા, તા. ૧૧-૨-૩૭ ના રોજ રા. ૦ બ. ૦ ગોવિંદભાઈ સાહેબને બંગલે, પુસ્તકાલય ખાતાના અન્ને અધિકારી સાહેબોને મળવાની તે ચર્ચા કરવાની ગોઠવણ રાખવામાં આવી હતી. એ પ્રસંગે નીચેના સદ્ગૃહસ્થો ભેગા થયા હતા:—

(૧) રા. ૦ બ. ૦ ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ, (૨) પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક રા. રા. ડી. ડી. વાકનીસ સાહેબ (૩) પુ. ૦ ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. રા. કે. મં. રંગણેકર સાહેબ (૪) રા. રા. મોતીભાઈ ન. અમીન (૫) રા. રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ, વસો (૬) રા. કાવસજી એદલજી ગણુદેવીઆ, (૭) રા. ચુનીલાલ પુ. ૦ રાહ, અને (૮) રા. મણિલાલ કાશીવાળા.

કાર્યનો આરંભ કરતાં રા. ૦ બ. ૦ ગોવિંદભાઈ સાહેબે ગણુદેવી, મહેસાણા વગેરે પુસ્તકાલયો વિષેના ખોતાના નતઅનુભવ જણાવ્યા બાદ ચર્ચાના પ્રશ્નો રજુ કરવા સૂચ્યું. એટલે ખાતાએ પ્રસિદ્ધ કરેલી સૂચના નં. ૭૭૮ સંબંધી હકીકત જણાવી તેમાં ધટિત

૮-૧૨-૩૬

ફેરફાર કરવાનાં માગણી કરાઈ. તે પર ચર્ચાથી ચર્ચાને અંતે ક્યુરેટર મે. વાકનીસ સાહેબે નીચે પ્રમાણેના ફેરફાર કરવાનું સ્વીકાર્યું છે:—

૧. સરકારે નાપસંદ કરેલાં પત્રો કરુણા તેમજ પાંત પુસ્તકાલયોએ નહિ ખરીદવા સંબંધી લેખી ખાનગી સૂચના ખાતા તરફથી મોકલી આપવામાં આવશે. જેથી હવે પછી એ બન્ને પ્રકારનાં પુસ્તકાલયોનાં વર્તમાનપત્ર માસિકોની ચાલીઓ ખાતાની મંજૂરી માટે મંગાવવામાં આવશે નહિ.

૨. લેટ મળતાં પુસ્તકો જે તે કરુણા પુસ્તકાલય બારોબાર સ્વીકારી શકશે. પરંતુ તેની ચાલી ત્રિમાસિક નિવેદન સાથે ચાલતા આવતા ધોરણ મુજબ ખાતા તરફ મોકલવી. તેમાં વાંધા પડતું પુસ્તક માલમ પડશે તો ખાતાના અધિકારી સાહેબ સૂચના આપશે.

૩. ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ મંગાવી લેવામાં નોકરો ઓછા હોવાની મુશ્કેલી ખાતાને છે; પરંતુ પુસ્તકાલયોને અમુક દિવસોએ જ પેટીઓ પાછી મોકલવામાં પડતી મુશ્કેલીઓ પણ રહે છે. માટે આ વસ્તુસ્થિતિ લક્ષમાં લઈ બનતાં સુધી પુસ્તકાલયોએ કરેલા દિવસોએ મોકલવાની કાળજી રાખવી પરંતુ તે પછી અનુકૂળતા પ્રમાણે બીજા દિવસોએ મોકલાય તો ખાસ વાંધા લેવાશે નહિ.

૪. યુવક-યુવિકા માસિક બજેટોમાંથી કમી કરવામાં આવ્યું છે પરંતુ હવેથી તે મંજૂર રાખવામાં આવશે જ, અને લેટ તરીકે કેઈ આપે તો પુસ્તકાલયો તે સ્વીકારી શકશે.

૫. આમ પુસ્તકાલયોનાં વ્યવસ્થાપક મંડળે માગણી કરેલાં પત્રોને બદલે બીજા પત્ર ખાતાને મોકલાવું હશે ત્યારે જે તે પુસ્તકાલયની સમ્મતિ લેવામાં આવશે.

મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા

મંત્રી : વ. રા. પુ. મંડળ

ધન્યવાદ !—પુસ્તકાલય ખાતાની કેટલીક સૂચનાઓથી ઉભી થયેલી અગવડો દૂર કરાવવાનું તથા પુસ્તકાલયોના હિતના ખીળ કેટલાક પ્રશ્નોના ઉકેલ રૂબરૂ વાટાઘાટ દ્વારા કરાવી 'સેવાનું' કાર્ય, ગત ડીસેમ્બર માસમાં વાઘોડીયા મુકામે મળેલી વડોદરા પ્રાંતની ૪ થી પુસ્તકાલય પરિષદે, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યવાહકોને સોંપેલું. તે આધારે યોગ્યેક્ષી વાટાઘાટને પરિણામે જે સમાધાન મેળવી શકાયું છે તે આ પહેલાં 'સુખદ સમાધાન' એ મંથાળોથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. તે તરફ લાગતા વળગતાઓનું 'ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. પરિષદમાં રજુ કરાયેલી લોકલાગણીને આમ આટલી ત્વરાથી માન આપવા બદલ ખાતાના અધિકારી સાહેબોને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે.

જેઠજનક અવસાન :—વડોદરાના સુપ્રસિદ્ધ શ્રેયઃ સાધક સંપ્રદાયના ગાદીપતિ અને દિવ્યમૂર્તિ, ઉપેન્દ્રગીરામૃત, સુદામાખ્યાન, શુકજનક આખ્યાન વગેરે સુવાચ્ય પુસ્તકોના વિદ્વાન લેખક ભગવાન ઉપેન્દ્રાચાર્ય તા. ૨-૨-૩૭ ના રોજ આગામી સાધન સમારંભ માટે શ્રી શુક્લતીર્થનું સ્થાન જોવા લક્ષ્ય પધારેલા, ત્યાં એકાએક હૃદય અંધ પડી જતાં લીલા કરી ગયા છે. એ દુઃખદ ખનાવની સખેદ નોંધ લેખકે છીએ અને પ્રાર્થાએ છીએ કે એ પવિત્ર આત્માને ચિર શાંતિ મળે !

ખાતમૂદ્રત :—ભાદરજી કંકુઆ મહિલા પુસ્તકાલય માટે બાંધવા હેતુ મકાનના ખાતમૂદ્રતની માંગલિક ક્રિયા તા. ૩-૨-૩૭ ના રોજ બપોરે બે વાગે અમદાવાદના અમર ગણ્ય નાગરિક સર ગિરજાપ્રસાદ ચીતુભાઈ ખેરોનેટના વરદ હસ્તે સાશ્વોકા વિધિએ થઈ ગઈ છે. એ પ્રસંગે મંત્રીએ રજુ કરેલા નિવેદન પરથી સમજાય છે કે સદર મકાન માટે છટકા, છટકા મંળી કે. ૬૫૦૦) ની રકમ આજ સુધીમાં મેળવી શકાઈ છે.

તૈલ ચિત્રનું ઉદ્ઘાટન :—શેડી ગામની સહકારી કપાસ મંડળ લી. ના આઠ સંસ્થાપક સ્વ. છીતાભાઈ કરસનભાઈની સેવાની યાદગીરીમાં તેમનું તૈલચિત્ર તૈયાર કરાવી ઘેળાછા પુસ્તકાલયમાં મૂકવાનો દરાવ સદર મંડળીની સાધારણ સભાએ કરેલો. તે મુજબ તૈયાર થયેલું તૈલચિત્ર ખુદ્દું મૂકવાનો વિધિ સાક્ષર શ્રી રમણલાલ દેસાઈને શુભ હસ્તે તા. ૨૧-૧-૩૭ ના રોજ બહાર મેળાવડા સમક્ષ થઈ ગયો. એ પ્રસંગે સ્વર્ગસ્થનાં ભાઈ

ભીમભાઈએ સ્વર્ગસ્થની ઇચ્છા મુજબ રૂ. ૫૧) વેળાછા પુસ્તકાલયને, સદર રકમના વ્યાજમાંથી દર વર્ષે ખેતી અને સહકાર વિષયક પુસ્તકો ખરીદવાની શરતે આપવાનું જાહેર કર્યું છે. આ કામે પુસ્તકાલય ખાતાની પરવાનગી અગાઉથી મેળવાઈ હતી.

વિશેષ વાચનનો અખતરો:—સિદ્ધપુર સરકારી ઉર્દુ શાળાના મુખ્ય શિક્ષક શ્રી ખીમજીભાઈએ વડોદરેથી ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીમાં અક્ષરજ્ઞાન યોજનાનાં, આલ વાંતોંવલી, કુમાર વીરસેન, કિશોર ચરિત્રમાળા અને ગાંડીવનાં કેટલાંક, તથા ઇતર આલોપયોગી જીવન ચરિત્રોનાં પુસ્તકો મંગાવી વર્ગ ૨ થી ૫ ના વિદ્યાર્થીઓ પાસે તેનો યથામટિત ઉપયોગ કરાવ્યો. આળોકોને આ વિશેષ વાચનમાં ખૂબ રસ પડ્યો. ને વાર્ષિક પરીક્ષા નજદીક આવી જતાં વિશેષ વાચનનો ક્રમ તેવોને તેવો જ ચાલુ રખાવેલો. છતાં સદ્ભાગ્યે, આ સાધારણ ગણાતી શાળાનું, ખરિલામ ચાલુ સાલે ૮૭ ટકા અગ્રુ છે ને આળોકોનું લાપાસન કામતેક વિચાર કરતાં ઘણું સંતોષકારક હોવાનો અભિપ્રાય પરીક્ષક સાહેબે આપ્યો છે. પરીક્ષાદેવીના આગમન પ્રસંગે અને હમેશાં પણ પુસ્તકાલયોથી ભડકતા શિક્ષક ભાઈઓએ આ વાચનની પ્રાપ્તિ નોંધ લેવી ઇટે.

પ્રભાત વાચનાલય:—ગણદેવી મહાદેવના ધમડાછા ગામના સામળાવળી ફળી-આમાં કેવળ લોકમદદથી એક સાર્વજનિક વાચનાલય ખોલાયું છે. ગામમાં પ્રભાત મંડળ નામનું ધ્રુવક મંડળ હતું તેના તરફથી ખોલાયું હોવાથી એ વાચનાલય પ્રભાત વાચનાલયના નામથી ઓળખાશે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ:—ડબકા : શાહ છોટલાલ પુલકર તરફથી કાંટા નં. ૧ પોતાની સ્ત્ર. પત્ની કમળાના સ્મરણાર્થે.

—શ્રીજોજ તા. ચાલુસ્મા : રૂ. ૧૧) પાલજના રહેવાશી અને મુઆઈમાં વેપાર કરનાર શેઠ છોટલાલ તરફથી ઉદ્ધાનવૃત્તોત્થાન નિમિત્તે.

—ઉમતા તા. ખેરાળુ : રૂ. ૫) હંડાઈના નાયક વાડીલાલ શિવરામ તરફથી મુજબની ખુશાલીમાં.

—ટીંટોહણ તા. વિજયપુર : રૂ. ૫) પા. કાળીદાસ મોહનદાસ તરફથી સ્વેં પિતાના પુરુષાર્થે.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે:—[જનેવારી અંકના પૃ. ૯૦ થી ચાલુ] (૩૨૬) અજરોઈ તા. ગણદેવી (૩૩૦) સાણુપુર તા. પાદરા (૩૩૧) દવાડા તા. વિસનગર.

૫૦ નોંધ પુસ્તકાલય મંડળ

પરીક્ષાની વ્યવસ્થા:—તા. ૨૧-૨-૩૭ ના રોજ થનારી શિષ્ટ વાચનની ૧૨ મી પરીક્ષામાં બેસનાર ઉમેદવારોની યાદી જે તે ગામના મુખ્ય શિક્ષક વા. પુ. ના મંત્રીને મોકલી આપવામાં આવી છે, ને પરીક્ષાને દિવસે ઘટિત બંદોબસ્ત રાખવાની વિનંતિ કરવામાં આવી છે. આશા છે કે જે તે સ્થળે ઘટતી વ્યવસ્થા રહેશે જ.

શાખાશ !—કાછીઆ મોતીલાઇ જેઠાલાઇ નામના પેટલાદના એક સાધારણ ભણેલા યુવક શિષ્ટવચનની પરીક્ષાનો લાભ હરવખત લે છે. તેમના મનમાં આ વખતની પરીક્ષાની છૂટથી જાહેરાત કરવાની ગ્રેરણા ઉદ્ભવતાં તેમણે પોતાને ખર્ચે એની જાહેરાત છપાવી તેની ૧૦૦૦ નકલો ગામમાં, રેલ્વે ટ્રેનોમાં તેમજ બહાર ગામે છૂટથી વહેંચી છે. શાખાશ !

શિક્ષણ વર્ગ :—પાટણ મુકામે તા. ૨૫ થી શરૂ થનાર મહેસાણા પ્રાંત માટેના પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગ માટે જેમની અરજીઓ આવેલી તે મંજૂર રાખી જેમને તેમને તેની ખર્ચ આપી દેવામાં આવી છે જ. છતાં તે કાઢને મોડી વહેલી મળે યા ના મળે તોપણ અરજી કરનાર તમામ ઉમેદવારોને બિસ્તરો, જળપાત્ર તથા પરીક્ષાની જાહેરાતમાં જણાવેલાં અન્ય સાધનો સાથે તા. ૨૪ મી ની સાંજ સુધીમાં પાટણ ડૉ. પં.આ અગ્નિસગૃહ-સાલવી-વાડમાં પહોંચી જવાની બલામણ કરીએ છીએ.

મહાલ મંડળની સલાહ:— [ડિસેમ્બર અંકના પૃ. ૮૪૫ થી ચાલુ] (૨૨) સંખેડા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળની સલાહ તા. ૭-૨-૩૭ ને રોજ સંખેડા મુકામે બરાબ તેમાં નીચેના ઠરાવ પસાર થયા છે:—

(૧) આમ પુસ્તકાલયોનાં પત્રો તથા માસિકોનાં લવાજમ નાન્યુઆરી તા. ૧ થી શરૂ થાય તે મુજબ બરવામા આવે છે, અને તે માસ ૧૨ નાં બરવામાં આવે છે તે છતાં ફેબ્રુઆરી માસથી ચલ્યાં ખર્ચાં પુસ્તકાલયોમાં પેપરો ચાલુ થાય છે અને ડિસેમ્બર આખરે તે પેપરો બંધ થાય છે. ગઈ સાલે તથા ચાલુ સાલે પણ આમ બનેલું છે. જેથી એક માસનું પત્રોનું લવાજમ પાછું મંગાવી આપવા આ મંડળ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને બલામણ કરે છે. તથા “ હાંડોદ, માકણી, ગુંડીયા પુસ્તકાલયોની ગામમદદની રકમ બજેટ સાથે ભરાયેલી છે છતાં હજી સુધી તે પુસ્તકાલયોનાં પત્રો ચાલુ થયાં નથી તો તે સત્વરે ચાલુ થાય તથા જે માસથી શરૂ થાય તેટલા જ માસનું લવાજમ ભરવા આ મંડળ પુ. સ. સ. મંડળને બલામણ કરે છે.

(૨) સંખેડા મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ તા. ૧૧-૪-૩૭ ને રવિવારના રોજ “ માકણી ” મુકામે બરવાનું ઠરાવવામાં આવે છે. આ બદલની આગળની તજવીજ સંખેડા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી તથા માકણી જીથ મંડળના મંત્રીએ કરવાનું ઠરાવવામાં આવે છે.

(૩) બહાદરપુર જીથ મંડળના મંત્રી તરફથી કામકાજ ચલું નથી જેથી નીચે પ્રમાણે નવીન જીથ મંડળો ઠરાવવામાં આવે છે.

કસુબીઆ-(૧) કસુબીઆ (૨) માંજરોળ (૩) કાળી તલાવડી (૪) ગોલા ગામડી (૫) લોટીઆ (૬) હરેશ્વર.

કાવીઠા-(૧) કાવીઠા (૨) ફાટા (૩) ડોલમાર (૪) ચંદાનગર (૫) માહું (૬) પતરાં. ગુંડીઆ-(૧) ગુંડીઆ (૨) ચરીઠા (૩) પીપળસટ (૪) હાંડોદ (૫) રતનપુર: (૬) રાયપુર (૭) સરડીઆ (૮) નંદપુર.

સંખેડા-(૧) સંખેડા (૨) બહાદરપુર (૩) માલપુર (૪) ખુનવાડ

ગાંડેલી સેન્ટ્રામાંથી “ પતરા ” કમી કરવાનું ઠરાવવામાં આવે છે.

(૪) સંખેડા : મહાલ મંડળ માટે શિક્ષવાચનની પરીક્ષા લેવાનું નક્કી કરવામાં આવે છે. પરીક્ષા માટે “વનસ્પતિ સંવર્ધન શાસ્ત્ર” લેખક ડાહ્યાભાઈ છોટાભાઈ અમીનનું પુસ્તક પરીક્ષા માટે કરાવવામાં આવે છે અને નીચે પ્રમાણે ધનામની રકમ કરાવવામાં આવે છે.

કેટલા ઇસમોને

પહેલું ધનામ	રૂ. ૩-૦-૦	૧
બીજું „	રૂ. ૨-૦-૦	૧
ત્રીજું „	રૂ. ૧-૦-૦	૧
ચોથું „	રૂ. ૪-૦-૦	૮ (દરેકને ૦-૮-૦)

ઉપર મુજબ રૂ. ૧૭ નાં ધનામ અગીયાર ઇસમોને અનુક્રમે પાસ થયે આપવાનું કરાવવામાં આવે છે.

(૫) ગ્રામપુસ્તકાલયોનું દફતર વ્યવસ્થિત રહે તે અર્થે ગ્રામપુસ્તકાલયોને નેહતાં ફાંમ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળમાંથી ખર્ચ પાડી મફત આપવાનું કરાવવામાં આવે છે.

(૬) જૂથ મંડળના કામકાજની ખંખર મહાલ મંડળને પડી શકે તેટલા માટે જૂથ મંડળે ખાતામાં મોકલવાનું તથા પુ. સ. સ. મંડળ તરફનું કામકાજ મહાલ મંડળ મારફત મોકલવા કરાવવામાં આવે છે.

જૂથમંડળની જાગૃતિ :—ચાણુરમા મહાલના વસાઈ જૂથની સભા તા. ૩૦-૧-૩૭ના રોજ મળી. તેમાં શિક્ષવાચનની ૧૨મી પરીક્ષાનો લાભ લેવા સૂચવાયું, ત્રિમાસિક અહેવાલ તા. ૫-૨-૩૭ સુધીમાં મહાલ મંડળમાં મોકલી આપવાની લલામણુ કરાઈ, શિક્ષણ વર્ગનો લાભ લેવા સૂચવાયું, તથા જૂથમંડળની બીજી સભા રૂપસમાજના દિવસે ભરવાનું કરાવાયું.

ધન્યહીનિ :—આ અંક બહાર પડશે તે દિવસે તો પુસ્તકાલયભક્તો ઠેર ઠેર પર્યાઈનિ ઉજવવાની મનગમતી ધમાલમાં પડ્યા હશે. સુધર્નાના કાયકમોને અમે ફતોહ ધજીએ છીએ અને પોતપોતાના અહેવાલ અચૂક મોકલી આપવાની વિનંતિ કરીએ છીએ. વસો તો એ ધન્યહિને ‘પહેલો બાલહિન’ પણ ઉજવવાનું છે.

અંથપાલ સમ્મેલન :—મહેસાણા પ્રાંતની ૩૭ પુ. પરિષદના ૭મા કરાવના અમલ તરીકે મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોનું એકસઠ વર્ગીકરણ કરાવી દેવાના આશયથી વિસનગર મહાલ પુ. મંડળે જાનેવારીના છેલ્લા બે દિવસો (સનિ-રવિ) એ અંથપાલ સમ્મેલનની યોજના રાખી હતી. તે મુજબ દેણુપ, કાંસા, બારણા, દવાડા, વડુ, ખરસડા, શેવાળીઆ, ભાલક, વાલમ, ખંડોરણુ, જેતલવાસણા, પાલડી, ગુંજા પુસ્તકાલયોના અંથપાલો ભેગા મળ્યા હતા. તેમની આગળ મહાલ પુ. મંડળના પ્રમુખ તથા મંત્રીએ તેમજ વડનગર કસબા પુસ્તકાલયના અનુભવી અંથપાલ રા. વિઠ્ઠલભાઈએ બજેટકામ, કાયમકંડ, નવીન પુસ્તકાલયોની કામગીરી, તથા વર્ગીકરણની સમજૂત આપનારાં વિવેચનો કરવા ઉપરાંત તેમની પાસે પોતપોતાના પુસ્તકાલયનું વર્ગીકરણનું પ્રત્યક્ષ કામ પણ કરાવવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે અંથપાલોની માહિતીની કસોટી કરવા પ્રમુખશ્રી કદ્યાણુરાય જોશીએ ૪૦ પ્રશ્નોની એક પ્રશ્નાવલી ખાસ તૈયાર કરી હતી.

સમ્મેલનની આ યોજના અલિનદનીય ને અનુકરણીય હોઈ તે યોજના માટે વિસન-ગર મહાલ મંડળના કાર્યકર્તાઓને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. આ યોજનાને પરિણામે જેમનું વર્ગીકરણનું કામ થઈ ગયું હોય-યાને જેમનાં (૧) જનરલ (૨) નામવારી (૩) વિષયવારી એ ત્રણે રજીસ્ટરો રીતસર તૈયાર થઈ ગયાં હોય તેઓ 'વર્ગીકરણ પુરું થઈ ગયા' બદલની ખબર આ તરફ ચોક્કસ મોકલી આપે.

તપાસણી હેવાલ :—પગારદાર તેમજ માનદ પ્રચારકોના તપાસણી હેવાલ સ્થળ-સંકેતના કારણે, આ વખત નથી લેવાયા તે આવતે અંકે લેવાશે. પ્રચારક લાઇઓ તો બીજા માસના હેવાલ ચીરણસર મોકલી આપેજ.

છુટા થયા છે :—વડોદરા પ્રાંતના પગારદાર પ્રચારક રા. મંગળભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ સંગીતના શોખીન હોઈ સંગીતના વધુ અભ્યાસ માટે પ્રચારકપદથી આ માસનો રજા તારીખથી છૂટા થયા છે. પ્રચારકપદના ઉમેદવારોને વડોદરા પ્રાંત પુરું મંડળના મંત્રીને નામે અરજ મોકલી આપવાની ભલામણ !

રાજ્ય બહાર

ઝગડીયામાં ખાતા મૂક્યા :—ઝગડીયા (સંસ્થાન રાજ્યપ્રજા)ના શ્રી અર્પકેશ્વર પુસ્તકાલયના મકાનનો પાથો નાખવાની શુભ ક્રિયા તા. ૨૪-૧-૩૭ના રોજ રાજ્યપ્રજાના નામદાર મહારાજ સાહેબને વરદ હસ્તે શાસ્ત્રોક્ત વિધિએ કરાવાઈ છે.

રજી ગુજરાત પુઠ પરિષદ :—સદર પરિષદનું પ્રમુખપદ પુસ્તકાલય પ્રેરિતિનાં રસીયા સર પુરુષોત્તમદાસ કાકોરદાસ મોદીએ, તેમની અનુકૂળતાએ પરિષદ ભરવાની શરતે; સ્વીકાયું છે. એટલે અગાઉ જાહેર થયા પ્રમાણે પરિષદ આગામી હોળીના તહેવારોમાં જ ભરાશે એવું નથી.

નવું સાપ્તાહિક :—“ઈન્ડિપેન્ડન્ટ ઇન્ડિયા” નામનું એક અંગ્રેજી સાપ્તાહિક તા. ૧ લી માર્ચથી સમાજવાદી નેતા શ્રી એમ. એન. રાયના તંત્રીપદે શરૂ થનાર છે. ‘પત્રનું’ ધ્યેય રાજકીય અને સામાજિક મુક્તિ માટેનું રહેશે.

પરદેશ

યાત્રિક આંખ :—યુકેન(સો. રશિયા)ની પ્રયોગશાળામાં બનાવેલી યાત્રિક આંખથી આંધળાં પણ વાંચી શકે છે. લખાણના દરેક અક્ષર ઉપર વીજળીનાં કિરણ પડતાં તેનું પરિવર્તન થઈ તે અંધશ્રીશાયરની મદદથી મગજના ચાનતંત્ર સુધી પહોંચતાં આંધળાં પણ મુશ્કેલી વિના વાંચી શકે છે. (“નવગુજરાત આધારે”)

‘નાબલ પ્રાઇઝ’ સ્વીકારવાની મનાઈ :—જર્મન સરમુખત્યારે હેર હિટલરે એક દરમાન બહાર પાડી જાહેર કર્યું છે કે “દર વર્ષે ત્રણ ગુણવાન જર્મનો વચ્ચે, કળા અને વિજ્ઞાન વિષયની શ્રેષ્ઠ કામગીરી બદલ, આઠ હજાર પૌન્ડનું ઇનામ વહેંચવાની યોજના જર્મન રાષ્ટ્રીય સરકારે કરી છે. એટલે હવે પછી હરકોઈ જર્મન માટે ‘નાબલ પ્રાઇઝ’ સ્વીકારવાની મનાઈ છે.”

માસિકા મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૦	૨	માગશર	૩૦- ૧-૩૭
ભર્મિ	૬	૧	જાન્યુઆરી	૨૦-૧-૩૭
કિશોર	૨	૧૧	માગશર	૧૦- ૨-૩૭
કુમાર	૧૩	૧૨ (૧૫૬)	"	૨- ૨-૩૭
કૌમુદી	૧૫	૨	ફેબ્રુઆરી	૮- ૨-૩૭
ખેડૂત ખેતી અને સહકાર	૩	૭	જાન્યુઆરી	૧૬- ૧-૩૭
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૫	૬	"	૨- ૨-૩૭
ગુજરાત	૩	૬	ફેબ્રુઆરી	૫- ૨-૩૭
શુશ્રુષ્ટી	૨૭	૬ (મ.પ.અંક)	"	૧- ૨-૩૭
આમજીવન	૭	૭	"	૧- ૨-૩૭
ચરોતર	૭	૧	જાન્યુઆરી	૨૬- ૨-૩૭
ચિત્રમય જગત	૨૨	૧૧	"	૧- ૨-૩૭
છાત્રાલય	૧૧	૧	"	૩૦- ૧-૩૭
નવચેતન	૧૫	૫	ફેબ્રુઆરી	૫- ૨-૩૭
નવચંચના	૩	૧૦	માગશર	૨૨- ૧-૩૭
નવયુગ (?)	૮	૮	નવેમ્બર (?)	૨૧-૧૧-૩૬
પાટીદાર	૧૪	૩	પૌષ	૧૫- ૧-૩૭
પ્રસ્થાન	૨૪	૨	માગશર	૪- ૨-૩૭
બાલજીવન	૧૭	૪	ફેબ્રુઆરી	૧૦- ૨-૩૭
બાલમિત્ર	૧૬	૭	"	૭- ૨-૩૭
બાળક	૧૬	૨	"	૨- ૨-૩૭
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિં	૮૩	૪	ઓક્ટોબર-ડિસેં	૩૦-૧૨-૩૬
ભાનસી-ત્રિં	૨	૧	"	૨૦-૧૨-૩૬
યુવક	૭	૨	ફેબ્રુઆરી	૨- ૨-૩૭
વસન્ત ત્રિં	૩૫	૧૦-૧૨	કાર્તિક-પૌષ	૩- ૨-૩૭
વિલાસ-ત્રિં	૧૯	૨	ડિસેમ્બર	૮- ૧-૩૭
વૈદ્યકદ્વય	૪૧	૧૨	ડિસેમ્બર	૩૧-૧૨-૩૬
આયામ	૨૨	૪	જાન્યુઆરી	૧૮- ૧-૩૭
ચારદા	૨૬	૪ (તંત્રી અંક)	"	૧૮- ૧-૩૭
શિક્ષણપત્રિકા	૧૧	૧૧	પૌષ	૧૮- ૧-૩૭
સાહિત્યકાર-ત્રિં	૩	૬	સપ્ટેમ્બર	૨-૧૦-૩૬
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિં	૧૦	૨	સપ્ટે-નવેમ્બર	૧૮-૧૨-૩૬
સ્કોલર વીર	૨	૬	જાન્યુઆરી	૪- ૨-૩૭
અભિષેક	૮૧	૨	ફેબ્રુઆરી	૪- ૨-૩૭

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

પ્રેલવાદનું લક્ષણવન આતરરાષ્ટ્રીય આદેશનો ઉદ્ધતનો પ્રશ્ન	}	ભર્મિ	૬	જાન્યુઆરી
શીખ ગુરુ અલ્પુન મા ! તું જાણે છે હું શું થાઉં ?	}	કિશોર	૨	માગશ
પ્રેમચ દ્વંડ વળતો ગોશ કુદરતથી તમે કેટલા દૂર ? જીવનની વણુઝાર	}	કુમાર	૧૩ (અંક ૧૫૬)	માગશ
સુન્દરમ્ ભામટો	}	કૌમુદી	૧૫	ફેબ્રુઆ
મા અને દીકરો લોકેટનું રહસ્ય મહાગુજરાતના મંરથાનો અતિથય ગરમીની અસર વિભાકમ્	}	ગુજરાત	૯	ફેબ્રુઆ
અઘતન ગૃહપતિ જોરાકમા પ્ર તીયતા શાક કેણે શમાયું ? દુનીયાદારીની વાત પ્રાચીન ભારતમા નારીશિક્ષા સમ્રાટની હૃદય રાણી	}	ચિત્રમયજગત	૨૨	જાન્યુઆ
અમે કેમ પરુયા ? શાન્તિનિકેતનના મંસ્કાર ધામમા આપણી આજની લગ્ન પ્રથા ત્યાગની પ્રતિમા પાડવપક્ષની યુદ્ધનીતિ રન્નેદર્શન	}	છાત્રાલય	૧૧	જાન્યુઆ
ધૃત્વરની માયા રામેશ્વરમ્ સ્વર્ણા વિષે વધુ ઉદ્ધતતા પાને બદ્ધનત । ચીનનો આતર વિગ્રહ	}	નવચેતન	૧૫	ફેબ્રુઆ
નવીન શિક્ષકોને હું લાચવા એકો ત્યારે શેરીમા અધારી યુગપૂજા વેણી અને અગોડા અલ કાર	}	નવચેતન	૩	માગશ
	}	પાટીદાર	૨૪	પૌ
	}	પ્રસ્થાન	૨૪	માગશ
	}	યુવક	૭	ફેબ્રુઆ
	}	શિક્ષણપત્રિકા	૧૧	પૌ
	}	ઝીઝોધ	૮૧	ફેબ્રુઆ

ટીપ :—ગુણસુદરીનો મહિલાઅંક તથા ચારદાનો તંત્રીઅંક વાચનાલાયક સામગ્રી ધરાવે છે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વિભાગ

“પુસ્તકાલય” માસિક લવાજમ ન આવ્યું હોય તોપણ શરૂ કરી
આપવા બાબત

“પુસ્તકાલય” માસિક એ પુસ્તકાલય ખાતું, વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, અને પ્રાંત મહાલ અને જૂથ મંડળોની સાથે રાજ્યનાં દરેક પુસ્તકાલય વા વાચનાલય સંઘે સંકળિત જોડી આપનાર તરીકે કામ કરે છે. પુસ્તકાલય ખાતાના વટહુકમો, સૂચનાઓ અને જાહેરાતો, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા, શિક્ષણ વર્ગો, પુસ્તકાલય પરિષદો, વાચક મંડળો તેમજ અન્ય પ્રવૃત્તિઓ, તથા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તરફની સૂચનાઓ આ માસિકમાં જ દર માસે નિયમિત અને ચોક્કસ સ્વરૂપમાં પ્રગટ થાય છે. એ ઉપરાંત માસિક પ્રગટ થયાની તારીખો, નવાં નવાં પુસ્તકો પ્રગટ થાય તેની માહિતી અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંબંધે વિવિધ ઉપયોગી લેખો, આ બધું પુસ્તકાલયોના વાચકો અને વ્યવસ્થાપકોને જાણવાની જરૂર રહે છે. લવાજમ ન મળવાનાં કારણે “પુસ્તકાલય” ન મળે તો ઉપરની બધી જ હકીકત જાણી શકાય નહિ. માટે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના વ્યવસ્થાપક મંડળે લવાજમ ન આવ્યું હોય તોપણ રાજ્યનાં બધાં જ કચ્છા પુસ્તકાલયોને, મકાનવાળાં બધાં જ ગ્રામ પુસ્તકાલયોને, મંડળો શેર ઓછામાં ઓછો એક એક લેનાર બધાં જ પુસ્તકાલયને, તથા કાયમ ફંડ મંડળમાં જેમનું જેમ હોય એવાં પુસ્તકાલયોને “પુસ્તકાલય” માસિક ચાલુ રાખવાનું કરાવ્યું છે. અને જે વર્ષે જાગેટ મંજૂર થયું હોય પરંતુ કોઈ કારણે મદદ ન મળી હોય તે વરસે ઉપરનાં પુસ્તકાલયોનું લવાજમ શેરના ડિવિડન્ડ વા કાયમ ફંડની રકમમાંથી મળે તેવા તેવી વ્યવસ્થા કરવાનું નક્કી થયું છે. આ યોજના કરવામાં પુસ્તકાલયોનું હિત છે, છતાં કોઈ પુસ્તકાલયને આ પ્રકારનો લાભ ન જ લેવો હોય અને “પુસ્તકાલય”નું લવાજમ પાછળથી મળે આપવા મરજી ન જ હોય તો તેમણે “પુસ્તકાલય”ના વ્યવસ્થાપકને ખબર આપવી. એટલે તેમનું નામ આ યોજનામાંથી દૂર કરવાનો દાખલો રાખવામાં આવશે. એટલે “પુસ્તકાલય” માસિક લવાજમની મદદ પૂરી થતાં આપોઆપ બંધ થશે.

વડોદરા,
તા. ૧૧-૨-૩૭

જોનીલાલ ન. અમીન.
અધ્યક્ષ, વ્યવસ્થાપક મંડળ,
પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી પ્રસિદ્ધ કરવાની યોજના

વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલયોનાં વર્તમાનપત્રો, માસિકો વગેરે દર વર્ષે જાન્યુઆરી માસથી શરૂ થાય છે. તે માટે યોગ્ય વિધિ કરી બધી જ જરૂરી તજવીજ પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી કરવામાં આવે છે. બજેટ મંજૂર થયા પછી લોકમદદ અને સરકાર પંચાયત મદદની રકમો મળ્યાની પાવતીઓ જે પુસ્તકાલય તરફથી મુદતસર ખાતા તરફ આવે છે એ જ પુસ્તકાલયોનાં અને વાચનાલયોનાં પત્રો શરૂ કરવા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને ખાતા તરફથી હુકમ આપવામાં આવે છે. તે પરથી પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી યાદી આપ્યા ત્રમાણે પત્રો જે તે માસની પહેલી તારીખથી શરૂ થાય તેવી ચોક્કસ તજવીજ મંડળ તરફથી થાય છે. પરંતુ જે પુસ્તકાલયોનાં પત્રો અધૂરી વિધિ હોવાના કારણે શરૂ ન થયા હોય તેની ચોક્કસ માહિતી જે તે પુસ્તકાલયને મળે, તેમજ જે તે સ્થળનાં પુસ્તકાલયો વા. વાચનાલયો સાથે સંબંધ ધરાવતા જૂથ મહાલ, પ્રાંત કે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યવાહકોને પણ તેવી ચોક્કસ વિગતો જાણવાની મળે તો તેઓ યોગ્ય તે તજવીજ કરી શકે તેટલા માટે ચાલુ વર્ષથી જેમનાં પત્રો શરૂ થયાં હોય તે વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયોની યાદી પ્રગટ કરવાની યોજના ગયા ડિસેમ્બરથી શરૂ કરવામાં આવી છે. આ યાદી પ્રગટ કરવામાં પુસ્તકાલય ખાતાને, લાગતાવળગતાં ગામોને, અને પુસ્તકાલય મંડળોને અનુકૂળતા મળે તે જ હેતુ રહેતો છે. આવી યાદીઓ દર માસે પ્રગટ થતી રહેવાથી ખાતા તેમજ મંડળ સાથેના પુસ્તકાલયોનો ઘણો પત્ર-વ્યવહાર ઓછો થઈ જશે એવી ખાત્રી છે. આશા રાખવામાં આવે છે કે જે પુસ્તકાલયોનાં નામ આ યાદીઓમાં ન આવ્યાં હોય તેઓ બજેટની બેવડી નકલો, લોકમદદ તથા કાયમ ફંડની રકમો તથા સરકાર પ્રાંત પંચાયત મદદની મળી ચાર પાવતીઓ ખાતા તરફ સત્તર મોકલી આપી બીજા માસની પહેલી તારીખથી પોતાનાં પત્રો શરૂ થાય તેવી ગોઠવણ કરાવી લેશે. તેમજ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો પણ પોતપોતાના મહાલ પૂરતી આ બાબતમાં ચોક્કસાઈ રાખશે.

અગાસ,
તા. ૬-૨-૩૭,

}

મોતીલાલ નં. અમીન,
અધ્યક્ષ-વ્યવસ્થાપક મંડળ,
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ. લિ.

યાદી નં. ૨

ડિસેમ્બર ૧૯૩૬ના અંકના પૃ. ૮૪૯-૫૦ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયેલી યાદી ઉપરાંત નીચે જણાવેલાં આમ પુસ્તકાલયો તરફથી લોકમદદ તથા સરકાર પંચાયત

મદદ મળવાની પાવતીઓ તા. ૧૫-૧૨-૩૬ સુધીમાં આવી ગયેલી એટલે તેમનાં પત્રો તા. ૧લી જાન્યુઆરી ૧૯૩૭ થી શરૂ રહે તેવી વ્યવસ્થા થયેલી છે :—

પેટલાદ	સલાડ	સાંપા	ધનતેજ	કઠી
મહાલ	સાંકરદા	ઉમજ	નાની ભાડોલ	મહાલ
કલોલી	સેવાસી	ડભોઈ	પીલોલ	દાસ વા. કઠી
કાસર	સેવદવાસણા	મહાલ	રતનપુરા	ખાવડ
ગંગાપુર	વડલા	અંગુલ	રાણીપુરા	ખોરજનાડોદા
ધુટેલી	દામાપુરા	કરમાલ	ધર્મપુર	ડાંગરવા
જોળ	પાદરા	કારવણ	અંજેસર	નંદાસણું
મધરોલ	મહાલ	કુકરવાડા	ગરધીઆ	ભટાસણું
મોગરી	કાંદા	નડા	લુલસીપુરા	મોઠાસણું
બાલ પુ. વસો	કુરાલ	નાના ફેફળીઆ	વાઘોડીઆ	મેડાઆદરજ
સિહોલ	ગોરીઆદ	પલાસવાડા	મહાલ	સરસાવ
સંસિદ	ચિત્રાલ	પારીખા	રસલાખાદ	સુરજ
ભાદરજ	પીપળી	પીસાઇ	સાકરીઆ	કંડોલ
મહાલ	રણું	ખોરખાર	સંખેડા	મહાલ
કણકટ	રાણુપુરા	મેનપુરા	મહાલ	ટીટોડા
કોંબલોડ	લતીપુરા	વડજ	કાવિડા	ધમાસણું
કોસિન્દ્રા	સરસવણી	વ્યારા	કોસિન્દ્રા	પીપળજ
જોશીકુવા	પાટોદ	સીતપુર	માહુ	બાગવા
ઝારોળા	પીંડાપા	માવલી	માંજરોલ	વેડા
ટીંગા	કરજણ	શિનોર	વાસણા	સમજ
પીંપળોઇ	મહાલ	મહાલ	પતરા	સેરથા
બામણગામ	અણરતુ	અનુસપા	તીલકવાડા	વાગોસણું
લાલપુરા	ઓઝ	આથુંદી	મહાલ	વિજાપુર
વડોદરા	ઓસલામ	ઝાંઝડ	ભુજેશ	મહાલ
મહાલ	કરખડી	દીંબરવા	દહેગામ	આગલોડ
આગોડ	કોરલ	બરકાલ	મહાલ	ખરણા
આસોજ	ગંધારા	માલપર	જાલા	ગવાડા
જાણી	જંજવા	નાના કરાળા	પાટનાકુવા	જંત્રાલ
તરસાળી	બોડકા	માંજરોલ	ચીલોડા	ટીંટોદેણું
પદમલા	રારોદ	દામાપુરા	સાંપા	ડાલલા
માંજલપુર	સીમળી	સાવલી	આતરસુંબા	પીલવાઇ
ટ્રે. રક. વા. વડોદરા	કાસમપુર	મહાલ	મહાલ	ખોડ
સર્ખીઆલા	માત્રોજ	ખાખરીઆ	કતીપુર	માલોસણું

વસાધ	સિદ્ધપુર	ધમડળા	માંગરોળ	ધારો
વેડા	મહાલ	માણેકપુર	મહાલ	મહાલ
સોખડા	કરલી	પાયરો	વાકળ	આંખરડી
ખીલીઆ	કલ્યાણા	ગંગોર	કંટવા	કેરાળા
હીરપુરા	ડાબી	પલસાણા	હથોડા	છરા
પેદામલી	દાસજ	મહાલ	સીમોદરા	દલખાણીઆ
કેલીસણા	ખેરાળુ	નિયોલ	કોસાડી	દીતલા
ભાવસોર	મહાલ	બલેશ્વર	ગીજરમ	ખાંભા
નિસનગર	વડનગર મહિલા પુ.	ધટાળવા	વ્યારા	મહાલ
મહાલ	વડનર બાલ પુ.	વડલા	મહાલ	ઝીકીમાયી
કડા	પાટણ	કામરેજ	કાનપુરા	છગોરાળા
ભાન્ડુ	મહાલ	મહાલ	વાંસકુદ્ધ	કોડીનાર
મહિસાણા	કુણધેર	કોસમાડી સીમાડા	અમરેલી	મહાલ
મહાલ	પાટણ ટાંકવાડા વા.	ખોલેશ્વર	મહાલ	કરોદરા
અલોડા	બાલીસણા	જોખા	અમરેલી ચો. વા.	મીતી બાજ
અંબાસણ	રણજ	કુંગરા	ચાંદગઢ	વડનગર
આખજ	સંડેર	દીગસ	બળીઆ	ડોલાસા
ખેરવા	પાટણ બા. પુ.	નનસાડ	નાના માંચીઆળા	સીંધાજ
છડીઆરડા	નવસારો	ભૈરવ	બાલાપુર	લીમકટા
પાંચોટ	મહાલ	મોરથાણ	મોટા આંકડીઆ	મહાલ
બલોલ	પીનસાડ	વેળંબ	મોટા ગોખરવાળા	બીમકટા
બામેસણા	મરોલી	લાડવી	મોટાભંડારીઆ	રતનપુર
મેઠ	વીરાવળ	ચી મલી	રંગપુર	મહાલ
મોટીદાઉ	નવસારી મ. પુ.	મહુવા	વરસડા	ધશ્વરીઆ
પાલોદર	વડોલી	મહાલ	નાના ભંડારીઆ	મોણપુર
લાખવડ	ગણદેવી	કરચેલીઆ	માંગવાપાળ	શાહપુર
ભાલકીઆ સ્ટેશન	મહાલ	કાન્હી	દામનગર	આખામંડળ
બજાર	અંમેટા	મહુવા	મહાલ	મહાલ
પદારીઆ	તોરણગામ	આડચ	રાભડા	ધીણકી

યાદી નં. ૩

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી લોકમદદ તથા સરકાર પંચાયત મદદ મળવાની પાવતીઓ તા. ૧૫-૧-૩૭ સુધીમાં આવી ગયેલી એટલે તેમનાં પત્રો તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૭ થી શરૂ કરાવવા વ્યવસ્થા થઈ છે :—

પેટલાદ	વડોદરા	વડદલા	ડભોઇ	ડેસર
મહાલ	મહાલ	વણુજરા	મહાલ	મણુસર
ઠાવીઠા	ધટોલા	શાણુપુર	અંતોલી	વરસડાં
ગાડા	ઉંડેરા	સાધી	કરણેટ	વેજપુર
ડભોઉ	કરચીઆ	ઠોટલા	કુંદેલા	શાંતિપુરા
ડેમોલ	કાશીપુરા	દણોલી	ધમેલી	શારદાપુરા
ત્રંભોવડ	ચાપડ	કરજણુ	નાહારીઆ	સાંઠામાલ
દેવા	દશરથ	મહાલ	પુનીઆદ	મુંદેલા
પલાણા	પોર	કુરાલી	મહેલી	વાઘોડીઆ
પાડગોલ	ગાજવા	કેલીઆદ	મંડાગા	મહાલ
બાંધણી	ભાયલી	ભુતી જીથરડી	વણુદરા	કરમાલીઆપુરા
ભાટીએલ	રણોલી	દેરોલી	સાંઠોદ	ઠોટંબી
માલાવાડાં	રવાદ	નવી જીથરડી	કરતીકુષ	ખંધા
મોરડ	સરાદ	પુરા	શિનોર	ખેરવાડી
રામોલ	સોખડા	ફતેપુરા	મહાલ	ગમ્મદરા
રણુ	ફાજલપુર	રણુપુર	નાના હખીપુરા	જરોદ
રણુજ	પાતલવેણી	રોપા	પુનીઆદ	પીપળીઆ
વટાવ	સુંદરપુરા	વણુ	મોટા ફાફળીઆ	રવાલ
વસો આ. વા.	માણુજ	વેમાર	બીથલી	સાંગાડોલ
વીરોલ	પાદરા	વેમારડી	બેખડા	ગુતાલ
વિશ્રામપુરા	મહાલ	સરપુરડીંબી	સતીશણ	શંકરપુરા
વસોમહિલા	કરણાકુવા	સણીઆદ	સાઢલી	સંખેડા
નાર બા. પુ.	જલાલપુર	સંભોધ	સેગવા	મહાલ
ભાદરણુ	ડભાસા	કલા	કણુજેલા	કમુંબીઆ
મહાલ	તાજપુર	ભરથાણા	માલપુર	ખુનવાડ
ગંભીરા	તીથોર	સણુપુરા	તરવા	ગુંડીઆ
ચમારા	દરાપુરા	પીંગળવાડા	શિનોર મહિલા	ચીખોદ્રા
ભાદરણુ	ભોજ	વીરજઇ	સાવલી	ટીંબા
જલસણુ	માસર	સામરા	મહાલ	ભાટપુર
વટાદરા	મુજપુર	તેગવા	છંદાડ	લદોદ
સુંદણુ	મુવાલ	સગડોલ	દુંડાવ	સરડીઆ

સુધાધોડા	કણુઝરી	માઢી	સિદ્ધપુર મહાલ	મણુંદ
સેતંગીર	કલોલ	ઇલરામપુરા	ચંડાળજ	માતપુર
સરગી	મહાલ	વિસનગર	ઉઝા આર્થ. વા.	સંખારી
નંદપુર	ઇસંડ	મહાલ	કહેડા	ખીખીઆણા
ઝાખ	ઉનાઉ	કમાણા	કુંડાવ	પાટણ મહીલા
ફાટા	કુંડાસણ	કંસારાકુઇ	લુણાવ	રવાવી
દેહેગામ	જગાલ	કુવાસણા	મહેરવાડા	પાટણ નાગરવાડા
મહાલ	પાનસર	ખરવડા	રમોડા	નવાપુરા
ધમીજ	મોખાસણ	ગોઠવા	સુણુક	પાટણ ઠા. વ.
નાંદોલ	લીંબોદા	જેતલવાસણા	ખીલીયા	ચાણુરમા
પરંતીઆ	વડસર	તરલ	ડીંડોરાલ	મહાલ
ખહીએલ	સાતેજ	દઢીઆલ	માલવાડા	કંખોઈ
ભાવડા	સોઝ	દવાડા	ખેરાણુ	કાલરી
આતરસુખા	વાવોલ	દેણુપ	મહાલ	ગોરાદ
મહાલ	મોટી આદરજ	બાસણા	ઉંઢાઇ	જખાના
કાણીએલ	કલોલ મહિલા	ભાલક	ઉમતા	પલાસર
આસવાસણા	વિજાપુર	વાલમ	જારકા	બહુચરાજી
હીલોલ	મહાલ	લાજડી	ડભાડ	મુંઢેરા
ખારીઆ	આખેલ	ગુંજ	સુંઢીઆ	લણુવા
ધડીઆ	કેલવડા	ખંડેરણુ	હસનપુર	વડાવલી
આખવેલ	ગેરીતા	પાલડી	મલેકપુર	વસાઇ
કરી	દગાવાડીઆ	ચિત્રોડા મોટા	કહીપુર	શંખલપુર
મહાલ	દેવડા	શુશી	રાજપુર	મણીઆરી
અગોળ	પામોલ	ધામણવા	સખળપુર	જમીજા
કલ્યાણપુરા	ખામણવા	મહેસાણા	હીરવાણીમોટી	જેતપુર
કારવા	માણેકપુર	મહાલ	કેંસીઆ	સેલાવી
કુંડાલ	વડાસણ	ધડા	લછાવા	વીરતા
ધુમાસણ	સમો	પીલુદરા	રંગપુર	ખોરસમ
જુંલાસણ	સુંદરપુર	ખેરીઆવી	પાટણ	ગોખરવા
ડરણુ	વિજાપુર	લાંધણજ	મહાલ	વેણુપુરા
થોળ	મહાલ	લીંચ	કંધરાવી	મોટપ
મણિપુર	રીદશેલ	વડરમા	પાટણ અ. વા.	પીંપળ
રાજપુર	મહુડી	સાંગણપુર	પાટણ ઘીમટા	ચડાસણ
વડુ	રણસીપુર	પુનાસણ	પાટણ ડો. પંડ્યા	આદીવાડા
જસલપુર	ઉપખલ	હાડવી	પાટણ સોનીવાડા	ધરમોડા

હારીજ	સોનવાડી	નેત્રંગ	દેવરાજીઆ	સરસીઆ
મહાલ	દેવધા	પાલી	નાના આંકડીઆ	ખીયા
અંડીઆ	પલસાણા	મહુવાં	માળીલા	પાણીઆ
નવસારી	મહાલ	મહાલ	લાલાવદર	ખાંભા
મહાલ	એના	અનાવલ	વિઠ્ઠલપુર	મહાલ
કુચેદ	એરથાણુ	અમરોલી	સરંભડા	ખાંભા
કાલાસણા	કડોદરા	રાણુત	દહીડા	મેઠાસમઢીઆળા
છીણુમ	બેળવા	વેલણુપુર	ગાવડકા	વાંકીઆ
પડધા	હુંડી	વાંસકુષ્ઠ	મેઠા માંચીઆળા	કોડીનાર
પરથાણુ	ધામડોદ એના	માંગરોળ	સાજીઆવદર	મહાલ
મહુવર	વણેસાખીયાદ	મહાલ	સણોસરા	જાજર
સંદલપુર	હરીપુરા	પીપોદરા	તરકતલાવ	જારા
સીસોદરા	કામરેજ	માંગરોળ	ચકરગઢ	પણાદર
માણેકપુર	મહાલ	હથુરણુ	કેરાળા	પ્રાચી
વેજલપુર	અપ્પામા	નંદાવ	સોનારીઆ	સરખડી
ભિનાર	ઉંબેલ	સરદા	દામનગર	હરમડીઆ
કાળાકાળા	કરજણુ	બ્યારા	મહાલ	વેલણુ
માંગરોળ	કોસમાડા	મહાલ	ગણેશગઢ	રતનપુર
દેલવાડા	ધાત્વા	ડોલવાણુ	ચાવંડ	મહાલ
નડોદ	પરળ	રૂપવાડા	કુકણીઆ	નવાગામ
જાપરી	ધોરણુ પારડી	અંધારવાડીદુર	ધારી	રતનપુર
નવસારી યા. પુ.	વલણુ	કાજણુ	મહાલ	મેવાસા
ગણુદેવી	વાવ	અમરેલી	ગરમઢી	શિયાનગર
મહાલ	વિહાણુ	મહાલ	ગોવિંદપુર	ઓખામંડળ
ખખવાડા	મોકણા	ખંચરીઆ	દેવળા	મહાલ
ગડત	ટીંબા	કેરીઆચાડ	ધારગણી	કલ્યાણુપુર
દેસરા	સેગવા	દેવળીઆ	વીરપુર	

કુલ. ૩૯૩

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી૦, વડોદરા
નવીન બહાર પડેલાં, મંડળમાં વેચાતાં, પુસ્તકોની યાદી

૨૦૦

પુસ્તકાલય

[સહકારી]

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	શેરો
૧	મુંબઈ	.....	નાગરદાસ ઇ. પટેલ	નાગરદાસ ઇ. પટેલ	૦-૩-૦	
૨	બાલવાર્તા વિતોદ	વાર્તા	"	આર. આર. શેઠ મુંબઈ	૦-૮-૦	
૩	વાનર પુરાણ	"	રમણલાલ ના. શાહ	ગુજરાતી ચંદ્રન કાર્યાલય	૦-૬-૦	
૪	જનપદ	"	મનુભાઈ જોષી	"	૦-૧૨-૦	
૫	ચંદ્રીકા ભા. ૧ લો	"	ઈન્દુકુમાર શંકરલાલ શહિરાવાળા	એલામક સ્ટોર્સ વડોદરા	૧-૪-૦	
૬	અનન	"	મૌ. જયવતિજીનેદેમાસ	શ્રી સાચાળ બાલસાનમાળા	૦-૬-૦	
૭	મીરાંબાઈ	"	સૌ. પુષ્પા ર. વકીલ	"	૦-૬-૦	
૮	નર્મદા	"	B. A.	"	૦-૬-૦	
૯	પરશુરામ	"	મો. મનોરમા મજમુંદાર	"	૦-૬-૦	
૧૦	અખા, વરવલુ અને બીજી નાટકો	"	ભગીરથ મજમુંદાર	"	૧-૧૨-૦	
		નાટક	ચંદ્રવદન મહેતા	ધનસુખલાલ મહેતા વિદ્યાયન મહેતા, ચંદ્ર- વદન મહેતા		
૧૧	સાપના ભારા	"	ઉમાચંદ્ર જોષી	મુળચંદ્ર સો. ભદ્ર	૧-૮-૦	
૧૨	નકો નગરીઓ	હાસ્ય	ઓલીયા જોષી	કે. રવનની કે. રાજકેલ	૨-૮-૦	
૧૩	સામાજિક ફેડી વાર્તાઓ ગ્રં. પંચો	વાર્તા	સર્વ સાહિત્યવર્ધક કા.	સર્વ સા. વ. કા.	૧-૪-૦	
૧૪	જાપાનની કેળવણી	કેળવણી	જગમોહનદાસ જ. જોષી	પુ. સ. સ. મંડળ લી.	૦-૮-૦	

ટીપ :—નાનીમોટી ખરીદી કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના ઠરેલા ધોરણ મુજબ પ્રેર કમીશન આપવામાં આવે છે.
વડોદરા, ૨
તા. ૧-૨-૩૭.

લાઈલાલભાઈ જી. પટેલ.
મંત્રી.

જાહેર વિનંતિ

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલયનું દ્વિતીય અધિવેશન ફાગણ વદી ૨ ના રોજ અમરેલી મુકામે ભરવાનું અને તે પ્રસંગે ભૂગોળના સાહિત્યનું એક પ્રદર્શન ભરવાનું આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સંચાલકોએ નક્કી કરેલું છે. ભૂગોળ જેવા અગત્યના વિષયમાં રસ-ઉત્પન્ન કરી તેને રસિક બતાવવો એ આ પ્રદર્શનનો ઉદ્દેશ છે. આ પ્રયાસમાં સદુ કાષ્ઠ સાહિત્ય મોકલીને કે સૂચના મોકલીને અને ખીજી અનેક રીતે સહાયભૂત થઈ શકે છે.

પ્રદર્શનની રૂપરેખા નીચે પ્રમાણે છે :—

(૧) ખગોળ વિભાગ :—

- (૧) પૃથ્વીના ગોળાઓ-જુદી જુદી દષ્ટિએ બતાવેલા
- (૨) દૂરબીન અને મેરીનર્સ કમ્પાસ
- (૩) સૂર્યમાળા-પૃથ્વી, સૂર્ય, ચંદ્ર અને ગ્રહોનો સંબંધ
- (૪) જગતના જુદા જુદા દેશોનો વખત બતાવતાં ઘડિયાળો
- (૫) ઋતુમેદ, કટિબંધ, વૃત્તો, ચંદ્રની કળા, વગેરે બતાવનારા નકશા
- (૬) ગ્રહજી અને ભરતીઓટ બતાવતા નકશા

(૨) પ્રાકૃતિક ભૂગોળ :—

- (૧) વેધશાળા, થર્મોમિટર, બેરોમિટર, વરસાદમાપક યંત્ર વગેરે યંત્રો; ઉજ્યુતામાન, હવાનું દબાણ, વરસાદ, પવનની દિશા, સૂર્યોદય, સૂર્યાસ્ત, મહાસાગરના પ્રવાહો, જળ સ્થળના વિભાગ, જમીન અને સમુદ્રની દહેરો બતાવનારા નકશા
- (૨) કુદરતી વિભાગોના, સપાટી દર્શક, અને વનસ્પતિ પ્રમાણે જગતના વિભાગો દર્શાવતા નકશા
- (૩) સૃષ્ટિ સૌંદર્યનાં, ખડકોનાં, જ્વાળામુખી પર્વતોનાં, પાતાળ કુવા, ધોધ અને ઝરાતાં ચિત્રો
- (૪) પરવાળાનાં નમુના, ખેટ અને જગતનાં પ્રાણીઓનાં ચિત્રો
- (૫) ઉપરની હકીકતને લગતાં પત્રકો

(૩) રાજકીય ભૂગોળ :—

- (૧) વસ્તી અને વિસ્તાર દર્શક, નદીઓ પર્વતો, શહેરો, મેદાનો, જંગલ, રણ, રાજકીય વિભાગ વગેરે બતાવનારા નકશા
- (૨) યાત્રાનાં ધામો, હવાખાવાનાં સ્થળો, વિદ્યાપીઠો, લોકરી, જાવણીઓ, હિંદનાં લોકોની વસાહત, હાલનું જગત કયા ક્રમે ઉદ્ભવ પામ્યું, ઇસ્ટિશ સામ્રાજ્યનાં સંસ્થાનો, જગતનાં મુખ્ય મુખ્ય રાજ્યોના રાજ્ય કારભાર દર્શક, વગેરે નકશા

- (૩) ઐતિહાસિક, જગતની નવાઇઓ અને પરદેશી પ્રજાની ચડાઇઓ બતાવતા નકશા
 (૪) જુદાં જુદાં રાજ્યોનાં ચિહ્નો, શિક્ષક-રેખા, રાજ્યોના તેમજ પ્રમુખો અને સરમુખત્યારોના ચિત્રો મેદાન, જંગલ, ધોધ, રણ, નહેરો, પર્વતોના રસ્તા લડાઇઓ વગેરેના ચિત્રો

(૪) વ્યાપારી ભૂગોળ .—

- (૧) વસ્તીનું પ્રમાણદર્શક, સમુદ્રના માર્ગો, જમીન માર્ગ અને હવાઇ માર્ગ, ઇન્ટિશ બેટોની વ્યાપારી માહિતી, ખેતીના મુખ્ય મુખ્ય પાકો ઉત્પન્ન કરનારા દેશો, મુખ્ય ઉદ્યોગો બતાવનારા નકશા .—
 (૨) જગતના જુદા જુદા પ્રદેશના લોકોના, તેમની રહેણી કરણીના, પ્રખ્યાત સ્થળોના, મુખ્ય બજારોના ખર્ચે વગેરેના ચિત્રો
 (૩) આયાત નિકાસ વગેરે મામતોને લગતાં પત્રકો ગ્રાફો અને આયાત/નિકાસની મુખ્ય ચીજોનો માહિતી સાથે સગ્રહ

(૫) હિંદુસ્તાનની ભૂગોળ —

• (૧) નકશાઓ—

રાજકીય વિભાગો, વિસ્તાર, વસ્તી, નદીઓ, પર્વતો, આબોહવા, વરસાદ, નહેરો, બંદરો, ઉષ્ણતામાન, વનસ્પતિ, વસ્તીનું પ્રમાણ, મુખ્ય ઉદ્યોગો, પરદેશી સંસ્થાનો, વિશ્વવિદ્યાલયો, લશ્કરી સ્થળો, ભાષા વગેરેના

- (૨) ઉપરની હકીકતને લગતાં પત્રકો અને ગ્રાફો જેવાકે જન્મ મરણ, કેળવણી વિસ્તાર, વસ્તી, વગેરે દર્શક

(૬) વડોદરા રાજ્ય વિભાગ

આ રાજ્યને લગતા નકશાઓ, ચિત્રો અને પત્રકો વગેરે

(૭) ભૂગોળ સાહિત્ય વિભાગ

પુસ્તકો, રમતો, એટલાસો, રટીરિયોસ્કોપ, અને જુદી જુદી કળાથી તૈયાર કરાવેલા નકશાઓ

(૮) વિદ્યાર્થી વિભાગ

વિદ્યાર્થીઓએ બનાવેલું ભૌગોલિક સાહિત્ય,

મ. લી. ઠાકર

હ. વી. ભટ્ટેશ્વર

ધ. ક. જોશી

મત્રીઓ

બા. ભા. જોશી

પ્રમુખ, ભૂગોળ પ્રદર્શન કમિટી

અમરેલી

પ્રથમ ભાગ :
પૃષ્ઠ : ૩૩૦

માસ :
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

746

તંત્રીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાનુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

વિરાળ :

દસમા : વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦

પરિચય : રૂ. ૫-૦-૦

પ્રવૃત્તિ નોંધ : રૂ. ૦-૧-૦

વ્યવસ્થાપક :

ભાઈલાલભાઈ ખુરાલભાઈ
મુદેસ :

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુરા.....વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

વાંચ્યા (કાવ્ય)...	...	...	...	રસેન્દુ ...	...	...	૨૦૩
પુષ્પતી પરિમલ ...	...	...	...	ગુલાબબાઈ પ. દેસાઈ ...	...	...	૨૦૪
પદારો પુસ્તકાલયમાં (કાવ્ય)	...	...	...	આલજીભાઈ ન. સોલંકી...	...	...	૨૦૫
પુસ્તકાલય અને સહઅધોનું મહાત્મ્ય...	...	...	...	બાલાભાઈ ના. વકીલ ...	...	...	૨૦૬
અંચુધા (કાવ્ય)	...	...	...	શિવાત્મજ-ડીંગુયા ...	...	...	૨૧૦
પુસ્તકો પ્રત્યે માયાળુપણે વર્તો	...	...	...	ના. ચં. દીવાનજી ...	...	...	૨૧૧
દેવી કર્ત્તે તું સંજ્ઞાળ (કાવ્ય)...	...	...	...	પાટણવારીઆ મેલા ખુશાલ	...	...	૨૧૨
નવાપુરમાં નવીન પ્રદાશ (વાર્તા)	...	...	...	જિણુપ્રસાદ પ્રદાશજી ...	...	...	૨૧૩
જ્ઞાન (કાવ્ય)	...	...	...	હરિશંકર દવે ...	...	...	૨૧૫
આંધિગાનું પુસ્તકાલય	...	...	...	રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ	...	...	૨૧૬
રામપુરનું પુસ્તકાલય	...	...	...	છોટાલાલ મા. કામદાર ...	...	...	૨૧૮
અંધોક્તિ (કાવ્ય)	...	...	...	રેવનભાઈ અં. પટેલ	...	...	૨૧૯
શ્રી હીરક મહોત્સવ વિનં યુનિયન પુનં વડો.	...	...	...	કચરાલાલ શવજી સોની	...	...	૨૨૦
આમૃત્ય રત્ન (કાવ્ય)	...	...	...	લક્ષ્મીરામ પાઠક	...	...	૨૨૧
થોડુંક જાણવા જેવું -	...	...	...	નાનાલાલ કે. પટેલ	...	...	૨૨૨
વાચન-તરંગ	...	...	...	{ ચંદુભાઈ લ. બારોટ	...	...	૨૨૪
પર્વણી અહેમલ	...	...	...	{ સોમાભાઈ ન. રાવળ	...	...	૨૨૪
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	...	...	...	...	...	...	૨૨૬
પ્રશ્નો અને ઉત્તરો...	...	...	...	...	...	...	૨૩૩
શ્રી ન્યુટન દત્ત સ્મારક ફંડનું હેતુ નિવેદન	...	...	...	મોતીભાઈ ન. અમીન	...	...	૨૩૫
સન ૧૯૩૬-૩૭ ના શિક્ષણવર્ગો	...	...	...	મોતીભાઈ ન. અમીન	...	...	૨૩૭
પુસ્તક પરિચય	...	...	...	ના. નં. ચૌકરી	...	...	૨૪૧
નવીન કાલ : સ્તીકાર	...	...	...	ના. ચં. દીવાનજી	...	...	૨૪૩
પુસ્તકાલય નોંધ	...	...	...	...	...	...	૨૪૭
પુન સર્વ સંમત મંડળને મળેલા ટ્રસ્ટ ફંડો ૧૯૪૧-૪૨...	...	...	...	...	...	...	૨૪૮
પંચો શરૂ થયાની માહિતી : યાદી નં. ૪	...	...	...	...	...	...	૨૪૯
મંડળમાં નવીન વેચાતા પુસ્તકો	...	...	...	...	...	...	૨૫૨
શિષ્ટવાચનની ૧૨મી પરિક્ષાના પ્રશ્નપત્રો	...	...	...	...	...	...	૨૬૦
માસિકો મળ્યા તારીખ	...	...	...	...	...	...	૨૬૩
શું વાંચ્યો ?	...	...	...	...	...	...	૨૬૪
સં. લા. ખાતાની ચૂસનાઓ...	...	...	...	...	...	...	૫

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૨ મું

માર્ચ

અંક ૩ નો

વાંચના

રહારે બીલવા છે જ્ઞાનના કુવાર

રસીકડાં પંથ ચીધો:

રહારે બીલવવા અંતર ક્યાર

રસીકડાં પંથ ચીધો.

આતમની જ્યોત કે ઉજળી જલાવવા ને જીવન-સાક્ષ્ય જડવા જી રે!
જ્ઞાન દીવેથી અંતર ઉજળવા ભવસાગર નાવ તરવા

રસીકડાં પંથ ચીધો.

રહારે જાતું અંધાલય દાર

રસીકડાં પંથ ચીધો:

રહારે બેસતું જ્ઞાનની પાળ

રસીકડાં પંથ ચીધો.

શારદ દેવીના આશિષ મેળવવા ને વાટ વિકટ સમારવા જી રે!

કંટક અજ્ઞાન ટાળી સીંચી જ્ઞાનામૃત પ્રભુ-પંથ જોણવા

રસીકડાં પંથ ચીધો.

રહારે રચવી સુલગ જ્ઞાન-માળ

રસીકડાં પંથ ચીધો:

રહારે સાંધવા મહી જ્ઞાન તાર

રસીકડાં પંથ ચીધો.

પૂજન કરેવાં શૂર સાહિત્યનાં ને બેસી ગંગા જ્ઞાન આરે જી રે!

જીવન રસિકને કાવ્યમય જીવવા અંતરમાં અંખના ભારે

રસીકડાં પંથ ચીધો.

રહારે ખોલવાં સ્વાધીનતા ધાર

રસીકડાં પંથ ચીધો:

રહારે જડવા એકતા-જ્ઞાન સાર

રસીકડાં પંથ ચીધો.

ચોરખંદર.

‘રસેન્દુ’

પુષ્પની પરિમલ

[લેખક:—શુભાખલાલ પરાગલ દેસાઈ]

એક હતા માળી. તેને પુષ્પો પર ધણી જ પ્રીતિ. એના એક મોટા બાગ.

બાગમાં કેટલાંયે પુષ્પો. બધાં જ ભિન્નભિન્ન સૌરભથી મહેકતાં અને એને આનંદ આપતાં. વિવિધરંગી અને વિવિધ સુગંધયુક્ત એ પુષ્પો માળીનું મન હારતાં. માળી બાગનાં પુષ્પોને નિહાળી દરેકજ ખુશી થાય. પરંતુ એ પુષ્પો તો એને સમય પૂરો થતાં કરમાઈ જતાં અને ખરી પડતાં. કદત એની પરિમલ માળીને તેમજ નિકટનાં મનુષ્યોને આપી એ આશ્વાં જતાં. માળીને વિચાર થયો “ શું આવાં પુષ્પો પોતાની પરિમલનો સંગ્રહ કાયમ માટે ન આપી શકે ? અને એ સંગ્રહ શું એવો ન હોય કે જે આ ક્ષણિક પરિમલને બદલે વધુ વખત પરિમલ પ્રસરાવે ? આવા સુવાસિત પુષ્પોની પરિમલ દૂર દૂરનાં મનુષ્યોને પણ ધારે ત્યારે મળી શકે એવો ઇલાજ ન શકાય ? ”

વિચાર કરનાં કરતાં માળીને યુક્તિ મળી આવી. પુષ્પોને મદાનતપશ્વર્ચા કરવી પડી, અગ્નિમાં શેકાવું પડ્યું. પરંતુ એ પુષ્પોની પરિમલનો નીચોડ અત્તર રૂપે સર્વ મનુષ્યોને મળવા લાગ્યો. માળીને નિરાત થઈ. તે બડબડો: “ આ પુષ્પોની સુંદરતા તો કાગળનાં પુષ્પો બનાવીને પણ મનુષ્યોને અર્પી શકાય પણ એની મીઠી શાંતિદાયક સૌરભ હવે આહે તે મનુષ્યને આહે તે રચણે મળશે. ”

પરંતુ આથી થોડો ગેરફાયદો પણ થયો. કેટલાંક ઉપરથી આકર્ષક દેખાતાં, પણ ખરાબ પરિમલ પ્રસરાવનાર પુષ્પોનું અત્તર પણ બન્યું; અને એ અત્તર જે મનુષ્યોના ઉપભોગમાં આવ્યું ને મનુષ્યો એ દલકી પરિમલના ભોગ બન્યા. તેમને એ ક્રુદ્ધ વાસ રહી જવાથી તેઓ એમાં જ રાચવા લાગ્યા, તેઓને એમાં જ આનંદ મળવા લાગ્યો. આથી પરિણામ એ આવ્યું કે એવાં મનુષ્યોની ઉચ્ચતાપરીક્ષક શક્તિ ઓસરી ગઈ, અને તેઓ ખરાબ રોગોના ભોગ બન્યા.

પણ માળીને એની ક્ષી પરવા ? એણે તો જનકલ્યાણાર્થે દિલકર સુવાસ દેલાવવાને જ એ યુક્તિ દરેલ. એટલે એને તો સંતોષ જ થાય ને ? પરંતુ બેશમ બની બેઠી વાસ અર્પતા અત્તરનો ઉપયોગ કરતાં મનુષ્યોને બચાવવા, સુવાસિત પુષ્પપરિમલભોગી કેટલાંક ડાહ્યાં એવાભાવી મનુષ્યોએ ગામેગામ લુદાં લુદાં ઉત્તમ અત્તરોનો સંગ્રહ રહે એવી વ્યવસ્થા કરી, અને એ સંગ્રહમાંથી શાંતિદાયક ઉત્તમ અત્તરો મનુષ્યોને છૂટકાં આપવા એવા સંગ્રહ ઉપર એક સંગ્રહ-વ્યવસ્થાપક નીમ્યો.

આવા સંગ્રહોમાં આરાંજ અત્તરો રહે અને તે પ્રભે જનશ્રિ વધે એ માટે ખૂબ પ્રયત્નશીલ થવાથી ધીમે ધીમે એવા બેશમ ભાનશૂલાંઓ દુષ્પરિણામમાંથી બચવા પામ્યા છે અને ભવિષ્યમાં બચશે.

આવા સંગ્રહો, એ સંગ્રહો પર તનમન જોડી કામ કરનારા, તેમજ એવા સંગ્રહો નિપ્રતિદિન વધારનારાઓ પર પેલા માળીની તો અમી દષ્ટિ જ વરસતી હશે ને ?

પ્રિય વાચક ! એ પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવાનું તનેજ સોંપું છું.

ટીપ :—આ એક રૂપક છે. એમાં નીચેના શબ્દોનો વિશિષ્ટ અર્થ લક્ષમાં રાખી વાંચવાથી લખાણનો ભાવ વધારે સુસ્પષ્ટ બને છે. (૧) માળી=ગ્રંથુ. (૨) ખાગ=અમુક સમાજ, દેશ યા ખંડ. (૩) પુષ્પો=તે તે દેશ, ખંડ યા સમાજની વ્યક્તિઓ. (૪) પરિમલ=જ્ઞાન. (૫) અત્તર=પુસ્તક. (૬) ખરાબ પરિમલ=ઉંચે રસ્તે દોરતું જ્ઞાન. (૭) કુદ્રવાસ=ખરાબ પુસ્તકોનો બિભાસ રસ. (૮) ખરાબ રોગો=દુર્ગુણો. (૯) અત્તરોનો સંગ્રહ=પુસ્તકાલય. (૧૦) સંગ્રહ વ્યવસ્થાપક=ગ્રંથપાલ. —તંત્રી.

પધારો પુસ્તકાલયમાં

[ગજલ]

જીવનની કારમી વાટો, વિષમ રે ! અટપટી ગુંચો,
ઉકેલવા માગતા હો તો, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૧

મધુર પમરાટથી મહેંકે, જીવન એ વિષમય થાતાં,
ભરમ માધુર્યથી ભરવા, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૨

જીવન રણની વિષમતાની, મહીંથી માર્ગે જો શોધો,
સહાયક સર્વદા ત્હારો, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૩

પુરાણ પેટનો ખાડો, જીવન સિદ્ધિ નથી એમાં,
જીવન સાક્ષ્યતા માટે, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૪

નિરંતર લક્ષ્મીના તોરે, જનો બહુ મહાલતા વિશ્વે,
જીવન છે કીટ સમ એનું, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૫

સુખોનાં સ્વપ્ન ઓસરતાં, દુઃખોનાં વાદળાં છાયે,
વિપત્તિઓ હઠાવાને, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૬

સુખોની સુમધુર છાયા, નિરંતર છાયે છે દ્વારે,
રહું છે ધામ મનહર એ, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૭

મઢયાં પુષ્પે ઉંખર ઓના, છવાઈ સ્નિગ્ધ શાંતિ છે,
અમર હો ! શારદા ધામો, પધારો પુસ્તકાલયમાં. ૮

આલજીભાઈ નરસિંહભાઈ સોલંકી

ઉપશિક્ષક ઉર્દૂ શાળા, કઠોર.

પુસ્તકાલય અને સહઅર્થોનું મહાત્મ્ય*

(લેખક :—વકીલ ખાલાભાઈ નારાયણ બી. એ., દારકાં)

અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાનપ્રકાશનાં દ્વારોં આપી લાલેલાંઓને એથી પણ વધુ પ્રકાશ અપાવું કરનાર, ગરીબો પાસે જ્ઞાનનો પ્રકાશ આણનાર પુસ્તકાલય જેવું અન્ય ઉત્તમ, સાધન નથી. ધનવાનોનાં હૃદયમાં અંધકાર વિશેષ હોય તે ટાળવા વિશેષ પ્રકાશની જરૂર પણ પુસ્તકાલય અને સહઅર્થો પુરી પાડે છે.

વેદાન્ત રૂપી મગજ અને ધરલામ રૂપી શરીર વડે અર્વાચીન યુગની અસ્તવ્યસ્તતામાંથી કીર્તિમંત, અજીત અને અપૂર્ણ ભારતવર્ષની લાવી મૂર્તિ પુસ્તકાલય અને સહઅર્થો જ ઉદ્ભવ કરી શકશે.

આલુ જમાનામાં છાપખાનાંઓ મહત્વનાં અર્થો જૂજ કિંમતે આપે છે; પણ તેમાંના અખૂટ દિવ્ય ભંડારનો જેટલી સહેલાઈથી લાભ લેવાય અને તેથી આસપાસનાંઓમાં જે દિવ્ય અસર થાય તે પરથી તેવા અર્થોની કિંમત આંકો તો કેટલી થાય ?

છાપખાનાંના પ્રતાપે ખડુ નહવા ખર્ચે સમર્થ ઋષિમુનિઓ અને વિદ્વાનોનું એક આખું સૈન્ય આપણી સેવામાં પુસ્તકાલય દ્વારા આપણે હાજર કરી શકીએ છીએ. પરંતુ તેનો ઉપયોગ આપણે જેટલો લક્ષ્યપૂર્વક અને વિચારપૂર્વક કરીએ તેટલા પ્રમાણમાં આપણને લાભ થાય.

ઉત્તમ પુસ્તકોમાં જ્ઞાનરૂપી જે અત્યંત ઉપકારક દ્રવ્ય હોય છે તે જોતાં ગરીબ માણસ પણ જૂજ ખર્ચમાં તેનો લાભ લઈ શકે અને પોતાના જ્ઞાનમાં, ચારિત્ર્યમાં, અને સામર્થ્યમાં વધારો કરી શકે. શ્રીમંત મહારાજા સર સયાજીરાવના યશસ્વી રાજ્ય અમલમાં તે સઘળો લાભ વિના ખર્ચે પણ ગરીબ અને તવંગર એક સરખી રીતે મેળવવા લાભચાળી બન્યા છે.

વ્યાસ અને વાલ્મીકી, જ્ઞાનેશ્વર અને તુકારામ, શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામચંદ્ર, ગાંધારી અને દુષીર, નાનક અને તુલસીદાસ, રામતીર્થ અને વિવેકાનંદ, ખ્રિસ્ત અને ખેરો, દત્તાત્રય અને રત્નદેવ, ભગીરથ અને હનુમાન, બલી અને પ્રહલાદ, હરિશંદ્ર અને રાંછી, ગાંધી અને સાવિત્રી, તથા રામરાય અને સંકેટીસ જેવા દિવ્યાત્માઓના અત્યોક્તિક બુદ્ધિ-વૈભવ, તથા ચારિત્ર્યચંદ્રોદયમાં પુસ્તકાલય અને સહઅર્થોની મદદથી આપણે સહેલાઈથી આજોટી શકીએ છીએ.

સઘળા યુગના મહાત્માઓ મહાકવિઓ, તત્ત્વજ્ઞાઓ, વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ, રાજદારી-ઓ, મહાવીરો અને અંધકારો સાથે વાતચીત કરી શકવાનું મુશાબ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ, બીષ્મ અને અર્જુન, પ્રતાપ-શિવાજી, રાજા-સીકંદર ને નેપોલીયન

જેવાઓની પાછળ પાછળ તેઓનાં યુદ્ધક્ષેત્રમાં પણ પુસ્તકાલય અને સદ્ગ્રંથો આપણને દોરી શકે છે, અને જ્ઞાનવિજ્ઞાનના ગૂઢ રહસ્યો ઉકેલવામાં મદદ કરે છે.

વ્યામ, વાલ્મિકી અને તુલસીદાસ ઇત્યાદિ પરમ સિદ્ધ પુરુષો તો પુસ્તકોનાં રૂપમાં ગરીબમાં ગરીબની ઝુંપડી સુધી, જરાએ માન કે મોટાપ વિના પહોંચી જઈને સમાયણ-મહાભારત ઇત્યાદિની અતિ ઉપકારક અને અસરકારક કથાઓ ઘણા રસપૂર્વક રજુ કરે છે.

ભલે તમારું ઘર કિંમતી રાયરચીલાં, ફરનીચર, ચિત્રો, ગાલીચા વગેરેથી ખીચી ખીચ ભરેલું હોય, પરંતુ જો તેમાં સદ્ગ્રંથો ન હોય તો તે લુચુ વિનાના અનાજ સમ નીરસ બનશે. માટે ખીજી વસ્તુઓ ખરીદવાનું ભલે પાછળ રહે પરંતુ સારાં પુસ્તકો તો તુરત ખરીદજો. દીવાળી ટાંકણે ફટાકાયામાં જેટલા પૈસાનો ધુમાડો થાય છે તેમાંથી અરધા પણ બચાવી ઉત્તમ પુસ્તકોની ખરીદીમાં રોકાય તો તે હજારો ટકાના બ્યાજ સાથે મુદ્દલ રકમ પરત મળવા બરાબર છે.

જરૂર પડે તો થોંગડાં દીધેલાં કપડાં અને સંધિલા જોડા પહેરશે તો ચાલશે, પણ સારાં પુસ્તકો ખરીદવામાં કંજુસાઇ કરવી નહીં પાલવે. બાળકોને ઉત્તમ પુસ્તકોના પકડે પાકેનથી હાલની સાળા કરતાં વિશેષ ઉચ્ચ શિક્ષણની પ્રાપ્તિ થશે.

ન્યુ ગેટની જેલના ધર્મોપદેશકે પોતાના વાર્ષિક રીપોર્ટમાં ઘણા ઉચ્ચ કુળના અને સુંદર દેખાવાના છોકરાઓ વિષે લખતાં કહ્યું છે કે “તરણુ સ્ત્રીપુરુષોનો ગમતને ખાતર પ્રકટ થતાં હલકાં વર્તમાનપત્રો વાંચવાનો નાદ એક પણ અપવાદ સિવાય આ છોકરાઓને હતો, અને તેથી જ તેઓને જેલમાં જવું પડતું. આ દેશમાં એવી કોષપણુ ફેજદારી કોર્ટ અથવા જેલ નથી, કે જ્યાં આવા પ્રકારના ગુન્હેગારો ન હોય. આ સમયમાં ખરાબ પુસ્તકોના વાચનની અસરથી નીતિનો ફેટલો નાશ થયો છે તેનું માપ ભાગ્યે જ કહાડી શકાય.”

ઉપરોક્ત શબ્દો લક્ષમાં રાખી પુસ્તકાલયમાં તેવાં પુસ્તકો ધુસી જવા ન પામે તેની સંચાલકોએ ખાસ કાળજી રાખવી ઘટે, અને એટલા માટે જ પુસ્તકાલયના સુકાનીઓની સુદૃઢી આવા લક્ષ્યબિંદુને આધીન રાખી દરેક રાજ્યે અને સંસ્થાએ પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ.

જે કક્ષાનાં પુસ્તકો માણસ વાંચે તેથી ચડતી રક્ષાએ તે મનુષ્ય પહોંચી શકતો નથી, એ એક સિદ્ધ વાક્ય છે.

પુસ્તકાલયોનું મુખ્ય અને પ્રથમ કર્તવ્ય ગિલત્સ, અનીતિમય અને કૂર વર્ણનવાળાં પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો, લેખો અટકાવવાનું હોવું જોઈએ; એટલું જ નહિ પણ તેવી મંતલ-બનો “મુદ્રાલેખ” દરેક પુસ્તકાલયે અંકિત કરી રાખવો જોઈએ.

હરકોષ જાતિની સંસ્કૃતિ જ તેનું જીવન સર્વસ્વ હોય છે. અને કોષ પણ જાતિ પોતાની સંસ્કૃતિ ગુમાવીને જીવી શકતી નથી. આ સંસ્કૃતિ રૂપી આધારશીલા ઉપર જ જાતિજીવનનો વિશાળ મહેલ બંધાય છે, અને જ્યારે આધારશીલા ડગમગી જાય છે ત્યારે તો એ મહેલ ગમે તેટલો મજબુત હોય તો પણ તુટી પડવાનો જ.

પુસ્તકાલયોએ આવી જાતીય સંસ્કૃતિને પોષવાની અને ખીલવવાની તથા પ્રચારમાં મુકવાની દૃઢ નેમ ધરાવવી જોઈએ, અને તે નેમ પાર પાડવા તદ્દનુકૂલ સહમંથોને મહત્ત્વનું સ્થાન અર્પણ કરવું જોઈએ. રામાયણ અને મહાભારતની પવિત્ર સંસ્કૃતિનાં બગથી જ હિંદુધર્મ આજ સુધી ઊંચે છે.

મહાન નેપોલીઅન પોતાની મુસાફરી દરમ્યાન ગાડું ભરાય તેટલાં પુસ્તકો પોતાની સાથે લઈ જતો અને થોડી મિનિટ ભ્યાં પણ મળે ત્યાં કંઈક પણ વાંચી લેતો. સાહિત્ય, વિજ્ઞાન કે ધર્મ, કોઈ પણ વિષયને લગતાં જે જે નવાં પુસ્તકો દેશમાં નીકળે તેનો પ્રતો તે અવસ્ય ખરીદતો અને તેના પર (ઘોડાગાડીમાં બેઠે બેઠે પણ) આંખ ફેરવી જતો અને નિરૂપયોગી જેવું જણાય તે પુસ્તક ચાલતી ગાડીએ આરીમાંથી ફેંકી દેતો. આ પ્રમાણે માંગમાં કાગળોની કાપડીઓ તથા પુસ્તકો વેરાયાં હોય તે પરથી નેપોલીઅન કયે રસ્તે ગયો હશે તે જણાઈ આવતું. આવો નેપોલીઅનનો પુસ્તકપ્રેમ હતો.

પુસ્તકોનો મોટામાં મોટો લાભ માત્ર વાંચી જવાથી થતો નથી પણ તેમાંથી જે સુચના આપણને મળે તે યાદ રાખી અમલમાં મુકવાથી થાય છે. એક સારો ગ્રંથ અંધવા મિત્ર ધણીવાર આવી જ રીતે આપણામાં ગુપ્ત રહેલી શક્તિઓને જગાડે છે. ધણી વાર તો આપણે આપણા જ વિચારો અને લાવનાઓ પુસ્તકોમાં જોઈએ છીએ. અને ખરૂં જોતાં આપણી જાતને પણ આપણે સારા ગ્રંથો વડે જ ઓગળાવતાં શીખીએ છીએ.

તમે જે રીતે ચાકુને શરાણુ પર ચડાવો છો, તે જ રીતે તમારે કોઈપણ પુસ્તકને મનન અને અભ્યાસની શગણુ પર ચડાવવું જોઈએ. તમે કંઈ કશું ઉમેરવા માટે ચાકુને શરાણુ પર ચડાવતા નથી પણ ધાર કઢાડવા માટે ચડાવો છો; અને શરાણુમાંથી નીકળતા તણખાઓ કરતાં પુસ્તકોમાંથી મળતી તેજસ્વી પ્રેરણાઓ (તણખાઓ) ધણી જોરાવર અને કિંમતી હોય છે.

બેદન કહે છે કે કેટલાક ગ્રંથોનો તો માત્ર સ્વાદ જ લેવાનો હોય છે અને કેટલાક ગળી જવાના હોય છે. ચાવીને પચાવી દેવા જેવા અને રોમેરોમમાં ઉતારી દેવા જેવા સહમંથો તો આ સંસારમાં અદ્ભુત થોડાજ હોય છે.

પરંતુ જે માણસ ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવીને પોતાના ચારિત્ર્યમાં ઉતારે છે તે જ ખરો વાચક છે. યંત્ર જેવા વાચકો તો માત્ર જ્ઞાનનાં છોતરાં રૂપ શબ્દો જ યાદ રાખે છે અને અંદરનું ખરૂં ગુણકારી મત્ત્વ પચાવી શકતા નથી. તેઓ વાચનથી મગજને ભરી દે છે પણ હૃદયને અર્થાત્ ચારિત્ર્યને તો ભૂખે જ મારે છે. એક પણ પુસ્તકનો આ સિદ્ધાંત પ્રમાણે સરસ ઉપયોગ કરી નહોયો હોય તો તમને એક એવી કાપડશક્તિનું જ્ઞાન થાય છે કે જેવી શક્તિ તમે ભાષ્યે જ નહીં કે અનુભવી હોય.

ઉત્તમ પુસ્તકો એ ઉત્તમ સોજાતી છે. તમે ઇચ્છા કરો કે તરત જ પોતાના સર્વ બોધ સાથે તે હાજર થશે; છતાં તમારી પાછળ પડશે નહિ, અને કરો જ નહોતો લીધા સિવાય તમારી સેવા ગૌનપૂર્વક કરશે. તેનો આત્મા ઉડીને તમારામાં આવે છે ને તમારા મગજ પર તે કાણુ મેળવે છે.

પુસ્તકાલયમાં પેસતાં જ આપણે ઘણા બહોળા જનસમૂહાયમાં જાણે દાખલ થતા હોય તેવા ભાસ થવો જોઈએ. તે જનસમૂહાયને ઓળખાવનાર માણસની જરૂર નથી, છતાં કાલે તે સાચી પસંદ કરી શકાય છે; કારણકે એ અમર મનુષ્યોના મુંગા સમૂહાયમાં જરાય અહંકાર નહીં હોવાથી શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ માણસ હલકામાં હલકા માણસની સેવામાં નમ્રતાથી હાજર થાય છે અને આપણી સ્થિતિની કદાનો ખ્યાલ લાવ્યા સિવાય તે મહાન વ્યક્તિ સાથે આપણે છુટથી વાતચીત કરી શકીએ છીએ. કારણ સદ્ગ્રંથો ખાનદાન કૂળની પેદાશ વા ઉત્પત્તિ હોવાથી તેઓ કોઈ પ્રકારનો ભેદભાવ રાખી શકતી પણ લાગણી દુભાવતા નથી.

પુસ્તકાલય એ ભૂતકાળ અને વર્તમાન કાળના સુદ્ધિવાનો, વિદ્વાનો સાથે વાર્તાલાપ કરવાનું ઉત્તમ સ્થળ છે.

સદ્ગ્રંથોએ કેટલાયે ગરીબ માણસોને દુઃખમાં દોલાસો આપી ચિંતા અને ઉદાસીનતા ટાળી મધુર સુખો અર્પ્યાં છે. આપણે ગરીબ હોઈએ, સમાજથી તિરસ્કારાયેલાં હોઈએ, અને સંતસમાગમની તક પણ મળતી ન હોય, છતાં પુસ્તકોને તો આપણે ઉત્તમોત્તમ મિત્રો બનાવી શકીએ છીએ, અને સર્વ યુગોના મહાન પુરુષો સાથે પેટ ભરીને ઘરાતાં સુધી વાર્તાલાપ કરી શકીએ છીએ.

ગ્રાહિત્યની ઉપાસના મનુષ્યને બીજા ધંધા માટે નાલાયક બનાવે છે, એ માન્યતાને ઠોકરે મારજો. સારા ગ્રંથો આરિયને ઉન્નત બનાવે છે, રચિને શુદ્ધ કરે છે, હલકા આનંદનો મોહ મટાડે છે અને વિચાર તથા જીવનને ઉચ્ચ ભૂમિકામાં મુકે છે. એક ઉત્તમ ગ્રંથ વાંચ્યા પછી હલકું કામ થઈ શકતું નથી.

સાધારણ રીતે આપણા લોકોને સહેલું વાચન-આગગાડીમાં કે ઘરમાં વખત જાય અને ખ્યાન રોકે તેનું-જોઈએ છે. પરંતુ ઇંગ્રેજ લોકો બહુધા તાત્ત્વિક ગ્રંથો, પ્રાચીન ગ્રંથો અને જેમણે જીવવાનો હક્ક સ્થાપિત કર્યો હોય તેવા ગ્રંથો વાંચે છે.

પુસ્તકો જીલ વિનાનાં અને મુંગાં છતાં જગત પર સત્તા ચલાવે છે. તેઓ શક્તિશીન અને જડ દેખાવા છતાં જંગલમાં આગ ફરી વળે તે પ્રમાણે તેઓ મનુષ્યોનાં મન હૃદય અને મગજમાં ફરી વળે છે.

પ્રેમજ્યો ઉન્નત અને અવનત થાય છે, શહેરો નાશ પામે છે, વિશાળ રાજ્યો પાપ-માલ થઈ જાય છે. પરંતુ તેઓનો ભૂતકાળ પુસ્તકોમાં વિદ્યમાન રહે છે. એકવારના બળવાન મીસતો, હસ્તિનાપુરનો, અને અયોધ્યાનો ભૂતકાળ પુસ્તકોમાં રહેલા છે. તેનાં ઘરકરો અને શીલ્પકળા નષ્ટ થઈ જઈ થોડાં ખડેરો જ આજે ઉભાં છે, પણ તેના પુસ્તકો તો સદાય અમર રહીને મનુષ્યો પર અસર કર્યા જ કરશે.

જે પુસ્તકો આપણને સૌથી વિશેષ ઉત્સાહ આપે ને ઉત્તમ કાર્યો કરીને ઉન્નત થવાને પ્રેરે તથા જે ઉત્તમ ચિંતન અને આચરણમાં જોડે તે જ ઉત્તમ પુસ્તકો છે. આસમાં લીધેલી સારી યાદ નરસી હવાની અસર આપણને યથા વિના રહેતી નથી, તેવી જ રીતે સારા

નરસા વાચનની અમર પણ તે જ ધોરણે થાય છે. આપણે બાધ્યાવસ્થામાં જે પુસ્તકો વાંચીએ છીએ તેની આપણા પર સૌથી વધુ અસર થાય છે. શ્રીયુત ગાંધીજી પોતાને બાલ-પ્રણમાં જાગવત જેવો ઉત્તમ ગ્રંથ સારા સહચરતા મુખથી સાંભળવા સમય ન મળ્યો તે માટે પ્રદક્ષિણ પ્રદર્શિત કરે છે.

પોતાનાં પુસ્તકો વચ્ચે જીવવા અને મરવા માટે સીસેરોએ પોતાની સંપત્તિ છોડી દેવા ઇચ્છા બતાવી. 'પેટ્રાર્ક' અંત મુઠ્ઠી પુસ્તકોમાં રચ્યો પચ્ચો રજો. જેડ લખાવતો લખાવતો ગુજરી ગયો. લીબનીએ હાથમાં પુસ્તક લઈ પ્રાણ નિસર્જન કર્યા. ઉત્તમ પુસ્તકોની બંધિસ બે'મનુષ્યને કે જે ગામને મળી હોય તે ખરેખર ગ્રન્થવાદને પાત્ર છે.

સ્વામી રામતીર્થ કહે છે કે “સત્સંગ, ઉત્તમ ગ્રંથો અને શુભ અવલુકીર્તન એ ત્રિલોકના રાજ બનાવી દે છે.

ગરીબોની ગરીબાઈ કહાડવાની, દુઃખો ટાળવાની તત્ત-મનનો થાક ઉતારવાની અને માંદાઓનું દર્દ સુલાવવાની સહગ્રંથોમાં જેટલી શક્તિ છે તેટલી ખીજ કથામાં નથી.

પુસ્તકો પ્રત્યેનો સ્નેહ એ ઇશ્વરી રાજ્યમાં પહોંચવાનો પરવાનો છે.

ગ્રંથમુદ્યા

(ભેરવી)

ટાઈમ સહુ શાને વૃથા બગાડો.

અજ્ઞાની જાણે જનતા છવાઈ, જ્ઞાનામૃતે એ હકાવો.—વૃદ્ધાં ૮૦

હિંચ નિર્મળતા ચોમેર ગુંજે, હૃદયે એહ જમાવો.—વૃદ્ધાં ૮૦

સવિતાસમાં જેનાં કિર્ણુ પ્રસરે, નયનો મહી ઉભરાવો.—વૃં ૮૦

કસ્તુરીસમાં જે વિશ્વે મહેકે, મુવાસે દિલ ડોલાવો.—વૃં ૮૦

અજ્ઞાન તિમિર અકળાઓ શાને ? જ્ઞાનના તેજે મ્હાલો.—વૃં ૮૦

ગૂઢમાં ગૂઢ પ્રશ્નને પૂછી, સ્પષ્ટ ખુલાસો કરાવો.—વૃં ૮૦

જ્ઞાન પિપાસા દિપ્ત કરીને, શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ ગણાવો.—વૃં ૮૦

નિશદ્ધિન કાળક્ષેપ ન કરતાં, કુરચ્છદી કાળ કરાવો.—વૃં ૮૦

ગ્રંથમુદ્યાનાં જામે પીને, ટાઈમ એમ મુધારો.—વૃં ૮૦

ધાનજી, તા. કસોલ.]

શિવાત્મજ ડી'ગુપ્તા.

પુસ્તકો પ્રત્યે માયાળુપણે વર્તો

[પુસ્તકો એ આગલા જમાનાઓના વિદ્વાનો તથા સંતપુરુષોનાં વચનામૃતોનો અમૂલ્ય ખજાનો છે. એમાંથી આપણને ઘણું જોવા મળવાનું મળે છે. પુસ્તકોનાં વાચન દ્વારા આપણી બુદ્ધિનો અદ્ભુત વિકાસ થઈ આપણું જીવન આનંદમય, રસમય તથા હલ્લાસમય બને છે. તેથી 'પુસ્તકો તરફ આપણે માયાળુપણાથી વર્તવું જોઈએ. આ સંજોગમાં એક વિદુષી આંગલબાઇના હૃદયારે ખાસ નજવાલાયક હોવાથી, અમે 'ગુજરાતી બાષામાં, સામાન્ય જનસમૂહને માટે અને આપીએ છીએ. આશા છે કે દરેક વાચનપ્રિય વ્યક્તિ એનો બરાબર ઉપયોગ કરશે અને વાચનનો ખૂબ લાભ લેશે. પુસ્તકોમાંથી જ્ઞાન મેળવવું હોય તો તેમને સુરક્ષિત રાખવાં અને તેમની સરસોવા કરવી એ આપણું કર્તવ્ય છે. — ના. ચં. દીવાનજી.]

કૃંદલાંક પુસ્તકો ખાસ ચાહવાલાયક જ હોય છે. બધાં પુસ્તકો સાથે આપણે સમ્યક્તાથી વર્તવું જોઈએ. તમને કબૂલ છે? જો તમને આ વાત કબૂલ હોય તો તમારા જીવનકાળમાં અને તમારા વારસોના જીવનકાળમાં પણ તેમને સારો સ્થિતિમાં સંગ્રહી રાખવા માટે ઉપયોગી સંરણ નિષ્ક્રોધ તમે ખુશીથી પાલન કરજો. આના દૃષ્ટાંત રૂપે લંડનનાં બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાંનો 'ઇન્કયુ નેબ્યુલા' અને 'કૃંદલ' પુસ્તકો તરીકે ઓળખાતો પુસ્તકોનો અજબ સંગ્રહ છે; કારણકે પંદરમી સદી કે જ્યારે છાપકળા હજી ઉછરતી વયમાં હતી ત્યારનો એ સંગ્રહ હજી જેવી ને તેવી સ્થિતિમાં છે.

વાંચવા માટે પાનાં ફાડ્યા વગરનું પુસ્તક લેતી વખતે, તેને કાળજીપૂર્વક વચ્ચોવચ્ચથી ઉઘાડીને, કાળજી કાપવાના છુકા ચપ્પુથી, કારણથી સીવણ સુધી અને ઉપરથી છેડા સુધી પાનાં કાપવાં, એક સીવણ સુધી પાનાંની ધાર કાપવાનું ચૂકવું નહિ.

ખરી રીતે પુસ્તક ખુલ્લું રાખવાની પદ્ધતિ એવી છે કે બંને બાજુનાં પાનાં બરાબર ચપટાં રહે એવી રીતે ઉઘાડવું. હલકી બાંધણીવાળાં પુસ્તકોમાં આમ કરવામાં કાંઈક મુશ્કેલી નહીં. એવા પુસ્તકને તેની પીઠ તથા બંને બાજુનાં પૃષ્ઠો જમીન પર ચપટ રાખીને પાનાં સીધાં પકડી રાખવાં. પછી શરૂઆતનાં થોડાં પાનાં લાંબને, તેને ધીમેથી દબાવીને આગલા પૃષ્ઠા પર મુકી દેવાં. તેજ પ્રમાણે પાછળનાં (છેવટનાં) થોડાં પાનાં પણ પાછળના પૃષ્ઠા પર મુકી, અવારનવાર એ રીતે આગલાં તથા પાછલાં પાનાં ખૂલ્લાં કરવાં. આ પ્રમાણે કળે કળે કામ કરવાથી-સહેજ પણ નુકસાન થયા સિવાય પુસ્તકની આકરાશ કુમળી પડશે; પરંતુ જોરથી ગમે તેમ પુસ્તક ઉઘાડવાથી એની પીઠ લાંગી જાય છે. સાડાત્રણ પેનીની કિંમતવાળી રોમાંચક નવલકથા વાંચવાનું પસંદ નહિ કરનાર અભ્યાસકર્તા, વાંચવાની ઉતાવળ કરનાર વાંચકને આ ગુંહો કરતાં જોઈ કમકર્મ જ આવશે.

પાનાનો ખૂણો વાળવો નહિ અથવા તો પાનું એવડું વાળવું નહિ. જરૂર હોય તો પાતળા પુકોનો કાળજી વાપરવો. ખુલ્લું પુસ્તક ઉંચું વાળીને કદી ઉડી જવું નહિ. પુસ્તકો લખનારની પુસ્તકો ખરીદી શકે છે માટે પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો ઘેર લઈ જતાં વંરસાદમાં પણ નહિ તેનું ખાસ ધ્યાન રાખવું. દેવદૂતો માફક વર્તવું. આપણા પછી વાંચનાર

સંસ્કારી અને ચીવૃદ્ધિવાળા વાચકનું ધોરણ રાખવાથી, કોઇને પણ નુકસાન કર્યા સિવાય આપણે આપણને ફાયદો કરી શકીશું. ધૂળ અને બિનાશ, એ એ પુસ્તકોના કદા શત્રુઓ છે, સમર્થતાપણું હંવાવાળી કોરી જગ્યામાં પુસ્તકો રાખવાં. કાચનાં બારણાંવાળાં કબાટમાં રાખી શું કાચ તો તેનાં ઉપરની ધૂળ દરરોજ આપડી કાઢવી. એકી વખતે બબ્બે ત્રણ ત્રણ પુસ્તકો લેવાં અને પુઠાં તથા કોરણો માટે મુંઝાળો કડકો લેવો. નરમ ક્ષય ચાલી શકે- ખાસ કરીને ધોળા વાળવાળું, કારણ કે એનાથી પુસ્તક બરાબર સાફ થયું કે નહિ તે સહેલાઈથી જણાઈ આવે છે.

કોઈપણ જાતનાં આમડાનાં પૂઠાં સાચવી રાખવા માટે, પગરખાં ઉપર સગાડવામાં આવતો ઉંચી જાતનો ધોળો લેપ નિયમિત રીતે તેને સગાડતા રહેવો. આમડા ઉપર લેપ સગાડીને થોડીવાર રાખી મુકી પછી નરમ સ્વચ્છ કડકા વતી તેને ઘસી નાખવો.

પારકાં પુસ્તકોમાં નિશાનીઓ કરવી અથવા તો તેમાં નોંધ કરવી એ ખરેખર બેફાળું જ કહેવાય. આપણાં પુસ્તકોનું શું? પુસ્તકો એ વિદ્યાર્થીઓનાં ઓળખો છે, અને તેથી આવી ચોક્કસાઈ રાખવાની ટેવ પાડવાથી ભવિષ્યમાં ફાયદો થશે.

પુસ્તકો ગંદા હાથે કદી પકડવાં નહિ. ખાતાં ખાતાં પુસ્તકો બગડે નહિ તે તપાસવું, તેમજ ડગમતી ખુરશી કે ટેબલ તળે પુસ્તકો કદી મુકવાં નહિ.

દેવી ફરજો તું સંભાળ

(રાગ—ગિરધરલાલ ગોવાળ મારી ગાયત્રી સંભાળ.)

અંધાલયના હો અંધપાલ, તારી ફરજો તું સંભાળ
 બોક્ષ દેવડીના દ્વારપાળ, દેવી ફરજો તું સંભાળ
 જ્ઞાન યાત્રાએ સૌ કોઈ આવે વૃદ્ધ યુવક ને બાલ
 એ યાત્રીનું તું માનસ પરખી (૨) અંધ દર્શન કે દહાવ.—અંધ
 એ બોક્ષ દેવડીએ રંક ને વળી શ્રામંતનો હક્ક સરખો
 દેવી ફરજો રખે ભૂલીને (૨) પક્ષપાત નવ કરતો—અંધ
 પુસ્તક ધાંજનો પ્રસાદ હેતાં કણુ ન તું અકળાતો
 આજંસ તું તો કદી ન કરતો (૨) રખે વિવેક વિસરતો—અંધ
 નૂતન અંધો આવે ત્યારે જાહેરાત તું કરજે
 એ અંધોનું મનન કરીને (૨) પછી વ્યવહારે ધરજે.—અંધ
 માન તથા અભિમાન તણને ધનિકો પાસે ધાજે
 યાચના કરજે રૂઢી રીતેથી (૨) અંધાલય ગુણ ગાજે.—અંધ
 ડોલીયાદ, પો. પાલેજ.]

પાઠ્યવાદીઆ મેલા ખુ. ગાદિલ.

નવાપુરમાં નવીન પ્રકાશ

(એક કલ્પિત વાર્તા)

[લેખક:—વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. નમ:શિવાયવાળા, પાદરા.]

નવાપુર નામે એક ગામ. તેમાં ત્રણસો સાડી ત્રણસો માણસોની વસ્તી. ગામમાં એક પણ માણસ બહેલો ન મળે. બધાં જ અબણ. ગામમાં સ્વચ્છતાનું તો નામજ નહિ ન્યાં જુવે ત્યાં ગંદકી, ગંદકી ને ગંદકી જ. નહિ મકાનોમાં સ્વચ્છતા કે નહિ રસ્તાઓમાં સ્વચ્છતા. પુરુષો આંખો દિવસ ખેતરોમાં જાય ને મહેનત કરે. સાંજે થોડકા પાક્યાં આંવી વાળુ કરી વાતોના ગપાટા મારે. સ્ત્રીઓ પણ ન સમજે સ્વચ્છતા કે ન સમજે વખતનું કિંમત. બધાં સ્ત્રી પુરુષો અથાગ મહેનત કરે, છતાં બીખારી. જમીનદાર તો કોઈ મેળે ને નહિ. તમામ મિલકતો શાહુકારોને ત્યાં લખેલી. બધી પેદાશ શાહુકારો ખેંચી જાય, અને ગામના માણસ બીખારીના બીખારી.

ગામમાં એક શાળા. લોકો શાળાની કિંમત બીલકુલ સમજે નહિ; બાળકોને શાળામાં મોકલે નહિ. ફરજિયાત કાયદાને લાઇ દંડ થાય તે દેવું કરીને ભરે.

પ્રદુલ્લભ ચંદ્ર નાસ્તરની આ શાળામાં નીમણોક થઇ. તે બહેલો, કેળવાયેલો, અને વાચનનો વ્યસની હતો. એમનાં ગૃહલક્ષ્મી શકુંતલા દેવી પણ બહેલાં અને વાચનનાં રસિકાં હતાં. શકુંતલાદેવી તો ગામમાં પગ મુકતાં જ કંટાળ્યાં. તેમને ન મળ્યું કોઇ વાતો કરનાર કે ન મળ્યું કોઇ વાંચનાનું. ખૂબ કંટાળ્યાં, ખૂબ મુઝાયાં આખરે પતિદેવને કહેવા લાગ્યાં કે “આ ગામમાં તો મારા દિવસો જતા નથી. હું આ ગામમાં નહિ રહી શકું. મને મારે પિયર મુકી આવો.”

પ્રદુલ્લભ ચંદ્ર બહુ વિચારથી અને શણે માણસ હતો. તેણે ગૃહલક્ષ્મીને કહ્યું કે “આઠજાં ન થાઓ, તમને કાલે વાંચવા માટે પુસ્તકો લાવી આપીશ. નજીકનો પુસ્તકો લખમાંથી એકાદ પત્ર પણ વાંચવા મંગાવીશ. પણ એક શરત તમારે કરવી પડશે.”

“શી ?”

“તમારે મોટીથી વાંચનું અને બીજી સ્ત્રીઓને પણ મંગાવવાનું અને તમારા વાચનનાં લાભ આપવો.”

“હા, પણ—”

“પણ શું ? જે હોય તે કહો.”

“આ ગામની સ્ત્રીઓ બહુ ગંદી અને વદકણી છે. તેનું કેમ ?”

“ઝાહો ! એજ ને ? એ તો થોડા દિવસમાં સુધરી જશે. ને ન સુધરે તો પછી તેને માટે વિચાર કરીશું. પણ હાલ તો ચલાવો.”

“ ઠીક, ત્યારે કાલે કયું પુસ્તક લાવશો ? ”

“ અમરચરિત્ર. ”

“ બહુ, એના તો મેં બધાય ભાગે વાંચ્યા છે; એ ના મંગાવશો. ”

“ જુઓ, વાંચ્યા હશે તો એ વાંચવામાં તમને એવડી મજા પડશે. પણ ગામડાનાં માણસોને અને તેમણે સ્ત્રીઓને તો બહુ રસ ઉપજાવશે. માટે એને જ ફરી વાંચજો. ”

“ બીજો દિવસ થયો, ને પ્રજ્ઞાસ્વરૂપે કહ્યા પ્રમાણે નજીકના પુસ્તકાલયમાંથી અમરચરિત્ર અને નવગુજરાત મંગાવી પત્નીને હવાલે કર્યા, ને શાળાનો વખત થતાં પોતે શાળામાં ગયો. શકુંતલાદેવી પણ ગૃહકાર્ય પરવારી નવરાં થયાં. પેપર પ્રત્યે દષ્ટિપાત કર્યા પછી તેમણે અમરચરિત્ર લલકારવા માંડ્યું. પાઠશામાંથી એક બે સ્ત્રીઓએ તે સંભળ્યું. તેમનું મિત્ર ત્યાં ગયું. વહેલું વહેલું ગૃહકાર્ય સમેટી તેઓ શકુંતલા દેવી પાસે પહોંચી ગઈ. શકુંતલાદેવીએ તેમને આવકાર આપ્યો. બેસવા ખાથરણું નાખ્યું અને સૌને માનથી બેસાડ્યાં. પેલી સ્ત્રીઓને આખ્યાન શ્રવણમાં એટલો તો રસ પડ્યો કે તેઓ ત્યાં હરીજ ગઈ.

પાંચ વાગવાનો વખત થવા આવ્યો. ઘોર ગામમાં આવ્યું. ઢોરોનો અવાજ સંભળાવા લાગ્યો. શાળાનો ઘંટ પણ રણક્યો. મારતરને આવવાનો વખત થયો. બાળકોને આવવાનો વખત થયો. ઢોરો બાંધવાની પણ ફરજ પડી. એટલે વાચન બંધ કર્યું. સઘળાં વેરાયાં. મૃદુ સ્વરે શકુંતલા બોલ્યા “ કાલે સવેળા પધારજો ! ”

“ વાર, બેન ! જરૂર આવીશું ” એમ બોલી સઘળાં છુટાં પડ્યાં.

સાંજ પડી. પ્રજ્ઞાસ્વરૂપે વાળુ કરી ઓસરીમાં કાનરા લઈ વાંચવા બેઠો. એણે પણ મોટેથી લલકારવા માંડ્યું. નજીકમાં આખા દિવસના યાદથી કંટાળેલા પુરુષો બીડીના ગોટા કાઢતા તાદા પહોરના ગપાટા મારતા હતા. તેમને કાને આ અવાજ સંભળાયો. તેમણે વાતો બંધ કરીને ચિત્ત દહને સંભળવા માંડ્યું. મજા પડી, અને બધાને ત્યાં જવાનું મન થયું. બધાં હિડીને ત્યાં ગયા. પ્રજ્ઞાસ્વરૂપે છાપામાંથી નવા સમાચાર, દેશપરદેશની વાતો, દેશના સમાચાર, વિવિધ વર્તમાન વગેરે વારાફરતી વાંચી સંભળાવ્યું.

બીજો દિવસ થયો. પેલી સ્ત્રીઓ તો વહેલી ઉઠી દાતણપાણી કરી વહેલું વહેલું કામ પરવારવા લાગી. દર વાગતાં સુધીમાં તો તમામ કામ પરવારી સંભળવા નવરી થઈ ગઈ તથા વહેલી વહેલી એક સાડી ધોઈને મુકવી દીધી. કારણ કે ધરનો, કપડાંની અને ચંદીની સ્વચ્છતા આગલે દિવસે શકુંતલાબેનને ત્યાં બેઠા હતા. આથી તેમને પોતાનાં મેલાં કપડાં ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો હતો. અગીઆર વાગતાં, ધરનાં સૌને ખવરાવી પીવરાવી, એકું અબોટ પરવારી નવરી થઈ ગઈ અને મારતર શાળામાં ગયા કે વૃત્ત શકુંતલાબેનને ત્યાં વાતો સંભળવા પહોંચી ગઈ. શકુંતલાબેન તો હજી વાસણ માંજતાં હતાં.

“ બેન, લાવો અમે તમારાં વાસણ માંજીએ; તમે તો પેલી ચોપડી વાંચો ! ”

“ ના બેનો, તમે એસો હું હાલ પરવારી વાંચવા માંડું છું. ”

વાસણો સાફ કરી તેમણે વાચન શરૂ કર્યું અને આગલા દિવસની માફક પુરું કર્યું.

“આ રીતે દિવસે દિવસે ગામની સ્ત્રીઓનો શ્રોતસમૂહાય વધતો ગયો ને બપોર પડ્યે રોજ શકુંતલાબેનને ત્યાં જઈને ડાયરો જમવા લાગ્યો. આ રીતે ગામની સ્ત્રીઓની નાચિકા શકુંતલાબેન બન્યાં. સાંજે પ્રણેના નાયક પ્રદુલ્લભદ્ર બનતા, ને પુસ્તક પેપર વગેરે કાંઈ નહિ ને કાંઈ વાંચી સેલગાવતા.

હવે, પ્રદુલ્લભદ્રે ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ મંગાવી વાંચી જાણનારાંને વાચન પુરું પાડવાની તજવીજ કરી.

મોસમ આવી એટલે ગામમાં પૈસાની હોજો ઉડવા લાગી. બહારગામના વહેપારીઓ માલ ખરીદવા આવવા લાગ્યા. ઉધરાણી કરનાર શાહુકારોના ફેરીઆ પશુ ટપ્પા ખાવા લાગ્યા. એક માંજે પુસ્તક વાંચી રહ્યા પછી પ્રદુલ્લભદ્રે બધા માણસો પાસે પુસ્તકાલય ઉઘાડવાની દરખાસ્ત મુકી : “જો આપણે ત્યાં પુસ્તકાલય હોય તો આપણે બહાર ગામથી પેપરો મંગાવવાં પડે નહિ, પુસ્તકો પણ મનગમતાં મળે અને આપણને બીજાના આશિવાળા થવું ન પડે.”

આ વાત બધાંને પસંદ પડી. ગામના આગેવાન મયુર પટેલ બોલ્યા : “માસ્તર સાહેબ ! આપણે કેની રીતે પુસ્તકાલય ઉઘાડી શકીએ ? ધરદોક ફાળો કરીશું ?”

“ના, ના : એવું કાંઈ કરવાની જરૂર નથી. આપણે ત્યાં કપાસનો પાક છે. જો આપણે ધડીએ અચ્છેરો પુસ્તકાલય માટે બાંધીએ તો કાંઈને ભારે પડે નહિ ને કામ સહેલું થાય. કેમ, બધાંને ગમે છે ને ?”

બધા એકી અવાજે બોલી ઉઠ્યાં : “હા, હા ! જરૂર આપણે અચ્છેરો શરૂ કરીશું. પણ આટલા રૂપીઆમાં પુસ્તકાલય ઉઘાડશે ?”

“જરૂર ! કારણ કે આપણે જેટલા રૂપીઆ ભેગા કરીશું તેમાંથી અર્ધા આપણા પુસ્તકાલયને નામે જમા મુકીશું, અને અર્ધા રહેશે તે ઉપર તેટલાજ આપણા શ્રીમંત સરદાર આપણે, ને તેટલાજ આપણી પ્રાંત પંચાયત આપણે. એટલું જ નહિ પણ તેટલા જ રૂપીઆ આપણી ગ્રામપંચાયત પાસેથી પણ મેળવીશું.”

આ સુકિતથી તો બધાં રાજ થઈ ગયાં ને બીજા દિવસથી અચ્છેરો બંધાયો.

એ રીતે પૈસા એકઠા કરી પુસ્તકાલય ખાત્રામાં ભરી દીધા. પરિણામે એક વર્ષનાં પહોંત ગણતા નવાપુરમાં થોડા જ દિવસમાં ડાપાં માસિકો આવવા લાગ્યાં, અને કબાટ ને પુસ્તકો પણ થોડા સમયે આવી પહોંચ્યાં.

(અપૂર્ણ)

શા ન

(નારાયણ રત્ન)

અનંત કાલગંગમાં અનેક ઉર્મિઓ ઉઠે,
કલાવિધાયકો સદાય તેમની પુંઠે પળે;
ભુસાય સર્વ ઉર્મિઓ વિધાયકો ય નામના,
અખંડ તત્ત્વ વિલસે પ્રશાન્ત કાલગંગમાં.

પાલમ,
તા. ૨૭-૨-૩૭.

}

હરિશંકર

આંધળાંનું પુસ્તકાલય

(“ ગ્રેટ યોદ્ધા ” નામના માસિકમાંથી અનુવાદિત)

લંડન શહેરના વાયવ્ય ખૂણામાં આવેલા એક નિર્જન મકાનમાં રહેતી બે યુવતીઓને આંધળા લોકો માટે વાચનાલયનો પ્રથમ વિચાર સ્પુર્યો, ત્યારે તેમને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહિ હોય કે આ નાના વિચાર-ખીજમાંથી એક મહાન સંસ્થાનો જન્મ થવાનો છે. તેમણે પોતાના મકાનનો એક ભાગ અઠવાડિયાના બે દિવસ દૃષ્ટિવિહોણા પાઠાશીઓ માટે ખુલ્લો મૂક્યો. આ સ્થળે અંધ પાઠાશીઓ એકઠાં થાય અને તેમને માટે ખાસ લીપીમાં લખાએલાં બ્રાઇલ અને તેવાં જ ઉમદા કોટીનાં એક બે નાનાં પુસ્તકો વાંચે તેવી ગોઠવણ રાખવામાં આવી. આ યોજનાનો લાભ ધીમે ધીમે એટલા મોટા પ્રમાણમાં લેવાવા લાગ્યો કે તેની વ્યવસ્થા અને ખીલવણી માટે તે બે યુવતીઓ આ વિષયમાં પોતાનાથી વધુ અનુભવી મુશ્કે પાસે સલાહ અને મદદ મેળવવા દોડી ગઇ, અને તેને પરિણામે આખા બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં અને તેની બે પાર પરંતુ મુખ્યત્વે કરીને ગ્રેટબ્રિટનમાં વસતા અંગ્રેજી ભાષા સમજનાર આંધળાઓને પુસ્તકો પહોંચાડવાના ઉદ્દેશથી પહેલવહેલું ફરતું પુસ્તકાલય મને ૧૮૮૨ માં શરૂ કરવામાં આવ્યું; પરંતુ પ્રતિવર્ષ આ યોજના એટલી ઝડપથી ખીલવા લાગી કે આજે વેસ્ટમીનસ્ટર લતામાં આવેલા “ ધી નેશનલ લાયબ્રેરી ફોર ધી બ્લાઇન્ડ ” નામે ઓળખાતા એક સુશોભિત મકાનમાં ૧૮૪૦૦૦ પુસ્તકો છે એટલું જ નહિ પણ ૧૧૦૦૦ વાચકોને પુસ્તકો પુરાં પાડવા ઉપરાંત આંધળાઓ માટેની સંસ્થાઓ, શાળાઓ અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને પાર્સલથી પુસ્તકો મોકલવાનું કામ પણ ત્યાંથી થાય છે.

આ પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો ગ્રેઇલ લીપીમાં લખાએલાં હોય છે એટલે દરેક પુસ્તકનું વળન આશરે પાંચ રતલ હોય છે. દરેક સામાન્ય પુસ્તક પાંચ ગ્રંથમાં વહેંચાએલું હોય છે. હૉરન્સનું “ સેવન પીલર્સ ઓફ વીઝડમ ” નામનું પુસ્તક તેર ગ્રંથોમાં વહેંચાયું છે અને તેમનું વળન ૭૦ રતલ છે ! આ પુસ્તકની ડાપેલી પ્રત ઉપરથી ગ્રેઇલ-લીપીમાં લખવાનું કામ એક લેખકે સેવાભાવે ફક્ત પાંચ જ અઠવાડિયાં જેટલા ટૂંક સમયમાં કરી આપ્યું હતું.

ડાપેલા પુસ્તકને ગ્રેઇલ લીપીમાં ફરીથી લખવાનું કેવળ સેવાભાવે કામ કરનાર અને એક ખીજથી અળણ એવા કેટલાય લેખકોનું એક નાનું મંડળ હતું થયું છે. આ લેખકો પોતાના નવરાશના વખતમાં પુસ્તકો લખી આપીને આંધળાં આપુર્યો અને બાળકો કે જે તેમને કદી જોવાનાં પણ નથી તેમની અદ્દશુત સેવા કરી રહ્યા છે. આ પુસ્તકાલયમાં એક વિભાગ એવો છે કે ત્યાં સેવાભાવી યુવકો અને યુવતીઓને ડાપેલાં પુસ્તકોનો ગ્રેઇલ લીપીમાં તરજૂમો કરવાની કળા શિખવાય છે. ૭ માસ સુધી આ શિક્ષણ લીધા પછી ગ્રેઇલ લીપીમાં નિષ્ણાત થવાય છે. અને તેની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનાર દરેક યુવક વા યુવતી વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા એક પુસ્તકનો ગ્રેઇલ-લીપીમાં તરજૂમો કરી તે ગ્રંથ પુસ્તકાલયને બેટ આપે છે. આજે આવાં ૬૦૦ સેવાભાવી સ્વોપુર્યોમાં કેટલાક નોકાખાતાના અને લશ્કર

ખોતિનાં નિવૃત્ત અમલદારો, સનંદી નોકરો ને ડોકટરો છે અને કેટલાક તો આરામપ્રિય ધાનકો છે કે જેઓ પોતાનો આરામનો વખત આ લોકોપકારક પ્રવૃત્તિમાં આપવામાં આનંદ માને છે.

આ સેવાભાવી લેખકો ઉપરાંત બ્રેઇલ લીપીમાં લખાએલા પુસ્તકની વધુ નકલો કરવા માટે ૧૧૬ આંધળા ટાઇપીસ્ટની મદદ લેવાય છે. પહેલી નકલ જો કે મફત તૈયાર થાય છે છતાં તેની વધુ નકલો દ્વારવાનું કામ ખર્ચાળ છે. એક પુસ્તકની બ્રેઇલ લીપીમાં ૫૫ નકલો તૈયાર કરવાનું ખર્ચ ૮ થી ૧૦ પૌંડ આવે છે. આ લીપીમાં લખાએલાં પાનને પુસ્તક રૂપે બંધાતાં પહેલાં રમુજી વિધિમાંથી પસાર થવું પડે છે. બ્રેઇલ લીપી તે એક નાના ટાઇપ રાઇટર જેવા પણ ત્રિચિત્ર દેખાતના યંત્રની મદદથી ઉપસાવેલાં ટપકાંની બનેલી છે. આંધળો વાચક પોતાની આંગળીનાં ટેરવાં આ ટપકાં ઉપર ફેરવીને લખાણ સમજી શકે છે. પરંતુ અનેક વાચકોની આંગળીઓનાં ટેરવાં નીચે ઉપસાવેલાં ટપકાં વખતો વખત આવવાથી કંબોજ બંધને બૂસાઇ જવાનો ભય રહે છે. તેમ ન બને તે માટે દરેક પાનને રસાયણિક દ્રાવણમાં બોળવામાં આવે છે જેથી કરીને ઉપસેલાં ટપકાં કઠણ બને છે અને લખાણ લાંબી મુદત સુધી સચવાઇ રહે છે. પછીથી પાનને ક્રમવાર ગોળીને પુસ્તકરૂપે બાંધવામાં આવે છે. પુસ્તક-લખના એક ઉપરના માળે પુસ્તકો બાંધવાનું અને દુસ્ત કરવાનું કામ એક કુશળ કારીગરની દેખરેખ નીચે થાય છે. આ કારીગર પોતાની આ પ્રકારની સેવા પુસ્તકાલયને આપવામાં મર્વ માને છે. પુસ્તક તૈયાર થયા પછી તેની પાછળની બાજુએ સૂચક નંબર નાખવામાં આવે છે. પુસ્તકની બાંધણી એવા પ્રકારની હોય છે કે પુસ્તકનો વિષય તેની બાંધણી ઉપરથી જ સહેલાઈથી જાણી શકાય છે.

પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોની જાળવીઓની હારની હાર ઉપરાંતપરી આવેલી હોય છે. બધું જ પુસ્તકો નામવારી અને કક્ષાવારીના ક્રમે ગોઠવેલાં હોય છે. ઉપરાંત કાંડ પદ્ધતિ રાખ્યામાં આવી છે જેથી વાચકને જોઇતું કોઇપણ લેખકનું કોઇપણ પુસ્તક અંધપાલ તુરત જ શોધી આપી શકે છે.

પુસ્તકો વધારે પ્રમાણમાં વંચાય તે માટેની યોજના ખરેખર શાસ્ત્રીય છે. આંધળા વાચકને માટે પોતાનું નામ વાચક તરીકે નોંધાવવાનું કામ થયું જ સહેલું છે. નાના બાળકથી માંડી વૃદ્ધ માણસ પૈકાના મમે તે અંધ મનુષ્ય પુસ્તકાલયની આ પરાપકારો યોજનામાં ફક્ત માગણી કરતાંની સાથે જ દાખલ થઇ શકે છે. અંધપાલ અને તેના મદદનીશોનો એક જ હેતુ હોય છે કે દુનીઆમાં ભરેલાં સૌંદર્ય અને સુખોથી વિમુખ બનેલાં આંધળાંઓની કષ્ટાઓ તુલ્ય કરવાને પુસ્તકાલયે પોતાથી બનતું બધું જ કરી છૂટવું જોઇએ. અલબત્ત, ડીકેન્સ, આનેલિંક બેનેટ, અને એડગર વૉલેસ જેવા લેખકોનાં પુસ્તકોની માગણી ચાલુ જ હોય છે. છતાં દૂર દૂર વસતા વાચકો તરફથી પત્ર દ્વારા આવતી માગણીઓને તૃપ્ત કરવા માટે પુસ્તકાલયમાં જે નવાં નવાં પુસ્તકો વસાવવાં પડે છે અને જેની યાદી દર માસે પ્રકટ થાય છે તે ઉપરથી માનસશાસ્ત્રનાં અભ્યાસીને પૂરતો ખોરાક મળી શકે તેમ છે.

દાખલા તરીકે પુસ્તકાલયમાંનાં પુસ્તકોની છેલ્લા જુન માસમાં પ્રકટ થએલી પૂર્વજો યાદી જોઇશું તો જણાશે કે તેમાં ગણિતશાસ્ત્રનાં પુસ્તકો ઉપરાંત, પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ, પક્ષીઓનાં

આધ્યાત્મિક પુસ્તકાલય

(“ એટ યોદ્ધા ” નામના માસિકમાંથી અતુવાહિત)

લંડન શહેરના વામવ્ય ખૂણામાં આવેલા એક નિર્જન મકાનમાં રહેલી એ યુવતી-
એને આધ્યાત્મિક લોકો માટે વાચનાલયનો પ્રથમ વિચાર સ્પુર્થો, ત્યારે તેમને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ
નહિ હોય કે આ નાના વિચાર-ખીજમાંથી એક મહાનું મંદિર યથાનો છે. તેમણે
પોતાના મકાનનો એક ભાગ અઠવાડિયાના બે મહિના માટે ખુલ્લો
મૂક્યો. આ સ્થળે અંધ પાશ્વરીઓ, જતાં અને બહારથી પાછાં આવતાં પુસ્તકાલયના
બાળબલ અને નાના હોય છે. પોસ્ટ ઓફીસની ગાડી દિવસમાં ૪ વખત આ પુસ્તકાલયમાં
જાવે અને બહારથી આવેલાં પાર્સલો સોંપી નવાં પાર્સલો લઈ જાય છે. પોસ્ટેજ ખર્ચ
આવી પુસ્તક દીઠ ૧ પેન્સ આવે છે. પરંતુ પુસ્તકાલયનો લાભ લેનાર બધાં જ શ્રીમંત હોય
છે એમ નથી; એટલે કેટલાંક ગરીબ વાચકો આટલું પોસ્ટેજ પણ ન આપી શકે તેમને માટે
એક ફંડ ઉભું કરવામાં આવ્યું છે, જેથી વિના ખર્ચે ગરીબમાં ગરીબ વાચક પણ ઘેર બેઠે
પુસ્તક મેળવી શકે છે.

કાંઈ પદ્ધતિને લીધે બધા જ વાચકોની રચિતી અંધપાલ પરિચિત હોય છે, અને
દરેક વાચકને આશુધીમાં ક્યાં ક્યાં પુસ્તકો મોકલ્યા છે તેની મંપૂર્ણ નોંધ પુસ્તકાલયમાં રહે
છે; જેથી ઘણા વાચકો તે પુસ્તકોની પસંદગીનું કામ અંધપાલ ઉપર છોડી દઈ શકે છે,
અને છતાં એક પણ પુસ્તક ખેરડાતું નથી વા બીજાગરો આવતું નથી.

આ બધું શી રીતે બની શકે છે ?

મધ્યે વર્ષે આ પુસ્તકાલયમાં ૨૫૦૦૦ પોડનું ખર્ચ થયું હતું. તેમાં ત્રીજા ભાગનું
ખર્ચે સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને મંડળો તરફથી મળ્યું હતું. બાકીનું ખર્ચ એનિચક મદદોથી
મેળવાયું હતું. પુસ્તકોના કર્તા અને પ્રકાશકો પુસ્તક ઉપરના પોતાના હકકે ઉદારતાથી આ
પુસ્તકાલયને મફત આપતા ન હોતાં તે આથી પણ વધારે ખર્ચ આવત.

સવારના ૯ થી સાંજના ૫ સુધી ગમે તે વખતે વાચકો અને પ્રેક્ષકો આ પુસ્તકાલયની
મુલાકાત લેઈ શકે છે. અને જેમ જેમ વધુ વાચકો અને પ્રેક્ષકો આ પુસ્તકાલયમાં આવતા
થાય છે તેમ તેમ અંધપાલની છાતી વધુ ને વધુ ફૂલતી જાય છે.

રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ,

બી. એસસી. બી. ટી.

ખીજાઓના દોષ તરફ જોશો નહિ : તેમનામાં દોષ જણાય તો પણ તે
તરફ દુર્લ્લેસ કરીને તેમની પાછળ રહેલા સદ્ગુણને જોવા એજ હકાપણ અને પ્રેમનું
કર્મ છે.

—ધલા બીલર વિદ્યોકેકસ.

રામપુરનું પુસ્તકાલય

રામપુર, રાજ્યના પુસ્તકાલયમાં આખા જગતના વિદ્વાનોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા અતિ ઉપયોગી લખાણો પડ્યા છે. આ લખાણોમાં પ્રસિદ્ધ ઇરાની કવિ નિઝામીના પ્રથોની આખી અથવા અધુરી નકલો છે. 'મસ્નવી' નામથી ઓળખાતી, દરેક જુદા જુદા જાહેની પાંચ કવિતા લખવાની તેણે પહેલ કરી હતી. અત્યારે તે તેના 'ખમ્સાહ' તરીકે ઓળખાય છે.

રામપુરનાં લખાણોમાં એક ઇ. સ. ૧૫૪૨નું છે. તેની નોંધ તથા સીલ પરથી : સાબીન થાય છે કે પુસ્તક ઘણા લોકોએ જાળવીને રાખ્યું છે. અકબર, જહાંગીર, શાહજહાં અને આલમગીરના દરબારના મુખ્ય અધિકારીઓના ૧૯ સીલ તેના પર છે. આગલા માલિકે તે લખાણ ક્યાંથી, ક્યારે અને કોની પાસેથી લીધું તેની નોંધ કરી છે. સ્વર્ણ અમદાવાદ અને વેઆરનું નામ શેખ પંજી મુલતાની. આનો લેખક, અકબરને અર્પણ થયેલ પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસ તખાકત-ઈ-અકબરીનો કર્તા નિઝામુદ્દીન આહમદ છે. નિઝામુદ્દીન આહમદે તે પહેલાં બાબર તથા હુમાયુનની નોકરી કરી હતી. અકબરે તેને ગુજરાતનો બક્ષી નીમ્યો. તે રાવી નદીના કાંઠે મૃત્યુ પામ્યો અને તેને લાહોરમાં તેની વાડીમાં દાટવામાં આવ્યો.

ખીજી નોંધમાં એમ લખેલ છે કે :—(૧) અમુક દિવસે નિઝામુદ્દીનના કબજામાંથી લખાણ લઈને શાહી પુસ્તકાલયમાં મુકવામાં આવ્યું. ખીજી બાબત એ કે બરાબર આઠ વર્ષે શાહી રાજધાની આગ્રામાં લખાણ શહેનશાહ પાસે લાવવામાં આવ્યું હતું. એટલે કે અકબરે તે મંગાવ્યું હતું. પરંતુ તે મોટેથી વાંચી સંભળાવવા માટે, કે દરબારીઓમાં ઉપસ્થિત થયેલ કોઈ પ્રશ્નના નિર્ણય માટે, અથવા શહેનશાહની સાથે તે દિવસે મોજબ લીધું હોય તેવા કાંઈને બતાવવા માટે તે પુસ્તક મંગાવામાં આવ્યું હતું, તેની નોંધ ઉપલબ્ધ થતી નથી.

હેલ્લા પાના પર લખાણનું વર્ણન છે. તેમાં તેની કિંમત ૧૫ મહોર ગણવામાં આવી છે. અત્યારે તેનું લીલામ થાય તો થું કિંમત ઉપજે તેની તો કદપના જ કરી લેવી પડેતર છે.

છાટાલાલ મોતીલાલ કામ

અર્થોક્તિ

અમોને કો ન ફેંકી દો અમે તો મિત્ર થઈ રહેશું :

અમોને સુસ્થળે મૂકવાં, ખીજાને ખૂબ વંચાવવાં,

અમારી કાળજી રાખો, અમે તો મિત્ર થઈ રહેશું.

રૂઠાં સાહિત્ય સરજવી તમારી બુદ્ધિ ખીલવશું,

સુચારિત્ર્ય ઘડાવીશું, અમે તો મિત્ર થઈ રહેશું.

તમારાં પ્રેમી જાળોની સેવાઓ પ્રેમથી કરશું,

તમારી ભાવના ક્ષણવા અમે તો મિત્ર થઈ રહેશું.

મંથપાલ સાં ૫૦ રજોડી.]

દેવનભાઈ સ. પટેલ

શ્રી હીરક મહોત્સવ વિદ્યાર્થી-યુનિયન પુસ્તકાલય

વેડા તા. વિજાપુર સં ગુજરાતી શાળાની એક સફળ યોજના

ઉદ્દેશ

આપણા કૃપાળુ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના હીરક મહોત્સવના મૌલિક પ્રસંગે અહીંની શાળામાં અભ્યાસ કરતા, અને અભ્યાસ કરી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓની સલાહ ભરવામાં આવી હતી. તે સલામાં કેટલીક વાટાઘાટોને અંતે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ શાળામાં અભ્યાસ કરતા ઉપરના વર્ગોના ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકોના ખર્ચનો ભોળો ઓછો થાય, એ હેતુથી એક પુસ્તકાલય કાઢવું; અને એમાં ઉપરના વર્ગોમાં ચાલતાં પુસ્તકો રાખી તે ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને આર માસ માટે ભણવા સારુ આપવા. શાળામાંથી અભ્યાસ પૂરો કરી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓ પોતાના પુસ્તકો આ પુસ્તકાલયને ભેટ આપે અને બીજાં વધારે પુસ્તકો ગામના સદગૃહસ્થો પાસેથી વિનંતિ કરી મેળવવાં; અને એ રીતે ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને સહાયમૂલ થાય એવું પુસ્તકાલય શરૂ કરવું. આ યોજના સર્વ શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને પસંદ પડવાથી તેના અમલ ૧૯૩૫-૩૬ની વાર્ષિક પરીક્ષા પછી કરવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું. અને આ યોજના તે વખતના મે. રા. રા. કડી વિભાગ શાળાધિકારી સાહેબ શ્રીયુત ઉમેદલાલ લખાભાઈ પટેલ એઓશ્રી આગળ રજૂ કરતાં તેમણે અનુમોદન આપ્યાથી તારીખ ૧ માર્ચ ૧૯૩૬થી આ પુસ્તકાલય શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

ધારાધોરણ

ઉપરની યોજના નક્કી થયા પછી આ પુસ્તકાલય માટે જે કેટલાક ખાસ નિયમો વિદ્યાર્થીઓની સલામતી નક્કી કરવામાં આવ્યા તે નીચે પ્રમાણે:—

- ૧ આ પુસ્તકાલયને “ શ્રી ‘ હીરક મહોત્સવ ’ વિદ્યાર્થી-યુનિયન પુસ્તકાલય ” કહેવું.
- ૨ શાળાના વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોનું વ્યવસ્થાપક મંડળ રાખવું. તેમાં પાંચ સભાસદ રાખવા. તે મંડળના પ્રમુખ તરીકે શાળાના મુખ્ય શિક્ષક અને મંત્રી તરીકે પ્રથમ ઉપશિક્ષક કામ કરશે.
- ૩ પુસ્તકો ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને વધારે મળે તે તરફ ધ્યાન રાખવું.
- ૪ પુસ્તકો બાર માસ માટે જ ભણવા આપવાં.
- ૫ પુસ્તકોની દુરસ્તી પેટે નીચે મુજબ શ્રી લેવી:

૩૧. ૦-૪-૦ અંદરની કિંમતના પુસ્તકો	પુસ્તક દીઠ	૩૧. ૦-૦-૩
૩૧. ૦-૮-૦	”	૩૧. ૦-૦-૬
૩૧. ૦-૮-૦ ઉપરની કિંમતના પુસ્તકો	”	૩૧. ૦-૧-૦

આલેલી શીનો વિનિયોગ પુસ્તક બંધામણી અને નવાં પુસ્તકો ખરીદ કરવામાં કરવો.

- ૬ પુસ્તક જોવાઈ જાય અગર બેદરકારીથી ફાડે તો તેની કિંમત વિદ્યાર્થી પાસેથી વસુલ લેવી.

૭ વિદ્યાર્થી આ શાળા છોડી બીજી શાળામાં ભણવા જાય અગર અભ્યાસ છોડી દે તો પુસ્તક પરત લેવાં.

૮ ગામના સુર ગૃહસ્થોને તેની ઉપયોગિતા સમજાવી તેમાં મદદ કરવા વિનંતિ કરવી.

૯ પુસ્તકોનું રજીસ્ટર અને ઇસ્યૂબુક રાખવાં.

૧૦ આ પુસ્તકાલયની તમામ માલિકી વેડા. સ. ગુ. શાળાની ગણાશે.

પુસ્તકાલય શરુ કરવામાં મળેલી મદદો

પુસ્તકાલયની શરુઆતમાં નીચે મુજબ મદદો મળી છે :—

૧ જૂના વિદ્યાર્થીઓ તરફથી રૂ. ૧૪-૧૪-૬નાં જૂનાં પુસ્તકો.

૨ પટેલ હરજીવનદાસ મોહનદાસ તરફથી રૂ. ૧૭- ૨-૦નાં નવાં પુસ્તકો.

૩ જાની દેવશંકર મૂળજી તરફથી રૂ. ૧- ૪-૬નાં ”

૪ ડૉ. હરિલાલ મોતીરામ પીલવાઇ તરફથી રૂ. ૧૦- ૦-૦ ક્યાટ માટે.

૫ ગામના અન્ય ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ૬- ૦-૦ ”

• અત્યાર સુધી ઉપર મુજબ મદદ મળી છે. હાલ પુસ્તકાલયમાં રૂ. ૩૩-૫-૦નાં તકો, અને રૂ. ૧૬-૦-૦નું ક્યાટ છે. ૪૫ વિદ્યાર્થીઓને ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલ માટે ગુલા પુસ્તકો આપી શકાયાં છે.

ઉપસંહાર

આ અખતરો કર્યા પછી અમને જણાયું છે કે યોગ્ય ખર્ચે સહેલાઈથી આવાં તકાલ્યો શાળામાં હિલાં થઈ શકે. દરેક શાળામાં આવાં પુસ્તકાલયો જરુરનાં છે. હુંકો પ્રયત્ન કરે તો જરુર સફળતા મળે, અને ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકોના ખર્ચનો બોલો છે. થાય.

[ડી. તા. વિજયપુર.

તા. ૨૮-૧-૩૭]

કચરાલાલ શવજીભાઈ સોની.
મંત્રી.

અમૂલ્ય રત્ન

(લેખક :—લક્ષ્મીરામ પાઠક, રાજગઢ)

(ઇન્દ્રવજ્ર)

અજ્ઞાન ફેરી ગહરી ગુહામાં રચ્યાં વિધિએ ઉપભોગવાને
પડ્યો; વિતાવ્યાં કંઈ કાલ, પૂરી ના કાંઈ બાલું ઉપભોગ શું છે ?
લીધો મને તામસ—ધિંજરામાં; રૂખ્યો મુખપતી જલના અગાધ
આનંદ પુખ્યો જગ વાટિકાનાં. ઉંડાણમાં; રત્ન અમૂલ્ય એક

ખાંધ્યું : સ્વહસ્તે અડતાં, અહાહા !

આ શો અમતકાર ! બિઠેલ ચક્ર

ખુર્યાં ધ્યુ જ્ઞાન ભવે ભવોનું

હે શંક ! તું, એજ અમૂલ્ય રત્ન !

થોડુંક જાણવા જેવું

કલકત્તા વિદ્યાપીઠની પહેલ :—હમણાં કલકત્તા વિદ્યાપીઠે વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા નક્કી કરવા અને જોડતા પારિભાષિક નવા શબ્દો રચવા માટે એક સમિતિ નીમી છે. એ સમિતિ એકંદરે પચાસ હજાર નવા શબ્દો રચશે. તે રચેલા શબ્દો ભાષામાં બરાબર ચાલુ થશે કે કેમ તે અનુભવે જાણશે. સામાન્ય રીતે તો કોઇ નવો શબ્દ વિદ્વાન તરફથી લખાતા પ્રથમ ભાષામાં પ્રચલિત થાય છે અને ત્યારબાદ કોઇમાં રચાન પામે છે. આમ કરવા જતાં વર્ષો સુધી રાહ જોવી પડે; અને એક બીજો પણ ગેરલાભ એમાં છે. કોઇ અયોગ્ય શબ્દ પણ ભાષામાં રૂઢ થઇ જાય. પણ જો આવો કોઇ કોઇ હોય તો લેખકને ઘણી અનુકૂળતા રહે અને ભાષામાં કંઈ અવ્યવસ્થા ઘાપસ થવા પામે નહિ.

આપણે ત્યાં પારિભાષિક શબ્દોનો નાનો કાપ તો તૈયાર છે. પણ તે બની શકે તેટલો વિસ્તૃત પહેલી તકે કરવાની અગત્ય છે કારણ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં માંતૃભાષામાં વિષયોને શીખવતાં એ શબ્દોની જરૂરીઆત ઉપસ્થિત થઇ છે. તો આપણે ત્યાં પણ કોઇ અયોગ્ય શબ્દ ભાષામાં રૂઢ થઇ જાય તે પહેલાં આપણી સાહિત્ય પરિષદ આ કાર્ય કરવા તરફ લક્ષ આપે તો ?

રેડીઓ પર વર્તમાન પત્ર :—રેડીઓવિજ્ઞાનની પ્રગતિ દિન પ્રતિદિન ખૂબ જ થતી જાય છે. ટેલીવિઝનના અખતરા થઇ રહ્યા છે, તેમ વર્તમાનપત્ર આલમમાં પણ પ્રગતિ થતી રહી છે, અને એક વખત એવો આવશે કે જ્યારે ઘેર ઘેર વર્તમાનપત્ર આવશે નહિ, પણ ઘેર ઘેર રેડીઓ થતાં આપણું વર્તમાનપત્ર ત્યાં જ સંભળાશે. અને એ વખતે રેડીઓ એટલા સસ્તા હશે કે દરેક કુટુંબ પોતાનો રેડીઓસેટ સહેલાઇથી ખરીદી શકશે.

નોબલ પારિતોષિક મેળવનાર ઇટાલીઅન મહિલા :—જગતભરમાં કીર્તિ ફેલાવનાર નોબલ પારિતોષિક મેળવનાર જે નામાંકિત વ્યક્તિઓ છે, તેમાં ત્રણ સ્ત્રી લેખિકાઓ પણ છે. એક મથહર સ્વીડીશ લેખિકા સેદમા લૉફ, બીજી ઇટાલીઅન લેખિકા એઝીયા ડેલડા અને ત્રીજી હેમાર્કની સ્વીડેડ અનસેટ. ઉપર પૈકીની બીજી ઇટાલીઅન સાહિત્ય સ્વામીની એઝીયા ડેલડા ઓગષ્ટમાં મૃત્યુ પામી. ૧૯૨૬માં તેને નોબલ પારિતોષિક મળ્યું ત્યાંસુધી તેને કોઇ ખાસ પીછાનતું ન હતું. પણ સામાન્ય રીતે બને છે તેમ તેને છનામ મળતાં તેના તરફ સૌ કોઇનું લક્ષ્ય ખેંચાયું. અને ત્યાર પછી તો તે પ્રખ્યાત માતૃભાષા લેખિકા ગણાઈ. તેણે ચૌદ વર્ષની ઉંમરથી સાહિત્યસેવાની શરૂઆત કરી હતી, અને તેના અવસાન સુધીમાં ઘણાં પુસ્તકો લખ્યાં છે. પણ તેને કીર્તિ મેળવી આપનાર તેના પુસ્તકો *La Madre*, અને *L'eterna* છે. તે સાર્ડીનીઆમાં જન્મેલી હોય તે કથાના ઘણા ભાગમાં ત્યાંના રીતરીવાજ વિચાર વગેરે વણાયેલા છે. પારિતોષિકની રકમ કરતાં પણ વધુ રકમ તેણે ત્યાંના ગરીબ કીસાનોના શ્રેયાર્થે બેટ આપેલી છે. એ બીના તેની કીસાનો પ્રત્યેની શ્રદ્ધાણીના પૂરાવા રૂપ છે.

જાપાની સાહિત્ય સમૃદ્ધિ :—જાપાન અત્યારે સાહિત્યપ્રકાશનના કાર્યમાં સૌથી મોખરે છે. જાપાન પછી બીજા નંબરે આવે છે યુ. એસ. એસ. આર. (સોવિયેટ રશિયા); પછી:જર્મની, ફ્રાન્સ, ઇંગ્લેન્ડ, પોલેન્ડ, અને અમેરિકા આવે.

જાપાનમાં ગ્રંથ સાલ પ્રસિદ્ધ થયેલ પુસ્તકો પૈકી ૨૭૦૦ કેળવણી વિષયક, ૨૫૦૦ સાહિત્યનાં, ૧૯૦૦ વિજ્ઞાનનાં, ૧૨૦૦ પાક્ય પુસ્તક, ૧૦૦૦ ગૃહ શિક્ષણનાં, અને ૧૦૦૦ ધાર્મિક હતાં. જાપાનના અસંખ્ય લેખકોનો મોટો ભાગ ટોકીઓમાં રહે છે. જો લેખકોનો નામ તો વાર્ષિક નોંધમાં આવે છે.

લેખકોની જાણીતી સંસ્થા 'તૈ શું છું જેલ' છે. તે આમવર્ગ માટેનું ખાસ સાહિત્ય બહાર પાડે છે. આ સંસ્થાએ ઘણા યુવાન લેખકોને ઉત્તેજન આપી પ્રકાશમાં આપ્યા છે.

અર્વાચીન શ્રેષ્ઠ જાપાની લેખક 'કીકીચી કવાનુ' છે. "યોચી હિરા સીમ્પન" નામનું વર્તમાનપત્ર 'સાહિત્યકોનુ' પારણું ગણાય છે. તે યુવાન લેખકોને પોષણ આપ્યું છે. પરિણામે જાપાનને મહાન લેખકો પ્રાપ્ત થયા છે.

રાજા એડવર્ડ આઠમાનો ગાદીત્યાગ :—ઇંગ્લેન્ડમાં પુસ્તકો કેટલી ઝડપથી પ્રકાશ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તાજેતરમાં બહાર પડેલ. "The Abdication of Edward VIII: A record with all the Published Documents." એ પુસ્તક સાબીત કરે છે. આપણે સૌ આ વાત તાજ જ જાણીએ છીએ. તા. ૧૦મી ડીસેમ્બરે રાજા એડવર્ડે ગાદીત્યાગના ખરડા ઉપર સહી કરી. તા. ૧૧ મીએ પાર્લામેન્ટમાં બીલ આવ્યું. તા. ૧૨ મીએ 'રાજા બૉબ' છટ્ટા માદીએ આવ્યા ત્યાં મુધીનો અને તે પછીની જરૂરી સર્વ હકીકતનું; આધારબૂત દસ્તાવેજો સહિતનું, લગભગ પોણા બસો પાનાંનું પુસ્તક, એક અંકવાડીમાં બહાર પડ્યું. તેની બીજી આવૃત્તિ પણ ડિસેમ્બરમાં નીકળી અને તેજ ખપી જતાં બેસતા વર્ષે ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવી પડી. સદરહુ પુસ્તક પાકી બાંધણીનું હોવા છતાં તેની કિંમત માત્ર ૨૫ શીલીંગ છે (રૂ. ૧-૧૨-૦). આવા પ્રકારના ત્વરિત પ્રકાશનથી જરૂરી સારી કમાણી કરી શકાય.

નેપોલીઅન સમોવડો મુસોલીની :—ઇટલીએ એબીસીનીયા ઉપર ચેનકેન પ્રકારેણ પોતાની સત્તા જમાવી તેમાં જે જે સેનાપતિઓએ પોતાનું યુદ્ધકોશ્ય બતાવ્યું હતું, તેમને ઇટલીના રાજાએ ઇલકાઓથી નવાજ્યા છે. મુસોલીનીને-આ આખાય પ્રકરણના મૂળ-ધારને-શો ઇલકાજ આપવો એમ રાજ તરફથી પૂછાતાં, ઇલકાજ મેળવી પોતાનું નામ લાંબું કરવા કરતાં ટુંકું કરવાનું ઇચ્છ્યું. જેથી મુસોલીની પોતાના નામને બદલે હવે 'M' લખી શકશે; આમ કરીને મુસોલીની મહાન નેપોલીઅન જેટલી મહાત્વાકાંક્ષા સેવી રહ્યો છે એમ જણાય છે. કારણ નેપોલીઅન શાહી હુકમોમાં માત્ર 'N' લખતો. આ પ્રમાણે M અક્ષરને ચિરંજીવી બનાવી મુસોલીનીએ નેપોલીઅન સમોવડો થવા પ્રયત્ન કર્યો છે !

વાચન-તરંગ

(૧) શિશુ અને સખી :—આપણા સુપ્રસિદ્ધ નવલકાર શ્રીયુત મુનશીજીની ચમત્કારી કલમે લખાયેલ, આ એક આત્મકથાના સર ગુણતું પુસ્તક છે.

જન્મસંસ્કારી શિશુનો આત્મા સમયના પ્રવાહ સાથે વધુ સંસ્કૃત બન્યે જાય છે. 'શિશુ' જન્મથી જ હોનહાર છે. તેની આદર્શ સૃષ્ટિ અદ્ભુત છે: અને એ અદ્ભુતતાના અર્ધ સમી તેની માનસમૂર્તિ-ભાવના સખી અલોકિક છે.

પણ સમાજ, રવજન, ગુરુજન, હિતુજન અને જોષીઓએ મંગલ માનેલાં ધર્મલક્ષ્મી-થી અનેક અતિ મંસ્કારી આત્માઓને પનારે પડેલી સામાન્ય સતીઓ પૈકીની એક સતી, એવા લગ્ન દ્વારા શિશુને પનારે પડે છે. જૂઓ એ સતીનું ચન્દ્રચિત્ર:

“પતિની પરિચર્યા એ તેની મોજ હતી. દિવસ બધો વાળતું, ખંખેરતું ને રાંધતું; શિશુનાં શરીર ને સગવડ સંભાળવાં, રાત્રે રાંત વાતાવરણમાં પતિદેવતાને સ્તકારવો, મૂંઝે મોઢે તેને શાતાનો આસ્વાદ લેતો જોવો; સર્વસ્વ આપવું, કેં માગવું નહિ: આજ સતીનાં મોજ અને મોક્ષ બંને હતાં.”

અને સતી તો સેવામૂર્તિ હતી. અદોષી પણ તેવી જ. એ વરંવાં સતીત્વને ગોઝારાં ઘટતરોને આભારી હતાં તે પ્રત્યે શિશુ આપણને ચીંધે છે :—

“દુષ્ટ સંસારની દયાહીનતાનો ભોગ તે બીચારીને પિતા માતાએ પ્રાણ દઈ, પહેલેથી જ પથરો માની હતી. તેમણે પથરો ટંકાવ્યા હતા પણ આને અણુટંકાવી રાખી હતી. પેટપુર ખાવાતું, દિવસ ભરની ચાકરી ને જીવનભરનાં સાંસાં : બાર વર્ષના આ તેના હણવા. લગ્નના વરઘોડા અને બારમાનાં જમણ એ તેનાં જ્ઞાનની મર્યાદા. આ દશામાં પણ તેણે પતિને માન્યો હતો દેવનો પણ દેવ ને એક માત્ર મુક્તિનું દ્વાર. તેના સર્વસ્વમાં હતી એક નાનકડી ચોતાની જાત.”

સખીને બદલે દેવ દીધેલ સતીયા, શિશુની ભાવના સૃષ્ટિનાં યજ્ઞેલાં દેવથી, સતી સુંગની પ્રથમ રાત્રિ, વસ્ત્ર રાત્રિને બદલે રૂદન રાત્રિ બને છે. અનલિપ્ત સતી એ રૂદન રહસ્યોને પીછાની ચકતી નથી. જુઓ :—

“મંગળ રાત્રે આ આંતુનાં રહસ્યો એ બીચારી ક્યાંથી સમજે ? જે મળુને રિજવવા આવી હતી તે રૂઠ્યા લાગતા હતા. ગદગદ કંઠે તેણે પૂછ્યું, ‘હું નથી ગમતી ?’ તે આત્મ, દયામણો, કંપિતો સ્વર, અશ્રુધોધે રચેલી જ્વલિકા ભેદી, શિશુના હતાશ આત્માને સંભળાવે. અને વિનષ્ટ સૃષ્ટિના ખંડીએર પર ઉભા વિશ્વકર્મા સમ્રાટ તે આત્મવિધ્વંસ કંખી રહ્યો.”

અને કર્તવ્યપ્રતિજ્ઞા સાથે એ અણુધ સતી પ્રત્યે માત્ર “બીતી નહીં: હું સ્વભાવે-મારો નથી.” એટલું જ શિશુ જણાવે છે.

ભાવનાસૃષ્ટિનો વિશ્વંસ શિશુને એટલો તાલી નાખે છે કે તે મરણગાન ગાતો બની જાય છે.

પણ 'કર્તવ્યનો શીલો' ઈષ્ટ-મર્નાય છે. અને ભાવનાસંસારને ભોગે, પશ્ચાં પાનાં નીલાવી લેવાનાં, સમાજસંસારનાં જે અનેક રેંઢડાં ચાલી રહેલાં છે, તેમ રેંસાતો શિશુ પણ કર્તવ્યમારે ખેર મારેલા જીવને, સતીસંસારના રેંઢડાની ધૂંસરીએ જોગ્ય છે. 'અંતરનાં હાસ્યથી અપરિચિત સતી' પાસે, 'સંસારની શોભા માટે સાચવી રાખેલાં હાસ્યો' વેરે છે.

પણ તેને પોતાના સર્વનાશનું નિત્યભાન છે. એ ભાનકીટક રોજ-મરોજ તેના હૃદયસત્ત્વને ફેલી ખાય છે. તેના માનસમાં અસહ્ય પ્રમથનો થઇ રહે છે. તે વલોવાયો જાય છે. અને એ નિરુપાધી, મથિત, આકંદનું જીવન, આત્મઆસુએ સાહિત્યસર ઉભરાવે છે. જગદેત્ર તે કર્મચોગી બની ધૂમે છે. અસ્મિતાના પ્રખર ઘોષે તે દોદશ વિજેતા બન્યો જાય છે.

અને શિશુ આમ દ્વિધા જીવને જીવે છે.

પણ અંતરનો સનાતન શય્ય ખસતો નથી. 'એ મહા પ્રયત્ને પાયરેલી સપાટી નીચે હૃદયનો ધગધગતો પ્રવાહ (તો) વહેતો જ હતો.'

એ આત્મરેંસણીના યુગમાં, શિશુની વ્યોમવિહારિણી, સૂક્ષ્મ, કલ્પિત સખીમૂર્તિનાં પૃથ્વી ઉપર દર્શન થાય છે. પણ એ દર્શનપ્રાયમિકતામાં જ કર્તવ્યનો આવેગ તેને આદેશે છે:-

‘યોગઃ કર્મણુ કૌશલમ્’

પણ એ આદેશ માત્ર વાણીપૂરતો રહે છે. અને તુલ્યશીલનાં ગંધમાદનનાં આકર્ષણે શિશુ સખી પ્રત્યે આકર્ષાયો જાય છે. એ જીવંત સખી પ્રત્યે શિશુ તન્મય બની રહે છે.

સખી સાથેનાં વિશુદ્ધ સાહચર્યે શિશુનું જીવન રસવંતું બન્યું. પણ એ આત્મ-સખીના સંસારસખી તરીકેના સ્વીકાર વચ્ચે અવરોધ કરતું કાલું જગત ખડું હોય છે. શિશુનું જીવન કંખિત બની જાય છે.

અને જેણે માત્ર દાઈ પણ માગ્યા સિવાય આપી જ નાવડ્યું છે એવી જીવનસમર્પિત સતી, વિધિનાં વિધાને સનાતન અંધાર સમાધમાં સૂએ છે.

અને ઘણી ગડમથલોના નિરાકરણ બાદ, 'અવિભક્ત આત્માની સર્જનસિદ્ધ એકતા' ને સાહજિક એવાં એ માનસસમી દંપતી, નિધિજગતે જોડાઈ, પતિ-પત્ની બને છે. જૂઓ તે લલિત પ્રસંગનું, શિશુના હૃદયનું ભાવકાવ્યત્વ :

“સુરોભન જીવન કરે; રંગ ને ભેરંગ પુરે; નવપટના તારણોને બારે બારે બાંધી દોને: આવી હો, આવી હો, હેયા કેરી હાર લો !

“કુમુમની માલ લાવો; સુગંધી સુવાસ બહાવો; દીપકમાં તેજ બરે; કુમકુમના સાથ પુરે; આવી હો, આવી હો, હેયા કેરી હાર લો !

“સંસાર હો કહે લાલો, પણ વધુ ન દેખાય મને, એ તો મારી સહચરી, સર્જન સર્જેની વરી; આવી હો, આવી હો, હૈયા કેરી હાર ને !”

અને આમ એ જ સંસ્કૃત આત્માનાં સાચાં આર્ષજીવન શરૂ થાય છે.

જે કે, શ્રી. મુનશીને સ્વાભાવિક એવી પુસ્તકમાં શાબ્દિક અર્થભૂતિની અતિશયતા છે, માનવી પ્રત્યે અસંભવિત એવાં કેટલાંક કદપનાહિત્યનો અને શુભારોપણો છે, સત્યનો સૂરને વાણીજંકૃતિ કેટલેક સ્થળે દબાવે છે, સેવામૂર્તિ સતી પ્રત્યે અકથ્ય અવગણના છે, ઈષ્ટતાના અત્યંત આવેગે ‘સતી’ને સખી બનાવવાની શક્યતાના અનાદરભિગ્ની અકર્મણ્યતા છે, જે શિશુની સખીએ સારાએ પુસ્તકનાં સર્જન કરાવ્યાં તે જ શિશુની, સેવામૂર્તિ સતીના કરુણવિસર્જન ઉપર એ શક્તિસિદ્ધ કલમે અધર્મી મૌન સેવ્યું છે અને સખી પૂરતી કાલ્પિક સુરસતાની અતિશયતા પણ છે.

અને એ સર્વ હોવા છતાં એક સંસ્કારી આત્માનાં આસુથી પુસ્તકે ભીંજેલું છે, વિષમ સાહચર્યથી ભીંસાતા હતાત્માનાં દ્યાર્દ્ર સ્વરકંપન સ્થળે સંભળાય છે; સમાજની નીતિભરી અનીતિ સામે પુણ્યપ્રકોપ છે, ઝાહી દુનિયાની પડદા પછવાડેની નીતિઓ સામે, જ્વલંત રોષ છે; અને એ સર્વ સુતરવે સાથે ‘દિવ્ય’ સખીમાં પણ પૃથ્વી પરની માનવતા હોવાનો પ્રશસ્ત્ય અને પવિત્ર એકરાર પણ છે. જૂઓ :—

“પણ આ નિર્મલ ગગનમાં કોઈ વાર આછી ઘેરી વાદળોએ આવી પડતી, ને મોજભર્યું જીવન અણગમ્યું થતું. કર્તવ્યનું કાઢિણ્ય, તપની વશુદ્ધિ, ભાવના માટે તલસતી ઉર્મિ,—પૂર્વજન્મના સંસ્કાર સમાં-એમનાં ચિત્ત અચળ કરતાં. સુખ સિદ્ધિમાં છે, દુષ્ટિમાં નથી એની પ્રતીતી થવા જાગી.”

આમ, પુસ્તકમાં આત્માના અવાજ પણ છે.

મુ. પો. સાહેબ. } અંદુભાર્થ લક્ષમણભાર્થ આરોહ સભ્ય, વડોદરા વાચક મંડળ.

(૨) કોયા ભગતની કડવી વાણી અને ગરીબોનાં ગીતો:—‘કડવી વાણી’ અને ‘કોયો ભગત’ એવું નામ સાંભળી કોઈ ભજનપ્રેમી ભક્ત આકર્ષાય એવું આ નામ છે, પરંતુ આગળ વાંચતાં ગરીબોનાં ગીતો છે એવું. જોઈ હરકોઈને વિસ્મય ઉપજ્યા વર્ગરેંદ્રેશ નહિ.

‘કડવું’ ઔષધ જેમ જ્વર હરે છે, તેમ કડવી વાણી દોષ હરી લખને નિર્મળે: સ્વભાવ બહે છે.

ધૃશ્વર દયાળુ તેમજ સર્વ પ્રત્યે માયાળુ છે. “કીડીને કણ ને લાથીને મણ” સો સૌના ઉપયોગ પ્રમાણે મળી રહે છે, એવું દરેક માને છે. અને વળી સાધુઓ સત્ ચિત્ત અને આનંદનો રાહ હુંદે છે. એ રાહ ધૃશ્વર બતાવતો નથી. એવા દેગીએને ભોજન ભગતે ઠીક ઠીક કહ્યું છે, અને અખાએ પણ ખોટાં કર્મકાંડ કરનારને ઝાટક્યા છે. તેવી જ રીતે આ કોયા ભગત પણ દેશ અને સમાજને સાચો રાહ જણાવે છે. પણ સાચું કહેતાં કડવું

દેશે દેશે તને દીધા ભકારે
આંહી કોએ ના ઉઠાવ્યા
રશિયાએ, ટર્કીએ હાંકી કાઢ્યો તને
પાપાળી હિન્દે, સુવાલ્યો...હવે

* * * *

ભુગતો ભુગો તને રાખી જોયો હવે
કામ તારું અહીં શું છે ?

આ આખા યે કાવ્યમાં દેશની અધોગતિનું મૂળ કારણ વર્ણવેલું છે. તેના પ્રત્યક્ષમાં વિદુરજી વૈકુંઠથી પ્રભુનો પત્ર લખને કોયા ભગત પાસે આવે છે. તેમાં પ્રભુએ જે જે કામો માટે અવતારો લીધેલા તેનું વર્ણન છે : અને છેવટે લખે છે:—

રશિયા ને ટર્કીની વાત કરીશ ના
સાચો મને ત્યાં પિછાન્યો

* * * *

કોયો ભગત વાંચી કાગળ પૂછે
જેમાં આ સાચું શું છે?...વૈકુંઠે

હવે, ધર્મસ્વવાદની જરૂર નથી. તે બાબત હરિને અવતાર નહીં લેવા કહે છે. કારણ કે અવતારો લઈ શું બહું કર્યું? ઉલટા મહાબળીયા વીરોનો વંશ કાઢ્યો અને દેશને પાંગળો બનાવ્યો.

આ ઉપરાંત ‘પઢારે પોપટ’, ‘ઠાસીની પાડી’ તથા ‘ગરીબોનાં ગીતો’માં હૃદયદ્રાવક ચિત્રો ખડા કરે એવાં કાવ્યોમાંનાં થોડાંક આ રહ્યાં:—

‘આદમ પીંજરો’, ‘પાંદડી’, ‘લંગડી’, ‘રૂડકી’, ‘તલાવણી’, ‘ત્રણ પાડોશી’, ‘વાડકો આપો છાશ’, ‘મારવાડીનું ગીત’, ‘ખેડ’, ‘અંધ-વાદના શહેરમાં’, ‘હે દેશ મારા !’ વગેરે એકેએક કાવ્ય ટોંકવા મન લલચાય છે, પરંતુ સ્થળનો સંકેત છે. એટલે દરેક વાચક બન્ધુને જાતે વાંચી લેવું એ જ ધ્યેયમાન છે.

કાવ્યો ગામડાંની ગુજરાતી શૈલીમાં તેમજ રાગો પથ્ય સોંકગીતોના જ પસંદ કરી ગુંથ્યાં છે. જેથી દરેક વાચક સહેલથી વાંચી સમજી શકે તેમ છે.

આ નાનકડી કાવ્યમાળાનાં લેખક લાલ ત્રિભુવનદાસ પુરુષોત્તમદાસ હુદાર છે, જે એ “સુન્દર”ના તખલ્લુસથી જાણખાય છે. આ કાવ્યો પોતે જ લખનારા સરકારી મહેમાન હતા ત્યારે લખેલાં અને ગવડાવેલાં. હવે તે છપાવી બહાર પાડવાથી આમર્ગને બેશક લાભ થયો છે.

કોલીયાદ,

પો. પાલેજ.

સોમાલાલ ન. રાવળ

સખ્ય, વડોદરા વાચક મંડળ.

પર્વણી અહેવાલ

ગત વસંતપંચમી તા. ૧૫-૨-૩૭ ને દિને, સાલાનુબાદ, રાજ્યના આરે પ્રાન્તોમાં જે કેટલેક સ્થળે પુસ્તકાલય પર્વણી દિન ઉજવાયો તે પૈકી જેમના અહેવાલ અમારા તરફ આવ્યા છે તેનો સાર હાગ નીચે પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ:—

વરણાસી તા. વડોદરા:—સવારમાં વિદ્યાદાનનો કાર્યક્રમ રખાયો હોય તે માટે કાર્યકર્તાઓ ગામમાં ફર્યા હતા ને સારી રકમ મેળવી હતી. બપોરે ૧૨ વાગે કન્યાશાળાના મકાનમાં બેતોની સભા મળી તેમાં સરસ્વતી રતવન, દાંડીઆ ખંજરી સાથે ‘વીરાંગના’નો ગરબો ગવાયા બાદ એ. વી. સ્કૂલના હેડમાસ્ટર શ્રીયુત રતિલાલ ઘોડા, ઉપશિક્ષક શ્રીયુત ગજેન્દ્રરાય વ્યાસ, તથા મંત્રી શ્રી ચીમનભાઈ અમીને પ્રસંગોચિત વિવેચનો દ્વારા બેતોની વાચન અભિરૂચિ ખીલવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. સાંજે પાા વાગે પુસ્તકાલયના મકાનમાં સામાન્ય સભા શ્રીયુત કાળીદાસ અહેચરભાઈના પ્રમુખપદે મળી તેમાં પણ પ્રસંગોચિત બોધક વિવેચનો થયા હતા.

ગાહા તા. પેટલાદ:—પુસ્તકાલયના મકાનને ધ્વજપતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું. સવારમાં બાલ-બાલિકાઓ, શિક્ષકો તેમજ ઉત્સાહી નાગરિકોનું સરવસ પુસ્તકાલય સરોના પાડીયાં તથા ભગવા કુંડા સાથે વાજતેગાજતે ગામમાં ફર્યું. બપોરના સમયમાં બાળકોને સ્ટીરીઓરેકોપનાં દરથો દેખાડાયાં તથા ગાંડીવ સાહિત્ય, કિશોરમાળા, તથા ફોરમ વગેરે બાલોપયોગી પુસ્તકો વંચાવ્યાં. સાંજે રામજી મંદિરમાં ભક્તજનોએ ભજનકીર્તનની ઝડી બોલાવી સારાથે ગામમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પરત્વેની આમજનતાની આહવામાં વધારો કર્યો.

કરનાળી તા. તિલકવાડા:—પુસ્તકાલયના મકાનને ધ્વજપતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું. રમણીકાશ્રમવાળાં બેન શ્રી બાજી રાજબાના અધ્યક્ષપદે સભા ભરાઈ, તેમાં શ્રીમંતની તસ્વીરને ભાવભરે પુલહાર પહેરાવ્યા બાદ બાળકોએ ઇશ્વરસ્તુતિ તથા શ્રીમંત પ્રશસ્તિની કવિતાઓ ગાઈ સંભળાવી. મંથપાલ લક્ષ્મણભાઈએ પુસ્તકાલય પર્વણીનો ઉદ્દેશ સમજાવી સ્થાનિક પુસ્તકાલયની સંસ્થાનો ઇતિહાસ કહી સંભળાવ્યો તથા ૧૯૨૫-૩૬ નો અહેવાલ વાંચી સંભળાવ્યો. આ વખતની સભાના પ્રમુખ તરીકે બેનની નિમણૂક થયેલી હોવાથી ગામનો ઓસમૂદાય પણ સારી સંખ્યામાં હાજર રહ્યો હતો. તેમને ઉદ્દેશીને પ્રમુખ બેને ધરકામમાંથી વખત બચાવીને એકલાં એકલાં વા ભેગાં યજ્ઞને નીતિ તેમ ચારિત્ર્યને પોષનારાં પુસ્તકો વાંચવાનો તથા મહિલા મંડળ સ્થાપવાનો અસરકારક બોધ કર્યો હતો. સભામાં બહારના યાત્રાળુઓની પણ હાજરી હોઈ વડોદરાવાસી વે. શા. સં. ઉપેન્દ્રનાથ મગનલાલભાઈએ પ્રસંગોચિત વિવેચન કરતાં ઉપનિષદોનાં દર્શાંતો સાથે સુવાચનના કાવ્ય સમજાવી આવા શુભ પ્રસંગે લોકસમૂહ ઉલટથી ભાગ લે છે તે બદલ આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. રાત્રે ઉત્સાહી મંથપાલ ભાઈએ પોતાના ખર્ચે સંગીતનો જલસો તથા ભજનમંડળીનો કાર્યક્રમ પાર પાડ્યો હતો.

શંકરપુરા તા. વાપોડીઆ:—શાળાના મકાનને તથા પુસ્તકોનાં કબાટોને ધ્વજપતાકા તથા આંબાનાં પાનનાં તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યાં. સવારમાં પુષ્પદારવિમૂષિત

દેશે દેશે તને દીધા બકારો
આંહી કોએ ના ઉઠાડ્યા
રશિયાએ, ટર્કીએ હાંપી કાઢ્યો તને
પંપાળી હિન્દે, સુવાલ્યો...હવે

* * * *

બુગના બુગો તને રાખી જોયો હવે
કામ તારું અહીં શું છે?

આ આખા યે કાવ્યમાં દેશની અધોગતિનું મૂળ કારણ વર્ણવેલું છે. તેના પ્રત્યક્ષાર્થમાં વિદુરજી વૈકુંઠથી પ્રભુનો પત્ર લખને કાયા ભગત પાસે આવે છે. તેમાં પ્રભુએ જે જે કામો માટે અવતારો લીધેલા તેનું વર્ણન છે : અને છેવટે લખે છે:—

રશિયા ને ટર્કીની વાત કરીશ ના
સાચો મને ત્યાં પિછાન્યો

* * *

કોયો ભગત વાંચી કાગળ પૂછે
ભમાં આ સાચું શું છે?...વૈકુંઠે

હવે, ધર્મરવાદની જરૂર નથી. તે બાબત હરિને અવતાર નહીં લેવા હશે છે. કારણ કે અવતારો લખ શું બહુ કયું? ઉલટા મહાબળીયા વીરોનો વંશ કાઢ્યો અને દેશને પાંગળો બનાવ્યો.

આ ઉપરાંત ‘પદોરે પોપટ’, ‘ઠોસીની પાડી’ તથા ‘ગરીબોનાં ગીતો’માં હૃદયદ્રાવક ચિત્રો ખડા કરે એવાં કાવ્યોમાંનાં થોડાંક આ રહ્યાં:—

‘આદમ પીંતરો’, ‘પાંદડી’, ‘લંગડી’, ‘રૂંઠકી’, ‘તલાવણી’, ‘ત્રણ પાડોશી’, ‘વાડકો આપો છાશ’, ‘મારવાડીનું ગીત’, ‘ખેડ’, ‘અંદાવાદના શહેરમાં’, ‘હે દેશ મારા!’ વગેરે એકેએક કાવ્ય ટોંકેલા મન લલચાય છે, પરંતુ સ્થળનો સંકેત છે. એટલે દરેક વાચક બંધુને ભૂતે વાંચી લેવું એ જ પ્રત્યક્ષવાર્થ છે.

કાવ્યો ગામડાંની ગુજરાતી શૈલીમાં તેમજ રાગો પશ્ચાત્તોક્તિઓના જ પસંદ કરી ગુરુચંદ્રે. જેથી દરેક વાચક સહેલથી વાંચી સમજી શકે તેમ છે.

આ નાનકડી કાવ્યમાળાના લેખક લાખ ત્રિભુવનદાસ પુરુષોત્તમદાસ લુહાર છે, કે જેઓ “સુન્દરમ”ના તખલ્લુસથી જાણખાય છે. આ કાવ્યો પોતે જ લેખકના સરકારી મહેમાન હતા ત્યારે લખેલાં અને ગવડાવેલાં. હવે તે છપાવી બહાર પાડવાથી આમવગને એક લાલ થયો છે.

કોલીયાદ,

પો. પાલેજ.

સોમાલાલ ન. રાવળ

સમ્ય, વડોદરા વાચક મંડળ

સ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી પ્રચાર, વ્યવસ્થા તથા વર્ગીકરણની કામગીરી બાબતી છે:—

૧. વડોદરા પ્રાંત પ્રચારક રા. મંગળભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ: જાતેવારીમાં:—
 (૧) બાળવા (વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી આપી) (૨) સૌસ્વા (જ. ર. તૈયાર કરી આપ્યું ને વર્ગીકરણની સગવડ આપી.) (૩) આબેડ (સંજ્ઞા લખી આપી: કાયમ ફંડની રકમ ખાનગી ગ્રંથસ્થાને ત્યાંથી સત્વર કાઢી લેવાની જરૂર) (૪) પદમલા (ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિકાલ તરત થવાની જરૂર: જ. ર. તૈયાર કરી આપી વર્ગીકરણ કેમ કરવું તેની સમજ આપી) (૫) સાધી તા. પાદરા (૬) ગવાસંદ (૭) મુવાલ (૮) સાદરા (૯) મોલો (વર્ગીકરણ અધૂરું છે તે પુરું કરી નાખવું) (૧૦) માસર (અધૂરું વર્ગીકરણ પુરું કરી નાખો) (૧૧) સાંણપુર (૧૨) કુરાલ (મંત્રીએ વિદ્યાર્થીઓનો વાચનરસ ખૂબ ખીલવ્યો છે તે માટે ધન્યવાદ) (૧૩) પીંગાપા (૧૪) કણ્ઝેટ (અધૂરું વર્ગીકરણ સત્વર પુરું કરો દેવાની જરૂર) (૧૫) સોંપલા (૧૬) દૂધવાડા (કા. ફંડ ખાનગી ઇસમને ત્યાંથી કાઢી લેવાની જરૂર: વર્ગીકરણ અધૂરું છે તે પુરું કરી નાખવું) (૧૭) જાંબુવા (જ. ર. તૈયાર કરી દીધું) (૧૮) માણેજ (વ્યવસ્થા વખાણવા જોગ) (૧૯) તતારપુર (જ. ર. તૈયાર કરી આપ્યું) (૨૦) કુરાલ તા. કરજણ (વર્ગીકરણ સત્વરે કરી નાખવાની જરૂર) (૨૧) અચરુ (સદર) (૨૨) હાડોદ (વર્ગીકરણ હજી કેમ નથી થયું ?) (૨૩) કરમડી (મંત્રી ન મળી શક્યા) (૨૪) જુની જયરડી (વર્ગીકરણ અધૂરું છે તે પુરું થઈ જવું જોઈએ) (૨૫) નવી જયરડી (જ. ર. માં સંજ્ઞા લખી આપી) (૨૬) કંડારી (૨૮) ધાવટ (ઉંદર-ઉધેના ઉપદ્રવ સામે ત્વરિત પગલાં લેવાની જરૂર: વર્ગીકરણ હજી કેમ અધૂરું ?) (૨૯) કુરાલી (૩૦) ગંધારા (મંત્રી ન મળી શક્યા) (૩૧) ગણપત-પુરા (વર્ગીકરણ કેમ બાકી ?) (૩૨) છટોલા (કામ કરનાર અંચાલ ન મળી શક્યા).

૨. પાદરા મહાલ દ. વિ. માનદ પ્રચારક રા. ઇશ્વરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ: જાતેવારી:—(૧) સાણપુર (૨) ઠાંઠા (કાયમફંડની રકમ ખાનગી ઇસમને ત્યાંથી કઢાવી લેવાની જરૂર) (૩) સાદરા (૪) કાટણા (ડીસેમ્બર ' ૩૬ માં તપાસેલું.)

૩. શિનોર મહાલ માનદ પ્રચારક છાણુભોઈના રા. હરિભાઈ શંકરભાઈ: જાતેવારી:—(૧) શીરોળા (૨) માંધા (૩) માલપોર (૪) ભેખડા (૫) સેંગવા (૬) અચીસરા (૭) હળીપુરા (૮) દીબરવા (૯) પુનિયાદ.

૪. સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. સોમાભાઈ ગરબડભાઈ: જાતેવારી:—(૧) કડાયલા (વાચનાલય છે તે આજી રાખવા તથા પુસ્તકાલય ઉઘાડવા બોધ કર્યો.) (૨) વાલાવાવ (૩) જાંબુગોરવ (પુ. બોલવા પ્રચાર કાર્ય કર્યું) (૪) ભમ્બપુર (૫) તેરાકુવા (પુ. ઉઘાડવા બોધ કર્યો: વાચનાલયનું બજેટ બનાવી મોકલ્યું) (૬) વરસડા (પત્રો બાંધવાની સમજ આપી).

૫. મહેસાણા પ્રાંત પ્રચારક રા. ખોડીદાસ હઠીસિંગ બારોટ: તા. ૧૦-૧-૩૭ થી તા. ૨૦-૧-૩૭ સુધીમાં:—(૧) બોકરવાડા તા. વિસતગર (વર્ગીકરણની સંજ્ઞાઓ લખી

દીધી) (૨) દવાડા તા. વિસનગર (નામવારી રજીસ્ટર તૈયાર થવાની જરૂર) (૩) ખરસડા તા. વિસનગર (૪) નવાપુરા તા. પાટણ (નામવારી તથા વિષયવારી રજીસ્ટર જલદી તૈયાર થઈ જવા જોઈએ) (૫) પળી તા. પાટણ (વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી આપી) (૬) કંથરાવી તા. પાટણ (ખૂટતાં પુસ્તકો તાકીદે મેળવી લેવાં : નામવારી રજીસ્ટર, આપેલ સૂચના સમજૂતી તાકીદે ખતાવી દેવાની જરૂર) (૭) (મહુંદ વાચનપ્રચાર વધારવાનો પ્રયાસ કરવો ઘટે) (૮) ડાહડી તા. પાટણ (સંજ્ઞા લખી દીધી : નામવારી, વિષયવારી, આપેલી સમજૂતી પ્રમાણે ખતાવી લેઈ જણાવવું) (૯) રવાવી તા. પાટણ (સદર) (૧૦) સંકેર (ખૂટતાં પુસ્તકો તપાસ કરી મેળવી લેવાં : નામવારી તથા વિષયવારી રજીસ્ટરો સત્વરે ખતાવી લઈ જણાવવું) (૧૧) માતપુર તા. પાટણ (૧૨) રણજ (નામવારી રજીસ્ટર જલદી તૈયાર કરી નાખો) (૧૩) સિદ્ધપુર મહાલ માનદ પ્રચારક રા. ખીમજીભાઈ ટી. કાંકર : ઓકરોખર '૩૬ થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૭ :—(૧) ઉનાવા (જે વખત : ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિશાલ કરાવી લેવા : વર્ગીકરણ કરી આપ્યું : જુનાં પત્રોની હરાજ કરાવી રૂ. ૧૧ મેળવ્યા :) (૨) કહોડા (વાચન પ્રચાર વધારવાની જરૂર) (૩) ઐઠોર (રજીસ્ટર ચઢાવ્યા વગરનાં પુસ્તકો ચઢાવ્યા : ગામ આગેવાનોને મળી વધુ મદદ કરવા વિનવ્યું) (૪) ચાણસમા (શ્રી રાંગણેકર સાહેબના રૂબરૂ સૂચનથી ખાસ તપાસણી) (૫) મકતુપુર (૬) વડવાડા (૭) બાહણવાડા (પ્રાંત પ્રચારકના પ-૬ દિવસના લાગત પ્રયત્નથી દક્ષતર સુવ્યવસ્થિત બની ગયું છે. હાથ ઉપર મોટી રકમ છે તે તરતજ પોસ્ટ અગર બેંક જેવા સદર સ્થળે મૂકાઈ જવાની જરૂર) (૮) ગાંધીસણ (૯) સુગણપુર (નવીન પુસ્તકાલય માટે પ્રચાર કરી રૂ. ૫૦) ૧ માસમાં કરી દેવાની કમ્પ્લાઈટ લીધી) (૧૦) સેદ્રાણા (વ્યવસ્થા સંદર) (૧૧) મેળોળ (૧૨) કમળી (ખૂટતાં પુસ્તકોનો પતો લગાડવો) (૧૩) બીલીયા.

૭. ગાંધીદેવી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. મણિભાઈ એલ. દેસાઈ (કેસીઆં પુ. નાં અંથપાલ) સપ્ટેમ્બર '૩૬ થી જાનેવારી '૩૭ સુધીમાં :—(૧)તલોદ (જ. ર. બનાવવાનું : વર્ગીકરણની સમજ આપી) (૨) અજરાઈ (૩) અખવાડા (નવીન કમ્પાઈટની જરૂર) (૪) સૈનવીડી (વિષયવારી રજીસ્ટર થઈ જવાની જરૂર.)

૮. અમરેલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. કુંભુલાલ ર. ત્રિવેદી : જાનેવારીમાં (૧) કેરીઆયાડ (વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી દીધી : જ. ર. નવું બનાવવાની જરૂર) (૨) માળીલા (હિંમતો પ્રલાજ તુરત કરવાની જરૂર) (૩) સાણવાવર (શિક્ષા તંત્રીને યથા જગ્યા જોઈએ) (૪) આડીઆ (વર્ગીકરણ થયે તરત જણાવવું.)

૯. દામનગર મહાલ માનદ પ્રચારક રા. નંદલાલ પુ. ત્રિવેદી : જાનેવારીમાં :—(૧) ગણેશગઢ (વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર) (૨) રૂપાંવરી (નામવારી વિષયવારી તાકીદે ખતાવી લેવી) (૩) શાંખપુર (રૂબરૂ આપેલ સમજૂતી પ્રમાણે વર્ગીકરણ કેરી નાખાય) (૪) પાંડરસીંગા (વર્ગીકરણ હજી કેમ નથી થયું ?) (૫) પાંડરસીંગા (જ. ર. વાંચોડીઆ મહાલ માનદ પ્રચારક રા. પુરુષોત્તમ કુંભેરભાઈ પાંડયા : જાનેવારીમાં :—(૧) સાકરીઆ (વર્ગીકરણ કરી આપ્યું) (૨) રંસુલાખાદ (વ્યવસ્થા સારી)

દીપ : પ્રચારકભાઈઓએ રૂબરૂમાં આપેલ સૂચના (સમજૂતીનો) પ્રોત્સાહનો અમલ બનતી તાકીદે કરી દેવાય એમાં જ ગણાય છે તે પુસ્તકાલયના મંત્રી-અંથપાલોમાંથી ચોખ્ખા.

પ્રશ્નો અને ઉત્તરો

પ્રશ્ન ૪ થો :—આમપુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો તથા પત્રોનાં લવાજમ જનન્યુઆરી તા. ૧લી થી બાર માસનાં લેવામાં આવે છે. છતાં ફેબ્રુઆરી માસથી પત્રો ચાલુ થાય છે અને ડિસેમ્બર આખરે બંધ થાય છે. તો એક માસનું પત્રોનું લવાજમ પાછું મંગાવી આપવા મંડળ તત્ત્વથી કેમ ન કરે ?

સંખેડા મહાલ પુઠ મંડળની સલામત ઠરાવ નં. ૧

ઉત્તર :—શિક્ષિત ભાઈઓ અને તેમાં પણ શિક્ષક ભાઈઓમાં એકસાથેના ગુણ કેટલો ઓછો છે તેનું એક દૃષ્ટાંત ઉપરનો ઠરાવ પૂરું પાડે છે. મંડળ તરફ પુસ્તકાલયખાતા તરફથી પત્રો મોકલવાની ખર્ચ ડિસેમ્બરની ૧૫ મી સુધીમાં આપવામાં આવે તો જનન્યુઆરીની ૧ લીથી પત્રો શરૂ થાય જ. અને જો સૂચના ડિસેમ્બર આખરે કે જનન્યુઆરીમાં મળે તો જ પત્રો ૧લી ફેબ્રુઆરીથી શરૂ થાય. પત્રો મોકલ્યાં શરૂ થાય તેમાં મંડળનો દોષ હોતો નથી. પુસ્તકાલયો અંદાજપત્ર, લોકમદદની રકમ અને પાવતીઓ પુસ્તકાલય ખાતા તરફ વખતસર મોકલી આપે તો પત્રો ૧લી જનન્યુઆરીથી શરૂ થાય જ, અને ઠરાવ એકમાં ફરિયાદ કરી છે તેવી ફરિયાદ કરવાનું કારણ રહે જ નહિ.

પરંતુ પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી પત્રો શરૂ કરી આપવાની સૂચના તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બર પછી આવે તો પત્રો ફેબ્રુઆરી ૧લી થી જ શરૂ થાય. પરંતુ તેનાં લવાજમ (દૈનિક અને સાપ્તાહિકનાં) બાર માસનાં નહિ પણ અગિયાર માસનાં લેવાય છે. દિસાંબ મોકલતાં લવાજમ પણ અગિયાર માસનું લેવાયું હોય છે, અને માસિકોના તો બારેય બંધ પૂરાં અપાય છે. એટલે પત્રોનું લવાજમ પાછું મંગાવી લેવાનું બાકી હોતું જ નથી. રાજ્યનાં જે કોષ્ટ પુસ્તકાલયને પત્ર ૧૧ મહિનાનું મળ્યું હોય અને લવાજમ બાર મહિનાનું લેવાયું હોય તેમજ મુખેથી મોગણી કરવી. એટલે જેમને તેમને થયેલો અન્યાય તરત જ દૂર કરવામાં આવશે.

પ્રશ્ન ૫ મો :—ગુજરાતમાં કોષ્ટ કોષ્ટ વખત પુસ્તકાલયોને વા વ્યક્તિઓને પુસ્તકો મફત આપવા માટે વા જુજ કિંમતે લઈ આપવા માટે વર્તમાનપત્રમાં જાહેરાતો પ્રગટ થાય છે. તેવે પ્રસંગે મંડળ એવાં પુસ્તકો મંગાવી લઈ પુસ્તકાલયોને મોકલી આપવાની યોજના ન કરી શકે?

શંકરભાઈ ગિરધરભાઈ પટેલ (કંઠારો)

ઉત્તર :—પુસ્તકો સારાં હોય, પરાપકાર વૃત્તિથી જનસમૂહમાં જ્ઞાન પ્રચારવાના કારણે પુસ્તકો વેચાતાં હોય તો જુજ કિંમતે વેચાતાં હોય ત્યારે મંડળે આવી યોજનાઓ

અગાઉ કરેલી છે. દાખલા તરીકે ગાંધીજીના લેખોમાંથી તારવીને મુંબઈથી કોષ્ટકે ૧૩ પુસ્તકો 'ગાંધી શિક્ષણ' એ નામે પ્રગટ કરેલાં ને તે એક રૂપિયે મળતાં. તેના ૫૦૦ સેટ મંગાવી લીધેલા. તેવી જ રીતે હાલમાં ડૉ. શ્રોયુત રવિશંકર ગણેશજી અંગરિયાનાં ૪થા ભાગની કિંમતે મળતાં (૧) વગર દોઢકાનો વૈદ્ય (૨) વૃદ્ધાવસ્થામાં તંદુરસ્તી (૩) વહુને શીખામણ વગેરે ૩૧. ૯-૧૪-૦ નાં પુસ્તકો ફક્ત ૩-૪-૦ માં મળે તે માટે ૫૦૦ સેટ મંગળે રાખેલા છે. પરંતુ આ પુસ્તકોનો પ્રચાર કરવામાં ઘણો કડવો અનુભવ મંગળને થયો છે. આ પુસ્તકો સારાં જ હતાં અને છે. છતાં મંગળને નુકસાનમાં ઉતરવું પડ્યું છે. તો પછી સામાન્ય પુસ્તકોના સંબંધમાં તો પૂછવું જ શું ? માટે આપું કરવા મંગળને કેડ તો છે જ એટલે થોડા સાવચેતી હાથ પુસ્તકાલયોની સેવાયે મંગળ આ પ્રકારનાં કામ કરે છે અને કરશે જ. પરંતુ પુસ્તકાલયના મંત્રીઓએ પણ આ સંબંધમાં પોતાની ફરજ અદા કરવાની હોય છે. આવાં પુસ્તકોની જાહેરાત વાંચવામાં આવે ત્યારે મંગળને ખબર આપવી, અને મંગળ તરફથી સોંધી કિંમતે પુસ્તકો પૂરાં પાડવાની યોજના જાહેર થાય ત્યારે એનો લાભ લેવો અને બીજાઓને લેવરાવવા લલામણુ કરવી, જેથી પ્રથમ પૂછવામાં રહેલો હેતુ પૂરેપૂરો સંકળ થશે.

પ્રશ્ન ૬ ઠો :—હાલ પુસ્તકોની ઘણી માળાઓ ચાલે છે, અને અગાઉથી તેનાં આદક થનાર પાસેથી અર્ધી કિંમત લે છે. મંગળ જો આવી માળાઓના ૧૦૦ કે ૨૦૦ ની સંખ્યામાં આદક થવાની કાયમની ગોઠવણુ કરે તો પુસ્તકાલયને ઘણો લાભ ન થાય ?

શંકરભાઈ ગિરધરભાઈ પટેલ (કંઠારી)

ઉત્તર :—ઘણી માળાઓના પત્રાસ કે સો સુધીની સંખ્યામાં આદક થઈ મંગળે પુસ્તકાલયોને લાભ આપવાના પ્રયત્નો કરી જોયા છે, અને તેમાં તેને નિષ્ફળતા જ મળી છે. એટલે વ્યક્તિગત પુસ્તકાલય આદક થાય એજ અમને અનુભવથી ઉત્તમ માર્ગ જણાયો છે. માટે આદક તરીકે અગાઉથી મંગાવી લીધેલાં પુસ્તકો મંગળને લાંબી મુદત સુધી સાચવી કે સેવી રાખવા પડે ને નુકસાનમાં ઉતરવું પડે તેના કરતાં થોડી વધારે કિંમત આપીને પુસ્તકાલયો જોઈએ તેમ પુસ્તકો ખરીદી લે એ ધોરણ મંગળે સ્વીકાર્યું છે અને તે બરાબર છે.

વસો, તા. ૪-૩-૩૭

મોતીભાઈ ન. અમીન.

જ્ઞાનની વાતો સાંભળ્યા કે વાંચ્યા પછી જો તેને આચારમાં મૂકીએ તોજ

જ્ઞાનનો પ્રકાશ હૃદયને અજવાળે અને જીવનનાં છેલ્લા દિવસોમાં તેનો સારામાં સારો ઉપયોગ થઈ શકે. જે માણસ જ્ઞાનની વાતો માત્ર સાંભળે કે વાંચેજ છે તેને (તે) બહુ ઉપયોગી નથી થતી. શરૂ શરૂમાં એવી વાતો, વાતો તરીકે યાદ રહે છે પણ પાછળથી તે ભૂલી જવાય છે.

—તપસ્વી અણુ ઉસ્માન હયરી.

વડોદરા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતાના નોકરોની સહાય માટેનું

શ્રી ન્યુટન દત્ત સ્મારક ફંડનું છેલ્લું નિવેદન

૧ ફંડ શરૂ થયાનું વર્ષ: ૧૯૧૭.

૨ શ્રી ન્યુટન દત્તનું નામ જોડાયાનું વર્ષ ૧૯૩૪.

૩ ફંડ બંધ કર્યાનું વર્ષ: ૧૯૩૬ (૩૧ જુલાઈ).

૪ ઉદ્દેશ: પુસ્તકાલય ખાતાના નોકરોના વા તેમનાં કુટુંબીજનોના અવસાન, મંદવાડ વા તેવાજ બીજા પ્રસંગોએ અગ્નિસંસ્કાર, દવા, ખોરાક વગેરે બાબતોમાં તેમજ ગરીબ નોકરોને ભારે વ્યાજના બોજામાંથી ઉગારી લેવાને મદદ કરવી.

ટુંક હકીકત:

જેને સેવા કરવી છે તેને ક્ષેત્ર, સમય કે પ્રસંગની રાહ જોવાની હોતી નથી. જ્યાં તે ઉભો હોય, ફરતો હોય, રહેતો હોય વા કામ કરતો હોય તેવા દરેક સ્થળે અને દરેક પળે તે સેવાના પ્રસંગો મેળવી શકે છે. પુસ્તકાલય ખાતાના ૪૦-૫૦ નોકરો એક જ સંસ્થામાં કામ કરે, વડોદરા જેવા મોટા શહેરમાં રહે, રૂ. ૧૦ થી ૫૦ સુધીની માસિક કમાણી કરે અને તેમાંથી જ પાંચ સાત માણસોના કુટુંબનું પોષણ કરવાનું હોય, અને જરૂર પડ્યે પાછલા અને ચાલુ દેવાનું ભારે વ્યાજ આપવાનું હોય: આ બધું ઉઘાડી આંખે જો કોઈ જુએ તેને થોડા વા નહિ જેવા ભોગે ભારે સેવાનું ક્ષેત્ર મળી જ રહે. આ ફંડની મૂળ શરૂઆત એ રીતે એક ગરીબ નોકરના અવસાન વખતે તેની ઘેરીને મૃત પતિના અગ્નિસંસ્કાર કરવાના ખર્ચ જેટલી રકમ મેળવવામાં પડેલી મુશ્કેલી દૂર કરવાથી થઈ. માસિક પગારના એક રૂપિયે એક પાંચ અઢિતક આપવાની યોજના હાથમાં લેવામાં આવી અને ત્રણ ચાર ભાઈ-બોની આર્થિક મદદથી લગભગ ૨૦ વર્ષ સુધી ચાલુ રહી. આ મુદત દરમિયાન આ પાંચ ફંડની રકમ તો રૂ. ૭૨૨-૧૦-૮ ની જ આવી, પણ ભાઈ એકનાથ પટેલ જેવા પ્રામાણિક, કાર્યદક્ષ, વ્યવહારકુશળ, સતત ઉદ્યોગી અને ચોક્કસાઈના ગુણવાળા સેવાભાવી કાર્યકરની વ્યવસ્થા-શક્તિનો લાભ આ ફંડને મળ્યો. એટલે એ મુદત દરમિયાન ૬૬ ઇસમોને કુલ રૂ. ૧૧૫૪૮ નું ધીરાણ થઈ ચકયું, અને વસૂલ લેવાયું; એટલું જ નહિ પણ તેમાંથી રૂ. ૫૦૧-૮-૦ નું એક ટ્રસ્ટફંડ શ્રી ન્યુટન દત્ત સ્મારક ફંડ તરીકે પુસ્તકાલયોની કાયમની સેવાર્થે આપી ચકાયું. રૂ. ૨૭૩-૩-૯ જેટલી મદદ ઇસમોને તેમની મુશ્કેલીને પ્રસંગે દાન તરીકે આપી શકાઈ. અને રૂ. ૧૫૦ નું ઉત્પન્ન આવે એવી ફકત રૂ. ૧૫૦ માં ૬ વર્ષથી ગીરો મૂકાયેલી જમીન છોડાવી એક ઇસમને-પુસ્તકાલયના માળીને-વાર્ષિક રૂ. ૧૫૦) ના ઉત્પન્નનો માસિક ખનાવી શકાયો.

મારા નિવૃત્ત થયા પછી પણ આ ફંડ ધણી વર્ષો સુધી ચાલુ રહે એવી વ્યવસ્થા અને યોજના કરી હતી અને નોકરોને પણ આ ફંડ ચાલુ રાખવાની પ્રજ્ઞા પ્રગટ હતી. પણ આવા ફંડ વા યોજનાઓની પ્રાથમિક અને આવશ્યક શરત-પગારમાંથી હપ્તા વસૂલ મળ-

વાની-શરતનું પાલતુ થવાની ખાત્રી મળી શકી નહિ એટલે નિરૂપાયે આ 'ફંડ' ખંધ કરવું પડ્યું. જેથી સને ૧૯૩૬ ના જુલાઈ આખર સુધીના હિસાબ અને બીજી જરૂરી વિગતોનાં પરિશિષ્ટ લાગતાવળગતાઓની તેમજ આ પ્રકારનાં કામ કરનાર સમાજસેવકોની માહિતી માટે અત્રે પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

પરિશિષ્ટ ૧

પાછ ફંડનો માહે માર્ચ ૧૯૨૫ થી માહે જુલાઈ ૧૯૩૬ સુધીના હિસાબ.

જ	ઉ
૧૭૦૬-૬-૧૧ ફંડની થાપણ	૫૦૧-૮-૦ શ્રી ન્યુટન સ્મારક ફંડ કાયમ
૭૨૨-૧૦-૮ પાછ ફંડના આવેલા	રાખવા ટ્રસ્ટફંડ તરીકે પુસ્તક
૭૮-૧૦-૧૦ ધીરેલી લોનનું વ્યાજ, ૬૨- જિયાત ખચતનું વ્યાજ આદ કરતાં રહ્યું તે.	કાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ને આપ્યા તા. ૨૭-૧૧-૩૫
૮૦૩-૨-૭ નોકરોની જમા આવેલી ફરજિયાત ખચત.	૨૭૩-૩-૮ *નોકરોની માદગીના પ્રસંગે દવા, નિરાધાર સ્થિતિમાં
૪૫-૮-૬ ફરજિયાત ખચત ઉપર દર રૂપિયે અરધી પાછ પ્રમાણે વ્યાજ આપ્યું તે	નિર્વાહ માટે, તેમનાં બાળ- કોને પુસ્તકો, તેમને દીવાળી હોળીના પ્રસંગે બક્ષિસ, તેમની મૈયતના પ્રસંગે અભિ- સંસ્કાર વગેરે માટે, તેમના મરણુ આદ બાકી રહેલી લોન માંડી વાળવામાં, તથા એક સિપાઈએ હિસાબ રાખવામાં મદદ કરવા બદલ મહેનતાણુ આપવામાં ખર્ચ કર્યા તે.
૧૭૦૬-૬-૧૧	૮૪૮-૧૧-૧ ફંડના મેમ્બરોની ફરજિયાત ખચત જુલાઈ ૧૯૩૬ ના વ્યાજસહિત પરત આપી તે
	૮૩-૦-૧ બરોડા બેન્કની પાસ છુકમાં તા. ૧-૧-૩૭ ના રોજ વ્યાજ સહિત જમા છે.

પરિશિષ્ટ ૨

૩૧. ૨૭૩-૩-૯ના
ખર્ચની વિગત

મદદઅપાયલા
ઇસમોની સંખ્યા

અંતિમ ક્રિયા માટે	૩૧. ૭૫- ૦-૦	૬
માદગીમાં દવા	,, ૨૯-૧૨-૬	૫
પુસ્તકો	,, ૨- ૦-૦	૧
નિર્ધાર સ્થિતિમાં દવા માટે	,, ૬૨-૧૫-૯	૬
મૈયતના કારણે લોન માંડી વાળવામાં	,, ૪૦- ૦-૦	૨
દીવાળી હોળીના તહેવારોમાં બક્ષીસ	,, ૫૮- ૭-૬	૨૮
હિસાબ રાખવામાં મદદ કરવા માટે મહેનતાણું		
વર્ષ ૨ બદલે	,, ૫- ૦-૦	૧
	<u>૩૧. ૨૭૩-૩-૯ કુલ</u>	<u>૪૯ કુલ</u>

પરિશિષ્ટ ૩

ફંડનો લાભ કુલ ૬૬ જણે લીધો છે. તેમને મળેલી રકમોની અને તેમની નોંધરીની હકીકત:—

મદદનો રકમ	ઇસમોની સંખ્યા
૩૧. ૫ થી ૨૫ સુધી	૧૮
,, ૨૫ થી ૫૦ સુધી	૭
,, ૫૦ થી ૧૦૦ સુધી	૮
,, ૧૦૦ થી ૨૦૦ સુધી	૧૨
,, ૨૦૦ થી ૩૦૦ સુધી	૯
,, ૩૦૦ થી ૪૦૦ સુધી	૭
,, ૪૦૦ થી ૫૦૦ સુધી	૧
,, ૫૦૦ થી ૬૦૦ સુધી	૩
,, ૬૦૦ થી ૭૦૦ સુધી	૩
,, ૭૦૦ થી ૮૦૦ સુધી	૧
,, ૧૨૩૦ સુધી	૧
	<u>કુલ ૬૬</u>

ઉપરના ૬૬ ઇસમોમાં અંચપાલ ૧, કારકુન ૨૪, સિપાઇ ૨૨, કામારી ૧૮, માળી ૧ નો સમાવેશ થાય છે.

લોન તરીકે કુલ રૂ. ૧૧૫૪૮ નું ધીરાણ થયું છે.

પરિશિષ્ટ ૪

આ યોજનામાં મદદ આપનાર સેવાભાવી ઇસમોની ઢગીકત:—

દવા આપવામાં મદદ કરનાર ડૉક્ટરોનાં નામ.

- ક ૧ ડૉ. જગન્નાથ દલસુખભાઈ દક્કર દવા અગર વીઝીટનો કંઈ પણ ચોજાં લીધા વગર મદદ કરી રૂ. ૪૦ ની રકમ છોડી દીધી છે.
- ૨ ડૉ. રમણલાલ વૃજલાલ પટેલ } ઉપરોક્ત ત્રણે ડૉક્ટરોએ મફત વીઝીટ
૩ ડૉ. વેણીલાલ નરસીભાઈ મોદી } કરીને દવાનો ચાર્જ ખોટો લીધો છે.
૪ ડૉ. મૂળજીભાઈ મોતીભાઈ પટેલ }
- જ શરદુન ઝીણાભાઈ ભવાનભાઈ ભગત તથા કંચનલાલ છોટલાલ સાહે દેડનો હિસાબ રાખવામાં મદદ કરી છે.
- ગ માર્ચ ૧૯૨૫ પહેલાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના માણ હેન્ડલાઈ રા. હરિસુતરામ વામનરામ મહેતાએ હિસાબ રાખી લેવડદેવડ કરી છે અને તે પછીનું બધુંજ કામકાજ ભાઈ એકનાથ પટેલે કયું છે.

પરિશિષ્ટ ૫

દેડનો લાલ લેનારા ઇસમો પૈકી કેટલાક ઇસમોને રૂ. ૧) ઉપર એક આના વ્યાજે બહારથી રકમ લેવી પડતી તેમને દેડને લીધે ધણી રાહત મળી છે.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના માળી મદીજ નાનાના બાપે લખ જેવાં જરૂરનાં પ્રસંગે રૂ. ૧૫૦ નાં વાર્ષિક ઉત્પન્નની જમીન એકી વખતે રકમ પરત આપવાની ચરતે. દર્જથી ગીરા મૂકેલી, તેની પૂરી રકમ એકી વખતે આપી જમીનનો કબજો પાછો સોંપાવ્યો છે, જેનું ઉત્પન્ન હાલ તેને મળે છે. તેનું બીજું ફેવું રૂ. ૪૦ દર મહા. દર રૂપિયે કલદાર બે પૈસા પ્રમાણેનું હતું. તે લેણદાર જમીન પડાવી લેવાના ઇરાદે અડી વર્ષથી નિઠાલ કરતો નહોતો. તેને રૂપિયે એક પાંચ પ્રમાણે વ્યાજ ગણી રકમ આપીને આ રીતે તેને દેવામાંથી મુક્ત કર્યો. આ ઇસમને કુલ રૂ. ૩૪૮ ધીરવામાં આવેલા હતા જેનો હમો માસિક રૂ. ૨૦ થી ભરી તે જુજ મુદતમાં દેડના દેરામાંથી મુક્ત થયો છે.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના જે નોખો નોકરી કરી કે:સેજમાં અભ્યાસ કરના હતા તેમને શી આપવાના પ્રસંગે વગર વ્યાજે લોન આપવામાં આવતી, જે તેઓ ૭ માસમાં હમોથી પાછી આપી દેતા.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં ટુંક મુદત માટે ખોટના કારકુન તરીકે અગર દેડમાં કારકુન તરીકે નિમાયતા નોકરોને વખતસર મંજૂરી ન મળવાના કારણે તેમનો ચડેસો પગાર મુખત્યારનામું સહ અગર તો પગાર મળ્યે પૂરી રકમ પાછી ભરવાની ચરતે વગર વ્યાજે લોન આપવામાં આવતી; જેનો લાલ ધણા નોકરોએ લીધો છે.

આ સંગ્રાંધી અગાઉની વિરોધ ઢગીકત અને ૧૯૩૪ ના "પુસ્તકાલય" ના ફેબ્રુઆરી માસમાં તેમજ અને ૧૯૩૫ ના માર્ચ માસના અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

વડોદરા,

તા. ૨૮-૨-૨૭

મોતીભાઈ ન. અમીન

સન ૧૯૩૬-૩૭ ના પુસ્તકાલય-શિક્ષણ-વર્ગો

અગાઉ જાહેર થયા પ્રમાણે વડોદરા પ્રાંત માટેના શિક્ષણ વર્ગ ડીસેમ્બર માસની તા. ૧૭-૧૮-૧૯ ના દિવસોએ વાઘોડીઆ મુકામે, અને મહેસાણા પ્રાંતનો વર્ગ ફેબ્રુઆરી માસનો તા. ૨૫-૨૬-૨૭ ના દિવસોએ પાટણ મુકામે ભરાય ગયો. વાઘોડીઆના વર્ગનો લાભ વડોદરા પ્રાંતના ૪૮ અને રાજ્ય બહાર અમદાવાદના ૧ મળી ૪૯ મંત્રી અંચાળાઓએ અને પાટણના વર્ગનો લાભ ૩૯ મંત્રી અંચાળાઓએ લીધો. તેમનાં નામોમાં નીચે પ્રમાણે:—

વડોદરા પ્રાંત ૪૯

શિતાર મહાલ

૧. ભાઈલાલભાઈ છોટાભાઈ પટેલ, નાના હમીપુરા
૨. સુનીભાઈ શંભુભાઈ તરના
૩. હરીભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ ડી.અરના
૪. શંભુલાલ પુરુષોત્તમ માલમર
૫. ચંતુરભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ દોવેર

વડોદરા મહાલ

૧. મંગળભાઈ માધવભાઈ પટેલ કાથીપુરા
૨. હડીસિંહ સરદારસિંહ વાસણા કાતરીઆ
૩. રેવતભાઈ અંબાલાલ પટેલ રણોલી
૪. અંબાલાલ રણુદાસભાઈ પટેલ વરણામા
૫. જગનભાઈ મયુરભાઈ પટેલ દુમાડ
૬. તોળાશંકર હરિશંકર ભાયલી
૭. મંગળપ્રસાદ ચીકુભાઈ દવે જાણી
૮. પ્રભાશંકર મયુરભાઈ પંડ્યા ગોત્રી
૯. નરહરીલાલ મગનલાલ ભટ્ટ ધટોલા

પેટલાદ મહાલ

૧. ડાહ્યાભાઈ જીરેલીભાઈ પટેલ દંતાલી
૨. અંબાલાલ હિમેશભાઈ પટેલ ભડકદ
૩. મંગળભાઈ દેવનાથભાઈ પટેલ ગાડા
૪. અંબાલાલ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ યલેડી
૫. ગોકળભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ પલોલ
૬. પરસોત્તમભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ ગાડા

કરજણ મહાલ

૧. મંગળભાઈ નાગજીભાઈ પટેલ આમરગ

૨. અંબાલાલ ધર્મવરભાઈ પટેલ કતોપુરા
૩. હિમરભાઈ મહમદભાઈ વોરા મેથી
૪. નાથાભાઈ કેશુરભાઈ પટેલ રણપુર
૫. જગજીવનદાસ અમયાભાઈ ગોધી લીલોડ
૬. રસુલભાઈ ગપુરભાઈ વડોદરા હાંબા

સાંવલી મહાલ

૧. ચંદુલાલ છોટાશંકર શાંદ ગરધીયા
૨. મણિલાલ હરગોવિંદ પાઠક રાસાવાડી
૩. રમણલાલ ચુનીલાલ પંડ્યા નમીસરા
૪. કૃષ્ણલાલ મેહનલાલ ભટ્ટ સાવલી

ડભોઈ મહાલ

૧. કૃષ્ણલાલ અમૃતલાલ દેસાઈ ધમેલી

પાદરા મહાલ

૧. ગોરધનભાઈ નાથાભાઈ પટેલ ગવાસં
૨. હીરાભાઈ જીવેભાઈ પટેલ મુવાલ
૩. નગીનદાસ દામોદરદાસ તાળપુર
૪. વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રેમલાલ પંડ્યા પાદરા

સંખેડા મહાલ

૧. જગનલાલ કેવળભાઈ પટેલ માકણી
૨. વતીમહમદ દોનમહમદ મકરાણી નંદપુર

ભાદરણ મહાલ

૧. મનુભાઈ નોરણભાઈ પટેલ ઝોરાગા

વાઘોડીઆ મહાલ

૧. શંકરલાલ વિપ્લવાય ભટ્ટ મણેશપુરા

આ નાના પુસ્તકમાં શ્રી. ગિણુભાઈએ ઋતુઓ, તેમની ખાસિયત, તેમાં શું શું થાય વગેરે માહિતી ખૂબ સરળ ભાષામાં બાળકોને રસ પડે તેવી રીતે પીરસી છે. પુસ્તક દરેક વાંચવાલાયક છે.

૩૫૨૦૬ ૬૫૭૫ વગેરે બંને પુસ્તકોનાં ઉત્તમ છે. મોટા અક્ષરોથી બાળકોને વાંચવું સહેલું પડે એમ છે.

૪. ચંદ્રિકા ભાગ ૧લો :—કર્તા, ઈંદુકુમાર ચંકરલાલ શહેરાવાળા; પ્રકાશક, એલાઇઝ સ્ટોર્સ, વડોદરા; ૧૯૩૭; ૬૬ ક્રાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૪+૨૭૧; પાકું પૂકું (આવજાન મહિત); મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

‘નવ ગુજરાત’માં દર અઠવાડિયે કડકે કડકે પ્રસિદ્ધ થયેલી આ વાર્તા હવે એમના એલાઇઝ સ્ટોર્સ તરફથી પુસ્તકાકારે પ્રસિદ્ધ થાય છે.

ભાઈ ઈંદુકુમાર અગાઉ અમે જણાવી ગયા તે પ્રમાણે હાલ સાહિત્ય સૃષ્ટિમાં નવીન નવલકથાકાર તરીકે હળુ ઉગે છે. એમનું ‘વલ્લરી’ પુસ્તક ગુજરાતી પંચની બેટ તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયું છે. આ બીજી નવલકથા છે. પરંતુ આમ કટકે કટકે થોડે થોડે અંતરે પ્રસિદ્ધ થતાં પુસ્તકોની અસર વાચક ઉપરથી ભ્રાંસાઈ જાય છે અને જે અસર થવી જોઈએ તે થતી નથી. બીજો ભાગ જલદી બહાર પડે એવી તજવીજ રાખવા કર્તાને અમારી ભલામણ છે.

આ પુસ્તકમાં ચંદ્રિકાનું પાત્ર મુખ્ય છે. એ ભણેલી, અસ્પૃશ્યાળી, સમજુ અને કુટુંબપ્રેમી છે. ભાભીને તે એનીજ ઓથ છે. નરેન્દ્ર દેસલ નથી. એ ભુવાનીઓ છે. કુંજરિકાનું પાત્ર નવીન જમાનાનું છે. પોતાની પત્નીની તથા છોકરાની શું દયા થાય છે તે તરફ નરેન્દ્ર બેદરકાર રહે છે. બંનેથી યુક્તિ પ્રયુક્તિથી તેમને પોતાને ગામ મોકલી દે છે અને કુંજરિકા જોડે વસે છે. કુંજરિકા કામચુગારી બાળા છે. એના તેજમાં નરેન્દ્ર ઝંખવાઈ જાય છે. કારણ કે એ નમ્રતા મનતો છે. આ પુસ્તક અધૂરું રહે છે એટલે એની ખરી ખુબી હળુ ઢંકાયેલી છે. બંને ભાગો એકઠા બહાર પડવા જોઈતા હતા. પાત્ર-લેખન સારું છે. વર્ણનો પણ સારાં છે. માત્ર ઉપદેશાત્મક તેમજ વિવેચનાત્મક ભાગ થોડા ઓછા થવા જોઈએ. એનાથી વાર્તાની ખરી ખુબી ઢંકાઈ જાય છે. એકંદરે પુસ્તક વાંચવા લાયક, બોધક અને રસદાયક છે. આ જમાનામાં આવાં પુસ્તકો કેટલાની અખિા ઉધાડશે. ઉત્તેજન આપવા લાયક છે. ૭૫૫, ૩૫ રંગ, અક્ષરો વગેરે ઠીક છે. કિંમત પણ માફકસર ગણાય.

૫. ઉદ્દ્યોધન :—લેખિકા, શ્રી. પદ્માવતીબહેન દેસાઈ; પ્રકાશક જાતે જ; ૩૭, ન્યૂ ટાળક હાઉસિંગ સોસાયટી, સરખેજ રોડ, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; બોડ પટ્ટીનું પૂકું; પાન ૬૭; મૂલ્ય ૫ આના; ૬૬ રૂ. ૨૪ પેજ.

શ્રી. જ્ઞાણલાલ ગોવર્ધનદાસ શહે પ્રસ્તાવનામાં આ પુસ્તક કયા અંગ્રેજી પુસ્તક ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે, કેવા સંજોગોમાં એ પુસ્તક તૈયાર થઈ શક્યું અને એ માટે

પ્રોત્સાહન કૌનું હતું વગેરે બહુ ટૂંકમાં સમગ્રગ્રંથ છે. અમેરિકાના પ્રખ્યાત અર્થશાસ્ત્રી અને 'કાર્મ' ફાઉન્ડેશન' સંસ્થાના સંચાલક ડૉ. હેન્રી ખી. ટેકલર કૃત એડજસ્ટમેન્ટસ: પેરેબ્લસ અને એલિગરીઝનો આ પુસ્તક અનુવાદ છે. લેખિકા પોતે પ્રસિદ્ધ વિ. દા. ઠાકરસી મહિલા વિદ્યાપીઠનાં ગૃહાગમિતા (જી. એ.) છે. ગુજરાતી સાહિત્યનો એમને શોખ છે. અંકુરશઃ ભાષાંતર નહિ કરતાં આ અનુવાદ જ રજુ કર્યો છે. એમાં તેર જુદા જુદા વિષયોની વાર્તાઓનો સંગ્રહ છે. એ વાર્તાઓ નીતિકથારૂપ (પેરેબલ્સ) તથા રૂપકકથાઓ (એલિગરીઝ) રૂપે છે. બંને પ્રકાર બોધકથાઓના જ છે પરંતુ જેઓ બોધ મહત્વ કરવા અશક્ત હોય તેમને વાર્તા રૂપે આવી બાજતો સમગ્રવધાથી સામાન્ય મનુષ્ય પણ એ સમજી શકે છે. પ્રો. શાહે દરેક વાર્તાઓનો પરિચય પ્રસ્તાવનામાં ટૂંકમાં વિદ્યુતપૂર્ણ રીતિએ આપ્યો છે. વાર્તાઓ નાની હોવાથી કંટાળો આવતો નથી અને નીનિતો બોધ બહુ ઓછા પ્રયત્ને થઈ શકે છે. આવાં પુસ્તકો દરેક પુસ્તકાલયમાં હોવાં જોઈએ. આવાં સુંદર, સરળ અને સહેલી ભાષાત્રાગાં પુસ્તક દ્વારા પોતાના જ્ઞાનનો લાભ જનસમૂહને આપવા બદલ શ્રી પદ્માવતીજીને ખાસ અભિનંદન ઘટે છે. આશા છે કે અન્ય જોડેનો યથાવકાશ આ દાખલાનું અનુકરણ કરી ગુજરાતી ભાષાની યશસ્વિત સેવા કરવા ચૂકશે નહિ. વાતો વાંચવી ગમે એવી છે.

૬. પ્રબોધ પ્રકાશ :-કર્તા, કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી; પ્રકાશક, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી અમદાવાદ; ૧૯૩૬, કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૦૩; કાચું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય આઠ આના.

ઉપરોક્ત ભીમકૃત પ્રબોધ પ્રકાશ શાસ્ત્રીજી કેશવરામ દ્વારા લખાવી સોસાયટીએ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. સાહિત્ય પરિપક્વતા શ્રોતાઓને શાસ્ત્રીજીનો પરિચય અમદાવાદમાં થયેલ હતો જ. એમનો પ્રાચીન સાહિત્યનો અભ્યાસ પ્રશંસનીય છે. ભીમના કાળ માટે વિવાદ ચાલે છે. પરંતુ મૂળ 'પ્રબોધ ચન્દ્રોદય' નામનું સંસ્કૃત નાટક છે તેના ઉપરથી આ નાટકનું સૂચન થયું જણાય છે. એ સંબંધી વિવાદનો ઉલ્લેખ શાસ્ત્રીજીએ ઉપોદ્ધાતમાં વિસ્તારથી કર્યો છે. કર્તા પુસ્તકાલયો જરૂર સાચવી રાખે. બે ત્રણ હસ્તલિખિત પ્રતો ઉપરથી આ પુસ્તક તૈયાર થયું છે. સંસ્કૃત શ્લોકો તથા ગુજરાતી અનુવાદ બંને એક સાથે ટીપ્પણી સહિત જપાયાં છે. છેવટે સંસ્કૃત શ્લોકોની સૂચી આપી છે. છેલ્લે પરિશિષ્ટ અંક ૧ માં અંબાલાલ જનીવાળી પ્રતમાંના ઉપયોગી પાઠાન્તરો આપવામાં આવ્યા છે. છેક છેવટમાં પુસ્તકમાંના અધરા અથવા પ્રાકૃત શબ્દોની સમજૂતી આપવામાં આવી છે.

આ પ્રકાશન સાહિત્યરસિકોને ઉપયોગી અને આનંદપ્રદ થઈ પડશે.

૭. પ્રાથમિક શાળા શિક્ષકોના સાર્થી :-કર્તા તથા પ્રકાશક, સુનીલાલ બેચરલાલ ભટ્ટ, ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૫+૧૭૮; પાકું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળાનું ૨૪૭મું આ પુસ્તક રા. સુનીલાલ ભટ્ટે પોતાના શિક્ષક-બંધુઓ માટે એ જ દષ્ટિથી લખ્યું છે. પોતાના તેમજ મિત્રોના જાતઅનુભવ ઉપરથી આ પુસ્તક લખાયું છે. શિક્ષકોના કર્તવ્યની દિશા બતાવનારૂં આ પુસ્તક દરેક શાળા તથા

નવીન શૈલ

અ. નં.	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ લક્ષીકર્ત.
૧	ખગનાની શોધમાં	લટ્ટ, મૂળશંકર મેહનજી	શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર ભાવનગર	૦-૧૨-૦	રો. લુ. સ્ટિવન્સ- ના ટ્રેઝર આઈ- નેડનું ભાષાંતર
૨	તારા અને ગ્રહો	પટેલ, મગનભાઈ	"	૦- ૫-૦	આલસાહિત્ય સાહિત્ય પુ. ૧૭મું
૩	ત્રેલુના રંગો,	ગિજુભાઈ	"	"	" ૧૮મું
૪	ગિરીશભાઈની વાર્તાઓ	ગિરીશભાઈ	"	"	" ૧૯મું
૫	લક્ષ્મ એક સમસ્યા	સોપાન	નૂતન પ્રકાશન મંદિર અમદાવાદ (લક્ષ્મીદાસ પુરપોત્તમદાસ ગાંધી)	૧- ૪-૦	
૬	ઉદ્યોગન	દેસાઈ, શ્રી. પદ્માવતી	કર્તૌ ૩૭, -યુ ટોળક હાઉસીંગ સોસાયટી સરખેજ રોડ, અમદાવાદ	૦- ૫-૦	
૭	મેનાવતી	મંપાદક અને પ્રકાશક નાગરદાસ મ. પટેલ		૦- ૩-૦	આલવિનોદમાળા પુ. ૨૫
૮	અધ્યાય સંગતિ પુર- સ્કર ગીતા સિદ્ધાંત અને તિલકકેન ગીતા રહસ્ય સિદ્ધાંતનું સંક્ષિપ્ત નિરૂપણ	મેતા લાભશંકર પીતામ્બરદાસ		૦- ૮-૦	સરલ વેદાન્ત પ્રથમાળા મં. ૩
૯	સુવર્ણરંગ	મજમુદાર શ્રીમતી આગા મંજુલાલ			વિશદ પ્રથાવલિ પુ. ૬
૧૦	જીવન અને સાહિત્ય	દેમાઈ, રંગજીલાલ વજ્ર તંત્રાચ	આર. આર. ટ્રેડી કુંપની કાલ્યાણદેવી રોડ, મુંબઈ		" , ૫૦ ૫

૧૧	સચિત્ર કાવ્ય સરિતા	શેઠ, મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ વિમ્બનગઃ	કર્તા	૪-૦-૦	ત્રીજી આવૃત્તિ
૧૨	શુદ્ધાદિત સિદ્ધાન્ત પ્રદીપ	ભટ્ટ, ગે.વિન્દલાલ વડે દરા	વાણીલાલ નગીન- દાસ શાહ ત્રીજો મોઘવાડો-મુંબાઈ ૨	૧-૮-૦	મગનલાલ ગણ- પતરામ શાસ્ત્રી સ્મારક અંથમાળા પુ. ૧
૧૩	હિંદ સ્વરાન્ય લા. ૧લો.	વીમાવાળા કમ્બર- લાલ મૂળચંદ	દેશમંધુ કાર્યાલય ૧૮૦, કળાપીઠ, સુરત	૨-૩-૦	દેશમંધુ અંથમાળા
૧૪	આપણો આહાર	પંડ્યા દાનિલાલ છગનલાલ	પ્રસ્થાન કાર્યાલય અમદાવાદ	૦-૬-૦	સરસ્વતી અંથ- માળા વ. ૭ પુ. ૧ કુલ પુ. ૬૬
૧૫	પરપણ પછી લા. ૩	દલે, મહાશંકર ઇ.	નવયુગ પુ. ભંડાર, રાજકોટ	૧-૦-૦	લીલાવતી અંથ- માળા વ. ૫ પુ. ૧
૧૬	જીવન સંસ્કૃતિ	શાહ, જ્ઞેહાલાલ છો. (ઉર્મિલ) સાવલી	કોદારી, મૂળજી ભાઈ મુંબઈ નં. ૨		* સંજીવન 'નું બેટ પુસ્તક
૧૭	શારીરિક માનસિક તંદુરસ્તી તથા આ- ધ્યાત્મિક રીતે સારવાર	અંગ્રેજિયા ડૉ. ગ. (અનુ.) માંગરોળ (કાર્કિ.)	લેખક	૧-૪-૦	

સ્વીકાર

નીચેનાં પુસ્તકો મળ્યાં છે : પરિચય દલે પછી અવકાશે :--

(૧) મહાત્માગ (૨) પરપણ પછી લા. ૧ (૩) પરપણ પછી લા. ૨ (૪) ગ્રામ
વિચારણા (૫) ભગવો નેત્રે (૬) બાલ વાચન : ઉચ્ચતી પ્રજાનું માસિક : તંત્રી, વસ્ત્રભજ
સુંદરજી કવિ, રાજકોટ : વા. લલાજી ૩. ૨૭ ટ. ખ. અને ભેટ મહિત.

નોંધ

વેડાદરા રાજ્ય

નાયબ હુજુર કામદાર સા. નો સદેશો :—અહ્મદચરાજી મુકામે મળેલી મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પે પાળુ આપરા બદલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો આભાર માનનારો તથા રાજકુટુંબનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છનારો ઠરાવ પસાર કરેલા તે પરિવદના પ્રમુખ સાહેબે શ્રીમંત મહારાજ માહેબ તરફ મોકલાવી આપેલા. તેની પહેલેથી સ્વીકારતાં મે. નાયબ હુજુર કામદાર સાહેબે સંદેશ પા. વ્યો છે કે :—“શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પે પાળુ આપરા બદલ આભાર માનતો તથા રાજકુટુંબનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છતો ઠરાવ મોકલવામાં આવ્યો તે મળ્યો. તે બદલ તેઓશ્રી તરફ આપનો તથા પરિવદમાં દાખર રહેલા તમામ સભાસદોનો આભાર માનવામાં આવે છે.”

મકાન ખુલ્લું મૂકાયું :—ખલોલ તા. મહેસાણા ગ્રામ પુસ્તકાલય માટે તૈયાર થયેલું મકાન તા. ૨૮-૨-૩૭ ને સંવિધારને રોજ ગુજરાતના જાણીતા પ્રૌદ્યેસર જેઠાલાલ સીમનલાલ સ્વામીનારાયણને શુભ હસ્તે ખુલ્લું મૂકાયું છે.

દુરસ્તી :—ગતાંકમાં ‘પાન્થિક પરિષદ’ના વૃત્તાંતમાં ૧૬૫મા પૃષ્ઠ પર ઓરણા સા. પુસ્તકાલયને બે ટ્રસ્ટફંડો મળ્યાનું જણાવાયું છે તે બરાબર નથી. ૨. લક્ષ્મીબાઈ ગોવિંદજી તરફનું રૂ. ૧૦૧૫નું ટ્રસ્ટફંડ નનસાઈ તા. કામરેજ પુસ્તકાલયના અને રા. મોરારજી કાલિદાસ તરફનું રૂ. ૧૦૧૫નું ટ્રસ્ટફંડ સીસોદ્રા તા. નવસારી પુસ્તકાલયના લાભાર્થે અપાયું છે. સદરૂ ટ્રસ્ટફંડોની ચરતો ને ઉદ્દેશ્યાલુ અંકમાં અન્યત્ર છપાયાં છે જે લાગતાવળગતાઓ જોઈ લે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ :—ખલોલ તા. વિજાપુર રૂ. ૫૫. લાઠીલાલ પંચાલ સુનીલાલ ધેસારામ તરફથી હુત્રલમનો ખુશાકીમાં.

—ખલોલ તા. પલસાણા : ૧) ગર્જર દત્તપતમાજ ત્રિભુવન, સીમરયુ; ૫) ગર્જર હામોદર રામજી, ગે.યાણ; ૨) સુયાર હોદ્દામાજ, જગજીવન, કોદાર; ૫) લાઠીલાલ અવેરમાજ, ધગા : મળી કુલ રૂ. ૨૨.

—ખલોલ તા. વિસનગર રૂ. ૪૫ ચરાડા તા. વિજાપુરના રા. સાંકળાબાઈ રત્નેસિંહ ચોધરી તરફથી આજ્ઞાપ્રસંગે.

—ધીણાજ તા. ચાણુસ્મા : ૩. પુ શેક જીવરામભાઈ સાંકળચંદ તરફથી સ્વલ્પ પ્રસંગે; ૩. ૨૭ ગુ. શાળાના ઉપશિક્ષક રા. મોહનલાલ વલ્લુરસી તરફથી પુત્રોન્મોહન લક્ષ્મ પ્રસંગે : કુલ ૩. ૭.

—મેરવાડા તા. ચાણુસ્મા પા. તળજભાઈ મોતીદાસ તરફથી લાકડાની ૧ ખુરશી. પુત્રજન્મની ખુશાલીમાં.

—બ્રાહ્મણવાડા તા. સિદ્ધપુર ૩. પુ સુધાર રામનાથ આશારામ પરાસળવાળા તરફથી પુત્રજન્મની ખુશાલીમાં.

—રવાલ તા. વાઘોડીઆ : ૩. ૧૧ માવલી તા. ડમોઈતા પા. ભાઈલાલભાઈ તરફથી પુત્રજન્મની ખુશાલીમાં

—વડુ તા. પાઠરા : ૩. ૧૫) પીપરોના પાં. પુત્રમંભાઈ તરફથી લંબ પ્રસંગે.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે :—[ગનાંકના પૃ. ૧૮૭ થી ચાલુ] (૩૩૨) અંત્રીલી તા. પ્રમસાણા. (૩૩૩) સાકરીઆ તા. વાઘોડીઆ.

વ૦ રા૦ પુસ્તકાલય મંડળ

૧૨મી પરીક્ષા:—મહેર થયા પ્રમાણે શિષ્ટવાચનની ૧૨મી પરીક્ષા તા. ૨૧-૨-૩૭ ના રોજ એ વિભાગમાં જે તે સ્થળે લેવાઈ ગઈ. આવેલો ઉત્તરવહીઓ પરથી વડોદરા-નવસારી વિભાગ ખાતે ૫૩૮ જેટલાં ઉમેદવારોએ અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ ખાતે ૨૮૧ જેટલાં ઉમેદવારોએ પરીક્ષાનો લાલ લીધો હોવાનું જણાય છે.

શિક્ષણવર્ગો:—વડોદરા તથા મહેસાણા પ્રાંતોના શિક્ષણવર્ગોનો લાભ અનુક્રમે ૪૯ અને ૩૯ મંત્રી, મંથપાલ વા શિક્ષક ભાઈઓએ લીધો હોય તેમનાં નામફામની માદી ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ કરાઈ છે, તે જોઈ લેવા લાગતાવળગતાંને વિચિત્ર.

—નવસારી પ્રાંતનો શિક્ષણવર્ગ આગામી એપ્રિલ માસમાં ભરવાનો યોજના છે—જે પૂરતી સંખ્યામાં ઉમેદવારો મળી આવશે તે. મરુદ્ધક ઉમેદવારો એને મટે પોતાની ઉમેદવારી માથે માસની આખર સુધી નોંધાવી શકશે.

રાજ્ય બહાર

“નવસર્જન” :—આગામી એપ્રિલની ૧લી તારીખથી આંતરરાષ્ટ્રીય, સંસાનવાદી, વૈજ્ઞાનિક, રોમાંચક, જનસુક્ષ્મ, કલા, અને સાહિત્યની વિવિધ સામગ્રી ધરાવતું આ નામનું નવલન પબ્લિકેશન ઉમેરેલી પ્રસિદ્ધ થવાનું છે. તંત્રીપદ શ્રીયુત્તમ બાણુરાવ જોશી મદલ્ય કરવાના હોય એનું વાર્ષિક લવાજમ દેય માટે રૂ. ૩-૮-૦ અને પરદેશ માટે ૯ શિલિંગ રહેવાનું છે. છૂટક નકલ એ આને મળી શકશે. આ ‘પબ્લિકેશન’ના મંદક ચનારને એક મુદ્ર મેટ પુસ્તક અને ઓછામાં ઓછા એ ખાસ અંકો આપવાની પણ આશા દેવામાં છે.

ભાઈ બાણુરાવના સાદસને રૂપેદ છઠ્ઠી ૧લી એપ્રિલની આગુરતાપૂર્વક રાદ જોઈ.

મુંબાઈની પાર્વતીબાઈ હિન્દુ લાંબ વિષે એક અભિપ્રાય :—અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી રાજરત્ન પ્રતાપેરાય ગિ. મહેતા તથા રાજેશી જગજીવંતદાસ નારાયણ મહેતાઓના. ૨૫-૨-૩૭ના રોજ સદર સંસ્થાની મુલાકાત લઈ નીચે પ્રમાણે અભિપ્રાય આપ્યો છે :—

“પુસ્તકાલય એ પ્રગમમાં પ્રાણ પૂરે છે; મુંબાઈ જેવા સંસ્કારી નગરમાં આવાં જ્યોતિ મંદિરાની હજી લેતે લેતે જરૂર છે. આ પુસ્તકાલય મફત સાર્વજનિક છે એ આવકારદાયક છે. તેની સ્થાપનાને થોડો વખત થયો છે, છતાં તેની પ્રગતિ સારી છે. માંડવી જેવા વ્યાપારી લતામાં આતું જ્ઞાનમંદિર રચવા માટે તેના વિધાયકોને ધન્યવાદ ધરે છે. શ્રીમતી પાર્વતીબાઈના ધનના ખરેખર સદુપયોગ થયો છે. મંત્રી શ્રી કાંતિલાલ આ સંસ્થાની પ્રગતિમાં સારો રસ લે છે તે માટે તેમને અભિનંદન ધરે છે. અમરેલીની અમારી સંસ્થામાં લાંબેલી તાલીમ તેમણે દીધાવી છે. આ સંસ્થાને આ વ્યાપારી લતાનું સાચું સરસ્વતી મંદિર બનાવવાના તેમના પ્રયાસો સફળ થાય એમ હૃદયથી ઇચ્છીએ છીએ.”

યુનિવર્સિટી લાઈબ્રેરીનો પાયો :—લખનૌ યુનિવર્સિટીની લાઈબ્રેરી માટે સ્વતંત્ર મકાન બંનાવવાનું માર્ચ ૩, ૩૦૦૦૦૦ (ત્રણ લાખ) ની જગી રકમ ઇલાયદી રાખવામાં આવી હોય તેનો પાયો નાખવાનો માંગણિક ત્રિવિ તા. ૪થા ના રોજ પ્રાન્તિક ગવર્નરને હસ્તે ચોખ્ખા કબજા સાથે પાર પડ્યો છે.

પરદેશ

પેટા કાનુનમાં સુધારો :—ગ્લાર્સો લાઈબ્રેરીજના પેટા નિયમોમાં અત્યારસુધી ૮ વર્ષની વયનાં બાલકાચક્રોને પુસ્તક ધીરવાની છૂટ હતી. વર્ષોના અનુભવ પછી એ નિયમ ઓછી વયનાં વાચનવાંચક બાલકોને અન્યાયકર્તા જણાવાથી તેને સુધારવામાં આવ્યો છે, અને પાંચ વર્ષનાં બાળકોને પણ પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો મેળવવાની સગવડ અપાઈ છે.

ખિલોણા-પુસ્તકાલયો :—ખિલોણા-પુસ્તકાલય એટલે રમકડાંઓનું પુસ્તકાલય. પુસ્તકાલયમાંથી જેમ પુસ્તકો ધર આગળ વાંચવાને સારૂ ધીરાય છે, તેમ આ ખિલોણા-પુસ્તકાલયમાંથી ખિલોણાં વા રમકડાં રમવાને સારૂ બાળકોને ધીરાય છે. જગતનું એવું મોટામાં મોટું ખિલોણા-પુસ્તકાલય યુનૈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાના લૉસ એન્જેલોસમાં આવેલું છે. એનો લાલ હરકોઇ બાળકને મળી શકે છે. તે મેળવવા માટે બાળકે ખિલોણા-પુસ્તકાલયમાં જઈને પોતાનું નામકામ નોંધાવી કાર્ડ કઢાવવું પડે છે. પછી તેને પોતાની પસંદગીનું મનગમતું રમકડું ધર આગળ રમવાને સારૂ લઈ જવાનો અધિકાર મળે છે. ચોદ દિવસ સુધી એક રમકડું રાખી શકાય છે. વિધિ બધો લાઈબ્રેરીના જેવો જ હોય છે. મુદત અંતે લઈ ગયેલું રમકડું સારી સ્થિતિમાં પરત ફરી જનાર બાળક બીલું રમકડું લઈ જવાને પાત્ર ગણાય છે. પાછા ફરતાં રમકડાંને સુધારવાને ગોઠવી દેતાં પહેલાં ગરમ પાણીમાં ઉકાળી શાચીય દ્રવીતે શુદ્ધ કરવામાં આવે છે.

આ જાતનાં ખિલોણા-પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિમાં અનેક નામાંકિત લોકો રસ લે છે, અને તેઓ પોતાના વાઢ દિવસે ભેટ મોકલનાર મિત્રોને પોતાની જાતને માટે કંઈ ભેટસોગાદ મોકલવાને બદલે આ ખિલોણા-પુસ્તકાલયમાં ખિલોણા મોકલી આપવાની બક્ષામણ કરે છે.

અમેરિકામાં, ચાલુ વર્ષે, આવાં ખીજાં ૫૦ નવીન ખિલોણા-પુસ્તકાલયો ઉઘડવાનાં છે!

રશિયાનાં પુસ્તકાલયો :—સોવિયેટ રશિયામાં એકંદરે ૬૭૨૮૬ રજીસ્ટર્ડ પુસ્તકાલયો છે. પૈકી ૩૬૭૪૭ જાહેર પુસ્તકાલયો, ૨૫૨૫૭ ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને ૫૬૪ બાળકો માટેનાં ખાસ પુસ્તકાલયો છે. આ તમામ પુસ્તકાલયોની એકંદરે પુસ્તકસમૃદ્ધિ ૬ કરોડ ૬૦ લાખ પુસ્તકો જેટલી છે!

અવસાન નોંધ

ગત મકરસંક્રાન્તિ તા. ૧૪-૧-૩૭ના રોજ ગુજરાતી સાહિત્ય-કાશનો એક તેજસ્વી તારો ખરી ગયો. એ તેજસ્વી તારો તે ગુજરાતના વયોવૃદ્ધ પીઠાક્ષરરત્ન શ્રી નૃસિંહરાવ લોજાનાથ દિવેદીઆ. એમનાં નામ અને કામથી ગુજરાતનો શિક્ષિત સમાજ બાળ્યે અણબાળુ હોય. એમણે પોતાની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિના કૃત તરીકે કુસુમમાળા, હૃપુરજીંકાર, ગીતમાળા, હૃદયવીણા, મનોમુકુર, સ્મરણમુકુર, સ્મરણસંહિતા, પ્રેમાનંદનાં નાટકો ઇત્યાદિ અનેક અભ્યાસપૂર્ણ ગદ્યપદ્ય ગ્રંથો ગુજરીને જે.જે. ધર્યાં છે. એમના અવસાનથી ગુજરાતે એક પ્રખર અભ્યાસી, સંશોધક, સર્જક ને વિવેચક ગુમાવ્યો છે એમાં શક નહિ. પ્રભો ! એ સદ્ગત આત્માને ચિર શાંતિ સમર્પો !

૨

ખીજી એવી દુઃખદ નોંધ લેવાની પ્રાપ્ત થાય છે તે ચાલુ માસની ૩ જી તારીખે નીપજેલા વ્યાસ મહાલ શાળાધિકારી શ્રીયુત વૃજેશ્વન્દ્ર આપાજી મહેતાના અચાનક અવસાનની. મહુમ ભાઈ વડોદરા રાજ્યની પુઠ પ્રવૃત્તિમાં સક્રિય રસ ધરાવનારા ડેપુટીઓ પૈકીના એક હોઈ સૌજન્ય, સમભાવ ને સહુકાઈભરી નીતિરાંતિથી ડેપુટી તરીકેની પોતાની ટુંકી કારકિર્દીમાં પણ શિક્ષકવર્ગનો સારો ચાહ મેળવવા ભાગ્યશાળી બન્યા હતા. વ્યાસની એક શાળાની પરીક્ષા લેવા જતાં જતાં જ એકાએક હૃદય બંધ પડી જવાને કારણે નીપજેલા આ હોનસાર જીવાનના અકાળ અવસાનની સંખેદ નોંધ લઈએ છીએ ને એના બલ્લા આત્માને ચિર શાંતિ અને વિરહાકુલ કુટુંબીજનોને આવશ્યક સંજુરી આપવા પ્રભુને પ્રાર્થીએ છીએ.

પુસ્તકાલય સં સં મંડળ લિ. ને મળેલાં ટ્રસ્ટફંડો

૧૯ મું ટ્રસ્ટફંડ *

શ. રા. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રી,

મુ. વડોદરા.

સવિનય જણાવવાનું કે બાંધણી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે રૂ. ૬૦૦) અંકે રૂપીઆ નવસો પુરા ટ્રસ્ટફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશો.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “ બાંધણી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવફંડ ” એ નામથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું બ્યાજ બાંધણી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે ખર્ચવા દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
- ૩ આ ફંડની રકમ ૩ ફેટકાની ગવર્નમેન્ટ લોગમાં રોકવી.
- ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
- ૫ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના પ્રસંગે ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

: મુ. બાંધણી, ૨
તા. ૨૩-૧૨-૩૬ }

(સહી) Illegible.
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય.

૨૦ મું ટ્રસ્ટફંડ *

શ. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રી,

મુ. વડોદરા.

સવિનય જણાવવાનું કે મોળે આજ્ઞેડ તા. વડોદરાના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવઅર્થે રૂ. ૪૦૦) અંકે રૂપીઆ ચારસો ટ્રસ્ટફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશો.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “ આજ્ઞેડ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવફંડ ” એ નામથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું બ્યાજ મોળે આજ્ઞેડ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે ખર્ચવા દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.

* સદરજુ નં. ૧૯-૨૦ નાં ટ્રસ્ટ ફંડો તા. ૨૨-૧-૩૭ ના રોજ મંડળના બાવરૂપાયક મંડળે કરાવ નં. ૨૦ થી સ્વીકાર્યા છે.

૩. આ ફંડની રકમ ૩૬ ½ ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોનમાં રોકવી.
 ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
 ૫ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના પ્રસંગે ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

મુ. આર્થિક તા. વડોદરા,
 તા. ૩૦-૧૨-૩૬

(સહી) મહીજીભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ
 મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય

૨૧ મું ટ્રસ્ટફંડ *

શ. સ. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રી,

મુ. વડોદરા.

સવિનય જણાવવાનું કે નાનીનરોલી તા. માંગરોળ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે શ. ૨૦૦) અંકે રૂપીઆ બસો પુરા ટ્રસ્ટફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશે.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “નાનીનરોલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવફંડ” એ નામથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું વ્યાજ નાનીનરોલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે ખર્ચવા દરમિયાં પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
- ૩ આ ફંડની રકમ ૩૬ ½ ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોનમાં રોકવી.
- ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
- ૫ આ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના કારણે થોડું ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

મુ. નાનીનરોલી તા. માંગરોળ,
 તા. ૨૬-૧-૩૭

(સહી) પરજીભાઈ ગોકળભાઈ પટેલ
 મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય.

૨૨ મું ટ્રસ્ટફંડ *

શ. સ. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રી,

મુ. વડોદરા.

સવિનય જણાવવાનું કે બહુચરાજી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે શ. ૩૦૦) અંકે રૂપીઆ ત્રણસો પુરા ટ્રસ્ટફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશે.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “બહુચરાણ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવફંડ” એ નામેથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું ૦.૫% બહુચરાણ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવખાતે અર્ચવા દરવર્ષે પુસ્તકાલયના સિંકેટરીને મોકલી આપવું.
- ૩ આ ફંડની રકમ ઠીક ૭૦ ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોનમાં રોકવી.
- ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
- ૫ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના કારણે યોગ્ય ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

મુ. બહુચરાણ તા. ચાણસ્મા,
તા. ૧૫-૧૨-૩૬

(સહી) ચીમનલાલ ત્રિલોચનદાસ શાહ
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય.

૨૩ મું ટ્રસ્ટફંડ *

સ. સ. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના વ્યવસ્થાપક સાહેબ,
મુ. વડોદરા.

સેવામાં સવિનય નિવેદન જો:- હમો નીચે મઠી કરનાર લલ્લુભાઈ ગોવિંદજી દેસાઈ રે. નનસાડ તા. કામરેજના અર્થી આપના મંડળને ટ્રસ્ટફંડ રૂ. ૧૦૦) અંકે રૂપીઆ એકસો એક પુરાનું “નનસાડ તા. કામરેજ સર્વ. પુસ્તકાલય માટે નીચેની શરતોથી આપને કાયમનું સોંપીએ છીએ તો તે સ્વીકારી આભારી કરશે.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડનું નામ “સ્વ. સંતોકભાઈ જીલાભાઈ દેસાઈ સ્મારક ટ્રસ્ટફંડ” રાખવું.
- ૨ આ ટ્રસ્ટફંડનું રોકાણ પુ. સ. સ. મંડળ લિ. ના શેરોમાં કરવું.
- ૩ સદરહુ ટ્રસ્ટફંડના ઉપજતા વ્યાજનો દરવર્ષે પુસ્તકખરીદીમાંજ ઉપયોગ કરવો અને મૂળ રકમ કાયમ રાખવી.
- ૪ દરવર્ષે વ્યાજની જે રકમ થાય તેની ખચર નનસાડ તા. કામરેજ સા. પુ. ના મંત્રીને આપવી, જેથી બજેટ બનાવતી વખતે આ રકમને લોકમદદ તરીકે ગણી તે ઉપર સરકાર પૂંચાયત મદદ મેળવવા પુસ્તકાલયના મંત્રી વ્યવસ્થા કરી શકે અને આ રીતે કુલ જે રકમ થાય તેની પુસ્તકો ખરીદી સદરહુ પુસ્તકાલયને આપવાં.
- ૫ જે પુસ્તકો ખરીદ થાય તે પૈકી વ્યાજની રકમનાં જે પુસ્તકો આવે તેટલાં ઉપર “સ્વ. સંતોકભાઈ જીલાભાઈ દેસાઈના સ્મરણાર્થે” તેમના પૌત્ર લલ્લુભાઈ ગોવિંદજી દેસાઈ તરફથી બેટ” એવાં લેખલો લગાડીને જ આપવાનો વહિવટ રાખવો.

૧ દર વર્ષે સદરહુ બાબતનું નિવેદન વાર્ષિક રિપોર્ટમાં પ્રસિદ્ધ કરી તેની એક નકલ હમોને મળે એવી વ્યવસ્થા કરવી.

તા. ૩૦-૧-૩૭
મુ. નનસાડ તા. કામરેજ
પો. કામરેજ
(સુરત ડીરટ્રીક્ટ)

(સહી) લલ્લુભાઈ ગોવિંદજી દેસાઈ

૨૪ મું ટ્રસ્ટફંડ *

શ્રીયુત રા. રા. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના વ્યવસ્થાપક સાહેબ,

મુ. વડોદરા.

સેવામાં સંવિનય નિવેદન જે:-દરેક નવે સહી કરનાર મોનારજી કાળીદાસ દેસાઈ રે. નનસાડ તા. કામરેજ પ્રાંત નવસારીના આથા આપના મંડળને એક "ટ્રસ્ટફંડ રા. ૧૦૧) અંકે એકસો એક પુરાનું" નાંચે જણાવેલી શરતો પ્રમાણેનું કાયમનું સોંપીએ છીએ તો તે સ્વીકારી આભારી કરશેછ.

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડનું નામ "સ્વ. લક્ષ્મીબહેન તે દેસાઈ સંતોકભાઈ બૂલાભાઈનાં ધર્મપત્ની રમરજી ટ્રસ્ટફંડ" રાખવું.
- ૨ આ રકમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળના શેરોમાં રોકવી.
- ૩ સદરહુ ટ્રસ્ટફંડની રકમનું દર વર્ષે જે વ્યાજ વિતરણ થાય તેનો જ ઉપયોગ કરવો અને મૂળ રકમ કાયમ રાખવી.
- ૪ દરવર્ષે વ્યાજની રકમ થાય તેની ખજાર સીસેદા તા. નવસારીના સા. પુ. ના મંત્રીને આપવી, જેથી જાહેર બનાવતી વખતે આ રકમને લોકમદદ તરીકે ગણી તે ઉપર સરકાર પંચાયત મદદ મેળવવા પુસ્તકાલયના મંત્રી વ્યવસ્થા કરી શકે. અને આ રીતે કુલ જે રકમ થાય તેના પ્રતકો ખરીદી મદરહુ પુસ્તકાલયને આપવા; અને તે પુસ્તકો પૈકી વ્યાજની રકમનાં જે પુસ્તકો આવે તે દરેક ઉપર "સ્વ. લક્ષ્મીબહેન તે દેસાઈ સંતોકભાઈ બૂલાભાઈનાં ધર્મપત્નીના રમરજીએ તેમના પૌત્ર મોનારજી કાળીદાસ દેસાઈ તરફથી બેટ" એવાં લેખો લગાડવાં.
- ૫ દર વર્ષે સદરહુ નિવેદન વાર્ષિક રિપોર્ટમાં પ્રસિદ્ધ કરી તેની એક નકલ હમોને મોકલવી.

તા. ૩૦-૧-૩૭
મુ. નનસાડ
તા. કામરેજ
પો. કામરેજ

(સહી) મોનારજી કાળીદાસ દેસાઈ.

* સદરહુ ન. રા થી ૨૪ નાં ટ્રસ્ટફંડ મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળે કરાવે ન. ૨૫ તા. ૨૮-૨-૩૭ થી સ્વીકાર્યાં છે.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

યાદી નં. ૪

નીચે જણાવેલાં આમપુસ્તકાલયો તરફથી લોકમહદં તથા સરકાર ખંચાયત્ મેદં મેળવવાની પાવતીઓ તા. ૧૫-૨-૩૭ સુધીમાં આવી ગયેલી, એટલે તેમનાં પત્રો તા. ૧ લી માર્ચ ૧૯૩૭ થી શરૂ કરાવવા વ્યવસ્થા થઈ છે :—

પેટલાદ	ચોકારી	વણીઆદ	દેહેગામ	સિદ્ધપુર
મહાલ	ડબકા	સાંધા	મહાલ	મહાલ
અરડી	સાંગમા	વરખડ	ઉદણ	ઉનાવા
કણીઆ	સાંપલા	અં નાલી	કડંગડા	ઉપેરા
યક્ષેડી	હુરોપુર	ટીંગનોદ	મહુદરા	કોકોરી
કોઠાવી	મોજારેડ	ખાવળીઆ	વામળુ. રાઠોડ	કાંખળી
ખામણોલી	કરજણ	સાવલી	હાથાજળુ	હાથપુર
ખાંટવા	મહાલ	મહાલ	ગણુદણ	મકતુપુર
ભાંડેરજ	અટલી	નમીતરા	કંસોલ	વડવાડા
રામોદડી	કંડારી	વાલ રાવ	મહાલ	ગાંગલાસણ
સીમરડા	ધાવટ	મેટી નાડોલ	મુઆરકપુર	રસુલપુર
લાદરણ	દેલવાડા	મુનાલ	એળા	ખેરાણુ
મહાલ	આસનેરા	કુનપાડ	વિજાપુર	મહાલ
જુવેલ	કીયા	વાઘેડીઆ	મહાલ	ઉણાદ
વાલવોડ	લોડામ	મહાલ	નવાસંવતુર	કરખડીઆ
વડોદરા	મહાલ	કામરાત	પુંધરા	ચાણસોલ
મહાલ	અમરેશ્વર	ગણુપુરા	વિંતાર	સીપોર
ગોરવા	કડધરા	સંખેડા	નવાપુડેડા	વિહોડા
વડસાલા	છત્રાલ	મહાલ	અંખોડ	શોભામણ
હરણી	દોલાર	અરીડા	વિસનગર	ખહાદરપુર
સોનારકુદ્ધ	મોટાદખીપુરા	પીપલમઠ	મહાલ	મંડાલી
વડસર	વઢવાણા	ખોડેલી	કાંસા	ખલાદ
કુમાડ	વસાઇ	માલપુર	વડુ	આડા
પાદરા	શિનેાર	માકણી	ઉદ્ધપુર	પાટણ
મહાલ	મહાલ	વડેલી	મનરોડા	મહાલ
અંખાડ	અચીસરા	તીંસકવાડા	મહેસાણા	પાટણ અં. વા.
ગવાસદ	અવાખલ	મહાલ	મહાલ	ખોરસણ
ગામેડા	તેનતલાવ	આમરોલી	માકણજ	મેસર
આથુસદ	દિવેર			સમોડા

ચાણુરમા	બોત્તી	કામરેજ	દોલરવા	ખાંસા
મહાલ	ગણદેવી	મહાલ	પીઠવાળગ	મહાલ
ચવેલી	મહાલ	ધળા	દામનગર	ખાંસા
આલણવાડા	અજરાઈ	માંગરોલ	મહાલ	તાંતળીઆ
જીતોડા	ધનોરી	મહાલ	રૂપાવટી	કોડીનાર
પીંદારપુરા	માસા	નાની નરોક્કી	નારણપદ	મહાલ
મસ્ત્રામપુરા	ધકવાડા	તરસાડી	ધારી	દેવળી
રૂપપુર	પલસાણા	લીંખાડા	મહાલ	ઓખામંડળ
નવસારી	મહાલ	અમરેલી	ઝર	મહાલ
મહાલ	ચત્રયાણ	મહાલ	લલગામ	આરંબડા
દાંતી	ખાખેન	ખીજડાઆરાંદડીઆ		ધ્રાસણવેલ
પોપડા		ચાડીઆ		

કુલ ૧૩૯

આ ચાલી સાથે કુલ ૯૪૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી૦, વડોદરા

નવીન ખહાર પડેલાં, મંડળમાં વેચાતાં, પુસ્તકોની યાદી

પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	શેરો
૧ ખખનાની શોધમાં અમૃતા રંગે	વાર્તા	મળચંદર મો. ભટ્ટ	દક્ષિણાશ્રિતિ પ્રેમ મંદિર	૦-૧૨-૦	
૨ તારા અને મહે	વિદ્યાન	મિલ્કાપાલ	"	૦-૫-૦	
૩ ગીરીધામણી વાર્તાઓ	વાર્તા	મગનભાઈ પટેલ	"	૦-૫-૦	
૪ લગ્ન એક સમરથા	સમાજ શાસ્ત્ર	ગિરીશભાઈ	"	૦-૫-૦	
૫ સચિત્ર કાવ્ય સરિતા	કાવ્ય	સોપાન	નુતન સાહિત્ય ભંડાર	૧-૪-૦	
૬ મેનાવતી	કાવ્ય	મદાસુખભાઈ ચુ. શેઠ	અમદાવાદ	૪-૦-૦	
૭ શુદ્ધાદૈત સિદ્ધાંત પ્રદીપ	વાર્તા	નાગરદાસ મ. પટેલ	મહાસુખભાઈ ચુ. શેઠ	૨-૩-૦	
૮	ધર્મ	પ્રો મગનલાલ ગ. શાસ્ત્રી	વારીલાલ જ. શાહ	૧-૮-૦	
૯ હિંદુ સ્વરાજ્ય	રાજ્યકારણ	પ્રો. ગોવિંદલાલ હ. ભટ્ટ	દેશબંધુ કાર્યાલય	૦-૩-૦	
૧૦ આપણો આહાર	વૈદક	કમ્બલ વિમાત્રાળા	પ્રસ્થાન કાર્યાલય	૮-૧-૦	
૧૧ નાગા બાવા	નાટક	કાન્તીલાલ જ પંડ્યા	નનસુખલાલ મહેતા, વિશે-	૧-૦-૦	
૧૨ બાલ ચિત્રપોથી	શિક્ષણ	ચંદ્રવદન મહેતા	ચન કુવ, ચંદ્રવદન મહેતા	૦-૦-૬	
		ચ. જી. સોસાયટી	ચ. જી. સોસાયટી		

નોંધ :—નાનીમોટી ખરીદી કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના હરેલા ધોરણ મુજબ પૂરે કમીશન આપવામાં આવે છે.

વડોદરા,
તા. ૧-૩-૩૭.

સાઈલાલભાઈ જી. પટેલ
મંત્રી.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

[પરીક્ષા ૧૨મી તા. ૨૧-૨-૩૭]

ટીપ :—(૧) દરેક વિષયના જવાબ જુદી જુદી નોટમાં લખવા.

(૨) જવાબ લખતી વખતે પુસ્તકની વા ખીજ કોઈ રીતની મદદ લેવી નહિ: પ્રમાણિકપણું પૂરેપૂરું પાળવું.

(૩) જવાબ માટે કાગળોની નોટ બાંધવી અથવા છૂટા હોય તો તે શીયી લેવા.

(૪) દરેક ઉમેદવારે પોતાની ઉત્તરવહીના પુઠા પર નામ, કામ સાથે ઉમ્મર, અભ્યાસ અને ધંધો પણ અવશ્ય જણાવવાં.

(૫) જવાબ સુવાચ્ય અક્ષરે શાહીયી લખવા.

(૬) ચોપડીની બાધામાં નહિ પણ પોતાની બાધામાં લખાયલા જવાબ વધારે પડદંબી-પાત્ર કરશે.

વડોદરા-નવસારી વિભાગ માટે

પ્રશ્નપત્ર

(૧) ફોર્મ લહરી ૧ થી ૫

(ગમે તે ૪ સવાલ છોડવા)

૧. પોતાના મત માટે, ધર્મ માટે, અર્થ જતું કરનાર સંત પુરુષની ઓળખાણ કરાવો.

૨. દેવી અધોરકામિની વિષે શું જણો છો ?

૩. દેશ સેવાનો જ ધંધો લઘ બેસનાર દેશનેતા કોણ થઈ ગયો ? એના વિષે જાણતા હો તે લખો.

૪. નીચે પૈકી ગમે તે ૩ વિષે લખો :—

(૧) કવેંની પરોપકારવૃત્તિ (૨) દયાનંદ સ્વામીની કામાચીલતા (૩) બંદીમબાણુની નીડરતા (૪) રામતીર્થનું નિલયન (૫) ' સરસ્વતીચંદ્ર 'ના લેખકની ચાંન પ્રકૃતિ.

૫. ' એ અમર મરણ ' મરનાર મહાપુરુષ કોણ ? એના વિષે શું જણો છો ?

૬. પોતાની શોધોથી વિશ્વવિખ્યાત બનેલા દિંદી વૈદ્યાનિકોનાં નામ આપી તેમાંથી દરેકનું એકનો પરિચય કરાવો.

૭. ગરીબની દાઝ ધરનારી એ ગોરી બેન વિષે જાણતા હો તે લખો.

૮. ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરની માતૃશ્રીના જીવન પ્રસંગો વિષે જાણતા હો તે લખો.

(૨) કિશોર ચારિત્રમાળા પુ. ૧ થી ૬

(જુદી નોટમાં લખો : પમેા સવાલ ફરજિયાત હોડી ખીજી ગમે તે ડ મળી કુલ ૪ સવાલના જવાબ લખો.)

૧. લિંકન અને ગાર્ફિલ્ડના જીવનપ્રસંગોની સરખામણી કરો.
૨. એડિસનની અસંખ્ય શોધો તથા જાપાનાં ગરબાં વિષે જાણુતા હો તે લખો.
૩. ન્યૂઝ વૉશિંગ્ટનની સત્યપ્રિયતા વિષે શું જાણો છો ?
૪. લિંકનના પરણવાનાં કાર્ણાં અને તેના ઘરસંસાર વિષે જાણુતા હો તે લખો.
૫. નીચે પૈકી દરેકાક ૪ વિષે ટુંક નોંધ લખો :—

(૧) જવામદ્ ગેન્ઝ પાર્કર (૨) ગાર્ફિલ્ડની માતૃભક્તિ (૩) વીર પુરુષો માટેનું કંડ (૪) ગેન્ઝમીન સગડી (૫) ' સાધારણ સમજ ' (૬) ક્રાન્કલીનની ક્ષમાશીલતા.

૬. વીજળીથી મકાનનું રક્ષણ કરવા માટે શું કરવામાં આવે છે ? એ યુક્તિ કોણે કેવી રીતે શોધી કાઢી એ વિષે જાણુતા હો તે લખો.
૭. કાનેંગીની જીવન પ્રગતિ જ્ઞાને આભારી છે ? એ પ્રગતિ એણે કેવી રીતે સિદ્ધ કરી તે સંક્ષેપમાં પણ સ્પષ્ટ સમજાવો.
૮. પાણીદાર હોઠરા 'નાં પરાક્રમો વર્ણવો.

મહેસાણા—અમરેલી વિભાગ માટે

પ્રશ્નપત્ર

(૧) ફોર્મ લહરી ભા. ૬ થી ૮

(ગમે તે ૪ પ્રશ્નો છોડો)

૧. મંછા-મકના નામના ખેડુતોની કદરિપત વાત લખી એને મળતો જ સાચો પ્રસંગ કેના સંબંધમાં જાણો છે તે જણાવી એ પ્રસંગ વર્ણવો.
૨. ' દરબાર-ચોર ' વિષે જાણુતા હો તે લખો.
૩. ' વેપારવીરો 'માં કયા કયા મહાપુરુષોની વાતો છે તે જણાવી તેમાંથી ગમે તે એક વિષે જાણુતા હો તે લખો.
૪. ' જંડુ 'નું ખર્ડ નામ શું ? ' જંડુ ' નામ સાચી પડ્યું ? એ મહાપુરુષના સેવા-ભાવ વિષે જાણુતા હો તે લખો.

૫. પ્રજ્ઞાના દુઃખે દુઃખી થનાર રાજાની કાણ તે જાણાવી એની દયાળુતા અને સેવાશ્રિતો ખ્યાલ આપો.

૬. 'ગુજરાતનો માર્ટીન લ્યુથર' કાણ ? એના વિષે શું જાણો છો ?

૭. નીચે પૈકી ગમે તે એક વિષે જાણતા હો તે લખો :—

(૧) અબ્દુલ કાદર (૨) રખડતા રામ (૩) પંદર વર્ષનો પંડિત.

૮. ગુજરાતના એ વિજ્ઞાનવીરોનાં નામ આપી તેમાંથી ગમે તે એક વિષે જાણતા હો તે લખો.

(બુદ્ધી નોટમાં લખો : પમો સવાલ ફરજિયાત છોડી બીજા ગમે તે મળી કુલ ૪ સવાલ છોડો.)

(૨) કિશોર ચરિત્રમાળા પૃ. ૭ થી ૧૨

૧. મં ગાંધીજીના વિચારગુરુ કાણ ? એમના જીવનમાંથી તમને વધુમાં વધુ ગમેલા હરકોઈ એ પ્રસંગ વર્ણવો.

૨. 'ટૅલ'ની આકરી કસોટી વિષે જાણતા હો તે લખો.

૩. કાળી પ્રજા પ્રત્યે અમેરીકન ગોરી પ્રજાને કેવી સૂઝ છે તે વિષે તમે જે કંઈ જાણતા હો તે લખો.

૪. શિક્ષણ વિષે ટાલ્ટોપના વિચારો જાણાવી એની પોતાની શાળા કેવા પ્રકારની હતી તેનું જ્ઞાન કરો.

૫. નીચે પૈકી ગમે તે ૪ પર હુંક નોંધ લખો :—

(૧) અંગારક (૨) ગોઝારી ટોપી (૩) અનાશ્રિત માટેનો કાયદો (૪) ટાલ્ટોપનું કેલેન્ડર (૫) આંધ્રવિધાની સત્યપ્રિયતા (૬) ગેરીબંદીનો અજોડ આત્મત્યાગ.

૬. ગંરસર કાણ હતો ? એની જોડુકમી ને અત્યાચારનો ખ્યાલ આપી તેનું પરિણામ કેનું આચ્યું તે સમજાવો.

અથવા

ફાસેટની પાલામેન્ટની કામગીરી વર્ણવી તે હિંદુસ્તાનનો મિત્ર કેમ બનાયો તે સમજાવો.

૧૭. આજકાલ સાધારણ યજ્ઞ પડેલી મોટરગાડીનો શોધક કાણ ? એ શોધ કરવાનો વિચાર એને શાથી સ્પ્રુયો અને તેમાં એણે કેવી રીતે કેટલે દરજ્જે સફળતા મેળવી તે લખો.

૮. ઇટલીની રાજકીય મુક્તિમાં ગેરીબંદીએ કેવો ભાગ વજરવ્યો છે તે સંક્ષેપમાં પણ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવો.

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મહ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિગ્નાન	૨૦	૩	પોષ	૬- ૩-૩૭
ઊર્મિ	૬	૧	જન-પુઆરી	૨૦-૧ -૩૭
કિશોર	૨	૧૨	પોષ	૬- ૩-૩૭
કુમાર	૧૪	૨ (૧૫૮)	માહ	૨- ૩-૩૭
કૌમુદી	૧૫	૩	માર્ચ	૬- ૩-૩૭
ખેડુત ખેતી અને સહકાર	૩	૯	,,	૩- ૩-૩૭
ખેતીવાડી વિગ્નાન	૨૫	૭	ફેબ્રુઆરી	૩- ૩-૩૭
ગુજરાત	૩	૬	,,	૫- ૨-૩૭
ગુણસુંદરી	૭	૩(બાળકઅંક)માર્ચ		૧- ૩-૩૭
ગ્રામજીવન	૭	૮	,,	૧- ૩-૩૭
ચરોતર	૭	૨	ફેબ્રુઆરી	૨૬- ૨-૩૭
ચિત્રમય જગત	૨૨	૧૨	,,	૧- ૩-૩૭
જાત્રાલય	૧૧	૨	,,	૧૮- ૨-૩૭
નવચેતન	૩૦	૬	માર્ચ	૮- ૩-૩૭
નવરચના	૩	૧૧	પોષ	૨૨- ૨-૩૭
પાટીદાર	૧૪	૪	માહ	૧૩- ૨-૩૭
પ્રસ્થાન	૨૪	૨	માગસર	૪- ૨-૩૭
બાલજીવન	૧૭	૫	માર્ચ	૩- ૩-૩૭
બાલમિત્ર	૧૬	૮	,,	૨- ૩-૩૭
બાળક	૧૫	૩	,,	૮- ૩-૩૭
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ०	૮૩	૪	ઓક્ટોબર-ડિસે	૩૦-૧૨-૩૬
માનસી-ત્રિ०	૨	૨	ફેબ્રુઆરી	૨૪- ૨-૩૭
યુવક	૭	૩	માર્ચ	૨- ૩-૩૭
વસન્ત ત્રિ०	૩૫	૧૦-૧૨	કાર્તિક-પૌષ	૫- ૨-૩૭
વિજ્ઞાસ-ત્રિ०	૧૯	૨	ડિસેમ્બર	૮- ૧-૩૭
વૈદ્યકલ્પતરુ	૪૨	૩	માર્ગ	૫- ૩-૩૭
બાપામ	૨૨	૫	ફેબ્રુઆરી	૧૮- ૨-૩૭
શરદા	૨૬	૫	,,	૧૬- ૨-૩૭
શિક્ષણપત્રિકા	૧૧	૧૨(બેટઅંકસાથે)મામ		૧૬- ૨-૩૭
સાહિત્યકાર-ત્રિ०	૩	૧	સપ્ટેમ્બર	૨-૧૦-૩૬
મોરારજી શિક્ષક-ત્રિ०	૧૦	૩	ડીસે-ફેબ્રુઆરી	૨- ૩-૩૭
સ્કાઉટ વીર	૨	૬	જન-પુઆરી	૪- ૨-૩૭
સ્ત્રીબોધ	૮૧	૨	માર્ચ	૩- ૩-૩૭

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

એક સુહાગી રાત કાળ મહિમા ધોળો વાળ	}	કોમુદી	૧૫	માર્ચ
પેટલાદ લોન ફંડ પરરાષ્ટ્રીય રાજકારણ સ્વરાજ્યને પગલે પગલે લક્ષ્મણધી વિચિત્ર રીતરીવાજો	}	ચરોતર	૭	ફેબ્રુઆરી
વિદ્યાર્થીના પ્રશ્નો મને નથી ગમતું વિદ્યાર્થીઓનો શનિ-રવિ	}	ચિત્રમયજગત	૨૨	ફેબ્રુઆરી
ટેલિવિઝન આજની છટાલિયન પ્રજા મફતની દવા	}	જાનાલય	૧૧	ફેબ્રુઆરી
ભાગ્ય લેવા કરતાં ભાગ્ય ઘડો મનોર કાકા...હવે ! કચ્છયાત	}	નવચેતન	૩૦	માર્ચ
વિધવા સ્વતંત્ર કેમ નહિ ? સમાજનો હડહડતો અન્યાય ચહેરીઓની આંખે ગામડીઆ ચરમા	}	નવરચના	૩	પ્રેમ
કન્યાકુમારી અઢી કલાક લોપે ડી વેગા	}	પાટીદાર	૧૪	માઈ
કાળના મંદિરમાં ગ્રામોદ્ધાર એટલે શું ? ગ્રામસેવાના પંથે	}	માનસી	૨	ફેબ્રુઆરી
ગૃહરાજ્યનો શુંગાર મામેર મૂળજાતના મૂળા ચોર	}	યુનક	૭	માર્ચ
બાળકોનું માનસિક આરોગ્ય બાળ કેળવણી મૂળોળ પ્રદર્શનનું મહત્ત્વ	}	શારદા	૨૬	ફેબ્રુઆરી
	}	સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૧૦	ડીસે-ફેબ્રુ.
	}	ઓબોધ	૮૧	માર્ચ

પુસ્તકાલય ખાતું

સાપ્તઞ્નિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૩૮૩ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય:-

લલચાવનારી યોજનાનો ભોગ ન થવા બાબત

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદનું ત્રીજું અધિવેશન ચાલુરમા મહાલના અહુચરાણ મુકામે તા. ૨ તથા ૩ માર્ચે જાનેવારી ૧૯૩૭માં ભરાયેલું તેમાં નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

ઠરાવ અંક ૧૦

“ નશીબ અજમાવનારી લલચાવનારી યોજનાઓના ભોગ અપ્તાન લોકો ન થઈ પડે તે માટે પુસ્તકાલયના મંત્રીઓએ તેમને યોગ્ય સમજુતી આપવા આ પરિષદ લક્ષ્યમણ કરે છે.”

ઉપરનો ઠરાવ વંચાણમાં લઈ લાગતાવળગતાઓએ યોગ્ય તે તજવીજ કરવી.

વડોદરા,
તા. ૨૫-૨-૩૭

}

ફે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૩૮૪ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય:-

રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ સાથે થયેલી વાટાઘાટના પરિણામ બાબત

આજી સાહે વાઘોડીઆ મુકામે ભરાયેલી વડોદરા પ્રાંત ૪થી પુસ્તકાલય પરિષદમાં થયેલા ઠરાવ નં. ૫ પ્રમાણે અમોએ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યકરો સાથે, મે. રા. બ. ગોવિંદલાલ દા. દેસાઈ સાહેબના બંગલે તા. ૧૧-૨-૩૭ના રોજ રૂબરૂ વાટાઘાટ કરી, તેમાં નીચે પ્રમાણે ધોરણ રાખવાનું સ્વીકાર્યું છે :-

- ૧ સરકારે નાપસંદ કરેલાં પત્રો કર્યા તેમજ પ્રાંત પુસ્તકાલયોએ નહીં ખરીદવા મંજૂરી લેખી ખાનગી સૂચના ખાતા તરફથી મોકલી આપવામાં આવશે, જેથી હવે પછી એ બંને પ્રકારનાં પુસ્તકાલયોનાં વર્તમાનપત્રો-માસિકાની યાદીઓ ખાતાની મંજૂરી માટે મોકલવાની જરૂર રહેશે નહિ.
- ૨ ભેટ મળતાં પુસ્તકો જે તે કર્યા પુસ્તકાલય બારેબાર સ્વીકારી શકશે; પરંતુ તેની યાદી ત્રિમાસિક નિવેદન સાથે ચાલતા આવેલા ધોરણ મુજબ ખાતા તરફ મોકલવી પડશે. તેમાં વાંધા પડતું પુસ્તક માલમ પડશે તો ખાતા તરફથી સૂચના અપાશે.
- ૩ કરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ સ્ટેશનેથી મંગાવી લેવામાં આજી નોકરો હોવાની મુશ્કેલી ખાતાને છે, તે લક્ષમાં લઈ બનતા લગી દરેલા દિવસોએ મોકલવાની તજવીજ રાખવી; છતાં પછી અનુકૂળતા પ્રમાણે યોગ્ય દિવસોએ મોકલશે તો ખાસ વધી-લેવાશે નહિ.

૧૪: 'યુવક' માસિક બજેટમાંથી કરવામાં આવ્યું છે; પરંતુ હવેથી તે મંજુર રાખવામાં આવશે જ, અને બેટ તરીકે કોઈ આપે તો પુસ્તકાલયો તે સ્વીકારી શકશે. ૫ ગ્રામ પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપક મંડળે માગણી કરેલાં પત્રોને બદલે બીજાં પત્ર ખાતાને મૂકવાનું હશે ત્યારે જ તે પુસ્તકાલયની સંમતિ લેવામાં આવશે.

આજ મતલબની બહેરાત આ માસિકના ગયા અંકમાં રા. પુ. મં. ના સેક્રેટરીની સહીથી પ્રસિદ્ધ થઈ છે. રા. પુ. મંડળ અને ખાતું એમના વચ્ચે તકાવત (બેદમાન) હોતોજ નથી અને જો થાય તો તેનું નિરાકરણ વારાઘાટથી થઈ શકે છે એ બહુજ ઉત્સાહજનક બીના છે. અમે આશા રાખીએ કે રા. પુ. મં. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગવાન કરવાને માટે અમને સદૈવ સાચો સહકાર આપે,

પુસ્તકાલય ખાતું, }
વડોદરા, તા. ૫-૩-૩૭ }
અ. મદનીય વ્યવસ્થાપક, પુસ્તકાલય ખાતું, વડોદરા શાળા.

સૂચના નં. ૩૮૫ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય :-

૩૦ નવીન ગ્રામ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા બાબત

નીચે જણાવેલાં ૧૧ ગામો તન્કથી નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા માટેની બજેટ સાથેની માગણી આવેલી હોવાથી તે ગામોનાં નવીન ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં બજેટ મંજુર કરીને મોકલી આપવામાં આવેલાં છે :-

વડોદરા પ્રાંત

૧ સીલવાઈ તા. પેટલાદ. ૨ સેખડી તા. પેટલાદ. ૧ નરસીપુરા તા. પાદરા.

મહેસાણા પ્રાંત

૧ કરસનપુરા તા. ખેરાળુ. ૧ ગણેશપુરા તા. વિસનમર. ૧ બેંસાણા તા. મહેસાણા
૧ અણસા તા. વિજાપુર. ૨ સાતુસણા " "
૨ પારસા " " ૩ ખરસદા " "

પ્રાન્ત નવસારી

૧ બાદા તા. કામરેજ.

બાકીનાં ૧૬ ગામોએ આજુ સામે નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનાં છે. માટે જે તે પ્રાંતનાં પ્રચારકો અને રા. મહાલ શાળાધિકારી સાહેબો તથા જુથ મંડળ અને મહાલ મંડળનાં મંત્રીઓ જે ગામે શાળા હોય અને પુસ્તકાલય ન હોય તેવાં ગામોએ લોકમહદના શ. ૭૫) નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટે ભેગા કરીને તે રકમ અત્રે મોકલી આપીને નવીન પુસ્તકાલય ઉઘાડવા માટેની તજવીજ કરાવશે એવી આશા છે.

વડોદરા,
તા. ૫-૩-૩૭

ના. ચં. દીવાનજી.
અ. મદનીય વ્યવસ્થાપક,

પુસ્તક ૧૧ થી
અંક : ૪ થી

એપ્રિલ
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

1065

વંચીઓ:

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી

નાયુકતાલ નંદગાલ ચોકસી

સવાળા:

-દેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦

પરદેશમાં " રૂ. ૫-૦-૦

પુસ્તક નકલ રૂ. ૩-૦-૬-૦

અવસ્થાપક :

ગોપલાલભાઈ ખુસાલભાઈ
પટેલ.

મંત્રી, ડું. સ. મં. લિ.

મળપુરા.....વડોદરા.

મુ.કલિ.

અનુક્રમણિકા

કર પુસ્તકથી પ્યાર (કાવ્ય)	...	...	‘ સહિત ’	...	...	૨૬૫
આમ પુસ્તકાલયો અને શિક્ષકો	...	...	રસિકલાલ હ. પંડ્યા	...	...	૨૬૬
પુણ્યદામ (ગરબી)	...	...	નેમતાભાઈ અ. પટેલ	...	...	૨૭૦
મહિલાઓ અને પુસ્તકાલયો	...	...	મીસ પીલાં બી. મકાતી	...	...	૨૭૧
ગાન મંદિરીએ (રાસ)	...	...	કમળાગૌરી પાઠક	...	...	૨૭૮
નવાપુરમાં નવીન પ્રદાશ (વાર્તા)	...	...	વિશ્ણુપ્રસાદ પ્રદહાદજી	...	...	૨૭૯
વિદ્યાની વેલિયે (કાવ્ય)	...	...	રસુલભાઈ ન. વહોરા	...	...	૨૮૧
બાપાનના મશહૂર પ્રકાશક ‘ સંજીવભાઈ ’ની સાહસિક જીવનકથા	...	...	‘ હિંદુત ’	...	...	૨૮૨
બૃહદ્ ગૂજરાત પુઠ્ઠ પ્રવર્તક મંડળી	...	...	‘ સેવક ’	...	...	૨૮૪
સીઝરના સમયનું પુસ્તકાલય	...	...	છોટાલાલ મા. કામદાર	...	...	૨૮૭
વિચાર ચંકમણ	...	...	‘ ચક્રમ ’	...	...	૨૯૦
ગાનીમાં ગાની (કાવ્ય)	...	...	શિવાત્મજ-ડીગુચા	...	...	૨૯૨
ઘેઠું કે બાણુવા જેવું	...	...	નાનાલાલ કે. પટેલ	...	...	૨૯૩
લગ્ન નિમિત્ત પુસ્તકોની બેટ	...	...	મોતીલાલ ન. અમીન	...	...	૨૯૫
મીઠી મોજ (કાવ્ય)	...	...	કાગિદાસ દયાળજી વણકર	...	...	૨૯૫
બાલસાહિત્ય સર્વ સંગ્રહનું કાર્ય	...	...	મોતીલાલ ન. અમીન	...	...	૨૯૬
‘ પુસ્તક બોલે છે ’...	...	...	‘ હિંદુત ’	...	...	૨૯૮
બસોલ સાં પુઠ્ઠના મકાનનો હિંદુધાટન સમારંભ...	...	...	...	...	...	૨૯૯
અંચને (કાવ્ય)...	...	...	અકબરશા સીદીયા દીવાન	...	...	૩૦૨
પર્ણી અહેવાલ	...	...	...	...	...	૩૦૩
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	...	...	...	...	...	૩૦૫
પુઠ્ઠ સં. સં. મંડળ લિં. ના નવીન સલાસદો	...	...	...	...	...	૩૦૬
છંદામ જીતનારાંએતે	...	...	ના. નં. ચૌધરી	...	...	૩૦૭
નવીન કાલ	...	...	...	...	...	૩૦૮
પુસ્તક પરિચય	...	...	ના. અં. દીવાનજી	...	...	૩૦૯
પુસ્તકાલય નોંધ	...	...	...	...	...	૩૧૭
સ્ત્રીકાર	...	...	...	...	...	૩૧૮
નવસારી પ્રાંત ત્રીજી પુઠ્ઠ પરિપક્વો દિસાજ	...	...	...	...	...	૩૧૯
પત્રોં શરૂ થયાતી માદિતી : યાદી નં. ૫	...	...	...	...	...	૩૨૦
મંડળમાં નવીન વેચાતાં પુસ્તકો	...	...	...	...	...	૩૨૧
માસિકો મહ્યા તારીખ	...	...	...	...	...	૩૨૨
શું વાંચો ?	...	...	...	...	...	૩૨૩
લક્ષ્મણનું પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૪	...	...	...	...	...	૭
સે. લા. ખાતાની ચૂચનાઓ...	...	...	...	...	...	૯

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૨ મું

એપ્રિલ

અંક ૪ થો

કર પુસ્તકથી ધ્યાર

(અમે તો ભારતના સંતાન—એ રાગ)

મનવા કર પુસ્તકથી ધ્યાર;

જિવનમાં ઉતારે ભવ પાર.

મનવા૦

ધન દોલત ને માલ ખજાના, સેવક ને સરદાર;

અંત સમે સૌ અજગાં રે'શે, પણ પુસ્તક તૈયાર.

મનવા૦

જીવન ઘટતરમાં ઉપયોગી, પ્રજા ઉન્નતિ મૂળ;

સદ્અંથો વિષુ અન્ય ચહે જે, તેનું જીવતર ધૂળ.

મનવા૦

લીલાં વનમાં બૂખ્યાં મૃગલાં, અંધ છતાં અજ્ઞાન;

ફેર કહો શો છે બંનેમાં? નર તન પણ હેવાન.

મનવા૦

માનવ જીવન દુર્લભ જગમાં, હોય તવંગર દીન;

“રાહિત” રે'જો અન્ય વસ્તુથી, પણ પુસ્તકમાં લીન.

મનવા૦

મોહા માંડવદા,

તા. અમરેલી

‘રાહિત’

ગ્રામપુસ્તકાલયો અને શિક્ષકો

(લેખક:—રસિકલાલ હ. પંડ્યા, પાદરા મહાલ શાળાધિકારી)

પ્રજ્ઞાતંત્રવાદનો આ જન્મનો છે. પ્રજ્ઞાતંત્રની મહાન ક્રાંતિનો દાખલો બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં તાજો જ બની ગયો છે. હિંદના નવા રાજ્યપંથારણની અનેક ખામીઓ છતાં આપણે ધીમે ધીમે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની વધુ ને વધુ નજીક જઈએ છીએ. આપણા મતાધિકારીઓની સંખ્યામાં મોટો વધારો થયો છે. આપણા મતદારો એ જ વાસ્તવિક રીતે આપણા માલિકો છે. પરંતુ આપણા દેશમાં હજુ તો ભણેલાંનું પ્રમાણ સેંકડે ૨૫ ટકા લગભગ છે. જો આપણા દેશનાં નિરક્ષર અને અજ્ઞાન તમામ પુખ્ત ઉપરનાં માણસોને આ સ્થિતિમાં મતાધિકાર આપે તો થોડા જ વખતમાં એવી ગુચ્ચવણભરેલી સમસ્યાઓ ઉપસ્થિત થાય કે આપણને એકવાર કહેવું પડે કે “પ્રભો! અમને અમારા અજ્ઞાન માલિકોથી બચાવો.”

અત્યેવ અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાન આપવું એ આપણું સૌનું પરમ પવિત્ર કર્તવ્ય છે. આપણા પરમ કૃપાળુ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે એક દૃષ્ટ સમાન દીર્ઘદૃષ્ટિ વાપરી, ફરજિયાત કેળવણીની યોજના ધરી આ કર્તવ્યપરાયણતામાં પ્રથમ પગલાં માર્યાં છે. ત્રીસ ત્રીસ વર્ષથી આ જ્ઞાનયજ્ઞ ફેલાવવા જરૂર અને જોમની મોટી આહતિઓ રાજ્યે આપેલી છે. પરંતુ કાણ જાણે શાથી આપણને જોઈએ તેવી સફળતા વરી નથી.

આપણા રાજ્યના એક મોટા કેળવણીકારે એવું કહ્યાનું મને યાદ છે કે ફરજિયાત કેળવણીની સફળતામાં જામી ગયેલાં હિતોને અવ્યક્ત પણ મક્કમ વિરોધ છે. ગ્રામ પંચાયતો અને રાજ્યતંત્રની જગાઓ પણ ધણું ખર્ચ આ વર્ગના હાથમાં હોવાથી ફરજિયાત કાયદાનો અમલ જોઈએ તેવો થતો નથી, એટલું જ નહિ પણ ટુંક સ્વાર્થી દૃષ્ટિ આગળ કરી પછાત વર્ગનાં માણસો તરફથી જ ફરજિયાત કાયદાનો અમલ મેળો કરવા વિનંતિઓ કરી આત્મવિનાશના કુહાડાના હાથે બતાવવા લાગવગવાળાં મંડળોમાં પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે.

શું આપણે ત્યાં ફરજિયાત કાયદાનો સહાયતાપૂર્વક અમલ થયો છે? થયો હોત તો ફરજિયાત કાયદો થયે એક પેઢી ગયા પછી નિદાન ૫૦ ટકા માણસો તો રાજ્યમાં ભણેલાં નીકળત જ. પરંતુ આજે તો આપણા રાજ્યમાં ભણેલાંનું પ્રમાણ સેંકડે ૩૦ ટકા લગભગ છે. આ મંખ્યામાં પણ કાણ જાણે કેટલયે માત્ર છાપેલું પરાણે વાંચી જાણે એવાં જ દરો.

દેશની આ અજ્ઞાનતાનો લાભ આજે તો કોમીવાદીઓ સારી રીતે લેઈ રહ્યા છે. આપણા છલાકાનાં હેઠલાં પાંચ વર્ષ ખરાબમાં ખરાબ કોમી રમખાણોમાં ગયાં છે. આપણા રાજ્યમાં પણ આની થોડી ઘણી અસર તો થઈ છે.

આ બધું મારે પુસ્તકાલય પરિષદમાં શા માટે જણાવવું પડે છે? તેનું કારણ એ છે કે પુસ્તકાલયો અને શિક્ષકોને સૌથી વધુમાં વધુ ધ્યાન છે.

પુસ્તકાલયો જે સરસ્વતીદેવીનાં મંદિરો છે તેો શિક્ષકો તેના ઇગ્ગરદાર પૂજારીઓ છે. તે જે સ્વરૂપે સંભાળ આગળ દેવીને ધરશે તેવી રીતે પ્રજા તેને માનશે. જે શિક્ષકો જ કેળવણીને ગરીબોનો માત્ર સમય લેનારી કે માત્ર શોભા આપનારી બતાવશે તેો પ્રજા તેને તેવી જ જોશે. આથી ઉલટું જે શિક્ષકો કેળવણીને જનહિતકારી અને ઉપાસનીય બતાવશે તેો પ્રજા જરૂર તેનો લાભ લેશે.

મારો કહેવાનો આશય એવો નથી કે આપણા રાજ્યના શિક્ષકો કર્તવ્યપરાયણ નથી. ઉલટું મેં જોયું છે અને અનુભવ્યું છે તે ઉપરથી હું ખાત્રી આપી શકું કે આપણા રાજ્યનો શિક્ષક બીજા કોઈ પણ સ્થળના શિક્ષક કરતાં કર્તવ્યપરાયણતામાં ઉતરતો નથી. ટુંક પગારમાં અને મુશ્કેલીભર્યાં સંજોગોમાં તે વધુ ને વધુ સફળતાપૂર્વક કામ આપી રહ્યો છે. શ્રીમંતની ઉદાર બક્ષિસ સમી જે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તેને શિક્ષકોએ જ બીજવીને નભાવી રાખી છે. શિક્ષકો સિવાય રાજ્યનો બીજો કોઈ પણ નોકર આટલી સફળતાપૂર્વક તેને નભાવી શકતો અને બીજવી શકતો કે કેમ તે બાબત શંકા છે.

આપણી માતૃભૂમિ આજે આપણુ દરેકની પાસેથી બને તેટલી સેવા માગે છે. ગામડાંમાં કામ કરનાર શિક્ષક એ માતૃભૂમિનો સૌથી મોટામાં મોટો સેવક છે. બીજા સ્વયં-સેવકો માફક જ તે પણ ટુંક વેતનમાં એકલો સેવા કરી રહ્યો છે. ખાસ કરીને ગામડાંમાં કામ કરતા તરૂણ શિક્ષક બંધુઓને મારો સંદેશો છે કે તમારા ધંધામાં કદી પણ હીણપત માનશો નહિ. મિશનરી સ્પીરીટથી (શુદ્ધ સેવા ભાવે પરાપકાર વૃત્તિથી) કામ કરજો. ભણે તમારો વખાણોથી છાપાં ન ભરાય; પરંતુ એક વખત એવો આવશે કે જનતાનું હૃદય તમારા પ્રત્યે કૃતજ્ઞતાની લાગણીથી ઉભરાવા લાગશે.

આવી જ કર્તવ્યપરાયણતાથી પ્રેરાઈ, ખુદ શિક્ષકોમાંથી જ ઉદ્ભવેલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આપણા રાજ્યના શિક્ષકોએ અપનાવી લીધી છે. જનતાની નિરક્ષરતા ટાળવા માટે અને જે જ્ઞાન મળેલું છે તે ટકાવી રાખવા માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સિવાય બીજો કોઈ સેવો અને સરળ માર્ગ નથી. આ પ્રવૃત્તિને વેગવાન બનાવવા માટે જે સેવાની જરૂર છે તે તો શિક્ષકો આપી રહ્યા છે જ. પરંતુ આ જમાનાની કોઈ પ્રવૃત્તિ પૈસા વગર ચાલતી નથી. હાલ તો શિક્ષકો દર વર્ષે સેવાભાવે પુસ્તકાલયો માટે લોકો પાસે બીજા માગી જેમ તેમ બજેટો બનાવે છે. પરંતુ પુસ્તકાલયને નિયમિત મદદનું સાધન કરવાનું નથી સૂઝતું સમાન કાયદાને લીધે અમૂલ્ય કેળવણીનો મફત લાભ લેનાર ઉજળાઆત વર્ગને, કે નથી સૂઝતું જમણવાર વગેરે હાનિકારક બદીઓ પર કર નાખી સાર્વજનિક લાભ મેળવવાની યોજના કરવાનું કોઈ અમલદારને. આપણાં ધણિયો ધાર્મિક દેડો હજી એવી રિચતિમાં છે કે જે તેની તપાસ કરવામાં આવે તો નિદાન દસ વર્ષ સુધી તો પુસ્તકાલયોનાં બજેટ સારામાં સારાં બને.

આજે તો આપણે ત્યાં, જ્યાં ત્યાં બજેટ બનાવવાની મુશ્કેલીઓ પડે છે. જેની પાસે પૈસો છે તે ઉજળાઆત વર્ગ તેમાં જોઈએ તેવી મદદ કરતો નથી. જેનો પાસે પૈસો

નથી તેની પાસે કંઈ લેવાનું રહેતું નથી. એક બાળુ અન્યકત પરંતુ મધ્યમ વિરોધ, દલિત વર્ગોને કેળવવા મંબંધ છે; ત્યારે બીજી બાળુ ખુદ દલિત વર્ગમાં લય કર પ્રમાદ છે. શિક્ષકોએ તો બંને પ્રત્યાધાતી બળા વચ્ચે રહી બંનેટ બનાવવું પડે છે.

ત્યારે એક બાળુ આવી સ્થિતિ છે ત્યારે બીજી બાળુ નહિ વંચાતાં પુસ્તકોના થોડે થોડે ભરેલાં કપાટો જોઈ આશ્ચર્ય થાય છે. જૂલવાનું નથી કે આપણે ગરીબમાં ગરીબ પ્રજા છીએ. જે પૈસાનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ ન થાય તેવો એક પણ પૈસો ખર્ચાવવાનો આપણને અધિકાર નથી. આપણા પૈસાથી આપણે હલુ ધણું કરવાનું બાકી છે. આપણે હલુ શાળાઓનાં મકાનો બાંધવાનાં બાકી છે. પુસ્તકાલયનાં સ્વતંત્ર મકાનો પણ જેમ બને તેમ વહેલાં થવા જરૂરી છે.

પુસ્તકાલય માટે મકાનો બંધાય કે ન બંધાય તો પણ આપણે શિક્ષકોએ તો પુસ્તકો માટેનો રસ જનતામાં ટકાવી રાખવો જ રહ્યો. આ બાબતમાં આપણે પ્રથમ આપણાં બાળકોથી શરૂઆત કરવી જોઈએ. હાલમાં તો આપણી પાસે બાલવાચનનું સાહિત્ય પુષ્કળ છે. જે બાળકોને આ પુસ્તકોમાં રસ લેતાં કરી દેવામાં આવે તો લવિષ્યની નિરક્ષરતા સામે તો એક મહાન વીમો ઉતાર્યા બરાબર થશે.

હવે, આપણાં નિરુપયોગી પઠી રહેલાં પુસ્તકોનું શું ? હાલ તો જેમ બને તેમ વધારે ગામોનાં જૂથ બનાવી આપણે દરેક જૂથમાં કોઈ પણ એક પુસ્તકની એક કરતાં વધુ પ્રતો હોય તે કાઢી નાખવી જોઈએ અને તે પ્રતો બીજા જૂથને કામમ માટે આપી, ત્યાં વધારે પડતાં પુસ્તકોની અદલાબદલી કરી લેવી જોઈએ. પુસ્તકાલય ખાતું જે ન બને તો એકાદ વર્ષ આ કામ ખાસ હાથ ધરી આખા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોની આ પ્રમાણે પુનર્વ્યવસ્થા કરી શકે. આથી ધણાં પુસ્તકો એમને એમ મળી જાય, કપાટોમાં જગા થાય અને લોકોને નવું વાચન મળી રહે.

હવે, દરેક જુથમંડળ, પોતપોતાનાં પુસ્તકાલયોનાં જે પુસ્તકો હવે બાકી રહ્યાં તેમાં દર વર્ષે થોડાક જ વધારો કરી, હાલ કરતાં પુસ્તકાલયોની જેવી પેટીઓ છે તેવી પેટીઓ તૈયાર કરાવી, સાત કે આઠ જથ્થાઓમાં પુસ્તકો વહેંચી દે અને કોઈ પણ નવું પુસ્તક આવે, માસ કે બે માસ થયે, વાંચવાની માગણી નરમ થતાં તે વંચાએલાં પુસ્તકો પેટીમાં ભરી જુથના નજીકના ગામે મોકલાવી દે. તે બીજા ગામે પણ પેટી એકાદ બે માસ રહી નજીકના ત્રીજા ગામે જાય. આ રીતે લગલગ વર્ષે કે બે વર્ષે પેટીઓનાં સ્થળાં પુસ્તકો આઠ દસ ગામે ફરી આવી મૂળના પુસ્તકાલયમાં પાછાં આવી જાય. આ રીતે કરવામાં આવે તો ધણાં પુસ્તકો પરથી કચરો ઉઠે અને તેની પાછળ ખરચેલી રકમનો કંઈક સદુપયોગ થાય, પરસ્પર સહકાર વધે અને જે રકમ ફાજલ પડે છે તેનો ઉપયોગ લવિષ્યને માટે વધુ સદર ફંડ કે મકાન બાંધવામાં પાછળથી થાય, અને લોકોને વાંચવાનો રસ ટકી રહે.

પુસ્તકોની વાત કરી આપણે છાપાં તરફ આવીએ. હાલમાં લોકોને બે ચાર દિવસના વારી સમાચારો ધરવા તે ઉતરી ગયેલા અન્ન ધરવા બરાબર છે. પરંતુ તે સાથે

આપણાં ધણાંખરાં પુસ્તકાલયોની સ્થિતિ રોજીંદું એકાદ જાણું મંગાવી શકે તેવી હોતી નથી. આપણે ત્યાં પ્રગટ થતાં ધણાંખરાં અઠવાડિક જાપાંના ધરાક મુખ્યત્વે પુસ્તકાલયો જ છે. જે આપણે ત્યાંના મુંઝા, અમદાવાદ, સુરત, વડોદરા વગેરે સ્થળોએથી પ્રસિદ્ધ થતાં અઠવાડિક જાપાંના માલિકો, જેઓ ધણુંખરું રવિવારે જાપાં પ્રસિદ્ધ કરે છે તેને બદલે, અઠવાડીનાના જુદા જુદા વારો નક્કી કરી જુદે જુદે વારે પત્રો પ્રસિદ્ધ કરવાનું કરાવે તો, ધણાંખરાં આમ પુસ્તકાલયોને રોજીંદાં જાપાંના લાભ મળ્યા ઉપરાંત જાપાંના માલિકોને પણ ફાયદો થાય.

આ સિવાય સિનેમા અને રેડીઓ જેવાં સાધનોની પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી થવાની શક્યતા આપણે વિસારી શકીએ નહિ, પરંતુ હાલમાં તો તેમનું નામ નિર્દર્શન કરીને જ અટકવું ઠીક પડશે. જતાં એક વાત જાણીને દુઃખ થાય છે કે જ્યારે બીજા દેશોમાં સિનેમા દ્વારા શિક્ષણ આપવાની યોજના સફળ થાય છે ત્યારે આપણા રાજ્ય જેવા નમુનેદાર રાજ્યમાં કેળવણી વિષયક ક્ષિત્તિ તૈયાર કરવાની તો ક્યાં રહી પણ એકનું એક મંગાવેલું મશીન પણ વેચવા કાઢવા વખત આવ્યો છે. મને આશા છે કે રાજ્યના બીજા કોઈ શોભાના ખર્ચમાં કરકસર કરી આ સાધનોનો વધુ ઉપયોગ થઈ શકે તેવાં પગલાં ખાતા તથા રાજ્યમંડળ તરફથી લેવાંશે.

હાલમાં તો સિનેમાચિત્રો મળે કે ન મળે તો પણ જે શિક્ષકો માસિક વગેરેમાં આવતાં સારાં ચિત્રો કાઢી લેખ તેનું આલયમ બનાવવાની રીત રાખશે તો થોડા જ વખતમાં સારો ચિત્રસંગ્રહ ભેગો થઈ શકશે.

મેં, જે યોજના બતાવી છે તે યોજનાથી હાલમાં કામના બોળ નીચે ચગદાઈ ગયેલા શિક્ષકો પર કામનો વધુ ભોળો વધશે તે હું જાણું છું. પરંતુ જનતાના ઉન્નતિના મહાન કાર્યમાં આવી જવાબદારીઓ શિક્ષક સિવાય બીજા કોઈ ઉપાડી શકે અથવા તે વધારે સફળતાથી પાર પાડી શકે એવું બીજા કોઈ નજરે આવતું નથી. અચાનકતા સામેના આપણા આ બીજા સંગ્રામમાં શિક્ષકો એ અચાનક સૈનિકો જેવા છે. ભલે તેઓનાં કાર્યોનાં વખાણ ન થાય, કીર્તિમંદિરો ન ચણાય, પરંતુ તેમનું કાર્ય આપણને શ્રીમંત અને શિક્ષકો વચ્ચે જનસમાજની નિરક્ષરતા ટાળી તેને ઉન્નતિના પંથે લઈ જવા સાથે ત્રીસ વર્ષથી એકધારા ચાલુ રહેલા પવિત્ર કરારની સફળતાની વધુ નજદીક લેઈ જશે.

અંતે, આજે રશિયા ચીન વગેરે દુનિયાના પહાત ગણાતા દેશોના નવયુવકો પોતા-પોતાની માતૃભૂમિની ઉન્નતિ અર્થે જેનું મહાન કાર્ય કરી રહ્યા છે તેવું મહાન કાર્ય કરવાની આપણા દેશના નવયુવાનોમાં પ્રેરણા હો એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી વિરમું છું.

માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ પામ્યાથી તમારો આત્મા અને મન સ્વભાષામાં જ સારી રીતે પોતાની મૌલિકતા દર્શાવી શકે. એ માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ પામીને જ લોકો સાથે લોકોની ભાષા જાણી આપણે નિરક્ષરતા દૂર કરી શકીએ. એ નિરક્ષરતાનો અંધકાર ટાળ્યા સિવાય કોઈ પણ દેશ-સ્વતંત્રતાનું તેજ ઝીલી નહિ શકે.

—શ્રીમતી સરોજીની નાયક

પુણ્ય ધામ

(સમન્વાટકીમાં કેસર ચોળ્યાં, વદાલમલ.)

જ્ઞાનમંદિરમાં જઈએ, સાહેલડી !
સોહે તારક થંધદેવ,
લહોવો લઈએ, સાહેલડી !

સાખી

જ્ઞાનમંદિરમાં જતાં, ટળે તિમીર અજ્ઞાન,
મગટે જ્યોતિ પ્રેમની, ઉપજે ઉરમાં જ્ઞાન;
અંધારાં અમાસનાં વાગે, સાહેલડી !
મગટે પ્રેમળ પ્રસાદ,
તેજ પુંજ પામે સાહેલડી !

સાખી

જ્ઞાન રસની એ કુંજમાં, પ્રસરે મુહાળી પરાગ,
હૃદય કુંજે ઝીલતાં, વિકસે ઉર ઉવાન;
હૈયાની પાંખડી ખીલે, સાહેલડી !
ફેરે છવન સુવાસ;
હી લ ડાં ડો લે, સાહેલડી !

સાખી

પુણ્ય પરમ એ ધામ છે છવન તારક નાવ,
સહજાળી જન હુંડતા, દિવ્ય અનુપમ લહાવ;
ર સ લહા છુ લ ઇ એ, સાહેલડી !
ઉઘડે અંતરના દાર,
પુણ્યધામ જઈએ, સાહેલડી !

ખસોલ,

૧. મહેસાણા

જોડતાલાઈ મધ્યરલાઈ પટેલ.

મહિલાઓ અને પુસ્તકાલયો*

[લેખિકા:—મીસ પીલાં લીખાણ મકાતી, “નોચાકરી પીલાં”]

લીહન્ટ નામક એક ગ્રીક મહાન લેખક થઈ ગયો છે. એ કહે છે: “પુસ્તકાલય એ એક વિશ્વવિદ્યાલય જ છે.” આ એક જ મહાન વાક્ય પરથી પુસ્તકો અને પુસ્તકાલયોનું મહત્ત્વ સમજી શકાશે. પુસ્તકો અને તેનું વાચન, અને તે મેળવવા પુસ્તકાલયો એ મનુષ્ય જીવનના મૂખ્ય સાધનો છે. એ આપણું જીવન છે. પુસ્તકો વિનાનું જીવન નીરસ છે. પુસ્તકો એ આપણા પ્રેમી બાળકો કે મિત્રો જેવાં છે. એની અગત્ય આખા જગતે સ્વીકારી છે. ત્યાં જુઓ ત્યાં પુસ્તકાલયો, અને જેના તેના હાથમાં પુસ્તકો જ હોઈ શકે. અર્થાત્ પુસ્તકો વાંચવાનો જ આ યુગ છે. આમ છતાં ભારતને જોઈએ છીએ ત્યારે એ વિષય શુદ્ધ લાગે છે. અહિં લોકો પોતાના કાર્ય પર જ મર્યાદા રહેવાથી પુસ્તકોના પરિચયમાં ઝાઝા આવતા નથી. પશ્ચિમમાં પગલે પગલે પુસ્તકાલયો છે. રસ્તે, શેરીએ, ટ્રામમાં ટ્રેનમાં કે મોટરમાં પણ ત્યાંના લોકો વાંચતાં જ હોય! જે પાંચ મિનિટ મળી એટલે પુસ્તક ખુલ્લું હોય જ. આ જાતની ભાવના આપણા દેશમાં હજી નથી ખીલી. નહિ ખીલવાનું કારણ પણ છે. આપણો દેશ કેળવણીમાં ઘણો પછાત છે. હિંદની ૩૫ કરોડની વસ્તીમાં એક કરોડ જેટલા જ ભણેલા વર્ગ છે, બાકીનાં બધાં અભણ છે. અર્થાત્ હિંદનાં સત્તાણું ટકા જેટલાં જીવો અજ્ઞાન છે અને લખી વાંચી શકતાં નથી. એટલે પુસ્તકાલયોના પરિચયમાં એ બધાં આવી ન શકે એ સહજ છે.

આપણા વડોદરા રાજ્યનો જ દાખલો લઈએ. આપણા પૂન્ય મહારાજ સાહેબે પરદેશગમન કરી, અવરય કરી અમેરિકન પદ્ધતિ અનુસાર, સ્થળે સ્થળે પુસ્તકાલયો પોતાના રાજ્યમાં સ્થાપ્યાં છે. ફરતી લાયબ્રેરી કરવામાં પણ એજ પહેલા ભૂપતિ છે. પોતાની પ્રજા ભણે અને જ્ઞાની બને એ જોવા મહારાજ સાહેબ બહુ આતુર છે. છતાં પુસ્તકાલયોનો લાભ જોઈએ-તેવો લેવાતો નથી એ ખેદની વાત છે. પુરૂષોને બાદ કરીએ તો સ્ત્રીઓની સંખ્યા તો બહુ શોકપ્રદ છે. આપણી બહેનો જાહેર પુસ્તકાલયોમાં જઈને વાંચે એવી ભાવના હજી ખીલી નથી. લખી વાંચી જાણતી બહેનો પણ ઘરમાં જ ભરાઈ બેસે છે. વધારે યાવ તો એટલે બેસી નિંદા કરતી હોય! આપણી બહેનો ગૃહકામમાંથી નિવૃત્ત થઈ કુચલીમાં પડે તે કરતાં પુસ્તકોના પરિચયમાં આવે તો જ્ઞાન અને ગમ્મત પ્રાપ્ત કરી શકે.

વડોદરા રાજ્યમાં કુલ સ્ત્રીપુરૂષોની વસ્તી ૨૪,૫૩૦૦૦ જેટલી છે, તેમાં પુરૂષો ૧૨,૫૭,૮૧૭ છે, અને ૧૧,૯૫,૧૮૦ જેટલી સ્ત્રીઓ છે. એટલે લગભગ પુરૂષ જેટલી જ સ્ત્રીઓની પણ સંખ્યા છે એમ કહીએ તો ચાલે એમ છે. કુલ ગામડાં ૨૯૭૦ જેટલાં છે, અને આખા વડોદરા રાજ્યમાં કુલ ૫૬૨ મહિલા પુસ્તકાલયો છે. આખા રાજ્યની સ્ત્રીવસ્તી અને ગામડાંઓની સંખ્યા જોતાં ૫૬૨ સ્ત્રીપુસ્તકાલયો એ બહુ જ ઓછી સંખ્યા ગણાય.

રચનાકાચને લઈને પણ બહેનો પુસ્તકો વિના રહેતી હોય એ બનવાનું છે. નવસારી પ્રાંતને માટે બોલીએ તો આખા નવસારી પ્રાંતની વસ્તી ૪૦,૪૩,૭૭ જેટલી છે. જેમાં ૨૦,૩૧,૬૮ પુરૂષો અને ૨૦,૧૨,૦૯ જેટલી સ્ત્રીઓ છે. નવસારી પ્રાંતમાં લગભગ ૭૮૫ ગામડાં આવેલાં છે. સ્ત્રીઓની આટલી બધી મોટી સંખ્યા છતાં આપણા પ્રાંતમાં કેવળ બે મહિલા પુસ્તકાલયો છે : એક નવસારીમાં અને બીજું બારામાં. બે લાખ સ્ત્રીઓની વસ્તીવાળા પ્રાંતમાં બે પુસ્તકાલયો, મહિલાઓ માટે હોય એ ઓછાં જ કહેવાય. ગામડાંની બહેનો પુરૂષો સાથે ભેગાવા ઇચ્છતી હોતી નથી; અને પુરૂષોનાં પુસ્તકાલયોમાં એ જવા પણ નથી ઇચ્છતી. અને લઈને અનેક સ્ત્રીઓ પુસ્તકોના પરિચયમાં આવતી અટકી રહી છે. તેમણે માટે યોગ્ય દ્વાર ખુલ્લા કરવા ને વધારે મહિલા પુસ્તકાલયો સ્થાપવા તરફ સત્તાવાળાઓનું દૃષ્ટાંત બેંચવા માગું છું. આખા વડોદરા રાજ્યમાં પંદર મહિલા પુસ્તકાલયો છે, અને તે પોતાની રીતિના પ્રમાણમાં સાફ કાર્ય કરે છે. છતાં મહિલાઓને કેટલાક કાયદા કાનુનોમાંથી મુક્ત કરવી જોઈએ. મહિલા સંસ્થાઓ પુરૂષ જેમ પગલર ન થાય, એવું લાપકાતો ન આવે. ત્યાં સુધી મહિલા પુસ્તકાલયોને સામાન્ય કાનુનોથી મુક્ત કરવાં જોઈએ. લખણ, તરીકે લાલમાં : વર્ગીકરણનું સૂચન થયું હતું. વર્ગીકરણ કરવાનું કાર્ય કેટલું વિઠે છે એની કલ્પના તો જેણે આ કાર્ય કર્યું હશે તેને જ આવી શકશે. નવસારીની “શ્રી કેમ્પસ ઓફ શ્રી સાર્વજનિક લાયબ્રેરી”માં વર્ગીકરણનું કાર્ય આ લેખિકા અને એક બીજી પારસી બહેન શ્રીમતી રતી ભાગલાને દાણે આવ્યું હતું. મારા પોતાના અનુભવ ઉપરથી ૨૫૪ રીતે દુનું કહેવા માગું છું કે મહિલાઓને આ નિયમમાંથી મુક્ત કરી હોત તો ઠીક થાત. આ કામ બહુ અઘરું અને સાહિત્યરસિકો સિવાયના બીજાથી થઈ શકે એમ નહોતું. એવા એવા બીજા પણ કાયદા કાનુનોથી મહિલા પુસ્તકાલયોને હાલ તુરંત બચાવી લેવાય તો લવિષ્યમાં તેઓ આ જાતની લાપકાતો ભેગવવા ક્ષેત્રમાં થશે.

આપણી બહેનો પુસ્તકાલયોમાં કામ કરે અને તેમાં રસ લેતી થાય એ માટે સરળ માર્ગો અમલમાં લેવાવા જોઈએ. બહેનોની આવી પ્રગતિ હજી શરૂઆતની જ ગણાય. એટલે પહેલાંથી જ તેમને ભારે બોળ તણે દાખી દેવાય એ ઇચ્છવાનું નથી. પુસ્તકાલયોમાં બહેનો રસ નહિ લેવાનું આ પણ એક કારણ છે. આપણી બહેનો પુસ્તકોમાં રસ લે એવા સહેલા ઉપાયો યોજવા જોઈએ. વળી, મહિલા પુસ્તકાલયો મફત હોઈ શકે તો ધારેલ હેતુઓ જલદી સફળ થઈ શકે. પૈસા ખર્ચાને બહેનો આવવા માંગતી નથી. બહેનો મૃદુભાવ પડી રહેવાનું વધારે ઇચ્છતી હોવાથી આ દિશામાં તેમણે મફત વાચનની યોજનાથી બેંચવાં જોઈએ. આખા વડોદરા રાજ્યનાં મહિલા પુસ્તકાલયોમાં ૧૫૪૪૪ પુસ્તકો છે. તેમાં ૩૩,૭૫૦ પુસ્તકો વંચાયાં છે; અને ૩૧૮૩ સ્ત્રી વાચકોએ તેનો લાભ લીધો છે. લક્ષ્યાવધિ સંખ્યાની સ્ત્રી વસ્તી ધરાવતા વડોદરા રાજ્યમાંથી ૩૧૮૩ સ્ત્રી વાચકોએ લાભ લીધો છે એ રોચનીય છે. સ્ત્રીઓને વિશેષ લાભો લેતી કરવા પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ અને બીજાઓએ પગલાં ભરવાં જોઈએ.

પુસ્તકોથી ક્યા ક્યા લાભો થાય, સ્ત્રીઓ માટે પુસ્તકો જરૂરી છે કે નહિ એ વિષયોથી બહેનોને માહિતગાર કરવાં જોઈએ. હજી સ્ત્રીવર્ગમાં એક મોટો ભાગ એવો છે કે

જેઓ પુસ્તકોથી દૂર રહેવા મગિ છે—એવું કહીને કે પુસ્તકો વાંચવાથી બગડી જવાય. આ જાતની અજ્ઞાનતા સ્ત્રીઓમાંથી ઠાઠી નાખવી જોઈએ. બહોતેને ભાર દધ જણાવવું જોઈએ કે પુસ્તકાલયો તો જ્ઞાન મેળવવાની ખાણ છે. દેશપારની ખબરો આપતાં વર્તમાનપત્રો વાંચવાનાં મળે છે, ઉત્તમમાં ઉત્તમ જુદા જુદા વિષયોનાં પુસ્તકો વાંચવાનાં મળે છે. પુસ્તકાલયો એ એવું સ્થળ છે કે જ્યાં લખતાં ચિત્તને રોગ થોડા કલાક અતિ ઉત્તમ મોજમાં શાંત કરી શકાય. આપણી દુનિયા બહેનો શાળા અને પાઠશાળાની કેળવણીથી અજાણ છે. એ બધી માટે અનેક વિષયોનાં માંગો એ લાખામાં પુસ્તકો છે કે જેમાંથી લણી ન હોય તેવી અને થોડુંક જ ભણેલી એવી સ્ત્રીઓ પોતાના જ્ઞાનમાં કંમે કંમે વધારો કરી જીવનને ઉચ્ચ માર્ગે વાળી શકે.

પુસ્તકો એ મનની મોજ છે ખરી, પરંતુ મનનપૂર્વક વાંચવાથી એની મોજ કંઈ અલૌકિક જ થઈ પડે છે. મહાન સૌપુરુષોનાં ચરિત્રો વાંચતાં જણાય છે કે તેમની ચઢતી સ્થિતિ એક સારા પુસ્તકને લખેજ થઈ હતી. સારાં પુસ્તકોનું સતત પરિશીલન કરનાર માણસ નીતિમાન બને છે. પરિશીલન કરનાર એટલે માત્ર ઉપરચોટીયું વાંચનાર નહિ પણ નિર્મળ મન રાખી વાંચેલાંનું નિહિધ્યાસન કરનાર. પુસ્તકોની છાપ મનમાં રહે છે. એ છાપ એવી સચોટ હોય છે કે પુસ્તકોના વાચનથી વિચાર જોડે આચાર પણ ધણા માણસોના સુધરે જાય છે. આમાં આશ્ચર્યજનક કશું નથી, કાં કે વિચાર એ આચારની શરૂઆત છે. પુસ્તકાલયો એ ઔપચાલય છે અને પુસ્તકો એ મનની દવા છે. શરીરને પોષવા માટે જેમ અન્નોદકની અગત્ય છે તેમ મનના પોષણ માટે સારા વાચનની જરૂર છે. સારાં પુસ્તકોના વાચનથી મગજનો વિકાસ સારી રીતે થાય છે, અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે.

પરંતુ સ્ત્રી વાચકોની એક મૂખ્ય અને મોટી ખામી યાને દોષ આ છે : એ વર્ગ નવલકથાનું સાહિત્ય જ બહુ વાંચે છે. અમને અમારી લાયબ્રેરીનો ધણો અનુભવ છે. દરેક વાચક મૂખ્ય ભાગે નવલકથાનાં જ પુસ્તકો વાંચે છે અને માંગે છે. વાર્તાઓ અધીજ ખરાબ હોય છે એમ કોણે મારા લખવાનો અર્થ કરવો નહિ, પરંતુ નવલકથા એ માનસિક વિકાસનું સાધન નથી. નવલકથાઓ વાંચતાં સ્ત્રીઓએ અટકવું જોઈએ; એટલું જ નહિ પણ મંત્રી બહેનોએ માત્ર તેવાં જ પુસ્તકો આપવાં ન જોઈએ. આપણી બહેનો એ આવતી કાલની માતાઓ છે. એ માતાઓ ભાવિ વીર પુરુષોની જન્મેતા છે, અને એટલા માટે તેઓ પોતાને યોગ્ય વાચન વાંચે એ સાઈ છે. અવશ્ય કરી બાળક અવતરણ વેળા તો સ્ત્રીઓએ સાઈ વાચન રાખવું જોઈએ. બાળક, એ માતાનો એક ભાગ છે. સાહિત્ય વાંચવાથી કેટલા લાભો થાય છે તેનાં તવારીખી દર્શાવો બહુ ઝ. મહાન નેપોલ્યનની માતા તેના જન્મ અગાઉ સાદમકર્મોનાં પુસ્તકો વાંચતી હતી, અને તેથી તેને નેપોલ્યન જેવો વીર બેટો પાડ્યો. મોટા ફિસ્કર હબની માતા ગંભીર સાહિત્યમાં લુબ્ધ રહેતી હતી, અને અંતે જગતને એક મહાન ફિસ્કર પ્રાપ્ત થયો. માનવ જાતિના આશ્વય ઉપજાવે એવા ગ્રંથો જોઈને આપણે ભક્તિ વિરમયથી મસ્તક નમાવીએ છીએ; તે શું ફક્ત તેઓના એકલા પ્રયત્નોનું ફળ છે? એક ન્યુટન, એક શેક્સપિયર, એક બેકન, એક રકોટ, એક ત્રિપાડી, એક નીલકંઠ કે એક મુન્શીને તેમની કલ્પના એકાએક બધાને ન આવે. આવી વિભૂતિઓ ઉત્પન્ન કરવામાં તેમની બાતો

હાય હતો. તેમના માતાના મંદકાર હતા. વીર પુરો હિત્વ કરવાને સ્ત્રીઓએ પુર-
કાલ્યોમાં જવું જોઈએ, અને એક્ટી વાર્તાનાં તલિ પરંતુ વિવિધ જ્ઞાન આપનારાં પુસ્તકોના
સમાગમમાં આવવું જોઈએ.

ગૃહના પુરોએ આગળ રહીને પુસ્તકાલયોમાં પોતાની સ્ત્રીઓને મોકલવી જોઈએ.
જે પુરો આમ કહેવાની દિમત કરે છે કે એ પુસ્તકો વાંચી સ્ત્રીઓ શું કરશે, એમને ધોડી
હુદિની જરૂર ને. આના પુરો સ્ત્રીને નજીગી ગણીને કડપુત કરતા હોય કે પેતાથી જિન
જનીય રણી વિખુડી પાડવા ઇચ્છતા હોય એ સંભવિત છે. એમ જો હોય તો હું પૂછીશ કે
આદર્શ્ય કર્તવ્યના સિવય શું નારીનું બીજું કંઈ જ કર્તવ્ય નથી ? આવાની વરતુ તેવા
કરવી, ચાકરની ઉપર સામન કરવું કે જતે હામ કરવું, અને કુટુંબની ઉપર દેખરેખ રાખવી,
એકલામાં જ શું માતા અને પત્નીના કર્તવ્યની દદ આવી રહે છે ? અથવા પ્રગળા ઉપર
પ્રેમ રાખવો, દુઃખી માણસોને સ્નાત્વના આપવી અને તેઓના બધા ગટે પ્રાર્થના કરવી
તેમાં જ શું ધરમણીઆણીનાં તમામ કાર્યો પૂરાં થાય છે ? આવાં કર્તવ્યો કરવામાં પણ
જ્ઞાનની તો જરૂર હોય જ ને ? બાઈઓ ! તમારાં સ્ત્રીઓને જહાર લાવો, તેમના ઉપર
વિશ્વાસ રાખો, અને કંઈ નહિ તો પુસ્તકાલયોમાં મોકલો, અથવા તો ગૃહમાં પુસ્તકો લાવીને
આપો. ખરેખરે એથી જમડી જશે અને તમારી ઉપર સામન કરશે એ ક્ષાંત બૂલી જાઓ.
પુસ્તકોથી એમનાં જીવનમાં નવીન રમ્મ જામશે, તમારું ગૃહ સુખી થશે. જ્ઞાનની દરેક દિશાનાં
પુસ્તકો તેમનાં હરતમાં મુકો. વિજ્ઞાન અને દર્શનશાસ્ત્ર એમને નવીન જ્ઞાન આપશે અને
જંગલની શોભાથી પ્રવૃદ્ધિત કરશે; રાજનીતિ અને કાયદા હાનુતોની ચોપડીઓ તેમને
તેમની મદદતા સમજાવશે; હિતદાસ વાંચવાથી પરદેશનો માહિતી મેળવશે; પ્રવાસ વખતેના વાંચી
ગૃહમાં જ આનંદ પ્રાપ્ત કરશે, અને પરદેશગમનના લાભો જાણી થશે; વર્તમાનપત્રો વાંચી
જંગલભરના જનાવેની માહિતી મેળવશે; અને સ્ત્રીઉપયોગી પુસ્તકો વાંચી પોતાનું સ્થાન,
મોરવ, કર્તવ્ય અને જાળકો કે સંસાર અને સમાજ પ્રત્યેના કર્તવ્યો જાણી થશે.

નાની મોટી ચોપડીઓ વાંચતી બતાવવી જોઈએ. આપણાં પુસ્તકાલયો એકલાં પુસ્તકોનાં પ્રચાર પરી યેસી રહે તે જોડે જોડે ગામડાંઓમાં મોટી વયની અભણ સ્ત્રીઓને અક્ષરજ્ઞાન આપવામાં પણ હવે લાગ લે એ ઇષ્ટ છે. આ જાતની કોષપણ મદદ જોઈતી હોય તો મહિલા પરિષદના સંચાલકો આપી શકશે એમ માઈ માનવું પણ છે. આપણા મહારાજ સાહેબ પુસ્તકપ્રેમી છે. પુસ્તકો વાંચી વાંચીને વિદ્વાન થયા છે. આવા વિદ્વાન ભૂપતિ જે જે ગામડાંઓમાં જરૂર હોય તે તે ગામડાંમાં નવીન સ્ત્રીપુસ્તકાલયો સ્થાપે એવી પણ મારી વિનંતિ છે.

પુસ્તકો અને લાયબ્રેરીઓ ફેટલાં ઉપયોગી છે એની મહત્તા સમજવી જરૂરી છે. આપણા દેશમાં સામાન્ય રીતે જોતાં વાંચવાનો નિયમિત રિવાજ બહુ ઓછો છે. આથી બને છે એમ કે જીવિતમાં ઉંચા પ્રકારનો મળતો લાભ આપણે લઈ શકતાં નથી. પુસ્તકોની પંજુ ખાસ કદર થઈ શકતી નથી. હાલમાં વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયના સત્તાધીશોએ એવી સૂચના કરી છે કે બજેટમાંથી જ જે જે પુસ્તકો ખરીદવાં હોય તે તે ખરીદવાં, બેટનાં પુસ્તકો સંમતિ વિના લેવાં નહિ. આ સૂચના બહુ ઉપયોગી છે, અને તેથી એક લાભ એ થશે કે સારાં સારાં પુસ્તકો બજેટમાંથી જ લાવવાને મંત્રીઓ પ્રેરાશે અને ગ્રંથકારોને ઉત્તેજન મળશે. આપણા લોકો ગ્રંથ અને ગ્રંથકારોની કિંમત સમજે તો બહુ લાભ થાય. જે દેશના લોકોએ પુસ્તકોની ગણુના કરી છે તે હાલ ઉંચી સ્થિતિ ભોગવે છે, અને જેમણે તેની અવગણુના કરી છે તે અધમ સ્થિતિ ભોગવે છે.

પુસ્તકોની કિંમતની વાત કરીએ છીએ ત્યારે વાચકો માટે પણ એ શબ્દો કહેવા જ જોઈએ. અગાઉના વખતમાં માણસો બહુ થોડાં પુસ્તકો વાંચતાં પણ તે ગરાબર સમજીને વાંચતાં. વાંચ્યા પછી તે વિષે મનન કરતાં તથા બીજાઓ સાથે તે સંબંધી ચર્ચા કરતાં, જેથી તે જાણતો તેમને વર્ગોનાં વર્ગો સુધી સારી રીતે યાદ રહેતી. તેપોલ્યન બોનાપાર્ટ માટે કહે છે કે જે પણ પુસ્તક એ વાંચતો તે મનનપૂર્વક અને ધ્યાનપૂર્વક વાંચતો. તે એટલા મનનથી પુસ્તકો વાંચતો કે મહિનાઓ કે વર્ષો પછી અમુક કોષ બાબત એને પૂછતાં પુસ્તકોનાં નામ અને ક્યાં પાના ઉપર એ બાબત આવી છે તે પણ કહી દેતો. આ રીતથી વાંચનારા લાગ્યે જ હોઈ શકે ! એમ કરવામાં એક અડગણ પણ હોઈ શકે. સઘળાં પુસ્તકો પોતાનાં નહિ જ હોય એટલે તેને પુસ્તકાલયોમાંથી પુસ્તકો મંગાવવાં પડે છે. પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો ૧૦ થી ૧૫ જ દિવસ ગમી શકાય એવો સાધારણ નિયમ છે. આ નિયમ અભ્યાસપૂર્વક વાંચનારોએ જોઈ ૩૫ થઈ પડે છે. આપણી લાયબ્રેરીઓ આ નિયમથી વેગળા રહે એ પણ ઇચ્છના જેવી વાત છે; જેથી થોડાં પણ મનનપૂર્વક રીતે પુસ્તકો વાંચી શકાશે. આજે આપણને સારા વક્તા કે લેખક અને કવિ પણ નથી મળતા તેનું મૂખ્ય કારણ આ છે કે વાચકોમાંથી લક્ષપૂર્વક વાંચનારા બહુ નથી. પાચન થાય એ રીતે વાંચનાર મળે તો બારંતને નિપૂણ, મહાન અને સંસ્કાર પામેલ વ્યક્તિઓનો બેટો થાય.

ધણીવાર આપણે એવું ઇચ્છીએ છીએ કે અગાઉ થઈ ગયેલ મહાન પુરોષો આપણને મળી શકે તો દેવું સાફ ! હું કહું છું કે તે પ્રાચીન વીર પુરોષોને તમે મળી શકો એમ છો.

તેમના વિચારો સમગ્ર રીતે એમ પણ છે. તમે કહેશો શી રીતે ? આપણી પાસે કે સહેરમાં
યા ગામમાં પુસ્તકાલયો હોય તો એ બની શકે છે. આથી પુસ્તકાલયો એ પુસ્તકો રાખવાની
અભ્યાર્થનો જ માત્ર નહિ પરંતુ મહાન વીર પુરોના આત્માઓ પરાવર્તા મંદિરો છે. પુસ્તકાલયો
હોય તો એ જ વીર પુરોના શક્તિ આપણામાં ઉત્પન્ન થાય છે. કહેનોદન અને સીઝર
કરેલી લડાઈઓની હકીકત વાંચતાં લડાઈના દરેક ચક્ષુઓ આગળ આવી ઉભાં રહે છે.
સિસેરો, સોક્રેટીસ, અને પ્લેટોનાં પુસ્તકો એ મહાન લેખકોની મૂર્તિઓ મનમાં જ ઉભી કરે
છે; અને યુક્લીડ, પીથાગોરસ અને ન્યુટનના સિદ્ધાંતો તો પાઠશાળામાં આપણે રોજ મેંચે
કરીએ છીએ. તો પુસ્તકાલયોથી આપણને કેટલું સુખ મળે છે ? મંદવાડમાં કે ચિંતાથી
જીવેલા હોઈએ ત્યારે તે તે અમર શાંતિનું સ્થળ થઈ પડે છે. મારો પોતાનો દાખલો
કહીશ કે મને પુસ્તક વાંચ્યા વિના એન ન પડે. જેમ ભાંગ, ગાંને, તપશ્વીર, મદિરા કે બીજી
જાતનાં વ્યસનો હોય છે, એમ એ જાતનું પણ વ્યસન છે. કેઈ દિવસ પુસ્તક ન વાંચાય તો
ગન ઘેરોયેલું જ હોય, વાંચવે જ શાંતિ મળે.

સારું પુસ્તકાલય એકાદ જાંદગીનું ઉત્તમ મંદિર છે. તેમાં પુસ્તકોના લેખકોની
પોતાની હયાતિમાં જે સરસમાં સરસ વિચારો ર્યા હોય તે આપણને મળે છે. કેમકે કોઈ
માણસની જાંદગીનું જગત અલ્પ છે તેના વિચારરૂપી સૃષ્ટિમાંથી ઉદ્ભવ પામેલું હોય છે. એટલાં
માટે પુસ્તકાલયો એ રૂડાં વચન, અને સુવર્ણમય વિચારોનો ભંડાર છે. જ્યારે તેમાં સમાવેલ
પુસ્તકો વાંચનારાંઓને નિર્ગળ કરે છે, નીચે પડેલાંઓને ઉચ્ચ કરે છે. તે પુષ્ટિજાતા પણ છે.
તેઓ આપણને રહેણીતું સ્વચ્છ વર્તન બક્ષે છે, અને માણસોના મનને ધરીને ધારમાં લાવે
છે. કેટલાક કહે છે કે પુસ્તકો વાંચતાં, એ તો ઘેલાપણું છે. એ કરતાં કલ્પ કે જીમખાનાં
સારાં કે આનંદ પ્રાપ્ત થાય. વાચનથી વિકાસ વધે છે અને તેમાં વળી જ્ઞાન અને મનોરંજન
આમ બે વસ્તુઓ સાથે પ્રાપ્ત થાય છે, જેવી જીમખાનામાં કે કલ્પમાં મળી શકે ન શકે. પુસ્ત-
કાલયો અને પુસ્તકોથી દૂર રહેનારાં કે તેને ત્યાજનારાંઓને કું તો એટલું જ કહી શકું છું કે
જેમ વનના રાત્રી પશુઓ ખાઈ વસ્તુઓ પોતાની સમક્ષ જતાં જુએ મરીને, તરફથી મારો
પ્રાણ કાઢે છે તેમ જ્ઞાનહીન આ લોકો પણ પોતાનું સુખ પોતાને હાથે જ તણ દે છે.

પુસ્તકાલયોની ત્યારે જ્યાં બીજી પણ એક ફરજ છે કે જનતાને સાહિત્યમાં રસ લેતી
બનાવવી. સૌથી પ્રથમ તેમને મનગમતાં પુસ્તકો આપવાં, અને એ રીતે બીજાં બીજાં
પુસ્તકોના શોખીન તેઓ નીવડશે. વાચન એટલે વાંચવું એમ નહિ, પરંતુ વિદ્યાવ્યાયોગ એ
વિદ્યા છે. કોઈપણ એમાંથી વિદ્યા બનીને નીકળે છે. પુસ્તકાલય એ અખંડ સંપત્તિનું
મંદિર પણ છે. તંદુરસ્તી અને મનનું સમાધાન, વિશ્રાંતિ અને સુખ જોઈતાં હોય તો તમારે
પુસ્તકાલયના દારે આવવું જોઈએ. હા, એ દારને ઉઘાડવા તમારો પાસે શુદ્ધિની ચાવી તો
જોઈશે. શુદ્ધિની ચાવીથી એનાં દારે ઉઘાડશે તો પુસ્તકાલય તમને ઈશ્વરન કે પ્રત્યક્ષ
આનંદ મંદિર બનાવશે. મહાત્મા રવ. તારાપણ્ડેમચંદ્ર તો આગળ વધીને એવું પણ કહે છે કેઃ
“પુસ્તકાલય એ ભવસાગરમાંનાં વાદળાં તથા તુફાનમાંથી રક્ષણ કરનારું બંદર
છે. રાત્ર તથા રંકને તે એક સરખું ઉપયોગી થઈ પડે છે; કારણ ત્યાં સંપત્તિની
પ્રતિષ્ઠા નથી. પુસ્તક મંદિરમાં અત્યંત મહત્વના ઇતિહાસ, મનમાં સ્ફુરણ થતાવતારો

પ્રવાસ અથવા સાહસ ચરિત્રમાં હૃદયદ્રાવક કથા અને મુંઢર કાવ્ય વાંચવાનાં મળે છે. ત્યાં જગતવિખ્યાત રાજ્ય ધુરંધર, કંવ તથા જ્ઞાનીની જોડે આપણી મુલાકાત થાય છે, મોટા વિવેકી પુરૂષના વિચારની ઓળખાણ મળે છે અને અત્યંત ઉદાત્ત જીવદમાનની કલ્પના સૃષ્ટિના પૈલવનો આપણને ઉપયોગ કરતાં આવડે છે.”

દુનીઆભરનાં મહાન પુરૂષો આ રીતે પુસ્તકાલયોની મહત્તા સમજાવે છે. છતાં આપણે હિંદીઓ એમાં પછાત રહીએ છીએ એ અત્યંત શોચ કરાવનારું છે. આખા હિંદુ-સ્થાનમાં મોટી લાયબ્રેરીઓ કેટલી છે એ અંબધી કહું તો મારી નજરે ફક્ત બે જ પુસ્તકાલયો છે. પહેલે નંબરે મુંબઈની “સર જે. જે. પીટી ઈન્સ્ટીટ્યુટ” છે, જ્યાં હજારો પુસ્તકોનો સંગ્રહ છે; અને બીજે નંબરે આવી શકે નવસારીની દસ્તુર મહેરજી રાણા લાયબ્રેરી. લાયબ્રેરી એટલે એકલાં પુસ્તકો વાંચવાનું જ સ્થળ નહિ પરંતુ અમલના પત્રો, દસ્તાવેજો, હસ્તાક્ષરો વગેરે વગેરે હોય શકે. અને તેવો સંગ્રહ કરવામાં આ બંને લાયબ્રેરીઓ હિંદમાં આગેવાન ગણાવી જાય છે. ઇંગ્લાંડ અને અમેરિકાનાં જેવાં પુસ્તકાલયો તો અહિં સેંકડો વર્ષ પછી પણ જોવાનાં નહિ જ મળી શકે ! લંડનના “બ્રિટીશ મ્યુઝિયમ” ને વિશે અનેક જાણતાં હશે. જગતમાં એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ મોટું પુસ્તકાલય છે. એનું મહાન પણ જંગી છે. લાખોની સંખ્યામાં અનેક પ્રકારનાં અને લાખોમાં પુસ્તકો છે. ઉપરાંત તવારીખ ૩૫ હસ્તાક્ષરમાં લખાયેલી નોંધો, ચાત્રપત્રો, દસ્તાવેજો અને ન ગણી શકાય એટલાં પુસ્તકો છે. પુસ્તકો માટે ત્યાં સેંકડો ઓરડાઓ રોકાયેલા છે. “બ્રિટીશ મ્યુઝિયમ” જેવું જ અને તેથી વધારે સરસ પુસ્તકાલય અમેરિકામાં આવેલ “લાયબ્રેરી ઓફ કોન્ગ્રેસ” છે. આ મહાનની જમીન ફક્ત ૨૦ લાખ ફીટોની છે. આ મહાન દસ વર્ષે બંધાઈ રહ્યું હતું અને તેની પાછળ એક અખજ અને ૮૧ કરોડ ફીટોના જગ્યા થયો હતો. એના ચાંલસે ચાંલસે નામાંકિત સાક્ષરોના શ્લોકો સ્મૃતિરત્નામાં આવ્યા છે, જે વાંચતાં જ અર્ધો પડેલો તો તમે થક જાવ. જગતમાં લાખોજ મળે એ જાનનાં પુસ્તકો અહિં ગોઠવાયાં છે. મહાનના દરવાજાઓ ઉપર ઐતિહાસિક કોતરકામો પણ છે. આ મહાન પુસ્તકાલયમાં ૧૫ લાખ પુસ્તકો છે, અને બીજાં એટલાં સમાવી શકાય એટલી જગ્યા અને ગોઠવણ પણ છે. આટલાં બધાં પુસ્તકોની રચના જોવા જેવી છે. મગિા એ પુસ્તક કાજુવારમાં તમે મેળવી શકો. જાતે પણ કાઢી શકો. અમેરિકાની છેલ્લામાં છેલ્લી પદ્ધતિ અનુસાર આપણા વડોદરા નરેશ પણ પોતાના રાજ્યની લાયબ્રેરીઓમાં વર્ગીકરણની રીતે હાલ ચોપડીઓ ગોઠવાવી છે. આ પદ્ધતિ ગદ્ય સારી છે, અને મગિા એ પુસ્તક મળી શકે એમ છે. અમારું નવસારીનું “શ્રી કેપશરૂ બાંમજી સાર્વજનિક આ પુસ્તકાલય” આ પ્રમાણે ગોઠવાઈ રહ્યા પછી પુનાના દસ્તુરજી સરદાર નૌશીરવાન દસ્તુર મુલાકાતે આવ્યા હતા. તેઓ આ પ્રમાણે પુસ્તકોની ગોઠવણ જોઈ બહુ પ્રમુખ થયા હતા, અને પોતાનું ખાનગી દફતરખાનું પણ એજ રીતે રાખવા ઇચ્છા જતાવી હતી. વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીને આ સુધારો હિંદની બીજી લાયબ્રેરીઓ પણ રાખે એ બહુ ખસેડ કરવા જેવું છે.

અમેરિકા અને લંડનનાં પુસ્તકાલયોની હકીકત ઉપરથી તમે જરાબર જાણી શકશો કે ત્યાંના લોકો પોતાનાં કિશ્તી પુસ્તકોને લઈનેજ આને જગતની ઉંચી રાંચે આવી હિમા

છે. હિંદુસ્તાને પણ એજ રીતે રહેવું હોય, પેતાની આગતી કીર્તિ પુનઃ પ્રાપ્ત કરવી હોય તો પોતાના સાહિત્યને આગળ વધારવું જોઈએ. પશ્ચિમની જ પદ્ધતિ પ્રમાણે જંગી લાયબ્રેરીઓ પણ ઉભી કરવી જોઈએ. પરંતુ આ બધું આર્થિક સ્થિતિને આભારી છે. ભારતની આર્થિક સ્થિતિ એવી નથી એ મારો ખેદ છે. પ્રથમ તે દિન આણે કે ભ્યારે લાંડન અને અમેરિકા જેવાં લાખો પુસ્તકો ધરાવતાં, પોતાના મકાનો ધરાવનાં પુસ્તકાલયો આપણે જાનાવી શકીએ. ના, એટલું જ નહિ પરંતુ વાંચવા ખાનર વાંચે એવાં નહિ પરંતુ જુદા ખીન્ને એવા ભાવથી વાંચનારાં પણ પ્રાપ્ત થાય. વાંચવે વાંચવે પંડિત થવાય છે. છગ્ગાંડના કીર્તિ મહાન પુરુષોએ આણી છે. પરંતુ એ બધાઓ મહાન તો સ્વંદર પુસ્તકો વાંચીને થયા છે. એક જ પુસ્તક કે તેની એક જ લીટીને લખને અનેકાએ જીવનમાં પરિવર્તન કર્યાં છે. કાંકે પુસ્તકોનું વાચન ચારિત્ર્યના બંધારણમાં અત્યંત ભાગ લે છે. જે કાર્ય પોતાના મિત્રથી પણ ન થઈ શકે તે કાર્ય પુસ્તકો કરે છે. અમેરિકન ફિલ્મ્સ ઇમરસન પુસ્તકોને જીવનની જરૂરની વસ્તુ હોતો અને કપડાંને મોજશોખની વસ્તુઓ ગણતો. આ ઉપરથી એટલું કહી શકાય કે પુસ્તકો આપણા હિતકર જીવનમાર્ગો છે. અને જે દેશનું સાહિત્ય ઉન્નત નથી તે દેશ પણ ઉન્નત થી. દેશને ઉન્નત બનાવવા સ્ત્રીઓને લખાવવાની જરૂર છે અને સાહિત્યને ખીલવવાની છે. હેનો લખુશે અને ધણું ધણું વાંચશે તો ભવિષ્યમાં એ નારી અવતાર અનેક મહાન પુરુષો ગણતે આપશે.

જ્ઞાનમંદિરીએ

(મધુરામાં ખેલ ખેલી આવ્યા હો કદાન-એ રાઢ)

આલોને લેવા જઈએ, હો બેન ! જ્ઞાન મંદિરીએ

એ રે મંદિરીએ તેત્રીમ કોટી,

દેવો વસે, ત્યાં જઈએ હો બેન.

બેડું લઈ જ્ઞાન ઘાટે અખિરી,

જાણું, ભરવા જ્ઞાન વારિ હો બેન

એ રે પાણીડાંથી પ્રીતમને ભાવે,

કરાવીશું સ્નાન, ચાણી હો બેન

જ્ઞાન વિહોણું રહીએ જો બેની,

ના રે રીઝે નાથ બહાલા, હો બેન

જ્ઞાન વિહોણું રહીએ જો બેની,

સંતાનને શું દઈએ ? હો બેન

એથી કરે આજ નિશ્ચય સૌએ,

અંધાલયે નીત જાણું હો બેન

જગદ
મહા) }

કમળાગૌરી પાસે

નવાંપુરમાં નવીન પ્રકાશ

(એક કલ્પિત વાર્તા : અનુસંધાન ત્રતાંક પૃષ્ઠ ૨૧૪ થી)

[લેખક: વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર., નમઃ શિવાયવાળા, પાદરા]

પુસ્તકાલય ચવાથી આખા ગામના ઓછું લણેલા માણસો શોળામાં આવી પુસ્તકો વાંચવાં લાગ્યા. અક્ષરજ્ઞાનવાળી ઓછો પણ સ્વતંત્રપણે થોડું થોડું વાંચવા લાગી. અભણ માણસો પોતાનાં બાળકો પાસે વંચારી સાંભળવાં લાગ્યાં અને ધીરે ધીરે લગભગ આખા ગામનાં તમામ સ્ત્રી પુરુષોની પેપરો અને પુસ્તકો પ્રત્યે અભિરુચિ વધવા લાગી, અને ઘેરઘેર વાચનશૃંગારો માણસો જણાવા લાગ્યાં. માસ્તર અને તેમનાં ગૃહલક્ષ્મીને તો બધાં દેવી દંપતી તરીકે ગણવા લાગ્યાં.

આ પ્રમાણે થોડા દિવસો આશુ. એક દહાડો કેટલાક માણસો કાંઈ કરાવ કરી માસ્તર પાસે આવ્યા. સર્વના અહેરા જીજ્ઞાસુ હતા. સર્વના મનમાં કાંઈ ઉંડો આનંદ હોય એમ બાસતું. બધાંનાં મુખ ઉપર હાસ્ય ફરકતું. બધા આવી વિનયપૂર્વક માસ્તર પાસે બેઠા.

“ માસ્તર સાહેબ ! અમે બધા આપને વિદ્યાર્થી કરવા આવ્યા છીએ. ” ગામનાં મુખી મથુર પટેલ બોલ્યા.

“ આ સેવકનું જે કામ હોય તે કરમાવો. ” હસ્તા ચહેરે પ્રફુલ્લચંદ્રે કહ્યું.

“ અમારા ગામમાં ઘણાં માણસો અભણ છે અને અમોને સમજાય છે કે અમારી આટલી બધી દુર્દશા અમારી અભણતાને લાગે જ થઈ છે. માટે તમો રાત્રીશાળા કાઢી અમો સર્વને બાણીવો તો અમારી ઉપર મોટો ઉપકાર થાય. ”

લોકોની બાણીવાની જીજ્ઞાસા જોઈ પ્રફુલ્લચંદ્રે રાજ થયા અને આનંદ સાથે બોલ્યા “ બાપ્તો ! તમારી બાણીવાની ઇચ્છા છે તો આવતી કાલથી આપણે રાત્રીશાળા શરૂ કરીશું. ઇચ્છા હોય તે બધા જમી પરચારી વહેલા પધારજો. અને સાથે એકેકી સ્લેટ પેન લેતા આવજો. ”

ખીમ દિવસથી રાત્રીશાળા શરૂ થઈ. ગામના બધા જ અભણ મરદો ત્યાં બાણીવા આવવા લાગ્યા. થોડા દિવસમાં તો આખા ગામના પુરુષો અક્ષરજ્ઞાનવાળા થયા અને સ્વતંત્ર રીતે પુસ્તકો વાંચતા થયા.

એક દિવસ મહારાષ્ટ્રી પરિષદનો અહેવાલ પેપરમાં આવ્યો. આ અહેવાલ વાંચી બધાને મંડળી કાઢી પોતાની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાનો વિચાર ઉદ્ભવ્યો. આ વિચારો તેમણે માસ્તરને જણાવ્યા. તેમણે આવા સારા વિચારોની પ્રશંસા કરતાં જણાવ્યું કે

“ નાણાં બ્યાળે લાવી તેનું ધીરાણ કરવાથી જોઈએ તેવી સ્થિતિ સુધરશે નહિ; પણ જો તમે સહકારી મંડળી બોલી તેમાં ત્રણ જાતનાં કામ કરો તોજ તમારી આર્થિક સ્થિતિ સુધરશે:

(૧) સહકારી મંડળી સ્થાપન કરી સહકારી બેન્કમાંથી નાણાં લાવી તમારાં દેવાં એક સાથે પતાવો અને બેન્કમાં નિયમિત હપ્તા ભરી ધીરે ધીરે બેન્કનું દેવું ફેડો.

(૨) તમારે જોઈતો માલ પૂરો પાડવા માટે એક સહકારી દુકાન ઉધાડો અને બીજા કાંઈ દુકાનેથી માલ ન લેતાં તેજ દુકાનેથી માલ લેવાનું શરૂ કરો. આથી બીજા વેપારીઓ તમારો પાસેથી ગમે તેવા માલ આપી પુરક પૈસા પડાવે છે તે અટકશે.

(૩) તમારા ગામમાં પાકતો તમામ માલ ગામની ખજાનામાં એકઠો કરી તેને એક જથ્થે વેચો. આનાથી તમારો માલ બેવડો બેસાડ જાય છે તે અટકશે અને જે થોડા પૈસામાં વહેપારીઓ પડાવી લે છે તેને બદલે પૂરતા પૈસા ઉપજશે. ”

“ ખરી વાત છે, ભારતર સાહેબ ! પણ હજી આ વાત બરાબર સમજાતી નથી. ગામને માલ પૂરો પાડવા દુકાન બોલીએ તેને ચલાવે કોણ ? માલ ક્યાંથી લાવીએ ? કેવી રીતે લાવીએ ? એનો હિસાબ કિતાબ કેવી રીતે રાખવો ? ગામમાં પાકતો તમામ માલ આપણે ખજાનામાં એકઠો કરીએ તેને કેવી રીતે વેચીએ, માલ ખરીદવા વહેપારીને કોણ બોલાવે, ક્યાંથી બોલાવે, આ બધું તમે અમને સમજાવો. ”

જુઓ, આપણે સહકારી દુકાન બોલી બધો માલ જ્યાંબધ જે તે માલના વહેપારી પાસેથી ખરીદી મંગાવીએ. તેને વેચવા તથા હિસાબ કિતાબ રાખવા એક મુનીમ અને એક મજુર પગારથી રાખીએ. માલની પડતર કિંમત અને તેના ઉપર થોડો નફો ચઢાવી માલ વેચાય. આ નફામાંથી નોકરોનો પગાર ને માલ મંગાવતાં થયેલો ખર્ચ બાદ જાય. બાકી જે નફો રહે તે ભાગીદારો સરખે હિસ્સે વહેંચી લે. એટલે વહેપારીને ત્યાંથી ખરીદતાં, ખર્ચ બાદ જતાં જે નફો વહેપારીઓ આપ જાય છે તે આપણને જ મળે.

માલ એક જથ્થે વેચવા માટે પણ આ પ્રમાણે બધા માલના ઢગલા હોય તેમાંથી આપણા ગામના ઉપયોગ જેટલો માલ આપણી દુકાન ખાતે વ્યાજબી કિંમતે ખરીદી વધારાનો માલ નજીકના બે ત્રણ મોટા વહેપારીઓને માલની વિગત જણાવી ખરીદવા બોલાવીએ. તે પરથી બેત્રણ માણસો ખરીદવા આવે એટલે માલ લેવામાં રમાડરી થાય અને આપણને સારાં નાણાં ઉપજે માલ વેચવા સંબંધે હિસાબકિતાબ અને પત્રવેદાનનું કામ પણ આપણી દુકાનના મુનીમને સોંપીએ એટલે અને માટે સ્વતંત્ર માણસ નિમવાની જરૂર નહિ.

આમ છતાં આજીવન દરમિયાન અડચણ પડે તો આપણા પરમ કૃપાળુ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે બોલેલા વહેપારઉલ્લેખ ખાતા તરફથી તેમજ સહકારી ખાતા તરફથી ચલાવ મંગાવી આપણે રસ્તો મોકલો કરીશું.

કેમ ? આ બધું તમોને સમજાયું ? ”

બધા એકે અવાજે બોલી ઉઠ્યા “ હા, હા ! માસ્તર સાહેબ, આપણે ત્યાં વહેલામાં વહેલી તકે આવી મંડળી ઉભી કરી દો ! ”

પ્રમુદ્ધચંદ્રે તે જ વખતે વિગતો જણાવી ધારાધોરણુ તથા ફોર્મ માટે સહકારી ખાતામાં પત્ર લખ્યો. થોડા દિવસમાં જરૂરી ફોર્મ, ધારાધોરણુ માટે પેટાનિયમો આવી ગયા.

બધા માણસોને બોલાવી તેણે પેટાનિયમો વાંચી સંભળાવ્યા તથા ત્રણે જાતનું કામ કરનારી મંડળી સ્થાપન કરી, પેટાનિયમો ઉપર સહીઓ કરાવી તે મંજુર થવા સહકારી અધિકારી સાહેબ તરફ મોકલી આપ્યા. તે વખતસર મંજુર થઇ આવતાં સહકારી મંડળી પણ ગામમાં સ્થાપન થઇ ગઇ.

એ રીતે, સંસ્કારી શિક્ષક દંપતીના સેવાભાવને પ્રતાપે, એક વાર ખાવા ધાતા પ્રકાશવિહોણા ગામમાં, જ્ઞાનબ્યોત સમુદાય પુસ્તકાલય સ્થપાતાં તેના અનુગામી તરીકે ‘ રાત્રી-શાળા ’ અને ‘ સહકારી મંડળી ’ જેવાં સાચા આમોદ્ધારનાં બીજાં અંગો આપોઆપ અસ્તિત્વમાં આવી ગયાં.

વિદ્યાની વેલિયે

વિદ્યાની વેલિયે સોહૈ મંદિરિયું,

મહેક મહેક મહેકતું,

ખહેક ખહેક ખહેકતું.

વિદ્યાની વેલિયે સોહૈ મંદિરિયું,

મધુરતાના ત્યાં મેહુલા વરસે.

ફૂલડાં ફૂંરે લસે,

હેયાં હેતે હસે.

વિદ્યાની વેલિયે સોહૈ મંદિરિયું,

મીઠડાં અનેરાં કંઈક ગીતો ઝરે.

જ્ઞાન સુવાસ ધરી,

મંદિરિયું મહેકતું.

વિદ્યાની વેલિયે સોહૈ મંદિરિયું,

મંદિરિયે પાયણાંની પ્રીતિ ઝરે.

રસુલભાઈ ન. વહોરા

જાપાનના મશહૂર પ્રકાશક 'સેઇનોમા'ની સાહસિક જીવનકથા

[ઉદ્ભવ :—જન્મભૂમિના વર્ષ ૩ અંક ૨૧૨ માંથી]

જાપાનમાં પ્રસિદ્ધ યતાં સર્વ માસિકો ને અઠવાડિકોનો સળ સેઇનોમા નામનો પ્રસિદ્ધકર્તા છે. તે જાપાનનો અવ્વલ નંબરનો પ્રકાશક ગણાય છે ને જાપાનમાં પ્રસિદ્ધ યતાં માસિકો વગેરેમાંથી લગભગ ૮૦ ટકા અખબારો એનાં અંકુશ નીચે છે.

અક્ષાસીના જેવી કડક શિસ્ત તે પાળે છે, ને પત્રનો ફેલાવો વધવાની શક્તિ હોય ત્યારે મુક્ત હાથે તે પૈસા ખર્ચે છે. તે પોતાના દેશબાંધવોમાં સાહિત્યનો ને હળવા અખબારોનો શોખ અત્યાર સુધી ન હતો એટલી હદે પ્રસરાવી શક્યો છે.

તે અંગ્રેજી બોલતો નથી; કોષ બીજી પરદેશી ભાષા જાણતો નથી, ને તે છતાં તે પોતાનો ધંધો સંપૂર્ણ રીતે પશ્ચિમની દબે ચલાવવા રહ્યો છે. આ કળા તેણે દુબાષીયાની મારફતે હાથ કરી છે. જાપાનની પ્રતિષ્ઠા વધારવી તથા ચહનશાહતના જીવાનોમાં અખબારવાચનની ભૂખ પ્રગટાવવી તે તેની જીવનની મહત્વાકાંક્ષા છે.

સામાન્ય રીતે કેટલાક એમ માને છે કે જનસમૂહ પોતાની જાતે વિચાર કરતો નથી. તેના વતી વિચારો બીજા જ કરે છે. પણ સેઇનોમા કહે છે કે જનસમૂહ કે જેણે સહન દ્યુ છે તે જરૂર વિચાર કરે છે, ને જ્યાં સુધી સહન કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કોષ વિચાર કરવા માંડતું નથી.

૧૮૭૮ માં મધ્ય જાપાનનાં એક ગામડામાં તેનો જન્મ થયો હતો. જન્મ વખતે તેના કુટુંબ પાસે ખાવા ધાન ન હતું. તેનું કુટુંબ તો સામુરાઇના અમીર વંશનું હતું. સંજોગોને લીધે તેઓની સ્થિતિ પલટાઇ ગઇ હતી. નામા જીવાન હતો ત્યારે શુદ્ધિમાન હતો. તે ૩૦ વર્ષની વયનો થયો ત્યાં સુધી તેણે જીવનને ગંભીર ગણ્યું નહતું. સેકેડીસનો જાણે કે શિષ્ય હતો. તે ભટકતો ને જે કોષ સાંભળવા ઉશું રહેતું તેની સમક્ષ પોતાનો વાણીપ્રવાહ તે વહેવડાવતો. પંદર વર્ષની વયે તેણે શાળાનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો ને ટેકીયોની લરકરી શાળામાં પ્રવેશ કરવા તેણે પ્રયત્ન કર્યો. તેમાં તે નિષ્ફળ ગયો. ઘરે પાછા ફરોને તેણે એક શાળામાં નોકરી સ્વીકારી. તે પછી શિક્ષકોની તાલીમશાળામાં તે ગયો. તેની આવક મદિને પંદર રૂપિયાથી વધારે હતી નહીં. દર વર્ષે પછી તે ટેકીયો, ફેર્મોસા પાસેના લુચુ ટાપુઓમાં તેને જાપાનીઝ તથા ચાઇનોઝ ભાષાઓનો અધ્યાપક નામવામાં આ યો. કેળવણીનો ધંધો તેને સ્ત્રોભાવિક થઇ પડ્યો હતો.

એનું કુળ ઉંચું છે. પરંતુ તે આપણે આગળ વધ્યો છે. તેણે જાતે પોતાની કારકીર્દી બાંધી છે. તે કદી કોઇનું માયાળુ કાર્ય ભૂલતો નથી, કે કોષ અન્યાયને વિચરો જતો નથી. તે એમ માને છે કે આશા, શાંતિ ને શ્રદ્ધાવાળો બીનઅનુભવી ને કાચો માનવી, સહેલા માનસના, રોગી મનના, ને અશક્તિથી નિષ્ણાત કરતાં વધારે સારો છે. જ્યારે ભોયુ ટાપુમાં હતો ત્યારે તે એક શિક્ષક સાથે પ્રેમમાં પડ્યો. તેનું સૌંદર્ય ને તેની શુદ્ધિ જાનેનો એજ ખરાબર આપ તેમ હતો. તેના જીવનનો આ પરિવર્તન ઘાળ હતો.

મધુરા તથા ચંદ્રસિત બગીચાઓને તેણે સલામ કરીને જીવનના વધારે મંજીર પ્રશ્નો વિષે વિચાર કરવા માંડ્યો. તેણે પોતાની પ્રિયતમા સાથે લગ્ન કર્યાં ને બંને ટોકીયો પાછાં ફર્યાં. નોમા હમ્પીરોચલ યુનીવર્સિટીનો મંત્રી બન્યો ને તેની પત્નીએ શિક્ષિકાનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. નોમાએ પોતાની કારકીર્તિ બાંધી, ને કંગાલીયતમાંથી જન્મે અપૂર્વ દોહતને બેગી કરી. એક સાંજે તે બેઠો બેઠો ધુમ્પાપાન કરતો હતો ત્યારે તેણે સાંભળ્યું કે અમેરિકાનો એક પ્રકાશક માત્ર એક જ સામયિકની લાખો નકલ પ્રસિદ્ધ કરે છે.

“આપણે તે જાપાનમાં કરી શકીશું. હું પ્રકાશનના ધંધા વિષે કાંઈ જાણતો નથી; પણ હું તે શીખીશ ને એ કાર્ય પાર પાડીશ” તેણે પોતાનો નિર્ણય જણાવ્યો. ને નેમો તેની યોજના અમલમાં મૂકવા શહેરના રાજમાર્ગો પર ફરવા લાગ્યો. અચાનક તે એક જાહેર ટેલીફોનની કેબીનમાં ધુસ્યો. ટેલીફોન ડીરેક્ટરી ઉપાડીને ગમે તે પ્રકાશકની પેઢીનાં નામ માટે જોવા લાગ્યો. જાપાનના મુખ્ય મથક ઓન્ટામાં એક પ્રકાશકનું નામ તેણે શોધી કાઢ્યું.

તે તેને મળ્યો. તેણે પોતાની યોજના લારે જહેમત સાથે રજુ કરી, ને જ્યારે પ્રકાશકે તેના સામયિકને પ્રસિદ્ધ કરવાની હા પાડી ત્યારે તે ચાકથી ઢગલો થઈ પડ્યો હતો. પણ તેનો ધંધો પ્રથમથી જ સફળ થયો ને તે ધંધાનો માલીક બની ગયો.

એક જ સામયિકના એક જ અંકની જાહેર ખર્ચ પાછળ તે લાખો ખર્ચે છે, તે પોતાની એકદમ આધુનિક એ.સીસમાં કદી જતો નથી. તે રાત્રે જ કામ કરે છે ને તે પણ પોતાના ઘરે. દિવસે તે ફેન્સીગમાં રમ્યો પડ્યો રહે છે.

શ્વેત મૂકોવાજો, ૫૮ વર્ષની ઉમ્મરનો સેઇનોમા આજે એશિયાની સૌથી જખ્ખર સામાયિક પ્રકાશન સંસ્થા ‘હાઇનીયન યુલેન્ડી કોડાન્સુ’નો પ્રમુખ છે. તે ટોકીયોનું ત્રીજા નંબરનું દૈનિક ‘હાચી’ના માલીક ને પ્રમુખ છે ને નવ માસિકો પ્રસિદ્ધ કરે છે. આમાંનાં ત્રણ માસિકો જાણીતાં છે. એક માસિક માત્ર વાર્તાઓનું છે. બીજું માસિક માત્ર નારીઓને લગતું છે, તેનો ફેલાવો જાપાનના કોઈ પણ સ્ત્રીઓ માટેના માસિક કરતાં વધારે છે. ત્રીજું માસિક ‘કીંગ’ નામનું પશ્ચિમના જીવનના પ્રતિબિંબ જેવું છે. તેનો ફેલાવો પંદર લાખ પ્રતોનો છે. ટોકીયોમાં એનું પ્રસિદ્ધિગૃહ લોખંડ ને કોંક્રીટનું શ્રેષ્ઠ મકાન છે. ત્યાંથી દરરોજ એક કરોડ નકલો સામાયિકોની બહાર પડે છે.

ટોકીયોમાં સૌથી વધારે કર ભરનારા ત્રણ આદમીઓમાંનો એક સેઇનોમા છે.

ગરીબ લોકોને દારિદ્ર્યના કુવામાંથી બહાર ખેંચી કાઢવાની, કંગાલ લોકોને તેમનાં હુઝોમાંથી મુક્ત કરવાની, બાર ઉચ્ચકનારને તેના બોજાનું વિસ્મરણ કરાવવાની, બિમાર માણસોને તેમનું દર્દ ભૂલાવી દેવાની, હઃખી માણસોને હઃખ ભૂલાવવાની પાયમાલ થયેલા લોકોને તેમની દુર્દશાનું બાન ભૂલાવી દેવાની અંગ્રીમાં જેટલી શક્તિ હોય છે તેટલા શક્તિ ધણું કરીને બીજી કોઈપણ ચીજમાં હોતી નથી.

હૌરેસ ઓલી.

પૃથ્ઠ્ ગૂજરાત પુસ્તકાલય પ્રવર્તક મંડળી

[લેખક :— ' સેવક ']

પંડિત મદનમોહન માલવીયાના અવિરત-સતત પ્રયાસથી બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટી અસ્તિત્વમાં આવી છે, એ વાત સારું મેં હિન્દુસ્થાન જાણે છે.

અને હિન્દુસ્થાનમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની ખર્ચાળ યોજના પોતાના રાજ્યનાં શાળાવાળા દરેક ગામે દાખલ કરનાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ શ્રી. સયાજીરાવ ગાયકવાડનું પ્રાતઃસ્મરણીય નામ પણ આખા હિન્દુસ્થાનમાં દરેક જાણે છે.

વિશ્વવિદ્યાલય સ્થાપવું, સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં આણવાં એ કેટલાયે ખર્ચાની બાબત છે, તે કેટલાયે પૈસાનો તથા મહેનતનો ભોગ માગી લે છે, તેનો ખ્યાલ કલ્પના કરવાથી દરેકને આવશે.

આપણી આજની વાત ગૂજરાતી ભાષા ખોલતી દરેક જનતા સુધી જ્ઞાનનાં કિરણો પહોંચાડવાની છે. અને જ્ઞાનનાં કિરણો પહોંચાડવા શું શું કરવું? શા શા ઉપાયો યોજવા? મદદ કેમ ભેગી કરવી? વહીવટ કેને સોંપવો? મદદ કેવી રીતે, કેને, અને કેમ આપવી? વગેરે બાબતોનો વિચાર કરવાનો છે.

સૌથી પ્રથમ વિચાર તો ભણેલાંજણેલાં લખી વાંચી રહે તેવાં માણસોની ગણતરી કરવાની જરૂર છે. આ પહેલાંની જરૂરીયાત તો પ્રાથમિક કેળવણી દરેક ગામે દાખલ કરવાની છે. પરંતુ એ વાત આપણા હાથની નથી માટે જવા દઇએ. આ ગણતરી સે-સસના રિપોર્ટો લેવાથી મળી આવશે. આવી ગણતરી થયા બાદ કેટલાં ગામોમાં નિશાળ છે? નિશાળ ન હોય ત્યાં વસ્તીના પ્રમાણમાં નિશાળ નીકળી શકે એમ છે કે નહિ? પુસ્તકાલય કે વાચનાલય કેટલાં ગામોમાં છે? વગેરેની તારવણી કરવી જોઇએ. આવી તારવણી થયા બાદ જે જે ગામોમાં વાચનાલય કે પુસ્તકાલય ઉઠાડવું શક્ય હોય ત્યાં પુસ્તકાલય કે વાચનાલયનો સારો ઉપયોગ થઇ શકે તેમ હોય, સેવાભાવથી કામ કરનાર શિક્ષકો કે સુવાનો મળે તેમ હોય, ગામ લોકોની—પટેલ તથા બીજા અમલદારોનો સારો સહકાર મળે તેમ હોય તેવાં ગામોનું એક લીસ્ટ જાપીને તૈયાર કરવું.

બીજો મુદ્દો : આ મુદ્દો મદદરતો અને મદદ ભેગી કરવાનો છે. મદદ ભેગી કરવાનું કામ જરા ભારે તો છે. પરંતુ સેવાભાવે કામ કરનારને દરેક પ્રકારની મદદ મળી શકે છે. ગૂજરાત-કાઠિયાવાડના દેશ પશુ રાજ-મહારાજ જે રા. ૫૦૦૦ કે ૧૦૦૦૦ ભરે તેને આ મંડળના પ્રમુખ બતાવવા. ત્યાર પછી બીજા રાજ-મહારાજનો પાસે ખરડો લઇ જઇ રકમો મદદ તરીકે મેળવવી જોઇએ. મોટા મોટા રોક શાકુકરો પાસેથી પણ યોગ્ય મદદ મેળવવી જોઇએ. મદદ મેળવવા જતાં પહેલાં ગૂજરાતનાં તમામ વર્તમાનપત્રોએ આ બાબતની ચર્ચા પોતાનાં પત્રોમાં કરવી જોઇએ.

આ મદદ મેળવવા બૃહદ્ ગૂજરાતમાંથી સાદા સાદા લોકોએ જોવા કે યી. મોતી-ભાઈ ન. અમીન, શ્રી નાનાભાઈ, શ્રી. નૈનાલાલ મુન્શી, શ્રી. ગોકુળદાસ રાવચુરા વગેરેની

એક મંડળી જવી જોઈએ. મદદ લેવા જતાં પહેલાં જાહેર વિનંતિપત્રો કાઢી દરેક જાપામાં જાહેરાતો આપવી જોઈએ, અને દરેક રાજ્ય-મહારાજા શેઠ શાહુકારોને આ પ્રવૃત્તિથી, તેના બંધારણથી પૂરેપૂરા વાકેફ કરવા જોઈએ. આ જાહેરાત થયા બાદ મદદ મેળવવા જવું જરૂરી છે. મદદ ભેગી થયા બાદ તેનું ફંડ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિં ને કે ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીને સોંપવું. આજમાં આજી રૂ. ૧૦૦૦૦૦, એક લાખની મદદ એકઠી થાય તો જ આ પ્રવૃત્તિને વ્યવસ્થિત અને સાફ સ્વરૂપ આપી શકાય. ઉપરોક્ત સંસ્થામાં આ રકમ સારા વ્યાજે મૂકવી, અને તેના વ્યાજમાંથી દરવર્ષે જે જે જામો, વાચનાલયો કે પુસ્તકાલયો કાઢવા જેટલી લોકમદદ ભેગી કરે તેટલી જ મદદ આપવી. (કચ્છ, કાઠિયાવાડ માટેની જ્ઞાનપ્રચાર યોજના મુજબ). દરવર્ષે ૮-૧૦ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાં. પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા માટે જરા વધારે મદદ આપવી. જે જે રાજ્યોમાં સા. જ. પુસ્તકાલયો સ્થાપવામાં આવે તે તે રાજ્યો પાસેથી પુસ્તકાલય સ્થાપવાના કામે ખાસ મદદ માગવી. ત્યાં શું શું કરવું જરૂરી છે ? ત્યાં શું થઈ શકે તેમ છે ? વગેરે માટે સંસ્થા તરફથી અનુકૂળતા પ્રમાણે એકાદ બે ફરતા પ્રચારકો રોકવા જોઈએ. ગૂજરાતી ભાષાની અભિવૃદ્ધિ માટે જેમ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ છે, તેમજ ભવિષ્યમાં ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી જેટલી જ વ્યાપક અને કાયમી બૃહદ્ ગૂજરાત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને મદદ કરનાર મંડળી સ્થાપન થવી જોઈએ.

આ કામ માટે નીચેનું ધોરણ માન્ય રખાય તો સાફ પરિણામ આવવા સંભવ છે.

૧. પ્રથમ તો શાળાવાળા મોટા મોટા દરેક ગામે વાચનાલય સ્થાપન કરવું જોઈએ. ન્યાં કશું સાધન ન આપી શકાય તેમ હોય ત્યાં નિદાન એક અઠવાડિક છાપું અને વાચનની પુસ્તકપેટી આપવી.
૨. ૨-૩ વર્ષો વાચનાલયનું કામ સાફ થતું જોઈને તેને કાયમી મદદ આપવાનું ઠરાવવું જોઈએ.
૩. ત્યારબાદ ૨-૩ વર્ષે વાચનાલયવાળા ગામે પુસ્તકાલય ખોલવા ખાસ મદદ આપવી જોઈએ. (આ પ્રમાણે દરેક ગામે ૮-૧૦ વર્ષોમાં પુસ્તકાલયો ઉઘડી જાય તો પ્રત્યક્ષધારણાનું એક મહત્વનું કામ પાર પડ્યું ગણાય.)
૪. પુસ્તકાલય ઉઘડ્યા પછી તેનો વહીવટ શાળાના શિક્ષક કે ગામના પ્રતિષ્ઠિત-સેવાભાવી માણસને સોંપવો. દર વર્ષે વડોદરા રાજ્યની માફક બજેટો મંજૂર કરાવવા નિયમસર મોકલવાં, વાર્ષિક રિપોર્ટો મોકલવાં; વગેરે બાબતો વડોદરા રાજ્યના ધોરણે કરાવવી.
૫. પુસ્તકોની પસંદગી : ધાર્મિક, વાર્તા, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, જીવનચરિત્રો, વિજ્ઞાન વગેરેને સગતા પુસ્તકો આપવાં, બાલસાહિત્ય રૂપ ટકા પ્રથમથી જ આપવું.
૬. જે ગામ, પોતાના ગામમાંથી જેટલી લોકમદદ મેળવી શકે તેટલી જ લોકમદદ તેને આ મંડળે આપવી જોઈએ.
૭. પુસ્તકાલય સ્થપાયને પાંચ વર્ષ. થયા બાદ કાયમફંડની યોજના દરેકને લાગુ કરવી.
૮. પુસ્તકાલયનો દિસાખ-પાવતીઓ વગેરે દર વરસે સાલ આખર મંડળના અધ્યક્ષ તરફ મોકલવાં જોઈએ.

૬. મંડળ સ્થાયી થયા બાદ—પુસ્તકાલયો બચસ્થિત ચાલે છે ને લલિષ્યમાં ચાલશે એવી ખાતરી થયા બાદ જરૂર પૂરતી ફરતા પુસ્તકાલયની યોજના અમલમાં આણવી. ફરતા પુસ્તકાલયનું રેલ્વેનૂર એક વખતનું મંડળ આપે અને બીજા વખતનું જે તે ગામનું પુસ્તકાલય કે વાચનાલય આપે.

૧૦. ઉપરની નવે કલમો ૫૦૦ થી ૨૦૦૦ સુધીની વસ્તીવાળા ગામે લાગુ કરવાથી સામાન્ય જનસમાજ આગળ આવશે. હાલ આખા હિન્દુસ્થાનનો એક ગામડાં સુધારવા તરફ છે. હાલના નવા વોલસરાય સાહેબ પણ આ આયત વધારે લક્ષ આપે છે એટલે જ જરૂર જનસમાજ જે ગામડામાં વસે છે, તેને સુધારવા તરફ ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. શહેર કે કસબામાં દરેક સાધન-સગવડો હોય છે, પરંતુ નાનાં ગામડાંમાં તેવાં કશાં સાધનો હોતાં નથી. દેશના સુધારાનું માપ સ્ત્રીકેળવણીથી નીકળી આવે છે. પરંતુ આપણા હિન્દ દેશમાં તો ગામડાં કેટલાં સુધર્યાં છે, તે ઉપરથી જ દેશના સુધારાનું માપ નીકળતું જોઈએ. નહિ તો પછી શ્રી ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠીના કલ્યાણગ્રામ, શ્રી. ન્હાતાલાલ કવિનું નવું નાટક ગોપિકા, અને શ્રી. રમણલાલ દેસાઈની ગ્રામલક્ષ્મીની સાર્થકતા કશી જ નહિ ને ?

સદરહુ મંડળનો દરવર્ષે સાલ આખરે તમામ હિસાબ-કિતાબ પ્રગતિ વગેરેના અહેવાલ સહિત છપાવવો જોઈએ.

આ યોજના જરા અધરી-અવાસ્તવિક કે કદાચ સ્વપ્નસેવી પણ લાગે. પરંતુ મનુષ્યને જેમ અનાજની જરૂર છે, તેમજ માનસને યુદ્ધિની-ભુદ્ધિ વધારવાની-વિશુદ્ધિ લાવવાની-જ્ઞાનની-અનિવાર્ય જરૂર છે. એ વાત આગળ ધપતા યુગમાં યાદ કરાવવાની હોય જ નહિ. જગતદરે પહે આગળ ધપતું જ જાય છે, અને હિન્દુસ્થાનના જીવનમાં પણ ધાર્મિક, રાજકીય સામાજિક પરિવર્તનો થયાં જ કરે છે. છેલ્લી મહાસભામાં પાંડત જવાહરલાલ નહેરૂએ કહ્યું છે કે “સમાજવાદ, નાઝીવાદ, ફેસિસ્ટવાદ, હીટલરવાદ વગેરે વાદોમાં એકતોનું હિત ન બૂલી જવાય.” આપણે પણ જોઈએ કે આપણે ભણ્યા, આપણે વાચનાલયો-પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યાં ને દરેક ગામે જ્ઞાનપરબો બેસાડી. જેમ આપણે માટે બેસાડી, તેમ ગૂજરાતી ભાષા બોલતી તમામ જનતા માટે બેસાડીએ ત્યારેજ આપણાં જ્ઞાનની, ભુદ્ધિની, ધનની સાર્થકતા થયેલી ગણાય.

ગૂજરાત પાસે કામ કરનારા માણસો છે. મદદ કરનારા રાજ્ય મહારાજાઓ ને શેઠ શાહુકારો છે. પોતાનો અવાજ યોગ્ય રીતે રજુ કરનાર સાઈ એવું પ્રાણવાન ગણી શકાય તેવું પ્રત્યક્ષિત્વ છે. તો આ કાર્ય દરેકે પોતાનું જ ગણી આજથી જ તેના ગણેશ થવા ધરે. આશા છે કે ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તથા ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી આવી કોષ યોજનો જરૂર વિચારી કાઢશે. અને અખિલ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદના સુદાનીઓનું તો આજ ધ્યેય બનવું ધરે.

ગૂજરાતીઓ ! ગૂજરાતી ભાષા બોલતી તમામ જનતા માટે જ્ઞાનની પરાપકારી પરબો ગામેગામ બેસાડવાનો વખત આવી લાગ્યો છે એમ કહેવું નહિ માને ? જ્યાં જ્યાં એક ગૂજરાતી વસતો હોય ત્યાં ત્યાં તો સદાય ગૂજરાત છે જ ને ? શ્રી ખચરદાસ કહે છે કે :

જ્યાં જ્યાં વસે એક ગૂજરાતી, ત્યાં ત્યાં સદા કાળ ગૂજરાત;

જ્યાં જ્યાં ગૂજરાતી બોલાતી, ત્યાં ત્યાં, સુદ્ધ રીતીજ રહેલાત.

આ કવિતાની ગૂજરાતી નામ ધરાવનાર વ્યક્તિને યાદ દેવાવવાની જરૂર હોય ખરી ?

સીઝરના સમયનું પુસ્તકાલય

રોમન મુલકના આંતરવિગ્રહમાં ઑક્ટોવિયનની સત્તા સર્વોપરી થયા પછી અર્ધ સૈકા મુઘી સામ્રાજ્યના લોકોએ સુખશાંતિ ભોગવ્યાં. લેટિન સાહિત્યનો સુવર્ણ યુગ લોકોના આરામનું બાલ્ય તેમ દૃશ્ય ચિહ્ન હતું. અને દરેક દેશને બલ ધરમાં પુસ્તકાલય અનિવાર્ય થઈ પડ્યું. શહેરનાં મોટાં મકાનો તથા ગામડાંનાં ઘરોમાં તડકો આવી શકે અને આ રીતે ઉગતા સ્વર્ણના તાપથી પુસ્તકોનું રક્ષણ કરવા માટે, સામાન્યતઃ પૂર્વાભિમુખ ‘બિબ્લિઓથેકા’ (પુસ્તકાલયો) હતાં.

હાલની શોધખોળથી એમ સાબીત થયું છે કે ખાનગી ઘરોમાં પુસ્તકો રાખવા માટે પ્રમાણમાં બહુ થોડી જગ્યા પૂરતી થઈ રહેતી હતી. ખરેખર ‘હકયુ’ લેન્કમવિલા’ નું પુસ્તકાલય એટલું નાનું હતું કે બંને હાથ લાંબા કરવાથી તેની દિવાલોને અડકી શકાય. ઓરડાના મધ્ય ભાગમાં કબાટમાં પુસ્તકો ખડકવામાં આવ્યાં હતાં. બંને બાજુ આવળ કરવાના રસ્તા હતા. આ ભંડારમાંથી જરૂર હોય તેવાં પુસ્તકો પાસેના ઓરડામાં લઈ જવામાં આવતાં હતાં. ત્યાં વાંચના માટે પુષ્કળ પ્રકાશમાં કોય મુકવામાં આવ્યા હતા. બેકરની શોધખોળ પરથી આપણે જાણીએ છીએ કે પચારીમાં સુષ્ટને વાંચનાનો રીવાજ સામાન્ય હતો.

જહોર પુસ્તકાલયોમાં ચિત્રો તથા પ્રખ્યાત પુરુષોની પ્રતિમાઓ રાખવામાં આવતી; અને ખાનગી ઘરોમાં પણ આ તત્ત્વ ધીમે ધીમે દાખલ થયું હતું. માર્શિયલે^૧ પોતાના મિત્ર એવિટસના ખાનગી પુસ્તકાલયમાં પોતાના ચિત્ર નીચે લખવાનો શિલાલેખ લખ્યો હતો. સંગીતની દેવીઓનાં પુતળાં પણ સામાન્ય રીતે પૂરાં કરવામાં આવતાં અને જ્યુવેનલ^૨ના લખાણવાળા પુસ્તકાલયમાં મુદ્રેલ મિનિર્વા^૩ ના પુતળાને તે અરજ કરે છે.

રોમનમાં Librarii (લાઇબ્રેઆઇ)ને જુદો વર્ગ હતો. કેટલાક સ્વતંત્ર હતા, કેટલાક મુક્ત થયેલ હતા અને બાકીના ગુલામો હતા. તેઓને તથા ‘સ્ક્રાઇબી’ (પત્ર લેખક તથા મંત્રી) તરીકે, પુસ્તકો લેવવા લઈ જવા માટે નોકર તરીકે, અભેરાઇને સાફસુદ^૪ રાખવા માટે અને પુસ્તકો લખવા તથા નકલ કરવા માટે રાખવામાં આવતા હતા. જેઓ ગ્રીક તથા લેટિન ભાષાના મોટાં અક્ષરોનો ઉપયોગ કરતા હતા તેમને ‘લાઇબ્રેઆઇ એન્ટિક્વેરાઇ’ કહેતા હતા. કેમકે આહુ જમાનાના લોકો જેઓ એકી સાંથે લાંટીમાં અક્ષરો લખતા હતા તેમનાથી તેમને ઓળખાવવાના હતા. ઉપરાંત કોઇવાર તેઓ પુસ્તક આંધતા, પૂરાં થયેલ પુસ્તકોનાં

૧ ‘માઇસ વેરેરિયસ માર્શિયેલિસ’ પ્રખ્યાત રોમન દ્વચકા લેખક હતા. તે સ્પેનમાં ઇ. સ. ૪૩ માં જન્મ્યો હતો પણ ઇ. સ. ૬૬ પછી તેણે પોતાનો પછો સમય સ્પેનમાં ગાળ્યો હતો. તે ઇ. સ. ૧૦૪ માં મૃત્યુ પામ્યો હતો. હાસ્યરસ માટે તે પ્રસિદ્ધ હતો.

૨ જ્યુવેનલ—પ્રખ્યાત રોમન હાસ્યરસ લેખક. તેના સંબંધી બહુ ઓછા વિગતો મળી આવે છે. ઇ. સ. ૧૦ માં જન્મી ઇ. સ. ૧૪ માં મૃત્યુ પામ્યો. તેનું ‘Satires’ નું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ છે.

૩ મિનર્વા—બધી કળા તથા હસ્તગીતલયની હટાલિયન દેવી. તેનું મંદિર એવન્ટાઇન ઉપર આવેલું છે. તેને યુવની દેવી પણ ખજવામાં આવે છે.

પુઠા બાંધતા તથા પુસ્તકોનો પાછળનો ભાગ તથા કીનાર રંગતા હતા. તથા તેને વીંટવાની લાકડી તથા લેબલ પણ કોષ્ટકાર પુરા પાડતા હતા.

ન્યારે પુસ્તકોનો ઉપયોગ ન હોય ત્યારે ‘અગ્નિમલિકસ’ નામે ઓળખાતી લાકડી મધ્યભાગમાં રાખીને લખાણ વીંટાળવામાં આવતું અને ‘ટેબેલા’ અથવા લેબલ કોષ્ટકાર લાકડી પર તે કોષ્ટકાર વીંટા પર ચોઢવામાં આવતું હતું. ન્યારે ઉપયોગ ન હોય ત્યારે પુસ્તકને વીંટાળી લઇને ખાનામાં અથવા અભેરાઇ પર મૂકી દેવામાં આવતું હતું.

જે પદાર્થ પર પુસ્તકો લખવામાં આવતાં હતાં તે આપણને ખીજા જાણીતા શબ્દોનું મૂળ શોધવામાં સહાયબૂત થાય છે. એક સમય એવો હતો કે ન્યારે આ પદાર્થ ઇજીપ્તના એક જાતના ઘાસ-જેને ‘પેપીરસ ઇજીપ્ટસ’ કહેવામાં આવે છે તેમાંથી જ માત્ર મળી શકતો હતો. તેનાથી આપણને ‘પેપર’ (Paper) શબ્દ મળ્યો છે. પણ જાણનું લેટિન નામ ‘લાઇબર’ હતું, જે પરથી પુસ્તકો સંબંધી આપણને ધણા શબ્દો મળ્યાં હતા. કાળી શાદી મેશ તથા શુંદરમાંથી બનાવવામાં આવતી, તથા લાલ શાદી ટેટામાંથી બનાવાતી હતી. લાલ તથા કાળી શાદી જુદી જુદી રહી શકે તેના રોમન ખડિઆ વારંવાર મળી આવે છે અને તેના નમુના ક્ષિટીશ મ્યુઝિયમમાં જોઇ શકાય છે. તેમાં પીછાંતી બનાવેલી કલમ પણ મળી આવશે.

રોમના લોકોની આબાદી વધતી ગઈ તેમ તેમ જાહેર તથા ખાનગી પુસ્તકાલયોની ચુંખ્યા તથા કદ વધવા લાગ્યાં, અને પુસ્તકોની જરૂરિયાત અંગે તે પ્રગટ કરીને અથવા વેચીને સુજરાત કરનાર એક વર્ગ પણ ઉભો થયો. જેઓ ‘લાઇબ્રેરાઇ’ પુસ્તકો વેચતા હતા તેમને ‘બિબ્લિઓ પોલકા’ કહેતા હતા. આ શબ્દોમાં રોમન સંસ્કૃતિ પર આથેન્સ સંસ્કૃતિનું દેટણ પ્રભુત્વ હતું તે દેખાઇ આવે છે પુસ્તકોની કુકાનો રોમના બરાબર મધ્યમાં બજારને અડીને ‘આર્જલેટમ’ અને ‘વિક્સ સેન્ટે લેરિયસ’માં મોટે ભાગે આવેલી હતી.

જે સ્થાને વેચવા માટે પુસ્તકો બતાવવામાં આવતાં, ત્યાં શિક્ષિત વર્ગ તથા કુરસદ-વાળો લોકો જતા હતા. ‘ગેલસના જીવનચરિત્ર’માં બેકર લખે છે ‘હોરેસનાં પ્રહસનો ‘માર્શિયલના દુયકાઓ’ તથા ‘સેનેકાના સંવાદો’ ની હેઠલી આવૃત્તિ મેળવવા માટે લોકો ઉપરા ઉપરા પડતા અને પુસ્તક વેચનારાઓ પોતાની કુકાનના પ્રવેશદ્વાર પર બિબ્લિના ઉપન્ય માટે કંઈપણ વિચાર રાખ્યા સિવાય બધા પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવાથી ઇજીપ્તના કાગળની અછત થઇ ગઇ. તેથી ટોલેમિના Ptolemies હરિક્ષ રાજ્ય પર્ગેમમ (Pergamum) નાં લોકોએ ઘેટાં અને વાહરડાના ચામડામાંથી કામ આપે તેવો પદાર્થ શોધી કાઢ્યો. રોમમાં આની ખૂબ માંગણી થવા માંડી. તેને પર્ગેમેન્ટમ (Pergamentum) કહેતા, અને આજે તે શબ્દનું અપભ્રંશ Parchment (ચર્મપત્ર) અસ્તિત્વ ધરાવે છે. ચર્મપત્રમાંથી બનાવેલાં પુસ્તકો આપણાં અત્યારનાં પુસ્તકોને ઠીક મળતાં આવે છે, કેમકે ચામડાને વાળીને સીવી દેવામાં આવતા હતા. કાગળ તથા ચર્મપત્ર બંનેની કિંમતની સરખામણી સેંત પોલેટિમોથી પર લખેલા ખીજા પત્રમાં દેખાય છે. “અને પુસ્તકો પણ ખાસ કરીને ચર્મપત્રો”: આ શબ્દો તે પત્રમાંથી લેવાયા છે. સિસેરો પેપિરસની આઠ જાત હોવાનું જણાવે છે. તેમાં દલકામાં દલકાનો ઉપયોગ વેપારી લોકોને માલ વીંટાળવામાં થતો હતો. મુદ્દાયમતા, અપારદ્ધકત્વ તથા

લીસાપલ્સ' એ સારા કાગળનાં ચિત્રો ગણાતાં હતાં, ખરબચડાપણું, બિનાશ તથા કાધાવાળો કાગળ ખરાબ ગણાતો હતો.

પુસ્તકો લખનારાઓ લાલ તથા કાળી બન્ને શાહીનો ઉપયોગ કરતા અથવા બહારની બીંત પર મોટાં દિવાલપત્રો ચોટીને એક બીજાની સાથે હરિક્ષક કરતા હતા.

અત્યારની માફક ગ્રંથવિકેતાનો ધંધો માનપ્રદ ગણાતો, જે કે ખૂનના કેમ્પમાં દેદીના વકીલ તરીકે સીસેરો તેના વિષે હલકા શબ્દો વાપરે છે. 'પ્રો. મિલન' માંથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે કલોડિયસે પોતાની ધરપકડ દરમિયાન આવા પુસ્તકાલયમાં આશ્રય લીધો હતો. અત્યારે પણ પાછળ પડેલો ટોળીમાંથી બચવા માટે ભ્રમિત બંદુકધારી પુસ્તક વેચનારની દુકાનમાં સેતાઇ રહેવાનું ભાગ્યે જ ધારે છે.

પુસ્તકોની વેચાણ કિંમત વાજબી લાગે છે. માર્શિયલ કહે છે તે સાચું હોય તો કવિતાનું રંગીન તથા સુંદર બાંધણીવાળું પુસ્તક પાંચ દિનારમાં મળી શકતું. એક દિનારની કિંમત સાડા આઠ પેન્સ થતી. માર્શિયલ એમ પણ કહે છે કે શુકસેલર તો તે કિંમતે વેચતો નહિ. માર્શિયલમાં કોષવાર માલ ભેગો થઇ ગયાનું જણાય છે. કેમકે 'માર્શિયલના દુચકા'ના પોતાના કરીને એક લેભાગુ દગાચો દશ 'દીનાર' લેતો હતો ત્યારે મૂળ તો દ્રાઇડેન અર્ધા દિનારમાં કાઢી નાખતો હતો.

ગ્રંથકર્તાઓ તે સમયે પ્રગટકર્તાઓ તથા શુકસેલરો સાથે સારો સંબંધ ધરાવતા હતાં. હોરેસ, સોસાઈ ભાઇઓ વિષે મિત્રાચારીભરેલો ઉલ્લેખ કરે છે. આ ભાઇઓ તેના પુસ્તકો વેચતા હતા. દ્રાઇડેન અને માર્શિયલ વચ્ચે પણ સારો સંબંધ હોવાનું જણાય છે. લેખકોના બદલા સંબંધી એવું જણાય છે કે શુકસેલરો કોષવાર 'રોમલ્ડી' ની પ્રથાનું અનુકરણ કરતા. માર્શિયલ એવી ફરીઆદ કરે છે કે શુકસેલરોને પુસ્તકો વેચવામાં લેખકને લંબવાથી મળે તે કરતાં ધણું વધારે મળતું હતું. પ્રિટન ગોલ અને સ્પેનના શુકસેલરો તો લેખકના હક્કની અવગણના જ કરતા હતા.

કેટલાંક પુસ્તકોની ધણી નકલો નોકળતી. નાનો પ્લાઇનિ જણાવે છે કે એક જીવનક્રાંતિના પહેલવહેલાં જ ૧૦૦૦ નકલો કાઢવામાં આવી હતી. લેખકોની ઉતાવળ અને તેના અંગે થતી ભૂલોનો પણ તે ઉલ્લેખ કરે છે. આમાં કેટલીકવાર જાપાના ક્ષત્ર પદે દોષ ટોળી દેવામાં આવ્યો છે.

આથી ઉલટું પ્રસિદ્ધ કરનાર શુકસેલર પોતાના માલના વેચાણ વિષે મોટી આશા ધરાવે છે અને પરિણામે સાંજના બોજન માટે ઘેર લઇ જવાની માછલી પર કવિતા પુસ્તક વીંટળાયેલ જોવાનું ધણીવાર બની આવતું. 'સાઇરેનો હાઇરજેક' નો લેખક પોતાનો શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ લખતો હતો ત્યારે આ બનાવ તેના મનમાં હશે. +

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર.

૧ ફ્રેચ અફશુતિકા લેખક તથા નાટ્યકાર. ૧૯૨૦ ની માર્ચનો ૧૬ મીએ તે પેરિસમાં જન્મ્યો હતો ને ૧૯૬૫ના સપ્ટેમ્બરમાં મૃત્યુ પામ્યો હતો. તેણે ફ્રેચ ભાષામાં ઘણાં પુસ્તકો લખ્યાં છે. તેણે લક્ઝરી નોટ્સમાં ખૂબ સૌંદર્ય બતાવ્યું છે.

+ જર્મન ઓ લેડન્સ વીકસીના ટી. ગોડન્સના લેખને આધારે.

વિચાર ચંકમાણુ

‘પુસ્તકાલય’ માસિકે માર્ચના અંકથી નાનું સરખું ‘બ્લોટર’ શરૂઆતમાં

આપવાની પ્રથા શરૂ કરી છે. ચાલુ માસના ફેબ્રુઆરી ઉપરાંત તેમાં નવાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોની જાહેરાત હોય છે. આ ‘બ્લોટર’ છુંડ પાડી શકાય છે એટલે તે વાપરનાર સમક્ષ નવાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર રહે છે. આ પ્રથા ચાલુ રાખવા જેવી છે, એટલું જ નહિ પરંતુ ખીજાં માસિકોએ અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે.

*

*

*

*

શ્રી મહાભારત અવસાનથી ‘સાહિત્ય’ બંધ પડતાં નવાં પુસ્તકો ક્યાં બહાર પડ્યાં તે જાણવાનું એકજ સાધન ‘પુસ્તકાલય’ રહ્યું છે. ખીજાં માસિકોમાં સમાલોચના નથી આવતી એમ લખવાનો ભાવાર્થ નથી પણ તે એટલી મોટી આવે છે કે પુસ્તક પ્રકાશનની જાહેરાત પૂરતી તેની અગત્ય ઓછી થઈ જાય છે. ‘જન્મભૂમિ’નો ‘કલમ અને કિતાબ’ વિભાગ પણ સાપ્તાહિકની દૃષ્ટિએ અતિ અગત્યનો છે.

*

*

*

*

જેમ એક હિંદીના હાથે લખાયેલ અંગ્રેજી પુસ્તક ‘જવાહરની આત્મકથા’નું અમૂલ્ય પૂર્વ વેચાણ થયું છે, તેમ ગુજરાતી પુસ્તક ‘લગ્ન એક સમસ્યા’ની એક હજાર નકલ એક માસમાં ખપી જાય તે ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યરસિકોને માટે આનંદદાયક ખબર ગણાવા જોઈએ. આટલા ટુંક સમયમાં નવલિકાથી ભિન્ન વિષયના પુસ્તકોની આટલી ખપત થાય તે ખીજા ગૌરવ લેવા જેવી ગણી શકાય. ખાસ કરીને એટલા માટે કે ગુજરાતી સાહિત્યમાં સારાં ગણાતાં પુસ્તકોની ખીજી આવૃત્તિ નીકળતાં વર્ષો નીકળી જાય છે.

*

*

*

*

ટપાલ ખાતા તરફથી બહાર પડેલ નવા નિયમોમાં એક નિયમ નીચેની મતલબનો છે:-

“વર્તમાનપત્રો વધારેમાં વધારે ૩૬ દિવસના આંતરે નિયમિત રીતે પોસ્ટ ઓફિસે પોસ્ટ કરવાં જોઈએ?”

આ નિયમ રજીસ્ટર થયેલાં પત્રો માટે જ છે તે તો સ્પષ્ટ છે. પ્રશ્ન એ છે કે માસિકોને આમાં સમાવેશ થાય છે કે કેમ? ૩૬ દિવસનો આંતરો સાપ્તાહિક માટે ન હોય તે દેખીતું છે. એટલે માસિકોની આ નિયમને અંગે શું સ્થિતિ થશે તે પ્રશ્ન સહજ છે. પરિણામ એટલું જ આવશે કે માસિકોએ નિયમિતતા જાળવવા ખૂબ યત્ન કરવો પડશે. ધણી માસિકો તો અઢવીસ દિવસના મહિના વર્ષમાં એકથી વધારે વખત આવવાનું ઇચ્છશે કે જેથી કરીને ઓછામાં ઓછા ત્રણ દિવસ મોડા થવાની વક તેમને મળવાની જ.

*

*

*

*

આપણાં માસિકોમાં અનિયમિતતાના અગ્રપ્રદે એ માસિકો હતાં, તેમાંથી ‘કુમાર’

તો હાલમાં નીકળી ગયું છે; કાગળનો અંક ભારતી શરૂઆતમાં તેણે બહાર પાડી દીધો છે. બોંકી રહ્યું 'પ્રસ્થાન.' હવે તેણે ખરી પ્રગતિ સાધવી પડશે.

*

*

*

*

'ઉમિ'ના બે અંકો જોતાં, તેના અંકનાં પાનાં સળંગ હોવાને બદલે અંકવાર જુદા જુદા છે. પ્રચલિત ઘરેડમાંથી નીકળવાની આ એક રીત હશે; પરંતુ કામલ રાખનારાઓની મુશ્કેલીઓનો વ્યવસ્થાપકોએ ખ્યાલ કર્યો જણાતો નથી. એક અંકનાં પુઠાં ફાટી જાય પછી કયા મહિનાનો અંક છે તે શોધવાની મુશ્કેલી ઘણી વધશે.

*

*

*

*

એક બાજુ આપણે જૂમ પાડીએ છીએ કે આપણાં પત્રોને ગ્રાહકો જોઈતાં પ્રમાણમાં મળતાં નથી. ત્યારે એક નવીન સાપ્તાહિક પોતાના પહેલા અંકથી સુઠા પર નીચેના શબ્દો ઊપવા શરૂ કર્યા હતા: "Most widely circulated weekly" યાને ખૂબ પ્રચાર પામેલું સાપ્તાહિક.' પહેલા અંકથી જ તેના વ્યવસ્થાપકો આ શબ્દો વાપરે ત્યારે બહાર પડ્યા પહેલાં ગ્રાહકો ઉપરના શબ્દોની યોગ્યતા પૂરવાર થાય એટલા ચર્ચા ગયા હશે, કે પછી તેમાં અસત્યનું આવરણ રહેલું છે તે નક્કી કરવું દરેકને માટે સહેલું છે.

*

*

*

*

કેટલાંક સાપ્તાહિકો તથા માસિકોની એકજ અંકમાં લેખના કટકા કરવાની પ્રથા છે; અને એક પાનું વાંચ્યા પછી 'અનુસંધાન માટે જુઓ પાનું અમુક' એમ જાપવાની રીત પ્રચલિત થઈ છે. પણ એક લેખના ચાર કટકા કરી અનુસંધાન માટે આગળનાં પાનાં ફેરવી ફરીથી પાછળનાં પાનાં જોવા પડે તે વાચકને માટે તો ખરેખર કંટાળાભરેલું થઈ પડે છે.

*

*

*

*

'જવાહરની આત્મકથા'ની પ્રસિદ્ધિથી હિંદમાં જાણીતા થયેલ The Bodley Head એમણે Panguin Books ની એક સીરીઝમાં લગભગ ૧૦૦ પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે. આ પુસ્તકો વિધવિધ વિષયનાં હોય છે. દરેકમાં ૨૦૦-૨૫૦ પાનાં હોવા છતાં, તેની કિંમત માત્ર છ જ આના રાખવામાં આવી છે. પ્રકાશક પેટ્ટી હવે ફર્યાદમાં ગઈ હોવાથી વધારે પુસ્તકો પ્રગટ કરશે કે કેમ તે શંકાસ્પદ છે. પણ જે પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે તે જોતાં આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં તેવાં પુસ્તકો પ્રગટ થવાનો સુદિન ક્યારે આવશે તે જાણવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે.

*

*

*

*

આપણે ત્યાં ચાલતી અંદમાળાઓની કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ છે. તે જેવી જોવામાં આવી તેવી લખ્યું છું.

વર્ષનું હેતુ પુસ્તક વી. પી. યી મોઢલીને નવા વર્ષનું લવાજમ વસૂલ કરવાનો પ્રથમ પછી ખરી માગાઓએ ચાલુ કરી છે. તેના મુજબોમાં ઉતરવાનો આ પ્રસંગ નથી. પરંતુ નવા વર્ષનું લવાજમ મેળવી લીધા પછી આઠ દસ મહિના સુધી પુસ્તક પ્રગટ ન કરવામાં આવે ત્યારે માહકો પર થી અસર થતી હશે તે પ્રકારનો ખરાબર વિચારી લે.

એક વર્ષમાં આપવાનાં પુસ્તકો નહીં રધ્યાં હોય તે ૧૪-૧૫ મહિને પુરાં કરી આપે તો માહકને મન આશ્વાસન રહે. પણ જ્યારે તે સમય બે અઢી વર્ષનો થઈ જાય ત્યારે તો માહકનો ધીરજનો અંત આવી જાય ને ?

દરોરાને દિવસે પ્રગટ કરવાનું પુસ્તક ૫/૧૫ દિવસ મેલું પ્રગટ થાય તે તો ઠીક. પરંતુ લવાજમ બધાં છતાં, માહકને હોળી સુધી પણ ન મળે, પત્રનો જવાબ પણ ન મળે અને વર્તમાનપત્રોમાં તેની મુખાસોયના જ વાંચવાનું માહકને સહજાગ્ય (?) પ્રાપ્ત માથ, ત્યારે માગાના વ્યવસ્થાપકોની ધ્રુજા ચાલુ માહકો જેમ જાને તેમ જોઈ: રાખવાની હોય તેડું જ માની લેવાનું ને? એકાદ બે માગાની આવી નીતિયો બીજી માગાઓને અનદદ નુકસાન થાય તે દેખીતું છે.

‘અક્રમ.’

જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની

(૪૪૧)

સંધ્યાની ઉદ્ભૂતી તારો,	મગ્યાની ગિણ જોણીને.	
પિતાની જ્ઞાન સંસ્થાનાં,	મીઠેરાં જામ ભુદિ કે.	૧
ગણાવો વિશ્વમાં શુભો,	મુવાસિત નિર્મળાં પાવન,	
શુભ ઉપવનમાં પ્રગરી,	જનાવો પાનદી પાવન.	૨
મુધાનાં નીર વદાપીને;	કદાવો સ્નાન પ્રેમિતાં,	
દુસાવી ઉદ્ભૂતે વદાતાં,	જનાવ્યાં જામ મેમિતાં.	૩
વચન તારાં મૂળી વદાતાં,	મહિત સિન્ધુ એ પીનાં,	
નિરો જ્ઞાની મહે નયને,	રતુનિતુજ વરતની કરતાં.	૪
મીઠી છે પ્રીતલી વદાતાં,	મહુમાં મેઠલી તરી,	
નિદાનું પુસ્તકો તુજને,	મહુ કાજલ મહી જાની.	૫

માનજ, તા. ૧૦.૧.]

ગિલા-મજ-મીમ્યા.

થોડુંક જાણવા જેવું

જગતનું સૌથી નાનું પુસ્તક:—જગતનું સૌથી નાનું પુસ્તક, મ્યુનીચના એક સૈનિક લખેલું છે. 'સૈનિકનું' નામ વેલેન્ટાઇન કૉફમેન છે, અને તે ગયા વિશ્વયુદ્ધનો એક સૈનિક છે. તે પુસ્તકની લંબાઇ તથા પહોળાઇ માત્ર અર્ધો ઇંચ છે. અને જાડાઇ ફક્ત છ ઇંચ છે. તેમાં ૯૬ પાનાં છે. તે પુસ્તકમાં એક કવિતા લખેલી છે, જે લખવાને માટે તેણે એક બહુ જ તીણી કલમનો ઉપયોગ કર્યો હતો. પુસ્તકમાં કુલ ૧૦૯૮૬ શબ્દ છે. અને દરેક શબ્દની લંબાઇ ઉંચાઇ ફક્ત છ ઇંચ છે.

કળાકારોનું મંડળ:—મુંબાઇ પ્રાંતમાં ચિત્રકળાની પ્રગતિ સારા પ્રમાણમાં થતી રહી છે. આ માટે કળાકારોના એક સામાન્ય મંડળની જરૂરીયાત હતી. એટલે 'Association of Young Artists' યાને 'ઉગતા ચિત્રકારોનું મંડળ' હાલમાં સ્થપાયું છે. એ મંડળના ધણી કળાકારોની કૃતિઓ 'કે. ગેલેસ્ટન સૉલોમન ફેડ પ્રદર્શન' માં મૂકવામાં આવેલ તેમાંથી મોટા ભાગને પારિતોષિકો-સર્ટીફિકેટો મળ્યા હતાં.

કાબ્યનો કિંમત : એક મિનિટનો પોણા લાખ :—જગવિખ્યાત ફ્રાંસના કાર-ખાનામાં એક મજૂર હતો. તેનું કામ તૈયાર થયેલ મોટરને તેલ ચોપડવાનું હતું. 'પણુ નિહાં વ લોખંડ સાથે કામ કરવાને બદલે તે ધણીવાર તેના હૃદયમાં સ્પુરતાં ઉર્મિગીતોમાં લીન થતો. એકવાર એવી રીતે લીન થઇ જવાથી ૨૦ મોટરને તેલ લગાડવાનું તે ભૂલી ગયો અને કામમાં આવી રીતે બેઠેરકારીને અંગે તેને રજા મળી.

તેણે ઉર્મિગીતો રચ્યાં અને 'સ્વાન્સી' નામના એક ઉર્મિગીત માટે તેને રૂ. ૪૦૦૦૦ મળ્યા. ત્યાર પછી તો તેને આજ ધંધો હાથ કર્યો. અને તે વખત દરમ્યાન તેણે 'ટી ફોર ઓલ' અને 'આર્થ વૉન્ટ ટુ બી હૅપી' નામનાં બે ઉર્મિગીતો માત્ર ૨૦ મીનીટમાં રચ્યાં, જેના તેને રૂ. ૧૫ લાખ મળ્યા. આ સુભાગી માનવીનું નામ ઇર્વિંગ સીઅર.

'ગાખીલ' વિષે આધારભૂત ગ્રંથ :—અનારસ હિંદુ વિદ્યાપીઠવાળા પ્રો. મહેશપ્રસાદ, મહાન ઉર્દુ લેખક 'ગાખીલ' ઉપર એક વિસ્તૃત અને આધારભૂત ગ્રંથ લખી રહ્યા છે જે થોડા સમયમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

સ્રીવાચક શબ્દો :—મનુસ્મૃતિમાં સ્રીવાચક શબ્દો ૨૪૯ છે. તેમાં મુઠ્ઠની પત્ની વગેરે ચોક્કસ નામો બતાવતા શબ્દો છોડી દઇએ તો 'પત્ની' શબ્દ માત્ર બેજ વાર વપરાયો છે. એક શ્રાદ્ધની વખતે વચ્ચેના પીંડ લેતાં તથા ખીજે 'પરપત્ની' એ શબ્દ વાપરતાં, 'ભાર્યા' શબ્દ ૨૦ વાર વપરાયો છે. પણ તે એકવાર પણ તિરસ્કારદર્શક નથી. ઉલટું, ગૌરવપદ્ધર્શક છે.

યાગવલ્ક્યસ્મૃતિમાં સ્રીવાચક શબ્દ ૪૮ વાર છે. તેમાં 'પત્ની' શબ્દ બેજ વાર અને 'ભાર્યા' શબ્દ માત્ર એકજ વાર છે. આ ઉપરથી એ ફલિત થાય છે કે 'પત્ની' અને 'ભાર્યા' શબ્દનું મહત્ત્વ એટલું છે કે સ્મૃતિકારોએ પણ તેમને વિશિષ્ટ અર્થમાં વાપર્યાં છે.

હિંદીને મળેલ શેક્સપીઅર સ્કૉલરશીપ :—ઑક્સફર્ડની યાત્રા આદરવામાં
સ્કૉલરશીપ એક હિંદીએ મેળવવાનું માન, જ. જે પંડનાલ નામના એક હિંદી વિદ્વા-
ર્થિને ભાગ પ્રથમ વારજ આવ્યું છે. આ સ્કૉલરશીપ માટે દર વર્ષે શેક્સપીઅર સંબંધી
કોઈ ખાસ વિષય નક્કી કરી તેના અભ્યાસ માટે જાહેર દરીદ્રાઈ યાચ છે. ૧૯૩૬ માટે
સૉનેટનો અભ્યાસ ચુકર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં પ્રથમ નંબરે આવી મી. પદ્મનાભ
એ સ્કૉલરશીપ મેળવી હિંદની કીર્તિ વધારી છે, એ ખરેખર ખુશ થવા જેવું છે.

સને ૧૯૩૭ માટે રશિયન પુસ્તક-પ્રકાશનનો આંકડો :—યુનીયન ઑફ
સોવીયેટ સોશીયાલીસ્ટ રીપબ્લીકના 'સ્ટેટ લીટરરી અને ફોકસન પબ્લીશીંગ હાઉસ' તરફથી
૧૯૩૭ ની સાલ માટે પુસ્તકોની એકંદર નકલો જે કરોડ એંસી લાખ પ્રસિદ્ધ કરવાનું નક્કી
કરવામાં આવ્યું છે ।

'મેટ્રીકયુલેશન' શબ્દનું મૂળ :—અત્યારે મેટ્રીકયુલેશન શબ્દ એટલો રૂઢ થઇ
ગયો છે કે સામાન્ય માણસ પણ તેનો અર્થ 'સાત અંગ્રેજી જણાવો' એમ કરી શકે છે.
પણ તેના મૂળ અર્થે જ કોઈ જાણતો હશે. પ્રાચીન કાળે યુરોપમાં અત્યારની 'કોર્પો-
રેશન', 'યુનીવર્સિટી' જેવી સાર્વજનિક સંસ્થાઓમાંથી તે તે સંસ્થાના સંબંધોનાં નોંધણી-
પત્રક મોકલવામાં આવતાં. આ નોંધણીપત્રકને લેટીન ભાષામાં 'મેટ્રીકયુલ' એવું નામ
આપવામાં આવેલું. આ નોંધણીપત્રકમાં જેનું નામ દાખલ કરવામાં આવ્યું હોય તેવી
પ્રત્યેક વ્યક્તિને 'મેટ્રીકયુલેટ' કહેવામાં આવતી. કાળાંતરે આ શબ્દ પાછળથી માત્ર
યુનીવર્સિટીના નોંધપત્રક ઉપર નોંધાયેલ નામવાળાને લાગુ પાડવામાં આવ્યો, એટલે આ
નોંધપત્રકમાં જેનું નામ દાખલ થયું હોય તેને યુનીવર્સિટીમાં અભ્યાસ કર્યો હોવા જોઈએ.
પણ આજે તો યુનીવર્સિટીનાં દર્શન પણ ન કર્યાં હોય તેવા વિદ્યાર્થીને માટે પણ આ શબ્દ
ધાપરવામાં આવે છે. એટલે તે ચલણી શિક્ષાની માફક ધસાર્તા-વપરાર્તા એક પરીક્ષાવાચક
શબ્દ બની ગયો છે.

એક નકલની એક લાખ પૌંડ કિંમત ! :—'કર્નલ લૉરેન્સ'ના નામે
જગમશહર બનેલ એ ભેદી પુરખ માત્ર એકલો સાહસવીર ન હતો પણ સાહિત્યવીર પણ હતો.
પોતાના જીવનનાં સાહસિક કાર્યોની દુલગુંથણી તેણે Seven Pillars of wisdomમાં કરી
છે, અને તે પુસ્તક એક સકવર્તી ગ્રંથ તરીકે ગણી શકાય તેમ છે. પણ પોતાના જીવનનું
ખંડ ચિત્ર તો તેણે Mintમાં જ દોર્યું છે. તેમાં તેના જીવનની ચડતીપડતી સાથે તે સંબંધી
સંત્ય હકીકત ઉતારી છે. તેમાં કેટલીક હયાત વ્યક્તિઓ સંબંધી નિર્દેષ હોઈ તેણે પોતાના
વિલંમાં તે ૧૯૫૦ પહેલાં પ્રસિદ્ધ ન કરવા જણાવેલ છે. તેથી અમેરિકામાં હાલ તે પુસ્તકની
માત્ર ૧૨ જ નકલ જાપવામાં આવી છે. તેમાંની બે નકલ અમેરિકાના કાયદો પ્રમાણે ત્યાંની
કોંગ્રેસ-ક્ષેત્રોમાં આપવામાં આવેલ છે, બ્યારે બાકીની દરેક નકલની વેચાણ કિંમત એક
લાખ પૌંડ રાખવામાં આવી છે ।

ન્યાનાલાલ કે. પટેલ.

લક્ષ નિમિત્ત પુસ્તકોની ભેટ

મુખ્ય જીવનમાં લક્ષ એ અનેરો પ્રસંગ છે. આ માંગલિક પ્રસંગે મિત્રો અને સંબંધીઓ પોતપોતાનો આનંદ અનેક રીતે દર્શાવે છે. રમરજીવિદ્ધ તરીકે વ્યાવહારિક રીતે લક્ષને ભેટો પણ અપાય છે. કોઈ કોઈ મિત્રો અને સંસ્કારી સો પુરુષો રોકડ રકમ વા કોઈ અન્ય કિંમતી ચીજ કરતાં પુસ્તકો આપવાનું પસંદ કરે છે. મારી પાસે પુસ્તકોનાં નામ માટે માગણીઓ આવી છે અને આવે છે. આવા પ્રસંગે મને યોગ્ય લાગે તેવાં પુસ્તકોનાં નામ સૂચવું છું, પણ અન્ય વિદ્વાનોના આભિપ્રાય મેળવ્યા હોય તો પસંદગી વા ભલામણ સારી થઈ શકે તે માટે આથી મુદ્દા સ્ત્રી પુરુષોને વિદ્યાર્થી કરૂં છું કે ૧૬ થી ૨૫ વયનાં યુવક યુવતીઓને લક્ષપ્રસંગે ભેટ આપવા જેવાં અંગ્રેજી અને ગુજરાતી ભાષાનાં પુસ્તકોના નામ મને આ લેખ વાંચ્યા પછી તુરત જ લખી જણાવે કે ચાલુ વર્ષે પણ ભલામણ કરનાર શુભેચ્છકોની સંખ્યાઓનો લાલ લાષ શકું.

ભલામણ થએલાં પુસ્તકોની યાદી મેં 'માસના' 'પુસ્તકાલય' અને 'ચરેતર' માસિકોમાં પ્રગટ થશે જ અને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. માંથી એ પુસ્તકો સહેલાઈથી મળી શકે તેવી યોજના પણ થશે. એ પણ આ યોજનાનો સ્વીકાર કરનારની માહિતી માટે અત્રે જાહેર કરૂં છું.

રામજીમંદિર પબ્લીક પાર્ક,
વડોદરા.

માતીલાલ ન. અમીન.

મીઠી મોજ

અંધાલયે અંધો ગરજે
રહે ત્યાં અમૃતરસ રોજ
મઝાની ત્યાં મીઠી મોજ.

ઐક્યથી રહીએ લેદ ભાવ ભૂલી
હર્ષ ઉભરાય હૈયું રોજ
મઝાની ત્યાં મીઠી મોજ.

સુખ શાન્તીની છાયા શીળી
ઝીલતા કેં રસલ્હાણુ રોજ
મઝાની ત્યાં મીઠી મોજ.

અંધપાળ યોગી હંમેશ ઝીલતા
ઉરમાં ઉછળે છે રસ ઊંળ
મઝાની ત્યાં મીઠી મોજ.

મુ. રજુબ,
તા. પોટલુ

કાળિદાસ દયાળજી વલ્લકર.

બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહનું કાર્ય

“પુસ્તકાલય” ના કૈષ્ણઆરી માસના અંકમાં બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહની જે સૂચના આપી હતી તે કાર્ય હવે લગભગ પૂરું થઈ ગયું છે. પુસ્તકાલય માસિક દ્વારા તેમજ શરૂઆતમાં જ ઇલાયદી દ્વારા લગભગ બધા પ્રકાશકોને ખબર આપી હતી. તેમને જણાવ્યું હતું કે ૧૯૩૨ ની ચાલમાં શ્રી ગિજુભાઈની દેખરેખ તળે તે વખત સુધીમાં પ્રગટ થયેલાં બાલસાહિત્યનાં પુસ્તકોનો સર્વસંગ્રહ તૈયાર થયો હતો. હવે ત્યાર પછીથી ૩૬ ની સાલ આખર સુધીમાં પ્રગટ થયેલાં બાલસાહિત્યનાં પુસ્તકોનો ખીજો સર્વસંગ્રહ તૈયાર કરવાનું કાર્ય શરૂ કરવાનો નિર્ણય વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે કર્યો છે, તે માટે પ્રત્યેક બાલસાહિત્યના પ્રકાશક પોતાનાં પુસ્તકોની યાદી અને એકેક નકલ બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ કાર્યાલય વસોને સરનામે મોકલી આપવા. હવે પ્રકાશકોને તો આ સૂચના તરતજ સમજમાં આવી ગઈ અને તેની ઉપયોગીતાનો વિચાર કરીને તરતજ પુસ્તકો મોકલવાનું શરૂ કર્યું. શ્રી દક્ષિણા મૂર્તિ પ્રકાશન મંદિરનો તો વિશેષ આભાર માનવો જોઈએ છે. તેમને વસોને જદલે નડિયાદ સગવડ પડે માટે પુસ્તકો મોકલેલાં અને લખેલાં કે “નડિયાદથી વસો પુસ્તકો લાવવાનું જે ખર્ચ થાય તે અમે આપીશું.” આ સંજ્ઞાનતા ઓછી નથી. ખીજા ઘણા પ્રકાશકોએ પોતપોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે પુસ્તકો મોકલ્યાં. પરંતુ બે ત્રણ પ્રકાશક લાઇઓએ તો દશ દશ પત્રો લખવા છતાં જવાબેય આપ્યો નહિ. કદાચ તેમને લાગ્યું હશે, કે સર્વસંગ્રહના કાર્યથી તેના સંચાલકને કાયદો થવાનો હશે અને તેમ હોય તો પુસ્તકો પૈસા ખર્ચોને જ મંગાવી લે. પણ તેમનું આમ સમજવું ગેરસમજભર્યું છે. સાચું તો, આ કામ પ્રકાશકોનું જ છે. જે સર્વસંગ્રહથી કોઈને વધારેમાં વધારે કાયદો થવાનો હોય તો તે પ્રકાશકોનેજ. સર્વસંગ્રહના વ્યવસ્થાપકોનું દર્શિષિદ્વ એટલું જ છે, કે બાલસાહિત્ય શિક્ષણની દૃષ્ટિએ ઘણું જ મહત્ત્વ ધરાવે છે અને તેથી તેનો પ્રચાર વધે અને બાલસાહિત્યની કમખંડ માહિતી હરકોઈને મળી શકે. લાવનગરના પ્રકાશક પુરુષોત્તમ ગીગા અને અમદાવાદના ગુજરાત સાહિત્ય મંદિર એમને તો લખી લખીને ચાકવું પડ્યું. હા-નાનો જવાબ માગ્યો તેના પણ જવાબ નહિ. છેવટે પુસ્તકો ખરીદવાની વ્યવસ્થા કરવી પડી.

નીચે પ્રમાણે ૮૦ પ્રકાશકોનાં કુલ ૨૪૨ પુસ્તકો યાદીમાં લીધાં છે. આગલી યાદીમાં આવી ગયેલાં પુસ્તકો કાઢી નાખ્યાં છે.

૨૪	અશોક પ્રકાશન મંદિર—વડોદરા	૩૬	ગુર્જર ગ્રંથાલય—અમદાવાદ
૭	આર, આર. શેઠની કું.—મુંબઈ	૧	ચરોતર એન્ડયુકેશન સોસાયટી—આણંદ
૬	આર્ય સુધારક પ્રેસ—વડોદરા	૩	ચાલો વિચારીએ કાર્યાલય—અમદાવાદ
૬	કરમનંદાસ નારણદાસ—સુરત	૧	અગૃતિ કાર્યાલય—અમરેલી
૬	કર્ણાટક પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ—મુંબઈ	૧	જીજ્ઞાણ ગ્રંથાલય—રાણા (કુંગરી)
૭	ગંગાબાઈ ગીતા પાઠશાળા—ઉમાપૂર	૬	જીવજીવલસ અમરેલી મહેતા—અમદાવાદ
૪૨	ગાંધીવ સાહિત્ય મંદિર—	૧	જેરામ નથુભાઈ પટેલ—ગરણી (કાડી)

૧૧	ન્યોતિ કાર્યાલય—અમદાવાદ	૧	ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલય—ભાવનગર
૪૦	દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર—ભાવનગર	૧	ભારત સ્વાતંત્ર્ય સાહિત્ય કાર્યાલય—મું.
૩	ધી જનરલ બુક ડેપો—મુંબઈ	૧	ભોળાશંકર પ્રેમજી વ્યાસ—અમદાવાદ
૨	નવયુગ પુસ્તક ભંડાર—રાજકોટ	૭	મંગળદાસ એન્ડ સન્સ—સુરત
૬	નવું વાંચીએ કાવ્ય મંદિર—વડોદરા	૫	યુગાંતર કાર્યાલય—સુરત
૧૮	નાગરદાસ ઇ. પટેલ—મલાડ	૨	રતિલાલ અંબવડી—અમદાવાદ
૪	પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં.—વડો.	૨	લુહાણાગિત્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ—વડોદરા
૧	બાલજીવન કાર્યાલય—વડોદરા	૨	સી. જમનાદાસની કું.—મુંબઈ

ઉપરોક્ત પ્રકાશકોમાંના કેટલાકનાં પુસ્તકો બાલસાહિત્ય માટે, બારે જણાયાં અને કિશોર બાળકોને યોગ્ય લાગ્યાં. તે પુસ્તકોને કિશોર સાહિત્યની યાદીમાં લઈ લીધાં છે. અને તે યાદી પણ સર્વસંગ્રહ સાથેજ અપાઈ છે. કેટલાંક પુસ્તકો બાલ કે કિશોરમાં પણ ન સમાઈ શકે તેવાં હતાં. તેને યાદીમાં લીધાં નથી. સામાન્ય રીતે આપણે ત્યાં ગુજરાતી પાંચમા ધોરણનાં (પ્રાથમિક શાળા) નાં બાળકોને યોગ્ય સાહિત્ય તે બાલસાહિત્ય ગણાય છે. જો ધોરણથી સાતમા સુધી કિશોર ગણાય. તે રીતે દરેક પુસ્તક વાંચીને તેનું ધોરણ નક્કી કર્યું છે. કેટલાંક પુસ્તકો કયા ધોરણનાં બાળકો વાંચી શકે એ નક્કી કરવા માટે દરેક પુસ્તક વાંચવું જોઈએ. એ રીતની કાળજી રાખ્યા છતાં ક્ષતિ રહી જવા સંભવ છે.

‘સર્વસંગ્રહ’માં લીધેલાં બધાં જ પુસ્તકોનો ટુંકો પરિચય પણ લખાયો છે. તે પ્રગટ કરવાની પણ વ્યવસ્થા થઈ છે. એટલે કયું પુસ્તક કયા વિષયનું અને બાળકોને વાંચવા આપી શકાય કે નહિ, તે બધું એ વડે જાણી શકાય.

હવે ફરીને એક વાર પ્રકાશકોને કે લેખકોને વિનંતિ કરીએ કે જેમનાં પુસ્તકો રહી ગયાં હોય તેમણે પોતાની યાદી અને પુસ્તકો તરતજ બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ કાર્યાલય વસોને સરનામે મોકલાવી આપેવાં. એપ્રિલ આખર સુધી મળી ગયેલી યાદીને ‘સંગ્રહ’માં ઉમેરી લખ્યું પછી તો પ્રેસમાં તરતજ મોકલી આપીયું.

વસોને
તા. ૫-૪-૩૭

સાતીલાલ ન. અમીન

જે માણસ બાળકોને લખાવતાં નથી તે તેમનાં શત્રુ છે. હંસના યોગમાં જેમ બગલાનું તેજ પડતું નથી તેજ પ્રમાણે આવાં બાળકોનું વિકાસની સહાયા તેજ પડતું નથી.

—હિતોપદેશ

પુસ્તક બોલે છે

(ઉદ્ધૃત) *

બલ્ગેરિઆમાંના જુનિઅર રેડ કૉસ ધ્રુવે એક જાતનાં કાર્ડ તૈયાર કરી લાયબ્રેરીનાં પુસ્તકોમાં મૂક્યાં છે. એ કાર્ડમાં નીચેની હકીકત છે :—

“ એક વખત એક છોકરો લાયબ્રેરીમાંથી એક પુસ્તક લઈ વાંચતો હતો, તેવામાં એ પુસ્તક બોલી ઉઠ્યું :

“ અસ્વચ્છ હાથે મને અડશે નહિ, કેમકે જ્યારે બીજાં મને વાંચવા લેશે ત્યારે હું મેલું હોઈશ તો મને શરમ લાગશે.

“ પેન્સિલ કે શાહીથી મને ખગાડશે નહિ, કેમકે તેથી હું ગંદું લાગીશ.

“ તમારી કોણીનો ભાર મને ન દેશે : મને એ ગમતું નથી.

“ વાંચવાનું બંધ કરો ત્યારે મારાં પાનાં વચ્ચે કાંકરા કે પીણ કોઈ ચીજ ન મૂકશો : ક્યાં સુધી વાંચું છે તેની નિશાની રાખવી હોય તો પાનું વાળશો નહિ, પણ આ કાર્ડ નિશાની તરીકે મૂકી બંધ કરશો : તે પછી યોગ્ય સ્થળે પુસ્તક મૂકશો.

“ તમે મને વાંચી રહેશો પછી હું બીજાના હાથમાં જઈશ એ વાત ભૂલશો નહિ : જો હું ફાટેલું, ગંદું, કે જુનું થઈ ગએલું હોઈશ તો મને ખડબડ શરમ લાગશે.

“ હું નવું અને સ્વચ્છ રહું તે બાબતમાં મદદ કરો. હું તમને સુખી રાખવામાં બનતી મદદ કરીશ.

“ દિવસના ૨૪ કલાકમાંથી આઠામાં આઠો એક કલાક પુસ્તક માટે કાઢો. તમને એ દિવસે પૂરતો આનંદ મળી રહેશે. ”

(“ જુલાઈ ૧૯૩૬ના જુનિઅર રેડ કૉસ ” પત્રથી.)

..*.. ‘કળવંશી પ્રકાશ’ ત્રિમાસિકના આકાશવાણી-ઉમેશ્વર ૧૯૩૬ના અંકમાંથી :

જે. પોપટલાલ ભવાન ગોલિક, ભાખરા.

બલોલ સાં પું ના મકાનનો ઉદ્ઘાટન સમારંભ

મહેસાણા મહાલના બલોલ ગામે સાં પું ના નવીન મકાનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા, પ્રોફેસર જેઠાલાલ ચીમનલાલ સ્વામીનારાયણના શુભ હસ્તે તા. ૨૮-૨-૩૭ના રોજ થઈ. પ્રસ્તુત સમારંભમાં ભાગ લેવા સારૂં ૩૦ સુમન્ત મહેતા, સૌં શારદા બહેન, મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ શ્રી જોટુભાઈ પંડિત, તથા મંત્રી શ્રી જેઠાલાલ લાલદાસ પટેલ, કઠી સર્વ વિદ્યાલય હાઇસ્કૂલના આચાર્ય બાપુભાઈ વિં ગામી, અને પોપટલાલ ગું મટેલ વગેરે પધાર્યા હતા. મંડળની રચના, ગામનો શણગાર, બહારના અને ગામના રહેવાસીઓનો ઉત્સાહ એ બધુંય પુસ્તકાલય પ્રત્યેનો પ્રેમ વિદિત કરતાં હતાં. ઠેર ઠેર લટકતાં 'ભલોલ પધાર્યા' 'સ્વાગતમ' નાં સૂત્રો પવનના હિંડોળે નીચાં નમી નમી મહેમાનોને આવકાર આપતાં અને જાણે વંચાવાને અધીરાં બન્યાં હોય તેમ દેખાતું હતું.

બરાબર ૧-૩૦ કલાકે પ્રમુખશ્રી પ્રોફેસર જેઠાલાલ ચીમનલાલ સ્વામીનારાયણ પધારતાં મંડળના દરવાજે વિદ્યાર્થી બેઠે સલામી સાથે સ્વાગત કર્યું. આદ્ય આવકારગીત, ઇશ્વરસ્તુતિ, શ્રીમંત પ્રસાંસા, ગરબા વગેરેથી કાર્યક્રમની શરૂઆત થઈ. પછી સ્વાગત પ્રમુખશ્રી બબ્બલાઈ જીવાલાલએ પોતાનું લાષણ વાંચી સંભળાવ્યું. એમાં બલોલનો ઇતિહાસ વર્ણવતાં એમણે જણાવ્યું કે—

“જુના વખતનાં કેટલાંક ચિહ્નો ઉપરથી જણાય છે કે, આ ગામની સ્થાપના આશરે ૧૦૦૦ વર્ષ ઉપરાંતની છે. અહીં આહિરોએ પ્રથમ વસાહત કરેલી. ત્યાર પછી મુસલમાન રાજ્ય અમલમાં 'બલોલખાં' અને 'નથેખાં' એ નામનાં બે હાકેમો આવેલા તેમણે પોતાનાં નામ ઉપરથી પહેલાંએ આ ગામનું નામ 'બલોલ' રાખ્યું, અને બીજાંએ અહીંથી એક માઇલ દૂર 'નથાવડી' નામે ગામ વસાવ્યું. તેમાં 'નથાવડી' આજે ઉજ્જડ થઈ ગયું છે પણ તેનાં ચિહ્નો તરીકે એક કુવા અને તળાવ મોજુદ છે. બલોલમાં આહિરોના વખતમાં બંધાવેલો 'મંદીરો' નામે એક મોટો કુવા મોજુદ છે. તેની બંધણી જોવાથી અને સતીઓના પાળાઆ તથા જુના લેખો જોવાથી આ ગામ પ્રાચીન હોવાની ખાત્રી થાય છે. પહેલાં અહીં રજપૂતોની અને ઠાકરજાઓની વસ્તી ઘણી હોવાનું 'ગોહિલવાડ' 'ઠાકરજાવાસ' વગેરે માઠોનાં નામ ઉપરથી જણાય છે. હાલમાં તેમની જુજ વસ્તી રહી છે.

વખતના વહેવા સાથે અહીંયાં પાટીદારો આવીને વસેલા, તે 'રાવત' ના નામથી ઓળખાય છે. ત્યાર પછી ૪૦૦ વર્ષે 'અમરતીઆ' સાખનાં પાટીદારોને ધર આવીને વસેલાં જેમનાં હાલ ૪૦૦ જેટલાં ધર હયાત છે. આ પાટીદારો ગામનો કારભાર પોતે કરતા ને દુસ્મનોને મહાત પણ કરતા, તેની લોકવાણી સાખ પૂરે છે.

આ ગામ આગળ ઉપર વેપાર ઉદ્યોગમાં ઉચ્ચ સ્થિતિ ભોગવતું હતું. સંવત ૧૮૪૬ માં વીરમગામ લાઇનમાં જેઠાણા સ્ટેશન થવાથી અહીંનો વેપાર ભાગી પડ્યો. આ ગામ

“શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારની હકુમતમાં સરહદ પર આવેલું છે. આજી, બાજી, ત્રણે તરફ મહીકાંકા એજન્સીનો ભાગ છે.”

છેવટે પ્રજાવત્સલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે આદરેલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રતાપે ધરઆંગણે પધારેલી જ્ઞાનગંગાને અપનાવવાથી ગયેલી કીર્તિ પુનઃ પ્રાપ્ત થઈ શકશે એવી શુભાશા પ્રદર્શિત કરી પ્રૌદેસર સાહેબને પ્રમુખાસન અદ્યત્ન કરવાની વિનંતિ કરી. તેને માન આપી પ્રૌદેસર સાહેબ પ્રમુખાસન પર બિરાજમાન થતા બહારગામના ગૃહસ્થોના સંદેશ વાંચી સંદેશાવ્યા. તેમાં મુખ્યત્વે વસોથી મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબનો હોષ એમાં લખ્યું હતું કે, “મારા મિત્ર પ્રો. સ્વામીનારાયણ જેવા વિદ્વાન કતવ્યપરાયણ, સેવાસાવી, અને સાતિહિત-ચિંતકર્તા શુભ હસ્તે તમારું મકાન ખુલ્લું મુકાવે છે એથી, અને તેમની હાજરીથી અને પ્રેરણાથી તમે સુંદર પ્રગતિ કરી શકશો એમ હું માનું છું. આમ પુસ્તકાલયોમાં અમરેલી પ્રાંતમાં ચલાલા જેમ અગ્રપદ ભોગવે છે, તેમ બલોલ વડોદરા રાજ્યમાં પ્રથમ સ્થાન ન લે તો પણ મહેસાણા પ્રાંતમાં પ્રગતિમાન પુસ્તકાલય તરીકે પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરે એવી મારી શુભેચ્છા છે.”

સંદેશ વાચન પૂરું થતાં, સાં પુસ્તકાલયના મંત્રીશ્રી મગનભાઈએ મંત્રી તરીકેનું નિવેદન રાંચી સંભળાવ્યું, જેનો સાર ભાગ નીચે પ્રમાણે:—

આ પુસ્તકાલય સ્થપાયું શિક્ષકોના ઉત્સાહથી તા. ૧૫-૧૧-૧૯૧૩ ના રોજ ‘મિત્ર મંડળ પુસ્તકાલય’ ના નામથી. શિક્ષકો પોતાના હુંક પગારમાંથી થોડી થોડી રકમ આપી બજેટ બનાવતા હતા. આ રીતે સને ૧૯૩૦ સુધી પુસ્તકાલય શાળામાં રહ્યું. પણ તે પછી વાચનનો પ્રચાર વધારવાની શુભ નેમથી ગામના જીવાનોએ જવાબદારી પોતાને માથે રાખી ખાતાની પરવાનગી તા. ૧૫-૧-૩૧ ના રોજ ગામ વચ્ચે ભાડાના મકાનમાં ખસેડી લઈ ગયા. એ વખતે પુસ્તકોની સંખ્યા ૬૦૭, વાંચકોની સંખ્યા ૪૯૪, અને વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા ૧૫૯૪ જેટલી હતી. કાયમકુંડ રૂ. ૪૨-૧-૮ હતું તથા બીજી ચાપણ રૂ. ૩૨-૬-૦ હતી. ડેડસ્ટોક સામાનમાં કબાટ નં. ૨ હતાં. સુવાન વર્ગે પુસ્તકાલય મેળાળા લીધા પછી ધોરણસર બવસથાપક મંડળ નીચું ને વાચનનો પ્રચાર વધારવા પ્રયત્નો શરૂ કર્યા. પરિણામે આજે કુલ પુસ્તકો ૧૨૨૦ થયાં છે અને વાચકોની સંખ્યા વધીને ૧૦૦૬ ની, તથા વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા ૯૫૮૭ જેટલી થઈ છે. કાયમકુંડ વધીને આજે રૂ. ૧૦૦૦) ઉપરાંત છે, તેમજ ડેડસ્ટોકની મિલકત રૂ. ૨૭૪ ની છે.

આજે આખા રાજ્યનાં આમ પુસ્તકાલયોમાં ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ આ પુસ્તકાલયનું સ્થાન નીચે મુજબ છે:—

પુસ્તકોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં:—રાજ્યમાં નંબર ૮૩ : પ્રાંતમાં ૧૭ અને મહાલમાં નંબર ૨ નો.

વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં:—રાજ્યમાં નંબર ૫ : પ્રાંતમાં નંબર ૧ : મહાલમાં નંબર ૧.

વાચકોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં:—રાજ્યમાં નંબર ૧૮ : પ્રાંતમાં નંબર ૬ : અને મહાલમાં નંબર ૧.

વાચનનો પ્રચાર વસ્તીના પ્રમાણમાં:—રાજ્યમાં નંબર ૪ : પ્રાંતમાં નંબર ૧ : મહાલમાં નંબર ૧.

આ રીતે વાચનનો પ્રચાર વધતાં, સારી સગવડવાળા સ્વતંત્ર મકાનની જરૂરીયાત ઉભી થઈ. એટલે કાર્યકર્તાઓએ સદ્ગૃહસ્થોના સહકારથી ગામમાં ફંડ રાફ કર્યું, અને જલોલના વતની રંગુનવાસી ઝવેરી મોહનલાલ અમુલપદાસને લખી જણાવતાં તેમણે ત્યાંથી મદદ ભેગી કરી રૂ. ૭૬૧) જેટલી મોટી રકમ મોકલી આપી કૃતાર્થ કર્યા; અને રૂ. ૩૨૫) નિયામિક ઉદ્ધરાણામાં મળ્યા.

આ રીતે નાની મોટી રકમો થઈને કુલ રૂ. ૧૭૧૫-૦ ની રકમ ભેગી થતાં, તેમાંથી રૂ. ૧૦૦૦) ઉપર પ્રાંત પંચાયત તથા સરકાર મદદ રૂ. ૨૦૦૦) મળતાં કુલ રૂ. ૩૦૦૦) નું આ નવોન મકાન તૈયાર કરાવવામાં આવ્યું છે. આજે પુસ્તકાલયનો સારો લાભ લેવાઈ રહ્યો છે, પણ પુસ્તકોનું પ્રમાણ હજી વધવાની જરૂર છે.

હેવટે પુસ્તકો, કપડો, તથા કાચમફંડ વધારવાની જરૂર જણાવી મંત્રીએ પોતાનું નિવેદન પૂરું કર્યાબાદ પ્રમુખસ્થાનેથી શ્રી. પ્રોફેસરે ફુંકું ભાષણ કરી જલોલને માટે આશીર્વાદ રૂપ વચનો સંભળાવ્યાં. પુસ્તકાલયને જેમ અને તેમ પ્રધાનપદ આપી મહેસાણા પ્રાંતમાં જલોલ અગ્ર ભાગ ભજવે, તેની મહત્તા વધે એવી આશા પ્રગટ કરી, સાથે સાથે ગામના રહેવાસીઓની અંદર અંદરની તકરારોથી ગામને થતું નુકશાન સમજાવી આવી અરસપરસની વિરોધી ટોળાઓ ગામની કાંઈ સારી બાબતમાં એકત્ર થઈને, સારું કામ કરી ગામને વધુ યશ અપાવે એમ ભારપૂર્વક સમજાવ્યું. આજે જલોલની થયેલી પ્રગતિ બાબત—કન્યાશાળા, પુસ્તકાલય, નિશાળ, જે ઠેકાણે પૂરું પાણી પણ મુશ્કેલીથી મેળવી શકતા હતા તેને બદલે આજે સારા પાણીના કુવાઓ વિ. માટે ઘણી ખુશી બતાવી. તેમણે પોતાના વિચાર સ્પષ્ટ કરતાં કહ્યું કે “પૈસાદારથી ઉત્પન્ન થયેલું મકાન યા તો બીજી કાંઈ મંસ્થા જોલતાં જેટલો આનંદ થાય, તેના કરતાં મને કરોડ ઘણો વધારે આનંદ આજે આ શુભ કાર્ય કરતાં થાય છે. કારણ કે ગામની મહેનતથી અને પાછ પાઈ કરીને ભેગી કરેલી રકમમાંથી જ આ મકાન આપણને આજે પ્રાપ્ત થયું છે.” હેવટે “જલોલ એક એવા રાજ્યની હકુમત નીચે છે કે તેને ગર્વ લેવો બેઠકાએ. તેના રાજા એક વિદ્વાન, પ્રજાસેવક અને પ્રજાની હરેક પ્રગતિને સાંચ આપે એવા છે, તે એનાં મહા સદ્ગુણ છે.”

ભાષણ પૂરું થતાં, કડી સર્વવિદ્યાલય હાઈસ્કૂલના વિદ્યાર્થી બેન્ડના મધુર સ્વર સાથે પ્રમુખશ્રીએ ચાંદીનું તાળું જોલી પુસ્તકાલય ખુલ્લું મુકાયેલું જાહેર કરી, ચાંદીનું તાળું પુસ્તકાલયને ભેટ આપ્યું હતું.

ત્યારબાદ સૌ. શરદાબહેને પ્રવચન કરતાં ભેગી થયેલી બહેનોની મોટી હાજરીથી આનંદ પ્રગટ કર્યો હતો અને વાચનથી થતા ફાયદા, બાળકોને આપેલું નીચું સ્થાન અને

ખોરાક, તથા સુવાવડમાં ગલીચી વગેરેથી થતી અગરડો સમજાવી તેનાથી દૂર રહેવા બહેનોને ખાસ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરી હતી. શ્રી. સુમન્તલાલએ પણ પોતાની આશિષ આપતાં “ દિવસે દિવસે બોલોલ પ્રગતિની પાંખ પર બેસી પોતાનો આદર્શ વધારે પ્રમાણમાં ચિદ કરે” એવી ઇચ્છા પ્રગટ કરી હતી. ત્યારપછી યમુબે ઉપસદ્દારમાં પુસ્તકાલયના કામમાં અમલગાજ બજવનાર અને તનમનથી સેવા અર્પનાર સા. પુ. ના મંત્રીશ્રી મગનલાલ બાજીદાસની તેમજ અન્ય સર્વ લાઇઓનો મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી હતી.

હેવટે, ગામ તરફથી પ્રમુખશ્રીનો તથા બહારગામથી પોતાના અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપી પધારેલા મહેમાનોનો આભાર મનાયો ને મીઠા શુભ શાળાના વિદ્યાર્થીઓએ પોતાના સંવાદ ભજવી સભાજનોનાં મન રંજન કર્યાં. અંતે બાળાઓના ગરબા વગેરેનો કાર્યક્રમ પૂરો થતાં રાજગીત ગવાઇ સભા વિસર્જન થઇ.

આ પ્રસંગે બોલોલના પણ હાલ રંગુન વસતા ઝવેરી મોહનલાલ અમૂલ્યપદ્મસે વિદ્યાર્થીઓને તથા બાળાઓને એક એક પિતૃતના પ્યાલાની ભેટ કરી હતી.

રાત્રે રહેલા કેટલાક મહેમાનો સમક્ષ ભજનમંડળીએ ભજન, રાસ, તથા શ્રીઓએ ગરબા વગેરે ગાયા હતા. આ રીતે આખા ગામમાં તે દિવસે આનંદ આનંદ વર્તાયો હતો.

અં થ ને

(બુજંગા છંદ)

અહા પુસ્તકોનો ખુબી શી અગમ્ય,
વહે છે સરિતા જ્યહાં જ્ઞાન ઢેરી;
વળી રમ્ય ભંડાર કુબેરનો - એ,
નકી અંધ સૌથી મહારત્ન દીસે. ૧

સુધી આજ અંધાર ઘેરી શુદ્ધામાં,
પડ્યો તો, પ્રભા નિર્મળી ભાસ થાતાં;
નિહાળ્યું; અહા! જ્ઞાન શું પુસ્તકોમાં
પ્રકાશે? નકી પુસ્તકો રત્ન મોઘાં. ૨

ધ્યુ' જ્ઞાન ને હું શુદ્ધાને દ્રશ્યવી,
ઉડ્યો પિંજરાથી ગયો અંધ પાસે;
લઈ હાથ અંધો ઉકેલી નિહાળ્યું,
ત્યહાં પાન પાને અહા! દિવ્ય રત્નો ૩

જગે જ્ઞાન રૂપી સરિતા વહાવી,
બતાવ્યું મુશોમિત ચૈતન્ય વાણું;
મને અંધ એ રોતથી જ્ઞાન ઢેરી,
સદા આપજે તું મહા ચીનગારી. ૪

રાજગદ,
(રેવાઈયા)

}

વિદ્યાર્થી અકબરશા સીદીશા દીવાન.

પર્વણી અહેવાલ

[ગતાંકના પૃ : ૨૩૨ થી આશુ]

કાવીઠા તા. સંખેડા :—તા. ૧૫-૨-૩૭ ના રોજ પર્વણી ઉજવવા શાળાના શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ તથા ગામના ગૃહસ્થોની સભા થઇ. તેમાં પુસ્તકાલયના હિતના ઠરાવો પસાર થયા તથા “ એક પછુ માણસ અસણુ ન રહેવું જોઇએ ”: શીર્ષક મહારાજ સાહેબના એ વચનની સાર્થકતા સંબંધમાં રસમય વાત્સલાટ થઇ.

પંતરા તા. સંખેડા :—સભા ભરી મંત્રીએ વાચનથી ચતા કાયદા સમજાવ્યા.

કસુખીઆ તા. સંખેડા :—સવારે સરખસ નીકળ્યું, બપોરે ૩ વાગે સભા મળી તેમાં મંત્રીએ છેલ્લાં ૧૦ વર્ષનો પુસ્તકાલયનો ઇતિહાસ કઠી સંમળાવ્યો તથા ભાવિ પ્રગતિનું દિશાસૂચન કર્યું. સાકર વહેંચાઇ. પુસ્તકાલયના નિભાવ માટે વિનંતિના જવાબમાં રૂ. ૨૬) મળ્યા.

અલ્હાદપુર તા. સંખેડા :—પર્વણી ઉજવી તે પ્રસંગે નિભાવ રૂંડ માટે કોશિષ થઇ, પણ તે ખરાબ વર્ષના કારણે ખર ન આવી.

સૂર્યા તા. સંખેડા :—ઉપર પ્રમાણે.

બાડેલી તા. સંખેડા :—સવારમાં વિદ્યાર્થીઓનું સરખસ ગામના મહોલ્લે મહોલ્લે ફરી વળ્યું. સાંજે રમતગમતનો કાર્યક્રમ યોજાયો.

તાંદલજ તા. સંખેડા :—સવારમાં સામુદાયિક પ્રાર્થના, બપોરે સૃષ્ટિ નિરીક્ષણ તથા સાંજે સામાન્ય સભા ને રમત ગમતનો કાર્યક્રમ.

ભાટપુર તા. સંખેડા :—ગામ લોકોને ભેગા કરી પુસ્તકાલય સંબંધી વિવેચન કરવામાં આવ્યું.

લટોડ તા. સંખેડા :—સવારે બાળકો તથા કન્યાઓનું સરખસ નીકળ્યું. રમત ગમતો તથા સ્કાઉટીંગના પ્રયોગો થયા. બાળોપયોગી પુસ્તકોનું વાચન કરાવાયું. સાંજે સામાન્ય સભા રખાઇ જેમાં પ્રસંગોચિત વિવેચનો થયાં. સ્કાઉટો દ્વારા શિક્ષિત બેનોને ઘેર બેઠાં પુસ્તકો પુરા પાડવાની યોજના વખાણપાત્ર લેખાઇ.

મોંઠણી તા. સંખેડા :—સવારે સરખસ ને ઇશ્વપ્રાર્થના. બપોરે રમતગમતો યોજાઇ. શિક્ષકો તરફથી સાકર વહેંચાઇ. સાંજે સ્કાઉટોની ડ્રીલ અને તે પછી સુરાચનથી બાળકોને ચતા કાયદા વિષે સમજૂત અપાઇ. રાત્રે મોટાંઓની સભામાં પુસ્તકાલયના આશુ

બજેટ તથા વાચનથી થતા લાભ વિષે પ્રસંગોચિત વિવેચનો થયાં, તથા શિક્ષિત બેનેને સ્કાલિટ મારફત ધેર બેઠાં પુસ્તકો પહોંચતા કરવાની યોજના શરૂ કરવાની જાહેરાત થઈ.

ફાફ્ટ તા. સંખેડા :—વિદ્યાર્થીઓ પાસે ઇશપ્રાર્થના કરાવી તેમની સમક્ષ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અને સુવાચનના કાર્યદા વિષે વિવેચન કરી પુસ્તકાલયનો લાભ લેવા સમજૂતી આપાઈ. સાંજે રમત ગમતનો કાર્યક્રમ યોજાયો.

રાજનગર તા. સંખેડા :—સવારે ઇશસ્તુતિ, શ્રીમંતનાં યશોમાન, તથા પ્રસંગે-ચિત વિવેચન થયાં. સાંજે રમતગમતો યોજાઈ.

વડેલી તા. સંખેડા :—હિપર પ્રમાણે.

ચાલુસ્મા મહાલનાં નીચેનાં સ્થળોએ મહાલ મંડળના કરાવ આધારે શ્રીમંત મહાગળ સાહેબનાં વાઠ દિવસે તા. ૨-૪-૩૭ ના રોજ પર્વણી ઉત્સવ ઉજવાયો હતો :—

મેરવાડા :—સવારે ઇશસ્તુતિ ને શ્રીમંત પ્રચરિત કરતું બાળકોનું સરખસ ગામ બારમાં થયું. બપોરે વિદ્યાદાન માટે ઝોળી ફેરવાઈ જેમાં ૩. ૨) મળ્યા. ઓછોને ઘેરબેઠાં પુસ્તકો સ્કાલિટ દ્વારા પહોંચાડવાની યોજના કરાઈ, જેનો લાભ તે દિવસે ૧૦-૧૫ બેનેએ લીધો. સાંજે રા. પટેલ ચેલાભાઈ રણછોડદાસના પ્રમુખપદે સભા મળી જેમાં પ્રસંગોચિત વિવેચનો ઉપરાંત પુસ્તકાલય વિષયક સંવાદ-ગરબાનો કાર્યક્રમ યોજાયો. બાળકોને પતાસાં વહેંચાયાં.

જાખાના :—સવારે સરખસ : બપોરે વિદ્યાદાન માટેની ફેરણીમાં ૩. ૪-૧૫-૦ મળ્યા. સાંજે જાહેર સભા મળી, જેમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક પ્રસંગોચિત વિવેચનો થયાં.

ધીણાજ :—સવારે વિદ્યાદાનની ઝોળી ફેરવાઈ જેમાં ૩. ૧૪) મળ્યા. સાંજે શાળાના આગણીમાં જાહેર સભા ડા. અંબાલાલભાઈના અધ્યક્ષ સ્થાને મળી, જેમાં ઇશસ્તુતિ, શ્રીમંતપ્રચરિત ઉપરાંત સંગીત, સંભાષણો થયાં. બાળકોને પતાસાં વહેંચાયાં.

વસાઈ :—સવારે ધનપતાકા સાથે સરખસ મહોદ્દને મહોદ્દને ફરી વળ્યું. બપોરે વિદ્યાદાન માટેની ફેરણીમાં ૩. ૫-૧૨-૦ મળ્યા. સાંજે જાહેર સભા શાળાના મકાનમાં ભરાઈ, જેમાં પ્રસંગોચિત વિવેચનો થયાં. વિદ્યાદાનમાં મળેલી રકમમાંથી બાળકોને મીઠાઈ તથા ચેને વહેંચવામાં આવી.

ગાંધી :—શાળાના મકાનમાં જાહેર મેળાવડો થયો. —શ્રીમંતની પુષ્પદાર વિભૂષિત તસ્વીરને વાજતેગાજતે ગામમાં ફેરવી. વિધિસર પૂજન કરાવ્યું. રાત્રે દેવમંદિરોએ રાશની કરાઈ. સરખસ વખતે ૩. ૧૫) મળ્યા. તેમાંથી ૩. ૬)ની મીઠાઈ બાળકોને વહેંચાઈ ને બાકીના ૩. ૯) પુસ્તકાલય ખાતે જમા રહ્યા.

મોટપ :—સવારે સરખસ : બપોરે વિદ્યાદાનની ફેરણીમાં ૩. ૧૦)નો ખરડો થયો. જેનો ઉપયોગ પુસ્તકાલય ખાતે થયો. સાંજે જાહેર મેળાવડો ભરાયો. બાળકોને પતાસાં વહેંચાયાં.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમિયાન નીચેનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી પ્રચાર, વ્યવસ્થા તથા વર્ગીકરણની કામગીરી બનતી છે:—

૧. સંખેડ મહાલ માનદ પ્રચારક રા. જેસંગભાઈ ગરબંડભાઈ પટેલ :
ડીસેમ્બર '૩૬ થી ફેબ્રુઆરી ૩૭ સુધીમાં:—(૧) ગરડા (૨) માલપુર અપાયલી સમજૂત પ્રમાણે
વર્ગીકરણ કરી નાખવાની જરૂર (૩) ખુતવાડ (વર્ગીકરણ કરી નાખો) (૪) ભાટપુર (૫)
કચ્છીયા (૬) લાછરસ (૭) દીંગા (૮) પરવટા.

૨. મહેસાણા પ્રાંત પ્રચારક રા. ખેડીદાસ હડીસિંગ ખારોટ: તા. ૨૩-૧-૩૭
થી ૧૨-૩-૩૭ સુધીમાં:—કલોલ મહાલનાં (૧) પાનસર (૩૫૨ આપેલી સમજૂત પ્રમાણે
જ. ર. નવીન બનાવી લેવાની જરૂર) (૨) ઇમંડ (વિષયવારી નામવારી રજીસ્ટરો બનાવી જણાવો)
(૩) કલોલ (વર્ગીકરણ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ થઈ ગયું છે: સત્ય !) (૪) ઓળા (૫) છત્રાલ
(ખૂટતાં પુસ્તકોની તપાસ થવાની જરૂર: વર્ગીકરણ ૩૫૨ તૈયાર કરી દીધું) (૬) ખીલેશ્વર-
પુરા (૭) ધમામણ (વિષયવારી પત્રક બનાવી લેવાની જરૂર) (૮) કોકા (૩૫૩માં સમજૂતિ
પ્રા. વિષયવારી નામવારી તૈયાર કરી આ તરફ જણાવવું) (૯) ભાદોલ (વર્ગીકરણનું કામ
૩૫૩માં પૂરું કરી દીધું) (૧૦) રૂપાલ (૧૧) ઉનાઢિ (ત્રણે રજીસ્ટરો ભલામણ પ્રમાણે નવીન
બનાવી લેવા) (૧૨) આળવા (વિષયવારી નામવારી બનાવી દઈ જણાવવું) (૧૩) લોખોદરા
(વર્ગીકરણ ?) (૧૪) નાદરી (વાચનાલયને પુ. મા ફેરવવા પ્રયાસ થવાની જરૂર) (૧૫) શેભા-
સણ (લખી દીધેલી સંઘા પરથી સમજૂતિ પ્રમાણે વિષયવાગે નામવારી કરી દઈ જણાવવું)
(૧૬) વાઘોમણ (સદર) (૧૭) જામળા (વિષયવારી નામવારી તૈયાર થઈ ગયે અને જણાવો)
(૧૮) વેડા (૧૯) ખોરજ ડાબી (ખૂટતાં પુસ્તકોના તુમારનો નિકાલ થવાની જરૂર: વર્ગી-
કરણ પૂરું કરી નાખવું) (૨૦) પંચિયડ (વપવવારી વગર વર્ગીકરણ અધુરું જે: નવા કંબોટની
અગત્ય) (૨૧) સોળા (વિષયવારી નામવારી તૈયાર થઈ જવાની જરૂર: શિક્ષકોનો ઉપયોગ
થવાની અગત્ય) (૨૨) નારદીપુર (૩૫૩ ભલામણ પ્રમાણે ત્રણે રજીસ્ટરો નવેસર થવાની જરૂર).

કડી મહાલનાં: (૨૩) ઝુઝામણ (વિષયવારી વગર અધુરું) (૨૪) ડાંગરવા
(વર્ગીકરણ કેમ નથી થયું ?) (૨૫) ધુમાસણ (સદર) (૨૬) વડુ (શિક્ષકોનો ઉપયોગ
થવાની જરૂર: વિષયવારી નામવારી કરી નાખવાં) (૨૭) કરજમણ (સંઘા લખી દીધી.
વિષયવારી નામવારી કરી દઈ જણાવો: શિક્ષકોનો ઉપયોગ કરો) (૨૮) કૈવલ (સદર) (૨૯)
આનંદપુરા (વાચનાલય છે તેને પુ. મા ફેરવવા સમજૂતી કરી).

(૨૯) ખાલીમણ તા. પાટણ (શિક્ષક બાકીનાં પુસ્તકો પર લખાવી દો) (૩૦)
રવિજી તા. કલોલ (નામવારી વિષયવારી ?) (૩૧) કોલવાડા (ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિકાલ
તાપીદે થઈ જવાની જરૂર) (૩૨) વાવોલ (વર્ગીકરણ ૩૫૨ કરી દીધું) (૩૩) કુડાસણ
(સંઘા લખી દીધી: વિષયવારી નામવારીની સમજૂતિ આપી) (૩૪) રોરથા (વર્ગીકરણ

હજી કેમ બાકી ?) (૩૫) સૈજ (વિપવવારી ચવાની જરૂર) (૩૬) ટીટાડા (વિપવવારી નામવારી તૈયાર થયે જણાવો) (૩૭) મોટી આદરજ (સંગા લખી દીધી : ખીજ બે પત્ર-કોનાં ફોર્મ મંગાવી તૈયાર કરી દેવાં).

૩, વિસનગર મહાલ માનદ ચચારક રા. ઉમિયાશંકર લ. દવે : નવેમ્બર '૩૬ થી ફેબ્રુઆરી '૩૭ મુધીમાં :—(૧) દેશુપ (૨) સાવુસણા (૩) ગુન્ન (વર્ગીકરણની રીત સમજાવી) (૪) ગણેશપુરા (૫) વિસનગર (ગ્રંથપાલ સંમેલન બધું) (૬) ભાલક (૭) પાલડી (વર્ગીકરણ અધુરું હતું તે પુરું કરી આપું) (૮) કુવામણા (વર્ગીકરણ કામની સમજ આપી) (૯) ઘાઘરેટ (૧૦) ગોહવા (આર્યાપત્રિકાઓના ઢગલાના નિકાલ માટે ખાતા મારફત તજવીજ કરવાની સલાહ) (૧૧) કડા (વર્ગીકરણ કયાં વગર કેમ જ ચાલે ?) (૧૨) લાજડી (પુસ્તકોને પટ્ટીઓ લગાવવાની તથા વર્ગીકરણ કરી નાખવાની જરૂર.) (૧૩) દડી-આળ (રોત્રે ગામસોજોનો ઘથરો જમાવી તેની આગળ મંત્રો 'અમરચરિત્ર', 'રામાયણ', 'મહાભારત' નું વાચન કરે છે : સુત્ય ।)

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

તા. ૧-૧૨-૩૬ થી તા. ૩૧-૩-૩૭ મુધીમાં નવીન દાખલ થયેલા સલાસદોની યાદી.

(અનુસંધાન દિસેમ્બર '૩૬ ના અંક થાન ઉપર થી)

સલાસદ નંબર	નામ	ગામ	ચેર સંખ્યા
૪૮૯	સા. પુ. નડોદ તા. નવસારી	નડોદ	૧
૪૯૦	સા. પુ. વેડા તા. કલોલ	વેડા	૧૦
૪૯૧	સા. પુ. વાંકીઆ તા. ખાંભા	વાંકીઆ	૧
૪૯૨	સા. પુ. સોળ તા. કલોલ	સોળ	૧૦
૪૯૩	સા. પુ. સીલવાઇ તા. પેટલાદ	સીલવાઇ	૧
૪૯૪	સા. પુ. શેખડી તા. પેટલાદ	શેખડી	૧

વડોદરા ૨
તા. ૧-૪-૩૭ ૧

આચાર્યભાઈ ખુ. ખેલ
મંત્રી.

ઈનામ જીતનારાંઓને

શિષ્ટવાચનની ૧૧ મી પરીક્ષામાં ઇનામને પાત્ર કરેલાં ત્રીએનાં ભાષણોનો એ હજી પોતાનાં ઇનામ મંગાવી લીધાં નથી. તો તેમનું ઇનામ ક્યાં ને કેવી રીતે મોકલી આપવું તે જેમ અને તેમ જલદી તેમણે રાત્ર્ય પુઠ મંડળના મંત્રીને લખી જણાવવું. હાલનું શિરનામું પોસ્ટના સ્થળ સાથે ચોક્કસ જણાવવું. જે તે સ્થળના મંત્રીભાષને પોતાને ત્યાંના જે તે ભાષણેનું આ આખતમાં લક્ષ ખેંચવા વિનંતિ છે.

૧	રામશંકર ગોપાળજી વ્યાસ,	ગોખરવા	૨-૦-૦
૨	ઉમેદભાઈ મોતીભાઈ પટેલ, (મ. શાળાધિકારી) ડબોઈ		૧-૦-૦
૩	ભાઈલાલભાઈ બાવાજી પટેલ,	બામણુગામ	૧-૦-૦
૪	મૂળચંદ હરિવલ્લભદાસ શાહ,	સિહોલ	૧-૦-૦
૫	શંકરલાલાલ રાજસંગદાસ પટેલ,	ચાણુસ્મા	૧-૦-૦
૬	બળવંતરામ મણિશંકર,	હુવારા	૦-૮-૦
૭	રમણલાલ મ. પટેલ,	લીંબાડ	૦-૮-૦
૮	કેશવજી વીરજી મહેતા,	સરસીયા	૦-૮-૦
૯	દુળસીભાઈ કાળીદાસ પટેલ,	જલસણુ	૦-૮-૦
૧૦	લીલાવતી બહેન નાયાલાલ ત્રિવેદી,	સિહોલ	૧-૦-૦
૧૧	મગનલાલ પુરપોતમ ઓઝા,	વડોદરા	૦-૮-૦
૧૨	મણિલાલ શંકરલાલ ઉપાધ્યાય,	શેખડી	૦-૮-૦
૧૩	જદુરામ અંબારામ ભટ્ટ,	મણુદેવી	૦-૮-૦
૧૪	ડાહ્યાભાઈ સોમાભાઈ પટેલ,	જીતોડા	૦-૮-૦
૧૫	તનમુખલાલ જગજીવનદાસ ધ્રુવ,	કાવીકા	૧-૦-૦
૧૬	વૃજલાલ દયારામ મહેતા,	ભલગામ	૦-૮-૦
૧૭	ચુલુવંતરામ ગજનન જોશી,	વ્યારા	૦-૮-૦
૧૮	કાશીભાઈ રામજીભાઈ પટેલ,	સરીયદ	૦-૮-૦
૧૯	બેચરભાઈ મથુરભાઈ પટેલ,	કડી	૧-૦-૦
૨૦	જીવણલાલ કૃપાશંકર પંડ્યા,	બામણુગામ	૧-૦-૦
૨૧	મેનાબેન જગનલાલ પટેલ,	ચાણુસ્મા	૧-૦-૦

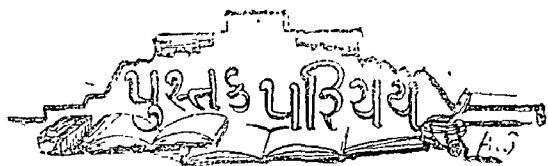
કે. ભાઠિકાસેની ગલી,
રાવપુરા, વડોદરા
તા. ૧૦-૪-૩૭

}

ના. નં. ચોડસી
સહમંત્રી,
વડોદરા રાત્ર્ય પુઠ મંડળ

નવીન કાલ

અ. નં.	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ હકીકત.
૧	અભિનવ સંગીત	દિવાન, મનસુખ- લાલ અનુપરામ	એન. એમ. ટેક્કરની કું. ૧૪૦, પ્રિ-એસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ	૧-૪-૦	
૨	આદિતે મદા	જોશી, આ. સુ. (અનુવાદક)	ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત	૨-૮-૦	ગાંડીવ કુમાર- માળા ૮
૩	આનંદ બત્રીસી	ખંધડીઆ, જ. દુ	૧ હીલાલ હ. શાહ. ૨૪૫૬, હાદ અમદા	૧ ૩. ૬ા. ૧૧ ૩. ૫ા	ગૃંદલક્ષ્મી મં. મા. વ. ૨ પુ. ૩
૪	હીટેકટીવ દેવેન્દ્ર	કર્ણિક. માધવગવ ભારકરરાવ	નં. ૨ પ્રમાણે	૨-૮-૦	હુપી પોલીસ મંથમાળા પુ. ૧૬
૫	પુણ્યકથા	કવિ, નાનાલાલ દ.	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ	૧-૨૨-૦	પ્રેમભક્તિ મંથમાળા
૬	બકોર પટેલની પાંચમી વાતો	વ્યાસ, હરિપ્રસાદ	ગાંડીવ સા. મં. સુરત	૦-૫-૦	ગાંડીવ આલોહા- માળા ૪ પુ. ૧૨
૭	શારીરિક - માનસિક તંદુરસ્તી તથા આધ્યા- ત્મિક રીતે સારવાર	અંગ્રેજિયા, નિ- શંકર ગણેશજી (અનુ.)	અંગ્રેજિયા ૨. ગ માંગરાળ, કાદિ.)	૧-૪-૦	
૮	સંતતિ નિયમનના ઉપાય	...	સંતતિ નિયમન મંથ, પૂના	૧-૪-૦	
૯	લોહીનાં આંસુ	ત્રિપાઠી, ધ. હી.	જીવણલાલ અ. મહેતા, અમદાવાદ	૧-૮-૦	જાનવર્ધક પુ. મા. પુ. ૮૩
૧૦	સ્વાર્ણ	ભદ્રકુમાર, યાજ્ઞિક	નવયુગ પુ. ભંડાર રાજકોટ	૦૧૧૩. ૬ા. ૧ ૩. ૫ા.	લીલાવતી મં. મા. વ. ૫ પુ. ૪
૧૧	રંગદેવનો દુર્ગ (પૂર્વાર્ધ)	જોશી, પ્રાણશંકર સોમેશ્વર	પુ. મં. ૨. કાર્યાલય અમદાવાદ	૨-૦-૦	ગુજર મં. મા. પુ ૪૫
૧૨	" (ઉત્તરાર્ધ)	"	"	૩-૦-૦	" પુ. ૫૫

૧. સુવર્ણ રજ :—લેખક, રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ; સંગ્રાહિકા, સૌ. શ્રીમતી-
બાલા મજમુદાર; પ્રકાશક, આર. આર. શેઠની કુંપની, કેશવબાગ, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબાઈ, નં. ૨;
કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૭૫-૨૫૮; પાકું આરજાદનવાળું પૂઠું (સોનેરી); મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

સાક્ષર શ્રીયુત્તમ રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈની કૃતિઓમાંથી ખાસ યાદ રાખવાલાયક
વચનામૃતો સૌ. શ્રીમતીબાલા મજમુદારે એકઠાં કરી તેના સાંકળિયામાં જણાવ્યા પ્રમાણે
વિષયની નામચારી પ્રમાણે ગોઠવી આ સંગ્રહ તૈયાર કર્યો છે. ખાસ કરીને એમની પંદર
કૃતિઓ (જુઓ ઉદ્દેશ પાન ૮) માંથી ચૂંટી કાઢી કર્તાની માનસસૃષ્ટિનું કંઈક નિદર્શન
આમાં કરવામાં આવ્યું છે. પુસ્તક ગુજરાતી ભાષામાં નવીન ભાત પાડે છે. અંગ્રેજીમાં
આવાં પુસ્તકો છે, પરંતુ ગુજરાતીમાં તો નવલકથામાંથી તારવી કાઢેલાં વચનામૃતો આ પહેલી જ
વાર પ્રગટ થાય છે. પુસ્તક ઉપયોગી છે; કારણકે એનાં કેટલાંક અનુભવ સત્યો, કેટલાંક જીવન
સત્યો વગેરે બહુ અભ્યાસપૂર્ણ દૃષ્ટિએ લખાયેલાં નજરે પડે છે. પુસ્તક સંગ્રહ કરવા લાયક છે.

૨. નાગકુમાર	} કર્તા, શ્રીમતી સુમતિ નાગરદાસ પટેલ	} પ્રકાશક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ.	
૩. મુખ્ય			}, નાગરદાસ ઇ. પટેલ
૪. મેનાવતી			}, " " " "

કાઉન ૧૬ પેજ, ૨૦૦ પાન સચિત્ર બોર્ડનું પૂઠું (દરેકનું); ૧૯૩૬ અને ૧૯૩૭;
પાન ૩૧, ૩૨ અને ૩૨ અનુક્રમે; કિંમત ત્રણ આના દરેકની.

બાલવિનોદ માળા ૨૩, ૨૪ અને ૨૫ માં પુસ્તક તરીકે આ પુસ્તકો બાલકો માટે
લખાયાં છે. ખીજા તથા ચોથા અંકવાળાં પુસ્તકોમાં આજકાલે હેશિહેશિ વાંચે એવી વાર્તાઓ
છે; ત્યારે ત્રીજા અંકવાળા પુસ્તકમાં બાળકોને રસ પડે એવી ભાષા અને શૈલીમાં મુંબઈ નગરીનું
વર્ણન છે. એ પુસ્તકમાં ચિત્રો પણ હીક છે. મુંબાઈમાં શું શું જોવાનું છે, એની આસ-
પાસ ક્યાં પરંચો છે, એના રસ્તા કેવા છે, શહેરમાં કેવી વ્યવસ્થા છે તથા આવા મોટા
શહેરમાં જવા આવવાનાં સાધનો તેમજ રમતગમતનાં સાધનો ક્યાં ક્યાં છે એ બહુ સરળ
ભાષામાં આપ્યું છે. બાળકોનું જ્ઞાન બહુ મદેલાઈથી આવાં પુસ્તકો દ્વારા ખીજવી શકાય.
બાલ પુસ્તકોલયો તો જરૂર ખગદે. પ્રાથમિક શાળાઓમાં આ પુસ્તકો ઉપયોગી થઈ પડશે.
ઉત્તેજનને પાત્ર છે. માત્ર અંધજીમાં પ્રકાશકે વધારે ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે. બાલકોનાં
પુસ્તકો બેચાર હાથમાં ફરતાં કાગળો કાગળ છૂટા થઈ જવા ન જોઈએ. આશા છે કે પ્રકાશક
ખીજ આરતિમાં આ બાબત ખાસ મળજી રાખશે.

ઉપર પ્રમાણે; મૂલ્ય ૮ આના; પાન ૭૭. ઉપરોક્ત ગ્રંથમાળાનો આ ત્રીજો અંક છે. ગીતાના અધ્યાય પરત્વે તેનો સરળ ભાષામાં દાખલા દલીલો સાથે સાર સમજાવી આધ્યાત્મિક દષ્ટિએ ગીતાનો અર્થ શો થઈ શકે એ કર્તાએ સહેલી સંસ્કારી ભાષામાં સમજાવ્યું છે. શ્લોકો લઈ લઈને દરેક અધ્યાયમાં આધ્યાત્મિક દષ્ટિએ શું સમજી શકાય તે કર્તાએ પ્રથમ સમજાવી લો. તિલક મહારાજના 'નિષ્કામ કર્મ યોગ' નો સિદ્ધાન્ત કેમ બંધાયેલો નથી તે કર્તાએ સમજાવવા પ્રયત્ન આદર્યો છે. અધ્યાત્મ વિદ્યા અધિકારાનુસાર જ ફળ આપે છે અને તે મેળવવા કયા સાધનોની જરૂર છે તે વગેરે અત્રે બહુ ઝીણવટથી પૂરવાર કર્યું છે. એઓ તિલક-મહારાજથી લિન્ક દષ્ટિબિંદુ શા આધારે ધરાવે છે તે એમણે આ પુસ્તકમાં સમજાવી પોતાનો મત પ્રતિપાદન કરવા બીકું ઝડપ્યું છે. અધ્યાત્મવિદ્યાના નિયામોને આ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ પડશે. આવા ગ્રંથો ઉત્તેજનને ખાસ પાત્ર છે.

૧૫. જીવન અને સાહિત્ય :—કર્તા, રમણલાલ દેસાઈ; પ્રકાશક, આર. આર. શેઠની કુંપની, કેશવપાલ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨; ૧૯૩૬, કાઉન ૧૬ પેજ; પાન ૩૨૮; સચિત્ર; પૂઠું પાકું; આગળ સહિત; ચિત્ર સંખ્યા ૨૨; મૂલ્ય રૂ. ૨.૮-૦.

વિરાટ ગ્રંથાવલિના આ પાંચમા પુસ્તકમાં સાક્ષર શ્રીયુત રમણલાલ દેસાઈએ પ્રસંગોપાત્ત આપેલાં વિવિધ વિષયો ઉપરનાં વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ થયો છે. જરૂરિયાત પ્રમાણે ચિત્રો પણ સ્પષ્ટતા માટે વિષય પરત્વે આપ્યાં છે. અનુક્રમશ્ચિકા જોતાં વ્યાખ્યાનો વિવિધ વિષયનાં વિવેચનાત્મક દષ્ટિથી આપ્યાનું જણાય છે. એમની દષ્ટિ કેટલી વિશાળ તથા ઝીણી છે તે આ સંગ્રહ ઉપરથી બરાબર સમજાય છે. હિંદુ-મુસ્લીમબંધ, વર્તમાન ગુજરાતી સાહિત્ય—તેનાં વલણો, સાહિત્ય દોષ, આપણે ગુજરાતી, પ્રેમાનંદ, નાનાલાલ, રણજીતરામ, નર્મદ, નાગરત્વનો પ્રતિનિધિ કવિ દયારામ, પંડિત નવલરામ વગેરે ઉપરનાં આ વ્યાખ્યાનો પ્રેરણાત્મક તેમજ મનનીય જણાશે. આવાં પ્રૌઢ વિચારનાં પુસ્તકો દરેક પુસ્તકાલયોમાં તેમજ સાહિત્યના રસિયાઓનાં મંદિરોમાં અવરય હોવાં જોઈએ. એમાંથી ધણું જોવા જણવાનું મળશે. દરેક જીવન પ્રસંગમાંથી હંસક્ષીર ન્યાયે શ્રી રમણલાલ કંઈ ને કંઈ વિશિષ્ટતા જોઈ શકે છે અને તે એમની લાક્ષણિક રસમય વાણીમાં કંટાળો ન આપે પરંતુ આકર્ષક લાગે એવી રીતે તેઓ આપે છે. પુસ્તક સંગ્રહવા લાયક છે જ. સાહિત્યના રસિયાઓ તો જરૂર વાંચે અને વંચાવે.

૧૬. રૂપરંગ, ૭૫૫, આકાર, બાંધણી વગેરે સુંદર છે. ગુજરાતી પુસ્તકોના આકર્ષક દેખાવો તથા મજાલુ બાંધણી પરત્વે આર. આર. શેઠની કુંપનીનો શ્રદ્ધા જોવા તેવો નથી. પુસ્તકોનો વાન જ ફેરવી નાખ્યો છે.

૧૬. ડોકિયું :—કર્તા, પ્રકાશક ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ; પ્રકાશક, 'ચાલો પલટીએ' ગ્રંથમાળા ૧૫, મહારાજ રોસાયટી અમદાવાદ; ૧૯૩૬; કાઉન ૧૬ પેજ, પૃ. ૧૭૨; કાચું સચિત્ર પૂકું; મૂલ્ય ૧૦ આના.

ઉપરોક્ત પુસ્તકમાળાના પ્રથમ વર્ષના ૩૧ પુસ્તક રૂપે પ્રગટ થયેલા આ પુસ્તકમાં

માનવ સમાજમાં ક્ષણે ક્ષણે નજરે પડતી અસમાનતા તરફ કર્તાએ આપણું ધ્યાન ખેંચીને દૂર કરવા પ્રેરણા કરી છે. ગરીબ માણસ તરફ સમાજની નિષ્કાળજી કેટલી બધી હોય છે તેમજ ધનિકો તેઓ તરફ કેટલા બેદરકાર તથા નિર્દય થઈ શકે છે તે આમાં જણાવ્યું છે. શ્રમજીવીઓ તરફ પરજીવીઓ કેટલા બેદરકાર હોય છે તે પણ આમાં જોઈ શકાય છે. બંધુપ્રેમ અને પત્ની-પ્રેમ હલકી કેમોમાં પણ કેટલો તીવ્ર હોય છે તે દેવુ, રૂપા, દેવી, મેઘો વગેરેનાં પાત્રો દ્વારા કર્તાએ અસરકારક રીતે આલેખ્યું છે. પુસ્તક વાંચતાં હૃદય દ્રવે છે અને બેકદર દુનિયા તરફ ધ્રુણા ઉત્પન્ન થાય છે. દરેકે આ પુસ્તક વાંચી તથા તેમાંથી સમજૂત લઈ એ અવગુણો આપણામાંથી દૂર થાય એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ પુસ્તકના વાચનથી શ્રમજીવીઓની દુર્દશાનો ખ્યાલ આવ્યા વગર રહેશે નહિ. પ્રાણી માત્ર ઉપર દયા અને દિલસોજીની ખાસ આવશ્યકતા આ પુસ્તક ઉપરથી સમજી શકાય એમ છે.

૧૭. ગુજરાતી સાહિત્ય-એમનું મનન અને વિવેચન:-લેખક તથા પ્રકાશક, રામચંદ્ર દામોદર શુક્લ, વકીલ, દાહોદ; સં. ૧૯૬૩; કાઉન ૧૬ પેજ: બોર્ડનું પૂઠું પાન ૩૦૮; મૂલ્ય રૂ-૨-૦-૦.

રા. રામચંદ્ર શુક્લે શરૂઆતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સને ૧૯૨૪થી ૧૯૩૬માં જુદાં જુદાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થએલા એમના વિવેચનાત્મક લેખોમાંથી ચૂંટણી કરી આ સંગ્રહ એમણે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. ગુજરાતી સાહિત્યના રસભોગીને આ પુસ્તક ધણું ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે. જુદા જુદા વર્તમાન લેખકોની કૃતિઓની અન્ય દેશોની કૃતિઓની વિવેચનાત્મક દૃષ્ટિએ એમણે તુલના કરી છે અને તેમની વિશિષ્ટતા દર્શાવી છે. જુદી જુદી દિશાઓથી આ વિવેચન કરવામાં આવેલું હોવાથી મનનીય અને આદરણીય છે. વકીલાતનો ધંધો કરતાં અવકાશ મેળવી રા. શુક્લે ગુજરાતી સાહિત્યની ધણી સારી સેવા બજાવી છે. પુસ્તક સંગ્રહવા લાયક છે. રા. શુક્લ અભ્યાસપૂર્ણ અને ઝીણવટથી દરેક વિષય ચર્ચ્યો છે. સંશોધકોને તથા ભાષાશાસ્ત્રીઓને તો અંધ ધણેજ આવકારદાયક થઈ પડશે.

રૂપરંગ ઢબજી બાધણી, કાગળ, છપાઈ વગેરે સાફ છે. માત્ર આખું પુસ્તક પાકા પૂઠાનું હોય તો વધારે ઇચ્છવાન્ન એ ખરું. આશા છે કે બીજી આવૃત્તિમાં આ સચના તરફ કર્તા ધ્યાન આપશેજ.

૧૮. ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્ય ભાગ ૧ લેા :—લેખક, નરસિંહરાવ ભોજાનાથ દોવેટીઆ; ભાષાંતર કર્તા, રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી; પ્રકાશક, શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા, ૩૬૫, વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ ૪; કદ ૮ પેજ, પાન ૨૪૫+૪૬+૪૮; બહુ બોર્ડનું પૂઠું.

મુંબઈ વિશ્વવિદ્યાલય તરફથી કેટલાક સમયથી ચાલુ થયેલી વિદ્વાન ભાષાશાસ્ત્ર વિષયક વ્યાખ્યાન માળાને અંગે સ્વ. સાક્ષરશ્રી નરસિંહરાવ પાસે ડિસેમ્બર ૧૯૧૫થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૬ સુધીમાં સાત વ્યાખ્યાનો અપાયાં હતાં. તે પૈકી વ્યાખ્યાનો ૧ થી ૪ નો સમાવેશ કરી આ પ્રથમ ભાગ બહાર પાડ્યો છે; બાકીનાં ત્રણ બીજા ભાગોમાં બહાર પડશે. શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાએ આ અંગ્રેજીમાં થએલાં ભાષણોનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરાવી

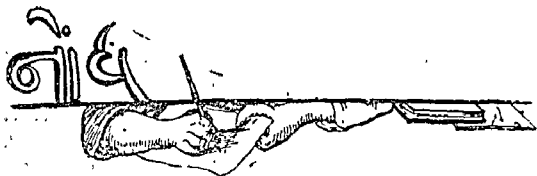
ગુજરાતી સાક્ષરો તેમજ ગુજરાતી ભાષાના હિમાયતીઓ તથા ભાષાશાસ્ત્રીઓ માટે પ્રસિદ્ધ કરી ગુજરાત આલમની ઘણી સારી સેવા બજાવી છે. સ્વ. શ્રી. નરસિંહરાવ પ્રખર ભાષા-શાસ્ત્રી હોવા ઉપરાંત કવિ તેમજ વિવેચક પણ હતા. એમનો અભ્યાસ પણ બહુ જાણીતો. ઉચ્ચાર તથા જોડણી માટે પણ એમનો એટલો જ આગ્રહ. પોતાના સિદ્ધાંતોને એ જરૂર વળગી રહેનારા. આ ભાષણો અન્ય ભાષાના ઇતિહાસો પ્રમાણે માર્ગદર્શક અને પ્રેરણાત્મક છે. 'આર ભાષણોની વિસ્તૃત અનુક્રમણિ ઉપરાંત, 'કોષ્ટક, પરિશિષ્ટ વગેરેથી આ પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વિશેષ વધારો થયો છે. આવું ગુજરાતી ભાષાના ઇતિહાસ ઉપર અજવાળું પાડતું પ્રકાશન 'હલુ સુધી જોવામાં આવ્યું નથી. ભાષાના ઉત્ક્રમણ પર અસર કરનાર ઉપાધિઓ, ગુજરાતના ઇતિહાસનું અવલોકન, વાગ્યાપારગત શક્તિઓ, ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ, ભાષાની ઉદ્ધાનિત સંબંધી વિસ્તારથી વિવેચન કરી છેવટે સૂચીઓ દ્વારા પરભાષાના શબ્દો, વ્યાખ્યાનોમાં જણાવેલા લેખકોની સૂચી. વગેરેથી ભાષાશાસ્ત્રીઓને તો આ પુસ્તક ઘણું જ ઉપયોગી છે. પુસ્તકાલયો-ખાસ કરી કરચા તથા મોટાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. રૂપરંગ, કાગળ, છપાઈ વગેરે પણ ઠીક છે. મુંબાઈની કાર્પસ ગુજરાતી સભાએ ગુજરાતી ભાષાની સેવા કરવાનું ફરી શરૂ કર્યું છે તે માટે ભાષા અંગ્રાહાલ જાની તથા તેના સંચાલકોને ખરેખર ધન્યવાદ થટે છે. બીજો ભાગ જલદી પ્રસિદ્ધ થાય એજ અશિદ્ધાપા.

૨૧. ડિરેક્ટરી ઑફ વિમેન્સ ઇન્સ્ટિટ્યુશન્સ, બોમ્બે પ્રસિડન્સી, ભાગ ૧ લો, સમાજ વિભાગ:—સંપાદક, હરસનદાસ જે ગિત્તીઆ, મરવન્ટસ ઑફ ઇન્ડિયા સોસાયટી, સેન્ટરલ ડિપાર્ટમેન્ટ, મુંબાઈ નં. ૪; ૮ પેજ પાન ૭+૭૧+૮; કાચું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

મુંબાઈ ઇલાકામાં સમાજસેવાના ક્ષેત્રમાં કામ કરી રહેલી સ્ત્રીઓની સંસ્થાઓના બોમ્બે રૂપે આ પુસ્તક અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે. ગુજરાતમાં તો ગુજરાતી ભાષામાં જ આવા પુસ્તકની ખાસ આવરણકતા છે. આવું પુસ્તક ભાષા હરસનદાસે અંગ્રેજીમાં શા માટે પ્રસિદ્ધ કર્યું તે અમને સમજાતું નથી. ગુજરાતમાં એ ઉપયોગી છતાં બહુ લોકપ્રિય નહિ થઈ પડે. ગુજરાતીમાં હોત તો એનો સારો ઉપાડ થાત એમ અમારું માનવું છે. મહારાષ્ટ્રમાં પણ ચાલી શકે એજ માત્ર અંગ્રેજીમાં છપાવવાનો હેતુ હોઈ શકે, અને બીજું કે દેશ પરદેશ બહારાંત થઈ શકે. બાકી, મરાઠી તથા ગુજરાતી ભાષામાં આવા પુસ્તકની જરૂર છે જ. ડિંદી ભાષામાં હોત તો હિંદુભરમાં એ પુસ્તક મહાલી શકત. છતાં પણ પુસ્તકમાં સ્ત્રીઓની સંસ્થાઓની રચણવાર અને કાર્યક્ષેત્ર પ્રમાણે યાદીઓ આપી છે, તે ઘણી જ ઉપયોગી છે. અમુક ક્ષેત્રમાં કામ કરનારી કઈ સંસ્થા છે તે પણ ઘણા જાણતા નહિ હોય. તેવાઓને માટે તો આ પુસ્તક ખરેખર ઉપયોગી છે.

આતી ગુજરાતી આશ્રિત બહાર પાડવાનો જરૂરીઆત તરફ અમે ભાષા હરસનદાસનું ખાસ ધ્યાન એવીએ છીએ. ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયો અને મહિલા મંડળો ત્યારે જ આ પુસ્તકોને ઉત્તેજન થોડા પ્રમાણમાં આપી શકે. અંગ્રેજ મમજી શંકે તેવાં મંડળો તથા સમાજો માટે તો આ પુસ્તક ખરેખર મારવળું છે.

ના. ચં. દીવાનજી.

વડોદરા રાજ્ય

ઉદ્ઘાટન:—સંકેર તા. પાટણુ સાર્વજનિક પુસ્તકાલય માટેનું મકાન બંધાઇને તૈયાર થઇ ગયું હોઇ તેની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા મહેસાણા પ્રાંત સુત્રા મે. રા. રા. નાયબપદવી સાહેબને હસ્તે આણુ માસની તા. ૧૧ મી એ થઇ ગઇ છે.

નવીન પુસ્તકાલયો:—ગતાંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ ખાતાની મુચના નં. ૩૮૫ માં જણાવ્યા પ્રમાણે આણુ સાથે ૩૦ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનાં છે. પૈકી ૧૧ ની તજજીજ થઇ ગઇ છે. બાકી રહેતાં ૧૯ માટે પ્રાંત મંડળ તેમજ મહાલ મંડળોના કાર્યકર્તાઓએ સ્થાનિક અધિકારીઓના સહકારપૂર્વક ખાસ પ્રયાસ કરવો પડે. એકલું વાચનાલય ધરાવતાં ગામોએ ધોરણસરનું પુસ્તકાલય બોલવાનું બાકી જ રહે છે એ વાત રખે કોઇ વિસરે! જે ગામોએ જંજીરી રકમ તૈયાર હોય તેમને તે દુરતજ ખાતા તરફ મોકલી આપી પુસ્તકાલય બોલવાની માગણી કરવાની બલામણુ છે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી શેર:—સંકેર તા. પાટણુને વડાવલીના શેઠ અંબાલાલ ઊમરચંદ તરફથી પુત્રલખ પ્રસંગે રૂ. ૫) રોકડા તથા એક બાંકડો.

—કાકોશી તા. સિદ્ધપુર : રૂ. ૨૦) મે. પીર મહેરલુસેન સાહેબ તરફથી તથા રૂ. ૧૫) શેઠ શ્રી અલી મહમદ વજીર મુંબાઇવાળા તરફથી મળી કુલ રૂ. ૩૫.

—દુડાવ તા. સિદ્ધપુર : રૂ. ૬) શેઠ બાણુલાલ મોદનલાલ તરફથી સ્વલખની ખુશાલીમાં.

—ઝંઝાર તા. સિદ્ધપુર : રૂ. ૧૦) સીપોરના મહેતા દલીચંદ મકુભાઇ તરફથી પુત્રોના લખપ્રસંગે; તથા રૂ. ૫) મહેરવાડવાળા શા. ઉત્તમલાલ પુંજીદાસ તરફથી મળી કુલ રૂ. ૧૫).

—શિયાપુરા તા. કડી : રૂ. ૨) મુખી પુંજીભાઇ હીરદાસ તરફથી પુત્રને નિશાબે બેચાડ્યો તેની ખુશાલીમાં.

—બ્રાહ્મણવાડા તા. આણુરમા : પાલડી તા. વિમ્બનગરના મોતી જેઠા તરફથી રૂ. ૩), તથા માધુજ જેમાજી તરફથી રૂ. ૨); ખડોમણના ચો. ગોદડ મોતી તરફથી રૂ. ૨);

ખામાસણના ચો. વાઘજી ભાવસંગ તરફથી રૂ. ૨) તથા જોદા ગણેશ તરફથી રૂ. ૨) મળી કુલ રૂ. ૧૧.

—ખીજડીઆ તા. દામનગર : રૂ. ૬૦) ધંધાર્થે દાસ મીયાગામ કરજણ રહેતા ગામનાજ વતની શાહ હરજોર્જિંદ કાલીદાસ તરફથી.

વર્ગીકરણ થઇ ગયું છે :—[ગતાંકના પૃ : ૨૫૦ થી ચાલુ] (૩૩૪) મડિત્રી તા. પાટણ (૩૩૫) બલોલ તા. મહેસાણા (૩૩૬) કલોલ (શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ) (૩૩૭) ઓળા તા. કલોલ (૩૩૮) જગલ તા. કલોલ (૩૩૯) ભાદોલ તા. કલોલ (૩૪૦) વાવોલ તા. કલોલ (૩૪૧) પાલડી તા. વિસનગર (૩૪૨) ધાધરેટ તા. વિસનગર.

વ૦ ૨૧૦ પુસ્તકાલય મંડળ

પરિણામ :—શિષ્ટવાચનની ૧૨ મી પરીક્ષાનું પરિણામ, જે માસના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. વડોદરા-નવસારી વિભાગનાં ઉમેદવારોની સંખ્યા, ગતાંકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે, ૫૩૮ નહિ પણ ૬૦૦ ઉપર છે.

શિક્ષણ વર્ગ : નવસારી પ્રાંત માટેનો પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગ ચાલુ માસમાં ભરવાનું જાહેર કરાયું હતું. પરંતુ એને માટે ફક્ત બે જ અરજીઓ અઘાધિ પર્વત આવેલ હોવાથી ચાલુ માસે એ વર્ગ ભરવાનું મોકુફ રખાયું છે.

ઇનામ જીતનારાંઓને :—શિષ્ટવાચનની ૧૧ મી પરીક્ષામાં ઇનામને પાત્ર કરેલાં ભાષ્યએનો પૈકી જેમણે પોતાનાં ઇનામ હજી નથી મંગાવી લીધાં, તેમનાં નામ હામ ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર છપાયાં છે, તે તરફ લાગતાવળગતાનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ, તથા જે તે સ્થળના મંત્રી વા કોઈ પણ અન્ય વાચક ભાષ્યને સદર યાદીમાંની કોઈ વ્યક્તિ પોતાને ત્યાંની હોય તો તેનું આ બાબતમાં લક્ષ ખેંચવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

સ્વીકાર

નીચેનાં પુસ્તકો મળ્યાં છે : પરિચય હવે પછી અવકાશો :—

(૧) સૈતાકુકડી (૨) ફુનરિકા (૩) સાપના ભારા (૪) વીર નર્મદ (૫) શ્રી ગુલાબી પર્ણલોચન અથવા આત્મવિશુદ્ધિ (૬) શ્રીસમસ્ત ભારતવર્ષીય વાયડા વણિક જ્ઞાતિનું વસતી-પત્રક (૭) વાયડામિત્ર પુ. ૧૫ અં. ૧ : વસતિપત્રક દિગ્દર્શન અંક (૮) વિશ્વકર્મા વર્ષ ૧૦ અંક ૧૧૨ : યાત્રા અંક (૯) ચીરાગ વર્ષ ૧ અંક ૧ : તંત્રી, બચુઅલી જી. પટેલ, મીન ચોક લોબડી : વા. લલાજીમ રૂ. ૩૭ (૧૦) શ્રી શિવાજી પુસ્તકાલય વ્યારાનું ૧૯૩૫-૩૬નું વાર્ષિક નિવેદન.

નવસારી પ્રાંત ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદનો હિસાબ

ઓરણા તા. કામરેજ

ઉ

૧-૪-૯ શ્રી પરિષદ ખાતે એકંદર જમા
૧૮૨ શ્રી સહાયક સભ્યો ખાતે જમા
વિગત નીચે મુજબ,
૫૦ શેઠ સાહેબ સુલેમાન કાસ-
મજી વરીયાવ
૫ રાજરત્ન મણીલાલ નરો-
ત્તમલાલ દેસાઈ વરીયાવ
૨ શાહ લક્ષ્મીલાલ જમનાજી
વરીયાવ
૧૦ શેઠ કાસમજી જીવાલાલ
મહુવા બંદર-કાઠીઆવાડ
૧૧૫ રા. નાયુલાલ પરસોત્તમ-
લાલ ભક્ત-ઓરણા

૧૮૨-૦-૦

૬૪-૦-૦ એકંદર સ્વાગત સભ્યોના જમા
૩૨૧ પુરૂષ સ્વાગત સભ્યો
૭૩ સ્ત્રી " "

૩૯૪-૦-૦

૧૪-૦-૦ એકંદર તાલુકા બહારના શુભે-
ચ્છકોની ભેટના જમા
૯ પુરૂષ શુભેચ્છકો તરફથી ભેટ
૫ સ્ત્રી " "

૧૪-૦-૦

૪૨-૧૨-૦ પ્રતિનિધિ શ્રી. ૧૭૧ પ્રતિનિધિ-
ઓની ૦-૪-૦ પ્રમાણે.
૧૭-૪-૦ ભોજન શ્રી ખાતે જમા
૨૧-૪-૯ એકંદર સાહિત્યના ઉત્પન્ન ખાતે
જમા

૬૭૧-૪-૯

કરશનજી લીખાલાલ ભક્ત
હિસાબ તપાસનાર,
સ્વામત સમિતિ તરફથી-ઓરણા.

૬૩૭-૦-૬ શ્રી પરિષદ ખાતે એકંદર ઉધાર
આપતે નોંધે મુજબ

૬૬-૯-૦ હપામણી ખર્ચ

૨૪-૦-૩ પોષ્ટ ખર્ચ

૬-૮-૦ સ્ટેશનરી ખર્ચ

૩૧-૧૫-૬ શણગારના સાહિત્ય ખાતે

૪૪-૩-૦ એકંદર મુસાફરી ખર્ચ

૩૭-૩-૦ એકંદર વ્યવસ્થા ખર્ચ

૧૧૧-૦-૦ વડોદરા આર્યકન્યા શુરકુળને
પર્સ તથા ધતર ખર્ચ મળી

૩૦-૧૧-૦ મંડપ ખાતે મળુરી સાથે

૧૪-૧૨-૦ બત્તી ખાતે

૨૨-૧૫-૦ એકંદર મોટર ભાડું
૧૦-૧૪-૦ પ્રતિનિધિ વર્ગણી કરું પ્રમાણે

હા. શંકરલાલ દવે નવસારી
૧૦-૧૩-૬ પ્રમુખશ્રીના હસ્તે લ્હાણી
વહેંચી તેના ખર્ચના

૭-૧૦-૯ પ્રાથમિક મીટીંગનો ખર્ચ
તેમજ ધતર પરચુરણ ખર્ચ
મળી

૨-૧૨-૦ ફલહાર

૧૯-૪-૬ પરિષદની સમાપ્તિ સુધીની
એકંદર મળુરી

૧૬૨-૧૩-૦ રસોડા ખર્ચ ખાતે ઉધાર

૨-૦-૦ ગામ ધળા તા. કામરેજના
સ્વાગત સભ્યોના આવવાના
ખાડી

૧-૦-૦ ચલણમાં ખોટા નીકળ્યો

૬૩૭-૦-૬

૩૪-૪-૩ સિલક

૬૭૧-૪-૯

ગોરારજી કાલીદાસ દેસાઈ
મગનલાલ જીવણજી નાયક
સ્વા. મંત્રીઓ-ન. પ્રા. પુ. પરિષદ.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

યાદી 'ન', 'પ' - -

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી લોકમદદ તથા સરકાર પંચાયત મદદ મળવાની પાવતીઓ તા. ૩૧-૩-૩૭ સુધીમાં આવી ગયેલી એટલે તેમના પત્રો તા. ૧ લી એપ્રિલ ૧૯૩૭ થી શરૂ કરાવવા વ્યવસ્થા થઈ છે :-

કુલ ૧૯

પેટલાદ મહાલ	માંડવા	સાતુસણા	નવસારી મહાલ
સીમલાઈ	સીમળી	ખરસદા	કરગાપાર
શેખડી	ગરાડી	મહેસાણા મહાલ	મીરળપુર
ભાદરજી મહાલ	દરીઆપુરા	દેવરાસણ	લાઈ
કાણીસા	સંખેડા મહાલ	સાલડી	નીમજાઈ
શીલાવ	હડોદ	દેલા	કાઠીઆવાડી
વડોદરા મહાલ	તાંદળજી	ભેંસાણા	પલસાણા મહાલ
સમા	સાવલી મહાલ	ધનપુરા	કરજી
પાદરા મહાલ	બાકરાલ	સિદ્ધપુર મહાલ	તાંતીધેવા
કલ્યાણકુખ	હલેગામ મહાલ	એઠાર	મહુવા મહાલ
નરસીપુરા	સોનારડા	બાલજીવાડા	ધોળીકુખ
મેઘદ	કલોલ મહાલ	સેઢાણા	અમરેલી મહાલ
સોખાખૂદ	જામપુર	ઉઝા મહિલા	કરીઆનાગસ
કરજી મહાલ	રાયરડા	ખેરાણુ મહાલ	મોટા માંડવા
કંબોલા	શોભાસણ	લુલુવા	જેશિંગપુરા
માનપુર	કોલા	ડમોડા	દામનગર મહાલ
હલોઈ મહાલ	રાયરડા પાંજરાપોળ	કરજનપુરા	જભાડીઆ
ગામડી	વિજયપુર મહાલ	પાટણ મહાલ	પાડગીઆ
કરાળી	ખરોડ	ખારીવાવડી	કોડીનાર જુદાલ
શિનોર મહાલ	ખણસા	ચાણુરમા મહાલ	અરજેજ
ઉતરાજ	પારસા	કનોડા	કાજ
કુકસ	રણાસણ	મેરવાડા	પીપળા
જાણમોઈ	વિસનગર મહાલ	હારીજ મહાલ	
માલેયા	બોકરવાડા	હારીજ	

આ યાદી સાથે કુલ ૧૦૦૮

૮૪૪૪૪

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લીમીટેડ, વડોદરા

માર્ચ માસમાં નવીન બહાર પડેલાં, મંડળમાં વેચાતાં પુસ્તકોની યાદી

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	શરો
૧	ભગવો નેત્રે	વાર્તા	ગુણવંતરાય આચાર્ય	નવયુગ પુસ્તક બંડાર	૧-૦-૦	
૨	શાસ્ત્રિક માનસીક તંદુરસ્તી તથા આધ્યાત્મિક રીતે સારવાર આપનાર બનીસી	વેદક	રવિશંકર ગણેશજી	રવિશંકર ગણેશજી	૧-૪-૦	
૩	આનંદ બનીસી	હાસ્ય	ગદુરાય ખંધડીઆ	અંબરીઆ	૧-૪-૦	
૪	દોહીનાં આસુ	વાર્તા	ખનશંકર હીરાશંકર ત્રિ. ઠી	જીવજીલાલ અમરશી મહેતા	૧-૦-૦	
૫	સંતતિ નિયમનના ઉપાય	વેદક	ડૉ. રા. હ. ભોપટકર	સંતતિ નિયમન મેથ પુના	૦-૪-૦	
૬	પૂણ્ય કંથા	નાટક	કવિ, નાનાલાલ દસગપ્તરામ	નવચોતન સા. મં. અમદાવાદ	૧-૧૨-૦	
૭	સ્વાર્ણ્ય	વાર્તા	ભદ્રકુમાર ચામિક	નવયુગ પુસ્તક બંડાર	૧-૦-૦	
૮	રંગદેશનો દુર્ગ ભા. ૧-૨		પ્રાણશંકર સો. જીધી	ગુર્જર ગ્રંથસ્ત્ર કાર્યાલય	૫-૦-૦	
૯	જીવનચક્ર		ધુમેકેતુ		૧-૪-૦	
૧૦	ચંદ્રલાસ		રા. સા. કન્ધરલાલ પ્રાણલાલ ખાનસાહેબ	આર્થ સુધારક પ્રેસ	૦-૬-૦	
૧૧	ભંરેય	ઐ. વાર્તા	કામી, સૈયદ તુરહીન હુસેન	"	૦-૧૦-૦	
૧૨	કૃતીશો કેવુર	જી. ચરિત્ર	વિદ્યારામ વસનજી ત્રિવેદી	"	૧-૮-૦	

નોંધ :—નાની મોટી ખરીદી કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના કરેલા ધોરણ મુજબ પૂર્વે કમીશન આપવામાં આવે છે.

વડોદરા,
તા. ૧-૪-૩૭.

બાઈલાલભાઈ ખુ. પટેલ
મંત્રી.

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૦	૪	મદા	૩૦-૩-૩૭
દર્મિ	૬	૨-૩	ફેબ્રુ-માર્ચ	૩-૪-૩૭
કિશોર	૨	૧૨	પોષ	૬-૩-૩૭
કુમાર	૧૪	૩ (૧૫૯)	શ્રાવણ	૧૬-૩-૩૭
કૌમુદી	૧૫	૪	એપ્રિલ	૭-૪-૩૭
ખેડુત, ખેતી અને સદાકાર	૩	૯	માર્ચ	૩-૩-૩૭
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૫	૮	માર્ચ	૫-૪-૩૭
ગ્રન્થાલ	૪	૧	"	૧૬-૩-૩૭
ગુણમુંદરી	૨૮	૨	એપ્રિલ	૮-૪-૩૭
મામજીવન	૭	૯	"	૫-૪-૩૭
ચરોતર	૭	૩	માર્ચ	૩-૪-૩૭
ચિત્રમય જીવન	૨૩	૧	"	૭-૪-૩૭
અગ્રાસય	૧૧	૩	"	૧૮-૩-૩૭
નવચેતન	૩૧	૧	એપ્રિલ	૫-૪-૩૭
નવચેતના	૩	૧૧	પોષ	૨૨-૨-૩૭
પાટીશર	૧૪	૫	શ્રાવણ	૧૫-૩-૩૭
પ્રસ્થાન	૨૩	૩	પોષ	૧૩-૩-૩૭
જાતજીવન	૧૭	૬	એપ્રિલ	૭-૪-૩૭
જાતજીવન	૧૬	૯	"	૩-૪-૩૭
જાગૃક	૧૬	૪	"	૧૦-૪-૩૭
સુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૮૪	૧	જન્યુ-માર્ચ	૩-૪-૩૭
માનસી-ત્રિ.	૨	૨	ફેબ્રુઆરી	૨૪-૨-૩૭
મુરહ	૭	૪	એપ્રિલ	૩-૪-૩૭
વસ્ત્ર-ત્રિ.	૩૫	૧૦-૧૨	કાર્તિક-પોષ	૫-૨-૩૭
વિદ્યાસ-ત્રિ.	૧૯	૨	કિશોર	૮-૧-૩૭
વૈદ્યકપત્ર	૪૨	૪	એપ્રિલ	૬-૪-૩૭
બ્યાષામ	૨૨	૬	માર્ચ	૧૬-૩-૩૭
સરસા	૨૬	૬	"	૧૧-૩-૩૭
દિપાવળપત્રિકા	૧૨	૧	શ્રાવણ	૧૦-૩-૩૭
સુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૩	૧	મુખ્ય	૨-૧૦-૩૬
સોરાષ્ટ્ર દિપાવળ-ત્રિ.	૧૦	૩	કિશોર-ફેબ્રુઆરી	૩-૩-૩૭
સાઉટ વીર	૨	૬	જાન્યુઆરી	૧૦-૩-૩૭
અભેદ	૮૧	૪	એપ્રિલ	૧-૪-૩૭

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

જીવનનું કરણ પ્રકરણ
આંતરરાષ્ટ્રીય આંદોલનો
ગયે મહિને

}

ભર્મિ

૬

માર્ચ

ગેરીબાલ્ડી
સિંહની સહયરી
હવા અને ખોરાક
કરોળીઆ

}

કુમાર

૧૪

ફાગણ

બળદડું વેચાણ
કંડી કૂરતા
ક્ષિતિજ

}

કોમુદી

૧૫

એપ્રિલ

સ્ત્રીઓ અને પત્રકારત્વ
દુષ્કાળનાં દર્દ
જાપાનમાં સ્ત્રીઓની પ્રવૃત્તિ

}

ગુણસુંદરી

૨૮

એપ્રિલ

અમેરિકાની પરીક્ષા પદ્ધતિ સંબંધી પત્ર
પરરાષ્ટ્રીય રાજકારણ
મહાકુદની એક નવી રીત
યુગ્મેન ઓ નેલ
રકુટ વિચાર

}

ચરોતર

૭

માર્ચ

ચારિત્ર્યપ્રકરણનું સ્થળ
આપણી અને પરદેશની કેળવણી સંસ્થાઓ
વિદ્યાર્થીઓની મુસાફરીઓ

}

છાત્રાલય

૧૧

માર્ચ

એડુલની નિરાશા
શિક્ષણ અને સાહિત્યની દુર્દશા
બાળલગ્ન ઉપર બે બોલ

}

પાટીદાર

૧૪

ફાગણ

જર્મની અને જાપાનનું શિકાર : રશિયા
આદરિણી
ડૉક્ટરશાહી ઇતિહાસ (?)

}

પ્રસ્થાન

૨૩

પોષ

જાતીય પ્રશ્ન અને ક્રોધ
વહોરા કોમની વૃત્તિ
એચ મૂકી પ્રેમના પગથિયે

}

બુદ્ધિપ્રકાશ

૮૪

જાન્યુ-માર્ચ

કાલસાની ખાણોમાં
રશિયન યુવક-યુવતીઓ
ગામડાં કેમ સુધરે ?

}

યુવક

૭

એપ્રિલ

કલ્પનાની દષ્ટિ
એને અડશો નહિ, હો !
બાલમાનસ દર્શન

}

શિક્ષણપત્રિકા

૧૨

ફાગુન

ટીપ્પણી:—‘ ગુજરાત ’નો માર્ચ અંક સ્વ. નરસિંહરાવ સ્મારક અંક હોઈ સ્વર્ગસ્થના

જીવન સંસંધી સુવાચ્ય સામગ્રી ધરાવે છે. ‘ શારદા ’નો માર્ચ અંક તથા ‘ નવચેતન ’નો

એપ્રિલ અંક અનુક્રમે નવલિકા અને વાતો અંક હોઈ વાર્તાસંક્રાંતિ વાંચવા જેવા છે.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લલામણ કરવામાં આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૪

વર્ગ	પુસ્તકનું નામ	અંથકર્તાનું નામ	કિંમત	કદ	વર્ષ	પૃષ્ઠ	કો.કો.ક.	પ્રકાશકનું નામ તથા સ્થળ
મ	શ્રી શિશુચ માને પતીપત્ની ભા. ૧-૨	પટેલ, પરભુલાલ લક્ષ્મીભાઈ	૧-૦-૦	૧૬°	૧૯૩૬	૯૬+૮૮	કાગદી	કર્તા, ખંભાત
ક	શ્રી પુરોહિતમ માસની કથા	પંડ્યા, યુનીલાલ ગોવિંદરામ	૦-૧૩-૦	૧૨°	૧૯૩૬	૧૫૨	કાપડી	પંડ્યા, ધાર્મિકલાલ યુનીલાલ બ્રાહ્મણ, મુક્તાનગર, વડો.
ક	શ્રી સત્યનારાયણ કથા	"	૦-૮-૦	૧૬°	"	૩૬+૪૧	કાગદી	સદર
ક	સત્યસ્વરૂપ સરીશ્વર	"	૦-૫-૦	૧૬°	૧૯૨૫	૫૬	"	"
ક	મુરલી ચરિત્ર	"	૦-૫-૦	૧૬°	૧૯૨૨	૩૬	"	"
ક	શ્રી ગીતાગાન	પરીખ, પુરોહિતમ ભાગ્યજી	૦-૧૦-૦	૧૬°	૧૯૩૬	૨૦૯	"	ગોરધનદાસ આમીચંદ મણીયાર, ભાવનગર
ક	સ્વર્ગની સીડી માને ગમાજસેવા	પટેલ, પરભુલાલ લક્ષ્મીભાઈ	૦-૪-૮	૧૬°	૧૯૩૫	૬૦	"	કર્તા, ખંભાત
ગ	બાપારતી ચાતી માને લુહિપ્રકાશ	"	૩-૮-૮	૧૨°	"	૨૯૬	કાપડી	કર્તા, નવાપુરા (ખાનદેશ)
ગ	આપારતી ચાતી માને લુહિપ્રકાશનો પેદા ભાગ ૧સે	"	૦-૧૨-૮	૧૬°	૧૯૩૬	૬૬	કાગદી	કર્તા, ખંભાત

જ	વાયદાને વેપાર	પટેલ, પરભુલાલ લાલુભાઈ	૧-૦-૦	૧૬° ૧૮' ૩૫"	૬૯	કાગદી	કર્તા, ખંભાત
મ	રસીદી વાણી	ઝોઝા, લાલુભાઈ બાપુરામ	૧-૦-૦	૧૨° ૧૮' ૨૬"	૧૧૧	પુઠું	પં. ઝા, મુનીલાલ ગોવિંદરામ આમજી સુલતાનપુરા, વડો.
સ	જીવંત પ્રકાશ	પટેલ, ગોવિંદભ.	૧-૦-૦	૧૬° ૧૮' ૩૬"	૧૩૮	"	ગોરધનભાઈ કિશોરભાઈ પટેલ અલકાપુરી, વડોદરા
ર	કરીમ મહમદનાં કાલ્યો અને લેખો	માસ્તર, કરીમ મહમદ	૨-૦-૦	૧૬° ૧૮' ૩૬"	૨૧૬	કાપડી	કર્તા, જુનાગઢ
ર	શુજરાતી સાહિત્ય ઝોનું મનન અને વિવેચન	શુક્ર, રામચંદ્ર દામેદર	૨-૦-૦	૧૨° ૧૮' ૩૬"	૩૦૮	પુઠું	કર્તા, દહોલ
ય	વશ્વરી	શહેરાવાળા, ઇન્દુકુમાર શંકરલાલ	૨-૦-૦	૧૬° ૧૮' ૩૬"	૪૨૩	"	શુજરાતી પંચ, અમદાવાદ

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતું,
સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૮-૩-૩૭.

ન. લ. દિશીત
અ. ટ્રા. લા. મુદ્રિ.

નાનાભાઈચં. દીવાનજી

અ. મદદનીશ અવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૩૮૬ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય :-

પુસ્તકોને ચીઠ્ઠીઓ ચોદવા બાબત.

અમારી ફેરણીમાં એમ માલમ પડે છે કે સાર્વજનિક ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોની અંદર છેવટના ભાગમાં તારીખોની પટ્ટીઓ ચોદેલી હોતી નથી; તેમજ પુસ્તકની ચરચાતના પુઠાની અંદર પોતાના પુસ્તકાલયની તકતી ચોદેલી હોતી નથી; અને પુસ્તકની બહારની બાજુએ નંબર લખવા સાથે ચીઠ્ઠીઓ ચોદેલી હોતી નથી. માટે આપદેથી જે તે ગ્રામ-પુસ્તકાલયે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ચીઠ્ઠીઓ ચોદવાનો વહીવટ રાખવો. સદર ચીઠ્ઠીઓ, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળમાંથી જૂઝ કિમતે વેચાતી મળી શકે છે તો કંટીજન્ટમાંથી ખર્ચ કરી મંગાવવા તજવીજ કરવી.

પડોદરા,
તા. ૭-૪-૩૭.

ના. ચં. દીવાનજી.
અ. મદદ. વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૩૮૭ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય :-

માસિકની ફાઇલો બંધાવવા બાબત.

અમારી ફેરણીમાં અમને જણાયું છે કે ગ્રામપુસ્તકાલયોમાં ઉપયોગી માસિકોની ફાઇલો બંધાવાતી નથી. ગ્રામજીવનને ઉપયોગી માસિકો બંધાવી વંચાવાની ખાસ જરૂર છે. માટે આથી જણાવવામાં આવે છે કે નીચે જણાવેલાં પૈકી જે જે માસિકો જે જે ગ્રામપુસ્તકાલયમાં આવતાં હોય તેમણે તે તે માસિકો બજેટની હદમાં રહી, પુસ્તકો તેટલાં પુસ્તાં જોઈ ખરીદ કરીને પણ, માસિકો બંધાવવા વ્યવસ્થા કરવી.

બંધાવવા જેવાં માસિકોની યાદી.

જેતીવાડી,
પુસ્તકાલય
બાલજીવન
બાળક
બાલમિત્ર

ગ્રામજીવન
વૈષ્ણકસ્પર્શ

પૈકી જે આવતું હોય તે.

પડોદરા,
તા. ૭-૪-૩૭.

ના. ચં. દીવાનજી.
અ. મદદ. વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૩૮૮ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય :-

નવાં મકાનોના ફોટા મોકલવા બાબત.

આથી જણાવવામાં આવે છે કે હાલમાં ધણી નવાં ગ્રામપુસ્તકાલયો બંધાયાં છે. જેમના ફોટાની નકલ અત્રે આવેલ નથી. માટે આ સૂચના પ્રસિદ્ધ થયેથી છેલ્લાં ત્રણ ચાર વર્ષમાં જે મકાનો બંધાયાં હોય તે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ પોતાના ગ્રામપુસ્તકાલયના ફોટાની એક એક નકલ મદાવ્યા સિવાય અત્રે મોકલી આપવી.

પડોદરા,
તા. ૭-૪-૩૭.

ના. ચં. દીવાનજી.
અ. મદદ. વ્યવસ્થાપક.

આરોગ્ય

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટીની વડોદરા શાખા તરફથી
પ્રસિદ્ધ થતું ત્રિમાસિક

તંત્રી : રાજરત્ન ડૉ. ધનજીશા હો. મહેતા સી. આઈ. ઇ.

અંક ૪૧ મો.

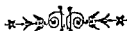
વર્ષ ૧૦

વડોદરા.

એપ્રિલ

૧૯૩૬

તંદુરસ્તી કેમ જાળવશો ?

આરોગ્યમય માણસને પોતાની ચંચળતામાં સહેલાઈ અને મનમાં સંતોષ હોય છે. પોતાનું શરીર સારું છે એવી સાધારણ માન્યતામાં હોય છે, તે મહેનત કરવાની ચિંતામાંથી મુક્ત આનુષાંગિકતાનાં દબાણ હોવાની ચિંતામાંથી મુક્ત, પોતાના કામથી ઘેર જવાની ચિંતામાંથી મુક્ત અને પોતાને કબજે ન રહે તેવા પોતાના સ્વભાવ અને મિલજ-માંથી પણ મુક્ત હોય છે. તેથી દરેક માણસને તંદુરસ્ત રહેવાનો સરળ ઉપાય એ છે કે તેને દરેક ચિંતામાંથી મુક્ત રહેવું.

વાર્ષિક કલાક્રમ,

૩૧ (રૂપાલ ખર્ચ સાથે)

વ્યવહારીક રીતે ઉપયોગી થઇ પડે એવી બાબતો.

૧. કુતરૂં ખીજવવાને લીધે કરડયું કે વગર ખીજવવે પોતાની એળે જ કરડયું તે બાબત નક્કી કરવી; કારણ તે ઘણી અગત્યની છે.

૨. જો કોઈ જંગલી જનાવર અગર રખડતું કુતરૂં કરડી નાસી જાય તો અને ખાસ કરી તેને દશ દિવસ સુધી બાંધી રાખવાનો અગર તેનું લેબું તપાસવા માટે મોકલવાનો કાંઈ સંભોગજ ન હોય તો તે હડકાયકું જ હતું એમ માની લેવું યોગ્ય થશે.

૩. જો કોનું કુતરૂં હતું તે જણાયું હોય તો તેના માલિક સાથે બજાદ થઈ તેને બાંધવી રાખવું કે તેથી દાકતર તેને તપાસી શકે અને ખીજાને બાચકું લરાતું અટકાવી શકાય.

૪. જો કરડનાર કુતરૂં અગર ખીજું જનાવર દેખીતી રીતે હડકાયકું હોય તો તેને બનતા લગી માથામાં ન લાગે એવી સાવચેતીથી ગોળીથી મારી નાખવું કારણ કે તે ખરેખર હડકાયકું હતું કે નહીં તે પાછળથી લેબની તપાસ કરો નક્કી કરી શકાય.

ઉપલી ચાર બાબતો ઉપર ધ્યાન આપવાથી તમે દાકતર આવે ત્યારે તેને, દર્દીને પાસ્ચુરની રસી આપવાની જરૂર છે કે નહીં તે નક્કી કરવામાં, મદદગાર થઈ શકો છો.

જોકે ઘણી વેળા હડકું નિપજવાનો ભય બહુ જુગ જણાય તોપણ ઘણાખરા દાકતરો, પાસ્ચુરની રસી આપવાની લલામણ કરશે જ. માટે તેમની સલાહ મુજબ અમલ કરવામાં દરેક મદદ આપવી જોઈએ.

હિંદુસ્તાનની સરકારે હવે એવો બંદોબસ્ત કર્યો છે કે જે રસી આપ્યા દેશમાં ગમે ત્યાં મળી શકે. પાસ્ચુરની રસી બનાવવાનાં કારખાનાં હવે ઘણે ઉકાળે સ્થપાયાં છે એટલું જ નહીં, પણ ઘણાખરા શહેરની (સીવીલ) તેમજ લશ્કરી હોસ્પિટલોમાં હવે એ રસી રાખવામાં આવે છે, અને ખાનગી દાકતરો પણ તે મૂકી શકે એમ છે.

એકાદ વેળા વળી એવું પણ બને છે કે એકાદ પાળેલા અગર કિમતી કુતરાને કોઈ શકમંદ હડકાયલા જનાવરે કરડયું હોય છે. એવે પ્રસંગે ઉપર કહેલો જખમ બાળી નાખવાનો ઇલાજ લેવો જોઈએ. માત્ર તે કુતરાના માલિકે તેની સારવાર કરતી વખતે હાથ ઉપર બાંડાં ચામડાનાં મોલાં પહેરવાં જોઈએ, કારણ કે કુતરાને પટેલા જખમમાં જ નહીં પણ તેના બાલ ઉપર પણ કેટલાક વાર બહુ ચેપી લાળ પડેલી હોય છે. કરડેલા કુતરાના માલિકે તેની સારવારની બાબતમાં કોઈ પણ જનાવરોના દાકતર (વેટરીનરી સર્જન)ની સલાહ હમેશાં લેવી જ જોઈએ.

કુતરાને હડકું થતું અટકાવવાની રસી પણ મળી શકે એમ છે.

આ રો ઝ્ય

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રૉસ સોસાયટી વડોદરા શાખા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું
ત્રિમાસિક

અંક ૪૨ મો,		એપ્રિલ
વર્ષ ૧૦	વ ડો દ રા.	૧૯૩૭

પ્રાથમિક મદદનો હિંદી વધારો

[અનુસંધાન નન્યુઆરીના અંકથી ચાલુ]

જો નરી કાર્પોલીક એસીડ ન મળી આવે તો ઉપરછલા જખમને એકાદ લાલચોળ તપાવેલા ચિપિયા વડે બાળી નાખવો અને ઉંઠો જખમ હોય તો એકાદ ગુંથવાના સોયાને લાલચોળ કરી તે વડે ઠેક અંદર સુધી બાળી નાખવું.

આવે પ્રસંગે કેટલાક પોર્ટશ પર્મેન્ગેનેટના દાણા અગર તેનું થુખ ઘટ બનાવેલું લોશન પણ લગાવી શકાય. એ શિવાય કૉસ્ટીક (સીદવર નાઇટ્રેટ) ની સળી અગર જલ્દિદ સુરાખારનો તેજાળ (સ્ટ્રોંગ નાઇટ્રીક એસીડ) લગાવવાની પણ ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ખધાં જનાવરોનાં ખાચકાં ઉપર આ જ ઇલાજો કરવા બેઇએ કે તેથી હઠખું થતું અથવા જખમ ઝેરી (સેપ્ટીક) થતો અટકાવી શકાય.

જો ઉપલી સુચનાઓનો તાકીદે તેમજ સંભાળથી અમલ કરવામાં આવે તો હઠખું લાગવાનું જખમ ઘણે દરજ્જે ઓછું થઇ જાય છે એમ માનવાને મોતેબર કારણો છે.

એટલું કરવાની સાથે સાથે કયા સંજોગોમાં ખાચકું ભરવામાં આવ્યું તે વિષે બની શકતી બધી માહિતી મેળવવી બેઇએ.

વ્યવહારીક રીતે ઉપયોગી થઇ પડે એવી બાબતો.

૧. કુતરૂં ખીજવવાને લીધે કરડ્યું કે વગર ખીજવવે પોતાની મેળે જ કરડ્યું તે બાબત નક્કી કરવી; કારણ તે ઘણી અગત્યની છે.

૨. જો કોઈ જંગલી જનાવર અગર રખડતું કુતરૂં કરડી નાસી બચે તો અને ખાસ કરી તેને દસ દિવસ સુધી ખાંધી રાખવાનો અગર તેનું ભેજું તપાસવા માટે મોકલવાનો કાંઈ સંજોગ જ ન હોય તો તે હડકાયડું જ હતું એમ માની લેવું યોગ્ય થશે.

૩. જો કોનું કુતરૂં હતું તે જણાયું હોય તો તેના માલિક સાથે બહુ થઈ તેને ખાંધાવી રાખવું કે તેથી દાકતર તેને તપાસી શકે અને ખીજાને બચાડે ભરાતું અટકાવી શકાય.

૪. જો કરડનાર કુતરૂં અગર ખીજું જનાવર દેખીતી રીતે હડકાયડું હોય તો તેને બનતા લગી માથામાં ન લાગે એવી સાવચેતીથી ગોળીથી મારી નાખવું કારણ કે તે ખરેખર હડકાયડું હતું કે નહીં તે પાછળથી જોઈતી તપાસ કરો નક્કી કરી શકાય.

ઉપલી ચાર બાબતો ઉપર ધ્યાન આપવાથી તમે દાકતર આવે ત્યારે તેને, દર્દીને પાસ્ચુરની રસી આપવાની જરૂર છે કે નહીં તે નક્કી કરવામાં, મદદગાર થઈ શકો છો.

જોકે ઘણી વેળા હડકાયું નિખજવાનો બચ બહુ જુજ જણાય તોપણ ઘણાખરા દાકતરો, પાસ્ચુરની રસી આપવાની ભલામણ કરશે જ. માટે તેમની સલાહ સુજબ અમલ કરનામાં દરેક મદદ આપવી જોઈએ.

હિંદુસ્તાનની સરકારે હવે એવો બંદોબસ્ત કર્યો છે કે જો રસી આપા દેશમાં ગમે ત્યાં મળી શકે. પાસ્ચુરની રસી બનાવવાનાં કારખાનાં હવે ઘણે ઠેકાણે સ્થપાયાં છે એટલું જ નહીં, પણ ઘણાખરા શહેરની (સીવીલ) તેમજ લશ્કરી હોસ્પિટલોમાં હવે જો રસી રાખવામાં આવે છે, અને ખાનગી દાકતરો પણ તે મૂકી શકે એમ છે.

એકાદ વેળા વળી એવું પણ બને છે કે એકાદ પાળેલા અગર કિમતી કુતરાને કોઈ શકમંદ હડકાયેલા જનાવરે કરડ્યું હોય છે. એવે પ્રયોગે ઉપર કહેલો જખમ બાળી નાખવાનો ઇલાજ લેવો જોઈએ. માત્ર તે કુતરાના માલિકે તેની સારવાર કરતી વખતે હાથ ઉપર બાડાં ચામડાનાં મોજાં પહેર્યાં જોઈએ, કારણ કે કુતરાને પડેલા જખમમાં જ નહીં પણ તેના બાલ ઉપર પણ દેટલોક વાર બહુ ચોપી લાગ પડેલી હોય છે. કરડેલા કુતરાના માલિકે તેની સારવારની બાબતમાં કોઈ પણ જનાવરોના દાકતર (વેટરીનરી સર્જન)ની સલાહ હમેશાં લેવી જ જોઈએ.

કુતરાને હડકાયું થતું અટકાવવાની રસી પણ મળી શકે એમ છે.

પ્રકરણ ત્રીજું

આ દેશના સાપો અને તેમનો ડંશ

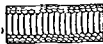
પહેલી તપાસ. પેટની

આકૃતિ ૧લી

આ. ૧. બિન ઝેરી (ઝેર વિનાના). નાનાં અથવા મોટાં ભીંગડાં (સ્કેલ્સ) હોય. તોપણ તે પીક, બેઉ પડખાં અને પેટ ઉપર એકસરખાં હોય છે.

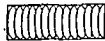
સદર

આકૃતિ ૨જી

આ. ૨. બિન ઝેરી. પેટ ઉપર નાનાં ભીંગડાં તેમજ આડાં કોટલાં (શીટ્સ) હોય છે પરંતુ તે કોટલાં ફક્ત પેટને વચ્ચે ભાગે હોઈ તેની બંને બાજુએ નાનાં ભીંગડાં હોય છે.

સદર

આકૃતિ ૩જી

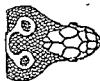
આ. ૩. ઝેરી? મોટાં આડાં કોટલાં આખાં પેટ ઉપર એક બાજુથી બીજી બાજુ સુધી, છેક પૂછડીના ભાગ સુધી લંબાયલાં હોય છે.

બીજી તપાસ. માથાના
વેપલા ભાગની

આકૃતિ ૪થી

આ. ૪. ઝેરી. માથાના તાળકાને ભાગ તોરની ટોચના આકારનો હોઈ તે બાકીના શરીરના ભાગ કરતાં પહોળો હોય છે. માથા તથા શરીરની વચ્ચેનો ગરદનનો ભાગ સાંકડો હોય છે. માથા ઉપર ટીલી જેવાં નાનાં નાનાં ભીંગડાં હોય છે. કેટલાક, માથા ઉપર ખાડાવાળા કામળિયા સાપ (પીટ વાઇપર્સ) શિનાયના બાકીના બધા કામળિયા (ઘોળસ) સાપોમાં આ નિશાનીઓ દેખાય છે.

આકૃતિ ૫મી

આ. ૫. ઝેરી. માથાનો ઉપલો ભાગ અંડાકાર (ઈર્ડના આકાર)નો હોઈ બાકીના શરીરના ભાગ કરતાં નાનો હોય છે. માથું અને શરીરને જોડનારી ગરદન ખુદ્દી (જૂદી) દેખાતી નથી પણ બેઉ એકબીજાની સાથે ઘટમઘટ વાંક્યા જોડાઈ ગયલાં (સ્ટ્રીમ લાઇન્ડ) હોય છે અને માથા ઉપર મોટાં કોટલાં હોય છે. જે ગરદનને બદલે પહોળી ફેણ બજાય તો તે નાગ (કોબ્રા) છે એમ સમજવું. ઘણાખરા નામની ફેણ ઉપર ચક્ષુ જેવી આકૃતિ હોય છે. માત્ર નાગરાજ અથવા ફણીરાજ (કોંગ કોબ્રા)ને તે હોતી નથી.

* કુર્લિષ ખ. ગ. ધારપૂરેલું આ બાબત એવું મત છે કે આવી રીતે પેટ ઉપર મોટાં કોટલાં હોય તો સાંપ ઝેરી હોય પરંતુ તે ઝેરી હોવો જ લેખકે એમ નથી. માત્ર આટલું નક્કી છે કે એવાં પહોળાં કોટલાં વગરના સાપો બિન ઝેરીજ હોય છે.

સદર

આકૃતિ કઠી

આ. ૬. ઝેરી. આ. ૫. પ્રમાણે જ. માત્ર પડોળી ફેણ હોતી નથી.

ત્રીજી તપાસ, ચહેરાની
બાજુની

આકૃતિ બી

આ. ૭. ઝેરી. ચહેરાની બાજુઓ ઉપર મોટાં કાટલાં હોય છે. નાકનું ટીચકું જરાક ઉંચકાયલું હોય નરકોરાં અને આંખની વચ્ચે સારી રીતે દેખાઈ આવે એવા ખાડા હોય છે. આવી નિશાનીવાળો સાપ ખાડાવાળો કામળિયો (પીઠ વધપર) છે એમ સમજવું.

સદર

આકૃતિ ટી

આ. ૮. ઝેરી. આ. બી સાથે સરખાવી લુઓ તો જણાશે કે માથાં તથા શરીરનો ભાગ એકબીજા સાથે ઘટમઘટ વાંકથી જોડાયેલ હોય છે અને નરકોરા તથા આંખ વચ્ચે ખાડા હોતો નથી. આવો સાપ ખડકરી મણીઆર અથવા કાળોતરો (કાષત) છે એમ સમજવું.

ચોથી તપાસ. પીઠની

આકૃતિ ઢી

આ. ૯. ઝેરી. પીઠ ઉપર વચ્ચોવચ્ચ મોટાં કાટલાંની દાર હોય છે. આવી દારની સાથે સાથે આ. ટીમાં વર્ણવેલી નિશાનીઓ હોય તો તે સાપ મણીઆર (કાષત) કાળોતરો છે એમ સમજવું.

સાપો અને સર્પડંડા

પ્રાથમિક મદદનું કામ કરનારાઓને સાપો સંબંધી એક કેળવણી સિદ્ધ પદ્ધતિ વિજ્ઞાનીના જેટલી બારિક માહિતી હોવાની ખાસ જરૂર નથી. એમ છતાં આટલું તો અગત્યનું છે કે સાપ ઝેરી છે કે નહીં તે જાણખી કાઠતાં તેને આવડવું જોઈએ, અને વધારામાં તેને ઝેરી સાપો બદલ સામાન્ય માહિતી તો હોવી જ જોઈએ.

ઉપર જણાવેલી રીતી પ્રમાણે પદ્ધતિસર તપાસણી હમેશાં કરવી, એટલે અનુક્રમે પ્રથમ પેટ ઉપરના, પછી માથાના ઉપલા ભાગ (તાલકા) ના, પછી ચહેરાની બાજુના અને છેવટે પીઠનાં ભાગનાં તથા કાટલાં વિગેરે તપાસ્યા પછી જ તેના રંગ તથા શરીર ઉપરનાં ટોપકાં (ચાકાં) વિગેરે ઉપર ધ્યાન આપવું. આમ પદ્ધતિસર કામ લેવાની શું અગત્ય છે તે હવે પછી સમજાશે.

પહેલી તપાસ પેટ:—

જો પેટ ઉપરના ભીંગડાં આ. ૧ કે ૨ પ્રમાણે હોય તો તે સાપ જેરી નથી જ એમ એકદમ જણાવી દેવું, અને વધારે તપાસ કરવી જ નહીં, એટલે આસપાસનાઓની ફિક્કર એકદમ મટી જશે. એમ છતાં જો આ. ૩માં બતાવ્યા પ્રમાણેના આકારના અને વર્ણનનાં ભીંગડાં હોય તો પછી વખતે સાપ જેરી હોય એ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ.

ખીલ તપાસ શરૂ કરતાં પહેલાં આ વાત યાદ રાખવી ઠીક થશે કે આ દેશમાં જેરી સાપો એકંદરે છ હોય છે, અને તે બે મુખ્ય કુળોમાં વહેંચાયેલા છે:—

(૧) વાઈપરાઈન-ગોળ આઠાંવાળા (મંડલો) સાપો, અને (૨) કૉલુપ્રાઈન-માથા ઉપર મોટાં કોટલાંવાળા (મહાશલ્કશીર્ષ) સાપો. આ બંને કુળોમાં ત્રણ ત્રણ સાપો સાથે આપણને કામ લેવાનું છે.

વાઈપરાઈન કુળમાં ત્રણ જાત હોય છે:—૧. કામળિયો (ખડચીતળો, અંતરંગ અથવા કાનદુર) સાપ (રસેલ્સ વાઈપર=મંડલો) ૨. ખાડાવાળા કામળિયા સાપો (પીટ વાઈપર્સ સરંચ મંડલો) અને ૩. ફાડચું (ફુરસા-એક્રીસ કેરીનેટા).

કૉલુપ્રાઈન કુળમાં પણ ત્રણ જાત હોય છે:—૧. નાગ (કોપ્રા અથવા કૉમન કોપ્રા) ૨. નાગરાજ અથવા ફણીરાજ (કીંગ કોપ્રા), અને ૩. મણીઆર અથવા કાળોતરો (કાઈત).

ખીલ તપાસ. માથાનાં ઉપલો ભાગ:—

આ તપાસ ઉપરથી બેઉ કુળોની આસિયતો જણાઈ આવે છે.

આ. ૪ અને તેની સાથે આપેલું વર્ણન, ખાડાવાળા કામળિયા સાપો સિવાયના બાકીના ત્રણે કામળિયા જાતના (વાઈપર્સ) સાપોને લાગુ પડે છે.

આ. ૫ અને તેની સાથે આપેલાં વર્ણન ઉપરથી બન્ને જાતના નાગ ઓળખી શકાય છે, અને,

આ. ૬ ઉપરથી સાપ મણીઆર અથવા કાળોતરો (કાઈત) હોવાનો મજબૂત શક ઉલો થાય છે.

ખીલ તપાસ પૂરી કરતાંની સાથે ત્રણમાંના બે કામળિયા સાપો અને બન્ને નાગની ઓળખ આપણને પડી જાય છે. પરિણામે ફક્ત બાકીનો એક કામળિયો સાપ અને કૉલુપ્રાઈન કુળનો ત્રીજો સાપ, એ બેજ ઓળખવાના રહે છે, અને તે બન્ને ત્રીજી તપાસ ઉપરથી પરખાઈ આવે છે.

ત્રીજી તપાસ. ચહેરાની બાજુ:—

આ. ૭મી અને તેને જોડેલાં વર્ણન ઉપરથી બાકી રહેલો-ખાડાવાળો કામળિયો સાપ-ઓળખાઈ આવે છે. વાઈપરાઈન કુળના ખીલ સાપો અને આ સાપ વચ્ચે મુખ્ય ફરક એજ છે કે આના માથા ઉપર તેમજ ચહેરાની બાજુ ઉપર નાનાં ભીંગ-

ડાંને બદલે મોટાં કોટલાં હોય છે, એનું નાકનું ટીચકું જરાક ઉચકાયલું હોય છે અને આંખ તથા નરકેરા વચ્ચે ઉંડા ખાડો હોય છે. આ ત્રણે નિશાનીઓ એક સામુદ્રી ક્રકટ આજ સાપમાં જણાય છે.

આ આઠમાં ચંદ્રેશની બાબુએ મોટાં લીંગડાં હોય, તે બાબુ ગોળ હોય, માંથા અને શરીરનો લાંબો ઘંટમદાર વાંકથી એક જીન સાથે જોડાય ગયેલો હોય તો, તે સાપ મણીઆર જ છે એમ આ. ૬ ઉપરથી ઉત્પન્ન થયલા શકને મજબૂતી મળે છે.

ઉપર કહેલી બાબતો ઉપરથી સારાંશ એજ નીકળે કે બાંકી રહેલો કાલુ-બાઈને કુંજીનો સાપ મણીઆર જ હોવો જોઈએ (કારણ કે ત્રણે વાઈપરાઈન કુળના સાંપો અને જે ઉ નાગોને આપણે જોળખી ચુક્યા,) છતાં પણ છેવટની ખાત્રી કરવા માટે એક ચોથી તપાસની જરૂર છે.

ચોથી તપાસ. પીઠ:—

આ. ૬ અને તેની સાથે આપેલાં વર્ણનમાં પીઠની વચ્ચેવચ્ચે મોટાં કોટલાંની ઉભી હાર જણાવી છે તે હોય તો, તેની સાથે આગળ જણાવેલી ખાસિયતોનો ઉમેરો કરતાં સાપ ખરેખર મણીઆર જ છે એવી ખાત્રી થાય છે. કેટલાક નિષ્ણતો આ ચાર તપાસ ઉપરથી સંતોષ નહીં માનતાં, સાપના ઉપલા તથા નીચલા હોઠો ઉપર આવેલાં લીંગડાંની પાંચમી તપાસ જરૂરની છે એમ જણાવે છે, પરંતુ,

પ્રાથમિક મહત્તની બાબતમાં તો, જે કાઢને આ. ૩, ૬, ૮, અને ૯માં જણાવેલી નિશાનીઓ સાથેનો સાપ કરડ્યો હોય તો તે મણીઆર જ છે એમ માની લઈ, પ્રયોગશાળાને લાયકની બીજી તપાસ માટે શક ન જોતાં એજ સાપ બદલના તાત્કાલિક ઉપાય લેવા વધારે યોગ્ય છે.

ઝેરી સાપો બદલની ઉપર જણાવેલી ઝડપી તપાસોનું અવલોકન કરતાં એમજ જણાઈ આવશે કે પેહેલી તપાસ બધા બિનઝેરી સાપોને એક બાબુ મૂકી દેવા માટે પૂરતી છે. જે તપાસ ઉપરથી જે ઉ નાગ અને ત્રણ પૈકી બે કામગિયા સાપો જોળખાઈ આવે છે. ખાડવાળા કામગિયા સાપને જોળખવા માટે ત્રણ તપાસોની જરૂર પડે છે અને મણીઆર સાપને પારખવા માટે ચારે તપાસ અંગત્યની છે. બીજા બોલોમાં કહીએ તો છએ ઝેરી સાપોમાં મણીઆરને પારખી કાઢવો સૌથી મુશ્કેલ છે.

ઉપર વર્ણવેલી તપાસની "કુંજી" અને તે વાપરવાની રીત પુખ્ત રીતે જાણી લીધા પછી હવે આ દેશમાં મળે આવતા જમીન ઉપર રહેતા ઝેરી સાપો પૈકી દરેકનું ટુંકું સામાન્ય વર્ણન કરવું ઠીક થશે.

(૬) ગોળ આકાંવાળો (વાઈપરીન કુળના મંદહી) સાપો ઘણું ઠેર ટુંકા હોય છે. તેઓ બધા જ ઝેરી હોય છે અને તેમના ઝેરી ઘાંત (ફંગ) પાંચળ (નળી જેવો) હોય છે.

૧. કામળિયો (ખડચીતજો-ચતરંગ=રસદસ વાઈપર અથવા 'ડબોયા') આખા દેશમાં મળી આવે છે. બધા ગોળ આકાંવાળા સાપોમાં એ સૌથી લાંબો અને સૌથી વધારે ઝેરી હોય છે. તે લાંબાઈમાં એકથી પાંચ ફુટનો હોય છે. તે રતાશવાળા ભૂરા રંગનો હોઈ તેની પીઠ ઉપર તેમજ બેઢ પડખે કોપરાંપાકના કકડાના (ડાયમંડ) આકારનાં આકાં હોઈ તે આકાંની કિનારી સફેદ રંગની હોય છે.

૨. ફેડયું. ફુરસા=(એકીસ ફેરીનેટા) આ દેશના ઘણા ભાગોમાં મળી આવે છે. અને કેટલાક ભાગોમાં ઘણી સંખ્યામાં મળે છે. તે ભાગ્યેજ બે ફુટ કરતાં વધારે લાંબું હોય છે અને કામળિયા સાપ કરતાં ઓછું ઝેરી હોય છે. તેનું માથું તીરના આકારનું હોઈ તે ઉપર પક્ષિના પગલાંના આકારનો સફેદ ઝાંઘ હોય છે અને તે ઝાંઘની ઝેર કાળી હોય છે.

૩. ખાડાવાળા કામળિયા સાપ (એન્સીન્ડ્રોડાન) ને આંખ અને નસ્કોરાં વચ્ચે ખાડો હોવાથી તેને ઈંગ્લેમાં "પીટ વાઈપર" એવું નામ આપ્યું છે, અને તે લંકા (સીલોન) તથા દક્ષિણ હિંદુસ્તાનના પહાડી પ્રદેશમાં ઝાડ ઉપર વસતો મળી આવે છે. તે વખતે ત્રણ ફુટ જેવડો લાંબો હોય છે, બહુ લચકર દેખાતો નથી અને ભાગ્યે જ મોત નિપજાવે છે.

(ખ) માથા ઉપર મોટાં કોટલાંવાળા (કોલુબ્રાઈન કુળના) સાપ બહુ કરી મોટા હોઈ, બહુ ઝેરી હોય છે અને તેમના ઝેરી કાંત ખાંચાવાળા હોય છે, છેદવાળા હોતા નથી.

૧. નાગ (કોમન કોબ્રા) આખા દેશમાં તેમજ હિમાલય પર્વતમાં પેલું મળી આવે છે. તેનું શરીર લાંબુ તથા ગોળ હોઈ, છ ફુટ સુધી લાંબાઈમાં હોય છે અને તેને ફેણ હોઈ તેમાંની ઘણીખરી ઉપર ચરમાના આકારની આકૃતિ હોય છે.

૨. નાગરાજ-ફણીરાજ (કીંગ કોબ્રા) "હમદ્રીઆદ" ખંગાલના નીચલા ભાગમાં, આસામ તેમજ બ્રહ્મદેશમાં મળી આવે છે. તે કોઈકોઈવાર પંદર ફુટ લાંબો હોય છે અને તે તેમજ સાદો નાગ, એ બન્ને આ દેશમાં સૌથી ઝેરી સાપ છે.

૩. મણીઆર-કાળોતરો * (કાઈત અથવા "બન્ગારસ") પણ આખા દેશમાં મળી આવે છે. તેની બે જાત હોય છે, અને તે બે બહુ ઝેરી હોય છે. એક સાદો મણીઆર આશરે ચાર ફુટ સુધી લાંબો તથા કાળો હોઈ તેની પીઠ ઉપર સફેદ આરકાં જેવા આડા પટા હોય છે, અને તે સફેદ આરકાં પૂછડીના ભાગ-તરફ વધારે ખુલ્લાં દેખાઈ આવે છે. બીજી જાત પટા ત

ખીજાઓનું મરણ નિપજવવા માટે ઝેર તરીકે સોમલનો ઉપયોગ વધારે કરવામાં આવે છે, પરંતુ આત્મહત્યા કરવા માટે અશ્લીષુ વધારે માનીતું અને જાણીતું છે.

“અકસ્માતમાં પ્રાથમિક મદદ” નામના પુસ્તકમાં અશ્લીષુના ઝેર વિષે પૂરતી હકીકત આપી છે જ.

સોમલ (આર્સેનીક) નું ઝેર

જમીનમાંથી ખોદી કાઢેલું સોમલ, સફેદ માટીના વાસણના જેવા રંગનું ગાંગડાવાળું હોય છે, અને આખા દેશમાં, ખજૂરમાં વેચાતું મળે છે. તે ધરાની અખાતના મુલકમાંથી આયાત કરવામાં આવે છે, અને આમંડું કેળવવા માટે, લાકડું ખઈ (સડી) જતું અટકાવવા માટે, ઉદર વિગેરે નાનાં જનવરો (જીવજંતુઓ) ને મારી નાખવા માટે તથા દવા તરીકે વપરાય છે. તેનો ભૂકો, કાંઈપણ સ્વાદ વિનાનો હોવાથી, સહેલાઈથી મિઠાઈમાં અથવા ખીજા ખોરાકમાં ભેળી આપવામાં આવે છે. બહુ નાના પ્રમાણમાં આપવાથી મોત નિપજી શકે એમ હોવાથી આ દેશમાં એક ઝેર તરીકે તેનો સૌથી વધારે ઉપયોગ થાય છે.

નિશાનીઓ:—બહુ મજબૂત પ્રકારના દાહક ઝેરના જેવી નિશાનીઓ દેખાય છે, અને તે, ઝેર લેવાયા પછી સુમારે અડધે કલાકે કે એક કલાકે પ્રગટી નીકળે છે.

હોઝરીમાં બળત્રા સાથેનો દુખાવો થઈ ઉલટી અને લોહી મિશ્રિત ઝાડ થાય છે. ત્યાર પછી સ્નાયુઓમાં લાગણી મંદ થઈ આંકડી આવે છે. બહુ મોટા પ્રમાણમાં આપ્યું હોય તો શીત અને શરીરના ધક્કાની નિશાનીઓ થઈ, બેશુદ્ધિ આવી મોત નિપજે છે.

ઉપચાર:—ઝેરની સારવારના સામાન્ય નિયમો મુજબ કામ લેવું. ઉલટીની દવા આપી પછી ઇંડાની સફેદી અથવા ગરમ કરેલું ઘી પાવું.

ઝેરની અસર બહુ જોરમાં હોય તો શરીરના ધક્કાનો ઇલાજ કરવા, એટલે ગરમ પાણીની ખાટલીઓ બગલમાં તેમજ કાતરા વચ્ચે મૂકી ગરમી લાવનારાં પીણાં આપવાં.

ધંતુરાનું ઝેર

આ દેશમાં સાધારણ રીતે વપરાતાં ઝેરોમાં ધંતુરાનું ઝેર ત્રીજે નંબરે આવે છે અને વળી ~~મ~~ ^મ ~~પુટે~~ ^{પુટે} તેથી સોમલ કરતાં ઘણું ઓછું દરજ્જે વપરાય છે. ધંતુરો એક કાંટાવાળું ફળ છે અને આ દેશમાં સાધારણ રીતે ઉગે છે. તેનાં બિયાં વાટી ખોરાક અથવા પીણાંમાં ભેળીને ઘણાં લુટારૂઓ, મારી નાખવાના હેતુથી મેંદી, પણું લુંટી લેવાના હેતુથી લોકોને આપે છે.

નિશાનીઓ:—જંલેડોના ઝેરને મળતી જ હોય છે અને ધંતુરો લીધા પછી બહુ ઝડપથી પ્રગટી નીકળે છે.

ગળાનું સૂકાઈ જવું, ચહેરામાં લોહી ધાઈ આવવું, ગરમ સૂકી ચામડી, અતિશય મોટી થયેલી અને કાયમની મોટી જ રહેતી કીકી, એ ખાસ લેવામાં આવે છે. કાંઈ પણ ચીજ ગળવાની મૂકેલી તથા બેચેની જણાય છે. દર્દી ધીમી લવારી પર ચઢે છે અને હાથના વગર અર્થના ચાળા કરે છે. પછી ભારે બેથુદ્ધિ આવો હૃદય અને ફેફસાં કામ કરતાં અટકી જઈ મોત નિપજે છે. કીકી બંદુ જ મોટી ચાલુ રહે છે અને દર્દી સાને થાય તો પણ કેટલાક દિવસો સુધી મોટી જ રહે છે.

ઉપચાર:—ઝેરની સારવારના સામાન્ય નિયમો પ્રમાણે કામ લેવું.

પ્રથમ ઉલટીની દવા આપવી. ઠંડા પાણીની ધાર ચાલુ નાખ્યા કરી અને ઠંડા પાણીમાં લીંજવેલા દુવાલ વડે શરીર ઉપર અછાડ માર્યા કરી દર્દીનો ચહેરો કાળો થઈ જતો અટકાવવો. પછી ગરમ કાશી અગર એક મોટો ચમચો ભરી-પ્રાન્ડી પાઈ તેને હુશિયાર રાખવો. જરૂર લાગે તો શેક કરવો અને કૃત્રીમ શ્વાસોશ્વાસ ચલાવવો.

શણના છોડવા (ઇન્ડીઅન હેમ્પ)નું ઝેર

ઇન્ડીઅન હેમ્પ આ દેશના બજારોમાં ત્રણ જૂદા જૂદા રૂપમાં વેચાતું મળે છે:—૧) ભાંગ, જે એ રોપાના પાત્રાં તથા નાની ડાંખળીઓ વાટી બનાવવામાં આવે છે; ૨) ગાંજો, જે એના કુલો સૂકવી ચિલમમાં કુંકવામાં આવે છે, અને ૩) ચરસ, જે એના પાત્રાં તથા ડાંખળીઓ છુદ્દી નીચોવેલો રાજ જેવો રસ હોય છે. એ રસ ઘણી વેળા દાડવાળા પીણાં સાથે મેળવી પાવામાં આવે છે અથવા તેમાં ખાંડ ભેળી મિકાઈરૂપે ખવાડે છે. મિશર દેશમાં તેમજ અર્જંસ્તાનમાં તેને હશીશ કહે છે. ઇન્ડીઅન હેમ્પથી સામાન્ય રીતે મોત નિપજતું નથી પણ એક નિશો લાવનારી ચીજ તરીકે કેટલાકે પોતાની ખુશીથી તે વાપરે છે અગર લુટાડો ચોરી કરવાના હેતુથી બીજાને નિશો ચઢાવવા આપે છે.

નિશાનીઓ:—ભાંગ, ગાંજો અને ચરસથી પ્રથમ ભેજની ઉશ્કેરણી થઈ પછી બેથુદ્ધિ આવે છે. ઉશ્કેરણીવાળા તબક્કામાં મનમાં તરેહવાર ભ્રમ (તરંગો) ઉત્પન્ન થઈ ખુશનુમા લહેર આવે છે. દર્દી હસે છે, ગાય છે અને જોશથી લવારી પર ચઢે છે. કેટલીકવાર આ વસ્તુઓનું વ્યસન ધરાવનાર માદમીઓ ગાંડા જેવા થઈ કોઈનું ખુન કરવાનું વલણ દેખાડે છે. કેટલાક ખુનીઓ પોતાનું પાપી કૃત્ય કરવામાં પોતામાં હિમ્મત લાવવા માટે તેનો ઉપયોગ કરે છે અથવા તેજ હેતુથી બીજાઓ તેને આ ચીજે પાય છે.

કીકીઓ મોટી થઈ જઈ, નાડ ભરેલી અને ધીમી થાય છે, અને આખ શરીરની ચામડીમાં ઝણઝણી લગાય છે. પછી ચક્કર આવી નિંદ્રા આવે છે, અને તે વધી, બેશુદ્ધિ તથા મોત નિપજે છે.

વચનાગ (એકેનાઇટ)નું ઝેર

વચનાગ એ સૌથી લયંકર છવલેણુ ઝેર છે, પણ સારે નસીબે આ દેશમાં તે સાધારણ રીતે વપરાતું નથી.

આ દેશના બજારોમાં તે એક સૂકાયલાં ચીમકાયલાં મૂળીયાંના આકારમાં વેચાતું મળે છે. હકીમો તથા વૈદો, અમુક તાવોમાં દવા તરીકે તેનો ઉપયોગ કરે છે, અને કેટલીકવાર દેશી ઠાઠમાં વધારે કંદુ લાવવા માટે પણ વપરાય છે.

વચનાગનું ઝેર જંગલમાં વસનારી જાતો, પોતાના તીરને ઝેરી બનાવવા માટે પાય છે.

એ ઝેર ભે કે કોઈકજવાર ખુન કરવાના હેતુથી વપરાય છે, છતાં બહુ કરી તે અકસ્માતથી જ ચઢેલું ભેવામાં આવે છે. તેની અસર શરૂઆતમાં, લાનતંતુ તથા ગતીતંતુ એ બન્નેને ઉશ્કેરનારી હોય છે પણ પાછળથી તે બન્ને ઉપર લક્ષ્વાની અસર થાય છે, તેમાં હૃદય તથા દમ ચલાવનારા તંતુબિંદુઓ પણ સપકાય છે. માત્ર લેબ્સું તદ્દન સાખુત રહે છે.

નિશાનીઓ:-પ્રથમ હોઠ જીભ અને ગળામાં ઝણઝણાટ ઉત્પન્ન થઈ થુંક અતિશય નીકળે છે. પછી હાથ પગ અને આખું શરીર નિર્જીવ જેવું થઈ હાલચાલ કરવાની શક્તિ નાબુદ થાય છે. નાડ અને દમ નબળાં ચાલી અનિયમિત થઈ છેવટે શીત વળે છે.

ઉપચાર:-ઝેરની સારવારના સામાન્ય, નિયમો પ્રમાણે કામ લેવું.

પ્રથમ ઉલટીની દવા આપવી, અને દર્દીને સૂતેલો જ રાખવો. શીતની અસર નાબુદ કરવા માટે હુશિયારો લાવનારાં પીણાં-બહુ જ સ્ટ્રૉગ કાફી વિગેરે-આપવાં. ગંભીર હાલત હોય તો ગરમ પાણીની બાટલીઓ વડે શેક કરવો. હાંથ પગ ઉપર ચંપી (મસાજ) કરવાથી તેમાં પાછો જીવ આવે છે.

વખતે કૃત્રિમ શ્વાસોશ્વાસ ચલાવવાની પણ જરૂર પડે છે.

સાંધાના તથા તેમાં આવેલાં હાડકાનાં વરમમાં લેવાનો ખોરાક

જો સાંધામાં સોજો આવી, તેની અંદર આવેલાં હાડકાનો પણ વરમ થયો હોય તો કોઈપણ, અપચો કરે એવો ખોરાક, દાખલા તરીકે ઘીથી ગરગરતી અથવા તરેલી વસ્તુઓ, કાળી (સ્ટ્રોન્ગ) કાફી કે ચહા, મસાલેદાર વાનીઓ, બહુ ખાંડ-વાળા તથા ઝાઝી ખેળવાળા ખોરાકો, લેવા નહીં. રાતું ગોસ્ત, જીવાર, ચોખા, ઘઉં વગેરે ધાન્યોની રોટલી તથા ઇંડાં અને ઝાઝી તાજી તરકારી અને મેવો (ફ્રુઓ) લેવાં. માત્ર રોહીંગાર (રૂબાઈ) ગુઝળેરી, આલુખુખાર, કરમદાં વગેરે લેવાં નહીં. તે સિવાય પુષ્ટી આપવા માટે દુધ, માખણ, સફેદ માછલી, મરઘીનાં બચ્ચાં વગેરે લેવાં.

એવા રોગીઓએ વળી ઠંડી ગરમીનો ઝાઝો ફેરફાર ન થાય એવી, ઝાઝા સિનાશ વિનાની અને અપાટાબંધ પવન ન ફુંકે એવી માફકસરની આખોડવાવાળા પ્રદેશમાં રહેવું જોઈએ.

જો ગળામાં ચોળીયા પાક ઉપર ચઢેલા (septic tonsil) હોય તો બનંતાલગી કાઢી નંખાવવા જોઈએ.

બાળકના દાંતની સાચવણી કરવા વિષે

બાળકની જીંદગીના શરૂઆતના વર્ષોમાં તેનાં મોંહની સંભાળ રાખવાની ઘણી જ અગત્ય છે, કારણ તેમ કરવાથી તેની સામાન્ય તનદુરસ્તી સાચવાય છે એટલું જ નહીં પણ તેના દાંત પણ મજબુત બને છે.

બાળકના દુધીયા દાંત જલદી પડી ન જાય અને પોતાની કુદરતી મુદત સુધી ટકી રહે એવી સંભાળ રાખવાની ખાસ જરૂર છે કારણ કે તેથી તેની પાછલી જીંદગી સારી નિવડે છે અને કોઈ જાતની તેના મોંહની અંદર શસ્ત્રક્રિયા કરવાની જરૂર પડતી નથી.

કેટલાક માળાપોની એવી સમજ છે કે દુધીયા દાંત જલદી પડી જાય તેથી કાંઈ હરકત થવાની નથી કારણ કાયમના દાંત પછી ઉગેલાનાજ છે પરંતુ તે સમજ ખુલ્લ ભરેલી છે. દુધીયા દાંત જલદી પડી જવાથી કેટલો દરજ્જો નુકશાન થાય છે તેનીચેની બાબતો ઉપરથી સમજાઈ આવશે.

દુધીયા દાંત છ મહિનાની ઉમ્મર પછી ઉગવાના શરૂ થઈ દશ કે અગીઆર વર્ષની ઉમ્મર સુધી સારી રીતે કામ કરવાની શક્તિ ધરાવતા હોવા જોઈએ, કારણ એ મુદતમાં બાળકના આખા શરીરની વધ ઝડપથી ચાલુ રહે છે. એક તનદુરસ્ત બાળકની પાચનશક્તિ એ મુદત દરમિયાન બહુ સારીજ હોય છે પરંતુ તે સારી ચાલુ રહેવાનું મુખ્ય કારણ તેની ચાવવાની શક્તિ સારી રહે એજ છે. એ ઉપરથી સમજાશે કે દુધીયા દાંત જલદી પડી જાય તો બાળકની પાચનશક્તિ બગડી તેના શરીરની વૃદ્ધિમાં ખલેલ પડે છે અને તેની પાછલી છાંદગી ઉપર ખરાબ અસર થવા પામે છે.

વળી દુધીયા દાંત તેની પૂરી મુદત સુધી સાચવી રાખવાનું ખીન્નું કારણ એ છે કે તે દાંતોની હાજરીને લીધે બાળકના બન્ને જડબાની ખીલવણીને ઉત્તેજન મળી તેઓ ખરાબર આકારનાં ઉછરી આવે છે અને કાયમના દાંત ખરાબર રીતે ઉગી બાળકના ચહેરાનો ઘાટઘટમ સુધરે છે. બે વર્ષની ઉમ્મર પછી બન્ને જડબાં પાછલી તરફ ખીલતાં જાય છે તેનું કારણ એ કે તેથી કાયમની દાંતો સારી રીતે યોગ્ય કેકાણે જ ઉગી નીકળે. દુધીયા દાંતો જલદી પડી જાય તો છઠે વર્ષે ઉગનારી કાયમની દાંતો આગલી તરફ ઉગી નીકળી, ત્યાર પછી ઉગતા બે પાંખાના મૂળવાળા દાંતોને માટે પૂરતી જગ્યા રહેતી નથી અને તેથી તે દાંતો વાંકાચુકા અને બહુ ખીચાખીચ ઉગે છે અને તેને પરિણામે જડબાં પાછલી તરફ જેટલાં ઉછરવાં જોઈએ તેટલાં ઉછરી શકતાં નથી.

દુધીયા દાંત જલદી પડી જવાથી દાંત કોચા થઈ ચહેરાની શીકલ બદલુરત બને છે. વળી એ દાંતોની યોગ્ય સંભાળ ન લેવાય તો તેના મૂળમાં ગુમડાં થઈ આવે છે તેથી બાળકની સામાન્ય તનદુરસ્તી ઉપર ગંભીર પ્રકારનું નુકશાન પહોંચે છે અને કાયમના દાંતોની બનાવટમાં પણ ખામી આવે છે.

ઉમ્મરે પુગેલા માણસોની માફકજ, બાળકના દાંતોને પણ સડો લાગે છે અને તે લાગવાનું મુખ્ય કારણ દાંતની સઘાટી ઉપર ઘસી ઘસી તેમાં હાલદો જંતુઓ પેદા થાય એજ હોય છે. એ જંતુઓમાંથી ખરાબ પેદા થઈ દાંતના કોડી જેવા નક્કર લાગ (ઇનેમલ) ને નુકશાન પહોંચી તે સડી જઈ તેમાં ખાડો પડે છે.

ઘણા દાકતરોનું એવું મત છે કે હાલ બાળકના દાંતો જલદી સડવાનાં મુખ્ય કારણો બે હોય છે; એક તો બાળકને ખોરાક આપવાની કૃત્રિમ રીતો, અને બીજું તો તેમને અપાતા એકલાજ, પેટંટ ખોરાકો.

ઉપર કહેલા, સડો પેદા કરનારા જંતુઓની વૃદ્ધિ થવાનું મૂળ કારણ દાંત ઉપર વળગી રહેતાં ખોરાકનાં કણો જ હોય છે. ખાસ કરી જે ખોરાકોમાં ખાંડ અને ખેળું હોય તેવા ખોરાકો. ઉમ્મરે પુગેલા માણસો જેમ વધુ પ્રમાણમાં ખેળવાળા ખોરાક ખાય તેમ તેમની પાચનશક્તિ બગડે છે, તેજ પ્રમાણે બાળકોને પણ એવા

ખોરાક નુકશાન કરે છે માટે તેવા ખોરાક આપવાથી બને એટલા પરહેજ (અળગા) રહેવું જોઈએ. વળી ખાંડવાળા ખોરાકો પણ આજી આપવા ન જોઈએ કારણ કે તેવા ખોરાક દાંતને આજી વળગી રહી જંતુઓની વૃદ્ધિ નીપજાવે છે.

પણ દુધીયા દાંતની સાચવણી કરવા માટે મુખ્ય વાત ધ્યાનમાં રાખવાની તે એ છે કે તેમના દાંત ઉપર વળગી રહેતાં ખોરાકના કણો વારંવાર સાફ કરી નાખવાં જોઈએ. તે માટે એક તરફીળ એજ છે કે તેમને એવો ખોરાક આપવો કે જે સારી રીતે ચાવવો જ પડે અને તેથી દાંતો પોતાની મેળે જ સાફ રહે. પરંતુ હાલના સંજોગોમાં તેમ કરવું અશક્ય છે માટે સારો ઉપાય એજ છે કે તેમના દાંતો બરાબર સાફ રાખવા. તે માટે માતાએ અથવા આયાએ એક સ્વચ્છ ફ્લેનલના ટુકડા વડે અગર સફાઈદાર ટર્ફીશ વાદળી (સ્પન્જ) ના ટુકડા વડે દાંત લુંછી નાખી તે ઉપર તેમજ દાંતોની વચમાંની જગ્યામાં કોઈ ખોરાકના કણો વળગી રહ્યાં હોય તે કાઢી નાખવાં, અને પાછી નરમ સુવાળા કાગરચીત્રા બાલની (બેબીનર નામનો પ્રાણીના વાળમાંથી બનાવેલી) પીંછી (બ્રશ) સહેજ ગરમ પાણીમાં ધોળી તે વડે સાફ કરવા. આ પાણી પ્રથમ ઉકાળી રાખી એક વાસણમાં ભરી રાખી જોઈએ તેટલું ઠંડું પડ્યા પછી જ તેમાં બ્રશ ધોળવું. દરેક વખતે દાંત સાફ કર્યા પછી ફ્લેનલનો કે વાદળીનો ટુકડો, તેમજ બ્રશ, પાણીથી સારી રીતે ધોઈ નાખી સૂકવવાં જોઈએ, અને કોઈ કોઈ વાર એક બે મિનિટ સુધી ઉકળતાં પાણીમાં બુડાવવાં જોઈએ. ખાસ કરી બ્રશ એવું બનાવેલું હોય કે તેના હાથાને એક છેડે કાટખુણે વળગાવેલું એક નાનું બાલનું સુમખું હોય તો તેથી મોંહના દરેક ભાગમાં ખુણે ખંટોળેથી દાંત સાફ કરી શકાય છે. સાધારણ રીતે વપરાતાં લાંબાં બ્રશથી સાફ કરવામાં કેટલીક વાર ગાલના અંદરના ભાગને તેમજ જીભને ઘસારો લાગી તેમાં બળત્રા ઉત્પન્ન થાય છે માટે તેવાં બ્રશ વાપરવાં નહીં.

બાળકને જેમ બને તેમ જલદી કોગળા કરી, મોંહ સાફ કરતાં શીખવવું જોઈએ. એટલું જ નહીં પણ મોંહમાં વાગેલેલું પાણી ગળી ન જઈ થુંકી નાખતાં શીખવવું જોઈએ. જરાક સમજણ થાય કે પછી બ્રશ ઉપર થોડોક “ક્રેટાઇલ સોપ” નામનો સાબુ લગાવી તે બ્રશ વડે દાંત સાફ કરવા.

દરેક વખતે ખોરાક લીધા પછી ઉપર પ્રમાણે બનતા લગી કામ લેવાવું જોઈએ, અને ખાસ કરી રાતનું ખાણું લીધા પછી તો જરૂર જ તેમ થવું જોઈએ કારણકે, આખી રાત દાંતના કણો, ખીડેલાં મ્હોંમાં રહેવાથી નુકશાન થવાનો ઘણો સંભવ રહે છે.

બાળક વધારે સમજણ થાય કે રાત્રે દાંત સાફ કર્યા પછી પાથેર ગુલાબ જળમાં અડધો આઉંસ મેગ્નીઝીયમ કાર્બોનેટ નાખી બનાવેલું મિશ્રણ, થોડુંક મ્હોંમાં લઈ મ્હોં ખીડેલું રાખી અંદર ને અંદર ઘોળાવ્યા કરવું કે તેથી બે દાંતોની વચ્ચે રહેલાં ખોરાકના કણો ધોવાઈ નીકળી આવે.

ખાળક પોતાની મેળે પ્રશ્નો ઉપયોગ કરતાં શીખે કે પછી કેસ્ટાઇલ સાબુની સાથે થોડોક સાફ ચાકનો ભૂંડો પ્રશ ઉપર ભભરાવી તે વડે દાંત સાફ કરવા કહેવું.

આ પ્રમાણે કરવાથી ખાળકના દાંત સડતા અટકશે. તેમ છતાં જો સડો લાગે તો દાંતના દાક્તરની સલાહ તુર્ત લેવી જોઈએ.

સાદો સુતરો જુલાબ

ઘણા લોકોને ઝાડાની ચાલુ કળજીયાત રહેવાને લીધે, તેઓ “ માઈક્રોલ, ” કેસ્કેરા લીફવીડ, “ લેક્ષેટીવ પીલ્સ, ” “ ફ્રૂટ સોલ્ટ ” “ એપ્સમ સોલ્ટ ” (વિલાયતી નિમક) વિગેરેનો જુલાબ લેવા કરે છે. ખાસ કરી પારસીઓને જરાક જરાકમાં જુલાબ લેવા કરવાની બહુ ટેવ હોય છે. પરિણામે તેમની કળજીયાત ઉલટ વધી દવા લીધા વિના તેમને ચાલતું જ નથી. તેમને માટે એક સસ્તો અને સારો ઇલાજ એ છે કે છથી નવ સોનામખીની શીગો (સોનામખીની પાપડી સેના પોંડઝ) લઈ સાંજે પાંચ વાગે એક અડધા પ્યાલા જેટલાં ઠંડા પાણીમાં ભીંજવી રાખી રાત્રે નવ વાગે, સર્વને ચોળી નાખી, ગાળી તેતું પાણી પી જવું કે તેથી બીજી સવારે પ્રકૃતિ પ્રમાણે એક, બે કે ત્રણવાર સાફ પેટ આવી જશે. બહુકરી પેટમાં કાંઈ દુખાવો થશે નહીં, પણ કોઈને કદાચ થાય એવી પ્રકૃતિ હોય તો સેના પોંડતું પાણી પીધા પછી એક નાની આદુની કકડી ચાવી તેનો રસ ગળી જવો ને કુંચો થુંકી નાખવો. જુલાબ લેવાની એક કલાક પહેલા હમેશ પ્રમાણે રાતનું ખાંણું ખાવાની હરકત નથી.

પુસ્તક ૧૨ નં.
કોડ : ૧૫ સી

૨૬૩૭

પુસ્તકાલય

621

વંચીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનંજી
નાણુકલાડે નંદલાલ ચોકસી

સંપાદક :

દેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
પરદેશમાં „ રૂ. ૫-૦-૦
હુટકે નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વ્યવસ્થાપક :

ભાઈલાલભાઈ ખુશાલભાઈ
પટેલ.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુરા.....વડોદરા.

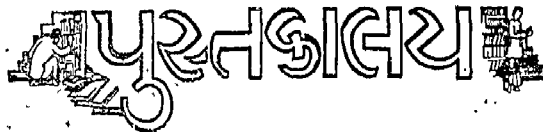

જ.ક.વિ.

અનુક્રમણિકા

જ્ઞાન સરોવર (કાવ્ય) ...	...	...	રસુલભાઈ ન. વહોરા ...	૩૨૫
શારદા ગૃહ આગિણે (કાવ્ય) ...	...	...	વકીલ ન. ધ. પુરોહિત ...	૩૨૬
મયોદાન... (,,) ...	...	...	વૃજલાલ જ. નેશી ...	૩૨૬
જીવનકળા ...	...	...	મણિલાલ જ. દિવેદી ...	૩૨૭
જ્ઞાન કોડીએ (કાવ્ય) ...	...	...	ચંદ્રકાન્ત ન. રાવળ ...	૩૩૦
પુ. પ્ર. વ્યાપક કેવી રીતે બનાવાય ? ...	...	...	મણિલાલ દિવેદી ...	૩૩૧
તું પ્રકાશ પાથરી (કાવ્ય) ...	...	...	જયંત પાઠક ...	૩૩૬
ગ્રામ સદન ...	...	...	હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી ...	૩૩૭
સાહિત્ય સૃષ્ટિનું યોક્તું અવનતું ...	...	...	દો. મા. કામદાર ...	૩૪૦
યોક્તું જાણવા જેવું ...	...	...	નાનાલાલ કે. પટેલ ...	૩૪૨
વડોદરા મધ્યવર્તી પુ. નું રેનેડ્રામેલન ...	...	...	...	૩૪૪
નિમંત્રણ (કાવ્ય) ...	...	...	' રસેન્દુ ' ...	૩૪૫
પુસ્તકાલયનાં શાયમ ફોટો ...	...	...	મોતીભાઈ ન. અમીન ...	૩૪૬
પુસ્તકાલયનાં પ્રકાશકરણો (૧૧) ...	...	...	વૃજલાલ દ. મહેતા ...	૩૪૭
વીરોલ્લાં પ્રલડાં ...	...	...	કાળીદાસ દ. વણકર ...	૩૪૮
૧૨ મી પરીક્ષાનું પરિણામ સહિત નિવેદન ...	...	...	ના. નં. ચોકસી... ...	૩૪૯
પુસ્તક પરિચય ...	...	...	ના. ચં. દીવાનજી ...	૩૫૦
નવીન કાવ્ય : સ્વીકાર ...	...	...	...	૩૫૩
પુસ્તકાલય નોંધ ...	...	...	...	૩૫૪
કુરસ્તી ...	...	...	...	૩૫૭
શિષ્ટ વાચનની ૧૩ મી પરીક્ષાની જાહેરાત ...	...	...	...	૩૫૮
માસિક મન્યા તારીખ ...	...	...	...	૩૫૯
શું વાંચ્યો ? ...	...	...	...	૩૬૦
મંડળમાં નવીન વેચાતાં-પુસ્તકો ...	...	...	...	૩૬૧
સં. લા. ખાતાની મુચનાઓ... ...	...	...	...	૧૦

પુસ્તક ૧૨ મું

એ

અંક ૫ મો

જ્ઞાન સરોવરે

[સરોવરે પાણીમાં ગમ'તી.....એ લય]

સરોવરે મોતીડાં વરસે સાહેલડી !
મોતીડાંની માળ માટે કંઠે લસે રે લોલ !
માળાનાં મુક્ત દમ્ય મીઠડાં સાહેલડી !
નયને વીણું ને ઉરે ગૂંથું રે લોલ !
મિષ્ટ ભાવ કુમુદલયું સરવર સાહેલડી !
અંદ્રિકા શાં ચિત્ર નયન ખેંચતા રે લોલ !
સરવરને ઉર શાંત દિવડા સાહેલડી !
અંતર પ્રતિબિંબે ઝખકે રે લોલ !
વાંચીને માનવ હંસ ડોલતા સાહેલડી !
હંસી શું હેત હેલ હેળતા રે લોલ !
ખેરી ખેરાવશું માણશું સાહેલડી !
સરવરની પાળ રંગ રેલશું રે લોલ !
પુસ્તકને જ્ઞાન-સર આવળો સાહેલડી !
મોતીડાં વીણી માળ પહેરશું રે લોલ !

રસુલભાઈ નાં વહેણ

શારદા ગૃહ આંગણે

પુનિત પગલાં માંડતી, આશા ભરી જનતા બધી
કે, કે, ઉમંગે શોધતી, એ શારદા ગૃહ આંગણે.
કે વહે શાન્તિ અહીં, શારદા અણી મહી,
શાં પુસ્તકો, શાં માસિકો, આ શારદા ગૃહ આંગણે ?
પત્રો તણા વાચન થકી, રસ રેલતા નિજ અંતરે
ધાર્યા મનોબળ સાંપડે, એ શારદા ગૃહ આંગણે.
કંઈ યુવાનો, કે કુમારી, જ્ઞાનખ્યાસુ ધઈ કહે—
આપો અનેરાં પુસ્તકો, અમ શારદા ગૃહ આંગણે.
વિવિધ વાની મંદિરે, શા માટે તકને ટાળતાં ?
જે જે ગમે તે તે લહો, નિજ શારદા ગૃહ આંગણે.
આપો અનેરાં દાન ત્યાં, લક્ષ્મી તણા એ પાલકો !
ઠંડાલી પ્રજાનું ભાવી છે, તમ શારદા ગૃહ આંગણે.
ગ્રામ્ય જીવન પોષવા, શ્રીમંતના સહકારથી,
હા ! જ્ઞાનની દેવી વસે, તમ શારદા ગૃહ આંગણે.

વકીલ નૃસિંહરાવ શં. પુરો

સાવલી પુસ્તકાલય મંત્રી.

જન્મ

ગ્રંથોદ્યાન

સુગંધી શી ! કનકકુલડે, વૃંદ હીરા સમા છે,
સોહિ આપો ચમન ઝળકે, દંદિમાં ના ભરાયે.
પુષ્પે એવો મધુરસ ઝરે, બ્રમરો નિત ગુંજે,
મીઠાં એનાં અમુલ્ય ફળો, તો ભર્યાં વૃક્ષગુટે.
માણી એનો બહુજ વિનયથી, દેવથી જે અધિક,
બાગે આવે સહુ જન ભલે, ક્રોધ ના'વે જરીક.
ખુદલા પંથો તહીં વિચરવા, બંધનો ના જરાયે,
માગે તેને બહુ જ કિંમતી, આપતો એ ફળોને.
હેવે આવી નિજ જીવનથી, વાસ પૂર્યો ઉદ્યાને,
ઈંદ્ર સાથે વિભુ પણ સર્યા, તે જ અંબાર ભાસે.
આવી બેઠા ઋષિ ગણ અને, શારદાએ વધાવ્યા;
કીધું પૂર્ણ રવિ શશિ ઉભી, તે જ પુ'ને પ્રકાશ્યા.
ગ્રંથોદ્યાને અમીરસભર્યાં, જ્ઞાન પુષ્પો મહેકે,
જ્ઞાની કેરા અનુભવ ફળે, જ્ઞાન વૃક્ષો લહેકે.

વૃજલાલ છ. જોશી.

જીવનકળા

[લેખક :—મણિલાલ જ. દ્વિવેદી, વડોદરા]

જીવનકળાના જ્ઞાન વિના જીંદગી ખેડવી એ ખરાબામાં હજી ફેરવવા બરાબર છે. જે ખેડુતને જમીનના ગુણદોષનું જ્ઞાન નથી, કેવું ખીજ જમીનમાં નાખવાથી ઉત્તમ પાક નીવડશે એનો જેને ખ્યાલ નથી તે ખેડુત ધાર્યા મુજબ પાક મેળવી શકતો નથી અને પોતાની કરેલી મહેનત વ્યર્થ જવા બદલ પશ્ચાત્તાપ કરે છે. તેવી જ રીતે જે કોઈ પુસ્તકો ભણી ગયો હોય, પરીક્ષાઓ પસાર કરી પદવીઓ પ્રાપ્ત કરી શક્યો હોય, ધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી ચૂક્યો હોય, પરંતુ ભણતરના મર્મનો વિચાર કરી ન શક્યો હોય, શાસ્ત્રોના ઉગ્રાણુમાં પ્રવેશ કરી તેના અર્થને તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી સમજ્યો ન હોય તે અર્ધદંઘ્ર દશામાં રહીને જીવન ગુનારતો યર્ષાળય છે. અને એવી સ્થિતિમાં જીવનક્રમ પૂરો થવા આવતાં પોતાની બધી પ્રવૃત્તિઓ નિષ્ફળ ગયેલી પોતાને માલુમ પડતાં પશ્ચાત્તાપ કરી નિંદાસનાં કુસર્કા લે છે. આ બાબતનો સૂચનારૂપ યોગ, પુસ્તકોમાંની વાર્તાઓ, તથા અન્ય લોકોનાં ઉત્તરિ કે પતનના જીવન અનુભવ દ્વારા માણસને અવરનવર મળતો રહે છે. પરંતુ તે વિષે મનુષ્ય વિચારચિન્ત્ય રહેવા માગે એ યોગ્ય આશ્ચર્ય ન કહેવાય.

ભણતરની કળા જે શિક્ષક ભણતો નથી તે વિદ્યાર્થીને યથાર્થપણે શીખવી શકતો નથી. પુસ્તકોના વાચનપઠન દ્વારા શિક્ષણ લઈને વિદ્વાતાનું ઉદ્ઘાપણ મગજમાં ભરી રાખવાથી જીવનનો અર્થ સરતો નથી. પણ પુસ્તકોરૂપી દર્પણમાં જીવનકળાના સ્વરૂપને નીરખી અંતર-જ્ઞાનને વિકસાવવું એ સાચું શિક્ષણ છે. એ વસ્તુને વિવેકશુદ્ધિથી વિચાર્યા સિવાયનો વિદ્યા-ભ્યાસ જીંદગીમાં જોષ્ટ્રએ તેવો લાભ આપી શકતો નથી. જે શિક્ષણ પરાધીન હાલતમાં રહીને જીવન વ્યતિત કરવાનું શીખવે, નીતિઅનીતિના વિચાર વિના દ્રવ્યોપાર્જન કરવાના કનિષ્ઠ માગે દોરે તેને શિક્ષણાનુભવ કહી શકાય જ નહિ. નિસ્પૃહતા સાદાઈ સરળતા પ્રેમ અને સમાનતારહિતનો તમામ શિક્ષણાનુભવ જીવનમાં નિરર્થક યર્ષા પડે છે.

સાગર નદી તળાવ પહાડ આદિ કુદરતી સુધિરચનામાંથી જેટલી કળા શીખવાની આવશ્યકતા છે તેટલી જ ઐતિહાસિક ઇમારતો, મંદિરો અને એવી ખીજ માનવકૃતિઓના નમુનાઓના નિરીક્ષણ ઉપરથી પણ શીખવાની જરૂર રહે છે. પરંતુ એ સર્વે પ્રકારના શિક્ષણમાં ઈર્ષા સ્વાર્થ વિશ્વાસ કે સંકુચિત ભાવનાના ગ્રિહ ન હોવાં જોષ્ટ્રએ એ અવશ્ય વિચારી જોવું પડે છે. કુદરતી કે માનુષી જીવનકળા માત્ર સૌ માનવજીવોને નિરર્વાર્થ પ્રેમ સાથેની ઉદાર ભાવનાઓમાં રાચવાનું શીખવે છે; એટલું જ નહિ પણ ક્ષમા માથેની વીરતા દાખવીને કર્તવ્યનિષ્ઠ બનવાનું જ્વલંત સૂચન કરે છે.

પૂર્વે વૈભવ દર્શાવતા રાજપ્રાસાદ તથા વિશ્વાસની ભાવનાને ઉશ્કેરે તેવા મેળા (આજે નાટક સીનેમાના રૂપમાં તેવા મેળા જ ઉભરાય છે) કે પ્રદર્શનોના નિરીક્ષણ માટે વિદ્યાર્થીઓ કે વિદ્યાર્થીનીઓને લઈ જવાની મનાઈ હતી. જ્યારે હાલ એવી વસ્તુઓ ખતાવવામાં ઉદ્ઘાપણ

અને વિવેક માનવામાં આવે છે । જીવનનો હેતુ કેમ જાણે વિલાસીલાવનાઓયુક્ત આરામ અને કૃત્રિમ આનંદમાં જ ન રહેલો હોય તેમ આજનો શિક્ષિત વર્ગ વિચારસ્થ દશામાં વિચરે છે. પૂર્વકાળની શિક્ષણકળામાં જેટલો બાહ્ય અવિવેક દેખાતો હોય તેટલાને તજવો ઘટે, પણ તેના અંતરપટમાં રહેલાં વિનય અને હઠાપણ તજવાં કે તેમનો નાશ કરવો એ બીજું કંઈ જ નહિ પણ મનુષ્યતાનું પતન છે. એ પતનની સાથે જ આધુનિક શિક્ષણકળા અને સાહિત્યના એપથી રંગાયેલું તમામ સાહિત્ય અને શિક્ષણ નાશ પામવાનું જ એ નિર્વિવાદ સમજવું.

આ કાળમાં લેખનકળાના પણ વિચિત્ર ઢંગ થતા જોવામાં આવે છે. આનું કારણ એ છે કે લેખ અને પુસ્તક લખનારની દષ્ટિ દ્રવ્યના લોભથી સમાજના ગાડરીઆ વલણ તરફ ખેંચાતી જાય છે. જીવનનું ખ્યેય આમ જ્યાં દ્રવ્યપૂર્ણ અને કીર્તિના મોહ સાથે ચુંચાયેલું હોય ત્યાં શિષ્ટ સાહિત્ય કે લેખનને નામે અધારપીછોડાની બિભત્સ રમતો ન રમાય તો બીજું શું થાય ? આડંબરી ભાષામાં ચુંગાર અને હાસ્યરસ ઉત્પન્ન કરે તેવાં પુસ્તકો આજે ઢગલાબંધ બહાર પડતાં જાય છે, કેટલાંક તો અશ્લીલ ચિત્રો સાથે બિભત્સ ભાષાથી લખાયેલાં છૂટથી પ્રસિદ્ધ થયાં કરે છે. આમ કરવાથી સમાજ સીધે માર્ગે દોરાય છે કે અવળે માર્ગે ધસે છે તે વિષે વિચારસ્થ રહેવું એ અતિ-ખેદ પામવા જેવું છે. કેટલાક તો વાતાવરણ બગડવું જતું જોતાં અનુલવતાં છતાં આંખ આડા કાન કરીને વર્તતા હોય છે. કેવળ પૈસા પ્રાપ્તિના મોહમાં પોતાના સહવિચારો દાખી દેવામાં જરાયે સંકોચ રાખતા નથી. આજની અર્ધદગ્ધ જનતા જે પ્રકારનું વાચન ઇચ્છે છે, જે પ્રકારની ભાષાશૈલી માગે છે તે સઘળાં તેના સ્વતંત્ર વિચારો કે હઠાપણથી ઇચ્છેલાં નથી હોતાં; પરંતુ પશ્ચિમના અવિચારી વર્ગ પાસેથી ભાડે લીધેલા સ્વચ્છંદ અને અવિનયથી ભરેલી કૃત્રિમ જીવનપ્રણાલીથી અપનાવેલાં હોય છે. એટલે કે કહેવાતા લેખકો અને સાહિત્યકારોએ પોતાની રાજી વધારવાની અને કીર્તિ પ્રાપ્ત કરવાની આલબાહીથી યુવક-યુવતીઓને તથા ઉગતાં બાળકોને પશ્ચિમી જીવનપ્રણાલીમાં ખેંચવાનો પુરુષાર્થ આદરેલો છે । આનું હોય ત્યાં આપણુ સૌને આપણી વિવેકબુદ્ધિએ કેળવવાનો પ્રયત્ન કરવાથી મજે ?

દેશનું વાતાવરણ શુદ્ધ અને પવિત્ર થાય અને તેમ કરતાં જનવર્ગ સન્માર્ગે દોરાઇ જીવન ઉન્નતિ સાધે એ ઉદ્દેશથી જ પુસ્તકો અને લેખો લખવાં જોઈએ. આપણા સાહિત્યની અર્પણ દશા થવામાં બીજું કારણ આજનાં રંગબેરંગી માસિકોનો સફડો છે એમ કહેવું જ પડશે. ચારિત્ર્યવાન સ્ત્રીપુરુષો તેમનાં થોડાં પણ અમૂલ્ય પુસ્તકો દ્વારા દેશ કે દુનિયાની જે કંઈ સેવા બજાવી ગયાં છે તેને આપણા જીવનમાં પચાવી સ્વતંત્ર વિવેકબુદ્ધિથી નવું સુંદર સાહિત્ય ઉપજાવી કાઢવું એ જ લેખક કે સાહિત્યકારનું કર્તવ્ય હોઇ શકે.

લેખનકળા કેને કહી શકાય ? લેખો કે પુસ્તકો લખવા એમાં એકનું વાંચી તેના અનુકરણ રૂપ લખવું અથવા તેના ઉપરથી પોતાના તરંગોને જાણે દીપાવના માગતા હોય તેમ ટાળ કરીને લખવું એ લેખન કળા ન કહેવાય, અથવા તો વાચકમાં હાસ્યરસ ઉત્પન્ન થાય કે તેને મનસ્વીપણાની લહેર ચડે તેવા રૂપમાં લખવું તે પણ લેખન કળાનું સ્વરૂપ નથી; વળી જનનાં અવળે રસ્તે દોરાય તેવી કૃત્રિમ નવલકથાઓ લખવામાં અન્ય દેશના સમાજના મૂર્ખતાન-

ભર્યાં વલણ તરફ ખેંચાઈ જવું તે તો લેખનકળાને કેવળ કલંક લગાડવા જેવું જ કહી શકાય. લેખનકળાનો અર્થ એ હોય શકે કે મનુષ્યે પોતાની શુદ્ધિ શક્તિને સ્વછંદપણે નહિ તેમ અન્યનાં ભાડે લીધેલાં પ્રતિબિંબોને પ્રસિદ્ધ કરવાની કૃત્રિમ વિચારશ્રેણીથી નહિ, પરંતુ આત્માનું શરણ લઈને પોતાની વિવેક શુદ્ધિને સ્વતંત્રપણે વિકસાવવી સમાનતા ન્યાય સત્ય અને પ્રેમ ભાવનાને અંતરમાં પચાવી ગર્વરહિત બની લેખનકળા શીખવાનો આરંભ કરવો જોઈએ. જમદગ્નિ આદિ ઋષિઓએ કેવા ભાવમાં રહીને વેદો લખ્યા હતા. યાજ્ઞવલ્કય જેવા યાત્રી મહાત્માઓએ જીવનના પારમાર્થિક હેતુને ધિપનિપદ્ધ દ્વારા કેવી રીતે પ્રકટ કર્યો હતા એટલું જો આપણે ધ્યાન દઈને વિચારી જઈએ તો સમજી શકાશે કે લેખનકળા પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન અંતરની એકાગ્રતા છે. ભારતીય લેખનકળા જગતમાં પ્રસંશા પામી હતી તેનું કારણ એજ હતું કે જે કંઈ લખાતું તે અધુરું અંતરની પ્રેરણા શક્તિથી લખાતું. તાત્પર્ય કે શુદ્ધિ-વાદનો અહંભાવ જૂલો જઈને જે કોઈ પુસ્તક ગ્રંથ કે લેખ લખવા પ્રેરાય છે તેનેજ સચી લેખનકળા પ્રાપ્ત થાય છે. ઘણાં લેખક ભાષ્યહોનોને પુસ્તકો કે લેખો લખતાં આજ પોતાની લેખિની વિષય બહાર ન જાય તે તરફ ધ્યાન રાખવું પડતું હોય છે. વિષયની બહાર જતા લખાણને સુધારી લેવાની પૂર્ણ કોશિષ તેઓ કરતા પણ રહે છે. પણ વિદ્વાતાપૂર્ણ લેખકોને તેવી અકચણ નથી પડતી અને તેથી તેઓ એમ કહી શકતા હોય છે કે, અને ખાત્રી પણ કરી આપતા હોય છે કે તેમની કલમને કદી એવો વિક્ષેપ પડતો નથી. તોપણ તેમને એટલો તો અનુભવ થતોજ હોવો જોઈએ કે તેમની લેખિની આટલી સરસ છતાં તેમનાં લખાણ સરળ વૃત્તિઓવાળાં હૃદયસ્પર્શી કેમ લાગતાં નથી-અંતરની કેળવણી ધ્વજનારાઓને તેમાં કેમ રસ આવતો નથી ? ત્યારે એકાદ આત્મજ્ઞાની કે સંત પુરુષની લેખિની તેમને સૌને આસ્વાદ આપી રહેતી હોય છે તેનું શું કારણ ? તેમની લેખિની હૃદય સાથે જોડાયેલી હોવાથી પોતાનું કામ સુંદર રીતે કરતી હોય છે અને તેથી કોઈપણ સ્થળે અટક્યા વિના કે માર્ગ (વિષય) બહાર ગયા સિવાય એક ચીજે ધસમસતી ચાલી જતી હોય છે, અને તેવી અને તેટલી જ રીતે વાચકોનાં હૃદયોને શુભ માર્ગે દોરી રહી હોય છે. આને જ લેખનકળાનો નમુનો કહી શકાય. આજ સાચા કળામય જીવનનો એક ભાગ હોઈ શકે.

આ સિવાય ભાષા શીખવા કે શિખવવાની કળાને પણ હસ્તગત કરવામાં હજારો અને વિચારની બહુ જરૂર છે. ભાષાનું જ્ઞાન બાળકને તેની બાલ્યાવસ્થાથી જ રાજની બાવહારિક વાણીમાં શુદ્ધ અને સરળ શબ્દોમાં આપવામાં આવતું હોય તો ભવિષ્યમાં કઠિણ શબ્દોચ્ચારની મુશ્કેલી તેને લાગે નહિ. મરાઠી અને બંગાળી ભાષાઓમાં 'પ્રત્યક્ષ', 'રક્ત', 'સમક્ષ', 'ભગિની', 'બાલિકા', 'કુત્સિત'-ઇત્યાદિ શુદ્ધ ઉચ્ચારવાળા શબ્દો સામાન્ય રીતે આમ-વર્ગમાં (રાજના વ્યવહારમાં) વપરાતા હોવાથી તે પ્રાંતોનાં બાળકો બોલવા માંડતાં જ સહેજ-સાજમાં સ્વાભાવિક રીતે જ શીખી લે છે; ન્યારે આપણા પ્રાંતમાં બાળકોને ઉછેરવા સમયે આમવર્ગમાં ભાષાના શુદ્ધ ઉચ્ચારવાળા શબ્દો વપરાતા નથી હોતા. ભાષાદોષનું આરોપણ શરૂથી જ કરવામાં આવતું હોય છે અને વર્ગો યથા વ્યવહારમાં તે શબ્દો રાજ વપરાતા થઈ ગયેલા આપણે જોઈએ છીએ, અનુભવીએ છીએ; છતાં પુસ્તકો લેખો અને નિબંધોમાં કઠિણ અને અપરિચિત સંસ્કૃત શબ્દો મુદ્રીને ભાષાજ્ઞાનની મહત્તા વધારવાનો મનસુબો રાખીએ

એ અયોગ્ય જ કહી શકાય. થોડું અક્ષરગ્ન મેળવેલ ભાષણહેનને એથી કેટલી મુશ્કેલી ઉભી થાય છે તેનો વિચાર કરી જોઈશું તો જણાશે કે તેમ કરવા જતાં શિષ્ટવાચનો પ્રચાર આમવર્ગમાં થઈ શકતો નથી. સર્વસામાન્ય આમવર્ગમાં પ્રચલિત વ્યાવહારિક ભાષાના નિયમ બહાર ચાલ્યું જવાય નહિ એ લેખક કે સાહિત્યકારે અવશ્યે વિચારી જોવું પડે છે. જો એ ધ્યેયને અનુસરી પુસ્તકો અને લેખો લખવામાં આવતાં હોય તો તમામ આમવર્ગને બોધદાયક અને એવાં ખીજાં વૈજ્ઞાનિક પુસ્તકો તથા લેખોના વાચનની અભિરૂચિ થવા વગર રહે નહિ. પણ દુઃખ એ થાય છે કે લેખકો પોતાની વિદ્વત્તાનું શૈયં જતાંવવાના નિશામાં રોજના વ્યાવહારિક શબ્દો અને વાણીથી પર જમને કઠિણ શબ્દો અને વાક્યોનો સમુદાય એવો તો વિચિત્ર કરી મુકે છે કે ભાષાશૈલીના વાસ્તવિક નિયમથી પોતે કેટલે દૂર જઈ રહ્યા છે તેનું પણ તેઓને ભાન રહેતું નથી.

પુસ્તકો અને લેખો રૂપી શિક્ષણ કે સાહિત્ય કેમ જાણે કેવળ ઉચ્ચ શિક્ષિત વર્ગ માટે જ ન હોય અને થોડું અક્ષરગ્ન લીધેલ આમવર્ગ તેમનાથી જુદો જ ન હોય ! એટલે કે સામાન્ય વાચકવર્ગ નહિ વાંચે તો જરૂર પણ શું છે ? આવી ભાવનાથી પુરું પાડવામાં આવતું સાહિત્ય બહુ જ ઓછું દુઃપ્રદાયક નિવડે એ દેખીતું છે.

જીવનકળાના આ મહત્વના વિષયને સૌ સમજે અને મનુષ્યતાને દીપાવી માનવ અધિકારને ગ્રહણ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરે તેવી રીતે વિવેકી બનવાની આપણી ફરજને વિચારી કર્તવ્યપરાયણ બનવાની જરૂર છે.

જ્ઞાન કોઠી એ

પુસ્તકાલયથી બને માનવી કેવા ?
બને છે માનવી ત્યાં તો ભરેલા જ્ઞાનના મેવા;
પુછે કે જ્ઞાન પિપાસુ, મળે છે પુસ્તકો કયાંયે ?
કહીશું તુર્ત તેને તો, પધારો પુસ્તકાલયે.
લઈ પુસ્તક ઉપડીશું, પ્રવાસે જ્ઞાન મેળવવા,
પુસ્તકો મિત્ર છે એવા, પ્રવાસે જ્ઞાન દેનારાં.
કદી મિત્રો થઈ ઠંલી ફસાવે જોહ લાલચમાં,
સદા સદ્ પુસ્તકો જગમાં, ખેડેલાવે જ્ઞાનકુંજોમાં.
થયા સર્વેજ મહાત્માઓ, ગ્રહીને બોધ ગ્રન્થોનો,
સદા સદ્ પુસ્તકો વિના, દીપે નહિ ગ્રંથ ભંડારો;
હજારો રૂપિયા કરતાં, ઘટે નહિ બોધપોથી એક,
વધારે માન પુસ્તકનું, જગતની જ્ઞાન કોઠી એ.

ધી વાકળ એ. વી. રૂઢ,
ગોભારોડ.

ચન્દ્રકાન્ત નરસિંહભાઈ પટેલ,
(૧૯૨૧૫.)

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વ્યાપક કેવી રીતે બનાવાય ?*

[લેખક :—મણિભાઈ દ્વિવેદી, નવસારી]

આજથી ૧૦૫૩ વર્ષ પર જે સ્થળ પરથી રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ધ્રુવસેનના જ્ઞાન-પ્રચાર માટેની દાનતી ઘોષણા થએલી તે જ સ્થાન પર આજ આપણે આ પરિપક્વ મારફતે જ્ઞાન-પ્રચારની વિચારણા કરવા એકઠા મળ્યા છીએ. એ સ્થળના મહાત્મ્યને સમજી આપણે આજના પ્રસંગની વિચારણા કરીશું.

આ પ્રકારની પરિપક્વ મારફતે આપણે શું કરી શકીએ, આપણે માથે હજી જ્ઞાન-પ્રચારની ફેટલી વિશાળ જવાબદારીઓ છે એ સમજાવના વિચાર કરતાં પહેલાં આપણી ભવિષ્યની રચનામાં ભૂતકાળમાંથી કંઈ પ્રેરણા મળી શકતી હોય તો એક ઉતાવળી નજર તે તરફ પણ ફેરવી લેવી જરૂરી છે.

ગુજરાતને આગણે અંથ, અંથકાર, અંથાલય કે અંથ-પરિપક્વ નવીન નથી. જ્ઞાનની આરાધના પાછળ આજીવન પ્રતિજ્ઞાઓ અને આત્મભોગના વિરલ અને જવલન્ત ઇતિહાસ ગુજરાતની ભૂમિ પર સંકળાયેલા પડ્યા છે. પ્રેમાનંદ-નર્મદની પ્રતિજ્ઞાઓ તો સૌ કોઈ જાણે છે, પણ સરસ્વતીની આરાધના કરતાં વૃદ્ધાવસ્થામાં લાલચોળ ધગધગતા તાંબાના પતરા પર ઉભા રહી પ્રાણુની આહુતિ આપનાર મહાપંડિત શ્રી રામચંદ્રસૂરિ જેવા વિરલ સાહિત્યસેવીના દાખલા ઇતિહાસને પાને જડવા મુશ્કેલ છે. આઠસો વર્ષ પહેલાંની આ ઘટના.

હજારો વર્ષ પૂર્વે ઓર-સંગમને તીર્થઘાટે શ્રીકૃષ્ણદ્વિપાયને શારદાપૂજનનાં પ્રતિધાન માંડ્યાં, અને યદુકુલનંદન શ્રીકૃષ્ણની દ્વારિકાથી યાદવસેવી દેવગિરીના પાટનગર સુધીમાં ઠામઠામ વિઘાપીકે મંડાઈ હતી. શ્રીમંતો અને રાજ્યોના આશ્રયે પુસ્તકભંડારો સ્થપાયા હતા. નવીન નવીન જ્ઞાનઅંથો લખાતા, ને ઉમેરાતા. સાહિત્યનાં સર્જન અને સંગ્રહ થતાં.

સોનેમઢેલ પાટણની પ્રભુતાએ સંઘરેલા અદ્વિતીય પુસ્તકભંડારની ખીના કયા અગ્નણી છે ? ગુજરાતના મહામાત્ય વસ્તુપાળ અને તેજપાળે અઢાર અઢાર કરોડ રૂપીઆની જંગી સંખાવતો કરી પાટણથી ભરૂચ સુધીમાં સ્થાપેલા અંથભંડારોની હકીકતો ધણુ તવારીખના દફતરે છે.

મહાકવિ બાણુની બરોબરી કરતા, યુરોપીય વિદ્વાનોને પણ મુગ્ધ કરનાર “ઉદ્યનં સુન્દરિ કથા પ્રબન્ધ”ના અંથકાર આ છાટ પ્રદેશના કાયસ્થ કુળના પુત્ર કવિ સોઢલના આશ્રયસ્થાન પણ ભરૂચના રાજદરબારે હતાં. વલ્લભીના રાજ્યાશ્રયે અંથપરિપક્વ મળતી.

“ઘેશમ દેવહિતં યદાયુઃ” —પરના ઉપકાર માટે જીવન-સમર્પણના મન્ત્રો બાળપણમાં રટાતા. વાતાવરણ પુસ્તકાલય બનતું. સંસારમાં ગૃહિણીનું પાણી અહણુ કરતાં

કદાચ યુવાનોને આ દિશા તરફ વાળતાં મુશ્કેલીઓ અનુભવવી પડે, પણ શાળામાં લખતાં બાળકોને આ દિશા તરફ વાળવાનું અને શિષ્ટવાચન, યાદદાસ્ત, ધનામ, હરિદાષ, વગેરે યોજનાઓ દ્વારા પ્રેરણા આપવાનું તો મચ્છા હોય તો જરૂર થઈ શકે. આ પ્રેરણા જ ધીમે ધીમે લોકોને પુસ્તકાલયરૂપી દેવમંદિરોમાં લાવનાર નીવડશે.

ગ્રામ્યજનતાને પુસ્તકો વાંચવાની પ્રેરણા થાય, તેમની જિજ્ઞાસા વધે, તેમનું બાવી જીવન ઉન્નત બને, તેમની બાવી પ્રજા કેળવણીના સુસંસ્કાર મેળવે તે માટે :—

- (૧) બાળકો દ્વારા બહોળા વાચનની અભિરૂચિ ઉત્પન્ન કરવી.
- (૨) પુસ્તકાલય પ્રદર્શનો જાહેર તહેવારોએ ભરવાં.
- (૩) ચિત્રો, ફિલ્મો, ઉત્સવો ઉજવી કેળવણીના લાભો સમજાવવા.
- (૪) ધાર્મિક દિવસોએ સંસ્કારી યુવાનો પાસે વ્યાખ્યાનો કરાવવાં.
- (૫) લોકગાથાઓનો બહોળો ફેલાવો કરાવવો.
- (૬) રાત્રીશાળાઓ શરૂ કરી સુસંસ્કારોનાં બીજો રોપવાં.
- (૭) યુવક મંડળો સ્થાપી પુસ્તકાલયની જવાબદારી ને વ્યવસ્થા તેને સોંપવી.
- (૮) યુવાનોની પરીક્ષાઓની યોજનાઓ કરવી.
- (૯) માસિક વ્યાખ્યાન કરવાનો વહીવટ જરૂર રાખવો.
- (૧૦) બાળકોને સાદાં પુસ્તકો વાંચવા આપી કુટુંબ સમક્ષ વાંચે તેવી વ્યવસ્થા કરવી.
- (૧૧) બાળાઓ દ્વારા મંવાદો, મેળાવડા કરાવી વાચનના લાભો સમજાવવા.

ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિઓ ધીમે ધીમે કાળજીથી અમલમાં મૂકાય તો જ ગામડાંઓ પગભર થઈ દેશને સમૃદ્ધિવાન, ચારિત્ર્યવાન, સ્વતંત્ર બનાવવામાં પોતાનો યોગ્ય ફાળો આપી શકે.

ગ્રામ્યજનતા પોતાનું જીવન સુખરૂપ બનાવશે, અને ગામડાં ગોકુળીયાં બનશે ત્યારે જ જગતની નજર સર્વાંશે તેના પર સ્થિર થશે.

જગતનો કોઈ દેશ ઉન્નતિને શિખરે જવા મચ્છતો હોય તો તેણે પહેલું પગથીઠ પાકું કરવું એટલે ગામડાં ને પોષણ આપવું અને જ્યારે તે પુષ્ટ થશે ત્યારે ઉન્નતિનાં દ્વારો આપોઆપ ખુલ્લાં થશે.

રાત્રે હું મારાં પુસ્તકો મારી આસપાસ ગોઠવતો અને મુઠે મોઢે તથા નીચી મૂંડીએ મોઢે સુધી વાંચ્યા કરી જ્ઞાનામૃત પીધા કરતો. એ સમયે મારા મનમાંથી મારી આસપાસનું જગત ખસી જતું અને મારાં પુસ્તકો મને જે જગતમાં લઈ જતાં તે જગત મને જીવતું બગતું લાગતું.

—હોરસ ગ્રીલી.

સાહિત્ય સૃષ્ટિનું થોડું અવનવું

પ્રખ્યાત ડિટેક્ટિવ 'શેર લોક હોમ્સ'નું નામ સાંભળ્યું ન હોય એવો ભાગ્યેજ હાથ હિંદી હશે. તેના લેખક આર્થર કૉનન ડોઇલને આ નામ કયા માણસ પરથી મૂક્યું તે જાણવાભોગ છે. શેરલોક હોમ્સ'નું નામ આજે તો જગતિખ્યાત છે. મી. 'વાલપેનેટ' નામનો માણસ તેનું મૂળ હતો. તે હમણાં જ શુજરી ગયો. હકીકત એવી બની કે તેના ભાઈ સીડની પેનેટને આર્થર કૉનન ડોઇલ તરફથી પોતાની નવલકથામાં ચિત્રો દોરવાનું કહેવામાં આવ્યું. ડિટેક્ટીવ શેરલોક હોમ્સ તરીકે કયા માણસને પસંદ કરવો તે વ્યાખત તેણે ચારે બાજુ દૃષ્ટિ દોડાવી, પરંતુ તેને તેના ભાઈમાં જ તે ચિત્રનું પ્રતીક મળી આવ્યું. ત્યાર પછી મિ. વાલપેનેટ "શેરલોક હોમ્સ" તરીકે ઓળખાતો થયો.

પ્રખ્યાત આંગ્લકવિ રોસેટિનો એક જીવનપ્રસંગ છે. તે વખતે કવિ એક ધરના ઉપલા માળમાં રહેતા હતા. ત્યાંથી પ્લેક કાયરપુલ નજીકની નદી દેખાતી હતી. એક દિવસ બર્ન જોન્સ કવિને મળવા આવ્યા. તે વખતે તેની આસપાસ કાદવથી ખરડાએલ પુસ્તકોનો ઢગ પડ્યો હતો. કવિને પુછતાં તેણે જણાવ્યું કે આજે તો મેં એવો નિશ્ચય કર્યો કે જીવનમાં વિવેકરૂપે યજ્ઞ પડે તેવાં પુસ્તકોને ફેંકી દેવાં. આમાંનાં ઘણાંખરાં પુસ્તકો ભેટ તરીકે મળેલાં કાવ્યગ્રંથો નીકળ્યાં. મેં દક્ષિણની પારીએથી લગભગ પચાસ કે તેથી વધારે પુસ્તકો નદીમાં ફેંકી દીધાં, પરંતુ તે વખતે નદીમાં ઓટ હતી અને તેથી પુસ્તકો કાદવમાં જમ પડ્યાં, અલખત આ વખતે નદીનો નવો પુસ્તો બંધાયેલ નહોતો. રોગ રાષ્ટ્રકર હુઝ અને બીનમ્બો નદીમાંથી આ પુસ્તક ભંડાર પાછો લાવ્યા અને સીડી પર ચડીને મને સોંપી ગયા. મારી પાસે આવજ બહુ પૈસા નહોતા તો પણ ઇશ્વરની મરજીને આધીન થઈને મેં આ માણસોને જે પૈસા દતા તે આપી દીધા. "બર્ન જોન્સ કવિને મળ્યા ત્યારે તેના ખીસામાં ઓટી જદામ પણ નહોતી અને તેના માળની જમીન કાદવથી ખરડાયેલી હતી. સીડી કાદવવાળી કરવા માટે ધરધણી સાથે તેને બોલાચાલી પણ થઈ હતી.

એમ'માં એક શેરીનું નામ રડયાડ ક્રિસ્ટિયની યાદગીરીમાં એવેન્યુ ક્રિસ્ટિંગ રાખવામાં આવ્યું છે.

તેનીશ વર્ષની ઉંમરે બીચીશ નવલકથા લખવાતો થયે એકગર વૉલેસને પણ મળી શકે તેમ નહો. પરંતુ લુઇ. ડી. વોલે (Louis de Wole) તે કાર્ય કરી બતાવ્યું છે. જન્મે તે હંગેરિયન છે, પણ અત્યારે તે લંડનમાં વસે છે. તેણે ખૂબ મુસાફરી કરી છે. એક વખતે આરબના છુપા વેશમાં તે કેરોમાં રહેતો હતો. તેનાં ઘણાં પુસ્તકોની શીઝ લેવામાં આવી છે. ઇંગ્લંડમાં તેનું પહેલું પુસ્તક Plunge into Life (જીવનમાં કુબળી) પ્રગટ થયું છે.

ખર્ચિનના યાત્રિક રેસ્ટોરાંમાં એક 'સ્ક્રાટ મશીન' ગોઠવવામાં આવ્યું છે તે રમત ગમતના તથા ખીજા બનાવો સંબંધી ટુંકાં ખર્ચે આપે છે.

X

X

X

X

સર દોમસ ફિલિપ્સ (૧૭૯૨-૧૮૭૨) ના પુસ્તકાલયનો ખીજો હરતો હરરોજીથી વેચી નાખવાની જાહેરાત યથા છે. ખાનગી મોટાં પુસ્તકાલયો રાખવાની પદ્ધતિ અત્યારે ઓછી થતી જાય છે. પચાસ વર્ષ પહેલાં તેના પુસ્તકાલય પર વેચાણનો દૈન્ય ચઢી આવ્યો હતો. પુસ્તકો તથા હસ્તપ્રતો પાછળ ફિલિપ્સે લગભગ ૩૦ લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતાં. મંથવિકેતાના સ્વપ્નને સિદ્ધિ આપનાર તે હતો. જ્યારે તેઓ તેને સચિપત્ર મોકલતા ત્યારે કોઈવાર તો તે ફરક પુસ્તક ખરીદી લેતો હતો.

X

X

X

X

સો વર્ષ પહેલાં, ૮મી જુલાઈ ૧૮૩૬ ના રોજ, ખીજા વેચાણનો અંત આવ્યો હતો. તે વેચાણ ૨૦૨ દિવસ ચાલ્યું હતું. તેના કેટલોગની માત્ર એક જ પ્રત મળી આવે છે. તે પરથી જણાય છે કે ૧૧૭, ૬૧૩ પુસ્તકોના ૨૬૭૨ ભાગ પાડવામાં આવ્યા હતા અને પછી તેની હરરાજ કરવામાં આવી હતી. તેમાં કોઈ દુર્મિલ પુસ્તકો પણ હશે કેમકે તેના વેચાણથી ૫૬,૭૭૫ પૌંડ ઉપજ્યા હતા, છતાં માલિકને તો ૨૦,૦૦૦ પૌંડની ખોટ આવી હતી. ઓક્સફર્ડ, ધેરીસ, એન્ટવર્પ, બ્રુસેલ્સ અને લેન્ટર્માં પુસ્તકો સાચવવા માટે તેણે ભાડે રાખેલ ઘરોમાં આ સાહિત્યપ્રિયનાં હજારો પુસ્તકો વચ્ચેવેચ્યાં પડી રહ્યાં હતાં.

X

X

X

X

પ્રશ્ન એ યાય છે કે આવાં મોટાં પુસ્તકાલયો બનાવવામાં માણસનો શો હેતુ છે? વિશ્વના જ્ઞાનનો સંગ્રહ રાખવાની ધૂન કે માત્ર સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિ? વિચાર લેખરોના હાખો તો સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિ બતાવે છે. તે વિદ્વાન હતો અને પહેલાં તો પોતાનું જ્ઞાન વધારવા માટે તેણે પુસ્તકોનો સંગ્રહ ચર કર્યો હતો. જેમ જેમ તેની ઉંમર વધી તેમ તેમ પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિએ તેને ઘેરો લીધો. એજન્ટને કમીશન આપવા કરતાં ગાડીમાં ત્રણસો ચારસો માઇલ જવાનું તે પસંદ કરતો. પોતાના મિત્રોને બતાવવાના બદલે તે બે નકલો તે કોઈવાર ત્રણ નકલો પણ ખરીદતો હતો. એક અસહિષ્ણુ લેખક તો એમ કહે છે કે 'પોતાથી બની શકે તેટલી અલભ્ય વસ્તુઓ ખરીદી લેવાની વૃત્તિને અંગે આમ થતું'. ઇ. સ. ૧૮૮૩ માં તે મરી ગયો ત્યારે લંડનનાં તેનાં બે પુસ્તકોથી ખીજોખીજો ભરેલાં હતાં. બિચારો હેખર! તેના જીવનકાળની સાક્ષી પૂરે તેવી તો લીલામ કરનારનાં કેટલોગની એક નકલ જ અત્યારે મળી છે. પરંતુ આવા મનુષ્યોની આપણે ક્યાં આવી ન જોઈએ. તેમનાં અર્થની નિષ્ફળતા તેમને જાણેજ સમજાય છે.

X

X

X

X

તોજ કાવડને તેના પુસ્તકનું લખાણ વાંચ્યા સિવાયજ માઇક્સ આંધેને એક આંધો હતો.

X

X

X

X

ઈસ્ટમાં ઓ. પત્રકાર તરીકે વધારેમાં વધારે પગાર એબિસ હેડને મળે છે, કદાચ તેના જેટલો પગાર આખા દેશમાં કોઇને નહિ મળતો હોય.

થોડુંક જાણવા જેવું

રાજા પુસ્તકવિકેતા:—પ્રેમની પ્રખર વેદી ઉપર રાજગાદીનો ભોગ આપી જગપ્રસિદ્ધ યથેલ રમાનીઆના રાજા કેરાલે હવે પુસ્તક છપાવવા અને વેચવાનો ધંધો શરૂ કર્યો છે. લુખારેસ્ટ રૉયલ પેલેસમાં તેણે એક કંપની શરૂ કરી છે જેનું નામ “ધી લુખારેસ્ટ રૉયલ કલ્ચરલ ફાઉન્ડેશન” રાખવામાં આવેલ છે. આ કંપની પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરી વેચવાનું કાર્ય કરે છે.

આ કંપનીની આર્થિક વ્યવસ્થા કેરાલે પોતે જ કરી છે. અને તેની દેખરેખ નીચે જ કંપની કાર્ય કરે છે. કંપની ખાસ કરીને સાહિત્ય અને વિજ્ઞાનનાં પુસ્તકો જ છપાવે છે, અને એ પુસ્તકો વેચવા માટે રૉયલ પેલેસની સામે જ એક દુકાન રાખવામાં આવેલ છે.

ચલણી નોટ પારખનાર યંત્ર:—ચલણી નોટ સાચી કે ખોટી તે તપાસવા માટેનું એક યંત્ર શોધવામાં આવ્યું છે. એ યંત્ર વડે નોટ, બેંકના એક વગેરેની ચોક્કસાંધ કરી શકાય છે. એક જાણુથી એમાં નોટ અથવા એક મૂકવામાં આવે છે, તે ખીજ જાણુ એથી બહાર નીકળે છે. એ દરમિયાન યંત્રમાંથી એના ઉપર પ્રબળ પ્રકાશ પડે છે અને એ પ્રકાશમાં નોટ કે એક પરની તમામ ખામીઓ દેખાઈ આવે છે. એક પરની સહીના અક્ષરો, છેકછાઈ અથવા બનાવટી સહી વગેરે સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે. આથી કરીને ખોટી નોટો ચાલુ કરનાર તથા ખોટા એક લખનાર ઉપર સારો અંકુશ રહે છે. લંડનની કેટલીક બેંકો તથા વેપારી વેદીઓએ આ યંત્રની વપરાશ શરૂ કરી દીધી છે.

અર્થ કલેતુ યંત્ર:—ટાઇપ રાઇટરનો ઉપયોગ શબ્દકોષ જેવો થઈ શકે એવું એક યંત્ર શોધવામાં આવ્યું છે. તેમાં જે શબ્દનો અર્થ જોઈતો હોય તેના ટાઇપ દબાવતાં કાગળ ઉપર અર્થ છપાઈને બહાર આવે છે. દાખલા તરીકે ફ્રેન્ચ શબ્દ ‘કુચેાન’નો અર્થ જોઈતો હોય તો તેના ટાઇપ દબાવતાં કાગળ ઉપર તેનો અર્થ ‘પેન્સીલ’ ટાઇપ થઈ જાય છે. આવી રીતે ત્રણ કરોડ અર્થ માત્ર એક જ મશીનથી મળી રહે છે.

અંગ્રેજીનો પ્રચાર:—આખા જગતમાં થઈ સેંકડે હજાર ટકા કાગળો, પાસંલો અને પેકેટો ઉપર અંગ્રેજી સરનામાં યથેલાં મળે છે.

ચિહ્નો ભાષા:—એક ક્ષિતિશ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી આંતરરાષ્ટ્રીય ચિહ્નભાષા ઉભી કરવાની યોજના ચર્ચા રચા છે.

આ વૈજ્ઞાનિક એમ માને છે કે ગમે તેવા બારીક વિચારોને પણ આ ચિહ્ન ભાષા સમજાવી શકશે. આ માટે શીટ્સ અને ટેલીવીઝનનો પણ તે આશ્રય લેશે. અને આ રીતે જંગતની જગત ઉપર કાણુ મેળવશે.

મુખ્ય હિંદુ આચાર્યો અને તેમના સંપ્રદાયો:—

નામ	મત	વેદાંત સિદ્ધાંત
૧ શ્રી શંકરાચાર્ય	સ્માર્ત	કેવળ-અદ્વૈત
૨ શ્રી નિરંજનાચાર્ય	વૈષ્ણવ	દ્વૈત-અદ્વૈત
૩ શ્રી રામાનુજાચાર્ય	વૈષ્ણવ	વિશિષ્ટ-અદ્વૈત
૪ શ્રી મંડ્યાચાર્ય	વૈષ્ણવ	શુદ્ધ-દ્વૈત
૫ શ્રી વલ્લભાચાર્ય	વૈષ્ણવ	શુદ્ધ-અદ્વૈત

કેલેન્ડરની પુનર્રચના:—હાલમાં ૧૨ માસનું કેલેન્ડર છે, પણ તેમાં સુધારા વધારા કરવા માટે અનેક સૂચનાઓ થઈ હતી. તેથી તેની તપાસ કરી બહામણ કરવા જનીવાના પ્રજાસંઘે એક કેલેન્ડર સમિતિ નીમી હતી. આ સમિતિ સમક્ષ જુદી જુદી ૧૮૦ યોજનાઓ રજુ થઈ હતી. કોઈએ ૧૦ માસનું દરેક ૭ દિવસના અઠવાડિયાવાળું, વર્ષ રાખવા સૂચવ્યું છે, તો કોઈએ ૨૮ દિવસના એવા તેર માસનું એક વર્ષ રાખવા, વળી કોઈએ ૩૦ દિવસના એવા બાર માસ રાખી તેમાં પાંચ દિવસના ૭ અઠવાડિયાની યોજના રજુ કરી છે. ધિટનના ધણા ખરા તરફથી ૨૮ દિવસના ૧૩ માસના વર્ષની બહામણ કરવામાં આવી છે.

આપણે આપણા પૂર્વજો કરતાં નિરોગી છીએ?:—અમેરિકાના એક ગ્રોફ્સર સાહેબે એવી શોધ કરી છે કે ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાંના લોકોનું સરાસરી આયુષ્ય માત્ર ૨૯ વર્ષનું હતું અને તેમના દાંત તદ્દન સડી ગયેલા હતા !

છાપેલ લખાણની નકલ લેવાની સહેલી રીત:—કોઈ પણ છાપેલ લખાણની નકલ લેવા માટેની એક સહેલી પદ્ધતિ શોધી કાઢવામાં આવેલ છે. તેને માટે 'કોપીડ્રગ લેન્સ' ની શોધ કરવામાં આવેલ છે. કેમરાની લેન્સ આગળ આવી લેન્સ મૂકી દેવામાં આવે છે અને ચાંપ દાખવામાં આવે એટલે છાપેલું પાનું આપું લેન્સમાં આવી જાય છે. જો છાપેલ પાનું નાનું હોય તો તેને લેન્સ પર એન્લાન્ડ કરી શકાય છે.

ટેલીફોન દ્વારા ફોટો:—વર્તમાનપત્રોના પ્રતિનિધિઓ હવે પોતાના મોકલવાનાં અહેવાલો સાથે તે પ્રસંગના ફોટા પણ ટેલીફોન દ્વારા મોકલી શકશે. ફોરોરિડામાં મીઆમીના મી. સેસીલ ઓફ વોટસ નામના ઇજનેરે હાથમાં ઉઠાવી શકાય તેવી જાતનું એક યંત્ર તૈયાર કર્યું છે, જે ટેલીફોનમાં લગાડી શકાય છે. જે વ્યક્તિને ટેલીફોન કરવામાં આવે તેણે પણ એજ પ્રકારનું યંત્ર ટેલીફોનને લગાડવું જોઈએ. એટલે ટેલીફોન દ્વારા સામેના યંત્રમાં અહીંના યંત્રમાંથી ફોટોની પ્રતિકૃતિ પડી શકે, જેના ઉપરથી નવો નકલો તૈયાર કરી તેના ઉપરોક્ત બનાવી વર્તમાનપત્રોમાં મોકલી શકાય. એક યંત્રથી સામા યંત્રનું અંતર પાંચ માઇલ હોય કે પચાસ માઇલ, છતાં પણ પ્રતિકૃતિમાં જરા પણ ખામી જણાતી નથી. એ ઇજનેરને આ યંત્ર તૈયાર કરતાં દસ વર્ષ લાગ્યાં છે.

રીપોર્ટરને ત્યાં ટંકશાળ:—મી. આર્થર શ્રીસ બ્રેઇન રીપોર્ટરોના રાજ્ય તરીકે પ્રખ્યાત થઈ ગયો છે. તેના લેખો દરરોજના ૨૦૦ છાપાઓમાં છપાતા અને લોકો તેનાં લખાણ બાઇબલ જેટલા આદરથી વાંચતાં. શ્રીસ બ્રેઇનને એકલા મી. હર્ટ તરફથી વાર્ષિક ૫૨૦૦ પાઉન્ડ મળતા અને ૧૯૩૫ માં આ રીપોર્ટરની કમાણી ૨૧૪૦૦૦ પાઉન્ડ જેટલી હતી. તે ગઈ સાલ ૭૨ વર્ષની વયે ગુજરી ગયો ત્યારે તેનું નામ જગતના સૌથી શ્રીમંત રીપોર્ટર તરીકે ગવાતું હતું.

ગોપરીઓનો સંબંધ:—યુરોપના મ્યુઝીઅમમાં કુલ ૧૩૦૦૦ માણસોની ગોપરીઓનો જથ્થો સંઘરવામાં આવ્યો છે. જેમ લાઇબ્રેરીમાં નામ સંદિત ગોપરીઓ રાખવામાં આવે છે તેવી રીતે આ ગોપરીઓ ગોઠવી રાખવામાં આવેલ છે.

હાનાવાસ કે. પટેલ.

વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનું સ્નેહ-સમ્મેલન

તા. ૨૫-૪-૩૭ એક શુક્લ પૂર્ણિમા રવિવારના રોજ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયન કોર્પોરેશનું સ્નેહ-સમ્મેલન, ખાતાના વ્યવસ્થાપક મે. વાઠનીસ સાહેબના પ્રસ્તાવથી, રજોલ મુકામે યથુ હતું.

આ સમ્મેલનમાં મે. વ્યવસ્થાપક સાહેબ, મંથપાણી, કારકુનો, સિપાઇઓ તથા 'પુસ્તકાલય' ના તંત્રી શ્રી નાનુકલાલ ચોકસી, ડૉ. કેપ્ટન કૃષ્ણ મહાશિવ આપે તથા બીજા ગૃહસ્થો-મળી આશરે ૪૫ માણસોએ ભાગ લીધો હતો.

આ મંડળી અત્રેથી રવિવારે સવારે ૭ વાગે મોટરોમાં ઉપડી વાસદ લગભગ સાડા આઠ વાગે પહોંચી ત્યાં મહી નદીમાં સ્નાનાદિ કરી ૧૦ વાગ્યાના સુમારે પરંત રજોલી મુકામે આવી ગઇ. રજોલીમાં ત્યાંના પટેલ રા. લક્ષ્મીભાઈ નાથાભાઈની ચીકુની વાડીના બંગલામાં સર્વના ઉતારાની સારી વ્યવસ્થા થયેલી હતી. આજનો દિવસ તો બધાને અન્યોન્ય આનંદની આંખ લે કરવાનો હતો. એટલે મુકામ કર્યા પછી બધા મંડળને આનુબાનુની આંખવાડીઓ, નારંગી, ખેર, મોસંબી વગેરે ફળોની સુંદર વાડીઓ બતાવવાનો પ્રબંધ થયો હતો. ત્યાર બાદ બપોરે સઘળા ભાઈઓએ ધણી જ રસપૂર્વક ખીચડી શાકનું ભોજન કર્યું.

બાકીનો વખત મંડળીએ ત્રણ ચાર જૂથોમાં વહેંચાઈ જઈ બિઝિઝ તેમજ બીજી બૌદ્ધિક રમતોમાં અગર બીજા મનગમતા વિષયો ચર્ચવામાં ગાળી નિર્દોષ આનંદ મેળવ્યા કર્યો હતો. રા. હરિહરપ્રસાદ ભટ્ટે વિનોદાત્મક વાર્તાઓ પણ શ્રીભળાવી આનંદ આપ્યો હતો. દરેક બાબતમાં મે. વાઠનીસ સાહેબે ભળી જઈ, સર્વના આનંદને ઉત્તેજીત કરી આનંદ લીધો હતો. આથી ઉપરી તરીકેના ક્ષેત્ર કોષ્ટને પણ ન યત્તા, દરેકના મનમાં સંતોષવડીઆ મિત્રો અગર એક આનંદી કુટુંબનો જ ભાસ થયા કરતો હતો.

આશરે સાડાચારને સુમારે બધા ભાઈઓ ગામથી દોઢેક માઇલ દૂર મોટરોમાં આવેલી ફળફળાદિની વાડીઓ જોવા મોટરમાં ગયા હતા. અહીં પણ દરેકના અંતરનો આનંદ સંપન્ન તમ કિરણોથી તેમના મુખ પર તરી આવતી લાલાશથી વધુ વ્યક્ત થતો હતો.

ત્યાંથી પરત આવ્યા પછી ભોજનની તૈયારી થવા માંડી. વાડીના જોગાનમાં પાણીનો ઝંટકાવ થઈ પાટલા વગેરે સુવ્યવસ્થિત ગોઠવાયા બાદ સર્વેએ શ્રીખંડ પૂરીના જમણને ગમ્મત કરતાં સારા ન્યાય આપ્યો હતો. આ મુસાફરી સંબંધે જોષ્ટી સઘળી સગવડો તથા તે માટે થનારી પહેલેથી ઉવટ મુશીની વ્યવસ્થા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના મંથપાણ રા. એકનાથ પટેલે ધણી જ ઉત્સાહથી કરી હતી.

જમણના અંતે વ્યવસ્થાપક મે. વાઠનીસ સાહેબ પ્રસંગને અનુસરતા બે શબ્દો બોલ્યા હતા. તેમણે અન્યોન્ય ભાઈઓને વધે, સદાકાર તથા પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય એટલા માટે

આવા સ્નેહ સમ્મેલનો યવાની આવશ્યકતા જણાવી હતી. વિશેષમાં તેમણે દરેક કાર્યમાં પોતાની સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ મળશે જ એવી ખાત્રી આપી હતી. રજોલી ખાતે વાડીના માલીક શ્રી લક્ષુભાઈ, ભાઈલાલભાઈ તથા ત્રિભોવનદાસે, તેમજ પુસ્તકાલય ખાતાના મંચપાલ રા. એકનાથ પટેલે સર્વ પ્રકારની ઉત્તમ વ્યવસ્થા કર્યા બદલ તેમને ઉપકાર માની ધન્યવાદ આપ્યો હતો. વળી, શ્રીમાન ડૉ. આપ્ટે સાહેબે પણ સ્નેહ સમ્મેલનોની વારંવાર ધણી જ આવશ્યકતા છે એમ જણાવી તે પ્રમાણે કરવા ખાતાના માણસોને રમુજી ભાષામાં બક્ષામણુ કરી હતી.

મે. વાકનીસ સા. ના અમલમાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયનું આ પહેલું જ સમ્મેલન હતું. તેની ફત્તેહ, પોતાના હાથ નીચેના માણસો પ્રત્યેની તેમની સ્નેહમયી લામણી તથા સર્વમાં ભાતુભાવ તથા સહકાર વધે એ પ્રેરણાને આભારી છે.

છેવટે, આજો દિવસ સંપૂર્ણ આનંદમાં ગાળી બધું મંડળ રજોલીથી મોટરોમાં વડોદરા મુકામે રાત્રે આઠ વાગે પરત ફર્યું હતું.

આ સમ્મેલન પરત્વે વાહન માટે રૂ. ૨૨-૫-૬ તથા મોજન માટે રૂ. ૩૫-૬-૬ મળ્યાં હતાં. ૫૭-૧૨-૦ નો ખર્ચ થયો હતો.

૬૬૬

નિમત્રણ

(સસ)

આવો પંખીલડાં અમ્મારે આંગણે,
જ્ઞાનની ચણુ નિત ચણવા છરે !

આવો માનવતાનાં હંસો - હંસણીઓ,
બુદ્ધિના પાઠ ઉચ્ચ લણવા છરે !

આવો રૂઝ જ્ઞાન-ગંગાને કાંકડે,
છવનનું હોડહુ તરવા છરે !

આવો હંસા, જ્ઞાન-માનસરોવરે,
મોંઘાં મોતીલડાં ચરવા છરે !

માડી - અધિક મીઠાં ચંદાશાં શારદા,
વિરાજ જ્ઞાન-મેહ વર્ષન્ટા છરે !

પ્રભુતા-પ્રસાદ સમાં મોર - ઢેલડીઓ,
ઝીલી એ છાંટણાં હર્ષન્ટાં છરે !

પંખી મેળાશા આ માનવતા બાગમાં,
કોઇ ચહે કોઇ પડતાં છરે !

ચાલીને જ્ઞાન-વાટ અમ્મારે આંગણે,
આવે તે છવન-મોક્ષ જડતાં છરે !

પુસ્તકાલયનાં કાયમફંડો

સાંપ્રજનિક પુસ્તકાલયોનાં કાયમફંડો એ સાંપ્રજનિક મિલકત છે, અને તે લોકમદદની રકમથીજ ઉભા થયેલાં છે. પુસ્તકાલય ખાતાનો એના ઉપર એક પ્રકારનો અંકુશ રહેલો છે, અને તે એવી રીતે છે કે ખાતગી સદ્ગૃહસ્થને ત્યાં વધારે વ્યાજના લોભથી પણ એ રકમ મૂકાય નહિ.

ત્યારે હવે આ ફંડો ક્યાં રોકવાં એ એક ગંભીર પ્રશ્ન દિવસે દિવસે બનતો જાય છે. સહકારી મંડળીઓમાં આ નાણાં મૂકવાની અનુકૂળતા કરી આપવામાં આવી છે, અને તેથી તેમાં ઘણાં પુસ્તકાલયોનાં નાણાં રોકાયાં છે. પણ ખેતીવાડીની મંદ સ્થિતિના કારણે એમાં પણ હવે કેટલીક સહકારી મંડળીઓની સ્થિતિ ઘણી જ નબળી પડી ગઈ છે, જેથી તેની મંડળીઓ પુસ્તકાલયોનાં મૂકેલાં નાણાં વા તેનું વ્યાજ પણ આપી શકતી નથી. આ કારણે સહકારી મંડળીઓમાં પણ હવે મંડળી જ વર્ગની અને સંદર સ્થિતિની છે કે નહિ તેની ચોક્કસ ખાત્રી ક્યાં સિવાય નાણાં મૂકવા એ જોખમભરેલું છે. આવી મંડળીઓમાં પણ, જોખમ ન હોય છતાં જોખમ ત્યારે નાણાં ન મળી શકે એવી સ્થિતિ તો રહેલી છે, જ. ખરી સદર મંડળી તો તેજ કહેવાય કે પાકતી મુદતે નાણાં આપી શકે તથા દર વર્ષે વ્યાજ પણ આપી શકે.

ત્યારે હવે નાણાં ક્યાં રોકવાં? એનો ઉત્તર એક જ છે. બ્રિટિશ અથવા વડોદરા રાજ્યની બાહિષરીવાળી લોનો વા ડીબેન્ચરમાં પુસ્તકાલયોનાં નાણાં રોકવાનું બીનજોખમી છે; પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળને કે સરકારને ટ્રસ્ટ તરીકે રકમો સોંપાય તો દર વર્ષે દર સેંકડે ડા. ટકા ચોક્કસ વ્યાજ મળી રહે છે. કદાચ લાવમાં વધઘટ થાય તો વ્યાજમાં સહેજસાજ વધારો ઘટાડો થાય છે, પણ સામાન્ય રીતે ડા. ટકા ચોક્કસ મળે એવી ગણતરી રાખી શકાય છે.

આ સિવાય, વડોદરા રાજ્ય લૅન્ડ મોર્ટગેજ સહકારી બેંક લિ. ને પોતાની બાહિષરીથી ડા. ટકાનાં ડીબેન્ચર્સ કાઢવાની મંજૂરી સરકારે આપી છે. પણ આ ડીબેન્ચર્સનો લાભ જેમણે આ બેંકનો એકેક શેર લીધો હોય તેમને જ મળવાનો મંજૂર રહે છે. આ બેંક શેર ઉપર ડા. ટકાથી વધારે ડીવીડંડ આપે છે, અને લાવિશ્વમાં તેથી પણ વધારે મળી શકે તેવી ખાત્રી રહે છે. સાંપ્રજનિક પુસ્તકાલયોને પોતાનાં નાણાં રોકવાનો આ પણ એક સહી-સલામત માર્ગ છે.

આ પછી વ્યાજની બધી દરકાર ન હોય. અને નાણાં સહીસલામત સાચવી રાખનાં હોય તો ચોરટલ સેવિંગ બેંકનાં કેશ સ્ટીપેન્ડિટ, તેમજ બેરોડા બેંક, સેંટ્રલ બેંક, બેંક, અને તેવી જ બ્રિટિશ રાજ્યની બીજી મોટી બેંકો નાણાં રોકવાને માટે સંદર ગણી શકાય.

ઉપરની યોજનાઓ પૈકી કોઈપણ યોજનામાં નાણાં રોકવાં એ બીનજોખમી છે. અને તેમાં પણ લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંક એ આપણા રાજ્યની છે, અને રાજ્યના ખેડુનોના દિનને અર્થે સ્થપાયેલી છે; જેથી તેના શેર અને ડીબેન્ચર લેવાથી નાણાં ખેડુનોના ઉપયોગમાં આવે છે, અને એ રીતે જ વર્ગને અત્યારે રાહતની ખૂબ જરૂર છે, તેને કંઈક મદદ થાય છે. માટે ખાસ કરીને બેંકનું કામ જો મહાત્મામાં રાજ થવું હોય વા થાય તે મહાત્મામાં પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થાપકો પોતાનાં નાણાં લેન્ડ મોર્ટગેજ બેંકના શેર વા ડીબેન્ચર્સ ખરીદવામાં રોકે એ બધી રીતે ધન્યવાન ગણાય તેમ છે.

વસો, :-

તા. ૨૭-૪-૩૭

મા. ન. અમીન.

પુસ્તકાલયનાં પ્રકાશકિરણા

(૧૩)

(૧૨૧) ગામઠાંની અનેક પ્રકારે સેવા કરવાના મનોરથ સેવો પણ એ મનોરથોમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સ્થાન નહિ આપે તો તમારી એ સેવા અધુરી રહેશે.

(૧૨૨) અત્યારના આ યુગમાં સાહિત્યનો જગજગત ધોધ વહી રહ્યો છે : એ ધોધમાંથી તમે એવું સાહિત્ય પસંદ કરીને જનતાના હાથમાં આપો કે જનતા તે વડે પ્રગતિ કરી શકે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના વિકાસમાં “ સાહિત્યની પસંદગી ” નું કાર્ય નક્કર ક્ષણો આપે છે.

(૧૨૩) શિક્ષણ આપનારી સંસ્થાઓ પુસ્તકાલયનાં જેટલાં બહુમાન કરે તેટલાં યોગ્યાં જ છે : શિક્ષણ લીધા પછી બાળકને જે વાચનભૂખ ઉઘડે છે તેને સદૃશ્યો આપીને શાંત કરી ઉચ્ચ જીવન ઘડનાર પુસ્તકાલય શિક્ષણ સંસ્થાને કેટલું ઉપયોગી છે તેની કિંમત તો શિક્ષણપ્રેમીઓ જ સમજે.

(૧૨૪) પુસ્તકાલય તો કલ્પવૃક્ષ છે, અમૃતથી ભરેલો મહાસાગર છે. જગતનાં માનવીઓ એની છાંયામાં આવી જે લાભ મેળવવા ચાહે એ મેળવી શકે છે. જગતનાં માનવીઓની જ્ઞાનપિપાસા એ મહાસાગર વિના કોણ તૃપ્ત કરવા સમર્થ છે ?

(૧૨૫) પુસ્તકાલયની સાચી સેવા કરનારમાં—પુસ્તકાલયનો સાચો લાભ લેનારના આણુએ આણુમાં પવિત્રતા અને સજ્જનતા ખીલી નીકળે છે.

(૧૨૬) તમારા દિલમાં સેવા કરવાના મનોભાવ જગતા હોય તો તમે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં અચૂક સેવા આપી શકશો. એ પ્રવૃત્તિ એટલી તો નિર્દોષ છે કે કોઈપણ જાતનાં જોખમ સિવાય તમે જનતાની સારામાં સારી સેવા કરી શકો છો.

(૧૨૭) તમે ગમે ત્યાં હો—ગમે ત્યાં જતા હો, પણ તમારી નજરે પુસ્તકાલય ચઢે તો તમારા ગમે તેટલા કામના બોજમાંથી થોડો વજત બચાવીને પણ તમે એ પુસ્તકાલયમાં જાઓ, તેનું કામકાજ, વ્યવસ્થા અને તમામ બધુવા જેવું જોઈ લેજો; અને ત્યાંથી જે નવીન શીખવા જેવું હોય તે શીખીને, બાણી લઈને તેનો લાભ તમારા વતનનાં તમામ પુસ્તકાલયને આપજો.

(૧૨૮) “ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો ઉપાસક આજીવન વિદ્યાર્થી જ છે ” એ સૂત્ર તમે જો નહિ ભૂલો તો તમે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ઘણી નવીન બાબતો ઉમેરી શકો અને ઘણાં પુસ્તકાલયને નવી દિશા બતાવી શકો એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકશો.

(૧૨૯) પુસ્તકાલય એટલે માનવજીવનના અજ્ઞાનાંધકારનો નાશ કરનાર તેજોમૂર્ચી !

(૧૩૦) સૂર્ય પોતાના પ્રકાશથી સારાયે જગતને આરોગ્ય બક્ષે છે : પુસ્તકાલય પોતાના જ્ઞાનકિરણોના પ્રકાશ વડે માનવજીવનના અજ્ઞાનાંધકાર રૂપી અનારોગ્યને દૂર કરે છે.

લલગામ, (ધારી)

૨૬-૩-૩૭

વૃજલાલ દ. મહેતા.

વી જીલાં પુલ

૧. સારાં પુસ્તકો શ્રેષ્ઠ મિત્રો કરતાં સુખદ છે. બુદ્ધિમાન પુરૂષોના વિચારો આપણે અંધ દ્વારા જાણી શકીએ છીએ. આપણા ઉપર આદિત કે દુઃખ આવે તે વખતે પુસ્તકમિત્ર પોતાનો વાંસો ફેરવીને ચાલ્યો જતો નથી, હંમેશાં તે આપણને તે જ સ્નેહથી મળે છે.

૨. ઉત્તમ પુસ્તકો એ રૂઝાં વચન અને સુવર્ણમય વિચારોનો ભંડાર છે. પુસ્તકો ઉપર પ્રેમ એ જીવંતીની કારકિર્દીનો જન્મકાળ છે.

૩. મહાન પંડિતો કહે છે કે માણસોને કપડાંલત્તાની જેટલી જરૂર નથી તેટલી પુસ્તકોની જરૂર છે.

૪. ધર્મશાસ્ત્રથી આરંભીને પુસ્તકમાત્રે માણસ જાતના સાર્વજનિક મુદ્દાઓને અર્થે નીતિબળની કેટલી ગંભીર સત્તા ચલાવી છે તે વિષે વિચાર કરતાં જણાય છે કે મનુષ્યજાતિના એકઠા થએલા જ્ઞાનનો ભંડાર પુસ્તકો જ છે. વિચારશાસ્ત્રમાં, તત્ત્વજ્ઞાનમાં, ધર્મમાં અને નીતિશાસ્ત્રમાં જે સઘળા શ્રમ, પરાક્રમ, તર્ક, વિતર્ક અને જય પરાજય થયા છે તેની નોંધ પુસ્તકો જ આપે છે.

૫. વાચનથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કેટલી બધી થઈ છે તેની જો કિંમત જાણવી હોય તો એક દિવસ આખા જગતનાં છાપખાનાં, ટપાલ, તાર, યંત્રો વગેરે બંધ થયાં છે એવી કલ્પના કરવી, જેથી સંભવિત અનર્થનું દર્શન સહેજમાં થશે.

૬. ઉત્તમ અંધ રૂપી સૂર્ય સર્વને સરખો જ પ્રકાશ આપે છે પણ કે.મ હતા-ભાગ્ય ધ્રુવડ જેવા પ્રાણીને સૂર્ય નકામો જણાય તો તેમાં સૂર્યનો દોષ નથી. પ્રકાશની ઇચ્છા રાખનાર અને ઉપયોગ કરી જાણનાર જનો તેને દેવરૂપ માને છે.

૭. ઉત્તમ અંધો એ જ્ઞાનસાધનનું મૂળ છે.

૮. પુસ્તકકલ્પ એ એક અખંડ સંપત્તિનું ભરેલું નાનું છતાં બહુ મંદિર છે. તેમાં જ્ઞાનીઓની મુલાકાત અને વિવેકી પુરૂષોના વિચારોની ઓળખ થઈ શકે છે.

૯. અંધો આપણાગુરુ છે, તે માગ્યા વિના જ્ઞાન આપે છે.

(મારાં વાચનમાંથી)

કાળીદાસ દયાળજી વજ્રકર,

રણજ,

શિષ્ટવાચનની ૧૨મી પરીક્ષા

ફેરમ તથા કિશોર ચરિત્રમાળાનું

પરિણામ સહિત નિવેદન

ઉપરોક્ત પરીક્ષા તા. ૨૧-૨-૩૭ ના દિવસે જે તે સ્થળે લેવાઈ ગયેલી. આ પરીક્ષા અનુકૂળતા ખાતર વડોદરા અને નવસારી તથા મહેસાણા અને અમરેલી: એ બે વિભાગોમાં લેવાંતી ગોઠવણુ રખાઈ હતી અને બંને વિભાગો માટે પુસ્તકો પણ ભુદાં ભુદાં રખાયાં હતાં. વડોદરા-નવસારી વિભાગ માટે ફેરમ લહરી ૧ થી ૫ અને કિશોર ચરિત્રમાળાનાં પુ. ૧ થી ૬ રખાયાં હતાં, ત્યારે મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ માટે ફેરમ લહરી ૬ થી ૯ અને કિશોર ચરિત્રમાળાનાં પુ. ૭ થી ૧૨ રખાયાં હતાં. વડોદરા-નવસારી વિભાગ માટે ૧૧૩૭ ઉમેદવારોની અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ માટે ૫૩૯ ઉમેદવારોની અરજીઓ આવેલી. તે પૈકી વડોદરા-નવસારી વિભાગનાં ૬૪૧ ગામોનાં એકંદર ૬૧૫ લાઇબેનોની, અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગનાં ૬૫ ગામોનાં એકંદર ૨૬૫ લાઇબેનોની ઉત્તરવહીઓ અમારા તરફ આવેલી હોવાથી બંને વિભાગમાં થઇને કુલ ૯૧૦ ઉમેદવારોએ આ પરીક્ષા આપેલી હોવાનું દે છે. પરીક્ષાનો લાભ, શિક્ષક, વિદ્યાર્થી, ખેડૂત, વેપારી, કારીગર, મજૂર લાઇબેનો તેમજ બેનોએ લીધો છે.

વડોદરા-નવસારી વિભાગની ઉત્તરવહીઓ મંડળના સહમંત્રીએ તપાસી છે, ત્યારે મહેસાણા-અમરેલી વિભાગની ઉત્તરવહીઓ તપાસવાની કામગીરી પેટલાદ મહાલ મંડળના મંત્રી શ્રીયુત લાઇબેનો ઓટાલાઇબેનો ખુશાલલાઇબેનો પટેલ બી. એ. એમણે સેવાભાવે બજાવી છે. લાઇબેનો ઓટાલાઇબેનો પટેલની આ મદદ બદલ, અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. પ્રશ્નપત્રો પૈકી ફેરમ વિભાગના દરેક પ્રશ્નના સરખા ગુણુ રાખી કુલ ૪૮ માંથી અને કિશોર ચરિત્રમાળા વિભાગના ફરજિયાત પ્રશ્નના ૧૬ અને બીજા ૩ પ્રશ્નના દરેકના ૧૨ મળી કુલ (૫૨) ગુણુ રાખી ઉત્તરપત્રો તપાસતાં વડોદરા-નવસારી વિભાગનાં ૬૧૫ ઉમેદવારોમાંથી ૧૭ બેનો સહિત ૩૯૬ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થાય છે, ત્યારે મહેસાણા-અમરેલી વિભાગના ૨૬૫ ઉમેદવારોમાંથી ૨૦ બેનો સહિત ૨૦૩ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થાય છે. એટલે પરીક્ષાનું પરિણામ વડોદરા-નવસારી વિભાગનું શુભારે ૬૪૧ ટકા, અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગનું ૬૮૮ ટકા આવ્યું ગણાય. આ પ્રમાણુ ફેરમ અને કિશોર ચ. મા. એ બંને વિષયની પરીક્ષા આપનારાંઓનું સમજવાનું છે. એ સિવાય, વડોદરા-નવસારી વિભાગ ખાતે ૧૫ લાઇબેનોએ, અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ ખાતે ૨૦ લાઇબેનોએ એકેક વિષયની પરીક્ષા આપેલી છે ને તેમાંથી અનુક્રમે ૧ બેન અને ૧ લાઇબેનો સમગ્ર પરીક્ષામાં અને ૮ અને ૬ લાઇબેનો તે તે વિષયમાં ઉત્તીર્ણ થાય છે. સમગ્ર પરીક્ષાની દૃષ્ટિએ ઉત્તીર્ણ થનારાંનું પરિણામ બેગું જાણ્યું છે, ત્યારે દરેકેક એક વિષયમાં ઉત્તીર્ણ થનારાંનું પરિણામ તે પછી જાણ્યું આવ્યું છે.

ગ્રોઢ્ટોબર ૧૯૩૬ ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ આ પરીક્ષા માટેની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે બંને વિષયનાં પુસ્તકોની પરીક્ષામાં સંપૂર્ણ ઉત્તીર્ણ નીવડનારોએ બંનેમાં મળતાં ગુણોના સરવાળાને ક્રમે પ્રથમ આવનારાં ૧૫ જણ ઉપરાંત ટ્રેનીંગ કોલેજનો લાલ સપૂઓ નહિ પામેલા શિક્ષક, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થી અને ખેડૂત વેપારી કારીગર વર્ગના ઉમેદવારો પૈકી પાસ થનારા ઉપલા ૧૦ ઉમેદવારો, તથા ઉત્તીર્ણ થતી સ્ત્રી ઉમેદવારો- માંથી પ્રથમ આવતી ૧૦ બેનો ઉત્તેજનાથે ૩. ૧) એકના ઇનામને પાત્ર થાય છે. ઇનામની રકમ જેમના તેમના નામની સામે શેરાના ખાનામાં જણાવી છે. તદુપરાંત વડોદરા- નવસારી વિભાગ માટે વધુ ૩. ૧૦) નાં ૨૦ ઇનામો, તથા મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ માટે વધુ ૩. ૫) નાં ૧૦ ઇનામો આશ્વાસન ખાતર આપવા ઠરાવ્યું છે. એ આશ્વાસન ઇનામ મેળવનારાના નંબર આગળ * નું ચિહ્ન મૂકવામાં આવ્યું છે.

પરીક્ષાની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ઇનામની રકમ આ વખતે રોકડ કોષ્ટકે જ અપાવાની નથી; અને પુસ્તકો પણ અત્રેની પસંદગીનાં જ મોદલવાનાં છે. કયા નંબરને કયાં કયાં પુસ્તકો મોકલાશે તેનાં નામ પરિણામપત્રકની નીચે સામાન્ય માહિતી ખાતર આપ્યાં છે. સરળતા કે સગવડ ખાતર એમાં ફેરફાર થઈ શકશે. તો જે લાકષ્યેનો ઇનામ મેળવવા લાગ્યશાળી થયાં હોય તેમણે પોતાનું ઇનામ રૂબરૂ લઈ ચા મંગાવી લેવાનું હોય તો તેમ ચાલુ માસ આખર સુધીમાં અચૂક આ તરફ જણાવવું. મુદત વીત્યે જે તે ઇનામ અત્રેથી ટપાલ રસ્તે જેને તેને ખર્ચે રવાના કરાશે અને તેટલા પૂરતી ઇનામી પુસ્તકોમાં ફરફેરી થશે. વેકેશન પૂરતી શાળાઓ બંધ હોવાને કારણે ઇનામ બીજે કોષ્ટક શિરનામે મંગાવવું હોય તો તે નવું શિરનામું પોસ્ટના સ્થળ સાથે તથા તે કોષ્ટકે પોતે કયાં સુધી રહેવાના છે તેની માહિતી સાથે જણાવવું.

અમેને મળેલી ઉત્તરવહીઓ પૈકી વડોદરા-નવસારી વિભાગ ખાતે ૪૦ જણની ઉત્તરવહીઓ તપાસતાં તે પરસ્પરમાંથી કે એપડીમાંથી આગેહુજ નકલ કર્યાનું વા કરાવ્યાનું જણાયું છે. એટલે તે ઉમેદવારોનાં નામ, શિરસ્તા મુજબ, પરિણામ-પત્રકમાંથી ખાતલ દરવામાં આવ્યાં છે. સિવાય અનુત્તીર્ણ થયેલાં ઉમેદવારોનાં નામ પણ સ્થળસંકેતને કારણે પડતાં મૂક્યાં છે. એટલે બેઠેલાં ઉમેદવારો પૈકી વડોદરા-નવસારી વિભાગ તથા મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ ખાતે ઉત્તીર્ણ થનાર ઉમેદવારોનાં પરિણામ આ નીચે જુદાં જુદાં પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. જેઓ પરીક્ષામાં બેઠાં હોય છતાં જેમનાં નામ આ પરિણામપત્રકમાં ન હોય તેમના કિસ્સા આ બે પૈકી એક કોટિના છે જેમ જેણે તેણે સમજી લેવું. કોપીના કિસ્સાઓની ખબર તો જે તે સ્થળે કાગળ લખીને સામાન્ય રીતે અપાયેલી જ છે. કોપીના કિસ્સાઓમાં વિદ્યાર્થી વર્ગનું પ્રમાણ વધારે છે. છતાં એ દુષ્ટ લાલચને કેટલાક શિક્ષક બાકીઓ પણ, પ્રમાણિકતા પૂરેપૂરી નજાવવાની આગ્રહમરી વિનંતિ પ્રશ્નપત્રને મથાળે કર્યાં છતાં, નથી રોકી શક્યા વા શકતા તે જોઈ જણી અત્યંત ખેદ થાય છે.

૧૩ મી પરીક્ષા, આજ પ્રમાણે બે પ્રાદેશિક વિભાગમાં, આજ પરસ્પર બદલાયેલાં પુસ્તકોની સંપેક્ષર માસની તા. ૨૬ ને રવિવારના રોજ લેવાશે. એ માટેની જાહેરાત

ચાલુ અંકમાં જ પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. આશા રાખીએ છીએ કે એનો લાભ આ વખતના કરતાં પણ હજી બહોળા પ્રમાણમાં લેવા લેવરાવવાની તજવીજ લાગતાવળગતાઓ તરફથી કરાશે.

અગાઉની પરીક્ષાઓ માફક આ વખતે પણ જે તે સ્થળોના શિક્ષક, મંત્રી કે અન્ય સર્જનોએ નિરીક્ષક તરીકેની સેવા અર્થાં પરીક્ષાના કામમાં જે મદદ કરી છે, તે બદલ એ સર્વેનો અંતઃકરણપૂર્વક અહેશાન માનીએ છીએ.

વડોદરા - નવસારી વિભાગનું

પરિણામ

અ. નં.	ઉમેદવારનું નામ	ગામ	ધંધા:	કોરમન + અભ્યાસ	કુલ શેરો	કેશોર અ. મળેલા ઈ. ર.
				માળા' ગુણ ગુણ	૫૦માંથી	૧૦૦માંથી
૧	પુરુષોત્તમ અમૃતરામ દવે	આપડ	શિ. ઇન્ટર સિ.	૩૭+૩૯	૭૬	૩)
૨	દુશ્વરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	પિન્ડાપા	શિ. સિ.	૩૬+૩૯	૭૫	૨૧૧
૩	ચંદુભાઈ મણિભાઈ અમીન	વસો	અં. ધો. ૬ નોંધરી	૩૭+૩૭	૭૪	૨)
૪	પુરુષોત્તમ કુબેરભાઈ પંડ્યા	રવાલ	શિ. મે. સિ.	૩૮+૩૫	૭૩	૧૧૧
૫	મોતીભાઈ ગો. પટેલ	ગવામદ	શિ. સિ.	૩૬+૩૬	૭૨	૧)
૬	વિક્રમદાસ મથુરાંદાસ મહેતા	વસો	સ્નાતક	૩૫+૩૭	૭૨	૧)
૭	જેઠલાલ માણેકલાલ પટેલ	જાલોખોરડી	શિ. મે. સિ.	૩૪+૩૬	૭૦	૧)
૮	ગજાભાઈ રામદાસ પટેલ	વિશ્રામપુરા	શિ. સિ.	૩૨+૩૭	૬૯	૧)
૯	ભાઈલાલભાઈ જાવાજી પટેલ	જામણગામ	શિ. મે. સિ.	૩૫+૩૪	૬૯	૧)
૧૦	મોતીભાઈ ઝ. પટેલ	મોલા	શિ. સિ.	૩૫+૩૩	૬૮	૧)
૧૧	જીવણલાલ ભો. શાહ	રાણીપુરા	શિ. મે. સિ.	૩૧+૩૭	૬૮	૧)
૧૨	વિક્રમભાઈ સો. પટેલ	ગલી	શિ. મે. સિ.	૩૩+૩૪	૬૭	૧)
૧૩	ગાંધી નટવરલાલ નરોત્તમ	ગંગાધરા	શિ. મેટ્રિક	૩૪+૩૧	૬૫	૧)
૧૪	મગનલાલ મૂળજી દવે	રવાલ	શિ. પૂર્વ પદ	૩૪+૩૧	૬૫	૧)
૧૫	કૃષ્ણલાલ દિમતલાલ શાહ	વણાદરા	શિ. મે. સિ.	૩૬+૨૯	૬૫	૧)
૧૬	રણુકોડલાઈ મો. બલભટ્ટ	મહેલી	શિ. ગુ. સો. ૬	૩૪+૩૦	૬૪	૧) ૩.
૧૭	મણિભાઈ ગોરધનભાઈ પટેલ	વડુ	ખેતી અં. ૪	૩૨+૩૨	૬૪	૧) ૩.
*૧૮	કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ પરીખ	મહેલી	શિ. મે. મિ.	૩૨+૩૧	૬૪	૦૧૧
*૧૯	રેવનદાસ નાગરદાસ હાલર	અંકોડીઆ	શિ. મે. સિ.	૩૨+૩૨	૬૪	૦૧૧
*૨૦	મણિલાલ ગજાભાઈ પટેલ	સીરવા	શિ. સિનિયર	૨૮+૩૬	૬૪	૦૧
*૨૧	શંકરલાલ હમનલાલ શાહ	પારીખા	શિ. સિનિયર	૩૨+૩૦	૬૩	૦૧૧

*૨૨	ચીમનલાલ જગનલાલ શુક્લ	માનપુરા	મુ. શિ. સિ.	૩૩+૩૦	૬૩	૧૧
*૨૩	ગુલસીભાઈ કાળીદાસ પટેલ	જલસણ	મુ. શિ. સિ.	૨૨+૩૧	૬૩	૧૧
*૨૪	હરિભાઈ નાગરજી પટેલ	નંદાવ	મુ. શિ. મધ્યમ	૩૩+૨૯	૬૨	૧૧
*૨૫	પુશાલભાઈ કાળીદાસ પટેલ	મોલ.રોડ	શિ. મેટ્રિક	૩૦+૩૨	૬૨	૧૧
૨૬	પરભુદાસ આ. પાટણવાડીઆ	જાલમોરડી	શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૦+૩૨	૬૨	૧)કે.
*૨૭	મૂલચંદ દરિવલવ શાહ	સિહોલ	શિ. મે. સિ.	૩૦+૩૨	૬૨	૧૧
૨૮	જીવણલાલ કૃપાશંકર પંડ્યા	વાલવોડ	ય. વૃત્તિ ગુ. ધો. ૬	૨૯+૩૩	૬૨	૧)કે.
*૨૯	ડાલાભાઈ રણકેડભાઈ પટેલ	સાણપુર	શિ. મે. સિ.	૨૯+૩૩	૬૨	૧૧
*૩૦	શંકરભાઈ ગોકળભાઈ પટેલ	કથુઝટ	શિ. મે. સિ.	૩૪+૨૭	૬૧	૧૧
*૩૧	રામસિંગ કાલાઈ બ્રહ્મભટ્ટ	ગોત્રી	શિ. પૂર્વપદ	૩૪+૨૭	૬૧	૧૧
*૩૨	બાણુભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ	વસો	શિ. મેટ્રિક મો.	૩૩+૨૮	૬૧	૧૧
*૩૩	અંબાલાલ લક્ષ્મીભાઈ પટેલ	થલેંડી	મુ. શિ. સિનિયર	૩૨+૨૯	૬૧	૧૧
૩૪	પટેલ ઇન્દુભાઈ નારણભાઈ	આણંદ	વિ. અં. ૪	૨૯+૩૨	૬૧	૧)કે.
*૩૫	કૃષ્ણલાલ અમૃતલાલ દેસાઈ	ધમેલી	શિ. મે. સિ.	૨૮+૩૩	૬૧	૧૧
*૩૬	ભાઈલાલ ઇશ્વરભાઈ પટેલ	પીઝ	શિ. મે. સિ.	૩૦+૩૦	૬૦	૧૧
*૩૭	ઉમરભાઈ મહમદભાઈ વહોરા	મેથી	શિ. પૂર્વપદ	૨૮+૩૨	૬૦	૧૧
*૩૮	નારણભાઈ માનદાસ પટેલ	અંકેડીઆ	શિ. મધ્યમ	૩૪+૨૬	૬૦	૧૧
*૩૯	મગનભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ	દીગસ	મુ. શિ. મે. સિ.	૩૨+૨૮	૬૦	૧૧
*૪૦	હીરાભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ	ગવાસદ	શિ. પૂર્વપદ	૩૧+૨૯	૬૦	૧૧
૪૧	સરદારસિંહ શિવસિંહજી	પાડગોલ	શિ. મધ્યમ	૩૦+૨૯	૫૯	
૪૨	પ્રભુદાસ રાયજીભાઈ પટેલ	મંજુસર	શિ. સિનિયર	૨૯+૨૦	૫૯	
૪૩	છોટાભાઈ પુશાલભાઈ પટેલ	બાંધણી	શિ. મે. સિનિયર	૨૯+૩૦	૫૯	
૪૪	અમૃતરામ પ્રેમશંકર ત્રિવેદી	પીપોદરા	શિ. મે. સિ.	૨૮+૩૧	૫૯	
૪૫	ગીરધરલાલ દામોદર ઠક્કર	નારીઆ	શિ. મે. સિ.	૨૮+૩૧	૫૯	
૪૬	ઇશ્વરભાઈ નાગજીભાઈ પટેલ	આશનેરા	શિ. મે. સિ.	૨૭+૩૨	૫૯	
૪૭	મહેતા જયંતિલાલ મોગીલાલ	પારડી	શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૦+૨૮	૫૮	૧)કે.
૪૮	રમણલાલ ચુનીલાલ પંડ્યા	નર્મસરા	મુ. શિ. સિ.	૩૦+૨૮	૫૮	
૪૯	છોટાલાલ નરેન્દ્રભાઈ બારીઆ	ખુનવાડ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૦+૨૮	૫૮	૧)કે.
૫૦	દાનિલાલ મુળજીભાઈ શાહ	પલાણુ	શિ. મે. સિ.	૨૮+૩૦	૫૮	
૫૧	બીખાભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	નાર	શુક્રાખંડરમે.સુ.	૨૮+૩૦	૫૮	
૫૨	કુલાભાઈ કલ્યાણભાઈ	અંકલાવ	મુ. શિ. મેટ્રિક	૨૫+૩૩	૫૮	
૫૩	પુરુષોત્તમ દીકાભાઈ પટેલ	કોસંઆ	શિ. પૂર્વપદ	૩૩+૨૪	૫૭	
૫૪	ગુલસીભાઈ હાથીભાઈ પટેલ	નરસીપુર	શિ. મે. સિ.	૩૦+૨૭	૫૭	
૫૫	હીરાલાલ ફેગટલાલ જાની	સાદતી	શિ. અન્ડ્રેન્ડ	૩૦+૨૭	૫૭	૧)કે.
૫૬	રામચન્દ્ર પુરુષોત્તમ સાહે	મુજપુર	મુ. શિ. સિ.	૩૦+૨૭	૫૭	

૫૭	જેઠાલાલ રેવાશંકર ભટ્ટ	ભડેરજી	મુ. શિ. સિ.	૨૯+૨૮	૫૭	
૫૮	પુરોત્તમ લાઠીઆ પટેલ	પારડી	શિ. સિ.	૨૯+૨૮	૫૭	
૫૯	ચીમનલાલ દિમતલાલ આરોટ	કુરથાકુવા	મુ. શિ. મે. સિ.	૨૯+૨૮	૫૭	
૬૦	મોતીભાઈ ધૂળાભાઈ પટેલ	રૂદેલ	શિ. મધ્યમ	૨૬+૩૧	૫૭	
૬૧	નરસીભાઈ જગનભાઈ પટેલ	રણોલી	ખેતી અં. ૪	૩૧+૨૫	૫૬	૧)ઉ.
૬૨	ભાઈલાલભાઈ કિશોરભાઈ	રણોલી	શિ. પ્રથમપદ	૩૦+૨૬	૫૬	
૬૩	પાટણવાડીઆ મેલા ખુશાલ	કોલોવાદ	મજુરી ગુ. ધો. ૬	૨૯+૨૭	૫૬	૧)ઉ.
૬૪	કાશીભાઈ નરસીભાઈ પટેલ	રણોલી	વિ. અં. ૬	૨૭+૨૯	૫૬	
૬૫	નરોત્તમદાસ રાયજી પટેલ	કરમાલ	મુ. શિ.	૨૭+૨૯	૫૬	
૬૬	ચંદ્રકાંત નરસિંહભાઈ	મોલારોડ	વિ. અં. ૩	૩૦+૨૫	૫૫	
૬૭	કોકેરલાલ નરોત્તમ પટેલ	કામરેજ	વિ. અં. ૪	૨૬+૨૯	૫૫	
૬૮	હીઆભાઈ ભગાભાઈ	દયુરણ	શિ. પૂર્વ પદ	૩૪+૨૧	૫૫	
૬૯	ડાલાભાઈ રૂપસિંહ દેસાઈ	વિહાણ	મુ. શિ. સિ.	૩૨+૨૩	૫૫	
૭૦	જેઠાભાઈ હરિભાઈ પટેલ	સતીસણા	મુ. શિ. મે. સિ.	૩૧+૨૪	૫૫	
૭૧	છોટુભાઈ રાવજીભાઈ પટેલ	માણેજી	,,	૩૦+૨૫	૫૫	
૭૨	કાન્તિલાલ ભોગીલાલ	સુંદરા	,,	૨૯+૨૬	૫૫	
૭૩	વાળંદ બહેચરભાઈ રેવનદાસ	સંજવા	શિ. મધ્યમ	૨૯+૨૬	૫૫	
૭૪	પુરોહિત લક્ષ્મીશંકર ઇશ્વરલાલ	જેથીકુવા	,,	૨૮+૨૭	૫૫	
૭૫	મોહનલાલ જમશંકર ભટ્ટ	રાણીપુરા	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૭+૨૮	૫૫	
૭૬	રમણલાલ ભોગીલાલ ભટ્ટ	ચલેંડી	શિ. પ્રથમપદ	૨૭+૨૮	૫૫	
૭૭	સૂરજખેન સુનીલાલ ક્ષત્રિય	મોગરી	મુ. શિ. કન્યા ધો. ૨	૨૫+૩૦	૫૫	૧)ઉ.
૭૮	મોણેકલાલ ગરજડભાઈ ભટ્ટ	ભીમપુરા	શિ. પૂર્વપદ	૨૪+૩૧	૫૫	
૭૯	શાહ નવલચંદ નેમચંદ	આણંદ	વિ. અં. ૬	૨૯+૨૫	૫૪	
૮૦	પુરોત્તમ વીરાભાઈ	ખોરીઆ	મુ. શિ. સિનિયર	૨૮+૨૬	૫૪	
૮૧	વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પંડ્યા	પાદરા	શિ. પૂર્વપદ	૨૮+૨૬	૫૪	
૮૨	શાન્તિલાલ મોતીલાલ શાહ	સેગવા	મુ. શિ. મે. સિ.	૨૮+૨૬	૫૪	
૮૩	સૌ. ચંચળગૌરી	આમળુગામ	ગુ. ધો. ૬	૨૭+૨૭	૫૪	૧)ઉ.
૮૪	ભાઈલાલભાઈ ગિરધર પટેલ	વિશ્રામપુરા	વિ. અં. ૧	૨૬+૨૮	૫૪	
૮૫	ઈશ્વરભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ	રૂદેલ	ખેતી અં. ૫	૨૫+૨૯	૫૪	
૮૬	મગનલાલ ડાલાભાઈ પટેલ	શેખપુરમુ.	શિ. પૂર્વપદ	૨૩+૩૧	૫૪	
૮૭	હરગોવિંદ ખોડાભાઈ માળી	દાસર	શિ. પૂર્વપદ	૩૪+૧૯	૫૩	
૮૮	સુનીલાલ બાલવજી કચ્છર	બાંટવા	શિ. મે. સિ.	૩૦+૨૩	૫૩	
૮૯	હીરાભાઈ પ્રભુદાસ પટેલ	દેવા	,,	૨૯+૨૪	૫૩	
૯૦	કેશવલાલ દેવચંકર ભટ્ટ	વસો	વિ. અં. ૬	૨૮+૨૫	૫૩	
૯૧	ભટ. બાલાચંકર રામચંદ્ર	મોટા હખીપુરા	શિક્ષક	૨૭+૨૬	૫૩	

૯૨	હીરાભાઈ દેસાઈભાઈ પટેલ	મુવાલ	શિ. સિનિયર	૨૭+૨૬	૫૩
૯૩	રતિલાલ મૂલજી શાહ	મેથી	મુ. શિ. મે. સિ.	૨૬+૨૭	૫૩
૯૪	સોમાભાઈ નરસિંહ રાવળ	આફનેરા	શિ. પૂર્વપદ	૨૫+૨૮	૫૩
૯૫	હરિલલ કુલચંદ શાહ	નેરીકુવા	મુ. શિ. સિનિયર	૨૫+૨૮	૫૩
૯૬	મૂળજીભાઈ નાયાલાલ શાહ	અભિપુરા	શિ. મે. સિ.	૨૨+૩૧	૫૩
૯૭	જયભાઈ ગોવર્ધનભાઈ પટેલ	આણંદ	વિ. અં. ૬	૨૨+૩૧	૫૩
૯૮	ભીખાભાઈ અખ્તુભાઈ	કોર્મગા	શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૧+૨૧	૫૨
૯૯	નાયક ઝીણાભાઈ ડાળાભાઈ	ગંધાર	શિ. મે. સિ.	૩૦+૨૨	૫૨
૧૦૦	ધનલક્ષ્મી અચરતલાલ	ભાદરજી	શિ. બા. મં.	૩૦+૨૨	૫૨
૧૦૧	વલ્લભભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	ઠલોલી	મુ. શિ. સિનિયર	૨૯+૨૩	૫૨
૧૦૨	ચંદરભાઈ ધોરીભાઈ પટેલ	પલાણા	શિ. પ્રથમ વર્ષ	૨૮+૨૪	૫૨
૧૦૩	ધેલાભાઈ તુલજરામ પાઠક	અસ્તાન	મુ. શિ. પૂર્વપદ	૨૮+૨૪	૫૨
૧૦૪	જગદીશભાઈ ભી. અમીન	વસો	શિ. બી. એ.	૨૭+૨૫	૫૨
૧૦૫	ભીમસિંહ મહીજી સોલંકી	નરસીપુર	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૭+૨૫	૫૨
૧૦૬	અનનસિંહ મહીજી પરમાર	વિશ્રામપુરા	,,	૨૭+૨૫	૫૨
૧૦૭	સોમાભાઈ કુલાભાઈ પટેલ	ઝારોળા	વિ. અં. ૫	૨૭+૨૫	૫૨
૧૦૮	બારીઆ દેસાઈભાઈ ના.	ખુનવાડ	એની ગુ. ધો. ૫.	૨૭+૨૫	૫૨
૧૦૯	મુળચંદર ભવાનીચંદર દોડેર	ધંડીઆળ	મુ. શિ. પ્રિ. સિ.	૨૭+૨૫	૫૨
૧૧૦	નરહર કૃષ્ણ	વડોદરા	શિ. કન્યાશાળા	૨૬+૨૬	૫૨
૧૧૧	કાળીદાસ હથેરભાઈ પટેલ	પીઝ	શિક્ષક મીડલરકુ.	૨૫+૨૭	૫૨
૧૧૨	પા. બાવાજીભાઈ નારણભાઈ	ભાદરજી	કારકુન	૨૫+૨૭	૫૨
૧૧૩	રણુભાઈ અવેરભાઈ પટેલ	કોરીન્દ્રા	શિ. મધ્યમ.	૨૨-૩૦	૫૨
૧૧૪	નટુભાઈ ચિવાભાઈ અમીન	આણંદ	વિ. અં. ૬	૨૧+૩૧	૫૨
૧૧૫	વસનજી ઢેડીઆ ચોધરી	ગીખલવાવ	શિ. પ્રથમપદ	૩૨+૨૦	૫૨
૧૧૬	પા. મોતીભાઈ બેચરભાઈ	ગોબારોડ	અં. વિ. ૨	૨૯+૨૨	૫૧
૧૧૭	તોળાચંદર હરિચંદર પંડ્યા	ભાયલી	શિ. પૂર્વપદ	૨૮+૨૩	૫૧
૧૧૮	નટવરલાલ નાયજી શાહ	જરોદ	શિ. મે. સિ.	૨૮+૨૩	૫૧
૧૧૯	ઈંદુલાલ જટાચંદર	ધેપપુરા	મુ. શિ. મે. સિ.	૨૮+૨૩	૫૧
૧૨૦	મંગુલાલ મનનલાલ શાહ	મહેલી	શિ. પૂર્વપદ	૨૮+૨૩	૫૧
૧૨૧	પાનજીભાઈ ધીરજી અમીન	વહેવલ	શિ. મે. સિ.	૨૮+૨૩	૫૧
૧૨૨	જેઠાલાલ દેવાચંદર મહેના	સેવાસી	શિ. પૂર્વપદ	૨૭+૨૪	૫૧
૧૨૩	ચંચળબેન કાશીભાઈ પટેલ	આમખુગામ	ધર્મામ ગુ. ૬	૨૬+૨૫	૫૧
૧૨૪	મરલાભાઈ ચંદરભાઈ	દખુઝટ	શિ. ગુ. ૬	૨૬+૨૫	૫૧
૧૨૫	કાલીદાસ હરીરંગભાઈ	પારડી	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૬+૨૫	૫૧
૧૨૬	ચંદરભાઈ હથેરભાઈ	વાલવોડ	શિ. સિનિયર	૨૬+૨૫	૫૧

૧)૩

૧)૩

૧૨૭	પા. ખેચરભાઈ દેસાઈભાઈ	મેથી	વિ. અં. ૪	૨૬+૨૫	૫૧	
૧૨૮	પા. ભાઈલાલ ધોરીભાઈ	અંગ્રેસર	મુ. શિ. મે. સિ.	૨૫+૨૬	૫૧	
૧૨૯	અંબાલાલ નરોત્તમ જોશી	સાદલી	મુ. શિ. સિનિયર	૨૫+૨૬	૫૧	
૧૩૦	છોટુભાઈ ડાહ્યાભાઈ મરાઠા	પારડી	ખેતી અં. ૫	૨૪+૨૭	૫૧	
૧૩૧	સુથાર મજલાલ મોતીલાલ	આણુંદ	વિ. અં. ૩	૨૪+૨૭	૫૧	
૧૩૨	રવિશંકર છોટાલાલ જોશી	ખુનવાડ	શિ. સિનિયર	૨૩+૨૮	૫૧	
૧૩૩	નારણશંકર હરિશંકર	કામરેજ	મુ. શિ. સિનિયર	૨૮+૨૨	૫૦	
૧૩૪	નારણભાઈ નરસિંહભાઈ	દેવા	ઉપ શિ.	૨૭+૨૩	૫૦	
૧૩૫	હિંમતસિંહ મૂળજી ચૌહાણ	સતીસણા	,,	૨૬+૨૪	૫૦	
૧૩૬	ભગવાન કાકાભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ	ગોત્રી	શિ. પૂર્વ પદ	૨૬+૨૪	૫૦	
૧૩૭	છોટાભાઈ યુંથાભાઈ પટેલ	મેઘલપુર	,,	૨૬+૨૪	૫૦	
૧૩૮	દેવકુંવર ભગુજી	વરીઆવ	,,	૨૫+૨૫	૫૦	
૧૩૯	છોટુભાઈ ગણપતરામ	પારડી	વિ. સંસ્કૃત,	૨૫+૨૫	૫૦	
૧૪૦	પા. શિવાભાઈ દરભાઈ	કોલિયાદ	ખેતી અં. ૩	૨૪+૨૬	૫૦	૧)ઉ.
૧૪૧	ગોરધનભાઈ શંકરભાઈ	માનપુરા	શિ. મધ્યમ	૨૩+૨૭	૫૦	
૧૪૨	પુલાભાઈ હાસજી પટેલ	સોજીત્રા	શિ. ખીણું વ.	૨૨+૨૮	૫૦	
૧૪૩	શુક્લ રમણલાલ યુનીલાલ	વસો	વિ. ગુ. ૬	૩૦+૧૯	૪૯	
૧૪૪	ચીમનલાલ કરણાશંકર	આશનેરા	ખેતી વ. કા.	૩૦+૧૯	૪૯	
૧૪૫	ભીખાભાઈ અભયસિંહ	ખોરીઆ	શિ. મધ્યમ	૨૯+૨૦	૪૯	
૧૪૬	ગિરધરભાઈ નરોત્તમ પટેલ	મંજુસર	,,	૨૯+૨૦	૪૯	
૧૪૭	મયારામ પુલારામ પંઆ	વાલવોડ	શિ. પ્રથમ	૨૫+૨૪	૪૯	
૧૪૮	ડાહ્યાલાલ નર્મદાશંકર	સોજીત્રા	શિ. ઉત્તમ	૨૪+૨૫	૪૯	
૧૪૯	શ્વનાભાઈ શીવાભાઈ	કડાછલા	મુ. શિ. પ્રથમ	૨૪+૨૫	૪૯	
૧૫૦	પા. મોતીભાઈ ગુલાબભાઈ	બામણગામ	ખેતી ગુ. ૬	૨૩+૨૬	૪૯	
૧૫૧	રણુછોડજી શિતાભાઈ પટેલ	કોસંબા	શિ. ગુ. ૬	૩૦+૧૮	૪૮	
૧૫૨	અંબાલાલ મગનભાઈ પટેલ	ભાદરણ	વિ. અં. ૫	૨૭+૨૧	૪૮	
૧૫૩	મોતીભાઈ મયુરભાઈ ખારોટ	વીરોલ	મુ. શિ. ઉત્તમ	૨૪+૨૪	૪૮	
૧૫૪	જાની નાથાલાલ ત્રિ.	માલાવાડ	ખેતી વ. કા.	૨૪+૨૪	૪૮	
૧૫૫	શાંતાબાઈ યશવંત રાઉત	વાલવોડ	શિ. ઉત્તમ	૨૩+૨૫	૪૮	૧) ઉ.
૧૫૬	હર્ષદલાલ હરિલાલ	ભાદરણ	વિ. અં. ૫	૨૩+૨૫	૪૮	
૧૫૭	શંકરભાઈ ગલાભાઈ	ધૈર્યપુરા	શિ. પ્રથમ પદ	૨૨+૨૬	૪૮	
૧૫૮	ગોરધનભાઈ પ્રજ્ઞદાસ	માણજ	શિ. પૂર્વ પદ	૨૧+૨૭	૪૮	
૧૫૯	ભાઈલાલ ઠાળીદાસ પટેલ	મુજપુર	,,	૨૧+૨૭	૪૮	
૧૬૦	દોલતરામ મણિશંકર	વરીઆવ	મુ. શિ. ઉત્તમ	૨૨+૧૫	૪૭	
૧૬૧	મદદ મજરલાલ લક્ષ્મીરામ	કિંખડોડ	શિ. મધ્યમ	૨૮+૧૯	૪૭	

૧૬૨	પરમાનન્દ હરિભાઈ દેસાઈ	સુરત	વિ. અં. ૫	૨૮+૧૯	૪૭
૧૬૩	ભાઈલાલભાઈ ત્રિભોવન પટેલ	સીમળી	શિ. મધ્યમ	૨૭+૨૦	૪૭
૧૬૪	છોટાભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ	ભાયલી	શિ. ઉત્તમ	૨૬+૨૧	૪૭
૧૬૫	દેસાઈભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ	કંડારી	"	૨૬+૨૧	૪૭
૧૬૬	રાવજીભાઈ ઝવેરભાઈ અમીન મોભારૌડ		વિ. અં. ૩	૨૫+૨૨	૪૭
૧૬૭	ભગવાનદાસ વરધમાનદાસ	મેથી	વેપાર અં. ૪	૨૩+૨૪	૪૭
૧૬૮	પા. સોમાભાઈ બીખાભાઈ	પાડગોલ	મુ. શિ. ઉત્તમ	૨૨+૨૫	૪૭
૧૬૯	મોતીરામ જગન્નાથ પંડ્યા	પારડી	વિ. અં. ૫	૨૨+૨૫	૪૭
૧૭૦	ગોવિંદભાઈ જેઠા પરમાર	રામોલ	શિક્ષક	૨૧+૨૬	૪૭
૧૭૧	ધર્મજીભાઈ પુંજીભાઈ પટેલ	રામોલ	શિ. ઉત્તમ	૨૧+૨૬	૪૭
૧૭૨	જયકૃષ્ણ મંજારામ ભટ્ટ	સુરત	વિ. અં. ૬	૨૯+૧૭	૪૬
૧૭૩	શંકરભાઈ ગિરધરભાઈ પટેલ	કંડારી	મુ. શિ. ઉત્તમ	૨૯+૧૭	૪૬
૧૭૪	અંજાલાલ ઉમેદભાઈ પટેલ	ભડકદ	શિ. પ્રથમપદ	૨૭+૧૯	૪૬
૧૭૫	પંડ્યા લક્ષ્મીપ્રસાદ સુતીલાલ	આણંદ	વિ. અં. ૩	૨૬+૨૦	૪૬
૧૭૬	શંકરલાલ ગણપતરામ	સોજીત્રા	શિ. ઉત્તમ	૨૫+૨૧	૪૬
૧૭૭	ચતુરભાઈ બાવાજી ઠાકોર	રણજ	શિક્ષક	૨૪+૨૨	૪૬
૧૭૮	જગનલાલ છોટાલાલ પંડ્યા	રવાલ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૩+૨૩	૪૬
૧૭૯	મથુરભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ	મુજપુર	શિક્ષક અન્ટ્રેન્ડ	૨૨+૨૪	૪૬
૧૮૦	પ્રાગજી કુંવરજી નાયક	વેળંજ	શિ. પ્રથમપદ	૨૧+૨૫	૪૬
૧૮૧	આશાભાઈ મીઠાભાઈ પટેલ	ભોજ	"	૨૧+૨૫	૪૬
૧૮૨	મહેશ્વર લક્ષ્મીરામ	પેટલાદ	શિ. મધ્યમ	૨૧+૨૫	૪૬
૧૮૩	શાહ મણિલાલ ચંદુલાલ	વરણમા	શિ. મેટ્રિક	૨૦+૨૬	૪૬
૧૮૪	અંજાલાલ દ્વારકદાસ પટેલ	મોગરી	શિ. ઉત્તમ	૧૭+૨૯	૪૬
૧૮૫	જીવીબેન ભાઈલાલ	પુનિયાદ	ધરકામ ગુ. ૪	૨૮+૧૭	૪૫
૧૮૬	જગનલાલ સોમેશ્વર	કુનપાડ	શિ. પૂર્વ પદ	૨૩+૨૨	૪૫
૧૮૭	મંગળભાઈ ગોપાળભાઈ	જનાલ	શિ. મેટ્રિક	૨૩+૨૨	૪૫
૧૮૮	ડાહ્યાભાઈ હરિશંકર પંડ્યા	ભાયલી	શિ. કન્યાશાળા	૨૨+૨૩	૪૫
૧૮૯	રાવળ રામશંકર પુરુષોત્તમ	નારીઆ	શિ. પૂર્વ પદ	૨૧+૨૪	૪૫
૧૯૦	નેશી સોમેશ્વર છોટાલાલ	પાદરા	શિક્ષક	૨૦+૨૫	૪૫
૧૯૧	દત્તાત્રય ગંગાધર સાને	શીનોર	ગુ. ધો. ૬	૨૭+૧૭	૪૪
૧૯૨	પા. રાવજીભાઈ કાશીભાઈ	આણંદ	વિ. અં. ૪	૨૭+૧૭	૪૪
૧૯૩	છોટાભાઈ આશાભાઈ પટેલ	કિંખડોડ	શિ. ઉત્તમ	૨૪+૨૦	૪૪
૧૯૪	મગનભાઈ રામભાઈ પટેલ	ડભોડિ	શિ. મે. સિ.	૨૩+૨૦	૪૪
૧૯૫	મહેતા દામોદર મુમટરામ	દેવા	શિ. મંત્રી	૨૪+૨૦	૪૪
૧૯૬	વિક્રમભાઈ પ્રયાગ	વાલવોડ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૪+૨૦	૪૪

(૧) ઊ.

૧૯૭ સીતારામ નારણજી	ઝોરણા	ઉ. શિ.	૨૪+૨૧	૪૪	
૧૯૮ પા. ગોવિંદભાઈ ભાઈલાલભાઈ મોગરી		વિ. ગુ. ૬	૨૪+૨૦	૪૪	
૧૯૯ બલાભાઈ બાજીભાઈ પટેલ	ડોહોઉ	શિ. ઉત્તમ	૨૩+૨૧	૪૪	
૨૦૦ ધુળાભાઈ રણજોડભાઈ પરમાર	વિશ્રામપુરા	શિ. પ્રથમ પદ	૨૩+૨૧	૪૪	
૨૦૧ સૌ. ડાહીગૌરી ભગુભાઈ કામરેજ		શિ. ઉત્તમ	૨૩+૨૧	૪૪	૧) ઉ.
૨૦૨ વિઠ્ઠલભાઈ ગિ. પરમાર	વ્યારા	શિ. પૂર્વપદ	૨૩+૨૧	૪૪	
૨૦૩ દેવે લક્ષ્મણજી ભદ્રવજી	કરનાળી	શિ. મં. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૨૩	૪૪	
૨૦૪ માણેકલાલ છોટાલાલ	દુંડાવ	"	૨૧+૨૩	૪૪	
૨૦૫ ઇશ્વરદત્ત આર્થ	ખેરગામ	વિ. અં. ૪	૨૧+૨૩	૪૪	
૨૦૬ પા. રતિલાલ પરસોત્તમ	લાલપુરા	શિ. મે. સિ.	૨૦+૨૪	૪૪	
૨૦૭ પુરુષોત્તમ છગનલાલ પટેલ	ખોરાઆ	ઉ. શિ.	૧૮+૨૬	૪૪	
૨૦૮ કમળાખેન આંશાભાઈ	વડુ	ધરકામ ગુ. ૬	૨૭+૧૭	૪૪	૧) ઉ.
૨૦૯ નાથાભાઈ ખેચરભાઈ	મોરડ	શિ. મધ્યમ	૨૬+૧૭	૪૩	
૨૧૦ પા. ભગવાનભાઈ મહિજીભાઈ	મુવાલ	વિ. અં. ૩	૨૬+૧૭	૪૩	
૨૧૧ ભાઈલાલ શામળદાસ અમીન	પેટલાદ	નિવૃત્ત શિ. પ્રિ.	૨૬+૧૭	૪૩	
૨૧૨ દેસાઈભાઈ હરજીભાઈ	ખુનવાડ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૦+૨૩	૪૩	
૨૧૩ કૃષ્ણલાલ મે દનલાલ બદ્	સાવલી	ઉ. શિ.	૧૪+૨૯	૪૩	
૨૧૪ શંકરભાઈ ગણેશજી પટેલ	માણજ	મુ શિ. ઉત્તમ	૨૮+૧૪	૪૨	
૨૧૫ ગોરધનભાઈ નાથાભાઈ	ગવાસદ	શિ. પૂર્વપદ	૨૬+૧૬	૪૨	
૨૧૬ મણિભાઈ ધોરીભાઈ પટેલ	કુરાલ	શિક્ષક	૨૫+૧૭	૪૨	
૨૧૭ પા. મોતીભાઈ રણજોડભાઈ	પાદરા	શિ. મધ્યમ	૨૪+૧૮	૪૨	
૨૧૮ ત્રિવેદી મધુસૂદન હ.	ભાદરજી	વિ. અં. ૭	૨૨+૨૦	૪૨	
૨૧૯ મહીજી મહોકમ પઢિવાર	લાલપુરા	ઉ. શિ.	૨૦+૨૨	૪૨	
૨૨૦ મગનલાલ રધાભાઈ પટેલ	પારડી	કારોગર ગુ. ૬	૨૦+૨૨	૪૨	
૨૨૧ સુનીલાલ શંભુલાલ પટેલ	તરવા	શિ. ગુ. ૬	૨૦+૨૨	૪૨	
૨૨૨ રણજોડ રેવાશંકર તપોધન	મુજપુર	શિ. ગુ. ૬	૨૦+૨૨	૪૨	
૨૨૩ પા. અંબાલાલ મીઠાભાઈ	લાલપુરા	શિ. પ્રથમપદ	૧૯+૨૩	૪૨	
૨૨૪ મધુરભાઈ ધર્મદાસ પટેલ	સોખડા રાધુ	"	૧૯+૨૩	૪૨	
૨૨૫ પા. લક્ષ્મીભાઈ કાળીદાસ	નરસીપુર	"	૧૯+૨૩	૪૨	
૨૨૬ ગલાભાઈ લખાભાઈ પરમાર	ભોજ	"	૧૯+૨૩	૪૨	
૨૨૭ દેવે રેવાશંકર લલ્લુ	મુજપુર	શિ. ગુ. ૬	૧૯+૨૩	૪૨	
૨૨૮ અંબાલાલ કરસનભાઈ	સેગવા	ખેતી ગુ. ધો. ૬	૧૮+૨૪	૪૨	
૨૨૯ પા. આશાભાઈ ત્રિકમભાઈ	રૂદેલ	"	૧૭+૨૫	૪૨	
૨૩૦ સુંદરલાલ મણિલાલ ગોર	સંજયા	શિ. મધ્યમ	૧૭+૨૫	૪૨	
૨૩૧ બાલાશંકર વિશ્વનાથ બદ્	ભોજ	શિ. અન્ટ્રેન્ડ	૧૭+૨૫	૪૨	

૨૩૨ નટવરભાઈ ભાઈલાલ અમીન પેટલાદ	વિ. અં. ૬	૧૭૫૨૫	૪૨
૨૩૩ ગરેચભાઈ ગોઠળભાઈ સેનાસી	શિ. ગુ. ૬	૧૫૫૨૭	૪૨
૨૩૪ મળિયાભાઈ નાથાભાઈ પટેલ આણંદ	વિ. અં. ૬	૩૧+૧૦	૪૧
૨૩૫ કુલાભાઈ દાપીભાઈ પટેલ આંધણી	શિ. મે. સિ.	૨૮+૧૩	૪૧
૨૩૬ વડલગીર ગોપાળગીર વરીઆવ	શિ. મધ્યમ	૨૮+૧૩	૪૧
૨૩૭ અંગાલાલ ભાઈશંકર વ્યાસ પાડગોલ	શિ. પ્રથમપદ	૨૫+૧૬	૪૧
૨૩૮ જાની જોડાલાલ ભાઈલાલ મોરડ	,,	૨૩+ ૮	૪૧
૨૩૯ બીખુભાઈ દત્તવતરામ વેદ કોર્મ્યા	શિ. ગુ. ૬	૨૩+૧૮	૪૧
૨૪૦ પીરમાણેજી જાણસાહેબ કઠોર	શિ. પૂર્વપદ	૨૩+૧૮	૪૧
૨૪૧ ભીમસિંહ આર્થ એરગામ	વિ. ધો. ૬	૨૩+૧૮	૪૧
૨૪૨ જાની દાતિલાલ પુગોત્તમ માણેજી	વ. મેટ્રિક	૨૨+૧૬	૪૧
૨૪૩ જાણુભાઈ ઝવેરભાઈ શેખ લીજોરા	મુ. શિ. મે. સિ.	૨૨+૧૬	૪૧
૨૪૪ દારીબેન નાનાભાઈ દેવા	મુ. શિ. ઉત્તમ	૨૨+૧૬	૪૧
૨૪૫ પંડ્યા કીરપાશંકર પુ. માલાવાડી	શિ. પ્રથમપદ	૨૨+૧૬	૪૧
૨૪૬ પુલ્લડાલ મૂળશંકર વાલવેડ	શિ. ગુ. ૬	૨૫+૨૦	૪૧
૨૪૭ પ્રજુભાઈ પરાગજી પટેલ પારડી	ઉ. શિ.	૨૦+૨૧	૪૧
૨૪૮ જાણુભાઈ ગોરધનભાઈ પટેલ ભાદરજી	વિ. અં. ૪	૨૦+૨૧	૪૧
૨૪૯ પા. ગરમડાસ જાગરભાઈ મેથી	ખેતી અં. ૪	૧૬+૨૨	૪૧
૨૫૦ પા. ઠાળીદાસ લલ્લભાઈ વસો	જોડા. પ્રથમપદ	૧૮+૨૩	૪૧

૨૬૭	વહાલજી લાલજી પરમાર	રામોલ	શિ. અંત્યજ્ઞ શા. ૨૧+૧૮	૩૯
૨૬૮	રાવજીભાઈ ઝ. પટેલ	આણંદ	વિ. અં. ૩ ૨૧+૧૮	૩૯
૨૬૯	અંબાલાલ દોલતરામ ત્રિવેદી	વેજપુર	મુ. શિ. ઉત્તમ ૧૯+૨૦	૩૯
૨૭૦	પા. પરસોત્તમ નાથાભાઈ	મે. ટાફેફળીઆ	ખેતી અં. ૩ ૧૮+૨૧	૩૯
૨૭૧	શંકરભાઈ ઇઆભાઈ	વીરોલ	શિ. પ્રથમપદ ૧૭+૨૨	૩૯
૨૭૨	દૂધાભાઈ કાભાઈ વણુકર	ભડકદ	,,	૨૫+૧૩ ૩૮
૨૭૩	રતિલાલ કચ્છાશંકર	બીલાપુર	શિ. ઉત્તમ ૨૫+૧૩	૩૮
૨૭૪	મગનલાલ શંભુરામ પંજા	સરખ	શિ. મધ્યમ ૨૪+૧૪	૩૮
૨૭૫	શાંતિલાલ મગનલાલ દાકર	સંજયા	શિ. પ્રથમપદ ૨૩+૧૫	૩૮
૨૭૬	હિમયાશંકર વિદ્યાશંકર	કામરેજ	વિ. અં. ૨ ૨૨+૧૬	૩૮
૨૭૭	પંજા રણછોડ ગરબડભાઈ	પાદરા	શિક્ષક ૨૨+૧૬	૩૮
૨૭૮	મણિલાલ લક્ષ્મીભાઈ	રાણપુરા	વિ. અં. ૧ ૨૨+૧૬	૩૮
૨૭૯	મોત્તનસિંહ હરિસિંહ	સોખડારાધુ	શિ. પૂર્વપદ ૨૧+૧૭	૩૮
૨૮૦	પા. મગનભાઈ પુરપોત્તમ	ઝારોળા	ખેતી ૨૧+૧૭	૩૮
૨૮૧	દેવે અંબાલાલ મૂળજી	ફોફળીઆ	શિ. પૂર્વપદ ૧૯+૧૯	૩૮
૨૮૨	અંબાલાલ નરસિંહ પટેલ	કસોલી	વિ. મુ. ૬ ૧૯+૧૯	૩૮
૨૮૩	શાહ શાંતિલાલ નેમચંદ	મેથી	અં. ૪ ૧૯+૧૯	૩૮
૨૮૪	ગોકળભાઈ તુલસીભાઈ	માણુજ	શિ. મુ. ૬ ૧૮+૨૦	૩૮
૨૮૫	કેશુરભાઈ દેસાઈભાઈ	આસ્તેરા	વિ. અં. ૩ ૧૭+૨૧	૩૮
૨૮૬	શનાભાઈ બાધરસિંહ	નરસીપુરા	ખેતી મુ. ૬ ૧૬+૨૨	૩૮
૨૮૭	ફરીરભાઈ હરિભાઈ પટેલ	પીપોદરા	,,	૧૬+૨૨ ૩૮
૨૮૮	ત્રિવેદી ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ	પેટલાદ	શિ. મે. સિ. ૧૪+૨૪	૩૮
૨૮૯	રણછોડભાઈ શંકરભાઈ	કાસર	શિ. પ્રથમપદ ૨૭+૧૦	૩૭
૨૯૦	ગંગાશંકર લક્ષ્મીરામ વ્યાસ	તુલસીગામ	મુ. શિ. ૨૬+૧૧	૩૭
૨૯૧	દુલાસીંગ રાવજી ચૌધરી	હળદવા	શિ. પ્રથમપદ ૨૫+૧૨	૩૭
૨૯૨	મૂળશંકર દયાશંકર	શિનોર	શિક્ષક ૨૪+૧૩	૩૭
૨૯૩	પા. લક્ષ્મીભાઈ રણછોડભાઈ	મોભારોડ	વિ. અં. ૩ ૨૨+૧૫	૩૭
૨૯૪	ચુનીલાલ રામજીભાઈ	શેરડી	શિ. મધ્યમ ૨૨+૧૫	૩૭
૨૯૫	પા. મગનભાઈ દેસાઈભાઈ	રણેલી	વિ. અં. ૨ ૨૧+૧૬	૩૭
૨૯૬	હસમુખરામ દલપતરામ	કામરેજ	વિ. અં. ૨ ૨૧+૧૬	૩૭
૨૯૭	નરસિંહભાઈ મયુરભાઈ	સંજયા	શિ. પ્રથમવર્ષ ૨૧+૧૬	૩૭
૨૯૮	બ. ધર્મવીર આય	ખેડગામ	દિ. ધો. ૬ ૨૧+૧૬	૩૭
૨૯૯	જીવજીલાલ બાળાશંકર	ધમેલી	શિ. મુ. ૬ ૨૦+૧૭	૩૭
૩૦૦	મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	વસો	શિક્ષક ૧૯+૧૮	૩૭
૩૦૧	મગનલાલ જીવભાઈ	વાલવોડ	શિ. અં. ૭ ૧૯+૧૮	૩૭

૩૦૨	પા. ઇશ્વરભાઈ બાપુભાઈ	ભીમપુરા	ખેતી ગુ. ૨	૧૯+૧૮	૩૭
૩૦૩	ચંદનખેન કુંગરભાઈ	વહેવલ	શિ. પૂર્વપદ	૧૭+૨૦	૩૭
૩૦૪	ઉમેદભાઈ કિશોરભાઈ	પીઝ	"	૧૫+૨૨	૩૭
૩૦૫	કાંતિલાલ મોતીલાલ મચ્છર	આણંદ	વિ. અં. ૪	૨૬+૭	૩૬
૩૦૬	નારણભાઈ ગોકળભાઈ	ઝારોળા	ખેતી	૨૫+૧૧	૩૬
૩૦૭	પુરુષોત્તમ મોહનલાલ	ભડકદ	શિ. ગુ. ૬	૨૪+૧૨	૩૬
૩૦૮	રમણલાલ જોડાલાલ શાહ	આણંદ	વિ. અં. ૪	૨૩+૧૩	૩૬
૩૦૯	રતિલાલ માણેકલાલ ઘોડા	વરણામાં	શિ. બી. એ.	૨૨+૧૪	૩૬
૩૧૦	પા. ધનજીભાઈ સોમાભાઈ	ડભોઉ	સ્વદેશ સેવા	૨૧+૧૫	૩૬
૩૧૧	ડાહ્યાભાઈ અંબેલાલ	વેળંબ	ખેતી અં. ૩	૨૧+૧૫	૩૬
૩૧૨	કાંતિલાલ અમૃતલાલ દેસાઈ	ભાદરણ	વિ. અં. ૩	૨૧+૧૫	૩૬
૩૧૩	શિવાભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ	સુદરા	શિ. મધ્યમ	૨૧+૧૫	૩૬
૩૧૪	ગોસાંઈ શીવગીર નેનગીર	દસ્તાન	વિ. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૧૫	૩૬
૩૧૫	શિવાભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ	પાડગોલ	શિ. પ્રથમપદ	૧૬+૧૭	૩૬
૩૧૬	તળજીભાઈ મહીજીભાઈ	મુજપુર	શિ. ગુ. ૬	૧૮+૧૮	૩૬
૩૧૭	રામચંદ્ર હરિહર જોશી	ફાંફળીઆ	મુ. શિ. ઉત્તમ	૧૪+૨૨	૩૬
૩૧૮	પુંજલાલ ઇશ્વરલાલ ભટ્ટ	નમીસરા	ઉ. શિ.	૨૭+૮	૩૫
૩૧૯	નરોત્તમ પરજીભાઈચંદ	કામરેજ	વિ. અં. ૪	૨૪+૧૧	૩૫
૩૨૦	મોરારભાઈ કાળીદાસ	ઓરણા	મુ. શિ.	૨૩+૧૨	૩૫
૩૨૧	કાંતિલાલ વલ્લભજી દોશી	આણંદ	વિ. અં. ૬	૨૨+૧૩	૩૫
૩૨૨	દવે સોમેશ્વર કૃષ્ણરામ	ચાંગા	શિ. પ્રથમપદ	૨૧+૧૪	૩૫
૩૨૩	કમળાખેન જીવરામ	દેવા	શિક્ષક	૨૧+૧૪	૩૫
૩૨૪	પા. અંનાલાલ કાળીદાસ	વસો	અં. ૬ સુધી	૨૦+૧૫	૩૫
૩૨૫	લક્ષ્મીભાઈ મયાભાઈ	મળુસર	શિ. ગુ. ૬	૧૮+૧૭	૩૫
૩૨૬	લક્ષ્મીરામ બોધારામ દાકર	મોગરી	નોકરી	૧૮+૧૭	૩૫
૩૨૭	દયારામ ગોરધનદાસ ભક્ત	દસ્તાન	શિક્ષક	૧૭+૧૮	૩૫
૩૨૮	લક્ષ્મીભાઈ મયુરભાઈ	બોરીઆ	શિ. મધ્યમ	૧૬+૧૯	૩૫
૩૨૯	રેવંદાસ જીવાભાઈ	વસો	શિ. પ્રથમપદ	૧૬+૧૯	૩૫
૩૩૦	મહન નાના ચમાર	કસોલી	શિ. ગુ. ૬	૧૬+૧૯	૩૫
૩૩૧	પ્રયાણભાઈ ગોવિંદજી	પીપોદરા	અં. ૫	૧૫+૨૦	૩૫
૩૩૨	મહેન્દ્ર કુમાર આર્ય	ખેરગામ	વિ. ધો. ૭	૨૪+૧૦	૩૪
૩૩૩	મગનભાઈ પ્રેમાભાઈ	સરખ	શિ. ગુ. ૬	૨૧+૧૩	૩૪
૩૩૪	નગીનભાઈ જગુભાઈ	ખોલેશ્વર	વિ. અં. ૩	૧૯+૧૫	૩૪
૩૩૫	રામકૃષ્ણ હરિરામ વૈદ	કામરેજ	વિ. અં. ૪	૧૯+૧૫	૩૪
૩૩૬	ચતુરભાઈ જોરાભાઈ	દેના	શિક્ષક	૧૯+૧૫	૩૪

૩૩૭	ગોરધનભાઈ દેસાઈભાઈ	કરચેટ	મંત્રી	૧૯+૧૫	૩૪
૩૩૮	પા. પ્રવીણચંદ્ર અંદુભાઈ	આણંદ	વિ. અં. ૩	૧૮+૧૬	૩૪
૩૩૯	કેસુરભાઈ હરજીભાઈ	મોટાહળીપુરા	શિ. પૂર્વપદ	૧૫+૧૯	૩૪
૩૪૦	જયંતિલાલ લક્ષ્મીભાઈ	પીંડાપા	શિ. ગુ. ૬	૧૫+૧૯	૩૪
૩૪૧	પુરુષોત્તમ લાલભાઈ	પાડગોલ	શિ.	૧૪+૨૦	૩૪
૩૪૨	રણકાંડભાઈ ઝીણાભાઈ	લાલપુરા	,,	૧૧+૨૩	૩૪
૩૪૩	દુર્ગાબેન મણિલાલ	વરિઆવ	મુ. શિ. ક. શા. ઉ.	૩૦	૩૩ એકમાંજ બેમાં છે
				+૩	
૩૪૪	શ્ર. લગવાન આર્ય	ખેરગામ	વિ. ધો. ૫	૨૩+૧૦	૩૩
૩૪૫	બાબરભાઈ વસ્તાભાઈ	સોજીત્રા	શિ. પ્રથમપદ	૨૦+૧૩	૩૩
૩૪૬	દલપતભાઈ ગોપાળજી નાયક	ગંગાધરા	,,	૨૦+૧૩	૩૩
૩૪૭	રાંદોડ કેશવ ખેંગાર	ચાંગા	મુ. શિ. અંત્યજ ઉ.	૨૮+૧૩	૩૩
૩૪૮	પા. શંકરભાઈ મહીજીભાઈ	બાંધણી	શિ. મેટ્રિક	૨૦+૧૩	૩૩
૩૪૯	પા. મયુરભાઈ ત્રિભોવન	આરનેરા	ખેતી ગુ. ૪	૨૦+૧૩	૩૩
૩૫૦	ઝીણાભાઈ રાયમા ચોધરી	હળદવા	શિ. વ. કા.	૨૦+૧૩	૩૩
૩૫૧	પા. મયુરભાઈ વિહારી	મોભારોડ	વિ. અં. ૩	૧૯+૧૪	૩૩
૩૫૨	રણકોડજી પરજીભાઈ	ધામણ	શિ. પ્રથમપદ	૧૯+૧૪	૩૩
૩૫૩	પરમાર કુંગર તુલસી	કિંખલોડ	શિ. ગુ. ૬	૧૮+૧૫	૩૩
૩૫૪	પા. કુંગરભાઈ કાશીભાઈ	,,	શિ. પ્રથમપદ	૧૮+૧૫	૩૩
૩૫૫	શાહ ચાંતિલાલ સુનીલાલ	પીઝ	વેપાર અં. ૪	૧૮+૧૫	૩૩
૩૫૬	આશાભાઈ વિક્રમભાઈ પટેલ	વસો	વિ. અં. ૫	૧૮+૧૫	૩૩
૩૫૭	ડાહ્યાભાઈ પુરુષોત્તમ	પીપોદરા	શિ. ગુ. ૬	૧૮+૧૫	૩૩
૩૫૮	દોકર જગજીવન ધીરાજી	રાવલી	ઉ. શિ.	૧૮+૧૫	૩૩
૩૫૯	મોરારભાઈ રામભાઈ ભક્ત	સીસોદરા	શિ.	૧૭+૧૬	૩૩
૩૬૦	લક્ષ્મીભાઈ સોએશ્વર	સેવાસી	,,	૧૭+૧૬	૩૩
૩૬૧	હરિભાઈ નાથાભાઈ	વાલવોડ	,,	૧૭+૧૬	૩૩
૩૬૨	ભટ્ટ રતિલાલ અંબાલાલ	ભાદરણ	ખેતી ગુ. ૬	૧૭+૧૬	૩૩
૩૬૩	નટવરલાલ નગીનદાસ શાહ	મોટાફોફળીઆ	વેપાર	૧૭+૧૬	૩૩
૩૬૪	મનુભાઈ વલ્લભદાસ ભાવસાર	પીઝ	અં. શિ.	૧૬+૧૭	૩૩
૩૬૫	માસ્તર છોટાભાઈ બાવાજી	પીઝ	શિ. ઉત્તમ	૧૬+૧૭	૩૩
૩૬૬	ગોવિંદ રણકોડ	મહુવરીઆ	શિ. પ્રથમપદ	૧૬+૧૭	૩૩
૩૬૭	બાસ મગનલાલ મોતીલાલ	દેવા	શિક્ષક	૧૬+૧૭	૩૩
૩૬૮	ગંગાશંકર મો. પાંક	કિંખલોડ	શિ. પ્રથમપદ	૧૫+૧૮	૩૩
૩૬૯	શંકરભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	માણેઆ	,,	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૦	હરિકાન્તા રામચંદ્ર	ફોફળીઆ	ધરકામ	૧૫+૧૮	૩૩

૩૭૧	ઝીણાભાષ રઘનાથભાષ	વેળંબા	ખેતી અં. ૪	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૨	ચંચળ મણિશંકર	મલાતળ	શિ. ઉત્તમ	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૩	દયાળુ મકનુ	સીસોદરા	દરજી ગુ. ધો. ૫	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૪	જેઠાભાષ નિકમભાષ	પાદરા	શિ. પૂર્વપદ	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૫	પંડ્યા મોતીલાલ અમૃતલાલ	સેવાસી	શિ. પૂ. ૫. ફેલ	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૬	જશભાષ નાથાભાષ	આણંદ	વિ. અં. ૪	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૭	યાસિક દશરથલાલ જનકલાલ	પેટલાદ	વિ. અં. ૫	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૮	પા. છોટાભાષ અવિયગ	મોટા ફેલ	વિ.	૧૫+૧૮	૩૩
૩૭૯	પા. મણિભાષ રણછોડભાષ	વસો	વિ. અં. ૬	૧૪+૧૯	૩૩
૩૮૦	મગનભાષ માધવભાષ	દસ્તાન	ખેતી	૧૩+૨૦	૩૩
૩૮૧	ડાહ્યાભાષ છોટુભાષ આરોટ	દસ્તાન	ખેતી	૧૩+૨૦	૩૩
૩૮૨	બ્યાસ ગજેન્દ્ર સોમેશ્વર	વરણામા	શિ નોન મેટ્રિક	૧૩+૨૦	૩૩
૩૮૩	અંબાલાલ મગનભાષ પટેલ	આણંદ	વિ. અં. ૩	૧૪+૨૦	૩૩
૩૮૪	સરાધભાષ દયાળુ	મહુવરીયા	શિ. ગુ. ૬	૧૩+૨૦	૩૩
૩૮૫	ડાહ્યાભાષ ઉમેદભાષ	સોજીવા	શિ. પ્રથમપદ	૧૩+૨૦	૩૩
૩૮૬	જેથી રામનાથ રેવાચંકર	મલાતળ	શિ. મધ્યમ	૧૨+૨૧	૩૩
૩૮૭	મંગળ લક્ષ્મીભાષ આરીઆ	કામર	શિ. પૂર્વપદ	૧૨+૨૧	૩૩
૩૮૮	બીખાભાષ કાળાભાષ	વેમાર	શિ. પૂર્વપદ	૧૨+૨૧	૩૩
૩૮૯	ડાહ્યાલાલ દાજીરામ પાઠક	વરણામા	શિ. મધ્યમ	૧૨+૨૧	૩૩
૩૯૦	વહોરા અબ્દુલ ભુલાજી	ભાદરજી	વિ. અં. ૩	૧૨+૨૧	૩૩
૩૯૧	કુલાભાષ વાઘજીભાષ	પલાણા	શિ. પ્રથમપદ	૧૧+૨૨	૩૩
૩૯૨	અમૃતલાલ મ. પંડ્યા	દસ્તાન	"	૧૧+૨૨	૩૩
૩૯૩	પા. રામભાષ બીખાભાષ	ભાદરજી	વિ. અં. ૫	૧૧+૨૨	૩૩
૩૯૪	પા. દાર્યાભાષ દાગિભાષ	પલાણા	શિ. પ્રથમપદ	૧૦+૨૩	૩૩
૩૯૫	વિનુભાષ ઇશ્વરભાષ	ભાદરજી	વિ. અં. ૪	૧૧+૨૨	૩૩
૩૯૬	મેલારાત મોનારાત	રામોલ	નોકરી	૨૦+૧૩	૩૩

ફક્ત એકજ વિષયમાં બેઠેલાં ને ઉત્તીર્ણ થયેલાં

૧	પટેલ બાણુભાષ જગાભાષ	વસો	૨૧	} 'ફારમ' માં
૨	આશાભાષ ભુલાભાષ	બાકરાલ	૨૦	
૩	ગન્ધનન કેશવ પુરોહિત	મંજુમર	૧૮	
૪	મોહનલાલ હરગોવિંદ	નાપાડ	૧૭	
૫	હરિભાષ જીવજી દેસાઈ	સુરત	૨૬	} 'દિશાર ચરિત્રમાળા' માં
૬	પા. વિદ્યુલભાષ મોતીભાષ	વસો	૨૦	
૭	ચંકરલાલ સોમાલાલ ચ.દ	જરોદ	૧૯	
૮	જેથી રામનાથ રેવાચંકર	મલાતળ	૧૭	

મહેસાણા-અમરેલી વિભાગનું

પરિણામ

				કિ. નંદો.	
૧	પુરુષોત્તમદાસ જી. શાહ	મોડાસા	શિ. મી. એ.	૩૯+૩૪	૭૩ ૩)
૨	કરસનભાઈ રેવાભાઈ	રણુજી	શિક્ષક	૩૫+૩૧	૬૬ ૨ા
૩	રાધવજી રવજી જાની	વાંકીઆ	શિ. પ્રથમપદ	૨૮+૩૭	૬૫ ૨)
૪	નટવરલાલ નાનાલાલ ઓઝા	વડનગર	શિ. મે. સિ.	૨૭+૩૮	૬૫ ૧ા
૫	કાન્તિપ્રભાદ લા. ત્રિવેદી	વેડા	"	૩૩+૩૧	૬૪ ૧)
૬	લલિતાબેન નરોત્તમદાસ	ખેરાળુ	શિ. ઉત્તમ	૩૪+૨૯	૬૩ ૧)
૭	પા. ભગવાનદાસ સાંકગચાંદ	ભાડુ	"	૩૫+૨૭	૬૨ ૧)
૮	અમથીબે. શામળદાસ	ભાલક	શિ. ક. શા.	૩ +૩૦	૬૦ ૧)
૯	ઉમરભાઈ ડોસભાઈ મનસુદી	"	શિ. ઉત્તમ	૩૧+૨૯	૬૦ ૧)
૧૦	નાનજીભાઈ પ્રા. પરમાર	મલોમણ	મુ. શિ. અં. ધો. ૬	૨૮+૩૨	૬૦ ૧)
૧૧	બેલીમ સરમચેરખાં મુરાદખાં	ખેરાળુ	શિ. ઉત્તમ	૩૦+૩૦	૬૦ ૧)
૧૨	જગજીવનદાસ જયનલાલ	વડનગર	શિ. મે. સિ.	૩૦+૨૨	૫૯ ૧)
૧૩	દેવે જયપ્રસાદ કાલીચંદર	વાલમ	શિ.	૩૦+૨૯	૫૯ ૧)
૧૪	મગનભાઈ ભાઈલાલભાઈ અ.	અમરેલી	મન્કર	૨૯+૩૦	૫૯ ૧)
૧૫	ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર	સિદ્ધપુર	શિ. ઉત્તમ	૨૯+૩૦	૫૯ ૧)
૧૬	મગનલાલ જેઠાભાઈ ગમી	ભાલક	પેરુમેન	૨૮+૩૦	૫૮ ૧) ઇ.
*૧૭	પા. લાલજીભાઈ ચતુરભાઈ	ખંડોરણ	શિ. ઉત્તમ	૩૦+૨૮	૫૮ ૦ા
*૧૮	ગુલાબચંદ મા. પટેલ	જોતપુર	શિ. મધ્યમ	૨૮+૩૦	૫૮ ૦ા
*૧૯	હીરાલાલ હરિશંકર ઠાકર	મોટી માદરજી		૨૮+૩૦	૫૮ ૦ા
*૨૦	ખેતાભાઈ કે. રા. જી	ગંગેટ	શિ. ઉત્તમ	૨૬+૨૨	૫૮ ૦ા
*૨૧	જયશંકર પોલાભાઈ ઠાકર	વીરપુર	"	૩૧+૨૭	૫૮ ૦ા
૨૨	મંછાબેન રૂઘનાથભાઈ	ઠડા	મુ. શિ. ક. શા.	૨૮+૨૯	૫૭ ૧) ઇ.
*૨૩	કરજીયંકર બાલાયંકર શુક્લ	અમરેલી	મંથપાલ મેટ્રિક	૨૨+૨૫	૫૭ ૦ા
*૨૪	જાની મણિયંકર જેઠારામ	વાલમ	શિ. ઉત્તમ	૨૬+૩૧	૫૭ ૦ા
૨૫	કાળીદાસ દયાગજી હરિજન	રણુજી	વજીક ગુ. ૪	૩૦+૨૭	૫૭ ૧) ઇ.
*૨૬	મગનલાલ હરજોવિંદદાસ	ભુલાવ	ઉ. શિ.	૨૮+૨૯	૫૭ ૦ા
*૨૭	ખીમજીભાઈ જી. પંઆ	પીકવાળગ	શિ. ઉત્તમ	૨૯+૨૮	૫૭ ૦ા
*૨૮	પા. ખોડીદાસ ગંગાનામ	મણુદ	શિ. મધ્યમ	૩૦+૨૭	૫૭ ૦ા
૨૯	કરજીયંકર કાનજી જાની	ભાડ	શિ. ઉત્તમ	૨૬+૩૦	૫૬
૩૦	કાનદાસ રણુકોડદાસ પટેલ	ભુલાવ	મુ. શિ.	૨૮+૨૮	૫૬

૩૧	ભાણુજી રામજી માઠક	ભાડેર	શિ. ઉત્તમ	૨૮+૨૮	૫૬	
૩૨	મદારસિંહ ઘે. ચૌહાણ	જેતપુર	,,	૩૦+૨૫	૫૫	
૩૩	રમણલાલ ખેમચંદ મોદી	મોડાસા	વિ. અં. ૬	૨૮+૨૭	૫૫	
૩૪	રમણલાલ વેણીચંદ શાહ	,,	,,	૨૫+૩૦	૫૫	
૩૫	રાધવદાસ જેસીંગલાલ શાહ	વડનગર	વિ. અં. ૩	૨૭+૨૮	૫૫	૧) ઉ.
૩૬	શંકરભાઈ મોહનભાઈ પટેલ	આહલજીવાડા	શિ. ઉત્તમ	૨૭+૨૮	૫૫	
૩૭	રેવાભાઈ શિવરામ રાવળ	ખેરજડાબી ઉ. શિ.		૨૬+૨૮	૫૪	
૩૮	જીવરાજગર કાલુગર ગોસાઈ	વાંકીઆ	,,	૨૪+૩૦	૫૪	
૩૯	શાહ લક્ષ્મીચંદ રૂપચંદ	મોડાસા	વિ. અં. ૫	૨૫+૨૯	૫૪	૧) ઉ.
૪૦	ભાઈશંકર નાગજી ત્રિવેદી	મીતીઆજ	મુ. શિ.	૨૬+૨૮	૫૪	
૪૧	ભાઈશંકર ભવાનીશંકર રાવળ	ભાડેર		૨૮+૨૬	૫૪	
૪૨	ભાઈશંકર ભાણુજી પંચા	વરસડા	શિ.	૨૪+૩૦	૫૪	
૪૩	ભગવાનજી ભાણુજી	વીરપુર	ઉ. શિ.	૨૮+૨૬	૫૪	
૪૪	સોમનાથ મગનલાલ ત્રિવેદી	વેડા	શિ. પૂર્વપદ	૨૬+૨૮	૫૪	
૪૫	કચરાજી રણછોડજી ઠાકરડા	ટુંડાવ	શિ.	૨૨+૩૧	૫૩	
૪૬	દત્તાત્રય પુરષોત્તમ	સિદ્ધપુર	શિ. ઉત્તમ	૨૫+૨૮	૫૩	
૪૭	હીલાવતી વિન્ધનાથ	ખેરાળુ	શિ. પૂર્વપદ	૩૦+૨૩	૫૩	૧) ઉ.
૪૮	યુસુફભાઈ રણછોડ મકવાણા	કાંસા	,,	૩૦+૨૨	૫૨	
૪૯	નંદશંકર રેવાશંકર રાવળ	વિસનગર	વિ. અં. ૫	૨૬+૨૬	૫૨	૧) ઉ.
૫૦	માસ્તર છુલાખીરામ વસ્તારામ	પચોટ	શિ. મધ્યમ	૨૫+૨૭	૫૨	
૫૧	સવજીભાઈ દારકાંદાસ	અધાર	શિ. મે. સિ.	૨૫+૨૭	૫૨	
૫૨	મહેતા વિષ્ણુપ્રસાદ મે.	વાલમ	અંગ્રેજી	૨૮+૨૪	૫૨	
૫૩	રણછોડભાઈ ઝવેરભાઈ	અણુસોલ		૨૬+૨૬	૫૨	
૫૪	ગૌરીશંકર ત્રિ. વ્યાસ	ચલાલા	ઉ. શિ.	૨૭+૨૫	૫૨	
૫૫	મણિલાલ દેવચંદદાસ	મોડાસા	વિ.	૨૯+૨૭	૫૨	
૫૬	શાંતિલાલ રણછોડ ત્રિવેદી	કાંસા	શિ. ઉત્તમ	૨૪+૨૮	૫૨	
૫૭	હીરાલાલ ભાઈશંકર ત્રિવેદી	ખેરાળુ	શિ. ગુ. ૬	૨૫+૨૭	૫૨	
૫૮	લક્ષ્મીરામ ગિરધારી સાધુ	આહલજીવાડા	શિ. અં. ૬	૨૬+૨૬	૫૨	૧) ઉ.
૫૯	કદાનજી વિશ્રામ	ભાડ	શિ. પ્રથમપદ	૨૪+૨૮	૫૨	
૬૦	માધવજી દયારામ મહેતા	ભગગામ	વિ. ગુ. ૬	૨૩+૨૮	૫૧	૧) ઉ.
૬૧	મિસ લક્ષ્મી આઈ. વી.	વિસનગર	વિ. અં. ૪	૨૫+૨૬	૫૧	૧) ઉ.
૬૨	નમંદાશંકર અં. પંચોળી	ખેરજડાબી ઉ. શિ.		૨૭+૨૪	૫૧	
૬૩	રામકૃષ્ણ મો. કુખાવત	ચલાલા	,,	૨૩+૨૮	૫૧	
૬૪	મણિલાલ નમ્યુરામ રાવળ	ભાલક	શિ.	૨૪+૨૭	૫૧	
૬૫	ચીમનલાલ છો. શાહ	ભાલક	શિ.	૨૩+૨૮	૫૧	

૬૬	મણિલાલ મોતીલાલ શાહ	મોડાસા	વિ. અં. ૪	૨૫+૨૬	૫૧	૧) ઉ.
૬૭	હરિશંકર ગોપાળજી ભટ્ટ	ભાડેર	શિ. પ્રથમપદ	૨૩+૨૮	૫૧	
૬૮	માધવલાલ પુ. પટેલ	વડનગર	શિ. પૂર્વપદ	૨૫+૨૬	૫૧	
૬૯	દેવશંકર દરજીવન જોશી	ધારગણી	મુ. શિ.	૨૪+૨૮	૫૧	
૭૦	મજલાલ મણિલાલ ત્રિવેદી	ખેરાળુ	શિ. મધ્યમ	૨૩+૨૮	૫૧	
૭૧	ધનજી જુરાભાઈ સરવૈયા	મોટા માંડવડા	મુ. શિ. મે. સિ.	૨૫+૨૬	૫૧	
૭૨	પા. નારાયણભાઈ નાનજી	સંડેર	શિ. પ્રથમપદ	૨૨+૨૮	૫૦	
૭૩	ચીમનલાલ રણછોડદાસ શાહ	વેડા	શિ. મેટ્રિક	૩૦+૨૦	૫૦	
૭૪	દેવશંકર મયારામ પંડિત	ભલગામ	શિ. ઉત્તમ	૨૨+૨૮	૫૦	
૭૫	વાડીલાલ કુંજરભાઈ નાયક	નમળા	શિ. પ્રથમ	૨૫+૨૫	૫૦	
૭૬	ચતુરભાઈ શામળદાસ પટેલ	જેતપુર	શિ. ગુ. ૭	૨૪+૨૬	૫૦	
૭૭	વલ્લભદાસ પુનમચંદ દોશી	મોડાસા	વિ. અં. ૫	૨૨+૨૮	૫૦	
૭૮	છોટાલાલ ભ. કુશાવત	અંબીલીઆસણ	શિ. ઉત્તમ	૨૭+૨૨	૪૯	
૭૯	પા. ધન્યાભાઈ હીરાભાઈ	દેણુપ	શિ.	૨૩+૨૬	૪૯	
૮૦	મણિશંકર હીરજી જોશી	ધારગણી	ઉ. શિ.	૨૩+૨૬	૪૯	
૮૧	ડાહ્યાલાલ હરિરામ પંડ્યા	ભલગામ	શિ. મધ્યમ	૨૦+૨૮	૪૮	
૮૨	કાન્તાબેન પ્રહલાદજી	મથુંદ	મુ. શિ. ક. શા.	૨૪+૨૪	૪૮	૧) ઉ.
૮૩	અલીમહોમદ જલાલુદ્દીન	સિદ્ધપુર	શિ. પૂર્વપદ	૨૫+૨૩	૪૮	
૮૪	કાન્તિલાલ ભાઈચંદ શાહ	મોડાસા	વિ. અં. ૪	૨૨+૨૬	૪૮	
૮૫	શીવાજી બહાદરજી વાધેલા	વેડા	શિ. પૂ. નાપાસ	૨૫+૨૨	૪૭	
૮૬	ચુનીલાલ મગનલાલ ભટ્ટ	વેડા	શિ. મધ્યમ	૨૧+૨૬	૪૭	
૮૭	શંકરભાઈ શિવાલાલ પટેલ	વિસનગર	વિ. અં. ૪	૨૧+૨૬	૪૭	
૮૮	રાજીબેન કાશીદાસ	ભાંડુ	શિ. પૂર્વપદ	૨૩+૨૪	૪૭	૧) ઉ.
૮૯	નાનજી સૂર્યપ્રસાદ દવે	દારકાં	વિ. હા. સ્કુ.	૨૫+૨૨	૪૭	
૯૦	જવાભાઈ ગણેશ ચોધરી	પાલડી		૨૪+૨૩	૪૭	
૯૧	વાલા માવજી પટેલ	ભાંડુ	ખેતી	૧૯+૨૮	૪૭	
૯૨	ગુલસીદાસ મૂળદાસ	જોરાદ	ઉ. શિ.	૨૨+૨૪	૪૬	
૯૩	ગોપાળદાસ નયુદાસ	વીરતા	ઉ. શિ.	૨૫+૨૧	૪૬	
૯૪	હરજીવત મોહનલાલ સોની	બાલીસણા	શિ. મે. સિ.	૨૬+૨૦	૪૬	
૯૫	લવજી ગુલાબસિંહ ચોધરી	વિસનગર	વિ. અં. ૪	૨૦+૨૬	૪૬	
૯૬	મગનભાઈ ઉગરા હરિજન	રણજ	વણકર ગુ. ૬	૨૦+૨૬	૪૬	
૯૭	જગન્નાથ નાગજી દેવ	વીરપુર	ઉ. શિ.	૧૮+૨૮	૪૬	
૯૮	ત્રિભુવન દેવશંકર વ્યામ	ભાડેર	શિ. પ્રથમપદ	૧૯+૨૭	૪૬	
૯૯	હરિપ્રસાદ હરજી ત્રિવેદી	નવાગામ	શિ. મંત્રી	૧૮+૨૮	૪૬	
૧૦૦	મહંમદખાં સરદારખાં	વડનગર	શિ. પૂર્વપદ	૨૨+૨૪	૪૬	

૧૦૧	મોતીજી મૂળજી	ગોરાદ	ઉ. શિ.	૨૦+૨૫	૪૫
૧૦૨	નવનીતલાલ પ્રભુદાસ શાહ	વિસનગર	વિ. અ., ૩	૨૪+૨૧	૪૫
૧૦૩	પા. જોસંગભાઈ ભૂપતભાઈ	દેણુપ	શિ.	૨૬+૧૯	૪૫
૧૦૪	પા. ખેમાભાઈ નાનજીભાઈ	ભાંડુ	શિ. પ્રથમપદ	૧૮+૨૭	૪૫
૧૦૫	મગન નાગર ગરોડા	ભાંડુ	,,	૨૩+૨૨	૪૫
૧૦૬	પ્રદ્યુમ્ન અગ્રીભાઈ શેખ	સિદ્ધપુર	શિ. પૂર્વપદ	૨૨+૨૩	૪૫
૧૦૭	માણેકલાલ મૂળશંકર	,,	ગુ. ૬	૨૫+૨૦	૪૫
૧૦૮	કાંતિલાલ કેશવલાલ શાહ	મોડાસા	વિ. અ., ૫	૨૦+૨૫	૪૫
૧૦૯	પુનલાલ ખેયરદાસ મહેતા	,,	વિ. અ., ૬	૨૫+૨૦	૪૫
૧૧૦	મજલાલ માધવલાલ	વિસનગર	વિ. અ., ૩	૨૦+૨૫	૪૫
૧૧૧	જગનલાલ દેવશંકર શર્મા			૨૨+૨૨	૪૪
૧૧૨	હરિલાલ પુનભાઈ મકવાણા	સિદ્ધપુર અં.ચા. મુ.	શિ. ઉત્તમ	૧૪+૩૦	૪૪
૧૧૩	નારાયણભાઈ સુનીલાલ	ગોરાદ	મુ. શિ.	૧૯+૨૪	૪૩
૧૧૪	મોતીમીયાં બાજીમીયાં	વડાવલી	શિ. ગુ. ૬	૧૭+૨૬	૪૩
૧૧૫	જોશી રેવાશંકર કાલીદાસ	ભાંડુ	શિ. પ્રથમપદ	૧૭+૨૬	૪૩
૧૧૬	નંબકલાલ ભીમજી ઠાકર	હારકાં	વિ. હા. રકુ.	૨૧+૨૨	૪૩
૧૧૭	ચંદુલાલ સુનીલાલ શાહ			૨૮+૧૫	૪૩
૧૧૮	રામચંદભાઈ માધવદાસ પટેલ	જુણાવ	ઉ. શિ.	૨૪+૧૯	૪૩
૧૧૯	બાપુમીયાં રહેસુમીયાં કાજી	વડનગર	શિ. પ્રથમપદ	૨૨+૨૧	૪૩
૧૨૦	શામળદાસ અમયારામ ધામી	,,	વિ. અ., ૫	૨૩+૨૦	૪૩
૧૨૧	ધણક્ષત્રી શંકરલાલ મ.	,,		૨૮+૧૫	૪૩
૧૨૨	ચીમનલાલ એન. શાહ	વિસનગર	વિ. અ., ૩	૨૨+૨૧	૪૩
૧૨૩	નારાયણ વજેરામ પંડ્યા	દાસજ	શિ. પૂર્વપદ	૧૮+૨૫	૪૩
૧૨૪	પા. પ્રભુદાસ કુબેરદાસ	પચિાટ	શિ. પ્રથમપદ	૧૯+૨૩	૪૨
૧૨૫	ગણપતલાલ હરગોવિંદદાસ	પાટણ	ઉ. શિ. શિ.	૧૯+૨૩	૪૨
૧૨૬	લાલશંકર આણંદજી રાવળ	ચક્કાલા	અંગ્રેજી	૨૩+૧૯	૪૨
૧૨૭	મહોરખાં નસીબખાં બહેરીમ	બાલક	શિ. ઉ. શા.	૨૦+૨૨	૪૨
૧૨૮	શંકરલાલ ગોબરદાસ શાહ	મોડાસા	વિ. અ., ૪	૧૯+૨૩	૪૨
૧૨૯	નટવરલાલ ડો. શાહ	મોડાસા	વિ. અ., ૫	૨૪+૧૮	૪૨
૧૩૦	કાશીરામ ઝવેરદાસ પટેલ	ગંગેટ	વિદ્યાર્થી ગુ.	૧૬+૨૬	૪૨
૧૩૧	મેનાબેન રામશંકર	ખેરાળુ	શિ. મધ્યમ	૨૨+૨૦	૪૨ ૧) ઉ.
૧૩૨	સાણુમીયાં મોટામીયાં	વડાવલી	શિ. મધ્યમ	૨૧+૨૦	૪૧
૧૩૩	લક્ષ્મણ મે. પટણી	વાંકીઆ		૨૧+૨૦	૪૧
૧૩૪	પુરુષોત્તમ ધીવલાલ શાહ	મોડાસા		૧૮+૨૩	૪૧
૧૩૫	અભેરાજ રાજસંગ ચોધરી	પાલડી	ખેતી	૨૫+૧૬	૪૧

૧૩૬	મોહનલાલ નાનાલાલ ત્રિવેદી	બેરાળ	શિ. ગુ. ૬	૨૦+૨૧	૪૧	
૧૩૭	દલપતરામ ઉ. ઠક્કર	વિશ્વનગર	વિ. અં. ૩	૧૯+૨૧	૪૦	
૧૩૮	કુલાબાઈ જીજીબાઈ પટેલ	ખલોલ	શિ. ત્રીજી વર્ષ	૧૮+૨૨	૪૦	
૧૩૯	મુનીલાલ લક્ષ્મીશંકર	ખારીવાવડી	શિ. મધ્યમ	૧૭+૨૩	૪૦	
૧૪૦	તુલસીદાસ દરિદાસ ગોકાણી	હારકા	વિ. હા. ૨ફ.	૨૨+૧૮	૪૦	
૧૪૧	અંબાલાલ રેવાશંકર પંડિત	વડનગર	શિ. પ્રથમપદ	૧૯+૨૧	૪૦	
૧૪૨	કૃ. આનંદગૌરી વલ્લભરામ ઓખાપોટ			૧૭+૨૩	૪૦	૧) ઉ.
૧૪૩	આત્મારામ વેણીરામ વ્યાસ	બાલચુવાડા	શિ. પ્રથમપદ	૧૮+૨૨	૪૦	
૧૪૪	પા. પ્રેમચંદ પુત્રરામ	વાલમ		૨૩+૧૬	૩૯	
૧૪૫	કાતાબેન રમણુલાલ	સિદ્ધપુર	ધરકામ અં. ૩	૧૮+૨૧	૩૯	૧) ઉ.
૧૪૬	રાઘવેન મોહનલાલ	ભાંડુ	શિ. ઉત્તમ	૧૮+૨૧	૩૯	૧) ઉ.
૧૪૭	રામજીભાઈ વનદાસ	ભાંડુ	શિ. પ્રથમ	૧૮+૨૧	૩૯	
૧૪૮	મીમનલાલ ગોકળદાસ	ભાલક	શિ. ક. શા.	૧૬+૨૩	૩૯	
૧૪૯	અમૃતલાલ વેણીચંદ શાહ	મોડાસા	વિ. અં. ૩	૨૬+૧૩	૩૯	
૧૫૦	રેવાશંકર આત્મારામ જોશી	વીરપુર	મુ. શિ.	૧૫+૨૪	૩૯	
૧૫૧	રાજપુત ગુલાબજી દલાજી	કાંસા	શિ. પ્રથમપદ	૧૮+૨૧	૩૯	
૧૫૨	લીલાબાઈ માધુભાઈ	ભાંડુ	ગુ. ૬	૧૬+૨૨	૩૮	
૧૫૩	મીમનલાલ માધવલાલ	"	યજ્ઞમાનવૃત્તિ ગુ. ૬	૧૩+૨૫	૩૮	
૧૫૪	અંચળપુરી જેતપુરી	વસઈ	શિ. મધ્યપદ	૧૨+૨૬	૩૮	
૧૫૫	પા. રેવાબાઈ નાથાબાઈ	દેણપ	શિ. ક. શા.	૧૮+૨૦	૩૮	
૧૫૬	રવિશંકર ઉત્તમરામ ત્રિવેદી	કુણધેર	ઉ. શિ.	૨૪+૧૪	૩૮	
૧૫૭	બાલુરાવ રામચંદ્ર મરાઠા			૧૬+૨૨	૩૮	
૧૫૮	જયસુખલાલ હ. ત્રિવેદી	દેવળીઆ	શિ.	૧૭+૨૧	૩૮	
૧૫૯	નર્મદા અંદરજી	?		૧૭+૨૧	૩૮	૧) ઉ.
૧૬૦	હડવી અંદરજી	?		૧૮+૧૯	૩૭	
૧૬૧	મહનલાલ જગન્નાથ ઠાકર	સિદ્ધપુર	ખા. નોકરી અં. ૫	૨૩+૧૪	૩૭	
૧૬૨	આશવજી કાનજી જાખરીઆ	હારકા	વિ. હા. ૨ફ.	૧૮+૧૯	૩૭	
૧૬૩	કનૈયાલાલ મો. આચાર્ય	ઓખાપોટ	વિ. અં. ૪	૧૭+૨૦	૩૭	
૧૬૪	માધાબાઈ રણજોડાબાઈ પટેલ			૧૩+૨૪	૩૭	
૧૬૫	સદા નરસિંહ વણકર	ભાંડુ	શિ. ગુ. ૬	૧૭+૧૯	૩૬	
૧૬૬	ચંકરલાલ મહાસુખ ત્રિવેદી	મહેસાણા	શિ. ઉત્તમ	૧૭+૧૯	૩૬	
૧૬૭	પટેલ હાંબાઈ ચેલદાસ	કાંસા	શિ. પૂર્વપદ	૨૦+૧૬	૩૬	
૧૬૮	દોશી નાથજી રામાજી	બાસણા		૧૩+૨૨	૩૫	
૧૬૯	દલહીબેન પ્રભુરાસ	દેણપ	શિ. ક. શા.	૧૮+૧૮	૩૬	૧) ઉ.
૧૭૦	કાતાબેન મે તીભાઈ પટેલ	સિદ્ધપુર		૧૯+૧૬	૩૫	
૧૭૧	પાંખડીબેન ધનજીભાઈ	મથુંદ	ઉ. શિ.	૧૯+૧૬	૩૫	
૧૭૨	કુદ્દમજીબેન મહારાશંકર	સિદ્ધપુર	શિ. ઉત્તમ	૧૭+૧૮	૩૫	
૧૭૩	ચંદુલાલ નારાયણ શાહ	મોડાસા	વિ. અં. ૪	૧૮+૧૭	૩૫	
૧૭૪	ગદાજી નાથજી રેવા	કુણધેર	ઉ. શિ. ક. શા.	૧૭+૧૮	૩૫	

૧૭૫	માનસંકર ધનેશ્વર પંડ્યા	ઓખાપોટ વિ. અ. ૪	૧૨+૨૩	૩૫
૧૭૬	માણિકાત્મજ	ખેરાળુ ચિ. ઉત્તમ	૧૬+૧૯	૩૫
૧૭૭	ચોધરી દલસીંગ વીરસીંગ	બાસણા	૧૨+૨૨	૩૪
૧૭૮	કેવળભાઈ મંગળદાસ	વેડા ચિ. પ્રથમ ફેલ	૧૮+૧૬	૩૪
૧૭૯	અમૃતલાલ વી. ધાંચી	વિસનગર વિ. અ. ૨	૧૦+૨૪	૩૪
૧૮૦	મકનજી ગંગારામ મહેતા	આંકડીઆ ચિ. પ્રથમપદ	૧૭+૧૭	૩૪
૧૮૧	બલ્લુભેન નાથાલાલ	સિદ્ધપુર વિ. ગુ. ૬	૧૭+૧૭	૩૪
૧૮૨	પલ્લિકાભેન વ. પંડ્યા	ચલાલા	૧૭+૧૭	૩૪
૧૮૩	પુરુષોત્તમ બાબર પટેલ	ખારીવાવડી	૧૨+૨૨	૩૪
૧૮૪	કાંતિલાલ હીરાચંદ શાહ	મોડાસા વિ. અ. ૬	૧૬+૧૫	૩૪
૧૮૫	વેલાભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ	દાગજી ચિ. પ્રથમપદ	૨૧+૧૩	૩૪
૧૮૬	નિમોવન સુખદેવ શુક્લ	વડનગર ચિ. અન્ડ્રે-૩	૧૭+૧૭	૩૪
૧૮૭	જેઠાલાલ દયાશંકર	વીરતા મુ. ચિ.	૨૧+૧૨	૩૩
૧૮૮	મણિચંદ્ર પ્રભાચંદ્ર પંડ્યા	ભલગામ વિ. અ. ૪	૧૭+૧૭	૨૪
૧૮૯	પદ્માકર ત્રિભક્ત ઓજલ	વિસનગર વિ. અ. ૩	૧૮+૧૫	૩૩
૧૯૦	ધનજીભાઈ દલાભાઈ	બસોલ વેપાર ગુ. ૬	૧૫+૧૮	૩૩
૧૯૧	મીમનલાલ હિં. મહેતા	પાટણ ઉ. ચિ. પૂર્વપદ	૧૬+૧૭	૩૩
૧૯૨	દેવરામ ગંગારામ પટેલ	જેતપુર ખેતી ગુ. ૭	૧૪+૧૯	૩૩
૧૯૩	મધુરિકાભેન વ. પંડ્યા	ચલાલા	૧૬+૧૭	૩૩
૧૯૪	બ્યાસ લક્ષ્મીભાઈ મુ.	કુલ્યધેર ઉ. ચિ.	૧૫+૧૮	૩૩
૧૯૫	ચંદુલાલ હીરાલ સ શાહ	મોડાસા વિ. અ. ૬	૧૬+૧૭	૩૩
૧૯૬	ગોરધનદાસ તુલસીદાસ	હારકા	૧૬+૧૭	૩૩
૧૯૭	માણિકભેન નરથુભાઈ	ભાડેર ચિ. પ્રથમપદ	૧૨+૨૧	૩૩
૧૯૮	ચિવાભાઈ ગોપાળદાસ	કસા ચિ. પ્રથમપદ	૧૭+૧૬	૩૩
૧૯૯	નંદલાલ દામોદર	આરંભડા વિ.	૧૪+૧૯	૩૩
૨૦૦	અમીરાભાઈ પ્રસન્નભાઈ	આરંભડા વિ.	૧૭+૧૬	૩૩
૨૦૧	જેઠારામ લક્ષ્મીરામ પંડ્યા	ધારગણી ઉ. ચિ.	૫+૨૮	૩૩
૨૦૨	સુનીલાલ શામળભાઈ દવે.	નાંદોલ વિ. અ. ૬	૭+૨૬	૩૩
૨૦૩	મોદનલાલ મનનલાલ મહેતા	મોડાસા વિ. અ. ૬	૩૦	અંકમાન
			+૩	૩૩ બેલા છે

ફક્ત એકજ વિષયમાં બેઠેલા ને ઉત્તીર્ણ થયેલા

૧	પા. હરિભાઈ જેઠાભાઈ	વાલમ	૨૪	} 'કિશોર ચ. મા.' માં
૨	મજરત્નદાસ ચમનલાલ પરીખ	પાટણ	૨૦	
૩	હરમાનભાઈ ફાઝલભાઈ	ભાલક	૨૦	
૪	ભગવાનદાસ શિવલાલ શાહ	મોડાસા	૨૮	
૫	પ્રદલાલ દામોદર	હારકા	૨૦	
૬	બાણુલાલ મોદનલાલ	રંખપુર (અમરેલી)	૧૭	
૭	મૂળચંદ ગજાભાઈ	ખારીવાવડી	૧૯	
૮	રમજીલાલ લક્ષ્મીભાઈ શાહ	માલપુર	૧૮	}
૯	નાથાલાલ વિ. કંસારા	વિસનગર	૧૮	

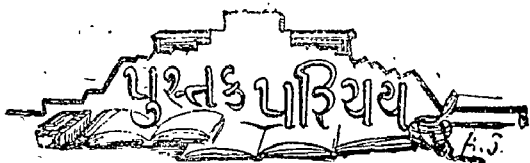
ઈનામો

નંબર	પુસ્તકો
૧	<div> <div> પ્રો. ઘેડિા કેશવ કવે ૧૩મી પરીક્ષાનો સેટ વીર નર્મદ </div> <div> ૧-૮-૦ ૧-૦-૦ ૦-૮-૦ =====</div> </div>
૨	<div> <div> ૧૩મી પરીક્ષાનો સેટ પ્રો. ઘેડિા કેશવ કવે </div> <div> ૧-૦-૦ ૧-૮-૦ =====</div> </div>
૩	<div> <div> જીવરામ ભટ્ટ ૧૩મી પરીક્ષાનો સેટ શુકર ટી. વોશિંગ્ટન </div> <div> ૦-૬-૦ ૧-૦-૦ ૦-૧૦-૦ =====</div> </div>
૪	<div> <div> ૧૩મી પરીક્ષાનો સેટ જ્ઞાનપરથામાં તંદુરસ્તી </div> <div> ૧-૫-૦ ૦-૮-૦ =====</div> </div>
પ્રથા ૧૫	<div> <div> ૧૩મી પરીક્ષાનો સેટ વહુને શિખામણ વગર દોકડાનો વિષ </div> <div> ૧-૦-૦ ૦-૫-૦ ૦-૧૧-૦ =====</div> </div>
ઉત્તેજનને પાત્ર કરેલી બેનોને	<div> <div> ૧-૦-૦ </div> <div> =====</div> </div>
ઉત્તેજનને પાત્ર કરેલા ભાષ્યોને	<div> <div> જીવરામ ભટ્ટ શુકર ટી. વોશિંગ્ટન </div> <div> ૦-૬-૦ ૦-૧૦-૦ =====</div> </div>
*આવા ચિહ્નવાળા નંબરોને આશ્વાસન છનામો	<div> <div> વીર નર્મદ </div> <div> ૧-૦-૦ </div> </div>

એ રીતે, બન્ને વિભાગોમાં થયેલ કુલ ૧૦૦ જથ્થાને રૂ. ૯૫) નાં છનામો આપાશે. વહેંચી આપાશે.

૫૦ રા૦ ૫૦ મંડળ,
૮૦ ભાઉકામેની ગલી,
રાવપુરા, વડોદરા.
તા. ૧૦-૫-૩૭

ના. નં. ચોકસી
સહમંત્રી

૧. પોતાનાં પ્રકાશકો :—કર્તા તથા પ્રકાશક, રમણલાલ શાહ, બાબવાડા, વડોદરા; કાઉન ૧૬ પેજ; સચિત્ર ખોડનું ૫૬; ૧૯૩૭; પાન ૩૯; સચિત્ર.

બાલજીવન પુસ્તકમાળાની બીજી શ્રેણીના આ પાંચમા પુસ્તકમાં ભાષ રમણલાલે બાળકોને હસાવવા સાથે બહુ મારો મોઢપાઠ ભણાવ્યો છે. પોતા જેવો તરમ અને શાંત સ્વભાવનો માણસ જ્યારે ખરેખરે ચમકે ત્યારે કેવો કઠણ તથા દૃઢ થઈ શકે છે તે આ બન્ને વાતો ઉપરથી સારી રીતે સમજાય છે. બહારથી શાંત સ્વભાવનાં પુરુષોને જુરસો ઉછળી આવે ત્યારે ખરાબમાં ખરાબ થીને પણ કેવી નરમ થઈ જાય છે તે આમાંથી જણાય છે. પૂંજ શેઠવાળી વાતથી બોડ જેવો માણસ દૃઢ થાય ત્યારે કેવો ચાલાક અને અક્ષલબાજ નીવડે છે તે સમજાય છે. ખાડો ખોદે તે પડે એ કહેવત પણ અહીં લાગુ પડે છે. હંરામનું લેવા જતાં ઉલટું પોતાને શોસતું પડે છે. વાર્તા બાળકોએ વાંચવાલાયક તથા મોઢ લેવાલાયક છે. ઉત્તેજન મળશે જ એમાં શંકા નથી.

૨. અશોક બાલ પુસ્તકમાળા ગુચ્છ પહેલો પુખ્ત ૧ થી ૧૨ :—સંપાદક રમણલાલ ના. શાહ અને નાગરવાડા ઇ. પટેલ; પ્રકાશક, અશોક પ્રકાશન મંદિર, સુરસાગર, વડોદરા; ૧૯૩૫; પાન ૪૫૬ કાઉન ૧૬ પેજ; પાકું ૫૬; સચિત્ર, મૂલ્ય રૂ. ૨-૬-૦.

આ માળા દ્વારા સંપાદકોએ વાર્તા, નાટક, જીવનચરિત્રો, વિદ્યાન વગેરે વિષયો ધણી સહેલી, સરળ અને બાળકો ઉમંગથી વાંચી સમજી શકે એવી ભાષામાં બાળકો સમક્ષ રજુ કર્યા છે. વિષયોની વિવિધતા તો છેજ, તેમાં પણ વિષયો સામાન્ય જીવનમાં અવલોકવામાં આવતા હોવાથી રસમય છે. બાળકોને જ્ઞાન આપવાના ઉદ્દેશથી આ માળા ચરૂ કરવામાં આવેલી જણાય છે. રોજના ઉપયોગમાં આવતી વસ્તુઓ મંબંધી માહિતી બાળકોને આપવાની આ પદ્ધતિ ખરેખર પ્રશંસનીય છે. બાલ પુસ્તકાલયો, મદિલા અને ઠરબા પુસ્તકાલયો પણ જરૂર ખરીદી અને એનો છૂટથી ઉપયોગ કરાવે. આ પુસ્તકો શિક્ષણદાતાઓને તેમજ શાળાઓમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

૩. સુસીબતોના મહાસાગર :—લેખિકા - પ્રકાશિકા, શ્રીમતી વિમળાગૌરી મનનલાલ પંડ્યા, નાગરવાડા, નડિયાદ; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૬+૬૬૦; ૧૯૩૬; પાકું સચિત્ર ૫૬; મૂલ્ય રૂ. ૨-૧૨-૦.

લેખિકા એને પ્રથમ બે ત્રણ પુસ્તકો અગાઉ વાચકો સમક્ષ રજુ કર્યાં છે. આ પુસ્તકમાં એ એન નવલકથાકાર તરીકે દેખા દે છે. એમાં નાયક તથા નાયિકા ચંદ્રકાન્ત અને મધુરી બન્ને પડોશીઓનાં બાળકો હોવા છતાં તેમને એકમેક જોડે બહુ ઓછો પરિચય જણાય

છે. બન્ને પડોશી હોવા છતાં બન્નેના પિતાઓ વચ્ચે અણગનાવ હોવાથી તેઓ એક બીજાને મળી પણ શકતાં નથી. બન્ને સંસ્કારો છે અને સેવાભાવી છે. ચંદ્રકાન્ત બનારસથી આવે છે અને મધુરી પણ કાલેજના શિક્ષણથી વિભૂષિત થયેલી છે. પ્રથમથીજ બન્ને ઉપર મુસીબતો એક પછી એક ચાલી આવે છે. કુટુંબદ્વેષ એટલો બધો છે કે મધુરીને બચાવી લેતાં બન્ને વચ્ચે લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે. એ વાત બન્નેના વડીલોના જાણવામાં આવતાં તેઓ ઉશ્કેરાઈ બન્નેને છૂટા પાડે છે. ચંદ્રકાન્ત સામે ચર્તા એના પિતા એનો ત્યાગ કરે છે. એટલે વડીલ કૃષ્ણલાલ જેવા સ્વાર્થપદ્ધતિ પ્રુથામત કરો પોતાનું કામ કાઢે છે. મધુરી અને ચંદ્રકાન્ત મુબત્રમાં પણ અચાનક મળે છે અને ત્યાં પણ તેમના ઉપર મુસીબતો આવે છે. અન્ય કુખી અને સેવાભાવી વ્યક્તિ ડૉ. સુવદના ચંદ્રકાન્તને આશ્વાસન આપે છે અને તેની પ્રેરણાથી મળુરોની સેવા તરફ વળે છે. તેમાં પણ મુશ્કેલી નડે છે. મધુરીને એનાં ધનાઢ્ય કૌશલ જોઈ જીવનમાં એક વૃદ્ધ શોધિયા સાથે પરણાવવા માગે છે તેમાં તે ચંદ્રકાન્તની મદદથી તથા ચંડાળ ચોક્કડીની કરામતથી નિષ્ફળ થાય છે અને મધુરોનું અપહરણ થાય છે. પોલીસ મદદથી તેમજ ચંદ્રકાન્ત અને સુવદનાની સતત ખંતથી બદમાશોનું કાવતરું ખુલ્લું પડી જઈ, બધા પક્ષાઈ જાય છે અને ચંદ્રકાન્ત તથા મધુરી મળે છે ને આખરે પરણે છે. સુવદના એમની મિત્ર બની વધારે ઉત્સાહથી મળુરોની અને રોગીઓની સેવા કરવા પ્રેરાઈ જીવનનો આનંદ પ્રતિજ્ઞા સંજોગમાં પણ માર્ગે છે. એકંદર વાર્તાનું વસ્તુ સારું છે, પરંતુ ચંચળી બરાબર નથી. ભાષા પણ જેવી જોષ્ટ્રએ તેવી સંસ્કારી નથી લાગતી, અને કેટલાક વિચારો પણ પરિપક્વ નથી. લેખિકા બેનનો આ દિશામાં હજી પદસંચર જ થતો હોવાથી એકદમ છાપખાના તરફ ધસી ન જતાં બે ત્રણ વખત વાંચી જઈ વધારે સારું લખવા પ્રયત્ન થવાની જરૂર છે. કાગળ છપાઈ વગેરે સારું છે, પરંતુ બાંધણી જેવી જોષ્ટ્રએ એવી મજબૂત નહિ પણ જલદી તૂટી જાય એવી છે. આશા છે કે બાંધણી ઉપર વિશેષ ધ્યાન એ બહેન આપશે. પુસ્તકનું કદ બેતાં બાંધણી વિશેષ મજબૂત હોવી જોઈતી હતી.

૪. જનપદ :—કર્તા, મનુભાઈ જોષ્ટ્રાણી; પ્રકાશક, ગુજર્ અંચલ કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ; કાલિન ૧૬ પેજ પાન ૬+૧૧૨; કાચું સચિત્ર પૂઠું, ૧૯૩૭; મૂલ્ય બાર આના.

ગુજર્ બાલ અંચલના બીજા વર્ષની બેટના આ પુસ્તકમાં ભાષાને પરિચય આપવામાં આવેલો છે. ગાંધી જીવન ઇતિહાસના સંબંધી માહિતી આપી છે. સુધા- | ૪. ૭ પ્ર. ૨

કિસબી મનુષ્યોની વિચિત્રતા શોમાં છે તે બહુ સરળ ભાષા

પરિચય માટે તેમજ ધંધાધારીઓના જીવનનો સચોટ

ખાસ જરૂર છે. ઉવટમાં આપેલા અધરા સુદેશ

બહુ સરળતા થાય છે. બાલકો તેમજ મોટાંઓને

ને જાણાઓ આને જરૂર ઉત્તેજન આપે.

૫. કર્મભોગ :—લેખક તથા પ્રકાશક

વાઙ્ ૧૬૩૭; કાલિન ૧૬ પેજ પાન ૧૧+૬૨; કાચું

પૂઠું

૧. તંત્રી, એસ. એસ. શિંકે, વડોદરા;

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણજીએ કર્મભાગની વિશિષ્ટતા ચાલુ જમાના માટે ભક્ત અભુજને જણાવી છે એમ સ્વ. લોકમાન્ય તિલક મહારાજનો મત હતો. તેમનો 'કર્મયોગ રહસ્ય' નામનો વિદ્વાતપૂર્ણ ગ્રંથ બધી ભાષાઓમાં ઉપલબ્ધ છે. સંસ્કૃત ભાષા તથા સાનભાષા પણ એમાં વર્ણવ્યો છે. પરંતુ ચાલુ જમાનામાં કર્મભાગ વધારે જરૂરનો છે. ભાષા શ્રી હિરાલાલ કાપડીયાએ સામાન્ય જનતાને માટે એ 'કર્મભાગ' બહુ સરળ અને સહેલી-ભાષામાં વર્ણવ્યો છે. ઉપોદ્ધાતમાં શ્રી ઇશ્વરરાયભાઈએ જણાવ્યા પ્રમાણે મંદૂક ભાષામાં ૧૪૩, મરાઠીમાં ૬૭, ગુજરાતીમાં ૪૮, બંગાળીમાં ૧૦૫, અંગ્રેજીમાં ૧૦૩, અન્ય પાશ્ચાત્ય ભાષાઓમાં ૧૭, વગેરે ભુદી ભુદી ભાષાઓમાં લગભગ ૭૦૦ દીકાઓ મોટાં મોટાં ગ્રંથોના રૂપમાં છે. ગોરખપુરથી 'દેવ્યાણુ' દિલી માસિકના સંચાલકોએ પ્રસિદ્ધ કરેલી ગીતા પ્રેસ સંસ્થામાં આ સર્વથી સારી માહિતી આપી છે. શ્રી કાપડીયાએ કર્મ, સમતા, જ્ઞાન અને મોક્ષના ચાર મથાળા હેઠળ અનુક્રમે ૨૪, ૧૪, ૧૦ અને ૭ પ્રશ્નોદ્વારા કર્મભાગનો રસદ બહુ સારી રીતે કર્યો છે. આધ્યાત્મિક વૃત્તિવાળાને તો આ પુસ્તક વાંચવું ગમશેજ; પરંતુ સંસારમાં રચીપચી રહેલાંઓને પણ આ પુસ્તક ઉચ્ચ માર્ગે ચંદાવવામાં મદદ કરશે એમ અમારું માનવું છે. પુસ્તક ઉત્તેજનને પાત્ર છે. ટેક ટેકાણે બંધબેસતા ગીતાના અધ્યાય તથા શ્લોકોથી પોતાના મનતબ્બનું સમર્થન કરીએ કર્યું છે.

૬. ગુજરાતી સાહિત્ય-એનું મનન અને વિવેચન:—કર્તા અને પ્રકાશક, રામચંદ્ર દામોદર શુક્લ; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૩૦૮; ૧૯૩૬; બોડિંગ પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦૦.

રામચંદ્ર ભાઈએ આ પુસ્તક-પ્રસિદ્ધ કરી પોતાના વિવેચનાત્મક લેખો સાહિત્ય-સિદ્ધાન્ત જનતા સમક્ષ ધર્મ છે. એ ભાષા-સિદ્ધ લેખક છે. આ પહેલાં ચાર ગ્રંથો એમણે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સને ૧૯૨૩ થી ૧૯૩૪ સુધીમાં લખેલા અને ૧૯૨૪ થી ૧૯૩૬ સુધીમાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા એમના વિવેચનાત્મક લેખોમાંથી ચૂંટણી કરી મનનીય-લેખો અત્રે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે. લેખોની સાલવારી પરિશિષ્ટ રૂપે આપેલી છે. ભુદા ભુદા લેખોના ભુદા ભુદા સિદ્ધાન્તો ઉપર રા. શુક્લે બહુ વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન કર્યું છે. આ વિવેચનથી ભુદા ભુદા કર્તાઓની કૃતિઓની ખુબીઓ એમણે ઠીક પ્રમાણમાં જણાવી છે. વિષયોની વિવિધતા પણ છે જ. ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી અને મનનીય જણાશે. ૧૯૩૫ માં પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથોની વિષયવાર સમાલોચનાથી શરૂઆત કરી, કવિતાનો રૂપવિકાસ, ગુજરાતી નવલકથાનો આરંભ તથા વિકાસ વગેરે વિષયો આ ગ્રંથ એમણે બહુ સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી ચર્ચ્યા છે. સાહિત્યના રસિકોને તો આ ગ્રંથ આવેલી જણાય છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ઉત્તેજન આપે. બાંધણી, છપાઈ દાગળ વાંતો આ પદ્ધતિ ખરેખર પ્રશંસ

પણ જરૂર ખરીદિ અને એનો છટ્થી ૯—કર્તા, દત્તાત્રય બાલકૃષ્ણ કાલેલકર; પ્રકાશક નવજીવન શાળાઓમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. ૭ આદિતિ; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૩૦; બોડિંગ પૂઠું.

૩. મુસોબતોનો મહાસાગર

મુમનલાલ પંડ્યા, નાગરવડા, નડિયાદ; કાઉનની સાદાશ્લોક શૈલીમાં પોતાનો જ્ઞાન-કાષ્ઠક રમુજ તેમ જ ગાંભીર્ય બંને જણાશે. જ્ઞાનું સચિત્ર પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૧૨-૦.

આ આનંદ કેવી રીતે મેળવી શકાય છે એ કર્તાએ લેખિકા બેને પ્રથમ બે ત્રણ પુસ્તકો ૭ આદિતિ એજ એની લોકપ્રિયતાનો સચોટ પુસ્તકમાં એ બેન નવલકથાકાર તરીકે દેખા દે છે. બંધામણી વગેરે સુદર છે.

મધુરી બંને પડોશીઓનાં બાળકો દોવા કર્તાને.

નવ. ચં. હિવાનજી.

નવીન કાલ

અ. નં.	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ લક્ષણ.
૧	અલકા	નાગરદાસ ઇ. પટેલ (મં.)	ના. ઇ. પટેલ, મલાડ, મુંબાઈ	૧-૩-૦	ખાલવિનોદ મા. પુ. ૨૬
૨	આમસેવક દિનેશ	ચાહ, હિમતલાલ સુ.	છવનલાલ અમરશી મહેતા, અમદાવાદ	૨-૦-૦	સાન વ. પુ. મા. પુ. ૮૪
૩	દેવદાસી	ડૉ. રઘુનાથ મં. કદમ	નવયુગ પુ. લાડર, રાજકોટ	૧૧૩. કા. ૧ રૂ. પાં.	લીલાવતી મં. વ. પ. પુ. ૫
૪	ભગવો નેત્રો	શુભવંત આચાર્ય	"	"	લીલાવતી મં. વ. પ. પુ. ૩
૫	કુહારી અને બીજી વાતો	રમેશકુંજ	સોમચંદ પાનાચંદ શેઠ, તંત્રી ખેડાવત. માન, ખેડા	૧-૦-૦	ખેડાવત માનની ૧૯૩૭ની ભેટ
૬	નવલમંથાવલિ	ન. કા. પરીખ (તારણ કાઠનાર)	નવજીવન પ્ર. મંદિર, અમદાવાદ	૨-૦-૦	મૂ. વિ. મંથાવલિ -૫
૭	બાપક ધર્મબાવના	ગાંધીજી	"	૦-૧૪-૦	
૮	કેશરમ લકરી ૧૦મી	કેશરદાસપ્રસાદ વર્મા	યુગાન્તર કાર્યલય- સુરત	૦-૨-૬	
૯	મુસ્લીમ સમયનું રોપન અને બીજા નિબંધો	મમામુદીન એસ. દરગાહવાલા (અનુ.)	લેખક, નવસારી	૦-૮-૦	
૧૦	મોતના પંખામાં	જેશી, બાલકૃષ્ણ સુ.	ગાંડીવ સા. મં. સુરત	૦-૮-૦	ગાંડીવ કુમાર- માળા : ૬
૧૧	વહેમી	સ્વ. બોમ્બેશ્વર પાંકજી	જ્યમનગૌરી પાંકજી, સુરત	૦-૮-૦	
૧૨	શરદ્યંત્ર (દસ્ય ત્રિઅંકી નાટક)	હિંમતલાલ જ. શુક્લ	લેખક, ધીકાટા અમદાવાદ	૦-૨૦-૦	
૧૩	સ્ત્રી-પુરુષ-મર્યાદા	મણિલાળા, કિ. ધ.	પ્રસ્થાન કાર્યલય અમદાવાદ	૧-૫-૦	સરસ્વતી મં. મા. વ. ૭ પુ. ૨

સ્વીકાર

નીચેના પુસ્તકો વગેરે મળ્યા છે : પરિચય હવે પછી અવકાશો :—

(૧) આમચિંતારણ (૨) છવનચક (૩) શ્રી શુલાબી પર્યાલોચના (૪) બાળસંવાદ (૫) સમાજકીર્તન (૬) કલા-એક જીવનદર્શન (૭) શ્રી તાગર યુવક મંડળનો આવીશ્વરો વા. રિપોર્ટ (૮) વિધવા વિલાપ : પર્વ ૧ અંક ૧ : તંત્રી, એસ. એમ. શેઠ, વડોદરા; લવાજમ : ૨-૪-૦.

બહુચરાજી જૂથ મંડળ જુદું પાડવાનું, ગ્રામ પંચાયતોની મંજુર થયેલી રકમ જેણે તેણે વેળાસંર મંગાવી લેવાનું, તથા જુથ મંડળોની સભાના અહેવાલ મહાલ મંડળ તરફ મોકલી આપવા બાબતમાં વસાઈ જૂથનું અનુકરણ કરવાનું ઠરાવાયું. પ્રતિક પરિવર્તન નિવેદન જલદી તૈયાર કરી જમાવવાની ભલામણ પણ કરાઈ.

અમરેલી પ્રાંત પુઠ પરિષદ :—અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલયનું દ્વિતીય અધિવેશન ચાલુ માસની તા. ૮-૯ ના રોજ અમદાવાદના જાણીતા કાર્યકર્તા સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈના પ્રમુખપદે ભરાઈ ગયું. પરિષદ પ્રસંગે યોજાયેલા જૂથોના પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટન વિધિ રાજ્ય શાળાધિકારી મે. રા. રા. ભાટે સાહેબના શુભ દરને તા. ૭ ના રોજ થયો હતો. એ ઉભય પ્રસંગોનાં અહેવાલ, ભાષણો, ઠરાવો વગેરે બહુજ ઓકસદ આવતા અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

તપાસણી :—ચાલુ માસમાં ૨ માનદ પ્રચારકોની કામગીરી નીચે પ્રમાણે થઈ છે :—

(૧) સંજેડા મહાલ પ્રચારક રા. જેસંગભાઈ ગરબડભાઈ પટેલ : (૧) પીપળસટ (૨) મુંડીયા.

(૨) સાવલી મહાલ પ્રચારક રા. સોમાભાઈ ગરબડભાઈ : (૧) પીપળસટ (૨) સમસાયા વાચનાલય (પુસ્તકાલય ખોલવા આગેવાનોને સમજૂતી કરતાં એક માસ પછી જરૂરી લોકમદદ ઉભી કરી આપવાનું આશ્વાસન અપાયું).

રાજ્ય બહાર

માર્શી મંગાવી :—શીક્ષિતે કોડસ નામના અંગ્રેજી લેખકે, જોડાની વીરોગનો મહારાષ્ટ્રી લક્ષ્મીઆઈની નાલેથી કરતું એક નાટક લખી ગમ સાથે બહાર પાડ્યું, તે તરફ લક્ષ્ય ખેંચતાં ગણીના વારસોએ બદનકી બદલ ૧ લાખ રૂપિયાનો દાવો માગ્યો, એટલે લેખક પ્રકાશક બન્નેની આંખ ઉઘડી બન્નેએ માર્શી માગી સાચા દિલથી એક પ્રદર્શન કર્યો છે, અને વાંધા પડતો ભાગ કાઢી નાખ્યા સિવાય પુસ્તક મજૂરને નહિ વેચવાની કબૂલાત આપી છે.

૨૧૦ લાલા હરદીસનલાલને પુસ્તક ભંડોળ:—પંજાબ સરકારના એકવારના પ્રધાન અને તે પછી તેની અધ્યક્ષતાનો ભોગ થઇ પાપમાલ થયેલા ૨૧૦ લાલા હરદીસનલાલ, પંજાબના—અદેક દિંદના એક મહાન વ્યાપારી હતા. તેઓ બેરિસ્ટર હતા છતાં વ્યાપારી બનેલા હતા. વ્યાપારની વિવિધ ઉચ્ચપાથલોમાં પણ તેમનો વિદ્યાવ્યાસંગ જળ્યેલો હતો એ તો તેમનો પુસ્તકભંડોળ જ દેહી આપે તેમ છે. ૬૦૦૦ પુસ્તકોનો એ કિંમતી ભંડોળ લાહોરની ભારત વીમા કંપનીએ રૂ. ૧૩૦૦૦માં માગતા પેટે ખરીદી લીધો હતો, અને પછી કંપની પાસેથી કંપનીના પ્રમુખ શ્રી રામકિશન દાદમીઆએ ખરીદી લીધો હતો. એ કિંમતી ભંડોળ કે જેમાં ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર, રાજનીતિ, અર્થશાસ્ત્ર અને વ્યાપાર વિષયની વિવિધ સુનંદી સામગ્રી છે તે મજબૂર શેઠશ્રીએ હવે સાર્વજનિક ઉપયોગને માટે લાહોરની દારકાદાસ લાયબ્રેરીને અક્ષિત આપ્યો છે. સ્તુત્ય !

પરદેશ

પાછું જેથી લેવાયું:—‘આઠમા એડવર્ડ’ અને ગાદીત્યાગ નાં પ્રદરણો પૂરાવતું ‘તાજપોષી પર સમાલોચના’ એ નામનું મી. જ્યોર્જે ડેનીસની કલમે લખાયેલું પુસ્તક, ગાદીત્યાગના ખતાવ પછી તરતજ, મેસર્સ વીલીયમ હેઇમીમેન નામના પ્રકાશકોએ પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. એ પુસ્તકનાં મજબૂર પ્રદરણો સામે વાંધો ઉઠાવી કયુકેબ્બર્ફ વિન્ડસરના સોલીસીટર મી. એ. જી. એલને પ્રકાશકોને પડકારી પુસ્તકને સદંતર પાછું જેથી લઇ યોગ્ય માંડી માગવાની, અને તેમ નહિ કરાય તો બદનકીની ફરિયાદ માંડવાની ચીમંટી આપી હતી. તેને પરિણામે મજબૂર ‘તાજપોષીની સમાલોચના’ ની નકલો બજારમાંથી પાછી જેથી લેવાઇ છે.

અમૃતાત દાતા:—જેડબર્ગ (સ્કોટલેન્ડ) ની સાર્વજનિક લાયબ્રેરીને છેલ્લાં ૪૫ વર્ષથી એક નનામો દાતા તરફથી ૧૦ પૌન્ડની રકમ પ્રતિ વર્ષ નિયમિત મળ્યા કરતી હતી. એ અમૃતાત દાતાનું નામ, ૪૫ વર્ષ પછી હાલ જ એનું મૃત્યુ થયું ને દાન આવતું બંધ પડ્યું ત્યારે જ, જાણી શકાયું. તે જેડબર્ગનો જાણીતો ગરમ કાપડનો વ્યાપારી ને એકવારનો કાઉન્સિલર એડવર્ડ કોલિન્સ હતો. મૃત્યુ વખતે એની ઉંમર ૮૦ વર્ષની હતી.

હરસ્તી

એપ્રિલ અંકના પરિચય વિભાગમાં ‘સુવર્ણ ૨૦’ના પરિચયમાં પૃષ્ઠ-સંખ્યા ૨૫૮ ઉપાધ છે તે બૂલ હોઇ ખરી સંખ્યા પર ૮ સમજવાની છે. થયેલી બૂલ તરફ ધ્યાન એવના બદલ પ્રકાશક મેસર્સ આર. આર. શેક એન્ડ કં. નો આભાર માનીએ છીએ.

શિષ્ટ વાચનની ૧૩મી પરીક્ષા આગામી સપ્ટેમ્બર માસની ૨૬મી તારીખ ને

રવિવારે સવાળના ૭ થી ૧૦ નાં મયમમાં જે તે સ્થળે લેવાશે. બારમી પરીક્ષાની માફક આ પરીક્ષા પણ વડોદરા-નવસારી અને મહેસાણા-અમરેલી એ બે વિભાગમાં લેવાશે. અને એને માટેનાં પુસ્તકો પણ એના એજ રહેશે - માત્ર વિભાગવાર પરસ્પર બદલાશે એટલુંજ અર્થાત્ કે વડોદરા - નવસારી વિભાગ માટે ફોરમ લહરી ૬ થી ૬ તથા કિશોર ચરિત્ર માળાના પુ. ૭ થી ૧૨, અને મહેસાણા - અમરેલી વિભાગ માટે ફોરમ લહરી ૧ થી ૫ અને કિશોર ચરિત્ર માળા નાં પુ. ૧ થી ૬ એ પ્રમાણે રહેશે. માટે જે તે વિભાગનાં ધન્યુક ઉમેદવારોએ જે તે વિભાગ માટે પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી દેલાં પુસ્તકો સત્વર મેળવી લઈ તે મુજબ તૈયારી કરવા માંડવી. ધન્યુક ઉમેદવારોએ ઉમેદવારી નોંધાવતી વખતે પોતાનાં નામ, કામ, ઉંમર, અભ્યાસ, ધંધો ને પોસ્ટનું સ્થળ અવસર જણાવી, રાજ્ય પુ. મંડળના મંત્રીને વડોદરા ઓફિસને શિરનામે ઓગસ્ટની આખર સુધીમાં લખી જણાવવું. પરીક્ષા જે ગામે આપવાની હોય તે ગામે દપાલ અઠવાડિયાના કચે કચે કિવસે આવે છે તે અચૂક જણાવવું.

ધનામ વહેંચણીની યોજના ગત પરીક્ષા માફક બન્ને વિભાગ માટે એકલમ અલગ નીચે પ્રમાણે રહેશે :-

૧જી ધનામ ર. ૩૭, ૨જી ધનામ ર. ૨૧, ૩જી ધનામ ર. ૨૭, ૪થું ધનામ ર. ૧૧૧ અને ૫ થી ૧૫ નંબર સુધીનાં દરેકને ર. ૧૭ નું. ઉપરાંત ઉત્તીર્ણ થતી ઓ ઉમેદવારો પૈકી પ્રથમની ૧૦ ને, ટ્રેનિંગ કૉલેજનો લાભ સપૂરો નહિ પામેલા શિક્ષકો, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ તથા સામાન્ય બહુતરવાળા ખેડૂત, કારોગર અને વેપારી વર્ગ પૈકી ઉપલા ૧૦ નંબરોને ઉત્તેજનાથે એકેક રૂપિયાનું ધનામ અપાશે. તે સિવાય, ઉમેદવારોની સંખ્યા છેલ્લી બે પરીક્ષાઓની માફક સારી હશે, તો વધારાના આશ્વાસન ધનામો પણ આપવાની ગોઠવણ રહેશે. ધનામ રોકડમાં નહિ પણ અત્રેની પર્સનનાં, નવલકથા સિવાયનાં પુસ્તકો રૂપે આપવાની ગોઠવણ રહેશે.

પરીક્ષા માટે દરેલાં પુસ્તકોના વિભાગવાર સેટ 'પુસ્તકાલય' ના ઓક્ટોબર ૧૯૩૬ નાં અંકમાં 'શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા વિષે કેટલાક વિચારો' એ લેખમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ર. ૧-૨-૦૦ ની કિંમતે વેચાતા, વા ૦-૪-૦ ભાડેથી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ કનેથી પૂરા પડાશે. આ પુસ્તકો, અલખત, ૧૨મી પરીક્ષાના કામે સામા વિભાગમાં એકવાર વપરાયલાં હશે, છતાં ફાટેલાં તૂટેલાં તો નહિજ હોય.

આશા છે કે પુસ્તકાલયો તેમજ પ્રાંત ને મદદલ મંડળો જરૂરી પુસ્તકો શીઘ્રે મેળવી લઈ ઉમેદવારોને પૂરાં પાડવાની દરજી પૂર્વવત અદા કરશે.

દે. કાલિ કાંબેની ગલી,
રાવપુરા, વડોદરા.
તા. ૧૦-૫-૩૭.

મોતીલાલ ન. અમીન.
મણીલાલ મં. કાશીવાળા.
માનદ મંત્રીઓ,
વ. રા. પુસ્તકાલય મંડળ.

પુસ્તાક ૧૨ મું.
અંક : ૧ કો

જુન
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

1048

વંચીએ:

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાજીકલાલ નંદલાલ ચોકસી

લવાજમ :

દેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦

ખરદેશમાં ,, રૂ. ૫-૦-૦

હુટક નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વ્યવસ્થાપક :

બાપુભાઈ જુશાભાઈ
ખરદે.

મંત્રી, ધુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુરા.....ખરદેશ.

અનુક્રમણિકા

મંથ સ્તવન (કાવ્ય)...	...	...	...	...	...	૩૮૩
સ્વામત ગીત („)...	...	...	...	બાલુભાઈ જી. જેતાણી	...	૩૮૪
ચોપડીની વિનંતિ („)...	...	...	...	ઈશ્વરલાલ ક. જોશી	...	૩૮૪
અ. પ્રાં. બીજી પુ. પરિષદના સ્વામત પ્રમુખનું વાણ્ય	...	...	...	રામજી હંસરાજ	...	૩૮૫
„ „ પ્રમુખનું બાણ્ય	...	...	...	ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ	...	૩૮૮
અમરેલી પ્રાંત પુ. મંડળનું નિવેદન	...	...	...	પ્રતાપરાય જિ. મહેતા	...	૩૯૪
અમરેલી પ્રાંત ૨જી પુ. પરિષદના ઠરાવો	...	...	...	...	...	૩૯૬
ગાન દીવડી (રાસ)	...	...	...	...	...	૩૯૮
અ. પ્રાં. ૨જી પુ. પરિષદના પ્રતિનિધિઓ	...	...	...	...	...	૩૯૯
પુસ્તકાલયોની ઉપયોગિતા (નિબંધ)	...	...	...	પ્રભાલક્ષ્મી ચંદ્રચંદર	...	૪૦૦
મરીખની ગાનવૃષા (નાટિકા)	...	...	...	બાવચંદ ગો. જેતાણી	...	૪૦૧
પુસ્તકાલય પરિષદની સફળતા ક્યારે ?	...	...	...	કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી	...	૪૦૭
પ્રાન્તિક પરિષદો : અ. પ્રાં. ૨જી પુ. પરિષદ	...	...	...	વ. મૂ. ...	...	૪૧૦
અ. પ્રાં. ૨જી પુ. પરિષદ તથા ભૂગોળ પ્રદર્શનનો દિસાબ	...	...	...	જગમોહનલાલ લ. ગાંધી	...	૪૨૩
અમરેલી ભૂગોળ પ્રદર્શન	...	...	...	...	...	૪૨૪
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	...	...	...	...	...	૪૨૫
અમરેલી ભૂગોળ પ્રદર્શનના ઉદ્ઘાટક શ્રી બાટે સાહેબનું બાણ્ય	...	...	...	બા. કા. બાટે...	...	૪૨૬
પુ. નાં નવીન મકાનો બાટે સ્થળની પસંદગી	...	...	...	મો. ન. અમીન.	...	૪૩૦
શિષ્ટ વાચનની ૧૩ શી પરીક્ષા	...	...	...	...	...	૪૩૨
નવીન શાલ	...	...	...	...	...	૪૩૪
પુસ્તક પરિચય : સ્વીકાર	...	...	...	...	...	૪૩૫
પુસ્તકાલય નોંધ	...	...	...	...	...	૪૩૯
પત્રો રાફ થયાની માહિતી : યાદી નં. ૬	...	...	...	...	...	૪૪૨
માગ્રિકો મળ્યા તારીખ	...	...	...	...	...	૪૪૩
શું વાંચશો ?	...	...	...	...	...	૪૪૪
પુ. સં. સં. મંડળમાં નવીન વેચાતાં પુસ્તકો	...	...	...	...	...	૪૪૫
બસામણનાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૫	...	...	...	...	...	૪૪
સે. લા. ખાતાની સુચનાઓ	...	...	...	...	...	૪૭

અમરેલી પ્રાંત રજી પુઠ પરિપક્વના

અમુખ

ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈ

અમરેલી પાંત ૨૭ પુ૦ પરિષદના

સ્વાગત પ્રત્યક્ષ

શ્રી રામજીલાલ હંસરાજ

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૨ મું

જીવન

અંક ૬ થો

ગ્રંથ સ્તવન.

(કલ્યાણ)

શુરુ સદ્ગ્રંથ નમામિ.....(૨)

મુળ ધારી, મનુ અંતર્યામી,

સ્વામી સકલ સંશય દે વારી

શુરુ સદ્ગ્રંથ નમામિ.....(૨)

વાચન પાચન પ્રેમથી કરીએ

મનન નિદિધ્યાસન ઉર ભરીએ.....(૨)

ગ્રંથાલય મંદિર ધૂપ ધરીએ.....(૨)

નાચે નિશદિન નયનો નામી—શુરુ

આશ્રમ એક આચાર્ય ધિરાજે,

ગ્રંથાલય શુ' અનેક જ રાજે.....(૨)

આજે શુરુ સદ્ગ્રંથ સમાજે,

ગાઓ ગુણ ગાથા ગુણગામી,

શુરુ સદ્ગ્રંથ નમામિ.

સ્વાગત ગીત

જ્ઞાનદિવાકર પ્રગટાવો અદ્વિજ્ઞાન,
 ગ્રંથપ્રભાકર પ્રસરાવો સુવિજ્ઞાન—ટેક૦
 માત સરસ્વતી મંદિર સોહો,
 વિવિધ જ્ઞાન દીપમાળ—જ્ઞાન દિવાકર૦
 અમર જ્યોત એની પ્રગટાવી,
 અજવાળો અદ્વાંડ—જ્ઞાન દિવાકર૦
 સહાર ભર્યા અમ સહુનાં ઉરમાં
 સ્નેહ ભર્યા સન્માન—જ્ઞાન દિવાકર૦
 સર્વ કળાના જ્ઞાનકિરણથી
 ઉદય કરો ઉરભાણુ જ્ઞાન દિવાકર૦

આકુલાપ છ. ખેતાણી

ચોપડીની વિનંતિ

મને	ચેટીમાં	પૂરી	ફાવશે	મા ।
મને	ચપટીમાં	ચોળી	સતાવશે	મા ।
મને	ગોળરા	હાથ	લગાડશે	મા ।
મને	ડાઘા	પાડીને	બગાડશે	મા ।
મને	કેણી	મારીને	દબાવશે	મા ।
મને	નાની	માનીને	ફગાવશે	મા ।
મને	ઠેળે	મારીને	ઉડાડશે	મા ।
મને	ઉચેથી	નીચે	પછાડશે	મા ।
મારાં	પૂંઠાંને	વાંકા	વાળશે	મા ।
મારાં	પાનાંને	ફાગટ	ફાડશે	મા ।
મને	વાંચ્યા	વિનાની	મૂકશે	મા ।
પછી	ખીલને	કે'વું	ચૂકશે	મા ।

ધન્યરલાલ ક. બેશી.

સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ

સભારીઓ અને સદ્ગૃહસ્થો !

આજના આ શુભ પ્રસંગે પ્રાંતના દૂર દૂરના ગામડેથી પધારેલા પુસ્તકાલયના પ્રેમી ભાઈબહેનોને સત્કારતાં મને ઘણો આનંદ થાય છે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ ગ્રામ પુનર્ધર્ટનાનું એક વ્યાપક અને અનિવાર્ય અંગ છે, અને હું પોતે અત્યારે ગ્રામ પુનર્ધર્ટનાનું કામ ગામડાંઓમાં જ રહીને કરી રહ્યો હોય મને ગામડાંઓ માટે કામ કરવું ગમે છે. એ દૃષ્ટિએ હું આ પદ લેવા પ્રેરાયો છું.

આપણા રાજપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની જ્ઞાનપ્રચારની મહેત્તુઓમાંથી સ્ફુરેલી અને સ્વાશ્રયના સિદ્ધાંતથી રચાયેલી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ રાજ્યના પ્રત્યેક ગામડામાં અંધારામાં અંધારે ખૂણે પણ જ્ઞાનનો પવિત્ર પ્રકાશ ફેલાવવાનો છે; પરંતુ ગામડાંઓ સધન નથી. ખેતીના પાક માટે કુદરત પણુ સરખી રીતે દર વરસે અનુકૂળ ઉતરતી નથી. આજે તો એમને પેટની પડી છે. આવા સંજોગોમાં પુસ્તકાલયો માટે નાણાં એકઠાં કરવાનું કામ કપરું તો છેજ. પુસ્તકાલયો વસાવવાની ભાવના અચાનકતાના કારણે ઓછી છે. પણુ તે ભાવના કેળવવા માટે પણુ પુસ્તકાલયો વસાવવાં જ જોઈએ.

વડોદરા રાજ્યની બંદે દિંદુસ્તાનની વસ્તીનો મોટો ભાગ ગામડાંઓમાં જ વસે છે. ગામડાં એ દેશનું હૃદય છે. પણુ એ હમણાં જ સમગ્રયું. તે પહેલાંની આપણી પ્રવૃત્તિનો મોટો ફાળો શહેરો ખાતે ચડ્યો છે. મોટાં સમૃદ્ધ જ્ઞાનમંદિરો શહેરમાં ઉભાં થયાં છે. કેન્દ્ર તરીકે એ સમૃદ્ધ જ્ઞાનમંદિરો આવશ્યક છે; પણુ હવે જ્યારે પૂજ્ય મહાત્માજીએ હાકલ કરી છે, તેઓ જાતે ગામડાંમાં બેસી ગયા છે, ત્યારે આપણે ગામડાંની સેવા કરવા કટિબદ્ધ થવું જ જોઈએ.

ગામડાં ભાંગીને શહેર સમૃદ્ધ બન્યાં છે. તેથી શહેર ભાંગીને ગામડાં સમૃદ્ધ કરવાં, એટલે કે શહેરના કરતા પુસ્તકાલયોને સરકાર તરફથી મળતી મદદ બંધ કરી ગામડાંમાં આપવી, એમ કહેવાનો મારો આશય નથી; પણુ આપણી પ્રવૃત્તિનું કેન્દ્ર હવે ગામડાં થવાં જોઈએ. આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ઘણી પાછળ છે, તેના મૂળમાં નિર્ધનતા છે, એ ખરું; પણુ તેથી નિર્ધનતા ટળી જાય તે પછી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવી એમ માની બેસી રહેવું યરાજર ન ગણાય.

ગામડું જેટલી રકમ લોકમદદથી ઉભી કરે, તેટલી રકમ સરકાર તેમજ પંચાયત તેને આપે, એવો ખાતાનો નિયમ છે જ. આ બંને પ્રકારની મદદ પુસ્તકાલય ખાતું મેળવી આપે છે. પણુ પ્રથમ ભાગની રકમ જે તે ગામે પોતપોતાનામાંથી ઉભી કરવી જ જોઈએ. જે ગામ ભાડ-ભાવેયાને નચાવવામાં પૈસા વાપરી શકે છે, જીવનની જરૂરીયાત નથી છતાં શોખને ખાતર ખાવા પીવાની ચીજોમાં પૈસા વાપરી શકે છે, અંધશ્રદ્ધાથી કે બીજી રીતે ધર્માદાના નામે પૈસા વાપરી શકે છે, તે ગામ પુસ્તકાલય માટે પૈસા ન આપે એ સ્થિતિ જરાય પસંદ કરવા જેવી નથી.

ઉપર જતાવેલી પૈસાની નાની મોટી નીકનાં પાણી હવે આવી કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિમાં વળે, એ જાતની ભાવના કેળવવાની જરૂર છે. એ કામ ગામના આગેવાનોનું છે. દરેક ગામમાં દર વરસે લગ્ન મંગળ જેવા પ્રસંગો તો આવે છે. તે વખતે જ્ઞાનદાન મેળવી શકાય. આ સિવાય ગામખાતાની જે કાંઈ રકમ હોય તેમાંથી પણ અમુક ફાળો લઈ શકાય કેમકે એનો ઉપયોગ એમના પોતાના જ હિતમાં થવાનો છે.

નાની એવી રકમ ઉભી કરીને વાચનાલય ઉભું કરવું એ કાંઈ ગામને ભારે પડતું ન ગણાય. ગામડા માટે વાચનાલયનું સ્થળ ગામનો ચોરા (ઠાકર મંદિર) ઉત્તમ છે. ગામના માણસો ચોરે બેસી પોતાના હાથ પગ હલાવી કામ કરતા જાય, અને એક ભાઈ તેમને વાંચી સંભળાવે, સમજાવે, વાતો કરે વગેરે. પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિને ખૂબ વ્યાપક, સંગીન કરવી હોય, તો હાલ તુરત આ પદ્ધતિ અખત્યાર કરવા જેવી છે.

આ પુસ્તકાલયનું કામ ગામડાંમાં શિક્ષકો સેવાભાવથી કરે છે. તેમની સેવાની કદર કાંઈ કરે કે ન કરે; પણ સેવા કરવાથી આત્મા પ્રજળ તેજસ્વી બને છે. આ લાભ જેવો તેવો નથી. આ સેવાભાવી શિક્ષકોને મારી નાંખી લક્ષામણ છે કે તેઓ પોતાને હાથ આવેલું આ સેવાનું કાર્ય ધર્મના નિત્ય નિયમ તરીકે કરતા જ રહે. શિક્ષક તરીકે તેમણે નિત્ય નવું નવું જ્ઞાન મેળવવું અને મેળવેલું જ્ઞાન ખીજીને આપવું એ ધર્મ કાર્ય અદા કરવું જોઈએ.

શિક્ષક સિવાય ગામના ધીજાં ભણેલાં લાઠજીનેનોની પણ એજ ફરજ છે. પોતાના જ્ઞાનના વિકાસ સારૂ પુસ્તકાલયનો લાભ તેઓ જરૂર લે, પણ સાથે સાથે જ્ઞાનપ્રચાર પણ કરતા રહે. તેમાં તેમને કાંઈ ખોવાનું નથી. બધેકે ચર્ચા કરવાથી પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો થશે.

આ પુસ્તકાલયો સાર્વજનિક છે તેનો ઉપયોગ સાર્વજનિક રીતે છૂટથી થવો જોઈએ, પણ તેમાં ગેરવ્યવસ્થાને સ્થાન ન હોય. પુસ્તકો લેવા દેવામાં, તેના સાચવીને ઉપયોગ કરવામાં ગામ લોકોનું જ હિત છે. જે લોકો એ વસ્તુ નહિ સમજે, તો તેમનું પોતાનું પુસ્તકાલય ભાગ્યેજ સમૃદ્ધ અને યશસ્વી બનશે.

એક બીજો ખૂબ મહત્વનો વિચાર હજુના જેવો છે. ગ્રામ પુસ્તકાલયના સંચાલકો માંડમાંડ નાની એવી રકમ લોકમદદ તરીકે મેળવે છે, અને તે ઉપર નિયમ પ્રમાણે સરકાર તથા પંચાયત તરફથી મદદ મેળવી તેમાંથી જાપાંઓ, ગ્રાન્ટો ઉપરાંત પુસ્તકો લે છે. તેમાં પુસ્તકો ખરીદવા માટેની રકમ બહુ જ થોડી હોય છે. આ કારણે આપણા દેશમાં સર્જાતું નવું સાહિત્ય જે ખૂબ ઉપયોગી છે તે દરેક ગામડે પહોંચી શકતું નથી. કદાચ કેટલાક ગામે પહોંચતું હશે, તો તે મોડું મોડું. આ રીતિ ટાળવા માટે પુસ્તકાલય ખાતું કાંઈ પણ સુલભ પ્રયત્ન કરે, એવી મારી તેને ભલામણ છે.

પુસ્તકાલયમાં, પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ સંગ્રહસ્થાન રાખવામાં આવે છે તે મુજબ ચોખ્ખું છે. કલ્યાણ પુસ્તકાલયમાં આવાં સંગ્રહસ્થાનોને વધુ સમૃદ્ધ બનાવવા માટે ખાસ પોષણ આપવું પડે, કેમકે તેમાં પણ કતિહાસ બુદ્ધિજીની નક્કર કેળવણી છે. પુસ્તકોમાં ભરેલું જ્ઞાન, તે વાંચ્યા પછી મોડું મોડું સમજાય છે, પણ સંગ્રહસ્થાનની ચીજથી મળેલું જ્ઞાન ત્રટ યાદ રહી જાય છે. નિરક્ષર પણ તેમાં રસ લઈ શકે છે. પણ ગામડાના સંગ્રહસ્થાનમાં તેના વિકાસની દૃષ્ટિએ જમીનની જાતો, પાકો, વગેરેનો સમાવેશ કરવો જોઈએ.

હમણાં હમણાં વાચનનો શોખ વધતો જાય છે પણ તેમાં પથ્ય ને હિતકર વાચન કેટલું છે તે તપાસવાની ખાસ જરૂર છે. તીર્થુ અને તમતમતું વાંચવાની ભૂલેચૂક ને આદત પડી જશે, તો ભવિષ્યમાં તેથી ગેરલાભ થવાનો જ. માટે દરેક ગ્રંથપાલે પોતાના પુસ્તકાલયમાં પથ્ય અને હિતકર પુસ્તક વસાવવાં અને વંચાવવાં જોઈએ.

‘જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય’ એ વાક્ય પૂર્ણ સત્ય કરવાના ભાષ પ્રતાપ-રાયના કોડ છે, તે વધાવી લેવા જેવા છે. તમે અહીં આવેલા ભાષઓ તે વિષે વિચાર કરી કોષ વહેવાર માર્ગ યોજશો; કેમકે ગામડામાં કાર્યકર્તા તમે છો. શાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલય કરવામાં શી અડચણ છે તે તમે સમજો, અને તેનો ઉકેલ શી રીતે કરવો એ તમે જ સીધી રીતે કહી શકશો.

ફરતાં પુસ્તકાલયની પેટીઓ ખાતા તરફથી મળે છે, તે વધુ સરખાઈથી મળે, તેવી વ્યવસ્થા કરી શકાય, અગર તો ખીછ રીતે પણ પુસ્તકો મેળવી શકાશે.

મને લાગે છે કે જે ગામે શાળા છે, છતાં પુસ્તકાલય નથી, ત્યાં પુસ્તકો વસાવવાં સહેલાં હશે; પણ પુસ્તકો વસાવવાથી પુસ્તકાલયનો હેતુ ન સરે. પુસ્તકાલય એટલે શ્રવંત ચોરો; પુસ્તકાલય એટલે ગામનાં નાનાં મોટાં, સ્ત્રી, પુરૂષો, ભણેલાં અને અભણ સૌને માટે શિક્ષણ સંસ્થા : પુસ્તકાલયની વ્યાખ્યા એવી કરવાની છે.

આજે પણ કોષ કોષ ગામડામાં મંદિરનો પૂજારી, કે ગામનો બ્રાહ્મણ, ચોરે બેસીને કથા વાર્તા વાંચી સંભળાવે છે. હવે તે પૂજારી કે બ્રાહ્મણ અદ્યતન કેળવણીની દૃષ્ટિએ નવાં નવાં પુસ્તકો વાંચી સંભળાવે, તો ત્યાં પુસ્તકાલય જ છે.

આટલી વાતો ગ્રામ પુસ્તકાલયો વિષે થઈ. કર્યા પુસ્તકાલયની પરિસ્થિતિ જુદી છે. ત્યાં પ્રજાવર્ગ વધારે ભણેલો હોવાથી પુસ્તકો અને પત્રોનું વાચન વધુ પ્રમાણમાં થાય. તેને પહોંચી વળવાને વધારે પૈસા જોઈએ, તે માટે લોકમદદ તો ત્યાંથી જ મેળવી લેવી વ્યાજબી છે પણ સરકાર તથા પંચાયત તરફથી જે મદદ મળવી જોઈએ, તે ઉદાર દિલે મળ્યાજ કરે. કરકસરના કે ખીજા કારણે આ રકમ ઉપર કાપ ન મૂકાય, કેમકે આ સંસ્થા કોષ એક વ્યક્તિ નથી. તેને સમૃદ્ધ અને યશસ્વી કરવાની જાતના સૌના દિલમાં સરખી હોવી જોઈએ.

ગામડેથી આવેલા ગ્રંથાચરણ પૂજારીઓ ! હું આપનું એ કારણે સ્વાગત કરું છું કે તમે ગામડામાં બેસીને મુગું કામ કરવામાં માનો છો. તમારા શિક્ષણ આપવાના ધંધાની સાથે સેવા વરેલી છે. તમારી એ સેવાનો પ્રવાહ તમારું સ્વાગત કરવા મને પ્રેરે છે.

તમારી ગામડાની જ્ઞાનજ્યોત છુટાવા ન પામે, તેમાંથી પ્રકાશને બદલે ધુમાડો ન નીકળે તેવી તકેદારી રાખવા, આવો આપણે અમદાવાદના જાણીતા ડૉક્ટર સાહેબ હરિ-પ્રસાદબાઈના નેતૃત્વ તળે વિચાર કરીએ.

ડૉક્ટર સાહેબ આપણી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની નાડ જરાજર પારખી અને તેમાં તંદુરસ્તી તથા તેજ લાવવા કંઈ અમત્કારિક જડીબુટ્ટી બતાવશે.

ફરીથી હું તમને આવકાર આપું છું.

અમરેલી,
તા. ૮-૫-૩૭

}

રામજી હંસરાજ.

પ્રમુખનું ભાષણ

શ્રીયુત રામજીભાઈ, બહેનો અને ભાઈઓ !

નંદકામાં ભણે લાલ અને પીળા રંગો કરવામાં આવે, પરંતુ ભારતવર્ષ એક અને અવિભાજ્ય છે. તેમાં ય ગૂજરાત અને કાશ્મિરવાડ તો કદાપિ જુદાં હતાં નહીં અને છે નહીં. આપણી ભાષાની, ધર્મની અને સંસ્કૃતિની એકતા એવી છે કે મુખમાં અને દુઃખમાં આપણે જોડે રહેવા સર્ગમાં છીએ. અમરેલીની કીર્તિ બહુ વર્ષોથી મારે કાને પહોંચી છે; અને માત્ર પુસ્તકાલયો વિષે જ નહીં, પણ કેળવણી, સમાજસેવા, આરોગ્ય અને વ્યાયામ વિષે આપે જે જે કંઈ સહાયો કર્યાં છે તે મારા જાણવામાં છે. દશેક વર્ષ પર નડિયાદ મુકામે પ્રથમ વ્યાયામ પરિષદ મળી હતી તે વખતે, અમરેલીના વિદ્યાર્થીઓએ હસરતના જે ઘવો કરી બતાવ્યા હતા તેની છાપ મારા મન પર ઊંડી પડેલી છે. સ્વ. હરિલાલભાઈને મળવાનું સહભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું હતું, અને એમના જેવા કર્મયોગીની લીલાશ્રુમિમાં માત્ર બે ત્રણ દિવસ ગાળવાનો પણ સંનિગ પ્રાપ્ત થયો તે હું માનું અહોભાગ્ય માનું છું. ભાઈ પ્રતાપરાયને લાઠી પરિષદ વખતે જ હું બરાબર મળ્યો હતો, પણ એમને ઓળખવા એટલે તો રનેહી જ બની જવાનું થાય છે. લાઠી પરિષદમાં અમે પ્રમુખ સાહેબ દી. બા. ઝવેરી પાસે ઐતિહાસિક શોધખોળની અગત્ય વિષે એક ઉપયોગી કસાવ પસાર કરાવ્યો હતો, પણ ત્યાર પછી તો પ્રતાપ-રાયભાઈ રાજ્યરત્ન થયા. પરંતુ મને ગૌરવનું કારણ એ છે કે મહારાજાએ, એ રત્નની પરીક્ષા કરી તે પહેલાં મેં એમને ઓળખ્યા હતા. તમારા જગજીવનદાસભાઈને તો સત્યાગ્રહ આશ્રમમાં, અમારી અસહકારની દિલચાલ વખતે અને છાત્રાલય પરિષદમાં બહુએ મળ્યો છું. પરંતુ એક કુટુંબના ભાઈઓની જેમ તો અમે સાગરમતી જેલમાં અને પછી નાશિક જેલમાં લગભગ ૧૧ વર્ષ જોડે રહ્યા. રાત્રી, ચારિત્ર્ય અને લોકસેવા વિષે અમે ત્યારે બહુ વાતો કરી છે.

આટલા બધા સંબંધ પછી આપ આ પરિષદમાં આવવા મને આશ્ચર્ય કરે ને હું ગમે એવાં રોકાણો હોય પણ ના શી રીતે કહી શકું ? વળી આપે મુગધર્મ અનુસાર નિષ્કામ સેવાઓ કરીને જે અનુકરણીય પદાર્થપાઠ ઊભા કર્યા છે તે જાતે જેવા આવવું એ મને તીર્થ કરવા જેવું પણ લાગ્યું. આપનો હુકમ મળતાંની સાથે જ હું આ પરિષદ જેવી યાનસત્રની પુરુષપર્વણીમાં હાજર થયો છું. મારી પૂજાસામગ્રી તો અડપ છે, પરંતુ પાત્રઅપાત્રનો વિચાર કર્યા વગર આપે મને આ શુભ પ્રસંગે આમંત્રણ આપી મોડું પ્રમુખપદ આપી દીધું છે, તે માનને તો હું થોડું નથી જ એમ મારે આપને નમ્ર ભાવે કહેવું જોઈએ. સૌ. શાન્તાબહેન થોડા મારે સર્ગા બહેનને ઠેકાણે છે. એ મને અમરેલી આવવા બહુ વાર કહેતાં હતાં. એમણે સ્ત્રીઓની ઉન્નતિમાં કંઈક શોધ આપ્યો છે, પરંતુ આપ સૌનાં વખાણ કરતાં

તો એ ધરાતા જ નથી. એમની સાથે એક યાત્રી તરીકે તો આપનાં દર્શન કરવા હું જરૂર આવત, પણ આ પ્રમુખસ્થાનનો ભાર તો મારાથી ઉપાડી શકામ એમ હું માનતો નથી.

કાઠિયાવાડ અતિથિ સત્કારમાં સુપ્રસિદ્ધ છે; અને જેના પર એક વાર પ્રીતિ થઇ તેના ગુણોની એ અતિશયોક્તિ પણ કરે છે. આપ એવી કોઈ અતિશયોક્તિના આવેશમાં મને આ પ્રમુખપદ આપી બેઠા છો. પરંતુ હવે તો મારે યથાશક્તિ આપની સાથે રહી, ફૂલ નહીં તો ફૂલની પાંખડીથી દેવી સરસ્વતીની આ બે દિવસ પૂજાઅર્ચ્યા કરવી જોઈએ. મારી નૃતિઓને માટે આપ મને ક્ષમા કરશો. આ પદ આપવા માટે, સદ્ગ્રહરથો અને સન્નારીઓ ! હું આપનો અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માનું છું.

યા કુન્દેન્દુતુપારહારધવલા યા શુભ્ર વલ્લાઘૃતા

યા ઘોળા વરદણ્ડમણ્ડિતકપ્તા યા શ્વેતપદ્માસના ।

યા વ્રહ્માચ્યુતશંકરપ્રભૃતિમિર્દેવૈઃ સદા વન્દિતા

સા માં પાતુ સરસ્વતી ભગવતો નિઃશેષ જાડ્યાપહા ॥

જે મોગરો, ચંદ્ર કે બરફના હાર જેવી ગૌરવણું છે, જેણે શ્વેત વસ્ત્રો પહેરેલાં છે, જેના હાથ વીણાના સુંદર ઢાંડથી સુશોભિત છે, જે સફેદ કમળ ઉપર વિરાજે છે, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશથી માંડીને બધા દેવો જેને હમેશાં સ્તવે છે, તે સમગ્ર અગ્નિ અને જડતાનો નાશ કરનાર દેવી સરસ્વતી માનું રક્ષણ કરે !

ભારતવર્ષની સંસ્કૃતિનો હજી જેને ખ્યાલ નથી એવા રાજદારી ટીકાકારો કહે છે કે તમારો લાગ આવે તો તમે પણ બળિયાના બે લાગ અને સામ્રાજ્યવાદને અંગે જે જે પાપ આજે થઇ રહ્યાં છે તે કર્યા વગર રહો જ નહીં. પરંતુ એમને આપણી આધ્યાત્મિક ઉચ્ચતાની ખબર નથી. જાવા, સુમાત્રા, બહી, ચીન અને જાપાન, અરધાનિસ્તાન અને ખેતાન, દીબેટ, બ્રહ્મદેશ અને લંકા વગેરે સ્થળોએ આપણા સંત સાધુઓ અને વિદ્વાનોએ જે સંસ્કૃતિનો પ્રચાર કર્યો હતો, જે ધર્મ, કલા અને સાહિત્યગ્રંથો તે તે દેશોમાં મોકલ્યા હતા તેની આપણા ટીકાકારોને કે આપણને પણ ખબર નથી. એક કાળે એવો સંજોગ હતો કે આખી પૃથ્વી આપણી હથેલીમાં હતી; પરંતુ ત્યારે આપણે પરબ્રૂમિ પર સત્તા ચલાવવાના કે તે તે પ્રજાઓને લૂંટવાના લોભ હાલ જેવા નથી કર્યા. આપણે જીતો તો મેળવી હતી અને દિગ્વિજયો કર્યા હતા, પણ તે હથેલી જીતવાના, ગુલામો બનાવવાના નહીં. ધર્મ અને સંસ્કૃતિ ફેલાવવા માટે આપણે સૈન્યો મોકલેલાં, પણ તે પીળાં કે ભગવા વસ્ત્રોધારી સાધુ સન્માસીઓનાં, ખાખી લશ્કરો નહીં.

આપણું પ્રાચીન સાહિત્ય કેવું હતું, તે કયાં કયાં ફેલાયું હતું, અને અંધબંડારોનો ચેપ આપણે કયાં કયાં લગાડેલો એનો એક ઉત્તમ પુરાવો આ વર્ષે આપણને મળ્યો છે.

ત્રિપિટકાચાર્ય મહાપંડિત રાઘવ સનકૃત્યાયાન, ૩૩-૩૪ માં વડોદરે ઓરિયેન્ટલ કોન્ફરન્સ મળેલી ત્યાં પધાર્યા હતા. એ હમણાં જાતે ત્રીજીવાર દીબેટ બંધને ત્યાંથી ઉત્તમ

હસ્તલિખિત પુસ્તકો લાવ્યા છે. એ મૂળ પુસ્તકોની નકલો નક્કા કે તક્ષશિલા વિદ્યાપીઠોમાંથી બૌદ્ધ સમયમાં દીખેટ ગયેલી. દીખેટને બાપા, લિપિ, ધર્મ, સાહિત્ય ઇત્યાદિ વિષયોમાં આપણા પૂર્વજોએ બહુ મદદ કરી છે. તે કાળે અને જૈન સંસ્કૃતિ વ્યાપી હતી તે સમયે આપણા ગ્રંથભંડારો અપૂર્વ હતા. બ્રાહ્મણધર્મના મંદિરો અને મઠોમાં પણ સારી લાયબ્રેરીઓ રાખવામાં આવતી. અને આજે પણ દક્ષિણનાં મોટાં મોટાં ગામ જોવાડાં મંદિરોમાં પુસ્તકસંગ્રહો છે. દરેક જાણે ત્યાં કથાવાર્તાઓ થાય છે. આજકાલ સુધી આપણો લોકસમાજ અક્ષરજ્ઞાન નહીં છતાં ચારિત્ર્યવાન અને સંસ્કારી રહી શક્યો છે તે પ્રતાપ આપણા સંતસાધુઓ અને ભાટચારણોના, કીર્તીનકારો અને પુરાણીઓનો છે. સિદ્ધપુર પાટણ એ ગૂજરાતનું પાટનગર હતું. સિદ્ધરાજે અને કુમારપાળે ત્યાં કરોડો રૂપિયા ખર્ચી ગ્રંથભંડારો સ્થાપ્યા હતા. મહારાજ ગાયકવાડે જે લાયબ્રેરીઓનો આવો સુંદર પ્રચાર કરીને અમર કીર્તિ સંપાદન કરી છે તે પ્રતાપી ગુર્જરેશ્વરોની સંસ્કારપ્રિયતાને યોગ્ય જ કાર્ય કહ્યું છે.

આજથી દસેક વર્ષ પૂર્વે અમદાવાદમાં જૈન લાઘવોએ, એમના ભંડારોનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોનું એક સુંદર પ્રદર્શન લખ્યું હતું. એમાં પાટણ, અમદાવાદ, ખંભાત જેસલમેર, વડોદરા વગેરે જ્ઞાનભંડારોમાંથી તાડપત્રો પર લખેલાં અને કાગળ પરનાં દર્શનો પુસ્તકો હતાં. એ માત્ર જૈનધર્મનાં જ નહીં, પણ જ્યોતિષ, તંત્ર, ન્યાય, વૈદક, ઇતિહાસ, પુરાણ એમ અનેક વિષયનાં જૈનેતર લેખકોના લખેલા શિષ્ટ ગ્રંથો પણ એમાં ઘણા હતા. મોટે ભાગે ગૂજરાતના જ ગ્રંથભંડારોથી Indologyના હિન્દી પુરાતત્ત્વજ્ઞો જ્ઞાની થયા હતા અને થાય છે. પુનાના ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યૂટમાંનાં ૨૫૦૦૦ હસ્તલિખિત ગ્રંથોમાંના ૨૦,૦૦૦ ગ્રંથો ગૂજરાતમાંથી ગયેલા છે. આ એકલા ગૂજરાતની અમૂલ્ય ગ્રંથસંપત્તિની બરાબરી હિન્દુસ્તાનનો બીજો કોઈ ભાગ કરી શકે એમ નથી. દીખેટથી આવેલા રાઢુલજીના ગ્રંથોની યોડીક હકીકત હજી આપ સભિજવા કૃપા કરો ! ધી જરનલ ઓફ ધી બિહાર એન્ડ ઓરીસા રીસર્ચ સોસાયટીમાં જે જે પુસ્તકો એ લાવ્યા તેનું લીસ્ટ તૈયાર થાય છે; પરંતુ ૫૦ પુસ્તકો તો એમાં બહુ જ મહત્ત્વનાં છે એવી માત્ર ઉપરટપેની હકીકત જણીને પણ આપણને આપણા પૂર્વજો માટે અભિમાન ઉત્પન્ન થાય એવું છે.

ખ. સ. ૧૯૩૦ માં એ ૨૨ ખચ્ચરો ભરીને દીખેટનાં પુસ્તકો, ચિત્રો, વગેરે લાવ્યા હતા. આમાં તાડપત્ર પર લખાયેલું એક સંસ્કૃત પુસ્તક હતું. ૧૦-૧૧ મીની કુટિલ લિપિમાં એ લખાયેલું છે. એનું નામ વજ્રકાંતંત્ર. એ હાલ પટણા સંગ્રહસ્થાનમાં મૂકવામાં આવ્યું છે.

૧૯૩૬ માં, એમણે ત્રીજીવાર દીખેટની યાત્રા કરી. આ વખતે શાક્ય, નાગોર અને શાલુ મઠોમાંથી બીજાં ૧૫૬ પુસ્તકો એમને મળ્યાં. એમની આ શોધખોળ પુરાતત્ત્વ સાહિત્યના ઇતિહાસમાં માર્ગદર્શક સ્તંભ જેવી છે. એ રાઢુલજીને અમર બનાવશે.

દીખેટ જતાં બપોર પહોડોમાં રાતો ગાળવી પડે છે. એવી એક રાત્રે રાઢુલજીને સ્વપ્ન આવેલું. સ્વપ્નમાં એમને કોઈ પુસ્તકોનું ખંડલ આપે છે. આ સ્વપ્ન દીખેટ

પહેલ્યા પછી ખુરં પડ્યું. સ્વપ્નમાં જે જે પુસ્તકો એમણે જોયા હતા તેમાં એક દિગ્ગ્જના-
ગના પુસ્તક શિવાય અધાં પુસ્તકો એમને મળ્યાં. ૧૬૦,૦૦૦ શ્લોકોની તો એમણે જાણીઓ
પાડી લીધી. પણ જાણીઓ પડવાનો સામાન ખૂટ્યો. પછી તો પોતે બાંધે ચડાવીને હાથે
જ નકલો કરવા એકા ને ૪૦ હજાર શ્લોકો ખીજા ઉતારી લીધા.

રાહુલનાં પુસ્તકોમાંના ૨૭ ગ્રંથો મોટા ૬૪,૦૦૦ પાનાંના થાય છે. આમાંના એક
પણ ગ્રંથ વિશે અત્યાર અગાઉ વિદ્વાનો કંઈ જ જાણતા ન હતા. એમાં ઇ. સ. પૂર્વેના
સંસ્કૃતમાં 'વિનય' પાઠ્ય પુસ્તકો છે. ૧૯૩૪ માં 'અમાણ્યવાર્તિક' નામનો તર્કશાસ્ત્રનો
ગ્રંથ ખોળતાં ખોળતાં રાહુલજીને ખીજાં ૪૦ દસ્તલિખિત પુસ્તકો પ્રાપ્ત થયાં.

આના પહેલાં ૧૯૦૦ થી ૧૯૦૩ સુધીમાં રૈવરંડ કાવાગુચી, સધમં પુંડરિક નામનું
ખીજું એક સંસ્કૃત પુસ્તક ટીબેટથી જાપાન લાઇ ગયા છે. ઇ. સ. ૧૦૦ થી ૬૦૦ સુધીના
ગ્રંથોમાં કોઇ એક માત્રીસેનનું નામ છે. નાલંદાની વિદ્યાપીઠમાં જુએનત્સંગ ગયો, ત્યારે
માત્રીસેનના શ્લોકો ત્યાં ગવાતા એણે સાંભળ્યા હતા. એની ૧૫૩ કડીઓ છે.

પહેલી સદીના કનિષ્ક રાજાનો માત્રીસેન સમકાલિન હતો. ઘણા એની અને અશ્વ-
ધોષની વચમાં ઘોડાઓ રે છે.

નાગાર્જુન : એમનું 'વિગ્રહવ્યાવર્તિની' નામનું ૪૫૦ શ્લોકનું પુસ્તક મળ્યું છે.

ઇ. સ. ૪૦૦ ના પેશાવરના રહેવાશી એ લાઇઓ હતા. એમનાં નામ આસંધ
અને વસુમન્ધુ. વસુમન્ધુ ગુપ્ત રાજાઓનો રાજ્યગુરુ હતો. એનો 'યોગાચારભૂમિ' નામનો
ગ્રંથ આ સંગ્રહમાં છે.

૫૦૦ ની સાલનો ખીજો એક બૌદ્ધ સાધુ જોળખાયો છે. એ પૂર્વાશ્રમમાં રાજકુમાર
હતો. પાછળથી એ નાલંદાનો સ્નાતક બન્યો. ૧૫૦૦ શ્લોકોનો 'તર્કજવાલા' નામનો
એનો લખાયેલો એક ગ્રંથ આમાં આવ્યો છે. આગાં એણે અવતારોનું 'ખંડન કયું' છે.
ગુપ્ત સમયના શિષ્ટ સાહિત્યનો આ ગ્રંથ એક નમૂનો છે. આ શિવાય, ધર્મકીર્તિ અને
પ્રસાદર ગુપ્ત નામના નાલંદાના આચાર્યો હતા. એમના અને ૧૦ મી સદીના બુદ્ધધર્મ
પરના મનોરથનન્દી ઇત્યાદિ લેખકોનાં ગ્રંથો આવ્યા છે. મનોરથનન્દી હિન્દુસ્થાનમાંથી
ટીબેટ જઇને વસ્યો હતો. પછી ૧૦ મી* અને ૧૧ મી સદીનાં તાડપત્રો પણ ટીબેટથી
મળ્યાં છે.

ઉપર આપણે જોયું કે જ્ઞાનપ્રચારનું કાર્ય આપણા દેશમાં જેવું તેવું નહોતું. મંદિરો
જીવતા હતાં. મઠોમાં ગ્રંથલગરો સારી રીતિમાં રહેતા હતા. જ્ઞાનપંથમાં સરસ્વતી
પૂજા થતી અને ગ્રંથો લખાવાનું પુણ્ય પણ મળતું. શંકરાચાર્યે આપાવર્તને ચારે છેડે
મઠો સ્થાપ્યા અને સંન્યાસીઓને ગામે ગામે ફરી પ્રજાજનોના દિલમાં દીવા પ્રગટાવવાનાં કામ
સોંપ્યાં. પછીના આચાર્યોએ આ પ્રયાસ ચાલુ રાખી છે. મહારાજા શિવાજીના વખતમાં

સ્વરાજ્ય અને સ્વધર્મ બંધમાં હતા. સમયે રામદાસસ્વામીએ એ વખતે રાષ્ટ્રને મરતું બચાવ્યું. ગામે ગામ એમણે હનુમાનના મંદિરો અને અખાડા સ્થાપ્યાં. સ્થળે સ્થળે હરદાસની કથાઓ દ્વારા પ્રજાને જાગૃત કરવામાં આવી. રામદાસના એલાઓ સંપૂર્ણ સ્વાર્થ ત્યાગીને દેશની સેવા કરતા. હિન્દુભૂતિ અક્ષયવડ જેવી છે. પ્રયાગરાજના ગંગાપ્રમુખના સંગમ પર હજુ એ વડ હોતો છે. યુગે યુગે એના પર કારી ઘા કરવામાં આવ્યા છે. બાદશાહ જહાંગીરે તો એ વડને છુંદીછુંદીને કાપેલો, એટલું જ નહીં પણ એના મૂળમાં ધીક-ધીકવું શીમું રેડાવેલું. પરંતુ વડ તો કાળના કાદરા ખાધને આવ્યો હતો. ગ્રીષ્મ મર્ધ, વર્ષાઋતુ આવી : લોકો આશ્ચર્યચકિત થઈને લુભે છે તો એ અક્ષયવડને પાછા નવા કાળા ને પાંદડાં ફરી નીકળ્યાં છે ! ઇશ્વરકૃપાથી પાછો એ વડ ફાલ્યો છે અને ફૂલ્યો છે !

હિન્દી પ્રજા, જેમાં હિન્દુ સાથે હવે આપણે મુસલમાન ભાઈઓનો પણ સમાવેશ કરીશું, તેને અક્ષયવડની માફક સજીવન કરવાની મહાન ફરજ આ યુગમાં આપણે માથે આવી પડી છે. ૮-૯ વર્ષ પર હું મહીસૂર ગયો હતો. ત્યાં પુસ્તકતત્ત્વ મંદિરના અર્ચશાસ્ત્રીશ્રીશ્રી રયામશાસ્ત્રીને હું મળ્યો. એમણે મારો અને મહાત્મા ગાંધીનો સંબંધ જાણવા પછી મારી સાથે મહાત્માજીને એક સંદેશો દહાવ્યો હતો. એ કહે : 'મહાત્માજીને કહીએ કે આપ પણ બીજા રામદાસસ્વામી છો. દેશના પુનરુદ્ધાર માટે આપ પણ ગામે ગામ મઠો સ્થાપો.' મહાત્માજી તે વખતે બેંગલોર હતા. રયામશાસ્ત્રીનો સંદેશો મેં મહાત્માજીને દહાવે, અને કહ્યું કે આપ પણ મહીસૂર જવાના છો તો જરૂર રયામશાસ્ત્રીને મળજો; એ આપને જાણે છે.

પછી મહાત્માજી એમને મળ્યા. પણ જવાબમાં કહ્યું કે રામદાસ તો સમયે હતા, હું કમબોર છું; મઠો સ્થાપવાની મારામાં તાકાદ નથી. બાકી આપનું કહેવું બરાબર છે. પરંતુ ત્યાર પછી આ ચાલુ વર્ષોમાં તો ગ્રામસેવાની યોજના એમણે બહાર પાડી છે. પણ જે મઠો અને સ્વાર્થત્યાગી સાધુઓની ફાજની ફાજ એમને નેહએ તે ક્યાં છે ?

આ લાયબ્રેરી પરિષદ, હવે આપના સમજવામાં આવશે કે, રયામશાસ્ત્રીની સૂચના અનુસાર નવા યુગના મઠોનું કામ કરવા સર્જાયેલી છે. પ્રજાકલ્યાણના અનેક માર્ગો એમાંથી નીકળશે. મંદિરો અને મઠોમાં એ નવો રસ પૂરી પ્રજાજનોને સજીવન કરશે. પણ એ ત્યાગી સાધુઓનું કામ કેણું કરશે ? લાયબ્રેરીઓ જનસમાજની વિદ્યાપીઠો છે, અને પુસ્તકાલયો સત્સંગ એ જીવતા સંતસાધુઓ કરતાં પણ ચડિયાતો છે.

શિક્ષકજન-ધુઓ અને બહેનો ! આપણા રામદાસસ્વામી મહાત્મા ગાંધી, આપ જાણો છો કે વર્ષો પાસે રોંગાવમાં બેઠા છે, અને આમેશ્વર કરીને બારતવર્ષને પૂર્ણ સ્વરાજ્ય અપાવવાનો માર્ગ જોઈ રહ્યા છે. આપ સૌને તો પ્રામથર્મ અનુસાર ગામડાંમાં જ રહેવાનું છે. ત્યાં ત્યાં નિરાળ ત્યાં ત્યાં લાયબ્રેરી કરવાની આપ સૌને મદત્તાર્કાંક્ષા છે. રાજ્ય તરફની આપને મદદ છે, અને લોકનાયકોને આપને આધાર છે. હું શિક્ષકોનો ભક્ત છું. આપ દેશમાં શિક્ષકોએ જે છૂપી સેવાઓ કરી છે તેનો કંઈક ઇતિહાસ મેં તારવ્યો છે. લેખો કે રાજદારી પુરુષોનાં નામ છાપામાં આવે છે. પ્રજાસેવકોને પણ બહુ લોકો જાણે છે.

પરંતુ શિક્ષકોએ જે કેળવણીને દોષગ્રિય કરવામાં પોતાનાં સમસ્ત જીવન ગાળી નાખ્યાં છે તેને ભગવાન શિવાય બીજું કોઈ જાણનાર નથી. સેંકડો મારતરોએ પોતાના કુટુંબો, સગાં-સ્નેહીઓ અને જે જે એમના વાતાવરણમાં આવ્યાં તે બધાંને તારવાના શુભ પ્રયત્નો જિંદગી-ભર કર્યાં છે, અને એનું ફળ નથી જ આવ્યું એમ કાણુ કહેશે ? એક મોતીભાષ અમીને પોતાના જીવનમાં કેટલું ક્યું ? વળી ગર્ભધારાસભાની ચૂંટણીને અંજ મહાસભાની આરાધી હું ઘોષા અને ભાવનગર પાસેનાં બ્રિટિશ ગામોમાં ફર્યો છું. ત્યાં શિક્ષકોની છૂપી સેવા મેં જોઈ. 'સંદેશ' જેવાં છાપાં વંચાવીને એમણે મતદારોને જાગૃત રાખ્યા હતા-અને પ્રગતીય જીત જે યદ્ય તેનો મોટો યશ હું શિક્ષકોને આપું છું. આપ શિક્ષકો તો ભાવી પ્રગતિના ભાવિધાતા છો !

શિક્ષકબંધુઓ અને બહેનો !

ભાવજેરી હિલચાલનો પ્રચાર આપનાથી જ યશે, અને અંધકાર છે ત્યાં પ્રકાશ ફેલાવવાનું જનકલ્યાણનું કામ આપજ કરી શકશો. સંસારમાં દરેકને માથે પોતાના સ્વાર્થ ઉપરાંતનું પારમાર્થિક કામ પણ કંઈ ભગવાને મૂક્યું જ હોય છે. એ કામ પણ આપણી રાહ જોઈને જ જાણે બેઠું છે ! અને આપણા શિવાય બીજું કોઈ એ કરી શકે એમ નથી. અંતરનો અવાજ પણ આપણને ત્યાં જ દોરે છે. તેમ છતાં છતાં કોને આપણે ના સાંભળીએ અને આખી છતાં આપણે ના જોઈએ, તો દુર્લભ મનુષ્યજીવન એજે જશે અને અવસર વિત્યા પછી મન પસ્તાશે.

પણ આ વાચનફેલાવનું કામ શિક્ષકો ઉપરાંત બીજાઓ પણ સહેજમાં કરી શકે એમ છે. અત્રે ભરાયેલાં તમામ સ્ત્રી, પુરુષો અને બાળકો સુદ્ધાંત પુરતકોની પેઢીઓ ફેરવવાનું, સારી ચોપડીઓ અને છાપાં વાંચી સંભળાવવાનું અને જ્ઞાનચર્યા, વાર્તા વિનોદ, ભજનો અને સ્વદેશ કીર્તનોના કાર્યક્રમ ધડવાનું ધારે, તો અમરેલી પ્રાંતનાં ગામે ગામે જાગૃત થઈ જશે. આ જમાનો વ્યક્તિવિકાસનો છે, અને એકે એક વ્યક્તિના વિકાસથી જ પ્રગતિ મહાન બનશે.

“ બીજા હવે ભારત ચેતી જા,
સુનેરી તક લાધી છે,
ભારતનું ભાવિ ફેરવવા,
પરમેશ્વર પણ રાજી છે. ”

ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈ

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું નિવેદન

સત્રારીઓ અને સદસ્યહસ્થો !

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિપક્વતા બીજા અધિવેશન પ્રસંગે પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ અમરેલીનું નિવેદન આપની પાસે સાદર કરતાં મને આનંદ થાય છે. મંડળની સ્થાપનાથી તે અત્યાર સુધી મળે જે પ્રગતિ સાધી છે તે સાદર કરવા રજા લઉં છું.

વરોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિપક્વતા અધિવેશન અમરેલી મુકામે અને ૧૯૨૬ ની સાલમાં મુરબ્બી પ્રભાશંકર પટ્ટણીજીના પ્રમુખપદે ભરાયું તે વખતે પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ પાછળ ચેતન રેડનાર શ્રી. મોતીભાઈ અમીને ગામડાં માટે કંઈક કરવા સૂચ્યું. કારણ ગામડાંમાં ચેતન ન હોય તો કંઈ નથી. આ જ્ઞાનપ્રચારનું કાર્ય ગામડાંમાં કરવા માટે નાણાંની પ્રથમ જોગવાઈ કરવાની જરૂર પડી. તાત્કાલિક રકમની સવડ થવા સરખું નહતું તેથી પરિપક્વ પુરી થતાં બચત રહેલી રકમમાંથી ગામડાંઓમાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો સ્થાપવાનું કાર્ય શરૂ કરેલું.

આ સિવાય શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો સુવર્ણ મહોત્સવ ઉજવાયો તે વખતની શિલ્પ રકમ પડેલી છે, એવું જણાતાં તે રકમમાંથી મહારાજ પુસ્તકાલય મંડળમાં મદદ મેળવવા માટે પ્રયત્ન શરૂ કર્યો અને આ મહોત્સવ તિથિમાંથી રૂ. ૧૦૦૦) એક હજાર રાજ્ય-પ્રચાર ગામડાંઓમાં કરવા માટે મેળવ્યા અને ગામડાંનું કાર્ય શરૂ કર્યું.

ગામડાંમાં જ્ઞાનની જૂખ જાગત યથેલી ન હતી. ત્યાં સુધી લોકમદદ મળે નહિ, એટલી થાય નહિ. ત્યાં સુધી સરકાર તથા પંચાયત મદદ મળી શકે નહિ. આવું ધોરણ હતું. લોકોને જ્ઞાનનો લાભ ન મળે એ પણ વાસ્તવિક નહોતું. રકમની પુરતી સવડ નહતી તેથી જે ગામ અરધી રકમ ઉભી કરે તેમને અરધી રકમ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી આપી તે આખી રકમ ઉપર સરકાર મદદ અને પંચાયત મદદ મેળવવા માટેની યોજના તૈયાર કરી. એ વખતે અત્યારની આપણી પરિપક્વતા સ્વાગત પ્રમુખ શ્રીયુત રામજીભાઈ હંસરાજ એમજે રૂ. ૫૦૦) જે વર્ષ સુધી આ કાર્ય અંગે ખર્ચવા માટે આપ્યા. ત્યારપછી એક બાપ તરફથી રૂ. ૧૦૦) તથા એક ગૃહસ્થ તરફથી રૂ. ૧૦૦) મદદના આન્યા અને પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો ઉઘાડવાનું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું. આ પ્રમાણે આ કામ હાથ ધર્યા પછી ઘણું કામ થયું. પ્રથમ ૫૬ પુસ્તકાલયો અને ૨૨ વાચનાલયો હતાં. તેને ઠેકાણે અત્યારે તે મુજબ વધીને ૯૮ પુસ્તકાલયો, ૩૩ વાચનાલયો, ૨ બાલ પુસ્તકાલય તથા એક મહિલા પુસ્તકાલય થયેલ છે. આ સિવાય ૫૨ ગામોએ વાસ્તવેટી આપણી છે. આ વાંકો આપને સ્વાભાવિક જ સંતોષ થાય તેવો લાગશે. પરંતુ હેતુ એ વર્ષમાં અમે બહુજ થોડું કરી શક્યા છીએ; કારણ પ્રાંત પંચાયત તરફથી જે મદદ પુસ્તકાલયો માટે મળવી નેહીએ તે પ્રમાણેની મદદ પુરતી નહીં મળી શકવાથી અમે પુરતી પ્રગતિ કરી શક્યા નથી. ઉપરાંત આપણા રાજ્યનાં ગામડાં માટે નહીં પરંતુ કાઠિયાવાડની અંદર આવેલાં બીજાં દેશી રાજ્યોનાં ગામડાંમાં પણ જેટલી મદદ સોંપે આપે તેટલીજ સામી મદદ આપવાની યોજના પડીને મદદ

આપી બાલજ્ઞાન પ્રચારની યોજનાનું પ્રચાર કાર્ય કચ્છ કાઠિયાવાડમાં શરૂ કર્યું. આ રીતે પહેલા વર્ષમાં અમોએ પર ગામે મદદ આપી તેમાંથી ૩ ગામે સારા પુસ્તકાલય થયાં. આ રીતે પ્રચારકાર્ય કરતાં છેલ્લાં સાત વર્ષમાં અમો કુલ ૧૫૫ ગામોએ જ્ઞાનનો કંઈક પ્રચાર કરી શક્યા છીએ.

સીરાજીમાં રા. ગોકુળદાસ રાયચુરાની જ્ઞાનપ્રચારની યોજના ચાલે છે. રા. અમૃતલાલ શેઠે પણ એવીજ એક યોજના શરૂ કરેલી. હાલમાં ગોખલે જ્ઞાનમંદિરવાળા શ્રીયુત કરશનદાસ ચીતલીયા અમરેલીમાં નિવાસ રાખવા માગે છે અને તેઓ પણ જ્ઞાનપ્રચારની એક યોજના થોડા જ વખતમાં શરૂ કરનાર છે. તેમની પાસે પણ આવી જ્ઞાનપ્રચાર માટેની ઘણી માગણીઓ આવેલી છે. મેં હમણાંજ સાંભળ્યું છે કે, કાઠિયાવાડના કેટલાંક ગામડાં તો એવા અધારે ખૂણે પડેલાં છે કે, તેમને અત્યાર સુધી જ્ઞાનનું એક નાનું સરખું કિરણ પણ મળ્યું નથી. સાંચું વાચન શું એ પણ તેમણે જાણ્યું નથી. એવાં ગામોની માગણી પણ આવેલી છે. આવી જગોએ જ્ઞાન ફેલાવવું એ આપણી પડેલી ફરજ છે.

શ્રીયુત રામજીભાઈની પ્રતિભૂતિ સમા એક ભાષણ, વીરચંદ પાનાચંદ નવાનગર સંસ્થાન તાપ્તાના સમજાયાળા ગામે બેસી ગયા છે. તે ગામડાંનો આર્થિક બોલો ઉપાડી લેવા તેમણે કહ્યું છે. પ્રજામાં મંરકાર રેલા સિવાય એકલા ચરખાથી કંઈ થઈ શકવાનું નથી. હાલમાં પ્રજામાં ઘણી જગોએ ખરાબ વાચનનો બહુજ પ્રચાર થઈ ગયો છે. આ ખરાબ વાચનને અટકાવવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. જેમ પાણી ન મળે તો મદિરા પી લેવી, એ ખરાબ નથી, તેમ સાચું વાચન ન મળી શકે તો ખરાબ પણ વાંચવું એનો કંઈ અર્થ નથી; એટલે બની શકે ત્યાં સુધી વાચન પણ સાફજ લેવું જોઈએ.

અમારા આ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ પાસે ૩ પુસ્તકાલયો ઉભાં કરવા અમારા સ્વાગત પ્રમુખ શ્રી. રામજીભાઈ મારફત માગણી આવેલી છે, જ્યાં મદદની રકમ આપવામાં આવશે. આ જ્ઞાનપ્રચારની યોજના કંઈક પણ ફલિભૂત થઈ શકી હોય તો તે શિક્ષક-ભાષણોને આભારી છે. કારણ જ્ઞાનની મશાલ લઈને ધૂમનારા સેવાભાવી શિક્ષકો ગાયકવાડી તેમજ બીજા રાજ્યમાં પણ છે. તેઓ એક પૈસો પણ પગાર ક્ષીધા સિવાય ધરતું આમતેલ બાળી પુસ્તકાલય પ્રજાને અપનાવી રહ્યા છે. મને આશા છે કે આપ સૌ ભાષણો આ કાર્યમાં તન, મન અને ધનથી મદદ આપશો.

આપનો ઘણો વખત લીધો છે. હવે અમરેલી પ્રાંતમાં કેટલાં પુસ્તકાલયો ઉભાડવાનાં બાકી છે તે જણાવી બેસી જવાની રજા લઉં.

અમરેલી પ્રાંતમાં હજી ૩૩ શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલયો થયાં નથી, જેમાં અમરેલી તાલુકામાં ૮, દામનગરમાં ૫, ધારીમાં ૫, ખાંભામાં ૩, કોડીનારમાં ૭ અને ઓખામંડળ તાલુકામાં ૫ શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલયો સ્થાપવા બાકી છે. દરેક પ્રતિનિધિભાઈને હું વિનંતિ કરું છું કે પોતપોતાના મદાલની જવાબદારી જેમણે તેમણે સ્વીકારી લેવી.

પ્રતાપરાય ગી. મહેતા

માનદમંત્રી.

અમરેલી પ્રાંત બીજી પુસ્તકાલય પરિષદમાં પસાર થયેલા

કરાવો

૧ હિંદુસ્તાનમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પહેલ કરનાર અને તેને ઉદારતાથી પોષનાર શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડ મહારાજ સાહેબ એમનો આ પરિષદ આભાર માને છે અને દીર્ઘાયુ હૃદય છે.

મનુષ્યરચાનેથી.

૨ અમરેલી પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણસમાર સ્વ. શ્રીયુત હરિલાલભાઈ ગોવિંદજી પરીખના અવસાનથી પડેલી ખોટ માટે આ પરિષદ દીલગીરી પ્રદર્શિત કરે છે અને કરાવની નકલ સ્વર્ગસ્થના કુટુંબ તરફ મોકલી આપવાનું કરાવવામાં આવે છે.

મનુષ્યરચાનેથી.

૩ ન્યાં શાળા ત્રાં પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ, અમરેલી પ્રાંતમાં શાળાવાળાં ૩૩ ગામે પુસ્તકાલય વિનાનાં બાકી છે. આ બાકી રહેલા એકેએક ગામે ચાલુ થા નવા વર્ષની આખર સુધીમાં પણ આ પુસ્તકાલય સ્થપાઈ નહીં તેવી તજવીજ કરવા આ પરિષદ નીચેની સમિતિ નીમે છે.

૧ શ્રી. રામજીભાઈ હંસરાજ

૨ શ્રી. મોહનલાલ વીરજીભાઈ

૩ શ્રી. મોહનલાલ બોધવજી

૪ શ્રી કરસનદાસ ચીતલીયા

૫ શ્રી. મૂળસંકર ગૌરીસંકર ભટ્ટ

તથા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓ.

જેમ અને તેમ જલદીથી આ કામ મહાલતા આગેવાનોની મદદથી પુરું કરી નાખવા આગ્રહ-પૂર્વક બલામણુ કરે છે.

દ. મૂ. રોક હાલ મુસા હસમાઇલ

અ. આ. શ્રી. લક્ષ્મીસંકર કરસનજી ચાવંડ

વિરોધ વિવેચન શ્રી. મોહનભાઈ વી. પટેલ

શ્રી. ના. ચં. રિવાનજી

શ્રી. રામજીભાઈ હંસરાજ

શ્રી. મોહનભાઈ બોધવજી

૪ પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ એ વાચક અને ગ્રંથપાળ બન્નેને ખૂબ ઉપયોગી છે. એટલા માટે જે પુસ્તકાલયોએ હજી સુધી વર્ગીકરણ ન કર્યું હોય તે પુસ્તકાલયોએ ચાલુ સાલ આખર સુધીમાં વર્ગીકરણ કરી નાખવું એમ આ પરિષદ બલામણુ કરે છે. જુદામંડળના મંત્રીઓની પણ આ ફરજ છે તે તરફ પણ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

દ. મૂ. શ્રી. કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી, માચીયાળા

અ. આ. મોહનલાલ શ્રી. ઇંગોરાળા

૫ આ પ્રાંતમાં ચાલતાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોમાં વધુ સંગીતતા આણવા 'અજ્ઞાત મંડળ' જેવી બ્યવસ્થાની જરૂર છે, તેથી સર્વત્ર તે સ્થાપવા અને ચુસ્તપણે નિભાવવા આ પરિષદ દરેક સંસ્થાના સંચાલકોને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

દ. મૂ. શ્રી. કરસનદાસ ચીતલીયા

અ. આ. શ્રી. દેવચંદ રામજી

૬ જે વર્તમાનપત્રો કે પુસ્તકો સંબંધે આજ્ઞાપત્રિકામાં પ્રતિબંધ પ્રસિદ્ધ થયા ન હોય તેનો પ્રતિબંધ પુસ્તકાલયો કે વાચનાલયોમાં પણ હોવો ન જોઈએ એમ આ પરિષદ દ્વંદ્વાપૂર્વક હૃદય છે. આ કરાવની નકલ પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મોકલવાનું કરાવવામાં આવે છે.

દ. મ. શ્રી રામજીભાઈ હંસરાજ

૭

અ. આ. શ્રી. હરિપ્રસાદ વિશ્વનાથ ભટ્ટ

૭ ન્યુમંડળોનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી સેવાભારે કરે તેવા માનદ પ્રચારકોની સંખ્યા વધે તે ઇચ્છાનાર્થે છે અને આ પ્રવૃત્તિમાં સંગીનતા લાવવા ને શાક્યોએ આ પ્રકારની સેવા આપી છે તેને આ પરિષદ મન્યવાદ આપે છે.

૮. મૂ. હમનલાલ જોડીદાસ (વીઠલપુર) અ. આ. હમનલાલ સગવાનજી

૮ ફરતા પુસ્તકાલયોની પેડીઓ વડોદરાથી મ'આવતાં અને મોકલતાં, અમરેલી પ્રાંત દૂર હોઈ ઘણી અડચણ પડે છે : તો આ પ્રાંતમાં જોહામાં જોહી વીસ પેડીઓ છેલ્લામાં છેલ્લાં નવાં પ્રકારનાની મોકલવા પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરવાનું આ સભા ઠરાવે છે.

૯. મૂ. શ્રીમદ્ હમનલાલ (વીઠલાલજી) અ. આ. હમનલાલ જોડીદાસ (વીઠલપુર)

૯ હાલમાં ગ્રામ પંચાયતો પુસ્તકાલયોને લોકમદદ જેટલી મદદ કરી શકતી નથી, કારણ કે તેને માત્ર દસ ટકા પુસ્તકાલય જેવા મરજ્યાત કામોમાં ખર્ચવાના હોય છે. તેથી આ પરિષદ શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે કે ગ્રામપંચાયતોને કુલપન્ના દસ ટકાને બદલે વીસ ટકા મરજ્યાત કામો પાછળ વાપરવા પ્રેર આપવી.

૧૦. મૂ. શ્રી. શિવશંકરશાહ વકીલ, કોડીનાર અ. આ. શ્રી. જોધવજી દુલ્લવજી વકીલ, ધારી

૧૦ અમરેલી પ્રાંતમાં મદિલા પુસ્તકાલય ફક્ત એકજ છે. ધારી, કોડીનાર, દામનગર વગેરે કસ્તાનાં ગામોમાં શ્રીઓમાં જ્ઞાનપ્રચાર થાય તે માટે પ્રાથમિક હવાળે લેવા અને જેમ બને તેમ મદિલા પુસ્તકાલયો ઉપાડવા આ પરિષદ કસ્તાઓના આગેવાનોને વિનંતિ કરે છે.

૧૧. મૂ. તારાબહેન દોશી અ. આ. શ્રી. ચારદાબહેન સારંગપાણી
વિરોધ તરીકે શ્રી, પ્રભાલકેશીબહેન

૧૧ આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પ્રાંત પંચાયત તરફથી ચાલુ ધોરણ મુજબ મદદ મળતી નથી તે પુરેપુરી આપવા માટે આ પરિષદ પ્રાંત પંચાયતને વિનંતિ કરે છે.

૧૨. મૂ. દિમતલાલ રતિલાલ અજમેરા અ. આ. શિવશંકર ગોરીશંકર વકીલ

૧૨ ગામડે ગામડે ઇતિહાસનાં સાધનો નાશ પામતાં જાય છે તેને સંરક્ષવા અને સંમદવા એ ગામના પુસ્તકાલયની ફરજ છે, એમ આ પરિષદ માને છે અને તેથી એ કાર્ય ઉપાડી લેવા મંત્રીઓ અને કાર્યકરોને વિનંતિ કરે છે, આવાં લખાણમાંથી ને લખાણ વિશ્વાસપાત્ર અને ઇતિહાસને મદદરૂપ હોય તે લખાણને પ્રાંત મંડળ પુસ્તકાર અને પ્રસિદ્ધિ યોગ્ય ગણુરો. મનુષ્યસ્થાનેથી.

૧૩ અમરેલી પ્રાંતની સહકારી મંડળોએ પોતાના નફાની સાર્વજનિક કામે ખર્ચવાની વીસ ટકાની રકમમાંથી પુસ્તકાલયોને જવલ્લે જ મદદ આપે છે : તો આ સંબંધે ધટવું કરવા નીચેની સમિતિ નીમવામાં આવે છે,

૧ શ્રી. જગજીવનદાસ નારાયણદાસ ૨ જગમોહનદાસ લ. ગાંધી
૬. મૂ. ધીરજલાલ મોહનલાલ બ્યાજ અ. આ. સગવાનજી રામજી, ધાંટજી

૧૪ આ પરિષદ ઠરાવ કરે છે કે, ગામડે ગામડે જ્ઞાનપ્રચાર કરવા માટે લાયકોનીઓ ઉપરાંત બદેર વાચનની પણ જરૂર છે, અને જનસમાજને સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય ઇત્યાદિ વિષયોમાં થયાયોગ્ય જ્ઞાન મળે એ માટે અને પ્રાચીન સાહિત્ય સાથે આધુનિક લેખો અને વિજ્ઞાન વિષયોની પૃષ્ઠ પીઠાન કરવા માટે કમિક પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરવાની જરૂર છે. આવાં પુસ્તકો પહેલાં જેમ રામાયણ અને મહાભારતની કથાઓ કહેવાતી હતી તે રીતે વાંચી શકાય એવાં હોવાં જોઈએ. આ માટે ધટવી વળવીજ કરવા પુ. સં. સં. મં. લી., સમાજ સાહિત્યમાળા અને બાલ સાહિત્યમાળાને વિનંતિ કરે છે.

મનુષ્યસ્થાનેથી.

૧૫ વરોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ જેવી પ્રવૃત્તિ બીજાં રાજ્યોમાં હાજલ થાય એમ આ પરિષદ ધ્યેય છે અને સાવનગર રાજ્યે આવી શરૂઆત કરી તેને માટે અભિનંદન આપે છે અને બીજાં રાજ્યોમાં આવી પ્રવૃત્તિ કરવા માટે નીચેની સમિતિ નીમવામાં આવે છે.

૧ શ્રી. રામજીભાઈ હંસરાજ

૨ શ્રી. મોહનભાઈ વીરજીભાઈ

૩ શ્રી. જગજીવનદાસ નાં મહેતા

૪ શ્રી. કરસનદાસ ચીવલીયા

૫ શ્રી. મોહનલાલ ઓધવજી, તથા મંત્રીઓ.

દ. મુ. રામજીભાઈ હંસરાજ

અ. આ. મોહનલાલ વીરજીભાઈ

૧૬ આમ પુસ્તકાલયના ઝળેટમાં મંદૂર થયેલાં પુસ્તકો ઘણી લાંબી મુદતે-એટલે બીજી સાલની શરૂઆતમાં પણ મળવાના પ્રસંગો બને છે. તે પ્રમાણે ન ચતાં જેમ ડીસેમ્બર આખરે પેપરા; માસિકો વગેરે મળવાનું નક્કી થઈ જાન્યુઆરીથી શરૂ થાય છે, તે પ્રમાણે પુસ્તકો પણ જાન્યુઆરી આખરે સુધીમાં મળી જાય તે પ્રમાણેની વ્યવસ્થા કરવા આ પરિષદ લઠાલણ કરે છે. અમુ અસ્થાનેથી.

૬૬૭

જ્ઞાન દીવડી

સદન સદન જીવનના ઉદ્દેશ્ય રે,
એ...ગૃહ ગૃહ પ્રગટાવે જ્ઞાન દીવડી.
આશા અમૃત શી સમોવડી (=)
વદન વદન ઝલકતું સ્મિત હાસ રે,
એ....ઊર ઊર ઉપજાવે જ્ઞાન ગોઠડી
મહેકતી મધુર મધુર મીઠડી-સદન
ઝીલવા અખંડ જ્ઞાન ઓત એ સાહેલડી
પામવા પ્રકાશ પરમ આ ઘડી.
શારદા મંદિર સખી શ્રંધદેવદેવડી
આલો ચતુરાઓ તેવ તેવડી-સદન
(સાખી)

શ્રંધાલય મંદિર સમુદાય, દેવ ધીરાજે શ્રંધ,
આરાધી એને કરો, ઉજ્જવલ જીવન પંથઃ
હરિયાળી જીવન કુજ, માંહી મસ્ત વેલડી;
જ્ઞાન ભક્તિની અજોડ બેલડી;
દીન ને દુભાયલાં દલિત અદા માનવી
ઉદ્ધરવાં પાઠ જ્ઞાન જાહવી;
સદન સદન જીવનના ઉદ્દેશ્ય રે
એ ગૃહગૃહ પ્રગટાવે જ્ઞાન દીવડી.
આશા અમૃત શી સમોવડી;
વદન વદન ઝલકતું સ્મિત હાસ રે
એ ઊરઊર ઉપજાવે જ્ઞાન ગોઠડી
મહેકતી મધુર મધુર મીઠડી-સદન

૬૬૭

અમરેલી પ્રાંત ખીજી પુસ્તકાલય પરિષદમાં હાજર રહેલા

પ્રતિનિધિઓની યાદી

રા. ગૌરીશંકર ખોડીદાસ, રતનપુર; રા. હરીપ્રસાદ હરખજી, નવાગામ; રા. પ્રભા-
શંકર ગૌરીશંકર, થાપુર; રા. મગનલાલ કેશવજી પાઠક; રા. જ્ઞેશી ત્રિવૃક્ષજી કાનજી; રા.
સચ્ચંદાસ; રા. હેમરાજ વાલજી જાની; રા. જગનલાલ ખોડીદાસ; રા. દેવજી ભગવાન; રા.
જયશંકર નારણજી પંડ્યા; રા. મહાશંકર કાળીદાસ પંડ્યા; રા. જયશંકર પોલાભાઈ; રા.
ભગવાનજી ભાણજી; રા. ભાનુશંકર મગજી; રા. ભગવાનજી કરશનજી; રા. પ્રભાકર કાશીનાથ;
રા. પોપટલાલ વનમાળી; રા. ભુદરજી મકનજી; રા. ભાઈશંકર મકનજી; રા. નરભેરામ
ચત્રભુજ; રા. ભગવાનજી રાધવજી; રા. મણીશંકર પરમાણુદ; રા. લાલસિંહ રામસિંહ; સૌ.
કાશીજીદેવ મોહનભાઈ પટેલ; સૌ. શારદાજીદેવ સારંગપાણી; સૌ. જગતલક્ષ્મી રામજીભાઈ;
સૌ. શાન્તાબાઈ બા. જ્ઞેશી; શ્રીમતી તારામતી દોશી; રા. જગજીવન વાઘજી; રા. મોહનલાલ
શિવશંકર; રા. મોહનલાલ શંકરભાઈ; રા. પોપટલાલ ગોકળદાસ; રા. શિવશંકર બૂરાભાઈ;
રા. ધનજીભાઈ બૂરાભાઈ; રા. વૃજલાલ દયારામ, ભલગામ; રા. જયસુખલાલ હરખજી; રા.
નાનજી પ્રેમજી; રા. જયંતિલાલ મંતોપરામ; રા. ભીમજી જગનલાલ; રા. ખોડીદાસ જગનલાલ;
રા. ગંગાશંકર નરભેરામ; રા. લક્ષ્મીરામ રૂગનાથદાસ; રા. હરગોવિંદદાસ કાનજી; રા. નરભે-
રામ કલ્યાણજી; રા. હરિલાલ માધવજી; રા. લક્ષ્મીશંકર કરશનજી, ચાવંડ; રા. કાનજી
જીવાભાઈ શેઠ, ચલાલા; રા. આપા કાના, ચલાલા; રા. જયંતિલાલ દેવચંદ, ગોવિંદપુર;
રા. પુરોત્તમદાસ હીરજી, મોટા આંકડીઆ; રા. ઋવેચંદ જાદવજી, ખાંભા; રા. કૃષ્ણલાલ
રણજીડ ત્રિવેદી, નાના માચીઆળા; રા. ધારશી મોહન, માળીલા; રા. નારણભાઈ બોદાભાઈ,
કડોદર તા. કોડીનાર; રા. શિવશંકર ગૌરીશંકર, કોડીનાર; રા. કરશનજી નાનજી ભટ્ટ, કોડીનાર;
રા. કાળીદાસ વૃજલાલ, કોડીનાર; રા. નંદલાલ પ્રભાશંકર, ગોખરવાળા; રા. કોઠારો ધનજી
રામજી, લાલાવદર; રા. કરણાશંકર કાનજી, ભાડ તા. ખાંભા; રા. જમનાદાસ ધરમશી,
દેવરાજીયા; રા. ભાઈશંકર ભાણજી, વરસડા; રા. અચરતલાલ દયારાશંકર, વરસડા; રા. જગન-
લાલ ભગવાનજી, ઝર; રા. ડૉ. કદમ સાહેબ, દામનગર; રા. ખીલ્ગી સાહેબ, દામનગર; રા.
નર્મદાશંકર કણ્ણાશંકર, હરમડીયા; રા. હમીર જીવાભાઈ, નાના રાજકોટ; રા. નાગજી
પ્રાણજીદન, કેરાળા તા. ધારી; રા. હરિલાલ જમનાદાસ, દેવળા; રા. હરજીવન ડાહ્યાભાઈ,
ધારી; રા. ઉમોયાશંકર મોરારજી, કોડીનાર; રા. નાગરદાસ જગનલાલ પાઠક, પે. ભારતર બા.
સ્ટેટ; રા. હરગોવિંદદાસ મોરારજી, જરા; રા. ગૌરીશંકર જીભાઈ, ગોવિંદપુર; રા. કાનજી
રાકરશી, પાડરદીંગા; કુલ સંખ્યા ૭૬.

પુસ્તકાલયોની ઉપયોગિતા*

[લે. :—પ્રભાલક્ષ્મી ચંદ્રશંકર]

શિક્ષણ અને સંસ્કાર ફેલાવવાની આજની વિધિવિધ સંસ્થાઓમાં પુસ્તકાલયનું

સ્થાન અનેામું છે. પુસ્તકાલય શાળા અને પાઠશાળાની પૂર્તિ રૂપે, ક્યારેક તો બદલા રૂપે, અને ઘણીવાર જ્ઞાનસોપાનના બીજ પગથીયા રૂપે, પોતાનું સ્થાન માગી લે છે.

શાળામાંથી શિક્ષણ લઈ અક્ષરજ્ઞાન કે લાભાગમનું સાધન કેળવી બહાર પડનારાઓ એ સાધન વડે પુસ્તકાલયમાં સંગ્રહાયેલી અખૂટ જ્ઞાનસામગ્રીનો ઉપયોગ લઈ શકે છે. એ રીતે પુસ્તકાલય શિક્ષણ સંસ્થાની પૂર્તિ રૂપે જ બને છે.

મોટી ઉમ્મરે જોને અક્ષરજ્ઞાન મેળવવાની નવી હોંશ પ્રગટે છે તેને માટે અમુક પ્રકારની યોજના પુસ્તકાલય સાથે જોડવામાં આવી હોય તો તે, શિક્ષણની શાળાના બદલામાં પૂરતું કામ આપી શકે છે.

શાળામાંથી મળેલું ધણા વિષયોનું પ્રાથમિક જ્ઞાન પુસ્તકાલયના નિયમિત વાચકને માટે પરિપક્વ બને છે—વિકાસ પામે છે. નિષ્ણાત અભ્યાસીઓ માટે પુસ્તકાલયોનો સંગ્રહ, અને નિયમિત રીતે તેમાં આવતો જતો સામાયિક સાહિત્યનો પ્રવાહ, અભ્યાસના વિષય મંબંધી છેલ્લામાં છેલ્લી ગાન્યતાઓ ને શોધખોળોથી પરિચિત રાખે છે. આમ શિક્ષણના એક જ સાધન તરીકે પુસ્તકાલય અજોડ છે.

પુસ્તકાલયનું આ સ્થાન નક્કી થવામાં જ, તેના આદર્શની કલ્પના આવી જાય છે. આદર્શ પુસ્તકાલય એટલે ઉપરની વ્યાખ્યામાં બરાબર સમાઈ જાય તેવું પુસ્તકાલય એવી વાત સહજ ફલિત થાય છે. આજના આપણા ગ્રંથપાલો કેટલે અંશે શિક્ષણના કેન્દ્રરૂપ બની રહ્યા છે અને કેટલે અંશે માત્ર બુકસેલરની દુકાન જેવા બની રહ્યા છે, તેની અર્થ પ્રવૃત્તિના કાંઈ સચોટ અભ્યાસીને માટે રહેવા હઈ જઈ. કાળબળના ઝપાટામાં આવેલ સહુને વિકાસ-કમળી સાથે દોડવું પડશે જ; નહીં દોડે તેને દૂર ફેંકાઈ જવું પડશે. ગ્રંથાલયોને છવડવું જ હશે તો પોતાની સંસ્કૃતિ માટેની આવી વિશિષ્ટ નજર કેળવવી જ પડશે. નહીં તો આવતી કાલના સંસારમાં તેમનું સ્થાન નહીં હોય.

કોઈપણ સંસ્કારી પ્રજા સંસ્કારના કેન્દ્ર સમી આવી સંસ્થા વિના ચલાવી શકે નહીં. એટલે જ આપણે આજે ગ્રંથાલયોને આગળ ધપાવવા, ગ્રંથાલયોમાં સંગ્રહાયેલી જ્ઞાનસમૃદ્ધિ વિચારપૂર્વક સંગ્રહાય અને વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં પ્રજાના છેલ્લામાં છેલ્લા અંગ સુધી ફેલાય, તે માટે આપણે શું કરવું જોઈએ, તેના વિચાર માટે આપણે એકઠા થયા છીએ. પ્રજાની માન્યતાઓ બદલાય, સંસ્કાર ફેરી જાય, છતાં ગ્રંથાલયો એકની એક જુની ધરેડની કબાટમાં સોતેરી નામવાળા ગમે તેવા પુસ્તકો સંધરે, માગે તેને આપી તેની જાળવણી જ

માત્ર કષ્ટ રીતે સારી થાય તેટલી જ ચિન્તા રાખતા પડ્યા રહે, એ આપણને ક્યારે વાત નથી. ગામે ગામ પુસ્તકાલયોની સંસ્થા સ્થપાતી જાય છે. આપણા પ્રગતિમાન રાજ્યનું આ પગલું ભરાયાને આજે દસકાઓ વીતી ગયા છે, તોપણ એ હજી એક અને અન્યેક જ રહ્યું છે. રાજ્યની ફરજ સ્થાપનાથી પૂરી થાય છે. રાજ્યે ચોક્કસ યોજનામાંથી પૂરેપૂરો લાભ લેતાં આપણે શીખવું જોઈએ; અને રાજ્યે આ પ્રવૃત્તિને જેટલી વ્યાપક અને સમૃદ્ધ કરી છે, તેટલી જ ફળદાયી આપણે એને બનાવવી જોઈએ.

સારું ગ્રંથાલય એટલે શું ?

સારું મકાન, સારું ફરનીચર, સારાં અને આપણી લાવાનાં તમામ પુસ્તકો, સારા ફેલાવો, તમામ વર્તમાનપત્રો ને સાપ્તાહિક સાહિત્યનો નિયમિત વહેતો પ્રવાહ અને વાચનારાઓની મોટી સંખ્યા એટલું જ ? ના, એટલું જ નહીં, પ્રજાની જ્ઞાનભૂખ આપણાથી કદી ઉઘડવાની નથી; આપણાથી કદી સમવાની પણ નથી. જે ક્ષેત્રે તે સંગ્રહો, ક્ષેત્રે તેને આપો અને ક્ષેત્રે તે વાંચો : આવી નિરપૂર્ણ યોગીની મનોદશા ગ્રંથાલય સંસ્થાને કદી પાલવે નહીં. અને જે પાલવે તો એને જીવંત સંસ્થા ગણવાની જરાય જરૂર નથી. આરે બાજુથી આજના સાહિત્ય જગતમાં જ્ઞાનસરણીઓ ઝુટી રહી છે. એ સરણીઓનું નિર્મળ જળ આપણા કાચનાં કબાટોમાં ભરાય છે અને ત્યાંથી પ્રજાના જીવનમાં વહે છે. સરણીઓમાં જીવંત જીવનના દ્રવ્યો ભળેલાં છે. બધી જ સરણીઓમાં નિર્મળ પાણી નથી. કોષ્ટકમાં રોગના જંતુ પડેલા છે; કોષ્ટકમાં જીવનવિરોધી તત્ત્વો ગળી ગયેલાં છે, કોષ્ટકમાં રસાયણિક તત્ત્વો હોષ અમુક જ વખતે અમુક જ માનસ માટે તેની ઉપયોગિતા હોષ શકે તેમ પણ બન્યું છે. પુસ્તકાલય એ તમામ સરણીઓને ગમે તેમ સેળભેળ કરી ગમે તેમ ફેલાવા દે તે કોષ્ટક રીતે યોગ્ય નથી. આ સંસ્થાની જરૂરિયાત જ ત્યાં ઉભી થાય છે. આપણું કામ ગાળણનું છે—ફીલ્ટરિંગ કરવાનું છે. નિર્મળ ઓકમું જળ દ્રવ્યના દ્રાવણનાળું જળ, હળવું અને ભારે જળ, પીવાનું અને નહાવાનું જળ : આમ જીદા જીદા ભાગ પાડી આપણે વહેંચવાનું છે. ગ્રંથાલયનું એ ધ્યેય છે. એ એની સફળતાનું માપ છે.

પ્રથમ કાળજી પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવામાં રાખવાની છે. આપણે ત્યાં પુસ્તકાલય ખાતું ખરીદીની લલામણુ કરે છે. પણ તે તો સામાન્ય પ્રજાદષ્ટિ છે. ખરેખરો જોજો તો નાનકડા ગ્રંથાલયના પાલક ઉપર છે. એણે પોતાનો સંગ્રહ પોતાના ગામમાં વંચાય, એના ઉદ્દેશથી કરવાનો હોય છે. કબાટનાં મધુર પુસ્તકો રસિક નગરમાં જેટલાં આવશ્યક છે તેટલાં જ, નાનકડા ગામડામાં જ્યાં પેટપુર ખાવાનું અને સુલકડતાથી રહેવાનું પણ મળતું નથી, ત્યાં નકામાં છે. વિરાટ લાવનાવાળું નહાનાંલાલ કવિનું જ્યાં અને જયન્ત, કસ્તૂર કે ચક્રમટના હળ હાંકતા કણબી વાપરતા હોય તેવી લાયબ્રેરીમાં નકામું નથી ? એટલે આપણે તો આપણા સ્થળની મર્યાદા પ્રમાણે સંગ્રહ કરવો એજ ઈષ્ટ છે. ગામડાંના લોકોને તો આરોગ્યદાન મળે, તેમને સફાઈથી રહેવાના લાભ સમજાય, તેમના ઉલ્લેખમાંથી તેમને રમ ખેંચતા શીખાય અને તે ઉલ્લેખમાંથી તેમને વધારે આવક આવી શકે, ઉપરાંત આરામના વખતમાં સાધારણ પ્રાથમિક જ્ઞાન મળવા ઉપરાંત જગતભરમાં ચાલતી પ્રવૃત્તિનાં મોર્મ તેમને

પણ સદજ સદજ રપશે અને સાથે સાથે તેમનું અણકેળવાએલું મન રંજન થાય, આવા સાહિત્યની જરૂર છે. એમના અંધાલયોમાં અતિ સૂક્ષ્મ રસવૃત્તિ ધરાવનારાઓ માટે, તત્ત્વચિંતકો માટે લખાએલાં પુસ્તકો નિરૂપયોગી છે.

મોટાં રચકોના અંધાલયોમાં પણ સાવચેતીની જરૂર છે. આજના યુગરાતી સાહિત્યમાં કંઈક ચોકીદારીની પૂરેપૂરી ઉણપ છે. નિષ્પક્ષ રીતે નવીન બહાર પડતાં પુસ્તકોનું અવલોકન કરવું બેશક અઘરું કામ છે; તેમ છતાં અશક્ય તો નથી જ. પરંતુ એ કામ કરવા કોઈ તૈયાર જ નથી. સમાલોચનાનું કામ ગમે તેવા રેંજપેંજ, છાપાના લગલગ ત્રીજા કલાસમાં પણ માનભરે ન મૂકી શકાય તેવા સંચાલકોના હાથમાં ગયું છે. એ બધા નિઃસ્વાર્થ માનવીઓ નથી. તેમની દષ્ટિ પણ હડી કે નિર્ભજ નથી. એટલે એ સાવચેતી તો આપણા અંધાલયોએ જ રાખવી રહી. બહાર પડતી ગમે તેવી વસ્તુ પ્રગ્નને પૈસે કે સરકારને પૈસે ખરીદી સેવાને નામે પ્રગ્નમાં ફેલાવવી તે પૂરેપૂરો દ્રોહ છે. ('દ્રોહ' કરતાં હળવો શબ્દ મને સૂઝતો નથી.)

વર્તમાનપત્રો માટે પણ આ જ દશા છે. જગતના અદ્યતન વિચાર કે પ્રવૃત્તિના પ્રવાહને વહન કરનારી આ નાની સરિતાઓ, જે મૂળમાંથી ઉદ્ભવે છે, તેની તમામ મહિનતાઓ સહિત જ વહે છે. કોઈપણ વિચાર શુદ્ધ શાસ્ત્રીય રીતે આપણે ત્યાં રજુ થતો નથી. રજુ કરનારનું વર્તમાનપત્ર પોતે "કષ્ટ" શાળામાં આવેલું છે, એના પોષકોનો સ્વાર્થ 'કષ્ટ' શાળાના આગેવાન થવામાં છે, તેના ઉપર વિચારની રજુઆતનો આધાર રહે છે. માત્ર વિચાર જ આ માટે ખખરો પણ એવા જ ચશમામાંથી દેખાતી હોય તેવી રીતે મૂકવામાં આવે છે. આ વર્તમાનપત્રો કોઈપણ પ્રકારની માર્ગસૂચક ચેતવણી વગર એમ ને એમ પ્રગ્નનું ઘડતર કરવા મડિ તે શોચનીય છે. સાપ્તાહિક સાહિત્ય પ્રવાહની ગાળણી કરવાની પણ અંધાલયોને મથે ફરજ છે.

બીજી રીતે, આમ વિવેકપૂર્વક સંગ્રહાએલું સાહિત્ય પ્રગ્ન શી રીતે માગે, હાથે એ યોજના ધડવી લેઈએ. સંગ્રહ તરફ લોકો આકર્ષાય, જુદી જુદી રીતે તેમને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરવાની ઉત્સુકતા વધે, અને વધારે ને વધારે આપણા સંગ્રહનો લાભ લેતા થાય એમ ક્યાં વિના સંગ્રહનો કંઈ જ અર્થ નથી. નવા નવા કાર્યક્રમો રાખવાથી, આકર્ષક રીતે સંગ્રહની વસ્તુઓનો પરિચય કરવાથી, જુદા જુદા પ્રસંગોએ લોકોનું માનસ પુસ્તકાલયલક્ષી બનાવવાથી આ હેતુ સાધી શકાય છે. ગામડાંનાં માણસોને તેના જીવનની પરિચિત વસ્તુઓ કે જાણીની જાવનાઓને આપણા સંગ્રહ સાથે જોડાએલી બેઠવાથી ઘણું આકર્ષણ થાય છે. સ્ત્રીઓને માટે પણ એ જ રીત ઉપયોગી થઈ શકે. ધર્મિક માન્યતા અને સંતાન તથા શુદ્ધ પ્રત્યેનો પ્રેમ આ બે સ્ત્રીજીવનના વ્યાપક લાવેને આજના સાહિત્ય સાથે જોડી સાહિત્ય તરફ બેનેને ખેંચવામાં આવે તો જરૂર તે પ્રયાસ સફળ થાય. સંગીત અને લલિત કલાથી મગે તેવી માણ્ય સ્ત્રીનું હૈયું પણ આકર્ષાય છે. આ સંગીતમાં અર્થબયુ" સાહિત્ય ઉતારીને, આ લલિત કલા પાછળ જીવનની વિદ્યાળ જાવનાઓ મુકે તો બનેને ઉપયોગ કરી શકાય.

આવી જામત પ્રવૃત્તિઓ માટે પ્રત્યેક પુસ્તકાલયને અંગે એક અભ્યાસ મંડળ યોજાવું જોઈએ. એ મંડળ પુસ્તકલયના સામાન્ય વાચક વર્ગમાંથી જ ચુંટાય, પણ તેને મધ્યવર્તી

વ્યક્તિ તરીકે કોઈ સમજનાર સંસ્કારી ભાષા કે બહેનની નીમણુંક કરવામાં આવે, તો આવું મંડળ નિયમિત રીતે પ્રગતિ કરી શકે. આ મંડળમાં સારા પુસ્તકો વંચાય, ચર્ચા થાય, અને ક્રમવાર તેની જ્ઞાનની કસોટી પણ કરવામાં આવે, તો આખું મંડળ નિયમિત રીતે પ્રગતિ કરી શકે. આ મંડળમાં સારા પુસ્તકો વંચાય, ચર્ચા થાય, અને ક્રમવાર તેના જ્ઞાનની કસોટી પણ કરવામાં આવે. વળી વર્તમાનપત્રોનું પણ સમૂહવાચન થાય, તો તેમાંથી પ્રત્યેક લેખ પર યોગ્ય ચર્ચા થતી રહે, જેથી શુદ્ધ સ્વરૂપમાં આ બંને વસ્તુ સમજાય, અને જગતમાં થતા જતા તાત્વિક કે માનસિક ફેરફારો છેલ્લામાં છેલ્લા સ્વરૂપે આપણને સમજાય. આ મંડળ મનોરંજક પ્રવૃત્તિ પણ કરી શકે. સંગીત અને કલાના જલસા કે ખિનધંધાદારી નાટ્યપ્રયોગો, હસ્તલિખિત સાંપ્રદાયિકનું પ્રકાશન વગેરે પ્રવૃત્તિ થાય.

બહેનોનું આવું મંડળ રાસ અને ગરમાનો આકર્ષક પ્રયોગ ગોઠવી શકે. સાથે સાથે નિરક્ષર બહેનો માટે અક્ષરવર્ગ પણ ખોલી શકાય. હાથકલાનું ન્હાનું એવું પ્રદર્શન નિયમિત રીતે ભરાય; અને લુદી લુદી રીતે ગ્રંથોના સંગ્રહમાંથી લાભ લઈ વધારેમાં વધારે કંઈ રીતે ફેલાવવો તેનીચી યત્ન શકે.

આવાં મંડળો સ્વતંત્ર રીતે ચંપ શકે; પણ પુસ્તકાલયને અંગે જ હોય તો તેમનું ખૂબ અંચવાચનની શિષ્ટતા અને વ્યાપકતા એ જ મુખ્યત્વે રાખવું જોઈએ. આથી સ્વતંત્ર મંડળો કરતાં પુસ્તકાલયોમાં જોડાયેલાં મંડળો વધુ કાર્યદક્ષી બની શકે.

આજના ગ્રંથાલયો આમ આવતી કાલની મંસ્કારિતા કે નવરચનાના સર્જકો થવાની શક્યતા ધરાવે છે. જે સ્થાન વિદ્યાલયોનું છે, તે જ નહિ પણ તેટલું જ માનવંતું સ્થાન ગ્રંથોના સંગ્રહનું છે. પણ તે માનવંતા સ્થાનને લાયક થવા માટે તેમણે નિજીવ સંગ્રહ મટી સજીવ જ્ઞાનભંડાર બનાવની જરૂર છે.

આપણે ઇચ્છીએ કે ગ્રંથાલયો સાચા સંસ્કારમંદિરો બને—સંસ્કાર ઝીલીને, સંસ્કાર ફેલાવીને. પુસ્તકાલય એટલે ગ્રંથોનું સંગ્રહસ્થાન, એટલે જ માત્ર અર્થ નથી; એ પ્રવૃત્તિની પાછળ તો સંસ્કારપ્રચારની જીવંત ભાવના આવી રહી છે—પ્રજ્ઞતા જીવનને ધડનારૂં સાહિત્ય, ગમે ત્યાંથી મેળવી પ્રજ્ઞ તેને અપનાવી શકે તે રીતે.

અસ્તુ ! ઈ શાન્તિ:

[અનુસંધાન પાન ૪૦૮]

આપણે ઇચ્છીએ કે કાર્યવાહકો પરિપક્વ બરાયા અગાઉ ઉપલી બાજતોનો વિચાર કરે ને તે અમલમાં મૂકવા બનતી બધી તજવીજ કરે.

પણ આને માટે નાણાંની સગવડ ખાસ જોઈએ. દેશના ધનવાન તથા વિદ્વાન ગણસોએ આ કાર્યમાં પોતાના તન મન ધનથી જરૂર યોગ્ય મદદ કરવી જોઈએ.

બાકી, પદ્ધિપદના લાભ તો અનેક છે : બધા ગ્રંથપાળ મંત્રી ભાષાઓને મળાય, નવી જોળખાણ થાય, જુનાં સ્મરણો તાજાં થાય, વિદ્વાનોનાં સાપણો સભિજવાનો લાભ મળે, જ્ઞાનનાં નવાં ફિરણો મળે, જ્ઞાનની નવી દિશા જ ઉઘડે, અને ગ્રંથપાળ મંત્રીનું ખરૂં કર્તવ્ય શું તેનું ખરૂં જ્ઞાન થાય.

અંતે આપણે ઇચ્છીએ કે આવી પુસ્તકાલય પરિપક્વ અનેક બરાય ને તેનો લાભ બધા ભાષાઓ લે ને પ્રજ્ઞને લેવરાવે.

ગરીબની જ્ઞાન-તૃષા

(એકાંકી નાટિકા)*

સ્થળ:—મંજળપુરના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો ઓટલો.

સમય:—અપોરના બે.

પાત્રો:—કઠિયારો, પુસ્તકાલયના મંત્રી, મંચપાસ અને પટાવાળો.

કઠિયારો : (માથા ઉપરથી ભારો ઓટલા ઉપર મૂકીને)—હે ભગવાન ! આ ક્યા લવના પાપ ? ! રઝળતાં રઝળતાં અરધો દિવસ વીતી ગયો તો પણ ભારો ખધો નહિ ! બેયાર જણાએ ભારો માગ્યો, પણ તે તો ચાર કે છ પૈસે ! તેમાં માફ અને મારા કુટુંબનું ભરણપોષણ શી રીતે થાય ? રઝળી રખડીને કાળી મહેનતે લાકડાં વીણી લાવી બે મણનો ભારો બનાવી બે માઉ વેરે વેચવા આવીએ તોપણ તે વાજખી ભાવે વેચાય નહિ ! પ્રભો, શું થશે માફ ! (તેવામાં તેની આંખ પુસ્તકાલયની ભીંત ઉપરનાં સૂત્રો ઉપર પડે છે : “ જ્ઞાન જ્ઞાન મંદિરનું પ્રવેશદ્વાર છે. પુસ્તકાલય એ જ્ઞાન મંદિર છે, જીવન જીવી જાણવું હોય તો પધારો એ જ્ઞાન મંદિરમાં ! ”

“ જ્ઞાન એટલે બોલો નહિ, પણ જીવનની જાનજાનો બોલો ઓછો કરનાર આત્મબળ ત્રેરક ખોરાક : એ ખોરાકની અપેક્ષા હોય તો અંદર પધારો ! ”

“ જ્ઞાન એ અમૃત છે, જીવનને અકળાવનારી તૃષા છીપાવવી હોય તો પુસ્તકાલયમાં જ્ઞાનપરખ છે : તૃષા છીપાવો. ”)

વાહ ! કેવી મજાની વાત ! કેવા સુંદર વિચાર ! અમારા રાજ્યમાં શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે તો ઠેર ઠેર નિશાળો અને પુસ્તકાલયો સ્થાપી લોકોને જ્ઞાનજાન બનાવવાના પ્રયાસ કર્યા છે અને હજી પણ કરે છે. હું પણ પાંચ ચોપડી ભર્યો, પરંતુ કમલાએ પિતા ગુજરી જતાં ઘરનો બોલો માથે આવી પડ્યો. ઓછામાં પૂરે પિતાએ નાનપણમાં પરણાવ્યો એટલે એ પગોજણ પણ માથે આવી પડી. રાજ્યએ તો રૈયતના ભલા ખાતર બાળકમનો કાયદો કર્યો; પરંતુ અગાન લોકો દંડ દબને પણ બાળકમનો લાવો દ્યે છે. છેવટ ખરાબ દશા થાય છે, પરંતુ એ તો વિધાતાનો વાંક ! કેવું અસાનપણ ! એને ટાળવા માટે પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરો એમ એકાદ સૂત્રમાં લખ્યું છે. પણ પેટની પડી એને જાનની ક્યાંથી સૂત્ર ? અમે બહુતા હતા ત્યારે સુદામાચરિત્રમાં વાંચ્યું હતું કે :—

એ તો જ્ઞાન મને ગમવું નથી ઋષિરાયજીરે,
લાવો બાળક મારો અત્ર લાગુ પાયજીરે.

(એવામાં પટાવાળો આવે છે, અને પુસ્તકાલય ખોલે છે.)

પટાવાળો : એહ ! ત્યાં કેમ પડ્યો છે ? ઉપાડ તારો ભારો.

કઠિયારો : બાપ, બે ઘડી આરામ લેના બેઠો છું તેમાં તારું શું ગયું ? વળી આ તો બળતાને દરવાનું કામ છે ને ?

પટાવાળો : જી, જી, વેખલી !
(મંથપાલ આવે છે.)

મંથપાલ : શું છે લક્ષમણ ?

લક્ષમણ : આ માલો આંધ બારો નાખીને પડ્યો છે, તે ઉઠતો નથી.

મંથપાલ : કેમ બાપ, જરા પેલા ખૂણામાં બારો નાખીને આરામ લ્યો તો શું વધી છે ?

કઠિયારો : હા, એ ઠીક. લાવ ત્યાં જાઉં. (કઠીને બારો ઉઠાવી ખૂણામાં જાય છે. બારો ગોઠવી પાસે ડીક લાંબાવે છે. સુતા સુતા વળી વિચાર આવે છે :) બલા ટાઢો લખ્યે બારો વેચવો છે તો બે ઘડી ચોપડી લખને વાંચું તો શું વધી ? (પુસ્તકાલયમાં જાય છે. અને મંથપાલને કહે છે :) બાપ, એકાદ સારી ચોપડી વાંચના આપશો ?

મંથપાલ : અમારા પુસ્તકાલયના મેન્જરને જ ચોપડી મળે છે.

કઠિયારો : ખીજને નહિ ? સાર્વજનિક પુસ્તકાલય છે ને ?

મંથપાલ : ખીજને ખરી પણ તે જામીન આપે તો જ.

કઠિયારો : પણ મારે ક્યાં દૂર લઈ જવી છે ?

મંથપાલ : તો પણ નહિ, નિયમ વિરુદ્ધ મારાથી કંઈ પણ યાવ નહિ.
(મંત્રી દાખલ થાય છે.)

મંત્રી : કેમ દયાનંદ, શું ખે ?

દયાનંદ (મંથપાલ) : આને વાંચવા ચોપડી જોઈએ છે.

મંત્રી : (સ્વમત) અહોભાગ ! લોકો આવા વિચારના થાય તો દેશનો અરુણોદય દૂર નથી.

મંત્રી : (પ્રકાશમાં) દયાનંદ! એમને પુસ્તક આપો, એટલું જ નહિ પણ એમના જેવા જે આવે તેને મારી જવાબદારી ઉપર પુસ્તકો આપો. પુસ્તકાલય વકીલ વેપારી કે અમલદાર વગેરે શિક્ષિત વર્ગ કરતાં આવા લોકોને વધારે સવડ આપતા થશે, ત્યારે જ તેનો હેતુ સિદ્ધ થશે.

(કઠિયારો પડી જાય છે; તેને ઝાલી લે છે.)

મંત્રી : દયાનંદ! પાણી લાવો અને ખૂબ શ્રમ પડ્યો લાગે છે. અને બૂખ્યો તરસ્યો પણ હોવો જોઈએ.

(મંથપાલ પાણી લાવે છે અને પાણી ઢાંધી કઠિયારને ઠસા કરે છે.) બાપ, આમ કેમ થયું ?

કઠિયારો : હું ભૂખ્યો અને તરસ્યો છું; એટલું જ નહિ પણ મન મેળવવાની ઉત્સુકતા અને અવળા સંભોગોની અથડામણે મને અકળાવ્યો તેથી આવું થયું.

મંત્રી : ચાલ ભાઈ, મારે ત્યાં જમી અને પાણી પીજે. તારો ભારો પણ હું રાખી લઉં; પછી કંઈ ?

કઠિયારો : પ્રભુ તમારું કલ્યાણ કરો !

મંત્રી : એમ નહિ, પ્રભુ સૌનું કલ્યાણ કરો. પણ હું તારે માટે જે કંઈ કરું તેના બદલામાં મારી એક માગણી છે.

કઠિયારો : શી ?

મંત્રી : ભણ્યા છે ને ?

કઠિયારો : હાથ.

મંત્રી : કેટલું ?

કઠિયારો : પાંચ ચોપડી.

મંત્રી : જીવો ત્યારે, નવરાશના વખતમાં તમારા ગામને ચોરે દરેક જ મોટી ઉમ્મરના અલણ માણસો પાસે બેસીને કોઈ સારી સારી ચોપડીઓ વાંચીને સમજાવે; એવી મારી માગણી છે.

કઠિયારો : પણ ચોપડીઓ ?

મંત્રી : તેની વ્યવસ્થા હું કરીશ.

કઠિયારો : બહુ સારું, પણ તમારા અંધપાલને કહો કે હું ભારો વેચવા આવું ત્યારે મને જોઈએ તે ચોપડી આપે. ભારો નહિ વેચાય ત્યાં સુધી તે એક ઠેકાણે અગરમાં જાહેરની નજરે મૂકીને વાંચ્યા કરીશ અને વેચાશે એટલે ચોપડી પાછી આપીને મારે ગામ આવ્યો જમીશ.

મંત્રી : સરસ ! જીઓ દયાનંદ, આને તો શું પણ આના જેવું કોઈ પણ આવે તેને વગર સંકેતે પુસ્તક મારી જવાબદારીથી આપજો.

અંધપાલ : વાંચ !

(મંત્રી અને કઠિયારો બચે છે.)

મીડલ સ્કુલ,

અમરેલી.

}

બાવચંદ ગો. ખેતાણી.

પુસ્તકાલય પરિપદની સફળતા ક્યારે ?

[લેખક:—કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી, નાના માચીયાળા]

‘ ચુલો પુસ્તકાલય પરિપદમાં, ’ ‘ ચલો.....શહેરમાં, ’ ‘ ચલો તથુ દિવસની મેળ માણવા ’ ‘ ચાલો બાપલો સંભળવા ’ : ઉપરોક્ત સુરો પરિપદ ભરાવાની હોય તે અગાઉ ચારેય બાબતુ સંભળાયા કરે છે. ‘ પુસ્તકાલય પરિપદ એટલે સેંકડો રૂપીઆનું પાણી ’ વગેરે સુરો પણ સંભળાય છે. આવા સુરોનો પાછળ કંઈ સ્વત્વ હેતુ હશે કે નહિ ? હોય તો શું હશે ? વગેરે બાબતો બહુ જ ઝોઝો માણસો બાણે છે.

જગતમાં દરેક માણસને, ધંધાદારી દરેક મનુષ્યને જ્ઞાનની અનિવાર્ય જરૂર છે. ને જ્ઞાન વાંચ્યા-વિચાર્યા-વિચારવિનિમય વગર મળતું નથી. જ્ઞાન મેળવવા માટે પુસ્તકો જોઈએ, ને પુસ્તકો માટે પૈસા જોઈએ. એટલા બધા પૈસા કાઢવા ક્યાંથી ? મફત પુસ્તકો—છાપા—માસિકો વાંચવા ક્યાંઈ મળે ? આવાજ ઉચ્ચારોની પાછળ પુસ્તકાલય રૂપી ઈમારત ઉભી થઈ હશે, એ એટલીજ સત્ય બીના છે.

પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં, કબાટો, પુસ્તકો, છાપા, માસિકો વસાવ્યાં, લોકો વાંચવા આવવા લાગ્યા. જેમ જેમ વાંચતા ગયા તેમ તેમ વાચનની ભૂખ વધતીજ ગઈ. વધારે ને વધારે પુસ્તકો, માસિકો, વગેરે વસાવવા ચારે બાબતુથી વાચકોએ માગણીઓ કરવા માંડી. વધારે સાધનો પણ વસાવવામાં આવ્યાં. આ તો એકાદ સ્થળ પૂરતી વાત થઈ; પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આજે વર્ષોથી ચાલુ છે. તો બધાં એક જગ્યાએ એકઠા થઈ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સંબંધી પરિપદ ભરે, વિચાર વિનિમય કરે, અનુભવ મેળવે, એક બીજાને હજો મળે, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કેમ વ્યાપક બનાવાય ? ગામડે ગામડે આમજનતામાં જ્ઞાનના ફિરચો કેમ પહોંચતાં કરાય, નિરક્ષરોને લખતા વાંચતા કેમ કરવા ? વગેરે માટે પરિપદો ભરવી એવી પણ માગણીઓ થવા માંડી. કહેવાની જરૂર નથી કે આવા ઉઠાપોઠના પરિણામે પુસ્તકાલય પરિપદો હસ્તીમાં આવી.

પુસ્તકાલય પરિપદો અસ્તિત્વમાં આવ્યા જાદ બળ્યે તથુ તથુ વર્ષે મહાલ, પ્રાન્તિક કે રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિપદો ભરાવા માંડી ને પ્રગળે જ્ઞાન આપવા મંત્રણાઓ આવી. પરિપદોએ પ્રજાસુધારણાનું કામ કયા ધોરણે કરવું વગેરે માટે ઠરાવો થયા ને ક્રિયાત્મક કામ થવા માંડ્યું. આથી પરિપદ ઉપયોગી છે એમ સહુ કાંઈને લાગ્યું.

હવે જોઈએ કે અત્યાર લગી શું શું કર્યું ? પરિપદોએ જુદાં જુદાં સ્થાનોના મંત્રી-મંત્રણાજી લાકડોનો સહકાર સાધ્યો. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં પડતી અડચણોનો નિકાલ થવા મંત્રણાઓ ચલાવી, ગામડે ગામડે જ્ઞાનની પરજો બેસાડવા તન, મન, ધનની મદદો મેળવી ને લગભગ જાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં. લાચનાલયો સ્થપાયાં ને પુસ્તકાલય કે લાચનાલયરાજા ગામે-હરેક ગામે લાચન માટે એક કે બે પુસ્તક પેટીઓ આપી.

આ બધી બાબતોમાં પરિપદની સફળતા ક્યારે એ તો બૂઝીજ નવાય છે.

પરિષદે શાળાવાળા, વાચનાલય કે પુસ્તકાલયવાળા દરેક ગામના શિક્ષક-પ્રત્યેકાળ મંત્રી ભાષ્યોનો સંપૂર્ણ સહકાર સાધવો જોઈએ, તેમને પડતી અડચણો નિવારવી જોઈએ, તેમને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આગળ ધપાવવા-વધારે વ્યાપક જનાવવા જોઈએ જોઈએ સવલતો આપવી જોઈએ, ને વધારે સવલતો ખાતા તરફથી અપાવવી જોઈએ.

આ સિવાય દરેક પ્રાંતિક પરિષદે પોતાના તાબાનાં તમામ વાચનાલય ને પુસ્તકાલયોની તપાસણી નિયમિત થવા ચોગ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

દરેક પુસ્તકાલયે પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કરવું જોઈએ. અને તે માટે પુસ્તકાલય પરિષદે, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે અને પુસ્તકાલય ખાતાએ ખાસ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ આગળ વધતાં જમાનામાં વર્ગીકરણ કેટલું અગત્યનું છે, તેનો ખ્યાલ રહેજે જાણને આવશે. આને માટે ખાસ પ્રયત્ન થવો ધટે.

પુસ્તકાલયોની સાર્થકતા વાચનપ્રચાર અંગેજ છે, એ ભૂલાવું ન જોઈએ. ધણી ખરી જગાએ જ્યાં હજારની વસ્તીવાળા ગામોમાં તથા નાનાં ગામોમાં પણ વાચનપ્રચાર ઘણાજ ઓછો છે. ને તેમાં ઓછોનું વાચનપ્રમાણ તો ઘણુંજ ઓછું છે. પુસ્તકાલયોની સ્થાપના વાચનપ્રચાર વધારવા-પ્રજામાં જ્ઞાનનાં કિરણો ફેલાવવા, પ્રજાને ઉન્નત-સંસ્કારી બનાવવા, તેનામાં સંસ્કાર રેકવા માટે જ છે. માટે આ ખાસ મહત્વના મુદ્દા પર પરિષદે તેમ પુસ્તકાલય ખાતાએ ખાસ પ્રયત્ન કરી, ખરી ભૂલ ક્યાં છે તે જોણી કાઢી ચોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.

ધણીખરાં પછાત ગામે લોકમદદ મહા મુશ્કેલીએ હિમી ચાય છે. માટે આવાં ગામોની ખાસ યાદી કરી પરિષદોએ તેવાં ગામોને મદદ કરવા ચોગ્ય બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ.

પરિષદોએ, પાછળ ભરાઈ ગયેલી પરિષદોમાં થએલા દરેક દરાવનો અમલ નવી પરિષદ ભરાતાં પહેલાં થયો છે કે નહિ, તે જરા તપાસી જોવા જેવું છે. એનાથી આપણી પ્રગતિનો ખરો ખ્યાલ આવશે.

આ સિવાય પરિષદે પોતાની હકુમતવાળા દરેક ગામનો ઇતિહાસ મેળવવા ખાસ તજવીજ કરવી. (ધણીખરી જગાએ આ બાબત પ્રયત્ન થાય છે; પણ એકસલા ધોરણે કરવું જોઈએ.)

પરિષદે ભરતાં પહેલાં ખાસ પત્રિકાઓ કાઢી પ્રજામાં છૂટથી વહેંચવી, ને તેમાં પરિષદ શું છે, તેનું બંધારણ શું છે, તેની કાર્ય-પદ્ધતિ કેવી છે, વગેરેથી લોકોને પૂરેપૂરા વાકેફ કરવા જોઈએ, કે જેથી પ્રજામાં પરિષદ વિષે જિજ્ઞાસા વૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય, ને તે પુસ્તકાલયના હિતની દૃષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી છે. (નહિતર તો આવી પરિષદોમાં ધણીખરી જગાએ લોકો સંગીત-રાસ ગરબા સાંભળ્યા બાદ ટુર્નિંગ પોઆરા ગણી જાય છે.) માટે પરિષદે પોતાની તમામ કાર્યપદ્ધતિથી જાહેર જનતાને પૂરેપૂરી વાકેફ કરવી જોઈએ. ને ત્યારેજ પ્રજાના સંપૂર્ણ સહકારથીજ-તન મન ને ધનના સહકારથીજ પરિષદ સફળ અને નવી પરિષદો ભરાય ત્યારે પરિષદના કાર્યવાદોમાં નીચેની યોજના વિચારવી ધટે :-

૧. પરિષદમાં વાચનાલય કે પુસ્તકાલયવાળા દરેક ગામના મંત્રી જરૂર હાજર રહે એવા ખાસ પ્રયત્ન અગાઉથી કરવો જોઈએ. આને માટે ખર્ચની જોગવાઈ બજેટમાં ફેરફાર કરીને પણ કરાવી લેવાય.
૨. નવી પરિષદ ભરાય ત્યારે પુસ્તકાલયવાળા દરેક ગામે પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ થઈ ગયેલું હોવું જોઈએ.
૩. નવી પરિષદ મળતાં પહેલાં શાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલય સ્થપાઈ જવું જોઈએ.
૪. શાળાવાળા દરેક ગામે નિદાન વાચનપેટી, અને ૧-૨ છાપા માસિકો આપવા પરિષદ તેમ પુસ્તકાલય ખાતાએ ખાસ બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ, ને તેને માટે ધનવાનો તથા ખાતા તરફથી મદદો મેળવવી જોઈએ.
૫. વાચનપ્રચાર કેટલો વધ્યો છે, તેના આંકડા પણ પરિષદની ઠરેલી તારીખ સુધીના ખાસ અગાઉથી મેળવી રાખવા જોઈએ. એથી કેટલી પ્રગતિ થઈ છે તેનો ચોક્કસ ખ્યાલ આવી શકે.
૬. બજેટ મંજૂર થયાં ન હોય તેનાં ગામોને ખાસ મદદ આપવા પરિષદે તૈયારી રાખવી જોઈએ.
૭. પરિષદનું સ્થળ તારીખ અનુકૂળ રાખવાં, જેવાં કે દિવાળી કે મે વેકેશનમાં; જેથી ધણીખરા ભાઈઓ ખાસ લાભ લઈ શકે.
૮. આગામી પરિષદ ક્યારે ભરાશે તે જે તે પરિષદમાં જ નજરે થવું જોઈએ. બની શકે તો સ્થળ અને તારીખ પણ ચોક્કસ રીતે જણાવવાં.
૯. દરેક પરિષદે, પરિષદ ભરાતાં પહેલાં પરિષદને અંગે પુસ્તકાલય સંબંધી સાહિત્યનું એક ખાસ પ્રદર્શન ભરવું, ને બની શકે તો ભૌગોલિક પ્રદર્શન પણ સાથે જ ભરવું. (આ દિશાએ અમરેલીએ પહેલ કરી છે. આનું અનુકરણ દરેક પ્રાંતિક પરિષદ તથા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ કરે એ ઇચ્છવાજોગ ગણાય.)
૧૦. પરિષદમાં આવનાર ભાઈઓને, રેલ્વે તરફથી કેન્સેશન કે સસ્તી રિટર્ન ટિકિટો મળે તેવી ખાસ વ્યવસ્થા પરિષદ કરે તો વધારે ઇચ્છનીય ગણાય. આ બાબત કાર્યવાહકોએ રેલ્વેના સત્તાવાળા સાથે પત્રવ્યવહાર કરવો જોઈએ.
૧૧. દરેક પરિષદે એવા ઠરાવો કરવા જોઈએ કે પરિષદ પૂરી થયે ઠરાવો અમલમાં મૂકવાનું કામ શરૂ થાય. એમ ન થવું જોઈએ કે ઠરાવો ફક્ત કાગળ ઉપરજ રહે. ઠરાવોની પાછળ ક્રિયામક બળ રહેલું હોવું જોઈએ. આમ પરિષદે ઠરાવોનો અમલ બનતી ત્વરાથી કરવો જોઈએ.

દર બે વર્ષે એક મહાલ પુ. પરિષદ, દર ત્રણ વર્ષે પ્રાંતિક પુ. પરિષદ, અને દર પાંચ વર્ષે રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ ભરાય એ ઇચ્છવાયોગ્ય ગણાય.

[વધુ માટે જુઓ પૃ : ૪૦૩]

પ્રાન્તિક પરિષદો

અમરેલી પ્રાંત બીજી પુસ્તકાલય પરિષદ

પ્રારંભિક :

અમરેલી પ્રાંતની પ્રથમ પુસ્તકાલય પરિષદ ચલાવા મુકામે સન ૧૯૪૩ માં મળેલી. ત્યાર પછી હોણુ સાલ ધણા લાંબા વખતના ગાળે એની બીજી બેઠક અમરેલી મુકામે તા. ૮-૬ મે ના દિવસેએ મળી. આ પરિષદ મહા સુદી ૫ તા. ૧૫-૨-૩૭ ના રોજ ભરવાનું અગાઉ જાહેર થયું હતું, પણ એના કાર્યકર્તાઓ બીજી અગત્યની પ્રવૃત્તિમાં રોકાઈ જવાથી પરિષદની મૂળ તારીખો ફેરવવાની જરૂર પડી હતી.

અમરેલી પ્રાંત, પરિષદો ભરવામાં રાજ્યના બીજા પ્રાંત કરતાં ખૂબ પાછળ છે; પણ એના કાર્યમાં એ પાછળ તો નથી જ એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નહિ કહેવાય; છતાંય સ્વેચ્છ સૂચન કરવાનું મન ચમ્પ નય છે કે, અમરેલી પ્રાંત જે નિયમિત પરિષદો ભરતો થઈ નય તો પ્રાંતમંડળ આજે જે કાર્ય કરી રહ્યું છે વા હવે પછી કરવા માગતું હશે તે કાર્ય જમણા વેગથી અને ખૂબ સહેલાઈથી આગળ ને આગળ ધપે જશે.

અત્યાર સુધી રાજ્ય પરિષદોની સાથે પુસ્તકાલય પ્રદર્શનો ભરાતાં હતાં અને તે યોગ્યજ હતું. પણ અહીં તો આ પરિષદ સાથે ભૂગોળ પ્રદર્શન ભરવામાં આવ્યું હતું. તે એટલા માટે કે “ પરિષદમાં આવનાર પ્રતિનિધિઓ માટે ભાગે શિક્ષકો જ હોય છે અને તે શિક્ષકોને ભૂગોળ સાથે ખાસ સંબંધ રહેલો છે, એટલે શિક્ષકોને પુસ્તકાલયની સાથે ભૂગોળના વિષયની પણ માહિતી મળી શકે.”

શિક્ષકોને આથી બેવડો લાભ મળ્યો છે એ ચોક્કસ. પણ એની સાથે સાથે એટલું તો ખર્ચ કે, કોઈ પણ પરિષદની સાથે બીજી પરિષદો વા પ્રદર્શનો વા સંમેલનો યોજવામાં આવ્યાં હોય તો એથી એના કાર્યકર્તાઓનું જુદા જુદા વિભાગમાં બળ બહેંચાઈ જઈ મૂળ પરિષદ ગોણુ ખતી નય છે અને જે હેતુથી પરિષદ ભરવામાં આવી હોય તે હેતુ જોઈએ તેટલો ખર આવી શકતો નથી. તેમ જ આર્થિક સંકડામણ પણ તેની જ ઉભી રહે છે.

(ભૂગોળ પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા અને તે અંગેના સંમેલનો દૂંક અહેવાલ આજ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે.)

પરિષદ અને પ્રદર્શન બંનેનું સ્વયં વૌકર લાયબ્રેરી સામે આવેલી ગુજરાતી જ્ઞાનાના જોગાનમાં અને મકાનમાં રાખવામાં આવ્યું હતું. જોગાનમાં પરિષદ માટે એક ખાસ મંડપ ઉઠા કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે મંડપ જુદા જુદા દેશના નકશાની ધન્યતાકાઓથી, શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ અને દેશનેતાઓની તસ્વીરોથી તથા પુસ્તકાલય અને ભૂગોળના સુંદર વાઝોથી સજ્જ રીતે રાખવામાં આગેો હતો.

તા. ૭ મી એ ભૂગોળ પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા 'હોવાથી, પરિષદમાં આવનાર પ્રતિનિધિઓ તો તે જ દિવસથી આવવા માંડ્યા હતા. અને તેઓનો ઉતારો 'જ્યુબિલિ ધર્મશાળા'માં રખાયો હતો. પુસ્તકાલય ખાતાના એક્ટીંગ મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. દિવાનજી સા., પણ એ દિવસ આગમ્ય પરિષદના અંગે આવી ગયા હતા.

પરિષદના વરાયણ પ્રમુખ અમદાવાદવાળા શ્રીયુત ડૉ. હરિપ્રભાદ જનરાય દેસાઈ પણ તા. ૭ મીએ સવારની ટ્રેનમાં આવી ગયા હતા. તેમની સાથે વડોદરાથી પરિષદ માટે જ ખાસ આવેલા ચલાળા તા. ધારીના શ્રી. દેવચંદભાઈ પણ હતા. સ્ટેશન ઉપર પ્રમુખશ્રીનું સ્વાગત કરવાને, સ્વાગત પ્રમુખશ્રી રામજીભાઈ, શ્રી. પ્રતાપરાય મહેતા, શ્રી. મોહનભાઈ વકીલ શ્રી. મોહનભાઈ પરીખ, શ્રી. જગમોહનદાસ ગાંધી, શ્રી. હિંમતલાલ વકીલ, શ્રી. જગજીવનદાસ મહેતા, મેમજી કેમના પ્રતિનિધિ શ્રી. હાજી મુસા ઇસ્માઇલ પાલવાળા તથા ખીજ કેટલાંક નાગરિકો સ્કાઉટ બેંડ સાથે પધાર્યા હતા. તેઓએ ટ્રેનમાંથી પ્રમુખશ્રી ઉતરતાં જ, સ્કાઉટ બેંડની સલામી સાથે પ્રમુખનું ભાવભીનું સ્વાગત કર્યું હતું. પ્રમુખશ્રીનો ઉતારો શ્રી. રામજીભાઈ શેઠે ત્યાં રખાયો હતો.

આ સિવાય બહારથી પરિષદના કાર્યમાં ભાગ લેવાને માટે નવાનગર સ્ટેટના સમઢીયાળા ગામના જાણીતા કાર્યકર્તા શ્રી. વીરચંદભાઈ પાનાચંદ શાહ, કાઠિયાવાડ હરિજન સેવક સંઘના મંત્રી શ્રી જગનલાલ જોશી, ગોખલે જ્ઞાનમંદિરવાળા શ્રી. કરસનદાસ જ. ચિતળીયા, ધારી મહાલના શાળાધિકારી શ્રી. મૂળશંકરભાઈ, દામનગર મહાલના વહીવટદાર ખીલગી, સા., તથા ત્યાંના સરકારી દવાખાનાના ડૉ. શ્રી. કદમ સા., રેલ્વે ઇજીનીયર શ્રી. દીક્ષિત. સા., તથા પાલીતાણા સ્ટેટના વિદ્યાધિકારી સા., વગેરે પણ તા. ૮ મી ની સાંજ સુધીમાં આવી ગયા હતા.

પ્રથમ દિવસની બેઠક

પ્રથમ દિવસની બેઠક તા. ૮ મી એ સાંજના ૭ વાગે શરૂ કરવામાં આવી હતી. મંડપમાં પ્રતિનિધિઓ, પ્રેક્ષકો, બહેનો અને આમંત્રિત વર્ગ વગેરે માટે જુદા જુદા વિભાગો પાડવામાં આવ્યા હતા. તે વિભાગો ૭ વાગતાં પહેલાં તો જનસમૂહથી ભરચક દેખાતા હતા ઉપર જણાવેલા પ્રતિનિધિઓ અને બહારથી પધારેલા મેમાને ઉપરાંત બેઠકમાં અમરેલી પ્રાંત ન્યાયાધીશ શ્રી. સારંગપાણી સા., પ્રાંત શાળાધિકારી શ્રી. જોશી સા., વગેરે અમંલદાર વર્ગ તથા પ્રાંતપંચાયતના ઉપાધ્યક્ષ શ્રી. મોહનભાઈ, સુધારાઈના ઉપાધ્યક્ષ શ્રી. મોહનભાઈ પરીખ, શ્રી. નરભેરામ શેઠ, શ્રી. જગજીવનદાસ મહેતા, તથા અમરેલી તરફના ખીજ કેટલાક નાગરિકોની હાજરી ઠીક ઠીક ધ્યાન ખેંચતી હતી. મેમજી કેમના શ્રી. હાજી મુસા ઇસ્માઇલ અને ખીજ કેટલાક અગ્રણી ભાષ્યોની પણ હાજરી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અને હિંદુ ભાષ્યો સાથેના સહકારની દૃષ્ટિએ આવકારપાત્ર લાગતી હતી. બહેનો અને પ્રેક્ષક વર્ગની હાજરી પણ એટલા મોટા પ્રમાણમાં હતી કે કેટલાકને તો ઠેક સુધી ઉભા રહીને જ આ મેળાવડો નિરખવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો. આ સર્વમાં આજે એકજ વ્યક્તિની ગેરહાજરી ખૂબ ચાલતી હતી. ખૂબ ખૂબ અનુભવાથી અને શુદ્ધ ચારિત્ર્યથી ધરાયેલ તથા જીંદગીનાં ધર્મી

પરં વર્ષો કાઠિયાવાડની સેવામાં અર્પીને જનસમાજમાં આદર મેળવી ચૂકેલ જે વ્યક્તિનો પ્રભાવ ન્યાં ત્યાં ખૂબ પડતો હતો, તે આજે નથી. એ આ પરિપદનું કંઈક દુર્ભાગ્ય તો ખરું જ ! આ વ્યક્તિ તે સ્વ. શ્રીયુત હરિલાલ ગોવિંદજી પરીખ.

બરાબર છ વાગે પ્રમુખશ્રી પધારતાં બેંડની સલામી સાથે તેઓનું સ્વાગત કરવામાં આવ્યું અને તરતજ પરિપદના કાર્યક્રમની શરૂઆત કરવામાં આવી. શરૂઆત મહિલા વિદ્યાલયની બાળાઓના ‘અંથસ્તવન’ થી અર્ધ. ત્યારબાદ, મીડલ સ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓએ “આવકાર નું ગીત” ગાયું અને પછી ‘ચોપડીની વિનંતિ’ નામનો સંવાદ બાલમંદિરના બહુ જ નાનાં બાળકોએ સુંદર એકદિગ અને ચોપડી જે વિનંતિ કરે છે તેના પ્રસંગ ખ્યાલ સાથે ભજવી બતાવ્યો હતો. આ સંવાદ ભજવનાર બાળકોમાં શ્રી જોશી સા. ના બાળક તરફ સૌ કોનું ધ્યાન ઠીક એંચાયું હતું. આ સંવાદ પછી છેવટે મહિલા વિદ્યાલયની બાળાઓએ “માન-દીવડી” નામનો રાસ કળશ સાથેની એકદિગ સાથે ગાઇ બતાવી જનસમૂહ ઉપર કાઠિયાવાડી રાસની કોઈ અતેરી છાપ પાડી હતી.

આ પ્રમાણે શરૂઆતનો મનરંજન પોગ્રામ પૂરો થયા બાદ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી અને અમરેલીની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સ્તંભ સમા રાજરત્ન શ્રી, પ્રતાપરાય ગી. મહેતાએ પ્રાંત મંડળનું નિવેદન રજૂ કર્યું. આ નિવેદન આજ અંકમાં અન્યત્ર છપાયું હોય તેમાં તેઓએ પ્રાંત મંડળની શરૂઆતથી તે આજ સુધીનું પ્રાંત મંડળનું કાર્ય વર્ણવી હવે પછી પ્રાંતનાં ૩૩ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ખોલવાનું જે કાર્ય બાકી રહે છે તે જણાવી એમાં સૌ કોઈનો સહકાર ઇચ્છી એ કાર્ય જલદી પાર પાડવાની પોતાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી હતી. ત્યાર પછી ગામડાંના પ્રશ્નો વિચારતા, તેની આગાહી ઇચ્છતા અને તે અર્થે તેમજ આતપ્રેત યથ રહેલા કાઠિયાવાડના જાણીતા સમાજસેવક શ્રી. રામજીભાઈ શેઠે સ્વાગત પ્રમુખ તરીકેનું પોતાનું બાપેલું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું, જે આજ અંકમાં અન્યત્ર છપાયું હોય વાંચી લેવા વિનંતિ છે.

સ્વાગત ભાષણ પછી પ્રમુખશ્રીની વરણીનું કાર્ય હાથમાં લેવાયું. પ્રમુખ શ્રી હરિ-પ્રસાદ વ્રજરાય દેસાઈ અમદાવાદના એક જાણીતા ડોક્ટર અને સમાજસેવક છે. તેઓ ગાંધીજીના અનુયાયી પણ છે. પોતે બહુશ્રુત હોય સાહિત્ય પ્રેમી પણ છે. એ સાહિત્ય પ્રેમીની પ્રમુખ તરીકે વરણી તો સ્વાગત કમિટીએ અગાઉથી જ કરી નાખી હતી, છતાંય સર્વ સ્થળે જેમ બની રહ્યું છે તેમ એક વિધિ તરીકે પ્રાંત ન્યાયાધીશ શ્રી સારંગપાણી સાહેબે ડૉ. હરિપ્રસાદને પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારવાની દરખાસ્ત મૂકતાં જણાવ્યું કે “પુસ્તકાલય એ સરસ્વતી મંદિર અને જ્ઞાનની પરબ છે. એ મંદિરનો વિકાસ કંઈ રીતે થાય તેવી વિચારણા કરવા આજે આપણે બેઠા થયા છીએ, ત્યારે હવે એના પ્રમુખસ્થાને પણ એના જે ઉપાસક હોય તે જ આવી શકે. શ્રી. હરિપ્રસાદભાઈ એકલા ડોક્ટર નથી પણ સાથે સાથે સરસ્વતીના ઉપાસક પણ છે. એટલે એઓ આપણી આ પરિપદનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી આપણા માનસિક રોગોની સારી ચિકિત્સા કરી તેના ઉપાયો બતાવશે એવી આશા રહે છે.” તેમની આ દરખાસ્તને અમરેલીના શ્રી. મોહનભાઈ પરીખ, ધારીના શ્રી ધીરજલાલ વડીલ,

કોડીનારના શ્રી. શિવશંકરભાઈ વઘીશ તથા ખાંભાના શ્રી. ઝવેરચંદભાઈ, અને દામનગરના શ્રી. ડૉ. કદમ સા. નાં અનુમોદન મળતાં શ્રી. ડૉ. હરિપ્રસાદે આભાર સાથે પ્રમુખપદનો જાહેર રીતે સ્વીકાર કર્યો.

પ્રમુખની વરણીનું કાર્ય પૂરું થતાં શ્રી. જગમોહનદાસ ગાંધીએ પરિષદ અંગે જેના તેના આવેલા સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા, જેમાં લાઠીના ઠોકાર સાહેબ, પ્રાંત સુખા સાં, લાવનગર સ્ટેટના વિદ્યાધિકારી સા., પ્રો. કામદાર સાં, શ્રી. પુરષોત્તમદાસ સાંગાણી, દક્ષિણામૂર્તિવાળા શ્રી. નાનાભાઈ તથા ગિજુભાઈ, રા. પુ. મં. ના મંત્રી શ્રી. કાશીવાળા, વડોદરા પ્રાંત શાળાધિકારી શ્રી. હાથી સાં, વડોદરા પ્રાંત મંડળના મંત્રી શ્રી. ચીમનભાઈ હ. અમીન, શ્રી. સરલાદેવી અંબાલાલ સારાભાઈ, શ્રી. રવિશંકર રાવળ, શ્રી નરહરી પરીખ, શ્રી માવલંકર, શ્રી. દુર્ગાશંકર દવે તથા શ્રી. ચૈતન્યપ્રસાદ દિવાનજી વગેરેના મુખ્ય હતા.

ત્યારબાદ પ્રમુખ શ્રી. ડૉ. હરિપ્રસાદે પોતાનું ભાષણ, છટાદાર શૈલિમાં અને શ્રોતાઓને મુગ્ધ કરે તેવી ઢબમાં, ભાષણ માટે ખાસ ઉભા કરેલા મંચક ઉપર જઈ વાંચી સંભળાવવાનું શરૂ કર્યું. તેમનું ભાષણ સામાન્ય જ્ઞાન મેળવેલાને બહુ જ ઓછું ઉપયોગી થઈ પડે તેવું હતું. પણ સાહિત્યની દૃષ્ટિએ, સાહિત્યના શૌખીનોને તો તે ઉપયોગી થઈ પડે તેવું હતું જ. શિક્ષકોને પણ છેલ્લે છેલ્લે ઠીક જાણવાનું મળ્યું હતું. તેઓએ પોતાના ભાષણમાં “પ્રાચીન સાહિત્ય કેવું હતું અને તે કયાં કયાં ફેલાયું હતું તથા દીનેટમાંથી રાહુલજીએ હસ્તલિખિત ગ્રંથો કેવી રીતે આપ્યા અને આ ગ્રંથોનો સંગ્રહ કયાં રખાતો હતો વગેરે ટૂંકમાં વર્ણવી, પ્રાચીન સભ્યમાં મંદિરો અને મઠોના સંત સાધુઓ જનસમાજમાં જ્ઞાનરૂપી દીવા પ્રગટાવવા જે કાર્ય પોતાની પાસેના ગ્રંથ ભંડારોની મદદથી કરતા હતા, તે કાર્ય હવે આપણાં પુસ્તકાલયો અને શિક્ષકોએ કરવાનું રહે છે એમ જણાવી, શિક્ષકો ઉપરાંત બીજાઓને પણ પુસ્તકાલયની દિશામાં કરવાનાં કાર્ય સૂચવી છેવટે ‘વામન મુકાદમ’ નું “ઉઠ હવે ભારત એતી જા” એ ચાર લીટી ગાઈ પોતાનું ભાષણ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે પૂરું કર્યું હતું.

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ પૂરું થઈ રહેતાં વિષયવિચારણી સમિતિનાં નામો જાહેર થઈ, રાતના નવ વાગે મહિલા વિદ્યાલયના દીવાનખાતામાં આ સમિતિને મળવાનું જણાવી, છેવટે રાજગીત સાથે પહેલા દિવસનો કાર્યક્રમ પૂરો થયેલો જાહેર કરવામાં આવ્યો.

વિષય વિચારણી સમિતિ :

સભામાં જણાવેલા સ્થળે અને ટાઇમે વિષય સમિતિ મળતાં તેમાં જે નામો જાહેર થયેલાં, તે ઉપરાંત બીજા પણ પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતા. અગાઉથી ઘડી રાખેલા ઠરાવો અને બંદારથી બીજા કેટલાક આવેલા ઠરાવો એક પછી એક લેવાતાં અને તે ઉપર જેના તેના વિચારો પ્રદર્શિત થતાં, એ બધા જ ઠરાવો ચોક્કસ ફેરફાર સાથે આગલા દિવસની બેઠકમાં મૂકવાને માટે મંજૂર થયા હતા. મંજૂર થયેલા ઠરાવોમાં નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા સંબંધીનો, વર્તમાનપત્રોના પ્રતિબંધ સંબંધીનો, અને પ્રાંત પંચાયતની મદદનો : આ ત્રણ ઠરાવોની

પાછળ જુદા જુદા પક્ષોના ખૂબ લાંબાં વિવેચનો થઈ અંતે મંજુર રહ્યા હતા. ફક્ત શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો અને ચલાલાને કર્યાપુસ્તકાલય ખનાવવાનો તથા બીજા એક-એ સામાન્ય ઠરાવો નામંજુર રહ્યા હતા. અને એ નામંજુર થવાના કારણમાં એટલું જ હતું કે “ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓ હવે મોટી ઉંમરના શિક્ષકોને બહુ આપવાની ગમતી નથી, અને એટલા માટે આ ઠરાવથી ફરજ પાડીને પરીક્ષા અપાવવી એ સાફ નથી ” આ પ્રમાણેનો એક પ્રભાવ-શીલ વ્યક્તિના જવાબથી, અને “ ચલાલાને કર્યાપુસ્તકાલય ખનાવાય તેટલી નિયમ પ્રમાણની વસ્તી નથી અને અપવાદ તરીકે કદાચ આ પ્રશ્ન હાથમાં લેવાય તોપણ વાર્ષિક રૂ. ૬૦૦) નું ઉત્પન્ન કરવું જોઈએ તે પણ ચલાલા જેવા ગામને માટે અશક્ય કહેવાય ” આ રીતના ખાતા તરફના જવાબથી આ બંને ઠરાવો ઉડી ગયા હતા.

આ સમિતિનું કામ રાતના બાર વાગ્યા સુધી ચાલ્યું હતું.

બીજા દિવસની બેઠક :

બીજા દિવસની બેઠક મહિલા વિદ્યાલયના દિવાનખાનામાં સવારના ૮ વાગે શરૂ થઈ, ત્યારે પહેલા દિવસના જેટલો જનમેળો જણાતો નહતો. આજે તો પ્રતિનિધિઓ, મેમાન્સ અને આ પ્રવૃત્તિમાં ખાસ રસ ધરાવતા જ પ્રેક્ષક ભાઈઓ અને બહેનોની હાજરી જણાતી હતી. શરૂઆત મહિલા વિદ્યાલયની બાળાઓના એક સુંદર ગરબાથી થઈ. ત્યારબાદ ‘ગરીબની જ્ઞાનતૃષ્ણા’ નામની એકાંકી નાટિકા કપોળ બોડિંગના વિદ્યાર્થીઓએ ભજવી બતાવી ‘ પુસ્તકાલય ’ની સંજ્ઞાતાનો સાચો ખ્યાલ આપ્યો હતો.

ગરબા, સંવાદ થઈ રહેતાં મંત્રીએ આજે બીજા આવેલા સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા હતા, જેમાં પ્રજામંડળના મંત્રી શ્રી. સુનીલાષ શાહ, બહુશીતા થીઓસોફીસ્ટ શ્રી. વેણીશંકર-ભાઈ, વેપાર ઉદ્યોગ ખાતાવાળા શ્રી. અંબાલાલ પંડ્યા અને ડબોઈના શ્રી. મગનલાલ શાસ્ત્રી વગેરેના મુખ્ય હતા.

આ પછી ઠરાવો પસાર કરવાનું કામ હાથમાં લેવાયું. કુલ એકંદર ૧૬ ઠરાવો સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યા.

ઠરાવો પરનાં વિવેચનો :

પહેલો ઠરાવ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનું દીર્ઘાયુ ધ્વજનારો અને બીજો ઠરાવ સ્વ. શ્રી. હરિલાલભાઈ ગો. પરીખનો અવસાન બદલ દીલગીરી પ્રદર્શિત કરનારો હતો. આ બંને ઠરાવો પ્રમુખચાનેથી રજુ થતાં સર્વાનુમતે મંજુર રહ્યા હતા. બીજા ઠરાવના સંબંધમાં પ્રમુખશ્રીએ જણાવેલું કે “ સ્વ. હરિલાલનું જીવન આદર્શ હતું. સંસાર ત્યાગી ભગવાં પહેરો થયેલા બાવાઓ અને સંતો તરફ મને જેટલો ભક્તિભાવ થતો નથી, તેથી વધારે આવી વ્યક્તિઓ તરફ થાય છે. અત્યારે તો હિંદુસ્તાનમાં બાવન લાખ બાવાઓ આગસ અને નિરૂદ્ધમી થઈ હિંદુસ્તાનનું હીર સુસી રહ્યા છે અને પોતાનો સાચો ધર્મ ભૂલી ગયા છે, તેના કરતાં આવી વ્યક્તિઓ સંસારમાં રહ્યા છતાં, ત્યાગવૃત્તિ કેળવી જનકલ્યાણનો જે ધર્મ બજાવી રહે છે, તે બદલ તે જ ખરા સાચા સાધુઓ કહેવાય તો ખોટું નથી. આવા

એક સાચા સાધુની જ્યંતિ હમણાં ઉજવાઈ, અને તે કહી સર્વ વિદ્યાલયના સ્થાપક શ્રી જગનનાથની. શ્રી જગનનાથ સાધુ થવા કાશી ગયેલા અને ત્યાંથી એક મહાત્માના ઉપદેશથી પરત આવી, પોતાની કામગીરી સેવા કરવા માટે પ્રતિજ્ઞા લઈ, કહી સ્થેતન ઉપર જ એક ઝાડ નીચે મુકામ કર્યો. અને ત્યાં રહીને કામગીરી સેવાના વિચારો ફેલાવવા માંડ્યા. પરિણામે અત્યારે એ સ્થળે મોટાં મોટાં મકાનો અને કિલ્લોલ કરતાં બાળકો નજરે પડે છે. સ્વ. હરિલાલનાથ પણ એવા એક સાચા સાધુ છે. એમણે બગવાં પહેર્યાં નથી, પણ “સંસારમાં સરસો રહે ને મન મારી પાસ” એ પ્રમાણે જીવન ગાળી સાચો સેવાધર્મ બળવ્યો છે. એ આજે નથી, પણ તેમનાં કામોએ આજે તેઓને અમર બનાવ્યા છે. છેવટમાં આપણે સૌ એ આદર્શ વ્યક્તિના પુનિત પગલે ચાલવા પ્રયત્ન કરીએ.

એ પછી ત્રીજો ઠરાવ અમરેલી પ્રાંતના બાકી રહેલાં ૩૩ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો બોલવા બદલના શેઠ હાજી મુસા ઇસ્માઇલે રજુ કર્યો અને તેને ચાલંડના શ્રી. લક્ષ્મીશંકર કરસનજીનો ટેકો અપાયો. પણ આ ઠરાવ ઉપર વિશેષ વિવેચન તરીકે બે-ત્રણ ભાષ્યોએ બોલવાની રજા માગતાં અને તે મળતાં પ્રાંત પંચાયતના ઉપાધ્યક્ષ શ્રી. મોહનભાઈએ જણાવ્યું કે “આપણે પુસ્તકાલયોની કિંમત સમજતા થયા છીએ, એટલે ગામડે ગામડે પુસ્તકાલય હોવાં જોઈએ એમ માનીને આપણે આ ઠરાવ કરીએ છીએ. પણ એથી સંતોષ માની લેવાનો નથી. ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો બોલાઈ જાય, મકાનો બંધાઈ જાય, પુસ્તકો માસિકો વર્તમાનપત્રો વગેરે પણ મોટા પ્રમાણમાં હોય; પણ એનો ઉપયોગ ન થતો હોય તો એનો અર્થ કંઈ નથી. મને કંઈક કંઈક આવો કડવો અનુભવ થયો છે. નવીન પુસ્તકાલયો બોલવા જે સમિતિ નીમાઈ છે તે સમિતિ કદાચ પુસ્તકાલયો બોલી નાખશે, અને પ્રાંતના એકે એક ગામે પુસ્તકાલય થઈ જશે; પણ ત્યાર પછી એની ઉપયોગિતાનું ખરું કામ જે કરવાનું છે તે તરફ જે લક્ષ નહિ આપવામાં આવે તો બધા પ્રયત્નો નિર્થક જવા સંભવ છે. પુસ્તકાલય એ ગ્રામપુનર્ઘટનાનું એક અંગ છે. અને તે દ્વારા સમાજમાં જ્ઞાનની ભૂખ જાગૃત કરી જ્ઞાન ફેલાવવાનું છે. આ કામ શિક્ષક બંધુઓ જ કરી શકશે. ન્યાં સુધી શિક્ષક બંધુઓ આ પ્રવૃત્તિને પોતાની માની સાચો સાથ આપશે નહિ ત્યાં સુધી આ પ્રવૃત્તિ જોઈએ તેટલી ખીલવાની નથી જ. મને આશા છે કે શિક્ષકો જનતા આગળ પુસ્તકો-વર્તમાનપત્રો વાંચી સંભળાવી, તેમનામાં જ્ઞાનની તમન્ના લગાડશે.” શ્રી. રામજીભાઈએ જણાવ્યું કે “શ્રી. મોહનભાઈએ પુસ્તકાલયોની ઉપયોગિતા બદલ જે સૂચના કરી છે તે ખાસ વિચારવા જેવી છે. આપણે લોકોની સામે પુસ્તકાલયોનો સાચો આદર્શ મૂકવો જોઈએ અને તે આદર્શ પ્રમાણે તેના ઉપયોગ થાય તેમ જરૂર કરવું જોઈએ. આ પ્રવૃત્તિમાં શિક્ષકો એકલા નહિ, પણ તેની સાથે સાથે ગામનો કેળવણ્યદો વેપારી અને ખેડૂત વર્ગ પણ બળવો જોઈએ. આપણે જે વસ્તુ ઉભી કરીએ તે સુંદર અને સંગીન હોવી જોઈએ. એમાં ખાલી ડાળદમામ કે ભપકો હોવો ન જોઈએ.” પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી શ્રી. દિવાનજી સાહેબે પણ જણાવ્યું કે “શ્રી. મોહનભાઈના જેવા અનુભવ મને પણ છે. ઉપરાંત પુસ્તકાલયો તરફથી વાર્ષિક રીપોર્ટ કે બજેટ પણ નિયમિત આવતાં નથી, પુસ્તકો ઉપરથી કેટલેક સ્થળે ધૂળ પથ્થુ ઉડતી નથી. આ સ્થિતિ પહેલી તકે સુધારવાની જરૂર છે.” શ્રી. મોહનભાઈ પરીજે

જણાવ્યું કે “ શ્રી. પ્રતાપરાયને જેવી તમન્ના લાગી છે તેવી તમન્ના બ્યારે તમામ શિક્ષકોને અને પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને લાગશે ત્યારે જ પુસ્તકાલયો આદર્શ બનશે. ”

આ પ્રમાણે ઠરાવ ત્રીજા ઉપર વિશેષ વિવેચનો થયા બાદ પ્રમુખશ્રીએ પોતાના વિચારો જણાવતાં કહ્યું કે “ શ્રી. મોહનભાઈએ ઉપયોગિતા બદલ જે ટોકાર આપણને કરી છે તે સાચી છે. પુસ્તકાલયો બોલાઈ જાય એટલે હવે એ દિશામાં આપણે કાંઈ કરવાનું રહેતું નથી એમ માનવાનું નથી. ખરે કામ તો ત્યાર પછી એનો ઉપયોગ કેમ કરાવવો તેજ રહે છે. પ્રાંત મંડળ હવે પછીએ પ્રશ્ન હાથમાં લઈ ચોજનાઓ ધડશે અને તે માટે ખૂબ પ્રયત્નો કરશે. ” આ રીતે ઠરાવ ત્રીજો સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

ત્યાર પછી ઠરાવ ચોથો ગ્રામપુસ્તકાલયોના પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કરવા સંબંધીનો માનવીયાળાના શ્રી. કૃષ્ણલાલે રજુ કરતાં અને તેને ઈંગોરાળાના શ્રી. મોહનલાલનો ટોકો મળતાં પ્રમુખશ્રીએ “ વાચકોને અને મંત્રીઓને બંનેને વર્ગીકરણની ખાસ જરૂર છે, ” એમ જણાવી એ ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર કર્યો.

હવે આવ્યો પાંચમો ઠરાવ અભ્યાસ મંડળો સ્થાપવા સંબંધીનો. આ ઠરાવ શ્રી. કરસનદાસ ચિતળીઆએ રજુ કરતાં જણાવ્યું કે “ પુસ્તકાલયોની સંખ્યા વધારવાનો વિચાર કરતાં યાનપ્રચાર ક્ષેત્ર રીતે વધે તેના વિચાર કરવાની આજે ખાસ જરૂર છે. શિક્ષક ભાઈઓ અઠવાડિયામાં એક વખત પુરુષોને અને એક વખત સ્ત્રીઓને બેગાં કરી સારાં સારાં પુસ્તકો, જાણવાબેગ સમાચારો વગેરે વાંચી સંભળાવે-સમજાવે અને એ રીતે થોડાંક વખત રસ લગાડી, પછી પુરુષો અને બહેનોને નિયમિત વાંચતાં કરી દેઈ તેમનાં અભ્યાસ મંડળો સ્થાપી દે અને પોતે મંડળના માર્ગદર્શક થઈને ઉભા રહે તો એથી પુસ્તકોનો ઉપયોગ ખૂબ થશે, લોકોમાં યાન પણ વધશે અને શરૂઆતના નિયમિત વાચનની ટેવથી, આગળ જતાં એ વાચનના રસિયા પણ બનશે. ” આ ઠરાવને શ્રી. દેવચંદભાઈએ ટોકો આપ્યા બાદ વિશેષ વિવેચન તરીકે શ્રી. પ્રતાપરાયે જણાવ્યું કે જે દરખાસ્ત આપણી સમક્ષ રજુ થઈ છે તે વધાવી લેવા જેવી છે, અને એને માટે આપણે રચનાત્મક કંઈક ચોજના શરૂ કરવી જોઈએ. આ ચોજના અમે ધડવાના છીએ અને તે પ્રમાણે આખા પ્રાંતમાં જે ભાઈઓ એક વર્ષમાં કામ કરી બતાવશે તેમાંથી ૨૦ જણને રૂ. ૫-૫ ધનામ આપવામાં આવશે. ” આ ઠરાવ ઉપર છેવટમાં પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું કે “ કવિ ક્ષિતિમોહન સેને કહ્યું છે કે ‘મીનતું’ એક પણ ગામકું પુસ્તકાલય વિનાનું નથી. ત્યાંનાં સ્ત્રીપુરુષો શાકપાન લેવા જાય છે ત્યારે સાથે સાથે નાનાં નાનાં પુસ્તકો વા મોટાં પુસ્તકોનાં અનુક્રમવાર છૂટાં છૂટાં પાનાં ખરીદી લાવે છે. આ છૂટાં પાનાંની ધીમે ધીમે સંગ્રહ કરી તેઓ તેનું એક આખું પુસ્તક બનાવે છે. દૂકામાં ત્યાંની પ્રજાને વાચનનો શોખ ખૂબ છે. આપણે અહીં પણ એવો જ જાગવો જોઈએ અને તે જગાડવા માટે આવાં અભ્યાસ મંડળો પણ સ્થાપવાની જરૂર ઉભી રહે છે જ. ” આ પ્રમાણે જણાવી આ ઠરાવ પણ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો.

ઠરાવ પાંચ પછી ઠરાવ છઠ્ઠો વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકોના પ્રતિબંધ સંબંધીનો હતો. આ ઠરાવ રજુ કરતાં શ્રી. રામજીભાઈએ જણાવ્યું કે “ ખાતું જમત રહી દિતા-

હિતનો વિચાર કરી વખતોવખત પુસ્તકાલયો માટે માર્ગદર્શક સૂચનાઓ અને સરકયુલરો કાઢ્યે જાય છે. એ જરૂરનું છે; પણ ખાતું કોઈ વખત, પ્રજાના હક્ક વા હિતનો વિચાર કર્યા વગર એકતરફી સૂચના કાઢે અને તેથી પ્રજાને કંઈક કંઈક લાભ મળતા અટકી જાય, એ કોઈ પણ રીતે યોગ્ય નથી. જે પત્રો વા પુસ્તકોનો પ્રતિબંધ કરવામાં આવે છે તે આશાપત્રિકામાં જાહેર થાય છે જ. તે ઉપરાંત પુસ્તકાલય ખાતું પોતાની મેળે પ્રતિબંધ કરે એ અયોગ્ય છે. ખાતું આવા પ્રતિબંધો દૂર કરશે અને હવે પછી પણ આશાપત્રિકામાં જાહેર થયાં સિવાયનાં બીજાં પત્રો અને પુસ્તકો ઉપર પ્રતિબંધ મૂકશે નહિ, એવી આ ઠરાવથી આશા રાખીએ છીએ.” આ ઠરાવને અમરેલી તળના ડા. હરિપ્રસાદે જોરદાર ભાષામાં ટેકા આપતાં જણાવ્યું કે “આ ઠરાવ આપણી પ્રજા કંચે રસ્તે જવા માગે છે તેની ચોખવટ માગે છે. શ્રીમંત સરકારે આપણને કેળવણી આપી અને તે આજ રાખવા પુસ્તકાલયો આપ્યાં અને આ રીતે આપણને તૈયાર કર્યા-કેળવ્યા. હવે ‘તમે આ વાંચો અને તે ન વાંચો’ એવી જાતનો જે પ્રતિબંધ મૂકવા માગે છે તેનો અર્થ શું? કહેવાય છે કે પ્રતિબંધ મૂકાયેલાં પત્રો ઉપર સમાધાન થઈ ગયું છે. પણ એ જે ‘સુખદ સમાધાન’ પુસ્તકાલયમાં છપાયું છે તેમાં ‘યુવક’ લેવાં વિષે જેવો ચોક્કસ ઉલ્લેખ છે, તેવો “જન્મશૂભિ, પ્રલબ્ધ” માટે કેમ નથી?”

તે પછી ઠરાવ સાતમે માનદ પ્રચારકોએ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કર્યા બદલ ધન્યવાદનો અને નવા માનદ પ્રચારકો ઉભા થવા બદલનો વીઠલપુરના શ્રી. જગનલાલ જોડીદાસે રજુ કરતાં અને તેને શ્રી. જગનલાલ ભગવાનજીનું અનુમોદન મળતાં એ ઠરાવ પણ પસાર કરવામાં આવ્યો. ત્યારપછી ઠરાવ આઠમે છેલ્લાંમાં છેલ્લાં નવાં પ્રકાશનનાં પુસ્તકોથી ભરેલી ૨૦ ફરતાં પુસ્તકાલયની પેટીઓ ખાતા તરફથી મળવાને માટે વિનંતિ કરનારો ઠરાવ પીઠવાળજના શ્રી. ભીમજી જગનલાલે મૂકતાં જણાવ્યું કે “રાજધાનીના શહેર વડોદરાથી અમરેલી પ્રાંત બહુ દૂર છે. ત્યાંથી પેટીઓ મંગાવતાં ઘણી મુશ્કેલીઓ પડે છે. તેમજ લાંબી મુદતે પેટીઓ મળે છે. અને એથી ફરતા પુસ્તકાલયનો જોઈએ તેટલો લાભ લઈ શકાતો નથી તો ખાતું એક સામગ્રી ૨૦ પેટીઓ અત્રે મોકલી આપે તો ખાતાને તેમજ પ્રાંતને બંનેને ખૂબ અનુકૂળ થઈ પડે.” આ ઠરાવને આજ મતલબનો વીઠલપુરના શ્રી. જગનલાલનો ટેકો મળતાં તે પણ સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર કરવામાં આવ્યો.

ઠરાવ નવમે આમપંચાયતે પુસ્તકાલયોને ઉત્પન્નના દશ ટકાને બદલે ૨૦ ટકા આપવાની છૂટ આપવાનો શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરનારો હતો. આ ઠરાવ કોડીનારના વકીલ શ્રી. શિવશંકરભાઈ રજુ કરવા ઉભા થતાની સાથે જ સભામાં હસાહસ થઈ રહી હતી. અને શ્રી. શિવશંકરભાઈ પણ ખરેખર હસાહસ કરાવે તેવાજ હતા. ઠરાવ રજુ કરતાં પણ વિષયાન્તર થઈ ખૂબ હસાહસ કરાવી હતી. આ ઠરાવને શ્રી. શિવશંકરભાઈ જેટલી જ ઉંમરના અને સરખી જ લાચકાતના પણ ખપ પૂરતું જ બોલનારા ધારીના વકીલ એધવજી દુલ્લેવજીએ ટેકો આપતાં જણાવ્યું કે આમપંચાયતની રકમ વપરાતી નથી, પોટલી બાંધીને પડી રહે છે, તેના ફરતાં પુસ્તકાલયોમાં વપરાય તો જોડું શું છે? પ્રમુખશ્રીએ આ ઠરાવ પણ પસાર થયેલો જાહેર કર્યો હતો.

આ પછી ઠરાવ ૧૦ માં લેવામાં આવ્યો અને તે પ્રાંતના કસ્ટોડિયન મહિલા પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા સંબંધીનો હતો. આ ઠરાવને શ્રી તારાબહેન દોશીએ રજુ કરતાં જણાવ્યું કે “ભાઈઓ કરતાં બહેનોમાં અજ્ઞાનતા વધારે છે, અને એ દૂર કરવાને માટે મહિલા પુસ્તકાલયોની ખાસ જરૂર છે. અમરેલીનું મહિલા પુસ્તકાલય આજે કેટલું ઉપયોગી થઈ રહ્યું છે, બહેનો એનો કેવો લાભ લઈ રહી છે, એ તો તમે સૌ કોઈ જાણો છો જ. એવી જ રીતે દરેક કસ્ટોમાં પણ જો મહિલા પુસ્તકાલય સ્થપાય, અને કામ થાય તો ઘણી બહેનો એનો લાભ લઈ, જ્ઞાન મેળવી સુખી થાય.” આ ઠરાવને શ્રી. શારદાબહેન સારંગપાણીએ ટેકા આપતાં જણાવ્યું કે “સ્ત્રીઓને માટે પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ, પણ તેમાં જ પુસ્તકો રખાય તે બહુ વિચારવાળાં નહિ પણ ગમ્મત સાથે જ્ઞાન મળે તેમજ તેમના ધરગથ્થુ ધંધાને ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં હોવાં જોઈએ.” આ ઠરાવના વિરોધમાં શ્રી પ્રભાલક્ષ્મીબહેન “પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા કરતાં ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટીઓ મોકલી સ્ત્રીઓ કેટલાં પુસ્તકો વાંચે છે તે તારવી કાઢો તો જણાશે કે બહેનોને એકદમ પુસ્તકો વાંચતાં કરવાં છે કે અક્ષર-જ્ઞાન આપવું છે? પહેલાં તો અક્ષરજ્ઞાન આપવા પ્રયત્નો થવા જોઈએ, અને ત્યારપછી તેમના ધંધાને ઉપયોગી સાહિત્યનાં પુસ્તકોની પેટીઓ અપાય અને એ રીતે પુસ્તકોનો રસ લગાડી મહિલા પુસ્તકાલય ઉઘાડે તો કંઈક ઉપયોગ થાય” એમ જણાવ્યા બાદ છેવટે આ ઠરાવ શ્રી. પ્રભાલક્ષ્મીબેન એકલાનાજ વિરૂદ્ધ મતે પસાર થયો.

આ પ્રમાણે ૧૦ ઠરાવો થયા પછી શ્રી. પ્રભાલક્ષ્મીબહેને પુસ્તકાલય સંબંધી લખી આવેલો નિબંધ વાંચી સંભળાવ્યો, જે અન્યત્ર આ અંકમાં જ છપાયો છે.

નિબંધવાચન પછી ઠરાવ ૧૧ માં પ્રાંતપંચાયતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પૂરેપૂરી મદદ આપવા સંબંધીનો શ્રી હિંમતલાલ રતિલાલ અજમેરા તરફથી મૂકાયો. તેના સમર્થનમાં તેઓએ જણાવ્યું કે “પ્રાંતપંચાયત છેલ્લાં બે વર્ષથી રૂ. ૨૦૦૦) ની રકમ પુસ્તકાલયોને મદદ આપવા માટે આપે છે. આ રકમ એટલી બધી નાની છે કે પ્રાંતનાં કસ્ટો પુસ્તકાલયોને એમાંથી હવે બિલકુલ મદદ આપી શકાતી નથી, કસ્ટો પુસ્તકાલયોનાં બજેટમાં આથી કાપકૃપ મૂકવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે. તેથી કસ્ટોની પ્રજાને હવે જોઈએ તેટલો લાભ આપી શકાતો નથી; વળી કસ્ટો પુસ્તકાલયો એ ગ્રામપુસ્તકાલયોનું કેન્દ્ર હોઈ, ગામડાંની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સંજીવન રાખવા માટે પણ કસ્ટોએને કેટલુંક કામ કરવું પડે છે અને હવે પછી પણ કરવું તો પડશે જ. પણ તે અંગે થતા ખર્ચનો પ્રશ્ન તો ઉભો જ રહે છે. આવી સ્થિતિમાં પ્રાંતપંચાયત પૂરેપૂરી મદદ આપી, કસ્ટો અને ગામડાંને, કસ્ટોથી મળતા લાભો ચાલુ રખાવશે એવી આશા રહે છે.” આ ઠરાવના અનુમોદનમાં કોડીનારના વકીલ શ્રી. શિવચંદ્રભાઈએ જણાવ્યું કે “પ્રાંતપંચાયતમાં કામ કરવાને જો જ્ઞાનની જરૂર રહે છે, તે જ્ઞાન પુસ્તકાલયોમાંથી મળે છે. મને તો લાગે છે કે પ્રાંતપંચાયતે રૂ. ૩૦૦૦) ની ગ્રાન્ટ ઘટાડીને રૂ. ૨૦૦૦) ની કરી તેમાં કંઈક એની બૂલ થઈ છે. પ્રાંતપંચાયત આ બૂલ સુધારી લે અને પૂરેપૂરી મદદ આપવાની ચાલુ રાખે એવી તેના ઉપાધ્યક્ષ સા. ને અને સભ્યોને મારી વિનંતિ છે.” આ પછી વિશેષ અનુમોદન તરીકે ગોસતાં શ્રી આશવજીભાઈ

વકીલે જણાવ્યું કે “ જરૂર હોય તો પંચાયતના મહેકમ અને બીજા ખર્ચ ઉપર અંકુશ મૂકી અને તેટલો ખર્ચ ધટાડવો જોઈએ. પણ પુસ્તકાલય જેવી સંસ્થાને તો પૂરેપૂરી મદદ આપવી જોઈએ. ” આ ઠરાવ વિષે દરખાસ્તમાં અને અનુમોદનામાં જે કંઈ બોલાયું તેનો સામાન્ય ખુલાસો આપવાને પ્રાંતપંચાયતના ઉપાધ્યક્ષ શ્રી. મોહનભાઈએ રજા માગી અને તે મળતાં તેઓએ જણાવ્યું કે “ આ ઠરાવ ઉપર મારે બોલવાનું નહોતું; પણ ભાઈ શિવશંકરભાઈ કહે છે કે પંચાયતની આમાં કંઈ ભૂલ થઈ છે અને ભાઈ એધવજીભાઈ કહે છે કે પંચાયતનું મહેકમ ધટાડવું જોઈએ. આ બે દારણોને લઈ મારે ઉભા થવાની જરૂર પડી છે. આ બંને ભાઈઓ પંચાયતના સભ્યો છે, અને તેઓ પંચાયતની સ્થિતિ સારી રીતે જાણે છે. અને રૂ. ૩૦૦૦ ને બદલે રૂ. ૨૦૦૦ જે મંજૂર થયા છે તે પણ પંચાયતના બધા સભ્યોની સંમતિથીજ, એમાં કોઈની ભૂલ થઈ નથી. પુસ્તકાલયની લાગણી અમને પણ છે, પરંતુ સર્વ સ્થિતિનો વિચાર કરવાનો હોય છે. કાપકુપનો પ્રશ્ન તો હાથ ધર્યો છે. પંચાયતના ભથ્થા ભાડામાં પણ ખર્ચનો ધટાડો કર્યો છે. છતાં ઉત્પન્ન નાનું અને કામ અનેક. એને કઈ રીતે પહોંચાય ? ”

આ પછી ઠરાવ ૧૨મો ગામડે ગામડે નાશ પામતાં ઇતિહાસનાં સાધનો જે તે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ અને કાર્યાવાહકોએ સંરક્ષવા અને સંગ્રહવા બદલનો પ્રયત્નરચાનેથી રજુ કરાયો હતો. તેના સંબંધમાં તેઓએ જણાવ્યું કે “ આ ઠરાવ ધણો જ ઉપયોગી છે. દરેકને પોતપોતાના ગામનું સ્વાભિમાન ઉત્પન્ન કરે તેવો છે. પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો ગુજરાતનાં ધણાં ગામોમાંથી જાણવાલાયક હકીકતો આપણને મળી શકે તેમ છે. સ્થળે સ્થળે પાળીયા જેવામાં આવે છે પણ તેના ઇતિહાસ બહુ જ ઓછા લોકો જાણતા હોય છે. મેઘાણી ન હોત તો સૌરાષ્ટ્રની કથાઓ પણ ન હોત. એણે આ દિશામાં ઠીક ઠીક સંશોધન કર્યું છે. કાંઠિયાવાડમાં તો કેટલી ય પાવનકારી કથાઓ બની ગઈ છે. આપણા જીવનમાં વીરરસ ઉત્પન્ન કરે એવા પ્રેરક જીવનની કથાઓ કેટલે ય ઠેકાણે સંતાઈ રહી છે. એ બધું શોધી ટાઢી બંધાવવા સંગ્રહ કરી આપણા ઇતિહાસને પુનઃ સાચી રીતે સજીવન કરવો જોઈએ. આ કાર્ય તો શિક્ષકભાઈઓ સાચી ધગશથી ઉપાડી લે તો જ બને તેમ છે. તો જ એ દિશામાં ધણું સાઈ અને સુંદર કામ ચાલે. ” આ ઠરાવ સંબંધી વિશેષ બોલતાં મંજૂનીધર શ્રી. અનંતરાય દીક્ષિત સાહેબે જણાવ્યું કે “ આપણો જૂનો ઇતિહાસ સંશોધન કરવાનો આ ઠરાવ મને પણ ખૂબ ઉપયોગી લાગે છે અને શિક્ષકો એકલા નહિ પણ સાથે સાથે ગામડાના વધુ કેળવણી પામેલા યુવાનો અને વેદશાનોના ટાઇમમાં વકીલો પણ આવી બાબતમાં રસ લે તો સાઈ ખઈ ! મેઘાણીએ તો કવિ અને સાહિત્યકની દૃષ્ટિએ કેટલાક જીવનો ચિતર્યા છે. પણ આપણે તો ઇતિહાસ અને રાજ્યની દૃષ્ટિએ આ કામ કરવું જોઈએ, કે જેથી સાચો ઇતિહાસ મળી આવે. ” છેવટમાં આ ઠરાવમાં પુરસ્કાર આપવાનો સુધારો થઈ સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો.

ત્યારપછી ઠરાવ ૧૩મો અમરેલી પ્રાંતની સહકારી મંડળીઓ નફાની ૨૦ ટકાની રકમમાંથી પુસ્તકાલયોને મદદ આપે તે સંબંધીનો શ્રી. ધીરજલાલ બ્વાસે રજુ કર્યો અને તેને ધાંતવડના શ્રી ભગવાનજી રામજીનો ટેકો મળતાં તે પણ પસાર થયો.

આ પછી ઠરાવ ૧૪મો કમિક પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરાવવા બદલનો પ્રમુખ-
સ્થાનેથી રજુ કરાયો અને તે ઠરાવ જ લાખો હોષ સારી રીતે સમજાય તેવા હોવાથી
એની પાછળ કોઈ જાતના વિવેચન વગર સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર કરાયો.

ઠરાવ ૧૫મો વડોદરા રાજ્યના જેવી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ બીજાં રાજ્યોમાં પણ
દાખલ થાય તે સંબંધીનો હતો. આ ઠરાવની દરખાસ્ત શ્રી રામજીભાઈએ મૂકતાં જણાવ્યું
કે “ અત્યાર સુધી તો આપણા સ્વાર્થ પૂરતા ઠરાવો આપણે પસાર કર્યા, પણ હવે પાંડોશી
ધર્મ બળવવાનો આ ઠરાવ આપણી સમક્ષ રજુ કરવામાં આવે છે. આ ઠરાવમાં આપણે
જે સમિતિ નીમી છે, તે સમિતિ જે એક વખત નજીકનાં રાજ્યોમાં ડેપુટેશન રૂપે જઈ
આવશે તો તેની ઘણીજ સારી અસર થશે. આતું જ ડેપુટેશન રા. પુ. મં. તરફથી એક
વખત નીમાયું હતું અને તે ભાવનગર જતાં પરિણામે ઘણું સાફ રૂબ આપ્યું હતું.” તે
પછી અનુમોદનમાં શ્રી. મોહનભાઈએ જણાવ્યું કે “ પાંડોશી ધર્મ બળવો એ આપણી
ફરજ છે અને જ્ઞાનનો અમુક સંકુચિત ક્ષેત્રમાં નહિ પણ સર્વત્ર ફેલાવો કરવો એ આપણો ધર્મ
છે.” ત્યાર પછી દેશી રાજ્યોમાં કામ કરવા બદલનો આ ઠરાવ હોઈ પાલીતાણા સ્ટેટ
તરફથી આવેલા શ્રી. ગામીએ જણાવ્યું કે “ અમારે ત્યાં બીજાં કોઈ માટેનાં પુસ્તકો ખરીદવામાં
આવે છે અને તેમાંથી એકેક પુસ્તક લઈ ઇતર વાચન તરીકે એ પુસ્તકો વંચાવવાનો
પ્રયાસ કરવામાં આવે છે.”

ઠરાવ ૧૬મો પ્રમુખસ્થાનેથી રજુ કરાયેલો ગ્રામ પુસ્તકાલયનાં મંજૂર થયેલાં પુસ્તકો
ઘણી લાખી મુદતે પણ મળતાં નથી તો તે પણ જન-પ્રિયારી આખર સુધીમાં વર્તમાનપત્રો-મા-
સિકાની પેઠે મળી જાય તેવી વ્યવસ્થા કરવા સંબંધીનો હતો. આ ઠરાવ પણ સારી રીતે
સમજાય તેવા હોવાથી વિવેચન પાછળ વધારે વખત ન લેતાં સર્વાનુમતે પસાર કરાયો હતો.

પ્રમુખશ્રીનું ઉપસંહારનું વક્તવ્ય :

ઉપર પ્રમાણે ઠરાવોનું કામ પૂરું થતાં પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહારનું લાવણું આપવા
માંડ્યું. તેમાં તેઓએ જણાવ્યું કે “ આના જેવી અનેક પરિષદોમાં મારે જવાનો પ્રસંગ
આવ્યો છે અને ત્યાં ખૂબ ખૂબ બોલતું પણ પડ્યું છે. પરિણામે ‘ તમને જીમનો ઝડો થયો
છે’ એવી ટેટલાક ભાષણોની ટીકા પણ સાંભળવી પડી છે. અને એ ટીકાનો મર્મ સમજી
સહાઓમાં જેમ બોલું જવાય તેમ સાફ એમ હું માનતો થઈ ગયો છું; છતાં આ પરિષદની
ઉપયોગિતા મને કંઈક વધુ સમજાતી અને મને પણ કંઈક એમાંથી વધારે જાણવાનું મળશે
એવી આશાથી હું આ પ્રમુખપદ તરફ આકર્ષાયો અને અહીં આવ્યો. આપણે આજે જે
ઠરાવો કર્યા તેમાં પ્રાંતનાં અધુરું ગામો અને પાંડોશી રાજ્યનાં ઘણાં ગામો જેમાં કમનશીબે
હજી અંધકાર જ વ્યાપી રહ્યો છે, ત્યાં પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનો પણ એક ઠરાવ છે. મને
વિશ્વાસ છે કે અમરેલીના કાર્યકર્તાઓ વર્ષ આખરે બીજી પરિષદ મળે તે પહેલાં આ કામ
જરૂર પૂરું કરી નાંખશે. કચ્છમાં તો હજી ૧૬મી સદી છે. ત્યાં પણ ધીમે ધીમે પગપેસારો
કરીને આ પ્રવૃત્તિને દાખલ કરવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. આપણે આજે જે તે ઠરાવોની
પાછળ ખૂબ બોલ્યા છીએ, પણ હવે એની પાછળ ન્યારે ખર્ચ કામ થાય ત્યારે જ આપણું

બોધ્યું સાર્યક કહેવાય. નહિ તો “બહુ બોલનારા કશું જ કરતા નથી” એ ટીકાને પાત્ર થવાનો પ્રસંગ આવશે.

આજે તમોએ મને જ્યારે પ્રમુખસ્થાન આપ્યું છે, ત્યારે હવે, પ્રમુખ તરીકે એ દિવસ આપ સૌના સહવાસમાં રહી મેં જે કંઈ બોલ્યું છે, તે સંબંધી પણ કંઈક કહેવાનું મન થઈ ગયું છે. એક તો એ કે, કાઠિયાવાડના દૂર દૂરના ભાગમાં વસતી અમરેલીની બહેનોએ જે ભાવથી અને સંસ્કૃતિથી રાસ અને ગરબા આપણા આગળ ગાઈ સંભળાવ્યા છે તે જોઈ ખરેખર ખૂબ આનંદ થયો છે. પણ એમાં “સોનાની યાળામાં લોહિની મેખ” ની પેઠે મને એક વસ્તુ બહુ ખૂંચી છે, અને તે એ કે, ગરબા ગાનાર ધણીખરી બહેનો વિલાયતી વસ્ત્રોમાં જ હતી.

સમાજસેવાના દેન્દ્રોથી અને જાહેર વિભૂતિઓથી નબળીતા થયેલા અમરેલી કસ્ટોને આ, સાચું કહું તો, એક રીતે શરમાવા જેવું છે. ગાંધીજીના આ જમાંનામાં હવે એ વસ્તુ કોઈ રીતે શોભતી જ નથી. હું આશા રાખું છું કે અમરેલીની બહેનો પોતાના વિલાયતી કપડાં કોઈ વખત હોળી કરી જરૂર બાળી દે, અને દેશી કાપડ અપનાવી પોતાના નારીધર્મને શોભાવે અને વિકાસ પમાડે.

બીજી વાત અમરેલીની પ્રજા અને અમલદારના સહકારની છે. એ દિવસના સહવાસમાં મને જણાયું છે કે, અમરેલીનાં પ્રજા અને અમલદારોમાં રહેજે બુદ્ધિપણ નથી. અમલદારો પ્રજામાં ઓતપ્રોત થઈ ગયેલા જણાયા છે. અહીંની પોલીસ પણ પ્રજામાં ઓતપ્રોત થયેલી છે. અમારા અમલવાદી પોલીસ તો જુટપોલીસ, નાટક, સીનેમા, સોડા, વ્હા વગેરે જેની તેની પાસેથી મફત મેળવી શકે છે. પણ અહીં તો એવું કંઈ પણ સાંભળ્યું નથી. એ જાણી આનંદ થાય છે. ન્યાયાધીશ સાહેબે અને બીજાઓએ મને પોતાને ઘેર બોલાવી મારું જે સ્વાગત કર્યું છે તે પ્રસંગ મને મારી જીંદગી સુધી સાંભળ્યાં વગર રહેવાનો નથી.

ત્રીજી વાત સંગીતની : અહીં સંગીતમાં હારમોનિયમનો પ્રયોગ થતો મેં જોયો. પણ મારી દૃષ્ટિએ કહું તો હારમોનિયમ એ એક ભડકણું વાળું છે. એને ટેકણે એકતારો લાવી શકાય જેવું વાજીત્ર હોય તો કેવું સારું ! વીણા ક્યોટકનું વાજીત્ર છે, અને ખરું સંગીત જીવતું હોય તો તે અત્યારે ક્યોટકમાં જ છે. તો તેનું વાદ્ય પણ થોડું વધારે ખર્ચ કરીને શીખવાડાય એવી તજવીજ થવાની જરૂર છે.

અહીં બોર્ડિંગો પણ ધણી જોઈ. એમાં એક અપલક્ષણું બોધ્યું : અને તે એ કે બોર્ડિંગો જે તે કોમની છે અને તેથી કોમી ભાવ ખૂબ પોષાતો ગય છે. આ પ્રગતિના જમાંનામાં હવે કોમી ભાવ પોષાય એ કોઈ પણ રીતે ઠીક નથી. મને આશા છે કે, કાર્યવાહકો એનો ખાસ વિચાર કરશે. તે ઉપરાંત બીજું પણ એક સૂચન કરવાનું મન થાય છે અને તે એ કે અમરેલી તળની બધી જ બોર્ડિંગોના વિદ્યાર્થીઓ અને કાર્યવાહકો જુદાં જુદાં સ્થળે અઠવાડિયામાં એકવખત મળે અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓના ભાવિ જીવનના પ્રશ્નો વિચારાય, તો તેથી બોર્ડિંગો જે ઉદ્દેશથી સ્થપાય છે તે ઉદ્દેશ સફળ થશે અને વિદ્યાર્થીઓનું ભવિષ્ય જીવનતાવ પણ સલામત બનશે.

‘આ બધી વાતો પછી પણ એક દુઃખ તો મારા અંતરમાં રહ્યા કરે છે. અને તે મારાથી કશા વગર રહેવાતું નથી. અમદાવાદમાં થતાખિં ઉજવાતી હતી અને તે અંગે હું ખૂબ કામમાં રોકાઈ ગયો હતો. એ પ્રસંગે મારા મિત્ર, સ્વ. મોહનલાલ પંડ્યા મારે ત્યાં આવ્યા; અને તેઓ કહેવા લાગ્યા કે “હું હમણાં દાહોદથી આવું છું અને ત્યાં મેં જે બુખમરો અને ગરીબાઈ જોયા છે તેં જોઈને મને કહેવાનું મન થાય છે કે તમને અત્યારે કળા અને સાહિત્ય કેમ સહે છે ?” મહાત્માજી પણ અમદાવાદ સાહિત્ય પરિષદમાં આવેલા અને તે વખતે પ્રમુખસ્થાનેથી બોલતાં તેઓએ પણ જણાવેલું કે “ગામડાંમાં અત્યારે જે દુઃખ અને દર્દ છે તે કહેવાને મારી પાસે શબ્દ લાંડર નથી. છતાં આપણે તેમનાં દુઃખ. અને દર્દનો અભ્યાસ કરી કંઈ પણ લખતા નથી” આ બંને પ્રસંગો પરથી મને લાગવા માંડ્યું છે કે, ગામડાં ગરીબાઈથી બીસાઈ રહ્યા છે. પૂરાં પેટ ભરીને ખાવાનું પણ મળતું નથી. ત્યાં આગળ જ્ઞાનની વાતો કરવી એ શું કામની ? જ્ઞાનથી તે કંઈ પેટ ભરાવાનું છે ? આપણે આજે જે કરાવો કર્યાં તે ખાસ ગામડાં અંગેના છે. પણ એ ગામડાંમાં પહેલું તો આપણા બધાનું એ કાર્ય રહે છે કે કોઈપણ રીતે તેમની ગરીબાઈ દૂર કરવાના પ્રયત્નો ખાસ વિચારે અને તે દૂર કરો અને પછી જ્ઞાન આપવાની વાત કરો.

હવે પુસ્તકાલય સંબંધી થોડુંક કહું. અસલના મંદિરોમાં જે પવિત્રતા હતી અને તેના પૂજારીઓ જે ભક્તિભાવથી દેવ-દેવીઓની પૂજા સાથે જનસમાજમાં ઉપદેશનું કાર્ય કરતા હતા, તેવું જ કાર્ય અત્યારનાં આપણા પુસ્તકાલયો, પવિત્ર સરસ્વતી મંદિરો બની જઈ, તેના અંધપાલો સાથા પૂજારીઓ થઈ જઈ કરે એવું હું ઇચ્છી રહ્યો છું.

છેવટે, મને પ્રમુખપદ આપવા બદલ અને ત્યારપછી એ દિવસ એ સ્થાન ઉપર નિભાવી લેવા બદલ આપ સૌનો હું આભાર માનું છું. ઇશ્વર આપણાં કાર્યોને યશ આપે.

પ્રમુખશ્રીનું ઉપસંહારનું વક્તવ્ય પૂરું થતાં શ્રી. પ્રતાપરાય સર્વેનો આભાર માનવાને ઉભા થયા, અને પ્રમુખશ્રી, મેમાનો અને પ્રતિનિધિઓ વગેરેનો જીદા જીદા ભાવોમાં ખૂબ ખૂબ આભાર માન્યો. અને છેવટે પરિષદનું કાર્ય પૂરું થવાનું જાહેર કરી સાંજે પાંચ વાગે જેસિંગપુરામાં શ્રી. રામજીભાઈ તરફથી તમામ પ્રતિનિધિઓ અને મેમાનોને ભોજનપાર્ટીમાં હાજર રહેવાનું આમંત્રણ આપ્યું.

*

*

*

*

આમંત્રણ અપાયા મુજબ સંજના પાંચ વાગે જેસિંગપુરાની ખેડૂત શાળામાં પ્રતિનિધિઓ અને મેમાનો આવી ગયા હતા. તેઓની આગળ ખેડૂત શાળાના વિદ્યાર્થીઓએ રાસ અને ગરબા ગાઈ બતાવી, કાઠિયાવાડના ગામડાંના રાસ અને ગરબાની જોડી ઝાંખી કરાવી હતી. તદુપરાંત ખેડૂત જીવનના સંવાદો બજવી બતાવી સાચો ખેડૂત કેવો હોવો જોઈએ તેનો ઠીક ખ્યાલ આપ્યો હતો. પછી શ્રી રામજીભાઈએ ખેડૂત શાળાનું થોડુંક નિવેદન કરી સંભળાવ્યું. બાદ ખેડૂત શાળાના શિક્ષક શ્રી. ઇશ્વરભાઈ, જેઓ એક આદર્શ શિક્ષક કહેવાય છે અને ખેડૂત શાળાને આદર્શ શાળા બનાવવાને અચામ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તેઓએ ખેડૂત શાળાનો પોતાનો અનુભવ કરી બતાવી, શિક્ષક ભાઈઓને

તે પ્રમાણે કરવાનું સમ્બંધ. તેમના પછી પરિષદના પ્રમુખ શ્રી હરિપ્રસાદ દેસાઈને પણ આ પ્રસંગે કંઈક બોલવાનું શ્રી રામજીભાઈ તરફથી સૂચનાતાં તેઓએ ઉઠા યદ્ય આમડાના એકત્રિત જીવન અને તેમના ભાગેલ ધંધા ઉપર જે હૃદયગમ અને ઉંડું ઉંડું બાષણ કયું તે, ખરેખર પરિષદના બાષણ અને બીજી વાતો કરતાંય ચઢે તેવું હતું. તેમના આ બાષણ પરથી તેઓએ ગામડાના જીવનનો કેવો ઉડો અભ્યાસ કર્યો છે તે સ્હેજે જણાઈ આવતું હતું.

શ્રી હરિપ્રસાદભાઈનું બાષણ પૂરું થતાં શાળા અને ખેતીવાડીનું કામ સૌને બતાવવામાં આવ્યું. બાદ સાત સાડા સાતે શ્રી નરબેરામના કંપાઉન્ડમાં પાટલા અને તાડપટ્ટી ઉપર સૌ કોઈએ સ્થાન લેતાં શીખંડ-પુરીનું ભોજન પીરસાયું અને ખૂબ આનંદથી આરોગાયું. અંતે સ્લોમોની પણ રસમય રમઝટ ભમી. આ રીતે ભોજનક્રિયાનો છેલ્લો પ્રોગ્રામ પૂરા થતાં સૌ કોઈ, બે દિવસના સહવાસના કારણે ભારે હૈયે અને એક બીજાને “આવજો-આવજો” ના માયાળુ શબ્દોના અવાજો વચ્ચે છૂટા પડ્યા.

વ. મૂ.

શ્રી અમરેલી પ્રાંત બીજી પુ. પરિષદ તથા ભૂગોળ પ્રદર્શનનો હિસાબ

જ

ઉ

૫૦) અમરેલી શહેર મુધરાઈ તરફથી મદદના

૮૬૧૧૧૧ શ્રી ભોજન ખર્ચ ખાતે

૫૦) અમરેલી પ્રાંત પંચાયત તરફથી મદદના

૨૬૭૧૧૧ ભૌગોલિક પ્રદર્શન ખાતે

૧૭૫) સ્વાગત સમ્મતી શીના

૪૬૧૧૧૧ તાર ટપાલ ખાતે

૧૬) પ્રતિનિધિ શીના

૧૦૫)ના પરિષદને અંગે થયેલ પરચુરણ ખર્ચ ખાતે

૪)ના પરચુરણ ઉત્પન્નના

૨૬૧૧૧૧ શ્રી મંડપ ખર્ચ ખાતે

૧૦૦) શ્રી મહાલ મંડળ તરફથી મદદના

૭૫) શ્રી પ્રદર્શન તથા પરિષદની

૧૫૦) શેઠ રામજીભાઈ હંસરાજ તરફથી

જામામણી ખર્ચ ખાતે

ભૂગોળ પ્રદર્શનના નમુનાઓ સંગ્રહ-

વાની શરતે

૬૧૦૧૧૧૧૧

૫૪૮)ના

૬૨૧૧૧૧ અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડ-

ળમાંથી ઘટતી રકમ વાપરી તેના

૬૧૦૧૧૧૧૧

જગમોહનદાસ લક્ષ્મીદાસ ગાંધી
મંત્રી.

અમરેલીનું ભૂગોળ પ્રદર્શન

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદના દ્વિતીય અધિવેશન પ્રસંગે ભૂગોળ પ્રદર્શન યોજવામાં આવેલું ને તે પ્રદર્શનનું ઉદ્દેશ્યના વડોદરા રાજ્યના વિદ્યાવિલાસી વિદ્યાધિકારી મે. રા. રા. ભારકર કાશીનાથ બાટે સાહેબના વરદ હસ્તે કરવાનું કરેલું. તે મુજબ તા. ૭-૫-૩૭ ના રોજ તેઓ સાહેબ મંડપમાં પધારતાં અમરેલી પ્રાંતની બાલ્યમૂલ્યે બેન્ડની સલામી સાથે તેઓશ્રીને આવકાર આપ્યો. સમારંભમાં અમદાવાદના લોકપ્રિય ડૉ. હરિપ્રસાદ વજરાય દેશાઈ વગેરે મહેમાનો, અમરેલી પ્રાંતની શાળાના શિક્ષકો, ગામના અગ્રગણ્ય નેતાઓ વગેરેએ સારા પ્રમાણમાં હાજરી આપી હતી. મંડપ અમરેલી શુજરાતી શાળા નં. ૧ ના આગળના યોગાનમાં બહુ જ સારી રીતે શણગારવામાં આવ્યો હતો. પ્રદર્શનની ઉદ્દેશ્યના ક્રિયા જોવા માટે લોકોની ધસારો એટલો બધો હતો કે મંડપમાં ઉભા રહેવાની પથ જગો ન હતી. કાર્યક્રમ શરૂ થતાં પ્રથમ મહિલા વિદ્યાલયની વિદ્યાર્થીનીઓએ “વંદે દેવી વસુંધરા” એ ભૂગોળ પ્રદર્શનને અનુરૂપ સુંદર પ્રાર્થના ગાઈ હતી. અને બાલોદાન શાળાના નાનાં નાનાં બાળકોએ અમરેલી શું છે, અમરેલીમાં શું વસ્તુ જોવા જેવી છે તેનો સંવાદ બહુજ સુંદર રીતે પોતાની કાલી પરંતુ ગ્રામ્ય ભાષામાં બજવી બતાવ્યો હતો. અને તે પછી, મહિલા વિદ્યાલયની બાળાઓએ ભૂગોળની કથા, ભૂગોળ શું છે તેનો અચ્છો ચિતાર બતાવતું, ગ્રામ્ય કવિ. શ્રી. ઇશ્વરલાલ ક. જોશીનું બતાવેલું, કાવ્ય હાવભાવ સાથે ગાઈ સંભળાવ્યું હતું.

અમરેલી પ્રાંત શાળાધિકારી મે. બાળકૃષ્ણ ભારકર જોશી સાહેબ એમણે ભૂગોળ પ્રદર્શનનો ઉદ્દેશ વગેરે કહી સંભળાવ્યા પછી મંત્રી શ્રી. ઇશ્વરલાલ જોશીએ પ્રદર્શનને અંગે આવેલા સંદેશાઓ વાંચી સંભળાવ્યા. ત્યારબાદ અમરેલી પ્રાંતના લોકપ્રિય ન્યાયાધીશ મે. મોરેશ્વર કૃષ્ણ સારંગપાણી સાહેબ એમણે રાજ્ય વિદ્યાધિકારી શ્રી બાટે સાહેબનું આજ્ઞાપાત્ર આપતાં પોતાના વાક્યાતુર્યથી સભાના મન રંજન કરી, શ્રી. બાટેસાહેબને પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવા વિનંતિ કરી, જેને પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રીયુત જગમોહનદાસ લક્ષ્મીદાસ-ગાંધી નગરશેઠ એમણે અનુમોદન આપ્યું હતું. ત્યારબાદ શ્રીયુત બાટે સાહેબે વિદ્યાર્થીઓ બાંધણ કરી ભૂગોળ પ્રદર્શનથી શું યષ્ટ શકે તે બતાવી પ્રદર્શન ખુલ્લું મુક્યું હતું. શ્રી બાટે સાહેબનું બાંધણ આ અંકમાં અન્યત્ર છંપાયું છે.

પ્રદર્શનના મંત્રીઓએ પ્રદર્શનને સર્વાંગ સુંદર બતાવવા માટે ખૂબ જહેમત ઉઠાવી હોય તેવું પ્રદર્શનના પ્રથમ ઓરકામાં પ્રવેશ કરતાં જ જણાઈ આવતું હતું. આ પ્રદર્શન દરેક વિદ્યાર્થીને-આહે તો રાજદારી હોય, વેપારી હોય, બાળક હોય, સ્ત્રી હોય, એકુત હોય તે દરેકને પોતપોતાના વિષયોમાં પ્રેરણા કરે, નવીન વિચારો આપે તે રીતે ગોઠવાયું હતું. આ શિવાય દ્વિંદની જનસમૃદ્ધિ પણ પ્રદર્શિત કરવામાં આવી હતી, કે જેને લોકો દિવસે દિવસે વિસરતા જાય છે. ત્યારપછી રાજરત્ન શ્રી પ્રતાપરાય મહેતાએ પ્રમુખ તથા કાર્યકર્તાઓનો આભાર માન્યો હતો. અને છેલ્લે, “વંદે માતરમ્” તથા રાજગીત ગવાઈ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

બીજે દિવસે સવારમાં ૮ વાગે મહિલા વિદ્યાલયના હોલમાં શ્રી. બાટે સા. ના પ્રમુખ-પણા નીચે સદર પ્રદર્શન અંગે-ભૂગોળ સંબંધી જુદી જુદી વ્યક્તિઓના વિચારો જણાવા માટે

એક સભા ભરાઈ હતી, અને તે સભા પાછળથી શ્રી. પ્રતાપરાયણી સૂચનાથી 'અમરેલી પ્રાંત પ્રથમ ભૂગોળ સંમેલન' એ નામે જાહેર થઈ હતી. આ સંમેલનમાં એન્જનીયર શ્રી. અનંત નં. દિક્ષિત સાહેબે 'વાહન વ્યવહાર' સંબંધી એક મનનીય નિબંધ વાંચી જેનતાને પ્રાચીન અને અર્વાચીન વાહનોનો સુંદર ખ્યાલ આપ્યો હતો. ત્યારપછી પ્રાંત ખંડારથી આવેલા નવાનગર સંરચાનના સમઢીયાળા ગામનાં જાણીતા કાર્યકર્તા શ્રી. વીરચંદ પાનાચંદ શાહે પણ ભૂગોળ અંગે જુદા જુદા પ્રદેશોનો ઠીકઠીક ખ્યાલ આપ્યો હતો. અમદાવાદના ડૉ. હરિપ્રસાદભાઈએ પણ એ સંબંધી સુંદર વિવેચન કર્યું હતું. આમ જેના તેના નિબંધો અને વિવેચનો ચર્ચા બાદ પ્રમુખશ્રી બાટે સાહેબે ઉપસંહારનું ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે આવા પ્રદર્શનો દર વર્ષે ભરાય, અને પ્રદર્શન અંગે આવેલી વસ્તુઓ સ્થાયી રીતે જળવાઈ રહે એવી કંઈક યોજના થવાની જરૂર છે. ભૂગોળનું શિક્ષણ આવી રીતે પ્રત્યક્ષ ખ્યાલો આપીને આપવાથી ભૂગોળ જેવા એક નીરસ વિષય પણ રસવંતો અને છે, અને એથી એનું યાન પણ જલદી ગાલ થાય છે. " ઉવંતમાં શ્રી. પ્રતાપરાયે પ્રમુખશ્રીનો અને એ પ્રદર્શન ભરવામાં જે જે ભાઈઓએ તરફી લીધી છે તે સૌનો આભાર માની અને આજની આ સભાને પ્રથમ સંમેલન તરીકે ઓળખાવી, આવા સંમેલનો દર વર્ષે ભરાય એમ ઇચ્છી સભાનું કામ પૂરું થયાનું જાહેર કર્યું હતું.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેના પુસ્તકાલયોની તપાસણી

કરી પ્રચાર, વ્યવસ્થા તથા વર્ગીકરણની કામગીરી બજાવી છે:—

૧. મહેસાણા પ્રાંત પ્રચારક રા. રામાભાઈ દેવચંદાસ પટેલ (રા. ખોડીદાસ બારાદને ઢેકાણે નવા નીમાયલા) : તા. ૧૯-૫-૩૭ થી તા. ૩૧-૫-૩૭ સુધીમાં:—વિજાપુર તાલુકાનાં (૧) વેડા (૨) ખણુમા (વર્ગીકરણની સંજ્ઞા લખી દીધી) (૩) પીલવાઈ (૪) ચક્રાસણ (૫) વિહાર (અધુરું વર્ગીકરણ પૂરું કરાવ્યું) (૬) ખીલોદરા (દક્ષિણ તથા હિસાખી કામમાં અવ્યવસ્થા : માણ મંત્રીની જવાબદારી ? આપતી તપાસની જરૂર.) (૭) પાલડીવાસ (૮) દેવડા (રૂબરૂ સૂચના પ્રમાણે દક્ષિણ કામની ચોખવટ થવાની અગત્ય) (૯) કુકરવાડા (વાચકોનું રજીસ્ટર રાખવાની તથા ખૂટતાં પુસ્તકોનો રીતસર નિકાલ કરાવી લેવાની જરૂર) (૧૦) વડાસણ (સંજ્ઞા લખી આપ્યા પ્રા. વર્ગીકરણનાં પત્રો કરી દેવાય) (૧૧) સોખડા (૧૨) ટીરોદણ (ખૂટતાં પુસ્તકોનો ધોરણસર નિકાલ તાકીદે થઈ જવાની જરૂર) (૧૩) વસઈ (નં. ૧૨ પ્રમાણે) (૧૪) ડાલલા (૧૫) ગોઝારીઆ (નં. ૧૨-૧૩ પ્રમાણે) (૧૬) હરણાહોડા (૧૭) સમો (દક્ષિણ કામ-અવ્યવસ્થિત કેમ ?) (૧૮) પકુરમા (રોજમેળ-પાવતી બૂક રાખવાની જરૂર) (૧૯) ખરણા (દક્ષિણ કામનાં રજીસ્ટરો તૈયાર કરવાની ને વર્ગીકરણ કરી નાખવાની જરૂર) (૨૦) બાર (૨૧) પારસા.
૨. અમરેલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી : એપ્રિલ-મે માસમાં:—(૧) વંકીઆ (વર્ગીકરણ કરવાની તથા જનરલ રજીસ્ટર નવું કરવાની જરૂર) (૨) મોઝા આંકડીઆ (પુસ્તકોમાં વિષય સંજ્ઞા લખવાની તથા સિક્કા ભરવાની જરૂર).

પ્રચારકોએ રૂબરૂમાં આપેલી સમજૂત સૂચનાઓનો તાકીદે અમલ કરી દેવાની લાગતાવળગતાઓને ખાસ લલ્લામણુ છે.

અમરેલી ભૂગોળ પ્રદર્શનના ઉદ્ઘાટક

શ્રી ભાટે સાહેબનું ભાષણ

આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પરિષદ, જેનું અગલનું અંગ અત્રે ભરાયેલું ભૌગોલિક પ્રદર્શન છે, તે ખુલ્લું મૂકવા માટે અહીં આવી આ પરિષદની કાર્યવાહીમાં સક્રિય ભાગ લેવામાં મને ધણો આનંદ થાય છે. આજથી પચીસ વર્ષ પહેલાં વડોદરા મુકામે આથી ઘણા મોટા પાયા પર પ્રદર્શન ભરી, પછી મુબઈ ઇલાકાની બીજી ભૌગોલિક પરિષદમાં પણ મેં ભાગ લીધો હતો. આપનું આ પ્રદર્શન જે કે પુસ્તકાલય પરિષદનું એક અંગ છે તો પણ તેની ભૌગોલિક ઉપયોગિતામાં કમીપણ આવતું નથી; અને ન્યારે તમે અત્રે ગોાલેલા નમુનાઓ તપાસશે ત્યારે તમને એ વાત પ્રત્યક્ષ થશે. ભૂગોળને લગતાં તમામ દષ્ટ્યોમાં મને ધણો રસ છે, અને ભૌગોલિક બાબતોની માહિતીની આપણે કરવી એ મારો ખાસ શોખનો વિષય છે. આવાંજ ઠારણોને લીધે જ આ પરિષદના મંત્રીઓની ઉદ્ઘાટન વિધિ કરવાની માગણી મેં સ્વીકારી છે.

હું ભૌગોલિક શોધખોળ કરનારો છું કે સાહસિક મુસાફર છું, એવો દાવો કરવા માગતો નથી. પરંતુ મનુષ્ય ઉપર તેની આસપાસની પરિસ્થિતિની શું અસર થાય છે તેનો અભ્યાસ કરવાથી મને ગમત પડે છે. તેથી હું આ પ્રદર્શન એક ગમત તરીકે બદલે ગમત સાથે જાન લેવાની તત્પરતાથી જોવાની આપ સૌને ખાસ બલામણુ કરું છું.

સર્વ પ્રકારના પ્રદર્શનો માફક ભૌગોલિક પ્રદર્શન પણ 'પ્રગતિનું' માપ બતાવે છે. માણસે પોતાની આસપાસની પરિસ્થિતિ સાથે કેવી રીતે ટક્કર ઝીલી છે તેનું દિગ્દર્શન આવાં પ્રદર્શનોમાં થાય છે. વળી એ પણ ખબર પડે છે કે માણસની સક્રિયતાનો વિકાસ મર્યાદિત હોય, ક્યાં આગળ અટકી પડે છે? મહાન કવિ રોકસપીઅરના એક નાટકમાં પેક નામનું પાત્ર ૪૦ મિનિટમાં પૃથ્વીની આસપાસ પટો વિટાળે છે, એવું વર્ણન છે. આ વર્ણનથી કવિ એમ બતાવવા માગે છે કે માણસ આ પ્રમાણે કરવાની ઇચ્છા સેવે તો તે કેવળ આકાશકુસુમવત્ ગણાય. પરંતુ અત્યારે આપણે અનુભવીએ છીએ કે જે વાત રોકસપીઅરનાં વખતમાં 'દશ્ય' ન હતી, તે હાલ 'દશ્યતા'ની સીમાએ લગભગ પહોંચી ગઈ છે. આપ સૌને માલમ હશે કે થોડાજ વખત ઉપર આપણા કર્નલ કુમાર શિવરાજસિંહજીએ લંડનથી વડોદરા સુધીનું ૬૦૦૦ માઇલનું અંતર લગભગ ચારજ દિવસમાં કાપ્યું હતું. ચારેક મહિના ઉપર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ પણ આટલી પુખ્ત ઉમરે પહોંચ્યા હતા, જ્યેષ્ઠપુરથી ઇચ્છા રૂકત અટ્ટી દિવસમાં પહોંચી ગયા હતા. આટલું છતાં જોકે દુનિયાના પ્રવાસમાર્ગોની ઝડપમાં આટલો બધો વધારો થયો છે, અને તેને લીધે દુનિયા નાની થતી જણાય છે ખરી, તોપણ એવરેસ્ટ પર્વત મનુષ્યથી હજી છતાયો નથી. તેમજ એન્ટાર્કીકમાં લોકવસ્તી ઘણી થઈ નથી. પ્રદર્શનમાં મૂકેલા વાયુયાનના નકશાઓ અને પ્રવાસપુસ્તકો, એવરેસ્ટ પર્વત પર જવાના પ્રયત્નો તેમ જ વડે જેવા સાહસિક મુસાફરે એન્ટાર્કીક જવા માટે કરેલા પ્રયત્નો, વગેરેનાં દરબોધો ઉપરની વાત સિદ્ધ થાય છે. દરેક માણસ હંવાઈ મુસાફરી કરી શકે એમ નથી, અર્થાત્ તો

એવરેસ્ટ પર્વત પર જવાનો પ્રયત્ન કરનારા મી. વડે જેવા એન્ટાર્કટીકની મુસાફરીમાં પણ જમ શકે નહિ, તોપણ એ બધી માહિતી તેને આવા પ્રદર્શનોમાંથી મળી શકે છે અને મનુષ્યની કૃતિત શક્તિનું ભાન કરાવે છે.

આવા પ્રદર્શનોથી ઘણી ઉપયોગી માહિતી મળે છે એટલું જ નહીં પરંતુ તે માણસની માનસિક દૃષ્ટિમર્યાદા વિકસાવે છે. પૃથ્વી પરનાં બીજાં મનુષ્યો કેવી રીતે રહે છે, પોતાનું ચરિતાર્થ શી રીતે ચલાવે છે, કેવા પ્રકારની જીંદગી ભોગવે છે, એ પણ જાણી શકાય છે. આવા દૃષ્ટો જેવાથી આપણી શુદ્ધિશક્તિ કેટલી છે તેનો લગભગ મોઝમ ખ્યાલ આવી શકે છે, અને દુનિયા પરની પ્રભામાં આપણું સ્થાન કયાં છે તેનું પણ આપણને ભાન થાય છે. દાખલા તરીકે આપણા દેશની વ્યક્તિ દીઠ વાર્ષિક આવક, આયુષ્ય, મર્યાદા, વેપાર, નિકાસ વગેરે સરખામણીમાં કેટલાં પછાત છે તેનો સહજ ખ્યાલ આવે છે. વળી આપણાં કેટલાંક કુમંતબો અને પૂર્વગ્રહો પણ બીજાઓ સાથેની સરખામણીથી નષ્ટ થાય છે.

બીજાં પણ એક મહત્ત્વનો ફાયદો આવાં પ્રદર્શનોથી થાય છે. તે એ કે જ્યારે જ્યારે આવાં પ્રદર્શનો ભરવાના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય છે, ત્યારે ત્યારે શુદ્ધિશાળી અને ઉત્સાહી માણસો નવા નવા નમૂનાઓ, નકશાઓ, ચિત્રો વગેરે તૈયાર કરી બહાર લાવે છે. આથી તેમની શુદ્ધિશક્તિને વિકસાવવાની સારી તક મળે છે, અને તેને પરિણામે દુનિયાની પ્રગતિમાં ઉમેરો થાય છે. આવા સંજોગોને લીધે જ ચીથરે વિંટર્યા રત્નો પ્રકાશમાં આવી શકે છે. આ પ્રદર્શનમાં પણ આવાં કેટલાંક રત્નોની કારીગરી તમારી દૃષ્ટિએ પડશે.

સામાન્ય રીતે સામાજિક સાધનો વડે વ્યક્તિગત પ્રગતિ સાધવી તેનું નામ કેળવણી કહેવાય છે, અને ભૌગોલિક જ્ઞાન આ પ્રગતિ તરફ મોટો હિસ્સો આપે છે. આપણી શાળાઓમાં પાઠ્ય પુસ્તકો અને શિક્ષકોની નૌધયોથીઓમાંથી નિર્જીવ વિષયો જ બાળકોને આપવામાં આવે છે. ઘણે ભાગે ઉત્પાદક વિચારો આપવા એ ગુનાહિત કૃત્ય ગણાય છે. અહીંયાં હું જણાવીશ તો અસ્થાને નહીં ગણાય કે શાળાઓમાં માટીકામ દાખલ કરવાનો મારો હેતુ શાળાઓમાંની આવી પ્રણાલિકાઓનો અવરોધ કરવો એજ છે. બાળકો ક્રિયાત્મક જીવન ગાળતાં શીખે અને તેમની ઉત્પાદક શક્તિનો વિકાસ થાય એ હેતુ માટીકામ કરવામાં રહ્યો છે, એ કહેવાની જરૂર નથી. ભૂગોળનું ક્ષેત્ર બાળકના વાલીઓ તેમજ શિક્ષકો બરાબર સમજે તો ઉપર જણાવી તે શ્રુત વિચારની આપલેતી બદી જરૂર હર થાય. આ પ્રદર્શન-મર્નાં દૃષ્ટો ગમે તેવાં સારાં હશે તો પણ તેઓ મનુષ્યવિચારની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિરૂપ છે એમ સમજજો. તેથી જ દરેક લાવી પણ હાલ અપ્રત્યક્ષ કલાકારોને મારી વિનંતિ છે કે ભવિષ્યમાં આવાં પ્રદર્શનોમાં દરેક જણ પોતાનો ફાળો અચૂક આપે. અમુક વ્યક્તિઓને જ આવી કુદરતી વ્યક્ષિસ મળેલી છે એમ માનવાનું કારણ નથી. જેને પણ ખરી ઇચ્છા હશે તેને સાધનો જરૂર મળી રહેશે.

તત્ત્વજ્ઞાનની માફક ભૂગોળશાસ્ત્ર પણ જ્ઞાનની ઘણી શાખાઓ સાથે જોડાયેલું છે. મનુષ્યત્વ અને શાસ્ત્રો વચ્ચે સાંકળ રૂપ ભૂગોળશાસ્ત્ર છે. આધુનિક ભૂગોળશાસ્ત્રનું કેન્દ્ર મધ્ય્ય દોષ, વ્યક્તિ તરીકે તેમજ પૃથ્વી પરના સામાજિક જીવનની એક યોગ તરીકે ભૂગોળ

શાસ્ત્રની બધી શાખાઓ તેની આસપાસ વિંટાયેલી છે. આ પ્રમાણે, વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી ભૌગોલિક પ્રદર્શનમાં અસંખ્ય પ્રકારની વસ્તુઓને સ્થાન મળી શકે છે. આ પ્રદર્શન જો કે નાનું છે છતાં તેની અંદર પણ તમારામાં વિચારોનો ઉદ્ભવ કરે એવી ઘણી બાબતો જોવાની મળશે. વળી એટલું યાદ રાખવું કે ભૌગોલિક પદાર્થોનું સંપૂર્ણ પ્રદર્શન એ કંઈ સહેલ વાત નથી. આ મુશ્કેલીનું પ્રમાણ વધારે હોવાનું એક કારણ એ છે કે આજ સુધી શાળાઓ, પાઠશાળાઓ અને વિશ્વવિદ્યાલયોમાં આપણા સમાજમાં અસ્પૃશ્ય લોકોનું જે સ્થાન છે તેવું સ્થાન ભૂગોળને આપવામાં આવતું હતું, અને તે એટલે સુધી કે જે વીશેક વર્ષ પહેલાં કોઈ ભૌગોલિક પ્રદર્શનનું નામ પણ દેતે તો તેને ચક્રમ ગણીને હસી કાઢવામાં આવતે.

ભૌગોલિક માહિતી પ્રત્યક્ષ તેમજ અપ્રત્યક્ષ એવી બે રીતે મળી શકે છે. શોધકો, મુસાફરો, વેપારીઓ અને એવા બીજાઓ સુભાષે પ્રત્યક્ષ માહિતી મેળવી શકે છે, પરંતુ સમાજના મોટા ભાગના નસીબમાં એવું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવવાનું હોતું નથી, તેથી તેમને અપ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવીને સંતોષ માનવો પડે છે. કારણ સમાજની દરેક વ્યક્તિ પાસે સાહસ સગવડ અને પૈમાની જોગવાઈ હોતી નથી. આપણે બધા જ ઉપર જણાવેલી બીજી કક્ષામાં છીએ. આપણે જે વસ્તુઓમાંથી અપ્રત્યક્ષ માહિતી મેળવીએ છીએ તે એવી રીતે ગોઠવેલી હોવી જોઈએ કે તે પ્રત્યક્ષ માહિતીને શક્ય તેટલી મળતી આવે. આમ થવું એ બીજી કોઈ સુકિત કરતાં પ્રદર્શનની યોજનાથી જ વધારે શક્ય બને છે. એટલા જ માટે પ્રદર્શનોમાં ધણું કરીને નીચેની બાબતોનો સમાવેશ કરેલ હોય છે :—

- ૧ શોધકો, મુસાફરો અને બીજાઓની વાતોનાં સચિત્ર પુસ્તકો.
- ૨ પૃથ્વી પરના દેશો સંબંધે તમામ પ્રકારની સામાન્ય માહિતી આપનારા નકશાઓ.
- ૩ જીવંત વસ્તુનાં, કુદરતી દેખાવોનાં અને કલાકૃતિનાં ચિત્રોઃ આ જગતનાં આવાં ચિત્ર. ઘણી જાનનાં અને જથ્થાબંધ મળી શકે છે.
- ૪ પર્વતો, નહેરો, રણ, દ્વીપોના તેમજ જુદી જુદી જાતનાં વાહનોના નમૂનાઓ.
- ૫ પૃથ્વી પરનાં જુદાં જુદાં સ્થળોની અનિજ સુદૃઢ સઘળી કુદરતી પેદાશની વાનગીઓ.
- ૬ મનુષ્યકૃત બનાવટોનો ખાસ વિભાગ — એવું બતાવવાને કે મનુષ્યની સુદૃઢ કેટલીક અપરિહાય કુદરતી મુશ્કેલીઓને પણ દેખે કરી શકે છે : દાખલા તરીકે કાજીલી, હિમાલય, રેલવે, પેરીયારનો બંધ અને હોર્લાડની ખાડીઓ.
- ૭ નાનાં બાળકોને ભૂગોળ શિક્ષણ માટે ખરેખર મદદ રૂપ થાય તેવા શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ અને બીજાઓએ બનાવેલાં સાધનો.
- ૮ જુદાં જુદાં સ્થળોનાં કારખાનાઓમાં બનતો માલ.
- ૯ મેજક લેન્ટર્નનાં દબ્બો સીનેમા અને દિવાલપત્રો.
- ૧૦ ભૌગોલિક અને લગતા વિષયોનાં ચોપાનીયાંઓ.
- ૧૧ જે તે સ્થળની ભૌગોલિક વિશેષતાની ચીજો.
- ૧૨ પ્રાચીન કલાના નમૂનાઓ અને જીના સિક્કાઓ.

અને આશા છે કે ઉપરની ઘણીખરી બાબતો આ પ્રદર્શનમાં ગોઠવાયેલી હશે અને એ બધા પ્રદર્શનોની આપ દરેક કરશે એવી ઉમેદ છે.

આના જેવા ભૌગોલિક પ્રદર્શનો આપણને આપણે ઉજવળ પૂર્વે તિહાસ સમજવાને અને તેનું દિગ્દર્શન કરવાને ઘણા ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ સિદ્ધાંતના પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તરીકે મોહન જોડારો, સારનાય, હેમ્પી, તક્ષીલા, મથુરા, હરાપા, માધવગઢ અને બીજાં પ્રાચીન સ્થળેથી મળી આવતી વસ્તુઓ મોજુદ છે. સંત રક્ષિત, જેના શિષ્યના ખતાવેલાં પુસ્તકો શ્રોત ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય પુસ્તકમાળામાં પ્રસિદ્ધ થયાં છે તે “ પંડિત ગયાધર અને શાક્ય શ્રીભદ્ર જેવા ધાર્મિક પ્રચારકોની પ્રતિભાઓ હમણાંજ તીખેટમાંથી પૂજ્ય રાહુલ સંસ્કૃત્યાન એમને શોધી કાઢ્યાં છે. તેઓનાં ચિત્રો કોઈ પણ પ્રદર્શનને મહા ગૌરવ રૂપ થઈ શકે. આ પ્રમાણે જ આપણને આપણી આધુનિક પ્રવૃત્તિઓને પ્રાચીન પ્રગતિઓ સાથે સરખાવવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. મને લાગે છે કે આ પ્રદર્શનમાં આપણા રાજ્યના પ્રાચીન શોધખોળ ખાતા તરફથી વડોદરા રાજ્યમાંની પ્રાચીન વસ્તુઓ સંબંધે માહિતી અને નમૂનાઓ આવેલા હશેજ.

પણ એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે જો આવાં પ્રદર્શનો ત્રણ દિવસ ખુલ્લાં રાખી પછી કાયમને માટે સંકેલી લેવામાં આવે તો તેમાંનાં જોએલાં દૃષ્યો બૂલાઈ જશે અને તેનો પ્રજાને થવો જોઈએ તેટલો ખરો ફાયદો થશે નહીં. માટે હું એમ સૂચના કરવા માગું છું કે આ પ્રદર્શન પૈકીનાં અગત્યનાં દૃષ્યોને પુસ્તકાલય, સાર્વજનિક વ્યાખ્યાનગૃહ, કે સંગ્રહસ્થાન, ન્યાં જુદા જુદા વર્ગોના લોકોનો અવર જવર હોય તેવાં સ્થળે વ્યવસ્થિત રીતે કાયમને માટે ગોઠવી રાખવા. માટે અત્રે જણાવવું જોઈએ કે થોડાં વર્ષો પર લંડનમાં વેગ્મસી પ્રદર્શન બારાએલું તેના કેટલાક ભાગને શાહી સંગ્રહસ્થાન તરીકે સંભાળી રાખવામાં આવ્યો છે, આવી રીતે પ્રદર્શનનાં દૃષ્યોને કાયમને માટે રાખી મુકવામાં કેટલોક ખર્ચ થાયજ. પરંતુ કાયમ માટે લોકોને દુરસદે એ ચીજોનું નિરીક્ષણ અને અભ્યાસ કરવાનું મને એથી એ બાબતમાં ખરચેલા પૈસા અંરથાને કે એળે જશે નહીં.

વડોદરા રાજ્યમાં એકાદ ભૌગોલિક મંડળ સ્થાપીને તેમની મારફત આવા કાયમના પ્રદર્શનની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે તો ધારેલો હેતુ ઘણી સહેલાઈથી ખર બાવી શકે. શાહી ભૌગોલિક સમાજ જેવા ઘણાં ભૌગોલિક મંડળો ઘણા સારા નકશાઓ અને નમૂનાઓ સંગ્રહી રાખે છે.

આ પ્રદર્શનથી આપને ખ્યાલ આવશે કે કેળવણીનો પ્રદેશ માત્ર પુસ્તકો, નેધી, ચાકના અક્ષરો કે માત્ર વાતોમાં જ રહેલો નથી; પણ સ્વપ્રયત્નથી તૈયાર કરેલી પાર્થીવ વસ્તુઓનું નિરીક્ષણ અને હથોટી પણ કેળવણીનું અગત્યનું અંગ છે. વહેતા ઝરા અને બૂગર્જમાંના પથ્થરોમાંથી પણ પુસ્તકો અને વ્યાખ્યાનો જેટલું જ શિક્ષણ મેળવી શકાય છે.

બહેનો અને ગૃહસ્થો ! મને આટલી શક્તિથી સાંભળવા માટે હું આપનો આભાર માનું છું. આ સંગ્રહનના દાર્બકતાઓ જેમણે પોતાનો કિંમતી વખત અને વિચારોનો વ્યય કરી આ બધી વ્યવસ્થા કરી છે તેઓનો પણ હું ખાસ આભાર માનું છું. મને આશા છે કે આપ જેવાં સુત બહેનો અને ગૃહસ્થો તેમના આ અધ્યાગ પરિશ્રમનો દર કરશે.

“ વિદ્વાન एव विजानाति विद्वज्जनपरिधमम् ”

આટલું કહી આ પ્રદર્શન ખુલ્લું થએલું જાહેર કરું છું.

પુસ્તકાલયોનાં નવીન મકાનો માટે સ્થળની પસંદગી

પુસ્તકાલયોમાં મકાનો માટે સ્થળ પસંદ કરવાની જવાબદારી સને ૧૯૩૫ સુધી

(૧) જે તે સ્થાનિક પુસ્તકાલયના મંત્રી વા પ્રમુખ (૨) પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી અને (૩) પ્રાંત પંચાયતના એન્જનીયર સાહેબની ગણાતી, ને તેને અંગે જરૂર પડે તો રા. રા. મહાલ વહિવટદાર સાહેબની સલાહ વા મદદ સ્વીકારાતી. પરંતુ તા. ૨-૮-૩૪ની આગાપત્રિકામાં જાહેર બાંધકામે માટે જે નિયમો પ્રગટ થયા તેમાં પુસ્તકાલયો ખાનગી માલીકીનાં હોવાથી, અને (ખાતાની દેખરેખ નીચે) લોકોના સ્વતંત્ર વહિવટથી ચાલતાં હોવાથી વા અન્ય કોષ્ટકો કારણે પુસ્તકાલયોનાં મકાનો બાંધવા સંબંધી સમિતિ નીમવા બાબત કોષ્ટકો સ્થળે કંઈ જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. એટલે વાસ્તવિક રીતે તો એ નિયમો પુસ્તકાલયોને લાગુ પડવા ન જ જોઈએ, છતાં કેસર પુસ્તકાલયના મકાન સંબંધમાં પક્ષાપક્ષીના કારણે અરજીઓ થવાથી સરકાર માલકીનાં મકાનોનું ધોરણ પુસ્તકાલયોને પણ મે. રા. રા. સંસ્કૃતિ સાહેબે લાગુ પાડ્યું; અને મે. રા. રા. ન્યાય મંત્રી સાહેબને આ પ્રશ્ન પૂછાવ્યા વિના જ, કામનો નિકાલ સરળ રીતે વિના વિલાંબે થાય તે માટે, એ નિયમો પુસ્તકાલય ખાતાએ મુગે મોટે સ્વીકારી લીધા. એટલે જ્યાં સુધી નિયમની ખામીઓની બધી હકીકત આગળ રજુ કરી ચાલતા ધોરણમાં ફેરફાર કરાવવામાં આવે નહિ, ત્યાં સુધી તો સ્થળની પસંદગી એ નિયમો પ્રમાણે જ કરાવવાની રહે છે. આ બાબતમાં શી શી તજવીજ કોણે કેવી રીતે કરવાની છે તેની માહિતી પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકને નથી હોતી અને તે કારણે જરૂરી તજવીજ સમયેસર નહિ થવાને લીધે મંજૂર થયેલાં મકાનો પણ વેળાસર બંધાવી શકાતાં નથી. માટે મકાનો બંધાવવા હોય ત્યારે કેવા પ્રકારની તજવીજની અપેક્ષા રહે છે એની જરૂરી હકીકત, સર્વની માહિતી માટે, અત્રે પ્રગટ કરવાનું ઉચિત ગણ્યું છે :-

ઉપાધ્યક્ષ વા એ વિભાગના પ્રાંત પંચાયતના સભાસદ, અને (૪) જે તે ગામના મુખી : એ ૪ સભ્યો ગણાય છે. [પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપકને મહેરબાનીની રહે રા. વહિવટદાર હાજર રાખે છે; પણ વાસ્તવિક રીતે નિયમને અનુસરીને તો નાણાં ઉભાં કરનાર પુસ્તકાલયના મંત્રી વા પ્રમુખ વા પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારીને કંઈ જ સ્થાન આ સમિતિમાં નથી. આ વસ્તુસ્થિતિ ફેરવાવવા પુસ્તકાલય ખાતાએ એક દિવસ જેટલો પણ વિલંબ ન કરવો જોઈએ. કિંતો સમિતિ મૂળના ધોરણે જ નીમાવી જોઈએ. અથવા તો નવી સમિતિમાં પુસ્તકાલયના મંત્રીને અને પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક વા તેમના પ્રતિનિધિ તરીકે શાળાખાતાના કોઈ અધિકારીને તેમાં અગત્યનું સ્થાન મળવું જોઈએ.]

(૪) મુકરર થયેલી તારીખે સમિતિના સભ્યો ગામ ઉપર આવી પુસ્તકાલયના મકાન માટે ઉપયોગમાં આવે તેવાં બધાં જ સ્થળ તપાસે છે, જરૂરી હકીકત મેળવે છે અને પછી તેમાંનું એક સ્થળ પસંદ કરે છે, અને પછી રા. વહિવટદાર તે ઠરાવની જાહેરાત ચોરામાં તેમજ અન્ય જાહેર સ્થળે પ્રગટ કરે છે ને કોઇને એ સંબંધમાં વાંધો હોય તો અમુક મુદત સુધીમાં અરજી કરવાં સૂચવે છે.

(૫) ત્યારબાદ બીજીવાર મુકરર કરેલી તારીખે સદરહુ સમિતિ ગામ ઉપર ફરીથી બળે છે અને આવેલી વાંધાઅરજીઓની હકીકત જાણી લઈ છેવટનો ઠરાવ કરે છે.

(૬) આ ઠરાવ ઉપર ફક્ત એકજ વિવાદ મે. રા. રા. મુખા સાહેબને ત્યાં થઈ શકે છે; અને તેનો નિર્ણય થઈ જતાં જગો છેવટ માટે પસંદ થયેલી જાહેર યાત્રા છે અને તે જગા મેળવવા કાયદેસર તજવીજ થાય છે

આ બધો વિધિ કરવામાં મહિનાઓ નહિ, પણ વર્ષો નીકળી જાય છે. ગામમાં પક્ષાપક્ષી તીવ્ર હોય તો આ યોજનામાં પણ ખટપટોને પૂરેપૂરું સ્થાન રહે છે અને કામ ખૂબ લંબાય છે. ખાનગી જમીન મેળવવામાં પણ ઘણો વિલંબ થાય છે. આ કામ મુખ્યત્વે મુલકી આતેથી થાય છે એટલે જેમને મકાન વહેલું બંધાવવું હોય તેમણે આ કામ માટેની બધી તજવીજ મહાસેથી કરાવવી, અને પુસ્તકાલય ખાતાને પણ એવી તજવીજ કરાવવા વખતો-વખત લખતા રહેવું.

મુ. પેશાવર, }
તા. ૨-૬-૩૭. }

મોતીલાલ ન. અમીન.

* જ્યાં કેસર પુસ્તકાલયના સંબંધમાં અસાધારણ અરજને મદત્ત અપાયું અને સમિતિનો ઠરાવ બાબત પર મુકાયો એવો પણ પ્રસંગ બન્યો છે, એની અરે નોંધ લેવી પડે છે.

શિષ્ટવાચનની ૧૩મી પરીક્ષા

(તા. ૨૬-૬-૩૭)

બીજી પરીક્ષા માટે મુકરર થએલાં પુસ્તકોના વાચનનો લાભ ધણાં સ્ત્રી પુરુષો લે એટલે કે પરીક્ષા આપનારની સંખ્યા જોછામાં જોછી હજારની થાય તે માટે બનતા બધાજ પ્રયત્ન કર્યા હતા અને પુસ્તકો તથા પ્રશ્નપત્ર માટે જે સાગણીઓ આવી હતી તે ઉપરથી એવી આશા પણ રખાઈ હતી કે પ્રયત્ન પૂરેપૂરો સફળ થશે. પરંતુ પરીક્ષાએ નજીક હોવાના કારણે હાઈસ્કૂલો ને કોલેજોના વિદ્યાર્થીઓએ, કંઈક પ્રમાદ ને કંઈક ચોક્કસાપથી વર્ગવાની દેવ નહિ પડવાના કારણે શિક્ષકોએ, અને પરીક્ષામાં બેસી થોડાક ગુણ આવે અને પ્રતિજ્ઞાદાન થાય એવી ખોટી શરમને કારણે કેટલાક સંબંધનોએ પુસ્તકો વાંચી પરીક્ષાની તૈયારીઓ કરવા છતાં પરીક્ષામાં બેસવાનું હેઠ્ઠી ધડીએ માંડી વાળ્યું હતું, એવી હયાકત મળી છે. પરંતુ કેટલાક મહાલ શાળાધિકારીઓ, શાળાઓના હેડમાસ્ટરો, નિવૃત્ત સરકારી નોકરો, યુની-વર્સિટીના ટ્રેન્યુએટો, ખોટી ઉમારના વેપારીઓ ને ધંધાર્થીઓ પણ આ પરીક્ષાનો લાભ લેતા થયા છે અને પરીક્ષા આપનારની સંખ્યા ૮૦૦ ઉપરાંત પહોંચી છે એ સ્થિતિ એક રીતે આનંદદાયી ને સંતોષકારક કહી શકાય.

તેરમી પરીક્ષા માટે મુકરર થએલાં પુસ્તકો અગાઉ જાહેર કર્યા પ્રમાણે દિશોર ચરિત્ર માળા અને ફારમના ળાકીના લાગો હોવાથી અને આ પરીક્ષાઓનો લાભ લેવા માટે રાત્રીના ચરિત્ર પ્રાંતના શાળાધિકારી સાહેબોએ પોતપોતાના વિભાગના શિક્ષકોને લલામણ કરેલી હોવાથી આશા રાખવામાં આવે છે કે આ પરીક્ષાનો લાભ ગમે પરીક્ષા કરતાં પણ બહુ જ મોટા પ્રમાણમાં લેવાશે.

આ પરીક્ષા માટેનાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ નવીન વર્ષના બજેટમાં ખરી-દવાની શરતે મેળવી શકશે, મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ દ્વારા કોઈ પણ રીતે પુસ્તકો સહેલાઈથી મંગાવી શકશે, અને શિક્ષકો તથા ગામના ખીજા ઉત્સાહી વાચકોને પૂરતી અનુકૂળતા આપી શકશે. પુસ્તકોના ભાગ હોવાથી એકી વખતે દશ વાચકોને પુસ્તકોનો એક સેટ પૂરો પડી શકશે, એ ગયા વખતની રચના જેમણે તેમણે આ વખતે પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે. મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો, ફરતા પુસ્તકાલયની શાખામાંથી વડોદરાથી પેટીઓ મંગાવી વા રાત્રી પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી મળતી ફાળાની રકમમાંથી પુસ્તકો ભાડે વા વેચાતાં લઈ પોતપોતાના મહાલમાં જુથ મંડળ દ્વારા પુસ્તકો પહોંચાડવાની ને તેનો ઉપયોગ કરાવવાની તમ્બીજા વહેલામાં વહેલી તકે કરે, તોજ તેમની ફરજ અદા થયેલી ગણાશે. હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર સાહેબો આ પરીક્ષાનો ઉદ્દેશ વિચારે, એ માટે મુકરર થએલાં પુસ્તકો તરફ જરા દૃષ્ટિપાત કરે અને ધો. ૫ ને ૬ના વિદ્યાર્થીઓને આ પરીક્ષા આપવાની પ્રેરણા કરે તો હાઈસ્કૂલોના વિદ્યાર્થીઓનીજ સંખ્યા હજાર ઉપરાંતની પરીક્ષા માટે યથ જાય.

પુસ્તકો માટે એક વખત જણાવ્યું છે અને ફરીથી પણ જણાવવામાં આવે છે કે આ પુસ્તકોના વાચનથી દરેકાઈ સુધારાને દેશપરદેશના અનેક મહાપુરુષોના ઉન્નત અને આદર્શ જીવનમાંથી પ્રેરણા મળશે ને પુરાણો અને નવલકથાઓમાં જે કંઈ સારું સારું વર્ણન

છીએ તે કરતાં જરાય ન ઉતરે એવાં પરાક્રમે ને ચતુર્થો કરનાર આધુનિક સમયમાં પણ અનેક ત્યાગમૂર્તિઓ ને કર્મચોગીઓ પાક્યા છે અને આદર્શજીવન શું છે તેનો આબેહુલ ખ્યાલ આપી શક્યા છે એવી પ્રતીતિ થશે. એટલું જ નહિ, પણ જે જ્ઞાન, સંસ્કાર અને ભોધ ધાર્મિક પુસ્તકોમાંથી જ મળે છે તે બધું અને તે કરતાં પણ કંઈક વિશેષ ઉમદા ચરિત્રનાં આ પુસ્તકોમાંથી મળી શકે છે અને શાળાઓમાં નૈતિક કેળવણી આપવાનો માર્ગ સરળ કરી આપે છે, એમાં જરાય શંકા નથી. માટે જુથ, મહાસ અને પ્રાંત મંડળોના સંચાલકો, પ્રાંત અને મહાસના શાળાધિકારીઓ, હાઈસ્કૂલોના હેડમાસ્ટર સાહેબો અને સાચા જ્ઞાનના પ્રચારમાં શ્રદ્ધાવાળા સમાજસેવકોને આથી વિચિત્ર કરવામાં આવે છે કે શિષ્ટવાચનની આ ૧૩મી પરીક્ષાને લાભ પોતપોતાના સંસર્ગમાં અને પરિચયમાં આવતાં સ્ત્રીપુરુષો લે એ માટે પૂરેપૂરા સહકાર આપે.

પુસ્તકોનાં નામ

મહેસાણા અને અમરેલી પ્રાંત માટે
કિશોર ચરિત્રમાળાના ભાગ ૧ થી ૬

- ૧ ટોમસ આલ્વા એડિસન.
- ૨ એન્ડ્રુ કાર્નેગી.
- ૩ એન્જનીયર ફ્રાંકલીન
- ૪ જેમ્સ ગાર્ફિલ્ડ.
- ૫ અબ્રાહમ લિંકન.
- ૬ જર્મેન વૉશિંગ્ટન.

ફારમના ભાગ ૧ થી ૫

- ૧ સ્વામી રામતીર્થ; વિવેકાનંદ; રાનડે; કર્વે;
ગો. મા. ત્રિપાઠી; વિદ્યાસાગર; નર્મદ;
ગાંધીજી; પાંડિયા.
- ૨ સહજાનંદ; રામકૃષ્ણ; દયાનંદ; દેવેન્દ્રનાથ
ટાગોર; કેશવચંદ્રસેન; નાગમહાશય.
- ૩ દેશબંધુ દાસ; લજ્જપતરાય; તિલક; રાનડે;
ગોખલે; શ્રીરાજશા; સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી.
- ૪ ગાંધીજી; શ્રી અરવિંદ દોષય; ટાગોર; બોઝ;
પી. સી. રૉય; સી. વી. રામન; રાજરામ
મોહન; બંકિમ; પં. વિષ્ણુ દિગંબર.
- ૫ એની બેન્સન્ટ; નિવેદિતા; રમાબાઈ રાનડે;
શારદામણિ; અલ્પારિણી; ભગવતી દેવી;
અધોરમમિતી; ડૉ. આનંદીબાઈ જોશી;
જમનાબાઈ સકલકં.

મુ. પેશાવર,
તા. ૩-૧-૩૭.

}

વડોદરા ને નવસારી પ્રાંત માટે કિશોર
ચરિત્રમાળાના ભાગ ૭ થી ૧૨

- ૭ હેનરી ફ્રાંસેટ.
- ૮ જુકર ટી. વૉશિંગ્ટન.
- ૯ કાઉન્ટ લીઓ ટૉલસ્ટૉય.
- ૧૦ ગેરી બર્ડી.
- ૧૧ વિલિયમ ટેલ.
- ૧૨ હેનરી રૉડ.

ફારમના ભાગ ૬ થી ૯

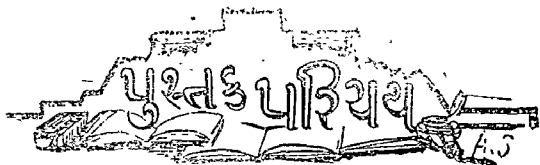
- ૬ દુર્ગારામ મહેતાજી; કરસનદાસ મૂળજી;
ગંગા બોઝ; દલપતરામ-કાશ્મીસ; પં.
ભગવાનલાલ ઇંદ્રજી; નવલરામ; બહેરામજી
મલખારી; નારાયણ હેમચંદ્ર; બપ્કૃષ્ણ-
ભાઈ; ત્રિ. કે. ગર્જીર; દી. બ. અંબાલાલ
દેસાઈ.
- ૭ જમશેદજી જીભાઈ; રણજીડભાઈ રેડીવા-
વાળા; જનકજી દાદાજી; ઝંડુભટ્ટ; ટાટા;
પ્રેમચંદ રાયચંદ; ઇ. સુ. દેસાઈ.
- ૮ શ્રી સયાજીરાવ; ગોપાલદાસ; લાખજી
રાજ; કલાપી.
- ૯ સાધુ હીરાનંદ; દા. મહેન્દ્રલાલ સરકાર;
શ્રી નિવાસ રામાનુજન; મોતીલાલ દોષ;

પં. ગણેશચંદર વિદ્યાર્થી; મેન્દરગસ;
આશુતોષ મુકરજી.

નવીન શાલ

અ. નં.	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ હકીકત.
૧	ફારમ લહરી ૧૦મી	શારદાપ્રસાદ વર્મા	યુગાતર કાર્યાલય સુ.	૦-૨-૬	'સમાજસેવક'
૨	બાળ જોડકણી	ગિજુભાઈ	શ્રી દ. મ. પ્ર. મંદિર, ભાવનગર	૦-૫-૦	દ. મ. બા. સા. વાટિકા પુ. ૨૧
૩	પરીની વીટી	ચંદ્રશંકર ભટ્ટ	"	૦-૫-૦	" પુ. ૨૩
૪	નિવાનના દૃષ્ટાંતો ભા. ૧	શ્રી મોહીબેન (ભાગાતર)	"	૦-૫-૦	" પુ. ૨૦
૫	નિવાનની રમતો	"	"	૦-૫-૦	" પુ. ૨૨
૬	પંચાંગને સ્મરણ- જલિ	શંકરલાલ ઠા. પરીખ (સંપાદક)	નવજીવન કાર્યાલય અમદાવાદ (પ્રાપ્તિ સ્થાન) શુ. મં. ૨. કાર્યા. અમદાવાદ	૦-૮-૦	"
૭	ચાંદની	મોહીબેન	શુ. મં. ૨. કાર્યા. અમદાવાદ	૦-૪-૦	શુ. બા. મં. એલિ ૩ પુ. ૧
૮	કાવ્યકા સંગ્રહ ભાગ ૧સો	ધી. ટો. શાહ (સંપાદક)	ન્યોતિ કાર્યાલય, અમદાવાદ	૦-૮-૦	કુમાર અંબાબા પુ. ૧૬
૯	તપવિચાર સૌરાષ્ટ્રશિક્ષા	વૈદરાજ અમૃતલાલ પ્રા. પદ્મણી	" વૈલ રવિશંકર જટારાંદર ગિવેદી, અમદાવાદ	૦-૪-૦ ૧-૮-૦	ન્યોતિ. મા. પુ. ૭ 'વૈલકલ્પતરી'ની ૪૨મા વર્ષની ભેટ
૧૧	જવાબ આપો	ચંદ્રભાઈ ડા. ભટ્ટ	સોનબેન શાહ અલ- યનિવાસ, એલિસ- શ્રીજ, અમદાવાદ	૦-૦-૨	
૧૨	આવળી મેળો	ઉમાશંકર જોષી	વોરા એન્ડ કું. પબ્લીશર્સ લી., મુંબ.	૧-૮-૦	
૧૩	ગિરિરાજ આળુ	શંકરલાલ ઠા. પરીખ	પ્રસ્થાન કાર્યાલય, અમદાવાદ	૦-૮-૦	મરવની મં. મા. ૫ ૩ પુ ૩
૧૪	ટ્રોફરકી	રતિલાલ મહેતા	'નવી દુનિયા' કાર્યા. અમદાવાદ	૦-૬-૦	સોશિયલિસ્ટીક મં. મા. ૧.૨ પુ. ૨
૧૫	ભરમાંગના	ગુણવંતરાય પો. આચાર્ય	નવયુગ પુ. ભાગર, રાજકોટ	૧૫ ટા. પુ. ૧૧ પા. પુ.	લીલાવતી મં. મા. ૧. ૬ પુ. ૬
૧૬	એ પત્ની કોની ?	ચન્દ્રેશ દ. શુક્લ	અંજલિ અંબાબા અમદાવાદ	૨૬ ટા. પુ. ૨૫ પા. પુ.	
૧૭	સાક્ષરજના	મ. મો. રાવળ તથા વા. હ. શાહ	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર અમદાવાદ	૧૫ ટા. પુ. ૧૧ પા. પુ.	
૧૮	વસુંધરાનાં વહાલાં દવલાં	ઝવેરચંદ મેઘાણી	'કુલજાન' કાર્યા. રાણપુર	૧-૮-૦	કુલજાનનું એ પુસ્તક

૧. મિલની મુલાકાત :- જ્ઞેષ્ઠ, તારાચંદ્ર પોપરલાલ અડાલજી; પ્રકાશક, અંબાલાલ વિ. ઠક્કર, લુહાણા પ્રિ. પ્રેસ વડોદરા; ૧૯૩૪; ૧૬ પેજ પૃ: ૧૧૫; પુકું કાડ'બોડ' પટ્ટીનું; કિં. ૦-૬-૦.

શ્રી સયાજી બાલ જ્ઞાનમાળાના આ ૧૨૧મા પુષ્પમાં કપાસ બદલે રૂના ઉપયોગ ને ઉદ્યોગની માહિતી આપી એ ઉદ્યોગમાં વપરાતાં અસલનાં દેશી સાધનો કેવાં હતાં અને કાળક્રમે તેમાં સુધારો થઈ યાંત્રિક સાધનો વડે ચાલતી મીથામાં હાલ પીંજવા કાંતવાથી માંડી વણવા સુધીની બધી ક્રિયાઓ કેમ થાય છે તેની વિવિધ ક્રિયાઓ સમજવાનું સુવચન બને છે. પ્રકાશન બેશક ઉપયોગી છે.

૨. સિદ્ધપુર :- જ્ઞેષ્ઠ, ચીમનલાલ મગનલાલ ડૉક્ટર; પ્રકાશક, આર્થ સુધારક પ્રેસ, વડોદરા; ૧૯૩૫; ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ; ૬૬; પુકું કાડ'બોડ' પટ્ટીનું; કિં. ૦-૬-૦ સચિત્ર ચિત્ર સંખ્યા ૪.

આ પુસ્તક શ્રી સયાજી બાલજ્ઞાનમાળાનું ૧૨૬મું પુષ્પ હોઇ તેમાં વડોદરા રાજ્યના પ્રસિદ્ધ સિદ્ધપુર કર્ણાતી પ્રાચીન અર્વાચીન ઐતિહાસિક માહિતી ઉપરાંત પૌરાણિક આખ્યાન-વિકાસો ને દંતકથાઓ બાલસુલલ ભાષા શૈલીમાં આપવામાં આવી છે, જે વાંચતાં નાનાં તેમજ મોટાં વાંચકોને જરૂર આનંદ પડશે.

૩. મોદેરા :- જ્ઞેષ્ઠ, મણિલાલ મૂલચંદ મીસ્ત્રી; પ્રકાશક, સાલ, પુકું, કિંમત ઉપર પ્રમાણે; પૃ: ૯૮; સચિત્ર ચિત્ર સંખ્યા ૮.

ઉત્તર ગુજરાતમાં પાટણથી ૧૨ ગાઉ અને બહુચરાજી તથા ચાણુસ્માથી ૬ ગાઉને અંતરે આવેલું ગાયકવાડી હકુમતનું ગામ મોદેરા પ્રાચીન ગુજરાતનું અગ્રગણ્ય નગર હતું. મોઢ વાણજી, મોઢ વાણિકા, અને મોઢ ધાંચી યાત્રિઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન પણ એજ. પાટણ, ચાંપાનેર કલ્યાદિ પ્રાચીન ગુજરાતની અન્ય નગરીઓ માટેકે ઇસુની ૧૩મી સદી સુધી જનહોજલાલી ભોગવતી એ મોદેરા નગરી પણ આજે તો ધરાશાયી બની નામશેષ થઇ છે. તથાપિ એના ખડેરા પર કાળના કપાટા ખમતાં ઉભા રહેલાં એનાં સૂર્યમંદિર ને સૂર્યકુંડ વગેરેના અવશેષો ગુજરાતી બહેકે હિંદી સ્થાપત્ય કળાના ઉત્તમ નમૂના હોઇ ઇતિહાસપ્રેમીઓ ને કલાસંસ્કૃતિ તે જોવા, અને ધર્મશ્રદ્ધાળુઓ યાત્રા નિમિત્તે હજારોની સંખ્યામાં આજે પણ દર વર્ષે એ ખડેરા ખુંદે છે. એટલે શ્રીસયાજી બાલજ્ઞાન માળાના આ ૧૨૮મા પુષ્પમાં સંગ્રહાયેલી એ પ્રાચીન રચના

વિષેની ઐતિહાસિક પૌરાણિક વગેરે ઉપલબ્ધ માહિતી પ્રવાસીઓ ને યાત્રાળુઓ માટે તો ખાસ આવકારપાત્ર લેખારો. ભાષા સહેલી સરળ ને સુગમ હોવાથી વિદ્યાર્થી વર્ગ પણ આ પુસ્તિકાના વાચનથી ઇતિહાસ ભૂગોળના પોતાના જ્ઞાનમાં આનંદ સાથે વધારો કરી શકશે.

શ્રી સયાજી બાલરામભાજાનાં ઉપદર્શ ત્રણે પ્રકાશનો સરસ હોષ શાળા તેમજ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોએ સગવડે ૪૩૨ વસાવી લેવાજોઈ છે.

૪. બકેર પટેલની પાંચમી વાર્તા :—લેખક, શ્રી હરિપ્રસાદ વ્યાસ; પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત; ૧૯૩૭; આઠ પેજ પૃ. ૨૬; પુકું કાગળનું; કિંમત ૦-૫-૦.

‘ગાંડીવ’નાં પૃષ્ઠોમાં રસથી વંચાતી વાર્તાતંતુનો આ ૫ મો હપ્તો પુસ્તક રૂપે બહાર પડ્યો છે. એમાં શરત લગાવવાની કટેવ કેવી ખરાબ છે, ઘરનો જીવો માલસામાન વેચી યા કાઢી નાખતી વખતે કેવી સાવચેતી રાખવી જોઈએ, તથા જીવો નોકર ગુમાસ્તાને લોભ યા ખીજ દારણે કાઢી મુકવાથી ધીકતો ધધો કેવો જોખમાય છે એનો બોધ આપતાં પ્રસંગો રસમય શૈલીમાં ગુંથાયા છે. તે વાંચનાં બાળકો તેમ મોટાંઓને પણ આનંદ પડ્યા વગર નહિ રહે.

૫. દુન્નરિકા :—લેખક, બાલુલાલ પાનાયંદ શાહ નડોદકર; પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત; ૧૯૩૬; ૧૬ પેજ પૃ. ૫૨; કાચું પુકું; કિં. ૦-૪-૦.

જંજીરીઆ અને કાળી શાહી, તથા લીસો, પીજો, બદામી વગેરે જીદા જીદા રંગો જલમ દેશી સાધનોમાંથી ગામડાં ગામડાં પણ કેવી રીતે બનાવી શકામ તે, તથા ખીજની દવા અને ગામ બનાવવાનો દુન્નર આ નાનકડું પુસ્તક વાંચવાથી જાણી શકાશે. લખાવટ બાલ-જલમ વાર્તા શૈલીમાં હોવાથી નાનાંમોટાં તેમ ચોકું લણેલાંઓને પણ આ પુસ્તક ઉપયોગી ચર્ધાડે તેમ છે; એટલે પુસ્તકાલયોમાં તેમ ગૃહોમાં પણ વસાવવાની બલામણુ છે. આ જાતનાં ધુ પ્રકાશનો ગુજરાતીમાં બહાર પડે એમ ઇચ્છીએ.

૬. સંતાકૂકડી :—પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત; ૧૯૩૬; પૃ. ૪૦; કાચું પુકું; કિં. ૦-૪-૦.

‘ગાંડીવ’નાં પૃષ્ઠોમાં વખતોવખત આવતી વિવિધ અક્કલકસોટીઓ આગ પુસ્તક રૂપે બહાર પાડવામાં આવે એ બેશક આવકારપાત્ર છે. એથી બાળકોને તેમ મોટાંઓને, પુરસદના વખતમાં પોતાની નિરીક્ષણ શક્તિ ખીલવવાનું તથા અક્કલ કસવાનું સાધન સુલભ બને છે. આ રસહર્ષમાં એવી ૩૬ અક્કલકસોટીઓ છે. કેટલીક અઘરીના ખુલાસા દ્રેવટનાં ૨ પૃષ્ઠોમાં અપાયા છે.

૭. કલ્પવૃક્ષ :—લેખક, ઉમિયાશંકર જી. દાકર; પ્રકાશક, ગીતામંજરી મંથાવલિ, કાર્પોલમ, ધોરીકળાપુ. આયુંદ; ૧૯૩૬; ૧૬ પેજ પૃ. ૧૨૨; કાચું પુકું; સચિત; કિં. કાચું પુકું, ૧-૦-૦, પાકું રૂ. ૧-૪-૦.

આ પુસ્તકમાં ગુજરાતી મૂળાક્ષરોના ક્રમે વાર્તા શૈલીનાં એકંદર ૩૫ લખાણો છે, અને તેની ખાસ ખૂબી એ છે કે પ્રત્યેક લખાણનો પ્રત્યેક શબ્દ, આરંભથી ને અંત સુધી,

જે તે મૂળાક્ષરથી જ શરૂ થાય છે. જાહેરમાં આવેલો આવો પ્રયત્ન આ લેખકનો જ પ્રથમ હોય એમ લાગે છે, અને તે લેખકની ખંત, ધીરજ ને ધગશની પ્રતીતિ કરાવે છે. લખાણ દરમ્યાન અમુક મૂળાક્ષરને જ ચીવટામથી વળગી રહેવાનું હોવાથી શૈલી કૃત્રિમ બની છે અને કેટલાક વળુવપરાતા તથા સંસ્કૃત અને ક્ષરસી અધરા શબ્દોનો પ્રયોગ પણ લેખકને કરવો પડ્યો છે. તથાપિ એવા અધરા શબ્દોના અર્થ જે તે લખાણના આરંભમાંજ આપી દેવાયલા હોવાથી લખાણનો ભાવાર્થ સમજવાનું સુગમ બને છે. કૃત્રિમ શૈલીવાળાં આવાં લખાણુ લોકાદર કેવા ને કેટલો પામશે એ તો અનુભવે સમજાય. તથાપિ પુસ્તક ગુજરાતી બાપાનું એનોખું પ્રકાશન હોઇ, પ્રસ્તાવનાલેખક સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈના કથન મુજબ, 'બાળકો અગર કિશોરો માટે શબ્દભંડોળ વધારવાનું' સરસ સાધન છે.' એટલે સાધન-સંપન્ન પુસ્તકાલયોએ તમૂતા દાખલ પણ સંધરવાએ જાણ.

૮. ઢોરનો વૈધ ભા. ૧-૨:—લેખક, યુ. જે. પદ્માણુ વેટરનરી સર્જન, આરડોલી; પ્રકાશક, એ. એ. શેખ, કેમ્પે સાં મીલ, ખંભાત; ૧૯૩૫; ૧૬ પેજ પૃ: ૧૫૬; પાકું પુકું; કિં. ૧-૦-૦.

નામ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ જેકુતનું જીવનસર્વસ્વ જે ઢોર, તેના વિવિધ રોગો, તેના ચિકિત્સા અને ઉપચારો વગેરેની માહિતીથી ભરપૂર આ પુસ્તક જેકુતને ખૂબ ઉપયોગી છે. બીજા ભાગમાં ઘોડા સંબંધી વિવિધ ઉપયોગી માહિતી અપાઇ હોઇ તે ઘોડાના માલિકાને માર્ગદર્શક નીવડશે. જેકુતવર્ગને ઉપયોગી આ કિંમતી પ્રકાશન નાનાં મોટાં બધાં પુસ્તકાલયો સવડે જરૂર વસાવી લે.

૯. દાંત દર્પણ:—લેખક, ડૉ. કેમશરૂ દોરાયજી જીલા, ડેન્ટલ સ્પેસિયાલિસ્ટ નવસારી; પ્રકાશક, મેસર્સ જીલા બ્રધર્સ, નવસારી; ૧૯૩૬; ૧૬ પેજ પૃ: ૯૬; કાચું પુકું; કિં. બાપી નથી.

દાંતના વ્યાધિ આજકાલ ખૂબ વધ્યા છે. એવે વખતે દાંતની સંભાળ કેમ રાખવી, દાંત સાચી બગડે છે, પાયોરીઆ એ શું ? વગેરે ઉપયોગી માહિતી પૂરી પાડતું ડૉ. જીલા દાંત સાહિત્ય માળાનું આ ૨૦ મું પ્રકાશન અપનાવવાથી પુસ્તકાલયના વૈદક વિભાગમાં મજબૂતવાયો ઉમેરો થયો ગણાશે.

૧૦. વહેમી:—લેખક, સ્વ. બોમ્બેશચન્દ્ર જનાર્દન પાઠકજી; પ્રકાશક, જય-મનગૌરી બો. પાઠકજી, ખપાટીયા ચકલા, સુરત; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ: ૮૦; કાચું પુકું; કિં. ૦-૮-૦.

આ પુસ્તક નાટ્ય વિષયનું હોઇ તેમાં ધરડો પુરૂષ જીવાન બૈરી કરે ને તેમાં જો પુરૂષ વહેમી સ્વભાવનો હોય તો બિચારી બૈરીનું જીવન કેવું દુર્દશામય બને છે અને કાલે તેણે ભપતો રાખ્યા છતાં " રહે તો આપસે ને બાપ તો સગા બાપસે " એ મથદર કહેવત અને કેવી સાચી પડે છે તે ભગવાનજી, વહાલો ને નંદાનાં મુખ્ય પાત્રો દ્વારા દેખાડી આપ્યું

છે. પરિચય-ત્રેષક દિ. ૫. કૃષ્ણલાલ ગો. ઝવેરી કહે છે તેમ “ આ નાટક લખાયું હશે કોઈ મોજ યા આનંદના સમયમાં—હળવું સાહિત્ય સર્જવાના તરંગમાં—એટલે સ્વરૂપ અપાયું છે હાસ્યરસ ટપકતા કિરસાનું, છતાં આદર્શ ગંભીર છે, હિંદુ સંસારે એમાંથી લેવાનો ધડાકિમતી છે, હસીને કાઢી નાખવા જેવો નથી. ” સ્વ. લેખકની આ અવસાનોત્તર પ્રસાદી આમ જનતાને અપાડવાનું પુસ્તકાલયો રખે ચૂકે ।

૧૧. મુસ્લિમ સમયનું સ્પેન અને ખીજા નિબંધો :—અનુવાદક-પ્રકાશક, ઇમામુદ્દીન એસ. દરગાહવાલા, દરગાહ શરીફ નવસારી; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ: ૮૦; કાચું પુઠું; કિં. ૦-૮-૦.

એક સમય એવો હતો કે જ્યારે ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ ને વિજયપતાકા આજની ખ્રીસ્તી સંસ્કૃતિ ને પતાકા માફક પૃથ્વીના એકે એક ખંડમાં ફરી વળી હતી. આફ્રિકા પછી યુરોપને પણ પાદાકાન્ત કરી આરબ વિજેતાઓએ સ્પેનનો મૂલક સર કર્યો એ સમયે યુરોપમાં આજની ખ્રીસ્તી સંસ્કૃતિ કે વિદ્યાકળા જેવું ખાસ કંઈ જ નહોતું. સ્પેનમાં પગભર થયેલી ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ દ્વારા જ યુરોપને સંસ્કૃતિ ને વિદ્યા હુન્નર સંપાડ્યાં છે એમ કહેવામાં આવેલું નથી. મુસ્લિમ સંસ્કૃતિનો યુરોપને કેવો ને કેટલો લાભ મળ્યો, ઇસ્લામી સત્તા તળે સ્પેનની જાહે-જલાલી કેવી હતી, તથા યુરોપીય સંગીતકળા, સાહિત્ય, વિજ્ઞાન અને વૈદ્યમાં ઇસ્લામીઓએ કેવો ને કેટલો ફાળો આપ્યો છે તેનો સરસ ખ્યાલ આ પુસ્તકના વાચનથી મળી શકે તેમ છે. પુસ્તક “મવાઝને સલીલો હિલાલ” નામના ઉર્દુ પુસ્તકનો અનુવાદ હોષ્ટ ઇતિહાસરસિકો માટે વાંચવા ને વસાવવા જેવું છે.

ના. નં. ચોકસી.

સ્વીકાર

નીચેનું સાહિત્ય મળ્યું છે : પરિચય હવે પછી :—

(૧) નવસારી પ્રાં. ૩૭ પુ. પરિષદ ઓરણાનો રિપોર્ટ (૨) મહેળાવ કરઆ પુ. નો વાર્ષિક રિપોર્ટ (૩) નૂતન આમવિદ્યાલય ગંભીરાનું નિવેદન ૧૯૯૨-૯૩ નું (૪) બાલ-સખા (બાળકોનું માસિક) વ. ૧. અંક ૧. તંત્રી, હિંમતલાલ સુનીલાલ શાહ, ૧૦૮૨ લાલા-લાઈની પોળ માંડવીની પોળ અમદાવાદ; વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં ૩. ૩); પરદેશ ૬ શિલિંગ; (૫) જ્યોતિર્ધર (પખવાડિક) : તંત્રીઓ, ગદુલાલ ગો. ધ્રુવ અને પ્રાણલાલ કીરપારામ દેસાઈ; વા. લવાજમ ટ. ખ. સાથે ૩. ૨).

વડોદરા રાજ્ય

હાજર થયા છે:—પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. રા. રંગભૂષકર સાહેબ, ત્રિપત-નાદુરસ્તીના કારણે ગત માર્ચ માસથી રજા પર ઉતરેલા, તે આશુ માસની ૧૧મી તારીખે હાજર થઇ ગયા છે.

નમૂનેદાર ગ્રામ પુસ્તકાલય:—અવેશ મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રાજેશી દિવાનજી સાહેબે અમરેલી પ્રાંતની પોતાની ફરજી દરમ્યાન તા. ૧૧-૫-૩૭ ના રોજ અલાલા પુસ્તકાલયની ભેટ લઇ વિજિટ શુક્રમાં નીચે પ્રમાણે શેરા કર્યો છે:—

“ x x રાજ્યમાં નમૂનેદાર ગ્રામ પુસ્તકાલય બધી બાબતમાં આજ પુસ્તકાલય થઇ શકે એમ છે. વ્યવસ્થા, સંક્રાંતિ, કામ કરવાનો ઉત્સાહ તથા ખર્ચ, પ્રજાને રાજ્ય વચ્ચે સહકાર, પટેલ તલાટી તથા ગામ નેતાઓ વચ્ચે એકતા, અને ગામલોકોને નાગરિકોના હક્ક તથા કતબનું બરાબર જ્ઞાન કરાવવાનું માન આ પુસ્તકાલયના પ્રાણરૂપ પુસ્તકાલયના સંચાલકો તથા અત્રેના સેવા મંડળના યુવાન સભ્યોને ધટે છે. રા. દેવચંદ્રભાઈ તથા રા. મૂળશંકરભાઈ જેવા અનુભવી અને કંઈક વિદ્વાનોના નેતૃત્વ નીચે રા. કાનજીભાઈ તથા તેમના યુવાન મિત્રો બહુ સુંદર કામ કરી રહ્યા છે. બાલ પુસ્તકાલયની સ્વતંત્ર યોજના છે; એટલું જ નહિ પરંતુ તે પણ વ્યવસ્થિત અને ચેતનવંતું છે. સ્ત્રીઓ માટે દર રવિવારે મોઠવણ છે. યુવતીઓ આનો પૂરેપૂરો લાભ લે છે એ આનંદની વાત છે. ગામમાં એકપતાજ જણાય છે, બેસરો અવાજ છે જ નહિ. આખા ગામની કોઈપણ જાતની માહિતી પુસ્તકાલયમાં બોડ પર લટકાવેલી જ્યારે જોઈએ ત્યારે મળી શકે છે. એકંદર રીતે પુસ્તકાલય એ પ્રજાની પ્રગતિનું કેન્દ્ર હોવું જોઈએ તેમજ પુસ્તકાલય એ પ્રજાનું વિશ્વવિદ્યાલય છે એ સત્ય, અલાલામાં પ્રત્યક્ષ થઇ શકે છે. સેવાભાવનો મૂળ પાયો રાખનાર સ્વ. હરજીવિંદ્રભાઈ સ્વામજીએ સેવાનાં હિંદ મૂળ પોતાના અનુયાયીઓમાં રાખ્યાં છે. તેનું સુંદર વૃક્ષ પુલી કાલીને પયરાઈ રહેલું આપણે દેખી શકીએ છીએ. રાજ્યના દરેક ગ્રામ પુસ્તકાલય અને કેટલાંક ધર્મી પુસ્તકાલયોએ આ આદર્શ ગ્રામ પુસ્તકાલયને પગલે અલવાની જરૂર છે. દરેક પ્રજાતિની પ્રગતિનું મૂળ સંપર્ક છે, એ કોઈએ બૂલવું જોઈએ નહિ, અને તેથી સમય વર્તાઈ શાંતપણે અને મૈત્ર્યમયી દરેક કામ-કર્તાએ ધ્યેય સાધવા તત્પર રહેવું જોઈએ. માત્ર પોતાનું સંભાળી બેસી નહિ રહેતાં પોતાની આસપાસનાં પુસ્તકાલયો તથા ગામોને પોતાનો મંત્ર પઢાવવો જોઈએ, એમ હું સૂચન કરું છું.”

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

યાદી નં. ૬

નોંચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી લોકમદદ તથા સરકાર પંચાયત મદદ મળવાની યાચતીઓ તા. ૩૧-૫-૩૭ સુધીમાં આવી ગયેલી એટલે તેમનાં પત્રો ૧લી જુન ૧૯૩૭ થી શરૂ કરાવવા વ્યવસ્થા થઈ છે:—

ફેલ ૩૪

પેહલાદ મહાલ	સંખેડા મહાલ	વીસલવાસણા	લીમ્બોદરા
અમાસ	પરવટા	મોડીવાવડી	બ્યારા મહાલ
ઠાલી	પીઠા	ડેર	બોરખડી
ભામેલ	હલોલ મહાલ	ચાણુરમા મહાલ	વડકુપ
મેખલપુર	ભાદોલ	અંખાલા	દામનગર મહાલ
વડોદરા મહાલ	વિજાપુર મહાલ	કામરેજ મહાલ	ધામેલ
મેખાકુપ	દેલવાડા	કઠોદરા	કોડીનાર મહાલ
પાદરા મહાલ	વિસનગર મહાલ	બાઘ	પાંચખીપળવા
ભદારી	મથેરાપુરા	મહુવા મહાલ	માનગામ
હલોપ મહાલ	મહેસાણા મહાલ	કુરેલ	દામનગર મહાલ
કુકડ	ખારા	ઝેરવાવરા	ખીજડીઆ
સાવલી મહાલ	પાટણ મહાલ	વડીઆ	
મેરાકુવા	દીજુવા	માંગરોળ મહાલ	
માધવપુસ	કોસા	દીવોદ	

આ યાદી સાથે ફેલ ૧૦૪૩

પ્રજ્ઞાન ૧૨૨ થી
અંક : ૭૩૦

જુલાઈ
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

જવાબ :

શર્મા વાંચિક ૨, ૨-૮-
પરદેશી ૨, ૫-૦-૦
કુટુંબ નંકલ : ૨, ૦-૧-૦

દંત્રીશ્વર :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાજીસલાલ નંદલાલ ચોકસી

અવરજાણ

ભાઈસાલભાઈ ખુશાલભાઈ
૫૨૮.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. દિ.
શવપુરા.....૪૩૬૮૮.

અનુક્રમણિકા

અધિકાર પ્રમાણે વાચન	મ. ન. દિવેદી	૪૪૭
શું ચર્ચ ? (કાવ્ય)	જયજીવન ગો. આચાર્ય	૪૪૮
આપણું સાહિત્ય કેવું હોવું જોઈએ ?	છાંદુભાઈ ત્રીજાભાઈ દેસાઈ	૪૪૯
પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	નરસેરામ ભીમજી ત્રિવેદી	૪૫૫
ગાન રસિખંડો (કાવ્ય)	દેવિજી વેણીરામ બાસ	૪૬૨
પુસ્તક પૂર્ણ (રાસ)	પુષ્પાબેન ર. પંજા	૪૬૨
ગાનમંદિરનું ગીત	ખીમજીભાઈ ટી. કાકર	૪૬૩
ગાનનૃપા (કાવ્ય)	' મંજુશ્રી '	૪૬૮
જડકું જવાહર	કાલિદાસ દવાગઢ વજ્રકર	૪૬૯
યેકું જળજવા જેવું	હો. મા. કામદાર	૪૭૦
વાચન તરંગ	ખીમજીભાઈ ટી. કાકર; ૨ ચંદુભાઈ લ. પારેડ	૪૭૨
પુસ્તક પરિચય	{ ના. ચં. દીવાનજી : 'સુવ', ના. નં. ચૌક્સી	૪૭૫
નવીન કાવ્ય	... ..	૪૮૧
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	... ..	૪૮૭
પત્રો સર ચળની માહિતી : ચાલી નં. ૭	... ..	૪૮૭
પુસ્તકાલય નેધિ	... ..	૪૮૮
પત્ર વ્યવહાર દ્વારા પુ. વિશ્વજી બાબન મુચના નં. ૪	... ..	૪૮૯
માસિકો મત્ત્યા તારીખ	... ..	૪૯૪
શું વાંચો ?	... ..	૪૯૫
પુ. મ. સ. મંડળમાં નવીન વેચાતાં પુસ્તકો	... ..	૪૯૬
સે. લા. ખાતાની મુચનાઓ	... ..	૪૯

પુસ્તક ૧૨ મું

બુકાર્થ

અંક ૭ મો

અધિકાર પ્રમાણે વાચન

જેમ એક જ ગામ જવાના બે માર્ગ પણ હોય છે, તેમ પ્રત્યેક વાત સમજવાના અનેક માર્ગ પણ હોય છે. માણસની બુદ્ધિ બધે એક જ સરખી હોતી નથી. જેમ અન્ન પચવામાં એક ઘરનાં બે ચાર માણસને પણ એક જ જાતનો આહાર પચતો નથી, તેમ જગતનાં જુદાં જુદાં સ્ત્રીપુરુષની જુદી જુદી શક્તિવાળી બુદ્ધિઓને એક જ સરખું જ્ઞાન પચતું નથી. જેને જેવું ઘટે તેવું આપીએ તો જ તે વાત તેને ગળે ઉતરે છે. ગળે ઉતરે છે એટલું જ નહિ, પણ તેથી વધારે આપતાં તેને અશ્રદ્ધા થાય છે, કે શ્રદ્ધા થાય તોપણ કવચિત્ તેના ઉપયોગ કરી પોતાને ને બીજાને હાનિ કરે છે. આંધળા આગળ આરસી નકામી છે અથવા જેની નબળી આંખો છે તેને તેના તેજથી તમ્મર ચડે છે, તેમ જેની બુદ્ધિ રૂપી આંખો હજી ઉઘડી ન હોય તેની આગળ, કે થોડી થોડી ઉઘડી તેજ ખમવાને સમર્થ ન હોય તેની આગળ, ચોખ્ખો ચોખ્ખા જ્ઞાનની ઝળઝળતી આરસી ધરાતી નથી.....જેને જેવું ઘટે તેવું તેને આપવું, ને તે રીતે તેને ધીમે ધીમે સમજાવવું એ જ ઉત્તમ માર્ગ છે. એમ જે કરવું તેને જ અધિકાર પ્રમાણે ઉપદેશ કરવો એમ કહે છે.

મ. ન. દ્વિવેદી.

શું થયું ?

[લેખક:—જગજીવન ગો. આચાર્ય, કહોડા તા. સિદ્ધપુર]

પુસ્તક વિવિધ વાંચ્યા તમે, આ દેશ ને પરદેશનાં;
જો સાર વસ્તુ ના, ગ્રહી, વાચન કીધું તો શું થયું ?
નાવેલ કે નાટક તણી, વાંચી કથાઓ રસભરી;
વ્યવહારબુદ્ધિ ના સુઝી, તો નયન તાણ્યે શું થયું ?
અવર જનની સહયતા, સૌજન્યતા જ વખાણતા;
નિજ તોછડાઈ ના મટી, કીધી લવાદી શું થયું ?
કર્તવ્ય પ્રેમી પાત્રની, કીધી પ્રસંશા કંઠથી;
નફટ થયા નિજ ફર્જમાં, મિથ્યા બકયાથી શું થયું ?
સહકાર સ્વાશ્રય સંપના, સિદ્ધાન્ત વાંચ્યા બ્હાલથી;
ગાંઠે કશું બાંધ્યું નહિ, ભારે મર્યાદી શું થયું ?
ઇતિહાસમાં વાંચ્યું ખરું ‘અભિમાન પડતી મૂળ છે’;
પણ એ મગજમાં મ્હાલતું, ઇતિહાસ કાઢ્યે શું થયું ?
વિજ્ઞાન ને સાહિત્ય જોઈ, લાઈ ભૂગોળે ભમ્યા;
દૃષ્ટિ ન બદલાઈ જરી, ખૂંદી વજ્રયાથી શું થયું ?
અંધ ગુરૂઓ થઈ તમિને, શુભ શિખામણુ દઈ રહ્યા;
પણ કાઢ્યું આડે કાન તો, ધાકો પડાવ્યે શું થયું ?
ઠીક પોઝીશનને દાખવી, પુસ્તક ઉંચાં ઇંચ્યું કીધાં;
વાંચ્યા વગર પાછાં દીધાં, તો પોઝીશનથી શું થયું ?
છાપાં અમે ઘર મોકલો, મદદ નહિ દઈએ અમે;
કારણ અમે નેતા છીએ, નેતૃત્વ રાખ્યે શું થયું ?
શિક્ષિત અમે કહેવાઈએ, એકી વખત જ્ઞાની થયા;
પુસ્તક નહિ જોઈએ હવે, શિક્ષિત થયા તો શું થયું ?
જ્ઞાન સમ આ જગતમાં, પાંવત્ર નહિ ખીણું કશું;
એ જો ન લાઘ્યું તો પછી, જીવતર જીવ્યાથી શું થયું ?

* * *

અરે ! જો પુસ્તકો વાંચો, વિચારો ખંતથી તહેને
ન જો આચાર સુધારો, નકામું તેલ બાળ્યે શું ?
પુસ્તકો વાંચી વિવેકે અજબ શક્તિ મેળવો;
શક્તિ સુમાર્જે વાળતાં એ વાંચવું સાર્થક થયું.
વાચન સુવાચન વાતમાં, લખાણ લાંબું છે થયું;
પણ સાર જો સમજાય તો, લાંબું થયાથી શું થયું ?

આપણું સાહિત્ય કેવું હોવું જોઈએ ?*

[લેખક :—છાટુભાઈ ઝીણાભાઈ દેસાઈ પલસાણા]

સાદી ભાષા સાદી કડી સાદી વાત વિવેક
સાદામાં સાદું કંઈ કોઈ કપીજન એક.

—દલપતરામ

સારાં પુસ્તકો એટલે સારા બુદ્ધિમાન થઈ ગયેલા અને હયાત વ્યક્તિઓનો વિચારસંગ્રહ યાને જુદા જુદા વિચારોનું પ્રદર્શન. જુના જમાનામાં આપણી પાસે છાપવાની કળા ન હોવાથી આપણા ઋષિમુનિઓ તાડપત્ર ઉપર સારા લઢીઆઓ પાસે પોતાના વિચારોના સંગ્રહ કરી લખાવતા અને તેમાં વખતનો ઘણો વ્યય થતો હોવાથી પકન પાઠના ધોરણે એ ગ્રંથો શીખવવામાં આવતા. આટલી મુશ્કેલીઓમાં પણ આપણા વિદ્વાન ઋષિ-મુનિઓના ગ્રંથો આજે પણ ઘણું જ ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે. એ પુસ્તકોએ એ જમાનામાં જે કામ કર્યું છે, અને અત્યારે પણ જનસમાજ ઉપર જે પ્રભાવ પાડી રહ્યાં છે, તેવું કામ આજના યંત્રોથી છપાતાં લાખો પુસ્તકો પણ કરી શકતાં નથી: તેનું કારણ શું ?

આજે આપણું સાહિત્ય લોકરચિત્રને અનુસરીને નથી. વિદ્વાનો ફક્ત તેમના જેવાજ વિદ્વાન વર્ગ માટે જ લખતા હોય તેવું લાગે છે. જેમ ભાષામાં વધુ સંસ્કૃત શબ્દો આવે તેમ ભાષા સાહિત્ય ઉચ્ચ મનાય : હવે એ ભાવના ફેરવાતી જાય છે. આજે હવે દરેકનું જ્ઞાન હિંદુસ્તાનની મોટી વસ્તી કષ્ટ છે, અને તેને શાંતી જરૂર છે તે તરફ દોરવાયું છે, એ મોડું વહેણું પણ હિંદુસ્તાનનું સદ્ભાગ્ય સૂચવે છે. હિંદુસ્તાનની વસ્તીનો મોટામાં મોટો ભાગ ખેડૂતોનો છે. ખરી વસ્તી શહેરોમાં નથી પણ સાત લાખ ગામડાંમાં છે. ગરબા ગાંડ્યાં શહેરોને ઢેળવવાથી કષ્ટ આખા હિંદુસ્તાનનો ઉદ્ધાર થવાનો નથી. શહેરોનો ઢેળવાયેલો વર્ગ તથા કર્યાનો વર્ગ પુસ્તકોની ઉચ્ચ સંસ્કારી ભાષા સમજી શકે પણ ગામડાંનો અભણ ખેડૂત તમારી આટાપાટા વાળી, ગુલાઈ દર્શાવતી ભાષા સમજવાને શક્તિમાન નથી, એ ખ્યાલ તમોને લેખકોને કદી પણ આવ્યો નથી, અને તમોએ આજ સુધી એ વર્ગની હયાતિ છે કે કેમ એ ખ્યાલ જ કર્યો નથી. આપણું હજીવા સાહિત્ય પ્રત્યે પ્રથમ લક્ષ દોરનાર મહાત્મા ગાંધીજીનું ‘નવજીવન’ છે. અને ત્યારબાદ ઉત્તરોત્તર એમની ભાષા શૈલી ઘણા લેખકોએ ગ્રાહ્ય કરી છે. છતાં હજી એમાં જેટલો જોષ છે તેટલો સુચારો થયો નથી. અમદાવાદ ખાતે ભરાયેલી નવ સાહિત્ય પરિષદમાં ગાંધીજીએ ફરીથી એ જ વાત કહી છે કે આમવર્ગને સમજ પડે એવું સાદું સાહિત્ય બનાવી લોકોને આજે જેની જરૂર છે તે સમજાવો.

હવે આપણે સાહિત્યને જુદા જુદા વર્ગમાં વહેંચી નાખવું જોઈએ: જેમ કે બાળ વિભાગ, સ્ત્રી વિભાગ, પુરૂષ વિભાગ. ગામડાંમાં વિદ્વાન વર્ગ નથી એટલે બાળકોને લાંબકનું ‘તેગજ’ ગ્રામ જનતા માટેનું સાહિત્ય તદ્દન સાદું મોટા અક્ષરે સાધારણ ખેતરુ ચોપડી ભણેલો પણ વાંચી સમજી શકે એવું હોવું જોઈએ. ગામડાંની સ્ત્રીઓ માટે પણ તેમને રૂચે એવું તેમના ધંધાને લાયકનું સાહિત્ય હોવું જોઈએ, અને ખેડૂતોને માટે તેમના ધંધા વિષે સારી

માહિતી આપે, તેમના દરરોજના કાર્યમાં મદદ થાય એવું હળવું સાહિત્ય હોવું જોઈએ. આજે આપણાં વાર્તાનાં પુસ્તકોમાં એટલી બધી ખામી હોય છે કે જે વાંચવાથી થોડું બચેલાં બિચારાં અર્ધદંધ ગામડાંનાં સ્ત્રી પુરૂષો શહેરી જીવનનાં કલ્પિત પાત્રો ઉપરથી શહેરી જીવનનાં ખોટા મોહમાં તથા છત્રે ગામડાંની તન્દુરસ્ત આબોહવા છોડી દઈને શહેરો પ્રતિ તથાવા જાય છે, અને આમ જીવનની સુંદરતાને છોડી દઈને શહેરોની ગંધાતી હવા ઉગસ વગરની ઢાંટડીઓમાં પોતાની ગામડાંની તન્દુરસ્તીનો ભોગ આપી ક્ષયનો ભોગ બને છે. આ વાત તદ્દન ખરી છે, અને તે આપણે જોઈ રહ્યા છીએ : ગામડાંઓ તુટતાં જાય છે અને શહેરોની વસ્તી વધતી જાય છે.

લેખકો પુસ્તકો દ્વારા શું કરી શકે તેમ છે, તે આપણને રશિયન પ્રજાના સાહિત્ય સમ્રાટ મેક્સીમ ગોર્કીએ બતાવી આપ્યું છે. પોતાના સાહિત્ય દ્વારા એણે આખી રશિયન પ્રજાનું માનસ ફેરવી નાંખ્યું અને રશિયાને એકજ વિચારનો બનાવી દીધો. એજ બતાવે છે કે લેખકો ધારે તે કરી શકે. સાહિત્યનો પ્રવાહ એકસરખો વહેવો જોઈએ. એક જ વિચાર દરેક લેખકને હોવો જોઈએ : ખેડૂતોનો ઉદ્ધાર એ જ દેશનો ઉદ્ધાર છે; કારણ કે મોટી વસ્તી એમની છે. ખરો વર્ગ એ જ છે, ને તે આજે દબાયેલો છે. એટલે જ ખેડૂતનો ઉદ્ધાર એ જ આખા દેશનો ઉદ્ધાર છે. વર્તમાનપત્રો વાંચે, માસિકો વાંચે, કે ગમે તે પુસ્તક વાંચે પણ દરેકમાં એક જ વિચાર એક જ દિશાએ એ પ્રવાહ ચાલુ રહે તો એ વર્ગ ઉપર અસર થયાં વગર રહેશે નહિ. નવલકથામાં કલ્પિત વાર્તાઓ ભલે લખાય પણ તેમાં શહેરી જીવનનું ઝેર ખીલકુલ હોવું જોઈએ નહિ. વાર્તાઓ જેમ બને તેમ આમ જીવનને અનુસરીને લોકોના માનસને પલટો આપી શકે એવી હોવી જોઈએ. પુસ્તકોને કેટલાક વાંચકો ફક્ત માનસિક આનંદનું સાધન સમજે છે. પણ હું કહું છું કે પુસ્તકો જેટલાં જનસમૂહનાં મનની ઉપર અસર કરવાવાળાં છે, તેટલું કેટલીક વખત પ્રત્યક્ષ બ્યક્તિ પણ કામ કરી શકતી નથી. ચાલુ જમાનાના મહાન પુરૂષોમાંના ઘણાએ પુસ્તકો દ્વારા જ મહાન શક્તિને પ્રાપ્ત કરેલી છે. માટે જ પાશ્ચાત્ય દેશની અંદર વર્તમાનપત્રો માસિકો અને ગ્રંથોનો જેમ બને તેમ ઘણો પ્રચાર કરવામાં આવે છે. આજે આપણો દેશ દુનિયાના ખીજા દેશોની સરખામણીએ તદ્દન ગરીબ છે. એના બહુલા વિદ્યાર્થીઓ ખેડાર છે. એ બધે છે પણ નોકરી મળતી નથી. વેપારો વેપાર કરે છે પણ એમાં એનું પોતાનું પોષણ પણ મળેલું નથી. અને ખેડૂત વર્ગને માટે તો આ સાત વર્ષથી ‘સુનાને પાયે’ એડી હોય એમ લાગે છે.

હવે આ દરેક વર્ગને માનસિક શાંતિનની જરૂર છે. દરેક વર્ગ હતાશ બની ગયો છે. બહુલા ખેડારને માર્ગદર્શન કરાવવાની જરૂર છે. વેપારીને વેપાર ક્ષ રીતે ખીજની ચક્ર્ય તેની જરૂર છે; ને ખેડૂતને એના કામ માલનું ઉત્પન્ન કેમ વધારવું અને બચત વખતનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે બતાવવાની જરૂર છે. આ બધું કામ સારા લેખકો મારફત, વર્તમાનપત્રો માસિકો તથા પુસ્તક દ્વારા સાધામાં સાદી ભાષાથી કરી શકાય એમ છે. જે જે રાષ્ટ્રોનો ઉદ્ધાર થયો છે ત્યાં ત્યાં આવી જ રીતે સાહિત્યનો ફેલાવો કરવામાં આવ્યો છે. દરેક દરેક વર્ગને એકસરખો સાથે લેવો જોઈએ; અને એ રીતે આખા રાષ્ટ્રનું સંગઠન કરી શકાય

તો જ લેખક તરીકે આખા રાષ્ટ્રની સેવા બજાવી ગણી શકાય. જે દેશનાં પુસ્તકો ઉત્તમ કાદીનાં છે, ને જેના લેખકોનું જનસમૂહ ઉપર સામ્રાજ્ય જામેલું છે, તે દેશનો હિદ્દાર જરૂર થયા વગર રહેતો નથી.

હવે, આપણે આપણાં પુસ્તકાલયોને કેવાં પુસ્તકોની જરૂર છે તેનો વિચાર કરીએ. એ બાબત આપણે ત્રણ વિભાગ પાડવાના છે :

બાળ વિભાગ, સ્ત્રી, વિભાગ અને પુરૂષ વિભાગ.

પહેલો વિભાગ બાળ સાહિત્યનો છે. બાળકોનું સાહિત્ય તદ્દન હળવું અને સાદા ભાવનાં સમજી શકાય એવું હોવું જોઈએ. તેમનાં કુમળાં માનસ ઉપર અસર કરનારું હોવું જોઈએ. કારણ કે આપણાં બાળકોને લાવી જીવનમાં ધણો અગત્યનો ભાગ ભજવવાનો છે. તેમનાં ચારિત્ર ઉત્તમ પ્રકારના સુસંસ્કારી થાય તે આપણે જોવાનું છે. સારા ઉચ્ચ પ્રકારના ચરિત્રનાં પુસ્તકો જેવાં કે—દિશાર ચરિત્ર માળા તથા ફેરબનાં પુસ્તકો, દક્ષિણા મૂર્તિનાં ને ગાંડીવ વગેરેનાં પ્રકાશનો ખાસ ઉપયોગી છે. બાળકોનું ઉત્તમ ચારિત્ર એ જ આપણા બાલ જીવનનો મજબુત પાયો છે. તેમના જીવનના દરરોજના બ્યવહારમાં મુકી શકાય એવી ટુંકી નવલિકા અને સારાં જોવાલાયક રથોળાનાં પ્રવાસ વર્ણનો આટલી વસ્તુની જ બાળકોને હાલ જરૂર છે.

બીજો વિભાગ સ્ત્રીઓને લાયકનાં પુસ્તકોનો છે. સ્ત્રીઓએ પોતાનાં બાળકોની સારી તન્દુરસ્તી રાખવાને શું કરવું જોઈએ ? તેમણે સાધારણ નર્સિંગનું કામ જાણવું જોઈએ. આપણાં હજારો ધાવણાં બાળકો માતાના અજ્ઞાનતાને લઈને જ બાળપણમાં મરણને શરણ થાય છે. સ્ત્રીઓને પોતાની યુવાવસ્થામાં તન્દુરસ્તી જાળવવાને શું કરવું જોઈએ ? માતા થવાને લાયક થાય ત્યારે તેમણે કેવી રીતે રહેવું જોઈએ ? પોતાને દરરોજનો થોડોએક વ્યાયામ થાય એવું કામ કરવું જોઈએ. આજના યંત્રવાદના જમાનામાં સ્ત્રીઓને ફળવાનું ખાડવાનું અને પાણી ભરવાનું જવું રહ્યું છે. એટલે એમને પોતાના શરીરવિકાસના જે ધર અંગેના સાધનો હતાં તે જતાં રહ્યાં છે. હવે તો પોતેજ પોતાની પ્રજાથી શ્રમ કરે તો જ કંઈ વ્યાયામ મળે. સ્ત્રીઓમાંની મોટા ભાગ આજ સવાવડની માંદગીમાંથી માંડ પેણોસો ટંકા બેઠા થાય છે; કાઠિબએ છે તો તેની આખી જીંદગી માંદગીમાં જ પુરી થાય છે.

ત્રીજો બાબત ગૃહઉદ્યોગની છે. પહેલાંનાં આપણાં ઘરડાંવરડાંઓની વાતો સાંભળીએ છીએ કે રેંટીયાની ડોશીઓ આખા ઘરનું તંત્ર ચલાવતી હતી. ઘરનાં લુગડાં પૂરાં કરતી હતી. આપણે પાછાં આપણાં એ ઉદ્યોગ તરફ ફરવાની જરૂર છે. કાજલ વખતમાં આપણા સંસારમાં કંઠાસ કહીએ તો જે વાતાવરણ જામ્યું છે, તે જો આપણે રેંટીઆ ચાલુ કરીએ તો સંપ થાય અને આપણને આર્થિક ક્ષયો પછી થાય. આપણે મોડે વહેલે પછી એ અસલ સાધનને સ્વીકાર્યા વગર છૂટકો નથી. મહાત્મા ગાંધીજી જેવા મહાન પુરુષનું કથન કોઈ દિવસ ખોટું પડવાનું નથી. જો કે યંત્રવાદના જમાનામાં આપણે એ વસ્તુને અદ્યત્થ માનીએ છીએ પણ યંત્રવાદ જરૂર એક દિવસ પડી ભાંગવાનો છે, અને આપણને

અસલ ઠેકાણે પાછા હકવાની જરૂર પડવાની છે. આથી પડી ભાંગેલા ખેડૂતની આવકમાં વધારો થશે અને આપણે જે કાંઈ પરતગતતાની ખેડીમાં જરૂરકાયા છીએ તેમાંથી થોડું અંશે છૂટવાનો પણ લાભ મળશે.

હવે, પુરુષ વિભાગની વાત આવે છે. પુરુષ વર્ગમાં શુદ્ધિજીવી વર્ગ, વેપારી વર્ગ, ખેડૂત વર્ગ અને મજૂર વર્ગ છે.

શુદ્ધિજીવી વર્ગને માટે વાચનનું મોટું ક્ષેત્ર પડેલું છે. તેમને માટેનાં પુષ્કળ પુસ્તકો છે. પણ તેના પછી ખીજા વર્ગને માટે તેમણે કામ કરવાનું છે. તેઓમાં જ સારા લેખકો છે, અને તેઓ ધારે તો પાશ્ચાત્ય લેખકોની માફક પોતાના દેશને માટે ઘણું કરી શકે એમ છે. એમણે આ ત્રણે વર્ગના લોકોને સાહિત્ય પુરું પાડવાનું છે અને તેમને માથે જ દેશના ઉત્કર્ષને મોટામાં મોટો ભાર રહેતો છે. તેઓ જો તેમની ફરજ ચૂકશે તો તેમણે દેશનો દ્રોહજ કરેલો કહેવાશે. તેમણે દરેક વિભાગને માટે તે તે વિભાગનો જનસમાજ ઝીલી શકે તેવું રૂચિ લાયકનું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવાનું છે, અને તેનો જેમ અને તેમ બહોળો ફેલાવો કરવાનો છે. દેશનો મોટામાં મોટો આધાર આ જ વર્ગ ઉપર છે. આજના આપણા અગ્રગણ્ય મહારથીઓ જેવા કે મહાત્મા ગાંધીજી, પંડિત જવાહરલાલ, જુલાલાઈ દેસાઈ વગેરે પણ એજ વર્ગના છે. તેમનામાં જનસમાજને દોરવાની શક્તિ રહેલી છે અને એમના વિચારપ્રવાહને ધર ધરને આંગણે પુસ્તકો દ્વારા પહોંચાડવાની લેખકસમૂહની ફરજ છે.

આપણા વેપારી વર્ગને વેપારના અંગેનાં પુસ્તકોની ખાસ જરૂર છે. પાશ્ચાત્ય લેખકોનાં એ વિષયના નિષ્ણાત વર્ગ તરફથી વેપાર વિષયક થોકર્નથ પુસ્તકો બહાર પડેલાં છે, ત્યારે આપણે ત્યાં એ વિષયનાં પુસ્તકો આંગળીને વેટે ગણાય એટલાં જ બહાર પડેલાં છે. વેપાર વિષયક દરેક જાતનાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં રાખવાં જોઈએ અને વેપારી વર્ગને તે ખાસ વાંચવા આપવાની જરૂર છે. આપણે વેપાર કરીએ છીએ પણ વેપાર ખીલવી જાણતા નથી; કારણ કે આપણને તેની કળાનું જ્ઞાન નથી. પાશ્ચાત્ય ઢબે ચાલતી એક વેપારી પેઢી જુઓ અને આપણી હિંદી ઢબે ચાલતી એક પેઢી જુઓ. બંનેમાં આપણને આસમાન જમીનનો ફેર માલમ પડશે. એ બાજતમાં આપણા વેપારી વર્ગને દરેક બાજુએથી પૂરેપૂરાં કેળવવાની જરૂર છે. આપણા મોટામાં મોટા વેપારી પણ હુડીઆમણ જેવી વસ્તુથી અજાણ છે, તો પછી નાના વેપારીઓનું તો પ્રશ્ન જ રું ? આ બધી તુટીઓ આપણે સુધારવી રહી. ત્યાં સુધી આ જાતનું સાહિત્ય પુસ્તકો દ્વારા વેપારીઓને પુરું પાડવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી હિંદુસ્તાનનો વેપાર ખીલવી શકાવો નથી.

હવે, આપણો ત્રીજો વર્ગ ખેડૂત ભાઈઓનો છે. આપણો ખેડૂત આજે તદ્દન નીરસ જીવન ગુજારે છે. અહોરાત એના હૃદયમાં હાથ હાથનો પોષાર થઈ રહેતો છે. કારણ કે એને એની રાતદિવસની ટાઢ તડકો વરસાદ અને પાણીમાં મહેનત કરીને ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓનો બજારભાવ પણ મળતો નથી અને તેની સાથે હિંમતસંકટ અને દુષ્કાળ જેવા દૈવી કાંપથી એ તદ્દન હતાશ બની ગયેલો છે. એના મૃતપ્રાય જીવનને અમૃત સંજીવનની જરૂર છે.

એનું માર્ગદર્શન, કદ વસ્તુઓ હાલ ઉત્પન્ન કરી જોઈએ, પોતાનાં ખેતરોમાં વધુ માલ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ શકે, કેવા ખાતરની જરૂર છે, ખજારભાવ હિચો લાવવાને શું કરવું જોઈએ, ખેડુતોને બીજે માર્ગે ગૃહઉદ્યોગથી પોતાના ઉત્પન્નમાં વધારો કેવી રીતે થઈ શકે વગેરે બાબત વર્તમાનપત્રો માસિક કે પુસ્તકો મારફત કરાવવાની જરૂર છે. આપણા ખેડુતો માટે ભાગે અભણ છે. તેમનામાં ગામડાંના શિક્ષકોએ કે શહેરમાં ભણી આવેલા વિદ્યાર્થીઓએ સેના-ભાવથી આવું સાહિત્ય વાંચી સંભળાવી રસ ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે. આપણે ખેડુત પણ શહેરી જીવનના મોહમાં એટલો પડ્યો છે કે શહેરમાં જ્યારે પોતાની ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓ વેચવા જાય છે ત્યારે તે વસ્તુના ઉત્પન્નથી થએલા પૈસા શહેરમાં વેડફીને પાછો ફરે છે. એનો હાથ છુટો થઈ ગયેલો છે. નહિ ખરીદવાની વસ્તુ પણ એ દેખાદેખી ખરીદ કરે છે; એવી કે જેની એને આખી જીંદગીમાં પણ જરૂર હોતી નથી. એ બધે રસ્તે લુટાય છે. એ કપાસ વેચવા જાય તો કાં તો એને ભાવ ઓછો મળે કે કાં તો એનો કપાસ ઓછો થાય. દરેક જગ્યાએ વેપારીઓ એશોસીએશન કરી ખેડુતોને દબાવે છે. ખેડુત બિચારો શું કરે ? એનું સંગઠન નથી, એવું કોઈ મંડળ નથી. માલ એનો છે ને ભાવ બીજા પાડે છે. એ હિસાબ રાખતો નથી. એને હિસાબ રાખવાની જરૂર છે. એના ફાજલ વખતની અંદર એણે એના ધરના અી વર્ગના કાંતેલા સુતરને હાથગાળ ઉપર વણવું જોઈએ. એ રીતે એ ગૃહઉદ્યોગથી પોતાના ધરનાં લુગડાં તૈયાર કરી શકશે અને પોતાના ઉત્પન્નમાં એટલો વધારો કરી શકશે. ખેડુતોને લાયકનું સાહિત્ય એવું હોવું જોઈએ કે એમાં શહેરી જીવનની ગંધ પણ હોવી જોઈએ નહિ. પહેલાં એ જેટલો શહેરોથી અલગ હતો તેટલો એ સુખી હતો. આજે એને શહેરી જીવનનો નાટકી ભપકો જોઈને અસંતોષ થયો છે. એને એમ લાગે છે કે એ દુનિયામાં અંધારા ખાડામાં પડ્યો છે અને એનું જીવન નકાસું ગયું છે. ખરી વસ્તુની અને ખરા જીવનની એને ખબર નથી. ખેડુત એ દુનિયાનો તાત છે. એની પાસે તંદુરસ્તી છે. તદ્દન ચોકખાં દુધ ઘી તેને ખાવા મળે છે, ખુલ્લી હવા મળે છે, અને કુદરતી જીવન જીવવાને મળે છે, જેમાંનું શહેરમાં ખીલકુલ નથી. શહેરના ખેટા મોહમાં ન તણાતાં એને એના ચાલુ ગ્રામજીવનમાં જ સંતોષ માનવાની સમજ પાડવાની જરૂર છે. ગામડાંનાં પુસ્તકાલયોએ આ કામ પહેલું કરવાની જરૂર છે. ખેડુતોએ શહેરમાં જવાનું છોડી દેવું જોઈએ. ખેડુતભાઈઓ ! તમારે એમજ સમજવું જોઈએ કે શહેર એક પ્લેગ જ છે, તમારું વિત્ત દરે છે અને સ્વાસ્થ્ય પણ દરે છે. તમે કહેશો કે તમારો માલ વેચવાનો પડ્યો રહેશે. તમારું સંગઠન કરો, તમારી મંડળી ઉભી કરો ને તેની મારફત તમારું બધું વેચાણનું કામ કરો, અને જે વસ્તુ તમારે જરૂરની હોય તેને માટે તમારો પોતાનો જ બંડાર ખોલો. એટલે તમારે શહેરમાં જવાની જરૂર રહેશે નહિ. આવા પ્રકારનું માનસ ફેળવાય તેવા સાહિત્યની જરૂર છે, અને તેવાં જ પુસ્તકો ગામડાંની લાયબ્રેરીમાં રાખી તેનો ખેડુતોમાં ફેલાવો કરવો વધારે ધ્વજ છે.

હવે, આપણે ચોથો વર્ગ મજૂર વર્ગ છે. આ વર્ગ તદ્દન અભણ છે. એને માટે આપણે રાત્રીયાળા કાઢવાની જરૂર છે. રશિયાની અંદર આ વર્ગને ફેળવવાને માટે હાઈસ્કૂલ અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ રજાના દિવસોમાં ગામડે જઈ સુંદર કામ કર્યું છે. દરેક વિદ્યાર્થી એક ગામડું પડે અને રજાના દિવસો ગામડાંમાં જ પુરા કરે. ગામડાંમાં ખાસ

રાત્રી શાળાના વર્ગો ખુલ્લા કરે; રજા પુરી થયે પાછા જાય અને અધુરું રહેલું કામ ખીજી વખત પુરું કરે. વિદ્યાર્થીઓને લાગશે કે આ મહેનતનું કામ છે પણ જેમનામાં સેવાભાવ છે, પોતાના રાષ્ટ્રને માટે લાગણી છે, તેમને માટે આવું કામ કંઈ વધારે પડતું નથી. તપ વગર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. કારખાનામાં કામ કરતા મજૂરોને માટે કારખાનાના માર્લકોએ બંદોબસ્ત કરવાની જરૂર છે, અને એ સંબંધમાં ધણીખરી મીસોમાં બંદોબસ્ત થયેલો છે. છતાં હજી સુધી મજૂર સંબંધે ધણી બાબતોમાં તેમની આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિ સુધારણા અર્થે ધણાં કામો કરવાનાં છે, જે બાબે તેમના મંડળો તરફથી પ્રયત્નો થઈ રહેલા છે. શહેરમાં સ્થાપેલા મજૂરસંઘો હજી ઠીક કામ કરે છે; જ્યારે ગામડાંની મજૂર વસ્તી તદ્દન અભણ અને સંગઠન વગરની હોવાથી ધણી હાડમારી ભોગવે છે. પહેલામાં પહેલી બાબત તેમને વાંચતા લખતા શીખવવાની છે. વાંચતા લખતા શીખ્યા બાદ પોતાની ત્રુટીઓ ક્યાં છે તે તેઓ સારી રીતે સમજી શકશે.

ઉપરની ચર્ચામાં એક માર્ગદર્શન તરીકે હાલમાં આપણાં પ્રસિદ્ધ યતાં પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોમાં કંઈ કંઈ વસ્તુઓ આવવી જોઈએ તેનું એક રેખાચિત્ર દર્શાવ્યું છે. મહાત્માજી કહે છે કે “ પેલા કોશ હાંકનારને શું આપશો ? નરસિંહરાવ જઈ શકે નહિ, મુન્શી પણ જઈ શકે નહિ. એ કોશ હાંકનારો ગામડીઓ કંઈક સમજી શકે એવું કંઈ તમો આપી શકશો ? ગામડાંમાં જાઓ અને લખો. - રાષ્ટ્રના જે વર્ગ અત્યારે છિન્નલિન્ન થઈ ગયેલો છે અને જેને અત્યારે ખરેખરા સંગઠનની જરૂર છે તેમને ખરનું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરો, કે જે રાષ્ટ્રના ઉત્કર્ષમાં મદદરૂપ થાય અને સારાય લોકજીવનનો પલટો કરી દે એવી મારી ગુજરાતના લેખકોને નમ્ર પ્રાર્થના છે. અરવું !

પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકોએ બનતા સુધી ઉપર જણાવેલા સાહિત્યનાં, સાદી ભાષા-વાળાં, ખેડૂતો સમજી શકે એવાં જ પુસ્તકો મંગાવવા પ્રયત્ન કરવો. હાલ રાષ્ટ્રને જે બાબતની જરૂર છે તેનું સાહિત્ય મેળવી આપવું એ પુસ્તકાલયોનું ખાસ કામ છે. પુસ્તકાલયોનું કામ લોકોને માનસિક ખોરાક પૂરો પાડવાનું છે. અંથપાલે ખાસ કરી વાંચનારની રૂચિ પ્રમાણે તે તેના ધંધાને લાયક હોય તેવી જાતનું વાચનનું પુસ્તક આપવાની ખાસ કાળજી રાખવી. ટુંકામાં, દરેક વર્ગ પોતાનું દિલ સમજી શકે એવાં પુસ્તકોનો વાચકોમાં વધારે ફેલાવો કરવો. એટલે આ રીતે એક લેખક, અંથપાલ અને વ્યવસ્થાપકો પણ રાષ્ટ્રના ઉત્કર્ષમાં ફાળો આપી શકે એમ છે. અરવું !

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ*

[લેખક:—નરસેરામ ભીમજી ત્રિવેદી, ચાણુરમા]

વડોદરા રાજ્યને એક નમૂનેદાર રાજ્ય બનાવવાની ધગશની સાખીતિ તે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ. સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી નામે ઓળખાતા પાટનગરના પુસ્તકાલયમાં અનેક પ્રકારનાં પુસ્તકો એકત્ર કરવામાં આવ્યાં છે. કલ્યાણવાળી આ યોજનાનો આખા વડોદરા રાજ્યનાં શહેરોમાં અને ગામડાંઓમાં પણ ખૂબ ઝડપથી ફેલાવો કરવામાં આવ્યો છે. શ્રીમંત રાજપિતાને પગલે આવી તે સંસ્થાના સંચાલકો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ દિન પ્રતિદિન વિશેષ ઝડપથી આગળ વધારી રહ્યા છે. તે ઉપરાંત ગામે ગામ ફરતું પુસ્તકાલય પણ અગત્યનું કાર્ય કરી રહ્યું છે.

૨. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની મોઢી ધચ્છા પાર પડે એ કારણથી તે સંસ્થાના સંચાલકો ખંતથી અને ઉત્સાહથી કામ કરી રહ્યા છે. વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એટલે શ્રીમંતની અનેકવિધ સાહિત્ય પ્રવૃત્તિઓનો સર્વ શ્રેષ્ઠ ઢાંઢીવૂર. અનેક દેશોના પરિચયને અંગે પોતાની માતૃભાષા ઉપરાંત આપણા મહારાજ સાહેબને અન્ય ભાષાઓનું પણ પૂરેપૂરું જ્ઞાન છે. માતૃભાષા મરાઠી ઉપરાંત સંસ્કૃત, ગુજરાતી, હિંદી, અંગ્રેજી, ફ્રેંચ, જર્મન વગેરે ભાષાઓમાં પણ શ્રીમંત સારા નિષ્ણાત હોઈ તે દરેક પ્રતિ તેમનો પ્રેમાનુરાગ દિન પ્રતિ દિન વધતો જાય છે. એ સર્વ કોઈ જાણે છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આજના પ્રગતિ કાળમાં હિંદી ભાષાને જેમ માંધીજી એકજ રાષ્ટ્રીય ભાષા બનાવવા તનતોડ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તેજ પ્રમાણે શ્રીમંતની મહત્વાકાંક્ષા પણ સમગ્ર હિંદની ભાષા હિંદીભાષા અને એમ.જોવાની છે. એટલે જ તેઓશ્રીએ હિંદી ભાષાનું શિક્ષણ રાજ્યના પ્રત્યેક ખાતામાં ફરજિયાત દાખલ કર્યું છે. આ મહત્વપૂર્ણ ઉદ્દેશ જેમ અને તેમ જલદી પાર પડે એ હેતુથી વડોદરા રાજ્યના અને બહારના સારા નિષ્ણાતોને બોલાવવામાં આવે છે.

૩. વડોદરા રાજ્ય ઉપરાંત હિંદુસ્તાનના અને પરદેશના વિદ્વાનોને પોતાના રાજ્યમાં બોલાવી તેમની પાસે જાહેર ભાષણો કરાવી શ્રીમંત અનેક પ્રકારની તન, મન, અને ધનથી સેવા બજાવી રહ્યા છે. મારી પ્રજા કેમ આગળ વધે, કેમ જલદી તૈયાર થાય, સ્વભાષા અભિમાન તેમજ દેશાભિમાન તેમનું કેમ ખીણે એજ શ્રીમંતની ધચ્છા હોઈ તેની સિદ્ધિ અર્થે તેઓશ્રીએ પોતાના રાજ્યમાં અનેક સ્થળે કલાબવન, કોલેજો હાઈસ્કૂલો, અને પ્રાથમિક શાળાઓ દ્વારા સીઓ અને પુરૂષોના અભ્યાસને અંગે છેલ્લાં પચાસ વર્ષમાં લખલૂટ અર્થ કર્યો છે, અને એ મહત્વપૂર્ણ ઉદ્દેશને હજુ પણ વિશેષ વેગ આપવા માટે આપણા શ્રીમંતના અંતઃકરણમાં નવી નવી યોજનાઓ રમ્યા જ કરે છે, અને તે માટે જ પ્રત્યેક વર્ષે હિંદના અને પરદેશના સમર્થ વિદ્વાનોને બોલાવી તેમની યથાર્થ કદર કરી પ્રજાને તેમની મારફત જ્ઞાન

*મહેસાણા પ્રાંત પરિષદ (બહુચરાજી) પ્રસંગે ઇનામને પાત્ર કરેલા નિબંધ.

દ્વારા વિતેજિત કરવા પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે. ખરેખર ! વિદ્વાનની કદર હંમેશાં વિદ્વાન જ કરી શકે છે.

૪. ઇ. સ. ૧૯૧૧ માં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રચાર વાસ્તે વડોદરા રાજ્યમાં સ્વતંત્ર ખાતું ઉઘાડવામાં આવ્યું, ત્યારે એ ખાતાની લગામ અમેરિકન વિચારક મી. બોર્ડનના હાથમાં સોંપવામાં આવી હતી. તેથી પુસ્તકાલય વહિવટનું જે ખીણું ધડવામાં આવ્યું તેમાં પ્રગતીય ઇચ્છા, પ્રગતીય શક્તિ, અને પ્રગતીય સંઘર્ષગતી રેખાઓ ઘાટા રંગે દોરવામાં આવી હતી. સ્વાશ્રયના સિદ્ધાંતને અનુસરીને એ વખતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિંકાસ સાધવાનાં નેમ રાખવામાં આવ્યો હતો. રાજ્યે ધાયું હોત તો પુસ્તકાલય ખાતાના અમલદારો અને પેટા અમલદારો પ્રાંતમાં અને કસ્ટો કસ્ટો ગોઠવાઈ ગયા હોત; અને જેમ અન્ય ખાતાની જળ પથરાય છે, તેમ પુસ્તકાલય ખાતાની જળ પણ પાથરી શકાત. પરંતુ શ્રી. બોર્ડન પ્રજા-સત્તાક રાજ્યમાં ઉછરેલા અમેરિકન હતા, તેથી તેમણે નવો જ વિચાર પુસ્તકાલય ખાતા માટે કર્યો.

એમની મદદમાં સારા શિક્ષક અને સાચા સમાજસેવક શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીનને મૂકવામાં આવ્યા, એ પણ એક સુવેળાએ ભરાએલું શુભ પગલું ગણાય.

પ્રજા ઇચ્છા બતાવે તો તેમની પ્રગતીય સંસ્થા-પ્રાંતપંચાયત મદદ કરે અને સરકાર પણ મદદ કરે અને એ ત્રણ પ્રકારની મદદથી એકત્ર થયેલાં નાણાંનિ ઉપયોગ જે તે સ્થળની પ્રગતીય સમિતિ પુસ્તકાલય ચલાવવામાં કરે: એ નિર્ણય ઉપર સરકારની મ્હોર છાપ પડી. તે ઉપરંથી વડોદરા રાજ્યમાં સ્વરાજ્યની સાચી સંસ્થાના મંડાણ નખાયાં.

શાળાઓ ચલાવવામાં, દવાખાનાં ચલાવવામાં ખોતાના પૈસા સરકારને આપી સરકારના જ માણસો દ્વારા સંસ્થાઓ ચલાવવામાં તે વખતે પ્રજા કહાપણ સમજતી હતી; કારણ કે સંસ્થાના કાર્યને સંજોગ કરવા જે નિષ્ણાતપણું જોઈએ તે પ્રજામાં ન હોતું. પરંતુ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે પ્રજાને શીખવવામાં આવ્યું કે પ્રજાએ એ કામ પોતે કરવું જોઈએ; તેમને લાયકપણાની ખોટ જ્યાં જ્યાં લાગશે ત્યાં ત્યાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી સલાહ અને દોરવણી મળી રહેશે. પ્રજાને અજોટ બનાવતાં નહિ આવડે તો પુસ્તકાલય ખાતું રસ્તો બતાવશે, પુસ્તકો પસંદ કરતા નહિ આવડે તો પુસ્તકાલય ખાતું સારા પુસ્તકોની યાદીઓ તૈયાર કરી આપશે, અગર સારા પુસ્તકોની પેટીઓ ફરતાં પુસ્તકાલયમાંથી જે તે સ્થળે મોકલશે, મંત્રીનું દફતરો કામ પ્રજાના માણસને નહિ આવડે તો જે તે ગામે મહેતાજી એ કામ કરે એવી અનુકૂળતા રાજ્ય આપશે.

૬. આ સાદી જણાતી યોજના બહુ સરસ રીતે સંજોગ નીવડી છે. તેના સાદૃશ્યનો આધાર શાંતા ઉપર રહ્યો છે, તેનો વિચાર કરનારને સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે કે—

૧ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા;

૨ પુસ્તકાલય ખાતાની લગામ જેમના હાથમાં સોંપાઈ તે અમલદારોની કર્તવ્યનિષ્ઠા અને અડગ ખંત;

૩ પ્રાયમિક શાળના શિક્ષકો-મહેતાજીઓની અણુભોલ સેવાભાવી કામગીરી.

એ તથા ઉપર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના સાધનનો આધાર રહ્યો હતો.

૭. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા આ વિષયમાં છે એવું વહિવટી અમલદારોએ જાણ્યું હતું આથી જ ઓછી ડબલગીરીથી પુસ્તકાલય ખાતાની ધણીખરી દરખાસ્તો મંજૂર રહેતી હતી.

પુસ્તકાલય ખાતાના અમલદારો સેવાભાવી હતા તેથી રાજ્ય તરફથી મળેલી સવલતનો વિશેષમાં વિશેષ લાભ પ્રગટે મળે તેવી તજવીજ જે તે વખતે ચતી હતી, અને શિક્ષકોને નવા ખાતા પ્રત્યે સહકાર સાધી આપવામાં શ્રીયુત મોતીલાલ અમીનની ભાવના ખૂબ જ કાર્યસાધક બની હતી.

૮. આ ઐતિહાસિક સત્ય રજૂ કરવામાં એક વાત એ પણ યાદ રાખવા જેવી છે કે ઇ. સ. ૧૯૧૮-૧૪-૧૫ ના વર્ષોમાં મહાન યુદ્ધને લીધે, સ્વદેશજન્યુતિના લીધે, યુજરાત કેળવણી પરિષદની કાર્યવાહીને લીધે, ચરોતર કેળવણી મંડળ નવીન સ્થપાયानે પરિણામે યુજરાતમાં વર્તમાનપત્રો માસિક પત્રો, અને નવા વિચારના પુસ્તકો વાંચવા અપૂર્વ રચિ ઉભી થઈ હતી; એવું ખરેખર જળ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના આરંભનાં વર્ષોમાં મળ્યું એ પણ એ પ્રવૃત્તિના વિકાસનું કામ (કારણ) છે.

૯. બ્રિટિશ જિંદગીમાં કે તાલુકામાં આજે પણ જેમ હોય છે તેમ વડોદરા રાજ્યના કામ કામ મધ્યે ઇ. સ. ૧૯૧૨ પહેલાં પુસ્તકાલયો હતાં. સુઆ, ન્યાયાધીશ, વહીવટદાર કે.યુરોપી-અન રેસિડેન્ટ પોતાના માટે પુસ્તકાલયો ઉભાં કરતા હતા. લોકો માનતા હતા કે એ પુસ્તકાલયો મોટા સાહેબોની બેઠક ઉઠક માટેનાં લખ્ય સ્થળો છે: તેમાં જઈ શકાય નહિ, તેમાં ચાલે છે તે જાણવા મળવું એ પણ નાના માણસનું કામ નહિ.

૧૦. આવી સમજ ઉપર ચાલતાં થોડાં પુસ્તકાલયોથી આરંભી પુસ્તકાલય ખાત્રાએ પોતાનું કામ શરૂ કર્યું.

પુસ્તકો એ કઠાટમાં સંગ્રહી રાખવાની ચીજ નથી; પરંતુ એ લોકોમાં ફરતી કરવા જેવી ચીજ છે. પુસ્તકો વાંચવા માટે પૈસા ભરવાની જરૂર નથી; પુસ્તકાલય એ સાર્વજનિક મંદિર જેવી સાર્વજનિક સંસ્થા છે. મંદિરમાં જેમ સૌ કોઈ જઈ શકે-કેન્દ્રના ઉપર મોટી બેઠ મૂકનાર પણ મંદિરે જાય અને ખાલી હાથે પણ માણસ જઈ શકે, તેમ વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલય સર્વને માટે ખુદલાં મૂકાયા, જે દિવસે એ ભાવના દાખલ થઈ તે દિવસથી જ પ્રજાની આંખ ઉઘડી, ને સ્વાશ્રયની વાત, પ્રજાકીય હક્કની વાત, પ્રજાકીય જવાબદારીની વાત લોકો મુમજવા લાગ્યા, પ્રજાને ખબર પડી કે આપણા પૈસા આપણે ખર્ચવા તૈયાર છીએ તો આપણને મદદ કરવા સરકાર એવડી રીતે તૈયાર છે. પ્રજાને પંચાયતની અને સરકારની મદદના પૈસા મળવા લાગ્યા.

૧૧. પાંચ રૂપીઆ આપી પ્રજા પંદરનો વહિવટ કરવાનો હક્ક મેળવતી થઈ; પ્રજાની ગંભીરતા એ રીતે વધી પોતાની મુશીબતો દૂર કરવાનું પ્રજાના હાથમાં આવ્યું. વધારે પ્રગતિ કરવી હોય તો પોતામાંથીજ વધારે પૈસા ઉભા કરવા જોઈએ. એ વિચારે સ્વાશ્રયની કળા લોકોને સમજાવી. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે સખાવત ઉપર સખાવન બહાર આવવા લાગી.

૧૨. રાજામાં તો સખાવતો કદાચ આવે; પરંતુ ગામડાંમાં પણ મહેતાજીઓ મોટી સખાવતો મેળવી શક્યા, પુસ્તકાલયનાં મકાનો બંધાર્યા. પ્રાંત પુસ્તકાલય, કસ્યા પુસ્તકાલય અને માગ્ય પુસ્તકાલય એમ આપોઆપ વર્ગીકરણ થઈ ગયું.

૧૩. આજે વડોદરા રાજ્યના ગામે ગામ પુસ્તકાલયનાં મકાનો જોનારને સમજવું પડશે કે એ સ્થળે પહેલાં વાચકો જિભા થયા હતા, અને પછી મકાનો જિભા થયાં છે; અને ઘણે સ્થળે મકાનો જિભા થયા પછી વાચકોની સંખ્યા અનેક ગણી વધી છે. પુસ્તકાલય ખાતાએ આ રીતે લોકો પાસેથી મેળવેલી સખાવતના આંકડા એકત્ર કરવામાં આવે તો ખરેખર નવાઈ લાગશે કે ટુંકા પમારના સેવાભાવી શિક્ષકોએ વડોદરા રાજ્ય માટે કેવું મોટું કામ કર્યું છે.

૧૪. બાલ પુસ્તકાલય અને સ્ત્રી પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ તો વડોદરાની પ્રજાના સારા વિકાસનું પરિણામ છે. જોનાર હોય તેજ એ વાત જોઈ શકે.

૧૫. સ્વરાજ્ય શું કરી શકે તેના આ દાખલો છે. પુસ્તકાલય વહિવટમાંથી પ્રજાને ખૂબ જ શીખવાનું મળ્યું છે, ભૂલો કરવાનાં ક્ષેત્રો એ વહિવટમાંથી પણ પ્રજાને મળ્યાં છે: - ભૂલો કરી સુધારવાનો અવકાશ સંપૂર્ણ મળ્યો છે. ઘણાં પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો ગુમ થયાં હશે, ગુમ કરનારે પુસ્તકો વાંચ્યાં તો હશે જ, આજે વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાટા ઉપર ગંગડતી ગાડી જેવી બની ગઈ છે.

૧૬. હિંદુસ્તાનભરમાં પ્રજાનું સર્વોત્થાન હિંત વિચારનાર રાજકર્તાઓમાં પ્રથમ પંક્તિએ મૂકી શકીએ તેવા સમાજરાવ ગાયકવાડ છે. તેમણે મળેલા ઉચ્ચ શિક્ષણની છાપ તેમનાં સર્વ રાજકાર્યોમાં દેખાઈ આવે છે. દેશદેશાવર ફરી મહારાજાજીએ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તેના લાભ પોતાની પ્રજાને આપવા તત્પરતા બતાવી છે. શિક્ષણ એ સર્વ પ્રગતિનો રાજમાર્ગ છે. એ સત્યની પ્રતીતિ જગતના આગેવાન દેશે જોઈને ચર્તા તેમણે પોતાના રાજ્યમાં ફરજિયાત શિક્ષણ દાખલ કર્યું. અનેક પ્રસંગે તેઓશ્રીએ સમસ્ત પ્રજાની ફળવણીની દિમાયત કરી છે, અને ભાર મૂકીને કહ્યું છે કે સામાજિક, આર્થિક, આરોગ્ય વિષયક, એવી એવી તમામ ઉન્નતિના મૂળ પાયારૂપ પ્રજાનું શિક્ષણ છે. આ દૃઢ માન્યતાથીજ શ્રીમંત ગાયકવાડ પ્રકારે પોતાના રાજ્યમાં શિક્ષણના પ્રચાર માટે પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની યોજના કરી દીધી છે, અને તેમાં ગામડોઠક સ્વાશ્રયી પણ બને એવી ગોઠવણ છે. આવી વિશાળ, સુષ્ટિત, અને ઉત્તમ તંત્રવાળી પુસ્તકાલયની યોજના પશ્ચિમના દેશોમાં હશે, પરંતુ હિંદુસ્તાનમાં વ્યવસ્થાપૂર્વક ચાલતી આ પ્રવૃત્તિ વડોદરા રાજ્ય જેવી બીજે ક્યાંય નથી; આથી કરીને નાનાં નાનાં ગામડાંમાં વાચનનું સાધન મૂકી પડે છે, અને લોકોની વાંચનાની જગ્યા તીવ્ર થાય છે.

અધુરું કરેલું કામ દીપી નીકળતું નથી. માસિકો બાંધવા, છાપાની અગત્યની કાપલીઓ કાપી લેવી, પુસ્તકો ઉપર નંબરો નોંધવા પુસ્તક પર શિક્ષા કરવા, વર્ગીકરણ કરવું, ને સર્વ રીતે વ્યવસ્થા રાખવી, કે પુસ્તક લેવા આવનાર ને જરા પણ ચોક્કસ ન પડે.

નદીમાંથી પાણી ભરીને માણસ ચાલતો ચાલે તેવી ખાસ સંભાળ રાખવી. એથી કામ કરનાર તથા પુસ્તક સેનાર બન્નેનો વખત નકામો જશે નહીં ને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ મળશે.

૧૬. પુસ્તકાલયમાં નીતિ અને વિવેક ખાસ પળાવાં જોઈએ. નકામા માણસો ભેગા થઈ સમ્યક્તાને એક બાજુ મુકી ગપાટા મારે કે સારાં લાગતાં ચિત્રો માસિકમાંથી કાઢી જાય-આવી રીત ધણી વખત બને છે. આ તરફ અંધધારે ખાસ દેખરેખ રાખવી ઘટે છે. નાણાં વિના સંસ્થા ચાલે જ નહિ, પણ સેવાભાવી કામ કરનારાઓ હોય, ઉત્તમ વ્યવસ્થા હોય તો પ્રજાને તેમના પ્રત્યે વિશ્વાસ બેસે છે, અને કામ કરનારને સુગમતા પડે છે. દરેક ભેગા વખતે, પ્રદર્શન વખતે કે મોટા તહેવારના દિવસે પ્રજા આગળ નાણાં લેવામાં વધારે અડચણ પડતી નથી. ધીરજથી કામ કરવામાં આવે તો અમુક વખતે આ દુઃખ ઓછું થઈ પ્રજા આપોઆપ નાણાં ઉત્પન્ન કરવામાં મદદ કરશે. આ વખતે કામ કરનારે ધીરજ અને ખંત રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

પુસ્તકાલયની સેવા કરવી હોય તો પ્રજાને સમજાવી, નાણાં અપાવીને સારાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં એકઠાં કરી તેનો પ્રચાર કરવામાં ખરેખરે ગૌરવ છે.

૧૭. વાચન એ જીવનમાં અગત્યની વસ્તુ છે. જીવવાની ખાસ જરૂર માટે આ ઉત્તમ સાધન છે. એટલું જ નહિ પણ એનાથી બીજાને પણ જીવન આદર્શનો સુંદર લાભ આપી શકાય છે. આ રીતને લક્ષમાં લઈ પૂર્વકાળમાં ઋષિઓ અને શાસ્ત્રી પુરૂષોએ વાચન પઠન ઉપર ભાર મૂક્યો છે. આજના વખતમાં તો પશ્ચિમના વિદ્વાનોએ એ વાતને ધણી જોસમાં બહાર લાવી જગત આગળ તેના સિદ્ધાંત રજુ કર્યા છે; પરંતુ પઠન પાઠન માટે સ્થાપિત થયેલી શાળા, પાઠશાળાઓ સિવાય ખાસ અગત્યની એવી પુસ્તકાલય સંસ્થા ઉભાડવાના હેતુને વિચારી જવાથી આ વસ્તુ બરાબર સમજાઈ રહે તેમ છે.

શાળા પાઠશાળાઓમાં વાચન પાઠનના મુકરર વિષયના અધ્યયનને લીધે વાચકને જીવન શિક્ષણને લગતી અન્ય બાબતનું જ્ઞાન અને અનુભવ મેળવવાનો અવકાશ મળતો નહિ હોવાથી વાચન તે ઊલ્લેખ પૂરી પાડે છે.

વિશેષમાં એ પુસ્તકાલયોની સર્વ પ્રકારની માહિતી મળે, તેમને પુસ્તકો, માસિકો અને વાંચવા લાયક લેખો સંબંધે દોરવણી મળે એ હેતુથી એ ખાતાના મુખ્યત્વે તરીકે માસિક કાઢવાની જે યોજના છે તેને પરિણામે આ પુસ્તકાલયો ચેતનવંતાં રહી શકે છે. આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં શુભ પરિણામો મોડાં વહેલાં આવ્યા વિના રહેવાનાં નથી.

મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે જીવવાનાં રહેવાનાં અને તેના ઉત્કર્ષ કરનારાં સાધનોની પ્રાપ્તિ થવામાં પુસ્તકાલયોએ અતિ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે, અને ભજવશે. આ તંત્ર

જરૂર ન થઈ જાય એ માત્ર લક્ષ્યમાં રાખવા જેવું છે, અને તેના મુખ્ય આધાર તેના સંચાલકો પર છે.

૧૮. વડોદરાના મહારાજાજી આ દીર્ઘદંષ્ટિભરેલું સ્તુત્ય કાર્ય દિન પર દિન વધારે વિકાસ પામે એ અને એનું અનુકરણ અન્ય સ્થળે થાઓ એજ આ પ્રમુખે શુભેચ્છા છે.

રાજ્યમાં સ્થળે સ્થળે પુસ્તકાલયો સ્થાપન થાય અને તે દ્વારા પ્રજામાં વાચનનો શોખ વધે, પુસ્તકો તથા વર્તમાનપત્રો દ્વારા લોકોના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થાય એ ઉદ્દેશથી મહારાજાજી સયાજીરાવ ગાયકવાડે સને ૧૯૧૧ માં રાજ્યનાં બ્રીજ ખાતાની પેઠે પુસ્તકાલય માટે એક ખાસ ખાતું સ્થાપન કર્યું છે, અને તે ખાતા મારફતે પુસ્તકાલયોને દરેક પ્રકારની ઉદાર મદદ આપવાના નિયમો ઠરાવી આપ્યા છે. પુસ્તકાલયના મકાન માટે તથા તેના ચાલુ નિભાવ માટે લોકો તરફથી જેટલી રકમ એકઠી કરવામાં આવે તેટલી જ રકમ સરકારમાંથી અને તેટલી જ અન્યાયતંત્રમાંથી આપવાનું ઠરાવેલું છે. તેને લીધે નવાં પુસ્તકાલયોની સંખ્યા દિન પ્રતિદિન વધતી ચાલી છે, અને જુનાં પુસ્તકાલયોનો ઉદ્ધાર થયો છે.

૧૯. આજે રાજ્યમાં વડોદરા શહેરની સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી ઉપરાંત ૪૬ પ્રાંત અને કસ્ટા પુસ્તકાલયો, લગભગ ૧૧૦૦ ગ્રામ પુસ્તકાલયો, ૧૬ મહિલા પુસ્તકાલયો, અને ૧૦ બાળકો માટેનાં ખાસ પુસ્તકાલયો, અને ૩૪૩ પુસ્તક પેટી સાથેનાં વાચનાલયો છે.

આ સંખ્યામાં હજી પ્રજામાં વધતા જતા ઉત્સાહ અને સરકારની ઉદાર રાજ્યનીતિને પરિણામે આગળ પર ધણો વધારો થશે એ શુભ ચિન્હ છે.

૨૦. મનુષ્યને મનુષ્યપણા માટે પૂર્ણપણે તૈયાર કરવો તે પુસ્તકાલયનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોય છે. બાળકના જન્મની સાથે પરમેશ્વરે અનેક પ્રકારની

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનાં શક્તિઓ તેને બક્ષિસ કરેલી હોય છે.

ખાસ જરૂરી અંગો.

આ શક્તિઓ વિકસેલી અવસ્થામાં ન હોય તે પ્રાથમિક શિક્ષણ વડે જાગૃતિમાં આવે છે, પણ તેના પૂર્ણ વિકાસ તો પુસ્તકાલયો કરે છે, એમ કહેવું ખરેખર ખરૂં છે. પુસ્તકાલયો પોતાને પૂર્ણભાવથી સેવનારને રંકમાંથી રાય બનાવે છે; તેનું ઉત્તમ દર્શાવ શ્રી દાનવીર કાર્નેગી છે.

જીવનને માટે (જીવવા માટે) હવે પાણી ને ઝેરાકીની જેટલી આવશ્યકતા છે, તેટલી જ પુસ્તકની ખાસ અગત્ય સમાજ માનવા લાગ્યો છે. એટલે પુસ્તકો શોભાને માટે નહિ પણ ઉપયોગને માટે છે, એમ દરેકને સારી રીતે સમજાયું છે. પણ એકલાં પુસ્તક, વાચક કે નાણાંથી આ હેતુ પૂર્ણ થતો નથી, પણ તેના માટે પુસ્તક વાચક, વ્યવસ્થા ને નાણાંની એક બીજા સાથે ગાઢ સંબંધ છે.

પુસ્તકાલય એટલે પુસ્તકોનો જથ્થો. તેને મનુષ્યનું જીવન કહેવામાં આવે તો પ્રજા હીક છે. તે મોટા મુક બરાબર છે. તે કાષ્ટ વખત કોઈ અને દીલગીરી બતાવ્યા વિના

હમેશાં ગરીબ અને તવંગરને સારી શીખામણુ આપે જ છે. માટે પુરુષ, સ્ત્રી તથા બાળકોને ઉપયોગી જ્ઞાનનાં પુસ્તકો જુદાં જુદાં રાખવાની જરૂર છે.

એણું લણેલા પુરુષો અગર બાળકો લણેલું બૂલો ન જાય અને તેમનું જ્ઞાન તાજું રહે એ માટે પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરે તો તેમને સારી રીતે જ્ઞાન મળી રહેશે.

સ્ત્રીઓને વાંચવાનો શોખ વધારવાની ખાસ જરૂર છે. નાનાં બાળકોને કેવી રીતે ઉછેરવાં, ધરં સંસારનું કામ કેવી રીતે ચલાવવું એ જેવી-તેવી વાત નથી. તો પુસ્તકો દ્વારા જ્ઞાન મેળવી-તેનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરવો, જેથી તેમની કીર્તિ વધશે. વળી બાળકની કેળવણીનો આધાર માના ઉપર છે. જે માતા જ લણેલી હશે તો બાળકમાં સારા ગુણો ઉતરશે, અને બાળક મોટી ઉંમરે લાયક બનશે જ.

આજનાં બાળકો એ લલિબના નાગરિકો છે. માટે બાળકને નાનપણથી પુસ્તક પ્રત્યે પ્રેમ લગાડી પુસ્તકાલય તરફ દોરવાની ખાસ જરૂર છે.

૨૧. પુસ્તકાલયમાં વ્યવસ્થા તો ખાસ ખાસ રાખવાની જરૂર છે. વ્યવસ્થા વિના પુસ્તકો જ્યાં ત્યાં અથડાતાં હોય તો જ્યારે જોઈએ ત્યારે મળતાં વ્યવસ્થા. નથી, તેમ વખત નકામો જાય છે ને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ખસેલ પડે છે.

પુસ્તકાલયનો પુસ્તકનો ભંડાર મોટો હોય પણ તેને ઠરેલા ધોરણે ગોઠવેલો ન હોય તો ખરાબ શાગે છે.

પુસ્તક કે ગ્રંથનો વિવેક બુદ્ધિથી અર્થ કરવામાં આવે તો સૌ કોઈ સમજી શકે તેમ છે કે પુસ્તકો એટલે મનુષ્યને પ્રભુ કરનાર સાધન, તેમજ મનુષ્યને ગંભીર અને વિચારવાન બનાવે એટલે કે જીવનનાં તત્ત્વોના સમૂહથી વાકેફ કરી અર્થ જ્ઞાન આપે.

સરકાર બહુ બહુ તો સગવડો, છૂટો, સરળતા આપે પછી તેનો લાભ લેવો એ તો લોકોના હાથમાં છે; તેમજ તેમની પોતાની પ્રતિષ્ઠા વધારવી અને કલ્યાણ કરવું તે પણ તેમના હાથમાં જ છે. આપણી ખરો જરૂર માત્ર “ધીરજથી મંઝા રહેવાની, લાંબી તૈયારી કરવાની અને સતત પ્રયત્ન કરવાની છે.” આ પ્રમાણે વર્તવાથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ખરેખરો વેગ મળશે અને જેમ મેલ ટ્રેન પાટા ઉપર દોડે છે, તેમ ખરેખર કામ શોભી નીકળશે.

આપણે ધર્મના બહાને ધણા પૈસા ખર્ચીએ છીએ. દેવાલયમાં નાણાંની તથા વસ્તુઓની ભેટ ધરીએ છીએ ! પણ તે પ્રવાહ પુસ્તકાલય માટે ખરચાય તો જ આપણે પૈસા સારે માંગે વપરાયો ગણાય; આ વાત પ્રજા સમજે તેમ અમલમાં ચૂકે તો ખરેખરી મજા આવે.

અત્યારે કેટલાક પૈસા દેવાલયમાં આપેલા તે અવળે રસ્તે વપરાય છે, પણ તેજ પૈસા પુસ્તકાલય ખાતે ખરચાય તો તેનું જ્ઞાન પ્રજામાં સારી રીતે ફેલાય. અત્યારે જમાનો પોકારી પોકારીને કહે છે કે નાણાંનો સદુપયોગ લાયકેરી ખાતે કરો.

જ્ઞાન રશ્મિઓ

(સિખરિણી)

અહા ! શી રશ્મિઓ, દૂર થકી નિહાળું હું ઘણીએ,
પ્રકાશે અંજ તાં, મમ દ્વિ નયનો ગૂઢ અતીશે;
છતાં આ પ્રાંતિનાં, અનિયંત્રિત સાધન નવ દીસે,
મળ્યો ત્યાં સજ્જન એ, સુલભ ગતિ પરખી સુવિદિતે. ૧

અરે ! આ તો અહિંયાં, ઘણી દીસતી જ્ઞાન ગલીઓ,
અને આ તેમાં સૌ, પ્રેમથી વિલસે જ્ઞાન રસિકો;
અધુના દૈ નિકો, નવીન અખખારો અરપતા,
બુઢા દેશોના સૌ, સિદ્ધ રીતિ રિવાજો સૂચવતા. ૨

લલા તેમાં બને, અતિ ઘણો પ્રકાશ જ ચઢસે,
અને આ જીવન સૌ, જ્ઞાન થકી એ નિશ્ચે જ મઢસે;
પુરા તત્ત્વો ધાઓ, ભૂત તથા ગતિ સૌ પરખતાં,
જા વિષે થાવાનું, જરૂર વર્તમાને નિરખતાં. ૩

સૂણી આ આદર્શોં, તરત જ ગયો જ્ઞાન ગલીએ,
નિહાળ્યું સર્વે ત્યાં, મમ રુચિ અનુરૂપ સર્વે;
અને તે દિનેથી, લીધું પણ જવા જ્ઞાન ગલીએ,
ખરે મસ્તાનો હું, અદ્વિભુત ગણ્યાં જ્ઞાન કિરણો. ૪

અંબોડ, તા. વિજાપુર. }

હરિકૃષ્ણ વેણીરામ વ્યાસ,
મંત્રી, સાર્વં પુસ્તકાલય.

પુસ્તક પૂજા

(રાસ)

- આવોને હાંશે જઈએ હો બેન

પુસ્તક પૂજવા

ધુપ ને દીપ વળી તુલસી નહી ત્યાં
વાચન માત્રથી કરીએ હો બેન—પુસ્તક
શંઘ પ્રભુની સહાય થકી સૌ
અજ્ઞાન તિમિર તરીએ હો બેન—પુસ્તક
જેની સહાયથી શીવ^૧, પ્રતાપ સમ
અમર બન્યા છે જગમાં હો બેન—પુસ્તક
અન્ધનાં પૂજન હું મેશાં કરીએ
અજ્ઞાન દેશનું ટળશે હો બેન—પુસ્તક
પુસ્તક પૂજન નિત્યે કર્યા થકી
જ્ઞાન પ્રસાદ મળશે હો બેન—પુસ્તક

કરજલુ ।

પુષ્પાબેન ર. પંડ્યા

૧ શીવાજી

જ્ઞાનમંદિરનું ગૌરવ*

[લેખક:-ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર, સિદ્ધપુર]

આજના વિશ્વવિદ્યાલયોમાં જવા માટે તો બધાગ પ્રયત્ન, પૈસાની સમસ્યા અને ધણી જ માનસિક શક્તિની વિદ્યાર્થીમાં જરૂર છે. તેમ છતાં ગરીબોનું મહા વિદ્યાલય. બેઠારીની ખૂબ અભણ કરતાં તેમાં ઓછી છે એમ પણ કહી શકાતું નથી. એટલે ગરીબ માટે તે વિશ્વવિદ્યાલયો ઉપયોગના નથી એમ સૌ કોઈ કહી રહ્યું છે. આ સ્થિતિમાં આપણાં ગામડાંનાં વિશ્વવિદ્યાલયો (પુસ્તકાલય) ને વધુ આબાદ કરવાની આમસેવકોની ફરજ છે. કસ્ટો કે પ્રાંત પુસ્તકાલયોની આબાદી જોઈ તે પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનારે સંતોષ માની લેવાનો નથી. આપણા રાજ્યપિતાના પ્રભને સાક્ષર બનાવવાના આટઆટલા પ્રયત્ન છતાં વડોદરા રાજ્યની પણ ૬૬ ટકા જેટલી રૈયત હજી અભણ છે એટલે કે આધણી છે; તેનું કારણ શહેરોની પેઠે ગામડાંમાં ફરજિયાત શિક્ષણનો લાભ પૂરે પૂરો લેવાતો નથી તેની સાથે પ્રાથમિક શાળામાં અપાતાં શાનવ્યક્તિ હમેશને માટે ખુલ્લાં રહે તેવા પ્રબંધ છતાં તેનો વ્યવહારિક ઉપયોગ થતો નથી, તે છે. જે ગામો પુસ્તકાલયનો મહાન હેતુ સમજી ગયાં છે તેમની પ્રવૃત્તિ અને ધગશ શહેરોને પણ શરમાવે એવા દાખલા આજે અનેક આપી શકાય તેમ છે. તે ગામનાં બધાં દેવમંદિરો કરતાં ત્યાંના જ્ઞાનમંદિર (પુસ્તકાલય) નો પૂજારી વધુ બાહોશ હોય છે. તેથી ત્યાંનું પુસ્તકાલય બરીબોનું અને ગામડાનું સાચું જ વિશ્વવિદ્યાલય બની જાય છે. આથી ગામડામાં કામ કરતા મંથપાલની જવાબદારી કેટલી મહાન છે તે સમજશે.

શાળાવાળાં ગામે તો પુસ્તકાલયો હોવાં જ જોઈએ એવી ખાતાની યોજના હોવાથી દરેક મોટાં ગામે પુસ્તકાલયો થઈ ગયાં છે ને બાકી કહો ત્યાં જીવી જાણતાં પુસ્તકાલયો થશેજ. પુસ્તકાલયના અસ્તિત્વ માટે મથનાર તો પ્રથમ ધન્યવાદને પાત્ર છે. પરંતુ તે પુસ્તકાલયો હમેશને માટે જીવતાં જાગતાં રહે તેટલા સારૂ તેની સુંદર વ્યવસ્થા પણ પહેલી જ તકે જરૂરની છે. નહિ તો તે સંસ્થા વડોદરા રાજ્યની માત્ર ઉપલક્ષ શોભા બતાવનાર બની જશે. ગામડાંમાં ચાલતાં આબાદ અને બરબાદ પુસ્તકાલયોને જોને અભ્યાસ થયો થશે તે આ વાત સહેજે સમજી શકશે: રાજ્યનો હેતુ શોભા માટે નથી પણ પ્રજાનું ગામડાંનું જીવન પણ સુલભ થાય તે છે એ સમજનાર જ્ઞાનમંદિરોની આબાદી માટે શું શું આવશ્યક છે, તેનો હવે વિચાર કરીએ.

જો સંપીકું અને શિક્ષિત વગદાર વ્યવસ્થાપક મંડળ; જો નિયમિત ઉત્પન્ન માટે ઉપજાવેલી કંઈક યોજના; જો જનતાને શ્ચિકર થઈ પડે તેવાં પત્રો અને પુસ્તકો; જો વાચન રસિક સેવાભાવી મંથપાલ; જો સંસ્થાની નિયમિત તપાસજી.

* મહેસાણા પ્રાંત પરિષદ (બદ્ધચરાઈ) માટે લખાયેલો નિબંધ.

પ્રથમ શરૂ થનાર પુસ્તકાલયો બે પ્રકારનાં છે. તેનો લાભ સમજી પૈસા ઉભા કરી રવેચ્છાથી શરૂ થએલાં પુસ્તકાલય તે પ્રથમ પ્રકારનાં છે. ત્યારે જ સં'પીલું, શિક્ષિત “ ‘લાયબ્રેરી’ નથી જોતી, લોક વંસક થઈ જાય, નાના મોટાનો બેદર રહે નહી. ” આવા માનસમાં જળબેદથી કે ધાકથી ઉભા થએલાં પુસ્તકાલયોને હું ખીજા પ્રકારનાં કહું છું. ગામે પ્રથમથી પ્રિય કે અપ્રિય ગમે તેવું પુસ્તકાલય હમેશને માટે લોકપ્રિય બનાવવા વગદાર સં'પીલું અને કેળવણી વ્યવસ્થાપક મંડળ ઉભું કરવું ખાસ જરૂરનું છે. આજે ધણે ગામે પ્રાર્થી-વાળાં વ્ય. મંડળ સંસ્થાને જોખમમાં મૂકતા જોઈએ છીએ. તેવીજ રીતે માત્ર શ્રીમંત કે મોટા અબજ માણસોને જ રાખવાથી પુસ્તકાલયનો સાચો ઉપયોગ થતો નથી. ચુનંદા વ્ય. મંડળો અબજ દાતાને સરમુખત્યાર બનવા દેતાં નથી પણ તેને સંસ્થાના પરમ શુભેચ્છક તરીકે કાયમ રાખી શકે છે. પુસ્તકાલયો માત્ર ચૌદશીયાની સવડ વધારનાર નથી કે તેનાજ ઉપયોગ માટે નથી. તેની સુગંધ તો યુવાન, વૃદ્ધ, સ્ત્રી, પુરૂષ, બાળક, બણેલાં કે અબજ, ઉજળીયાત કે પછાત એ સૌને મળવી જોઈએ. ‘પૈસા મળતા નથી, પાર્ટીઓ છે’ એવાં લોક-મદદ ન મળતાં અપાતાં બહાનાં આ પ્રત્યુત્તર પણ છે. આમ પુસ્તકાલયના વાહકોએ વ્ય. મંડળની કેવી રીતની પસંદગી કરવી જોઈએ તે વાત કહેવાય.

હવે, પુસ્તકાલયના અમરત્વને માટે ખીજી જરૂર પૈસાની છે તેનો પણ વિચાર કરીએ. પુસ્તકાલયોમાં કુસંપને તો સ્થાન જ નથી. તેમાં તો સહકારના થ નિયમિત ઉત્પન્ન (સંપત) પ્રાથમિક સિદ્ધિતો શિખવવાના છે. જીવી જાણતાં માટે ઉપજાવેલી કંઈક પુસ્તકાલયો તો ગામની પ્રાર્થીઓને નાણું કરે છે, કુસંપ યોજના. અને ઝેરવેરને તે પ્રવૃત્તિ પરત્વે તો બૂલાવી જ દે છે, અને આ સંસ્થાની આબાદી કઈ રીતે ધાય તેનાજ વિચાર કરતા કરી મૂકે છે. આવી રીતે ચાલતાં ધણાં પુસ્તકાલયો દર વરસે વધુ ને વધુ લોકમદદ ઉભી કરી તેને સરકાર મદદ તથા પ્રાંત પંચાયત મદદ પૂરી ન પડી શકે તેવી સ્થિતિમાં આવતાં જાય છે, ત્યારે કેટલાંક વાર્ષિક ૧૦૩ ર. જેટલી રકમ પણ મેળવી શકતાં નથી. પરિણામે તેમનું બજેટ ચતું નથી, ને પુસ્તકાલય સ્થપાયું ત્યારે જે સ્થિતિમાં હોય તેમજ રહી કાર્યસાધક બનતું નથી. આમ થવાનું કારણ શું? અંધપાલ અને આમજનતા તેનો લાભ સમજ્યાં નથી એ કારણ તો છે જ. તેજ કારણે પુસ્તકાલય ખાતાએ કેટલાંક મોટાં ગામોને બાળુ પર મૂકી નાની વસ્તીમાં પણ ઉત્સાહી માણસોને ઉત્તેજવા અપવાદરૂપ પુસ્તકાલયો આપ્યાં પણ છે અને તેની માગણી પ્રથમ સ્વીકારાય છે. ખાતાનો હેતુ સમજી દરેક પુસ્તકાલયે તેની આવકને માટે કંઈક નિયમન કરાવી લેવું જોઈએ. ન્યાં ધાકથી પુસ્તકાલયો ઉભાં થયાં છે ત્યાંજ દરસાસ બજેટ માટે રકમ મળતી નથી, કારણ તે સંસ્થા તેને પ્રથમથીજ બારરૂપ તો હતીજ; પછી પણ સારા વાહકોના અભાવે તે વધુ ને વધુ નિરૂપયોગી લાગે છે.

જે તે ગામના રીત રીવાજો પર ધ્યાન આપી તે તે ગામની સ્થિતિના વિચાર સાથે સૌનો સંમતિથી દર વરસે અમુક નિયમિત ઉત્પન્ન સંસ્થાને મળ્યા કરે તેવા પ્રયત્ન ધાય તો

અમુક જ વ્યક્તિને વધારે ભાર ન પડે તે સરળતાથી સંસ્થાનું બજેટ થયા જ કરે. નાના મોટાની સ્થિતિ મુજબની મદદથી તેને પણ ખ્યાલ થાય કે આ સંસ્થા અમારી જ છે અને આપણે જ નીલાવવાની છે. આજે આખા જણાતાં પુસ્તકાલયો તેવીજ રીતે સમૃદ્ધ થયા છે. દૂધના ઉદાહરણો પેટે ત્યાંની સ્થિતિ થઇ નથી, યશો પણ નહિ. આવી રીતે ચાલતાં પુસ્તકાલયોને નબળાં વરસો પણ વધારે પડતી અસર કરી શકતાં નથી. જ્ઞાનદેવનું મંદિર પણ ગામે હોતું જ જોઇએ એમ જનતાને સમજાય તો તેના નિલાવ માટે ઉત્પન્નની યોજના તૃતીયે તેઓ જાણતાવશે અને ચલાવશે. આજનાં આપણાં દેવમંદિરોનું અસ્તિત્વ, જીવન અને સમૃદ્ધિ એ તેનું સુંદર ઉદાહરણ છે. લગ્નપ્રસંગ, આણાં, યાત્રિકોજન અને અન્ય તેવા વ્યવહાર વખતે પુસ્તકાલયને પણ ન બૂલાય એવી ભાવના ધણાં ગામોમાં થઇ ગઇ છે. પુસ્તકાલય પર્વણો જેવા દિવસોમાં પણ ધણાં પુસ્તકાલયો પૈસા મેળવી શકે છે. ગામમાં ધર્માદા રકમો પણ આ સંસ્થાને નિયમિત ઉત્તેજન આપી શકે છે.

આ તો મુખ્ય બાજતો થઇ, એ સિવાય પણ ગામમાં સંપૂર્ણ હોય તો રસ્તા અનેક થાય.

પુસ્તકાલયની આખાદી અને દીર્ઘ જીવન માટે તેનામાં આકર્ષણ

ક જનતાને રૂચિકર શક્તિની પણ ખાસ જરૂર છે. પૂરતા પ્રમાણમાં લોકમદદ મળે પત્રો અને પુસ્તકો.

છતાં પુસ્તકો અને વર્તમાનપત્રોની પસંદગીમાં ખામી હોય તો તેનો મોહ ઓછો થતો જાય છે. એટલે વાચકોની જાન,

ઉંમર, અભ્યાસ અને એ બધાનો વિચાર કરી, પત્રો માસિકો કે પુસ્તકો ખરીદવાં. વ્ય. મંડળે વધુ પડતાં કોમી પત્ર કે પુસ્તકનો મોહ છોડી સર્વ સામાન્ય પત્રો પુસ્તકો મંગાવવાની વધારે કાળજી લેવી, કે જેથી પુસ્તકાલય અમુક કોમ કે વર્ગને માટે જ છે એવી માન્યતા ન થાય. પુ. ખાતાએ પણ ખાસ કારણ સિવાય વ્ય. મંડળની પસંદગીના દક્ષને નુકસાન ન કરવાનું ધોરણ કાયમ રાખતું જ ઇષ્ટ છે; કારણ ન મમતા વાચનનું આગમન વાચકની જીવનસા- વૃત્તિને નુકસાનકારક નીવડે છે.

હવે સૌથી મહત્ત્વનું અંગ કે જેના વડે પુસ્તકાલય સાચું ગૌરવ પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે

અંધપાલ સંબંધે વિવેચન કરશું. ગામડાંમાં અંધપાલ શિક્ષક

હ અંધપાલ.

ભાષિત હોય છે. કારણ ગામડાંમાં સૌથી વધુ શિક્ષિત પ્રમાણિક

અને સેવાભાવી જવાબદાર સેવક શિક્ષક જ છે, એમ પુસ્તકાલય

ખાતાએ ક્યારનું ય સ્વીકારી લીધું છે. આજની વડોદરા રાજ્યની જગમજદાર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં શિક્ષક સૈનિકોની સેવા નાની સુતી નથી, એ આત્મમંતોષ સાથે અંધપાલ તરફની આપણી ફરજનું વધુ જ્ઞાન કરાવવાનો આ પ્રયત્ન છે. કવિ દત્તપતરામે ગાયું છે કે:—

જે જેને અભ્યાસ નહિ તે તેને નહિ સ્વાદ

અંધા આગળ આરસી બહેરા આગળ નાદ.

અંધપાલને વાગ્દાન સ્વાદ ન લાગ્યો હોય તો તે સ્વાદનું વર્ણન શી રીતે કરી શકે ? કયા વાચનમાં કેવા પ્રકારનો કેટલો સ્વાદ છે તે સમજી લઇ આવનાર માલકને કયો સ્વાદ પસંદ છે તે બાધી તેને મિષ્ટ વાચન પીરસવાનું કાર્ય અંધપાલનું છે. વળી કઇ વાની વધુ ખાવાયી નુકસાન થશે ? કઇ વાનીથી તાત્કાલિક ઝેર જેવી અસર થશે ? કયું વાચન અમૃતમય

છે તે સમજનાર અંથપાલના મંદિરે ભકતોનો દરોડો પડશે. તેનો વ્યાપાર દિન પ્રતિદિન વધતો જશે. ગામડાંમાં વાચક નથી, કેને શું વંચાવીએ? આવા ઉત્તર આપતા અંથપાલ ભાષ્યોને આથી વધુ કંઈ જ કહેવાનું ન હોય. જેટલા ભણેલા છે તેટલાનાં પણ જ્ઞાનચક્ષુ ખુલ્લા રહે તેવી સવલત આપવામાં અંથપાલની જનસેવા ઓછી નથી. જીઝાસાવૃત્તિ તો નાનાથી મોટામાં ઓછાવૃત્તિ પ્રમાણમાં ગામડાંમાં પણ હોય જ છે. તે વૃત્તિને ઉત્તેજન આપીને ધણાં ગામોમાં અંથપાલોએ પુસ્તકાલયોને વિશ્વવિદ્યાલયના રૂપમાં લાવી દીધાં છે. તેવા પ્રદારના અંથપાલનું નામ મોટા દેશસેવકોની યાદીમાં ભલે ન હોય સરકાર પાસે પણ તેની અતિનામના ન ગણ હોય તો પણ તેનું જીવન મહાન દેશસેવકોના જેટલું જ અમૂલ્ય છે, એ નિર્વિવાદ છે. પરમાત્મા પાસેની ક્રમયાદીમાં તેનું સ્થાન ઉંચું છે. આદર્શ અંથપાલ તો તેના ગામમાં દેવની પેઠે પૂજ્ય છે. તેનો ભોલ કાર્ધ ઉચામી શકતું નથી. વડોદરા રાજ્યના શિક્ષકોનાં એટલાં સદ્ભાગ્ય છે કે તેમને સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ કરવાની આટલી સુંદર તક છે. તે તક ગુમાવનાર અંથપાલ-શિક્ષક માત્ર સ્વાર્થી જીવન જીવે છે. પરમાર્થ પણ જરૂરનો છે. એમ માનનાર વગર પગારે કામ કરનાર અંથપાલ મિત્રોએ તો વાચનમસ્ત બની પોતાના ગામને વાચનધેણું બનાવવાનું છે. ઉપરોક્ત તૈયારી ગામડાંના અંથપાલમાં પણ શા માટે હોવી જોઈએ? એ પ્રશ્ન સ્વાભાવિક છે. ગામડાંમાં હજી ઉગતા વાચકો છે તેને આવી તૈયારી સિવાય કાચમના વાચક રાખી શકાય તેમ નથી એ તેનો જવાબ છે. માટે હંમેશના વિદ્યાર્થી બની ‘લાયબ્રેરી’ને બદલે પુસ્તકમંદિર કહેવડાવો, મોટાં ગામો, કર્યા કે પ્રાંત પુસ્તકાલયના પગારદાર અંથપાલોની જવાબદારી તો તેના દરજ્જા પ્રમાણે ચઢતા ક્રમે છે એ સ્પષ્ટ છે.

સારા અક્ષરોની સ્ત્રીપો વડે અનુક્રમ નંબર ગોઠવી પુસ્તકો સુરક્ષિત રાખી ઉત્તમ વ્યવસ્થા બતાવવાના પ્રયત્નમાં પ્રવૃત્તિના હેતુનો ભોગ આપવાનો નથી. પુસ્તકો યોગ્ય મુદતે વપરાશને અંતે કાઢી જાય અને મેળવણીની મુદત સિવાય ગામમાં ફરતાં જરૂર તેમાં સંસ્થાની અને અંથપાલની સાચી શોભા છે. વળી ગામડાંના અંથપાલે અમુક ટાઇમે જ પુસ્તક આપવું એવું ચુસ્ત ધોરણ રાખવું પણ ઠીક નથી. સાચો વાચક પુસ્તક ન મળવાના સળએ નિરાશ વદને પાછો ફરે તો એટલી અંથપાલની ધગશ ઓછી છે, યોગ્ય અંથપાલ અનેક ઉગતા વાચકોને કાચમના વાચનરસિક બનાવે છે, ત્યારે અપોગ્ય અંથપાલ કાચમના વાચકને પણ પુસ્તકાલયનો તિરસ્કાર કરતા કરી મૂકે છે. માટે જ અંથપાલ સાદો સરળ નિરભિમાની આનંદી અને અભ્યાસી હોવો જોઈએ. વળી તે સ્વચ્છતાને ચાહનારો અને વ્યવસ્થિત હોવો જોઈએ. સારો શિક્ષક હશે તે જ સારો અંથપાલ કહેવાશે, કારણ આ કાર્ય પણ ખર્ચે જોતાં શિક્ષણુયો થઈ નથી. પ્રાયગિક શાળામાં જ્ઞાનચક્ષુ આપવાનાં છે ત્યારે પુસ્તકાલયમાં તેને કાયમ કરવાનાં છે. અંથપાલ ભાષ્યો ભણે જ છે કે માત્ર ધનપ્રાપ્તિ અને તેના અંગનો વૈભવ એમાં જ હાંદગીની સફળતા નથી. સાચી સફળતા તો આવી સેવામાં જ રહેલી છે. શહેરોમાં એક જ વર્ગ ભણાવી પરિણામના ઉત્તમ આદેશ જ રજુ કરી ચુનંદા ગણાતા શિક્ષકો અને ગામડાના આવા આદર્શ અંથપાલ શિક્ષકોની તુલનાત્મક સરખામણી વખતે તેના કાર્યપ્રદેશનો પણ વિચાર થવો જોઈએ.

જેમ ફરતા પુસ્તકાલયો તે પુસ્તકાલયોની શી જરૂર છે એ સમજવનાર સાધન પણ છે; તેમજ શિષ્ટ વાચનના પુસ્તકોમાંની હકીકતનું, વર્તમાનપત્રોની લોકોપયોગી અભિરૂપનું પ્રચારકાર્ય પણ જનતાને આ સંસ્થાની ઉપયોગિતા બતાવનાર સાધન છે. આદર્શ ગ્રંથપાલ આ મુક્તિ પણ અનુભાવે છે.

દૂંકામાં, સારા ગ્રંથપાલ પુસ્તકોનો પાલક અને રક્ષક બની તે પુસ્તકની છાંદોગીને સફળતા અપાવે છે. પોતાના ગામે અને આસપાસ વાચનપ્રચાર કરી બીજે પણ તેવું કરવાની ઇચ્છાને જન્મ આપે છે.

જ્ઞાનભૂખ્યો ગ્રંથપાલ બીજાને જ્ઞાનભૂખ્યા કરી પુસ્તકાલય તે જ્ઞાનમંદિર શા માટે તે યથાર્થ બતાવી આપે છે.

કોઈ પણ લોકોપયોગી સંસ્થાને પણ નિયમન અને અંકુશની જરૂર હોય જ છે. સારું વ્યવસ્થાપક મંડળ અને તેવોજ ગ્રંથપાલ ધરાવતું પુસ્તકાલય ન તપાસાય તો નબી શકે; પરંતુ ફરજને અંગે જ જોને તપાસણી. ગ્રંથપાલ કે મંત્રીની સહી કરવી પડે છે તેવા શિક્ષકોને પનારે પડેલાં પુસ્તકાલય વરસમાં એકાદ બે વખત અવરજવ તપાસવાં જોઈએ. હાલ, દરેક પ્રાંતમાં ઘણાં પુસ્તકાલયો ઉભા થયાં છે. તેમને આબાદ રાખવા માટે પુસ્તકાલય ખાતાને પૂર્ણ જવાબદાર એવા સ્વતંત્ર તપાસનીસની જરૂર તો છે જ. તેમ ન થાય ત્યાં સુધી આ પ્રવૃત્તિના બારીક અભ્યાસી સેવાભાવી માણસો કે અમુક મુદત પૂરતા પનારદાર પ્રચારક રોકવાનું હાલનું ધોરણ દરેક મહાલે સ્વીકારવું ઇચ્છે છે. માનવંતા મહાલ શાળા-ધિકારી સાહેબોએ પણ પુસ્તકાલયોની ઉપલક્ષ તપાસણી ન કરતાં, તેનો હિસાબ, રજીસ્ટર, ધરિયુષ્ક વગેરે તપાસી આજસુ ગ્રંથપાલોની આજસુ ઉઠાડવાની જરૂર છે. નિયમિત તપાસણી વગર સારા પુસ્તકાલયો પણ આજસુ અને અપ્રમાણિક બનવા સંભવ રહે છે.

પુસ્તકાલયો સ્થપાયાં તેથી સંતોષ માની લેવાનો નથી; તેના સદુપયોગ થાય તો જ લોકોના તેમજ કૃપાવંત સરકારના વપરાએલા પૈસાનો સહવ્યય થયો ગણાય. આવ્યાં તે દિવસથી આજસુધી કબાટમાં ગોઠાઈ રહેતાં પુસ્તકોને મુક્ત રાખવા સારૂ પણ કોઈ કોઈ સ્થળે સાધારણ અંકુશની જરૂર હોય છે. તપાસણી વખતે વ્ય. મંડળને બોલાવી જણાતી ખામીની સૂચના થાય, ખૂટતાં પુસ્તકો બાબત તાત્કાલિક ચાંપતી તપાસ લેવાય, પુસ્તકાલયનો લાલ લોકોને સમજાવાય, તો લોકોને પણ સમજાય કે આ સંસ્થા પણ તપાસાય છે, અમુક વ્યક્તિની મહીકીની તે નથી જ. પરિણામે તેના તરફ વધુ મદદ કરવાની પણ ઇચ્છા ઉદ્ભવે. સરકાર અને દેશનેતાઓએ આમોન્નતિને માટે લાલ લગીરથ પ્રયત્ન શરૂ કર્યા છે. “ પુસ્તકાલય એ આમોન્નતિનું એકં ઘણું જ મહત્ત્વનું અંગ છે ” એમ પણ તેમણે સ્વીકાર્યું છે.

આપણા અગ્રમણ્ડિ રાજપિતાએ આ અંગને પ્રથમથી જ ખીલવી મૂક્યું છે એટલે આપણે ત્યાં આમોન્નતિના કાર્યમાં વધુ વેગ મળ્યો છે એ ખરું; છતાં હજી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વધુ સફળ ક્યારે બને, એ આમોન્નતિના કાર્યમાં રસ લેનારાએ વિચારવાનું છે. પ્રથમ તો

શિક્ષક ભાષ્યોએ ફરજિયાત શિક્ષણનો પૂરેપૂરો અમલ કરી બતાવી ઉગતી તમામ પ્રજાને અક્ષરજ્ઞાનસંપન્ન બનાવી પુસ્તકાલયોને સોંપવાની છે. મોટી ઉમરનાં અભણ માણસો માટે અક્ષરજ્ઞાન યોજનાશાળા, રાત્રીશાળા કાઢી તેને પણ વાંચતાં કરી પુસ્તકાલયનો લાભ લેતા કરવાનાં છે. આ કાર્ય માત્ર શિક્ષકનું જ નથી. ગામમાં કોઈ એક વ્યક્તિ સેવાભાવી હોય તો તે જ બંધુ કરશે એમ માની લેવું હાલના સમયમાં પાલવે તેમ નથી. તેની શક્તિને અનેક રીતે રોકતાં તે પોતાનું મુખ્ય કાર્ય પણ અંતોષકારક કરી શકે નહિ; કારણ તેટલી બધી શક્તિ ધરાવનાર માણસો તો ગરબા ગાંડિયા જ હોય છે. માટે ગામના બીજા શિક્ષક કે ગ્રામ-સેવકોએ રાત્રીશાળા, ગ્રામ. ઔપધાલય, વ્યાયામશાળા અને આરોગ્યના કોમો-વહેંચી લેવાં જરૂરનાં છે. તો જ તે ગામની સર્વદેશીય સાચી ઉન્નતિ થઈ શકે. શાળા અને રાત્રીશાળામાં આવનારને સારાં પુસ્તકો, વાર્તાઓ અને ખખરો વાંચી બતાવી વાંચતા કરવા જેથી તેની જગાસાવૃત્તિ વધુ ઉત્તેજિત થાય અને પુસ્તકાલયોમાં દોડતા જાય.

જે જે ગામે શિક્ષક કામ કર્યું હોય ત્યાં ત્યાં પોતાની પાસે ભણેલા વિદ્યાર્થીઓ ભવિષ્યમાં ત્યાંના પુસ્તકાલયના વાચક થયા જ હોય, તો તેમાં તે શિક્ષકે પોતાના ધંધામાં એક વધુ પ્રકારની સફળતા મેળવી છે એમ સમજવું.

છેલ્લે, આ પરિપદમાં આવેલા સૌ પુસ્તકાલયપ્રેમી ભાષ્યોને એટલું જ વિનવવાનું છે કે જેણે આ રીતે કામ કર્યું છે તે બીજાને પણ તેવી રીતે કામ કરતા કરે અને ગરીબ માણસો પણ પુસ્તકાલયનો લાભ લઈ ગરીબાઈના દુઃખે જડ રહેવું પડ્યું એમ કહેતા: બંધ થાય તેમ કરી પોતાના પુસ્તકાલયને વિશ્વવિદ્યાલયના જેટલું જ આદરણીય બનાવે. આપણાં જ્ઞાનમંદિરો આવી રીતનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કરે તેવું કામ કરવાનું પરમેશ્વર આપણને બળ આપે અને આપણા રાજપિતા તેમની પ્રજાકલ્યાણની ઉદ્ધાર યોજનામાં વધુ ને વધુ ઉદારતા બતાવવા: ધણી-વધો છવે એમ ઇચ્છીએ.

જ્ઞાન તૃપ્તિ

(માક્ષીની)

તરસ યુગ જ લાગી, મુજને તો અરેરે ! !
 પ્રમણ મગજ થાતું, સુવારિ વિણ આજે;
 તરત મનુજ બોલ્યો, જ્ઞાન ક્યાં શોધતો તું ?
 ચલ ચલ ઝટ ભાઈ ! પુસ્તકો હું ઢવાને.
 નહિ, નહિ, નહિ, બાપુ ! આપ મુને અહીં તું,
 નહિતર ઝટ બાપે, પ્રાણ મારો અરેરે ! ! !
 કરુણ નૃપ 'સયાહ' આપશે જ્ઞાન તુંને,
 જન અમર તપો એ, જ્ઞાનપ્રેમી 'સયાહ' !

રણુંગ,
મહેસાણા.

—મંગલમ્
(૭.૫.૧૭)

જડેલું જવાહીર !

[શોધક:—દાણિદાસ જ્યાળજી વણકર, રણજ]

ઉત્તમ યુક્તકર્મા જ્ઞાનરૂપી જે બહુ ઉપકારક દ્રવ્ય ભરેલું છે તે જોતાં ગરીબ માણસ પણ કેટલા યોગ્ય અર્થમાં એ પુરતો લઈ શકે છે, અને પોતાના જ્ઞાનમાં, ચારિત્ર્યમાં અને સામર્થ્યમાં કેટલો બધો વધારો કરી શકે છે ! બ્યાસ અને વાત્મીકિ, જ્ઞાનેશ્વર અને વ્રકારામ, શ્રીકૃષ્ણ અને રામચંદ્ર, ગોરાંગ અર્થે કબીર, નાનક અને વ્રહ્મસીદાસ, રામતીર્થ અને વિવેકાનંદ, હ. મહમદ અને ગઝાલી, ખીસ્મી અને પ્યેટો, દત્તાત્રય અને રતિદેવ, ભગીરથ અને હનુમાન, બલિ અને પ્રહ્લાદ, હરિશ્ચંદ્ર અને શીખી, ગાર્ગી અને સાવિત્રી, તથા રામદાસ અને સંકેટિસ જેવા દિવ્યાત્માઓના અલૌકિક શુદ્ધિવૈભવ તથા ચારિત્ર્યદ્રોણમાં હવે તે સહેલાઈથી આલોટી શકે છે.

સધના યુમના મહાત્માઓ, મહાકવિઓ, તત્ત્વવેત્તાઓ, વિજ્ઞાનવેત્તાઓ, રાજદારીઓ, મહાવીરો, અને મંથકારો સાથે તે વાતચીત કરી શકે છે. શ્રીરામચંદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ બીષ્મ, અર્જુન, પ્રતાપ, શિવાજી, સીઝર, સીકંદર અને નેપોલીયન જેવાઓની પાછળ તેમનાં યુદ્ધક્ષેત્રોમાં જઈ શકે છે, અને જ્ઞાન વિજ્ઞાનનાં ગૂઢ રહસ્યો પણ ઉઠેલી શકે છે.

કુડીખંધ મહાત્માઓ કે જેમનાં દરેકે મહાન ઉદ્દેશપૂર્વક અને ઉત્સાહથી કામ કરીને લોકોની રિધતિ સુધારી છે, તેમનાં જીવનચરિત્રોમાં જેટલી અસર રહેલી હોય છે તેટલી બીજા ચામાં હોય ?

એવાં ઉત્તમ ચરિત્રો વાંચવા વિચારવાથી માણસને ઉચ્ચ વિચારો અને ઉત્સાહ આવી તેનું ચરિત્ર અવશ્ય ખીસે છે. કેમકે એવાં ચરિત્રો જેવી ઉત્તમતા વર્ણવે છે તેવી ઉત્તમતા બીજાઓમાં પણ જગી ઉઠે એવો ખાસ હેતુ એવાં ચરિત્ર યોજવામાં રહેલો હોય છે.

આરસી વડે પોતાના ચહેરામાં ડાઘ જણાતાં જ મનુષ્ય તેને કોઢી નાખી ક્રાંતિ વધારવા મથે છે, તેમ ઉત્તમ ચરિત્રરૂપી સ્વચ્છ આરસી વડે પોતાના ગુણ દોષ સમજીને મનુષ્ય દોષોને ટાળવા અને ગુણોને ખીલવવા જાત્રત થાય છે: અને ઉપદેશથી જે કામ નથી થતું તે કામ એવી રીતે રૂડાં જીવન ચરિત્ર સહેજે પાર પાડે છે.

ઉત્તમ ચરિત્રો બતાવી આપે છે કે એક સામાન્ય મનુષ્ય પણ પોતાનું જીવન કેટલી હદ સુધી ઉત્તમ બનાવી શકે, કેવાં ઉચ્ચ કાર્ય કરી શકે, કેવી ઉચ્ચ અસરો ફેલાવી શકે, અને મહત્તા મેળવવાનો માર્ગ સર્વ કોષ માટે ઉઘાડે છે.

ઉત્તમ ચરિત્રોથી આપણે ચૈતન્ય સતેજ થાય છે, અને આંખણમાં કૌવત, હિંમત મહત્વાકાંક્ષા અને શ્રદ્ધા જગી હિંકી રૂડાં અને મોટાંજોનાં કામોમાં જોડાવા ભાગીદાર થવા ઉત્તમજાએ છીએ. આ પ્રમાણે ઉત્તમ ચરિત્રોના સહવાસમાં આવવું એ તે ઉત્તમ આત્માઓનો અને મહાત્મા મંડળનો સહવાસ સેવવા બરાબર છે.

જેમાં દિવ્યશક્તિ બિરાજતી હતી તે ચરીર નાશ પામ્યાને તો કદાચ યુગોના યુગો વહી ગયા હોય છે, પરંતુ એ મહાજનોનાં ચરિત્ર દ્વારા વર્ણવાયેલાં નૈતિક અને બોદિક સ્ફુર્તિઓ તથા સત્યો તો હજી પણ મહત્તા અને ગૌરવના માર્ગ પર પોતાનો દિવ્ય પ્રકાશ આપીને બીજાં અનેક મનુષ્યોને એ દિવ્ય માર્ગે ચાલવાની પ્રેરણા અને ઉત્સાહ આપ્યા જ કરે છે.

ચોડુંક જાણવા જેવું

ચિત્રખજારની તેજ મંદી:—ચિત્રકાર રેમ્બ્રાન્ટના નાના ચિત્રની ગયા વ્યઠવાડિયે ૨૧૦૦ ગીની લંડનમાં ઉપજી હતી. એક ચોરસ ઇચના ૪-પૌં. ૧૯-ચિ. ૪ પે. ઉપન્યા.

રેમ્બ્રાન્ટને પોતાને પશુ આ જોષને નવાઈ લાગત. તેના સારા દિવસોમાં પણ ન્યારે તેને-ચિત્રના ૨૫ પૌંડ મળતા ત્યારે તે પોતાને લાગ્યશાળી માનતો હતો.

ઈ. સ. ૧૬૫૭ માં ન્યારે તેણે દેવાળું ઠાઠયું ત્યારે તેના બધા રોક્યો તથા ચિત્રો ૫૦૦ પૌંડમાં વેચી નાખવામાં આવ્યા હતાં.

પરંતુ પાછળથી મોટી કિંમત ઉપજવાનો આ દાખલો વિરલ નથી. વિન્સેન્ટ વાન ગોઈ ઈ. સ. ૧૮૮૦ માં મરણ પામ્યો, ત્યારે તેની એવી સ્થિતિ હતી કે રંગ ખરીદવાના પશુ તેની પાસે પૈસા નહોતા.

આજે તેના ચિત્રોની કિંમત ૩,૦૦૦ થી ૪,૦૦૦ પૌંડ ઉપજે છે. તેના મિત્ર દાર્બી પ્યાલી માટે તેના ચિત્રો વેચવાને ખુશી થતો. તેજ ચિત્રોના આજે ૩૦૦૦ પૌંડ ઉપજે છે. હેદ્દાં ૭ વર્ષોમાં ક્રિસ્ટોફર વૂડના ચિત્રોની કિંમત ૫ પૌંડથી વધીને ૩૦૦ પૌંડની થઈ છે. તેથી ઉલટું આદમા ટાડેમાના ચિત્રોની કિંમત ૪૦ વર્ષો પહેલાં ૫૦૦ ગીની હતી તેના આજે કોઈ પાંચ પૌંડ પણ આપવું નથી.

* * * *

૧૯૩૬માં મહાન સાહિત્યકારોનાં મૃત્યુ:—૧૯૩૬ ના એક વર્ષ દરમ્યાન જન્મે નવ સાહિત્ય રત્નો ગુમાવ્યા છે: તેમાં બે તો નોખલ પ્રાધ્ન મેળવનારા હતા.

૧. મી. રૂડયાડ કિપ્લિંગ : મૃત્યુ ૧૮ મી જાન્યુઆરી.
૨. શ્રી વિદ્યાધર વામન બીડે : „ ૨૫ „ „
૩. મી. ડબ્લ્યુ. બી. યોટ્સ (નોખલ પ્રાધ્ન ૧૯૨૪) : મૃત્યુ ૨ ફેબ્રુઆરી.
૪. શ્રી. લક્ષ્મીબાઈ તિલક : „ ૨૪ „ ફેબ્રુઆરી.
૫. મી. જી. કે. ચેરટર્ટન : મૃત્યુ ૧૪ જુન
૬. મેક્સિમ ગોર્કી : „ ૧૮ જુન
૭. ડૉ. સન્ડર લેન્ડ : „ ૨ ઓગસ્ટ
૮. શ્રીયુત બ્રેમચંદ્ર : „ ૮ ઓક્ટોબર
૯. લુઈ પીરડો (નોખલ પ્રાધ્ન ૧૯૩૪) „ ૧૦ ડીસેમ્બર.

* * * *

દુનિયામાં સૌથી નાની પુસ્તિકા:—મ્યુનિચનો એક સૈનિક ખોખના ધડકાથી જન્મપ્રાપ્ત ગયેલ છે. તેનું નામ મી. વેલેન્ટિન કૅફમેન છે. તેણે હમણાં જ એક પુસ્તક લખીને પુઠું કર્યું છે. જગતનાં બીજાં સર્વ પુસ્તકોમાં આ પુસ્તક સૌથી નાનું કદ ધરાવે છે. આજુ ટપાલની ટીકીટના અર્ધા ભાગના કદની આ પુસ્તિકા છે. એની જાડાઈ ૩/૧૬ ઇંચ છે, તેમાં ૯૬ પાનાં છે. આ પુસ્તિકા લખવામાં લેખકને એક વર્ષ લાગ્યું છે. આ પુસ્તિકા તેણે માત્ર ટકિ/અસ્ટ્યા સિવાય એક જ કલમે લખી પુરી કરી છે. હાથના લખેલાં પુસ્તકોમાં સૌથી નાનામાં નાની હોય-તો માત્ર આ એક જ પુસ્તિકા છે.

* * * *

કાપીરાષ્ટ્રના ભંગ માટે મોટામાં મોટો દાવો:—માર્ગરેટ મિચેલના પુસ્તક “ગોન વિથ ધી વિન્ડ” (Gone with the wind) કેટલાય દેશોમાં રેકર્ડ વેચાણ ધરાવે છે. તે પુસ્તક હાલમાં નુકશાની મેળવવાનો વિષય બન્યું છે.

ખ્રીષ્ટ અમેરિકન લેખક સુસન લૉરેન્સ ડોવેસે ન્યુયૉર્ક ડીટ્રોઈટ કોર્ટમાં ધી મેક-મીલન પબ્લિશિંગ કંપની સામે ૧,૬૨૫,૦૦૦ પૌંડની રકમનો મોટો દાવો, કાપીરાષ્ટ્રના ભંગ માટે માંડ્યો છે. તેનો દાવો એવો છે કે યોડા વર્ષો પહેલાં તેણે લખેલ પુસ્તક ‘ઓથેન્ટિક હિસ્ટરી ઓફ ધી ક્લક્સ ક્લાન (Authentic History of the Ku klux klan) માંથી આ પુસ્તક ઉતારવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકની વેચાયેલ દરેક નકલ દીક તેણે ૧૨૫૦ પૌંડની નુકશાની માગી છે. જે પ્રમાણમાં નક્કો વેચાણી છે તે જોતાં, જો દાવો સાબીત થાય તો નુકશાનીનો આંકડો મોટો—કાપીરાષ્ટ્રના કિસ્સામાં અનૂતપૂર્વ—યશો તેમ માનવામાં આવે છે.

* * * *

દશ લાખ ટાલરનું ધનામ:—તા. ૧ ડીસેમ્બર ૧૯૩૭ પહેલાં શ્રેષ્ઠ નવલકથા લખી મોકલનારને મેસર્સ ડોડ મીડ અને ધી રેડબૂક મેગેઝીને દશ લાખ ટાલરના નવા ધનામની જાહેરાત કરી છે. તાજેતરની તેમની પહેલી હરીફાઈમાં તે ધનામ માર્ગરેટ હિલ્ટને તેના પુસ્તક ‘ઓલ્ડ એશબર્ન પ્લેસ’ (Old Ashburn place) માટે મળ્યું હતું.

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

રૂપ અને યૌવનથી સંપન્ન હોય અને મોટા કુળમાં જન્મ્યો હોય, તેણે જાખરાનાં ફૂલ જેમ સુગંધી વિના શોભતાં નથી તેમ વિદ્યાહીન મનુષ્યો શોભતાં નથી.

વાચ્યન તરંગ

૧. સત્યના પ્રયોગો ખંડ ૧-૨૧-

આજ્ઞાદિયાં કહ્યાં વહ અવ અપને ઘોંસલેકી
અપની સુશીસે જાના, અપની સુશીસે જાના

ઓતા હૈં યાદ મુશ્કો ગુજરા હુઆ જમાન

હિંદી કવિએ શુદ્ધશુદ્ધના જોડજીવન ઉપર દયા ખાધ તેની સ્વતંત્રતા ખૂંચતી લેનાર માનવજાત પાસે જેમ ઉપરની દલીલ કરી છે, તેવાજ પ્રકારની ભારતવર્ષના માનવ-પંખીની સ્વતંત્રતા માટે મહાત્મા ગાંધીજીની દલીલ છે. તેને પણ શુભશ્રેયો જમાનો રામરામ્ય (સુરામ્ય) સાંભરે છે ને જોઈએ છે. બહા, સમસ્ત ભારતવર્ષ તરફથી દલીલ રજૂ કરવાનો તેને શું અધિકાર છે? તેનામાં એવું કંઈ મહાન બળ છે? આ જીવનમાં તેના કયા એવા બગીચા પ્રયત્નો છે કે આજે પણ શેઠાંવની હુંપડીમાં વસતા આ સંતના મોમાંથી જોલાતા એક એક શબ્દને પણ અમરત્વ અપાઈ રહ્યું છે? આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર 'સત્યના પ્રયોગો' જ આપી શકે તેમ છે.

'યોમસ આદવા એડીસન'ની વૈજ્ઞાનિક શોધક તરીકેની શક્તિના પરિચયમાં આવ્યા પછી, તેની અનેકવિધ અણુનમ શોધકશક્તિ પરત્વે ભક્તિભાવ જન્મે છે. તેનું વ્યક્તિત્વ અદ્વિતીય પણે સાચું છે. આ વૈજ્ઞાનિક વીરના જીવનચરિત્ર પછી પુસ્તકાલય મંડળે આપણા જ દેશમાં જન્મેલા ગાંધીજી કે જેનું જીવન સત્યના પ્રયોગોમાં જ વ્યતિત થયું છે, થાય છે, અને થશે, તેવા પ્રાતઃસ્મરણીય પુરુષનું જીવનચરિત્ર બારીકાપથી વાંચવાનો પ્રસંગ આપ્યો છે તે ઠીક જ કંઈ છે. પરીણાથે સત્યના પ્રયોગોનું પુનઃ પુનઃ વાચન કર્યા પછી વૈજ્ઞાનિક શોધક એડીસન અને સત્યશોધક ગાંધીજીની તુલના કરીએ. વિજ્ઞાનયુગ પ્રવર્તે એડીસનના કરતાં વધુ ઉચ્ચ પદ ગાંધીજીને આપી શકાય તેમ છે કે નહિ? જગતને ચોંડા બળ વડે અનેકમણે લાભ બતાવતો આજનો વૈજ્ઞાનિક વિકાસ તેનો સંદાર કરવામાં પણ સર્વશ્રેષ્ઠ સાધન બનશે, એવી માન્યતા આજના રાજનીતિજોમાં ઘર કરી ગઈ છે. આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ વગર આ સંદારક બળનો દુરપયોગ થશે એવી આગાહી વર્તમાન બનાવો આપી પણ રહ્યા છે. આધ્યાત્મિક પ્રયોગોમાં વધુમાં વધુ સફળ નીવડી કર્મવીર તરીકેનું વિશેષ કાયમ સાચવી જાળુનાર પોરબંદરના વશિકપુત્ર મોહનદાસને જગત મહાત્માજી શા કારણે કહેવું થયું? તેનો ઉત્તર વાચનતરંગમાં ચી રીતે આપી શકાય? એને માટે જરામુએ સત્યના પ્રયોગોનું મનન કરવું પડશે. મનનને અને સમજાવશે કે ગાંધીજીની સમગ્રજીવ વધતી ગઈ તેમ તેમ તેની સત્યની મર્યાદા પણ વધતી જ ચાલી. પોતે જેને સત્ય જાણ્યું તેને પામવા અસંખ્ય પ્રયોગો કર્યા. તે પ્રયોગોમાં એડીસનના કરતાં પણ વિશેષ દેહદમન, સ્વાર્થત્યાગ અને એક નિશ્ચયની જરૂર પડી. કહેવાતા ધોર કળિયુગમાં સત્યની પાછળ જીવનને દોમી દેવાની

હંમેશની તત્પરતા બતાવનાર આ સત્યયુગ પ્રવર્તક વ્યક્તિના આજસુધીના અખતરામાં જ તેનું જીવન પસાર થયું હોવાથી તેના પ્રયોગો એજ આત્મકથાના રૂપમાં ફેરવાઈ ગય છે.

આધ્યાત્મિક વિકાસ વિના જગત સાચી ઉન્નતિ પામનાર નથી. તેના વિકાસ નીચે જ વિજ્ઞાનના વિકાસનો સદુપયોગ થનાર છે એ વાત કશું કરતા હોઈએ તો તેટલે દરજ્જે એડીસનના કરતાં પણ વધુ ઉપકારક જીવન ગાંધીજીનું છે એમ કશુંક પડશે. આ પ્રયોગોમાંથી જ ગાંધીજીને અતુલ આત્મબલ પ્રાપ્ત થયું છે. હિંદુસ્તાનમાં ગંગાને લાવનાર ભગીરથ રાજાના કરતાં પણ વધુ ભગીરથપણું ગાંધીજીમાં છે એમ તેથી જ ભારતવર્ષે સ્વીકાયું છે. આ લાયકાત પર મોઢ પામી દેશનું નેતૃત્વ વગર નોતયું તેને વળગી રહ્યું છે. તેને દેશ તરફથી દલીલ કરવાનો અધિકાર આ સમયે છે. પ્રશ્ન એ છે કે સત્ય પાછળ જીવનને ધસડી જનાર ધર્માનુરાગી વ્યક્તિ સાથે રાજપ્રકરણને શા સંબંધ છે? તેનો ઉત્તર એટલો જ આપી શકાય કે સાધારણ માણસની અને તેની સત્યની વ્યાખ્યામાં આસમાન જમીનનો ફેર છે. ગાંધીજીની સમુતાપ્ત તો આજે હિંદમાતાનું હૈયું ઠારી રહી છે. ભારત-માતાની લાયકી આ વીર બાળકે જગતને સમજાવી દીધી છે. સત્યને આદનાર ગાંધીજી માત્ર પોતાનામાં જ તેવી લાયકી મેળવી એટલા માનનાર નથી. તેના પ્રયોગો બધા જ કરતા યાવ એકું પ્રચારકાર્ય પણ સાથે જ ચાલતું હોવાથી દેશસમસ્તની સઘળી શક્તિઓના સમન્વયમાં આવવાની તેને ફરજ પડે છે. એટલે રાજપ્રકરણની પણ તેઓ મુક્ત રહી શકે જ નહિ.

ખરૂં જીવ આપનારી ગાયમાતા તેના બાલબચ્ચાં સહ તાજમાજ જીવતી રહે અને બધાને ખરૂં જીવ આપતી પણ રહે, તેવી સારવાર ગોપાલ તરફથી થવી આવશ્યક છે. એ સત્યધટનામાં આજની તેમની દેશવ્યાપક હીલચાલનું મૂળ છે. સત્યને સમજનારા અને તેનું સમર્થન કરનારા પહેલાંના પેઢાંઓને પણ ઉપરના કારણે જ રાજપ્રકરણ સાથે સંબંધમાં આવતું પડ્યું હતું.

જગતના પ્રાચીન ઇતિહાસ તરફ નજર કરતાં સ્પષ્ટ સમજાય છે કે અર્ધસત્યને આદનારાની સામે નમ્રસત્યની લડત ચતી જ આવી છે. વળી તે વખતે પ્રતિપક્ષના વધુ ઉદ્ધામ વિચારોને નિર્મૂળ કરતાં ન્યાયને તો વિચારોને નાસવું જ પડ્યું છે. દેશમાં જે આંદોલનો ચાલુ છે તે ઉપરની વસ્તુનું પુનરાવર્તન માત્ર છે. હવે સહજ ગાંધીજીના વ્યક્તિત્વ તરફ વળીએ.

ગાંધીજીનું વિદ્યાર્થી જીવન, ગૃહસ્થાશ્રમ એ તમામ અવસ્થામાં તેમના આજના પ્રયોગોનું મૂળ છે એ વાચવાથી સમજાશે. બીજા રાજનીતિજ્ઞ નેતાઓની લડત અને ગાંધીજીના પ્રયત્નોમાં પણ મેઢ હોવાનું કારણ તેમને સત્ય અતિ પ્રિય છે એજ છે. રાજદ્વારી હોવમાં આવી બારીક સાધુતા અસ્થાને છે એમ ઠાંકોઠાનું મંતવ્ય છે. આ કારણે સત્યને શોધનાર ગાંધીજી બીજા દેશોમાં બને છે તેમ દેશસેવકમાંથી સરમુખત્યાર બનવાનું ઇચ્છતા નથી, પણ દલીલ કરનાર માટે માર્ગ ખુલ્લો રાખવાનું શીખેલા છે. આથી મહાત્માજીની મહત્તા દિવસે દિવસે વધતી જાય છે.

વાચકમિત્ર ! “ સત્યના પ્રયોગો ” ન વાંચ્યા હોય તો હજુ પણ વાંચી જશો. તેમાં માત્ર દેશસેવાનો ધંધો કરનારને જ માર્ગદર્શન થાય તેવા જ વિચારો નથી, જીવનમાં ઉતારવા યોગ્ય એવા અનેક કૌટુંબિક દૈનિક અને માનસિક પ્રયોગો પણ છે કે જેના વડે માણસમાં સત્ય પર પ્રેમ, નિઃસ્વાર્થ, સાદાઈ અને સંયમ જેવા ગુણોનો પ્રવેશ થાય છે. દૂંધામાં આત્માને પણ પવિત્ર અને બળવાન બનાવવા આ પુસ્તક વાંચવું આવશ્યક છે. ખીજા કાષ્ઠકજ આત્મકથામાં જડી આવે તેવા પ્રકારના પોતાનામાં રહેલા દોષ, તેના જન્મનું કારણ અને લીધેલા ઉપાય ગાંધીજીએ નીકરતાથી વર્ણવ્યા છે પોતાના આવા હિંમત કોટીના નિર્મળ સ્વભાવના કારણે પણ ગાંધીજી આ ઉંમરમાં પણ સુવાનને હંફાવે તેટલી પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. તેનું જીવન તદ્દન સ્પષ્ટ હોવાથી પોતાના બચાવ માટે તેને વખત ગુમાવવો પડતો જ નથી. સત્યની શોધમાં નીકળેલા અનેક ઉતાવળીઆ શામળ જેવા સુવાનોને સાચી સલાહ આ પ્રયોગનિષ્ણાત પૂજ્ય વ્યક્તિ વર્ષોનાં વર્ષો આપ્યા કરે એમ ક્યો સ્વદેશી નહિ ઇચ્છતો હોય ? વૈજ્યવ જન તો તેને ઠીકે એજ રાગનું કાવ્ય અને ટપકાવી આ લખાણ પૂરું કરવું અચાને નથી જ :-

સત્ય શોધ સહેલી ના લાણો, શોધકથી સમભરો રે
કાચા પોચા કાયર થઈને, અધવચ લટકી ભરો રે—સત્ય.
રાહ રૂઠો પણ રાની છે એ, કંદક કપરા વાગે રે
મરત બનો તો સુખની સીમા, ભય દુઃખ તેથી ભાગે રે—સત્ય.
માનવથી પર મોહન ગાંધી મનમંદિર અજવાળે રે
અંતર તેને *તમમાં તારો, પરમ પ્રભુને ભાળે રે—સત્ય.
જન્મે કોટી મરતાં કોટી, જીવી તે મસ લાણુયું રે
ભારતકૃત્તે કૃષ્ણ સરીખું, મધુર જીવન માણુયું રે—સત્ય.
શોધક તારાં રવમ સુરંગી, અવર ભ્રમર કો આવે રે
મિષ્ટ સુહાગી પુષ્પ પરિમલ, સમીર વિષે પ્રસરાવે રે—
સત્ય શોધ સહેલી ના લાણો

સિદ્ધપુર

]

ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર

૨. સ્વામી :-—અંગાળના સુપ્રસિદ્ધ લેખક શ્રી ચરદાશુ કૃત આ પાંચ વાર્તાનો સંગ્રહ છે. અનુક્રમ તથા ગુણ અને કલાની દૃષ્ટિએ પણ પ્રથમ વાર્તા ‘સ્વામી’ ની છે, અને એ વાર્તાના નામ ઉપરથી આખા સંગ્રહનું નામ પડેલું છે. ‘સ્વામી’ માં ક્ષમા અને સદનથીલતાનું અમોઘ બળ બતાવાયું છે. નિહુર ભેવદાષ પણ ક્ષમાના પુનિત મંત્રાથી કેવી પાવન થઈ શકે છે તે આ વાર્તામાં બતાવાયું છે. નાયિકા સૌદામિની કૌમાર્યથી જ મસ્તિમાનસી છે. એક વર્ષની નાની વયે પિતા મરણ પામવાથી માતાને મેયર વાસ કરવો પડે છે. મામે અગ્રેયવાદી છે, માતા ભાવિક છે. આ વિષમ સંસ્કારોમાં સૌદામિની ઉછરી છે. અમૃતિ જેમ વધુ સુશ્રમ હોય છે તેમ સૌદામિનીનું બાલમાનસ

નાસ્તિકતા પ્રત્યે વળતું જાય છે. તેના એ ભાવને તેનો મામો શીખ-સુધારા તરીકે પણ કહેવતો જાય છે. આ વાતાવરણમાં સૌદામિની સોળ-સત્તર વર્ષની થાય છે.

આ અરસામાં એ અગ્રેયવાદી મામાને ત્યાં પાઠોચના નરેન નામના કોલેજમાં બહુતાં મુવકની અવરજવર થાય છે. કહેવાતી કેળવણી અને સંસ્કારિતાને જે જે મોઢની જાળ, પ્રેમના ફંલ અને પ્રપંચી ગોષ્ઠિ સ્વાભાવિક હોય છે તે તે સર્વથી સૌદામિની નરેનના કાણુમાં આવતી જાય છે. પરિણામે તેઓ એકમેકને ચક્રાત્તા બની જાય છે.

પણ સૌદામિનીનું લક્ષ્મી તો બીજે સ્થળે થાય છે. 'લક્ષ્મી' એ ઠેરવેલો આ દેહસ્વામી પોતાની અલૌકિક વિચક્ષિણતા અને ગુણસુરભિથી માનસસ્વામી બને છે. અને આ દિશાવિરોધી જગત્ પરિવર્તન લેખકે એટલી ઉત્કૃષ્ટ કલા અને સાહજિક સરળતાથી દર્શાવ્યું છે કે વાચકને આ વ્યક્તિત્વપલટામાં ક્યાંય અટકા લાગે નહિ.

લૌકિક દૃષ્ટિએ સૌદામિની, સ્વામી ધનસ્વામી થાય છે. પણ તેના માનસમાં તો નરેને અશુભ વાસ કરેલો છે. જે કે એ અવગમન માત્રે સૌદામિનીને આત્મિક વલોવે તો વલોવતા જ રહે છે. આત્માનો અવાજ તો તેને કોઈ જ કરતો હોય છે.

ધનસ્વામી તો સ્થિતપ્રજ્ઞ યોગી સમાન છે. કુટુંબનો તે મોભી અને પાલનકર્તા છે. છતાં કુટુંબનાં સર્વ માણસો તેના પ્રત્યે વધુમાં વધુ બેદરકાર છે. તે અવમાનાય છે, અપમાનાય છે. અને એ સર્વ છતાં ધનસ્વામી તો પોતાનું 'કર્તવ્યકર્મ' આનંદથી બજાવે જ જાય છે.

'અવમાન્ય'ના પરભાષાં અપમાનોમાં જે આસ્વાદ આવે તે આસ્વાદ સૌદામિનીને શરુઆતમાં ધનસ્વામી-સ્વામીની પરિસ્થિતિથી આવે છે.

અંતરના જેમ જાનને ઝાળખી શકતું નથી તેમ સૌદામિની ધનસ્વામીને ઝાળખી શકતી નથી.

પણ સ્વામીની તેજરાશ જેવી અસ્મિતાની કાંઈક ઝાંખી સૌદામિનીને, સ્વામી સાથેના વાદમાં ઇશ્વરના ઇન્કાર વખતે થાય છે.

પણ પાપની રસમો બહુ ધુરી હોય છે. વિઠારી સર્વત્ર વિકાર જ જૂએ છે. સૌદામિનીનું માનસ પાપના સ્વાદો મૂકતું નથી. 'નરેન'નું બૂત તેના વિકાર વધાર્યું જ જાય છે.

હિંદુ સ્વામીના જલદમાં જલદ અપમાન રૂપ તે સ્વામીથી પૃથક્ થયન કરે છે. અને ધનસ્વામી પ્રત્યેના સૌદામિનીના આ સર્વ વિતરાગની ખજાર નરેનને, મુક્તા નામની આતમીદાર દાસી મારફત મળે છે.

અને એ ખજારોથી સૌદામિની પોતાને સર્વ રીતે અધીન હોવાના ભ્રમે તે સૌદામિનીને ત્યાં મહેમાન બની આવે છે.

સ્વામી તે દિવસે બહારગામ હોય છે. નરેનની ખ્યેયલક્ષિતા સૌદામિની છે. આ બળોની પ્રણય-ગોષ્ઠિ સૌદામિનીની સાસુ જોઈ જાય છે, અને દેખી ઓત્ત જે દડકમાં દડક મેણાં ઇશ શકે તે મેણાંથી સાસુ સૌદામિનીને જલાવી દે છે.

અને કોઈ પણ પતિત્વ જે કસોટીમાં અનુત્તીર્ણુ નિવડે તેવી 'કપરી' કસોટી રૂપના એ-પરપુરુષ સાથેની પ્રણયગોષ્ઠિના-પ્રસંગથી સાસુ ધનરયામને વાઢેફ કરે છે. અને સૌદામિનીનો રસોડાપ્રવેશ સદંતર બંધ થાય છે. પણ સ્વામી તો સાચો સ્વામી છે. સૌદામિની પ્રત્યે તે સહેજે પણ આક્રોશ પડતો નથી. 'સંપૂર્ણતા' બાલીશતા પ્રત્યે જે ક્ષમ્યતાથી નિહાવે તે ક્ષમ્યતા સ્વામીમાં છે.

આ સ્થિતિએ સૌદામિનીની ભ્રમણતા એક સ્વાધાત ઉપજાવે છે. સ્વામીના ગજવામાંથી પોતાની મા તરફનો પત્ર મળી આવે છે. પત્રમાં મહાન બળી ગયાની ખબર હતી. પોતાની ગરીબ માને પોતે કાંઈ મદદ કરવાનું કહેશે એમ માનીને જ ધનરયામને આ પત્ર પોતાથી છૂપાવ્યો છે એમ સૌદામિની માની બેસે છે.

આ અરસામાં નાણાંતંગીના-પણ મણું કરી તો પોતાની સાસુને મદદ આપવા માટે જ-મીચે ધનરયામ ઝીરો ચૂકવા માટે ધરેણીની માગણી સૌદામિની પાસે કરે છે. એટલે ધૂમાતા વહિમાં દીવાસણી ચંપાવાથી જે બડકો બહુડી ઉઠે તેવું સૌદામિનીનું બને છે. તે બહી બપ છે, અને આદેશવાન સાહસથી નરેન સાથે આત્મા જવાનો નિર્ધાર કરી નરેન સાથે આવી બપ છે.

કોઈ પણ સ્વામીની પરિપૂર્ણતાની કસોટી માટે આ પ્રસંગ સંપૂર્ણ છે: અને ધનરયામ તો તેમાં પણ પાર પડે છે. અસત્યના જે આયુષ્ય હોષ શકે તે આયુષ્ય બાદ સૌદામિનીને પોતાના સ્વેચ્છાચાર, અગતિગમન, અને દોષોનું જ્ઞાન આવે છે. તેને પ્રાપ્ત થએલા શાંત એકાંતવાસમાં 'સ્વામી'ના વ્યક્તિત્વ ઉપર થએલા મનને તે પોતાની નીચતા અને સ્વામીની દિવ્યતા જોષ શકે છે. પાપવસોણાં તેને પુનિત વસોણે વસોવે છે. આ વસોણે કારુણ્યના ઓધ ઉમટાવે છે. સ્વપ્ન મારફત દલિત થતો જૂઓ કારુણ્ય ઓધ :—

“મેં એક સ્વપ્ન જોયું-જાણે હું સ્વામીની સાથે ઝગડો કરું છું. એ તો એવા જ શાંત બેઠા છે, અને હું શરીર પરથી ધરેણી ઉતારી ઉતારીને તેમના પર ફેંકતી જાઉં છું. પરંતુ ધરેણીય ખૂટતાં નથી, અને મારું ફેંક્યા કરવાનું બંધ થતું નથી. જેમ જેમ ફેંકતી જાઉં છું તેમ તેમ, ક્યાંથી કોણ જાણે મારું આખું શરીર ધરેણીથી બરાબ ઉઠે છે।

એકદમ હાથનો બારે બાજુબંધ છુટી ફેંકતાં તે જોયો જમને તેમના કપાળમાં ચોંટયો, તરત જ તે આંખ મીચી સપ પડ્યા, અને હામાંથી લોહીની ધારા ઉડી પીટો સુધી પહોંચી।”

આથી વધુ કરુણ પથ્થાપ દયો હોષ શકે ? અને કલાપી કવે છે :—

“હા પસ્તાવો પુનિત જરણું સ્વગંથી ઉતયું છે,
પાપી તેમાં રૂબડી કદને, પુણ્યશાળી અને છે.”

તેમ સૌદામિની પણ પુણ્યશાળી બને છે.

પાપી હૃદય પોતાનાં પાપ જોષ શકે છે. સ્વામી તો ઉદારતાનો ઉદધિ છે. એ ધરેણી-મનસ પતિતા પત્નીને પોતાનામાં દેવી ક્ષમ્યતાથી પાછો સમાવે છે.

અને એ સ્વામીએ ધરેણી પત્નીનાં સ્વભાવ દંપતીજીવન શરૂ થાય છે.

સમર્પણતાની વેદી ઉપરનો નરજાતિનો મોટા ભાગનો ધરસાટ અહીં પણ દઝોચર થાય છે.

કાળવહને સૌદામિનીનો.. મનોપ્રદેશ ધનસ્વામથી સસર બનતાં અને પોતા માટેના તલપુરના અવકાશનો પણ અભાવ અનુભવતાં નરેનનો સ્વાર્થ પ્રપંચનો ભડકો બોલે છે:—

“ તારી પોતાની વાત જ બસ ગાયા કરે છે. મારી મુસીબત તો જોતી જ નથી. હવે તો બધી બાબતો વિચાર કર્યા વગર કશું જ કરવાનો નથી ! ”

‘ ગર્વખંડન ’—પણ પુનિત સ્વામીત્વનો પ્રયોગ આપતી વાર્તા છે. જો કે ધનસ્વામના પ્રમાણમાં નરેન્દ્ર નિસ્તેજ જણાય છે. પણ મોટા ભાગે નરેન્દ્ર સ્વાભાવિક સ્વામી જ છે. ધનસ્વામમાં સ્વાભાવિક મહાનુભવતા છે ન્યારે આ સ્વામી નરેન્દ્રને ‘ નિમ્ન ’ થી સર્વ કરવું પડે છે. નામિકા ‘ ઇંદુમતી ’ ગર્વિષ્ઠ પત્ની છે. સામાન્ય બહેવારમાં પણ નરેન્દ્રને તે અપમાને છે. નરેન્દ્રની મોટી સહનશક્તિથી ઇંદુ પોતાનો દોષ જોષ શકે છે પણ તેના દર્પ એટલો જલદ છે કે સ્વામી પાસે નમ્ર બનતાં તેને આવડતું નથી. તેના હૃદયને આધિપત્યની જ આવડ હોય છે.

પણ ધનસ્વામ પેઠે નરેન્દ્ર પૂણું પતિ નથી. અને એ અપૂણ્યતાથી ઇંદુના પોતા પ્રત્યેના કઠોર વર્તનથી તેનું હૃદય ધમાયું જાય છે. એક પ્રકારનો અગ્નિકૃત વિરાગ પત્ની પ્રત્યે તેને ઉપજ્યે જ જાય છે. અને પલટો એટલો બધો થાય છે કે, માંદગીની છૂપામણીમાં દ્વિત થતી પત્ની પ્રત્યેની ક્રુણ દરકાર દીરાની જેલના પ્રસંગે પત્ની પ્રત્યેના તીવ્ર વિતરાગમાં પરિણમે છે.

નાના નાના સ્વધાતો ઉપજાવી, ઇંદુ તાણાતી મારી પિયરવાસ કરે છે પણ જે સ્ત્રીત્વને તે ગુલામી માને છે તે ખરેખર રીતે ગુલામી ન હોતાં મનોહર આધિપત્યનું નિત્ય ગૃહિણીત્વ હોવાનો તેને અનુભવ થતાં, ધણેાય દંભાચાર કરવા છતાં પોતાની રિયતિથી તે લાજે છે, અને સાચા પથાત્તાપ બાદ, હૃદયિની ઉદારતામાં સરિતા પોતાના સ્વાભાવિક હંકારો સમાધ જાય તેમ આ પુનિત પત્નીત્વ પણ છેવટે પતિત્વમાં સુંદર રીતે સમાઈ જાય છે.

‘ એકાદશી વૈરાગી ’—એ હાસ્ય ભૂમિકામાંથી ઉપજતી પણ તાતી વિચારણા માગી લેતી વાર્તા છે. દેખીતી શુરાધ નીચે પણ મહદ્ સદ્ગુણો ઢંકાએલા હોય છે એ આ વાર્તા નિર્દેશ છે. માનવસહજ બૂલતે અશ્વમ્ય માની કહેવાતા પતિતને પોતામાંથી કાચમી રૂપસદ આપી સીધો દોર કરી દેવાની સમાજની નિષ્કુર નીતિનો વિરોધ કરી એકાદશી, પતિત વિધવા બહેનને સુંધરે છે. તેની આ તકસીરથી સમાજ કિન્ને ચઢે છે, અને બહિષ્કારની કડકાઈ એટલી જલદ બને છે કે એકાદશીને પરગામ વાસ કરવા પડે છે. પણ પુસ્તકાલયની દીપને મધે સમાજની અસહ્ય પરગામે પણ એકાદશીની ગરદન પકડે છે. એ પકડ માટે સહેજેય દયા ઉપજે તેવું પ્રાયમિક દર્શન એકાદશીનું થતું નથી. બે પૈસાના બ્યાજ માટે અસહ્ય બનતો, પૈસો માત્ર પડાવાનો દાનત રાખતો, તથા કાળામાં ચાર આનાથી ચક્ર કરી બધી ભાજગડ બાદ પ્રાચ્ય આના દાન દેવાનો વાયદો દેતો, એવું એવું કરતો એકાદશી આપણી પાસે રજુ થાય છે.

પણ એ બાબત નીચે સ્પષ્ટ બહેવાર અને પ્રામાણિકતાનાં દિવ્ય ગુણો ઝમઝમે છે. અને પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતાં જ વાચક એ ગુણોને જોઈ શકે છે. પોતાને ત્યાંના એક વિધવાના દુઃખ જમા રૂપિયા લગભગ ડુબી જવા જેવા સંયોગો ઉઠ્યા થાય છે. પણ એ સંયોગોનો લાભ નહિ. લેતાં એકાદશી એ રૂપિયા બ્યાજની પાછ શીખે વિધવાને આપે છે. વળી વિધવાથી તદ્દન અભણી એવી એક મોતીની જોડ પણ પોતાને ત્યાં જમા હોવાનું એકાદશી જણાવે છે.

આ સર્વ સદ્ગુણસરભિથી ટીપ-ટોળાનો નાયક અપૂર્વ એકાદશી પ્રત્યે નમી રહે છે.

‘ધૂળમાં રતન’-માં પતિતાના શુદ્ધ પ્રેમની કહાણી છે. એમ. એ. નાં અભ્યાસી નાયક સત્યેન્દ્ર, માતાના લગ્નપ્રસ્તાવને ઇન્કારી ઠાકે છે. જોકે બાવિ પત્ની રાધારાણીનાં દર્શન તેને મધુર સ્પન્દન આપે છે, પણ એ સ્પન્દનને તરછોડી નાંખી તે શહેરમાં અભ્યાસ કરવા આવ્યો જાય છે.

પણ પેલા સ્પન્દનની છૂપી અસર વધતી જ જાય છે, એ અસરથી સત્યેન્દ્ર એક યુવતી પ્રત્યે આકર્ષણી જાય છે. પણ યુવતીની પીછાત બાદ તેનો પ્રેમ સમેટાઈ જાય છે. કારણ કે તે યુવતી તો નર્તકી છે. પણ યુવતી વીજળાનો તો સત્યેન્દ્ર પ્રત્યે સાચો પ્રેમ છે. જે ધંધાને કારણે સત્યેન્દ્રથી તે વિમુખ રહેવા પામી તે ધંધો તે-તજે છે.

જોકે સત્યેન્દ્રને તો વીજળાની પીછાને એટલો દબાવી દીધો છે કે તે વીજળાને લગભગ ભૂલી જાય છે.

પછી તો સત્યેન્દ્ર રાધારાણી સાથે પરણી જાય છે, અને પોતાના પુત્રના અત્તપ્રાશનના વિધિ-ઉત્સવમાં અપરિચિત વીજળાને પોતાને ત્યાં નર્તન માટે મૂલવી લાવે છે. કાંઈ પણ રીતે અણુમ્મણથી ધંધો કરવા ન પડે તેટલા માટે વીજળાએ પોતાનું મૂલ્ય ધણું વધારેલું હતું, પણ સત્યેન્દ્ર તો વેરચમનની શ્વેલક્ષિતાને અનુસરી વીજળાને આમંત્રે છે.

આ સર્વ ઘટનાથી રાધારાણી વાકેફ થાય છે. અને લગ્નપ્રસ્તાવ વેળા અને પોતાના પ્રથમ દર્શન વેળા વિરાગી, ભેતમા જેવા જણાતા સત્યેન્દ્રને આ વર્તમાન રસજીવનમાં છતાંયોનો મહદ્ ઉપકાર વીજળાનો માની રાધારાણી વીજળાને નમી રહે છે.

‘હરિચરણ’-એમાં લક્ષ્મીનંદનોની અમાનવતાનું સામાન્ય ચિત્ર છે. નિરાધાર હરિચરણ પોતાના આશ્રયસ્થાતાની અતુલ સેવા બજાવે છે, છતાં એક દિવસ તાવના કારણે પથારી નહિ પાથરી શકવાથી, માસિકનો તેને નિર્દય માર આવે પડે છે. અને એ લગ્નનો તાવ તેને જીવલેલું નીવડે છે. અને ઘાતકને તો માખી મર્મા જેટલું જ દુઃખ થઈ નથી !

ચંદુલાઈ લ. બારોડ.

પુસ્તક પરિચય

૧. રાજ ભોજ :—કર્તા, રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક, અશોક પ્રકાશન મંદિર, સુરસાગર, વડોદરા: ૧૯૩૭; કદ કાઉન ૧૬ પેજ, પાન. ૪૦; મૂલ્ય ૩ આના.

અશોક આલ પુસ્તક માળાના ત્રીજા વર્ષના પ્રથમ પુસ્તક રૂપે રાજ ભોજ મેળેથી બાહ્યપર્યાયી આ પુસ્તક રજુ થયું છે. આવાં પુસ્તકો દ્વારા હિંદની મહાન વ્યક્તિઓ સંબંધી બાહ્યકોને માહિતી આપી તેમને હિંદની પુરાતન જાહોજલાલીથી વક્રિગાર કરવાનો પ્રયત્ન બહુ સફળ થયો છે. સંપાદકોને આવાં સરસ અને આકર્ષક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરી બાળકોના કરવા માટે અભિનંદન ધટે છે. વાર્તા બાહ્યકો હેંસથી વાંચે અને તેમના ચારિત્ર્યનારણ્યમાં અગત્યની મદદ આપે એવી છે. દરેક ધર્મમાં આવાં પુસ્તકો વંચાવા જોઈએ. આ નાનકડા પુસ્તકમાં રાજ ભોજનું જીવન ચરિત્ર ટૂંકમાં બહુ આકર્ષક રીતે રજુ થયું છે.

૨. સમ્રાટ સીકંદર :—કર્તા, નાગરદાસ ઈ. પટેલ; પ્રકાશક, સ્થળ, વર્ષ કદ, પાન ઉપર પ્રમાણ; મૂલ્ય ૪ આના.

સદર પુસ્તક માળાના ચોથા પુણ્ય રૂપે પ્રગટ થતા આ પુસ્તકમાં યૂરોપના મેસિડોનિયા દેશના પ્રતાપી રાજવી મહાન સિકંદરની વાર્તા મોટા ખીખામાં તથા સારા જાડા કાગળ ઉપર આપી છે. સિકંદરની વાતો વાંચી બાહ્યકોને પણ શરૂ થઈ એવી લાક્ષણિક શૈલીમાં આ પુસ્તક લખાયું છે. માત્ર હિંદુસ્તાન ઉપર જ નહીં ન રાખતાં સંપાદકોએ વિદેશી પ્રતાપી બૂપાલોની વાર્તાઓ પણ બાહ્યકો સમક્ષ ધરી છે એ સંતોષકારક છે. એ એમની વિશાળ દૃષ્ટિનું પરિણામ છે. 'રાજ ભોજ' સાથે બધી રીતે સરખી છતાં આ પુસ્તકની કિંમત એક આનો વધારે કેમ છે એ અમને ન સમજાયું.

૩. કૂલ મંજરી :—લેખક, ઉમિયાશંકર જોષી; પ્રકાશક, વર્ષ, સ્થળ, કદ, પાન વગેરે ઉપલાં બંને પુસ્તકો પ્રમાણ; મૂલ્ય ૩ આના.

ઉપરોક્ત માળાના ત્રીજા વર્ષના પાંચમા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ નાનકડા પુસ્તકમાં બાહ્યકોને બોધક થઈ પડે અને માણસો તથા જનવરો ઉપર સ્નેહભાવ ઉત્પન્ન થાય એવી છ વાર્તાઓ છે. વાર્તાઓ રમુજ તેમજ બોધદાયક છે. કુંદનલાલની વાત ખૂબ હસાવે એવી છે. બદુડી અને મનુડીની વાર્તાઓ પણ બહુ જ ગમશે.

ઉપરનાં ત્રણ પુસ્તકો શાળા, પુસ્તકાલયો, બાલમંદિરો તેમજ ઘેર ઘેર હોવાં જોઈએ. ત્રણેનાં પૃષ્ઠો સચક, નિરંગી અને મનોરંજક છે. બાલ સાહિત્યમાં આ માળા સુંદર કાળો આપી રહી છે.

૪. હાથીનું નાક :—સંપાદક, નાગરદાસ ધ. પટેલ; પ્રકાશક, બાલવિનોદ કાર્યાલય મલાડ, સુભષ; (૧૯૩૭); ૬૬ ૧૬ પેજ, પાન, ૪૪; મૂલ્ય નથી જાણ્યું; કાચું સચિત્ર બોર્ડનું પુકું.

લાઠ નાગરદાસે આ બાલવિનોદ નામની નવીન માળા શરૂ કરી છે. આ પ્રથમ પુસ્તકમાં બાળકોને પ્રાણીઓ સંબંધી માહિતી સાથે ઋતુઓની ખાસીઓ તથા કુદરતની રચનાનું જ્ઞાન આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને તે સફળ થયો છે. આ પુસ્તકની ઢબજબ બાલોપયોગી અંગ્રેજી પુસ્તકોને ધોરણે જ્યાં પાન પર ગમખવામાં આવી છે. ચિત્રો પણ પુષ્કળ છે. પૃષ્ઠ ઉપરનું ચિત્ર સુંદર તથા આકર્ષક છે. રા. નાગરદાસને આ નવીન સાહસ માટે અભિનંદન આપીએ છીએ. ગુજરાતી જનતા એમને યોગ્ય રીતે સત્કારશે એવી આશા છે. ચિત્રો, છપામણી, બાંધણી, કાગળ વગેરે બધું ઘણું સુંદર છે. શાળા, પુસ્તકાલયો વગેરે ઉત્તેજન આપે જ. મૂલ્ય જાણ્યું હોત તો વધારે સરળતા થઈ હોત.

૫. અગ્નિ દિવ્ય :—અનુવાદક, કેશવ મંગેશ રાંગણેકર; પ્રકાશક, બી. પરિખ એન્ડ કો. ધર્મયાળીપોળ, વડોદરા; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨+૪+૧૭૨; મૂલ્ય જાણ્યું નથી; કાચું પુકું.

શ્રી ત્રિલ સીતારામ ગુર્જરા મરાઠી ગ્રંથનો આ અનુવાદ છે. શ્રીયુત રાંગણેકરે એ અનુવાદ કર્યો છે. પરંતુ તે જેવો જોઈએ એવો સફળ નથી. પુસ્તક વાંચતાં કોઈ મહારાષ્ટ્રીયે આ પુસ્તક લખ્યું છે એ સ્પષ્ટ તરી આવે છે. અર્પણપત્રિકા મરાઠીમાં છે તે ગુજરાતીમાં પણ વિતારાઈ હોત તો તે ઇષ્ટ ગણાત. વાર્તા સારી છે, પરંતુ ગુજરાતી લેખક તરીકે અનુવાદકનો આ પહેલોજ પ્રયાસ હોવાથી અસહની ખૂબી આમાં બરાબર ન ઉતરી હોય એ બનાવાનું છે. આ નવલકથા પતિભક્તિ, મિત્રભક્તિ તથા અડગ નિશ્ચય કેવું સુંદર પરિણામ લાવે છે તે બતાવી આપે છે. લક્ષ્મીનાર્ધની પતિભક્તિ બહુ ઉંચા પ્રકારની છે. દારૂની બદીથી કેવી ખાનાખરાખી થાય છે તે અનંતરાવના દૃષ્ટાંતથી બરાબર સમજાય છે. એક વખતનું સુખી કુટુંબ છેક પાયમાલીમાં આવી જાય છે અને ઘરબાર ગીરો મુકી દેવા છતાં અન્ન વસ્ત્રના વાખાં પડે છે. સત્ય અને અડગ નિશ્ચય અવશ્યાસાહેબની બહાર ચઢે છે અને જે મિત્રને એ સમજી નહોતા શક્યા તે જ મિત્ર એને ખરી અણીની વખતે મદદ કરી અને ઉપકારના બોળ તથા દબાવી દે છે. વાર્તાનું પરતુ બોધક છે, અને ખરાબ દેવ છોડાવવા શા શા ઉપાયો યોજવા પડે છે તે પણ અવશ્યાસાહેબના હેલ્થ પત્ર ઉપરથી ખુલ્લું થાય છે.

પુકું કાચું છે ને બાંધણી પણ તકલ્લી છે. પુસ્તકાલયોમાં કે ન્યાં અનેકાનેક હાથોમાં પુસ્તક ફરવાનું છે, તેમને માટે તો આવી બાંધણી ન જ નબે. પુસ્તકાલયો માટે તો પાકા પૂર્કાની જ પુસ્તકો ફરવાની શીવણી સાથેનાં હોવાં જોઈએ. આશા છે કે પ્રકાશકો એ સૂચના ધ્યાનમાં લઈ યોગ્ય તજવીજ કરશે.

૬. મેઘદૂત :—કર્તા અને પ્રકાશક, ત્રિભુવન ગોરીશંકર વ્યાસ, શુદાવાડી રાજકોટ; ૧૯૩૭; બોર્ડનું પુકું; સચિત્ર; પાન ૧૫૧; મૂલ્ય એન્ટિક પેપર રૂ. ૧-૪-૦; સાદા ગ્રેજ કાગળ રૂ. ૧-૦-૦.

મહાકવિ કાલીદાસ કૃત મેઘદૂતનું આ મૂળ સાથે કાવ્યમાં ભાષાન્તર કરી ભાષા ત્રિભુવન વ્યાસે ગુજરાતી સાહિત્યમાં સારો અને સંગીન ઉમેરો કર્યો છે. પૂર્વ મેઘ અને ઉત્તર મેઘ બન્નેનો સમાવેશ છે. દરેક પાન પર મૂળ શ્લોક તથા તેનો ગુજરાતી પદઅંશ છાપેલા છે. કુમાર પ્રિન્ટરીનું છાપકામ તો જગજાહેર છે જ. પુસ્તક સુંદર છે. કાવ્ય પશુ ભાવવાહી અને સુંદર છે. દરેક પાન પર કાવ્યમાંના અધરા શબ્દોની સમજૂતી અને તેના અર્થ આપ્યા છે. સંસ્કૃતનાં મૂળ ચાર લીટીનાં શ્લોકનું ભાષાન્તર ૩૫૧ કાવ્ય આઠ લીટીનું ચોળ્યું છે. એટલે મૂળ શ્લોકનો અર્થ પૂરેપૂરો ઉતર્યો છે. મેઘદૂતનું આ ત્રીજું કે ચોથું ભાષાન્તર અમારી જાણમાં થાય છે. કવિ તરીકે ભાષા ત્રિભુવન વ્યાસ જાણીતા થઈ ચૂકેલા છે. એટલે પુસ્તકાલયો તથા ધનિકો તથા શાળાઓ તરફથી આને યથેષ્ટ સત્કાર મળ્યા વગર નહિ રહે એમ માનીએ છીએ.

પુસ્તકનો પ્રવેશક લંબાણપૂર્વક મુ. શ્રી બળવંતરાય ક. કાકોરે લખેલો છે, તે વિદ્વાત-પૂર્ણ અને ઘોતક છે. એનાથી પુસ્તકની ખૂબી સમજવામાં બહુ સરળતા થાય છે.

ના. ચં. દિવાનજી

૭. પરણ્યા પછી ભા. ૧ :—લેખક, શ્રી. બાનુભાઈ દવે; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; સંવત ૧૯૯૨; પૃ. ૮૮; પૃ. ૬; કાચું કાગળનું, કિં. ૦-૬-૦; પાકું ૦-૮-૦; આવૃત્તિ ૨ જી.

૮. પરણ્યા પછી ભા. ૨ :—લેખક-પ્રકાશક, ઉપર પ્રમાણે; આવૃત્તિ ૨; સં. ૧૯૯૨; પૃ. ૨૪૦; પૃ. ૬; કાચું કાગળનું ૧-૦-૦; પાકું પૃ. ૧-૪-૦.

૯. પરણ્યા પછી ભા. ૩ :—લેખક, મકાશંકર ઈંદ્રજી દવે; પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે; આવૃત્તિ ૨; સંવત ૧૯૯૩; પાકું પૃ. ૧-૦-૦; કાગળનું કાચું પૃ. ૦-૧૨-૦.

ઉપરનાં ત્રણે પુસ્તકો લીલાવતી મંથમાળાનાં અનુક્રમે પૃષ્ઠ ૨૦, ૨૫, ૨૬ છે. પ્રથમ ભાગમાં સંતતિનિયમન, દિસ્તીરીયા, વંચ્યત્વ અને પ્રદર સંબંધે વિસ્તારપૂર્વક સમજાવ્યું છે.

ભા. ૨ માં ઓપુરણનાં જનન અવયવો, ગર્ભપાત, વગેરેની સચિત્ર માહિતી ઉપરાંત બીજી કેટલીક હકીકત આપી છે.

ભા. ૩ માં ‘પ્રસૂતિચર્ચા’ ખૂબ વિસ્તારપૂર્વક લેવામાં આવી છે.

ઉપરના ત્રણે ભાગો પરણ્યા પછી પ્રત્યેક વાંચના જેવા હોષ ભાગ ૩ નો તે પ્રત્યેક કુટુંબમાં વસાવવા જેવા છે.

૧૦. સાપના ભા. ૨ :—લેખક, ઉમાશંકર જોષી; પ્રકાશક, મૂળશંકર સો. ભટ્ટ; કૌમુદી કાર્યાલય, વડોદરા; સંવત ૧૯૯૨; પૃ. ૧૯૬; પૃ. ૬; કાગળનું, કિં. ૩૫૫૦ ૧૫.

આમાં ‘૧૧’ ‘પ્રસંગચિત્રો’ નાટ્યરૂપે પીરમાયા છે. પુસ્તકનું નામ ‘સાપનાભાગ’ હોષ નામ પ્રમાણે ખરેખર ગુણ ધરાવતું આ પુસ્તક છે.

તેમાં ' જેતરને ખેળે ' ' કડલાં ' ' સાપના ભારા ' એ તો આખમાં આસુ લાવે તેવાં સુંદર પીછીયા પૂરાએલાં કરુણ દશ્યો રજી કરે છે. પુસ્તક ખરીદવા જેવું. આંધણી કાગળ વગેરે મળતું છે.

૧૧. વીર નર્મદ :—લેખક, વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ; પ્રકાશક, ઉપર પ્રમાણે; સં. ૧૯૯૨; આવૃત્તિ ૨; પૃ. ૬૩૫૦૩૦૫ પટ્ટીવાળું; પૃ. ૧૨૮; કિં. ૧-૦-૦.

“ વીર સત્ય ને ટેકીપણું અરિપણુ ગારો દિલથી ” એમ કવનાર વીર નર્મદનું સુંદર જીવન કૌમુદી ગ્રંથમાળાના ૧ લા વર્ષના ૧ લા પુસ્તક તરીકે પ્રગટ થયું છે, ને તે પ્રત્યેક અભ્યાસકે વાંચવા ને વસાવવા જેવું છે.

શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા માટે આને કોઈવાર રખાય તો ખોટું નહિ.

૧૨. આનંદ-ખત્રીસી :—લેખક, શ્રી. જુહારામ ખંધડીયા; પ્રકાશક, નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬ ભદ્ર અમદાવાદ; છં. સ. ૧૯૭૭; આવૃત્તિ ૧; પૃ. ૨૪૮; પૃ. ૬૦૩૦૩૦૫ કાગળનું કિં. કાચું પૃ. ૧-૪-૦; પાકું કિં. ૧-૮-૦.

ગૃહસહસ્રી ગ્રંથમાળાનું વર્ષ ૨ નું પુસ્તક ત્રીજું છે. આમાં ત્રણ ખંડ હોય કુલ ૩૨ પ્રકરણો લીધાં છે, ને તેનાં પાને પાને મમળિા હાસ્યરસ પૂર્યો છે. “ શેખચંદ્રની કારખાનાં, ધડીયાળોના ગોટાળા, હાસ્યજનક પ્રતિજ્ઞાઓ, નારીએલ અને કોહું, ગળેપકુ ગોકગદાસ ” વગેરે ખૂબ મળનાં પ્રકરણો છે. વાચકોને એ જરૂર ગમશે.

૧૩. રાસ ફૂલડાં :—રચનાર, સૌ. રસમનજીવેન બક્ષી; પ્રકાશક સુનીલાષ ડાહ્યા-ભાષ શીખંદી બક્ષી; આનરરી મેજસ્ટ્રેટ, જનનીશેરી વડોદરા; સંવત ૧૯૯૨; આવૃત્તિ ૧; પૃ. ૪૮; પૃ. ૬૦૩૦૩૦૫ કાગળનું; કિં. ૦-૫-૦.

આમાં કુલ ૩૧ રાસો જૂદા જૂદા ચાલુ ઢાળામાં પીરસ્યા છે. “ કંચૂકી, વેણુ, શારદાને, મુંજવણુ, ગણેશને ” એ મળના રાસો છે.

રેખિખ. જોડેને રાસોની ગૂંથણી હવે આદર્શવાળી પીરસી રોગ પ્રત્યેક હવે કુટુંબોમાં ગવાવા જેવા રાસો સંગ્રહ છે.

‘ શારદાને ’ વાળા રાસમાં એ ગાય છે કે—

“ ભક્તિ ભંડાર હૃદયે ભરજે
વિનયું ચેતાંગી ! ઉર ધરજે
વંદિત વૃષ્ટિ અમીની કરજે
પાતકે શિશુનાં સસુળાં ઉરજે !

‘ રસુલ ’

૧૪. વ્યાપક ધર્મભાષના :—લેખક, મહાત્મા ગાંધીજી; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૭૭; ૧૬ પેજ ૫ : ૫૬૫; પૃ. ૬૦૩૦૩૦૫ કાગળનું; કિં. ૦-૧૪-૦.

વિશ્વવંદ્ય મં ગાંધીજીના ધર્મ વિષયક લખાણોનો એક સંગ્રહ આ પૂર્વે 'ધર્મ-મંથન' નામે સન ૧૯૩૪ માં પ્રસિદ્ધ થઇ ચૂક્યો છે. તેની પૂર્તિ તરીકે પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં ગાંધીજીની વ્યાપક ધર્મભાવનાનો પરિચય કરાવતાં સન ૧૯૩૬ સુધીનાં તેમનાં લખાણો સંગ્રહાયે છે. સંગ્રહાયેલાં લખાણો વિવિધ વિષયનાં ૧૦૫ જેટલાં હોય (૧) આપણે એક છીએ (૨) સર્વ ધર્મસમભાવ (૩) સર્વોદય (૪) નીતિ ધર્મ અથવા ધર્મ નીતિ (૫) ચરિત્ર કીર્તન (૬) સમાજ ધર્મ (૭) સેવા ધર્મ (૮) સ્વદેશી ધર્મ; અને (૯) રાજા પ્રજા ધર્મ—એ નવ ખંડોમાં વહેંચી નંખાયે છે. તદુપરાંત પૂરવશી વિભાગમાં 'હિંદુ આચાર' નામનો લેખ અને સૂચિ આપવામાં આવેલ છે. એ બધી જ સામગ્રી કિંમતી છે. 'હિંદુ આચાર' વાળા લેખમાં ગાંધીજીએ કલમબદ્ધ કરેલા ૨૮ આચારો એકલા હિંદુઓ માટે જ નહિ પણ મનુષ્યમાત્ર માટે કલ્યાણકર છે. 'સૂચિ' એ આ દળદાર પુસ્તકમાં અમુક બાબત પર ગાંધીજીના વિચાર કયાં મળી આવશે તે ઝડ નજી લેવાની અનુકૂળતા આપે છે. એટલે પ્રકીર્ણ વિભાગ પણ ખૂબ ઉપયોગી છે.

મજબૂત બાંધણી, સરસ કાગળ ને સુંદર છાપકામવાળાં ૫૬૫ પૃષ્ઠના આવા દળદાર પુસ્તકની ૧૪ આના કિંમત એ ખરે જ નજીવી ગણાય !

ધર્મ સાથે સંબંધ ધરાવનાર વિવિધ બાબતો પર ગાંધીજી જેવા યુગપુરુષના વિચાર જાણવાનું આપું અમોહું છતાં સોધું સાધન, આમજનતા માટે પુસ્તકાલયોએ તો જરૂર વહેલામાં વહેલી તકે વસાવી લેવું ઘટે.

૧૫. સ્ત્રી-પુરૂષ-મર્યાદા :—લેખક, કિશોરલાલ ધ. મશરવાળા; પ્રકાશક, પ્રસ્થાન કાર્યાલય—અમદાવાદ; ૧ લી આવૃત્તિ ૧૯૯૩; ૧૬ પેજ પૃ : ૧૬+૮૪; કાચું પુકું; કિં. ગ્રાહકોને, ૦-૪-૬ (ટ. ખ. સાથે); છૂટક, ૦-૫-૦ (ટ. ખ. જુદું).

આ પ્રકાશન સરસ્વતી ગ્રંથમાળાનું વર્ષ ૭ માનું ૨ જુનું, અને કુલ ૬૭ મું પુણ્ય છે. એના લેખક શ્રી કિશોરલાલભાઈ ગુજરાતના એક ગંભીર વિચારક ને હરેલ લેખકની કીર્તિ ધરાવે છે. એમને ઓળખનારા અનેક જણ એમની સલાહ વખતોવખત માગે છે. એવા કેટલાક પ્રસંગોએ વ્યક્તિગત જવાબ આપવાને બદલે તેમણે 'નવજીવન કે 'હરિજન બંધુ' માં દશ વર્ષના ગાળામાં સ્ત્રી-પુરૂષના સંબંધ, સહવાસ, શિક્ષણ, સ્પર્શ, શિયળ, બ્રહ્મચર્ય, છુમટો છત્યાદિ વિષયો પર જે લેખો લખેલા તે આ પુસ્તકમાં સંગ્રહાધને સ્થાયી રૂપ પામ્યા છે. એમાં દર્શનાત્મક કેટલાક વિચારો સ્ત્રી-પુરૂષના નિરંકુશ વ્યવહારની હિમાયત કરનારા ઉદ્ધામ નવમતવાદીઓને ન રૂચવાનો સંભવ છે; તથાપિ સામાજિક સુગવસ્થા, નીતિરક્ષા, વિનય અને સભ્યતાની દૃષ્ટિએ વિચારનાં દેખાદેખી વધતા જતા સ્વચ્છંદચાર પર અંકુશ મુકાવની અને સ્ત્રી પુરૂષના સંબંધ ને સહવાસમાં અમુક હદ સુધીની મર્યાદાનું ખાલન થવાની આવશ્યકતા તો છે જ, એમ આ લેખો વાંચતાં લાગ્યા વગર નહિ રહે એમ માનીએ છીએ. એટલે જુના તેમ નવા વિચારવાળા સર્વ કોષ્ટએ એકવાર તો જરૂર વાંચી જવા જેવું આ પ્રકાશન છે. પુસ્તકાલયો એને વસાવે ને વંચાવે.

પુસ્તક સુધારાવાળી ગુજરાતી લિપિમાં છપાયું હોય અર્થાત્પદ એ સુધારા કયા કયા અક્ષરોમાં કેવા પ્રકારના છે તેના નમૂનારૂપે પણ પુસ્તકાલયોએ પ્રકાશન સંધરવા યોગ્ય છે.

૧૬. ભરમાંગના:—લેખક, ગુણવંતરાય આચાર્ય; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; ૧૯૭૭; ૧૬ પેજ પૃ : ૧૨ + ૨૧૬; કિં. કાચું પુકું ૧-૦-૦; પાકું પુકું ૧-૪-૦.

લીલાવતી મંથમાળાના ૬૬૫ વર્ષના આ પહેલા પ્રકાશનમાં વેસ્માજીવનના મર્યાદાશીલ ચિતાર સાથે તેને અંગે ઉપરિચિત થતી સામાજિક સમસ્યાઓની ચર્ચા થયેલી છે. અગાઉ બે એક વર્ષ પર ગુર્જર મંથરત્ન કાર્યાલય તરફથી પ્રકટ થયેલ રશિયન વેસ્માજીવનનો ખ્યાલ આપતી 'યામા' ના જોડું જ વસ્તુ આ પુસ્તક ધરાવે છે; એટલું જ નહિ પણ શરૂ થઈમાં તો રચણ ને પાત્રોનાં દેશી નામો સાથે એ રશિયન નવલકથા 'યામા' નો જ આધાર લેવાયેલો છે. 'ભરમાંગના' એટલે વેસ્મા. મમાજીમાં બહારથી તિરસ્કૃત મનાતા પણ અંદરખાનેયો મમાજીના ઉપલા નીચલા બધા જ થર દ્વારા પોષાતા એ વર્ગમાં દિનપ્રતિદિન ભરતી કેમ થતી રહે છે, અને એનું અસ્તિત્વ મીટાવવા શું થઈ શકે તેની ચર્ચા આમાં થયેલી છે. વેસ્માવર્ગના ઉદાર માટેના ત્રણ ઉપાય આમાં ચર્ચાયેલા છે. તેમાં વાર્તાના નામક જમદીશે વિચારેલો ને ચોખ્ખો ઉપાય નવીન છે. લાચારીથી એ ધંધામાં ફસાયેલી સ્ત્રીઓને હુન્નર ઉલોગતી તાલીમ આપનાર આશ્રમની સ્થાપનાનો એ ઉપાય વેસ્મા-ઉદારના ક્ષેત્રમાં કામ કરનારાઓને ગ્રેરક થઈ પડે એવો છે.

વાર્તાની સંકલના સુમુખદ ને રસભરી છે. પ્રસ્તાવનાલેખક શ્રી ધૂમકેતુએ કરેલી સૂચના મુજબ વાર્તાતંત્રને હજી વિસ્તારાય તો જોડું નહિ.

૧૭. ભગવેા નેજો:—લેખક, ગુણવંતરાય આચાર્ય; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; ૧૯૯૨; ૬૬ ૧૬ પેજ પૃ : ૪ + ૨૦૦; કિં. કાચું પુકું ૦-૧૨-૦; પાકું પુકું ૧-૦-૦.

આ પુસ્તક સાહસકથાનું હોય તે લીલાવતી મંથમાળાના ૫ મા વર્ષના ૩૪૧ પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલું છે. એમાં, આફ્રિકા ખંડમાં યૂરોપીય પ્રજાનાં પગલાં હજી પૂરાં મંડાયાં પણ નહોતાં તે જુના સમયની કચ્છી વગાદની જીવનની એક સાહસકથા રજુ થયેલી છે. એ વાંચતાં તત્કાલિન દરિયાઇ ને જંગલી જીવનનો, તથા કચ્છી બંદે દિન્દી વીરોની બહાદુરી, હિંમત ને કાર્યક્રુદ્યગતાનો સરસ ખ્યાલ મળી હૃદય ગર્વમંચાર અનુભવે છે. લખાવટ મુદર ને સરસ હોય વાર્તા પ્રરી થતાં મુધી રસ અખંડ જળવાય રહે છે. આવી જાતની વધુ કથાઓ પ્રકાશમાં આવે એમ ઇચ્છીએ.

૧૮. એ પત્ની કેાની?:—અર્જુનક, યજ્ઞેશ હ. યુક્ષ; પ્રકાશક, કાલિદાસ ગણિતલક્ષ શાસ્ત્ર-અંગલિ મંથમાળા રમકડાં મારકેટ, અમદાવાદ; ૧૯૮૫; ૧૬ પેજ પૃ. ૧૬+૮૦૦; છૂટક કિંમત: કાચું પુકું રૂ. ૧-૧૨-૦; પાકું પુકું રૂ. ૨-૦-૦.

આ પુસ્તક સુપ્રસિદ્ધ મરાઠી લેખિકા શ્રીમતી ઇન્દીરા સદસ્ય બુદ્ધે રૂત 'બાળુતાઈ ધ્રુવ દેવે' એ નામની બોધક મરાઠી નવલકથાનું ભાષાન્તર છે. એ વાંચતાં સુધારકમન્ય પિતાની પ્રેરણા અને ઉત્તેજનથીજ સુધારાના પંથમાં આગેકદમ થયેલી પુખ્ત ઉમ્મરની પુત્રી પોતાની પર્યવગીના ગરીબ છતાં હાયક પતિને પરણવાના કોડ કરે છે, તે વખતે શ્રીમંતાઈના ધર્મગ્રંથી રંગાયલું એ કહેવાતા સુધારક પિતાનું જીવવાણી માનસ જન્યુત ચર્ધ પુત્રીની ઇચ્છાને કેવી રીતે કચડી નાખે છે તે તેની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ માલદાર બીજવરને પરણાવી દેવાને પરિણામે, લગ્નકાળે સ્ત્રી-સુલભ લગ્નગ્રંથીલતા કે કુટુંબપ્રતિષ્ઠાની ખેટી લાગણી ખાતર પિતાની મરજીને આધીન થયેલી સુવતીને મનોભાતનાની સગડીમાં શેકાતાં શેકાતાં આખરે કેવા કષણ હાલે મરવું પડે છે, તેનો ચિત્તવેધક ચિતાર મળે છે.

વાર્તાની લખાવટ આત્મકથા શૈલીની હોઈ લખ અને સ્ત્રીજીવનના પ્રશ્નોની ચર્ચાવાળું એનું વસ્તુચુંકન વાચકને એકવાર વિચારતાં કરી મુકે એવું છે. ભાષાન્તર પણ સરળ ને સફળ ગણાય એવું છે; છતાં કહેવું જોઈએ કે કેટલેક સ્થળે જાણે અજાણે પણ મરાઠી શબ્દરચના ને વાક્યરચનાની છાંય રહી ગયેલી છે. 'ગુણસુદરી'માં આગાઉ છૂટક છૂટક છપાયેલી આ બોધક વાર્તા આમ પુસ્તકરૂપે રચાયીપણાને પામી એ ખુશ થવા જેવું છે. પ્રકાશન છૂટકી પ્રચાર પામવા યોગ્ય છે.

ના. નં. ચોકસી.

સામાયિક

૧. કિસાન માસિક ખાસ-અંક :—તંત્રીઓ, પી. ડી. પટેલ અને બી. એલ. દેસાઈ, ૨૦૮-૧૦ ખેતવાડી મેધન રોડ, મુંબાઈ નં. ૪; આર રૉય એન્ડ કુંપની, પ્રકાશકો.

કિસાન માસિકનો એ માસનો ખાસ અંક જીન ૧૯૩૭માં પ્રસિદ્ધ થાય છે, તેમાં બાગાયત તથા જરાયત ખેતી સંબંધી ખાસ માહિતીઓ ચિત્રો સાથે આપવામાં આવી છે. ખેડુતોને ઉપયોગી માસિકના આ અંકમાં ખાસ ખેડુતને જ ઉપયોગી માહિતી વિસ્તારથી આપી છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. કિસાન માસિક ઉત્તેજનને પાત્ર છે. જુદાં જુદાં સ્થળોની ખેતીની માહિતી પણ એમાં સારી અપાય છે.

ના. અં. દીવાનજી,

સ્વીકાર :

નીચેનું સાહિત્ય મળ્યું છે: પરિચય હવે પછી અવકાશો :—

(૧) સમાજ સેવા મંડળ મોખાસાનો ૧૬ મો વાં હેવાલ અને દિસાળ. (૨) કાચીન ગ્રાં પું નો ૬ મો વાં રિપોર્ટ. (૩) બાટન લાં બાવનગરનો સં. ૧૯૮૮ થી ૧૯૯૨ સુધીના વહિવટનો અહેવાલ. (૪) બાવનગર અનુભવે ઇસ્લામ લાં નો ૧૯૧૭ થી ૧૯૩૫ સુધીનો રિપોર્ટ. (૫) લમ અને પુનર્લમ આશ્રમ ૧૯૩૫-૩૬ નો વાં રિપોર્ટ. (૬) 'વિધવા વિલાપ' વર્ષ ૧ ના અંક ૧ થી ૪. (૭) વિશ્વ મંગલ (માસિક) પ્રથમ વર્ષ અંક ૧ લે: સંપાદક, પં. મંગલજી ઉદ્ધવજી પુરોહિત, આચ્છી-પંચદાટડી જીનામદ: વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨૫; પુસ્તકાલયો માટે રૂ. ૧૫.

નવીન ફાલ

અ. નં	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ હકીકત
૧	રાજદત્તા	શાહ, યુનીલાલ વર્ધમાન	ઈન્દ્રવદન અળવંત-રાય કંકેર, અમ.	૧-૧૨-૦	'પ્રજાપુત્ર'ની ૧૯૩૭ની સેરણ વેલી અંચમાળાનો
૨	ગીતા ચાત્રોપદેશ અને વિશ્વસેવા અને શાંતિ (ચંકર ભાષ્ય મતાનુસાર)	લાલશંકર પીતા-બરવાસ મહેતા, ભાવનગર	કર્તા, ભગાનું તળાવ ભાવનગર	નથી છાપી	
૩	શ્રી ચૌલુક્ય ચંદ્રિકા	શ્રી વિદ્યાનન્દ સ્વ-મોશ્રી વાસ્તવ્ય 'ખેશર'	પોદાર બિહારીગ શાંતાકૃષ્ણ, મુંબાઈ	૦	
૪	કલમ આણક	ગજેન્દ્ર લાલશંકર પંચા	હવશી સાહિત્ય કાર્યાલય રોદેર	૧-૪-૦	હાસ્યસિક્ક અંચમાળાપુત્રી
૫	ન્યાતના નખરાંયાને જીવાનીની જ્યોત	નગીનદાસ પારેખ (અનુ.)	કર્તા, દેવગઢ બારીઆ	૦-૬-૦	ગુર્જરી મં. મા. મણુકો ૧
૬	પરિણીતા (ચરદ આણકૃત)	અવેરચંદ મેઘાણી	ગુ. મં. રત્ન કાર્યા. અમદાવાદ	૦-૮-૦	બીજી આશ્રિત
૭	સોરઠે તારાં વહેતાં ખાણી	નવીનચંદ્ર ગો. દલાલ	કપિલપ્રસાદ મા. દવે ગાંધીરોડ અમ-દાવાદ (સોલ એ.)	૨-૮-૦	ગુર્જર મંચક પુ. ૬૬
૮	રૂઢિનાં કલંક	ધર્માનંદ કોસાંબી	પ્રસ્થાન કાર્યાલય અમદાવાદ	૨-૮-૦	
૯	સુદયરિત	'ઈન્દ્ર યુ. વસાવાડા' (હિંદી લેખક)	નૂતન સાહિત્ય ભંડાર, રમકર્ડા માર્કેટ અમદા.	૧-૪-૦	પૂર્વજાણી અંચમાળાપુત્રી
૧૦	ધરભણી	ડૉ. જટાશંકર નાન્દી	આરોગ્ય રક્ષક જ્ઞાન પ્રચારક સેવાસમજ ધીકોટા અમદાવાદ	૧-૮-૦	'નવરચનાનું' બેટ પુસ્તક
૧૧	મંદામિ	"	"	૦-૧-૦	જીવનપ્રકાશક મં. માળા પુ. ૧
૧૨	અજયથ	"	"	૦-૧-૬	" પુ. ૨
૧૩	માણસ માંદો કેમ પડે છે.	"	"	૦-૧-૦	" પુ. ૩
૧૪	મંદવાડ કેમ મટાડવો?	"	"	૦-૧-૬	" પુ. ૪
૧૫	સમારીઆને બે બોલ સરસ હોષ વાતો પુરી થતી એ-પ્રકાશમાં આવે એમ ઇચ્છીએ.	રામમોહનરાય જસવંતરાય દેસાઈ	શ્રી ગુ. હિંદુ અ. મંડળ મુંબાઈ	નથી છાપી	સ્વ. ગં. રમા-બાઈ કો. હ. રમારક પુ ૧૪૪
	૧૮. એ પત્ની કેની? - પટેલ	કોઠારી તથા	આમસેવા સમિતિ બારડોલી	૦-૪-૦	

ગણિતસ શાદ-અંગલિ અંચમાળા રમકક
૧૧+૮૦૦; છૂટક કિંમત: કાંચું પુકું રૂ. ૧-૧૨

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી

કરી પ્રચાર, વ્યવસ્થા તથા વર્ગીકરણની કામગીરી બજાવી છે :—

૧. કરજજી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. મલંગશા ઉમેદશા દીવાન: જુન ૧૯૩૭: (૧) સીમળી (ગ્રામપંચાયતની મદદ મળવાની જરૂર).

૨. સિદ્ધપુર મહાલ માનદ પ્રચારક રા. ખીમભાઈ ટીકાભાઈ ઠાકર : માર્ચથી મે : (૧) ડાબી (૨) મુણક અને (૩) સિદ્ધી (નં. ૨-૩ કોષ નહિ મળ્યાથી તપાસણી થઈ થકી નહિ) (૪) કઠોસી (૫) ડીંડોલ (૬) સમોગ.

૩. ગણદેવી કસ્ટા પુઠ ના મંથપાલ રા. મણિભાઈ એલ. દેસાઈ : જાનેવારીથી જુન : (૧) માણેકપુર (ખાનગી ગૃહસ્થને ત્યાં મૂકાયેલા કા. ફંડની રકમમાંથી રૂ. ૧૦૦ વસુલ કરાવ્યા) (૨) દસેરા (વર્ગીકરણ સંગ્રહ લખી આપી) (૩) ગડત (રીતસર વર્ગીકરણ શીઘ્રે થઈ જવાની તેમ મકાન માટેની રકમ સદર રથળે બ્યાળે મૂકાવાની જરૂર) (૪) પાથરી (વર્ગીકરણ સંગ્રહ લખી આપી) (૫) ધમડાછા (વર્ગીકરણનું કામ જાપેલા ફોર્મો પર રીતસર થઈ જવાની જરૂર) (૬) વડસાંગળ (વર્ગીકરણ સંગ્રહ લખી આપી).

૪. પલસાણા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. ગોપાળજી ગોવિંદજી પટેલ : એપ્રિલમાં : (૧) અસ્તાન (વ. સંગ્રહ લખી આપી) (૨) ખરવાસા (નં. ૧ પ્રમાણે) (૩) કરજી (દોતરી કામની ચોખવટ થવાની જરૂર) (૪) ગણમરા (નં. ૧ ને ૩ પ્રમાણે) (૫) બેસ્તર.

૫. અમરેલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી : જુનમાં : (૧) વિઠ્ઠલપુર ખંભાળીઆ (પુસ્તકોમાં જ. ૨ ના નંબર તર્તજ નંબાઈ જવા બેઠકો) (૨) પીકવાળજ (વર્ગીકરણ રીતસર નમૂના પર નથી ?)

૬. હામનગર મહાલ માનદ પ્રચારક રા. નંદલાલ પુરોષોત્તમ ત્રિવેદી : જુનમાં : (૧) ધામેલ.

પ્રચારકોએ રૂબરૂમાં આપેલી સમજૂત અને સૂચનાઓનો તાકીદે અમલ કરી દેવાની લાગતાવળગતાઓને લલામણુ કરવામાં આવે છે.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી

યાદી નં. ૭

નોંધે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી લોકમદદ તથા સરકાર પંચાયત મદદ મળવાની પાવતીઓ તા. ૩૦-૬-૩૭ સુધીમાં આવી ગયેલી એટલે તેમનાં પત્રો ૧લી જુલાઈ ૧૯૩૭ થી શરૂ કરાવવા વ્યવસ્થા થઈ છે:—

કુલ ૨૬

વડોદરા મહાલ	ખેરાળુ મહાલ	પાદરા મહાલ	વિસનગર મહાલ
સીસ્વા	કમાલપુર	આંતી	સેવાથીઆ
ગોઠળપુરા	શંખપુર	ડભોધ મહાલ	સિદ્ધપુર મહાલ
કરજજી મહાલ	વ્યારા મહાલ	સમશીરપુરા	ખટાસણા
હિરદ	મગરકુખ	પુડા	સોનગઢ મહાલ
કહોણા	ખાનપુર	સંખેડા મહાલ	ડોસવાડા
કરજી	દામનગર મહાલ	માહુ	ખાંભા મહાલ
લોઢોદરા	ચાખપુર	રાજનગર	ભાડ
મહેસાણા મહાલ	ધારી મહાલ	ચંદાનગર	શિનોર મહાલ
ખાંપાપુરા	ગોવિંદપુર	કલોલ મહાલ	સુરાધામજી
સાંત્રણપુર		રકનપુર	

આ યાદી સાથે કુલ ૧૦૬૯

૬૪૪

વડોદરા રાજ્ય

વાર્ષિક નિવેદનો :—સૂચના—સરકયુલર વિભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ સૂચના નં. ૩૯૩ તરફ રાજ્યનાં નાનાં મોટાં તમામ પુસ્તકાલયોના સંચાલકોનું ખ્યાન ખેંચી પૂરી થતી ૧૯૩૬-૩૭ સાલનો અહેવાલ આ અંક સાથે સામેલ રાખેલા નમુનામાં ભરીને જેમ બને તેમ જલદી પુ. ખાતા તરફ મોકલી આપવાની બલામણુ કરીએ છીએ.

ગ્રામ પંચાયતની મદદ અને મહેસાણા પ્રાંત :—અગર મળ્યા પ્રમાણે, ગ્રામ-પુસ્તકાલયો માટે મંજુર થતી ગ્રામ પંચાયત મદદની રકમ કરાવ થતાં તુર્ત મંગાવી આપવી તથા પટેલ તલાટીઓએ પણ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં મદદગાર થવું એવી મતલબનો હુકમ, મહેસાણા પ્રાંત પૂરતો, મે. રા. રા. સુઆ સાહેબ તરફથી અપાઇ ચૂકેલો છે. તે મુજબ મંજુર થયેલી ગ્રામ પંચાયત મદદની રકમ, મહેસાણા પ્રાંતનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોને મળી ગઇ હશે જ : જેમને હજી ન મળી ગઇ હોય તેમણે તે મેળવી લેવા જરૂરી તજવીજ કરવા લક્ષ્યમણુ છે.

ડેસરતું મકાન :—વમજે ચડેલો ડેસર પુસ્તકાલયના મકાનનો સવાલ, ખાતાની તજવીજ અને શુભેચ્છકોની સહાનુભૂતિ ને સલાહથી લગભગ ઉકલી ગયો છે, ને લેવા ફરેલી જમીનતા વળતર યા કિરાયા માટે ખાતાએ માગેલી ડીપોઝીટ રકમ પણ ભરાઇ ગઇ છે : એટલે પ્રકરણ આગળ રવાના થઇ મકાન થઇ જવાની પૂરી આશા બંધાઇ છે.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ :—રઘોલી તા. બાદરણુ : ૩. ૬૫) ચિરાભાઇ વાઘજીભાઇ પટેલ, ઝારોળા; ૩૫) મોતીભાઇ બાબરભાઇ પટેલ રાસ; ૩૫) મોતીભાઇ શંકરભાઇ પટેલ, નાર; ૧૫) ટુલાભાઇ જાભાઇ પટેલ, સારસા; ૧૫) મંથુરભાઇ દાધીભાઇ પટેલ, સારસા; ૧૧) મગનભાઇ દાધીભાઇ પટેલ, ધર્મજ; ૧૧) ખોડાભાઇ મકનદાસ પટેલ ધર્મજ—તરફથી મળી કુલ રૂ. ૧૫૭) લગ્ન પ્રસંગેએ.

—કંડારી તા. કરજણુ : ૧૧) મોતીભાઇ બલાભાઇ, વસો; ૧૦) મગનભાઇ ખુશાલભાઇ, મોટા ફેફળીઆ; ૭) ડાલાભાઇ નયુભાઇ, મોટા બામજીગામ; તથા દાદીભાઇ જીભાઇ મંડાળા, ભગવાનભાઇ ત્રોકમભાઇ, મંડાળા, દયાળભાઇ શુક્લભાઇ, મંડાળા, ઝવેરભાઇ ગોવિંદભાઇ—મંડાળા, -કુબેરભાઇ હીરાભાઇ મોટા ફેફળીઆ, નાયાભાઇ લાલદાસ

મોટા ફેફસાંઆ, મનસુખ શેઠ મૂળચંદ શેઠ-હળદરી, અને ગોરધનભાઈ કરસનભાઈ સૂર્યા-
ધોડા : એ દરેક તરફથી રૂ. ૫) પાંચ મળી કુલ રૂ. ૬૮) લખપ્રસંગોએ.

—રાજનગર તા. સંખેડા : ૧૧) શેઠ ગોવિંદલાલ હરિવલ્લભદાસ; ૨) માસ્તર
જીવજીલાલ મગનલાલ; બીજા ૧૦ જથ્થા તરફથી રૂ. ૧) એક, અને બીજા ૭ આઠઆના
૪ આનાની નાની રકમો મળીને કુલ રૂ. ૨૬) ગામે નવીન પુસ્તકાલય ખોલવા માટે.

—ચડાસણ તા. વિંજાપુર : ૧૦) પા. રેવણીદાસ લખુભાઈ, કોલવાડા; ૫)
પા. નયુદાસ લખુદાસ, દેવડા; ૩) પા. મગનદાસ કુંગરદાસ, મંડાલી; ૩) પા. રેવણીદાસ
હાથીદાસ, રિંદોલ; તથા પંચાલ સોમનાથ અમયારામ, રિંદોલના શીવાભાઈ હરિદાસ, કુકર-
વાડાના પા. ગોખરદાસ માધવદાસ, કણુભાના પા. શીવરામ દ્વારકાંદાસ, અને જંત્રાલના પા.
ગોપાળ જેઠીદાસ એ દરેક તરફથી બે બે રૂપિયા મળી કુલ રૂ. ૩૦ ૩૩).

—અંખોડ તા. વિંજાપુર : ૯) જાની મૂળશંકર મહારામ, પહારીઆ; ૫) ડૉ.
મણિલાલ જેચંદ, ગડકણ; ૫) શા. વાડીલાલ નયુભાઈ, ઓરાણ; ૫) મહેતા હિંમતલાલ
લાલચંદ, ઓરાણ; અને ૫) શા. રતિલાલ ગુલાબચંદ, ગડકણવાળા તરફથી મળી કુલ
રૂ. ૨૯).

—માલોસણ તા. વિંજાપુર : ૨. ૧૫) નારદીપુરના ભટ્ટ હરિલાલ મગનલાલ;
અને રૂ. ૨) કાકરડા રણછોડજી પ્રધાનજી તરફથી મળી કુલ રૂ. ૧૩).

—વેડા તા. કલોલ : ૨) શા. સોમચંદ લક્ષ્મીચંદ, રંધિખવાળા તરફથી, તથા
બીજા ૫ જથ્થા તરફથી દરેકનો રૂ. ૫) એક મળી કુલ રૂ. ૭) લખપ્રમંગોએ.

—ખરણ તા. વિંજાપુર : ૧૬) સોમનાથ મહેતા તથા લાલભાઈ, નારદીપુર;
૫) જેઠાલાલ શંકરલાલ, નારદીપુર; ૫) વહોરા માનામીયાંની દીકરીઓના લખપ્રસંગે વરપક્ષ
તરફથી, તથા રૂ. ૭) કુંભાર જેઠા જીવા, રામા વગેરેની દીકરીઓના લખપ્રસંગોએ મળી કુલ
રૂ. ૩૩) લખ પ્રસંગોએ.

—ગોઝારીઆ તા. વિંજાપુર : ૫) જયશંકર લક્ષ્મીરામ પંડ્યા, કુકરવાડા; ૨)
મફતલાલ અંખાલાલ શુક્લ, ગોઝારીઆ; ૨) અંખાલાલ શામળદાસ કાકર, ઓરાજ; ૨)
હરિશંકર દલસુખરામ જાની, વરસોડા; ૨) પુરવોત્તમ લાલદાસ પટેલ, ગોઝારીઆ; તથા બીજા
૧૦ પ્રસંગો તરફથી દરેકનો રૂ. ૧) મળી કુલ રૂ. ૨૪) લખ અને આણા પ્રસંગે.

—દેણપ તા. વિસનગર : ૫) પા. નાનજીભાઈ માધેવદાસ, કહોડા; ૩) પા.
જેઠીદાસ, દેડ; ૨, પા. લાલદાસ દીરદામ, રાગડ; ૨) પા. મંગળદાસ વરસોતમ, ગોલાપુર;
૨) પા. ચતુરદાસ લખુદાસ, યલોટા; તથા જીજીવાના ૧ જથ્થોનો રૂ. ૧) મળી કુલ રૂ. ૧૫)
લખપ્રસંગોએ.

—રૂવાવી તા. પાટણ : ૬) પા. વીરદાસ દ્વારકાંદાસ, કુલુધેર; ૪) પા. ત્રિકમદાસ
મંજારામ, જેતલવાસણા; ૪) શિવાભાઈ જીવરામ, જેતલવાસણા; ૨) શિવાભાઈ પ્રેમજીભાઈ,
સરસાવ; તથા બીજા ૪ જથ્થા દરેક તરફથી રૂ. ૧) એક મળી કુલ રૂ. ૨૦).

—બાલીસણા તા. પાટણ : તથા જણ દરેક તરફથી રૂ. ૧) એક મળી કુલ રૂ. ૩) લખપ્રસંગોએ.

—કરલી તા. સિદ્ધપુર : ૧૦) પા. સોમાભાઈ નરસીભાઈ રૂપાલ; ૧૫) પા. દયાળજીભાઈ મોતીદાસ, રૂપાલ; ૧૫) પા. બીખાભાઈ રણછોડદાસ, રૂપાલ; તરફથી મળી કુલ રૂ. ૪૦) લખ પ્રસંગોએ.

(કહોડાના રજપૂત ચતુરજી લાખાજીનું નામ યાદીમાં છે પણ રકમનો આંકડો જણાવવાનો રહી ગયો હશે છે.)

—લાખવડે તા. મહેસાણા : ૨) પા. અમયારામ નારણદાસ, લોદા; તરફથી આણા પ્રસંગે તથા ખીજ ૨ જણ તરફથી રૂ. ૧) એક મળી રૂ. ૪) લખ તથા આણા પ્રસંગે.

—અડીઆ તા. હારીજ : ૫) શા. નગીનદાસ હાથોચંદ, સરીઅદ; ૩) પા. નાયાભાઈ બીખાભાઈ, ચીખવા; ૨) સોની રામચંદ મગનલાલ, રીવા; ૨) સોની બીખાલાલ હયરાચંદ તરફે સોની દલજારામ, અમી; તથા ખીજ ૧ જણનો રૂ. ૧) મળી કુલ રૂ. ૧૩).

—એરથાણ તા. પલસાણા : ૩) ખુશાલભાઈ જીવજી, દીહેણ; ૩) પા. ભૂલાભાઈ પ્રેમજી, વડલા : કુલ રૂ. ૬) લખપ્રસંગોએ.

—વડલા તા. પલસાણા : ૨) પા. ભૂલાભાઈ પ્રેમજી, તથા ખીજ એક ગૃહસ્થ તરફથી રૂ. ૧) મળી કુલ રૂ. ૩) લખપ્રસંગોએ.

—વીરપુર તા. ધારી : ૨ શેક નાનજી ઝાલાની પુત્રીના લખપ્રસંગે; તથા ખીજ ૭ જણ દરેક દરફથી રૂ. ૧) એક મળી કુલ રૂ. ૮).

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે :—[એપ્રિલ અંકના પૃ : ૩૧૮ થી ચાલું] (૩૪૩) માણેકપુર તા. ગણદેવી.

વ. રા. પુ. મંડળ

ધનામ જીતનારાંઓને :—શિષ્ટવાચનની ૧૨ મી પરીક્ષામાં ધનામને પાત્ર દરેકાં ભાઈબેનો પૈકી જેમના તરફથી ધનામનાં પુસ્તકો રૂબરૂ મેળવી સેવાની તજવીજ નહોતી થઈ, તેમને ટપાલ રસ્તે તે મોકલી અપાયાં છે : વિસનગર અને ખેરાળુ મહાસનાંઓને તેમના મહાલ પુ. મંડળો મારફત મોકલી અપાયાં છે એટલે તેમણે મહાલ મંડળમાંથી મંગાવી સેવાની તજવીજ રાખવી. ધનામની પહોંચ જેણે તેણે સ્વીકારવા ભલામણ છે, રૂબરૂ મેળવી સેવાનું જેમના તરફથી લખાઈ આવ્યું હશે તે તેનો અમલ નહિ થયો હોય તેમનાં પુસ્તકો રાજ્ય પુ. મંડળની ઓફિસમાં હશે ત્યાંથી સત્વર મંગાવી સેવાની તજવીજ રાખવી.

૧૩મી પરીક્ષા :—એ અંકમાં છપ્પાલવી આ પરીક્ષા માટેની જાહેરાત હજી વાંચી ન હોય તો વાંચવા, ઉમેદવારી સંવેગા નોંધાવી દેવા, અને પુસ્તકો મેળવી લઈ જોઈતી તૈયારી કરી રાખવા શિષ્ટ શ્રાદ્ધિત્વના રસિયાં ભાઈબેનોને ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ.

પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણ :—આ સંબંધમાં ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર છપાયેલ રા. પુ. મંડળની સૂચના તરફ લાગતાવળગતાઓ ધ્યાન આપે.

સિદ્ધપુર મહાલ માટે પરીક્ષા:—સિદ્ધપુર મહાલ પુ. મંડળ તરફથી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના કરાઈ છે. પરીક્ષા માટે શ્રી ગિજુભાઈ કૃત (૧) પ્રાયમિક શાળામાં શિક્ષક, અને (૨) શિક્ષક હો તો : એ બે શિક્ષકોપયોગી પુસ્તકો રખાયા છે, ને પરીક્ષાની તા. ૧૦-૧૦-૩૭ (રવિવાર) મુકરર થઈ છે. પરીક્ષા માટે ઠરેલા પુસ્તકો જે શાળામાં ન હોય તેમને કંટીન્નન્ટમાંથી ખરીદવાની પરવાનગી શાળા ખાતા તરફથી અપાઈ છે. પરીક્ષાનો લાભ લેવા મહાલના શિક્ષકોને ઉદ્દેશીને એક સચના મહાલ શાળાધિકારી તરફથી કાઢવામાં આવી છે ને તેમાં પુસ્તકો મંગાવવા હોય તેમને તા. ૧૫-૮-૩૭ મુધીમાં મહાલ શાળાધિકારી તરફ લખવા સચવવામાં આપ્યું છે. સ્વત્વ ને અનુકરણીય ! બીજા મહાલો જરૂર બંધે.

નવું કુમાર મંડળ:—કરજણ મહાલના માનદ પુ. પ્રચારક શ્રીયુત મલંગશા ઉમેદવાની કા. ઉપશિક્ષક તરીકે રણાપુર ગામે બઢલી થતાં, એ ઉત્સાહી શિક્ષક બાઈએ તા. ૧-૭-૩૭ થી સદર ગામે કુમાર મંડળની યોજના ચરૂ કરી છે, જેમાં ૨૧ વિદ્યાર્થીઓ નોંડાયા છે ને અઠવાડિયામાં બુધવાર ને રવિવાર એ બે દિવસોએ મળવાનું રખાયું છે. આ કાર્યમાં તેમને હરિસાલ મોહનલાલ નામના એક સેવાભાવી ઉત્સાહી યુવકનો સાથ મળ્યો ગયો છે.

રોજન્ય બહાર

કોચીન ગુજરાતી પુસ્તકાલય:—સદર સંસ્થાનો વાર્ષિક મહોત્સવ તા. ૨૦-૧-૩૭ નો રોજ ઉત્સાહભરે ઉજવાઈ ગયો. તે પ્રસંગે બહાર પડેલા એના ૯મા વાર્ષિક રિપોર્ટ પરથી જણાઈ આવે છે કે જુદા જુદા ગુજરાતની એ સંસ્થાની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ થતી રહી છે. પૂરા થયેલા વર્ષમાં એનો પુસ્તકભંડોળ ૧૭૫૫ થી વધીને ૨૦૨૧ થયો છે; વંચાણમાં પુસ્તકોની સંખ્યા ૩૪૧૩ સામાન્ય વિભાગ, ૧૬૫૨ બાલવિભાગ, ને ૧૩૫૯ સામયિક મળીને કુલ ૬૭૨૪ હોઈ તે આગલા વર્ષ કરતાં ૫૬૬ જેટલી વધારે છે. વાચનાલપ્થ અંગે અંગ્રેજી ગુજરાતી પત્રો માસિક આવતા હોઈ તેને લાભ ગુજરાતીઓ તેમજ અન્ય બાઈઓ તરફથી સારો લેવાય છે. પંથુ આર્થિક સ્થિતિ આગલા બે વર્ષ કરતાં નબળી હોવાનું સમજાય છે. કચ્છીયું કે કોચીનના ગુજરાતી બંધુઓ આ ઉપયોગી સંસ્થાને પોષવાનો ઉત્સાહ પૂર્વવત જાગૃત રાખશે.

વૈદોનું વાર્ષિક:—આનો પ્રથમ અંક આવતા ઑક્ટોબર માસની ૧૭ મી તારીખે બહાર પડવાનો છે. એના તંત્રી શ્રીયુત પ્રતાપકુમાર પોપટભાઈ વૈદ હોઈ એમણે લેખક મિત્રો પાસે મૌલિક લેખની માગણી કરી છે. વાર્ષિકમાં ગુજરાતી વૈદકીય પુસ્તકોની યાદી પ્રકટ કરવાની યોજના છે ને તેને માટે પ્રકાશકો વ પ્રકાશન સંસ્થાઓને પોતપોતાની યાદી મોકલવાની વિનંતિ કરાઈ છે. વૈદકીય પુસ્તકોનું અવલોકન આપવાની પથ્થુ ત્રાકવણ હોઈ તેને માટેના પુસ્તકો ઓગસ્ટની ૧લી મુધીમાં મોકલી આપવાની બલામણુ છે.

પરદેશ

સમાજસેવા મંડળ મોઢાસા:—તરીપારના જુદા જુદા ગુજરાતની આ સંસ્થાનો ૧૬ મી વાર્ષિક દેવાલ ને દિસાજ મળ્યો છે. તે પરથી જણાય છે કે એને અંગે ચાલતા મહત્

પુસ્તકાલય અને વાચનાલયનો લાભ, હેવાલના વર્ષ દરમ્યાન, ૪૪૯ વાચક લાભમેનોએ લીધો છે તે કુલ ૯૦૪૪ પુસ્તકો વંચાયા છે. વર્ષ દરમ્યાન ૨૨૯ ગુજરાતી, અને ૮૪ અંગ્રેજી પુસ્તકો નવા ખરીદાતાં પુસ્તકબંડોળ ૧૬૮૯ ગુજરાતી અને ૬૪૬ અંગ્રેજી મળી કુલ ૨૩૩૫ જેટલો થયો છે. અહેવાલના વર્ષ દરમ્યાન પુસ્તકોનું કર્તાવારી, નામવારી ને વિષયવારી પ્રમાણે વર્ગીકરણ કરી કાર્ડ પદ્ધતિ દાખલ કરવામાં આવી છે. અહેવાલના વર્ષ સુધી પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા સેવાભાવી સ્વયંસેવક હસ્તે ચાલતી રહી છે. નવા વર્ષથી પગારદાર પુસ્તકાલય રોકવાનો વિચાર ચાલે છે. સંસ્થાના નિભાવાર્યે મંડળને વાર્ષિક ૧૪૫૮)૦૧ શીર્ષાગનો ખર્ચ થયો છે.

શાહી બક્ષિસ:—રાષ્ટ્રીમાતા મેરીએ મહુમ સમ્રાટ યંચમ જ્યોત્સના ખાનગી પુસ્તકાલયનાં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો ગ્રેટબ્રિટનનાં પુસ્તકાલયો અને સંગ્રહસ્થાનોને વહેંચી આપવાનું કરાવી તેનો અમલ પણ કરી દીધો છે.

ચિત્રકલાકારોના લાભાર્થે:—સમ્રાટ ફ્રાંસોઈ વિન્ડસર કેસલના કિંમતી સંગ્રહમાંથી જે બહુમૂલ્ય ચિત્રો લંડનની નેશનલ ગેલરી સંસ્થાને ધીર્યાં છે. પ્રાચીન છટાલિયન ચિત્રકલાના અભ્યાસીઓ માટે એ ચિત્રો બહુ જ કિંમતી મનાય છે.

આયરિશ પુસ્તકાલય મંડળ:—આયર્લેન્ડના પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક પરિષદ જુન માસની તા. ૨૬ થી ૨૯ એ ચાર દિવસોમાં ડન્ડલ્ક મુકામે ભરાઈ ગઈ.

પ્રકીર્ણ

પરિષદ હેવાલમાં સુધારો:—જુન અંકમાં છપાયેલા અમરેલી પ્રાંત પુઠ પરિષદના અહેવાલમાં પૃ : ૪૧૮ પર કરાવ નં. ૧૦ ના વિરોધમાં શ્રીમતી પ્રભાલક્ષ્મીબેનના વક્તવ્ય તરીકે અવતરણ ચિદ્ધોમાં જે શબ્દોમાં હકીકત છપાઈ છે તે બરાબર નથી એમ એ બેન તરફથી લખાઈ આવ્યાથી એ હકીકત એ બેનના શબ્દોમાં નીચે પ્રમાણે વાંચવા-સમજવાની લાગતાવળગતાએને લલામણ કરીએ છીએ :—“ ગામડાંમાં ઓ-વાચનાલયો ખોલવાનો આ કરાવ આવે છે પણ ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટીઓ ફરે છે તેના આંકડા કદી કોઈએ તપાસ્યા છે કે એકલી બહેનોએ જ કેટલાં પુસ્તકો વાંચ્યાં ? ઉપરાંત ગામડાંની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી નબળી છે. પુસ્તકાલયો કરતાં તેમને પ્રથમ ખાવાનું આપો. બૂખ્યું માણસ તમારા પુસ્તકો ક્યાંથી વાંચશે ? ગામડાંની બેનોને દિવસરાત ઉદર પોષણાર્થે મજુરી કરવી પડે છે. આવા લોકો માટે પુસ્તકાલયો કરતાં તેમને રોજ મળે અને કંઈક જ્ઞાન સ્વયે ઉઘમ અપાય એવી કંઈચોજના કરો તે વધારે આવકારદાયક છે. આ રીતનો મારો વિરોધ છે. ”

લેખકનું નામ :—ગતકાંમાં પ્રથમ પૃષ્ઠ પર છપાયેલ ‘ અંચસ્તવન ’ એ કાવ્ય તથા પૃ : ૩૬૮ પર છપાયેલ ‘ જ્ઞાન દીવડી ’ એ રાસના લેખક શ્રીયુત પુરુષોત્તમ જીવરામ નેમી (આચાર્ય અમરેલી મહિલા વિદ્યાલય) છે.

(૧) ઉપરોક્ત શિક્ષણની યોજનામાં જોડાયેલા ઉમેદવારોને આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે અભ્યાસક્રમના ૮ મા ને ૯ મા પાઠ જે તે ઉમેદવારો તરફ મોકલાઈ ગયા છે ને બાકીના પાઠો તૈયાર છે. માટે મોકલાયેલા પાઠોના ઉત્તર બનતી ઉતાવળે મોકલી આપી બાકીના પાઠો મંગાવી લેવા. એ તૈયાર થઈ જતાં, ઠરેલો અભ્યાસક્રમ પૂરો થશે. તે પછી પુનરાવર્તન માટે ૧ માસ આપી સપ્ટેમ્બરમાં પરોક્ષ રખાશે. પરીક્ષાની તારીખ ને સ્થળ જે તે ઉમેદવારોને વ્યક્તિગત જણાવવામાં આવશે. પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારને શિક્ષણ મંત્ર-કરની યોજનામાં જાહેર થયા પ્રમાણે પ્રમાણપત્ર અપાશે. પરીક્ષા માટે, પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે વપરાયેલાં બધાં પુસ્તકોનો સાદાંત અભ્યાસ આવશ્યક સમજવાનો છે. એકીકરણના ત્રણે ભાગોના વટહુકમ, સુચનાઓ ને પ્રશ્નોત્તરીઓ લક્ષપૂર્વક વાંચી જવાની, તેમ ધાત્મીય વર્ગી-કરણની હથેલી પાકી કરવાની સલાહ છે. કેમના શિરનામાં ફેરફાર થયો હોય તો તે તરત જ આ તરફ જણાવી દેવો.

(૨) આ શિક્ષણ યોજના અંગે વધારેમાં વધારે ૫૦ ઉમેદવારોનું બીજું બૃથ ઓગસ્ટની ૧૫ મી થી શરૂ કરવાની યોજના છે. માટે એનો લાભ લેવાની ઇચ્છા રાખનારા-ઓએ પોતાનાં નામ ઠામ, ઉંમર ધંધો ને અભ્યાસની હકીકત સાથેની અરજ સવેળા આ તરફ મોકલી આપવી. પુસ્તકાલયનું કામ કરનારા મંત્રી-મંથપાલો (રાજ્યના તેમ રાજ્ય બહારના) ને પ્રથમ પસંદગી અપાશે. અરજમાં ગામના નામ સાથે ટપાલનું સ્થળ ને ટપાલ અઠવાડિયામાં કયા કયા દિવસે મળે છે તે પણ અવશ્ય જણાવવું.

યોજના અંગેના અભ્યાસપાઠો હવે બધા જ તૈયાર થઈ ગયેલ હોવાથી આ બીજા બૃથના ઉમેદવારોનો અભ્યાસ, યોજનામાં જાહેર થયેલી મુદતમાં જ પૂરો થઈ શકશે. (યોજના માટે જુઓ 'પુસ્તકાલય' નો જાન્યુઆરી-૩૪ નો અંક ૫ : ૨૩-૨૪).

ડૉ. ભાઉકાળેની ગલી,
રાવપુરા, વડોદરા
તા. ૧૦-૭-૩૭

ના. નં. ચોકસી.
સહમંત્રી,
૫૦ રાં. પુ. મંડળ.

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મહ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિદ્યાન	૨૦	૭	વૈશાખ	૨૬- ૬-૩૭
ભર્મિ	૬	૬	જુન	૨૬- ૬-૩૭
કિશોર	૩	૪	વૈશાખ	૮- ૭-૩૭
કુમાર	૧૪	૬ (૧૬૨)	જેઠ	૧૬- ૬-૩૭
કૌમુદી	૧૫	૬	જુન	૭- ૬-૩૭
ખેડુત, ખેતી અને સહકાર	૩	૧૨	જુન	૧૪- ૬-૩૭
ખેતીવાડી	૩	૩	અષાઢ	૧૨- ૭-૩૭
ખેતીવાડી વિદ્યાન	૨૫	૧૧	જુન	૧૬- ૬-૩૭
ગુજરાત	૪	૫	જુલાઈ	૭- ૭-૩૭
ગુણસુંદરી	૨૮	૪	જુન	૩૧- ૫-૩૭
ગ્રામજીવન	૭	૧૨	જુલાઈ	૧- ૭-૩૭
ચરોતર	૭	૬	જુન	૨૬- ૬-૩૭
ચિત્રમય જગત	૨૩	૩	મે	૨- ૬-૩૭
છાત્રાલય	૧૧	૬	જુન	૧૮- ૬-૩૭
નવચેતન	૩૧	૪	જુલાઈ	૭- ૭-૩૭
નવચચના	૨	૨	મે	૨૪- ૫-૩૭
પાટીદાર	૧૪	૬	અષાઢ	૧૦- ૭-૩૭
પ્રસ્થાન	૨૩	૬	ચૈત્ર	૨૪- ૬-૩૭
દાર્પસ યુ. સમા-ત્રિં	૨	૨	જુલાઈ-સપ્ટેં	૭- ૭-૩૭
બાલજીવન	૧૭	૬ (બાળકઅંક)	જુલાઈ	૭- ૭-૩૭
બાલમિત્ર	૧૬	૧૨	"	૫- ૭-૩૭
બાળક	૧૬	૭	"	૬- ૭-૩૭
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિં	૮૪	૨	એપ્રિલ-જુન	૩૦- ૬-૩૭
માનસી-ત્રિં	૨	૨ (?)	ફેબ્રુઆરી	૨૪- ૨-૩૭
યુવક	૭	૭	જુલાઈ	૨- ૭-૩૭
વસન્ત-ત્રિં	૩૫	૧૦-૧૨	કોતિક-પૌષ	૫- ૨-૩૭
વિદ્યાસ-ત્રિં	૧૬	૪ (ચારિત્રઅંક)	જુન	૭- ૭-૩૭
વૈદ્યકશ્પતર	૪૨	૭	જુલાઈ	૮- ૭-૩૭
વ્યાયામ	૨૨	૬	જુન	૧૬- ૬-૩૭
શારદા	૨૭	૩	જુન	૧૬- ૬-૩૭
શિક્ષણપત્રિકા	૧૨	૪	જ્યેષ્ઠ	૧૮- ૬-૩૭
રકાષિટ વીર	૧૧	૭	જુલાઈ	૮- ૭-૩૭
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક	૧૦	૪	માર્ચ-મે	૧૦- ૬-૩૭
બ્રીજોદ્ય	૮૧	૭	જુલાઈ	૫- ૭-૩૭

શું વાંચશો ?

લેખ

માસિક

પુસ્તક

માસ

ઝાંઝવાનાં જળ આંતર રાષ્ટ્રીય આંદોલનો રામુનું ધર	}	ભિંમિ	૬	જુન
વેલેસ્લીની સહાયકારી ચોજના સાહસવીર અમુડસેન નાસિકથી કારમીર-મોટરમાં		કિશોર	૩	વૈશાખ
આતાતુકે પુસ્તક કમાલ જુગારી પરદેશી વસ્તુઓનું પ્રદર્શન	}	કુમાર	(અં. ૧૬૨)	જેઠ
બિચારો કવિ ગુજરાતનો ઇતિહાસ સામરમુત		ગુજરાત	૪	જુલાઈ
પંચમહાલનો દુકાળ અમેરિકાના ગૃહ અને સામાજિક જીવન	}	ચરોતર	૭	જુન
ગૃહપતિ થવું સહેલું છે ? સાચું જ્ઞાન ક્યાં છે ? જાત્રાલયમાં ચોરી		જાત્રાલય	૧૧	જુન
જેમના જેલુમાં જુને ચરમે ડચ્છ ઓફ વિન્ડસરનો દરબાર	}	નવચેતન	૩૧	જુલાઈ
અનુભવ નવનીત કલુખી-પાટીદાર-પટેલ 'બેપરકાઉટ્સ' સંસ્થાની નીચે ?		પાટીદાર	૧૪	અષાઢ
યુરોપીય મહારાજ્યોની બદલાતી પરદેશનીતિ વાર્તામાં આવતો પ્રેમ હિંદુસ્તાનમાં પ્રલય પૂર્વની સંસ્કૃતિ	}	પ્રસ્થાન	૨૩	શ્રવ
ખૂલ્યામાં લખ ગોપાળ ગણેશ આગારકર સમાજ દર્પણ		યુવક	૭	જુલાઈ
શાબાશ ભાગતી વાર જગતદર્શન	}	શારદા	૨૭	જુન
કદમનાની દષ્ટિ બાળપ્રવાસો કેમ થાય ?		શિક્ષણપત્રિકા	૧૨	જ્યેષ્ઠ
દૂરના કુંભર આત્મસોમ ઈશ્વારની સ્તીઓ	}	સીમોધ	૮૧	જુલાઈ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી. લિ., વડોદરા
જુન ૧૯૩૭માં નવીન બહાર પડેલાં, મંડળમાં વેચાતાં પુસ્તકોની યાદી

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	ગ્રેડ
૧	રાસ રંજના	કાવ્ય	જયભાઈ શા. રાવળ	નવચેતન સા. મં. અમદાવાદ	૧-૪-૦૦	૧
૨	જ્ઞાણો દવલાં	વાર્તા	મેવાણી	કુલજાબની બેટ	૧-૮-૦૦	૧
૩	નેસેધ પિલ્લુદરકી	અસ્તિ	દરિશ્વર લલ્લ	આર. આર. શેઠ	૧-૦-૦૦	૧
૪	રહીના કલંક	વાર્તા	નવીનચંદ્ર મો. દલાલ	ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય	૨-૮-૦૦	૨
૫	સોરઠ-તારા-વહેતાં પાણી	"	મેવાણી	"	૨-૮-૦૦	૨
૬	શિકાર કથાઓ	"	ર. ના. શાહ	"	૦-૮-૦૦	૦
૭	હાથીનું નાક	"	નાગરદાસ પટેલ	નાગરદાસ પટેલ	૦-૧૨-૦૦	૦
૮	રાજકવિ	"	ગુ. વ. શાહ	પ્રબળધુની બેટ	૧-૧૨-૦૦	૧
૯	સાચું ગુ. નેશણીશિખ (ત્રીજી આ.)	કાવ્ય	ગુજરાત વિદ્યાપીઠ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૪-૦-૦૦	૪
૧૦	આમલકની ભા. ૪થો પૂ. ૬.	વાર્તા	રમણલાલ વ. દેસાઈ	આર. આર. શેઠની કુ.	૩-૦-૦૦	૩

નોંધ :—નાની મોટી ખરીદી કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના હરદા. ધોરણે ગુજ્ય પૂરે કમીશન આપવામાં આવે છે.
 વડોદરા, } લાઈલાલલાઈ ખુ. પટેલ
 તા. ૧-૭-૩૭. } મંત્રી.

પુસ્તકાલય ખાતું

સાંજેનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૩૯૨ સને ૧૯૩૬-૩૭

વિષય :-

સને ૧૯૩૬-૩૭ માં ઉઘાડવાનાં ૩૦ નવીન પુસ્તકાલયો બાબત

ચાલુ વર્ષે ૩૦ ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનું મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે. એ માટે જે જે ગામો તરફથી માગણીઓ આવેલી તેમાંથી જેમના રૂ. ૫૦ થી ૭૫ પૂરેપૂરા એકઠા થયા હોય, વસ્તી પ્રમાણમાં વધારે સારી હોય, અને જે ગામના લોકોનો વ શિક્ષકોનો પુસ્તકાલય સ્થાપવાનો ઉત્સાહ વિશેષ હોય, તેવાં નીચેનાં ૩૦ ગામોએ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનું નક્કી કર્યું છે. નીચેનાં રજીસ્ટરે કયાંયે ઉતરે તેવી તજવીજ થઈ છે. અને કયાંટ મંજૂર થયા પછી પુસ્તકો પણ તરત જ મોકલવા મંડળને સૂચના અપાઈ છે. માટે જે તે ગામોના મંત્રીઓએ રેલ્વે રસીદો મળે કે તુરત જ કયાંટ અને પુસ્તકોનાં પારસલો મંગાવી લેવાની અને જે તે સ્થળે પાવતીઓ મોકલી આપવાની તજવીજ રાખવી. આ સિવાય બીજાં જે જે ગામોની માગણીઓ આવી છે, તેમની માગણી ચાલુ વર્ષની સંખ્યા પૂરી થઈ જવાથી હાલ સ્વીકારવામાં આવી નથી. પણ સને ૧૯૩૭-૩૮ માં તે ગામોએ પુસ્તકાલયનો લાભ આપવા તજવીજ કરશે.

અ. નં.	ગામનું નામ	તાલુકો	વસ્તી	અ. નં.	ગામનું નામ	તાલુકો	વસ્તી
વડોદરા પ્રાંત				મહેસાણા પ્રાંત			
૧	ભાલેશ	પેટલાદ	૪૯૧	૧૬	શેવાળીઆ	વિસનગર	૪૬૮
૨	ડાંધી	"	૩૦૩	૧૭	ખરસદા	"	૭૦૬
૩	મેઘલપુર	"	૧૩૫૦	૧૮	ગણેશપુરા	"	૩૩૬
૪	શેખડી	"	૨૯૫	૧૯	સાતુસણા	"	૩૮૭
૫	સીલવાઈ	"	૧૪૩૨	૨૦	કરસનપુરા	ખેરાળુ	૪૭૨
૬	ગોકળપુરા	વડોદરા	૨૩૫	૨૧	રકનપુર	કંસોલ	૪૨૧
૭	પુડા	ડાંધી	૪૩૮	૨૨	માંગણપુર	મહેસાણા	૮૮૫
૮	શમશેરપુરા	"	૩૩૨	૨૩	ભેંસાણા	"	૭૬૧
૯	કરણ	કરજણ	૩૩૩	૨૪	પારસા	વિજાપુર	૮૧૬
૧૦	લાકોદરા	"	૫૫૬	૨૫	ખાલુસા	"	૧૦૫૮
૧૧	માલુ	"	૬૨૭	૨૬	ખટાસણા	મિલપુર	૪૫૩
૧૨	ચંદાનગર	"	૨૫૭	નવસારી પ્રાંત			
૧૩	રાજનગર	"	૨૪૬	૨૭	ભાદર	કામરેજ	૪૬૪
૧૪	આંતી	પાદરા	૧૩૬૯	૨૮	ડાસવાડા	સોનગઢ	૧૦૦૯
૧૫	નરસીપુરા	"	૮૦૨	અમરેલી પ્રાંત			
વડોદરા,				૨૯	ખીજડીઆ	દામનગર	૩૧૭
તા. ૨-૭-૩૭				૩૦	ભાડ	ખાંભા	૬૨૪

કે. મં. રાંગજેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૩૯૩ સને ૧૯૩૬-૩૭

વાર્ષિક નિવેદનો તાકીદે મોકલાવી આપવા બાબત

સૂચના નં. ૩૪૨ તા. ૨૨-૭-૨૪ (જુઓ એકીકરણ ભા ૧ ના પૃ. ૧૪૧-૧૪૨) થી હાવેલા ધોરણ પ્રમાણેના વાર્ષિક નિવેદનો, રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોએ આગળના પહેલા અઠવાડિયા દરમ્યાન અત્રે મળી જ ન્ય તે પ્રમાણે મોકલાવી આપવાની તજવીજ રાખવી. નિવેદન પત્રકનું જરૂરી ફોર્મ ચાલુ અંક સાથે મોકલવાની જાહેરણ થયેલી છે. અંદાજપત્રો પણ જેમ બને તેમ જલદી આગળ આપર સુધીમાં મોકલી આપવા.

વડોદરા,
તા. ૨-૭-૩૭

કે. મં રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

સૂચના નં. ૩૯૪ સને ૧૯૩૬-૩૭

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે સલામણુ કરવામાં આવેલાં સામયિકોની યાદી

	લવાજમ	ઠેકાણું
દાંડીઓ	સાપ્તાહિક ૭-૧૨-૦	હવાડીઓ ચક્રો, સુરત
શ્રી પ્રતાપ વિજય	,, ૩-૦-૦	પીરબોરડી, કડી
લોકોદય	,, ૧-૦-૦	મણીપુર, કડી
હિચ્ચલાવ	માસિક ૧-૮-૦	હરીયાપુર, વાડીગામ, કાડીઆવાડ, અમદાવાદ
વિધવા વિધાપ	,, ૨-૪-૦	રાજમહેલ રોડ, વડોદરા

પુસ્તકાલય ખાતું,
સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૧૮ જુન સન ૧૯૩૭

ન. લ. દિક્ષીત
અ. ક. પુ. અધ્યવેશક

કે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

આ રો ઝ્ય

ધી ધનિયન રેડ દોસ સોસાયટી વડોદરા શાખા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું
ત્રિમાસિક

અંક ૪૨ મો.	}	વ ડો દ રા.	}	જુલાઈ
વર્ષ ૧૦				૧૯૩૭

શિયાળુ ખાંસી

શિયાળાની મોસમમાં જ્યારે હવાની ગરમીમાં ઝાઝો વધઘટ થયા કરે છે અને વખતો વખત ધુમસ હોય છે ત્યારે ખાંસીનું જોર વધારે પ્રબળ હોય છે અને તેથી અતિશય નબળાઈ અને કામ કરવાની અશક્તિ પેદા થાય છે. આ મોસમમાં સળેખમથી છાતીનો ભાગ જઠરાઈ જવાથી સુખ્ય કરી ખાંસી થઈ આવે છે આ પ્રકાર ઉત્પન્ન થવામાં મદદગાર કારણોમાં અતિશય મગજમારી, ચિંતા, હઠઉપરાંત કામ, મોડી રાતસુધી ઉભાગરા, ખાવાપીવામાં અનિયમિતપણું વિગેરે હોય છે, તેથી માણસની રોગ સામે લડવાની શક્તિ ઓછી થઈ તેના ઉપર સળેખમ ઉત્પન્ન કરનારા જંતુઓ હુમલો લઈ જઈ શકે છે.

ફેટલાક લોકોમાં છાતીનો ભાગ નબળો હોવાથી જંતુઓનો ચેપ શ્વાસ-માર્ગના નીચલા ભાગોમાં જડવાથી બેસે છે.

જો ચેપ નરમ પ્રકારનો હોય તો માત્ર છાતીના આગલા ભાગમાં સહેજ-સાજ બળતરા થઈ થોડી સૂકી ખાંસી થાય છે. તાવ જરાપણુ હોતો નથી અને શરીરની સામાન્ય પ્રકૃતિમાં ઝાઝો ફેરફાર જણાતો નથી.

એથી ઉલટી રીતે કોઈકવાર જોરથી લખલખું લખાઈ આવી ઝડપથી તાવ ચઢી આવે છે. તેથી ઘડીતું માથુ દુઃખી આવી છાતીના આગલા ભાગમાં વધતો-ઓછો દુખાવો થઈ તે માંદા જેવો થઈ જાય છે. શ્વાસોચ્ચવાસની ગતીમાં વધારો થાય છે અને તે લેતાં કાંઈક બેચેની જણાય છે. સાથે સાથે સૂકી ખાંસી થઈ આવી બળગમ ઝાઝો પડતો નથી. આવો છાતીનો સળેખમ, એ ખરેખર જોતાં તે શ્વાસનળીઓનો વરમ (સોજો) હોય છે અને તે વિષે બેઢરકાર રહેવાથી કેટલીક વાર ગંભીર પરિણામો નીપજે છે.

ધરગથ્ય ઇલાજ

સળેખમથી છાતીનો ભાગ જકડાઈ ગયો હોય અને તાવ ન હોય તો આહુ કામકાજ થોડું ઘણું કર્યા કરવાથી હરકત થતી નથી પરંતુ સળેખમ સાથે તાવ હોય તો તુર્ત જિંછાને પડી રહેવું જોઈએ. શ્વાસનળીનો સોજો હોય તે વખતે બેઢરકાર રહેવાથી વરમ ફેફસાના તરફ ઉતરવાનું અને તેથી ન્યુમોનિયા થવાનું બહુ જોખમ રહે છે. માટે આવે પ્રસંગે જેમ બને તેમ ધાળળીઓમાં લપેટાઈ સૂઈ રહેવામાં ડહાપણ સમાયતું છે. રોજ સાફ પેટ આવતું હોય તો પણ એક હલકો જીલાળ લઈ લેવો. દાખલા તરીકે રાત્રે બે એક ગ્રેઇન “કેલોમેલ” (રસકપૂર) લઈ સવારના પહોરમાં એક સીડલીટઝ પાઉડર લેવો ઠીક પડશે. વળી લીંબુ અગર નારંગીના રસ સાથેનું ગરમગરમ પીણું લઈ છાતી ઉપર અળશીની પોલીસ લગાવી ઉંઘી જવાની તૈયારી કરવી.

ઓરડાની હવા મુમરે ૬૫ ડીગ્રી રેન્ડાઇટ જેટલી કાયમ રહે એવી તજવીજ કરવી અને વરમનું જોર નરમ પડે ત્યાં મુધી ઓરડામાંથી બહાર નીકળવું ન જોઈએ. નહીં તો વખતે શરદીનું લખલખું લખાઈ આવી વધારે ગંભીર પરિણામ નીપજશે. સૂકી ખાંસીથી ઘણી તકલીફ થાય છે પરંતુ વરાળનો બાફ લેવાથી ફાયદો થાય છે. તે માટે એક ખહોળા મ્હોંની બરણીમાં ઉકળતું પાણી નાખી તેમાં એક ચમચી “ક્રાયસ બાફસમ” (ટીકચર કેમ્ફરકો) નામની દવા નાખી બરણીના મ્હોંની સાથે એક ઘડી કરેલો ટુવાલ વિટી તેમાંથી નીકળતી વરાળ દમમાં લેવી, આ પ્રમાણે દિવસમાં ત્રણચાર વાર અને રાત્રે સૂતાં પહેલાં બાફ લેવાથી ખાંસી નરમ પડી બલગમ છૂટી પડશે. જ્યાં મુધો તાવ શરીરમાં હોય ત્યાંસુધી માત્ર પ્રવાહી જોરાક જ, એટલે મોટા પ્રમાણમાં લીંબુના અગર નારંગીના રસનું પીણું, જંવનું પાણી (બાર્લી વોટર), દુધ અને સોડા વોટર વિગેરે લીધા કરવું. અત્રે એક ખાસ ચેતવણી આપવાની જરૂર છે, તે એ કે છાતીમાં સૂળ મારે અને તે સૂળનું ફરક દમ લેતા વધતું જાય, અથવા તાવ બહુ જોશમાં ચઢે તો ડોક્ટરની સલાહ તુર્ત લેવી જોઈએ. આવે પ્રસંગે ફક્ત ધરગથ્ય જ ઇલાજ આહુ રાખવાથી ન્યુમોનિયા (ફેફસાનો વરમ) અને ફેફસાના પડદાનો વરમ (પ્લુરિટી) થઈ આવવાનો ધણો સંભવ રહે છે.

- ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝા

કેટલીક વાર શિયાળામાં ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝાનો ચેપ છાતીને લાગવાથી શ્વાસનળીનો વરમ થઇ આવે છે તે ઉપર કહેલા સળેખમથી થતા વરમને ઘણે દરજ્જે મળતો આવે છે. માત્ર આવો હુમલો વધારે ઝડપી અને વધારે ભેજાળું હોય છે, અને તાવ પણ વધારે ભેરમાં હોઇ વધારે વાર ટકે છે, ખાંસી વિગેરે ઉપર કહેલી નિશાનીઓ ઉપરાંત શરીરમાં લાંબા કળતર થાય છે, માથું અતિશય દુઃખે છે, અને શરીરને બહુ થાક લાગી તે અતિશય ઢીલું પડી જાય છે. આ રોગ ઘણા માણસોને એકદમ સામટો લાગુ પડે છે અને તેમાં ન્યુમોનિયા તેમજ હૃદયની નળજાઇઘવાનું બહુ ભેખમ રહે છે. આવે પ્રસંગે ઘર્દીએ ઘરગથ્થુ ઇલાજ પર આધાર ન રાખતાં ડૉક્ટરની મદદ તાકીદે લેવી ભેખએ અને ડૉક્ટર આવતાં પહેલાંજ 'એસ્પીરીન' પાંચથી દશ ગ્રેઇન લેવું ભેખએ.

સળેખમથી થતા શ્વાસનળીના વરમ અને ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝાથી થતા વરમનો હુમલો થયા પછી પાછા તનદુરસ્ત હાલતમાં આવવાની મુદતમાં ઘટીત સંભાળ ન લેવાય તો અતિશય નળજાઇ અને નાનુકાઇ નિપજે છે. તાવ અને ખાંસી થોડા જ દિવસમાં બહુ કરી નરમ પડે છે અને ઘર્દીને બહુ આરામ લાગે છે તેથી તે ફરવા કરવા અને પોતાને કામે લાગી જવા બહુ લલચાય છે પણ તેમ કરવાથી તે પોતાને સહેજમાં થાકી જતો તેમ જ શરીરે નળજો થતો ભેખ તેને બહુ અન્યથા લાગે છે. એટલું જ નહીં પણ તાવ અને ખાંસી ફરી ઉભરી નીકળે છે અને તેને પાછો બિછાને પડવાની ફરજ જ પડે છે. આ ઉપરથી સહેજ સમજી શકાશે કે સળેખમથી થતા શ્વાસનળીના સાદા વરમમાં જેટલી સંભાળ લેવાની જરૂર છે તેટલી સંભાળ તે રોગ મટયા પછી પણ ચાલુ રાખવી અવશ્યની છે. સ્વાભાવિક રીતે ઘણા માણસો પોતે સારાં થયાં કે તેમને નાહક બિછાને પડી રહેવું અને પોતાના હમેશનાં કામથી દુર રહેવું ગમતું તો નથી જ પરંતુ કાંઈપણ કર્યા વિના બિછાને પડી રહેતાં પોતાની તબિયત તદ્દન સારી લાગે એ એક વાત છે અને સાંદગીથી શરીર નળજું પડી ગયું હોય તેવે પ્રસંગે પોતાનું હમેશનું કામ ચાલુ રાખવું એ જુદી જ બીજી વાત છે.

માટે સળેખમ મટી ગયા પછી ત્રણ ચાર દહાડા, કદાચ બિછાનામાં સૂઈ રહેવું ન ગમે તો પણ માત્ર ઘરમાં જ રહેવું. બહાર નીકળવું નહીં, અને ચોરસની હવાની ગરમી બને તેટલી એકસરખી રાખવાની તજવીજ કરવી. ત્યાર પછી થોડા દહાડા ખુદલી હવામાં શાંતીથી ફર હર કરવું. તાવ ખાંસી મટયા પછી નિદાન એક અઠવાડિયાની મુદત તનદુરસ્તી અને શક્તિ પાછી મેળવવામાં ગાળવી ભેખએ. બને તો થોડા દહાડા ઘરિયે કિનારે જઈ રહેવાય તો આથીબી વધારે ફાયદો થશે. ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝાની ખાંસી થઇ હોય તો સાબળ થવાની મુદત હજી વધારે લંબાવવી

નેઠએ કારણ કે એ રોગનું એર શરીરના દરેક ભાગમાં પ્રસરી ગયેલું હોય છે તેથી શારીરિક તેમજ માનસિક નબળાઈ વધુ પ્રમાણમાં પેદા થએલી હોય છે.

જૂની ખાંસી

કેટલાંક કમનસીબ માણસોને શિયાળો શરૂ થતાં જ જૂની ખાંસી ઉભરી નીકળે છે. ખાસ કરી જેઓને ચાર પાંચ શિયાળાની રૂતુમાં શ્વાસનળીનો વરમ થયા કર્યો હોય તેઓ ને ત્યાર પછીના શિયાળામાં આવી જૂની ખાંસી ઉભરી નીકળ્યા જ કરે છે. ખડું ભાગે રાતે પુષ્કળ ઉધરસ આવ્યા કરો ઉધ આવતી નથી અને આરામ મળતો નથી, અને છાતીમાં સણસણાટી થયા કરે છે તથા બળગમ ઘણો છુટથી પડે છે. ઘણા વર્ષો સુધી આવી જૂની ખાંસી ચાલુ રહે તો પછી ફેફસાંના સ્નાયુઓ ઢીલા પડી તેના કુક્રાઓ કુલેલા જ રહે છે અને છાતીનો આકાર પીપના જેવો થઈ જાય છે. વળી હૃદય ઉપર જોર આવી તે નબળું પડે છે અને આખરે ચાલતું ખંધ પડી જવાનો સંભવ ઉભો થાય છે.

આવા જૂની ખાંસીવાળા માણસોએ શિયાળાની રૂતુમાં વધારે ગરમ અને ઓછી ઠંડીવાળી આબોહવામાં રહેવું જોઈએ; તે શિયાળ ખીજો માર્ગ નથી. તેમણે પોતાનું જીવન ઘણી સંભાળથી ગાળવું જોઈએ. ખાવા પીવા અને પહેરવામાં નિયમિત રહેવું જોઈએ. અને યોગ્ય ગરમ કપડાં પહેરવાં જોઈએ કે તેથી હવાની ગરમીમાં ઝડપી ફેરફાર થઈ જાય તોપણ તેની માઠી અસર થવા ન પામે. માત્ર જોઈએ તે કરતાં વધારે ગરમ અથવા વધારે પ્રમાણમાં કપડાં ન પહેરાય તેવી પણ સાવચેતી રાખવી જોઈએ. ધુમસ તથા ભિનાશવાળી હવાથી ખીહતા રહેવું જોઈએ તેમજ ધુળથી ભરેલી હવાથી દુર રહેવું જોઈએ. દસ્ત રોજ સાફ આવે એવી તથા અચૂક જ પચે એવો ખોરાક લેવાય એવી કાળજી કરવી કે જેથી કલેજમાં લોહીનો ભરાવો થવા ન પામે. વળી નિયમિત સ્નાન કરવાથી અને ચંપી કરાવવાથી ચામડીને મજબુતી મળી શ્વાસોશ્વાસની ક્રિયાને પણ ટેકો મળે છે. વધારામાં ધીમે ધીમે ઉંઠા સ્વાસ લેવાથી અને એવી દમ લેવાની કસરત ધીમે ધીમે વધારતા જવાથી ફેફસાંને મજબુતી મળી તેમાંનો લોહીનો જમાવ ઓછો થાય છે. જો કોઈવાર એકાએક તાવ આવે અથવા દમ લેવાને મુશ્કેલી માલમ પડે તો તુર્ત ખિંછાનાનો આશરો લઈ દાક્તરને બોલાવી મંગાવવા. આવા જૂની ખાંસીવાળા માણસે ગરમ કરેલા ચોરડામાં જ સૂવું જોઈએ. આખો દહાડો ગરમ રાખેલા બેસવાના ચોરડામાંથી નીકળી રાત્રે ઠંડા સૂવાના ચોરડામાં જવું એ તદ્દન મુખાઈ-ભરેલું છે એમ સહેજ સમજી શકાયો.

ગળાની ખાંસી

શ્વાસ માર્ગના ઉપલા ભાગ—ગળાનો પાછલો ભાગ (સપ્ત પથ) અને ઘાંટી—માં વરમ થવાથી તેમાં ચચરાટ ઉત્પન્ન થઈ સખત અને ત્રાસદાયક ખાંસી

થાય છે. આવે પ્રસંગે કાંતો ગળામાં આવેલી ગાંઠો (ટોન્સીલ=ચોરીયા) મોટી થયેલી હોય છે અથવા પાક ઉપર ચઢેલી હોય છે, કિંવા ગળાનો પાછલો ભાગ માત્ર દીલો પડી ગયેલો હોય છે તેથી પડછાજ ઘાંટીને લાગ્યા કરવાથી ચચરાટ ઉત્પન્ન થઈ જોસલોર ખાંસી થાય છે. ખાસ કરી જેઓ ખીડી બહુ કુંકે છે તેઓને આવો પ્રકાર બને છે. આ ખાંસી થોડે થોડે અંતરે જોસથી આવે છે અને બહુ ત્રાસ ઉપજાવે છે. દર્દી જહીકણ પ્રકૃતિનો હોય તો આ ખાંસી વધે છે એટલું જ નહીં પણ આ ખાંસી સૂવા જતી વખતે તેમજ સવારમાં ઉઠતાંને વાર બહુ જોસથી થાય છે. ગળાનો વરમ તિફલુ પ્રકારનો ન હોય તો આ ખાંસી સાથે તાવ હોતો નથી પરંતુ તેથી નબળાઈ ઉપજી મનને ત્રાસ અને ચિંતા ઘણી ઉત્પન્ન થાય છે.

ગળાની ખાંસીનો ઇલાજ તેના કારણ ઉપર અવગતી રહે છે બાળકોમાં ગળાની ગાંઠો કઢાવી નાખવી જોઈએ. ઉમ્મરે પુગેલાં માણસોના બાળમાં ચળવળાટ ઉત્પન્ન કરે એવા તીખા ખોરાક કે તીખાં પીણાં બંધ કરવાં જોઈએ અને ખીડી પીવાની બહુ જોાછી કરવી જોઈએ. ગળું ઢીલું પડી ગયું હોય તો ટંબોગ્લીસરીન અગર મેન્ડલસ પેઈન્ટ લગાવવાથી બહુ ફાયદો થશે. વળી ગળાને શાંતી આપનારી ટીકડીઓ દાખલા રીકે બરેવેલકમની “ બેન્ઝોઈક ઍસીડ વીથ યુકેઈન ” નામની ટીકડીઓ અગર જેઠીમધની ટીકડીઓ ચુસવાથી ઘણો આરામ મળશે. ઘાંટીના ચળવળાટને લીધે થતી ખાંસીમાં ઉકળતા પાણીમાં ક્રાયસ બાદસમ અગર મેન્થોલ નાખી તેની વરાળનો બાફ લેવાથી ફાયદો થાય છે.

અપચાની ખાંસી

અપચો થવાથી, ખાસ કરી પેટમાં બાદી (વાયુ) ઘણી થઈ હોય ત્યારે સૂકી ખાંસી થોડે થોડે વારે જોસથી થઈ આવે છે. આવી ખાંસી બહુ કરી રાત્રે થાય છે અને તે રોકવી બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે તેથી ઉઘમાં ઘણી ખલેલ પડે છે. હોજરી અને ગળા ઉપર કાણુ ધરાવનાર તંતુ એક જ હોવાથી અપચાને લીધે ગળામાં ચળવળાટ ઉત્પન્ન થવાથી આ ખાંસી નીપજે છે. થોડુંક ગરમ પાણી પીધાથી અથવા સોડા મીન્ટની બેએક ટીકડીઓ ચુસવાથી આ ખાંસી બહુ કરી નરમ પડી જાય છે પણ તેને તદ્દન નાબુદ કરવા માટે અપચાની યોગ્ય સારવાર માટે દાકતરની સલાહ લેવી જરૂરની છે.

ખાંસીની દવાઓ

ખાંસીની ઘણી જૂદી જૂદી પેટન્ટ દવાઓ બજારમાં વેચાતી મળે છે. આવી દવાઓમાં ગોટે લાગે અશીષુનો અંશ હોવાથી દમ લેવાના તંતુખિંદુનું કાર્ય ઢીલું પડવાથી ખાંસીનું જોર કમી થાય છે. પરંતુ આવી રીતે એ તંતુખિંદુનું કાર્ય ઢીલું પાડવું એ સલાહકારક નથી. માટે આવી બજારમાં મળતી ખાંસીની દવાઓ ચાલુ લીધા કરવી નહીં બધી ખાંસીની દવાઓમાં વળી બહુ કરી “ ઇપીફેક્યુઆના ”

નામની દવા હોય છે તેથી બળગમ છૂટો પડી, પરસેવો પડે છે અને તેને લીધે લોહીમાં ફરતાં ઝેરો બહાર પડે છે. જ્યારે શ્વાસ નળીઓ બલગમથી ભરાઈ ગયલી હોય ત્યારે “ ઇપીકેકયુઆના વાઈન ” દશટીપાં અગર ડોવર્સ પાઉડર પાંચ ગ્રેન આપવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે. તેથી ઉધરસ આવી, એકઠો થયેલો બલગમ બહાર નીકળી આવે છે. પોટાસ આયોડાઈડ ઘણીવાર ખાંસીની દવામાં એવા હેતુથી ઉમેરવામાં આવે છે કે તેથી ચીકણો બળગમ લીલો પડી મહેલાઈથી બહાર કાઢી શકાય છે. એ શિવાય “ એમોનીયમ કાર્બોનેટ ” એ કાંસવાના કાર્યને ઉત્તેજન આપે છે. ખાંસીના જૂદા જૂદા તબક્કામાં કંઈ દવા આપવી તે બહુ વિચારનું અને બુદ્ધિનું કામ છે માટે બળગમમાં મળતી દવાઓ મનભાવે તેમ લેવા કરવામાં હડાપણુ સમાયલું નથી ઉલટ, કેટલીકવાર તેમ કરવું ભ્રમભરેલું થઈ પડે છે.

મધ

મધ એ મધમાખી માટે ઉત્તમ ખોરાક છે તે વડે જ તેમના શરીરની- પાંખો પગો અને બીજા અવયવોની વૃદ્ધિ તથા મરામત થાય છે, અને તે ભાગો ટુટી જાય તો ફરી નવા બને છે. તેમજ તેમની અધાક કામ કરવાની શક્તિ પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ ઉપરથી જ્યારે પૃથક્કરણ કરતાં એમ જણાઈ આવે કે મધમાં પંચોતેર ટકા, શરીરમાં ગરમી તેમજ ઉત્પન્ન કરનારી શર્કરાયુક વસ્તુઓ (કાર્બો- હાઈડ્રેટસ) તથા થોડા થોડા પ્રમાણમાં “ પ્રોટીન ” (ઇંડાંની સફેદી જેવો પદાર્થ) તથા ક્ષારો હોય છે તો આપણે અભયબ થવાનું કારણ નથી. આ શર્કરાયુક વસ્તુઓ ત્રણ જાતની ખાંડોની બનેલી છે. લેવ્યુલોઝ (ફળફળાદીમાં મળી આવતી ખાંડ) ૨. ડેક્ટ્રોઝ (જે શુગર-દ્રાક્ષમાં મળી આવતી ખાંડ) અને ૩. થોજ પ્રમાણમાં જ મળતી “ શુક્રોઝ ” (કેન શુગર-શેરડીમાંથી મળતી ખાંડ). આ છેલ્લી જાતની ખાંડ ઉપર પાચનક્રિયાના રસોની અચુક અસર થઈ તેમાંથી પહેલી બે જાતની ખાંડો બનવા પછી તેનું લોહીમાં શોષણ થાય છે.

આ ઉપરથી સહેજ સમજી શકાશે કે નબળી પાચન શક્તિવાળા માણસો માટે તેમજ બાળકો માટે, મધ એ એક ઉત્તમ ખોરાક છે. “ લેવ્યુલોઝ ” એ સૌથી મીઠી ખાંડ છે અને તેના દાણા ખંધાતા નથી અને મધમાં મોટે ભાગે તેજ ખાંડ હોય છે. તેજ કારણે લીધે શેરડીની ખાંડ કરતાં મધ વાપરવાથી મીઠાઈઓ વધારે મીઠી બનાવી શકાય છે. તેથી ઉલટી રીતે દ્રાક્ષમાંની ખાંડ (ગ્રેપ શુગર) ના જલદી દાણા ખંધાઈ જાય છે અને તેમાં શેરડીની ખાંડ કરતાં મીઠાશ ઓછો હોય છે.

મધમાં વળી વધતો ઓછો લોહ વધુ ચૂનાનો ભાગ હોવાથી શરીરની

તનદુરસ્તી અને તાજગી જળવાય છે અને વધારામાં તેમાં અમુક હવામાં ઉડી જાય એવી વસ્તુઓ હોવાથી મધનો ખાસ પમરાટ અને સ્વાદ ઉત્પન્ન થાય છે.

મધમાં શાંતીકારક ગુણ હોવાથી માંદગીમાં-ખાસ કરી ગજાના તંધા ફેફસાંના રોગોમાં-તે ઉપયોગી ઘણું પડે છે. ગળું આંચું હોય તો આપણો મોંઢામાં મોટો ઘરગથ્થુ ઇલાજ મધ અને લીંબુનો રસ એ હોય છે.

વળી મધને ચામડી ઉપર લગાવવાથી સારી અસર થાય છે માટે તેનો સાખુ તેમજ ખુબસુરતી વધારવા માટે વપરાતાં “કોસ્મેટીક” બનાવવામાં ઝાઝો ઉપયોગ થાય છે. વળી એજ કારણને લીધે જૂદા જૂદા મલમો બનાવવામાં મધ તથા મીણનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જ ખમ ફાવવાને માટે ઘણીવાર તે ઉપર સાફ મધ લગાવવામાં આવે છે.

વળી તાવ આંચો હોય ત્યારે ખાંડનું પીણું ઘણું લાગે દર્દીને ગમતું નથી પણ તેને બદલે દવામાં અગર બીજા પીણામાં મધ નાખવાથી દર્દીને ઘણી સહત મળી તે ખુશીથી પી જાય છે.

જૂદી જૂદી બીસ્કીટ કુક વિગેરે મીઠાઇઓ બનાવવામાં મધનો ઝાઝો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે કારણકે તેથી તે પદાર્થોમાં અમુક જાતની લેહજત પેદા થાય છે. મધ નાખી બનાવેલા કુક નરમાશ ભરેલા હોઈ વધારે ઢહાડા ટકે છે.

ખાંડમાં માત્ર મીઠાશ જ સમાયલી હોય છે પણ મધમાં તો જૂદી જૂદી ખાંડો હોવા ઉપરાંત થોડીક (ભનાશ અને ખરાશ હોય છે માટે રાંધવામાં મધ વાપરતી વખતે દરેક ખ્યાલુ ભરી મધમાં ફે અમચી સોડાખાર (કાર્બોનેટ ઓફ સોડા) નાખવો. મધમાં કેટલીકવાર ગાંગડા બંધાઈ જાય છે તેવે પ્રસંગે રાંધવામાં વાપરતાં પહેલાં તેને એક વાડકામાં નાખી તે વાડકો ખુબ ગરમ પાણીના વાસણમાં મૂકવો એટલે મધ તવાઈ જશે. પછી તેના પુર્ડાંગ, પાઈ વિગેરે બનાવવામાં સહેલાઈથી ઉપયોગ કરી શકાશે.

ખુબસુરતી માટે દુધનો ઉપયોગ

જો ચહેરાનો રંગ ફીણો હોય તો, અડધું ખ્યાલું ભરી દુધમાં પાંચ ટીપાં કપુરનો અર્ક (સ્પીરીટ ઓફ ક્રેમ્લર) નાખી જોઉને મેળવી, તે દુધ, તમે રાતે સૂવા જતી વખતે જે ગીંદી ભરી પાણીમાં મોંઢ ઘોવાના હોય તેમાં નાખવું અને પછી તે પાણીએ મોંઢ ઘોવું એટલે દશ પંદર મિનિટમાં ફીકારા જતી રહી લાલ્લા આવશે અને તે કાયમ રહેશે.

ને ગાલમાં આડ પડી તે બેસી ગયલા જેવા લાગે તો રાજ રાતે સૂતાં પહેલાં સાધારણ (ખમાય એવા અથવા આરામ લાગે એવા) ગરમ પાણીથી મોંહ ધોઈ એક નરમ ટુવાલ વડે ઝડપથી લુંછી મોંહ સૂકું કરી દુધ અને તેમાંની મલાઈ ગાલની આમડી ઉપર ગોલને ગોલ નરમ હાથે આંગળીનાં ટેરવા વડે ઘસવી. દશ મિનિટ પછી ગાલ ઉપરની બિનાશ લુંછી નાખવી. આમ કરવાથી મલાઈનો ચિકાશવાળો લાગ ગાલના ભિત્તરમાં પ્રવેશ થઈ જશે અને આંગળીનાં ટેરવાથી કરેલા મસાજ (ચંપીથી) ગાલની આમડી નીચે આવેલા સ્નાયુઓને તાકાત આવી ગાલ અસલ જેવા ખીલી નીકળશે.

ને તડકામાં ખુલ્લે માથે રમવાથી અગર ફરવાથી માથાનાં વાળ ગરમીથી સૂકા થઈ ખરખરચડા જેવા લાગે તો, દરેક પાઈન્ટ પાણીમાં અડધું ખ્યાલું ભરી દુધ તથા દશ ટીપાં બદામનું તેલ નાખી તે પાણીવડે બાલને ધોઈ કાઢવા અને છેવટે ખીલ થોડાક પાણીમાં ફે ખ્યાલું ભરી દુધ નાખી તે વડે બાલ વિંછળી નાખી એક નરમ ટુવાલ વડે બાલને સૂકા કરવા.

ટેનીસ, બૅડમીન્ટન વિગેરે રમત રમતાં સામે સુર્યનો તડકો આવતો હોય તો વારંવાર આંખ મિચ્યા કરવાથી કપાળ ઉપર કરચલી વળી આવે છે તે કાઢી નાખવા માટે સારો ઉપાય એ જ છે કે તાબ દુધમાંથી કાઢેલી મલાઈ આંગળીનાં ટેરવાં વડે અળગે હાથે કરચલી વળેલી આમડીમાં ઘસવી. તે ઘસતાં પહેલાં જતે સૂતી વખતે પ્રથમ મોંહ ધોઈ નાખવું. આખી રાત, મલાઈ ઘસેલી હોય તે મોંહ પર જ રહેવા દઈ ખીલ સવારે કુકડા પાણીમાં અડધી ચમચી ચોખ્ખું સાલીટનું તેલ નાખી તે વડે મોંહ ધોઈ નાખવું.

ગાયનની મન ઉપર અસર

સેંકડો વર્ષો થયાં ગાયનથી થતી મન ઉપરની અસર આપણને જણાઈ આવી છે. કીંગ સોલ નામના રાજાને તદ્દન ગાંડો થતો અટકાવવામાં ડેવીડે પોતાની સારંગીનો ઉપયોગ કર્યો હતો. વળી ઇંગ્લંડના રાજા જ્યોર્જ ખીલને અને સ્પેઇનના રાજા ફીલીપ પાંચમાને તેઓનું ગાંડપણ દૂર કરી પાછા તનદુસ્ત. ફક્ત ગાયનની શાંતીકારક અસરથી જ ખનાવી શકાયા હતા. જમાનાઓ થયા એકવાર મગજ ખસી ગયું તેને પાછું અસલ તનદુસ્ત સ્થિતિમાં લાવવા માટે ફક્ત ગાયન એજ એક બહુઈ લાકડી ઘઈ પડી છે.

ગાંડા માણસોની દવા કરનારા દાકતરોની લાંબા વખતથી ખાત્રી થઈ છે કે એવા માણસો માટે ગાયન એક અદેખરી એજમતી દવા છે, એગર્ન્ટ ગન્સી નામના ડાક્ટર કેટલાક વર્ષો ઉપર લખી ગયો છે કે “ ને દરેક ગાંડાની હોસ્પિટલમાં દાકતર

તરીકે એક ગાયનનો ઉસ્તાદ રાખ્યો હોય અથવા જો દરેક ઢાકતર ગાયનનો કુદરતી ખવાસ અને એજમતી અસર સમજી શકે એમ હોય તો કેટલી જીવંતીઓ ઉત્તરણ બનાવી શકાય અને કેટલાં ગુચવાયલાં લેખાંઓ પાછાં તનદુસ્ત બનાવી શકાય અને તેથી કેટલો બધો દુનીયાને લાભ કરી શકાય તેનું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે.”

અમેરીકાનાં મેન્હેટન શહેરની સરકારી હોસ્પિટલના ઢાકતર એમેટ ડેન્ટે કેટલાક ગાંઠા દર્દીઓને એલાહેદા રાખી તેમના ઉપર અમુક રાગ રાગણીઓની અસર તપાસી લીધા પછી તેણે હંમેશાં ગાંઠાઓને સાજા કરવા માટે ગાયનનો જ ઉપયોગ કરવા માંડ્યો અને તે લખી ગયો છે કે “ સાજા થવાની તદ્દન આશા મૂકી દીધેલા એવા ઘણાં ગાંઠાઓની મનની હાલતમાં ગાયનથી એક મોજેભ જેવો ફાયદો કરી શકાય છે.”

કનેકટીકટની ગાંઠાની હોસ્પિટલના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટે કેટલાક ગાનાર વગાડનારની એક ટોળી પાસે દર્દીઓ જમવા બેસે તે દરમિયાન ગાયન વળાડવાનું શરૂ કર્યું. તે ઉપરથી તેને જણાઇ આવ્યું કે જૂદી જૂદી જાતનું અને જૂદી જૂદી હલ મુધીનું ગાંડપણ ધરાવનારા ૨૩૦૦) દર્દીઓ સાથે જમવા બેસે તેમના મન ઉપર એવી સારી અસર થતી હતી કે તેઓ બધા શાંત રીતે પોતાના સ્વભાવ ઉપર કાણુ રાખીને કોઇ પણ મોટા હોટેલમાં ખાવા બેસનારાઓ જેટલો તાજામતવાળો વાપરે તેટલો વાપરતા જણાયા, એટલું જ નહીં પણ આવી ખુશી ઉત્પન્ન કરનારી મીઠી અસર તેમના મન ઉપર ચાલુ રહેવા લાગી. આ ઉપરથી તે ઢાકતરે આવો પ્રયોગ દશ વર્ષ સુધી ચાલુ રાખ્યો. અને ત્યાર પછી એવો મત જાહેર કર્યો કે મારી પૂરી ખાત્રી થઇ છે કે ગાયનથી ગાંઠા માણસોના મગજને ઘણી શાંતી મળી તેઓના મન ઉપર આવકારદાયક સુધારો કરી શકાય છે.

મગજની અસ્થિર હાલતવાળાં માણસોમાં કેટલાક ઘણા નાસીપાસ થઇ ગયલા હોય એવા જણાય છે કે તેમને ખુશીની હાલતમાં લાવવાને માટે અમુક દવાઓ હોય છે તેમજ કેટલાકોના મન ઘણાં ઉશ્કેરાયલી હાલતમાં હોય તેમને શાંત કરવાને માટે પણ દવાઓ હોય છે તે જ પ્રમાણે કેટલાંક ગાયનો એવાં હોય છે કે તેથી નાઉમેદીમાં ગરકાવ થઇ ગયલા દર્દીઓ પાછા ખુશીની હાલતમાં આવે છે અને કેટલાંક ગાયનો એવાં હોય છે કે કેટલાક અતિશય ઉશ્કેરાઇ ભાંજફાડ તથા મારફાડ કરનારા દર્દીઓને પાછા શાંત કરી શકાય છે.

આપણા કૃપાળુ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પોતાની અનેક મુસાફરી દરમિયાન આવો અનુભવ મેળવ્યાથી પોતાના પાટનગર-વડોદરા-ની મોટી હોસ્પિટલમાં આવી રીતે અઠવાડીયામાં એક બે વાર કેટલાક ગાયનવાદન કરનારાઓને મોકલી તેમની પાસે જૂઠાં જૂઠાં દેશી વાજાંત્રીનું એક બેન્ડ વગાડવાનું શરૂ કરી દર્દીઓ ઉપર બારે ઉપકાર કર્યો છે. હજાર તેમને આવાં લોકોપયોગી કાર્યો કરવા લાંબા આયુષ્ય આપો એવી જગનિયંતા પાસે પ્રાર્થના છે.

ખોરાક પકાવવા વિષે

૯૪૨

ખોરાક બે હેતુથી પકાવવામાં આવે છે:—૧. તેને વધારે સહેલાઈથી પચી શકે એવો તેમજ શરીરને વધારે પુષ્ટી આપે એવો બનાવવા માટે, અને ૨. તેની અંદર સમાયલી લેહજતને ખીલવી તેને વધારે સ્વાદિષ્ટ અને વધારે આકર્ષક બનાવવા માટે. આ હેતુઓ પાર પાડવા માટે ખોરાકની અંદર સમાયલાં, શરીરને રક્ષણ આપનારાં તત્ત્વો, તેજી લાવનારાં તત્ત્વો (વાઈટેમીન્સ) તેમજ ક્ષારો સાચવી રખાય એવી રીતે ખોરાક પકાવવો જોઈએ કે તેથી જેમ આપણા તાળવાને લેહજત લાગે તેમ આપણી તનદુરસ્તી પણ સચવાય.

આ ઉપર કહેલું બેવડું કાર્ય, કુદરત પોતે ઉનાળાની મોસમમાં પૂરેપૂરું બજાવી શકે છે. ઉનાળાની ગરમીથી ફળફળાદી તેમજ લીલીલાજી તરકારી પાક ઉપર ચઢી તે સર્વેની અંદર આવેલો ખેળનો નહીં પચી શકે એવો ભાગ રૂપરંગમાં બદલાઈ જઈ, તેની વધારે જલદી પચી શકે અને વધારે સ્વાદિષ્ટ લાગે એવી ખાંડ બની જાય છે. તેની સાથે સાથે વળી તે વસ્તુઓના તનદુરસ્તી આપનારા ગુણો જેવાને તેવા સચવાઈ રહે છે.

આવી પાક ઉપર ચઢાવનારી કુદરતી ક્રિયાને મળતી જ રાંધણકાળની ક્રિયા છે અને તે યોગ્ય રીતે પાર પાડવાને માટે ગરમી ઉપર યોગ્ય કાળુ રાખવો જોઈએ એટલું જ નહીં પણ તે ગરમી યોગ્ય રીતે લાગવી જોઈએ. રાંધવા માટે આપણે ટાંતો વિજળીનો ચૂલો, અગર ગેસની ગતિ કે આપણો ઘરગથ્થુ સાદો ચૂલો વાપરીએ પરંતુ આપણે આ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે ખોરાક બરાબર ચઢવાનો આધાર ચૂલાની જાત ઉપર નહીં પરંતુ તેમાંથી મળતી ગરમીની ઉપર રહે છે.

સૂર્યની નરમ પ્રકારની ગરમીથી ફળફળાદી અને લાજી તરકારીમાં આવેલા રસો કેળવાઈ તેમાં પોષણ આપનારાં તત્ત્વો પેદા થાય છે. તેજ પ્રમાણે આપણે જૂદા જૂદા ખોરાકોને તેની અંદર આવેલી પ્રવાહીઓ (રસો) માં જ પકાવવા જોઈએ.

જે કાર્ય કરવાને કુદરતને દહાડાઓ લાગે તે જ ક્રિયા આપણે ખોરાક પકાવવામાં થોડા જ દલાકમાં બજાવવાની તજવીજ કરીએ છીએ. ધીમી ગરમી લાંબો વખત ચાલુ આપવાથી પુષ્કળ ગરમી થોડીજવાર આપવા કરતાં, ખોરાક વધારે સારી રીતે ચેડવી શકાય છે. પુષ્કળ ગરમી એકદમ આપવાથી ખોરાકની અંદરની કુદરતી રીતે થતી ક્રિયાઓ બગડી જઈ તેની અંદર આવેલાં તેજી આપનારાં તત્ત્વોનો નાશ થઈ જાય છે.

લઠ્ઠીમાં ભૂજવાની રીતથી ખોરાક તેના પોતાના રસોમાં જ ચેડવી શકાય છે માટે એ રીત સૌથી ઉત્તમ ગણાય છે.

જૂદા જૂદા ધાન્યો (અનાજ) ખરું પૂછે તો સૂર્યની ગરમીથી જ પાકેલાં હોય છે તેથી તે કાચાં ખાવામાં લેવાય તો પચી શકે એવાં હોય છે, પરંતુ તેમને

છુંદીછડી અથવા ભાંજ નાખી અગર ગુંદી નાખી, મેવા અને મલાઈ સાથે વાપરવાથી એક સારો નાસ્તો કરી શકાય એમ છે. ધાન્યોનાં છાલાં કઢી તેને લઠ્ઠીમાં ભુંજી ભૂરા રંગના અને કુડુમ કુડુમ ચવાય એવાં બનાવવાથી તે વધારે સહેલાઈથી પચે છે.

સવારના પહોરમાં ઝડપથી તાજી બનાવેલી કાંજી (પૌરીજ) સારી રીતે પચી શકે છે. રાતે બનાવી રાખી હોય અથવા લાંબો વખત ઉકાળી બનાવી હોય તે તેનાં ગુંદડા વળી જાય છે અને તે પચવી મૂશકેલ થઈ પડે છે.

ધાન્યોનો પોંક, બાફ આપી ખાધામાં લેતાં તે બહુ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે પણ અનાજ પોંક રૂપે જ વહેલે જ વેચાતાં મળે છે. આપણે બજારમાંથી વેચાતાં લઈએ તે પહેલાં કેટલાક વખતથી તેમાંનો ભિનાશવાળો ભાગ ઉડી ગયેલો હોય છે.

માટે તેમને બાફતાં પહેલાં થોડાક વખત પાણીમાં ભીંજવી રાખી પછી લઠ્ઠીમાં મૂકવામાં આવે તો તેમનો ચામડી જેવો ભાગ ફાટી જઈ અંદરનો ભાગ ખીલી નીકળી તે ખાધામાં લેવાથી બહુ સહેલાઈથી પચી જાય છે.

ફળફળાદી વિલાયત કે બીજી સીમલા જેવી જગ્યાએ મોકલવાનાં હોય તો તે અર્ધકાચાં મોકલવાં પડે છે અને દરિયાની મુસાફરીમાં તે કૃતિમ ક્રિયાઓ વડે પાક ઉપર ચઢવવામાં આવે છે માટે તેનો ઉપયોગ કરતાં પહેલાં તેને પકાવવાની જરૂર છે. આવે પ્રસંગે સૌથી સારો રસ્તો તે ફળફળાદીને ભુંજી કાઢવાનો છે પણ કઠાય વખત અને સંભોગોની અનુકુળતા ન હોય તો તેને વરાળ આપી બાફી કાઢવાં જોઈએ. માત્ર બાફી કાઢવામાં પાણીનો ભાગ અને એટલો ઓછો હોવો જોઈએ કારણ કે પાણીમાં જડ પ્રકારના (નિર્જીવ) ખારો હોય છે તેથી ફળફળાદીના રસમાં રહેલા સજીવ ખારોમાં રસાયણિક ફેરફારો થઈ તે પણ નિર્જીવ બની જાય છે. માટે બાફ આપવા માટે પાણી ફક્ત એટલું જ રાખવું કે કઢાઈતું તળીયું જ તેથી ઠંકાય. શેળફળ, જમરૂખ વિગેરે બાફતી વખતે તેમાં પાણીને બદલે થોડુંક માખણ નાખવું ઠીક થશે.

આલુ, અખરોટ, પીચ વિગેરે સૂકો મેવો પ્રથમ બરાબર ધોઈ સાફ કરી તેને થોડાક ઠંડા પાણીમાં એટલી વાર છુટાડી રાખવો કે તે ચીજો તાજી હાલતમાં જેવડી મોટી હતી તેવડી ફરી મોટી દેખાય. ત્યાર પછી તેમને ભુંજી અગર બાફ આપી ખાવામાં લેવી.

નારંગી, લીંબુ, મોસંળી વિગેરે રસદાર ફળોને ફક્ત એટલાં જ ભુંજવા કે તેઓ ગરમ થાય અને પછી તેને વપરાશમાં લેવાથી તેઓ લેહજતદાર લાગે છે અને તેથી શર્દી કે સળેખમ થતો અટકે છે.

ફળફળાદીને પકાવવામાં તેમાં નીકાશ લાવવાને માટે ખાંડને બદલે મધનો ઉપયોગ કરવો સારો છે. ખાંડ પણ વાપરી શકાય પરંતુ તેથી કેટલીકવાર ફળફળાદીમાં આવેલા તેજબવાળા (ખાટા) ભાગમાં ખમીર ચઢી આવે છે તેથી પેટમાં ચળવળાટ ઉત્પન્ન થાય છે. કેળાં જાતે જ નીકાં હોય છે તેમને છાલ સાથે જ ભુંજી કાઢવાથી તે સહેલાઈથી પચી જાય છે.

ભાણ તરકારી પાણીમાં બાફવાથી તેમાંનાં તેણ લાવનારાં તત્ત્વો તેમજ ક્ષારનો ભાગ ધોવાઈ જઈ બહાર નીકળી જાય છે એટલું જ નહીં પણ તેનો (સજીવ) નક્કર ભાગ બરડ થઈ જઈ તે બરાબર પચી શકતો નથી.

સૂકા વટાણા, વાળ વિગેરેને પાણીમાં નાખી ભીંજવી રાખી તે પાણી વારંવાર બદલ્યા કરી તેમાંથી ફણગા કુટે (ટીટોલી થાય) ત્યારે તેને ઘીની આથે પકાવી અથવા તેના પોતાના રસમાં જ બાફી તેનો ઉપયોગ કરવાથી તે વધારે લેહજતદાર અને સ્વાદિષ્ટ લાગે છે; ખાસ કરી તેમાં થોડુંક માખણ નાખ્યું હોય તો તેની લેહજતમાં ઓર વધારો થાય છે.

ગાજર, સલગમ, કંદો, કાંદા વિગેરે જમીનની અંદર ઉગનારી તરકારીઓ ભુંજવાથી તેમાંનાં તનદુસ્તી આપનારાં તત્ત્વો સારી રીતે જળવાઈ રહે છે.

કોળી (કરમકલ્લો) કાંદી ફલાવર (કુલેવર) વિગેરે જમીનની સપાટી ઉપર ઉગનારી તરકારીઓ શિયાળાની ઋતુમાં આપણી તનદુસ્તી જાળવવા માટે ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે છે કારણ કે તેમાં લોહ અને ફૅસ્ફોરસના ખારો હોય છે.

પાંદડાંવાળી ભાણ તરકારી બાફવાથી તેમનો તંદુરસ્તી લાવવાનો ગુણ ઘણે દરજ્જે નાણુક થઈ જાય છે માટે તેમને એક ચિકણા કાગળ (પાર્ચમેન્ટ પેપર)માં વીંટી પછી ઉકળતાં પાણીમાં નાખવી. આમ કરવાથી તેને પાણીનો સ્પર્શ ન થતાં તે બરાબર ચડી જાય છે. માત્ર આટલી સંભાળ લેવી કે પાણી તપેલીમાં એટલું થોડું નાખવું કે તેની વરાળ થઈ વાસણ બધું એકસરખું ગરમ થઈ રહે.

ખીંજી રીત એ છે કે તપેલીમાં પ્રથમ થોડુંક ઘી નાખી તેને ઢાંકણું લગાવી ઘીને થોડુંક ગરમ કરી પછી તેમાં પાંદડાંવાળી તરકારી જાણી જાણી કાપી અંદર નાખી, ધીમી આંચે ચૂલા પર રાખવી કે તેથી તરકારો પોતાના રસમાં જ ચડી જશે.

માત્ર આવી તરકારી પકાવતાં પહેલાં તેને બરાબર ધોઈ સાફ કરવી જોઈએ. અને તેના નાના નાના ટુકડા કરવા જોઈએ, વળી તપેલી ઉપરતું ઢાંકણું ચપટ ઢાંકવું જોઈએ.

જો લીલી તરકારીનો સોરવો (સુપ) બનાવવો હોય તો પ્રથમ થોડીક કાંદાની કાતરી ઘીમાં તંજી કાઢી તેમાં તરકારી ઝીણી ઝીણી કાપી નાખી શેકવી અને પછી તેમાં જોઈતું પાણી નાખી હલાવવું અને સુપ ઘાડો (જાડો) કરવા માટે ચણાનો આટો વિગેરે નાખવું.

દૂધ, પનીર વિગેરે ગૌશાળામાં બનતી વસ્તુઓ ધીમી આંચે ગરમ કરી લેવી પણ તે ઉકળે એટલી બધી ગરમી આપવી નહીં અને પછી ઉપયોગમાં લેવી. વિલાયતી પનીરને તે થોડુંક પીગળે એટલું જ ગરમ કર્યું હોય તો તે વધારે સહેલાઈથી પચે છે. વધારે ગરમ કરવાથી ઉલટું તે ચામડા જેવું કઠણ થઈ પચવામાં મૂશ્કેલી પડે છે.

ઇંડા પકાવવામાં પણ ધીમી આંચની ગરમી આપવી, ઇંડુ બાફવું હોય તો પ્રથમ પાણી ઉકાળી ઇંડુ નાખી વાસણ ચૂલા પરથી ઉતારી પાડવું. એમ કરવાથી સફેદીનો ભાગ ચામડાં જેવા કઠણ થઈ જશે નહીં અને તે સહેલાઈથી પચી શકશે.

ધી ઇન્ડીઅન રેડક્રાસ સોસાયટી

(વડોદરા રાજ્યની શાખા)

એ શું કરે છે અને શું કરવા ધારે છે

૧ આ સંસ્થા સને ૧૯૨૫ ની સાલમાં શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ એએઆશ્રીના આશ્રયથી સ્થાપવામાં આવી હતી. તેમાં ૧૪ હાંદગી પર્યાંતના સભાસદો છે અને ૫૩ હાંદગી પર્યાંતના એસોસિએટ છે. હાંદગી પર્યાંતના સભાસદો પાસે એકી વખતે રૂ. ૧૫૦) અને હાંદગી પર્યાંતના એસોસિએટ પાસે એકી વખતે રૂ. ૫૦) પ્રી લેવામાં આવે છે. આ સંસ્થાના પ્રમુખ નેક-નામદાર દીવાન સાહેબ સર. બી. ટી. કૃષ્ણભાથારી છે અને ઉપાધ્યક્ષ સેવાનિવૃત્ત નાયબ દિવાન રાવબહાદુર ગોવિંદભાઈ હાથોભાઈ દેસાઈ છે.

૨ આ સંસ્થાનો વહીવટ દસ સભાસદોની કારોબારી સમિતી ચલાવે છે અને તે સમિતીના સભાસદો વાર્ષિક સભામાં ચૂંટી કાઢવામાં આવે છે.

૩ આ સોસાયટી નીચેનો પશુ વહિવટ કરે છે.

(૧) સેન્ટ જોન ઍમ્બ્યુલન્સ એસોસિએશન.

(૨) ધી ઇન્ડીઅન રેડક્રાસ સોસાયટી (જુનીયર).

(૩) ફીંગ બેન્જ ઈકસ ગીર્વીંગ એન્ટી ટયુબરક્યુલોસીસ ફંડ.

૪ આ સંસ્થાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ છે કે જનસમાજની તંદુરસ્તી સુધારવી, રોગની અટકાયત કરવી અને સંકટનું નિવારણ કરવું. એ ઉદ્દેશ પાર પાડવા તે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે નીચે પ્રમાણે ઉપાયો લે છે:—

૧ જુદા જુદા ઉડતા રોગ જેવા કે કૉલેરા, મરકી, શીતળા, ક્ષય, ટાલીઓ તાવ વિગેરે રોગ અટકાવવા માટે લોકોમાં સામાન્ય જ્ઞાન ફેલાવવા બહુઈ જ્ઞાનસંધી ચિત્રો વડે ઠેકઠેકાણે ભાષણો આપવાં.

૨ જુદા જુદા નાના મોટા દવાખાનાઓમાં આરામનાં સાધનો જેવાં કે ખરફની થેલીઓ, શેકવાની થેલીઓ, ગરમ કપડાં કામળા, ચાદરો, પાટાપાટીનો સામાન વીગેરે જે સરકાર તરફથી અમુક સંખ્યામાં જ મળે છે. તે ઉપરાંત વધારામાં જે જોઈએ તે પુરાં પાડવાં.

૩ અલગ હાયથો સુવાવડ વખતે મેલાં હાથ અને મેલાં ઓબરો વડે અતિશય નુકશાન કરે છે તેથી માતાના અને બાળકોના નિરર્થક મરણો અટકાવવાના હેતુથી તેમને સાફસુપ્રી જાળવી સુવાવડના વખતમાં સારી રીતે મદદ કેમ કરવી તે શીખવવું.

૪ ન્હાનાં ન્હાનાં ગામોના રહીશોને પાંચથી દસ માઈલ આલ્યા શીવાય દવાખાનાનો લાભ મળતો નથી, તે માટે ન્હાના ડૉક્ટરો મારફત ફરતાં દવાખાનાં કઢી દવા પુરી પાડવી. આજ ડૉક્ટરો મારફત ઉપરની કલમ ૧ માં લખેલા ભાષણો આપવાનું કામ લેવું.

૫ વખતો વખત જુદે જુદે સ્થળે બાળ સમતાહ (બેબીવીક) ઉજવવામાં પૈસાની તથા બીજી મદદ આપી લોકોમાં બાળકો સારી રીતે ઉછેરવા વિષે તેમજ સામાન્ય તંદુરસ્તી જાળવવા વિષેનું જ્ઞાન ફેલાવવું અને તે માટે ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરવો.

૬ સેન્ટ જૉન ઍસોસીએશનની સંસ્થાને અને તેટલી મદદ આપી તે સંસ્થા મારફત અકસ્માત વખતે પ્રાથમિક મદદ ફરતીની સારવાર તથા આરોગ્યતા બદલ લોકોને શિક્ષણ આપવું.

૭ સુવાવડખાનાં સ્થાપવા તથા સારી રીતે ચલાવવા બનતી મદદ કરવી.

૮ ક્ષયથી પીડાતા સિપાઇઓ તેમજ બીજા લોકોને યોગ્ય મદદ આપવી.

૯ ઉડતા રોગો ફાટી નીકળે તે વખતે તેમજ આગ, રેલ વીગેરે સંકટને સમયે લોકોને મદદ આપવી; અને

૧૦ બાળહીતની સંસ્થાઓ (ચાઈલ્ડ વેલ ફેર સેન્ટરો) સ્થાપવામાં તથા ચલાવવામાં મદદ આપવી અને ત્યાં માતાઓને શિક્ષણ આપવા ઉપરાંત ગરીબ બાળકોને મફત દુધ તથા કપડાં આપી શકાય એવી તજવીજ કરવી.

જુનિયર રેડ કૉસ સોસાયટી

શાળામાં લઘુતા બાળકોમાં આરોગ્યતાના નિયમોનું જ્ઞાન વધે અને તે નિયમો પ્રમાણે તે આલે તેવા ઉદ્દેશથી તેમનો શિક્ષણ આપવાને રેડ કૉસ સોસાયટી તરફથી જુનિયર રેડકૉસ શાખાઓ સને ૧૯૩૨ માં રાજ્યના વિદ્યાધિકારી સાહેબની મદદથી કેટલીક શાખાઓમાં શરૂ કરવામાં આવી છે. જુનિયર રેડકૉસની સંખ્યા હાલ વડોદરા રાજ્યમાં ૪૧ છે અને તેમાં ૨૫૫૬ બાળકો સલાસદો છે.

દિલ્હીની હેડક્વાર્ટર એટલે દિલ્હીની વડી ઓફીસથી જે અગત્યના ચોખાનીયા જેવા કે જુનિયર રેડકૉસમાં કેવી રીતે દાખલ થવું, જુનિયર રેડકૉસ માટે આરોગ્યતાના નિયમો વિગેરે પ્રસિદ્ધ થાય છે તેની તકલીબ થરીફ કરી નિર્દાશોના મુખ્ય શિક્ષક મારફતે સલાસદોને મફત અપાવવામાં આવે છે. અને જેમણે સાંરૂ કામ કર્યું હોય તેમને પ્રમાણ પત્રકો પણ આપવામાં આવે છે.

રાજી બેજીના (આભાર પ્રદર્શિત) ક્ષયરોગ પ્રચાર અટકાવવાના કામનું ફંડ

વડોદરા શહેરમાં ક્ષયરોગના અટકાવવાને લગતા કાર્યો કરવાને એક ઉપાધ્યક્ષ અને પાંચ સભાસદોની એક પેટા સમિતી સને ૧૯૩૪ થી સ્થાપવામાં આવી છે.

આ પેટા સમિતી શુભસતી ભાષામાં ક્ષયરોગને લગતાં છાપેલા સાહિત્યની નકલો ઇસ્પીતાલો અને દવાખાનામાં આવતા દરદીઓને મફત આપે છે, ક્ષયરોગ થવાના કારણો અને તેને અટકાવવા માટે સંયુક્ત અને ચીત્રવાળા પોસ્ટરો જે વડી ઓફીસથી છપાવવામાં આવે છે તેની નકલો ખરીદ કરી ઇસ્પીતાલો તથા ખાનગી દવાખાનાઓ, નિશાળો સુધરાઇ કચેરીઓ અને બહિર સંસ્થાઓને બહિર જગ્યામાં દેખાડવા માટે મફત આપે છે.

વળી ક્ષયરોગના ગરીબ દરદીઓને તેઓના ડાકતરોની ભલામણ ઉપરથી રાજ્યની ઓટી ઇસ્પીતાલમાં મફત તપાસવામાં આવે છે અને જે ઘણાજ ગરીબ હોય તેઓને પૈસાની પણ મદદ આપવામાં આવે છે.

ક્ષયરોગની એક ઈલાયદી ઇસ્પીતાલ ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન વડોદરાની રેડક્રોસ શાખામાં શરૂ કર્યો છે તેના માટે પોતાના ભંડોળમાંથી સન ૧૯૩૬ માં રૂ. ૩૫૦ આપ્યા છે અને ચાલુ સાલમાં રૂ. ૬૦૦ ની સવડ કરવામાં આવી છે અને દીલ્લીની મુખ્ય ઓફીસે રૂ. ૧૨૦૦ પોતાના ભંડોળમાંથી આપ્યા છે. વળી શ્રીમંત સરકારને તેમજ વડોદરા શહેરની સુધરાઇને આ કામમાં મદદ કરવાને અરજ કરવામાં આવી છે અને પૈસાની પુરતી સવડ થયે આ ઇસ્પીતાલ ઉઘાડવાની આ સંસ્થા ઉમેદ રાખે છે. અવસ્થાપક મંડળ એવી આશા રાખે છે કે રાજ્યના પ્રજાજનો આ ઉપયોગી સંસ્થામાં રસ લઈ તેના સભાસદો થઈ અને તેને નાણાંની મદદ કરીને તેને વધારે ઉપયોગી બનાવવાને મદદ કરશે.

સેન્ટ જૉન ઍમ્બ્યુલન્સ ઍસોસિએશન

સેન્ટ જૉન ઍમ્બ્યુલન્સ ઍસોસિએશનના એક વિભાગ તરીકે વડોદરા રાજ્યની આ સંસ્થાને સને ૧૯૧૧ માં સ્તિકાર કરવામાં આવી હતી. સને ૧૯૧૭ ની સાલ સુધી આ સંસ્થાને રાજ્ય તરફથી નિભાવવામાં આવતી હતી તે વખતે આ સંસ્થા ફક્ત થ્રહ આરોગ્યનું સંરક્ષણ બિમાર માણસોની સંભાળ બિમાર અથવા ઘાયલ થયેલા માણસને દવાખાનામાં કેવી રીતે લઈ જવા તથા તાત્કાલીક વૈદકીય મદદ કેવી રીતે કરવી વિગેરે બાબતો ઉપર ભાવણ આપતી હતી તથા લાયક માણસોને પ્રમાણપત્ર અને ચાંદ આપતી હતી.

આ સંસ્થાની ઉપીયોગીતા અને વિસ્તાર વધારવાને રાજ્યના ડા. ધનંજીભાઈ હોરમસંજી મહેતા સી. આઈ. ઇ. એમણે ફંડ લેશું કરવાને અને સંસ્થાના

સભાસદો બનાવવાને પરમાર્થ યુદ્ધીથી માથે લીધુ. એક ઓનરરી સલાહકાર ૩૭ છંદગી પ્રથ તના સલાસદો અને કેટલાક વાર્ષિક સભાસદો બનાવ્યા.

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ પણ આ સંસ્થાના પેટ્રન છે

ઈન્ડિયન રેડક્રોસ સોસાયટીની શરૂઆતથી આ સંસ્થાનો કારોબાર તે સોસાયટી ચલાવે છે અને આ સંસ્થાનો દરેક બાબતોનો નિકાલ તે મંડળી કરે છે.

રેડક્રોસ સોસાયટી વડોદરાની શાખા તરફથી ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલમાં નીચે પ્રમાણે કામ થયું હતું

જુદી જુદી સંસ્થા માટે રૂ. ૩૦૭-૩-૦ ગરીબ લોકોને નોંધતા ચરમા વીગેરે વસ્તુઓ ખરીદી આપવા માટે આપવામાં આવ્યા હતા.

રૂ. ૩૧-૮-૦ નો આરોગ્યતાને લગતા ચોખાનીયા મગાવી જ્યુનીઅર રેડક્રોસમાં દાખલ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને વાચવા માટે ફરતા કરવામાં આવ્યા હતા.

રૂ. ૨૪૦ ખર્ચ કરી “આરોગ્ય” નામના ત્રીમાસીકની ૨૦૦૦ નકલો જાનેવારી એપ્રિલ ઑગસ્ટ અને નવેમ્બરમાં પ્રસિદ્ધ કરી વહે ચવામાં આવી હતી.

વડોદરા રેસીડેન્સી ઇન્ડિઅન મીલીટરી હોસ્પિટલને દરદીઓના ઉષયોગ માટે સુખદ વસ્તુઓ લેવા રૂ. ૫૦૭ આપવામાં આવ્યા હતા.

ક્ષય રોગ અટકાવવાને લેવાતા ઉપાયનો પ્રચાર કરવાને રૂ. ૩૫૦ ખર્ચવામાં આવ્યા હતા.

હડકાસુ કુતરું કરડે તો શુ કરવું તેના માટે જનસમાજને માહિતી આપવા ચોખાનિયું તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં રૂ. ૫૮૭ ખર્ચાયા હતા.

સારૂ કામ કરનાર સ્કાઉટને રૂ. ૧૦૭ ઇનામ તરીકે આપવામાં આવ્યા હતા.

ઈન્ડિઅન રેડક્રોસ સોસાયટી વડોદરા-શાખા.

પુસ્તક ૧૨ થી.
અંક : ૮નો.

ઓગસ્ટ
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

વપાળમ :

દેશમાં વાપિક રૂ. ૩-૮-૦

પરદેશમાં „ રૂ. ૫-૦-૦

છુટકે નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વંચીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી

નાનુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

અવસ્થાપક :

ભાઈલાલભાઈ ખુશાલભાઈ

પટેલ.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.

રાવપુરા.....વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

પુસ્તકની જોડ સખી નહીં મળે રે ! (રાસ)...	પુષ્પબેન ર. પંડ...	
અસ્તિત્વ દ્વય શ્રીજસરસ્વતીચ ...	કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી ...	૪૯૮
૧૯૬૨ નું બાલસાહિત્ય : એક પત્ર...	છોટાલાલ મા. કામદાર ...	૫૦૦
પરિચિત્ત : બાલ અને કિશોર સાહિત્યની યાદી ...	,,	૫૦૭
ગાન બાણ (કાવ્ય) ...	મેલા ખુશાલ પાટણવાડીઆ	૫૦૯
દેશીની આદર્શ શિક્ષણ સંસ્થા ...	મોતીલાલ ન. અગીન ...	૫૧૦
પુસ્તકાલયોમાં તેના નેતાઓની કતૈબ્ય...	ગોવિંદરામ સ. લલે	૫૧૩
ધોડુ કે બાણના જેવું ...	નાનાલાલ કે. પટેલ ...	૫૨૦
વાચન તરંગ ...	ચંદુભાઈ લ. આરોર;) સોમાભાઈ ન. રાવળ {	૫૨૨
ગાન ગંગાને આરે- (કાવ્ય) ...	શાન્તિલાલ બી. જોષી ...	૫૨૬
પદ્યે જાનો મળે અંતે (કાવ્ય) ...	શિવાત્મજ-ડીંગુયા ...	૫૨૭
ગાનધામ યાત્રા (કાવ્ય) ...	ચંદ્રકાન્ત રાવળ ...	૫૨૭
પુસ્તકાલયોની તપાસણી ...	...	૫૨૮
પુસ્તક પરિચય : સ્વીકાર ...	{ ના. ચં. દીવાનજી; 'રસધ', ના. નં. ચોકસી	૫૨૯
નવીન શાય ...	...	૫૩૯
પુસ્તકાલય નોંધ ...	...	૫૪૦
માસિકો મન્યા તારીખ ...	...	૫૪૩
શું વાંચો ? ...	...	૫૪૪
પુ. સં. સં. મંડળમાં નવીન વેચાતા પુસ્તકો ...	...	૫૪૫
સે. લા. ખાતાના હિસાબી પત્રો ને સંચાલનો...	...	૫૫

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૨ મું

ઓગસ્ટ

અંક ૮ માં

પુસ્તકની જોડ સખી નહીં મળે રે !

(રાસ)

(મહીડાનાં દાણુ અમે નહિ દઇએ રે—એ રાગ.)

મીઠી મુધા ને મીઠી ગ્રાંઠની રે લોલ

એથી મીઠા જ્ઞાન—ગ્રંથ રે

પુસ્તકની જોડ સખી નહીં મળે રે !—ટેક.

જ્ઞાનનાં એ ધોષ સમાં પુસ્તકો રે લોલ

અમૃત ભરેલાં એનાં પાન રે—પુસ્તકનીં

સરિતા વહે છે મહીં જ્ઞાનની રે લોલ

નહાય તે પાવન થઇ જાય રે—પુસ્તકનીં

રાય, રંક ઇચ્છે એ જ્ઞાનને રે લોલ

પુસ્તકો છે દીપક સમાન રે—પુસ્તકનીં

ગ્રંથપાનેથી ગ્રહો જ્ઞાનને રે લોલ

ગ્રંથ જ્ઞાન-ઠાતા છે મહાન રે—પુસ્તકનીં

બહેનો વાંચો ગ્રંથો તહમે પ્રેમથી રે લોલ

હૃદે ધરો એ પુસ્તક ધ્યાન રે—પુસ્તકનીં

અજ્ઞાન મન બહાર કાઢીને રે લોલ

ધરો સુજ્ઞાન ને સુવિચાર રે—પુસ્તકનીં

નૃપ 'સયાળ' જ્ઞાન દાન દે રે લોલ

સહુ ગ્રહોને જ્ઞાન ભંડાર રે—પુસ્તકનીં

ગામ ગામે શાળાઓ કાઢીઓ રે લોલ

ગામ દરેકે પુસ્તકાલય રે—પુસ્તકનીં

અમર તપો નામ 'સયાળ' રે લોલ

એમ પ્રાર્થીઓ પ્રભુને આજ રે—પુસ્તકનીં

કરજણી

પુષ્પાબેન ર. પંડ્યા

અસ્મિન્ દ્વયં શ્રી શ્રવણ સરસ્વતી ચ

અહા! આ સામે શું દેખાય છે? આવું સુંદર મકાન શેનું છે? નહતા ગામડામાં આવું સુંદર-સરસ મકાન હોઈ શકે? મકાનની દિવાલો પર રંગબેરંગી શાલીથી સુત્રો લખેલાં છે. નક્કી આં તો લાલબેરી જ હોવી જોઈએ! વગેરે વિચાર કરતો માનવ પુસ્તકાલયનાં પગથીયાં ચડીને અંદર આવે છે. પુસ્તકાલય જોઈને તે ધડીભર આશ્ચર્યમુગ્ધ બની જાય છે. 'સુસ્વાગતમ્' 'પધારો' 'WELCOME' 'પુસ્તકાલય રાષ્ટ્રના નવવિધાનની ચાવી છે' 'પુસ્તકાલય સમસ્ત જનસમાજની મુડી છે' 'પુસ્તકાલય આ યુગની વિદ્યાપીઠ છે' વગેરે સુત્રો વાંચી આવનાર મનુષ્ય આશ્ચર્યચકિત કેમ ન બને?

અને ખરેખર પુસ્તકાલય આ યુગનું સાચું સરસ્વતીમંદિર છે. બહેલાં તથા અલણુ દરેકને તે પોતા પ્રત્યે સતત આકર્ષે છે. બહેલો પુસ્તકો વાંચી, વિચારી જ્ઞાન મેળવી છાંદગીની સરળતા, ઉન્નતતા પ્રાપ્ત કરે છે. અલણુ દેશવિદેશના સમાચારો સાંભળી, વાર્તાઓ સાંભળી, રિટરિંગેરકોષ ને કાર્ડ્ઝ જોઈ મહા આનંદ માણે છે.

આવા સુંદર પુસ્તકાલય પ્રત્યે માન અને પૂજ્યભાવ કેમ ન ઉદ્ભવે? અને ખરેખર બહેલી ગણેલી તમામ વ્યક્તિ રાજ્યથી રંકે તથા સ્ત્રી, પુરુષ, બાળક દરેકે પુસ્તકાલયનો લાભ અવશ્ય લેવો જોઈએ.

જગતમાં જ્ઞાન મેળવવા માટે શાળાઓ, કોલેજો અને યુનિવર્સિટીઓ અસ્તિત્વમાં આવી અને એ જ્ઞાનને તાજું રાખવા, વધારવા, નવું નવું જ્ઞાન મેળવવા પુસ્તકાલયો ઉસ્તીમાં આવ્યાં. કહો કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આટલી વ્યાપક બની.

શાળામાં સરસ્વતી દુર્લભ હતી; એટલે કે મહેનત-મગજભારી કરનારને જ તે મળતી (અલગત વાચન લેખન તો સામાન્ય શુદ્ધ ધરાવતા મનુષ્યને પણ આવડે છે; પણ વિદ્યા લણી આગળ વધવું, વિદ્યાલયોની 'ઉપાધિઓ' મેળવવી તે જરા અધર્મ-મહેનતનું કામ છે.) પરંતુ પુસ્તકાલયમાં તેવી કશી અડચણ પડતી નથી. ત્યાં સરસ્વતી બાલ, દિશોર, મુગ્ધા, યુવાન, પ્રૌઢ અને વૃદ્ધ એ દરેક સ્વરૂપે દરેક ઉમરના વાચકને આનંદ સાથે જ્ઞાન આપે છે. કોઈ પણ વાચક વગર લવાજમે-વગર અડચણે-જરા અંધપાલ કે મંત્રીને કહેતાં જ પુસ્તકો વાંચવા પામે છે; ને જેવો વાચક તેવાં જ પુસ્તકો મળે છે. દા. ત. વાર્તા, નાટક, નવલકથા, કાવ્ય, અલંકાર, ધાર્મિક પુસ્તકો, વિજ્ઞાનનાં પુસ્તકો, શોધખોળનાં, પુરાતત્ત્વનાં પુસ્તકો વગેરે મળે છે.

અને નિશાળ તો વરસમાં વેકેશનો પાડે છે, રજાઓ પાળે છે. પરંતુ પુસ્તકાલયમાં તેવું ખાસ કંઈ નથી. ત્યાં લાંબા વેકેશનો નહિ, જાડી રજાઓ નહિ, ને બનતાં લગી સ્વતંત્ર મકાનવાળાં પુસ્તકાલયો સમયસર ઉમેશાં જ ખુલાં રહે છે. દેવમંદિર જેવાં જ ને? ખરેખર! સરસ્વતીનો વાસ કાયમનો-સતત ક્યાંય પણ હોય તો તે પુસ્તકાલયમાં જ! માણસ વાણી બોલે છે, તે પણ સરસ્વતી જ છે ને? માટે બોલતા દરેક માણસે બહુવું જોઈએ ને વાણી આપનાર, વાગીશ્વરી, વિદ્યાદાયિની સરસ્વતીની આરાધના નિરંતર કરવી જોઈએ. નિરંતર

એટલે હમેશાં અમુક વખતે વાચન-મગ્ન કરવું જ જોઈએ. વાચનનો અતિરેક તો Book-wormની સ્થિતિ આણે.

જગતકર્તા ઇશ્વરને જેમ આપણે હમેશાં સંભારીએ છીએ, તેમજ વાગીશ્વરી સરસ્વતીને જરૂર હમેશાં સંભારી તેનું સ્તવન કરો તેનો પ્રસાદ મેળવવો જોઈએ.

સામાન્ય રીતે લક્ષ્મી અને સરસ્વતીને રૂપણાં હોય છે, એમ બોલાય છે. પરંતુ એ લોકોક્તિ પુસ્તકાલયની બાબતમાં તો તદ્દન પોષ્કળ છે. જોજો, લાડકતો ! કેમકે લક્ષ્મી રૂપીઆ-નાણાં વગર તો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એક ડગલું પણ ન ચાલે (દૃષ્ટાંત જોવું હોય તો પૈસા વગર ચલાવી જોજો.) કેમકે, પૈસા વગર તો પુસ્તકાલયનું મકાન જ ન હોય, પુસ્તકો ન હોય, બાપા માસિકો ન હોય, પુસ્તકાલય સંબંધી ઇતર સાહિત્ય પણ ન હોય. માટે પુસ્તકાલયમાં તો લક્ષ્મી અને સરસ્વતી બન્નેનો સાથ જ વાસ છે. તે બન્ને એક જ માતી બે પુત્રીઓ છે, એક જ દેહની બે આંખો છે. એ બન્નેના અળંગ સહીયણા યાચચ્ચંદ્ર દિવાકરો છે, એ રમે ભૂલતા !

આમ પુસ્તકાલયમાં લક્ષ્મી અને સરસ્વતીનો સાથત વાસ છે. મંદિરમાં દેવ તો સ્થાયીજ હોય ને ? માટે જગતમાં અધ્યાત્મવાદની દૃષ્ટિએ સરસ્વતીનું જ સામાન્ય છે. એટલે જગતના વિરાટ દેહનું મગજ-Brain નોંધેજ Knowledge સરસ્વતી જ છે. એટલે જ અંગ્રેજીમાં Knowledge is power ની કહેવત પ્રચલિત છે. અને લક્ષ્મી જગતના કર્મવાદને સફળ બનાવે છે, જગતનું આર્થિક તંત્ર-સંસારવ્યવહાર નિભાવવાનું કાર્ય લક્ષ્મી કરે છે. તેનાથી જ તે ચાય છે. એટલે સરસ્વતી કે લક્ષ્મી એકલાં રહી શકે જ નહિ. બન્ને સાથે જ રહે. દ્વાસુપર્ણાં સાયુજ્ય સ્થાયા એમજ ને ? ત્યારે પૈસી લોકોક્તિ-લક્ષ્મી અને સરસ્વતીને રૂપણાં હોય છે-એ ખોટી ને ?

જોને વિદ્યા-જ્ઞાનની જરૂર હોય તે પુસ્તકાલયમાંથી વિના મૂલ્યે, અલગત સમયરૂપી મૂલ્ય આપીને, વિદ્યા ને જ્ઞાન મેળવી શકે છે.

અને જોને લક્ષ્મી-પૈસા જોઈતા હોય, તે વિદ્યા ભણી કોલેજેની ઉપાધિઓ મેળવી નોકરી લઈ પૈસા મેળવી શકે છે ને હુજર ઉઘોગનાં પુસ્તકો ને નુસખાઓ વાંચી ધારે તેટલી લક્ષ્મી મેળવી શકે છે. એડિસન, હેન્રી ફોર્ડ, ટાટા, કાર્નેગી વગેરેએ આણું જ્ઞાન મેળવ્યું હશે ? આઠી મહેનત કરી હશે ? આમ પુસ્તકાલયના ઉપયોગથી માનવ શ્રી અને સરસ્વતી ઉભય સંપાદન કરી શકે છે. એ ફરી ફરી કહેવાની બાબતે જ જરૂર હોય.

છેલ્લે, કહેવાનું એટલું જ કે પુસ્તકાલયમાં સરસ્વતી અને લક્ષ્મીનો નિરંતર વાસ છે. પુસ્તકાલયમાં લક્ષ્મી અને સરસ્વતી હરકોઇને પોતાનો લાભ આપવા અહર્નિશ તૈયાર જ હોય છે, વાર ફક્ત આપણે તે લાભ મેળવવા મહેનત કરીએ તેની જ છે. તેઓ આત્મને આપણે ત્યાં આવશે નહિ, આપણે ત્યાં જવું જોઈશે. જ્યાં લક્ષ્મી અને સરસ્વતીનો સાથત વાસ છે એવા મહાપવિત્ર મંદિરની મુલાકાતે આપણે દિવસમાં નિદાન એકવાર તો અવશ્ય જઈએ. અસ્તુ !

નાના માચીઆળા,
તા. અમરેલી. }

કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી.

૧૯૯૨ નું બાલસાહિત્ય

એક પત્ર

પ્રિય ભાઈશ્રી,

આ પત્ર શરૂ કરતાં પહેલાં મારે આટલું મોડું કરવા માટે તમારી ક્ષમા માગવી જોઈએ. ગયા વર્ષની સમાલોચનાનો પત્ર ફેબ્રુઆરીના અંકમાં છપાયો હતો તેને બદલે આ પત્ર ઑગસ્ટમાં એટલે બરાબર છ મહિના મોડો છપાય છે; પણ તેનો બદલો ચાલુ વર્ષની સમાલોચના મહેલી લખીને વાળી દઈશ. બાકી, મોડું થવા માટે કોઈના પર દોષ ઢોળવાનું થોડું ધારતો નથી.

૧૯૯૨ ના આસો માસની શરૂઆતમાં જ બાલસાહિત્યના પ્રકાશકોને છપાવેલ વિનંતિપત્ર મોકલ્યો હતો, પરંતુ હમેશાં સાચ આપનારા ભાઈઓ ઉપરાંત બીજા બહુ થોડા પ્રકાશકોએ સાચ આપ્યો છે અને પરિણામે તેમનાં પુસ્તકોની માત્ર પરિશિષ્ટમાં નોંધ લઈ શકાઈ છે.

પ્રકાશકોનો પુરો સહકાર ન મળવાથી આ કાર્ય છોડી દેવા બહુ વખત વિચાર થાય છે, પરંતુ જે જે પ્રકાશકો સહભાવ દર્શાવી પુસ્તકો મોકલે છે તેમનાં પ્રકાશનોની સમાલોચના થાય તથા અસુક વર્ષોથી ચાલુ કરેલ પ્રથા બંધ ન પાડવા ખાતર હાલ તુરંત તો ચાલુ રાખવાનું ધારું છે.

ચાલુ વર્ષનો બાલસાહિત્યનો કાલ પણ વિપુલ પ્રમાણમાં છે. બાળકો માટેનાં પુસ્તકો અત્યારે ખૂબ ખપે છે એમ તો પુસ્તકો વિપુલ પ્રમાણમાં પ્રગટ થાય છે તે પરથી તથા પુસ્તકોના ચતા પુનર્મુદ્રણ પરથી જણાઈ આવે છે.

બાલસાહિત્યના પ્રકાશકોને હમેશ મુજબ ‘પુસ્તકાલય’ દ્વારા એક વિનંતિ કરી લઉં: દર વર્ષે, આસો માસમાં, વર્ષ દરમિયાન તેમણે પ્રગટ કરેલાં પુસ્તકોની એકેક નકલ મને વાંકાનેર મોકલી આપશે તો મારું કાર્ય ખૂબ સરળ થશે. આસો માસમાં પુસ્તકો મંગાવવાનું કારણ એ છે કે ત્યાંસુધીમાં-આખા વર્ષમાં-પ્રગટ થયેલ પુસ્તકો મોકલી શકાય તથા સમાલોચના મહેલી પ્રગટ કરવામાં સગવડતા રહે.

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિરની પ્રવૃત્તિ હેતુ આર પાંચ માસમાં જ ચાલુ થઈ છે એમ પુસ્તક પ્રકાશનોની તારીખ પરથી જણાય છે. રામાયણનાં પાત્રો પૈકી ફક્ત જે હનુમાન-વિભીષણ તથા ભરત-લક્ષ્મણ બહાર પડતાં તે માળા પુરી થવાની ગ્રાહકોની આશા પુરી થઈ નથી. ‘મહાભારતનાં પાત્રો’ની માફક આ પાત્રોની માળા લોકોમાં ખૂબ પ્રિય થઈ પડી છે. પણ લોકો નાનાબાપ પાસેથી હજુ વધારે વાચનની આશા રાખે છે.

બાલસાહિત્ય વાંચકોનાં દશ પુખ્તો બહાર પડી ચુક્યાં છે. દરેક પુખ્તમાં લગભગ ૧૦૦ પાનાં મોટા અક્ષરોથી છાપેલ હોય છે અને તે દરેકની કીંમત પાંચ આના રાખવામાં

આવેલી છે. બાળકોને ગમે તેવી વિવિધતા આ પુસ્તકોમાં લારી છે. ‘ટપાલમાં’ નામક પુસ્તકમાં ૧૯૩૧ ની લગત વખતે ગુજરાતનાં ગામડાંમાં ફરતાં શ્રી. ગિજુભાઈ પર ત્યાંનાં સૌંદર્યની જે છાપ પડી તેનું, તથા પંચગની રહેતી વખતે ત્યાં જે છાપ પડી તેનું સવિસ્તર વર્ણન આપેલું છે. વચ્ચે વચ્ચે દક્ષિણામૂર્તિ મંદિરમાંથી બાળકો પર લખાયેલા પત્રો પણ આપવામાં આવ્યા છે. આ પુસ્તક વાંચતાં વાચકને એમજ થાય છે કે પોતે પણ ગિજુભાઈને પત્ર લખી તેમના પત્રો મેળવવા સદલાગી થયો હોય તો કેવું સારું! પણ હવે ગિજુભાઈ નિવૃત્ત થયા છે, એટલે વાચકને તેમને તકલીફ ન આપવાની હું તો વિનંતિ કરું છું! ‘પ્રવાસવાર્તા’ માં એક નવીન તરેહના પ્રવાસનું વર્ણન છે અને તેમાં ‘રખડુ ટોળી’ ની શૈલીની છાપ જણાઈ આવે છે. તે શૈલી પર રચતંત્ર કુમારજીએ પુસ્તક લખી શકાયું તે આનંદનો વિષય છે. ‘શબ્દ ચિત્રો’ ના લેખિકા કમળાબેન હવે હયાત નથી તે દીલગીરીનો વિષય છે. તેમના ‘પાઠો’ થી તે સારી રીતે જાણીતાં થયાં છે. દૈનિક જીવનમાં દેખાતાં દરોને બાલસુલલ ભાષામાં તેમણે મુક્યાં છે. ‘મહમદ સેલ અને—’ માં ૧૯ પાત્રોનાં વર્ણનો છે. આવાં પાત્રો માત્ર નામ ફેરવી નાખવાથી દરેક ગામમાં દરેકને મળી આવશે. મોટપણે આનું સ્મરણ તાજું થતાં આનંદ અનુભવાય છે. કાઠિયાવાડમાં નાનપણમાં મહમદ છેલ (કે સેલ ?) નું નામ તથા તેના પરાક્રમેની વાત ન સાંભળી હોય તેવો કોઈપણ બાળક ત્રીશ વર્ષ પહેલાં બાળે જ હશે. તેની જ સાથે એક બીજું નામ પરિચિત હતું અને તે નયુ મંજયદનું. યુ. ગિજુભાઈએ તેજ પુસ્તકમાં તેનું વર્ણન આપ્યું હોત તો થોડા થક પડત. ‘વનવૃક્ષો’ માં ‘આશ્રમવૃક્ષો’ ની માફક વડ, આંબલી, રાયણ, હીમરો, જાળ્ય બોરડી, સીસમ, કદંબ, શીમળો, ચંદનવૃક્ષ વગેરે એકત્રીશ ઝાડોનાં વર્ણન આપેલ છે. ‘કુદા અને પતંગિયાં’ માં શ્રી. હેમુભાઈએ આ બન્ને જંતુઓનો જન્મથી મૃત્યુપર્યંતનો ઇતિહાસ આપેલો હોવાથી તેમાંથી તે જંતુઓ સંગ્રહી સમગ્ર જાણવાનું મળી આવે છે. ‘બુધાકાકા’ માં શ્રી. રમણલાલ સોનીની સાત બાળવાર્તાઓ આપેલી છે, જે બાળકો હોસે હોસે વાંચશે. શ્રી. મોદીબેનનું ‘ભૂતેર ગદ્ય’ નામ સાંભળતાં અંદર ભૂતપિશાચની વાતો હોવાનું અનુમાન થાય છે; પરંતુ તેમાં તો પંચ મહાભૂત-પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ તથા આકાશનું બાળકોને ગમી જાય તેવું વર્ણન આપેલું છે. ‘ગધેડાંના પરાક્રમે’ તો ભાષાતરની પરંપરા દ્વારા આપણને મળે છે. મૂળ રશિયન ભાષામાંથી ફ્રેન્ચ ભાષામાં આવ્યાં, તેમાંથી અંગ્રેજી અને તેમાંથી ગુજરાતી ભાષામાં. આમ હોવા છતાં આપણે મૂળ ભાષામાં જ લખાયેલ પુસ્તક વાંચતા હોઈએ તેવો રસ આના વાચનમાં આપણને પડે છે. એક ગધેડાં પોતાની આત્મકથા આ પુસ્તકમાં કહે છે. તેનાં દુઃખો પ્રતિ આપણી સૌની સંહાનુભૂતિ ઉત્પન્ન થશે. ‘આપણી લોકકથાઓ’ માં ૨૫૦ કમળાબેન વીર વિક્રમની તથા બીજાં મંળી કુલ છ વાતો ભેગી કરી છે. નાનપણમાં વીર વિક્રમની વાતો સાંભળેલી તેના સંપ્રદાય એકત્ર કોઈ પ્રગટ કરે તો આજે પણ તે આવકારદાયક થક પડે એમ મારો માન્યતા છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિરે ચાલુ વર્ષમાં ઠીક પ્રગતિ સાધી છે એમ કહી શકાય. તેની બાલોદ્યાન ભાષામાં આઠ પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે અને તે દરેક દરેક બાળક હોસિયી વાંચે તેવું બન્યું છે. ‘અકકલકથાઓ’ માં શ્રી. જીરરામ જોષીએ સમયસચકતા તથા હાજર

જવાબીની સાત વાતો આપેલી છે, જેમાંનો કેટલીક આપણે આપણી બાંધવાવરચામાં જરૂર સંભળી હશે. ‘રઘુસરદાર’ લખીને શ્રી. ભેષીએ બાલ નવલકથાના પ્રદેશમાં પ્રવેશ કર્યો છે. બાળકોને ખૂબ રસ પડે તેવી રીતે એ નવલકથા લખાઇ છે. ‘બંકેર પટેલની બીજી વાતો’ માં શ્રી. હરિપ્રસાદ વ્યાસે ‘ફગેતી’ ‘કાશ્મીરી શાલ’ ‘ગોટાળો’ ‘આંધળે બહેર’ તથા ‘ત્રીજી વાતો’ માં ‘કાકાનો ભત્રીજો’ તથા ‘ગોખણિયો માલ’ ની વાતો પોતાની રમુજ શૈલીમાં આપી છે. છેલ્લાં ત્રણે પુસ્તકોનું વસ્તુ ‘ગાંડીવ’ માં ક્રમશઃ ઊપાતું હતું ત્યારે જ તેણે બાળકોનું ખૂબ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. ‘ગીત ગમ્મત’માં જુદા જુદા લેખકોનાં આઠ ગીતો, રમુજ શૈલીમાં લખાયેલાં, ભાર્ષ નટવરલાલે ભેગાં કર્યાં છે. ‘માલિયાનું મંડળ’માં તે ઉપરાંત ‘ગધુજીનાં લગ્ન’ તથા ‘મૂરખના સરદાર’ની બે વાર્તા છે. આપણા બાળ સાહિત્યના લેખકોએ પરીસ્થિતિમાંથી પ્રાણીસૃષ્ટિમાં અવતરણ કર્યું છે તે આનંદદાયક ખીના છે. ‘કીર્તિ સ્તંભ ભાગ ૨’માં ‘પ્રતાપાદિત્ય’ ‘ધર્માખા’, તથા ‘સીતારામ’ની ત્રણ ઐતિહાસિક વાતો છે. ‘સુગંધિકા’માં દેશ પરદેશના મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો આપવાનો ધરાદો કરેલ છે અને તેના અનેક ભાગો બહાર પાડવાની યોજના છે. ભાગ ૧ લામાં ‘રામાનુજમ, બંકિમ બાણુ, થોશિદા દોરાજીરો તથા હિટલર’ નાં ચરિત્રો છે. તેના બીજા ભાગો સત્વર બહાર પડવાની આપણે રાહ જોઈશું.

બાલોદ્યાનમાળાનાં પુસ્તકો સંબંધી ભાર્ષ વીમાવાળાને એક સૂચન કરવું અસ્થાને નથી કે પુસ્તકમાં અનુક્રમણિકા અપાય તો બાળકોને વધારે સુગમ પડશે. દરેક પુસ્તકમાં તે ખાટ સાલે છે.

‘આલો ભજવીએ ભાગ ૧૦ મો’ પ્રગટ થતાં તે માળા પુરી થઈ છે. આ ભાગમાં એક પાત્રથી ભજવી શકાય તેવી નાટિકાઓ છે. ‘કલમને બોળે’ ‘ત્રેન્ડુએટ’ ‘મહત્વાકાંક્ષા’ ‘સોનાની ગોળી’ ‘બેકારીનો ઉપાય’ ‘બે બોલ’ ‘પાઘડી’ ‘શિંગવાળો’ ‘ચના નેરગરમ’ ‘ત્રીસ લાખ ટંકા’ તથા ‘ચુટણીની લીલા’ એમ અગિયાર નાટિકાઓ આમાં આપવામાં આવી છે. આવી નાની નાટિકાઓની પસંદગીમાં પણ વૈવિધ્ય ઠીક જળવાઈ રહ્યું છે. આ ન્થા ભાગોનાં નાટકો, ભાષ નટવરલાલ વીમાવાળાના જણાવ્યા પ્રમાણે અનેક ઠેકાણે ભજવાઈ ચુક્યાં છે પણ ઠાકાઈએ તે વિષે એક પણ શબ્દ સૂચનાનો લખવાની તરદી લીધી નથી તે અતિ શોચનીય છે. ભજવનારોઓએ એટલું સૌજન્ય તો જરૂર દાખવવું જોઈએ.

‘ગાંડીવ’ની કુમારમાળાનાં પણ અર્ધો ડઝન પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે. સાહસ અને શૌર્યકથાનાં આ પુસ્તકો દરેક કુમારને ગમી જાય તેવાં છે. ‘પૂછડિયાના પ્રદેશમાં’ ના લેખક જાણીતા બાલ લેખક ભાષ રમણલાલ સોની છે. પોતાની શાળાના ત્રણ યુવકો તથા એક યુવતીનું પાત્ર લઈને આ સાહસકથા તેમણે રચી છે. પોતાનાં પાત્રોને દરીઆઈ સફર કરાવીને ‘પૂછડિયાના પ્રદેશમાં’ મોકલ્યાં છે. ‘શિકારિકા’ના બે ભાગો બહાર પડ્યા છે. તેના પહેલા ભાગના લેખક ભાષ જીવરામ જોશી છે. તેમાં ‘સાપનો શિકાર’ ‘શીંછનો શિકાર’, ‘સૂવરનો શિકાર’, ‘શિયાળો શિકાર’, ‘મરઘીનો શિકાર’, ‘સિંહનો

સામનો ' તથા ' વાઘનો પરચો ' એમ સાત સાહસકથાઓ લખી છે. બાપુ જીવરામ જોશીની વાતો આપણને હવે ' ગાંડીવ ' દ્વારા નહિ મળી શકે તે વાત સાચી હોય તો દીલગીરીભર્યું છે; પરંતુ તેમની સાહિત્ય સેવા તો ખીજી રીતે ચાલુ રહેશે એમ આપણે ધૃષ્ટીએ. ' શિકારિકા ' નો ખીજો ભાગ દીનુભાઈ જોશીએ લખેલ છે અને તેમાં પશુ જુદી જુદી ભાષામાંથી ઉતારેલ સાત વાતો આપી છે. આં ભાગોમાંની કેટલીક વાતો ઘણેભાગે ' કુમાર ' માં વાંચ્યાનું યાદ આવે છે. ખીજી ભાષાનો અનુવાદ હોય એટલે આમ બનવું તદ્દન સંભવિત છે. ' ગેબીસ્ટ્રિટ ' ના બંને ભાગો પ્રખ્યાત લેખક સર આર્થર કૉનન ડોઈલની Lost World નું રૂપાંતર છે અને પુસ્તકને ગુજરાતી સ્વાંગ સળવવામાં લેખક તદ્દન સફળ નીવડ્યા છે એમ બેશક કહી શકાય. પુસ્તકના બંને ભાગો વાંચ્યા પછી તેનાં પાત્રોને આપણે જૂઠી શકતા નથી તેટલું રાજીવ પાત્રનિરૂપણ છે. ' ચાંદા પર ચડાઈ ' મૂળ તો એચ. જી. વેલ્સની લખેલ છે. તેનું સંક્ષિપ્ત રૂપાંતર દીનુભાઈ જોશીએ કર્યું છે. ચંદ્રમા પર આપણે તો પહોંચીએ ત્યારે ખરા પશુ ત્યાં સુધી કલ્પનાને કંઈ રોકી રખાય છે ? એટલે તે દષ્ટિએ આ પુસ્તક આવકારલાયક છે. આ પછી પશુ ' કુમારમાળા ' માં ખીજા પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે પરંતુ તેની સમાલોચના આવતા વર્ષના પત્રમાં થાય તે વધારે ઇષ્ટ છે.

શ્રી ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલયે ' ગુર્જર બાલગ્રંથાવલિ ' માં ચાર પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે. ' વાઘની બોડમાં ' નામક પુસ્તકમાં શ્રી. વસંત નાયકની લખેલ ૬ વાતો ' વાઘની બોડમાં ' ' પેટમાં ભોરડી ' ' જોશી મહારાજ ' ' ધીરજનાં ફળ મીઠાં ' ' ત્રણ ભાઈબંધા ' તથા ' નિરાધાર રામ ' આપેલ છે. આમાંની દરેક વાત બાળકને ગમી જાય તેવી છે. ' વિજ્ઞાન વિનોદ ' ના લેખક ભાઈ નવલકાન્ત ભાવસાર છે. તેમણે ' દ્રામ ', ' મોટર ', ' ટેલિફોન ', ' કેવી રીતે સાંભળીએ છીએ ' ' આખ ' તથા ' સિનેમા ' સંબંધી પુષ્કળ વિગતોથી ભરેલ સમજણ આપેલી છે. ' નાનકડી વાતો ' ભાઈ રમણલાલ શાહે નાનાં બાળકો માટે જ લખી છે અને તેમાં પશુ તથા પંખી જીવનની એકવીસ વાતો આપવામાં આવી છે. ' કથા ગીતો ' માં શ્રી. સોમાભાઈ ભાવસારે આપણી આંઠ લોકકથાઓ ચાંદા સરજની લડાઈ, સરસો ભાઈ સંકળિયા, વાદીસો હળમ, બહુરિયાં, સાત પૂંછડિયો ઉંદર, બિલ્લી બાપની જાત્રા, ધ્રુવ, પ્રહલાદ તથા દલો તરવાડીને ગીતોમાં ઉતારી છે. આ કથાગીતો વાંચ્યા બાદ બાળકો તેનાં વધારે કથાગીતોની માગણી કરે તે સ્વાભાવિક છે. આ માળાનાં બધાં પુસ્તકો સચિત્ર છે, અને ચિત્રો આટલું પેપર પર છાપેલાં હોય છે. આ સમાલોચના લખાય છે ત્યારે તો તેની ત્રીજી માળા શરૂ થઈ ગઈ છે. પશુ વર્ષની મર્યાદા જળવવાની હોવાથી દીવાળી સુધીમાં પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોની જ નોંધ અત્યારે તો લીધી છે.

' હેમચંદ્રાચાર્ય ' પ્રગટ તો થયું છે સમાજ બાલજ્ઞાનમાળાના પુષ્પ તરીકે, પશુ તેની મુખ્ય વિકેતા આ સંસ્થા હોવાથી તેની સમાલોચના આ સાથે જ કરવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે. પંડિત બેચરદાસ જેવા સમર્થ લેખકની તે કૃતિ છે, એટલે તે વિષે કંઈ પશુ વખાણ કરવાં તે સોના પર દોળ ચડાવવા જેવું છે; પરંતુ બાળકો તે પચાવી શકશે અથવા તો તેઓ તે સમજી શકશે કે કેમ તે પ્રશ્ન છે. ' બાળજ્ઞાનમાળા ' ના પુસ્તકો બાળકો વાંચી શકે તેવાં જ હોવાં જોઈએ તે વાત તે માળાના સંચાલકોના ધ્યાન પર મુકવાની ખાસ જરૂર છે.

‘અશોક બાળ પુસ્તકમાળા’ના પહેલા વર્ષના અગીયારમા પુસ્તક તરીકે ‘લોળી સુભદ્રા’ બહાર પડેલ છે. તેમાં સુભદ્રાને અર્જુન કેવી રીતે ભોળવી ગયેલ છે તે વાત આવે છે. બારમા પુસ્તક ‘વિજ્ઞાન વિહાર’માં શ્રી. નવલકાન્ત ભાવસાર ‘ઘડિયાળ’ ‘આમોક્ષિન’ તથા ‘પિયાનો’ના ઇતિહાસ આવેલ છે. બાળવિજ્ઞાનના લેખક તરીકે ભાષ ભાવસારના નામથી હવે કોઇ અભણ્યું નથી. ‘કિશોર’ માસિકમાં પણ તેમની લેખમાળા શરૂ થઇ છે. આ ‘વિજ્ઞાન વિહાર’નો બીજો ભાગ સત્વર કાઢવો પડ્યો તેજ તેની લોકપ્રિયતા દેખાડી આપે છે. ‘ગીત ગરમત’ બાળકો હોંસે વાંચે તેવું પુસ્તક છે.

અંત્યમાળાના બીજા વર્ષના પહેલા પુસ્તક તરીકે ‘અવળચંડો’ બહાર પડેલ છે, તેમાં ડો. બી. ક્રોસ્મન નામના અમેરિકન લેખકની Shen of the Sea નામની ચીની વાતોની ચોપડીમાંથી બે વાર્તા લેવામાં આવી છે. એક ‘અવળચંડો’ તથા બીજી ‘ભવિષ્યવાણી.’ બન્ને વાતો બાળકોને ખૂબ આનંદ આપે તેવી છે. માત્ર તેમાં રહેલ વધારે પડતા મુદ્દલ-દોષો પર વિશેષ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. બીજું પુસ્તક જેહુભાષ શાહકૃત ‘ગણિત ચમત્કાર’ છે. આપણાં વૃદ્ધો અંગ્રેજી ભણતાં બાળકોને આવા ધણા પ્રશ્નો પુછી જ્યારે તે ન આવડે ત્યારે પોતાના સમયમાં અપાતું શિક્ષણ કેવું ઉચ્ચ તથા ઉપયોગી હતું તેની વાતો કરે છે. આંકડાઓમાં રહેલી ખૂબી ઉપરાંત તેમાંથી નીકળતો બોધ નાની ઉમરનાં બાળકો સહેલાઈથી પડતો મુકી માત્ર રસભરી વાતો જ વાંચી શકે છે. ત્રીજું પુષ્પ ‘માનો યા ન માનો’ નામના જગપ્રસિદ્ધ પુસ્તકના લેખક ‘રિચે’ના પુસ્તકની વાનગી રૂપ છે. આવી ધણી અન્યબીઓ ઉપલા પુસ્તકમાંથી આપી શકાય તેમ છે, પરંતુ તેનાં બધાં લખાણો કાપીરાઈથી સુરક્ષિત છે એટલે તે પ્રગટ કરવામાં જોખમ રહેલું છે. ચોથું પુષ્પ ‘સુન્દરપુરી’ બાળકોને ગમી જાય તથા તે ભજવી શકે તેવી નાની નાટિકા છે. આરોગ્ય માટે અતિ આવશ્યક સામાન્ય વસ્તુઓ પર તે આપણું ધ્યાન ખેંચે છે. ‘નાની મોટી વાતો’ માં શ્રી. રમણલાલ શાહે ધણી ખરી જાણીતી એવી નવ નાની વાતોનો સંગ્રહ કર્યો છે. ‘બાળકોનું સ્વર્ગ’ નાગરહાસ પડેલે લખ્યું છે. નામ જરા બૂલાવો ખવરાવે તેવું છે, પણ ખજોળ શાસ્ત્ર વિષે માહિતી આપનાર આતું બીજું પુસ્તક પ્રગટ થયું જાણમાં નથી. આપણા ગ્રહો ઉપરાંત તારા, નક્ષત્ર, વેધશાળા, વગેરે ચૌદ વિષયોની સચિત્ર સમજણ આ પુસ્તકમાં રસભરી રીતે આપવામાં આવી છે. ‘બાલપાઠો’ ‘કેશુડાં’ ના રચનાર ઉમિયાશંકર ઠાકરની કૃતિ છે. પાલણપુર બાલમંદિરના તે કાર્યકર્તા હોઇ પોતાની આસપાસનાં પ્રાણીઓ તથા વ્યક્તિઓ પરથી બાલસુલભ ભાષામાં આ પાઠો રચ્યા છે. ‘વિજ્ઞાન વિહાર ભાગ ૨’ માં શ્રી નવલકાન્ત ભાવસારે ‘ટેલી વીઝન’ ‘વીજળીનો દીવો’ ‘નીઓન લેમ્પ’ ‘અદૃશ્ય કિરણો’ ઉપર સહેલી ભાષામાં માહિતી આપી છે.

આ અંત્યમાળાનાં પુસ્તકો વિષે ગયે વર્ષે જે લખાયું છે તેમાં કંઈ ઉમેરવા જેવું નથી. છેલ્લાં થોડાં પુસ્તકોથી રૂપરંગમાં આવવકારલાપક સુધારો થયો છે, એટલે તે વધારે આકર્ષક થયાં છે. આ ચોજના ત્રીજા વર્ષ માટે ચાલુ છે એટલે બે રૂપીઆમાં આવાં પુસ્તકો મેળવવાની તક કોઇ પણ બાળકપ્રેમી માતાપિતાએ જતી કરવી ન જોઇએ. આવાં

પુસ્તકોમાં અનુક્રમણિકા કોષ્ટક જ પુસ્તકમાં દેખાય છે તેને બદલે દરેક પુસ્તકમાં દાખલ કરવાની યોજના કરવી ધટે છે.

શ્રી નાગરદાસ પટેલની બાલ વિનોદમાળા દ્વારા રૂપરંગમાં અનુપમ એવાં પાંચ પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે. ખોટી શરમને અંગે કેવાં પરિણામો આવે છે તે 'શુદ્ધરિયો' માં શ્રી. મરત કૃષ્ણે પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં બતાવેલ છે. તે વાંચતાં હાથે જ કોઈ પોતાનું હાસ્ય ખાળી શકશે. 'રાવજી' ની દંતકથા સુમતિભેને લખી છે. તે પુસ્તકના પ્રકાશન સાથે વીશ પુસ્તકોના સેટની યોજના પુરી થાય છે; પરંતુ તેવાં બીજાં વીશ પુસ્તકો તૈયાર કરવાની શ્રી. નાગરદાસ પટેલે યોજના કરી છે અને તે અમલમાં પણ મુકી છે, ને તેના પહેલા પુસ્તક તરીકે એક પરીકથા 'સોણલિયો' પ્રગટ થયેલ છે. બીજું પુસ્તક 'કાળિયો' શ્રી. રમણલાલ શાહે લખેલ છે અને તેમાં મહાકવિ કાળિદાસની વાત બાલસુલભ ભાષામાં લેખકે કહી છે. આવા મહાન કવિનો પરિચય બાળકોને કરાવવા બદલ આપણે લેખકનાં ઋણી છીએ. બેટ પુસ્તક 'બાલ વિનોદિની' એક પરીકથા છે. પરંતુ તેમાં શુદ્ધિની કસોટી થાય તેવી આડકથાઓ આવતી હોવાથી બાળકને તે વાંચતાં ખૂબ આનંદ થાય છે. બાઈ નાગરદાસની બાલસાહિત્ય સેવા તો એક જુદો જ લેખ માગી લે છે, અને બનતાં સુધી સત્વર તેમનાં બધાં પુસ્તકોનું અવલોકન કરવા ધારણા છે.

શ્રી. ધીરજલાલ ટાકરશી શાહે સંપાદિત કરેલ વિદ્યાર્થી વાચનમાળાની પાંચમી શ્રેણી પ્રગટ થઈ છે. નિયમ મુજબ તેમાં ૨૦ પુસ્તકો છે. 'સતી પાર્વતી, શ્રી શંકરાચાર્ય, ગુરુ ગોવિંદસિંહ, લક્ષ્મીબાઈ, અમૃતલાલ ઠક્કર વગેરે વીશ મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો આ શ્રેણીમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં છે. શ્રી. ધીરજલાલની અગાઉની શ્રેણી માફક આ શ્રેણી પણ લોકપ્રિય થઈ પડશે. વિદ્યાર્થીઓમાં ચરિત્રોનો શોખ ફેલાવવા માટે આ શ્રેણીનાં પુસ્તકો બેટમાં આપવાની આવશ્યકતા દરેક શાળાએ સ્વીકારવી જોઈએ. તેમણે જ સંપાદન કરેલ 'વસ્તુપાળ તેજપાળ' સયાજી બાળજ્ઞાન માળામાં પ્રગટ થયું છે. તે વિષે 'હેમચંદ્રાચાર્ય' જેવી દરિયાઈ કરવાની રહેતી નથી તે આનંદની બીના છે. બાળકો સમજી શકે તેવી જ ભાષામાં તે રચાયેલ છે.

છેવટમાં પરચુરણ પ્રકાશનો લખ્યો. તેમાંથી નેટલાં જેવા મળ્યાં છે તેટલાં જ વિષે થોડી વિગતો આપવાનું શક્ય બન્યું છે. 'તપુ વાંચીએ ગ્રંથમાળા' માં પાંચ પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે: 'સુકિત ને માટે' માં બે દેશલકતો જોશે તથા હોદ્દરની વાતો આપાઈ છે. 'કેસરિયાં કિરણો' માં જતીન્દ્રની વાત 'બન ફેસાની' શીર્ષક હેઠળ, મરાઠી વીર 'અંબાજી' ની વાત 'બલિદાન' શીર્ષક હેઠળ, 'મર્દાની ઝંસીવાલી' માં મહારાણી લક્ષ્મીબાઈની વાત, મીઠાના કાયદા બંગ સમયની સરોજિની નાયકુની વાત, સયાજીરાવ ગાયકવાડની વાત તથા બીજી એક વાત આપેલી છે. 'બે સાહસિકો' માં ક્રાન્સિરેકો પિઝારો' તથા પ્રખ્યાત મોટર બનાવનાર 'રોબર્ટ' ની વાત આપી છે. 'અમ્બારા' માં વાલ્મિકી ઋષિની વાત, સંગીતના હિસ્તાઈ બેજુ બાવડાની વાત, રામચંદ્રજીની તથા ગુરુનાનકની વાત આપેલી છે. નવીન દષ્ટિથી ચાલતી આ માળાને સારો સત્કાર મળવો જોઈએ.

સુરતના પ્રકાશકો મેસર્સ મંગળદાસ એન્ડ સન્સે આલ સાહિત્યના બંધીતો લેખક વસંત નાયક પાસે લખાવીને પુસ્તકો પ્રગટ કર્યા છે. આ પુસ્તકો બીજા તથા ત્રીજા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ વાંચી શકે તેવાં છે. 'વાંદરાની સિતાર' માં તે ઉપરાંત 'નવી રમત,' 'રસુ અને શરદ' 'બાવાનો દિગ્મિથો' તથા 'વહેમનો ભોગ' મળી પાંચ વાતો આપેલી છે. 'મુરખાનો ચોર' માં સાત વાતો છે. આ બધી વાતો નાની ઉમ્મરનાં બાળકો માટે જ લખાયેલી છે, અને જે ઉમ્મરનાં બાળકો માટે લખાયેલી છે તેઓ તે આનંદથી વાંચશે. 'ઘેલુના ઘોડા' માં પણ નામથી દર્શાવેલ વાત ઉપરાંત 'બાદરુર છોકરો' 'ડાશીનો દીકરો' 'લલ્લુની શરમ' તથા 'વાઘ માર્યો' ની વાત આપેલી છે. 'લલ્લુ બલ્લુ ને કલ્લુ' ની વાત પહેલા ધોરણનાં બાળકો માટે છે. વસંત નાયકનાં બીજા પુસ્તકો માફક આ પુસ્તકો પણ પ્રિય થઈ પડશે તેમાં શંકા નથી.

શ્રી. જમુલાલ દાણીકૃત 'પતંગિયાં' ની ત્રીજી આવૃત્તિ ચાલુ સાલમાં પ્રગટ થઈ છે. તેમાં જુદા જુદા લેખકોનાં ૪૩ જેટલાં કાવ્યોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકની કિંમત બહુ નજીવી છે, એટલે દરેક પિતાએ તે વસાવવાની જરૂર છે. 'પતંગિયાં' નું 'રંગદર્શન' શિક્ષકો માટે ઉપયોગી છે, પણ બાળસાહિત્યના અભ્યાસીને ઉપયોગી થઈ પડે તે ખાતર તે પુસ્તક આ યાદીમાં સામેલ કરેલ છે. 'ચાંદરણા' માં શ્રી ચન્દ્રવદન મહેતાએ ઉપર જણાવેલ પુસ્તક જેટલાં જ બાળગીતો આપણને આપ્યાં છે. શાળાનાં બાળકોએ મહિનાઓ સુંધી તે ગાયાં છે એટલે તે કેટલાં પ્રિય હશે તેની અટકળ કરવાનું કાર્ય દુષ્કર નથી. તે અંતર્ય બહાર પાડવા માટે સંપાદકોનો આભાર માનવો જોઈએ.

જામનગરની ડહાપણુ ઓપ્રીસ તરફથી 'હુસો આપણા અંધમાળાં' નાં ત્રણ પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે. આ ત્રણે પુસ્તકોમાં સામાન્ય કોટિના હાસ્યના દુયકાઓ છે. વર્ષો પહેલાં સ્વ. પુરુષોત્તમ કાનજી ગાંધીએ બહાર પાડેલ 'હસાદસ' ની નવી આવૃત્તિ કાઢવાની અત્યારે જરૂર લાગે છે. સુંબઘના પ્રસિદ્ધ છુકસેલરા જહાંગીર. ખી. કરાણીના પુત્રોએ 'અરે-બિયન નાઇટ્સ' માંથી ચાર અને અકબર ખીરબલની એક મળી પાંચ વાતો બહાર પાડાવું જણાય છે. જ્યારે વિપુલ પ્રમાણમાં બાળ સાહિત્ય બહાર પડે છે ત્યારે આ પુસ્તકો કેવાં પ્રિય થઈ પડશે તે પ્રશ્ન છે, જામનગરના સરસ્વતી પ્રકાશન મંદિરે પણ ચાલુ વર્ષમાં ચાર પુસ્તકો બહાર પાડીને ચોતાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખી છે. વદનાણુવાળા જેવાં તલકશીએ પણ બાળ સાહિત્યનો ચોતાનો કાજો પાંચ પુસ્તકો પ્રગટ કરીને આપ્યો છે. ગિજુલાઇતું 'આપણાં પક્ષીઓ' બહાર પડેલ છે. છેલ્લાં કેટલાંક પુસ્તકો જોવાનું પ્રાપ્ત થયેલું નથી એટલે તે સંબંધી વિવેચન કરવાની શક્તિ મારામાં નથી.

આવી સમાલોચના અપૂર્ણ રહેવાનો સંભવ તો છે જ. પરંતુ જેટલું મેં શક્ય તેટલાંની માહિતી આપવાનો યથાશક્ય પ્રયત્ન કર્યો છે. તે કેટલો સફળ થયો છે તે જોવાનું કાર્ય મારું નથી.

વાંકાનેર,
સં. ૧૯૬૩ અષાઢ વદી
પ્રતિપદા
તા. ૨૪ જુલાઈ ૧૯૭૭

લી.

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

પરિશિષ્ટ

સંવત ૧૯૬૨ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ બાલ સાહિત્ય તથા કિશોર સાહિત્યનાં પુસ્તકોની યાદી, પ્રકાશક સંસ્થાના નામ તથા પુસ્તકની કીંમત સાથે.

શ્રી ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર-મુરત

ચાલો ભજવીએ ગ્રંથમાળા

૧ ચાલો ભજવીએ ભાગ ૧૦	૦- ૪-૦
ગાંડીવે બાલોદ્યાનમાળા	
૨ અક્ષલ કથાઓ	૦- ૫-૦
૩ રઘુ સરદાર	૦- ૫-૦
૪ બકોર પટેલની બીજી વાતો	૦- ૪-૦
૫ ગીત ગમ્મત	૦- ૩-૦
૬ માલિયાનું મંડળ અને બીજી વાતો	૦- ૩-૦
૭ બકોર પટેલની ત્રીજી વાતો	૦- ૩-૦
૮ કીર્તિસ્તંભ	૦- ૪-૦
૯ સુમધિકા	૦- ૩-૦

કુમારમાળા

૧૦ પૂછડિયાના પ્રદેશમાં	૦- ૮-૦
૧૧ શિકારિકા ભાગ ૧	૦- ૮-૦
૧૨-૧૩ જેમી સ્ટિલિ ભા. ૧-૨ દરેકના ૧૦ આ.	
૧૪ શિકારિકા ભાગ ૨	૦- ૮-૦
૧૫ ચાંદા પર ચડાઈ	૦- ૮-૦

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર-સાવનગર

૧ હનુમાન-વિભીષણ (રામાયણનાં પાત્રો ૩)	૦- ૫-૦
૨ ભરત-લક્ષ્મણ (રામાયણનાં પાત્રો ૪)	૦- ૩-૦
૩ દપાલમાં (બાલસાહિત્ય પ્રાટિકા ૪)	૦- ૫-૦
૪ પ્રવાસવાર્તા (" " ૫) "	
૫ શબ્દચિત્રો (" " ૬) "	
૬ મહામહા સેલ અને- (" " ૭) "	
૭ વનટસો (" " ૮) "	
૮ દૂધ અને પતંગિયા (" " ૯) "	
૯ શુધાકાકા (" " ૧૦) "	
૧૦ બૂનેર ગદ્ય (" " ૧૧) "	

૧૧ ગધેડાંનાં પરાક્રમે (" " ૧૨) ૦-	૫-૦
૧૨ આપણી લોકકથાઓ (" " ૧૩) ૦-	૫-૦

શ્રી ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલયનાં પ્રકાશનો

૧ વાઘની બેડમાં	૦- ૬-૦
૨ વિદ્યાન વિનોદ	૦- ૫-૦
૩ નાનકડી વાતો	૦- ૬-૦
૪ કથા ગીતો	૦- ૬-૦
૫ હેમચંદ્રાચાર્ય	૦- ૮-૦

અર્થોક્ષ બાલ પુસ્તકમાળા-વડોદરા

(વાર્ષિક લવાજમ પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૨-૦-૦)

દર મહિને એક પુસ્તક નિયમિત રીતે

પ્રગટ થાય છે.

પહેલા ગુરુજનાં

૧ ભોળી સુભદ્રા	૦- ૩-૦
૨ વિદ્યાનવિહાર	૦- ૩-૦
૩ ગમ્મત ગીતો	૦- ૫-૦

બીજા ગુરુજનાં

૪ અવગચડો	૦- ૪-૦
૫ મણિત ચમત્કાર	૦- ૪-૦
૬ અજ્ઞાન દુનિયા	૦- ૨-૦
૭ મુંદર પુરી	૦- ૨-૦
૮ નાનીમોટી વાતો	૦- ૨-૦
૯-૧૦ બાળકોનું સ્વર્ગ	૦- ૭-૦

૧૧ બાળ પોદો	૦- ૩-૦
-------------	--------

૧૨ વિદ્યાન વિહાર ભાગ ૨	૦- ૩-૦
------------------------	--------

શ્રી. ધીરજલાલ ટોલરશીએ સંપાદિત

કરેલ વિદ્યાર્થી વાંચનમાળાની પાંચમી

શ્રેણીનાં ૨૦ પુસ્તકો છુટક કીંમત દરેક

પુસ્તકની ૦-૧-૩

૧ સની પાવંતી

- ૨ શ્રી શંકરાચાર્ય
- ૩ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય
- ૪ શ્રી ભાષવાચાર્ય
- ૫ શ્રી રામાનુજાચાર્ય
- ૬ મહારાજ કુમારપાળ
- ૭ શુરુ ગોવિંદસિંહ
- ૮ રણજીતસિંહ
- ૯ લક્ષ્મીબાઈ
- ૧૦ શ્રી કેશવચંદ્ર સેન
- ૧૧ શ્રી ધનુચંદ્ર વિદ્યાસાગર
- ૧૨ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે
- ૧૩ દાદાભાઈ નવરોજી
- ૧૪ ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે
- ૧૫ સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજી
- ૧૬ શ્રી. અમૃતલાલ ઠક્કર
- ૧૭ શ્રી. જવાહરલાલ નહેરુ
- ૧૮ શ્રી. સુબાશચંદ્ર બોઝ
- ૧૯ શ્રી. સેન શુભા
- ૨૦ તારામંડળ

આજી બાલજ્ઞાનમાળામાં પ્રગટ થયેલ

- ૧ વસ્તુપાળ-તેજપાળ ૦-૬-૦

શ્રી. નાગરદાસ ઈ. પટેલ (મલાડ)નાં પુસ્તકો

- ૧ બાલવિનોદિની (બેટ પુસ્તક) ૦-૬-૦
- ૨ ગુંદરિયો ૦-૨-૦
- ૩ રાવજી ૦-૨-૦
- ૪ સોણલિયો ૦-૩-૦
- ૫ કાળિયો ૦-૩-૦

નવું વાંચીએ ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકો

(કાર્યાલય, પ્રતાપ મડધાની પોળ-વડોદરા)

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

- ૧ રોશની ૦-૩-૦
- ૨ મુક્તિને માટે ૦-૩-૦
- ૩ કેસરિયા કિરણો ૦-૩-૦
- ૪ બે સાહસિકો ૦-૩-૦
- ૫ ચમકારા ૦-૩-૦

વસન્ત નાયકનું બાલસાહિત્ય

(પ્રકાશક મંગળદાસ એન્ડ સન્સ, ભાગા તળાવ સુરત)

- ૧ વાંદરાની સિતાર ૦-૩-૦
- ૨ મુરખાનો ચોર ૦-૩-૦
- ૩ ઘેલુના ઘોડા ૦-૨-૦
- ૪ લલ્લુ, બલ્લુ ને કલ્લુ ૦-૧-૦

પરચુરણ પ્રકાશનો

- ૧ પતંગિયા (ત્રીજી આવૃત્તિ) જમુલાઈ દાણી ૦-૩-૦
- ૨ પતંગિયાનાં રંગદર્શન " ૦-૨-૦
- ૩ ચાંદરણા ચંદ્રવદન મહેતા ૦-૬-૦

હસો બાપલા ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકો

(ડહાપણ ઑશીસ, જામનગર)

- ૪ મિર્જાનું પ્રુથ ૦-૧-૦
- ૫ આનંદનો દિવ્ય ખળનો ૦-૧-૦
- ૬ હસો બાપલા ૦-૧-૦
- ૭ ફુલકણી (પ્રીતમલાલ મજમુદાર) ૦-૪-૦
- ૮ અમરાઈ (મીત્ર એફ. એલ. ઑપ્ટે) ૦-૨-૦

૯	હોશિયાર સારસ અને ખીજું વાતો	૦-૩-૦	
૧૦	અલિબાબા અને આલીસ ચોર	૦-૬-૦	જર્દાગીર ખી. કરાણી એન્ડ સન્સ
૧૧	અલાદીન અને તલસ્માતીક ફાનસ	૦-૬-૦	
૧૨	શાહબદો ને કરામતી ઘોડો	૦-૬-૦	
૧૩	સિન્દબાદ ખલાસી અને સફરો	૦-૭-૦	
૧૪	અઠબર અને ખીરબલની વાર્તાઓ	૦-૧૦-૦	
૧૫	ગુજરાતનાં તીર્થધામો-કેશવલાલ શાહ	૦-૨-૦	સરસ્વતી પ્રકા- શન મંદિર
૧૬	પુલકલગી નવેન્દુ	૦-૨-૦	
૧૭	દીલગીરના દેશમાં કાન્તિ મહેતા	૦-૨-૦	
૧૮	ખીલીનાં પાન કીર્તિદા દિવાનજી	૦-૨-૦	
૧૯	પાંચ બાલવાર્તાઓ ભાગ ૧	૦-૩-૦	જેમ્સ તલકશી એન્ડ સન્સ
૨૦	પાંચ બાલવાર્તાઓ ભાગ ૨	૦-૩-૦	
૨૧	દશ બાલવાર્તાઓ ભાગ ૧	૦-૪-૦	
૨૨	દશ બાલવાર્તાઓ ભાગ ૨	૦-૪-૦	
૨૩	ફરવા જર્તા	૦-૪-૦	
૨૪	આપણાં પક્ષીઓ-ગિજુભાઇ	૦-૧૨-૦	

જ્ઞાનબાણ

(રામબાણ વાગ્યાં હોય તે જાણે-એ રાઢ)

જ્ઞાનબાણ વાગ્યાં હોય તે જાણે,
અરે પેલા ગચ્છીઓ તે શું જાણે, હો જ્ઞાનબાણ વાગ્યાં હોય તે જાણે.
આરે જીવનના વિકટ મારગ છે, અંથ તો પંથ રૂઢો જાણે,
સાથી થઇને રસ્તો બતાવશે, યોગ મળ્યો છે ખરા ટાણે. હો જ્ઞાનબાણ.
જ્ઞાનબાણમાં જાડું અનેરા કંઈ, મરેલા જીવતાં થાયે,
ઘા ઝીલવા સહુ તત્પર થાઓ, અરે મંગળ ઘડી વીતી જાયે. હો જ્ઞાનબાણ.
છત્રપતિ શિવાજીને વાગ્યાં, હતા જ્યારે શિશુકાળે,
રા માયણુ ને મહાભારતના, પાઠ શિવાજી માને. હો જ્ઞાનબાણ.
નેપોલીયન ફ્રાન્સનો વીર એ, ઘવાયો જ્ઞાનના બાણે,
એ ઘા તો એવો સચોટ વાગ્યા, સારી ખલક શ્રેષ્ઠ માને. હો જ્ઞાનબાણ.

સંખેડા.

મેલા ખુશાલ ગોહિલ.
પાટણવાડીયા.
સ. વ. વા. મંગળ

ટસ્કેજની આદર્શ શિક્ષણ સંસ્થા*

હિંદની આધુનિક વિદ્યાપીઠોમાં અપાતી કેળવણી લીધેલા વર્ગમાં બેકારી હદ વિનાની વધી પડી છે એની કોઇથી ના પાડી શકાતી નથી. થોડાક કેળવણીના યુવકોને મિલોમાં અને કારખાનાઓમાં કામ અને નોકરી આપવાથી એ બેકારી દૂર થવાની નથી. કારણ કે બેકારી વધવાની સાથે સાથે જ હાલની કેળવણી પણ ખૂબ વધે જાય છે જ. અમદાવાદ રાજકોટ, અને મુંબઈમાં આ વર્ષે જ નવી નીકળેલી આર્ટ્સ કોલેજો એ કેળવણી વધવાનું પ્રત્યક્ષ દર્શાવે છે. માટે વર્તમાન રીથિતિના અનુભવ ઉપરથી લવિષ્ય માટે આપણે ચેતવું હોય તો કેળવણીની દિશા બદલવી જ જોઈશે. ખેતીપ્રધાન આપણા દેશના મોટા ભાગને કથી અને કેવા પ્રકારની કેળવણી આપવી જોઈએ એ જાણવા વિચારવા અને અમલમાં મૂકવાની જોમને ધમ્મ હોય તેમણે ગુલામીમાંથી તારકાલિક મુક્ત થયેલા હજારો લોકોને માટે અમેરિકામાં ઈર્નલ આર્મ્સટ્રોંગે રચાવેલા હૅમ્પટન ઇન્સ્ટીટ્યુટ, અને ડૉ. જુકર ટી. વૉશિંગ્ટને રચાવેલા ટસ્કેજ-ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં અપાતી કેળવણીના મૂળગત સિદ્ધાંત, પદ્ધતિઓ, નિયમો, અને યોજનાઓનો ખારીકાઇથી અભ્યાસ કરવો જોઈએ. આ સંસ્થાઓ સંબંધી અંગ્રેજી સાહિત્ય મંગાવીને જોવું જોઈએ અને બની શકે તો એ સંસ્થાઓનું ચાલતું કામ જોવા જાણવા અને તેમાં શિક્ષણ લેવા લાવનારી સેવાભાવી અને ઉમંગી શ્રી પુરુષોને મોટી સંખ્યામાં, ત્યાંની રીતે જ રહેવાની અને દેશમાં પાછા ફરી એવું કામ કરવાની ચરતે, મોકલવા જોઈએ. ટસ્કેજની પદ્ધતિએ કામ કરવામાં આવે તો બેકુત, વણકર, સુધાર, દરજી, કુંભાર, મોચી, ધાત્રી સર્વ પોતપોતાના આપીકા ધંધા છોડી શાળા પાઠશાળાનું શિક્ષણ લઈ ફક્ત કારકુની કરવા દોડાદોડી કરશે નહિ, પરંતુ ટસ્કેજ સંસ્થામાં કેળવણી પામેલાં શ્રી પુરુષોની માફક ગરીબ લોકોની વચ્ચે વસવાટ કરી, અનેક મુશ્કેલીઓ અને મુશીબતો વેઠી, ભારે આત્મભોગ આપી પોતાના માર્ગ સરળ કરશે, અને અવિરત શ્રમ અને ઉલોગંધી તેમજ નિઃસીમ વ્યવહારકુશળતા અને કુનેદથી પોતાના જાતિભાઈઓની સાચી ઉન્નતિ સધાય એવાં સેવાનાં કામ આદરશે. આ હકીકત બરાબર સમજાય તે માટે અમદાવાદ મસ્ટર્સ સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલયે પ્રગટ કરેલી પ્રથમ આવૃત્તિ અને વડોદરા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે પ્રગટ કરેલી બીજી આવૃત્તિવાળું (૧) જુકર ટી. વૉશિંગ્ટન (આત્મચરિત્ર) કિંમત રૂ. ૧-૧૨-૦ હાલની કિંમત ૦-૧૪-૦ (૨) અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ પ્રગટ કરેલું પુસ્તક ટસ્કેજ અને તેનાં માણસો ૦-૧૦-૦ (૩) આણંદ ચરિત્ર એન્ડ યુકેશન સોસાયટીએ પ્રગટ કરેલું જાત્રાને બોધ ૦-૧-૩ અને (૪) પુ. સ. સ. મંડળ તરફથી પ્રગટ થનાર પ્રથમ પુસ્તકનો ઉત્તરાર્ધ વાંચી લેવા સૌ ભાઈ બેનોને વિચારિત કરવામાં આવે છે.

ટસ્કેજ સંસ્થાના આદર્શ, ઉદ્દેશ, સિદ્ધાંતો વા નિયમોનો ચોક્કસ ખ્યાલ સહેલાઈથી સર્વ કોષ્ટને આવી શકે તે માટે તે સંબંધી થોડી હકીકત અગ્રે રજુ કરવામાં આવે છે:—

* જુ. વ. સો. તરફથી પ્રગટ થનાર ' ટસ્કેજ અને તેનાં માણસો ' એ નામના પુસ્તકની પ્રસ્તાવના રૂપે લખી આપેલા લેખકના ' બે બોલ '.

૧. હંમપટન અને ટસ્કેજી સંસ્થામાં જ્ઞાનની બીજ બધી શાખાઓની સાથે સાથે ઔદ્યોગિક કેળવણી ઉપર ભાર મૂકવામાં આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે, ન્યારે લોકોનો ધણો ભાગ ખેતીવાડી, હુન્નર ધંધા કે કારીગરીમાં પોતાનું જીવન ગાળતો હોય, અને ન્યારે ધણાખરે જનસમૂહ એકેજ પ્રદેશમાં રહેવાનો હોય એટલે કે અનિવાર્ય કારણોને લીધે દેશ છોડાય તેમ ન હોય, ત્યારે તો ઔદ્યોગિક કેળવણી ખાસ કરીને ધણી જરૂરી છે. તેથી જ જે છોકરો આખો દિવસ કામ કરી પેટપૂરતું પણ પેદા કરી શકે નહિ તેજ છોકરો ટસ્કેજી શાળામાં કામ કરો અભ્યાસ કરે છે અને બહાર બધ ત્યારે આ કેળવણી વડે પહેલાં કરતાં ૩ થી ૫ ગણું કમાય છે.

૨. ટસ્કેજી સંસ્થામાં કોષ્ટ પણ ઉદ્યોગમાં પ્રવીણતા જ મેળવવા માટે શાળા-પાઠશાળામાંના વિદ્યાર્થીઓની ધણી જરૂર છે. ખેતીવાડીના કામમાં નિપુણતા મેળવવા રસાયણશાસ્ત્રના જ્ઞાનની જરૂર છે. કોષ્ટપણ કારીગરીમાં આતુર્ય મેળવવા માટે લખતાં વાંચતાં અને હિસાબ ગણતાર આવડવું જોઈએ.

૩. માનસિક કેળવણી એ શારીરિક કેળવણીનું અર્ધું અંગ છે અને એ બંને પ્રકારની કેળવણીમાં જે નૈતિક કેળવણી વધારી હોય તો જ કેળવણીમાં ખરી મીકાશ આવે છે. ટસ્કેજીમાં એવી ત્રણ પ્રકારની અપાની કેળવણીનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે અજ્ઞાન, ગરીબ અને નૈતિક નબળાઈવાળાં, સમાજના હેલા વર્ગના છુદાતાં બાળકોને બદલે આપણી સર્વ વાંતમાં સંપૂર્ણપણે કાબેલ, કાલા, દીર્ઘદષ્ટિવાળાં, જવાબદારી સમજનારાં અને આર્થિક સ્વતંત્રતાવાળાં માણસો પેદા થયાં છે, પોતાના મિથ્યાભિમાન, અતિવિશ્વાસ અને વહેમને લીધે હુમ્યા માણસોના દગા ફટકાના ભોગ થતા બચ્યાં છે અને ખરે અને સાચું શું છે તે સમજી શક્યાં છે.

૪. ૧૬ વર્ષની ઉંમરનાં હરકોષ્ટ ગરીબ પણ અશક્ત સ્ત્રી કે પુરૂષ સંસ્થામાં રહી દિવસે મહેનત મજૂરી કરી પોતાનું આધાખર્ચ મેળવે છે, રાત્રે અભ્યાસ કરે છે અને પોતાને ગમતો હરકોષ્ટ ઉદ્યોગ ધંધો શીખે છે. આ રીતે એક પાષ્ટ પણ ખરચ્યા સિવાય વિદ્યાર્થીઓ હુન્નર ઉદ્યોગના શિક્ષણના પદવીધર થઈ શકે છે.

૫. દિવસની મજૂરીની કમાણીમાંથી ખોરાકનું ખર્ચ બાદ જતાં વધેલી રકમ એકબી ૫૦ ડોલરની જે વિદ્યાર્થીને નામે જમે થાય છે તેને રાત્રીની શાળામાંથી મુકત કરી દિવસની શાળામાં દાખલ કરવામાં આવે છે, જ્યાં તેને ૪ કલાક ઉદ્યોગધંધાનું શિક્ષણ અને ૪ કલાક જરૂરી વિષયોનું સામાન્ય જ્ઞાન અપાય છે.

૬. જે વિદ્યાર્થી પોતાનો સંઘળો ખર્ચ અગર તેનો મોટો ભાગ રોકડ આપી શકે અને જેની ઉંમર ૧૪ થી ઓછી ન હોય તેને દિવસની શાળામાં આરોગ્ય દાખલ કરવામાં આવે છે. આ વિદ્યાર્થીઓને પણ અઠવાડીએ એક દિવસ અને રાત્રીને મહેનત મજૂરીનું કામ તો કરવું જ પડે છે.

૭. ઉતાળાની તેમજ બીજી રંગજાતિમાં સંસ્થાની બહાર મજૂરી કરી વિદ્યાર્થીઓ કમાણી કરે છે, અને બચાવેલી રકમ વડે શાળા પાઠશાળાનો અભ્યાસ વધારે સરળતાથી કરી શકે છે.

૮. શાળાની અને વિદ્યાર્થીઓની બધી જરૂરીઆતો અને યીજે સંસ્થામાં જ વિદ્યાર્થીઓની મહેનત મજૂરીથી અને કારીગરીથી પૂરી પાડવામાં આવે છે. એટલે હરકોઈ પ્રકારના દુનંતર ઉદ્યોગનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન તેમજ હિસાબની બધી જ વિગતો વિદ્યાર્થીઓ સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૯. સંસ્થાના બધા જ શિક્ષકો જાતે કામ કરનારા, વિદ્યાર્થીઓને માટે જ જીવન ગાળનારા, ૨૪ કલાક તેમની સાથે રહેનારા અને ઉચ્ચ ચારિત્ર્યના હોય છે. મહેનત મજૂરી કરવી એ તેમને માટે શરમનો વિષય નથી. સ્વાશ્રય, સહકાર, આત્મવિશ્વાસ અને સેવા-ધર્મના ગુણો કેળવીને, દુનંતર ઉદ્યોગનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન આપીને, જ્ઞાનના અનેક વિષયો ઝીણવટથી શીખવીને, વિદ્યાર્થીઓને જીવન માટે તૈયાર કરવા અને હજારો લોકોનો ઉદ્ધાર કરવો એ એમનો જીવનમંત્ર છે.

૧૦. કર્તવ્ય અને નીતિની જાપ, ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ ઉપર, સંસ્થાના સ્થાપક શુકર ડી. વૉશિંગ્ટન અને તે જ કોટિના બીજા શિક્ષકોનાં દૃષ્ટાંતોથી એવી સુંદર પડે છે કે શાળામાંથી શિક્ષણ લઈ બહાર નીકળેલા પદવીધરો શાળાની સુવાસ પોતાના જીવનવ્યવહારથી ચારે ધ બાજુએ પ્રસારે છે અને અનેક વિદ્યાર્થીઓને સંસ્થામાં જઈ કેળવણી લેવા પ્રેરે છે.

૧૧. વિદ્યાર્થીઓની આગળ સંસ્થામાં અભ્યાસ કરતી વખતે જે આદર્શ વાક્યો ધરવામાં આવે છે તે કાયમને માટે વિદ્યાર્થીઓના જીવન સાથે ધડાઈ જાય છે, અને તેની અસર બીજાઓ પર સુંદર થાય છે. આ પુસ્તકમાંનાં કેટલાંક આદર્શ વાક્યો નીચે પ્રમાણે છે:—

૧. સ્વચ્છતા એ દેવી ગુણ છે.
૨. સદ્ગુણનો બદલો સદ્ગુણ છે.
૩. ચરિત્ર એ મનુષ્યજીવનમાં મોટામાં મોટી વસ્તુ છે.
૪. દરેક કામની કિંમત તેની પાછળ રહેલા હેતુથી અંકાય છે.
૫. હરકોઈ જાતનું કામ સમજપૂર્વક કરવામાં હમેશાં માન સમાયેલું છે.
૬. આપણા બંધુઓની સેવા કરી સુખ મેળવવું એ કેળવણીનો હિદેશ છે.
૭. પાઠ્યપુસ્તકો એ કંઈ સાધ્ય વસ્તુ નથી પણ માત્ર સિદ્ધિના સાધન છે.
૮. જે કામ આજે થઈ શકે નહિ તે કાલે તો જરૂર થશે જ.
૯. આશામાં જ બળ છે અને નિરાશામાં નબળાઈ છે.
૧૦. સમાપ્તિ એજ પ્રારંભ છે.
૧૧. જે રસ્તો ન જડે તો નવો કરવો.
૧૨. અમથી આપણે જીતીએ છીએ.
૧૩. જે બીજને કોઈ માણસ અમુક કામ કરી શકે તો હું પણ તે કરી શકું.
૧૪. આપણે આપણા જ પગ ઉપર ઉભાં રહેવું જોઈએ.

પુસ્તકાલયોમાં તેના નેતાઓનાં કર્તવ્ય*

[લેખક:—ગાવિંદરામ લક્ષ્મીરામ 'લદ્દ', કલોલ]

પ્રાણી માત્રમાં ઉત્તમ કોટિનો મનુષ્ય અવતાર માનવામાં આવે છે. મનુષ્ય તરીકે જન્મ થયા પછી ખોરાક મેળવવાની શક્તિ આવતા સુધી મનુષ્ય જન્મનો ખોરાક. માતાના સ્તનપાનની આવશ્યકતા રહેલી છે, અને તે પછી દેહને જેટલી પોષાક અને ખોરાકની જરૂર છે, તે કરતાં વધુ જ્ઞાનરૂપી ખોરાકની મનને જરૂર છે. આ ખોરાક કેળવણીથી પૂરો પડે છે. કેળવણીના કામમાં શાળા અને પુસ્તકાલય એ બે જરૂરનાં અંગો છે.

‘રાજા એ પ્રજાનો પિતા છે’ આ સૂત્ર ઘણા કાળથી વપરાતું આવેલું છે. પિતાની પુત્ર પ્રત્યે કરજ ખરા કેળવાએલા મનુષ્ય તરીકેનું જીવન આપ-રાજા એ પ્રજાનો પિતા છે. વાની છે. આ પ્રમાણે આપણા વિશ્વવંદનીય પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીમંત મહારાજ સયાજીરાવ એમણે પિતા તરીકે ખરી કરજ પોતાની રૈયત અને દેશની રૈયત માટે અદા કરી છે. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબનો રાજ્યાલિપેક સને ૧૮૭૬ માં થયો. તે પછી થોડા વખતમાં જ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે એ જાહેર કર્યું હતું કે પ્રજાને કેળવવા કરતાં બીજું શું અધિક હોઈ શકે ? પ્રજાપાલક શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના આ શુભ વિચારોના અંકુરો સને ૧૮૯૨-૯૩ માં જે ગામે સોળ બાળક થાય ત્યાં ગ્રામ્ય શાળાઓ સ્થાપવાના અને સને ૧૯૦૪થી ૧૯૦૯ સુધીમાં રાજ્યમાં પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત દાખલ કરવાના ફરમાનોમાં દેખા દેવા લાગ્યા. આટલાથી જ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રજાની કેળવણી માટે સંતોષ ન માન્યો, પણ મેળવેલું જ્ઞાન ટકાવી રાખવા શું કરવું તેના વિચારો પણ તેમને ઉદ્ભવ્યાઃ કારણ જુના ઇતિહાસોની વાતો કે કથાઓ દ્વારા આપણા પૂર્વજોનું સ્મરણ તાજું કરાવાય છે તેમ કંઈક કરવા નક્કી કર્યું. સને ૧૯૦૬ માં પેટલાદ હાઇસ્કૂલના જ્ઞાનવીર હેડમાસ્ટર તે આજના વાનપ્રસ્થ શ્રીયુત મોતીલાલ અમીન સાહેબે મિત્રમંડળ વાંચનાલયો અને પુસ્તકાલયો રૂપિયા પાંચ પાંચ જેવી નાની રકમોથી શરૂ કરવાની યોજના આદરી હતી, તેના પરિણામે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના વિચારોને અમલમાં મુકવા માર્ગ નિકળ્યો અને તેથી સને ૧૯૦૭ થી મદદ આપવાનું ધોરણ શરૂ થયું. આ મદદના કારણે રાજ્યમાં ૧૦૬ ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયો અને ૬૦ વાંચનાલયો શરૂ થયાં. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ પ્રજા કલ્યાણ અર્થે અમેરિકા વગેરે દેશોમાં પધાર્યા અને ત્યાં અવલોકન કરતાં પ્રજાના કલ્યાણ માટે પુસ્તકાલયોની મુખ્ય જરૂરીયાત સમજાઈ, અને આ મહત્વના કામ માટે બોર્ડન સાહેબ જેવા કુશળ કાર્યકર્તાને રાજ્યમાં તેડી લાવી કામની સુપ્રત કરવામાં આવી.

પ્રાચીન કાળથી પ્રથા ચાલતી આવી છે કે શ્રીમંત કે વિક્રાનને ત્યાં અમૂલ્ય ગ્રંથો પઢેન પાઠન માટે સંગ્રહાય છે. તેજ પ્રમાણે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના રાજવાકામાં

* ગત જન્યુઆરી માસમાં ચોરણા મુકામે ભરાયેલી ત્રીજી નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ માટે લખાઈ આવેલો નિબંધ.

સ્વતંત્ર ખાતાની યોજનાથી થયેલી પ્રગતિના આંકડાની જાણત. પુસ્તકોનો સારો સંગ્રહ લાખોની કિંમતનો હતો. તે પ્રજાને માટે આપી દેવામાં આવ્યો. અને તે પછી સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય ખાતાની યોજના થઈ; વડોદરા રાજ્યમાં ૨૯૬૯ ગામ આવેલાં છે, તે પૈકી ૧૪૨૪ ગામમાં નિશાળો છે. તેનાં ગામો પૈકી ૧૦૭૦ ગામે ગ્રામ પુસ્તકાલય અને ૧૬૮ વાચનાલય, ૪૬ કસબા પુસ્તકાલય, તથા ૬૨૫ વાચનાલય ૪૨, સને ૧૯૩૫-૩૬ આખરે, હોવાનું જણાય છે.

નવસારી પ્રાંતમાં ૭૮૯ ગામ આવેલાં છે. તે પૈકી ૨૪૬ ગામે શાળાઓ છે. તે પૈકી ૧૭૫ ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય, ૭ કસબા પુસ્તકાલય, ૪૫ વાચનાલય, અને ૩ ગ્રા. કસબા તથા બાળ વાચનાલયો છે. પ્રાંતની શાળાઓવાળાં ગામોની વસ્તી ૨૫૬૪૧૪ છે, અને બચેલાં માણસોની સંખ્યા અને ૧૯૩૫-૩૬ આખરે ૬૨૩૨૪ છે. પ્રાંતમાં આવેલાં પુસ્તકાલયોમાં નંદાએલાં પુસ્તકો ૭૬૨૩૩ છે, જેમાંથી ૬૩૮૦૧ વંચાયાં છે, અને તેના વાચક ૧૮૭૨૨ છે. આ આંકડાઓ ઉપરથી રહેજ વિચારીશું તો સમજશે કે, આપણા રાજ્યમાં જ્ઞાનવાડી કેટલી ખીલતી જાય છે.

પુસ્તકાલયનું સદૃશ સ્વરૂપ કેળવણીના પાયા ઉપર રચાયેલું છે. તેથી કેળવણી વગર પુસ્તકાલય સંભવી શકે નહીં, કારણ કે કેળવણી એજ પ્રજાને પ્રજાને સુધારવાનો માર્ગ સુધારવાનો માર્ગ છે. અને તેથી તે કામધેનુની પેઠે છૂટેલું પુસ્તકાલય છે. આપનારી સંસ્થા છે. પ્રજામાં તે ચેતન અને પ્રાણ પુરે છે. પુસ્તકાલયમાં પેસતાં જ આપણે બહોળા જનસમૂહમાં આવીએ છીએ. ત્યાં મોટા કે નાના માણસની મુલાકાત માટે ઓળખની જરૂર પડતી નથી.

પ્રાચીન વખતથી સરસ્વતીપૂજનમાં પુસ્તકોની પૂજનો મહિમા ચાલુ છે. સરસ્વતી મંદિર તે પુસ્તકાલયો છે, અને તેમાં વિરાજમાન દેવો પુસ્તકાલયો એ મંદિરો તે પુસ્તકો છે. આ મહાન દેવો ગરીબ, તવંગર, ડાલા કે ગડા છે અને તેમાં રહેતાં ઉચ્ચ કે ઢલકી કેમમાં ગણ્યાતાં માણસોની સેવામાં હાજર રહી પુસ્તકો દેવ છે. પોતાના પૂર્વજોનું ઓળખાણ કરાવે છે. જેમ એકાદ સંત મળી જાય તો આપણે ભાગ્યશાળી થયા માની કંઈ પ્રસાદી મેળવી દવાણુ સાધીએ છીએ, તેમ આ સંતો પાસેથી અનેક કાટિની પ્રસાદી મેળવવાનો લાભ આપણા પરમપૂજ્ય રાજ્યપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે આપ્યો છે અને તેથી તેમના આપણે ઋણી છીએ.

પુસ્તકાલય એ પ્રાચીન વખતથી જ્ઞાનપ્રચારની જાણીતી સંસ્થા છે. ધણા જુના કાળમાં પણ પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવતો હતો અને તેનો સંગ્રહો પ્રાચીન વખતથી છે. રોગ્યતા પ્રમાણે જ્ઞાન મેળવવામાં ઉપયોગ થતો હતો. પાઠ્યુનો જન પુસ્તકમંડાર એ પ્રાચીન કાળની સાહેદી આપી રહ્યો છે. પુસ્તકોની મદદ બારે છે.

મુલાન માણસ ધણી પુસ્તકો વાંચી જ્ઞાનવૃદ્ધ થાય છે. ધણી વિદ્વાનોના વિચાર જાણવામાં આવ્યાથી માણસ ધડાય છે. જાતપ્રયત્ને મેળવેલું

માણસનો સાચો મિત્ર શાણપણ સૌધું હોતું નથી, અને જોડતા પ્રમાણમાં મેળવી પુસ્તકો છે, અને તે માટે શકાતું નથી; એક જીંદગી તેને માટે પુરી પડતી નથી. માટે દરેક દરેક ઘરમાં તેની જરૂર ઘરમાં પુસ્તકસંગ્રહ અવશ્ય હોવો જોઈએ. મિત્રોની સાથે ફરવામાં કે તેમની સોખ્તામાં રહેવામાં કંઈ ને કંઈ ફાળો આપવો

પડે છે. મનુષ્યનાં સાચો મિત્ર તે આપણાં પુસ્તકો છે, અને આ મિત્રો માત્ર આપણી સાથે રહેવામાં ધરના એકાદ ખુલાનો સ્વચ્છ ભાગ માગે છે. જો આપણે તેમને સાચા મિત્રો તરીકે માનતા હોઈએ તો તેટલો ભોગ આપણે આપવો જ જોઈએ.

જેમ વનસ્પતિના છોડવાને કે તેની ડાળ પાંખડીઓને કાતરથી કાપી સરખી કરવી પડે છે, તેમ કુદરતના છોડવા, કુદરતી શક્તિઓ, બેકનના સિદ્ધાંત પુસ્તકો કેવી રીતે પ્રમાણે, અધ્યયનથી કતારાઈ સીધી થાય છે. પુસ્તકો કેવી વાંચવા તે બાબત. રીતે કથી ઢબે વાંચવા કે તે ઉડી જાય પાડે ? પુસ્તકના લેખકનું હાર્દ સમજીને, તેના અંતરાત્માને પીછાનીને વાચન થાય ત્યારે જ વાચકો અને શ્રોતાઓને તે રૂચે છે. જો કોઈ વિષય શુબ્ધ લાગે તો તેમાં આપણી વાંચવાની જ ખામી છે. આપણે જે કંઈ વાંચીએ છીએ, તેનો મર્મ આપણે સમજતા હોઈએ તેવી ઢબથી વાંચવું. વિચાર્યા વગર વાંચવું એ અકર્ષાતિથા ખાવા જેવું છે. પુસ્તક એ આરસી છે. આરસી આધિજાને નકામી છે; તેમ વિચાર્યા વગરનું વાચન વાંચનારને નકામું છે.

પુસ્તકો એવાં વાંચવાં જોઈએ કે તે આપણી જાતને અને સમાજને સુધારી શકે, સ્વાર્થ પરમાર્થના સિદ્ધાંત સમજાવી શકે, મમત્વ અને અહંકાર દૂર કરાવી શકે. વાર્તા-વાચનનો હેતુ વખત કાઢવા માટે નહીં, પરંતુ મનન કરી શુભ દોષ ટાળવા માટેનો હોવો જોઈએ.

જેમ આપણાં દેવમંદિરોમાં, જ્યાં પૂજારી આસ્થાળુ અને શ્રદ્ધાવાન હોય છે, ત્યાં લોકોને દેવો ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા બેસે છે, તેમ આ નવયુગમાં શાંતપાળ કેવા જોઈએ આપણાં સરસ્વતીમંદિરો પુસ્તકાલયના પૂજારી અંધપાળો કુશળ, અને તેમની પુસ્તકાલય ઉત્સાહી હુશિયાર, અંધગ્રંથ કરવાની શક્તિવાળા, અને અંધોતું જ્ઞાન સંપાદન કરે તેવા તેમજ તેના ઉપયોગ કરે તેવા હોવા જોઈએ, નહીં કે પુસ્તકો સાચવી રાખે તેવા રખેરાળ જેવા. કયું પુસ્તક ક્યારે કોને આપ્યું છે, ક્યારે પરત આવ્યું છે, આવ્યું ન હોય તો કેટલી મુદત થઈ છે, ક્યાં પુસ્તકો વધુ વંચાય છે, ક્યાં પુસ્તકોની વધુ માગણી છે, વાચકોની ઇચ્છા સંતોષવા અને પોષવા કથી કથી જરૂરીઆતો છે, તે બરાબર સમજી શકે તેવા અંધપાળો જોઈએ. અંધપાળોએ ખાતાએ ઠરાવ્યા પ્રમાણે પદ્ધતિસર જ્ઞાન સંપાદન કરેલું હોવું જોઈએ. પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ, વિવિધ વિભાગોની વ્યવસ્થા, અને વિવેક બુદ્ધિ રાખવી જરૂરી છે. વળી અંધપાળામાં મશ સંપાદન કરવાની ચાહનાં પણ હોવી જોઈએ. પુસ્તકાલયમાં કેટલાક

પુસ્તકો બાળકોને આપવા જેવાં ન હોય; વાર્તાનાં પુસ્તકોમાં દોને કયાં પુસ્તકો આપવાં તેનો પૂરું વિચાર કરવાની ખાસ જરૂર રહેલી છે.

ઉપર કહ્યું તેમ અંથપાળમાં કૌશલ્ય અને ઉત્સાહની જરૂર છે, કારણ કે નવીન પુસ્તકો આવતાં તે માગણી પ્રમાણે આવ્યાં છે કે કેમ તેની ખાતરી માટે તે મેળવી લેવામાં, ખુટતાં, ફાટેલાં, અવગણ સવળ પાનાંવાળાં હોય તો પુસ્તકો મોકલનારને તે ખાતર તત્કાલ લખી નાખવામાં, જરૂરી બધો વિધિ કરી દઈ, ઝડપે વર્ગીકરણ કરી દઈ વાંચકો માટે પાઠીઆ ઉપર વિષયવાર યાદી પ્રસિદ્ધ કરી નવાં પુસ્તકો માટે અધીરા થતાં વાચકોનું હૃદય ખેંચવાના કામે ઉત્સાહની જરૂર અનિવાર્ય છે. પુસ્તકો જે તે નોંધવહીઓમાં ચઢાવવાની, નંબરો અને શિક્ષકો દરાવેલા ધોરણે લખવા કરવાની, તેમજ પરત આવતાં પુસ્તકો ટેબલો કે અભરામ્ઓ ઉપર ખચ્ચી નહોં રાખતાં જે તે ઠેકાણે મુકવાની અને તેમાં ફાટેલાં પુસ્તકો દુરસ્ત કરાવી લેવાની અગત્ય સમજનારા અંથપાલ હોય તો આ મંદિરોમાં વિરાજમાન થયેલા દેવો મૃત ચરીરોને પણ સજીવન કરે તેમાં શું આશ્ચર્ય !

પ્રજ્ઞના બહોળા સંસર્ગમાં આવનાર અને વધુ કેળવાયેલા વર્ગમાં આપણો શિક્ષક વર્ગ ગણાય. જોટલો લોકસમૂહની દરેક કેળવણી માટે તેમણે શિક્ષકોની ફરજ.

શાળા આપવો ઘટે છે. અને તેથીજ મોટા પ્રમાણમાં શિક્ષકોને અંથપાલ તરીકેની સમાજસેવાનું કામ સુપ્રત થતું આવ્યું છે. દરેક પ્રવૃત્તિમાં, પરિપક્વોમાં પણ પ્રતિનિધિ તરીકે તેમને જ મોકલવામાં આવે છે. ખરો અને લોકોનું હૃદય સમજનાર શિક્ષક આ દિશામાં ધણું કરી શકે છે. તેનો દાખલો થીયુત મોતી-ભાષ સાહેબનો લેવો ઘટે છે. શિક્ષકોનો પ્રત્યક્ષ સંબંધ નાનાં બાળકો સાથે છે, અને તેનાથી જુદી જુદી કોટિનાં માણસોની પરીક્ષા કરવાની ચકિત પાસ કરી શકાય છે. બાળકોને આપેલી કેળવણી રચાયેલી અને ચિરંજીવ રહે તે માટે બાળ પુસ્તકાલયો પ્રત્યેક શાળામાં ઉભાં દરવાં નેમ્લે, કે જેથી બાળકો બાળ આવતી દાલે યુવાન થતાં તેમની ભાવી પ્રજ્ઞનું ધ્યાન પણ આ દિશામાં ખેંચી શકે. અંથપાળ તરીકે સમાજની સેવા કરવાનું અને સ્વતંત્ર યુગ સ્થાપન કરવાનું માનભરેલું પદ શિક્ષકોને પ્રાપ્ત થયેલું છે. જુના વખતથી આવતી આવેલી પ્રથા પ્રમાણે નાનાં કે મોટાં ગામોમાં ગાળુબદો અને કિર્તનદારો કયા સપ્તાહથી લોકોને જ્ઞાનમાં રસધેણા બનાવે છે; ત્યારે જે શિક્ષક ચોપીસે કલાક ગામના નેતા તરીકે માગમાં જ રહે તે શ્રીમંત સરકાર તરફથી થયેલાં ફરમાનો પ્રમાણે અઠવાડિયામાં અઠ-દારો લોકોને સમજાય તેવાં-રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત, વૈસંદ મહેતો, નળાખ્યાન, સુદામાચરિત્ર, અંબો, પ્રેમાનંદનાં દાંત્ય, મચ્છવેધ, આખાદરણ જેવાં પુસ્તકો રાત્રે લોકોને સમજાય તેવા ભાવથી વાંચી સંજાળાવવાનો પ્રબંધ કરે, તથા પેપરોમાં આવતી દેશ પરદેશની જરૂરી માહિતી આપતો રહે તો જરૂર વાચકો વધે અને કેળવણીનો હેતુ સફળ થાય.

પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી પ્રચારકોની યોજના થયેલી છે. પ્રચારકોની કેટલીક ડાયરી 'પુસ્તકાલય' માં નેતામાં આવે છે; અને તે નેતા પુસ્તકાલય પ્રચારકોની ફરજો બાબત તપાસ્યું, પૂર્ણ તુટેલાં દર્ના, વર્ગીકરણ થયું ન હોતું તે કસ્ટ્યું નગરે દોષ છે. ખરો તો તેમને જે કામની સુપ્રત દર્શાવે

તેવાં તે કામ કરે પરંતુ નામ નેતાં પ્રચારક ઓટલે ઉપદેશક ગણાય. અને તેથી તેમણે ક્યાં ક્યાં પુસ્તકો વંચાતાં નથી, ક્યાં ક્યાં વંચાય છે, ક્યાં કોટિનાં માણસો વાંચે છે, ગામમાં ભણેલાં કેટલાં છે, નહીં વાચનાર કેમ ભાગ લેતા નથી, વગેરે બાબત શોધી કાઢી વાચકો વધારવા જોઈએ. ગામમાં હસ્તલિખિત ગ્રંથો ક્યાં સાલના ક્યાં જાતના લોકોમાં સંગ્રહાયેલા છે, તેમાંથી ક્યાં મેળવવા જેવા છે: આ કામ જો કરવામાં આવે તો પ્રચારકાર્ય ગણાય. ખામી તો દરેકે દરેકમાં મળવાની જ અને તે લખવાથી કામ થયું ન ગણાય. માટે પ્રચારકોના કામમાં સુધારો થવો જરૂરનો છે.

મહાલ મંડળો કે જુથ મંડળો એ પુસ્તકાલયોના સંગઠન માટે જ છે. માત્ર સમા-સદોની મહત્તા માટે નથી. આવાં મંડળો સ્થાપન કરવાની મહાલ અને જુથ મંડ-યોજના સર ૧૯૩૪-૩૫ થી થયેલી છે. આવાં મંડળોએ માત્ર તપાસણી કરી સંતોષ માનવાનો નથી; તેમના ઉપર ઘણી જોખમદારી છે. પ્રજાને સીધા ને સહેલા માર્ગે લઈ જવાની જોખમભરેલી જવાબદારી આ મંડળોની છે. પછાત પડતાં ગામોને જાગૃત કરી રકમો ઉઠી કરી અંદાજપત્ર બનાવડાવી તથા ગામમાં ભણેલા છસમોની યાદી કરી તેમનામાં વાચન રસ વેલાવવાની છે. પુસ્તકાલય ન હોય તેવા ગામમાં ક્યાં ક્યાં પેપરો લોકો મંગાવે છે, ક્યાં માસિકો આવે છે, અને ક્યાં ક્યાં પુસ્તકો ખાતગી રાખી વાંચે છે, તેવાં તાત્કાલીક મેળવી આપી તેમને પુસ્તકાલયમાં આપવાની બાબત જાગૃત કરવાની જરૂર છે. ત્યાં પુસ્તકાલયો કે વાંચનાલયો ચાલે છે, ત્યાં જુના વખતની ફંડ ફાળાની રકમો છુપાઈ રહી હોય તે કઢાવી લેવાની, પુસ્તકો ઉઠાવી ગયેલાઓ પાસેથી વસૂલ કરાવવાની અને નિરૂપયોગી થયેલાં પુસ્તકો કમી કરાવવાની, મદ્રાન માટે રકમો ઉભા કરવાની જરૂરીઆત સમજાવવી જોઈએ. લોકો પચાવી પડેલી રકમો આપતા ન હોય, આગળ વાત આવતી ન હોય તે ત્યાં સુધી જાહેરમાં ન આવે ત્યાં સુધી ઉઠી જતા વિશ્વાસો અને શ્રદ્ધા ફંડફાળા માટે ઠસે નહીં, જેથી તે કામ કરવાની પણ ફરજ હોવી અવશ્ય છે. જો કે હાલ રકમો જરૂરીઆત પ્રમાણે વહેંચી આપવાની અંદાજપત્રો બનાવડાવવાની ફરજે કરતાં ખીણ ફરજે વધારે મહત્ત્વની હોવાનું મને જણાય છે. તે ઉપરાંત અંચાળાની અડચણો દૂર કરી કરાવી આપવાની પણ ફરજ છે.

પુસ્તકાલયના અંગે શાળાખાતાના ફરનાર સ્થાનિક અધિકારીઓની ફરજ તરીકે તપાસણી કરવાની અને તેના સંગ્રહમાં ખાતાના કરાવેલા નમુનામાં ફેળવણી ખાતાના સ્થા-હકીકત પુરી પાડવાની હોય છે. પછી બે પાંચ ખામીઓ નિકે અધિકારીઓનાં લખવાની તે દો લખાય જ: આટલેથી કામ થયું ન ગણાય. ખરી રીતે પુસ્તકાલયમાં ક્યાં ક્યાં વિષયોનાં પુસ્તકો છે, લોકો ક્યાં વિષયોનાં પુસ્તકો પસંદ કરે છે, કેટલાં અને ક્યાં ખીલકુલ વંચાતાં નથી, અને તે ન વંચાતાં હોય તો તેનું શું કારણ છે, તે સુકામ દરમિયાન લોકોને ભેગા કરી બાપણ દ્વારા કે છતર રીતે સમજાવતું જોઈએ. અને તે પછી તપાસણી, વર્ગીકરણ વગેરે જે તે જોવાનું છે. ઘણી જગ્યાએ અંચાલ તરીકે કામ કરતા શિક્ષકોની ફરજદલી-

ઓમાં ગેરવલ્લે પડેલાં પુસ્તકો કે રકમો માટે વર્ષોના વર્ષો માત્ર કાગળે જ કામ ચાલ્યા કરે છે, અને હેતુ સફળ થવામાં હિણુપો આવે છે. આવા પ્રસંગોએ તાર્કાલિક નિકાલ થવામાં લાગ લેવાની ફરજ હોય એમ કહેવામાં હરકત નહીં આવે.

પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ માટે જ પરિષદો થાય છે, પર્વણીઓ ઉજવાય છે. પરંતુ આ પ્રવૃત્તિઓનો વેગ ક્યારે વધે તે માટે એક દાખલો રજૂ કરું છું. સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના શ્રી સહજાનંદ મહારાજે વેગ કેમ વધારી શકાય ઉદ્ધવ સંપ્રદાય શરૂ કર્યો તે વખતે જે જે સાધુ, બ્રહ્મચારીઓ તેમની પાસે રહ્યા તેમને આજ્ઞા આપવામાં આવી કે, અનન્ય ક્યારે લેવું કે દરરોજ એકાદા મનુષ્યને ઉપદેશ આપ્યા પછી જ, જંગલ કે તેવા પ્રાણુરક્ષાના પ્રસંગે મનુષ્ય ન મળે તો પશુ આદિ જીવ આગળ પણ ઉપદેશ કરવો. પરિણામે ગુજરાત, કાઠિયાવાડમાં જડ જેવા જે મનુષ્યો હિંસા કે ખુન કરતાં પણ ન અટકે તેવાઓને ધર્મ શું તેનું લાન કરાવ્યું. તેવી જ ભાવનાથી ત્રંચપાળો, પ્રચારકો, જીવ મંડળ, મહાલ મંડળ કે છતર મંડળો નિદાન દરરોજ અકેક વાચક વધારે તોજ આપણી આ પરિષદોનો હેતુ સફળ થાય અને શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે દરવર્ષે નવીન પુસ્તકાલયો ૫૦-૧૦૦ કાદવાની કરેલી આજ્ઞા બર આવે ત્યારે જ ખરી ફરજ કેળવાએલા વર્ગે બળવી ગણાય.

પુસ્તકાલયો કે વાચનાલયો માટે શરૂઆતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મિત્ર મંડળો દ્વારા રકમો મેળવવામાં આવી. તે પછી રાજ્ય તરફથી મદદો આપનારો કેમ લેગાં થાય? વામાં આવી. અને જેમ જેમ પ્રગતિ જ્ઞાનરસની તૃષ્ણ ઉત્પન્ન થતી ગઈ તે પ્રમાણે લગ્ન પ્રસંગોમાં, છતર પ્રસંગોએ દાનનો મહિમા ગણી રકમો વધારા લાગી, પંચાયતો તરફથી મદદો આપવામાં આવી. પુસ્તકાલયના વહિવટમાં સ્વરાજ્યની આવી રામાએલી છે, અને તેના સાથી તરીકે સહકારી મંડળીઓ છે. કારણ કે બંનેમાં ધણા માણસોનો સંબંધ છે અને તેથી સહકારી ખાતાઓના બંધારણોમાં ખચત રકમમાંથી વીસ ટકા સાવજનિક કામે વાપરવા ઠરાવેલું છે. અને તેમાંથી પુસ્તકાલયોને કંઈક મદદ મળવા લાગી છે. આ ઉપરાંત એક ખીજ પ્રકારની મદદ મળવા જેવી છે, અને તે એ છે કે, ફરજિયાત કેળવણીના અંગે થતો દંડ વસુલ આવતાં તેમાંથી તેના અંગત મહેકમ ખર્ચ આદિ જતાં જે રકમ રહે છે, તે રકમમાંથી ૨૫ પચીસ ટકા રકમ નિર્ધારિત નિરાધાર બાળકોને કેળવણીમાં મદદ આપવામાં વાપરવાનું ફરજિયાત કેળવણીના નિયમમાં ઠરાવેલું છે. શાળાની કેળવણીના અંગતતાની જ પુસ્તકાલયની કેળવણી હોવાથી તેમાંથી અમુક ટકા મદદ મેળવવાનું ઠરાવવામાં આવે તો જે હજી સંખ્યાબંધ ગામો પુસ્તકાલય કે વાચનાલય વગરનાં છે તેવાં ગામોમાં તેમજ નાનાં આજસુ ગામોનાં પુસ્તકાલયોને વધારાની મદદ અપાવી શકાય.

ન્યાં શાળા છે ત્યાં જ પુસ્તકાલય હોવાનું ધોરણ છે, પરંતુ જુના ધોરણ પ્રમાણે જે ગામે નિદાન ૧૬ બાળકે હોય તેવા ગામે ગામડી શાળાઓ શરૂ થઈ શકવા જેવી છે.

શાળાવગરના ગામે પણ અને જે ગામ તરીકે ગણાય છે ત્યાં ગામના વહિવટ માટે પુસ્તકાલયની જરૂર છે. શ્રીમંત સરકાર તરફનો મુખી કે પટેલ નિમવાની યોગ્યતા થોડાં વર્ષોથી ગુજરાતી ધોરણ પ પાંચ મુખી ભણેલો, પટેલ પરીક્ષા પાસ થયેલો, તેના અભાવે મતાદાર કુટુંબોમાં સહી કરી જાયે લખી વાંચી શકે તેવો તો હોય છેજ. પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત થયાને ત્રીસ વર્ષ થયાં છે, એટલે રાજ્યના કોઇ પણ ગામમાં તદ્દન અભણ માણસો હશે એવી માન્યતાને સ્થાન રહે નહિ, એટલે તેવાં ગામોમાં રકમ મળે તો તેમાં દરેલા ધોરણ મદદે આપીને કે મંડળો દ્વારા રકમો ઉશી કરોને જરૂરી પેપરો, માસિકો અને થોડાંધણાં ધર્મનાં પુસ્તકો મોકલી તેમની પણ માનવૃષા પોષવી ધટે છે.

વડીલો ! આપણે આ પરિષદોનું નામ, મહાલ પરિષદો કે પ્રાંત પરિષદો રાખેલું છે, પણ તેના નામમાં અને કામમાં તફાવત છે. તેથી આ પરિ-
નામમાં સુધારો કરવો. પદોનું નામ મહાલ પુસ્તકાલયોની કે પ્રાંત પુસ્તકાલયોની આળાદી વધારનારી પરિષદ એવું કંઈક રાખવું ધટે છે. તો તે બદલ યોગ્ય વખતે ફેરફાર થાય એવી મારી નમ્ર વિનંતિ છે.

[અનુસંધાન પાન ૫૨૧]

બેટસમેન=બેટધર

રન=ટોડ

બાઉન્ડરી=બૌન્ડર

ઓવર બાઉન્ડરી=પટકાર

વિકેટ=ગડી

વિકેટ કીપર=ગડી રક્ષક

ફેચ=પકડ

મેઇડન ઓવર=પટક નિર્ધાવ

સેન્યરી=મદી, શતક

શીર્ડીંગ=ક્ષેત્ર રચના

એઇજ ઇન શીર્ડીંગ=ક્ષેત્ર રચનામાં બદલ

નાઇસ શૉ=પ્રેક્ષણીય ખેલ

સ્પેન્ડીડ સેન્યરી=વૈભવશાલી શતક

*

*

*

*

ધસુપ્રિસ્ત વિષે એક માહિતીપૂર્ણ પુસ્તક:—જસસના જીવન વિષે જાણવાની ઇચ્છાવાળા લોકો જાણીને ખુશ થશે કે રેવરન્ડ સી. એફ. એન્ડ્રુઝ જસસ કાષ્ટરના જીવન વિષે એક ગ્રંથ રચનાર છે. એ પુસ્તક એવું અપૂર્વ થશે કે પૂર્વની ધણીખરી ભાષામાં તેનું ભાષાન્તર થશે. એન્ડ્રુઝ વિલાયતથી મુબઇ આવી થોડો વખત હિંદમાં રહ્યા બાદ પેરેસ્ટાઇન જશે, અને ત્યાં આ લેખનકાર્મ માટે એક વરસ રહેશે.

નહાનાલાલ કે. પટેલ.

થોડુંક જાણવા જેવું

સોવીએટની સાહિત્ય પ્રગતિ:—હેત્વા એક જ વરસમાં ૧૪ લાખ ૮૯ પ્રતો માહર્સ અને એંગલસનાં પુસ્તકોની, ૪૦ લાખ ૨૨ હજાર લેનિનનાં પુસ્તકોની, અને ૮૦ લાખ ૪૪ હજાર પ્રતો રેલિનનાં ગ્રંથોની ખપી હતી. કુલ ૪૧ હજાર લુદાં લુદાં પુસ્તકોની થઇ ૪૫ કરોડ ૭૦ લાખ પ્રતો ખપી હતી.

મેક્સિમ ગોર્કી અને પુરસ્કૃત ત્યાં અત્યંત પ્રિય થઇ પડેલા છે એ સાચું; પરંતુ એટલેથી એ જૂળ શમી નથી. એને શમાવવા કેટકેટલાય નવાં લેખકો મળી રહ્યા છે, અને એમને રાજ્ય તરફથી ભારોભાર ઉત્તેજન મળી રહ્યું છે.

રશિયાએ શરૂઆતનાં પંદર વરસ સુધી સાહિત્ય પ્રકાશન ઉપર આકરી આંખો રાખી અને સોવીએટના સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ એક લીટી પણ જપાય નહિ તેની પૂરી સાવચેતી રાખી પણ હવે તે નજર સૌમ્ય બની છે. માત્ર હોષપણ લખાણ કમ્યુનિઝમ વિરૂદ્ધ ન હોવું જોઈએ એટલું જ હવે જોવાય છે. અસારે તો રાજ્યતંત્ર વ્યવસ્થિત રિયર થઇ ગયેલ હોષ પ્રગ્મની રસજ્વલિને પોપે એવાં પ્રકાશનો પણ બહાર પડે છે. શેઠ્ઠીઅર અને ડીકન્સના નવલ અને નાટકોમાં પ્રજા રસ લે તેમાં નિશ્ચય અધિકારીઓને બાધ જણાતો નથી.

* * * *

કાગળનો હુકાળ:—જર્મનીમાં કાચી વસ્તુના અભાવે કાગળનો એંચ પડવા માંડી છે. તેથી જાહેરને એવી વિનંતિ કરવામાં આવી છે કે લડીયારા પાસેથી રોટી પાઉ કેક વગેરે ખરીદ કરવા જતી સ્ત્રીઓએ પોતાની સાથે નાની બારકેટ લઈ જવી, અને પરિણામે એ વસ્તુઓ વીંટવામાં વપરાતા કાગળનો જે બચાવ થાય તેટલો કરવો.

* * * *

અભાન અપહરણ કે તફડંચી:—તા. ૧૦-૬-૩૭ ના જન્મભૂમિની કલમ દિતાખમાં શ્રી. મેધાણીએ આ ગ્રંથ ઠીક ચર્ચેલ છે. આપણે ત્યાં કાલ પોલીસજ્વલિ એટલી વધતી ગઇ છે કે પૂરી ખાત્રી કર્યા વગર અભાન અપહરણને તફડંચીનું લેખલ લગાડી દેવામાં દીલ થતી નથી. એટલું જ નહિ પણ કેટલીક મૌલિક વસ્તુને પણ તફડંચીનું ખીરદ લગાડી દેતાં ગ્રંથાય થતો નથી.

આપણે ત્યાં મૌલિકતા પર જરા વધુ ભાર દેવાની જરૂરિયાત અંગે જ આ પોલીસજ્વલિને વધુ ઉત્તેજન મળ્યું છે. આવા સાહિત્યના ચોટીઆતોની આવશ્યકતા તો છે જ પણ ચોટી કરતાં ધણીવાર લક્ષ્યજિંદુ જ ચૂકાઈ જવાય છે, તેમ ન થવું જોઈએ.

‘ મૌલિકતા ’ એ વિષય તેમજ અપહરણ શબ્દ છે. એક જગ્યાએ એમ કહેવામાં આવેલ છે કે ‘ વસ્તુ મૌલિક હોષ થકે જ નહિ, તેના ઉદ્ભવ મૌલિક હોષ થકે. ’ આ વાત અસત્ય નથી. અને તેના અંગે એક જ વસ્તુ ઉપરથી થતા ઉદ્ભવ હોષવાર અભણપણે પણ

મળતા આવવા સંભવિત છે. આવા પ્રસંગે લેખક ઉપર તકડ'મીનો પ્રયોગ કરતાં વધુ વિચાર કરવાની આવશ્યતા જરૂર રહે જ.

છાંચેન્ડમાં પણ આ વૃત્તિ છે. પણ તેને મૂકવાની તેમની રીત વધુ આવકારદાયક છે. બોઝવેલ્સ લાઇફ ઓફ જહોન્સનમાંના એક પ્રસંગ ને ડીકન્સના પીકવીક પેપર્સમાં સામ્ય જોવામાં આવ્યું. આ સામ્યને અપહરણનું ખીરદ ન લગાડતાં અભાન અપહરણ ગણવામાં આવ્યું હતું.

*

*

*

*

લેખક, પુસ્તક, અને પ્રકાશક :—એક સારો પ્રસિદ્ધ પામેલ અંગ્રેજ લેખક પોતાના પ્રકાશકને લખી જણાવે છે : “ હું મારા નવા પુસ્તકની હસ્તલિખિત પ્રત રવાના કરું છું. મને લાગે છે કે મારું એ સર્વોત્તમ પુસ્તક નહિ બને. ” પુસ્તકોનું એવું જ બને છે. લખતાં પહેલાં તે મહાન લેખકનું મહાન પુસ્તક મનાય છે. લખાવું શરૂ થયા પછી ૧૦૦૦ શબ્દો સુધી લિખ્ય પુસ્તક રહે છે અને ૧૦ હજારમે શબ્દો તે સામાન્ય સારું બની જાય છે; અને પછી તો વાત જ નહિ, અદ્વિસોસ !

જો દરેક લેખક પોતાને વિષે આટલી સક્ષમ વિવેક દૃષ્ટિ રાખે અને સત્યવક્તા બને તો કેવું સારું !

કાલ્યાણે એક વાર કહ્યું હતું કે “ પ્રબળ અને રાજાઓના દશ સામાન્ય ઇતિહાસો કરતાં એક શુક્રસેલરના ઇતિહાસનો દશમો ભાગ ધણીવાર કિંમતી હોય છે.

સાચે જ પરદેશના શુક્રસેલરના જીવનની વિગતો ભેગી કરવા મળે તો કેટલાય મહાન લેખકોને વિષે કેટલુંય અજવાળું પડે. સ્કૉટનો કોન્ટેબલ સાથેનો, ડિકન્સનો એપ્પેન એન્ડ હોલ સાથેનો, થેકરેનો રિમય એક્સલર સાથેનો સંબંધ તો જાણીતો છે. આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ કોઇ તેવા પ્રસંગો જરૂર કંઈ કંઈ કરણ રસની છાંટચી છાંટાયેલા હશે. પણ તે તો જાણુકાર પ્રસિદ્ધ કરે ત્યારે ને ?

*

*

*

*

ક્રિકેટની પરિભાષામાં વપરાતા શબ્દોના સ્વરૂપોની પર્યાયો :—અત્યારે ક્રિકેટની મોસમ ચાલુ થતાં અગત્યની મેચોનો જાપામાં રીપોર્ટ આવવાનો. હવે તો તેને માટે કેટલાક ગુજરાતી શબ્દો પણ વપરાવા માંડ્યા છે. આ વિષયમાં મરાઠી ભાષાનાં પત્રો આપણા કરતાં જરૂર આગળ વધ્યાં છે અને તેઓએ ચોખ્ખા શબ્દોનો વપરાશ ચાલુ કર્યો છે. આ પ્રસંગે તેમાંના ચુખ્ખા શબ્દોનું રૂપાંતર આપણું અયોગ્ય નહિ ગણાય :

ટીમ=સંઘ

કેપ્ટન=કર્ણધાર

આઉન્ડ=મેદાન, કોર્ગિણ.

બૉલર=ગોલંદાજ

બૉલીંગ=ગોલંદાજ

ઓવર=વટક

વાચન-તરંગ

૧. તાણખા મંડળ ચોથું :—લેખક શ્રી. ‘ધૂમકેતુ’. શ્રી. ‘ધૂમકેતુ’ ની કલાસિદ્ધિ વિશે કાંઈ કહેવાનું હોય નહીં, આપણી આસપાસની જીવતાં જાગતાં અને દરરોજ જણાતી દુનિયાનાં વાસ્તવિક દરયો જે તે નવલિકામાં ખડાં થયાં છે. લેખકની કલમની ખેયલક્ષિતા મશહૂર છે. ખાતરી રજુઆત અને ખીલાવટ અને એ ખાતર જે કરી શકે તે અંતિમ પરિણામ એ સર્વ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. લેખક વસ્તુની જમાવટ જે રીતે માત્ર બે ચાર લીટીઓમાં કરી શકે છે તે જમાવટ નિર્જળ હાથોને પૃષ્ઠોથી પણ સુલભ ન બધાય. પ્રત્યેક વાર્તામાં માનવ જીવનની નરી વાસ્તવિકતા રંગૂં થએલી છે: સંગ્રહની શરૂઆતનો ‘ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવલિકાનો વિકાસ’ હરકોઈ સાહિત્ય રસિકે વાંચવા જેવો છે. વાર્તા સોમી’ એ કરજાત પ્રેમકથની છે. સામાન્ય અને સ્થૂળ દૃષ્ટિએને અછતાં રહેવાને મૂળંએલાં રૂપ પૈકીનું મનોહર, સુભગ, લગ્ન અને વિશ્લેષ સર્વદેશીય સૌન્દર્ય ‘અંજલિ’ માં છે. પણ સમાજના લગ્ન નામક માનસિક વિકારથી, સંસારમાં જે અનેક રૂપ, અરૂપને પનારે પડે છે તેવું ‘અંજલિ’ ના સંબંધમાં છે. પણ એ અપૂર્ણ રહેલા સૌન્દર્યશશિનો એક સાચો પૂજક મળી આવે છે. એ પૂજ્ય પૂજકનાં તાદાત્મ્ય એટલાં બળવાન બને છે કે સમાજની સાથે ગમે તે રીતે ફાટી લઈ તેઓ પતિ-પત્ની તરીકે રહે છે. પણ સાચા સ્નેહને મોટે ભાગે જે કરુણ સનાતન ધા ખમવાના હોય છે તેવું આ રસજીવીઓના જીવનમાં બને છે. અંજલિ અકસ્માતનો ભોગ બને છે. અને મહાત્મા કલાપી કહે છે તેમ:—

“આંસુડાં જ્યાં નયન પરથી હર્ષનાં ના સૂકાયાં,
ત્યાં તો નેત્રો દુઃખમય અને આંસુનો ધારવાળાં !”

મહેન્દ્રનું જીવન રડવું બની જાય છે. પણ સાચા પ્રેમને મરણનાં આનંદો નડતાં નથી. અદેહી અંજલિ પ્રત્યે પણ તેની માનસપૂર્ણ તો જેની તેજ રહે છે. અને હૃદયની ભક્તિથી શું દૂર છે ? અંજલિ સૂક્ષ્મ સ્વરૂપે જીવતી જોવાય-અનુભવાય છે. ‘આનંદ રાત્રિ’ માં શ્રમજીવીઓના અસ્થિધિન્દ્રોના વક્ષસ્થળ ઉપર, નમેશ સત્તાવાદ, શાશનવાદ અને મુડીવાદના યથ રહેલા લોહીતરંગના ભેરવ નાચનું બીપણ દ્રશ્ય છે. એક નવદંપતીની વસ્ત્રરાત્રિ, સ્વાર્થોહી સત્તાને વશવર્તી મગગુલામીની રાત્રિ બને છે. ‘સ્વપ્ન ભંગથી’ અસ્તિત્વમાં આવેલી આદર્શ સૃષ્ટિના અતિ પરિચયથી તેમાંનું મહાત્મ્ય અને અલૌકિકતા ઉડી જઈ ઉલટું કેવું દેહંગાપણું આવે છે, અને જેમ બને તેમ સાદું પ્રાથમિક જીવન કેવું ઘટ્ટ છે તે ટપાલીયા નશ્યુના જીવનમાંથી જડે છે. ‘જીવન સંગીત’ માં અલૌકિકતા પ્રાપ્ત કરવા માટે લોકસંગ્રહાર્થે, નિષ્કામ અને સાદા જીવનની તથા જીવનનો તોડ કાઢવા માટે, પરમ સત્ય, સ્વપ્ન અને શ્રદ્ધા ઉપર એકાદી-સ્વતંત્ર-વૈયક્રિક જીવનની, એમ બન્ને જીવન જીવવાની જરૂરીઆત જોવાય છે. ‘તેજોવધ’ માં ધર્મના નામ ઉપર થતા સામાજિક અત્યાચારનું ચિત્ર છે. સમાજની આ આત્મધાતક દૃષ્ટિ તો જુની અને જાણીતી છે. ‘ગેરડી’ ગામની દહમાંથી એક નેરાધમ વૃક્ષ રૂપીને ઉપાડી જાય છે. નિર્વાયં ગામ અને વ્યંડળ જેવા પતિ કથુંબ કરી શકતાં નથી. ધર્માતર માટે રૂપી ઉપર પાશવી અત્યાચારો શરૂ થાય છે.

વેદના અસલ અનર્તા તે પોતાની સાથેના પોતાના બાળકને શુદ્ધ રહેવા દેવાની શરતે વટલાય છે. બાળકની શુદ્ધિ અને મુક્તિ માટે રૂપકીનું જીવન ન્યોજાવર થાય છે. બાળક માતૃભૂમિમાં આવે છે ત્યારે તે નિરાશાથી જૂએ છે કે જે સમાજને માટે માતાએ પ્રાણના બલિ દીધાં તે સમાજમાં તો તેને અસ્પૃશ્યોમાં પણ સ્થાન નથી. 'વિનિષાત' માં લોહીવિકારથી ખાલી ચઢતાં શારીરિક અવયવ જેમ બહેર, અને અસ્વાભાવિકતા પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ પરાધીનતા રૂપી વિષધેનના કાષુમાં ગએલી પ્રબળ, પોતાની સંસ્કૃતિ, કલા કે ગૌરવ એમાંથી કશાનું અભિમાન હોતું નથી. તે બાળુએ રહ્યું, પણ એ દેવી અંશોને પ્રભુ પીછાની પણ શક્તિ નથી. 'પાનવહુ' માં શ્રી. દિરેક્ષની 'ખેમી' જેવું વાતાવરણ છે. રમતીયાળ જેવી પણ પ્રતાપી અને પ્રગલ્ભ, શાશનમૂર્તિ જેવી પાન બધી રીતે અવનત એવા આનંદાની ગૃહરણુ ગૃહિણી અને સંસારચાલક તરીકે રણુ થાય છે. આજની શહેરી અને શિક્ષિત યુવતીઓની જેમ આ વિષમતાથી પાનના જીવનમાં કોઈ વિપરીત અસર કે આત્માના આદેશ બજતા નથી. પણ આણુંદો મોટો-બધી રીતે મોટો યતાં 'માણસ ન્યાં સુધી જૈરીને દાકયાં નથી રાખતો ત્યાંસુધી એને કોઈ મોટો ગણતો નથી.' વિષળીજ જેવું એ લાન આવે છે. અને એ લાન-પ્રેર્યો આણુંદો પાનને એક વખત મારે છે. સ્વમાની અને તેજઝલી પાનને એ પ્રસંગ-ઉપરથી જ જીવનરસ થીજ જાય છે. પણ એ ઘેરાતા સંસારમાં આણુંદો મરણુ પામે છે. પાનને 'ખીજ ગૃહનું' કે'ણુ આવે છે. પણ પાન ધન્કારે છે. પછી તો પાનને એકનો એક દીકરો મરણુ પામે છે. પણ અણનમ યોદ્ધા જેવી પાન એ સર્વ જીવનધા વગર થાકે જીવ્યે જાય છે. પણ હૃદયવિહોણી સરકારનો એક કાયદાસરનો કાગળીયો પાનને મોતને કિનારે મૂકી દે છે, અને એની રત્નરેખા જેવી દેહ 'ને નીચોવી નાંખે છે. 'પારકાં તેજ' માં પરાવલંબન પર બંધાતા મદાર અને દર્પ કેટલા નિઃસત્વ અને પોકળ હોય છે તે બતાવાયું છે. 'ત્રિલોચનમાં' વર્તમાન કેળવણીને વરેલી બીરુતા અને દગાખોરીને ઉપાલંભ જેવું છે. કોલેજમાં ભણતી કૃષ્ણા, એક લીલાધારી યુવકની મોહલીલાનો ભોગ બની અપરિણતાવસ્થામાં માતૃપદે પહેરે છે. બાળકને પોતાતાથી વિખૂટો દૂર ઉછેરવાની ગોઠવણ કરે છે. ત્રિલોચનના પિતા રાવ બહાદુર આનંદ પ્રસાદ 'કુમારી' તરીકે રણુ થએલી કૃષ્ણા લાથે લગ્ન કરવા તૈયાર થાય છે. પેલા અળખયા બાળકનાં સુખના માટે કૃષ્ણા હરકોઈ શરતે આનંદપ્રસાદ સાથે લગ્ન કરવા કબૂલે છે, પણ એટલામાં બધી વસ્તુરિયતિ આનંદ પાસે નહેર થાય છે. આનંદની પ્રતિજ્ઞા પછી તો કૃષ્ણાની સ્વીકાર કેમ કરે? પણ એ નિરાધાર યુવતીને આનંદનો પુત્ર ત્રિલોચન નિઃકામભાવે આશ્રય આપે છે. 'લગ્નજીવન' માં કોઈ પણ હિસાબે પોતાનું સ્થાન જળવવાને એણે (સીએ) એક પુરુષને જન્મ આપવો જ જોઈએ. શક્તિ હોય ન હોય ગમે તે થાય." સામાજિક માન્યતા અને પુત્રધેલજાનાં આ દુર્વહેણોનો ભોગ બનતી એ સ્ત્રી શક્તિઓ આમાં જણાય છે. 'નરણુ' માં કુદરતનાં અજેય અને અટળ પરિબળોને રૂંધી મારી પોતાનો સર્વ જીવનરસનો નીચોડ, પોતાનાં બાલ્યઅગ્યાં અને સ્ત્રીના જીવનરસમાં સીંચાય છે: 'કંડી-કૂરતા' માં હસતા કરવતીયા પોતાની કિન્નાખોરી ધીમી પણ અતિ કાતીલ અને કૂરતાથી વસુલ કરે છે, અને માનવી કેપર કેવી ધીમી ધીમી રેસણી શરુ કરે છે, અને પોતે એ સર્વ પરમ બેધ અને હસતે ગહેરે કરી શકે છે તેવા એક ગમદૂતનું આમાં કળું ચિત્ર છે.

‘ ધોળીયો ’ એમાં કુતરાના નામ ઉપર કોઈ વ્યંગાત્મક કટાક્ષલેખન છે. ‘ ત્યારે સામાન્યતા નાશ પામે છે ’ એમાં જીવનનાં સાચાં સુખ અને શાન્તિ માટે જગતની દૃષ્ટિને અસામાન્ય એવું વર્તન કેટલે દરજ્જે ધૃષ્ટ છે તે બતાવાયું છે. અને બીતરમાં સળગી રહેલી એ ‘ સામાન્યતા ’ ને નબાવતાં જીવન કેવાં અજીવન રૂપે બની રહે, તે વાર્તામાં રજુ થયેલી ‘ સામાન્યતા ’ ના વરવાપણા ઉપરથી જોઈ શકાય છે. ‘ ત્રણ રેખા વિધાન ’ માં આપણે જોને જૂના જમાનાના ગણી શકીએ છીએ તેવી ત્રણ મૂર્તિઓની કેટલીક ગુણપ્રશસ્તિ છે. ‘ લીજો ’ એ વાર્તામાં વર્તમાન શિક્ષણનાં કઢંગાં ધડતર બતાવાયાં છે. સ્વાર્થનું નિરવધિ-પણું ખાસ જોવાયેલું છે. ‘ કવિતાનાં પુનર્જન્મ ’ માં વિવિધતાભર્યું ઉર્મિલ અને વીણાતારની વિવિધ શરૂાવલી જેમ નવરંગી નવજીવન અને જીવન, ‘ નિયમ ’ માટે જ હોય એવું નિયમાધીન યંત્ર જીવન એ બે વચ્ચેના તફાવત બતાવ્યા છે. વ્યવસ્થા અને શિષ્ટતા નામે જીવન ઉપર થતી નિયમની અતિરેકાથી જીવન એ જીવન ન રહેતાં કેવું અજીવન-જડ બની રહે છે તે આ ‘ પુનર્જન્મ ’ માં રજુ થયેલા વ્યવસ્થિત સામુદાયિક સમષ્ટિ જીવનથી જોઈ શકાય છે. અને તેની નિષ્ફળતા વૈયક્તિક રસજીવનતા પુનર્જન્મથી બતાવાઈ છે. ‘ ઝણાનુબંધ ’ માં જીવન ઉપર થયેલા અને થયે જતા કુદરતના કપરા ધાને સ્થિતપ્રજા પૌરુષથી સહી, ઝણાનુ બંધના આશ્વાસને અંતઃકરણને નિર્ભય કરી, કર્તવ્ય જીવને જીવે જતા ‘ સાચી ’ નું વંદનીય જીવન રજુ થયું છે.

આકૃત્રિમ કલા કષ્ટ હોષ શકે તે આ લેખનથી સમજાય છે. સાચી કલા અર્વદેશીય હોય છે, વ્યાપક હોય છે, રૂઢ વલણો અને મંતવ્યોની સંકુચિતતા તેનામાં હોતી નથી. દરેકાઈ પ્રખરને તે સુંદર રીતે રજુ કરી શકે છે, ઢણી શકે છે અને ત્રિકાલનાં નિદર્શન દે શકે છે. મતપુનરાવંતનની સંકુચિતતા તેમાં હોતી નથી. હોય છે માત્ર ખ્યેયલક્ષિતાનું વિશિષ્ટ કૌશલ્ય.

મુ. પો. રસુલાબાદ. }
તા. વાઘોડીઆ. }

ચંદુલાઈ લક્ષ્મણુલાઈ ખારેડ.
સબ્બ, વ. વા. મં.

૨. મૃત્યુના મહોંમાં અથવા અમૃતલાલનું અઠવાડિયું :—લેખક વાઘોડાલ મોતીલાલ શાહ.

આ લેખક બન્ધુ મહારા ધારવા પ્રમાણે અગર જાણવા પ્રમાણે ગ્રામજનતાને લગભગ અઘણુમાં જ હતા; પરંતુ તેઓનાં પુસ્તકો જ્યારે આ રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને ભેટ મળ્યાં ત્યારથી જ તે ગામડે ગામડે પ્રખ્યાત થયા છે.

ઉપલા પુસ્તકમાં લેખકે લખાણની હદ વાળી છે. જાણે કે ‘ મહારા બારત વર્ષને હું કષ્ટ રીતે આજ્ઞા બતાવી નાખું ’ તેની જ તમજા પાને પાને ગુંજે છે. સમાજ ઉપરની લટકતી તલવારનો સામનો કરી જીતી ધરેડને ત્યાં જ દેખાવી નવીજ રચના રચાવવાના આવેશમાં આ પુસ્તકે લખાયું છે.

એક મિલમાલિક, જૈન મુનિ, સ્ત્રી, પુત્રી, ડૉક્ટર, વૈજ્ઞાનિક, સુધારક, આટલી ગણીગાંડી વ્યક્તિઓ મુનિશ્રીનો આદેશ ચીલી બારનનો ઉદ્ધાર કરે છે.

મિલમાલિક અમૃતલાલ કરોડાધિપતિ છે, પૈસાનો પૂરો પૂજારી છે. મિલમાં અકસ્માત થયા છતાં એને ધાયલની ચિંતા પશુ નથી. લોક લાજ તે મુનિશ્રી પાસે જાય છે. તેમને શાલ આપતાં તે ગરીબને આપવા કહે છે.

અમૃતલાલને સ્વપ્ન થાય છે. તેમાં પોતે એક જ અઠવાડિયાનો મહેમાન છે, એટલામાં થાય એટલું શુભ કાર્ય કરવા તેને આદેશ થાય છે.

અમૃતલાલનો હૃદયપલટો થયો. પોતાની મિલના મજુરોને ભાગીઆ ગણવા લાગ્યો :—

“મજુરો તે શુભામ નથી પરંતુ ભાગીદારો છે.” સ્વપ્નના લયથી તેની શુદ્ધિ ફરે છે. કોરણ કે :—

“લયજ મનુષ્ય ગણ્યો સાચો મિત્ર, પરમ ઉપકારી ગુરુ અને પ્રશ્નર છે, એ મનુષ્ય ક્યાં જાય છે ? સંકટ નજીકમાં છે એવું લાન મનુષ્યને જડ દશામાંથી ચેતન દશામાં લાવે છે,”

ન્યારે પ્રથમ અમૃતલાલના મગજમાં નીચે પ્રમાણે હતું :—

“શ્રીમંતો અને સુખીઆ લોકો આત્માની દરકાર કરતા નથી, ગરીબોનાં દુઃખો અને અગવડો ઉપર લક્ષ આપતા નથી.” તેમનું આ જૂત નિકળી જાય છે. અને :—

“એકને જરૂર કરતાં વધારે મળે અને બીજાને માત્ર કુધા-તૃષા છિપાવવા જેટલું પશુ ન મળે એવી સમાજરચના શા માટે હોવી જોઈએ ?” એમ માનતો થાય છે.

મજુરો પ્રત્યે પોતાના વિચારો દર્શાવતાં તે કહે છે :—

સૌ પોતાને માટે ઓછામાં ઓછી મહેનતે વધારેમાં વધારે લાલ લેવાની કોશિશમાં લાગી પડ્યું છે, પોતાનો લાલ શું એટલું પશુ નહિ જાણનાર આખી દુનિયામાં કોઈ હોય તો તે હિંદુસ્તાનનો મજુર વર્ગ છે.”

વળી, આ ઉપરાંત તે આગળ જણાવે છે કે :—

“જે નોકરીમાં સ્વમાન નથી, પોતાની સલાહ કે વિચારો હરકોઈ ભોગે પશુ જાહેર કરવાની હિંમત નથી, તેવા નોકરો શત્રુ કરતાં વધારે નુકસાન કરનારા યદ્ય પડે છે.”

માનવ સમાજનું હિત શામાં છે તે દર્શાવતાં લખે છે કે :—

“શરીરનાં તમામ અવયવોનું હિત જોમ એક બીજાના હિતથી સંકળાયેલું છે, જિનના નથી, તેમ સમાજના દરેક વર્ગનું અને વર્ગમાંની દરેક વ્યક્તિનું હિત એક બીજાની સંકળાયેલું છે.”

તેથી તેમની જરૂરીયાતો ઉપર ખાસ લક્ષ આપવા :—

“ કામદારોના નિવાસસ્થાન સાથે ઔષધાલય, અખાડા અને પુસ્તકાલય અવસ્ય સ્થાપવાની જરૂર છે. ”

હવે વ્યવસ્થા વિશે કહે છે કે :—

“ પ્રજા ખાતર રાજ છે, સિદ્ધાંત ખાતર માની છે, દયા ખાતર ધર્મ છે. ”

“ રાજાને સઘળી પ્રવૃત્તિનું ધ્યેય બનાવવાને બદલે પ્રજાને સઘળી પ્રવૃત્તિનું ધ્યેય બનાવવું પડશે. ”

સર્વ ભોગા મળી મુનિશ્રીના ઉપદેશથી એક નગર વસાવે છે, જેમાં સઘળી જ વસ્તુઓ ત્યાં જ ઉત્પન્ન થાય અને બીજા દેશોની જરૂરીયાત ન પડે તેવી ગોઠવણ કરે છે. આપું આદર્શ નગર વસાવ્યું.

આ વાત રાજ સત્તાના અમલદારો પાસે જતાં શેઠ અમૃતલાલને ફિસીની સ્મૃત્તે કુકમ થાય છે. પરંતુ અમૃતલાલને બદલે “ કલેક્ટર ” નું મરણ, “ ડ્યુક ” ની પધરામણી ઉપરાંત મુનિશ્રીના શુભ ઉપદેશો ઝીલવા હોય તો ઉપહું પુસ્તક જરૂર વાંચો. હું તો કહું છું કે આ પુસ્તક ધનવાન-ગરીબ-મજૂર-બેકાર, નોકર-ખેડૂત, વેપારી દરેક વાંચવું અને બીજાને વંચાવવા આશ્રદ કરવો.

આસનેરા.

]

સોમાભાઈ ન. રાવળ.

જ્ઞાન ગંગાને આરે

ગંગા વહે જ્ઞાનની અંધમાંહિ
નાહી મહિં જિવન ને ઉજાળી
પી પી શીળાં ચેતન જ્ઞાન વારિ
વાંચી વિચારી જિવને ઉતારી
સાક્ષર બને સૌ અથો પૂછને
સાહિત્ય બગીચા માંહિ ફૂલને
આશિષ શારદ મીઠી અહીંને
વિચરે ય વિશ્વે એ જ્ઞાનશાળી

પોરબંદર.

]

શાન્તિલાલ બી. જોષી.

પઢયે જ્ઞાનો મળે અંતે

અપાઢી રાત અંધારી, ઘુમે અબ્રો કંઈ ગગને,
જણાયે રયામતાવાળી, નિશા વાદળ મહીં જગતે,
સૂઝે ના પંથ પથિકોને, અહા ! અંધકારમાં એવા,
અપૂકતાં વિજ રૂપેરી, મથે છે રાહને લેવા,
પથિકો પંથને કાપે, ઘણાએ રંજને વેડીને,
પરંતુ વિજના સહારે, મળે છે પંથને લેધને.
છવાયાં દિલ આલમમાં, અહા ! અજ્ઞાન અબ્રો જે,
હઠાવો નેન વિજેથી, સહારો લેઈ સુઅથાને.
વસાવ્યા અંધનાં આલ ય, દયાળુ રાય શ્રીમંતે,
વર્ગરઃકુખે અહા વહાલાં, પઢયે જ્ઞાનો મળે અંતે.

ધાનજી, તા. કલોલ

શિવાભોજ-ડોંગુયા

જ્ઞાન-ધામ-યાત્રા

તૂટે નહિ ભધ - ઋણો કર લાખ યત્નો,
ફૂટે નહિ પુરંચ ધડો કર યત્નો લાખો,
ખૂટે નહિ વિમળતા કંઠિ સાંધુ હેયે;
સૂકે ન હ્યાં વંહિ રહ્યાં શુચિ જ્ઞાન સોતો.

ન્યાં એક એક અન્યે સુરતા રમે છે,
ન્યાં એક એક પાને લસી જ્ઞાન મૂર્તિ,
ન્યાં એક એક શબ્દે શુચિતા ભરી છે,
ત્યાં ત્યાં ઝમે હૃદયમાં દઢ ગૂઢ ભક્તિ:

ન્યાં રાક્ષસો ભુલી જતા નીચતા નિત્યે,
ન્યાં ભક્ષકો ભુલી જતા નિજ ભક્ષનેયે,
ન્યાં પુસ્તકો શુભ રહ્યા મુર ઉર ગાથા:
તે જ્ઞાન ધામ યાત્રા સુખ શાન્તિ દાતા.

ઉનાવા,
તા. સિદ્ધપુર

ચંદ્રકાન્ત રાવિજી

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

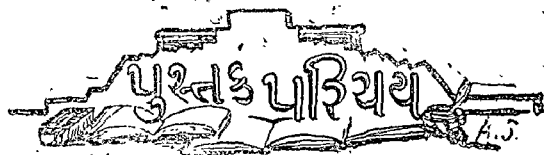
નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમિયાન નીચેના સ્થળોની મુલાકાત લઈ પુસ્તકાલયોની તપાસણી, વ્યવસ્થા, વર્ગીકરણ તથા પ્રચારની કામગીરી બાબતી છે :—

૧ મહેસાણા પ્રાંત પ્રચારક રા. રામાભાઈ દેવચંદ્રદાસ પટેલ :—જુન માસમાં:—

(૧) શિરોલ તા. વિળપુર (દંતરી કામ વ્યવસ્થિત થઈ જવાની જરૂર) (૨) ચરાકા તા. વિળપુર (કા. ફ. ૧૧૦૦ રૂ. ખાનગી ધસમને ત્યાં ? દંતરી કામ વ્યવસ્થિત થવાની જરૂર) (૩) અળેલ તા. વિળપુર (વિષયવારી નામવારી થઈ જવાની જરૂર) (૪) લોદ્રા તા. વિળપુર (વ્યવસ્થા વગર ઉત્તમ) (૫) પુંધરા તા. વિળપુર (અધુરું વર્ગીકરણ કરી આપ્યું : ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિકાલ થવાની જરૂર) (૬) રણાસણ તા. વિળપુર (વર્ગીકરણ કરી દીધું : વાચન પ્રચાર વધારવાની જરૂર) (૭) નવાસંધપુર તા. વિળપુર (વિષયવારી નામવારી કરી લેવાની અગત્ય) (૮) ગેરિતા તા. વિળપુર (વર્ગીકરણ અધુરું હતું તે કરી આપ્યું : ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિકાલ થવાની જરૂર) (૯) કાલવડા તા. વિળપુર (કા. ફ. ખાનગી ટેકાણેથી કાઢી લેવાની જરૂર : ખૂટતા પુસ્તકોનો નિકાલ થવાની જરૂર) (૧૦) લાડોલ તા. વિળપુર (વાચકોનું સ્પર્શર રાખવાની જરૂર) (૧૧) ધનાપુરા તા. વિળપુર (૧૨) ગણેશપુરા (મંત્રી નહિ મળવાથી તપાસણી થઈ શકી નહિ) (૧૩) ગવાડા તા. વિળપુર (વિષયવારી નામવારી કરી નાખવાની અગત્ય : ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિકાલ થઈ જવો જોઈએ.) (૧૪) પામોલ તા. વિળપુર (૧૫) તાતોસણ તા. વિળપુર (નં. ૧૨ પ્રમાણે) (૧૬) માલોસણ તા. વિળપુર (નં. ૧૦ પ્રમાણે) (૧૭) આમણવા તા. વિળપુર (વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર : ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિકાલ થવાની જરૂર) (૧૮) ગુદરાસણ તા. વિળપુર (વર્ગીકરણ થઈ જવાની અગત્ય) (૧૯) જંત્રાલ તા. વિળપુર (નં. ૧૮ પ્રમાણે) (૨૦) ખરોડ તા. વિળપુર (સંઘા લખી આપ્યા પ્રમાણે વર્ગીકરણ કરી નાખવાની જરૂર : ખૂટતાં પુસ્તકોનો નિકાલ કરાવી લેવાય) (૨૧) બાલીયા તા. વિળપુર (નં. ૧૪ પ્રમાણે) (૨૨) મેરવાડ તા. વિળપુર (નં. ૧૨ પ્રમાણે) (૨૩) જાલક તા. વિસનગર (નં. ૧૭ પ્રમાણે) (૨૪) દીસવાડ તા. વિસનગર (વર્ગીકરણ કરી દેવાય) (૨૫) સલીસણ તા. વિસનગર (સંઘા લખી આપી છે તે પરથી વિષયવારી નામવારી કરી નાખતું).

૨ કરજણ મહોલ માનદ પ્રચારક રા. મલંગશા ઉ. દીવાન:—ઓગસ્ટમાં:—(૧) ઉરદ (ખૂટતાં પુસ્તકોના તુમારનો નિકાલ થઈ જવાની જરૂર) (૨) સરપુર ટીંબી (નં. ૧ પ્રમાણે).

પ્રચારકોએ રૂબરૂમાં આપેલી સૂચના સમજૂતીનો યોગ્ય તે અમલ-તાકીદે કરી દેવાની જેને તેને બલામણુ !

૧. સાર્થ ગુજરાતી જોડણી કોશ :—પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૩જી આવૃત્તિ; ૧૯૭૭; ૬૬ ૮ પેજ, પાન ૨૪+૬૧૬; મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦.

આવા જોડણી કોશની ધણી જરૂર હતી. તે આ ત્રીજી આવૃત્તિથી પૂરેપૂરી ખાર પડે છે. આ કોશ તૈયાર કરવા પાછળ નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે ધણી મહેનત લીધી છે. મહાત્મા ગાંધીજીએ મુખપૃષ્ઠ ઉપર બરાબર જ લખ્યું છે કે હવે કોશને ગુજરાતી બાષાની જોડણી મનસ્વી રીતે કરવાનો અધિકાર નથી. મૂળ શબ્દ ક્ષેત્ર લાપામાંથી આવ્યો છે તે આમાં ખાસ કૌંસમાં કેટલેક ટેકાણે જણાવ્યું છે. જરૂર જોઈ તમામ માહિતી આ કોશમાં છે. અર્થ પણ બની શક્યા એટલા આપ્યા છે. ગુજરાતી બાષામાં ઊપાત્તા પુસ્તકોમાં હવે આજ જોડણી ગાલ ગણાવી જોઈએ. મરજી મુજબ જોડણીથી ઘણો ગુંથવાડો અત્યારસંધીમાં ઉભો થયો છે. સારે નસીબે આ કોશ બહુ યોગ્ય સમયે બહાર પડ્યો છે. ગુજરાતીમાં રૂઢ થએલા બધી બાષાના શબ્દો રાખ્યા છે એ ખુશી થવા જેવું છે. દરેક પુસ્તકાલયો શાળાઓ તથા કચેરીઓમાં આ કોશની એક એ નકલો હોવી જોઈએ.

ઊપાત્તા, બાંધણી વગેરે સુંદર છે. કિંમત પણ વિશેષ નથી.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની છેલ્લી અમદાવાદની બેઠક વખતે કરેલું સૂચન આમ જલદી સિદ્ધ કરી બતાવવા માટે નવજીવન પ્રકાશન મંદિરના સંચાલકોને અભિનંદન ધરે છે.

૨. રાજહૃત્યા :—લેખક, સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ; પ્રકાશક, ઇન્દ્રવદન બળવંતરાય હાકાર, ખાડીઆ, અમદાવાદ; ૧૯૭૭; ૬૬ ૧૬ પેજ, પાન ૧૨ + ૭૭૩; બોડીનું પુરું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦.

‘પ્રજ્ઞ બંધુ’ ની ૧૯૭૭ ની બેઠ તરીકે આ નવલકથા પ્રસિદ્ધ થઈ છે. વસ્તુ ઐતિહાસિક છે. કુમારપાળ પછી પાટણની ગાદીએ આવનાર અન્યપાળના અમલ નીચે પાટણની અને ખાસ કરીને જૈનોની કેવી દશા થઈ હતી તે આમાં વર્ણવ્યું છે. વસ્તુચંપણી સારી છે. ગાદી ઉપર આવતાની સાથે જ અન્યપાળ પોતાનું હૃદય કાણમાં રાખી ન શક્યો અને સોમેશ્વરની સલાહ અપરિપક્વ મગજમાં પડવાથી અનિદ્ર જ થયું. સત્તાનો મદ અન્ય બીજા છે. સત્તા બતાવવાનો મદ અન્યપાળ રોકી શક્યો નહિ. તેથી પ્રજ્ઞ પણ સામે જ થઈ, અને પોતાનું રાજ્ય ટકાવી રાખવામાં મદદ રૂપ થઈ પડે એવી વ્યક્તિઓ પણ તેના કોધનો ભોગ થઈ પડતાં આખરે રાજ્ય છોડી એને આદ્યા જવું પડ્યું. પાછા આવીને થોડો

સમય કાણુ જમાવ્યો પરંતુ સ્થેજ ચીણુગારી લાગતાં દાવાનળ સળગ્યો અને તેમાં અન્યપાળ-નો પોતાનોજ ભોગ છેવટે અપાયો. રાણી લીલાબા બિચારી ધણી પ્રયત્નો છતાં અન્યપાળ ને કાણુમાં રાખી શકી નહિ અને એના પ્રયત્નો છતાં અન્યપાળને ગયાવી શકી નહિ.

શ્રી યુનીલાલ શાહની નવલકથાઓ ઉત્તમ હોય છે જ. તેજ પ્રમાણે આ નવલકથા પણ વાંચવી ગમે એવી છે. માહિમાદેની લદાઇથી ગુજરાતની કેવી દુર્દશ થઇ તે આ નવલ-કથામાંથી સમજી શકાય એવું છે.

છપાઇ, બાંધણી વગેરે સારું છે. મૂલ્ય માફકસર છે. પરંતુ પુકું પાકું હોતું નેપ્રતું હતું.

૩. ગીતા શાસ્ત્રોપદેશ અને વિશ્વદેવા તથા વિશ્વશાંતિ :—સંપાદક તથા પ્રકાશક, લાલશંકર પીતાંબરદાસ મહેતા, ભગાનું તલાવ, ભાવનગર; ૧૯૩૭; કાઠિન ૧૬ પેજ પાન ૧૨+૨૩૨; બોર્ડનું પૂકું; મૂલ્ય નથી જાણ્યું.

શ્રી. લાલશંકરભાઈએ શાંકરમતાનુસાર તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવા માંડ્યા છે, તે પૈકીનું આ એક પુસ્તક છે. આમાં ગીતાપદેશ શાંકરમતાનુસાર તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ સમજાવેલ છે. છેવટના ભાગમાં ગીતાપદેશના ભાવાર્થનું સંક્ષેપમાં દિગ્દર્શન કરાવતાં સમજાવતી માટે આપેલું પાન ૨૨૦ ઉપરનું ચિત્ર ધણું સુંદર અને બોધક છે. સ્પષ્ટતાથી સમજાવ માટે ધ્યસ્તરત્વના પ્રતિપાદન રૂપે શ્લોકો ટાંકી તેની સમજાવતી ગુજરાતીમાં સરળ ભાષા દ્વારા આપી છે. ભાષા બે કે તત્ત્વવિદો સમજે એવી પરંતુ જિજ્ઞાસુઓ પણ જરા વિચાર કરતાં સમજી શકે એવી છે.

પુસ્તકની છપામણી સારી નથી, તેમ કાગળ પણ સારી જાતના વપરાયા નથી. આર્વા પુસ્તકો છપાવતાં છપકામ તરફ ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. તત્ત્વવિદો અને અધ્યાત્મ-વૃત્તિવાળાને તેમજ ગીતાના રસિયાઓને તો આ પુસ્તક ધણું ગમશે. સરળ વેદાંત ગ્રંથમાળાના ૪ થા પુસ્તક રૂપે આ પુસ્તક પ્રકાશ પામ્યું છે.

૪. બંગાળની લોક કથાઓ :—લેખક, મેંદીબેન; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; ૧૯૩૭; કદ કાઠિન ૧૬ પેજ, પાન ૧૦૦; સચિત્ર કાચું પુકું; મૂલ્ય ૫ આના.

બાલ સાહિત્ય વાંટિકાના આ ૨૪ મા પુસ્તકમાં બે વાર્તાઓ આપવામાં આવી છે. બન્ને વાર્તાઓ બાળકો રસપૂર્વક વાંચે એવી છે. દંતકથાઓ હોવાથી લોકોમાં એ પ્રચલિત હોય છે અને લોકોને તે વાંચવી ગમે છે. આલોકક્રમારની વાર્તા પરીની વાર્તાને મળતી છે અને માવાનાં પૂતળાની વાર્તા પણ આનંદદાયક છે. વાંદરો માણસના કરતાં વધારે શુદ્ધિ વાપરતો જણાવ્યો છે. વાર્તા રમુજી અને બોધક છે. બાળકોને ખૂબ વાંચવા આપવી ઘટે. બાલપુસ્તકાલયો તથા શાળાઓ ખાસ ઉત્તેજન આપે, સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં પણ હોવી જોઈએ.

૫. ટારઝન ભાગ ૨ જો :—લેખક, શંકર શાહ; પ્રકાશક, દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૦૧; મૂલ્ય ૫ આના, રંગીન સચિત્ર અને આકર્ષક કાચું પુકું.

સદર બાલવાટિકા માળાના આ ૨૫ મા પુસ્તકનો પ્રથમ ભાગ પ્રસિદ્ધ થઇ ગયો છે અને ચલંચિત્ર ઉપરથી લખાવણી આ વાર્તા બાળકોને બોધદાયક, પ્રોત્સાહક અને આનંદ આપે એવી છે. આમાં ' ટારઝન ' વાંદરામાં ઉછરેલો છતાં ધીમે ધીમે માણસની ખાસીઅત એનામાં કેવી રીતે આવી અને એનાં પરાક્રમો કેવાં હતાં, તેમજ વાંદરાની માફક એક ઝાડ પરથી બીજા પર તે કેવી સહેલાઈથી કૂદી શકતો વગેરે વનસીલોને લગતી આ વાર્તા બાળકો રસપૂર્વક વાંચશે જ. બીજા ભાગો હજી પ્રસિદ્ધ થવાના છે. એટલે બાળકો તો ઉત્સુકતાથી રાહ જોઈ જ રહેશે.

બાલમંદિરો, બાલપુસ્તકાલયો અને શાળાઓ જરૂર ઉત્તેજન આપે.

૬. અંતરની વ્યથા :—લેખક, સોપાન; પ્રકાશક, કાન્તિશાલ માણેકલાલ શાહ, રમકડાં મારકેટ, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૦+૨૨૦; સચિત્ર રંગીન કાચું પુકું; મૂલ્ય ૧ રૂપીઓ; પાકું પુકું રૂ. ૧-૪-૦.

અંજલિ ગ્રંથમાળાના ત્રીજા વર્ષનું આ બીજું પુસ્તક છે. આજી જમાનાના કાન્તિકારી વિચારોથી ભરેલી ૫ વાર્તાઓ આમાં છે. સત્યાગ્રહ, અહિંસા, હરિજન સેવા વગેરે આજી જમાનાના જવલંત પ્રશ્નોની ચર્ચા આમાં રા. સોપાને કરી છે. વાર્તાઓ દર્દીઓ અને દિલાસોજ ચીતરી છે. અંતર વલોવી નાખે એવી ભાષા અને કશ્ચુતા અંદર ભરી છે. માનસ પરિવર્તન માટે આવી વાર્તાઓની ખાસ જરૂર છે. પુસ્તકો વાંચવા માંડ્યા પછી છોડવું ગમે એવું નથી.

છંપાઈ, અક્ષર, સંક્રાંતિ, વગેરે સારું છે. પુસ્તકને ઉત્તેજન તો મળશે જ.

૭. બુદ્ધિવર્ધક મુખગણિત :—કર્તા તથા પ્રકાશક, સોમેશ્વર પીતાંબર દવે, ઘડીઆળી પોળ, વડોદરા; ૧૯૩૬; કદ ૨૪ પેજ, પાન ૧૬+૧૮૫; બોર્ડનું પુકું.

સદર પુસ્તકમાં નિવૃત્ત શિક્ષક ભાષા સોમેશ્વર પીતાંબર દવેએ વર્ગ ૧ થી ૫ મા સુધીની પ્રાથમિક શાળાઓ માટે આ મુખગણિત તૈયાર કર્યું છે. રચના વર્ગ પ્રમાણે હોવાથી બાળકોના માનસનો વિચાર કરી નવીન પદ્ધતિએ આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. અનુભવપ્રસિદ્ધ આ પુસ્તક શાળાઓને બહુ આવકારદાયક થઈ પડશે. શાળાઓ જરૂર ઉત્તેજન આપે. મે. ભાટે સાહેબને આ પુસ્તક અર્પણ કરવામાં આવ્યું છે. બાલમંદિરો, પુસ્તકાલયો, શાળાઓ જરૂર ઉત્તેજન આપે, આવા પ્રયત્નોને ખાસ ઉત્તેજનની આવરણકતા છે. લેખાં કાળકો વગેરેથી બાળકો જલદી મુખગણિત શીખી શકશે. રચના સારી છે.

૮. સ્વાયત્ત શાસન :—કર્તા, મેધજી જેઠા શર્મા; પ્રકાશક, લાલચંદ જયચંદ વોરા, બગસરા; ૧૯૩૭; કદ ૨૪ પેજ, પાન ૯૬; કાચું પુકું; મૂલ્ય ૦-૧-૩.

સત્ય પ્રકાશ ગ્રંથમાળાના પ્રથમ મણકારૂપ આ પુસ્તકમાં કર્તાએ આત્મોન્નતિ તરફ દષ્ટિ રાખી છે. આધ્યાત્મિક તથા તાર્ત્વિક બળપોષક આ પુસ્તક તત્ત્વવિદ્યે આસ વ્યાપ્ત છે. મૂળ ગ્રંથ સ્વામી પરમાનંદે લખેલો 'સેદ્ધ માર્ટર કી' નામનો અંગ્રેજી ગ્રંથ છે અને બોસ્ટનની (અમેરિકાના) 'વેદાંત સેન્ટર' નામની સંસ્થાએ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. તેનો આ અનુવાદ છે. દરેક જણે આ પુસ્તક વાંચના જેવું છે. એથી આધ્યાત્મિક વૃત્તિ જાગૃત થઈ આત્મોન્નતિ તરફ પગલાં માંડી શકાશે.

છપાઈ, કાગળ વગેરે ઠીક છે.

૯. અટક મટક } નંદલાલ આચાર્ય } કર્તા તથા પ્રકાશક, મારુંગા,
૧૦. છપ, છપીઆં } સુમનબેન આચાર્ય }

મુંબાઈ ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૬ દરેકનાં; સચિત્ર; મૂલ્ય દોઢ આનો દરેકનો.

શરદ બાલ શિક્ષણ માળાના મોન્ટીસોરી સાહિત્યના પહેલા તથા બીજા મણકા તરીકે આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે. પહેલામાં સીધી પદ્ધતિથી પ્રથમ કાના માત્ર વગરના શબ્દો બોલતાં શીખવવાનો પ્રયત્ન છે. પ્રથમ ત્રણ અક્ષરનો શબ્દ કેમ પસંદ કર્યો છે તે સમજવું મુશ્કેલ છે. સાદા ત્રણ અક્ષરના શબ્દ ઉપરથી ચાર અક્ષરના શબ્દ ઉપર બાળકને લઘુ જુવું અને પછી કાનો માત્રાવાળા શબ્દો તરફ તેમને વાળવા લક્ષ આપ્યું છે. જોડાક્ષરો એવાં નાનાં બાળકો બરાબર બોલી શકે કે કેમ એ શંકારૂપ છે. અજમાવવા જેવું છે.

બીજા પુસ્તકમાં કાવ્ય રૂપમાં પાઠો ગોઠવ્યા છે. જુનાં ગીતો પણ રાખ્યાં છે ખરાં; બીજાં નવીન પણ છે. બાળકો હોંસે ગાય અને બોલે એવાં છે.

પુસ્તકો ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આવા પ્રયત્નો પણ આવકારદાયક છે.

૧૧. કિલકિલાટ:—સંપાદકો, જમુ દાણી અને સોમાલાલ પટેલ; પ્રકાશક, સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર, હુજસ રોડ, મુંબાઈ ૭; ૧૯૩૭; પાન ૩૨; કાચું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય ૬ આના.

મુંબાઈની ન્યુ ઇરા સ્કૂલના પોતાના અનુભવ ઉપરથી લાઈ જમુ દાણી તથા સોમાલાલ પટેલે આ પુસ્તક રચ્યું છે. આમાં બાળકને રમકડાં, ઘરનાં પાણેલાં જનવરો, પ્રાણીઓ, જંગલનાં જનવર, પાણીમાં વસનારાં, ફળ, શાકભાજી, ઘરની ચીજો, વપરાતાં વાદનો વગેરે વગેરે કાવ્ય પદ્ધતિએ શીખવવાની યોજના છે. વસ્તુઓ તથા જનવરોની દરેકની ખાસિયત બાળકોના મન પર ઠસાવવામાં આવે છે. સાથે સાથે તે વસ્તુ અથવા ચિત્ર પણ રાખવામાં આવ્યું છે. પદ્ધતિ સરળ અને બાળકને રસ પડે એવી છે.

શાળા, બાલમંદિરમાં વિશેષ વાચન તરીકે પુસ્તક ઉપયોગી છે.

છપાઈ, કાગળ વગેરે ઉત્તમ છે. માત્ર કિંમત કાંઈક વધારે છે. આવા પુસ્તકોને ઉત્તેજન આપી સોંઘી કિંમતે પ્રચાર થવો જોઈએ.

૧૨. વિજ્ઞાન પાઠોવલિ ભા. ૧ ભા:—ત્રેષક, ચિત્રકાર અરવિંદ પટેલ; પ્રકાશક જમુ દાણી તથા સોમાલાલ પટેલ; સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર, હુજસ રોડ મુંબાઈ નં. ૭; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૧૧૧; કાચું પૃષ્ઠ; મૂલ્ય આઠ આના.

માધ્યમિક શાળાના પ્રથમ ધોરણમાં વિજ્ઞાન શીખવવા માટે આ પુસ્તક યોગ્ય છે. રા. પોપટલાલ ગોવિંદલાલ શાહે એની પ્રસ્તાવના લખી એની ઉપયોગિતામાં વધારો કર્યો છે. નૈસર્ગિક વિજ્ઞાનની માહિતી આમાં બહુ સરળ રીતે અને જલદી સમજી શકાય એવી રીતે આકૃતિઓ દ્વારા સમજાવવામાં આવી છે. વનસ્પતિ સંબંધી માહિતી દરેકને હેલ્પી નેષ્ટએ એ દૃષ્ટિએ આ પુસ્તક બહુ આવકારદાયક છે. દરરોજ આપણા નિકટ સંબંધમાં આવતાં વનસ્પતિ તથા પ્રાણીઓની જોળણ હોય તો આપણું ધણું જ્ઞાન દૂર થાય. આવા પુસ્તકો ઉત્તેજનને ખાસ પાત્ર છે.

શાળાઓમાં આ પુસ્તકો પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે દાખલ થવાં જોઈએ.

૧૩. શ્રી ચૌલુક્યચન્દ્રિકા-વિ. સં. ૭૦૦ થી ૧૪૪૨ પર્યન્ત:—સંગ્રહિતા, અનુવાદક એર વિવેચક, શ્રી. વિદ્યાનન્દરામી શ્રી વસ્તવ્ય; પ્રકાશક, ઐતિહાસિક ગૌરવ ગ્રંથમાળા, પોદાર પ્લોક સાન્તાકુઝ; સં. ૧૯૯૩ (૧૯૩૭); કદ ૮ પેજ પાન ૧૬૭; મૂલ્ય રૂ. ૬-૮-૦; આકૃતિઓ, પ્લોકસ વગેરે સહિત.

સંવત ૭૦૦ થી ૧૪૪૯ સુધીના મળી શેકલા હસ્તલિખિત ગ્રંથો, તામ્રપત્રો શિલા પ્રશસ્તિઓ, વગેરે ઉપરથી ચૌલુક્ય વંશની વંશાવલિ તથા તેનો ઇતિહાસ તૈયાર કરી અત્રે હિંદીમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. ચૌલુક્ય વંશ સંબંધી ઘણી સારી માહિતી અત્રે એકઠી કરવામાં આવી છે. પ્લોકસ, વંશાવલિ વગેરે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઘણું ઉપયોગી છે. આવા પુસ્તકો ખાસ ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ પ્રયત્ન ખાસ આવકારદાયક છે. જુદા જુદા શિલાલેખો, પ્રશસ્તિઓ વગેરે બહુ સરળ રીતે સમજાવવામાં આવ્યા છે. સ્વામીશ્રી વિદ્યાનંદજીએ આ ગ્રંથ પાછળ ઘણી સારી મહેનત અને ખર્ચ બતાવ્યા છે. ઇતિહાસવેત્તાઓને તો આ પુસ્તકમાંથી ઘણું જોવા જાણવાનું મળશે.

ના. ચં. દીવાનજી.

૧૪. જોસેફ પિલસુદસ્કી:—લેખક, હરિશ્ચન્દ્ર ભટ્ટ; પ્રકાશક, કુમાર કાર્યાલય, ૧૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ; પૃ. ૧૨૧; પુઠું કાગળનું; કિં. ૧-૦-૦.

નૂતન પોલિંડના જન્મદાતા જોસેફ પિલસુદસ્કીની આ સચિત્ર જીવનકથા વાંચવા જેવી હોઈ રસિક શૈલીમાં લખાઈ છે. એમાં ઇ. સ. ૧૨૫૬ થી આરંભી ૧૯૩૬ સુધીમાં થયેલી પોલિંડના ઇતરની રૂપરેખા છે.

ઈ. સ. ૧૮૬૭ ની ૫ મી ડિસેમ્બરે જુલુની જાગીરમાં જોસેફનો જન્મ થયો હતો. જન્મથી જ એના હૈયામાં પોલિંડની સ્વતંત્રતાના મંત્રો ગુંજતા હતા. એણે દેશ કાળે ધર્મ-યુદ્ધ કરી બતાવ્યું. ડેવટે ૧૯૩૪માં તે સ્વદેશખાતાના પ્રધાનના હોદ્દા ઉપર ચઢ્યો ને ત્યાં રહ્યો તા. ૧૧ મે ૧૯૩૫ ને રવિવારે સ્વર્ગે સિધાવ્યો.

અંગ્રેજી નહિ જાણનાર ગુજરાતી આલમ માટે અંરિત્રનું આ પુસ્તક અભ્યાસપાત્રું થઈ પડશે.

૧૫. પંજાબી સ્મરણાંગલિ:—સંપાદક-પ્રકાશક, શ્રી, શંકરલાલ દા. પરીખ, કલકાલ; આવૃત્તિ ૧લી ૧૯૩૭; પૃ. ૧૫૨; પુઠું ૧૧૩ કાગળનું; કિં. ૦-૮-૦.

‘કુંગળીચોર’ના નામે પ્રખ્યાત થયેલા ગુજરાતના પ્રખર કાર્યકર્તા ને દેશભક્ત શ્રી મોહનલાલ કામેશ્વર પંજાબી પરિચય કરાવતી આ ટૂંકી પણ રસભરી પ્રસાદી એમના મિત્ર શંકરલાલ પરીખે પીરસી છે. સ્મરણાંગલિમાં તેમની વિવિધ સેવાઓનો ખ્યાલ આપવા ઉપરાંત પંજાબીના એ સુંદર લેખો ‘મારો તુરંગનિવાસ’ અને ‘ખેડૂતની સહાય’ પણ સંગ્રહાયા છે. એટલે વિશેષે ખેડા જીલ્લાની અને એકંદરે દેશની છેલ્લી પચ્ચીસીની રાજકીય પરિસ્થિતિની સરસ ઝાંખી આ પુસ્તકના વાચનથી મળી રહે છે.

સેવાને વરેલા પંજાબીએ છેલ્લે છેલ્લે યોરસદની પ્લેગગ્રસ્ત પ્રજાની સેવા માટે સ્વયંસેવક તરીકે રહેવા માગણી કરેલી, પણ તેમની અવસ્થા અને શારીરિક અશક્તિ જોઈને તેમને મંત્રીએ ના પાડેલી; જેથી ત્યાંથી પાછા ફરી ઘેર કલકાલ જતાં તાવ આવ્યો ને એ સાચો સ્વિપાઈ પ્રભુને દરબાર પહોંચ્યો. એની સેવાઓ અનોખી ને અમોઝ છે. પુસ્તકમાં જ્યાં ત્યાં હૃદય ઠલવાયતું લાગે છે.

‘રમુલ’

૧૬. સ્ત્રીશોગ-ચિકિત્સા:—લેખક, વૈદ્યરાજ અમૃતલાલ, પ્રાણશંકર પટ્ટણી પ્રાણાચાર્ય; પ્રકાશક, વૈદ્ય રવિશંકર જટાશંકર ત્રિવેદી, તંત્રી, વૈદ્ય કલ્પતરુ, અમદાવાદ; ૧લી આવૃત્તિ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૧૨+૨૭૬; કાપડી પાકું પુઠું; કિં. ૧-૮-૦.

આપણું વૈદક સાહિત્ય વિપુલ નથી અને તેમાં ખાસ સ્ત્રીઓનાં દરદો વિષેનું તો નહિ જેવું જ છે. એવે વખતે “વૈદ્ય કલ્પતરુ” માસિકની ૪૨ મા વર્ષની ભેટ તરીકે વહેંચાયેલું આ પ્રકાશન ખાસ આદરપાત્ર યથ પડશે. એમાં એના વિદ્વાન લેખકે સ્ત્રીઓનાં જનન અવયવ અને ગર્ભાશય સાથે સંબંધ ધરાવતા રોગોની અનુભવસિદ્ધ માહિતી ને ઉપાય સરળ ભાષામાં આપેલું હોવાથી તે વૈદ્ય ઉપરાંત સામાન્ય જનતા માટે પણ ઉપકારક બન્યું છે. આવું પુસ્તક તો પ્રત્યેક કુટુંબમાં હોવું જોઈએ: તો પછી ગામાત પુસ્તકાલયમાં તો એનું સ્થાન ખરું જ ને?

૧૭. પરીની વીંટી:—લેખક, શ્રી ચંદ્રશંકર મ. ભટ્ટ; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણા મૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; પહેલીવાર ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૧૦૬; સચિત્ર કાચું પુઠું; કિં. ૦-૫-૦.

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ બાલસાહિત્ય વાટિકાના ૨૩ મા પુણ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ આ પ્રકાશન અંગ્રેજીનું રૂપાંતર હોષ તેમાં પરીકથા રૂપે વિદ્યાનનાં સત્યો સમજાવવાનો પ્રયત્ન થયો છે. પરીની વીંટીઓની મદદથી રમુ ને કમુ નામનાં બે ભાઈએનો માનવી જગત માટે અગોચર એવાં પૃથ્વીતળ, સાગરતળ ને આકાશી દુનિયામાં વિહાર કરાવી ત્યાંની વિવિધ ચમત્કૃતિઓ અને પ્રાકૃતિક ઘટનાઓનો પરિચય બાલસુલભ ભાષામાં લેખકે આમાં કરાવ્યો છે, જે વાંચતાં ગમ્મત સાથે જ્ઞાન મળે તેમ છે.

૧૮. મોતના પંખમાં:—અનુવાદક, બાળકૃષ્ણ સુનીલાલ જોશી; પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૯૩; પુઠું, કાડ'બોડ'નું; કિં. ૦-૮-૦.

ગાંડીવ કુમારમાળાનું આ હમું પુષ્પ આવશ્યક ફેરફાર સાથે બંગાળીમાંથી રૂપાંતરિત થયું હોય એનો વિષય સાહસકથાનો છે. સુમન અને ફરાગ નામના બે વીમાની યોદ્ધાઓ શત્રુઓ સાથેના મુકાબલામાં વિમાનને નુકસાન થવાથી, હીરાની શોધમાં ઇંગ્લંડથી ઉપડેલી એક સાહસિક ટોળીનું વહાણ ભાગી જતાં તેમાંથી ઉગરેલા વિનુ અને વિલિ નામના સાહસિકો સાથે ભાગ્યવશાત જંગલીઓના અભણ મૂલકમાં એકઠા મળે છે. સુધરેલી દુનિયાના આ ૪ સભ્યોને મહાત કરવા મથતી એ અભણ મૂલકની જંગલી પ્રજાના ઝુંડ સાથે ઝુંઘટા મૂલ્યના મુખમાં તેઓ કેવા ધકેલાય છે ને તેમાંથી પણ ઉગરી જઈ અમૂલ્ય હીરા રત્નોના ખજાના સાથે કેવા સહીસલામત મુઠકરી ભાય છે તેનું રસમય વાચન આ નાનકડી નવલકથા પુરૂં પાડે છે. મોટાંઓને પણ તે વાંચવાનું ગમશે.

૧૯. નવલ ગ્રંથાવલિ:—તારણ કાળનાર, નરહરિ દા. પરીખ; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૬૭૫૨૮; પુઠું, કાડ'બોડ' પટ્ટીનું; કિં. રૂ. ૨-૦-૦.

સ્વં સાક્ષરશ્રી નવલરામભાઈના નામ ને કામથી ગુજરાતનો શિક્ષિત વર્ગ અજણ ન જ હોય. આપણા અર્વાચીન ગદ્યના ઘડતરમાં એમનો ફાળો અમૂલ્ય છે. નિષ્પક્ષ ને સમર્થ વિવેચક તરીકે તેમની ખાસ ખ્યાતિ છે. વિવિધ વિષય પરનાં એમનાં બધાં જ લખાણો આ પહેલાં નવલ ગ્રંથાવલિ નામે ૪ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં. એ ભાગો અત્યારે દુઃપ્રાપ્ય બન્યા છે, તેમ એ બધા વાંચી જવા જેટલાં અવકાશ ને ધીરજ પણ ન હોય. એટલે શ્રી નરહરિભાઈએ એ ચારે ભાગમાંથી ફરેલી અગત્યનાં લખાણોની આ તારવણી ખૂબ જ આવકારપાત્ર છે. આ ગ્રંથમાં (૧) સાહિત્ય વિવેચન (૨) ભાષા અને જોડણી (૩) પ્રકૃતિ, અને (૪) રોહન : એ ૪ ખંડોમાં ચૈત્ર એકંદર ૬૫ લખાણો સંગ્રહાયાં છે, અને તે નવલરામભાઈની વિવેચન શૈલી, તથા ભાષા અને જોડણી તેમજ ખીજા કેટલાક સામાજિક વર્ગે અગત્યના વિષયો પરત્વે તેઓશ્રીના વિચાર બળુવા માટે ઉપયોગી વાચન પુરૂં પાડે છે. આરંભનાં ૬૭ પાનમાં નવલરામભાઈનું જીવનચરિત્ર આપવાની ગોઠવણથી સંગ્રહની ઉપયોગિતા ઓર વધી છે. ગુજરાતી ભાષાના ઉચ્ચ અભ્યાસક્રમમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકેનું સ્થાન પામવાની લાયકાત ધરાવતું આ ફળદાર પ્રકાશન તેની નજીવી કિંમતને કારણે ખાસ પસંદગી-પાત્ર લેખાનું જોઈએ. પુસ્તકાલયો એને સવડે જરૂર વસાવી લે.

૨૦. જુદા ચરિત :—લેખક, અધ્યાપક ધર્માનંદ કાશ્મી; પ્રકાશક, જવાહર રેવાભાઈ પટેલ, મંત્રી જૈન સાહિત્ય પ્ર૦ સમિતિ, અમદાવાદ; પ્રાપ્તિસ્થાન, નવજીવન કાર્યાલય, અમદાવાદ તથા મુંબઈ; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૩૫૮; પુઠું, કાડ'બોડ' પટ્ટીનું; કિંમત ૧-૪-૦.

આ પુસ્તકે શ્રી પૂંજભાઈ જૈન ગ્રંથમાળાનું ૧૧મું પ્રકાશન છે. એમાં પુસ્તકના નામ પરથી જ સૂચિત થાય છે તેમ ભગવાન ગૌતમ બુદ્ધના જીવનચરિત્ર ઉપરાંત બુદ્ધ ધર્મ અને સંઘ વિષે ભરોસાપાત્ર ઉપયોગી હકીકતો સંગ્રહાઈ છે. એટલે બૌદ્ધ ધર્મના પ્રવર્તક અને એ મહાન ધર્મ વિષે ભરોસાપાત્ર માહિતી મેળવવા માગનાર ગુજરાતીઓ માટે તો આ પ્રકાશન ખાસ આવકારપાત્ર ઠરે છે. પુસ્તકમાં બૌદ્ધકળાના લાક્ષણિક નમૂના ૩૫ પાંચ કિંમતી ચિત્રો સામેલ રખાયા છે અને તેમના ખૂબીભર્યા ભાવ સમજાવતો ચિત્ર પરિચય કાકામાહેજ કાલેલકર જેવા કલાભિન્ને લખી આપ્યો છે તેથી, તેમજ શ્રી દિશોરલાલભાઈ જેવા તત્ત્વચિંતકની કલમે લખાયેલ ઉપોદ્ધાતથી પુસ્તકની ઉપયોગિતા એટલે વધવા પામી છે.

ધર્મના અભ્યાસીઓ અને જીરાસુઓને ઉપયોગી આ પ્રકાશનને અપનાવવાયં પુસ્તકાલયોએ પોતાના ધર્મસાહિત્યમાં અભિષ્ટ ઉમેરો જ કર્યો લેખાશે.

૨૧. દેવદાસી:—લેખક, ડૉ. રઘુનાથ ગંગારામ કદમ; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; આવૃત્તિ ૧લી ૧૯૯૩; ૧૬ પેજ પૃ : ૧૮૭; કિં. કાચું પુકું, ૦-૧૨-૦; પાકું પુકું રૂ. ૧-૦-૦.

વાર્તાસંગ્રહનું આ પુસ્તક હીલાવતી ગ્રંથમાળાના ૫ મા વર્ષનું ૫ મું પુસ્તક હોઈ તેમાં (૧) દેવદાસી (૨) પતિતા (૩) સમાજમાં સંવનન (૪) વસુ માસી (૫) રમા મારી કે બીજાની (૬) જીવનપલટો (૭) દૂધવાળી (૮) સ્વમાનનાં મૂલ (૯) દેશસેવા, અને (૧૦) કલ્પનાનાં પૂર નામની રસનીતરતી ૧૦ નવલિકાઓ સંગ્રહાઈ છે. મનુષ્ય સ્વભાવના સામાન્ય ને વિરલ ચિત્રો રજુ કરતી કે બળતા સામાજિક પ્રશ્નોની જીજ્ઞાસુ કરતી આ એકેએક વાર્તાનું વસ્તુ બોધક છે, અને એ દરેકની કલામય ગુંથણી લેખક જન્મે મહારાષ્ટ્રીય અને ધંધે ડાકટર હોવા છતાં એમના સાહિત્ય શોખ અને ગુજરાતી લેખનશૈલી પરના એમના સુંદર કાણુની પ્રતીતિ કરાવે છે. વાર્તારસિક જનતા માટે પુસ્તક ખુશીથી અપનાવાય.

૨૨. સ્વાર્પણ:—લેખક, ભદ્રકુમાર યાગિક; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર રાજકોટ; પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૭૭; ૧૬ પેજ પૃ : ૧૦+૧૮૭; કાચું પુકું; કિ. ૦-૧૨-૦; પાકું પુકું ૧-૦-૦.

હીલાવતી ગ્રંથમાળાના ૫ મા વર્ષના ૪ થા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલ આ પુસ્તક સર્જન સામાજિક વાર્તાનું છે. એમાં આરક્ષતા અને સુમન્યાળા નામની એ કૉલેજિયન સંખીઓ નક્કી નામના યુવકની પ્રતિભા ને ગુણેથી આકર્ષાઈ તેને ચઢાવા મડિ છે. સંગેગવશાત્ બન્નેના ગાઢ સંપર્કમાં મૂકાતાં નક્કીનું દીલ પથુ બન્ને તરફ આકર્ષાય છે. બન્ને કુમારિકાઓની પસંદગીને વડીલોની પથુ સમ્મતિ મળે છે. એમાંથી કેને પત્નીપદે સ્થાપવી એ સંબંધમાં નક્કીના દીલમાં ભારે મુંઝવણ ઉભી થાય છે. એ વખતે સેવાના અદ્ભુત રંગે રંગાયેલી સુમન પોતાની સખીના લાભમાં નક્કી પરનો પોતાનો હક્ક જતો કરી ચાડ અને નક્કીને માર્ગ મોકળો કરી આપે છે ને પોતાના શેષ જીવનને દલિતાની સેવા માટે સ્થાપેલા સંઘના કાર્યમાં સમર્પી દે છે. ૧૯૩૦-૩૧ની સંઘાગ્રહની લડત દરમ્યાન પોતાને મળેલા વિવિધ અનુભવોમાંથી પ્રેરણા પામી લેખકે આ વાર્તા ઘડાવી કાઢી છે અને તે દ્વારા વતન

શુભરાતની ભાવનાઓ રજુ કરવાનો યથાર્થ પ્રયત્ન કર્યો છે. વાર્તા 'રસપૂર્વક' વંચારો એમ માનીએ છીએ. પુસ્તકમાં ઠેરઠેર નજરે ચઢતી જોડણી અને જાપકામની ખીજ ભૂલો માટે પ્રકાશક સંસ્થાને જ જવાબદાર ગણીએ છીએ.

૨૩. વિજ્ઞાનની રમતો:—ભાષાંતરકાર, શ્રી મોઘીએન; સંપાદક, શ્રી ગિજુભાઈ; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણા મૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; પહેલીવાર ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ ૫: ૧૦૧; કાચું પુકું; કિ. ૦-૫-૦.

શ્રી દ. મૂ. બાલસાહિત્ય વાટિકાના આ ૨૨ મા પુષ્પમાં વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતોના ૨૩ પ્રયોગો વાર્તા શૈલીમાં સમજાવવામાં આવ્યા છે. તેનું વાચન નાનાં મોટાં સર્વ કોષ્ઠને રચિકર થઈ પડશે એટલું જ નહિ, પણ પુરસદના વખતે એ પ્રયોગો જાતે કરી જોઈને તેમ ખીજની આગળ કરી બતાવીને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન મેળવવા-આપવાનું ઉપયોગી સાધન પુરું પાડશે. મોટા ટાઇપમાં છપાયેલું આ પુસ્તક બેશક આવકારપાત્ર છે.

૨૪. આક્રેતે મદદી:—લેખક, બાળકૃષ્ણ સુ. જોશી; પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત; ૧૯૩૭; ૫: ૧૮૭; પુકું જાડું કાઠમોડનું; કિ. ૧-૦-૦.

આ પુસ્તક બંગાળી નવલકથાકાર શ્રી સૌરિયન્દ્રમોહન મુખોપાધ્યાયના 'પાશન મુલુકે' નામની સાહસકથાનું થોડાક ફેરફાર સાથેનું રૂપાંતર છે. એ વાંચતાં હિંદની સરહદ પર વસ્તી આફ્રિકા વગેરે પહાણ જાતિઓની રહેણી કરણી, હિંદી વસ્તી પરના તેમના ત્રાસ, અને તેના નિવારણ માટેના બ્રિટિશ સરકારના પ્રયત્નોનો ખ્યાલ મળે છે. લખાવટ સારી હોઈ કુમાર વાચકને રચિકર થઈ પડે એવું આ વાચન છે. પણ સરહદ પ્રાંતના આપણા એ પાડોશીઓ પ્રત્યેની બ્રિટિશ રાજ્યનીતિ અને તેમને કાણુમાં રાખવા કે કચડી નાખવા માટે થતો લસ્કરી ખર્ચ હિંદીઓની દૃષ્ટિએ ચર્ચાના વિષય બનેલાં છે તેવે વખતે આ પ્રકાશન આવકારપાત્ર ગણાય કે કેમ એ વિચારવાનું છે. ના. નં. ચોક્સી.

સામાયિકો

૧. આત્મોદ્ધાર:—વર્ષ ૧ અંક ૧-૨: અધિપતિ, પંડિતજી જગન્નાથ પ્રકાશકર ભૂતીઝાંપા, વડોદરા; વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦.

મહાકાળ અને પ્રાતઃકાળના અસલ પ્રચારક શ્રી પંડિતજીએ હવે આત્મોન્નતિના સાધન તરીકે આ માસિક પ્રગટ કરવા માંડ્યું છે. વિચારો પ્રોઠ તથા અનુભવસિદ્ધ છે. જિજ્ઞાસુઓને માર્ગદર્શક થઈ પડશે. આવા માસિકની આપણે ત્યાં જોઈ છે જ. એટલે પુસ્તાકાલયો તથા જિજ્ઞાસુઓએ આને યોગ્ય ઉત્તેજન આપવું ઘટે. ના. ચં. દીવાનજી.

૨. સર્વોદય:—વર્ષ ૨ અંક ૭: તંત્રી, શ્રી. ગુલઝારીલાલ નંદા, પત્રવ્યવહારનું ઢંકણું મળૂર મહાજન સંઘ, લાલદરવાજા અમદાવાદ; વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૧-૦-૦, પરદેશ માટે રૂ. ૪-૦-૦.

અમદાવાદના મળૂર મહાજન સંઘ તરફથી ચાલતા આ માસિકમાં મળૂર માલિકના સંબંધો, તથા મળૂર હિંદના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતા લેખો ને વાર્તાઓ ઉપરાંત દેશ અને દુનિયાની નવાજુની, જળર ભાવોની માહિતી વગેરે આપવામાં આવે છે. સર્વોદય એટલે કે સર્વનું

આ પુસ્તકે શ્રી પૂર્ણભાષા જૈન ગ્રંથમાળાનું ૧૧મું પ્રકાશન છે. એમાં પુસ્તકના નામ પરથી જ સૂચિત થાય છે તેમ ભગવાન ગૌતમ બુદ્ધના જીવનચરિત્ર ઉપરાંત બુદ્ધ ધર્મ અને સંઘ વિષે ભરોસાપાત્ર ઉપયોગી હકીકતો સંગ્રહાઈ છે. એટલે બૌદ્ધ ધર્મના પ્રવર્તક અને એ મહાન ધર્મ વિષે ભરોસાપાત્ર માહિતી મેળવવા માગનાર ગુજરાતીઓ માટે તો આ પ્રકાશન ખાસ આવકારપાત્ર હરે છે. પુસ્તકમાં બૌદ્ધકળાના લાક્ષણિક નમૂના રૂપ પાંચ કિંમતી ચિત્રો સામેલ રખાયા છે અને તેમના ખૂબીભર્યા ભાવ સમજાવતો ચિત્ર પરિચય કાકાસાહેબ કાલેલકર જેવા કલાભિમે લખી આપ્યો છે તેથી, તેમજ શ્રી દિશોરલાલભાઈ જેવા તત્ત્વચિંતકની કલમે લખાયેલ ઉપોદ્ઘાતથી પુસ્તકની ઉપયોગિતા એક વધવા પામી છે.

ધર્મના અભ્યાસીઓ અને જાણસુઓને ઉપયોગી આ પ્રકાશનને અપનાવવાથી પુસ્તકાલયોએ પોતાના ધર્મસાહિત્યમાં અભિષ્ટ ઉમેરો જ કર્યો લેખારો.

૨૧. દેવદાસી:—લેખક, ડૉ. રઘુનાથ ગંગારામ કદમ; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; આવૃત્તિ ૧લી ૧૯૯૩; ૧૬ પેજ પૃ : ૧૮૩; કિં. કાચું પુકું, ૦-૧૨-૦; પાકું પુકું ૩. ૧-૦-૦.

વાર્તાસંગ્રહનું આ પુસ્તક લીલાવતી ગ્રંથમાળાના ૫ મા વર્ષનું ૫ મું પુસ્તક હોઈ તેમાં (૧) દેવદાસી (૨) પતિતા (૩) સમાજમાં સંવનન (૪) વસુ માસી (૫) રમા મારી કે બીજાની (૬) જીવનપલટો (૭) દૂધવાળી (૮) સ્વમાનનાં મૂલ (૯) દેશસેવા, અને (૧૦) કદપનાનાં પૂર નામની રસતીતરતી ૧૦ નવલિકાઓ સંગ્રહાઈ છે. મનુષ્ય સ્વભાવના સામાન્ય ને વિરલ ચિત્રો રજુ કરતી કે બળતા સામાજિક પ્રશ્નોની જણાવટ કરતી આ એકેએક વાર્તાનું વસ્તુ બોધક છે, અને એ દરેકની કલામય ગુંથણી લેખક જન્મે મહારાષ્ટ્રીય અને ધર્મે ડાકટર હોવા છતાં એમના સાહિત્ય શોખ અને ગુજરાતી લેખનશૈલી પરના એમના સુંદર ઠાણુની પ્રતીતિ કરાવે છે. વાર્તારસિક જનતા માટે પુસ્તક ખુશીથી અપનાવાય.

૨૨. સ્વાર્પણ:—લેખક, ભદ્રકુમાર યાસિક; પ્રકાશક, નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ; પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૭૭; ૧૬ પેજ પૃ : ૧૦+૧૮૭; કાચું પુકું; કિં. ૦-૧૨-૦; પાકું પુકું ૧-૦-૦.

લીલાવતી ગ્રંથમાળાના ૫ મા વર્ષના ૪ થા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલ આ પુસ્તક સંગ્રહ સાંમાજિક વાર્તાનું છે. એમાં ચારૂલતા અને સુમન્યાળા નામની બે કૌલેજિયન સખીઓ નક્ષીન નામના સુવકની પ્રતિભા ને ગુણોથી આકર્ષીત તેને ચઢાવા મડિ છે. સંગ્રહ વશાત્ બન્નેના ગાઢ સંપર્કમાં મૂકતાં નક્ષીનનું દીલ પથુ બન્ને તરફ આકર્ષાય છે. બન્ને કુમારિકાઓની પસંદગીને વડીલોની પથુ સમ્મતિ મળે છે. એમાંથી કોને પત્નીપદે સ્થાપવી એ સંબંધમાં નક્ષીનના દીલમાં ભારે મુંઝવણ ઉભી થાય છે. એ વખતે સેવાના અદ્વિત ૨ જે રંગાયેલી સુમન પોતાની સખીના લાલમાં નક્ષીન પરનો પોતાનો દક્ષ જતો કરી ચારૂ અને નક્ષીનનો માર્ગ મોકળો કરી આપે છે ને પોતાના શેષ જીવનને દલિતોની સેવા માટે સ્થાપેલા સંઘના કાર્યમાં સમર્પી દે છે. ૧૯૩૦-૩૧ની સત્યાગ્રહની લડત દરમ્યાન પોતાને મળેલા વિવિધ અનુભવોમાંથી પ્રેરણા પામી લેખકે આ વાર્તા ઘટાવી કાઢી છે અને તે દ્વારા તત્ત્વ

ગુજરાતની ભાવનાઓ રજુ કરવાનો યશસ્વી પ્રયત્ન કર્યો છે. વાર્તા 'રસપૂર્વક' વંચાશે એમ માનીએ છીએ. પુસ્તકમાં ઠેરઠેર નજરે ચઢતી જોડણી અને છાપકામની ખીજ ભૂલો માટે પ્રકાશક સંસ્થાને જ જવાબદાર ગણીએ છીએ.

૨૩. વિજ્ઞાનની રમતો:—ભાષાંતરકાર, શ્રી મેઘીબેન; સંપાદક, શ્રી ગિજુભાઈ; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણા મૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; પહેલીવાર ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ: ૧૦૧; કાચું પુકું; કિં. ૦-૫-૦.

શ્રી દ. મૂ. બાલસાહિત્ય વાટિકાના આ ૨૨ મા પુષ્પમાં વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતોના ૨૩ પ્રયોગો વાર્તા શૈલીમાં સમજાવવામાં આવ્યા છે. તેનું વાચન નાનાં મોટાં સર્વ કાંઈને રૂચિર થઈ પડશે એટલું જ નહિ, પણ પુરસદના વખતે એ પ્રયોગો જાતે કરી જોઈને તેમ ખીજની આગળ કરી બતાવીને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન મેળવવા-આપવાનું ઉપયોગી સાધન પુરું પાડશે. મોટા ટાઇપમાં છપાયેલું આ પુસ્તક બેશક આવકારપાત્ર છે.

૨૪. આકૃતે મર્દા:—લેખક, બાળકૃષ્ણ સુ. જોશી; પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત; ૧૯૩૭; પૃ: ૧૮૭; પુકું જાડું કાંડોર્ડનું; કિં. ૧-૦-૦.

આ પુસ્તક બંગાળી નવલકથાકાર શ્રી સૌરીચન્દ્રમોહન મુખોપાધ્યાયના 'પાકાન મુલુકે' નામની સાહસકથાનું થોડાક ફેરફાર સાથેનું રૂપાંતર છે. એ વાંચતા હિંદી સરહદ પર વસ્તી આફ્રિદી વગેરે પકાણુ જાતિઓની રહેણી કરણી, હિંદી વસ્તી પરના તેમના ત્રાસ, અને તેના નિવારણ માટેના બ્રિટિશ સરકારના પ્રયત્નોનો ખ્યાલ મળે છે. લખાવટ સારી હોઈ કુમાર વાચકોને રૂચિર થઈ પડે એવું આ વાચન છે. પણ સરહદ પ્રાંતના આપણા એ પાકોશીઓ પ્રત્યેની બ્રિટિશ રાજ્યનીતિ અને તેમને કાણુમાં રાખવા કે કચડી નાખવા માટે થતો લશ્કરી ખર્ચ હિંદીઓની દૃષ્ટિએ ચર્ચાના વિષય અનેલાં છે તેવે વખતે આ પ્રકાશન આવકારપાત્ર ગણાય કે કેમ એ વિચારવાનું છે. ના. નં. ચોકસી.

સામાયિકો

૧. આત્મોદ્ધાર:—વર્ષ ૧ અંક ૧-૨: અધિપતિ, પંડિતજી જગન્નાથ પ્રભાશંકર બૂતડીઝાંપા, વડોદરા; વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦.

મહાકાળ અને પ્રાતઃકાળના અસલ પ્રચારક શ્રી પંડિતજીએ હવે આત્મોન્નતિના સાધન તરીકે આ માસિક પ્રગટ કરવા માંડ્યું છે. વિચારો પ્રૌઢ તથા અનુભવસિદ્ધ છે. જિજ્ઞાસુઓને માર્ગદર્શક થઈ પડશે. આવા માસિકની આપણે ત્યાં ખોટ છે જ. એટલે પુસ્તકાલયો તથા જિજ્ઞાસુઓએ આને યોગ્ય ઉત્તેજન આપવાનું જોઈએ. ભાષામાં લખી છે. એનું આ ગુજરાતી

૨. સર્વેદ્ય:—વર્ષ ૨ અંક ૭: તંત્રીશ્રીયુત રાંગણેકર સાહેબે ગુજરાતી કેશાણુ મળૂર મહાજન સંઘ, લાલદરવાજા અમદાવાદ પાસેથી મુક્ત નયો માટે દરેક બકિતએ “અગ્નિ પરદેશ માટે રૂ. ૪-૦-૦.” એનો ખૂબ પ્રચાર થવો જોઈએ.

અમદાવાદના મળૂર મહાજન સંઘ મળવાનું કેશાણુ:— સંબંધો, તથા મળૂર હિતના પ્રજોની ચર્ચા પુરીખ એન્ડ કો., માંડવી રોડ - વડોદરા, યાની નવાણુની, જળર ભાવોની માહિતી વગેરે. પુકું રૂ. ૧-૪-૦.

કલ્યાણ સાધવાના ઉચ્ચ આદર્શનો પ્રચાર કરવો એ આ સામાયિકનો ઉદ્દેશ હોય તેવી નેમવાળાં જ અભ્યાસ અને માહિતીપૂર્ણ લખાણો, આમજનતા સહેલાઈથી સમજી શકે એવી સરળ ભાષાસૌદીર્ઘા, પ્રતિ માસે અપાય છે. લવાજમ પણ માત્ર નામનું જ છે. એટલે આ સામાયિકને વ્યક્તિગત તેમ જ જાહેર પુસ્તકાલયો તરફથી સારો સત્કાર મળવો ઘટે છે. ચાલુ સાતમા અંકમાં સ્વ. શ્રી. પ્રેમચંદ્રજીની 'કાળા પાણીનો દેદી' એ નામની વાત, શ્રીયુત વસાવડાનું 'વેવીશાળ' નામનું પ્રહસન, તથા શ્રી. કિશોરલાલ મશરવાળાનો 'ચડતીનો નિયમ' વાળો લેખ ખાસ વાંચવા જેવાં છે.

૩. ખાલસખા :—(ખાળકોનું) માસિક : તંત્રી, દિવસતલાલ ચુ. શાહ, ઠે. ૧૦૮૨, લાલલાઈની પોળ, માંડવીની પોળ અમદાવાદ : વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૩); અહરદેશ માટે રૂ. ૪-૪-૦, તથા પરદેશ માટે શિલિંગ ૬.

આ નૂતન ખાલ સામાયિકના પ્રથમ વર્ષના ત્રણે અંકો જોતાં તે એનાં અન્ય ભાષણોની માફક ગુજરાતી ખાલસમાજની યથેષ્ટ સેવા બજાવી શકશે એવી પ્રતીતિ થાય છે. સંસ્કારી કુટુંબો અને ખાનગી તેમ જાહેર પુસ્તકાલયો દ્વારા યથાયોગ્ય યોગ્ય પામી આ નૂતન ભાષણ અંક દીર્ઘાંસુ ભોગવવા ભાગ્યશાળી થાય એમ ધૃઢજોએ છીએ.

૪. ચિત્રમય જગત : યુરોપ અંક :—મહારાષ્ટ્રના પાટનગર પુનામાંથી પ્રગટ થતું આ માસિક, એની નિયમિતતા અને વાચનસામગ્રીની દૃષ્ટિએ, ગુજરાતી સામાયિકોમાં અનોખી ભાત પાડે છે. એનો પ્રત્યેક અંક વિવિધ વિષયના અભ્યાસપૂર્ણ લેખો, જાતજાતની માહિતીઓ, પ્રેરક જીવન ચરિત્રો, અને દેશ પરદેશની જાણવા જેવી હકીકતોથી ભરપૂર હોય છે. વાચકને એમાંથી ઘણું ઘણું જાણવાનું ને શીખવાનું મળે છે. વર્ષમાં એકાદ બે ખાસ અંકો પણ એ કાઢે છે. તે મુજબ ચાલુ સાલનો એનો જીન—જુલાઈ અંક યુરોપ અંક હોય તેમાં યુરોપના નાનામોટા એકેએક રાષ્ટ્રની ઐતિહાસિક, ભૌગોલિક, રાજકીય, આર્થિક, રાજ્યનૈતિક ને વ્યાપાર-ઔદ્યોગિક માહિતીઓથી ભરપૂર લેખ આપવામાં આવ્યા છે. એકે એક લેખ અભ્યાસપૂર્ણ હોવાથી આજો અંક વાંચી જતાં યુરોપની વર્તમાન પરિસ્થિતિનો બહુ સરસ ખ્યાલ મળે છે. ચિત્રમય જગતનો આ ખાસ અંક ખરેખર વાંચવા ને સંધરવા જેવો છે. દરેકને તે વાંચવાની લલામણુ કરીએ છીએ.

ના. નં. ચૌકસી.

સ્વીકાર :

નીચેના પુસ્તકો વગેરે મળ્યાં છે : પરિચય હવે પછી અવગણે :—

(૧) સર્વ લક્ષ્ય સંગ્રહ : (સંસ્કૃત) (૨) શેઠ ભોગીલાલ ચ. વિદ્યાવર્ધક પુસ્તકાલય-નાના નક્ષત્ર નામની યુવકની તાતલા
વૃશાત્ બનેનો ગાદ સંપર્કમાં મૂકતાં (૩) મુસ્લિમ કુટુંબખાના ઉપલેટાના ધારાધોરણ કુમારિકાઓની પસંદગીને વડીલોની પછી સુ-પ્રવૃત્તિઓ ૧૯૦૭ (૫) ત્રિવેદી મેવાડા વર્તમાન એ સંબંધમાં નહિનના દીલમાં ભારે મુજવણુ-ત્રિમાસિક પુ. ૧૦ : અંક ૧-૩ (૬) લોભાદય રંગાયેલી સુમન પોતાની સખીના લાભમાં પૂ. ઉજમદાસ પટેલ, દડી: વા. લવાજમ રૂ. ૧) નહિનનો માર્ગ મોકળો કરી આપે છે ને પોતાની ને: તંત્રી, જમિયત ફ. પંડ્યા, ખંભાત : સંધના કાર્યમાં સમર્પી દે છે. ૧૯૩૦-૩૧ની ને: તંત્રી, જમિયત ફ. પંડ્યા, ખંભાત : વિવિધ અનુભવોમાંથી પ્રેરણા પામી લેખકે આ

નવીન ફાલ

અ. નં	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ લક્ષિકત.
૧	જીવતા તહેવારો	કાલેલકર દત્તાત્રય બાલકૃષ્ણ	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અમદાવાદ	૦-૨-૬	૨ જી આવૃત્તિ
૨	નવો આચાર-નવો વિચાર	હરભાઈ ત્રિવેદી	દક્ષિણા મુર્તિ પ્રકા- શન મંદિર	૦-૧૨-૦	
૩	વસુંધરાનાં બહાલાં ફવલાં	અવેરચંદ મેઘાણી	નાગરદાસ મોહનલાલ સ્વામીન મુદ્રણાલય મૌરાષ્ટ્ર રોડ, રાણપુર	૧-૮-૦	ફક્ત જાન્યુન ૧૯૩૭નું ભેટ પુસ્તક
૪	શિકાર કથાઓ	જીવરામ જોષી	ગુ. ગ્રં રત્ન કાર્યા. અમદાવાદ	૦-૮-૦	ગુ. બા. ગ્રં. ગુ. ૩ પુ. ૨
૫	શેરયાની આર્થિક તપાસ	વિ. મ. કેશરી, તથા ઝ. પુ. પટેલ	ગ્રામસેવા સમિતિ બારડોલી	૦-૪-૦	
૬	નવયુગની સ્ત્રી	શારદાપ્રસાદ વર્મા	યુગાન્તર કાર્યાલય, સુરત	કા. પુ. ૦-૧૨-૦ પાં. પુ. ૧-૦-૦	

* * *

અગ્નિ દિવ્ય

૦ચૂસનથી કેવી દુર્દશા થાય છે એ જગજાહેર છે. છતાં મનુષ્યો એ વ્યગ્રનથી દુર રહી શકતાં નથી. મૌખિક ઉપદેશો કરતાં વાર્તા દ્વારા વ્યસનની બંદીના ચિતારો તથા તેથી પ્રતી.દાન જાણવામાં આવતાં મનુષ્યતા દીલ પર વધારે સંગીન અને દંઢ અસર થાય એવી દંઢ માન્યતાઓ પ્રેરાર્ધ મહારાષ્ટ્રના પ્રખ્યાત નવલકથાકાર રા. વિંહલ સિતારામ ગુજરે “અગ્નિ દિવ્ય” નામની બોધક નવલકથા મરાઠી ભાષામાં લખી છે. એનું આ-યુગ્રાતી રૂપાંતર પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રીચુત રાંગભેકર સાહેબે ગુજરાતી આવૃત્તિને ચરણે ધર્યું છે. ગુજરાત એ બંદીમાંથી મુક્ત નથી માટે દરેક વ્યક્તિએ “અગ્નિ દિવ્ય”નું પુસ્તક વાંચવું જોઈએ. ગામડાંમાં તો એનો ખૂબ પ્રચાર થવો જોઈએ.

મળવાનું ટેકાણું:—

બી. પરીખ એન્ડ કો., માંડવી રોડ - વડોદરા,

કિંમત કાચું પુકું રૂ. ૧-૦-૦ : પાકું પુકું રૂ. ૧-૪-૦.

આશા રાખીએ છીએ કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનારા કાર્યકરો પોત પોતાના પ્રાંતની તેમજ રાજ્ય મંડળની સંભામાં હાજર રહી પોતાને ત્યાંની પ્રવૃત્તિઓને વધારે કાર્યક્ષમ બનાવવા માટે શ્રીમાન મોતીલાલ સાહેબ પાસેથી જરૂરી માર્ગસૂચન અને પ્રોત્સાહન મેળવવાની આ તક એકે નહિ જવા દે.

રાજ્ય બહાર

પદ્મભાસિક તાલીમ વર્ગ :—લાહોરમાં પુસ્તકાલય શાસ્ત્રનું શિક્ષણ આપવા માટે ડ્યુધ કૉલેજની યોજના થઈ છે. તેનો પહેલો વર્ગ તા. ૧-૧૦-૩૭ થી તા. ૩૧-૩-૪૮ સુધી છ માસ માટે આયોજિત છે, ને તેમાં પ્રાથમિક (એલિમેન્ટરી), અને ઉચ્ચ (એડવાન્સ્ડ) અભ્યાસક્રમોની તાલીમ આપવાની ગોઠવણ છે. પ્રાથમિક શિક્ષણના ઉમેદવારો માટે ઓછામાં ઓછી લાયકાત કોષ્ટક પછી હિંદી યુનિવર્સિટીના મેટ્રીકયુલેશન અગર તો સ્કૂલ લીવીંગ, સર્ટીફિકેટ જેટલી, અને ઉચ્ચ શિક્ષણના અભિલાષીઓ માટે 'બી. એ.' 'બી એસ્સી' અગર એ ક્રાટિની બીજી પદ્ધતિ જેટલી કરવાઈ છે. પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ઉત્તીર્ણ થનાર હરકોષ્ટ વિદ્યાર્થી ઉચ્ચશિક્ષણ માટે લાયક ગણાશે. પ્રાથમિક અભ્યાસ માટે રૂ. ૧૫), અને ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે રૂ. ૨૫) ની ફી રખાઈ છે. ફી અગાઉથી ભરી દેવાની હોષ્ટ કોષ્ટક પછી સંતોગોમાં પાછી ચા મળે અપાશે નહિ. ફી પૈમી રૂ. ૫) અરજ સાથે અને બાકીની હાખલ થતી વખતે ભરી દેવાની છે. ઇચ્છુક ઉમેદવારોએ 'ડ્યુધ કૉલેજ ઓફ લાઇબ્રેરી સાયન્સના પ્રિન્સિપાલને-દયાઈ સિંગ પબ્લીક લાઇબ્રેરી લાહોરને' શિરનામે' તા. ૩૧-૮-૩૭ સુધીમાં અરજ કરવાની લક્ષાંશ છે. હરેલો અભ્યાસક્રમ પૂરો થતાં પરીક્ષા લેવાશે ને તેમાં ઉત્તીર્ણ થનારાને કૉલેજ તરફથી પ્રમાણપત્ર અપાશે.

અખિલ ભારત પુઠ મંડળની પરિષદ :—અખિલ ભારત પુસ્તકાલય મંડળની ૩૭ પરિષદ આજ સાથે નાતાલના તહેવારોમાં દીલ્હી ખાતે ભરવાનું નક્કી થયું છે; ને તેને માટે દીલ્હી યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચાન્સેલર રાય બહાદુર રામકિશોરના અધ્યક્ષપદે વગદાર સ્વાગત સમિતિ નીમાઈ છે. આ મંડળની પ્રથમ પરિષદ દલકતામાં અને બીજી લખનૌમાં મળી હતી.

પરદેશ

શહેનશાહી સહીઓના નમૂના :—ઇંગ્લંડમાં આવેલા ઑલ્ટ્રીયામના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં આઠ બ્રિટિશ શહેનશાહોના રાજ્યાલિપેકને લગતા દસ્તાવેજો નહેરને જેવા માટે પ્રદર્શિત થયા છે. જુનામાં જુનો દસ્તાવેજ જેમ્સ બીજાના વખતનો હોઈ વર્તમાન શહેનશાહ જ્યોર્જ ફદા સુધીના રાજકર્તાઓની સહીઓના નમૂના એ દસ્તાવેજોમાં જેવા મળે છે.

ખાત ક્રિયા :—ઑક્સફર્ડની સુવિખ્યાત બોડેલીન લાઇબ્રેરીના મહાનને વિસ્તારવાની જરૂર પડતાં તેની ખાત ક્રિયા શહેનશાહ, માતા મેરીને શુભ દરતે તા. ૨૫-૬-૩૭ના રોજ કરાવાઈ છે.

છાપાં ન વાંચનારાં સજાપાત્ર ! :—વર્તમાનપત્રો ન વાંચનાં એ નાઝી કાયદા મુજબ જર્મનીમાં ગુન્હો ગણાય છે. એ કાયદાની અવમાનના કરનાર એ સુનાનો દાલ થોડા જ વખત પર ત્યાંના ન્યાયાધીશોએ દંડની સજા કરી સજાદ આપી છે. કે 'હવેથી છાપાં નિયમિત વાંચો !'

પુસ્તક ૧૨ હું.
અંક : ૬૩૦

સપ્ટેમ્બર
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

સવાજમ :

શર્મા વાલિક ૩. ૩-૮-૦
નરેશ્વર્મા ,, ૩. ૫-૦-૦
કુટક નકલ : ૩. ૦-૬-૦

વંત્રીઓ :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી
નાનુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

અવસ્થાપક

ભાઈલાલભાઈ ખુશાલભાઈ
પટેલ
મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. વિ.
રાવપુર.....વડોદરા.

મુ. ૬ મિ.

અનુક્રમણિકા

મુક્તિ મંદિર (કાવ્ય)	...	...	આશજીભ.પ્ર નં રો.લંકી	...	૫૪૭
જ્ઞાનમંદિરને (કાવ્ય)	...	...	રમણ પાઠક	...	૫૪૮
'લેખકોની રાટી' ...	...	...	'ઉદ્ભૂત' ...	...	૫૪૯
જ્ઞાનદીપક (કાવ્ય)...	...	...	હરિશંકર દવે	...	૫૫૦
જ્ઞાનનો મહિમા	...	...	અમથાલાલ મયારામ પંજા	...	૫૫૧
પુરતકચ્ચાક (કાવ્ય)	...	...	ચંચળબેન કાં પટેલ	...	૫૫૮
આં પું પ્રવૃત્તિનો અખતરો	...	...	છોટાલાલ માં કામદાર	...	૫૫૯
થોડુંક જાણવા જેવું...	...	...	નાનાલાલ કેં પટેલ...	...	૫૬૩
જ્ઞાન ઝરણું (કાવ્ય)	...	...	જ્યેષ્ઠતાભાઈ ઈં પટેલ	...	૫૬૫
અંથાગાર (કાવ્ય) ...	...	...	મજલાલ ૭૦ જ્ઞેષી...	...	૫૬૬
પેથી બહેનાં ! (કાવ્ય)	...	...	રમણભાઈ નખીજી વહોરા	...	૫૬૬
વાચન તરંગ	...	...	સોમાભાઈ નં રાવળ	...	૫૬૭
પ્રાંત મંડોળની વાર્ષિક સભાઓ	...	...	...	...	૫૬૮
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	...	...	...	...	૫૭૦
ન પ્રાં.પુ.મંડળનો ૧૯૩૬-૩૭નો હેવાલ-હિસાબ	...	...	...	...	૫૭૨
મહાલ મંડોળની વાર્ષિક સભાઓ	...	...	...	...	૫૭૩
પુસ્તકાલયોનું કાયમરૂંડ	...	...	...	...	૫૭૬
પુસ્તક પરિચય	...	...	ના. ચં. દીવાનજી; 'રમણ', ના. નં. ચોડરી	...	૫૮૧
નવીન કાલ : સ્ત્રીકાર...	...	...	...	...	૫૮૩
પુસ્તકાલય નોંધ	...	...	...	...	૫૮૪
પુ. સં. સં. મંડળ લિં ને મળેલું રપમું ટ્રસ્ટરૂંડ	...	...	...	...	૫૮૮
વડોદરા મહાલ મંડળની સિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની જાહેરાત	...	...	...	...	૫૮૯
પુ. સં. સં. મંડળમાં નવીન વેચાતા પુસ્તકો	...	...	...	...	૬૦૦
માસિકો મળ્યા તારીખ	...	...	...	...	૬૦૧
શું વાંચશો ?	...	...	...	...	૬૦૨
ભલામણનાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૬	...	...	...	...	૨૩
ભલામણ કરેલાં સામયિકોની યાદી	...	...	...	...	૨૪

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૨ મું

સપ્ટેમ્બર

અંક ૬ મો

મુક્તિમંદિર

અણુદીઠા પંથ ખેડવા મ્હારે વીંધવા સાગરતીર
આંખડલી અંધાર રે ! મ્હારી
માથે કાળી રાત ગોઝારી.

ધુમવાં દિગદિગન્તોને મ્હારે ને ઘનઘોર વનની વાટ
દિસે થોદિશ અંધારું
કહો ભાઈ પંથ કયા ન્યાણું ?

અઠવા ગગન ગઠ ચૂંબતા ગિરિ ને ખેલવાં સુરજ સાથ
મારગડો ચીંધશે કોઈ ?
હૈયા આશ પૂરશે કોઈ ?

ફર ઉઠેથી સાદ મુણાયો ઉર ધખે ધબકાર
'ખેટા ત્હારી આશ પુરાશે
આંખડલીએ તેજ છવાશે.'

માત શારદને બોલડે તે દિ'થી ચડીયો અંધાલય દ્વાર
અમુલ્ય આવીયું ટાણું
મુક્તિરસે હૈડું ભીંનાણું

પંથડે પળીયો, મારગ જડીયો, ઉઘડ્યાં આતમભાર
પિપાસુઓ આવળે આંહિ
તૃષ્ણાને છીપાવલા ભાઈ !

ઉઝા
ઉ. શુજરાત

}

આલજભાઈ નરસિંહભાઈ સોલંકી

જ્ઞાનમન્દિરને

(વસન્ત તિલકા)

ના ધૂપ, દીપ, તુળશી તણી કાષ્ઠમાલા,
ને ના કુસુમ સુરભિ નહિ પુષ્પમાલા,
ઘંટારવો ન ગરજે, નહિ સ્તોત્રનાદ,
ને ત્યાં ન સ્થાપિત અચેતન શૈલ્ય મૂર્તિ.

(ઈન્દ્રવંશા)

ત્યાં ના કદિએ ઉંચ નીચ ભેદ ને,
ના કોઈ અસ્પૃશ્ય પુજા કરી શકે,
જે ચાલ એવો સુર મન્દિરો મહીં,
તે લક્ષ્મ થાએ તુજ જ્ઞાનમન્દિરે.

(મન્દાકિન્તા)

ત્યાં લહેરાયે પુરણ વિકસી જ્ઞાન કેશં કુસુમો,
મ્હેંકે સુરભિ અમર યનવા માનવી સૌરભેએ,
આવે નિત્યે તિમિર તરવા જ્ઞાનને હુંડતા સૌ,
દેવી પોથી સરવ જનને જ્ઞાનનું દાન દે છે.

(ઈન્દ્ર વળા)

ત્યાં વાસ તેત્રીસ કરોઠ દેવો,
નો, જ્ઞાન વારિ લરપૂર સિન્ધ્યે,
જેસે તહીં સાપિઠે સંકત પ્રન્યે,
હસ્તે ગ્રહીને જગ - જ્ઞાન પીવા.

(દ્રુત વિલગ્નિયત)

પુજન તહારું અમૂલ્ય સદા કરું,
અચૂક મન્દિર આવું સુભાવથી,
હૃદયમાં તુજ ધ્યાન ધરું મ્હને
અમર જ્ઞાન - પ્રસાદ તું આપજો.

લેખકોની 'રોડી'

(ઉદ્ઘૃત)*

[લેખકો વર્તમાનની કે ભૂતની કે ભવિષ્યની સૃષ્ટિમાં વિહરતા હોય, તો એ તેમને રોડી જોઈએ છે; એટલે કે તેમણે એ તેમના ક્રમનો બદલો મેળવવો જ જોઈએ છે. લેખકોના પુરસ્કારના પ્રશ્ન પરત્વે રશિયામાં આને કેવી બેનમૂન સ્થિતિ છે તે નીચેના લેખમાં દર્શાવ્યું છે.]

આપણે ત્યાં લેખકોને પુરસ્કાર આપવાની ચર્ચા ખૂબ થઈ રહી છે, કેટલીક ચોજનાઓ પણ રજૂ થઈ રહી છે અને કેટલાક પ્રકાશકોએ તો તેની નહિ જેવી શરૂઆત પણ કરી દીધી છે. પુસ્તકોનો બદલો આપવાનું તો થોડા લાંબો સમય ચર્ચા ચાલી રહ્યું છે. આ પ્રશ્ન આપણે ત્યાં જેમ સાહિત્યસર્જનના એક આવશ્યક પ્રશ્ન તરીકે સૌનું ધ્યાન ખેંચી રહ્યો છે તેવું જ દુનિયાભરના તમામ દેશોમાં છે, કેમકે દુનિયા આખીને માથે આજે પ્રશ્ન તો 'રોડી' તો જ છે ને ?

ઈંગ્લેન્ડ—અમેરિકામાં

ઈંગ્લેન્ડ અને અમેરિકામાં અત્યારે જે પુરસ્કાર આપવામાં આવે છે, એ આપણા પ્રમાણમાં ગમે તેટલો સારો હોય પરંતુ ત્યાંના જીવનધોરણની દૃષ્ટિએ કાંઈ બહુ સંતોષજનક નથી, અને એથી ત્યાં પણ એનું ધોરણ બદલવાની હિંમત યથા રહી છે. ત્યાં માત્ર ૧૫ ટકા જેટલી 'રોયલ્ટી' (દર પુસ્તક વેચાય તે ઉપર) લેખકને મળે છે. આ પ્રમાણ કાંઈ બહુ આકર્ષક તો નથી જ; પરંતુ ત્યાં દરેક પુસ્તકની ખૂબ મોટી સંખ્યા ઉપડતી હોવાથી લેખકને 'મહેનતાણ' મળી રહે છે. પરંતુ લેખકોને જે ઉત્તેજન, જે આવકાર અને જે ઉત્સાહ મળવો જોઈએ તેમ નથી થતું.

નવા લેખકને તો બારે અન્યાય થાય છે. એનું પુસ્તક બજારમાં ઓછું ઉપડે એ સહજ છે. આથી એને હતોત્સાહ થવું પડે છે અને પરિણામે પ્રાપ્તકીર્તિ લેખકોને બાદ કરતાં બીજાઓને માટે સાહિત્યના નવા પ્રયોગો કરવાની તક રહેતી નથી.

આ ઉપરાંત, બ્યારે કોઈ પુસ્તક કોઈ 'જુકકલબ' કે 'જુકસોસાયટી' કે 'લીટરરી ગિલ્ડ' તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય છે ત્યારે તો નહિ જેવું જ મળે છે. બીજી આવૃત્તિ અથવા એ પછીની આવૃત્તિ ઉપર પણ બહુ જ ઓછું મળે છે.

આ તો ઈંગ્લેન્ડ અમેરિકાની વાત થઈ. બીજા દેશોમાં તો લેખકને વળતર ટકા ૬ થી ૧૦ જ હોય છે. આને પરિણામે સાહિત્યને વિકસવા માટે જે આવશ્યક શ્રમિકો અથવા વાતાવરણ હોવું જોઈએ તે નથી બનતું.

* તા. ૧૧-૨-૩૭ ના 'નવસૌરાષ્ટ્ર' માંથી ઉદ્ઘૃત.

રશિયામાં

આથી બહુ—અરાબર જુદું જ—રશિયામાં છે. સોવિયટ રશિયામાં લેખકોને ‘બંદી’ જેવા બનાવી દેવામાં આવ્યા છે, ‘ખીત્રા’ પેદા કરનાર બનાવી દેવામાં આવ્યા છે, સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પણ સરમુખત્યારી ચલાવવામાં આવે છે, વગેરે ‘દાઉ’ ધણીવાર ધણી બાજુથી, ધણાં કહેવાતાં “વિધાસપાત્ર સ્થાનેથી” રજુ કરવામાં આવે છે. અત્યારે આપણે એની ચર્ચા બાજુ પર રાખીએ. પરંતુ ત્યાં લેખકોને આર્થિક રીતે કેટલી બંધી નિશ્ચિંતતા કરી દેવામાં આવી છે અને એને પરિણામે સાહિત્યસર્જનની કેટલી બધી શક્યતા એ દેશે પહેલી જ વાર જગતભરમાં જન્માવી છે તે આપણે બાજુએ તો જોડું નથી.

સોવિયટ રશિયામાં પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થતાં પહેલાં જ અગાઉથી ‘રોયસ્ટ્રી’ આપવામાં આવે છે. આઠ પાનાંના ફર્મ ઉપર ૧૫૦ રૂબલ (એટલે આશરે ૨૦૦ રૂ.) આપવામાં આવે છે. એટલે ખીજ દેશોમાં મળે છે તેના કરતાં આ રકમ આઠથી નવ ગણી થઈ! અ્યારે પુસ્તકની ખીજ આવૃત્તિ નીકળે છે, ત્યારે મૂળના ૬૦ ટકા આપવામાં આવે છે. કેટલાક પ્રખ્યાત લેખકોની બાબતમાં તો ૧ ફરમે (૮ પાને) ૧૦૦૦ રૂબલ સુધી આપવામાં આવે છે!

આમ રશિયામાં લેખકને સમાજના એક કિંમતી સેવક તરીકે, જનતાના એક અત્યુત્તમ કેળવણીકાર તરીકે, સંસ્કૃતિના એક મહત્વના સર્જક તરીકે સ્વીકારી બદલો આપવામાં આવે છે, નહિ કે એનું લખાણ બજારમાં કેટલું ખપે છે તેના ઉપર.

આપણે ત્યાં ક્યારે ?

અન્ય દેશો સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિની બાબતમાં ગમે તેટલી ડંકાસો મારતા હોય તોપણ ત્યાં લેખકો એ ‘વેડીઆઓ’ છે, જ્યારે મજૂરકિસ્તાનના સ્વતંત્ર રાજ્ય રશિયામાં લેખકોનું સ્થાન અનોખું જ છે. મૂડીવાદી દુનિયાનાં ‘લેખકમંડળો’ લેખકની વૃદ્ધાવસ્થામાં બહુ બહુ તો થોડુંક દાન આપવા સુધી તૈયાર થાય છે, ત્યારે રશિયામાં તો એ ‘મંડળો’ નવા લેખકોને શરૂઆતમાં જ એટલું આપે છે કે ખીજું પુસ્તક તૈયાર કરતાં એને વધારે સમય લાગે અથવા વધારે મહેનત લેવી પડે તોપણ એ દરમિયાન એને ચિંતા ન કરવી પડે; અને દરેક પુસ્તકે એટલું આપણામાં આવે છે કે વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ એને કશી જ ચિંતા ન કરવી પડે.

જે વાત આજે આપણને અશક્ય લાગે છે, ઠાક ‘પરીકથા’ જેવી લાગે છે, એ ખીજ એક દેશમાં બની રહ્યું છે એ આપણે ન ભૂલીએ એટલું પૂરતું છે.

જ્ઞાન દીપક

સુધુષ્ટ મનુ મંદિરે દીપક રાત્રિએ જાગતો,
ધરી નવલ તેજધાર ગૃહ ઠામ ઉઝળતો;
સખે! હૃદય મંદિરે સતત દીપ વિજ્ઞાનનો,
પ્રકાશી સહુ સ્થાનમાં જીવન મર્મ ઉકેલતો.

જ્ઞાનનો મહિમા*

[લેખક : અમથાલાલ મયારામ પંડ્યા, શાશુ તા. આણુઆ]

સત્યં પરં ધીમહિ

જન્માद्यस्य यतोऽन्वयादितरतश्चार्थेष्वभिज्ञः स्वराट्
तेने ब्रह्म हृदा य आदिकवये मुहूर्ति यत्सूरयः
तेजो वारि मृदां यथात्रिनिमयो यत्र त्रिसर्गो ऽष्टा
धाम्ना स्वेन सदा निरस्त कुहकं सत्यं परं धीमहि ॥

જ્ઞાન અને તેનો મહિમા, એ વસ્તુ ધણી તાર્કિક છે. જે આ વિષય કોઈ સાક્ષર જનથી ચર્ચાઓ હોત, તો તેની અમર ધણી ઉત્તમ પ્રકારની યજ્ઞ શકત; છતાં તેમાં યથાશક્તિ પ્રયાસ કરે છું. જ્ઞાન એટલે શું? “જ્ઞાન” એમાં-જ્ઞા-ધાતુ છે, તે ઉપરથી તેનો સામાન્ય અર્થ, જાણવું એવાનું-સમજવું અગર સાચું જ્ઞાન થવું : એવો અર્થ નીકળી શકે છે. હવે, તે ઉપરથી શું જાણવું, શું સમજવું, કોનું કેવી રીતે જ્ઞાન થવું એ વાતનો વિચાર કરીશું.

આ જગતમાં મનુષ્યનો જન્મ ધારણ કરીને દરેક મનુષ્યે જ્ઞાન મેળવવું એ ધણું જરૂરી છે, એમ ધણા કાળથી મનાતું આવ્યું છે. અરે! મનુષ્ય સિવાય, ઈતર દેહધારી જીવોને પણ પોતાના દેહની જરૂરીઆત પ્રમાણે જ્ઞાન મેળવવાની જરૂર પડે છે. છતાં મનુષ્ય પ્રાણી ઉચ્ચ કોટિમાં હોઈ જ્ઞાનની કિંમત અને પ્રભાવ સમજી શકે છે અને તેનો લાભ થોડે કે ઘણે અંશે લઈ શકે છે.

જ્ઞાનની વિરૂદ્ધ બાજુને અજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. જે અજ્ઞાન ન હોત તો જ્ઞાનની કિંમત આંકી શકાત નહીં, અને તેથી જ્ઞાન એવો શબ્દભાવ ઉત્પન્ન થઈ શકત નહીં; ત્યારે અજ્ઞાન એટલે શું? તો તેનો અર્થ મૂઢપણું, અધોર અવસ્થા યા અધિકારમય જીવન એવો સામાન્ય અર્થ થઈ શકે છે. હવે આપણે જ્ઞાન સંબંધી કંઈક વિચાર કરીએ. જ્ઞાનનો અર્થ જાણવું જ્ઞાન થવું એવો અર્થ લઈએ તો શું જાણવું, શું વિચારવું, અગર કયો વસ્તુ જ્ઞાન થવું એ પ્રશ્નોની પરંપરા આગળ ચાલતાં, હું કોણ? ક્યાંથી આવ્યો? ક્યાં જઈશ? આ દરમિયાન આડંબર એ શું છે? આ બધું ક્યાંથી અને શામાંથી ઉત્પન્ન થયું? આ બધું કોણે સર્જવું? આ જગતના જીવો સાથે મારે કેવી રીતે વર્તવું? સર્ગ વહાલાં, કુટુંબ પરિવાર, દેશ, અને સમાજના અરસપરસના ધર્મો કેવા છે? કેવી રીતે અને કયા પ્રકારે જીવનનિર્વાહ ચલાવવો? પાપ અને પૂણ્ય અસત્ય અને સત્ય, કેને કહેવાય? સુખ અને દુઃખ એ ભાવો શાથી જન્માય છે? મનુષ્ય પ્રાણી અને અન્ય પ્રાણીઓમાં તફાવત કેટલો છે? મારે દરેકની સાથે કયા પ્રકારનો વહેવાર રાખવો? આ જીવનનો હેતુ શો છે? કયા પ્રકારે

* બહુચરાજમાં મળેલી મહેસાણા પ્રાંતની ૩૭ પુ. પરિષદ માટે લખાયેલો નિબંધ.

ઉચ્ચ જીવન જીવી શકાય ? મુખ્ય મેળવવા અને દુઃખનું નિવારણ કરવા સારૂ કેવી રીતે વર્તવું ? એવા અનેક પ્રશ્નોના સમાવેશ જ્ઞાનમાં થાય છે. અને તેથી જ્ઞાનના બે પ્રકારો પડે છે : (૧) માયિક જ્ઞાન અને (૨) ઇશ્વરી જ્ઞાન: અથવા બીજી રીતે આલૌકિક જ્ઞાન અને પારલૌકિક જ્ઞાન, યા સામાન્ય જ્ઞાન અને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન એમ બે પ્રકાર થઈ શકે છે. માટે તે બન્ને પ્રકારનાં જ્ઞાનનો કંઈક વિચાર કરીએ.

આલૌકિક જ્ઞાન એટલે શું અને તેની જરૂરીયાત શા માટે છે તેનો ખુલાસો કરતાં સમજાય છે કે—“ જે જ્ઞાન વડે, આ દરમિયાન જગતનું સત્ય જ્ઞાન થઈ, ઉચ્ચ કોટિનું મનુષ્ય જીવન જીવી શકાય તે જ્ઞાન આલૌકિક જ્ઞાન કહેવાય છે; અને “ જે જ્ઞાન વડે જગતનાં મુખ્ય દુઃખોનું નિવારણ થઈ પરમ શાન્તિ એટલે મોક્ષ મળી શકે તે પારલૌકિક એટલે આધ્યાત્મિક જ્ઞાન ગણાય છે. હવે આ બન્ને પ્રકારનું જ્ઞાન કેવી રીતે મેળવવું, અને તે જ્ઞાન મેળવવા માટે કયાં કયાં સાધનો મળી શકે તેનો ઉલ્લેખ કરીશું.

જગતમાં જન્મ ધારણ કર્યા પછી મનુષ્ય પ્રાણીને, જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં જે સાધનો કારણભૂત થાય છે તે એવાં છે કે :—(૧) પૂર્વનાં સંસ્કાર: તેમાં ગત જન્મના અને માતા પિતાના ગર્ભનાં સંસ્કારો હોય છે; (૨) દેશકાળ અને પરિસ્થિતિ: તેમાં જન્મ સ્થળનું વાતાવરણ, આબોહવા, ઘરસંસ્કાર અને સોજતના સંસ્કારોની છાપ પડે છે. (૩) શિક્ષણ સંસ્થાઓ અને કેળવણી; (૪) સાહિત્ય સંસ્કારો: તેમાં પુસ્તકાલયો, ધાર્મિક બોધ, નાટકો, શિલાલેખો, તાત્રપટો, કથા વાર્તાઓ, કુદરતી અને પ્રાકૃતિક રચનાઓ વગેરેથી જ્ઞાન સંસ્કારો પડે છે; (૫) દેશાટલ: તેમાં દેશદેશાન્તરનું પરિભ્રમણ કરી મેળવેલું જ્ઞાન: એમ પાંચ પ્રકારો વડે મનુષ્ય પ્રાણી જ્ઞાનવાન થઈ શકે છે. પહેલા અને બીજા પ્રકારમાં ગત જન્મનો અનુભવ અને માતાપિતા તથા સોજતના સંસ્કારો પડે છે. ત્રીજા પ્રકારમાં કેળવણીનું સ્વરૂપ અને શિક્ષક અથવા ગુરૂની લાયકાત પ્રમાણે જ્ઞાન મળે છે. ચોથાં પ્રકારમાં પુસ્તકાલયો અથવા જ્ઞાનભંડારોના ઉત્તમ ગ્રંથોનું વાચન, મનન અને નિદિધ્યાસન આશ્રિય ધડવામાં શ્રેષ્ઠ સ્થાન ભોગવે છે.

પ્રાચીન સમયમાં સમાજવ્યવસ્થા, રાજ્યવ્યવસ્થા અને જ્ઞાનાલયો અર્વાચીન કરતાં જુદા પ્રકારનાં હતાં. હજારો જુદાસુ જુદા બ્રહ્મચારીઓ જંગલમાં મઢી બાંધીને રહેનારા વિરક્ત ગુરૂઓ પાસે વિદ્યા લાણી જ્ઞાનવાન થતા હતા. તે જમાનામાં લેખનકળા અને લિપિની શોધ નહિ થયેલી હોવાથી ગુરૂપરંપરાએ મૌખિક જ્ઞાનની આપ લે કરતા હતા. તે પછીના જમાનામાં લિપિ અને લેખનકળાનો ઉપયોગ કરીને તાડપત્રો, તાત્રપટો, શિલાલેખો દ્વારા જ્ઞાનનો સંગ્રહ થવા લાગ્યો અને લઘીઆઓ દ્વારા અનેક જ્ઞાનગ્રંથો લખાવા લાગ્યા, અને એવા હસ્તલિખિત ગ્રંથો વડે હજારો સદ્ગ્રંથોના ભંડારો ભરાવા લાગ્યા. પવિત્ર ઋષિ-મુનિઓએ સ્વાનુભવથી એકઠું કરેલું જ્ઞાન જે તાડપત્રો દ્વારા સંઘરાયેલું હતું તેનાં વેદ, ઉપનિષદ, શ્રુતિ, સ્મૃતિ વગેરે નામો અપાયાં હતાં, અને તે દ્વારા સમાજવ્યવસ્થા, રાજ્યવ્યવસ્થા અને વિદ્યાકળા તથા જ્ઞાનબોધની ગોઠવણો કરવામાં આવતી હતી. પવિત્ર મહાપુરુષોનાં પવિત્ર હૃદયોમાંથી યોગ અને અનુભવ દ્વારા જે જ્ઞાનના ઉદ્ગારો વાણીરૂપે નીકળ્યા, તે

ધર્મરેષિત અને પવિત્ર લેખાયા હતા અને તેથી જ વેદવાણીને ધર્મરના ઉદ્દગારો ગણવામાં આવે છે. વેદ-ઉપનિષદો પછી જે ગ્રંથરચના થઈ, તેમને હંદ, વ્યાકરણ, ન્યાય, શીલ્પ, યોગસૂત્રો, શાસ્ત્રો, ઇતિહાસ, પુરાણો, ન્યોતિય, ખગોળ વગેરે નામો અપાયાં અને અનેક પ્રકારના જ્ઞાનનો વધારો થવા લાગ્યો, અને તે બધા પ્રકારના જ્ઞાનનો સંગ્રહ એકઠો થઈ, અનેક સ્થળોએ, જ્ઞાનભંડારો રચવાયા હતા, અને જ્ઞાન સાહિત્યની રચના શરૂ થઈ હતી. આપણાં હાલનાં પુસ્તકાલયો એજ જ્ઞાનભંડારોનું સ્વરૂપ છે. જગત પરની માનવ જાતિઓએ ભુદા ભુદા સ્વરૂપમાં જે જે જ્ઞાનભંડારોનો સંગ્રહ એકઠો કરેલો છે, તેનું મૂળ તપામશો તો તેના ઉદ્ભવ અને સંગ્રહ પ્રથમ પહેલાં આપણા ભારતવર્ષમાં થયેલો છે. જ્યારે જગત પરની અન્ય માનવ જાતિ જંગલી અવસ્થામાં જીવન વ્યતીત કરતી હતી, ત્યારે આપણો ભારતદેશ પૂર્ણ સુધારાની ટોચે પહોંચેલો હતો. આપણા ભારતના જ્ઞાનસાહિત્યમાં જે જ્ઞાનામૃતનો સાગર ભરેલો હતો, તેનાં મોજાં અને ઝરણાં વડે જ, અન્ય સમાજ જ્ઞાનામૃતનું પાન કરવા પામ્યો છે. આ જ્ઞાનસાગરના શિરે અનેક આકૃતનાં આંદોલનો અથડાયાં છતાં એ અમર ઝરણું ભારતમાં કોઈને કોઈ સ્વરૂપે સચવાઈ રહેલું છે અને પરદેશી હુંદારાઓએ હુંદવા છતાં ભારતના જ્ઞાનભંડારો અમરત્વને પામ્યા છે. ભલેને અન્ય દેશના લોકો લાખો-કરોડોની સંખ્યામાં ગ્રંથ સાહિત્ય એકઠું કરી મગરૂની ધરાવતા હોય, છતાં ભારતના જૂજ છતાં અમૂલ્ય રત્નગ્રંથો અને ભંડારો આગળ તે કંઈ જ લેખામાં નથી. અન્ય સમાજો પાસે સાહિત્ય ભંડારોનો જે સંગ્રહ છે, તેમાંના ઘણાખરો ભાગ ભારતના અમૃતસાગર જ્ઞાન ભંડારોમાંના હુંદાયલો યા ચોરાયલો હિસ્સો છે, અને તેઓ પરની સંપત્તિ વડે જ મગરૂરી માણે છે. તેમ છતાં સાહિત્યકારો, શોધકો, જ્ઞાનીઓ, તત્ત્વચિંતકો, ધર્મ સ્થાપકો, અવતારી પુરોહો, ગ્રંથભંડારો, કળાઓ, વિદ્યાઓ, ઇતિહાસ-પુરાણો, સમાજવ્યવસ્થા, રાજ્યવ્યવસ્થા અધ્યાત્મ જ્ઞાન, વગેરેની આદ્ય જનની સંસ્કૃતિનું સ્વરૂપ ભારત માતાની કુખે જ જન્મ્યું છે. આલૌકિક અને પારલૌકિક જ્ઞાનની અમર ન્યોતિ હિંદમાં વસનારી આર્ષ જાતિએ પ્રકટાવી છે. ઉચ્ચ કોટિનું મનુષ્ય જીવન જીવી જાણવાની શુદ્ધ જાવના આર્ષપ્રજ્ઞનાં પવિત્ર હૃદયોમાં ઉદ્ભવી છે. જે મહાન શક્તિના પ્રભાવથી આ વિશ્વ રચના પ્રકટી છે, તેના પદને પામવા માટે, અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપી અણમૂલ રત્ન હિંદ મૈયાના સુપુત્રોની કમાણી છે. હિંદના વેદાંત-કેસરી જ્ઞાનની ગળંગાધી, અન્ય સમાજનું જ્ઞાન સંતાપ જાય છે. આપણા આવા જ્ઞાન સાહિત્યનો લગભગ ત્રણચાર હજાર વર્ષો ઉપર પરદેશી હુંદારાઓએ હુંદી-આળોને, તેના નાશ કરેલો છે. ભારત માતાની અણમૂલ દોલત જોઈને ઇર્ષાના અગ્નિ વડે બળનારાઓ તે રોમનો, ગ્રીકો, મિસરવાસીઓ, પર્શિઅનો અને આરબો હતા. તેમણે હિંદવાસીઓની ભોળાઇને, આજસેનો અને કલહનો યા પડતોનો લાભ લીધો છે, છતાં ભારત માતાનો જ્ઞાનસાગર હજી ખૂટ્યો નથી.

જગતમાં ચડતી પડતીના પક્ષટા દરેક સમાજ ઉપર આવે જાય છે. પાશ્ચાત્ય દેશો જે હિંદની સંસ્કૃતિ અને જ્ઞાન જોઈને મુગ્ધ થતા, તે જ હિંદના નવયુવકો પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિથી મોહિત બને છે. આ એક સમયની બહિહારી છે. હિંદના નવયુવકો પરદેશનું આધિપત્ય અનુકરણ કરી સંતોષ માને છે. ચોતાના દેશનો અમૂલ્ય અને અખૂટ જ્ઞાનભંડાર જે અચાલ

અવસ્થામાં પડી રહ્યો છે અને જે અનેક આદતોની પરંપરામાંથી બચવા પામ્યો છે, તેને પ્રકાશમાં લાવીને પુનરુદ્ધાર કરવાની અત્યંત જરૂરીઆત છે; છતાં તે દિશામાં પ્રવૃત્તિ થતી જણાતી નથી. આપણું અમૂલ્ય જ્ઞાનસાહિત્ય દેશોદ્ધાર કરવામાં મુખ્ય સાધન છે. તેને નવજીવન આપીને સમાજ સમક્ષ ખુલ્લું મુકવાની પ્રથમ જરૂરીઆત છે. તે માટે ભારતના સમાજસર્જકોને નમ્ર અરજ છે. આપણા જ્ઞાનસાહિત્યને અમૂલ્ય વારસો, જે સંસ્કૃત, પાલી, માગધી વગેરે ભાષાઓમાં લખાએલો છે, અને હજારો વર્ષથી અંધકારમય સ્થિતિમાં પડી રહીને સડે છે, અને જે પાઠ્ય, ખંભાત, જેસલમીર, લિન્નમાળ વગેરે સ્થળોએ જૈન સાહિત્યરૂપે ભોંયરાં શોભાવે છે, તથા બનારસ વગેરે સ્થળોએ, ગુરુકુળના પંડિતોએ સંધરેલો છે, તે જ્ઞાનચંદ્રોનો દેશની પ્રચલિત ભાષામાં અનુવાદ થકને ગુપ્ત રહેલા જ્ઞાનને પ્રકાશમાં મુકવાની જરૂર છે. એકદેશીય જ્ઞાનનો મોહ તજીને સર્વદેશીય જ્ઞાન ગ્રહણ થવું જોઈએ. આપણું જ સાઈ અને બીજાનું જોડું યા બીજાનું સાઈ અને આપણું જોડું એમ કહેવાનો મારો ઉદ્દેશ નથી, અને એવી સમજ હોય તો તે બૂલભરેલી છે; પણ ધરમાં પારસમણિ હોવા છતાં પરદેશમાં સોનું મેળવવા ભટકવું એમ થવું જોઈએ નહિ. આપણું સાઈ શોધી કાઢીને જે ન હોય તે બીજા સ્થળેથી મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; પણ પોતાનો સાર્વિક આહાર નહીં જમતાં, પરદેશના ટુકડા મેળવવા વલખાં મારવાં એ જ અદ્વિસાસનો વિષય છે. માટે આપણી પ્રાચીન જ્ઞાન સંસ્કૃતિનું શોધન કરીને તેમાં અન્ય સમાજની સંસ્કૃતિના જ્ઞાનનો ઉમેરો કરવાની જરૂર છે. હાલમાં જાપાન, જર્મની, ઇટલી અને સોવિયેટ રશિયાની કેવી રીતે ચઢતી કળા ચઢી તેનો ઉડા અભ્યાસ કરી, તે પ્રમાણે દેશોદ્ધાર કરવા કટિબદ્ધ થવું જોઈએ. આપણે મહાન ઋષિ-મુનિઓનાં વંશ વારસો છીએ તે જુલો જવાનું નથી. આપણા અમૂલ્ય જ્ઞાન સાહિત્યની ખીલવણી કરો, આપણા જ્ઞાન ઊંડારો સજીવન કરો, ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો ઉઘાડી મૃતપ્રાય જીવન વ્યતીત કરતાં અજ્ઞાન જનોને જ્ઞાનામૃતનું પાન કરાવી, ચેતનવંતાં કરો. પુસ્તકાલયો એજ આપણો સાચો ઉદ્ધારક છે. પુસ્તકાલય એજ આપણો ગુરુ છે. અરે! પુસ્તકાલય તો ગુરુનો પણ ગુરુ છે. અંધને આંખો રૂપે, પંડુને પાંખો રૂપે, અને નિર્ધનીઆને ધન રૂપે છે, સંસારમાંથી તારનાર નાવકું છે. આપણા હિંદનો ઉત્કર્ષ યત્રમાં અગત્યનો ફાળો પુસ્તકાલયો જ આપશે. તેની ચઢતી કળા એજ આપણી ચઢતી કળા છે. સમાજની અજ્ઞાનરૂપી ઉંઘ એ પુસ્તકાલયો વડે ઉડી જશે. પુસ્તકાલયો રૂપી જ્ઞાનજ્યોતિ વડે ધર, આમ, દેશ, અને સમાજને પ્રકાશિત કરો!

હવે જ્ઞાન એ શું વસ્તુ છે, તેનો કંઈક ખ્યાલ આણ્યો હશે. મારો કહેવાનો મુખ્ય વિષય તો 'જ્ઞાનનો મહિમા' એ વિષે છે; છતાં હું કંઈક જુદા વિષય ઉપર ઉતરી જઈ છું, જ્ઞાન એ પ્રકાશ છે, અને અજ્ઞાન એ અંધકાર છે. જગતમાં પ્રકાશ અને અંધકારની વારા-ફેરી થયે જાય છે.

હિંદના જ્ઞાનપ્રકાશ વડે આખી પૃથ્વી પ્રકાશતી હતી. એ સ્વયં પ્રકાશ આડે આવરણ આવવાથી આપણો સમાજ પરપ્રકાશના આજ તેજમાં અંધારા ઉભેલો છે.

અધિકારનો નાશ કરવા સૂક્ષ્મ રૂપી તેજ કારણભૂત થાય છે, તેવી રીતે જ્ઞાન પ્રકાશ સમાજના અધિકારઅજ્ઞાનનો નાશ કરે છે. જ્ઞાન વડે પશુ અવસ્થામાંથી મનુષ્ય થવાય છે. મનુષ્યમાંથી દેવ, અને દેવમાંથી ધનુષ સ્વરૂપ થવાય છે. જ્ઞાન અને તેનું સ્વરૂપ કેવું છે ને તે મેળવવાનાં સાધનો કયાં કયાં છે તે બાબત સ્પષ્ટીકરણ થયું. પશુ સત્ય જ્ઞાન કયું છે ને તે કેવી રીતે મેળવી શકાય તે બતાવનાર ભોમીઆની જરૂર પડે છે. તે ભોમીઆ એટલે સત્ય-જ્ઞાનના માર્ગે વાળનાર, દોરનાર, શિક્ષક અથવા સહચર હોય છે. ચર વગર જ્ઞાન થતું નથી. ચર એ માર્ગદર્શક ભોમીઓ છે. પશુ પોતાના શિષ્યને સત્ય માર્ગનું જ્ઞાન કરાવે તેજ સાચો ચર છે. જ્ઞાન એ સત્ય પ્રકાશ છે. શાળા એ જ્ઞાન મેળવવાનું, કળા કૌશલ્યનું સ્થળ છે; શિક્ષકો યા ચરો તે જ્ઞાનનો પ્રકાશ બતાવનારા ભોમીઓ છે; અને પ્રતિકાલયો એ તો જ્ઞાનનો અખૂટ સાગર છે. સદ્ગ્રંથો એ સાગરમાંનાં અમૂલ્ય રત્નો છે, અને ગ્રંથપાલ એ રત્નો-ગર સાગરનો રખેવાળ છે-અરે! અમૃતદ્રવ્યના આત્રસ્કાનો ટોચો છે. અરે!! આ જ્ઞાનામૃત કાણે પ્રકટાવ્યું, કાણે વિદ્યાવ્યું, કાણે શોભાવ્યું, અને કાણે સાચવ્યું, અને તે કાના માટે?!

આ મહાન જ્ઞાનનો વારસો, જે મહાપુરુષોએ આપણને સોંપ્યો છે, તે મહાત્માઓનું નામરમરણ કરવું, એ પણ આપણા અહોભાગ્યનો વિષય છે. આ અમૂલ્ય જ્ઞાનામૃત ભગવાન વશિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, અત્રિ, ભૃગુ, પરાશર, યાગવલ્કય, કપિલ ભગવાન, પરશુરામ, માર્કંડેય, અષ્ટાવક, કૌશિક, ઉદાલક, જાબાલી, અંગીરસ, બૃહસ્પતિ શુકાચાર્ય, શાન્તિલ્ય, નારદજી અને ભગવાન વેદવ્યાસ જેવા પ્રખર ઋષિ-મુનિઓ; શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર, રામચંદ્ર, જનક, યુધિષ્ઠિર, ભીષ્મ પિતામહ, વિદુરજી જેવા રાજવીઓ; જૈમિનિ અને વૈશંપાયન જેવા પુરાણિક; પતંજલી, પાણિનિ, ભટ્ટાચાર્ય, વાગભટ્ટ, બાણભટ્ટ, ચરક, સંસ્કૃત ધનંતરી જેવા વૈદ્યકરણી-વૈદ્યો-ખગોળ શાસ્ત્રીઓ, અને યોગીઓ; શંકરાચાર્ય, રામાનુજાચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય, જીહ્વ-ભગવાન, મહા વીર સ્વામી, રામતીર્થ, દયાનંદ, વિવેકાનંદ, કબીર, અને નાનક જેવા ધર્મ સ્થાપકો; તે સિવાય યોગીઓ, કવિઓ, અને શોધક નરો એ આપણા પ્રાચીન જ્ઞાનામૃતના સર્જકો છે. આ મહાન વિભૂતિઓએ જનસમાજના કલ્યાણ માટે, જે જ્ઞાનામૃત સર્જવું છે તે જંગલપરની સુધરેલી આલમને મુગ્ધ કરે છે. ભારતના સાહિત્યમાં જે જ્ઞાન સમાવેલું છે, તેનું કોઈ પણ દેશના સાહિત્યમાં મળી શકતું નથી. શ્રી ભગવાન વેદવ્યાસે જ્ઞાનનો મહિમા વર્ણવતાં કહ્યું છે કે:—

સર્વોપનિષદો ગાવો દોઘા ગોપાલ નંદન: ।

પાર્યોવત્સ: સુધીર મોક્ષા, દુર્ગ્ધ ગીતામૃતં મહત્ ॥

અર્થાત્ કે—ઉપનિષદો એ ગાયો છે, તેને દોહનાર ગોવાળ ગોપાલનંદન શ્રીકૃષ્ણ-ચંદ્ર છે, જીહ્વિમાન અર્જુન તે ગાયોને પાનો લાવનાર વાલ્મીકીને ઠેકાણે છે; અને આવી અપૂર્વ સામગ્રી એકત્ર થયાથી આ જે દૂધ હોવાયું છે, તે મોહું ગીતારૂપી અમૃત છે.

એટલે સર્વ ઉપનિષદોના સારબોધ, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે પારથ અર્જુનને કરેલો છે. આ ગીતારૂપી જ્ઞાનામૃત, એ સર્વે જ્ઞાનનું શિરોમણિ છે.

આપું જ્ઞાનનું કલ્પવૃક્ષ ઉપર જળાવેલા મહાન આત્માઓએ રોપેલું છે. તેને પાન્ડવ-કૌરવ જેવા મહારથીઓએ રક્ષેલું છે, ને ચંદ્રગુપ્ત, અશોક, હર્ષવર્ધન, કનિષ્ક, વિક્રમાદિત્ય, અને બોજ જેવા સાહિત્યપ્રેમી રાજવીઓએ પાળ્યું પોષ્યું છે. તે કલ્પવૃક્ષનાં સચવા-એલાં મીઠાં અમર ફળો આરોગીને આપણે અમરત્વ મેળવી આજથી પાંચ હજાર વર્ષ ઉપર શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર જેવા ગોપાળનંદને ઉપનિષદ્દર્શી કામદુગ્ધા ગાયનું દોહન કરીને ગીતારૂપી જ્ઞાનામૃત અર્જુન જેવા વાહરણને પાચું હતું, તેજ જ્ઞાનામૃત વડે, આપણે આપણો ઉત્કર્ષ સાધીયું. શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુએ ગીતામાં કહેલું છે કે જ્યારે જ્યારે જગતમાં અધર્મ, અજ્ઞાન પ્રવર્તે છે ને સમાજવ્યવસ્થા હિનલિન થઈ જાય છે, ત્યારે ત્યારે સમાજનો પુનરુદ્ધાર કરવા માટે, હું યુગે યુગે અવતાર ધારણ કરું છું. એ દિવ્ય વાણી હવે ફળદાયી નિવડશે અને સમાજનું દલ્યાણ સંધારશે એવા સંજોગો મળતા આવે છે. આપણા ભારતવર્ષમાં હવે જનસમાજનું દલ્યાણ દરનારા મહાપુરુષો ઉત્પન્ન થતા લાગ્યા છે. ઇશ્વરી અવતારોની ગેમી ગર્જનાઓ થતી સંભળાય છે. આપણા ભારતના જ્ઞાનવૃક્ષનું રક્ષણ કરી દેશોદ્ધાર કરવા સારૂ ગોપાળનંદન શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ ખીજા દેહો વડે પ્રકટ થયેલા છે. તેમાંના એક આપણા ગોપાલનંદન મહારાજ શ્રી સયાજીરાવ છે, જેમણે ૬૦ વરસ જેટલી લાંબી તપશ્ચર્યા આદરીને, રાજ્યનું-દેશનું-અને જગતનું કલ્યાણ યાચ એવા ભગીરથ પ્રયત્નો આદર્યા છે. પૃથ્વીના પટ ઉપર ભ્રમણ કરીને, અનેક પ્રકારનું જ્ઞાનામૃત એકઠું કરીને તે દ્વારા પારથ અર્જુન જેવા વાહરડા ઉછેરવા માંડ્યા છે, અનેક પ્રકારની જ્ઞાન સંસ્થાઓ સ્થાપીને, જગતની-જ્ઞાન સંસ્કૃતિનું-અમૃત પાન પાછને, પ્રળને અમરત્વ આપવાના કાંડ આદર્યા છે.

આપણી શિક્ષણ સંસ્થાઓ એ અમૃત આપનારી ગાયો છે. આપણા ગોપાળનંદન મહારાજ સાહેબ, એ જ્ઞાનગાયોના મુખ્ય ગોવાળ રૂપે છે; અને શિક્ષકો, મંથપાલો, સાક્ષરો અને સમાજના હિનરથીઓ એ સર્વે જ્ઞાનામૃત આપનારી ગાયોનું દોહન કરી અમૃત પાન કરાવનારા નાના ગોવાળીઓ છે.

આ જ્ઞાનયોગી અને કમયોગી ગોપાળનંદન રાજવી, ચર્મચક્ષુ વડે જ્ઞેનારને, એક મુરો રાજવી છે એટલું જ જણાતું હશે; પણ જ્ઞાનચક્ષુ વડે જ્ઞેતાં જણાય છે કે તેઓ રક્ત રાજવી નથી, પણ જગત પરની જ્ઞાનવ જાતિનું કલ્યાણ સાધનાર અવતારી મહાપુરુષ છે. જ્યારે શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર આ હિંદ ભૂમિમાં વિચરતા હતા, ત્યારે પાન્ડવો, વિદુરજી, ભીષ્મ પિતામહ અને દ્રૌપદી જેવી અમુક વ્યક્તિઓ જ તેમને પરમાત્મા માનીને પૂજતી હતી, અને તે વખતના સમાજનો મોટો ભાગ તો તેમને કપટી, ખટપટી અને જાદુગરરૂપે માનનારો હતો. પણ આપણા પરમરૂપાણુ મહારાજ સાહેબને તો, પૃથ્વીપટ ઉપરના સુવેરેલા સમાજના ધણા લોકો પૂજે છે. માનવ સમાજ જ્ઞાનગૌરવની પૂજા કરનારો છે. અનાદિ કાળથી મહાપુરુષોને ઇશ્વરની વિશ્વતિઓ માનીને, કાંઈ ને કાંઈ રૂપે, તેમની ભક્તિ કરીને, આ ત્રંસારસાગર તરવાની આશા રાખે છે, અને તેમની યાદગીરી દાયમ રાખવા માટે દેવજો, મૂર્તિઓ અને જીવનચરિત્રો બનાવીને ત્રંતોપ માને છે. આપણા યોગેશ્વર મહારાજ સાહેબે ૬૦ વરસથી તપશ્ચર્યા આદરી છે અને તપ, પરિશ્રમ તથા વૃદ્ધાવસ્થાથી તેમનું પંચમૂતાત્મક શરીર હવે જીર્ણ થયું છે;

છતાં મારી વહાલી પ્રગ્ન, મારો વહાલો દેશ અને મારો વહાલો માનવસમાજ-એજ શબ્દરચકાર તેમના હૃદયકમળમાં શું જાગરવ કરે છે, આ મહાપુરુષે આદરેલા જ્ઞાનયજ્ઞ માટે અને માનવસમાજ માટે લીધેલી કટ્યાણકારી દીક્ષાને મદદગાર થવા માટે આપણે તૈયાર થવું જોઈએ.

શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની જ્ઞાનમોરલી તો ફક્ત ગોકુળ, મથુરા અને વૃંદાવનમાં જ ગોપગણ અને ગોપીઓને મુગ્ધ કરતી હતી, અને તેનો અહ્મનાદ કોઈ જ્ઞાની અને સંત વિરલા જ સાંભળતા હતા; ત્યારે આપણા ગોપાળનન્દનની જ્ઞાનજ્વંસરીનો તાદ તો પૃથ્વીના પાંચે ખંડમાં શું જાગરવ રેલાવે છે. અમેરિકાના ચિકાગો નગરમાં, અને જર્મનીના બર્લિન નગરમાં, વિશ્વના સર્વ ધર્મની પરિષદમાં, આપણા ગોપાળનન્દને પ્રમુખસ્થાને જિરાજીને જે અહ્મનાદ રેલાવ્યો હતો, તે આપ સર્વેને સુવિદિત જ છે. એ ઉપરથી આપ સર્વેને ખાત્રી થશે કે શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર આજ પાંચ હજાર વર્ષ પછી માનવ સમાજની અરતવ્યરત થયેલી પરિસ્થિતિને સુધારવા માટે જ ગોપાલ રૂપે પ્રગટ થયેલા છે. આ મુશ્કેલી અવતારને આપણા અનેકાનેક વંદન હો ! હવે, હું જ્ઞાનના મહિમા સંબંધી કંઈક કહેવા ધારું છું.

જ્ઞાનનો મહિમા તો અપાર છે. આ અગાધ વિષયનો મહિમા ગાવાને મારા જેવા પામર મનુષ્યનું ગળું નથી. નારદ, શારદ અને શેષ પણ જ્ઞાનનો મહિમા ગાવાને સમર્થ થયા નથી. “ જ્ઞાન ” એ-વિરાટ પુરુષ-પરમાત્માનો સ્વયં પ્રકાશ છે. જ્ઞાન એ તો વિભુની ગેળી ગર્જના છે. જ્ઞાન એ અહ્મનાદ છે. અરે ! આ જ્ઞાનનાદનું શુભગાન ગાવા કોણ સમર્થ છે ? આવો, આવો, આ તારણહાર શ્રીકૃષ્ણપ્રભુ આવો, અને આ તમારી હિંદુઓનાં ટળવળતાં વાહરડાંને જ્ઞાનામૃત પાઓ ! તમારી મધુરી જ્વંસરીનો અહ્મનાદ ગાવો ! મૃતઃપ્રાય બનેલા હાડપિંજરોમાં પ્રાણ પુરો, અને નવચેતન અર્પો ! તમારા ગીતારૂપી જ્ઞાન-મૃતનું પાન કરાવી, પારથ-અર્જુન જેવા-અનંત પારથોને સર્જવો ! અસહાય રંકે ભારતનો ઉદ્ધાર કરો ! તમારી ગેળી જ્ઞાનમોરલીનો મહિમા તો ફક્ત લગવાન વેદવ્યાસે જ ગાયો છે. સુવર્ણના પાત્ર સિવાય સિંહણનું દુગ્ધ ટકી શકતું નથી. તેવી રીતે પાર્થ અર્જુન જેવાં પાત્રો વગર તમારું ગીતારૂપી જ્ઞાનામૃત ઝીલી શકાતું નથી. માટે અર્જુન જેવાં સુપાત્રો, અને વેદવ્યાસ જેવા મહિમાગાયકો મોકલીને પરાધીનતાના પિંજરે પુરાએલા ભારતને મુક્તિ આપો !

અહ્મનાદ-મોરલીનું લગન

(રાગ: મળીઆ પ્રેમ સનેહી નંદલાલ આગળ બાંધી પ્રિતકી)

ગેળી ઘોરે ગવાએલ જ્ઞાન....વાગે એક મોરલી....

સુણી નવ રહે શુદ્ધ ને સાન....મતવાલી આ મોરલી....॥ ટેક ॥

સાખી ૧

વાગે મધુરી મોરલી.....લાગે લગની તા....ન....

તા....ને લાન લુલાનીઆ.....

વિશ્વ સઘળે સુકી દીધું માન.....વાગે એક મોરલી

તેનો કોણ રે બળવનહાર,...વાગે.....

સંત વિરલા પાગે કોઈ પાર,...વાગે.....॥ ૧ ॥

સાખી ૨

ધન્દ્ર, ચન્દ્ર ને મુનિન્દ્ર....સુર ભુજંગ ને લાણુ....
 ગાને માન મુકાવીયાં.....
 વરતાણી અલૌકિક આણુ....વાગે એક મોરલી....
 ધન્ય ધન્ય બળવનહાર....વાગે૦.....
 ગાજે શુંજન શું શુભજનર....વાગે૦.....॥ ૨ ॥

સાખી ૩

મોરલી મન મોહાવતી....કરતી ચક્રમાચુર....
 આનંદ અલખ જગાવતી,.....
 ભરતી નાદ લલો ભરપૂર....વાગે એક મોરલી....
 વ્યાપ્યો વિશ્વભુવન રણુકાર....વાગે૦.....
 ન્યાં ત્યાં પ્રહ્લ તણા ભણુકાર....મતવાલી આ મોરલી....॥ ૩ ॥

સાખી ૪

અરે !! મોરલીધર મોહના....મોરલી અજબ સ્વરૂપ....
 પ્રહ્લાનંદ રેલાવીઓ.....
 ધન્ય પ્રહ્લાંડ નાયક ભૂપ....વાગે એક મોરલી....
 જ્ઞાન - સાગર, એ અનુરૂપ....મે'વારી વાગે મોરલી....॥ ૪ ॥
 વિશ્વવાડીનો " અમૃત " મોર....ગેળી તારા ગાનમાં....
 નાચે, નાદ સુણી ધનધોર....મોરલીના તાનમાં.

ૐ શાન્તિ : શાન્તિ : શાન્તિ.

પુસ્તક - આંક

એકડે એક, પુસ્તક આલો નેટ,	મારી બેની પોથીથી મુક્તિ મળે છે
બગડે બેય, પોથીની લાગી લહેય,	"
ત્રગડે ત્રણ, હોંસેથી પુસ્તક ભણુ,	"
ચોગડે ચાર, પોથી અર્પે સાર,	"
પાંચડે પાંચ, પોથી ન લાવે આંચ,	"
છગડે છય, પોથીથી થાય જય,	"
સાતડે સાત, પોથીથી કાઢે કાટ,	"
આઠડે આઠ, પોથીથી કોધ દાઢ,	"
નવડે નવ, પોથી મુધારે ભવ,	"
એકડે મીઠિ દશ, મુપુસ્તક અર્પે જશ,	"

ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અખતરો

પ્રાસ્તવિક

મદ્રાસ ઇલાકાના ચિત્તૂર પરગણાના નૈર્ઝત્ય ખૂણામાં 'કુપ્પમ' ગામ આવેલું છે. આજુબાજુ સુંદર ખીણો ને ટેકરીઓ આવી રહેલ છે. વરતી લગભગ ૫,૦૦૦ મનુષ્યોની છે. સામાન્ય ગણતરી પ્રમાણે એમ કહી શકાય કે ખેડુતો વર્ષના છથી આઠ માસ આખો દિવસ કામમાં રોકાયેલા રહેતા નથી. નવરાશના સમયમાં કેટલાક લોકલ ફંડના રસ્તામાં, કેટલાક સરકારી અધિકાર હોય તો તેમાં, કેટલાક ધાર્મિક ઉત્સવોમાં, કેટલાક કારખાનામાં, કેટલાક ગૃહઉદ્યોગોમાં અને મોટા ભાગ ગામડાંઓના ખર્ચાળ કજયામાં ગાળે છે.

એમ જણાઈ આવ્યું કે ગામડીઆના મોટા ભાગને જીવનમાં રસ નથી; શારીરિક શ્રમ કરવા તે નારાજ છે અને મહેનત કરીને પેટ ભરીને ખાવા કરતાં આળસ રહીને અધું ખાવાનું તેમને પર્મદ છે. ધર્મને નામે બીજા માગવાનું છોકરાંઓને શીખવવામાં આવે છે. આ ચિત્રને પુરું કરવાને નિશાળોના અર્ધદંઢ શિક્ષકોની મોટી સંખ્યા છે. પાઠ્ય પુસ્તકો સિવાય બીજું કોઈ પુસ્તક તેમણે જીંદગીમાં જોયું હોતું નથી.

આ તપાસના પરિણામે ૧૯૨૩ના ઑક્ટોબરમાં 'કુપ્પમ' માટે મફત ફરતું પુસ્તકાલય સ્થાપવાની અગત્ય જણાઈ. નાનાં બાળકો જે નાની અવસ્થામાં નિશાળ છોડી દે તેના લાભ માટે, તથા ગુજરાન માટે કમાતા હોય ત્યારે તેમને અભ્યાસ ચાલુ રાખવા તથા જે મોટી ઉમ્મરનાં માણસોને ભણવાની તક ન મળી હોય તેમના માટે પુસ્તકાલયની આવશ્યકતા જણાઈ.

શરુઆત

પહેલ વહેણ તો ઉઠાર માણસોની તથા જાપખાનાની, પુસ્તકો તથા પત્રો ભેટ મેળવવા માટે સહાય લેવામાં આવી. જે પુસ્તકો ભેગાં થાય તે માત્ર શિક્ષિત તથા વિદ્વાન વર્ગ માટે જ ભેગાં ન થાય પરંતુ તથા મજૂર વર્ગ માટે પણ થાય તે પર ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું. જે પત્રો તથા પુસ્તકો મળ્યાં તેના વિષયવાર તથા ભાષાવાર વિભાગ પાડવામાં આવ્યા અને દાતાના નામ સાથે પત્રકમાં નોંધવામાં આવ્યાં. શરુઆતમાં ચૌદ પુસ્તકો હતાં. કોઈ પણ પાસેથી પૈસા લેવામાં આવ્યા નહોતા. પરચુરણ ખર્ચ કાર્યકરોએ ઉપાડી લીધું.

પુસ્તકાલયનું કેન્દ્ર

આ રીતે ભેગાં કરેલ બધાં પુસ્તકોને મી. સોમૈયાના ઘરમાં થોડો સમય માટે રાખવામાં આવ્યાં. સિદ્ધાંતનાં કોડોં, કેળવણી વિષયક ચિત્રો અને સચિત્ર પત્રિકાઓ દિવાલ પર ટીંગાડવામાં આવ્યાં હતાં. મંદિરો, મસીદો, દેવળો, સુષક ગામડાંઓ અને ઉચ્ચ વર્ગના ઉદ્યોગો અને ચાલુ જમાનાના મહાન પુરુષોની યાદી સાથે ચિત્રોનાં આદ્યમ ખનાવવામાં આવતાં હતાં.

વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં મી. ડી. પુરુષોત્તમ તથા ખીન્ન કાર્યકર્તાઓએ જે ઉત્સાહ જતાવ્યો છે તે માટે કંઈ વખાણની જરૂર નથી; કેમકે મદ્રાસના 'હિંદુ' પત્રના નીચેના ઉત્તરારથી તે ગર્વથી ખાત્રી થશે. તા. ૨૬-૧૨-૩૪ ના તે પત્રના અંકમાં લખે છે કે, "ગામડાના લોકોને, જે યોગ્ય રસ્તે તેમની વચ્ચે કાર્ય કરવામાં આવે તો, પુસ્તકાલયથી મળતી સગવડોનો લાભ લેવા લલચાવી શકાય એ વાત 'કુપ્પમ' માં ચાલતા અખતરાની ક્ષેત્રે મંદીથી પ્રસ્વાર થઈ છે."

વ્યવસ્થાપકે, પુસ્તકોની પસંદગીમાં, જીવનવૃત્તાંવેશમાં, માસિકોની તારવણીમાં તથા ખીજી જાળોમાં મદદ કરીને 'ગામડા જૂથ' નામે નાનું પુસ્તક પ્રગટ કર્યું. કેન્દ્રમાં વાચન વિભાગ તથા પુસ્તકો આપનારો વિભાગ એમ બે વિભાગ ખોલવામાં આવ્યા હતા.

નવાં મથકો

ગુપ્ત ગ્યાનમાં વ્યવસ્થા રચનાર્થે કાર્યકર્તાઓનું લક્ષ આસપાસના છ માઇલના વિસ્તારમાં નવાં મથકો ખોલવા તરફ જોવાયું. મથકોની આંતરવ્યવસ્થામાં કેન્દ્ર માથું મારતું નથી. કાર્યકર્તાની મદદનો, જાહેર ભાષણો માટે મુલાકાત લેવામાં તથા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રૂઝ લેતા અગિવાન સાથે મગલત ચલાવવામાં તથા શાળા તથા પુસ્તકાલયના મકાન તથા પુસ્તક પસંદગીમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

ગાડાં રસ્તાથી નેજાયેલા ગામડાંઓમાં 'શ્રી ભારતી મફત ફરતા પુસ્તકાલય' ની ગાડી લઈ જવામાં આવતી. 'કુપ્પમ' ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય સેવા કેન્દ્રની આ શોધ હતી એમ જાહેર કરતાં આનંદ યાપ છે. 'આલ ઇડિયો લાઇબ્રેરી જર્નલ' ના નવેમ્બર ૧૯૩૪ ના અંકમાં ૧૯૦ મે પાને તેની નીચે મુજબ પ્રશંસા કરવામાં આવી છે:—"કુપ્પમ (આંધ્રદેશની) ની 'ભારતી ફરતા પુસ્તકાલય' તરફથી જાનાવવામાં આવેલ ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય માટેની ગાડી, પ્રદર્શનનું આકર્ષક ગ્રંથ હતું." તેમાં ત્રણસો પુસ્તકો તથા ખગર માટે પાટીયું તથા લોકોનું ધ્યાન ખેંચી શકે તેવાં બે મોટાં દિવાલપત્રો રહી શકે છે. એક જ માણસ આ ગાડીને એક ઘેરથી ખીજે ઘેર ચાલવા એક ગામથી ખીજે ગામ લઈ જઈ શકે છે. ગાડીની કિંમત ૫૦ રૂ. થી વધારે પડતી નથી. આ ગાડીની ઉપયોગિતા નેજાને મનારગુડી કુમાર ગુરુકુલમના સંચાલકોએ તેને ખરીદી લીધી છે. ગુપ્ત મથકથી નાનાં રથજોએ પુસ્તકોની આપ લે કરવામાં અથવા તે ભાગનની સામગ્રી લઈ જવામાં અને એવાં ખીન્ન કાર્યો માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. દર રવિવારે તથા ખીન્ન તહેવારના દિવસે બે ત્રણ કલાક શિક્ષાને લોકોને પુસ્તકો આપે છે તથા વર્ચાઈ ગયેલ પુસ્તકો પાછાં લે છે. કેટલાંક રથજોએ તે કાર્યકર્તાઓ પોતે જ પુસ્તકો લઈ જતા હતા. આવાં જાહેર પુસ્તકાલયમાં યોગ્ય રીતે તથા વખતસર પુસ્તકો પાછાં આવવાની મુશ્કેલી હતી. ગામડાંનો સારો કાર્યકર્તા અથવા વાંચી શકે તેવો માણસ અશિક્ષિત લોકો પાસે વાંચે છે અને સાદી ભાષામાં તેમને સમજાવે છે. ગામડીઓને વિદ્યતામયી શૈલી કે ભાષાની કંઈ પડી હોતી નથી.

‘કુપ્પમ’ ના લોકો પુસ્તકાલયમાં વારંવાર આવે, છૂટથી પુસ્તકો લઈ જાયે અને અઠવાડિયા પછી પાછાં આપી જાય તે માટે તેમને સમજાવવામાં આવે છે. કાઈકાઈવાર રસિક વિદ્યાર્થીઓ પુસ્તકો લઈને ગામમાં જાય છે અને જે લોકો બહાર નીકળી શકતા ન હોય તેમને પુસ્તકો આપે છે તથા અગાડિનાં આપેલાં પાછાં લે છે. મહોત્સવના દિવસે ગાડી મધ્ય સ્થળોએ ઉભી રાખવામાં આવે છે. કાર્યકર્તાઓ અમુક પ્રકારનાં પુસ્તકોની ઉત્પન્ન કરી શક્યા પછી પુસ્તકોના અભાવે તે માગણી પુરી પાડી શકાતી નથી. દરેક ચે.પી.ટી.કેટલીવાર ‘ધરયુ’ કરવામાં આવે છે તેની કાળજીથી નોંધ રાખવામાં આવે છે અને તે ઉપરથી સામાન્ય જન સમૂહની રસવૃત્તિનો અભ્યાસ કરી શકાય છે. આવાં પુસ્તકોની સંખ્યા ખુબ જૂન છે. જનસમૂહને પુરાણની વાતો, જીવંત મનુષ્યોના અનુભવો વધારે ગમે છે. તંદુરસ્તી તથા હવાપાણી વિષેની વાતો તેમને ઝોઝી ગમે છે.

દર શુક્રવારે તથા રવિવારે ભજન મંડળી ગોઠવાય છે, તેમાં ગામડાવાસીઓ તથા કાર્યકર્તાઓ સક્રિય ભાગ લે છે. આ સંબંધમાં ધારણા કરતાં વધારે કાર્ય થયું છે. રામાયણનાં ચલચિત્રો તૈયાર કરાવીને બધાં કેન્દ્રોમાં મુકવામાં આવ્યાં છે. આમોદોનના સંગીત પછી સાહિત્ય વિષયક સમજુતી આપવામાં આવે છે, તથા ત્યારબાદ શાંત ચલચિત્રો લોકોનું ધ્યાન ખેંચે છે. વાયન કેન્દ્ર દૂર દૂર જગ્યાએ રથાપવામાં આવ્યાં છે, પણ કાર્યકર્તાઓના અભાવે મહિનામાં બે વખત તેની મુલાકાત લઈ શકાય છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની આ દિશામાં સુધારો વધારો કરવાને તથા પ્રગતિ માટે પગલાં લેવાઈ રહ્યાં છે. કોઈવાર સાંજે લોકપ્રિય ભજનની ધૂન જમાવવામાં આવે છે. નિશાળના શિક્ષકોની માસિક સભાનો લાલ લેવામાં આવે છે, અને શિક્ષકોમાં મુકાયેલ વિશ્વાસનો પૂરો લાલ લેવાયો છે.

કેન્દ્રથી છ માઇલ આસપાસના વિસ્તારમાં કાર્યનો સમાવેશ થાય છે. ૩૯ શાખાઓમાંથી ૧૨ તો બે માઇલની ત્રિજ્યાની અંદર છે. ૧૬, ચાર માઇલની ત્રિજ્યાની અંદર તથા ૧૧ છ માઇલની ત્રિજ્યાની અંદર છે. કુલ વસ્તી ૨૯,૭૬૪ ની છે. અત્યારે શિક્ષિતોની સંખ્યા ૧૫૦૨ ની છે જેમાં નિશાળે જતી ૬૯૪ છોકરીઓ તથા ૭૦૨ છોકરાઓનો સમાવેશ થતો નથી. નિયમિત રીતે નિશાળે જતાં જાળકોની સંખ્યા ૩૫૯ છે. ૧૯૩૩ માં નિશાળે જવા લાયકની સંખ્યાના ૧૦૬ ટકા જેટલી આ સંખ્યા હતી, અત્યારે તે ૩૦૮ ટકા છે. આટલો મોટો વધારો કાર્યકર્તાઓના પ્રયત્નકાર્યને આભારો છે. પુસ્તકાલયની શરૂઆત ચાર પુસ્તકોથી થઈ હતી. અત્યારે તે સંખ્યા ૧૮૭૩ ની છે. તેમાં ૧૬૦૪ તેજુશુ પુસ્તકો, ૨૪૦ તામિલ, ૧૨ આકરમ્મ, ૧૭ કેનેડી તથા ૫૨ સાપ્તાહિકો તથા અસંખ્ય માસિકો તથા દૈનિકો છે. ૮૯૯ પુસ્તકો વાંચવા અપાયાં હતાં, અને સરેરાશ દરેક વાચકે હમેશાં ૨૫ મિનિટ વાંચ્યું હતું. અગીયાર કાર્યકર્તાઓએ પોતાથી બની શકે તેટલી રીતે આ કાર્યક્રમ અમલમાં મુક્યો હતો, અને દરેક કાર્યકર્તાએ સરેરાશ ૨૧૨ માઇલની પગે મુસાફરી કરી હતી, અને ૩૧-૧-૧૯૩૬ સુધી કુલ ૩૧૧ ભાષણો આપ્યાં હતાં. તે ભાષણોમાં ૯૬ રાષ્ટ્રના આધુનિક ઇતિહાસ પર, ૮૨ વર્તમાન મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો પર, ૩૮ ખેતીવાડી તથા હિન્દુઓમાં શોધખોળ તથા સુધારા પર, ૪૭ આરોગ્યશાસ્ત્ર પર, ૩૨ સંકાર પર, તથા ૪૮ ધર્મ પર હતાં. બધાં ભાષણો તથા વાતચીતમાં પ્રાથમિક કેળવણી પર ખૂબ ભાર મૂકવામાં આવે છે.

અનુભવ

કાર્યકર્તાઓને જુદી જુદી જાતના અનુભવ થયા છે, પારાવાર મુશ્કેલીઓ આવી છે પણ બહાદુરી તથા આનંદથી તેનો સામનો કરવામાં આવ્યો છે. મિ. આય'કી વેંકટરા-મણીયની નેંધ ઉત્સાહદાયક થઈ પડે છે. દૂર દૂરનાં ગામડાંના લોકોની કેળવણીનો પ્રશ્ન નિર્ણય માગે છે. નિશાળના સમય પછી શાળા-પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાં જોઈએ. બધાં ગામડાંઓમાં જુદી જુદી કક્ષાનાં પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યા પછી દર છ મહિને નવાં પુસ્તકો મંગાવીને લોકોની વાચનવૃત્તિ સતેજ કરવી જોઈએ. આપણા માલનો પૂરેપૂરો ઉઠાવ કરવાને આપણે આપણા માલનું આકર્ષક પ્રદર્શન કરવું જોઈએ તથા તેની યોગ્ય જાહેરાત કરવી જોઈએ. આ પુસ્તકાલયમાં ૬૫ ટકા પુસ્તકોનો તો જરાપણ ઉપયોગ થતો નથી, તેનાં ધારણો જાણીતાં છે.

પહેલી મુલાકાત વખતે કાર્યકર્તાઓ ભાષણ આપે છે, ગણતરી કરે છે (વસ્તી, શિક્ષિતવર્ગ, ગૃહઉલ્લોગો, નકામા દિવસો, દેણું, મૃત્યુનાં કારણો વગેરેની); બીજી વખતે રસ્તાઓ કરવામાં, શેરીઓ વાળવામાં, નિશાળનું તથા મંદિરનું સમારકામ કરવામાં લોકોની મદદ માટે વિનંતિ કરવામાં આવે છે. રોગચાળાના વખતમાં કાર્યકર્તાઓ લોકોને મદદ કરે છે. આ સેવા એકજ પ્રકારની હોતી નથી. એક દાખલાથી આ વાત સ્પષ્ટ થશે. 'ચંદમુર' ગામમાં ૯૬ ઘર બળી ગયાં, ત્યારે કાર્યકર્તાઓએ ફંડ તથા સામગ્રી એકઠી કરીને ગામડીઆઓને મદદ કરી હતી.

ગામડીઆઓ અનેક અગત્યના પ્રશ્ન પૂછે છે : પુસ્તક વાંચવાથી શું ફાયદો થાય છે ? વાંચવાથી ફાયદો મળશે ? પૈસાદાર થવાનો સહેલો ઉપાય શું ? કરવેરા ઘટશે ? અમને સ્વાતંત્ર્ય ક્યારે મળશે ? (દેશનું સ્વાતંત્ર્ય તેની તો તેમને ખબર જ હોતી નથી). વરસાદ ક્યારે આવશે ? અનાજના ભાવો ક્યારે ચડશે ? આ અને આવા બીજા અનેક પ્રશ્નો પૂછે છે. આવા પ્રશ્નોના જવાબ આપવા જોઈએ. એવા કેટલાયે આશિક્ષિતો છે કે જેઓ પાસેના ગામથી આવે ગયા ન હોય. તેમની માન્યતા એવી છે કે વસુધાતી અધિકારી જગતમાં મોટામાં મોટો અધિકારી છે. આ પ્રદેશમાં એવા દાખલા બન્યા છે કે છનામદારોએ પ્રાથમિક શાળાઓને બંધ કરીને લોકોને તદ્દન અજ્ઞાનમાં રાખ્યા છે. શાળાના શિક્ષકોની સ્થિતિ ક્યાજનક છે. તેમની મુશ્કેલીઓ પ્રકાશમાં પણ આવતી નથી. આઠ મહિના સુધી તેમને પગાર અપાતો નથી, અને અપાય છે ત્યારે બે મહિનાનો આપીને ત્રણ મહિનાની પહોંચ લેવામાં આવે છે. ન્યાં સુધી તેમની સ્થિતિ સુધરે નહિ ત્યાં સુધી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પ્રગતિ થઈ શકે તેમ નથી.

જેવરે, અમને પુસ્તકોની એટલી જરૂર પડતી નથી જેટલી સાચા કાર્યકરોની જરૂર છે. *

છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર.

થોડુંક જાણવા જેવું

જખત થયેલાં પુસ્તકો ઉપરથી ઉઠનારી જરૂરી:—મુખ્ય પ્રકાશના સરકારી પ્રકાશન ખાતા તરફથી બહાર પડેલી યાદીમાં જણાવવામાં આવેલ છે કે સરકાર આજ સુધીમાં પુસ્તકો ઉપર મૂકાયેલ પ્રતિબંધને શક્ય હોય ત્યાં ઉઠાવી લેવાની ધારણા રાખે છે. માટે એ સંબંધી તજવીજ કરવા પ્રકાશકો તથા અંશકર્તાઓ પોતાના પુસ્તકો ફરીથી સરકાર પાસે રજુ કરે.

આ વસ્તુ પુસ્તકાલયોને અમુક રીતે સ્પર્શે છે, તેના તરફ યોગ્ય લક્ષ દેવાની જરૂર છે.

(૧) અત્યાર અગાઉ જે જે પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં આવેલ હોય તે પૈકી જેના ઉપર સરકાર તરફથી પ્રતિબંધ મૂકાતાં સદરજુ પુસ્તકોને પુસ્તકાલયમાંથી એક યા બીજી રીતે દૂર કરવામાં આવેલ હોય, તે પુસ્તકો ફરીથી વાચક વર્ગના હાથમાં મૂકી શકાશે. તેથી પ્રતિબંધ ઉઠાયે તેવાં પુસ્તકો ફરીથી પુસ્તકાલયના ઉપયોગમાં આવી જાય તેવી વ્યવસ્થા યથ શકે.

(૨) કેટલાંક પુસ્તકાલયો વર્ષ આખરે પુસ્તકો મગાવતાં હોવાથી, કેટલાંક સારાં પુસ્તકો બહાર પડ્યા બાદ તરત પ્રતિબંધ મૂકાતાં, જે પુસ્તકાલયો તેવાં પુસ્તકો મેળવી શક્યાં ન હોય તેમને તેવાં પુસ્તકો મેળવવાનું હવે શક્ય બનશે.

(૩) સરકારી યાદીને આધારે દેશી રાજ્યોએ પણ સદરજુ પુસ્તકો ઉપર પ્રતિબંધ સામાન્ય રીતે મૂકેલો હોય છે. તે સદરજુ પુસ્તકો ફરીથી દાખલ કરતાં દેશી રાજ્ય તરફથી પણ પ્રતિબંધ ઉઠાવી લેવાવાની ખાત્રી કરવી અને ઉઠાવી લેવાયો હોય તે તે આશ્રતની તજવીજ કરવી.

*

*

*

*

સાહસિક લેખકો અને પ્રકાશકો માટે તક:—પુસ્તક પ્રકાશન માટે મુખ્ય સરકારે શરૂ કરેલ ઉદાર નીતિથી સાહસિક અને ઝડપી લેખકો અને પ્રકાશકો માટે સુંદર તક રજુ થાય છે. હિંદ સંબંધીનાં કેટલાંક સારાં અંગ્રેજી પુસ્તકો ઉપર પ્રતિબંધ છે, તે પ્રતિબંધ ઉઠાવી લેવાની તેમને પોતાની ભાષામાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી શકાય. આવાં પુસ્તકોમાં ડૉ. જે. ટી. સંડરલેન્ડ કૃત India in Bondage આવી જાય. તે ઉપરાંત કેટલાંક પુસ્તકો અંગ્રેજીમાં જખત નથી પણ જ્યારે જ્યારે તેનું ભાષાંતર કરવા તજવીજ યથ છે, ત્યારે ત્યારે તે જખત કરવામાં આવેલ છે. તેવાં પુસ્તકોનું તો બહુ સહેલાઈથી પોતાની ભાષામાં ભાષાંતર કરી શકાય. આવાં પુસ્તકોમાં ડૉ. બી. ડી. બસુકૃત The Rise of the Christian Power in India આવી શકે. સદરજુ પુસ્તક અંગ્રેજીમાં પાંચ ભાગમાં (હાલ એક મોટા પુસ્તકમાં) રૂ. ૧૫-૦-૦ માં મળે છે. તેનો અનુવાદ 'ચાંદ' ઓશીસ તરફથી તૈયાર યથ છપાઈ, 'ભારતમે' અંગ્રેજી રાજ્ય' એ નામે બહાર પડવાનો હતો તેજ

વખતે સરકાર તરફથી જન્મ થતાં ' ચાંદ ' ઓશીસને ધણી જ મોટી ખોટ સહન કરવી પડી હતી. આપણે ત્યાં પણ કેટલીક નાની પુસ્તિકાઓ પણ તેના આધારે બહાર પડેલી જાણીતી છે. જે આવા માહિતીપૂર્ણ પુસ્તકને ગુજરાતીમાં કોઈ સાહસિક પ્રકાશક ઉતારવા ઇચ્છે તો અત્યારે તક છે. અને ભારતમાં અંગ્રેજી રાજ્ય અમલ સંબંધી તો તે એક ઘણો માહિતીપૂર્ણ અને આધારભૂત ગ્રંથ થાય. તે ઉપરાંત તેની એક ટુંકાવેલી પણ આવૃત્તિ છે: *The Consolidation of British Power in India.*

*

*

*

*

લંડન ટાઇમ્સના ખબરપત્રીને જર્મની છોડી જવાની નાદિસ:—
 બ્રિટિશ સરકારે ત્રણ જર્મન પત્રકારોને જાસૂસી કરવા અંગે હુકમાર કરવાથી જર્મનીએ વગરતા પગલાં તરીકે લંડન ટાઇમ્સ પત્રના બર્લીન ખાતેના ખબરપત્રીને એક પખવાડિયામાં પાછો બોલાવી લેવાની ખબર ટાઇમ્સને આપી છે. તેમ નહિ થાય તો તેનો પરવાનો ખેંચી લેવાની ચેતવણી અપાઈ છે, આના કારણ તરીકે સદરહુ ખબરપત્રી નાઝી અમલની ટીકા કરતાં લખાણો લખે છે એવો આક્ષેપ છે. ટાઇમ્સ પત્રે આ પગલાનો વિરોધ કર્યો છે, અને બીજાં બ્રિટિશ પત્રોએ પણ આ બનાવનો સખત વિરોધ કર્યો છે.

*

*

*

*

યૂરોપમાં થીએટર:—છેલ્લી ગણતરી મુજબ યૂરોપમાં એકંદર ૩૩૨૨૦ થીએટરો ચાલુ છે, અને તેમાંના ૨૫૩૬૫ થીએટરો તો અવાજ સાથે અજવાળાં પાથરે છે. જર્મની પાસે ૫૨૪૩ થીએટરો છે. ગ્રેટબ્રિટન અને આયર્લેન્ડનાં મળી ૫૦૮૫ થાય છે, ત્યારે ફ્રાન્સમાં ૪૧૦૦ થીએટરો છે. ત્યાર પછી ઇટલી રશિયા અને સ્પેન આવે છે. એ દરેક દેશમાં અનુક્રમે ૩૯૦૦, ૩૦૦૦ અને ૨૫૦૦ સીનેમાગ્રહે છે. જર્મનીમાં આજે ૨૭ સ્ટુડીઓ ચાલુ છે, અને વર્ષે દહાડે ૨૫૦-૩૦૦ બોલપટો તૈયાર કરે છે. એ સૌમાં ઇટલીના સ્ટુડીઓ સૌથી મોટા છે. એનું એકંદર ક્ષેત્રફળ ૨૬૬૦ મીટર છે.

*

*

*

*

મહાકવિ કાલીદાસનો સ્મૃતિદિન:—અમદાવાદની લાલબાઇ દલપતભાઈ આર્ટ્સ કોલેજ તરફથી સંસ્કૃત સાહિત્યના મહાકવિ કાલીદાસનો સ્મૃતિદિન ગત માસની તા. ૧૯ મીના રોજ ઉજવવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે ગુજરાતના સાક્ષરવર્ષ શ્રી બલવંતરાય ઠા. કોઠાર પ્રમુખપદે હતા. આ પ્રસંગે શ્રી. વાડીકર, પ્રો. આપ્ટે, પ્રો. આઠવલે અને અધ્યાપક શ્રી રામનારાયણ પાઠકે મનનીય વ્યાખ્યાનો કર્યાં હતાં. આ પ્રમાણે દરસાવ છુટે છુટે પ્રસંગે સંસ્કૃત સાહિત્યના અન્ય સિતારાઓના સ્મૃતિદિન ઉજવવાનો રવેશ પડે તો દરેક વખતે તેઓ સંબંધી કંઈ કંઈ નવીન જાણવાનું મળે, તે ઉપરાંત બે ત્રણ વિદ્વાન સાક્ષરોને વ્યાખ્યાનનું આમંત્રણ થતાં તેઓ સંબંધી કંઈ નવીન શોધબોધ પણ સંભળે થઈ શકે.

*

*

*

*

કવિવર ટાગોર ફીલ્મ કંપનીમાં જોડાશે ? :—કવિવર ટાગોર અને તેમની મંડળી એક અર્ધ હિંદી અને અર્ધ અંગ્રેજી ફીલ્મ તૈયાર કરવા માટે ટુંક સમયમાં પ્રભાત ફીલ્મ કંપનીમાં જોડાશે એવી ખબર જાહેર આવી છે.

* * * * *

દરિયાપારના દેશમાં ગુજરાતી સાક્ષરનો સત્કાર :—ગુજરાતના જાણીતા સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ જવા જતાં સિંગાપોર પહોંચ્યા, ત્યારે સિંગાપોરમાં વસતા ગુજરાતી લાખઓ તરફથી રટીમર ઉપર તેમનો લાવખીનો સત્કાર થયો હતો. જવાથી પાછા ફરતાં તેઓએ સિંગાપોર ઉતરવાનું વચન આપ્યું છે, ને એ પ્રસંગે તેમને માનપત્ર આપવાની ગોઠવણ ચાલી રહી છે.

ન્યાનાલાલ કે. પટેલ.

૮૮૮

જ્ઞાન ઝરણું

ઝરણું અમીરસ જ્ઞાનનું,
અંધાલયમાં ઝરે સદાએ;
રેલે રસનાં પૂર : ઝરણું

તિમિર દળ અજ્ઞાનનાં ટાળે,
હિંચ જ્યોત હૃદયે પ્રગટાવે;
જ્ઞાન-જ્યોત્સની રેલ રેલાવે.
વહાવે ચેતનનાં પૂર : ઝરણું

દેશ પ્રેમના મંત્ર શીખાવે,
વીરતા ઐક્યના પાઠ પઢાવે;
શાંતિ નીતિ પંથ ચઢાવે.
પૂરે જીવનમાં નૂર : ઝરણું

મનુ કુંજનાં પુષ્પ ખીલાવે,
જ્ઞાનપરાગ બધે પ્રસરાવે;
નૂતન યુગ જગે સર્જાવે.
'જયન્ત' ઉત્તરિનું મૂળ : ઝરણું

બ લો લ,
તા. મહેસાણા

}

જોડતાભાઈ ઈ. પટેલ

૮૮૮

અંથાગાર

(મંદાકાન્તા)

પંડિતો જે અવનિ પરથી, તો ગયા સ્વર્ગ માંહે,
એ જ્ઞાનીને હૃદય વસતું, જ્ઞાન કયાંથી પમાયે ?
પત્રો દ્વારા ખબર લખવા, સ્થાન એવું જડે ના;
કયાંથી લેવી વિવિધ વિષયે, કિંમતી જ્ઞાન દીક્ષા ?
ના, ના એવું કદિ જન થકી, મુખથી તો વદાયે,
મૂકયું અંથે સહુ જન અર્થે, જ્ઞાન ત્યાંથી શ્રદ્ધાયે,
જે સિદ્ધાંતો મનુજ હિતના, આપવાના હતા તે,
સોંપી દીધા વિષદ હૃદયે, અંધ આગારમાં એ.
અંધોદાને ગરીબ જન કે રાયનો લેદ ટાળી,
અર્થે છે ત્યાં સમ ગણી સહુ, પુસ્તકો અંધમાળી.
રોખ્યાં એ તો વટપુર ભૂયે, જ્ઞાનના વૃક્ષ હેતે,
મીઠાં એનાં અમૃત દળને, આપળે પૂર્ણ પ્રેમે.
જ્ઞાનાબિધના અમી રસ થકી, ચિત્તની શ્રાદ્ધે થાતાં,
આત્મા દેરો ઉદય થઇને, જે ભજે પૂર્ણતામાં.

રાજકોટ

મજલાલ છ. જોશી.

પોથી ખડેનાં !

પોથી ખડેનાં ! મારે આંગણિયે તું આવ
તારા જેવું મારું હૈયું સદાનું
ઓપીને આરસી ખનાવ-પોથી ખડેનાં
આરસે દેખાય છે મારું મુખાર્વિંદ
અંતરે તારું દર્શાવ
પોથી ખડેનાં ! મારે આંગણિયે તું આવ !
હુનિયામાં નગૃત દેવી કહેવાય તું
આવીને અંતર સોહાવ
પોથી ખડેનાં ! મારે આંગણિયે તું આવ !
કુધા સમાણી તું ખડેનડી એકલડી
આમંત્રું તેથી તું આવ
પોથી ખડેનાં ! મારે આંગણિયે તું આવ !

રમુલભાઈ ન. વહોરા

વાચન-તરંગ

(૧) આર્યધર્મ :—હિંદુ જ્યારે સંસ્કૃતિમાં જગતને મોખરે હતો ત્યારે સમસ્ત હિંદુના “ આર્યો ” અને “ આર્યા ” સન્માનપાત્ર હતાં. એ જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિ હિંદુ ધર્મે પ્રગટાવી હતી.

આપણા ઋષિમુનિઓ ક્રમેક્રમે પ્રજાનો વિદ્યાસ કરતા, જ્યારે હાલમાં સેંકડો મતિ અને ધર્મોત્તેજીય ઐક્યતા સાધવી મુશ્કેલ બની છે. એટલે પ્રગતિને બદલે બહેમો તથા અનુનીપણ વ્યાપક બનેલાં છે. તેથી જ પ્રજા દિનપ્રતિદિન સૂચકા કરે છે.

સંસ્કારવિહોણા ધર્મશુરુઓ પરાક્રમે અને જીવનસંગ્રામે ખેડા સિવાયના થયા છે. એક “ લોકત ” કહે છે કે :—

ઠકા ઠાલો કરવો ઠાઠ, મઠ-મંદિરમાં પુરવા પાટ,
ગાદી સ્થાપી ગુરુવા થવું, વગર બોલાવે જ્યાં ત્યાં જવું.
લાવો “દામ” ને લો લાઘ્ય બોધ, મહુ ખતાવું જગતા જોત.

એવા આજના ધર્મશુરુઓ પાસેથી ટ્યો સંસ્કાર મળી શકે ? જેથી ધર્મો માત્ર ક્રિયાકાંડમાં જ લિપ્ત લિપ્ત ખામોત્તીયાં જેવાં થયા. વળી દેશમાં અનેક જાતિઓ તથા ધર્મો અને રાજપક્ષતા થયા એથી કરીને ધર્મો એળા સમાન રહ્યા.

એવા બીનસંસ્કારી ધર્મોથી પ્રજા શક્તિહીન બની. ન્યાતજાતમાં કલહ, કુટુંબકલહ વધ્યા. એથી બીજી પ્રજાઓએ આવી ગુલામી બક્ષી અને અસ્પૃશ્ય માની કાયમની અશક્તિની બેડી ઢોઢી દીધી છે. પરંતુ પ્રજા ખરો આર્યધર્મ સ્વીકારશે ત્યારે જ લવિષ્યની પ્રજા સંસ્કારી નિવડી ભારતને સુકિત મળશે.

સંસ્કાર, સ્વમાન, ચારિત્ર અને સિંધરતા પ્રકટાવશે નહિ ત્યાં સુધી સુખશીલીઆપણું, સાંકડું મન, વેવલાપણું, ધીજરાપણું, હાકટાપણું, બીરપણું અને નિરસાહ તથા ધીરજ અને જોખમદારીનું અભાન આ બધું કાયમ રહેશે.

આ ઉપરાંત આર્યધર્મના ચાર અંગો દાન, શીલ, તપ અને ભાવનાનું સાચું વણું આ પુસ્તકમાં આલેખાયેલું છે.

ઉચ્ચ આશયનું મહત્ત્વ સમજાવતાં લખે છે કે :—“ ઉચ્ચ આશય વગરનું સમ વ્યભિચાર છે, જીવવું નરક છે, ખાવું જાનવરપણું છે, બોલવું બસવું છે. ”

વળી આર્યોએ શ્રીમંત કુટુંબના સુખવિદ્યાસ બાલુએ રાખી પતિની આવક પર જીવવા ટેક લેવી ઘટે. દરેક કુટુંબની સ્ત્રીઓએ રસોઈ, કપડાં શોંધવાં, બાળઉછેર વગેરે પોતે જ કરવું, કારણ કે લગ્ન એ ભાગીદારી છે, જીવનભરની ભાગીદારી છે.

લેખક તો લખે છે કે હું એવી આર્યા માગું છું કે :—

“ જેના બોલવામાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના ચાલવામાં, જેના વર્તનમાં, જેના બીજાનામાં, જેના રાચરચીલાંમાં-રે ! જેના સ્વપ્નામાં પણ એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય. ”

આ એક જ આશય સ્ત્રીધર્મનો છે. આપણી પેઢી જીવી રહેવત છે કે :—

“ ચાર મળે ઝોટલા તો ઉખાડી નાખે ઝોટલા ”

એ વ્યક્તિત્વ નહિ કેળવાયાનું જ પરિણામ છે.

લેખકે આ પુસ્તકને વીસમી સદીના “ આર્ય ” અને “ આર્યા ” યજ્ઞનાર સંસ્કારોથી રસબસાયેલું છે. આવી કલાત્મક ભાષામાં ધર્મભાવના તથા પ્રજાની ઉન્નતિના માર્ગદર્શક

ઉપદેશો તો એ પુસ્તકના વાચનથી જ મેળવી શકાશે. અત્રે તો તેમાંથી ગણ્યોગાંકો હિતારો જ માત્ર કરેલો છે.

(૨) મહા-વીર કહેતા હતા:—આ પુસ્તકમાં લેખકે જૈન ધર્મના પુરુષોનાં નામ ઉપરથી જ પાત્રો લઈ લખાણ કરેલું છે જે ઉત્તમ છે.

શત્રુજય ઉપર કોઈ મહાત્માની શોધમાં નીકળેલા મુમુક્ષુને અચાનક મહા-વીર સ્વામીનો ભેટો થાય છે. પર્વતોનાં શિખરો ઉપર ચઢતાં ગૌતમને ખમ્બી પડેલી વિટંબણાઓ અને તેની દરકાર ન કરતાં બાળક જેમ નિર્દોષ હાસ્ય કરતા મહાવીર જે બોધ આપે છે તે અવર્ણનીય છે. લેખકે લખ્યું છે કે—શક્તિશાળી વ્યક્તિત્વ ધરાવતી “નીતિ”ની એક નૂતન બાવના છે. અને તે “વીસમી સદીના હિંદ માટે નૂતન રાષ્ટ્રીય ગીતા છે.”

ગૌતમને અનેક નિર્દોષ વાક્યો દ્વારા સાત્ત્વિક બોધમાં તરબોળ કરી તેને અનંતનું ભાન કરાવે છે.

આ ઉપરાંત મનુષ્યને માયાવિમુખ થઈ ખરો “બ્રહ્માવંદ” કેમ મળે તે વિશે ગોવાળનું દૃષ્ટાંત આપી પ્રથમ ઊંટ, સિંહ અને બાળકના ફેરફાર બતાવી છેવટે સ્વતંત્ર આત્માની સમજ આપી છે.

આ નાનું પુસ્તક ગમે તેવા મૂઢમતિ મનુષ્યને પણ ખરા મનુષ્યત્વનો પાઠ આપે છે.

(૩) માયાની છાયામાં:—શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુએ સુદામાને અઠગ લીલા બતાવેલી, તેમ જન્મના બ્રહ્મચારી નારદ મુનિને પણ બતાવી છે.

શ્રીકૃષ્ણપ્રભુ ખરા બળબળતા તાપમાં નારદજીને પાણી લેવા મોકલે છે. નારદજી દોડતા દોડતા એક પથ્થરકુટિ પાસે પહોંચે છે અને બારણું ઠોકતાં એક “ગોવાળખાળા” બાર ખોલે છે. યુવાનીની મસ્તીવાળાં નયનો રતિસમાન કામબાણોનો તરવરાટ કરતાં એક-બીજાને સામસામાં મળતાં “તારામૈત્રક” રચાય છે. પરિણામે નારદજી બ્રહ્મચર્ય બાળુએ મુકી લખ કરી બેસે છે. ત્રણ બાળકો પણ થાય છે.

એક દિવસ ઓચિંતું પાણીનું પૂર આવી સર્વ તણાય છે. બાળકો બચાવતાં સ્ત્રી તણાય છે. આમ નારદજીને અતિ દુઃખ મહેલું પડે છે.

“નારદજીને માથે હાથ મુકતાં શ્રીકૃષ્ણજી તેમની સઘળાં લીલા જાણી હસે છે. નારદજી પસ્તાય છે. અને શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને બેટી પડે છે. “નૂરમાં નૂર સમાઈ જાય છે.”

આ ઉપરાંત અભયકુમાર (અભય)ની વાર્તાનો ટુંક હેવાલ બતાવી “હુંદુક” બોળનારનું નામ આપી સાત્ત્વિક બોધનું આલેખન કર્યું છે.

હાલના “જીવદયા” વાળાંઓને સંજોગેન બહુ અચ્છું કરેલું છે. “રિપ-વાન-વિંદલ”માં “પોલીટીક્સ” અને રાજદારીઓ, મુડીવાદીઓ, કાયદાશાસ્ત્રીઓનો લેખકે ઉપર ઝડપી મોટો ફેરફાર “પ્રમાણ” વાળા લેખનને બાધ કરતો નથી. “પ્રમાણો વિના સ્વતંત્રતા રહી નથી.”

આ ઉપરાંત સમાજને ઉપયોગી અનેક બાબતોનું ચુંચણ કર્યું છે.

“માયા” ભમણા દ્વર થવાથી જ આત્મોન્નતિ શક્ય બને છે.

ઉપરનાં ત્રણે પુસ્તકો સ્વં વાડીલાલ ગોતીલાલ શાહનાં લખેલાં છે. આ ઉપરાંત વાચકોને “મસ્તવિલાસ” વગેરે તેમનાં પુસ્તકો અતિ ઉપયોગી નિવડ્યાં છે. દરેક વાચક એક વાર તો જરૂર આ પુસ્તક વાંચે એજ અભ્યર્થના !

પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

(૧) નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા તા. ૫-૯-૩૭ના રોજ નવસારી મુકામે શ્રી સયાજી વૈલવ પુસ્તકાલયના મદનગા પ્રાંત વિદ્યાધિકારી રા. રા. ઉમેદભાઈ લખાભાઈ પટેલ સાહેબના પ્રમુખપદે ભરાઈ, જેમાં લુદાં લુદાં સ્થળના નીચેના સભ્યો હાજર હતા :—

(૧) શ્રી છોટુભાઈ ઝી. દેસાઈ, પદ્મસાધુ (૨) શ્રી ગોપાળજી ગોવિંદજી પટેલ, ચલ-થાણુ (૩) શ્રી નારણયુકંદર હરિશંકર, કામરેજ (૪) શ્રી પ્રીતમલાલ વિશ્ણુરામ, ઠાસંબા (૫) શ્રી સુરજરામ મહારાજંકર, મહુવા (૬) શ્રી દેસાઈ રામચંદ્ર રૂદરજી, મહુવા (૭) શ્રી ગિજુભાઈ હ. દેસાઈ, ગણુદેવી (૮) શ્રી કાવસજી એ. ગણુદેવીઆ, ગણુદેવી (૯) શ્રી હંકેરભાઈ ના. દેસાઈ, ખીલીમોરા (૧૦) શ્રી કનૈયાલાલ જ. મજમુંદાર, નવસારી (૧૧) શ્રી કસનજી દયાળજી દેસાઈ, નવસારી (૧૨) શ્રી મગનલાલ ઝીણાભાઈ દેસાઈ, નવસારી (૧૩) શ્રી શંકરલાલ નાયજીભાઈ દવે, નવસારી (૧૪) શ્રી કેવળભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ, મેરોલી (૧૫) શ્રી ગોકળભાઈ, ધામણ (૧૬) શ્રી ભીમભાઈ ખંડુભાઈ, ખખવાડા.

પ્રાંત મંડળના આ સભ્યો ઉપરાંત આ વર્ષની સભામાં રાજ્ય પુ. મંડળના માનદ મંત્રી શ્રીમાન મોતીભાઈ અમીન સાહેબ રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રીયુત વલ્લભભાઈ પટેલ સાથે ખાસ હાજર રહ્યા હતા. નવસારી તથા ગણુદેવી મહાલોના શાળાધિકારીઓની પણ હાજરી હતી.

સભામાં પ્રમુખની ચુંટણીનો તથા મંત્રીએ વાંચી સંજળાવેલા હેવાલ તથા હિસાબને સર્વાનુમતે મંજૂર રાખનારો એમ બે કારાવ પછી નીચે પ્રમાણે બીજા ૬ કારાવ પસાર થયા હતા:—

૩. નવા વર્ષના પ્રમુખ અને મંત્રીની ચુંટણી કરવા બાબત :—

પ્રમુખ તરીકે શ્રી કનૈયાલાલ જ. મજમુંદાર, અને મંત્રીઓ તરીકે શ્રી કસનજી દયાળજી દેસાઈ તથા શ્રી મગનલાલ ઝીણાભાઈને સર્વાનુમતે નીમવામાં આવે છે.

૪. પ્રચારક નીમવા તથા ફાલવણી બાબત :—

જે તે મહાલોને ગયા વર્ષનો રાજ્ય પુ. મંડળનો ફાળો નહિ વહેંચી આપતાં તે પ્રાંતમાં રહેવા દેવા ને તે રકમ તથા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળમાંથી રૂ. ૧૦૦) આપી કુલ જે રકમ થાય તેમાંથી એક પ્રચારક અથવા પ્રાંત ખાતે નીમવાનું કંરાવવામાં આવે છે. મહુવા, સોનગઢ, બ્યારા, અને માંગરોળ મહાલની ફાલવણી તેઓ તરફની કામગીરી સંતોષકારક લાગે આપવી. પ્રચારકની નીમણીક મંત્રીઓએ કરવી.

૫. નવા વર્ષનું અંદાજ પત્રક ગોઠવવા બાબત :—

રૂ. ૧૦૦) પુસ્તકાલયના પ્રચારકના પગાર માટે; રૂ. ૨૦) કંટીજન્સી માટે; રૂ. ૧૫) મંત્રીઓના પ્રવાસ ખર્ચ માટે; રૂ. ૧૫) આકસ્મિક ખર્ચ માટે : કુલ ૧૫૦) મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૬. મહાલ પરિષદો ભરવા બાબત :—

દરેક મહાલે ચાલુ વર્ષે પોતપોતાની મહાલ પુ. પરિષદ ભરવી.

૭. શાળા ન હોય તેવાં ગામોએ પણ વાચનાલય ઉઘાડવા બાબત:—

શાળા ન હોય તોપણ તેવાં ગામોએથી વાચનાલયો ખોલવાની માંગણી ખાતા તરફ આવે તો તે માંગણી સ્વીકારવી એમ આ સભા પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

૮. કસ્બા અને પ્રાંત પુસ્તકાલયોને ધોરણ પ્રમાણે પૂરી મદદ મળવા બાબત:—

કસ્બા અને પ્રાંત પુસ્તકાલયોને મદદની જે રકમ અપાય છે તે હાલની જરૂરિયાતના પ્રમાણમાં ઘણી ઓછી છે. માટે સન ૧૯૧૧ માં નામ મંત્રી મંડળે જે ધોરણ હરાવેલું છે તેટલી મદદ નિશ્ચય મળતી રહે એવી તજવીજ કરવા ખાતાને આ સભા વિનંતિ કરે છે.

ઉપર પ્રમાણે બધા જ કારણો સર્વાનુમતે બહાલ રહ્યા હતા.

ટીપ:—તા. ૧૨-૯-૩૭ ના રોજ ભરાયેલી વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની, તથા તા. ૧૯ અને ૨૬ મીએ ભરાનાર મહેસાણા અને અમરેલી પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાના હેવાલ આવતા અંકે પ્રસિદ્ધ થશે.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ

પુસ્તકાલયોની તપાસણી, વ્યવસ્થા, પ્રચાર તથા વર્ગીકરણ વગેરેની કામગીરી બજાવી છે:—

૧. સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. સોમાભાઈ ગરબડભાઈ: જુલાઈ-ઓગસ્ટમાં:—(૧) ડેસર (૨) વેજપુર (૩) શાંતિપુરા (વાચનાલયને સ્થાને પુસ્તકાલય થવાની જરૂર) (૪) ચારદાપુર (ગઈ સાલનાં બજેટનાં પુસ્તકો મળ્યાં નથી ?) (૫) મેરાકુવા (નં. ૩ પ્રમાણે)
૨. સંખેડા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. જેસંગભાઈ ગ. પટેલ: જુલાઈ માસમાં:—(૧) નંદપુર (૨) વાસણા (૩) ચિખોદ્રા (૪) કોસીન્દ્રા (૫) માંકણી (૬) ટીંબા (તમામ સ્થળે વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર).
૩. પાદરા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. પંડયા: ઓગસ્ટ-સપ્ટેમ્બરમાં:—(૧) હુણા (૨) લોગ (૩) ચાલુમદ (વર્ગીકરણ બોલું છે તે દુરસ્તી કરી આપ્યા પ્રમાણે સુધારી લેવાની જરૂર) (૪) પાટોદ (વિષયવારી થઈ જવાની જરૂર.)
૪. દામનગર મહાલ મંડળના મંત્રી રા. રા. મનજી હરિલાઈ: જુન-જુલાઈમાં:—(૧) રાજકોટ (૨) ચાવંડ (૩) હીરાણા (૪) ખીજીઆ (૫) ચાખપુર (૬) રૂપાવટી (૭) ગણેશગઢ (૮) પામેલ (૯) રામડા (૧૦) દાંસા (૧૧) દહીયરા (૧૨) મુકેશીઆ (૧૩) આંબરડી (૧૪) કાંચરડી.

પ્રચારકોએ રૂબરૂમાં આપેલી સૂચના - સમજૂતીનો યોગ્ય તે અમલ તાકીદ કરી દેવાની જેને તેને લાભમણ !

નવસારી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનો સન ૧૯૩૬-૩૭ નો

હેવાલ તથા હિસાબ

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના બંધારણને અનુસરી સન ૧૯૩૦-૩૧ થી આ પ્રાંત મંડળની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. અને તેનો ઉદ્દેશ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના જે ઉદ્દેશો છે તે ઉદ્દેશોને પોતાના પ્રાંત પૂરતા અમલમાં મુકવાનો છે.

નવસારી પ્રાંતના આઠ મહાલોમાં એકંદર વસ્તી ૨૦૮૧૬૮ પુરૂષો તથા ૨૦૧૨૦૯ સ્ત્રીઓ મળી કુલ ૪૦૪૩૭૭ માણસોની છે. તે પ્રાંતમાં ૭૮૯ ગામ છે, જેમાં શાળાવાળાં ૨૪૮ છે. સન ૧૯૨૬-૩૭માં મહાલવાર પુસ્તકાલયો, વાચનાલયો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે:—

મહાલનું નામ એકંદર ગામો શાળાવાળાં કરુખા પુસ્તકાલય વાચનાલય કુલ.
ગામો પુ. વાળાં ગામો વાળાં

નવસારી	૬૧	૪૩	૧	૪૨	૨-૧-૧	૪૭
ગણદેવી	૩૦	૨૩	૨	૧૮	૫	૨૫
પલસાણા	૫૨	૩૦	૧	૨૯	૨	૩૨
કામરેજ	૭૨	૪૨	૧	૪૦	૩	૪૪
મહુવા	૬૯	૪૦	૦	૧૪	૨૬	૪૦
મર્ગિરોળ	૧૩૨	૨૦	૦	૨૧	૩	૨૪
સોનગઢ	૨૨૧	૯	૧	૧	૬	૮
બ્યારા	૧૫૨	૩૪	૧	૧૦	૨૫-૧	૩૭
	<u>૭૮૯</u>	<u>૨૪૨</u>	<u>૭</u>	<u>૧૭૫</u>	<u>૭૨ ૨-૧</u>	<u>૨૫૭</u>

કુલગામ શાળાવાળાં ગામ કરુખા પુ. ગ્રા. પુ. વાચનાલય મહિલા પુ.
૭૮૯ ૨૪૨ ૭ ૧૭૫ ૭૨ ૨

બાળક પુ. કુલ મકાનવાળાં પુસ્તકાલયો ૨૯
૧ ૨૫૭ ગ્રા. વ. સોસાયટીમાં નોંધાયેલાં ૬૭

આલુ સાલમાં મર્ગિરોળ તાલુકામાં હથુરજી ગ્રામ પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાઈ પુસ્તકો મુકવામાં આવ્યું છે. બ્યારા મહિલા પુસ્તકાલયના મકાનનું કામ ચાલે છે.

મહાલ દીઠ સ્વતંત્ર મકાનવાળાં ગામો નીચે પ્રમાણે છે :—

નવસારી મહાલમાં ૯; કામરેજ મહાલમાં ૩; ગણદેવી મહાલમાં ૪; પલસાણા મહાલે ૨; મહુવા મહાલે ૧; મર્ગિરોળ ૭; બ્યારા ૨; સોનગઢ ૧; કુલ ૨૯.

દરેક મહાલના માનદ પ્રચારક બાઇઓએ પોતપોતાના મહાલનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી તે ઘટતી સચનાઓ આપી વર્ગીકરણનું કામ કરેલું હતું, તે માટે એ

ભાષાઓનો આભાર માનવામાં આવે છે. આલુ સાહે પશુ તેઓ પોત પોતાના મહાલવાળા પુસ્તકાલયોનું બાકી રહેલું વર્ગીકરણ કરી આપી તથા તપાસણી આલુ રાખી પુસ્તકાલયની બરોબર વ્યવસ્થા માટે ઘટતું કરશે એવી આશા છે.

શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓમાં દરેક મહાલમાંથી ઓછીવત્તી સંખ્યામાં વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો બેઠેલા હતા. નવીન વરસમાં વધુ પ્રમાણમાં તે પરીક્ષામાં બેસે તેમ મહાલ તથા જૂથ મંડળના મંત્રીઓને તજવીજ કરવા ભલામણ છે. દરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ પશુ ધણાખરા મહાલમાં મંગાવી તેનો ઉપયોગ કર્યો હતો. જેમ બને તેમ જનતામાં વાચનનો શોખ વધે તેવા પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. આલુ વરસે તે પ્રમાણે પેટીઓ મંગાવી દરેક ગામડે વાચનનો લાભ વધુ પ્રમાણમાં લેવાડાવવા દરેક મંત્રીને વિનંતિ છે.

કેટલાક મહાલમાં ગ્રામ પુસ્તકાલયનાં બજેટ ગત વરસમાં બન્યાં નહોતાં; તો તેવા દરેક કેસની મહાલ મંત્રીએ તપાસ કરી લોક મદદ એકઠી કરી બજેટ બનાવી વાચનાલય અગર પુસ્તકાલય આલુ રાખવા તજવીજ કરવી.

આલુ વરસમાં કામરેજ તાલુકાના ઓરણા કે જે ગામ આખા પ્રાંતમાં દરેક બાબતમાં આગળ પડતું આદર્શ ગામ છે, ત્યાં પ્રાંતની ત્રીજી પુ. પરિષદ માં વિદ્યાધિકારી સાહેબ મે. રા. રા. નંદનાથભાઈ દીક્ષિત સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે ભરાઈ હતી. તેમાં આપણા રાજ્યના સહકારી અધિકારી ને ગુજરાતના જાણીતા સાક્ષર મે. રા. રા. રમણલાલ વચંતલાલ દેસાઈ, પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ, તથા આપણા રાજ્ય પુ. મંડળના હાલના મંત્રી ને માંજ મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. રા. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ, તથા નવસારીપ્રાંતના વિદ્યાધિકારી સાહેબો પધાર્યા હતા.

આ પરિષદની વિશેષતા એ હતી કે અત્યાર સુધી કોઈપણ પરિષદમાં નહિ જણાયેલી સંખ્યામાં બહેનોએ ભાગ લીધો હતો ને સ્વાગત સભ્યો તરીકે લગભગ ૭૩ બહેનો સભ્યોમાં જોડાઈ હતી, જે પરથી બહેનોમાં વાચનનો કેટલો શોખ હતો તે યથો છે તે જણાતું હતું. પરિષદના બે દિવસના કાર્યક્રમમાં લગભગ દરરોજ ત્રણથી ચાર હજારની માનવ મેદની આસપાસના ગામડાંમાંથી આવી હતી. પુસ્તકાલયને લગતા ને જનતામાં વાચનનો શોખ ઉત્તમ કરે તેવા કેટલાક અગત્યના હિસાબે થયા હતા.

સાલ ૧૯૩૫-૩૬ માં નવસારી પ્રાંતના પુસ્તકાલય અગર તો વાચનાલય વગરનાં ગામોએ ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ આલુ કરવા લોકમદદની રકમ માટે રૂ. ૩૫૦) સુધીની મદદ અત્રેના લોકપ્રિય ને વિદ્વાન માણુ સુખા ડૉ. પગાર સાહેબે પોતાના હસ્તકના ધર્મોદા કુંડમાંથી આપી હતી. તેથી પ્રાંતના દરેક શાળાવાળા ગામે વાચન પુરૂ પાડવાને શક્તિમાન થયા હતા. આલુ સાલ માટે તે માટેની રકમ કોઈ રૂપી ગૃહસ્થ આપી યાન દાનનું પુન્ય ફાંસલ કરશે એવી આશા છે.

મહાલ મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

(૧) સંખેડા :—તા. ૧૫-૮-૩૭ ના રોજ સંખેડા કર્યા પુસ્તકાલયના મકાનમાં સભા ભરાઈ તેમાં ૧૯૩૬-૩૭ નો હેવાલ હિસાબ રજુ થયા બાદ કુલ ૭ કરાવો થયા. પૈકી ચાલુ સાલે પ્રાંત પરિષદ તથા શિક્ષણવર્ગ સંખેડા મહાલમાં ભરવાનો ઠરાવ નં. ૫ મો તથા મહાલ પૂરતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા સંબંધનો ૭ મો ઠરાવ મુખ્ય હતા. વડોદરા પ્રાંત પુ. મંડળ માટે મહાલના પ્રતિનિધિ તરીકે મહાલ મંત્રી શ્રીયુત કચ્છલાલ ચુનીલાલ શાહ તથા ભાટપુર જૂથ મંત્રી શ્રીયુત મૂળજીભાઈ લલ્લુભાઈ સુંટાયા. હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે સાલ આખરે મહાલ મંડળની શીલક રૂ. ૧૦૭-૦-૬.

(૨) પેટલાદ :—તા. ૧૬-૮-૩૭ ના રોજ પેટલાદ સાર્વ. પુસ્તકાલયના મકાનમાં મળી, જે વખતે ગત વર્ષનો હેવાલ હિસાબ મંજૂર કરી નવા વર્ષ માટે રૂ. ૧૦૦) પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોને મદદ કરવા, ૨૫૦) પ્રચારક પગાર માટે, ૧૦૦) શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા, માટે અને ૭૫) કન્ટેનર ખર્ચ માટે મળી કુલ રૂ. ૫૨૫) નું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું. હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે શીલક સાલ આખરે રૂ. ૨૮૧૬-૧૦-૭. પ્રાંત મંડળ માટે શ્રીયુત રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ વસો, તથા શ્રીયુત હીરાલાલ ગંગાદાસ શાહ, સિંહોલને સુંટવામાં આવ્યા.

(૩) કરજણ :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ કરજણ કર્યા પુસ્તકાલયના મકાનમાં. ચાલેલા કામકાજમાં સત ૧૯૩૬-૩૭ નો અહેવાલ હિસાબ વચાઈ મંજૂર થયા બાદ કુલ પાંચ કરાવો થયા. પૈકી મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોનું એક સામું પાસલ મહાલ પુસ્તકાલય તરફ મંગાવવાનું ઇચ્છવાયોએ ગણુવા બાબત, તથા ગ્રામ પંચાયતો પુસ્તકાલયો માટે પોતાનાં બજેટમાં સવડ રાખે તેવી ભલામણ મહાલ વહિવટદારને કરવા સારૂ સમિતિ નીમવાનો, અને શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનો લાભ લેવા લેવરાવવા સંબંધી તથા બજેટો વખતસર મંજૂર કરાવી લેવા બાબત ગ્રામ પુ. ને ભલામણ કરવાનો ઠરાવ મુખ્ય હતા. પ્રાંત પુ. મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે કરજણ મહાલ પુ. મં. ના મંત્રી, ચોરંદા સા. પુ. ના મંત્રી રા. બાબરભાઈ, તથા વેમારના મંત્રી રા. જીવાભાઈને સુંટવામાં આવ્યા. સાલ આખરે મહાલ મંડળની શીલક, હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે, રૂ. ૮-૧૫-૬.

પાદરા :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ મોભારોડ સ્ટેશન પરની એ. વી. સ્કૂલના મકાનમાં મળી, જેમાં નવી સાલ માટે પ્રમુખ તથા મંત્રીની સુંટણી કરવામાં આવી, નિવેદન અને હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવ્યાં, તથા નવા વર્ષનું બજેટ નક્કી કરી વાચનાલયો માટે મદદ મેળવવાની તજવીજ કરવાના, અને ૩ મહાલ પ્રચારકો નીમવાનો ઠરાવ થયા. હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે સાલ આખરે શીલક રૂ. ૯-૬-૬. પ્રાંત મંડળ માટેના પ્રતિનિધિઓઃ ત્રિભુવણસાઈ પ્રહલાદજી પંડ્યા, પાદરા; તથા ગોતીભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ, ગવાસદ.

(૫) વડોદરા :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ પુ. સ. સ. મંડળ યિ. ની એડિશમાં વડોદરા મહાલ શાળાધિકારી રા. સ. દેવચંદભાઈ રામજીભાઈના પ્રમુખપદે મળી. તેમાં ગૃહ

સાલનો અહેવાલ તથા હિસાબ મંત્રી તરફથી રજુ થતાં તે બહાલ રાખવામાં આવ્યા બાદ મહાલ પરિપદ ચાલુ સાલે બીજા મુકામે તા. ૫-૧૨-૩૭ ના રોજ ભરવાનો, મહાલ પૂરતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા તા. ૧૦-૧૦-૩૭ ના રોજ શ્રી જીગતરામ દવે કૃત 'ગાંધીજી' એ પુસ્તકની લેવાનો, તથા જે પુસ્તકાલયોનાં-નિવેદન બજેટ ખાતા તરફ રવાના ન થયાં હોય તેવાનાં મોકલાવી આપવા બાબત જરૂરી તજવીજ કરવાની જુથ મંડળોને લેલામણુ કરવાનાં કરાવેા થયા. નવી સાંલ માટે હોદ્દાદારો નીમાણ પ્રાંત મંડળ માટેના પ્રતિનિધિઓ તરીકે મહાલ મંત્રી શ્રીયુત ચીમનભાઈ ઢ. અમીન, વરણામા, તથા શ્રીયુત રાવજીભાઈ નાયાભાઈ અમીન છાણીનાં નામો નક્કી થયાં. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે, રૂ. ૯૩-૨૨-૬.

(૬) શિનોર :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ ભરાઈ, જેમાં ગત સાલનો હેવાલ હિસાબ મંજૂર કરવામાં આવ્યા, નવી સાલ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમાણું, મહાલનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણીનું કામ, સાલાનુબાદ વહિવટ પ્રમાણે જુથ મંડળોના મંત્રીઓ તથા અન્ય સેવાભારી વ્યક્તિઓ વચ્ચે વહેંચી આપવામાં આવ્યું, પ્રાંત પુ. પરિપદ માટે પ્રતિનિધિઓ પસંદ કરવામાં આવ્યા, મહાલ પરિપદ ભરવાની વિચારણા થઈ, વર્ગીકરણ જેમનું બાકી હોય તેમનું પૂરું કરી આપવાની મહાલ પ્રચારકોને લેલામણુ કરવામાં આવી, જુથ મંડળોની સભામાં જવાબદાર શિક્ષકો હાજર રહે તેવા પ્રબંધ કરી આપવાની મહાલ શાળાધિકારી સાહેબને વિનંતિ કરવામાં આવી એ વગેરે કામકાજ થયું.

(૭) ભાદરણ :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ ભાદરણ સા. પુ. ના મકાનમાં રા. રા. ભાગાજી જીવાભાઈના પ્રમુખપદે મળી. કામકાજમાં ચાલુ નવી સાલ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળ ચુંટવામાં આવ્યું, રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી લેવાતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનો લાભ વધુ પ્રમાણમાં લેવા લેવરાવવાની તજવીજ રાખવાની જુથમંડળોને લેલામણુ કરવામાં આવી, તથા પ્રાંત પુ. મંડળ માટે રા. બાલકૃષ્ણ મૂળજીરામ વ્યાસ સહમંત્રી ભાદરણ, તથા રા. ભાઈલાલ-ભાઈ દિશોરભાઈ, મંત્રી રણોલીનાં નામ પસંદ કરવામાં આવ્યાં. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે, રૂ. ૧૦૧-૩-૦.

(૮) ડભોઈ :—તા. ૫-૯-૩૭ ના રોજ મહાલ વહિવટદાર સાહેબના પ્રમુખપદે સભા ભરાઈ, જેમાં ૩૬-૩૭ નો હેવાલ હિસાબ વંચાણમાં લેવાઈ મંજૂર રાખવામાં આવ્યા, નવી સાલ માટે બજેટ નક્કી કરવામાં આવ્યું, મહાલમાં નવીન પુસ્તકાલયો ઉપડાવવાના કામે જરૂરી મદદ કરવાની ડભોઈ કસબા પુસ્તકાલય તરફ માર્ગણી કરવાનું કરાવાયું, નવીન સાલ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમાણું જેના પ્રમુખપદે મહાલ વહિવટદાર, ઉપપ્રમુખપદે મહાલ શાળાધિકારી, મંત્રીપદે ડભોઈ શાળા નં. ૧ ના હંડભાસ્તર શિવચંદ્ર મો. પંડ્યા, તથા ઉપ-મંત્રીપદે જવેરભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ ચુંટાયા; મહાલ પરિપદ ભરવા તથા તેના ખર્ચની જોગવાઈ માટેના કરાવ થયા; મહાલ પરિપદ ભરાતાં સુધીમાં મહાલનાં પુસ્તકાલયોનું વર્ગી-કરણનું કામ પૂરું કરી દેવા માટે માર્શિક રૂ. ૨) ના દરમિયાને રા. જવેરભાઈ ખુ. પટેલની નીમણૂક કરવામાં આવી, તથા ગત સાલમાં કરેલી આર્થિક વગેરે મદદ માટે ડભોઈ કસબા

પુસ્તકાલયનો આહાર માનવામાં આવ્યો. પ્રાંત પુ. મંડળ માટેના પ્રતિનિધિઓ તરીકે કર્યા પુ. ના મંત્રી રા. મગનલાલ ગિરજશંકર શાસ્ત્રી તથા મહાલ મંડળના હિપમંત્રી રા. ઝવેર-ભાઈ ખુ. પટેલનાં નામ પસંદ થયાં. મહાલ મંડળની શીલક સાલ આખરે રૂ. ૫૧-૫-૦, હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે.

(૯) તિલકવાડા:—પુસ્તકાલયવાળાં ગામો થોડાં ને આધે આધે આવેલાં હોવાથી સલા ભરવાનું શક્ય નથી. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે, રૂ. ૪-૧-૦. પ્રાંત મંડળ માટે મહાલના પ્રતિનિધિઓ તરીકે આમરોલી તથા કરનાળી જૂથમંડળોના મંત્રીઓની ભલામણ કરાઈ છે.

(૧૦) સાવલી:—સલા ભરાયાનો હેવાલ તેમ વાર્ષિક નિવેદન મળ્યા નથી: માત્ર હિસાબ મળ્યો છે. તેમાં બતાવ્યા પ્રમાણે સાલ આખરે શીલક રૂ. ૧૧-૩-૦.

(૧૧) વિજાપુર:—તા. ૨૨-૮-૩૭ના રોજ કર્યા પુ. ના મકાનમાં મળી, જેમાં ૧૦માંથી ૭ જૂથ મંડળના મંત્રીઓ તથા બીજા પાંચ સભ્યો હાજર રહ્યા હતા. ચાલેલા કામકાજમાં નવી સાલ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમાયું જેના પ્રમુખ તરીકે રા. વિઠ્ઠલદાસ પુલચંદ વૈદ્ય તથા મંત્રી તરીકે વિજાપુર પુ. ના અંથપાલ રા. મૂળશંકર નથુરામ જોશી સુંટાયા, શિક્ષકોની ત્રિમાસિક ગ્રુપ સમાજ વખતે મહાલ મંડળ તરફથી બે સભ્યોને મોકલી પ્રચારકાર્ય કરવાનું ઠરાવ્યું, પ્રાંત તથા રાજ્ય પુ. પરિષદો માટેના પ્રતિનિધિઓ તરીકે મહાલ મંડળના મંત્રી તથા ગોઝારીઆ સા. પુ. ના મંત્રીને સુંટવામાં આવ્યા, મહાલ પુ. મંડળની સલામાં આવવા માટે સભ્યોને ખર્ચ મહાલ મંડળ તરફથી આપવામાં આવે એવું, રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી પરવાનગી મેળવવાની શરતે ઠરાવાયું, ગઈ સાલ જેમનાં બજેટ નહિ બનેલાં તેવાં ગામોએ જઈ રૂબરૂ તજવીજ કરવાની જવાબદારી સોંપાઈ, ચાલુ સાલ માટેનાં બજેટો સત્વર મોકલી અપાય તે જેવાની તથા ગઈ સાલ ઉઘડેલાં વાચનાલયોને પુસ્તકાલયોમાં ફેરવવાની તજવીજ કરવાની ભલામણ જૂથ મંત્રીઓને કરવામાં આવી. સલામાં રજુ થયેલા હિસાબ પ્રમાણે સાલ આખરે શીલક રૂ. ૧૫૧-૬-૦.

(૧૨) વિસનગર:—કારમના અભાવે તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ મુલતવી રખાયલી સલા તા. ૫-૯-૩૭ ના રોજ મળી, જેમાં જૂથ મંત્રીઓ અને બીજા મળી ૧૫ સભ્યો હાજર હતા. ચાલેલા કામકાજમાં ગત વર્ષનું નિવેદન અને હિસાબ વંચાણમાં લઈ મંજૂર કરી તથા નવા વર્ષે માટેની કારોબારી કમીટી નીમ્યા બાદ ૪ થી મહાલ પરિષદ અને તો બાન્ડુમાં નીકર પછી તળ વિસનગરમાં ભરવાની વિચારણા થઈ, શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાને લાલ વધુ પ્રમાણમાં લેવા લેવડાવવાની ભલામણ કરાઈ, મહાલ મંડળનું સાત વર્ષનું જાપેક્ષ નિવેદન વંચાણમાં લેવાયું ને વહેંચાયું, વર્ગીકરણ નહિ થયેલાં ગામોનાં એ કામ માટે પ્રાંત પ્રચારકને તેડવા સંબંધી ઠરાવ થયો, મકાનવાળાં ગામોએ સ્ત્રી વર્ગમાં વાચન પ્રચાર વધારવા માટે શિક્ષિકાઓને ભલામણ કરાઈ, વાલમને કર્યા પુસ્તકાલયની કોટિમાં લેવાની તથા ગ્રામ પુ. માટેનાં મકાનોનું ધોરણ હળવું બનાવવા ખાતાને વિનંતિ કરાઈ, પ્રાંત મંડળ માટે મહાલના પ્રતિનિધિ તરીકે મહાલ મંડળના મંત્રી તથા દેણપ જૂથના મંત્રીને પસંદ કરવામાં આવ્યા. હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ગાલ આખરે શીલક રૂ. ૧૭-૮-૬.

(૧૩) પાટણ :—તા. ૨૯-૮-૩૭ના રોજ લોકપ્રિય મહાલ વહિવટદાર રા. રા. ઘેમરમણ દેસાઈના પ્રમુખસ્થાને પાટણ કચ્છા પુસ્તકાલયના મકાનમાં સભા ભરાઈ, જેમાં મહાલના ૩૫ મંત્રીભાઈઓ હાજર હતા. મંડળના કારોબારી પ્રમુખ વિભાગ વિદ્યાધિકારી રા. રા. ઓતીવ સાહેબે ખાસ સભા માટે જ સિદ્ધપુરથી મોટરમાં આવી પુસ્તકાલયનું કામ પ્રેમથી સેવાભાવે ચાલુ રાખવા શિક્ષકોને ઉત્તેજિત કર્યા હતા. ચાલેલા કામકાજમાં ગત સાલનો હેવાલ હિસાબ વંચાણમાં લેવાઈ બહાલ રખાયા પછી જે તે પુસ્તકાલયોએ વાર્ષિક નિવેદન તથા બજેટ તાકીદે મોકલી આપવા, પુસ્તકાલય વગરનાં ૪ ગામોએ પુસ્તકાલય ઉઘાડવાની આવશ્યક તજવીજ કરવા, મહાલ પરિષદ ભરવા, શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો લાભ વધુ પ્રમાણમાં લેવા લેવરાવવાની તજવીજ રાખવા, તથા નવી સાલ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમવાના ઠરાવો થયા. મહાલ મંડળના મંત્રી રા. શંકરલાલ લાણુભાઈ વ્યાસ, તથા બાલીસણાના મંત્રી રા. મનોરભાઈ દયારામ પટેલ પ્રાંત પુ. મંડળ માટે મહાલના પ્રતિનિધિઓ તરીકે ચુંટાયા. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે, રૂ. ૮-૯-૩.

(૧૪) ચાણુરમા :—તા. ૨૨-૮-૩૭ના રોજ ચાણુરમા કચ્છા પુસ્તકાલયના મકાનમાં મહાલ શાળાધિકારી રા. રા. દુ. ક. દવેના પ્રમુખપદે ભરાયલી આ સભામાં પ્રતિનિધિઓની હાજરી ભરતક હતી. ચાલેલા કામકાજમાં ગત વર્ષનું નિવેદન તથા હિસાબ વંચાણમાં લેવાઈ ગોળ સુધારા સાથે બહાલ રખાયા, નવીન વર્ષ માટે વ્ય. મં. ની ચુંટણી થઈ જેમાં શ્રી મહાલ વહિવટદાર પ્રમુખ, મહાલ શાળાધિકારી ઉપપ્રમુખ, શ્રી નાનજીભાઈ જે. પટેલ મંત્રી, અને શ્રી ગજનન કે. ગુપ્તે વકીલ તથા શ્રી. ચીમનલાલ ત્રિ. શાહ સહમંત્રી નિમાયા, મંડળના હિસાબ તપાસનીસ તથા પ્રચારક નીમાયા, નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા અંગે મહાલ શાળાધિકારીની સેવાની નોંધ લેવાઈ, બાકીનાં ગામોએ પુસ્તકાલયો ખોલવાની તજવીજ કરવા ઠરાવાયું, શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનો લાભ લેવા લેવરાવવાની ભલામણ કરવામાં આવી, તથા પ્રાંત મંડળ માટે મહાલના પ્રતિનિધિ તરીકે મહાલ મંત્રી રા. નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ તથા કૃષ્ણલાલ બીખાભાઈને પસંદ કરવામાં આવ્યા. હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે, સાલ આખરે શીલક રૂ. ૧૫.

(૧૫) સિદ્ધપુર :—તા. ૨૨-૮-૩૭ના રોજ સિદ્ધપુર પુસ્તકાલયના મકાનમાં ભરાઈ, જેમાં ગત વર્ષના નિવેદન તથા હિસાબ મંજુર રખાયા બાદ છ ઠરાવો થયા. પૈકી બીજી મહાલ પરિષદ મહેરવાડ ગામે ભરવા સંબંધી, રા. પુ. મંડળની તથા મહાલ મંડળની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓનો વધુ લાભ લેવા લેવરાવવા સંબંધી, ગાં સાલ બજેટ નહિ બનેલાં પુસ્તકાલયોનાં બજેટ બનાવરાવવા સંબંધી તથા નવી સાલ માટે વ્ય. મં. ચુંટવાના ઠરાવો મુખ્ય હતા. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિઓ તરીકે રા. જગજીવન ગોપાળજી આચાર્ય, કહોડા, તથા રા. રત્નાભાઈ ઝેમચંદ પટેલ મેરવાડાવાળાને પસંદ કરવામાં આવ્યા. સાલ આખરે શીલક, હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, રૂ. ૫-૫-૩.

(૧૬) દહેગામ :—સભા ગણેશી પશુ તથા જ ગામના પ્રતિનિધિઓ આવ્યાથી દામ ચાલી ચક્રચું નહિ. પ્રાંતનો શિક્ષણ નર્ગ દહેગામ મહાલે ભરવાની માંગણી કરાઈ છે. હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે શીલક રૂ. ૩૨-૭-૬ પોસ્ટમાં જમા છે.

(૧૭) નવસારી :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ નવસારી સાવં પુ. ના મકાનમાં રા. રા. મહાલ વહીવટદાર સા. ના અધ્યક્ષસ્થાને. હાજર સભ્યો ૧૩ : ચાલેલા કામકાજમાં ગત વર્ષનો અહેવાલ તથા હિસાબ વંચાણમાં લેવાઈ મંજૂર રખાયા, પુસ્તકાલયોનાં વાર્ષિક નિવેદનો તથા બજેટો ઓગણત્રી આખર સુધીમાં ખાતા તરફ મોકલી આપવાની તજવીજ રાખવાની તથા શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો લાભ વધુ પ્રમાણમાં લેવા લેવાવવાની જીય મંત્રીઓને લલા-મણી કરવામાં આવી, નવા વર્ષનું કાર્યવાહક નીમાયું તથા બજેટ નક્કી કરવામાં આવ્યું, મહાલપ્રચારકો તરીકે કેવળજી ગો. પટેલ, ગોકળભાઈ લખાભાઈ પટેલ, તથા ચંદ્રલાલ નાયજી દેવેની નીમણુંક કરાઈ. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૩૫-૪-૦.

(૧૮) પલસાણા :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ પલસાણા સા. ના પુસ્તકાલયના મકાનમાં રા. ગોપાળજી ગોવિંદજીના પ્રમુખપદે મળી કુલ ૭ દરાર થયા, જેમાં મહાલ મંડળની રકમમાંથી મંડળની રૂ. પુ. પેટીઓ માટે મંગાવેલાં પુસ્તકોના રૂ. ૩૦) તથા ૩-૪-૦ પ્રચારકના પ્રવાસ ખર્ચના મંજૂર કરવા સંબંધી, નવા વર્ષના બજેટમાં રૂ. ૧૫) નાં પુસ્તકો મંગાવવા તથા કંટીન્ટ ને પ્રવાસના રૂ. ૧૦) મંજૂર કરવા સંબંધી, બજેટો તથા નિવેદનો ખાતા તરફ સુદતસર મોકલાવી આપવાની તજવીજ રાખવા સંબંધી, મહાલ તથા જીય મંડળોની સભાઓમાં શિક્ષકો હાજરી આપતા નથી તે બાબત ચોચ તે બંદીખસ્ત કરી આપવાની મહાલ શાળાધિકારી સાહેબને લલામણી કરવાનો, તથા મંજૂર થએલી ગ્રામ પંચાયતની રકમ પુસ્તકાલયોને મળી ન હોય તે બાબત તપાસ થવા તથા ડિસેંબર આખર સુધીમાં આવુંદે મળી જાય તેવું કરમાન છોડવા મહાલ વહીવટદારને વિનંતિ કરવાના દરાર મુખ્ય હતા. પ્રાંત મંડળના પ્રતિનિધિ તરીકે રા. છાંદુભાઈ ઝીણાભાઈ, તથા રા. ગોપાળજી ગોવિંદજી સુંદરાયા. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૨૩-૦-૯ હિસાબમાં બતાવ્યા પ્રમાણે.

(૧૯) ગણુદેવી :—તા. ૨૯-૮-૩૭ ના રોજ બીલીમોરા પુ. ના મંત્રી રા. કોકોરભાઈ નારણજી દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે મળી, જેમાં ૯ ગાઓના પ્રતિનિધિઓ હાજર હતા. ચાલેલા કામકાજમાં વાર્ષિક નિવેદન તથા હિસાબ રજુ થઈ મંજૂર રખાયા, નવી સાલ માટે વ્ય. મં. સુંદરાયું, ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં બજેટ ગોઠવી આપવામાં આવ્યાં, મહાલ પરિષદ ગણુદેવી બરવાનું કરાવ્યું, મહાલ પ્રચારક તરીકે ગણુદેવીના ગ્રંથપાલને નીમ્યા, પુસ્તકાલયોનું કામ સંતોષી બતાવવાની સમજ જીય મંત્રીઓને અપાઈ, પ્રાંત મંડળ માટે રા. કોકોરભાઈ ના. દેસાઈ બીલીમોરા, રા. મહેરવાનજી જ. ગઝદર ગણુદેવી, તથા રા. બીખાભાઈ ખંડુભાઈ ખખવાડાવાળાને પસંદ કરવામાં આવ્યા. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૫૬-૯-૩, હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે.

(૨૦) માંગરોળ :—સભા બરાયાનો હેવાલ નથી મળ્યો. ફક્ત વાર્ષિક નિવેદન તથા હિસાબ મળ્યા છે. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૬-૧૩-૩.

(૨૧) કામરેજ :—ફક્ત હિસાબ મળ્યો છે. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૮૯-૧૪-૬.

(૨૨) મહુવા :—વાર્ષિક નિવેદન તથા હિસાબ ફક્ત મળ્યાં છે. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૧-૮-૦.

(૨૩) ખાંભા:—તા. ૨૪-૮-૩૭ ના રોજ ભરાયલી સભામાં એકંદરે ૯ ઠરાવ પ્રસાર થયા, જેમાં ૩૫-૩૬ ની કાલવણી પ્રાંતમંડળમાંથી મંગાવી લેવાનો, મહાલના છઠ્ઠીયાળી ગામે વાચનાલય પથુ નથી તે ચાલુ કરાવવા સંબંધી, રૂગનાથપુરા વાચનાલયને પુસ્તકાલયમાં ફેરવવા સંબંધી, તથા પ્રાંત પુન મંડળની સભા માટે ખાંભા પુન ના મંત્રીને પ્રતિનિધિ તરીકે ચુંટવાના ઠરાવ મુખ્ય હતા. હિસાબ આવ્યો નથી, જે મોકલવા મંત્રીને ખાસ લલામણુ છે.

(૨૪) ધારી:—સભા ભરાયાનો હેવાલ તથા વાર્ષિક કામકાજનાં નિવેદન નથી મળ્યાં. માત્ર હિસાબ મળ્યો છે. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૦-૬-૦.

(૨૫) અમરેલી:—ઉપર પ્રમાણે: સાલ આખરે શીલક રૂ. ૧૩૦-૧૧-૧.

(૨૬) રતનપુર:—ઉપર પ્રમાણે: સાલ આખરે શીલક રૂ. ૧૨-૫-૫.

(૨૭) વાઘોડિયા:—ઉપર પ્રમાણે: સાલ આખરની શીલકમાં ૦-૧-૦ વધુ ખર્ચ. પ્રાંતમંડળ માટે પ્રતિનિધિઓ તરીકે મંગળદાસ ગોરધનદાસ પોલા વાઘોડીઆના, તથા કુબેરસિંહ માનસિંહ ચૌહાણ રસુલાબાદના.

[અનુસંધાન પાન ૫૭૨]

ગયા વરસનો આવક જવકનો હિસાબ ત્રીજો મુજબ છે

જ	ઉ
૧૬૭-૩-૦ શ્રી પુરાંત બાકી ૧૭૭-૦-૦ બરોડા બેંકમાં ૨૦-૩-૦ હાથ ઉપર રોકડા <hr/> ૧૬૭-૩-૦	૧૩-૧૧-૦ કંટીન્નન્ટ ખરચે ટપાલ કાગળ તથા પારસલ વગેરેના ખરચના. ૧૯-૫-૦ ઓરણા પરિષદ માટે મુસાફરી તથા ટપાલ છપામણી પારસલ ચાજ વગેરેના ખરચના.
૧૦-૧૪-૦ ન પ્રા. ત્રીજી પુન પરિષદના કાળના આવ્યા તે. ૧૦-૦-૦ નવસારી મહાલ પુન મંડળમાંથી છઠીના લીધા તે.	૩૩-૦-૦ ૧૮૫-૧-૦ શ્રી જલસે બાકી ૧૭૭-૦-૦ બરોડા બેંકમાં ૮-૧-૦ હાથ ઉપર
<hr/> ૨૧૮-૧-૦	<hr/> ૨૧૮-૧-૦

પુસ્તકાલયોનું કાયમ ફંડ

સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલયોના નિભાવ થોડે ઘણે અંશે કાયમ ફંડના વાર્ષિક વ્યાજ ઉપર આધાર રાખે છે; અને હાલમાં બેંકોનાં વ્યાજ છેલ્લી હદ સુધી ઊતરી ગયાં હોય એમ લાગે છે. હજી પણ ઓછું વ્યાજ થાય એવો ભય ઝંઝૂમી રહ્યો છે. દાખલા તરીકે ઇમ્પીરીઅલ બેંક લી. સેવીંગ ખાતામાં એક જ ટકો વ્યાજ આપે છે એટલે વડોદરાની બેંકો પણ ૧૧૧ ને બદલે ૧ ટકો આપશે, અને પોસ્ટલ સે. બેંક જે હાલ ૨ ટકો વ્યાજ આપે છે તે કદાચ ૧ ટકો કરી નાખશે. પોસ્ટલ ફેથ સર્ટીફિકેટનું વ્યાજ ૫ વર્ષ માટે પણ ૨૧૧ ટકાથી વધારે નથી પડતું. એટલે કાયમ ફંડ ઉપર સાફ વ્યાજ કેવી રીતે ઉપજવવું એ સર્વ કોઈ માટે ગંભીર પ્રશ્ન થઈ પડ્યો છે. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી. ને સરેરાશ ૨ ટકા ઉપરાંત વ્યાજ ઉપજવતાં જોર પડે છે એટલે મંડળને પુસ્તકાલયોની થાપણો ઉપર ૧૧૧ ટકો વ્યાજ આપવાનું જાહેર કરવું પડ્યું છે. જે પુસ્તકાલયોનાં કાયમ-ફંડ રૂ. ૧૦૦ની અંદર હોય તેને માટે તો ખાસ બહુ વિચારવાનું રહેતું નથી. કારણ કે ખાનગી ઇસમોને ત્યાં એ રકમો મૂકવાની પરવાનગી મળે નહિ, અને બેંકો દોઢ બે ટકાથી વધુ વ્યાજ આપે નહિ. એટલે કાં તો પોસ્ટનાં ફેથ સર્ટીફિકેટ તેમણે લેવાં અથવા પોસ્ટલ સે. બેંકમાં વા મંડળમાં રકમ જમા રાખવી.

પરંતુ જેમની પાસે રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંતની રકમો હોય અને તેમાંથી અર્થ કરવા માટે ઉપાડવાની જરૂર ન હોય તેમણે દર ૧૦૦ રૂપિયાએ ૩૩ ટકાનું વ્યાજ આપતાં ગવર્નમેન્ટ પેપર ખરીદવાં. જે પોસ્ટલ ખાતાની માફતે ખરીદવામાં આવશે અને એ ગવર્નમેન્ટ પેપરો પોસ્ટ ખાતામાં જ સાચવી રાખવાને આપવામાં આવશે તો આયપતવેરાની કંઈ કપાત થયા સિવાય પૂરેપૂરું ૩૩ ટકા વ્યાજ દર સેંકડે દર વર્ષે નિયમિત રીતે મળ્યે જશે અને એ વ્યાજ વગર માગણીએ પુસ્તકાલયની પોસ્ટની પાસબુકમાં ચડાવી આપવામાં આવશે. જ્યાં પુસ્તકાલયોના મંત્રી વિશ્વાસપાત્ર હોય, કાયમને માટે એક જ સ્થળે રહેનાર હોય અને ઉપરની બધી જ તજવીજ જાતે કરી શકે તેમ હોય તે પુસ્તકાલયને માટે ૩૩ ટકા વ્યાજ ઉપજવવાનો આ સૌથી શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે.

૨. જે ગ્રામ વા કર્યા પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ પોસ્ટ માફતે ઉપર પ્રમાણે તજવીજ કરી ન શકે અથવા કરવા ન ઇચ્છે તેમણે રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંતની રકમ પુ. સ. સ. મંડળને ટ્રસ્ટ-ફંડ તરીકે પુસ્તકાલયના નિભાવને માટે જ દર વર્ષે નિયમિત રીતે વ્યાજ મળે તે યત્ને સોંપવું. એટલે પુ. મંડળ ૩૩ ટકાનાં ગવર્નમેન્ટ પેપર ખરીદશે, આયપતવેરાની માફી મેળવશે અને વ્યાજ મંગાવી લઈ જે તે પુસ્તકાલયને મળે આપશે. આ ઉપરાંત ટ્રસ્ટ ફંડનો હિસાબ દર વર્ષે સર્વ કોષ્ટની માહિતીને માટે મંડળના વાર્ષિક નિવેદનમાં પ્રગટ કરશે.

૩. લેન્ડ મોર્ટેજ બેંક લી. સેંટ્રલ-કો-બેંક લી. વા પુ. સ. સ. મંડળ લી. ના શેર ખરીદવામાં ૩૩ ટકા કરતાં કેટલાંક વર્ષ વધારે વ્યાજ મળવાં સંભવ રહે છે. પરંતુ નળજાં વર્ષોમાં એ વ્યાજ ૩૩ ટકા કરતાં ઓછું પણ મળે તેવો પણ સંભવ રહે છે. માટે

ચોડાક શેર ઉપરની સંસ્થાઓમાં લેવાય તેની હરકત નથી. પણ નિભાવ માટે વ્યાજ ઉપજાવવા ખાતર એવા શેર લેવા એ સલાહભરેલું નથી.

૪. વડોદરા રાજ્યની વા બીટીશ રાજ્યની બાહિષ્કારીવાળા લૅન્ડ મોર્ટગેજ બેંકનાં વા એવાં બીજાં ડીએન્યરો હોય અને તેનું વ્યાજ ૩૩ ટકાથી ઓછું ન હોય તેવાં મુડી અને વ્યાજની બંનેની બાહિષ્કારીવાળાં ડીએન્યરો લેવા હરકત નથી.

ગવર્નમેન્ટ પેપર ખરીદવામાં એટલું લક્ષમાં રાખવું કે તેનું ફક્ત વ્યાજ જ મળવાનું છે, અને તે કોઇ પણ સંયોગોમાં ઓછું વધુ થવાનું નથી. ૩૩ ટકા જ વ્યાજ હંમેશને માટે જ મળે જશે. અમુક વર્ષ પછી રૂપીઆ પાછા મળવાના નથી વા વ્યાજમાં વધવટ થવાની નથી. જો મુડીની જરૂર પડે તો એ ગવર્નમેન્ટ પેપર વેચી દેવા જોઇએ; એટલે બજારભાવે તેની રોકડ રકમ મળી જશે. પણ તેના હંમેશાં ૧૦૦ રૂપીઆ મળશે નહિ. જે તે વખતના દરના પ્રમાણમાં ઓછી વધી રકમ મળશે, અને વ્યાજ લેવું હશે તો હંમેશને માટે કાયમ રહેશે.

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળને ટ્રસ્ટ આપવામાં આવ્યું હશે તો મૂળ રકમ પાછી મળશે નહિ જ અને તે ગવર્નમેન્ટ પેપરમાં જ રોકાશે, અને તેનું વ્યાજ ફક્ત હંમેશને માટે મળશે. ટ્રસ્ટફંડની રકમ કોઇને કદી પાછી મળી શકે નહિ. શરતો પ્રમાણે ફક્ત વ્યાજ મળ્યા કરે.

૩. ૫૦૦ અને તે ઉપરાંતની કાયમફંડની રકમો પુ. સ. સ. મંડળ લી. ઉપરાંત વડોદરા રાજ્યના મે. રા. રા. કોવાધ્યક્ષને અથવા તો ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીને પણ ટ્રસ્ટફંડ તરીકે સોંપી શકાય. ૫૦૦ થી ઓછી રકમ ટ્રસ્ટ તરીકે મંડળ સિવાય બીજા કોઇને આપી શકાતી નથી, અને સોસાયટી અથવા વડોદરા રાજ્ય પણ એક વખત ટ્રસ્ટફંડ તરીકે સોંપાયલી રકમ કદી પાછી આપી શકશે નહિ. ફક્ત વ્યાજ શરતો પ્રમાણે વાપરવાને આપ્યે જશે. તેના હિસાબ દર વર્ષે આગાપત્રિકામાં અને ગુ. વર્નાક્યુલર સોસાયટીના રિપોર્ટમાં બહાર પડશે.

સારું વ્યાજ ઉપજાવવાને માટે ઉપર દર્શાવેલા માર્ગ સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ મને જણાતો નથી. અને વ્યવસ્થા કરવાનું કામ સહેલું થઇ શકે તે માટે પુ. સ. સ. મંડળ લી. ને ટ્રસ્ટ તરીકે રકમ સોંપી દેવી એજ સૌથી સરળ માર્ગ મને સમજાય છે. છતાં પોત પોતાની સમજ અને શક્તિ પ્રમાણે જેમણે તેમણે ઉપર બતાવેલી યોજનાઓ પૈકી એક યોજના પસંદ કરવી.

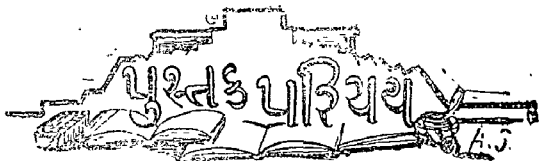
વસો,
તા. ૮-૬-૩૭.

}

મે. ન. અમીન.

ટીપ :—ગવર્નમેન્ટ પેપરનો હાલનો ભાવ રૂ. ૯૭-૮-૦ છે એટલે રૂ. ૧૦૦ નો ગવર્નમેન્ટ પેપર રૂ. ૯૮માં આવી શકે. વખતો વખત ભાવમાં ફેરફાર હોય છે તે લક્ષમાં રાખવું

૧. મારી જીવનકથા :—મૂળ લેખક, પંડિત જવાહરલાલ નેહરૂ (અંગ્રેજીમાં);
ગુજરાતી ભાષાંતરકર્તા, શ્રી. મહાદેવ હરિભાઈ દેસાઈ; પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર,
અમદાવાદ; ૧૯૩૭; રોયલ ૮ પેજ, પાન ૩૦+૧૦૩૫; બોર્ડિંગ પુઠું; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦;
આવૃત્તિ બીજી.

નરવીર ડેસરી પંડિત જવાહરલાલ નેહરૂને અંગ્રેજીમાં પોતાનું જીવનવૃત્તાંત પ્રસિદ્ધ કરતાંજ અન્ય દેશી ભાષામાં પણ સામાન્ય હિંદી જનતા માટે પ્રસિદ્ધ કરવા પ્રયત્નો થઈ ચૂક્યા હતા. ગુજરાતી ભાષામાં મહાત્મા ગાંધીજીના અનન્ય ભક્ત અને મંત્રી શ્રી. મહાદેવભાઈએ શક્ય તેટલું અંગ્રેજીનું ગૌરવ સાચવીને ભાષાંતર કર્યું, તેની પ્રથમ આવૃત્તિ ચાલુ વર્ષની શરૂઆતમાં પ્રસિદ્ધ થઈ હતી. લોકોની જાણસાને માન આપી એ આવૃત્તિ વહેલી પ્રસિદ્ધ થઈ હતી એટલે તેમાં કેટલીક માહિતી અધુરી રહી હતી, તેમજ કેટલાક દોષો પણ રહી ગયેલા. તે ઉપરાંત આ આવૃત્તિમાં એમણે પૂરી કરી છે. એમનો પ્રથમ આવૃત્તિનો ઉપોદ્ધાત ખાસ વાંચવાલાયક છે. આ આવૃત્તિમાં સદર ઉપોદ્ધાત કાયમ રાખ્યો છે. વધારામાં ઘણું ઠેકાણે જરૂર પ્રમાણે સ્થળે સ્થળે ટીકાઓ ઉમેરી છે, જેમાં અમલ કરતાંની ટીકા ઉપરાંત પોતે કરેલી ટીકા (પોતાના નામથી) પ્રસિદ્ધ કરી છે. જે ત્રણ માસના થોડા સમયમાં આ બીજી આવૃત્તિ કાઢવી પડે છે એ જ એ પુસ્તક માટેની સતત માગણી સિદ્ધ કરે છે. માત્ર ગુજરાતીમાં જ નહિ, પરંતુ મરાઠી અને અંગ્રેજીમાં અને હિંદીમાં પણ એ પુસ્તક ખૂબ જ વંચાય છે. બની શકે તેણે જરૂર ખરીદ કરી લેવું જોઈએ. પુસ્તકાલયો તો બધાં જ નકલો ખરીદી વધારે પ્રચાર કરે એ ઇચ્છે છે. એમાંથી ઘણા યુવકોને પ્રેરણા મળશે. છેવટની સચિ પણ આ આવૃત્તિમાં વિસ્તૃત કરેલી જણાશે. ટીપ્પણ તથા સચિમાં ઉમેરા ચતાં પાનાં પણ વધ્યાં છે છતાં કિંમત તેટલી ને તેટલી જ રખાઈ છે એ પ્રકાશકોને માટે ધન્યવાદનો વિષય ગણાય. આ પુસ્તક જેમ વધારે વખત વંચાશે તેમ એમાંથી નવીન જ પ્રેરણાઓ મળશે. સમાજસેવા અને માતૃભૂમિની સેવાના પાઠોથી એ ભરપૂર છે. ધનિકોને પણ પ્રેરણા આપે એવું પુસ્તક છે.

૨. વસુંધરાનાં વહાલાં દવલાં :—કર્તા, જવેરચંદ મેઘાણી; પ્રકાશક, નાગર-
દાસ મોહનલાલ, સૌરાષ્ટ્ર રોડ, રાણપુર; ૧૯૩૭; ૬૬ કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૪૬; પાકું
પુઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

‘કુલજામ’ની ૧૯૩૭ની ભેટના પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં એક હૃદયનાવક કશ્ચ કથની ભાષ મેઘાણીએ ગુંથી છે. ધનિક તરફથી ખોટા મોભા ખાતર ગરીબો તરફ કેવું વર્તન ચલાવવામાં આવે છે અને તેનું કેવું કશ્ચ પરિણામ આવે છે તે આ નવલકથામાં આબેહુબ ચિત્રિયું છે. આવા પુસ્તકોથી બે ધનિકો ધોડા લેશે તો એના કર્તાનો ઉદ્દેશ સફળ થએલો ગણાશે.

શ્રી મેઘાણીએ નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મદારી, હોઠકટ્ટો છોકરો અને આંધળો છોકરો એ ત્રણે પાત્રો વિકટર લુગોના ‘ધિ લાફિંગ મૅન’ નામના પુસ્તકના વાચન ઉપરથી લીધેલા છે, અને એમાં સૌરાષ્ટ્રના મધ્યમ તથા નીચલા વર્ગની ૨૫ કે ૩૦ વર્ષ ઉપરની રહેણી કરણીનું આલેખન કરેલું છે.

કાઠીઆવાડમાં છૂંદણાં છૂંદાવવાનો રિવાજ છે, તેના હૃદયેખથી આ પુસ્તકની શરૂઆત થાય છે. તેલુડી છૂંદણાં છૂંદવા નીકળી છે તે અમરચંદ શેઠને ત્યાં આવી ચડે છે. શેઠની છોકરીઓ છૂંદણાં છૂંદાવે છે. તેલુડીનો બાપ રાતોરાત જાનો માનો ખેતરોમાંથી કપાસ ચોરી લાવે છે અને તે માલ અમરચંદ શેઠ એણે લાવે પડાવી લે છે અને થોડું ધણું આપી તેને પટાવે છે. ડાસો સ્થાનિક મુકામ ન હોવાથી અને તેલુડી માંદી થવાથી પોતાના ગામે ગામ ફરતા સાથીઓથી છૂટા પડી તળાવની પાળે એક ઝાડ તળે ઝૂંપડી બાંધી રહે છે. એ લોકો વનસ્પતિના ગુણદોષ સારા જાણે છે એ સૂચન પણ કયું છે. દાકતરો સિવાય રોગોની દવા કેવી રીતે થતી તે પણ આમાં જણાવ્યું છે. સિપાઇઓ તેમજ અન્ય ગામના નીચવણના કોળી જેવા લોકો આવા લોકો પાસેથી પૈસા પડાવી તેમના કામ તરફ આખ-મીંચામણ કરે છે. અમરચંદની વખતોવખતની મુલાકાતથી તેના છોકરો પ્રતાપ પણ તેલુડીને જાણે છે અને બે વચ્ચે પ્રેમ જામે છે. તેલુડીને પરણવા પ્રતાપ તૈયાર છે પરંતુ અમરચંદ શેઠ પોતાનું નાક જાળવવા યોગ્ય સમયે છોકરીને સમજાવી અન્ય રથને પરણાવી દે છે. એટલે પ્રતાપ તેલુડી તરફ બેદરકાર બને છે. તેલુડીને ગર્ભ રહ્યો હોવાથી એ પ્રતાપની રાહ જુએ છે, પરંતુ પછી ખરા સમાચાર મળતાં પોતાના પ્રેમની ખાતર અને પોતાના ગૌરવ ખાતર એ પ્રતાપની નજરે ચડતી નથી. એને એક છોકરો આવતરે છે. તેલુડીનો બાપ ગુજરી ગયા પછી એ ત્યાંજ રહે છે પરંતુ એને બધા બહુ સતાવે છે અને આખરે ડાકણ છે અને કામચુ કરે છે એવો આરોપ મૂકી એને કેદ કરાવે છે. છોકરો નિરાધાર બનવાથી એને અનાયાશ્રમમાં મોકલી દેવાય છે. આવા અનાયાશ્રમોમાં કેવો પ્રકાર ચાલે છે તે બતાવવા પણ શ્રી. મેઘાણી ચુક્યા નથી. અહીં હોઠ ઉપર એને રહેજ ધન યવાથી ઉટવેઈ જેવો દાકતર તેલુડીના છોકરાનો હોઠ દાખી નાખે છે. અનાયાશ્રમમાં અનાથોની દયા બહુ જુરી દેાય છે. અનાથો પાસે ટોંગ કરાવી રોચાલકો પૈસા મેળવે છે અને તે ઉપર પોને તાગડધિન્ના કરે છે. છોકરો માંદો પડતાં એને આશ્રમ બહાર મુકી દેવામાં આવે છે. ત્યાં એક મદારી આવી ચડે છે અને તેને છોકરો જડતાં દયાથી પોતે તેને રાખે છે અને ખવાડે છે. છોકરો મદારી સાથે જ રહે છે. એક દેકાણે નદી કિનારે એક આંધળો છોકરી મળે છે. તેની મા નદીમાં ડૂબી જાય છે એટલે એ આંધળો છોકરીને ઝંડુર (તેલુડીનો છોકરો) પોતાને

મુકામે લઈ જાય છે અને પછી એ જો જાણુની કમાણીથી મદારી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. તેજુડી કેદખાનામાંથી છૂટતાં પાછી પોતાને મુકામે જાય છે અને પોતાને મળતા ખોરાકીના પૈસા દારી મુકેલા તે કાઢી લઈ, લખડી નામની ખીજી કમનસીબ છોકરીની ખાતર પોતાના આપનું દેવું પતાવવા પ્રતાપ શેઠને વીનવે છે. પ્રતાપ શેઠ પોતે આપના ખુશી નથી તેથી પોતાના પૈસા આપી દેવું પતાવવા અરજ કરે છે. પ્રતાપ શેઠ તે પ્રમાણે કરે છે અને તેજુડી ચાલી જાય છે. તે પછી તેજુડી ફરી પાછી એક વાણીઆના ફાંદામાં ફસાય છે અને તેને પરણે છે. પરંતુ આખરે તેનાથી કંટાળી તે ભાગી જાય છે. મરતી વખતે માને ઓળખ્યા સિવાય જંકુર મદારી નોકે ફર્યા કરે છે. ફરતાં ફરતાં એક એવા રાજ્યમાં જઈ ચઢે છે કે ત્યાં પ્રતાપ શેઠનું ચલણ છે. ત્યાંની રાણીને નિશાની ઉપરથી એ છોકરો પ્રતાપ શેઠનો હોવાની ખબર પડતાં, તે પોતાનાં માણસો પાસે તેને ઉઠાવી મંગાવે છે. એટલે બહુડી તથા મદારી અને ગધેડું એકઠાં પડે છે. મદારી મરી જાય છે. બહુડી જંકુર વિના ખૂરે છે. જંકુરને રાજ્ય મળે છે. છતાં એને બહુડી વિના ચેન પડતું નથી અને તે નાસી જઈ બહુડીને મળે છે. મદારી મરી જતાં જંકુર, છોકરી તથા ગધેડું લઈ પાણીમાં સમાધી લે છે.

વાર્તા હૃદયદ્રાવક અને અત્યંત કરુણ છે.

પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાંચ્યા વગર ચેન પડે એમ નથી. હપાઇ કાગળ, પૂકું, બાધણી વગેરે સારાં છે.

૩. સર્વલક્ષણ સંગ્રહ: ૧:—સંગ્રાહક અને પ્રકાશક, ભિક્ષુ ગૌરીશંકર, સ્થળ મન ભરી દેવી, પૃઠ્ઠી ગ્રામ, હિસ્સાર, પોષ્ટ બનાની ખંડ; સં. ૧૯૯૪ (ચૈત્રિ વર્ષ પ્રમાણે); પાન ૧૫૮; પાકું પૂકું; કદ ૩૨ પેજ; મૂલ્ય ૪ આના.

આ સંસ્કૃત પુસ્તકમાં ભિક્ષુ ગૌરીશંકરે શાસ્ત્ર, વેદ, વેદાંગ, દર્શન, સ્મૃતિ, પુરાણ, કાવ્ય વગેરે સંસ્કૃત સાહિત્યમાંના ૩૨૩૧ શબ્દોના આધ્યાત્મિક શબ્દાર્થો તથા વ્યાખ્યા સંસ્કૃતમાં આપ્યાં છે. સંસ્કૃતના વિદ્યાર્થીઓને ઘણું ઉપયોગી છે.

૪. રમકડાં:—કર્તા, પ્રિયવદન બક્ષી: પ્રકાશક, ગુજર અંચરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કદ કાઉન ૧૬ પેજ; પાન ૬૫૬; કાચું સચિત્ર પુકું; મૂલ્ય ૬ આના.

ગુજર બાલ ગ્રંથાવલિની ૩ થી શ્રેણિના ૩ જી પુસ્તકરૂપ આ પુસ્તકમાં બાઈ પ્રિયવદન બક્ષીનાં બનાવેલાં અને બાલજીવન, બાલમિત્ર, બાલ સખા વગેરે બાલ માસિકમાં વખતો વખત પ્રગટ થયેલાં કાવ્યો છે. એક રમકડું લઈ તેના ઉપર તેના કાર્યની રૂપરેખા દોરતું વર્ણન ચિત્ર સાથે આપવામાં આવ્યું છે. અલિનય સાથે ગાઈ શકાય એવાં કાવ્યો પણ આમાં કેટલાંક છે. આ કાવ્યો દ્વારા બાળકોને વિવિધ વસ્તુઓનાં જ્ઞાન તથા ઓળખાણ બહુ સહેલાઈથી આપી શકાય અને બાળકો હેસિ હેસિ એ ટીપી જાય એમ છે. બાલ પુસ્તકાલયો અને બાલ મંદિરો માટે જરૂર ખરીદવા જેવું છે. બધાં મળી ૧૮ કાવ્યો આમાં છે.

હપાઇ, કાગળ વગેરે સારું છે જ. ચિત્ર પણ આકર્ષક અને દોતક છે.

૫. બિલેારી પહોડા:—લખનાર, રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક, ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીરોડ અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાચું સચિત્ર પુસ્તક; પાન ૩૧; મૂલ્ય ૪ આના.

બાલનાર્તાઓ તેમજ બાલકો માટેનાં પુસ્તકોના ખાં તરીકે બાહ્ય રમણલાલ હવે ઘણા જાણીતા છે. બાલસાહિત્ય માળાના પ્રથમ મહુકા ૩૫ આ પુસ્તકમાં એમણે એક પરીકથા રજૂ કરી છે. રણધીર પંડિતમચી કેવી રીતે સાડી જડવાથી તેની પહેરનારની શોષમાં નીકળી પડે છે અને કેવાં કેવાં પરાક્રમો કરી તથા સંકટો વેઠી, રાક્ષસને તથા ડોકલેને પરી કન્યાની મદદથી મારી આખરે તેની સાથે પરણે છે તે બહુ સરળ અને સહેલી ભાષામાં વર્ણવ્યું છે. બાળકોને તો આવી વાતો બહુજ ગમે છે. પરાક્રમોની તથા અગમ્યભીભરેલી મહાન વીરતાની વાતો બાળકોનાં મન જલદી આકર્ષે છે.

છપાઈ, બીબાં, કાગળ, બાંધણી વગેરે સુંદર છે જ. પુસ્તક જોતાં જ લેવાનું મન થાય એવું છે.

૬. મોટી ચાંદા પોળી:—કર્તા તથા પ્રકાશક, વસન્ત નાયક, આનંદ નગર, સરખેજ, રોડ, અમદાવાદ; પ્રાપ્તિસ્થાન, ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય; કાઠિન ૧૬ પેશ; પાન ૩૧; ૧૯૩૭; કાચું સચિત્ર પુસ્તક; મૂલ્ય ૪ આના.

બાહ્ય વસન્ત નાયક બાલમંદિરના પોતાના અનુભવ ઉપરથી આ જોડકણાં મોટાં બાળકો માટે લેડી શક્યા છે. એમના મંદિરનાં બાળકોને શીખવવા માટે વખતોવખત આવાં જોડકણાં કાવ્ય રૂપે એઓ રચતા અને અનુભવ ઉપરથી બાળકોની રજો પારખી તે પ્રમાણે વિષયો પસંદ કરી સરળ ભાષામાં બાળકોને શીખવતા. તે જોડકણાં એમણે પરદેશ જતાં કરંજ સ્ટીમરમાંથી પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. ચિત્રો સહિતનું દરેક જોડકણું બાળકોને બહુજ ગમશે અને તેમને જ્ઞાન પણ મળશે. પરદેશથી આવી બાહ્ય વસન્ત નાયક બાળકોની વિશેષ સેવા કરે એ અભિલાષા ! આ પુસ્તકમાં જુદાં જુદાં ૧૩ જોડકણાં છે. વિષયોની પસંદગી પણ સારી છે. પુસ્તક ઉપરનું ચિત્ર બોધક તથા રમણીય છે. કુદરતને બોલે છોકરાં જુલે છે અને દોડાદોડ કરે છે એ દ્રશ્ય કોને નહિ આકર્ષે ?

ઉપરનાં ત્રણે પુસ્તકો બાલ પુસ્તકાલયે, બાલમંદિરો અને મહિલા પુસ્તકાલયો તેમજ પ્રાથમિક શાળાઓ પણ જરૂર ખરીદે. આવા બાલસહિત્યની ખાસ જરૂર હાલમાં છે.

૭. લખમી અને બીજી વાતો] કર્તા, ધૂમકેતુ; પ્રકાશક, જમણી

૮. ગોવિંદનું જેતર અને બીજી વાતો] શાહ, ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય,

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ; કાઠિન ૧૬ પેશ ૬૬, પાન અનુક્રમે ૫૧ અને ૪૮; ૧૯૩૭; કાચું પુસ્તક; મૂલ્ય દરેકના ૨ આના.

બાહ્ય ધૂમકેતુ બાલ સાહિત્યના લેખક તરીકે જાણીતા છે. ‘ગોવિંદનું જેતર’ ની આ બીજી આવૃત્તિ છે. બાળકોને બોધ આપે તેમજ તેમને વાંચવી ગમે એવી વાતો

એમાં આપેલી છે. કુમારોને એટલે ૧૦ વર્ષ ઉપરનાંને અનુકૂળ પડશે. બાઈ ધૂમકેતુએ હવે ખાનપુર, અમદાવાદમાં રહી બાળકોની સેવા કરવા સ્વીકાયું જણાય છે. પહેલી ચોપડીમાં ચાર વાતો અને બીજીમાં ત્રણ જુદી જુદી વાતો છે. સંસારની લીલી સુકીનું જ્ઞાન આપતી આ વાર્તાઓ મોટાંને પણ વાંચવી ગમે એવી છે. જુની વસ્તુ, જુનાં રચણ વગેરે ઉપર વ્યક્તિઓનો પ્રેમ કેવો હોય છે તે આ વાર્તાઓમાંથી બહુ સારી રીતે સમજાય છે.

બાલ પુસ્તકાલયો, બાલમંદિરો, મહિલા પુસ્તકાલયો અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે. શાળા પુસ્તકાલયોમાં પણ આ પુસ્તકો હોવાં જોઈએ.

૯. ભારતી ભાગ બીજો:—કર્તા, દેસાઈ વાલજી ગોવિંદજી; પ્રાસિદ્ધાન, નવજીવન કાર્યાલય, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કદ ૨૪ પેજ, પાન ૧૦૦; કાચું પૂકું; મૂલ્ય ૨ આના.

એક વર્ષના ગાળા પછી ભારતીનો ભાગ બીજો બહાર પડે છે. એમાં કર્તાએ મહાભારતનાં પર્વો એક પછી એક આપવા માંડ્યા છે. આ પુસ્તકમાં આરણ્યક અને વિરાટ પર્વ છે. સરળ અને સહેલી ભાષામાં આપું મહાભારત, દરેક મહત્ત્વની બાબત બરાબર વર્ણવી આપેલું છે. સંક્ષિપ્ત છતાં પૂર્ણ આ પર્વો વાંચી આનંદ થાય છે. ઠેકઠેકાણે મૂળ શ્લોકો સાથે ભાષાંતર આપ્યું છે એટલે પુસ્તક વિશેષ આદર પામશે એમ અમારું માનવું છે. રચના પણ સારી છે. પૂજ્ય સાક્ષર શ્રી આનંદશંકરની પહેલા ઉલ્લાસની પ્રસ્તાવના ખાસ વાંચવા જેવી છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

૧૦. જેડૂતોની શમસ્યા:—લેખકો લાલજી પેન્ડસે, ઇન્દુલાલ યાસિક, અને સૌમ્યેન્દ્ર ટાગોર; પ્રકાશક, નવી દુનિયા કાર્યાલય તરફથી કાંતિ કાકા, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; પાન ૨૨૪; મૂલ્ય, કાચું પૂકું રૂ. ૧-૦-૦, પાકું પૂકું રૂ. ૧-૪-૦.

નવી દુનિયા ગ્રંથમાળાના બીજા વર્ષનું આ ત્રીજું પુસ્તક છે. શ્રી. લાલજી પેન્ડસે હિંદની કિસાન પ્રવૃત્તિના એક આગેવાન કાર્યકર્તા છે. તેઓ સમાજવાદના હિમાયતી છે. તેઓ જમીનદારો અને મુડીવાદીઓના કદા વિરોધી છે. જેડૂતોની સ્થિતિ સુધારવા તેઓ ક્રાંતિકારી રીતિની ભલામણ કરે છે. તેમણે મહારાષ્ટ્રના કિસાનોમાં કામ કરેલું છે અને અખિલ હિંદ કિસાન પરિષદના વજનદાર નેતા છે. તેમનો અનુભવ બહોળો છે, અને કિસાનોની સ્થિતિ સુધારવા તેઓ કટિબદ્ધ થયા છે.

ખાનગી મિલકતના હિતથી આરંભી જેડૂતોની હાલની નબળી સ્થિતિ શાથી થઈ, તે કેમ યોષાઈ અને આખરે સંગઠન કેમ કરવું પડ્યું વગેરે બાબતો બહુ સારી રીતે આલેખ્યું છે. છેલ્લા ૨ ભાગોમાં કિસાન બંડોની હકીકતો શ્રી. ઇન્દુલાલ યાસિક અને સૌમ્યેન્દ્ર ટાગોરે પોતાના જાતિ અનુભવ ઉપરથી આપી છે. અને જગ્યાએ કિસાનોમાં કામ કર્યું છે. શ્રી. ઇન્દુલાલને તો ગરવી ગુજરાત પિછાને છે. શ્રી. સૌમ્યેન્દ્રનાય ટાગોર દલિવર શ્રી. ટાગોરના પૌત્ર છે, આ બંને હકીકત અસલ અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ થઈ હતી. ક્યાં ક્યાં કારણોએ જેડૂતોની આ સ્થિતિ આણી મૂકી અને મજૂરો બંડોએ કેમ ચતા ગયા એ બધું આ લેખોમાં સવિસ્તર ઇતિહાસરૂપે વર્ણવવામાં આવ્યું છે. દેશનેતાઓએ અને નામડાંના પુત્રશ્રદ્ધારમાં ભાગ લેનાર દરેકે આ

પુસ્તક વાંચવું જોઈએ. એના વાચનથી એમની દષ્ટિ બરાબર ખીલશે અને ત્યાં કેવી રીતે કામ કરવાનું છે તેની કાર્મિક રૂપરેખા સમજશે. દખ્ખણનાં બંડા, તથા મલબારનાં બંડા સંબંધી વિસ્તૃત હકીકત અત્રે આપેલી છે. એમના દષ્ટિબિંદુ સાથે આપણે સંમત થઈએ કે ન થઈએ પરંતુ કિસાનોના પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરવામાં એમના મત સંબંધી વિચાર પણ જરૂર થવો જોઈએ અને ઉપયોગી હોય તેટલું ગ્રાહ્ય રખાવું જોઈએ.

આપણા કમનસીબ ભાષણોની સ્થિતિની માહિતી આપણે લેવી જોઈએ. એટલે દરેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક હોય તો ખોટું નહિ. માત્ર લખેલું વાંચીને દોરવાઈ જવું ન જોઈએ પરંતુ એ સમજી, જનિઅનુભવ લઈ પછી જે તે નિર્ણય કરવો વિશેષ ઐયરકર થશે. આ નિર્ણય કરવામાં જગીનદારોને પણ સાંભળવા જોઈએ. એ પ્રશ્ન હાલ તો ખડું જ છણાઈ રહ્યો છે. એટલે વહેલો મોડો એનો કાર્મિક નિર્ણય તો લાવવો પડશે. પૂઠા ઉપરનું ચિત્ર ખેડૂતની આધુનિક સ્થિતિનું કરણ બાન કરાવે છે. છપાઈ, કાગળ વગેરે સાઈ છે.

૧૧. જીવતા તહેવારો :—લેખક, કાકા કાલેલકર (દત્તાત્રય બાલકૃષ્ણ); પ્રકાશક, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૩૭, બીજી આવૃત્તિ; કાઉન ૧૧ પૃષ્ઠ ૬૬, પાન ૭૧; કાચું પૃ. ૬૫; મૂલ્ય, અઢી આના.

‘આવશ્યક વાચન’ ના મથાળા નીચે કાકાસાહેબે આ પુસ્તક લખવાનો હેતુ રપટ સમજાવ્યો છે. તહેવાર અને ઉત્સવ એ કેળવણીનું એક નૈમિત્તિક અને કિંમતી અંગ હોવાથી જૂની પ્રથાને બંધોડે તોટલી કાયમ રાખી તહેવારોના કાર્યક્રમ એવા ગોઠવ્યા છે કે તે તે દિવસનું વૈશિષ્ટ્ય એમાં તરી આવે, જતાં કાર્યક્રમ એટલો હળવો રહે કે બીજો દિવસ યાક ઉતારવા બગાડવો ન પડે. આ પદ્ધતિનુસાર દરેક માસના પળાતા તહેવારોની યાદી સાથે દરેક તહેવાર તે સમયે શા પ્રતિષ્ઠાઓ છે, તેનું રહસ્ય શું છે, તથા તે સમયે આપણે શું કરવું જોઈએ એ નવીન દષ્ટિથી કાકાશ્રીએ સમજાવ્યું છે. અન્ય ધર્મના તેમજ રાષ્ટ્રીય તહેવારો સંબંધી માહિતી પણ પૂર્વમાં આપી છે તેમ નાના તહેવારોને પણ જૂલો નથી જવાયા. દરેક મહત્વની આ પુસ્તક વાંચી તે પ્રમાણે બનતા સુધી વર્તવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. લખાણ લખું જ સંક્ષિપ્ત હોવાથી વાંચતાં કંટાળો નથી આવતો; પરંતુ કાર્મિક નવું જણવા વિચારવાનું પસંદ છે અને છે. સમજપૂર્વક કોષપણ કાર્ય કરવાથી તેમાં મન ચોંટી રહે છે અને અસ્થિર

૭. કે જણે આ નાનકડું પુસ્તક વાંચવું જોઈએ. છપાઈ, કાગળ વગેરે સાઈ છે. પ્રાથમિક શાળાકીય માટેકસર જ છે.

૮. પ્રગતિશીલ જાપાન-પૂર્વાર્ધ :—લેખક, ત્રિભુવનદાસ રણછોડભાઈ પટેલ;

૯. જાંબી રોડ, અમદાવાદ, ગુર્જર અંધરલ કાર્યાલય, અમદાવાદ; ૧૯૩૭, કાઉન ૧૬ કાચું પૃ. ૬૫; મૂલ્ય દરે

નું યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે અને હમણાં હમણાં જાપાન તરફ જવાની દષ્ટિ

ભાષા ધૂમકેટ જે આ પુસ્તક જાપાનનો ઇતિહાસ જણવા માટે ખડું ઉપયોગી થઈ આ બીજી આવૃત્તિ છે.

પડશે. આ પ્રથમ લાગર્ભા જાપાનની રાજકીય પુનર્ઘટના અને ઉત્થાનનો સંક્ષિપ્ત પણ અગત્યની લગભગ બધી જ ઘટનાઓનો સમાવેશ કરતો સળંગ સૂત્રરૂપે ઇતિહાસ અને એ પુર્નવિધાનના આત્મારૂપ મુખ્ય નાયકોમાંથી કેટલાકની આદર્શમય જીવનરેખા આલેખાયેલ છે. ત્યાંના સમાજવિકાસ, કેળવણી, નાણાં અને સંપત્તિ શાસ્ત્ર, વ્યાપાર અને નૌકાવિકાસના સિંહાવલોકન સાથે દેશમાં પ્રતિદિન નવચેતનના અવનવા પ્રાણ ફૂંકતા ઔદ્યોગિક વિકાસ સંબંધી રસિક ભાગ ઉત્તરાર્ધમાં અપાવાનો છે. ૨૨ પ્રકરણોમાં જાપાનની રાજકીય પુર્નઘટના, મિકાડોની પૂર્વ સ્થિતિ અને પછીની સ્થિતિ, તેનું આત્મવલિદાન, શાહીરાદનો ડંકો, રાજકીય પુનર્ઘટના વગેરે બાજતો ચર્ચવા ઉપરાંત, ૭ ઉત્તમ નાયકોના જીવનની રૂપરેખા અત્રે આપેલી છે. પરિશિષ્ટ રૂપે અમેરિકા જાપાનનું સંધિપત્ર, જાપાનનું સામ્રાજ્ય બંધારણ, સામ્રાજ્ય સભા સંબંધી નિયમો, વગેરે પણ આપેલું છે. પુસ્તક તૈયાર કરવામાં ઉપયોગમાં લીધેલાં અંગ્રેજી પુસ્તકોની યાદી પણ છેવટમાં છે. પરિચયપૂર્તિના શીર્ષક નીચે જાપાનની શાળા અને શિક્ષણને લગતા ૧૯૩૩ સુધીના આંકડા આપેલા છે, જે શાળા ખાતાને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. એ આંકડા ઉપરથી જાપાનની કાર્યશક્તિ અને તેની ધન્ય જણાઈ આવે છે. એ દિશાનું કાર્યકેટલું સંગીત થાય છે તે જણાઈ આવે છે.

છપાઈ, બંધામણી વગેરે સારું; પણ કાગળ જરા વધારે ઊંચી જાતના વાપમાં હોત તો ઠીક થાત એમ અમને લાગે છે. પુસ્તક દરેક શાળા, પુસ્તકાલય તેમજ શિક્ષણ સાથે સંબંધ ધરાવતી સંસ્થાઓમાં હોવું જોઈએ.

૧૩. બેલવાળો :—સંપાદક તથા પ્રકાશક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મનાડ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૯; કાચું સમિત્ર પૂઠું; સમિત્ર મૂલ્ય ૩ આના.

બાલવિનોદમાળાના ૨૭ મા મણકારૂપ આ પુસ્તકમાં એક સામાન્ય તેડી પોતાનો બળદ માંદગી પછી જોઈએ એટલું કામ આપી શકતો ન હોવાથી તેને ચેચી નાખવા જતાં રસ્તામાં બે બહારવટીઆ એને બનાવી રૂ. ૧૦ માં બળદ પડાવી લે છે. મિયાં પછી પરતાય છે અને એનો બદલો લેવા વિચાર કરે છે. અને ધીરે ધીરે એ બે બાઈઓના બાપે પોતાનો બળદ એાછી કિંમત કરી સાધુતાનો ડાળ કરી પડાવી લીધેલો હોવાથી, બન્ને બાઈઓને ગમે તે બહાને બહાર મોકલી, ડાસા પાસેથી પૈસા પડાવે છે. લગભગ બે ચાર હજાર રૂપીઆ આ પ્રમાણે પડાવે છે. છેવટે કાંઈ જાણુમેદુ ભાગ માગતાં તેને પણ સંતોષે છે અને રૂ. ૧૦૦૦ એ વખતના ભાગના બાપે છે. ચોરીનાં દાંડિયાં શકિ ન ચડે તેનો આ દાખલો પૂરો પાડે છે. બાળકો હોસે હોસે વાંચે એવી વાત છે, કાગળ છપાઈ વગેરે સુંદર છે. માત્ર કિંમત વધારે પડતી લાગે છે. બે આના પૂરતા ગણાત.

ના. ચં. દીવાનજી.

૧૪. કલમ ચાળુક :—જેબક, 'બેકાર;' પ્રકાશક, વદચી સાહિત્ય કાર્યાલય, રાદેર; ૧૯૩૭; પ. ૧૭૬; પૂઠું. કાઉન્ટનું પટ્ટીવાળું; કિંમત રૂ. ૧-૪-૦૦; પોષ્ટેજ ભુદં.

હાસ્યરક્ષના પ્રસિદ્ધ લેખકોમાં લાઘ ખેડારની ગણના યદ્ય રહી છે. સામાયિકોનાં પૃષ્ઠો દ્વારા 'ખેડાર' નો જેવી તેવી છાપ પડતી નથી. એમણે ગુજરાતને ચરણે 'ત્રેમપીંગળુ' 'રસનાં ચટકાં' 'હાસ્યકુંજ' 'જુની આખે નવા તમાશા' એમ વિધવિધ હાસ્ય પ્રસાદી પીરસી છે. આ 'કલમ આણુકના' પ્રકાશનથી એમાં ઉમેરો થાય છે ને તે અભિનંદનીય છે. આમાં ૧૭ જુદાં જુદાં હાસ્યચિત્રો આલેખ્યાં છે. તેમાં 'પલટણુ લઇને રખે જતા' 'મોતનાં કીર્કાં' 'હજમત' 'અમારું જીવનચરિત્ર' એ તો ખૂબ જ રસદાયક છે.

રા. જ્યોતીર્દિ હ. દવેની ટચુકડી પ્રસ્તાવના ધ્યાન ખેંચે એવી છે.

હાસ્યત્રેમી લાઘઓ અને સંસ્થાઓએ આ પુસ્તકને ખરીદી ઉત્તેજન આપવું ઘટે.

૧૫. આવણી મેળો:—(વાસુકિની વાર્તાઓ) લેખક, ઉમાશંકર જોષી; પ્રકાશક, વૈરા એન્ડ કંપની પબ્લિશર્સ લિમિટેડ ૮ રાઉન્ડ બિલ્ડિંગ, કાલ્યાદેવી રોડ, મુંબાઈ; ૧૯૩૭, પ્રથમાવૃત્તિ; પૃ. ૨૩૮; પૂ. ૫૫૦; કિંમત દોઢ રૂપિયો.

'વિશ્વશાંતિ' 'ગંગોત્રી' અને 'સાપના ભારા': પ્રથમ બે કાવ્ય અને ત્રીજું સામાજિક એકાંકી નાટકોનું એમ ત્રણ પ્રકારનામાં રસદાયક વાનગી પીરસ્યા પછી લાઘ જોશી એમની ગુપ્ત સંસ્થા "વાસુકિ" ને નામે પ્રગટ થએલી કેટલીક વાર્તાઓ આ પુસ્તકરૂપે પ્રકાશમાં મેલે છે. આમાં કુલ ૧૫ વાર્તાઓ સંગ્રહાયેલી છે. સૌથી છેલ્લી વાર્તા "આવણી મેળો" છે, જેના ઉપરથી પુસ્તકનું નામ પડ્યું છે. સંગ્રહાયેલી વાર્તાઓમાં 'ધનામી વાર્તા', 'લોહીતરસ્યો', 'ગુર્જરીની ગોદડી' 'ઝાઝળિયું' ને 'આવણી મેળો' ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવી છે.

૪. સ. ૧૯૩૫-૩૬ ના જમાનાનું આગળ પડતું વાર્તાસાહિત્ય કેવું હતું તેનો ખ્યાલ મેળવવા માગનાર ભવિષ્યના અવલોકનકારને આ વાર્તાસંગ્રહ જરૂર મદદરૂપ થઈ પડશે.

૧૬. સોરઠ, તારાં વહેતાં પાણી:—લેખક, ઝવેરચંદ મેઘાણી; પ્રકાશક, ગુર્જર અંધરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા અમદાવાદ; ૪. સ. ૧૯૩૭, આવૃત્તિ ૧લી; પૃ. ૪૦૬; પૂ. ૫૫૦; કિંમત રૂ. અઢી.

ગુર્જર અંધમાળાનું આ છઠ્ઠું પુસ્તક નવલકથાનું હોય ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ લેખકની કથમે તેનું રસગૂંથણ થયેલું છે. એમાં અર્વાચીન સોરઠી ઇતિહાસનાં પાનાં રસમય શૈલીમાં ઉલ્લાખ્યાં છે. એમાં એમણે પોતે એજન્સી પોસિસના જુના કાળના અમલદારના પુત્ર તરીકે જે જે જોયેલું અનુભવેલું તેનું જ વિવરણ બહુધા કરી તેની સાથે પોતાના પરિચયની કેટલીક જીવંત પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિઓની જીવનરેખા કલામય રીતે ગુંચો લીધી છે.

નાનીવાળા, હીપાવાળા, ઝવેરભાઈ ફોજદાર, સર સાર્દેખ, હરજીવનદાસ ફોજદાર, દરબારથી ગોપાળદાસ, પારેવડાના ખેડુ શેઠ શ્રી જગનભાઈ મોદી એ વગેરે પાત્રો ત્યાં ત્યાં નજર ખેંચે છે. વાર્તા વાંચ્યા પછી લાગ્યું છે કે તેના તંત્રને હજી વધુ લંબાવાય તો સારું.

૧૭. રાસરંજના:—લેખક, શ્રી જગુભાઈ મો. રાવળ અને શ્રી વાડીલાલ હ. શાહ; પ્રકાશક, નવચેતન સાહિત્ય મંદિર ૨૪૫૬, બદ્ર અમદાવાદ; ૧૯૩૭ પ્રથમાવૃત્તિ; પૃ. ૧૮૦; પૂ. ૫૫૦; કાગળનું; કિંમત, કાચું પૂ. ૧-૦-૦; પાકું પૂ. ૧-૪-૦ પોષ્ટેજ જુદું.

આ પ્રકાશન ગૃહલક્ષ્મી ગ્રંથમાળાના વર્ષ બીજાનું ચોથું પુસ્તક છે. એકંદર ૧૦૮ રાસના આ સંગ્રહમાં શ્રી જગુભાષના ૫૫ અને શ્રી વાડીલાલના ૫૩ રાસ છે. પ્રથમ જગુભાષને જોઇએ. એ ભાષ 'વીજકલા' ના વર્ણનમાં શું જો છે કે :

હાસને ઉલ્લાસે દીલ
દિવ્ય શાં ચળાવતી;
પૂરપતા ઉછાળે વિશ્વ
આખું ય ઉત્તમગતી.
દેવતી દુલારી દીકી દિવ્ય પ્રભા,
અગમગતી શું બોલે પેલી વીજકલા.

તે ઉપરાંત 'કુમળા' 'ઉરનાં ઉકેલ' 'જીવનગોલાં' 'રસવાદળા' 'અતિચિને' 'ગામઝાનાં ગૌરવ' 'ફૂલડાં' એ રસમય રાસો ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવા છે.

વાડીલાલની કૃતિઓમાં 'ફૂલગાલણ' 'સમાજ' 'પૂજારણ' 'નહિ બતાવું' 'સોહાગ દીલડી' ને 'સંસારવાડી' એ રાસ ખાસ રૂચે એવા છે.

“ભાભી નહીં બતાવું” રે,

નહીં બતાવું, નહીં બતાવું નહીં બતાવું”

એ નણુદીનું મશ્કરોભાયું” મુખ અને એની મીકાશ કેને નહિ ગમે ?

“મંગળ ચાંદ” માં એ કવે છે કે—

“સગા કહે છે વિધવા બાઈથી

મંગળ કામ ન થાય;

મ્હારે હૈરે બહેની પહેલી,

લગ્ન ભલે વહી બાય.

x

x

મંગળ ટાણે મોખરે બેસજે,

જગમાં બહેની તું શ્રેષ્ઠ.”

અહા ! કેવું ઉન્નત હૃદય ! શો સુંદર ભાવ !

ગુજરાત આ “રાસરંજના” ને મોગ્ય આવસરે જરૂર સંભારે.

‘રમુલ’

૧૮. ઘરભણી:—લેખક, ઇન્દ્ર વસાવડા; પ્રાપ્તિ સ્થાન, વૃત્તન સાહિત્ય ભંડાર, રમકડાં માર્કેટ અમદાવાદ; પ્રકાશક, જામનાદાસ ગાણેકચંદ રવાણી, રમકડાં માર્કેટ અમદાવાદ; ૧૯૩૭ પહેલી વાર; ૧૬ પેજ ૫ : ૨૮૮; કાચું પુસ્તક; કિં. બેટ આરતિ ૧-૦-૦; ટૂટક આરતિ ૧-૮-૦.

‘ નવરચના ’ ના પ્રથમ બેટ પુસ્તક તરીકે તૈયાર થયેલું આ પ્રકાશન મૂળ હિંદીમાં લખાયેલી ઘરઠી રાહ નામની નવલકથાનો અનુવાદ છે. એનું વસ્તુ સામાજિક છતાં દક્ષિત અને હરિજન કોમોના ઉદ્ધાર વિષયક વર્તમાન વિચારશ્રેણીને બંધબેસતું હોય નવી જ વિચાર સામગ્રી ધરાવે છે. ‘ લઘરા ’ નામનો અરપૂરય મનાતો એક અનાથ બાળક અનેક પ્રકારની હાડમારી પછી સુધારક વિચાર ધરાવતા એક દયાળુ ડાક્ટરની વાલી લાગણીથી ડાક્ટરના કૃતુજ્ઞતા આશ્રય પામવા ભાગ્યશાળી બને છે. અહિં એ છત્ર નામે ઓળખાવા લાગે છે ને ડાક્ટરની પુત્રી સર અને પુત્ર શશિનો ખાસ પ્રીતિપાત્ર બને છે. પરંતુ ડાક્ટર-પત્નીનું જીવનવાણી માનસ ઠાંધ ઠાંધવાર ઉછળી આવતાં છત્રને તે ન કહેવાનું કહી બેસે છે. એવો એક પ્રસંગ અસહ્ય બનતાં છત્ર આખરે ડાક્ટરનું ઘર છોડીને દૂરના શહેરમાં રહેવા માગે આત્મો જાય છે. અહિં તેને જીવતી નામની એક બીખારણુ છોડી જે જનતાની ચમાર હતી તેના મેળાપ થાય છે અને તે એને આશ્રય આપે છે. બન્ને વચ્ચે રોલ પણ યગટે છે. છતાં ભાગ્યવશાત્ બન્ને વિખૂટાં પડી મિશનરીઓની વટાળ પ્રવૃત્તિના ભોગ બની પાદરીઓના પદ્ધતિ પડે છે. છત્ર જેસેફ બને છે ને જીવતી લીના બને છે. છતાં ડાક્ટરને ઘેર પ્રાપ્ત થયેલા હિંદુ સંસ્કાર અને એની સરખેનની મીઠી પ્રીતિની સંભારણું જેસેફ ઉર્ફે છત્રને પ્રીતી ધર્મની વિધિસર દીક્ષા લેતાં અટકાવે છે ને દીક્ષાને આગલે દિવસે જ છત્ર લાગી જઈને રખડતો રજળતો ડાક્ટરના-રે ! પોતાના ઘર ભેગો થવા લાગી નીકળે છે. દરમિયાન વર્ષો વહી ગયેલાં હોવાથી બંધાનાં જ જીવનમાં ફેરફાર થઈ ગયેલો હોય છે. ડાક્ટરે નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈ જઈ દૂર દૂરના વનપ્રદેશમાં આશ્રમ જીવન અંગીકાર કર્યું હોય છે. છતાં ઘર ભોગાં થવાની તીવ્ર ઝંખના વળે છત્ર તેમને ખાતિ જોળી કાઢી સૌના પગમાં આજોડે છે. છત્રને આમ અધુણે આવી પહોંચેલો જેમ ડાક્ટરપત્ની સુદા બંધા જ રાજના રેલ થઈ જાય છે ને તેના આનંદમાં સૌ સાથે મળી આશ્રમના આંગણમાં હરિધૂન મચાવે છે.

વાર્તાની વસ્તુ આમ નૂતન જમાનાની નૂતન જાવનાને અનુરૂપ બોધક ને પ્રેરણાવંતી છે. મુંદ્રણી પણ મજાની છે. મુદ્રણીએ છીએ કે એ છૂટ્ટી વચ્ચાવાય ને વંચાય વંચાવાય.

૧૯. પરિણિતા:—અનુવાદક, નગીનદાસ પારેખ; પ્રકાશક, ગૂર્જર મંધરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; ત્રીજી આવૃત્તિ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ ૫; ૧૯+૧૦૦; કાઠંગોડનું પૂકું; કિં. ૦-૮-૦.

સુપ્રસિદ્ધ બંગાળી લેખક શ્રી શરદ્ચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની આ અતિશય લોકપ્રિય વાર્તાની બીજી આવૃત્તિનો પરિચય સન ૧૯૩૩ ના જુલાઈ અંકમાં અમે આપેલો છે જ. ૪ વર્ષના ગાળામાં એની નવીન આવૃત્તિ નીકળવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે એજ આ મુજરાની અનુવાદની પણ સફળતા અને લોકપ્રિયતાની સાબોની સમાન છે. વર્તા શાયેજ વાંચના જેવું રસિક ને બોધક વસ્તુ ધરાવે છે. આ પુસ્તક જેમજે દજન બરીલું હોય તેમજો જરૂર બરીલીલો.

૨૦. શિકાર કથાઓ:—લેખક, શંકરમ જોષી; પ્રકાશક, ગૂર્જર મંધરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ ૫; ૬૫; જાડા કાગળનું મુગિત પૂકું; ચિત્ર સંખ્યા ૫; કિં. ૦-૮-૦.

ગુર્જર બાલક્રંધાવલિની ત્રીજી શ્રેણીના આ બીજા પુસ્તકમાં લેખકે પોતે દૂર સુદૂર હિમાલયના વનપ્રદેશમાં ખેતેલા ને માણેલા ૫ સિંહારોનો રચન વાતો સંગ્રહાષ્ટ છે. (૧) સુવરનો શિકાર (૨) શાહૂડીનો શિકાર (૩) વાઘની શોધમાં (૪) વાઘશુ ભેડી; અને (૫) સિંહને દબાવ્યો: એ પાંચે કથાઓની દ્વાગય ગુંથણી લેખકની દલમને જેગ આપે છે. બાપા સૈદી સાદી ને સરળ હોવાથી તથા છપાઈ મોટાં બીજાંમાં થઈ હોવાથી નાનાં મોટાં, સુરિક્ષિત તેમ આશુ' ભણેલાં સર્વ વર્ગમાં, સાદસ અને શૌર્યોત્તેજ્ય આ પુસ્તક દોરો દોરો વંચાશે. પુસ્તકાલયો જરૂર વસાવી લે.

૨૧. ચાંદની :—પ્રયોજક, મોલ્દીનહેન; પ્રકાશક, સાલ, પુકું ઉપર પ્રગણે; પૃ: ૪૫૩૫; ચિત્રસંખ્યા ૩; કિં. ૧-૪-૦.

આ પ્રકાશન ગુર્જર બાલક્રંધાવલિની ત્રીજી શ્રેણીનું ૧ હું પુસ્તક હોઈ તેમાં (૧) કાનું જેર વધારે ? (૨) કાનકદો (૩) સોનેરી પક્ષી (૪) સમુદ્ર ખારો કેમ ? અને (૫) ચાંદની નામની પાંચ કાલ્પનિક વાતો સંગ્રહાષ્ટ છે. પરીકથા સ્વરૂપની આ વાર્તાઓની લખાવટ ને છપાઈ આગસુલ્લ હોઈ એના વાચનથી બાળકો ઘડીભર રીઝશે તો જરૂર, પણ ખાસ તત્ત્વ જેવું કંઈ જ નહિ મેળવે.

૨૨. અલકા :—સંપાદક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મલાડ (મુંબાઈ); ૧૯૩૭ પૃ: ૩૨; સચિત્ર; કાચું પુકું; કિં. ૦-૩-૦.

સળંગ પરીકથાનું આ નાનકડું પુસ્તક બાલવિનોદમાળાનું ૭૧૨મું પ્રકાશન છે. લખાવટ છપાઈ વગેરેની દૃષ્ટિએ એનું વાચન પણ બાળકોને ઘડીભર અદ્ભુત રચમાં ગરકાર કરશે, પણ સુદ્ધિમાન બાળકો તરત પાછી જશે કે આવું આવું બનવું અચક્ય છે. શીખાઉ વાચકોના ક્ષણિક મનરંજન માટે પુસ્તક ઠીક છે: એમ કે માહિતી જેવું એમાં કંઈજ નથી.

૨૩. ગિરિરાજ આપ્તુ :—લેખક, સંકરલાલ દારકાદાસ પરીખ; પ્રકાશક, પ્રસ્થાન કાર્યાલય, અમદાવાદ; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૯૩; ૧૬ પેજ પૃ: ૧૧૨; કાચું પુકું; કિં. ૦-૮-૦.

સરસ્વતી ક્રંધમાળાના ૭ મા વર્ષના ૩૭ પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલા આ પુસ્તકમાં ગુર્જરાતના ઉત્તર સીમાડાના દિગ્પાળ સમા આવુ પર્વતનાં દ્વાપાણી, ઇતિહાસ, દેવરથાનો વગેરે નેવાલાયક રચનો તથા જાહેર સંસ્થાઓની વિવિધ માહિતી લેખકે પોતાના જાતિ અનુભવથી તેમજ અન્ય પુસ્તકોના આધારે આપેલી છે. એટલે આજુની માઠડ સમુ' આ પ્રકાશન પ્રવાસીઓ માટે તો ખાસ કામનું. એના વાચનથી ઘેરબેઠાં એ ગિરિરાજની સદેશગાદની મોજ અલ્પશિ પણ માણી શકાશે, અને જાણવાનું તો બહુ બહુ મળશે.

૨૪. બાળ એડકણાં :—લેખક, ચિત્રબાઈ; પ્રકાશક, શ્રી દર્શિણામર્મિ પ્રકાશન મંદિર, બાવનગર; ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ ૧૦૧; સચિત્ર કાચું પુકું; કિં. ૦-૫-૦.

બાલસુલભ ભાષા શૈલીમાં રચાયેલાં ઉપાણ્યાં કોટિનાં ૧૬૦ જોડકણુનાં આ સંગ્રહ શ્રી દ. મૂ. બાલસાહિત્ય નાટિકાના ૨૧ મા પુસ્તક 'રૂપે પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેનો વાચન તેમ શ્રવણ રસે બાળ દુનિયાને જરૂર આનંદપ્રદ નીવડશે. મોટાંઓ પણ મોજથી વાંચશે.

૨૫. સંતતિ નિયમનના ઉપાય:—પ્રકાશક, સંતતિ નિયમન સંઘ, પૂના; સન ૧૯૩૭; ૬૬ ૩૨ પેજ પૃ. ૫૯; મુલ્ય આટ્પેપરનું પુકું; કિં. ૮-૪-૦.

આ નાનકડી પોથીમાં એના નામમાં નિર્દિષ્ટ થયા પ્રમાણે સંતતિનિયમનના વિવિધ ઉપાયોની સચિત્ર માહિતી સંગ્રહાર્થ છે. ખંડોમાં રહી શકે એવી આ પોથી એ વિષયના ગરજુઓને કામની. કદ તેમ પૃષ્ઠ સંખ્યાની દૃષ્ટિએ કિંમત બેશક વધારા પડતી.

ના. નં. ચોકસી.

સામયિકો

૧. નવપ્રભાત (જન્માષ્ટમી અંક) પુ. ૧ અં. ઉમે:—તંત્રી, અને પ્રકાશક, પંડ્યા જમિયતરામ કૃપાશંકર, ઘાસ ગવારા, ખંભાત; ૧૯૩૭; પાન ૭૦: વાર્ષિક લવાજમ, સ્થાનિક રૂ. ૨); બહારગામ માટે રૂ. ૨-૮-૦.

ભાષાશ્રી જમિયતરામ પંડ્યાએ લુલાઈથી આ માસિક કાઢવા માંડ્યું છે. એના ત્રીજો અંક જન્માષ્ટમીનો ખાસ અંક છે. એમાં શ્રી કૃષ્ણ સંબંધી લેખો તથા કાવ્યો આગળ તરી આવે છે. લેખો પરિચિત છે. એ અંકમાં ખંભાતના ફો. ન્યાયાધીશ સ્વ. સુનીલાલ શામજી ત્રિવેદી સંબંધી લેખ છોતક અને માર્ગદર્શક છે. એમનું ચરિત્ર બોધક પણ છે. ઉગતા યુવાનોને ખાસ બોધદાયક છે. રા. રતિલાલ શાસ્ત્રીનો યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ નામનો લેખ પણ વાંચવાલાયક છે. નરપુંગવ શ્રીકૃષ્ણના યોગસ્વરૂપનું એમાં વર્ણન અને સમર્થન છે. ત્રણે અંકો બેતાં માસિક આગળ ઉપર વધારે સાઈ થશે એમ આગાહી કરી શકાય છે. મંત્રી મહાશયને અમે એમના સાહસ માટે અભિનંદન આપીએ છીએ. કાગળ બધા એક સરખા તથા વધારે સારા વાપરવાની સૂચના આપીએ તો અરથાને નહિ ગણાય.

ના. અં. દીવાનજી.

૨. મુહિણી:—તંત્રીઓ, ઇન્દુલાલ ગાંધી, કરસનદાસ માણેક, જ્યેષ્ઠારામ ભવાનજી, અંકલાલ દૌશિક, અને નાગેન્દ્ર બ્યાસ; પ્રસિદ્ધિ સ્થળ, કરાંચી; હાસ્યિક લવાજમ સ્થાનિક ૦-૧૨-૦, બહાર ગામ માટે ૮. ખ. સહિત ૧-૦-૦.

ડિસેમ્બરની છેલ્લી તારીખોમાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું તેરમું સંમેલન કરાંચી મુકામે ભરવાનું ઠરેલું છે. તેને માટે સર્વાંગી પ્રચાર કરી ચોખ્ખા વાતાવરણ ઉભું કરવાના ઉદ્દેશથી આ માસિક પત્રિકાનો ઉદ્ભવ હા માસ માટે થયો છે. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના ઇતિહાસમાં આવી માસિક પત્રિકાની યોજના, અમારી માહિતી પ્રમાણે, આ પહેલી જ હોય બેશક આવકારપાત્ર છે. લુલાઈ-ઑગરટની બે પત્રિકાઓમાં રજુ કરાયેલી કાવ્ય, નાટિકા, વાર્તા, જીવન પરિચય, નિબંધોદિ રસમય લેખ ગ્રામગ્રામી સાહિત્યરસિકોએ વાંચી જવા જેવી છે.

(વધુ માટે લુઓ પૃ. : ૫૬૯)

નવીન ક્ષેત્ર

અ. નં	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ લક્ષીકૃત.
૧	હિન્દી સંસ્કૃતિ અને આદિસા ધર્માનંદ કોસંગીકૃત (૧૯૩૭)	ભારતકરેશ્વર વિદ્યાસ (અનુ.)	જીવનશાસ્ત્ર અ. મહેતા, અમદાવાદ અને મુંબઈ ૨	૨- ૦-૦	જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તક માળા પુ. ૮૫
૨	ધરોપાસના		યુ. કે. લગતજી મંજુલાવાડી, મુંબઈ ૨	નથી	આર્યસમાજના અનુયાયીઓ માટે નિત્ય કર્મ
૩	મહિલા શિષ્ટાચાર	હર્ષદ પટેલ (અનુ.)	ગુ. સાહિત્ય સંઘ ભરૂચ	૦- ૬-૦	
૪	સાહિત્ય વિખ્યા અખંડાનજી	ત્રંબકલાલ મા. શુક્લ	લેખક, ૩૬, બી. ડો. રાજેન્દ્રરાડ, કલકત્તા	૦- ૨-૦	
૫	પદ્માવતી	રવિશંકર હરિશંકર પંડ્યા	કર્તા, હાઇકેમ્પરોડ, કરાચી	૦-૧૨-૦	
૬	મંગળાગોરની વાર્તા	હરિપ્રસાદ દયા- શંકર દીક્ષિત	કર્તા, વડોદરા	૧થી ૭થી	
૭	પથિકના પુણ્યો ગુરુ ૨ ને	અંબાલાલ બા. પુરાણી	શ્રીઅરવિંદ કાર્યા- લય, આણંદ	૧- ૮-૦	

***

ટીપ્પણી :

(૧) વિમનગર મહાલ મંડળની કાર્યરેખા ૧૯૩૧ થી ૩૬-૩૭; (૨) ગીતાધર્મ,
કાશી, સિત્તેશ્વર ૧૯૩૭; (૩) બે ધર્મોગોનો જન્મ-માધ્મી અંક; (૪) નેનનો પર્વપણ
ખાસ અંક; (૫) પૂર્ણ : પુ. ૧ અંક ૧ : તંત્રી, રણછોડજી પરાગજી મહેતા : પ્રસિદ્ધિ રચના
નવસારી : વા. લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦; (૬) થી સયાજી વૈભવ પુ. નવસારીનો ૩૬-૩૭ નો
વાર્ષિક રિપોર્ટ; (૭) મહેતાવ તા. પેટલાદ કસ્યા પુ. નો વાર્ષિક રિપોર્ટ; (૮) 'ઓ શક્તિ'
નો ગાકુળાદમી અંક.

ભાઈએનો હજીયે પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવવા ધ્વજતા હોય તેમણે હવે તો જરાય વાર લગાડવી ન જોઈએ. હજી સમય છે! આ સંબંધમાં ગતાંકની નોંધ જરૂર જોઈ.

જંગતાં જૂથ મંડળો:—ખાતાના વટહુકમ નં. ૧૩ / તા. ૮-૭-૩૦ અન્વયે ભરવા દેરીની જૂથ મંડળની સભાઓની હકીકત જેમના તરફથી રાજ્યમંડળને મળી છે તેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) અવાખત તા. શિનોર (૨) સાદલી (ભરાઇ શકી નથી) (૩) બાયલી તા. વડોદરા (૪) સોખડા તા. વડોદરા (૫) ઢાલિયાદ તા. કરજણ (૬) સોજીત્રા (૭) વસો (૮) વડનગર તા. ખેરાળુ (૯) ગોઝારીઆ તા. વિંજપુર (૧૦) ચાણુસ્મા (૧૧) વસાઇ તા. ચાણુસ્મા (૧૨) કંબોઇ તા. ચાણુસ્મા (૧૩) ધીણોજ તા. ચાણુસ્મા (૧૪) દેણુપ તા. વિસનગર (૧૫) કડા તા. વિસનગર (૧૬) શુંબ તા. વિસનગર (૧૭) કમાણા તા. વિસનગર (૧૮) વાલમ તા. વિસનગર (૧૯) કહોડા તા. સિદ્ધપુર (૨૦) નવસારી (૨૧) વેસ્મા તા. નવસારી (૨૨) ગણદેવી (૨૩) ખોડેલી તા. સંખેડા.

આ સિવાયનાં જે જૂથોની સભા ભરાઇ હોય તેમના હેવાલ આ તરફ મળ્યા નથી એમ સમજી તેમણે તરતજ મોકલી આપવાની તજવીજ કરવી. પાટણ, મહેસાણા, વાઘોડિયા, પાદરા, ભાદરણ, ડોલોઇ, સાવલી, માંગરોળ, પલસાણા, કામરેજ એ મહાલોમાં અને આખાય અમરેલી પ્રાંતમાં એકે જૂથ મંડળ જંગલું નથી એમજ શું સમજવાનું ?

આશાવંતાં મહાલ મંડળો:—અન્યત્ર છપાયેલ ' મંડળોની સભાઓ 'ના લેખમાં જણાવેલાં ૨૭ મહાલ મંડળોની સભાઓ ભરાઇ છે વા વાર્ષિક નિવેદન ને હિસાબ કે પછી નિદાન હિસાબ રા. પુ. મંડળને મળ્યાં છે. એટલે એમની ગણના આશાવંતાં મહાલ મંડળો તરફ થઇ શકે. ધ્વજીશું કે બીજાં મહાલ મંડળો પણ ચાલુ વર્ષથી ચેતનવંતાં બની જશે. જેમની સભા ભરાઇ હોય છતાં તેમનો નિર્દેષ લેખમાં ન થયો હોય તેમણે પોતાની સભાના અહેવાલ દરીથી મોકલી આપવા. હિસાબ તો નિદાન બધાંજ તરફથી આવવા જોઇએ.

મહાલ પરિપદો:—વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે ચાલુ વર્ષ મહાલ પરિપદોનું હોઇ તે ભરવા માટેના દરાર દરેક પ્રાંત મંડળની સભાએ કરવો જોઇએ, એટલું જ નહિ પણ મહાલ મંડળોના ધાર્પકતાંઓને એ માટે તૈયાર કરવાના યોગ્ય તે પ્રયત્નો પણ પ્રાંત મંડળોએ આરંભી દેવા જોઇએ.

રાજ્ય બહાર

અંકુશ ૨૬ થાય છે:—સત્તા પર આવેલા મહાસભાવાદી પ્રાંતિક પ્રધાન મંડળોએ પ્રભુદિતના વિવિધ સુધારા પોતપોતાના પ્રાંતના રાજ્ય કારોબારમાં કરવા માંજા છે. તેમાં વાંધાપાત્ર ગણાયેલા જપ્ત સાહિત્ય પરનો અંકુશ ઉઠાવી લેવાની વિચારણાનો પણ સમાવેશ થાય છે. સુબાઇ સરકારે તાજેતરમાં એક યાદી બહાર પાડી નીચેનાં સાત પુસ્તકો પરના જપ્તી હુકમો રદ કર્યા છે:—

(૧) લાલ્લાલજીપતરાયકી જે ધા નવયુગકા પૂર્વ રંગ: પ્રકાશક, એલ. કે. ફડકે
(૨) દ્રૂર અવલા: લેખક, ધનુર્ધારી (૩) લોકમાન્ય ચાલંગગાધર તીલક: લે. કે. એ. યુજી
(૪) સ્વદેશી ચલ્લચઢ: લેખક, એ. વી. અવે' (૫) ના. બાલગંગાધર તિલકનો કેસ: પ્રકાશક, કે. બી. અવે'. (૬) રાષ્ટ્રનો રણનાદ: પ્રકાશક, શ્રી કે. એન. દવે. (૭) મીનજાની: પ્રકાશક, શ્રી જી. બી. રાજયુર.

જાત ગણાયેલાં અન્ય પુસ્તકોના કેસ પણ વિચારાય છે.

આયોદ્યારત્નું અનિવાર્ય અંગ:—આયોદ્યાર યોજના અંગે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અનિવાર્ય છે એમ સત્તા૩૬ કૉન્ગ્રેસ પ્રધાન મંડળે પણ સ્વીકારે છે, એ વાતની પ્રતીતિ મંજુર થયેલાં પ્રાતિક બજેટો પરથી મળી રહે છે. મધ્ય પ્રાતિની સરકારે ૨૨ મામ પુસ્તકાલયો ખોલવા માટે રૂ. ૧૫૫૧૦૭ ની સવડ પોતાના બજેટમાં રાખી છે, ત્યારે સંયુક્ત પ્રાતિની સરકારે ૨૦૦૦૦) ની સવડ એ કામે રાખી છે.

‘ગુજરાત’ બંધ પડે છે:—સાહિત્ય સંસદનું મુખપત્ર ‘ગુજરાત’ સામયિક સપ્ટેમ્બર માસથી બંધ પડ્યું છે. એ વિષેની જાહેરાત કરતાં એના સૂત્રસંચાલક ઓન. શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી લખે છે કે—“ ‘ગુજરાત’ આજે બંધ થાય છે. એનું નશીબ મારી સાથે એવું સંકળાયેલું લાગે છે કે મારા જીવનમાં પરિવર્તન થતાં એ પણ નવે નવે અવતારે આવે છે. હું જેલમાં ગયો ત્યારે એ બંધ થયું હતું; આજે મંત્રીપદના બંધને આવી પહોં છે, ત્યારે પણ એ બંધ થાય છે. ગુજરાતમાં હવે ધણી માસિકો થયાં છે એટલે ‘ગુજરાત’ ની જોટ હવે લાગ્યે જ પડશે. સંસદને એની જોટ જરૂર જણાશે. પણ એ જોટ પુરી કરવા જે ઉત્સાહ જોઈએ તે એના સભ્યોમાં ન આવે ત્યાં સુધી એ બંધ જ રહે એ સર્વથા યોગ્ય છે.”

પરદેશી

અંધજનોની સેવાર્થ:—મિતસિનાટી, ફિલાડેલ્ફીઆ, અને સેન્ટ લુઇસનાં અમેરિકન પુસ્તકાલયોએ પોતાના મહેકમ પર એક એક અંધ સભ્યને રોકવાની પ્રયાશ કરી છે. તેઓ બધાં એકીમતે સ્વીકારે છે કે સુવિજ્ઞાન સંસ્થાના કારભારમાં અંધજનોનું હિત સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિને સમજાવવાનું તે અંધ સેવક જ સમાવી શકે. સેન્ટ લુઇસ પુસ્તકાલયમાં તો મહેકમનો અંધ સભ્ય જ સંસ્થાનો મુખીઓ છે.

ઇનામી હરિકાષ્ઠિ:—અમેરિકામાં આવેલ ધી એટલાન્ટિક મન્યલી પ્રેસ તથા લિટલ બ્રાઉન અને કંપનીએ અપ્રસિદ્ધ શ્રેષ્ઠ નવલકથા માટે ૧૦૦૦૦ પૌન્ડના ઇનામવાળી એક સંયુક્ત હરિકાષ્ઠિ જાહેર કરી છે. હરિકાષ્ઠ અંગ્રેજી નવલકથા પૂરતી જ હોઇ એની ટાઇપ કરેલી પ્રત ૧૯૩૮ ના દેખાડાની ની ૧ લી તારીખ સુધીમાં પહોંચતી કરવાની ચરત રખાઈ છે. ‘પત્રબ્યવહારનું શિરનામું’: ધી એટલાન્ટિક મન્યલી પ્રેસ, ૮ આર્લિંગ્ટન સ્ટ્રીટ, (મેર્યુ. યુ. એસ. એ.) એ પ્રમાણે છે.

ચીની અંધપાલનો પ્રવાસ:—ચીનના કીઆંગ્સો પ્રાંતની સૂચોન માધ્યમિક શાળાનો અંધપાલ મી. દ્યુ સિયાંગ પરદેશી અનુભવ અને માહિતી મેળવવા માટે યુરોપ ઉપડયો છે: હાલ તે ઇંગ્લેન્ડમાં પુસ્તકાલયોની મુલાકાત લેતો ફરે છે.

દુરસ્તી

ઑગસ્ટ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા ‘પુસ્તકાલયોમાં તેના નેતાઓનાં કર્તવ્ય’ એ લેખના ૫૧૮ મા પૃષ્ઠ પરના ‘નાણાં કેમ લેવાં કરવા?’ એ પેરેગ્રાફની ૧૧ મી લીટીમાં ‘૨૫ ટકા’ નહિ પણ ‘૩૫ ટકા’ સમજવા.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી૦, નહેદરા
ઓગસ્ટ ૧૯૩૭માં નવીન બહાર પડેલાં, મંડળમાં વેચાતાં પુસ્તકોની યાદી

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	શરો
૧	જન્માદર નહેરુનું જીવનચરિત્ર (બીજી આવૃત્તિ)		જવાહર નહેરુ	નવજીવન પ્ર. મં.	૩-૦-૦	
૨	ભારતી બા. રજો		દેસાઈ, વાલજી ગોવિંદજી	નવી દુનિયા કાર્યાલય	૦-૨-૦	
૩	પ્રેક્ષિતોની સમસ્યા		લાલજી પેન્ડસે, ઇન્દુલાલ		૧-૪-૦	
૪	હિંદની સંસ્કૃતિ અને અહિંસા		યાસિક, સૌમ્યેન્દ્ર દાગોર			
૫	લખમી અને બીજી વાર્તા		ધર્માનંદ કોસંખી		૨-૦-૦	
૬	અયોધ્યા વિદ્યાન યાત્રે લક્ષુ પરાશરી		કુમરેષુ	જીવજીલાલ બપ. મહેતા	૦-૨-૦	
૭	આલમની અન્નપ્રીતિ		ઉત્તમરામ મયારામ ઠાકર	ગુજર્ ૨ અંચરલ કા.	૪-૦-૦	
૮	દક્ષિણી રાધિકા		ધીરજલાલ ટો. શાહ	ઉત્તમરામ મ. ઠાકર	૦-૮-૦	
૯	પ્રતિજ્ઞાલ જપાન		શ્રી સુલોચના દીધે	ધીરજલાલ ટો. શાહ	૦-૩-૦	
૧૦	સેલ ત્રિપુટી		ત્રિભુવનદાસ પટેલ	સ્ત્રી શક્તિ અંચમાળા	૧-૦-૦	
૧૧	કાંકવાનાં બળ		ભદ્રકુમાર યાસિક	ગુજર્ ૨ અંચરલ કા.	૨-૮-૦	
૧૨	જાપા		સોપાન	ખેવડી મોજ કાર્યાલય	૧-૪-૦	
૧૩	૧૯૧૮ પછી		દુર્ગેચ શુક્લ	નૂતન સાહિત્ય ભંડાર	૧-૮-૦	
૧૪	પચિકનાં પુણ્ય બા. રજો		રામલાલ પટેલ	આર. આર. શેઠ	૧-૪-૦	
			અંબાલાલ પુરાણી	નવી દુનિયા કાર્યાલય	૧-૮-૦	
				અરવિંદ કાર્યાલય		

ટીપ :—નાની મોટી ખરીદો કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના હરેલા ધોરણ મુજબ પૂરે કમીશન આપવામાં આવે છે.

માસિકો મંજ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મંજ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૦	૯	અપાડ	૧૩-૯-૩૭
ભર્મિ	૬	૮	ઓગસ્ટ	૭-૯-૩૭
કિશોર	૩	૬	અપાડ	૧૩-૯-૩૭
કુમાર	૧૪	૮ (૧૬૪)	શ્રાવણ	૨૩-૮-૩૭
કૌમુદી	૧૬	૧	જુલાઈ	૨૦-૭-૩૭
ખેડુત, ખેતી અને સહકાર	૪	૨	ઓગસ્ટ	૧૦-૮-૩૭
ખેતીવાડી	૩	૫	ભાદરવો	૯-૯-૩૭
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૬	૧	ઓગસ્ટ	૨-૯-૩૭
ગુજરાત*	૪	૬	"	૨૫-૮-૩૭
ગુણસુંદરી	૨૯	૧	સપ્ટેમ્બર	૨-૯-૩૭
આમજીવન	૮	૨	"	૨-૯-૩૭
ચરોતર	૭	૮	જુલાઈ	૨૬-૮-૩૭
ચિત્રમય જગત	૨૩	૬	ઓગસ્ટ	૧૬-૮-૩૭
છાત્રાલય	૧૧	૮	"	૧૮-૮-૩૭
નવચેતન	૩૧	૬	સપ્ટેમ્બર	૩-૯-૩૭
નવચેતના	૨	૫	ઓગસ્ટ	૨૩-૮-૩૭
પાટીદાર	૧૪	૧૧	ભાદરવો	૬-૯-૩૭
પ્રસ્થાન	૨૪	૨	જેઠ	૩૦-૮-૩૭
દાર્પસ ગુ. સભા-ત્રિં	૨	૨	જુલાઈ-સપ્ટેં	૭-૭-૩૭
બાલજીવન	૧૭	૧૧	સપ્ટેમ્બર	૧૦-૯-૩૭
બાલમિત્ર	૧૭	૨	"	૭-૯-૩૭
બાળક	૧૬	૮	ઓગસ્ટ	૬-૮-૩૭
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિં	૮૪	૨	એપ્રિલ-જુન	૩૦-૬-૩૭
યુવક	૭	૬	સપ્ટેમ્બર	૯-૯-૩૭
વસન્ત-ત્રિં	૩૬	૧	માર્ચ-ચૈત્ર	૨૭-૭-૩૭
વિજ્ઞાસ-ત્રિં	૨૦	૧	સપ્ટેમ્બર	૬-૯-૩૭
વૈદ્યકદ્વપતર	૪૨	૬	"	૭-૯-૩૭
બ્યાયામ	૨૨	૧૧	ઓગસ્ટ	૧૬-૮-૩૭
શારદા	૨૭	૫	"	૧૪-૮-૩૭
શિક્ષણપત્રિકા	૧૨	૬	શ્રાવણ	૧૯-૮-૩૭
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિં	૧૧	૧	જુન-ઓગસ્ટ	૨૪-૮-૩૭
સ્કાઉટ વીર	૭	૧૪	સપ્ટેમ્બર	૭-૯-૩૭
સ્ત્રીબોધ	૮૧	૯	સપ્ટેમ્બર	૭-૯-૩૭

* માસ સપ્ટેમ્બર માસથી બંધ પડે છે.

રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે ભલામણ કરવામાં આવેલાં સામયિકોની યાદી

પુસ્તકાલય	આવૃત્તિ	લેવાનમ	કેમણે
રાજ્ય વિજ્ઞાન	માસિક	રૂ. ૪-૦-૦	મારસા (વાયા-આર્થિક)
રાજ્ય સાહિત્ય	માસિક	૧-૦-૦	મજુર મહાજન, અમદાવાદ
રાજ્ય વિજ્ઞાન	"	૦-૮-૦	જયદેવ પ્રવર્ત્સ કાદેલીબાગ, વડોદરા

વહોવા (હિંદો)

પુસ્તકાલય ખાતું	ન. લ. દિસીત	કે. મં. રાંગેગર
સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલય શાખા	અ. ૬. પુ. અધ્યવેક્ષક	મદનીય વ્યવસ્થાપક.
વડોદરા, તા. ૧૦ માર્ચ ૧૯૩૭.		

પુસ્તક ૧૨ રૂ.
અંક ૧૦૦૧

ગો.કે.સી.બી.
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

દર્શન :
આ વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦
દેશમાં ૫-૦-૦
૨૬ નંબર : રૂ. ૦-૬-૦

વૈદ્ય :
નાનાલાલ ચંદ્રશેખર દીવાન
ગોલુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

સાધનાવલાય પુસ્તકાલય
પરેલ,
મંત્રી, પુ. સ. મ. વિ.
સંવત્...૧૯૩૭.

સાહિત્ય-પૂજન

[રાગ: વાગેશ્વરી]

- બહાલાં પધારે મહારે મંદિરે રે લોલ,
લેવા સાહિત્ય-રસ દહાણુ ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૧
- પૂજન પૂનિત ગ્રંથ-દેવનું રે લોલ,
જ્ઞાન-નયોત દિવ્યના દેખાય ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૨
- મંડપ અશોક પત્રે શોભતો રે લોલ,
પ્રાર્થાઓના શોક શમી નય ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૩
- દેવપીઠે ગીતા-ગ્રંથ શોભતો રે લોલ,
ધૂપસળી કલમ સોહાય ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૪
- મનહર મસીપાત્ર ઓપતું રે લોલ,
જ્ઞાનરાશિ ગ્રંથો સમીપ ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૫
- ‘સાહિત્ય-નારાયણ’ દેવ એ રે લોલ,
કથારંભ ગ્રેમે સધાય ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૬
- નરને નારાયણુ એ કરે રે લોલ,
સંસ્કારી ઉપાસી મળી નય ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૭
- ઓજસુ અનેરું છે એ દેવનું રે લોલ,
ભજતાં ભવાટવા છૂટાય ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૮
- શ્રીમંતની શોભા સ્વદેશમાં રે લોલ,
ધીમંતની શોભા જગ પાર ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૯
- કથા કીધી સાહિત્ય દેવની રે લોલ,
સજ્જન ઉપાસક સાથ ને;
પૂજન અનેરાં આજ આદર્યાં રે લોલ । ૧૦
- વન્દન ! સાહિત્ય-દેવી શારદારે લોલ,
વન્દન ! સાહિત્ય સર્જક ને
પૂજન અમૂર્ત આજ આદર્યાં રે લોલ । ૧૧

બીજોદશ]

નરકુશિંદ દા. ચાંવડા, ‘નિવાસ’

* સરસ્વતી પૂજન (વસંતપંચમી) સં. ૧૯૬૩ ના દિવસે ‘સાહિત્ય-નારાયણ’ની ૧૫૧
સમારંભે યોજાયેલું.

સંદર્ભ ગ્રંથો (Reference Books) નો ઉપયોગ

[લેખક :—ઈન્દ્રવદન ધ. પંડ્યા, વાઈસ પ્રિન્સિપાલ એ. ટ્રે. કોલેજ, વડોદરા.]

અંગ્રેજી ભણેલાં માણસોને સામાન્યતઃ જેટલો વાંચવાનો શોખ લાગે છે તેટલો કેવળ ગૂજરાતી ભણનારને મોટે ભાગે લાગતો નથી. અંગ્રેજી એ ત્રણ ધોરણુ ભણેલાંને પણ ન્યારે કાંઈ કાંઈ વાંચવાનું મન થાય છે, ત્યારે ગૂજરાતી છઠ્ઠું ધોરણુ પાસ થએલાંને ભાગ્યે જ કાંઈ વાંચવાનું મન થાય છે. તેમનામાં બહુ બહુ તો વર્તમાનપત્રના સમાચારો વાંચવા જેટલી જિજ્ઞાસા જાગે છે. આમ કેમ થતું હશે એ એક પ્રશ્ન છે. આ કાયડાનો ઉકેલ કરવાનો પ્રયત્ન હું મારા માનવા અને અનુભવ પ્રમાણે કરું છું.

ખીજ કોઈ પણ ભાષામાં વાચનને મદદ કરે એવા જેટલા સંદર્ભ ગ્રંથો હશે, અને ઉપયોગ થતો હશે તેટલા સંદર્ભ ગ્રંથો આપણી ભાષામાં નથી, અને જે કાંઈ છે તેના ઉપયોગ કરવાનું કોઈ શીખવતું હોય એમ જણાતું નથી. તેમ જ પુસ્તકાલયોમાં પણ એ જોષ્ઠતા પ્રમાણમાં હોય ને તેના ઉપયોગ થતો હોય એમ દેખાતું નથી.

સામાન્ય માન્યતા એવી છે કે ગૂજરાતી આપણી માતૃભાષા છે, એટલે તેને સમજવા માટે આપણને કોઈની પણ જરૂર નથી. તેમ જ ગૂજરાતી ભાષાના શબ્દોનું જ્ઞાન આપણને એટલું છે કે એને માટે પણ કોઈ જાતના સાધનની જરૂર નથી. આવી ખોટી માન્યતાને ક્ષીધે જ આપણે વાચનનો શોખ જોષ્ઠએ તેવો પેદા કરી શક્યા નથી, અને પેદા કરવો હોય તો સંદર્ભ ગ્રંથોનો ઉપયોગ આપણી શાળાઓમાં અને પુસ્તકાલયોમાં વધારે પ્રમાણમાં થવો જોઈએ.

(૧) શબ્દાર્થકોષ (૨) જ્ઞેડણીકોષ (૩) જ્ઞાનકોષ (૪) રૂઢિપ્રયોગકોષ (૫) નર્મકથાકોષ (૬) પૌરાણિક કથાકોષ (૭) કહેવનસંગ્રહ (૮) ગૂજરાત સર્વસંગ્રહ.

આ તો થોડાંજેક નામ માત્ર આપ્યાં છે. આ દરેકનો ઉપયોગ શાળામાં શીખવવો જોઈએ.

અંગ્રેજી ખીજ ચોપડી ભણનાર વિદ્યાર્થીને અંગ્રેજી ભાષાના પુસ્તકમાં આવતા અંગ્રેજી શબ્દોનું જ્ઞાન મેળવવા માટે અંગ્રેજી શબ્દકોષ જોવો પડે છે, અને તે માટે શબ્દકોષનું પુસ્તક ફરજિયાત લેવું પડે છે. પરિણામે આજે અંગ્રેજી ભાષામાં એક આનાની કિંમતથી માંડીને રૂપિયા ૫૧) સુધીના શબ્દકોષો મળી આવશે અને તે અત્યાર સુધીમાં કેટલાં છપાયા છે, તેની સંખ્યા નક્કી કરવી પણ અઘરી પડશે, ન્યારે ગૂજરાતી ભાષામાં ચાર પાંચથી ભાગ્યે જ વધારે હશે, અને સાડા ત્રણ રૂપિયાથી ઓછી કિંમતનો હજી નીકળ્યો હોય એમ જણવામાં નથી. આજે અંગ્રેજી શાળા કે પાઠશાળામાં શિક્ષકનો ધંધો કરનાર, વકીલ, ડાક્ટર કે એન્જિનિયરના ઘરમાં જોશો તો અંગ્રેજી શબ્દકોષ જરૂર નીકળવાનો, પણ ગૂજરાતી શબ્દકોષ તો કોઈ શાળા પુસ્તકાલય કે એવા કોઈ ખાસ ગૂજરાતીના અભ્યાસકર્તા ત્યાંથી કદાચ નીકળે.

શબ્દકોષનું મહત્ત્વ હજી સુધી આપણે જરાએ સમજ્યા નથી. અસલના વખતમાં સંસ્કૃતમાં અમરકોષ તૈયાર કરાવતા હતા, અને તેથી તે ભાષાના શબ્દોનું જ્ઞાન સારું થતું હતું. સંસ્કૃતમાં એક સૂત્ર છે કે **एकः शब्दः सम्यग् ज्ञातः कामधुक् भवति ।** આથી માત્ર

શબ્દના અર્થનું જ્ઞાન થાય છે, એટલું જ નહિ પણ શબ્દના અનેક અર્થમંથી આ વાક્યમાં કયો અર્થ બરાબર લાગુ પડે છે એ શોધવાની જરૂર પડે છે.

આજ પ્રમાણે ગૂજરાતી ભાષામાં શબ્દોની જોડણીના સંબંધમાં પુષ્કળ અરાજકતા છે, અને તે દૂર કરવા માટે જોડણીના ઢેઢાક નિયમો ધડી શબ્દકોષ તૈયાર કર્યો છે. એટલે તેનો ઉપયોગ કરવાથી ગૂજરાતી ભાષાના લખાણમાં એકધારી જોડણી થવાનો સંભવ છે, સખળ એનો પણ છૂટથી ઉપયોગ થાય તેમ કરવું જોઈએ.

આપણી ભાષામાં ઢેઢાક વર્ષો ઉપર સુંબાષમાં એક પારસી ગૃહસ્થ નામે શેઠનાએ જ્ઞાનચક્ર નામે પુસ્તકો જહાર પાડ્યાં છે. એ અંગ્રેજીમાં એનસાઇક્લોપીડીઆ હોય છે તેના જેવાં છે. એમાં ગૂજરાતી ભાષામાં વપરાતા શબ્દોથી ઓળખાતા પદાર્થો, રથો, બનાવો, વગેરે સંબંધી હકીકત આઠ લાગમાં આપવામાં આવેલી છે. અંગ્રેજી ભાષામાં તો આવા એનસાઇક્લોપીડીઆ જાતજાતનાં હોય છે. એનો ઉપયોગ તેઓ છૂટથી કરે છે, અને જે બાબત માહિતી જોઈતી હોય તે જોળવી શકે છે. ગૂજરાતી-ભાષામાં આવું આ એક સાધન છે, પણ મારા અનુભવ ઉપરથી જણાયું છે કે એનો ઉપયોગ ભાણે જ કાઢ કરતું હોય.

ગૂજરાતી ભાષાના શબ્દો ઉપરાંત ઢેઢલીએક ઉક્તિઓ તેમજ ઢેઢાંએક વાક્યો એવી રીતે વપરાયેલાં હોય છે કે એના શબ્દાર્થથી કાંઈ જ સમજાય નહિ. આખું વાક્ય કાંઈ અમુક અર્થમાં જ વપરાયું હોય છે. આવા વાક્યો સમજાવનાર આપણી ભાષામાં એક કાંઈ છે, જેને શ્લેષપ્રયોગકોષ કહે છે.

આપણા વેદપુરાણ વગેરેમાંનાં ઢેઢાક રથો અને વ્યક્તિઓનાં નામ આપણી ભાષાનાં પુસ્તકોમાં માલમ પડે છે. પરંતુ તેના સંબંધી વિશેષ હકીકત તેમાં ન હોવાથી શોધવી પડે છે. આ બાબતની ખોટ આપણા ગૂજરાતી ભાષાના સ્વ. કવિ નર્મદાશંકરને સાહેલી, અને તે ઉપરથી તેમણે ‘નર્મકથાકોષ’ રચેલો. પરંતુ તે હાલની પરિસ્થિતિને પહોંચી વળે તેમ નહિ લાગવાથી હાલમાં પૌરાણિક કથાકોષનું જુદું પુસ્તક જહાર પડ્યું છે. તેનો પણ આપણે છૂટથી ઉપયોગ કરતા થવું જોઈએ.

દરેક ભાષામાં ઢેઢલીક લેઝિકાઓ અથવા સારાં વાક્યો હોય છે. તેની ઉત્પત્તિ તથા તેનો અર્થ એકલો શબ્દાર્થ જાણવાથી સમજાતો નથી. એટલે તે સમજાવવા કહેવત-સંગ્રહ નામના ગ્રંથનો પણ છૂટથી ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

હવે જેમ અંગ્રેજીમાં ગ્રેટિયરની ઓપડીઓ હોય છે, અને લોકો તેમાંથી જોઈતી માહિતી જોળે છે, તેમ આપણી ભાષામાં ખાસ કરી ગૂજરાત સંબંધી હકીકત આપનાર ગ્રંથ ‘ગૂજરાત સર્વસંગ્રહ’ કરીને છે, તેનો પણ છૂટથી ઉપયોગ કરતાં આવડવું જોઈએ. આ અને આવાં બીજાં જે સંદર્ભ પુસ્તકો હોય તેની તપાસ કરી આપણા પુસ્તકાલયોમાં રાખવાં જોઈએ. એ વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી કે આવાં પુસ્તકો કાંઈને ચઢાવીને આપનાં નહિ (ધરતુ કરવા નહિ) તેમજ કબાટમાં એક ખૂણે પૂરી રાખવાં નહિ; પરંતુ એનો છૂટથી ઉપયોગ થાય તે માટે ગ્રંથપાલે બનતી તજવીજ કરવી જોઈએ. જે પુસ્તકાલયોમાં આ પુસ્તકો ન હોય તેમણે જેમ બને તેમ સત્વરે વસાવવા તજવીજ કરવી જોઈએ.

જીવનચરિત્રનું વાચન

[લેખક :—હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી, નવાગામ તા. રતનપુર]

જગતમાં કોઈ માનવી ચારિત્ર્યની કિંમતને જોઈ શકે છે, તેટલી કિંમત જીવનના બીજા અવશેષોની નથી. ચારિત્ર્ય એ જ જીવનનું મુખ્ય અંગ છે. ચારિત્ર્ય જીવનની ઝાંખી છે. ચારિત્ર્ય મનુષ્યના ઉચ્ચ આદર્શોનું શિખર છે. ચારિત્ર્ય માનવી આત્માનો રક્ષક છે. એથી ઉત્તમ ચારિત્ર્ય કેળવવા, ચારિત્ર્યને ચિરસ્થાયી બનાવવા, અને આદર્શોને જગત સામે મૂકવા જગતના માનવીને ધારણ પર ચડવું પડે છે.

આધુનિક કાળ જિંદગીના અવશેષોમાં ચારિત્ર્યને પ્રાધાન્ય આપે છે. દેશની આઝાદીના સ્તંભ રૂપે વરતુ ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય છે.

દેશનો નાગરિક સાચો નાગરિક બને, પોતાના કર્તવ્યને સમજી તેનું યથાર્થ પાલન કરે, અને સ્વાતંત્ર્યના પ્રત્યક્ષ પદાર્થપાઠો ભણે તે માટે જ ઉચ્ચ સાહિત્ય અંગે મહાન જગતવંદ પુરુષોના જીવન પરથી તૈયાર થયા છે. આનું ચારિત્ર્ય તે જ જીવનચરિત્ર. આવા સાહિત્યનું વાચન તે જ જીવનનો ઉત્કર્ષ માર્ગ, અને તે જ જીવનનું ઉચ્ચ શિખર.

ભારતભૂમિમાં દેવ પુરુષોએ અવતાર લીધા છે. તેમણે પોતાના જીવનના આદર્શો અને કર્તવ્યો જગતને બતાવ્યા છે, જીવનનો ખરો ઉદ્દેશ સમજાવ્યો છે.

પુરાણો વાંચીએ છીએ ત્યારે રામ, કૃષ્ણ, હરત, બીષ્મ, શિખી, પ્રહ્લાદ જેવા મહાન પુરુષોના જીવનચરિત્ર આપણા હૃદયપટ પર અનોખી ભાત પાડે છે.

ઈતિહાસ વાંચીએ છીએ ત્યારે પ્રતાપ, શિવાજી, તુળસીદાસ, વિવેકાનંદ, રામતીર્થ, કબીર, દુર્ગાદાસના જીવનચરિત્રો મનુષ્યધર્મ સમજાવી દેહને ગ્રહણ કરી કર્તવ્યપરાયણ રાખવાના પાઠો બતાવે છે.

ગાંધીયુગે જીવનમાં અનોખો પલટો કર્યો છે. બહુશ્રુત વિદ્વાનોએ પુસ્તકોના વાચનમાં જીવનચરિત્રને પ્રાધાન્ય આપેલું છે. મહાન પુરુષોના જીવનચરિત્રની છાપ મગજ ઉપર જેવી પડે છે, તેવી ચિરસ્થાયી છાપ બીજી રીતે પડતી નથી. રાજા રામમોહનરાય, ઘોડા કેશવ કવે, દયાનંદસરસ્વતી, ગાંધીજી, નહેરુ, ગાર્ફિલ્ડ વગેરે મહાન પુરુષોની જીવનકથાઓ સુંદર રીતે બહાર પડી છે, અને દેશના દરેક ભાગમાં આવાં પુસ્તકોનું વાચન હોંસિથી થાય છે.

કાર્ય વગર કારણ ન બને, નિમિત્ત વગરના નિષ્ફળ નથી: એ જનસિદ્ધાંત છે. એ રીતે આવા પુરુષોની જીવનકથાઓમાંથી બની શકે તેટલું મેળવી વર્તનમાં ઉતારી યોગ્ય વ્યય થાય, અને મનુષ્ય જગતનો સાચો માનવી બની દેશની આઝાદીમાં અને આત્મોદ્ધારમાં પોતાથી બનવું કરે, એ જ પ્રચારકોની અને સંપાદકોની મહદ્દ ઇચ્છાઓ હોય છે. રાજા રામમોહનરાયના જીવન ઉપરથી દેશના નાગરિકને કેટલું શીખવાનું અને મેળવવાનું છે ? પ્રાણુની પરવા વગરના ત્યાગી પુરુષે દેશની કેટલી સેવા કરી છે ? સમાજની રૂઢિચુસ્તતાને કેવી ભાત મારી છે ? ધર્મના સિદ્ધાંતોને કેવા ઉડા આવેશમાં વળ્યું બધું છે ? એમણે સાહિત્ય-સેવામાં જીવન અર્પણ કરી પારમાર્થિક જીવનના પદાર્થપાઠો જગતને શીખવ્યા છે. દયાનંદ-સરસ્વતીનું જીવન નિહાળીએ. ધર્મને કેવો બતાવ્યો ? બ્રહ્મચર્યના ફાયદા કેવા સમજાવ્યા ?

મરણને કેલું ખસેડયું ? બીજાના પ્રાણ માટે કેટલી કાળજી ? ખરેખર ! જે જીવનને આદર્શ બનાવી દેશના ઝલ્લુમાંથી મુક્ત થવાની કક્ષા હોય, તો મહાન પુરુષોના જીવનમાંથી કાંઈક મેળવી તે સિદ્ધિતિને જીવનની રંગોના લોહીમાં મેળવી દેશની સેવા કરવી અને આત્મસંતોષ મેળવવો. કારણકે જગતનો સંતોષી વર્ગ જ સુખના શિખરે ઉપર આત્માની મજા લૂંટે છે.

ઉત્તમ કારોગરના હાથમાં કોઈ વસ્તુ આવે અને ધીમે ધીમે તેને માવજતથી તૈયાર કરે તો જ તે સુંદર બને. ખુશબોદાર સુગંધથી ભરેલું ઝાડ રોપ્યું તેને જે ઉગતાની સાથે ધીમે ધીમે સુંદર માવજતથી ઉછેરવામાં આવે તો તે ઝાડ સારું થાય છે; તેમ દેશના ભાવી નાગરિકના દીલ પર ધીમે ધીમે સુંદર આદર્શોની છાપ પાડવામાં આવે, અને તે આદર્શને અમલમાં મૂકવાની ટેવ પડે તો દેશની સ્વતંત્રતાનો મહાન ઉકેલ તેવા નાગરિકો જ કરશે. નાનપણથી આ વૃત્તિ કેળવાય, પોષાય, અને જીવનમાં ઉડાં મૂળ ધામે તે ઉદ્દેશથી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ મંડળે આવાં ઉત્તમ પુસ્તકો છૂટથી વંચાય તે માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાની યોજના દ્વારા ઉત્તમ સેવા બજાવી છે. સેંકડો આબાસજીદ આ યોજનાનો સારો લાભ લે છે. દેશના સાક્ષરોએ બાલ સેવાને ઉત્તમ માની બાલ વાચનનું સાહિત્ય ઉચ્ચ કોટિનું તૈયાર કર્યું છે. રા. શારદાપ્રસાદ વર્મા, શ્રી નાનાભાઈ, શ્રી ગિજુભાઈ અને રા. રસુલભાઈ વહેરા અને એવાજ બીજા લેખકોની કલમે લખાએલ બાલોપયોગી જીવન ચરિત્રનું સાહિત્ય ધણું છે.

આતું સાહિત્ય બાળકો આગળ મૂકી મહાપુરુષોના જીવનની ઝાંખી બાળકોને થાય તેવા પ્રશ્નો પૂછી નાનપણથી જ તેમને શિષ્ટવાચનનું વ્યસન થાય અને તેની વાચનભૂખ ઉધડે તેવા પ્રયત્નો કરવા એ દરેક માબાપ તથા ગુરુનો મુખ્ય ધર્મ છે; અને જે તેમ થાય તો જ મોટપણે દેશનો ભાવી નાગરિક દેશનો તારણહાર બને. ઇશ્વર આપણી આ પૂરવશૂમિમાં આવાં બાલકો સર્જે એ જ અભ્યર્થના ! બાળક એ તો પ્રજાનો પયગમ્બર છે.

જ્ઞાન છાંટણાં :-

(સસ)

આલો આલો સહુ ઉમંગે ઝીલવા જ્ઞાન છાંટણાં

મનરાજો સહુ સ્વચ્છ સ્વચ્છ સ્વચ્છ ઝીલવા જ્ઞાન છાંટણાં

ગર્જે ગગને ધનધોર અંથ વાહળાં

થાય જ્ઞાન નીરનો વરસાદ.....ઝીલવા જ્ઞાન છાંટણાં (૩)

અબ્ર લેલી તીમીર અજ્ઞાનનાં,

જ્ઞાન વિજળી કરે ચમકાર.....ઝીલવા જ્ઞાન છાંટણાં (૩)

ઉર કુજે જ્ઞાન નીર ઝીલતા,

કુલે કલે હૃદય ઉદ્યાન.....ઝીલવા જ્ઞાન છાંટણાં (૩)

જ્ઞાન સિન્ધનથી ઉરકળી ખીલતાં,

ફારે ફારે જીવન સુવાસ.....ઝીલવા જ્ઞાન છાંટણાં (૩)

વાઘોડીઆ]

બલવંત મહેતા

પરદેશી સાહિત્ય સૃષ્ટિનું થોડું અવનવું

લંડનમાં તાજેતરમાં અક્ષય પુસ્તકો તથા હસ્તલિખિત પ્રતોના યથેલ વેચાણમાં શેકરપીઅરનું ૧૬૨૩ માં પ્રગટ થયેલ એક હસ્તલિખિત પુસ્તક એક અમેરિકને ૫,૬૦૦ પૌંડ માં ખરીદી લીધું હતું. ૧૪૫૫ માં છપાયેલ ગટેન્બર્ગનું આખલ ૮,૦૦૦ પૌંડની કિંમતે વેચાયું હતું, અને પાંચસો વર્ષ પહેલાં લખાયેલ ‘અવસ’ ઑફ આઈસાબેલ ઑફ બ્રિટનિ’ (Hours of Isabel of Britany) નામના પુસ્તકની સર્વોચ્ચ સુંદર હસ્તલિખિત પ્રતના પેરિસના એક ખરીદનારે ૧૩,૫૦૦ પૌંડ આપ્યા હતા.

X X X X

સાંભળવા પ્રમાણે અમેરિકામાં બે પુસ્તક વચ્ચે અપત માટે ત્રીજ હરિદાષ ચાલી રહી છે. આ બે પુસ્તકો તે માર્ગરેટ મિચેલનું ‘ગોન વિથ ધ વિન્ડ’ (Gone with the wind) અને સમસેંટ મોઘમનું ‘પ્રેઝન્ટ ઇન્ડિક્ટિવ’. નાઅલ કવડનું આત્મ ચરિત્ર ‘પ્રેઝન્ટ ઇન્ડિક્ટિવ’ (Present Indicative) પણ આ બેની પછી તુરત પોતાનું સ્થાન લે છે.

X X X X

શિક્ષણના ધંધામાં પડેલ વ્યક્તિ તરફથી લખાયેલા શ્રેષ્ઠ પુસ્તક માટે મંથેવિકેતા મેક્સનું હાઉર અને રટાઉટને ૧,૦૦૦ પૌંડનું ઇનામ જાહેર થયું હતું. પરિણામે તેમના પર ૮,૦૦૦ પુસ્તકોનું લખાણ આવી પડ્યું. માન્યેસ્ટરની કન્યાશાળાની શિક્ષિકા મિસ નોરા સ્મિથને તેની નવલકથા ‘એ સ્ટ્રેન્જર એન્ડ એ સોજર્નર’ (A stranger and a Sojourner) માટે તે ઇનામ આપવામાં આવ્યું.

X X X X

અંગ્રેજી પદ્ધતિ ‘ન્યુ ડિગ્રેટ પારિતોષક’ નું સ્થાન અતિ ઉચ્ચ છે. ઑક્ટરફડની અન્ડર ગ્રેન્યુએટ મિસ માર્ગરેટ રેન્એને આ વર્ષે તે ઇનામ મળ્યું છે. તેની કવિતાનું નામ ‘ધી મેન ઇન ધી મૂન’ (The man in the Moon) છે. આ ઇનામ રરિકેન, મેથ્યુ આનોલ્ડ, લૉડ સેલ્મોન, જ્યુલિયન હક્સલિ અને લોરેન્સ બિન્ચેલ વગેરે અનેક નામાંકિત પુરુષોને મળ્યું છે.

X X X X

વર્ષ હરમાં લખાયેલ ખાલ સાહિત્યના શ્રેષ્ઠ પુસ્તક લખનારને લાંબગેરી એસોસિએશનના કાનેંગી ચંદ્રક મિ. આર્થર રેન્સમને યૌક્ના આર્કબિશપના હાથે આપવામાં આવ્યો હતો. તેના પુસ્તકનું નામ ‘પિજન પોસ્ટ’ (Pigeon Post) છે.

X X X X

આઈ. જે. સિંગરનું પુસ્તક ‘ધી અશ્કેનેઝી’ (The Brothers Ashkenazi) ને પોલંડમાં આવળું અટકાવવામાં આવ્યું છે અને પોલિશ પ્રજા તથા

લશ્કરની તેમાં નિંદા છે તે કારણસર તેની બધી નકલો સરકારે જપ્ત કરી છે. આ પુસ્તકની ફક્ત યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં જ સાત આવૃત્તિઓ થઈ છે.

X X X X

ક્રાન્સના પ્રધાન લિયો બુએ લખેલ પુસ્તક ‘મેરેજ (Marriage) પ્રત્યે તિરસ્કાર’ દર્શાવવાની ઘણી માગણીઓ ‘વેટિકન’ મંત્રાલય સંભળાય છે. પરંતુ વેટિકનના અધિકારીઓની આંતરે કોઈ પણ પગલું લેવાની ઈચ્છા જણાતી નથી.

X X X X

પૈસાના અભાવે લંડનનું પ્રખ્યાત ‘સુડિઝ’ પુસ્તકાલય બંધ પડ્યું છે. વિદેશીવાના સમયથી તે એક પ્રસિદ્ધ સંસ્થા હતી અને પુસ્તકપ્રચાર સાથે તેનું નામ સદાય સંકળાયેલું રહેશે.

X X X X

પ્રખ્યાત માસિક ‘વિટરરી ડાયજેસ્ટ’ વેચાઈ ગયું છે અને તે ‘અમેરિકન રિવ્યુ ઓફ રિયુઝ’ સાથે મળી ગયું છે.

X X X X

લંડનના બર્લિંગ્ટન હાઉસમાં હિંદી કળાનું મહાન પ્રદર્શન ભરવાની યોજના પગભર થઈ છે. આ યોજનામાં જણીતા હિંદીઓ સર પુરુષોત્તમદાસ દાકુરદાસ, મિ. કસ્તુરભાઈ દાલભાઈ, મિ. ગિર્લા, પ્રો. દાદા, સર ફિરોજ આન નૂન અને ઉદયચંદર ઉપરાંત લોડ વિલિંગ્ટન, મિ. લોરેન્સ ગિન્ચો, મિ. ગ્રેડસ્ટન, સોલોમન અને લેડી ચેટવૂડ છે.

X X X X

લંડનમાં ઇજ્જતની કળાનું પ્રદર્શન થોડા સમયમાં મોટા પાયા પર ભરવામાં આવનાર છે.

X X X X

દેશબાદના નામદાર નિઝામ સરકારે લંડનની રૉયલ એશિયાટિક સોસાયટીને અરેબિક સાહિત્યના સોથી વધારે અલગ પુસ્તકો ભેટ આપ્યા છે.

X X X X

મી. એન્થનિ ઇડનના પ્રયત્નકે જણીને રાજ યશે કે બેનનાં પુસ્તકો ‘એર ઓવર ઇડન’ (Air over Eden) તથા ‘ધી હેપ્પીઅર ઇડન’ (The Happier Eden) બહાર પડ્યાં છે.

X X X X

સાંભળવા પ્રમાણે પૉર્ક પરગણાની કેટલીક સ્ત્રીઓએ મળીને ડ્યુક ઓફ વિંડસરને માફકલ સેડ્સરની હેલ્વી નવલકથા “આ મૂર્ખાઈભરી વસ્તુઓ” (These Foolish Things) લખામેટ તરીકે મોકલી છે. ડ્યુકે ઉપકાર સહિત તે ભેટનો સ્વીકાર કર્યો છે.

X X X X

આયર્લેન્ડમાં માલા હાઇક કિલ્લામાં ત્રણ દિવસ સુધી કરેલી શોધખોળના પરિણામે સેમ્યુઅલ જૉન્સનની ૧૦૬૫ થી ૧૦૮૪ ની હસ્તલિખિત ડાયરી મળી આવી છે. ખીજા ઘણા અમૂલ્ય કાગળો મળી આવ્યા છે. લોહાની એક મોટી પેટીમાં ખીજા કાગળો સાથે આ ડાયરી ઉડે ઉડે દટાયેલી પડી હતી. આ બધું કિલ્લાની તિજોરીમાં પડ્યું હતું. એક સૈદ્ધાંતી વિદ્વાનો એમ ધારતા હતા કે જૉન્સનની અંગત પ્રવૃત્તિની આ નોંધનો કાં તો જૉન્સને પોતે નાચ કર્યો હશે અથવા તો તે ગમે ત્યાં એવી રીતે ગુમ થયેલ હશે કે તેનો પત્તા લાગે તેમ નથી.

X

X

X

X

માર્ગરેટ મિચેલના ' ગૉન વિથ ધી વિન્ડ ' (Gone with the wind) ની દશ મહિનામાં ૧,૩૫૦,૦૦૦ નકલો અથવા રવિવાર બાદ કરતાં દરરોજ ૫,૨૦૦ નકલો ખપી છે. ૧૯૩૬ ની શ્રેષ્ઠ નવલકથા માટે તેને ' પુલિટ્ઝર પારિતોષિક ' મળ્યું છે. પરંતુ આ અપ્રતીમ વિજયની સાથેસાથ આ પુસ્તક ગ્રંથશાનીનો દાવો ઉત્પન્ન કરાવવાનો વિષય બન્યું છે. પુસ્તકના પ્રકાશક મેક્મિલન કંપની સામે ખીજા અમેરિકન લેખક એસ. એલ. ડેવિસે કોપી રાષ્ટ્રના ભંગ માટે તથા અપહરણ માટે દાવો નોંધાવ્યો છે.

X

X

X

X

લૉસ એન્જેલિસના વિખ્યાત સૈનિક અનેરેટ વિન્સેન્ટ રાષ્ટ્રે ૫૦ હજાર શબ્દોની એક ટૂંકી નવલકથા લખી છે. તેમાં ખૂબી તો એ છે કે તેણે અંગ્રેજી અક્ષર 'E'નો ખિસકુલ ઉપયોગ કર્યો નથી. સામાન્યતઃ આ અક્ષર ભાષામાં ખૂબ વપરાય છે. તેણે ધરાદાપૂર્વક પોતાના ટાઇપરાઇટરના 'E' અક્ષરને સૌંદર્ય કરી દીધેલ છે. અંગ્રેજી ક્રિયાપદના ભૂતકાળમાં તથા તે, તેઓ, તેમને (He, she, they, them) નો ઉપયોગ તેણે કર્યો જ નથી. અને મિસ્ટર મિસિસ શબ્દોના પણ તેણે ઉપયોગ કર્યો નથી કેમકે તે આખા શબ્દની જોડણીમાં બહિષ્કૃત અક્ષર આવે છે.

X

X

X

X

માર્કોનિ એ બીનતારી સંદેશોનો શોધક નહોતો. કચ્છાક મેકસ્વેલ અને હર્ટઝે કરેલ વૈજ્ઞાનિક શોધને તેણે સંપૂર્ણ કરી ધંધાદારી પાયા પર મૂકી એટલું જ.

X

X

X

X

એક યુવાન મંથકાર મોટી રાત્રે શહેરની ગલીમાં ચાલ્યો જતો. ત્યાં બહુ ઓછા માણસોની અવજવર હતી. ત્યાં તેને એક નકાબપોશ લુટારુ મળ્યો.

લુટારુએ કહ્યું " કાં તો પૈસા લાવ, નહિતર તારી જીંદગી. "

મંથકારે પોતાના હાથમાંનું પુસ્તક આપ્યું ને કહ્યું કે " આ રહ્યું મારું જીવન-વૃત્તાંતઃ લેખકના અભિનંદન સાથે પાકું પુસ્તક, કીમત સાગવચ્ચે શિલિંગ, પણ તમને તો તે ભેટ તરીકે આપું છું. "

X

X

X

X

થેલ યુનિવર્સિટીમાં ડી. એચ. લોરેન્સના સેંકડો હસ્તલિખિત પુસ્તકો પ્રદર્શનમાં મૂકવામાં આવ્યાં હતાં. તેમાં આત્મવૃત્તાંતની કેટલીક બાબતોનો તથા પાંચ સંપૂર્ણ નોવેલોનો સમાવેશ થાય છે. આમાંનાં ઘણાંખરાં દૂંક સમયમાં પ્રગટ થશે.

X

X

X

X

ડૉ. એ. જી. કૉનિનની નવી નવલકથા ‘ ધી સીટેડલ ’ (The citadel) અપતમાં બધાં પુસ્તકોને હંકારી દે છે. તે પુસ્તકની માગણી એટલી બધી કહેવાય છે કે પ્રકાશકો માંગેને પહોંચી વળતા નથી. પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિની ૩૧,૦૦૦ નકલો જુલાઈની ૧૯મી તારીખે પ્રગટ થઈ હતી. તે ફક્ત ચાર દિવસમાં બધી ગઈ. બીજી, ત્રીજી, અને ચોથી આવૃત્તિની દરેકની દરહજાર નકલો છપાઈ તેમ બધી ગઈ. હવે પ્રકાશકો નવી આવૃત્તિ છપાવે છે.

X

X

X

X

બર્લિનની લાઇબ્રેરીમાં તાલપત્રી પર જાપેઠું એક બાઇબલ છે. વેટિકન લાઇબ્રેરીના એક બાઇબલનું વજન ૫૮ ટન છે. ઑકસફર્ડની બૉડેલિયન લાઇબ્રેરીમાં એક બાઇબલ એટલું નાનું છે કે તે એક અખરોટમાં સમાઈ જાય છે.

છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર.

૦૦

ધુન

(રાગ : શ્રીમાન્ નારાયણ નારાયણ)

મુંદર અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
પવિત્ર અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
સાચું અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
એનું સેવન કરો તો છે મોક્ષાલય
મુંદર અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
પવિત્ર અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
સાચું અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
એનો પ્રસાદ છે ભવ નારાયણ
મુંદર અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
પવિત્ર અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય
સાચું અંધાલય અંધાલય અં....થા....લય

મુ. પેસ્ટ: કોલીયાદ
તા. ૩૨/૭/૭૫

મ. ખુ. ગોહિલ
સમ્ય વડોદરા. વા. મંડળ

થોડું જાણવા જેવું

વહલલી લિપિનું તામ્રપત્ર:—દક્ષિણ ગુજરાતના જાણીતા ઇતિહાસ-સંશોધક શ્રી મણીભાઈ દિવેદી હાલમાં એક અગત્યનું તામ્રપત્ર મેળવી શક્યા છે. તે જુની વહલલી લિપિમાં છે. તે તામ્રપત્રના એક ખૂણા ઉપર મહોર છે. આ તામ્રપત્રથી તાપી કાંઠાના માંડવીના પુરાતત્ત્વ રાજ્ય અને આજુબાજુના ઇતિહાસ ઉપર જાણવા જેવો પ્રકાશ પડવા સંભવ છે. તે ૧૨૦૦ થી ૧૫૦૦ વર્ષ પૂર્વેનું મનાય છે. શ્રી મણીભાઈ તામ્રપત્ર અંગેની વગતો ભેગી કરી રહ્યા છે.

‘સંગીત અને નૃત્ય’નું કેન્દ્ર બનશે:—શ્રી ઉદયશંકર ‘સંગીત અને નૃત્ય’ માટેનું એક કેન્દ્ર બનાવવામાં જોડાવા ધારે છે. તેઓ ઇંગ્લેન્ડનો પ્રવાસ પૂરો કરી વસંત ઋતુમાં હિંદ આવશે.

સાહિત્ય પરિષદમાં વડા પ્રધાન:—મધ્ય પ્રાંત સાહિત્ય પરિષદનું અધિવેશન ખુલ્લું મુકતાં વડા પ્રધાન ડૉ. ખરેખે જાહેર કબુતું હવે જે પત્ર ચલેલાં પુસ્તકો પરથી પ્રતિબંધ ઉઠાવી લેવામાં આવે છે.

ઇટલીનાં વર્તમાનપત્રોની સ્વતંત્રતા:—હિંદનાં વર્તમાનપત્રો કેટલી સ્વતંત્રતા ભોગવે છે તે આપણે જાણીએ છીએ, કારણ કેાઇવાર કેાઇ કેાઇ પત્રોને ઠીક જામીનગીરીઓ આપવી પડે છે. પણ સરમુખત્યારી નીચેના દેશોમાં આથી વધુ સારી સ્થિતિ નથી. ઇટલી અને જર્મનીના પત્રકારિત્વને ત્યાંની રાજનીતિને સ્વેચ્છાએ કે અનિચ્છાએ પોપવી અને પ્રકાશવી પડે છે. જર્મનીમાં હિટલર વિરૂદ્ધ એક યજ્ઞ પણ જાપી શકાતો નથી. ઇટલીમાં સરમુખત્યારના શાસન પ્રમાણે જ પત્રોમાં હકીકત પ્રસિદ્ધ થાય છે, એમ આબિસીનીયા સાથેના વિગ્રહ વખતે ખાસ જાણાઇ આવ્યું હતું. મુસોલીની સરમુખત્યાર થયે ત્યારે તેણે રાજ્યતરી નોકરીમાંથી બાઝવ વરસની ઉપરનાને નોકરી કરવા માટે નાલાયક ગણી નિવૃત્ત કર્યા હતા. મુસોલીની અત્યારે ૫૫ વરસનો છે. આ હકીકત લોકોના ખ્યાલ બહાર રહે તેથી છેલ્લાં ત્રણ ચાર વરસથી એક પણ પત્ર મુસોલીનીની જન્મતિથિ વિષે ઘણાં સરખો કરતો નથી, જો કે તે ગયા માસની તા. ૨૪ મીએ હતી. આ વર્તમાનપત્રની સ્વતંત્રતા હશે ?

ભાષાવાર યુનિવર્સિટીઓની શક્યતા:—આખરે દશ વર્ષ પછીની નિષ્ક્રિયતા પછી મુંબઈ યુનિવર્સિટીએ ભાષાવાર જુદી યુનિવર્સિટીઓની આવશ્યકતા સંબંધેના શ્રી. કે. ટી. શાહનો ઠરાવ પસાર કર્યો છે. તે જો હવે અમલમાં મુકવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાંથી ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, સિંધ, અને કર્ણાટક એમ ચાર યુનિવર્સિટીઓ સહજ બની શકે તેમ છે. અને તેમ યતાં અત્યારની મુંબઈ યુનિવર્સિટી કે જે કેાઇ પ્રકારનું કેળવણીનો પુનર્યનાનું કાર્ય કરવા માટે વધારે પડતી વિશાળ છે, તે કંઈ સુંદર અમલી કાર્ય કરી શકશે.

ગવર્નરને વિનંતિ:—ભારતીય સંગીત સમિતિએ મુંબાઇના ગવર્નર ઉપર એક નિવેદન મોકલી મુંબાઇ યુનિવર્સિટીના અધ્યાસક્રમમાં હિંદી સંગીતને દાખલ કરવા વિનંતિ કરી છે.

* * * * *
હિંદના પ્રાંતોમાં કેળવણીના ટકા:—

પ્રાંત	પુરુષ	સ્ત્રી	વિદ્યાર્થી દીઠ ખર્ચ રૂ.
મદ્રાસ	૯૦૫	૩૦૧	૨૮૦૪
મુંબાઇ	૯૦૦૮	૨૦૮૩	૨૯૯૮
બંગાળ	૮૦૩૦	૨૦૩૨	૧૫૦૫
યુ. પી.	૫૦૩૦	૦૦૭૨	૨૬૦૭
પંજાબ	૮૦૮૨	૧૦૮૫	૨૫૦૭
બર્મા	૯૦૮૧	૩૦૦૧	૪૨૦૨
બિહાર અને ઓરીસા	૫૦૧૫	૦૬૭	૧૬૦૭
સી. પી.	૫૦૦૭	૦૮૫	૨૩૦૪
આસામ	૬૦૮૮	૧૦૫	૧૪૦૩
સરહદ પ્રાંત	૫૦૭	૧૦૨	૩૫૦૫

* * * * *
વિવિધ દેશોનું કેળવણી પ્રમાણ:—

દેશનું નામ	ટકા	દેશનું નામ	ટકા
ધર્મપત	૧૪૦૩	ગ્રીસ	૫૬૦૭
કેનેડા	૯૪૯	હંગેરી	૮૭
અમેરિકા	૯૪	ઇટલી	૭૩૦૨
મેક્સિકો	૩૫૦૧	લેટવીયા	૮૧૦૨
સોવીયેટ રશિયા	૫૨૦૩	લીથુઆનીયા	૬૭૦૩
બેલજિઅમ	૯૨૦૫	પોલાંડ	૬૭૦૩
બલ્ગેરિયા	૬૦૦૩	પોર્ટુગાલ	૩૪૦૮
સ્વેડન	૫૭	જાપાન	૯૭૦૫
એસ્થોનીયા	૮૯૦૧	ઇંગ્લેન્ડ	૯૬૦૩
ફ્રાન્સ	૯૪૦૨	હિંદ	૯૦૪

* * * * *
બીહારા રેલ્વે અકસ્માતનું ચિત્રપટ:—પટણા નજીક હમણાં જે બીહારા સ્ટેશન રેલ્વે અકસ્માત થયો તેની ટોપીકલ દિશ્મ અંગ્રેજ અને હિંદી લખાણમાં તૈયાર થઇ ગઇ છે અને તે હાલ દિલ્હીમાં ખતાવવામાં આવે છે.

* * * * *
પારીસ પ્રદર્શનમાં માર્ગદર્શક મનુષ્ય યંત્ર:—પારીસના પ્રદર્શનમાં ભોમીવા તરીકે મનુષ્ય યંત્ર મૂકવામાં આવેલ છે. એ મનુષ્ય જનતાને પ્રદર્શનનો માર્ગ બતાવે છે. મુલાકાત લેનારને જે વસ્તુ જોવી હોય તે નંબરનું બટન દાખતા 'રેખોટ' યાને મનુષ્ય યંત્ર તરત બોલવા મંડિ છે અને ઇચ્છિત સ્થાને થી રીતે જવારો એ તરત જણાવે છે. આમાં માથે સાથે એવા પ્રકારની યોજના છે કે બટન દાખવતા તરત જ તે અંગેની રેકર્ડ વાગે છે અને તે માર્ગદર્શન કરાવે છે અને તે સંબંધી માહિતી પણ આપે છે.

નાનાલાલ કે. પટેલ.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનો

સન ૧૯૩૬-૩૭ની સાલનો

અહેવાલ

“પુસ્તકાલયનો લાભ થોડાં અંગ્રેજી બોલેલાં જ લે એવી હદ (આંદ) ન રાખવી જોઈએ; પરંતુ તે લાભ વધારેમાં વધારે માણસો કેવી રીતે લઈ શકે એજ હેતુ સતત ધક્કામાં રાખવો જોઈએ. માતૃભાષાવાળા વિભાગ તરફ વધારે લક્ષ આપવું જોઈએ એ જ હેતુથી મેં આખા રાજ્ય માટે ગ્રામ પુસ્તકાલયોની યોજના ધડાવી છે. એ યોજના પાર પાડવા માટે પ્રજાએ પોતાની શક્તિ અનુસાર પોતાનો હિસ્સો આપવાની જરૂર છે. મહેનત કર્યા વગર કંઈ પણ કામ બનતું નથી. સ્વાર્થ ત્યાગ કર્યા વગર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી; પરંતુ હાલની પરિસ્થિતિને ગમે તેમ કરી પહોંચી વળવું જોઈએ. બીજા દેશોએ ભૂતકાળમાં એવી જ રીતે પરિસ્થિતિ સામે ધૈર્ય ધરેલું અને હજી ભવિષ્યમાં ધણીને ધૈર્ય ધરવું પડશે. લોકોએ પોતે જ પોતાના સંજોગોમાંથી ઉંચા આવવું જોઈએ. એમણે જાણવું જોઈએ કે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ખૂબ અગત્ય છે, અને એ મોટામાં મોટી જરૂરીયાત છે. લોકોને પુસ્તકના વસ્તુ માટે પ્રેમ થવો જોઈએ, નહીં કે પુસ્તકની બાંધણી અને ચિત્રો માટે. ચોપડીઓ જીવનનો એક ભાગ છે એવું લોકો સમજતા થઈ જવા જોઈએ. ત્યારે જ પુસ્તકાલય એ ફક્ત શોભા માટે રાખેલી સંસ્થા નહિ, પણ જીવનના આધાર રૂપ સંસ્થા છે, એવો ખ્યાલ બંધારો.” —શ્રીમંત મહારાજા સાહેબ, મુજા મહારાજા,

પૂરા થયેલા સન ૧૯૩૬-૩૭ ના વર્ષનો રાજ્ય પુસ્તકાલય (પરિવહ) મંડળનો વિગતવાર અહેવાલ આપ સમક્ષ રજૂ કરતાં આનંદ યાય છે.

સન ૧૯૧૨ માં પ્રજાવત્સલ શ્રીમંત રાજપિતાએ જાહેર કરેલા ઉપરના વિચારોને

મૂર્તિમંત કરી દેખાડવાની શુભ ઇચ્છા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના રસે

ઉદ્ભવ.

રંગાયલા કેટલાક કાર્યકર્તાઓને સન ૧૯૨૪-૨૫ માં જાગૃત

ધર્મ, એને પરિણામે રાજ્ય સમસ્તની પહેલી પુસ્તકાલય

પરિવહ ગણુદેવી મુકામે સન ૧૯૨૫ ના એપ્રિલ માસમાં મળી. તેની સાથે જ આ મંડળ

અસ્તિત્વમાં આવ્યું ગણી શકાય. એનું વ્યવસ્થિત બંધારણ સન ૧૯૩૦ માં પાટણ મુકામે

મળેલી પાંચમી પરિપદે પસાર થયું છે, અને તે મુજબ હાલ તેનું કામ ચાલે છે.

મંડળના ઉદ્દેશ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) રાજ્યના ચારે પ્રાંતોમાં વિખરાયેલા પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની પ્રગતિ

સાધવી ને તેમને સુવ્યવસ્થિત બનાવવા (૨) પુસ્તકાલય વિદ્યેશી

ઉદ્દેશ.

ગામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘડાવવામાં ખાતાને સહકાર

આપવો (૩) પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓ વચ્ચે તથા સરકાર

અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ સાથે સહકાર સાધવો (૪) પ્રજામાં વાચનનો શોખ ફેલાવવો (૫) પુસ્તકાલય વિષયક સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરવું (૬) શિષ્ટ સાહિત્યના વાચનનો પ્રચાર વધારવો (૭) પુસ્તકાલયનું વહીવટી કામ શીખવવા તાલીમ વર્ગો ભરવા યા ભરાય તેમાં મદદ કરવી (૮) ખાતાના સહકાર અને સલાહ મુજબ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રચાર કરવો અને તપાસણીનું કામ કરવું.

૧ ઉપરના ઉદ્દેશો વ્યવસ્થિત રીતે પાર પાડવા માટે પ્રાંત, મહાલ અને જૂથમંડળો રચવમાં આવ્યાં છે. આ મંડળો રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની પ્રાંત, મહાલ અને સલાહ ને દોરવણી મુજબ પોતપોતાના ક્ષેત્રમાં યથાશક્તિ કાર્ય કરે છે. પૂરા થયેલા વર્ષ દરમ્યાન વડોદરા, મહેસાણા અને નવસારી એ ત્રણ પ્રાંતમંડળોની વાર્ષિક સભાઓ મળી હતી, જેના અહેવાલ 'પુસ્તકાલય' માસિકના ૧૯૩૬ ના સપ્ટેમ્બર ઓક્ટોબર અને નવેમ્બર માસના અંકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા છે.

મહાલ મંડળો તથા જૂથમંડળો પણ બધા જ મહાસોમાં યોજાયાં છે. પણ તે બધાં હજી પૂરાં જાગતાં નથી બન્યાં, જેઓ જાગતાં છે અને જેમના તરફથી વાર્ષિક નિવેદનો પૂરા થયેલા વર્ષમાં મળ્યાં છે વા વાર્ષિક સભાઓ ભરાય છે તેવાં મહાલમંડળોનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે :—

(૧) પેટલાદ (૨) પાદરા (૩) કરજણ (૪) ચાણરમા (૫) શિતોર (૬) સંજેડા (૭) સાવલી (૮) ભાદરણ (૯) વિશનગર (૧૦) ખેરાળુ (૧૧) સિદ્ધપુર (૧૨) કલોલ (૧૩) કડી (૧૪) પાટણ (૧૫) વિઘ્નપુર (૧૬) ગણદેવી (૧૭) પલસાણા (૧૮) કામરેજ (૧૯) નવસારી (૨૦) મહુવા (૨૧) અમરેલી (૨૨) ધારી (૨૩) ઓખામંડળ (૨૪) ખાંભા (૨૫) રતનપુર.

ધરતીશું કે એકવાર જાગતાં છતાં તંદ્રાવશ બનેલા તેમજ મૂળથી જ સુષુપ્તિ સેવતાં બીજાં મંડળો નવીન વર્ષ દરમ્યાન સુજાગ બની પોતપોતાની ફરજો બજાવવા મંડી પડે. પોતપોતાના વાર્ષિક અહેવાલ વર્ષ પૂરું થતાં જ મોટલી આપવાનો વહીવટ રાખવા મહાલ મંડળોના મંત્રી મહારાયોને આગ્રહયુક્ત ભલામણ કરીએ છીએ, કે જેથી વસ્તુતઃ જાગતાં ને કામ કરતાં મંડળોની ગણના પણ ઉંઘતાંની ઠોડીમાં થવાનો સંભવ ન રહે.

૨ રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સંગઠિત બનાવી એનું તંત્ર એકધારું અને એક-સરખું ચલાવવાની યોજનાઓ વિચારવા તથા પોતાની મહત્તા-કાંક્ષાઓ અને જોઈતી સવસતો તથા રાહતોની માગણી પુસ્તકાલય ખાતા આગળ તેમજ પ્રામંત સરકાર સમક્ષ સમૂદયત રીતે રજૂ કરવાના આરાવયો ગણદેવીથી શરૂ થયેલી પરિપદ પ્રવૃત્તિને મંડળે જનરી રાખી છે; એટલું જ નહિ, પણ સમસ્ત રાજ્યનો પરિપદો ઉપરાંત પ્રાંત પરિપદો અને મહાલ પરિપદો ભરવાનું મોરબી સન ૧૯૩૧ થી રચીકાયું છે. દર પાંચ વર્ષે રાજ્ય પરિપદ, ત્રણ વર્ષે પ્રાંત પરિપદ અને

[૧૯૩૭] વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળનો સન ૧૯૩૬-૩૭ ની સાતનો અહેવાલ ૬૧૭

બાકીના દર વર્ષે મહાલ પરિષદ ભરવાની નીતિ અખત્યાર કરી છે, તે તે પ્રવૃત્તિના પ્રચાર અને સંગઠનની દૃષ્ટિએ ઉપકારક નીવડેલી જણાય છે. અહેવાલનું વર્ષ પ્રાંત પરિષદો માટેનું હોષ ઓખામંડળ સાથે પાંચે પ્રતિમાં વર્ષ દરમ્યાન પ્રાંતિક પરિષદો ભરાઈ હતી. તે ઉપરાંત ત્રણ મહાલોએ મહાલ પરિષદો પશુ ભરી હતી.

વર્ષ દરમ્યાન ભરાયેલી પ્રાંત અને મહાલ પરિષદોની હકીકત પરિશિષ્ટ ૪ તથા ૫ માં સામેલ રાખી છે.

૩ ઉપરોક્ત પ્રાંત, મહાલ અને જૂથમંડળોની પ્રવૃત્તિ ઉપરાંત રાજ્ય મંડળે સમગ્ર રાજ્ય માટે જે કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ ઉપાડી લીધી છે, તેમાંની શિક્ષણ વર્ગો.

એક શિક્ષણ વર્ગોની પ્રવૃત્તિ છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં સાચી સંગીનતા સાધવા માટે તાલીમ લીધેલા મંથપાલોની સંખ્યા વધારવાના આશયથી પ્રાંતવાર શિક્ષણ વર્ગો યોજવાની પ્રથા મંડળે, પુસ્તકાલય ખાતાની ફરમાશથી, સન ૧૯૩૧ થી આમરૂપે ચાલુ કરી છે. તે મુજબ અહેવાલના વર્ષ દરમ્યાન વડોદરા પ્રાંત માટે વાઘોડીયા મુકામે સન ૧૯૩૬ ના ડીસેમ્બર માસમાં અને મહેસાણા પ્રાંત માટે પાટણ મુકામે ગત ફેબ્રુઆરી માસમાં આ વર્ગો ભરવામાં આવ્યા હતા, અને તેના લાલ અનુક્રમે ૪૯ અને ૩૯ ભાષાઓએ લીધા હતા. કુલ ૮૮ જણે વર્ગનો લાલ લીધો, જેમાં એક ભાષા રાજ્ય બહારના હતા. નવસારી પ્રાંત માટે જાહેર થયેલા વર્ગ, - પૂરતી સંખ્યામાં ઉમેદવારો નહિ મળી આવવાથી ભરી શકાયો નહોતો; ત્યારે અમરેલી પ્રાંતના ઓખામંડળ સિવાયના બીજા બધા મુખ્ય મહાલોમાં એકેક વર્ગ ભરાઈ ચૂકેલા હોવાથી પૂરા થયેલા વર્ષમાં એ પ્રાંત ખાતે વર્ગ ભરવાની યોજના રાખી નહોતી. શરૂ થયેલા નવીન વર્ષ દરમ્યાન તો આરે પ્રતિમાં વર્ગો ભરવાની યોજના રહેશે.

શિક્ષણ વર્ગોને અંગે મંડળને નિવેદનના વર્ષે ૩. ૧૮૪-૫-૯ નો ખર્ચ થયો છે. વર્ગમાં અપાતી તાલીમના પ્રતાપે ૩૪૬ પુસ્તકાલયોનું વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે, અને બીજાં ધણીએને તે કરી નાખવાનો ઉત્સાહ પ્રગટ્યો છે, જે આશા છે કે નવીન વર્ષ દરમ્યાન મૂર્ત સ્વરૂપ ધારણ કરશે.

૪ પુસ્તકાલય સંસ્થાઓનું તંત્ર સુવ્યવસ્થિત રીતે ધોરણસર ચાલે તેટલા માટે તેમની તપાસણી થતી રહેવાની, અને સ્થાનિક કાર્યકર્તાઓને પડતી ને નડતી મુશ્કેલીઓનું નિવારણ કરી યોગ્ય તે દોરવણી ને સમજૂત વખતોવખત આપતા રહેવાની જરૂર છે. આ કાર્યની જવાબદારી શ્રીમંત સરકારે મહાલશાળાધિકારીઓને શિર રાખી છે. તેમના એ કાર્યની પૂર્તિમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના રસોયા, ભોગીઆ ને સેવાભાવી શિક્ષકો જે જે મહાલે મળી આવે તે તે મહાલે તેઓને માનદ પ્રચારક તરીકે નીમ્યા છે. ઉપરાંત પૂરા થયેલા વર્ષ દરમ્યાન વડોદરા અને મહેસાણા પ્રતિએ પોતપોતાના ક્ષેત્ર પૂરતા પગારદાર પ્રચારકો પશુ રોક્યા હતા. એવા બે પગારદાર તથા ૧૯ માનદ પ્રચારકોએ, તહેવારોની રજાને સુખદ આરામ જતો કરીને,

કુલ ૪૧૬ ગાંભીની મુલાકાત નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન લીધી છે અને ત્યાંના પુસ્તકાલયોનો તપાસણી, વ્યવસ્થાને વર્ગીકરણને લગતી તમામ કામગીરી બજાવી છે. માનદ પ્રચારક બાઇબોની આ નિઃસ્વાર્થ સેવા બદલ તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવાની આ તક જતી નજ કરાય.

૫ તપાસણી ઉપરાંત, નિવેદનના વર્ષમાં ૩૦ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાની ખાતાની યોજનાને બર લાવવાને પણ, પ્રચારકોએ પોતે જાતે નવીન પુસ્તકાલયો. ગામડાંમાં જઈ ખાસ પ્રયત્નો કરી, નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં ખાતાને સંપૂર્ણ સહાય આપી હતી. પરિણામે ૩૦ પૂરેપૂરાં નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડી શકાયાં હતાં.

૬ કલ્યાણકર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ જનસમૂહને સમજાવવા કાળે દર વર્ષે વસંતપંચમીનો દિવસ ખાસ પુસ્તકાલય પર્વણી તરીકે ઉજવવાનું ધોરણ છેલ્લાં ૭ વર્ષથી મંડળે સ્વીકાર્યું છે. તે મુજબ એ મંગળ પર્વ દર વર્ષે અનેક સ્થળે ઉજવાય છે; અને સરખસ, પુસ્તકવાચન, પુસ્તક-પ્રદર્શન, વાર્તાકથન, રમતગમત, સંભા, સંમેલનો, સંભાષણો, સ્થાનિક પુસ્તકાલય સંસ્થાના કાર્ય ને હિસાબની રજુઆત, 'જનનમંડળી'ઓ વગેરે વિવિધ કાર્યક્રમો રખાય છે. નિવેદનના વર્ષે આ પર્વણીદિન ચારે પ્રાંતોમાં ઘણે સ્થળે ઉજવાયો હતો. એમાંથી ચાળીસેક સ્થળોના અહેવાલ મંડળ તરફ આવેલા, તેનો સાર 'પુસ્તકાલય' માસિકના સન ૧૯૩૭ ના માર્ચ તથા એપ્રિલના અંકોમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. રાજ્યના કેટલાક પ્રદેશોને હીમસંકટ હેરાન ન કર્યા હોત, તો હજી સેંકડો સ્થળોએ એ ઉત્સવ ઉજવાયો હોત. પ્રભુને પ્રાર્થાએ છીએ કે, આ નવીન વર્ષ પ્રમાણમાં આખાદ નીવડે ને પર્વણી ઉત્સવ પૂર ઉમંગે ઠેરઠેર ઉજવાય.

૭ જનતા શિષ્ટવાચન તરફ આકર્ષાય અને એકલા વાર્તાસાહિત્યને બદલે જીવન-ચરિત્ર કે જીવનવિકાસમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવા અન્ય વિષયોના વાચન તરફ વળે એ સફલેતુર્યો મંડળે શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાની યોજના છેલ્લાં આઠેક વર્ષથી હાથ ધરી છે. નિવેદનના વર્ષે પણ એ યોજના ચાલુ રખાઈ હતી, એટલું જ નહિ પણ તેનો સવિશેષ પ્રચાર કરવાની જહેમતભરી કોશિષ કરાઈ હતી. પરીક્ષા માટે હેલાં પુસ્તકોની નકલો છૂટથી પૂરી પાડવાની ખાસ યોજના રખાઈ હતી. એના પરિણામે મંડળને કેટલીક વ્યાવહારિક અગવડ ઉપરાંત વિશેષ ખર્ચમાં પણ ઉતરવું પડ્યું છે; છતાં તેનું પરિણામ વર્ષ દરમ્યાન લેવાયેલી એ પરીક્ષાઓના ઉમેદવારોની સંખ્યા જોતાં એકંદરે સંતોષકારક આવેલું લેખીએ છીએ.

નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન એ પરીક્ષાઓ લેવાઈ છે. ૧૧ મી પરીક્ષા જુન ૮, વૉશિંગ્ટનના ચરિત્રની રખાઈ હતી, જેમાં ૬૧૭ બાઇબહેનોએ ઠાં ઠાંને ૩૯૫ ઉર્તીય થયાં હતાં; ત્યારે ૧૨મી પરીક્ષા માટે વડોદરા તથા નવસારી, અને મહેસાણા તથા અમરેલી એમ બે વિભાગ પાડી

‘ફારમ’ તથા ‘ફિશીયર ચરિત્રમાળા’ ની ઉમદા જીવનપ્રમંજોની પોથીઓના સેટ વિઆગવાર ઝહેંચી નાખવાની યોજના રખાઈ હતી. અને એમ વિભાગે પાડી નાખવાની યોજનાને લીધે જ ૯૧૦ જેટલી જગજર સંખ્યાના ઉમેદવારોની ઉત્તર વહીઓ તપાસી, પરિણામ સવેળાએ જાહેર કરવાનું શક્ય બન્યું હતું. આ ૧૨ મી પરીક્ષામાં જાને વિભાગમાં મળીને કુલ ૫૯૯ લાખજુનો ઉત્તીર્ણ થયા હતા.

આ યોજના અંગેની ધનામ ઝહેંચણી ખાતે ર. ૨૦૦-૧૧-૦ નો ખર્ચ નિવેદનના વર્ષમાં થયો છે. રાજ્ય મંડળની આ યોજનાનું અનુકરણ કેટલાંક ઉત્સાહી મહાલ મંડળોએ પણ હવે કરવા માંડ્યું છે, એજ આ યોજનાની ધટતા અને ઉપકારકતાની સાખીતી લેખારી.

૮ હિતકર અને બોધક સાહિત્યના વાચનની નિયમિત ટેવથી જીવનવિકાસ સાધવામાં માર્ગદર્શક અને મદદગાર થવાના શુભાશયથી, મંડળે “વડોદરા વાચક મંડળ” ની યોજના છેલ્લાં ચારેક વર્ષથી હાથ ધરી છે. તેમાં નોંધાયેલા સભ્યોને મંડળ તરફથી નિયમો અને વાંચવાયોગ્ય પુસ્તકોની યાદીઓ મોકલી આપવામાં આવે છે. સભ્યે રોજ જા કલાક એ યાદીમાંના હરકોઈ યા તે સિવાયના પણ પોતાને સુલભ સારા પુસ્તકોનું વાચન અને મનન નિયમિત રીતે કરતા રહી, તેની માસિક નોંધ મંડળના મંત્રી તરફ વડોદરા નિયમિત રીતે મોકલી આપવાની હોય છે. નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન નોંધાયેલા ૩ નવીન સભ્યો સાથે કુલ ૪૭ સભ્યો અત્યાર સુધીમાં નોંધાયા છે. પણ તેમાં કેટલાકનો ઉત્સાહ કાલક્રમે મોજો પડી ગયેલો જણાય છે વા નોંધ મોકલવામાં કેટલાક પ્રમાદ સેવતા થયા છે. વર્ષ દરમ્યાન દશેક સભ્યો નિયમિત વાચનની નોંધ મોકલતા જણાયા છે, જે પૈકી ૨ પછાત કોમના છે. નોંધાયેલા તમામ સભ્યોને હરેલા ધોરણ પ્રમાણે નિયમિત વાચન ચાલુ રાખી, તેની માસિક નોંધ બિનચૂક મંડળના મંત્રી તરફ મોકલતા રહેવાનો આગ્રહ કરીએ છીએ; એટલું જ નહિ પણ પોતાના બાઈબલ-દોસ્તદારોને તેમજ ગામના ઉત્સાહી વાચકોને આ લાભદાયી યોજનામાં દાખલ થવા પ્રેરવાની પણ ખાસ બક્ષામણ કરીએ છીએ.

૯ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષયક શિક્ષણ ધેરએકાં સુલભ કરી આપવા ખાતર “પત્ર-વ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણ” ની યોજના પણ મંડળે બેએક વર્ષથી હાથ ધરી છે; (યોજનાનો ઉદ્દેશ તથા નિયમો માટે પુસ્તકાલય શિક્ષણ. જુઓ ‘પુસ્તકાલય’નો ૧૯૩૪ નો જાનેવારી અંક પૃષ્ઠ ૨૩ થી ૨૫). નોંધાયેલા ૨૫ માંથી ૮૫૧ રહેલા ૧૮ જણની એની પહેલી ટુકડીનો અભ્યાસ હવે લગભગ પૂરો થઈ ગયો છે ને યોજનામાં જાહેર થયા પ્રમાણે તેમને પ્રમાણપત્ર આપવા માટેની પરીક્ષા ચાલુ વર્ષે દિવાળી બાદ લેવાની ગોઠવણ રખાઈ ઉત્તીર્ણ થનારાઓને પ્રમાણપત્ર અપારો. બીજી ટુકડીના ઉમેદવારોની અરજીઓ મંગાવાઈ છે, ને તેમનો અભ્યાસ તરતમાં જ શરૂ કરી દેવાની તૈયારી ચાલે છે.

૧૦ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉપકારક સાહિત્ય તૈયાર કરાવી પ્રકાશમાં મેલવું એ પથ્ય મંડળનો એક ઉદ્દેશ હોઈ, તેની સિદ્ધિ અર્થે મંડળ પ્રકાશન પ્રવૃત્તિ. પોતાથી બનતું અવરનવર કરતું રહે છે. ઇ. સ. ૧૯૩૨ માં મંડળે “આલસાહિત્ય-સર્વેસંઘ” નામનું ઉપયોગી પ્રકાશન તૈયાર કરાવી પ્રગટ કરેલું. તેમાં સન ૧૯૩૧ સુધીનાં આલપ્રકાશનોની માહિતી સંકરવામાં આવી હતી. તે પછીનાં પાંચ વર્ષમાં પ્રકટ થયેલ આલસાહિત્યની ઠક્કાવારી, લેખકવારી, પ્રકાશકવારી, વિષયવારી ને ધોરણવારી યાદીઓ ઉપરાંત કિશોર સાહિત્યની યાદી, તેમજ એ બધાં પુસ્તકોનો જરૂરજોગો પરિચય, આલસાહિત્યના જાણીતા લેખક શ્રીયુત જીવરામ જોશી પાસે નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન તૈયાર કરાવ્યો છે. ને તે “આલસાહિત્ય સર્વેસંઘ ભાગ ૨ જે” એ નામથી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ગોઠવણ રાખી છે.

૧૧ દશ્મયિત્ર શિક્ષણ દ્વારા જ્ઞાનપ્રચારની યોજના ફલિભૂત કરવા મંડળે પોતાની કાજલ લવાજમની શિલકમાંથી પચિંક વર્ષથી એક સીનેમા મશીન વસાવ્યું છે; પથ્ય એને ફેરવવાનો અખતરો અનુભવે અર્ચાજ જણાયાથી તથા એની સફળતા માટે સાધન સંગવડની જોઈતી અનુકૂળતા ગામડાંઓમાં તતકાલ ન મળી શકતી હોવાના કારણે એની વધુ અજમાયશ પડતી મેલવાનું અને કોઈ લેનાર મળે તો આવશ્યક જોઈતી પથ્ય વેચી નાખવાનું કરાવી તેવી જાહેરાત, મંડળ તરફથી નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી પથ્ય યોગ્ય માગણીના અભાવે હજી તેનો નિકાલ થઈ શક્યો નથી.

૧૨ ઉપરોક્ત પ્રાંતિક તથા માનદ પ્રચારકો ઉપરાંત, મંડળ તરફથી નીમાયલા પગારદાર રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક બાઈ વલ્લભભાઈની રાજ્ય પ્રચારક. સેવા પથ્ય અહેવાલના વર્ષ દરમ્યાન ચાલુ રહી છે. તેમણે નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાના કામે, શિક્ષણવર્ગો તથા પ્રાંત અને મદાલ પરિપોના કામે, તેમજ કેળવણી ખાતા તરફથી યોગ્યતા આપવગીને અંગે કુલ ૨૬ ગામોની ફેરણી ૫૪ દિવસમાં કરી છે. રાજ્ય પ્રચારકની ફેરણી પહેલાંના કરતાં હવે ઓછી થાય છે તેનું મુખ્ય કારણ, ગત વર્ષના નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે, મંડળના દિસાજ-કિતાબના કામની જવાબદારી તેમને માથે મૂકાઈ છે તે, તેમજ હેવાલના વર્ષ દરમ્યાન શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનો બહોળો પ્રચાર કરવા માટે પુસ્તકો છૂટથી પૂરાં પાડવાની ખાસ યોજનાની જવાબદારી પથ્ય તેમને સોંપાઈ છે, તે છે; છતાં ઓપીસમાં રહીને આ બે જવાબદારીઓ સંભાળવા ઉપરાંત, ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં બજેટમંજુરોના કામે ખાતાને પૂરતો સહકાર આપવાની, નવીન પુસ્તકાલયોની ગંખ્યા પૂરી કરી આપવા માટે પ્રતિ અને મદાલોના કાર્યકર્તાઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરી બજેટો તથા રકમો મગાવી આપવાની, તેમજ જૂથ અને મદાલ મંડળોને જાગતાં કરવાની ફરજને બજાવી છે.

રાજ્ય પ્રચારકના પગાર અને ભથ્થા-ભાડા ખાતે રૂ. ૫૩૨-૧૨-૬ નો ખર્ચ અહેવાલના વર્ષે ઉધર્યો છે.

૧૯૩૭] વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળનો સન ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલનો અહેવાલ ૬૨૧.

૧૩ સહમંત્રી તરીકે રૂ. ૫૫૫ પગારથી શ્રીયુત નાણુકલાલ નંદલાલ ચોકસીની સેવા પણ ચાલુ રખાઈ છે. નિવેદનના વર્ષમાં એમણે શિષ્ટ-વાચનની પરીક્ષાઓ અંગેનું-પરીક્ષાની જાહેરાતથી માંડીને તે અરજીઓ મંગાવવી, પ્રશ્નપત્રો કાઢી છપાવી પહોંચતા કરવા તથા ઉત્તરપત્રો તપાસી પરિણામ પ્રસિદ્ધ કરવા લગીનું તમામ કામ; વાચક મંડળ અંગે સભ્યો નોંધવાનું, તેમને નિયમો અને ચાઢીઓ મોકલી આપવાનું, માસિક નોંધો આવે તે તપાસી ઘટિત સૂચના કરવા ઉપરાંત એને લગતો જરૂરી પત્રવ્યવહાર કરવાનું તથા પત્રવ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણની યોજનાને અંગે અભ્યાસપાઠ અને પશ્ચાત્તરણો તૈયાર કરી, સભ્યોને મોકલી આપવાનું તથા એમના તરફથી આવતા ઉત્તરો તપાસી તેમાં સુધારા વધારા સૂચવવા અને આવશ્યક સમજૂત સાથે ખુલાસા લખી મોકલવા વગેરેનું તમામ કામકાજ અને તદ્દંગેનો પત્રવ્યવહાર ચલાવવા ઉપરાંત ઉપરોક્ત બધા જ શિક્ષણવર્ગોમાં હાજર રહી વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓનું સક્રિય શિક્ષણ આપવાની કામગીરી જળવી છે. વળી, પુસ્તકાલય ખાતાના મહંતનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબની સાથે રહી “પુરુષ શિક્ષણ પદ્ધતિ પાઠશાળા”ના વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકાલય વિષયક બ્યાખ્યાનો આપવાનું કામ તથા વડોદરા મહાલ પરિષદમાં હાજર રહી કાર્યવાહીને દોરવાનું તથા તેના કામકાજની નોંધ લખ પ્રસિદ્ધ કરવાનું કામ કર્યું છે. સહમંત્રીની બહારગામની કામગીરી કુલ ૧૯ દિવસની થઈ છે. સહમંત્રીના પગાર અને પ્રવાસ ખર્ચ ખાતે રૂ. ૬૬૦-૧૫-૦નો ખર્ચ થયો છે.

૧૪ ગત વર્ષથી મુખ્ય માનદ મંત્રીના પદે નીમાયલા શ્રીયુત મોતીલાલ ન. અમીનની સેવા પણ નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન ચાલુ રહી છે. માનદ મંત્રીઓ. મંડળની સક્રિય દોરવણી ઉપરાંત એમણે વડોદરા, મહેસાણા અને નવસારીની પ્રાંતિક પરિષદોમાં હાજર રહી, પોતાના બહોળા અનુભવનો લાભ પ્રવૃત્તિના કાર્યકરો ને સૂચનારોને આપવાની, તથા ખાતા સાથે સુખદ સમાધાન કરાવી આપવાની કિંમતી કામગીરી જળવી હતી.

મંડળના બીજા માનદ મંત્રી શ્રીયુત મણિલાલ મં. કાશીવાળાની સેવા પણ મંડળના પ્રારંભકાળથી આજ પર્યંત ચાલુ રહી છે. વર્ષ દરમ્યાન તેમણે વડોદરા, મહેસાણા ને નવસારી પ્રાંતોની પ્રાંત પરિષદોમાં ભાગ લેવા અંગે, વડોદરા અને મહેસાણા પ્રાંતોના શિક્ષણ-વર્ગોમાં તથા કોસળાના ઓપવર્ગમાં શિક્ષણ આપવાના કામે તથા બીજા આવશ્યક પ્રવૃત્તિઓને અંગે કુલ ૨૦ દિવસની કામગીરી જળવી છે. શ્રી. કાશીવાળાના પ્રવાસખર્ચ ખાતે રૂ. ૩૧-૧૩-૯નો ખર્ચ થયો છે.

૧૫ મંડળની કારોબારી સમિતિના પ્રમુખ તરીકે, સમાજહિતનાં કાર્યોમાં ધણો ઉત્સાહ ધરાવનાર વડોદરા રાજ્યના નિવૃત્ત નાયબ દિવાન રા. પ્રમુખપદ. બ. ગોવિંદલાલ કાશીલાલ દેસાઈ સાહેબની સેવા નિવેદનના વર્ષ દરમ્યાન ચાલુ રહી છે. ખાતા સામેનો પ્રવૃત્તિના જાહેર કાર્યકર્તાઓનો અસંતોષ દૂર કરનાર એ સુખદ સમાધાન એમની ગ્રેરજાવંતી સલાહ ને સહાયને

જ આભારી છે. ઉપરાંત સાવલી તાલુકાના ડેસર ગામના પુસ્તકાલયના મકાનના મુંચવાયલા પ્રશ્નનો સંતોષકારક ઉકેલ, રિપોર્ટવાળા વર્ષ દરમ્યાન, આવી શક્યો તે પણ તેમની જ મદદને આભારી છે.

૧૬. મંડળના ઉદ્દેશને માન્ય રાખી તેની સિદ્ધિ અર્થે વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦૦)ની મદદ આપવાના શ્રીમંત સરકારે સન. ૧૯૨૯-૩૦ની સાલમાં શરૂ

રાજ્યાશ્રય અને પ્રાંત કરેલા ધોરણને તે પછી વખતોવખત નવેસર બદાલી મળતી પંચાયતોની મદદ રહી છે. સન ૧૯૩૪-૩૫થી એ ધોરણને પાંચ વર્ષ માટે

એકસદ બદાલી મળેલી છે. તે મુજબ નિવેદનના વર્ગે રૂ. ૧૦૦૦)ની મદદ શ્રીમંત સરકાર તરફથી મળી છે. ચારે પ્રાંત પંચાયતોએ પણ પોતાને ભાગે પડતો ફાળો આપી, પંચાયત પક્ષની એટલી જ રકમ પૂરી પાડી છે. આ બદલ શ્રીમંત સરકાર તેમજ પ્રાંત પંચાયતોનો સહકર્મ અહેશાન માનીએ છીએ.

૧૭ રાજ્યાશ્રિત પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની કુલ સંખ્યા અહેવાલના વર્ષે ૧૨૨૯ હતી. તેમાંથી મોટા ભાગની સંસ્થાઓ બંધારણમાં કરેલી શી

મંડળના સભ્યો, કાર્ય ભરીને મંડળના સભ્યતરીકે ચાલુ રહી છે. રાજ્ય પરિષદની પદ્ધતિ અને હિસાબ. છેલ્લી બેઠકમાં મંડળના બંધારણ પ્રમાણે ૧૬+૪=૨૦ સભ્યોનું એક વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટવામાં આવ્યું છે, જેમનાં નામ પરિશિષ્ટ ૩ માં જાખ્યાં છે.

રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનું કાર્ય દર વર્ષે બંધારણને અનુસરીને ચલાવી શકાય એ માટે વ્યવસ્થાપક મંડળની સલાહો વખતોવખત ભરવી જોઈએ, પણ એના સભ્યો આખા રાજ્યમાંથી ચૂંટાયેલા અને પોતપોતાના વ્યવસાયોમાં રોકાયેલા હોવાથી વખતોવખત ભરવા બાકાનો અર્થ કરો, અને કિંમતી વખતનો ભોગ આપી બધા સભ્યોની સલાહો લેવાવાનું ઉચિત નહિ ધ્યાનમાં લેવાથી વડાશ્રી પ્રાંતમાંથી ચૂંટાઈ આવેલા સભ્યો સાથે માનદ મંત્રીઓ વખતોવખત મળતા રહી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ માટેના કાર્યની ચર્ચા કરી તે પર દરેક સલાહના અભિપ્રાય ટપાલ દ્વારા મેળવી બજેટ મંજૂર કરાવી લખને બજેટની હદમાં રહી કામ કરવામાં આવે છે.

ઑડીટ થયેલો મંડળનો ઉપજ્ઞ અર્થનો વિગતવાર હિસાબ તથા પ્રાંતવાર લગભગ આપનાર પુસ્તકાલયોની સંખ્યાનો કોઠો પરિશિષ્ટ ૧-૨ માં સામેલ છે.

૧૮ પુસ્તકાલય ખાતાની ઇચ્છા અને અનુમતિથી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની

ઑડીટ અત્યાર સુધી પુસ્તકાલય ખાતાના મકાનમાં બેસતી હતી, તે નિવેદનના વર્ષથી અસેડવાનું પ્રાપ્ત થતાં મકાનબાકા અને

ફિઝિયમમાં વધેલી જણાશે. હવેથી દરેક વર્ષના બજેટમાં આને માટે સવડ રાખવો જોઈશે.

૧૯૩૭] વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળનો સન ૯૯૩૬-૩૭ ની સાલનો અહેવાલ ૬૨૩

૧૯ આ મંડળને વખતોવખત જોઇતા સગવડ અને સહાય આપવા બદલ પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી વર્ગનો, મંડળના રચનાત્મક કાર્યને પહોંચી વળાય તે માટે રાજ્ય તરફની મદદ ચાલુ રાખવા બદલ નામદાર મંત્રી મંડળનો, અને પંચાયત પક્ષની મદદ આપવા બદલ ચારેય પ્રાંત પંચાયતોનો, શિક્ષણવર્ગમાં તેમ પરિષદોમાં હાજરી આપવા પૂરતી શિક્ષકોની કામગીરી ગણુવા માટે મંજૂરી આપવા બદલ મે. રા. રા. રાજ્ય વિદ્યાધિકારી સાહેબનો અને સભાસદ સંસ્થાઓનાં લવાજમ વસુલ કરી આપવા બદલ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

વડોદરા,

તા. ૧૦-૧૦-૩૭

મોતીલાલ ન. અમીન.
મણિલાલ મં. કાશીવાળા.
માનદ મંત્રીઓ.

પરિશિષ્ટ ૧ લું

તા. ૧લી ઑગસ્ટ ૧૯૩૬ થી જુલાઈ ૧૯૩૭ સુધીનો આવક જવકનો હિસાબ

જ	ઉ	
૧૩૭૧-૦-૦ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો તરફથી	૬૬૦-૧૫-૦	સહમંત્રીના પગાર-પ્રવાસ
લવાજમ અને મદદના	૫૩૨-૧૨-૬	પ્રચારકના પગાર તથા લેખા- ભાગના
૧૦૦૦-૦-૦ સરકાર મદદના	૯૨-૮-૦	છપામણી ખર્ચના
૧૦૦૦-૦-૦ પ્રાંત પંચાયતોની મદદના	૨૦૦-૧૧-૦	શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓનાં ખતામના
૩૩૭૧-૦-૦	૧૮૪-૫-૯	શિક્ષણવર્ગો ખાતે ચયેલા ખર્ચના
	૧૫૯-૭-૦	પોસ્ટ તથા કંટીન્ટના
	૧૨૩૩-૧૨-૦	મહાલ અને પ્રાંત મંડળોને દાખલણીના
	૩૧-૧૩-૯	મંત્રી અને કાર્યવાહકોના મુસાફરી ખર્ચના
	૪-૧૧-૬	સીનેમા ખર્ચના
	૬૨-૦-૦	મકાનભાડાના
	૨૦-૧૦-૯	નોકર ખર્ચના
	૩૧૮૩-૧૧-૩	
	૧૮૭-૪-૯	સાલ આખર વધારો
	૩૩૭૧-૦-૦	

સન ૩૬-૩૭ આખરતું સરવાયું

૭૪

ઉ

૪૧૪૩-૧-૭ રાજ્યપુસ્તકાલય મંડળની શિલક
૩૯૨૧-૧૫-૪ સન ૩૫-૩૬
આખરતી શિલક
૩૪-૨-૬ સન ૩૬-૩૭માં
મળેલું વ્યાજ
૧૮૭-૪-૯ સન ૩૬-૩૭
આખરતો વધારો

૪૧૪૩-૬-૭

૧૦૯૨-૧૧-૪ અન્ય જમા રકમો
૪૭૧-૧૨-૧૦ સીનેમા ખરીદ
ખાતેની વધેલી
રકમ

૫૮૪-૮-૬ વડોદરા પ્રાંત
મંડળના જમે

૨૨-૮-૦ શ્રી સયાશ્રવાવ
ગાયકવાડ ટ્રસ્ટ-
ફંડના વ્યાજના

૧૩-૧૪-૦ શ્રી દત્તારમારક
ફંડના વ્યાજના

૧૦૯૨-૧૧-૪

૫૨૩૬-૧-૧૧

૯૨-૨-૦ શિલકી સામાન ખાતે
૩૫૨-૧૩-૩ પુસ્તક પ્રકાશન ખાતે
૧૭૨-૧૩-૩ ખાલ સાહિત્ય સર્વ
સંગ્રહ ભા. ૧ લાના
૧૮૦-૦-૦ ખાલસાહિત્ય સર્વ
સંગ્રહ ભા. ૨ જાના
૩૫૨-૧૩-૩
૨૨૬-૪-૯ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનાં પુસ્તકો
ખાતે
૭૬-૧૪-૩ છુકરટી વોશિ. નાં
પુસ્તકો ખાતે
૧૪૯-૬-૬ ફોરમ કીશોરનાં પુસ્તકો
ખાતે

૨૨૬-૪-૯

૫૧-૩-૬ લહેણા ખાતે

૨૦-૦-૦ પ્રચારક પાસે પ્રવાસ
સાથે અનામત

૨૫-૧૪-૦ માનદ મંત્રી પાસે
પ્રવાસ સાથે અનામત

૨-૪-૦ સુરત સેવા મંડળ

૮-૧-૬ ઓખામંડળ મ.
પુ. મંડળ

૫૧-૩-૬

૪૫૧૩-૧૦-૫ રોકડ શિલક

૧૨૨૬-૫-૨ બરોડા બેંકના ચાલુ
ખાતામાં

૩૨૦૯-૧૧-૬ બરોડા બેંકના સેવિંગ
ખાતામાં

૭૪-૯-૯ રોકડ શિલક હાથ ઉપર

૪૫૧૩-૧૦-૫

૫૨૩૬-૧-૧૧

પરિશિષ્ટ ૨ જી

આજીવન સભ્યો

(૧) રા. બ. શ્રી. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ.

(૨) શ્રી. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન.

પ્રાંતવાર લવાજમ આપનાર પુસ્તકાલયોની સંખ્યા :—

	વડોદરા પ્રાંત		મહેસાણા પ્રાંત		નવસારી પ્રાંત		અમરેલી પ્રાંત	
	પુ. ની લવાજમ		પુ. ની લવાજમ		પુ. ની લવાજમ		પુ. ની લવાજમ	
	સંખ્યા આપનાર		સંખ્યા આપનાર		સંખ્યા આપનાર		સંખ્યા આપનાર	
પ્રાંત પુ.	૦	૦	૧	૧	૧	૧	૧	૧
કચ્છ પુ.	૧૭	૧૫	૧૪	૧૪	૬	૬	૫	૫
આ. પુ. બા. પુ. } મ. પુ. ક. વા. }	૪૬૧	૨૯૫	૩૮૮	૨૭૧	૧૮૦	૧૧૪	૧૧૩	૬૩
	—	—	—	—	—	—	—	—
	૪૭૮	૩૧૦	૪૦૩	૨૮૬	૧૮૭	૧૨૧	૧૧૯	૬૯

કુલ:—ચાર પ્રાંતનાં પ્રાંત પુસ્તકાલય ૩; કચ્છ પુસ્તકાલય ૪૨; મહિલા પુસ્તકાલય ૧૪, બાલ પુસ્તકાલય ૧૦; ગ્રામ પુસ્તકાલય ૧૧૦૦ અને કચ્છ વાચનાલય ૧૮ મળી કુલ ૧૧૮૭ માંથી લવાજમ આપનાર પુસ્તકાલયોની કુલ સંખ્યા ૭૪૬.

પરિશિષ્ટ ૩ જી

વ્યવસ્થાપક મંડળની યાદી

પ્રમુખ

રાવ બહાદુર શ્રી. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ, વડોદરા

માનદ મંત્રીઓ

શ્રી. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન, વસે.

શ્રી. મણિલાલ મં. કાશીવાળા, વાઘોડિયા.

હિસાબ તપાસનીશ

શ્રી. ભાઈલાલભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ, વડોદરા.

સભાસદો

૧. શ્રી. છોટુભાઈ પંડિત, સિદ્ધપુર	૪ શ્રી. બાપુલાલ વિઠ્ઠલરાય ગામી, કડી
૨. શ્રી. મહામુખભાઈ ચુનીલાલ શેઠ, વિસનગર	૫ શ્રી. જેઠાભાઈ લાલદાસ પટેલ, મહેસાણા
૩. શ્રી. મણિલાલ માધવલાલ દવે, પાટણ	૬ શ્રી. કચ્છાચાર્ય નમ્મુભાઈ જોશી, વિસનગર

- ૭ શ્રી. બા. પારાય બળવંતરાય મજમુદાર, મહે. ૧૩ શ્રી. સુનીલાલ પુરુષોત્તમદાસ શાહ, વડોદરા
 ૮ શ્રી. ધાવસજી એક્સલજી ગણુદેવીઝા, ગણુદેવી ૧૪ શ્રી. ચીમનભાઈ હ. અમીન, વરલાખા
 ૯ શ્રી. કનૈયાલાલ જમનાદાસ મજમુદાર, નવ. ૧૫ શ્રી. જનકલાલ કુન્દનલાલ યાત્રિક, પેટલાદ
 ૧૦ શ્રી. કસનજી દયાળજી દેસાઈ, નવસારી ૧૬ શ્રી. જયવતી બહેન નરહરીલાલ દેસાઈ, વડો.
 ૧૧ શ્રી. રંગીલદાસ મ. કાપડીયા, ગણુદેવી ૧૭ શ્રી. પ્રતાપરાય ગી. મહેતા, અમરેલી
 ૧૨ શ્રી. નટવરલાલ ગીરધરલાલ શાહ, શિનોર ૧૮ શ્રી. રામજીભાઈ હંસરાજ, અમરેલી

પરિશિષ્ટ ૪ થુ

પ્રાંત પરિષદોની હકીકત

કયા પ્રાંતની કષ પરિષદ,	તારીખ	સ્થળ	પ્રમુખ
વડોદરા પ્રાંત ૪ થી પરિષદ	૨૦-૨૧ ૧૨-૩૬	વાઘોડીઆ	રા. બ. શ્રી. ગોવિંદભાઈ દેસાઈ.
મહેસાણા પ્રાંત ૩ જી પરિષદ	૨-૩ ૧-૩૭	બહુચરાજી	શ્રી. નાયપંક્તી સાહેબ, સુબા મહેસાણા પ્રાંત.
નવસારી પ્રાંત ૩ જી પરિષદ	૨૩-૨૪ ૧-૩૭	ઓરણા	શ્રી. નંદનાથ કે. દીક્ષિત. માજી રાજ્ય વિદ્યા. (બરોડાસ્ટેટ)
અમરેલી પ્રાંત ૨ જી પરિષદ	૮-૯ ૫-૩૭	અમરેલી	શ્રી. ડૉ. હરિપ્રસાદ વૃજરામ દેસાઈ અમદાવાદવાળા
ઓખામંડળ પ્રાંત ૧ લી પરિષદ	૧૦-૧૧-૩૬	હારકા	શ્રી. ગીરધરલાલ ડી. મહેતા, ભાનનગર હારકાં રેલ્વે મેનેજર.

પરિશિષ્ટ ૫ મું

મહાલ પરિષદોની હકીકત

(વડોદરા પ્રાંત)

કયા મહાલની કષ પરિષદ	તારીખ	સ્થળ	પ્રમુખ
વડોદરા મહાલ ૧ લી પરિષદ	૧-૧૧-૩૬	જાણી	શ્રી. હેલથકર મ. ઢાથી પ્રાંત શાળાધિકારી વડોદરા.
પેટલાદ મહાલ ૩ જી પરિષદ	૧૩-૧૨-૩૬	મોગરી	શ્રી. ગોકળદાસ મ. શાહ માજી પ્રિન્સીપાલ મે. ટ્રે. કોલેજ, વડોદરા

(મહેસાણા પ્રાંત)

વિસનગર મહાલ ૩ જી પરિષદ	૧-૧૧-૩૬	વાલમ	શ્રી. રામરાય મોતીલાલ દેસાઈ, વહીવટદાર, વિસનગર મહાલ
------------------------	---------	------	--

પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

[સપ્ટેમ્બર અંકના પૃ. ૫૭૦ થી આદ્ય]

૨. વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા તા. ૧૨-૯-૩૭ ને વાર રવિના રોજ બપોરના બે વાગે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળના મકાનમાં શ્રી જયવતી બહેન દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે ભરવામાં આવી, જેમાં જુદા જુદા સ્થળોના નીચેના સભ્યો હાજર હતા:

(૧) શ્રી જયવતી બહેન દેસાઈ (૨) શ્રી ચીમનભાઈ હ. અમીન (૩) શ્રી નટવરલાલ ગી. શાહ શિનોર (૪) શ્રી કચુલાલ સુ. શાહ સંખેડા (૫) શ્રી હીરાલાલ ગંગાદાસ શાહ, સિંહોલ (૬) શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. પંજા, પાદરા (૭) શ્રી. જીવાભાઈ મથુરભાઈ, કરજળુ (૮) શ્રી. મંગળભાઈ જેસંગભાઈ પટેલ, કરજળુ (૯) શ્રી. મોતીભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ, ગવાસદ (૧૦) શ્રી. પુરુષોત્તમ નાથાભાઈ મોટા કોંકણીઆ (૧૧) શ્રી. ભાઈલાલભાઈ કીશોરભાઈ, રણોલી (૧૨) શ્રી. જવેરભાઈ ખુ. પટેલ, ડોભાઈ.

પ્રાંત મંડળના આ સભ્યો ઉપરાંત આ વર્ષની સભામાં રાજ્ય પુ. મંડળના માનદ મંત્રી શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન સાહેબ, તથા 'પુસ્તકાલય' માસિકના તંત્રી શ્રી. નાનાભાઈ ચં. દીવાનજી તથા શ્રી. નાણુકલાલ નં. ચોકસી, અને રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ પણ હાજર રહ્યા હતા.

શરૂઆતમાં પ્રાંત મંડળના મંત્રી શ્રી. ચીમનભાઈએ ગત વર્ષનું નિવેદન તથા હિસાબ વાંચી સંભળાવ્યાં અને તે સર્વાનુમતે મંજૂર થતાં નીચે પ્રમાણેના બીજા ૪ કારાવા પસાર કરવામાં આવ્યા :—

(૧) સન ૧૯૩૭-૩૮ માટે નીચે પ્રમાણેનું વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટવામાં આવ્યું.

પ્રમુખ : શ્રી જયવતીબેન ન. દેસાઈ મંત્રી : શ્રી. ચીમનભાઈ હ. અમીન.

સભ્યો : શ્રી. મંગળભાઈ જેસંગભાઈ પટેલ મંત્રી, મ. પુ. મં. કરજળુ; શ્રી કચુલાલ સુનીલાલ શાહ મંત્રી મ. પુ. મં. સંખેડા; શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. પંજા, પ્રતિનિધિ મ. પુ. મં. પાદરા; શ્રી. રામભાઈ કા. પટેલ, (વસો) પ્રતિનિધિ મ. પુ. મં. પેટલાદ; શ્રી. રાવજીભાઈ ના. અમીન (જાણી) પ્રતિનિધિ, મ. પુ. મં. વડોદરા.

(આ સિવાય રા. પુ. મં. ના વ્ય. મં. ના નીચેના સભ્યો બંધરણુ પ્રમાણે આવી શકે છે તે)

શ્રી. રા. બ. ગોવિંદભાઈ હા. દેસાઈ; શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીન; શ્રી. મણીલાલ મં. કાશીવાળા; શ્રી. નટવરલાલ ગી. શાહ; શ્રી સુનીલાલ પુ. શાહ.

(૨) સન ૩૭-૩૮ માટે નીચે પ્રમાણેનું અંદાજ પત્ર મંજૂર કરવામાં આવ્યું :—

૩. ૨૫૫-૦-૦ પ્રચારકના પગારના માસ ૮ ના ર. ૩૦ પ્રમાણે.

૩. ૧૫-૦-૦ મંત્રીના મુસાફરી ખર્ચ ખાતે.

૩. ૨૫-૦-૦ ચોરટેજ, જપામણી, કંટીનન્ટ વગેરે.

૩. દરેક મહાલ મંડળે મહાલ પરિષદ ભરવા અને પોતાનાં મહાલનાં વાચનાલયો ચાલુ રાખવા બાબત.

“ દરેક મહાલ મંડળે નવા વર્ષમાં મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવા અને પોતાના મહાલમાં શાળાવાળાં જે ગામેએ પુસ્તકાલય નથી તેવાં ગામેએ બની શકે તો પુસ્તકાલયો ખોલવા અને તે ન બને તો છેવટે વાચનાલયો તો ચાલુ રાખવાની તજવીજ કરવા આ સભા દરેક મહાલ મંડળને બલામણુ કરે છે.

૪. મહાલ મંડળોની ફાળવણી બાબત

ગયા વર્ષની મહાલ મંડળોની ફાળવણીની રકમ નહિ બહેંચતાં પ્રચારક રાખવામાં ખર્ચવી; છતાં જે મહાલ મંડળોના હિસાબ અને કાર્યક્રમ આવે એમને જરૂરી ખર્ચમાં પોતાની પાસેની ફાળવણી પૈકીની શિલક ખૂટે તેમ હોય તો તેટલાજ પૂરતી રકમ આપવી.

શ્રી અમીન સાહેબનું પ્રેરક ભાષણ

કરાવો બાદ શ્રી. મોતીભાઈ ન. અમીને પ્રેરણાજનક વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે ગામડાંમાં થોડો વખત આવીને કામ કરનાર મળે તો ધણું કાર્ય થઈ શકે, અને ગામના ત્રાસ પણુ ઘણા ઓછા થાય. મોટાં ગામેમાં તો કામ કરનાર હોય છે પણ નાનાં પછાત ગામેનું શું? સરકાર મદદ આપવાની બંધ કરી દે ત્યારે નાનાં પુસ્તકાલય તુરત બંધ ન થાય અને ઘોર અજ્ઞાનતા ન ફરી વળે એ તરફ પણ કાર્યકર્તાઓએ ધ્યાન આપવાનું છે. એટલા માટે એવાં સગળ બનાવવા પ્રયત્ન કરવાનો છે. નાના ગામમાં પુસ્તકો હશે તો ઉપયોગ થશે. આજે ભલે શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે અને ખીન્નને સમજ આવે. એક પણ ગામ વાચનના સાધન વિનાનું ન રહેવું જોઈએ. પ્રધાનની બેરી ધર આગળ નોકરો હોવા છતાં પાણી ભરે એ વાત ગામડાંએ જાણવી જોઈએ. આર્થિક, નૈતિક વગેરે સર્વ જાતની ઉન્નતિ સાધવા માટે જ્ઞાનપ્રચારની ખાસ જરૂર છે. શાળાની સફળતા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પર જ છે. દરેક ગામે પરખડી અને દવાઢો હોય તેમ જ્ઞાનપરખ-પુસ્તકાલય હોવું જોઈએ. ગરીબમાં ગરીબ ગામડાંને પણ જ્ઞાનપરખડીનો લાભ મેળવી આપવા સારૂ આવશ્યક લોકમદદ માટે બાવનાશાળી ધનિકો પાસેથી મદદ મેળવો. સાધારણ મદદ તો શિક્ષકો પણ આપી શકે. અજ્ઞાન હોય તે ગામમાં મુખી યા તલાટી રાજ બની બેસે છે. ઓંઓમાં પણ પ્રચાર કરવો જોઈએ. રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળથી પ્રાંત મહાલ, જુથ અને ગામેનો સંચો ગોઠવાયો છે. એ સૌએ જાગૃત રહી કામ કરતા થઈ જવું જોઈએ. સૌએ પોતાની જાતની સાથે પાઠશીની પણ દરકાર રાખતાં થવું જોઈએ. દરેક કાર્યમાં માત્ર અમલદાર પર આધાર રખાય નહિ. સતત કાર્યથી ગામડાંની અજ્ઞાનતા શીટાડશે; ને ત્યારે જ દેશ મુખી થશે. બ્રિટિશમાં પણ નવું પ્રધાનમંડળ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ખાસ અગત્ય આપે એમ આપણે સૌ ધન્યજીએ.

છેવટે શ્રી. અમીનભાઈએ પ્રમુખ શ્રી તેમજ સર્વને આભાર માન્યા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

૩. મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા તા. ૧૯-૯-૩૭ના રોજ બપોરે બે વાગે મહેસાણા મુકામે શ્રી જી. પી. સાર્વ. પુસ્તકાલયના મેડા ઉપર, ચાણુરમા મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી તથા એ જ મહાલના શાળાધિકારી શ્રીયુત દુર્ગાશંકર ક. દવેના પ્રમુખપદે મળી હતી. તેમાં નીચેના સભ્યો હાજર હતા:—(૧) અલીભાઈ પુનભાઈ અજમેરી, મહેસાણા (૨) જનકલાલ અમૃતલાલ રાવળ, મહેસાણા (૩) મનોરભાઈ દયારામ પટેલ, પાટણ (૪) મૂળશંકર નથુરામ જોશી, વિજયપુર (૫) ઉમીપાશંકર લ. દવે, વિસનગર (૬) જેસંગભાઈ ભૂપતભાઈ પટેલ, દેણુપ (૭) નાથાલાલ આપુભાઈ જ્ઞાનઝડ, કલોલ (૮) મણિશંકર મહીધરરામ જોશી, હારીજ (૯) નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ, ચાણુરમા (૧૦) ખીમજીભાઈ ટીડાભાઈ ઠાકર, સિદ્ધપુર (૧૧) શંકરલાલ જદુરામ વ્યાસ, ખેરાળી (૧૨) વિઠ્ઠલભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ, વડનગર (૧૩) જેઠાભાઈ લાલદાસ પટેલ.

ઉપરાંત, આ સભામાં ભાગ લેવાને વડોદરેથી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રી મોતીભાઈ અમીન અને રાજ્ય પ્રચારક શ્રી વલ્લભભાઈ હાજર રહ્યા હતા.

આલેલા કામકાજમાં પ્રમુખની સુટણીનો, તથા મંત્રીએ રજુ કરેલા વાર્ષિક હેવાલ તથા હિસાબને સર્વાનુમતે મંજૂર રાખવાનો એ બે ઠરાવ બાદ નીચે પ્રમાણે બીજા ઠરાવો પસાર થયા હતા:—

સન ૧૯૩૭-૩૮ માટેનું વ્ય. મંડળ :

પ્રમુખ: શ્રીયુત દુર્ગાશંકર ક. દવે : મંત્રી: શ્રીયુત જેઠાલાલ લાલદાસ પટેલ.

સભ્યો: (૧) શ્રી અલીભાઈ પુ., અજમેરી મંત્રી મહેસાણા મ. પુ. મં. (૨) શ્રી શંકરલાલ ભા. વ્યાસ, મંત્રી પાટણ મ. પુ. મં. (૩) શ્રી ઉમીપાશંકર લ. દવે, મંત્રી વિસનગર મ. પુ. મં. (૪) શ્રી નાનજીભાઈ જે. પટેલ, મંત્રી ચાણુરમા મ. પુ. મં. (૫) શ્રી વિઠ્ઠલભાઈ ઝ. પટેલ, અંચપાલ વડનગર : ઉપરાંત રાજ્ય પુ. મંડળના સભ્યો તરીકે (૬) શ્રી આબારામ બ. મજમુદાર, મહેસાણા (૭) શ્રી મહામુખભાઈ સુ. શેઠ, વિસનગર (૮) શ્રી મણિલાલ મા. દવે, પાટણ (૯) શ્રી આપુભાઈ વિ. ગામી, કડી (૧૦) શ્રી છોટુભાઈ પંડિત, સિદ્ધપુર.

નવા વર્ષનું અંદાજપત્ર મંજૂર કરવા બાબત :

પ્રચારકના પગાર માટે રૂ. ૨૨૫); કંટીજંતી, પોસ્ટેજ વગેરે સારૂ રૂ. ૨૫); આકસ્મિક ખર્ચ સારૂ રૂ. ૫૦) : કુલ રૂ. ૩૦૦).

હીરકમહોત્સવ નિધિમાંથી મદદ મળવા બાબત :

બહુચરાજી મુકામે ભરાયેલી પ્રાંત પરિષદે હીરકમહોત્સવ નિધિમાંથી મદદ મળવા બાબત કરેલા ઠરાવ નં. ૬ આધારે રૂ. ૨૦૦) ની રકમ માટે હીરકનિધિના સેવાલેદા તરફ માગણી કરવા અને તે બદલનો સંધળો પત્રવ્યવહાર કરવાની સત્તા પ્રાંત મંડળના મંત્રીને આપે છે.

સન ૧૯૩૫-૩૬ની મહાલ મંડળોની ફાલવણી પ્રાંત મંડળના ચાલુ બજેટમાં ખર્ચવા બાબત :

સન ૧૯૩૫-૩૬ની ફાલવણી જે તે મહાલ મંડળને આપતાં પહેલાં પ્રાંત મંડળે જે તે મહાલ પુ. મંડળનું વર્ષ દરમ્યાનના કાર્યનું નિવેદન અને તેના હસ્તકની શીલક ત્રણેય પત્રીથી અદા કરવી. જે મહાલ મંડળ પાસે શીલક રૂ. ૨૫) થી વધારે હોય અને કાર્યમાં સિયલતા જણાય તેની ફાલવણીની રકમ પ્રાંત મંડળમાં અનામત રાખવી અને જરૂર પડે તો પ્રાંત પુ. મંડળ તેનો ઉપયોગ કરી શકશે.

મહાલ પુ. પરિષદો ભરવા બાબત :

દરેક મહાલ મંડળના પ્રતિનિધિઓએ પોતાના મહાલમાં પહેલી તકે મહાલ પુ. પરિષદ ભરાય તેવી તજવીજ કરવી.

છેલ્લો દરાર પૂરા ચયેલા વર્ષ દરમ્યાન મંડળના પ્રમુખ તરીકે શ્રીયુત છોટુભાઈ પંડિતે, અને મંત્રી તરીકે શ્રીયુત જેઠાભાઈ લા. પટેલે આપેલી સેવાની નોંધ લેવા સંબંધી હતો.

૪. અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની સભા તા. ૨૬-૯-૩૭ ના રોજ ભરવાનું જાહેર થયું હતું. પણ તેજ તારીખે પ્રાંતમાં નામદાર દીવાન સાહેબ તથા ના. રેસીડન્ટ સાહેબની પધરામણીનો કાર્યક્રમ અચાનક ગોઠવાયાથી પ્રાંત મંડળની સભા તા. ૩-૧૦-૩૭ ના રોજ ભરવાની ખચર લાગતાવળગતાઓને આપવામાં આવી હતી. તે મુજબ એ સભા તા. ૩-૧૦-૩૭ ને રવિવારને દિવસે, બપોરના ૧ વાગે, મહિલા વિદ્યાલયના વિશાળ ખંડમાં, મંડળના પ્રમુખ શેઠ શ્રી રામજીભાઈ હંસરાજના પ્રમુખસ્થાને મળી મહ. બીજા પ્રતિની માફક આ પ્રાંતની સભામાં પણ રાજ્ય પુ. મંડળના માનદ મંત્રી શ્રી અમીન સાહેબ હાજર રહેવાના હતા, અને તેવી ખચર અપાયથી હોવાથી તેમની મુલાકાત ને વાતચીતનો લાભ મેળવવા સાર કોડીનાર ને રતનપુર જેવા આથેના મહાલોના પ્રતિનિધિઓ પણ હાજર રહ્યા હતા. પરંતુ ખાસ અમરેલી જવા માટે જ વસેથી વડોદરે આવેલા શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબની તખિયત એકાએક નાદુરસ્ત યથ જવાથી ને એવી તખિયતે પ્રવાસનો પરિશ્રમ નહિ ઉઠાવવાની દાકતરી સલાહ મળવાથી તેઓ પોતાની ઉત્કટ ઇચ્છા છતાં અમરેલી જઈ શક્યા ન હોતા. પણ પોતાની ગેરહાજરીથી સભાને છેક નિરાશા ન અનુભવવી પડે એટલા ખાતર તેમણે પોતાના સહમંત્રી શ્રી ચોકરીને મોકલી આપવાની ગોઠવણ કરી હતી. સભામાં પ્રાંત મંડળના નીચેના સભ્યો હાજર રહ્યા હતા :—

પ્રમુખ શ્રી રામજી હંસરાજ, મંત્રીઓ શ્રી પ્રતાપરાય ગી. મહેતા, શ્રી દિગ્ગતજ્ઞાલ ર. અજમેરા તથા શ્રી જગમોદનદાસ ગાંધી; સુધરામના પ્રમુખ શ્રી મોહનજ્ઞાલ એધવજી પરીખ, પ્રાંત પંચાયતના ઉપાધ્યક્ષ અને મહાલ મંડળના પ્રમુખ શ્રી મોહનલાલ વીરજીભાઈ, પ્રાંત વિદ્યાધિકારી શ્રી જ્ઞેશી સાહેબ, અમરેલી મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. હરિભાઈ પટેલ, શ્રી કરસનદાસ ચીતલીઆ, શ્રી. નંદલાલ પુરગોતમ, દામનગર; શ્રી સુખજ્ઞાલ ડાહ્યાલાલ, પાડરસોગા; શ્રી હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી, નવાગામ તા. રતનપુર; શ્રી કાળીદાસ વૃજલાલ, કોડીનાર, શ્રી

મોહનલાલ જોષાભાઈ, દેવળી તા. કોડીનાર; શ્રી કાળીદાસ પ્રભુરામ ખાંભા, શ્રી કૃષ્ણલાલ ર. ત્રિવેદી, નાનામાચીઆળા; શ્રી કાનજીભાઈ જીવાભાઈ, ચલાલા; શ્રી હરગોવિંદ શ. યાત્રિક ધારી. ઉપરાંત પ્રાંત મંડળની આ સભા સાથે લૌગિકિક પ્રદર્શન પ્રસંગે સારી કામગીરી કર્યા બદલાઈ ઇનામ અને પ્રમાણપત્રો આપવાનો કાર્યક્રમ રાખેલો હોવાથી અમરેલી હાઈકૂલ, મિડલ સ્કૂલ, તથા ગુજરાતી ને ઉર્દુ શાળાઓના હેડ માસ્તરો ને ઉપશિક્ષકો, તેમજ મહિલા વિદ્યાલય ને કન્યાશાળાઓની શિક્ષિકાઓને તેમજ વિદ્યાર્થી ભાઈ બેનોની પણ સારા પ્રમાણમાં હાજરી હતી. સભારચાનમાં સુમારે ૧૫૦-૨૦૦ જેટલી હાજરી હોય બાજુ પરિવહન મળી ન હોય એવો ખ્યાલ આવતો હતો.

ચાણેલા કામકાજમાં, પ્રાંત મંડળના એક મંત્રી તરીકે રા. રા. પ્રતાપરાય મહેતાએ ૧૯૩૦ થી ૩૭ સુધીનું મંડળનું હિસાબ સાથેનું નિવેદન વાંચી સંજનાબું ને તે બદલ રખાસું, તથા પ્રમુખ શ્રી રામજી શેક તરફથી મળેલી આર્થિક તેમ અંગત સહાયની આભારસહ નોંધ લેવાઈ. ત્યારબાદ બીજા દરવાે નીચે પ્રમાણે થયા :—

નવા વર્ષના હોદ્દાદારોની ચુંટણી :—

પ્રમુખ : શ્રી રામજી હંસરાજ : ઉપપ્રમુખો : (૧) શ્રી મોહનલાલ વીરજીભાઈ પટેલ તથા (૨) પ્રાંતવિદ્યાધિકારી શ્રી જોષી સાહેબ. મંત્રીઓ : શ્રી પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા (૨) શ્રી હિંમતલાલ રતિલાલ અજમેરા (૩) જગમોહનદાસ લ. ગાંધી.
ગ્રામ પુ. માટે રૂ. ૬૦૦) સુધીનાં સસ્તાં મકાનોની ચોજના બાબત :

જે ગામ અમુક મદદ આપે તેને માટે શાળાના મકાનની સાથે વસતીની સંખ્યાનો બાધ ન લેતાં સસ્તાં દરવાણું અને સગવડવાળું પ્રાંત પંચાયતના પ્લાન મુજબ પુસ્તકાલય (ગ્રામ્ય) નું મકાન થાય તેવી આ સભા બલામણુ કરે છે અને પ્રાંત પંચાયતને તેવો પ્લાન કરી આપવા વિનંતિ કરે છે.

નવા વર્ષનું બજેટ :

૧૦૦) મંત્રીઓ તથા કાર્યકરોને ઉત્તેજનાર્થે	૨૫૦) પ્રચારકના
શ્રી રામજી હંસરાજ તરફના.	૨૫૦) ગામડાંઓને લોકમદદ તરીકે આપવાના
૧૦૦) શ્રી વૃજલાલ નારણદાસ ચોગડવાળાના	૧૦૦) મંત્રીઓ તથા પ્રચારકોને ઉત્તેજનાર્થે
૧૨૫) રાત્રી પુ. મંડળ પાસેથી મેળવવા	૫૦) કંટીનન્ટ ખર્ચના.
ધારેલા.	
૩૨૫) ઉધરાણાથી મેળવવાના.	૬૫૦

૬૫૦
(આ દરખાસ્ત ચર્ચા વખતે ‘ જમા બાબતે જણાવેલી રાત્રી પુ. મંડળ તરફની રકમ હજી રા. પુ. મં. ની સભાએ મંજૂર કરેલ નથી ’ એ બાબત રા. પુ. મંડળના સહમંત્રીએ સભાનું ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.)

આમ્ય પ્રવૃત્તિને વેગવાન બનાવવા માટે સમિતિ :

ગામડાંઓમાં પુઠ પ્રવૃત્તિને વેગવાન બનાવવા નીચે પ્રમાણે સમિતિ નીમવામાં આવી:

અમરેલી શહેર:—(૧) રા. રા. મોહનલાલ ઓધવજી પરીખ, (૨) રા. રા. કરસનદાસ ચીતળીઆ (૩) શેઠ હાજી મુસા મરમાખલ.

ધારી મહાલ : (૧) મૂળશંકર ગૌ. ભટ્ટ મહાલ શાળાધિકારી (૨) શ્રી કાનજીભાઈ જીવાભાઈ, ચલાલા; ખાંભા મહાલ (૧) શ્રી મોહનલાલ ચંકરભાઈ ખાંભા, (૨) શ્રી જગજીવન વાઘજી પંડ્યા, મોટા સમઢીયાળા; રતનપુર મહાલ :—(૧) શ્રી. ગૌરીચંકર ખોડીદાસ જોશી, રતનપુર; (૨) શ્રી હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી, નવાગામ; કોડીનાર મહાલ: (૧) શ્રી મોહનલાલ જેઠાલાલ, દેવળી (૨) શ્રી કલિદાસ વૃજલાલ, કોડીનાર; અમરેલી મહાલ (૧) મહાલ શાળાધિકારી, શ્રી હરિભાઈ ના. પટેલ (૨) શ્રી પુરુષોત્તમ હીરજી જોશી; દામનગર મહાલ : શેઠ રતિલાલ જેઠાલાલ, દામનગર; (૨) પટેલ કાનજીભાઈ દાકરશી, પાડરસીંગા; તથા પ્રત્યારકો (૧) નંદલાલ પુરુષોત્તમ, દામનગર મહાલ; (૨) કૃષ્ણલાલ રણુછોડ ત્રિવેદી, અમરેલી મહાલ; (૩) વૃજલાલ દયારામ મહેતા ધારી મહાલ.

મહાલ મંડળોને સક્રિય બનાવવાં :

ન્યા મહાલ મંડળ નિષ્ક્રિય હોય ત્યાંના કાર્યકરોને સક્રિય રસ લઈ તેને સંગીન બનાવવા આ સભા આગ્રહપૂર્વક ભલામણ કરે છે.

વર્ધા કેળવણી પરિષદ માટે પ્રતિનિધિઓ :

વર્ધા કેળવણી પરિષદમાં જવા માટે નીચેના પ્રતિનિધિઓને ચુંટવામાં આવ્યા : પ્રતિનિધિઓએ પોતાના પદરના ખર્ચે જવાનું :—

(૧) રા. રા. હરિભાઈ નારણભાઈ પટેલ (૨) રા. રા. પ્રતાપરાય ગી. મહેતા (૩) શ્રીમતી પ્રભાલક્ષ્મીબેન ચંદ્રશંકર પંડ્યા.

સેવાભાવી કાર્યકરોને ઉત્તેજન અર્થે :

શેઠશ્રી રામજી હંસરાજે પ્રાંતની પુઠ પ્રૌ માં રસ લેનારા ગામડાંના સેવાભાવી શિક્ષકોને તેમની સેવા માટે ઉત્તેજનાર્થે રૂ. ૧૦૦ આપવાનું જાહેર કર્યું છે તે રૂ. ૧૦૦ નો વિનિયોગ નીચે મુજબ કરવાનું ફરવાયું :—

- (૧) જેણે માનદ પ્રચારક તરીકે સારું કામ કર્યું હોય;
- (૨) જેનું દફતરી કામ સારું હોય ને હિસાબ વ્યવસ્થિત હોય;
- (૩) જેણે શિષ્ટ પુસ્તકો ઠીક પ્રમાણમાં આપ્યા તથા બાળકોમાં વધુ વંચાવ્યા હોય, તેમ વડોદરાથી રૂ. ૫૦ ની પેટીઓ મંગાવી વાચન વધાર્યું હોય;
- (૪) પુસ્તકોની ઉપરાણી આપી હોય, બંધાવેલાં ને પટ્ટીઓ ચોટેલાં હોય;
- (૫) વર્ગીકરણ કરેલું હોય;
- (૬) લોકમદદ એકત્ર વધારે કરી હોય;

- (૭) ગામની માહિતી અને પુરાતત્ત્વની સામગ્રી એકત્ર કરી હોય;
 (૮) કાપડીખોળીઓ, ચિત્રાવલીઓ વગેરે કર્યાં હોય; તથા
 (૯) રાષ્ટ્રીયશાળા અને અભ્યાસવર્ગ ચલાવ્યાં હોય વગેરે બાબતોનો વિચાર કરી યોગ્યતા પ્રમાણમાં રકમ વહેંચી અપાશે. વહેંચણી માટે પ્રાંત પુઃ મંડળના હોદ્દાદારોનો નિર્ણય હેતુનો ગણાશે.

અંતે, પ્રમુખ અને મહેમાનોનો આભાર માનવાનો હેતુ કરાવ થયો હતો.

ખીજા પ્રવચનોમાં અમરેલી મહાલ શાળાધિકારી રા. રા. હરિભાઈ ના. પટેલ તથા રાજ્ય પુઃ મંડળના સહમંત્રીનાં પ્રવચન મુખ્ય હતાં. શ્રી હરિભાઈએ સ્ત્રી શિક્ષકોએ પ્રવૃત્તિમાં વધારે રસ લેતી કરવાની, મોટાં પુસ્તકાલયોએ સૌરાષ્ટ્રની રસધાર, આત્મકથા વગેરે ખૂબ વંચાતાં પુસ્તકોને મજબૂત આદીનાં પુકાં બંધાવી લેવાની, તથા રામાયણ મહાભારત ને ભાગવત જેવાં કદાવર પુસ્તકો વાંચવા આપતી વખતે સાથે લાકડાની પુસ્તકઘોડી પણ આપવાની પ્રથા લાખલ કરવાની સૂચના કરી, ગામડાંમાં કામ કરનારા શિક્ષકોને ખ્રીસ્તી ધર્મના પાદરી હોંકો જે હાંવથી ને જે ધગસથી ગરીબ જનતામાં કાર્ય કરે છે તેવી જ વૃત્તિથી ને તેવા જ સેવાભાવથી કામ કરવાની ભલામણ કરી હતી. ત્યારે રાજ્ય મંડળના સહમંત્રીએ પ્રાંત મંડળના નિવેદનમાં અને તદ્દંતેના પ્રવચનમાં જણાવાયેલી અમરેલી પ્રાંતને થયેલા અન્યાયની બાબતોનો ઉલ્લેખ કરી ચોખવટ કરી કે “રાજ્ય પ્રચારકની સેવાનો લાભ પ્રાંતને સપૂરો ન મળ્યો હોય એવું તો કાંઈ વર્ષે ભાગ્યે જ બન્યું હોય; અને કાળવણીની બાબતમાં તો જે તે પ્રાંતમાંથી રાજ્ય મંડળને લવાજમ તરીકે મળતી રકમનો ફે ભાગ બંધારણ પ્રમાણે જે તે પ્રાંતને ફાળવી આપવામાં આવે છે: કોઈપણ પ્રાંતને કે મહાસત્રે એનાથી વધારે કદી પણ અપાયેલ નથી. અમરેલી પ્રાંત ખીજા પ્રાંતોના મુકાબલે નાનો ને પ્રમાણમાં ગરીબ છે એટલે એનો ફાળો ઓછો હોય એ દેખીતું જ છે. છતાં આ ગરીબ ને પછાત ગણાતો પ્રાંત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના રસીયા ને ભાવનાશાળી એવા ધનિકો ધરાવે છે કે જેમની પાસેથી કાર્યકરો પ્રવૃત્તિના લાભાર્થે ખીજા પ્રાંતો કરતાં વધારે પ્રમાણમાં જરૂરજોગી ઉદાર મદદો મેળવી શકે છે. એ બાબતમાં અમરેલી પ્રાંતનો નંબર જેમ પહેલો છે, તેમ પ્રવૃત્તિના માનદ કાર્યકરોની કદર કરવા માટે આજની સભામાં જાહેર થયેલી યોજનામાં પણ એનો નંબર પહેલો છે. એવી જ રીતે આખા પ્રાંતમાં શાળાવાળું એક પણ ગામ પુસ્તકાલય વિનાનું ન રહે તેવી યોજના કરી દેખાડવામાં પણ એનો નંબર પ્રથમ આવે તો નવાઈ નહિ. પ્રાંતના કાર્યકરો ધારે તો ઉદાર ધનિકોની સહાયથી તેમ થવું અમરેલી પ્રાંત માટે મુશ્કેલ નથી. છતાં આપણી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પાયામાં રહેલો સ્વાશ્રયનો સિદ્ધાંત ગરીબ ગામેના પણ બક્ષ બહાર છેક જ રહી જવા ન પામે તેવી ખચરદારી રખાવી જોઈએ.”

પ્રાંત મંડળની સભાનું કામ ખલાસ થયા પછી બૌદ્ધિક પ્રદર્શન નિમિત્તનાં ધનામ વગેરે વહેંચી આપવાનો વિધિ થયો હતો. હેવટે નારતાપાણીની રખામણી ગોઠવણને ઇન્સાફ આપી સર્વ વિખેરાયાં હતાં.

વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનો

સન ૧૯૩૬-૩૭ નો

અહેવાલ અને હિસાબ

સ્થાપના અને ઉદ્દેશ

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના ઉદ્દેશના બંધારણને અનુસરીને, સન ૧૯૩૦-૩૧ થી આ પ્રાંત મંડળની સ્થાપના કરવામાં આવી છે; અને તેનો ઉદ્દેશ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના જે ઉદ્દેશો છે, તે ઉદ્દેશોને પોતાના પ્રાંત પૂરતા અમલમાં મૂકવા તે છે.

મંડળનું કાર્ય

૧ મહાલ અને જુથ મંડળો:—

રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના ઉદ્દેશ પ્રમાણે, વડોદરા પ્રાંતના એકેએક મહાલમાં, મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ સ્થપાઈ ચૂક્યાં છે, અને તે દરેક કંઈ ને કંઈ કાર્ય કરતાં પણ થઈ ગયાં છે. ગત વર્ષના નિવેદનમાં ડોહા, તિલકવાડા, ભાદરણ, વડોદરા અને સંખેડા એ મહાલ મંડળો નામનાં જણાવ્યાં હતાં; પણ આ વર્ષે તે આ મહાલ મંડળોએ પણ, કંઈ ને કંઈ કામ કરી બતાવી, પોતામાં ચેતન આણ્યું છે. એ ખાસ ખુશી થવા જેવું છે.

જુથ મંડળોની સ્થિતિ તો ગયે વર્ષે જેવી વર્ણવી હતી, તેવી ને તેવી જ આ વર્ષે પણ છે, અને એ બદલ ખરેખર દીલગીર થવા જેવું છે. જૂથ મંડળો આમ પુસ્તકાલયોની મુશ્કેલીઓ-ત્રુટીઓ જેટલા પ્રમાણમાં દૂર કરી શકે, અરસપરસ જેટલા પ્રમાણમાં સહાય અને સલાહ-સૂચના આપી શકે, તેટલા પ્રમાણમાં મહાલ વા પ્રાંત મંડળો નહિ કરી શકે એ દેખીતું છે. અને એટલા માટે હવે મહાલ મંડળોએ જુથ મંડળોને ખીલવવા તરફ પહેલી તકે લક્ષ આપવાની જરૂર છે.

૨. પ્રાંત અને મહાલ પરિષદો.

વડોદરા પ્રાંત ચોથી પુસ્તકાલય પરિષદ બરવાનો ગઈ વાર્ષિક સભાએ જોડાવ કરેલો તે ઠરાવ આધારે વાઘોડીઆ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના ઉત્સાહી કાર્યકર્તાઓએ પોતાને આગળે આ પરિષદને બોલાવવાનું બીકું ઝડપ્યું. અને તા. ૨૦-૨૧ ડીસેમ્બર ૩૬ ના રોજ રા. બ. શ્રી. ગોવિંદભાઈ હા. દેસાઈ સા. ના પ્રમુખપણા નીચે એ પરિષદ વાઘોડીઆમાં બેસી. એ પરિષદમાં કુલ ૧૬ ઠરાવો થયા હતા.

મહાલ પરિષદો તો, આ વર્ષમાં ફક્ત બેજ રથળે બેસી છે. એક તો, વડોદરા મહાલની પહેલી પરિષદ બાણી ગામે, તા. ૧-૧૧-૩૬ ના રોજ વડોદરા વિભાગ સાથા-ધિદારી શ્રી. હેલ્થ ડર મ. હાથી સા. ના પ્રમુખપણા નીચે, અને બીજી પેટલાદ મહાલની બીજી પરિષદ મોગરી ગામે, તા. ૧૩-૧૨-૩૬ ના રોજ મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના માથા પ્રિન્સીપાલ શ્રી. ગોકળદાસ મ. શાહના પ્રમુખપણા નીચે.

આ વર્ષમાં પ્રાંત પરિષદ બરામલી હોવાના કારણે મહાલ પરિષદો ઓછી બરામ છે. પણ હવે આ નવા વર્ષમાં તો એકે એક મહાલ મંડળ પોતાના મહાલની પરિષદ બરવાનું જરૂર વિચારશે એવી આશા રહે છે.

ડોમોઇ અને સંખેડા મહાલે તો હજુ એકમ પરિષદ બરામ નથી. આ મહાલોના કાર્યકર્તાઓ પરિષદ બોલાવવાના કેટલાય વખતથી વિચારો સેવ્યા કરે છે, પણ એ અમલમાં મુકાય સારે ખરા !

૩ પગારદાર અને માનદ પ્રચારકો તથા તપાસણી.

સન ૧૯૩૫-૩૬ થી વડોદરા પ્રાંત મંડળ તરફથી આમ પુસ્તકાલયોની તપાસણી માટે એક પ્રચારક થોડો થોડો વખત નીમવામાં આવે છે. સન ૩૬-૩૭ માં પણ તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર સન ૧૯૩૬ થી તા. ૨ જુલાઈ ૧૯૩૭ (૫ માસ ૨ દિવસ) સુધી શ્રી મંગળભાઈ જોશીભાઈ નામના એક યુવકને પ્રચારક તરીકે શેકવામાં આવ્યા હતા. આ ભાઈએ વડોદરા મહાલનાં ૨૯, પાદરા મહાલનાં ૧૨, કરજણ મહાલનાં ૧૧ અને વાઘોડીઆ મહાલનાં ૧૪ મળી કુલ ૬૬ આમ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી, કેટલાંક પુસ્તકાલયોને પૂરેપૂરું વર્ગીકરણ કરી આપ્યું હતું, કેટલાંકને વર્ગીકરણની નિશાનીઓ મૂકી આપી હતી, તથા વાઘોડીઆ મુકામે પ્રાંત પરિષદના અંગે પણ કેટલીક કામગીરી બજાવી હતી.

આ સિવાય કરજણ મહાલના માનદ પ્રચારક શ્રી. ભાઈલાલભાઈ બાવાજી તથા શ્રી મલંગદા ઉમેદયા દિવાન એ દરેકે અનુક્રમે ૯-૧૧; પાદરા મહાલના માનદ પ્રચારક શ્રી. ડાહ્યાભાઈ રામદાસ પટેલ, શ્રી વિજયપ્રસાદ પ્ર. પંડ્યા અને શ્રી. ધર્મચરણભાઈ મોતીભાઈ પટેલ એ દરેકે અનુક્રમે ૫, ૫ અને ૧૨; શિનોર મહાલના માનદ પ્રચારક શ્રી હરિવલ્લભદાસ, સાદલી વાળા શ્રી ફાગટલાલ તથા બાજીભોઈના શ્રી હરીલાલ એ દરેકે ૫-૬ અને ૬; સાવલી મહાલના શ્રી સોમાભાઈ ગરબડભાઈએ ૮; અને સંખેડા મહાલના શ્રી જોસંગભાઈ ગરબડભાઈએ ૧૬ અને વાઘોડીઆ મહાલના શ્રી પુરુષોત્તમદાસ કુબેરભાઈએ ૨ મળી કુલ ૮૮ આ. પુ. ની તપાસણી કરી હતી.

પેટલાદ, ભાદરજી, વડોદરા, ડોમોઇ, અને તિલકવાડા એ મહાલોમાં માનદ પ્રચારકો નીમાયલા નથી. પેટલાદ મહાલે તો મહાલ પુ. મં. તરફથી એક પગારદાર પ્રચારક કાયમને માટે શેકેલો છે, એટલે એ મહાલમાં માનદ પ્રચારક બસે ન હોય; પણ બીજા મહાલોમાં તો હોવા જોઈએ. અને એ માટે આ મહાલ મંડળોએ પોતાના મહાલમાંથી કેાઇ કાયમ સેવાભાવી વ્યક્તિને શોધી કાઢી, માનદ પ્રચારક તરીકે નીમવાની તજવીજ કરવી જોઈએ.

૪ પુસ્તકાલય પર્ચાણી.

ગામડાના લોકોને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા કરવાને, આ પર્ચાણી દિન ઉજવવાની ખાસ જરૂર રહે છે. આ વર્ષમાં કુલ ૧૭ આ. પુ. એ આ દિન ઉજવ્યો છે, આ ૧૭

માં ૧૩ ગ્રા. પુ. તો સંખેડ મહાલનાં જ છે. આ ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે સંખેડ મહાલ પુ. મંડળે આ દિશામાં ઠીક ઠીક પ્રયત્ન કર્યો છે. નવા વર્ષમાં એકે એક મહાલ પુ. મંડળ આ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

૫ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા અને વાચક મંડળ.

ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો ખોલાઈ જાય, એને માટે સ્વતંત્ર મકાનો પણ ઉભા થઈ જાય, સારામાં સારું ફરનીયર, કબાટ, પુસ્તકો વગેરે પણ વસાવાય; છતાં એની ઉપયોગિતા તરફ જોષ્ઠ્યે તેટલું લક્ષ્ય જો ન અપાય તો આ સર્વ નિરર્થક છે. જનતામાં શિષ્ટ પુસ્તકો ખૂબ વંચાય, અને તે પછી નિયમિતપણે વંચાય, તે માટે ઉપરની બે યોજનાઓ, રા. પુ. મંડળે કેટલાય વખતથી ચાલુ કરેલી છે.

નિવેદનના વર્ષમાં રા. પુ. મંડળે બુકર ટી. વૉશિંગ્ટન, અને ફેરમ તથા કીશોર ચરિત્રમાળાનો ભાગ પહેલો : એ બેની પરીક્ષા લીધેલી. આ બંને પરીક્ષાઓમાં વડોદરા પ્રાંતમાંથી સારા પ્રમાણમાં ઉમેદવારો બેઠા હતા, અને તે મહાલ પુ. મંડળે આ પરીક્ષાઓનો પ્રચાર કરી જોષ્ઠતાં પુસ્તકો ઉમેદવારોને પૂરાં પાડ્યાં હતાં, તેને આભારી છે.

વાચક મંડળમાં આપણા પ્રાંતના નહિ જેવા સભ્યો છે. આ મંડળમાં પણ જે વાચનના રસીયા હોય તેવાઓ ખાસ જોડાય, તેવી તજવીજ જે તે મહાલ મંડળે કરવી જોઈએ.

૬ પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામો.

વડોદરા પ્રાંતમાં પેટલાદ, ડભોઈ અને શિતોર એ ત્રણ મહાલોમાં શાળાવાળું એક પણ ગામ હવે પુસ્તકાલય વિનાનું બાકી રહ્યું નથી. અને એથી આગળ વધીને કહીએ તો, શિતોર મહાલનું શાળાવિનાનું પણ એકેય ગામડું પુસ્તકાલય વિનાનું બાકી નથી. આ બદલ પહેલું શિતોરને અને તે પછી પેટલાદ અને ડભોઈ મહાલોને ખરેખર અભિનંદન ધરે છે.

ગત વર્ષના નિવેદનમાં ૬૬ ગામો પુસ્તકાલય વિનાનાં જણાવ્યા હતા. ત્યાર પછી નિવેદનના વર્ષમાં ૧૫ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘડતાં વર્ષ આખર બાકી સંખ્યા ૮૧ રહે છે, અને તે મહાલવાર નીચે પ્રમાણે છે :—

૧ ભાદરજી મહાલ ૧	૪ કરજજી મહાલ ૯	૭ તિલકવાડા ૪
૨ વડોદરા મહાલ ૨૪	૫ સાવલી મહાલ ૧૦	૮ સંખેડ ૧૨
૪ પાદરા મહાલ ૧૨	૬ વાઘોડીઆ ૯	૮૧

આ વર્ષમાં ૧૫ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘડવામાં પેટલાદ, ડભોઈ, સંખેડ અને કરજજી મ. પુ. મં. ના કાર્યકર્તાઓએ ઠીક ઠીક જહેમત ઉઠાવી છે. તેવીજ રીતની જહેમત બીજા મહાલોના કાર્યકર્તાઓ પણ ઉપાડે અને પોતાના મહાલો દૂંધ વખતમાં પૂરા કરી દે એવી આશા કાં ન રાખીએ ?

ઉપર જણાવેલાં ૮૧ ગામોમાં ડીસેમ્બર '૩૭ ની આખરે બે વર્ષની મુદતનાં વાચના-લયો બંધ થાય છે, તો તે ચાલુ રાખવા માટે પણ દરેક મહાલ પુ. મંડળના કાર્યકર્તાઓ ખતતા પ્રયત્નો કરે જ.

૭ ફરતા પુસ્તકાલયોની પેટીઓ.

શેઠ શ્રી ચીમનલાલ તરફથી અપાયલી રૂ. ૫૦૦)ની રકમ પર સરકાર-પંચાયતની મદદ મેળવી પુસ્તકોની ખતાવેલી રૂ. પુ. ની પેટીઓ, સરવૃં સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલય તરફથી આવેલાં પુસ્તકોની પેટીઓ, અને કરજણ મહાલ માટે શ્રી. આનંદકુંવરબા તરફથી અપાયલાં પુસ્તકોનો પેટીઓનો ઉપયોગ જે તે સ્થળે સારા પ્રમાણમાં થઈ રહ્યો છે.

૮ મહાલ અને પ્રાંત મંડળની ફાળવણી.

મહાલ અને પ્રાંતને પોતાની પ્રવૃત્તિઓને અંગે થતા ખર્ચને પહોંચી વળવા સારૂ રાજ્ય તરફથી જે ફાળવણી મળે છે, તે ફાળવણી ચાલુ સાલે રૂ. ૪૯૯-૮-૦ ની મળી હતી. આમાં રૂ. ૧૨૪-૧૪-૦ પ્રાંતમંડળના અને રૂ. ૩૭૪-૧૦-૦ મહાલ મંડળના આવેલા છે. મહાલ મંડળોની ફાળવણી ચાલુ વર્ષમાં જ મહાલ મંડળોને આપવી નોંધ્યો, પણ રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી “મહાલ મંડળો તરફથી હિસાબ અને નિવેદન આવે ત્યાર પછીજ ફાળવણી આપવી” એવું ઠરાવ આવવાથી ફાળવણી આ વર્ષમાં આપી નથી. તે આ નવા વર્ષમાં અપાશે.

મંડળના સભ્યો અને વ્યવસ્થાપક મંડળ.

દરેક મહાલમાંથી ચૂંટાઈ આવેલા બે પ્રતિનિધિઓ (એક કર્યાનો અને એક મા. પુ. વાચનાલયનો) એ આ પ્રાંતમંડળના સભ્યો ગણાય છે. અને તેઓએ દર વર્ષે પોતાનામાંથી એક પ્રમુખ, એક મંત્રી, અને ૫ સભાસદો મળી ૭ નું વ્યવસ્થાપક મંડળ ચૂંટવાનું હોય છે (આ વ્ય. મં. માં રા. પુ. મં. ના વ્ય. મં. માં ચૂંટાઈ આવેલા વડોદરા પ્રાંતના સભ્યો ન ચૂંટાઈ આવ્યા હોય તે સભ્યો વધારાના સભાસદો ગણાય છે). આ વ્ય. મં. વર્ષમાં બે વાર મળે અને એ રીતે એનું કામકાજ ચાલે એવું રા. પુ. મંડળના બંધારણથી ફરેલું છે.

આભાર

વખતોવખત સલાહ અને સૂચના આપવા બદલ પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબ, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રીઓ અને આપ્ત વર્ષ પ્રમુખ તરીકે રહીને બળવેલી પોતાની ફરજ બદલ શ્રીમતી જયવતીબેનનો, પોતાના મહાલમાં સેવાવૃત્તિથી પુસ્તકાલયોની તપાસણી કર્યા બદલ માનદ પ્રચારકોનો, મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં વેગ આપવા માટે મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોમાં સક્રિય ફાળો આપી રહ્યા છે તેવા મહાલ શાળાધિકારી સાહેબોનો અને આ સિવાય એક યા બીજા રીતે જે જે ભાઈઓએ મદદ આપી છે તે તે સ્વેંનો અનંકરણ-પૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

ચીમનલાલ હ. અમીન

મંત્રી, વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ.

સન ૧૯૩૬-૩૭ નો હિસાબ.

૪૪૬-૯-૬	વર્ષ આખર શિલક-
૪૯-૩-૩	પેટીઓમાંની
૩૯૭-૬-૩	પ્રાંત પુ. મં. ની
૪૯૯-૮-૦	શ્રી. કાળવણી ખાતે જમા,
	રા. પુ. મં. તરફથી આવ્યા તે
	૧૨૪-૧૪-૦ પ્રાંત મંડળના
	૩૭૪-૧૦-૦ મ. પુ. મં ના
	૯૬-૧૨-૦ પેટલાદ
	૩૩-૩-૦ બાદરણ
	૩૬-૦-૦ વડોદરા
	૪૨-૧૨-૦ પાદરા
	૪૩-૧૪-૦ કરજણ
	૨૪-૩-૦ ડોમોઈ
	૩૦-૬-૦ શિનોર
	૧૮-૦-૦ સાવલી
	૧૮-૦-૦ વાઘોડીયા
	૨૫-૫-૦ સંખેડ
	૬-૩-૦ તિલકવાડા
૧૦-૦-૦	પ્રાંત પરિપક્વના પ્રતિનિધિ
	કાળાના.
૯૫૬-૧-૬	

૧૩-૯-૬	શ્રી મંત્રીના મુસાફરી ખર્ચ ખાતે
૪-૧૧-૯	શ્રી પોસ્ટેજ ખર્ચ ખા. ઉ.
૦-૧૪-૦	શ્રી જપામણી ખર્ચ
૧૧૫-૧૪-૦	શ્રી કાળવણી ખાતે ઉધાર રા. પુ.
	મંડળે પોતાના નીકળતા જે તે
	મહાલોની કાળવણીમાંથી કાપી
	લીધા તે
૧-૦-૦	સાવલી
૧૪-૧૨-૦	પાદરા
૧૦-૧૫-૦	કરજણ
૦-૬-૦	સંખેડ
૧૪-૧૫-૦	ડોમોઈ
૧૮-૦-૦	વાઘોડીયા
૫૫-૧૪-૦	પેટલાદ
૯-૧-૬	શ્રી કંટીજંટ ખાતે
૧૧૨-૧૨-૬	શ્રી પ્રચારકના પગાર ખાતે
૨-૦-૦	શ્રી પુસ્તક ખરીદ ખાતે
૨૩-૮-૯	શ્રી વડોદરા પ્રાંત પરિપક્વ ખાતે
	કન્સેશન ફોર્મની જપામણી,
	પોસ્ટેજ, મોટરબાકુ વગેરેના
૯-૨-૦	શ્રી કરનીચર ખાતે
	ખુરસી ટેબલના

૨૯૧-૧૦-૦

૬૬૪-૭-૬ વર્ષ આખર શિલક

૯૫૬-૧-૬

શિલકની

તારીખ

૪૯-૩-૩	પેટીઓમાંની વધેલી રકમ
૨૫૮-૧૨-૦	જે તે મહાલ મંડળોની કાળ-
	વણીની રકમ.
૩૫૬-૮-૩	પ્રાંત પુ. મંડળની શિલક.
૬૬૪-૭-૬	

૫૮૪-૮-૬	રા. પુ. મં. પાસે
૧૦-૮-૦	મ. મં. કાથીવાળા
૬૯-૧૫-૦	દાથ ઉપર શિલક

૬૬૪-૭-૬

ચીમનલાઈ દ. અમીન.
મંત્રી, વડોદરા પ્રાંત પુ. મંડળ.

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું સાલ ૧૯૩૬-૩૭ની સાલનું નિવેદન

શુદ્ધરથા !

આપ સર્વને સુવિદિત છે કે નિવેદનની સાલે આ પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું ત્રીજું અધિવેશન બહુચરાશ્ર મુકામે, આ મંડળની વ્યવસ્થાપક કમીટીની વિનંતિને માન આપી રાખવામાં આવ્યું હતું. આજુસ્મા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી, માનનીય મંત્રી રા. દુર્ગાશંકરભાઈ (આજુસ્મા મહાલ વિદ્યાધિકારી સાહેબ) ની અંગત દેખરેખ અને તનતોડ મહેનતને લક્ષને મે. રા. રા. મહેસાણા પ્રાંત સુખા શ્રી નાયપલ્લી સાહેબનાં પ્રમુખપદે ધણીજ સુદર રીતે તા. ૨-૩/૧-૧૯૩૭ ના રોજ પરિષદ ભરવામાં આવી હતી. તેના પરિણામે પ્રાંતના પુસ્તકાલયો ઉપર સારી અસર થઈ છે.

- (૧) આ પ્રાંતમાં પુસ્તકાલયો, વાચનાલયો, મહિલા અને બાલ વાચનાલયો, પ્રાંતનાં ૧૦૫૩ ગામો અને શાળાવાળાં ૬૬૭ ગામોના હિસાબે પ્રમાણમાં હતું ઓછાં છે. એટલે શાળાવાળાં બાકીનાં જે ગામો છે, તેવાં ગામોએ તો ખાસ કરીને નવીન પુસ્તકાલયો ખોલવાની જરૂર ખરી જ. આ ખામી જે મહાલ મંડળે ધારે તો સહજ પુરી પડી શકે તેમ છે.
- (૨) નવીન પુસ્તકાલયો વધુ નીકળે એ ખરેખર ચહાવાલાયક છે. પરંતુ પુસ્તકાલયોની અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ફતેહનો ખરેખરો આધાર તો તેની કાળજીપૂર્વકની વ્યવસ્થા અને ઉપયોગ ઉપર અવલંબે છે.
- (૩) નવીન પુસ્તકાલયો ખોલી સંખ્યામાં વધારો કરવો, તે કરતાં નિકળેલ પુસ્તકાલયો વધુ વ્યવસ્થિત અને તે તરફ ધ્યાન આપવું જરૂરનું જણાયાથી આ મંડળે પ્રચારકની નિમ-લોક માટે ઠ. નં. ૪/૧૦-૯-૩૫નો કરેલ તે આધારે માસિક રૂ. ૨૫-૦-૦ના પગારથી આગષ્ટ સન ૧૯૩૬ થી એક પ્રચારકની નીમલોક કરેલી. પરંતુ તે માર્ચ ૧૯૩૭ ની ૧૨ મી સુધી કામ કરી અહિંથી છુટા થવાથી આ જગ્યા ખાલી પડેલી, તે જગ્યાએ એક નવીન માણસની તા. ૧૮-૫-૩૭ થી નીમલોક કરેલ તેમણે તા. ૩૦-૬-૩૭ સુધી પ્રચારક તરીકે કામગીરી કરેલ છે. ત્યાર બાદ તેમનું કામકાજ બરાબર ન જણાયાથી તેમને પ્રચારક તરીકેની જગ્યાએથી કમી કરેલ છે. એટલે માહે જુલાઈ સન ૧૯૩૭ થી આ જગ્યા ખાલી પડેલ છે.

ઉપર પ્રમાણે પ્રચારક તરીકે આ સાલમાં પ્રચારકે આઠ માસ કામ કરેલ છે, અને તેમના પગારનો મુસાફરી ખર્ચ સાથે રૂ. ૨૦૦-૧૫-૩ નો ખર્ચ પડેલ છે.

આજુ સાલ પ્રચારકે કરેલ એકંદર કામગીરી ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે તપાસણીમાં અનેક જાતની ખામીઓ, કામ કરનારાઓની આવડત યા અનાવડતના કારણો ઉપરાંત નિષ્કાળજીને લીધે જણાઈ છે.

કેટલેક ઠેકાણે ખોટા યા લજળતા ખર્ચ લખી પૈસાની ગેરવ્યવસ્થા થવાના દાખલા પણ જણાયા છે. દાખલા તરીકે બીનોદરા પુસ્તકાલયની ચિલકમાં ઉપર પ્રમાણે મોટી રકમની ગરબડ કર્યાની હકીકત આજુ સાલે તપાસણીમાં બહાર આવી છે, અને તે બદલ રીતસર આગળ તજવીજ થવા માટે ખાતા તરફ લેખી ખચર આપી છે.

આજુ સાલે પ્રચારકે કરેલ કામગીરી ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ જણાય છે કે આ પ્રાંત માટે એક સ્વતંત્ર પ્રચારકની કાયમને માટે જરૂર છે.

મહાલ મંડળે દરેક તાલુકે સ્થપાયાં છે, છતાં કેટલેક ઠેકાણે માત્ર નામનાજ મહાલ મંડળો છે; અને આ પૈકી કેટલાકે તો મંડળ સ્થાપન થયા પછી અત્યાર સુધીમાં ભાગ્યેજ મીટીંગ બોલાવી કંઈ પણ કામ કર્યું હોય, એમ આજુ સાલે આવેલ જે તે મહાલ મંડળોના નિવેદન મહાલ મંડળો.

ઉપરથી જણાઈ આવે છે.

ઉપર પ્રમાણે દરેક મહાલ મંડળ તરફથી આવેલા હિસાબના આંકડા ઉપરથી મહાલ મંડળોને મળતી ફાળવણીની રકમમાંથી કયાં કયાં મંડળોએ કેવી રીતે ખર્ચ કર્યો છે તે જણાવવાનું આવશે અને એ રીતે પ્રાંતનાં દરેક મહાલ મંડળો પાસે તા. ૩૧-૭-૩૭ આખરે ખતાવવામાં આવેલ શિલક રૂ. ૨૩૬-૧૨-૨ અને સન ૧૯૩૫-૩૬ ની સાલની ફાળવણીની રકમ રૂ. ૩૦૦-૧૫-૦ માંથી પુસ્તકાલય સ. સ. મં. અને શાળ્ય મંડળ બન્નેની મળી દેરી રકમ રૂ. ૭૨-૫-૦ બાદ જતાં આપવાને પાત્ર રૂ. ૨૨૮-૧૦-૦ ઉમેરીએ તો કુલ રૂ. ૫૬૫-૫-૨ થાય છે.

મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનો સન ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલનો વાર્ષિક ખર્ચનો હિસાબ અને બેલેન્સ શીટ નીચે પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે છે:-

તા. ૧-૮-૩૬ થી તા. ૩૧-૭-૩૭ સુધીનું બેલેન્સ શીટ

અ. નં.	ખાતાનાં નામ	જમા	ઉધાર	બાકી	
				દેવું	લહેણું
૧	પાછલી શિલક	૨-૩-૩			
૨	ધી બેન્ક ઍન્ડ બરોડા લી.	૨૩૫-૦-૦	૩૮૩-૧-૦		૩૬૦-૧૫-૦
૩	બાળના મળ્યા તે	૨-૬-૦			
૪	ફાળવણીના બાકી			૬૩-૩-૦	
૫	સન ૧૯૩૫-૩૬ ની ફાળવણી	૪૦૧-૪-૦	૭૨-૫-૦	૧૦૦-૫-૦ ૨૨૮-૧૦-૦	
૬	મહેસાણા મહાલ પુ. મંડળ	૫૨-૦-૦			
૭	બોડાલાઈ હીમિંગ	૧૫-૦-૦	૧૫-૦-૦		
૮	પ્રચારકના પગાર ખાતે		૨૦૦-૧૫-૩		
૯	પોષ્ટેજ ખર્ચ		૫-૪-૦		
૧૦	પ્રીન્ટિંગ ખર્ચ		૨૫-૦-૦		
૧૧	કોરેક્ટલ ખર્ચ		૧-૧૩-૦		
૧૨	વટાવ ચેકના		૦-૭-૦		
૧૩	બાકી શિલક		૪-૩-૦		૪-૩-૦
	તા. ૩૧-૭-૩૭				
	કુલ	૭૦-૦-૩	૭૦૮-૦-૦	૩૬૫-૨-૦	૩૬૫-૨-૦

ઉપરના હિસાબ ઉપરથી જણાશે કે મંડળે સન ૧૯૩૬-૩૭ ની સાલે ખાસ કરીને ગોટી રકમ રૂ. ૨૦૦-૧૫-૩ નો જે ખર્ચ કરેલ છે, તે પ્રચારકના પગારનો કરેલ છે અને આ ખર્ચના પરિણામે આપણે આ વર્ષે ૧૭૮ દિવસમાં ૨૦૨ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી ચક્રમા છીએ અને તેથી પુસ્તકાલયોની આંતરબવરસા સંબંધી બધું જાણવાનું મળ્યું છે.

કુલમાં હવે ધીમે ધીમે પણ પુસ્તકાલયોની આંતરબવરસા સુધરે અને દરેક પુસ્તકાલય ઉદ્દેશપૂર્વક કામ કરવું થાય તે સારું કામગીરી દેખાય માટે એક પ્રચારકની કામગીરી માટે અમને જરૂર જણાય છે. તે બદલ આપ સર્વે વિચાર કરી આ સાલને માટે શી તજવીજ કરવી તે નક્કી કરશો.

તા. ૧૯ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૭
મહેસાણા

જેમલાલ એલ. પટેલ
મંત્રી પ્રાંત. પુ. મંડળ.

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું

ઈ. સ. ૧૯૩૦-૩૧ થી ૧૯૩૬-૩૭ સુધીનું

નિવેદન

શ્રીમાન પ્રમુખ મહાશય અને પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના સભ્યો !

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની સ્થાપનાથી અત્યાર સુધીનું નિવેદન આપ સર્જનોની સન્મુખ સાદર કરનાં અમને ધણો આનંદ થાય છે. અમરેલી પ્રાંતની ભૌગોલિક સ્થિતિ એવી છે કે મહાસેા છુટા જવાયા ને વિખરાયેલા છે. તેથી આપણી જ્ઞાનપ્રચારની પ્રવૃત્તિના અંગનું કાર્ય બહુ સરળતાથી આપણે કરી શકતા નથી, વારંવાર આપણે મળી શકતા નથી, તેમજ પ્રાંતની ગરીબાઇને અંગે ને વરસો એક પછી એક ખરાબ આવવાના કારણે આપણાં ગામડાંઓ આ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિ બરાબર અપનાવી શક્યાં નથી. કસબાઓ સિવાય ગ્રામ પુસ્તકાલયો પૈકી ફક્ત ૬ ને જ પોતાનાં મકાનો છે. આપણા રાજ્યના બીજા પ્રાંતોનાં ગામડાંઓ મોટાં બજારો કરી શકે છે, ત્યારે આપણાં પુસ્તકાલયો નામનાં અંદાજપત્રો કરી શકે છે.

અત્યારે ગ્રામ પુનર્ધર્ટનાનો પ્રશ્ન હિંદમાં સહુથી વધુ અગત્યનો ગણાય છે. ગામડાં-ઓમાં કે ગામડાંઓનું કામ કરવું એ ગૌરવનો વિષય છે. ઇ. સ. ૧૯૨૯માં અમરેલીમાં બરાયેલી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદમાં વધેલા રૂપિયા ૧૪૬-૧૨-૦ના બાંડોળથી અમરેલી મહાલ મંડળનું કામ અમે શરૂ કર્યું; અને ફેટલાક વાચનાલયો બંધ થતાં અટકાવ્યાં. શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના મુદત્ત મહોત્સવની રકમમાંથી રૂ. ૧૦૦૦) ની મદદ આ કામે મળવાથી મંડળની સ્થિતિ થઈ છે. અમરેલી મહાલનો શિક્ષણ વર્ગ સને ૧૯૩૦-૩૧ની સાલમાં અત્રે બરાબર ત્યારે મહાલમાં ફરતા પુસ્તકાલય જેવી પેટી માટેનાં પૂરવણી બજારો મદદ આપીને તૈયાર કરાવ્યાં. આ જાતની સ્થાપી પેટીની યોજના ત્યાર બાદ આ તેમજ અન્ય પ્રાંતોમાં ચાલુ થઈ છે.

આ વર્ગ સમયે શ્રી. મોતીભાઈ અમીનની હાજરીમાં અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ સ્થાપનાનો વિચાર અમે સાદર કર્યો. એ વખતના સુખા મે. રા. રા. બ્રહ્મસિંહરાવ ગાયકવાડ પ્રેરક સંદેશો આપ્યો; અને આમ અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનું મંડળ મૂદત્ત થયું. રોક રામજી દંસરાજે રૂ. ૫૦૦) આપવા કૃપા દર્શાવી, અને શ્રી. મોહનલાલ વીરજીભાઈની રૂ. ૫૧) ની મદદ મળી, જેથી પ્રથમ વર્ષમાં જ આપણી જ મદદથી ૭ નવાં પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યાં તથા ૨૮ ગામે પેટીઓ અપાણી. ગ્રામ પંચાયતો આ કામમાં વધુ રસ લેતી થાય તે માટે અમરેલી પ્રાંત પંચાયતના અધ્યક્ષ સાહેબે જ. નં. ૭૬૨ થી ફરતરી ઠેપ કરી આ કાર્યને બળ આપ્યું. બીજે વર્ષે સને ૧૯૩૧-૩૨માં રૂ. ૫૦૦) રોક શ્રી રામજીભાઈ દંસરાજના ગામડાંઓને મદદ માટે રૂ. ૧૦૦) ઝં. સ્વ. વિજયવંશીવરજી મગનલાલના રૂ. ૧૦૦), રોક હરખંડ મોતીચંદના તથા

શ. ૧૦૦) અક્ષરજ્ઞાનની યોજના દ્વારા અજ્ઞાન અંધકારનો નાશ કરવા માટે શ્રી. રામજીભાઈ તરફના મળ્યા. વડોદરા રાજ્યના ને. ના. કિવાન સા. તરફથી શ. ૯૧) ગામડાંઓને લોક-મદદમાં દેવા સારૂ શ્રી. અખીન સા. મારફત મળ્યા. આ બધી મદદના બળે ૨૫ સ્થળોએ પુસ્તકાલયો માટે મદદ આપવામાં આવી. સસ્તા સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી ૯૧ પુસ્તકો ભેટ આવ્યાં જેને માટે વધારાની દસ પેટીઓ તૈયાર કરાવી ગામડાંઓ માટે જેસિંગપુરામાં મૂકવામાં આવી. આ મંડળના આશર તળે ૪૮ ગામોમાં રાત્રીશાળાઓ પ્રસ્તુત સાલે થયેલ. અમરેલીમાં બાલ પુસ્તકાલય શરૂ કરવાનો ઉત્સવ શ્રી. ગિજુભાઈ બધેકાના અધ્યક્ષપદે યોજાયો ત્યારે પ્રાંતમાંથી કાર્યકરોને બોલાવ્યા હતા, અને અક્ષરજ્ઞાન યોજનાના વ્યાખ્યાનો ગોઠવી સમજણ આપવામાં આવી હતી. ચલાલા બાલ પુસ્તકાલય સ્થાપનાનો વિચાર અને યોજના આ મંડળ તરફથી ધડવામાં આવ્યાં, અને ચલાલા ગામે તે કામ ઉપાડી લેવાથી તે સંસ્થાનું ઉદ્ઘાટન પણ શ્રી. ગિજુભાઈના હાથે કરાવ્યું હતું.

સને ૧૯૩૨-૩૩ નું મુખ્ય કાર્ય આ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પહેલી પરિષદ ચલાલા મુકામે શ્રી. નાનાભાઈ કાળીદાસ ભટ્ટના અધ્યક્ષપદે ભરવાનું હતું. એ કાર્યમાં આ મંડળે શ. ૫૫) ભેટ આપ્યા હતા. તદુપરાંત શ્રી. રામજીભાઈ હંસરાજ પારોથી શ. ૪૦) ભેટ મેળવી મોકલી આપ્યા હતા. એટલે કુલ રૂપીઆ ૧૦૫) મદદના આપ્યા છે. અમરેલી તાલુકાના વરસડા ગામે પુસ્તકાલય બંધાવવા અમદાવાદ રહેતા શ્રી. ગંગારામ લક્ષ્મીરામને શ. ૨૦૦૦) આપવા આ મંડળના વ્યવસ્થાપકોએ વિનંતિ કરતાં તેમણે તે મોકલી આપ્યા, અને મંડળ તરફથી આગળ તજવીજ કરવામાં આવી, અને ઉક્ત પુસ્તકાલયનો પાયો સુખા શ્રી. મંગેશ કમળાજી નાડકણીના હાથે નખાવવામાં આવ્યો. અમરેલીના વરસડા, ગોખરવાળા, વાંકીયા અને મોટા આંકડીયા ઢેંદ્રોમાં પંચાયત સમક્ષ વખતે પુસ્તકાલય પ્રદર્શનો યોજવામાં આવ્યાં હતાં. આ વર્ષે કોડીનાર તાલુકાનાં બે ગામો અને ધારીનાં બે ગામોને મદદ આપવામાં આવી હતી. બાર ગામોને પુસ્તક પેટીઓ માટે મદદ આપવાનું મદાલ પંચાયત સમક્ષ વખતે નક્કી થયેલું પણ પુસ્તકાલય ખાતામાં મદદ માટેની રકમ પુરી થયે નવાથી બજેટો ઉક્ત સાલમાં બની શક્યા નહિ.

સને ૧૯૩૩-૩૪ માં રંચુન વસતા અમારા એક મિત્ર શ. ગંગાદાસ અમરથી ગાંધીએ શ. ૭૫) ગામડાંઓને મદદમાં આપવા એકત્ર કરી મોકલી આપ્યા, તેમ વાંકીયા ગ્રામ પુસ્તકાલયને મદદ માટે શ્રી. ગિરધરલાલ ધનજી રતનથીએ શ. ૫૧) મદદ આપી હતી. આ સાલમાં અમરેલી તાલુકાનાં ૧૨ ગામે પેટીઓ માટે મદદ આપવામાં આવી હતી, અને ઓખામંડળનાં ત્રણ ગામોને મદદ આપવામાં આવી હતી. વડોદરાથી પુસ્તકો ભેટ આવતાં જે તે ગામોને મોકલી આપવામાં આવ્યાં હતાં.

સને ૧૯૩૪-૩૫નું વર્ષ કામ માટે અતિથય નજીનું ગયું છે. અમરેલી તાલુકાના એક ગામને, કોડીનારનાં બે ગામને અને દામનગર તાલુકાના એક ગામને મદદ અપાણી છે. આ સાલે ચલાલામાં પુસ્તકાલય શિક્ષણ વર્ગ ભરવામાં આવ્યો હતો. વરસડા ગામે પુસ્તકાલયનું મકાન થયું તે ખુલ્લું મુકવાનો વિધિ અમરેલી પ્રાંત મુજા સાહેબ એ. રા. રા. પીલાજીરાવ ગાયકવાડના હાથે થયો હતો.

સને ૧૯૩૫-૩૬માં અમરેલી પ્રાંતનાં પંચાત ગામોમાં પુસ્તકાલયો રચાવવા રા. ૫૦) તથા મહાલના રા. ૨૪) ખાતાને મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ વર્ષે “આપણા મહારાજા” અને “શ્રીમંત મહારાજા સા. નાં સંસ્મરણ” નામનાં પુસ્તકોની શિટવાચનની પરીક્ષા લેવાયી હતી. તેના અભ્યાસ માટે ઉક્ત પુસ્તકોની નકલો મંગાવી હતી, અને તે માટે ઇનામો પણ વહેંચવામાં આવ્યા હતાં.

ખ. સ. ૧૯૩૬-૩૭ના ગયા વર્ષમાં અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદનું દ્વિતીય અધિવેશન અમદાવાદવાળા ડૉ. હરિપ્રસાદ જી. દેસાઈના પ્રમુખપદે અને ભરવામાં આવ્યું હતું અને તે માટે આ મંડળ તરફથી રા. ૫૫)ની મદદ આપવામાં આવી હતી અને ખૂટતી રકમ રા. ૧૫૦) શેઠ રામજીભાઈએ આપી હતી. અમરેલી અને ધારી મહાલનાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી પ્રચારક મારફત કરવામાં આવી હતી. અમારામાંના એક મંત્રી બાઈ દિંમતલાલ દામનગર મહાલનાં કેટલાંક ગામે ફર્યાદ હતા. અમરેલી પ્રાંત પંચાયતની મદદ આ પ્રાંતને જે રૂપિયા ૩૦૦૦) મળવા પાત્ર છે, તેને બદલ રા. ૨૦૦૦) મળે છે, ને જે માટે અવારનવાર પ્રાંત પંચાયતમાં, ખાતામાં ઇત્યાદિ સ્થળોએ અમોએ ઘટિત પ્રયાસો કર્યા છે, તેટલા પૂરતી ખૂટતી રકમ હિરક મહેત્તસવ નિધિમાંથી મળવા અમે તજવીજ કરી હતી. એ સંબંધેના અમારા પ્રયાસો ચાલુ છે. આ વર્ષે દરમીઆન ગામડાંઓને માટે પેટીઓ, કપાટો વગેરે અહીંથી કરાવી દેવામાં આવ્યાં હતાં.

અમરેલી મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી આ વરસો દરમીઆન ગામડાંઓને મદદ કરવામાં આવી છે. મહાલમાં રા. કૃષ્ણલાલ રણછોડ માનક પ્રચારક તરીકે ફર્યાદ છે, અને તેમણે સારું કામ કર્યું છે. બીજા તાલુકાઓમાં રા. ખીમજીભાઈ ટીમબાઈ, જગલાલ દયારામ, નંદલાલ પુરુષોત્તમ નેપી વગેરેએ પ્રચારક તરીકે સેવાભાવે કામ કર્યું છે. બાઈ નંદલાલે દામનગરના દૂર પડેલા ખીજડીયા ગામે લોક મદદ ઉભી કરાવી પુસ્તકાલય ચાર કરાવ્યું છે.

આ પ્રસંગે વડોદરા રાજ્ય પરિષદ મંડળના રોકિલા પ્રચારક આ પ્રાંતમાં બીજા પ્રાંતોના મુકાબલે ફર્યાદ નથી તેની નોંધ પણ લેવી પડે છે, જે કે આ પ્રાંત દૂર છે, તે પણ એક કારણ છે. ને તેમની અમને સંપૂર્ણ મદદ મળી હોત તો ઘણું વધારે કામ થઈ શકત. આ તરફ પરિષદ મંડળનું અમોએ ધણીવાર લક્ષ્ય દોર્યું છે, અને આ પ્રસંગે ફરી એવીએ છીએ.

આ વરસો દરમીઆન અમરેલી, ચલાલા, કોડીનાર અને દામનગરમાં પરિષદ મંડળ તરફથી શિક્ષણ વર્ગો ભરવામાં આવ્યા છે. પરિષદ મંડળ તરફથી ફાળાની રકમ આવતી રહે છે, અવારનવાર સલાહ સૂચના મળ્યા કરે છે, તેમના પ્રોત્સાહન અને કાર્યવાહી માટે અમે તેના આભાર માનીએ છીએ.

આજે જેમ આપણે એકત્ર થયા છીએ, એમ બાંહે જ પ્રતિવર્ષે આપણે એકત્ર થઈ શકીએ છીએ. દારણ આ પ્રાંતની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ એવી છે. અહીં પ્રતિવર્ષે આવવાના પ્રતિનિધિઓના અર્ચનો સલાહ મુરકેલ હોય છે. તેથી વારંવાર પત્રોથીજ આપણે માત્ર મળી શકીએ છીએ. પ્રાંત પરિષદમાં માત્ર એકત્ર થઈ શકીએ છીએ.

બર્ધા વરસોનું આ સંયુક્ત નિવેદન આપ સમક્ષ સાદર કરવાનું પ્રયોજન એ છે કે છેલ્લાં વરસોમાં આપણે નહિવત્ કામ કરી શક્યા છીએ. જે પ્રારંભમાં ઉત્સાહપૂર્વક થયેલું તે પછી નથી થઈ શક્યું તેની જ્ઞાતિ આપને અવશ્ય થશે.

આ પ્રાંત ગરીબ અને પછાત છે. પરંતુ તેનું પ્રથમ વર્ષોનું કામ ખીજ પ્રતિભા મુજાબે ઉચ્ચ કોટીનું હતું. અત્યારે અમે મંત્રીઓ સવિશેષ કાળજી આપી શકતા નથી તેનું એક વિશિષ્ટ કારણ એ પણ છે કે અમારા કચ્છા પુસ્તકાલયને ખાતા ભારત પંચાયત મદદ ન મળવાના કારણે અમારે તેને જીવતું રાખવા અમારી શક્તિઓ વિશેષ ખર્ચવી પડે છે. ખીજાં એક સંજ્ઞા કારણ એક પછી એક ખરાબ વરસો આવવાથી લોક મદદ મેળવવાનું કુશ્કર બન્યું છે, તે છે.

આપણા મહાલ મંડળો સચેત નથી. જાણે કોઈની કોઈને પડી નથી. આવી પરિસ્થિતિ લાંબો સમય ચલાવી શકાય તેમ નથી. જગત આગળ વધે છે. ગ્રામપુનર્ઘટનાનો પ્રશ્ન હવે ગૌણ મટી વિશિષ્ટ બન્યો છે. મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોની ફરજ પોતાના મહાલનાં ગામોને પુસ્તકાલય દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણ બનાવવાની છે.

છેલ્લી પરિષદમાં ૩૦ ગામડાંઓમાં નવાં પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા બાકી રહ્યાં છે, એમ જણાવ્યું હતું. તે પૈકી ૪ માટે યોજના થઈ ગઈ છે. બાકી માટે હવે તત્કાળ ધટવું લેવું જોઈએ. અમારા એક મિત્ર રંગુનવાળા શેઠ વૃજલાલ નારણદાસ તરફથી રૂ. ૧૦૦ આ કામ માટે આપવાનું વચન અમને મળ્યું છે. અમે વધુ રકમો મેળવવા પ્રયાસો કરીએ છીએ. પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા વિવિધ મહાલ મંડળના કાર્યકરો ઉપરાંત પરિષદોની સમિતિ નીમી છે :—

શ્રી. રામજીભાઈ હંસરાજ
શ્રી. મોહનલાલ ઓધવજી

શ્રી. મોહનલાલ વીરજીભાઈ
શ્રી. કરસનદાસ ચીતલીયા.

ઉપરાંત અમે મંત્રીઓ.

આ સમિતિ આપ સહુના સહકારથી ધટવું કરશે એમ આશા છે.

અહીં સ્થાપેલા મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયો અન્ય પ્રતિભા પણ ગ્રેરક થઈ પડ્યાં છે. તે દૃષ્ટિએ ધારી, કોડીનાર, દામનગર, ચલાલા વગેરે સ્થળે મહિલા પુસ્તકાલયો હાલ તુરત સ્થપાય તેવી તજવીજ થવાનું જરૂરી છે. આ પ્રદેશમાં સ્ત્રીઓ વધુ પડેલા પાળે છે. આ હિસાબે ખીજ પ્રતિ ક્રમમાં આ પ્રાંતમાં સ્વતંત્ર યોજનાની સવિશેષ જરૂર છે. પુરુષો અને બાળકોમાં જ જ્ઞાનપ્રચાર વધારીને સમાજનું એક મહત્ત્વનું અંગ આપણે બની જઈએ છીએ. મહાલોમાં સ્ત્રીઓની પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માટે જો કોઈ પ્રયાસ કરે તો આ કામ સરળ છે. જ્યેતો આ કામ ઉપાડી લેશે, તો સવેળા થઈ જશે. કેટલાક માને છે કે સ્ત્રીઓ વાંચશે નહીં પરંતુ અનુભવ કહે છે કે આ કાર્ય ઉપાડી લેવામાં આવશે તો અવશ્ય સફળતા છે.

પ્રવૃત્તિના આવા વિસ્તાર કરતાં સંગીનતા વધુ સારી છે. ચોતરફ પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યે જઈએ પણ વાચન ન કરાવીએ તો બધું નકામું છે. એટલે વાચન વધે તેવા પણ

ઉપાયો યોજવા જોઈએ. વાચનમાં પણ શિષ્ટ અને ઉપયોગી વાચન વધે તો જ ધૃષ્ટ છે, નહિ તો જે દૃષ્ટિથી આ પ્રયાસો થાય છે, તેનું પરિણામ આવતું નથી. આ પ્રવૃત્તિમાં જેટલી વિશુદ્ધિ આવે તેટલું તેનું ફળ મળે છે. વડોદરા રાજ્યની આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ સ્વાશ્રયના સિદ્ધાંત પર રચાયેલી છે. જેથી ગામ મદદ હોય તો જ શ્રીમંત સરકારની મદદ અને પંચાયત મદદ મળે છે. તેની વ્યવસ્થા કરવાનું પણ પ્રયત્ન શિરે છે. વ્યવસ્થામાં પુસ્તકાલયના વર્ગીકરણથી માંડીને દિસાઓ રાખવા સુધીનું કામ સંગીન થવું જોઈએ. વાચન, તેમાં શિષ્ટતા, વ્યવસ્થા, દફતરની ચોખ્ખાઈ, વધુ ભેટ મેળવવાના પ્રયાસો, પ્રાચીન ગ્રંથો કે વસ્તુઓ સંગ્રહવાની પ્રવૃત્તિ, રાત્રીયાળા, વગેરેમાં જે મંત્રીઓએ સાફ કામ કર્યું હોય તેમને ઉત્તેજનારું વહેંચી દેવા શ. ૧૦૦) ની જાહેરાત શ્રી. રામજીભાઈ હંમરાજે કરી છે. આનાથી પણ આપણી પ્રવૃત્તિમાં વેગ આવવા સંભવ છે.

શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ આવી લોકભદ્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પિતા છે. અંધારામાં અંધારા ઝુંપડે પણ જ્ઞાનનો પુનિત પ્રકાશ પ્રસરાવવા તેમની પૂણ્ય ભાવના આપણે ઝીલી લઈએ, તો જ આ વિદ્યાપ્રિય રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો યોજનાનું સાચું ફળ આપણને મળે.

આપણા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની યોજના તરફ કાઠીઆવાડના ખીજા રાજ્યોનું લક્ષ્ય એવાયું છે. ન્યાં તેવી સવડ નથી ત્યાં ખાજ વાચનને મદદ કરવા અમે “ખાલસાન પ્રચારની યોજના” શરૂ કરી હતી. તે યોજના દ્વારા ખીનગાયકવાડી ૪૫ ગામોમાં મદદ આપીને પુસ્તકો ભરી પેટીઓ આપી છે, જેમાંનાં કેટલાંક ગામોએ તો એ પેટી આરા પુસ્તકાલય સ્વરૂપમાં પરિણમી જાય છે.

આપ બધા સમક્ષ આપણા કામનું આ સરવૈયું રજૂ કરીએ છીએ, અને માનીએ છીએ કે આપ સહુ આ પ્રવૃત્તિને વિકસાવવા બાંધેલા આપનો સંપૂર્ણ સાથ આપશો.

આ પ્રવૃત્તિનો બધો યશ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને જ ધટે છે. શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાં નો કાજો અધિકારી અને ખાનગી સર્જન તરીકે પણ ધણો છે. પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપકો, પરિપદ મંડળના કાર્યકરો, મદાલ અને પ્રાંતના આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનારાઓ અને દાતાઓનો અમે આભાર માનીએ છીએ. આ પ્રાંતના સુખા સાહેબો અને ખીજા જેણે જેણે પ્રવૃત્તિના વિકાસમાં રસ લીધો છે, તેમના અમે ઋણી છીએ.

અમારા સખ્તનો માટે કામા ઇચ્છી બાંધેલા માટે આપ સહુના સંપૂર્ણ સહકારને બળ ઉપર વિશ્વાસ રાખી અમારું નિવેદન પુરું કરીએ છીએ.

તા. ૨-૧૦-૩૭
અમરેલી

પ્રતાપરાય ગિરધરલાલ મહેતા
દિંમતલાલ ર. અજમેરા
જગમોહનદાસ લક્ષ્મીદાસ ગાંધી
મંત્રીઓ, અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ.

સને ૧૯૩૬-૩૭ નો હિસાબ

જ

ઉ

૩૬- ૨-૦ શ્રી પુરાંત બાકી	૧૦-૧૧-૦ દામનગર મ. પુ. મંડળ
૪૨- ૮-૦ શ્રી બક્ષિસ ખાતે	૧-૧૨-૦ નરકતળાવ પુસ્તકાલય
૨૬-૧૩-૦ વ. રા. પુ. મંડળ મદદના	૮૩- ૮-૩ પુ. સ. સ. મં. હિ.
૧૧૫- ૦-૦ ખેતીવાડી પેઢી	૯-૧૨-૩ સા. પુ. અમરેલી
૧૦-૧૧-૦ દામનગર મહાલ પુ. મંડળ	૨૫- ૩-૦ ફેરિયા ખાતે
૬-૧૨-૦ કોડીનાર મ. પુસ્તકાલય મંડળ	૧૫-૧૩-૦ અક્ષરશાન યોજના
૨૪૦-૧૪-૦	૧૭- ૦-૯ મહાલ મંડળ અમરેલી
	૬- ૫-૦ કન્ડીજન્સીઝ
	૩- ૨-૩ પ્રચારક ખાતે
	૫૫- ૦-૦ શ્રી પરિપક્વ અમરેલી ને જૂજોળ પ્રદર્શન અમરેલીને મદદ
	૧- ૬-૦ પુસ્તકો ખાતે
	૬-૧૨-૦ કોડીનાર મ. પુ. મંડળ
	૨૩૬- ૬-૦
	૪- ૮-૦ શ્રી પુરાંત
	૨૪૦-૧૪-૦

ૐ
અન્થને

(પૂનમ ચાંદની ખીલી પુરી અહિં રે...એ રાહ)
ભારત માતાના છે સિદ્ધ સમાં સંતાન એ રે!
બહાલા પ્રતાપ ને શિવાજી સરખા વીર,
જેની કૂંકે ફાટે સ્ત્રુલુળનાં કાળજાં રે!
એવા વીરમણિની પૂણ્ય સ્મૃતિ તે સંઘરી રે!
પીરસે ભાતભાતની વાની અપરંપાર,
તૃપ્તિ અર્પે તું સૌ માનવને સંસારમાં રે!
જીવન સારંગી બહુવિધ જનોની છેડતાં રે!
કોઈ કર્કશ ને કો તાર મધુર ગુંજેય,
એવાં ગુંજનમાંથી મધુરાં ગુંજન હું ચાહું રે!
દેજે અન્થ મને તું પવિત્ર તુજ સહકારને રે!
તારો સુવાણો સહકાર મને ગમશે જ,
થાજે એકલ મુજ જીવનપથનો તું ભોમિયો રે,

આકાંક્ષા

કો કાલનાં સ્મારક સાચવ્યાં તે,
અનન્ત યુગો સ્મૃતિ જાળવી તે;
જેના થકી માનવ ભૂત જોતા,
પ્રવેશતા કો પથ લાવે કેરા. — ૧

કો અંથ ગીતા સમ ધર્મનીતિ
તણા નિધિ, માનવ સૌ સ્વાકારે,
મહાન એ અંથ થકી ઘણાએ
ભર્યા નિમત્તમા શુચિ જ્ઞાન-તેજે — ૨

પ્રતાપ ને શિવ સમાન તારા
પ્રભાવથી ભારત દિવ્ય રત્નો
પામ્યા નહીં મોહક પ્રેરણાઓ
સ્વધર્મના રક્ષક સ્વાભિમાની — ૩

અજ્ઞાનતાના ગૂઢ ગર્દ માંહી-
થી લાવજે તું કર આપી તારો
તું જ્ઞાન વર્ષા સીંચી નિર્મળું અ
વારિ, ભરી દે સુજ આત્મ-કુજે. — ૪

જયન્ત પાઠક

ચેતન ભરો

ચેતન ભરો રે! ચેતન ભરો,
સૃષ્ટિને સિત્કારે ભક્ત ચેતન ભરો!
ચેતન ભરો રે! ચેતન ભરો,
ખૂઝાતાં હૈયામાં ચેતન ભરો!
હુનિયાર્ધ દાવાનળ દેહને દહાડતા,
મલમ પટ્ટા એમાં નેહ કરો,
ચેતન ભરો રે! ચેતન ભરો!
કોટિ કોટિ કિરણે પ્રભાને વેરતો
લૂંટો લૂંટોને ભક્ત જ્ઞાનનો ઝરો,
ચેતન ભરો રે! ચેતન ભરો!
કલ્પવૃક્ષ ક્ષાલ્યું સરવરને કાંઠે,
સાહીને ડાળ એની દુઃખડાં હરો,
ચેતન ભરો રે! ચેતન ભરો;
ટપકે સુધાભરી એની પાંખડીઓ,
પકડી ચેતન પૂર્યા કરો,
ચેતન ભરોરે! ચેતન ભરો!

— રમણભાઈ ન. વહોરા.

વાર્ષિક સભા

ઉપરોક્ત મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળની વાર્ષિક સભા તા. ૧૦-૧૦-૩૭ ને રવિવારના રોજ બપોરના ૩ વાગે પુ. સં. સં. મંડળ સિ. ની એલિસિમાં મંડળના પ્રમુખ રા. બ. મોવિંદભાઈ દ્વારા સાહેબના પ્રમુખસ્થાને ભરવામાં આવી. તેમાં મંત્રીઓ શ્રી મોતીભાઈ ન. અમીન ને મણિલાલ કાશીવાળા, તથા શ્રી ચીમનભાઈ હ. અમીન, શ્રી નટવરલાલ મિ. શાહ, શ્રી સુનીલાલ પુ. શાહ, શ્રી જયવતીબેન દેસાઈ : એ સભ્યો ઉપરાંત પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક મે. વાકનીસ સાહેબ તથા મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રા. રા. રાગણેકર સાહેબ તથા શ્રીયુત નાનાભાઈ ચં. દીવાનજી પણ હાજર હતા. અન્ય સભ્યો પૈકી વિસનગરથી શ્રી મહાસુખભાઈ સુ. શેક, ગણદેવીથી શ્રી કાવસજી ગણદેવીઆ, પાટણથી મણિલાલ માધવજી દવે, તથા અમરેલીથી શ્રી પ્રતાપરાય ગિ. મહેતાના કાર્યક્રમને સમ્મતિસૂચક પત્રો આવ્યા હતા.

દાગની શરૂઆત કરતાં શ્રી કાશીવાળાએ જાહેરો અહેવાલ તથા હિસાબ વાંચી સંભળાવ્યો ને નવા વર્ષનું અંદાજપત્ર રજુ કર્યું, જે બંને યથાયોગ્ય વિચારણા અંતે સર્વાનુમતે મંજૂર રાખવામાં આવ્યાં. સીનેગાના પ્રશ્નો ઉચ્ચતે નિર્ધાર કરવાની સત્તા મંત્રીઓને આપવામાં આવી. બાદ ગત વર્ષમાં તૈયાર કરાવેલા 'બાલ સાહિત્ય સર્વ' સંગ્રહના બીજા ભાગ 'ની ૫૦૦ થી ૧૦૦૦ નકલો જપાવવાનો ને તેના અર્થ મંજૂર થયેલ બજેટ ઉપરાંતની રકમમાંથી કરવાનો દરાવ થયો.

શ્રી વાકનીસ સાહેબનું પ્રવચન

બાદ મે. વાકનીસ સાહેબે મંડળના જ્યે ને કાર્ય બદલ આનંદ પ્રદર્શિત કરી જણાવ્યું કે "જુદા જુદા પુસ્તકાલયોનું સંગઠન સાધવું, શિષ્ટ વાચનનો પ્રચાર કરવો, તાલીમ વર્ગો ચલાવવા એ વગેરે જ્યે ને કાર્યો બ્રિટિશ પુસ્તકાલય મંડળના છે તેવાં જ્યે આપણા આ મંડળનાં છે ને તે દિશામાં તે કાર્ય પથ કરે છે એ આનંદની વાત છે. માત્ર તદ્દાવત હોય તો એટલે કે બ્રિટિશ પુ. મંડળને રાજ્ય તરફથી આર્થિક મદદ નથી અપાતી ન્યારે આપણે ત્યાં તે અપાય છે. બીજી એક બે બાબતોમાં આપણા મંડળે બ્રિટિશ મંડળનું અનુકરણ કરવા જેવું છે તે એ કે વાચન સાહિત્યની બાબતમાં જુદી જુદી સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર સાધવો ઈષ્ટ છે. જુદા જુદા વિષયની બધી જ ચોપડીઓ બધાંજ પુસ્તકાલયો વ્યક્તિગત રીતે ખરીદે તેને બદલે અમુક વિષયનાં બધાંજ પ્રકાશનો અમુક અમુક પુસ્તકાલયોએ ખરીદવાં જ એવી પરસ્પર સમજૂતી થાય ને તે સિવાયનાં પુસ્તકોની જરૂર પડે ત્યારે તે તે સ્થળોથી મંગાવી લેવાય, આવી જાતની ગોઠવણ આપણે ત્યાં શક્ય છે કે કેમ તે વિચારી જોવાની હું આપણા રાજ્ય

પુ. મંડળને લક્ષ્યામણ કરે છું. ખીજું કે પ્રકાશનો તો સારા સારા બહાર પડે છે. પણ તે પુસ્તકાલયોના કાર્યકર્તાઓની જાણ બહાર રહે છે. 'પુસ્તકાલય' માસિકમાં એમની યાદીઓ તથા પરિચય વગેરે આપવામાં આવે છે. છતાં કામ કરનારાઓના પ્રમાદ ને નિષ્કાળજીને કારણે તેનો લાભ જોઈએ તેવો લેવાતો નથી. તેથી આગાંતો લોકોને વાંચવા જેવા શિષ્ટ સાહિત્યની વાનગી ચખાડી જુદાં જુદાં નવીન પ્રકાશનોની વસ્તુ ને ઉપયોગિતા તેમના ધ્યાન પર લાવવાની કોઈ ગોઠવણ પણ આવકારપાત્ર થઈ પડે. પહેલાં આપણા દેશમાં કથાકાર ને કીર્તનકારની સુંદર વ્યવસ્થા હતી. કથાકારો ને કીર્તનકારો ઠેરઠેર ધુમી લોકજનગતિને પોષવાનું કામ કરતા હતા. આ યુગમાં એવી જાતના 'પુસ્તકકીર્તનકારો' નો વર્ગ આપણે ઉભો કરી શકીએ ને તેઓ જો જનતાને સારા સારા પુસ્તકોના વાચન તરફ આકર્ષે તો સારૂં પરિણામ આવી શકે. આવો અખતરો પણ કરવા જેવો છે."

આ પછી વર્ગીકરણની આત્માની પદ્ધતિને સંપૂર્ણ શાસ્ત્રીય ગણી શકાય કે કેમ તે નક્કી કરવા તથા એમાં આવરયક સુધારા વધારા વિચારી કાઢવાને ગુજરાતના વિદ્વાનોનો સહકાર મેળવવાની જરૂરિયાત, વર્ગીકૃત નામાવસિઓના બે ભાગ પ્રસિદ્ધ થયા છે તેવા તે પછીનાં પ્રકાશનોનો ત્રીજો ભાગ તૈયાર કરાવવાની શક્યતા વગેરે બાબતો સંબંધી તથા પ્રવચનમાં સૂચવેલાં કાર્યો હાથ ધરવાને જોઈતી લાયકાતવાળા સેવાભાવી કાર્યકરો ને તેટલા પૂરતા ખર્ચ વગેરે પ્રશ્નો સંબંધી વિચારોની આપણે તેઓ સાહેબે કરી હતી.

આ વખતની મંડળની સભામાં ખાતાના અધિકારીઓની હાજરીથી અને શ્રી વાકતીસ સાહેબના પ્રવચન અને સહાનુભૂતિભર્યા વાર્તાલાપથી પ્રમુખાદિ સર્વ કોઇને ખૂબ જ આનંદ થયો હતો; અને ખાતાના અધિકારી સાહેબ મંડળની કાર્યપ્રણાલીમાં સક્રિય રસ લઈ ચોખ્ખ સલાહ ને માર્ગદર્શન વખતોવખત આપતા રહેશે તો મંડળ વધારે કાર્યક્ષમ બની શકશે એવી આશા પડી હતી.

સ્વીકાર

ખીજું સાહિત્ય મળ્યું છે: પરિચય હવે પછી અવકાશો:—(૧) ગ્રામદેવતા (૨) શ્રી પૂર્વ આફ્રિકા સત્સમગ્ર મંડળનો જમા અધિવેશનનો હેવાલ (૨) શ્રી કે. બા. સાવ. શ્રી અને બાલ પુ. નો ૩૬-૩૭નો રિપોર્ટ (૪) કરજણ સાવ. પુ. નું ૩૬-૩૭નું નિવેદન (૫) પુનીબા સાવ. મદિયા પુ. સોજીત્રાનો ૩૬-૩૭નો વા. રિપોર્ટ (૬) ચરોતર વિ. સ. સ. મં, હિ. નો ૧૭મા વર્ષનો રિપોર્ટ (૭) ગુરુકુલ સુદર્શન : અંક ૪ (૮) પશ્ચિમી પુ: ૧ અં: ૧: તંત્રી: જસવંત કાકર: પ્રકાશક, નવચેતન સા. મંદિર ૨૪૫૬ ભદ્ર અમદાવાદ: વાર્ષિક લવાજમ ૪-૦-૦ બેટ પુસ્તક સાથે (૯) જ્યોતિ: વર્ષ ૧ અંક ૧: તંત્રી, રતિલાલ માધવાણી, રાજકોટ: વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૧) પરદેશ રૂ. ૧૫ (૧૦) લોકમત: વર્ષ ૧: અં: ૩: તંત્રી, મગનભાઈ પટેલ, પૂના વા. લવાજમ ૪-૪-૦, પરદેશ ૧૨ શિ. (૧૧) મહાદ શાળાપત્રક (મરાઠી) વર્ષ દર અંક ૫ વા. : સંપાદક, જ. તુ. વાલ્કે, અમરાવતી વર્ગીકર. રા. (૧૨) Indiana: A-B-C Issue of Gen. Index No. Benares city. (૧૩) મિદ્ધુર સા. પુ. નું ૧૯૩૬-૩૭ નું નિવેદન.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

નીચેના પ્રચારકોએ જણાવેલી મુદત દરમ્યાન નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ તપાસણી, વ્યવસ્થા, પ્રચાર વગેરેની કામગીરી બજાવી છે :—

- (૧) સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક રા. રા. સોમાલાલ ગરબડલાઈ માહે ઓગસ્ટ-ઓક્ટોબર :—(૧) ગોહઠા (ખુટતાં પુસ્તકો મેળવી લેવાની તથા વર્ગીકરણ થઈ જવાની જરૂર) (૨) મેરાકુવા (નવીન પુ. માટે રૂ. ૭૫ ની ટીપ કરી બજેટ બનાવી મોકલ્યું) (૩) વાલાવાવ (બજેટ બનાવી આશુ' તથા વાર્ષિક રિપોર્ટ તૈયાર કરાવ્યો.) (૪) ગાંગડીઆ (૫) ડેસર (પુ. ખાતાના રૂ.માનથી ગામ પર જઈ પુ. ને શાળામાં ખસેડાવ્યું).
- (૨) કરજણ મહાલ માનદ પ્રચારક રા. રા. ભાઈલાલ બાવાજી પટેલ : સપ્ટેમ્બરમાં :—(૧) ગંધારા (૨) ગણપતપુરા (૩) વેમારડી (૪) માંગલેજ.
- (૩) પાઠરા મહાલ માનદ પ્રચારક પા. મોતીલાલ કુબેરલાઈ : માહે સપ્ટેમ્બરમાં (૧) બાણુપુર (૨) દણોલી (૩) સાંપલા (૪) સાણુપુર (નં. ૧ થી ૩ ને બજેટ બનાવી મોકલવાની તથા ખુટતાં પુસ્તકોની યાદી મોકલી આપવાની, અને નં. ૪ ને જીલ્લું પુસ્તકો કમી કરાવવાની તજવીજ કરવાની સમજૂત આપી).
- (૪) ચાણુકમા મહાલ પ્રચારક વ મ. પુ. મં. ના મંત્રી રા. રા. નાનજીભાઈ જી. પટેલ : સપ્ટેમ્બર માસમાં :—(૧) ભાટસર (૨) જસલપુર (૩) ગોખરવા (૪) ખોરસમ.
- (૫) પલસાણા મહાલ માનદ પ્રચારક રા. ગોપાલજી ગોવિંદજી : જુલાઈ ઓગસ્ટમાં (૧) કડોદરા (વર્ગીકરણ કરવાની સમજૂત ને તાકીદ આપી) (૨) ચલયાણ (વર્ગીકરણ તૈયાર કરી દીધું) (૩-૪) અસ્તાન અને ખરવાસા (વર્ગીકરણનાં પત્રો તૈયાર કરાવ્યા) (૫) વડલા (પુસ્તકોની મેળવણી કરાવી શેરો કરાવ્યા : વાચક રજીસ્ટર રખાવ્યું.).
- (૬) અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા. રા. પ્રભાશંકર જીમજી ઠાકર : જુલાઈ માસમાં :—ધારી મહાલનાં (૧) સરસીઆ (૨) અમૃતપુરા (૩) જીરા (૪) કુબડા (૫) ગોવિંદપુર (૬) વીરપુર (૭) દેવલા (૮) દળખાણીઆ (૯) ખીઆ (૧૦) મીઠાપુર (૧૧) ખોઠાવડ (૧૨) માધુપુર (૧૩) કાયરીઆ.

પ્રચારક ભાઈઓએ રૂબરૂમાં આપેલી સૂચના-સમજૂતનો યોગ્ય તે અમલ શીઘ્રે કરી દેવાની જેને તેને બલામણુ છે.

નવીન કાલ

અ. નં	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ લક્ષીકૃત.
૧	પ્રાચીન ભારતવર્ષ ભા. ૩૯૦	શાહ, ત્રિભોવનદાસ કલ્યાણચંદ	શશિકાન્ત એન્ડ કુંપની રાવપુરા ટાવર, વડોદરા	૧-૮-૦	
૨	સમ પ્રપંચ	પટેલ, નરસિંહભાઈ ધર્મરાજભાઈ	પ્રસ્થાન કાર્યાલય પારસી અગીઆરી, અમદાવાદ	૩-૮-૦	જૂદા અંયાવલી પુ. ૧૦૫
૩	સત્યશ્રી કૃષ્ણીર દિગ્વિ- જય ભા. ૧૯૧	મહંત રતનદાસજી રેવાદાસજી	કર્તા, શ્રી કૃષ્ણીર સાહેબનું મંદિર, ખાડીઆ, અમદાવાદ	૧૩. કા.પુ. ૧-૪-૦ પાકું પૂકું	સત્યસત્યમાળા પ્રથમ પુષ્પ
૪	'પ્રાચીન ભારતવર્ષ'નું સિંદાવસોદન	આચાર્યશ્રી વિજયેન્દ્રસરિજી	શ્રી યશોવિજયજી અથમાળા સિરિજ નં. ૧૩૭, હેરિસ રોડ ભાવનગર	૧-૮-૦	
૫	સુરધૂની (ત્રણ ન દેકા)	શુક્લ, બસુભાઈ વિલેપારસે-મુંબાઈ	કર્તા	૦-૧૨-૦	
૬	સૌન્દર્યની દૃષ્ટિએ	ગિજુભાઈ	શ્રી. દ. મ. પ્રકાશન મંદિર	૦-૫-૦	આગસાહિત્ય- વાટિકા પુ. ૨૭૫
૭	આજ-કાલ	પારેખ, પુરુષોત્તમ	નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ૨૪૫૬, બદ્ર, અમદાવાદ	૧૩. કા.પુ. ૧-૪-૦ પાકું પૂકું	
૮	ચીજુઆરી	ભાનુપ્રસાદ વાસ	ગાંધીવ સા. મંદિર સુરત	૦-૧૨-૦	ગાં. કુમારમાળા પુ. ૧૦
૯	કહેવતમાળા (ભૌગોલિક)	(સે.) જયરામચંદ્ર પાઠક અને કચરાલાલસોની	સંપાદકો, વેશ તા. વિજયપુર	૦-૧-૦	શિક્ષણ સં. પ્રાદિપ પ્રથમ ૧
૧૦	પૃથ્વીયોગની ભૂમિ- શાઓ	અંબાલાલ બા. પુરાણી, પોંદીચેરી	શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય આણંદ	૦-૮-૦	

૧-૨. રંગદેવનો દુર્ગ પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ :—લેખક, પ્રાણશંકર સોમેશ્વર જોશી; પ્રકાશક, ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ; પહેલી વાર, ૧૯૩૭; કદ ૧૬ પેજ પૂર્વાર્ધનાં પૃષ્ઠ ૧૩૫, ઉત્તરાર્ધનાં ૫૬૦; પાકું કાપડી પુઠું; કિં. પૂર્વાર્ધની રૂ. ૨-૦-૦, ઉત્તરાર્ધની રૂ. ૩-૦-૦.

આ પુસ્તક ગુર્જર અંથમાળાના ૪ થા ૫ માં પ્રકાશનો હોય તેમાં દક્ષિણ આફ્રિકાના ગોરા સંસ્થાનિકો હિંદી વ ઇતર એશિયાટિક પ્રજાઓનો તેમજ મૂળ વતનીઓનો કેવો દેષ કરે છે, ને તેમાંય હિંદીઓનો કયા કારણપર કેવો દ્રોહ કરે છે તે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે. બોઅર નામે ઓળખાતી કચ અને અંગ્રેજ એ બે દક્ષિણ આફ્રિકાની ગોરી વસાયેલા વચ્ચે બીજી કેટલીક બાબતોમાં ધર્ષણ અને અયકામણોના પ્રગંઘ વખતોવખત ઉપસ્થિત થતા રહેવા છતાં હિંદીઓ પ્રત્યેની ત્રાસનીતિમાં તો બધા જ યુરોપિયનો કેવા એકામત છે, ને સ્વાર્થાધતાના આવેશમાં જાહેર રીતે સ્વીકારાયલાં વચનો ને જવાબદારીઓને પણ કેવી નફટામથી ઉથલાવી પાડે છે, ને એ વિષયમાં ખુદ હિંદી સરકાર તથા શહેનશાહી સરકાર પણ હિંદીઓને ન્યાય અપાવવામાં કેમ ને કેવી પાછી પડે છે તથા અત્યારે મામલો કેવી સ્થિતિએ આવી પહોંચેલો છે, તેનો આગેહુજ ચિતાર આ પુસ્તકોના વાચનથી મળી રહે તેમ છે. મહાત્મા ગાંધીજીની દક્ષિણ આફ્રિકામાંની સેવાનો પણ સુંદર ખ્યાલ મળે છે. હિંદ માટે યજ પડેલો દ. આફ્રિકાનો કાયડો સમજવાને આ પુસ્તક અત્યંત ઉપકારક યજ પડે તેમ છે. એ છૂટથી વંચાય ને દક્ષિણ આફ્રિકાના એ કાયડામાં આમજનના રસ લેતી યાય એ ખાસ ઇચ્છના ચોખ્ખ છે. એટલે શક્તિશાળી એકે એક પુસ્તકાલય તેમ ઇતર સંસ્થાઓ આ પ્રકાશનો જરૂર જરીકે ને વંચાવરાવે.

૩. વિજ્ઞાનના દૃષ્ટાંતો ભા. ૧ ભા. :—ભાષાંતરકર, શ્રી મોહીબેન; પ્રકાશક, શ્રી દ. મૂ. પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; પહેલી વાર, ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૧૧૮; કાચું પુઠું; કિં. ૦-૫-૦.

ચરિત્ર વિષયક આ પુસ્તક શ્રી દ. મૂ. બાલસાહિત્ય વાટિકાનું ૨૦ મું પુષ્પ હોય તે આર્કિમિડિસ, ગેલીલીઓ, સર આઇઝેક ન્યુટન, માઇકેલ ફેરાડેઃ એ પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકોના જીવન અને કાર્યની ઝાંખી કરાવવા ઉપરાંત શક્તિની શોધ અને તેને વ્યવહારમાં આણવાના વિવિધ પ્રયત્નોની સરસ માહિતી પૂરી પાડે છે. સરળ ભાષા શૈલીમાં લખાયલું ને મોટાં બીજાંમાં ઇપાયલું આ પ્રકાશન ખેસક આવકારપાત્ર છે.

૪. ન્યાતનાં નખરાં યાને જીવાનોની જ્યોત:—લેખક-પ્રકાશક, ગજેન્દ્ર-શંકર લાલશંકર પંડ્યા, દેવગઢ બારીઆ; પ્રથમ આવૃત્તિ, ૧૯૩૭; પૃ. ૧૬ પેજ ૪૪૮૨; કાચું પુકું; કિં. ૦-૬-૦.

ગુજરાતી ગ્રંથમાળાના ૧૦ માં મણકા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું આ પુસ્તક ત્રિઅંકી નાટકનું છે. નાટકનું વસ્તુ કેવળ કલ્પિત નથી પણ આપણી સામાજિક પરિસ્થિતિ અને કહેવાતા: જાતિ પટેલો અને તેમના આંધળા અનુયાયીઓના વર્તન ને માનસનું ચિત્ર-દર્શન છે. ન્યાતોના બંધારણમાં ને વહિવટમાં ઘુસી ગયેલા સગને દૂર કરવાને લોકમત જાગૃત કરવાની કેટલી બધી આવશ્યકતા છે, ને તે કામ જે તે જાતિનો સંસ્કારી જીવાન વર્ગ સંગઠિત થાય તો સહેલાઈથી થઈ શકે તેમ છે, એમ આ નાટક પ્રતિપાદિત કરે છે. જાતિઓની પરિપદ કે મોટા સમારંભો પ્રસંગે જાળવવા જેવું સુંદર બોધક નાટક છે. તે વસાવાય ને ચોગ્ય પ્રસંગે જાળવાવાય એમ છત્છીએ.

૫. આમ સેવક દિનેશ:—લેખક, હિંમતલાલ સુ શાહ; પ્રકાશક, જીવનલાલ અમરશી મહેતા, પીરમશાહ રોડ અમદાવાદ તથા મુંબઈ નં. ૨; પ્રથમ મુદ્રણ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૪૯૫; પાકું પુકું; કિં. ૨-૦-૦.

સુપ્રસિદ્ધ 'ઓબોધ' માસિકના બેટ પુસ્તકરૂપે વહેંચાયેલી આ નવલકથા ખૂબ જ આદર-પાત્ર છે. એનું કલામય વસ્તુગદન આપણા વાર્તાસાહિત્યમાં અપૂર્વ ભાત પાડે છે. આજ કાલ ગવાઈ રહેલો આમોદારનો પ્રશ્ન કેવો અટપટો છે, તેના ઉકેલ માટે ભાવનાશીલ શ્રીમાન અને જીદિમાન યુવકોએ ખુદ ગામડાંમાં આમજનોની વચ્ચે વસીને કેવી કેવી મુશ્કેલીઓ વચ્ચે કેવી સિદ્ધિતથી કામ કરવાનું છે, અને નિઃસ્વાર્થી સેવક અનેક પ્રકારની અગવડો ને મુશ્કેલીઓ વચ્ચે પણ પોતાની નીડરતા, નિષ્પક્ષપાતતા, શુદ્ધનિષ્ઠા ને સેવાપરાયણતાથી આબાલવૃદ્ધ સર્વ કોષ્ઠનાં દીલ જીતી લઈ આમ સુધારણાનું જ્યેષ્ઠ આખરે કેવી રીતે સિદ્ધ કરી શકે તેનો દાદપત્રિક પણ સુંદર ખ્યાલ આ પુસ્તકના વાચનથી મળી રહે છે. કુળવાનશાહીના બોટા ખ્યાલ ને તેનાં માર્દાં પરિણામનો હૃદયંગમ ચિતાર પણ મુખીપુત્રી ગંગાનાં વીતક વાચતાં વાચકનાં દીલમાં ખડો થયા વગર નહિ રહે.

આવી ચાલુ જમાનાની ભાવનાઓને પોષક ને માર્ગદર્શક વસ્તુવાળી આ નવલકથા સાચે જ એક સુંદર કૃતિ છે. વાંચવા માંડ્યા પછી એકો બેકો પૂરી કર્યા વગર છોડવાનું ન ગમે એવું મરસ પાત્રાલેખન છે. કદનાં પ્રમાણમાં કિંમત પણ જદું નથી. એટલે નાનાં મોટાં સર્વ પુસ્તકાલયો એને ખુદીથી ખરીદી શકે તેમ છે. પુસ્તક આબાલવૃદ્ધ ઓ પુરૂષ સાથે બેસી વાંચી શકે એવું છે: કાચરા જમાવી જાહેર વાચન કરવા જેવું છે. આવી સુંદર કૃતિ ગુજરાતને આપના બદલ લાઈ હિંમતલાલને ખાસ અભિનંદન !

૬. પદ્ધિકનાં પુષ્પો ગુચ્છ બીજો:—લેખક, અંબાલાલ બા. પુરાણી, પ્રકાશક, શ્રી અસિદ્ધ કાર્યાલય, આણંદ; પહેલી આવૃત્તિ, ૧૯૩૭; કાઢેન ૧૬ પેજ પૃ: ૨૯૫; કાચું પુકું; કિં. ૧-૮-૦.

‘ગીતા નિષ્કર્ષ’ ‘લક્ષિતયોગ’ ‘સાધના’ ‘ટાગોરકૃત સંસ્મરણો’ ‘પૂર્ણયોગ’ ‘યોગિક સાધન’ ‘તિલોત્તમા’ ‘દર્પણના ટૂકડા’ ઇત્યાદિ પુસ્તકોથી તેમ ‘કૌમુદી’ વગેરે સામયિકોના નિયમિત તેમ ખાસ અંકોમાં આવતા અભ્યાસપૂર્ણ લેખો દ્વારા ભાષ્ય અભ્યાસ લેખો પુરાણીનું નામ શિક્ષિત યુગરાતને સુવિદિત હોય જ. ચિંતનશીલ લેખકો આપણે ત્યાં જે ગદ્યાગાંઠ્યા છે તેમાંના એક ભાષ્ય અભ્યાસ લેખકો છે. પ્રસ્તુત પુસ્તક એ તેમની ચિંતનશીલતાના પરિપાક રૂપ વિવિધ વિષયનાં જે લખાણો એમણે યુગરાતનાં અગ્રગણ્ય સામાયિકોમાં અવરનવર છપાવેલાં તેનો એકત્ર સંગ્રહ છે. આ ભાગની એમની આ બીજી પ્રસાદી છે. એમાં ‘ગાંધીયુગ અને પુર્વયુગની સરખામણી’ જેવા વિચારપૂર્ણ નિબંધો, ‘પ્રેરણાત્મક પત્રો’, ‘એક ચમત્કારી મૂર્તિ’ ને ‘પરમ આત્મહત્યા’ નામની તાત્વિક વાર્તાઓ, ‘રાજપુત યુગના ઇતિહાસનું દર્શન’ વગેરે પ્રકીર્ણ લેખો, તથા વૈદિક ભાવનાની મીમાંસા કરનારા અભ્યાસપૂર્ણ લેખો મળી એકંદર ૧૭ સુવાચ્ય લખાણો સંગ્રહાયેલાં છે. યુગરાતનો સંસ્કારવાંચી વાચકવર્ગ એને વાંચ્યા વગર ન જ રહે; અને એવાઓની અનુકૂળતા ખાતર સાધનસંપન્ન પુસ્તકાલયો મોડે વહેલે પણ એને અપનાવ્યા વગર ન જ રહે.

૭. પૂર્ણયોગની ભૂમિકાઓ :—લેખક-પ્રકાશક, ઉપર પ્રમાણે; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૭; પૃ: ૬૩; કાચું પુકું; કિ. ૦-૮-૦.

સાંપ્રત યુગના સિદ્ધ પુરૂષ શ્રી અરવિંદ બાણીની નૂતન યોગપ્રણાલિકાનું રહસ્ય યુગરાતી જાણસુઓને સમજાવવા ખાતર ‘પૂર્ણયોગ’ ના ૫ ખંડો લેખક ભાષ્યએ પ્રસિદ્ધ કરાવેલા છે. તેં દરેકમાં તે તે વિષયનું નિરૂપણ કરતી ભૂમિકા લેખકે પોતે સ્વતંત્ર રીતે લખેલી છે. તેનો એકત્ર સંગ્રહ પ્રસ્તુત પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયો છે તે આવકારપાત્ર છે—ખાસ એટલા માટે કે ‘લક્ષિતયોગ’ અને ‘વિજ્ઞાન યોગ’ સિવાય ‘પૂર્ણયોગ’ ના બીજા ખંડો અત્યારે અપ્રાપ્ય બન્યા છે, એવે વખતે આ પ્રકાશન સાધકો તેમ જાણસુઓને ખાસ ઉપકારક થઈ પડશે.

૮. સાહિત્ય ભિખુ અખંડાનંદજી :—યોગક અને પ્રકાશક, ત્રંબકલાલ માણેકલાલ શુક્લ, ૩૬ બી. ડૉ. રાજેન્દ્રરાઈ પો. એલ્હનરોડ—કલકત્તા; ૧૯૩૭; પૃથી કદનાં પૃ: ૩૨; કાચું પુકું; કિ. ૦-૨-૦.

યુગરાતના મુગા પણ સાચા સાહિત્યસેવક અને સસ્તા સાહિત્યના પરમ પ્રચારક તરીકે ભિખુ શ્રી અખંડાનંદજીને આજે કોણ નથી ઓળખતું? જે વખતે સાહિત્ય પ્રકાશન નહિ જેવું હતું ને લોકભોગ્ય સાહિત્યનાં તો સાંસા જ હતી, તેવે વખતે યુગરાતમાં ‘સરતું સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલય’ નામક સંસ્થાની સ્થાપના કરી તેને જ પોતાની આજીવન સેવા અર્પનાર પૂ. અખંડાનંદજીના પૂર્વજીવનનો પરિચય બહુ ઓછાને જ હશે. કારણ એ કૃતબ્યનિષ્ઠ નિરભિમાની સાધુ પુરૂષે પોતાના પરિચયના પ્રસંગે દક્ષતાપૂર્વક ટાળ્યા કર્યા છે. એટલે એમની સેવાનો વર્ષો લાગટ લાલ પામેલા ભાષ્ય ત્રંબકલાલ શુક્લને હાથે લખાયેલી એ સાચા ભિખુની આ નાનકડી જીવનપોથીને સર્વ કોષ આનંદથી વધાવી લેશે એ નિ

ના. નં. ચોકસી.

૪. ન્યાતનાં નખરાં યાને જીવાનોની જ્યોત:—લેખક-પ્રકાશક, મન્ન-શંકર લાલશંકર પંડ્યા, દેવગઢ બારીઆ; પ્રથમ આવૃત્તિ, ૧૯૩૭; પૃ. ૧૬ પેજ ૪૫૮૨; કાચું પુકું; કિં. ૦-૬-૦.

ગુજરાતી અંધમાળાના ૧૦ મા મહુકા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું આ પુસ્તક ત્રિઅંકી નાટકનું છે. નાટકનું વસ્તુ કેવળ કલ્પિત નથી પણ આપણી સામાજિક પરિસ્થિતિ અને કહેવાતા યાત્રા પટેલો અને તેમના આધુનિક અનુયાયીઓના વર્તન ને માનસનું ચિત્ર-દર્શન છે. ન્યાતોના બંધારણમાં ને વહિવટમાં ધુસી ગયેલા સડાને દૂર કરવાને લોકમત જાગૃત કરવાની કેટલી બધી આવશ્યકતા છે, ને તે કામ જે તે યાત્રાને સંસ્કારી જીવાન વર્ગ સંગઠિત થાય તો સહેલાઈથી યથ શકે તેમ છે, એમ આ નાટક પ્રતિપાદિત કરે છે. યાત્રાઓની પરિપદ કે મોટા સમારંભો પ્રસંગે બજવા જેવું સુંદર બોધક નાટક છે. તે વસાવાય ને યોગ્ય પ્રસંગે બજવાવાય એમ ધમ્મીએ.

૫. આમ સેવક દિનેશ:—લેખક, દિંમતલાલ સુ શાહ; પ્રકાશક, જીવનલાલ અમરશી મહેતા, પીરમશાહ રોડ અમદાવાદ તથા મુંબઈ નં. ૨; પ્રથમ મુદ્રણ ૧૯૩૭; ૧૬ પેજ પૃ. ૪૯૫; પાકું પુકું; કિં. ૨-૦-૦.

સુપ્રસિદ્ધ 'ઓબોધ' માસિકના એટ પુસ્તક રૂપે વહેંચાયેલી આ નવલકથા ખૂબ જ આદર-પાત્ર છે. એનું કલામય વસ્તુગુદન આપણા વાર્તાસાહિત્યમાં અપૂર્વ ભાત પાડે છે. આજ કાલ ગવાઈ રહેલો આમોદારનો પ્રશ્ન કેવો અટપટો છે, તેના ઉકેલ માટે ભાવનાશીલ શ્રીમાન અને જીદિમાન યુવકોએ ખુદ ગામડાંમાં આમજનોની વચ્ચે વસીને કેવી કેવી મુશ્કેલીઓ વચ્ચે કેવી સિદ્ધિથી કામ કરવાનું છે, અને નિઃસ્વાર્થી સેવક અનેક પ્રકારની અગવડો ને મુશ્કેલીઓ વચ્ચે પણ પોતાની નીડરતા, નિષ્પક્ષપાતતા, શુદ્ધનિષ્ઠા ને સેવાપરાયણતાથી આખાલટૂદ સર્વ કોષ્ઠનાં દીલ જીતી લઈ આમ સુધારણાનું ખ્યેય આખરે કેવી રીતે સિદ્ધ કરી શકે તેના કાદપનિક પણ સુંદર ખ્યાલ આ પુસ્તકના વાચનથી મળી રહે છે. કુળવાનશાહીના ખોટા ખ્યાલ ને તેના માર્ગ પરિણામનો હૃદયંગમ ચિતાર પણ મુખીપુત્રી ગંગાનાં વીતક વાંચતાં વાચકનાં દીલમાં ખડો થયા વગર નહિ રહે.

આવી ચાલુ જમાનાની ભાવનાઓને પોષક ને માર્ગદર્શક વસ્તુવાળી આ નવલકથા સાચે જ એક સુંદર કૃતિ છે. વાંચવા માંડ્યા પછી એકી બેકે પૂરી કર્યા વગર છોડવાનું ન ગમે એવું સરસ પાત્રાલેખન છે. કદનાં પ્રમાણમાં કિંમત પણ જલ્દી નથી. એટલે નાનાં મોટાં સર્વ પુસ્તકાલયો એને ખુશીથી ખરીદી શકે તેમ છે. પુસ્તક આખાલટૂદ સૌ પુરૂષ સાથે બેસી વાંચી શકે એવું છે: કાયરા જમાવી જાહેર વાચન કરવા જેવું છે. આવી સુંદર કૃતિ ગુજરાતને આપના બદલ ભાર્ગ દિંમતલાલને ખાસ અભિનંદન !

૬. યદિકનાં પુષ્પો ગુચ્છ બીજો:—લેખક, અંબાલાલ બા. પુરાણી, પ્રકાશક, શ્રી અસિદ્ધ કાર્યાલય, આણંદ; પહેલી આવૃત્તિ, ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પૃ: ૨૯૫; કાચું પુકું; કિં. ૧-૮-૦.

‘ગીતા નિષ્કર્ષ’ ‘લક્ષિતયોગ’ ‘સાધના’ ‘રાગોરૂપ સંસ્મરણ’ ‘પૂર્ણયોગ’ ‘યોગિક સાધન’ ‘તિલોત્તમા’ ‘દર્પણના ટૂંકડા’ ઇત્યાદિ પુસ્તકોથી તેમ ‘કૌમુદી’ વગેરે સામયિકોના નિયમિત તેમ જાસ અંકોમાં આવતા અભ્યાસપૂર્ણ લેખો દ્વારા બાહ્ય અંબાલાલ પુરાણીનું નામ શિક્ષિત યુગરાતને સુવિદિત હોય જ. ચિંતનશીલ લેખકો આપણે ત્યાં જે ગદ્યાગાંઠિયા છે તેમાંના એક બાહ્ય અંબાલાલ પુરાણી છે. પ્રસ્તુત પુસ્તક એ તેમની ચિંતનશીલતાના પરિપાક રૂપ વિવિધ વિષયનાં જે લખાણો એમણે યુગરાતનાં અગ્રગણ્ય સામાયિકોમાં અવરનવર છપાવેલાં તેના એક સંચય છે. આ જાતની એમની આ બીજી પ્રસાદી છે. એમાં ‘ગાંધીયુગ અને પુર્વયુગની સરખામણી’ જેવા વિચારપૂર્ણ નિબંધો, પ્રેરણાત્મક પત્રો, ‘એક ચમત્કારી મૂર્તિ’ ને ‘પરમ આત્મહત્યા’ નામની તાત્ત્વિક વાર્તાઓ, ‘રાજપુત યુગના ઇતિહાસનું દર્શન’ વગેરે પ્રકીર્ણ લેખો, તથા વૈદિક ભાવનાની મીમાંસા કરનારા અભ્યાસપૂર્ણ લેખો મળી એકંદર ૧૭ સુવાચ્ય લખાણો સંગ્રહાયેલાં છે. યુગરાતને સંસ્કારવાનું વાચકવર્ગ એને વાંચ્યા વગર ન જ રહે: અને એવાઓની અનુકૂળતા ખાતર સાધનસંપન્ન પુસ્તકાલયો મોડે વહેલે પણ એને અપનાવ્યા વગર ન જ રહે.

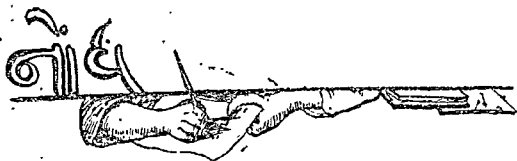
૭. પૂર્ણયોગની ભૂમિકાઓ :—લેખક-પ્રકાશક, ઉપર પ્રમાણે; પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૮૭; પૃ: ૯૩; કાચું પુકું; કિ. ૦-૮-૦.

સાંપ્રત યુગના સિદ્ધ પુરૂષ શ્રી અરવિંદ બાણુની નૂતન યોગપ્રણાલિકાનું રહસ્ય યુગરાતી જાણસુઓને સમજાવવા ખાતર ‘પૂર્ણયોગ’ ના ૫ ખંડો લેખક બાહ્ય પ્રસિદ્ધ કરાવેલા છે. તે દરેકમાં તે તે વિષયનું નિષ્પણ કરતી ભૂમિકા લેખકે પોતે સ્વતંત્ર રીતે લખેલી છે. તેના એક સંચય પ્રસ્તુત પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયો છે તે આવકારપાત્ર છે—જાસ એટલા માટે કે ‘લક્ષિતયોગ’ અને ‘વિજ્ઞાન યોગ’ સિવાય ‘પૂર્ણયોગ’ ના બીજા ખંડો અત્યારે અપ્રાપ્ય બન્યા છે, એવે વખતે આ પ્રકાશન સાધકો તેમ જાણસુઓને જાસ ઉપકારક થઈ પડશે.

૮. સાહિત્ય વિજ્ઞાન અખંડાનંદજી :—યોગક અને પ્રકાશક, ત્રંબકલાલ માણેકલાલ શુક્લ, ૩૬ બી. ડૉ. રાજેન્દ્રસેક પો. એલ્લનરોડ-કલકત્તા; ૧૯૩૭; પોથી કદનાં પૃ: ૩૨; કાચું પુકું; કિ. ૦-૨-૦.

યુગરાતના મુગા પણ સાચા સાહિત્યસેવક અને સસ્તા સાહિત્યના પરમ પ્રચારક તરીકે લિહુ શ્રી અખંડાનંદજીને આજે કોણ નથી ઓળખતું? જે વખતે સાહિત્ય પ્રકાશન નહિ જેવું હતું તે લોકોગોપ્ય સાહિત્યનાં તો સાર્સા જ હતાં, તેવે વખતે યુગરાતમાં ‘સરતું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય’ નામક સંસ્થાની સ્થાપના કરી તેને જ પોતાની આજીવન સેવા અર્પનાર પૂ. અખંડાનંદજીના પૂર્વજીવનનો પરિચય બહુ ઓછાને જ હશે. કારણ એ કર્તવ્યનિષ્ઠ નિરભિમાની સાધુ પુરૂષે પોતાના પરિચયના પ્રસંગે દક્ષતાપૂર્વક ટાળ્યા કર્યા છે. એટલે એમની સેવાનો વર્ષો લાગટ લાલ પામેલા બાહ્ય ત્રંબકલાલ શુક્લને હાથે લખાયેલી આ સાચા વિજ્ઞાન આ નાનકડી જીવનપોષીને સર્વ કોષ આનંદથી વધારી લેશે એ નિઃસંદેહ.

ના. નં. ચોકસી.

વડોદરા રાજ્ય.

‘નાગરિકોના ગૌરવની વાણી વહે છે’ :— તા. ૨૫-૯-૩૭ ના રોજ સવારના ૧૦૧ વાગે નેક ના. દીનાન સર વી. ટી. કૃષ્ણામાચારી સાથે વડોદરાના ના. રેસીડન્ટ સાહેબ કર્નલ વેઅરે અમરેલીની પુસ્તકાલય સંસ્થાઓની ભેટ લઈ સંસ્થાઓનાં લગ્ન મકાનો, આલેક્ષાદક વાતાવરણ, પુસ્તકવાચનના આંકડા બતાવનાર તકતા, વિવિધ જાતના નદશાઓ, ભીંતચિત્રો, કાપલીપોથીઓ, સગવડભરી છાપાધોડીઓ, સ્વયંચાન આપનારી વિદ્યુત પેટી, પુરાતત્ત્વનો સંમ્રદ વગેરે સાધનોની ગોઠવણ ને ઉપયોગ નિરખી પ્રસન્નતા જાહેર કરી વિજિટ છુટકાં નીચે પ્રમાણે શેરો લખ્યો “ જેની જવલંત કારકીર્દી સંબંધે વડોદરામાં મેં થયું સભિજનું હતું તે વાંકર લાખજીની મુલાકાત લેવાનો યોગ વડોદરાના દીવાન સર કૃષ્ણામાચારીની સોમતમાં મળતાં બહુ આનંદ થયો છે. અમરેલી જેવા શહેર માટે આ સંસ્થા ખરેખર મહાન છે અને તે અત્રેના નાગરિકોના ગૌરવની વાણી સુંદર રીતે વહે છે. કર્નલ વાંકરે કરેલી નાનકડી શરૂઆત રાજ્યની ઉદાર મહત્ત્વની આજે પુરૂષ, સ્ત્રી તથા બાળકોના ત્રણ વિભાગોમાં વિકસી છે. બધા વિભાગ ઉપયુક્ત અને આકર્ષક રીતે યોજાયા છે. સંસ્થાનો વધુમાં વધુ આકર્ષક બાગ હોય તો તે અમરેલીની આસપાસ । પ્રદેશમાંથી શ્રી પ્રતાપરાય મહેતાની ખંત ને મહેનતથી મેળવાયલાં પુરાતત્ત્વનાં સાધનોનો સંચય છે.”

બીજે દિવસે પણ તેઓ સાહેબે અચાનક મુલાકાત લઈ સંપૂર્ણ સંતોષ જાહેર કર્યો હતો ને ઐતિહાસિક વિષયનું એક અંગ્રેજી પુસ્તક પોતે વાંચવા લઈ ગયા હતા, ને વપરાશથી જર્જરિત અનેલાં અંગ્રેજી વિભાગનાં પુસ્તકોને ફરીથી બંધાવી લેવાની સૂચના કરી હતી.

નવીન પુસ્તકાલયો :—આજુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી ખાતાની સૂચના નં. ૨૯૯ તરફ લાગતાવળગતાઓનું જ્ઞાન ખેંચી જરૂરી પ્રયત્ન શીઝે શરૂ કરી દેવાની ભલામણ કરીએ છીએ. આજુ સાલે ૫૦ નવીન પુસ્તકાલયો ખોલવાનાં છે એની કાર્યકર્તાઓએ નોંધ લેવી ધટે. શાળા વિનાનાં ગામોની પણ વાચનાલયો માટેની માંગણી આજુ સાલે મંજુર રખાય છે તેની પણ લાગતાવળગતાઓ નોંધ લે.

ઉદ્ઘાટન ક્રિયા :—ધીણોજી કર્યા પુસ્તકાલયના આશ્રયદાતા તથા માછ પ્રમુખ ૨૫૦ મહંતશ્રી સીતાશરણદાસજીનો ફોટો ખુદસો મુકવાનો વિધિ તા. ૧૬-૯-૩૭ ના રોજ શ્રી હામોદરદાસ જગનંદના પ્રમુખપણા નીચે યોજાયલી જાહેર સભા સમક્ષ પાટણના

મહંતશ્રી ધનુષધારી મહારાજને હસ્તે થયો હતો. ઉદ્ધાટક મહંતશ્રી સ્વર્ગસ્થ, મહંતશ્રીના પરમમિત્ર થતા હોષ તેમણે આ પ્રસંગે ર. ૨૫) શેકડા તથા ર. ૨૫) નું એક કળાટ પુસ્તકાલયને બહિષ્ આપ્યાં હતાં.

—ભાદરણ કંકુબા મહિલા પુસ્તકાલયના તવીન મકાનની ઉદ્ધાટન ક્રિયા ચાલુ માસની ૧૯ થી તારીખે વડોદરા પ્રાંત સુબા શ્રીમંત પીલાશરાવ ગાયકવાડ સાહેબના વરદ હસ્તે થવાનું હતું છે. એ શુભ પ્રસંગે સદર સંસ્થાને દેણગી આપનાર શ્રીયુત મગનભાઈ લાલજી ભાઈ તરફથી ગામના વિદ્યાર્થીઓને મિળ્યાન આપવાની યોજના છે. મહિલા પુસ્તકાલય માટે કળાટ, ખુરશી ટેબલ વગેરે લાકડી સરંજામ પાછળ રૂ. ૧૦૦૦ ખર્ચવાનો અંદાજ છે.

નિયમો માટે સમિતિ:—ભાદરણ ખખખર બાલ પુસ્તકાલયના ધારાધારણોનો મુસદ્દો લડવા સાર એક સમિતિ નીમવામાં આવી છે.

મંજુર કરાવી લીધેલા નિયમો ને ધારાધારણો દેવાની આવશ્યકતા તો એકે એક પુસ્તકાલય માટે છે—મકાનવાળાં મોટાં પુસ્તકાલયો માટે તો ખાસ. માર્ગદર્શક નિયમોના ખરડા માટે બુઓ ‘પુસ્તકાલય’ નો ઓગસ્ટ ૧૯૩૩ નો અંક.

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ:—અમરેલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને સન ૧૯૩૬-૩૭ માં રૂ. ૧૦૦) શ્રી મોહનલાલ ઓધવજીભાઈ પરીખ; ૧૦૧) શ્રી પુનમચંદરામજીભાઈ હંસરાજ; ૧૦૦) મોહનલાલ વીરજીભાઈ સોનપાળ (આક્રિકા); ૧૦૦) શ્રી ડીરાચંદ ત્રિજીવનધસ, ધારી; ૮૦) શ્રી હરજોવિંદલાલ જમનાદાસ મહેતા; અને ૧૧) શ્રી સુનીલાલ હરજીભાઈ તરફથી મળીને કુલ રૂ. ૪૮૧). તદુપરાંત પાડરસીંગાવાળા શ્રીયુત પ્રભાચંદર જયરાંકર પાંકક તરફથી મરાઠી પુસ્તકો નંગ પાટ સદર સાલે ભેટ મળ્યાં છે.

ચાલુ સાલે અત્યાર સુધીમાં નીચે પ્રમાણે શેકડ ભેટ મળી છે:—૧૦૦) શ્રી સ્કંદ પાનાચંદ લક્ષ્મીચંદ; ૧૦૦) શ્રી શેઠ મોહનલાલ સુંદરજી; તથા ૨૫) શ્રી વડીલ શુજીવંતરામ રેવાચંકર જોશી તરફથી તેમના સ્વં પુત્રના સ્મરણ નિમિત્તે પુસ્તકો ખરીદવા સાર.

—અમરેલી બાલ પુસ્તકાલયને ૧૯૩૬-૩૭ માં રૂ. ૫૦) શ્રી મગનલાલ મેધજી ઠેરડીયા; ૫૦) શેઠ કાળીદાસ નાનજી; ૨૫) શેઠ રામજીભાઈ હંસરાજ; ૨૫) મૂળજીભાઈ ગોખલાણુવાળા; ૧૧) જાદવજીભાઈ મેયારી તરફથી હા. જયંતિલાલ બીમજી; ૧૧) શ્રી પાનાચંદ લક્ષ્મીચંદ; ૧૧) શેઠ ગિરધરલાલ દામનગરવાળા; ૫) શ્રી શેઠરાજભાઈ મકવાણા.

—અમરેલી મહિલા પુસ્તકાલયને રૂ. ૫૧) સૌ. સુમિત્રા પૂર્ણચંદ કમાણી; તથા રૂ. ૫૦) શ્રી જીવનલાલ અમરશી શાહ તરફથી મળી કુલ રૂ. ૧૦૧).

—વાવ તા. કામરેજના પુસ્તકાલયને રૂ. ૨૫) નું એક કળાટ રા. સુલાભાઈ ખુશાલભાઈ ભગત તરફથી પોતાના સ્વર્ગસ્થ પિતાના સ્મરણાર્થે.

૧૦ રા૦ પુ૦ મંડળ

પરીક્ષાનું પરિણામ:—તા. ૧૬-૯-૭૭ ના રોજ લેવાઈ ગયેલી શિષ્ટ વાચનની ૧૩ મી પરીક્ષામાં બંને વિભાગમાં થયેને ૪૦૦ ના આશરે ઉમેદવારો બેઠેલાં હોવાનું જણાય છે. પરિણામ બનશે તો નવેમ્બર અંકમાં નહિ તો પછી ડિસેમ્બર અંકમાં તો જરૂર પ્રસિદ્ધ થશે.

આશાવંતાં મહાલ મંડળો:—સપ્ટેમ્બર અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં નામ ઉપરાંત બીજાં સાતેક મહાલ મંડળોના અહેવાલ ને હિસાબ આવ્યા છે. સ્થળ સંકેતને કારણે તેમનો સાર આ અંકમાં નથી લેવાઈ શક્યો તે આવતા અંકમાં લેવાશે.

જાગતાં જૂથમંડળો:—[સપ્ટેમ્બર અંકના પૃ : ૫૬૬ થી ચાલુ.] (૨૪) બાલી-સણા તા. પાટણ (૨૫) કામરેજ (૨૬) મોરયાણુ તા. કામરેજ (૨૭) સમઢીયાળા તા. ખાંભા.

જોધએ પ્રાંત પ્રચારકોની જગાં માટે અરજીઓ:—ચાલુ સાલે વડોદરા રાજ્યના ચારે પ્રાંતમાં સ્વતંત્ર પગારદાર પ્રચારક શૈક્ષણિકો કરાવ દરેક પ્રાંતે પુ. મંડળની સહાયે કર્યો છે. તે મુજબ દીવાળીની રજાઓ ખૂલતાં જ પ્રચારકોને રાકી લેવાની યોજના થઈ શકે તો એ ખાસ ઇચ્છાયાચ્છ ગણાય. એટલે જે લાઇઓ પુ. પ્રવૃત્તિની આ જાતની સેવા કરવાની ઇચ્છા ધરાવતા હોય તેમને પોતાનાં નામ કામ અભ્યાસ ને ઉમ્મર જણાવી જે તે પ્રાંત પુ. મંડળના મંત્રી તરફ અરજી મોકલી આપવાની બલામથુ કરીએ છીએ. જેમને સાર્વૈક પુસ્તકાલયના વહિવટી અને વર્ગીકરણ કામની માહિતી હશે તેવાને પ્રથમ પસંદગી આપાશે એ કહેવાની જરૂર ન જ હોય. પગાર ઉમેદવારની લાયકાત તથા પ્રાંત મંડળની સગવડ મુજબ રૂ. ૨૦ થી ૨૫ સુધી મળવાની આશા ખરી !

રાજ્ય બહાર

પ્રતિબંધ ઉઠે છે:—નીચેનાં વધુ પુસ્તકો પરનો પ્રતિબંધ મુખાઇ સરકારે ઉઠાવી લીધો છે:—

(૧) લોકમાન્ય રાજાપિં ટિલક વાંપો ક્યાલ્યાને કર્તા, મી. એસ. એચ. મોદર. (૨) કૌમેસજી અલીકાલીલ કામગીરી, કર્તા મી. ડી. આર દેવગીરીકર (૩) રસ્તાગીરી સીક્લા કૌમેસ કમિટિ ૧૯૨૨ સાલના કાયદામંજૂર અહેવાલ, કર્તા મી. એસ. એસ. મહાજન (૪) ગુપ્તેગાર, કર્તા મી. લાલજી પેઢે (૫) વીરની હાકલ પ્રગટકર્તા, મી. આર. કે. મીસ્ત્રી (૬) ગાંધી કુચ અલ્બમ, પ્રગટકર્તા, મી. આર. કે. મીસ્ત્રી (૭) ૧૮૫૭ ના બળવાની બીજી બાજુ કર્તા, મી. આર. કે. મીસ્ત્રી (૮) કાન્તિને માર્ગે કર્તા, મી. પ્રભાકર બીહારીલાલ (૯) ધર્મચુક્રનું રહસ્ય, પ્રગટકર્તા, મી. આર. કે. મીસ્ત્રી (૧૦) રાજનૈતિક કાસ્તાન ભા. ૨, કર્તા મી. એસ. ડી. કરંડીકર (૧૧) કાલિદાસનો અપ્રકાશિત રાજનૈતિક ઇતિહાસ દ્વિતીય ખંડ, પ્રગટકર્તા મી. એસ. એન. જોશી (૧૨) ચિત્રમય જગત પુ. ૨૩ નો અંક ૧૯૦ (ખાસ સરકારી અંક) (૧૩) બંગાળનો બળવા ભા. ૧-૨ પ્રકાશક નંદર વીમાવાળા (૧૪) ઈશુ અને ગાંધી પ્રકાશક, શ્રી કપીલ-પ્રસાદ મ. દવે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ને મળેલું

સ્મારક ફંડ *

સુરત તા. ૨૬-૨-૩૭

શ્રી મંત્રી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા,
સાહેબ,

વિ. કે.—વસોના વનની સદ્ગત શ્રી ભાઈલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસના મિત્રો ને પ્રશંસ-
કાએ મળી તેમનું એક સ્મારક ફંડ ઉભું કર્યું હતું. અને એ ફંડમાંથી “ ભાઈલાલ
વ્યાસનાં સંસ્મરણો ” નામનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું. એ પુસ્તકના વેચાણમાંથી
રૂ. ૫૧૧) રૂપિયા પાંચસો અગીઆર આવ્યા છે તે બધા પૈસા નીચેની શરતોએ આપના
મંડળને સોંપવાનો ધરાદો છે. આજ્ઞા છે કે શરતો માન્ય રાખી એ ફંડની રકમ આપ
સ્વીકારશો.

ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારકફંડ સોંપવાની શરતો

- ૧ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા નીચેની શરતો માન્ય રાખે તો
ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડમાં રૂ. ૫૧૧) ની જે રકમ છે તે તેમને સોંપવી.
- ૨ ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક સમિતિ જે પુસ્તક પસંદ કરે તે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી
મંડળે પોતાની જવાબદારીથી જપાવવું અને તેમાં ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડની
રકમનો ઉપયોગ કરવો.
- ૩ ખીજા નિયમમાં જણાવેલું પુસ્તક જપાય તેના ઉપર “ ભાઈલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસ
સ્મારક ગ્રંથમાળા ” એવું લખાણ મૂકવું.
- ૪ ખીજા નિયમમાં જણાવેલું પુસ્તક જપાયું હોય તેનું વેચાણ થાય તેમાંથી ભાઈલાલ
વ્યાસ સ્મારક ફંડ ઉપરાંત પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે જે રકમ પુસ્તક ખાતે
ખર્ચો હોય તે બાદ કરતાં વેચાણની જે રકમ આવે તે રકમ “ ભાઈલાલ વ્યાસ
સ્મારક ફંડ ” ખાતે જમા રાખવી, અને એ રકમમાંથી ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક
સમિતિ નક્કી કરે તે પુસ્તક જાપવું. એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર રકમ રહે તેમાંથી
“ ભાઈલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસ સ્મારક ગ્રંથમાળા ” નાં પુસ્તકો પ્રકટ કરવાં.
- ૫ ઉપરની શરતો માન્ય રાખવાની ખબર મળ્યા બાદ પુસ્તકની પસંદગી કરવામાં આવશે,
અને એ જાપવા મોકલતાં ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક ફંડની રકમ મોકલી આપવામાં આવશે.

લી. આપનો વિશ્વાસ,

(સહી) દયાશંકર મા. શુક્લ

મંત્રી-ભાઈલાલ વ્યાસ સ્મારક સમિતિ-સુરત.

*સદરહુ સ્મારક ફંડ મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળે કરાવે નં. ૩૭ તા. ૮-૮-૩૭ થી સ્વીકાર્યું છે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી૦, વડોદરા

૬૬૦

પુસ્તકાલય

[આંકડોખર

અપ્રેર ૧૯૩૭માં નવીન યાદાર પડેલાં, મંડળમાં વેચાતાં પુસ્તકોની યાદી

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	શેરા
૧	બેલચળા	વાર્તા	નાગરદાસ ઇ. પટેલ	નાગરદાસ ઇ. પટેલ	૦- ૩-૦	
૨	રમણી	"	રમણલાલ ના. શાહ	ગુર્જર અંચરલ કાર્યાલય	૦- ૬-૦	
૩	નરેશ્વરી નેપોલીયન	જીવનચરિત્ર	ધુમેટુ	" "	૦- ૨-૦	
૪	સુરધુની	નાટક	અયુભાઇ શુક્લ	" "	૦-૧૨-૦	
૫	પ્રાચીન ભારતવર્ષ ભા. ૩ન્ને	ઇતિહાસ	ડૉ. ત્રીભુવનદાસ શાહ	શશિકાન્ત જોન્ડ કું.	૬- ૮-૦	
૬	વિતાનના દષ્ટાંશો ભા. ૨ન્ને	જીવનચરિત્ર	મોઘીબહેન	દક્ષિણમૂર્તિ પ્ર. મંદિર	૦- ૫-૦	
૭	સોનવર્ષની દષ્ટિએ	નવ સાહિત્ય	ગીન્નુભાઇ	"	૦- ૫-૦	

ટીપ :—નાની મોટી ખરીદી કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના દરેલા ધોરણ મુજબ પડે કમીશન આપવામાં આવે છે.

વડોદરા,
તા. ૧-૧૦-૩૬.

બાઈલાલભાઈ જી. પટેલ
મંત્રી.

માસિકો મહ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મહ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૦	૧૦	શ્રાવણ	૭-૧૦-૩૭
ભૂમિ	૬	૮	ઓગસ્ટ	૭-૮-૩૭
કિશોર	૩	૬	અષાઢ	૧૩-૮-૩૭
કુમાર	૧૪	૯ (૧૬૫)	ભાદરવો	૨૧-૮-૩૭
કૌમુદી	૧૬	૨	ઓગસ્ટ	૪-૧૦-૩૭
ખેડુત, ખેતી અને સહકાર	૪	૩	સપ્ટેમ્બર	૨૦-૮-૩૭
ખેતીવાડી	૩	૬	આસો	૮-૧૦-૩૭
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૬	૨	સપ્ટેમ્બર	૨-૮-૩૭
યુથુસુંદરી	૨૯	૧	"	૨-૧૦-૩૭
આમજીવન	૮	૩	"	૨-૧૦-૩૭
ચરિત્ર	૭	૯	સપ્ટેમ્બર	૨૭-૮-૩૭
ચિત્રમય જગત	૨૩	૮	ઓક્ટોબર	૮-૧૦-૩૭
છાત્રાલય	૧૧	૯	સપ્ટેમ્બર	૧૮-૮-૩૭
નવચેતન	૩૨	૧	ઓક્ટોબર	૨૭-૮-૩૭
નવચેતના	૨	૬	સપ્ટેમ્બર	૨૭-૮-૩૭
પાટીદાર	૧૪	૧૨	આસો	૬-૧૦-૩૭
પ્રસ્થાન	૨૪	૩	અષાઢ	૧૨-૧૦-૩૭
ફાર્મસ ગુ. સભા-ત્રિ.	૨	૩	ઓક્ટો.-ડિસે.	૮-૧૦-૩૭
બાલજીવન	૧૭	૧૨	ઓક્ટોબર	૮-૧૦-૩૭
બાલમિત્ર	૧૭	૩	"	૨-૧૦-૩૭
બાળક	૧૫	૯-૧૦	સપ્ટે.-ઓક્ટો.	૨-૧૦-૩૭
સુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ.	૮૪	૩	જુલાઈ-સપ્ટે.	૨૪-૮-૩૭
સુવક	૭	૧૦	ઓક્ટોબર	૨-૧૦-૩૭
વસન્ત-ત્રિ.	૩૬	૧	માઘ-ચૈત્ર	૨૭-૭-૩૭
વિલાસ-ત્રિ.	૧૭	૨	ભાદ્રપદ	૨૦-૮-૩૭
વૈદ્યકત્પત્ર	૪૨	૧૦	ઓક્ટોબર	૬-૧૦-૩૭
વ્યાયામ	૨૨	૧૨	સપ્ટેમ્બર	૧૫-૮-૩૭
શારદા	૨૭	૬	"	૧૬-૮-૩૭
શિક્ષણપત્રિકા	૧૨	૭	ભાદ્રપદ	૧૮-૮-૩૭
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિ.	૧૧	૧	જુન-ઓગસ્ટ	૨૪-૮-૩૭
સ્કાઉટ વીર	૧૪	૭	ઓક્ટોબર	૮-૧૦-૩૭
ત્રીબોધ	૮૧	૧૦	"	૭-૧૦-૩૭

શું વાંચશો ?

લેખ

ભાસિક

પુસ્તક

ભાસ

ડૉ. કાશીપ્રસાદ જયસવાલ

ચીલકપદો

ઉત્તરધ્રુવ પરાસ્ત ?

પદવાન કે ફલાહાર ?

શાહબુદ્દીન ધોરી

છાંદાના પ્રધાન નેત્રિય એંબરસેન

રક્તસંકર અને વૃત્તિસંકર

મીન-જનપાનનું મુદ્દ

કિશિપત કોલ્ડ

નાસીપાસ ચવાની જરૂર નથી

દાંત

જનપાનના ગાંધી કાગવા

આકર્ષણ

આઝાદ રોટી

આપણી આસપાસ

કામરતા હોડો : ધર્મને અનુસરો

સોમલેમન

એ દિવસ ક્યારે આવશે ?

આપણે અને આપણા રોગ

પ્રેતભોજન

મુધારક લેખકો, મદિયુના કેળવો

સાહિત્ય વિશે બે બોલ

નારીનું મંદય

'રાકનો પર્વત'નું મૂળ

સરસ્વતીચંદ્રનું પાત્રાલેખન

નાલન્દા વિશ્વવિદ્યાલય

સાહેબ

મીનની મુવક પ્રતિ

જાગ

ટેલીઓ

એક ઉત્કૃષ્ટની આત્મકથા

ફરી રખારણ

નૂતન મંજિત શિખળ

સદ્ગાર કેમ સાધવો ?

બગે હાલ

પ્રદા દેવનો શ્રંગો

જેનનું મુખ

કુમાર

૧૪ (૧૬૫) બાદરો

ચિત્રમય જગત

૨૩

આકટોબર

જાત્રાધય

૧૧

સપ્ટેમ્બર

નવચેતન

૩૨

ઓક્ટોબર

નવરચના

૨

સપ્ટેમ્બર

પાટીદાર

૧૪

આસો

બુદ્ધિપ્રકાશ

૮૪

જુલાઈ-સપ્ટે.

મુવક

૭

ઓક્ટોબર

ચારદા

૨૭

સપ્ટેમ્બર

શિશુજીવનિકા

૧૨

બાદરો

અંબોધ

૮૧

ઓક્ટોબર

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

[પરીક્ષા ૧૩મી તા. ૨૬-૯-૩૭]

ટીપ :—(૧) દરેક વિષયના જવાબ જુદી જુદી નોટમાં લખવા.

(૨) જવાબ લખતી વખતે પુસ્તકની બા જીજી કોઈ રીતની મદદ લેવી નહિ: પ્રમાણિકપણું 'પૂરેપૂરું' જળવડું.

(૩) જવાબ માટે કાગળોની નોટ બાંધવી અથવા છટા હોય તો તે શીવી લેવા.

(૪) દરેક ઉમેદવારે પોતાની ઉત્તરવહીના પુઠા પર નામ, કામ સાથે ઉમ્મર, અભ્યાસ અને ધંધો પણ અવશ્ય જણાવવાં.

(૫) જવાબ સુવાચ્ય અક્ષરે રાહીથી લખવા.

(૬) ચોપડીની બાધામાં નહિ પણ પોતાની બાધામાં લખાયેલા જવાબ વધારે પસંદગી-યાત્ર લેખારો.

મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ માટે

પ્રશ્નપત્ર

(૧) ફોર્મ લઠરી ૧ થી ૫

(ગમે તે ચાર પ્રશ્નો છોડો)

૧. સ્વામી વિવેકાનંદના ગુરુ કોણ ? એમના વિષે શું જાણો છો ?
૨. સુરતના એ અભણ જવાંમદ પારસીનો પરિચય કરાવો.
૩. હજમતે ગુરુ જનાવનાર મહાપુરુષ વિષે જાણતા હો તે બધું લખો.
૪. વર્તમાન ગુજરાતજીની માતાની કીર્તિ ધરાવનાર સન્નારી વિષે શું જાણો છો ?
૫. ગરીબોના અધિતીકુમાર જેવો દાકતર કોણ થઈ ગયો ? એના વિષે શું જાણો છો ?
૬. ડૉ. પ્રદુલ્લયંદ્ર રૌય વિષે જાણતા હો તે બધું લખો.
૭. રાજા રામમોહનરાય કોણ હતા ? એમના વિષે શું જાણો છો ?
૮. નીચે પૈકી ગમે તે ત્રણ વિષે લખો :—

(૧) ગોખલેની સત્યપ્રિયતા (૨) સદાજનનંદ સ્વામીની જીવદયાવૃત્તિ (૩) બંદિત બાણુની અજળ શ્રદ્ધા (૪) પંડિત મનૂર.

(૨) ફોર્મ ચાલિસમાળા પુ. ૧ થી ૬

(જુદી નોટમાં લખો : પાંચે સવાલ ફરજિયાત છોડી બીજા ગમે તે ૩ મળી કુલ ૪ સવાલના જવાબ લખો.)

૧. ગાર્ફિંડના નાવિકજીવનના અનુભવ વર્ણવો.

૨. એડિસનની વિવિધ શોધો ગણાવી ગમે તે એકનું વર્ણન કરો : એમાંની કઈ શોધો દુનિયાના ખૂણે ખૂણામાં પસરી ગઈ છે ?
૩. ‘ પિતાની કુહાડી લઈ બાળ નાનો ’ એ કવિતા કયા મહાપુરુષના સંબંધમાં લખાઈ છે ? એની સ્વદેશસેવા ને સત્યસીલતા વિશે શું જાણો છો ?
૪. સિંહનના રમુજ સ્વભાવ અને સ્વાર્થત્યાગ વિશે જાણતા હો તે લખો.
૫. હુંક નોંધ લખો :—

(૧) કાનેંગીના પિતાનો પુસ્તકપ્રેમ (૨) ક્રાંકલીનની અવલોકનની ટેવ (૩) જન્ડો મંડળી (૪) કાનેંગીનો વતનપ્રેમ.

૬. નાના ગાર્ફિલ્ડે શિક્ષકનો હુકમ અક્ષરશઃ કેવી રીતે પાળી બતાવ્યો તે સમજાવો.
૭. એડિસનની કાર્યમશ્યુલતા અને સાદાઈના પ્રસંગો વર્ણવો.
૮. ક્રાંકલીનની દેશસેવા ને વિવિધ જાહેરસેવાઓનો ખ્યાલ આપો.

વડોદરા-નવસારી વિભાગ માટે

પ્રશ્નપત્ર

(૧) ફોર્મ લઈને ૬ થી ૮

(ગમે તે ચાર પ્રશ્નો ઠારા)

૧. રણકોડબાઈ રેડિયાવાળા વિશે શું જાણો છો ?
૨. સ્વર્ગના ઈન્તરદાર સાચા સાધુ વિશે જાણતા હો તે લખો.
૩. સુરતમાં ત્રણ ‘ નર્મ ’ ના નામ આપી તેમાંના હરેકાઈ એક વિશે જાણતા હો તે જણાવો.
૪. એ અદ્ભુત ગણિતશાસ્ત્રીનો પૂરા પરિચય આપો.
૫. ધર્મનો સડો અને અનીતિ દૂર કરાવવા મથનાર મુજરાતના એ સાચા સંસારસુધારક વિશે જાણતા હો તે લખો.
૬. વૈદ્યાનિક કેળવણીનો પયગંબર ગણી સકાય તેવો મહાપુરુષ હિંદમાં કોણ થઈ ગયો ? એના વિશે શું જાણો છો ?
૭. સર જમશેદજી જીજીભાઈના જીવનનો પરિચય કરાવો.
૮. નીચેના વિશે શું જાણો છો ?

(૧) પોપટ ભટ્ટાચાર્ય (૨) ઈ. સ. દેસાઈની શુદ્ધનિષ્ઠા ને પ્રામાણિકતા (૩) અં. સા. દેસાઈની ક્ષમાશીલતા ને નીડરતા.

(૨) કિશોર ચરિત્રમાળા પુ. ૭ થી ૧૨

(જુદી નોટમાં લખો : પમેા સવાલ ફરજિયાત હોડી બીજા ગમે તે ૩ મળી કુલ ૪ સવાલના જવાબ લખો.)

૧. ‘આકરી કસોડી’ પછી ગેસ્ટરે ટેલને ક્યે જ્ઞાને કેદ કર્યો, તેમાંથી તે કેવો સંજોગોમાં છૂટો થયો ને પછી ગેસ્ટરને તેણે કેવો બદલો આપ્યો તે વર્ણવો.
૨. ટોલ્ટોયની સાદાઈ વિષે જાણતા હો તે લખો.
૩. હેત્રી ફોસેટ આંધળો કેવી રીતે બન્યો તે પ્રસંગ વર્ણવો.
૪. ટરકેજ નિશાળ કોણે કયા સંજોગોમાં સ્થાપી ? એ સંસ્થા વિષે જાણતા હો તે લખો.
૫. ટુંક નોંધ લખો :—

(૧) છુકર ટી. વૉશિંગ્ટનનું પ્રમાણિકપણું (૨) ગેરીબંડી અને ગુલામગીરી (૩) ઉરોમદ મદન (૪) ‘એ ગામડીઆ ચાલ આપણે બિલિયડ રમીએ.’

૬. મનમાં સ્ફુરતો વિચાર તરત અમલમાં મૂકી દેવાના ટોલ્ટોયના સ્વભાવ વિષે જાણતા હો તે લખો.
૭. હેત્રી ફોડના સ્વભાવ, શોખ ને મિત્રો વિષે જાણતા હો તે લખો.
૮. ફોડના બાળપણના પ્રયોગ તથા રમતગમત વિષે શું જાણો છો ?

પુસ્તકાલય ખાતું

સાવજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૩૯૭ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય :-

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ બારોબાર એક ગામેથી બીજે ગામ નહિ મોકલવા બાબત

ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ અત્રેથી મોકલેલી તે ત્યાં વંચાઈ નજીકના બીજા ગામે અત્રેની પરવાનગી શિવાય બારોબાર મોકલવાની કેટલેક ઠેકાણે પ્રથા છે. એકંદર આ પ્રથા સારી નથી. કારણ કે આવી રીતે આપણે કરવામાં કેટલેક ઠેકાણેથી પેટીઓમાંનાં પુસ્તકો પૈકી કેટલાંક જેરવજે પડેલાં માલમ પડે છે અને તે બદલ કસ્ટરદાર કોષ્ટ તે સોધવાનું બધું મુશ્કેલ હોય છે અને નાહક લખાપડી કરી કામનો વધારો થાય છે.

દ્વેથી આવો પ્રકાર ન બને તે માટે કરેલી મુદત માસ ત્રણમાં પેટીઓ બીજે ગામ નહિ મોકલતાં અત્રેજ પરત કરવી.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સાગતાવળગતાઓએ આ સંબંધમાં તજવીજ કરવી.

૧૩૧૬૨૧,
તા. ૬-૧૦-૩૭ }

ફે. મં. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૩૯૮ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય :-

રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોએ તપાસણીની હકીકત મોકલી આપવા બાબત

પુસ્તકાલય ખાતાનું વાર્ષિક નિવેદન તૈયાર કરતી વખતે નીચે પ્રમાણેની હકીકતોની અમને જરૂર રહે છે :-

- ૧ ક્યાં અને કેટલાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી વર્ષ દરમ્યાન થઈ છે? અને કેટલાંની સમૂળગી થઈ નથી?
- ૨ વર્ષ દરમ્યાન ક્યાં અને કેટલાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી એક કરતાં વધુ વખત થઈ છે?
- ૩ ક્યાં પુસ્તકાલયોની તપાસણી છેલ્લાં બે ત્રણ વર્ષ દરમ્યાન રા. મદદાલ યોગાધિકારી અગર રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના પ્રચારકો અગર ખાતાના અમલદારો તરફથી થઈ નથી?

૪ પુસ્તકાલયોનાં મકાન બાંધવા માટે ખાતા તરફથી મદદ મંજૂર થયા છતાં ક્યાં મકાનો, શા કારણે વર્ષ દરમ્યાન બંધાયા નથી ?

ઉપર પ્રમાણેની સન ૧૯૩૬-૩૭ની સાલની હકીકત આ સૂચના પ્રસિદ્ધ થયા પછી એક માસની અંદર પત્રક રૂપે જારી મોકલવા જે તે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આથી સૂચનવામાં આવે છે. તેમજ આવી હકીકત દર સાલ વાર્ષિક નિવેદન સાથે પણ મોકલવા બદલનો દાખલો રાખના તજવીજ કરવી.

વડોદરા, }
તા. ૮-૧૦-૩૭

કે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક,
પુસ્તકાલય ખાતું.

સૂચના નં. ૩૬૯ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય:-

નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા બાબત

દર સાલ પ્રમાણે આશુ વર્ષે પણ ૫૦ નવીન ગ્રામ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનાં છે. એટલે જે ગામના રોકડ રૂ. ૭૫) પૂરેપૂરા આવી ગયા હોય, વસ્તી પ્રમાણમાં વધારે સારી હોય અને જે ગામલોગોનાં વ શિક્ષકોનાં પુસ્તકાલય સ્થાપવાનો ઉત્સાહ વિશેષ હોય તેમણે, તેમજ ખીજ ઠાઠ સેવાભાવી કાર્યકર્તાઓ અથવા પ્રચારકોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા સંબંધી જલદી તજવીજ કરવા સાથે આ સૂચના પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

માટે લાગતાવળગતાઓએ આ સંબંધમાં જેમ બને તેમ જલદી તજવીજ કરી અમારા તરફ લખવું.

વડોદરા, }
૧૧-૧૦-૩૭

કે. મં. રાંગણેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતું.

વડોદરા રાજ્યનાં કચ્છા પુસ્તકાલયોનું વાર્ષિક

અનુક્રમ નંબર	કચ્છા પુસ્તકાલયોનાં ગામોનાં નામ સ. નં. ૬૭ તા. ૨૨-૪-૨૨ પ્રમાણે પાડેલાં રજીનાં નં. સહ	વસ્તી (૧૯૩૧)ની	અણિયાં	વર્ષ આખરે પુસ્તકોની સંખ્યા	આખા વર્ષમાં વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા.				વાચકોની સંખ્યા.			
					પુરોમાં.	ઓઝિયામાં.	વિવાર્યોઝિયામાં.	કુલ	પુરોમાં	ઓઝિયામાં	વિવાર્યોઝિયામાં	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩

અમરેલી

૧	અમરેલી ૧	૨૦૧૮૬	૬૫૧૨	૧૬૨૭૧	૩૬૬૬	૧૩૦	૫૮૮૭	૬૬૮૩	૨૩૧	૧૪	૨૨૬	૪૭૧
૨	કોડીનાર ૨	૭૩૮૪	૧૭૭૦	૨૨૪૨	૧૧૦૧	૧૦૫૯	૬૫૮	૨૮૧૮	૧૦૮	૬૯	૫૫	૨૨૨
૩	દામનમર ૨	૨૬૭૯	૧૧૬૭	૨૫૭૯	૧૯૨૧	૯૩૮	૯૬૪	૩૮૨૩	૨૦૪	૧૧૧	૧૧૮	૪૩૩
૪	ધારી ૩	૫૩૩૬	૧૬૩૯	૨૬૪૯	૩૬૬૦	૧૪૮૫	૨૩૨૫	૭૪૭૦	૪૪૯	૨૦૫	૩૨૩	૬૭૭
૫	દારકી ૨	૭૬૩૨	૨૫૨૯	૬૮૨૮	૨૪૬૭	૦	૨૨૮૯	૪૭૮૬	૧૬૧	૦	૨૧૧	૩૭૨
૬	મેટસંખોદાર ૨	૩૮૬૦	૯૨૨	૪૭૨૩	૩૧૩૩	૨૧૧	૧૧૭૭	૪૫૨૧	૧૫૦	૩૮	૧૦૩	૨૬૧
	કુલ	૪૮૩૭૭	૧૪૫૩૯	૩૫૨૯૨				૨૩૦૧				૨૭૬૬

નવસારી

૧	કોદાર ૨	૫૦૩૬	૧૫૩૬	૪૭૪૬	૧૭૮૧	૮૩૨	૧૬૨૨	૪૨૭૫	૧૨૪	૬૯	૮૫	૨૭૮
૨	અમરેલી ૧	૬૩૪૨	૨૦૯૩	૧૩૮૦૮	૪૫૧૪	૨૭૯૭	૧૮૧૪	૮૧૨૫	૧૬૮	૨૧૫	૧૦૫	૪૮૮
૩	નવસારી ૨	૨૪૩૯૩	૮૭૫૮	૮૧૦૨	૨૪૧૪	૩૬૦	૨૬૫૨	૫૪૨૬	૨૨૮	૬૩	૨૬૯	૫૬૦
૪	પદસાખા ૨	૨૭૦૦	૮૦૮	૨૨૯૭	૧૩૪૨	૬૩૫	૧૫૧૩	૩૪૮૦	૮૧	૩૮	૧૧૦	૨૨૯
૫	બીલીમોદાર ૨	૯૩૧૮	૨૮૭૫	૭૫૫૭	૪૧૮૦	૮૩૧૪	૧૮૨૨	૮૩૧૬	૧૪૯	૧૨૧	૮૪	૩૫૪

નિવેદન અને ૧૯૩૬-૩૭ (તા. ૩૧-૭-૩૭ સુધીનું)

વાર્ષિક ખર્ચ.					પુસ્તકાલયની કુલ મિલકત							
લોક મદદ	સરકાર મદદ	પંચાયત મદદ	સુધારાના વિનંતીઓ	કુલ	ના ૩૧-૭-૩૭ સુધીની પ્રા. ર.	પુસ્તકાલયની પ્રા. રા. કોડીરકમ	રચાવર મિલકત.		જંગમ મિલકત.			કુલ
૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	મકાન	પતર	પુસ્તક	લાકડી સામાન.	કપડા સામાન.	કુલ
૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭						

પ્રાંત

૬૦૦	૬૦૦	૦	૨૦૦	૧૪૦૦	૬૮૪૭	૦	૨૪૬૫૦	૦	૨૫૪૪૮	૩૩૦૯	૩૫૦	૬૦૯૯૩
૨૬૧	૨૫૦	૦	૩૦૦	૮૧૧	૩૭૩૧	૦	૪૧૦૦	૩૦૫	૨૯૯૧	૬૩૪	૧૫૬	૧૧૯૧૮
૨૦૦	૨૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૬૦૦	૨૧૨૭	૦	૭૩૮૦	૦	૨૦૨૦	૩૯૨	૧૪૨	૧૨૦૬૧
૩૦૦	૩૦૦	૦	૧૨૫	૭૨૫	૧૫૭૫	૦	૭૧૮૧	૦	૨૪૭૩	૧૦૯૧	૦	૩૫૬૫
૩૦૦	૩૦૦	૦	૧૦૦	૭૦૦	૧૨૫૪૩	૧૪	૯૦૦૧	૫૨૧	૯૭૪૫	૨૧૪૩	૫૦૦	૩૪૪૬૭
૪૫૦	૩૦૦	૦	૫૦	૮૦૦	૦	૦	૫૦૦૦	૫૦૦	૬૧૨૯	૧૨૨૮	૦	૧૩૭૫૨
				૪૦૩૬								૧૩૬૭૫૬

પ્રાંત

૩૦૦	૨૫૦	૨૫૦	૦	૮૦૦	૮૧૧૭	૦	૧૨૭૦૦	૪૦૦	૪૦૬૪	૧૨૧૮	૧૨૫	૨૬૬૨૪
૬૯૩	૨૫૦	૨૫૦	૧૦૦	૧૨૯૩	૯૭૭૭	૦	૧૬૯૮૦	૮૧૬૫	૩૧૭૩૬	૩૨૫૩	૭૪૪	૭૦૬૫૬
૧૦૦૯	૪૫૦	૪૫૦	૩૦૦	૨૨૦૯	૧૦૦૬૬	૦	૩૧૫૭૦	૦	૧૩૭૧૨	૨૦૫૨	૧૯૮	૬૧૫૨૮
૩૩૫	૨૨૫	૨૨૫	૦	૭૮૫	૪૧૪૩	૦	૫૬૦૫	૪૦૦	૬૨૨૮	૮૮૨	૫૦૭	૧૭૭૬૧
૩૦૦	૨૫૦	૨૭૫	૫૦	૮૭૫	૧૦૦૦૦	૦	૧૧૦૦૦	૦	૯૭૩૦	૧૯૧૭	૧૪૭૬	૩૪૧૭૩

૬ બ્વારા ૨	૬૧૮૯	૧૮૧૦	૭૩૨૬	૨૭૯૯	૧૧૪૫	૨૨૩૮	૬૧૮૨	૩૬૭	૧૯૮	૩૫૯	૬૨૪
૭ સોનવદ ૩	૨૨૪૧	૬૧૨	૩૨૬૯	૧૩૨૫	૧૨૪	૯૬	૧૩૪૫	૧૦૫	૨૯	૪૨	૧૭૬
કુલ.	૫૬૨૨૬	૧૮૮૫	૫૮૫૯૫				૩૭૪૯				૩૦૦૯

મહેસાણા

૧ આતરસુઆજ	૨૧૭૫	૬૮૬	૨૯૨૦	૪૮૧	૬૦૦	૧૦૭૫	૨૨૪૬	૭૧	૬૦	૧૧૫	૨૪૬
૨ ઉંઝા ૨	૧૨૩૪૪	૨૫૭૬	૩૮૭૬	૩૨૨૦	૫૦૧	૮૭૯	૪૬૦૦	૩૨૦	૯૭	૧૨૦	૫૩૭
૩ દડી ૩	૧૩૪૫૫	૩૫૪૫	૫૯૨૪	૪૯૦૧	૯૦૯	૧૯૫૬	૭૭૬૬	૬૦૩	૧૭૬	૩૭૨	૧૧૫૩
૪ દયોલ ૨	૯૩૬૪	૨૪૩૪	૬૬૬૭	૪૯૯૭	૧૫	૩૨૬૪	૮૨૭૬	૨૭૪	૪	૧૩૬	૪૧૪
૫ ખેરાળુ ૪	૭૨૯૦	૧૨૭૭	૪૨૧૪	૧૪૯૮	૬૫	૨૪	૧૫૮૭	૫૨૧	૬૫	૨૪	૧૧૦
૬ ચાણુઆ ૩	૮૯૧૮	૨૩૦૫	૪૮૭૪	૧૭૮૦	૬૬૧	૧૨૭૫	૩૬૮૬	૧૪૮	૧૪૦	૧૩૨	૪૨૦
૭ દહેગામ ૪	૫૮૬૨	૧૫૬૪	૨૯૨૬	૧૯૧૩	૮૭૭	૧૭૧૩	૪૫૦૩	૧૮૭	૧૧૦	૧૬૦	૪૦૭
૮ ધોળોજ ૪	૪૪૭૬	૨૮૮૮	૧૭૮૦	૧૬૨૩	૧૧૯	૧૭૫૦	૩૪૯૨	૨૦૬	૩૩	૨૨૫	૪૬૪
૯ પાટણ ૧	૨૯૮૩૦	૯૦૧૫	૮૭૦૦	૬૭૩	૦	૬૧૪	૧૨૮૭	૯૧	૦	૯૯	૧૯૦
૧૦ મહેસાણા ૩	૧૪૭૬૨	૪૧૪૭	૮૭૦૪	૪૪૫૫	૫૮૯૫	૨૮૮૮	૧૩૨૩૮	૨૯૬	૨૮૩	૧૭૦	૭૨૦
૧૧ ઘાડોલ ૪	૫૮૨૭	૧૧૭૧	૬૧૭૮	૨૯૩૯	૮૦	૧૦૧૪	૪૦૩૩	૨૪૭	૧૩	૧૨૩	૩૮૩
૧૨ વડનગર ૨	૧૨૬૯૨	૨૬૭૧	૮૩૯૨	૨૪૮૫	૧૮૩	૬૨૨	૩૨૯૦	૨૫૩	૪૭	૬૯	૩૭૩
૧૩ વિભાગ ૨	૯૪૮૧	૧૯૫૧	૬૧૬૯	૧૧૮૬	૪૪૪	૯૭૨	૨૬૦૨	૧૧૫	૬૭	૬૮	૨૫૦
૧૪ વિસનગર ૨	૧૮૦૫૦	૪૦૮૦	૬૫૨૪	૪૦૨૭	૯૧૩	૫૭૮	૫૫૧૮	૩૦૯	૧૪૩	૪૮	૫૦૦
૧૫ સિદ્ધપુર ૧	૨૦૪૬૮	૫૪૯૧	૬૦૧૨	૫૩૭૧	૨૩૦૧	૨૩૧૪	૯૯૮૬	૪૦૨	૨૩૮	૧૪૭	૭૮૭
કુલ	૧૭૫૨૫૪	૪૧૪૨૧	૮૩૮૬				૯૧૧૦				૭૧૦૪

[illegible]

भ्रांत

120	122	124	100	420	1023	0	2100	0	2101	181	0	3289
240	240	240	300	1040	3643	0	4191	0	4111	1813	0	1406
100	204	204	300	1840	3041	0	6204	0	4100	1800	14	11820
300	204	204	0	040	1200	0	0000	0400	0400	1338	110	23881
110	108	240	200	1262	3000	210	8000	0	4040	1001	104	14004
240	224	224	140	040	2412	0	8001	311	4123	1104	00	13208
240	240	240	140	000	2311	0	3100	0	2033	408	0	0411
224	224	224	0	104	1130	0	10483	0	2112	418	108	14401
110	214	211	200	1204	0040	0	24200	1300	18001	2018	0	42844
1310	200	200	0	1040	13340	0	11001	1120	12331	2100	0	81241
300	200	200	100	000	4114	0	1102	0	1000	003	182	10811
308	204	204	300	1228	100	0	0000	0	13008	8284	002	24001
300	240	240	300	1100	0444	0	0313	141	4002	1433	0	18004
200	240	300	300	1180	1300	0	11101	0	1480	1134	0	10000
1203	240	240	300	2003	4101	0	20840	0	0100	2882	0	31040
				10014								312200

૧	કરજીયુ ૨	૪૭૮૦	૧૨૦૨	૪૪૬૪	૨૮૦૭	૪૭૧	૭૮૫	૩૮૬૩	૨૬૮	૮૧	૭૨	૪૨૧
૨	ડોળાઈ ૧	૧૮૧૫૬	૫૧૧૪	૭૫૫૧	૯૯૧૧	૩૫૧૪૨૬	૧૧૩૭૨	૪૯૨	૧૨	૧૩૦	૬૩૪	
૩	લિલકવાડા ૪	૨૦૮૯	૬૪૯	૧૪૯૪	૨૨૭૮	૧૧૩૯	૧૧૧૦	૪૫૨૭	૧૪૮	૭૯	૫૩	૨૮૦
૪	ધર્મજી ૧	૫૯૧૬	૨૩૩૬	૬૮૯૬	૨૧૮૫	૪૦૩૪૦૯	૫૬૩૪	૨૩૮	૧૧	૨૭૧	૫૨૦	
૫	નાર ૩	૬૪૮૨	૨૨૪૬	૫૭૭૮	૧૭૧૪	૧૮૭૫	૧૪૦૬	૫૦૯૫	૧૩૫	૧૧૮	૧૫૭	૪૧૦
૬	પાદરા ૨	૧૦૩૭૯	૩૩૦૯	૬૮૪૩	૪૩૬૫	૫૩૦૨	૫૯૫	૭૪૯૦	૨૬૧	૮૧	૨૧૯	૫૬૧
૭	પીઝ ૩	૪૪૫૭	૧૫૫૦	૫૦૦૦	૨૪૧૮	૧૩૨૫	૧૮૪૯	૫૫૯૨	૨૬૭	૧૯૫	૨૨૭	૬૮૯
૮	પેટલાદ ૧	૧૯૨૩૬	૫૫૧૨	૧૨૯૦૦	૪૨૧૭	૬૭૬	૧૮૭૭	૬૭૭૦	૧૭૯	૬૧	૧૨૪	૩૬૩
૯	બહાદરપુર ૩	૪૨૧૫	૧૦૨૯	૩૫૧૪	૩૧૨૪	૬૭૪	૨૨૩૧	૬૦૨૬	૨૫૧	૭૧	૧૨૧	૪૪૨
૧૦	બાદરાજી ૧	૬૦૨૭	૨૩૦૧	૯૪૭૨	૪૩૩૦	૬૬	૩૨૧૯	૭૬૧૫	૨૯૪	૧	૨૧૪	૫૦૯
૧૧	મહેળાવ ૪	૫૩૩૯	૧૫૫૩	૩૮૦૭	૭૭૬	૧૨૩૦	૯૬૯	૨૯૭૫	૧૩૩	૯૯	૯૬	૩૨૮
૧૨	વસો ૧	૮૭૧૨	૨૮૬૨	૭૩૭૨	૩૨૦૭	૦	૨૮૦૯	૬૦૧૬	૨૬૦	૨	૧૫૬	૪૧૮
૧૩	વાઘોડીઆ ૧	૩૧૦૫	૮૫૧	૬૦૪૪	૪૮૫૪	૯૪૧	૧૭૩૦	૭૫૨૫	૭૧૩	૧૭૬	૪૩૦	૧૩૨૦
૧૪	ચિનોર ૧	૫૫૯૫	૧૭૧૮	૮૮૭૫	૪૧૧૨	૭૦૮	૩૧૫૧	૭૯૭૧	૩૫૯	૮૬	૨૮૬	૭૨૧
૧૫	સંખેડા ૨	૪૯૮૩	૧૪૫૧	૩૮૮૨	૪૦૨૦	૧૪૭૬	૨૨૦૧	૭૬૯૭	૩૨૮	૧૧૬	૧૭૩	૬૦૭
૧૬	સાવલી ૩	૧૧૧૩૧	૧૨૩૬	૧૧૨૨૦	૧૬૦૬	૧૧૭૪	૨૩૩૧	૫૧૦૮	૧૫૨	૧૨૮	૧૪૭	૪૨૭
૧૭	સોજીત્રા ૧	૧૦૬૪૯	૪૧૭૮	૧૦૩૧૯	૨૬૧૫	૧૬૩૧	૧૮૫૫	૬૧૦૧	૧૧૨	૨૦૯	૮૪	૪૦૫
૧૮	વગાદરા જમ- સિદ્ધરાવ સા.પુ	૦	૦	૧૪૫૪૫	૪૭૭૫	૫૦૦	૨૮૭૫	૭૬૨૦	૨૧૦	૧૨	૫૦	૨૭૨
	કુલ	૧૨૫૨૧૯	૪૧૨૩	૧૨૮૦૭૬				૧૦૫૫૯				૮૩૨૯
	એકંદર સરનાળો	૪૦૫૦૭૬	૧૧૪૪૯	૩૦૫૮૨૩				૨૧૮૫૯				૧૬૦૮

વાર્ષિક નિવેદન સને ૧૯૩૬-૩૭

વાર્ષિક ખર્ચ.					પુસ્તકાલયની કુલ મિલકત						
લોક મદદ.	સરકાર મદદ	પંચાયત મદદ	સુધારાવાળા વિ. પં. મં.	કલ્પ.	તા. ૩૧-૭-૩૭ સુધીનું કાચમકેડું	પુસ્તકાલયની બીજી ચોક્કસ રકમ	સ્થાવર મિલકત, મકાન વગેરે.	જંગમ મિલકત.			કુલ.
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	પુસ્તક.	લાકડી સામાન	ખતર સામાન.	૨૨
૧૫૦	૧૦૦	૧૦૦	૫૦	૪૦૦	૧૨૨૭	૦	૨૧૩૦૦	૧૭૭૪	૧૨૨૪	૮	૬૩૧૧૫
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૨૧૨	૦	૦	૬૧૭	૨૬૧	૦	૮૭૮
૨૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૦	૪૦૦	૬૦૦	૦	૦	૧૧૫૬	૨૩૮	૧૨૨	૧૫૧૬
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૧૪૦૫	૦	૨૧૦૦૦	૧૦૪૨	૩૫	૩	૨૩૪૮૫
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૫૦	૪૫૦	૫૪૨૦	૦	૦	૧૧૭૫	૨૯૪	૦	૬૮૮૯
૪૧૧	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૭૧૧	૨૮૪૫	૦	૧૩૦૦૦	૧૨૬૯	૪૯૬	૧૭૫	૧૮૫૮૫
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૬૦૦	૦	૦	૨૦૨૨	૭૧૦	૦	૬૩૩૨
૨૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૫૦૦	૨૫૦૦	૦	૦	૧૧૨૦	૧૩૪	૦	૩૭૫૫
૧૦૦	૧૦૦	૫૦	૨૫	૨૭૫	૧૫૫૦	૫૬	૩૦૦૦	૨૨૫	૬૪	૦	૪૮૩૫
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૩૫૦	૦	૧૦૦૦૦	૧૬૨૭	૫૮૪	૯૯	૧૨૬૬૦
૫૦	૫૦	૪૬	૫૦	૧૯૬	૩૦૬	૦	૦	૫૫૬	૮૬	૦	૯૫૯
૨૦૬	૦	૦	૦	૨૦૬	૦	૦	૦	૧૬૯૯	૮૯	૦	૧૭૮૮
૭૦	૭૦	૭૦	૦	૨૧૦	૫૨૫	૦	૦	૧૭૭	૦	૦	૧૭૭
૫૦	૫૦	૫૦	૦	૧૫૦	૩૦૫૦	૦	૦	૩૦	૫૨	૦	૮૨
				૫૦૯૮							૧૦૫૩૫૬

અનુક્રમ નંબર	નામ	પ્રાંત	પુસ્તકો	વંચાયેલાં પુસ્તકો	વાચકો
૧*	અમરેલી ખાલ	અમરેલી	૨૬૧૨	૯૪૩૮	૪૦૯
૨*	ચલાલા	"			
૩*	પેટલ દ	વડોદરા	૨૧૧૬	૩૦૨૮	૫૦૦
૪*	ભાદરણ	"	૧૮૨૫	૬૪૭૬	૩૫૨
૫*	વસો	"	૩૨૮૭	૩૩૪૧	૩૮૬
૬	ડભોઇ	"	૮૯૯	૩૫૯	૪૨
૭	પાટણ	મહેસાણા	૪૬૩	૨૭૦	૨૨૦
૮*	વડનગર	"	૧૩૩૧	૩૬૧૫	૩૮૩
૯	નાર	વડોદરા	૪૬૦	૨૪૧૮	૧૫૨
૧૦*	હારકાં	અમરેલી	૩૮૨	૨૮૪૪	૧૫૧
૧૧	નવસારી	નવસારી	૮૦૩	૩૫૫૬	૩૨૫
કુલ			૧૪૧૮૧	૩૬૬૪૫	૨૯૨૦

ટીપ :—આનાં ચિહ્નવાળાં ૭ પુસ્તકાલયો મહાનગરોં છે.

૧૯૩૬-૩૭

કચ્છના પુસ્તકાલયોની તારીખ

ખા	પ્રાંત	વસ્તી	ભણેલાં	પુસ્તકો	વંચાયેલાં પુ	વાચકો
૬	અમરેલી	૪૮૩૭૭	૧૪૫૩૯	૩૫૨૯૨	૩૩૧૦૧	૨૭૬૬
૭	નવસારી	૫૬૨૨૬	૧૮૪૯૫	૫૮૫૯૫	૩૭૧૪૯	૩૦૦૯
૧૫	મહેસાણા	૧૭૫૨૫૪	૪૫૮૪૧	૮૩૮૬૦	૭૬૧૧૦	૭૫૦૪
૧૮	વડોદરા	૧૨૫૨૧૯	૩૯૧૨૩	૧૨૮૦૭૬	૧૦૫૫૦૯	૮૩૨૯
કુલ		૪૦૫૦૭૬	૧૧૭૯૯૮	૨૯૫૮૨૩	૨૫૧૮૬૯	૨૧૬૦૮

ખાલ વાચનની તારીખ

પ્રાંત	વાચક સંખ્યા			વંચાયેલા પુસ્તકોની સંખ્યા		
	ભણતા	ઉઠી ગયેલાં	કુલ	ભણનારાઓમાં	ઉઠી ગયેલામાં	કુલ
અમરેલી	૧૩૯૨	૮૯	૧૪૮૧	૨૪૮૭૨	૬૫૫	૨૫૫૨૭
નવસારી	૧૦૫૮	૩૨૧	૧૩૭૯	૯૯૯૧	૫૨૬૨	૧૫૨૮૩
મહેસાણા	૨૧૨૯	૪૪૭	૨૫૭૬	૧૮૯૪૪	૫૬૫૧	૨૪૫૯૫
વડોદરા	૩૮૭૩	૬૧૨	૪૪૩૫	૪૭૩૬૬	૫૪૫૧	૫૦૪૪૨
		૮૪૫૨	૧૪૬૯	૯૯૨૧	૧૦૧૧૭૩	૧૧૮૨૨૨

પુસ્તકાલયો

લો. મ.	સ. મ.	પં. મ.	સુ. મ.	કુલ	કા. ફં.	રોકડ	મકાન	પુ.	લા. સા.	ઉતર	કુલ કિંમત
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૨૫	૩૨૫	૭૫૭	૦	૬૬૫૦	૮૬૪	૩૪૮	૧૭૦	૮૭૮૯
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૭૦૦	૦	૦	૧૩૨૨	૪૧૨	૧૬૩	૪૬૧૧
૨૮૯	૧૦૦	૧૦૦	૧૧	૫૦૦	૩૭૦૦	૦	૭૦૦૦	૮૯૬	૬૩૮	૨૩૫	૧૨૪૬૯
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૭૦૦	૦	૮૭૦૦	૧૩૩૬	૪૮૪	૦	૧૦૫૨૦
૯૦	૦	૦	૦	૯૦	૦	૦	૦	૯૧૫	૦	૦	૯૧૫
૦	૦	૦	૦	૦	૮૦	૦	૦	૨૧૫	૬૭	૩	૨૮૫
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૩૫૦	૦	૧૦૦૦૦	૮૧૮	૪૬૫	૩૨૫	૧૧૯૫૮
૨૫	૨૫	૨૫	૦	૭૫	૦	૦	૨૪૦૦	૨૮૫	૧૨૫	૦	૨૮૧૦
૨૦	૨૦	૨૦	૨૫	૮૫	૧૦૦૦	૪૬	૧૫૦૦	૬૨	૩૪	૦	૨૬૪૨
								૧૭૪	૩૨	૨૦	૨૨૬
				૨૨૭૫							૫૫૨૨૫

મહિલા પુસ્તકાલયોની તારીખ

સંખ્યા	પ્રાંત	વસ્તી	અણેલાં	પુસ્તકો	વંચાપલાં પુ.	વાચકો
૧૪	ચારે પ્રાંતમાં પુસ્તકાલયો	૮૨૦૩૭	૦	૧૬૯૮૫	૩૭૦૪૫	૩૪૭૬
૨	,, ,, વાચનાલયો	૧૧૨૦૫	૦	૧૧૭૯	૨૫૭૩	૪૦૦
૧૬	કુલ	૯૩૨૪૨	૦	૧૮૧૬૪	૩૯૬૧૮	૩૮૭૬

બાલ પુસ્તકાલયોની તારીખ

સંખ્યા	પ્રાંત	પુસ્તકો	વંચાપલાં પુ.	વાચકો
૬	અમરેલી, વડોદરા, મહેસાણા પુ.	૯૪૩૭	૨૭૦૧૪	૧૬૮૧
૫	મહેસાણા, વડોદરા, નવસારી વા.	૪૭૪૪	૬૬૩૧	૧૨૩૯
૧૧	કુલ	૧૪૧૮૧	૩૬૬૪૫	૨૯૨૦

વડોદરા,
તા. ૧-૧૦-૩૭.

}

કે. મે. રાંગનેકર.
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

અનુક્રમ નંબર	નામ	પ્રાંત	પુસ્તકો	વંચાયેલાં પુસ્તકો	વાચકો
૧*	અમરેલી બાલ	અમરેલી	૨૬૧૨	૯૪૩૮	૪૦૯
૨*	ચલાલા "	"			
૩*	પેટલ દ "	વડોદરા	૨૧૧૯	૩૦૨૮	૫૦૦
૪*	ભાદરજી "	"	૧૮૨૫	૬૪૭૬	૩૫૨
૫*	વસો "	"	૩૨૮૭	૩૩૪૧	૩૮૬
૬	ડભોઈ "	"	૮૯૯	૩૫૯	૪૨
૭	પાટલ "	મહેસાણા	૪૬૩	૨૭૦	૨૨૦
૮*	વડનગર "	"	૧૩૩૧	૩૨૧૫	૩૮૩
૯	નાર "	વડોદરા	૪૬૦	૨૪૧૮	૧૫૨
૧૦*	દારકાં "	અમરેલી	૩૮૨	૨૮૪૪	૧૫૧
૧૧	નવસારી "	નવસારી	૮૦૩	૩૫૫૬	૩૨૫
કુલ			૧૪૧૮૧	૩૬૬૪૫	૨૯૨૦

ટીપ્પ :—*આવાં ચિહ્નવાળાં ૭ પુસ્તકાલયો મહાનગરોમાં છે.

૧૯૩૬-૩૭

કસ્બા પુસ્તકાલયોની તારીખ

ક્રમ	પ્રાંત	વસ્તી	બચેલાં	પુસ્તકો	વંચાયેલાં પુ	વાચકો
૬	અમરેલી	૪૮૩૭૭	૧૪૫૩૯	૩૫૧૯૨	૩૩૧૦૧	૨૭૬૬
૭	નવસારી	૫૬૨૨૬	૧૮૪૯૫	૫૮૫૯૫	૩૭૧૪૯	૩૦૦૯
૧૫	મહેસાણા	૧૭૫૨૫૪	૪૫૮૪૧	૮૩૮૬૦	૭૬૧૧૦	૭૫૦૪
૧૮	વડોદરા	૧૨૫૨૧૯	૩૯૧૨૩	૧૨૮૦૭૬	૧૦૫૫૦૯	૮૩૨૬
કુલ		૪૦૫૦૭૬	૧૧૭૯૯૮	૨૯૫૮૨૩	૨૫૧૮૬૯	૨૧૬૦૮

બાલ વાચનની તારીખ

પ્રાંત	વાચક સંખ્યા			વંચાયેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા		
	બચેલા	હઠી ગયેલાં	કુલ	બચેનારાઓમાં	હઠી ગયેલામાં	કુલ
અમરેલી	૧૩૯૨	૮૯	૧૪૮૧	૨૪૮૭૨	૬૫૫	૨૫૫૨૭
નવસારી	૧૦૫૮	૩૨૧	૧૩૭૯	૯૯૯૧	૫૨૬૨	૧૫૨૮૩
મહેસાણા	૨૧૨૯	૪૪૭	૨૫૭૬	૧૮૯૪૪	૫૬૫૧	૨૪૫૯૫
વડોદરા	૩૮૭૩	૬૧૨	૪૪૩૫	૪૭૩૬૬	૫૪૫૧	૫૦૪૪૨
		૮૪૫૨	૧૪૬૯	૯૯૨૧	૧૦૧૧૭૩	૧૧૮૨૨૨

પુસ્તકાલયો

લો. મ.	સ. મ.	પં. મ.	સુ. મ.	કુલ	કા. રં.	રોકડ	મકાન	પુ.	લા. સા.	ધતર	કુલ કિંમત
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૨૫	૩૨૫	૭૫૭	૮	૬૬૫૦	૮૬૪	૩૪૮	૧૭૦	૮૭૮૯
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૭૦૦	૦	૦	૧૩૨૨	૪૧૨	૧૬૩	૪૬૧૧
૨૮૯	૧૦૦	૧૦૦	૧૧	૫૦૦	૩૭૦૦	૦	૭૦૦૦	૮૯૬	૬૩૮	૨૩૫	૧૨૪૬૯
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૨૭૦૦	૦	૮૭૦૦	૧૩૩૬	૪૮૪	૦	૧૦૫૨૦
૯૦	૦	૦	૦	૯૦	૦	૦	૦	૯૧૫	૦	૦	૯૧૫
૦	૦	૦	૦	૦	૮૦	૦	૦	૨૧૫	૬૭	૩	૨૮૫
૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૪૦૦	૩૫૦	૦	૧૦૦૦૦	૮૧૮	૪૬૫	૩૨૫	૧૧૬૫૮
૨૫	૨૫	૨૫	૦	૭૫	૦	૦	૨૪૦૦	૨૮૫	૧૨૫	૦	૨૮૧૦
૨૦	૨૦	૨૦	૨૫	૮૫	૧૦૦૦	૪૬	૧૫૦૦	૬૨	૩૪	૦	૨૬૪૨
								૧૭૪	૩૨	૨૦	૨૨૬
				૨૨૭૫							૫૫૨૨૫

મહિલા પુસ્તકાલયોની તારીખ

સંખ્યા	પ્રાંત	વસ્તી	અણેલા	પુસ્તકો	વંચાવલા પુ.	વાચકો
૧૪	ચારે પ્રાંતમાં પુસ્તકાલયો	૮૨૦૩૭	૦	૧૬૯૮૫	૩૭૦૪૫	૩૪૭૬
૨	” ” વાચનાલયો	૧૧૨૦૫	૦	૧૧૭૯	૨૫૭૩	૪૦૦
૧૬	કુલ	૯૩૨૪૨	૦	૧૮૧૬૪	૩૯૬૧૮	૩૮૭૬

ખાસ પુસ્તકાલયોની તારીખ

સંખ્યા	પ્રાંત	પુસ્તકો	વંચાવલા પુ.	વાચકો
૬	અમરેલી, વડોદરા, મહેસાણા પુ.	૯૪૩૭	૨૭૦૧૪	૧૬૮૧
૫	મહેસાણા, વડોદરા, નવસારી વા.	૪૭૪૪	૯૬૩૧	૧૨૩૯
૧૧	કુલ	૧૪૧૮૧	૩૬૬૪૫	૨૯૨૦

વડોદરા,
તા. ૧-૧૦-૩૭.

કે. મે. રાંગેજી.
મહાનિશ અવસ્થાપક.

આરોગ્ય

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટીની વડોદરા શાખા તરફથી

પ્રસિદ્ધ ધતુ' ત્રિમાસિક

તંત્રી : રાજરત્ન ડૉ. ધનજીભાઈ હો, મહેતા સી. આઈ. ઇ.

અંક ૪૩ મા.

વર્ષ ૧૦

વડોદરા,

ઓક્ટોબર

૧૯૩૬

મેલેરીયા સંબંધી સર્વમાન્ય બાબતો :

૧. મચ્છરના કરડવાથી જ માણસોમાં મેલેરીયા ફેલાય છે.
૨. મચ્છરમાં મેલેરીયાના જંતુઓ ટાઢિયા તાવથી પીડાતા માણસ અગર ઢોરને કરડવાથી જ કરડતી વખતે દાખલ થાય છે ખીજ કોઈ રીતે નહીં.
૩. મનુષ્ય અને મચ્છરમાં થતો મેલેરીયાના જંતુઓનો વિકાસ ઉપર્યુક્ત બે જ રીતે થાય છે—ખીજ કોઈ પણ રીતે થતો નથી.
૪. તદ્દન નવાં મકાનમાં મેલેરીયા ભાગ્યે જ થાય છે.
૫. જ્યારે કોઈ ખોદકામ અગર રેલ્વેની સડક, નદીના પૂલ કે એવું કાંઈ ખાસ કરવામાં આવે છે ત્યારે જમીનમાં નવા ખાડા પડે છે. તેથી નવાં ખાખોચીયાં ભરાય છે અને તેમાં પોરા પડવાથી જોરમાં મેલેરીયા ફાટી નીકળે છે. ધીમે ધીમે તે ખાડાઓમાં તરળે બંધાયેલ ગયા પછી તેનું જોર કમી થાય છે.

વાર્ષિક સવાજન,

રૂ. ૧૭ (દપાવ અર્થ સાથે)

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રૉસ સોસાયટીની વડોદરા, શાખા માટેના.

નિયમોનો સાર

૧. જે સભ્ય રૂ. ૫૦૦૦૭ થી ઓછી નહિ એવી રકમ સોસાયટીના લ'ડાળમાં ભરે તે પેટ્રન કહેવાશે.
૨. જે સભ્ય રૂ. ૧૦૦૦૭ ની રકમ લ'ડાળમાં ભરે તે વાઇસ પેટ્રન કહેવાશે.
૩. જે સભ્ય વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૨૭ ભરે તેને ઍન્યુઅલ મેમ્બર અને એક સામટું લવાજમ રૂ. ૧૫૦ ભરે તેને લાઇફ મેમ્બર ગણવામાં આવશે.
૪. જે સભ્યો દર વર્ષે રૂ. ૧ થી માંડીને રૂ. ૫) સુધી ભરે તે ઍન્યુઅલ ઍગ્રોશીએટ કહેવાશે અને જે એકી વખતે રૂ. ૫૦) આપે તે લાઇફ ઍગ્રોશીએટ કહેવાશે.
૫. વ્યવસ્થાપક સમિતિ કોઈ પણ ગૃહસ્થને આ સોસાયટીને કોઈપણ વસ્તુની સેવા કર્યા બદલ માનનીય સભ્ય તરીકે ચૂંટી શકશે.
૬. લવાજમ, કાંતો હેડ ક્વાર્ટર્સની વ્યવસ્થાપક સમિતિ અગર શાખા સમિતિને મોકલી શકાય પરન્તુ શાખા સમિતિએ મુખ્ય વ્યવસ્થાપક સમિતિને સામાન્ય ખર્ચ માટે સભ્યો પાસેથી મળેલા લવાજમ તથા એકસામટી રકમના ૧૦ ટકા જેટલી રકમ મોકલવી જોઈએ. વળી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોઈપણ એકજ લવાજમ પૈકી મોકલવાની રકમ રૂ. ૧૦૦૦૭ કરતાં વધવી ન જોઈએ.
૭. ઉપલો (હકો) નિયમ શાખા સમિતિને મળેલી ભેટો કે ઇતર રીતે મળેલી રકમોને લાગુ પડશે નહિ.

આર્થ મુધારક પ્રેસ-વડોદરામાં મણિભાઈ મથુરભાઈ શરતે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

આ રો ગ્ય

ધી ઇન્ડિયન રેડ ક્રૉસ સોસાયટી વેડોદરા શાખા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું
ત્રિમાસિક

અંક ૪૩ મા.

વર્ષ ૧૦

વ ૩૧ ૬ રા.

ઓક્ટોબર

૧૯૩૭

નિશાળે જતાં છોકરાંઓનાં આગળ ઝુકતાં ખભાં

આપણે ઘણી વાર જોઈએ છીએ કે આપણાં છોકરાંઓ પાંચ છ વર્ષનાં હોય ત્યાંસુધી તેમના કરતાં મોટી ઉમ્મરનાં છોકરાંઓ કરતાં વધારે ટટાર રહે છે અને તેમના ખભાં આગળ ઝુકતાં હોઈ ગોલ દેખાતાં નથી. પાંચ છ વર્ષની ઉમ્મર સુધી તેઓ નાચતાં કુદતાં હોય છે પણ પછી નિશાળે જવા માંડે ત્યારે સાત આઠ વર્ષની ઉમ્મરે તેમનાં ખભાં નીચે પડી જઈ ગોલ દેખાવા માંડે છે, ત્યારે આપણે એમ મન મનાવી લઈએ છે કે એ તો નળજાઈને લીધે એમ થાય છે, અથવા એનો ઉધર-ભાવ એની શક્તિ કરતાં વધારે છે તેથી એમ થાય છે, પણ એ આપણી માન્યતા ખોટી છે, કારણ પહેલાં પાંચ છ વર્ષમાં પણ તેમનો ઉધરભાવ (શરીર વૃદ્ધિ) બહુ કરી તેટલા જ પ્રમાણમાં હોય છે.

એમ છતાં પણ, બહુ કરી કાંઈ માંદગી આવી ગયા પછી, પાછાં પોતાને કામે લાગતાં ગાળકોને અસલ જેવી તાકાત પાછી ન આવેલી હોવાને લીધે તેઓ પોતાનાં ખભાં આગળ ઝુકાવતાં અને પેટના સ્નાયુઓ લીલા પાડી બરડા પણ આગળ વાળતાં હોય એમ જણાય છે. એવે પ્રસંગે આપણે પહેલી તપાસ તેમની સામાન્ય તનદુસ્તીની કરાવવી જોઈએ કે તેમને નાકમાં મસા, ગળામાં ચોળિયા, સડેલા ઢાંત, અગર શરીરના કોઈ ભાગમાં પર થવાનાં ચિન્હો છે કે નહીં.

પરંતુ ધારો કે દાકતરની તપાસમાં ઉપર કહેલી કાંઈ પણ ખાગત જણાઈ ન આવી તો પછી શું નિશાળને દોષીત ધારવી નેઈએ ? શું નિશાળના અભ્યાસમાં એટલો બધો શ્રમ પડે છે કે તેથી ખાળકનાં ખર્ચાં આગળ ઝુકી જાય છે ?

તે હેતુથી આપણે (૧) નિશાળના ઓરડામાં કલાસ ચાલતી વખતે હવાની અવરજવર કેવી રહે છે, (૨) બેસવાના અને લખવાના ખાજટો કેવા છે, (એવા ખાજટ હોય કે જેથી અદલતી વખતે સહેજ વાંકદાર જગ્યા રહે કે તેથી કમરને બરાબર ટેકો મળે તે સૌથી સારા ગણવા નેઈએ), (૩) એકસામટા કેટલો વખત સુધી ખાળકને એકને એક સ્થિતિમાં બેસી રહેવું પડે છે અને (૪) ઓરડામાં રાશની આવવા બદલની તજવીજ કેવી છે એ સર્વે ખાળતો ઉપર ધ્યાન આપવું નેઈએ. એ શિવાય વળી શિક્ષણની પદ્ધતિ કેવી છે, પાઠો કલાકો સુધી લખાવવામાં આવે છે કે અને ખાળકોને તેમાં રસ પડે છે કે તેઓ કંટાળતાં લાગે છે તે ઉપર પણ ધ્યાન આપવું નેઈએ. એક થાકી ગયેલા ખાળકની કપડાના ગાંસડા જેવી બેસવાની ઢબ નેઈ આપણા મનને એવો ભાસ થાય છે કે તે ઢગ ફક્ત શારિરીક થાકથીજ ઉત્પન્ન થતી નથી પરંતુ માનસિક થાક પણ તેમાં કેટલેક અંશે ભાવ ભળે છે.

વળી નિશાળેથી ઘેર આવતાં ખાળકો પોતાની ચોપડીઓ એક ખભા ઉપર લટકાવે છે કે તેને ભાર બેઠે ખર્ચાં ઉપર એકસરખો પડે છે અથવા એક જ હાથે ચોપડીનો કોથળો ઝુલતો પકડીને ચાલે છે કે તથા આવું રોજગરોજ કરવામાં આવે છે કે કેમ તે ઉપર પણ ધ્યાન આપવું નેઈએ.

‘ઘેર આ-આ પછી ખાળક રહ્યા નાસ્તો લીધા પછી શું કરે છે ? તેમના પાસથી સૂવા જતાં સુધી ઘરમાં અભ્યાસનું કામ કરાવવામાં આવે છે કે નહીં તે ઉપર લક્ષ આપવું નેઈએ. મેટ્રીકની પરાક્ષામાં જનારા છોકરાઓ તો કેટલીક વાર રાતે સાઠ નવ કે દશ સુધી અભ્યાસમાં રોકાય છે. આપણે વિચાર કરશું તો જણાશે કે ઘણાં છોકરાંઓ પાસે તેમના ખાપો કરતાં ઘણા વધાર કલાકો સુધી આપણે કામ લઈએ છીએ. નિશાળના અભ્યાસક્રમ સાથે તો કેટલીકવાર ખાળકો કસરતશાળા કે બીજી રમતો રમી મોજ મેળવે છે પરંતુ ઘરે આવ્યા પછી તેવું માગ્યે જ નેવામાં આવે છે.

આ ઉપરથી સહજ જણાઈ આવે છે કે ખાળકનાં ખર્ચાં આગળ ઝુકતાં ઘઈ જાય તે માટે શારિરીક તેમજ માનસિક થાક એ બન્ને જવાબદાર છે.

વળી ખાળકના ખોરાક ઉપર પણ ધ્યાન આપવું નેઈએ કે તેને પૂરતો પુષ્ટીકારક ખોરાક, દૂધ દહીં માખણ, લીલી તરકારી, ફળફળાદી વિગેરે તથા શિયાળામાં મગરનું તેલ આપવામાં આવે છે કે નહીં. અગર તેને ઘણાં મિઠાશવાળા ખોરાક અથવા અતિશય નરમ કાંઈ કે પોચા ખેળવાળા ખોરાક અપાય છે કે કેમ ? વળી તે પૂરતાં પ્રમાણમાં પાણી પીએ છે કે નહીં તે પણ નેવું નેઈએ.

આ રો ઝ્ય

ધી ધનિયન રેડ કૉસ સોસાયટી વડોદરા શાખા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું
ત્રિમાસિક

અંક ૪૩ મો.		ઓક્ટોબર
વર્ષ ૧૦	વ ડો ૬ રા.	૧૯૩૭

નિશાળે જતાં છોકરાંઓનાં આગળ ઝુકતાં ખભાં

આપણે ઘણી વાર ભેંધએ છીએ કે આપણાં છોકરાંઓ પાંચ છ વર્ષનાં હોય ત્યાંસુધી તેમના કરતાં મોટી ઉમ્મરનાં છોકરાંઓ કરતાં વધારે ટટાર રહે છે અને તેમના ખભાં આગળ ઝુકતાં હોઈ ગોલ દેખાતાં નથી. પાંચ છ વર્ષની ઉમ્મર સુધી તેઓ નાચતાં કુકતાં હોય છે પણ પછી નિશાળે જવા માંડે ત્યારે સાત આઠ વર્ષની ઉમ્મરે તેમનાં ખભાં નીચે પડી જઈ ગોલ દેખાવા માંડે છે, ત્યારે આપણે એમ મન મનાવી લઈએ છે કે એ તો નળાળાઈને લીધે એમ થાય છે, અથવા એનો ઉધર-ભાવ એની શક્તિ કરતાં વધારે છે તેથી એમ થાય છે, પણ એ આપણી માન્યતાં ખોટી છે, કારણ પહેલાં પાંચ છ વર્ષમાં પણ તેમનો ઉધરભાવ (શરીર વૃદ્ધિ) બહુ કરી તેટલા જ પ્રમાણમાં હોય છે.

એમ છતાં પણ, બહુ કરી કાંઈ માંદગી આવી ગયા પછી, પાછાં પોતાને કામે લાગતાં બાળકોને અસલ જેવી તાકાત પાછી ન આવેલી હોવાને લીધે તેઓ પોતાનાં ખભાં આગળ ઝુકાવતાં અને પેટના સ્નાયુઓ ઢીલા પાડી ખરડો પણ આંગળ વાળતાં હોય એમ જણાય છે. એવે પ્રસંગે આપણે પહેલી તપાસ તેમની સામાન્ય તનદુસ્તીની કરાવવી ભેંધએ કે તેમને નાકમાં મસા, ગળામાં ચાળિયા, સહેલા દાંત, અગર શરીરના કોઈ ભાગમાં પરૂ યવાનાં ચિન્હો છે કે નહીં.

પરંતુ ધારો કે હાકતરની તપાસમાં ઉપર કહેલી કાંઈ પણ બાબત જણાઈ ન આવી તો પછી શું નિશાળને દોષીત ધારવી જોઈએ ? શું નિશાળના અભ્યાસમાં એટલો ખર્ચ થયે છે કે તેથી બાળકનાં ખર્ચાં આગળ ઝુકી ન્તય છે ?

તે હેતુથી આપણે (૧) નિશાળના ઓરડામાં કલાસ ચાલતી વખતે હવાની અવરજવર કેવી રહે છે, (૨) બેસવાના અને લખવાના બાજટો કેવા છે, (૩) એવા બાજટ હોય કે જેથી અટલતી વખતે સહેજ વાંકદાર જગ્યાં રહે કે તેથી કમરને બરાબર ટેકો મળે તે સૌથી ઘાસ ગણવા જોઈએ), (૪) એકસામટા કેટલો વખત સુધી બાળકને એક જ સ્થિતિમાં બેસી રહેવું પડે છે અને (૫) ઓરડામાં રોશની આવવા બદલની તજવીજ કેવી છે એ સર્વે બાબતો ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ. એ શિવાય વળી શિક્ષણની પદ્ધતિ કેવી છે, પાઠો કલાકો સુધી લખાવવામાં આવે છે કે અને બાળકોને તેમાં રસ પડે છે કે તેઓ કંટાળતાં લાગે છે તે ઉપર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ. એક થાકી ગયલા બાળકની કપડાના ગાંસડા જેવી બેસવાની ઢબ જોઈ આપણા મનને એવો ભાસ થાય છે કે તે ઢબ ફક્ત શારિરીક થાકથીજ ઉત્પન્ન થતી નથી પરંતુ માનસિક થાક પણ તેમાં કેટલેક અંશે ભાવ લેતી છે.

વળી નિશાળેથી ઘેર આવતાં બાળકો પોતાની ચોપડીઓ એક ખભા ઉપર લટકાવે છે કે તેનો ભાર બેઠે ખભાં ઉપર એકસરખો પડે છે અથવા એક જ હાથે ચોપડીનો દોઢળો ઝુલતો પકડીને ચાલે છે કે તથા આવું રોજબરોજ કરવામાં આવે છે કે કેમ તે ઉપર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

ઘેર આ-આ પછી બાળક મહા નાસ્તો લીધા પછી શું કરે છે ? તેમના પાસથી સૂવા જતાં સુધી ઘરમાં અભ્યાસનું કામ કરાવવામાં આવે છે કે નહીં તે ઉપર લક્ષ આપવું જોઈએ. મેટ્રીકની પરાક્ષામાં જનારા છોકરાઓ તો કેટલીક વાર રાતે સાડા નવ કે દશ સુધી અભ્યાસમાં રોકાય છે. આપણે વિચાર કરશું તો જણાશે કે ઘણાં છોકરાંઓ પાસે તેમના બાપો કરતાં ઘણા વધાર કલાકો સુધી આપણે કામ લઈએ છીએ. નિશાળના અભ્યાસક્રમ સાથે તો કેટલીકવાર બાળકો કસરતચાળા કે બીજી રમતો રમી મોજ મેળવે છે પરંતુ ઘરે આવ્યા પછી તેવું માગ્યે જ નેવામાં આવે છે.

આ ઉપરથી સહેજ જણાઈ આવે છે કે બાળકનાં ખર્ચાં આગળ ઝુકતાં થઈ ન્તય તે માટે શારિરીક તેમજ માનસિક થાક એ બન્ને જવાબદાર છે.

વળી બાળકના ખોરાક ઉપર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ કે તેને પૂરતો પુષ્ટીકારક ખોરાક, દૂધ દહીં માખણ, લીલી તરકારી, ફળફળાદી વિગેરે તથા શિયાળામાં મગરનું તેલ આપવામાં આવે છે કે નહીં અગર તેને ઘણો મિઠાશવાળો ખોરાક અથવા અતિશય નરમ કાંઈ કે પોચો ખેળવાળો ખોરાક અપાય છે કે કેમ ? વળી તે પૂરતાં પ્રમાણમાં પાણી પીએ છે કે નહીં તે પણ જોવું જોઈએ.

એ શિવાય તેને કપડાં કેવાં પહેરાવવામાં આવે છે તથા તેની ઉંઘ કેવી અને કેટલી છે તે ઉપર પણ લક્ષ આપવું જોઈએ. કપડાં જોઈએ તે કરતાં વધારે પહેરેલાં છે, વધારે તંગ છે અથવા તેનાથી ઉપાડી શકાય તે કરતાં વધારે ભારી છે કે નહીં તે પણ જોવું જોઈએ.

વળી તેને પૂરતી ઉંઘ આવે છે કે નહીં અથવા વહેલું સૂઈ જાય છે કે નહીં તથા રાત્રે જાગતું પડી રહે છે કે કેમ તે જોવું જોઈએ. જરાબર ઉઘાતું હોય તો સૂવાના ઓરડામાં તાજી હવાની પૂરતી અવરજવર છે કે નહીં અથવા બાળક મોઢું માથું ઢાંકી સૂએ છે કે અને તેથી તેને તાજી હવાનો લાભ મળતો નથી કે કેમ તે જોવું જોઈએ.

આ બધી બાબતો ઉપર સવારે તે તાજું માણું ઉઠે છે કે નહીં તેનો ઘણે ઘરજોળે આધાર રહેલો હોય છે.

થોડાંક વર્ષો પહેલાં, આવી રીતે ખભાં ઝુકી જતાં અટકાવવા માટે તરેહવાર ઇલાજો લેવામાં આવતા હતા, દાખલા તરીકે તેમની પીઠ ઉપર જાડાં પૂઠાં કે પાટીયાં બાંધવામાં આવતાં હતાં કે તેથી તેઓ ટટાર રહી શકે, પણ તેનું પરિણામ ઉલટું જ નિપજતું હતું કારણ તેથી નાહક તેમની થાકમાં વધારો થતો હતો.

હાલ હવે આપણે સમજી શકીએ છીએ કે ખભાં ઝુકી જવાનું મૂળ કારણ શારિરીક અને માનસિક થાક હોય છે માટે એ બંને જાતની થાક બંને એટલી ઓછી કરવાના ઉપાયો આપણે લેવા જોઈએ. આવે પ્રસંગે બાળક પાસે જ્યૂદી જ્યૂદી કસરત કરાવવાથી ઉલટી તેના ઉપર વધારે ખરાબ અસર થવાનો ખડો સભવ છે.

માટે સૌથી પહેલો ઇલાજ એ છે કે બાળકને રૂતુની અનુકૂળતા પ્રમાણે ખુદી હવામાં બંને તેટલો આરામ લેવા દેવો. આવા શારિરીક આરામની સાથે સાથે તેના મન ઉપરનો બોલો-ચિંતા-ઓછી કરવી જોઈએ. વળી આ વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે તેના ખભા આગળ ઝુકતા છે તે બદલ તેને વારંવાર યાદ ન આપ્યા કરવી અને તેની તનદુરસ્તી બદલ હક બહાર કાઢી ન દેખાડવી જોઈએ તથા અભ્યાસ ઓછો કરવા માટે તેને વારંવાર શિખામણ પણ આપવી ન જોઈએ કે તેથી તેને પોતાની હાલત યાદ આપ્યા ન કરે. ટુંકામાં તેને બંને એટલી શાંત સ્થિતિમાં રહેવા દેવું. માત્ર એટલી કાળજી રાખવી કે તેને છેક ઢાંકી દબોડી રાખવું નહીં તેમજ વળી શક્તિ ઉપરાંત તેની પાસે કામ પણ ન લેવું.

જેમ જેમ તાજી હવા અને આરામથી તેને કાયદો થતો જશે તેમ તેમ તે જાતે જ હલકા પ્રકારની કસરત કરવામાં બીજાં છોકરાંઓ જેટલો ભાગ લેવા માંડશે.

મન તથા તનના આરામની સાથે સાથે તેને યોગ્ય ખોરાક તથા અનુસરતી હલકા પ્રકારની કસરત થોડી થોડી અને નિયમસર કરાવવી.

ઈંગ્લેન્ડ જ્યોર્જ થેકસ ગીર્વીંગ ફંડ (ક્ષયરોગ અટકાવવાનું ફંડ)

તરફથી મોકલેલી

જાહેરાત

પેરીસ શહેરમાં મરહુમ પ્રોફેસર લીઓન બર્નાર્ડે (ઇન્ટરનેશનલ યુનિયન ઓફ ઇન્સ્ટિટ્યુશન ઓફ ડાયોસીસ નામનું) દેશપરદેશમાં ક્ષય વધતો અટકાવવાનું મંડળ સ્થાપી તેના મંત્રી તરીકે ચૌદ વર્ષ સુધી કામ બળવ્યું હતું. તેઓની યાદગીરી કાયમ રાખવા માટે સદર મંડળની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ જૂદી જૂદી સરકારો અને જૂદાં જૂદાં મંડળોના ઉપયોગ માટે દર બે વર્ષે અઢીહજાર ફ્રેન્કનું એક ઇનામ બરપા કર્યું છે.

આ ઇનામ, “ક્ષયરોગથી આપણા સાંસારિક જીવન ઉપર થતી અસર” એ વિષય ઉપર ઇંગ્રેજી અગર ફ્રેન્ચ ભાષામાં નિબંધ લખી મોકલનારને સને ૧૯૩૮ માં મહેલવહેલું આપવામાં આવશે.

નિબંધ છાપેલો અગર ટાઇપરાઈટ કરેલો હોવો જોઈએ અને તેમાં દશહજારથી વધારે શબ્દો હોવા ન જોઈએ અને તે ૧૯૩૮ના એપ્રિલ મહીનાની પંદરમી તારીખ સુધીમાં ન્યુ ડિલ્હીમાં નં. ૨૦, તાલકટોરા રોડમાં ઈંગ્લેન્ડ જ્યોર્જ થેકસ ગીર્વીંગ ફંડના ઓર્ગેનાઇઝીંગ સેક્રેટરી તરફ મોકલવો જોઈએ.

જો ઉપર જણાવેલાં ઇન્ટરનેશનલ યુનિયનની વ્યવસ્થાપક સમિતિને મળેલા નિબંધો પૈકી કોઈપણ નિબંધ પૂરતી લાયકાત ધરાવતો ન જણાય તો ઉપરનું ઇનામ ૧૯૩૮માં ન આપતાં તે પછીના વર્ષમાં આપવાનું જાહેર કરવામાં આવશે. આ ગાળતમાં સદર સમિતિનો ચુકાદો છેવટનો ગણાશે.

સારાં યોગ્ય આસનો

અમુક માણસ યોગ્ય રીતે ટટાર ચાલે તે ઉપરથી કાંઈ એમ કરતું નથી કે બેસવામાં પણ તેવી જ સારી અદા દાખવી શકશે. બેસી જવાના વિચારની સાથે સ્નાયુઓને તદ્દન ઢીલા પાડી નાખવાનો અને આરામનો વિચાર એટલો બધો ઘાટે સંબંધ ધરાવે છે કે આપણામાંથી ઘણાખરા ખુરસી પર ગમે તેવી સ્થિતિમાં આળોટાઈ પડે છે.

આપણને ખરેખરો થાક લાગ્યો હોય તો ખુરસી ઉપર બેસવા કરતાં બિછાનામાં લેટવું વધારે સારું છે કારણકે તેથી આપણા શરીરને વધારે કાર્યસાધક આરામ મળે છે એટલું જ નહીં પણ આપણે નહીં ઇચ્છવા ભેગ આસનોમાં બેસવાનું ભોખમ બહારી લેતા નથી. હવે ઉપરાંત કામ કરવાથી અતિશય થાક લાગવાને લીધે આપણે ઘણીવાર અવ્યવસ્થિત-સકાર વગરના-આસનોમાં બેસીએ છીએ.

માટે હવે ઉપરાંત થાક ન લાગે એવી બને ત્યાં સુધી તજવોજ કરવો અને એવી થાકમાંથી આરામ લેવા માટે બેસવા કરતાં સૂવું એ વધારે સારું છે.

એથી ઉલટી રીતે કેટલાક અછકડખાજ માણસો પોતાનો રૂઆળ દેખાડવા અતિશય ટેડી રીતે બેસી રહે છે તે આસન પણ અકુદરતી અને અતિશય થાકવી નાખનારું થઈ પડે છે. આવાં માણસો ખુરસીની પીઠને બને એટલા અડીને બેસે છે કે તેથી તેમની પીઠ ટેડી (તડી) દેખાય પણ આવી સ્થિતિમાં ઝાઝોવાર બેસી શકાતું જ નથી કારણકે તેથી શરીરને ઘણી થાક લાગી આવે છે.

ઉપર કહેલું આસન અયોગ્ય અને ખોટું દેખાય એવું છે ખરૂં પરંતુ તેના કરતાં પણ વધારે વાંધો લેવા લાયક એક આસન જે “ આળસુ છોકરાનું આસન ” કહેવાય છે તેમાં માણસ ખુરસી ઉપર છેક નાંચે સુધી સરી જઈ પગ પહોળા કરી પડેલો હોય છે અને તેના શરીરનો બધો ભાર કરોડના નીચલા ભાગ ઉપર આવે છે. આ આસન-ખાસ કરી જોરતો માટે-ઘણું જ વિશોભિત (શોભા વગરનું) ગણાય છે અને તે તનદુરસ્તીને તેમજ શક્તિને બહુ નુકશાન પહોંચાડે છે. આને બદલે ખરૂં આસન તો એ છે કે ખુરસી ઉપર એવી રીતે બેસવું કે બધો ભાર કુલાં અને થાપાના નીચલા ભાગ ઉપર આવે અને પીઠ જસક પાછળ પડતી રહી ખુરસીની પીઠમાં જકડાઈ ન જવા પામે.

અલબત્ત, ઘણો આધાર ખુરસી કેવી છે તેના ઉપર રહે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ હિંચકા ખાવાની ખુરસી પસંદ કરતી નથી કારણકે તેમાં બેસવાની ઢળ પસંદ કરવા ભેગ નથી; તેમ વળી બેસનારની ઉંચાઈના પ્રમાણમાં બેસવાની ખુરસી ઉંચા

હાથાવાળી હોય તો તે ઉપર બેઠે હાથો મૂકી બેસતાં ખુંધા થવાનો ભય રહે છે. કેટલાકોને એક કોણી હાથા ઉપર મૂકવાની ટેવ હોય છે તે દેખાવે ખરાબ લાગતી નથી પણ તેથી તે હાથ ઉપર ગાલ મૂકવાની ટેવ પડે છે અને તે ધ્રુવવા ભોગ નથી.

ખુરસી ઉપર બેસી એક હાથે તેની પીઠના ભાગ ઉપર આંકડી ભેરવવી નહીં કારણ તે દેખાવ સુંદર દેખાતો નથી એટલું જ નહીં પણ પહેરેલાં કપડાં તેથી અવ્યવસ્થિત થઈ જાય છે.

વળી બેઠે હાથ માથાના પાછલા ભાગે મેળવી બેસવું નહીં કારણ તેથી આપણે ઉઘરેલા અગર કંટાળેલા હોય એવો ભાસ થાય છે અને આપણે બેઠેકાર ન હોઈએ છતાં તેવા જણાઈએ છીએ.

સામાન્ય રીતે બેસતી વખતે બેઠે હાથો ખોળામાં જ એકમેક સાથે આગળ પકડી રાખવા અને આંગળાં અંગુઠા સ્થિર રાખવાં, એજ આસન સૌથી સારું છે કારણ તેથી આપણે અકળાયલા અથવા ચિંતામય છીએ એમ દેખાતું નથી.

(ન્યુ હેલ્થ ઉપરથી)

ભરૂચ સેનિટરી એસોસિએશનનો ૨૩ મા વર્ષનો

વાર્ષિક અહેવાલ સને ૧૯૩૬-૩૭

૧. મીટીંગ :- વર્ષ દરમિયાન મંડળના કામકાજ માટે કુલ (૫) સભાઓ મળી હતી.

૨. મેમ્બર્સ :- મંડળમાં કુલ (૫) પેટ્રો, (૧) ફર્સ્ટ ક્લાસ લાઇફ મેમ્બર (૬૨) સામાન્ય લાઇફ મેમ્બરો નોંધાયા છે. (૮૫) વાર્ષિક સભાસદો વર્ષ દરમિયાન હતા.

૩. વર્ષ દરમિયાન મંડળની જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓ :- (પ્રચાર કાર્ય) મેલકલેન્ડર્નના ભાષણો :- શહેર અને જિલ્લાના ગામોમાં મળી કુલ (૬૭) મેલકલેન્ડર્નના ભાષણો કય, મેલેરીઆ, પ્લેગ, કેલેરા, શીતળા, ખાજાહીત અને માંખો વિ. ના વિષયો પર આપવામાં આવ્યા હતા.

૪. આરોગ્યતાને લગતાં ન્હાનાં પ્રદર્શનો :- શહેરમાં વાર્ષિક મેળાઓમાં તથા બેળી શેા વખતે મળી કુલ (૨) અને જિલ્લાના ગામોમાં મળી કુલ (૬) આરોગ્યતાને લગતા પ્રદર્શનો એસો ના મોટેલો પોસ્ટરો વિ. થી કરવામાં આવ્યા હતા. તથા મ્યુઝીઅમ હોલમાં "દાંત" વિષે એકઝીબીશન રાખવામાં આવ્યું હતું.

૫. સિનેમા ફિલ્મો સાથેનાં ભાષણો:—શહેરના જુદા જુદા ભાગોમાં તથા મ્યુઝીઅમ હોલમાં મળી કુલે (૫૪) સિનેમા શો કરવામાં આવ્યા હતા અને તે માટે તાંદુરસ્તીને લગતી ફીલ્મો બતાવવામાં આવી હતી.

૬. આરોગ્યતાને લગતા હસ્તપત્રોની પ્રસિદ્ધિ:—માંજો, મચ્છર, હડ-ખાયા કુતરા વિષે સુવાવડ અને બાળહિત, ગ્રામ્ય સુધારણા વિ. વિષયો પર હસ્ત પત્રિકાઓ છપાવી શહેર તથા જીલ્લામાં બેળી વીક ઉજવણીઓ વખતે, મેલેરીઆની સીઝનમાં તથા ભાડભુત અને શુકલતીર્થની જાત્રાના મેળાઓ વખતે (કેલેરા) વિષેની પત્રિકાઓ છપાવી મફત વહેંચવામાં આવી હતી.

૭. તાંદુરસ્તીના ચોપાનીઆનો સલાસદોમાં ફેલાવો:—પ્રીઝીકલ કલચર, હેલ્થ, ગુડહેલ્થ, અને આરોગ્ય એ નામના ચોપાનીઆઓ એસો. ના સલાસદો, સ્થાનિક ડોક્ટરો વિ. માં વાંચવા માટે ફેરવવામાં આવ્યા હતા. આરોગ્ય ત્રિમાસિકની ૧૫૦ નકલો ખરોદી એસો. ના મેમ્બરો, હોસ્પીટલો તથા શહેરની સ્કૂલોમાં મફત વહેંચવામાં આવે છે.

૮. પોસ્ટર પ્રસિદ્ધિ:—ભરૂચ રેલ્વે સ્ટેશન પર તાંદુરસ્તીને લગતા જુદા જુદા પોસ્ટરો વખતો વખત મુકવામાં આવ્યા હતા.

૯. એન્ટી ટ્યુબરક્યુલોસીસવર્ક:—ક્ષયરોગ થવાના કારણો અને તેના ઉપાયોના પોસ્ટરોના ૧૨ સેટ તૈયાર કરાવી શહેરની છોકરા છોકરીઓની સ્કૂલોમાં ફેરવવામાં આવ્યા હતા તથા ૧ સેટ ભરૂચ રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર મુકવામાં આવ્યો છે. ક્ષયરોગ વિષેની સ્લાઈડઝથી (૪૦) ભાષણો એસો. ના મેડીકલ ઓફીસરે આપ્યા હતા, તથા શહેરની માધ્યમિક શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓને ક્ષયરોગની પ્રીલમ બતાવવામાં આવી હતી.

૧૦. સુવાવડ અને બાળહિત માટેનું કામ :—ભરૂચ રેલ્વે સ્ટેશન સોસાયટીના સહકારથી બાળહિતને લગતું કામ મ્યુનીસીપલ હવાખાનામાં તથા મોટી પોસ્ટ ઓફીસ પાસેના સુવાવડખાનામાં કરવામાં આવે છે. જ્યાં સગર્ભા સ્ત્રીઓને માતા તથા બાળકની તાંદુરસ્તીને લગતી જરૂરી માહિતી તથા સુવાવડ વખતે લેવાની સંભાળ માટેની સુચનાઓ આપવામાં આવે છે. કુલે (૨૬૫) બાળકોનું વજન કરી તપાસવામાં આવ્યા હતા તથા (૨૨૪) એન્ટીનેટલ કેસો જોવામાં આવ્યા હતા.

૧૧. સેંટ જોન ઓર્થોડોક્સ વર્ક :—વર્ષ દરમિયાન તાત્કાલીક મદદનો એક વર્ગ પોલીસ ફોર્સ માટે તથા ખીજો વર્ગ ભરૂચ સ્ત્રી મંડળના મેમ્બરો માટે તથા મીશન હોસ્પીટલની નર્સો માટે કમ્પ ઉન્ડીંગ ક્લાસ વિ. રાખવામાં આવ્યા હતા. ફર્સ્ટ એઇડની પરીક્ષામાં (૩૯) પોલીસો તથા (૧૧) સ્ત્રીઓ પરીક્ષામાં બેઠી હતી અને તેમાંથી (૩૧) પોલીસો તથા (૮) સ્ત્રી મંડળના સલાસદો ફેલોશિપ થયા હતા. અને સ્ત્રી મંડળના સભ્યો માતૃત્વ કળાની તથા હર્ડીની સારવારની સર્ટીફિકેટ માટેનો

પરીક્ષાઓમાં ફોટોગ્રાફ થયા હતા. ફર્સ્ટ એઇડના ક્લાસોમાં બેસનાર ઉમેદવારોને ઘાયલ થએલાઓને લઇ જવા વિષે, લોહી અટકાવવા વિષે જીવંતીને કુખતી બચાવવી અને તેના ઉપાયો વિ. વિષય પર ફીલ્મો જતાવવામાં આવી હતી. ૧૩ સ્કાઉટ અને ૪૫એ ફર્સ્ટ એઇડ સર્ટીફિકેટ માટેની પરીક્ષા પસાર કરી હતી.

૧૨. બાળહીત અને આરોગ્ય પ્રદર્શન :—શહેરમાં બાળહીત અને આરોગ્ય પ્રદર્શન જૈનની વાડીમાં રાખવામાં આવ્યું હતું, અને તેને અંગે બાપ્તિસ્ટ સિનેમા શોઝ, ગરબા વિ. પ્રોગ્રામ રાખવામાં આવ્યો હતો. શહેરના જુદા જુદા ભાગોમાંથી ૧૪૧ છોકરાઓનું વજન કરી તપાસવામાં આવ્યા હતા, તેમાંથી ૨૧ ધનામો તંદુરસ્ત છોકરાઓને આપવામાં આવ્યા હતા.

(જીલ્લામાં) હાંસોટ, જંબુસર, સજેદ, ફીરનાડ, દોરા, ઉબેર અને હેરસમ ગામોએ એસો. ના મેડેલ્સ તથા પોસ્ટરો વડે બેળી વીક ઉજવણી કરવામાં આવી હતી, અને છોકરાઓનું વજન કરી તંદુરસ્ત છોકરાઓને ધનામો આપવામાં આવ્યા હતા.

૧૩. નહાના બાળકો તથા માદી ઉમ્મરના માણસો માટે વજન લેવાના કાર્ડો:—એસો. તરફથી એક કાંટો રાયચંદ દીપચંદ લાયબ્રેરીમાં તથા બીજો મ્યુઝી-અમ હોલમાં મળી બે કાંટાનહેર પ્રજાનું વજન લેવા માટે મુકવામાં આવ્યા છે અને વર્ષ દરમિયાન ૨૩૭ માણસોએ વજન કરાવ્યું છે.

બાળકોનું વજન લેવા માટે ત્રણ કાંટાઓ (૧) મ્યુનીસીપલ દવાખાનામાં (૨) એસો. ના સેક્રેટરી ડૉ. હોમી એસ. દસ્તુરના દવાખાનામાં તથા (૩) પોસ્ટ ઓફીસ પાસેના મુવાવડખાનામાં મુકવામાં આવ્યા છે અને કુલ ૨૬૫ બાળકોનું વજન કરવામાં આવ્યું હતું.

૧૪. લુણાવાડના મહારાણાશ્રીના આમંત્રણથી લુણાવાડે તા. ૧૭, ૧૮ અને ૧૯ મી અક્ટોબર ૧૯૩૬ ના દિવસોએ બેળી વીક ઉજવણી તથા હેલ્થ એક્ઝીબીશન એસો. ના મેડેલ્સ ચાર્ટર્ડ વિ. થી રાખવામાં આવ્યું હતું. જ્યાં આગળ તંદુરસ્ત બાળકોને તપાસવામાં આવ્યા હતા અને રાત્રી તરફથી ધનામો આપવામાં આવ્યા હતા તથા લુણાવાડ પરેડ ગ્રાઉન્ડ ઉપર ૫૨ તંદુરસ્તીને લગતી શ્રીલગ્નો જતાવવામાં આવી હતી જેનો લુણાવાડની જનતાએ ઘણો સારો લાભ લીધો હતો.

૧૫. મુરત બેળી વીક કમિટીએ માહે અક્ટોબર ૧૯૩૬ માં મુરત મુકામે બાળહીત ઉજવણી કરી હતી તે વખતે એસો. ના મેડેલ્સ, ચાર્ટર્ડ, લીટરેચર વિ. મોકલવામાં આવ્યા હતા.

૧૬. આમોદાર પ્રવૃત્તિ :—સરૂચ વિશેષ અપલીકેટ કમિટીએ વર્ષ દરમિયાન ભરેલા આર્ય મુદારણા સંબંધી વર્ગોમાં એસો. ના મેડીકલ ઓફીસરે તંદુરસ્તીના

વિષય ઉપર : ભાષણો આપ્યા હતા. તથા તે દરમિયાન ભાળીત વિષે સિનેમા શ્રીલંકા ખતાવવામાં આવી હતી તથા તે પ્રસંગે તંદુરસ્તીને લગતું પ્રદર્શન મ્યુઝી-અમ હોલમાં ગોઠવવામાં આવ્યું હતું તથા આમ્ય સુધારણા: સંબંધી પત્રોકાઓ છપાવી વહેંચવામાં આવી હતી.

૧૭. તંદુરસ્તીના વિષય ઉપર ધનામી નિબંધ:—મહુમ ડૉ. જમશેદ ડી. મુનસફના મેમોરિયલ ફંડના વ્યાજમાંથી ચાલુ વર્ષમાં “ ગ્રે” દાંતના પ્રદર્શનમાં શું શું જોયું ” એ વિષય ઉપર શહેરની સ્કુલોમાંથી નિબંધો ભાંગવામાં આવ્યા હતા.

કુલ્લે ૫૬ નિબંધો મળ્યા હતા, અને તેમાંથી ૨૧ નિબંધો ધનામી માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા છે. જીલ્લાના જે ગામોમાં તંદુરસ્તીના જલસાઓ કર્યા હતા ત્યાં સ્કુલોના વિદ્યાર્થીઓ પાસે “ તંદુરસ્તીના જલસાઓમાં મેં શું શું જોયું ” એ વિષય ઉપર નિબંધ લખાવવામાં આવ્યા હતા. કુલ્લે ૨૭ નિબંધો મળ્યા હતા અને તેમાંથી ધનામી માટે ૪ નિબંધો પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

૧૮. સરદાર ખાન બહાદુર આદરજી મંચેરજી દલાલ સમારકફંડના વ્યાજ-માંથી સીનીયર અને જુનીયર કંપની હરીફાઈમાં મેચો નહીં રમવાથી સીનીયર તથા જુનીયર કંપ આ વર્ષે કોઈને પણ આપવામાં આવ્યા નથી.

૧૯. એસોસિએશનના મેડીકલ ઓફીસરે ભરૂચ શહેરની ખાણીપીણીની આસરે ૫૦ દુકાનો તપાસી હતી અને તેમના માલિકોને દુકાનો તથા હોટેલો સ્વચ્છ રાખવા માટે સુચના કરી હતી.

૨૦. ભરૂચ રેડક્રોસ સોસાયટીના સહકારથી ભાડલુત મુકામે જાત્રા વખતે એક મહીના સુધી દવાખાનામાં જાત્રા દરમિયાન ૧૩૮૧ દર્દીઓએ લાલ લીધો હતો.

૨૧. તારીખ ૨૭ મી નવેમ્બરથી ૨૯ મી નવેમ્બર ૧૯૩૬ સુધી શુકલતીર્થ મુકામે દવાખાનું ખોલવામાં આવ્યું હતું. જાત્રા દરમિયાન ૫૧ દર્દીઓએ દવાખાનાનો લાલ લીધો હતો.

૨૨. માંદાની માવજત માટે વાપરવાના સાધનોના મથકો :—ભરૂચ રેડક્રોસ સોસાયટીના સહકારથી શહેર અને જીલ્લામાં મળી કુલ્લે (૧૨) મથકોએ માંદાની માવજત માટેના સાધનો આપવાનું કામ ચાલુ રાખવામાં આવ્યું છે.

૨૩. શહેર અને જીલ્લામાં જુદી જુદી જાતની વૈદક મદદ :—(અ) જીલ્લાના (૬૧) ગામોમાં આંખની દવા લોકલ બોર્ડ સ્કુલના શિક્ષકો મારફતે લોકોને મફત આપવામાં આવી હતી, અને શહેરમાં જુદા જુદા ૧૨ મથકોએ પણ એવી મદદ આપવામાં આવી હતી.

(બ) મેસેરીઆ રીલીફ :—સપ્ટેમ્બર માસથી ડીસેમ્બર માસ સુધી શહેર અને જીલ્લામાં ભરૂચ રેડક્રોસ સોસાયટીના સહકારથી નીચે મુજબની જુદી જુદી જાતનો વૈદકીય મદદ આપવામાં આવી હતી.

ગ્રામ્ય વૈદકીય પ્રથમા પ્રચાર મથકો :- સેનિટરી એસોસિએશન અને રેડક્રોસ સોસાયટી લગ્ન શાળા સાથે મળીને જીલ્લાના ૧૧૦ ગામોમાં તાત્કાલીક ઇલાજની દવાઓ પુરી પાડવાનું કામ ચાલુ રાખવામાં આવ્યું છે. ૬૮૫૫૯ દર્દીઓએ આ યોજનાનો લાભ લીધો હતો. વર્ષ દરમિયાન એસો. ના મેડીકલ ઓફીસર જીલ્લાના ૪૪ ગામની સ્કુલના કુદરે ૨૭૦૮ છોકરા તપાસ્યા છે અને તેમાંથી ૨૮૯ જીલ્લા જીલ્લા રાજવાળા વિદ્યાર્થીઓ માલમ પડ્યા હતા.

૨૪. આરોગ્ય સંગ્રહસ્થાન તથા આરોગ્યતાને લગતી લાયબ્રેરી :— આરોગ્ય સંગ્રહસ્થાનમાં ૧૨૩ મોડેલો, ૮૦ પોસ્ટરો, ૨૦ નમુનાઓ, ૩૬૦ ચાર્ટ્સ અને ૮૭૫ મેજિકલેન્ટર્નની સ્લાઇડો તથા એકઝીબીશન માટે મોડેલો ચાર્ટ્સ વિગેરેના સેટો રાખવામાં આવ્યા છે. આરોગ્યતાને લગતી લાયબ્રેરીમાં ૭૬૦ ચોપડીઓ છે. મ્યુઝીઅમ હોલમાં વિદ્યાર્થીઓને તંદુરસ્તી સંબંધી મેજિકલેન્ટર્ન વડે તથા સિનેમા ફીલ્મો વડે વખતો વખત લાપણો આપવામાં આવે છે. વર્ષ દરમિયાન માંખી વિષે તંદુરસ્તીને લગતી ફીલ્મ ખરીદ કરવામાં આવી છે.

સોરાબજી ખમનશા જીતવાલા

હોમી. એસ. દસ્તુર.

ઓ. સેક્રેટરીઝ લગ્ન સેનિટરી એસોસિએશન.

દાંત વિષે

દરેક માણસના દાંતની રચનામાં થોડો ઘણો ફેરફાર હોય છે. આપણા મોંમાં દાંત છે, તે ત્રણ જાતના હોય છે.

પાવડીઆ દાંત, દાદો અને રાક્ષીઓ. એ દરેકનું કર્તવ્ય જુદું જુદું હોય છે. દાંત આપણા પેઢાંમાંથી ફૂટે છે. તે અર્ધા, પેઢાની ઉપર બહાર દેખાતા, અને અડધા પેઢાની અંદર ઢંકાયેલા હોય છે, તેનું રક્ષણ પેઢાથી થાય છે. પેઢામાં લોહીની અસંખ્ય ઝીણી નસો હોય છે, તેથી દાંત સજ્જત ચાટેલા રહે છે. માણસની બાવીસ તેવીસ વર્ષની ઉંમરે ચાર દાદો આવે છે, તેને બુદ્ધિની દાદો કહે છે.

આ ત્રણે જાતના દાંતનું કર્તવ્ય જુદું જુદું હોય છે. આગલા ધારવાળા દાંત ખોરાકના કકડા કરવાનું કામ કરે છે. રાક્ષીઓ ખોરાક કાપવાનું કામ કરે છે. અને દાદો ખોરાકને ચાવી ઝીણું ભૂકો કરવાનું કામ કરે છે. નક્કર વસ્તુઓ દાંત વડે તોડવાથી દાંતને ઘણી ઈજા થાય છે. તથા ઘણી પોચી વસ્તુઓ દાંત વડે હંમેશાં તોડવાથી દાંત બરાબર કામ કરી શકતા નથી. માટે હંમેશાં માફકસર એટલે દાંતને ઘણી ઈજા ન થાય તેવો ખોરાક ખાવો.

ઘણી નકકર વસ્તુઓ દાંત વડે તોડવાથી ઘણી વખત દાંત પડી જવાનો સંભવ રહે છે. માટે એવી વસ્તુઓ દાંત વડે તોડવી નહિ.

દાંત ખગડવાના ઘણાં કારણો છે. આપણે જે ખોરાક દરરોજ ખાઈએ છીએ, તે દાંતને ચાવવો પડે છે. તેથી ખોરાકની ઝીણી રજકણો દાંતના વચગાળામાં કે પોલાણના ભાગમાં ભરાઈ જાય છે. જો આ વસ્તુઓ દાંતમાંથી કાઢવામાં ન આવે તો ત્યાં તે વસ્તુઓ પડી પડી કોહવા માંડે છે.

આપણા ખોરાકમાંની ચિકાશ દાંતને વળગે છે. તેથી તે પીળા પડી જાય છે. જો આ પીળાશ અને દાંતમાં ભરાયેલી ખોરાકની વસ્તુઓ કાઢવામાં ન આવે તો દાંત જલદી સડી જાય છે. સળેલા દાંત કાળાશ પડતા માલમ પડે છે. દાંતની અસ્વચ્છતાથી તેમાં પાક થાય છે. આ પાકનું પડે ખોરાક સાથે પેટમાં જાય છે; તેથી ઘણા બધાઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

ઘણાં માણસો જમ્યા પછી દાંત સાફ કરવાને બદલે સોય વડે દાંતમાં ભરાયેલી વસ્તુઓ કાઢે છે, તે ઘણું ખોટું છે. કારણ કે તેથી દાંત વચ્ચે થોડી પોલી જમ્યા માલમ પડે છે, અને તેમાં જમતી વખતે પાછો ખોરાક ભરાય છે, માટે તેમ કરવું નહિ.

હંમેશાં સવારમાં ઉઠીને દાંત સાફ કરવા. દાંત ઘણી વસ્તુઓથી સાફ કરવામાં આવે છે.

ખાવળ, લીમડો કે વડના દાંતણુનો સારો કુચો કરી દાંતને અંદરથી આડા ને ઊભા ઘસવા.

સારી જાતનું દાંતનું મંજન, કેલસો, મીઠું કે રાખથી દાંત સાફ કરવામાં આવે છે. દાંત પર છારી વળવા દેવી નહિ. પણ જો છારી ખાઝી હોય તો દાંતની સલાહ લેવી. દાંતને રંગવા નહિ, તેમ રેખો જડાવવી નહિ. જો જમતી વખતે દાંતમાં રેસા ભરાય તો ખોતરીને કાઢવા નહિ, પણ કપડાથી દાખીને કાઢવા એ સાફ છે. ઘણાં લોકો છીકણી કે માટીથી દાંત સાફ કરે છે. પણ માટી સ્વચ્છ હોવી જોઈએ.

દાંત સ્વચ્છ રાખવાથી ઘણા ફાયદા થાય છે,

ખોરાક ખરાબર ચાવી શકાય છે. દાંત વડે સારી રીતે ચાવેલો ખોરાક જલદી પચી જાય છે. તેથી હોજરીને માથે દાંતનું કામ આવતું નથી. માટે હંમેશાં ખોરાકને દાંત વડે ખૂબ ઝીણું કરવો. દાંત વડે સારી રીતે ચાવેલો ખોરાક જલદી પચે છે, અને દાંતને જોઈતા પ્રમાણમાં કમરત મળે છે. સારી રીતે ચાવેલા ખોરાકથી શરીરને પુષ્ટિ મળે છે અને આપણે તંદુરસ્ત રહીએ છીએ.

દાંતની અસ્વચ્છતાથી ઘણાં નુકશાન થાય છે

ઘણી વખત દાંત સડી જાય છે, અને તેમાં પાક થાય છે. નાના બાળકોને પ્રથમ દૂધીયા દાંત આવે છે. તે દાંત સાત આઠ વર્ષની ઉંમરે પડી જાય છે, ને નવા દાંત આવે છે. પણ સડી ગએલા, કે લાંગી ગએલા, તેમજ મોટી ઉંમરે પડી ગએલા દાંત ફરી આવતા નથી. તેથી ખોરાક ખરાબર ચાવી શકાતો નથી. દાંત ન હોવાથી તેનું કામ હોજરીને માથે ફરજ રૂપે આવી પડે છે. હોજરી આ કામ ખરાબર કરી શકતી નથી, તેથી ખોરાક ખરાબર પચતો નથી. તેથી ખોરાકથી શરીરને પુષ્ટિ થતી નથી, અને શરીરની તંદુરસ્તી બગડે છે. મેલાં દાંત સડીને જલદી પડી જાય છે. મેલાં દાંત દેખાવમાં ખરાબ લાગે છે. મેલાં દાંતથી મોંમાં દુર્ગંધ મારે છે. તેથી સામા માણસને આપણી સાથે વાત કરતાં પણ કંટાળો આવે છે, તેથી એવા માણસના સહવાસમાં કોઈ આવતું નથી. આ બધા પરથી સમજાય છે, કે દાંત ખરાબર સાફ રાખવાની જરૂર છે. બહુ ખાટા કે ખારા, તેમજ અવાળુ દાંતે એવા ગરમ કે દાંત કળી પડે એવા ઠંડા પદાર્થ ખાવાથી નુકશાન થાય છે. પાન; તમાકુ તથા સોપારી બહુ ખાવાથી નુકશાન થાય છે. જો દાંત સડી ગયો હોય તો તે કઢાવી નાંખવો, અને પોલી દાંત હોય તો તેને પુરાવી નાખવી, અથવા કાઢી નાંખાવી.

હાલમાં દાંતરોએ બનાવટી દાંતની શોધો કરી છે. પણ તે દાંત કુદરતી દાંતથી ઘણા બુદ્ધ પડે છે. આ બનાવટી દાંતથી લોકોને ઘણા ફાયદા થાય છે.

(ભરૂચ રેડક્રોસ તરફથી મળેલું)

ખેડત્રીસા હાથ મહમદભાઈ

મેં જુનિયર રેડક્રોસના પ્રદર્શનમાં શું શું જોયું ?

પ્રદર્શનના પહેલા હાલમાં પ્રવેશ કરતાં, દૂધ માટે જે કેટલીક સાવચેતીઓ આપેલી હતી, તે પર મારી નજર પડી. તેમાં ‘દૂધ ઉકાળીને પીવું’ એ મુખ્ય હતું. ખરાબ દૂધ હોવાનાં કેટલાંક કારણો આ મુજબ છે:—(૧) રોગિષ્ટ ગાયને દોહીએ એટલે. (૨) દૂધ ગાયના આંગળમાંથી હાથ ધોયા વગર કાઢવાથી. (૩) દૂધને ન ઢાંકીએ તેથી. (૪) દૂધમાં પાણીનો ભેગ કરવાથી. (૫) ખરાબ વાસણમાં દૂધને રેડવાથી. દૂધ સાફ મેળવવાના ઉપાયો:—(૧) ગાયને સ્વચ્છ જગ્યાએ દોહવી અને સ્વચ્છ સ્થળે રાખવી. ગોવાળ અને ગાય બંને તંદુરસ્ત હોવાં જોઈએ, તેમજ દૂધને ઢાંકણવાળા વાસણમાં રાખવું. (૨) દૂધ રાખવાનું પાત્ર સ્વચ્છ હોવું જોઈએ અને દૂધ ૧૦૦ ટકા ચોખ્ખું હોવું જોઈએ. (૩) આપણા દેશની અધોગતિનું મુખ્ય કારણ એ શારીરિક દૃષ્ટિએ તપાગ્રીએ તો તે ખરાબ દૂધ છે. માટે, દૂધનાં

પણ લાઈસન્સ રાખવાં જોઈએ, અને ખરાબ દૂધ વેચનારનો દંડ થવો જોઈએ. જો સ્વચ્છ દૂધ વેચાતું હોય તો તે એકલા ગાળકોના જ લાભ માટે નથી, પણ મોટાં માણસોના લાભ માટે પણ છે.

જો માણસ વ્યસની હોય, તો તેને એ મોટા અલગો છે. (૧) તેનું શરીર કમતાકાતવાળું અને રે.જિંઝ બને છે. (૨) તેને શુભામ્ બનીને રહેવું પડે છે. માટે જો આપણે તાંદુરસ્ત અને સ્વતંત્ર જીવન ગાળવું હોય, તો દારૂ, તાડી ચાહ, ખીડી, અને સીગારેટ જેવી કુટેવો, અને બદીઓને સદાને માટે તિલાંજલિ આપી દેવી જોઈએ. જો બની શકે તો ખોરાક સાથે જેમ બને તેમ ક્ષણો ખાવાં, કારણ કે ક્ષણોમાં 'વીટામીન' નામનો પદાર્થ કે જે શરીરને લાભકારક છે, તે સારા પ્રમાણમાં હોય છે. માંસલક્ષકોને માટે માંસ સારામાં સારો ખોરાક છે. ખોરાકમાં મસાલા ઉપયોગી છે, કેમકે તેથી ખોરાક સ્વાદિષ્ઠ બને છે, અને સાથે સાથે તે શરીરને પણ પુષ્ટિકારક છે, પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે ખોરાકમાં વધારે મસાલાનો ઉપયોગ કરવો નહિ. ખોરાકથી શરીરને થતા ફાયદા:—(૧) ખોરાક શરીરમાં જોઈતી ગરમી ટકાવી રાખે છે. (૨) તેનાથી નવી ચામડી આવે છે અને તે તૂટેલી ચામડીને સાંધે છે. (૩) વળી તેમાંથી બનતા લોહીથી, શરીરના અંગોને પોષણ મળે છે.

'પછી ખીજા હાલમાં પ્રવેશ કરતાં દાંત વિષે કેટલુંક વાંચ્યું'. એમાં મુખ્ય એમ હતું, કે 'દાંત એ શરીરનો કિલ્લો છે. માટે જો એ કિલ્લા પર ધ્યાન ન આપીએ તો તે તૂટી પડે અને શરીરને અપાર દુઃખ વેઠવું પડે.' દરરોજ વહેલા ઉઠીને આપણે દંતધાવન કરવું જોઈએ. જો બની શકે તો 'ટુથપ્રશ' વાપરવું અને જો ન બને તો દાંતણુ અગર મીઠાને વાટીને તેનાથી દાંત સાફ રાખવા. વળી દાંત સાફ કરવા માટે, મીઠું, કોલસા અને ચાક એ ત્રણ વસ્તુઓનું 'બનેલું' દંતમંજન વાપરવું પણ સારું છે. લગભગ રોજ અડધા કલાક સુધી દાંતને ચારે બાજુએથી સાફ કરવા. જો દાંતમાંથી દુગંધ નીકળતી હોય, તો તેનો તાત્કાલિક ઉપાય કરવો. જો દાંતમાંથી લોહી નીકળતું હોય, તો તેનો ઘટતો ઇલાજ અમલમાં મૂકવો. જો તેમ ન કરીએ, તો તેમાંથી પર નીકળે, અને તેથી 'પાયેરીયા' નામનો રોગ થાય. એ રોગ થાય તો જે દાંતમાંથી પર નીકળતું હોય, તે દાંત કઢાવી નાંખવા; નહિ તો તેનો એપ ખીજા દાંતને લાગે. એ રોગ પર 'થાઇમોલીન' નામની દવા સારો શુભ કરે છે. લીલોતરીવાળાં શાકભાજી આછાં ખાવાને લીધે પણ દાંતમાંથી લોહી નીકળે છે. તેવે વખતે તાંદળજળની ભાજી, મેથીની ભાજી, વિગેરે ખાવાથી રોગ નરમ પડે છે. વળી લિંબુના રસને પાણીમાં ખાંડ સાથે પીવાથી, પણ આરામ થાય છે. દાંત એ 'એનેમલ' નામના પદાર્થના બનેલા છે, અને તેની અંદર 'હાઈડ્રો' (દાંતનો માવો) રહેલો છે. માટે દાંતનો ચોક્ખાઈ માટે, બનતા ઉપાયો યોજવા. દાંતણુ કરી રહ્યા પછી ઉલ એવી રીતે ઉતારવી જેથી જીભ અને ગળું ખરાબર સાફ થાય. ઉલ વખતે અવાજ ભાર દબાવે ઘસવું.

દાંત, ખાધા પહેલાં અને પછી, ઠોગળા કરીને સાફ રાખવા એ સારું છે. એક સ્વચ્છ દાંત દસ ખરાબ દાંત કરતાં પણ સારો છે.

આંખ એ અમૂલ્ય રત્ન છે. આંખ વડે આપણે રમણિય પ્રદેશો, તેમજ દુનિઆની નવીનતાનાં દર્શન પણ કરવા ભાગ્યશાળી બનીએ છીએ. વળી કેટલાંક પુસ્તકો, કે જેમાં જ્ઞાનેશ્વીર અખૂટ ધનભંડાર છે, તેઓનો લાભ પણ, આંખથી વાંચીને, લઈ શકીએ છીએ. આવા અમૂલ્ય રત્નની ઉપયોગિતાઓ, મારા જેવા પામર મનુષ્યથી, કઈ રીતે, વર્ણવી શકાય ? બિચારા આંધળા માણસને, આંખો ન હોવાને લીધે, કેટલું બધું સોસવું પડતું હશે ?

આવા અમૂલ્ય રત્નના સંરક્ષણને માટે નીચેની સાવચેતીઓ ધ્યાનમાં રાખવી:—(૧) સવારમાં આંખા અન્નવાળામાં વાંચવું નહિ. (૨) સૂર્યાસ્ત વખતના આંખા પ્રકાશમાં પણ વાંચવું નહિ. (૩) ચાલતી મોટરમાં, આગગાડીમાં કે ઘોડાગાડીમાં વાંચવું નહિ. (૪) ગ્લેઝ કાગળવાળી ચોપડી વાંચવી નહિ. (૫) ઝીણા અક્ષરવાળી ચોપડીઓ વાંચવી નહિ. (૬) રાતના વાંચતી વખતે, અન્નવાળુ ડાબી બાજુ તરફથી તેમજ પીઠ પાછળથી આવે તેવી ગોઠવણ રાખવી. (૭) વાંચતી વખતે, ચોપડી અને આંખો વચ્ચેનું અંતર લગભગ એક ફૂટ હોવું જોઈએ. (૮) જો ચાર કે પાંચ કલાક સુધી વાંચવાનું હોય તો અડધા અડધા કલાકને અંતરે, આંખ પર ઠંડા પાણીની છાલક મારવી; અગર તો, આંખને પાંચ પાંચ મિનિટ સુધી આરામ આપવો. (૯) સૂર્યના બહુ પ્રકાશમાં વાંચવું નહિ. (૧૦) જો વાંચતી વખતે આંખો ખેંચાતી હોય તો ચરમા લેવા.

મૅલ્લેરિઆ:—એ રોગ મચ્છરથી ઉત્પન્ન થાય છે. મચ્છર જે જાતનાં હોય છે. (૧) ઍનૉફિલીસ અને (૨) કયુલેક્સ. ઍનૉફિલીસ મચ્છર હાનિકર્તા છે અને કયુલેક્સ મચ્છર બિનહાનિકર્તા છે. કયુલેક્સ જ્યારે દિવાલ પર બેસે, ત્યારે સમાંતર બેસે છે, પણ ઍનૉફિલીસ જ્યારે દિવાલ પર બેસે ત્યારે અસમાંતર રીતે બેસે છે, એટલે પાછલો ભાગ ઊંચો રહે છે. મચ્છરને માથું, છાતી અને જઠર; એમ ત્રણ ભાગ છે. એને છ પગ છે, અને તે છાતી સાથે જોડાયેલા હોય છે. એને શરીર સફેદ ટપકાં હોય છે. માદાને એક ઠંખ હોય છે, તે પોલો બૂંગળી જેવો હોય છે. ઠંખની બાજુએ કરવતના દાંતા હોય છે. પહેલાં એ દાંતાથી ચામડી કાપે છે અને પાછળથી બૂંગળી શરીરમાં ખોસી દે છે. તે વખતે માણસનું લોહી તે પંપ માફક ચૂસી લે છે અને તેના શરીરમાં એક જાતનો રસ રેડી દે છે. આથી માણસના શરીરમાં મૅલ્લેરિઆ જંતુઓ ઉત્પન્ન થાય છે. એ માદા માણસને મચ્છરી કરડીને, તે મચ્છરી તેનું રોગીલું લોહી, ખીલા સાળ માણસને કરડીને, તેના સાળ શરીરમાં દાખલ કરે છે, અને એવી રીતે મૅલ્લેરિઆ રોગનો ફેલાવો થાય છે.

મચ્છરી પોતાનાં ઇડાં બંધિઆર પાણીમાં મૂકે છે. ઇડાંની અંદરથી મચ્છર બનતાં પહેલાં, તેને જુદી જુદી ચાર અવસ્થાઓ લોગવવી પડે છે, ઇડાં-

માંથી ૨૧ દિવસે મચ્છરો થાય છે. જેને મેલેરિઆ તાવ લાગુ પડ્યો હોય, તેને સુદર્શન, કિવનાઈન અગર કરિઆતુ આપવાથી તે તાવ દૂર થાય છે. મેલેરિઆનો રોગ ફેલાતો હોય, તો જેમ બને તેમ મચ્છરોનો નાશ કરવો જોઈએ, અને તેઓની ઉત્પત્તિ અટકાવવા માટે, ઘરમાં કે ગામમાં ખાખોચિયામાં પાણી ભરાવા દેવું નહિ, પણ ખાડા કે ખાખોચિયાને માટીથી પૂરી દેવાં અને જો ખાખોચિયા ભરાઈ ગયાં હોય, તો તેઓમાં ઘાસલેટ રેડવું. મચ્છરોનો નાશ કરવાના ઉપાયો :—સંધ્યાકાળે બારીબારણાં બંધ કરીને લીમડાંનાં પાંદડાંનો ધુમાડો કરવો. ઘરમાં ‘ફ્લીટ’ નામની દવા છાંટવી. ફિનાઇલ પણ છાંટવું. જેનાથી બને તેણે મચ્છરદાનીમાં સૂવું. દરરોજ ઘરમાં અજવાળું અને તડકો પુષ્કળ આવવા દેવાં. ફરનીયર વગેરે સાફ રાખવું. ખાસ કરીને, કાળા રંગના પદાર્થો રોજ સાફ કરવા કેમકે મચ્છરોને અધાર તેમજ કાળા પદાર્થો પ્રિય હોય છે.

પ્લેગ :—ખાસ કરીને, ચાંચડ તેમજ ઉંદરોથી જોરોગ ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યાં ઘેર, માણસોની વસ્તી પાસે બાંધવામાં આવે છે, ત્યાં ચાંચડ ઉત્પન્ન થાય છે. શરૂઆતમાં; ઉંદરને પ્લેગ થાય છે. અને ચાંચડ કરડે છે. ત્યારેપછી એ ચાંચડ સાબા ઉંદરને કરડે છે. તેથી સાબા ઉંદરને પણ પ્લેગ થાય છે. જ્યારે ઉંદરો ઝોછા થાય છે, ત્યારે તે ચાંચડ માણસોને કરડે છે. આવી રીતે પ્લેગ ઉત્પન્ન થાય છે. તે વખતે, જેમ બને તેમ, ઉંદરો અને ચાંચડનો નાશ કરવો. જો ઉંદરોને જોરાક ન મળે, તો તેઓ નાશ પામે છે. તેવે વખતે, સારી રીતે આ પ્રમાણે સાવચેતીઓ રાખવી :—પ્લેગની રસી મૂકાવવી જોઈએ. ગામ બહાર ખુલ્લાં મેદાનમાં રહેવા જતા રહેવું. ઘરમાં પુષ્કળ તડકો તથા અજવાળું, બારીબારણાં ખુલ્લાં મૂકીને, આવવા દેવાં. ઘરમાં જંતુનાશક દવાઓ છાંટવી. ઘર ધોળાવવું. જેને એ રોગ થયો હોય. તેના સંસગયાં રહેવું નહિ. સારવાર કરનારાઓએ બનતા ઈલાજો લેવાં.

માંખી :—એ જંતુ, વાઘ કરતાં પણ માણસોને ઘણું નુકશાનકારક છે. તેના શરીરના ત્રણ મુખ્ય ભાગ છે. (૧) માથું, (૨) છાતી અને (૩) જઠર. તેને છ પગ અને બે પાંખો હોય છે. તેના પગના બે ભાગ પડી ગએલા હોય છે, અને તે બે ભાગની વચ્ચે વાળ હોય છે. જ્યારે માખી ચાલે, ત્યારે પગ નીચેની ગાદીમાંથી ચીકણો રસ ઝરે છે. તેથી જે પદાર્થો પર તે બેસે છે, તે પદાર્થોનાં રજકણો તેના પગ સાથે ચોંટી છે. જ્યારે માખી નવરા બેઠી હોય ત્યારે પોતાના પગને પાંખ ઉપર ધસીને સાફ કરે છે, અને તેથી તે જે સ્થળે બેઠી હોય, તે સ્થળે પોતાના પગ સાથે ચોટલા રજકણોને નાંખે છે. આવી રીતે, કેટલીક વાર નેરક જેવા ગંદા પદાર્થના ટોપલા પર બેસીને પછી, તે ગંદા પદાર્થોનાં રજકણોને મિઠાઈ જેવી સ્વાદિષ્ઠ વસ્તુઓ પર ખંખેરે છે. આવી રીતે તે કેલેરા, ટાઇફોઇડ અને ફાય જેવા કેટલાક પ્રાણહાતક રોગો ફેલાવે છે. તેને ગળેયા અને ગંદા પદાર્થો પર બેસવું ગમે છે. માટે બનતા પ્રયત્ને ગંદા પદાર્થો એકઠા થવા દેવા નહિ અને કોહવાણવાળી

જગાઓ સાફ કરાવી દેવી. કેટલાક વાસણુને ઢાંકણું રાખવાં જોઈએ મિઠાઈ ઉપર માંખી ન જોએ એટલા માટે તેને જે વાસણુમાં મૂકી હોય તે વાસણુને જળીવાળાં ઢાંકણાં રાખવાં જોઈએ. તેને મારી નાંખવાના પ્રકાર—માખીને મારવા માટે ચીકણા આર્સેનિક કાગળ, કે જે પર ઝેર ચોપડ્યું હોય તે, વપરાય છે. તે પર વળી ચુંદર જેવો ચીકણો પદાર્થ હોય છે. આથી, માખી તે કાગળ પર જેવા પગ મૂકે છે કે તરતજ તે પગ કાગળ સાથે ચોટી જાય છે અને તે ઉઠી નહીં શકવાથી તેની જીભ બહાર નીકળી જાય છે. તે જીભને ઝેર લાગવાથી, ઝેર તેના પેટમાં જાય છે અને તે મરણ પામે છે. (૧) વળી એક ખ્યાલામાં ૮ લાગ પાણી, ૮ લાગ દૂધ અને ૧ લાગ 'ફાર્મેલીન' દવા લેવી. તે પર તેને લવચાવવા માટે બિસ્કુટનો કકડો મૂકવો. પ્રવાહી એવું થાય છે, કે માખી માત્ર તે કકડોજ જીએ છે. આથી, તે કકડો ખાવા તે તેમાં પડે છે, અને મરણ પામે છે. (૨) વળી તેને મારી નાંખવા માટે જળીવાળા સંચા આવે છે. તેમાં એક લાગ ગોળ ફર્યા કરે છે. તે લાગ પર મધ, વ્હીસરીન કે ગોળનું પાણી લગાડવામાં આવે છે. નીચે એક જળીવાળું ચોકડું હોય છે. આથી ગોળ ફરતા લાગ પર ખેંસવાથી, તે નીચેનાં જળીવાળાં ચોકડામાં પૂસાઈ જાય છે. ત્યારપછી, તેને, બહાર કાઢીને, તેને દેવતા પર ધરીને મારી નાંખવામાં આવે છે.

કોલેરા:—આ રોગ એક ખીજ સાથેના સંસર્ગને લીધે ફેલાય છે. આ રોગથી દર્દીને ધોળા રંગના પાતળા ઝાડા તેમજ પાણી જેવો ઉલટીઓ થાય છે. વળી પેસાળ બંધ થાય છે અને સ્નાયુઓ દુર્બળ થાય છે. આ રોગ પાણી તેમજ ખોરાક મારફતે પણ ફેલાય છે. એવે વખતે ઉકાળેલું પાણી પીવું. દર્દીને કોઈ જાતનો ખોરાક આપવો નહિ, પણ તેને પા પા કલાકે ચોટાશ્યમ પરમેગેનેટની ગોળી આપવી. દર્દીના ઝાડા ઉલટી બાળી નાખવા, વળી દર્દીને પતાસા સાથે થોડાં ટીપાં ક્લોરોફોર્મનાં, કેક્યુરના અર્કનાં આપવાં.

ક્ષય:—એ રોગથી શરીર ઘસાઈ જાય છે. એ રોગ ખાસ કરીને મોંમાં હાલ્ડર કે પેન્સીલ ઘાલવાથી, અગર તો એકનો ખોરાક ખીજે માણસ ખાય તેથી થાય છે. વળી ધૂળથી પણ એ રોગ થાય છે. ક્ષય રોગનો માણસ ગમે તેમ થંકે તેથી તે વળી ફેલાય છે. એ વખતે દર્દીએ ખુદ્દા મેદાનમાં રહેવું, વળી દૂધ, માખણ અને ઘી પુષ્કળ ખાવાં. કાર્બીક લોશન નાખેલી પીચદાનીમાં ટૂંકવું. પાન, સોપારી, તમાકુનો ત્યાગ કરવો તેલ, મરચું બંધ કરી દેવું. મો તથા દાંત સ્વચ્છ રાખવાં.

બી. સી. બંગાલી.

(ભૂત્ય રેકોસ સાથે તરફથી મળેલું)

પુસ્તક ૧૨ હું.
અંક : ૧૧૧૦

નવેમ્બર
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

સ્વાગત :

દેશમાં . વાર્ષિક રૂ. ૩-૮-૦

પરદેશમાં . રૂ. ૫-૦-૦

હુટક નકલ : રૂ. ૦-૬-૦

વંચીઓ :

નાનાલાલ ચંદ્રશેખર દીવાનજી

નાલુકેલાલ નંદલાલ ચોકસી

અવરજાપક :

ભાઈલાલભાઈ ખુશામભાઈ
જદેલ.

મંત્રી, પુ. સ. સ. મં. જિ.
સવપુલ.....વડોદરા.

કર્તાઓ દરેકની જાળમાં સ્વાભાવિક સેવાભાવ હોવો જરૂરનો છે. પુસ્તકાલયમાં દરેક શિક્ષિત વર્ગે સહકાર સાધી એકમાંથી બે અને બેમાંથી ચાર વાચક કરવા જ જોઈએ, અને સારાં પુસ્તકો વાંચ્યા બાદ પોતાનાં રત્નો તો મેજા મિત્રોને તેના પ્રતિ આર્પવા જોઈએ. દાનવીર દાર્નેગો કહેતો કે “મારા આગળ જગતનું રાજ્ય અને એક સારું પુસ્તક ધરવામાં આવે તો હું રાજ્યને તિલાંજલી આપી એક સારું પુસ્તક જ પસંદ કરું.” જે પુસ્તકમાંથી હજારો વીર આત્માઓ સર્જાવી શકાય છે, રિક્ષાનોનાં જીવ હાંપી કરી શકાય છે, અતુલ આત્મજળભર્યાં પુણ્યો સેવાભાવી બનાવી મહાન જગત રચી શકાય છે, એવી અતુલ સમૃદ્ધિ સરળવનાર પુસ્તકને કેમ છોડી શકાય ? વીરોના હાથથી લખાએલાં પુસ્તકો જગતનો જીવો નવો મેળ સાધી આપે છે, બૂલાનો ભૂતકાળ અને વહી જતો વર્તમાન સુધારે છે. એવા એવા અતુલ જળધારી યુવકોનાં હૃદયો ગ્રંથપાળે પોતાનાં સમક્ષ રાખીને જ કામ કરવાનું ધાયું” હોય તો જરૂર માન્યા કરતાં વધારે સારું પરિણામ લાવી શકાય.

આજે પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા માટે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય તરફથી અનેક યોજનાઓ મારફત ગ્રંથપાળોને કેળવણી આપવામાં આવે છે. પરંતુ ભાવવાહી હૃદય વિના પળમાં તે બૂંસાય છે : ફક્ત રહે છે આડંબર.

આપણા દેશની મોટામાં મોટી સમસ્યા એ આપણી આમ્ય જનતાનું અજ્ઞાન અને નિરક્ષરતા છે. નિરક્ષરો પોતાની નિરક્ષરતામાં જકડાયેલા હોય છે, એટલે એમાંથી તેમને મુક્ત કરવાનું કામ સાક્ષરોનું છે—રે સાક્ષરોનો તે ધર્મ છે. એ નિરક્ષરો આગળ ઉત્તમમાં ઉત્તમ પુસ્તક વાંચી રસધાળ પીરસવામાં આવે તોયે તેઓ બૂખ્યા જ રહેવાનાં. ખરે ! એમની બૂખ ભાગવા માટે પહેલાં જેમ કયાકરો કયા કહેતા તેવી રીતે ઉત્તમ પુસ્તકો પખવાડીઆમાં એક બે વખત વાંચી વાર્તા રૂપમાં કહેવાનાં આવે તો કદાચ બૂખ જાગે અને વાચકોની સંખ્યામાં વધારો થાય. પહેલાં કયાકરો અજ્ઞાનતા દૂર કરવામાં અગ્નેઽ શળો આપતાં, પરંતુ આજે આપણા હિંદુસ્તાનમાં નિરક્ષરતા અને અજ્ઞાન દૂર કરનાર પુસ્તકાલય સિવાય કોઈ પ્રાણુવાન સંસ્થા નથી. પુસ્તકાલય ખોલવા માનથી નિરક્ષરતા જાય એ અસંભવિત જ છે. પરંતુ ગામડાંમાં વસનાર કૃષિકાર અને મજૂર વર્ગને ધટનું સાહિત્ય હોવું જોઈએ. એ સાહિત્ય કેવું હોવું જોઈએ તેની આપણે ચર્ચા ન કરીએ. પરંતુ તેવું સાહિત્ય રાજ્યાનમાં પસંદ કરી વાંચી બતાવવાનો પ્રબંધ કરવો પડે, અને તેમને પસંદ પડે તેવું (ખેતીના કાર્યમાં ઉપયોગી એવું) સાહિત્ય તે જ તેમનું સાહિત્ય એ કહેવાની જરૂર ન જ હોય. એ તો શિક્ષિતો એક વેળા આ કાર્યમાં રસ લેતા યાય એટલે એ ગામડાંઓમાં પુસ્તકાલય સપ્તાહો, તથા માસિકો વર્તમાનપત્રો તેમજ સામયિકો, પુસ્તકો વગેરેનાં નાનાં નાનાં પ્રદર્શનો જરૂર ગોઠવશે અને એવા અન્ય અનેક ઉપાયો યોજશે. આ કાર્યમાં તાલુકા, અને પ્રાન્ત પુસ્તકાલયો પોતાની વિપુલ સામગ્રીઓ ગામડાંનાં ઉપયોગ માટે ધીરો એમને અનેક પ્રકારે સદાય કરી શકે. વડોદરા રાજ્યમાં તાલુકા મંડળો છે, પરંતુ હજી સુધી તેમણે પોતાનો કાર્યદિશાને વિસ્તૃત બનાવી નથી. જે કંઈ કરવા જેવું હોય છે તે શહેરો યા મોટાં ગામોમાં જ કરવાનું હોય છે, એમ માન્યું છે. તેમણે ધણું ક્યું છે તો ફક્ત બજેટ કેમ બનાવનાં, વર્ગોંકરણ કેમ કરવું, રાજ્યમેળ કેમ રાખવો, એથી વધુ થોડું જ ક્યું છે.

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૨ મું

નવેમ્બર

અંક ૧૧ મો

ગ્રંથધામ હૈયાનો હાર

મનહું મટ્ટકી જ્ઞાન સીંચવાને ચાલો
જ્ઞાનકૃપ, રસીયાં નરનાર (૨)
ગ્રંથધામ હૈયાનો હાર ૧

સોને મટેલ દેહ જ્ઞાના રુપાળા
(જો) દીલકાના ભૂંડા દેહાર (૨)
ગ્રંથધામ હૈયાનો હાર ૨

કાયા કંગાલ ભલે, અન્ય ના ઠકારા
સદ્ગુણમાં સાચો શ્રૃંગાર (૨)
ગ્રંથધામ હૈયાનો હાર ૩

ઓવે સુભાગી જ્ઞાનગ્રંથને પીનારા,
સેવાના સુણવા ટહુકાર (૨)
ગ્રંથધામ હૈયાનો હાર ૪

નાનીશી હાટડીમાં, મોટા મનોરથે
* ગોપાલે માંડ્યા વેપાર (૨)
ગ્રંથધામ હૈયાનો હાર ૫

શિક્ષક હો ગ્રંથપાલ, સેવાના સાથીઆ
સમજો ને, સાધો સંસાર (૨)
ગ્રંથધામ હૈયાનો હાર ૬

સિદ્ધપુર

]

ખીમજીભાઈ ટી. ઠાકર

* શ્રીમંત સયાજીરાવ.

પુસ્તક લંડાર

જુઓ પુસ્તક લંડાર બેન, ખંડકાઈ રહ્યો;
ખંડકાઈ રહ્યો, માનસ ખીલાવી રહ્યો.....જુઓ૦

સાખી

આવો બેની આપણે, નિરજો એ લંડાર;
જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનનો કેવો મુંઢર સાર.
તિમિર અસતાનું ટાળે એ પળમાં
ચેતન પ્રકાશ માઠે ઝળકી રહ્યો.....જુઓ૦

સાખી

માસિક, અઠવાડિક આવતાં દૈનિક મુંઢર સાર;
પખવાડિક વળી શોભતાં, કેવો છે રસ થાળ.
જાણે જીવનની રમ્ય જગા જ આ
મોહક વિષય બને જ્ઞાન તણો.....જુઓ૦

સાખી

બાળક માટે 'બાલ મિત્ર-જીવન ગાંડીવ કુમાર',
'બાળક' ને વળી 'બાલસખા' કિશોરયુવક પડકાર;
શુભમુંદરી પ્રસ્થાન ભરિ ઓપતાં,
શારદાનો સાથ માઠે શોભી રહ્યો.....જુઓ૦

સાખી

પ્રામજીવન-સહકાર્ય ને જેતીવાડી તો ખાસ;
'પુસ્તકાલય' પણ ઓપતું, તેથી થાય પ્રકાશ.
વૈદકલ્પતરુ શિખવે આરોગ્યતા,
બુદ્ધિપ્રકાશથી વિકાસ ઘણો.....જુઓ૦

સાખી

શ્રીમંતના મુરખ્યમાં, થયો પુસ્તક પ્રચાર;
તિમિર જનતાનું ટળ્યું, કે આશિષ અપાર.
દીર્ઘાયુ કરોને વિઠ્ઠલજી એ રાજવી.
વિનયીએ વિભુજી સૌ હઃખ હરો.....જુઓ૦

તા. ૧૧-૧૦-૩૭
વ્યારા, તા. ૩૧૦૫.

વિઠ્ઠલભાઈ ગી. પરમાર

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે દષ્ટિપાત*

-લેખક :- એતાભાઈ કેશવલાલ રાવળ, મુ. શિ. ગંગેટ, તા. આણરમા.

શ્રીમંત વડોદરા નરેશના રાજ્યતંત્ર પ્રતિ ધણો અનુરાગ કરવો એ અર્ધા દેશી રાજ્યો તરફ દષ્ટિ કરતાં ઉચિત જ ગણાશે. તેમાં જે વડોદરાનરેશનાં કીર્તિમંદિરો પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિથી ધણાં દેદીપ્યમાન બન્યાં છે, અને તેમાં ય શ્રી. મોતીભાઈ અમીન સાહેબ જેવાના આત્મબળ, સતત શ્રમ અને અડગ શ્રદ્ધાને લીધે જેનાં તેજ દેશદેશમાં પડી વડોદરા રાજ્યના શુભ પ્રયાસને જગત એકી ટશે જોઈ રહ્યું છે તે બૂલીએ તો કૃતમી જ લેખાઈએ.

આજે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ઉપયોગિતા પર વધુ કહેવા જેવું હોય જ નહિ. એની ઉપયોગિતા સર્વ કોષ્ટએ માન્ય કરી લીધી જ છે. પરંતુ એ પ્રવૃત્તિ સર્વાંગે સુંદર બનાવવા અને વધુ ફળદાયી નીવડે તે આગતના પ્રશ્નોનો ઉકેલ જરૂર માગી લે છે. આજે તેનો પ્રચાર કેવી કેવી રીતે કષ્ટ દિશામાં કરવો તે જરૂર વિચારાવું ધટે.

- પુસ્તકાલયમાં મુખ્ય બાબતો પુસ્તકો અને તે પુસ્તકોનો સુંદર ઉપયોગ એ બે છે.

આ સિદ્ધિતાનું અક્ષરશઃ પાલન મધ્યયુગમાં થતું જ આવ્યું છે. પુસ્તકાલય એટલે પુસ્તકો સંગ્રહ કરવાનું સ્થાન એ ભાવનામાં આજે જખર કાન્તિ યષ્ટ રહી છે, અને પ્રજાતંત્રની દરેક સંસ્થાની હરોલમાં પુસ્તકાલય પોતાનો હિસ્સો માગી લે છે.

પુસ્તકાલયો પુસ્તક સંગ્રહ માટે છે એવું નહિ સમજતાં તેના અંધપાલો અને મંત્રીઓ તે પુસ્તકોનો વધારેમાં વધારે લાભ લેવાયે, સર્વ પ્રકારના લોકોને પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો પહોંચી, વધુમાં પ્રત્યેક પુસ્તકને માટે નવીન વાચક મેળવવા અતુલ શ્રમ લેવાય તો જ પુસ્તકાલયની મહત્તા સિદ્ધ થઈ ગણી શકાય. કેવળ પુસ્તક સંગ્રહમાં તેની મહત્તા નથી.

પુસ્તકાલયમાં બધાં પ્રકારનાં ભરી દઈ અભારાઈઓ ઉભરાવવાથી કોષ્ટ પ્રકારનો વધુ લાભ થવો અસંભવિત છે. ફક્ત ઉચ્ચ કોટિના સાહિત્ય પ્રત્યે જ વિરલ રસ અને પ્રેમ સર્વ વાચકને યાય તે પ્રકારના સાહિત્યની જરૂર હોવી જોઈએ. આજના આગળ વંધતા જગતની હરોલમાં ઉભા રહેવાનો સર્વ કોષ્ટનો ઉદ્દેશ પાર પડે તેવું સાહિત્ય, માસિક, વર્તમાન-પત્ર, અને સામાયિક હોવું જરૂરનું છે.

પુસ્તકાલયની સફળતાનો-તેના ઉદ્દેશની સિદ્ધિનો સઘળો આધાર એના અંધપાત્ર પર રહે છે. પોતે સર્વશઃ યષ્ટ ગયા છે એવો આડંબર ધરાવતા, અને પગારની ખાતર વેઠ ઉતારતા અંધપાત્રો આ હેતુ સફળ ન કરી શકે. પુસ્તકાલયના અંધપાત્ર ને કાર્યકર્તાઓની જેટલી સાચી લગતી, સ્નેહ, ઉત્સાહ, નિરભિમાન અને સેવાભાવ તેટલી જ પુસ્તકાલયની સાચી સફળતા. અંધપાત્રનું મુખ્ય કર્તવ્ય દરેક પુસ્તક માટે વાચક અને દરેક વાચક માટે પુસ્તક બોળવામાં મશગુલ રહેવું તેજ છે.

આપણા દેશમાં અલગ વર્ગ ધણો જ છે, જ્યારે ખીજા દેશોમાં ગરીબ કે અમીર દરેક વર્ગ લહેલો હોય છે. હિંદમાં ૮-૯ ટકા જેવી નજીવી કેળવણી છે. જ્યારે જપાન ૯૯, ડેનમાર્ક ૧૦૦, જર્મની ૯૬, ઇટલી ૯૨, ઈંગ્લાંડ ૯૬, અમેરિકામાં ૯૮, ટકા કેળવણી છે. આ દેશોની સરખામણીમાં હિંદુસ્તાન કેળવણીમાં ધણો જ પછાત ગણાય. તેમણે આપણા શિક્ષણપ્રિય મહારાજના પ્રતાપે વડોદરા રાજ્યમાં લગભગ ૬૨ ટકા જેટલી કેળવણી છે, અને તે ટકાવી રાખવા ધણાં વર્ષોથી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ પ્રયત્ન સેવી રહ્યા છે. આજે કેળવણી પાછળ દર વર્ષે લગભગ ૩૬ લાખ જેટલો ખર્ચ કરવામાં આવે છે. તે બધો ખર્ચ નિષ્ફળ ન જાય તે માટે અને જગત ઉપરના વર્તમાન અને ભાવિ સંસ્કારો પોતાના રાજ્યની પ્રજા પર પાડવા માટે શ્રીમંતે ડેર ડેર જ્ઞાનપરબો ખેસાડી દીધી છે. ૧૯૧૧ ની સાલથી આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી છે. શરૂઆતની સાલમાં ૯૨૭૮૭ જેટલાં પુસ્તકો વંચાયાં હતાં અને તેના વાચકો ૧૧૮૭૬ જેટલાં હતાં તે વધીને આજે ૨૫ વર્ષના ગાળામાં ૧૯૩૫-૩૬ માં ૭૯૯૩૧૪ જેટલાં પુસ્તકો વંચાયાં છે અને ૧૪૮૮૭૪ જેટલાં વાચકો આ પુસ્તકાલયનો લાભ લઈ રહ્યાં છે. આજ સુધીનાં ૨૫ વર્ષમાં શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની પાછળ લગભગ ૨૧૮૭૧૦૬ રૂપિયા જેટલો ખર્ચ કરેલ છે. તાલુકે તાલુકે ઉત્તમ કોટીનાં પુસ્તકાલયોની યોજના કરી છે અને ગામડે ગામડે તુલિત જનો માટે નાનાં મોટાં પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં આવ્યાં છે. તેની પાછળ શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબે પોતાના સાચા પ્રાણ પૂર્ણ છે. તેને લખને જ આ સંસ્થા આટલી વેગવાન બની છે. શ્રી મોતીભાઈ અગીન સાહેબ વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં ન પરાવાધા હોત તો જરૂર આજની આ પ્રવૃત્તિ આટલી વધી હોત કે નહિ તે મોટામાં મોટી શંકા છે. ખરે-ખરે પ્રવૃત્તિની સફળતા નિર્ણયતાનો આધાર તેના સંચાલકોના વ્યક્તિત્વ પર અવલંબિત હોય છે, તેનો હાખલો શ્રી. અમીન સાહેબ છે.

પુસ્તકોનો સંગ્રહ એ આર્થિક સાધનનો વિકટ પ્રશ્ન છે. પુસ્તકો ઉપરાંત પુસ્તકાલયમાં વર્તમાનપત્રો અને સામાયિક સાહિત્ય પણ એટલું જ આવશ્યક અંગ છે. આજે જગતભરના બનાવોના સમાચાર જાણવા જનતા એટલી બધી ઉત્સુક છે કે તે વિનાનાં પુસ્તકાલયો પૂર્ણ ન કહેવાય. એટલે સર્વસામાન્ય વર્ગને ઉપયોગી નીવડે એવાં પત્રોની પસંદગી એ કુશળ અંચપાલ અને મંત્રીની કાર્યદક્ષતાનો સૂચક પુરાવો છે. જ્યાં ઝાઝાં પુસ્તકો મેળવવાનું કંઠ્યું છે ત્યાં પત્ર-પત્રિકાઓ મંજાવીને પણ પુસ્તકાલયનો આદેશ બર લાવવાનો રહે છે. તેમજ પોતાના વાચકોની સાથે અંચપાલ કે મંત્રીએ ધણો પરિચય રાખવો ઇષ્ટ છે. પુસ્તકોનો વપરાશ કરવાથી જ તેની કાર્યશક્તિ પૂરી થતી નથી, પરંતુ વાચકના શોખને-અભિરૂચિને પીછાની લાઇ તે પ્રકારનું વાચન એના આગળ ધરવું જોઈએ. આજે અંચપાલો બહુ તો પુસ્તકાલયના રક્ષક બને છે. યા તો પગાર ખાઈ અમુક ટાઇમ સુધી વેઠ ઉતારવાનું કામ કરવામાં ઇતિહાસવ્યથા બાને છે, ખરે-ખરે સેવાભાવરહિત અંચપાલો આવી પ્રવૃત્તિના પાલક નીવડે છે.

આપણી જનતા મોટે ભાગે ખેડૂત વર્ગની છે ને તે પુસ્તકાલયની જરૂર પૂરી સમજી નથી. પુસ્તકાલયને લોકપ્રિય બનાવવું તે કામ અંચપાલનું જ છે, આજે ગમે તે પ્રકારની

નવલકથાઓ વાંચવા તરફ સર્વની રુચિ હોય છે. આને ઇતિહાસ-સમાજશાસ્ત્ર-ધર્મ-નીતિ, કેળવણી વિષયનાં પુસ્તકો અલગાઇ પર રહેવા જ સર્ગવર્ણા જણાય છે, અર્થાત તે અલગાઇઓ-જ શોભાવે છે. પુસ્તકાલયનું કાર્યક્ષેત્ર કેટલું વિસ્તૃત અને વ્યાપક છે તેની ખબર તેના સંચાલકોને જ ન હોય તો સામાન્ય વાચક વર્ગને તો ક્યાંથી જ હોય ? પુસ્તકાલયનો અંશપાલ ભાગ્યે જ વાચનપ્રિય હોય છે એટલે તે કાર્યની વ્યાપકતા જનતામાં ભાગ્યે જ ઉતારી શકે છે. “જેમ દુકાનદાર પોતાના માલને માટે ધરાક જોળવામાં ચિત્ત રાખે છે તેવી રીતે અંશપાલ પોતાના પુસ્તકાલય આગતમાં રાખે એ જરૂરનું છે.

ખીજા દેશોમાં પુસ્તકાલયના અંશપાલને કેળવવા તરફ વધુ લક્ષ રહે છે તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે.

આજે પુસ્તકાલયના પ્રચાર માટે મોટાં મોટાં પુસ્તકો લખાય છે, માસિકો નીકળે છે, વર્તમાનપત્રોમાં મોટા મોટા લેખો આવે છે. તે ઉપરથી અંશપાલો પોતાને અનુકૂળ હકીકતની સમયોચિત્ત પત્રિકાઓ કાઢે અને જનતાને પહેંચાડે તો તે ઇચ્છવા યોગ્ય ઘટ્ટ પડે. આ કાર્યમાં પુસ્તકાલય મંડળો અને પરિષદો ધણું કરી શકે તેમ છે.

વિશ્વના ખીજા ઉન્નત દેશોમાં શિક્ષિતની સંખ્યા ઘણી છે. પ્રજા અશિક્ષિત નથી એવું નથી; પરંતુ ત્યાંની પ્રજામાં વાચનનો શોખ મૂળથી રહેલો છે, જ્યારે આપણા દેશમાં પુસ્તકાલયના પ્રચાર માટે ઉદાસીનતાનું મુખ્ય કારણ ગરીબાઈ છે. વળી ખીજું કારણ વાંચવાના શોખનો અભાવ છે. આજે આટલાટલી પ્રવૃત્તિ પુસ્તકાલયની આપણે ત્યાં છે, છતાં ઘણા અંશપાલો એવા હશે કે જે પુસ્તકો તો વાચકોને માટે છે પોતાને માટે નહિ, પોતે તો શાળામાં, કોલેજોમાં ઘણું ઘણું વાંચી યાદી ગએલા છે, ને આખી જિંદગી સુધી કેટલુંક વાંચતું એવું સમજતા હશે. પણ તેમનું આ માનસ બરાબર નથી જ.

પુસ્તકાલય પ્રેમની શરૂઆત આપણી શાળા અને કોલેજોમાંથી જ શરૂ થવી જોઈએ અને ત્યારથી જ તેમને પુસ્તકાલય પ્રત્યે માન બંધાવું જોઈએ. આજનું આપણું શિક્ષણ શાળામાં ભણી રહ્યા એટલે પુરું થાય છે, માટે તે આજી રાખતા સારુ રાખ્યે કાળજી રાખવી જ જોઈએ: અને તેમ આપણા પ્રજાસ્તસ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે કરી જ બતાવ્યું છે.

પુસ્તકાલયોમાં સામાન્ય વર્ગ માટે કોઈ કોઈ વખતે વાર્તાલાપ તેમજ શિષ્ટ વાચનની હરિદાષઓ વગેરેની યોજનાઓ અંશપાળ ધારે તો જરૂર પાર પાડી શકે અને તેમાં રસિક બનેલા સુવકો યા વાચકો તેનું ખર્ચ પુરું પાડવામાં અચકામ નહિ.

આજનાં પુસ્તકાલયોમાં સ્તરીઓસ્કોપ જેવાં કેટલાંક સાધનો અંશપાળમાં સેવાભાવના અભાવે જેવી ને તેવી યા તેથી યે ખરાબ સ્થિતિમાં કાયમ પડેલાં જ રહે છે. આવી અરસિક કાર્યપ્રણાલિકા સમાજને ઘણી જ નુકસાનકર્તા છે. જે નાણાંની વ્યય સદુદ્દેશ માટે કરવામાં આવે તેનું પરિણામ અશુભ થાય તો જરૂર તેમાં ખેવડું જ નુકસાન છે. આજનાં કેટલાંક પુસ્તકાલયો તેવી જ સ્થિતિ અનુભવી રહ્યાં છે, અને નવાં યનારાં પણ તેની જ ગણતરીમાં વધે જાય છે. ખરેખર ! પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા વહિવટ અને બજેટ તેમજ કાર્ય-

કર્તાઓ દરેકની બાબતમાં સ્વાભાવિક સેવાભાવ હોવો જરૂરનો છે. પુસ્તકાલયમાં દરેક શિક્ષિત વર્ગે સહકાર સાધી એકબાંધી બે અને બેમાંથી ચાર વાચક કરવા જ નોંધ્યો, અને સારા પુસ્તકો વાંચ્યા બાદ પોતાનાં સ્નેહી તેમજ મિત્રોને તેના પ્રતિ આર્પવા નોંધ્યો. દાનવીર કાર્તિકે કહેતો કે “ મારા આગળ જગતનું રાજ્ય અને એક સારું પુસ્તક ધરવામાં આવે તો હું રાજ્યને તિલાંજલી આપી એક સારું પુસ્તક જ પસંદ કરું. ” જે પુસ્તકમાંથી હજારો વીર આત્માઓ સર્જાવી શકાય છે, વિકાસોનાં જીવ હોવાં કરી શકાય છે, અતુલ આત્મબળમાં પુણ્યો સેવાભાવી બનાવી મહાન જગત રચી શકાય છે, એવી અતુલ સમૃદ્ધિ સરળવતાર પુસ્તકને કેમ છોડી શકાય ? વીરોના હાથથી લખાએલાં પુસ્તકો જગતનો જીવો નવો મેળ સાધી આવે છે, જુદાંતો જુદાંકાળ અને વહી જતો વર્તમાન સુધારે છે. એવા એવા અતુલ બળધારી યુવકોનાં હૃદયો અંધપાળે પોતાનાં મુમક્ષ રાખીને જ કામ કરવાનું ધાયું હોય તો જરૂર માગ્યા કરતાં વધારે સારું પરિણામ લાવી શકાય.

આજે પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા માટે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય તરફથી અનેક યોજનાઓ મારફત અંધપાળેને કેળવણી આપવામાં આવે છે. પરંતુ ભાવવાહી હૃદય વિના પણમાં તે બૂંસાય છે : ફક્ત રહે છે આડંબર.

આપણા દેશની મોટામાં મોટી સમસ્યા એ આપણી ગ્રામ્ય જનતાનું અજ્ઞાન અને નિરક્ષરતા છે. નિરક્ષરો પોતાની નિરક્ષરતામાં જકડાયલા હોય છે, એટલે એમાંથી તેમને મુક્ત કરવાનું કામ સાક્ષરોનું છે—સાક્ષરોનો તે ધર્મ છે. એ નિરક્ષરો આગળ ઉત્તમમાં ઉત્તમ પુસ્તક વાંચી રસથાળ પીરસવામાં આવે તોયે તેઓ ભૂખ્યા જ રહેવાના. ખરે ! એમની ભૂખ ભાગવા માટે પહેલાં જેમ કયાકરો કયા કહેતા તેવી રીતે ઉત્તમ પુસ્તકો પખવાડીઆમાં એક બે વખત વાંચી વાર્તા રૂપમાં કહેવામાં આવે તો કદાચ ભૂખ જાગે અને વાચકોની સંખ્યામાં વધારો થાય. પહેલાં કયાકરો અજ્ઞાનતા દૂર કરવામાં અનોક શણો આપતા, પરંતુ આજે આપણા હિંદુસ્તાનમાં નિરક્ષરતા અને અજ્ઞાન દૂર કરનાર પુસ્તકાલય સિવાય કોઈ પ્રાણુવાન સંસ્થા નથી. પુસ્તકાલય બોલવા માત્રથી નિરક્ષરતા જાય એ અસંભવિત જ છે. પરંતુ ગામડાંમાં વસનાર કૃષિકાર અને મજૂર વર્ગને ધટનું સાહિત્ય હોવું નોંધ્યો. એ સાહિત્ય કેવું હોવું નોંધ્યો તેની આપણે ચર્ચા ન કરીએ. પરંતુ તેવું સાહિત્ય શરૂઆતમાં પસંદ કરી વાંચી બતાવવાનો પ્રબંધ કરવો પડે, અને તેમને પસંદ પડે તેવું (એટલે કાર્યમાં ઉપયોગી એવું) સાહિત્ય તે જ તેમનું સાહિત્ય એ કહેવાની જરૂર ન જ હોય. એ તો શિક્ષિતો એક વેળા આ કાર્યમાં રસ લેતા યાય એટલે એ ગામડાંઓમાં પુસ્તકાલય સંસ્થાહો, તથા માસિકો વર્તમાનપત્રો તેમજ સામયિકો, પુસ્તકો વગેરેનાં નાનાં નાનાં પ્રદર્શનો જરૂર ગોઠવશે અને એવા અન્ય અનેક ઉપાયો યોજશે. આ કાર્યમાં તાલુકા, અને પ્રાન્ત પુસ્તકાલયો પોતાની વિપુલ સામગ્રીઓ ગામડાંના ઉપયોગ માટે ધીરો એમને અનેક પ્રકારે સહાય કરી શકે. વડોદરા રાજ્યમાં તાલુકા મંડળો છે, પરંતુ હજી સુધી તેમણે પોતાની કાર્યદિશાને વિસ્તૃત બનાવી નથી. જે કંઈ કરવા જેવું હોય છે તે શહેરો યા મોટા ગામોમાં જ કરવાનું હોય છે, એમ માન્યું છે. તેમણે ઘણું કયું છે તો ફક્ત બજેટ કેમ બનાવવાં, વર્ગોકરણ કેમ કરવું, રાજ્યમેળ કેમ રાખવો, એથી વધુ થોડું જ કયું છે.

તાલુકા પુસ્તકાલયના કાર્યકરો વર્ષમાં એકાદ વખત પણ ગામડાના પુસ્તકાલય માટે જવાનું થોડું ધારતા નથી. ગામડાના પુસ્તકાલયનું બજેટ એટલે એકાદ દૈનિક. યા અઠવાડિક, અને એકાદ માસિક. તેમણે આપણે ત્યાં તો અઠવાડિક એટલે 'સપ્તાહ વિજય' અને માસિક એટલે 'પુસ્તકાલય' એ સિવાય બીજું જોઈએ જ ખરીદાય છે. ગામડાની પ્રમ્તના વેરાથી પોષાતી પ્રાંત પંચાયતની આવકમાંથી મોટો ભાગ એ તાલુકા અને પ્રાંત પુસ્તકાલય માટે વપરાય અને તેમાંથી ખરીદાતાં વર્તમાનપત્રો, માસિકો, સામાયિકો એ તાલુકા પુસ્તકાલયોનાં મેજ ઉપર ધપીબંધ જોઈવાય. જ્યારે ગામડાની પ્રમ્તમાટે ઘણું જ જોઈએ ખર્ચાય છે. કર્મ પુસ્તકાલયના કાર્યકરોનું મુખ્ય કર્તવ્ય એ હોય જોઈએ કે ગામડાની અવારનવાર મુલાકાત લે અને પોતાને ત્યાં વંચાઈ રહેલાં માસિક વગેરેનો લાભ ગામડાની પ્રમ્તને જરૂર આપે.

વળી, પોતાના પુસ્તકાલયમાંથી ગ્રામ પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી પુસ્તકો, સ્ટીરીઓ-સ્કોપ, મેંજક લેન્ટર્ન વગેરેની પેટીઓ મોકલવામાં આવે તો જરૂર તેનો લાભ ગ્રામજનો કંમે કંમે લેતા થાય અને પુસ્તકાલયનું ભાવિ ઉન્નત બને.

આટલું કહ્યા પછી થોડુંક ઉપસંહાર પૂરતું કહેવું જરૂરી છે. પ્રથમ કહ્યું તેમ પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો ઉપયોગ માટે છે. જ્યાં સુધી કપાટો અને અભરાષ્ટ્રો ભરાયલાં રહે ત્યાં સુધી પુસ્તકાલય પોતાના કાર્યમાં નિષ્ફળ નિવડ્યું છે એમ કહી શકાય. ગમે તેવું સુંદર પુસ્તક કાયમને માટે સુંદર રહે તેમાં પુસ્તકાલયની જરાયે મહત્તા નથી.

શિક્ષકોના માથે જ્યારે પુસ્તકાલયનું કામ ફરજિયાત નાંખવામાં આવે છે ત્યારે તેમણે જરૂર તે કામ કયે જ છૂટકો છે. તો પછી સુંદર સાઈને યશસ્વી કામ શા માટે ન કરવું જોઈએ? મનુષ્યે મનુષ્ય માટે કાંઈક તો કરવું જરૂરનું છે જ, અને તેનો દાખલો પ્રભુએ આપણને પવન, પાણી વગેરે જેવી અગણિત બક્ષિસો આપી પૂરો પાડ્યો છે. તો એવા પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરનાં કાર્ય તેનાં બાળકો થઈ શા માટે આપણે વધુ ન દીપાવીએ? મનુષ્ય મનુષ્ય તરીકે રહેવા માગતું હોય તો મનુષ્ય માટે કાંઈક કયે જ છૂટકો છે. જ્યાં સુધી આપણામાં સેવા કરવાની વૃત્તિ નથી, ત્યાં સુધી આપણાં કોઈ પણ કાર્ય યશસ્વી ન જ નિવડે.

પહેલોના ઋષિ મુનિઓ દશહજાર જેટલા વિદ્યાર્થીઓ પોષી શકતા, જ્યારે આજનો વેતનલાલસુ સમાજ તે તરફ ધૃણાની દષ્ટિથી જોઈ રહ્યો છે. એ ધૃણાનો પડછાયો દિવસે દિવસે વિરાટ સ્વરૂપ ધરતો જાય છે અને સમાજ અઘટિત એવાં કાર્યમાં પરાવાઈ પોતાની કિંમત ધટાડતો જ જાય છે, નિર્જાન થતો જ જાય છે, ને ભાવિ સર્જન અતુલ આપત્તિઓથી ઘેરાયલું જ રહે છે. માટે કમર કસી થોડા દિવસને માટે એવા કરવાનો લાભ જરૂર લેવો જ જોઈએ.

વળી, ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં અંધપાલની નીમણુંક શાળાનો મુખ્ય શિક્ષક કરે છે. એવું હંમેશા થાય તે ઠીક નથી, પરંતુ જ્યાં જ્યાં ઉમંગી સાહિત્યરસિક શિક્ષક મળે તો જરૂર તે કાર્ય તેને જ સોંપાવું હિતાવહ છે. પરંતુ શાળામાં લાભ વગરની માયાકૂટ કોઈ હોય તો તે શિક્ષકોને મન પુસ્તકાલય જ છે. એવું ઘણાં ગામડાંમાં આજે જોવાય છે, અને

જે માયાકુટ ન ગણાતી હોય અને તે કાર્ય દરેક સ્થળે ઉત્સાહથી થતું હોય તો આજે દરેક પુસ્તકાલય પ્રતિકૂળતા સિવાય એક જ પંક્તિમાં હોત; પરંતુ તેવું નથી. આજે તો આખી શાળામાં ઢુંઢી વળીએ ત્યારે ભાગ્યેજ એકાદ શિક્ષક વાચનપ્રિય હોય અને વિશ્વધર્મની ભાવના સેવનારો હોય. અત્યારે ઘણા પુસ્તકાલયો એવી સ્થિતિમાં છે કે જેનાં બજેટો આગસતે લીધે બપોળે વર્ષના ભેગાં જ થતાં હોય છે, યા તો થતાં જ નથી. તે ઇષ્ટ નથી. ખરી રીતે આજના જમાનામાં કેટલાંક પુસ્તકો એવાં હોય છે કે જે છપાયાં તેવામાં ઉપયોગી હોય છે, પણ એ વર્ષ પછી નિરુપયોગી બની રહે છે. તો તેવાં મંગાવવાથી વાચકો કેવીરીતે વધે ? વળી, કેટલાંક એવાં હોય છે કે જેની એક નકલ ઉપયોગમાં લેવા કરતાં ઘણી નકલો ઉપયોગમાં લેવી ઇષ્ટ હોય છે. તો તેવા પ્રસંગોએ આગસ એ આખી યોજનાને ધૂળમાં ભેળવનાર જ હોય છે; અને એવી આગસ આજે ઘણા અંચપાળો સેવે છે તે ઇષ્ટ નથી.

વધુમાં આજના અંચપાળોને કયું માસિક કાર્યથી આવે છે, શા વિષયનું છે, તેમજ શુદ્ધિપ્રકાર એ શું છે, ક્યાં નીકળે છે, કેવી યોજના છે તેની પણ સમજ નથી હોતી. તો આવા અર્ધદંડ્ય અંચપાળો શું ઉત્તરેણની ગરજ નથી સારતા ? આ વિષયમાં ઘણું ઘણું કહી શકાય તેમ છે. આજની પુસ્તકાલય પરિપદો, મંડળો, ઓપવર્ગો, વગેરે યોજનાઓ ઘણી જ લાભદાયી છે. પરંતુ અંચપાલ હોય ઉ. શિ., નિરક્ષરતા ટાળવા તત્તમ બન્યો હોય ઉ. શિ., ન્યારે પરિપદો મંડળો વગેરેમાં જવાનું હોય, કેમ લાભ લેવાનો હોય ત્યારે તે લાભ લે મુ. શિ. : આખું ધણે ઠેકણે બને છે. ત્યાં પછી અંચપાળ મુંઢર કામની આવડતવાળો ક્યાંથી હોઈ શકે ? આ બધી અષ્ટિત ઘટનાઓ પહેલી તકે દૂર થાય તો કંઈ વધારે જોર, જુસ્સો, અને જોમ પુસ્તકાલયો જરૂર દાખવી અગાનતાનો નાશ કરવા વધુ દિરસો આપી શકશે.

इत्यलम् । शिवोहम् ।

કેળવણી

(અંજની)

લક્ષ્મી વિનાનો કાંઈકે મનુજો,
વિદ્યા વિષ્ણુ રહી જાય અબુધો,
જ્ઞાનાબિધ રહી જાય અધુરો

છતાં હામ, વિષ્ણુ દામ.

લક્ષ્મી તનુઓ લણી શકે ના,
સદ્ગુણ્ય લક્ષ્મી કરી શકે ના,
લણનારાને દઈ શકે ના

લક્ષ્મી, લક્ષ્મીવાન.

સદ્ગુણ બન્ને માટે એ કે

એક બની, મહદે બન્ને ને

પરિમલ જ્ઞાન પુષ્પ મુંઘી ને

ઝગવે જ્યોતિ જ્ઞાન.

બલવંત મહેતા

(વાઘોડીઆ.)

ગામડામાં

[લેખક:—ત્રિવેદી હરિપ્રસાદ હરખલ, નવાગામ તા. રતનપુર]

“આમવર્ગની જ્ઞાનસંપન્નતા જેવો સોંધો વીમો, રાષ્ટ્રો માટે અન્ય કોઈ નથી.”
—એન્ડ્ર્યુ કાર્નેગી.

“જેવી રીતે ઝાડનું સાકલ્ય ફળમાં છે, તેવી જ રીતે રુરકારની તથા લોકોની તમામ પ્રવૃત્તિઓનું સાકલ્ય અખિલ સમૂદાયના સુખમાં સમાજોલું છે.”

—શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ.

જગતના કોઈપણ દેશ ઉપર નજર નાખી જોઈશું તો જણાશે કે આ યુગમાં ગમે તે દેશના ગમે તે ભાગોમાં ધણી સંસ્થાઓ, ધણું મંડળો, અસ્તિત્વ ધરાવતાં હશે.

હિન્દ દેશમાં આવી ધણી સંસ્થાઓ, અને મહામંડળો છે, જેમના સુકાનીઓ પણ મહા સમર્થ હોઈ નિયમિત બંતારણો, યોજનાઓ દ્વારા કાર્યો થયાં છે, અને થાય છે. દેશના ગૌરવશાળી પુરુષો, દેશહિતચિંતકો, પોતાના દેશને ગરીબાઈ, રૂઢિચુસ્તતા, અજ્ઞાનતામાંથી બચાવી દેશને સ્વતંત્ર, ઉદ્યોગી બનાવવા જે તે યોજનાઓ વિચારી તે માટે બનતા બધા પ્રયત્નો કરે છે. આવા બહુશ્રુત વિદ્વાનોએ બહુ બહુ વિચારને અંતે કબૂલ કર્યું છે કે જે દેશને પ્રાણુવાન, સમૃદ્ધિવાન, અને જ્ઞાનવાન બનાવવો હોય તો તેના બધાં અખતરાઓ, ઉપચારો, ગામડાંમાં કરવા જોઈએ; અને તેથી જ આજકાલ હિન્દુસ્તાનમાં ગ્રામ્ય પુનર્ધર્ટનાનો પ્રશ્ન એ મહાન પ્રશ્ન બનેલો છે.

પતિતપાવન શ્રીમંત મહારાજશ્રીએ તો પોતાના મન સાથે નક્કી જ કરેલું છે કે રાજ્યની તમામ આબાદી ગામડાં ઉપર નિર્ભર છે, અને પોતાના બહુશ્રુત જ્ઞાન વડે ગ્રામ્ય સુધારણાના ગહન પ્રશ્નો છણીને ગ્રામ્યપુનર્ધર્ટના માટે બનવું કર્યું છે, અને લાખો રૂપિયાના ખર્ચે મહાન કેંદ્રો સ્થાપ્યાં છે. ગ્રામ્ય પ્રજાની સુધારણા માટે બનતી સવડો આપી પ્રાયમિક કેળવણી ફરજિયાત કરી પ્રજાને જ્ઞાનવાન બનાવવા પ્રખર પ્રયત્નો કર્યાં છે, પંચાયતો સ્થાપી સ્વરાજ્યના પદાર્થપાઠ આપ્યા છે; સહકારી મંડળીઓ સ્થાપી બ્રાતૃભાવ કેળવતાં શીખવ્યાં છે; પુસ્તકાલયોની યોજનાએ તો ગ્રામ્યમંદિરો દીપાવ્યાં છે; અને હજુ પણ તન, મન, ધનથી ગામડાં ગોકુળીઆં બનાવવા બધું કરે છે. અજ્ઞાનતા અને રૂઢિચુસ્તતા ન્યાસુધી જડમૂળમાંથી નહિ બધ ત્યાંસુધી ગ્રામ્ય પ્રજાનો ખરો ઉદ્ધાર નથી એમ માનીનેજ પહેલી તકે શાળાઓ સ્થાપી જંગલના પ્રદેશોમાં પણ અક્ષરજ્ઞાન સાથે જ્ઞાનપિપાસા પૂરી કરી છે અને કેળવણી એ સદ્સચારિત્રનું મૂળ છે એ સૂત્ર સમજાવ્યું છે.

પ્રજાના જીવનમાં ખરું જ્ઞાન જગૃત થાય, અને તે જ્ઞાન કાયમ રહે, પ્રજા રાજ્યકાર્યમાં મદદ રૂપ થાય, પોતાના ઉત્કર્ષના માર્ગો જોળે, અને તેજો આ લોકમાં સુખમય જીવન ગાળી પરલોકનું બાથું તૈયાર કરે, એવી પ્રજા બનાવવા માટે પુસ્તકાલય રૂપી દેવમંદિરો સ્થળે સ્થળે સ્થાપી જ્ઞાનગંગાનો બહોળો ધોધ શ્રીમંતે શરૂ કર્યો છે.

રાજ્યના દરેક ગામઠે પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યા છે. ન્યાં નથી ત્યાં પૂરતી સવડા સાથે લાભ અપાય છે, અને એજ યોજનાએ જ્ઞાનગંગાનાં તીર બધે સ્થળે પહોંચાડાય છે.

સારું એવું આરસનું મંદિર બનાવે, સુંદર પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરે, નિયમિત સ્નાન પૂજા, ધૂપદીપ ધોય: આ બધી ક્રિયાઓ મંદિરના સંચાલકો કરે પરંતુ એવા દેવમંદિરે ભાવિક જનોનું આગમન ન હોય, તો પછી ઉત્તમ દેવમંદિરો હોય છતાં તેનો ઉપયોગ શો ?

પ્રજાવત્સલ વડોદરા નરેશે લાખો રૂપિયા અને અખંડ મહેનતે સરસ્વતી મંદિરો અને પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યા છે, પણ જિજ્ઞાસુ કે પિપાસુ ન હોય તો તેવી સુંદર યોજનાઓનો અર્થ શું ?

આ પ્રણાલિકા હજી ગામડાંમાં જોવાય છે. પુસ્તકાલય રૂપી સાક્ષાત જ્ઞાનગંગાના લાભ કેટલેક અંશે ગામના પ્રમાણમાં જૂજ લેવાય છે. સારાં પુસ્તકો ને ઉત્તમ સજાડો હોય પરંતુ અજ્ઞાનતા, પ્રમાદ, બોજશોષ એવા કેટલાંક કારણોએ હજી બહોળો વાચનપ્રચાર થતો નથી. ન્યાંસુધી આમ્યજનતા સંસ્કારી, ચારિત્ર્યવાન, ઉદ્યોગી અને મહેનતુ નહિ અને ત્યાં સુધી દેશની સમૃદ્ધિને ખોટા જ આવશે.

આમ્યસુધારણાની યોજનામાં પુસ્તકાલયનો અંતર્યામી અથવા શાળાગુરુ જેટલું કરી શકે, જેટલું કરે છે, તેટલું બીજાથી બનતું નથી. ગામડાંને પ્રાણવાન બનાવવા, શિદ્યુસ્તતામાંથી છોડાવવા, અને સંપૂર્ણ જ્ઞાતિના પદાર્થપાઠો આપવામાં શિક્ષક અગ્રસ્થાને હોવા જોઈએ. વિદ્યાગુરુ કે અંતર્યામી જ આમ્યસુધારણાની સાચી ચાવી છે, અને તેઓ જ ભાવી પ્રજાના ઉદ્ધારક છે. શિક્ષક જ ચારિત્ર વડે છે. શિક્ષક જ પયગમ્બરીનો રસ્તો બતાવે છે, શિક્ષક જ યુવાનો ધડે છે. શિક્ષક જ આમ્ય ઉદ્ધારક છે.

આમ્યજનોના જીવનને આદર્શ બનાવવું હોય, અજ્ઞાનતા રૂપી અંધકારમાંથી તેમને જાગૃતતા તેજમાં લાવવા હોય, અને સાક્ષાત પરમાત્માનાં દર્શન કરાવવા હોય, તો તેમને પુસ્તકાલય જેવા મહાન દેવમંદિર તરફ વાળવાં જોઈએ.

આમ્યજનોના જીવનને આદર્શ બનાવવું હોય, અજ્ઞાનતા રૂપી અંધકારમાંથી તેમને જાગૃતતા તેજમાં લાવવા હોય, અને સાક્ષાત પરમાત્માના દર્શન કરાવવા હોય, તો તેમને પુસ્તકાલય જેવા મહાન દેવમંદિર તરફ વાળવાં જોઈએ.

શરૂઆતમાં આમ્યજનોને પુસ્તકો વાંચવા ગમતાં નથી અને તેને એક જાતની મગજ-મારી માને છે. પણ શાળામાં ભણતાં બાળકોની આશક્તિ લોકો આ દિશામાં પ્રેરાય છે. એ જ પ્રેરણા બીજાને પુસ્તકાલયરૂપી દેવમંદિરે જરૂર લાવશે.

લોકોને વાચનમાં અભિરૂચિ થાય, એમનું જીવન સુખરૂપ બને અને ભાવી પ્રજા કેળવણીના સુસંસ્કારો મેળવે તે માટે

૧. બાળકો દ્વારા બહોળા વાચનની અભિરૂચિ ઉત્પન્ન કરવી.
૨. શાળામાંથી બીડી ગએલાં બાળકોને વાચનવ્યસન થવું જોઈએ.
૩. ગામના જાહેર તહેવારોએ પુસ્તકાલયનાં પ્રદર્શનો બરવાં.

૪. ચિત્રો દિલો દ્વારા કેળવણીના બાબો સમજાવવા.
૫. ધાર્મિક દિવસોએ સંસ્કારી યુવાનો પાસે યોગ્ય વાચન વંચાવવું.
૬. ઐતિહાસિક અને લોકસાહિત્યનો અહેાળો ફેલાવો કરાવવો.
૭. લાણીતાં બાળકો, બહુને બહી ગએલાં બાળકો, યુવાનોએમ જરૂર પૂરતા વર્ગો પાડી પરીક્ષાઓ લેવી અને ખાસ પ્રોત્સાહન ખાતર ધનામો આપવાની યોજના રાખવી.
૮. ગામના પ્રમાણમાં યુવાન મંડળ સ્થાપી તે દ્વારા જાહેર વાચન, લાખણ, વાર્તા, સંવાદોના કાર્યક્રમો ગોઠવવા.
૯. બાળકોને સાદાં અને સારાં પુસ્તકો આપી પોતાને ઘેર પોતાના કુટુંબ સમક્ષ વાંચે તેવી પ્રેરણા કરવી.
૧૦. પુસ્તકાલય સંબંધે સંવાદો મેળાવડામાં લગવાવી કેળવણીની કિંમત સમજાવવી.

ઉપરોક્ત યોજનાઓ ધીમે ધીમે અગલમાં મૂકાય અને જરૂરી સવડો અપાય, તો જ ગામડાંઓ પગભર યર્ષ દેશને સમૃદ્ધિવાન, સ્વતંત્ર, ઉદ્યોગી બનાવવામાં પોતાનો યથાર્થ ફાળો આપી શકે. ન્યારે ગામડાં ગોકુળીઆં બનશે ત્યારે જ જંગતતી નજર સર્જાશે તેના પર સ્થિર યર્ષ ચિરસ્થાયી થશે.

અંથઉપાસના

(અનુષ્ટુપ)

ગિરાજે ઉચ્ચ સ્થાને રે । અંથો જગતમાં બધા,
પૂજાયે સૌ રસવન્તા પ્રેમે અંથો સરવદા. ૧

કે' ના જરૂર પુષ્પોની, કંકુ ચોખા પણ તણી,
જોઈએ પ્રેમ સાચો ને, રસોર્મિએ મીઠી ઘણી. ૨

અંથો છે સરવે મીઠા, રસે સહર દીસતા;
મધુર ગાન કવે કે', મીઠી વાતડી બોલતા. ૩

ઉદ્ધાસ બ્યાપતો હૈયે, અંથો ઉપાસતાં બધા,
ને પૂરાય જીવનમાં, ચેતનાના સૂરો અહા ! ૪

ગૂઢ સૌ તત્ત્વવેત્તા છે, અંથો મહીં છુપાયલા,
સાધુઓ સરજ કેવા, વળી તેમાં જ લાસતા ! ૫

અંથની તો મનાયે છે, મહા પૂજા જગતમાં,
ભુલશે ના તમે ભાઈ ! અંથ કેરી ઉપાસના. ૬

ગ્રામ પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ અર્થે

[તા. ૩-૧૦-૩૭ ના રોજ ભરાયેલી અમરેલી પ્રાંત પુ. મંડળની સભામાં સંલગ્નવશાત્ હાજર ન રહી શકનાર એક મોર્મ કાર્યકરે પત્ર દ્વારા રજુ કરેલા વિચારો.]

(૧) ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ, વાચનપ્રચાર અર્થે એક યોજના ધડવી: તેમાં ગામના સેવાભાવી યુવકો, શિક્ષકો, અને મોટા વિદ્યાર્થીઓ એ સમુદાયે ચોરો, શાળાનું કંમ્પાઉંડ, ગલીઓના ચોગાન, ચોક અને સ્ત્રોસમાજને સવડ પડતી જગો એ સ્થળોએ સામાયિક અને સારા (બોધક-પસંદ કરેલાં) પુસ્તકોનું નિયમિત વાચનકાર્ય કરવું.

(૨) બજેટ સાફ અને સહર થાય એ ખાતર સારી આવકના કંડની વ્યવસ્થા નીચેના ધોરણે કરવી જરૂરી લેખુ ધું:—

અ. કાયમી સભામંદો સ્થાપીને.

બ. કંડ-ટીપ કરી-કાળો ઉધરાવીને.

ક. લગ્ન કે એવા માંગલિક પ્રસંગે બેટ લઇને.

દ. પર્વણી ઉજવી, ' વિદ્યાર્થી સંઘ ' પેટી ફેરવે.

ચ. ખેડેલ લાઇઓ પાસેથી મોસમે ' અનાજ કંડ '

છ. સારા સંભાવિત ગૃહસ્થ (મહેમાન) આવે તેમને નિમંત્રી વિઝીટ (મુલાકાત) કરાવી તે દ્વારા શક્ય મદદ.

(૩) પ્રતિ વર્ષે બજેટમાં ક્યાં ક્યાં સામાયિકો અને પુસ્તકો મંજૂર થયાં તેની પ્રમાણમાં ધાદીઓ કરી લોકગણ વાંચી શકે તેવે સ્થળે ચોડવી.

(૪) લવાજમ આપનારાં, અને ખીનલવાજમી વાચક એમને ઘેરખેઠાં વાચનની સરળતા-સગવડતા થવામાં ચોક્કસ ધોરણ થવું જોઇએ-હેતુ એ લક્ષમાં રાખીને કે તે ધોરણથી લવાજમ નહિ આપનારા લાઇઓ કે બહેનો, લવાજમ આપવાની વૃત્તિ ધારણ કરે.

(૫) ત્રિમાસિક વ્યવસ્થાપક (બોર્ડ) સભા મેળવી તેમાં ' કાર્યવાહી ' અર્થાત્: થયેલ કરાવવું નિવેદન ખાતામાં મોકલવું.

(૬) ચિત્રમંત્રદ દ્વારા ' ભૂતવર્તમાન ' ઇતિહાસ આગળ સંગ્રહવાની યોજના: દાખલા તરીકે સારા અઠવાડિકનાં ચિત્રો પસ્તીમાં પત્રાચન ન કરી જાય તેવું થવું જોઇએ-કાંડ બોર્ડના પ્રુકા ઉપર કે ખાઈન્ડીંગ કરાવીને તે સંગ્રહી શકાય.

(૭) દર વર્ષે ન્હાનકંડુ ગ્રામ્ય પુસ્તકાલય પ્રદર્શન ભરવાની દરેક ગામે ઉત્સવ જેવી યોજના કે જેથી ગામલોકો તે જોઈ પુસ્તકાલયની ઉપયોગિતા અને તેનું મહત્ત્વ સમજી લાભ લેવા આકર્ષાય.

(૮) પ્રાથમિક શિક્ષણમાં પુસ્તકાલય અને તે વિષયનું લાવિ દિગ્દર્શન થાય તેવું શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા થવી ઇષ્ટ છે, કે જેથી જાળમાનસ ઉપર લવિષ્યમાં જ્ઞાન લેવાના આધનની લાવના દદ અને.

(૯) (પુસ્તક આપણે નોંધવહી) ઈસ્કુલક ઉપરથી-

અ. કેટલાં વાચકોએ, ઘ. ક્યા ક્યા વિષયનાં,

ક. કેટલાં પુસ્તકો વાંચ્યાં તેની તારીખ કાઢવી. આમનો વાચન શોખ કઈ દિશામાં વળે છે તેનું સિંહાવગ્નોકન મેળવી ચોગ્ય ઉપાય ને સચ્ચનો પ્રકટ કરવા.

(૧૦) મહાલ પરિપક્ષ, મંડળો ગામડામાં જો ભરનાનો પ્રબંધ કરવો કે જેથી આમવાસીઓ તેમાંથી પ્રેરણા મેળવી શકે, (અન્નચિત્ર, ભાષણો, વિંથી).

હાલ તુર્ત આમ પુસ્તકાલયમાં આ પ્રશ્નોથી પ્રગતિ અમુક અંશે વધે જ એ ખાતર જેમના સંસ્કારી માનસ તળે આ સંસ્થાઓ છે, તે ભાષ્યો ગરૂરી તત્ત્વ દાખલ કરશે એવી આશા સેવું છું.

‘સારા કાર્યના ઉત્પાદક થનારે સ કટ કે માનાપમાનની ભાવનાને તજવી પડે છે’ એનું કથન ઘણા બોધદાયક ગ્રંથોમાં હોય છે.

મુ. લાલાવદર,
પો. અમરેલી.

રામભાઈ ભુરાભાઈ પટેલ

રહે ના જ્ઞાન પૂરાઈ

(ગઝલ)

ભરાઈને રહેલું એ, હૃદયમાં જ્ઞાન શુન્ચાઈ,
ભલા શિક્ષણ વિના એ તો, સદાયે જાય શુન્ચાઈ. ૧
સુશોભિત વાડીઓ સુંદર, રૂપાળી વેલીઓ અંદર,
સીંચાયે વારિ ના અંદર, પછી એ જાય સુકાઈ. ૨
હૃદય બાગો ઉપર કાલાં, સીંચાયો રસ નહિ બહાલાં,
સદા ઉપવન રહે ઠાલાં, નડે દિલે એ ભુરાઈ. ૩
કનસ્ટર હોય ધૂતનો જેહ, કલાઈથી સીલ થતો જેહ,
ઢળે ના ધૂત કદિયે તેહ, રહે સીલે એ શુન્ચાઈ. ૪
અહા ! એવી રીતે દિલમાં, રહેલો જ્ઞાન રસ સીલમાં,
ખીડાઈ નેત્રના ડરમાં, રહે છે એહ શુંગળાઈ. ૫
ઉમળકો આવતો તેને, કદિ આંદોલનો છૂટે,
નયન આડા થકી તૂટે, રહે જેલે એ પૂરાઈ. ૬
હૃદય સ્ફુર્તિ મહી લાવો, દિમાગે રસને સીંચો,
કિતાબો પર નયન ખીંચો, રહે ના જ્ઞાન પૂરાઈ. ૭
ભલા ! સંસારમાં રસ શા, રમ્યા છે કુદરતે શું આહ !
સહુમાં જ્ઞાન રસ છે વાહ, રહે ના એહ પૂરાઈ. ૮
પ્રજના હિતની ખાતર, હુંડાવી લક્ષ્મી છે ખેતર,
ભર્યાં છે પુસ્તકોથી તર, કિતાબો રૂ' ન પૂરાઈ. ૯
હૃદયમાં જ્ઞાન રસ વહેવા, પુસ્તકાલયે ભલાં જવાં,
જાઈને જ્ઞાન કંઈ દેવાં, રહે ના જ્ઞાન પૂરાઈ. ૧૦

શિવામજી-ડીગુચા

થોડુંક જાણવાં જેવું

નોબલ પ્રૌઢાંતના સ્થાપનાર 'આલ્ફ્રેડ નોબેલનો હેતુ:—સ્વ. આલ્ફ્રેડ નોબેલનો અંગત મિત્ર અને તેના વિશ્વ વખતે હાજર રહેલાં પૈકીની એકજ હયાત વ્યક્તિ હર આર. બી. રોલ્લનટે' જાપા જોગી એક યાદીમાં જણાવ્યું છે કે:—

વિજ્ઞાનના વિષયમાં કોઈ ચોક્કસ સાધ્ય થઈ ચૂકેલ વિષય માટે આ ઇનામ આપવાની સદ્ગતની નેમ ન હતી. આ ઇનામ આપવામાં નોબેલનો હેતુ યુવાન વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓને તેમનું કાર્ય આગળ ધપાવવામાં મદદ કરવાનો હતો, કારણ આવા યુવાન વિજ્ઞાનીઓ ધણીવાર નાણાંની તંગીને અંજો તેમનું કાર્ય આગળ ધપાવી શકતા નથી. તેવા વિજ્ઞાનિકો તેમનું કાર્ય ઉત્સાહથી અને સ્વતંત્રપણે ચલાવી શકે તેજ હેતુ હતો. ઉપરથી યાદીમાં એક બીજી પણ ખાસ વસ્તુ જણાવી છે કે સાહિત્ય માટેનું ઇનામ પ્રાપ્તકર્તા લેખકને ન આપતાં ઉગતા લેખકને ઉત્સાહ મળે તેમ આપવું જોઈએ.

હિંદમાં શહેર-ગામડાંની વસ્તીનું પ્રમાણ:—

પ્રાંતનું ગામ.	શહેરમાં વસ્તીનું પ્રમાણ.	ગામડાંમાં વસ્તીનું પ્રમાણ.	એક ગામડા દીઠ સરેરાશ વસ્તી.
મદ્રાસ	૧૧૦૮	૮૮૦૨	૬૭૮
મુંબઈ	૧૬૦૦	૮૧૦૦	૬૧૨
બંગાળ	૬૦૫	૬૩૦૫	૩૫૫
બીહાર અને ઓરીસા	૧૦૭	૯૮૦૩	૩૭૯
બર્મા	૯૦૩	૯૦૦૭	૨૯૨
સી. પી.	૮૦૫	૯૧૦૫	૩૨૭
પંજાબ	૧૧૦૮	૮૮૦૨	૫૩૧
યુ. પી.	૧૦૦૨	૮૯૦૮	૪૦૦
બ્રિટિશ હિંદ	૯૦૨	૯૦૦૭	૪૧૨

અમીર અમાનુદ્ધા બાદશાહ હતા ત્યારે થયેલ સત્કારની ઐતિહાસિક અગત્ય:—ઈ. સ. ૧૯૨૮ માં અફઘાનિસ્તાનના બાદશાહ અમાનુદ્ધા બેગમ સુરિયા સાથે ત્યારે યુરોપની યુસાફરીએ નીકળ્યા ત્યારે તેમને મળેલ અભિનંદન અત્યંત હતા. અફઘાનિસ્તાનનું ભૌગોલિક સ્થાન અનેક હોવાથી તથા અમાનુદ્ધાએ સ્વદેશમાં જે આર્થિક સુધારા શરૂ કર્યા હતા તેમાં પરદેશી વૈજ્ઞાનિક શક્તિની જરૂર રહેશે, તેના લાભ પોતાના દેશને મળે એમ આંતરિક ઇચ્છા તેનો એક હેતુ હોઈ શકે.

સત્કારની શરૂઆત રિંદની સરહદથી જ થઈ હતી. તેને માટે નાઈ' વેરન' રેલ્વેએ ખાસ સહુન તૈયાર કરાવેલ હતું. એના માટે સાગ ખાસ બ્રહ્મદેશમાંથી મંગાવ્યું હતું અને ખાથરમાં રૂપાના પતરા હતા. આ સહુનનું ખર્ચ બે લાખ ને સીતેર હજાર થયું હતું.

મિસરમાં રાજા પ્રુઆદે ખૂબ સત્કાર કરી “ઑર્ડર ઓફ મહમદ અલી” નો મોટામાં મોટો ખિતાબ આપ્યો હતો. તેણે ત્યાંના મુઝીઅમે અને કોલેજોની મુલાકાત લીધી હતી તે દરમિયાન વિદ્યાર્થી સમક્ષ તેણે રસાયનિક પ્રયોગ કરી બતાવ્યો હતો. ઇટલીમાં રાજા, રાણી, યુવરાજ, અને મુસોલીનીએ મંત્રીમંડળ સાથે તેનો સ્ટેશને સત્કાર કર્યો હતો.

જર્મનીમાં તો સત્કાર માટે જર્મન સરકારને ખાસ મુશ્કેલી ઉભી થઇ હતી. કારણ બર્લીનમાં જેટલા રાજમહેલો છે તે બધા જર્મન રાજવંશની સંપત્તિ ગણાય છે. તે માટે એક રાજમહેલ ખરીદવામાં આવ્યો હતો.

ફ્રાંસમાં રાજદંપતી તરફ ખાસ સન્માન બતાવવા માટે મહાન નેપોલીયનની વિખ્યાત શય્યા અમાનુદયાને માટે અને ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ રાણી મેરી એન્ટોનિયેટાની પથારી બેગમ સુરિયા માટે રાખવામાં આવી હતી. ફ્રાંસના ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર આ વિશ્વવિખ્યાત શય્યા બીજાને વાપરવા આપવામાં આવી હતી.

ઈંગ્લેંડમાં તેમનો જેવો સત્કાર થયો હતો તેવો બાબે જ કાઈ રાજવંશીનો થયો હશે કે થશે. સમ્રાટ પંચમ ન્યૂબર્ગ અને રાજ્યકુટુંબે કેટલીયે કિંમતી મેડો આપી હતી.

પોલાંડની મુલાકાત દરમિયાન પોલાંડના જુના રાજાઓ ન્યાં રહી હવા ખાતા હતા તે રાજમહેલ આ રાજદંપતીના ઉતારા માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો.

મેક્સિકોએ બહારનો ખૂબ આડંબર કર્યો ન હતો, પણ પોતાની બધી સંસ્થાઓની મુલાકાત કરાવી હતી અને ત્યાંના મુસલમાનોએ ૨૦૦ વર્ષ પર લખાયેલી કુરાનની એક નકલ બેટ કરી હતી.

ત્યારબાદ તુર્કિસ્તાન જતાં કમાલપાશાએ એવું સરસ અભિનંદનપત્ર આપ્યું હતું કે જે અત્યારે બંને દેશો વચ્ચેના સંબંધોને મદતરતો ઐતિહાસિક દસ્તાવેજ ગણાય છે. તેમાં અમાનુદયાને નવોદિત સૂર સાથે સરખાવવામાં આવ્યો હતો પણ તે સૂરનો અસ્ત આટલો નજીક હતો તેમ તે વખતે કુદરત સિવાય કશું ધારણ હશે ?

કેટલાક લેખકોની આવક :—લોકપ્રિય નાટ્ય લેખકોની સાથે સરખાવતાં મી. આર્નોલ્ડ બેનેટની પા. ૧૬૦૦૦ ની વાર્ષિક આવક બહુ સામાન્ય ગણાતી.

નોએલ કાવર્ડે ત્યારે માત્ર ૨૭ વરસનો હતો ત્યારે વાર્ષિક પા. ૫૦૦૦૦ કમાતો હતો, અને બીજે વર્ષે પણ તેટલી જ રકમ રબ્યો હતો. તેનાથી બીજે નંબર મી. લોન્ડોસનો આવે છે, કે જે એક પછી એક સૈનિક, નાવિક, ડેકરુઅર્ટ, એકુત અને નટનો ધંધો મૂકી હમણાં સીનેમા લાઇનમાં દાખલ થયો છે.

મી. બ્નેડે શોએ તો ધણી વર્ષ સુધી પા. ૨૦૦૦૦ મેળવ્યા અને ચોનો નિકટનો હરીફ મી. સોમરસેટ મોગ્ગામ છે જે ધણી વરસ દાકતાર રહ્યા બાદ હમણાં મુસાફર બન્યો છે.

‘એચ. ઇ. વેલ્સ, અને હંલ કેન જેનાં અર્ધ ધાર્મિક પુસ્તકો લાખોની સંખ્યામાં ખપ્યા છે તેમણે દરેકે પણ વાર્ષિક પા. ૨૦-૦૦ મેળવ્યાં છે. ખેતેટથી બીજે નંબરે ખેરી, ગેલ્સવર્ધી અને માઇકેલ આર્નેન ઓક્સ આવી શકે. એક પત્રકાર એવો પણ થયો છે કે જેને માત્ર ૪૦૦ શબ્દ માટે પા. ૫૦૦ મળ્યા છે. પણ એ ભૂલનું જોઇતું નથી કે તેની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિના પ્રથમનાં સાત વરસમાં તે માત્ર એ લેખ વેચી શક્યો હતો, જ્યારે કુબ્લયુ આઇ. ન્યોર્જે ત્રણ વરસમાં ૭૨૪ લેખ પાછા મેળવ્યા હતા, અને કેનન હાઇલ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી તે પહેલાં લગભગ બૂખનો ભોગ થયો હતો.

હિંદનાં વિવિધ પ્રમાણો :—ક્ષેત્રફળની દૃષ્ટિએ જર્મા હિંદનો સર્વથી મોટો પ્રાંત છે : ૨૩૭૪૨૯ ચો. મા.

વસ્તીની દૃષ્ટિએ બંગાળા હિંદનો સર્વથી મોટો પ્રાંત છે : ૫૦૧૧૪૦૦૨.

મધ્ય પ્રાંતમાં સૌથી વધારે મરણ થાય છે : ૩૩ ૫ ટકા.

આસામમાં ઓછામાં ઓછાં મરણ થાય છે : ૨૩.૮ ટકા.

મદ્રાસમાં સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ સૌથી મોટું છે : ૧૦૦૦ પુરુષ દીઠ ૧૦૨૫ સ્ત્રીઓ.

પંજાબમાં સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ સૌથી ઓછું છે : ૧૦૦૦ પુરુષે ૮૩૧ સ્ત્રીઓ.

વૃદ્ધ પુરુષોની સંખ્યા જર્મામાં સૌથી વધારે છે : ૫૦ અને તેથી વધારે ઉંમરના માણસો વસ્તીના ૧૧.૩ ટકા જેટલાં છે.

બાલ મરણનું પ્રમાણ જર્મામાં સૌથી ઓછું છે : ૨૩ ટકા.

માહુદી લોકોને સૌથી મોટી સંખ્યામાં છોકરાં હોય છે. કુટુંબ દીઠ ૫.૯ ટકા.

હિંદુ ધર્મ હિંદનો સૌથી મોટો ધર્મ છે. ૧૦૦૦૦ માણસોમાં ૬૮૨૪ હિંદુ ધર્મ પાળે છે.

ખ્રીસ્તી ભોકોમાં કુટુંબ સૌથી મોટાં હોય છે : સરેરાશ કુટુંબમાં ૫ માણસો હોય છે.

બંગાળામાં વિધવાનું પ્રમાણ સૌથી મોટું છે. ૧૦૦૦ સ્ત્રીઓ દીઠ ૨૨૬ વિધવા.

જર્મામાં ગાંડાનું પ્રમાણ સૌથી મોટું છે : એક લાખની વસ્તી દીઠ ૮૮ ગાંડાં.

અજમેર મેરવાડમાં અંધનું પ્રમાણ સૌથી મોટું છે : એક લાખની વસ્તી દીઠ ૩૮૬ અંધ.

જર્મામાં સૌથી વિશેષ લણેલા માણસો છે : માઇલ દીઠ ૩૬૯ લણેલાં.

નાનાલાલ કે. પટેલ.

મહાલ મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ

[સપ્ટેમ્બર અંકના ૪ : ૫૭૯ થી ચાલુ]

(૨૮) મહેસાણા :—તા. ૫-૮-૩૭ ના રોજ મહેસાણા મહાલ શાળાધિકારી સાહેબના પ્રમુખસ્થાને સભા ભરાઈ. ચાલેલા કામકાજમાં વાર્ષિક નિવેદન ને હિસાબ રજુ થઈ મંજૂર રખાયો, સન ૧૯૩૭-૩૮ માટે મંડળના પ્રમુખ તરીકે મહાલ શાળાધિકારી શ્રી રાવળ સાહેબ તથા મંત્રી તરીકે શ્રી અલીભાઈ પુંજસાઈની વરણી થઈ, આમ વંચાવતની મદદ જેણે તેણે પોતાને ગામે રહેતી વંચાવતની શીલકમાંથી દુર્ત મેળવી લેવાની કાળજી રાખવાનું સૂચવાયું, પ્રાંત મંડળ માટેના પ્રતિનિધિઓ તરીકે પ્રમુખ તથા મંત્રીને ચૂંટ્યા. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૪-૧-૮ હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે.

(૨૯) ખેરાળુ :—તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ ખેરાળુ કર્યા પુસ્તકાલયના મકાનમાં ખેરાળુ મહાલ શાળાધિકારી શ્રી હિંમતલાલ દવે સાહેબના પ્રમુખસ્થાને મળી, જેમાં ૧૦ સભાસદો હાજર હતા. ચાલેલા કામકાજમાં પ્રમુખ, મંત્રી તથા સહમંત્રીની વરણી થઈ, ૧૯૩૬-૩૭ નો હેવાલ હિસાબ મંજૂર રખાયો, વડનગર અને હિંમત જૂથ મંડળોને થયેલા ખર્ચની રકમો અદા કરવાનું કરાવાયું, શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો વધુ લાભ લેવા લેવડાવવાનું સૂચવાયું, મહાલ મંડળની શીલક ખેરાળુ કર્યા પુ. ના મંચપાલ હસ્તક રાખવાનું કરાવાયું.

(૩૦) કડી :—તા. ૨૬-૯-૩૭ ના રોજ કડી કર્યા પુ. ના મકાનમાં હાઇસ્કૂલના હેડ માસ્તર સાહેબ શ્રીયુત નરહરિશંકર ચાત્રીના પ્રમુખસ્થાને ભરાઈ, ચાલેલા કામકાજમાં નવા વર્ષ માટે વ્ય. મંડળની ચૂંટણી થઈ જેમાં પ્રમુખ તરીકે કડી હાઇસ્કૂલના હેડ માસ્તર શ્રી ચાત્રી સાહેબ, ઉપ પ્રમુખ તરીકે કડી મહાલ શાળાધિકારી સાહેબ, ઓડિટર શ્રી શાળાના હેડ માસ્તર, મંત્રી શ્રીયુત કાસમભાઈ સુલેમાન માસ્તર તથા સહમંત્રીપદે રા. મહેતલાલ રણછોડલાલ દવે ચૂંટાયા. ૧૯૩૬-૩૭ નો વાર્ષિક હેવાલ હિસાબ વંચાણમાં લેવાઈ મંજૂર રખાયો, જુથ મંડળમાં આવરક ફેરફાર સ્વીકારાયો, તથા મહાલ પરિષદ તા. ૨૧-૧૧-૩૭ ના રોજ કંથાણપુરા ગામે ભરવાનું કરાવાયું. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૬૭-૧૦-૯ હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે.

(૩૧) કલોલ :—તા. ૨૨-૮-૩૭ના રોજ સભા મળી. વાર્ષિક હેવાલ હિસાબ રજુ થઈ મંજૂર રખાયો, મહાલ પરિષદ ભરવાનું કરાવ્યું, સાલ આખરે શીલક રૂ. ૧૧-૭-૯ રોકડા હાથ ઉપર તથા રૂ. ૩૫ કર્યા પુસ્તકાલય પાસે અને રૂ. ૧૯-૧૦-૩ મહાલ મંડળના મંત્રી ચાહ માણેકલાલ પાસે લેણા મળી કુલ રૂ. ૬૬-૨-૦.

(૩૨) કેડીનાર :—તા. ૧૯-૯-૩૭ના રોજ કર્યા પુસ્તકાલયના મકાનમાં સભા ભરાઈ. અહેવાલ હિસાબ વંચાણમાં લેવાઈ મંજૂર રખાયો. મંડળનું કામ વ્યવસ્થિત રીતે ચાલે તેવી યોજના વિચારાઈ. પ્રાંત મંડળમાં પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલવા માટે કર્યા પુ. ના મંત્રી વા મંચપાલ તથા આમ પુસ્તકાલયો તરફ મોકલવાલે મોકલવા કરાવ્યું. સાલ આખરે શીલક રૂ. ૩૬-૧-૦ હિસાબમાં જણાવ્યા પ્રમાણે.

(૩૩) ઓખામંડળ :—સભા તા. ૧૭-૧૦-૩૭ ના રોજ મળી તે પહેલાં નિવેદન હિસાબ આવેલાં. સાલ આખરે રોકડ શીલક રૂ. ૧-૫-૯.

(૩૪) દામનગર :—હિસાબમાં રજુ થયા પ્રમાણે સાલ આખરે શીલક રૂ. ૮-૭-૦.

તા. ૬-૦-૨૪) ધારી તથા (૨૫) અમરેલી મહાલ મંડળોની સભા તા. ૨૨-૮-૩૭ ના રોજ મહાલ શાળાધિકારી સાહેબોના પ્રમુખસ્થાને મળી હતી. અને (૨૬) રેતનપુર મહાલ મંડળની સભા તા. ૧૮-૯-૩૭ ના રોજ મળી તેમાં નવા વર્ષના હાંફેદારોની ચૂંટણી, મહાલની પુ. પ્રવૃત્તિની સંગીનતા ને સુવ્યવસ્થા સંબંધી વિચારણા વગેરે સંબંધી કરાવો થયા હતા.

વાચન-તરંગ

૧. ‘બૂકર ડી. વૉશિંગ્ટન’ :—વૉશિંગ્ટનનું ચરિત્ર કર્મણ્યતાના સંદેશ સમાન છે. અવિરત શ્રમ, ધ્યેયલક્ષિતાની અનન્ય આરાધના, સતત ઉદ્યોગ અને નિઃસીમ ધૈર્યમાં લોકલક્ષ્યાણી બદ્ધ ભાવનાનો ઉમેરો ચર્તા તેના પરિણામ કેવા વિશ્વલક્ષ્યાણી નીપજ શકે છે તે વૉશિંગ્ટનના ચારિત્રથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

વૉશિંગ્ટનની જન્મપ્રાપ્ત સ્થિતિ તો એટલી પ્રતિરોધક હતી કે સામાન્ય માનવીને માટે તો જીવવાનું પણ મુશ્કેલ બને.

ગુલામ માતાને પેટે જન્મી, સર્વત્રોલ્લસી પરાપકારી ભાવનાથી પ્રેરાઈ આ મહાપુરુષે અનાસક્ત દર્મયોગથી જગતી વિભૂતિઓમાં અનન્ય સ્થાન મેળવ્યું.

તિમિરમય ગુલામી જીવનતેજને રૂંધી રહી હતી. ગુલામોનું અસ્તિત્વ માત્ર શ્રમ પરત્વે જ આવશ્યક માનવામાં આવતું. પશુજીવનમાં અને ગુલામ જીવનમાં કયાપ કરક ન હતા. આજે જે વસ્તુ માનવીની કાળી એળ રૂપે માત્ર ઉદ્દેશ્યવામાં આવે છે તે એક માણસ ઉપરની બીજા માણસની જીવનમાલકી તે વેળા પ્રત્યક્ષ હતી.

જીવનની સામાન્યમાં સામાન્ય જરૂરીઆતના પણ જ્યાં સ્વીકાર ન હતા ત્યાં ગુલામી જીવન માટે શિક્ષણના પ્રશ્ન પર કયાંયી હોય ?

પણ વૉશિંગ્ટનને તો જ્ઞાનની અનિવાર્ય જૂખ હતી. અને ઉત્તમ આદર્શો અપૂર્ણ રહ્યા ક્યારેય સાંભળ્યાં છે ? હા, તે ખરું છે કે એ ઉત્તમ આદર્શોને સફળ-મૂર્તિમંત કરવા માટે અશ્વસિત શ્રમ અને અતૂટ ધૈર્યની આવશ્યકતા રહે છે. સિદ્ધિની એકારાધના કદીય નિષ્ફળ જતી નથી.

અને વૉશિંગ્ટનને આદર્શોની આરાધના શરૂ કરી. આ સમયમાં માનવજાતની કાળી એળ રૂપી ગુલામીની પ્રચાનો અંત આવ્યો. માનવીના સ્વાભાવિક હક્ક રૂપે સ્વાતંત્ર્યનો સ્વીકાર કરનાર પક્ષ, અને ગુલામીને ટકાવી રાખવા માગનાર પક્ષ વચ્ચે ટુમ્બલ મુદ્દ થયાં, અને માનવીના સ્વતંત્ર્યને એ હાકિનીનો અંત આવ્યો.

જોકે મુક્તિ હતી પણ તે નામની હતી. જીવનપ્રવાણ માટે સાધનના અભાવ હતા. મૂજરાતનો પ્રશ્ન બૂતપૂર્વ ગુલામ જાતિને મૂંઝવી રહ્યો હતો. જે જટિલ પ્રશ્નો, સૈદ્ધાંતોનો સુધારો છોડી શક્યો ન હતો તે જટિલ પ્રશ્નો એકસામંદ ગુલામ-દાગા લોક પાસે ખડા થયા.

રૂવંત અંધકાર હતો. કયાંય જ્ઞાનદીપકના અભાવ હતા. સદાય કે સદાનુભૂતિના અભાવ હતા. રોડીનો પ્રશ્ન મૂંઝવી રહ્યો હતા ત્યાં શિક્ષણનો પ્રશ્ન તો અપ્રસ્તુતજ બની રહે ને ?

પણ આ તિમિર યુગમાં વૉશિંગ્ટનને સફળ જંગ એવો. ધણી ધણી મુશ્કેલીઓ વેરી તેજે જ્ઞાન મેળવ્યું.

અને એ જ્ઞાન ઉપર એ સ્વાર્થી રમતો રમ્યો નથી. 'એણે જીવનના સાચા શિક્ષણનો-યજ્ઞ શરૂ કર્યો. શિક્ષણ દ્વારથી સ્વભૂતિની સેવા કરવાનું' એણે સફળ તત્ત્વ લીધું.

નાણાંની તંગી હતી. કેળવણીના અર્થ વિભ્રમ હતા. સ્વભૂતિ પૂરતાં કાંઈ શ્લાંષ્ય દબાવત હતો નહિ. નીચેની શક્તિ માત્રને બીનલાયક માનવામાં આવતી હતી.

આ નિર્બિઝ અંધકારમાં પણ તેણે પોતાનો માર્ગ કાઢ્યો. ટરકેજી ગામે સંસ્થા સ્થાપી. મુશ્કેલીઓ અપાર હતી. એને પહોંચી વળવા માટે એની અસંખ્ય રાત્રીઓ ચિંતિત અને અનિદ્રાએ વીતતી.

પણ એ સર્વ વિડંબનાઓને તેમની દબાવે પરાજિત કરી, અને સ્વભૂતિ ઉપરથી અજ્ઞાનના આવરણ દૂર કર્યાં અને જીવનના સાચા પથોના નિર્દેશ દીધા. પણ એ બ્યેવસિદ્ધિ માટે એને જે વેઠવું પડ્યું છે તેમાં જ તેનું ગૌરવ છે. એણે પોતાના લઘુ માનવ જીવનમાં, સ્વભૂતિમાં સૈકાઓને પણ અગોચર રહે તેવી સંસ્કારિતા રેડી.

ભૂતિશક્તિની નીચી આંકણી, નાણાંની તંગી, લોકસ્થિતિની પ્રતિકૂળતા, કપિવૃત્તિનો નશો, કેળવણીના વિભ્રમ અર્થ, વિજ્ઞાતીયતાની તમાસાવાંચ્છુ અધીરાઈ, એ અને એના જેવા દુર્ગમ દુર્ગો વૌશિંગ્ટન સામે ખડા હતા. પણ તે તો કર્તવ્યશાળી યોદ્ધાનું જીવન જીવ્યો છે.

અને એણે મેળવ્યું વિઘ્નિત જે મેળવી શકે તે.

જીવી તો દરેક જાય છે, પણ સફળ જીવ્યું તો તેનું જ છે કે જે મરણ પછી પણ જીવતો છે.

વૌશિંગ્ટન સ્થૂળ સ્વરૂપે આજે આપણી પાસે નથી. પણ તેથી શું ? વૌશિંગ્ટન તો અમર જ છે.

૨. 'માલતી-માધવ' :—પ્રખ્યાત સંસ્કૃત મહાકવિ ભવભૂતિનું આ શૃંગાર-રસપ્રધાન નાટક છે. નાટકમાં માનવજીવનના કેન્દ્ર સમો રસરાજ શૃંગાર પ્રાધાન્યપણે છે. આ નાટકમાંનો દામ્પત્ય પ્રેમ, મિત્રપ્રેમ તથા અન્ય આનુષંગી પાત્રોનો પ્રેમ એ સર્વ એટલી પરમ ઉત્કૃષ્ટતાથી ચણવાએસો છે કે જે વાંચતાં વાચક મુગ્ધ બને.

સંકલના, પ્રસંગસુગદતા વગેરે જોતાં 'ઉત્તર રામ ચરિત' માં ભવભૂતિ જે કૌશલ્ય બતાવી શક્યો છે તે કેટલું કૌશલ્ય આમાં જણાતું નથી. એટલે 'ઉત્તર રામ ચરિત'ની તુલનાએ 'માલતી માધવ' મોળું જણાય છે. ભાવ સરખામણીમાં ધણે સ્થળે ઉત્તર રામ ચરિતના અને આમાંના શ્લોકો એક જ છે.

પ્રાચીન પદ્ધતિનાં સ્વયંલગ્ન પણ સામ્પ્રતમાં જે ઇચ્છાલગ્નો થાય છે તેવા વિષય છે. કુંડિનપુરના અમાત્ય દેવરાતનો પુત્ર માધવ અને પદ્માવતીના અમાત્યની પુત્રી માલતીનો અન્યોન્ય અચલ અનુરાગ જાગે છે અને જીવનયોગ ઇષ્ટ બને છે. આ ઘટના દેવરાત અને બૂરિવસુને પ્રથમથીજ ઇચ્છનીય છે. પરંતુ પોતાના કર્મસંચિત નંદનને માટે પદ્માવતીનો રાજ્ય બૂરિવસુ પાસે માલતીનું માંગું કરે છે. બૂરિવસુ વ્યવહારસંકટમાં આવી પડે છે. એક બાળુ પુત્રીનું અહિત અને બીજી બાળુ રાજ્યનો પ્રક્રોધ આ બે પૈકી કોઈ પણ એક સંકટ

વંદોરવાની તેની કરજ યઈ પડે છે. પણ તેનું નયચાતુર્ય માર્ગ કાઢે છે, અને તેથી તે ધાયુ' ફળ પામી શકે છે. એક બાજુ રાજના માગને પોતે સર્વ રીતે અતુલ્ય હોવાનો બાજુ દેખાવ કરે છે અને બીજી બાજુ, પ્રેમી યુગલના કામવ્યાપારને સ્વાભાવિક એવું, માલતી-માધવ વચ્ચે લમ-પરિણામ આવે છે. આ બનાવને અંગે ઉભી થએલી સામાજિક ધટનામાં જણાઈ આવેલા માધવના પરાક્રમથી પછી તે રાજ પણ માલતી-માધવ ઉપર આનંદે છે.

આપણી પ્રાચીન પ્રેમકથાઓમાં પ્રેયસી ઉપર જે શારીરિક જોખમના રૂઢ પ્રસંગો આવે છે તેવા પ્રસંગો ભવભૂતિએ આ પ્રકરણમાં રચ્યા છે.

માધવને મકરન્દ નામનો સન્મિત્ર છે. માલતી અને માધવ વચ્ચે જેવો પ્રેમ છે તેવો જ પ્રેમ મકરન્દ અને નંદનની એન મધ્યસ્થિતિ કા વચ્ચે છે.

માલતી અને માધવ વચ્ચેના પ્રેમવ્યાપારનું જે પરિણામ આવે છે તેજ સ્વયંલમનું પરિણામ આ યુગલ વચ્ચે પણ આવે છે.

પણ ત્યાર પહેલાં નાયક માધવ અને સેહનાયક મકરન્દને ઉક્ત રૂઢ સમર્પણતાની કસોટીઓએ ચડવું પડે છે. 'વાહ'ની પ્રસંગગૂંથણીથી મકરન્દને, અને અઘોરધંટ સાથેના પ્રસંગથી માધવને ઉપરોક્ત કસોટીમાંથી પસાર થવું પડે છે. બન્ને પ્રેયસીના જીવ જેના તેના પ્રિયનમના હાથે ઉગરે છે.

પ્રેમ પ્રકરણોનાં જે અંતિમ સુખદ પરિણામ હોય તે સુખદ પરિણામ આમાં પણ આવે છે.

જીઓ સર્વની, અંતિમ, બધ્ય અને બદ્ધ ભાવના :—

“ નિત્યે પાપવિમુક્ત સંત સધળા સત્કાર્ય સાધી રહો;
રાજ રાજ્યનીંતિ મહી ધરણીને નિત્યે ઝોતે પાળજો;
બાહ્ય પુણ્યથીં મેધ વૃદ્ધિ કરતા સૌ ધોગ્ય કાળે થલો;
દાદી મીઠી સખાં સુમિત્રશું દરી, આનંદિ લોકો હલો ! ”

કામન્દકીના મુખમાં કવિએ મૂકેલું દામ્પત્ય ગદાત્મ્ય જીઓ :—

“ પ્યારી વસ્તુ, મિત્ર, બધુ બધાં,
સર્વે ઇચ્છા, ગર્થ ને જીવ સર્વે;
શ્રીને ભર્તા, જો ધણીને ગણી છે,
એક નિત્યે લજ્જલે બાલ બન્ને. ”

આર્થ સંસારની કેટલી સુખમ અને સુંદર ભાવના ! વેશધારી માલતીના કૃત્રિમ લમ પ્રત્યે મધ્યસ્થિતિના ' પરાપદેશે પાંડિત્ય ' પ્રત્યે જીઓ મધુર ઉપાલંબ :—

“ તમે હો તમ અમે બધે રહ્યાં
તું એ, અકરમાત મુલિન કન્યકા.
કદંબ ગાળા સમો દેમ છે બની ?
કયા સુણી શું સ્વભાવને તાલ. ”

માધવના વિરહજૂરણ દ્વારા પરોક્ષ રીતે વર્ણવાતાં માસતીનાં રૂપ લક્ષણ :—

“ નવી કળા લોધના એજ કાન્તિ,
કુરંગોએ દષ્ટિ ગળે ધોમી ગતિ,
સિધી લતાએ મૃદુતા, ત્રિયને
ઠંડેથી લીધી છે વનમાં હણીને. ”

કામન્દી મારેત વ્યકત થતી પુત્રી પ્રત્યેની જુઓ આર્થ માતૃત્વની પરમ એવણા :—

“ નિમિત્ત વિના હસતું દોષે ગુણ,-
ભર્યાં કપાળે બહુ સ્વેતસર્પ,-
ઉછંગમાં પોદી, ધીમેથી ધાવતો,-
અભાગણીએ તવ પુત્ર ના દિઠો. ”

આ મહાકવિને ટુંકો વાણીમાં મહદ્દયો સમાવવાની કલા સિદ્ધ છે. માસતી માધવના પ્રથમ મિલાપ વેળા જુઓ તેની સખીઓના મુખમાં મૂકેલું વાક્ય :—

“ અહીંયાં કાઈ કાઈનું કાઈક બેઠું છે. ”

કેટલો મૃદુ મહદ્દય !

જુઓ શૃંગારમધુની વાનગી :—

“ નાવી કેરી છુટી ગઈ દિસે ગાંઠ બાંધેલી એની;
હાલે એના અધર અતિશે; હાથની લેડ દીલી;
સ્વેદે બીનાં મધુર, રસિલાં સુગંધલાવે ભરેલાં;
પ્રેમે બીનાં, મધુર રસિલાં, સુગંધ લાવે ભરેલાં. ”

X

X

X

માસાદોની ઉંચી ઉંચી બધી બારીઓમાં ફરીને
પાછો આવે, છંદુ-મદિરાવાસ અંગે ભરીને,
વેરાતી આ કપુરની, ને કુંવની વાસવાળો,
વાયું “ સર્વ તરૂણજન છે કામિનીસંગ કે'તા. ”

X

X

X

જુઓ પ્રકૃતિસૌન્દર્યનું મધુર વર્ણન :—

“ સુગન્ધે જલ કુંજનત નહોં તણું વાન્તરનાં ફુલથી,
તીરે જળ ખીલ્યાં રૂડાં. જુદાં તણાં ડાલે રણાં વાયુથી,
ખીલ્યાં ફુટજથી હસતી ગિરિની ટોચે જળને અડયા
એવા મેઘ, મધુરનૃત્ય સમયે ત્યાં બાંધતા માંડવા.
ખીલે ફાટી કલિં કદંબતરૂની શોભા વધે ત થકા,
એવી પર્વતભૂમિ; શ્યામ બનતી સર્વ દિશા મેઘથી;
દોષે કેતકે નૂતનાંકુર વડે તીરે નદીને રૂડા;
ખીલ્યાં સર્વ શિલી-ધ લોધ કુંજમે દોષે હસતાં વનો. ”

ચંદુભાઈ લક્ષ્મણભાઈ બારેલ.

પેટીમાંથી પુસ્તકાલય

— બગસરા બાલમંદિરની પ્રવૃત્તિ —

બુગસરા એ કાઠિયાવાડમાં આવેલું કાઠી તાલુકાલેનું બાગિલું ગામ છે. ત્યાં છેલ્લાં છએક વર્ષોથી એક બાલ કેળવણી મંદિર ચાલે છે. ચાલુ સાલના તેના વાર્ષિક ઉત્સવ પ્રસંગે બાલ પુસ્તકાલય તથા અધ્યયન પુસ્તકાલયનો ઉદ્ઘાટન સમારંભ ઉજવાયો.

તા. ૧૧-૧૦-૭૭ ની સાંજે સેંકડો લાભ બહેનો આ પ્રસંગ શોભાવવાને કાષ્ટ મહેમાનોની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. બાલમંદિરનું યોજના આસોપાલવનાં તોરણ અને ગૃહીય ધ્વજ પતાકાઓથી શોભી રહ્યું હતું, વાતાવરણ નવરાત્રિ નિમિત્તના ગરમાઓથી ગુંચ રહ્યું હતું અને પુસ્તકાલયના ઓરડાઓમાં થતા ધૂપદીપથી મધમધી રહ્યું હતું.

ઠીક વખતસર અમરેલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રાણુસમા શ્રી. પ્રતાપરાય મહેતા તેમની મંડળી સાથે આવી પહોંચ્યા. તેઓનું અચ્છું સ્વાગત થયું. બીજાં મહેમાન તરીકે શ્રી. રામેશ્વરી દેવી ન્હેરુ અને મંડળી પધારવાનાં હતાં. તેમની ઠીક રાહ જોયા પછી અને કદાચ તેઓ મોટર માટે રસ્તાની મુશ્કેલીને લાઇ ન આવી પહોંચે એમ ધારી સમારંભના કાર્યક્રમની શરૂઆત કરી દેવાનું ઉચિત ગણાયું. તે મુજબ પ્રાર્થના બાદ સંસ્થાના સંચાલક શ્રી લાલચંદ વોરાએ પુસ્તકાલય સંબંધે નીચેની મતલબનું નિવેદન રજુ કર્યું :—

નિવેદન

“ બાળમંદિર સંસ્થા શરૂ કર્યાંને આજે ૭ વર્ષ પૂરાં થાય છે.

ત્રણ વર્ષ પૂર્વે પૂ. દક્ષરબાપાએ આ મકાનેના પાયા પૂર્ણ. બે વર્ષ પૂર્વે પૂ. નરહરિભાઈ અને ડૉ. સુમંત મહેતાએ જ્ઞાનમંદિર સમા બાળમંદિરનું ઉદ્ઘાટન કરી અમને આશીર્વાદ આપેલા.

પ્રભુની કૃપા અપાર છે. આજે, પૂજ્ય ગાંધીજીની જયંતિ ઉજવતાં શ્રીમતી રામેશ્વરી-દેવીના વરદ હસ્તે અમે પુસ્તકાલય ઉદ્ઘાટન કરાવતાં તેઓશ્રીના આશીર્વાદ પામીએ છીએ. પુસ્તકાલયની શ્રી પતુભાઈ હસ્તક આલતી સુંદર પ્રવૃત્તિઓ હું જોતો, અને એમ થતું કે શહેરોના કેટલાંક સાધનો ગામડાંઓમાં વહેંચાઈ જવાં જોઈએ. શહેરોનાં ઘણાં પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકો કાં તો બાંધે બચે પડ્યાં રહે છે, અને કાં તો પત્તીમાં વેચાય છે.

મારા રનેહી અને સહાધ્યાથી શ્રી પતુભાઈને એકવાર તો એવો કાંગળ જે લખી નાખેલો કે ‘ પાડોશી ભણે ગાયકવાડી ન હોય પણ તેની શી શી સગવડ-અગવડો છે તે તમારે જોવું રહ્યું છે.’

પછી તો અમરેલી જ્ઞાનપ્રચાર યોજના તરફથી બાલ-પુસ્તકાલય પેટી આવી, એ દય રૂપીઆની પેટી આજે દિવ્ય પુસ્તકાલય બને છે—એટલા માટે કે તેની સાથે અધ્યયન પુસ્તકાલય જોડાય છે.

આ પુસ્તકાલય આંધવામાં પૈસા આપનારે સાવ અણધારી રીતે અને વણમાએ આપ્યા છે. એ દાન દિવ્ય છે, અને તેથી તેઓના આભાર માની લઉં છું.

આ મંદિરોની સાચી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા માટે તો સુંદર સાહિત્ય જોઈશે, આદર્શ ગ્રંથપાલ જોઈશે, પણ શ્રદ્ધા છે કે અહું ચમ રહેશે. પ્રથમ સાધનો અને પછી કાર્ય એવું મેં જીવનમાં કાંઈ દિવસ આલેખ્યું નથી.

અમારી પ્રવૃત્તિને બગસરા ઝીલી લે તે માટે અમારે શું શું કરવું જોઈએ, તેની અમને ખબર નથી—ખબર છે એટલી કે ‘ માતની હાકલ પડી છે. ’

અમે કાંઈ અગમ્ય બળ વડે અમારા કાર્યમાં મચી રહ્યા છીએ અને રહેવા પ્રયત્ન કરશું. પૂજ્ય ગાંધીજીની પ્રેરણાઓના બળ વડે આ શિક્ષણ સંસ્થામાં ખાદી અને હરિજન સેવાને પુરતું સ્થાન અપાયું છે, જે અમારા નાનકડા પ્રદર્શન દ્વારા જોઈ શકાશે.

ખાદી સૌને નિર્મળ રોજ આપી શકશે, અને હરિજન સેવા અમારાં અગામ પડળ ખોલશે, એવી અમ સૌ કાર્યકરોને શ્રદ્ધા છે. ‘ અમે સૌ સહકાર્યકર્તાઓ, વિદ્યાર્થીઓ અને આ શુભ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા ભાષાઓ મળીને જે કંઈ શુભ કરીએ, કરી રહ્યા છીએ તેમાં આપની પ્રાર્થના ભજે એમ માગીએ છીએ.

છેવટે, આપ અમારી તૂટીઓનું જાન કરાવશે એમ વિનવું છું અને આપ સોની દુઆ માગી વિરમું છું. ”

બાદ, શુભેચ્છોના સંદેશાવાચન અને શેઠ શ્રી તૈયબભાઈના સત્કાર સંભાષણ પછી શ્રીમતી રામેશ્વરીદેવીના અભાવે રાજરત્ન શ્રી પ્રતાપરાય મહેતાને સમારંભનું પ્રમુખ-સ્થાન સ્વીકારી ઉદ્ઘાટન વિધિનો કાર્યક્રમ ઉદ્ઘાટનની વિનંતિ કરવામાં આવી.

તેને માન આપી શ્રી પ્રતાપરાય મહેતાએ વિદ્યાર્થીઓના હર્ષનાદ સાથે પ્રમુખસ્થાન લીધું અને ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે “ આ માન લેવાની મારી તૈયારી નહિ હોઇને મેં જે વખત તો ના જ સૂણાવી હતી. વળી જ્યારે અમરેલી બાળપુસ્તકાલય ખુલ્લું મૂકાયું ત્યારે મારા મિત્ર ભાઈ લાલચંદ્રે મહેલું મારેલું કે તમે વડોદરાની પ્રજાને જ કાં લાભ આપો ? કંઈક એવું થવું જોઈએ કે પુસ્તકાલયનો લાભ સારું કાર્યાવાડ લઇ શકે. એને પરિણામે પુસ્તક-પેટીઓ દ્વારા વાચનનો લાભ કાર્યાવાડના હરકોઇ પ્રદેશને આપી શકાય એવી યોજના વિચારી કંઠોષ, અને તેનો સૌથી પહેલો લાભ બગસરાએ લીધો. એ દશ રૂપિયાની પુસ્તક પેટીમાંથી આવું ભવ્ય પુસ્તકાલય થાય છે કે જેમાં મારો પણ હિસ્સો છે અને તેનો ..... ”

‘ આ પ્રમાણે શ્રી પ્રતાપરાય મહેતાનું ભાષણ ચાલુ હતું તેજ અરસામાં શ્રી રામેશ્વરી-દેવી તેહર અને મંડળીની મોટર આવી પહોંચતાં ‘ ભારત માતકી જય ’ના જ્વનિ થયો અને શ્રી રામેશ્વરીદેવીનું સ્વાગત સુતરના દારથી થયું. શ્રી જગન્નાથ જોષીએ તેઓની ઓળખાણ કરાવી. તે પછી સમારંભનું કાર્ય પુનઃ શરૂ કરતાં શ્રી પ્રતાપરાય મહેતાએ કહ્યું કે “ દેવીની ગેરહાજરીમાં તમે મારે માથે કળચ ઝાલેલો પણ હવે દેવીશ્રી પધારેલાં હોવાથી આ પવિત્ર કાર્ય તેઓના સ્વ-હસ્તેજ થાય એ સમુચિત છે ’ એમ જણાવી તેઓશ્રીએ દેવીશ્રીને ઉદ્ઘાટન કરવા વિનંતિ કરી. તેને માન્ય રાખીને શ્રીમતી રામેશ્વરી દેવીએ પ્રમુખાસન શોભાવ્યું અને પ્રસંગને ઊચિત નીચેના ભાવનું દીલ્લચરપ પ્રવચન દિંદીમાં કયું :—

શ્રી રામેશ્વરીદેવીનું પ્રવચન

“ આ બાલ પુસ્તકાલયનું ઉદ્દિષ્ટાટન કરવા બોલાવી તમે માફ બહુ સન્માન કર્યું છે તે માટે તમને ધન્યવાદ આપું છું.

બાળકોને શુદ્ધિ અને જ્ઞાન આપવાનું કાર્ય અતિ ઉત્તમ છે ને તે તમે કરી રહ્યા છો. બાળકોની સેવા એ અચૂક દેશની ભારી સેવા છે. બાળક, બાળિકા, હિન્દુ, મુસ્લિમ, હરિજન સૌ અહિં શિક્ષણ પામે એ ભારે આનંદની વસ્તુ છે. ન્યાયી જ્ઞાનજ્યોતિ નિરંતર પ્રગટે છે, એ પુસ્તકાલયની બદતી હો !

ભારતવાસીઓને બાળકો પ્રતિ અતિ પ્રેમ છે, બાળકોની ધમ્મણ પણ ખૂબ રહે છે; છતાં નથી સમજતું કે શા માટે સૌથી વધુ અન્યાયો બાળકો પ્રતિ થઈ રહેલ છે. દુનિયાના બીજા કોઈ પણ દેશોમાં જુઓ તો ત્યાં બાળકો પર સૌથી વધુ ધ્યાન આપાય છે; ન્યારે અહિં શ્રીમંત અમીર લોકોના ઘરમાં પણ લાડ અને લય થકી બાળક બગડતા જાય છે. તો પછી સામાન્ય અને ગરીબ લોકોની તો વાતજ શી ? એ બિચારા રોટી કમાવા અહીં તહીં ભટકે છે. આપણા લોકોનો ભારી દોષ તો એ દેખાય છે કે તેઓ બાળકો પ્રતિ સર્વ સ્થળે ઉદાસીન છે. ન્યાયિની બાધઓ અને બહેનો મળીને આ વસ્તુને માટે ઉભા નહિ ચાલે ત્યાં સુધી આપણી બદતી, આપણી ઉન્નતિ રોકાઈ રહેવાની છે.

બીજી વાત મારો પ્રવાસ હરિજનોની અસ્પૃશ્યતા દૂર કરવા માટે છે. આ સંસ્થામાં હરિજનોની હાજરી જોઈ મને આનંદ ઉપજે છે. હરિજનો કરતાં સર્વોર્થ પાસે જ્ઞાન અને ધન બને છે. સર્વોર્થ તેમના મોટાભાઈ છે. મોટાભાઈનો ધર્મ છે કે તેમણે છોટાભાઈને સાથ દેવો. તેમને માટે શાળાઓ અને કુવાઓ ખુલ્લા મુકો. દેશમાં આજે આજ પ્રશ્ન ચાલી રહ્યો છે.

ધન્ય છે આ કાઠિયાવાડની ભૂમિને કે જેણે હરિજનોને અપનાવનાર અને તેમનાં અંધારાં ઉલેચવાનો પ્રયત્ન કરનાર નરસિંહ મહેતા, દયાનંદ સરસ્વતી અને ગાંધીજી સરખી વિશ્રૂતિઓને જન્મ આપ્યો છે. કાઠિયાવાડના નરસિંહ મહેતા ઢેડવાડે જન્મ વસ્યા. મારી પ્રાર્થના છે કે હરિજનને સહોદર સમજો. તેમને માટે તમારાં ઘર, મંદિર, હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લા કરો, એક ભારતીય છો એમ માનો. હૃદયપૂર્વક હું આ પુસ્તકાલયનું ઉદ્દિષ્ટાટન કરું છું. તે ખૂબ કુલો ફાલો ! ”

આ મતલબના પ્રવચન અંતે દેવીશ્રીએ સુતરની આંટીઓ ખોલીને બાલ પુસ્તકાલય તથા અધ્યયન પુસ્તકાલયનું ઉદ્દિષ્ટાટન કર્યું અને બને સ્થાનો બારીકીથી અવલોક્યાં. છેવટે ‘ વંદેમાતરમ્ ’ ગવાઈ ઉદ્દિષ્ટાટન સમારંભ મોડી રાત્રે પૂર્ણ થયો હતો.

આ સમારંભ પ્રસંગે કેળવણી, બાળસાહિત્ય તથા ગાંધી જયંતિ નિમિત્તના સુતર ધરાના નાનકડાં પ્રદર્શનો પણ ગોઠવવામાં આવ્યાં હતાં.

બાલપુસ્તકાલયની નાનકડી પેટી કેવી પ્રેરણા અને પ્રકાશ પાથરે છે અને તે કેવા અરણ્ય જેવા સ્થાનમાં, એનો એક આ નમુનો છે. આવા થોડાએક દાખલા કાઠિયાવાડમાં બન્યા છે, જેની નોંધ લેવાની જોઈએ.

શ્રી કંકુઆ મહિલા પુસ્તકાલય-ભાદરણ-નો

ઉદ્ઘાટન સમારંભ

ભાદરણમાં શ્રી. કંકુઆ મહિલા પુસ્તકાલય માટે બંધાયેલા નવા મકાનનો ઉદ્ઘાટન સમારંભ તા. ૧૯-૧૦-૭૭ ના રોજ સાંજે ૩૧ વાગે પ્રાંત સુધા શ્રીમંત પીલા-જીરાવ ગાયકવાડના શુભ હસ્તે ઉજવાયો. સમારંભ માટે પુસ્તકાલયના યોગાનમાં સુંદર મંડપ ખાસ ઉમેરવામાં આવ્યો હતો, જે તે આમંત્રિત મેમાનો અને ગામના આબાલવૃદ્ધ સ્ત્રી પુરોધાથી ચિત્રર ખન્યો હતો. સ્ત્રીઓની હાજરી પુરોધો કરતાં ઉતરતી નહોતી, એ ખીના પ્રગતિમાન ભાદરણ માટે ગર્વનો જ વિષય ગણાય.

સમારંભના કાર્યની શરૂઆત કન્યાઓએ પ્રભુપ્રાર્થનાથી કર્યા બાદ સાર્વં પુ. ના મંત્રી શ્રી સોમાભાઈ વિઠ્ઠલભાઈની દરખાસ્ત તથા નિવૃત્ત વહિવટદાર શ્રી મુળજીભાઈ જેઠાભાઈના અનુમોદનથી ભાદરણના વધોત્તર આગેવાન : નગરન શ્રી તુલસીભાઈ બેઠારભાઈ અગ્રીને પ્રમુખ પદ સ્વીકાર્યું, અને સ્ત્રી વર્ગની ખોટ પૂરી પાડવા માટે ભાઈ શ્રી મગનભાઈ વાલજીભાઈએ પોતાના માતૃશ્રીના સમારક નિમિત્તે સંસ્થાને કરેલી ઉદાર આર્થિક સખાવત માટે ધન્યવાદ આપ્યો, તથા એના યોગે તૈયાર થયેલા સુંદર, સોષવાળા મકાનને ખુલ્લું મૂકવું જેવા બદલ આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો.

બાદ, બાળાઓએ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની પ્રબલકથાઓની બાવના રણ કરતો નીચેનો ગરબો ફાંટીયાના તાલ સાથે સુંદર હાવભાવથી ગાઈ સંભળાવ્યો :—

ગરબો

રાજ પિતા રૂપાળા એ અમર કીર્તિવાળા
દયાળા મયાળા હમેને ગમે, - હમેને ગમે—રાજ
દષ્ટ જ્ઞાન દાન પ્રીતિ, ખીલાવી અમ નીતિ
એવા રામ રૂપ નૃપતિને, મનહું નમે, હાં મનહું નમે—રાજ
ટાળ્યા સર્વે કુધારા, કર્યા બહુ સુધારા
ઉદાર્યા દીનો એ આનંદે રમે, હાં આનંદે રમે—રાજ
વિવિધ સંસ્થા ઉધાડી, ખીલાવી રાજવાડી
પુષ્પ પરિમલથી રેણનાં દુઃખમાં સમે, હાં દુઃખમાં સમે—રાજ
દષ્ટએ દીલથી આશિષ રક્ષ નૃપ કુટુંબ ધર્મ !
એવી મુખથી અમારું રાજ લકિત જમે, હાં રાજ લકિત જમે—રાજ
કહે શંકર સુભાવે કાવ્ય પુષ્પથી વધાવે
રાજ સેવામાં જેનું ચિતકું લમે, હાં જેનું ચિતકું લમે—રાજ

તે પછી સંસ્થાનું જાપેલું નિવેદન કે જે સભામાં વહેંચવામાં આવ્યું હતું તે શ્રીમતી સુરચિરાબેન મહેતાએ વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો સાર બાજ નીચે પ્રમાણે :—

નિવેદન

“આ પુસ્તકાલયનું” આગેશાન મકાન સરીયામ રસ્તા ઉપર ગોસાંધજી મહારાજના મંદિર આગળ વડોદરા પ્રાંત પંચાયતે તૈયાર કરેલા પ્લાન એસ્ટીમેટ પ્રમાણે ચાલુ સાલે બંધાવવાની તજવીજ કરેલી અને મકાનનું કામ સાફ ચાલુ અને જોડતી અનુકૂળતા મળી શકે તે માટે ગામ આગેવાન તરીકે મકાન બંધાવી આપવા શ્રી. મગનભાઈ વાઘજીભાઈએ જવાબદારી માથે લીધી. મકાન બાંધકામની દેખરેખ માટે સેવાભાવે શ્રી. કાશીભાઈ રઘાભાઈએ ઘણો શ્રમ ઉઠાવી તથા માસની અંદર મકાનનું કામ પુરું કર્યું. મકાન બાંધવાને કામે ઉપરના બંને ભાઈઓએ જે જહેમત ઉઠાવી છે તે બદલ તેમનો જેટલો આભાર માનીએ તેટલો જોછો છે.

સદરહુ નવીન મકાન બાંધવાના કામમાં રૂ. ૭૧૦૯) નો ખર્ચ થયો છે અને રૂ. ૧૦૦૦) ફરતીયર માટે જોડાએ તેટલી તમામ રકમ મળી ગઈ છે. એટલે હવે ફાટા તથા તકતી મુકવાની યોજના મકાન ફંડ માટે મંજૂર કરવામાં આવેલી તે બંધ થઈ જાય છે. આજ સુધીમાં મકાન ફંડમાં સરકાર પંચાયત મદદ રૂ. ૪૦૦૦) ઉપરાંત નીચે પ્રમાણે બીજી રકમો મળેલી છે :—

- ૪૫૦૦) શ્રી. મગનભાઈ વાઘજીભાઈ તરફથી (તેમનાં માણુશ્રીનું નામ કાયમને માટે સંસ્થા સાથે જોડવાની શરતે.)
- ૧૦૩૦) સ્વ. નારણભાઈ મથુરભાઈ વિઠોતોજક સ્મારક ફંડમાંથી શ્રી. છોટાભાઈ નારણભાઈ તરફથી (તેમનાં માણુશ્રી હરિબાનો ફાટો તથા તકતી મુકવાની શરતે.)
- ૧૦૦૦) શ્રી. પા. ચતુરભાઈ કાશીભાઈ તરફથી (તેમનો ફાટો તથા તકતી મુકવાની શરતે.)
- ૫૦૧) શ્રી. મગનભાઈ શંકરભાઈ તરફથી (તેમના બંધુ શ્રી. છોટાભાઈનાં પત્ની સ્વ. અવેર-બાનો ફાટો તથા તકતી મુકવા માટે.)
- ૫૦૧) એક સફળદસ્ય તરફથી (નામ આપવાની ના પાડે છે.)
- ૫૦૦) શ્રી પરસોતમ નાગરભાઈ તરફથી (તેમનાં પત્ની સૌ. કાશીબાનો ફાટો તથા તકતી મુકવાની શરતે.)
- ૫૦૦) શ્રી મગનભાઈ કાશીભાઈ તરફથી (તેમનાં પુત્રી સ્વ. જીજ્ઞીષ્ણેનનો ફાટો તથા તકતી મુકવાની શરતે.)
- ૫૦૦) શ્રી. ડાહ્યાભાઈ ચતુરભાઈ તરફથી (તેમનાં ભાઈ પરસોતમનાં પત્ની સૌ. હીરાલક્ષ્મી નો ફાટો તથા તકતી મુકવાની શરતે.)
- ૯૦૩૨ કુલ (આ રકમમાં કાયમ ફંડ રૂ. ૨૦૦૦) નો સમાવેશ થઈ જાય છે.)

ઉપર મુજબ તકતીઓ તથા ફાટા નવીન મકાનમાં મુકવા સંબંધમાં ખાતાની મંજૂરી મેળવવાની તજવીજ કરતાં તે હાલ જ મળેલી હોવાથી તકતી તથા ફાટા મુકવાની બ્યવસ્થા હવે પછીથી કરવામાં આવશે.

મકાનના આગળના ભાગમાં પગથીયાં માટે ૧૨૫ ફુટ લાંબી અને ૩ ફુટ પહોળી જમીન સરકાર પાસેથી ૦-૨-૦૦ દર વર્ષે કીરાયું લેવાની શરતે રૂ. ૨૦ માં વેચાણ રાખી છે. આ મકાનનું ખાતમૂહૂર્ત અમદાવાદના ગર્જાશ્રીમંત શેઠશ્રી સર ગીરજાપ્રસાદ ચીનુભાઈ ખેરોનેટના શુભ હસ્તે તા. ૪-૨-૩૭ ના રોજ ધાત્રધુમથી મકાનની સાષ્ટ ઉપર ઉભા કરેલા મંડપની અંદર કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં ગામની બહેનોએ પણ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

આ સંસ્થાને તેમના માતૃશ્રી કંકુઆનું નામ જોડવાની શરતે શ્રી. મગનભાઈ વાઘજી-ભાઈ તરફથી રૂ. ૪૫૦૦) ની રકમ મળેલી હોવાથી લાયબેરી ખાતાની મંજૂરી મુજબ તેને શ્રી કંકુઆ મહિલા પુસ્તકાલય એ નામ કાયમનું આપવામાં આવ્યું છે.

સંસ્થામાં વર્ષ આખરે પુસ્તકોની સંખ્યા ૧૬૦૭ છે, અને નોંધાયેલાં વાચકોની સંખ્યા ૧૮૧ હોઈ તેમણે ૨૦૯૪ પુસ્તકો વાંચ્યાં છે.

સંસ્થાના વાચનાલય અંગે ૧ દૈનિક, ૩ સાપ્તાહિક અને ૯ માસિક પત્રો મંગાવવામાં આવે છે. દરરોજ પુસ્તકાલયમાં આવીને પત્રો-માસિકો વાંચનાર બહેનોની સરાસરી સંખ્યા ૫૬ છે. ઘેરબેઠાં પુસ્તકો પહોંચાડવાની તથા પરત મંગાવવાની પદ્ધતિ બંધ કરવામાં આવી છે. પરંતુ માસિકોના છૂટક અંકો ઘેર પહોંચાડવાની પ્રથા ચાલુ કરવામાં આવી છે. જેથી પુસ્તકાલયમાં આવીને માસિક—પત્રો વાંચવાનો લાભ ધણી બહેનો લે છે.

વર્ષ આખરે નિયમ મુજબ પુસ્તકોની મેળવણી કરવામાં આવી છે, અને ખૂટતાં પુસ્તકોનો યોગ્ય નિકાલ કરવામાં આવ્યો છે.

પુસ્તકાલયમાં ગ્રંથપાળ તરીકે ગુજરાતી છઠ્ઠા ધોરણ સુધીનો અભ્યાસ કરેલાં એક બેનને માસિક પગાર રૂ. ૧૦) થી રોકવામાં આવ્યાં છે. આ પુસ્તકાલયનું દરેક પ્રકારનું કામ-કાજ સ્વતંત્ર રીતે હાથમાં લેવાનું હોવાથી ગ્રંથપાળે તે વધારે ખર્ચ અને કાળજીથી કરવું જોઈએ. મકાન સાફસુધી વગેરેનું કામ રૂ. ૨) નું માસિક એલાવન્સ સાવ. પુસ્તકાલયનાં પટાવાળાને આપીને કરાવવામાં આવે છે.

સંસ્થા માટે પ્રમુખ મંત્રી સહિત ૯ સભ્યોનું વ્યવસ્થાપક મંડળ બેનોમાંથી ચૂંટવામાં આવ્યું છે. તેની સલાહો નિયમ પ્રમાણે વરસમાં ૪ વખત મળી હતી અને તેમાં સામાન્ય વહિવટના કામ ઉપરાંત પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાવવાની તજવીજ કરવા તથા મકાન ફંડની રકમો સ્વીકારી ખાતાની મંજૂરીઓ મેળવવાના કાર્યો કરવામાં આવ્યા હતા.

આ મંડળને સલાહ આપવા માટે એક સલાહકારક મંડળ તીમવામાં આવ્યું છે. તેના મંત્રી તરીકે શ્રી મ. કા. સા. પુસ્તકાલયના સેક્રેટરી શ્રી. સોમાભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ કામ કરે છે. તેમણે મંડળને ચાલુ વર્ષે મકાન વગેરેના કામમાં યોગ્ય સલાહ આપી છે.

સને ૧૯૩૬-૩૭ નું સરવૈયું

જ

ઉ

૧૨૫૮૮-૧૫-૭ શ્રી. ભેટ ખાતે જમા.	૨૮૪૧- ૮-૨ શ્રી. ચરોતર એન્જ્યુ. સોસાયટી.
૨૦૦૦-૦-૦ પ્રાંત પંચાયત.	૮૦૦- ૦-૦ „ મકાન ખરીદ ખાતે ઉધાર
૨૦૦૦-૦-૦ સરકાર મદદ.	૨૫- ૦-૦ „ પુસ્તકાલય સ. સ. મં. નો
૧૦૦૧-૦-૦ મગનભાઈ વાઘજીભાઈ તરફથી	૪૩૩-૧૧-૬ „ લાકડી સામાન. [શેર
મકાન ખાતે.	૧૦૮૯૦- ૭-૦ „ મકાન ખાતે ઉધાર.
૧૦૩૦-૦-૦ નારણભાઈ મથુરભાઈ ટ્રસ્ટ ફં.	૧૨૬૯- ૧-૦ „ પુસ્તકો ખાતે.
૧૦૦૦-૦-૦ ચતુરભાઈ કાશીભાઈ તરફથી	૦-૭-૧૦ „ જ્યુસે સીલક.
૧૫૦૦-૦-૦ મગનભાઈ વાઘજીભાઈ તર-	
ફથી ધર નં. ૧ ની કિંમતના	૧૬૨૬૦- ૩-૬
૫૦૧-૦-૦ મગનભાઈ શંકરભાઈ તરફથી	
૫૦૧-૦-૦ કશીભાઈ વાઘજીભાઈ તરફથી	
૫૦૦-૦-૦ પરસોતમ નાગરભાઈ તરફથી	
૫૦૦-૦-૦ મગનભાઈ કાશીભાઈ તરફથી	
૫૦૦-૦-૦ કાલાભાઈ ચતુરભાઈ તરફથી	
૧૫૫૬-૧૫-૭ આજ સુધીની લોક મદદ	

૧૨૫૮૮-૧૫-૭

૭૬૭-૧૧-૯ શ્રી. મગનભાઈ. ઠા. સા. પુસ્તકાલય

૨૮૬૬- ૮-૨ „ કાયમ ફંડ ખાતે.

૨૦૦૦-૦-૦ મગનભાઈ વાઘજીભાઈના કાયમ ફંડના

૨૫-૦-૦ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળના શેર

૮૪૧-૮-૨ આજ સુધીના ૨૦૦૦] તથા

મકાન ફંડના રૂ. ૧૦૦૦] ના વ્યાજના

૭-૦-૦ શ્રી. સોમાભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ

૧૬૨૬૦- ૩-૬

કાયમ ફંડ નીચેની વગતે છે :—

૨૮૪૧ આશુદ્ધ ચરોતર એન્જ્યુ. સોસાયટીમાં ટ્રસ્ટ ફંડ તરીકે; ૨૫ વડોદરા પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળનો શેર નં. ૧; કુલ ૨૮૬૬.

પુસ્તકાલયની મિલકતનો અંદાજ :—

૧૩૦૦ મકાન; ૨૮૬૬ કાયમ ફંડના; ૧૨૬૯ પુસ્તકો; ૪૩૪ લાકડી સામાન; ૮૦૦ પર. નં. ૧ : કુલ રૂ. ૧૮૩૬૯”

નિયમો વિષે :—

આ પુસ્તકાલયના સ્વતંત્ર નિયમો તપ્તવાર કરી ખાતા પાસે મંજૂર કરાવી લેવામાં આવ્યા છે, અને તેને વડોદરા રાજ્યના લોકોપકારક મંડળના નિર્ધારિત અન્વયે નોંધાવી લેવાની તજવીજ ચાલે છે.

બેના સંબંધી ખાસ પ્રવૃત્તિઓ :—

આ પુસ્તકાલય તરફથી ગઈ આસો સુદી ૮ ની રાત્રે હાઇસ્કૂલના યોગાનમાં શ્રીમતી શારદાબેન મહેતાના પ્રમુખપણા નીચે ત્રીજો શરદુત્સવ પૂર લપકથી ઉજવવામાં આવ્યો હતો. સાથે અમદાવાદથી ડૉ. સુમનત મહેતા પણ આવ્યા હતા. ગરબામાં મોટી નાની મળી ૧૦૦ બહેનોએ ભાગ લીધો હતો. ગરબા તૈયાર કરવામાં કુ. ધનલક્ષ્મીબેને ખુબ શ્રમ ઉઠાવી કાર્યક્રમ ધણે આકર્ષક બનાવ્યો હતો. આ ઉત્સવ જોવા ૩૦૦૦ કરતાં વધુ સ્ત્રી પુરુષો એકઠા થયાં હતાં. પ્રમુખબેને અને બહારથી આવેલા મહેમાનોએ પ્રેરણાત્મક ભાષણો કર્યાં હતાં અને આવાં પુસ્તકાલયોની અમૂલ્ય સમગ્રવી દરેક સ્થળે તે થવાં જોઈએ એમ જણાવ્યું હતું. ઉત્સવમાં જન્મન સીલવરના ખાલા તથા પુલદાનીઓની લઘાણીઓ વહેંચવામાં આવી હતી.

પુસ્તકાલયની જરૂરીયાતો :—

આ પુસ્તકાલયને સ્વાશ્રયી બનાવવા માટે કાયમ ફંડની મોટી રકમ એકઠી કરવા પ્રયત્નો કરવાની ખાસ જરૂર છે, ને તે માટે દરેક બહેનને આ પુસ્તકાલયના સભાસદ બનવાની વિનંતિ છે.

ઉપકાર અને ઉપસંહાર

પુસ્તકાલયના ૬૩ જેટલાં આશ્રવન સભ્યો બનીને ભાદરણની બહેનોએ સહકાર આપ્યો છે, અને આ પુસ્તકાલયના નિભાવ માટે સરકાર-પંચાયતની મદદને પાત્ર થવા ભાદરણ સુધારાધ દર વર્ષે ખાતાના નિયમ પ્રમાણે રૂ. ૧૦૦ ની મદદ આપે જાય છે; અને સાર્વ. પુસ્તકાલય તરફથી પણ દર વર્ષે ચરતો પ્રમાણે લોક મદદના રૂ. ૧૦૦ આપવામાં આવે છે, તે માટે સર્વેનો અમો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ. અને આ મદદો ભવિષ્યમાં ચાલુ રાખવા અમો સુધારાધ તથા સાર્વ. પુસ્તકાલયના સભ્યોને વિનંતિ કરીએ છીએ. ”

નિવેદન વાચતની સમાપ્તિ બાદ, ભાદરણના બીજા વયોવૃદ્ધ આગેવાન રાજરત્ન વૃજભાઈ વાઘજીભાઈએ મકાનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરવા માટે સુચા સાહેબ શ્રીમંત પીલાજીરાવ ગાયકવાડને વિનંતિ કરતાં સભાજનોને એ વાતની યાદ આપી કે “ મહિલા પુસ્તકાલય જેવી સંસ્થાનું વડોદરા રાજ્યમાં તો થું પણ સુખાષ્ટ ઇલાકામાં પણ કોઈ ઠેકાણે અસ્તિત્વ નહોતું ત્યારની ભાદરણે એ દિશામાં પહેલ કરેલી છે. એનું પહેલું મકાન ખુદ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને વરદ હસ્તે ખુલ્લું મૂકાવાયું હતું. પરંતુ તે સ્ત્રીઓને માટે અનુકૂળ પડતું નહિ જણાયાથી બાલપુસ્તકાલયને અર્પી દેશમાં આવ્યું છે, અને મહિલા પુસ્તકાલય માટે આજની આ ભવ્ય ઇમારત ભાઈશ્રી મગનભાઈ વાઘજીભાઈની મદદથી બંધાવવામાં આવી છે. પ્રથમનું મકાન જેમ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને વરદ હસ્તે ખુલ્લું મૂકાવવાનો યથા ભાદરણને સુભાગ્યે સાંપડ્યો

હતો, તેવી જ રીતે આ બીજું મહાન પળ એક રાજકુટુંબીને શુભ હસ્તે ખુલ્લું મુકાવવાનો સુયોગ સાંપડ્યો છે તે માટે ભાદરણ ખરેખર ગમરૂર. શ્રીમંત પીલાજીરાવ મહારાજ પણ વિદ્યાવતની કેળવણી લીધેલા મહાન અભ્યાસી છે, બહોળા અનુભવી છે. કહેવત છે કે “ ન્યાં ન પહેંચે રવિ ત્યાં પહેંચે કવિ : અને ન્યાં ન પહેંચે કવિ ત્યાં પહેંચે અનુભવી. ” તેઓશ્રી ન્યાં ન્યાં ગયા છે ત્યાં લાં બીજાં કમોળી સાથે શાળા, પુસ્તકાલયો જેવી લોકોપકારક સંસ્થાઓ સ્થપાવવામાં તેમણે સક્રિય રસ લીધો છે. મહેમાણા પ્રાંતમાં તો મહેમાણાના ‘ પીલાજીગંજ ’ નામે ઓળખાતા સુંદર નિવાસસ્થાનથી, ને તેઓશ્રીનું મુખ્યારક નામ ધરાવતા વિસનગર સાર્વં પુસ્તકાલયના મહાનથી તેમનું નામ અમર બની ગયું છે. સિદ્ધપુરમાં રાત્રિશાળા કઢાવી છે, તેમ પાટણ મહિલા પુસ્તકાલયની યોજના ને ખાતક્રિયામાં પણ તેમનો હિસ્સો છે. મુલકી વગેરે જુદાં જુદાં ખાતામાં તેમણે કામ કયું છે. વાઘેરા જેવી માથાફરેલ કામને પણ પ્રેમથી વધ કરી તેમનાં દીક્ષ જીતી લેવાનું ગાન મેળવ્યું છે. આવા બાહોય, અનુભવી ને વિદ્યાપ્રિય રાજકુટુંબીને હસ્તે અમારા ભાદરણનું મહિલા પુસ્તકાલય ખુલ્લું મુકાવવાની તક બધા બદલ પ્રભુનો પાડ માનું છું ને મહાનને ખુલ્લું મૂકવાની હું શ્રીમંત સુઆ સાહેબને વિનંતિ કરું છું. ”

શ્રી વજ્રલાઘવી દરબારતને કેટલાક્ટર શ્રી ભાષલાલભાઈ મથુરભાઈ તરફથી અનુ-મોદન મળતાં મે. રા. ગ. સુઆ સાહેબે ચાંદીનું તાળું ખોલી મહાનનો ઉદ્ઘાટન વિધિ કર્યો હતો, ને ઉપર નીચે બધા ખડોગાં ફરી મહાનના બાંધકામ તથા પુસ્તકાલયની આકર્ષક વ્યવસ્થા બદલ સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. બાદ સભામંડપમાં પાછા પધારી ઉદ્ઘાટન નિમિત્તનું નીચેનું ભાષણ તેમણે વાંચી સંભળાવ્યું :

ઉદ્ઘાટક શ્રીમંત પીલાજીરાવ ગાયકવાડનું ભાષણ

“ મુજ સન્નારીઓ અને સદ્ગૃહસ્થો !

આજનો માંગલિક પ્રસંગ આપ સૌને સુવિદિત છે. ભાદરણની પ્રગ્નએ જાહેર-ઉપયોગિતાનાં આજ મુધીમાં અનેક કામો કરેલાં છે, પણ તે સૌ જેના વિના હજારો અને અધુરો જ જગ્યાત એવું મહિલા પુસ્તકાલયનું આ ઉમદા કામ પાર પાડી ખરેખર, આપ સૌ ફનદૃષ્ટ થાઓ છો. એવા લોકકલ્યાણના કામે સદમાગી કરી મને પણ આપ ક્ષણી બનાવો છો.

આપનું ભાદરણ તો પડોદરા રાજ્યનું આદ્ય ગામ છે. શ્રીમંત કૃપાળુ મહારાજ સાહેબના અનેકાનેક મંગલ મનેરથોમનિ એક એ સિદ્ધિ પામેલો સંકલ્પ છે. સ્થાનિક, બૌદ્ધિક કે આર્થિક સહરનાનાં વિમવિધ કારણોએ કેટલાં તથો ગયાં ભાદરણ આદ્ય ગામ નજીક ગયું છે. રાજ્યનાં તમામ ગામોનું અમણી ધષ ચૂક્યું છે, અને એ સૌ આપણા શ્રીમંત કૃપાળુ રાજ્યપિતાની ઉદાર ઉમેદનું પરિણામ છે.

લોકકલ્યાણ માટે શ્રીમંત કૃપાળુ મહારાજ સાહેબના ઉદાર આશયને અનુવર્તી ભાદરણની પ્રગ્ન તરીકે આપ સૌ પણ ધાય નેટલા પ્રવલ દરો છો, વેદાય નેટલો શ્રમ વેદો છો અને અપાય નેટલા જોશ પણ આપેલો છે. અને એ સૌના પરિણામે સ્વાભાવિક

જરૂરીઆતોનાં સર્વ સાધનોથી સંપન્ન એવું આજનું ભાદરણ ગામ-કહેા કે નગર-સુંદર સ્વરૂપમાં આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ રહ્યા છીએ.

આપણે સહેજ સમાલોચના કરીશું તો દેખાઈ આવશે કે છેલ્લી પચીસીમાં ભાદરણે ઘણું ઘણું કર્યું છે. પ્રાથમિક ને માધ્યમિક, કન્યા અને અંત્યજાતીની વિધવિધ શાળાઓ, જાત્રાલય, અખાડ કે રમતગમતનાં સ્થાનો, પુસ્તકાલય, દવાખાનું, પ્રસતિગૃહ, વિ. પંચાયત, સહકારી બેન્ક તથા વારિગૃહ વગેરે વગેરે શારીરિક, માનસિક ઉન્નતિનાં બને તેટલાં સાધનો ભાદરણે મેળવ્યાં છે. હરેકાઈની સરખામણીમાં ભાદરણનાં સુખ કમી જણાય તેમ નથી. હરેક રોતે ભાદરણ સદર છે.

ભાદરણના સુપુત્રોએ સુવિદ્યા સંપન્ન કરી છે. તેમનું સાહસ જાણીતું છે. દેશ દેશાવર કે પ્રવૃત્તિનાં હરેક ક્ષેત્ર તેમણે ખેડ્યાં છે ને સુપ્રશ, સંપત્તિ મેળવ્યાં છે. સો સૌના કામે એકતાર રહેવા છતાં વતનની યાદ કે મમતા કોઈ બૂદ્ધ્યું નથી. ગળ પ્રમાણે સહાય સેવા કરી ચૂકે છે. એમ ભાદરણવાસીઓની સ્વદેશ પ્રીતિ નક્કર છે. ભાદરણ નિઃપ્રાણ નથી, જીવતું છે, જગતું છે.

આવા ચેતનવંતા નગરને મહિલા પુસ્તકાલય હોય એ સ્વાભાવિક છે. ઉલટું આટલો લાંબો કાળ નહોતું એ એક નવાઈ જ ગણાય, એ સ્વાભાવિક ખોટ આને પુરી થાય છે, એ સૌ કોઈને માટે આનંદની જ ખીત ગણાય.

સમાજ કે શાસનના સ્તંભ જેવાં આવતી કાલનાં નાગરિકો એ આજનાં બાળકો; અને બાળકો તો માતાઓ ધડે તેવાં જ થાય. ને તેથી જ માતૃશિક્ષણ જેટલું સગિર્ધાગ, તેટલી જ સમાજની સમોન્નતિ સંગીત : એ એક અખાધિત સત્ય છે.

મહિલા પુસ્તકાલય એ આજની કે આવતી કાલની માતાઓની શિક્ષણ સંસ્થા છે. તેમને એ પુકારી પુકારોને શીખવશે, સદ્બોધશે કે —

‘જન્મ દે તો લક્ષ્મણ, દાતા કે શૂરને દેજે,
નિરથક નૂર ગુમાવીશ નહીં બહેતર વાંજણી રહેજે.’

મહિલા પુસ્તકાલય ખાંધીને લહે ઝીઝીની પ્રતિષ્ઠા જળવી છે. એક જ કામે બહુ બહુ લક્ષ્ય સાધ્યાં છે.

ભાદરણ એ શુભાશયનાં તમામ ફળ પ્રાપ્ત કરે, સ્ત્રીની ખાણ બને ને લોકોપકારક આવી અનેક સંસ્થાઓ દિનપ્રતિદિન પ્રાપ્ત કરે એવી શુભેચ્છા સાથે આપ સૌના આમંત્રણ બદલ આભાર માનું છું.

આપણી સમક્ષ તૈયાર થએલા આ સાર્વજનિક કાર્યમાં જેણે જેણે ઓછા કે વત્તો પણ સાથ સહકાર આપેલો છે તે તમામને તથા ખાસ કરીને રૂ ૪૫૦૦ ની મુખ્ય દેણગી આપનાર રા. મગનભાઈ વાઘજીભાઈને તેમના સક્રિય સેવાભાવ માટે ધન્યવાદ આપું છું.

આ ઉપરાંત આપના ભાદરજીના જાહેર આગેવાનો રા. તુળસીભાઈ બકોરભાઈ, રા. વૃજભાઈ વાઘજીભાઈ તથા રા. મગનભાઈ શંકરભાઈ માટેની પણ ભાવના અત્રે વ્યક્ત કરીએ તો અપ્રાસંગિક નહિ જ ગણાય...કે જાહેર હિતનાં આવાં કામોએ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પણ સતત રસ ધરાવતા તેઓ જાણીએ આવ્યાં છે. અમારી સાથે રહી કરવાના સરકારી કામ-કાજમાં પણ તેમણે નિષ્પક્ષ કાર્યકુશળતા સાચવતા રહી આવી જ લોકોપકારક વૃત્તિ બતાવી આપી છે. એવા અમૂલ્ય મેળવતા ભાદરજીનું ભાવિ વધુ ઉજ્જવળ છે. ભાદરજીના હરકોઈ દોરીસંચાર એમના હાથમાં સુરક્ષિત હશે એવો વિશ્વાસ જાહેર કરી જોડેલેથી જ અટકીશ. ”

અન્ય પ્રવચનો

ત્યાર બાદ બહારગામથી આવેલા ગૃહસ્થોને પ્રસંગોચિત વિવેચન કરવાની ફરમાશ થતાં રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના માનદ મંત્રી શ્રીયુત મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળાએ જણાવ્યું કે “ પાટણ મહિલા પુસ્તકાલયનો પાયો ગ્રામંત પીલાજીરાવ મહારાજને હસ્તે નંખાયો ત્યારે જે અભિલાષા તેઓશ્રીએ પ્રદર્શિત કરી હતી તે આજે ભાદરજીમાં કળીબૂત થયેલી જોઈ તેઓશ્રીને તેમજ પુ. પ્રવૃત્તિના રસિયાં સર્વ કોષને આનંદ થશે. મહિલા પુસ્તકાલય અંગે મહિલા મંડળની સ્થાપના કરી ધર આગળ સામાન્ય રીતે થતી નિંદા કુચલીને બદલે નવરાશનો વખત અહિં પુસ્તકાલયમાં ગાળો, વર્તમાનપત્રો વાંચો, સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચો, ઋતુ ઋતુના આનંદ પ્રસંગો પણ અહિં જ ઉજવો, શીવજી, ભરત ગુંથજી, વગેરે ઉદ્યોગ પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી સંસ્થાને મહિલા પ્રવૃત્તિનું કેન્દ્ર બનાવી દો. એવું એવું થાય ત્યારે જ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે સેવેલી અભિલાષા સફળ કરવામાં ભાદરજીની મહિલાઓએ સંપૂર્ણ સાથ આપ્યો ગણીશે. ”

બાદ નિવૃત્ત ડેપુટી શ્રી અમથાભાઈ ગો. પટેલે એલવાની તક લેતાં જણાવ્યું કે “ પ્રજાવત્સલ શ્રીમંત રાજપિતાએ ફરજિયાત કેળવણીનું ધોરણ દાખલ ન કર્યું હોત તો પુસ્તકાલયનો લાભ શક્ય જ ન બન્યો હોત. ફરજિયાત કેળવણીથી પ્રજા તૈયાર થઈ છે. સુધરાઈની સંસ્થાથી જેમ ગામની ગંદકી દૂર થાય છે, તેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિથી મનના મેલ દૂર થાય છે. પુસ્તકાલય એ જનકેળવણીનું ઉત્તમ સાધન છે. કેળવણીના ક્ષેત્રમાં ઓ શિક્ષણની જેટલી આવર્યકતા છે તેટલી જ મહિલા પુસ્તકાલયની પણ છે. કેળવાયેલી ને સુસંસ્કારી માતાઓ દ્વારા જ ભાવિ પ્રજાની ઉન્નતિનું સ્વપ્ન સિદ્ધ થઈ શકે. શિષ્ટ કાઠિનાં ઉત્તમ પુસ્તકો છૂટથી વંચાવાં જોઈએ. વર્તમાનપત્રો પણ વંચાવાં જોઈએ. વર્તમાનપત્રો એ તો આ યુગમાં રાજ્યોનો પણ રાજ ગણાય છે. વર્તમાનપત્રો ધારે તો પ્રચારકાર્ય દ્વારા રાજ્યને પણ સિંહાસનચ્યુત કરી શકે છે. એટલું બધું સામર્થ્ય વર્તમાનપત્રોનું આજના યુગમાં છે. એટલે દેશ દેશાવરના સમાચારો ને સારી નરસી પ્રવૃત્તિઓથી પરિચિત રહેવા સાર વર્તમાનપત્રોનું વાચન પણ હિતાવહ છે. ”

તે પછી વરણામા સેવાસમાજના સંચાલક અને વડોદરા પ્રાંત પુ. મંડળના મંત્રી શ્રીયુત ચીમનભાઈ હ. અમીને વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે “ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ દ્વારા આજ

સુધીમાં સુંદર કાર્ય થયું છે. પ્રજાકલ્યાણના ખ્યેષને અનુકક્ષીને જ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની લોકભર યોજના અમલમાં મૂકી છે. એ પ્રવૃત્તિની જમાવટ ને ખીલવણી માટે શ્રી મોતીલાલ અમીનની શ્રીમંતે પોતે દરેલી પસંદગી પણ શ્રીમંતની દીર્ઘ દૃષ્ટિના પુરાવા રૂપ છે. શ્રી મોતીલાલ સાહેબના દીલમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ માટે દેટલો ને કેવો ગાઢ પ્રેમ ભર્યો છે તે તો એમના પરિચયમાં આવેલી વ્યક્તિઓ જ સમજી શકે. રાજ્ય સેવાગાંથી નિવૃત્ત થયા છતાં તેમના દીલમાંથી એ પ્રેમ-એ આહ લેરા પણ ઓછો થયો નથી. રામલક્ષ્મી હતુમાનજીના દીલમાં જેમ રામનામ અંકિત થયેલું હતું તેમ પુસ્તકાલયલક્ષી શ્રી મોતીલાલના દીલમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો આહ અંકિત થયેલો છે. એમના લોહીનું પૃથક્કરણ કરાવવામાં આવે તો લોહીના પ્રત્યેક બિંદુમાં ‘પુસ્તકાલય’ શબ્દ જ વંચાય. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રત્યેની એમની એ અગાધ શક્તિ અને કુતેહભરી યોજના પણ ફળતી ગઈ છે ને ફળતી જાય છે. સ્વતંત્ર મહિલા અને બાલપુસ્તકાલયોની સ્થાપના એ પણ એમની જ કાર્યદક્ષતાનું ફળ છે. રાજ્ય સ્ત્રીકારેલી એ યોજનાનો લાભ લેવા જેટલી પ્રજા પણ તૈયાર બની છે. બાલપુસ્તકાલયો પણ વધે છે. અમરેલી, દારકા, વડનગર અને ભાદરણમાં તો પુસ્તકાલયની સાર્વજનિક, મહિલા અને બાલ એ ત્રણે સંસ્થાઓનાં સ્વતંત્ર મોટાં મકાનો રાજ્યાશ્રયથી બંધાઈ ગયાં છે. બીજે પણ તૈયારી ચાલે છે. ત્રણે સંસ્થાઓથી સર્જી થવ ની બાબતમાં અમરેલી, દારકા, ને વડનગર પછી ભાદરણનો નંબર રાજ્ય ભરમાં ચોથો ને વડોદરા પ્રાંતમાં પ્રથમ આવે છે. પાટણ ઉપરાંત નવસારી અને કલોલમાં પણ સ્વતંત્ર મહિલા પુસ્તકાલયો છે. તેમાં નવસારી અને કલોલનાં તો કેવળ લોકમદદથી જ બંધાર્યાં છે. વસો, સોજીત્રા, ધર્મજ, બ્યારા ને ઉઝામાં બંધાય છે. આવાં કામોમાં જ્યાં અમલદારોનો સાથ ને સહાનુભૂતિ મળી શકી છે ત્યાં વહેલી સફળતા મળેલી જણાય છે. પાટણ અને અમરેલીની મહિલા સંસ્થાઓ એ સુખા સાહેબ શ્રીમંત પીલાજીરાવ ગાયકવાડ અને રાજ્ય વિદ્યાધિકારી શ્રી ભાટે સાહેબની સક્રિય સહાનુભૂતિનાં જ દર્શાવો છે. અમરેલી પાટણની સંસ્થાઓમાં તો પુસ્તકાલય-વાચનાલય ઉપરાંત મહિલા વિદ્યાલય, ઉદ્યોગાલય, કથાવાર્તા, ગરબા, વિનોદ વગેરે હિતકર વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ ચાલે છે. એટલે પુસ્તકાલય સંસ્થા દ્વારા બેનોને તાલીમ આપવાનો હેતુ પણ ફળી રહ્યો છે. સ્વતંત્ર મકાનો વિના પણ બીજી ગોઠવણોથી શિનાર, ડબોઈ વગેરે સ્થળે મહિલા અને બાલ પુસ્તકાલયો ચાલે છે. આ મહિલા સંસ્થાઓ અંગે પાટણની પેઠે મહિલા વિદ્યાદિન ઉજવાય તથા નવસારીના મહિલા સદનનું પણ અનુકરણ કરાય એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. ભાદરણમાં સમજદાર સંસ્કારી દાનવીરોનો તોટો નહિ હોવાથી એમની સક્રિય સહાનુભૂતિ દ્વારા આવી બધી જ પ્રવૃત્તિઓ પાર પડી શકે તેમ છે. આશા છે કે સંપ ને રોહની ભાવનાપૂર્વક તે પાર પડશે જ.”

પછી “પુસ્તકાલય”ના તંત્રી શ્રીયુત ચોકસીએ મહિલા અને બાલપુસ્તકાલયોની સ્વતંત્ર સંસ્થાઓની શી જરૂર છે એવો વિચારવાદી સર કોઈ કોઈ વાર સંભળાય છે તેને ઉદ્દેશીને જણાવ્યું કે “પુસ્તકાલય એ કેળવણીનું પૂરક અંગ છે. કેળવણીના ક્ષેત્રમાં જેમ સ્વતંત્ર મહિલા વિદ્યાલયો ને કન્યાશાળાઓની, તથા રેલ્વે ટ્રેનોમાં કેવળ સ્ત્રીઓ માટેનાં ખાનાંની જેટલી અગત્ય સ્ત્રીકારાઈ છે તેટલી જ અગત્ય સ્વતંત્ર મહિલા પુસ્તકાલયોની છે. એ અગત્ય શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે ખુદે ભાદરણની આ મહિલા સંસ્થાનું પ્રથમનું મકાન સ્વહસ્તે

ખેલીને, રાજ્યે મકાન અને નિલાવ મદદ માટેના નિયમોમાં જરૂરી સુધારા સ્વીકારીને, તથા સુધા સાહેબ મે. પીલાજીરાવ તથા રાજ્ય શાળાધિકારી મે. લાટે સાહેબ જેવા અમલદારોએ સક્રિય સાથ આપીને સ્વીકારી છે. એટલે એની અગત્યનો પ્રશ્ન જ અસ્થાને છે. મહુમ મોડન સાહેબની કારકીર્દીમાં રાજ્યના એક એક કસ્ટા પુસ્તકાલયનાં મકાનો યોજનાપૂર્વક જેમ થોડા વખતમાં બંધાઈ ગયાં, તેમજ એક એક કસ્ટામાં સ્વતંત્ર મહિલા ને બાલ પુસ્તકાલયો પણ મોડાં પહેલાં ઉભાં થઈ ગયાં એ બહુ પ્રશ્નવાં યોગ્ય છે. અહિં આ મકાન થતાં પહેલાં પણ મહિલા પુસ્તકાલયનો સારો લાભ લેવાયલો નિવેદન પરથી જણાય છે. સ્થળ વગેરે બધી જાતની સગવડવાળું સ્વતંત્ર મકાન થતાં હવે તે બહુ પ્રમાણમાં લેવાશે એવી ખાત્રી છે. રાખેલી એ ખાત્રી ખરી કરી દેખાડવા બાદરજીની શિક્ષિત મહિલાઓ ને બાળાઓને આગ્રહજારી લવાય છે.”

ઉપસંહાર

બાદ, પ્રમુખશ્રી તુલસીભાઈ અમીને ઉપસંહારનું વક્તવ્ય કરતાં સભામાં થયેલાં વિવિધ વિવેચનોનાં દાદા હૃદયમાં ઉતારી રચપાચેલી સંસ્થા માટે રખાયલી આશાઓ સાર્થક કરી દેખાડવાની ખેતોને ટકોર કરી જણાવ્યું કે ‘લાભ લેવાય તો જ સંસ્થાની કિંમત છે.’ આશ્રયદાતા શ્રી મગનભાઈએ કરેલી મદદ બદલ કરી ધન્યવાદ ઉચ્ચારી તેમનું અનુકરણ કરવાની સર્જને બલામણુ કરી.

છેવટે, ‘મેમાનો વિદાય’ નામનો લાવલર્થો રાસ દાંડીઆ ખજારીની રમઝટ સાથે કન્યાઓએ ગાયા બાદ શ્રી મગનભાઈ શંકરભાઈએ પ્રમુખશ્રી તથા અન્ય મેમાનોના આભાર માનતાં શ્રી મોતીભાઈ અમીન તરફથી આવેલો પ્રેરણાતો સંદેશો વાંચી સંભળાવ્યો હતો. શ્રી વૃજભાઈએ વિશેષ આભાર માનતાં પ્રમુખશ્રીના પોતાના કિંમતી પુસ્તકભંડારની માહિતી આપી તેઓ પંડે રાજ એક બે કલાક વાચનમાં ગાળે છે એમ જણાવ્યું હતું. અંતે કુલકાર, પાન સોપારી થઈ મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

આપણામાં જિણુપો હોય એ તો સ્વાભાવિક છે. આપણે આપણી એ જિણુપોને ઓળખીએ; સ્વીકારીએ અને તેને દૂર કરવાનો શુદ્ધ પ્રયત્ન કરીએ એ ઇન્નતિનો માર્ગ છે.

પણ આપણી જિણુપો જિણુપો નથી પણ પૂર્ણતાઓ છે એવો તેને ઢાળ મુગમાં છે. એમને પૂર્ણતાઓ તરીકે જ ઓળખાવવી, એ તો કેવળ વિનાશનો વર્તમાનપત્રોનું વાચન.

તે પછી વરણામા

(છાત્રાલય, જુન '૩૭.)

શ્રીમત મોતીભાઈ હ. અમીને વિન

હરિપુરામાં અખિલ હિન્દ ગ્રામ ઉદ્યોગ પ્રદર્શનનો

ગ્રામ પુસ્તકાલય વિભાગ

સમગ્ર હિન્દનું ખ્યાન તેના સાત લાખ ગામો તરફ અને તે ગામોમાં વસતાં જો, પુરુષો અને બાળકો તરફ હેલ્લાં પાંચસાત વધેથી સારી રીતે જોવાયું છે. આગામી મહાસભા ખારડોલી તાલુકાના હરિપુરા નામના ગામમાં મળે છે અને તે મહાસભાના અંગનું પ્રદર્શન ગ્રામ જનતા અને ગ્રામ ઉદ્યોગને લગતું જ ભરવાની યોજના થઈ છે. એટલે એ પ્રદર્શનના એક વિભાગ તરીકે શાળા વા પુસ્તકાલય જે કંઈ હોય તે નાનાં ગામડાંની દૃષ્ટિએ જ યોજાય એ જરૂરનું છે.

સમગ્ર હિન્દમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું સુંદર કામ વડોદરા રાજ્યમાં થઈ રહ્યું છે. સમગ્ર ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કેવા ધોરણે ચાલે કરવી, ખીલવવી અને સ્થાયી બનાવવી એનો ખ્યાલ જનસમૂહને આપવાનો હોત તો વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું પ્રદર્શન એક સરસ દૃષ્ટાન્ત રૂપ અને માર્ગદર્શક થઈ પડત.

પરંતુ જે પ્રદેશમાં પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત થઈ ન હોય, ઉકાર હાથે સરકાર મદદ મળી ન હોય, શાળા ચલાવનાર સુધરાપણો વા લોકલ બોર્ડોએ શાળાઓ દ્વારા આપેલું જ્ઞાન કાયમ રહે અને મોટી ઉમરે સ્ત્રીપુરુષો પાછાં નિરક્ષર ન બને તે માટે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની આવશ્યકતા સ્વીકારી ન હોય તેવા સમગ્ર ગુજરાત માટે હાલની સ્થિતિમાં આ પ્રદર્શનને અંગે વિશાળ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની રૂપરેખા પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે આપવી તે પણ અસ્થાને છે. એટલે સરકાર ને લોકલ બોર્ડની મદદ ખીલકુલ ન હોય વાનજીવી હોય તો પણ જે હજાર ને તેથી ઓછી વસ્તીવાળાં ગામોમાં એકલી લોકમદદથી જ સ્થાપી શકાય એવું પુસ્તકાલય કેવું હોય વા કયે ધોરણે સ્થાપી શકાય તેનો કંઈક ખ્યાલ આપવાનું પ્રદર્શનના એક ભાગ તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

આ વિભાગમાં ગ્રામ જનતાને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી વિવિધ વિષયોને લગતાં અને સ્ત્રીઓ, બાળકો અને પુરુષોને દરેકને કામ લાગે તેવાં રૂ. ૧૦૦) ની કિંમતનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ રજુ કરવામાં આવશે, અને તેની સાથે રૂ. ૨૫) ના ચાર ક્રમિક ભાગ ઇલાયદા મૂકવામાં આવશે. જેથી હરકોઈ ગામ જે તે વખતની પોતાની આર્થિક શક્તિના પ્રમાણમાં એક વા વધારે ભાગો ચઢતા ક્રમે વસાવી શકશે.

આ પુસ્તકો રાખવાને માટે એક કળાટ આશરે રૂ. ૨૫ ની કિંમતનું પ્રદર્શનમાં મૂકાશે. અને રૂ. ૨૫ નાં પુસ્તકો માટે નાની પેટીઓ રજુ થશે. છદ્ધાવાર વર્તમાનપત્રો અને માસિકો આશરે રૂ. ૨૦ ની કિંમતનાં નમૂના તરીકે પ્રદર્શનમાં રજુ થશે. આ ઉપરાંત થોડીક ધરમાં રમવાની રમતો અને સહેલાઈથી અને થોડે ખર્ચે મળી શકતાં ચિત્રો પણ મૂકાશે. પુસ્તકોની છાપેલી યાદીઓ, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને લગતાં બોધક અને ઉપયોગી દિવાલપત્રો મૂકાશે.

ઉપરના ધોરણે કોઈ ગામે વાચનાલય કે પુસ્તકાલય વા પુસ્તકાલયની પેટી ખરીદવી હશે તો તે માટેની અનુકૂળતા કરી આપવામાં આવશે. જે હમ્બર ને તેથી ઓછી વસ્તીવાળાં ગાળાવાળાં ગામોની મંજૂઆ હિસ્સાવાર ને તાલુકાવાર પૂરી પાડવામાં આવશે. જેથી હિસ્સા અને તાલુકાના આગેવાનો પોતપોતાના પ્રદેશમાં આ દિશામાં કાર્ય કરવા હમ્બરે તો કેટલા ખર્ચે ને કેટલી મુદતમાં કાર્યક્રમ પૂરો કરી શકાય તે વિચારી શકશે.

મહાસભા - પ્રદર્શનના પુસ્તકાલય વિભાગમાં ગ્રામ પુસ્તકાલયનો ખ્યાલ આપવા જે અદ્ય પ્રયત્ન થનાર છે તેની કાચી રૂપરેખા અત્રે આપવામાં આવે છે; અને જે કોઈ લાકડાઓ અને બહેનો આ વિભાગનું મંજૂરમાં સૂચનાઓ મોકલશે, પચીસ પચીસ રૂપીઆની કિંમતનાં પુસ્તકોની ચાર કમિક યાદીઓ તેમજ રૂ. ૧૦૦) ની કિંમતનાં પુસ્તકોની એક યાદી અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં દિવાલપત્રો વા સૂત્રો લખી મોકલશે તો આભાર સાથે તેનો સ્વીકાર થશે અને તનો આ કામમાં ઉપયોગ થશે.

વસો,

તા. ૩૦-૧૦-૩૭,

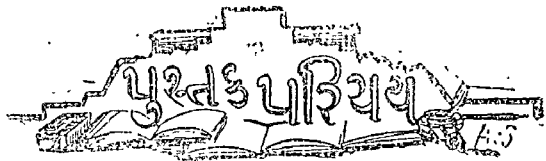
}

મોતીભાઈ ન. અમીન.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

૧. સિદ્ધપુર મહાસભાના પ્રચારક શ્રીયુત ખીમજીભાઈ ટીકાભાઈ ઠાકરે : આગરતથી ઓછોઅર સુધીમાં નીચેનાં ગામોની મુલાકાત લઈ પુસ્તકાલયો તપાસ્યાં છે વા નવીન ઉપકાવવા માટે જરૂરી પ્રચારકાર્ય કર્યું છે :—

૧. સ્નેહ ત્રિપુટી :—લેખક, યાત્રિક ભદ્રકુમાર; પ્રકાશક, હરજી લવજી દામાણી, બેઘડી મોજ કાર્યાલય, ૧૨-૧૪ બેંક હાઉસ લેન ફોટ મુખાષ; ૧૯૭૭; કદ ૧૬ પેજ; પાન ૨૫૬; બોર્ડનું સચિત્ર આચ્છાદનવાળું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

ભાષા ભદ્રકુમાર યાત્રિકે આ પુસ્તકમાં નવમતવાદની ઝાંખી કરાવી છે. જ્યોતિ નામની સુશિક્ષિત ધનિક બાળા સ્વચ્છંદથી લગ્ન નહિ કરવાનો નિશ્ચય કરી સંસારસુખનો દ્વાવો પણ મરજી પ્રમાણે લઈ શકાય અને લગ્નરૂપી બેડીની કાંઈજ જરૂર નથી એમ સિદ્ધાંત રૂપે માને છે અને પિતાની સાથે એ સંબંધમાં તકરાર થતાં એકદમ ધરતો ત્યાગ કરી પ્રો. ઇંદુ જોડે બહારગામ ચાલી જાય છે. જ્યોતિ અસલથી સ્વચ્છંદી વર્તનને પસંદ કરનારી હોઈ કુમસમાં સુધીર જોડે પ્રેમચેષ્ટા કરી પછી મુખાષ આવતાં ગમે તે બહાને સુધીરને મળવા માગે છે. રમાકાન્ત સુધીરનો દોસ્ત સંસ્કૃતમાં પ્રવીણ હોવાથી તેને ડૉ. સુબોધચંદ્રના કહેવાથી જ્યોતિના શિક્ષક તરીકે ગોઠવે કરે છે. રમાકાન્ત પોતાની સદ્ગુણી અને પતિવ્રતા સ્ત્રી સુરભિથી અચંતુષ્ટ રહી ત્યાં ત્યાં પ્રેમ માટે ઝંખે છે. તરલા જેવી સ્વચ્છંદી સ્ત્રી મળતાં તે સુરભિને માંદી છતાં તણ તરલા જોડે લગ્ન કરે છે. સુરભિ જીવ સંતોષટની માંદગીમાં પડે છે અને આખરે દવાખાનામાં સુધીરની કાળજીપૂર્વકની સારવાર છતાં મૃત્યુ પામે છે. પરંતુ તે પહેલાં રમાકાન્તને અચાનક મળતાં તેની માશી માગી, તરલા સાથે સુખી જીવન ગાળવા આશિર્વાદ આપે છે. ઇંદુ અને જ્યોતિના અયોગ્ય વર્તનથી સુબોધચંદ્ર લજવાઈ આપઘાત કરે છે, અને હવે અનિયંત્રિત બનેલી જ્યોતિ છોડ્યોક ઇંદુકુમાર સાથે રહે છે. ઇંદુકુમાર તો વિષયા કીડો હતો. તે જ્યોતિના ચૈસા પણ ઉડાવે છે અને આનાકાની કરતાં જ્યોતિ જોડે લડે છે. તરલા સાથે પ્રસંગ પડતાં તેના ઉપર આકર્ષીત થઈ બંને પ્રેમમાં પડે છે; અને જ્યોતિ એ દૃશ્ય જોઈ ઇંદુકુમારને તેના ખરા સ્વરૂપમાં જાણખી એકદમ પોતાના બેંગલામાંથી હાંકી કાઢે છે. સુધીર જ્યોતિ માટે તલસે છે પરંતુ પોતાના સિદ્ધાંત પ્રમાણે જ ચાલનારી જ્યોતિ જરા પણ ડગતી નથી. નવમતવાદના ખૂરા પરિણામ છેવટે જણાય છે. એ વાદમાં હાનિ કેટલી છે તેમજ એ વાદના હિમાયતીઓ કેટલે હદ સુધી જઈ શકે છે એ આ નવલકથામાં બહુ સારી રીતે જોઈ શકાય છે. નવમતવાદ એટલે શું તે આ પુસ્તક દ્વારા ખરાખર સમજાવ્યું છે.

કાગળ ધણા હલકા વપરાયા છે. છપાઈ વગેરે સાફ છે. ચિત્રો ભાવવાહી તથા સ્પષ્ટ છે. પરંતુ મૂલ્ય ધણું વધારે છે. રૂ. ૧ થી વધારે ન હોઈ શકે એમ અમારું માનવું છે.

આ પુસ્તક યુવાનો અને યુવતીઓ વાંચે અને નવમતવાદની અનિષ્ટ અસરથી બચવા ખૂબ ધાળજી રાખે. લાખા વગેરે સારા છે.

૨. વહેમી :—કર્તા, બ્યોમેશયન્દ્ર જનાર્દન પાઠકજી; પ્રકાશક, શ્રીમતી જ્યમનગૌરી બ્યોમેશયન્દ્ર પાઠકજી ખપાટીઆ ચકલા સ્ત્રત; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૮૦; કાચું પૂઠું કિ. ૮-૦-૦ : દિ. બ. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીના પરિચય સહિત.

૨૧. બ્યોમેશયન્દ્ર પાઠકજીથી ગુજરાતી પ્રજા અજાણ નથી—ખાસ કરીને વિદ્યાર્થી વર્ગ અને સાહિત્યરસિક જનતા. ‘જીવતી ભુલીયત’ પછી આ એમની બીજી કૃતિ પ્રગટ થાય છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં આપેલો એમનો ફાળો એમનાં પત્ની જ્યમનગૌરી આમ રજુ રહ્યાં છે તે માટે તેમને અભિનંદન ઘટે છે. આ નાટકમાં ત્રણ અંકો છે અને દરેકમાં ૫, ૬ અને ૪ પ્રવેશો અનુક્રમે છે. દૂંઝી વાતોઓ અને એકાંકી નાટકોના પ્રચલિત જમાનામાં આવાં ત્રિઅંકી પણ નાનકડા નાટકને જરૂર આવકાર મળશે. લાખ બ્યોમેશયન્દ્રની શૈલી તેમજ તેમની લાખા પણ રસીલી અને હાસ્યજનક છે. જેમ એમની બોલીમાં હાસ્યરસ ઉભરાતો તેમ એમની કૃતિઓ પણ હાસ્યરસોત્પાદક છે.

ઘરડે ઘડપણ પરજીવાની હોંસવાળા ભગવાનજી, ‘લોભીઆ હોય ત્યાં ધુતારા ભૂખે ના મરે’ એ કહેવતનો સચોટ નમૂનો છે. એકની પરણેતરને પૈસાને જોરે પોતે પરણે છે અને વહેમી એટલા છે કે નંદાને કોઈ જોડે બે લવા ના દે, મિત્રો જોડે વાત ના થાય, બહાર જાય તો ઘેર તાણું દધ જાય. એવાના મિત્રો પણ ચાસીલા અને ગમતી હોય છે. નંદાનો વર વહાલો ભગવાનજીને ઉધુંચતું સમજાવી તેને ત્યાં નોકર રહે છે. પોતે જીનું મોં જોતો નથી તેમ તેની જોડે વાત પણ કરતો નથી એમ ભગવાનજીના મનમાં ઠસાવી તેની ગેરહાજરીમાં નંદા જોડે ગોજ માણે છે અને બન્ને મળી ભગવાનજીને ઘાટ ઘડે છે. અચાનક ભગવાનજીનો મિત્ર નગીનદાસ મામલો સમજી જઈ બન્નેને મદદ કરવા તૈયાર થાય છે. દાકતરનો પ્રસંગ ખાસ હાસ્યજનક છે. નગીનદાસ, નંદા તથા વહાલો બધાં એટલાં બધાં ચમચાક છે કે ભગવાનજી છેતરાય છે અને આખરે દાગીના વગેરે લઈ એની ગેરહાજરીમાં નંદા તથા વહાલો નાસી જાય છે, અને ત્યારે જ ભગવાનજી કબૂલ કરે છે કે લાડલાડે કેહતી હતી તેમ એ પોતે ખરેખરો ગધેડો છે. નારિકા રમુજી હોઈ વાચકને પેટ પકડી હસાવે એવી છે. આશા છે કે જનતા એને સત્કારશે જ. પુસ્તકાલયો તો આવા લેખકોનાં પુસ્તકો જરૂર ખરીદી બહેળો પ્રચાર કરાવે.

છપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે.

૩. દક્ષિણી રાંધણકળા :—કર્તા, સૌ. સુલોચના દીધે; પ્રકાશક, શ્રી સાહિત્ય મંદિર, સ્ત્રત; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૪૪; કાચું પૂઠું મૂલ્ય ૩ આના.

શ્રી શક્તિ ગ્રંથમાળાના ૬૫ મા પુસ્તક તરીકે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધિ પામે છે. આ અગાઉ સુંદર ગ્રંથમાળામાં ‘ચારસી રાંધણકળા’ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થઈ ગયું છે. હજુ જૂન, મુસ્લીમ, મદ્રાસી વગેરે પ્રાંતીય રાંધણકળાનાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવાનો અભિલાષ સંપાદક મહાશય સેવે છે. એ બધી કળા છૂટી છૂટી છપાયા પછી બધીનું એક જ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ

કરવાથી વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે એમ અમારું માનવું છે. તરેહવાર વાનીઓ બનાવવાની રીત સરળ ભાષામાં સમજાવ્યું પડે એવી રીતે આપી છે. ડેટલીક સામાન્ય છે અને ડેટલીક વિશિષ્ટ પણ છે સ્ત્રીઓને આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. તહેવારોનાં પ્રસંગોમાં આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. મહિલા પુસ્તકાલયો, મહિલા શાળા પાઠશાળાઓ આ પુસ્તક જરૂર ખરીદે. સાંજનિક પુસ્તકાલય તો જરૂર ખરીદે. કિંમત અમને કાંઈક વધારે લાગે છે. આધુનિક જમાનામાં આ પુસ્તક સુવર્ણચંદ્ર સમાન થઈ પડશે.

૪. **ગુજરાતનાં તીર્થસ્થાનો:**—લેખક, દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી; પ્રકાશક, એમ. સી. કોહારી વડોદરા; ૧૯૨૮; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૨૦૦; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૧૨ આના.

પઢિયાર સ્મારક ગ્રંથમાળાના પ્રથમ પુસ્તક રૂપે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે. ભરૂચ, આંદોલ કરતાળીથી માંડી અંબાજી, આજુરોડ સુધીમાં આવેલાં ગુજરાતનાં પ્રખ્યાત અને પવિત્ર સ્થળો, દરેક સ્થળે શેનો મહિમા છે, તે ક્યારેય પામ્યું, ત્યાં કંઈ કંઈ વસ્તુઓ ખાસ જોવા લાયક છે વગેરે બાબતો બહુ સરસ રીતે આ પુસ્તકમાં વર્ણવી છે. સનાતની અને અન્ય સંપ્રદાયવાળાને પણ આ પુસ્તક ધણું ઉપયોગી જણાશે. યાત્રાળુઓ માટે જોઈતી સર્વ માહિતી આમાં આપેલી છે. પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલયમાં હોવું જોઈએ. બાળકોને ચાન આપવા માટે બહુ ઉપયોગી છે. આજ પ્રમાણે ગુજરાતના ખંડેરો સંબંધી પુસ્તક લખાવાની ખાસ જરૂર છે.

છપાઈ સારી છે. પરંતુ કાગળ કળુંદા અને હલકા છે. બાળકોનાં પુસ્તકો વધારે સારાં અને મોટાં બીજાંમાં છપાવાં જોઈએ.

૫. **કાગ મંત્રી:**—સંપાદક તથા પ્રકાશક, નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મલાડ, સુઆઈ; ૧૯૩૭; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૩૨; કાચું સચિત્ર ખોડેલું પૂઠું; મૂલ્ય ૦-૩-૦.

બાલવિનાશ માળાનું આ અઢાવીસમું પુસ્તક છે. એમાં પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓ કેવાં લડે છે અને કાગડો નાનો જતાં વિચક્ષણ હોઈ આખરે ભોળા ગૃધ્ર રાજને છેતરી તેના આખા કુટુંબનું કેવું નિકંદન કાઢે છે તેનો બોધક ખ્યાલ મળે છે. કાગડો મુત્સદ્દી ગણાય છે. તે ઊતાવળો અને ઊર્જાળો ન થતાં ધીરજથી બધી બાજુ જોઈતી આખરે પોતાનો ઉદ્દેશ પાર પાડે છે. બાળકો માટે બોધક વસ્તુ ધરાવતા આ પ્રકાશનને શાળા અને પુસ્તકાલયો જરૂર ઉત્તેજન આપે.

૬. **નરકેસરી નેપોલિયન:**—લેખક, ધૂમકેતુ; પ્રકાશક, શંજીલાલ જગશી શાહ, ગુર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; કાલિન ૧૬ પેજ, પાન ૪૭; કાચું સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય બે આના.

‘સસ્તી સાહિત્યવાટિકા’ના પુણ્ય રૂપે આ મહાન ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ થાય છે. એ નાનું જતાં ધણી ધણી બાબતોનો ઉલ્લેખ એમાં દેખાય છે. પુસ્તક વાંચ્યાથી એ મહાન નરકેસરીની દૃઢતા નિરૂપતા અને એના ગાંભીર્ય માટે માન ઉત્પન્ન થયા વિના રહેશે નહિ. બાળકોને પ્રેરક તથા બોધક થઈ પડે એવું છે. હવે પછીનાં ચરિત્રો પણ એવાજ મહાન પુરૂષનાં છે. આમાં

વિદેશી તેમજ સ્વદેશી નરવીરોના રોમાંચક અને ઉત્તેજક ચરિત્રોનો સમાવેશ હોય તે શાળા તથા પુસ્તકાલયોમાં ખાસ વંચનવાં જોઈએ.

૭. રાસપદ્ધા :—કર્તા, મૂળજીભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ; પ્રકાશક, એમ. પી. શાહ એન્ડ કુંપની, રાવપુરા વડોદરા; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૧૦૦; સચિત્ર ભાવવાહી પૂઠું બોર્ડનું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

ભાઈ મૂળજીભાઈનો આ ચોથો રાસસંગ્રહ છે. એઓ રાસકવિ તરીકે હવે જાણીતા થઈ ગયા છે, એટલું જ નહિ પરંતુ એમના રાસો વડોદરા શહેરમાં તેમ અન્ય સ્થળે ગરબામાં પ્રચલિત થઈ ગયા છે એજ એની લોકપ્રિયતા જણાવે છે. આ પુસ્તકમાં કુલ ૮૪ રાસ છે. રાસો ભાવવાહી પ્રોત્સાહક અને રમઝટવાળા છે. રાસોની શુંથણીમાં જીવનની જુદી જુદી બાબતોનાં ભાઈ મૂળજીભાઈએ એમની શૈલીમાં દર્શન કરાવ્યાં છે. લય પણ સારા છે. ગુજરાત ગરબા માટે પ્રખ્યાત છે જ. તેમાં નવરાત્ર પ્રસંગે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાથી રાસોનો પ્રચાર વધશે અને ભાઈ મૂળજીભાઈને જોષ્ટું પ્રોત્સાહન મળશે જ.

કાગળ, છપાઈ, બીખાં વગેરે બધું ધણું સુંદર છે. ફિમત પણ માફકસર છે, છતાં હજી સ્થેજ ઝોળી થઈ શકે તો પુસ્તક અપવામાં સરળતા યાચ એમ અમારું માનવું છે. ઝાતુઓ, લગ્નપ્રસંગ, કુદરતપ્રેમ વગેરેને ઉદ્દેશી આ રાસો જીવનની અવનવી બાબતો સુંદર રીતે રજૂ કરે છે.

૮. રાસ રજની :—પ્રકાશક, એન. એમ. ઠક્કરની કુંપની, ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુમ્બઈ ૨; કાઉન ૧૬ પેજ પાન, ૧૬૫ કરો; ૧૯૩૭; આવૃત્તિ ૩ જી; ગરબાના સુંદર સોનેરી ચિત્રવાળું આજ્ઞાદત્ત સહિત સોનેરી અક્ષરોવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦.

મેસર્સ એન. એમ. ઠક્કર કુંપની તરફથી નવરાત્રના શુભ પ્રસંગ ઉપર જુદા જુદા લેખકોના રાસોની વાનગી સુંદર સ્વરૂપમાં પ્રગટ યાચ છે. રાસો વિષય પ્રમાણે ૬ વિભાગમાં સંગ્રહિત કરેલા છે: ૧. રાસ-ગરબા, ૨. કૌટુંબિક જીવનના રાસ, ૩. દામ્પત્ય ગીતો, ૪. વસંતના રાસ, ૫. ફૂલગંના રાસ, ૬. લોકગીત, ૭. કથાગીતો, ૮. કૃષ્ણલીલાના રાસ, ૯. નવરાત્રના રાસ અને બાલક-બાલિકાના રાસ મળી કુલ ૨૭૫ રાસો આમાં એકઠા કરવામાં આવ્યા છે. ધણા ખરા રાસો તો પરિચિત છે એટલું જ નહિ પરંતુ ગરબામાં ગવાતા ધણાં જણે સંભળ્યા હશે જ. એટલે સંગ્રહ લોકપ્રિય થવામાં વાધો નહિ આવે. દ્રવિકલ્પના, ભાવો, ઊર્મિઓ, તરંગો વગેરે પણ મનપસંદ રીતે દ્રશ્યમાન કરવામાં આવ્યા છે. સ્ત્રીઓમાં તેમજ શાળા અને મહિલા પુસ્તકાલયોમાં ખાસ આવકારદાયક થઈ પડશે. પુસ્તકને ચોખ્ખું ઉત્તેજન મળશે જ એવી આશા છે.

૯. શું રીખ્યા? :—કર્તા, હર્ષદ પટેલ; પ્રકાશક, ભાઈલાલ ડી. પટેલ, 'આપણું બાળ' કાર્ય મંદિર, ભરૂચ; ૧૯૩૭, કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૫; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૩ આના.

ભરૂચથી હાલજ સર થયેલી 'આપણું બાળ ગ્રંથમાળા'નું આ પ્રથમ પુસ્તક છે. એમાં ૪ વાતો બોધદાયક, પ્રોત્સાહક અને રસ પડે એવી છે. કાગળ સામાન્ય છે. બીખાં

મોટાં છે, પરંતુ તેના પ્રમાણમાં કિંમત ત્રણ ગણી છે. જે પૈસા ત્રણ પૈસાથી વધારે મૂલ્ય આપી શકાય એમ નથી. એક આગો કિંમત હોત તો વાળખી લેખાત. 'સમગ્ર તથા અરણ્યની વાતો બાળકોને ખાસ બોધદાયક છે. બાળકો હોસે હોસે વાંચશે.

૧૦. હિન્દી સંસ્કૃતિ અને સાહિત્ય :—મૂળ લેખક, ધર્માનંદ કોસંબી; અનુવાદક, શ્રી ભાસ્કરરાવ વિદ્યાસ; પ્રકાશક, જીવનજ્ઞાન અમરશી મહેતા, પીરમશા રોડ અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૭૫૨૨૮; બુદ્ધ તથા પદ્મના સૂચક ચિત્રવાળા આચ્છાદન સહિત પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

સાનવર્ધક પુસ્તકમાળાના ૮૫ મા પુસ્તક તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં શ્રી. ધર્માનંદ કોસંબી જેઓ બુદ્ધ ધર્મના અને પાલી ભાષાના નિષ્ણાત છે, અને જેઓ પુરાતત્ત્વના અભ્યાસી છે તેમણે હિન્દી સંસ્કૃતિની સાથે સાથે અહિંસા કેવી રીતે ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરી રહી છે તે પ્રમાણસર બતાવ્યું છે. એમણે પાલી ગ્રંથોમાંથી પ્રમાણો બહુ સચોટ રીતે શોધી કાઢી અહિંસા તત્ત્વ હિંદમાં ક્યારથી દાખલ થયું તે બહુ સરળતમ્પૂર્વક અને રસમય રીતે વર્ણવ્યું છે. પુરાતત્ત્વના અભ્યાસકોને તેમજ અહિંસાવાદના હિમાયતીઓને ધણું જાણવાનું મળશે. શ્રીકૃત કોસંબીએ પુસ્તકના ૫ વિભાગ પાડ્યા છે : ૧. વૈદિક સંસ્કૃતિ, ૨. શ્રમણ ઓ, પૌરાણિક સંસ્કૃતિ, ૪. પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ, ૫. સંસ્કૃતિ અને અહિંસા.

આર્યોના આગમનથી માંડી વૈદિક સંસ્કૃતિના સમય સુધી શ્રમણ સંસ્કૃતિનો અશોકના સમય સુધીનો જાહોજલાલીનો સમય, તથા તેના ગુણ દોષો, પૌરાણિક સંસ્કૃતિના ઉદ્ભવથી જુદા જુદા મતો અને પંથો તથા શહેનશાહ અકબરના સર્વ ધર્મના નિયોડરૂપ જગદ્ધર્મ માટેના પ્રયત્નો, શેખ, ગ્રીસ, ઇંગ્લાંડ, જર્મનસામ્રાજ્ય, આર્યસામ્રાજ્ય, રશિયન ક્રાંતિ, જાપાનીસ ક્રાંતિની તુલના અને સામ્રાજ્યના ગુણ દોષો, તેનું મૂળ, અપરિગ્રહ, સત્યાગ્રહ પ્રણા અને અહિંસા વગેરે બાબતો બહુ વિસ્તારપૂર્વક અને પ્રમાણસર વર્ણવી છે. પુસ્તક મનનીય અને છોતક છે. દરેકે દરેક પુસ્તકાલયમાં રાખવા લાયક છે. લગાયક વૃત્તિને થાંત કરનાર કયા દેવોનું પ્રાગલ્ભ્ય ક્યારે હતું અને તેની સંસ્કૃતિ ઉપર શી અસર થઈ તે અહીં બહુ સારી રીતે સમજાવ્યું છે.

છપાઈ કાગળ વગેરે પણ સારાં હોઈ કિંમત પણ માફકસર છે. પાંચ પુસ્તક તરીકે પસંદ કરવા લાયક છે. પાશ્ચાત્ય, પૌરાણિક, ઐતિહાસિક તેમજ પાલી ભાષાના પુસ્તકો ઉચલાવી આ પુસ્તક પ્રમાણસર તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. આધાર રૂપ પુસ્તકનો ઉદ્દેશ્ય છેવટે કરવામાં આવ્યો છે એટલે તે સંબંધમાં વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે મૂળ પુસ્તક જોવું વધારે હિતાવહ છે.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ પુસ્તકથી ઘણો સારો ઉમેરો થાય છે. શ્રી. જીવનજ્ઞાન મહેતાને આવું સરસ ઉપયોગી પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવા માટે ખરેખર અભિનંદન ધટે છે.

૧૧. ઇશોપાસના :—પ્રકાશક, યુ. કે. લગનજી, નંજુલવાડી, મુંબાઈ નં. ૨; ૧૯૩૭; ૩૨ પેજ પાન ૪૨; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય નથી.

સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીના 'સંસ્કારવિધિ' નામક પુસ્તક અનુસાર આય' વૈદિક ધર્મના અનુયાયીઓ માટે સન્ધ્યા તથા હવનના મંત્રો દૈનિક નિત્ય નિયમ માટે પ્રકાશકે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. બેટ આપવાનું હોવાથી કિંમત છાપી જણાતી નથી. આય' સમાજના સભ્યોને ધણું જ ઉપયોગી.

૧૨. ઝાંઝવાનાં જળ :—લેખક, 'સોપાન;' પ્રકાશક, લક્ષ્મીદાસ પુરુષોત્તમ ગાંધી, નૂતન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૧૯; પાકું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

ભાર્ગવ 'સોપાન' જીવનના વિકટ પ્રશ્નો ચર્ચવા માટે જણાવેલા છે. એમની લેખિનીમાં દર્દને તાદરશ કરવાની આવડત છે. આમાં એકંદર ૧૦ કથનીઓ છે. તેમાં જુદા જુદા વિકટ પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે કે જે પ્રશ્નો હાલ પણ નિરાકરણ માગી રહ્યા છે. અપ્રાપ્ય વસ્તુ માટેની આકાંક્ષા એ આ પુસ્તકનો પ્રધાન સૂર છે. દરેકે વાંચી મનન અને નિરાકરણ કરવા યોગ્ય છે. અસંતોષ અને પોતાની શક્તિ બહારની વસ્તુ માટે આશા રાખવી એ આ વાતોમાં મુખ્ય બાબતો છે. આવાં પુસ્તકો ખાસ ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

૧૩. ખીલતી કળી :—અનુવાદક, યજ્ઞેશ હ. શુક્લ; પ્રકાશક, ગુણસુંદરી કાર્યાલય, ૧૧૪ વિઠ્ઠલભાષ પટેલ રોડ, મુંબાઈ નં. ૪; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૧૧૮; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

'ગુણસુંદરી' માસિકના ૧૯૩૭-૩૮ ના બેટપુસ્તક તરીકે મામા વરેરકર જેઓ સુપ્રસિદ્ધ મરાઠી નાટ્યકાર અને નવલકથાકાર છે તેમના 'ઉમળતી કળી' એ નામના મરાઠી પુસ્તકનો આ ગુજરાતી અનુવાદ ખીલતી કળી નામે પ્રસિદ્ધ થયો છે. સ્ત્રીઓના સ્વાતંત્ર્યને લગતી આ બાબત છે. પ્રાચીન અને અર્વાચીન મતભેદો વચ્ચેની અચળમણુનો ચિતાર છે. નવમતવાદીઓ બધી બાબતની છૂટ માગે છે ત્યારે જૂના જમાનાના પ્રૌઢ વિચાર ધરાવનારા અસહના રીતરિવાજને મક્કમપણે વળગી રહેવા મંથન કરે છે તેનો ચિતાર અત્રે મામા વરેરકરે આપ્યો છે. સનાતની કહેવડાવનારા ધર્મને નામે કેવો દંભ અને અનાચાર કરે છે તેનો આમાં સારો ચિતાર અપાયો છે.

નિવૃત્ત ડૉક્ટરી ક્લેક્ટરને ત્યાં રહેલો નાયક અને શેષગિરરાવ જેવા સનાતનીને ધેર ઉછરતી દેવી નામની કુમારિકા કેવી રીતે મળે છે, 'ખીલતી કળી'ના પુસ્તક સંબંધી જાહેરાતોથી એ વાંચવા તલપાપડ થયેલો નાયક, તેના કાકા, શેષગિરરાવ બધા વારા ફરતી વાંચી ગય છે. શેષગિરરાવ તેમજ નાયક પ્રથમ તો એ પુસ્તકના લેખક ઉપર ગુસ્સે યઈ ગય છે; પરંતુ વિચાર કરતાં અને દેવી સાથે પ્રસંગ વધતાં નાયકનો વિચાર બદલાય છે અને સ્ત્રીઓને પણ છૂટ આપવાની અને જાહેરમાં ભાગ લેવા દેવાની જરૂર છે એ સિદ્ધાંત સ્વીકારે છે. સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યની હિમાયતી છોકરીઓની ટોળા નાવકને વખતોવખત ઉધડો લે છે અને પોતાનું મંતવ્ય કબૂલ કરાવે છે. દેવીને આ છોકરીઓ જોડે જોષ એને નવાઈ લાગે છે; પરંતુ આગળ જતાં દેવીને તે ખરા સ્વરૂપમાં પીઠાને છે અને ધીરે ધીરે તેના પ્રેમમાં પડે છે. બાપબાનામાં જવાબદારીનું કામ દેવી સમાલે છે. 'ખરો હિન્દુ' નામનું વર્તમાનપત્ર કાઢવાનું નક્કી

યાય છે અને તેનું તંત્રીપદ નાયક શ્રીનિવાસ સ્વીકારે છે. અડધી જવાબદારી લેખ મેળવવા માટે દેવીને સોંપાય છે. શેષગિરરાવને નવાઇ લાગે છે પરંતુ દેવી તો તૈયાર હતી અને ખુશીખંધ પોતાનું કામ ઉપાડી લઇ ક્ષેત્રકર્મ કરી તે પાર પાડે છે. કુવાન સી પુરણે એકલા સાથે કામ કરે એ લોકલાગણી વિરૂદ્ધ હોવાથી નાયકના કાકા પણ પ્રેસમાં હાજર રહે છે, કે નેથી લોકાપવાદનો ભય રહે જ નહિ. એ પત્રના પહેલા અંકમાં દેવી જ ખીલતી કળીનું અવલોકન પોતાની દૃષ્ટિએ કરે છે અને તેમાં નવમતવાદનું ખંડન કરે છે. આગળ ઉપર વાર્મતી સાથે શ્રીનિવાસનાં લગ્ન કરવાની જોડવણી કાકા કરે છે અને શ્રીનિવાસ ના પાડે છે. આગરે દેવી સાથે જ પરણે છે અને કાકા પોતાની શૂંઘલ નેષ્ટ પ્રતાપો કરી અનુમતિ આપે છે. એટલે અહીં સ્નેહ લગ્નની પ્રથા તરફ સમાજનું વલણ વધતું જાય છે એ સત્ય દાખવ્યું છે. સમય પ્રમાણે સમાજની રહેણી કરણીમાં ફેર પડે છે તે આ વાર્તા ઉપરથી સચોટ માલુમ પડે છે.

છપાઇ વગેરે સાદું છે. માત્ર કાગળ હલકી જાતના છે. ભેટનાં પુસ્તકોમાં આવા કાગળો જ વપરાય છે એ ધૃષ્ટ નથી. પુસ્તક વાચવા લાયક છે; અને નવા જુનાનું મુદ્ર કેવું હોય તે જાણવા ઇંગ્લેન્ડનારાઓ ખાસ આ નાટક વાંચે. સુધારકોમાં તો આ પુસ્તક ઘણું સરકારો. અન્ય ભાષાઓમાંથી ઉત્તમ કૃતિઓ ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદિત થાય એ ધૃષ્ટ અને ક્ષયદાકારક છે.

૧૪. નવો આચાર-નવો વિચાર:—લેખક, હરભાઇ ત્રિવેદી; પ્રકાશક, દક્ષિણ-મૂર્તિ પ્રકાશનમંદિર, ભાવનગર; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૮+૨૪૩; પાકું પુઠું મૂલ્ય; ખાર આના.

સ્વ. મોટાભાઇ સ્મારક ઇંગ્લેન્ડનાનું આ ૮ મું પુસ્તક છે. એમાં શીલુત હરભાઇએ કેળવણીનો પ્રશ્ન આધુનિક દૃષ્ટિએ જણાવે છે અને શિક્ષણ કેવી રીતે આપવું જોઇએ, વિદ્યાર્થીઓના મન પર ઠસાવવા માટે શી તજવીજ કરવી જોઇએ, કઇ પદ્ધતિ વધારે સરળ અને સહેલાણીથી વધારે આકર્ષક થઇ શકે એ વગેરે બાબતો એમણે ઝીલુવટથી પોતાના જાતનુંભવ ઉપરથી ચર્ચી છે.

ગ્રાન ભાર ૨૫ ન થતાં શુદ્ધ ગ્રાન રહે તે માટે શું કરવું તે પણ સરસ રીતે સમજાવ્યું છે. પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિઓ સાથે સાથે સરખાવીને એમાંથી હંસકીર ન્યાયે ઉપયોગી બાબત ગ્રાહ્ય રાખી આપણું શિક્ષણ કેવી રીતે સરળ અને આનંદદાયક થાય એ જણાવવાનો આ પુસ્તકનો હેતુ ફળીજીત થયેલો લાગે છે. પ્રત્યક્ષ પદ્ધતિ તરફ લેખકનું વલણ વધારે જણાય છે.

પુસ્તકાલયોમાં તો આ પુસ્તક અવશ્ય હોવું જોઇએ. શાળાના શિક્ષકોએ પણ આ પુસ્તક જરૂર વાંચી તે પ્રમાણે વર્તનમાં ઉતારવું જોઇએ. પુસ્તકાલયો દ્વારા આ ઉદ્દેશ જાહેર સારી રીતે સફળ થઇ શકશે એટલે શાળા અને પુસ્તકાલયો તો આ પુસ્તક સિવાય નજર ચલાવી સે.

છપાઇ રૂપરંગ વગેરે સારાં છે. કિંમત પણ માફકસર છે.

૧૫ જ્યોતિષ વિજ્ઞાન અથવા લઘુ પારાશરી:—લેખક તથા પ્રકાશક, ઉત્તમરામ મયારામ કાકર, બી. એ. એલએલ. બી. અમદાવાદ; ૧૯૩૭; રૌપ્ય ૧૬ પેજ ૪૬, પાન ૨૧+૩૭૬; પાકું આચ્છાદનવાળું પુઠું; મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦.

‘હસ્તરેખાવિગ્ના’ના કર્તાનું જ્યોતિષનું આ બીજું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે. અર્ચાચીન સમયમાં જ્યોતિષ તરફ સમાજની દષ્ટિ વધારે ખેંચાવા માંડી છે તે સમયે આ પૌર્વાત્મ અને પાશ્ચાત્ય બન્ને પદ્ધતિ ઉપરથી લખાયેલું પુસ્તક અભ્યાસક્રમે ઘણું જ ઉપયોગી થઈ પડશે. મૂળ જ્યોત્ષિ સાથે ભાષાંતર આપી અભ્યાસક્રમે બહુ સરળતા કરી આપી છે. એમનું ગણિત વગેરે જ્યોત્ષિસ તેમજ શાસ્ત્રીય છે. આવા શાસ્ત્રીય પુસ્તકની ગુજરાતી ભાષામાં ઉત્પન્ન હતી જ. હવે આવાં શાસ્ત્રીય પુસ્તકો લખાવા માંડ્યા છે એ શુભ ચિહ્ન છે. ભૂમિકા ખાસ વાંચવા લલામણુ છે. કર્તાએ પોતાનું પુસ્તક બહુજ ઝીણવટથી અને અનુભવ ઉપરથી માર્ગદર્શક થઈ પડે એવું બનાવ્યું છે. કુંડળો, દશાઓના કોઠા વગેરે પણ સમજૂતી સાથે આપ્યા છે. પુસ્તકાલયોમાં આવાં પુસ્તકો હોવાં જ જોઈએ. ઉત્તેજનને પાત્ર છે જ. મૂલ્ય પણ માફકસર છે. છપાઈ, કાગળ વગેરે સુંદર છે.

૧૬. વિજ્ઞાનના દૃષ્ટાંતો ભાગ ૨ જો :—કર્તા, શ્રી મોહીએન; પ્રકાશક, શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર; ૧૯૪૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૯૯; કાચું સચિત્ર ભાવવાહી પૂરું; મૂલ્ય પાંચ આના.

દ. મ. બાલસાહિત્યવાદિકાના ૨૬મા પુસ્તક તરીકે આ બીજો ભાગ પ્રસિદ્ધ થાય છે. એમાં એડીસન, માર્કોની અને સર જમદીશચંદ્ર બોર્જાના જીવનચરિત્રો તેમજ તેમની મહાન શોધો તેમજ કેવી રીતે કરી, તેમાં તેમને કેટલી મુશ્કેલીઓ નહી વગેરે બાબતો બહુ સરળ રીતે બાળકો માટે લખી છે. આવાં પુસ્તકો ખરેખર શિક્ષકને બહુ જ ઉપયોગી છે. દ. મ. પ્રકાશન મંદિરે આ દિશામાં ઘણું સારું કામ કર્યું છે. બાળસાહિત્ય હવે ઠીક પ્રમાણમાં પ્રગટ થઈ રહ્યું છે. પુસ્તકાલયો, શાળાઓ ઉત્તેજન આપશે જ.

છપાઈ, કાગળ, બીજાં વગેરે માટે દ. મ. પ્રકાશન મંદિર જાણીતું છે. એનું એ બધું જ સુંદર હોવાનું.

ના. ચં. દીવાનજી

***

અપરસાત્ત. જોઈએ

સાક્ષરોની જીની પેઢીના અગ્રગણ્ય પ્રતિનિધિ વડોદરાના વયોવૃદ્ધ સાક્ષર શ્રી છોટાલાલ નરસેરામ ભટ્ટ માસ્તર, તા. ૨૨-૧૦-૩૭ ને શુક્રવારના રોજ ૮૮ વર્ષની પાકટ વયે, કૈલાસવાસી થયા છે. તેઓ ગુજરાતી ઉપરાંત સંસ્કૃતના પ્રખર વિદ્વાન હતા. એમની વિદ્વત્તાની કદર કરી શ્રીમંત વડોદરા નરેશ એમને ‘કલાદીપ’ની બહુ માનહારી ઉપાધિ બક્ષેલી. એમની કસાયલી કલમ દ્વારા ગુર્જરગિરાને કાવ્ય-નાટક, સાહિત્ય-અલંકાર, ધર્મ-નીતિ-તત્ત્વજ્ઞાન, કલા, વાર્તા, વૈદક : એમ વિવિધ વિષયોની કંઈ નહિ તો પચાશેક જેટલી પ્રકટ પ્રસાદી સાંપડી છે. પ્રેમાનંદ સાહિત્યના શંશોધન કાર્યમાં પણ એમનો કિંમતી ફાળો હતો. એ પુણ્યશાળી આત્માને પ્રભુ ચિરંજીવિ સમર્પો !

નવીન કાલ

અ. નં	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ હકીકત.
૧	જોષ બાવની	મનુ હ. દવે	કર્તા, સિદ્ધપુર	૦-૧૨-૦	
૨	ચાનપ્રાપ્તિનું તૃતીય કરણ	પુરાણી અં. બા.	શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય આણંદ	૦-૮-૦	
૩	શેકરપીઅરનાં કથાનકો	શાહ, ર. ના.	બાલજીવન કાર્યાલય વડોદરા	૧-૦-૦	બાલજીવનની ૧૮ માં વર્ષની ભેટ
૪	કુલગજરી	ભિયાશંકર ભેષી	અશોક પ્ર. મં. વડો.	૦-૩-૦	અ. બા. પુ. માળા શુ. ૩ પુ. ૫
૫	કામળના કીમીયા	પ્રિયવદન બક્ષી	"	૦-૩-૦	" પુ. ૬
૬	વિજ્ઞાન વિહાર ભા. ૩	નવલકાન્ત ને. ભાવસાર	"	૦-૩-૦	" પુ. ૭
૭	રંભાનું રસોઈ ઘર ખંડ ૩	સમતિ ના. પટેલ	"	૦-૩-૦	" પુ. ૮
૮	મીરાંબાઈ	નાગરદાસ ઇ. પટેલ (સં.)	"	૦-૩-૦	" પુ. ૯
૯	દર્મ્યાજાજ દુશ્મન	ચંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ	"	૦-૩-૦	" પુ. ૧૦

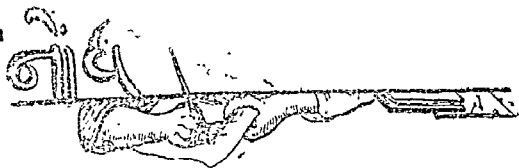
સ્વીકાર :

નીચેનું સાહિત્ય મળ્યું છે : પરિચય હવે પછી :—

દ્વીવાળી અંકો :—(૧) યુગરાતી (૨) યુગરાતી પંચ (૩) મુણ્મુદરી (૪) દાંડીઓ (૫) નવચેતન (૬) નવપ્રભાત (૭) પ્રતાપ (૮) બાલજીવન (૯) બાલમિત્ર (૧૦) બે ધડી મોજ (૧૧) લોકમત (૧૨) શારદા (૧૩) શ્રી શક્તિ (૧૪) હિંદુસ્તાન પ્રભાસિન (૧૫) પદ્મિની પુ. ૧ અં. ૨. (૧૬) ગાંડીવ.

ઈતર :—(૧) લોકવાણી (વાર્ષિક) (૨) (વાઘોડીઆ મહાસનો) અહેવાલ સંગ્રહ ૮મું વર્ષ (૩) જ્યોતિ (માસિક) : વર્ષ ૧૬ અં. ૨ : તંત્રીઓ, વેણીશંકર જો. ભટ્ટ અને હરિભાઈ લં. ઈસ્કર, ભાવનગર : વા. લવાજમ ૨-૦-૦. (૪) જ્યોતિ (માસિક) : વ. ૧ અં. ૨ : તંત્રી, રતિલાલ માધવાણી, રાજકોટ : વા. લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦. (૫) જ્યોતિર્ધર (પખવાડિક) : વ. ૧ અંક ૧૩ : તંત્રીઓ, ગઢવાલ જો. ધ્રુવ અને પ્રાણુલાલ કિ. દેસાઈ, અમદાવાદ : વા. લવાજમ રૂ. ૨) ૮. અ. સાથે (૬) તોરણ (બાલમિત્ર) વ. ૧ અં. ૧ : તંત્રીઓ, મણિલાલ દાકર અને ઇન્દુપ્રસાદ ભટ્ટ, નડિયાદ : વા. લવાજમ રૂ. ૨) (૭) પ્રગતિ (માસિક) વર્ષ ૧ અંક ૪ : તંત્રી, ચંદુલાલ રણુજોડલાલ પંડિત, રાયપુર-અમદાવાદ : વા. લવાજમ રૂ. ૨) (૮) ક્રેડર સાવં પુ. નો ૩૬-૩૭ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ (૯) મહેસાણા પ્રાંત પુ. પરિચના ત્રીજા અધિવેશનનું નિવેદન (૧૦) મુસ્લિમ કુટુંબજાના, ઉપલેટાનો '૩૬-૩૭ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ.

વડોદરા રાજ્ય

‘જયભારત’ના આલોકી લક્ષ્મીભાંભે :—દૈનિક પત્ર ‘જયભારત’નું પ્રકાશન સંતોગવશાત્ ગ્રંથ પડ્યું છે. તેના અધૂરાં રહેતાં લવાજમો સંબંધી સચના પુસ્તકાલય સં. સં. મંડળના મંત્રીની સહીથી આલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થઇ છે. તેનો મજકુર લક્ષ્મીભાંભે લખેલ તજવીજ સવેળા કરી દેવા લાગતાવળગતાઓને લક્ષ્મીભાંભે કરવામાં આવે છે.

ગુ. ૧૦ સો. નાં ભેટ પુસ્તકો :—સન ૧૯૩૬નાં ગુ. ૧૦ સો. નાં ભેટ પુસ્તકો સંબંધી સોસાઇટીના મદદનીશ મંત્રીની સહીથી અન્યત્ર પ્રગટ થયેલ જાહેરાત તરફ પણ લાગતાવળગતાઓનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ, અને વડોદરા રાજ્યનાં રજીસ્ટર થયેલાં પુસ્તકાલયોના સંચાલકોને વટહુકમ નં. ૨૭/તા. ૯-૮-૩૫માં જણાવેલા નમુના પ્રમાણે પોતાના પુસ્તકાલયને મળવાનાં પુસ્તકોની માંગણી સચના નં. ૨૭૭માં ઠરેલા પોતાના સેન્ટર તરફ તાબડોલ મોકલી આપવાની લલામણ કરીએ છીએ.

વધુ વ્યાજ ઉપભવવા ખાતર :—વડોદરા રાજ્ય લેન્ડ મોર્ટગેજ બેન્ક તરફથી ત્રણ ટકાની વ્યાજનાં આયપતવેરાનો મુકિતવાળાં ડિબેન્ચર્સ નીકળવાનાં છે, અને તે શેર-હોલ્ડરોને જ અપાવાનાં છે. એટલે કાયમકંડનું વધારે વ્યાજ ઉપભવવા ખાતર જેમને આ ડિબેન્ચર્સની યોજનાનો લાભ લેવાની ઇચ્છા હોય તેમણે એક શેર તો લઇ લેવા જ જોઇએ. એક ડિબેન્ચર રૂ. ૨૫૦) નું રહેવાનું હોવાથી જેમનું કાયમકંડ રૂ. ૩૦૦) ઉપરાંતનું હોય અને ડિબેન્ચરની યોજનાનો લાભ લેવા હોય તેમને શેર લેવાની તજવીજ સત્વર કરી દેવાની લલામણ છે; પણ તે સાથે એટલું પણ યાદ રાખવાની સલાહ છે કે બધા શેરહોલ્ડરોને ડિબેન્ચર્સ મળશે જ એની ખાત્રી નહિ : ડિબેન્ચરો વગર વહેંચાશે.

હાદિંક અભિનંદન ! :—સિદ્ધપુર મહાલના ઇતિહાસી શાળાધિકારી રા. રા. ઇશ્વર-લાલ મં. પટેલે સિદ્ધપુર મહાલનું શાળાવાળું કોષપણ ગામ આલુ સાથે પુસ્તકાલય વિનાનું રહી જવા ન પામે તેવી તજવીજ આરંભી છે. પરિણામે (૧) વનાસણ (૨) રમુલપુર (૩) સુગણા (૪) રણડોડપુરા (૫) કરણપુર (૬) મામપાડા, અને (૭) અમદ એ ગામોએ રૂ. ૫૦) ની લોકમદદ એકઠી થઇ પુ. ખાતા તરફ મોકલાઇ ગઇ છે. જરૂરપૂરતી કાયમકંડની રકમ પણ મેળવી લેવાની કોશિષ આલુ છે. સિવાય, (૮) સુમધુપુર માટે રૂ. ૧૦) ની મદદ રાજસ્થાન શેઠશ્રી મહાસુખલાલ તરફથી ગળી જતાં ગઇ સાથે જ નોંધાવેલી માંગણી પણ મંજૂર થવી ગાઇ છે.

એટલે આ ૮ ગામોએ તો ધોરણસરનાં પુસ્તકાલયો ઉઘડી જશે જ. હવે માત્ર (૧) દેવળી (૨) વણાગલા અને (૩) નાગવાસણા એ ત્રણ જ શાળાવાળાં ગામો સિદ્ધપુર મહાલ ખાતે બાકી રહે છે. તે પછી શ્રીયુત ઇશ્વરભાઈ જેવા ઉત્સાહી મહાલ શાળાધિકારી અને શ્રી ખીમજીભાઈ જેવા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અઠંગ સેવકના સંયુક્ત પ્રયાસથી ચાલુ સાલે જ પાર પડી જાય તો 'શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય' એ શ્રીમંત રાજપિતાની રાજ્યનીતિને સર્વાંશે સિદ્ધ કરી દેખાડવાનું, મહેસાણા પ્રાંત પૂરતું, આદિ માત્ર સિદ્ધપુર મહાલ ખાતી જઈ શકે. ચાલુરમા મહાલ પછી એ દિશામાં પ્રયત્નશીલ હોવાનું સંભળાય છે. નોંધએ છીએ કે ખેમાંથી કયો મહાલ મહેસાણા પ્રાંત પૂરતું આ માત્ર ખાતી જાય છે ?

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષે સક્રિય રસ લેનારા થોડાક મહાલ શાળાધિકારીઓની પંક્તિમાં આવી ઉભવા બદલ શ્રીયુત ઇશ્વરભાઈ પટેલને અમારાં હાર્દિક અભિનંદન !

વસોનું મહિલા પુસ્તકાલય :—શ્રી હરિયા મહિલા પુસ્તકાલય—વસો માટેના મકાનનું બાંધકામ લગભગ પૂરું થઈ ગયું હોય તે દુક સમયમાં જ નેક નામદાર દીવાન સાહેબને મુખારક હસ્તે ખુલ્લું મૂકવાની તજવીજ થતી સંભળાય છે.

અનેકાનેક ધન્યવાદ :—કરલી તા. સિદ્ધપુર ગામે પુસ્તકાલય તો વર્ષો પહેલાં સ્થપાય ગયેલું છે. તેને માટે જરૂરી મકાન પોતાને ખર્ચે બંધાવી આપવાની ઉદારતા ગામના એક સંજ્ઞિતે દાખવી હોય તેનો અમલ પણ થઈ ગયો છે. મકાન બંધાય રહેતાં ખાતાને સોંપી દેવાનું પણ સ્વીકારાયું છે. તે પ્રમાણે થોડા દિવસમાં મકાનનો કબજો લેવાય પુસ્તકાલય ત્યાં ખસેડાશે. મકાન ખુલ્લું મૂકવાની તજવીજ ચાલુ છે.

પુસ્તકાલયના આ અભિપ્રાય આશ્રયદાતાને અનેકાનેક ધન્યવાદ !

પુસ્તકાલયોને મળેલી ભેટ :—મહેલી તા. ઉલોષને ગામ સમસ્ત તરફથી ચાદરા જડેલું લાકડાનું કબાટ નં. ૧.

... —વેડા તા. કલોલને, રૂ. ૮-૧૦-૦ ની કિંમતનાં ૬ પુસ્તકો વડુ તા. કડીના મુખ્ય શિક્ષક અને વેડાના વતની રા. કાન્તિપ્રસાદ લાલશંકર ત્રિવેદી તરફથી તેમના સ્વં પિતાશ્રીના પુણ્યાર્થે.

—અલુવા તા. કલોલ : રૂ. ૧૦) નાં પુસ્તકો નં. ૧૦ અલુવાના વતની અને વેડા તા. કલોલના ઉપશિક્ષક રા. સોમનાથ મગનલાલ ત્રિવેદી તરફથી સ્વર્ગસ્થ ભાઈ આણુલાલના પુણ્યાર્થે.

—કરસનપુર તા. ખેરાળુ :—સન ૧૯૩૭-૩૮ માટેનું બજેટ પુ. ના પ્રમુખ પા. ગણેશભાઈ જેકનદાસની ઉદારતાભરી મદદથી બનાવી મોકલવામાં આવ્યું છે.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે :—[ઓગસ્ટ અંકના પૃ. ૫૪૨ થી ચાલુ] (૩૪૭) ભાવસોર તા. વિગપુર (૩૪૮) કલ્યાણ તા. સિદ્ધપુર.

મંજુર થતી ગ્રામ પંચાયતની મદદ સંબંધી ફરિયાદ :—પુસ્તકાલય માટે નિયમ પ્રમાણે મંજુર થયેલી ગ્રામપંચાયતની મદદ નહિ મળી હોવાની ફરિયાદ વડુ તા. કડીનું સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નોંધાવે છે. એવી ફરિયાદ બીજાં પુસ્તકાલયોની પણ હોવાનો સંભવ છે. એ સંબંધમાં જણાવવાનું કે મંજુર થયેલી રકમ તલાટી કે મુખી મારફત જે તે મહાલેથી મેળવી લેવાપૂરતી જગૃતિ આજ મુખી રાખવી પડતી હતી; પણ હવે ગ્રામ

પંચાયતની રૂ. ૧૦૦) જેટલી શીલક જે તે ગામે જ રાખવાનું ધોરણ નેક નામદાર દીવાન સાહેબે કરાવી આપેલું હોવાથી આમ પંચાયતે મંજૂર કરેલી રકમ આપંદે જે તે ગામેથી જ મેળવી લેવાની તજવીજ કરવી રહે છે. અને મહેસાણા પ્રાંતના પુસ્તકાલયપ્રેમી સુખા સાહેબે તો પુસ્તકાલયો માટે મંજૂર થતી આમ પંચાયતની રકમો વગર વિલંબે વ્યદા કરી દેવા સંબંધમાં જરૂરી દફતરી હુકમ પણ ગયે વર્ષે કાઢેલો છે. એટલે કાર્યદક્ષ જાગૃત મંત્રી ધરાવતાં મહેસાણા પ્રાંતનાં પુસ્તકાલયોની બાબતમાં તો આપંદે આ મુશ્કેલી ન જ રહેવી જોઈએ.

૧૦ રાં ૫૦ મંડળ

આગામી પરીક્ષાઓ માટે :—શિષ્ટવાચનની આગામી બે પરીક્ષાઓ માટે (૧) અપંગની પ્રતિભા (કુ. હેલન કેલર) તથા (૨) આપવીતી (ધર્માનંદ ડોસામી) એ પુસ્તકો રાખવાનું કરેલું છે. બન્ને પુસ્તકો નવજીવન પ્રકાશન મંદિરનાં હોષ બોધક સામગ્રી ધરાવે છે; કિંમત અનુક્રમે ૦-૧૨-૦ તથા રૂ. ૧-૪-૦ છે. શિષ્ટવાચનનાં રસિયાઓ માટે એ બન્ને પુસ્તકોને ચાલુ સાલના બજેટની પુસ્તકખરીદીની યાદીમાં સ્થાન આપી મેળવી લેવાની નાનાં મોટાં તમામ પુસ્તકાલયોને ખાસ લેલામણ છે.

મહાલ પરિષદો :—કઠી મહાલની પ્રથમ પુંઝ પરિષદ ચાલુ માસની તા. ૨૧મીએ કલ્યાણપુરા ગામે ભરવાનું મહાલ મંડળની સભાએ કરાવ્યું છે.

—સિદ્ધપુર મહાલની દ્વિતીય પરિષદ બની શકે તો કરેલી ગામે પુસ્તકાલયનું મહાન ખુલ્લું મૂકાતી વખતે, અગર તો પછી મેરવાડા ગામે ભરવાની તજવીજ ચાલે છે.

મહાલ મંડળો તરફ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા :—વડોદરા મહાલ પુ. મંડળ તરફથી વિદ્યાર્થીઓ માટેની દ્વિતીય પરીક્ષા ગત માસની ૧૦ મી તારીખે જે તે ગામે લેવાઈ અને તેના લાલ મહાલની ૨૦ શાળાઓનાં ૨૬૪ જેટલાં બાલબાલિકાઓએ લીધા. પરીક્ષા માટે શ્રી જીગતરામ દવે કૃત “બાળકોના ગાંધીજી” એ પુસ્તક રખાયું હતું. એનો પ્રશ્ન પત્ર કાઢવાની તથા ઉત્તરો તપાસવાની જવાબદારી મહાલ મંડળના પ્રમુખ અને મહાલના શાળાધિકારી શ્રી દેવચંદભાઈ રામજીભાઈએ પંડે ઉઠાવી હતી. એ સંબંધમાં તેમનું નિવેદન “શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા” એ શીર્ષકથી ચાલુ અંકમાં જ છપાયું છે તે જોઈ જવા લાગતાવળગતાં તમામને લેલામણ છે.

—સિદ્ધપુર મહાલ પુંઝ મંડળ તરફથી પણ એજ તારીખે શિક્ષકો માટેની પરીક્ષા રખાઈ હતી, અને તેને માટે ગિજુભાઈ કૃત “શિક્ષક હો તો” અને “પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષક” એ બે શિક્ષકોપયોગી પુસ્તકો નિયત થયાં હતાં. પરીક્ષા આપવા સિદ્ધપુર અને ઉંઝા પૈકી હરદોષ કેન્દ્ર ઉમેદવારે હાજર થવાનું હતું, છતાં સિદ્ધપુર મહાલ ઉપરાંત પાટણ મહેસાણા તથા વિસનગર મહાલોના પણ કેટલાક ઉત્સાહી શિક્ષકો પરીક્ષાને લાલ લીધા હતા. ૪ બહેનો સહિત એકંદર ૫૮ શિક્ષકો એટલાં તેમાંથી ૫૪ ઉત્તીર્ણ થયાં છે. પ્રશ્નપત્ર કાઢવાનું તથા ઉત્તરો તપાસવાનું કાર્ય અહિં પણ ઉત્સાહી મહાલ શાળાધિકારી સાહેબે કરી શિષ્ટવાચન પ્રચાર પ્રત્યેનાં પોતાનાં અનુરાગ પૂરવાર કર્યો છે. એટલાં ઉમેદવારોમાં મોટા ભાગ ઉત્તમપદ પાત્ર થયેલાં હોય તેમણે પોતાના ઉત્તરપત્રોમાં જણાવ્યું છે કે “આ પુસ્તકો પરીક્ષા નિમિત્તે ઝીજીવટથી જાંચવાનું થતાં ગિજુભાઈનાં શિક્ષણ વિષયક તમામ પુસ્તકો જોઈ જવાની પ્રેરણા મળી છે.”

ઉપરોક્ત બન્ને પરીક્ષાઓના પ્રશ્નપત્રો અન્યત્ર છાપવાનું ઉચિત ગણ્યું છે.

રાજ્ય બહાર

આગામી મહાસભામાં પુસ્તકાલય પ્રદર્શન :—આરઝાલી તાલુકાના હરિપુરા ક્ષેત્રે ભરાનાર મહાસભાના ૫૧ મા અધિવેશન પ્રસંગે આમોદારના આવશ્યક અંગ સમી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું પ્રદર્શન ભરવાનું આમંત્રણ ગુજરાતની પુ. પ્રવૃત્તિના અર્ધંગ ઉપાસક શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીને સ્વીકાર્યું છે, ને તેને માટે જરૂરી તજવીજ શરૂ કરી દીધી છે. એ સંબંધમાં ચાલુ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો એમનો “ હરિપુરા અખિલ હિંદ ગ્રામ ઉદ્યોગ પ્રદર્શનનો ગ્રામ પુસ્તકાલય વિભાગ ” નામનો લેખ જોઈ જવાની ને યોગ્ય સૂચનો સવેળા મોકલી આપવાની પ્રત્યેષકારી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનારાં સર્વ કામને લક્ષ્યમણ કરીએ છીએ.

ગુજરાત પરિપદ કયારે ? :—અખિલ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિપદના દ્વિતીય અધિવેશનના પ્રમુખપદ માટે પર્સદગી પામેલા શેઠ શ્રી પુરુષોત્તમદાસ કાકરદાસ મોદી પોતાની અનુકૂળતાએ એ જવાબદારી ખજાવવાની શરતે પ્રમુખપદ માટે થયેલી પોતાની પર્સદગીને સ્વીકારી રાજકારણ અંગે વિલાપત સીધાવેલા. તેઓ હવે સ્વદેશ પધારી જતાં પરિપદનું અધિવેશન આણંદ મુકામે જેમ અને તેમ જલદી ભરવાની તજવીજ એ પરિપદપ્રવૃત્તિના સંગ્રહારોએ શરૂ કરી દીધી છે. પરિપદની તારીખો નક્કી થઇ જતાં યોગ્ય સાધનો દ્વારા બંદરે કરવામાં આવશે.

‘સ્મરણિકા’ :—અમદાવાદની પ્રસિદ્ધ પ્રકાશન સંસ્થા ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય તરફથી નિત્ય વ્યવસાય અને નિત્ય જીવનની યોગ્ય નોંધ રાખવાને અનુકૂળ નોંધપોથી (ડાયરી) નું પૃષ્ઠ નમુના રૂપે મળ્યું છે. તેમાં કલાક, અર્ધા કલાક વા ખરચ, નોંધ, મુલાકાતો, અને પત્રો એટલાં ખાતાં દરેક પૃષ્ઠ પર હોવાથી નિત્ય નોંધ રાખનારાઓ માટે ખીસામાં રહી શકે તેવાં તૈયાર સાધન તરીકે આ ‘સ્મરણિકા’ ઉપયોગી થઇ પડશે. સાથે રાખવામાં વધારે અનુકૂળ થઇ પડે માટે જરૂર હશે તેમને એ ભાગમાં બાંધી આપવાની પણ ગોઠવણ રખાઇ છે. કારતકથી ડિસેમ્બર સુધીની નોંધ માટે યોજના થઇ હોવાથી ડાયરી સંવત તેમજ ઇસવી સન અને રીતે વાપરનારને કામ લાગશે. કિં. ૧ ભાગમાં રૂ. ૧-૦-૦ : સંસ્થાઓ માટે રૂ. ૦-૧૨-૦ : ચેસ્ટોજ ૦-૪-૦.

પરદેશ

અમેરિકનોનું છાપાંવાચન :—અમેરિકન પ્રજામાં છાપાંઓનું વાચન એક વ્યસન-રૂપ થઇ પડ્યું છે. રોજ લાખોની સંખ્યામાં છાપાંઓની નકલો અપે છે. દરેક ઘરમાં શ્રીમંત કે ગરીબ બધાને ત્યાં એકાદ છાપું તો રોજ આવતું જ હોય છે. એક છાપાંએ એક વાર પોતાનાં વાચકોને એક પ્રશ્નાવલી મોકલી પૂછાવ્યું કે ‘તમે રોજ કેટલો વખત છાપું વાંચો છો ને શું વાંચો છો ?’ એના જવાબ તારવતાં જણાયું હતું કે અમેરિકનો દરરોજ સરાસરી ૫૫ કલાક છાપાંના વાચન પાછળ ગાળે છે ને ખાસ ચોંકાવનારી ખગર હોય તે અગર તો આનંદ અને રમુજ આપે તેવા લેખ વાંચે છે. ભારેખમ કે શાસ્ત્રીય ચર્ચાના લેખો તેઓ ભાગ્યે જ વાંચે છે.

શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા

વડોદરા મહાલ પુ. મંડળે આ યોજના વિદ્યાર્થીવર્ગ માટે આ બીજી વખત કરી હતી. અભ્યાસ પુસ્તક તરીકે શ્રી જુગતરામ દવે કૃત ‘આળકેના ગાંધીજી’ રખાયું હતું. વર્ગ ૬-૭-૮ લાણાવતી મહાલની લગભગ તમામ શાળાઓએ ઉત્સાહભરે પરીક્ષાનો લાભ લેવાનો હોવાને કારણે ૨૬૩ બાલ બાલિકાઓએ પરીક્ષા આપી હતી.

આવેલા ઉત્તરો જોતાં વિદ્યાર્થીઓની માહિતીમાં સારો વધારો થયેલો જણાયો. પૂજ્ય ગાંધીજીના જીવન સંબંધી આટલાં પણ બાળકો આટલું ય જાણતાં થયાં એ પરીક્ષાની આ યોજનાનો મહત્વનો લાભ થયો ગણાય.

તાત્ત્વિક ચર્ચામાં આ બાળકો ઉત્તરી શક્યાં નથી. પરંતુ તેમાં તેમને દોરનારાઓ જ કેટલેક અંશે દોષપાત્ર ગણી શકાય. કાં તો તેઓજ એ હકીકત સમજ્યા નથી કે પછી તેમણે તેનો પ્રયત્ન કર્યો નથી.

શિક્ષકો ધારે તો આવા પ્રયત્નોનું વિશેષ ધ્વજ વિદ્યાર્થીઓને આપવી શકે. પૂજ્ય ગાંધીજીના જીવનની એટલી બધી બાબતો અત્યારે પ્રકટ છે કે શિક્ષકો એ જીવનમાં વિશેષ ઉંડા ઉત્તરી શક્યા હોત અને બાળકોને ઉભારી શક્યા હોત.

દાખલા તરીકે પહેલો પ્રશ્ન બહુ જ સારો હતો. છતાં તે ધણી—લગભગ બધાં—સમજેલાં જણાયાં નથી, અને તેનો જવાબ જે માગેલો હતો તે તો કોઈએ પણ આપેલો નથી.

જોડણીની ભૂલો બાળકો એવી અક્ષમ્ય કરે છે કે વાંચતાં ત્રાસ થઈ પડે છે. થોડા દાખલા એ સંબંધના આપી શકાય, પણ ભૂલોની પુનઃક્રિયા કરવી એ ઠીક નથી. હ્રસ્વ દીર્ઘની અને અનુસ્વારની ભૂલો તો ડગલે ને પગલે હોય છે; અને જોડાક્ષરો તો ઝગે તેમ તોડી ફોડી-તાબાઈ-પિવિટી રીતે જાહેર છે. જસોબી નથી જુજરાતી શાળામાં વેરે શિક્ષકો જગદાર નાન

પ શબ્દોજ, કોઈ પણ બાળક એની જોડણીમાં ભૂલ ન કરે તેવી રીતે તૈયાર કરાવે તો આ પરીક્ષા રખાના સારો સુધારો થઈ શકે.

શાળામાં શિક્ષક અને ઉંડા પૈકી હાથ મન નિશ્ચળ રાખે ” એ સાદા વચનની સમજૂતી પણ ધણીજ થોડાં મહેસાણા તથા વિસન હતો. ૪ બહેનો સહિતકાર્યા છે એ બીના આપણા ગુજરાતીઓના અભ્યાસનું છીછરાપણું કાઢવાનું તથા ઉત્તરો તપાસ

કરી શિષ્ટવાચન પ્રચાર પ્રત્યેનો પોતાના ભાગ ઉત્તમપદ પામ થયેલાનો હોય તેમણેના યોજના શિષ્ટ હેતુની ધીમે ધીમે વિશેષ કદર થશે.

પુસ્તકો પરીક્ષા નિમિત્તે ઝીણવટથી વાંચવાડુ પુસ્તકો જોઈ જવાની પ્રેરણા મળી છે.”

દેવચંદ રામજી

ઉપરોક્ત અને પરીક્ષાઓના પ્રશ્નપત્રો અ.

પ્રમુખ, વડોદરા મહાલ પુ. મંડળ

વડોદરા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ

(વિદ્યાર્થીઓ માટેની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા)

રવિવાર તા. ૧૦-૧૦-૩૭

“ બાળકોના ગાંધીજી ”

સૂચના :—(૧) બાંધેલી નોટમાં શાહી અગર પેન્સિલથી લખવું. (૨) નોટ ઉપર લખનારે પોતાનું આખું નામ, ગામ, ઉમર અને વર્ગ જણાવવાં. (૩) લખતી વખતે પુસ્તકની મદદ લેવી નહિ (૪) જવાબ સુવાચ્ય અક્ષરે છુટી લીટીઓથી લખવા. (૫) જવાબ પુસ્તકના શબ્દોમાં નહિ, પણ પોતાના શબ્દોમાં લખવા.

૧ ‘ ગાંધીજીનો બાળકોને સંદેશો ’ તમારી ભાષામાં લખો અને તેનો જવાબ ૧૦ તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે આપો.

૨ નીચેના શબ્દો આ પુસ્તકમાં જે પ્રસંગે વપરાયા હોય તે પ્રસંગ આપીને તેની ૨૫ સમજ વિસ્તારથી લખો :—

આત્મકથા, અસહકાર, સત્યાગ્રહ, તથા પ્રતિજ્ઞા, દિનચર્યા, રોજનિશી, મૌનવાર, બાળ-લાકડી, દરિદ્રનારાયણ, સામી, રિક્ષા, રાષ્ટ્રીય ઉપવાસ, તપશ્ચર્યા.

૩ નીચેનાં વાક્યો સંખંધ આપીને સમજાવો :— ૧૫

(૧) વાચ, કાજ, મન નિશ્ચળ રાખે, સકળ તીરથ તેના તનમાં રે !

(૨) આશ્રમ મધુપૂજાની જેમ ઉદ્યોગથી ગાળ રહે છે.

(૩) ઘોળા ટોપી છવી ગઇ !

(૪) આલો ગાંધીજીને દૃષ્ટિએ કાંસીએ !

(૫) સ્વરાજ્યનો સુરજ ઉગે !

૪ નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર કરણ સાથે આપો :— ૧૫

(૧) ગાંધીજી ક્યાંના? (૨) એમને શું બહુ વહાલું છે? (૩) અનસૂયા બહેન કોણ? (૪) ઠક્કરઆપા કોણ? (૫) અનસૂરી સાહેબ કોણ?

૫ મહાત્મા ગાંધીજી અને માતૃશ્રી કરતુરબાના કયા કયા ગુણો અતુરણ કરતા? ૧૦
તમે ધામું છે ?

અગર

ગાંધીજીએ બતાવેલી દિશામાં તમારા જેવાં બાળકો શું શું કરી શકે ?

૬ નીચે બતાવેલા પાઠો તમારી ભાષામાં વિગત વાર લખો :— ૨૫

(૧) અહિંસા. (૨) આપણા પાપનું ફળ છે. (૩) ભાષ્ટને હાથે માર.

(૪) આ કાંઠે ગંગા ને પેલે કાંઠે જમના. (૫) ગાંધીજીની આસિયતો.

(૩) મનોમુક્તર ગ્રન્થ ૩ જો	૧—૦—૦
(૪) રહેણાં આદર્શ નગર, ભા. ૧	૧—૦—૦
(૫) દાર્શનિક ક્રેશ, ખંડ ૧	૧—૦—૦
(૬) ગુજરાતનો મધ્યકાલીન રજપૂત ઇતિહાસ ભા. ૧ ...	૧—૦—૦
(૭) ટરકેજ અને તેના માણસો	૦—૧૦—૦
(૮) નીતિશાસ્ત્ર	૦—૧૨—૦
(૯) લિંબુ અને તેની જાતનાં ફળો... ..	૦—૪—૦
(૧૦) પ્રજાજનનની દૃષ્ટિએ દુધ અને ઘી	૦—૨—૦
(૧૧) ગુજરાતીઓએ હિંદી સાહિત્યમાં આપેલો ફાળો ...	૦—૪—૦
અને	—
શુ. વ. સોસાયટીનો રીપોર્ટ સન ૧૯૩૬	કુલ રૂ. ૮—૦—૦

સૂચના:—જે લાઘક મેમ્બરો તરફથી રજીસ્ટર શીના ત્રણ આના વેળાસર મળશે તેમને આ બેટનાં પુસ્તકો બીજી કોષ વ્યવસ્થા નહિ થઈ હોય તો રજીસ્ટર બુકપોસ્ટથી કંમસર મોકલવામાં આવશે.

રજીસ્ટર લાઘકેરીઓને સૂચના

સોસાયટીમાં રજીસ્ટર થયેલી તમામ લાઘકેરીઓને ખબર આપવામાં આવે છે કે સન ૧૯૩૬નાં બેટ આપવાનાં ઉપર જણાવેલાં અગીઆર પુસ્તકો તૈયાર થવા આવ્યાં છે; વાસ્તે તે પુસ્તકો તા. ૧ લી ડિસેમ્બર ૧૯૩૭ થી સોસાયટીની ઓફીસમાંથી મંગાવી લેવાં અથવા તે અદલ પોસ્ટેજ ખર્ચનો રૂપિયો દોઢ મનીઓડરથી મોકલી આપતા રજીસ્ટર લાઘકેરીના વ્યવસ્થાપકોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે. જેમના તરફથી પોસ્ટેજ ખર્ચ નહિ મળે તેમને ને બેટનાં પુસ્તકો તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બર પછી વી. પી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

હીરાલાલ ત્રિ. ચારેખ
આસિ. સેક્રેટરી.

નો. કઃ—સન ૧૯૩૭માં રજીસ્ટર થયેલી નવી લાઘકેરીઓને અને નવા લાઘક મેમ્બરોને આ પુસ્તકો બેટ મળી શકશે નહિ.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ન મળેલાં

ટ્રસ્ટફંડો

ટ્રસ્ટફંડ રકમું

રા. રા. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ, ના મંત્રી,

સુ. વડોદરા

સવિનય જણાવવાનું કે કુરાલ તા. પાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે રૂ. ૪૦૦) અંકે રૂપીઆ ચારસો પુરા ટ્રસ્ટફંડ તરફ નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશે :

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “ કુરાલ તા. પાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ ” એ નામથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું વ્યાજ કુરાલ તા. પાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે ખર્ચવા દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
- ૩ આ ફંડની રકમ ૩૬% ટકાની ગનર્નમેન્ટ લોનમાં રોકવી.
- ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ જણાવવા પડવો.
- ૫ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના પ્રસંગે ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

તા. ૧૬-૧૨-૩૬.

}

(સહી) અવાચ્ય
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય,
સુ. કુરાલ તા. પાદરા.

ટ્રસ્ટફંડ રકમું*

રા. રા. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના મંત્રી,

સુ. વડોદરા.

સવિનય જણાવવાનું જે મોળે ગામ ડેરાલી તા. કરજણ પ્રાંત વડોદરાના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે રૂ. ૧૦૧) અંકે રૂપીઆ એકસો એક પુરા ટ્રસ્ટફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશે :

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “ ડેરાલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ ” એ નામથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું વ્યાજ ડેરાલી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે ખર્ચવા દર વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.

- ૩ આ ફંડની રકમ ૩૬% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોનમાં રોકવી.
- ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
- ૫ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના પ્રમંજે ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

તા. ૨૭-૯-૧૯૩૭.

}

(સહી) છાટાલાલ નરસેરામ પંડ્યા
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય,
મુ. ડેરોલી તા. કરજાથુ પ્રાંત વડોદરા.

ટ્રસ્ટફંડ રદમું*

રા. રા પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિં ના મંત્રી,
મુ. વડોદરા.

સવિનય જણાવવાનું કે મોભા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે રૂ. ૬૦૦) અંકે રૂપિયા છસો પુરા ટ્રસ્ટફંડ તરીકે નીચેની શરતોએ સોંપીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કેશી :

શરતો

- ૧ આ ટ્રસ્ટફંડ “ મોભા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ ” એ નામથી ઓળખાશે.
- ૨ મૂળ રકમ કાયમ રાખી તેનું વ્યાજ મોભા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના નિભાવ ખાતે ખર્ચવા ૬૦ વર્ષે પુસ્તકાલયના સેક્રેટરીને મોકલી આપવું.
- ૩ આ ફંડની રકમ ૩૬% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોનમાં રોકવી.
- ૪ મંડળના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં આ ફંડનો હિસાબ બહાર પાડવો.
- ૫ ફંડનો મૂળ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી ટ્રસ્ટની શરતોમાં ખાસ જરૂરના પ્રમંજે ફેરફાર કરવાની સત્તા મંડળને આપવામાં આવે છે.

મોભા
તા. વાદરા
તા. ૨-૧૦-૩૭.

}

(સહી) કેસીભાઈ ના. પટેલ
મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય,
મુ. મોભા તા. વાદરા.

* સદરહુ ત્રણે ટ્રસ્ટફંડો મંડળના વ્યવસ્થાપક મંડળે ઠસવ નં. ૫૦ તા ૧૦-૧૦-૩૭ થી સ્વીકાર્યાં છે.

પ્રજાકે ૧૨ હું.
અંક ૧૨૧૦

વિદ્યેશ્વર
૧૯૩૭

પુસ્તકાલય

લવચન :

દેશમાં ચાલિક રૂ. ૩-૮-૦

પરદેશમાં „ રૂ. ૫-૦-૦

પુસ્તક વકર : રૂ. ૦-૧-૦

વચી :

નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીરાનજી

નાચુકલી નંદલાલ ચોકસી

અંબરયાત્રી

ભોઈચાંદભાઈ જુસાડભાઈ

પટેલ.

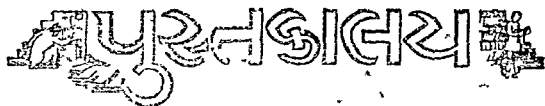
મંત્રી, પુ. સ. ય. મ. વિ.

સરપુરા.....વડોદરા.

અનુક્રમણિકા

શ્રી શારદાય નમઃ (કાવ્ય)	...	હરિશંકર દુ દવે	...	૭૨૭
પુસ્તકાનયને (કાવ્ય)	...	‘ માનીકર ’	...	૭૨૮
અપૂર્વ અનુભવ	...	જગલ્લ દ. મહેતા	...	૭૨૯
શારદાને યાચના (કાવ્ય)	...	બલવ ત મહેતા	...	૭૩૦
અંથ પાન અને તેની કાર્ય પદ્ધતિ	...	ભગવાનદાસ સા. પટેલ	...	૭૩૧
વિદ્યાનો પ્રતાપ (કાવ્ય)	...	જગજીવનદામ દ-મોદી	...	૭૩૨
અમલકાર (વાર્તા)	...	ગુના મલાઈ પ. દેમોઈ	...	૭૩૩
માનહોજ (કાવ્ય)	...	કે. સિદાસ દયાળજી વણકર	...	૭૩૪
વિચાર ચંક્રમણ	...	‘ ચંક્રમ ’	...	૭૩૫
ચોકુ કે જાણવા જેવું	...	નાનાલાલ કે. પટેલ	...	૭૩૬
વસોમાં મહિલા તથા બાલ પુ. ના નવીન મકાનનું ઉદ્ઘાટન	...	ના. નં. ચોકરી	...	૭૩૭
ગોનેન્દુ (કાવ્ય)	...	રમણ પાઠક	...	૭૩૮
મહાલ પુ. પરિપદો વડોદરા મહાલ ખીજ પરિવદ	...	વ. મૂ.	...	૭૩૯
અંથ પાલને (કાવ્ય)	...	‘ મગમ ’	...	૭૪૦
શિષ્ટવાચનની ૧૩મી પરીક્ષાનું પરિણામો સહિત નિવેદન	...	ના. નં. ચોકરી	...	૭૪૧
પુસ્તકાનયોની તપામણી	...	...	...	૭૪૨
પુસ્તક પરિચય	...	ના. ચં. દીવાનજી, ‘ દશ ’	...	૭૪૩
નવીન કાવ્ય સ્તીકાર	...	...	...	૭૪૪
પુસ્તકાનયો નોંધ	...	...	...	૭૪૫
પુ. સં. ૨૦ મે. લિ. વિ. આગળ જાહેર ખાસ	...	...	...	૭૪૬
પત્રો રાજ થયાની માહિતી આદી નં. ૧	...	...	...	૭૪૭
મામિકો મજા તારીખ	...	...	...	૭૪૮
શુ વાંચશો-૨	...	...	...	૭૪૯
મંગળમાં નવાં વેચાતાં પુસ્તકો	...	...	...	૭૫૦
બનામણનાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૮	...	...	...	૪૨
સે. લા. ખાતાના સચના સરકારે આ. પુ. નું વાર્ષિક નિવેદન.	...	...	...	૪૩

પુસ્તક ૧૨ મું

હિમેશ્વર

અંક ૧૨ મા

શ્રી શારદાય. નમઃ

(શાકુંલવિકીરિત)

(૧)

પૂજુ પ્રેમથી પ્રેમદા પગદિને ચોતાનુ ન્યોચ્છાવરે,
શીળી કૌમુદી ચંદ્ર જેમ વરસે જ્ઞાનેન્દુ શી ગુર્જરે;
ત્હારી કોમળ કાય જન્મ ધરતી દીકી વીરક્ષેત્રમાં,
મોંધેરા ગુજરાતના નૃપતિની - કૃપા કટાક્ષે અહા !

(૨)

વિસ્તારેલ કરો યકી વીંટી લીધી ત્હેં ભવ્ય આ ગુર્જરી,
જાણે કો પ્રિય વત્સને સહૃદયી આશ્લેષ માતા દીયે;
લોળી, ભવ્ય છતાંય શાન્નાહૃદયા, ના લેશ કોયે કદા,
ત્હારા પૂજક કોકિલો ટહુકતા ત્હારી જ કૂળે સદા.

(૩)

ઉચે પર્વત શૃંગમાં ભટકતા, વા સાગરે રહેલતાં,
ઉપાધિથી વીંટાયલાં અગર તો હુ ખાણુંવે ડૂળતાં;
ત્હારી એકજ રહાય પામી હસતાં, ના અન્યનું કામ ત્યા
વાત્સલ્યે ઉરમાં ભરેલ કયની કહેતી હુખો હારતાં.

(૪)

ઉચે આલ મહીં અને ગિરિવરે કે સાગરે સૌ સ્થળે,
ત્હારી આણુ પ્રવર્તતી ક્ષણ ક્ષણે ભાને મનુ હાદને.
પામી પાર સ્વહસ્તથી, શિખવ તું સ્હેજે મનુજો તરે;
વિરંચીતનયા, વિશાળહૃદયા, વંદું સદા સર્વદા.

વાલમ,
તા. વિસનગર

હરિશંકર દુર્ગાશંકર દવે,

પુસ્તકાલયને

- પુસ્તકાલય પ્રાણથી ખ્યાઈ, અમારા જ્ઞાનનું ખાઈ, (૧)
 સદા ત્યાં સ્નેહથી જઘથું, વિવિધ ગ્રંથો અને લઈથું.
 વઢોઢરે વાસ તેં કીધો, પ્રથમ આ દેશની માંહી;
 સયાજી નૃપ શાણના, અતિ ઉત્તમ પ્રયાસોથી. (૨)
 પ્રસારી પાંખડી તારી, સકળ રૈયત મહીં સારી;
 અનેરી લા'ણુ જો આપી, નહિ જેવી મદદ માગી. (૩)
 લણેલાંને લણાવે તું, શિખેલાંને શિખાવે તું,
 ખુઝેલાંને નવું ચેતન, ઈર્ધ અંમર ખનાવે તું. (૪)
 કલેશીઓના કલેશને હરતું, હુંખીનાં ઈર્ધ ફર કરતું;
 ગરીબોની હુઆ લેતું, સહુની આંખમાં ઠરતું. (૫)
 નવી જુની અને ચાલુ, રસિકતા આપતું લાણું;
 સદાએ જ્ઞાન દેનારું, સહુને - પ્રાણથી ખ્યાઈ. (૬)
 શુરાતન સ્હેજમાં દે તું, શિખળ ને સાન અર્પે તું;
 નીતિને ન્યાય દેનારું, સહુને પ્રાણથી ખ્યાઈ. (૭)
 વિવિધ વિજ્ઞાનની વાની, વસાવી વાસમાં બેઢી,
 બેકારી બંધનો ખાળી, વરસાપી જ્ઞાનની હેઢી. (૮)
 કુટિલતા કદ કાપીને, અવિચળ જ્ઞાન આપીને;
 અમીરી આથ સિચી તેં, સદાએ સ્નેહ રાખીને. (૯)
 સ્ત્રીઓને સાંયતા સારી, સકલ કાર્યો મહીં તારી;
 સોનેરી શિખ અર્પીને, વિકળતા સર્વથા ટાળી. (૧૦)
 શિશુને સ્હેજમાં ગમતું, વિવિધ વાર્તાઓ અર્પે તું;
 જીવન વિકાસ દેનારું, અહોનિશ પ્રાણથી ખ્યાઈ. (૧૧)
 યુવાની મદભરી આવે, કરે સેવાસ તારો જો;
 જીવન વિશુદ્ધ ખાળીને, વિચરશે વિશ્વમાં એ તો. (૧૨)
 વૃદ્ધોને વાનપ્રસ્થોને, સીડી તું સ્વર્ગની દેતું;
 જીવન જાક્ત અર્પીને, અત્યુત્તમ ઉચ્ચતા દેતું. (૧૩)
 ઠરોઠો કિંકરો તારી, પુનિત દારે પધારે છે;
 જીવન અમૃત સીંચીને, અમીમય જ્ઞાન અર્પી દે. (૧૪)

અપૂર્વ અનુભવ

[લેખક :—વૃજલાલ દ, મહેતા; લલગામ]

એક સાંજે હું મારા મિત્ર ડાહ્યાલાલભાઈને ત્યાં બેઠો હતો. તેવામાં કાનજીભાઈને ત્યાં વિસાવદરથી આવેલા રમણિકભાઈ અને સુખલાલભાઈ પણ આવ્યા. રમણિકભાઈને મીઠાઈની દુકાન છે, અને સુખલાલભાઈ વિસાવદર ગુ. શાળામાં શિક્ષક છે. તેમનું આખું નામ સુખલાલ બાપાલાલ ત્રિવેદી. સુખલાલભાઈ ધંધો શિક્ષકનો કરે છે છતાં હુન્નર ઉદ્યોગમાં પણ ઠીક કાંઈ ધરાવે છે. પેઇન્ટરનું કામ જાણે છે, ખતીઓ, પ્રાઈમિય, આર્મોરેન, હાર્મોનિયમ, ધડિયાળ, ફોટોગ્રાફી, વગેરે ધણા ઉદ્યોગમાં તેમને સાફ જ્ઞાન છે. રમતાં વખતમાં થોડું થોડું ખતી શેકે તેટલું આતું કામ કર્યા કરે છે. છતાંયે હમેશાં વખત કાઢીને નિયમિત વાચનનો વ્યવસાય તો ખરો જ. એટલે મારે કહેવું જોઈએ કે સાહિત્યના પણ હુબરી છે. વાચનનો તો તેને ખડુ જ શોખ. ભાઈ રમણિકલાલના એ મિત્ર. રમણિકભાઈ વખતો વખત લલગામ આવે; ને લલગામ તો ગાયકવાડી ગામ : વળી મોટું અને શાળાવાળું ગામ એટલે ત્યાં પુસ્તકાલય તો હોય જ તેવી ખબર મળવાથી ખાસ પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો મળે તો મેળવીને લેવાના લોકભરી જ તેઓ. આ વખતે લલગામ આવેલા.

વિસાવદર જુનાગઢ રાજ્યના મહાલનું મુખ્ય સ્થળ છે, છતાં ત્યાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નથી; એટલે વાચનના શોખીનોને પુસ્તકવાચનનો લાભ ખીલકુલ ન મળે એ દેખીતું જ છે.

સવારે તેઓ પુસ્તકાલયમાં આવ્યા. તેમણે પુસ્તકો જોયાં; તે ગંમ્યાં અને થોડાં પુસ્તકોની માગણી કરી. જોઈએ તો ડીપોઝીટ મૂકીને પણ લેવા એવો તેમનો આગ્રહ દેખાયો. વાચન-પુસ્તકાલયની કિંમત સમજનારાની આડે કાયદા કલમોની વાડ ઉભી કરવાનું મને પસંદ ન લાગ્યું. મેં ખુશીથી પાંચ છ પુસ્તકો તેમને જોઈતાં હતાં તે આપ્યાં. તેમાંનાં ધણાખરાં તો તૂટેલાં હતાં. પરંતુ સુખલાલભાઈએ નહિ વાંચેલાં અને સારાં લેખકનાં એટલે શરેલાં પણ તેઓ લઈ ગયા. પુસ્તકો લેતી વખતે તેઓ બોલ્યા “ પુસ્તકો વાંચનાર પ્રત્યેક ભાઈ એટલું નક્કી કરે કે વાચન પૂરું થાય તે દરમિયાન પુસ્તકની સ્થિતિમાં ફેરફાર ન થાય એવી કળજી તો રાખવી જ, તો હું ધારૂં છું કે પુસ્તકનું આયુષ્ય ઘણું વધી જાય. સાર્વજનિક સંસ્થાના પુસ્તકને સાચવવા બમણી જવાબદારી રાખવી ઘટે, કારણકે એ જેટલું ટકશે તેટલું વધુ વંચાશે : એ ભાવ વાચકના દિલમાં બાંધત રહે તો પુસ્તકાલયોના કળાટમાં અત્યારે જે જર્જરિત અને આંખને ન ગમે તેવી દશામાં પુસ્તકો દેખાય છે તેને બદલે આંખને ઉડીને વળગે એવાં બની રહે. ” સુખલાલભાઈની એ ભાવના મને ખૂબ ગમી. પ્રભુની આશિયે કોઈ વખત જરૂર એવો આવશે કે આપણા વાચકોને એ પદ પ્રાપ્ત થયું હશે; બાકી અત્યારે તો સુખલાલભાઈના વિચારને મળતાં વાચકો બોહા; જ્યારે સાર્વજનિક સંસ્થાની વસ્તુ તે આપણા બાપની જ, તેના પર કોઈનો અધિકાર નહિ, આપણે તેને ગમે તેમ વાપરી શકીએ; તોડીએ, ફાડીએ આપણને

કોણ કહી શકનાર છે ? ખાર મહિને રૂપિયો એક દાન કરીયે છીએને અથવા તો આપણે મેચર છીએ ને ? આવા ધર્મડ તળે કરનારા વાચકોની સંખ્યા પાર વિનાની માણુમ પડશે.

થોડા દિવસે પુસ્તકો વિસાવદરથી પરત આવ્યાં. રમણિકભાઈ પુસ્તકો લખને આવેલા. પુસ્તકો લગભગ પચીસથી ત્રીસ ભાઈઓએ વાંચેલાં. વળી થોડા જ દિવસોના ગાળામાં પુસ્તકોનાં રૂપરંગ જોઈને તો હું તાજુબ થઈ ગયો. જે પુસ્તકો ફાટેલાં નહોતાં તેમને સુંદર પુઠામાં અને ફાટેલાં તો તદ્દન નવા જ લેખાસમાં બંધાયેલાં જોયાં.

મેં રમણિકભાઈને કહ્યું “ પુસ્તકો બાંધવાનો શા માટે ખર્ચ કર્યો ? ” તેમણે કહ્યું “ પુસ્તકોની જર્જરિત દશા સુખલાલભાઈને ગમતી જ નથી અને તેમણે આવાં પુસ્તકો લખોનાં તો ખાસ. ખર્ચ કરવો પડ્યો નથી; પણ સુખલાલભાઈ પોતે જ ખૂફ ખાઈ-ડરતું કામ ફીક ફીક જાણે છે તેમણે તેમની આટલી સેવા પુસ્તકાલયને આપી છે, અને બની શકશે તો પોતાના મિત્રમંડળમાંથી આ પુસ્તકાલયને યથાશક્તિ આર્થિક મદદ પણ અજાવશે : એટલો સંદેશો મારી સાથે આપ તરફ મોકલ્યો છે. ”

સુખલાલભાઈના વિચાર એ માત્ર વિચાર ન હતા. વિચારને અમલમાં મૂકવાની એક પણ તક ન જવા દેવાની તેની ખાચેશ આ રીતે મેં જોઈ.

હજુ પણ ક્યારેક ક્યારેક સુખલાલભાઈ અને રમણિકભાઈની મિત્રબેલડી પુસ્તકો લઈ જાય છે, અને પુસ્તકો હોય છે તેથી વધુ સુંદર થઈને આવે છે : એવી તો પુસ્તકો પ્રત્યે કાળજી રાખે છે. આવા ભાઈના હાથમાં પુસ્તકાલય જેવી કોઈ સંસ્થા હોય તો સંસ્થા કેટલી સુંદર અને આકર્ષક બની રહે એ ભાવનાવિત્ર મારા હૃદયમાંથી ખસતું જ નથી.

પ્રભુને પ્રાર્થના છે કે ઉપરના દૃષ્ટાંતમાં જે સેવાધર્મની ભાવના ઝળકે છે તેવી ભાવના અમારાં હૃદયોમાં ઉદ્ભવે કે અમે અમારી શક્તિ પ્રમાણે સંસ્થાઓની-સમાજની સેવા કરવાને વધુ ને વધુ લાયક બની શકીએ.

શારદાને-યાચના

(રાગ : ધ્રુવને મુજકો પ્રેમ શાખાયા)

જીવન શશી ઉર નલમાં વરયા જે,
અજ્ઞાન અબ્રથી છાંયી રહ્યા છે.
જ્યોતિ વિના સહુ તીમીર ડુબ્યા છે,
જ્ઞાન વિના એ, માર્ગ ભુલ્યા છે,
જ્ઞાન વીજ ઉરે ચમકાવ.....દેવી !
વીજ ઉરે ચમકાવ.....જીવનશશી.

બલવંત મહેતા.

ગ્રંથપાલ અને તેની કાર્ય પદ્ધતિ

સ્વાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગ્રામ જનતાને અગ્નિ જ્ઞાન રૂપી અંધકારમાંથી ગાનરૂપી પ્રકાશમાં લાવવાનો છે; તેમને સદૃઢ 'ચેતુ' સેવન કરાવી સુસંસ્કારી બનાવવાનો છે. એટલા સારૂ આપણા પરમ કૃપાળુ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબશ્રીએ ગામે ગામે સાળાઓ, પુસ્તકાલયો અને રાજિશાળાઓ વગેરે સ્થાપી પોતાની બહાલી પ્રત્નને અગ્નિતિમિરમાંથી સદૃઢ પ્રકાશમાં લાવવાની સારી સગવડો કરી આપી છે. અને એ બધાનો મુખ્ય આધાર પુસ્તકાલયના સંચાલક-ગ્રંથપાલની યોગ્ય કાર્યપદ્ધતિ ઉપર રહેલો છે. જેથી ગ્રંથપાલ લાયક, સુશિક્ષિત અને તાલીમ પામેલા હોવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. કેમકે શિક્ષિત અને પુસ્તકાલયકાર્યનો પૂર્ણ અનુભવી ગ્રંથપાલ પોતાના સારા અનુભવથી, કાર્યશુદ્ધિથી અને કાર્ય પદ્ધતિથી લોકોને પુસ્તક અને પુસ્તકાલયના સાચા ભક્ત-પ્રેમી બનાવી તેમને સુસંસ્કારી બનાવી શકે. માટે ગ્રંથપાલમાં પુસ્તકાલય તરફ ગ્રામ જનતાને આકર્ષવાની, પુસ્તકાલય મદદ એકઠી કરવાની, પુસ્તક-વાચન-પ્રચારની અને નિરક્ષર જનોને પુસ્તકો વાંચી સંભળાવવાની તથા અક્ષરજ્ઞાન આપવાની યોજના કરી પુસ્તકો વાંચતા કરવાની વગેરે બાબતોની કાર્યકુશળતા હોવી જોઈએ. એ સંબંધી મારા કેટલાક વિચાર નીચે મુજબ રજુ કરું છું :—

૧. ગ્રામજનોને પુસ્તકાલય તરફ આકર્ષવા સારૂ પુસ્તકાલયના મકાનમાં સોનેરી સુવાક્યો, પુસ્તકાલયનાં સૂત્રો, બોધદાયક કહેવતો અને આકર્ષક નીતિસૂત્રો અંદર અને બહાર ઓસરીના ભાગમાં લોકો બહારથી આવતાં જતાં દેખી શકે તેવી રીતે દિવાલે ટાંગવાં કે તે જોવા સારૂ લોકો પુસ્તકાલયમાં આવવા પ્રેરાય. તેમજ ત્યાં એક બ્લૅક બોર્ડ રાખી તેમાં દર-રોજના અગત્યના સમાચારો લોકોને આકર્ષે તેવા-વરસાદના, વેપારના, ખેતીવાડીના, રાજ્યકીય બાબતના, સ્વરાજ્ય સંબંધીના, અકસ્માતો વગેરેના બાજુવા લાયક વિવિધ પ્રકારના-સમાચારો લખવાથી પણ લોકો તે વાંચવા સારૂ પુસ્તકાલયમાં આવતા થશે. વળી પુસ્તકાલયમાં જ્ઞાનપટ, સોપાન પટ, હિંદના નકશાની રમત વગેરે જ્ઞાનવર્ધક અને બોધદાયક રમતો મંગાવી લોકોને રમડાવી, સ્ટિરિઓસ્કોપ અને કાડ રાખી હિંદનાં અને બીજા દેશોનાં જોવાલાયક અનુભવ ચિત્રો બતાવી લોકોને પુસ્તકાલય તરફ આકર્ષી શકાય. પછી તેમને સારા સારા પુસ્તકોમાંના ટુંકા અને બોધદાયક દાખલા વાર્તા રૂપે કહી પુસ્તકોનું મહાત્મ્ય અને તે વાંચવાના ફાયદા સમજાવવા. તેમજ સદૃઢ ગ્રંથ સેવનના ફાયદા સંબંધી વિદ્વાનોના વિચારો જે સસ્તું સાહિત્ય વળે કાર્યાલયનાં પુસ્તકોમાં આવે છે તે વાંચી સંભળાવી પુસ્તક અને પુસ્તકાલયની અગત્ય તથા ફાયદા સમજાવી તેમનામાં પુસ્તકવાચનની અભિરૂચિ ઉત્પન્ન કરવી. એ પછી તેમને રૂચિ પ્રગાળી શિષ્ટ વાચનનાં પુસ્તકો વાંચવા આપી તેમનામાં સુસંસ્કારનાં બી રૂપી શકાય.

૨. પુસ્તકાલયમાં ઉત્તમ પ્રકારનાં પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો અને માસિકો વગેરે ખરીદવા સારૂ પુસ્તકાલયના નિભાવ અર્થે નાણાંની ખાસ જરૂર પડે છે. તે જરૂરીઆત પૂરી પાડવા સારૂ પુસ્તકાલયે મદદ એકઠી કરવાની હોય છે. તેને માટે ઉપર જણાવ્યા મુજબ લોકોને પુસ્તકાલય તરફ આકર્ષી તેના નિભાવ માટે લવાજમ આપનાર કાયમના સહાયકો કરવા અને લોકોને તેમની શક્તિ અનુસાર રૂ. ૩, ૨, ૧ અને ૦.૫ આપનાર અનુક્રમે પહેલા,

ખીજા, ત્રીજા અને ચોથા વર્ગના સભાસદો કરાવી પુસ્તકાલયનું નિભાવ ફંડ એકઠું કરી શકાય. (આ યોજના ગણ સાલથી સંડેર સા. પુસ્તકાલયના કાયમ નિભાવ સાડ કરવામાં આવી છે.) વળી, લઘુપ્રસંગે ગામમાં લઘુ કરવા આવનાર ઇસમો પાસેથી પણ દાન તરીકે પુસ્તકાલય મદદ મેળવી શકાય. તેમાં પણ મદદ લેવાની કુશળતાની જરૂર છે. તે લોકોને પુસ્તકાલયમદદની યોગ્યતા અને અગત્ય સમજાવી સુધાત્રે દાન કરવાનો ઉત્તમ સંસ્થા પુસ્તકાલય જ છે, અને તેને દાન આપવાની દરેક મનુષ્યની પવિત્ર ફરજ છે, કેમકે જ્ઞાનદાન બધાં દાનોમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને પુસ્તકાલય એ જ્ઞાન મેળવવાનું સર્વોત્તમ સ્થાન છે : એમ સમજાવી લઘુપ્રસંગે દાન તરીકે મદદ મેળવી શકાય. તેમજ પુસ્તકાલયપર્યાલો વખતે પણ બાળકો પાસે સંવાદો, ગીતો, રમત ગમત અને સ્કાલિટીંગ-કસરતના પ્રયોગો કરાવી, બાપલો કરી પુસ્તકોની ઉપયોગિતા સમજાવી સભાસદો સિવાયના લોકો પાસેથી મદદ મેળવી શકાય. એ રીતે કાર્યકુશળ અંધપાલ અનેક રીતે પોતાના પુસ્તકાલય માટે મદદ મેળવી શકે.

૩. ઉપરોક્ત પદ્ધતિએ પૂરતી મદદ એકઠી કરી પોતાના પુસ્તકાલયને મળી શકતી પૂરેપૂરી સરકાર પ્રાંત પંચાયત મદદ મેળવવા બનતો પ્રયત્ન કરવો. તેમજ ગ્રામ પંચાયત કે સુધરાઈ અને ગામમાં સદકારી મંડળી હોય તો તેમાંથી પણ યોગ્ય મદદ મેળવી દર વર્ષે સાડે બજેટ બનાવવું, અને સારાં સારાં વર્તમાનપત્રો, માસિકો અને શિષ્ટ સાહિત્યનું પુસ્તકો મંગાવવા પૂર્ણ તજવીજ કરવી જોઈએ. શિષ્ટ અને ઉપયોગી વાચન પુરું પાડે તેવાં પુસ્તકો પ્રતિ વર્ષે સારા પ્રમાણમાં મંગાવી તેનો વાચકોમાં સારો ઉપયોગ કરાવવો જોઈએ. પુસ્તકોની ગોઠવણી પણ એવી રીતે કરવી જોઈએ કે વાચકે પુસ્તક માગતાંની સાથે જ પુસ્તક તેના હાથમાં આવી જ જાય. મતલબ કે પુસ્તક શોધવામાં વખત ન લાગે અને તુર્ત પુસ્તક હાથમાં આવી જાય. પુસ્તકો જેમ જેમ પુસ્તકાલયમાં આવે તેમ તેમ પુસ્તકાલયના જ. ર. માં ચડાવી દેવાં જોઈએ, અને તેના વિષય નંબર નક્કી કરી ચિહ્ના વગેરે કરી યોગ્ય સ્થળે ગોઠવી દેવાં અને વિષયવારી નામવારી અને કર્તાવારી વગેરે પોતાના પુસ્તકાલયને જરૂરી રજીષ્ટરો પણ તૈયાર કરી દેવાં જોઈએ. વાચકોને પુસ્તકોનાં નામ, નંબર અને કર્તા જોવા માટે વિષયવારી પુસ્તકોની એક સંપૂર્ણ યાદી છુટાં છુટાં કામો ઉપર બનાવી વિષયવાર જુદી જુદી યાદી દાડે જોડનાં પુસ્તકો ઉપર ચાંપથી દબાવી દિવાલે જાંચી રાખવી કે જેને જે વિષય, નંબર અને કર્તાનું પુસ્તક જોઈએ તે તેમાં જોઈ માગી શકે. એ પ્રમાણે અંધપાલે પુસ્તકોની યોગ્ય ગોઠવણી, વર્ગીકરણ અને વાચકોને પુસ્તક જલદી મળી શકે તેવી યોગ્ય સુવ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.

૪. પુસ્તકાલયમાં એક પણ પુસ્તક વંચાયા સિવાયનું પડ્યું ન રહે, અને ગામમાં અક્ષરજ્ઞ પામેલ એક પણ પુરુષ, સ્ત્રી અને બાળક પુસ્તકવાચનનો લાભ લીધા સિવાય ન રહી જાય, તેવી સદ્દેશાવનાયુક્ત અંધપાલ હોવો જોઈએ. તેણે અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ દ્વારા ગ્રામજનતામાં પુસ્તકવાચનનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. સેવાભાવી યુવકો દ્વારા ગામમાં મહોત્સવે મહોત્સવે રાત્રે સદ્દેશ્યનું વાચન કરી કગારી લોકોને પુસ્તકવાચનથી ચતા કાપવા અને તેથી મળી શકતો અત્યાનંદનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરાવી તેમનામાં પુસ્તકવાચનનો શ્રદ્ધાસા ઉત્પન્ન કરી પુસ્તક-વાચનપ્રચારનો ફેલાવો કરી શકે.

૫. પુસ્તકવાચનથી જ્ઞાન મેળવી ધણી ગરીબ વ્યક્તિઓ પણ મદદાન દેશનાયકો અને મહાપુરુષો થવાના દાખલા આપણે એડીસન, બેન્જમીન, કાર્નેગી વગેરેનાં જીવન ચરિત્રો-

માંથી જોઈ શકીએ છીએ. તેઓ પુસ્તકવાચનના પ્રતાપથી જ મહાન બનેલા છે. તે વાત લોકોને સમજાવી પુસ્તકવાચનનો પ્રચાર થઈ શકે. સ્ત્રીઓને પુસ્તકવાચનનો લાભ આપવા માટે રક્ષાઉદોઢ કે ઉત્સાહી યુવકો દ્વારા ગામમાં પુસ્તકો લઈ મહાસ્ત્રે મહાસ્ત્રે ફરી સ્ત્રીઓને પુસ્તકો આપવા લેવાનું કામ શરૂ કરવું. ગામનાં જ જુથ પાડી દરરોજ એક જુથમાં સ્ત્રીઓને પુસ્તકો આપવાનું કામ કરવું. બીજો દિવસ બીજા જુથમાં એમ જ દિવસ છે એ જુથમાં પુસ્તકો આપવા અને આગળ આપેલાં પુસ્તકો પરત લેવાં. એ પ્રમાણે સ્ત્રીઓને પુસ્તકો આપવા લેવાનું કામ શરૂ કરવાથી જે સ્ત્રીઓ શરમને લીધે પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકો લેવા માટે આવતી નથી તે ઘેરબેઠાં પુસ્તકો મળવાથી વાંચશે અને પોતાના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરશે. વળી, અઠવાડીયામાં એક દિવસ ખાસ સ્ત્રીઓ માટે જ પુસ્તકાલય ખુલ્લું રાખી તેમને વર્તમાનપત્રો અને માસિકો વગેરે વાંચવાનો લાભ પણ આપવો જોઈએ. બાળકોમાં પણ પુસ્તકવાચનનો રસ નાનપણથી જ ઉત્પન્ન કરવો. એ રીતે ઉત્સાહી અને કાર્યકુશળ અંથપાલ પુસ્તકવાચન પ્રચાર કરી ગામડાનાં હરેક પુરૂષ, સ્ત્રી અને બાળકોમાં પુસ્તક-વાચનનો પ્રચાર કરી શકે.

૫. હવે, જેઓ વાંચી શકતાં નથી તેમને જ્ઞાન આપવા માટે શું કરવું જોઈએ, તેનો વિચાર કરીએ. કારણકે ગામમાં ભણેલાં માણસો પુસ્તકવાચનનો લાભ મેળવી પોતાનું જ્ઞાન અને ધંધાની માહિતી વધારી શકે; પણ જેઓ ખીલકુલ ભણેલાં નથી તેઓને માટે શું કરવું જોઈએ ? તેમને પણ પુસ્તકવાચનનો લાભ આપવા માટે કંઈક યોજના કરવી એ અંથપાલની પવિત્ર ફરજ છે. આને માટે નિરક્ષર જનોને સફળ થી વાંચી સંભળાવવા સારું ઉપર કહ્યું તેમ સેવાભાવી યુવકો દ્વારા પુસ્તકો વાંચી સંભળાવવાની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી અને તેમને પુસ્તક-વાચનના ફાયદા અને અક્ષરજ્ઞાન મેળવવાની ખાસ અગત્ય સમજાવી રાત્રિશાળાની યોજના કરી તેમને અક્ષરજ્ઞાન આપવું, અને તે દ્વારા તેમને પણ પુસ્તકો વાંચતાં કરી દેવાં જોઈએ. નિરક્ષર સ્ત્રીઓ માટે ઉત્સાહી શિક્ષિકાઓ દ્વારા રાત્રિશાળાઓ ચલાવી નિરક્ષર સ્ત્રીઓને અક્ષરજ્ઞાન આપવું, કે જેથી ગામમાં એક પણ પુરૂષ, સ્ત્રી કે બાળક અક્ષરજ્ઞાન અને પુસ્તકવાચનનો લાભ મેળવ્યા વિના ન રહે. તેવી ઉચ્ચતમ સફળાવનાથી પુસ્તકાલયનું કાર્ય અંથપાલે કરવું જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે આદર્શ અંથપાલની પુસ્તકાલય પ્રણેત્રી કાર્યપદ્ધતિ હોવી જોઈએ. પુસ્તકાલયના અંથપાલની ફરજ એક મોટા વિદ્યાલયના સંચાલક કરતાં પણ વિશેષ હોય છે; કેમકે વિદ્યાલયમાંથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી આવનારને પણ પુસ્તકો વાંચવાની સવક કરી આપવાની હોય છે. તેમજ પુષ્પ વયનાં નિરક્ષર-સ્ત્રી, પુરૂષોને જ્ઞાન આપવાની અંથપાલની પવિત્ર ફરજ હોવાથી તેણે નિરક્ષર જનોને માટે અક્ષરજ્ઞાન આપવાની સંયોજના કરી તેમને વાંચતાં કરી જ્ઞાની બનાવવાનાં છે; જેથી તેની જવાબદારી એક વિદ્યાલયના સંચાલક કરતાં પણ વધી જાય છે, અને તેનું કર્તવ્ય સર્વથે હોવાથી તેણે ઉપરની જવાબદારી અને કર્તવ્ય સમજી પોતાના પુસ્તકાલયનું કાર્ય કરવાનું છે. તેથી પુસ્તકાલયનું કામ કરનાર અંથપાલ ઉત્સાહી, પરાપકારી, ઉચ્ચતમ ભાવનાયુક્ત, કાર્યનિપુણ, ચારિત્રશીલ, સુશિક્ષિત યુવક હોવો જોઈએ, અને તેણે પોતાની ઉત્તમ અને પવિત્ર ફરજ યોગ્ય કાળજીથી બજાવવી જોઈએ.

વિદ્યાનો પ્રતાપ

(વસંતતિલકા)

જેને સમસ્ત સુરવર્ગ નમે હમેશે, જે છે સદાય નિજ ભક્તનું શ્રેયકારી,
જેનું અસુર તાપધ્યાન કરે અશેષે; જે છે સદા ત્રિવિધ તાપ નિવારનારી;
ગાંધર્વ કિન્નર કળાધર એ વખાણે, આનંદદા સ્વજનના ભય કલેશહારી,
તેનો પ્રતાપ કયમ ના જન મત જાણે ? ૧ એની ભક્તનું નકપમ હું વિધિના વિચારી. ૨

જેના પ્રતાપ વણુ લક્ષ્મી રિસાઈ બેસે,

જેના પ્રતાપ વણુ કલેશ જ ઘેર પેસે;

જેના પ્રતાપ વણુ આ દુનિયા અકારી,

જેના પ્રતાપ વણુ અંતરથીક બારી. ૩

જેના પ્રતાપ વણુ શ્રવિત ધિષ્ઠ લાગે,

જેના પ્રતાપ વણુ સંપત સુખ લાગે;

જેના પ્રતાપ વણુ સતપથ ના જણાય,

જેના પ્રતાપ વણુ ના વિશુ સાંચ થાય. ૪

જેના પ્રતાપ વણુ આંખ વિચિત્ર બેશે,

જેના પ્રતાપ વણું કાન સુવેણુ ખોશે;

જેના પ્રતાપ વણુ હાથ વિનાશકારી,

જેના પ્રતાપ વણુ કાપ લગ્નવનારી. ૫

જેના પ્રતાપ વણુ રાગ વિરાગવૃદ્ધ,

જેના પ્રતાપ વણુ રૂપતણું ન મૂલ્ય;

જેના પ્રતાપ વણુ ચાતુરી ચાલ ખોટી,

જેના પ્રતાપ વણુ માનવ દોર જોટી. ૬

જેના પ્રતાપ વણુ ના બજ કામ આવે,

જેના પ્રતાપ વણુ શું કળ ઉપજાવે;

જેના પ્રતાપ વણુ ચાપ ન કામ સારું,

તે ભારતી જનનીનું ઉર ધ્યાન ધારું. ૭

તેને નથી ખજર ઐહિક સુખ શું છે ?

તેને નથી ખજર કે પરમાર્થ શું છે ?

તેને નથી ખજર ચિહ્નો હશે સુખની,

જેણે ન સેવી ચતુરાનનની સુખની. ૮

હે ચંદ્રનાં કિરણ શીતળ તોય ઝાંખાં,

ને સૂર્યનાં અધિક તેજસ તાપવાળાં;

ઝાઝા પ્રદાશિત અર્તા નહિ તાપવાળાં,

વિદ્યા પ્રદાશકર માનવને સુખાળાં. ૯

વિદ્યાપ્રદાશ જનના ઉરમાં પડ્યો ના,

વિદ્યાપ્રદાશથી તનુ ઉત્પન્ન થયું ના;

વિદ્યાતણું શરીર ભૂખણુ બે ધણું ના,

તો ધિષ્ઠ છે જનમ તે જગમાં જોનાના. ૧૦

વિદ્યા વડે યશસ્વી જગમાં થવાશે,

વિદ્યા વડે જસ રૂડો જનમાં ગવાશે;

વિદ્યા વડે ચતુર અર્થ સુખે સધાશે,

વિદ્યા વડે સકળ કાર્યનીં સિદ્ધિ યાશે. ૧૧

હે રાત એજ ખડું ભૂખણુ માનવીનું,

તેના વિના મનુજ તે પશુવૃક્ષ માનું;

માને પ્રભુજી જન તે જગમાં પૂજાય,

યાતીતણાં સકળ દારજ સિદ્ધ થાય. ૧૨

વડોદરા :

જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી.

ચમત્કાર

[લેખક :—ગુલાબલાલ પરાગજી દેસાઈ, છીણમ]

૧

વાચક ! હું જાણું છું કે તું મારા ઉપર હસશે. મને કોઈ જુનોખખ ફટિપૂજક માની કદાચ તું મારી આ વાર્તા પહેલેથી જ ઓઠી દઈ ‘પુસ્તકાલય’ના આગળના પાનાંજ ફેરવવાં શરૂ કરી દેશે; કારણ કે આ વિજ્ઞાનપ્રિય જમાનામાં ચમત્કારની વાત કરવા બેઠેલા મારા જેવાને કંઈ મગજની વિકૃતિ ચર્ચા તો નહિ હોય એમ માની બેસવાનો સૌ કોઈ દક્ષ ધરાવે છે. પણ સાવધાન! મારી વાત પૂરી વાંચી ગયા પછી જ મારો ન્યાય કરજો. આજે હું એવી વાત કરવા માશું છું કે જે એક નાના સરખા ગામડાંની અજ્ઞાન પ્રજાના વહેમોની છે, છતાં હાલના દેશનેબલ નાંજુક વીરોને દુર્લભ છે. હું આજે એક મહાત્માની, ખરા સાધુની વાત કહેવા માશું છું; મંત્ર જંત્ર અને દોરા ધાગા કરતા એ મહાત્માનું અંદરનું રહસ્ય-એની સાચી પણ મૂક સેવાનો નિર્દેશ કરું છું. ઘણે લાંબે વખતે ‘પુસ્તકાલય’ના પાનાં પર આપણી મુલાકાત થાય છે. એટલે મને આશા છે કે ધ્યાનપૂર્વક મારી વાર્તા વાંચી એની સ્મૃતિ બદલ વિચાર કરો પછી જ, પ્રિય વાચક! તું મારો ન્યાય તોળશે.

૨

અમારા ગામ નજીક એક નાનકડું ગામડું આવેલું હતું. બોળા અજ્ઞાન ખેડુતો એમાં વસતા. જુના રિવાજો, જુની માન્યતા, લીલીછમ વાડીઓ અને સાદું જીવન એ બધાં એ લોકોની દુનિયાનાં સામાન્ય તત્ત્વો. ગામને ઉવાડે એક ટેકરી પર તળાવની તદ્દન નજીક જ એક જુના વખતનું મહાદેવનું મંદિર હતું. એ મંદિરમાં થોડા વખતથી એક સાધુ મહાત્મા પધાર્યા છે અને લોકોના આધિવ્યાધિ કોઈ ચમત્કારિક રીતે એ મટાડી દે છે એવી વાત ચાલવાં લાંબી હતી. જે કંઈ નવી વાત સાંભળવામાં આવે તો મને ઘણી પ્રફુલ્લતા થાય, તે દિવસ હું તે વાતના જ વિચારમાં કાઢું, અને પછી તે વાતનો કેડા પકડી પૂરેપૂરી જાણ સિવાય તેને આજ ન હોય એવો મારો સ્વભાવ. અમારા ગામના ધણા કુખરેલા જુવાનો આજે એ આ વાત હસી કાઢી; ડોસાઓએ આ વાત સાંભળી, ઈશ્વરને યાદ કરી, મહાત્માનો મદિમા માથો; ત્યારે મેં તો વિચાર કરવા જ શરૂ કરી દીધા. નહિ ડોસાનું અને નહિ જુવાનનું એવું મન ધરાવનાર હું વિચાર સિવાય બીજું કંઈ પણ શું?

૩

રવિવાર હોવાથી મારે રજા હતી. બીજું કામકાજ કંઈ હતું નહિ. એટલે પેલી સાંભળેલી વાતનો તલાસ કરવાને જીવ તડપ્યો. જામનગરના ચમત્કારી પાણીની બધા વાત કરે છે તેને માટે તો છેક જામનગર જતું પડે; પણ આ મારા ગામની નજીકનાં જ ગામડાંમાં ધર-ખેડા ગંગા આવી તો હું લાલ કેમ ન લઉં? એમ મને થયું. ચંદ્રની રાત હોવાથી રાતની વખતે જ મહાત્માની મુલાકાત લેવી ઠીક પડી એમ ધારી જેમ બને તેમ સાદા, ગામડાંનાં લોકો.

સુધરેલ જાણી હેટા ન રહે એવાં, કપડાં મેં ધારણ કર્યાં. ઘરમાં આપણા સર્જના ખાવાના માટે આવતી કાલે બપોરનો દરવ આપના દરબારત મુકી. કેટલીક રકબકને અંતે સર્જે છે વાગે ખાધનેજ નીકળી બીજે દિવસે બપોર આગમ્ય સવેળા ઘરે આવી પહોંચવાની શરતે આપણું નીકળવાનું નક્કી થયું. મંદિરમાં જ રાત ગાળવાના દરવે લોટો પવાહું બાંધ્યાં,

૪

* જીવનની ચિંતા સૌ હોડી, ખૂશ રહે તું બાઈ
સોંપ પ્રભુને જીવન બાજી, શા માટે પસ્તાય (૨)
તે કર્તા ને તે હર્તા છે, તેમાંજ સૌનો સાર;
તનેજ સુખથી સોંપીને જીવન, હહેર કરે નરનાર.
જગતમાં સૌ તે ચલાવે, તેનેજ સઘળો ભાર;
તેજ અમારો, તેજ તમારો, તે એક જગદાધાર...જીવનની.....

મંદિરમાં ઉપરનું બાજન ચાલતું હતું. દસેક દર્દીઓ બાવાજીની આસપાસ બેસી આ બાજનનાદે ડાહી રહ્યા હતા. સૌ કોઇના મુખ પર આનંદ આનંદ હતો. હું ગયો અને હસમુખા ચહેરાવાળા એ મહાત્માએ ધણી જ મીઠાશથી મને આવકાર દીધો : “આવો બાઈ !” શી એમની પ્રસન્નતા, કોમળતા, અને હાદિંક લાગણીથી ઉચ્ચારાએલા એ શબ્દોની મીઠાશ ! હું તો ક્ષણભર કોઇ બદુષ વાતાવરણમાં આવ્યો હોઉં તેમ અંગપ્રજ્જ જ મયો, અને એક જગ્યા શોધી બધા સાથે મહાત્માને નમન કરી બેઠો.

૫

“જુઓ બાઈ ! તમે કંઈ મંત્ર, જંત્ર, કે સિદ્ધિની આશા મારામાં રાખી આવ્યા હો તો મારે તમને નિરાશ જ કરવા પડશે.”

રાતના બારેક વાગ્યાના શુભરે બધા દર્દીઓના જવા પછી મેં મહાત્માને પૂછેલા પ્રશ્નના જવાબમાં એમણે ઉપલા શબ્દો સંપૂર્ણરૂપે ઉચ્ચાર્યા.

“ત્યારે મહારાજ ! આ ગામના બધા દર્દીઓ કયા ચમત્કારથી સારા થાય છે ?”

“એ ચમત્કાર પુસ્તકોનો.”

“હેં ?” હું તો આવી હસવા જેવી સાદી વાત સાંભળી હેતુતાપ જ મયો.

“હા; એ પુસ્તકોને જીવતાં કરી મનુષ્ય હૃદયમાં એને મોકલી ત્યાંથી એના અવાજે ઉપજવાય તો સૌ દર્દી સારા !”

“પણ એ કેવી રીતે ?”

“જુઓ બાઈ ! હું તમને સઘળી સમજણ પાડું છું. આ ગામડાના લોકો અચાન અને વડુમો છે એટલે એમના હૃદયમાં શ્રદ્ધાનો દીવડો પ્રકટાવવા મારે દોશ ધાગા તો

* સંગીત શોખીનો અને ‘વંશીદાસ’ શીલ્પના ‘ત્રિમનમર મેં ખનાઉંગી ધરમે’ એ ગાનના રાદમાં આજ રહ્યો,

કરવા પડે છે : એ તો ફક્ત નામના જ છે. એ સિવાય મારા પ્રત્યે એ સોકોને થકા પ્રકટે નહિ. ત્યારપછી હું દરેક દુઃખીના દુઃખનું માનસિક કારણ જાણી તે માનસિક દુઃખ દૂર કરવા તેના માનસિક દુઃખને લાગુ પડી આત્માસન આપે એનું કોઈ લગ્ન કે વાત કોઈ પુસ્તકમાંથી પસંદ કરીને તેની આગળ ગાઈ કે વાંચી સંભળાવું છું. રાગ અને હઝસર એને જ લાગુ પડતું એ સંગીત અને એના દુઃખના ભારને હળવો કરતી પુસ્તકમાંની વાત એના હૃદયમાંના માનસિક દુઃખને હડસેલા મારી હઠાવી દે છે. ત્યારપછી તો દર્દીનું દર્દ સાફ ચતાં વારજ નહિ.

૬

ત્યારબાદ એ મહાત્માએ મને ધણી જાણુવા જેવી વાતો કહી, જેનો સાર એ હોનો કે શારીરિક દુઃખોનું મૂળ ધણું ખરું મનમાં જ રહેલું હોય છે એટલે કોઈપણ દર્દીનું માનસિક દુઃખ મર્યા સિવાય તેના પર દવા દાર અસર કરી શકતાં નથી. ડૉક્ટર વૈદો ધણી કેસોમાં નિષ્ફળ થવાનું ખાસ કારણ એ જ છે. માનસિક દુઃખને કાઢ્યા સિવાય શારીરિક દુઃખ જતું નથી. અને એ મહાત્મા પુસ્તકોની સહાયથી માનસિક દુઃખ કાઢી, દોરા ધાગા દ્વારા દર્દીમાં સારા થવાની દૃઢ થકા ઉત્પન્ન કરતા, અને ત્યારબાદ પોતે જાણેલી દેશી વનસ્પતિથી રોગને સહેલાઈથી કાઢી શકતા. એટલે માનસિક ઉપચાર કરવામાં જ એમનો ચમત્કાર હતો. એ ચમત્કાર એ સંગીત અને સાહિત્યથી કરતા.

આપણાં પુસ્તકાલયોના ઉત્સાહી મંત્રીઓ પણ આ સહેલો ચમત્કાર ન કરી શકે ?

હજી

જ્ઞાન - હોજ

(મનહર)

છલકાતો જ્ઞાન - હોજ મોજ માણો ઝીલવાની,
ખીલવાની આશિષતા ઉચ્ચ જીવન આણશે.
અજ્ઞાન રૂપી અંગ મેલ છકેલ છીછરી યુદ્ધિ,
શુદ્ધિ થઈ તેની જ્ઞાન ચેતન રેલાવશે.
સંસારની ગમગીની ઉઠાસીની આધિ વ્યાધિ,
વિકટ વમળોનાં મૂળ સહુ ઉઘડશે.
ગૂઢગુચોનો ઉકેલ કરે ભરે એ ઉત્સાહ ઉરે,
પુરે નિત્ય નવું જોમ જુસ્સો પ્રગટાવશે.
પ્રમાદમાં પડ્યા પડ્યા રહ્યા કરીએ રોદઝાં શું ?
દોકડા ન બેશે જાતાં ના કોઈ લાં ફસાવશે.
વખત નિદામાં આમ ગામ ગપાટામાં ગયો,
રહ્યો જૂદી જ્ઞાનપંથ કોણ તે ખતાવશે.

રજીંગ,
તા. પાટણ.

}

કાળિદાસ દયાળજી વણુકર.

૧૯૩૭

વિચાર ચંકમાણુ

દીવાળી અંકોની સંખ્યામાં દિન પ્રતિદિન વધારો થતો જાય છે અને યશો. દરેક આઠવાડિક કે માસિકને એમ લાગે છે કે તેણે દીવાળી અંક કાઢવો જ નોંધવો-પછી બસે તેમાં કંઈ વિશિષ્ટતા ન હોય. થોડા પાનાં વધારી આપીને પુંકા ઉપર 'દીવાળી અંક' કે 'ખાસ અંક' જાપી માર્યું એટલે બસ પડ્યું !

X X X X

ખીન્ને પ્રશ્ન એ થાય છે કે આ બધા અંકો ખરીદવાની લોકોમાં શક્તિ છે ખરી ? ખરીદ્યા પછી તેનો પૂરતો ઉપયોગ થાય છે ખરી ? કે માત્ર પાનાં ફેરવી ચિત્રો જોઈને અંકોને એક બાજુ ફેંકી દેવામાં આવે છે ? સમય હોય તોપણ આ બધા કે તેમાંના ફેટલાક અંકો સાચાંત નહિ તો પોતાને પ્રિય એવા વિષયો પૂરતા વાંચી જવાની શક્તિ છે ખરી ?

X X X X

દીવાળીની રજા ચાર દિવસની હોય (કોઈ સ્થળે તેથી વધારે પડતી હશે); તેમાં આપણા અંકો મોડા મોડા બહાર પડે એટલે ફેટલીયે વાર રજા પૂરી થયા પછી જ મળે. ધનતેરસ પહેલાં તો કોઈ અંક બહાર પડતા નથી. તે ચાર દિવસોમાં જ ધણાખરા બહાર પડે છે. જે અંક વહેલો નીકળે તેને ખપતનો પહેલો લાભ મળે તે તો દેખીતું જ છે. છતાં નૂતન વર્ષને દિવસે પણ અંકો બહાર પડે છે, જ્યારે લોકોની રજા પૂરી થઈ ગઈ હોય છે. 'કૌમુદી'નો દીપોત્સવી અંક તો છેક મોડો કારતક વદમાં બહાર પડ્યો. આપણા માસિકોની અનિયમિતતા તો જાણીતી છે, પરંતુ 'દીપોત્સવી અંક' આટલો મોડો બહાર પડે તે ખૂંચે તેવું તો ખરું, પણ તેમાં પણ સંજોગો જ જવાબદાર હોય છે.

X X X X

આ પાનાંમાં હું આગળ સૂચવી ગયો હતો તેમ દીવાળી પર જ અંકો બહાર પાડવા કરતાં વર્ષના જુદા જુદા પર્વોને દિવસે અંકો બહાર પાડવાનું તંત્રીઓ નક્કી કરે તો વખત જતાં તે ચોજના ફળાવત થવાનો પૂરતો સંભવ છે.

X X X X

માત્ર બે વર્ષની કારકીર્દીમાં ૪૫૦૦ જેટલી પુસ્તકોની નકલો જપાવવાનો યથા 'અંજલિ' અંથમાળા ખાટી જાય છે. સસ્તું સાહિત્યની 'વિવિધ અંથમાળા'ની ૫૩૦૦ નકલો એકી વખતે જપાતી હતી અને પ્રાદેશો પણ લગભગ ૪૦૦૦ હતા. તેના એક પુસ્તકની તો દસ દબાર નકલો એકી વખતે જપાઈ હતી. પરંતુ અત્યારે તો આ માળાએ દરેક રીતે સરસાઈ મેળવી છે. જે જે માળામાં આ માળાનો પ્રચાર ન હોય ત્યાં સત્તર થવો પડે છે.

થોડુંક જાણવા જેવું

જાપાનનો કવિતાપ્રેમ:—કવિતા એ જાપાનની એક જાતની પ્રજાકીય રમત ગમત છે. જાપાનીઓ પારણ્યામાંથી માંડીને કબર સુધી કવિતાથી રમે છે. સામાન્યતઃ સંમય ગાળના સાડે જાપાનની પ્રજા પોતાના જીવનનું પ્રતિબિંબ કવિતામાં પાડવાનો પ્રેમ ધરાવે છે.

વસંતમાં એકવાર નવા વર્ષના પ્રથમ દિવસે જાપાનનો બાદશાહ કાગ્યનો એક વિષય પસંદ કરી જાહેર કરે છે અને વાર્ષિક હરિદાષ માટે એ વિષય ઉપર એકત્રીસ પદનાં કાવ્યો પોતાની શાહી કચેરીએ મોકલવા સમસ્ત પ્રજાને નોતરે છે. આવા કાર્યક્રમને લીધે દેશમાં રહેનાર કે પરદેશમાં વસનાર જાપાનીઓને જોસ ચડે છે, બધા લોકો અંજળ મસ્તીએ અને નવીન સૌંદર્યભાવનાએ રંગાય છે. વસ્તુતઃ મીઠાઈઓ કરનાર કંદોષ લોક પણ નવા વર્ષની કેકમાં શાહી કાવ્ય વિષયની જાત પાડે છે. એ એક નૂતન ફેશન થઈ પડે છે. લાખ જેટલાં કાવ્યો આવે છે તેમાંથી ટોચીયોનું શાહી કવિતા ખાતું અમુક સો જેટલાં ચાળી લે છે. એ પૈકી બાર જેટલાં છેવટની પસંદગીમાં બાકી રહે છે, અને મીઠાડોના મહેલના શ્રીનીક્ષ હાલમાં કવિતોત્સવ વેળાએ ઉત્તમ કાવ્યો તરીકેની ગણતરીમાં તેઓનો સમાવેશ થાય છે. એ ગણતરી એજ કદર કે ધનામ ગણાય છે. આ ઉત્સવ રાજ અને રાણીની હાજરીમાં ઉજવાય છે. ખીજા કુંવરો, કુંવરીઓ અને રાજ્યાધિકારીઓ પણ હાજર રહે છે. એ ગદ્યાં હરિદાષમાં સામેલ થયાં હોય છે. ટાન્કા નામના ટુંકા છંદમાં ઉત્તમ લેખકોની હરોલમાં કેટલાક રાજ અને રાણીઓનાં નામ મૂકી શકાય તેમ છે. આમાં હાલના મીઠાડોના દાદા મેઇજી તેનોહ એન્ક લેખક હતા. એમણે પોતે લખેલી એક લાખ જેટલી રચના અંથાકરે બહાર પાડી છે.

જાપાની લોકો કવિતાના એવા ભક્ત છે કે એમની બાષાનો કકો ઇ. રો. હા. જાતે એક કાવ્ય જેવો છે.

ઇસ્લામ સંસ્કૃતિનું સૌથી જુનું વિદ્યાલય:—પ્રાચીન સંસ્કૃતિમાં શ્રેષ્ઠતા મેળવી ચૂકેલું મિસર ઇસ્લામના સૌથી જુના અને વિખ્યાત વિદ્યાપીઠ માટે ગર્વ લઈ શકે તેમ છે. ઇ. સ. ૬૩૬ માં ત્યારે ઇસ્લામનો વિજયમિસર ઉપર ફરકતો હતો ત્યારે ત્યાં એક સુંદર ઇસ્લામી નગર બાંધવાની યોજના થઈ. એ વખતે મંગળનો ગ્રહ ક્ષિતિજે હતો અને આરબલોકો તે ગ્રહને ‘અલ કાહિર’ના નામે ઓળખતા હોવાથી નવા શહેરનું નામ ‘કાહિરા’ પડ્યું જે અત્યારે ‘કાઇરો’ કે ‘કેરો’ નામે પ્રસિદ્ધ છે.

આ ‘કાહિરા’ની ખરી પ્રાચીનતા તો ‘અલ અઝ્હર’ની વિખ્યાત વિદ્યાપીઠમાં સમાયેલી છે. ‘ઑકસફર્ડ’-કૅમ્બ્રિજનો જન્મ પણ ન હતો તે પહેલાંથી ઇસ્લામીઓ અહીં શરીયત પઢવા આવતા અને હજુ આટલા વરસે પણ એ પ્રવાહ અટક્યા સિવાય ચાલુ છે. ઇ. સ. ૯૭૦ ના એપ્રિલની ૨૭ મી તારીખે એનો પાયો નંખાયો હતો અને ૯૭૨ ના જુનની ૨૪ મી તારીખે તેનું કામ સંપૂર્ણ થયું હતું. ઇ. સ. ૯૭૩ માં ખલીફ મોઘસે તેમાં પહેલો ખુલ્લો આપી એ ખુલ્લી મૂકી હતી.

‘અલ અઝહર ’નું સ્થાન કાષ્ઠરોમાં બહુ પવિત્ર મનાય છે. જેઓએ મિસર પર ચક્રાવ કરી તે પહેલાં કાષ્ઠ ખોરતી કે ચઢીને એની નજીકથી પસાર પણ નહોતો થવા દેવામાં આવતો. મહા તરફની દિશામાં એક જાળની અંદર મકસુરા કહેવાતો વિશાળ પ્રાર્થના વિભાગ છે, જ્યારે બાકીની ત્રણ બાજુઓ નાના મોટા વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે.

દરેક વિભાગને એનું ‘પોતાનું’ કિતાબખાનું છે. જેનો ઉપયોગ મુજબરો કરતા રહે છે. શિક્ષણની ક્ષત્રી શી લેવાતી નથી. ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને ખાવા પીવાનું પણ મફત આપવામાં આવે છે. એના શિક્ષકો કશો પગાર નથી મેળવતા; જો કે વિદ્યાર્થીઓ હજુ કાજીઓ અને ઉલેયાઓ પાસેથી જ બધું શિક્ષણ મેળવે છે.

પોષ્ટની ટીકીટનું મહત્ત્વ :—કિંમતની દૃષ્ટિએ આપણે પોષ્ટની ટીકીટોનું મહત્ત્વ ખૂબ આંકીએ છીએ. કાષ્ઠ અપ્રાપ્ય એવી એક જ ટીકીટ હજારો પાઉન્ડની કિંમતની ગણાય છે. અને ટીકીટોના કેટલાક સંગ્રાહકો સારા ધનિકો ગણાય છે. પણ તે કરતાં જરા પણ ઓછું અગત્યનું નહિ બલ્કે વધારે મહત્ત્વનું ટીકીટોનું ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સ્થાન છે. જે સ્થાન પ્રાચીન શંશોધનમાં જુના શિક્ષકોનું છે તેજ સ્થાન ટીકીટોનું છે. એ ટીકીટો ઉપરથી આપણે વસ્તુ, રાજ્યકર્તા, રાજ્યવિસ્તાર, મંસ્કૃતિ અને ધણા મુખ્ય ખતાવો જાણી શકીએ: દાખલા તરીકે આપણા દેશ સિવાય ખીજ ધણી જગ્યાએ રાજની આકૃતિ સિવાય ખીજ જ આકૃતિઓ હોય છે, જે તે રાજ્ય સંબંધી ઉપયોગી માહિતી આપે છે. આપણે ત્યાં પણ રાજ પાંચમા જ્યોર્જના રૌપ્ય મહોત્સવ વખતે નીકળેલી ખાસ ટીકીટો તે સંબંધી કેટલી જરૂર વિગતો પૂરી પાડી શકે તે રહેજે સમજાય તેમ છે.

એશિયા ડીરેક્ટરી : વેપારીઓ માટે ખાસ અગત્યનું :—અખિલ એશિયાના માલ બનાવનારા, કારખાનાવાળા, આયાત નિકાસ કરનારા, અને અન્ય સંધાના વેપારીઓ સંબંધી પૂરી માહિતી આપતો એશિયા ડીરેક્ટરીનો ગ્રંથ મી. આર. મેરીએ સૌથી પ્રથમ ૧૮૩૬માં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. તે ચાલુ સાલ ફરીથી સુધારા વધારા સહિત પ્રસિદ્ધ થવાની તૈયારીમાં છે, તે એની ૧૮૩૭-૩૮ની આવૃત્તિ ૩૭ની સાલ પુરી થતાં સુધીમાં બહાર પડશે. આ સંબંધીની હિતી અગર પુસ્તક જેને જેઠનું હોય તેને નીચેની જગ્યાઓથી મળી શકશે :—

ઈન્ડો લાપાનીસ કમર્સીઅલ ટ્રયબીઅમ, ૧૩૫ કેર્નીંગસ્ટ્રીટ કલકત્તા; એડવર્ટ-ટાઇર્નીંગ એજન્સી પીરમાઇબીલ્ડીંગ ૮૬, પીન્સેસસ્ટ્રીટ સુબધ; ધી એશીઆ ડીરેક્ટરી પબ્લીશીંગ કું. પો. બો. ૪૬ ચોકોહામા, જાપાન.

મદરહુ પુસ્તકની કિંમત પોષ્ટજ ગાફ. રૂ. ૨૦ છે.

અંધારામાં વાંચી શકાતું વર્તમાનપત્ર :—ધણાં વર્ષ પહેલાં સ્પેનમાં ‘લ્યુમી-નેરીઆ’ નામનું એક વર્તમાનપત્ર પ્રગટ થતું હતું. તે શાદી સાથે ફોસ્ફરસ મેળવીને બાપવામાં આવતું જેથી તે અંધારામાં પણ વાંચી શકાતું.

નાનાલાલ કે. પટેલ.

વસોમાં મહિલા તથા બાલ પુસ્તકાલયના

નવીન મકાનનું ઉદ્ઘાટન

વસોમાં શ્રી હરિયા મહિલા પુસ્તકાલય તથા સાર્વજનિક બાલ પુસ્તકાલય માટે બંધાયેલા નવા મકાનને ખુલ્લું મુકવાની શુભ ક્રિયા તા. ૨૬-૧૧-૭૭ના રોજ વડોદરા રાજ્યના નેક નાગદાર દીવાન સાહેબ સર વી. ટી. કૃષ્ણમાચાર્યશરને વરદ હસ્તે પાર પડી. ખાસ એ ક્રિયા માટે જ નામદાર દીવાન સાહેબ વડોદરાથી સવારની લોકલમાં પેટલાદ પધારેલા ને ત્યાં ગોઠવાયલા વિવિધ કાર્યક્રમોને ન્યાય આપી અપોરે સ્પેરયલ ટ્રેનમાં વસો પધારેલા. પેટલાદ જતાં વચમાં આણંદ રોકાઈ ચરોતર કેળવણી મંડળની વિવિધ સંસ્થાઓની ઉડતી મુલાકાત લઈ ત્યાંની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ જોઈ જાણી સ્વસંતોષ જાહેર કર્યો હતો. ના. દિવાન સાહેબની સ્પેરયલ વસો સ્ટેશને ૨-૪૫ વાગે આવી પહોંચતાં દરબારશ્રી ગોપાળદાસ દેસાઈ, શ્રી વિઠ્ઠલદાસ દેસાઈ, શ્રી મોતીભાઈ અમીન, સુધારાઈ ઉપાધ્યક્ષ શ્રી શાંતિલાલ વગેરે વસોના નાગરિકોએ પ્રસહાર તથા જાળડીથી ભાવબીનો સત્કાર કર્યો હતો. પુસ્તકાલય ખાતાના વડા તેમજ મદદનીશ અધિકારી સાહેબો તેમજ મુલકી વગેરે બીજા ખાતાઓના અમલદારો પણ હાજર હતા. સ્ટેશનનો સત્કાર વિધિ પતતાં ના. દીવાન સાહેબ વસો કેળવણી મંડળની વિવિધ સંસ્થાઓ જોવા પ્રથમ શ્રી ગોપાલદાસ બાગમાં પધાર્યા હતા; ત્યાંની બાલમંદિર, ન્યુ ગ્ર. શાળા, એ. જે. હાઈસ્કૂલ, જાત્રાલય વગેરે સંસ્થાઓનો વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ, વિદ્યાર્થીઓની ક્રિયાઓ, કળા કૌશલ્ય તથા શિક્ષણ અને રમત ગમતનાં સાહિત્યો જોઈ ખુશ થયા હતા, અને કેળવણીના ક્ષેત્રમાં આવું સંઘઠિત ઉત્તમ કાર્ય કરી દેખાડવા બદલ શ્રી મોતીભાઈ અમીન અને એમના સહકાર્યકર્તાઓને અભિનંદન આપ્યા હતા. તે પછી ખાસ ગોઠવાયલા ઉપાદારને યોગ્ય ધનસાફ આપી નેક નામદાર દીવાન સાહેબ અન્ય મંડળી સાથે પુસ્તકાલયોના ઉદ્ઘાટન સમારંભ માટે પધાર્યા હતા.

સમારંભ માટે પુસ્તકાલય સામેના વિશાળ રાજમાર્ગ પર ખાસ મંડપ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને ધ્વજ પતાકા, તરવીરો ને બોધક સૂત્રો ઉપરાંત ચીનાઈ કારીગીરીનાં કાગડી કમાન, તોરણો, લટકણીયાં ને સુમ્મરોથી ખાસ આકર્ષક બનાવવાની જહેમત ઉઠાવવામાં આવી હતી. કહેવાય છે કે આવો વિશાળ અને સોદામણો મંડપ જાહેર કાર્ય માટે વસોને આંગણે આ પહેલો જ હતો. છતાં એ વિશાળ મંડપ પણ આ સમારંભ માટે નાનો પડતો સ્પષ્ટ જણાઈ આવે એટલી મોટી મેદની આગાંલવૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષોની એ દિવસે જામી હતી-જાણે સમારંભમાં ભાગ લેવાને આજુ વસો જ ઉલટયું ન હોય. અને પડાપોષી તથા લાજલુમટાના ધામ મનાતા ચરોતર પ્રદેશના એક દુર્ગ સમા વસો ગામમાં પુરુષો સાથે સરસાઈ કરે એટલી મોટી સંખ્યામાં, મોટેરા ગણાતા પુરુષ વર્ગની બરાબર સામે, યુવાવૃદ્ધ સ્ત્રી સમૂહાય ખુલ્લે મોંએ ખેસે એ તો આ યુગનો ચમત્કાર જ ગણાય : યુગ પ્રભાવ સાથે કેળવણીનો પ્રતાપ પણ ખરો જ !

બરાબર ૩૧ વાગે ના. દીવાન સાહેબ મંડપ દારે આવી પહોંચતાં સ્વયંસેવકોની ટુકડીએ ખેડના સુમધુર સરથી અને સલાજનોએ ઉર્ભા થઈ સલામ અને નમસ્કારથી તેઓ નામદારનો ધ્યાયોચ્ય સત્કાર કર્યો હતો.

ના. દીવાન સાહેબ આસનારૂં થતાં મોટી બાળાઓએ કાર્યક્રમનો આરંભ કરી “બ્રહ્મ મળલ જનક છે, વંદન કરીએ વારંવાર...” એ પ્રાર્થના, અને ‘ભારતી વિલાપ’ નામના શ્રી મૃં પીં શાહના ભાવવાહી રાસથી તથા નાની બાલિકાઓએ મૂક દીડીયા રાસથી સંભાળતોનું મનરંજન કર્યું હતું. ખાદ વસો કેળવણી મંડળના મંત્રી તથા હાઇસ્કૂલના હેડમાસ્ટર શ્રીયુત રામભાઈ ઠાં પટેલે સમારંભમાં હાજર રહેવાને અશક્ત નીવડેલા ગૃહસ્થો તરફથી મળેલા સંદેશા વાંચી સંભળાવ્યા, જેમાં મેં ૨૦ ૫૦ ગોવિંદભાઈ ઠાં દેસાઈ, શ્રીમતી યશોદાબાઈ ભાટે, રાજમિત્ર શ્રી ભાઈલાલભાઈ અમીન, શ્રી ચુનીલાલ પું શાહ, શ્રી મણિભાઈ મોં અમીનના મુખ્ય હતા. એ પછી મહિલા તથા બાલ પુસ્તકાલયોનું આ પ્રસંગ માટે ખાસ છપાવેલું નિવેદન મહિલા પું ના પ્રમુખ શ્રીમતી તારાબેન મગનભાઈ અમીને વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો મહત્ત્વનો ભાગ નીચે પ્રમાણે:—

“x x સને ૧૯૧૧માં પુસ્તકાલય ખાતું સ્થપાયા પછી તો આ પ્રવૃત્તિને પ્રોત્સાહન મળે એવી અનેક યોજનાઓ શરૂ થઈ, અને તેને પરિણામે બાલ પુસ્તકાલય તા. ૪-૩-૧૯૧૬, આરોગ્યવર્ધક વાચનાલય તા. ૧-૨-૧૯, શ્રી સયાજી સુવર્ણ મહોત્સવ વાચનાલય તા. ૫-૧-૨૬, અને હરિબા મહિલા પુસ્તકાલય તા. ૧૭-૮-૩૦ના રોજ સ્થપાયા. પાછળથી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો સ્થાપવાના નિયમોના આધારે વસો સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના વધારા તરીકે નવીન મકાન માટે રૂ. ૮૭૦૦ મંજૂર થયા અને તે મકાન તૈયાર થતાં બાલપુસ્તકાલયની શરૂઆત થઈ શકી. મહિલા પુસ્તકાલયોને મદદ આપી શકાય તેવા ખાતાના નિયમોમાં સુધારો થતાં વસો હરિબા મહિલા પુસ્તકાલયના મકાન માટે પણ રૂ. ૬૦૦૦ મંજૂર થયા. મહિલા પુસ્તકાલયના મકાનની સ્થળપસંદગીના પ્રસંગે બાલ પુસ્તકાલય પણ સાથે આવે તો સોનામાં સુગંધ મળે એમ અત્રેના કાર્યકર્તાઓને જણાયું; જેથી પ્રયત્ન કરતાં સરકાર મંજૂરીથી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનો નવીન બંધાવેલો બાલ પુસ્તકાલય તરીકે વપરાતો વિભાગ વસો સહકારી બેંક લીમીટેડને વેચવામાં આવ્યો અને તેમાંના રૂ. ૮૭૦૦ અને મહિલા પુસ્તકાલય માટે મંજૂર થયેલા રૂ. ૬૦૦૦ મળી કુલ રૂ. ૧૪૭૦૦નું બાલ અને મહિલા પુસ્તકાલયનું આ સુંદર મકાન પ્રાંતપંચાયતની દેખરેખ નીચે તૈયાર થઈ શક્યું. મહિલા પુસ્તકાલયને માટે જે આદર્શ પુસ્તકાલય ખાતાએ વડોદરા રાજ્યના કાર્યકર્તાઓ સમક્ષ રજુ કર્યો છે તે જ આદર્શ મહિલા પુસ્તકાલયની શરૂઆતથી જ અમોએ અમારી દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખવા બનતું કર્યું છે અને હવે તો મહિલા પુસ્તકાલય માટે હવા અજવાળાવાળું અને ત્રણ વિશાળ ખંડની અનુકૂળતાવાળું સ્વતંત્ર મકાન મહિલા પુસ્તકાલયને પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે વડોદરા રાજ્યના વિદ્યાધિકારી જે. રા. રા. ભાટે સાહેબની બલામણુ અનુસાર આ મકાન પુખ્ત ઉમરની સ્ત્રીઓના વાચન અને અભ્યાસ ઉપરાંત હુનર ઉદ્યોગનાં કામો માટે તેમજ કન્યા વિદ્યાલયના વર્ગો માટે ઉપયોગમાં લેવાશે. આ રીતે સ્ત્રીપ્રવૃત્તિના કાર્યનું તે કેન્દ્ર બનશે, અને લોક તેમજ સરકાર પંચાયતની મદદથી આવું બંધ્ય મકાન ઉભું કર્યાનું સાર્થક થશે. બાલ પુસ્તકાલય તો લગભગ ૨૨ વર્ષથી ચાલે છે અને ગામની સાતે ૫ શાળાનાં બાળકોની અનુપમ સેવા બજાવે જાય છે. ગત વર્ષમાં ૩૮૬ બાલ વાચકોમાં ૩૩૪૧ પુસ્તકો વંચાયા છે; અને વિવિધ રમતો રમવાની અને દેશપરદેશનાં સુંદર દ્રશ્યો જોવાની બધું

બાળકોએ અનુકૂળતાઓ મેળવી છે. નાની ઉમ્મરનાં બાળકોને વાચનનો શોખ લાગ્યો છે એટલે મોટી ઉમ્મરે વાંચવાની ટેવ ચાલુ રહેતાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલય અને મહિલા પુસ્તકાલયનો સુંદર ઉપયોગ થશે એની ખાતરી રહે છે. બાલ પુસ્તકાલય શરૂ કરી આપવાનું માન સમસ્ત ગુજરાતમાં “દસાના દરબાર”ના નામથી ઓળખાતા અનેના સુપ્રસિદ્ધ અને સખાવતી સદ્ગુહર્ય રા. રા. ગોપાળદાસ અંબાહદાસ દેસાઈને ધટે છે; કારણકે વગર માગણીએ અને નામ આપવાની કે તેવી બીજી કોઈ પણ જાતની શરત વગર રૂ. ૨૦૦૦ની સખાવત સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનું મકાન વધારવા માટે તેમણે ઉદારતાથી આપેલી, તેને પરિણામે જ બાલ પુસ્તકાલયનું જુનું મકાન અને હવે આ નવીન મકાન અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે. રા. રા. ગોપાળદાસની આજ સુધીની, કેળવણીના એકલા વિષયમાં આપેલી બધી સખાવતો રૂ. ૪૦૦૦ ઉપરાંતની થાય છે. અને તે બધી જ ખીનશરતી છે; એટલે સાત્ત્વિક દાનનો આલો સુંદર પાક પોતાના ગામના વતનીઓ સમક્ષ રજૂ કરવા માટે આ ગામ હંમેશને માટે તેમનું આભારી રહેશે.

તેવી જ રીતે આ મહિલા પુસ્તકાલયની શરૂઆત કરી આપવાનું માન વસોના વતની સ્વ. ડાહ્યાભાઈ નાથાભાઈ અમીનને ધટે છે. તેમણે પોતાના પત્ની હરિબાનું નામ આપવાની શરતે રૂ. ૩૦૦૦ આપવાનું સ્વીકાર્યું અને બીજા ૮ ભાઈઓએ દરેકે રૂ. ૧૨૫ આપવાની જવાબદારી લીધી; માટે જ મહિલા પુસ્તકાલય અસ્તિત્વમાં આવી શક્યું. સ્વ. ડાહ્યાભાઈનો આત્મા આજે આ મકાન ખુલ્લું મુકાય છે તે જાણીને જરૂર સંતોષ અને શાંતિ અનુભવશે.

પરગામી ઓઓ વસોમાં આવે અને મહિલા પુસ્તકાલયમાં થોડોક વખત મુકામ કરવા છમ્મછે તો તેની અનુકૂળતા આપવાની શરતે વસોનાં સ્વ. ગોરધનભાઈ ચતુરભાઈનાં સ્વ. પત્ની દીવાળીબાના સ્મરણાર્થે તેમના ટ્રસ્ટીઓએ રૂ. ૨૦૦૦ આપ્યા છે તે માટે ટ્રસ્ટીઓનો આભાર માનીએ છીએ, અને આ પ્રવૃત્તિમાં પોતાનો પણ થોડો ધણો હિસ્સો છે એમ જાણીને સ્વ. દીવાળીબાનો આત્મા પણ શાંતિ અને સંતોષ અનુભવે એમ અમારી પ્રાર્થના છે.

પુસ્તકાલયોના ચાલુ ખર્ચની જોગવાઈ તો કાયમકેડોના બ્યાજમાંથી અને વિદ્યાદાન અને તેવી જ બીજી મદદોથી સહેલાઈથી થઈ શકે છે અને થઈ શકશે. પરંતુ હુબરહુબોગ અને કન્યાવિદ્યાલયના વર્ગો માટેનું ખર્ચ ઉત્તરોત્તર વધે જ જવાનું. એટલે કન્યાકેળવણી અને ક્રીકેળવણીના અને તે દ્વારા ઓઓની ઉન્નતિ કરવાના જોએ દિગ્માયતી અને અભિલાષી હોય તે સર્વને અમારી વિનંતિ છે કે સારા માઠા પ્રસંગોએ તેઓ પુણ્યદાનની રકમો આપે અને ગામનાં સુશિક્ષિત અને સંસ્કારી ઓ તરીકે અનેક બહેનો મહિલા પુસ્તકાલયનાં સલાસદ અને.

x x કેળવણી અને જ્ઞાનપ્રચારની શ્રીમંત સરકારની ઉદાર નીતિ અને એ નીતિનો લાભ ઉઠાવવાના વસોના નાગરિકોના ઉત્સાહને પરિણામે આ ગામમાં છેલ્લી એક પેઢીથી કેળવણી અને જ્ઞાનપ્રચારનાં વિવિધ સાધનો એક પછી એક જન્મતાં ગયાં છે; અને આ મકાનના ઉદ્ઘાટનથી વસોનાં ઓપુરુષો અને બાળકો માટે જ્ઞાનપ્રચારનાં સાધનો સર્જવાની પ્રવૃત્તિનો પ્રથમ યુગ જે ઇ. સ. ૧૯૦૮માં શરૂ થયો હતો તેની કાયંસિદ્ધિઓમાં આજે એક અતિ મહત્વનો - બાળકો અને ઓઓ માટેના પુસ્તકાલયના મકાનનો - ઉમેરો થાય છે,

વસોના વતનીઓ હવે એમ કહી શકે તેમ છે કે નાત જાત કે ધર્મના કોઇ પણ ભેદભાવ વિના ગામના તમામ વર્ગોના ઉપયોગ માટે જ્ઞાનપ્રચારનાં વિવિધ સાધનો અમારા ગામમાં ખુદ્શી થઇ ચૂક્યા છે. આનો અર્થ એમ નથી કે આ દિશામાં કરવા જેવું સર્વ કંઈ થઇ ચૂક્યું છે. પરંતુ સાધનોની સાર્થકતા તેના વપરાશમાં છે, નહિ કે તેની શોભામાં કે સચિત્વણીમાં : એ સૂત્રને સંસ્થાઓના ચાલકો પ્રથમથી જ અનુસરે છે; એટલે જેમ જેમ આ સાધનોનો વપરાશ વધશે, અને તે દ્વારા જ્ઞાનનો પ્રકાશ ગામમાં ઘેરઘેર પહોંચશે તેમ તેમ એ પ્રકાશ જીવનારાં સ્ત્રીપુરુષો અને બાળકોના પ્રયત્નથી સાધનોની જે કંઈ ઉણપો હશે તે આપોઆપ પૂરાશે એવી અમને શ્રદ્ધા છે.

આ મહિલા પુસ્તકાલયની સાથે ગ્રામપુસ્તકાલય જોડાયું છે, અને તેમાં જ કન્યા-વિદ્યાલય અને ઓહુજરઉછોગના વર્ગો ચલાવવાની જાહેરાત થઇ ચૂકી છે. આમ મહિલા પુસ્તકાલય એ માત્ર જ્ઞાનપ્રચારનું જ સાધન નહિ રહેતાં વસોના તમામ વર્ગની ઓપ્રવૃત્તિનું કેન્દ્રયાંત બને, અને આજે નમ્ર સ્વરૂપે શરૂ કરેલી પ્રવૃત્તિ યથાકાલે સમાજવ્યાપી બને એવી ઉમેદ અને આશા અમે સેવીએ છીએ. "

વસોમાં મહિલા પુસ્તકાલય શરૂ કરવાનો ત્રિચાર કેવા સંજોગોમાં સ્પૃયો તે પણ જાણવા જેવું છે. વસોના વાલમ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિના એક સદૃશરૂપે પોતાની વિધવા પુત્રીને સિનિવર થવાની અનુકૂળતા આપ્યા પછી કોઈ સ્થળે શિક્ષિકા તરીકે સદકારી નોકરીમાં મોકલવાને બદલે વસોમાં જ કોઈ સેવાનું ક્ષેત્ર મળી જાય તો તેમાં તે બેનની સેવા મક્કત આપવાની ઇચ્છા દર્શાવી અને તેમ યાય તો પોતે સરકારને લીધેલી શિષ્યવૃત્તિના બદલામાં રૂ. ૧૫૦) જરી દેખને તે બેનને સરકારી નોકરી કરવાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરી આપવાની પણ ઉદારતા બતાવી. પરિણામે તે બેનને સેવાનું ક્ષેત્ર પુરું પાડવા અને તેમની સેવા દ્વારા સ્ત્રી કેળવણીની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવા માટે જ મહિલા પુસ્તકાલયની શરૂઆત થઈ. તે યંત્રણા સદૃશરૂપે અને તેમના સુવિકસિત પુત્રીએ આ બોગ ન આપ્યો હોત તો વસોની મહિલા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કદાચ આટલી વહેલી અસ્તિત્વમાં ન આવી હોત. વસોની થી દરિયા મહિલા પુસ્તકાલયનાં માનદ મંત્રી તરીકે સંસ્થાની શરૂઆતથી તે આજ સુધી દરેક જ બેથા પંચ વાચ્યા સુધી એ બેન સેવાભાવે પૂર ઉમંગે કામ કરે છે. એમનું નામ શ્રી ચંદ્રબાબેન. પ્રમુખશ્રી તારાબેને વાંચી સંજગાવેલા મુખ્ય નિવેદન પછી એ શ્રી ચંદ્રબાબા-બેન મુખ્ય નિવેદન સાથે સામેલ રખાયાલાં પૂરક નિવેદનોમાંથી, ખુદ્શી મુકાતી બંને સંસ્થાઓનાં સ્વમો અને તેમની સિદ્ધિના માર્ગો દર્શાવનારા અમત્યના ફક્ત વાંચી સંજગાવ્યા તેનીએ પ્રમાણ:-

" x x આ બંને સંસ્થાઓનાં સ્વતંત્ર મકાન થયાં છે તેની સાથે તેમના કાર્યકર્તાઓની જવાબદારી અનેક ગણી વધી છે. સંસ્થાઓની પ્રગતિના ચલુતરમાં આ છેવટની ઈટ છે એમ કોઈ રહે માને. આજે જે ઈટ ચંપાશે તે બરી રીતે તેની ભાવી ખીલવણીની શરૂઆત માત્ર છે. મકાન થયા પછી જોઈતી અનુકૂળતા મળતાં એ બંને સંસ્થાઓ બાળકો અને સ્ત્રીઓની તમામ પ્રવૃત્તિઓનાં કેન્દ્રયાંત બને તેવી તેના સંચાલકોની અંતર્ગત ભાવના છે,

અને તેટલા માટે જ બાલમંદિરને બાલપુસ્તકાલયની સાથે જ રાખવાની અને બાળકોનાં હિતની તમામ યોજનાઓ બાલપુસ્તકાલયને અંગે જ થાય તેવાં સ્વમ તેના સંચાલકો સેવી રહ્યા છે. અને તેવી જ રીતે મહિલા પુસ્તકાલયના સંચાલકો પણ ઇચ્છે છે કે તે ફક્ત પુસ્તકાલય ન રહે પણ તે ઉપરાંત તે મોટી ઉંમરની બેનો માટેનું કન્યાવિદ્યાલય (શાળા) પણ બને અને જેમને લખતાં વાંચતાં ન આવડતું હોય તેમને વાંચવા લખવાનું શીખવે અને જેમને કન્યાશાળા છોડ્યા પછી અભ્યાસ કરવો હોય તેમને થોડા કલાકની કે આખા દિવસની જેવો જરૂર તેવી અનુકૂળતા પણ કરી આપે. તેઓ ઇચ્છે છે કે આ સંસ્થા સ્ત્રી ઉદ્યોગાલય પણ બને, એટલે કે સીવણ, ભરત, શું ચણ ચિત્ર વગેરે સ્ત્રીઓને લાખકર્તા કામો પણ ત્યાં શીખવાય; અને બપોરના અવકાશના વખતમાં કામ કરી જરૂર હોય તેમને કમાણી થાય તે માટે જોઈતું કામ મેળવી આપવા તજવીજ થાય. તેઓ તો ઇચ્છે છે કે આ સંસ્થા કથામંદિર પણ બને એટલે કે એક બેન ધર્મ કે નીતિનાં પુસ્તકો વાંચે અને બીજી બેનો તે સાંભળે. વળી તે લાખકર્તા એમ પણ ઇચ્છે છે કે હિન્દુ તહેવારો વા અવકાશના વખતમાં બેનો ગરબા ગાય, લજનો બોલે; ગાન અને આનંદ આપે તેવી નિર્દોષ રમતો રમે, રસોઇની વિવિધ વાનગીઓનાં તેમજ સીવણ અને ભરતનાં કામોનાં પ્રદર્શનો ભરે, સંસારવહેવારના ને જીવનના અનેક ઉપયોગી પ્રશ્નો પર ચર્ચા કરે અને સંસ્કાર મેળવે, બહારગામની વિદ્વાન અને સંસ્કારી બેનોને વખતોવખત આમંત્રણ આપી તેમના સહવાસનો લાભ લે અને કુટુંબ અને સાતિના સંકુચિત વાતાવરણમાંથી બહાર આવી વિશાળ સ્ત્રીજગતના ઉચ્ચ વાતાવરણનો કંઈક કંઈક રસ ચાખે; આવી આવી અનેક અભિલાષાઓ આ મહિલા પુસ્તકાલય દ્વારા પાર પાડવા પ્રયત્ન થશે. આ બધું જ આજ કે કાલ થઈ જશે એમ માનવા કારણ નથી; પણ આજ સુધી ગામની અનેક ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓ—પુસ્તકાલયો, શાળાઓ, સહકારી સંસ્થાઓ—યુવકોએ શરૂ કરી છે અને વર્ષોના સતત, શાન્ત, અવસ્થિત અને સખા પ્રયત્નથી અને સંઘબળથી તેમાં ફતેહ પણ મેળવી છે તેથી આ સંસ્થાની શરૂઆત કરતાં મીઠાં સ્વપ્નાં સેવવાનો યુવકોને હક છે અને જેઓ પોતે પોતાને મદદ કરે છે, તેમને ઇશ્વર હમેશાં સહાય આપે છે: એ ન્યાયે સ્વાસ્થ્ય અને શ્રદ્ધાના પાયા પર ચણાયલા આ બાલ પુસ્તકાલય અને મહિલા પુસ્તકાલયને સફળતા મળશે એમ આશા રાખીએ છીએ. પરંતુ ઉપર મુજબ ઉજ્જવળ જાવિ સ્વપ્નાં સેવવાની સાથે આજ સુધી આ બંને સંસ્થાઓ દ્વારા શું કાંઈ થઈ ચકયું છે તે જાણવાની જરૂર રહે છે. હરિયા મહિલા પુસ્તકાલયને અંગે દર વર્ષે બધી કામો મળી સાડા ત્રણસો વાચકોમાં અઢી ત્રણ હજાર પુસ્તકો વંચાવવામાં આવે છે અને તે ઉપરાંત નિરક્ષર બેનોને લખતાં વાંચતાં શીખવવાનું કામ પણ ત્યાં થાય છે. આજ સુધીમાં સાત બેનોએ તે પ્રમાણે થોડું ધણું અક્ષરજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. વળી બેનોને સીવતાં તેમજ ભરતાં-ચુંચતાં શીખવવા માટે સંસ્થાઓની શિક્ષિકા બેનની અવસ્થા રાખી છે. ઘણી બેનો ઘેરથી કપડાં લાવી, અત્રે આવી પોતા માટે તેમજ કુટુંબી જનો માટે જરૂરી કપડાં દરજી શિક્ષિકાની મદદથી વા મદદ વિના પણ સીવી જાય છે. આજ સુધીમાં કેટલીક બેનોએ તો સીવણ કામ અત્રે જ શરૂ કરી સારી રીતે તે શીખી લીધું છે. એમાંથી બે બેનો તો સીવવાનો સચો ખરીદી બજારમાં દરજીનો સ્વતંત્ર ધંધો પણ ચલાવે છે. વળી નવરાત્રિના તહેવારોમાં ગરબાની યોજના હોય છે. અને

ચાલુ વર્ષે તો નવરાત્રિના તહેવારોમાં જ ગોપાળદાસ બાગમાં સમગ્ર ગામની બેનેને નોતરી ઓ-દિન ઉજવીને ઓઓમાં જ્ઞાનપ્રચાર કરવાની અને નિર્દોષ આનંદ મેળવવાની ઉત્તમ તક ઉભી કરી હતી. આ પ્રથા પ્રતિ વર્ષે ચાલુ રહે એવો નિશ્ચય કર્યો છે. દર વર્ષે રંગગીતી દરિયાકાંઠાની યોજના કરીને કન્યાઓમાં ચિત્રકળાનો શોખ કેળવવા પ્રયત્ન થાય છે.

ઉપર જણાવેલા અમારાં સ્વમાં સિદ્ધ કરવાને માટે તાત્કાલિક અમલમાં મૂકી શકાય તેવી કેટલીક યોજનાઓ અમે વિચારી રાખી છે. બાળકોમાં શિષ્ટ વાચનનો પ્રચાર વધે તે માટે સારાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ વધારી ગામની દરેક શાળામાં પુસ્તકની પેટીઓ આપી બાળકોના હાથમાં સહેલાઈથી પુસ્તકો પહોંચે તેવી યોજના શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના દિરક મહોત્સવના અંગે કરવાની વિચારી રાખી છે, અને સ્વતંત્ર મકાનની અનુકૂળતા મળતાં તેનો અમલ કરવાની ઉમેદ છે. વળી પુનામાં છેલ્લા પાંચ સાત વર્ષથી જે ધોરણે વર્ષમાં એક વખત ઓલિમ્પિક ડે ઉજવાય છે તેજ ધોરણે ચાલુ વર્ષથી વસોની તમામ શાળાઓના બાળકો માટે દર વર્ષે વસંતપંચમીના દિવસે ‘બાળદિન’ ઉજવવાનું નક્કી કર્યું છે. આ યોજના દ્વારા ગામનાં તમામ બાળકોમાં વ્યવસ્થા શક્તિ, સંઘઘટિત અને શિસ્તપાલનના ગુણો કેળવવાની, સુવિચારોનો ફેલાવો કરવાની અને વિદ્યાર્થીઓને નિર્દોષ આનંદનો પ્રસંગ પૂરો પાડવાની અમારી અભિલાષા છે. હરિયા મહિલા પુસ્તકાલયને અંગે તો આજસુધી ચાલતી પ્રવૃત્તિઓ અવરિયત રીતે અને વધારે વિસ્તારમાં પ્રચરે તેને માટે જનતા જ્યાં જ પ્રયત્ન થશે નવરાત્રીના તહેવારોમાં ચાલુ સાલે ઉજવાએલા ઓદિનના ધોરણે દર વર્ષે તે દિવસ વધુ આકર્ષક રીતે ઉજવીને ઓઓમાં જાગૃતિ અને સંઘઅજ્ઞ લાવવા પ્રયત્ન થશે. ઉપરાંત કન્યા કેળવણીનો પ્રશ્ન જે કેટલાય વખતથી અણઉકેલ પડી રહ્યો છે તેને માટે પ્રયત્ન કરવાની યોજના વિચારી રાખી છે. શ્રીમંત સરકારે પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરી છે તેને પ્રતાપે આજે ગુજરાતી શાળાઓમાં બાળકો અને કન્યાઓનું પ્રમાણ લગભગ સરખું છે પરંતુ માધ્યમિક શિક્ષણ તરફ દિગ્તિ કરીએ છીએ ત્યારે લગભગ ૪૦૦ છોકરાઓની વચ્ચે ફક્ત ૩૫ કન્યાઓ જ તે શિક્ષણનો લાભ લેતી જણાય છે. આ સંખ્યા ઓછી હોવાનાં અનેક કારણોમાં એક એ પૃથુ હોય કે કન્યાઓ માટે માધ્યમિક શિક્ષણ આપનારી સ્વતંત્ર સંસ્થાઓ નથી, અને તેમને અનુકૂળ અને ઉપયોગી વિષયો, શીખોનાં કર્તવ્યો અને તેમની વિશિષ્ટ જવાબદારીઓ લક્ષમાં રાખીને ધડાએલા અભ્યાસક્રમો નથી. આ અનુકૂળતાઓ સરકાર ન આપી શકે ત્યાંસુધી કેટલાક સમજી માન્યો તો પોતાની દીકરીઓને છોકરાઓની સાથે અંગ્રેજી શાળામાં મોકલીને પૃથુ શિક્ષણ આપે છે. પરંતુ મહિલા પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન થતાં કન્યાશાળાના ઉપરના વર્ગોથી અધુરું રહેતું શિક્ષણ, આ પુસ્તકાલયને અંગે સલાવવાના વર્ગો દ્વારા, આગળ વધે અને નિયત અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે શિક્ષણ મેળવી પુનાની નાથીઆઈ ઠાકરસી ઓવિદ્યાલયની ચિનીત સર્કિ શકે તેને માટે કન્યાવિદ્યાલયની યોજના લમલગ નક્કી કરી ગઈ છે; અને જરૂર પડે તો કેળવણી ખાતાનો મદદથી કન્યાશાળાનાં ઉપરનાં બે ધોરણો કન્યાવિદ્યાલયની સીધી દેખરેખ નીચે જ ચાલે તે માટે પૃથુ તજવીજ થશે. આમ જે માન્યો પોતાની કન્યાઓને છોકરાઓની સાથે લાચારતાં સંકેત પામતાં હોય વા છોકરાઓને માટે યોગ્યતાનું શિક્ષણ કન્યાઓ માટે નિર્ણય છે એમ માનનાં હોય તેમને માટે

એક સુંદર અનુકૂળતા કરી આપી સ્ત્રીકેળવણીનું કામ જે કન્યાશાળાના છઠ્ઠા ધોરણથી અટકી પડે છે તેને આગળ વધારવાની તક વહેલામાં વહેલી હાથ ધરાશે જ.

પરંતુ અમારાં સ્વપ્નાં સાચાં પડવાનું કામ કેટલું મુશ્કેલ છે તે અમારાં લક્ષ્ય બહાર નથી. આ સ્વપ્નાં સિદ્ધ કરવામાં સૌથી પહેલો સહકાર અમારે કન્યાઓના વાલીઓનો જોઈશે. જે વાલીઓ પોતાની બેનદીકરીઓને નાની ઉમ્મરમાં પરણાવી શિક્ષણથી વિમુખ કરે છે તેમને અમારે વિચારિ કરવાની રહે છે કે હવે જગતો એવો આવતો જાય છે કે “સ્ત્રીઓને ક્યાં નોકરી કરવી છે કે તેમણે ભણવું જોઈએ ?” એ દલીલ ચાલી શકશે નહિ. અલગત ધણી-ખરી સાધનસંપન્ન બેનોને નોકરી કરવાની જરૂર રહેતી નથી, પરંતુ વીજળીવેગે થતી પ્રગતિના આ જમાનામાં પુરુષોની સાથે હારમાં ઉભા રહેવા જેટલી લાયકાત અને શિક્ષણ સ્ત્રીઓ નહિ મેળવે તો તેઓ પોતે પોતાની અને પોતાના કુટુંબની પ્રગતિ અટકાવશે એટલું જ નહિ. પણ દેશની ઉન્નતિમાં ધંદીના પડની માફક અંતરાય રૂપ નિવડશે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે સુશિક્ષિત અને સમજુ માળાપો પોતાની બેનદીકરીઓને અને પુત્રવધુઓને પુસ્તકાલયને અંગે શરૂ થનારા વિદ્યાલયમાં શિક્ષણ લેવા મોકલવા જેટલો સહકાર જરૂર આપશે.”

આ પ્રમાણે નિવેદનોની રજુઆત થઈ ગયા પછી દરબારશ્રી ગોપાળદાસ દેસાઈ નેક નામદાર દીવાન સાહેબને મકાનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરવાની વિનંતિ કરવા ઉભા થયા અને પ્રસંગોચિત વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે “વસોના વતની તરીકે હું આજે વડોદરા જેવા મોટાં રાજ્યના મોટા અમલદાર ના. દીવાન સાહેબ જેવા કુશાગ્રણ્દિ, નિખાલસ અને મિલનમાર વૃત્તિવાળા પ્રભાવશાળી પુરૂષને શ્રીમંત રાજપિતાની પ્રબલિતકારી અનેક યોજનાઓમાંની એક યોજનાના ફલ સ્વરૂપ આજની સંસ્થાનું ઉદ્ઘાટન કરવાનું આમંત્રણ આપતાં ગર્વ અનુભવું છું. અનેકવિધ જન્નજો અને શૈક્ષણિક વચ્ચે પણ અવકાશ કાઢીને ના. દીવાન સાહેબ અને પધાર્યા છે તે કદાચ શ્રીમંતની લોકકલ્યાણકારી વિવિધ યોજનાઓમાં પ્રજાવર્ગનો સક્રિય સાથ કેવો છે અને તેનો કેવો ઉપયોગ થાય છે તે નજરે નિહાળવાની તક લેવા ખાતર હશે, પણ વસોને માટે તો તે ગર્વનોજ વિષય ગણાશે. નાં દીવાન સાહેબના આદર્શ અને ભાવના વસોના કાર્યકર્તાઓને હમેશને માટે પ્રેરણાદાયક નીવડશે.”

વિનંતિને માન્ય કરી ના. દીવાન સાહેબે ઉદ્ઘાટન વિધિ કરવા સંભવિત મંડળ સાથે મકાન તરફ પ્રયાણ કર્યું અને ચાંદીની ચાવી વતી ચાંદીનું સુંદર કારીગીરીવાળું તાળું ખોલી તાળીઓના ગડગડાટ સાથે મકાન ખુલ્લું મુકાયેલું જાહેર કર્યું. પછી મકાનના ઉપરના તથા નીચેના ખંડોમાં ફરી મકાનની બાંધણી, સગવડ અને તેમાંની વાચન તથા શિક્ષણ સાહિત્યોની આકર્ષક ગોઠવણ જોઈ તે પ્રત્યે ના. દીવાન સાહેબે સંતોષ દર્શાવ્યો, અને આ પ્રસંગ નિમિત્તે ગોઠવાયેલા વસોના લુહારી તથા વણાટ કામ જેવા ગૃહઉદ્યોગોના પ્રદર્શનની યોજનાને તો ખાસ વખાણી.

બાદ, સભા મંડપમાં પાછા પધારી નાં દીવાન સાહેબે નીચેની મતલબનું સુશ્રાવ્ય ભાષણ અંગ્રેજીમાં આપ્યું, જેનો ગુજરાતી સાર લાઘશ્રી રામલાલજી પાઠજીયો ઠીકી સંભળાવ્યો હતો :—

ના. દીવાન સાહેબનું બાપણુ

“ સંસ્કારના કેન્દ્ર સમા આ સરસ્વતીમંદિરનું ઉદ્ઘાટન કરવાની તક મળવા બદલ હું પોતાને ભાગ્યશાળી માનું છું. અહિં વસોમાં મારું બીજી વાર આવવું થયું છે; અને એ બંને વાર એની પ્રગતિ જોઈ મને ખૂબ આનંદ થયો છે. કોઈ પણ ગામની પ્રગતિ સ્વાશ્રય વગર સંભવિત નથી. રાજ્યની મદદ મેં તેટલી હોય છતાં લોકમદદ વગર, સ્વાશ્રય વગર, સાચી ઉન્નતિ શક્ય નથી બનતી. સ્વાશ્રયથી શું શું થઈ શકે તેમ છે તેના સર્વોત્તમ દાખલો આખા રાજ્યમાં વસોએ પુરો પાડ્યો છે. વસોની પ્રગતિની વાતો મા. મોતીલાલ અમીન વગેરે પાસેથી મેં વખતોવખત સાંભળેલી, અને તે સાવ સાચી છે એવી આજની મારી ખુલાકાતથી પ્રતિતી થઈ છે. આમોદ્ધાર અને આમ પુનર્ધટનાની વાતો આજકાલ સર્વત્ર થાય છે. કોઈ ઠેકાણે માત્ર આર્થિક સુધારા, કોઈ ઠેકાણે સામાજિક સુધારા અને કોઈ સ્થળે કેળવણીના અદ્યતન અખતરા અજમાવવાના પ્રયાસો થાય છે: એક ક્ષેત્રમાં છૂટક છૂટક ને પ્રયત્ન પ્રયાસ કરાય છે. પણ બધી બાબતોમાં બધી દિશાએથી એકસઠા પ્રયાસ થાય ત્યારે જ ખરી પ્રગતિ-ખરી પુનર્ધટના શક્ય બને. વસોમાં તેમ થયું છે ને થાય છે તે જોઈ આનંદ થયો છે. પરસ્પર અવલંબી રહેલી આ બધી બાબતોને એક સાથે ઉપાડી લેવા માટે વસોના કાર્યકરોને ખરેખર ધન્યવાદ ધટે છે. સાચી ને સંગીન પુનર્ધટના માટે દરેક ગામની પેદાશ આજના કરતાં ચાર પાંચ ગણી વધવી જોઈએ; શિક્ષણ અને પુસ્તકાલય જેવી લોકભર સંસ્થાઓનો વધુ લાભ લેવાવો જોઈએ, અને જે કેટલીક સામાજિક બંદીઓ આપણા સમાજને કચરી રહી છે તેમાં સમયોચિત સુધારા થવા જોઈએ. આ બધી જ આમોદ્ધારની બાબતો છે. એ સિદ્ધ થાય ત્યારે જ સાચી ઉન્નતિ શક્ય બને. પ્રજાની ઉન્નતિ માટે વડોદરા રાજ્યે અહુવિધ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી છે. પણ તેમાં બધામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં મને ખૂબ રસ પડે છે, અને તેમાં બાલ તથા મહિલા પુસ્તકાલયોની બાબતમાં તો હું ખાસ રસ ધરાવું છું. એટલે મને એ બે સંસ્થાઓ માટેનું સુંદર મકાન ખુલ્લું મુકવાનો તથા સ્વાશ્રય અને સંધ્યાજયી એક ગામ શું શું કરી શકે તે જોવા અનુભવવાનો પ્રસંગ આપવા બદલ હું શ્રી દરબાર સાહેબનો, તથા મોતીલાલ અમીનનો તેમજ તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં સક્રિય સાથ આપવા બદલ વસોના નાગરિકોના આભાર માનું છું. ”

આભારપ્રદર્શન

ઉપરોક્ત બાવારનું ના. દીવાન સાહેબનું બાપણુ સમાપ્ત થયા પછી અને તેનો ગુજરાતી સાર શ્રી રામભાઈ પટેલે સભાજનોને સમજાવ્યા પછી શ્રી મોતીલાલ અમીન આભારપ્રદર્શનની અંતિમ ફરજ બજાવવા ઉભા થયા, અને સમારંભની આ ઉવટની સુખદ ફરજ બજાવવાની તક મળવા બદલ પોતાનો આનંદ પ્રદર્શિત કરી જણાવ્યું કે “ ના. દીવાન સાહેબે આજના પ્રસંગ માટે લીધેલી તરદી બદલ તો વસોના નાગરિકો તરફથી આભાર માનું જ છું. પણ મારે તો આજે બીજાં કારણોસર પણ એઓ નામદારનો જાહેર રીતે ખાસ આભાર માનવાનો છે. ના. દીવાન સાહેબ પોતે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં અત્યંત રસ લે છે એવો મારો અંગત અનુભવ છે. રાજ્યમાં દર વર્ષે ૧૦૦ પુસ્તકાલયો

નવીન ઉદ્ઘાટવાનો જે હુકમ થયો અને તેમાં સંજોગવશાત ફેરફાર થઇને હાલ દર વર્ષે ૫૦ પુસ્તકાલયો જે ઉદ્ઘાટાય છે તેનો ખર્ચ એમને જ છે. એટલે અભિપ્રાયક પુ. પ્રવૃત્તિના વેગવંત પ્રેર્યાર માટે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ પછી બીજે નંબરે આપણે જે કાંઈનો પણ ઉપકાર માનવાનો હોય તો તે શ્રી દીવાન સાહેબનો જ છે. આ પ્રવૃત્તિ એઓશ્રીને ઠેટલી બધી ગમે છે તેની પ્રતિતી એટલા જ પરથી થશે કે તેઓશ્રીએ ગરીબ ને પછાત ગામોને પણ પુસ્તકાલયનો લાભ મળી શકે તેટલા ખાતર પોતાના પદરથી રૂ. ૫૦૦) ની ગુપ્ત મદદ લાગત જે વર્ષ સુધી ખોરી મારફત કરેલી. એ વાત ગુપ્ત રાખવાનું તેઓ નામદારે મને ફરમાવેલું પણ તે આજે હું જાહેર કરી દઉં છું. વળી અનેક રાજકીય રોકાણો તથા શારીરિક તેમ માનસિક અગવડો વેઠીને પણ આજના પ્રસંગ પૂરતા જ અત્રે ખાસ પધારવાની અમારી માગણી સ્વીકારી એ પણ પુનઃ પ્રવૃત્તિ વિષેના એમના રસનો પુરાવો છે. તેઓ પ'ડે પણ વાચનના અત્યંત રસીયા છે. વડોદરામાં હોય ને અઠવાડિયામાં એકાદ વાર જતે સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીમાં આવીને પોતાની પસંદગીનાં વિવિધ વિષયનાં પાંચ દશ પુસ્તકો ન લઇ ગયા હોય એવું ભાગ્યે જ હોય એવો મારો અનુભવ છે. આમોદારના વિષયમાં પણ તેઓ સારો રસ લે છે. આપણે અહિંના સ્થાનિક ગ્રામ ઉદ્યોગો તરફ એઓશ્રીનું યોગ્ય રીતે ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું છે. શ્રીમંત સરકારની યોજનાઓનો લાભ લેવા વળકર વગેરે કારીગરો તૈયાર હશે તો ના. દીવાન સાહેબની સહાનુભૂતિથી કામદો થયા વગર નહિ રહે એમ માનું છું. લોકોએ સ્વાશ્રયી તો થવું જ રહ્યું. એકલા અમલદારો પર આધાર રાખ્યે દહાડો નહિ જ વળે."

તે પછી વસોમાં શ્રીશિક્ષણનું કામ સંગીન પાયા પર થઇ શકે તે માટે સ્વતંત્ર વિદ્યાલયની સ્થાપનાની અગત્ય સમજાવી તે માટે દર વર્ષે રૂ. ૧૦૦ દશ વર્ષ લગી આપનાર જે ૧૦ લાવનાશાળી ગૃહસ્થો નીકળી આવે તો તેની યોજના સુંદર રીતે પાર પડી શકે એમ જણાવી અત્યાર સુધીમાં પાંચ ગૃહસ્થોએ એ માટે પોતાનાં નામ નોંધાવ્યાં છે અને બાકીના પાંચ પણ મળી આવશે એવી આશા પ્રદર્શિત કરી હતી. સમારંભમાં પધારેલા અન્ય અમલદાર વર્ગનો, પેટલાદના દાતાર શેઠો શ્રી ચંદુલાલ તથા રમણલાલ વગેરે તમામ મેમાનોનો પણ યોગ્ય શબ્દોમાં આભાર માનવામાં આવ્યો હતો.

છેવટે, દરબાર સાહેબને હસ્તે પુલહાર તોરા અર્પણ થઇ "ભારત ભાગ્ય વિધાતા" ની જાવવાહી પ્રાર્થના અને રાજગીત ગવાઇ સમારંભનું કામ નિર્વિઘ્ને સમાપ્ત થયું હતું.

ના. નં. ચોકસી

જાનેન્દુ

જરે સુધા રશિમ મહીથી જેના,
ઝીલી ખીલે માનવ વૃક્ષ પુષ્પો;
તે જ્ઞાન - ધન્દુ ઉર ઉર પ્રકટે,
તો વિશ્વ આ સ્વર્ગ સમાન થાય.

મહાલ પુસ્તકાલય પરિપદો

(૧) વડોદરા મહાલ ખીજી પુસ્તકાલય પરિપદ:—

ચાલુ સન ૧૯૨૭-૩૮ ના નવીન વર્ષમાં મહાલ પુ. પરિપદ ભરવાનું પ્રથમ માન વડોદરા મહાલને ભાગ મળ્યું છે. મહાલની ખીજી પરિપદ તા. ૨૮-૧૧-૩૭ ના રોજ અપોરના ખે વાગે વડોદરા મહાલના વહિવટદાર સાહેબ શ્રી. મણિભાઈ પુરુષોત્તમદાસ પટેલ, કે જેઓ પુસ્તકાલય અને અન્ય સમાજસેવાની પ્રવૃત્તિઓમાં સારો રસ લઈ રહ્યા છે, તેઓના પ્રમુખ-પણા નીચે ખીજી મુકામે ધર્મશાળાના મેડે ભરવામાં આવી હતી. એમાં મહાલનાં જુદાં જુદાં ગામોમાંથી શુમારે ૨૦૦ જેટલા પ્રતિનિધિઓ અને પ્રેક્ષકો હાજર રહ્યા હતા. ગામના લોકોની પણ સારા પ્રમાણમાં હાજરી જણાતી હતી. ઉપરાંત બહારથી આવેલા મેમાનોમાં વડોદરાથી પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ અવસ્થાપક શ્રી. રાંગજીવર સાહેબ, 'પુસ્તકાલય' માસિકના તંત્રીઓ શ્રી. નાનાભાઈ ચં. દિવાનજી અને શ્રી. નાલુકલાલ નં. ચોકસી, તથા વડોદરા હોલેજના પ્રેક્ષક શ્રી. ગોવિંદલાલ ભટ્ટ, લુહાણા બોર્ડિંગના સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ શ્રી. ભવાનીશંકર શાસ્ત્રી, વડોદરા મહાલ શાળાધિકારી શ્રી. દેવચંદભાઈ, રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ, પાદરાના નગરશેઠ શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ વગેરેની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચતી હતી.

શરૂઆતમાં વિદ્યાર્થીઓએ ઇશ્વર સ્તુતિ અને સ્વાગત ગીત ગાયા બાદ કન્યાઓ તરફથી એક ગરબો ગવાયો હતો. ત્યારબાદ ગામની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અને જનસેવાનાં અન્ય કાર્યોની ધુરા વહેનારા ઉત્સાહી સમાજસેવક શ્રી. બાળાશંકર ગંગાશંકર ઉપાધ્યાયે સ્વાગત પ્રમુખ તરીકેનું પોતાનું ભાષણ વાંચી સંભળાવી સૌનું સ્વાગત ઇચ્છ્યું, જેનો સાર ભાગ નીચે પ્રમાણે :—

“ X X ખીજી ગામના પૂર્વ ઇતિહાસની માહિતી વહીવંચાનાં ચોપડા ઉપરથી મળી આવે છે, અને તે એ પ્રમાણે છે કે—હાલના ગામથી અર્ધા માઇલ દૂર ન્યાં ટીબાનો કુવો આવેલો છે ત્યાં નિકેમ સંવત ૫૫૫ ની સાલમાં અક્ષય ગામ વસેલું હતું. આ સ્થળે ટીબાનો કુવો અને દેવરાજ નામનું તળાવ પણ ખંભાતના વતની દેવરાજ નામનાં વેરથે ખંધાવ્યાં હતાં. આગળ જતાં કાળના પરિવર્તને એ ગામ તૂટીને મંવત ૧૨૩૨ ની સાલમાં હાલના સ્થળે ફરીથી વસ્યું. આ સ્થળે ખીસ્વકેશ્વર મહાદેવનું શિવાલય આવેલું હોય—અને જે હજુ પણ છે—ખીસ્વ શબ્દનો અપ્રકંશ યષ્ઠ આ ગામનું નામ ખીજી પડ્યું. આ ગામ એક પાટીદાર, એક વણિક અને એક સુસહમાન એમ ત્રણ જણે યષ્ઠ વસાવેલું હતું. પણ હાલ તો એ ત્રણમાંથી કોઈનો ય વંશ રહ્યો નથી. હાલ જે પાટીદારનાં ૧૦૫ ઘર છે તે બધાં એક જ પિતાની પ્રજા છે. આ પાટીદારોના મૂળ પુરુષ કણી પટેલ બારેજડી પાસેના મહીજ ગામથી આ ગામ ન્યારે વસ્યું ત્યારે આવેલા હતા. પાટીદાર સિવાય ખીજી તમામ કોમનાં કુલ ઘર ૨૫૦ છે. એટલે આખા ગામમાં કુલ ઘર ૩૫૫ અને વસ્તી ૧૨૭૨ માણસોનો છે. X X :મ સુધારણા વિના ફિષિપ્રધાન આર્થોવર્તના સાચા ઉદ્દેશનો સંભવ જ નથી, એ વાતની

હવે રાજ અને પ્રજા સર્વને પ્રતિતી થઈ છે. મહાત્મા ગાંધીજી વર્ધામાં રહીને ગ્રામ સુધારણાના અખતરા કયો જાય છે. મહાસભાએ પણ એ માર્ગે કંઈ ને કંઈ કામો કરવા માંડ્યા છે. બ્રિટિશ સરકારે પણ એ દિશામાં કાર્યો કરવા માટે છેલ્લાં બે વર્ષથી મોટી રકમો ખર્ચવા માંડી છે. આપણા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે તો કેટલાંય વર્ષોથી ગ્રામ સુધારણાના એક અંગ તરીકે ગણાતી આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને પોતાના રાજ્યમાં અપનાવી લીધી છે. જગતનાં સર્વ મનુષ્યો સુખપ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નો કરે છે, પણ એ સુખ ત્યાં સુધી અગ્નિ દ્વર ન થાય ત્યાં સુધી મળવું મુશ્કેલ છે : અને એ અગ્નિ ટાળવાને માટે બે કાંઈ પણ મુખ્ય સાધન હોય તો તે પુસ્તકાલયો જ છે. વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલય ખાતું સન ૧૯૧૧માં થઈ થયું અને ત્યારથી કાર્યદક્ષ અને સેવાભાવી અમલદારોના ચીવટભર્યા પ્રયાસથી એ ખાતું આજે ખૂબ વિકાસ અને વિસ્તારને પામ્યું છે. આજે કરજાપુસ્તકાલયો તથા કેટલાંય ગ્રામ-પુસ્તકાલયો સ્વતંત્ર મકાનોવાળાં અને પોતાનો વહીવટ પોતાની મેળે ચલાવે તેવી સ્થિતિવાળાં થયાં છે. વાચન માટે પણ લોકોની અભિલાષા ખૂબ જાગી છે. બીલ, કાળા, વાધરી અને અર્ધતજ જેવી પછાત કોમો અને સ્ત્રીઓ પણ ફરજિયાત કેળવણીના પ્રતાપે પુસ્તકાલયોનો સારો લાભ લઈ રહી છે. X X છેવટમાં એક વસ્તુ ખાસ જણાવવાની રહે છે અને તે એ કે, ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં બજેટ રૂ. ૧૦૦ X ૩=૩૦૦ સુધીનાં બને છે, અને એમાં મકાનોવાળાં જે ગ્રામ પુસ્તકાલયો હોય છે, તે ગ્રામ પુસ્તકાલયમાં અંચપાળ રખાતા હોવાથી ૧૦૦ X ૩=૩૦૦ ના બજેટમાં રૂ. ૩ વા અંચપાળને માસિક પગારના અપાય છે, અને તેથી અંચપાળ પુસ્તકાલયમાં લાગે વખત કામ કરી શકતા નથી અને બજેટનો વખત કરે છે તેટલો વખત પૂરતા ઉત્સાહથી પણ કરતા નથી. પરિણામે આ પુસ્તકાલયોનો બજેટને તેટલો સારો લાભ પ્રગ્નને આપી શકતો નથી, તેથી જે મકાનોવાળાં પુસ્તકાલયો રૂ. ૧૦૦ X ૩=૩૦૦ ઉપરાંતના બજેટ બનાવવા ઇચ્છતા હોય તે પુસ્તકાલયોને, ખાતાએ મદદ આપવાના નિયમોમાં સુધારો કરાવીને પણ વધારે મદદ આપવાની તજવીજ કરવી જોઈએ, ”

ત્યાર પછી મહાલ મંડળના મંત્રી શ્રી. ચીમનલાલ હ. અમીને વડોદરા મહાલના વહીવટદાર સાહેબ શ્રી. મણિલાલ પુ. પટેલને પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારવાની દરખાસ્ત મૂકી અને તેને બીલના શ્રી. ગૌરીદાસ તરફથી અનુમોદન મળતાં તથા પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી. રાજેશ્વર સાહેબ તરફથી વિશેષ અનુમોદન મળતાં શ્રી. મણિલાલ સાહેબે પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી પોતાનું બાપણ વાંચી સંભળાવ્યું, જેનો મહત્વનો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે :—

પ્રમુખનું બાપણ

“ X X દુનિયાના બીજા દેશોના પ્રમાણમાં હિંદ ધણો ગરીબ અને અગ્નિ દેશ છે. હિંદમાં દર ચૌદ પુરુષે એક અને દર પચાસ સ્ત્રીએ એક : એ પ્રમાણે લણેલાં પ્રમાણ નીકળે છે. આ પ્રમાણ જોતાં આપણો દેશ ખરેખર અગ્નિ જ કહેવાય અને અગ્નિ એ કુસંપનું મૂળ છે. કુસંપમાંથી કણ્ઠો અને કંકાસ જન્મે છે. પરિણામે ગામે ગામ પક્ષાપક્ષી થઈ ગામના સાર્વજનિક કામોની પ્રગતિ થઈ શકતી નથી.

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ ગાદીનથી ન થયા ત્યારથી વડોદરા રાજ્યમાં નવીન યુગની શરૂઆત થયેલી છે. જનસંમાજ પોતાની પ્રગતિ સાધી શકે તે અર્થે તેઓશ્રીએ પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત કરી તથા સાથે સાથે શાળામાં મેળવેલું જ્ઞાન બૂલી જઈ પૂર્વવત્ સ્થિતિમાં સમાજ પાછો આવે નહિ તે માટે રાજ્યમાં પુસ્તકાલય ખાતાની પણ યોજના દાખલ કરી. આ ખાતાની ત્યારથી સ્થાપના થઈ ત્યારથી તે ખાતામાં મુગા સેવક મુન્શી શ્રી. મોતીલાલ અમીનની પસંદગી થવાથી તેમના સતત પ્રયત્નોથી આજે આપણે ગામે ગામે પુસ્તકાલય, વાચનાલય, મહાત્મ પ્રાંત અને રાજ્ય પુઠ મંડળ તથા પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ વગેરે સંસ્થાઓનું અસ્તિત્વ જોઈ રહ્યા છીએ. પૂજ્ય મોતીલાલ અમીન પણ એક વખત શિક્ષક હતા, અને એ વખતે પણ તેમણે સમાજની જે સેવા કરી છે તે તો સૌ કોઈ જાણે છે. આ ઉપરથી શિક્ષક જે ધારે તો સમાજની ઘણી સેવા કરી શકે એ જાતની પ્રેરણા એમના જીવનમાંથી દરેક શિક્ષકને ગળી શકે તેમ છે. પુસ્તકાલય પરિષદ અગર પ્રવૃત્તિ એટલે શું ? એનું પૂછનારા પોતાના ગામમાં પુસ્તકાલય હોવા છતાં હજી પણ મળી આવે છે : અને એનું કારણ એ છે કે, આ પ્રવૃત્તિને ચલાવવામાં અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં મોટે ભાગે શિક્ષકો જ હોય છે, એ શિક્ષક ભાઈઓ ગામડાંના લોકો સાથે સહકાર સાધી આ પ્રવૃત્તિ તરફ લોકોનું ધ્યાન દોરતા થાય તો આ પ્રશ્ન લોકો તરફથી આજે પૂછવાનો રહે નહિ. પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો જ્ઞાનરૂપી અમૃત પાનાર સતત વહેતાં ઝરણાં છે. પુસ્તકાલય એ એક સરસ્વતી મંદિર પણ છે. પ્રાચીન કાળમાં ગામડાંના વસવાની સાથે જેમ દેવમંદિરની ખૂબ અગત્ય જણાતી હતી અને હજી પણ જણાય છે, તેવી જ રીતે હવે 'જ્યાં ગામ ત્યાં પુસ્તકાલય' રૂપી સરસ્વતી મંદિર હોવું જ જોઈએ એમ માન્યા વગર છૂટકો નથી. દેવમંદિરોમાં તો અત્યંત યા સુસજ્જમાન જઈ શકતા નથી પણ આ સરસ્વતી મંદિરોમાં તો સદૃઢ કોઈ જઈ શકે છે : અને એ રીતે વિશ્વવૃત્તિની ભાવનાનો પણ એમાં પ્રચાર થાય છે. સારાં પુસ્તકોના લેખકોમાંથી આજે તો કેટલાક સર્જો ગયા હશે. પણ તેમનાં પુસ્તકોમાં જે વિચારો તેઓએ દર્શાવેલા હોય છે તે આપણે દુઃખ અગર મુશ્કેલીઓમાં જ્યારે વાંચીએ છીએ ત્યારે જાણે આપણી સમક્ષ તેઓ ઉભા રહી આશ્વાસન આપના ન હોય તેમ લાગે છે. સારાં પુસ્તકો એ શુભા રથાને પણ છે. ગુરુ તો, એમની પાસે, એટલે, વખત, રહીએ, રહીએ, વખત, એટલે, આપણે છે, એ પછી આ પુસ્તકો તો અધરતિ મધરાતે ગમે ત્યારે આપણને મોઢાં આપે છે. પુસ્તકો કુપંચે અટકતી સુપંચે ચલાવે છે. પુસ્તકો કેટલાંક ગરીબોને રોજ મળવાના માર્ગ પણ કરી આપે છે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પુસ્તકાલયોની ખૂબ ઉપયોગિતા જણાય છે; છતાં આમ જનો તે તરફ ઉદાસીનતા સેવે છે, તે આપણે સર્વેએ દૂર કરવી જોઈશે. પુસ્તકાલયનું કામ કરનારાઓ રાત્રે પ્રસિદ્ધ રથજે વા ચોરામાં જઈ લોકોને ભેગા કરી વર્તમાનપત્રો, માસિકો તથા સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચી સંભળાવે અને એ રીતે લોકોને રસ લેતા કરે તો આગળ જતાં તેઓ પોતાની મેળે જ પુસ્તકો ને વર્તમાનપત્રો વાંચતાં થઈ જશે, તથા આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ સારી મદદ આપતા થશે જ. હવે વડોદરા મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કેવી છે તે વિષે થોડુંક કહું : વડોદરા મહાલનાં કુલ ૧૨૦ ગામોમાંથી ૭૮ ગામોએ શાળાઓ છે અને તેમાં ૫૪ ગામો પુસ્તકાલયોવાળાં અને ૨૪ ગામો પુસ્તકાલય વિનાનાં છે. આ પુસ્તકાલય વિનાનાં ગામોએ પેટીઓ અને

વાચનાલયો તો છે પણ હવે એ ગામોએ પુસ્તકાલયો ઉઘાડવાનાં રહે છે. તેથી આજે એકત્ર થયેલા ભાષ્યોને મારી ખાસ વિનંતિ છે કે જે ગામોએ શાળાઓ છે, છતાં પુસ્તકાલયો નથી તેવાં ગામોએ આવતા વર્ષે અગાઉ પુસ્તકાલયો ઉઘાડી જાય તેવી ગોઠવણ કરશો. છેવટમાં જનસેવા એ પ્રશ્નસેવા છે. મનુષ્ય સમાજમાં જન્મે છે, ઉછરે છે, અને કેળવણી લે છે. એ રીતે એ સમાજનો ઋણી છે, અને એ ઋણ સમાજની સેવા કરીને ફેરવાતી તેની ફરજ છે. તો એ ફરજ સર્વ કાર્ધ બળવશે એવી આશા છે.”

ઉપર પ્રમાણે પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ થયા બાદ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી. ડુલાભાઈ નારણભાઈએ ખીલ પુસ્તકાલયનું આજ સુધીનું નિવેદન રજુ કર્યું હતું, જેનો સાર ભાગ નીચે પ્રમાણે:—

“વડોદરા રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો જન્મ ૧૯૧૧ માં થયો અને તેજ સાલમાં અત્રેની શાળામાં મુખ્ય શિક્ષક પીઝના ઝવેરભાઈ હતા. તેઓએ ગામમાં લોકોને પુસ્તકાલયનો હેતુ સમજાવતાં અને તેને પરિણામે જોઈતું ફંડ ઉભું થતાં તેજ સાલમાં તા. ૧૮-૭-૧૯૧૧ ના રોજ આ પુસ્તકાલય ખોલાયું. આ પુસ્તકાલયનો વહીવટ સન ૧૯૧૭-૧૮ સુધી શાળાને હસ્તક રહ્યો, ત્યાર પછી સન ૧૯૧૮-૧૯ માં અત્રેના વતની સહયત શેઠશ્રી છોટાલાલ નરોત્તમદાસ રહેલો નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈને અત્રે રહેવા આવતાં અને તેઓને ગામની કંઈક સેવા કરવાની ઇચ્છા થતાં પુસ્તકાલયનો વહીવટ તેઓએ સંભાળી લીધો. સદર ભાષ્ય છોટાલાલ અને અત્રેના ખીજા સેવાભાવી ભાષ્ય બાલાશંકર એ બંનેએ સં. ૧૯૭૫ ના દુષ્કાળ વખતે સસ્તા દરે એક દુકાનની દુકાન ખોલેલી, તે દુકાનનો રૂ. ૪૮૭ નો નફો થયો. આ નફો તેઓએ પુસ્તકાલયનું મકાન બંધાય તેમાં આપવા માટે નક્કી કર્યું અને ખાતાને એ હકીકત સાદર કરી. પણ ગામની વસ્તી ઓછી હોવાના કારણે સરકાર પંચાયત મદદ આપવાનું ખાતાએ ના પાડતાં હાલ ન્યા પુસ્તકાલય છે ત્યાં પહેલાં જીલ્લો થઈ ગયેલું શાળાનું મકાન હતું, તે મકાન સરકાર મદદ તરીકે સરકાર પાસેથી મેળવ્યું. આ મકાનની દુરસ્તી માટે ઓવરસીયરની સલાહ લેતાં તેઓએ નવેસર મકાન બાંધવાની પોતાની ઇચ્છા જણાવી, અને તેનું એસિટમેટ રૂ. ૨૪૯૯ નું થયું. આ એસિટમેટ ખાતામાં મંજૂર થાય તે અગાઉ તો અત્રે એસિટમેટ પ્રમાણે મકાન બંધાઈ ગયું અને તે મકાન જોવાને ન્યારે શ્રી. અમીન સાહેબ અત્રે આવ્યા ત્યારે અમારા કાર્યથી ખુશ થઈ એસિટમેટ મંજૂર કરી સત્વરે નાણાં મળી જાય તેવી તજવીજ કરી આપી; એટલું જ નહિ પણ કંપાઉન્ડ, પ્લાસ્ટર, પલ્થર વગેરે માટે પણ રૂ. ૭૫૦ નું વધારાનું એસિટમેટ મંજૂર કરી દાખ આપ્યું. આ પુસ્તકાલયનો વહીવટ શેઠ શ્રી. છોટાલાલ હસ્તક સન ૧૯૧૮-૧૯ અને ૧૯૧૯-૨૦ એ બે વર્ષ રહ્યો. ત્યારબાદ બે વર્ષ ભાષ્ય ગૌરીશંકર પાસે અને ત્યાર પછી ૧૯૩૦-૩૧ સુધી મારી પાસે અને તે પછીનાં બે વર્ષ ભાષ્ય બાળાશંકર પાસે, અને ત્યાર પછીથી આજ સુધી એનો વહીવટ મારી પાસે છે. સદર પુસ્તકાલયનું સન ૧૯૨૭-૨૮ થી દર વર્ષે રૂ. ૧૦૦×૩=૩૦૦ નું બજેટ થાય છે. પુસ્તકોની સંખ્યા ૨૦૪૦ ની છે અને તેની કિંમત રૂ. ૨૮૩૯ છે. લાકડી સામાન રૂ. ૧૦૬૦ નો છે. મકાનની કિંમત રૂ. ૩૨૫૦ છે, અને કાયમ ફંડ રૂ. ૨૬૪૫ નું છે. પુસ્તકાલય ગુજરાત-

વર્તીકચુલર સોસાયટીમાં રજીસ્ટર પણ થયું છે. સદગત શેઠશ્રી હોટાનાલ સદર પુસ્તકાલયના પ્રાણ હતા. એટલે તેઓની એક જમી પણ મકાનમાં મૂકવામાં આવી છે.”

આ પછી મહાસ મંડળના મંત્રી શ્રી. ચીમનલાલ હ. અમીને મહાસ મંડળનું ગત વર્ષનું નિવેદન વાંચી સંભળાવી પુસ્તકાલયો વિનાનાં ૨૪ ગામે પુસ્તકાલયો ખોલી દેવા, મહાસમાંથી કોષ બાંધીને માનદ પ્રચારક તરીકે કામ કરવા, અને જુથ મંડળોએ કામ કરતાં થઇ જવા વગેરે સંબંધી જણાવ્યા બાદ, બહારથી શ્રી. અમીન સા., શ્રી. ભાઇલાલભાઇ દાજીભાઇ અમીન તથા શેઠ શ્રી. કમ્બરલાલ ઝવેરલાલમીયંદવાળાના આવેલા સંદેશ વાંચી સંભળાવ્યા હતા. તેમાં શ્રી. અમીન સાહેબનો સંદેશો સર્વેને પ્રેરણા અને હિત્સાહ આપે તેવો હોઇ તે આ નીચે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે:—

“ મહાસ પુસ્તકાલય પરિષદ ફક્ત જલસાનું રૂપ ન લે પણ ગત વર્ષમાં થયેલા કામનો હિસાબ આપવાને અને નવીન વર્ષનો આખા વર્ષ માટેનો કાર્યક્રમ ધડવાને સાધન રૂપ નિવડે એ માટે છે, એ ખાસ લક્ષમાં રાખશો. તમે બધા આ કાર્યમાં કુશળ બન્યા છે એટલે કામની વહેંચણી કરી લઇ એવું સુંદર કાર્ય આવતા વર્ષમાં વડોદરા મહાસમાં કરી બતાવો કે રાજ્યની ગાદીના રચણની પાસે રહેવાનો તમારો હક્ક અને દાવો પૂરવાર ચાલે. તમને બધાને તો રાજ્યના મોટા અમલદારોની હુકમ રહી. જ્યારે માગો ત્યારે મદદ લઇ શકો અને એટલા માટે તમારો મહાસ આદર્શ મહાસ બનવો જ જોઇએ. પણ તે સુખ્યત્વે કાર્યકર્તાઓ ઉપર આધાર રાખે છે. ગયે વર્ષે જાણી મુકામે ધડેલો કાર્યક્રમ અધુરો હોય તે આ વર્ષે પૂરા કરો. તમને મહાસ શાળાધિકારી અને મહાસ વહીવટદાર તમારા સદ્ગુણોએ બહુ જ ઉત્સાહી અને કાર્યદક્ષ મળી ગયા છે, એટલે લાલ લેવાનું ચૂકશો તો હવે દોષ અમલદારોનો નહિ પણ પ્રજાનો એટલે તમારો ગણુશો. હું આશા રાખીશ કે મહાસ પુસ્તકાલય પરિષદ ભરવામાં તમે ઠીક ઉત્સાહ બતાવ્યો છે તેવો હિત્સાહ આપું વર્ષ કામ કરી બતાવી મોખરે રહેશો.”

આ પછી ઠરાવોનું કામ હાથ પર લેવાતાં એકંદરે ૧૦ ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. જેમાં પહેલો ઠરાવ શ્રીમંતને દીર્ઘાયુ ઇચ્છનારો હતો, બાકીના ૯ ઠરાવો નીચે પ્રમાણે છે:—

ઠરાવો

ઠરાવ ૨ નો :—સહકારના ધોરણે એક બીજાને મળતા લાભો આપી શકાય એ હેતુથી કેટલાંય વર્ષથી આપણા મહાસનાં પુસ્તકાલયોનાં જુથ મંડળો રચવામાં આવ્યાં છે. આ જુથ મંડળોએ નિયમિત અને વ્યવસ્થિત રીતે કામ કરવા અને તેનું નિવેદન મહાસમંડળ તરફ મોકલી આપવા ગઇ પરિષદમાં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો પણ હજી સુધી આ મંડળો કાર્ય કરતાં થઇ ગયાં નથી. જેથી આ પરિષદ જુથ મંડળના મંત્રીઓને પુનઃ આગ્રહપૂર્વક જણાવે છે કે તેઓ આ વર્ષથીજ નિયમિતપણે કામ કરતા અને મહાસ મંડળો તરફ તેનું નિવેદન મોકલાવી આપતા થઇ જાય.

દ. સૂ. રા. હોટાલાલ મૂળજીભાઈ પટેલ, બાયડી : અ. આ. રા. હાલાલાલ પુરુષોત્તમદાસ, ગોકળપુરા

ઠરાવ ૩ નો :—જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયો : એ સિદ્ધાંતના અર્થ મઠિ વડોદરા મહાસનાં બીચેનાં ૨૪ ગામો પુસ્તકાલય વિનાનાં બાકી રહે છે. આ દરેક ગામોએ પુસ્તકાલયો ઉઘાડી નાખવાના

પ્રયત્નો કરવા પુસ્તકાલય ખાતાને, જુથ મંડળના મંત્રીઓને, સેવાભાવી શિક્ષક બંધુઓ અને અન્ય કાર્યકર્ષને તેમજ મહાલના શાળાધિકારી સાહેબને સલામણુ કરનારો ગઈ પરિષદમાં ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. છતાં ગઈ સાલે આખા મહાલમાં ફક્ત એક જ નવીન પુસ્તકાલય ઉઘડી શક્યું છે. 'ચાલુ' સાલે એ દિશામાં જીવનપૂર્વક પ્રયત્ન કરી બાકીના બધાં જ ગામોએ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા થઈ જાય તેમ કરવા લાગતવળગતા જુથ મંડળના મંત્રીઓને અને મહાલ શાળાધિકારી સાહેબને તેમજ વડોદરા મહાલ વહીવટદાર સાહેબ તથા સેનાભાવી શિક્ષકોને આ પરિષદ આગ્રહભરી સલામણુ કરે છે. શાળાવાળાં નીચેનાં ગામ પુસ્તકાલય વિનાનાં બાકી છે:—

૧ રાયપુરા	૬ કપુરાઈ	૧૭ મહાપુરા
૨ વિરોહ	૧૦ વેમાલી	૧૮ અંખાડ
૩ અકોટા	૧૧ સમસાવાદ	૧૯ ખડીપુર
૪ કેલનપુર	૧૨ ધનોરા	૨૦ ફાજલપુર (સાંકળદા)
૫ કુશળીયા	૧૩ ગોસિન્દ્રા	૨૧ કરાલી
૬ તાંદળન	૧૪ અલ્હાદપુરા	૨૨ મારેહા
૭ આમલીઆરા	૧૫ રાધવપુરા	૨૩ ફાજલપુર (પોર)
૮ કોટણા	૧૬ સમસપુરા	૨૪ ઉંડીયા

ક. મૂ. રા. ડાહ્યાંબોધ દાજભાઈ પાઠક, વરણામા અ. આ. રા. રણછોડભાઈ પહાડસંગ, રાયપુરા

ઠરાવ ૪ થો :—પુસ્તકાલયોતું કાયમી અસ્તિત્વ તેના કાયમ ફંડ ઉપરજી અવલંબેલું છે જેથી જે ગ્રામ પુસ્તકાલયોતું કાયમ ફંડ રૂ. ૫૦૦) ની અંદરનું હોય તે ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ અને કાર્યવાહકોને રૂ. ૫૦૦) નું પુરું ફંડ કરવા આ પરિષદ સલામણુ કરે છે.

ક. મૂ. રા. પ્રરેષોતમદાસ અમૃતલાલ, ચાખડ અ. આ. રા. ઇગનભાઈ કાલીદાસ, ખીલ

ઠરાવ ૫ મો :—મકાનોવાળાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોથી ૧૦૦×૩=૩૦૦ ના બજેટમાં ખર્ચને પહોંચી પળાઈ નથી; જેથી તેવાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોતું ૧૫૦×૩=૪૫૦ નું બજેટ મંજૂર થાય તેવા પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાના નિયમમાં સુધારો કરવાની તજવીજ કરવા આ પરિષદ પુસ્તકાલય ખાતાને વિનંતિ કરે છે.

ક. મૂ. રા. બાળાશંકર ગંગાશંકર, ખીલ અ. આ. રા. સોમચંદ ઇગનલાલ ઠક્કર, છાણી

ઠરાવ ૬ હો :—વડોદરા રાજ્યની ગ્રામપંચાયતો પુસ્તકાલયોને મદદ આપી શકે એવું ધોરણુથી કરેલું છે અને તે પ્રમાણે આપણા વડોદરા મહાલમાં કેટલીક ગ્રામપંચાયતો મદદ આપતી થઈ ગઈ છે; જ્યારે કેટલીક નથી આપતી અને કેટલીક બજેટમાં મુકે છે પણ વેળાસર મંગાવી આપતી નથી. જેથી આવી ગ્રામપંચાયતોના અધ્યક્ષોને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે કે હત્પનના પ્રમાણમાં કરેલા ધોરણુ જેટલી આપી શકાય તેટલી મદદ પોતાના ગામના પુસ્તકાલયને આપવા માટે બજેટમાં મુકવી અને તે પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને અદા કરી દેવાની વ્યવસ્થા રાખવી.

ક. મૂ. રા. જયભાઈ કાલીદાસ, કાશીપુરા અ. આ. રા. ચતુરભાઈ નાથાભાઈ, બંધુવા

ઠરાવ ૭ મો :—રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ અને મહાલ મંડળો તરફથી મોટાંઓ અને બાળકો માટે જેમ શિક્ષ વાચનની પરીક્ષાઓ લેવાય છે તેમ ગયા અક્ટોબરમાં સિદ્ધપુર મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી શિક્ષકોને માટેજ શિક્ષણના વિષયને લગતાં જે પુસ્તકોની પરીક્ષા લેવાઈ હતી તેવી પરીક્ષાને આ પરિષદ આવકારે છે અને તેવી પરીક્ષા આ મહાલમાં પણ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી લેવાય એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે.

ક. મૂ. રા. રતિલાલ માણેકલાલ ધોડા, વરણામા અ. આ. ગંગાશંકર લક્ષ્મીરામ પંડ્યા, ઉડેરા

કરોડ ૮ મો:—વડોદરાના વયોદ્ય સાક્ષરરત્ન શ્રી. છાટાલાલ નરસેરામ બટ્ટ માસ્તરના અવસાનની આ પરિષદ સંબંધે નોંધ લે છે. સદ્ગતે ગુજરાતી સાહિત્યની કિંમતી સેવા કરેલી અને શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ તરફથી તેઓશ્રીએ કલાદીપની માનભરેલી ઉપાધિ પ્રાપ્ત કરેલી તેમની અમોલ સેવાની ગુજરાતી સાહિત્યને બારે જોડ પડી છે. પ્રજા તેમના આત્માને શાંતિ આપે!

—પ્રમુખસ્થાનેથી

કરોડ ૬ મો:—મહાલનાં જે ગ્રામ પુસ્તકાલયોએ પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કરી વિષયવારી અને નામવારી રજીસ્ટરો બનાવ્યાં ન હોય તે ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આ વર્ષે આખર પહેલાં વર્ગીકરણ કરી વિષયવારી અને નામવારી રજીસ્ટરો તૈયાર કરી દેવા આ પરિષદ આમંત્રણ કરી છે; અને જે મંત્રીઓ વર્ગીકરણનું કામ નહોતા ન હોય તે મંત્રીઓને વડોદરા પ્રાંત ખાતે સંમેલન મહાલમાં ભરાનારા પુસ્તકાલયના શિક્ષણ વર્ગને લાભ લેવા આ પરિષદ વિજ્ઞાપિત કરે છે.

દ. મૂ. રા. ચન્દ્રકાન્ત ઉમીયાસંકર, પાતળવેણી.

અ. અા. રા. તોલાસંકર હરિશંકર, બાયલી.

કરોડ ૧૦ મો:—રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી દર વર્ષે વસંતપંચમીએ પુસ્તકાલય પર્વણી દિન ઉજવવાનું ક્યું છે. એ દિન ઉજવવાથી પુસ્તકાલયને ઉદ્દેશ લોકો સારી રીતે સમજતા થાય છે અને એના પરિણામે એ લોકોનું સંસ્થા પ્રત્યે આકર્ષણ વધે છે. જેથી આવતી વસંતપંચમીએ એ પર્વણી દિન ઉજવવા આ પરિષદ મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને ભલામણ કરે છે.

દ. મૂ. રા. ચીમનલાલ હ. અમીન, વરણામા.

અ. અા. વિઠ્ઠલલાલ ખુશાલલાલ, અણખી.

મહાલની ત્રીજી પરિષદ કોયલી ગામે ભરવા માટેનું આમંત્રણ, કોયલીના પ્રતિનિધિઓ રા. રણછોડલાલ રામલાલ પટેલ તથા અંબાલાલ બાપુલાલ કે જેઓ અકસ્માતને કારણે મોડા પડેલા તેમણે પરિષદનું કામ ખલાસ થયેલું જાહેર થયા પછી પ્રમુખશ્રી આગળ પેશ કરતાં; તે પરિષદ પ્રવૃત્તિના કાર્યકર્તાઓની સમ્મતિથી સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું ને તે નાસ્તાપાણીમાં રોકાયેલા પ્રતિનિધિઓ આગળ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

કરોડોનું કાર્ય પૂરું થયા બાદ પ્રામંગિક વિવેચનો થતાં શ્રી. રાંગણેકર સાહેબે નવેંબર અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી પોતાની સૂચના તરફ ધ્યાન ખેંચી જણાવ્યું કે “ મંત્રીઓ તરફથી જે લખાણો થાય છે તેમાં કેટલીક વાર સમ્યતાનું ઉલ્લંઘન થયેલું હોય છે. કેક વખત એનું પરિણામ સાઈ નહિ આવવાનો સંભવ રહે છે, જેથી વિનય અને વિવેકથી લખાણો લખાય તેવી ખાસ કાળજી રખાવી જોઈએ. વળી પુસ્તકાલય ખાતું, પુસ્તકાલય મંડળ અને પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ એ ત્રણે જુદી જુદી સંસ્થાઓ છે; એટલે જેને તેને લગતાં લખાણો પણ જેના તેના તરફજ મોકલવાં જોઈએ.” લુહાણા બોર્ડિંગના સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ શ્રી. ભવાનીશંકર શાસ્ત્રીએ જણાવ્યું કે “ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે પ્રજાના સુખ માટે અનેક જાતની સંસ્થાઓ કાઢી છે તથા યોજનાઓ ધરી છે. એટલે હવે આપણે તેઓની પાસે માર્ગવાનું કંઈ રહેતું નથી. હવે તો આપણે એ સંસ્થાઓ અને યોજનાઓ કેમ ચલાવવી એનો વિચાર કરવાનો રહે છે. ગામના યુવકોએ એક એવું મંડળ સ્થાપવું જોઈએ કે જે ગામની બધી જ સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિઓ ચલાવે. આપણને મોજશોખ માટે લગ્ન તથા મરણ પ્રસંગોના વરા માટે પૈસા વાપરવાના મળે છે; ત્યારે શું આપણને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી સંસ્થાઓને નિભાવવા આપણે કંઈ પણ ન આપી શકીએ? આપણી સંસ્થાઓ આપણે જ.”

નભાવવી જોઈશે. જીવનનો વિકાસ થવા માટે નવું જીવન પ્રાપ્ત થવું જોઈએ; અને તે નવું જીવન આ પુસ્તકાલયોમાંથી મળે છે. માટે પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોનો ખૂબ ઉપયોગ કરતાં શીખો.”

ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે “આજનું કામ શાંતિથી પૂરું થયું છે. અને તે બદલ આપ સૌનો આભાર માનું છું. શ્રી. ભવાનીદાંકરે જેમ ગામડાંમાં લોકોને મંડળો સ્થાપવાનું જણાવ્યું તેમ યુરોપમાં એવાં મંડળો ગામે ગામે છે. આ મંડળો દરેક ગામે ચોરા જેવાં મકાનો બાંધી તેમાં જાહેર ભાષણો, રાત્રી શાળાઓ અને જુદા જુદા પ્રકારનું શિક્ષણ આપતી શાળાઓ તેમજ ગામના દિલ્લે લગતી બીજી પ્રવૃત્તિઓ પણ ચલાવે છે. આપણે ત્યાં પણ આવાં મંડળો ઠેકઠેકાણે સ્થપાય એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે. ઉવટમાં અત્યારની જે કેળવણી છે તે કેળવણીથી બાળકને બ્યાવહારિક જ્ઞાન બીલકુલ સંપાદનું નથી, અને એથી બાળક ભવિષ્યમાં ખરો નાગરિક બનતો નથી; જેથી આ ઉણપો પૂરાય તેવી કેળવણી આપવા તરફ શિક્ષકોનું હું ખાસ લક્ષ્ય ખેંચું છું.”

અંતમાં પ્રમુખશ્રીનો અને અન્ય મેમાનોનો શ્રી. અંબાલાલ નાચાભાઈ તરફથી આભાર મનાતાં અને તેને શ્રી. ચીમનભાઈ હ. અમીન તરફથી અનુમોદન મળતાં કુલદાર યજ્ઞ રાજગીત સાથે પરિવ્રજ વિસર્જન થઈ હતી. મેમાનો માટે શાળાના મકાનમાં નારતા પાણીની વ્યવસ્થા રખાઈ હતી.

વ. મૂ.

‘ ગ્રંથ પાલને ’

(મઝલ)

અરે ઓ ગ્રંથના પાલક અમોને ગ્રંથ આપી દે,
મટાડી દઈએ મહા તૃષ્ણા લઈને જ્ઞાનનો લ્હાવો.
કયહાં છે સત્ય છુપાયું અગર છે કયાં લપાયું તે ?
ખબર લેની પડે આજે ભણું જો પુસ્તકો સારાં.
મહેને છે પુસ્તકો ખ્યારાં શકું તે વીણુ જીવી ના,
જીવન સાફલ્ય કરવાને નીતિના ગ્રંથ આપી દે.
‘સયાજી’ જ્ઞાનના હાતા કરી છે લ્હાણુ પુસ્તકની,
અને છે સ્થાપીયાં બહુએ સ્વરાજ્યે પુસ્તકાલયો.

‘ મર્ડીદમૂ ’

૧૨૬ વાચનની ૧૩ મી પરીક્ષા

ફેરમ તથા કિશોર ચરિત્ર માળાનું

પરિણામ સહિત નિવેદન

ઉપરોક્ત પરીક્ષા તા. ૨૬-૯-૩૭ના દરેલા દિવસે જે તે સ્થળે લેવાઈ ગયેલી. આ પરીક્ષા પણ એની પુરોગામીની માફક વડોદરા-નવસારી તથા મહેસાણા-અમરેલી એ બે વિભાગોમાં લેવાની ગોઠવણુ રખાઈ હતી અને બંને વિભાગો માટે પુસ્તકો પણ જુદાં જુદાં રખાયાં હતાં. વડોદરા-નવસારી વિભાગ માટે ફેરમ લાહરી ૬ થી ૯ અને કિશોર ચરિત્ર માળાનાં પુ. ૭ થી ૧૨ રખાયાં હતાં, ત્યારે મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ માટે ફેરમ લાહરી ૧ થી ૫ અને કિશોર ચરિત્ર માળાનાં પુ. ૧ થી ૬ રખાયાં હતાં. વડોદરા-નવસારી વિભાગ માટે ૪૨૬ ઉમેદવારોની અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ માટે ૨૨૨ ઉમેદવારોની અરજીઓ આવેલી. તે પૈકી વડોદરા-નવસારી વિભાગનાં ૫૦ ગામોનાં એકંદર ૨૭૨ ભાઈબેનોની, અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગનાં ૩૭ ગામોનાં એકંદર ૧૧૮ ભાઈ બેનોની ઉત્તરવહીઓ અમારા તરફ આવેલી હોવાથી બંને વિભાગોમાં યમને કુલ ૩૯૦ ઉમેદવારોએ આ પરીક્ષા આપેલી હોવાનું ઠરે છે. પરીક્ષાનો લાભ શિક્ષક, વિદ્યાર્થી, ખેડૂત, વેપારી, કારકુન, કારીગર, ઉગ્રજિયાત તેમજ હરિજન ભાઈબેનોએ લીધો છે.

બેઠેલાં ઉમેદવારોની સંખ્યા આ વખતે પ્રમાણમાં ઓછી હોવાથી બંને વિભાગની ઉત્તરવહીઓ મંડળના સહમંત્રીએ તપાસી છે. પ્રશ્નપત્રો પૈકી ફેરમ વિભાગના દરેક પ્રશ્નના સરખા ગુણુ રાખી કુલ ૪૮ માંથી અને કિશોર ચરિત્ર માળા વિભાગના ફરજિયાત પ્રશ્નના ૧૬ અને બીજા ૩ પ્રશ્નના દરેકના ૧૨ મળી કુલ (૫૨) ગુણુ રાખી ઉત્તરપત્રો તપાસતાં વડોદરા-નવસારી વિભાગનાં ૨૭૨ ઉમેદવારોમાંથી ૧૧ બેનો સહિત ૧૭૪ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થાય છે, ત્યારે મહેસાણા-અમરેલી વિભાગના ૧૧૮ ઉમેદવારોમાંથી ૩ બેનો સહિત ૮૦ ઉમેદવારો ઉત્તીર્ણ થતાં હોવાનું જણાયું છે. એટલે પરીક્ષાનું પરિણામ વડોદરા-નવસારી વિભાગનું શુમારે ૬૪ ટકા, અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગનું ૬૭.૮ ટકા આવ્યું ગણાય. આ પ્રમાણુ ફેરમ અને કિશોર ચરિત્રમાળા એ બંને વિષયની પરીક્ષા આપનારાઓનું સમજવાનું છે. એ સિવાય વડોદરા-નવસારી વિભાગ ખાતે ૪ ભાઈઓએ અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ ખાતે ૫ ભાઈઓએ એકેક વિષયની જ પરીક્ષા આપેલી હોવાનું જણાયું છે તે તેમાંથી વડોદરા નવસારી વિભાગ ખાતે ૪ અને મહેસાણા-અમરેલી વિભાગ ખાતે ૩ ભાઈઓ તે તે વિષયમાં ઉત્તીર્ણ થાય છે. સમગ્ર પરીક્ષાની દૃષ્ટિએ ઉત્તીર્ણ થનારાનું પરિણામ બેશું જામ્યું છે, ત્યારે હરકોઈ એક વિષયમાં થનારનું પરિણામ તે પછી પ્રકાશદું આપ્યું છે.

• - - મે ૧૯૩૭ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ પરીક્ષા માટેની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે બંને વિષયનાં પુસ્તકોની પરીક્ષામાં સંપૂર્ણ ઉત્તીર્ણ નીવડનારોના બંનેમાં મળતા ગુણોના

સરવાળાને ક્રમે પ્રથમ આવનારા ૧૫ જણ ઉપરાંત ટૂંનીંગ કોર્સેજનો લાભ સપ્તેમ્બર નહિ પામેલા શિક્ષક, અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધીના વિદ્યાર્થી, અને એકત્ર વેપારી કારીગર વર્ગના ઉમેદવારો પૈકી ઉત્તીર્ણ થતા ઉપલા ૧૦ ઉમેદવારો, તથા ઉત્તીર્ણ થતી સ્ત્રી ઉમેદવારોમાંથી પ્રથમ આવતી ૧૦ બેના ઉત્તેજનાથે રૂ. ૧)ના ધનામને પાત્ર થાય છે. ધનામની રકમ જેમના તેમના નામની સામે શેરાના ખાનામાં જણાવી છે.

પરીક્ષાની જાહેરાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ધનામની રકમનાં જેને તેને અત્રેની પસંદગીનાં પુસ્તકો આપવાનો ધરદો હોય. પરંતુ અત્રેની તેમજ ઉમેદવારોની સમગ્ર આતર ધનામની રકમો જેને તેને રોકડમાં જ અથવા કરી દેવાનો કરાવ 'પુસ્તકાલય'ના ઓફિસર અથવા તેમનાં જાહેર કરી દેવામાં આવ્યો હોય. તે મુજબ ધનામો જેને તેને રોકડમાં જ અથવા થવાનાં છે. તે જ લાભબેતા ધનામ ગેળવવા લાભશાળી થયાં હોય તેમણે પોતાનું ધનામ રૂબરૂ યા કોઈની મારફત મંગાવી લેવાનું હોય તે તેમ ચાલુ માસ આખર સુધીમાં અચૂક આ તરફ જણાવવું. મુદત વીત્યે જે તે રકમ અત્રેથી જેને તેને ખર્ચે મનીઓર્ડરથી રવાના કરી દેવાની વ્યવસ્થા રહેશે.

અમોને મળેલી ઉત્તરવહીઓ પૈકી વડોદરા નવસારી વિભાગ ખાતે ૬ જણની ઉત્તરવહીઓ તપાસતાં તે પરસ્પરમાંથી કે ચોપડીમાંથી આબેહુજ નકલ કર્યાનું વા કરાવ્યાનું જણાયું છે. એટલે તે ઉમેદવારોનાં નામ, શિરસ્તા મુજબ, પરિણામપત્રકમાંથી બાતલ કરવામાં આવ્યાં છે. સિવાય, અનુત્તીર્ણ ઉમેદવારોનાં નામ પણ સ્થળસંકેતે કારણે પડતાં મૂકવાનું ઉચિત ગણ્યું છે. એટલે જેઓ પરીક્ષામાં બેઠાં હોય છતાં જેમનાં નામ આ પરિણામપત્રકમાં ન હોય તેમના કિસ્સા આ બે પૈકી એક કોટિના છે એમ જેણે તેણે સમજી લેવું.

અગાઉની પરીક્ષાઓ માફક આ વખતે પણ જે તે સ્થળના શિક્ષક, મંત્રી કે અન્ય ગૃહસ્થોએ નિરીક્ષક તરીકેની સેવા સમર્પી પરીક્ષાના કામમાં જે મદદ કરી છે, તે બદલ એ સર્વ કોષ્ટનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

વડોદરા-નવસારી વિભાગનું

પરિણામ

અનુક્રમ નંબર	ઉમેદવારનું નામ	ગામ	ધંધો: અભ્યાસ	ફો. કિ. કુલ શેરો અ. માળા મળેલા ઈ. રૂ. ગુણ ગુણ ૫૦માંથી ૧૦૦માંથી
૧	ભાષાલાલભાઈ બાવાજી પટેલ	જામજુગામ	શિ. મે. સિ.	૩૮+૩૯ ૭૭ ૩)
૨	પરસોતમ કુબેરભાઈ પંડ્યા	રવાલ	"	૪૦+૩૩ ૭૩ ૨ા
૩	કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ પરીખ	મહેલી	"	૩૫+૩૭ ૭૨ ૨)

૪	ધરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	વકુ	શિ. સિનિયર	૩૨+૩૭	૬૯	૧૧
૫	નટવરલાલ ગીરધરલાલ શાહ	શિનોર	વેપાર	૩૫+૩૩	૬૮	૧)
૬	રવિશંકર હોટાલાલ જોશી	ખુનવાડ	શિ. સિનિયર	૩૬+૩૨	૬૮	૧)
૭	વસનજી જીવજી નાયક	ઝોરણા	શિ. મેટ્રિકેશન	૩૨+૩૫	૬૭	૧)
૮	મૂળચંદ હરીવલ્લભદાસ શાહ	સિહોલ	શિ. મે. સિ.	૩૩+૩૩	૬૬	૧)
૯	‘ પરિમલ ’	ચાપક	શિ. સિનિયર	૩૭+૨૯	૬૬	૧)
૧૦	પરસોતમ લાંછીઆ પટેલ	પારડી	„	૩૧+૩૫	૬૬	૧)
૧૧	તોળાશંકર દોલતરામ વ્યાસ	મહેલી	„	૩૩+૩૩	૬૬	૧)
૧૨	તુળસીભાઈ હાથીભાઈ પટેલ	નરસીપુરા	„	૩૨+૩૪	૬૬	૧)
૧૩	ખુશાલભાઈ કાળીદાસ પટેલ	મોહારોડ	શિ. મેટ્રિક	૩૨+૩૪	૬૬	૧)
૧૪	રમણલાલ લલ્લુભાઈ લાદ	સુરાશામળ	શિ. મે. સિ.	૩૦+૩૫	૬૫	૧)
૧૫	મહીજીભાઈ પુરપોતમભાઈ પટેલ માલુ		શિ. પૂર્વપદ	૩૪+૩૧	૬૫	૧)
૧૬	મગનલાલ મૂળજીભાઈ દવે	રવાલ	„	૩૪+૩૦	૬૪	
૧૭	જયંતિલાલ ભોગીલાલ મહેતા	પારડી	શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૩+૩૧	૬૪	૧) ઉ.
૧૮	રામભાઈ જીવાભાઈ પટેલ	ઉમરાયા	શિ. મે. સિ.	૩૦+૩૪	૬૪	
૧૯	ચંદુભાઈ લક્ષ્મણભાઈ ખારોટ	રસુલાખાદ	શિ. સિનિયર	૩૬+૨૮	૬૪	
૨૦	મગનભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ	દોગસ	શિ. મે. સિ.	૩૧+૩૨	૬૩	
૨૧	દુલ્લભભાઈ દાજીભાઈ ઠાકોર	સીસોદરા	શિ. સિનિયર	૨૮+૩૫	૬૩	
૨૨	ઉમરભાઈ મહમદભાઈ	મેથી	શિ. પૂર્વપદ	૩૧+૩૨	૬૩	
૨૩	તનસુખલાલ જગજીવનદાસ દ્રુવ કાવીકા		વેપાર	૩૫+૨૭	૬૨	૧) ઉ.
૨૪	મંગળદાસ માધવભાઈ પટેલ	સેતારસી	શિ. મે. સિ.	૩૩+૨૯	૬૨	
૨૫	હોટાલાલ નરોત્તમભાઈ ખારીયા ખુનવાડ		શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૨+૩૦	૬૨	૧) ઉ.
૨૬	ચંપકલાલ મૂળજીભાઈ ત્રિવેદી માવલી		શિ. મે. સિ.	૩૨+૩૦	૬૨	
૨૭	હીરાલાલ ફેગટલાલ જાની	સાદલી	શિ. ગુ. ધો. ૬	૩૩+૨૮	૬૧	૧) ઉ.
૨૮	હીરાલાલ જંગાદાસ શાહ	સિહોલ	શિ. પ્રથમપદ	૩૧+૨૮	૫૯	
૨૯	વલ્લભભાઈ મીઠાભાઈ પટેલ	કાવીકા	શિ. મધ્યમપદ	૨૫+૩૪	૫૯	
૩૦	મહીજીભાઈ તુળસીભાઈ પર.	પીપળોઈ	શિ. પૂર્વપદ	૩૦+૨૯	૫૯	
૩૧	બાણુભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ	વસો	શિ. મે. મોન્ટે.	૩૧+૨૮	૫૯	
૩૨	કાન્તીલાલ પુરપોતમભાઈ જાની	માણેજા	અભ્યાસ મેટ્રીક	૩૩+૨૬	૫૯	
૩૩	રતિલાલ અમીચંદ દ્રુવ	ઝાંઝ	શિક્ષક (?)	૩૨+૨૫	૫૭	
૩૪	મોતીભાઈ શુભાજીભાઈ પટેલ	આમણગામ	ખેતી ગુ. ધો. ૬	૨૬+૩૧	૫૭	૧) ઉ.
૩૫	અંબાલાલ દારકદાસ પટેલ	કોસીકાં	શિ. સિનિયર	૨૭+૩૦	૫૭	
૩૬	વિઠ્ઠલભાઈ ગીરધરભાઈ પરમાર વ્યારા		શિ. પૂર્વપદ	૩૪+૨૨	૫૬	
૩૭	કશાભાઈ હરજીવનદાસ પરમાર વડોદરા		અ. મે. ટે. કો.	૨૭+૨૮	૫૫	
૩૮	હર્ષદલાલ હોટાલાલ પંડ્યા	કાવીકા	શિ. સિનિયર	૨૪+૩૧	૫૫	

૩૯	મેલા ખુશાલ ગોહીલ	કોલીયાદ	ગુ. ધો. ૬	૨૭+૨૭	૫૪	૧) ઉ.
૪૦	ખહેયરભાઈ રેવનદાસ વાળંદ	સંગમપા	શિ૦ (?)	૨૭+૨૭	૫૪	૧) ઉ.
૪૧	દેસાઈભાઈ હરજીભાઈ પટેલ	ખુનવાડ	નોકરી ગુ. ધો. ૬	૩૩+૨૧	૫૪	૧)
૪૨	છોટુભાઈ રાવજીભાઈ પટેલ	માણુખ	શિ. મે. સિ.	૨૮+૨૬	૫૪	
૪૩	ચીમનલાલ રણુછોડદાસ શાહ	સાંગમા	શિ. મે. સિ.	૨૧+૩૩	૫૪	
૪૪	કેશવલાલ દેવચંદર ભટ્ટ	વસો	વિ. અં. ધો. ૭	૩૦+૨૩	૫૩	
૪૫	દોકરલાલ સાકરલાલ કાપડીઆ	મોભારોડ	શિ. પ્રિવિયસ	૨૪+૨૯	૫૩	
૪૬	ભાઈલાલભાઈ દય્યરભાઈ પટેલ	પીજ	શિ. મે. સિ.	૨૭+૨૬	૫૩	
૪૭	રણુછોડભાઈ મોહનભાઈ બારોટ વડોદરા		અ. મે. ટ્રે. કો.	૩૦+૨૩	૫૩	
૪૮	મુરજખેન દાદાભાઈ પટેલ	વિશ્રામપુરા	ધરકામ ગુ. ધો. ૫	૨૭+૨૫	૫૨	૧) ઉ.
૪૯	સંકળચંદ મગનલાલ શાહ	મેથી	વેપાર નોન મે.	૨૬+૨૬	૫૨	
૫૦	મણિલાલ ખુશાલભાઈ વાઘેલા	સિહોલ	શિ. મેટ્રીક	૨૩+૨૯	૫૨	
૫૧	ગણાભાઈ જવેરભાઈ	વડલા	શિ. સિનિયર	૨૪+૨૮	૫૨	
૫૨	જેઠાલાલ રેવાચંદર મહેતા	સેવાસી	શિ. પૂર્વપદ	૨૮+૨૪	૫૨	
૫૩	ચંદ્રકાન્ત નરસિંહભાઈ પટેલ	મોભારોડ	વિ. અં. ધો. ૪	૧૯+૩૩	૫૨	૧) ઉ.
૫૪	પ્રભુદાસ હરીભાઈ પટેલ	ભીમપુરા	શિ. મે. સિ.	૨૨+૨૯	૫૧	
૫૫	રાવજીભાઈ હાથીભાઈ પટેલ	વસો	વિ. અં. ધો. ૫	૨૫+૨૫	૫૦	
૫૬	જેઠાલાલ રણુછોડભાઈ પુરોહીત	ડોરમાર	શિ. પૂર્વપદ	૨૦+૩૦	૫૦	
૫૭	જેસંગભાઈ ગરખડભાઈ પટેલ	સોનગીર	શિ. પ્રથમપદ	૨૬+૨૪	૫૦	
૫૮	ગળનંદ રામશંકર	ઐરયાણુ	શિ. પ્રથમપદ	૨૭+૨૩	૫૦	
૫૯	ગેબાજી કુબેરજી ચોધરી	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૩+૨૭	૫૦	
૬૦	આથાભાઈ મીઠાભાઈ પટેલ	વડુ	શિ. પ્રથમપદ	૨૪+૨૫	૪૯	
૬૧	નાગેશ્વર પ્રાણશંકર પંડ્યા	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૯+૨૦	૪૯	
૬૨	ભોળાનાથ મોહનલાલ	"	"	૨૫+૨૩	૪૮	
૬૩	બાવાજી નારણભાઈ પટેલ	ભાદરણુ	કારકુન	૨૮+૨૦	૪૮	
૬૪	નરસિંહભાઈ પ્રભુદાસ પાટણુવા.	સુરાશામળ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૨૭	૪૮	
૬૫	ગુલાબભાઈ જીવણજી	વડલા	શિ. પ્રથમપદ	૨૦+૨૮	૪૮	
૬૬	હરમાનભાઈ જીવાભાઈ પટેલ	આપડ	ગુ. ધો. ૬	૨૦+૨૭	૪૭	
૬૭	હરજીભાઈ મીઠાભાઈ પટેલ	શિરોળા	શિ. મધ્યમ પદ	૩૪+૧૩	૪૭	
૬૮	શંકરલાલ જગનલાલ ઠાકર	માલુ	શિ. મે. સિ.	૨૭+૨૦	૪૭	
૬૯	મોતીભાઈ બહેયરભાઈ પટેલ	મોભારોડ	વિ. અં. ધો. ૩	૧૮+૨૯	૪૭	
૭૦	કુશાભાઈ કાનજીભાઈ મકવાણા	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૨+૨૫	૪૭	
૭૧	ધન અરદેશર મહેતા	નવસારી	—	૨૨+૨૫	૪૭	૧) ઉ.
૭૨	કાળીદાસ વૃણગરામ વ્યાસ	પીપળોઈ	શિ. પ્રથમપદ	૨૪+૨૩	૪૭	
૭૩	કેશવલાલ ઉમેદભાઈ પટેલ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૩+૨૩	૪૬	

૭૪	જશોદાખેડેનશિવશંકરબચાસ પીપળાઈ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૨૫	૪૬	૧) ઉ.
૭૫	નરસીભાઈ જગનઆઈ પટેલ રણોલી	ખેતી અં. ધો. ૪	૧૮+૨૮	૪૬	
૭૬	પ્રભુદાસ આશાભાઈ પાટણવાડીઆ જલ્લાખોરડી	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૨૫	૪૬	
૭૭	સૌ. શાન્તાખેડેન પટેલ વડુ	ધરકામગુ. ધો. ૭	૧૭+૨૮	૪૫	૧) ઉ.
૭૮	શંકરભાઈ મોહનભાઈ ખારીઆ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૩૦+૧૫		૪૫	
૭૯	રણુછોડજી કલ્યાણુજી નાયક	"	૨૮+૧૭	૪૫	
૮૦	મૂળશંકર નરસિંહરામ શુક્લ	"	૨૦+૨૫	૪૫	
૮૧	નાજી ગુસ્તાફ કોટવાલ નવસારી	—	૨૦+૨૫	૪૫	૧) ઉ.
૮૨	જગનલાલ છોટાલાલ પંજા રવાલ	ગુ. ધો. ૬	૨૨+૨૩	૪૫	
૮૩	કોટલાભાઈ દેસાઈભાઈ નેત્રંગ	શિ. પૂર્વપદ	૨૦+૨૫	૪૫	
૮૪	કાશીભાઈ બહેચરભાઈ ખારોટ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૨૯+૧૬		૪૫	
૮૫	અસગરઅલી મહમદઅલી સૈયદ	"	૨૧+૨૩	૪૪	
૮૬	રતીલાલ અંબાલાલ ભટ્ટ ભાદરજી	ગુ. ધો. ૬	૨૭+૧૭	૪૪	
૮૭	બાપુલાલ રેવાશંકર દવે માંજરોગ	શિ. સિનિયર	૨૦+૨૪	૪૪	
૮૮	બાવાસાહેબ નગરઅલી પીરખાદા બેખડા	શિ. પ્રથમપદ	૨૧+૨૩	૪૪	
૮૯	મોતીરામ રામશંકર એરયાણુ	"	૨૪+૧૯	૪૩	
૯૦	મથુરભાઈ ભાઈજીભાઈ પટેલ ડોરમાર	ખેતી ગુ. ધો. ૬	૧૮+૨૪	૪૨	
૯૧	મોરારભાઈ રામભાઈ ભક્ત આરકસીસોદરાશિ. ગુ. ધો. ૬	૨૫+૧૭		૪૨	
૯૨	ગીરધરભાઈ નરોત્તમદાસ પટેલ મંજુસર	શિ. મધ્યમ પદ	૧૭+૨૫	૪૨	
૯૩	કુબેરભાઈ ત્રિજીવનદાસ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૧૯+૨૩		૪૨	
૯૪	કમરુદ્દીન ઈમામઅલી સૈયદ	"	૨૧+૨૦	૪૧	
૯૫	ડાહ્યાભાઈ તળજભાઈ અમીન વડુ	મંથં ગુ. ધો. ૬	૧૭+૨૪	૪૧	
૯૬	નર્મદાખેડેન મથુરભાઈ પટેલ કોલીયાદ	ધરકામગુ. ધો. ૬	૧૭+૨૪	૪૧	૧) ઉ.
૯૭	મહીજીભાઈ ભાઈજીભાઈ બામણુગામ	શિ. ગુ. ધો. ૬	૧૯+૨૨	૪૧	
૯૮	મંગળભાઈ રણુછોડભાઈ પટેલ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૨૫+૧૬		૪૧	
૯૯	મોતીભાઈ ભાઈજીભાઈ બીમપુરા	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૨૦	૪૧	
૧૦૦	વિકલદાસ હરિશંકર બાસ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૨૩+૧૮		૪૧	
૧૦૧	હરીલાલ મંગળદાસ શાહ મોભારોડ	વિ. અં. ધો. ૩	૧૫+૨૫	૪૦	
૧૦૨	વાડીલાલ ભાઈચંદભાઈ શાહ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૨૨+૧૮		૪૦	
૧૦૩	ભાઈલાલભાઈ ગોકળભાઈ પટેલ કોલીઆદ	શિ. પૂર્વપદ	૨૦+૨૦	૪૦	
૧૦૪	બીગસિંહ મહીજીભાઈ સોલંકી વિશ્રામપુરા	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૩+૧૭	૪૦	
૧૦૫	બાપુભાઈ મોતીભાઈ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૨૧+૧૯		૪૦	
૧૦૬	નવનીતલાલ દીનાનાથ શુક્લ	વિ. અં. ધો. ૬	૧૮+૨૨	૪૦	
૧૦૭	ડાહ્યાભાઈ રણુછોડભાઈ શાહ મોભારોડ	વિ. અં. ધો. ૪	૧૫+૨૫	૪૦	
૧૦૮	દોકોરલાલ ઝીણાભાઈ દેસાઈ વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો. ૨૪+૧૬		૪૦	

૧૦૯	કૃષ્ણલાલ અમૃતલાલ દેસાઈ	ધમેલી	શિ. મે. સિ.	૧૬+૨૪	૪૦	
૧૧૦	ગોવિંદભાઈ ખંજભાઈ પટેલ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૨+૧૭	૩૯	
૧૧૧	છોટાલાલ ભાઈલાલ પટેલ	કોલીયાદ	શિ. પ્રથમપદ	૧૯+૨૦	૩૯	
૧૧૨	જીવામીયાં દાદામીયાં સેવદ	સોનગીર	શિ. પ્રથમપદ	૧૧+૨૮	૩૯	
૧૧૩	સૌ. નુરબાઈ ઉમરભાઈ	મેથી	ધરકામ	૧૪+૨૫	૩૯	૧) ઉ.
	વહોદરા	ગુ. ધો. ૪				
૧૧૪	ચિવુજી સાહુજી વાયેલા	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૪+૧૫	૩૯	
૧૧૫	શંકરલાલ સોમાભાઈ વૈદ્ય	"	"	૧૭+૨૧	૩૮	
૧૧૬	લાલભાઈ ત્રિભુવનદાસ પટેલ	ગામેદા	શિ. સિનિયર	૧૬+૨૨	૩૮	
૧૧૭	રતનજી જયરામભાઈ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૭+૨૧	૩૮	
૧૧૮	બગલભાઈ પુરપોતમદાસ પટેલ	"	"	૧૯+૧૯	૩૮	
૧૧૯	દુલ્લભભાઈ ગોવીંદજી પટેલ	આરકસીસોદ્રા ખેતી ગુ. ધો. ૬	૧૭+૨૧	૩૮		
૧૨૦	ગીરધરલાલ હોમતલાલ શાહ	બામણગામ	વેપાર ગુ. ધો. ૬	૨૨+૧૬	૩૮	
૧૨૧	અમૃતલાલ ત્રિભુવનદાસ ત્રવાડી	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૨+૧૬	૩૮	
૧૨૨	ગજનન કેશવરામ પુરોહીત	"	"	૧૫+૨૨	૩૭	
૧૨૩	રામશંકર માધવલાલ જોશી	"	"	૧૮+૧૯	૩૭	
૧૨૪	મંગળભાઈ બીજલભાઈ પરમાર	"	"	૧૬+૨૧	૩૭	
૧૨૫	મહાસંકર્ષી મોહનલાલ પા.	ભાદરજી	ગુ. ધો. ૬	૧૫+૨૨	૩૭	૧) ઉ.
૧૨૬	શિવશંકર મુગટરામ વ્યાસ	રાણીપુરા	શિ. ગુ. ધો. ૬	૧૯+૧૮	૩૭	
૧૨૭	હીરાભાઈ નાયાભાઈ	નરસિંહપુરા	ખે. ગુ. ધો. ૬	૧૯+૧૮	૩૭	
૧૨૮	મણિખહેન મગનલાલ શાહ	મેથી	ધરકામ ગુ. ધો. ૪	૧૭+૧૯	૩૬	૧) ઉ.
૧૨૯	મોહનલાલ જયશંકર ભટ્ટ	રાણીપુરા	શિ. ગુ. ૬	૧૫+૨૧	૩૬	
૧૩૦	પુરપોતમ દત્તેદયંદ શાહ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૭+૧૯	૩૬	
૧૩૧	બલમભાઈ આધરભાઈ	વિશ્રામપુરા	વિ. ગુ. ધો. ૬	૨૦+૧૬	૩૬	
૧૩૨	જયશંકર અંબારામ પંડ્યા	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૯+૧૭	૩૬	
૧૩૩	ખેતસિંહ નારાયણસિંહ ગદવી	"	"	૨૭+ ૯	૩૬	
૧૩૪	કાશીખહેન કાળીદાસ પટેલ	કોલીયાદ	ધરકામ ગુ. ધો. ૬	૧૭+૧૯	૩૬	૧) ઉ.
૧૩૫	ઉમરભાઈ અસગાલ	"	ખેતી ગુ. ધો. ૬	૧૯+૧૭	૩૬	
૧૩૬	ધનુજીભાઈ આપુલાઈ પટેલ	ભીમપુરા	ખેતી ગુ. ધો. ૨	૨૦+૧૬	૩૬	
૧૩૭	દયાળજી મકનજી દરજી	આરકસીસોદ્રા	ગુ. ધો. ૫	૭+૨૮	૩૫	
૧૩૮	બાણુભાઈ મંગળભાઈ પટેલ	રણોલી	વિ. અ. ધો. ૩	૧૭+૧૮	૩૫	
૧૩૯	રામજીભાઈ ગોવિંદભાઈ રાઠોડ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૦+૧૫	૩૫	
૧૪૦	શીવાભાઈ દેરભાઈ પટેલ	કોલીયાદ	ખે. અ. ધો. ૩	૧૬+૧૮	૩૪	
૧૪૧	રસુલભાઈ વલીભાઈ મુમન	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૪+૨૦	૩૪	
૧૪૨	માણેકલાલ રેવાશંકર પંડ્યા	"	"	૧૭+૧૭	૩૪	

૧૪૩	ડાહ્યાલાલ કુબેરરામ જોશી	"	"	૧૮+૧૬	૩૪
૧૪૪	ગોરધનભાઈ કાળીદાસ પટેલ	વસો	વિ. અં. ધો. ૪	૧૩+૨૧	૩૪
૧૪૫	જયશંકરભાઈ ડાહ્યાભાઈ મહેતા	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૦+૧૩	૩૩
૧૪૬	ફત્તેસંગ નાગજીભાઈ	નરસીપુરા	વિ. ગુ. ધો. ૬	૧૧+૨૨	૩૩
૧૪૭	ખાલાશંકર ગણપતરામ વ્યાસ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૦+૧૩	૩૩
૧૪૮	શનાભાઈ જગાભાઈ	વિશ્રામપુરા	વિ. ગુ. ધો. ૬	૧૪+૧૯	૩૩
૧૪૯	વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિભુવન જોશી	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૮+૧૫	૩૩
૧૫૦	ક્ષેમરાજ વિરચંદાસ પટેલ	"	"	૨૧+૧૨	૩૩
૧૫૧	સોમાભાઈ દલપતભાઈ	મોભારોડ	વિ. અં. ધો. ૪	૧૧+૨૨	૩૩
૧૫૨	રણછોડભાઈ નારણદાસ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૬+૧૭	૩૩
૧૫૩	મગનજી વરવાળ ચાવડા	"	"	૨૦+૧૩	૩૩
૧૫૪	નરસીંહીન કમરૂદીન કાઝી	"	"	૧૪+૧૯	૩૩
૧૫૫	સુરેશચંદ્ર નર્મદાશંકર ગોર	વસો	વિ. અં. ધો. ૪	૧૨+૨૧	૩૩
૧૫૬	લાલશંકર વસ્તારામ રાવળ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૦+૧૩	૩૩
૧૫૭	ફત્તેસંગ રામસંગભાઈ પઢીયાર	નરસીપુરા	વિ. ગુ. ધો. ૬	૧૬+૧૭	૩૩
૧૫૮	પરભાત જેઠાભાઈ પઢીયાર	"	"	૧૮+૧૫	૩૩
૧૫૯	નારણ લક્ષ્મણ ખારીઆ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૪+૧૯	૩૩
૧૬૦	ઉદેસંગ મયુરભાઈ	નરસીપુરા	વિ. ગુ. ધો. ૬	૧૫+૧૮	૩૩
૧૬૧	નારણભાઈ ભગવાનભાઈ	ડોરમાર	ખે. ગુ. ધો. ૬	૧૩+૨૦	૩૩
૧૬૨	પુંભાઈ ચંદાભાઈ પઢીયાર	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૬+૧૭	૩૩
૧૬૩	ભારમલસિંહ દાનસિંહ	નેત્રંગ	ખેતી ગુ. ધો. ૬	૧૯+૧૪	૩૩
૧૬૪	મંગળપ્રસાદ મધાશંકર રાવળ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૭+૧૬	૩૩
૧૬૫	મોહનલાલ મણિશંકર ભટ	કાલીયાદ	યજ્ઞમાનવૃત્તિ ગુ. ધો. ૭	૧૭+૧૬	૩૩
૧૬૬	સરવરખાં મહોબતખાં મલેક	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૬+૧૭	૩૩
૧૬૭	શાન્તિલાલ માણિલાલ ત્રિવેદી	"	"	૧૬+૧૭	૩૩
૧૬૮	શિનાભાઈ માધવજી પટેલ	"	"	૧૫+૧૮	૩૩
૧૬૯	લક્ષ્મણભાઈ મગનભાઈ પટેલ	પુતીયાદ	ખેતી	૧૬+૧૭	૩૩
૧૭૦	રમણલાલ મણિલાલ શુક્લ	વસો	વિ. અં. ધો. ૨	૧૭+૧૬	૩૩
૧૭૧	દલપતભાઈ કાલક રાઠોડ	નરસીપુરા	વિ. ગુ. ધો. ૬	૧૭+૧૬	૩૩
૧૭૨	તેમી અરદેશર ભેદવાર	નવસારી	—	૧૫+૧૮	૩૩
૧૭૩	જેઠંતારામ બહેચરરામ ત્રિવેદી	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૨૧+૧૨	૩૩
૧૭૪	કમળાશંકર શનેશ્વર ઉપાધ્યાય	"	"	૧૮+૧૫	૩૩

ફક્ત એક જ વિષયમાં ખેટેલા અને ઉત્તીર્ણ થયેલા

૧	રમણલાલ ત્રીકમલાલ શાહ	શિનોર	વિ. અં. ધો. ૭	૧૯	'કાશોર' મા
૨	સુકુન્દલાલ નર્મદાશંકર જાની	સંખેડા	શિ. મેટ્રીક	૨૯	'કૌરમ' મા
૩	જગનભાઈ ઇશ્વરભાઈ વાળંદ	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૧૭	"
૪	નાથભાઈ જીવજી	"	"	૧૭	"

મહેસાણા અને અમરેલી વિભાગનું

પરિણામ

અ. નં. ઉમેદવાદનું નામ ગામ ધંધા: ફારમ. અને કુલ શેરી
અભ્યાસ 'કિશોર ચ. મળેલા
માળા' ગુણ ગુણ
૫૦માંથી ૧૦૦માંથી

૧	કરસનભાઈ રેવાભાઈ પટેલ	રણજ	શિ. મધ્યપદ	૩૬+૪૦	૭૬	૩)
૨	દિલિપચંદ્ર માધવલાલ પંચોળી	નાની કડી	શિ. મે. સિ.	૩૬+૪૦	૭૩	૨
૩	ખીમજીભાઈ દીડાભાઈ ઠાકર	સિદ્ધપુર	શિ. સિનિયર	૩૭+૩૪	૭૧	૨)
૪	સોમાભાઈ દલસુખભાઈ શાહ	કનીપુર	,,	૩૩+૩૭	૭૦	૧
૫	હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી	નવાગામ	,,	૩૫+૩૩	૬૮	૧)
૬	ભગવાનદાસ સાંકળચંદ પટેલ	ભાન્ડુ	,,	૩૨+૩૬	૬૮	૧)
૭	નારાયણભાઈ નાનજીભાઈ પટેલ	સંડેર	શિ. પ્રથમપદ	૩૬+૩૨	૬૮	૧)
૮	વીરમભાઈ સેંધીદાસ પટેલ	લોદ્રા	,,	૩૪+૩૪	૬૭	૧)
૯	હરગોવિંદદાસ મોરારજી પંડ્યા	જરા	શિ. મે. સિ.	૩૨+૩૫	૬૭	૧)
૧૦	ખેચરભાઈ મયુરભાઈ	કડી	વિ. અં. ધો. ૫	૩૦+૩૫	૬૫	૧)
૧૧	હરીભાઈ પુંજભાઈ મકવાણા	સિદ્ધપુર	શિ. મે. સિ.	૩૭+૨૮	૬૫	૧)
૧૨	ચંકરભાઈ મોહનભાઈ પટેલ	ખાલજીવાડા	શિ. સિનિયર	૩૧+૩૨	૬૩	૧)
૧૩	કાન્તીપ્રસાદ લાલચંકર ત્રિવેદી	વડુ	શિ. મે. સિ.	૩૨+૩૦	૬૨	૧)
૧૪	કાસમ સવજી	અમરેલી	વિ. અં. ધો. ૫	૩૧+૩૧	૬૨	૧).
૧૫	કાળીદાસ દયાળજી વણકર	રણજ	વણકર યુ. ધો. ૪	૨૭+૩૫	૬૨	૧)
૧૬	ખેડાભાઈ શિવલાલ પટેલ	કડી	વિ. અં. ધો. ૬	૩૩+૨૭	૬૦	
૧૭	વશરામભાઈ ચંકરલાલ પટેલ	,,	વિ. અં. ધો. ૫	૨૮+૩૨	૬૦	૧)ઉ૦
૧૮	નાનજીભાઈ જોડીદાસ પટેલ	ધરમોડા	શિ સિનિયર	૨૮+૩૨	૬૦	
૧૯	માધવજી દયારામ મહેતા	ભલગામ	ત્રિચાર્યો	૩૨+૨૭	૫૯	૧)ઉ૦
૨૦	ચીમનલાલ હેમચંદ નાયક	કડી	બાલશિક્ષક યુ. ધો. ૬	૨૭+૩૨	૫૯	૧)ઉ૦
૨૧	બહેચરભાઈ મોતીભાઈ પટેલ	મોટપ	શિ. સિનિયર	૨૮+૩૧	૫૯	
૨૨	હરીભાઈ પીતાબરદાસ પટેલ	પાટણ	વિ. અં. ધો. ૪	૩૦+૨૯	૫૯	૧)ઉ૦
૨૩	ખેડીદાસ ગંધારામ પટેલ	મણુંદ	શિ. મધ્યમપદ	૨૮+૨૮	૫૬	
૨૪	રતિલાલ છોટાલાલ નાયક	કંડી	બા. શિ. યુ. ધો. ૬	૨૬+૩૦	૫૬	૧)ઉ૦
૨૫	વિઠ્ઠલભાઈ ઠાકુદાસ પટેલ	કડી	વિ. અં. ધો. ૪	૨૮+૨૭	૫૫	૧)ઉ૦
૨૬	નટવરલાલ પ્રહલાદજી ભાવસાર	વડનગર	વિ. અં. ધો. ૩	૨૯+૨૬	૫૫	૧)ઉ૦
૨૭	લક્ષ્મીરામ ગીરધરીદાસ ગોડસિયા	વડોદરા	અ. મે. ટ્રે. કો.	૩૨+૨૩	૫૫	

૨૮	બાલચંદ સોમચંદ શાહ	કડી	વિ. અં. ધો. ૫	૨૫+૨૬	૫૪	૧)ઉં
૨૯	ભલુભાઈ આવડદાસ ગઢવી	કનીપુર	શિ. મધ્યમપદ	૩૪+૧૯	૫૩	
૩૦	કાશીભાઈ સેંધીદાસ પટેલ	લોદ્રા	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૬+૨૭	૫૩	૧)ઉં
૩૧	મગનભાઈ ઉગરા વણકર	રણુજી	વણકર ગુ. ધો. ૬	૨૫+૨૮	૫૩	૧)ઉં
૩૨	ગણેશભાઈ શિવલાલ પટેલ	કડી	વિ. ધો. અં. ૪	૨૪+૨૮	૫૨	
૩૩	સુનીલાલ ગણેશદાસ પટેલ	કડી	"	૨૬+૨૫	૫૧	
૩૪	ઐઘવજી અરજણુભાઈ પટેલ	"	"	૨૧+૨૯	૫૦	
૩૫	ધૈર્યભાઈ અમીચંદદાસ પટેલ	"	વિ. અં. ધો. ૬	૨૭+૨૩	૫૦	
૩૬	ડાહ્યાભાઈ ધૈર્યભાઈ પટેલ	કનીપુર	શિ. મધ્યમપદ	૩૦+૨૦	૫૦	
૩૭	ગણેશભાઈ ધનજીભાઈ પટેલ	પાટણ	વિ. અં. ધો. ૫	૨૨+૨૬	૪૮	
૩૮	રવિશંકર મગનલાલ ઠાકર	નાંદોલ	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૩+૨૫	૪૮	
૩૯	કાન્તાબેન રમણલાલ શાહ સિદ્ધપુર		ધરકામ ગુ. ધો. ૬	૨૬+૨૨	૪૮	૧)ઉં
૪૦	સૌ. મણિગવર્ધી સોમાભાઈ કનીપુર		ધરકામ ગુ. ધો. ૪	૨૫+૨૩	૪૮	૧)ઉં
૪૧	રામશંકર લક્ષ્મીશંકર જાની	ચરાચ	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૫+૨૨	૪૭	
૪૨	કાનજીભાઈ મોહનલાલ પટેલ	બાહણુવાડા	શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૭+૨૦	૪૭	
૪૩	રસીકલાલ બળદેવભાઈ જોશી	વિગ્નપુર	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૫+૨૦	૪૫	
૪૪	દશરથભાઈ મૂળશંકર રાવળ	સરઢવ	"	૨૪+૨૦	૪૪	
૪૫	કાન્તીલાલ માણેકલાલ સોની	કડી	વિ. અં. ધો. ૪	૧૮+૨૬	૪૪	
૪૬	રણુછોડભાઈ વેણીભાઈ પટેલ	દહેગામ	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૪+૧૯	૪૩	
૪૭	જેસંગભાઈ જુવતભાઈ પટેલ	દેણુપ	શિ. મધ્યમપદ	૨૮+૧૫	૪૩	
૪૮	કચરાજી રણુછોડજી ચૌહાણ	હુંડાવ	શિ. પૂર્વપદ	૧૯+૨૩	૪૨	
૪૯	મોહનલાલ મોરારદાસ પટેલ	પાટણ	વિ. અં. ધો. ૪	૨૧+૨૧	૪૨	
૫૦	અ.ત.મારામ વેણીરામ બ્યાસ	બાહણુવાડા	શિ. પ્રથમપદ	૨૬+૧૬	૪૨	
૫૧	સોમનાથ શિવનાથ પટેલ	ચાણુરમા	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૨૧	૪૨	
૫૨	શિવજીભાઈ ધનજીભાઈ પટેલ	અડીઆ	શિ. સિનિયર	૨૦+૨૨	૪૨	
૫૩	મણિશંકર ભીમજી ઠાકર	અમરેલી	"	૧૬+૨૬	૪૨	
૫૪	શાંતિલાલ રામચંદ મહેતા	"	વિ. અં. ધો. ૪	૨૦+૨૦	૪૦	
૫૫	મહમદ ઇસ્માઇલ સાયુ	જાળાઆ	વિ. ગુ. ધો. ૫	૨૫+૧૫	૪૦	
૫૬	શંભુભાઈ માધવલાલ રાવળ	સંડેર	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૨+૧૮	૪૦	
૫૭	સામુખીયાં મોટામીયાં	વડાવલી	શિ. મધ્યમપદ	૨૫+૧૫	૪૦	
૫૮	રામલાલ સુનીલાલ શાહ	કડી	વિ. અં. ધો. ૫	૧૮+૨૧	૩૯	
૫૯	મહાશંકર નર્મદાશંકર જોશી	ચાણુરમા	બા. શિ. ગુ. ધો. ૬	૨૧+૧૮	૩૯	
૬૦	બાણુલાલ મણિલાલ ત્રિવેદી	સખલપુર	શિ. સિનિયર	૨૧+૧૮	૩૯	
૬૧	મૂળશંકર દાજીરામ યાજ્ઞિક	કનીપુર	પુરોહિતનો	૨૪+૧૫	૩૯	
૬૨	જગનલાલ ગંગાદાસ ધંધુકીઆ	અમરેલી	અંધપાલ ગુ. ધો. ૬	૨૧+૧૭	૩૯	

૬૩	ગગનન અંબાલાલ ત્રિવેદી	રૂપાલ	વિ. ગુ. ધો. ૬	૧૯+૧૯	૩૮	
૬૪	માધાભાઈ મોંઘજીભાઈ ચોધરી ધિણોજી	શિ. પૂર્વપદ		૨૬+૧૨	૩૮	
૬૫	કાન્તાબહેન મોતીલાલ પટેલ સિદ્ધપુર	ધરકામ ગુ. ધો. ૬	૧૬+૨૧	૩૭	૧) લ.	
૬૬	શંકરલાલ મગનલાલ ખતરી	વડનગર પદાનાજી ગુ. ધો. ૬	૨૩+૧૪	૩૭		
૬૭	પ્રભુદાસ નરસિંહદાસ પટેલ	પાટણ વિ. અં. ધો. ૪	૧૪+૨૨	૩૬		
૬૮	સોમાભાઈ દેસાઈમાઈ પટેલ	કનીપુર શિ. ગુ. ધો. ૬	૧૯+૧૭	૩૬		
૬૯	મનુભાઈ શવજીભાઈ	અમરેલી વિ. અં. ધો. ૬	૧૪+૨૦	૩૪		
૭૦	પ્રહલાદભાઈ અંબાલાલ વ્યામ	ધીણોજી બાળશિક્ષક ગુ. ધો. ૬	૧૭+૧૭	૩૪		
૭૧	ધનજીભાઈ ખોડાભાઈ ચોધરી	બ્રાહ્મણવાડખેતી ગુ. ધો. ૬	૨૦+૧૪	૩૪		
૭૨	બજુભાઈ નારણભાઈ રાવળ	ગોળરીઆ મધ્યમપદ પાસ	૧૫+૧૯	૩૪		
૭૩	શંકરલાલ કુસાભાઈ બદવ	કસોલ બાળશિક્ષક ગુ. ધો. ૬	૧૯+૧૪	૩૩		
૭૪	નટવરલાલ શકરચંદ	કડી વિ. અં. ધો. ૪	૨૨+૧૧	૩૩		
૭૫	ચંદુલાલ ચીમનલાલ દવે	રૂપાલ બાળશિક્ષક ગુ. ધો. ૬	૧૬+૧૭	૩૩		
૭૬	હસનખાં કેશરખાં	અમરેલી વિ. કલાજીવન	૧૮+૧૫	૩૩		
૭૭	સોમાભાઈ શિવદાસ ઓઝા	ચાલુરમા વિ. ગુ. ધો. ૬	૧૬+૧૭	૩૩		
૭૮	સોમાભાઈ માનાભાઈ સોલંકી	કડી વિ. અં. ધો. ૫	૧૪+૧૯	૩૩		
૭૯	મહાજી દેતારજી ઠાકરડા	ગોળરીઆબાળશિક્ષક ગુ. ધો. ૬	૧૪+૧૯	૩૩		
૮૦	જોષ્ઠાભાઈ ધર્મરદાસ પટેલ	બસોલ વેપાર ગુ. ધો. ૬	૩૩	૬૫૫ 'કીશોર'		

એ રીતે બંને વિભાગોમાં થઈ કુલ ૬૩ જણને રૂ. ૭૩૭ નાં ખતામ આ વખતે વહે આપશે.

૫૦ રા૦ પુ૦ મંડળ,
૮/૦ પુ૦ સ૦ સ૦ મંડળ લિ.
રાવપુરા, વંડોદરા
તા. ૮-૧૨-૩૭

ના, નં. ચોકરી
સહમંત્રી

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

ચાલુરમા મહાલ પુ. મંડળના મંત્રી વ માનદ પ્રચારક રા. નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલે ઓક્ટોબર નવેમ્બર માસોમાં થઈ નીચેનાં પુસ્તકાલયોની મુલાકાત લઈ તપાસણી વગેરેની કામગીરી બજાવી છે :—

(૧) ધરલામપુર (વાચન પ્રચાર વધારવાની તથા નવાં પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કરી દેવાની જરૂર) (૨) વસાઈ (વર્ગીકરણના નંબરો દરેલાં પૃષ્ઠો પર લખાવાની જરૂર) (૩) રૂપપુર (વર્ગીકરણ કરી દેવાની તથા વાચનપ્રચાર વધારવાની જરૂર.)

પ્રચારકે રૂબરૂમાં આપેલી સૂચના સમજીને અમલ શીઘ્રે કરી દેવાની બલામણુ !

પુસ્તક પારિચય

૧. ગ્રામ દેવતા:—લેખક, પટેલ મહિષભાઈ કાળીદાસ; પ્રકાશક, દુર્લભદેવ વજલાલ પરીક્ષક આચાર્ય, શ્રી દેવકુંવર આર્થ ઇન્માશાળા, દારેસલામ; ૧૯૩૬; કાલિન ૧૬ પેજ પાન ૬+૪૫૬; પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

આ નવલકથાનો ઉદ્ભવ શી રીતે થયો એ કર્તાએ 'અવતરણિકા' માં આપ્યું છે. મજુરનેતા શ્રી જોગજેઠના 'મીરત કેસ' સંબંધી સુનાવણી ચાલતી હતી ત્યારે અંજીતાર્થ બહેરે નામની એક વિનીત અલિખત કુમારિકા, એની વાફઝટા અને વીરશ્રીથી એના પર મોહિત થઈ જોલમાં જ એની જોડે પરણી ગઈ હતી અને વિવાહમાં શ્રી જોગજેઠર નિર્દોષ બહેરે થયા હતા. એવી જ શરૂઆત આ નવલકથાનાં નાયક નાયિકાનાં એક બીજાનાં આકર્ષણ ઉપરથી થાય છે. નવલિકાએ એક પ્રખ્યાત મિલમાલેકની કન્યા, મજુરનેતા નવલ ઉપર દિલ થઈ તેની જોડે પરણવા માગણી કરે છે. પ્રથમ તો શરમચંદ્ર નામનો ધનિક મિલમાલેક નવલિકા જોડે પરણવા તૈયાર હતો, પરંતુ નવલના કેસ દરમ્યાન નવલિકાનું દિલ નવલ પર ચોટ્યું અને તેને જાતે માગણી કરી પિતાની પરવાનગી મેળવી પરણી પણ ખરી: અને પછી નવલ માફક મજુરોનું હિત આદરી તેમના તરફથી મિલમાલેકને હંકારવા માંડ્યા એટલું જ નહિ, પરંતુ તેમની સામાજિક સ્થિતિ અને રહેણી કરણીમાં તેમને ફાયદો કરે એવી નીતિ સંબંધી બોધ આપવા માંડ્યો. શરૂઆત પોતાના પિતાની મિલમાંથી જ કરી. પિતાની સહાનુભૂતિથી અન્ય મિલમાલેકો પણ સમજતાં સાનુકૂળ થયા. થોડા સમય પછી બન્ને ગામડાંમાં લોકસ્થિતિ સુધારવા તથા ખેતી સંબંધી જાતજનુસાર મેળવવા ગામડાંમાં વસે છે. શરમચંદ્ર પણ એમના દર્ષાત ઉપરથી એમને પૂરેપૂરી મદદ આપે છે અને પોતાની સ્ત્રી સાથે નવલનું મજુરનેતાનું રથાન લે છે. નવલિકા નવલચંદ્ર જોડે પરણી જતાં નવલિકાના પ્રયત્નથી મનોરમા શરમચંદ્ર જોડે પરણે છે અને જીવનને જોડી મળતાં કરસોલ કરે છે. નવલચંદ્ર ખેતીનું તાદરશ જ્ઞાન લેવા પોતાના મણિલાલ નામના એક મિત્રને ત્યાં જાય છે અને મણિલાલ અને લલિતાએ જાતે ખેતી કરતાં હોવાથી તેને દ્યોદમ કામ કરવા લાગે છે. ખેતીનું કામ શીખી પછી ગ્રામજનતાને સુધારવા તરફ લક્ષ્ય આપે છે, અને એજ ગામમાં વસવાટ કરે છે. શરમચંદ્ર મજુરોની સ્થિતિ સુધારે છે અને નવલચંદ્રને જોડતી મદદ પણ આપે છે. ત્રણેયે ગામમાં બહુ પ્રિય અને આદરણીય થઈ પડે છે. ખેડૂતો અને મિલ-મજુરો તેમજ ગામજનોની સ્થિતિ આ ત્રણેયે હંપતીનાં પ્રત્યક્ષ દર્ષાતથી જાતમહેનત દ્વારા સુધારે છે અને તેમનું જીવન, આનંદમય તથા રસિક બની તેમની આર્થિક સુરક્ષાઓ પણ

ટળે છે. છેવટે પોતાનાં બાળકોનાં સંબંધ દ્વારા પોતાનો સંબંધ વધારે ઘટ્ટ બનાવે છે. ટુંકમાં, આમોદારના સંસ્થાઓએ અને નેતાઓએ કેવી રીતે કામ કરવું જોઈએ એ આમાં બહુ સારી રીતે જણાવાયું છે.

નવલકથા બોધદાયક અને મનોરંજક છે. દરેક વ્યક્તિએ આવાં પુસ્તકો વાંચી એમાંથી બોધ લઈ જીવનમાં ઉતારવો જોઈએ. પુસ્તકાલયો ખાસ ખરીદે અને બહોળો પ્રચાર કરે. છાપકામ, બાંધણી, પૂઠું, મૂલ્ય વગેરે જોઈએ એવાં છે.

૨. ચા-ધર:—કર્તાઓ, ઝવેરચંદ મેઘાણી વગેરે; પ્રકાશક, ગુજર્ અંધરત્ત કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાગિત ૧૬ પેજ પાન ૮+૧૩૮ જેકેટવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂપીઆ ૧ એક.

અંગ્રેજી 'કોર્સી હાઉસ' વાર્તાઓના જેવી આ ચા-ધરની સાત વાર્તાઓ પ્રકાશકે માત્ર જુદા જુદા કર્તાની ચૂંટી કહાડી એક પુસ્તકાકારે ગુજર્ અંધરમાળાના મણકાં રૂપે બહાર પાડી છે. વાર્તાઓ એક એકથી ચઢે એવી છે, એટલું જ નહિ પણ બોધક પણ છે. 'માડી હું કેશવે' એ વાર્તા ખરેખર બોધક છે. એમાં એ સિવાય 'શેર માટી' 'વિચિત્ર પ્રયોગ' 'શાલિની' 'ઓલાહ' 'હુલા શેઠ;' અને 'મા'ની વાતો છે. વાર્તાઓ ખાસ વાંચવા અને બોધ લેવાલાયક છે.

કાગળ, છપાઈ, વગેરે સારાં છે. મૂલ્ય જરા વધારે લાગે છે. પુસ્તકાલયોએ આવાં પુસ્તકો ખરીદવા જ જોઈએ.

૩. છાયા:—લેખક, દુર્ગેશ શુક્લ; પ્રકાશક, ચાંપશી વિક્રલદાસ ઉદેશી, ૨૫, પોંસોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા; ૧૯૩૭; કાગિત ૧૬ પેજ, સચિત્ર પાન ૨૮૩; આગળનવાળું પાકું પૂઠું; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

જુદે જુદે સમયે લખાયેલી અને માસિકોપત્રો દ્વારા પ્રગટ થએલી એકજ કર્તાની 'દેવચકલી,' 'હૈયાસૂનો,' 'જીવલીતું' જીવતર,' 'પુત્રપ્રતિષ્ઠા,' 'પ્રજ્ઞાચક્ષુ,' 'હુનીયાદારીની વાત,' 'આથમણી કેડી,' 'અન્નપૂર્ણા,' 'અલય,' અને કદમડની કરમે,' એમ ૧૦ ટૂંકી વાર્તાઓ છે. આ બધી હૃદયસ્પર્શી અને લાગણીઓને ઉત્કેરે એવી કથા કથાથી ભરેલી છે. આમજીવનનો ચિતાર થોડોલથો એમાંથી મળી રહે છે. વાર્તાઓ બોધદાયી પણ છે. વાંચવા માંડ્યા પછી પૂરી થતાં સુધી મુકવી ગમે એવી નથી. ટૂંકી વાર્તાઓનાં પુસ્તકો વિશેષ પ્રિય થતાં જાય છે. આમજીવનની અવનવી દિશાઓ આમાં આલેખી છે.

છપાઈ, બાંધણી, કાગળ વગેરે સુંદર છે. મૂલ્ય પણ માફકસર કહી શકાય. આવાં પુસ્તકો નૈસર્ગિક રીતેજ જમાના પ્રમાણે આદર પામશે જ. પુસ્તકાલયો તો ખરીદે જ, પરંતુ ધનિકોએ અને સાહિત્યપ્રેમીઓએ પણ ઉત્તેજન આપવાલાયક છે.

૪. તણુઆ મંડળ ૩જી:—લેખક, ધૂમકેતુ; પ્રકાશક, ગૌરીશેઠ્ઠર ગોવર્ધન જોશી, ખાનપુર, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; સચિત્ર આગળનવાળું પાકું પૂઠું; પાન ૬+૨૬૪; મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

આ પુસ્તકમાં નામ પ્રમાણે દીક્ષને ઉરકેરે એવી એકએકથી ચઢે એવી ૨૧ ટૂંકી વાર્તાઓ એક જ લેખકની પ્રસિદ્ધ થાય છે. ટૂંકી વાર્તાઓના લેખક તરીકે બાર્થ ધૂમકેતુ પ્રખ્યાત થઈ ચૂક્યા છે. આ ગ્રંથક પણ લોકપ્રિય થશે જ. આમાં જીવનની અવનવી દિશાઓ સરળતાથી અને સ્પષ્ટ રીતે ચિતરવામાં આવી છે. આમાં એક નાટક પણ છે. પુસ્તકને નૈસર્ગિક રીતે જ ઉત્તેજન મળશે. રા. ધૂમકેતુની કૃતિઓ તરફ સમાજની આંખી દૃષ્ટિ છે.

કાગળ, પૂકું, છપામણી, અક્ષર વગેરે સુંદર છે. નીચલા વર્ગની હાડમારીઓને સારો ખ્યાલ આ પુસ્તકમાંથી મળી રહે એમ છે. વાર્તાઓ વાંચી તેના સાર ગ્રહણ કરી જીવનમાં આચરવા દરેક જણ પ્રયત્ન કરે તો વાર્તાના લેખકનો શ્રમ સફળ થયો ગણાય.

૫. વૃદ્ધ લોકોને માટે કસરતો:—અનુવાદક, ડૉ. આકરલાલ તુળજશંકર યાજ્ઞિક; પ્રકાશક, શંકર નરહર જોશી, ચિત્રશાળા પ્રેસ, ૧૦૨૬, સદાશીવ પેંક, પૂના નં. ૨; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૭૬; મૂલ્ય પાંચ આના; કાચું પૂકું.

વૃદ્ધ લોકોને કસરતની જરૂર છે એ આ પુસ્તક ઉપરથી સાબીત થાય છે. તાકાત પ્રમાણે અને જરૂરીઆત પ્રમાણે કસરતો દેવી થઈ શકે એ જણાવવાનો આ પુસ્તકનો હેતુ છે. 'Old Age, its causes and prevention' (ધકપણ, તેનાં કારણો અને તેની અટકાવત) એ નામના પુસ્તક આધારે આ પુસ્તક લખાયું છે. ખોરાક, વર્તન, સ્વચ્છ રક્ત-વાહિનીઓ, જીલાન, વગેરે બાબતમાં ઉપયોગી થઈ પડે અને વૃદ્ધ થયા છતાં પરવશ ન થવું પડે અને સુખમય નિરોગી જીવન કેમ ગુજારી શકાય એ બતાવવાનો આ પુસ્તકનો ઉદ્દેશ છે.

પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે અને બહોળો પ્રચાર કરે. સમાજને આવી પુસ્તકોની ખાસ આવશ્યકતા છે.

૬. લપોવના:—લેખક, ગોર્કિય હ. પટેલ; પ્રકાશક, પટેલ ગોરધનભાઈ દિશોરભાઈ 'નંદાનંદ' અલકાપુરી, વડોદરા; ૧૯૩૭, કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૮+૧૧૦; કાચું સચિત્ર પૂકું; મૂલ્ય બાર આના.

આ પુસ્તકમાં દેવી અને આસુરી સંપત્તિનું સુદ્ધ તથા તપનો તથા આત્મમનો-બળનો વિગ્રમ કરતીએ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ ચર્ચા છે. ભાષા જરા અધરી છે. સામાન્ય જનતા સમજ ન શકે એવા અધરા શબ્દપ્રયોગો પણ છે, છતાં પુસ્તક વાંચવાલાયક છે. તપોવનમાં યમ અને સાવિત્રીનો સંવાદ તથા યમ પાસેથી વરદાન મેળવી સત્યવાનને જીવતો કરવો એ પ્રથમ નાટક તથા શીખ ધર્મ ગુરુઓનું વગેરે દેવી અને આસુરી બળોનું સુદ્ધ એ જ બે બાબતો આમાં છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં સારો ઉમેરો કરે છે. ભાષા અધરી છતાં છેડે કોરા તથા જરૂર પડે ત્યાં શ્લોકનું સ્પષ્ટીકરણ આપવાથી સહેલાઈથી સમજી શકાય એવાં છે. પ્રયત્ન ઉત્તેજનપાત્ર છે.

છપાઈ, કાગળ વગેરે સારાં છે. કિંમત ઓછી હોય તોજ આવાં પુસ્તકો વધુ ખપે એમ અમારું નમ માનવું છે.

૭. ગામડાંમાં:—રમણભાઈ ત્રિવેદી; પ્રકાશક, ભાઈલાલ ડી. પટેલ 'આપણું બાળ' કાર્ય મંદિર, ભરૂચ; ૧૯૩૭; કાકિન ૧૬ પેજ, પાન ૨૯; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૪ આના.

ભરૂચથી રા. ભાઈલાલ પટેલ; શ્રી પદ્માવતી દેસાઈ અને રમણલાલ ત્રિવેદી એ ત્રણ જણે મળી 'આપણી બાળ ગ્રંથમાળા' નામની નવીન બાળમાળા શરૂ કરી છે. તેના પ્રથમ વર્ષના દ્વિતીય મણકા તરીકે આ પ્રવાસનું પુસ્તક બાળકો માટે પ્રસિદ્ધ થયું છે. વડોદરાથી ભરૂચ સુધીનાં રેલ્વેનો તેમજ ત્યાંથી શુદ્ધતીર્થ, કમ્પીરવડ વગેરેનો પ્રવાસ આમાં વર્ણવ્યો છે, અને છેવટે ગામડાને શ્રેષ્ઠ જણાવ્યું છે.

૮. પ્રાચીન ભારત વર્ષ ભાગ ૩ બે:—લેખક, ડૉ. ત્રિભોવનદાસ લહેરયાંદ શાહ; પ્રકાશક, શશિકાન્ત એન્ડ કુંપની, રાવપુરા ટાવર રોડ, વડોદરા; ૧૯૩૭; ૬૬ ૮ પેજ, પાન ૩૦ + ૪૦૫ + ૪૫ + ૧૦; ચિત્રો સહિત મૂલ્ય રૂ. ૬-૮-૦.

હકતરી જ્ઞાન મેળવી પુરાણ વસ્તુશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી જનતા સમક્ષ પ્રાચીન ભારત વર્ષ વિષેનું પોતાનું મંતવ્ય આટલા શ્રમપૂર્વક ધરવા માટે ડૉ. ત્રિભોવનદાસને અભિનંદન જ ધટે. આ વિષય એટલો ગહન છે અને સતત થતી નવીન શોધોને લીધે આપણા આર્યાવર્તના પ્રાચીન ઇતિહાસ સંબંધી જ્ઞાનમાં એવા ફેરફારો થયા કરે છે કે એ બાળતર્માં કોઈ પણ મત પૂરો હોઈ શકે જ નહિ. 'મુ'ંડે મુ'ંડે મતિભિન્ના' એ સત્રાનુસાર દરેકનો દષ્ટિકોણ જુદો હોય અને દરેકનું વલણ તેમજ ઉદ્દેશ પણ ભિન્ન હોય એટલે આવા વિષયમાં મતભેદ તો થવાના જ; પરંતુ એમ થતાં જ આખરે સત્ય વસ્તુ તરી આવે છે. લેખકે એટલી ઝીણવટથી આવા પુસ્તકો વાંચતા થાય એ જ આ પ્રયત્નની સફળતા માટે બસ છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ચોથા ખંડના ૨ પરિચ્છેદો તથા પાંચમાના ચાર અને છઠ્ઠાના અગ્રીઆર મળી કુલ ૧૭ પરિચ્છેદોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રથમ ચાર ભાગમાં આખો વિષય સંકેલી લેવાનો છારો હોતો અને તેથી દરેક પુસ્તકમાં પૂરેપૂરા બે ખંડો આપવા વિચાર હતો; પરંતુ ગ્રંથની વિપુલતા જણાતાં એક સરખાં પાનાંના પાંચ ભાગમાં આ ગ્રંથ સંપૂર્ણ કરી લેવાનું ઉચિત ધાર્યું છે. મૂલ્યમાં તે પ્રમાણે વધારો જૂજ પણ રહેશે જ. ચોથા ખંડના બે પરિચ્છેદોમાં મૌર્યવંશની પડતીનાં કારણો તથા જુદા જુદા સમ્રાટોના સમયમાં મૌર્યરાષ્ટ્રનો વિસ્તાર બતાવવામાં આવ્યો છે. પાંચમા ખંડમાં શુંગવંશ સમયે ભારતની સ્થિતિ તથા છઠ્ઠા ખંડમાં પરદેશી હુમલાઓથી માંડી શાહી વંશની સમાપ્તિ સુધી તેમજ આશવાળ, શ્રીમાળ, પોરવાડ તથા ગુર્જરની ઉત્પત્તિ પણ છેવટના પરિચ્છેદમાં આપી છે. દરેક સમયના વર્ણનના સમર્થક સાધનો જેવાં કે સિદ્ધાંત, નકશા વગેરે સમજૂતિ સાથે આપેલા છે. કર્તાએ ખૂબ અભ્યાસપૂર્વક આ ગ્રંથ તૈયાર કરેલો હોવાથી અભ્યાસક્રમે જાણવાનું વિશેષ મજાશે અને જુદાં જુદાં દષ્ટિબિંદુઓથી જુદી જુદી બાજતો ઉપર પ્રકાશ પડી શકશે. આવા અભ્યાસપૂર્ણ પુસ્તક માટે જેમનાથી બની શકે તેમણે મદદ આપી ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. ગુજરાતી ભાષાના ઐતિહાસિક શોધબોળના વિકાગમાં આ પુસ્તકથી ધણો સારો ઉમેરો થાય છે અને તે સાથે ભાષાનું સાહિત્યગૌરવ પણ વધે છે.

વડોદરા રાજ્યનાં કર્યા પુસ્તકાલયો જરૂર આ પુસ્તકના બધા ભાગ ખરીદે અને એ દ્વારા રાજ્યની શિક્ષિત યુગ્મને પ્રાચીન ભારતનું જ્ઞાન પુરું પાડવામાં યથાશક્તિ મદદ કરે એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

શબ્દકોષ, સમયવારી તથા વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા દ્વારા તથા ચિત્રો, લેખો, નકશા, શિક્ષક વગેરેની સમ્મુત્તીથી પુસ્તકની શોધ્યતા તેમજ તેનું રક્ષ્ય સમજાવામાં ધણી સહાય મળે છે, આશા છે કે ગુજરાતી સાહિત્યના રસિકાઓ ઉત્તેજન આપશે જ.

૯. લગ્ન પ્રપંચ :—કર્તા, નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ; પ્રકાશક, પ્રસ્થાન કાર્યાલય, પારસી અગીઆરી સામે, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૪૫+૪૪; કર્તાની લગ્ય છબીવાળા આચ્છાદન સહિત પાકું પુસ્તક; મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦.

શ્રી નરસિંહભાઈ સુધારક વિચારના છે. લગ્નની બાબતમાં એમના વિચારો બહુ આગળ વધેલા છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં એમણે લગ્નની સંસ્થાની શરૂઆત કયારે કેવા સંજોગોમાં થઈ, તે સમયે એનું મહત્ત્વ કેટલું હતું, તેમાં શા શા ફેરફારો થયા, હાલના સંજોગોમાં તેમાં કયા ફેરફારો થવા જરૂરના છે, સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવા માટે શું શું કરવાની જરૂર છે, પત્ની તરફ પતિની શી ફરજ છે, આર્થિક દૃષ્ટિએ સ્ત્રીની સ્થિતિ હિંદમાં કેવી છે, તે સુધારવા શી તજવીજ કરવી જોઈએ વગેરે બાબતો બહુ બારપૂર્વક એમણે જણી છે. પાશ્ચાત્ય રીત રીવાજોની માહિતી મેળવી તેમાંથી પણ ઉપયોગી બાબતો લેવા તેઓ અચકાયા નથી. સ્વદેશભિમાની છે છતાં પરદેશી તે બધું જ વર્જ્ય છે એ વિચારના તેઓ નથી. લાભદાયી અને અનુકરણ શોધ્ય હોય તે મદદ કરવા તેઓ તૈયાર છે જ. અસત્ય અને દંભના તેમજ રૂઢીના તેઓ ચુરત વિરોધી છે. સમાજસ્થિતિ સુધારવા તેઓ પોતાથી બનતો બધો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. રા. કિશોરલાલ મશરૂવાળાના ઉપોદ્ધાતથી પુસ્તકનું ગૌરવ વિશેષ વધે છે. વિચારવા અને અનુભવમાં મુકેલા લાયક વિષયની જગ્યાવટ થવાથી 'પ્રસ્થાન' કાર્યાલયે પ્રગટ કરવાનું માલુમ થયું છે.

સમાજનું હિત ઉદ્દયમાં ધારણ કરનારે, સુધારો કરવા ઇચ્છનારે વગેરેએ આ પુસ્તક જરૂર વાંચવું જોઈએ. યુવનોએ અને યુવતીઓએ પણ આ પુસ્તક વાંચી વર્તનમાં તેને ઉતારવું જોઈએ. આધુનિક ગમપ્રથા તથા તાગેતરમાં ચર્તા અનેકપત્નીત્વના રા. નરસિંહ ભાઈ દ્વારા દુરભન છે. સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે તેમનું ઉદ્ય ઉજાગા મારી રહ્યું છે. તેઓ અનુભવી, દરેક અને અખાતરી છે.

લગ્નના સંબંધમાં એમના વિચારો એટલા બધા આગળ વધેલા છે અને તેઓ એટલા મહત્ત્વ છે કે પોતાના સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધની કેમપણ બાબત જેમાં હોય એવા લગ્નમાં તેઓ ભાગ પણ લેતા નથી.

આ પુસ્તકથી આપણા સામાજિક સુધારાના સાહિત્યમાં બહુ ઉપયોગી ઉમેરો થાય છે. ખરી રીતે તો આ નરસિંહભાઈએ સ્ત્રીઓની સામાજિક સુધારણાનો ગદન વિષય બહુ શીઘ્રવટથી જણી તેમાં કરવા જોઈતા ઉપાયો પણ મુચ્યા છે.

આ પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલયે ખરીદ કરી તે જગા અને તેમ વિશેષ વંચાય એવી તજવીજ કરવી જોઈએ.

૧૦. પારેવાં :—સંગ્રાહકો, છાતાભાષ પટેલ અને શાન્તાબેન પટેલ; પ્રકાશક, છાટુભાષ ખુશાલભાષ પટેલ, મણુર બાલગૃહ, મીરજાપોર રોડ, અમદાવાદ; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૪૦; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૩ આના.

પોતાના કાર્યક્રમ અંગે મણુરનાં બાળકોને શીખવવા માટે આ ગીતોની સુઠણી થઈ છે. પાંચ સાત બાળકો, રસ લેનાર કાર્યકર્તાઓ અને બાલમંદિરના રસચોની આ વાનગી ધોરણવાર છે. આમાં તો માત્ર કિન્ડરગાર્ટન શાળા પદ્ધતિએ બાલ અને પહેલા ધોરણ પૂરતા જ બાલગીતો છે. ગીતો સહેલાં, ભાવનામય અને શિક્ષાપ્રદ છે. દરેક ગીત નીચે તે તૃત્યગીત છે, અભિનય ગીત છે કે રાસ ગીત છે તે સ્પષ્ટ કર્યું છે. બાલવર્ગો અને બાલમંદિરોમાં આ બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. બાલ પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

૧૧. સત્યશ્રી કળીર દિગ્વિન્ય ભાગ ૧ લો :—લેખક તથા પ્રકાશક, મહંત રતનદાસજી સેવાદાસજી, શ્રી કળીર સાહેબનું મંદિર, ખાડીઆ, અમદાવાદ; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૨૫૬; કાચું પૂઠું મૂલ્ય રૂ. ૧; પાકું પૂઠું ૧-૪-૦.

મહંત શ્રી રતનદાસજીએ ઉપોદ્ધાતમાં કળીર પંથ સંબંધી માહિતી આપી કળીર સાહેબની રહેણી કરણી, તેમનો પ્રાણી માત્ર ઉપરનો પ્રેમ, તેમનું જ્ઞાન, તેમની લાક્ષિત્ય, સમાન ભાવ, ઉપદેશ વગેરે સંબંધી ઉદ્દેશ્ય સંક્ષેપમાં કર્યા છે.

કળીરજી સત્યના ઉપાસક હોવાથી ઢોંગી ગુરૂઓ એમની સામે એકલા મળી તેમને સંતાપવા ચૂક્યા નથી. ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચતા તેમને કેટલાં સંકટો નહાં હતા તેમજ એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ તેમને કેવી રીતે કસોટીમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું તે આ પુસ્તકમાં બહુ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે. આવા કળીરજીના ચારિત્રની ઉણપ ગુજરાતી ભાષામાં હતી જ. સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા, સમાનભાવ અને અનુકંપા એ એમના મુખ્ય ગુણો હતા. આ ભાગમાં તો માત્ર બાદશાહની મુલાકાત, દેવીઓની કનડગત અને તેમાંથી વિન્ય મુક્તિ, એમની કસોટીઓ, જન્મકાળ વગેરે બાબતો વર્ણવી છે. ખીન્ને ભાગ જલદી પ્રગટ કરવા લેખકને નમ્ર વિનંતિ છે.

દરેકે ખાસ વાંચી મનન કરવાલાયક આ પુસ્તક છે. ઉત્તેજન મળશે જ,

૧૨. આતરોની માહિતી :—લેખક તથા પ્રકાશક, સોમાભાષ કીશાભાષ પટેલ, સુણાવ વાયા આણંદ; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૧૦૮૬; ૧૯૩૭; કાચું પૂઠું; મૂલ્ય ૬ આના.

સ્વ. ખુશાલભાષ શંકરભાષ સમારક અંધમાળાના પ્રથમ મણુકા રૂપે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે.

આપણા ખેતીપ્રધાન દેશમાં જમીનનો પ્રશ્ન ઘણો મહત્વનો છે. જમીન ઉપર ખેડુતના જીવનનો આધાર છે. એટલે જમીનમાંનો પાક સારો અને વિશેષ પ્રમાણમાં કેવી રીતે ઉતરે

એ સંબંધી માહિતી ખેડુતોએ રાખવી જ નોંધએ. આ પુસ્તકમાં લાઇ સોમાભાઇએ ખાતરના પ્રકાર, તેની જરૂરીયાત, તેમાંનાં તત્ત્વો, ખાતરની છાંડ ઉપર અસર વગેરે બાબતો ચર્ચા છે. પ્રથમનાં ૪ પ્રકરણોમાં ખાતરની આવરયક્તા, તેનાં તત્ત્વો વગેરે વર્ણવી પછીનાં આઠ પ્રકરણોમાં ૮ જુદી જુદી જાતનાં ખાતરો સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતી આપી છે. દરેક જાતનાં ખાતરોમાં કયું તત્ત્વ અથવા ભાગે છે, તેની અસર જમીન તથા છાંડ ઉપર કેવી થાય છે, ખાતર કેટલું નાખવું નોંધએ, ક્યારે નાખવું નોંધએ વગેરે બાબત બહુ ચોખ્ખવટથી અને બહુ વિસ્તારથી જણાવી છે. પુસ્તક બહુ ઉપયોગી છે. જુદા જુદા પાકને તથા જાત જાતની જમીનોને કયું ખાતર વધારે માફક આવશે તે પણ અને સરસ રીતે સમજાવ્યું છે.

દરેક ગામે આ પુસ્તક હોવું નોંધએ. પુસ્તકાલયો એક બે નકલો ખરીદે અને ખેડુત વર્ગમાં ખૂબ વંચાવે. આવાં પુસ્તકોની ઉપયોગિતા વિષે બેમત હોઈ શકે જ નહિ.

૧૩. 'પ્રાચીન ભારત વર્ષ' તું સિંહાવલોકન :—કર્તા, આચાર્યશ્રી ત્રિભોવનદાસ શાહ ના 'પ્રાચીન ભારત વર્ષ' ભા. ૧ ના પ્રગટ થયા પછી એમાંની કેટલીક શંકાસ્પદ તથા અત્યાર અગાઉ અન્ય પુસ્તકોમાં પ્રસિદ્ધ થએલી બાબતો વિરુદ્ધના કેટલાક ઉદ્દેશો તથા મંતવ્યો સંબંધી ચર્ચા એમણે અને પ્રમાણે સહ કરી છે, અને ડૉ. શાહનાં મંતવ્યો બૂલ-ભરેલાં છે એમ જણાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. પોતાનાં મંતવ્યો પ્રમાણસહ સિદ્ધ કરી બતાવવા એમણે ડૉ. શાહને પડકાર કર્યો છે. ડૉ. શાહે એમને જુદા જવાબ નહિ આપતાં પોતાના બીજા પુસ્તકમાં તેમજ ત્રીજા પુસ્તકમાં શરૂઆતમાં એ સંબંધી પોતાનું કથન આપ્યું છે. શોધખોળના વિષયમાં જુદા જુદા મતો પ્રવર્તે છે. દષ્ટિબિંદુ જુદાં હોય તો એકજ બાબત જુદી જુદી લાસે. પરંતુ એ પ્રમાણે જુદી જુદી વ્યક્તિઓના અભિપ્રાય ઉપરથી જ છેવટનો નિર્ણય થઈ શકે. આચાર્યશ્રીએ પ્રમાણે અને ઉત્તારાઓ સહ ઇતિહાસવેત્તાઓનાં ટાંચણો સહિત ડૉ. શાહના ૨૭ મુદ્દાઓ સંબંધમાં ઉદ્ધાપોહ કર્યો છે. આચાર્યશ્રીએ બહુ ઝીણવટથી અને ચાતુર્યથી એ પુસ્તક વિવેચક દષ્ટિએ તપાસ્યું છે. અને ડૉ. શાહ ક્યાં બૂલ કરે છે એ એમણે જણાવ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ તેમનો આધાર શો છે તથા તેમનું દષ્ટિબિંદુ શું છે તે સમજાવવા આગ્રહ કર્યો છે. ઇતિહાસવેત્તાઓ, પુરાણ વસ્તુ શોધકો તેમજ સંસ્કૃતિના અભ્યાસકોને તો આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી લાગશે. આચાર્યશ્રીના દાખલા દલીલ એટલાં સચોટ અને પ્રમાણસર છે કે એમને જવાબ આપતાં પણ વિચાર કરવો પડે. આશા છે કે ઇતિહાસવેત્તાઓ અને અભ્યાસકો સમાધાનકારક ઉકેલ શોધી શકશે. 'પ્રાચીન ભારત વર્ષ' ખરીદ કરનારે આ પુસ્તક પણ રાખવું જ નોંધએ. પોતાનાં મંતવ્યોના આધારજૂત મંતવ્યોની નામાવલિ પણ આચાર્યશ્રીએ શરૂઆતમાં આપી છે, તે ઉપરથી એમના માનના માપનો કંઈક ખાસ આની ચકશે.

૧૪. સુભાષિત-પદ્ય-રતનાકર ભા-૩ જો :—મુનિરાજશ્રી વિદ્યાલવિન્યસ, લેખક અને અનુવાદક; પ્રકાશક, દીપચંદ બાંકીઆ, મંત્રી શ્રીવિન્યધર્મસૂરી જૈન મંથમાળા, છોટા સરાફા ઉજ્જૈન; ૧૯૩૭; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૪૧+૮૧૮ થી ૧૨૦૦=૩૮૨; મૂલ્ય રૂ ૧-૪-૦ પાકું પૂઠું.

શ્રી વિન્યધર્મસૂરી જૈન મંથમાળાના ૩૪મા પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થતા આ પુસ્તકમાં શ્રુતિ, સ્મૃતિ, મહાભારત, પુરાણો વગેરે સંસ્કૃત ગ્રંથોમાંથી જુદી જુદી નૈતિક અને ધાર્મિક બાબતો વિષેના શ્લોકો ચૂંટી કાઢી રીતસર ગોઠવી તેના ગુજરાતી અનુવાદ સહિત પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. ભાષા સહેલી અને સરળ છે. જીવનમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવા નીતિના બોધવચનો આમાં છે. સામાન્ય મનુષ્યને આવા પુસ્તકો ખાસ પસંદ પડે અને જીવનમાં એની જરૂરીઆત પણ છે. આવા સુંદર સુભાષિત રતનાકર માટે મુનિરાજને અભિનંદન થટે છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

વિજ્ઞાન પાઠાવલી ભા. ૧ ભા. ૧ ભા. ૧ :—લેખક, ચિત્રકાર અરવિંદ પટેલ; શ્રી પોપટલાલ ગો. શાહની પ્રસ્તાવના સાથે; પ્રકાશક, જમુભાઈ દાણી અને સોમાભાઈ પટેલ, સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર, મુંબઈ નં. ૭; કાઉન ૧૬ પેજ પાન ૮+૧૧૧; કાચું સચિત પૂઠું; મૂલ્ય ૮ આના.

ચિત્રકાર પટેલનું આ પુસ્તક ખરેખર એક સાચી ખોટ પૂરી પાડે છે. વિજ્ઞાનના વિષયનાં પુસ્તકો ગણ્યા ગાંઠ્યા છે. શાળાઓમાં હવે વિજ્ઞાન સિખવવામાં આવે છે. એની જરૂરીઆત જીવનમાં પણ છે. એટલે આ પુસ્તક શિક્ષકો તેમજ શિષ્યો બન્નેને બહુ જ ઉપયોગી થઈ પડશે. આમાં વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓ સંબંધી સહેલી ભાષામાં જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે. ચિત્રોથી વિષયનું નિરૂપણ ઘણું જલદી થઈ શકે છે. અને તેથી જ બહોળા પ્રમાણમાં ચિત્રો તથા આકૃતિઓ આમાં આપી છે. આપણી આસપાસની વનસ્પતિ તેમજ જીવજંતુ અને પ્રાણીઓ સંબંધી થોડી ઘણી માહિતી આપણે રાખવી જોઈએ અને તેથી જ આ પુસ્તક શાળા માટે રચાયું છે.

બાલ પુસ્તકાલયો, શાળાઓ અને ધનિકો આને ખરીદી જરૂરી ઉત્તેજન આપે.

૧૬. હેમચન્દ્ર વચનામૃત :—સંપ્રાદક અને અનુવાદક, મુનિરાજશ્રી જયન્ત વિન્યસ; પ્રકાશક, દીપચંદ બાંકીઆ, શ્રી વિન્ય ધર્મસૂરી જૈન મંથમાળાના મંત્રી, છોટા સરાફા, ઉજ્જૈન; કાઉન ૧૬ પેજ, પાન ૪૪ + ૨૦૮; ૧૯૩૭; પાકું પૂઠું.

ઉપરોક્ત મંથમાળાનું આ ૩૬ મું પુસ્તક છે. આમાં મુનિરાજ શ્રી જયન્ત વિન્યસજીએ આચાર્યશ્રી હેમચન્દ્રજીનાં વચનામૃતો ચૂંટી કાઢી તેના ગુજરાતી અનુવાદ સાથે સરળ ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. જુદા જુદા આચાર્યોનાં ઉપદેશવાક્યો દરેકે જાણવા જોઈએ. મૂળ ભાષામાં સમજ ન પડે એવી વ્યક્તિઓ માટે ગુજરાતી ભાષાનો અનુવાદ ઘણો જ ઇષ્ટ છે.

દૂંકા દૂંકા વાક્યો, વર્ગવાર તેમજ વિષયવાર અનુક્રમણિકા સહિત પ્રસિદ્ધ થાય એ ઇષ્ટ જ છે. જૈન તેમજ જૈનેતર માટે પણ આ પુસ્તક ઉપયોગી છે. વચનામૃતો વાંચવા અને યાદ રાખવા જેવાં છે. પુસ્તકાલયો જરૂર ખરીદે.

ના. ચં. દીવાનજી

દીપોત્સવી અંકો

૧. શારદા:—તંત્રી, ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રામચુરા, 'શારદા' કાર્યાલય વડોદરા.

આ અંકમાં ત્રણેક ત્રિરંગી ચિત્રો ઉપરાંત ખીજાં કેટલાંક આકર્ષક ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે. શ્રી પ્રભાશંકર પટ્ટણી, શ્રી દેશવ હ, શેઠ, કવિશ્રી ખખરદાર ઉપરાંત ધણાખરા સારા લેખકોની લેખસામગ્રી આપવામાં આવી છે. કાવ્યો ઉચ્ચ કલ્પનાવાહી હોય ચિષ્ટ છે. ગૂજરાતી રંગભૂમિના શ્રી જયશંકર સુંદરીએ રંગભૂમિ અને તેના પર કામ કરનાર અભિનય કર્તાઓને દિશા મળે તેવી ઠીક ઠીક સૂચનાઓ કરી છે. "જોશીયાળો, ન્યાયાધિશ્મીનું" રેખાચિત્ર, સાંધાવાળો, પ્રભુના પેગમ્બર, સ્ત્રી સમજતી નથી " આ લેખો ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવા હોય ઊંડું માનસ રજુ કરે છે. કનુ દેસાઇ અને સૌભદ્રા દેસાઇનાં ચિત્રો સુંદર ભાત પાડે છે.

અંક આકર્ષક અને વાંચવા યોગ્ય બન્યો છે.

૨. ગુણસુંદરી અને સ્ત્રી હિતોપદેશ:—તંત્રી, યજ્ઞેશ હ. શુક્લ, 'ગુણસુંદરી' કાર્યાલય ૧૧૪, વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ મુંબઈ ૪.

આ અંકમાં કવિશ્રી નર્મદ ઉપર નૂતન સર્જનની દબે 'નર્મદ' અપ્રકટ નાટકનો અંક બીજો શ્રી ચંદ્રવદન મહેતાએ સુંદર રીતે વર્ણવ્યો છે. 'ચંડીમાતાનું' મહાત્મ્ય, ખુશ્નના, વીરમોતા, મોદક મદિમા, સ્વદેશી એ લેખો ધ્યાન ખેંચે તેવા છે. વળી 'લાવો ભાગિયાં'નું કાવ્ય આનંદ આપે તેવું છે.

"લાવો ભાગિયાં રસીલાં રે, આપણ સંગે જમિએ,
હિન એક તો રંગમાં રે, આનંદે નિર્ગમિએ;
સહુ ભાવે મધુરાં રે, વડાં દહીં સાથ રૂઠાં,
રસ સ્વાદ મળેનાં રે, ખુલે દિલડાં ય બધાં."

આ ગીત રામમોહનરાય જયવંતરાયે પોતાની સિદ્ધહસ્ત કલમથી "આવો પુલકાં મધુરાં રે, આપણ સંગે રમિએ" એ રાહગાં સ્ટેજ દેરશર સાથે ઉપજાવ્યું છે. આભેળે અંક દિવાળીની ધમાલમાંથી પરવામાં પછી પુરસદે ઉથલાવવા જેવો ખરો.

૩. લોકમત:—તંત્રી, મગનભાઈ પટેલ, સહતંત્રી, રતિલાલ વ્યાસ; પુના, હિંમત ૦-૨-૦. પુનાથી ચાલુ સાલે જ નીકળવા મડિલા 'લોકમત' ગૂજરાતી સાપ્તાહિકનો આ દીપોત્સવી અંક છે. આમાં 'સપરમે દિવસે સખરસ' એ નોંધ વાંચવા જેવી છે. સત્વર દલાયતી સાર્થકતા વર્ણવી છે.

એ ઉપરાંત બે ત્રણેક સામાજિક ટુંકી વાર્તાઓ અને કેટલાંક કાવ્યો પણ આપેલાં છે. શ્રીમતી ઇન્દુમતીબાલાએ "સ્ત્રી પુરુષના સ્વભાવની રૂપરેખા" દોરી અંકને વધુ આકર્ષક બનાવ્યો છે.

આકર્ષકતા કરતાં વાચનની દૃષ્ટિએ અંક ઠીક ગણાય.

૪. પ્રતાપ:—તંત્રી અને પ્રકાશક, દાગોદાસ કૃપાશંકર શેક્ત, કલ્પપીઠ, સુરત; ૫. ૨૩૨. હિં. ૧-૮-૦.

આમાં કુલ ૫૨ કાવ્યો, એક અપધાગલ, અને બીજા છૂટા લેખો છે. કાવ્યો કવિનર નાનાલાલ, કવિશ્રી ખમરદાર, શ્રી સુંદરમ, શ્રી કેશવ હ. શેઠ, કવિશ્રી લલિતજી વગેરે દ્વારા લેખકોને હાથે લખાએલાં છે, લેખોમાં શ્રી ધૂમકેતુ, શ્રી રમણલાલ દેસાઈ, શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના શુક્લ, શ્રી જ્યોતિન્દ્ર હ. દવે મોખરે આવે છે.

કલાકાર શ્રી કનુ દેસાઈનું 'વૈષ્ણવજનવાણું' ત્રિરંગી ચિત્ર ખાસ આકર્ષક બન્યું છે.

આવો નક્કર રસસાહિત્યથી ભરેલ દીપોત્સવી અંક કેવળ બત્રીસ હોદીયાંમાં ખરીદાય તો વાંધાજેવું નથી.

દીપોત્સવીના ઘણાખરા અંકો જેતાં 'પ્રતાપે' પોતાનો 'પ્રતાપ' સુંદર પાઠ્યો છે એમ કહી વગર ન આવે.

૫. ગુજરાતી પંચ:—તંત્રી અને પ્રકાશક, સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ, અમદાવાદ; પૃ. ૭૪; કિં. ૦-૬-૩.

આ અંકમાં વાર્તાઓ, લોકગીતો, કાવ્યો, ચરિત્ર, પરિકથા, રાસ એમ વિધિવિધ સાહિત્ય આપવામાં આવ્યું છે. કાવ્યોમાં 'રાસપદ્ય'ના સુપ્રસાળી કવિશ્રી મૂળજીલાલ પી. શાહનાં કાવ્યો ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. તે ઉપરાંત નવલરામ ત્રિવેદી, જનાર્દન પ્રભાસ્કર ને 'વિવિત્સુ' પણ કંઈ ઓછા ખીડ્યા નથી.

"હું કવિ કેમ બન્યો? ચિત્રકલાની વ્યાપકતા, અધુરું સ્વપ્ન, પાગલ" એ લેખો વાંચવા જેવા છે.

૬. ગુજરાતી:—તંત્રી, નટવરલાલ સમ્જારામ દેસાઈ બી. એ. મુંબઈ; પૃ. ૧૧૬; કિં. રૂપિયો એક.

'ગુજરાતી'નો દીપોત્સવી અંક ગુજરાતીઓએ વિચારવા જેવો બન્યો છે. એમાં કાવ્યો, સાહિત્ય, વિજ્ઞાન, ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, નવલિકા, ગદ્યકાવ્યો ને બાલસાહિત્ય એ પ્રમાણે વિવિધ વાચન છે.

આમાં "બાલસાહિત્ય"ને પણ બુલાવ્યું નથી એ આનંદ પામવા જેવું છે. ચિત્રો ગંભીર, આકર્ષક ને વિનયશીલ છે. 'નિલગિરીનાં દૃષ્યો' ખાસ જેવા જેવા છે.

આખો અંક જેતાં "સત્ય, અહિંસા, સ્વદેશી ને સ્વરાજ્ય" એ સૂત્રો સચવાય તેવું લેખનસાહિત્ય પીરસાયું છે, એ જોઈને આનંદ થાય છે.

૭. હિંદુસ્તાન-પ્રજામિત્ર:—સંપાદક, બકુલેશ; પૃ. ૧૬૨; કિં. રૂ. ૧)

દીપોત્સવી અંકના કલામય પ્રકાશનકાર તરીકે સુવિખ્યાત થયેલા બાઈ બકુલેશ આ અંક તૈયાર કર્યો છે. પાને પાને એની કળા ને ચતુરાઈ નજરે પડે છે. શ્રી રવિશંકર મહેતા, પ્રો. ખુશાલ શાહ, શ્રી હંદુલાલ યાચિક, શ્રી. સીતારામ શર્મા ઉપરાંત બીજા કેટલાક લેખકોની રસસામગ્રી રસિક રીતે પીરસાઈ છે.

રાજકીય, પ્રાસંગિક અને બીજા લેખો, સ્તીશવન, વાર્તા, નાટિકા, કાવ્ય એમ વિવિધ વિષયો લેવાયા છે.

"૩૫ નો હિંદી કાયદો, વિગ્રહ નહિ-ચંગકન, માનવ મન, એક પત્ર, પેપરવોળો, તેતરની જોડી, મારા પતિની પ્રેમ કહાણી" એ લેખો સુવાચ્ય સામગ્રી ધરાવે છે. ચિત્રો કાગળ ને પાંધણી જેતાં અંક ખૂબ મોહક બન્યો છે.

૮. નવચેતન :—તંત્રી, આંપશી વિકલક્ષણ ઉદેશી, ‘નવચેતન’ કાર્યાલય ૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ કલકત્તા, પૃ. ૨૨૦, કિં. ૦-૧૨-૦.

હમેશની દબે તૈયાર થએલા આ અંકમાં કવિશ્રી ખચરદાર, કેશવ શેઠ, ધૂમકેતુ, રમણલાલ દેસાઈ વગેરે દબે પડે છે. “દિવાળી, તડકા-છાંયા, પરચર ફોડ, જલ્લાઈ, આફ્રિકાના ભયંકર જંગલોમાં, જનમ કેદી” એ લેખો ને કાવ્યો ખાસ ધ્યાન જેંએ છે.

દૂર રહી ગૂજરાતીની સેવા કરતા ગૂજરાતી ભાષા ઉદેશી દીવાળી પ્રસંગે કેટલાંક રેખાચિત્રો મૂકીને આપણું વિશેષ ધ્યાન જેંએ છે. “સ્ત્રીનું” પ્રતિમાચિત્ર: સખત રેખામય દર્શન” ખાસ જોવા જેવું છે.

૯. પદ્મિની :—તંત્રી, જશવંત દાકર; ‘પદ્મિની’ કાર્યાલય, નવચેતન સાહિત્યમંદિર ૨૪૫૬ ભદ્ર અમદાવાદ; પૃ. ૪૨; કિં. ૦-૪-૦.

‘પદ્મિની’ માસિકનો અંક ૨ જે હોષ્ટ એને દીપોત્સવી અંક તરીકે બહાર પાડ્યો છે. ‘રંગતાળી’ એ શ્રી કેશવ શેઠનું ગુણસુંદરીમાં આવી ગયેલું કાવ્ય પ્રથમ પાને લીધું છે. “ગોઝારી બારી, પડદાની પ્રયા, સજ ક અને સર્જન” નવા નવા લેખકોના લેખોથી સર્જનું આ માસિક ભવિષ્યમાં ઉત્તમ દીપી નીકળે એમ એની રૂપરેખા જોતાં જણાય છે.

૧૦. નવું પ્રભાત :—તંત્રી, જમિયત ફ. પંડ્યા, સહતંત્રી નટવરલાલ હ. શાહ, ખાસ ગવારારોડ ખંભાત.

આ અંકમાં “ગૂજરાતનું” ગોકુળ, કટ્યાણ, વિમર્ષ, વીમો, સ્ત્રીજીવનનો આદર્શ” એ લેખો પ્રમાણમાં ઠીક કહેવાય. ‘શબદ’ની “રહેવા દેજે મસ્તી મહારી” એ કાવ્ય પંક્તિઓ ઠીક ધ્યાન જેંએ એવી છે. ‘ખંભાત’ના પ્રમાણમાં આ ‘નવપ્રભાત’ની પ્રભા ઠીક ગણાય.

૧૧. દાંડીઓ :—તંત્રી, નટવર વીમાવાળા મુરત; પૃ. ૧૫૬.

‘કવિશ્રી નર્મદ’નો દાંડીઓ પુનઃ એનાજ વતનમાં વતનપ્રેમીઓને પ્રિય દાંડીઓ ખડખડાવે એ આનંદપ્રદ જણાય. આમાં હળવું સાહિત્ય પીરસવાની દૃષ્ટિએ આજોયે અંક જુદી જુદી દૃષ્ટિએ લખાએલી નવલિકાઓથી ભરપૂર છે. કવર પેજ તનસુખની કક્ષમે સુંદર ચીતરાયું છે.

નવલિકા શોખીનો જરૂર વસાવે ને વાચનરસ લૂટે.

‘દુબટ’

સ્વીકાર :

નીચેનું સાહિત્ય મળ્યું છે : પરિચય હવે પછી :—

(૧) સ્મરણિકા (૨) ચલાલા પુસ્તકાલયોનું નિવેદન સન ૩૪-૩૫ થી ૩૬-૩૭
(૩) દેહગામ કર્યા પુ. નું. ૩૬-૩૭ નું વા. નિવેદન (૪) સાધી બંધુ સમાજનો ત્રિ. વાર્ષિક રિપોર્ટ (૫) બેટ સાર્વ. પુ. નું ૪૯માં વર્ષનું વા. નિવેદન (૬) બેટ સાર્વ. પુ. ના નિયમો (૭) વિશ્વમંગલ : માસિક પ્રથમ વર્ષ અંક ૪-૫ મો ભેગો : દેવદીપોત્સવાંક : સંપાદક, પં. મંગલજી ઉદવજી પુરોહિત, શાસ્ત્રી; જુનાગઢ : વા. લવાજમ ૨-૮-૦ (૮) ચિતોર કર્યા પુ. નું ૩૬-૩૭ નું વા. નિવેદન (૯) શ્રી સાર્વ. રાજપૂત ત્રિ. લવન વડોદરાનો ત્રિવાર્ષિક અહેવાલ (૧૦) નૂતન વર્ષના મંગલમય પ્રભાતમાં ભાવિકોને બેટ (૧૧) અનુગ્રહ (પુષ્ટિમાર્ગીય માસિક); મં. ૧ અં. ૧ : તંત્રી, કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી, મીઠાખાડી અમદાવાદ : વા. લવાજમ દિંદમા ૩. ૧૧ પરદેશમાં ૩. રા. (૧૨) તપસ્વી દીપોત્સવી અંક.

નવીન કાલ

અ. નં	પુસ્તકનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	મૂલ્ય	વિશેષ લક્ષીકૃત.
૧	રાતું રસ ભા. ૧ લો	અંદ્રભાઈ કા. ભટ્ટ	'નવી દુનિયા' કાર્યાલય-અમદાવાદ	૨-૧૨-૦ કા. ૧-૦૦ પા.	ચા. વિ. મં. મા. વ. ૨ પુ. ૩
૨	કાન્તિને કિનારે	સનતકુમાર વીણુ	"	૨-૦-૦	" " પુ. ૪
૩	સાર જુત શ્લોકો ગીતા	મહેતા લાલચંદ્ર પી.	કર્તા, ભગાનું તળાવ ભાવનગર	૦-૬-૦	સરજી વેદાંત મં. માળા નં. ૫
૪	પુલવાડીની ખીલવણી	અંબાલાલ મો. પટેલ	કર્તા, ઉદવાડા	૦-૧૨-૦	
૫	મહાવીર સ્વામીનો અંતિમ ઉપદેશ	ગોપાલદાસ છત્રાલાઈ પટેલ	મંજી, જૈન સા. પ્ર. સમિતિ, નવજીવન કાર્યાલય અમદાવાદ	૧-૪-૦	પૂજાભાઈ જૈન મં. મા. પુ. ૧૩
૬	પરાધીન રશિયા ભા. ૧	ઉદરંગરાય કે. એ. ઝા	જીવનલાલ અ. મહેતા અમદાવાદ	૧-૮-૦	કિન્નરજી મં. પુ. ૧
૭	મારી પડોશી અને ખીજી વાતો	અવનરાય શુક્લ	કર્તા, વડોદરા	૦-૮-૦	
૮	આત્મીકાલ	રામનારાયણ ના. પાઠક	કાંતિલાલ મ. શાહ અમદાવાદ	૨-૮-૦	અંજલિ મં. મા. વ. ૩ પુ. ૩
૯	અર્વાચીન ગ્ર. નું રેખા-દર્શન પા. ૩ પૂર્વાર્ધ	હી. ત્રિ. પારેખ	યુ. વ. સો. અમદા.	૧-૦-૦	
૧૦	અંધ અને અંધકાર પુ. ૮	"	"	૧-૦-૦	
૧૧	મનોમકુર અં. ૩ જો	સ્વ. ન. જો. દાવેડી આ	"	૧-૦-૮	
૧૨	પેટ્રોનું આદર્શ નગર	પ્રાણજીવન વિ. પાઠક	"	૧-૦-૦	
૧૩	દાર્શનિક કોશ ખંડ ૧	હોટાલાલ ન. ભટ્ટ (મં.)	"	૧-૦-૦	
૧૪	મુજરાતનો મધ્ય કાલિન રાજપૂત ઇતિહાસ ભા. ૧	દુર્ગાશંકર કે. શાસ્ત્રી	"	૧-૦-૮	
૧૫	ટરકેજ અને તેના ગાથુસો	અમૃતલાલ સુ. મોદી	"	૦-૧૦-૦	
૧૬	નીતિશાસ્ત્ર	મહલાદભાઈ આ. ધ્રુવ	"	૧-૧૨-૦	
૧૭	લીજુ અને તેની જાતની દુશ્મનો ઉચોગ	મગનલાલ ગર્જી	"	૦-૪-૦	
૧૮	પ્રજા જીવનની દૃષ્ટિએ દુધ અને ઘી	ડૉ. હરિપ્રસાદ વૃંદેરાઈ	"	૦-૨-૮	
૧૯	ગુજરાતીઓએ દિંદી સાહિત્યમાં આપેલા ફ. જો	ડાહ્યાભાઈ પી. દેરાસરી	"	૦-૪-૦	
૨૦	અમરેલી પ્રાંતની ખાધા ખોરાકો	ડૉ. સુનાય ગં. કદમ	કર્તા, દામનગર	જાપી નથી	
૨૧	શું રીખ્યા ?	હર્ષદ પટેલ	આપણું બાળ ગ્રામ મં. ભરૂચ	૦-૩-૦	આપણી બાળ ગ્રાંથાવલી વ. ૧ પ્ર. ૧
૨૨	ગામડાંમાં	રમણભાઈ.	"	૦-૪-૦	" પુ. ૨

વડોદરા રાજ્ય

ખાસ ભલામણુ! :—ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલી પુ. સં. સં. મંડળ લિ. વિભાગની જાહેરખતરનો, તેમજ સે. લા. ખાતાની સૂચના નં. ૪૦૪ નો મજકુર ધ્યાનમાં લેષ કદતી તજવીજ રાખવાની લાગતાવળગતા સર્વકોષને ભલામણુ કરીએ છીએ. પુ. સં. સં. મંડળ સાથેનો પત્રવ્યવહાર કોષના નામથી નહિ પણ હોદ્દાથી જ કરવાની સલાહ છે.

જાન્યુઆરીથી પત્રો શરૂ કરાવવા ખાતર :—‘પત્રો શરૂ થયાની માહિતી’ ની યાદી નં. ૧ ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. તેમાં જણાવેલા ૪૬૧ ગ્રામ પુસ્તકાલયોનાં પત્રો જાન્યુઆરી ૧૯૩૮ની ૧મીથી શરૂ થઈ જશે. ૬૭ તા. ૧૭-૧૨-૩૭ સુધીમાં લોકમદદની રકમ તથા જરૂરી પાવતીઓ જેમની આવી ગઈ હશે તેમને પણ તેવો લાભ મળી શકશે. માટે રહી ગયેલાંઓને જરૂરી તજવીજ તરત જ કરી દેવાની સલાહ.

પુસ્તકાલયોને મળેલી કોટ :—રાજનગર તા. સંજોરા રૂ. ૫) શેઠ ગોવિંદલાલ દરિવલભદ્રાસ તરફથી દોહિતજન્મની ખુશાલીમાં.

—હોડિગામ ૫) રા. રા. સ્ટેશન માસ્તર; ૫) દેશવલાલ ગુલાબચંદ શાહ; ૫) રા. હોટાલાલ દગોદરદાસ ગાંધી; ૫) રા. રસલમીયાં કાળુમીયાં શેખ; ૪) રા. સવદાસ ઉમેદભાઈ દેસાઈ; ૩) રા. મયુરદાસ જગનલાલ તલાટી; ૩) રા. ગોરૂધનભા. મરવાભાઈ અમીન; ૩) રા. મોહનલાલ નાનચંદ શાહ; ૭) રા. દેશવલાલ ગોપાળદાસ શાહ; રૂ. ૫ા રા. મણિભાઈ ચતુરભાઈ અમીન; ૪) નાથાભાઈ લટ્ટુભાઈ પટેલ; ૩) રા. મોહનલાલ કાથીભાઈ તલાટી; ૩) રા. ચંદુલાલ નલાલચંદ શાહ તરફથી, તથા ખીજી કોટલીક નાની દેણગીઓના રૂ. ૧૭-૮ મળી કુલ રૂ. ૧૧૮-૧૨-૦.

—ભાસરીઆ તા. મહેસાણાના પેટાપુરા અંબાપુરા વાચનાલયને રૂ. ૩) ૫ા. રામદાસ તથા ખોડીદાસ બેચરદાસ તરફથી રૂ. ૫ા. ચંદરદાસના પુણ્યાર્થે; ૨) સુધાર ગુલાબરામ અમથારામ; તથા ખીજી નાની દેણગીઓના મળી કુલ રૂ. ૧૦-૮-૦ વાચનાલય માટે લોકમદદમાં.

વર્ગીકરણ થઈ ગયું છે :—[નવેબર અંકના પૃ. ૭૩ થી ચાલુ] (૩૪૯) ધરમોગ તા. ચાંપરમા,

૧૦ રાં પું મંડળ

૧૩મી પરીક્ષાનું પરિણામ :—શિષ્ટ વાચનની ૧૩મી પરીક્ષાનું બંને વિભાગોનું પરિણામ સહિત નિવેદન ચાલુ અંકમાં અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયું છે તે જોઈ લેવા લાગતા-વળગતાંઓને વિનંતિ.

મહાલ પું પરિપદા :—વડોદરા મહાલની બીજી પું પરિપદ તા. ૨૮-૧૧-૩૭ ના રોજ બીલ મુકામે મહાલ વહિવટદાર સાહેબના પ્રમુખપદે ભરાઈ ગઈ. તેનો હેવાલ અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયો છે.

—કડી મહાલની પ્રથમ પરિપદ ગતાંકમાં જાહેર થયા પ્રમાણે નવેંબરની ૨૧મીએ નહોતી ભરાઈ શકી, તે તા. ૧૨-૧૨-૩૭ના રોજ કલ્યાણપુરા ગામે વિભાગ વિદ્યાધિકારી રા. રા. ચુનીલાલ મ. દેસાઈ સાહેબના પ્રમુખપદે સ્વગતપૂર્વક ભરાઈ ગઈ છે. એનો વૃત્તાંત આવતાં અંકે.

રાજ્ય બહાર

પ્રમુખપદનો ઇનકાર :—ચાલુ માસે કર્ણાટીમાં ભરાનાર ૧૩ મા ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન અંગે પુસ્તકાલય વિભાગના પ્રમુખપદે રા. રા. મોતીલાલ ન. અમીનની વરણી થયેલી. પરંતુ તે બોલે ઉઠાવવાને પોને અશક્ત છે એમ જણાવી એ બહુમાનનો તેમણે ઇનકાર કર્યો છે. પ્રમુખપદ ઇનકારવાના આ પહેલાં અનેક પ્રસંગે એમના સંબંધમાં બનેલા છે. એવા માનનો તેઓ શા માટે ઇનકાર કરે છે તે એમણે આ પ્રસંગે સંમેલનની સ્વાગત સમિતિના મંત્રીજીને લખેલા પત્ર પરથી સમજાઈ શકે છે. હોવાથી એ પત્રનો જરૂરી ભાગ અત્રે ઉતારવાનું ઈચ્છિત ગણીએ છીએ.

“ X X સાહિત્ય પરિષદના કોઈ અંગનું પ્રમુખપદ મળવું એ બહુ મોટું માન હું સમજું છું. પણ મારા સંયોગે એવા ગોઠવાઈ ગયા છે કે હું એ માન સ્વીકારી શકું એ સ્થિતિમાં નથી. પુસ્તકાલયોની સેવા કરવાની તો હું બહુ ઇચ્છા રાખું છું; પણ સેવક થઈને, પ્રમુખ બનીને નહિ. મારી સેવાનું ક્ષેત્ર મેં ચરોતર રાખ્યું છે. વડોદરા રાજ્યનું કામ પણ થોડુંક કરું છું. પુસ્તકાલય એ મારી પ્રવૃત્તિઓમાંની એક છે. પ્રમુખ થઈ બાપણ આપવાથી જ ગુજરાતનાં પુસ્તકાલયોની સેવા કરી શકું તેમ હું માનતો નથી, અને એ આખો પ્રશ્ન હાથમાં લેવાને મને અવકાશ નથી. એટલે આ સ્થિતિમાં આપે બાવપૂર્વક આપેલી સેવાની તક વા માનનો હું સ્વીકાર કરું અને પછી કાંઈ કામ ન કરી શકું એ સ્થિતિ મારે માટે અસહ્ય છે. વળી, સાહિત્યનો એક રીતે હું પૂજારી છું, તેના પ્રચાર માટે મેં કંઈક કામ કર્યું છે અને ધણું કરવા ઇચ્છું છું. પણ લેખક તરીકે વા વાખવાનકર્તા તરીકે સાહિત્યમાં મારું સ્થાન ન હોય એમ હું માનું છું. X X ”

‘કાકાની શશી’ મરાઠીમાં :—ના. દનૈયાલાલ મુનશી કૃત ‘કાકાની શશી’ નામક નાટકને મરાઠી નાટ્યકાર આમા વરેરકરનાં પુત્રીએ, રા. યજ્ઞેશ શુક્લની મદદથી,

મરાઠીમાં ઉતાયું છે; એટલું જ નહિ પણ મરાઠી રંગભૂમિ પર એ બજવી ખતાવવાનો અખતરો પણ સફળ નીવડ્યો છે.

નવજીવન કાર્યાલય :—આમની હોનારતમાં ‘નવજીવન કાર્યાલય’ ને ભારે નુકશાન પહોંચ્યું છે. પં. જવાહરલાલજીની આત્મકથાની નવી આવૃત્તિની નકલો તેમ જીજ્ઞ અનેક ચોપડીઓનો નાશ થયો છે. છતાં બંધાયા વગરની પ્રેસમાં પડેલી ઘણી ચોપડીઓ સહજાએ સલામત રહી જવા પામી છે, અને કાર્યાલયે પોતાનું રાખેલા મુજબનું કાર્ય ગાંધી રસ્તા પર જ અન્ય મકાનમાં શરૂ કરી દીધું છે.

અખિલ હિંદ પુ. પરિષદ :—અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનું પ્રથમ અધિવેશન કલકત્તા ખાતે સન ૧૯૩૩ માં, અને બીજું અધિવેશન લખનૌ ખાતે ૧૯૩૫ માં ભરાયેલું. એનું ત્રીજું અધિવેશન ચાલુ સાલે ચાલુ માસની તા. ૨૨-૨૩-૨૪ ના દિવસોએ દીલ્હીમાં ભરાવાનું છે. એનું ઉદ્ઘાટન હિંદી સરકારના કેગવણી આરોગ્ય અને જમીન ખાતોઓના મંત્રી સર જી. એસ. બાજપાઈને હસ્તે થવાનું છે, અને પ્રમુખપદે લખનૌ યુનિવર્સિટીના માનદ અંચપાલ ડૉ. વલી મહમદની વરણી થઈ છે.

પરદેશ

સુશાપબાળુની આત્મકથા :—સુપ્રસિદ્ધ બંમાળી નેતા શ્રી સુશાપબાળુની આત્મકથાનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઇચ્છાંડની એક પ્રકાશન પેઢીએ રતીકાયું હોઈ તે થોડા વખતમાં જ બહાર પડવાની વડી છે.

ઉત્તમ કૃતિઓ માટે મુવર્ણ આંદ :—અંગ્રેજ સાહિત્યના વિવિધ વિશાગોર્થાની ઉત્તમોત્તમ કૃતિઓને સોનાના આંદ અપવાની યોજના વિભાવતના ‘ધી સન્ડે ટાઈમ્સ’ પત્રે જાહેર કરી છે, અને એની પસંદગીનું કામ ત્યાંની લાઈબ્રેરી એસોશિએશન (પુસ્તકાલય મંડળ)ને હસ્તક સોંપ્યું છે.

રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય માટે :—વેલ્સના રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય માટે આધુનિક સર્વ સગવડોવાળું લઘ્ય મકાન ૨૬૦૦૦૦ પાઉન્ડના ખર્ચે બંધાયું છે. ખર્ચનો બધો જ રકમ બારોબાર મળી ગઇ હોય તેમાં ૧૦૫૦૦૦ પાઉન્ડ જેટલો જાહેર જનતાનો ફાળો છે, ૮૫૦૦૦ પાઉન્ડ જેટલી મદદ સરકાર તરફની છે, અને ૫૫૦૦૦ પાઉન્ડની રકમ સર જહાન વિલિયમ્સ નામના ગૃહસ્થના મૃત્યુપત્રની રૂકાએ મળી છે.

પુસ્તકાલય અંગે કાયમી પ્રદર્શન :—ઈંગ્લેન્ડના નોર્ટિંગ્હામ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય અંગે બાલસાહિત્યના એક કાયમી પ્રદર્શનની વ્યવસ્થા થઇ છે. એને માટે ૧૨૦૦ જેટલાં પુસ્તકો વગર કિંમતે કે વગર ભાડે ધીરવા જેટલો સદકાર જુદી જુદી પ્રકાશન પેઢીઓએ ખતાવ્યો છે. આ સંગ્રહ વખતોવખત બદલાતો રહે છે અને તે નવાં પુસ્તકો વસાવવાની ગરજવાળાં શાળાશિક્ષકો, અંચપાલો અને મામાપોને સહાયકતાં યથા પડે છે, આ પુસ્તકો ગૃહવાચન માટે અલખત કોષ્ટને જ નથી ધીરાતાં.

આપણે ત્યાં આવી કેમ બચકુદા ઇચ્છવાયોગ્ય નહિ ?

જાહેર ખબર

આ મંડળના કાયમના મંત્રી શ્રીયુત ભાઈલાલભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલે તા. ૧૬-૧૧-૩૯થી ૨ માસની રજા લીધી છે, અને તેમની જગાએ એ મુદત દરમિયાન કામ કરવા માટે શ્રીયુત વાઘજીભાઈ નારણભાઈ અમીન ણી. કોમ. ની નીમણુક કરી છે એટલે મંડળ સાથેના સર્વ પ્રકારના કામકાજના પત્રવ્યવહાર તથા નાણાંની લેવડદેવડ તેમની સહીથી થાય છે. માટે આ જાહેરાત સર્વ કોઈની જાણ માટે પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

વડોદરા,
તા. ૬-૧૨-૩૭

માતીભાઈ ન. અમીન.
અધ્યક્ષ, વ્યવસ્થાપક મંડળ.
પુ. સ. સ. મંડળ, લિ. વડોદરા.

પત્રો શરૂ થયાની માહિતી સન ૧૯૩૭-૩૮

યાદી નં. ૧ : સંખ્યા ૪૬૧

નીચે જણાવેલાં ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો તરફથી લોકમદદની રકમ તથા સરકાર પંચાયત મદદ મળવાની પાવતીઓ તા. ૨-૧૨-૩૭ સુધીમાં આવી ગઇ છે એટલે તેમને તા. ૧ લી જાન્યુઆરી ૧૯૩૮ થી પત્રો શરૂ કરાવી આપવાની વ્યવસ્થા થઇ છે. હજી પણ તા. ૧૭-૧૧-૩૭ સુધીમાં જેમની લોકમદદની રકમ તથા સરકાર પંચાયત મદદની ધોરણસર પાવતીઓ આવી ગઇ હશે તેમને પણ તા. ૧ લી જાન્યુઆરીથી પત્રો શરૂ કરાવી અપાશે. તેમની યાદી અલગત ફેબ્રુઆરી અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

યાદી નં. ૧

તા. પેટલાદ	પલોલ	માણજ	સિદ્ધોલ	કાસિંદ્રા
કાવીઠા	બા. પુ. પેટલાદ	માનપુરા	સુંદરણા	ચમારા
કાસર	મ. પુ. „	મોગરી	સુંદરા	જલુંધ
ગાડા	બાકરોલ	રામપુર	મ. પુ. વસો	બામણગામ
ચાંગા	બાલીટા	રામોલ	„ સોજીત્રા	રણોલી
જલાબોરડી	બાંધણી	લીંબાલી	„ ધર્મજ	રહેલ
ડબોઉ	ભડકદ	આરો. વા. વસો	પેટલી	સીસ્વા
દેવા	ભાંડેરજ	બા. પુ. વસો	સાસેદ	બા. પુ. ભાદરણ
નવાગામ	મધરોલ	નિશામપુરા	તા. ભાદરજ	મ. પુ. „
પલાણા	મલાતજ	શેખડી	કાણીસા	ચુવા

તા. વડોદરા	રણું	તા. ડભોઈ	તા. સાવલી	પાટનાકુવા
અણખી	વહુ	અંચુકણ	ઈદ્રાડ	અંદ્રાલા
આન્નેડ	બાદાણુવસી	કારવણ	ધનતેજ	બળીઆનામઠ
ખટોલા	સાધી	છત્રાલ	પીસોલ	ગલુદણ
આસોજ	પાટોદ	દોધાર	રતનપુરા	બળોરા
કરચીયા	ચોધારી	ચુવાની	વેજપુર	કરોલો
કલાલી	તા. કરજણ	નડા	શાન્તિપુરા	તા. આતરસુખા
કેલનપુર	અણરતુ	નાના ફેફળીયા	શારદાપુરા	કનીપુર
જાણી	આલમપુર	પલામવાડા	ઉત્તમનગર	કાણીએલ
દશરથ	ઓઝ	પારીખા	ધંટીઆળ	કમાલ બંધવાસણા
બીલ	આસલામ	બોરીઆદ	મોટી ભાડોલ	તા. કડી
માજલપુર	દંડારી	મઢેલી	ગરધીઆ	દાસ પુ. કડી
વરણુમા	કુરાલી	મંડળા	તુળસીપુરા	કુંડાલ
સગીઆળા	કેઠીઆ	રાગલી	તા. વાઘોડીઆ	નદોસણ
સાંકરદા	કેલીઆદ	લીંગરથળી	કોટખી	રાજપુર
સેવાસી	ગણપતપુરા	વણાદરા	રસુલાઆદ	વામજ
વાસણા કોતરીઆ	જંજવા	વસાઈ	સાકરીઆ	ચારોલ
સોનારકુષ	બચાર	બ્યારા	તા. સંખેડા	કરજસણ
વડલા	બામણગામ	જીયા તળાવડી	કોર્સીદ્રા	સુરજ
વડસર	માંગલેજ	કરમાલ	ચીખેદ્રા	બોરીસણા
તતારપુરા	વેમાર	પુનીઆદ	માજરોળ	ચડાસણા
અકોટા	સીમળી	મેનપુરા	લાજરસ	માયાસુળ
તાંદળબ	સુરવાડા	વડજ	વાસણા	શીયાપુરા
સમયપુરા	દડોદ	તા. શિનોર	નંદપુર	તા. કલોલ
અંપાડ	બરયાલી	ઝાંઝડ	સરગી	કોલવડા
તા. પાદરા	બરયાણા	પુનીઆદ	પાણેજ	જત્રાલ
અંબાડા	મેસરાડ	બરકાલ	પતરા	ટીટોડા
આમળા	માંત્રોજ	બીથળી	ગરડા	ધમાસણા
કરબડી	અબરા	માલસર	તા. તિલકવાડા	નારદીપુર
ચાળુસદ	સાંપા	સાદલી	આમરોલી	રૂપાલ
ડભાસા	કીયા	માંજરોલ	કરનાળી	વડાવસ્વામી
દરાપુરા	સરપુર ટીબી	દામાપુરા	તા. દહેગામ	સરદવ
દૂધવાડા	સંમેઝ	મ. પુ. શિનોર	જાલા	સેરથા
નરસીપુરા	મેગી	વણીઆદ	નાંદોલ	બોરોસણા
પીપળી	દાસમપુર		મોટા ઇસનપુર	મ. પુ. કલોલ

મોટી આદરજ	પકુરમા	લાંધણજ	તા. પાટણ	સુણસર
ભોગણી રોઠોડ	ખણસા	લીંચ	કંચરાવી	લણવા
સંપજ	ડાલલા	વડરમા	કુણધેર	સેલાવી
તા. વિજપુર	તા. વિસનગર	સીડોસણ	પાટણ ધીમટા	ધરમોડા
આગલોડ	કડા	ભેંસાણા	ખાલીસણા	તા. હારીજ
આજેલ	કમાણા	પદારીઆ	મણુંદ	અડીઆ
કુકરવાડા	કંસારાકુષ	મુદરડા	માતપુર	હારીજ
ખરોડ	કુવાસણા	મહેસાણા પરા વા.	રણજ	ખોરતવાડા
ગોળારીઆ	ખરવડા	ધાંધુસણ	વાગડોદ	પીપલગ
ચડાસણા	ગોઠવા	ભાસરીઆ	સડેર	તા. નવસારી
જંત્રાલ	જેતલવાસણા	તા. સિદ્ધપુર	પદ્મી	આમલી
ટીટાદણ	દદીઆળ	ચંડાગજ	મ. પુ. પાટણ	ઉભરાટ
નવા સંધપુર	દેણુપ	કલ્યાણ	કણી	કુચેદ
પામોલ	ભાન્ડુ	કોકોસી	અધાર	તવડી
પીલવાપ	ધાધરેટ	દાસજ	વીસલ વાસણા	દાંતી
જામણવા	લાછડી	રામપુરા	કમલીનાડા	ધાગણ
ખીલોદરા	મગરોડા	સીલી	પાટણ નાગરવાડા	પરજણ
ખોર	ચિત્રોડા મોટા	આલાણવસી	સરવા	મરોલી
માણેકપુર	શુંસી	મેલોજ	નવાપુરા	વેરમા
માલોસણ	ધામણવા	મહેરવાડા	પાટણ અનાયાગ્રમ	સીસોદરા
વડાસણ	બાકરપુર	તા. ખેરાળ	મીડીનાવડી	મ. પુ. નવસારી
વસાપ	ગામડી	ઉઠાધ	તા. ચાણુરમા	નડોદ
ખીલીઆ	તા. મહેસાણા	ઉમતા	ગાંભુ	જાપંરા
ધનપુરા	અંબાસણ	કરખટીઆ	જાખાના	અતુરા
રોદરોલ	ખેરવા	હસનપુર	બહુચરાજી	બા. વા. નવસારી
દલુ	છડીઆરડા	મલેકપુર	વસાઈ	તા. ગણદેવી
નવા કુદેડા	જગુદણ	કમાલપુર	મણિઆરી	અજરાધ
રણસીપુરા	જેરણુગ	મ. પુ. વડનગર	જીતોડા	અંભેટા
હરીપુરા	ધડા	બા. પુ. "	ગોખરવા	ગડત
જેપુર	પીલુદરા	શેખપુર	પીપગ	ધરોરી
ચુંદરાસણ	બલોલ	ચાડા	મરલામપુરા	ધમ. ળા
પેદામલી	બામોસણા	રંગપુર	ખરીવડ	વડરાંગજ
અંબોડ	ખોરીઆવી	સબલપુર	હીચાલ	વલોટી
કેલીસણા	રોહ	ચાંગણા	ગંજેટ	સોનવાડી
ભાવસોર	મોટી દાઉ	મદાસણા	રણેલા	પાથરી

પાટી	ઝોરણા	મોઝાવી	ઠાંગણ	તા. ખાંભા
ભાદા	ખોલેશ્વર	તા. મહુવાં	મીખલવાવ	ખાંભા
તા. પલસાણા	દેલાડ	ભુટવાડા	સાંધવી	મોટા સમદીઆળા
હિમરાખ	દેલોડ	મહુવા	મ. પુ. વ્યારા	ઝીકીયાવી
માંગપોર	નગોડ	ખીલખડી	તા. અમરેલી	તા. કોડીનાર
ચલથાણ	પરખ	ળાંમણીયા	અમરેલી ગાંધીપા	વડનગર
ધામડોદ હુંબા	વરીઆવ	કુંગરી	„ ચોરાપા	તા. ભીમકટા
નિયોળ	વલણ	મહુવેરીઆ	„ મ. પુ.	ભીમકટા
ખલેશ્વર	શેવણી	વાંક (ભગવાનપુરા)	„ બા. પુ.	તા. રતનપુર
અસ્તાન	લાડવી	કરચેલીઆ	„ સામુદ્રીમાતા	રતનપુર
ખરવાસા	દીંગા	તા. માંગરોળ	તરવડા	તા. ઓખામંડળ
ઠણાવ	શેખપુર	કોસંઆ	તા. દામનગર	આરંલડા
તાંતી ઝઘડા	ચીખલી	નાની નરોલી	આંખરડી	કલ્યાણપુરા
સોયાણી	કોળી ભરથાણા	વાકળ	નાના રાજકોટ	વરવાળા
બારસડી	સેગવા	વેળાજા	હીરાણા	બેટ મ. પુ.
વડદલા	નેત્ર ગ	મોસંખી	વીરપુર	હારકા „
તા. કામરેજ	ગ્રામપુરા	તા. વ્યારા	તા. ધારી	„ બા. પુ.
અજામા	વાવ	બેડચીત	ધારગણી	ઓખાપોટરુંવા.

માસિકો મળ્યા તારીખ

નામ	પુસ્તક	અંક	માસ	મળ્યા તારીખ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન	૨૦	૧૨	આશ્વિન	૨-૧૨-૩૭
હાર્મિ	૬	૧૧	નવેમ્બર	૨૬-૧૧-૩૭
કિશોર	૩	૭	આવળ્ય	૩-૧૧-૩૭
કુમાર	૧૪	૧૧ (૧૬૭)	કારતક	૩૦-૧૧-૩૭
કૌમુદી	૧૬	૪ (દી. અં.)	ઑક્ટોબર	૧૦-૧૨-૩૭
ખેડુત, ખેતી અને સહકાર	૪	૪	,,	૨૦-૧૦-૩૭
ખેતીવાડી	૩	૮	માગશર	૬-૧૨-૩૭
ખેતીવાડી વિજ્ઞાન	૨૬	૪	નવેમ્બર	૨-૧૨-૩૭
મુણસુંદરી	૨૯	૪	ડીસેમ્બર	૨-૧૨-૩૭
આમજીવન	૮	૫	,,	૨-૧૨-૩૭
ચરોતર	૭	૧૧	નવેમ્બર	૨૬-૧૧-૩૭
ચિત્રમય જગત	૨૩	૧૦	ડીસેમ્બર	૩-૧૨-૩૭
છાત્રાલય	૧૧	૧૧	નવેમ્બર	૨૨-૧૧-૩૭
નવચેતન	૩૨	૩	ડીસેમ્બર	૩-૧૨-૩૭
નવરચના	૨	૮	નવેમ્બર	૨૦-૧૧-૩૭
પાટીદાર	૧૫	૨	માગશર	૪-૧૨-૩૭
પ્રસ્થાન	૨૪	૫	ભાદ્રપદ	૭-૧૨-૩૭
કાર્યસ મુ. સભા-ત્રિ૦	૨	૩	ઑક્ટો-ડિસે૦	૯-૧૦-૩૭
બાલજીવન	૧૮	૨	ડીસેમ્બર	૯-૧૨-૩૭
બાલમિત્ર	૧૭	૫	,,	૨-૧૨-૩૭
બાળક	૧૫	૧૨	,,	૧-૧૨-૩૭
બુદ્ધિપ્રકાશ-ત્રિ૦	૮૪	૩	જુલાઈ-સપ્ટે૦	૨૪-૯-૩૭
માનસી-ત્રિ૦	૨	૩		૧૩-૧૦-૩૭
યુવક	૭	૧૨	ડીસેમ્બર	૨-૧૨-૩૭
વસન્ત-ત્રિ૦	૩૬	૨	વૈશાખ-અષાઢ	૨-૧૧-૩૭
વિદ્યાસ-ત્રિ૦	૨૦	૧	સપ્ટેમ્બર	૬-૯-૩૭
વૈદ્યકક્ષપતર	૪૨	૧૨	ડીસેમ્બર	૯-૧૨-૩૭
વ્યાયામ	૨૩	૨	નવેમ્બર	૧૫-૧૧-૩૭
શરદા	૨૮	૨(પ્રવાસ અં.)	,,	૧૫-૧૧-૩૭
શિક્ષણપત્રિકા	૧૨	૯	કાર્તિક	૧૯-૧૧-૩૭
સૌરાષ્ટ્ર શિક્ષક-ત્રિ૦	૧૧	૨	સપ્ટે૦-નવે૦	૨-૧૨-૩૭
સ્કાઉટ વીર	૭	૧૬-૧૭	નવે૦-ડીસે૦	૯-૧૨-૩૭
સ્ત્રીબોધ	૮૧	૧૨	ડીસેમ્બર	૭-૧૨-૩૭

શું વાંચશો ?

લેખ	માસિક	પુસ્તક	માસ
જીવનવિકાસી સંગઠન વસંતને સુખ આપવા યુરોપનો સન્નિપાત કસોટી	ભર્મિ	૬	નવેમ્બર
સંયાત્રી મોરલી હજાર વરસ પછી ભટકતો માનવી શીખ બહેનની રેડિયા ભક્તિ લોખંડોનો રસ	કુમાર	૧૪ (૧૬૭)	કારતક
ફ્રેન્ચ સંયુક્ત સરકાર કાશીનો પ્રાચીન ઇતિહાસ કારમીર દર્શન આસા ગુરુણા અવિચારણીયા સાચો ઉકેલ એ હરામખોર નહિ ? ફોજદાર સાહેબ મહેમાન જર્મની લંકાનો સુંદર પાર્વતીય પ્રદેશ	ગુણસુંદરી	૨૯	ડીસેમ્બર
અંધ શ્રદ્ધા અને આપણું અધઃપતન જીવન વિચાર હું કેમ જીવો થયો ? કુમાર કુમારિકાએને સમાજની હોળી લક્ષજીવન સુખી કેમ થઈ શકે ?	ચિત્રમય જગત	૨૩	ડીસેમ્બર
આપણે ત્રણેય રાગ ભોજનો સમકાલિન કાલીદાસ ખીન્ને લાંબે રસ્તે માનસિક કન્નેડા સુગંધા પૈસાનું નૈતિક મૂલ્ય જીવણુ વળે દિમાલયોના શિખરોમાં એક હિંદીનું લંડનથી સ્વદેશ દર્શન સંસ્થાઓ કેમ જોવાય ? શિક્ષણુ વિષયક પ્રશ્નોત્તરી સાપ નીકળ્યો પાગલ સંત વિધવા પેલેરટાઇન અને આરબ મહિલાઓ	અત્રાલય	૧૧	નવેમ્બર
	નવચેતન	૩૨	ડીસેમ્બર
	નવચેતન	૨	નવેમ્બર
	પાટીદાર	૧૫	માગશર
	પ્રસ્થાન	૨૪	ભાદ્રપદ
	યુવક	૭	ડીસેમ્બર
	શારદા	૨૮	નવેમ્બર
	શિક્ષણુ પત્રિકા	૧૨	કાર્તિક
	અખોધ	૮૧	ડીસેમ્બર

ટીપ્સ:— 'દૈનિક'ના દીવાળી અંકમાં વાર્તા, નાટક, કાવ્યાદિ લેખોનો સ્તંભ સંજાર વાંચવા જોવો છે.

**પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી૦, નહેરુ
નવીન બહાર પડેલાં મંડળમાં વેચાતાં પુસ્તકોની યાદી**

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	વિષય	લેખક	પ્રકાશક	કિંમત	સેરા
૧	મહાવીરસ્વામીનો અંતિમ ઉપદેશ		ગોપાલદાસ જીવાભાઈ	નવજીવન પ્ર. મંદિર	૧-૦-૦	
૨	ક્રાન્તિને કિનારે		સનત વીજુ	નવી દુનિયા કાર્યોલય	૨-૦-૦	
૩	આવૃત્તીકાલ		રામનારાયણ ના. પાઠક	અંબલી અંધમાળા અમ.	૨-૮-૦	
૪	રશીયા ભાગ ૧ લો		ઉચ્છરંગરાય કે. જોશી	જીવજીવાલ અ. મહેતા	૧-૮-૦	
૫	વિભંગ કલા		કુર્ગેશ શુક્લ	નવયુગ પુસ્તક ભંડાર	૧-૮-૦	
૬	સંસાર દર્શન		પ્રથ્વરક્ષાલ વીમાચાળા	સ્ત્રીસાહિત્ય મંદિર	૦-૬-૦	
૭	વિમાનિક જગત્ ભા. ૧ લો		ચંદ્રાભાઈ કા. ભટ્ટ	ચેતન પ્રકાશન કાર્યોલય	૧-૪-૦	
૮	સોવીએટ સમાજ		નીર દેસાઈ	નવી દુનિયા કાર્યોલય	૨-૦-૦	
૯	નર્મદનું મંદિર પદ્મવિભાગ		વિશ્વનાથ મ. ભટ્ટ	શુભર અંધરત્ન કાર્યોલય	૧-૮-૦	
૧૦	ઝોક્ષાઈ		નર્મદાશંકર દા. શુક્લ	નવચેતન સા. મં. અમ.	૧-૦-૦	
૧૧	વહેતી ગંગા		ગુણવંતરાય આચાર્ય	આર. આર. શેઠની કું. મુંબઈ	૨-૦-૦	

ટીપ :—નાની ગોદી ખરીદી કરનાર પુસ્તકાલયોને મંડળના ઠરેલા દોરણુ મુજબ પૂરું કરીશન આપવામાં આવે છે.

વરોહરા,

તા. ૯મી ડિસેમ્બર ૧૯૩૭

વા. ના. અમીન
અ. મંત્રી.

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લલામણ કરવામાં
આવેલાં પુસ્તકોની યાદી નં. ૪૮

વર્ગ	પુસ્તકનું નામ	અંથકર્તાનું નામ	કિંમત	કદ	વર્ષ	૧૯૭૬	પ્રકાશકનું નામ તથા સ્થળ
સ	શ્રી ચૌલુક્ય ચન્દ્રિકા	શ્રી વિદ્યાનંદ સ્વામી શ્રી વાસ્તવ્ય	૬-૮-૦૦	૧૦ ^૦	સંવત ૧૯૯૩	૮૭૫૧૭૬	અંતિહાસિક ગૌરવ અંથગાળા પોદાર પબ્લિક, શાંતા કુમ્, મુંબાઈ
મ	બોધ બાવની	મનુ હ. દવે	૦-૧૨-૦૦	૧૬ ^૦	૧૯૩૭	૭૧	મનુ હ. દવે, ઉપલી શેરી, સિદ્ધપુર (N. G.)
ક	પૃથ્વીયોગની બૃમિકાઓ	અંબાલાલ બા. પુરાણી	૦-૮-૦૦	"	"	૯૨	શ્રી અરવિંદ કાર્યલય, આણંદ
ક	પચિકનાં પુણ્યો ગુચ્છ બીજો	સદર	૧-૮-૦૦	"	"	૨૯૫	સદર
લ	સ્તોત્ર સંનિતા પ્રથમ ભાગ	હિમ્મતરામ મહાદાંકર જાની	૦-૧૨-૦૦	"	૧૯૩૬	૯૪	શ્રી બાલા ભારતી કાર્યલય, મુ. ધડકથુ પો. પ્રતિજ્ઞ જી. અમંદાવાદ A. P. Ry.
લ	સદર દ્વિતીય ભાગ	"	૦-૧૨-૦૦	"	૧૯૩૭	૧૩૦	સદર
જ	કળીર સાહેબનું બીજક (ગુજરાતી અનુવાદ સહ)	મણીલાલ પુલસીદાસ મહિતા	૩-૦-૦૦	૮ ^૦	સંવત ૧૯૯૩	૫૫૨+૨૦	મણીલાલ પુલસીદાસ મહિતા રાવપુરા, કાઠી વડોદરા

ક	સત્ય શ્રી કબીર દિગ્વિજય પ્રથમ ભાગ	મહંત રતનદાસજી સેવાદાસજી	કા.પુ. ૧૧૩. પા. પુ. ૧૧૧	૧૬° ૧૯' ૩૦"	૨૫૪	કાગદી	કર્તા, શ્રી કબીર સાહેબનું મંદિર, ખાડીયા, અમદાવાદ
ધ	લલિત કલા અને બીજા સાહિત્યન્દોષો.	(સ્વ.) સૌ. ચૈતન્યબાલા મજમુદાર	૨-૦-૦	૧૬° ૩૦'	૨૭૦	કાપડી	મંજુલાલ ર. મજમુદાર ચૈતન્ય કામ, પ્રતાપગંજ, વડોદરા
છ	વેદોનું વાર્ષિક ગ્રંથ પહેલો.	તંત્રી પ્રતાપકુમાર ચૌપટલાલ વૈદ્ય	૩ રૂ. ૮. ખર્ચ બુદ્ધિ	૧૨° ૧૯' ૩૦"	૩૭૬	કાગદી	તંત્રી, વેદભૂવન, બુલેશ્વર, મુંબાઈ. ૨.
જ	સુલભ વસ્તુશાસ્ત્ર યાને ધર કેવી રીતે કરવું	રઘુનાથ શ્રીપાદ દેશપાડિ	૩-૦-૦	૧૬° ૩૦'	૪૪૮	કાપડી	કર્તા, સારસ્વત બ્રાહ્મણ કોલોની, ૪૩૩, સોમવાર પેઠ, પુના
ઝ	તથા સાંકળી	શ્રીચિત્ત ભગંત શંકર જોશી	૦-૧-૬	૨૪° ૧૯' ૩૦"	૨૯	કાગદી	કર્તા, પોષ્ટ માસ્ટર, હરીયાપુર, અમદાવાદ

પુસ્તકાલય ખાતું,
સર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા,
વડોદરા, તા. ૩ ડીસેમ્બર ૧૯૩૭

પું ૦ ત્રી ૦ શાહ

કે. મં. રાંગનેકર

મદદનીશ અવસ્થાપક

સૂચના નં. ૪૦૪ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય:-

પુસ્તકોની યાદીઓ વેળાસર મોકલવાં બાબત

આથી નીચેની યાદીમાંનાં આમ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને જણાવવાંમાં આવે છે કે સને ૧૯૩૪-૩૫, ૧૯૩૫-૩૬ તથા ૧૯૩૬-૩૭ના બજેટ પૈકીની પુસ્તકોની રકમ, પુસ્તકોની યાદીઓ આવેલી નહિ હોવાથી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળમાં જમા છે. તો જે તે આમ પુસ્તકાલયના મંત્રીએ, જણાવેલી રકમથી ભેવડી રકમની, પુસ્તકોની યાદી પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મોકલી આપીને પુસ્તકો વેળાસર મંગાવી લેવાની તજવીજ કરવી, પુસ્તક-પર્ચેસીંગની યાદીઓ જેમના તરફથી જાતેવારોની આખર સુધીમાં નહિ આવે તેમને અંગ્રેની પર્ચેસીંગનાં પુસ્તકો મોકલાવી આપવાની વ્યવસ્થા રહેશે.

સન ૧૯૩૭-૩૮ના બજેટ માટે પણ પુસ્તકોની યાદીઓ જે આમ પુસ્તકાલયોએ મોકલી ન હોય તેમણે પણ પુસ્તકોની યાદી વેળાસર મોકલી આપવી, જેથી તે બદલ કાંઈ કંઈ ફરીયાદ કરવાનું રહે નહિ.

તાલુકો પેટલાદ.		તાલુકો ભાદરણ.	
જોળ	૫-૧૧-૦	સુવા	૮-૦-૦
અગાસ	૪-૮-૦	કીખસોડ	૨-૧૪-૦
માથુજ	૧૭-૧૨-૦	તાલુકો વડોદરા.	
રાવલી	૪-૧૦-૦	આસોજ	૩-૦-૦
દેવા	૨-૨-૬	અટલાદરા	૦-૪-૦
ભાટીએલ	૦-૭-૦	મકરપુરા	૩-૨-૦
અરડી	૧-૧૫-૦	સરા	૧૦-૦-૦
કલોલી	૦-૭-૦	ભાંજુવા	૩-૭-૦
ધુટેલી	૧-૧૫-૦	ખાનપુર	૫-૬-૦
પતોલ	૮-૩-૦	કટોલા	૧૦-૦-૦
ખોરીઆ	૭-૬-૦	ગોરવા	૬-૪-૦
રામોદડી	૨-૧૦-૦	પદમલા	૦-૬-૦
નાર બાલ પુ.	૧૫-૧૩-૦	સુંદરપુર	૧૨-૪-૬
શેખડી	૫-૦-૬	મેધાકુષ	૬-૧૨-૦
સીલવાઇ	૬-૧૧-૦		

તાલુકો પાદરા.

વીરપુર	૧૨-૪-૦
ગામેહા	૮-૧૦-૦
અંબાડા	૧-૪-૦
કુરાલી	૭-૮-૦
સાદરા	૧-૩-૦
ડભાસા	૦-૧૧-૦
પીપળા	૩-૧-૦
મેદાદ	૩-૭-૦
સેનકુવા	૬-૭-૦
કેટણા	૧-૧૪-૦
આંતી	૧૫-૮-૦

તાલુકો કરજણ.

સાંપા	૮-૧૦-૬
નવી જયરાડી	૬-૬-૦
સગડોલ	૧૪-૧૨-૦
ઉમજ	૧૪-૬-૬
કરણુ	૮-૫-૦
કરમડી	૧૨-૬-૦
પાછીઆપુરા	૧૧-૧૧-૦
શરપુરડીબી	૧૦-૪-૦

તાલુકો હોલોધ.

સારોદ	૨-૫-૦
કરમાલ	૮-૧-૦
કુહડ	૩-૧૪-૦
શમશેરપુરા	૧૬-૪-૦

તાલુકો શીતાર.

અવાખલ	૨-૪-૦
દીવેર	૧૦-૮-૦
સીમળી	૩૫-૬-૦
સીમળી વાંટા	૧-૧-૦
માલેયા	૭-૧૫-૦
મોટા શરેળીઆ	૨-૫-૦
જાણમોષ	૧૨-૦-૦
કુરામામળ	૨૦-૧૪-૦

તાલુકો સાવલી.

ધનતેજ	૫-૧૩-૦
ડેસર	૫-૦-૦
સમલાવા સ્ટેશન	૧૫-૦-૦
કુવાલ	૧૨-૮-૦
કુલસીપુરા	૨-૧-૦

તાલુકો વાઘાડીઆ.

ખંધા	૨-૬-૦
------	-------

તાલુકો સંખેડા.

અરીહા	૦-૧૨-૦
માનપુર	૪-૧૨-૦
રાયપુર	૨-૫-૦
કાવીહા	૬-૬-૦
શુડીયા	૨-૧-૦
માલુ	૬-૧-૦

તાલુકો હલેગામ.

કલ્લુમોટા	૬૧-૪-૦
પરંતીઆ	૧૫-૩-૬
બહીએલ	૧૦-૮-૦
મગોડી	૧૪-૩-૦
વામણા સંઠેડ	૮-૮-૦
ચીસોડા	૧૦-૦-૦

તાલુકો કડી.

કેમલ	૧-૩-૦
કુશાસણ	૧-૧૪-૦
કુણાસણ	૧-૧૧-૦
ચારોલ	૦-૭-૦
કંડ	૬-૧૪-૦
ખાવડ	૧૪-૦-૦
ડાંગરવા	૮-૩-૦
કરજસણ	૬-૬-૦
સાદરા	૨-૧૧-૦
ખોરીમણા	૬-૧૨-૦

તાલુકો કલોલ.

પીપળા	૧૩-૬-૦
રામરાડા	૭-૧૨-૦

સોજા	૮-૨-૦	મેવડ	૨-૨-૯
રક્તપુર	૨-૫-૦	વડરમા	૧૨-૬-૦
ઉનાઉ	૩૨-૫-૦	પાલોદર	૨૦-૭-૦
શોભાસણ	૧-૧૨-૦	પદારીઆ	૨-૭-૦
કાકા	૧૨-૩-૦	ખારા	૧૪-૧૧-૪
ઝોળા	૩-૪-૦	સાંગણપુર	૩૮-૧૩-૦
બાળવા	૪-૪-૦	તાલુકો સિદ્ધપુર.	
વડસર	૧૧-૧૪-૦	કાળળી	૧૬-૯-૬
ભાદોલ	૭-૦-૦	બ્રાહ્મણવાડા	૨૪-૧૩-૦
તાલુકો વિજપુર.		વડવાડા	૧-૦-૦
ઉપબલ	૩-૮-૦	મામવાડા	૨૪-૧૨-૦
ખરોડ	૧૨-૧૦-૦	તાલુકો ખેરાળુ.	
સોખડા	૧-૮-૦	નરકા	૨-૬-૬
ખરણા	૯-૧૩-૦	સીપોર	૬-૭-૦
લાકરોડા	૩-૬-૦	લુણના	૮-૧-૦
વેડા	૩-૩-૦	મજાવા	૩-૮-૦
સરદારપુર	૯-૧૩-૬	વીઠોડા	૨-૧-૦
ઝેરીતા	૪-૫-૦	હસનપુર	૫-૧૫-૦
ટીટોદણ	૬-૯-૦	શોભાસણ	૮-૯-૦
રણાસણ	૮-૧૦-૦	તાલુકો પાટણ.	
વિહાર	૨૦-૪-૦	ડૉ. પંડ્યા વાયનાલપ પાટણ	૧૨-૫-૦
પારસા	૧૮-૧૫-૦	મહિલા પુસ્તકાલય	૮-૧૪-૦
તાલુકો વિસનગર.		પલ્લી	૭-૧૩-૬
રાજગઢ	૧-૮-૦	ધારણાજ	૧૪-૯-૦
વડે	૬-૯-૦	અંબાપુરા	૨-૧૫-૦
પાલડી	૬-૧૪-૦	રણજ	૧૦-૦-૦
શુંશી	૦-૧૫-૦	ખેરસણ	૧૦-૦-૦
સાતુસણા	૧૯-૮-૦	મેસર	૩૩-૧૧-૦
સેવાલીઆ	૧૨-૧૦-૦	કીંચુવા	૫-૭-૦
તાલુકો મહેસાણા.		ડેર	૮-૧૧-૦
લાંધણજ	૧૬-૧૧-૦	તાલુકો ચાણસ્મા.	
મેસાણા	૧૯-૧૩-૦	કેશણી	૧૦-૧૫-૦
ધનપુરા	૦-૧૦-૦	લણવા	૨-૦-૦
લોંગ	૮૦-૦-૦	વસાઇ	૧-૨-૦
મુલમળ	૩-૦-૦	કાલરી	૧૨-૨-૦

गणपाना	५-०-०	सोपासुी	तालुके पलसाड़ा	६-३-०
छतोडा	२-८-०	नीमोव		१८-१-०
ओरसभ	१-८-०	अना		५-०-०
आदीनाडा	१४-३-०	गांगपुर		६-८-०
इपपुर	५७-३-६	तांतीथिया		५-०-०
अंगावा	३-१०-०	धामडाअना		६-१४-०
हारीज	११-११-०	तालुके कामरेज		१७-७-०
भारतवाडा	८-३-०	नेत्रंग		८-२-०
तालुके नवसारी.		कामरेज		०-६-०
हालाभाडा	०-१२-०	भालेश्वर		३-७-०
वेजलपुर	१-१५-०	धणा		३-५-०
भहुवर	८-१२-०	घोरखपारडी		२-०-०
वेरभा	८-३-०	खैरव		८-१४-०
सरध	८-६-०	परीआव		७-११-०
हडोली	८-३-०	लाहा	तालुके भडुवा	१-०-०
हरणापार	३-५-०	पडीआ		१-३-०
तवडी	०-१४-०	वलनाडा		१-३-०
पोपडा	२-८-०	हलदवा		४६-१-०
वीरावण	६-४-०	कुंरल		११-१५-०
सीमल गाम	११-१४-०	राखुत		१२-४-८
भाण्डेपुर	८-१०-०	अरवावरा	तालुके भांगरोल	६-८-०
भीरजपुर	१२-२-०	भडुवेज		१२-१३-६
भीनार	७-७-०	भोसावी		६-६-०
लाहा	१८-८-०	भोरोआह		१८-१३-०
भांगरोल	४-५-०	हथोडा		२६-८-०
नीमगाड	३-१-०	सरहा		३-७-०
तालुके गजुदेवी		नानी नेरोली		१८-१४-०
तलोह इणीथ	५-०-०	पीपिहारा		१०-४-०
भाण्डेपुर	०-१३-०	नंदाव		८-२-४
देवधा	२-२-०	लीमोहरा	तालुके व्यारा	८१-८-०
भासा	१६-३-०	अनपुरा		३-१-६
पोथरी	१-१४-०	गोपडी		
तालुके सोनगढ				
डासनाडा	२८-१४-०			

ધાટ	૦-૧૦-૬	તાલુકો ધારી	
મગર કુધ	૦-૨-૬	વીરપુર	૭-૪-૦
બોરખડી	૭-૬-૦	કેરાળા	૧-૦-૦
જેસંગપુરા	૦-૨-૬	ગરમલી	૩-૨-૦
ખાનપુર	૦-૨-૬	ખીચા	૧૦-૨-૦
બેડચીત	૧૦-૧૪-૬		
કાંજણ	૮-૦-૦	તાલુકો ખાંભા	
ખુટાડીઆ	૧-૧૧-૬	તાંતણીઆ	૧૪-૩-૦
ધાટા	૧૦-૦-૦	મોટા સમઢીઆળા	૩-૧૦-૦
		વાંકીઆ	૮-૧૩-૦
ખીજડીઆ રાંદડીઆ	૧૪-૧૨-૦	તાલુકો કોડીનાર	
અમરેલી આલ પુ.	૨૬-૩-૦	ડોલાસા	૬-૧-૦
માવડકા	૮-૮-૦	છારા	૨૦-૧૪-૦
સણોસરા	૧-૧-૦	સરખડી	૮-૧૧-૦
તાલુકો દામનગર		તાલુકો ઓખામંડળ	
ધામેલ	૧૨-૫-૦	કલ્યાણપુર	૩-૪-૦
પાડરસીંગા	૮-૬-૦	ધીણકી	૨-૧૫-૦
છલાડીઆ	૧૦-૭-૦	બેટ મહિલા	૬-૮-૦
ખીજડીઆ	૧૮-૧૨-૪		

વડોદરા,

તા. ૨૩-૧૧-૩૭

કે. મં. રાંગનેકર
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક
પુસ્તકાલય ખાતું.

સૂચના નં. ૪૦૫ સને ૧૯૩૭-૩૮

વિષય:-

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો માટે લક્ષ્યામણ કરવામાં આવેલાં
સામયિકો

નામ	પ્રકાર	વાર્ષિક લવાજમ	ટકાણું
આલ વાંચન	માસિક	૨-૦-૦	વસ્ત્રાજી સુંદરજી કવિ આલ વાંચન કાર્યાલય, જમખાતા પોસ્ટ, રાજકોટ
ગ્રામ સેવા	"	૨-૦-૦ ટપાલ ખર્ચ સાથે	ગ્રામસેવા કાર્યાલય ઉતાવા (કલોલ) ઉત્તર ગુજરાત

વડોદરા,
તા. ૧-૧૨-૩૭.

કે. મં. રાંગનેકર.
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૪૦૬

વિષય :-

૩૦ પ્ર૦ શાળાનાં નવીન પુસ્તકો બાબત

સૂચના નં. ૪૦૧ તા. ૨૫-૧૮-૩૭ના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે ફરતા પુસ્તકાલયના ઉપયોગ માટે નવેમ્બર ૧૯૩૭ માં નીચેનાં પુસ્તકોનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે:-

ગુજરાતી

લેખક	પુસ્તકનું નામ	સન
કવિ, ન્હાનાલાલ દત્તપતરામ—	ચુરુદક્ષિણા (પ્રેમભક્તિ-અંથમાળા)	૧૯૩૫
દેસાઈ, મગનભાઈ પ્રભુદાસ—	અપંગની પ્રતિભા	૧૯૩૬
,, વાલજી ગોવિંદજી—	હારની ભાગ ૧-૨	
પરીખ, શંકરલાલ દા. —	ગિરિરાજ આશુ	૧૯૩૭
પાંદે, રામનારાયણ વિ. —	સ્વૈર વિહાર	૧૯૮૭
બક્ષિ, સૌ. રસમન બહેન—	રાસ ફૂલડાં	૧૯૩૬
બટ્ટ, ચંદ્રાભાઈ કા. —	માનસ વિજ્ઞાનનો દષ્ટિકોણ	૧૯૩૬
,, હરિશ્ચંદ્ર—	એસેફ પિલસુદસી	૧૯૩૭
મથરવાળા, કિશોરલાલ ધ. —	શ્રી-પુરુષ-મર્યાદા	સં. ૧૯૯૩
રાંગણેકર, કેશવ મંગેશ—	અગ્નિદિવ્ય	૧૯૩૭
શહેરાવાળા, ઇન્દુકુમાર શં. —	વલ્લરી	૧૯૩૬

બાલોપયોગી

ગિરીશભાઈ—	ગિરીશભાઈની વાર્તાઓ	૧૯૩૭
જેષી, જીવરામ—	ચિત્તાનો શિકાર	"
,, —	રઘુ સરદાર	૧૯૩૫
,, —	માલિયાનું મંડળ	૧૯૩૬
,, —	શિકાર કયાઓ	૧૯૩૭
દિવાનજી, કીર્તિદા—	વિકરાળ વન	૧૯૩૬
પટેલ, મગનભાઈ—	તારા અને અહો	૧૯૩૭
બહેકા, (ગિણુભાઈ) ગિરમથકર લ. —	ઝલુના રંગો	૧૯૩૭
,, —	બાળ જોડકણાં	૧૯૩૭
બટ્ટ, ચંદ્રશેકર—	પરીની વીંટી	૧૯૩૭
શ્રી. મોધીબેન—	વિજ્ઞાનના દષ્ટાંતો ભાગ ૧-૨	૧૯૩૭
,, —	વિજ્ઞાનની રમતો	૧૯૩૭
,, —	ચાંદની	૧૯૩૭

शाह, रमणुलाल नानादास—अंशु नवाज	सं. १९८२
" " " —पोथाना पराक्रम	१९३७
" " " —भूर्ध्वा भंडा	१९३७
" " " शुद्ध आणव्यावली-पुस्तक १-२	
शाह, शंकरलाल रतिलास—गालुंगु लोभमे	१९३५

मराठी

ताम्हनकर, ना. घों.—नव्याला वेसण	१९३७
---------------------------------	------

अंग्रेज.

Baum, Vicki—Career	1936
" " —Men Never Know	1935
Blaker, Richard—But Beauty Vanishes	1936
Buck, Pearl—Fighting Angel	1937
Ford, Ford Madox—Vive Le Roy	1937
Frankan, Gilbert—Farewell Romance	1936
Gunther, John—Inside Europe 23rd. ed.	1937
Hatch, D. Spencer—Up From Poverty in Rural India	1936
Jameson, Storm—Delicate Monster	1937
Linktater, Eric—Juan In China	1937
Mason, A. E. W.—Fire Over England	1936
Masterman, Walter S.—Border Line	1937
Maugham, W. Somerset—Theatre	1937
Olden, Rudolf—Hitler The Pawn	1936
Pargeter, Edith—Iron-Bound	1936
Ramakrishna Centenary Committee—Cultural Heritage of India 3 vols.	...
Ramaque, Erich Maria—Three Comrades	...
Sapper,—Challenge	1937
Van Etten, Winifred—I am the Fox.	1936

Received as Gift

Sarma, D. S.—Lectures on the Bhagvad Gita	1937
Swadeshi Directory	1935-36

के. सं. रांगणेकर.

महनीय व्यवस्थापक,

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય ખાતું

સાપેક્ષનિક પુસ્તકાલય શાખા.

વડોદરા રાજ્યનાં ગ્રામ પુસ્તકાલયોનું વાર્ષિક નિવેદન

સને ૧૯૩૬-૩૭

પુસ્તકાલયનું નામ	સરકાર મદદ	કાયમ ફંડ	રજીસ્ટર પુસ્તકોની સંખ્યા	વંચાણેલા પુસ્તકોની સંખ્યા	વાચકોની સંખ્યા	પુસ્તકાલયનું નામ	સરકાર મદદ	કાયમ ફંડ	રજીસ્ટર પુસ્તકોની સંખ્યા	વંચાણેલા પુસ્તકોની સંખ્યા	વાચકોની સંખ્યા
------------------	-----------	----------	--------------------------	---------------------------	----------------	------------------	-----------	----------	--------------------------	---------------------------	----------------

અમરેલી ખાંત (કુલ પુસ્તકાલય ૧૦૪)

અમરેલી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૭)

અકીડીઆ (નાના)	૧૫	૧૩૮	૩૬૬	૪૧૧	૨૦૩	ભળાઆ X	૧૫	૨૨૭	૮૨૩	૪૯૨	૧૦૦
અકીડીઆ મોટા X	૨૫	૪૯૯	૬૯૯	૧૦૬૧	૨૮૫	જેસીમપુરા	૬૧	૨૪૨	૪૯૧	૪૮૩	૧૪૪
હમ્મરીઆ	૧૫	૮૨	૨૮૮	૫૨૪	૭૨	દોલરવા	૧૫	૫૬	૩૦૯	૪૬૨	૧૦૨
કેરાળા	૮૧	૨૩	૨૫૫	૧૯૪	૮૨	તરકતલાવ	૭	૫૮	૩૧૭	૨૫૮	૬૭
કેરીઆઆડ	૧૦	૧૫૮	૪૬૨	૨૪૫	૧૯૬	દહીડા	૭૧	૫૨	૩૩૮	૨૪૨	૭૦
કેરીઆ-નામસ X	૨૦	૨૪૦	૩૯૮	૨૪૩	૧૦૮	દેવરાજીયા	૮૧	૪૪	૨૮૧	૧૬૪	૧૦૮
ખીજડીઆ રાંદીડીઆ	૫૧	૪	૧૪૫	૧૦૯	૫૦	દેવળીઆ	૮૧	૩૫	૩૩૪	૩૦૨	૯૫
ગાવડકા	૫૧	૫૨	૨૮૭	૩૧૮	૭૬	પીઠવાળા	૨૦	૬૦	૩૮૯	૭૨	૨૭૧
ગોખરવાળા (મોટા)	૭૧	૨૫	૨૨૫	૧૭૮	૧૦૩	ખાખાપુરX	૨૫	૧૦૨	૭૨૭	૨૧૬	૭૮
ચકરગઢ	૧૦	૭૦	૩૪૪	૩૫૯	૧૦૨	ભંડારીઆ (નાના)	૧૦	૨૦	૨૬૧	૩૮૧	૯૫
આડીઆ	૧૮	૧૩૧	૩૮૩	૧૬૯	૧૦૩	ભંડારીઆ (મોટા)	૧૦	૬૭	૫૭૫	૨૮૭	૭૫
ચાંદણ X	૬	૬૨૮	૬૫૪	૧૩૭	૮૪	ચાચીઆળા (નાના)	૨૯	૧૨૫	૪૮૧	૨૨૪૩	૨૧૦

માતીઆળા (મોટા)	૨૦	૫૩	૨૫૩	૨૫૪	૧૩૨	આલીદર	૦	૩૧	૧૭૭	૨૦૬	૭૦
માળીલા	૬૧	૦	૨૪૮	૩૦૨	૭૧	કોડોદર	૧૩	૧૬૨	૩૨૫	૧૮	૫૦
માંગવાપાળ	૧૬	૩૮	૩૩૩	૨૬૨	૯૬	કાજ	૧૦	૩૧	૨૪	૩૫૨	૧૦૦
માંડવડા (મોટા)	૧૫	૯૩	૪૮૯	૪૦૦	૧૪૯	કાંદવડા	૨૫	૬૭૫	૬૬૬	૪૬૫	૨૭૫
રંગપુર x	૭	૧૨૦	૧૦૪૦	૪૧૦	૧૩૨	કાજર	૧૦	૦	૦	૦	૦
લાલાવદર	૧૬	૭૧	૪૭૬	૩૨૨	૧૨૬	કારા	૧૫	૫૦	૪૧૧	૭૬૭	૧૨૬
વરસડા *	૫૦	૧૧૫૦	૧૧૮૫	૭૯૦	૩૨૦	કોળાસા	૧૧	૪૭	૩૧	૧૫૦	૧૬૬
વાંકીઆx*	૨૬	૨૭૭	૧૩૫૧	૪૩૧	૨૭૨	દેવળી	૧૦	૧૦૧	૩૭૫	૪૩૮	૯૩
વિક્રમપુર	૮૧	૨૭	૫૨૭	૬૪૪	૧૬૦	મીતીઆજ	૮૧	૨૮	૪૦૮	૨૪૩	૫૭
મણોમરા	૬૧	૪૭	૨૮૮	૬૩૯	૯૭	પણાદર	૮	૮	૨૫૭	૩૫૭	૧૮૭
સરંગડા x	૧૧	૧૪૩	૫૨૪	૫૧૫	૧૯૩	પ્રાચી	૬૧	૦	૧૫૦	૬૦	૩૩
સાજીવાવદર	૧૦	૫૭	૩૧૭	૨૮૦	૯૭	વડનગર	૯૧	૩૦	૩૨૫	૫૦૯	૧૩૩
સોનારીઆ	૮૧	૧૦૦	૩૫૪	૬૬૦	૧૦૮	વેલણ	૨	૬૫	૩૫	૩૫૫	૧૧૫
કુલ			૧૮૫૮૫	૧૬૧૭૯	૪૮૩૩	સરખડી	૮૧	૦	૦	૦	૦

ગોખામંડળ (કુલ પુસ્તકાલય ૪)

આરંગડા	૧૫	૭૦	૪૫૬	૩૫૦	૫૮	હરમડીઆ*	૨૫	૨૬૬	૩૬૧	૮૮૬	૬૪૫
કલ્યાણપુર	૬૧	૧૫૭	૧૧૮	૫૬	૫૬	પાંચપીપળવા	૬૧	૬૦	૨૦	૨૩૮	૮૮
ધીજીડી	૮	૨૪	૧૬૪	૧૨૫	૮૦	કુલ				૫૪૩૨	૫૫૮૮
વરવાળાx*	૧૦૦	૧૯૨	૨૦૩૮	૯૨૬	૬૧						
કુલ			૨૭૭૬	૧૪૫૭	૮૫						

ખાંભા પેટામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૬)

કોડીનાર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૮)						છગોરાળ	૧૧	૬૬	૨૦	૩૨૬	૧૪૫
અરણેજ	૧૧	૨૭	૩૩૬	૧૬૨	૧૨૦	ખાંભા x *	૪૦	૬૬૧	૧૦૩	૧૪૪૩	૨૭૫
						ભાડ	૨૫	૦	૦	૦	૦

મમદીઆળા (મેના)	૧૩	૫૩	૪૭૪	૫૫	૨૦૭	કેરાળા	૬૧૧	૨૫	૨૨૯	૧૪૧	૬૬
તાંતરીઆ	૭૧	૭૪	૧૧૫	૧૫૦	૮૦	ખીઆ	૬૧૧	૨૭	૨૦૩	૧૪૮	૯૧
વાંકીઆ	૮	૪૯	૨૮૧	૨૨૩	૮૦	ગરમલી	૫૧૧	૨૪	૭૨	૮૫	૨૦
કુલ			૨૨૧૪	૩૦૯૪	૭૯૭	ગોવિંદપુર	૧૭	૮૬	૩૮૭	૧૮૫	૯૪
દામનગર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૫)						ચલાલા x*	૧૦૦	૮૩૪	૨૩૪૨	૩૬૨૩	૪૬૩
આંખરડી	૦	૦	૨૩૪	૨૫૭	૨૪૪	છરા	૧૩	૧૧૯	૩૧૧	૪૧૫	૧૩૫
દાંચરડી	૫૧૧		૧૦૩	૬૭	૪૪	ઝર	૪૧૧	૫૫	૪૧૪	૯૧૭	૭૭
ખીમડીઆ	૨૫	૩૮	૦	૧૨૪	૩૮	દામખાણીઆ	૧૦	૬૯	૫૬૩	૩૪૦	૧૬૫
ગણેચગઢ	૧૨	૯૨	૨૬૩	૧૬૦	૮૦	દીતલા	૯૧૧	૭	૧૭૪	૨૮૫	૧૦૫
આપંડા	૧૩	૪૬૯	૧૧૪૨	૩૨૮	૧૩૬	દેવળા	૧૦	૪૦	૪૦૫	૮૬૦	૧૫૨
છમડીઆ	૧૦	૭૫	૩૨૨	૧૮૫	૧૦૦	ધારગણી	૧૦	૧૮૬	૪૩૦	૨૫૩	૧૦૬
ધામેલ	૧૫	૧૧૦	૩૨૮	૨૩૬	૫૦	બલગામ	૧૫	૭૪	૩૫૨	૮૦૦	૧૦૭
ધુકણીઆ	૫૧૧	૮	૩૩૩	૨૬૦	૧૩૯	ભાડેર	૧૨૧૧	૮૨	૨૬૩	૪૫૧	૧૫૨
નાના નાગ- કાટા	૧૬	૧૫૬	૧૦૧૦	૨૮૨	૧૨૭	વીરપુર	૯૧૧	૪૫	૧૬૨	૧૮૪	૧૧૦
નારણગઢ	૬	૨૮	૨૬૬	૨૧૦	૨૧૦	મગરીઆ	૮	૧૩૪	૫૨૫	૫૦૫	૨૬૭
પાડરસીંગા x	૧૫	૩૦૦	૫૪૩	૨૯૧	૮૭	કુલ		૬૮૩૨	૯૧૯૨	૨૧૧૦	
રાગડા	૫૧૧	૧૦	૧૧૩	૫૯	૩૩	ભીમકટા પેરામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧)					
રખાવડી	૮૧૧	૯૮	૨૭૬	૨૮૮	૧૦૦	ભીમકટા	૯૧૧	૬૦	૩૨૪	૧૩૪	૨૮
વીરપુર	૧૦	૪૭	૩૦૫	૧૨૩	૮૨	કુલ			૩૨૪	૧૩૪	૨૮
શાખપુર	૧૩	૧૭૫	૧૪૩	૧૭૯	૧૪૦	રતનપુર પેરામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૭)					
કુલ			૭૦૦૧	૩૦૪૯	૧૬૦૨	ધમરીઆ	૮	૨૨	૨૪૮	૪૦	૨૫
ધારી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૬)						નવાગામ	૨૬	૮૧	૪૨૧	૪૯૭	૧૪૬

મેનાસા	૮૮૧	૬૧	૨૧૨	૧૩૩	૮૩	મેખાખ	૧૦	૨૬૬	૪૨૮	૨૯૪	૧૧૯
મોણપુર	૧૧	૭૭	૩૬૮	૧૨૩	૬૭	ટોખા	૧૫	૧૧૩	૨૭૦	૨૫૮	૧૦૫
રતનપુર x*	૧૦	૬૬૨	૧૩૨૦	૬૮૩	૧૪૧	કુંગરાખ	૨૦	૬૨	૪૩૮	૨૧૬	૩૧
શાહપુર	૧૦	૬૫	૩૫૬	૧૦૩	૫૮	દિગસખ	૪૫	૩૬૬	૬૩૬	૫૧૫	૨૬૫
શિયાનગર	૧૧	૬૨	૩૪૫	૫૬૩	૧૩૧	દેલાડખ	૧૫	૧૬૫	૪૭૭	૩૭૦	૧૬૩
ક્રમ અમરેલી			૩૨૭૦	૨૧૭૨	૬૮૧	દેલોદ	૧૨	૨૪૦	૨૦૫	૧૦૭	૩૧
પ્રાંત						ધાતવા	૨૫	૩૬૩	૨૦૧	૭૮	૪૨
કુલ અકંદર			૪૪૪૪	૪૦૮૫	૧૩૧૬૮	ધોરણપારડીખ	૨૫	૧૦૦	૮૫૮	૨૪૮	૫૫

નવસારી પ્રાંત

(કુલ પુસ્તકાલય ૧૭૭)

કામરેજ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૪૧)

અધામા x	૨૬	૨૭૫	૭૬૦	૭૪૬	૧૪૫	નગોડ	૧૯	૧૦૮	૨૫૭	૧૨૩	૬૭
આસ્તા	૧૫	૧૫૫	૩૭૪	૩૧૮	૧૮૪	નનસાડ	૧૫	૨૦૫	૩૨૬	૭૪	૬૪
ઉમેલ x	૨૦	૫૪૫	૮૨૧	૭૬૦	૧૫૪	નેત્રંગ	૮૧	૪૨	૨૬૨	૧૨૧	૪૬
ઝારણા x*	૭૫	૧૪૬૧	૧૪૦૪	૧૧૯૧	૩૫૦	ખરખખ	૩૬	૬૨૬	૧૦૫૦	૩૧૪	૮૨
કોડરોશ x	૧૧૧	૮૨	૫૫૫	૬૦	૫૪	પાલી	૧૫	૮૮	૨૪૨	૨૧૪	૬૨
કરજણ x	૮૧	૫૨	૨૧૩	૪૫	૨૭	લોરવ	૮	૮૦	૨૦૬	૭૧	૪૬
કામરેજ	૫૪	૬૦૦	૧૪૪૭	૬૦૪	૧૮૪	ભાદા	૨૫				
કોસમાડા x	૧૦	૬૩	૫૭૪	૧૩૦	૪૦	માકણા	૧૦	૧૮૦	૨૩૫	૧૭૨	૧૫૧
ક.જીવરયાણા	૧૦	૬૧	૨૬૬	૨૩૪	૧૬૫	મોરયાણા x	૧૦	૨૧૬	૫૦૭	૩૬૮	૮૨
ખાનપોર	૧૦	૩૭	૨૬૨	૭૬	૩૪	લાડવી	૮	૪૮	૨૪૧	૨૬૭	૧૩૦
ખોલેધર	૫૧	૬૮	૧૬૫	૩૫૪	૬૧	વરીઆવ x*	૧૦૦	૨૧૫૨	૧૨૧૬	૨૩૬૩	૪૫૧
ધગા x	૧૪	૪૦૩	૬૦૨	૧૪૫	૭૦	વલણ	૨૫	૩૭૦	૪૨૬	૧૩૦	૪૬
ચીખડી	૨૫	૩૧૪	૩૩૫	૫૪૦	૬૧	વાવ x	૩૦	૧૦૦	૪૭૮	૩૬૫	૨૫૫
						નિહાણ x	૧૦	૧૪૪	૩૫૨	૧૫૩	૫૦

વેલંગ	૧૨	૯૬	૩૫૦	૪૨૫	૭૮	માસાંચ	૧૨૧	૧૯૮	૫૬૬	૩૦૩	૮૫
શામપુરા	૨૪	૬૩૮	૯૭૧	૯૮૦	૨૨૬	વસોટી	૨૧	૩૨૦	૫૨૧	૩૬૯	૧૩૪
સીમાકાંચ	૨૫	૪૪૮	૬૪૮	૨૩૨	૯૦	વરસાંગડ	૭૧	૩૭	૨૪૫	૩૭૧	૬૭
સેગવા	૧૫	૧૦૫	૨૯૧	૨૯૭	૪૪	સોનવાડીચ	૨૭	૬૫૫	૯૧૪	૧૪૯	૩૯૯
સેવણી	૫૦	૩૫૩	૭૩૯	૮૪૫	૨૭૧	કુલ			૯૩૨૧	૭૨૮૬	૧૧૮
હળધરચ	૨૫	૫૬૦	૮૧૩	૮૯૮	૨૧૫						
કુલ			૨૧૪૫	૧૬૯૬	૪૮૪૮						

નવસારી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૪૨)

અણુરા	૦	૩૧	૨૬૦	૧૧૭	૫૭
આમલીચ	૨૦	૧૪૦	૪૪૬	૧૯૪	૮૦
આમલપુર	૧૦	૪૬	૧૭૫	૫૫	૫૦
ઢિભારાં	૧૨	૩૩૭	૬૭૨	૨૩૧	૯૧
કરંખટ	૦				
કરંખાપારચ	૧૦	૧૬૯	૫૫૦	૧૭૮	૪૮
કડોલીચ	૧૫	૨૨૬	૪૫૫	૨૪૦	૭૨
કાછીયાવાડીચ	૫૦	૬૧૨	૮૪૮	૮૫૦	૨૪૫
તાળાકાંચ	૧૨	૧૧૧	૧૪૫	૭૨	૪૮
કુચેચ	૨૦	૪૧૫	૧૦૯૯	૪૪૧	૨૨૭
કોલાસણા	૨૦	૩૨૩	૩૬૦	૫૭૧	૧૩૪
કાપરા	૧૦	૪૮	૨૯૫	૨૨૫	૬૪
છીણુમચ	૧૫	૪૬૯	૬૭૬	૩૨૮	૧૬૪
તવડીચ	૧૦	૧૦૯	૫૩૪	૨૨૪	૯૫
દાંની	૧૦	૫૪	૧૬૭	૩૦	૬
દેવવાડા	૧૪	૮૦	૨૯૭	૫૬	૫૪

ગણદેવી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૮)

અંગેટા	૧૦	૭૩	૨૪૨	૨૧૨	૧૦૨
અજરાં	૧૦	૮૭	૩૭૫	૧૮૦	૬૧
ખખવાડા	૧૩	૩૨૪	૪૩૦	૧૦૮	૩૨
ગડતચ	૨૨	૫૪૯	૮૪૦	૩૫૫	૧૩૮
ગંગોર	૮૧	૭૪	૨૪૭	૨૧૯	૫૧
તળોદ	૧૫	૬૪	૨૭૭	૨૧૯	૪૯
તોરણગામ	૧૦	૧૫૭	૨૯૨	૧૮૭	૧૮૦
દેવવા	૮૧	૧૪૯	૨૦૭	૨૬૨	૬૨
દેસરા	૬૧	૮૭	૨૭૬	૪૧૯	૮૩
ધકવાડા	૫૧	૩૫	૨૨૨	૨૩૨	૮૪
ધનોરી	૨૫	૭૪૪	૭૧૩	૨૯૫	૧૭૭
ધમડાકાંચ	૪૫	૧૯૩૧	૨૧૦૯	૨૫૭૨	૩૩૭
પાયરી	૮૧	૮૪	૨૮૦	૧૧૧	૪૬
મણિકપુરચ	૧૯	૪૪૦	૩૯૭	૧૪૩	૧૨૪

લાગણી	૫૦	૧૧૨	૮૦૦	૬૬૬	૨૬૧	સાગરા	૧૨	૧૫૭	૨૧૬	૯૭	૭૧
નડોદ	૧૬	૪૮	૨૨૪	૧૨૯	૯૦	સીસોદરા*	૫૦	૧૩૦૦	૧૫૧૫	૫૩૭	૨૭૮
નોમજામ	૫૧	૧૧	૨૬૫	૮૭	૨૯	સીમળગામ*	૧૭	૨૯૮	૧૨૭૪	૩૧૭	૧૭૫
પડપા*	૧૩	૧૫૫	૩૯૧	૧૨૦	૪૩	મંદલપુર	૨૦	૪૦૩	૪૫૭	૨૪૦	૮૫
પરમાણુ	૧૩	૨૦૪	૩૩૩	૭૦	૪૬	કુલ		૨૦૭૩૨	૧૪૩૩૩	૪૦૨૬	
પરમાણુ	૧૬	૨૪૮	૬૦૮	૮૭૨	૧૫૦	પલસાણા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૨૯)					
પીનસાડ*	૧૨	૩૧૬	૬૬૩	૧૨૮	૯૬	અસ્તાત	૨૦	૧૧૪	૩૫૩	૧૦૦	૭૨
પોપડા	૮૧	૮૮	૩૬૪	૧૪૩	૮૮	અંત્રાલી	૧૨	૫૩	૧૬૪	૩૨૫	૧૧૩
પોમરા	૧૦	૪૧૨	૪૫૬	૧૪૭	૧૨૫	ઉદાગવા	૧૦	૯૧	૨૬૨	૯૮	૫૧
ખોરસી	૭૧	૪૫	૨૮૭	૫૧	૩૧	ઉમરાખ*	૨૦	૧૨૯૮	૮૦૯	૩૪૫	૮૧
જા.હા	૧૨	૩૮	૨૨૭	૯૧	૪૪	એના	૧૫	૩૭૨	૩૮૭	૬૧૫	૨૪૧
જીનાર	૧૦	૬૧	૨૪૩	૧૨૩	૭૬	એરયાણુ	૧૪	૧૭૯	૨૪૨	૫૬	૪૦
મરોલી	૧૭	૨૬૦	૫૨૪	૨૭૫	૧૪૧	કોડોદરા	૧૧	૪૩	૧૫૮	૧૭૫	૭૩
મહુવર	૧૨	૭૧	૧૭૪	૧૬૪	૪૦	કરણુ	૮૧	૨૮	૨૪૦	૧૬૪	૬૨
માગરોગ	૮૧	૫૯	૩૦૨	૧૪૦	૧૦૧	ખરવાસા	૦	૫૪	૨૪૫	૧૭૫	૮૮
માણેકપુર	૮૧	૩૭	૧૦૩	૬૯	૪૯	ગાંધીપુર*	૦	૪૭૩	૭૩૬	૨૧૭	૧૧૪
મીરગાપુર	૧૦	૩૬	૯૫	૫૨	૨૩	ચલયાણુ	૧૭	૧૩૦	૪૩૩	૪૦૦	૧૨૪
વડોલી	૧૦	૪૬	૨૭૬	૭૫	૧૩૦	જોગવા	૮૧	૮૪	૨૨૯	૧૨૪	૫૧
તીરાવળ	૧૨	૫૧૦	૨૭૩	૮૧	૫૧	તજોદરા	૦	૪૯	૯૪	૬૧	૫૬
વેમલપુર	૬	૯૫	૨૨૭	૧૪૩	૮૮	તાર્તીયિયા	૧૪	૧૨૮	૧૮૦	૨૦૧	૧૬૭
વેરમા*	૧૦૦	૩૦૫૨	૧૭૬૪	૧૬૩૭	૨૪૪	હાંડી	૭	૭૨	૨૬૩	૨૪૮	૪૭
સરપ	૧૧	૩૬૬	૪૪૧	૧૦૫	૧૧૩	સ્તાન*	૦	૨૨૦	૪૯૩	૨૯૦	૧૦૦

ધામડોહ એના	૧૦	૯૧	૧૮૯	૧૮૬	૬૧	ધડોહ	૦	૮૫	૧૫૦	૪૮	૨૫
,, જુના	૧૫	૭૮	૨૯૩	૨૪૩	૧૬૩	ઝેરવાવરા X	૦૨	૭૦૫	૧૦૬૯	૧૯૬	૭૪
નિયોળ	૧૨	૧૭૧	૬૮૨	૩૨૨	૮૪	ધોળીકુહ	૨૪	૩૨	૧૦૭	૨૫૧	૬૭
ખગુમરા	૦	૧૪૮	૩૩૩	૮૫	૫૭	જુરવાડા	૦	૧૩	૯૩	૪૭	૧૮
ખસેશ્વર	૨૫	૩૨	૧૧૧	૪૦	૪૫	મહુવાX	૧૦૦	૧૯૬૨	૧૮૪X	૪૭૯	૬૮૦
ખાખેન	૮					રાજુત	૨૦	૨૫૨	૫૮૦	૮૬	૫૬
ખારસડી	૧૦					વેલજુપુર	૮	૫૦	૩૧૯	૩૧૯	૧૮
વડદલા	૧૫	૬૮	૧૮૧	૨૮૫	૭૦	કુલ			૭૪૭૩	૩૩૩૯	૧૭૪૧
લીંગડ	૧૫	૨૬૨	૬૪૦	૩૧૬	૧૦૧						

માંગરોળ મહાલ (કુલ પુત્રકાલ ૨૧)

સોયાણી	૧૦	૭૬	૩૨૦	૧૪૯	૧૨૯	કંટવા	૧૦	૬૬	૨૮૦	૪૮૪	૨૩૯
વજેસાંપિસાહ	૨૫	૧૩૧	૩૨૧	૬૩૯	૧૪૮	કુતારદા	૧૮	૧૧૫	૩૩૧	૪૦૦	૧૦૭
સાંકી						કાસાડી	૮	૫૩	૨૦૮	૩૦૫	૧૪૩
હરિપુરા	૭	૩૭	૩૮૯	૫૪૪	૭૮	કાસંખાX	૫૦	૧૩૮૩	૧૦૯૬	૬૫૧૨	૧૭૦
કુલ			૭૬૦૬	૪૪૬૯	૨૦૧૮	ગીજરમ	૧૬	૬૩	૨૭૮	૨૬૯	૯૮

મહુવા મહાલ (કુલ પુત્રકાલ ૧૪)

અનાવલ	૯૧	૫૮૯	૬૧૯	૫૧૫	૧૩૯	દીણોહ	૭	૨૦	૧૯૪	૩૫	૧૯
આમચક	૧૨	૪૦૩	૮૪૭	૩૧૫	૧૬૦	નંદાવ	૮૧	૪૩	૨૯૦	૧૯૪	૬૫
આમરોત્રી	૬૧	૧૫૦	૩૫૭	૪૩	૨૩	નાતીનરોળી	૧૦૦	૩૫૨	૩૮૫	૧૮૨૪	૩૯૯
કરચેલીયા	૨૨	૨૫૮	૩૩૯	૨૧૭	૧૩૨	સીપોદરાX	૨૫	૬૦૦	૭૦૯	૫૪૭	૨૬૫
કાન્દી	૧૫	૪૬૬	૩૪૭	૭૪	૬૦	બેરીદરા	૦	૫	૬૦	૩૪	૧૫
કુરેલ	૧૮	૧૭૧	૪૮૫	૫૧૫	૧૦૮	મહુવેજ	૦	૩૩	૨૩૯	૧૬૫	૫૮
ગુજુસવેલ	૦	૭૫	૧૧૮	૨૬૪	૮૧	માંગરોળX	૧૦૦	૧૨૬૫	૧૨૯૭	૧૮૧૦	૨૮૩

મોસાલી.	૨૨	૧૪૭	૨૭૫	૨૩૧	૧૩૩	ડોમવાડા	૨૫	૨૦૦૦	-	-	-	-
વાઢેજ.	૧૫	૩૭૨	૮૦૫	૨૬૯૪	૨૮૧	કુલ	-	-	-	-	-	-
વેળાઢાઢ.	૧૦૦	૧૩૭૫	૧૫૯૨	૧૩૮૫	૨૬૨	નવસારી	-	-	-	-	-	-
લીંબાડા	૫૫	૩૧	૨૭૦	૧૯૦	૯૪	પ્રાંત કુલ	-	-	-	-	-	-
સરદા	૨૫	૯૮	૪૩૬	૩૮૭	૧૦૯	એકઢેર	-	-	૭૩૬૨	૬૨૮૭૭	૧૧૮૯	-
સિમોદા	૫૫	૭૨	૨૭૩	૩૬૦	૬૦	<p>મહેસાણા પ્રાંત</p> <p>(કુલ પુસ્તકાલય ૩૭૧)</p> <p>આતરસુબા પેઢામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૬)</p>						
હથુરાય	૮	૧૦૧	૩૪૬	૩૨૦	૮૦							
હસોડા	૪૫	૨૨૬	૪૫૮	૧૮૭	૪૪							
કુલ	-	-	૧૧૬૬	૭૬૮૮	૩૨૪૪							

વ્યારા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૧૦)

અંધારવાડી	૧૪	૧૯	૩૦૩	૨૬૦	૬૪
હથુરા	૪૦	૪૨૫	૭૨૩	૨૧૦	૧૦૫
કાનપુર	૨૫	-	-	-	-
કાનપુર	૫૫	૩૧	૧૦૬	૫૦	૪૦
મડત	૦	૫૪	૨૬૮	૧૨૩	૬૫
ડોલવણ	૧૦	૯૩	૩૫૬	૯૭૦	૩૨૦
ફપવાડા	૫૫	૭૧	૨૭૮	૧૫૮	૫૨
ખુંટાડીઆ	૦	૨૫	૨૨૬	૨૧૮	૭૦
બેઝીત	૫૫	૩૫	૩૬૨	૧૬૬	૪૦
વસિકુષ	૬૫	૬૫	૧૧૩	૪૨૬	૧૪૮
કુલ	-	-	૨૭૩૮	૨૫૩૧	૮૦૪

કનીપુર	૧૧	૧૬૯	૮૬૪	૨૧૪	૧૧૯
કાણીએલ	૧૨	૧૮૦	૬૦૨	૧૫૪	૫૨
દેવકરણ	૧૦	૪૨	૨૬૮	૨૧૯	૧૨૧
ના મુવાઢ	-	-	-	-	-
બારીઆ	૧૫	૫૧	૨૪૮	૯૧	૭૫
બાસ	૧૫	૨૬૦	૩૬૧	૩૮૦	૯૧
વાસણા	-	-	-	-	-
લીંબોલ	૯૫	૧૧૬	૫૬૫	૧૩૦	૧૦૦
કુલ	-	-	૨૬૦૮	૧૧૮૮	૫૫૮

કડી મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૮)

અગેાળ	૫૫	૧૦૭	૨૧૨	૨૧૬	૯૦
આદરજ	૧૬	૩૨૦	૭૧૮	૩૧૯	૧૪૬
મેડા	૦	૨૫	૧૯૩	૭૭	૪૬
આદુદરા	૦	૨૫	૧૯૩	૭૭	૪૬
દંદા	૦	૦	૨૬૩	૧૧૭	૮૦
હંદવા	૦	૭	૨૭૩	૩૨૩	૬૫
આપાપુપુરા	૩૧	૨૫૯૧	૫૫૮	૪૭૭	૧૨૩
કંડ	૨૧	૨૧૮	૬૦૧	૧૨૬	૫૮

સોનગઢ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૨)

સિંઢપુર	-	-	-	-	-
---------	---	---	---	---	---

કચ્છકરી	૮૧૧	૪૩	૨૫૭	૫૫	૪૮	૨૧૫૨ *	૫૦	૧૦૬૮	૧૦૦૬	૩૦૦	૨૦૪
કરજસભ	૮૧૧	૪૬	૨૪૬	૨૨૭	૧૦૨	સુણાસભ	૮	૧૧૪	૩૧૨	૧૧૦	૬૬
કાસવા	૫૧૧	૦	૦	૦	૦	વડુ X	૫૧૧	૮૬	૪૧૨	૧૮૦	૩૩
કુંડાળ	૧૫	૬૮	૩૩૪	૧૮૦	૧૨૧	વામરાણ	૦	૦	૬૦૨	૧૫૪	૫૨
કેમલ	૬૧૧	૨૩૨	૩૧૬	૧૮૭	૧૩૦	વામજX	૨૦	૩૦૭	૫૦૮	૨૦૬	૬૪
ખાવડX	૨૦	૧૧૧	૭૬૬	૫૫૦	૧૨૬	વિડજ	૬	૫૨	૪૦૮	૫૪	૩૨
ખોરજના દોડ	૨૫	૫૭	૩૬૨	૨૫૩	૭૫	સરસાવ	૮૧૧	૮૫	૩૬૨	૨૭૭	૮૭
ગમીદરા	૦	૩૭	૧૭૧	૧૧૬	૪૮	સાદરા	૫૧૧	૩૦	૧૨૬	૧૩૪	૧૪૬
ધુમાસભX	૮૧૧	૧૬૩	૫૦૨	૧૫૨	૪૫	સરજ	૧૨	૬૬	૧૬૮	૧૫૮	૭૭
ચારોળ	૨૧	૫૭	૧૬૬	૭૭૪	૮૪	કુલ			૧૪૬૮૭	૧૦૨૭૮	૩૭૮૪

કલોલ મહાલિ (કુલ પ્રસ્તાવિત ૪૨)

અલુવા											
આદરજ	૧૦	૫૫	૩૮૨	૧૨૦	૮૨						
મોટી											
ઓળા	૧૦	૪૩	૨૮૫	૧૧૮	૭૨						
ઈસિંડ X	૨૫	૨૭૨	૭૪૧	૪૧૧	૬૮						
ઉનાલિ X	૬૧૧	૨૨૬	૧૧૫૦	૧૫૨	૫૨						
કોશ	૮૧૧	૧૨૫	૨૮૦	૩૦૪	૮૪						
કુડાસભ X	૨૦	૨૩૮	૪૨૮	૧૬૧	૪૬						
કોલવડ X	૩૦	૩૨૮	૭૬૮	૪૪૬	૨૧૫						
ખોરજ	૮	૧૨૧	૩૩૪	૨૦૧	૩૪						
ડાબી X											
જાલાલ	૧૩	૧૭૫	૩૧૮	૧૩૬	૧૨૪						
જામણ	૧૦	૫૭	૨૨૪	૧૫૨	૮૨						

નસપુર	૧૦	૧૨૬	૨૭૫	૩૫૧	૧૧૦	વેડા X	૧૩	૨૭૭	૬૮૦	૩૭૪	૧૩૮
દીટોડા	૧૨	૧૪૩	૫૩૬	૧૬૮	૮૦	વાધોસણ	૬૧	૪૬	૨૫૫	૧૨૫	૬૪
ડીંગુઆ X						વાસણા	૦	૩૧	૧૭૪	૭૮૧	૧૨૭
ધમાસણ X	૨૫	૨૮૦	૧૦૪૯	૨૨૪	૬૧	સૈજ X	૨૫	૧૧૯	૫૪૫	૨૨૨	૧૦૫
ધાનજ	૨૫	૬૫	૧૨૮	૩૧૬	૭૮	સરદવ X*	૭૫	૧૨૬૭	૨૦૪૪	૨૧૭૭	૪૨૨
નારદી પુર X*	૭૫	૨૮૪૨	૨૩૭૧	૧૫૭૮	૧૫૦	સતિજ	૧૦	૫૮	૨૦૩	૧૭૦	૪૩
પલીપડ X	૨૧					સેરયા X	૫૦	૯૫૪	૧૦૬૦	૪૧૪	૨૧૭
પાનસર X	૨૪	૩૪	૭૪૯	૨૬૨	૧૫૧	સોજ X	૭	૨૭૧	૮૮૬	૨૧૫	૧૧૨
પીપળજ X	૨૧	૭૦૮	૯૧૨	૧૧૨	૩૬	સોળાસણ	૫૧	૭૨	૨૦૪	૨૧૫	૬૦
બાળવા X	૧૫	૭૫	૪૮૩	૨૦૭	૧૭૨	કુલ			૨૪૦૪૫	૩૪૯૨	૩૮૪૦
બોરીસણ	૫	૨૭	૨૪૯	૩૧૮	૮૧	ખેરાળુ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૩)					
ભાદોલ	૫૧	૫૭	૨૭૦	૧૨૦	૫૮	હિણા	૨૦	૫૬	૨૬૨	૬૧૪	૨૨૮
મુતારકપુર	૧૦	૦	૧૮૦	૮૧	૩૨	અન્જાવા	૫૧	૧૫	૨૫૫	૬૫૦	૫૦
મોખાસણ X	૮૧	૨૪૪	૫૪૫	૩૩૮	૫૬	ઉમતા X	૧૦૦	૧૨૦૦	૧૮૯૯	૧૪૦૧	૩૫૧
રત્નાપુર	૨૫	૧૩	૧૦૨	૮૦	૩૦	ઉંદાસ X	૧૨	૧૬	૬૩૭	૩૪૨	૨૮૬
રાયગ X	૧૨	૨૦૩	૫૦૫	૨૩૬	૮૮	કમાણપુ:	૫૧	૩૪	૧૮૯	૪૦	૩૦
રધિજ X	૫૦	૮૪૩	૧૪૪૯	૧૪૫	૧૨	ચાડા	૧૨	૧૦	૨૧૦	૨૨૫	૨૧૦
રૂપાલ X	૩૦	૫૮૩	૧૩૨૩	૮૦૧	૧૬૫	દરગઢીઆ	૧૦	૧૫૯	૫૮૪	૧૬૪	૧૨૨
સોળાસર X	૨૪					દરસનપુરા	૨૫	૨૫	૨૫૮	૦૭	૪૬
વઘવરવાખી	૦	૬૦	૨૪૧	૨૬	૨૬	હરીપુર	૧૩	૬૧	૨૮૩	૨૪૬	૬૪
વડસર	૧૦	૫૬	૨૨૨	૧૧૫	૮૪	દેસીયા	૧૦				
વાવોલ	૨૧	૫૩૮	૩૬૯	૩૩૮	૭૬	ચાણસોલ	૧૦	૫૮	૩૦૩	૪૮૯	૧૦૪
						નસિયાડ	૦	૫૦૦	૨૦૦	૧૭૩	૪૦

ગ્રંથનામ	પાના	૧૪૦	૭૬૩	૬૬૩	૧૩૫	ચાણુરમાં અક્ષરો (કલપ પુસ્તકાલય ૪૨)
ડગાડ	૧૩	૧૩૧	૨૬૪	૩૬૭	૧૦૦	અંબાલા
ડગોડા	૧૦	૩૧	૨૩૮	૧૮૭	૨૦૦	આદીવાડા
ધર્મગણ						ધરમામપુર
બલાદ	૧૫	૪૫	૨૮૭	૪૮૮	૭૬	ઠનોડા
બલાદનુ	૧૦	૬૩	૨૦૫	૧૧૦	૧૩૮	કબોપ્રમ
બાબીપુર						કાલરી
મલેકપુર	૧૦	૫૫	૧૮૩	૧૦૬	૬૬	ખાંભેલ
મંડાલી	૮૧	૦	૪૧૪	૪૧૪	૬૨	કેશણી
મોળાપુર	૦	૫	૧૬	૫૬	૨૪	ખોરસમ
રાજપુર	૫૧	૪૫	૨૬૨	૬૨	૩૬	ખાંજુર
રંગપુર	૮૧	૨૬	૨૧૦	૨૫૩	૮૭	ગોખરવા
લુણવા	૧૦	૦	૩૩૦	૪૪૫	૨૪૧	ગોરાદમ
વિઠોડા	૫૧	૨૪	૧૦૪	૨૪૫	૧૦૦	ચલેલી
સખળપુર	૧૨	૪૭	૨૪૧	૧૭૬	૬૬	ચડાસણ
હસનપુર	૫૧	૨૫	૨૨૫	૮૬	૮૬	કમીઠા
સિપોરમ	૨૪	૧૦૬	૫૭૬	૩૬૫	૨૧૮	ખખાના
સુદીવામ	૨૦	૩૨૪	૧૦૧૨	૫૬૬	૧૬૦	કતોડા
શખપુર	૧૦	૩૦	૨૩૭	૬૦	૬૧	જેતપુર
સોલાસણ	૧૦	૬	૨૪૦	૫૩૨	૧૬૦	હાંતકોડી
શ્રીરવાણી મોટી	૧૦	૩૬	૨૭૦	૧૮૦	૫૬	હાણોદરડા
કુલ			૧૧૩૭૮	૬૩૦૭૩	૬૭૮	મરમોડા
						૮
						૩૩
						૧૦૬
						૫૮૦
						૬૫

પ્રવાસર	૧૫	૨૮૪	૬૦૦	૧૨૨	૧૧૬	હલ્લેગામ તાલુકો (કુલ પુસ્તકોલખ ૨૫)					
પીપળ	૨૫	૧૬૦	૩૬૯	૧૦૦	૪૮	ધસનપુર મોટા X	૪૦	૧૪૮	૧૦૩૧	૧૨૬	૧૩૫
પીંદારપુરા	૮૧	૧૬	૨૫૩	૫૦	૪૦	ઉદય	૭૧	૭	૧૧૫	૨૧	૯
ખાલુનાકામ	૧૮	૧૨૪	૪૦૦	૧૭૬	૮૧	કંવાડા	૧૦	૯૨	૩૦૮	૮૫	૨૮
બકુચરાજી	૩૧	૩૨૭	૭૨૦	૭૦૦	૨૦૭	કરોળી	૧૨	૨૩૯	૬૦૮	૧૬૬	૯૪
ભાટસર	૦	૨૫	૨૬૧	૧૬૦	૮૭	ગલુદય	૧૫	૪૨	૯૮	૬૧	૨૨
મણીઆરી	૧૦	૧૦૩	૧૮૬	૧૪૨	૧૦૮	ચલોડા	૧૦	૬૯	૩૧૮	૨૪૦	૬૫
મીઠાધરવા	૦	૦	૨૬૫	૧૮૫	૬૦	ચંદ્રાળા	૦		૧૨૯	૩૩	૧૦
મુદેરામ	૨૫	૧૧૮	૪૧૨	૧૭૮	૩૨	ધમીજ X	૨૦	૧૫૧	૫૨૦	૧૦૪	૭૨
મેરવાડ	૧૫	૬૦	૨૫૪	૪૬૧	૧૪૦	જાલા X	૩૦	૧૧૨૯	૬૭૧	૧૬૦	૭૮
મોઢપ	૨૦	૧૦૧	૩૦૦	૩૭૯	૧૧૮	મોટા	૬૧	૩૯	૨૦૭	૧૨૫	૩૮
રૂપપુર	૧૫	૫૫	૨૬૫	૧૦૫	૪૨	જલુદરા					
સણવામ	૧૩	૧૮૫	૭૨૧	૪૫૩	૧૬૬	ઝીંડવા X					
વડાવધીમ	૧૩	૧૪૨	૬૭૩	૨૪૭	૧૧૮	ધનીચોલ	૦	૧૨	૨૬૪	૭૫	૫૫
વસાઈ	૨૦	૩૧૪	૯૧૪	૧૪૯૭	૨૦૨	ધારીસણા X	૦	૭૦	૩૨૭	૫૦	૨૦
વીરતા	૧૫	૧૧૪	૧૪૦	૨૩૮	૮૭	નાદોલ *X	૧૬	૫૪૨	૧૦૪૦	૧૫૮	૬૯
વેણુપુર	૬૧	૫૧	૩૬૫	૩૩૦	૧૦૬	પાટનાકુવા	૧૦	૫૪	૨૧૨	૧૦૮	૪૫
મકુચળા	૦	૦	૨૬૮	૩૭૬	૭૭	પરાંતીઆ X	૧૫	૧૦૪	૫૮૮	૧૫૯	૪૪
મંપલપુરમ	૧૨	૧૦૪	૪૯૦	૧૭૯	૭૭	બહીઅસ *X	૩૬	૫૧૫	૧૨૭૬	૧૫૨૯	૧૯૧
મરસાવ			૨૬૨	૧૯૪	૬૦	ભાવડામ	૧૧	૭૬	૩૫૯	૧૨૧	૨૮
સેઠાવી	૧૨	૧૦૦	૩૧૯	૩૫૭	૧૦૮	મગોડીમ	૧૭	૫૩૦	૯૯૫	૫૪૯	૧૦૧
						સોનારમ	૬	૩૫	૯૭	૪૫	૩૫
કસ						મકુદરા	૧૫	૮૪	૨૨૬	૧૧૩	૨૯

સાંપા	૧૦	૨૦	૧૬૫	૧૫૨	૫૪	ખારણોળ	૦	૨૦	૩૨૭	૩૩૯	૯૪
વાસણા	૯૧	૧૫	૨૯૬	૧૮૭	૨૦	બાલીરાણા*	૬૫	૧૧૬૫	૧૭૬૫	૯૭૧	૩૯૫
સાંપાળ	૧૨	૯૪	૩૦૧	૫૫	૨૭	પળી	૦	૦	૨૯૩	૨૯૨	૫૦
હાલીસા	૦	૧૨૯	૨૨૫	૨૨૧	૮૪	મણુંજી	૧૦૦	૩૬૬	૧૩૩૬	૭૦૭	૫૧૩
કુલ			૧૦૪૩૯	૪૬૫૨	૧૩૫૩	જોરસણ	૫	૨૪	૩૫૭	૪૮૧	૧૨૦

પાટણ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૫)

કંથરાવી	૨૦	૧૩૮	૬૧૬	૪૦૧	૮૯	આતપુર	૧૫	૨૨૧	૫૪૨	૨૧૪	૧૦૦
અધાર	૦	૨૫	૩૦૬	૨૧૦	૧૫૫	ભીલવણ	૦	૦	૧૩૨	૩૦૨	૭૨
અંખાપુરા	૦	૫૨	૨૯૭	૧૦૭	૧૪૪	મીઠીવાવડી	૧૫	૯૨	૨૮૭	૧૯૪	૭૬
કમલીવાડા	૦	૩૭	૩૨૦	૨૯૯	૬૧	મડિત્રી	૦	૩૦	૨૯૦	૧૪૨	૪૦
કાંસા	૬					રણુંજી	૭૫	૧૨૩૦	૧૦૮૭	૫૦૦	૨૪૬
કણી	૧૭	૨૫	૩૫૪	૨૧૮	૪૧	મેસર	૮				
કોંબુવા	૬૧					રવાવી	૧૨	૭૮	૪૮૧	૪૮૦	૮૦
કુણધેરજી*	૮૦	૧૨૦	૨૫૬૬	૨૫૯	૩૫૫	વીસલવાસણા	૧૫	૪૦	૩૬૦	૨૮૮	૧૦૦
ખારીવાવડી	૧૦	૨૫	૩૪૫	૫૮૨	૧૫૬	વાગડોદ					
ખામીયાણા	૫૧	૪૦	૨૭૭	૨૮૮	૭૧	સમોડા	૬	૨૭	૩૭૩	૧૫૧	૧૦૧
ચંદુમાણા	૦	૦	૨૮૧	૯૦	૮૭	સંખારી	૧૫	૧૫૩	૩૩૬	૨૯૦	૧૦૭
ચાણ	૦	૨૮૫	૩૯૩	૧૦૬	૪૬	સરીયદ	૦	૪૧	૨૬૦	૬૧૦	૧૮૬
જંગરાળ	૦					સોડેરજી	૪૯	૧૭૬૮	૧૦૮૦	૧૧૨૬	૪૫૬
ડાલડી	૦	૪૦	૩૦૨	૧૭૧	૪૦	રાણા					
નવાપુરા	૭૧	૬૮	૨૬૨	૧૫૦	૭૪	કુલ			૧૫૪૩	૬૧૦૧	૪૧૨૦
દુધારામપુરા	૦	૪૦	૩૧૪	૧૪૨	૭૨	મહિસાણા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૩)					
						અસોડા	૬૧	૬૪	૧૩૪	૬૫	૩૩
						અંખામણ	૧૬	૧૫૭	૬૬૦	૨૮૭	૧૬૪

આબલીઆ- સણ (ભાત)	૧૨	૧૧૭	૩૦૧	૧૨૬	૧૨૬	મેવડ	૭	૨૮	૨૬૩	૧૧૦	૩૨
આખજ X	૧૩	૮૮	૫૭૨	૩૫૧	૧૨૧	મોદીલાલિ	૧૫	૧૧૪	૩૫૬	૨૮૫	૧૪૦
આપાપુરા	૭૧	૪૮	૨૬૮	૪૧૭	૧૦૩	લાખજ	૮૧	૦	૧૮૪	૪૨૪	૧૦૪
આરા X	૮૧	૫	૫૬૦	૧૬૫	૩૫	સાંધુજીX*	૧૦૦	૧૮૪૧	૧૪૮૩	૯૮૬	૧૫૪
ઝેરવા X*	૪૫	૪૦	૧૧૦૬	૧૦૧૫	૫૬૪	લીંચ	૧૩	૧૫૯	૫૬૨	૪૧૧	૧૩૯
ધડા	૫૧	૫૩૮	૨૦૧	૪૨	૨૦	વસ્ત્રમા X	૧૦	૯૫	૪૩૪	૧૮૧	૮૩
હડીઆરડાX	૧૫	૫૦૧	૮૮૬	૩૮૬	૧૩૨	સાલડી X	૧૨	૧૩૫	૭૦૩	૧૯૪	૭૧
જગલુ	૧૦	૨૧૦	૪૫૩	૩૨૭	૨૪૦	સાંગણપુર	૩૦૧	૦	૭૨	૪૮	૬૯
જેરજંગX	૧૧	૧૪૯	૪૫૬	૩૦૧	૧૧૨	હાડવી	૧૧	૪૬	૧૪૫	૧૫૨	૬૪
કેવરાસણ	૧૦	૭૮	૨૨૧	૧૨૯	૮૭	કુલ			૧૫૩૨	૧૧૫૬	૩૮૮૯
પકારીઆ	૧૦	૭૨	૨૪૯	૧૩૬	૫૩	વિજાપુર મહાલ (કુલ પ્રસ્તકાલય પર)					
પગિટ X	૧૫	૨૦૫	૭૦૪	૩૨૨	૨૧૨	આગસોડ	૪૧	૧૨૯૭	૭૩૪	૫૩૫	૧૮૧
પાસોદર	૧૨	૪૮	૧૨૨	૮૦	૪૭	આન્નેલ X	૧૮	૪૮૧	૧૦૪૦	૨૦૧	૬૯
પીલુરા X*	૪૦	૯૫૬	૯૪૫	૧૩૦	૭૫	ઉત્તમલ	૧૩	૫૦	૧૭૫	૨૭૫	૮૨
બલોલ X	૫૦	૧૩૩૯	૧૩૬૪	૨૪૨૦	૨૭૨	કુરેવાડાX*	૬૦	૧૧૪૦	૧૯૮૧	૧૯૩૫	૩૪૨
બાગોસણX	૧૬	૧૬૮	૩૮૧	૧૮૬	૧૫૫	અંબોડ	૧૧	૫૦	૧૬૨	૧૯૩	૬૪
સુદાપાલડીX	૦	૧૬૮	૫૧૨	૧૦૬	૧૭	કોલવડા X	૨૧	૧૧૮	૧૦૯૫	૩૨૦	૭૮
બોરીઆવી	૧૦	૧૮૩	૪૨૮	૩૫૭	૯૦	કેદીસણા	૧૦	૨૭	૧૬૭	૧૨૫	૫૮
બેંસાણા	૨૫		૯૦	૫૧૮	૭૬	ખરણા X	૧૦	૦	૨૬૯	૭૨	૭૨
માઠજીX	૮૧	૮૧	૨૯૨	૧૨૫	૭૧	ખણુંસા	૨૫	૨૫	૨૭૬	૧૭૦	૫૩
મુલસણ	૦	૬૫	૧૫૫	૬૪	૬૭	ખરોડ X	૩૦	૪૪૦	૧૧૦૦	૧૬૨	૬૨
મેડ X	૫૧	૭૬	૪૫૬	૧૩૦	૧૦૧	ખવાડા X	૨૫	૪૪૨	૬૨૮	૨૪૪	૭૭

ગેરીતાX*	૬૧	૩૧૫	૧૧૮૪	૧૫૦	૮૬	મહુડી	૧૬૧				
ગાઝારીયાX*	૬૫	૧૪૪૩	૧૬૭૮	૧૬૦૮	૨૧૩	ગાણેશપુરX	૨૪	૨૮૭	૧૨૩૦	૭૨૪	૧૨૨
ચડાસણા	૦	૩૨	૨૮૩	૩૭૭	૧૪૬	માઢી	૬				
ચરાડાX*	૩૦	૨૦૦	૭૬૬	૮૦૮	૨૩૮	માલોસણ	૧૮	૧૨૬	૪૬૦	૫૪૪	૨૪૪
જન્નાલX	૨૦	૨૦૩	૫૮૫	૨૦૭	૭૮	રણાસણ	૧૦	૧૨૪	૪૮૩	૧૫૮	૫૧
ટીટોદણX	૫૦	૩૦૩	૮૫૫	૧૨૬૮	૧૪૫	રણસીપુર	૬૧	૩૦	૨૫૦	૧૮૧	૫૮
ડાલલા	૭	૧૬૧	૨૨૬	૧૦૫	૬૭	રિદોલ	૧૫	૧૩૫	૩૩૬	૩૫	૨૭
દગાવાડીયાX	૫૧	૫૨	૫૦૭	૧૭૧	૫૪	લાકરોડા					
દેવડા	૫૦	૭૭	૧૬૬	૨૬૨	૬૩	ભોદ્રા	૫૦	૬૫૩	૬૮૭	૬૦૪	૨૨૫
દેલવાંગ	૧૦	૪૫	૨૭૦	૨૭૦	૧૧૪	વડાસણX	૨૦	૧૬૫	૩૭૬	૬૧	૧૧
પાગોલ	૧૧	૧૨૩	૪૭૬	૭૫	૬૦	વસંતX*	૭૫	૭૬૨	૧૫૬૫	૬૬૭	૨૦૦
પારસા	૨૫	૩૦	૩૪૮	૨૨૨	૮૮	વિહારX	૬	૩૨૬	૫૪૪	૫૫૧	૧૪૮
પીલવાણX*	૫૦	૧૪૧૧	૧૪૭૮	૧૩૪૭	૨૧૮	વેડાX	૧૦	૧૫૧	૭૧૩	૩૫	૩૧
પુંકરા	૨૮	૧૬૫	૩૧૦	૮૦	૬૦	સમો	૧૬	૮૦	૩૪	૧૬૧	૧૦૨
પેદામલી	૬૧	૭૪	૨૬૭	૧૨૧	૭૮	સરદારપુર	૦	૩૦	૮૬	૪૫	૩૧
કુદેડા નવા	૭	૫૬	૨૫૫	૭૦	૪૬	સાંધપુર નવા	૧૦	૪૬	૪૩૫	૭૫	૩૬
હલુ	૬૧	૫૩	૨૮૬	૧૬૩	૫૩	સુંદરપુર	૬૧				
બામણવા	૧૦	૭૭	૩૫૦	૧૪૭	૧૦૭	સોખડા	૭૧	૮૫	૨૭૫	૩૧૧	૮૪
બીલીચા	૧૨					લીંપુરા	૧૦	૬૬	૩૩૩	૪૧૦	૬૬
બીસોદરાX*	૭૦	૧૦૦૦	૮૩૫	૧૫૮૬	૨૬૫	કુલ					
ભાવસોર	૧૦	૩૬	૧૩૩	૫૩	૨૬	વિસનગર મહુડા (કુલ પ્રસ્તાવિત ૨૬)					
બોરX	૧૨	૧૩૬	૩૭૨	૨૩૩	૫૫	ઉલપુર	૧૫	૧૮૭	૩૨૦	૩૩૫	૧૬૫
						કડાX	૩૫	૧૪૧૬	૧૨૪૩	૧૦૮૪	૨૧૪

૨૭૮૯૫૧૬૨૧૧૪૬૩૩

કામણા X	૧૦	૧૬૦	૧૭૨	૧૫૭	૧૦૫	મગસેડા	૧૧	૩૬	૧૯૬	૧૪૬	૫૩
કંસારાકૃષ્	૬	૬૬	૧૫૨	૮૩	૩૩	વડુ	૫૧	૦	૨૮૧	૫૮	૨૭
કાંસા X	૫૦	૩૬૭	૬૧૨	૧૨૫૨	૨૩૮	વાલમ X	૫૫	૧૦૬૬	૬૮૩	૪૭૫૬	૪૭૨
કુવામણા	૧૦	૧૦૧	૨૪૩	૧૦૬	૩૮	સોવાલીયા	૨૫	૨૫	૬૬	૧૬૫	૪૭
ખરવડા	૭૧	૮૫	૧૪૭	૧૦૮	૬૭	સાવમણા	૨૫				
ખરસદા	૨૫	૨૫	૩૦૦	૩૦૦	૭૫	કુલ			૧૨૫૧૦	૪૪૮૫	૩૫૬૮
ગુલ	૧૨	૬૧	૨૬૮	૫૬૦	૧૦૪	સિદ્ધપુર મહાસિ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૧)					
ખઠોરજી	૧૨	૮૦	૨૬૬	૨૦૫	૫૨	ઉનાવા X*	૨૦	૧૬૬૪	૧૦૪૬	૩૪૦	૨૦૨
જેતવા- સણા X	૧૫	૩૦૬	૭૬૦	૪૩૧	૧૨૫	ઉપેરા X	૧૫	૧૦૪	૬૮૧	૧૦૩	૧૦૩
તરબ	૧૫	૧૦૩	૫૨૬	૫૫૧	૧૬૬	બોઠોર X	૨૦	૨૩૧	૫૫૨	૨૭૬	૧૫૩
ગણેશપુરા	૨૫	૧૬	૨૫૮	૦	૦	કરલી X	૧૦	૧૬૫	૭૩૦	૨૭૬	૧૮૨
દયાડા	૧૦	૪૬	૩૫૫	૨૦૩	૬૩	કલ્યાણા	૧૫	૧૦૨	૪૪૧	૫૬૬	૧૪૮
દીપાળ	૧૬	૧૨૭	૨૬૫	૫૭૩	૫૭૩	કસોડા	૧૦	૧૮૩	૪૮૬	૩૨૦	૬૬
ધામરેટ	૦	૨૫	૩૩૪	૧૦૬	૪૦	કોકેસી X	૫૧	૧૨	૧૨૮	૮૫	૬૦
રેણુપ X	૨૫	૩૭૩	૮૨૬	૮૬૬	૧૫૭	ખટામણા	૨૫				
પાલડી	૫૧	૩૧	૨૨૩	૩૫૦	૮૬	કાળિળા	૧૨				
ભામણા	૧૫	૮૬	૨૭૦	૧૧૦	૮૫	ગામલાસણુ	૫૧	૪	૬૬	૧૬૦	૪૬
બોઠરવાડા	૧૦	૧૫	૩૦૭	૭૪	૭૭	ચંડાળજી	૬	૨૨	૨૨૭	૧૧૨	૩૦
ગોાવા X	૨૦	૨૭૦	૮૬૨	૭૨૬	૧૧૮	જગમણ- પુરા X	૦	૫૦	૨૮૮	૮૩	૪૫
ભાલક X	૫૧	૨૦૭	૪૫૧	૧૬૦	૧૦૨	કુંડાવ X	૩૦	૫૨૬	૮૫૭	૮૪૨	૩૧૮
લાન્ડુ X	૪૨	૬૬૭	૧૮૨૮	૮૫૬	૨૨૫	ડાબી	૫૧	૧૫	૨૭૮	૩૭૭	૧૨૧
લાજડી	૧૧	૧૨૧	૧૬૬	૬૨	૬૨	ડીંગલ	૬				

દાસજ	૨૦	૨૧૦	૪૩૭	૨૭૩	૩૩	ગોરતવાડા					
પિલિયા	૬૧	૧૫	૨૪૫	૧૯૯	૯૨	હારીજ	૨૭	૨૪૯	૭૦૬	૧૬૦	૧૨૫
આદાણવાડા	૪૫	૧૦૦૦	૭૨૬	૩૧૨	૭૮	કુલ			૧૩૫૨	૫૧૦	૨૭૬
ભાખર						મહેસાણા પ્રાંત					
ભુણાવજ	૬૧	૫૪	૩૮૨	૨૫૧	૭૨	કુલ એકંદર			૧૬૧૧	૧૦૮૫	૩૪૬૨
મકતુપુર	૮	૮૪	૧૯૧	૨૧૭	૧૪૦						
મહેરવાડા	૩૦	૭૭	૪૯૦	૨૫૩	૬૦						
મેથાણ											
મેળાજ											
વડવાડા	૭૧	૫૩	૨૫૫	૧૨૬	૫૮	અટાલી	૧૦	૧૦૬	૩૮૫	૨૮૯	૫૨
વિરોળ	૫૧	૬૩	૧૭૨	૧૦૨	૫૫	અણુસ્તુ	૧૫	૩૧૧	૩૩૦	૨૦૬	૧૧૩
સમોડા	૭	૭૮	૪૦૬	૧૭૧	૮૦	આલમપુર	૧૦	૪૧૦	૫૫૫	૧૬૪	૪૧
સોઢાણા	૧૦	૩૦	૩૭૮	૩૪૮	૨૫૫	આસનેરા	૯	૪૭	૨૪૭	૩૧૦	૯૬
સિદ્રાણા						ઓઝ	૧૫	૧૯૦	૪૪૦	૪૦૯	૧૬૦
સીલી						ઓસલામજ	૧૦	૨૯૧	૬૭૧	૩૪૦	૭૦
સુણક	૧૦	૬૭	૨૯૨	૨૬૭	૬૭	ઉમજ	૨૦	૪૫	૨૧૨	૪૨	૪૭
હાલપુર	૭૧	૭૨	૧૯૪	૧૨૫	૪૩	ઉરફ	૧૨	૧૮૪	૩૩૪	૨૧૨	૬૯
કુલ			૯૨૮૬	૬૧૯૦	૨૬૦૧	કરણુ	૨૫				

વડોદરા પ્રાંત

(કુલ પુસ્તકાલય ૪૪૮)

કરજણુ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૭૧)

હારીજ પેદામહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૫)

અડિયા	૭	૨૩૪	૩૭૩	૧૪૩	૫૪	કલાજ	૧૩	૧૦૫	૩૩૯	૧૬૩	૪૫
જામણપુર						કંડારીજ	૬૦	૧૩૫૪	૧૭૭૩	૧૮૩૪	૨૪૯
વાસા			૨૭૩	૨૦૭	૯૭	કંથારીઆજ	૧૪	૩૭૩	૫૧૭	૨૧૭	૭૫

होला	८	४४	२८४	३०४	३०४	पुरा	२५	२४२	४२०	२३४	११५
होला	१०	४८५	७३२	१६०	८१	होलापुरा	१२	४४	२८१	३१	१२
हासमपुर	१२	६२	०	०	०	भया	५५	१४४६	१०६५	६६४	१३८
हारा	१०	२७१	६७०	२०३	१२७	भामभुगाम	२०	१७१	५५८	११११	१७०
हारा	६१	२७५	४७२	३०७	७५	भोडा	१५	१३१	६०६	१७१	६७
होली	१२	१७०	५६०	८४	३४	भरथा	२२	२०५	२६४	४३६	१६२
भार	१५	१२०	६३१	३१३	११५	भरथा	८	११७	२६५	१५०	४८
होली	३०	२२१	७२३	८७७	२०१	भंगले	२०	१६७	६६१	१५७	५६
भार	१६	३५५	५६०	२७२	१३६	भाम	१०	६२	२६६	११०	११०
भयपत	१६	३६०	१२४०	३४०	७७	भान	१०				
भंधारा	७१	१७२	४१४	२६२	७७	भियागाम	१०	२६५	८११	२६३	३७
भोर	२५	३६०	१००१	६७१	२१२	भेदी	१८	२२६	३६६	३५५	८५
भंडवा	१०	२५६	१६८	६८	६०	भेसरा	०	७५	१६५	१६१	६५
भुली	७१	१२८	६२७	२७८	१४०	भंगरी	१०	६६	१६२	५६२	१७१
भेन	१६	३५	२३१	२६७	५५	भेन	३२	३२३	७८३	४२१	७१
भेन						भेन	६	३३२	१०१२	६०२	१६४
भेन	१०	१६१	४६३	२४८	८८	भेन	५१	७२	२३६	२५	२०
भेन	५१	६६	२७०	१४२	६३	भेन	२०	१६७	७२५	२७७	१६०
भेन	१५	३२७	११३३	५१७	१६७	भेन	२५	६६	३६६	५०३	१३४
भेन	१०	३५	२७३	१६२	४०	भेन	१५	३३८	१२८०	८३२	२१६
भेन	३६	५८३	८६७	३३५	८६	भेन	३०	७६०	६४३	३०३	१५६
भेन	७१	८३	२५७	१६२	७०	भेन	०	५२	२५८	१६२	६२

લાકોદરા	૨૫					કરમાસ	૧૦	૯૨	૨૦૩	૧૧૦	૭૮
સખાપુરા	૯	૧૫૬	૨૨૨	૬૯	૨૩	કરાવી	૭૧	૨૩	૧૩૫	૫૬	૩૨
સગડાસ	૨૫					કારવણુમ	૧૦૦	૨૩૪૪	૩૬૭૭	૪૦૦૧	૮૬૪
સણીઆદ	૬	૯૩	૨૭૬	૩૭૪	૮૫	કુકડ X	૫૧	૨૧૦	૬૫૦	૧૧૩	૩૨
સરપુરદીળી	૨૦	૨૩૧	૪૫૧	૨૧૬	૬૭	કુઢેલા X	૨૦	૩૫૫	૯૬૦	૩૧૪	૧૭૩
મંમોહ	૧૦	૬૧	૧૮૧	૧૦૬	૮૨	કુંવરપુરા	૧૦	૨૦૪	૨૦૧	૨૯૨	૭૫
સામરા	૧૩	૩૦	૩૦૧	૪૦૫	૯૨	કુંવરવાડા	૧૮	૪૩	૧૬૦	૨૨૯	૮૩
ભારીંગ X	૧૫	૧૦૯	૫૩૫	૧૩૧	૭૩	ગામડી	૧૦	૫૧	૨૮૨	૯૮૧	૯૫
સાંભોદ						જાત્રા X	૧૦	૧૦૯	૩૬૫	૧૦૫	૯૩
મંદિરણુ	૧૧	૮૧	૨૫૪	૧૭૩	૬૫	મુનીમાંગિરોળ	૦	૨૧૬	૨૭૮	૭૬	૬૪
સાંપા	૧૦	૪૫	૨૪૧	૭૭૮	૧૦૨	ઢોલાર	૧૦	૪૧	૩૨૧	૫૩૯	૧૩૬
સીમળી X	૧૦	૩૮૯	૬૧૭	૨૬૭	૯૭	ચુવારી X	૧૦	૩૧૩	૧૧૪૨	૫૨૯	૧૪૨
સુરવાડા X	૦	૧૦૪	૩૪૮	૩૬૪	૯	ધમેલી X	૧૨	૧૩૦	૫૬૮	૪૨૮	૧૨૪
લાંડોદ X	૧૪	૧૭૫	૪૧૮	૩૯૮	૧૪૭	નડા X	૨૦	૧૧૩૪	૭૮૬	૬૧૧	૧૬૨
કુસ			૩૩૮૪૬	૨૧૫૪૧	૬૪૮૬	નારીઆ	૧૫	૧૪૨	૩૦૪	૭૧	૬૧

લોકોઈ મહાત્ત (કુસ પુસ્તકાલય ૪૮)

અમરેશ્વર	૧૫	૮૪	૩૬૫	૪૦૩	૯૦	પલાસનાડા X	૧૦	૧૧૭	૪૪૦	૮૦	૧૪૧
અકોટી	૦	૩૬	૨૯૬	૭૮	૪૦	પારીખા X	૧૩	૧૨૦	૪૩૬	૨૦૦	૭૬
અંગુલુ X	૧૨	૨૫૬	૬૮૪	૧૯૬	૪૬	પીસાઈ	૧૦	૨૪૪	૪૨૫	૧૪૦	૫૦
અંતોલી	૧૦	૭૮	૧૦૩	૫૧	૫૧	પુનીઆદ	૧૦	૧૩૬	૨૭૨	૨૪૦	૧૩૧
કરણેટ	૫૧	૮૪	૨૧૦	૪૮૦	૧૫૬	પુડા	૨૫				
કડમરા	૧૨	૮૯	૨૪૩	૨૦૦	૧૩૫	કરતીકુષ	૧૬	૧૫૨	૩૪૫	૪૦૯	૧૦૪
						નાના X	૧૦	૨૧૦	૬૭૨	૩૦૫	૧૧૨
						કોઈળીઆ					

कुहोथु	८	४४	२८४	३०४	३८४	पुरा४	२५	२४२	४२०	२३४	११५
कुभोस४	१०	४८५	७३२	१६०	८१	क्षोडपुरा	१२	४४	२८१	३२	६२
कासमपुर	१२	६२	०	०	०	न्याय४*	५५	१४४६	१०६५	६६४	१३८
कुसु४	१०	२७१	६७०	२०३	१२७	आमभुगाम४	२०	१७१	५५८	११११	१७०
कुसुली४	६॥	२७५	४७२	३०७	७५	भोउडा४	१५	१३४	६०६	१७१	६७
कुडीआ४	१२	१७०	५६०	८४	३४	भरथाथु	१२	२०५	२६४	४३६	१६२
कुसु४	१५	१२०	६३१	३१३	११५	भरथाथी	८	११७	२६५	१५०	४८
कुलीआ४	३०	२२१	७२३	८७७	२०१	भंगसेन	२०	१६७	६६१	१५७	५६
भावली	१०	४५	२८०	२१८	६६	अभाडा	६॥	११६२	२६६	११०	११०
रांजली	१०	२००	२५४	११६	५४	आती	२५				
सौंजयणी४	१०	२५३	७५०	५०७	६४	आमगा४	०	१११०	११२४	१८०	६५
पठन४	१०	३०६	७२२	४४०	११६	उमराया	०	७६	२४६	३१५	१५७
पदवाथु	१०	२१५	२६२	७५	४५	कुथु४८४	१२	२८४	४७१	३५२	१२०
पणुदरा४	१४	१५७	६०६	११८४	२१२	कुरथुकुवा	५॥	४६	१६२	३२७	७३
पसा४	१०	३७	२००	२०८	१६४	कुरथुडी४*	७०	१३१४	१६१५	१०१२	१४०
व्यारा	२०	२६०	४६४	६६६	१२५	कुरथुकुथु	५॥	१४	२५८	२००	४८
						कुरा४					

ચાણસદX	૧૩	૪૦૨	૬૯૯	૨૭૬	૧૧૪	મોલાX	૧૭	૨૬૪	૭૯૮	૪૫૮	૧૧૯
ચિખાલX	૧૦	૩૦૬	૬૦૫	૬૨૫	૧૩૨	રણુX	૧૫	૫૮૧	૧૩૯૧	૪૬૮	૧૩૦
ચોકાનીX	૧૫	૩૮૯	૬૫૧	૩૯૨	૨૬૧	રાણુપુરા	૧૦	૧૬૨	૧૮૭	૧૬૪	૯૫
જસાલપુરX	૨૦	૨૫૬	૫૯૫	૧૬૩	૧૬૬	લતીપુરા	૧૫	૨૬૨	૭૧૮	૧૫૨	૬૦
ડાંગX	૧૩	૧૦૭	૮૮૦	૨૬૮	૧૪૨	હુણા	૨૫	૩૩૩	૫૧૬	૧૮૩	૬૭
ડભાસાX	૧૦	૨૯૮	૮૧૪	૨૫૯	૯૮	વડલા	૧૦	૧૦૪	૨૧૪	૧૧૯	૬૧
તાજપુરા	૧૦	૧૦૪	૩૯૬	૪૪૧	૨૭૫	વડુX*	૮૦	૧૬૨૮	૧૫૭૨	૨૧૨૦	૪૮૫
તિથોર	૯૧	૧૬૫	૨૬૭	૧૫૬	૮૧	વણુજરાX	૨૬	૧૬૭	૪૬૩	૨૭૨	૧૨૦
દણોલી	૬૧	૩૨	૧૫૯	૨૯૬	૬૨	વિરપુર					
દરાપુરX*	૫૭	૧૬૬૮	૧૮૯૦	૧૪૯૨	૧૪૫	વિશ્રામપુરા	૦	૫૪	૮૦૨	૭૦૨	૧૬૬
દૂધવાડાX	૨૫	૪૩૦	૮૬૦	૪૬૨	૩૧૬	ચાણપુરX	૧૫	૧૯૨	૬૭૯	૪૪	૧૧૬
નરસીપુરા	૨૫	૩૧	૨૨૬	૪૨૦	૧૧૬	સરસવણીX	૨૫	૩૬૧	૧૩૩૪	૧૪૧	૯૩
પાટોદ	૬૧	૬૮	૧૯૪	૪૩૨	૯૫	સાદરાX	૯૧	૭૬	૩૯૮	૨૪૫	૫૫
પીંડાપા	૯૧	૩૩	૨૫૩	૨૮૦	૧૧૬	સાધીX*	૬૦	૬૬૪	૧૯૧૬	૧૫૪૦	૩૦૧
પીંપળી	૫૧	૫૭	૩૦૨	૨૪૦	૯૫	સાંગમા	૯૧	૯૨	૩૪૨	૧૬૫	૭૦
લદારી	૫૧	૩૧	૩૧૬	૪૬૧	૫૯	સાપલા	૫	૮૧	૨૫૩	૨૩૬	૫૪
ભોજX	૧૫	૧૫૩	૮૨૨	૩૬૦	૧૦૫	સેત્રકુવાX	૩૦	૩૨૬	૯૭૮	૬૦૪	૨૦૯
ભાણપુર	૧૦	૨૬	૨૦૪	૨૦૪	૮૩	સોખજખુદ	૧૭	૨૩૪	૬૩૪	૫૦૭	૫૧
માસરX	૧૫	૬૫૪	૧૨૯૫	૪૨૮	૧૦૯	સોખજારાધુ	૦	૪૯	૧૬૯	૨૫૩	૧૦૨
મુજપુરX	૪૦	૧૧૦૮	૧૫૬૮	૧૧૨૧	૨૮૦	હુસેપુર	૫૧	૭૮	૨૫૩	૧૫૨	૪૪
મુવાલX	૧૫	૧૯૮	૭૬૫	૫૨૦	૧૦૧	કુલ			૩૬૦૧	૨૫૧૪	૬૭૮૨
મેંદાદ	૫૧	૧૬૩	૨૯૮	૬૫	૨૭	પેટલોદ મહાલ (કુલ પુસ્તકલેખ ૬૪)					
						અગામ	૫૧	૨૨	૧૧૫	૧૬૭	૮૯

અરડી	૬૧	૨૦	૨૫૭	૧૮૩	૧૦૬	પલાણા X*	૭૫	૨૭૦૭	૨૦૪	૧૪૭૩	૨૨૮
કણીઆ	૧૫	૨૦	૦	૦	૦	પડોલ X	૧૨	૨૧૧	૧૦૧૦	૬૩૬	૨૨૪
કસોલીX	૧૨	૬૨	૨૫૦	૨૩૦	૨૧૦	પાડગોલ X	૧૦	૧૧૨	૫૬૫	૧૧૦	૪૧
કાવીદાX*	૪૦	૧૦૭૬	૬૬૧	૬૮૩	૫૩૯	પેટલી X	૨૫	૧૩૬	૪૪૨	૪૪૫	૧૨૯
કોઠાવી	૧૦	૧૫	૨૫૭	૬૬	૩૦	આકગોલX*	૧૦૦	૬૧૭૫	૨૨૩૬	૧૧૦૬	૨૬૦
કાસરX	૩૫	૩૧૧	૧૨૪૬	૧૨૭૮	૪૧૧	આમણોલી	૮૧	૬૫	૨૨૦	૮૬	૨૬
ખલુસોલ	૧૦	૧૬	૨૬૮	૮૨	૩૪	આંટવા	૬૧	૧૫	૨૩૯	૨૩૦	૫૫
મંઆપુર	૬૧	૦	૧૫૧	૧૪૧	૮૩	બાધિયું X*	૫૦	૬૬૫	૨૨૩૩	૧૮૦૫	૧૮૭
માડX*	૬૫	૧૨૨૨	૧૭૨૭	૧૫૩૬	૧૩૭	બાલીન્ટી					
ધુટેલી	૭૧	૨૪૦૦	૦	૦	૦	બોરીઆ	૧૧	૨૫૪	૪૩૪	૨૭૧	૧૪૪
ચાંઆ X*	૭૫	૨૫૧	૨૬૧૧	૪૧૮૯	૫૭૬	ભાડકંઠ X*	૫૦	૨૨૦	૧૩૫૭	૧૧૫૬	૧૮૭
જાણાબોરડી	૫૧	૩	૧૩૦	૫૦	૩૪	ભાડેરજ	૨૦	૨૦	૧૯૯	૪૮૨	૧૧૫
જોળ X	૫૧	૨૮	૪૬૪	૧૮૬	૧૦૫	ભાટીએલ	૫૧	૫	૬૬૬	૧૦૫	૨૮
ડોળો X*	૧૦૦	૨૨૦૦	૧૫૭૯	૪૦૦	૧૩૦	ભાજેલ	૨૫				
ડોભાલ X	૧૫	૧૮૪	૫૮૨	૪૫૬	૧૪૬	ભૂરાકોલ X	૨૦	૪૪૩	૮૫૫	૧૩૭	૪૯
ડાલી	૨૫					મધરોળ	૧૨	૧૪૦	૩૩૦	૧૧૬	૫૬
ત્રંબોવાડ	૮૧	૧૦	૩૫૮	૫૨	૩૦	મલાતજ X	૨૬	૫૬૨	૧૨૧૯	૪૯૨	૯૩
થમેંડી	૧૦	૮૧	૩૨૭	૧૬૬	૧૧૬	માણુજ X	૧૬	૩૦૨	૭૫૯	૩૫૮	૩૬
ઈંતાલી X	૧૫	૩૧૧	૪૪૯	૨૭૨	૧૦૯	માનપુરા	૨૫	૧૧૨	૨૭૬	૧૮૯	૩૯
દેવા X	૩૩	૧૦૨	૧૩૦૮	૩૯૬	૧૫૨	માણીવાડ X	૭૧	૧૮૪	૫૩૨	૧૦૦	૨૪
ધેરપુરા	૦	૧૯	૨૭૭	૧૭૨	૭૨	મેલપુર	૨૫	૦	૭૯	૧૭૭	૫૧
નવાગામX*	૩૫	૧૧૯૧	૫૭૩	૬૭૮	૬૪	મોગરી X	૮૦	૫૬૪	૮૯૬	૧૩૭૮	૨૦૩

ગોરડ	૧૪	૬૪	૩૨૧	૭૧	૨૪	કિંજલોડ	૧૫	૬૭	૬૦૫	૧૨૨	૬૦
રામપુર X	૧૦	૩૬૭	૩૫૫	૬૭	૪૭	કેન્ડિફ્રા	૧૦	૨૭૬	૪૨૫	૩૧૬	૮૯
રામોલ X*	૮૦	૧૭૯૮	૨૨૬૦	૧૦૪૧	૧૯૨	મંબીરા	૫૦	૯૧૩	૨૪૧૬	૧૧૨૧	૧૪૨
રામોદરી	૫૧૧	૮	૨૨૮	૨૩૦	૪૫	ચમારા	૨૫	૧૬૨	૪૭૬	૮૭	૬૧
રાવલી						ચુવા	૧૫	૫૬	૨૫૨	૨૬૬	૧૬૬
રૂથ	૧૭	૨૦૫	૩૪૪	૪૬૦	૪૮	જલમથુ X	૧૫	૩૦૪	૮૬૬	૧૫૭	૧૧૮
રૂથજ	૧૦	૧૩૨	૩૩૭	૧૬૫	૩૦૦	જલુદ X	૨૫	૩૬૬	૧૧૭૩	૪૧૫	૧૪૦
લીંબાલી	૫૧૧	૨૨	૨૩૩	૧૬૦	૧૧૨	જલુદ X	૧૨	૧૧૨	૬૮૫	૬૦	૩૦
વટાવ X	૧૨	૫૬	૩૫૩	૧૭૫	૯૧	જલુદ X	૧૦	૧૭૯	૪૪૧	૧૫૫	૧૩૫
વિશ્રામપુરા	૧૬	૧૬	૪૨૦	૫૩૯	૬૬	ઝારોળા X*	૭૫	૯૩૪	૨૧૪૩	૧૫૭૪	૩૮૯
વરોલ	૧૫	૯૪	૩૪૮	૧૬૭	૭૭	ટીંબા	૫૧૧	૬૨	૨૭૫	૧૭	૧૩
મંબપા X	૨૦	૫૩૦	૮૫૦	૨૫૦	૧૨૫	પીંપળી X	૧૫	૧૮૪	૪૨૦	૧૬૨	૮૭
સસિદ	૫૧૧	૨૦	૧૨૧	૧૦૫	૨૬	પીંપળી X	૧૫	૧૧	૪૦૧	૨૭	૧૨
સેખડી	૨૫	૨૫	૨૮૩	૨૮૩	૫૭	શીથાવ	૧૦	૧૨૫	૪૧૫	૨૦૧	૮૧
સિંહોલ X*	૭૫	૧૨૫૮	૧૧૧૯	૧૯૭૬	૧૮૯	આમથુગામ X*	૭૫	૧૪૮૬	૨૭૩૩	૭૫૩	૧૮૨
સીમરડા X	૧૦	૧૮૪	૫૨૩	૧૨૮	૨૮	ભુવેલ X	૧૫	૨૦૬	૪૬૪	૪૨૮	૭૦
સીલવર્ષ	૨૫	૨૫૮	૦	૧૪	૨	રૂથોલી X*	૮૫	૨૬૬૮	૨૨૨૪	૧૫૦૯	૧૬૭
સુંદરથા X	૦	૩૩૧	૩૩૦	૧૧૦	૮૯	રૂથેલ X*	૧૦૦	૨૬૬૪	૨૬૭૪	૩૯૩૮	૨૮૯
સુંદરા X	૧૦	૧૪૧	૬૦૨	૨૯૮	૧૧૮	લાલપુરા	૮	૮૨	૧૬૨	૧૨૦	૪૩
કુલ			૩૪૨૯	૨૪૧૩	૭૩૦૯	વટાદરા X*	૨૫	૭૮૨	૬૬૦	૯૨	૫૭

ભાદરજી પેટામહાલ (ફેલ પુસ્તકાલય ૨૬) વાલવોડ X*

રૂથજ X	૧૩	૭૩	૩૫૦	૨૧૧	૬૯	વાસથા X	૦	૬૭	૪૪૮	૨૨	૧૮
કાપુસા X	૪૦	૨૧૭૦	૧૬૪૪	૫૬૪	૨૬૬	સિસ્વા X	૭૫	૫૦૬	૧૮૮૪	૨૬૩૬	૪૩૯

સુંદર્ય	૧૩	૨૦૭	૬૯૮	૩૬૫	૨૦૨	તરસાળી	૨૦	૧૧૬	૧૦૩૩	૯૨૨	૧૯૫
કુલ			૧૭૩૨૫	૧૭૮૧૨	૩૫૬૬	દશરથ	૨૨	૪૬૪	૬૮૪	૩૪૩	૯૭
વરોદરા મંહાલ (કુલ પ્રેસકાલ ૫૪)						દામાપુરા	૫૧	૩૬	૨૩૨	૪૦૨	૯૭
આશુપ્રી	૨૬	૨૮૭	૩૧૪	૨૧૮	૪૦	દુમાડ	૭૧	૪૮			
અટલાણી		૫	૨૫૬	૬૮૪	૧૦૧	ધનિયાવી					
આસોજ	૧૦	૫૦૨	૧૧૭૦	૧૧૮	૫૫	નિર્મમપુરા		૩૭	૨૬૨	૨૧૭	૩૪
આજોડ	૧૪	૧૭૬	૬૯૭	૩૪૩	૬૯	પદમજા	૧૧	૩૮૫	૬૨૭	૩૬૫	૧૭૦
અંકોડીઆ	૨૬	૩૯૪	૫૩૧	૧૯૮	૮૨	પાતળવેણી	૧૦	૮૨	૧૬૨	૨૨૭	૧૧૪
મટોલા	૫૦	૭૨૧	૨૪૯૦	૩૬૭	૧૧૦	પોર	૨૫	૪૪૯	૭૧૪	૧૩૯	૩૮
ઉંડરા	૧૫	૧૬૮	૩૨૦	૧૧૭	૪૬	બાજવા	૨૫	૮૫	૨૪૩	૨૮૦	૧૮૦
કરંચીઆ	૧૬	૫૮	૫૨૦	૩૫૭	૧૦૯	ખીલ*	૧૦૦	૨૬૨	૨૦૪	૨૩૦૭	૨૫૯
દલાલી	૧૫	૨૮૪	૪૯૧	૧૫૧	૧૫૧	ભાયલી	૨૫	૭.૭	૧૨૬૫	૩૩૧	૭૪
કારમપુરા	૧૨					મકરપુરા					
દાયલી	૩૫	૫૯૨	૫૬૧	૧૭૦	૧૮૫	માણેજી	૬૧	૩૨	૩૨૯	૬૨૦	૧૦૧
આનપુર	૦	૪૫	૨૦૭	૧૨૮	૧૦૭	મંજીલપુર	૬	૯૨	૩૭	૧૫૫	૪૮
ગાંધીપુરા	૨૫	૨૫	૯૭	૧૭૫	૩૧	મેલાકુષ	૧૦	૧૦૬	૩૪૩	૧૪૦	૪૪
ગોત્રી	૧૫	૨૭૦	૭૨૮	૪૭૫	૨૧૦	રણોલી*	૫૦	૧૩૯૭	૧૧૪૧	૯૨૧	૨૫૧
ગોરવા	૨૦	૧૬૨	૬૪૩	૧૧૫	૭૩	રવાદ	૧૫	૨૦૯	૬૩૪	૧૭૩	૧૭૫
આપડ	૧૫	૪૦	૨૮૭	૬૪	૪૬	વડદલા	૫૧	૩૪	૨૫૬	૧૨૪	૯૭
ખાણી*	૧૦૦	૧૫૮૪	૩૮૬૩	૪૫૦૨	૪૫૯	વડસર	૧૦	૬૮	૨૭૫	૬૬	૫૨
મંજીવા		૨૪૧	૧૪૧	૯૨	૮૩	વડસાલા	૮૧	૧૨૫	૬૧૧	૨૮૬	૬૧
વતારપુર	૧૨	૭૦	૧૨૧	૩૩૦	૧૧૯	વરણમા*	૧૦૦	૧૨૬૪	૨૩૦૫	૯૪૭	૧૭૫

વાસણા કોત- રીઆ	૧૬	૧૮૫	૩૮૨	૪૧૬	૧૬૬	ગળદરા	૧૦	૩૫	૨૧૧	૨૬૫	૧૦૦
સમા	૧૦	૬૩	૩૨૩	૨૩૮	૭૨	ગચેથપુરા	૮૧	૧૦૫	૩૪૦	૧૪૩	૬૫
સમીઆલા	૫૧	૫૮	૨૯૯	૨૬૭	૭૧	ગુતાલ	૫૧	૫૪	૨૫૮	૩૩૮	૬૩
સરારX	૧૬	૭૩૨	૧૧૬૯	૫૩૫	૧૪૦	જગેદ X *	૭૫	૨૭૫	૧૬૭૨	૨૬૨૦	૩૧૦
સવાડX	૨૦	૧૩૧	૪૧૪	૭૧	૪૪	ઠાંડીઆપુરાX	૧૫૦	૪૨૫	૧૬૫	૧૦૦	
સીરાવ:	૭૧	૮૬	૨૦૦	૬૦	૪૨	પીપળીઆ	૧૭	૨૪૧	૨૩૬	૧૪૨	૫૭
સુન્દરપુરા	૫૧	૨૦	૨૮૭	૬૯૪	૧૦૦	ભણીઆરા	૦	૬૨	૧૬૦	૧૨૫	૬૦
સેરખી						મહિધર X	૦	૩૫૬	૮૩૦	૨૮૫	૧૦૭
સેવાસી X	૧૫	૬૨૨	૯૪૩	૨૨૫	૯૬	રવાલ	૨૫	૩૨૭	૭૦૬	૫૮૪	૨૩૮
સોખડાX	૩૦	૭૨૯	૧૭૦૯	૪૭૬	૨૯૦	લીમગ	૦	૫૭	૨૩૦	૧૬૨	૧૧૬
સૈયદ વાસણા	૧૩	૭૦	૨૧૮	૧૩૬	૬૯	સંકરપુરા	૫૧	૯૭	૨૨૦	૬૦	૨૦
સાંકરદા	૧૦	૧૩૮	૩૪૭	૧૩૫	૮૭	રસલાબાદ X	૫૦	૮૦૦	૧૧૫૭	૭૬૧	૧૪૭
હરણીX	૫૧	૭૧				સાકરીઆ	૧૦	૮૫	૨૮૬	૩૦૪	૭૬
કુલ			૩૭૬૪	૧૨૨૯૦	૫૭૦૫	સાંગાડોલ	૬૧	૭૯	૧૮૫	૨૩૫	૧૨૩

વાઘોડીઆ મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૨૧)

શિનોર મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૪૨)

આસોજ	૦	૩૪	૧૩૦	૧૩૦	૮૫	અરીસરા	૧૧	૧૪૧	૨૩૭	૬૩	૩૭
હરમાસીઆ- પુરા	૧૦	૨૦૨	૫૭૩	૨૨૫	૧૦૫	અવાખલX*	૧૮	૪૭૨	૧૧૨૬	૬૦૦	૧૩૫
કામરોલ X	૧૮	૪૦૨	૫૧૩	૧૭૭	૧૧૩	અંબાલી	૧૦	૧૦૪	૨૧૭	૬૮	૩૨
કાલીપુરા	૦	૧૪૨	૨૧૨	૧૬૨	૮૬	આણુંદી	૨૫	૨૫૮	૧૦૫૩	૮૨૫	૧૮૫
દાદાની	૧૫	૧૧૦	૨૭૨	૨૩૮	૬૧	અનસોયા	૨૫	૩૩૦	૭૦૮	૨૭૫	૪૨
બેરવાડી X	૧૨	૮૬	૫૭૦	૨૨૮	૫૧	ઉતરાજ X	૩૦	૩૦૪	૬૯૮	૭૪૦	૨૨૧
ખંધા	૫૧	૫૭	૨૭૬	૭૧	૨૭						

કચ્છજોડા X	૧૭	૭૬	૨૨૬	૨૩૨	૧૦૦	મંજીરોળ					
નાના કરાળા	૬૧	૬૦	૩૦૪	૨૫૭	૬૫	મંડિવા	૬૧	૪૦	૧૩૦	૧૪૨	૬૯
મોટા કરાળા } X	૭૫	૧૮૨૫	૧૨૬૧	૬૨૨	૩૫૬	મિંદોળ X	૦	૧૬૨	૩૬૨	૩૫૮	૮૪
કુકસ X	૧૦	૧૩૩	૩૬૨	૨૬૩	૮૧	મોલેથા X	૮	૪૭	૩૮૩	૧૫૯	૬૯
કાણુભોષ	૨૦	૩૫૬	૮૨૧	૨૫૫	૭૫	વણીઆદ	૫૧	૧૨૬	૨૦૦	૧૦૨	૮૨
ઝંઝડ X	૧૦	૪૩૫	૮૭૨	૭૧૫	૧૮૦	વરખડ	૬૧	૬૬	૪૬૪	૩૫૪	૫૬
દીખરવા X	૨૦	૪૫૫	૨૭૭	૪૪૯	૧૩૭	સિરોળા	૧૦	૬૫	૨૭૧	૧૫૪	૭૦
દીખલોદ	૧૫	૪૭	૩૧૬	૧૨૮	૫૬	સતિસણી X	૮૧	૩૧૨	૪૩૭	૧૨૦	૬૦
તરવા	૧૦	૧૫૯	૨૮૧	૩૦૬	૫૧	સાદલી X	૩૫	૫૭૩	૬૮૨	૬૫૭	૨૦૦
તેનતલાવ	૧૫	૫૪૮	૧૦૮૫	૧૮૧૦	૩૧૭	સાદા X	૮૧	૨૬૦	૨૬૧	૫૭	૩૨
તેરસા						સીમળી X	૪૦	૬૦૦	૭૮૦	૬૧૩	૧૭૦
દામનગર						સુરાસામલ X	૧૦	૧૩૪	૫૬૨	૩૬૬	૧૦૯
દામાપુરા	૫૧	૧૦૫	૨૧૨	૨૦૨	૫૦	સેગવા	૧૦	૨૧૪	૩૫૨	૨૦૬	૧૦૦
દિવેર X	૩૩	૪૫૧	૭૪૦	૧૪૭	૮૪	દખીપુરાનાના	૬૧	૩૮	૩૦૨	૨૫૦	૪૭
ધુનીઆદ X	૧૦	૧૧૮	૬૨૭	૩૨૬	૧૧૦	કુલ			૨૦૬૩૦૪૮૭૭૪૩૯૯		
દોશીઆ } મોટા X	૧૪	૩૪૩	૭૨૧	૫૬૫	૧૩૧	સંખેડા મહાલ (કુલ પુસ્તકાલય ૩૪)					
બરકાલ X	૫૦	૧૩૪૩	૬૬૧	૫૦૩	૧૬૨	અરીઠા	૧૫				
બાવળીઆ	૭	૭૩	૧૩૩	૨૧૫	૪૨	દમુંબીઆ	૨૫	૩૦૩	૫૮૨	૨૬૯	૧૨૯
બીધી X	૧૫	૨૨૯	૨૬૪	૨૧૯	૪૯	ઠાવીઠા	૯૧	૧૦૪	૪૨૧	૬૨૦	૧૧૩
બેખડા X	૧૦	૧૦૧	૪૭૬	૧૪૮	૪૧	ઠાસિંદ્રા X	૫૭૫	૧૨૫૬	૯૮૭	૧૬૬૩	૨૭૬
માલપુર X	૮	૭૬	૧૫૭	૬૦	૨૪	ખુનવાડ	૧૫	૧૪૦	૨૧૨	૧૯૫	૮૧
માલમરજ	૨૦	૮૬૮	૬૦૭	૪૩૮	૭૧	ગરડા	૦	૪૦	૨૬૩	૩૦૬	૧૦૪

શુદીયા	૧૦	૨૫૨	૩૯૮	૧૫૦	૬૯	વાસણા	૩૦	૧૩૭૧	૭૦૪	૨૦૯	૧૧૦
અંદાનગર	૨૫					સરગી	૭૧	૧૩૮	૧૫૧	૫૩	૫૬
ચીખોદરા	૨૦	૩૭૧	૫૭૫	૫૦૨	૧૫૫	સરડીયા	૮૧	૧૬૦	૨૦૩	૧૦૩	૫૧
ટીઆ	૧૫	૬૭	૪૩૫	૪૦૦	૨૫૯	સુપીઘોડા	૧૦	૧૭	૨૧૮	૩૩	૨૨
તાંદલજી	૫૧	૧૮૦	૧૯૮	૮૬	૩૩	સોનગીર	૧૫	૧૪૦	૫૦૭	૩૦૦	૧૩૦
નંદપુર	૯	૫૬	૨૭૮	૧૬૩	૫૮	હડોદ	૧૭	૨૩૬	૨૦૭	૪૯૯	૧૧૫
પરવટા	૫	૩૫	૨૫૩	૧૫૫	૫૬	કુલ		૧૪૦૬	૮૨૯૪	૩૦૧૯	
પાણેજ	૦	૨૩	૩૦૮	૮૩	૬૫	સાવલી મહાલ (કુલ પુરતકાવય ૨૭)					
પતરા	૫	૩૨	૩૧૦	૨૦૮	૬૦	અંજેસર	૧૫	૧૪૯	૫૫૧	૨૫૬	૧૧૩
પીપળસકં	૫૧	૫૭	૨૫૬	૧૫૧	૩૯	ધંધાડ	૧૦	૬૬	૨૪૨	૧૦૮	૬૫
કાંટા	૧૦					ખાખરીઆ	૧૮	૨૦૨	૧૫૫	૪૩૮	૧૨૬
ખોડેલી	૮૧	૬૦	૧૪૦	૧૮૪	૬૪	ગરધીઆ	૮૧	૨૭	૨૪૬	૩૩૫	૧૦૦
જાટપુર X	૩૦	૧૭૫	૮૨૪	૬૧૬	૩૧૫	ગોહડા	૦	૩૪	૩૩૨	૪૮	૨૪
માકણી X	૧૦	૧૧૨	૪૬૪	૮૩૫	૨૨૭	કુંડાવX	૧૮	૨૩૦	૬૫૧	૨૭૦	૧૨૫
માલપુર	૮	૫૧	૨૮૦	૩૦૪	૫૮	ડેસરX*	૩૦				
મંજરોળ	૧૦	૧૮૨	૩૬૪	૩૦૬	૧૦૯	લુગસીપુરા	૨૫	૭૫	૨૪૭	૮૦૧	૧૧૪
માલુ	૩૪	૩૦	૮૧	૧૬૨	૭૨	ધનતેજ	૭૧	૧૪૫	૫૬૨	૩૧૧	૫૯
રાજનગર	૨૫					ધર્મપુર	૧૩	૧૩૮	૩૦૦	૨૦૦	૧૩૦
રતનપુર } કમારજ }						નમીસરા	૮૧	૪૬	૧૩૦	૯૦	૯૦
લાઠોદ	૮	૧૦૫	૩૧૩	૧૭૮	૧૨૨	નાનીલાડોલ	૫૧	૮૦	૧૪૨	૧૩	૧૧
રાયપુર	૦	૦	૧૬૧	૧૦૬	૪૨	પીલોલ	૬	૪૯	૧૯૨	૮૭	૫૮
મહેલી	૮	૧૪૯	૪૦૯	૨૫૧	૧૨૪	બાકરોલ	૧૦	૩૬૭	૧૦૬૧	૨૫૨	૭૪

મંત્રીસરંખ	૨૮	૪૨૬	૭૪૭	૧૨૫	૧૧૫	વાલાવાવ	૧૧	૧૩૨	૨૪૪	૫૨	૪૫
રતનપુરા	૧૦	૧૧૫	૩૫૦	૧૬૦	૫૮	વેળપુર	૨૫	૧૦૮૬	૭૧૫	૭૬૦	૨૪૨
મુઢેલા	૫૫	૭૫	૨૬૦	૮૭	૭૬	સારંદાપુર	૨૮	૧૩૬	૨૮૫	૧૪૮	૫૩
મુવાલિ	૧૫	૫૧	૨૭૬	૩૧૬	૬૬	સાંઘાસાધક	૩૦	૫૮૮	૧૦૩૦	૫૧૬	૧૦૧
મોટીભાડોલા	૨૧	૪૫	૨૬૨	૨૬૦	૮૪	કુલ			૬૩૨૫	૬૦૧૪	૨૩૪૩
રાણીઆ						વડોદરા પ્રાંત કુલ એકંદર			૨૪૮૫	૧૬૬૫	૪૭૮૫
રાણીપુરા	૮	૩૦	૩૨૮	૧૬૩	૧૦૭						
વરસકા	૧૨	૧૪૮	૩૩૩	૬૨	૪૧	રાજ્યના કુલ એકંદર			૫૩૭૭૨	૩૭૧૬૨	૧૧૬૭૨

તારીખ

	ગ્રામ	
અમરેલી	પ્રાંત	૧૦૪
નવસારી	"	૧૭૭
મહેસાણા	"	૩૭૧
વડોદરા	"	૪૪૮

ગ્રામ પુસ્તકાલયો કુલ ૧૧૦૦

પ્રાંત	કુલ પુસ્તકો
અમરેલી	૪૬૪૧૪
નવસારી	૭૬૪૬૨
મહેસાણા	૧૬૨૧૧૦
વડોદરા	૨૪૬૮૫૬

કુલ એકંદર ૫૩૭૭૪૨

નંચાયલી પુસ્તકો

૪૦૮૫૭
૬૨૮૭૭
૧૦૮૫૭૩
૧૬૬૮૫૫

૩૧૭૬૧૬૨

વાચકો

૧૩૧૬૦
૧૬૧૮૬
૩૬૪૬૨
૪૭૬૫૧

૧૧૬૭૬૨

પર પુસ્તકાલયોએ હજી નિવેદનો મોકલ્યા નથી.

x ગુજરાત વર્તમાનપત્ર સોસાયટીમાં રજીસ્ટર થયું છે.

• સ્વતંત્ર મકાન છે.

વડોદરા,
તા. ૩૦ નવેમ્બર ૧૯૩૭ }

કે. મં રાંગણેકર
મુદ્રણીય વ્યવસ્થાપક.

પુસ્તકાલય

પુસ્તક ૧૨ મું

[જાન્યુઆરીથી ડિસેમ્બર ૧૯૩૭]

લેખાની અનુક્રમણિકા

અધિકાર પ્રમાણે વાચન		અમરેલી ભૂગોળ પ્રદર્શન	૪૨૪
મ. ન. દિવેદી	૪૪૭	અમરેલી ભૂગોળ પ્રદર્શનના ઉદ્ઘાટક	
અપૂર્વ અનુભવ		શ્રી ભાટે સાહેબનું ભાષણ	
જુજલાલ દ. મહેતા	૭૨૯	ભાસ્કરરાવ કા. ભાટે	૪૨૬
આપણું સાહિત્ય કેવું હોયું તેમજ ?		અમારું પુસ્તકાલય (કાવ્ય)	
છોટભાઈ ઝીણાભાઈ દેસાઈ	૪૪૯	‘ રસેન્દુ ’	૧૧૪
અમર માંચડા (કાવ્ય)		અમૂલ્ય રત્ન (કાવ્ય)	
‘ નીલકણ્ઠ ’	૧૦૬	લક્ષ્મીરામ પાઠક	૨૨૧
અમરેલી પ્રાંત પુ. પરિષદ તથા ભૂગોળ		અસ્મિનમયં શ્રીચસરસ્વતીય	
પ્રદર્શન પત્રિકા	૨૦૧	કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી	૪૯૮
અમરેલી પ્રાંત પુ. મંડળનું નિવેદન		આકાંક્ષા (કાવ્ય)	
પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા અને ખીમજી		જયન્ત પાઠક	૬૪૮
	૩૯૪, ૬૪૨	આંધળાનું પુસ્તકાલય	
અમરેલી પ્રાંત બીજી પુ. પરિષદ તથા		રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ	૨૧૬
ભૂગોળ પ્રદર્શનના હિસાબ		ઇનામ છત્તનારાંઓને	
જગજીવનદાસ મો. ગાંધી	૪૨૩	ના. નં. ચોકસી	૨૦૭
અમરેલી પ્રાંત ૨ જી પુ. પરિષદના કરાવે		૧૯૯૨ નું બાલ સાહિત્ય: એક પત્ર	
	૩૬૬	છોટાદાસ માનસિંગ કામંદાર	૫૦૦
„ „ ના પ્રતિનિધિઓ		૬૨ પુસ્તકથી પ્યાર (કાવ્ય)	
	૩૯૯	‘ સહિત ’	૨૬૫
„ „ ના પ્રમુખનું ભાષણ		કુકુબા મહિલા પુ. ભાદરણનો ઉદ્ઘાટન	
ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાવ દેસાઈ	૨૮૮	સમારંભ	
અમરેલી બીજી પુ. પરિષદના સ્વાગત		તંત્રી સ્થાનેથી	૬૯૧
પ્રમુખનું ભાષણ		કળવણી (કાવ્ય)	
રામજી હંસરાજ	૩૮૫	બળવંત મહેતા	૬૭૪
અમરેલી પ્રાંત બીજી પુ. પરિષદ પત્રિકા		ખાતાવહી	
	૧૦૯	કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી	૪૭

ગરીબની જ્ઞાનતૃષ્ણા (નાટિકા)		અમરકાર (વાર્તા)	
આનંદ ગો. ખેતાણી	૪૦૬	શુભાગમય પરાગજી દેસાઈ	૭૩૫
ગામઠાંમાં		ચેતન ભવાં (કાવ્ય)	
હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી	૬૭૫	રસુલભાઈ નળીજી વહોરા	૬૪૮
ગીતામંથ (કાવ્ય)		ચોપડીની વિનતિ (કાવ્ય)	
શિવપ્રસાદ પી. મહેતા	૧૨૨	મધુરભાઈ ક. જોશી	૩૮૪
ગુજરાત પુ. મંડળના ગાંધારણનો કાવ્યો		જડેલું જવાહર	
ખરડો	૭૨	હાલિદાસ દયાળજી વણકર	૪૬૬
શુ. વ. સો. નાં લેટ પુસ્તકો બાળત બહેરાત	૭૧૯	જાપાનના મશહૂર પ્રકાશક 'સેઇનોમા'ની	
		સાહસિક જીવનકથા	
અંથ ઉપાસના (કાવ્ય)		'ઉદ્ભૂત'	૨૮૨
'અંદ્રમેન'	૬૭૭	જીવન કથા	
અંથ ધામ હૈયાંગો હાર (રાસ)		મણીલાલ જ. દ્વિવેદી	૩૨૭
ખીમજીભાઈ દી. દાકર	૬૬૭	જીવન ચરિત્રનું વાચન	
અંધને (કાવ્ય)		હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી	૬૦૭
અકબરશાહ સીદીલા દીવાન	૩૦૨	ટસ્કેજીની આદર્શ શિક્ષણ સંસ્થા	
જયન્ત પાઠક	૬૨૪	મોતીભાઈ ન. અમીન	૫૧૦
સદ્મીરામ પાઠક	૬૪૭	તું પ્રકાશ પાથરી (કાવ્ય)	
અંથપાલ અને તેની કાર્ય પદ્ધતિ		જયન્ત પાઠક	૩૩૬
ભગવાનદાસ સાંકિજયંદ પટેલ	૭૩૧	તારા જન્મ દિવસે (કાવ્ય)	
અંધધુધા (કાવ્ય)		'નીલકણ્ઠ'	૮
શિવાજીમજી-ડીંગુયા	૨૧૦	થોડુંક જાણ્યા જેવું	
અંધસ્તવન (કાવ્ય)		નાનાલાલ કે. પટેલ; ડૉ. મા. કામદાર	
પુસ્કોતમ દુવરામ જોશી	૩૮૩	૨૦૨, ૨૯૩, ૩૪૨, ૪૭૭, ૫૨૦,	
અંધાગાર (કાવ્ય)		૫૬૩, ૬૧૩, ૬૮૦, ૭૩૬.	
જનસાહ જગનસાહ જોશી	૫૬૬	દેવી કુરબાને તું સંભાળ (કાવ્ય)	
અંધોક્તિ (કાવ્ય)		મેલા ખુશાલ પાટણવાડીઆ	૨૧૨
રેવનભાઈ અં. પટેલ	૨૧૯	ધૂન (કાવ્ય)	
અંધોદ્યાન (કાવ્ય)		મેલાખુશાલ પાટણવાડીઆ	૬૧૦
જનસાહ જગનસાહ જોશી	૩૨૬	નવસારી પ્રાં. ૩ જી પુ. પરિવહના પ્રમુખનું	
આમ પુસ્તકાલયો અને શિક્ષકો		ભાષણ	
રસિકસાહ દ. પંડ્યા	૨૬૬	નંદનાથ કેદારનાથ દીક્ષિત	૧૨૯
આમ પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ અર્થે		" " ના સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ	
રામચાર્જી શુરાભાઈ પટેલ	૬૭૮	દયારામ સીનારામ ઘરા	૧૨૫
આમ સહન		" " ના પ્રતિનિધિઓ	૧૭૩
હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી	૩૩૭		

” ” ના સ્વાગત સભ્યોની ગામ- વાર સંખ્યા	૧૭૨
” ” નો હિસાબ	૩૧૯
” ” માં પસાર થયેલા ઠરાવો	૧૩૭
નવસારી પ્રાંત પુ. મંડળનો	૧૯૦૬-૩૭
નો હેવાલ હિસાબ	૫૭૧
નવાપુરામાં નવીન પ્રકાશ (વાર્તા)	
વિજ્ઞાપનાદ પ્રહલાદજી પંડ્યા.	૨૧૩,
૨૭૯	
નવા વર્ષના પ્રસાદે	
જ્ઞલાલ દ. મહેતા	૩
નવીન ફાલ: સ્વીકાર	
૭૬, ૨૪૭, ૩૦૮, ૩૧૮, ૪૭૩, ૪૩૪,	
૪૮૬, ૫૩૯, ૫૯૩, ૬૫૨, ૭૧૧, ૭૭૯	
નિમંત્રણ (કાવ્ય)	
‘રસેન્દુ’	૪૪૫
પઠ્યે જ્ઞાનો મળે અંતે (કાવ્ય)	
શિવાભજ-ડીંગુયા	૫૨૭
પધારો પુસ્તકાલયમાં (કાવ્ય)	
આસજીભાઈ ન. સોલંકી	૨૦૫
પરદેશી સાહિત્ય સ્પષ્ટિનું થોડું અવનવું	
ભાટાલાલ મા. કામદાર	૬૦૯
પર્વણી અહેવાલ	
તંત્રીચાનેથી	૨૨૯, ૩૦૩
પુષ્પની પરિમલ (૩૫૪)	
ગુલામભાઈ પરાગજી દેસાઈ	૨૦૪
પુણ્યધામ (ગરબી)	
જ્યેષ્ઠતાભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ	૨૭૦
પુસ્તક આંક (કાવ્ય)	
અંચળખેન કાશીભાઈ પટેલ	૫૫૮
પુસ્તકની જોડ સખી નહીં મળે રે! (રાધ)	
પુષ્પાખેન ર. પટેલ	૪૯૭
પુસ્તક પરિચય	
ના. ચં. દીવાલજી; ના. નં. ચોખ્ખી;	
‘રસુક’, ‘હદા’. ૭૭, ૧૭૫, ૨૪૪,	

૩૦૯, ૩૭૦, ૪૩૫, ૪૭૯, ૫૨૯,	
૫૮૧, ૬૫૩, ૭૦૩, ૭૧૮.	
અગીઆરમું ગુ. સા. પરિષદ સંમેલન ૧૭૫;	
અભિદિવ્ય ૪૮૦; અટકમટક ૫૪૨, અધ્યાપ સમિતિ	
પુરસ્કાર ગીતા સિંધાંત અને લેા. મા. તિલક ગીતા	
રહસ્યનું સંક્ષિપ્ત નિરીક્ષણ ૩૧૩; અર્વાચીન ગુજ-	
રાતનું રેખાદર્શન, હલ્દયા અને વિકાસ ૭૨; અલકા	
૫૯૧; અરોહ બા. પુ. માળા શુષ્ક ૧ લેા. ૩૭૧;	
અંતરની વ્યથા ૫૩૧; આનંદ બત્રીસી ૪૮૨;	
આપણી લોક કથાઓ ૮૧; આરુતે મદી ૫૩૭; હસી-	
પાસના ૭૭૭; હૂંબોધન ૨૪૪; મનુના રંગ ૨૪૩;	
એક હોતો છોડો ૮૧; એ પત્ની કોની? ૪૮૪; જોત-	
રાતી દિવાળી ૭૭૨; કયાવલિ સા. ૨ જો ૧૭૮; કબીર	
સાહેબનું બીજક ૧૮૦; કરીમ મહંમદનાં કાવ્યો ને	
લેખો ૮૧; કર્મચોગ ૩૭૧; કલમચાલુક ૫૮૭; કલ્પવૃક્ષ	
૪૩૬; કાગમંત્રી ૭૦૫; કાળિયો ૮૨; કિલકિલાટ	
૫૩૨; કેકેયી-મંદોદરી ૧૮૨; ખનનની સોષમાં	
૩૧૩; ખાતરીની માહિતી ૭૭૩; ખીલતી કળા ૭૪૮;	
ખેડુતની સમસ્યા ૫૮૫; ગામડાંમાં. ૭૭૧; ગ્રામસેવક	
દિનેરા ૬૫૪; ગિરિરાજ આણુ ૫૬૧; ગિરિરાજાની	
વાર્તાઓ ૨૪૩; ગીતા પદ્યો કોષ ૧૮૧; ગીતા	
શાસ્ત્રોપદેશ અને વિશ્વધર્મ તથા નિશ્વસાંતિ ૫૩૦;	
ગુજરાતનાં તીર્થ સ્થાનો ૭૦૫; ગુજરાતી ભાષા અને	
સાહિત્ય સા. ૧ લેા ૩૧૫; ગુજરાતી સાહિત્ય; મનન	
અને વિવેચન ૧૭૨, ૩૧૫; ગોવિંદનું જેતર અને	
બીજ વાતો ૫૮૪; મંથ અને મંથકાર પુ. ૭ મું ૭૮;	
ગ્રામદેવતા ૭૬૮; ધરમણી ૫૮૯; ચંદ્રિકા બા. ૧ લેા	
૨૪૪; ચા-ધર ૭૧૬; ચાંદની ૫૬૧ છબીઓ ૫૩૨;	
છ મૂર્ખાઓ ૮૦; છાપો ૭૬૬; જનપદ ૩૭૧; જવના	
તહેવારો ૫૮૬; જવન અને સાહિત્ય ૩૧૪;	
જવનનો આનંદ ૭૭; જવન વેદ ૧૦૬; જવન્ત	
પ્રભાસ ૭૬; જોસેફ પિલસુફ્ફરી ૫૩૩; જ્યોતિષ	
વિજ્ઞાન અથવા લઘુ પારાસરી ૭૦૬; જાંઝ-	
વાનાં જળ ૭૦૮; ટારજન સા. ૧ લેા ૩૧૦;	
ટારજન ભાગ ૨ જો ૫૩૧; ટેકરીની વનસ્પતિ ૩૧૦;	
ડિરક્ટરી ઓફ વિમેન્સ ઇન્ટેરિયુરના બોર્ડિ	
પ્રેસીડેન્સી ભાગ ૧ લેા ૩૧૬; ડોકિયું ૩૧૪;	
દોરનો વૈદ સામ ૧-૨ ૪૩૭; તણુખા મંડળ	
૩ જું ૭૬૬; તપોવન ૭૭૦; દક્ષિણી રાંધણુ કળા	
૭૦૪; દંત દર્પણ ૪૩૭; દેવદાસી ૫૩૬;	
નરકેસરી નેપોલિયન ૭૦૫; નવલ પ્રવાવલિ	

૫૪૫; નવો આચાર નવો સ્થિતિ ૭૦૬; નાગપુત્ર ૩૦૬; નાગરી પ્રચારિણી પત્રિકા મા. ૧૭ એ. ૩
૨૪૬; ન્યાતનાં નખરાં ચાને નુવાનોની ન્યાત ૬૫૪;
પથિકાનાં પ્રુષો ગુ. ૨ ને ૬૫૪; પરજ્યા પછી ભા.
૧-૨-૩: ૪૮૧; પરિણીતા ૫૬૦; પરીની લીંદી ૫૩૪;
પંચાલને સ્મરણુજલિ ૫૩૪; પારવાં ૭૭૩; ૫૦૦૦ વર્ષ
પૂર્વેનું ગુજરાત ૧૮૧; પૂર્ણ યોગની ભૂમિકાઓ ૬૫૫;
પોતાનાં પરાક્રમો ૩૭૦; પ્રગતિશીલ ન્યાય: ૫૫૫
પૂર્વાર્ધ ૫૮૬; પ્રયોધ પ્રકાશ ૨૪૫; પ્રાચીન
ભારત વર્ષ ૧૯૦૧; પ્રાચીન ભારત વર્ષ ૧૯૦૧
સિંહાવલોકન ૭૭૪; પ્રાચીન રાજાઓ શિક્ષકો
સાથી ૨૪૫; પ્રાચીન ભા. ૧૯૦૨; કુલવેણી
૮૦; કુલમંજરી ૪૦૬; બકા પટેલની પાંચમી
વાર્તા ૪૩૬; બંગાળની લોકકથાઓ ૫૩૦;
બાલકાંતુ સામાયલ ભા. ૨ ને ૩૧૦; બાળલોકકથા
૫૬૧; બિલોરી પદાં ૫૮૪; બુધાકાકા ૩૧૦; બુધ-
ચરિત ૫૩૫; બુદ્ધિવર્ધક મુખજલિત ૫૩૧; બેલવાળો
૫૮૭; ભક્તચિંતામણી ભા. ૧૯૦૧; ભગવાં ભેલ
૪૮૪; ભરમાંગતા ૪૮૪; ભારતી ભા. ૨ ને ૫૮૫;
ભારતીય સાહિત્ય પરિષદ વર્ષ: પત્રિકા ૧-૨: ૧૮૪;
ભૂત પ્રલપ ૩૧૧; મનન અને મંતવ્યો ૧૭૫; મનુષ્ય
સ્વભાવ અને સામાજિક ક્રમ ૮૨; મનોમુકર માં. ૩ ને
૩; મારી છવન ક્યા (જવાદર નહેરૂની આત્મકથા)
૭૬, ૫૮૧; મિશરો અદમરી વા. ૨ ખં. ૪: ૭૭;
મેલનાં મુલાકાત ૪૩૫; મુલકોપનિષદ ૧૮૦; મુખ્ય
૧૦૬; મુશીબતોનો મહાસાગર ૩૭૧; મુસ્લીમ સમ-
તાં સ્પેન અને બીજા નિબંધો ૪૩૮; મેધાદત ૪૮૦;
રેનાવતી ૩૦૬; મોટી ચાંદાપોળી ૫૮૪; મોટો ૪૩૫;
મોતના પંજમાં ૫૩૫; મમકાં ૫૮૩; મંજુવેળો દુર્ગ
પૂર્વાર્ધ અને વતરાધી ૬૫૩; મજલત્તા ૫૨૬; મન
લોજ ૧૭૬, રાસપદ્ય ૭૦૬; રાસ ક્રમ ૪૮૨; રાસ
૨૭ની ૭૦૬; રાસ રંગના ૫૮૮; હાંમી અને બીજી
વાર્તા ૫૮૪; સન સુખ ૧૦૮; સન પ્રપંચ ૭૭૨
વલ્લરી ૧૭૬; વસુધેવાનાં પ્રદાવાં દવવાં ૫૮૧;
વડેમી ૪૩૭, ૭૦૬; વાલર પ્રજા ૩૨૨; વિજ્ઞાનના
દષ્ટાંશો ભા. ૧૯૦૧; વિજ્ઞાનના દષ્ટાંશો ભા. ૨ ને
૭૨૦; વિજ્ઞાનનો રમતો ૫૩૭; વિજ્ઞાન પાઠાવલિ ભા.
૧૯૦૧, ૭૭૫; વીર નર્મદ ૪૮૨; વલ્લ લોકોને મારે
કસરતો ૭૭૦; વેદાંત સિદ્ધાન્તસાર અને વેદિક ધર્મ
અને વત્તજ્ઞાનનાં મૂળવસ્તુ ૩૧૩; વ્યાયક ધર્મ લાવના
૪૮૨; સાધરી ભા. ૧-૨ ૭૬; સાગાઓમાં સુવારી

કથાનું શિક્ષણ ૮૭; શિકાર કથાઓ. ૫૬૦; શુદ્ધાદેવ
સિદ્ધાન્ત પ્રદીપ ૩૧૧; શું શીખ્યા ? ૭૦૬; શાવણી
મેળો ૫૮૮; શ્રી ચેતન્ય મહાપ્રભુ તૃતીય ખંડ ૧૭૭;
શ્રી ચૌલુક્ય પત્રિકા ૫૩૩; શ્રી તપગચ્છ શ્રમણ
વંશવૃક્ષ ૧૭૭; શ્રી પૂર્વ આફ્રિકા સત્સંગ મંડળ નેરો-
બીનું ૬૬૦ વા. સંમેલન ૮૮; શ્રી મહાકવિ જૈન વિદ્યા-
લય (વા. રિ.) ૮૭; સચિત્ર કાવ્યસરિતા ૨૪૭; સત્યશ્રી
કબીર દિગ્વિજય ભા. ૧ લો ૭૭૩; સમાધી સીકંદર
૪૭૬; સર્વ લક્ષણ સંગ્રહ: ૫૮૩, સંતતિ નિખમનના
ઉપાય ૫૬૨; સંતાકુટી ૪૩૬; સાપના ભાષા ૪૮૧;
સાધ્યું ગુજરાતી ભેટણી કોશ ૫૨૬; સાહિત્યવિખ્યા
અખંડાનંદ ૬૫૫; સિદ્ધપુર ૪૩૫; સુભાષિત પદ્ય-
રતનાકાર ભા. ૩ ને ૭૭૫; સુવર્ણ ૨૭ ૩૦૬; સોરઠ,
તારાં વહેતાં પાણી ૫૮૮; શ્રી પુરુષ મંચાદા ૪૮૩;
શ્રી રામ ચિકિત્સા ૫૩૪; સ્નેહ ત્રિપુરી ૭૦૩; સ્વભાવ
શાસન ૫૩૧; સ્વાર્થ ૫૩૬; હાપીનું નામ ૪૮૦;
હિન્દી સંસ્કૃતિ અને સાહિત્ય ૭૦૭; દુનિયા ૪૩૬;
હેમચન્દ્ર વચનામૃત ૭૭૫.

કુલ ૧૮૭

સામાયિકો

આત્મકથા ૫૩૭; આરામ (દી. અ.) ૮૬;
કિસાન માસિક: ખાસ અંક ૪૮૫; કૌમુદી (દી. અ.)
૮૪; ગુજરાતીનો દી. અ. ૮૮; ગુજરાતી પંચ
દી. અ. ૭૭૭; ગુલુસુંદરી અને સી હિતોપદેશ
દી. અ. ૭૭૬; ગુરૂકૃત સુદર્શન ૧૮૩; ગિરમય જગત
યુરોપ અંક ૫૩૮; જય ભારત દી. અ. ૮૩, જૈન સત્ય
પ્રકાશ ૮૭; દાંડીયો દી. અ. ૮૬, ૭૭૮ વૈષ્ણવ ૨૪૬;
નવચેતન દી. અ. ૭૭૮; નવપ્રભાત ૫૬૨, ૭૭૮ પડકાર
દી. અ. ૮૫; પત્રિકા દી. અ. ૭૭૮; પુષ્પ ૧૮૪;
પ્રજ્ઞામી ધર્મ પત્રિકા: ભક્તિ અંક ૮૫; પ્રતાપ
દી. અ. ૭૭૭; બાલસખા ૫૩૮; માનસી ૮૬, ૨૪૬;
લોકગત દી. અ. ૭૭૬; સારદા દી. અ. ૮૬૭, ૭૭૬
શ્રી કૃષ્ણ ગુ. સમા ત્રેમાસિક ૧૮૩; સર્વોત્તમ ૫૩૭;
સુદિણી ૫૬૨; સી રાજી: ગોકુળ અદમરી અંક ૫૬૬;
સિંદુરદાન પ્રભમિત દી. અ. ૮૪, ૭૭૭.

Outlook New Year: Special
No. ૧૮૪; The New Outlook ૭૪.

કુલ ૩૭

એકંદર પરિચય ૨૨૪

પુસ્તકપૂજા (રાસ)	
પુખ્તપ્રાપ્તિ ૨. પંચા	૪૬૨
‘ પુસ્તક બોલે છે ’	
‘ ઉદ્ભૂત ’	૨૯૮
પુસ્તક લંડન (ગરબો)	
વિઠ્ઠલભાઈ ગિરધરભાઈ પરમાર	૧૬૮
પુસ્તક સહચાર (કાવ્ય)	
શિવાજીભાઈ ડીગુઆ	૧૧૯
પુસ્તકાલય અને સદ્ગ્રંથોનું મહાત્મ્ય	
બાલાભાઈ નારાયણ વકીલ	૨૦૬
પુસ્તકાલયનાં કાયમ ફંડો	
મોતીભાઈ ન. અમીન	૩૪૬
પુસ્તકાલયનાં નવીન મકાનો માટે સ્થળની પસંદગી	
મોતીભાઈ ન. અમીન	૪૩૦
પુસ્તકાલયનાં પ્રકાશકરણો	
વૃજલાલ દ. મહેતા	૪૪૭
પુસ્તકાલયને	
‘ ચાર્નાકુર ’	૭૨૮
પુસ્તકાલય નોંધ	
તંત્રીસ્થાનેથી ૮૯, ૧૮૬, ૨૪૯, ૩૧૭, ૩૭૪, ૪૩૯, ૪૮૮, ૫૪૦, ૫૯૪, ૬૫૬, ૭૧૨, ૭૮૦.	
પુસ્તકાલય પરિવહની સફળતા કયારે ?	
કુચુલાલ ર. ત્રિવેદી	૪૦૭
પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	
નરસેરામ બીમજી ત્રિવેદી	૪૫૫
પુનઃપ્રવૃત્તિ પર દષ્ટિપાત	
ખેતાભાઈ કેશવલાલ રાવળ	૬૬૯
પુનઃપ્રવૃત્તિ વ્યાપક કેવી રીતે બનાવાય ?	
મણિભાઈ દ્વિવેદી	૩૩૧
પુસ્તકાલયોની ઉપયોગિતા	
પ્રજ્ઞાલક્ષ્મી ચંદ્રશંકર	૪૦૦
પુસ્તકાલયોની તપાસણી	
૯૨, ૨૩૩, ૩૦૫, ૪૨૫, ૪૮૭, ૫૨૮, ૫૭૦, ૬૫૧, ૭૦૨, ૭૬૭	

પુસ્તકાલયોનું કાયમ ફંડ	
મોતીભાઈ ન. અમીન	૫૭૯
પુસ્તકાલયોમાં તેના નેતાઓનાં કર્તવ્ય	
ગોવિંદરામ લક્ષ્મીરામ લક્ષ્મી	૫૧૩
પુનઃસંસ્થાપન મંડળ લિ. વિલાગ	
‘ જયભારત ’ બાબત સૂચના ૭૧૬; ને મળેલાં	
ફંડ ફંડ ૧૯ થી ૨૮; ૨૫૩, ૫૯૮, ૭૨૧; ને મળેલાં	
સ્મારક ફંડ ૬૫૬; ૫૯૧ સર ચથાની માહિતી ૧૯૪,	
૨૫૭, ૩૨૦, ૪૪૨, ૪૮૭; નવીન સભાસદો ૩૦૬;	
‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક ચાલુ રાખવાની યોજના	
૧૯૩; પ્રશ્નો અને ઉત્તરો ૧૪૦, ૨૩૫; મંડળમાં	
વેચાતાં નવીન પુસ્તકોની યાદી ૧૧૨, ૨૦૦, ૨૫૯,	
૩૨૧, ૩૮૧, ૪૪૫, ૪૯૬, ૫૪૫, ૬૦૦, ૬૬૦, ૭૨૫.	
પુસ્તકો પ્રત્યે માયાણુપણે વર્તો	
નાનાભાઈ ચંદ્રશેખર દીવાનજી	૨૧૧
પેટીમાંથી પુસ્તકાલય	
લાલચંદ વોરા	૧૮૮
પોથીને ! (કાવ્ય)	
અંબાલાલ કડાનદાસ પટેલ	૧૧૯
પોથી બહેનાં ! (કાવ્ય)	
રસુલભાઈ ન. વહેરા	૫૬૬
અબજીવનમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન	
સુંદરજી ગો. બેટાઈ	૧૧૫
પ્રાંત મંડળોની વાલ્યક સભાઓ	
તંત્રીસ્થાનેથી	૫૬૯, ૬૨૭
પ્રાંતિક પરિવહો	
ના. નં. ચોકસી; વ. મુ.	
૫૦, ૧૪૫, ૧૬૦, ૪૧૦	
વડોદરા પ્રાં. ચોથી ૫૦; મહેસાણા પ્રાં. ૩૭	
૧૪૫; નવસારી પ્રાં. ૩૭ ૧૬૦; અમરેલી પ્રાં. ૨૭	
૪૧૦.	
મેરણા પાન (કાવ્ય)	
લક્ષ્મીરામ પાંકજી	૧૪૪
ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ અને પુનઃપ્રવૃત્તિ	
ગોકળદાસ મ. શાહ	૧૭
બલોલ સાર્વં પુનઃ ના મકાનનો ઉદ્ગ્રાહન	
સમારંબ	
તંત્રીસ્થાનેથી	૨૯૯

બહુચરાણ પુઠ પરિપદ ઉપર દષ્ટિપાત	
દેશંકર દિ. નોથી	૬૫
બારમું વર્ષ	
તંત્રોચ્ચાતેથી	૧
બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહની યોજના	
મોતીભાઈ ન. અમીન	૧૪૩
બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહનું કાર્ય	
મોતીભાઈ ન. અમીન	૨૬૬
બૃહદ્ શુજાત પુઠ પ્રવર્તક મંડળ	
‘સેવક’	૨૮૪
લલામણનાં પુરતકોની યાદી નં. ૩૪ થી ૪૮	
વ. દુકમ સૂચના વિભાગ પૃ: ૭, ૧૧, ૨૩, ૩૭, ૪૨	
ભાષા જ્ઞાનનો હેતુ	
મણિલાલ જ. દિવેદી	૧૧૮
મહાનન મેળો (કાવ્ય)	
વિજય ત્રિવેદી	૧૧૪
મહાલ પુઠ પરિપદો:	
છોટાભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ ૩૨; વ. મ.	૭૫૦
પેટલાદ મહાલ ૩૭ ૩૨; વડોદરા મહાલ ૨૭૭૫૦	
મહાલ પુઠ મંડળોની વાર્ષિક સલાઓ	
તંત્રોચ્ચાતેથી	૫૭૩, ૬૮૩
મહાલ મંડળો તરફે શિષ્ટ વાચનની પરી-	
ક્ષાઓના પ્રશ્નપત્રો	૭૧૭
નહિતાઓ અને પુસ્તકાલયો	
પીકાં ભીખાજી મહાતી (મિત્ર)	૨૭૧
મહિલા પુસ્તકાલયો	
મોતીભાઈ ન. અમીન	૬૮
મહેસાણા પ્રાંત ૩૭ પુઠ પરિપદના પ્રમુખ-	
નું ભાષણ	
શ્રી ચંદ્રરાવ ક. નાયમપરલી	૪૦
મહેસાણા પ્રાંત ૩૭ પુ. પરિપદના સ્વાગત	
પ્રમુખનું ભાષણ	
મદંત મી. સીતાસરણજી	૩૬

“ ” માં પસાર થયેલા ઠરાવો ૪૫	
મહેસાણા પ્રાં. પુઠ મંડળનું ૩૬-૩૭નું	
નિવેદન	
જેઠાલાલ લા. પટેલ	૬૩૬
મારા સ્વમસ્થ ઠાકોરો (વાર્તા)	
રસુલભાઈ નખીજી વહોરા	૧૨૦
માસિકો મળ્યા તારીખ	
૧૧૦, ૧૬૧, ૨૬૩, ૩૨૨, ૩૭૬, ૪૪૩,	
૪૯૪, ૫૪૩, ૬૦૧, ૬૬૧, ૭૨૩, ૭૮૭.	
મીઠી મોજ (કાવ્ય)	
કાલિદાસ દયાળજી વણકર	૨૬૫
મુક્તિમંદિર (કાવ્ય)	
આલજીભાઈ ન. સોલંકી	૫૪૭
રહે ના જ્ઞાન પૂરાઈ (ગદ્ય)	
શિવામજી-ડોંગુયા	૬૭૬
રામપુરનું પુસ્તકાલય	
છોટાલાલ મા. કામદાર	૨૧૯
લગ્નનિમિત્ત પુસ્તકોની લેટ	
મોતીભાઈ ન. અમીન	૨૯૫
‘લેખકોની રોટી’	
‘ઉદ્ધત’	૫૪૯
વડોદરા પ્રાં. ૪થી પુઠ પરિપદના પ્રમુખનું	
ભાષણ	
રા. બ. ગોવિંદભાઈ દા. દેસાઈ	૯
“ ” ના સ્વાગત પ્રમુખનું ભાષણ	
જગનનાથ નારણજી પુરાણી	૬
“ ” ના પ્રતિનિધિઓ	૨૮
“ ” ના સ્વાગત સભ્યો	૩૦
“ ” નો ઉત્પન્ન ખર્ચનો હિસાબ	૩૧
“ ” માં પસાર થયેલા ઠરાવો ૨૫	
વડોદરા પ્રાં. પુ. મંડળનો ૩૬-૩૭નો	
અહેવાલ હિસાબ	
ચીમનગાઈ દ. અમીન	૬૩૩
વડોદરા મધ્યવર્તી પુઠ નું સ્નેહ સંમેલન	
૩૪૪	

વડોદરા મહાલ પુ. મંડળની શિષ્ટવાચનની
પરીક્ષાની જાહેરાત ૫૯૯
વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળની વાર્ષિક સશા
તંત્રીસ્થાનેથી ૬૪૯
વ. રાં. પુ. મં.નો ૧૯૩૬-૩૭નો અહેવાલ
મો. ન. અમીન; મ. મં. કાશીવાળા ૬૧૫
વડોદરા રા. પુ. મંડળ વિભાગ :
પત્ર વ્યવહાર દ્વારા પુ. શિક્ષણ બાબત સૂચના
૪૯૩; ૧૧મી પરીક્ષાનું પરિણામ સહિત નિવેદન
૬૪; ૧૨મી પરીક્ષાના પ્રશ્ન પત્રો ૨૬૦; ૧૨મી પરી-
ક્ષાનું પરિણામ સહિત નિવેદન ૩૯૪; ૧૩મી પરીક્ષાના
પ્રશ્ન પત્રો ૬૧૩; ૧૩મી પરીક્ષાની જાહેરાત ૩૭૮;
૧૩મી પરીક્ષાનું પરિણામ સહિત નિવેદન ૭૫૮;
શિષ્ટવાચનનાં પુસ્તકો મેળવવાની યોજના ૬૭.
વર્તમાનપત્રોની શાક્રત
છેટાલાલ મા. દામદાર ૧૨૩
વસોમાં મહિલા તથા બાલ પુ. ના નવીન
મકાનનું ઉદ્ઘાટન
ના. નં. ચૌકસી ૭૪૧
વાઘોડિયાનો શિક્ષણ વર્ગ : ચોડાંક સંસ્મરણો
ધ્રુવભાઈ નાગજીભાઈ પટેલ ૬૪
વાચન તરંગ
અં. લ. આરોટ; સોનાભાઈ ન. રાવળ;
ખીમજીભાઈ ટી. કાકર ૨૨૪ ૪૭૨,
૫૨૨, ૫૬૭; ૬૮૪.
ચાંચા (કાવ્ય)
' રસેન્દુ ' ૨૦૪
વિચાર ચંક્રમણ
' ચંક્રમ ' ૨૯૦, ૭૩૮
વિદ્યાની વેલિયે ! (કાવ્ય)
રસુલભાઈ ન. વહોરા ૨૮૧
વિદ્યાનો પ્રતાપ (કાવ્ય)
જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી ૭૩૨
વીણેલાં ફુલડાં
કાલિદાસ દ. વણકર ૪૪૮
શારદાગૃહ આંગણે (કાવ્ય)
દર્શિદાસ શં. પુરોહિત, વડોદરા ૩૨૬

શારદાને યાચના (કાવ્ય)
બલરાંત મહેતા ૭૩૦
શિષ્ટ વાચનની ૧૩ મી પરીક્ષા
મોતીભાઈ ન. અમીન ૪૩૨.
શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા
દેવચંદ રામજી ૭૧૬
શું થયું ? (કાવ્ય)
જગજીવન ગો. આચાર્ય ૪૪૮
શું વાંચશો ?
૧૧૧, ૧૯૨, ૨૬૪, ૩૨૩, ૩૮૦, ૪૪૪,
૪૯૫, ૫૪૪, ૬૦૨, ૬૬૨, ૭૨૪, ૭૮૮;
શ્રી ન્યુટન દત્ત સ્મારક ફંડનું છેલ્લું નિવેદન
મોતીભાઈ ન. અમીન ૨૩૭
શ્રીમંત તણે પ્રતાપે (કાવ્ય)
મણિચંદ્ર ઉમિયાચંદર જોષી ૫
શ્રી શારદાય નમઃ (કાવ્ય)
હરિચંદર દુ. દવે ૭૨૭
શ્રી હીરક મહોત્સવ વિદ્યાર્થી યુનિયન
પુસ્તકાલય વેશ
કચરાલાલ શવજી સોતી ૨૨૦
સન ૧૯૩૬-૩૭ ના શિક્ષણ વર્ગો
ના. નં. ચૌકસી ૨૪૧
સરસ્વતી સ્તવન (કાવ્ય)
જગજીવનદાસ દ. મોદી ૬૦૩
સંદર્ભ ગ્રંથોનો ઉપયોગ
મન્દવદન ધનંજય પંડ્યા ૬૦૫
સાચો ઉત્સવ
વૃજલાલ દયારામ મહેતા ૧૧૭
સાચો દેવ (કાવ્ય)
મોહનલાલ જી. પંડિત ૧૧૩
સાર્વ. પુ. ને પુસ્તકપસંદગીના કામમાં
સહાય આપવાની યોજના
મોતીભાઈ ન. અમીન ૧૦૮
સાહિત્ય પૂજન (ગીત)
નરયુસિંહ દા. ચાવડા ૬૦૪

સાહિત્ય સૃષ્ટિનું થોડું અવનવું		જ્ઞાનધામ યાત્રા (કાવ્ય)	
છોટાલાલ મા. કામદાર	૩૪૦	ચંદ્રકાંત રાવળ	
સીઝરના સમયનું પુસ્તકાલય		જ્ઞાનનો મહિમા	
છોટાલાલ મા. કામદાર	૨૮૭	અમયાલાલ મયારામ પંડ્યા	
સુસ્વાગતમ્ : સ્વાગત ગીત (કાવ્ય)		જ્ઞાન બાણ (કાવ્ય)	
' અશ્વીન્ન '	૫	મેલા ખુશાલ પાટણવાડીઆ	
સ્વાગત ગીત (કાવ્ય)		જ્ઞાન મંદિરનું ગોરવ	
બાણશાહ છ. ખેતાણી	૩૮૪	ખીમજીભાઈ ટી. કાકર	
જ્ઞાન (કાવ્ય)		જ્ઞાન મંદિરને (કાવ્ય)	
હરિશંકર દુ. દવે	૨૧૫	રમણ પાઠક	
જ્ઞાન કોઠીએ (કાવ્ય)		જ્ઞાન મંદિરએ (રાસ)	
ચંદ્રકાંત ન. રાવળ	૩૩૦	કમળાગૌરી પાઠક	
જ્ઞાન ગંગાને આરે (કાવ્ય)		જ્ઞાન રશ્મિઓ (કાવ્ય)	
શાંતિલાલ બી. જોશી	૫૨૬	હરિકૃષ્ણ વેણીરામ વ્યાસ	
જ્ઞાન છાંટણું (રાસ)		જ્ઞાન સરોવરે (કાવ્ય)	
બલવંત મહેતા	૬૮૮	રસુલભાઈ ન. વહેરા	
જ્ઞાન ઝરણું (કાવ્ય)		જ્ઞાન હોજ (કાવ્ય)	
જોષતાશાહ કમ્બરભાઈ પટેલ	૫૬૫	કલિદાસ દ. વણકર	
જ્ઞાન તૃષા (કાવ્ય)		જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની (કાવ્ય)	
' મંગલમ્ '	૪૬૮	શિવાત્મજ-ડીંગુયા	
જ્ઞાન દીપક (કાવ્ય)		હરિયુરામાં અ. હિં. શ્રા. ઉદ્યોગ પ્રદ્ય	
હરિશંકર દુ. દવે	૫૫૦	શ્રા. પુ. વિભાગ	
જ્ઞાન દીપડી (રાસ)		મોતીલાલ ન. અમીન	
પુરુષોત્તમ જીવરામ જોશી	૩૯૮		

લેખકોની અનુક્રમણિકા

અકબરશા સીદીશા દીવાન		બીમલભાઈ ટીકલાઈ ઠાકર	
અંથને	૩૦૨	અંધધામ હૈયનો દાર ૬૬૭; જાન- મંદિરનું ગૌરવ	૪૬૩
અમથાલાલ મયારામ પંડ્યા		ખેતાભાઈ કેશવલાલ રાવળ	
જાનનો મહિમા	૫૫૧	પુસ્તકાલય પ્રતિ પર દષ્ટિયાત	૬૬૬
‘અલીન્દ્ર’		ગુલાબભાઈ પરાગજી દેસાઈ	
સુસ્વાગતમ્: સ્વાગત ગીત	૫	અમતાર ૭૩૫; પુષ્પની પરિમલ	૨૦૪
અંબાલાલ કહાનદાસ પટેલ		ગોઠળદાસ મથુરાંદાસ શાહ	
ચોથીને	૧૧૯	હરિજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ અને પુન પ્રતિ	૧૭
આલજીભાઈ નરસિંહભાઈ સોલંકી		ગોવિંદભાઈ હાથીઆઈ દેસાઈ, રા. બ.	
પધારો પુસ્તકાલયમાં	૨૦૫;	વડોદરા પ્રાં. ૪ થી પરિવર્તના પ્રમુખનું	
મુકિત મંદિર	૫૪૭	ભાવણ	૬
ઈન્દ્રવદન ધનંજય પંડ્યા		ગોવિંદરામ લક્ષ્મીરામ ભટ્ટ	
સંદર્ભ અંથોનો ઉપયોગ	૬૦૫	પુસ્તકાલયોમાં તેના નેતાઓનાં કર્તવ્ય	૫૧૩
ઈશ્વરભાઈ નાગજીભાઈ પટેલ		‘ચક્રમ’	
વાઘોડિયાનો શિક્ષણ વર્ગ: ચોક્કસ	૬૪	વિચાર ચંકમણ	૨૬૦, ૭૩૮
સંસ્મરણો		અંચળજેન કોરીઆઈ પટેલ	
ઈશ્વરલાલ ક. જોશી		પુસ્તક આંક	૫૫૮
ઓપડીની વિવતિ	૩૮૪	અંદકાન્ત ન. રાવળ	
‘ઉદ્ભૂત’		જાન કોઠીએ ૩૩૦; જાનધામવાત્રા પરજ	
જાપાનના મશહૂર પ્રકાશક ‘સેન- નામા’ની સાહસિક જીવનકથા	૨૮૨;	‘અંદ્રસેન’	
પુસ્તકગ્રોહો ૨૪૮; લેખકોની રોટી	૫૪૯	અંથ ઉપાસના	૬૭૭
કચરાલાલ શવજી સોની		શીમનભાઈ હ. અમીન	
ધી હીરક મહોત્સવ વિ. યુ. પુસ્તકાલય		વ. પ્રાં. પુ. મંડળનો ૧૯૩૬-૩૭ નો	
વેગ	૨૨૦	અહેવાલ દિસાળ	૬૩૩
કમળાગૌરી પાઠક		છગનલાલ નારણજી પુરાણી	
જાન મંદિરીએ	૨૭૮	વ. પ્રાં. ૪ થી પુ. પરિવર્તના સ્થાનત	
કાલિદાસ હયાળજી વણકર		પ્રમુખનું ભાવણ	૬
જડેજું જવાહિર ૪૬૬; મીઠી મોજ		છોટાભાઈ જુશાલભાઈ પટેલ	
૨૯૫; વીણેલાં પુલકાં ૩૪૮; જાન	૭૩૭	પેટલાઈ મહાલ ૩ જી પુ. પરિવર્તનો	
દોળ		દત્તાંત	૩૨
કૃષ્ણલાલ રણછોડ ત્રિવેદી			
સસ્મિન્ દયં શ્રોત્વસરસ્વતી જ			
૪૯૮; ખાતાવહી ૪૭: પુ. પરિવર્તની			
સંજગતા ક્યારે?	૪૦૭		

છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

૧૯૯૨ નું બાલ સાહિત્ય : એક પત્ર
૫૦૦; થોડુંક જાણવા જેવું ૪૬૦; પરદેશી
સાહિત્ય સંજિનું થોડું અવનવું ૬૦૯; રાગ-
પુરનું પુસ્તકાલય ૨૧૯; વર્તમાનપત્રોની
શક્તિ ૧૨૩; સાહિત્ય સંજિનું થોડું અવનવું
૩૪૦; સીઝરના સમયનું પુસ્તકાલય ૨૮૭

છોટુભાઈ ઝીણાભાઈ દેસાઈ

આપણું સાહિત્ય કેવું હોયું ભ્રમએ ? ૪૪૯
જગજીવન ગો. આચાર્ય

... યું, યયું ? ૪૪૮

જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી

વિદ્યોતો પ્રતાપ ૭૩૨; સરસ્વતી
સ્તવન ૬૦૩

જેન્નંત પાઠક

આકાશ ૬૪૮; અંધને ૧૨૪; ડું પ્રકાશ
પાથરી ૩૩૬

જેઠાલાલ લા. પટેલ

મહેસાણા પ્રાં. પુ. મં. નું ૩૬-૩૭ નું
નિવેદન ૬૩૯

જેઠતાભાઈ હંધરભાઈ પટેલ

પુણ્યધામ ૨૭૦; જ્ઞાન ઝરણું ૫૬૫
તાંત્રી સ્થાનેશી

કંડુબા મહિલા પુ. (ભાદરજી) નો
ઉદ્ધાટન સમારંભ ૬૯૧; પર્વણી અહેવાલ
૨૨૯, ૩૦૩; પુસ્તકાલય નેંધ ૮૯, ૧૮૬,
૨૪૯, ૩૧૭, ૩૭૪, ૪૩૯, ૪૮૮, ૫૪૦,
૫૯૪, ૬૫૬, ૭૧૨, ૭૮૦; પ્રાંત મંડળોની
વાર્ષિક સભાઓ ૫૬૯, ૬૨૭; ગદ્યોક્તિ સા.
પુ. ના મકાનનો ઉદ્ધાટન સમારંભ ૨૯૯;
બારમું વર્ષ ૧; મહાત્મ પુ. મંડળોની વાર્ષિક
સભાઓ ૫૭૩, ૬૮૩; વ. રા. પુ. મંડળોની
વાર્ષિક સભા ૬૪૯.

દયારામ સીતારામ શૂરા

નવસારી પ્રાં. ૩૭ પુ. પરિપદના સ્વાગત
પ્રમુખનું ભાષણ ૧૨૫

દેવચંદ રામજી

શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા ૭૧૬

દેવશંકર હિંમતરામ જોશી

બહુચરાણ પુ. પરિપદ ઉપર દષ્ટિપાત ૬૫

નથ્યુસિંહ હાં. આપઠા

સાહિત્ય પૂજન ૬૦૪

નરસેરામ લીમજી ત્રિવેદી

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ૪૫૫

નંદનાથ કેદારનાથ દીક્ષિત

નવસારી પ્રાંત ૩૭ પુ. પરિપદના

પ્રમુખનું ભાષણ ૧૨૯

નાભુકલાલ નંદલાલ ચોકસી

ધનામ જીતનારાંઓને ૩૦૭; પ્રાંતિક

પરિપદો ૫૦, ૬૪૫, ૧૬૦; વસોમાં મહિલા

તથા બાલ પુસ્તકાલયના નવીન મકાનનું

ઉદ્ધાટન ૭૧૪; સન ૧૯૩૬-૩૭ના

શિક્ષણ વર્ગ ૨૪૧.

નાનાભાઈ મં. દીવાનજી

પુસ્તકો પ્રત્યે માયાળુપણે વર્તો ૨૧૧

નાનાલાલ કે. પટેલ

થોડુંક જાણવા જેવું ૨૨૨, ૨૯૩,

૩૪૨, ૫૨૦, ૫૬૩, ૬૧૩, ૬૮૦, ૭૩૯

‘નીલકંઠ’

અમર વાંચના ૧૧૬; તદ્વારા જન્મદિવસે ૮

નૃસિંહપ્રસાદ શં. પુરોહિત, વકીલ

સારદા શુદ્ધ આંગણે ૩૨૬

પીલાં લીખાજી મકાતી, મિસ

મહિલાઓ અને પુસ્તકાલયો ૨૭૧

પુરુષોત્તમ જીવરામ જોશી

અંધસ્તવન ૩૮૩; જ્ઞાનદીવડી ૩૯૮

પુષ્પભેન ર. પંડ્યા

પુસ્તકની જોડ મળી નહીં મળે રે ૪૯૭;

પુસ્તક પૂજા ૪૬૨.

પ્રતાપરાય ગિ. મહેતા અને ણીજીઓ

અમરેલી પ્રાં. પુ. મં. નું નિવેદન ૩૯૪, ૬૪૨

પ્રભાસકૃષ્ણી ચંદ્રશંકર

પુસ્તકાલયોની ઉપયોગિતા ૪૦૦

બેલવંત મહેતા

કેળવણી ૬૭૪; ચારદાને પાચના ૭૩૦;

ગાનછાંટણી ૬૦૮

બાલાભાઈ નારાયણ વઘીલ

પુસ્તકાલય અને સહાયોનું મહાત્મ્ય ૨૦૬

બાલુભાઈ જી. ખેતાણી

સ્વાગત ગીત ૩૮૪

બાપચંદ ગો. ખેતાણી

મરીબની જ્ઞાનવૃષ્ટિ ૪૦૬

ભગવાનદાસ સાંકળચંદ પટેલ

અંધપાલ અને તેની કાર્યપદ્ધતિ ૭૩૧

ભારતકરસવ કા. ભાટે

અમરેલી જુગોળ પ્રદર્શનના ઉદ્દેશાટક

તરીકેનું ભાષણ ૪૨૬

મણિભાઈ દિવેદી

પુ. પ્રવૃત્તિ વ્યાપક કેવી રીતે બનાવાય? ૩૩૧

મણિલાલ જી. દિવેદી

જીવનકળા ૩૨૭; ભાષા જ્ઞાનનો હેતુ

૧૧૮

મ. ન. દિવેદી

અધિકાર પ્રમાણે વાચન ૪૪૭

મણીશંકર ઉમિયાશંકર જોશી

શ્રીમંત તથે પ્રતાપે ૫

‘મંગલમ’

જ્ઞાનવૃષ્ટિ ૪૬૮

મેલા ખુશાલ પાટણવાડીઆ

દેવી ફરજે છું સંભાળે ૨૧૨; ધૂન ૬૧૨;

જ્ઞાનબાણું ૫૦૯.

મોતીભાઈ ન. અમીન

ટરેજની આદર્શ શિક્ષણ સંસ્થા ૫૧૦;

પુસ્તકાલયનાં કાયમ ફંડ ૪૪૬; પુ. ની

નવીન મહાનો માટે રચનાની પસંદગી ૪૩૦;

પુસ્તકાલયોનું કાયમ ફંડ ૫૭૯; પ્રશ્નો અને

ઉત્તરો ૧૪૦, ૨૩૫; બાળસાહિત્ય સર્વ;

સંગ્રહની યોજના ૧૪૩; બાલસાહિત્ય

સર્વ સંગ્રહનું કામ ૨૯૬; મહિલા પુસ્તક

કાલયો ૬૮; લખનિમિત્ર પુસ્તકોની ભેટ;

૨૯૫; વ. સ. પુ. મંડળનો ૩૬-૩૭નો

અહેવાલ ૬૧૫; શિષ્ટવાચનની ૧૩મી

પરીક્ષા ૪૩૨; શ્રી ન્યુટન દત્ત સ્મારક ફંડનું

છેલ્લું નિવેદન ૨૩૭; સાર્વ. પુ. ને પુસ્તક

પસંદગીના કામમાં સહાય આપવાની

યોજના ૧૦૮; દરિયુમાં અ. દિ. આ. ઉ. ને

પ્રદર્શનનો ગ્રામ પુ. વિભાગ ૭૦૧.

મોહનલાલ બે. પંડિત

સાચો દેવ ૧૧૩

રમણ પાઠક

જ્ઞાન મંદિરને ૫૪૮

રસિકલાલ હ. પંડ્યા

ગ્રામ પુસ્તકાલયો અને શિક્ષકો ૨૬૬

‘રસેન્દુ’

અમારું પુસ્તકાલય ૧૧૪; નિર્મનજી

૩૪૫; વર્ષિકા ૨૦૪

રસુલભાઈ નખીજી વહેરા

ચેતન ભરો ૬૪૮; ચોથી જ્ઞેનાં ૫૬૬;

મારા સ્વપ્નસ્થ કોકિરો ૧૨૦; વિદ્યાની

વેલિયે ૨૮૧; જ્ઞાન સરોવર ૩૨૫

રામજી હંસરાજ

અમરેલી પ્રા. ૨ જી પુ. પરિવહના સ્વાગત

પ્રમુખનું ભાષણ ૩૮૫

રામભાઈ કાશીભાઈ પટેલ

આંધળાનું પુસ્તકાલય ૨૧૬

રામભાઈ ભુરાભાઈ પટેલ

ગ્રામ પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ અર્થે ૬૭૮

‘સહિત’

કર પુસ્તકથી ચાર ૨૬૫

દેવનભાઈ અ. પટેલ

અંધોક્તિ

લક્ષ્મીરામ પાઠક

અમૃત્ય રત્ન ૨૨૧; અંચતે ૬૪૭;

ગ્રેરથાપાન ૧૪૪

લાલચંદ વોરા

પેટીમાંથી પુસ્તકાલય ૬૮૮

વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ

અમરેલી પ્રા. ૨ જી પુ. પરિપદ્ધતી રૂતાત

૪૧૦; વડોદરા મહાલ ૪ થી પુ. પરિપદ્ધતી

રૂતાત ૭૫૦

વિનય ત્રિવેદી

મહાજન મેળો ૧૧૪

વિઠ્ઠલભાઈ ગિરધરભાઈ પરમાર

પુસ્તક બંડાર ૬૬૮

વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પંડ્યા

નવાપુરમાં નવીન પ્રકાશ ૨૧૩, ૨૭૪

વૃજલાલ જગનલાલ જોશી

અંધાગાર ૫૬૬, અંધાવાન ૩૨૬

વૃજલાલ દયારામ મહેતા

અપૂર્વ અનુભવ ૭૨૬; નવા વર્ષના

પ્રભાતે ૪; પુસ્તકાલયના પ્રકાશકિરણો ૩૪૭;

સાચો દિસવ ૧૧૭

શંકરરાવ કૃ. નાયમ્પદ્ધતી

મહેસાણા પ્રા. ૩ જી પુ. પરિપદ્ધતી

પ્રમુખનું બાપજી ૪૦

શાંતિલાલ ધી. જોશી

જ્ઞાન મંજારે આરે ૫૨૬

શિવપ્રસાદ પી. મહેતા

ગીતામંથ ૧૨૨

શિવાત્મજી ડી. ગુપ્તા

અંચસુધા ૨૧૦; પદ્યે જ્ઞાતો મને અંતે

પરજ; પુસ્તક સહચાર ૧૧૬; રહે ના

જ્ઞાન પૂરાજ ૬૭૬; જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની ૨૯૨

સીતાશરણજી મહંતશ્રી

મહે. પ્રા. ૩૭ પુ. પરિપદ્ધતી સ્વાગત

પ્રમુખનું બાપજી ૩૬

સુંદરજી ગો. બેટાઈ

પ્રજ્ઞજ્ઞાનમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન ૧૧૫

‘સેવક’

બૃહદ્ શુભરાત પુ. પ્રવર્તક મંડળ ૨૮૯

હરિકૃષ્ણ વેણીરામ વ્યાસ

જ્ઞાન રસિઓ ૪૬૨

હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ, ડૉ.

અમરેલી પ્રા. ૨ જી પુ. પરિપદ્ધતી

પ્રમુખનું બાપજી ૩૮૮

હરિપ્રસાદ હરખજી ત્રિવેદી

ગાગડામાં ૬૭૫; આમસદન ૩૩૭;

જીવન ચરિત્રનું વાચન. ૬૦૭.

હરિશંકર દુર્ગાશંકર દવે

શ્રી સારદાપ નમઃ ૭૨૭; જ્ઞાન ૨૧૫;

જ્ઞાનદીપકઃ ૫૫૦.

‘જ્ઞાનાંકુર’

પુસ્તકાલયને ૭૨૮